

LIBRARIUS
SALA
KUBANA
TABLA

714-1

L. a. 4. 1.

De Collegio de ... de ... R. 2917

SANCTI
BONAVENTURAE

EX ORDINE MINORVM.
S. R. E. EPISCOPI CARD. ALBANEN.
EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS

Opera,
SIXTI V. PONT. MAX.
I V S S V

Diligentissime emendata,

LIBRIS EIVS MVLTIS, VNDIQVE CONQVISITIS
A V C T A.

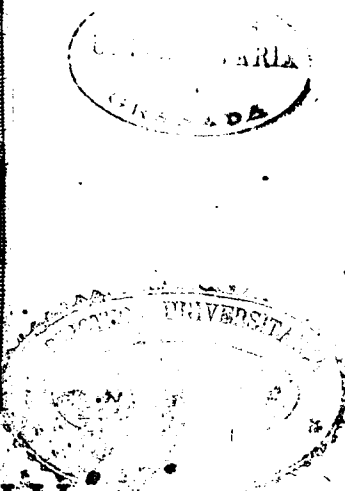
QVAE OMNIA IN TOMOS SEPTEM DISTRIBVTA,
Ordine locis suis cernuntur.

C V M P R I V I L E G I I S.

R O M A E

Ex Typographia VATICANA. M. D. LXXXVIII.

Del Colegio de la Cruz de Jesus de Granada B.^o R. 3917

SANCTI
BONAVENTURAE
EX ORDINE MINORVM,
S. R. E. EPISCOPI CARD. ALBANEN.
EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS
Opera,
SIXTI V. PONT. MAX.
I V S S V

Diligentissime emendata,

LIBRIS EIVS MULTIS, VNDIQUE CONQVISITIS
A V C T A.

QVAE OMNIA IN TOMOS SEPTEM DISTRIBVTA,
Ordine locis suis cernuntur.

C V M P R I V I L E G I I S.

R O M A E

Ex Typographia VATICANA. M. D. LXXXVIII.

Library stamp with fields for 'Sala' (A), 'Tabla' (79), and 'Caja' (12).

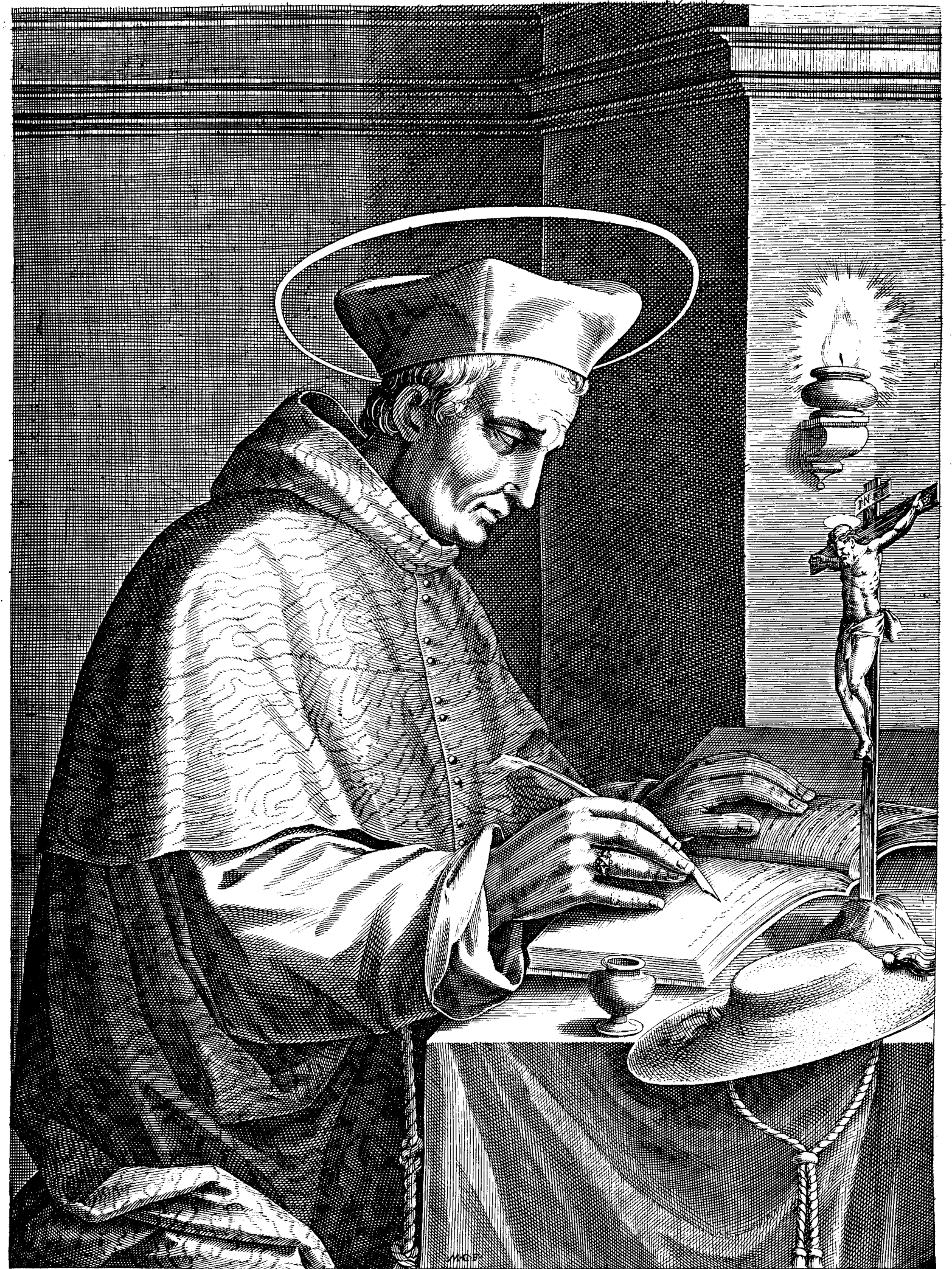
Handwritten number 714-4

Circular stamp with the number 14-49

Large handwritten number 2.a. 4. 1.

Small circular stamp: UNIVERSITATIS GRANADA

Large circular stamp: UNIVERSITATIS GRANADA

QVID Bonaventura est? lucens, ardensq. lucerna:

Lucet enim reliquis, ardet et ipse simul.

Lucet doctrina, diuino exardet amore:

Ardet lux, ardor lucet, utrumque manet.

Nec potis extingui lux, nec consumier ardor,

Nam neque lux noctem, nec timet ardor aquas.

Hanc candelabro imponis tu, SIXTE, lucernam,

Sic abeant tenebrae, sic procul algor abijt.

SIXTVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI

*Vniuersis venerabilibus fratribus nostris Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, & dilectis filiis aliarum ecclesiarum Prælati per
vniuersum terrarum orbem constitutis, Salutem
et Apostolicam benedictionem.*

TRIVMPHANTIS Hierusalem gloriam sempiternam, & Sanctorum cum CHRISTO felicissime regnantium numquam marcescentes coronas cum gaudio admirans Sancta mater Ecclesia, adhuc in terris militans, ad eandem vero iustitiæ coronam festinans, DEVM in Sanctis suis mirabilem prædicare non cessat. Nec vero insignes tantum victorias, & præclara Sanctorum merita eximijs laudibus celebrat, sed eosdem Sanctos, quos DEVS mirifice honorificat, ipsa quoque pie veneratur, ac colit: quorum nimirum prædicatione salutariq. doctrina instituta, sanguine fundata, illustribus charitatis operibus, atque exemplis educata, feruentibus illorum apud DEVM precibus quotidie adiuuatur. Quamobrem debitis etiam, congruisq. honoribus vnicuique Sanctorum singulatim tribuendis ad cælestis illius Hierarchiæ, vbi omnia in charitate perfecta ordinata sunt, normam atque imaginem sese conformare, quantum quidem in huius prætereuntis mundi exilio licet, maxime studet. Nam quemadmodum in magna illa summi Patrisfamilias, bonisq. omnibus cumulata domo, mansiones multæ sunt, & beatæ illæ animæ miramdam varietate vnius gloriæ beatitudine perfruuntur: sic Catholica Ecclesia, quæ cælestis illius effigies est, vt castrorum acies ordinata, in veneratione Sanctis DEI adhibenda, sacros illos ordines diuino illustrata lumine agnoscit, atque distinguit. Itaque dum gloriosum Apostolorum chorum, dum Prophetarum laudabilem numerum, dum fortissimum Martyrum laudat exercitum, ceterisq. Sanctis suo loco, & ordine rite honores defert, in vno charitatis spiritu, & consimili piæ deuotionis affectu multipliciter exultat. Inter illos vero beatissimos Sanctorum choros, quorum memoria a cunctis fidelibus religioso cultu merito celebratur, insigni splendore elucet Sanctorum Doctorum ordo a Paulo Apostolo diserte enumeratus, cum ait: Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem Pastores, & Doctores, quos vineæ suæ strenuos, fidelesq. cultores, atque operarios constituit, ad consummationem Sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis CHRISTI. Hi sunt, de quibus diuina Sapientia clamat: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. De his Angelus apud Danielem loquitur: Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates: eos denique Saluator ipse CHRISTVS Dominus insigni illo elogio ornauit: Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Cum autem omnibus temporibus sacrorum Doctorum studium, & doctrina in Ecclesia DEI utilis, & salutaris fuit, tum maxime fructuosam, & plane necessariam esse res ipsa demonstrauit, cum persecutorum Christiani nominis horribili furore represso, in ipsa Ecclesiæ pace, teterrima hæresum bella vehementius excitata sunt: Tunc enim hæreticorum doli, & fallaciæ, qui, diabolo instigante, in agro DOMINI zizania superfeminare non intermittunt, Doctorum cura, & diligentia detectæ, & pestiferi, ac detestabiles errores gladio spiritus amputati, & Catholicæ veritatis vi, sacris Doctoribus ministris mendacium prostratum. Quare iure optimo Hyadum stellarum nomine Sancti Doctores in Ecclesia designantur, qui perfrigida hieme, & longis infidelitatis noctibus expletis, & persecutionis tempestate sedata, tunc clariores Sanctæ Ecclesiæ exortifunt, cum veritatis Sol per corda fidelium altius calefceret, & tamquam nouo fidei vere lucidior annus aperiretur. Iam vero inter eos, quos DOMINVS magnus spiritu intelligentiæ replere voluit, quiq. tamquam imbres eloquia sapientiæ suæ in Ecclesia DEI miserunt, merito numeratur S. BONAVENTVRA Confessor, & Pontifex, & in eadem Catholica Ecclesia Doctor eximius, quem fel. rec. Sixtus Papa iij. prædecessor noster, ob admirabilem vitæ sanctitatem, & præcellentem doctrinam in Sanctorum numerū adscripsit.

1. Pet. 5.

2. Tim. 4.

Psal. 67.

Io. 12.

Io. 12.

Apoc. 21.

Cant. 6.

Ephes. 4.

Matth. 20.

Eccli. 24.

Dan. 12.

Matth. 5.

Greg. lib. 9.

c. 7. Mor.

Eccli. 39.

Six. 4. in Bul.

canoniz.

Is enim Balneoregij in Etruria natus, vt piæ matris voto satisfaceret, adolescens Seraphicam Sancti Francisci religionem est ingressus: per cuius vestigia recentia adhuc nouus CHRISTI miles humiliter & constanter incedens saluberrimam regularium institutorum obseruantiam tanto animi ardore, tantaq. cordis auiditate hausit, vt summa in eo sanctitas appareret, ac vitæ innocentia, & castitate, sancta humilitate, patientia, mansuetudine, terrenarum rerum despicientia, cælestium desiderio omnibus & exemplo, & admirationi esset: tanta quoque spiritus dulcedine, & diuini amoris feruore inflammatus in DEVM rapiebatur, vt iam in cellam vinariam sponsi introductus, & vino optimo charitatis ebrius, IESVM CHRISTVM Crucifixum, & patientem vbique intueri, & in eius vulneribus habitare videretur. Ad hanc vero eximiam vitæ Sanctitatem vir DEI magnam præstantis doctrinæ laudem adiunxit, DEO ita disponente, vt ad eius gloriam, & Ecclesiæ vtilitatem, non solum exemplo, sed verbo, & eruditione magnopere proficeret. Itaque cum in sacrarum litterarum studio sanctorum Patrum lectione, & scholasticæ Theologiæ pernecessaria disciplina Alexandro de Ales magistro, insigni illius ætatis Theologo, diligentissime versaretur, breui temporis spatio, excellentis ingenij bonitate, assiduo labore, & quod caput est, gratia Spiritus Sancti, qui vas aureum in honorem electum omni ex parte formabat, tantos progressus fecit, & ad tantam doctrinæ perfectionem peruenit, vt Doctoris, & Magistri insignibus in celeberrimo Parisiensi Gymnasio sollempni more decoratus, Sacram Theologiam ibidem publice professus sit. Tantam vero laudem in interpretandi munere, & in vniuersæ Theologiæ scientia est consecutus, vt viri doctissimi eius doctrinam, & eruditionem admirarentur. Et quidem multiplices sancti viri lucubrationes, & præclara scripta, quæ adhuc magna Ecclesiæ vtilitate, & non mediocri DEI beneficio extant, quæq. & nostræ, superiorum ætatum viri eruditi multo cum fructu semper legunt, & magnopere comprobant, quantus ille in Theologia fuerit, satis declarant. Ea enim diuini ingenij sui monumenta posteris reliquit, quibus perdifficiles, & multis obscuritatibus inuolutæ quæstiones magna optimorum argumentorum copia, via, & ordine, enucleate, ac dilucide explicantur, fidei Catholicæ veritas illustratur, perniciosi errores, & profanæ hæreses profligantur, & piæ fidelium mentes ad DEI amorem, & cælestis patriæ desiderium admirabiliter inflammantur. Fuit enim in Sancto BONAVENTURAM id præcipuum, & singulare, vt non solum argumentandi subtilitate, docendi facilitate, definiendi solertia præstaret, sed diuina quadam animos permouendi vi excelleret: sic enim scribendo cum summa eruditione parem pietatis ardorem coniungit, vt lectorem docendo moueat, & in intimos animi recessus illabatur, ac denique Seraphicis quibusdam aculeis cor pungat, & mira deuotionis dulcedine perfundat, quam sane gratiam, in eius ore, & calamo diffusam admirans prædecessor noster Sixtus iiii. Pontifex illud dicere non dubitauit, Spiritum Sanctum in eo locutum videri. Cum igitur seruo fideli tam multa, & præclara a Domino talenta essent credita, vt illis ad fratrum vtilitatem exercendis, & negotiandis, cælestis gratiæ thesauros amplificaret, diuino consilio & summo totius sui ordinis consensu, Romæ Minister generalis septimus post Beatum Franciscum est factus: quo in officij munere non solum prudentiam, vigilantiam, sollicitudinem præstitit, sed tanto fraternæ charitatis ardore exarsit, tantaq. Christianæ humilitatis demissione fratribus inferuiuit, vt in eo illud Saluatoris agnosceretur: Qui maior est in vobis, sit vester minister. Quin & piæ me. prædecessor noster Clemens Papa iiii. qui sanctum virum valde dilexit, & eius doctrina mirifice est delectatus, vt tam excellens virtus, & prudentia ad multorum vtilitatem latiori in campo excurreret, insignem Eboracensem Archiepiscopatum ei obtulit. Ille vero cum se a Seraphicæ paupertatis complexu diuelli non facile pateretur, oblatam dignitatem modeste, atque humiliter recusauit. Ceterum cum Gregorius X. summus Pontifex ob grauissimas Christianæ Reipublicæ causas Concilium generale Lugdunum indixisset, virosq. sanctitate, doctrina, sapientia præstantes perquireret, quorum forti, & fideli opera ad rei maximæ tractationem, atque explicationem vteretur, duo in primis clarissima illius ætatis lumina, e duobus florētissimis ordinibus Prædicatorū, & Minorum delegit Sanctos Thomā, & BONAVENTURAM, quos ad se ire iussit. Sed cū alter in ipso itinere in morbū incidisset, atque ad gloriæ coronā feliciter euolasset, S. BONAVENTURA Lugdunum profectus humanissime exceptus est a Romano Pontifice Gregorio, qui in eius virtute, & sapientia ita acquiescebat, vt Concilij recte dirigendi, & administrandi partes ei præcipue tribuendas esse decerneret. Quare ex publica Ecclesiæ vtilitate, & necessitate,

vt ma-

vt maiori cum dignitate & auctoritate, Concilij rebus non solum interesset, sed præesset: statuit lucernam ardentem, & lucentem supra excelsum candelabrum ponere, vt in Domo DEI magis luceret. Itaque S. BONAVENTURAM nullos honores appetentem, fugientem potius, sed CHRISTI Vicario obtemperantem, nullosq. pro Ecclesiæ labores subire recusantem, tamquam in totius Orbis terræ theatro in sacrum Cardinalium Collegium, & in Episcoporum ordinem statim cooptauit. nam ecclesiæ Albanen. illum præfecit, qui honos antiquioribus Presbyteris Cardinalibus tribui solet. Qua ille amplissima dignitate auctus vniuersam in DEI gloriam, & Ecclesiæ vtilitatem contulit: etenim in rebus Concilij arduis operam egregiam præstitit, Catholicam fidem constantissime defendit, prauas opiniones acerrime refutauit eiusdemq. prudentia, doctrina, sanctitate, orationibus Gregorij Pontificis pastoralis sollicitudo tantopere adiuta est, vt sublato per DEI misericordiam schismatis dissidio, Michael Palæologus Græcorum Imperator, orientalesq. nationes, ad Apostolicæ Sedis obedientiam, vnitatem, communionemq. redierint: ac denique dignus habitus est, quem Græci Eutythij nomine appellarent. Merito igitur cum paulo post in eodem Concilio fortissimus CHRISTI Athleta ex huius vitæ peregrinatione ad cælestem patriam emigrasset, omnes eius mortem doluerunt, omnes communem iacturam deplorarunt, omnes illius funus lacrymis, & laudibus ornarunt: sed vnus præter ceteros viri sanctissimi vitam integerrime actam, mores probatissimos labores permultos pro Ecclesia susceptos, doctrinam in illo ipso Concilio spectatam insigni laudatione verissime celebrauit. Is fuit piæ me. Petrus Cardinalis a Tarantasia vir eruditione, & Christiana eloquentia præstans, qui postea ad Pontificatus fastigium euectus, Innocentius Papa V. est appellatus. Ipse vero summus Pontifex Gregorius X. ex intimi animi sensibus amissum fratrem, adiutorem, & consiliarium fidelissimum dolens palam grauibus verbis testificatus est, Catholicam Ecclesiam, quæ ex tanti viri pietate, & doctrina fructus vberimos acceperat, magnam illius morte iacturam fecisse. Sed vere a Spiritu Sancto dictum est: In memoria æterna erit iustus: nam qui in vita illustris fuerat, multo post mortem factus est illustrior DEO, qui admirabilis, & gloriosus est in Sanctis suis, signis compluribus, ac prodigijs, & miraculis maxime insignibus serui sui sanctitatem comprobante. Quorum miraculorum fama cum apud omnes percrebresceret, idem Sixtus prædecessor noster e sublimi Apostolicæ Sedis specula ea aspiciens, digitum DEI, qui facit mirabilia magna solus, ibi plane esse intellexit. Itaque & sponte sua, & claræ me. Federico Romanorum Imperatore, Regibus, Rebusq. Ducibus, Ciuitatibusq. permultis vehementer requirentibus, ac omnium fere fidelium consensu efflagitante, de viro præstantissimo BONAVENTURAM Episcopo Cardinali in sanctos referendo, Pontifice Romano dignam cogitationem suscepit. Summa igitur cura, & diligentia vitæ illius eximia sanctitate, & miraculorum veritate examinata, atque comperta, omnibus denique, quæ ad eam rem pertinebant, rite, recteq. actis ad DEI gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ exaltationem pro sua summa, eiq. a DEO in Beato Petro Apostolo tradita potestate eundem Beatum BONAVENTURAM de fratrum suorum S. R. E. Cardinalium, & Prælatorum omnium consensu in Sanctos retulit, & in Sanctorum Confessorum, Pontificum, Doctorum numerum adscripsit, atque aggregauit, eiusq. festum anniuersarium diem secunda mensis Iulij Dominica die celebrari, officiumq. de eo, veluti de Confessore Pontifice, Doctore in vniuersa Ecclesia recitari iussit, alijs item decretis adiectis, quæ in eiusdem Sixti litteris plenius continentur. Et quamuis gloriosus hic Doctor S. BONAVENTURAM, et in Ecclesia Catholica celeberrimus sit, et in cælo maxime resplendeat, vbi corona illa est coronatus, quam repromissit DEVS diligentibus se, nec vlla humana re indigeat, qui bonis illis cum CHRISTO perfruitur, quæ nec oculus vidit, nec in cor hominis ascenderunt: vrget* nos tamen charitas CHRISTI, & ardens quidam deuotionis affectus, quo erga eum ab ineunte fere ætate perpetuo exarsimus, vt de eius sanctitate, & doctrina magis magisq. propaganda, atque illustranda, quantum cum Domino possumus, cogitemus. Mouemur quidem, vt par est, sancta cum eo communionem Seraphicæ Religionis nostræ, in qua educati, & tot annos versati sumus, & cui tamquam matri optime meritæ omnia pietatis, & grati animi monumenta præstare debemus: sed multo magis mouent nos DEI gloria, pastorale officium, quod gerimus, viri sanctissimi pro Ecclesia DEI tot suscepti labores, tot illustria merita, tanta cum Romana Ecclesia coniunctio, in cuius amplissimo ordine & senatu, summa cum laude, consedit. Denique mouet nos Ecclesiæ vniuersalis vtilitas, quæ ex tanti doctoris erudi-

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

Matth. 9.

eruditione semper maior, & vberior capi potest, præsertim cum Hæreticorum insidiæ, & diabolicæ machinationes, quibus sacram Theologiam, quæ Scholastica appellatur, hoc luctuoso sæculo oppugnant vehementissime, nos magnopere admoneant, vt eandem Theologiam, qua nihil Ecclesiæ DEI fructuosius, omni studio retineamus, illustremus, propagemus. Diuino enim illius munere, qui solus dat spiritum scientiæ, sapientiæ, & intellectus, quiq. Ecclesiam suam per sæculorum ætates, prout opus est, nouis beneficijs auget, nouis præsidijs instruit, inuenta est a maioribus nostris sapientissimis viris Theologia scholastica, quam duo potissimum gloriosi Doctores, Angelicus Sanctus Thomas, & Seraphicus S. BONAVENTURA clarissimi huius facultatis professores, & primi inter eos, qui in Sanctorum numerum relati sunt, excellenti ingenio, assiduo studio, magnis laboribus, & vigilijs excoluerunt, atque ornarunt, eamq. optime dispositam, multisq. modis præclare explicare posteris tradiderunt: & huius quidem tam salutaris scientiæ cognitio, & exercitatio, quæ ab vberimis diuinarum litterarum, summorum Pontificum, sanctorum Patrum, & Conciliorum fontibus dimanat, semper certe maximum Ecclesiæ adiumentum afferre potuit, siue ad scripturas ipsas vere, & sane intelligendas, & interpretandas, siue ad Patres securius, & vtilius perlegendos, & explicandos, siue ad varios errores, & hæreses detegendas, & refellendas. His vero nouissimis diebus, quibus iam aduenerunt tempora illa periculosa ab Apostolo descripta, & homines blasphemii, superbi, seductores proficiunt in peius, errantes, & alios in errorem mittentes, sane Catholicæ fidei dogmatibus confirmandis, & hæresibus confutandis perneccessaria est. Et profecto rem ita se habere ipsimet veritatis inimici sunt iudices, quibus Theologia scholastica maxime est formidolosa, qui profecto intelligunt, apta illa, & inter se nexa rerum, & causarum coherentia illo ordine, & dispositione, tamquam militum in pugnando instructione, illis dilucidis definitionibus, & distinctionibus, illa argumentorum firmitate, & acutissimis disputationibus lucem a tenebris, verum a falso distingui, eorumq. mendacia multis præstigijs, & fallacijs inuoluta, tamquam veste detracta, pateferi, ac denudari. Quanto igitur magis illi hanc nunitissimam scholasticæ Theologiæ arcem oppugnare, & euertere conantur, tanto magis nos decet hoc inuictum fidei propugnaculum defendere, & hereditatem Patrum nostrorum conseruare, & tueri, & acerrimos veritatis defensores meritis honoribus, quantum possumus, decorare. Quamobrem, vt Seraphici Doctoris eruditio ad multorum vtilitatem latius diffundatur, & ex eius libris, & operibus eruditi, & studiosi viri copiosiores, suauioresq. in dies fructus capiant, quod ad ipsius Sancti, quamquam in cælo beatissimi, gloriam aliquam facere non est dubitandum, primum quidem in Alma Vrbe nostra in hac Basilica SS. duodecim Apostolorum S. BONAVENTURAE nomine collegium instituiimus, in quo ex huius præcipue eximij, deuotiq. Doctoris operibus, & commentarijs sacra Theologia publice explicetur: deinde etiam opera illius omnia, quæ inueniri potuerunt partim nondum edita, nostraq. auctoritate, & impensis vndique conquisita, partim iam euulgata simul omnia decenti forma, & quam emendatissime imprimi, & e Typographia nostra Vaticana in lucem emitti curamus. Quod autem ab ipso Pontificatus nostri initio, DEO, vt pie credimus, inspirante, constanter proposuimus, Sancti huius Doctoris nomen, & merita gloriosa apud omnes pro viribus celebrare, fideliumq. erga eum venerationem augere, & amplificare, sane ad id quoque non mediocriter excitati sumus exemplo sanctæ me. Pij Papæ V. prædecessoris nostri de Christiana Repub. optime meriti, & quem vt parentem adhuc reueremur & colimus. Is enim religiosa pietate, & singulari deuotione permotus, qua afficiebatur erga S. Thomam de Aquino ordinis sui decus, & Ecclesiæ Catholicæ ornamentum, cupiens eodem modo eundem Sanctum ob eius præstantissima in Catholicam Ecclesiam merita congruis honoribus exornare, præter alia hoc iussit atque decreuit, vt illius festus dies quotannis Duplicis Officij ritu ad instar Sanctorum quattuor Ecclesiæ Doctorum perpetuo celebraretur: quod & S. BONAVENTURAE Doctori eximio tribui debere æquum profecto existimamus, cum tam multa inter eos virtutis, sanctitatis, doctrinæ, meritorum coniunctio, & similitudo intercedat. Hi enim sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in domo DEI lucentia, qui & charitatis pinguedine, & scientiæ luce totam Ecclesiam collustrant: hi singulari DEI prouidentia eodem tempore tamquam duæ stellæ exorientes ex duabus clarissimis regularium Ordinum familijs prodierunt, quæ Sanctæ Ecclesiæ ad Catholicam religionem propugnandam maxime vtilis, & ad omnes labores, & pericula pro Orthodoxa fide subeunda paratæ semper existunt, ex quibus tamquam ex fertili, & bene culto solo

Eccli. 15.
Isa. 11.

2. Tim. 3.

3. Reg. 21.

Apoc. 11.

quotidie

quotidie per DEI gratiam fecundæ, & fructuosæ plantæ procreantur, hoc est viri doctrina, & sanctitate præstantes, qui Petri nauiculæ tot fluctibus agitata, & Romano Pontifici, *Matth. 8.* eius clauum non sine magna sollicitudine tenenti, fortem, & fidelem operam nauant. Hi duo Sancti cum essent coeui, iisdemq. studijs dediti, condiscipuli, simul Magistri, pari ratione a Gregorio X. Summo Pontifice, cum ambo ad Concilium euocarentur, honorati, & in huius vitæ peregrinatione fraterna charitate, spiritali familiaritate, sanctorum laborum societate valde coniuncti fuerunt, & denique pari gressu ad cælestem patriam, commigrantes, pariter felices, & gloriosi illa sempiterna beatitudine perfruuntur, vbi eodem charitatis affectu, vt pie credimus, pro nobis in hac lacrymarum valle laborantibus orant, diuinamq. opem implorant, vt merito idem Sixtus III. hos duos Sanctos perfimiles, & quasi geminos in CHRISTO fratres agnoscens, statuerit S. BONAVENTURAM *Six. 4. in Bull. canoniz.* consimili venerationis, & honoris prærogatiua, atque Sanctus Thomas, decorandum esse. Quod igitur a nobis, & Seraphici Ordinis charitas, & Sancti BONAVENTURAE meritorum magnitudo, & Catholicæ Ecclesiæ, cuius gubernacula nobis licet immerentibus a DEO commissa sunt, vtilitas, & ædificatio requirit, habita super his omnibus cum Venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura, de eorundem consilio, & vnanimi assensu, & ex certa nostra scientia, ac de attributæ nobis Apostolicæ potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura constitutione, doctrinam ipsius S. BONAVENTURAE a supradictis prædecessoribus nostris Clemente III. Gregorio X. & Sixto III. laudatam, in Concilio Lugdunensi maxime spectatam, in Florentino *Conc. Floren. Sess. x. Six. 4. in Bull. canoniz.* etiam ad res difficiles explicandas adhibitam, grauissimorum virorum auctoritate testificatam, & commendatam, & eximio Ecclesiæ Doctore dignam, nos quoque plurimum in DOMINO laudamus, & commendamus: ac litteras eiusdem Sixti III. quas pro expressis hoc loco haberi volumus, excepta eius ordinatione de festo die S. BONAVENTURAE secunda Dominica Iulij celebrando, harum tenore approbantes, & innouantes, ipsum S. BONAVENTURAM iure sanctorum Doctorum consortio ab eodem Sixto III. adscriptum, & connumeratum, auctoritate Apostolica, tenore præsentium, inter præcipuos, & primarios, qui Theologicæ facultatis magisterio excelluerunt, habendum, ac venerandum esse decernimus, & declaramus: atque ob eam causam sperantes in DOMINO huius Seraphici Doctoris lucubrationes ad doctrinam, & deuotionem, quam in clero, populoq. Christiano magnopere lucere, & ardere cupimus, maximo adiumento fore, illius libros, commentarios, opuscula, opera denique omnia, prout ex nostra Typographia Vaticana, quam emendatissima, vt supra dictum est, emittuntur, vt aliorum Ecclesiæ Doctorum, qui eximij sunt, non modo priuatim, sed publice in Gymnasijs, Academijs, scholis, collegijs, lectionibus, disputationibus, interpretationibus, concionibus, sermonibus, omnibusq. alijs Ecclesiasticis studijs, Christianisq. exercitationibus citari, proferri, atque, cum res postulauerit, adhiberi volumus, & decernimus. Et nihilominus, vt sapientissimi huius Doctoris gloriosa recordatio, si non pro ipsius dignitate, at saltem pro humana tenuitate ob ingentia illius merita ardentiori studio recolatur, fel. rec. prædecessorum nostrorum Bonifacij Papæ VIII. qui de sanctis quattuor Doctoribus, & Pij Papæ V. qui de prædicto Sancto Thoma eadem præceperunt, exemplo adducti, præcipimus, vt eiusdem S. BONAVENTURAE dies festus in omnibus Christiani orbis partibus sub duplici officio a cunctis personis Ecclesiasticis, sæcularibus, & quorumuis Ordinum regularibus tam publice, quam priuatim pridie Idus Iulij, non obstante prædicta Sixti III. ordinatione de secunda Dominica dicti mensis, celebrari atque in Kalendarijs cum Doctoris nomine, & festi duplicis adiectione describi & imprimi debeat, etiam si in nouissimis Breuiarij, & Missalis Romani reformationibus aliter dispositum fuerit, neque secus, atque a nobis, vt supra, ordinatum fuit, per quoscumque, quauis auctoritate præditos, censerit, aut interpretari posse decernimus. Hortantes vniuersos vtriusq. sexus Christi fideles Ciuitatis Balneoregij, quæ clarissimum hoc edidit lumen, & illius diocesis, vt eodem die festo a seruilibus, de Sanctæ Ecclesiæ more, operibus abstineant. Vt autem Christi fidelium deuotio ad Seraphici huius Doctoris diem festum colendum, eiusq. opem pie implorandam, eo magis accendatur, quo ex hoc cælestis gratiæ dono se vberius contempserint esse resectos, de Omnipotentis DEI misericordia, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus vtriusque sexus Christi fidelibus tam in dicta Ciuitate, & diocesi Balneoregij, quam in præclara Galliæ Vrbe Lugduni, vbi ille bono *2. Tim. 4.* certamine legitime decertato, cursu consummato, fide seruata, ex hoc calamitoso sæculo ad me-

De Rel. & Ven. Sanct. in 6.

2. Tim. 4.

ad meritorum suorum præmium, & coronam in cælum feliciter migravit, in almaq. Vrbe nostra, vbi in hac Basilica sanctorum duodecim Apostolorum Collegium a nobis, vt iam diximus, est erectum, constitutis, qui eius festum huiusmodi, vt ceteras de præcepto Ecclesiæ feruari solitas festiuitates, deuote colentes, vere poenitentes, & sacramentali peccatorum suorum confessione præmissa, eo die sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumpserint, plenariam omnium peccatorum suorum Indulgentiam, & remissionem misericorditer in DOMINO concedimus, & elargimur. Qui vero Ecclesias fratrum Minorum S. Francisci ipso die festo a primis vesperis vsque ad occasum Solis eiusdem diei deuote visitauerint, pias inibi ad DEVM preces, prout sua cuique suggeret deuotio, effundentes, decem annos, & totidem quadragenas de iniunctis eis, seu alias quomodolibet debitis poenitentijs per præsentis litteras perpetuo duraturas, quas sub quibusuis Indulgentiarum reuocationibus, vel limitationibus nullo modo comprehendi volumus, misericorditer in DOMINO relaxamus. Quocirca fraternitati, & discretioni vestræ Apostolica scripta mandamus, vt præsentis litteras, & in eis contenta quæcumque in suis quilibet Prouincijs, Ciuitatibus, Ecclesijs, & dioecesibus sollempniter publicari, & ab omnibus personis Ecclesiasticis secularibus, & quorumuis Ordinum regularibus vbique locorum, & gentium inuiolate perpetuo obseruari procurent. Volumus autem, vt earundem præsentium transumptis etiam impressis manu alicuius notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides vbique adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum, approbationis, innouationis, decretorum, declarationis, voluntatum, præcepti, concessionis, elargitionis, relaxationis, & mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attentare præsumperit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli se nouerit incursum. Data Romæ apud Basilicam SS. XII. Apostolorum, Anno Incarnationis Dominicæ, Millesimo quingentesimo octuagesimo septimo, Pridie Idus Martij. Pontificatus Nostri Anno Tertio.

SANCTISSIMO PATRI,
A C D, N. SIXTO QVINTO
 P E R E N N E M S A L V T E M
 P E R P E T V A M Q. F E L I C I T A T E M.

IAM vero tandem venit ad Sanctitatem V. beatissime Pater, Seraphicus Doctor noster: venit, inquam, suis cum scriptis S. Bonauenturæ spiritus, vt & gratuletur, & gratias agat. Gratulatur, quod e Seraphica sua Religione Sanctitas V. prodierit, in cuius virtute Christiana Resp. felicissime consistit: gratias agit, quod ei suam faciem restituerit, & illustrarit, suamq. dignitatem auxerit: quod, inquam, sanctissima sua monumenta hominum negligentia, temporumq. iniuria, vel deprauata, vel deperdita, ab omni mendo expurganda, integritati suæ pristinoq. candori, ac puritati Sanctitas V. restituenda curarit; ipsum inter primarios Ecclesiæ Doctores annumerarit, eius officium duplici Ecclesiæ ritu ordinarit, eumq. pie colentes indulgentijs, ac priuilegijs donarit. Qua quidem in re non ipsius tantum Seraphici Doctoris gloriæ consultum est, sed Ecclesiæ quoque vniuersæ vtilitati, Ordinisq. nostri honori plurimum, cuius ille fuit alumnus, & præcipuum decus. Equidem affirmare ausim, tantum ex ea re Sanctitatem V. meriti, gloriæq. comparasse, quantum ex reliquis suis præclarissimis, ac sanctissimis actionibus omnibus comparauit. Quod enim maius esse meritum potest, quàm de cælitibus, deq. Ecclesia Dei bene mereri? Quid gloriosius, quàm maiorum non solum æquare, sed etiam superare egregia facta? Ac Sanctitas V. Seraphici Doctoris monumenta emendando, & edendo, ita de ipso Seraphico Doctore, deq. Ecclesia Dei bene meretur, vt illum tamquam vestris beneficijs deuinctum, propitium, & adiutorem habeat, habituraq. sit semper: atque adeo quidquid fructus, vtilitatis, emolumenti ex illis homines percepturi sunt, Sanctitati V. sit acceptum referendum: gloriosius vero faciat, quàm Gregorius X. qui Bonauenturam ipsum egregie, & optime de Christiana Religione meritum in Cardinalium collegium adsciuit: gloriosius, quàm Sixtus III. qui eundem in Sanctorum & Doctorum numerum retulit. Nam Cardinalem esse præclarum est, sed plurimi extiterunt, suntq. Cardinales: in Sanctorum cœtum referri longe præclarior est, sed Sanctorum ingens est numerus: in Ecclesiæ vero Do-

ctoribus

Et oribus adscribi, præclarissimum est, cum præcipuus sit eorum ordo in ipsa Ecclesia Dei. Diuino consilio factum est, ut duo sanctissimi Ordines a duobus eodem tempore sanctissimis auctoribus Dominico, et Francisco instituti, duobus eodem fere tempore sapientissimis Pontificibus Pio V. & Sixto V. amplificarentur, & duobus eodem etiam fere tempore præstantissimis Doctoribus Thoma, et Bonauentura exornarentur. Quodq. admirabilius est, et duo illi auctores, et duo Pontifices, et duo Doctores illi a Deo excitati, delectiq. sunt ad temporum vitia recidenda, ad scelera fuganda, ad hæreses refutandas, & ad Ecclesiam Dei tuendam, atque propagandam. Neque sane minorem Sanctitas V. in S. Bonauentura Doctore ornando materiam habet, quam in S. Thoma Pius Quintus. Etenim Itali ambo extiterunt, ambo non procul ab Vrbe nati: Aquini Thomas, Balneoregij Bonauentura: eodem tempore vixere ambo, casti ambo, nouis Ordinibus ambo addicti, eodem studiorum genere floruerunt ambo, Scholastici ambo, scholasticorumq. principes, ambo sancti, & inter sanctos relati, Angelicus ille, hic Seraphicus. Angelicus ille, quod angelicis fuit moribus, quodq. suis scriptis vera semper annunciat: Seraphicus hic, quod virtutis, fideiq. ardore Seraphinos vere imitatus est: quodq. suis in scriptis amorem quendam ardentissimum, ac vere Seraphicum in Deum, Deiq. Ecclesiam præferebat semper: vno tantum maior noster, quod Episcopali dignitate, Cardinalitioq. honore insignitus fuit. Sed quantus Bonauentura fuerit, eius nomen apertissime indicat: quid enim aliud Bonauentura sonat, quam bonam felicitatem? Quippe bonam felicitatem peperit sibi virtutibus, meritisq. egregijs: bonam felicitatem patriæ, quam illustrauit maxime: bonam felicitatem hominibus quamplurimis, quos & singulari doctrina, & insignibus miraculis iuuit plurimum: bonam felicitatem Ordini suo, cuius lumen fulgentissimum est: bonam felicitatem Ecclesie Dei, cuius columnen actionibus, laboribusq. inexhaustis fuit, & doctissimis, præstantissimisque scriptis erit semper præsidium firmissimum: bonam denique felicitatem Sanctitati V. cui Seraphicum hoc adiumentum perpetuo assistere credendum est, cum Bonauenturæ nomen Felici nomini vestro cognatum, & consimile admodum sit, atque adeo consimilem animum indicet: cumq. illius nomen Sanctitas V. mirifice coluerit, semper eius sanctissimam doctrinam sectata, actionesq. imitata sit, eius memoriam immortalitati commendarit. Siquidem præter maximos in illum nuper collatos honores, eius effigiem exquilinis in ædibus ad viuum effingi, Romanorumq. Quinquagemem vestro iussu nuper ædificatam sancti Bonauenturæ nomine vocari voluit. Verumtamen eius scripta, quantus ille fuerit, apertius multo declarant. Ego sane vero, Beatissime Pater, dum Seraphici Doctoris nostri

nostri monumenta perlego, nequeo fatis mirari imaginem quandam ad viuum expressam Christianæ pietatis, atque charitatis, facileq. intelligo, eius doctrinam fatis esse posse ad hæreticorum prauitatem refutandam, ad malorum improbitatem coercendam, ad hominum vitia corrigenda, ad omnium inscitiam instruendam, ad Ecclesie dignitatem conseruandam, et amplificandam. Quid enim non nouit, quid non scripsit, quid non docuit Bonauentura? Quis locus est in veteri, nouaq. scriptura, quem non explicarit? Quam Theologiae partem non attigit, non aperuit, non illustrauit? Nunc vero quanta eius in cælo cumulari lætitia debet, cum a sui Ordinis Pontifice, dignitate et auctoritate superiore, videat sua scripta tam insigniter emendata, illustrata, reperta, edita: suamq. dignitatem cum in cælis, tum in terris auctam? Eundemq. videat in eo totum esse, ut non sua solum, sed sanctorum Patrum omnium monumenta corrigantur, illustrentur, in clarissimam edantur lucem ad hæreses refutandas, Deiq. Ecclesiam instruendam, propugnandam, propagandam? Ab eodemq. videat, Ambrosij scripta labore immenso acerrimoq. iudicio recognita, expurgata, edita: Gregorij magni monumenta nouis consignata typis: sacre scripturæ libros græce, latineq. ad septuaginta duorum Interpretum exemplar expositos, clarioriq. luci redditos: cum, inquam, videat Sanctitatem V. eodem animi ardore incensam, quo ipsemet, dum vixit, incensus fuit, ut catholica tum fides, tum doctrina, et pietas in dies vigeat, floreat, amplifcetur magis, ob eamq. rem, et Typographiam, et Bibliothecam in Vaticano, hoc est in Ecclesie arce, amplissimas, et pulcherrimas erectas, in quibus catholicorum librorum pretiosissima suppellex et comparetur, et asseruetur? Hæc sane sapientie admirabilissima opera sunt: sapientie autem illius, qua diuina, humanaq. omnia continentur, qua disponuntur omnia suauiter, quæ bona omnia parit, condit, format, perficit: qua nullum nouit Salomon maius bonum, quod a Deo expeteret: quæ quidquid valeat, in Sixto vno clarius multo, quam in ceteris, declarauit: quæ in Sanctitate V. ita elucet, ut non secus sapientia vestra Dei Ecclesiam illustret, ac sol orbem vniuersum. Hæc vestram prudentiam instruxit ad vitia omnia cognoscenda, et tollenda, quæ in Christianam Rempub. irreperant, ad optimos mores restituendos, ad sanctissimas et quamplurimas leges excogitandas, et promulgandas, quibus Christiana ipsa Resp. constituatur. Hæc vestram prouidentiam excitauit ad famem abigendam, ad copiam in summa inopia pariendam, ad futuram copiam parandam, c. c. nummum aureorum millibus in annonam perpetuo collatis, ad pestem, famem, bella, malaq. omnia præcauenda, et propulsanda ter decies centenis nummum aureorum millibus in ærarium relatis: ad munera Patri-

bus, Præfulibusq. assignanda, Congregationes, Ordinesq. constituendos, quibus Christiana Resp. facile, optimeq. administratur: Hæc vestram iustitiam armavit ad scelera omnia fuganda, scelestosq. homines delendos, quibus Ecclesiæ ditio iam oppressa erat, ad præmia danda bonis, ad publicam tranquillitatem, securitatemq. comparandam, atque firmandam. Hæc vestram fortitudinem muniuit aduersum potentum, Principumq. vim, ac factiones, ad Ecclesiasticam libertatem vindicandam, ad pericula adeunda, ad labores inexhaustos perfrendos: cum Pontificatus onus omnium grauissimum Vestra Sanctitas ita sustineat, vt omnia ipsa videat, agat, decernat. Hæc pietatem vestram induxit ad pauperes virgines quamplurimas nuptui dandas, ad captiuos e barbaris redimendos, ad pauperes debitores e carcere liberandos, ad sacra virginum claustra constituenda, ad hospitium amplissimum ædificandum, ac munifice instruendum, in quo mendici pauperes perpetuo alantur, et edoceantur, ad sumptuosissima monumenta Nicolao III. et Pio V. erigenda. Hæc vestram religionem impulit ad magnificentissimum sanctissimo D. N. Iesu Christi Præsepi Sacellum construendum, et admirabiliter exornandum: ad obeliscos e terræ visceribus eruendos, transferendos, ac sanctissimæ Cruci subiiciendos: ad Imperatorum columnas gloriosis Apostolis subigendas, ad veteres Ecclesiæ ritus reuocandos, ad honorem sanctissimis Vrbis Basilicis restituendum, ad vestes pretiosissimas, donariaq. plurima plurimis ecclesijs elargienda: ad SS. Patrum scripta corrigenda, et in lucem proferenda, ad volumina non pauca elucubranda: ad veteris idololatriæ monumenta abolenda, ad superstitionem omnem tollendam, ad diuinum cultum amplificandum. Hæc Vestram Sanctitatem in immensum extulit, ad Palatia, Porticus, Gymnasia, Scalas, Aedes Bibliothecarias, Typographias, aliaq. ædificia egregie ædificanda, ad vias non paucas aperiendas, æquandas, dirigendas: ad aquæ ductus extra intraq. Vrbem longissimos, latissimos, impense deducendos: ad ciuitates exædificandas, ad classem parandam, et instruendam: ad Pontinas paludes exsiccandas, ad fontes plurimos, perennes, et ornatissimos condendos, ad Vrbem denique totam exornandam. Hæc vestram charitatem incendit ad suos fouendos, ornandos, augendos: ad patriam Montaltum, pecunia, immunitate, Typographia, Monetaria officina, sanctissimis Reliquijs, et ciuitate donandam, ac duplo magis amplificandam, ad Lauretum ciuitate ac mœnibus augendum: ad Picenum, prouinciam vestram, duabus alijs ciuitatibus ornandum: ac denique ad domesticos, familiaresq. vestros, ad amplissimas dignitates euehendos. Hæc frugalitatem vestram ita extenuauit, vt Ecclesiæ prouentus amplissimos reddiderit. Hæc virtutem vestram ita cumulauit, vt suis

auspicijs

auspicijs hæreticorum innumerabiles copię in Germania, et in Gallia deletæ sint: Heluetiæq. gentis pars non exigua catholicam receperit fidem: Christianiq. Principes omnes in officio contineantur. Hæc Sanctitati V. eam facultatem tribuit, vt breui trium annorum spatio ea excogitarit, aggressa sit, atque perfecit, quæ ceteri longissimo etiam Pontificatu non potuerunt. Hæc diuturniori vita his longe plura; et maiora de Sanctitate V. spondet. Hæc denique vestram vitam ita instituit, vt apud homines laudatissima, Deoq. ipsi gratissima fuerit semper, et exemplo profuerit cunctis. Sed vt sapientia ipsa Sanctitatem Vestram, summum Theologum, disertissimum concionatorem, optimum Præfulem, et Episcopum, grauissimum Cardinalem, Maximumq. Pontificem fecit: sic etiam illi assidue persuadet, illamq. incitat ad probos, doctosq. homines subleuandos, et augendos, atque adeo ad cælites ipsos ornandos, et ad sapientiæ studia maximopere fouenda, et propaganda. Nam quis Sanctitate Vestra studiosius curauit vquam, vt iuuentus optimis moribus, et disciplinis instituat? Docent id Iaponiorum Collegia, quibus annuos prouentus assignauit: docet Rhemense Anglorum, quod et opibus, et commendatione apud Principes iuuat: docent Collegia, Scholæ, Gymnasia, et Seminaria omnia, quæ fouet maxime: docent præcipue Gymnasia, Romanum, et Firmanum, hoc in ciuitate illa a Sanctitate V. institutum, illud non mediocriter auctum, et excultum: docent denique Collegia duo, alterum Picentum Bononiæ conditum, alterum ad sanctorum duodecim Apostolorum basilicam nostri Ordinis in Vrbe nuper institutum, amplissimis prouentibus assignatis: in quo a Sanctitate V. potissimum statutum est, vt Seraphici Bonauenturæ scripta explicentur. Hæc profecto res Ordini nostro tantum profutura speratur, vt ex huiusmodi Gymnasio plurimi Bonauenturæ, et Sixti exituri credantur. Quo sane nomine debet Sanctitati V. plurimum Seraphica Religio nostra, quam præterquam quòd nomine, virtute, sapientia, dignitateq. vestra ornauit maxime, magnis quoque prouentibus, amplissimis priuilegijs, sanctissimis societatibus, multis Præfulibus, meq. etiam Cardinalatus dignitate maximopere exornauit, multoq. maioribus ornamentis, et muneribus cumulatura speratur. Sed, quod ad me attinet, vtinam ipse ita meritis eam ornarem, vt dignitate. Qua quidem de re debeo Sanctitati V. tantum, Beatissime Pater, quanta est vestrorum erga me beneficiorum amplitudo: siquidem, cum in Ordine nostro plurimi essent et Theologi, et Præfules, qui me doctrina, dignitate, virtute, et auctoritate anteirent, me tamen omnium infimum deligere voluit, quem tantopere ornaret. Itaque quoniam tanti beneficij magnitudo magnitudinem omnem superat: quid ipse conari queam, non video, ne ingrati

animi nomen subeam. Sed cum a me præter optimam in Sanctitatem Vestram, suosq. voluntatem referri possit nihil, hac sit contenta, rogo, et obsecro: cuius indicium in primis est, quòd sancti Bonaventuræ opera in lucem formamq. meliorem suo iussu edita, quæ idcirco non sua minus, quàm Bonaventuræ dici possunt, Sanctitati V. defero. Nam cum meum habeam nihil, sua sibi deferam, vel potius referam, necesse est. Quod vero a Sanctitate V. de sancti Bonaventuræ operibus emendandis, et edendis mihi mandatum est, id a me summa fide, ac maiori, qua potuit, industria, et solertia, Deo iuuante, nauatum perfectumq. est, atque adeo a grauissimis, et sapientissimis viris illis, quos ea in re mihi adiunctos esse voluit. Quorum nomine innumerabiles Sanctitati V. gratias habeo, agoq. quòd nostra opera, tanta in re, uti voluerit, atque adeo eandem operam ad nutus Sanctitatis Vestræ omnes paratissimam, fidelissimamq. defero. Beatitudinem V. diutissime, ac felicissime valere cupio, et precibus omnibus expeto. In Vaticano M. D. LXXXVIII.

Sanctitatis V. Beatissimæ

Scruus humilis, & deuotissimus

Fr. Constantius Cardinalis Sarnanus

SAN-

SANCTI BONAVENTURAE

S. R. E. CARDINALIS EPISCOPI ALBANENSIS

ORDINIS MINORVM

EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS

Vita

AD SIXTVM V. PONT. OPT. MAX.

SCRIPTA

A PETRO GAL. PROT. APOST.

DIVINO consilio typographiam Vaticanam instituisti, Pater beatissime: rem sane quidem instituisti, vel potius perfecisti, non solum tibi gloriosam, sed Reip. catholicæ salutarem, in omnesq. partes utilem, atque necessariam cum ad sacros codices restituendos, sanctorumq. Patrum monumenta instauranda, tum vero ad rectam disciplinam toto terrarum orbe disseminandam non sine magna Christi regni propagatione. Id profecto viri boni, Deo bene iuuante, sane sperant, et sapientissimi qui iudicant de isto præclaro opere tuo. Verum enimvero, quo planius omnes id intelligant, explicabo vberrime libro singulari, qui propediem emittetur. Nunc autem cum ab sancti Bonaventuræ Cardinalis, quem ob doctrinæ præstantiam inter primarios Ecclesiæ doctores rite annumerasti, operibus initium Vaticanæ impressionis fieri volueris, idq. optimo sane iure: non modo operæ pretium est, sed pium ac fructuosum valde admodum videtur, eius vitam litteris mandare quàm diligentissime. Res enim duæ sunt, in quibus constans semper ac firmissimum fidei nostræ propugnaculum fuit, doctrinarum cognitio, et vitæ sanctitas. Ijs porro duabus præsci et Latini, et Græci patres, diuinitus instructi, nihil potius habuerunt, quàm ut religionis sanctæ præsidia tuerentur. Iesu Christi namque fides, quæ Apostolis et Apostolorum discipulis ducibus omnem terrarum orbem iam pridem peruagata erat, sæpenumero turbulentissimis ecclesiæ temporibus grauissime oppugnata, quamuis suis quidem ornamentis atque insignibus contenta, dignitate sua satis se ipsa tueretur: eorum tamen tum sanctitatis, tum doctrinæ auxilio defensa, iniquitatem hominum, et iniuriam temporum facile superauit. Harum igitur rerum ambarum, quæ perpetuo in Rep. Christiana plurimum valuerunt, splendore vir Dei Bonaventura, in firmamento Ecclesiæ, quasi stella fulget in perpetuas æternitates. Neque propterea defuerunt antea, qui res illius gestas pietatis, religionisq. nomine maxime illustres conscripserunt, neque item qui diuinæ tam egregij doctoris scientiæ, ac sapientiæ testimonia præclara dederunt. At cum summi viri hoc habeant proprium, ut non vni tantum, sed pluribus magnum scribendi argumentum suppeditent: non est a publico scriptionis instituto atque ratione alienum, quas eius res nonnulli strictim attigerunt, vberius explicare: quasq. fortasse tacitas reliquerunt, illas plane

Dan. 6. 12.

*Ioan. Diac. in
pref. vit. S.
Greg.*

plane omnes, quoad eius fieri potest, enucleate, et splendide perscribere. Ioannes porro Diaconus, quamquam sanctissimi Pontificis Gregorij Magni vitam plerique alij litterarum monumentis consignarunt: tamen optimum factu illud existimavit, ut, quantum in se esset, eandem libris quattuor explicatius enarraret. Atque huiusce quidem rei exemplum cum scriptores præclari, Latini et Græci nobis traderint: nihil attinet, quod in promptu est, id multis commemorare. Habet porro Seraphicus Bonaventura sanctissimus, idemq. eruditissimus, virtutum suarum non modo laudatores, sed etiam spectatores ac testes certissimos, qui suis locis producentur. Res enim tantas, tamq. admirandas is auctore duceq. Deo gessit, ut ab eo tempore, quo in terris fuit, usque ad hanc ætatem nemo fere scriptor, pietatis amans, extiterit, quin aliquid de eo præclare testatum reliquerit. Plurimum quidem ei tributum est, ut ordine exponam, non solum a summis Pontificibus, Alexandro Quarto, Clemente Quarto, Gregorio Decimo, Innocentio Quinto, et Sixto Quarto: sed etiam a synodis œcumenicis, ab amplissimo collegio Cardinalium, et ab omnibus fere viris grauissimis, qui vel in theologiæ scientia, vel in annalium munerere non sine ingenij laude versati sunt. Multa de illius et doctrina, et vita immor-

*S. Ant. par. 3.
Chr. tit. 24.
c. 8. & seq.*

*Six. 4. in Bul.
can.*

*Off. in Or. de
laud. S. Bon.
Pavin. in Re-
lat.
Rub. in ser.
Stephan. Brul.*

*Gerso par. 1.
de laud. S. Bon.
et lib. legen.
Henr. de scrip.
eccl.
Trith. item de
ser. eccl. c. 102.*

*Emm. Calec.
lib. contra
Græc.*

*Greg. Naz. Or.
30. de laud.
S. Bas.*

talitati commendavit potissimum sanctus Antoninus, Florentiæ Archiepiscopus: at certe quidem omnia pluribus exposuisset, si ad id ætatis peruenisset, cum actuosæ eiusdem luminosæq. virtutes, vndique recte, ac rite acquisitæ, bonorum omnium testimonio cognitæ, et exploratæ sunt, Sixto Quarto Pontifice: qui cunctis ferme totius orbis Christiani Principibus efflagitantibus, summa totius Italiæ lætitia, publica omniū ordinum gratulatione in sanctorum numero illum adscripsit. Miris diuinisq. illum laudibus concelebrant viri multi præcellentes, præsertim Octavianus Sinuessanus, iuriconsultus clarissimus, et Ioannes Franciscus Pauinius diuinarum, humanarumq. rerum scientia apprime eruditus, item et plerique omnes ordinis Franciscani: quorum in eo laudando certat industria. Permultum quoque ad illius gloriam interfunt luculentissima illa testimonia, quæ eidem dicunt doctissimi scriptores, Ioannes Gerso, Henricus Gandauis, et Ioannes Trithemius, et reliquorum similes. Næ is profecto quidem, qui Patrum nostrorum memoria floruit, philosophorumq. princeps habitus est, Ioannes Picus Mirandulanus non modo illius doctrinam perpetuo dilaudauit, sed omnium luce dignam emittere, maximo opere concupiuit, si ab ipsis Franciscanis exemplar quoddam Gandauensē consequi aliquo modo potuisset. Neque porro Latini solum, verum etiam Græci virtutem atque eruditionem, qua is excelluit, admirati sunt vehementer. Ego sane a Sirleto Cardinale, græcæ latineq. peritissimo, et omni doctrina exulto, aliquando audiui, Emmanuelem Calecam, hominem Græcum, qui contra Græcos pro Latinis Græcæ scripsit, præclare de sancto Bonaventura sensisse. Iam multorum igitur summorum præstantiumq. virorum non modo testimonijs, sed lucubrationibus ac monumentis litterarum ego plane adiutus, in quibus apparent vestigia rerum illius magnarum, aggrediar, Deo bene iuuante, scriptionem, quam de eius vita institui. Quam ut fufe ordineq. exponam, imitando Gregorium Nazianzenum confectabor, de Basilio Magno scribentem. Etenim si difficile aliquod atque arduum opus cuiquam aggrediendum est: is profecto summum in primis sapientissimumq. ducem, ac magistrum sibi proponere debet, cuius exemplo instructus, atque adiutus, nullam in eo perficiendo ambiguitatem, nullamq. sollicitudinem sibi imponat. Et vero quamquam tam præcellentis doctoris, diuinisq. viri, quem omnis admiratur antiquitas, Gregorij Nazianzeni virtutem, ac doctrinam scribendi imitari longe difficillimum

est: ni-

est: nihilominus tamen in magna, et ardua scriptione, cum rationibus publicis plane consentanea, id omni diligentia atque studij genere conari, non audacis quidem conatus est, qui difficilibus in rebus pro virtute habetur, sed voluntatis honestæ, et animi desiderio exardescens ad bonum publicum. Is porro patriam, genus, parentes, disciplinam, studia, doctrinam, virtutes, officia, atque opera Basilij enarravit: idem mihi faciendum censeo, quod ad earum rerum dilucide distincteq. explicandarum ordinem attinet. Nam hæc ipsa ordinis ratio cum præstans videatur sola tantum illius imitatione, tum vero eorum, qui recte dicendi scribendiq. magistri sunt, arte et litteris præcepta est, maximeq. vsu accommodata ad huiusce narrationis genus, quod suscepi. Est porro hoc, a me susceptum argumentum, non modo difficile, sed magnum atque amplum, cum verborum et delectum, et ornatum, sententiarum grauitatem, elocutionis summam varietatem, ac variam aliquando numerosæ orationis vim requirat, pro rerum gestarum, et virtutum ratione, quæ dicendi figuris commemorandæ, sunt illustri quodam splendore enitentibus, omniq. præclara elegantia. Cum namque ad Christianam morum disciplinam instituendam illud valde intersit, ut sanctissimorum hominum, virtutum copia affluentium, facta admirabilia, religionis et pietatis nomine illustria, exponantur: de ijs copiose, diserte, atque illuminate dicendum est. At vero contra aliquando pro rei, quæ narratur, ratione respici debet illa elaboratæ orationis vis, polita et conspersa quasi verborum sententiarumq. floribus: contemnenda est etiam sæpe illa dicendi vbertas, ne vocum multitudine et copia obruatur rei, quæ narratur, veritas. Hæc omnia apposite ac diuine rebus Basilij conscribendis Nazianzenum præstitisse, inter omnes constat. Ego vero Bonaventuræ sanctissimo, cuius etiam vita magnis laudibus splendescit, et si minus grauem illam, admirabilem, ac solidam orationis potestatem præstare potero, at certe quidem me non posse profiteor: eam tamen adhibere conabor, in qua saltem aliqua, vel minima appareat diligentia mea, aut potius quoddam animi mei desiderium. Iamdiu enim studio ardeo incredibili ad illius res explicandas cum ob alia multa, tum maxime ob illam, quam mente sæpe numero repeto, spem maximorum atque vberimorum fructuum, quos posteritas capiet ex eius vita, omnibus præceptis, omnibus disciplinæ exemplis, omnibus recte ac sancte agendi rationibus vsque adeo affluentem, ut illam ipsam tamquam plurimarum Christianarum virtutum legem appellari liceat, quemadmodum de sancti Basilij vita asseueranter itidem dixit Nazianzenus Gregorius. Etenim nemo fere quisquam est, cuiuscumque ordinis homo, qui si Bonaventuræ actiones egregias legit, aut audit, non habeat profecto illum sibi documento. Habent, qui contemplationi se dedunt, Bonaventuram meditationum diuinarum magistrum diligentissimum: qui rerum spiritualium studia colunt, omnis vitæ sanctæ præceptorem eruditissimum: qui sacra mysteria perquirunt, interpretem disertissimum: qui in theologiæ scientia versantur, theologum magnum: qui diuinarum litterarum vsu litterate periti esse volunt, Doctorem Ecclesiæ egregium. Vix dici potest, quam studiose libros sacros is legerit, quam diuine legem Domini meditatus sit, quam docte, erudite, et copiose diuinas illas voces, quibus Deus maiestatis intonuit, magno accensæ charitatis ardore explicarit, quamq. sapienter et recte, quæ docuit, cuncta affirmarit. Cuius rei cum plurimi, ijque locupletissimi, alij testes sint: tum vero de se ita ipse profitetur his verbis: Ego non aliquid affirmare intendo, quod non per sanctam Scripturam, per dicta sanctorum, per opiniones probatas affirmetur. Præclare dictum, et dignum Bonaventura. Est igitur sane cur multis nominibus

*Idem de laud.
Bas. orat. 30.*

*Hermogenes
et alij de gen-
dem.*

*Nazianz. ini-
tio conc. de
Bas.
Idem in conc.
de Ath.*

Psal. 1.

*Lib. de vit.
Chr. c. 42.*

omnes

Six. V. in Lit.
decr. dat. Idi-
bus Mar. 1588.

Vis doctrinæ S.
Bonaventuræ
reuocatur ad
vsum.

omnes boni, et de catholica Republica bene sentientes plurimum tibi debeant, Pa-
ter beatissime: qui et illum inter primarios præcipuosq. Ecclesiæ Doctores esse sta-
tuisti: et eius opera, quæ in situ, squaloreq. diu nimis iacuerant, vndique diligenter at-
que impense conquisita, studiose emendata, et accurate perpolita, in lucem tandem
e Typographia Vaticana prodire voluisti. Præclarum hoc beneficium est, immor-
tale, magnum, atque amplum, quod late patet, et pertinet ad vniuersam Ecclesiam
Dei. Restituisti enim ab intermisso vsu, atque ab hominum prope obliuione vindic-
casti senescentem tanti tamq. eximij Doctoris tum doctrinam, tum disciplinam:
quæ dignitatem, quæ splendorem, quæ amplitudinem, quæ vberimas vtilitates,
quæ salutares fructus Reip. Christianæ affert. Est porro illa grauis, suavis, admirabi-
lis, et plena, refertaq. sanctioribus interpretationibus. Qua doctrina quis optime in-
structus, potest, adiutrice diuina gratia, in tanta huius sæculi caligine lumen ad mo-
rum instaurationem adhibere, populi Christiani animos ad pie agendum inflam-
mare, et in omnes denique illas sanctæ religionis partes excitare, in quibus perpetuus
est catholice Ecclesiæ cursus. Nemo autem fere quisquam est, litterarum ecclesiasti-
carum studijs imbutus, qui nesciat efferatos, et insolentes hæreticos ab impietatis
pertinacia, nocentes ac facinorosos a flagitijs, iacentes atque desides ad virtutum
officia non esse aliquando reuocatos, atque excitatos vi seraphicæ doctrinæ: quam
maximarum artium cognitione, optimorum exemplorum copia, naturalium re-
rum scientia, et theologiæ mysterijs refertam, tradidit Bonauentura sanctissimus.
Quare nullus tam iniustus rerum æstimator esse potest, qui non agnoscat, non com-
memoret, non laudibus efferat publicum hoc tuum beneficium: ex quo cum tam
vberes sint fructus tamq. immortales, futura est perpetua iucunditas Sanctitati tuæ.
Cuius et virtuti, et felicitati, quicumque a bono publico auersi non sunt, omnes ve-
re, ex animoq. gratulantur. Sed iam demum locus est aggrediendi narrationem vi-
tæ, rerumq. a sancto Bonauentura gestarum. Quam omnem narrationem explica-
bo Nazanzenio more, vt paulo ante dixi: at certis capitibus distinguam, quo ex-
plicatior illa sit. Neque autem alienum censui, primo de illius nomine scribere, vt
quæ ad eius patriam, genus, et cetera id generis pertinet, omnis deinceps apte con-
textatur commemoratio.

Naz. in con-
30. de Bas.

De Nomine, Patria, parentibus, et anno, quo is nascitur. I.

Ann. Fr. par.
2. lib. 2. c. 1. in
vita S. Bon.

Ibid. vt sup.
initio.
Gerfo par. 1.
tit. de laud.
S. Bonau.

BONAVENTURA, qui ab ipso vitæ initio, cum baptismum accepit,
Ioannes, vt pater, appellatus est: id postea nomen ex eo habuit, quod
illum tum infantem, ab omni laude felicem fore, beatus Franciscus
aliquando diuina animi præsentione prædixerat. Bonauenturæ enim,
qua voce Italice vulgo vtuntur, ea plane est significatio. Itaque pri-
mum vno, et item altero nomine est vocatus: id quod perspicue cernitur in vetustis
codicum monimentis, quorum inscriptio hæc extat. F. IOANNES BONAVENTURA.
In ea autem opinione Gerfo versatur, vt Eustachium Bonauenturam nominatum
putet. Alij Eustathium dicunt, alij Eutyrium. Sed Deo iuuante cum omnia ei
bene, feliciterq. euenerint: factum est, vt Latini, atque Itali perpetuo deinceps
Bonauenturam sine vilo nomine, et Græci Eutyrium dixerint, quem si Italice rep-
dimus, Bonauenturam interpretamur. Quod vero alij Eustathium, aut Eustachium
nuncupant, afferunt plerique eam sane rationem, quia in omni disputatione, quam
Lugduni cum Græcis habuerat, cum doctrinæ veritatem, ac disciplinæ grauitatem
perpetua

perpetua constantia seruasset, eam ob causam Eustachius ab alijs Græce est appella-
tus. Sed hætenus de nomine. Iam vero nunc primum de regione, et patria dici oportet,
vbi is in lucem editus, deinceps toto ferme terrarum orbe magnis præluxit lu-
minibus sanctitatis, virtutis, atque doctrinæ. Est Hetruria, quæ alio nomine Latino
Tuscia, Græco Tyrrenia appellatur, vna ex Italiæ regionibus hodie florentissima:
olim etiam ab omni laude felicissima, vt ex historicorum, præsertim Liuij, et Dio-
nyfij Halycarnassei, Plinijq. monumentis perspicue cognoscitur. Imperij, quod lon-
gelateq. terra mari patuit, opibus et litterarum studijs affluxit, eamq. ob rem scien-
tissima disciplinarum interpres aliquando vocitata est. Eò tamquam ad mercatu-
ram bonarum artium, a Romanis adolefcentes missos esse, loquuntur antiqui Reip.
Romanæ commentarij: quibus etiam proditum est, eos litteris hetruscis, vt postea
græcis, erudiri solitos. Rerum autem, quæ ad vsum et cultum vitæ pertinent, vber-
tate circumfluens tum maritima, tum mediterranea eius pars, vrbes nobilissimas,
colonias, oppida, vicos, et pagos frequentes habet. Ab initio autem fere nascentis
Christianæ religionis imbuta est fidei sanctæ mysterijs. Domitiano enim Impera-
tore, Romulus, beati Petri Apostolorum principis discipulus, euangelij causa eò
missus, multis Italiæ Tusciæq. potissimum locis peragratis, cum vbique Christi do-
ctrinam disseminasset, demum Fefulas angeli admonitu rediens martyrium obiit.
Longum nimis esset ceteros plurimos recensere, cum præsertim id perspicue mani-
festum sit ex tabulis dypticis ecclesiarum Cathedralium, quæ in ea prouincia non
paucæ extant. Sed rem etiam planam hoc facit, quod Balneoregium, de qua ciui-
tate narrationem nunc instituo, iam inde vsque ab eo tempore, quo Anfanus, veræ
diuinæq. pietatis athleta clarus, cursum martyrij Senis Diocletiano Imperatore
confecit, Christi religionem suscepisse, annalium litteris proditum est. Erat autem
præter ceteros in Hetruria Nouem pagi, quos Plinius commemorat: ex ijs porro
conditum atque extructum Balneoregium est. Qua ex re iam perspecta sit illius anti-
quitas, et nobilitatis præstantia. Gregorio Magno Pontifice fuit illud a Longobar-
dis captum, eorumq. barbara immanitate pene excisum: et quamquam Smaragdus
Rauennæ Exarchus instauratione contenderat, nihil perfecit tamen. Verum multis
post annis non modo restituit Desiderius Longobardorum Rex, sed, vt eorum tem-
porum ratio tulit, valde exornauit, atque auxit, cum vnam ciuitatem constituerit
duas illas, quas Ciuitam et Rhodam appellat in litteris edictalibus, ad Grimoaldum,
Viterbij Comitum, scriptis. Est vero Balneoregij ciuitas multis olim nobilitata par-
tibus, eoq. præterea nomine illustis, quod tot ante sæculis Episcopatum habuit.
Id sane declarant ipsius sanctissimi Pontificis Gregorij Magni litteræ, quas ad Eulo-
gium Episcopum Clusinum de Episcopo Balneoregij creando dederat. Neque au-
tem cuiquam dubium esse debet, quin multo antea Episcopalem assecuta sit digni-
tatem, cum in ipso fere exordio, vt modo narratum est, Christianam susceperit re-
ligionem. Quo fit, vt Balneoregiorum Episcoporum series esse possit, non longe
fortasse ab Apostolicis deriuata temporibus. Nec vero tantum habuit, sed genuit
illa ciuitas Episcopos, ad virtutum Episcopaliū laudem maxime insignes: eamq.
ob rem censetur in primis nobilis, sed eo nobilior, quod virum sanctum, hominem
mirificum, sacra diuinæq. doctrina præstantem, egregium Ecclesiæ Doctorem, Epi-
scopum, et Episcopum Cardinalem, virtutum summorum exemplar peperit Bona-
uenturam, cuius vitæ narrationem contexere institui. Is igitur Balneoregij in Tu-
scia, quæ flos est Italiæ, natus, parentes habuit Ioannem Fidantium, et Riticham, con-
iuges nobili genere ortos, ac studio exardescences ad opera pietatis, legiq. diuinæ
obtem-

Hetruria

Liu. lib. 5.
Halyc.

Liu. lib. 9.

Mar. Rom. pri-
die Non. Jun.

Balneoregium
PATRIA.
Mart. Rom.
cal. Dec.

Plin. lib. 3. c. 4.
Nat. hist.

Greg. in Rego-
lib. 4. ep. 34.

Episcoporum
Balneoregien-
sium series an-
tiqua.
Ann. Baln.
M. S.

PARENTES

obtemperantes. Neque ab re familiari inopes eos fuisse, sed habuisse, unde satis commode viuerent ciuium Balneoregiiensium more, iam aperte olim demonstrauit domus ampla, quæ ab Antonio Puccio Cardinale deinceps Balneoregij Ecclesia ex-
Annvs Nat. ædificata, Deo est sancti Bonauenturæ nomine consecrata. Nascitur porro is anno
Ann. Pont. a Christo nato M c c x x i. Honorio III. Pontifice Maximo, qui biennio antequam beatus Franciscus ex hac vita excederet, Ordinis Franciscani regulam auctoritate Apostolica comprobauit. Natalis igitur eius dies fuit annis ante ipsius Seraphici Patris obitum quinque, et vero septem antequam idem a Gregorio IX. qui Honorio proxime successit, in sanctorum Confessorum numero Perusij ascriptus est. Obijt enim ille anno M c c x x v i. biennioq. post, qui annus fuit M c c x x v i i r. in sanctos est relatus. Qua in re proculdubio cernitur Dei prouidentia, et illa quidem singularis, qua perpetuo consuluit rebus Seraphici ordinis. Vix enim institutus hic ordo erat, ne dum corroboratus, auctus atque adultus, sed tum primum fere nascens, cum eius parens atque auctor ex hac vita cedit: tuncq. commode et opportune exoritur diuino munere, qui necessario tempore eum tueretur, instauraret, auget, atque omnibus ferme ornamentis excoleret. Nec vero longe post decessit, qui fuit etiam ordinis præsidium ac decus, beatus Antonius Vlyssiponensis, quem de Padua dicimus.

De florenti ordinis Seraphici statu, et alijs in Repub. Christiana gestis rebus, quarum recordatione Bonauentura aliquando excitaretur ad pie agendum. II.

VERVM floruit tamen religio Seraphica, quoad Bonauentura fuit adulta, et confirmata ætate, magnis viris, qui, pietatis nomine illustres, plurimum etiam a doctrina potuerunt. Atque in ijs ipsis valde præcellentes sunt in primis, Alexander Alensis, qui, admirabili omnium litterarum studia appetentium concursu, Lutetiæ Parisiorum primus ex eo ordine theologiam scholastico more publice docuit, Ioannes item Rupellius, ceteriq. plurimi. Nec vero defuerunt præterea, qui non solum eruditione eximia tum latina, tum græca, sed rerum vsu eximie periti, operam atque opus Reip. Christianæ præstiterunt. Etenim cum ab Catholica Ecclesia Romana iamdiu Græca multis de rebus, præsertim de processione Spiritus sancti pertinaciter nimium disluderet: nihil potius, antiquiusq. habuit Gregorius IX. Pontifex, quàm vt Apocryphios, quos Legatos interpretari licet, quattuor Constantinopolim dissidij tam diuturni tollendi causa mitteret. Ex ijs porro duos potissimum ordinis Seraphici delegit, Radulphum et Ammonium: qui in Græciam profecti, rem præclare gesserunt et confecerunt, cum ex sacrosanctæ catholicæ Romanæ Ecclesiæ doctrina, atque auctoritate de eo in primis dogmate decretum sit: cui decreto non tantum latine, verum græce ipsi subscripserunt, vt inde perspicuum sit, Franciscanos etiam ab ineunte ordine Græce scisse, nam Hebraice optime iam nosse, certum atque exploratissimum est. Status igitur ordinis Seraphici, illis temporibus florentissimus fuit exemplis doctrinarum et virtutum: quarum quasi igniculos iam tum in Bonauentura ab initio prope ætatis suæ excitatos esse, animaduerti par est, atque adeo cum pietatis officio consentaneum: vt magnum Dei consilium et prouidentia, quæ magnarum rerum materiam longe ante constituit, omnibus ætatum sæclis etiam in ipso Bonauentura prædicetur: quem in eorum, qui appropinquant ipsi Deo appropinquant, numero futurum, et in Ecclesiæ

Ecclesiæ pastorali statione mansurum vsque ab infantia institutum, atque excultum esse voluit præclaris ornamentis Franciscani ordinis, in quo deinceps adscribendus erat. Sed mira etiam sunt alia multa, sempiternisq. monumentis dignissima, quæ, Deo volente, non in ordine solum Seraphico, sed vniuersè illis temporibus in Rep. Christiana acta, gesta, factaq. sunt. Neque enim solum beatus Franciscus, vt paulo ante commemorauimus, sed etiam beatus Dominicus, ordinis Prædicatorum auctor, Antonius Vlyssiponensis, quem sancti Francisci Episcopum vulgo vocabant, et Elisabetha Hessa, Vngariæ regis filia, in sanctorum numerum relati sunt. Hæ piæ recordationes, non ex annalium litteris longe repetitæ, aut e parentum memoria, aut aliunde depromptæ, sed recentes in mentem a Bonauentura reuocatæ, ad imitationem exemplo magno fuerunt ei, quem Deus, gloriosus in sanctis suis, statuerat in Ecclesiæ candelabro ponere, unde luceret omnibus, qui in domino sunt. Mouet quidem multum præteriti temporis exemplorum recordatio: sed longe plurimum accendit proxime factorum memoria, quæ quis puer, vel adolescens auditione accepit, cum bonam firmamq. eorum opinionem animo imbiberit. Fuit porro ea ætas plena sanctorum institutorum. Cœptum est tunc campanis pulsari, cum sacra Eucharistia in Missa eleuatur: itidem in salutatione Angelica, et laudibus beatæ Mariæ Virginis. Instituti autem sunt, vel confirmati etiam auctoritate Apostolica nonnulli religionis Ordines, Dominicanus, Monasticus Vallischo-larium, et virginum sanctæ Claræ nomine. Pruteni fidem Christi Domini suscipiunt. Bellum sacrum, contra Saracenos iamdiu affectum, præclare administratur. Hæretici Stadingenses, Ecclesiæ potestatem contemnentes, vincuntur et superantur. Concilium œcumenicum Lugduni primum habetur: in quo Federicus II. Imperator, seditionum pestiferarum dux et auctor, hostis Ecclesiæ declaratur: de Hierosolyma recuperanda decernitur: eius rei summa ad Ludouicum Galliarum Regem, qui deinde in sanctorum numero adscriptus est, defertur: purpura galeroq. rubro Cardinales ab Innocentio Quarto donantur. Et vero vbique terrarum, præsertim in Italia, Gallia, Hispaniaq. litterarum studia, quæ annis centum languerant, singulari principum cura magnopere excitantur. Atque hæc quidem est quædam tamquam epitome, compendiumq. temporum, in quæ incidit pueritia, et adolescentia sancti Bonauenturæ: cui Deus proposita esse voluit curricula et vitæ sanctorum virorum illius ætatis, et studiorum atque industriæ doctissimorum hominum, et gloriæ publicarum actionum, in quibus ipse etiam sua imprimeret vestigia. Diuinitus porro factum est, vt ea necessario Ecclesiæ tempore in ijs omnibus non leuiter ille presserit, sed grauiter fixerit ad sempiternam memoriam. Sancta enim æmulatione vitam sanctorum expressit, pia instituta in vsu introduxit: religiosæ sanctæq. vitæ eam doctrinæ laudem adiunxit, vt magna vir atque admirabili ingenij prudentia, et solida cumulataq. bonarum disciplinarum cognitione, ac præstanti sacræ theologiæ scientia, demum fructum tulerit immortalis perennisq. gloriæ. Sed rem omnem loco suo, et ordine exponam.

De corporis habitu, et animi virtutibus. III.

NUNC vero, vt ne minimum quidem a cursu deflectam, quem Nazianzenus in vita Basilij tenuit, ea dicendo vniuersè persequar, quæ ad corporis, et animi bona pertinent, quibus Bonauenturam diuina benignitas ornauit. At vero quamquam ille, quem mihi magistrum proposui, Nazianzenus de industria prætermittere videtur bona corporis Basilij ipsius, quem tantopere dilaudat: non tamen

tamen alienum esse putat ab illius rationibus, qui ad posteritatem litteris vitam aliorum prodit. Quo enim latius, ut solet, ad animi bona digrederetur: quodam modo præterijt illa, quæ sunt corporis. Sed re vera, sapientum iudicio, illa plane tacita non reliquit, sed strictim attigit: cum corporis magnitudinem, robur, et pulchritudinem scribat tribui posse Basilio, ætate adhuc florenti. Ego igitur ex illius imitatione dicam hæc breui, illa autem, quæ ad animum pertinent, fuscæ atque enucleate ordine perscribam. Fuit igitur Bonaventura corporis habitu procerus, beneque constituto, usque adeo ut nunquam, aut certe raro ex aduersa infirmaque valetudine laborarit. Cuius rei argumento sunt tot ac tanti labores pro ordine Franciscano, proque Ecclesia Dei suscepti, ac librorum, opusculorum et commentariorum lucubrations innumeræ. Vultu autem graui, et aspectu Angelico, ut homines raperet in admirationem sui: facie lacrymis aliquando irrigua, cum soleret, quemadmodum de se ipse testatur, diuini amoris ardore flagrans, iucunditatisque dulcedine perfusus, in Christi vulneribus fixus meditatione inhærere. Ea denique corporis forma, vel potius dignitate, eaque animi indole summa, ut nemo illum non vereretur, nemo item, qui se ab eo moneri non pateretur, vel libentissime. Sed de eius virtutibus explicite dicam mox infra. Hæc vero libuit vniuersè præfari, ut aditum tandem mihi faciam ad earum præstantissimarum rerum narrationem, in quibus cum pietatis, religionis, sanctitatis, sapientiæ, eruditionis, doctrinæ, ac virtutis præcellentis splendor eluceat maximus: alijs deinceps, quæ fortasse minima videntur, commemorandis interrumpi non debet cursus scriptionis meæ.

De voto matris, et ingressu in religionem S. Francisci. IV.

PRIMO igitur cum iam de patria, parentibus, constitutioneque corporis aliquid Nazianzeni exemplo plane dixerim, ad pium votum Ritellie matris venio, quæ puerum Bonaventuram, et ut filium, et ut eum, qui singulari erat spe, vnice eximieque diligebat. Atque ita quidem fiet, ut ab illius cunabulis ordine digrediar ad omne ætatis curriculum, in quo is quidem sanctissimus, atque ad omnes virtutes diuine eruditus, monumenta posuit admirabilium diuinarumque actionum suarum. Dei permisso factum est, ut Bonaventura pene infans in morbum grauem inciderit: eamque ob rem cum mater, mortem eius valde metueret, propterea quòd maxime videret, neque medicorum solertia, neque medicamentorum vi, neque naturæ adiumento illum conualescere, nihil potius habuit, eximia pietate mulier, quàm ut opem Dei imploraret, a quo vno sperabat filium, tam graui-ter ægrotantem, a physicis desperatum ac relictum, posse a grauissima illa periculossissimaque ægrotatione liberari. Erat eo tempore in Italia vbique ferme terrarum celebrata fama sanctitatis beati Francisci: ad quem ea cum confugisset, pijs illius precibus ac meritis se intime commendauit: vouitque si filius e vitæ periculo euasisset, illum religioni Franciscanæ dicaturam. Tunc mœstam, ac mœrentem matrem is omni charitatis officio valde primum consolatus, maxime oratione adiuuit, cum Deum sancte precando, a diuina misericordia impetrarit, quod de filij salute tantopere expetierat. Id sane mirabile admodum visum est omnibus, et medicis potissimum, qui morbum pueri insanabilem plane iudicarunt. Itaque Bonaventura alterum, et vigesimum annum agens, memor et voti, quod mater nuncuparat, et diuini præcepti, quod a Dauide in hæc verba scriptum est: Vouete et reddite Domino Deo vestro, omnes, qui in circuitu eius affertis munera: sancti Francisci habitum, institutaque.

institutaque regulæ seraphicæ incredibili animi ardore suscepit, et commemorabili pietatis exemplo, imitatione dignissimo. Id vero beneficium cum tanti faceret, quanti a se maximi fieri munus diuinum debere existimaret, id aperte ostendit, et professus est, ijs verbis: Voto pro me languente pro me ad beatum Franciscum emisso a matre, cum adhuc essem puerulus, ab ipsis sum mortis faucibus erutus, et in robur vitæ incolumis restitutus. Quod cum viua memoria teneam, vera nunc confessione profiteor, ne tantum beneficium reticens, sceleris arguar, ut ingratus. Quare ad eum preces ita effudit: Accipe, Pater beate, quascumque, meritisque tuis ac beneficijs impares gratiarum actiones, et cum susceperis vota, culpas nostras sic orando excusa, ut a malis præsentibus eruas, et ad bona sempiterna perducas. Adscriptus igitur in ordine sancti Francisci, omnia consilia, cogitationes, factaque ad Seraphici Patris vitam referebat: quam moribus ita expressit, ut eius virtutum heres esse videretur. Cuius enim res pie, religiose, admirabiliter, diuineque gestas ad posteritatem litterarum monumentis consignaturus erat, maluit sancta æmulatione factorum illas imitari prius, quàm scriptorum copia enarrare.

De vita innocentia, humilitate, cura agrotorum, et charitate, et morum suauitate. V.

TAQUE hoc loco, vbi iam Bonaventura vitæ religiosæ Seraphicæque viam et cursum ex voto ingressus est, orationem primo instituiam de maximis illis ornamentis, quibus illum Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis excultum esse voluit, deinde vero de egregia eruditione, ac præstanti doctrina: quam non tam singulari studio laboreque suo partam, quàm diuinitus etiam traditam accepit. Ea porro vitæ innocentia, ea morum castitate, eoque sinceri animi splendore is quidem ceteris præluxit, ut Alexander Alensis, cui clarissimo theologiæ magistro, operam dedit, dicere soleret: Non videri Adam in Bonaventura peccasse. Nec vero sefellit illum opinio, quam de eo eximiam conceperat. Humilitatem vero, quæ omnium virtutum seminarium est, et quam a se magister cælestis Christus Dominus, potissimum disci voluit: Discite, inquit, a me, quia mitis et humilis sum corde: mirifice ipse coluit, exempla que eius plurima dedit, ac documenta. Scriptum autem de ea reliquit multis locis, ac libris, eoque præsertim, quem Pharetram inscripsit. In omni quidem fere opusculo se humilem ostendit ac profitetur. Plena sunt humilitatis verba, quæ ex intimis animi sensibus aliquando in libro Confessionali ita profert: Ceterum simplex, simplicibus, simplicia scribens simpliciter, particulas præsentis opusculi secundum quod occurrerunt memoria magis, quàm secundum naturalem adinuicem cohærentiam ordinaui, omni quam possum humilitate, ac deuotione supplicans, quatenus

*Sis mihi corrector, ressecando superflua lector.
Veraque digneris, qua desunt, iungere veris,
Omnem defectum partim studio breuitatis,
Scribentis tribuas, partim studio ruditatis.*

Alio præterea in opusculo, quod de puritate conscientie a se editum, Gerfo interdum præclare commemorat, cernere etiam licet præsertim capite vltimo, quàm demisse, quàm de se humiliter sentiat. Et quoniam huius virtutis, quæ excelsa est, atque usque eo alta, ut cælum etiam penetret, stadium non solum ipse cucurrit, sed alios in eodem

versari maximopere desideravit, cum locum aliquem in diuinis litteris nactus est, ubi celsissimæ illius virtutis gradus demonstrare queat, nullum sane prætermittit Christi Domini humilitatem, et item virginis Mariæ matris, vbique fere in aliquot opusculis docet ac prædicat. Eiusdem autem virtutis exempla profecto quàm plurima is præbuit, ac reliquit, cum esset in sanctis illis vitæ eiusdem et Christi Iesu, et beatissimæ Virginis meditationibus assidue versatus. Nec vero is, cuius animus ad humilitatis officia eruditus, numquam turgescere neque tumebat, ne doctrinarum quidem, quibus abundabat, copia ab operibus cessauit, quæ vilia contemptaq. vulgo putantur. Vascula deterfit, et lauit triclinijs cubiculisq. domus verrendis, alijsq. istius modi ministerijs exequendis, quæ ceteri fastidiosius præstare videbantur, operam nauauit. Ab ijs porro vix abduci poterat, nisi superiorum, quibus obediendum erat, iussu. Indignum enim hoc valde illi arbitrabantur, vt tantus vir, quem sanctitate prælucentem, scientia affluentem, ac multis Spiritus sancti donis ornatum cernebant, opus in rebus humilibus atque abiectissimis occuparet. Quinimo, quod maxime mirandum est, tanta præstitit humilitate, vt cum diu aliquando adhuc iunior se indignum putarit sanctissimo Christi corpore, dignus ideo fuerit, qui id angelo ministrante susceperit. Præcipuam autem curam ægrotantium habere perpetuo voluit: ijsq. hilariter ministrabat, atque eò libentius, quo grauior morbus et contagiosior esset. Quam sane rem commemoro, non ab ea dissimilem, quam Nazianzenus de Basilio scribit: qui hominum, lepra laborantium, vulnera et curauit, et osculatus est. Curandis vero ægrotis fratribus ita assiduus Bonauentura fuit, vt magnam diei partem consumeret: nec propterea tamen ab interpretandi munere alijsq. exercitationibus litterarijs desisteat. Atqui ea erga cunctos exarsit charitate, vt, si quem tristem et conturbatum interdum viderit, non conquiesceret, donec eum hilarem lætumq. redderet, in mœrore iacentem consolando excitaret: et a bono proposito declinantem, ad viam reuocaret recte progrediendi. Vix dici potest, quàm suauibus, quàm commodis vsus sit moribus, vt pro concione Innocentius Quintus Pontifex aliquando asseueranter dixerit, quotquot in eum incidissent, illorum suauitate captos, eius dictis ac monitis fuisse audientes. Sed res planior fiet, cum locus inciderit narrandi de Græcis, quorum sibi beneuolentiam in concilio Lugdunensi œcumenico II. valde conciliauit.

De meditationibus, contemplationibus, et orationibus. VI.

*Psal. 1.
Opusc. de vit.
Chr. c. 7. et 10.*

*Trish. de eccl.
scr. c. 102.*

AT in lege Domini die, nocteq. meditatus, admirabili lacrymarum vberitate totum se in contemplationibus vitæ Christi Redemptoris piè effudit. Opusculum eo nomine contexuit, cuius vsus rationemq. ad singulas hebdomadæ ferias quàm sanctissime, ac rectissime accommodauit. Curarum huius sæculi tempestatem fugit assiduitate orationum: quibus ita fixus hæsit, vt mentis cogitationibus cælestibus se a corporis sensibus aliquando abduceret. Christum Dominum patientem non solum meditando, sed etiam scribendo ob oculos sibi proposuit. Eamq. ob causam vsque adeo diligenter scripsit, vt legentium animos vehementer moueat, admirabiliter inflammet ad diuinam pietatē, cognitionemq. rerum cælestium. Scite igitur de eo grauissimus auctor dixit: Non inflantia, sed inflammantia verba sanctus Bonauentura protulit: Verum enimvero cum ad eam partem accedam, quæ ad eximiam atque exquisitam eius doctrinam, et eruditionem, aut certe scribendi rationem, vim, dignitatemq. attinet, non præ-

termittit

termittam vllas eius generis partes. Sed profecto ad sanctarum contemplationum, meditationumq. studium fuisse eum quàm diligentissimum, nemo est, quin facile intelligat, qui eo magistro ac duce in illarum exercitationibus vitur. Earum enim vsu optime peritus, præclare docuit vim, materiam, formam, finem, ac distinctionem: et vero de singulis præcepta valde vtilia dedit, atque exempla, quibus non modo ad contemplandum atque ad meditandum, sed etiam ad cogitandum, et orandum piorum hominum mentes animiq. informarentur. Contemplationem autem a meditatione, oratione; et cogitatione recte distinxit, vt is, qui in earum vnaquaque perpetuas, magnasq. progressiones habuit. Ac præterea contemplationis, actionisq. vicissitudines ostendit. Quæ in singulos etiam dies sint meditanda, quæ in singulas quoque diei horas, vel potius in singula momenta, et quæ cum meditatione conueniant, quæ item in perenni iugiq. meditatione versentur, ita dilucide multis opusculis explicauit, vt egregium sanctarum meditationum et contemplationum præceptorem, præclarumq. interpretem facile quis possit agnoscere. Orandi modum, a Christo Domino institutum, ac præscriptum docuit: sine intermissione orare quid sit, sæpenumero exposuit: orationis gradus, partes, fructus, vtilitates, tempusq. enarrauit. Pro quibus preces adhiberi oporteat, explanauit etiam, quotidie præsertim pro sancta Ecclesia Romana, cuius se eximium cultorem semper præbuit. Sed opuscula complura, quæ de exercitationibus spiritualibus edidit, plane declarant, ac significant studium, et vsus, quo is in omni religiosarum precatationum genere se se diu noctuq. exercuit mente non solum ac spiritu, sed etiam voce. Eamq. ob rem officium de passione Domini, et item de cruce composuit. Beatissimam porro Dei genitricem, Mariam virginem sibi patronam cælestem delegit, et eximia pietate coluit: ideoq. opuscula confecit, quibus ad eius laudes ipse et se, et alios optime salutariter instruxit. Librum enim, quod Mariale appellatur, et Speculum beatæ Virginis, Psalteriumq. eiusdem scripsit. Salutationem præterea angelicam, atque antiphonam, Salue Regina, miris diuinisq. laudibus explicauit: et coronam beatæ Mariæ virginis pio officio contexuit, vt in Dei matris veneratione cultuq. esset perpetuus cleri populiq. Christiani cursus. Atque ita quidem in omnes pietatis deuotionisq. partes se ardentissimo orandi studio excitauit, vt cum ob scribendi genus, tum ob pie agendi et precandi ardorem sit optimo iure, meritoq. appellatus Seraphicus, et deuotus Bonauentura. Nam is cum nihil antiquius haberet, quàm vt in studijs religionis progressiones haberet, ad ea perpetuo progressus, in deuotionis gratia, inquit sanctus Antoninus, continuum sumebat gratiæ incrementum. Siquidem omnia, quæcumque subtiliter cogitaret, aut ad scribendum pararet, ne doctrinis tepesceret oratio, vertebat in formam modumq. piæ precatationis. At paulo post dicam ex luculento testimonio Trithemij, quàm egregie is deuotionem cum scientia coniunxerit. Reliquas eius virtutes multas, quarum præstantia vir magnus, vel potius summus in huius vitæ curriculo Bonauentura habitus est, nempe fortitudinem in laboribus, constantiam in despiciendis honoribus, patientiam in oppugnationibus, sapientiam in publicis prouincialibusq. Fratrum conuentibus, prudentiam in administratione ordinis sui Seraphici, et alias præstantis ingenij animiq. sui partes aliquo modo planas faciam: cum paulo post, locis certe suis, commemorabo ceteras denique omnes, et illas quidem admirandas diuinisq. eius res gestas: in quibus splendor elucet maximus ornamentorum, quæ in illum Deus benignissime contulit.

*Lib. lum. eccl.
ser. 2.*

*Opusc. de sept.
itin. aser. itin.
2. dist. 2.*

*Ann. Fr.
par. 2.*

*Ant. Chr. par.
3. tit. 24. c. 8.*

De eruditione et doctrina mirabili. VII.

Doctrina et eruditione S. Bonaventuræ.

Isa. 66.

In proem. lib. Phar.

Ann. Baln.

Volat. in Anthr.

Ann. Franc. vet. Or. in or. Anto. in Chr. Rober. in ser. Gonz. in lib. ser. hist. Pron. 1.

NUNC de illius eruditione et doctrina scribam, Nazianzenum secutus, qui tam multa de Basilij scientia dixit. Fuit porro doctrina sancti Bonaventuræ, diuinarum contemplationum ratione admirabilis, disciplinarum eruditione præstans, omni ex cognitione constans, cum Ecclesiæ patrumq. decretis congruens, eademq. vera ac solida, referta mysterijs, et plena pietatis ac deuotionis, parta non solum summis studijs, sed accepta diuinitus: nimirum quia is, qui illuminat mirabiliter a montibus æternis, in illius mentem, tanquam in speculum, suæ lucis radios effudit. Sapientiæ spiritus super humilem, et trementem verba eius requiescit. Mens certe humilis, et demissa, opibus suis omnino diffidens, qua sanctus Bonaventura præditus fuit, iudicium Dei extimescens, imbuta fuit copijs illis diuinæ doctrinæ, quibus catholicam sanctam Ecclesiam is exornauit atque auxit: cum præsertim cælestibus ijs contemplationibus adiutus, quas iam modo narraui, totusq. mente et animo in passionis Domini meditatione fixus, inde tanquam ex vberissimo fonte, omnem diuinæ sapientiæ vim hausit. Sed industria etiam commemoranda est, quam ad litterarum studium adhibuit. Nihil potius ei fuit labore, et diligentia: nihil detestabilius inertia, desidia, et negligentia: nihil tandem alienius inertissimo otio, quo homines affluentes, turpiter in eo hebescunt ac languescunt. Itaque cum primum seraphicæ religioni ex voto se adiunxit, præter muneris functiones, quas multas ad ordinis præscriptas regulas præstare eum oportebat, in eo etiam sibi elaborandum putauit, vt sanctorum Patrum monumenta studiose legeret, vnde doctrinæ, disciplinæq. præcepta caperet. Librum igitur, quam Pharetram dixit, in ipso religionis ingressu ex operibus contexit sanctorum doctorum Gregorij Papæ, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Isidori, Anselmi, Bernardi, Cassiodori, aliorumq. multorum. Tanto certe studio exarsit ad diuinas litteras, vt Bibliorum sacrorum exemplaria duo manu sua scripserit: quorum vnum Balneoregij in ecclesia Fratrum Minorum extare dicitur, alterum in bibliotheca Borhomeiana. Nec mirum esse potest, si vetus et nouum testamentum memoria tenuit, cum non modo vtrumque studiosissime legerit, vsuq. contriuerit: sed semel atque iterum excipserit, vt diligentissime potuit. Thucididis historiam Demosthenes tam sæpenumero descripsit, vt succum eloquentiæ atticæ retineret: itidem de sacrosanctis Biblijs hic noster fecit, vt eorum dictionibus sententijsq. vim ac potestatem sibi pararet, quam lucubrationibus suis ostendit magna cum industriæ religiosæ laude. Eo ipso tempore tum sacris studijs, quorum ardore flagrantissimus erat, tum charitatis, qua Fratres ordinis sui eximie in Christo Domino diligebat, zelo incredibili incensus, opuscula aliqua composuit, quæ eorum conuentui in eleemosynam contulit, vt in summa inopia inde etiam honeste pieq. victum quærirarent. Quare cum nullum desidiæ, otioq. locum vnquam reliquerit, non defuit neque officijs, quæ ex normæ ac regulæ Franciscanæ præscripto, et multa, et magna præstitit: neque meditationum exercitationibus, quarum vsu ceteris præluxit: neque sacræ ecclesiasticæq. eruditionis progressionibus, quibus mirabilem in modum delectatus est. Annus fere septimus erat, quo rite professus, in ordinis Franciscani religionem se Deo dicarat: quo septennij spatio ad eum philosophiæ, theologiæ, ac litterarum gradum ascendit, vt magnam omnibus admirabilitatem excitaret sui, suæq. præcellentis industriæ atque virtutis. Sed initium sapientiæ est timor

Domi-

Domini: quo illum diuine imbutum, non modo mirum sane videri debet, sed plane credibile, atque adeo verum est, omni præstantissimæ eruditionis accessione et ornatu auctum esse: cum præsertim is et in perpetuo quodam solidæ sanctæq. humilitatis cursu institerit, et in præclaris pietatis officijs atque vsu diuinarum contemplationum sese continenter exercuerit. Quæ profecto res, bene iuuante Deo, plurimum roboris viriumq. in primis habent tum ad progressionem, tum ad summam studiorum, quæ potissimum in sacra doctrina ponuntur. Eamq. ob rem recte ac scite, sancteq. dixit sanctus Augustinus in hanc sententiam: Qui vult attingere profundum scripturarum, humilitate et Dei timore vestitus esse debet. Ijs igitur virtutibus Bonaventura sanctus bene instructus, tantis affluxit doctrinarum præcipue sanctarum copijs, quantas certe maximas in eo inesse affirmant, ac profitentur sapientissimi viri, et scriptores luculentissimi, quorum testimonia in medium loco suo ponam.

S. Aug. lib. 2. de Doct. Chr. cap. 7. & 9.

De doctrina progressionibus, et alijs in studio Parisensi. VIII.

AT nunc narrare pergam reliqua, quæ ad eximias illas progressionibus eius Parisienses attinent. Lutetiam Parisiorum, eo septennio pene confecto, ad Alexandrum Alensem venit. Hic spectare licet, quantum is in vrbe, studijs affluenti, et magistro, ac doctore tam excellenti profecerit, idq. triennij spatio. Parisiensis porro academia, a Carolo Magno de consilio Alcuini præceptoris, et venerabilis Bedæ, primum recte instituta, vt in ea ad propagandam religionem Christianam pura philosophia traderetur, cum antea semper doctissimis viris floruit, tum vero florentissima fuit, quo tempore ad eam Bonaventura accessit. Erant enim tunc præter ceteros, quos enumerare longum esset, celeberrimi magistri theologiæ duo, Albertus Magnus, et is, cuius memini, Alexander Alensis, quem annos tres Bonaventura audiuit. Id omne argumento est ad doctrinam, qua ipse abundauit, cumulum accessisse non mediocre. Parisiorum enim vrbs, quæ bonarum disciplinarum alrix dicitur cum ad studia alijs valde utilis fuit, tum maxime profuit Bonaventuræ, et Thomæ Aquinati, vt Athenæ Basilio, et Nazianzeno. Deinde ad nostri doctoris scientiam, quam multis partibus cumulatam, ac perfectam plerique omnes vno ore dilaudant, plurimum adiunxisse videtur illa accessio triennij, quod amplius Lutetiæ in illius summa perficienda posuit quam solertissime. Verum denique ad omnem eius cumulum permulti illud interfuit, quod præceptore vsus est eruditissimo, theologiæq. scholasticæ vsu litterate peritissimo. Erat is Alexander Alensis, homo Anglus, iuriconsultus sapientissimus, theologiæq. scientia clarissimus: qui mirabiliter, vt annales loquuntur, beati Seraphici Francisci religionem amplexus, vsque adeo sua doctrina, pietate, ac studio singulari eam illustrauit, vt illo primum tempore in conuentu Franciscano Parisijs publicæ scholæ fuerint apertæ, ad quas omnium ordinum, omniumq. magnorum hominum concursus factus sit maximus. In ijs Ioannes Gerfo, Stephanus Bruleferus, et is, qui auctor est fundamenti trium ordinum, ac doctor vere Angelicus Thomas Aquinas. Tam præclaro autem theologiæ doctore se vsu esse aliquando scribit, ac profiteatur. Quæ testificatione manifestum perspicue esse potest, ex præstantissimi magistri scholæ, tanquam ex bonarum artium officina, vnde summi viri prodierunt, se prodixisse: vt inde quis agnoscat, quod etsi præ humilitate, ac præ sancto pudore ipse taciturnum reliquit, recte tamen consequens est, eum tanti præceptoris fuisse

Architremius in lib. de vrbe. & acad. Par.

Naz. in or. de Bas.

Lib. 2. sent. dist. 23. q. ult. prope fin.

*** 3

discipulum,

pulum, haud quaquam plane dissimilem. Est enim illud tritum sermone prouerbium: Optimi magistri optimus discipulus. Si igitur magistri præstantia multum præclaras eas Bonauenturæ progressionem adiuuit: certe etiam non parum ille excitasse videtur, quem valde dilexit, eiusdem magistri, aut certe eiusdem Parisiensis academiam discipulus, beatus Thomas Aquinas. In ambo Parisijs charitatis vinculo, vitæ moribus, doctrinæ pietatisq. studijs itidem coniunctissimi, ut Athenis olim fuerunt illi duo, Basilus et Nazianzenus: quorum aliquam, si cuncta recte perpenduntur, imaginem tunc referre videbantur. At hæc ipsa coniunctio eo clarius apparebit, quo dilucidius infra explicabitur. Magni autem semper fecit Alexander, ut erat vir acerrimo iudicio, Bonauenturæ discipuli, quem verum Israelitam esse dicitabat, non solum puram integramq. ab omni vitio vitam, planeq. Angelicam, sed iucundam morum consuetudinem, cum pietate grauitateq. coniunctam, aspectus pulchritudinem et dignitatem, sermonis vim plenam suauitatis, et ingenij præsertim animiq. indolem summam cum ad omnes virtutes, tum ad sacram theologiam, cuius scientia excelluit egregia cum laude. Quamobrem tertio post anno, quam Parisios venit, idoneus ac dignus Bonauentura habitus est, qui theologia illic interpretandæ munus publicum suscipere, ac sustineret. Id interpretationis publicæ officium primo gessit, ut dixi, ordinis Franciscani theologus Alexander Alensis: deinde Ioannes Rupellius, qui, primarijs academiam Parisiensis viris efflagitantibus, ab eo vnus potissimum delectus est, qui eiusdem ordinis theologus in illum publici interpretis locum succederet. Tertio autem ea cura summo omnium consensu, et gaudentibus animis, delata est ad Bonauenturam, vsque adeo non sanctimoniam solum, sed doctrinæ splendore prælucentem, ut præclare de eo testatum Gerfo reliquerit his verbis: Nescio si vniquam talem doctorem, sicut Bonauenturam, habuerit studium Parisiense. Itaque quo tempore, vel potius quo die legendi, interpretandiq. cathedram sanctus Thomas Lutetiæ Parisiorum assecutus est: eodem etiam sanctus Bonauentura, qui priorem locum adeptus, sancto Thomæ præ humilitate cessit. Interpretandi ergo ac docendi publicum munus cum suscepisset, ita egregie sustinuit, ut quam de se concitaret opinionem, longe superarit. Quæcumque enim exponere aggressus est, egregie dilucideq. sic explicauit, ut non interpres, sed auctor fuisse videatur disciplinarum, quas interpretaretur. Et vero in ea ipsa Parisiensi academia cum publice profiteretur, illam consecutus est docendi rationem, ac doctrinam, quæ sapientissimis omnibus probata, omnium etiam florentissima extitit. Docendo namque nitentur primum diuinarum litterarum sententijs, deinde probatissimorum patrum auctoritatibus, tum argumentis firmissimis, rationumq. grauissimis momentis. Quod cum ipse de se, ut initio narraui, testatum aliquando faciat, tum ex eius libris, atque opusculis liquido constat, ac præterea ex omni eius expositione, atque commentario, ut ex argumento, quod vnicuique adscripti, intelligi facile potest. Quo fit, ut illius explanationes plenæ sint, et cumulata litteris, digito Dei scriptis, non verbis affluentes, sed rerum vbertate, moreq. suo Seraphico sententiarum grauitate distinctæ, ac perpetuo disciplinæ præceptis conspersæ: vsque adeo ut ex auctore doctrina, rursusq. auctor ex doctrina agnoscat. Primo autem Parisijs libros Magistri sententiarum copiose et grauiter exposuit, commentarijsq. luculentis illustrauit: quorum commentariorum doctrina Clemens Quartus Pont. Max. mirifice in primis delectatus est. Et vero is, ut sapientissimus religiosissimusq. Pontifex erat, fama permotus magnæ exquisitæq. eruditionis, qua illis temporibus sanctus Bonauentura præcallebat, cum in academi-

mia

mia Parisiensi tunc etiam primum Genesis caput, quod Hexaemeron Græci dicunt, interpretaretur non sine præclara laude, cum ad se venire iussit: utq. doctrina illius, et sapientia in grauissimis deliberationibus vteretur, Archiepiscopatu Eboracensi, qui in Angliæ regno tunc erat et diocesi, et opibus amplissimus, illum exornare voluit. Qua cognita Pontificis voluntate Bonauentura, ut a tanti muneris cura quidem multiplici et magna vacuus, in Seraphici ordinis institutis contemplationeq. ac studio rerum diuinarum liberius conuiesceret, tantam dignitatem constantissime recusauit: cum onus esse illud ostenderet longe grauius viribus suis. Constantiam eius Pontifex admiratus, illum dimisit ijs sacrarum litterarum verbis: Sta in testamento tuo, et in illo colloquere, et in opere mandatorum tuorum veterasce. Rerum igitur humanarum despicientia cum in omni eius vita cernitur, tum in Archiepiscopatu, quem alij expetunt, honore maxime refutando. Cum autem in eo primo Genesis capite, nempe Hexaemero, ut dixi, explanando versaretur, iam tribus et viginti sermonibus, quos Luminaria Ecclesiæ, aut visiones quinque vocauit, ad expositionem ample digressus, non absoluit tamen. Quod sane vero commemorare libuit, ut quod de Basilij Hexaemero scriptum est, idem Bonauenturæ contigisse, perspicuum sit. Ille per obitum non absoluit, cum conciones tantum nouem ad illius explicationem habuisset: at reliquas duas Nyssenensis frater confecit. Hic vero noster, non solum ordinis Franciscani, sed Ecclesiæ causa negotijs susceptis, nequaquam perficere potuit: neque vero habuit, qui pari cum doctrinæ copia perficere potuisset. Atque illæ Basilij quidem conciones, quas ad Hexaemeri commentarium is adhibuit, summe laudantur a Nazianzeno: qui earum studio flagrans, cum in manus sumeret, in oreq. illas haberet, ardentius se excitatum esse scribit, cum in primis ad Deum creatorem rerum omnium colendum, tum ad creationis rationes cognoscendas. Sed accendunt iisdem etiam Seraphici doctoris Bonauenturæ sermones, qui mysticæ theologiæ arcanis referti, sacrarum litterarum splendore illustres, et quodam sententiarum quasi ardore incensi, non modo mouent, sed inflammant animos legentium. Hanc sane præcellentis doctrinæ non modo vim, sed copiam in eo Parisijs cum sanctus Thomas animaduertit, simul ac admiraretur: ipsum conuenit, a quo sibi Bibliothecam ostendi petijt, ut libros conquireret, unde tam multiplicem, atque adeo magnam eruditionis vbertatem hauriret. Is vero Christi Domini, cruci affixi imaginem demonstrauit: e quo fonte vberissimo se accipere professus est, quidquid vel legeret, vel scriberet. Quam breui tempore tam multa scripserit in summis etiam publicæ interpretationis occupationibus, profecto iam demonstraui, cum et Hexaemeron exposuerit, et vberissime exposuerit primum, secundum, tertium, et quartum sententiarum librum. Verum eo ipso tempore, quo Lutetiæ Parisiorum fuit, ad multos labores, quibus variæ is distinebatur, alius accessit non paruus, quem ordinis sui tuendi causa, Alexandro Quarto Pontifice, qui Clementem Quartum proxime antecesserat, suscipere necesse habuit, atque adeo suscepit vel libentissime. Gulielmus enim de sancto amore, librum contra paupertatem et Mendicantes parum sapienter scripserat: quem quidem sanctus Thomas erudite opusculo redarguit, et item sanctus Bonauentura egregie scriptis sic refutauit, ut et librum Pontifex Alexander prohibuerit, et illius auctorem damnarit. Et quamquam hominem industrium, ac maxime laboriosum, virumq. sanctum Bonauenturam, et interpretationes publicæ, plenæ vigiliarum, et scriptiones, tempus ac diligentiam maxime deposcentes, occupatissimum habuerant: tamen in luce Parisiensi id otij sibi sumpsit, ut beati Seraphici Patris Francisci vitam,

etiam

Ann. Fr. par. 2. c. 4.

S. Ant. par. 3. tit. 24. c. 8. in Chron.

Oftau. in or.

Ioan. Pau. avt.

3. de can.

F. Rob. in ser.

Eccl. 11.

Naz. or. 30.

Ann. Fr. par. 2. lib. 2. c. 2.

Henr. Gand. de Eccl. scriptis.

Ann. Fr. par. 2. c. 4.

Ann. Fr. par. 2. lib. 2.

Ger. de S. Bon. Brul. in prologo sent.

Ann. Fr. par. 2. lib. 2.

Ann. Fr. avt. S. Ant.

In lib. de vit. Chr. c. 42.

Ann. Fr. par. 2. lib. 2. c. 2.

Plat. in vit. Clem. 4.

etiam non modo sapissime meditationibus sanctis, et cogitationibus salutaribus expenderet, sed litteris etiam mandaret. Quamobrem late fusq. primum de eo scripsit: deinde eadem omnia breui est complexus, quo facilius illa summatim comprehensa, tum ad vitæ disciplinam, tum ad diuini officij vsum in ijs lectionibus adhiberentur, quas in octauis festi diei, beato ipsi Francisco dicati, recitari sollempne est. Bonauenturam porro cum de eo vel scribentem, vel cogitantem, vel summa animi attentione ita meditantem, vt paululum is e terra sublatus videretur, cum e cubiculi valuarum rimulis clam inspexisset beatus Thomas, qui pro mutua charitate et amicitia ad illum ventitabat, noluit ne fores quidem pulsare, ne dum in cubiculum pedem inferre. Qua perspecta re socius, quid causæ esset, quæsiuit, cur non ingrederetur: tum ille sinamus, inquit, sanctum laborare pro sancto. Vox præclara, qua is et illum viuentem sanctum appellauit, et recte scribentem etiam laudauit. Atqui præterea, si ad rem, quæ per se satis ipsa elucescit, aliquid etiam luminis ex luculento testimonio afferendum est: profecto Leonardus Aretinus, illis temporibus eruditionis et eloquentiæ laude clarus, cum sancti Francisci vitam, a Seraphico doctore Bonauentura scriptam, studiose legisset, sententiam rogatus, in illo scribendi genere respondit a nemine illum superari posse. Hæc sane testificatio probatur omnibus: sed longe probatissima erit, si testimonium accesserit sancti viri, eruditissimiq. hominis, et religiosissimi Archiepiscopi Antonini: qui illius vitam stylo mirabili ab ipso Bonauentura scriptam esse asseuerat, nihilq. habere iudicat, nisi quod certum, quod verum, quod maxime probatum est locupletibus testibus, et rerum conscijs, quæ litteris mandatæ sunt. Cum igitur de eo mirifice scripserit: locus, vbi scripsit, adhuc Parisijs in monasterio Franciscano extat instar sacelli, tamquam rei admirabiliter gestæ monumentum. Illius sane temporibus de Bonauentura, quem pium, sanctum, eruditioneq. perfecta excultum, omnes admirabantur, fama præclara vbique percrebuit. At vero is cum ad cælestem illam hereditatem immortalis gloriæ spectaret, ad quam diuinitus vocabatur: huius sæculi laudes inanes et caducas, hac atque illac vulgi rumusculis sæpenumero temere diffluentes, contempsit, pro nihiloq. putauit. Immo etiam quanto nomen eius efferebatur maiori omnium prædicatione: tanto diligentius in id toto animo incubuit, vt de se, suisq. rebus humiliter summisseq. sentiens, Deo in primis, bonorum auctori, gratias de progressionibus suis semper ageret, se vero in perpetua humilitate contineret, quam tamquam Christianarum parentem, custodemq. virtutum semper consecutus, iamdiu firmissima eius vestigia toto vitæ cursu impresserat. Sed hæc eius summa singularisq. humilitas nota iam satis est, ac valde spectata in ijs, quæ fere initio commemorauit.

De ijs, quæ gessit Minister Generalis creatus. IX.

AM vero tertius et decimus prope annus abierat, quo ad ordinis Franciscani religionem disciplinamq. accesserat: eo ipso temporis spatio perspectæ sunt non solum, sed etiam atque etiam exploratissimæ reliquæ omnes eius virtutes. Cum in tanta enim hominum existimatione esset, quantam sane maximam exposui: nihil fere vel publice, vel priuatim in vniuerso Seraphico ordine vniquam actum, gestumq. est: in quo aliquod non extaret illis temporibus monumentum pietatis, charitatis, prudentiæ, doctrinæ ceterarumq. optimarum rerum, quarum ornamentis ille maxime enituit. Nihil porro, qui ordini Seraphico præerant, Ministri

Ministri Generales tunc aut statuerunt, aut egerunt, nisi de illius consilio. In disputationibus publicis ij numquam discesserunt ab eiusdem sententia, qui sapienter docteq. de proposita omni quæstione differebat. Si quando autem conuentus, quæ Capitula vocantur, siue cunctarum ordinis totius prouinciarum, siue vnius tantum habebantur: si quid in ijs arduum ac difficile incidisset, ad Bonauenturæ consilium ac sapientiam referebatur. Demum tam multis meritorum copijs ipse affluens, totius ordinis Minister Generalis Romæ creatus est, eo anno, quem dixi, tertio et decimo professionis suæ. Quod munus ea sapientiæ et sanctitatis laude gessit, vt in omnium ore et admiratione esset, cum præsertim Ordinis disciplinam non modo excoluerit, atque auxerit, sed aliqua ex parte collabentem restituerit. At res omnis recte atque enucleate in præsentem perscribenda est. Iam post beatum Franciscum extiterant Seraphici ordinis rectores septem, quos sanctus Antoninus, ceteriq. Ministros Generales appellant. Primus fuit Ioannes, cognomine Prens, Florentinus, Tuscus, Assisij creatus: vir sanctus et iustus. Secundus, Helias, Assisienfis, homo elati spiritus: Tertius, Albertus Pisanus, Tuscus, Romæ factus, Gregorio Nono Pontifice, anno M c c x x i x. vir bonus et perfectus. Quartus, Haimo Anglus, theologus magnus, vir summæ honestatis, Romæ creatus, Gregorio item Pontifice, anno M c c x i. Quintus, Crescentius Æsinus, Picens, homo senex Assisij creatus, Innocentio Quarto Pontifice, vir iustus, disciplinæq. zelo probatus. Huius tempore in prouincia Picena, ordinis disciplina paululum labefactari incepit. Crescentius autem Capitulum generale cum indixisset, non interfuit: sed vicarium misit Bonauenturam Balneoregiensem, de quo scribo. Sextus, Ioannes Rupellius, Parmensis, vir theologiæ scientia eruditus, et in academia Parisiensi lector, e Græcia rediens, quò ab Innocentio Pont. legatus missus erat, Assisij creatus, demum Romæ, vbi Capitulum generale indixerat, coram Alexandro Quarto Pontifice se Generalatus munere abdicauit. Rogatus autem, quem dignum putaret, qui prudentia, vigilantia, virtuteq. tantum onus sustinere posset: Bonauenturam, qui illius tempore proxime contra Gulielmum de sancto amore, vt dixi, scripserat, virum sanctum, et eruditum nominauit. Is igitur post beatum Franciscum, Minister Generalis septimus, Romæ omnium suffragijs, summaq. consensione ac lætitia creatus est, Alexandro Quarto Pontifice præsentem: qui iam inde vsque, quo Cardinalis Ostiensis fuerat, seraphici ordinis patrocinium cum habuisset, mirifice etiam Bonauenturam perpetuo fouit. Hic spectare licet in huius Franciscanæ præfecturæ munere præclaras illas, actionumq. sanctarum splendore illustres, sancti Bonauenturæ virtutes. Ordinis status erat eo tempore in aliquod fere discrimen adductus, cum ex secta, dissidioq. Fratrum Picenæ prouinciæ, tum ex perturbatione dissensionum, quæ in cuncta Italia de proprietatis regula, quodam modo rescissa, extiterunt. Itaque cum disciplina, sanctissimis institutis astricta, sensim dissolui cœpisset: tunc primum Bonauentura, vniuersi Ordinis curæ præfectus, in eo maximopere elaborauit, vt non auctoritate solum, sed exemplo, sapientia, moderatione, doctrina, constitutionibusq. rem omnem tueretur. Fuit autem is in illius muneris administratione mitis admodum, ac benignus: mansuetudine enim potius, cohortationibus, et admonitionibus, quàm minis, aut penarum acerbitate in viam bene agendi reuocauit aberrantes. Paterna vero charitate, et clementia admodum singulari erga illos, qui ab ordinis disciplina desciuissent, aut militiam seraphicam deseruissent, vsque eò vsum est, vt non defuerint, qui in Capitulis, tam Generalibus, quàm Prouincialibus id vitio plane ipsi obiectarint. Et vero quos obstinate operam dare cognouit, vt palam

Thom. Trug. in thesauro concionum.

S. Ant. in Chr. par. 3. tit. 24. cap. 8.

S. Ant. ut sup.

Minister Generalis septimus post B. Franciscum.

Ann. Fr. Vest.

Qualis fuerit in administratione ordinis.

Par. 2. lib. 2. Chr.

Ann. Fr. Vest. Brev. Rom.

S. Ant. in Chr. par. 3. tit. 24. cap. 8.

Ann. Fr. Vest. Brev. Rom.

Alius e conuerso progreditur a creaturis ad Creatorem per sex gradus scalares vsque ad anagogicos excessus. Confitebor itaque et ego in insipientia mea, quòd a triginta annis et amplius citra volui habere familiares mihi prædictos tractatulos, sepe eos legendo, sæpe ruminando etiam vsque ad verba, ne dum sententias: et ecce hac ætate, hoc otio, velut ad votum, vix perueni ad initium gustus eorundem, qui et repetiti, semper mihi noui fiunt, et placent. Hæc Gerſo, cuius testimonio nihil explicatius dici potest, nihil illustrius, nec vero quicquam aptius ad splendorem, dignitatem, vimq. doctrinæ, qua sanctus Bonauentura longe præstitit.

De præstanti eius doctrina, in tres partes distributa. X.

NTAQVE cum eius res in ordinis præfectura gestas enarrauerim: iam hic locus poscit, vt de eximia eius eruditione scribam, quam etsi supra sparsim, atque adeo strictim attigi, et aliqua fortasse sigillatim narraui, nunc totum eius doctrinæ genus vniuerſe more Nazianzenio complectar. Eius porro doctrina cernitur in his tribus, in expositionibus sacræ Scripturæ, in tractatibus, quæ opuscula inscribuntur, et interpretatione magistri sententiarum, quam Lecturam idem Gerſo nominat. In omnibus his, si cuncta recte perpenduntur, mirifica apparet eruditio, ac illa quidem multiplex. Quibus enim rebus artium disciplinæ comparantur, eæ tres in illo fuerunt, ingenium, studium atque exercitatio. Easq. ita coniunxit, vt non satis liqueat, in qua potissimum admirabilior extiterit, id quod aliquando Nazianzenus de Basilio disserit. Ingenij acies apparet in omnibus eius lucubrationibus, studium singulare in maxima grauissimarum rerum cognitione, et exercitatio incredibilis in meditatione, contemplatione, ac scriptione. In rhetoricis præclare versatus, rhetorum præcepta interdum exponit: in logicis demonstrationibus, et concertationibus vsque adeo excelluit, vt ijs, qui disputationem cum eo suscepissent, difficile esset argumentorum illius aciem effugere, si quando res ita postularet. Philosophiæ partes, cum interdum opus fuit, nullas omisit, vsque adeo, vt eorum, quæ in sublimi accidunt, summam etiam non raro, et si breui, comprehendat accuratissime. Numerorum quoque proportionem, et cetera multa, quæ a mathematicis præcipiuntur, aliquando demonstrat, tamquam eorum præceptorum litterate peritus. Sed ad sacras litteras, atque ad theologiam ita diuinitus se parauit, ut scientiæ luce quàm splendidissime collustratus, quæ Dei sunt, perquisiuerit, atque inuestigauerit diligenter. Quo factum est, vt ad virtutes Christianas hominum animos erudierit, eosq. huius sæculi rerum curis distractos, ad earum, quæ cælestes, quæq. diuinæ sunt, cognitionem traduxerit. Huius generis libros, tamquam mutos magistros, at præclare tamen loquentes, quàm plurimos edidit: cuiusmodi sunt opuscula, quæ aut ad vitæ institutionem, aut ad spiritualia studia, progressionemq. virtutum pertinent. Quæ omnia, ordine distincta, loco suo ob oculos ponentur. Sed nunc summam, vt res est, vereq. dicam ijs ipsis verbis, quibus Sanctus Antoninus de illo loquitur. Intellectus Bonauenturæ perspicacitatem, inquit, omnia opuscula eius redolent ijs, qui diuinam scientiam requirentes, hanc libentius, quàm vanitatem Aristotelicam venerantur. Verum sane, quod magni interest, cum in eo Spiritus Dei locutus videatur, vt ex Sixti Quarti Pontificis litteris perspicuum esse potest, doctrinæ adiunxit deuotionem: id quod perpauorum est, libros scribentium. Id Trithemius testimonium ei dicit in hæc verba: Multi doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi: pauci, scribendo libros, docuerunt

docuerunt vtramque. Bonauentura autem et multos superauit, et paucos: dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Quamobrem si vis et doctus, et deuotus esse: illius opusculis esto intentus. Est enim in eo vita et doctrina, ut de sancto Ambrosio Cassiodorus dixit, plane æqualis. Spiritum quidem sanctum omnia scrutari, etiam profunda Dei, scriptura testatur. At Bonauentura Seraphicus, ea, quæ Spiritus sunt, inuestigauit, vt, qui illius libros studiosè legunt, facile animaduertunt. In antiquis, qui satis illum eo nomine laudant, Gerſo vnus est, e quo testimonia, luculente explicata, paulo etiam post a me ordine proferuntur. Sed ratio id poscit, ut res omnis, distincte enarrata ac dilucide, quasi ob oculos versetur.

De expositionibus in vtrumque testamentum, et multiplici exponendi ratione. XI.

RIPILEX iam ordo, quem demonstraui, in eius lucubrationibus existit. Sunt primo in vetus, et nouum testamentum commentarij, quas expositiones sancti Gregorij Magni more dixit. Veteris libros multos exposuit: nouum autem fere totum, vt certo indice distribute ostendam. Vix scribi potest, quanta doctrinarum vbertate sacros codices explicarit. Sensum litteralem illis interpretandis aliquando amplexus, non solum vnum, sed duos, tres, quattuor, pluresue, interdum, exemplo sancti Augustini sibi proposito ad eorum tractationem attulit. Quo fit, vt id, quod in Ecclesiæ doctore egregio præclarum est, sensuum vbertate fecundus et sit, et habeatur. Sensui enim mystico adhæsisse videtur eruditissime: cum nullam ferme, ne historiam quidem, ne dum allegoriam, anagogiam, tropologiamq. omiserit, si quando locum apte nactus est, vbi ad sanctiores illos sensus, e cælesti doctrina, diuinaq. contemplatione depromptos, digredi potuerit. Id perspicuum cum ex alijs expositionibus est, tum vero ex ea, quam paulo ante commemoravi, scripta in caput primum Genesis. Silentio præteribo ceteras, in quibus is, quemadmodum eruditissimi viri profitentur, doctorem se ostendit, et seraphicum, et sapientem, et deuotum, et eximium Ecclesiæ doctorem, maximeq. idoneum, qualem Gerſo agnoscit, tum ad illuminandas præstantis doctrinæ suæ luce hominum mentes, tum pietatis ardore inflammandos salubres animi affectus. Est vero tamen, cur de explanatione, quam psalterio adiunxit, breui dicam: cum etiam habeat amplius, in quo quis aliquid studij ponat. Neque enim illa solum plena est salutaribus mysticis doctrinis: sed locos habet etiam, quibus hæreticorum opiniones exploduntur: et vero documentorum opibus affluit, quibus pij homines, religiosiq. viri excoluntur, atque instituuntur ad legis diuinæ præclaras meditationes. Ac præterea, quod maxime ad rectam psallendi rationem attinet, vsque adeo psalmis explicandis singula animaduertit, vt perpetua ferme vtatur interpretatione, vnde legentium, aut psallentium mens incendi queat, non modo ad cogitationem, sed etiam ad cupiditatem quandam illius consecrandæ virtutis, quam ipsa psalmodum expositione demonstrat. Neque etiam in eo enarrationis genere aperite prætermittit mysteria rituum, et cærimoniarum, quæ sæpenumero explicentur, necesse est ad Ecclesiasticæ disciplinæ vsum ac rationem. Qua ex re perspicui etiam licet, illum litterate tenuisse rituales cognitionem, quæ ad virum pertinet religiosum, hominemq. ad preces diuinas attentissimum, ac diligentissimum, qualem eum fuisse ostendunt etiam libri, de sacrosanctæ Crucis, ac de passionis Domini officio rite conscripti, quos iam enumeravi, et rubricæ item Breuiario illis temporibus

171. 15. 151

171. 102. 23d
171. 102. 23d
171. 102. 23d

Partitio doctrinæ S. Bonauenturæ et ratio excellentiæ.

Ger. par. 1. ep. de laud. Bon.

Naz. in or. 30.

Bon. in lum.

171. 102. 23d
171. 102. 23d
171. 102. 23d

Ant. par. 3. Chr. tit. 24. c. 8.

In list. canon.

Trith. lib. de eccl. scr. c. 102.

171. 102. 23d

Cass. lib.

1. Cor. 2.

Sensus litteralis.

Bon. Papa in Const. Sensus mysticus.

Idem in ser. vif. Ann. par. 2. lib. 2.

Ger. par. 1. de lib. legendis.

Expositio in Psalterium.

Cognitio rituum ecclesiasticorum.

bus

bus additæ, studiosiusq. explicatæ. Sed iam redeo ad id, quod propofui, Bonauenturam sanctissimum in omni vtriusque testamenti commentario mysticos eos sensus, sanctioresq. interpretationes esse accurate ita secutum, vt quas singulas huic, aut illi egregio Ecclesiæ doctore sapientissimi viri tribuunt, is vnus sit omnes, si minus copiose, at certe aliqua ex parte breuiter summamq. complexus. Id planum ipse facit reliquis suis lucubrationibus, præsertim vero opusculis duobus: quorum unum Principium scripturæ, alterum Luminaria Ecclesiæ significanter inscripsit. De hoc iam paulo ante narraui: illo autem, quod iure Principium vocauit, cum ipsius sacre scripturæ, quæ est candor uitæ æternæ, præstantiam declaret, profecto se, aliosq. instruere videtur ad illius tractationem, non verborum copijs, sed mysticorum sensuum vbertate circumfluentem. Atqui silentio prætereundum non est, quod eius proprium quodam modo esse videtur, crebris, cumulatisq. litterarum sacrarum sententijs illum diuinos sensus contexere, locosq. libri explicare, quem commentario interpretatur. Res in promptu est, in omniq. illius expositione constat, neque attinet, cur pluribus demonstratur, cum præsertim, ut initio dixi, hoc de se ipse scribat. Id interpretandi genus cum olim sancto Bernardo, Bonauentura sanctus laudi dederit, nimirum etiam idem confectari ipse voluit. Illum enim sacre scripturæ vsu peritum putat, propterea quod Bibliorum locis se ad omnem expositionem instituerit. Hoc autem ipsum etiam Seraphicus Doctor egregie præstitit, cum in lege Domini fuerit voluntas eius, et meditatio die ac nocte. Etenim is toto animo, totisq. in Christo visceribus Scripturam sacram amplexus, ita fixus in ea inhæsit, vt, quod etiam paulo ante strictim attigi, vetus et nouum testamentum memoria tenuerit, quemadmodum ex eius tractationibus, aut expositionibus animaduerti facile potest, sed ex eo etiam, quod de vtriusque consensu et concordia præclare sæpenumero differit. Nam quæcumque de Christi Domini Conceptione ex Virgine, eius ortu, præsentatione in templo, fuga in Aegyptum, reditu item, de eius doctrina, miraculis, cæcitate Iudæorum, conuersione gentium, de eius passione, acerbissima morte, resurrectione, ascensu in caelos, missione Spiritus Sancti, de aduentu ad iudicium, ceterisq. omnibus fidei Christianæ mysterijs, vel in lege, vel in prophetis, vel in libris sacris aut historialibus, aut sapientialibus præsignificata, præfigurataq. sunt, ea plane facta esse ostendit noui testamenti litteris, et auctoritatibus cum veteri consentientibus. Quam studiosè autem mente memoriaq. comprehenderit sacros libros, ex illa præclara vtriusque testamenti partitione perspicuum fit, non in opusculo solum, quod Principium sacre scripturæ appellauit, sed et in Centiloquio, et Breuiloquio. Sacra autem Biblia recte nouit vtriusque editionis, nempe vulgatæ, qua vtimur, ac præterea veteris ex interpretatione Lxx. Ambas enim ad locorum expositionem affert, vt in Cantico Abacuc, vbi nos legimus, In medio annorum: ille ex veteri, In medio duorum animalium: In Prouerbijs, viam viri in adolofcentula, ex veteri item. Et vero sapius in libro Sapientiæ, at in Psalmis quidem certe sæpissime. Sigillatim autem omnia recensendo persequi nimis longum esset: verum perspecta iam sunt, atque ijs explorata, qui in eius generis studio diuturno curriculum confecerunt suæ doctrinæ, atque industriæ. Quare quod de sancto Athanasio olim Nazianzenus scite scriptum reliquit, hoc itidem de sancto Bonauentura affirmari, Deo benedicente, licet, vt et veteris, et noui testamenti libros meditatatus sit diligenter: eaque meditatione perferutatus omnia, quæ Dei sunt, catenam vere auream vtriusque confecerit: et veram, solidam, mysticisq. sensibus instructam interpretationem adhibuerit. Ad quam, vita duce, et theologiæ scientia

magistra

magistra cum accesserit: eam nimirum obfignauit luculentæ et præstantis doctrinæ ornamentis. At vero ad eam omnem, qua ex diuinis litteris, vt dixi, vsus est, præclaram expositionem, adiunxit etiam aliam, quæ est secundum doctrinam, nempe antiquorum patrum. Docuit enim legem Dei, salutariaq. præcepta, atque adeo diuinam scripturam est interpretatus non tam ex sensu suo, quam ex veteribus ipsorum patrum, in Ecclesia Dei sanctimonia et eruditione præcellentium, monumentis, ac traditionibus. Id autem ipsum ab Ecclesiæ doctore fieri debere, demonstrat Sanctus Clemens Pontifex et martyr in epistola, quam ad discipulos Hierosolymitanos dederat: hocq. itidem documentum ab Apostolorum principe beato Petro se accepisse testatur. Sanctus autem Bonauentura id studiosè præstitisse, nemini cuiuspiam dubium esse potest, aut certe debet. Est expositio in caput primum Genesis, cum lata sententijs patrum, latinorum, Augustini in primis, Gregorij Magni, et aliorum etiam inferioris ætatis, vtpote Rabani, Radulphi Flauiacensis, atque id generis bonorum interpretum, et uero Græcorum, Basilij, Dionysij Areopagitæ, ac Damasceni. Atque hoc quidem usque adeo verum est, vt non tantum sententias, sed verba illorum confectetur. Ab sancto Hieronymo sæpenumero prologos sumit, ut in commentarijs eius multis perspicuum esse potest. Et porro in Psalterij expositione sæpenumero sibi adiumento atque vsui esse voluit cum veteres, tum prope æquales, præsertim Ricardum, quem a sancto Victore vocant. Tritam igitur illam quidem atque vsitatam viam secutus est, in qua insistere maiores voluerunt. Sed planius hoc facit liber, Pharetra. Quo in libro cum vberime tractet virtutum officia, et locos theologiæ communes: explicare studuit omnia de sensu ac sententia patrum, Gregorij Papæ, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Isidori, Anselmi, Bernardi, Cassiodori, et aliorum præterea multorum. Atque hæc quidem de interpretatione, ex patrum sensibus ducta. Tertia vero alia, qua se vsurum esse scribit, vt in exorsu memini, in eo apparet, quod doctorum opiniones, aliquando varie inter se dissentientes, sequi illas quidem maluerit, quæ et auctoritate, et rationibus, et vsu probatissimæ viderentur, atque essent. Fuit enim eas recensendo verus, ac sincerus, neque vilo contradicendi studio elatus: dijudicando acutus et perspicax, redarguendo moderatus atque modestus, opinando non arrogans, neque opiniosissimus homo: sed in perspicacia veri, solertiaq. præstans, quæcumque frequentius comprobata vidit, moreq. recepta, ac præstantium virorum firmata consensu, ea amplexus, propugnauit solertissime. Fuit illud præterea fere vnus tantum sancti Bonauenturæ proprium, aut certe haud quaquam commune cum multis, quod præclarum est, ac laudabile, philosophiam, humanasq. disciplinas adhibere ad arcem et defensionem dogmatum fidei catholice. Sacris igitur litteris, patrum auctoritatibus, et sententijs receptis, ad pietatis laudem veri q. cognitionem illustribus vsus, cum expositiones conscripsit, de quibus dixi: tum commentarios confecit, quibus libros Magistri sententiarum, vt narratum est, copiose explicauit. Hæc est altera pars doctrinæ, in qua etiam vestigia præclara impressit excellentis industriæ suæ: eamq. ob rem illius sententiarum commentarijs Pontificem Clementem Quartum maximopere delectatum esse, iam asseueraui. Sed concursus, qui ad eum, sententias Magistri interpretantem, magnus factus est, indicare videtur scientiæ præstantiam. Id interpretationis scholasticæ scriptum et notabile, et deuotum esse, Sanctus Antoninus dixit: Est enim ad omnem scientiæ pariter, ac pietatis laudem maxime insigne: ideo doctrinam theologicam eximij et seraphici doctoris Bonauenturæ proprie dicendam censuit Ioannes Gerfo:

*** 2

qui

Expositio ex doctrina Patrum.

Clem. in ep. 4.

Lib. de vit. Chr. s. 42.

Ant. p. 5. in Chr. tit. 24. c. 8 Gerfo p. 2. tit. de laud. S. Bonauentura et lib. de exam. doct.

Sap. 7.

Psal. 1.

In prin. sac. scr. Bren. et Centilo.

Ibid. vt sup.

Naz. or. 32. de Athan. in initio.

qui libro quodam ita asseueranter scripsit : Si quærat a me, quis inter ceteros doctores plus videatur idoneus ? respondeo sine præiudicio, quod dominus Bonaventura : quoniam in dicendo solidus est, et securus, pius, et iustus, et deuotus. Alio præterea loco itidem etiam atque etiam affirmando scribit in hæc verba : Bonaventura singulariter inter omnes doctores catholicos, pace omnium salua, videtur idoneus et securissimus ad illuminandum intellectum, et inflammadum affectum. Et item, cum præcipue loquitur de Sancti Bonaventuræ lectura, quo nomine scholasticam expositionem sententiarum appellat, id testimonij de ea dicit : Denique lecturæ eius grandior docet ignem cum lumine, nempe pietatis ardorem, et doctrinæ splendorem magnum. Quamobrem etsi alij alios sibi in theologiæ studio eligendos aliquando censuerunt : ego, inquit Gerſo, mihi eligo sanctum Bonaventuram. Atque hæc quidem sententia multis probata est. Verum quæ sequitur, pars tertia in opusculis cernitur, quæ tercenta scripsisse dicitur. Mirabile est, quàm in ijs excelat. Alij itinerarium mentis in Deum, alij Breuiloquium, nonnulli Centiloquium, quidam Dietam salutis, alij aliud opusculum dilaudant : sed omnes simul omnia eius opuscula vno ore laudant. De quibus ita summam Trithemius : Scripsit Bonaventura, multa et profunda, et deuotissima opuscula. In ijs namque accensa eius adhuc in terra viuentis charitas, et vehemens pietatis ardor, et doctrinæ lumen splendescit, et ita splendescit, vel potius incendit, vt legentem etiam nihil minus cogitantem, quasi tacitis quibusdam igniculis inflammet. Diuinitus igitur accepta potius, quàm laboribus parta eius scientia putatur, vt iterum atque iterum affirmem, quod supra etiam dixi.

De ijs, quæ in illo, tamquam in eximio Ecclesiæ doctore, fuerunt. XII.

NE vero ad egregij doctoris cumulandam laudem quidquam deesset : cum is altissimos sacrorum codicum locos, atque obscurissimos declarasset, mysteria aperuisset, piamq. doctrinam litteris consignasset, quam præcipui Ecclesiæ doctores diuine etiam tradiderunt : importunam etiam hæreticorum audaciam propulsauit non modo scholastica theologia, quæ tantum et ad confringendas hæreses, et ad fidei catholicæ dogmata confirmanda valet, sed etiam libris potissimum scriptis, quos enarraui. His quidem, tamquam atramenti sagittis illos percussit, qui longo interuallo abfuerant : qui vero præsentem manum cum eo conferere ausi sunt, vt de Basilio item Nazianzenus narrat, contumaciam repressit linguæ telis : id quod præsertim, prout mox scribam, in synodo Lugdunensi œcumenica II. præstitit summa cum laude. At sane vero quæ in egregio ac primario Ecclesiæ doctore inesse debent, ea cum sæpenumero beatus Paulus Apostolus in epistolis, et ad Timotheum, et ad Titum scriptis, tum vero in constitutione singulari Bonifacius Papa Octauus commemorat. Illa porro omnia vel potius singula in sancto Bonaventura elucent maxime. Amplexus est is, ex Pauli Apostoli sententia, sermonem fidelem, nempe non inanem, non vanum, non curiosum. Et ne desit testimonium, de eo Trithemius scribit in hæc verba : Bonaventura Balneoregiensis, vir in diuinis litteris eruditissimus, profundus est non verbosus, subtilis non curiosus, disertus non vanus. Sermonem igitur amplexus est fidelem, verum scilicet omniq. acceptione dignum, nimirum de sacræ scripturæ præstantia, eius veritate, luce, et intelligentia, de eiusdemq. theorijs, figuris, et item mysterijs illius tractantem. Et vero sermonem amplexus est fidelem, quippe qui, vt Græcis doctores

no omno
p. 24

Brul. in prol.
lib. 1. Sent. S.
Bonaventura.
Ann. vet. Fr.

Trith. lib. de
eccl. scrip. c.
102.

Naz. or. 30.

1. Tim. 3.
Tit. 1.

De Rel. et Ven.
sanct. in 6.

Trith. lib. de
eccl. scrip. c.
102.

De Rel. et Ven.
sanct. in 6.

ribus placet, de fide, spe, et charitate differit, docetq. quid credendum, quid sperandum, quid agendum, atque operandum. Hac omni doctrina cumulati sunt eius libri, vt pote, Dieta salutis, Centiloquium, et reliqua opuscula, de quibus dixi. Eum autem sermonem, ex ipsius beati Pauli verbis, confectatus est secundum doctrinam, nempe illum quidem, cum Patrum sensibus ac traditionibus consentientem, vt paulo ante exposui. Fuit et item is potens exhortari sana doctrina. Quam cohortationis vim, ac potestatem adhibuit tum sermonibus, quos sane quam multos ad populum de tempore et sanctis habuit, tum libris etiam plurimis : cuiusmodi sunt, Speculum animæ, Stimulus amoris, Speculum disciplinæ, et reliqui eius generis. Sunt quoque in eo aliæ res, tamquam in eximio Ecclesiæ doctore præstabiles, et in primis illa salutarium documentorum copia illustris, et virtutum innumerabilium, quibus Ecclesiam decorauit, decor præclarus. Has res duas Bonifacius Octauus in præcipuis illis Ecclesiæ doctoribus summo opere commendauit. Tertiam conditionem præcipuo doctore Ecclesiæ idem ascribit, vt facundus sit. Certe quidem eloquentiæ laudem Sancto Bonaventuræ tribuit Trithemius præclaris his vocibus : Fuit enim is clarus eloquio, subtilis, disertus, flammantia verba proferens. Eius autem facundiam demonstrauit concio in concilio Lugdunensi œcumenico habita, qua Latinorum Græcorumq. animos accendit ad concordiam dogmatum conciliandam. Facundus porro is fuit, non verbis, sed sententijs, et multarum rerum comprehensione, vique adeo vt in eo singula fere verba, singulæ prope sententiæ, singulæq. doctrinarum præcepta appareant. Nemo est in theologicis studijs versatus, ita rudis atque ignarus, quin intelligat, illum tam breui quodam sermone in Luminaribus esse complexum totam Dionysij Areopagitæ theologiam mysticam. Facundus et item fuit expositionum vbertate : symbolum Apostolorum non semel, sed iterum ac tertium exposuit multiplici, variaq. sententiarum copia. Quod vero nonnulli sunt, qui nullum eloquentiæ florem, nullum dicendi robur, nullumq. neruum in eo inesse dicunt : næ isti quidem falluntur. Non enim facundia verbis, sed sententijs metienda est : et illa quidem negligitur, quæ verborum inanitate effunditur, nulla subiecta sententia. Est quædam eloquentia, inquit Sanctus Augustinus, quæ puerilem magis ætatem decet, hæc verborum copia affluens, asperaq. est flosculis : altera est senilis, aut canescens, quæ suam habet maturitatem, et quasi senectutem. Hæc omni sententiarum grauitate, omni virtutum magnarum splendore, omniq. sapientiæ lumine enitens, magnam auctoritatem admirationemq. habet : hæc viros summa auctoritate dignissimos, et diuinos decet. Ad hanc ipsam seraphicum Bonaventuram instructum esse, bene norunt, qui non verborum simulatam maiestatem expetunt, non inania conformationum, ornamenta conseruant, sed maxime spectant, quod oratoris est proprium, docere, delectare, et mouere. Is certe totam pene sacram scripturam ac theologiam dilucide explicando docuit, docendo quadam spiritali suauitate delectat, et, quod perfecti oratoris est, delectando mouet atque accendit, vt satis dictum est, vsuq. exploratum sapientium hominum, sanctorumq. virorum. Sed hactenus de eius eruditione.

De actionibus, quas doctrinæ adiunxit. XIII.

QUONIAM doctrina actionis expers, rursusq. actio auxilio destituta doctrinæ, est vtraque quodam modo imperfecta, cum altera alterius opem quasi flagitare videatur : Bonaventura sanctus doctrinæ subsidio adiunxit præclaras illas actiones, quas Ecclesiæ Dei, et ordini suo seraphico præstitit.

De Rel. et ven.
san. in 6.

Trith. de eccl.
scrip. c. 102.

Facundia S.
Bonaventuræ.

S. Aug. 10m. 3.
lib. 4. c. 6. de
doctr. Chr.

Boni publici enim causa alios adiit, alios accersuit: alios admonuit, arguit, obiurgavit: pro gentibus, urbibus, pro singulis etiam hominibus, peregrinationes, itinera, laboresque suscepit. Atque hæc quidem ipsa Nazianzenus scripta de Basilio Magno reliquit. Est Romam aliquando Parisijs profectus, cum ordinis Franciscani disciplina, in paupertatis splendore enitescens, ad discrimen vocaretur: Galliam omnem peregrinatus, Italiam etiam omnem peragravit, causa restituendæ ubique terrarum seraphicæ religionis, tunc sensim collabentis. Sed ex ijs, quæ narrata sunt, perspecti sunt varij eius innumerique labores, indeque nobilitatæ egregiæ actiones, in quibus vna omnium præstantissima est ad sempiternam memoriam. Clemente enim Quarto Pontifice Viterbij mortuo, cum esset interpontificium: dissentientes inter se Cardinales, de Pontifice creando, conuenerunt in eo, tam vitæ integritate, quam sapientia, doctrinaque Sancti Bonauenturæ adducti, ut is vnus dissensionem annorum circiter trium dirimeret, ac verus sine controuersia Pontifex esset, quem ille pronunciaffet, etiam si se ipse elegisset. Elegit autem non eorum quemquam, qui præsentibus septem et decem Cardinales aderant, sed qui in disiunctissima prouincia, Hierosolymæ iamdiu sanctæ peregrinationis causa aberat, Theobaldum Vicecomitem, Placentinum, Archidiaconum Leodiensem, virum religionis et pietatis nomine maxime illis temporibus illustrem. Qua in actione spectari licet integritatem, æquitatem, sapientiam, et præclaram eius voluntatem, animumque boni publici desiderio inflammatum, nec vllis ambitionis fallacijs fucatum.

De doctrinæ excellentia, et actionibus in concilio Lugdunensi. XIV.

NAM reliqua sunt eximie facta, quæ in Lugdunensi œcumenico concilio spectata, Seraphici doctoris laudibus in posteritatem redundant. Gregorius igitur Decimus Pontifex, qui fuit ille ipse Theobaldus, cum Lugduni, difficillimo Reip. Christianæ tempore, Synodum œcumenicam indixisset, ut præter cetera, quæ maxima acturus erat, Græcos in primis dissidentes ad Ecclesiæ fidem, auctoritatem, pietatisque officium reuocaret, opus habuit, cum res litteris decernenda esset, doctrina et sapientia summorum virorum: quos præcipuos duos delegit, tunc clarissimos sacrarum litterarum magistros, et doctores, Thomam Aquinatem ordinis Prædicatorum, et Bonauenturam ordinis Minorum. Hic adfuit, ille per obitum non potuit. Sed mira videtur eorum coniunctio: qui ambo, in scholis Parisiensibus, condiscipuli, charitatis consuetudinisque mutuis officijs deuincti, in munere publice interpretandi socij, ad Lugdunensis concilij labores etiam simul vocantur, ut mirum non sit, si eodem quoque anno ex hac vita ad meritum præmium in cælum abierunt. Venit igitur Lugdunum Bonauentura, qui tunc Minister Generalis curam vniuersi ordinis Seraphici gerebat præclara cum laude. Quantum autem ei Pontifex, et summi viri omnes tribuerint, mox narrabo. Iam in omnes prope partes fama sanctitatis, doctrinæ, et virtutum Bonauenturæ excitata erat, spectataque maximis in rebus prudentia, ac demum omnibus cognita, præsertim summo Pontifici Gregorio Decimo: qui in ea frequentissima Latinorum et Græcorum œcumenica synodo illius consilio usus est ad omnia. Primum ei et alijs duobus ordinis Franciscani, quorum vnus Rothomagensis, alter Tripolitanus Episcopus erat, vniuersè mandauit, ut necessario eo tempore viderent, ne quid detrimenti Ecclesia pateretur. In maxima tunc existimatione sanctimoniam, doctrinam, disciplinamque ordo Seraphicus et habebatur, et erat. Neque enim hi tres solum ad summa quæque

Naz. or. 30. de Bas.

Ann. vet. Fr.

Ann. vet. Fr.

Ann. vet. Fr.

Ann. vet. Fr.

Ann. vet. Fr.

Ann. vet. Fr.

S. Ant. in Chr.

par. 3. tit. 24.

c. 8.

Off. in or.

Ann. Fr. vet.

Rob. in ser. et

alij.

Coniunctio San-

ctorum Tho-

me et Bonaue-

turæ.

quæque adhibiti sunt, sed Hieronymus Asculanus ordinis item eiusdem, vir in primis sapiens, egregieque eruditus: qui Constantinopolim Legatus a Pontifice missus, cum Græcis præclare egit, ut Lugdunum ad concilium conuenirent. Is porro fuit, qui ob merita Pontificatum adeptus, Nicolai Quarti nomen habuit. Verum cum in vnum Bonauenturam, omni virtute præcellentem, cuncti fere, qui in concilio aderant, oculos conijcerent: Gregorius, ut erat Pontifex singulari diuinaque sapientia, eum esse maluit, cui potissimum concilij dirigendi curam daret. Græcorum igitur Imperator, Michael VII. Comnenius, Paleologus, Iosephus Patriarcha Constantinopolitanus, Archiepiscopi, Episcopi, et Legati Græciæ Lugdunum aduentarunt frequenti cum Cleri multitudine: in qua viri eruditissimi aderant, quorum vnus fuit Emmanuel Caleca, qui luculentis scriptis Ecclesiam catholicam Romanam adiuuit. Intererant etiam Scytharum Legati. Fuit porro concilium frequentissimum cum ex omni Christiano orbe conuenissent Episcopi quingenti, Abbates sexaginta, et alij antistites, ac Sacerdotes mille, et item viri primarij laici innumeri. Actum est de grauissimis maximisque rebus, atque in primis de Hierosolyma ac Palæstina recuperanda, de Græcis ad fidem catholicam reuocandis, et præsertim de Spiritus sancti processione a Patre et Filio, prætereaque cum de multis decretis ad Ecclesiam pertinentibus, tum de præcipuis legibus, quæ in comitijs Romani Pontificis seruari debent. In summo igitur hoc et celeberrimo conuentu spectare licet virtutum opera, atque officia, quæ Ecclesiæ Dei sanctus Bonauentura præstitit, usque adeo ut vnusquisque oculorum sensu tum aspexerit Orientem cum Occidente coniunctum, Græcamque a Romana Apostolica Ecclesia matre nullo modo dissidentem. Qua in re quantum Seraphicus doctor præstiterit, breuiter exponam. In ipso porro concilij exorsu is potissimum delectus est, qui concionem haberet, cuius initium fuit: Exurge Hierusalem, et circumspice ad Orientem: et vide collectos filios tuos ab Oriente usque ad Occidentem. Eius profecto orationis tanta vis fuit, tantaque doctrinarum præstantia, ut cum sibi omnium, præsertimque Græcorum animos conciliarit, tum patrum œcumenicum conuentum excitaret ad rem Ecclesiæ bene gerendam. Hic doctrinæ Bonauenturæ nomen magnum, hic Eutychij, sic enim Græci illum vocabant, præclara eruditionis sapientiæque laus. Itaque non modo sustinuit, sed iam superare cœpit opinionem Gregorij Pontificis, qui illum cum ad concilium accersierat, tum delegerat, qui illius bene gerendi officium gereret, concioneque cunctos, præcipue Græcos exciperet. Iam vero præcellentem eius doctrinam, ac theologiam libris explicatam, quos ediderat, magnopere illa ætas admirabatur. Nunc tandem, quod diuinitus factum est, ut in omni præclarissima litterarum tractatione præstans eius scientia elucesceret, eadem non solum multis lucubrationibus antea perspectam, sed in Parisiensis academiam luce iam spectatam ac probatam, synodus œcumenica Lugdunensis in disputationibus, et congressibus græcis admirabiliter intuetur. Nemini autem dubium esse potest, nec vero debet, quin is, ut eruditissimus erat, eruditionis egregiæ curricula confecerit in omni Lugdunensi illa tractatione. Eius porro concilij acta publica, quæ desiderantur, si his temporibus extarent: certe in ijs, quasi ob signatis tabulis, omnino testificatas haberemus actuosas virtutes, eximiamque sapientiã illius: de quo constans ea ætate opinio fuit, Græcos ipsius potissimum virtute, explosis erroribus, in vnitatem fidei catholice rediisse. Erat enim is, ut primo dixi, humilis, clemens, ab ira alienus, morum consuetudine suauis, sermone iucundus, vultu angelicus, atque diuinis ornamentis excultus: quibus sibi eorum beneuolentiam facile conciliauit. Quo factum est, ut, cum di-

Sixt. 4. in Bul.

can.

Rob. in ser. et

alij.

Ann. vet. Fr.

par. 2. lib. 2.

cap. 7.

Off. in orat. de

vit. S. Bon.

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

spuatio-

sputationum cursum ingressus est, eorum animis vestigia impressa reliquerit veræ orthodoxæq. illius doctrinæ, qua, ut ceteris virtutibus, eum excellere iam omnes in animum sibi induxerant. Gratus igitur is cum esset cunctis, Græcæq. nationi, tum charus fuit Græco Cæsari Michaeli Gomnenio. Quare eius doctrina operaq. usus Pontifex Gregorius, id sane tandem, auctore ac duce Spiritu sancto, perfecit, quod maxime concupierat, ut et Michael Imperator, et Græci orthodoxam Ecclesiæ catholicæ Romanæ fidem profiterentur. Quæ quidem res, diu expetita, cum recte successerit: tunc ij ipsi omnes, et item Latini simul latine græcæq. symbolum publice cecinerunt sollempnibus illis vocibus: A Patre Filioq. procedit. Cum hanc ergo concordiam sanctus Bonaventura maximopere adiuuisset: tum etiam Pontifici operam nauavit permultis decretis conscribendis, quæ in eo concilio sapienter atque vtiliter edita, deinde in sextum librum decretalium ordine relata sunt. Nec præterea idem Seraphicus doctor, in maximis illis occupationibus, hoc agere prætermisit, ut hæreticos, religionem Mendicantium tum oppugnantes, retunderet, et confringeret. Itaque celeberrima illa synodus œcumenica Lugdunensis mirifice tandem spectauit illius et facundiam in concione, et in disputationibus doctrinam, et in Græcorum conciliatione sapientiam, et prudentiam in consultatione decretorum, et scientiæ vim, ingenijq. præstantiam in refutatione hæreticorum, et denique, ut breui complectar, egregios labores, præclarasq. functiones in Cardinalatus dignitate: qua illum Gregorius Pontifex concilij initio ornauerat. In eo enim Cardinales quinque fecit: e quibus vnum præcipue ob virtutum amplitudinem delegit Bonaventuram, quem creauit Cardinalem, et Cardinalem Episcopum Albanensem. Id quod fortasse nemini vnumquam contigit, ut Cardinalis Episcopus ante pronunciatus sit, quam presbyter Cardinalis extiterit. Sed diuino id consilio factum est, cum tam vberes inde fructus Ecclesia Dei et Pontifex perceperit: qui illius doctrinam ac vitæ sanctitatem verbis cum sæpenumero laudasset, factis etiam comprobare voluit. Bonaventura autem, qui præ humilitate, quam virtutem eximie semper coluit, Archiepiscopatum Eboracensem constanter refutabat, et modestissime frustra repugnans, demum coactus, Cardinalatum suscepit, his in concilio Lugdunensi II. pijs laboribus, alijsq. multis in omni vita, omniq. munere pro sancta catholica Ecclesia sancte perfunctus, in eo ipso concilio idibus Iulij, qui dies Dominicus fuit, anno salutis M C C L X X I V. et ætatis suæ L I I. abijt in cælum. Quo ipso anno S. Thomas Aquinas octauo idus Martij ad sempiternam etiam illam cælestem gloriam migravit. Qui igitur in hoc vitæ cursu coniunctissimi fuerunt et charitate, et studijs, et mutua consuetudine, et alijs multis rebus, quas narraui: ij eodem anno ad vitæ æternæ præmium abeunt. Gregorius autem Pontifex, qui sanctum Bonaventuram non modo in hac vita, sed post illius obitum tanti fecit, quanti eum fecisse perspicuum est, eius mortem intime dolens, non potuit continere, quin diceret, Ecclesiam, quæ ex tanti viri eruditione tam admirabiles fructus acceperat, magnam ex illius obitu iacturam fecisse. Immo omnes et clerici, et laici, tum Latini, tum Græci illius obitu mæruerunt, cum parem sibi neminem reliquisse videretur. Tantum porro ei ob virtutem doctrinamq. tributum est, ut illius funus et Pontifex, et Græcorum Imperator, Cardinales, Episcopi, omnes, qui frequentissimi in concilio aderant, præsentia sua condecorarint. Id cum alio vel præstantissimo viro vnumquam actum esse, vix in omni annalium antiquitate compertum est. De admirandis autem virtutibus scientiæq. donis, quibus illum Deus ornauerat, luculentam habuit laudationem Cardinalis Episcopus Ostiensis, Petrus a Tarantasia, qui ab ea lamentatione fecit

Ann. ord. Fr. par. 2. lib. 2. cap. 7. lib. 6. c. ut periculum et seq. de elect.

S. Ant. par. 3. Chr. tit. 24. cap. 8. in Chr. Six. in Bulla. Ann. Fr. Breu. Rom. 2. lib. 2. cap. 8.

Obitus S. Bonaventuræ.

Ann. Fr. par. 2. lib. 2. cap. 8.

Ibid.

S. Ant. par. 3. tit. 24. cap. 8.

Funus sollempne.

Ann. par. 2. lib. 2. c. 7. Off. item.

fecit initium: Doleo super te, mi frater, Ionatha. Eius corpus Lugduni sepultum est in Ecclesia sancti Francisci, quæ deinceps, ut infra exponam, nomine eius nuncupata est. Cum autem Bonaventura perpetuo eum vitæ cursum tenuisset, atque adeo ipse institutus esset, aliosq. instituisset, ut eius vita ac morum ratio pie ac religiose viuendi norma esset, et doctrina tamquam præsidium firmissimum dogmatis catholici haberetur: in eius obitu fuit vna communis pene omnium vox dicentium, vel potius lamentantium, rei Christianæ publicæ columnam corruisse. Tanta vero populi celebritate funus elatum est, ut omnis Lugduni ciuitas ad illud celebrandum se se cum lacrymis effuderit. Quod igitur ab ineunte eius ætate beatus Franciscus prædixerat, illum in Seraphica religione fore magnum hominem, summumq. virum, cuius doctrina allatura quam plurimis esset lumen ad depellendas tenebras, id certissimum atque exploratissimum ex ijs esse potest, quæ iam enucleate perscripsi.

Ann. Fr. par. 2. lib. 2. cap. 2.

De miraculis. XV.

DEVS autem, qui mirabilis est in sanctis suis, eius et sanctitatem, et doctrinam testificatam esse voluit miraculorum multitudine, ac magnitudine. Longum nimis plane esset res illius mirabiliter diuineq. gestas enumerando persequi: sed, cum in annales ordinis Franciscani perennesq. tabulas relatae sunt, nihil attinet, cur pluribus de ijs agam, quæ præsertim in omnium ore sunt, quæq. luculentis testimonijs prodita sunt ad posteritatem. Multa illius miracula Octavianus Sinuessanus commemorat, quæ Sixtus Quartus Pontifex Maximus, recte atque ex ordine cognita habere voluit, antea quam illum in sanctorum numero ex sollempnis ritus ratione adscripsit. Habent alia Balneoregienes ciues, quæ omnium sermone testatissima, comprobauit etiam sacrosanctæ Sedis Apostolicæ auctoritas. Nam, cum in hoc vitæ curriculo verfaretur, multa is miracula, operante Domino, edidit: tum posteaquam hinc in cælum migravit, ad illius sepulcrum, tamquam ad commune perfugium, accurrebatur. Is porro pestilentiae morbo, et contagio Lugdunum liberauit: periculosos et difficiles partus diuine explicuit: malorum spirituum æstu ac vexatione oppressos mirifice liberauit: puerum mortuum ad vitam reuocauit. Et vero, quod silentio prætereundum non est, augustissimum est miraculum, maximeq. insigne ad sempiternam testificationem sanæ sinceræq. doctrinæ, quam et lingua docuit, et litteris consignatam reliquit. Centesimo, et sexagesimo enim post obitum anno, cum eius corpus alio transferendum esset, nec labris, nec dentibus, nec lingua, nec capillis quidem exesis, integrum caput, ac pene spirantis habitu repertum est. Quæ sane res admiranda, si recte perpenditur, non sine mysterij significatione esse potuit. At illud certe interpretari licet, doctrinam, quæ ex illius capite manauit, linguaq. olim effluxit, ab omni labe integram conseruatam in ea existimatione haberi, in qua demum et habetur, et est iam inde vsque ab eo tempore, quo ex hac vita cessit. Nemo enim quisquam fere fuit, qui post illius obitum cum vitam, tum eruditionem eius non laudaret.

Psal. 67.

Off. in or. Six. A. in Bul. can.

Lugdunum a contagio liberatum. Mortuus ad vitam reuocatus.

Off. in or. et alij.

Caput integrum centum sexaginta post obitum annis.

De doctrina eius post obitum commendata. XVI.

HABUIT is multos industriæ suæ et scientiæ suæ sectatores, at precones et laudatores longe plures. Mitto hic Stephanum Bruleferum, et alios ordinis Franciscani viros: fuit autem Gerfo, qui de doctrinæ Seraphicæ Sancti Bonaventuræ librum singularem edidit. Iam item commemini Sanctum Antoninum,

toninum, Henricum Gandauensem, Ioannem Trithemium, ceterosq. de eadem sentire admodum egregie. Immo Trithemius asseueranter dixit illum utilitate operum omnes superare. Ob eamq. rem Ecclesiæ Romanæ monumentis optimo iure proditum est, in eo summam esse eruditionem. In concilij autem Florentini œcumenici, quo etiam Græci conuenerant, actis apparet, non semel atque iterum, sed tertium eius doctrinam esse prolatam, atque adhibitam ad vsum rationemq. difficultium quæstionum. Protulit autem vir summa eruditione, Cardinalis Turrecremata: cui item Græci tribuerunt vel plurimum ex auctoritatibus, quas a Bonauenturæ documentis acceperat. Res demum consentientibus Latinis Græcisq. patribus decreta est ad præscriptum Seraphicæ illius doctrinæ.

De canonizatione. XVII.

RAT vbique terrarum fama sanctitatis, atque scientiæ præcellentis, qua ille et in vita, et post obitum, benedicente Deo, floruit. Quare Federicus, Romanorum Imperator Augustus, Ludouicus Galliarum Rex Christianissimus, Ferdinandus Siciliæ, Matthias Vngariæ, Reges catholici, ac præterea Duces, et Venetiarum, et Sabaudia, et Mediolani, itemq. populi multi, præsertim Florentini, Senenses, Perusini, et in Gallia Lugdunenses, rursusq. in Italia ciues Balneoregenses, et vniuersus vbique gentium ordo seraphicus illud ab Sixto Quarto Pont. Max. non tantum postularunt, sed efflagitarunt, vt in sanctorum confessorum Pontificum, doctorumq. Ecclesiæ numerum Bonauentura referretur. Tum Pontifex Sixtus, vt res recte atque ex ordine ageretur, rem tanti momenti fidei credidit Cardinalium trium: quorum vnus fuit Iulianus Ruuerius, Cardinalis Sancti Petri ad Vincula, alter Stephanus, Mediolani Archiepiscopus, Cardinalis Nardinus, tertius Franciscus Gonzaga, Cardinalis Mantuanus. De hac quidem causa vbi agi coeptum est: vndique extiterunt præclara monimenta et rerum, quas ille sancte, diuine, mirabiliterq. gessit, et codicum, quos erudite, grauiter ac pie scripsit. Causam Octavianus Sinuessanus, Sacri Palatii Apostolici Aduocatus disertissimus, egit ornatissima oratione et rerum lucubrationumq. cumulatiſſima, quarum prædicatione ille iure ac verè celebrari potuit. Ioannes autem Pauinius, diuini item humaniq. iuris consultissimus, de eadem dixit vberime, vsque adeo vt rei omnis, quæ agebatur, commemoratione in partes duas distributa, quas etiam in quosdam certos articulos distinxit, pluribus ordine demonstraui tum præstantem ac fructuosam Seraphici Bonauenturæ doctrinam, præcellentesq. et diuinas virtutes, tum vitæ sanctitatem, charitate, morum castitate, præclarisq. officijs præluentem, atque miraculorum magnitudine et in vita, et post obitum testatissimam. Ijs omnibus recte planeq. comprobatis, ac vere cognitis, Sixtus Pontifex, qui postquam per ætatem sapere aliquid potuit, se diuina illius scripta studiosissime legisse, atque adeo illis semper delectatum esse scribit, eum in sanctorum Confessorum Pontificum, ac Doctorum, quos sancta Dei veneratur Ecclesia, numero rite sollempniterq. Romæ adscripsit in Basilica beati Petri principis Apostolorum, quò maxima omnis generis, omnisq. ordinis multitudo confluerat. Et quo sanctius res omni pietatis officio gereretur, tridui ieiunium et orationes indixit. Quos præterea ritus ad eam sollempnem actionem illius prædecessores Pontifices Romani adhibuerunt, præsertim Bonifacius Nonus ad Sanctæ Brigidæ, Nicolaus Quintus ad Sancti Bernardini, Pius Secundus ad Sanctæ Catharinæ Senensis; Calistus Tertius ad Sancti Osmundi

canoni-

canonizationem adhibuerunt, ijs Sixtus Pontifex sollempniter vsus, litteras decretales eius rei gestæ et confectæ nomine datas, edidit anno M. CD. LXXXII. decimo octauo Kal. Maij. Quibus litteris præter cetera illud etiam testatissimum esse voluit, Sancti Bonauenturæ famam innocentia et doctrinæ perpetuo percrebuisse, illumq. magnum doctrinæ, non minorem vitæ meritis extitisse: de diuinis autem rebus ita scripsisse, vt in eo Spiritus sanctus locutus videretur.

De studio librorum, et alijs, quæ post canonizationem facta sunt. XVIII.

IS litteris promulgatis, cum in cuncta Italia extitit publicum spiritale gaudium, tum in omnibus, sacrarum litterarum scientiam colentibus, ardentius illius librorum studium. Iam tum primum Ioannes Picus, Mirandulæ princeps, vir latine, græce, hebraice, chaldaice, arabiceq. doctus, et omnium liberalium disciplinarum vsu litterate peritissimus, atque ad theologiæ scientiam apprime eruditus, desiderio incredibili exarsit habendi, legendi, edendiq. commentarios, quos idem Sanctus Bonauentura in sanctum Lucam scripserat. Ioannes præterea Franciscus Picus, eius nepos, itidem, vt ille, doctissimus semper Seraphici doctoris exquisitam doctrinam in ore habuit, cuius etiam sæpenumero commemorat in ijs, quæ multa reliquit, ingenij sui monumentis. In Gallia autem, iam tum prouincia, quæ Burgundiæ nomine appellabatur, sancti Bonauenturæ prouincia nominari coepit ob illius venerationem. Lugduni item, vbi magnum celeberrimumq. nomen illius est, locus olim anno M. cclij. sancti Francisci titulo extructus, tunc sancti Bonauenturæ nomine amplissima structura ædificatus est, atque auctus. Is porro locus, vbique gentium illustris eiusdem Sancti doctrina, vitæ consuetudine, rerum gestarum gloria, et pretiosi sepulcri opere, parum abfuit, quin anno M. D. lxxij. tumultu nefario a Caluinistis hæreticis totus incenderetur. Erat ibi, vt dixi, sepulcrum: vbi intrinsecus in capsâ argentea, artificiose pieq. elaborata, sancti illius corpus asseruabatur. Hoc impij hæretici, inde nefarie ereptum, in Rhodanum fluuium scelerate proiecerunt: argentum autem, sitientes, argenteam sibi capsam referuarunt horribili sacrilegij scelere. Sed diuinitus factum est, vt illius caput, quod tot post annis mirabiliter integrum, iam inuentum esse commemorauimus, gemmis, margaritis, opere pie sumptuoso ornatum, a periculo conseruatum sit impiorum hominum, detestabili auri cupiditate æstuantium.

Prouincia S. Bonauenturæ.

Ecclesia S. Bonauenturæ, Lugduni.

Caput eius mirabiliter conseruatum.

De eius reliquijs, et veneratione. XIX.

QVOD sacrum caput hodie in eadem Seraphici ordinis ecclesia Lugdunensi, honorifice etiam reconditum est. Et vt nihil silentio prætermittam, alia etiam sacra illius reliquia diuino beneficio extant. Balneoregij in ecclesia cathedrali est eiusdem brachium: quod e Gallia præcipuus illius sancti cultor, Franciscus Sansonius, Minister Generalis eò attulit. Parisijs pie asseruatur maxilla, quam olim Carolus, Christianissimus Gallia Rex, præ pietatis studio sibi concedi petierat. Quanta igitur in veneratione, semper sanctus Bonauentura fuerit, iam satis dictum est, vsque adeo, vt perspicuum sit, eius etiam doctrinæ multum semper tribuisse summos Pontifices, quos præcipuos sigillatim commemorauimus. Et vero memoria nostra Pius Quintus Pontifex, sempiterna gloria dignissimus, vt tam præcellentis doctoris egregiam doctrinam, negligentia quadam pene collabentem,

bentem, aliquo modo restitueret, in scholis ordinis Franciscani ad frequentiore studiorum usum, interpretationumq. consuetudinem reuocari iussit, ac statuit. At vero demum diuino beneficio munereq. perfectum est, quod cum antea semper, tum his temporibus ea de re statuenda publicis Ecclesiæ catholicæ rationibus in omnes partes utile et necessarium fuit, ac pietatis officio, tamq. magnis tanti Doctoris meritis præcipue debitum.

De ijs, quæ ob eius sanctitatem et doctrinam eximiam Sixtus V.

Pont. egit. XX.

OPPORTUNISSIMO igitur tempore Pontificem Deus dedit Sixtum Quintum, cuius virtute et sapientia plurimum indigebat respublica Christiana: Nolo hic commemorare singularem illam planeq. diuinam animi, et ingenij vim, qua is onus Pontificale sustinet, qua cuncta tuetur, qua difficillima quæque sustinet, qua res maximas conficit. Sunt facta eius plane ad immortalitatis laudem insignia: quæ tamen, singulari libro a me conscripta, ad posteritatem litterarum monumentis proderè, meum esse existimo. Nunc ergo, ut denique hanc susceptam de vita sancti Bonauenturæ scripturam conficiam, breui narrabo rationes et causas, quare is potissimum adductus, illum inter primarios præcipuosq. Ecclesiæ Doctores optimo iure annumerarit. Est sane vero Sixtus Quintus Pontifex, magna vir et admirabili ingenij prudentia, summa memoria, præstantium omnium liberalium disciplinarum scientia, theologiaq. in primis, et diuinis litteris eruditissimus, ac sancti Bonauenturæ doctrinæ peritissimus. Itaque is, ut vir diuturno studio sapientissimus, cum et litterarum scientiæ, et disciplinæ morum fructus vberimos ex Seraphici doctoris libris capi posse intelligeret: nihil non egit, nihil non attigit, cum in eo Minorum ordine esset, non solum comitijs, sed omni tempore, ut illius libri, expositiones, et opera ad studiorum usum introducerentur. Quod cum nunquam effectum omnino esset: id Pontifex creatus in optatis valde habuit, ut quod iam dudum ordinis sui causa utiliter sapienterq. deliberarat, demum exequeretur. Ea de re in Basilica sanctorum duodecim Apostolorum Romæ, vnde, tamquam e fonte, disciplina doctrinaq. in omnes orbis prouincias dimanat, collegium certo annuo censu crexit, atque instituit: in quo eiusdem sancti Bonauenturæ tantum expositionibus, commentarijs, lucubrationibusq. theologiam dilucide explicari, ac diuinas litteras doceri voluit. Sed profecto quod ceteris, eruditione sacra præcellentibus, iure meritoq. a summis Pontificibus tributum est, idem Seraphico ipsi doctori plane tribuendum censuit, cum et æquitatis, et utilitatis, et necessitatis ratio id maxime deposceret. Quæ sane res tres ad omnem constitutionem, vel grauissimam, certe plurimum valent. Nam is in tanti doctoris lucubrationum studijs diu diligenterq. versatus, cum doctrinæ atque eruditionis, qua ille eximie diuineq. excultus erat, vim, magnitudinem, pietatem, vbertatemq. ipse per se optime nouit: tum eandem, omnibus fere temporibus florentissimam, ab Alexandro Quarto primum, deinde a ceteris, qui deinceps ordine successerant, summis Pontificibus, Urbano Quarto, Clemente item Quarto, Gregorio Decimo, postea a Sixto Quarto, et proxime a Pio Quinto collaudatam, tum vero in œcumenica Synodo Lugdunensi maxime spectatam, Florentinaq. itidem œcumenica ad summarum disputationum rationem usumq. adhibitam, ac grauissimorum auctorum locupletissimis testimonijs, magnificisq. et præclaris vocibus testificatam esse animaduertit:

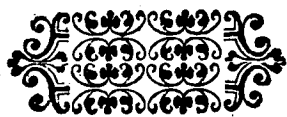
tit: vsque adeo ut omnium pene iudicio illam, eximio doctore dignam, semper magna in opinione atque existimatione fuisse cognouerit. Deinde quod de illo quidem æquissimum iudicauit, maxime etiam utile visum est, cum is Spiritus sancti lumine illustratus, datus sit a Deo ad ædificationem Ecclesiæ. Etenim magnos labores, ut exposui, summaq. studia Seraphicus doctor contulit ad sacros libros interpretandos, ad fidei dogmata explicanda, et ad præclara pietatis officia, quæ in Ecclesia Dei præstari oportet, accuratissime tradenda. Hanc porro eius doctrinam cum Sixtus Quintus Pontifex mirifice antea in omni tempore profuisse plane perspexerit: nunc etiam utilem esse arbitratus est cum ad cetera illa omnia, tum ad optimam morum conformationem, vitæq. Christianæ disciplinam, quam in clero, populoq. vbique terrarum vehementer in Domino expetit. Sed quod valde admodum in omnes partes utile putauit, id necessarium præterea atque opportunissimum censuit. His enim temporibus hæretici, impij sceleratiq. scriptores, cum legis diuinæ, Prophetarum, Apostolorum, Patrumq. sententias alio, quàm oportet, detorquere omni calliditate conitantur: quoniam nefarijs suis conatibus plurimum obstare cernunt theologiæ scholasticæ scientiam, cuius vi anfractus eorum longæq. circuitiones præcluduntur: eam, tamquam arcem contra eos munitissimam, oppugnare in præsentem, ut antea Vuiculus, summe contendunt. Operæpretium igitur Sixtus Quintus, ad Ecclesiam Dei tuendam diligentissimus, et vigilantissimus, id esse statuit, quo infensus tantam illi disciplinam euertere conantur, eo constantius ac fortius eandem tueri, illiusq. rationem atque argumentorum propugnacula facta tecta vsquequaque conseruare. Quam ob causam Pius etiam Quintus, Pontifex, sanctum Thomam Aquinatem, clarissimum Ecclesiæ lumen, existimauit nouo cohonestandum esse decreto. His igitur rationibus et alijs, quas longe plures, easq. maximas litteris suis decretalibus ostendit, adductus Sixtus Quintus Pontifex, quod de Seraphico doctore Sixtus Quartus fanciuerat, hoc vberius constitutum duxit. Itaque re mature diuq. deliberata, de sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio, et consensu, ob præclaram vitæ sanctitatem, diuinitus etiam testificatam, perennes labores, pro Ecclesia Dei susceptos, ac præstātem doctrinam, cum pietate coniunctam, virtutibusq. diuinis illustrem, cuius splendore illam sanctus Bonauentura collustrauit, dignum eum censuit, quem inter primarios præcipuosq. Ecclesiæ doctores annumeraret, de eoq. statim anniuersaria die, sollempni ritu fieret, ut de ceteris primarijs, atque eximijs eiusdem Ecclesiæ doctoribus, ad præscriptum cōstitutionis Bonifacij Papæ Octauij. Quare litteras decretales, et illas quidem omnibus rationibus, et omni pietatis officio insignes ad sempiternam memoriam confecit, eoq. nomine edidit: quibus litteris omnia explicantur dilucide. Et ut recte ac sollempniter res omnis gereretur: statuit Pontifex certum eius sollempnitatis diem, qui dies fuit pridie Idus Martij, dicatus celebritati translationis item S. Bonauenturæ. Basilicam vero in vrbe ad rem rite perficiendam delegit sanctorum duodecim Apostolorum, quæ est ordinis Minorum, vbi collegium ab eo institutum esse narraui. Illo igitur die bene mane illuc profectus, multis Cardinalibus comitantibus, recta ad altare sanctissimi Sacramenti venit, vbi paulisper pie precatus, inde ad sacrarium accedit: quo loco sacris vestibus albi coloris indutus, et mitra pretiosa ornatus, tum prælata cruce, et Cardinalibus Cappa violacei coloris, cum tempus Quadragesimæ esset, vestitis ordine præeuntibus ad altare maius pergit, vbi etiam paululum orauit. Erat eo loci sedes pontificia, ornatu albo vestita, et subsellia Cardinalium: qui de more vbi obedientiæ munus Pontifici præstite-

De Rel. ven. sanc. in 6.

runt,

runt, loco suo confederunt. Tum Thomas Gualterutius, secretarius Breuium Pontificis, rochetto et cappa indutus, e suggestu, a latere Euangelij decretales illas litteras, quibus inter primarios Ecclesiæ doctores sanctum Bonaventuram pontifex constituerat, de scripto legit: easque cuncti, qui frequentes aderant, attentissime audierunt. Lectis litteris, mox antiphonam, O doctor optime, cantorum chorus sollemni modulatione cecinit: quæ dum cantabatur, Pontifex, mitra ornatus, stabat. Tum versus bini cantores cantarunt: et vero Pontifex orationem dixit de Ecclesiæ Doctore. Quibus rite peractis, Missam sollemnem de sancto Doctore Cardinalis Asculanus celebravit. Qua sollemniter celebrata, Mauritius Bressius, homo Gallus, vir ad omnes ingenuas disciplinas egregie eruditus, luculentam de sancto Bonaventura orationem habuit, ordine infra impressam. Atque hæc quidem, quæ ad eam rem gestam attinent. Sed quo latius ad vniuersam Ecclesiam hoc beneficium pateat, voluit Pontifex, tam eximij Doctoris opera, vndique impense diligenterque conquisita, et quàm studiosissime emendata, e Typographia Vaticana, quam instituit, in lucem emitti ad omnem posteritatem, vt litteris iisdem pontificalibus significatum est. Et quoniam ab ineunte ferme ætate ad eius cultum singulari exarsit deuotionis affectu, præter cetera suæ erga illum pietatis monumenta, hoc etiam extare voluit, vt triremis Romana etiam, quam primariam ac principem decreuit classis, quam boni publici causa parat, religiosissimo felicissimoque sancti Bonauenruræ nomine appelletur. Sperat enim, Deo bene iuuante, tandem fore, vt ea tantis meritis patroni illius cælestis adiuta, victrix sit piratarum, et hostium crucis Christi Domini. Tu igitur, Bonaventura sanctissime, cum ego tam magnam nactus sim materiam et quasi segetem cælestium meritorum tuorum, etsi, ne cogitando quidem, ne dum scribendo assecutus videor minimam illorum partem, quoniam id tamen, vt pro ingenij mei imbecillitate potui, me conatum aliquo studio esse vides: fac quæso precibus et intercessione tua, adiumento esse velis Sixto Quinto Pontifici Optimo Maximo, vt quàm diutissime incolumem Deus illum conferuet, Ecclesiæ causâ omnibus maximis in rebus tam strenue elaborantem, et pia grataque memoria prosequentem diuinas illas virtutes, quas, cum in huius vitæ curriculo esses, ad eiusdem Ecclesiæ salutem, atque ornamentum contulisti.

F I N I S.

MAVRITII

MAVRITII BRESSII
DE SANCTO BONAVENTURA
A S. D. N. SIXTO V. PONTIFICE MAX.
INTER PRIMARIOS ECCLESIAE DOCTORES
ANNUMERATO,

Oratio.

LORTIS Imperatoris decus est, Beatissime Pontifex, iustis ex hostibus virtute superatis parta victoria. Boni autem Pastoris, tutus a furum ferarumque insidijs pecudum pastus. Periti vero gubernatoris, vt placato pacatoque mari, sic irato et seuiente prospera nauigatio. At Pontificis Maximi, qui illa complexus omnia, quod Imperator ciuibus, quod Pastor ouibus, quod Nauclerus vectoribus, id humano generi, non magis verbo, quàm re, factisq. sit, vera laus est, seruata ab hostium Christiani nominis incursionibus, a belluarum immanium laniatibus, a terroribus ac periculis circumfrentium fluctuum, sacrosancta Iesu Christi Ecclesia. Quæ quidem, etsi rudibus, veris tamen lineamentis, sanctitatem adumbrant tuam. Cum namque animaduertes instrui in catholicos hereticorum acies: rapaces lupos, rugientesque leones ouile Christi circumfistere: B. Petri nauim varijs insanorum dogmatum procellis ac tempestatibus agitari: non otiose defendas Christiani gregis angustias, sed enixe summaque ope subleuandas existimasti. Itaque, vt Princeps bellica laude clarus, aduersus hereticorum exercitus, non solum ex viuis fortissimos Tribunos militum, quos hinc inde circumspicio, delegisti: sed etiam clarissimum Magistrum equitum, fusurum proculdubio et casurum perditorum hominum copias, a superis deuocasti. Vt pastor vigilans, canem acerrimum: non mutum, sed latrantem: nec latrantem modo, sed lacerantem, in feras Christi ouibus insidiantes immisisti. Vt gubernator scientissimus, assumpsisti in partem moderaminis experientissimum proretam, cuius remigio, vectoribus incolumibus, concreditum tibi nauigium ad salutare portum appulsurus es. Credo, vel si verbum non addam amplius, satis intelligi, non alium Magistrum equitum, nec excubitoris canis, nec proreta appellatione, quàm Beatum Bonaventuram designari. Cuius in Sanctorum pridem, in egregiorum Ecclesia Doctorum modo, relati numerum, illud a Sixto 1111. hoc a virtutum ipsius amulo Sixto V. consecuti, quantum deinceps sit valitura auctoritas: quantum ad profligandas hereses subtilissima et pietatis plenissima scripta sint habitura ponderis, quis ignorat? Non enim certiora curandorum corporum et morborum depellendorum remedia prescribunt medici, quàm Ecclesiæ Doctores, præcepta purgandorum falsis opinionibus et erroribus animorum. Id causa fuit, cur Iesus Christus Doctores tantopere extulerit, vt, quemadmodum ex Euangelio modo recitato audiimus, eos tum sal terra, tum mundi lucem, vocauerit, dixeritque eum, qui mandata Dei fecerit et docuerit, magnum vocatum iri in Regno celorum. Id causa est, cur de ijs tam magnifice predicauerit Daniel: Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ceterarum igitur artium hominibus, leuia et exigua sacris litteris decernuntur præmia. Medicis, propter necessitatem, honos: Magistratibus, propter conscientiam, obedientia: Casari, propter imperium, veltigal. At Doctoribus, quod docendo et ad veritatem instituendo præluxerint alijs, vt stellarum fulgentissimarum instar in perpetuum radiant, et splendeant peculiari priuilegio attributum est. Merito. Nam si nihil hominibus est visibili hac luce charius, quod per eam vitæ suauitatibus fruamur, eaque sublata, tollantur et ipse pariter: quanto pretiosior lux animorum iudicanda est, quiq. ipsam ceteris præferunt, duces et monstratores itineris, quod ad æternam beatitudinem deducit, vt celsò et honorato sunt habendi loco? Cumque Pastorum omnium ea sit dignitas: maiora tamen sunt eorum merita, qui non tantum voce præsentem, verum etiam absentes scriptis erudiunt. Ceterorum namque vna fere cum suis auditoribus intermoritur beneficium: at horum, sæculis innumerabilibus viget. Ac illorum quidem documenta, ad certos eosque paucos dumtaxat pertinent. Horum autem, ad omnes omnium sæculorum homines. Hi studiorum nostrorum, hi vigiliarum, hi rusticationum sunt socij. Horum monitis et bene religioseq. instituendæ vitæ præceptis, quæ assidue scaturientia nostris mentibus instillant, instillabuntque semper: non pacis, non belli tempore, non noctu, non interdiu: non sani, non agroti: non iuuenes, non senes desistimur. Ex hoc genere B. Bonaventuram futurum, hoc est, sal terra, mundi lucem

di lucem, Ecclesie sidus clarissimum, facem Euangelij, falcem hereseon, ventilabrum ecclesiasticorum dogmatum, securim emortuarum et infrugiferarum arborum: propugnaculum catholicorum, arcem fidelium, Deus tanti operis fundamenta iam tum iaciens, excellenti animo et diuina quadam vi ingenij donauit. Vtq. generosa illa indoles ad perfectum virtutis robur adolesceret, permouit eum, ut contenderet Lutetiam, urbem Gallorum Regiam, matrem disciplinarum, nutricem litterarum. Vnde cum Christianam philosophiam hausisset, ministrantibus viris ea abundantissimis, ac presertim Alexandro Alense, Doctor renunciatus, ad Theologiam docendam, maximo concursu auditorum, et incredibili admiratione vniuersorum, aggressus est. Cum quidem Petri Lombardi Magistri sententiarum et Parisiensis Episcopi libros, quibus summus ille vir singulari artificio ac breuitate, fidei Christiane summam complectitur, publice interpretatus est. Ac ne doctissima ipsius schola et commentationes utilissima interciderent, sed ijs fruere tur omnis posteritas, eundem auctorem luculentissimis et subtilissimis commentarijs explanauit. Nihil ut in ipso reliqui fecerit, aut tam anceps, tamq. ambiguum, quod non distinxerit: aut tam obscurum, quod non clarissime illustrauerit: aut tam reconditum et abstrusum, quod non eruerit. Idq. illum sic praestitisse, ut quisquam poterat optime, argumento est, quod qui deinceps eundem auctorem attigerunt, ubi a Beati Bonauenturae sententia recesserunt, deterius id reddidisse: Idem si quid acute accurateq. scripserunt, eius e commentarijs deprompsisse videantur. Nec tamen hoc vnum est eruditionis ac ingenij monumentum ipsius: sed sacra, prope dixerim, pagina quanta quanta est, eius eximias in omni genere litteras testatur. Nam tamquam similis patrifamilias de thesauro suo noua proferenti et vetera, bonam partem, cum veteris, tum noui testamenti commentando persecutus est. Exorsus enim ab ipso et mundi et bibliorum exordio Geneseos libro, adeo sublimiter in eo enarrando philosophatus est, ut nihil supra. Psalmi quoque, et Canticum, et Ecclesiastes eius opera et lucubrationibus fructuosius, quam antea, euoluuntur: Quantas porro Salomonis e sapientia opes profert? Quantas diuitias? quam variam et copiosam suppellectilem? Idem miserandum Iudaeorum casum, et seruitutem Babylonicam, ut flebiliter et miserabiliter cum Hieremia deflet et lamentatur? Atque ut ad nouum testamentum veniam, ille Euangelia, presertim Luca et Ioannis: ille epistolas, quae ad praescriptas anni totius conciones selectae sunt: ille denique in bibliorum Apocalypsin, tenebrarum obscuritatibus, et salebrarum asperitatibus liberauit. Quippe qui rectam interpretandae scripturae sacrae viam ingressus fuerit, quam eandem monstrauit praescripsitq. nobis in diuino illo Breuiloquij opere, ut verbi Dei oracula alia exponeret et illustraret ex alijs. Vt autem periti palastrae est, non solum praestare illis sum et intactum ab antagonista corpus, verum etiam cadere et ferire aduersarium: sic ille non satis habet germanam sacrae scripturae mentem, sinceramq. doctrinam tradere, sed vna eademq. opera hereticorum prauas opiniones destruit. Quo in genere, quid eo cogitari potest mirabilis? Nihil enim contra ipsos demonstrandum suscepit umquam, quod non plenissime probauerit. Nihil oppugnandum, quod non penitus euerterit.

Iam vero cum prisca illi Patres sui saeculi hereses confutauerint: Beatus Bonauentura, perinde ac si propheticis instinctus spiritu futura tanto ante prospiceret, non illas modo, sed et quas Satan aetate nostra seuit, conuellit. Ac illorum quidem, ut facultate oratoria suadere conantium, lenior et placidior fluit oratio. Huius autem adamantinis logices et scholasticae disciplinae necessitatibus constricta, lacertisq. dialecticis vibrata epicheremata, vel inuitos et repugnantes quocumque volunt, pertrahunt. Vt talem ipsum agnoscas, qualem Episcopum beatus Paulus describit, potentem exhortari in doctrina, et contradicentes arguere. Quod cum passim ex eius scriptis perspicias, tum vel maxime ex apologia pauperum: quorum obtrectatorem, Giraldum quendam de Abbatis villa, diuina vindicta (ad confirmandam et stabiliendam summi viri doctrinam) duplici poena, paralyses et lepra, ulta est. Sic Mariam, quod in Moysen insurrexisset, lepra corripuit. Sic Dathan, Core, et Abiron, dehiscens terra absorbit. Sic pueros, qui Elifao maledixerant, vrsi caelestis irae administri dilaniarunt. Sic Arius, qui impuram aduersus veritatem linguam strinxerat, cum natura necessitati pariturus paulisper a via secessisset, vna cum visceribus et intestinis, instar Iudae, impiam profudit animam. Adeo seuerus Deus ius suum in prophetis sacrisq. Doctoribus male acceptis violatum persequitur. Beatus autem Bonauentura, non ea tantum, quae ante dixi, opera conscripsit, sed tam multa insuper, quorum partim in lucem prodierunt, partim in Gallicis Bibliothecis alijsq. haecenus asseruata sunt, ut uel ipsos recensere eorum indices longum sit futurum. Atqui ne illud quidem nos fugiat, ut eximia et admiranda sint, ea, quae mandauit litteris, nec quisquam tot retro saeculis ad eius sublimitatem adspirare potuerit, fuisse tamen illa crassa quadam et rudia doctrinae ingenijq. ipsius simulachra. Vt mihi, quod apud Platonem est occurrat dicere: Ludum esse sapientum scripta, praesertim ipsorum colloquijs et congressibus. Quocirca, ne mihi tantum Doctorem ex eius dumtaxat scriptis aestimes,

nisi

nisi forsitan ut ex ungue leonem. Sed metire ex Clementis Papae IIII. iudicio, qui per diuite Eboraci Britannia oppidi Episcopatu, ipsius litteras pietatemq. decorasset, ni vir pius in eo munere repudiando Siluestros, Ambrosios, Gregorios Nazianzenos, Synesios, Gregorios Magnos, atque alios praestantes sanctitate viros imitari maluisset. Metire ex octodecennali totius Franciscanorum ordinis Praefectura summa cum laude gesta. Metire ex Lugdunensi concilio, quod eius potissimum celebratum et administratum est consilio. Cum enim Gregorius X. maximis grauissimisq. de causis, imprimis autem ut Graci ad Apostolicae sedis unionem et obseruantiam reuocarentur, Lugdunum Patrum concilium indixisset: e vestigio omnes in unum Bonauenturam coniecerunt oculos, quod eum quantilibet difficultatibus explicandis et expediendis omnium maxime idoneum ducerent. Itaque ut sententiam de superiori loco diceret, (Non enim tantum Ecclesiae lumen aequum erat sub modio occultari diutius, sed ex altissimi cuiuspiam montis vertice larga luce terras complere) Idem Gregorius eum S. R. E. Cardinalem et Episcopum Albanensem dixit. Ac ut olim summum illum Thebanorum Ducem Epaminondam, cum alijs ducibus constitutis, priuatus mereret, copijs in procinctu stantibus ex milite Imperatorem creatum legimus: Sic sane difficillimis Christianae rei temporibus B. Bonauenturae Cardinalitia dignitas est delata. Eidemq. vna cum duobus Episcopis, Rhotomagensi, et Tripolitano, Triumuiris utique familiae Franciscanae alumni, mandatum est, uti prospiceret, ne quid Ecclesia detrimenti acciperet. Credidisses ipsam tum maxime vnus S. Francisci humeris sustineri, viri et termaximi et termaxima ac religiosissima disciplinae principis. Quae tantum cultorum et sectatorum nata est, ut aequo numero, aequo litteris, aequo sanctimonia, ceteras vna vicerit et longo praecurreret intervallo. Vt enim Cardinales, quos illa et plurimos et egregios extulit, in praesentia omitterem: ne perorationi, ad quam festinat oratio, longior afferatur mora. An vel olim Nicolai IIII. Alexandri V. Sixti IIII. maiores vestros poenituit? vel hodie, vos Illustrissimi Reuerendissimiq. Patres, te sacrae panegyris, te Roma, te Italia, vos omnium orarum et regionum gentes, Sixti V. Pontificis Opt. Maximi poenitet? Quo sedente ac moderante terris (quantum potero voce contendam, ut hoc omnes exaudiant) beatissima urbium Roma est, felicissima prouinciarum Italia, totusq. terrarum orbis fortunatissimus. Tantum commodi apportat sapientia, quoties vel ea ad Principem, vel ad eam principatus accesserit. Verum de tuis B. Pater laudibus dicendi plenius et copiosius, Tua Sanctitas maximis et mirabilibus quotidie gerendis rebus suppeditabit nobis argumenta sapissime. Nunc autem B. Bonauenturam Lugduni in sancta synodo paulo ante relictum quid agat reuisamus. Ipsi igitur praecipuum Lugdunensis concilij incumberebat onus, ut orientem cum occidente coniungeret, Graecam cum Latina Ecclesiam, quas intermediis discrepantium in quibusdam religionis capitibus opinionum paries dirimebat. hunc verbi Dei malleo disiecit et disturbauit, coegitq. ut Pastor in stabulum errabundas oves, sic Gracos antea palantes et deuos in unum cum Romanis corpus Ecclesiae. Docuit enim ipsos, Sanctum Dei spiritum vna cum Patre et filio, tamquam ab utroque, non ab altero tantum manantem adorare. Docuit, Pontificem Romanum summum esse toto orbe Pontificem. Docuit delicta nostra post mortem igne purgatorio expiari. Docuit celebrandam pane azymo Eucharistiam. Vt appareat, quod ante dixi, eius Theologiam non in scriptis tantum eluxisse, sed etiam in sermonibus, disputationibus, congressibus, maximeq. Lugdunensi concilio claruisse. Dignam quam omnis suspiciat et veneretur posteritas: ac vel ipso Graecorum testimonio augustam. Qui quo tempore diuinus ille Doctor supremum diem obiit, flentes et quiritantes clamabant Christianissimi columnam corruisse, Diuino tamen augustiorem miraculo. Quid enim, quae, aliud voluit illa B. Bonauenturae capitis centesimo et sexagesimo post obitum anno integritas, quam, uti quondam humano capite dum fundamenta Capitoly agerentur inuento, responsum est ab hariolis, portendi futuram caput mundi Romam: sic ipsum aliquando Doctoribus Ecclesiasticis, quod perfectum hodie videmus, aggregatum, fore Theologiae studiosorum caput? Ego vero video ex sacrarum rerum scriptoribus fuisse, qui subtiles vocarentur, qui angelici, qui irrefragabiles. At hunc vnum eximiarum virtutum et perfectionum merito consecutum, ut communi consensu concessuq. omnium Doctor Seraphicus nuncupetur. Idq. eam, opinor, habet sententiam: quod vii Seraphin Ecclesiasticae hierarchiae primas obtinent, ad diuinam maiestatis amorem mirabiliter inflammati: sic ipse, egregie inter ceteros, et scriptis et vita Deum spiret, eiusq. colendi et venerandi ardore incredibili exardescat. Quamobrem alijs alijs Doctorum dignoscantur notis et indicijs, Doctoris quidem Seraphici insigne, et character erit, flagrantissimum pietatis, ut ita dicam, incendium: non eum solummodo perurens, sed et quicquid appropinquauerit ad eumque accesserit, concalescens et inflammans. Denique is vere Doctor est Doctorum vetustissimos et celeberrimos equiparans. Doctor omnibus eximij et exquisitissimi pastoris Ecclesiae numeris absolutus. Doctor, et olim, et nunc, et in posterum, et a cunctis, et ubique laudatus. Doctor qui non secus inter Theo-

logos coruscet, quàm inter sidera Hesperus. Iure igitur optimo publicoq. bono factum est, ut tanti viri doctrinam S. D. N. Sixtus V. de collegij Pontificij sententia, vel potius, sancti spiritus afflatu, ad augustam Sanctorum Patrum, priscorumq. Doctorum religionem et venerationem consecraverit. Quamquam si apud Sanctitatem Tuam fas est loqui liberius (ut vera dicenti semper fas erit) vereor, ut non eum Doctoribus Ecclesie primus annumeraueris: sed hoc p̄ iam pridem omnes, hoc Ecclesia vniuersa, in qua tantum tamq. celebre ipsius nomen est, iam dudum consensione tacita decreuerit. Apostolicam modo auctoritatem interposueris, ne quis cuiquam deinceps iniiciatur scrupulus, vllane dubitatio supersit. Quod quidem a nemine Pontificum potius quàm abs te, cui tanta cum Doctore Seraphico similitudo et cognatio intercedit, factum oportuit. Ecce enim principio, quod non sine Dei numine, tantis quidem in viris, accidit: paria vobis et affinia, non magis nomina, quàm fausta et festa ipsorum omina. Illi Bonaventura, tibi Felicitas: exinde idem ordinis caput, eademq. vos extulit eduxitq. familia, pietas, zelus Dei, eruditio singularis, Theologia in Academijs professio, conciones, eloquentia, scripta, Praefectura ordinis, Episcopatus, Cardinalatus. De reliquo, Christiani illius Herois vita sanctimoniam, et opera decretis confirmavit Ecclesia. Tibi ad celsissimum et augustissimum inter mortales, longeq. Cardinalitio illo sublimiorem dignitatis gradum, diuina prouidentia euecto (utpote non vnius Pastori urbis, sed orbis terrarum Rectori et Moderatori) ut ampliorem et uberiorem de re Christiana benemerendi segetem et materiam Deus praebuit, ita posteaquam recte et ex dignitate, sicuti fecisti hactenus, facturumq. te semper confidimus, ea in terris vsus fueris: sed cetera quilibet laudatissimum et gloriosissimum vitæ tuæ curriculum intuens, facile per se adiciet et diuinabit. Quod restat, ut eum, quem par est ex tanta Sanctiss. D. N. bonitate tamq. singulari beneficio fructum orbis percipiat, nos, qui ubique estis gentium Christiane sapientie candidati: vos monachi, eremite, anachoreta, qui puritatis, & integritatis morum magistras solitudines incolitis: vos politici, qui pie fouenda et tutanda humane societati estis prepositi: vos Theologi, quorum uita est assidua uerbi Dei meditatio et commentatio: vos sacerdotes, quibus sacrarum rerum tractatio et administratio delegata est: vos Episcopi, Archiepiscopi, Patriarcha, quibus regendi et moderandi cleri potestatem, quasi quasdam habenas Deus tradidit: vos fideles Pontificis Maximi Consiliarij S. R. E. Cardinales, B. Bonaventura et Seraphici, et eximij Ecclesie Doctoris sanctimoniam sectamini: doctrinam exosculamini et amplexamini: eiusque exemplaria, quæ felicibus Sixti Patris sanctissimi auspicijs et munificentia auctiora et politiora breui lucem aspicient, nocturna uersate manu, uersate diurna.

DE DOCTRINÆ PRÆSTANTIA

SANCTI BONAVENTURAE

Testes, eruditionis, et iudicij nomine illustres.

S AN C T V S A N T O N I N V S

Florentiae Archiepiscopus.

BONAVENTURA sicut in luminibus scientiarum, et maxime in scripturis sanctis videbatur mira capacitate proficere, ita et in deuotionis gratia continuum fumebat gratiae incrementum. Siquidem omnem veritatem, quam percipiebat intellectu, ad formam orationis, et laudationis diuinæ reducens, continuo ruminabat affectu. Hinc factum est, ut in septimo anno post ingressum ordinis sententias Parisijs legeret. Et scriptum notabile et deuotum edidit super quattuor libros sententiarum: ibiq. recepit cathedram magistralem. In duodecimo vero anno vel decimo tertio ab ingressu ordinis, ad regimen totius ordinis est assumptus. Intellectus eius perspicacitatem omnia opuscula eius redolent ijs, qui diuinam scientiam requirentes hanc libentius, quàm vanitatem Aristotelicam venerantur.

Ant. part. 3.
Chr. iij. 24.
cap. 8.

I O A N N E S G E R S O

in epistola ad Osualdum monachum.

DOCTRINAM theologiam proprie dicendam eximij et Seraphici doctoris Domini Bonaventurae cardinalis offero me laboraturum, quod habeatur ad transcribendum, si ita cum effectu postulauerit sacer ordo vester, cuius orationibus me commendo.

Ger. par. 1. tit.
de laud. S. Bon.
in epist. ad
Osuald. Carth.

I D E M G E R S O.

SI quærat a me, quis inter ceteros doctores plus videatur idoneus! Respondeo, sine præiudicio, quod Dominus Bonaventura: quoniam in dicendo solidus est et securus, pius, et iustus, et deuotus. Præterea recedit a curiositate quantum potest, non immiscens positiones extraneas, vel doctrinas sæculares dialecticas, aut phycas terminis theologice obumbratas, more multorum: sed dum studet illuminationi intellectus, totum refert ad pietatem et religiositatem affectus. Vnde factum est, ut ab indeuotis scholasticis, quorum, pro dolor, maior est numerus, ipse minus extiterit frequentatus: cum tamen nulla sublimior, nulla diuinior, nulla salubrior, atque suauior pro theologis sit doctrina. Quanto denique diligentius in senectute mea sum reuolutus ad studium ipsius, tanto facta est amplius confusa garrulitas mea. Dixi q. mecum, sufficit hæc doctrina: ut quid stulto labore confumeris? quid dicat? quid scribis? Multiplicentur potius et transcribantur opera doctoris istius, de quo vere dicitur illud Christi de Ioanne: Erat lucerna ardens, et lucens.

Ger. par. 1. lib.
de exam. doct.

I D E M G E R S O.

IGNEM veni mittere in terram, dicebat Christus, et quid volo, nisi ut ardeat? In dextera nempe Dei est ignea lex, cuius eloquium ignitum est vehementer: cuius oculi sunt, sicut flamma ignis: cuius præco Ioannes dictus est lucerna ardens instar Eliæ.

Ger. par. 1. ep.
de laud. doct.
S. Bonavent.

Confide-

Considerans ista noster Eustachius Dominus Bonauentura, voluit esse doctor ardens, sciens quoniam lucere parum est, et sæpe vanum, sæpe noxium: quoniam scientia inflat, et dæmonium facit: quid enim dæmon interpretatur, nisi sciens, sed absque charitate? Sortitus est idcirco secundum laudem vitæ suæ, pariter et doctrinæ nomen ipse Bonauentura, vt antonomastice doctor Seraphicus nominetur. Docet hoc in speciali suum Itinerarium mentis in Deum, cuius opusculi immo operis immensi laus superior est ore mortali. Docet et suum Breuiloquium, theologiæ processum proprie theologicum retinens, et quasi conuersum ad priorem, quoniam a primo principio descendit ad alias veritates. Docet denique Lectura sua grandior ignem suum cum lumine: vnde mirum, immo miserum et miserabile videtur, ne dicamus damnabile, quo pacto prælatæ sunt doctrinæ quædam aliæ sub specie subtilitatis, plus inquietantes quæ Cynifæ ægyptiæ, quàm sabbatum mentis incendio terræ Gessen afferentes. Securus est doctor iste, se testante, doctrinam communem, et solidam, quæ Parisijs vigeat maxime tempore suo.

I D E M G E R S O.

In ead. epist.

SINT alij doctores, qui dicantur Cherubici: Bonauentura autem verissimo nomine Seraphicus simul et Cherubicus, quia inflammat affectum, et erudit intellectum, reducit et vnit ad Deum per amorem excitatiuum: dum alij multi solum diuaricant, et dispersunt intellectum per præcisiones, prioritates, et posterioritates et signa, et contingentia, cum tamen vnum sit necessarium.

I D E M G E R S O.

Par. 2. tit. de lib. Leg.

NESCIO, si præcipuus inter omnes numerandus sit, Eustachius: ita enim nomen istud suum vulgatum Bonauentura videor posse tradere. Ille enim singulariter inter omnes doctores catholicos, pace omnium salua, videtur idoneus, et securissimus ad illuminandum intellectum et ad inflammandum affectum. Cuius opuscula duo, vt lecturam et alios tractatus eius interim præteream, tanta sunt arte compendij diuinitus composita, vt supra ipsa nihil Breuiloquium noto et Itinerarium. In quibus processum est duabus vijs cognoscendi Deum. Primus namque horum duorum tractatum procedit a primo principio, quod Deus est vsque ad alias veritates sub Deo creditas et habitas. Alius econtra progreditur a creaturis ad Creatorem per sex gradus scalares vsque ad anagogicos excessus. Qui licet sint difficiliores et rariores: debet tamen omnis Christianus ad illos aspirare, quoniam theologia talis mystica proprie est christianorum.

H E N R I C V S D E G A N D A V O.

De ill. Eccl. scrip. c. 47.

BONAVENTURA, natione Italicus, et ipse ordinis Fratrum Minorum, qui etiam Parisijs Theologicæ scholæ præfuit, scripsit in quattuor libros sententiarum magistri Petri opusculum magnæ subtilitatis, quod sic incipit: Flecto genua mea etc. scripsit etiam aliud, quod vocauit, Itinerarium mentis in Deum: scripsit & de decem præceptis. Respondit etiam breuiter calumnijs præfati magistri Vuilhelmi de sancto amore.

T R I T H E M I V S De Ecclesiasticis Scriptoribus.

Lib. de eccl. scrip.

EVSTACHIVS, qui et Bonauentura de Balneoregio natus, ordinis fratrum minorum Minister generalis: ac deinde episcopus Albanensis et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis: Alexandri de Ales quondam auditor et discipulus, vir diuinis scripturis eruditissimus: et in sæculari philosophia nobiliter doctus, ingenio subtilis, et clarus eloquio: vita et conuersatione deuotus atque sanctissimus, cuius ingenium dotem nature, et vitæ

et vitæ puritatem præceptor eius Alexander contemplans dicere solebat: In fratre Bonauentura Adam peccasse non videtur. Scripsit multa et profunda et deuotissima opuscula: quibus ardentia verba proferens, non minus affectum legentis in Christi amore accendit: quàm intellectum doctrinis sanctis illuminat: omnes enim sui temporis doctores vtilitate operum facile præcellit, si spiritum diuini amoris et christianæ deuotionis in eo loquentem attendas. Profundus est, non verbosus: subtilis non curiosus: disertus non vanus: flammantia non infantia verba proferens, vnde et securius legitur, facilius ab amante intelligitur: vtilius frequentatur, dulcius et fructuosius retinetur. Multi doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi, pauci scribendo libros, docuerunt vtramque, Bonauentura autem et multos superauit, et paucos dum eius doctrina, deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Si ergo et doctus vis esse et deuotus, illius opusculis esto intentus. Quæ sunt

<i>Super sententias.</i>	<i>Lib. IV.</i>	Profunda fluuiorum.
<i>Breuiloquium.</i>	<i>Lib. VII.</i>	Flecto genua mea ad.
<i>Soliloquium.</i>	<i>Lib. I.</i>	Dic quæso o homo.
<i>Itinerarij mentis in Deum.</i>	<i>Lib. I.</i>	In principio primum.
<i>Lignum vitæ.</i>	<i>Lib. I.</i>	Christo confixus sum.
<i>Exhortatorius ad fratrem.</i>	<i>Lib. I.</i>	Quoniam dilecte mi frater.
<i>De reductione artium etc.</i>	<i>Lib. I.</i>	Omne datum optimum.
<i>Regimen conscientie, idest paruū bonum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Ecce descripsi eam tibi.
<i>Itinerarij mentis in seipsum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Malum considerare.
<i>Compendium scripturarum.</i>	<i>Lib. I.</i>	In conuersionis meæ.
<i>De institutione nouitiorum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Quæstio est de paupertate.
<i>Centiloquium.</i>	<i>Lib. III.</i>	Cum sum virorum.
<i>Pharetra, siue scintillarum.</i>	<i>Lib. III.</i>	Primum omnium necesse.
<i>De paupertate Christi contra Guil.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>De quinque festis infantie Christi.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>De septem donis Spiritus sancti.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>De excellentia eucharistiæ.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>De sex alijs Seraphin.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>Ad Blancam ducissam.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>Illuminationum insigne opus.</i>	<i>Lib. I.</i>	In medio Ecclesiæ.
<i>De tribus ternarijs peccatorum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Tres sunt ternarij pec.
<i>De septem gradibus contemplationis.</i>	<i>Lib. I.</i>	Contemplatiuorum.
<i>De profectu religiosorum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Si vis in spiritu proficere.
<i>De decem præceptis.</i>	<i>Lib. I.</i>	Si vis ad vitam ingredi.
<i>Apologia pauperum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Summi legislatoris.
<i>Super oratione dominica.</i>	<i>Lib. I.</i>	Pater noster. Oratio hæc.
<i>Legenda Sancti Francisci.</i>	<i>Lib. I.</i>	Apparuit gratia Dei sal.
<i>Constitutiones sui ordinis.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>In Genesim. vij. visionum.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>In Euangelium Ioannis.</i>	<i>Lib. I.</i>	In principio etc. Circa.
<i>In Euangelium Luca.</i>	<i>Lib. I.</i>	Spiritus Domini super me.
<i>De tribus questionibus.</i>	<i>Lib. I.</i>	Innominato magistro.
<i>De sandalijs Apostolorum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Quoniam secundū Apost. Ioan.
<i>De passione Domini.</i>	<i>Lib. III.</i>	Currite gentes vndique.

*Sermones per annum.**Lib. II.**Epistola plures ad diversos.**Alia insuper nonnulla edidit: quæ ad notitiam meam non venerunt.*

Alia fane vero longe plura, quæ supra, præsertim a Trithemio diligentissimo veterum scriptorum inuestigatore, commemorata non sunt, sanctus Bonaventura perenni quodam scribendi studio vtiliter sapienterq. edidit. Opuscula enim sunt multa, expositiones complures, sermones etiam plurimi, aliaq. eiusmodi lucubrationum opera: quæ in veteribus, vel bibliothecis, vel tabularijs diu occultata, hæctenus latuerunt. Et porro omnia suis quæque tomis, ordine digesta Deo bene iuuante, ex hac Typographia Vaticana extabunt. Id cum ex alijs tomis perspicuum erit, tum ex hoc primo, in quo commentarij duo antea non editi, iam præclare apparent, vnus in Psalterium, alter in Ecclesiastem.

SANCTI

S A N C T I
 B O N A V E N T U R A E
 S. R. E. C A R D I N A L I S
 E P I S C O P I A L B A N E N S I S
 E X I M I I E C C L E S I A E D O C T O R I S
 O P E R U M
 T o m u s P r i m u s .

Q V O,
 E X P O S I T I O N E S I N T E S T A M E N T U M V E T V S,
 O R D I N E D I S P O S I T A E C O N T I N E N T V R,
 v t p o s t e r i o r p a g i n a i n d i c a t .

T O M O P R I M O

HÆC CONTINENTVR.

P Rincipium sacrae scripturae.	pag. 1
Illuminationes Ecclesiae, seu expositio in Hexaemeron.	9
Expositio in psalterium.	77
Expositio in Ecclesiasten.	309
Expositio in Sapientiam.	358
Expositio in lamentationes Hieremiae prophetae.	428

SANCTI

go fontis æterni, habet ex efficiente nobilissimo auctoritatem inuolabilem: & hoc notatur cum dicitur, procedere de sede Dei, & agni. In quantum vero est fluuius aquæ viuæ, habet ex subiecto nobilissimo profunditatem imperscrutabilem. In quantum vero ostensus, reuelatus, & inspiratus, habet ex nobilissimo modo processum inconfutabilem. In quantum splendidus, habet certitudinem infallibilem. In quantum crystallinus, pulchritudinem incontaminabilem. In quantum lignum vitæ, afferens fructus duodecim, habet ex fine nobilissimo fructum desiderabilem. In quantum in medio plateæ Hierusalem, habet amplitudinem incoartabilem. Quantum necesse fuerit in editione legis inattingibilis, altitudo auctoritatis inuolabilis, liquet interius perscrutanti. Si enim in cognoscibilibus, seu opinabilibus illud, quod auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur, vt Hieronymus dicit, nisi fuerit euidenti ratione suffultum: hoc multo magis possit in agendis accidere, maxime cum sensus, & cogitatio humani cordis prona in malum ab adolescentia sua, semper nitatur in veritatem, & repugnet his etiam, ad quæ rationis naturalis instinctus inclinatur. Licet autem locus ab auctoritate concludens, infirmus, & inartificialis appelletur, pro eo, quod non proprio argumento, sed aliunde parato testimonio vtatur, qui arguit, vt Boetius docet; plerumque tamen auctoritate proborum, ratio suæ credulitatis assensum citius exhibet, quam disputatione communi, vt pulcherrime docet Tullius. Et hoc quidem in notitia fidei manifestum est, vbi cum ratio verissima, licet profundissima lateat, secundum Ricardum: ipsa tamen vis auctoritatis ad assentiendum inclinatur. Quia, quod scimus, & intelligimus, rationi: quod vero credimus, debemus auctoritati, dicit Augustinus: sic etiam in operabilibus consuevit accidere, vt pondus auctoritatis inclinet ad actum, præcipue si graue sit, quod præcipit, vel ratio præcepti legis occulta, aut cum voluntas informandi per legem, est a legis manu ductione remota. Et certe legis diuinæ præcepta erant maximi ponderis, & vsque adeo latentia, quod in plerisque locis veteris testamenti videbantur expertia rationis. Tanta insuper erat cordium Iudaicorum duritia, tanta perfidia, quod necesse fuit, pondus auctoritatis adhiberi, quod corda obdurata, & obfirmata confringeret. Et huius inuolabilis auctoritatis pondus insinuat, cum diuina lex dicitur ab arce deitatis, id est a sede Dei, & agni procedere. Ostendit mihi fluuium, procedentem de sede Dei, & agni. Nomen enim Dei secundum formalem nominis impositionem, signat auctoritatis præsentiam. Dicitur enim Deus græce secundum Damascenum: *ὁ θεὸς τοῦ θεῖν, ἀθεῖν, θεῖσ' ἔστι*, quod sonat currere, vrere, & intueri. Et hoc quidem ex Hebraica veritate manifestum est. Nam quando debebat insinuari inexcogitabilis superexcellens auctoritatis diuinæ essentia, quæ nihil est eorum, quæ sunt, vt Dionysius dicit, sed superexistens, & superdeus; hoc nomen, Deus, nequaquam communibus litteris scribebatur, sed exarabatur illis caracteribus, quæ nomen magnum Dei tetragrammaton efficiunt, vt docent Origenes, & Beda. Quod nomen tantæ auctoritatis, tantæque venerationis erat apud Hebræos, quod ipsum nomen ineffabile dicebatur, non quod sensibilibus verbis exprimi non posset, sed quia sensu, & intellectu creaturæ, significatum eius diffiniri non poterat. Istius sanctissimi nominis significatum incomprehensibile, tria comprehendit, in quibus superexcellens Dei dignitas omnem auctoritatem excedit, scilicet; primum in inanteibilibus: vniuersalitatem illimitabilem, siue potestatem: æquitatem inobliquabilem. Si enim omnipotens Deus, a cuius fonte manat fluuius scripturarum, non haberet primum in essendo, & principalitatem

in dominando; inciperet vtique, tam esse, quàm habere. Omne autem, quod incipit, incipit per motum, vel mutationem, vt probatur in physicis: Deus autem est mouens immobile omnino, vt vult Philosophus, ergo non incipit, nec esse, nec habere. Habet igitur primum omnino imprincipiabilem. Probatur: Omne illud, in cuius substantia admiscetur potentia, secundum id, quod habet de potentia, potest non esse: quia quod potest esse, potest non esse, vt Philosophus probat, & Damascenus: Deus autem non potest non esse. In Deo igitur non est potentia ad esse, non igitur incipit esse, nec per motum, nec per mutationem, quia motus est actus entis in potentia secundum quod huiusmodi. Hinc est, quod propheta David, Spiritu sancto afflatus, videns in Deo auctoritatem inuolabilem, propter primum imprincipiabilem, dicebat: Deus; qui dominatur in virtute sua in æternum. Si enim essentia & virtus ab essentia fluens, comparantur ad idem principium, & ad eandem causam, quia quod est causa essentia, est causa virtutis, & quod est causa virtutis, est etiam essentia, vt dicit Damascenus, & Philosophus; consequens est, vt qui dominatur virtute sua, & non aliena, sit etiam virtute sua. Propterea frequentissime in scriptura ad insinuandam Dei primum, dicitur: Deus Deorum, Rex regum, Dominus dominantium. Includit etiam nomen Dei, non tantum primum imprincipiabilem, verum etiam potestatem, siue vniuersalitatem illimitabilem, per quam euidens efficitur inuolabilis diuinæ maiestatis auctoritas. Hæc autem Dei potestas est illimitabilis, & incoartabilis. Incoartabilis quidem, quia vniuersitatem creatorum includit: Illimitabilis vero, quia terminum durationis excludit. Nam in Iudith legitur: Deus cælorum, Creator aquarum, & Dominus vniuersæ creaturæ; quantum ad vniuersitatis subiectorum inclusionem. Et in Exodo: Dominus regnabit in æternum & ultra, quantum ad termini durationis exclusionem. Cum enim in omnibus agentibus hoc sit vniuersaliter verum, quod quanto agens perfectius habet formam, qua agit, tanto ipsum est potentius in agendo: vt quanto aliquid est calidius, tanto potentius est in calefaciendo, & si calor esset infinitus in calido, haberet vtique calidum potentiam infinitam ad calefaciendum: Ex quo diuina essentia, per quam intelligimus Deum agere, est infinita, necesse est, potentiam esse infinitam. Omnes philosophi attribuerunt infinitum principio, vt dicit Aristoteles.

E Comprehendit tertio incomprehensibile nomen Dei inobliquabilem æquitatem, per quam ostenditur immobilis, & inflexibilis diuinæ auctoritatis iustitia. Si enim formali probatione Deus est veritas per essentiam, vt in Ioanne dicitur: Ego sum via veritas & vita: & nomina in abstracto essentiam significantia dicant impossibilitatem permixtionis oppositorum: nihil est conuenientius, quàm vt reuerentia diuinæ iustitiæ reprehendi non possit. Focuet autem diuina iustitia & approbat bona: delectat & reprobata mala, secundum quod Moyses testatur. Deus magne, misericors & clemens, patiens & multa miserationis, & verax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & scelera, atque peccata: nullusque apud te per se innocens est. Et in libro Sap. Cū iustus sis, iuste omnia disponis, virtus enim tua iustitiæ initium est. Has excellentissimas auctoritatis condiciones soli Deo proprias, succincto & subtili sermone complectitur Dionysius sic inquires: Dominatio Dei non subditorum excellentia tantum est, sed bonorum & optimorum perfectissima, & omnimoda possessio, vera & immutabilis firmitas. Vera & immutabilis firmitas, arguit æquitatem inobliquabilem: omnimoda possessio, vniuersalitatem illimitabilem: perfectissima vero, dominatio, primum imprincipiabilem. De his conditionibus Moyses

Arist. 3. phy sicorū text. 1. & seq. 12. Meta. tex. 30. Damascen. lib. 1. fid. ortho. c. 8. sub finem. Arist. 3. phy sicorū text. 10. & seq. Ps. 65. Aristot. 12. Meta. tex. 28. Deu. 10. d. 1. Thi. 6. c. Apo. 1. 9. c. Iudit. 9. d. Exo. 15. d. Arist. 3. phy sicorū text. 25. Ioan. 14. a. Exo. 34. b. Sap. 12. c. De diui. nomin. c. 12.

Hieron. in Mat. c. 23. Genes. 8. d. lib. 2. Topic. c. 5. lib. 2. Resh. Ricar. parte 1 lib. 1. de tri. c. 1. & 4. Aug. 10. 1. de vera Relig. c. 24. Apo. 22. a. Damas. lib. 1. ortho. fid. dei c. 12. De diui. nomin. c. 1. Orig. in lib. num. c. 23. Hom. 14. in princ. Beda i Exo. c. 28. to. 4.

Deu. 10. c. Moyses ait: En Domini Dei tui cælum est, & cælum cæli, terra & omnia, quæ in ea sunt: ecce potestas vniuersalis. Dominus Deus noster, ipse est Deus deorum, & Dominus dominantium: ecce imprincipialis primitas. Qui personam non accipit, nec muneratur: ecce inobliquabilis æquitas. Ex iam dictis elucet inuolabilis diuinæ maiestatis auctoritas. Nam virtus auctoris, & pondus auctoritatis semper æquatur. Vnde diuina auctoritas, vendicat sibi infinitam absolutionem, & absolutam infinitatem. Propter quod dicit Augustinus: Maior est diuinæ legis auctoritas, quàm humani ingenij perspicacitas: cum tamen anima rationalis capax sit infiniti obiectiue, non tantum in affectu per dilectionem, sed etiam in aspectu per apprehensionem. Quamuis autem lex omnis ordinata causam efficientem & exemplarem habeat Deum, qui est ars plena omnium rationum. viuientium, vt dicit Augustinus (nam æterna & summa lex est, a qua omnis lex inferior, quæ iustitiam habet, emanat, vt docet idem Augustinus: Et secundum illud: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt) lex tamen sacræ scripturæ peculiarissimo nomine, & prærogatiua specialissima, dicitur procedere de sede Dei. Ostendit, inquit, mihi fluuium procedentem de sede Dei. Est enim per Verbum increatum edita & instituta: per Verbum inspiratum recitata: per Verbum incarnatum consummata: per verbum autentiatum promulgata. Dicitur enim verbum Dei, verbum verbi incarnati: Verbum veritatis & sapientiæ: Verbum virtutis & potestatis: Verbum vitæ, & verbum gratiæ. Cum enim lex humana sit constitutio populi, qua maiores natu sanxerunt simul cum plebibus aliquid secundum Isidorum; legem scripturæ sacræ, sapientia Dei solius instituit, nihil adinuentionis humanæ permixto, populi tantum hebraici de suscipienda lege, requisito consensu, ipsius legis imponenda non expressis articulis, vt patet in Exodo. Et quod plus est, lex Mosaica quod ad principalem eius partem, a Deo per angelicum ministerium, toti populo sensibilibus verbis expressa, donec ad vocem domini terribus populus rogaret, vt ab ore Moysi residuum legis audiret, secundum, quod patet in Exodo. Quæ tandem ob perpetuitatem memoriæ in tabulis lapideis legitur fuisse conscripta digito Dei viui. Fuit tertio, verbo virtutis, signis & prodigijs confirmata. Signis legem præcedentibus, legem concomitantibus, legem subsequenteribus. Signa legem præcedentia præfigebant legis approbationem, signa legem concomitantia sanciebant legis institutionem, signa legem subsequenteria conferebant legis institutæ, & approbatæ promulgationem, sicut habetur in Exodo diffusè per totum. Fuit quarto per Verbum incarnatum consummata, & verbo Verbi incarnati promulgata, in consummatione plenitudinis temporum, Christo moralia legis exequente, iudicialia temperante, carimonialium veritatem exhibente, figurarum veritate elucidante. Et hoc quando misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret. Similem namque non habens in legislatoribus Deus, supra debitum se legi sponte subdidit, non tantum quantum ad moralium præceptorum executionem, verum etiam ad quorundam figurarum susceptionem. Circumcisionem namque suscepit, & secundum legem Moysi, cum typico sacrificio presentatus fuit in templo. Et quamuis legamus in veteribus historijs, quosdam legibus se proprijs subdidisse, vt ad instituta legis obseruantiam subditos vinculo fortiori constringerent; cum tamen de lege communi constiterit, legislatores & principes non esse legibus proprijs de necessitate subiectos; hoc tamen nullo modo, factò Christi comparabile est. Quia illi delinquere poterant, ac per hoc correctione legis egebant, & honestum est, vt lator

A legis præ ceteris secundum leges viuat: Christus autem, qui legi sese subdidit, in Deitate summe bonus, in humanitate, secundum capacitatem creaturæ, summe perfectus, nec ad malum poterat declinare, nec secundum virtutum intensionem, quod ad se ipsum, in gratiæ bono proficere. Propter quod regimine nullius legis egebat, vnitum sibi personaliter habens ius diuinum, vel legis æternæ, & ius naturale virtutum omnium vltima completionem firmatum. Aliter autem Christus moralia legis impleuit, consilia perfectionis addendo, & supplendo, quæ non exprimebantur in lege, scilicet paupertatis, castitatis, &c.

B Qualiter autem Christus iudicialia temperauerit, & per consequens amplioris charitatis ostensionem perfecit, patet in Matthæo, vbi de lege talionis faciens mentionem, tam in damno rerum, quàm corporum, docet non vinci a malo, sed vincere in bono malo. Carimonialia & figuralia Christus adimpleuit euacuando, & euacuauit adimplendo, quando significati sui veritatem exhibuit, & abscondita produxit in lucem. Propter quod dicit Augustinus: Verum Dei Verbum, omnia gentis illius promissa, omnes prophetiæ, sacerdotia, sacrificia, & cuncta omnino sacramenta sonuerunt. Venit Christus, & adimpleta sunt omnia. Et idem ait: Hoc sacramentum, hic sacerdos, hoc sacrificium, hic Deus, antequam missus veniret factus ex femina, & cetera, similitudines huius fuerunt. De oibus his modis legis adimpletionis, & consummationis a Christo factæ loquitur idem Saluator, in Matthæo, dicens: Non veni legem soluere, sed adimplere. Ibi enim lex accipitur pro omnibus, quæ in veteri testamento cõtenta sunt, vt Origenes dicit. Verissime ergo fluuius sacræ scripturæ dicitur procedere de sede Dei. Vnde Rabanus: Hæc, inquit, sola est, quæ vocatur lex Dei. Quæ enim sunt præter illam, opera sunt humanarum adinuentionum. Sic ergo describitur origo scripturæ sub metaphora rerum eminentissimarum, propter altitudinem dignitatis, cuius est inattingibilis altitudo, propter auctoritatem inuolabilem, ex qua miro modo commedatur efficiens. Secundo transmittitur scripturæ sacræ materia sub metaphora rerum affluentissimarum, propter plenitudinem bonitatis. Est enim eius inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperscrutabilem. Vnde & fluuius aque viuæ dicitur: Ostendit, inquit, mihi Dominus fluuium, &c. Licet autem abyssalis profunditas sanctarum scripturarum nobis inscrutabilis sit, dispensatiue tamen a Spiritu sancto actum est, vt in fluuijs scripturarum agnus peditet, & elephas natet, secundum Gregorium. Est autem iste fluuius voluptuosissimus, propter dulciores suauissimum delectationum: lumenosissimus, propter fulgorem limpidissimarum speculationum: ignitissimus, propter feruores ardentissimarum inflammationum: impetuossissimus, propter vigores sublimissimarum eleuationum. Et hinc est, quod in scriptura dicitur: Fluuius voluptatis, fluuius veritatis, fluuius charitatis, seu igneus, & fluuius rapidus. E contra fluuius mundanæ scientiæ est, fluuius torridus, exsicicans flumina gratiarum: fluuius turbidus, obfuscans splendores intellectuum: fluuius tepidus, tepesciens amores affectuum: fluuius turbidus, tumefaciens expressiones affectuum. Quàm mulcebre, & quàm dulces stauitates hic fluuius effluat, docet Cassiodorus, sic inquires: Intuemini sodales egregij, quàm mirabilis, quàm dulcis sit sapor diuinarum scripturarum, desiderium ad cælestia, semper erigens, fatietas sine fine, esuries gloriosa bonorum. Quid enim in illis litteris suauitatis, pariter & vtilitatis non inuenietis, si intendatis in eis purissimum lumine veritatis? Modo siquidem charitatem Dei, & proximi monet: modo, vt sæculi peritura cõternas, insinuat: modo, vt illam patriam recorderis, in qua es perpetuo mansurus, infundit: Patientiam prædicat, spem tribuit, humilitatem proficuum laudat.

25. q. 1. c. 1. Matt. 5. f. Aug. 10. 2. ep. 3. ad V. luf. Idem 10. 3. lib. 4. de tri. cap. 7. Matt. 5. b. in lib. Num. c. 18. hom. 2. Rabanus. Apo. 22. a. In Epi dea lib. Moral. ad Leand. cap. 4. Cassiod. lib. de diuin. lectio. c. 16. A 2 super-

superbiam semper ruinosam accusat, modo eleemosynas creberrime fieri persuadet. Quot sunt ibi verba, tot præmia: Hæc Cassiodorus.

Hic est ille fluuius, qui egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, & fidelis animæ, & militatîs Ecclesiæ: qui inde diuiditur in quatuor capita, scilicet riuos historiæ, anagogiarum, allegoriarum, & tropologiarum. Riui historiæ, retrahunt animam a terrestribus: riui anagogiarum, refouent animam in cælestibus: riui allegoriarum dirigunt animam in credendis, seu credibilibus: riui tropologiarum, ordinant animam in agendis, seu agibilibus, ita vt verissime dictum sit per Ecclesiasticum: Benedictio illius, scilicet sacræ scripturæ, quasi fluuius inundabit. Hæc est mensa æternarum epularum. Vbi si quæras, quis cibus? Panis habens in se omne delectamentum, & omnis saporis suavitatem. Si quæras, quis potus? Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Hic est hortus plâtationis diuinæ. Rigabo hortum plantationis meæ, & inebriabo partus mei fructum. Propter quod Dionysius scribens ad Titum dicit: Scriptura sacra alimentum perfectum est eorum, quæ aluntur, indigentiam adimplens, infirmum curans, reflorescere faciens, & renouans bonum, affectum donans, a tristitia liberans, & lætitiæ largiens. Est etiam fluuius sanctarum scripturarum tam luminosus, & fulgidus, vt contentius sit clarissimarum speculationum. Quod admirans Augustinus: Quam certa, dicit ipse, & quam speciosa omnium rerum scientia, vbi Dei sapientia de ipso suo fonte potatur. In scriptura enim vir sapiens profunda fluuiorum perferatur, & abscondita producit in lucem. Huic scientiæ nullam scientiâ aliam esse comparabilem ostendit Augustinus scribens ad Volusianum dicens: Tanta est christianorum profunditas litterarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia, vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliori ingenio conarer addiscere: non quod ad ea, quæ necessaria sunt salutis, tanta in eis perueniatur difficultate: sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pie recteq. non viuunt, tam multa, tamq. multiplicibus mysteriorum vmbraculis opacata intelligenda proficientibus restant: tantaq. non solum in verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus, quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ, vt annosissimis, acutissimis, fragrantissimis cupiditate discendi, hoc contingat, quod eiusdem scripturæ quodam loco habetur: Cum consummauerit homo, tunc incipiet. Iste est enim fons paruus, qui creuit in fluuium, & in lucem, solemq. conuersus est, & in aquas plurimas redundauit. Vnde Gregorius super Ezechielem, ait: Sacra eloquia visioni maris simillima narratur, quia in eis sunt magna volumina sententiarum, & cumuli sensuum. Nisi enim eam simile mari propheta cerneret, non diceret: Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes. Et Augustinus: Quanto minor est auri, argenti, vestisq. copia, quam de Ægypto secum ille Populus abstulit, comparatione diuitiarum, quas postea in Hierusalem consecutus est, quæ maxime in Rege Salomone ostenduntur; tanta sit cuncta scientia, quæ quid est vtilis, collecta de libris gentium, si diuinarum scripturarum scientiæ compararetur. Est etiam fluuius sacrarum scripturarum, fluuius ignitissimus, propter feruores ardentissimarum inflammationum. Vnde & dicitur fluuius charitatis. Hunc fluuium viderat Daniel egredi a facie Domini, cū dicebat: Fluuius ignis rapidusq. egrediebatur a facie eius, id est antiqui dierum. Huus fluuij finis est auri diuinus: quia finis præcepti est charitas, dicit Apostolus. Vnde Augustinus libro de doctrina christiana, nō præcipit, inquit, Scriptura nisi charitatem, nec culpam nisi cupiditatem. Ad istū charitatis paradysum nos excitat Damascenus sic in-

quiens: Pulsemus in paradiso scripturarum, qui odoriferus est, dulcissimus, & speciosissimus: qui intellectualium volucrum cantibus amœnissimus, circumsonat aures nostras, qui tangit corda nostra, & mentem nostram contristatam consolatur, sicut columba deargentata, cuius posteriora in pallore auri. Est etiam fluuius impetuosissimus, propter vigores sublimissimarum eleuationum. De quo fluuius dicit Iob: Fluuius subuertit fundamentum eorum: Fluminis impetus, &c. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Quam torridi, & quam tepidi, quam turbidi, & quam turbidi sint fluuij arecentes mundanarum scientiarum, liquet ex eo, quod Hugo libro didascalicon, diuidit prima diuisione scientias, in scientias sacras, & scientias ethnicas. Scientia ethnica, in scientiam superstitiosam, & illicitam, & scientiam licitam. Scientiarum superstitiosarum, quales sunt magica, alia est Pyromantia, alia Hydromantia, alia Æromantia, alia Geomantia. Et id genus reliquæ. Quarum scientiarum professores nefandi anathematizati, & excommunicati a iure canonico, & a Iudice Deo, sunt instrumenta diaboli, demergentes, & animas suas, & animas proximorum in barathrū infernale: eo quod perquirant augurijs, auspicijs, & profanis sortilegijs ea, quæ contraria sunt, & diuinis præceptis, & diuinis consilijs. Istarum quatuor non scientiarum, sed insaniarū, fluuij infernales sunt, Styx, Lethes, Cocytus, Phlegeton. Styx, odium: Lethes, obliuio: Phlegeton, ardens: Cocytus, luctus. Et illæ insanix ducunt in obliuionem diuinorum beneficiorum, & præceptorum, in ardore prurientium concupiscentiarum, in algore odiorum, & in luctus æternorum suppliciorum. Scientiarum autem ethnicarum licitarum, alia Logica, alia Physica, alia Ethica, secundum Hieronymum, & secundum Augustinum ad Volusianum. Scientia logica cum sit scientia de sermone, alia grammatica, alia dialectica, alia rethorica. Harum duæ absque dubitatione, cum plus sint modi scientiarum, quam scientiæ, fundamentaliter faciunt ad intelligentiam diuinorum. Tertia vero rethorica cum buccis tumentibus, plus est inflatrix intellectuum, quam illuminatrix. Scientia vero physica extenso nomine, alia est metaphysica, alia mathematica, alia naturalis. Scientia metaphysica cum consideratione quidditatum nudissimarum, & abstractissimarum, ac per hoc & inspidissimarum, nullum saporem dat affectui. Scientia vero mathematica cum consideratione magnitudinum, quæ abstrahunt a materia, & a motu, nec sensum deuotionis, nec motum bonæ operationis dat affectui. Scientia vero naturalis, quæ motum concernit, & materiam, & sua obscuritate obfuscat intellectum, & propter dubitatem causarum naturalium pene in omnibus naturalibus contristat affectum. Vnde & Aristoteles harum scientiarum, vel inuentor, vel professor præcipuus, propter latetiam causæ fluxus, & refluxus maris, in profundum maris, vt de eo legimus, se submersit. Scientia vero ethica, alia est monastica, alia œconomica, alia politica. Et istarum scientiarum vnus est finis, scilicet beatitudo creata plena miserijs, quæ quidem beatitudo non est status omnium bonorum aggregatione perfectus, sed contra, est motus omnis veri boni consolatione priuatus. Contra istorū vnumquemque inuehitur Hieremias propheta: Et nuncquid tibi, inquit, vis in via Ægypti, vt bibas aquā turbidam? Vnde Augustinus de vera religione: Omittis, ait, & repudiatis nugis theatricis, & poeticis, diuinarū scripturarum consideratione, & tractatione pascamus animū, atque potemus, vanæ curiositatis fame & siti fessum, & æstuantem, & inanibus phantasmatis, tãquam pictis epulis frustra refici, fatiarq. cupientem. Transite, inquit, ad me omnes, qui concupiscitis me, & a generationibus meis im-

Damasc. li. 4. fid. orih. cap. 18.

Psal. 67. c.

Iob. 22. c.

Psal. 45. a.

Cant. 4. d.

Hugo de S. Vit.

Dānat Magicas scientias.

Exo. 22. c.

Leu. 20. a.

De sortil. c. 1. 2. 3.

26. q. 1. 2. 3. 4. 5.

Hiero. 10. 8. homil. 1. in Cant. paulo ante med.

Aug. 10. 3. ep. 3. nō procul a fine.

Aristotelem quid latuerit.

Boet. prosa 2. circa pri.

Hic. c. 2. d.

Aug. 10. 1. c. 51.

Eccl. 24. c.

Orig. lib. Numerorū cap. 27.

Isid. lib. 5. in prin.

Ibid. c. 29. in fine.

Boet. prosa 2. circa pri.

Hic. c. 2. d.

Aug. 10. 1. c. 51.

Eccl. 24. c.

Dislin. 10. c. Lege Imperatorum. Dist. 12. c. Non licet.

plemini. Nulla enim scientia mūdana adimplere potest animam, quia in eis docetur tantū veritas creata. Omnis autem creatura vanitati subiecta est. Vanum autē est, quod non confert ad plenitudinē continentii. Et hæc de materia scripturæ sacræ dicta sufficiant. Comparatur tertio forma sanctarum scripturarum rebus perspicuissimis, propter certitudinem veritatis, & rebus speciosissimis, propter pulchritudinem claritatis. Est enim sacræ scripturæ infallibilis certitudo, propter processum inconfutabilem. Et incontaminabilis pulchritudo, propter lucem inobfusabilem. Et hoc notatur, cum dicitur: Splendidum tamquam crystallum. Dicitur autem forma, quæ est modus agendi, forma crystallina, quia secundum Isidorum crystallus oppositus solis radijs, adeo rapit flammam, vt aridis fungis, vel folijs ignem præbeat: & stylus Spiritus sancti in traditione scripturarū succendit corda torpētia, vel tepentia. Virtus etiam crystalli est contra situm & ardorem, & stylus scripturarū resocillat corda arentia. Crystallus insuper tritius, & melle potatus, lacte replet vbera: et stylus Spiritus sancti melle deuotionis imbibitus, lacte gratiæ replet mētis vbera, id est intellectum & affectum. Per puritatem autē, & peruiatam crystallinam congrue trāsmittitur forma scripturarum, quia sicut illa omnem impuritatem excludit, ita forma sacræ scripturæ omnes reprehensiones elidit, & ipsos reprehensores refellit. Solent autem in scripturam sacrā quatuor genera defectuū homines infelices impingere, scilicet iniustitiæ, insipientiæ, inhonestatis, & superfluitatis. De primo errore fuerunt quidam professores veteris testamenti, secundum quod in Ezechiele scriptum est: Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorū obstupescunt: & non est æqua via Domini. Huius erroris ex lege diuina sumebatur occasio, Deo dicente in Exodo: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, & zelotes, visitans iniquitatē patrum in filios, vsque in tertiam, & quartam generationem. Propter hæc & similia quidam legem Mosaicam opinantur iniustam, & a Deo bono & iusto minime datam fuisse, mentiuntur, vt Marcionistæ, & Cerdoniani, secundum quod recitat Damascenus. Hunc errorem diffuse pertractat Augustinus contra Faustum, & contra Aduersarium legis, & prophetarum. Legis autem iustitia, tam in nouo, quam in veteri testamento commendatur. In Ecclesiastico quippe scriptum est: Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum. Et in libro Sapientiæ nominatur lex iustitiæ. De ipsa etiam dicit Apostolus: Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Legis etiam diuinæ iustitia velut a populi ore probatur, per humanarum rerum iustitiam, quæ a diuina lege deriuatur, secundum quod aperte docet Origenes. Adducitur etiam ad hoc idem pro signo, quod nonnullæ leges veteris testamenti tanguntur in iure ciuili. Cum tamen leges Romanorū cœperint a Numa Pompilio, qui successerat Romulo, secundum Isidorum. Hic Romulus mille fere annos fuisse probatur posterior Moysē, vt dicit idem Isidorus. Concordat autem isti sententiæ, quod veterum legum, in quibus multa legi Dei fuere contraria, iam nullus vsus est a tempore Constantini Imperatoris Christiani, nouis incipientibus; & postea per Theodosium Imperatorem etiam Christianum, ad ordinem conuenientem redactis, secundum quod docet Isidorus. Hæc ergo omnimoda signa sunt, quod ius ciuile secundum legem diuinam regulatur, & ordinatur, quamuis adhuc aliqua reperiantur in eo, quæ a iure diuino discordent, sicut de vsuris, & concubinis, & quibusdā alijs paucis, secundum quod patet in canone: quæ omnino, vel abrogata sunt, vel abroganda: quia lex, quæ obuiat sacræ scripturæ, & decretis Papæ, & moribus bonis, nullius debet esse momenti. Alij sunt, qui insipientiam in sacram scripturam

impingunt, secundum quod insinuat Apostolus: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Impingunt autem insipientiam, rei, verbi, & modi. Rei, quoniam de rebus humilibus videtur agere, vt pote de iugulatione pecorum, de lepra domorum, vel vestium, de cōtentione genealogiarum, & quibusdā alijs, quæ parum, aut nihil ad sapientiam animi, vel bonitatem conferre videntur, cum tam ars, quam virtus, consistant circa arduum, & difficile. Talem se fuisse confitetur Augustinus ante suam plenam conuersionem ad Christum dicens: Itaque institui animū intendere in scripturas sacras, vt viderem, quales essent. Et ecce video rem nō comperam superbis, neque nudatam pueris, sed inaccessu humilem, successu excelsum, & velatam mysterijs. Et non eram ego talis, vt intrare possem in eam, aut ceruicem inclinare ad eius gressus. Non enim, sicut modo loquor, ita sensi, cum attendi ad illam scripturam. Sed visa est mihi indigna, quam dignitati Tullianæ compararem, tumor enim meus refugiebat. Modum illius, & acies mea non penetrabat interiora eius. Veruntamen illa erat, quæ cresceret cum paruulis, sed ego dedignabar esse paruulus. Simpliciter, & insipientiæ verbi, lex diuina frequenter arguitur, sed ab illis, qui post quorundam litterarum seculariū verbosam potius, quam fructuosam eloquentiam, ad sacram scripturam recenter accedunt secundum quod de seipso beatus Hieronymus scribit ad Eustochium dicens: Itaque miser ego lecturus Tullium, ieiunabam, & post noctiū crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus. Si quando in memetipsum conuersus, prophetas legere cœpissim, sermo horrebat incultus: et quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis.

Modum autē tractandi, quo sacra Scriptura cōtēxitur, reprehendunt indocti, secundum Rabanum. Procedit enim narrando, præcipiendo, prohibendo, comminādo, promittendo: qui modus potius ad legē pertinet, quam ad artem, quæ procedit per modū quæstionis, responsionis, oppositionis, solutionis, nunc diffiniens, nunc diuidens, nunc arguens, nunc concludens. Erroris primi & tertij destructio, est, quia Scriptura sacra est de Deo, tãquam de subiecto nobilissimo & arduissimo, vnde Theologia dicitur. Destruitur etiam per hoc, quod omne genus veritatis & sapientiæ in scriptura sacra reperire contingit, secundum Augustinum. Ait enim sic: Quidquid homo extra sacram scripturam didicerit, si noxium est, ibi damnatur: si vtile est, ibi inuenitur. Et cū ibi quis inuenit omnia, quæ vtiliter alibi didicerit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquā omnino alibi, sed illarum tantummodo scripturarū mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. Idem etiam ait, quod in ipsa omnis philosophia reperitur, logica, physica, ethica. Isidorus etiam de libris exemplificat, in quibus specialiter prædicta tractantur, dicens: In his tribus generibus philosophiæ, logica, physica, ethica, etiam eloquia diuina consistunt. Nam aut de natura disputari solet, vt in Genesi & Ecclesiaste: aut quantum ad rerum naturalium generationem, & corruptionem, & alterationem: aut de moribus, vt in Prouerbis, & in omnibus Sapientialibus libris: aut de logica, pro qua nostri Theologiam sibi vendicant, vt in Canticis, & Euan-geljs. Cassiodorus super Psalmos ad veritates in speciali descendit, ostendens, ex quibus locis scripturarum sacrarum philosophi veritates libris suis inferas acceperunt, nunc de Topicis Aristotelis, nunc de Geometria Euclidis, nunc de alijs philosophis faciēs mentionem. Vnde libro de sacræ scripturæ institutione, sic dicit: Constat quidem in origine spiritalis sapientiæ, scilicet scripturæ sacræ, aut disciplinarum,

1. Cor. 1. c.

Leu. 5.

Ibid. 14.

To 1. lib. 3. confess. c. 5.

Hier. 10. 1. ep. 22. de ostodia virgi. ad Eust. post med.

Rabanus.

To 3. lib. 2. de doct. chr. c. 41. in fin.

Aug. 10. 2. ep. 3. nō procul a fi.

Isid. Etym. lib. 2. c. 24.

Cassiod. in ps. 95. 144. in fine.

Idē in prol. paulo post med.

aut artium liberalium initia, seu indicia fuisse seminata, quae postea doctores secularium litterarum, ad suas litteras prudentissime transtulerunt. Quod apto loco in expositione Pfalterij fortasse probabimus.

Eccl. 19. c. Recte ergo dicitur in Ecclesiastico: In omni sapientia dispositio legis. Et non immerito, quia in dispositione Angelorum data est. De libro Iob sic dicit Hieronymus, quod hic liber omnes leges dialecticae, propositione, assumptione, confirmatione, conclusionem determinat. Cuius verbi Cassiodorus, ubi prius, faciens mentionem, sic ait: Si ita est, immo quia aliter esse non potest, quod tanti viri probat auctoritas; ubi sunt, qui dicunt artem dialecticam a scripturis sanctissimis non cepisse? Contra istos loquitur Basilius: Nullus argumentationem illorum, qui de caelo disputant, disputationi spiritualium velit conferre sermonum. Quantum enim castae viuientium mulierum pulchritudo, meretriciae formositati praeponeatur, tantum noster sermo dignoscitur praelatus esse illorum doctrinae. Vnde in libro Sapientiae dicitur: Candor est lucis aeternae, & cetera.

Contra secundos scripturarum arguentes de simplicitate dicendi, & defectu eloquentiae, loquitur Augustinus: Vbi litterarum sacrarum auctores intelligo, non solum nihil eis sapientius, verum etiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere, omnes qui recte intelligunt, quod illi loquuntur, simul intelligere non aliter eos loqui debuisse. Sicut enim est quaedam eloquentia, quae magis aetatem iuuenilem decet, est quae senilem, nec iam dicenda est eloquentia, si personae non congruat eloquentis: ita est quaedam, quae viros summa auctoritate dignissimos planeque diuinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa. Et paulo infra: Possent quidem, si vacaret, omnes virtutes, & ornamenta eloquentiae, de quibus inflantur isti, qui linguam suam auctorum nostrorum linguam non magnitudine, sed rumore praeponunt, in litteris diuinis ostendere.

Tertium genus maculae, quod in sacram scripturam impingunt, est inhonestas, secundum quod patet per Augustinum. Dicebat enim Faustus, quod Hebraeorum scriptores tamquam lepram, aut scabiem, abominanda, et turpissima praepcepta scilicet verbis Dei, commiscebant in lege. Et est erroris huius occasio, quod tam de corporalibus immunditijs, quam spiritualibus, mentio fit in lege diuina. Hunc errorem tangit Radulphus, nobilis expositor super Leuiticum, ubi de praedictis immunditijs diffuse tractatur, sic inquit: Multi, cum in scripturis talia reperiunt, abominantur, auertunt auditum: et pene, si audiant, legem diuinam, quod in ea, talia scripta sint, reprehendere nituntur. Contra quos idem alibi inuehitur: Nos temeraria praesumptione arguimus lucem, quae nos ipsos nobis ostendit: arguimus verbum Dei, quod sine suo vitio vitia nostra reprehendit. Quid agis humana superbia? tanta sunt sordes tuae, in has faeces deuoluta es, ut sermo Dei, qui tuam tui suscepit, non aliter tibi subuenire possit, nisi in stercore tua quodammodo manus mitteret, et ut tibi sordes detrahat, si dici fas est, ipse contraheret. Sicut tamen radius solis in contaminatis cloacas penetrat: sic stylus Spiritus sancti attingit vbique propter sui munditiam, et nihil inquinatum incurrit in illum. Et subdit: Scriptura sacra quasi tibi potio temperata est. Si eius amaritudo palatum tuum contristat, quid accusas medicum? Et paulo post: Deus enim magnus medicus, magnum suscepit aegrotum, vniuersum genus humanum. Huic languido, quia diuersi sunt mores, varia aegritudines, varias etiam in verbo suo temperauit confessiones. Quod non prodest tibi, prodest alteri. Neque enim tuum tantummodo in scriptura sacra agit negotium. Omnium est ibi salus reposita. Si igitur sentis, te talem non esse, qualem

scriptura describit, gratias age Deo, qui a talibus te feruauit. Alijs tamen adhuc languentibus, ne velis subtrahi medicinam. Omnia ergo, quae in volumine legis inuenis, comede, secundum quod in Ezechiele scriptum est. Nil ducas spernendum, nil aestimes abijciendum. Ex hoc enim, quod sacra scriptura detestando narrat enormia, non solum non vituperari, verum etiam extolli meretur, secundum Augustinum, qui de speculo, & luce idem ponit ad exemplum, sic dicens: Peccatum Lot, cui perhibitum est, antequam peccaret, iustitiae testimonium; non modo non decolorat diuinitatem Dei, vel scripturae illius veritatem; verum etiam laudandum, diligendumque commendat, quod tamquam speculi fidelis nitor admotarum sibi personarum, non solum, quae pulchra, atque integra, sed etiam, quae deformia sint, atque vitiosa, indicat. Et mox: Numquid cuiusquam membra distorta deprauant lucem, quae cuncta demonstrat? sic nec cuiusquam malefacta, malam scripturam faciunt, qua prodente, legentibus innotescunt. Veruntamen non semper, cum turpium facit mentionem, verbis vitur manifeste turpius: sed iuxta periphrasim loqui consuevit, qua figura, circuitu, et circumlocutione verborum foeditatem euitat, secundum Isidorum. Vnde et Rabanus sic ait: Loquela Hebraea vocata fuit loquela sanctitatis: illud autem non putes, quod fuerit, propter electionem nostram, sed recte vocatum fuit hoc linguagium. In ipso namque non inuenies nomen vnum proprium fornicationis, nec inuenies nomen impositum alicui membro, quod turpe est, nominare: sed loquitur de eis per verba transumpta, & accommodata. Merito ergo vocatur lex disciplina in Ecclesiastico: ac sanctissima, & grauissima in Machabaeis.

Tertius error circa modum procedendi, detruitur a Cassiodoro super Psalmos in principio: Scriptura multis modis genera suae locutionis exercet, definitionibus succincta, schematibus decora, verborum proprietate signata, syllogismorum complexionibus expedita, disciplinis irrutilans. Hac proprie reluctant in scriptura, et ab alijs sanctis vsurpantur, ut cunctis appareat prius ad exprimendam veritatem, iustis mentibus datum, quod postea gentiles humanae sapientiae aptandum putauerunt. Vnde Isidorus dicit, quod Apostolus saepe proponit, assumit, confirmat, atque concludit. Sed, praeter illum modum tractandi scientialem, habet scriptura modum sibi proprium, quem beatus Gregorius eleganter describit, sic inquit: Quamuis omnem scientiam, atque doctrinam scriptura sacra absque vlla comparatione transcendat, ut taceam, quod vera praedicat, quod ad caelestem patriam vocat, quod a terrenis desiderijs ad superna amplectenda cor legentis immutat, quod dictis obscurioribus exercet fortes, & paruulis humili sermone blanditur: quod nec sic clausa, ut pauesci debeat, nec sic aperta, ut vilescat: quod vsu fastidium tollit, quod legentis animum humilibus verbis adiuvat, sublimibus sensibus leuat: quod aliquo modo cum legentibus crescit, quod a rudibus lectoribus semper quasi vetus recognoscitur, et tamen doctis semper noua reperitur. Ut ergo de rerum pondere taceam, scientias tamen omnes atque doctrinas ipso etiam locutionis suae more transcendit, quia vno eodemque sermone, dum narrat textum, prodit mysterium, et sic scit praeterita dicere, ut eo ipso nouerit futura praedicare. Propterea dicit Augustinus, quod sacra scriptura sic loquitur, ut altitudine sua superbos irideat, profunditate attentos terreat, veritate magnos pascat, affabilitate paruulos nutriat.

Quartus defectus, quem errantes in scriptura solent impingere, est superfluitas. Dicunt enim, quod genealogias superfluas texit, et historias productas ponit, et multa inutiliter repetit. Hunc errorem tangit, & reprobat Rabanus, dicens: Verba quaedam de arca-

Eccl. 3. a
To. 6. lib. 2. c. 60. 61. contra Fau.
Ety. lib. 2. c. 9.
Eccl. 45. 2. Mach. cap. 6. f. Cassiod. in Psal. c. 15. prol.
Ety. lib. 2. c. 9.
Lib. 20. Moral. c. 1.
In Gen. lib. 5. c. 3. in fin.

de arcanis legis sunt, in quibus errauerunt multi. Haec autem, sunt historiae, et narrationes, quae repetuntur in lege, & rememoratio generationum filiorum Noe. Et subiungit in fine capitis: Sed scito, quod cuiuscumque rei rationem non aduertis in lege, res illa causam habet fortem, secundum quod dixerunt sapientes, non est aliquid frustra in nobis, id est in sapientia tradita nobis, quod si frustra est, ex nobis est, id est, ex defectu scientiae nostrae. Nam iniustus sacra scriptura videtur iniusta, insipientibus stulta, obscenis immunda, vanis superflua. Sic e contra, sapientibus videtur omnis sapientiae contentiua. Propter quod Gregorius comparat eam mannae. Quod vero aliena sit a scriptura superfluitas omnis, manifestum est testimonio Saluatoris, cum dicit: Amen quippe dico vobis, iota vnum, aut vnus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant, et cetera. Non solum ergo minima littera iota superfluit, sed nec littera minor apex, qui litterarum ambiguitatem distinguit: quanto magis nulla scripturae sacrae syllaba, vel dictio, vel sententia superfluere potest. Propter quod de libris illis, qui maxime videntur narrare superflua, dicit Hieronymus: In Leuitico singula sacrificia, immo singulae syllabae, et vestes Aaron, et totus ordo Leuiticus spirant caelestia sacramenta. Numeri vero nonne totius arithmeticae mysteria continent? Liber Paralipomenon tantus est, quod sine eo scientiam scripturarum si quis voluerit sibi arrogare, seipsum irideat. Per singula quoque nomina, iuncturasque, verborum, et praetermissa in libris Regum narratur historiae, et innumerae explicantur Euangelij quaestiones. Vnde Cassiodorus: In scripturis sanctis nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur. Et merito, quia quanto notitia rerum salutarium plus difcitur, tanto amplius credentibus atque operantibus aeterna vita praestatur. Praeterita sine falsitate describuntur. Praesentia, plusquam videantur, ostenduntur. Futura, quasi perfecta, narrantur. Vbi que in eis veritas regnat, vbique diuina virtus irradiat, vbique panduntur humano generi profutura.

Comparatur ergo scripturarum sacrarum origo rebus eminentissimis, propter altitudinem dignitatis. Est enim eius inattingibilis altitudo, propter auctoritatem inuolabilem. Comparatur scripturarum sacrarum materia rebus affluētissimis, propter plenitudinem bonitatis. Est enim eius inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperstrutabilem. Comparatur scripturarum sacrarum forma, siue modus agendi, rebus perspicuissimis, propter certitudinem veritatis. Est enim eius infallibilis certitudo, propter processum inconfutabilem. Comparatur scripturarum sacrarum finis rebus efficacissimis, propter magnitudinem virtutis. Est enim eius impretriabilis valetudo, propter fructum inestimabilem. Et ex vtraque parte fluminis lignum vitae, etc. Comparatur scripturarum sacrarum finis extrinsecus rebus communissimis, propter amplitudinem charitatis. Est enim communissima habitudo, propter communicationem interminabilem. Notatur autem mirabilis vtilitas, tam in fructu ligni vitae, quam etiam in numero fructuum. Lignum illud, ex vtraque fluminis parte plantatum, Christus est, qui est finis noui, et veteris testamenti; quia finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti. Lignum vitae legitur plantatum in medio paradisi, in principio Canonis.

Christus autem fuit medium septiforme. Medium essentiae, quod est de consideratione metaphysici: medium naturae, quod est de consideratione physici: medium distantiae, quod est de consideratione ma-

Lib. 6. Moral. c. 9.
Matt. 5. c.
To. 3. ep. ad Paulinum 103. circa med.
Cassiod. de diu. lec. c. 10
Scriptura sacra comparatio.
Apo. 22. a
Rom. 10. a
Gen. 2. a
Christ. medium septiforme.

thematici: medium doctrinae, quod est de consideratione dialectici: medium modestiae, quod est de consideratione ethici: medium iustitiae, quod est de consideratione politici: medium concordiae, quod est de consideratione theologici. Medium essentiae, est Christus origine primarium: medium naturae, virtuali connexionem perualidum: medium distantiae, centrali infinitate profundum: medium doctrinae, rationabili manifestatione clarissimum: medium modestiae, discreta electione praecipuum: medium iustitiae iudiciali seueritate praecellsum: medium concordiae, perfecta conciliatione pacatum.

Primum medium essentiae, est Christus aeterna generatione: medium naturae, in incarnatione: medium distantiae, in passione: medium doctrinae, in resurrectione: medium modestiae, in ascensione: medium iustitiae, in iudicij examine: medium concordiae, in sempiterna beatitudine. De isto ligno benedicto, domino Iesu Christo, est tota scriptura sub ratione medij septiformis. Nam de Deo, seu verbo incarnando, est vetus testamentum: de Deo incarnato, totum nouum testamentum, ita quod in veteri testamento verbum Dei erat medium naturarum vniendarum, scilicet diuinae et humanae. In nouo est medium naturarum iam vnitarum. Sed quoniam in vnoquoque prius quod carnale est, deinde quod spirituale: ideo vetus testamentum praemittitur. Verbum Dei in veteri testamento humanandum praefigurabatur, praemonstrabatur, promittebatur, praedoccebatur, et propheta batur. Praefigebatur figuris, praemonstrabatur exemplis, promittebatur patribus, praedoccebatur sapientialibus documentis, propheta batur oraculis. Idcirco vetus testamentum quadripartitum est, in libros legales, historiales, vel exemplares, prophetales, sapientiales. Praefigurabatur autem verbum Dei incarnandum, seu humanandum in legalibus figuris remotis, remotioribus, remotissimis. In Genesi quidem figuris remotissimis praefigebatur, ortus, occasus, triuphus, cultus. Ortus in ligno vitae plantato in medio paradisi, id est verbo Dei diuinae et humanae naturis inserto, in medio militantis Ecclesiae secundum Glossam. Occasus passionis in Abel: triumphus resurrectionis in Noe: cultus pietatis in Abraham. Augustinus in quodam sermone: Adam dixit illud verbum post soporem: Benedicta filia tu a Domino. In Exodo vero figuris remotioribus praefigurabatur verbum humanandum nasciturum, in Moyse natum occultatum propter Pharaonem (sic Christus propter Herodem) reuelandum, ad populi captiuitati liberationem, populi captiuantis interemptionem, liberati instructionem per legem, ut exercitatus in lege veteri, assuesceret ad legem Euangelij. Varietas sacrificiorum libri Leuitici secundum Origenem vnum verum sacrificium, offerendum in fine temporum praemonstrabat, scilicet Christum, qui est sacerdos, et hostia. Liber vero Numerorum ordinem, et connexionem membrorum Corporis Christi mystici subtilitate mirabili praefigurabat, et ordinem ecclesiasticae hierarchiae proficiscentis in via, et peruenientis ad patriam. In Deuteronomio, quod est denua legis repetitio, ad memoriam reducuntur beneficia Dei omnipotentis, ut artius infigatur memoriae incarnatio verbi, quae est beneficium beneficiorum, ubi de semine Iudae prophetam suscitandum commemorat, sicut Iacob in suis benedictionibus commemorat, sicut Iosue Christum, et re praesignat, et nomine, praecipue quantum ad distributionem terrae, quam funiculo distributionis distributurus est Christus, qui constitutus est a Deo iudex viuorum, & mortuorum. Multitudo iudicum sibi inuicem succedentium, vnum verum iudicem praefigebat Christum, potissime quantum ad triumphum resurrectionis. Nam Samson maximus iudicum, primo clausus, & obsessus a Philistaeis, qui nocte media vi-

Christus quomodo medium septiforme.
Veteris Testamenti diuiso. Serm. 13. Lum. Ecc. Centiloq. c. 32. Breuil. c. 2. Gen. 2. b
Gen. 4. b
Gen. 6.
Gen. 22.
Gen. 2.
Iud. 13. d
Exod. 2.
Matth. 2.
In cap. 3. Leuit. hom. 3.
Gen. 49. b
Ps. 77. f
Act. 10. g
Iudic. 16. a
ctis

Etis hostibus, portas confregit, figurat Christum, qui nocte media, cum descendisset in infernum, liberatis patribus, portas inferni confregit; cuius etiam incontaminata mater et virgo, significabatur in velle re Gedeonis.

Jud. 6. g

Copula maritalis Booz Israelitæ, & Ruth alienigenæ, signat coniunctionem Christi, & Ecclesiæ, de gentibus, quam discalciatus ille contemperat.

Ruth. 4. c

Liber Regum illum significat, in cuius femore scriptum erat: Rex regum, & dominus dominantium.

Apo. 19. c

Qui cum sit Rex & Sacerdos, in primo libro præsignatur, ut euacuaturus sacerdotium legale in de-

1. Reg. 4. d

positione, seu extinctione Heli, & substituitur sacerdotium nouum in substitutione Samuelis, qui non fuit de stirpe Aaron, translaturus etiã regnum ab Israel in reprobatione Saulis, & confirmatione Dauid. In libro secundo promittitur Christus de femine Dauidico nasciturus. In tertio libro in figura pacifici Salomonis, præfiguratur Christus, qui est pax nostra, qui fecit vtraque vnum: cuius etiam corporis mystici typus, fuit materiale templum Salomonis. In quarto libro Regum præfiguratur Christus, ut euacuaturus omnem gentilitatis ritum in interemptione pseudoprophetarum per Eliam, & ut suscitaturus mortuos in Elisæo: ut confecturus Eucharistiæ sacramentũ in pane subcinericio: ut ascensus in cælum in translatione Eliæ in curru igneo.

2. Reg. 7. b

Epb. 2. c

4. Reg. 1. c

4. f. c

13. d

3. Reg. 17. b

6. c 19. a

4. Reg. 2. b

1. Cor. 3. d

In libro Paralipomenon, in confirmatione repetitur in primo translatio sacerdotij. In secundo translatio regni. Liber Esdræ & Nehemiæ Christum præfigurant, quantum ad feruorem zeli, quo Christus in arderebat ad reedificationem templi veri, quod sumus nos. In libro Iob præmonstratur Christus, ut exemplar summæ patientiæ. In Thobia, ut exemplar summæ modestiæ. In Iudith, ut exemplar summæ pudicitæ. In Esther, ut exemplar summæ clementiæ. In Machabæis, summæ constantiæ. Libri sapienciales Christum redolent, ut doctorem vniuersalem, sicut liber Ecclesiasticus: Vt doctorem specialem ad virtutis initiationem, in Prouerbijs: Ad con-

temptum vanitatis, in Ecclesiaste: Ad gustum suauitatis, & exemplum charitatis, in Canticis: Ad speculamina veritatis, in Sapientia. In Prophetis Christus prænunciabatur, & postulabatur. Postulabatur quidem, per orationis instantiam in prophetia Psalmi Dauid. Prænunciabat Isaias incarnationis mysterium. Hieremias, appropriate loquendo, passionis remedium. Ezechiel resurrectionis trophæum. Daniel retributionis iudicium. Duodecim Prophetæ, in angustia vnius voluminis coartati CHRISTVM præfigerunt, sicut ipsum duodecim Apostoli prædicauerunt, ut numerus testium esset non tantum sufficiens, sed abundans.

Nouum testamentum, quia continetur in veteri, sicut rota in rota; nihil enim est aliud nouum testamentum, quam vetus spiritualiter expositum; diuiditur conformiter veteri testamento. Continet enim, seu agit de Verbo incarnato CHRISTO, qui est gigas geminæ substantiæ quantum ad naturam: geminæ potentiæ, quantum ad efficaciam, seu officium, scilicet Deus, Homo, Rex, Sacerdos. Primum est Euangelium secundum Matthæum, in quo agitur de verbi incarnati humanitate. Secundum est Euangelium secundum Marcum, in quo agitur de eius regia potestate. Tertium secundum Lucam, in quo agitur de eius sacerdotali dignitate. Quartum secundum Ioannem, in quo de eius Deitate. De CHRISTO autem, quod ad iudicij distinctionem, & sempiternam beatificationem, agitur in Apocalypsi, qui est liber propheticus. De CHRISTO, quantum ad corporis sui mystici tribulationem, in Actibus. Quantum ad corporis mystici totius eruditionem vniuersalem, in canonicis Epistolis. Quantum ad corporis mystici membrorum eruditionem specialem, in Epistolis Pauli. Sunt libri noui testamenti, si partiales epistolæ numerentur in solidum, libri 27. qui numerus est secundus cubicus, ter, tria, ter. Alii sunt octo. Et quanto amor est perfectior timore, & paucitas amabilior multitudine, tanto nouum testamentum perfectius, et amabilius veteri testamento.

Noui testamenti diuifio.

Psal. 18. a

Librorum noui testamenti numerus.

FINIS.

ARGVMENTVM SEQVENTIS TRACTATVS

In Hexaemeron.

ENESIM sanctus Bonauentura exponere aggressus, caput illius primum, quo opus sex dierum a Mose narratur, eamq. ob rem Hexaemeron grace appellatur, scholastico dicendi genere explicat tribus et viginti sermonibus: quos luminaria Ecclesiæ, illuminationes sue, seu visiones quinque appellat. Et vero is, ut ad tam præclaram expositionem aditum sibi illustrem faceret, primis porro tribus sermonibus, quorum initium facit ab ijs verbis: In medio Ecclesiæ aperuit os eius, tria docet, primum cui colloquenda, promendaq. sint mysteria: deinde a quo, tamquam a medio, dicendi initium sumi oporteat: tum vero ubi finis dicendi sit terminandus: demum post multa de dono sapientiæ et intellectus cum differuerit, præcipue reliquis sermonibus viginti exponit illa Mosis verba: Vidit Deus, quod bonum esset. Quæ sane verba, quia tantum quinque sunt, vel potius quoniam singulis diebus, excepto die secundo, repetita leguntur: ideo illuminationes, seu visiones quinque pro ratione dierum ab eo nominantur. Loquuntur ij quidem sermones de veritatis cognitione, de virtutibus, earumq. officijs, de sacra scriptura intelligentia, eius mysterijs, ac fructibus salutaribus, de Ecclesiæ statu, & alijs summis, cælestibusq. rebus. Sunt autem tropologicis sensibus crebri, mystica, scholasticaq. Theologia arcanis referti, omnis doctrina splendore illustres, et quodam sententiarum quasi ardore accensi, vsque adeo ut eorum auctorem facile agnoscamus seraphicum doctorem Bonauenturam sanctissimum, qui docendo mouet, atque inflammat animos legentium.

S. BONAVENTURÆ

EPISCOPI CARDINALIS ALBANENSIS,

DOCTORIS SERAPHICI

Liber inscriptus

ILLUMINATIONES ECCLESIAE

IN HEXAEMERON.

Sermo I.

Quo ostenditur, et cui loquendum sit, et a quo initium dicendi sumendum, nempe a Christo Domino, quod medium septiforme esse declaratur.

Eccles. 15. a

N medio Ecclesiæ aperuit os eius, & impleuit eum Dominus spiritu sapientiæ, & intellectus, & cetera. In verbis istis docet Sapiens prudentem, quibus debet sermonem depromere, vnde incipere, vbi terminare. Primo, quibus debet loqui, quia Ecclesiæ. Non enim dandum est sanctum canibus, nec margaritæ spargendæ sunt inter porcos. Secundo, vbi debet incipere, quia a medio, quod est CHRISTVS: quod medium si negligatur, nihil habetur. Tertio vbi terminare, quia in plenitudine, seu adimplerione spiritus scientiæ, & intellectus.

Matt. 7. a

Sed primo loquendum est de nobis ipsis, & videndum, quales esse debemus. Si enim oculo infirmo exponatur radius, potius excæcatur, quã illuminatur. Loquendum est ergo Ecclesiæ, quæ quidem est conuocatio rationalium. Synagoga autem est congregatio gregum, & hominum brutaliter viuentium. Ecclesiæ loquendum est, quæ quidem est vnio rationalium vniformiter, & concorditer vnitorum per concordem, & vniformem custodiam diuinæ legis: per vnionem, & concordem coherentiam diuinæ pacis: per vniformem, & concordem consonantiam diuinæ laudis. Hæc autem ordinata sunt, quia laus esse non potest, vbi non est pax: nec diuina pax, vbi non est obseruatio diuinæ legis. De concordia, & vniformi custodia diuinæ legis scribitur sic ad Timotheũ: Hæc tibi scribo fili Timothee, vt scias, quomodo oporteat te cõuersari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei viui, columna, & firmamentum veritatis. Ecclesia dicitur columna, & firmamentum: & quia mentis illustramentum, & quia virtutis stabilimentum: quia venientes ad eam illustrantur per fidem, & stabiliuntur per virtutis constantiam. Et hæc duo facit lex diuina. Vnde est columna filiorum Israel, per cuius motum apparent omnia, quomodo agendum, & quomodo quiescendum. In hoc enim omnes ecclesiæ concordat, vt custodiant legem Dei, vt olim totus populus motum nubis aspiciebat. Qui

ad hanc non aspicit semper, nõ est de vnitate Ecclesiæ, vt si non eam intelligas: & si intelligas, & non sequearis. Iterum loquendum est Ecclesiæ rationalium vnitorum per conformem, & concordem coherentiam diuinæ pacis. Vnde dicitur in Ecclesiastico: Filij sapientiæ, ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. Ecclesia enim natio diligens se est. Dilectio enim nascitur ex legis impletione. Lex enim præcipit dilectionem, dicente Apostolo: Finis præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Et alibi: Qui diligit proximum, legem impleuit. Et probatur per verbum Saluatoris, dicentis: In his vniuersa lex pendet, & propheta. Oportet ergo, vt legis obseruatores sint amatores, dicente Ioanne: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et Apostolus: Non est Deus dissensionis, sed pacis. Item, loquendum est Ecclesiæ rationalium vnitorum, per vniformem, & concordem consonantiam diuinæ laudis, vt in Psalmo: Apud te laus mea in Ecclesia magna. Sicut ex multitudine vocum vnitarum secundum quãdam proportionem, & harmoniam dulcedo fit cantus: sic ex multorum affectione, harmonia spiritualis placens Deo altissimo, auctore Psalmographo: In Ecclesijs benedicite Deo domino de fontibus Israel. Qui autem sunt obseruatores diuinæ legis, sunt amatores diuinæ pacis, & persolutores diuinæ laudis. His debet fieri sermo. Qui autem rapitur a gratia, est extra Ecclesiam, & illi fieri sermo non debet. Rapitur autem spiritus carnalitatatis, & cupiditatis, contra primum. Hi duo spiritus auertunt hominem a lege Dei, & excæcant duos oculos mentis. Lex enim Dei præcipit bonum commune, & bonum spirituale, & retrahit ab amore fædo, qui est carnalitatatis: & ab amore priuato, qui est cupiditatis. Lex quippe odiosa est, & carnali, & cupido; nec vterque vnquã audire vult. Sunt enim sicut canis, & porcus. Canis semper cupidus, & numquam communicare volens: porcus autem in loco semper esse vult immundo. Item contra coherentiam pacis, spiritus malignitatis &

Eccles. 3. a

1. ad Timot. 1. a

Rom. 13. b

Matt. 22. d

Ioan. 13. d

1. Cor. 14. f

Psal. 21. c

Psal. 67. f

1. Timot. 3. d

Exo. 13. e 14. e. 33. b

tis & crudelitatis, inuidus, & iracundus. Et hi duo totum peruertunt. Inuidus omne bonum conuertit in malum. Iracundus omne malum in bonum, etiam ipsam redditionem mali reputat bonum. Et ideo dicit Isaias: Pōnunt tēnebras lucem, vel lucem tenebras. Vnde non sunt idonei ad audiendum legem Dei. Iterum contra consonantiam diuine laudis spiritus præsumptionis, & curiositatis, ita quod præsumptuosus Deum non magnificat, sed se laudat. Curiosus autem deuotionem non habet. Vnde multi sunt tales, qui vacui sunt laude, & deuotione, & si habeant splendores scientiarum. Faciunt enim tales more vesparum, quæ non habent fauim mellis, sicut apes, quæ mellificant. Talibus enim iam dictis non est faciendus sermo, quia sunt domus exasperans. Et aliquando propter indispositionem auditorum, facit dominus linguam adhærere doctorum palato. Sed loquendum est, vt fratribus: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te, & vt viris spiritualibus, vt a sapientia mundana trahantur ad sapientiam christianam. Præcessit enim impugnatione vitæ Christi in moribus per malos theologos, & doctrinæ Christi, per falsas opiniones, & per argumenta Aristotelis. Non enim redeundum est in Ægyptum, per desiderium vilium ciborum, alliorum, porrorum, peponum, & dimittendus cibus cælestis. Et sic patet primum.

Circâ secundum nota, quod incipiendū est a medio, quod est Christus. Ipse est enim mediator Dei, & hominum, tenens medium in omnibus. Vnde a Christo incipiendum est, vt veniatur ad sapientiam Christianam. Cuius probatio est: quia nemo nouit filium nisi pater: neque patrem quis nouit nisi filius? &c. Sicut ergo species ducit in cognitionem obiecti, ita verbum, seu filius, qui est species patris, ducit in patris cognitionem. Vnde signantissime dicebat Philippus: Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Alia ratio est, quia ab illo incipiendum est, a quo duo maximi incæperūt, Moyses diuinæ sapientiæ inchoator, Ioannes diuinæ sapientiæ terminator. Moyses dixit: In principio creauit Deus cælum, & terram, id est in filio secundum Augustinum. Ioannes vero intonuit: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsam facta sunt. Si ergo ad notitiam Creatoris perueniri nō potest, nisi per id, quod factum est; necesse est, vt ante omnia verbum verax præcedat te. Tertia ratio est, quia in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi. Ergo Christus est medium omnium scientiarum. Est autem septiforme medium, essentiæ, quod est metaphysicum, & æternali originatione primum: naturæ, quod est physicū, & est virtuali diffusione perualidū: distantia, quod est mathematicum, & est centrali profusione profundum: doctrinæ, quod est logicum, & est rationabili manifestatione præclarum: modestiæ, quod est ethicum, & est morali electione præcipuum: iustitiæ, quod est politicum, & est iudiciali examinatione præcellsum: concordia, quod theologicum, & est vili conciliatione pacatum. Medium essentiæ fuit Christus, in æterna generatione: medium naturæ fuit Christus, in incarnatione: medium distantia fuit Christus, in passione: medium doctrinæ fuit Christus, in resurrectione: medium modestiæ fuit Christus, in ascensione: medium iustitiæ, erit Christus in futuro examine: medium concordia, erit Christus in sempiterna beatificatione. Primum ergo medium est essentiæ, aternali generatione primum. Esse autem conuenit primo enti secundum rationem triforem. Habet enim primum ens esse ex se ipso, quod est in ratione principij originantis, Pater est huiusmodi. Habet esse secundum seipsum, quod est in ratione medij exemplantis,

Verbum est huiusmodi. Habet etiam esse propter se ipsum, quod est in ratione termini quietantis, Spiritus sanctus est huiusmodi. Hunc trifarium modum essendi tangit Apostolus, cū dicit: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Hæc tres personæ æqualissimæ nobilitatis sunt, quia æquæ nobilitatis est Spiritui sancto personas terminare, sicut in Patre personas originare, & in Filio omnia præsentare. Licet autem metaphysicus ex cōsideratione principiorum substantiæ particularis, & creatæ ad essentiam vniuersalem, & increatam assurgat, vt habet rationem principij summi, & finis vltimi, nō tamen in ratione patris, & filij, & spiritus sancti. Metaphysica enim assurgit ad illud esse considerandum in ratione principij omnia originantis. Et in hoc conuenit cū physico, qui origines rerum considerat. Assurgit etiam ad æternum ens considerandum, ratione vltimi finis. Et in hoc conuenit cum morali, siue ethico, qui reducit omnia in vnum finem, siue vnum summum bonum, considerando felicitatem practicam, seu speculatiuam, & sic considerat felicitatem, sicut finem vltimum, licet veram felicitatem non nouerit. Sed in quantum metaphysicus considerat primum ens, in ratione omnia exemplantis, cum nullo comunicat, & est verus metaphysicus. Pater enim ab æterno dixit se, & dicendo se, genuit speciem simillimam sibi. Et hæc species est expressa a patre, & expressiua totius paternæ scientiæ & potentia. Istud est medium, in quo relucet omnia, species, forma, exemplar, verbum, imago, similitudo, ars, filius. Ars plena omnium rationum viuentium, dicit Augustinus. Istud est medium, quod est veritas, liber lucis illius, quæ veritas dicitur secundum Augustinum. Vnde Christus habens cathedram in cælo, docet interius in animo. Nec aliquo modo aliqua veritas sciri potest, nisi per insplendētiā æternæ veritatis. Huius quidem prima ratio est, quia eadem sunt principia essendi & cognoscendi. Secunda ratio est, quia scibile est æternum secundum Philosophum, & nihil scitur, nisi immutabile. Necesse est ergo, vt sciatur per veritatem immutabilem, inconcussam, & incoangustatam. Istud est medium personarum necessario, quia si persona est, quæ producit, & non producit, necessaria est persona, quæ producit, & non producit. Hæc est ergo veritas sola mente perceptibilis, in qua addiscunt Angeli, Prophetæ, Philosophi, quæ vera dicunt de isto medio. De isto medio legitur in Genesi: Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauē, lignum etiam vitæ in medio paradisi. Docet Augustinus, quod de omnibus productis dictum est, fiat, factum est, fecit, præterquam de luce. Ratio autem est, quia primo producta sunt ab æterno, in arte æterna: secundo in creatura intellectuali: tertio in mundo sensibili. Hoc est contra errores gentilium, qui credunt mundū productum ab æterno. quia enim mentes nostræ cognatæ sunt æternis luminibus, putant, vt sicut res productæ sunt in arte æterna, ab æterno, sic etiam ab æterno creatæ sunt in mundo isto. Et sicut mundus ab æterno scriptus est in arte æterna, sic descriptum putant in materia. Intellegitur autem præassignata auctoritas de paradiso terrestri, de intellectu angelico, de intellectu humano, de intellectu diuino. Paternus enim intellectus dicendo se, genuit verbum omnium expressum, quod est simile sibi, immo similitudo sua. Quod quidem exprimit ipsum patrem, & res, quæ per ipsum factæ sunt, & fiendæ, & factibiles: & est principaliter ductiuum ad patris vnitatem fontalissimam. Et secundum hoc, filius Dei est lignum vitæ plātatum in medio paradisi. Quia per hoc medium redimus, & viuificamur in fonte vitæ. Si vero curiositate temeraria trinitatem immēsam secundum rerum

Rom. 11. d

Aug. 10. 3. lib. 6 de tri. c. 10. ante med.

1. Post. tex. 44.

Gen. 2. b

Aug. 10. 3. lib. 2. in Genesim. c. 8. Et 6. de tri. c. 10. Arist. s. phy sicorū tex. 1. c. seq. Et 1. de celo. tex. 101. c. seq.

Gen. 2. b

Isa. 5. c

Pf. 77. a

Pf. 136. b

Pf. 21. e

Nu. 11. b

1. Tim. 2. d

Mat. 11. d

Ioan. 14. a

Gen. 1. a

Ioan. 1. a

Eccl. 37. c

Coloss. 2. d

Christo me dium septiforme

rum naturalium experientiam metiamur, si altiora nobis quæserimus, si scrutemur maiestatem, opprimemur a gloria. Tunc gustamus de ligno vitæ, ligno scilicet scientiæ boni & mali. Hoc modo gustauit Lucifer de vitæ. Si enim Lucifer contemplando illam veritatem, & notitia creaturæ, reduclus fuisset ad patris vnitatem, fecisset de vespere mane diei, & gustasset de ligno vitæ. Sed quia cecidit in delectationem, & appetitum excellentiæ, fecit de mane vespere. Simili modo, Adam misit manum ad lignum scientiæ, & amisit lignum vitæ. Verbum Dei est medium faciens scire, quia est veritas per essentiam, & est lignum vitæ. Veritates autem vanissimæ interdum sunt occasiones mortis, quando impellunt hominem in amore pulchritudinis creaturæ. Væ eis, qui nutus tuos pro te amant, & oberrant in vestigijs tuis, ait Augustinus. Prima veritas, quæ est verbum Dei, est finalissimum, & formalissimum, cognitionis obiectum, & est ratio ducens in cognitionem. Vnde Dominus dicit apud Ioannem: Exiui a patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Et verus Metaphysicus dicit, exiui a te domine, causa prima, & summa, & venio ad te causam summam, per te causam summam. Hæc est tota nostra metaphysica, de emanatione, de exemplatione, de consummatione. Igitur radijs solis æterni illumineris, & reduceris ad summum, & eris verus metaphysicus.

Secundum medium est medium naturæ, virtuali diffusionem perualidum, & istud est de consideratione physici, qui cōsiderat mobile, & generationē, secundum influentiam corporum cælestium in elementa, & secundum ordinationē elementorum ad formam mixtionis, & secundū ordinem formæ mixtionis, ad formam complexionis, & ordinem formæ complexionis ad animam vegetabilem, & ordinem animæ vegetabilis, ad sensibilem, & ordinē animæ sensibilis, ad rationalē, & ibi est finis: quia anima rationalis creata est in horizonte æternitatis & tēporis. Considerat autem physicus duplex medium scilicet medium minoris mundi, & medium maioris mundi. Medium maioris mundi, est sol: medium minoris mundi, est cor. Sol est in medio planetarum, & est maximæ diffusionis, exufflans, & porrigens radios ad omnem positionis differentiam. Secundum huius solis allationem in obliquo circulo, fiunt generationes, & regulat physicus generationem. Simili modo, cor est in medio animalis, a quo est, & deriuatur vniuersalis influentia, quidquid medici fabulentur, Nam spiritus vitalis, a corde diffunditur per arterias. Spiritus autem animalis a corde diffunditur per neruos, licet complementum recipiat in cerebro. Spiritus autem naturalis a corde diffunditur per venas, licet complementum recipiat in hepate. Tale medium fuit Christus in incarnatione. De hoc natura medio dicebat Ioannes: Medius vestrum stetit, quem vos nescitis. Et sequitur: Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, sicut columbam, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Scriptura quandoque dicit Christum medium, quandoque caput. Caput dicit, quia ab eo deriuatur omnis sensus deuotionis, & omnis motus sanctæ operationis, & fluunt ab eo omnia charismata gratiarum. Infuit autem Christus caput, meritorie, secundum quod vnitum est membris per cōformitatem naturæ. Infuit etiam Christus, effectiue, secundum quod Deus: Caput enim Christi Deus. Similiter Christus caput, secundum quod Deus & homo. Diffundit ergo spiritum in membra Ecclesiæ sibi vnita, non separata. Vnde sicut in corpore physico non est diffusio a capite in membra, nisi sint vnita, sic in corpore mystico. Dicit etiam scriptura Christum medium. Est autem Christus medium,

Pro. 25. d

Genes. 3. b

Genes. 3. d

Aug. lib. confes.

Ioan. 16.

Physici cōsideratio.

Auer. 3. de anima tex. 60. b.

Arist. li. 2. d. hist. anim. c. 27. c. de part. anim. lib. 3. c. 4.

Ioan. 1. d

Christus est caput, & medium.

1. Cor. 11.

vt cor. Vnde dicebat Habacuc: In medio duum animalium cognosceris. Est etiā Christus medium vt sol. Vnde secundum aliam translationem dicitur in medio annorum. Totum enim tempus Ecclesiæ decurrit, secundum quod iste sol descendit per decem gradus in horologio Achaz. Christus ergo est in medio animalium, & quæ præibant, & quæ sequebantur secundum septuaginta translationem. Tertium medium est medium distantia, quod est centrali positione profundum. Et hoc medium est de consideratione mathematici. Cuius quidem, licet prima consideratio sit circa mensuram terræ, vltima tamen eius consideratio est circa motus corporum superiorum, quæ habent disponere hæc inferiora secundum influentiam. Hoc medium distantia, fuit Christus in crucifixione. Vnde Propheta dicebat: Rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ. Terra enim sphærica, infima, & modica est: Sphærica, & infima, quia in centro: modica respectu circumferentiæ. Propter sphæricitatem, infimitatem, modicitatem, recipit omnium corporū cælestium influentias. Et inde accidit, quod fiunt mirabiles pullulationes terræ nascentiū, mirabiles generationes corporum omometerorum. Sic filius Dei sphæricus paupertate, infimus humilitate, modicus humanitate, limum nostrum suscipiens, de humo factus, non solum venit ad superficiem terræ, sed in profundo cætri, & in ventre ceti, in corde terræ salutem operatus est: quia per crucifixionē anima sua ad infernum descendit, & restaurauit cælestium sediū vacationes. In hoc profundo medio salus est, quia recedens a medio humilitatis, damnatur. Vnde Christus dicebat: Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et in Euangelio secundū Matthæum: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, nō intrabitis in regnum cælorum. In medio nempe humilitatis crucis Christus salutē operatus est. Sed pro dolor, caligo subintravit, quia Christiani locum extremum eligunt: & medium relinquunt. Quid est impugnatiuum salutis humana? nescire se metiri. Sed quid prodest homini, scire metiri alia, & nescire metiri seipsum? Si enim, ait Bernardus, aliquantulum quis se plus, quàm debet, exultat, periculum est sibi: vt si quis intrans per portam, caput erigat, læditur: qui autem se inclinauerit, non læditur. Responsum fuit Antonio, quod solus humilis erat euasor laqueorum hostis antiqui. Sed quid est, quod humilitas non habetur, nec lumen sapientiæ? quia ignis non custoditur in medio cinerum, sed latera nostra exponitur omni vëto, & extinguitur lucerna nostra exponitur omni vëto, & extinguitur lucerna. Ostentare statim volumus, si quid boni in nobis est. Sed mirabilis fuit diuina sapientia, quæ per cinerem humilitatis operata est salutem. Medium cum amissum fuerit in circulo, reinuenitur per duas lineas se orthogonaliter interfecantes. Quartum medium est, medium doctrinæ, quod est rationali manifestatione præclarum, & est de consideratione dialectici. Ad hoc ordinatur omnis sermo rationalis, vt per ipsum tāquam per medium exprimamus, quod est apud nos. Vnde Plato dicit, quod sermo datus est, vt fiant præsto mutua voluntatis indicia. Igitur sermo ordinatur ad simplicem orationem. Oratio autem ordinatur ad argumentationem secundum species suas: argumentatio ad syllogismum: syllogismus ad persuadendum. Medium ergo per suam euidentiā & conuenientiam cum extremis, compellit rationem ad assentiendum, vt quia prius extrema conueniebant inter se realiter, manifeste per virtutem medij cum vtroque extremo conuenientis, inter se conueniunt. Hoc medium fuit Christus in resurrectione, quam probauit multis argumentis. Est autem quoddam argumentum Christi, quoddam argumentum diaboli. Argumentum diaboli est paralogismus destructiuus, ducens

Habacuc. 3. sec. 12.

Psal. 73.

διολογία, Latine, eadem matre genitus.

Ioan. 2. b

Luc. 22. Matth. 23.

Bernardus Tom 1. in Catic. serm. 37. non procul a fine.

Plato in Timæo.

ducens

Diaboli argumētum. cens ad infernum. Argumentum Christi, est syllogismus constructiuus, & reparatiuus. Hostis antiquus paralogizans primum hominem, supposuit quandam propositionem in corde eius, quasi per se notam, quæ est: creatura rationalis debet appetere similitudinem creatoris, quia est creatoris imago. (Vnde in damnatis erit maxima pœna, quia cum imago sit animæ essentialis, talis appetitus erit essentialis in damnatis: appetitus, in quâ, explebilis habitu, in explebilis potētia.) Minor propositio erat ista: Si comederis, assimilareris, ergo bonum est comedere de vetito, vt assimileris. Per istum paralogismum peccant omnes, quia dicit Dionysius: Nullus malum facit, ad malum aspiciens: fallitur autem homo, quia falsam similitudinem boni accipit, pro verâ. Per istum paralogismum hostis antiquus introduxit hominem in passibilitatem naturæ, in necessitatem impotentia, in mortalitatem vitæ. E contra, argumentum Christi fuit saluatiuum & constructiuum salutis, & destructiuum damnationis. Hostis antiquus hominem dissimilauerat, quem assimilare promiserat. Necessè igitur fuit verbum Dei simile esse, vt hominem Deo assimilaret. Christus ergo habuit, in quantum Deus, cum Patre conformitatem naturæ, æqualitatem potentia, immortalitatem vitæ. In his ergo tribus coniunctus fuit Patri. Necessè est ergo his tribus oppositis coniungi homini. Assumpsit ergo verbum Dei passibilitatem naturæ, necessitatem penuriæ, mortalitatem vitæ. Primatiam habuit verbum Dei per essentiã, tria assumpsit. Oportuit ergo, vt tria vincerentur a tribus. Sed vita per essentiã superari non potuit a morte, nec infinita potentia a penuria, nec immaterialis impassibilitas a passibilitate. Necessè ergo fuit, vt homo transfret a mortalitate in immortalitatem, a defectu in opulentiam, de passibilitate ad coronam. Maior propositio in argumento Christi fuit ab æterno: nam ab æterno fuit Verbum Dei conforme Patri in potentia, & natura. Assumpta vero fuit in cruce, videlicet penuria, passibilitas, & mors. Conclusio fuit in resurrectione. Iudæi credebant Christum confudisse, & sibi improperabant: Si filius Dei es, descende de cruce. Christus vero dicebat: Sinite me pœnam assumere, & alteri extremitati veraciter copulari, scilicet pati & mori. Et tunc sequitur conclusio, scilicet impassibilitas passibilis: immortalitas mortalitas: opulentia inops. Ista sunt argumenta, quibus Christus vebatur, per quadraginta dies apprensus eis dicēs: Nonne hæc oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? De hoc medio dicit Ioannes: Cum esset sabbatum die illo, stetit Iesus in medio discipulorum, & ait illis: Pax vobis. Duo ostendit Euangelista, scilicet gloriæ sublimitatem, eo quod impassibilis, & immortalis, clausis ianuis, intrauit tamquam Deus. Post ostendit eis manus & latus, & confessionem extorsit a Thoma dicente: Dominus meus, & Deus meus. Vide processum mirabilē. Primo inorat vt Deus, & hæc fuit propositio maior: deinde ostēdit eis manus & latus, & hæc fuit assumpta minor: tertio conclusionem extorsit: Dominus meus, & Deus meus. Non sine causa signatur liber septē sigillis. Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid: aperire librum, & soluere septem signacula eius. Ista sunt septem media in Christi resurrectione. Primum medium est reseratio sepulchri: & hæc significat apertionem libri. Secundum est remotio linteaminum: & signat reuelationem mysteriorum. Tertium est testimonium Angelorum sedentium in dextera. Quartum est resurrectio Sanctorum, qui introierunt in sanctam ciuitatem. Quintum est terrificus pavorencus. Sextum est malitiosa corruptio Iudæorum. Septimum continet in se denarium apparitionum. Hic debet esse logica nostra, & nostra ratiocinatio contra hostem antiquum, qui

quotidiè contra nos disputat. Sed nota, quod tota vis constituenda est in assumptione minoris: Sed nos nolimus crucifigi & pati, in quo cōsistebat minor propositio. Et tamen ad hoc tota nostra ratio ordinatur, vt assimilēmur in hoc, Deo. Hostis antiquus parum reputabat argumentum Christi, cum videbat eum patientem: sed in passione Christus illud ei. Numquid illudes Leuiathan quasi aui, aut ligabis eum ancillis tuis? Ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.

Quintum medium est medium modestiæ, moralis electione præcipuū. Modestia virtus est: virtus autem cōsistit in medio, tale medium considerat Ethicus. Mediū modestiæ fuit Christus in ascensione, iuxta quod in Exodo scriptū est: Ingressus Moyses medium nebulæ, fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Et hoc fuit Christus in ascensione, quando nubes suscepit eum ab oculis eorū. Conformer christianus debet ascendere de virtute in virtutem, nō statuēdo terminum virtutis, quia sic desinere esse virtuosus. Fundamētum autem virtutis fides est: fidem ponimus, vt fundamentum, & vt mediū. Nam mediū est, vt recta ratio determinat, dicit Ethicus. Fides, est stella matutina in medio nebulæ. Ad huius mediū nebulæ ascēdit Moyses, idest Christianus assumptus de aquis baptismi, & intrat caliginē, quæ quidem caligo fides est, cum lumine & ænigmatē. Hoc fundamentum est, per quod fundatur in nobis Christus: per fidem proficit anima ad virtutes politicas, & hoc est ad radices montis ascendere, vbi Moyses fecit duodecim holocausta, duodecim articulos significantia. Deinde per fidem proficit anima ad virtutes purgatiuas, quasi ad medium montis: deinde per fidem proficit anima ad virtutes purgatiuam animi, quasi ad supercilium montis, vbi aptus est homo ad contemplandas & exercendas virtutes, quarum fontalis origo est sapientia. Est enim vapor omnipotentis Dei, & emanatio sincera: quantum ad munditiam, candor lucis æternæ: & speculū, quantum ad prudentiam: attingens a fine vsque ad finem fortiter, propter fortitudinem: disponens omnia, propter iustitiam. Nota tamen ad intelligentiam virtutum purgatoriuarum, quod est quædam prudentia politica, quædam prudentia purgatoria, quædam prudentia purgati animi, quædam prudentia exemplaris. Prudentia politica est ad rationis normam, quæ cogitat, quæque agit, vniuersa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humanisq. actibus tamquam arbitris providere. Hæc prudentia fuit in Ietro. Prudentia purgatoria est, mundum istum, & omnia, quæ in eo sunt, diuinorum cōtemplatione despiciere, omnemq. animi cogitationem in sola diuina dirigere. Hæc prudentia fuit in Apostolis, vt in Matthæo dicitur: Estote prudentes, sicut serpentes. Prudentia purgati animi est, diuina, non quasi in electione præferre, sed sola nosse, & hæc, tamquam nihil aliud sit, intueri. Hæc prudentia fuit præcipue in Apostolo Paulo, & beato Francisco. Prudentia exemplaris, est ipsa mēs diuina, ipsa sapientia increata, perpetua mundum ratione gubernans, terrarum, cæliq.atrix.

Nota insuper, quod conformiter est accipere fortitudinem politicam, fortitudinē purgatoriam, fortitudinē purgati animi, fortitudinem exemplarem. Fortitudo politica est, animū supra periculi metum agere, nihilq. nisi turpia timere, tolerare fortiter, vel prospera, vel aduersa. Hæc fortitudo fuit in Eleazaro sene, & potissime in martyribus Christi. Fortitudo purgatoria est, non terri animam a corpore, quodammodo ductū philosophiæ recedentem, nec altitudinem profectæ ad superna conscensionis horrere. Hæc fortitudo fuit in Daniele propheta, & Ioanne Euangelista in Apocalypsi. Fortitudo purgati animi est, passiones per impassibilitatem ignorare, non

Idem infra circa finem serm. 6. non vincere, vt nesciat irasci, cupiatq. nihil. Hæc fortitudo fuit præcipue in Virgine gloriosa, & virginibus, martyribusq. sacris, Agnete, Agatha, Lucia, Cæcilia, Catharina, Prisca, Christina. Fortitudo exemplaris est virtus infinita, quæ semper est eadem, nec aliquando mutatur. Inuenimus etiam temperantiam politicam, temperantiam purgatoriam, temperantiam purgati animi, temperantiam exemplarem. Temperantia politica est, nihil appetere pœnitendū, in nullo moderationis legem excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Hæc temperantia fuit in Ozia, qui continentia: propositum tenuit in Iudaismo, corpusq. & animam tradere contentus pro perseuerantia. Temperantia purgatoria est, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis vsus requirit, vt patet in Antonio, & Paulo primo eremita. Temperantia purgati animi est, terrenas cupiditates, non solū reprimere, sed penitus obliuisci, idest, non sentire, vt patet in cōtemplatiuo fratre Egidio. Temperantia exemplaris est, quæ in seipsa, perpetua intentione, conuersa est. Et hæc est sola diuina. Simili modo est accipere iustitiam politicam, iustitiam purgati animi, iustitiam purgatoriam, iustitiã exemplarem. Iustitia politica est, seruare vnicuique quod suum est. Iustitia purgatoria est, ad vnam sibi huius propositi viam consentire vniuersiusque virtutis obsequium. Iustitia purgati animi est, ita cum superna, & diuina mente sociari, vt seruet perpetuum, cum ea sædus imitando. Iustitia exemplaris est, quæ, perenni lege, a sempiterna operis sui continuatione non flectitur.

Sextum medium est medium iustitiæ, iudiciali recompensatione pulchrum, seu præcellsum. Hoc medium considerat Politicus siue Iurista, vt fiat retributio secundum merita. Medium iustitiæ erit, Christus in iudicio. Hæc iustitia totum vniuersum pulchrificat. Nam primo iustitia, deformia facit, pulchrioria. Secundo iustitia, pulchra facit pulchrioriora. Tertio iustitia, pulchrioriora facit pulchriorissima. Vnde secundum Augustinum: Lamentum damnatorum in inferno erit pulcherrimum carmen, propter decorem iustitiæ, ordinantis in culpa dedecus culpa. De hoc iustitia: medio prophetauit Ezechiel sic inquit: Vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens. Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri, idest de medio ignis. Et in medio eius similitudo quattuor animalium. Vide miram extremi examinis descriptionem, quantum ad qualitatem naturarum in iudicante, in electo ex auro diuinitatis, & humanitatis argento, comminationem terrificarum impressionum, per ventum, turbinem, & nubem: conflagrationem elementorum, per ignem inuoluentem: examinationem, & denudationem conscientiarum per splendore: confessionē assistentium per quattuor animalia. In quattuor enim animalibus, intelliguntur quattuor ordines assistentium: in leone, ordo Martyrum: in boue, ordo Confessorum: In homine, ordo Virginum: et in aquila, ordo Doctorum, propter contemplationis acumen. Sic in iudicio fiet separatio puri ab impuro, agnorū ab hædīs.

Septimum medium est medium concordia, vniuersali conciliatione pacatum. De hoc medio agit Theologus, qui considerat, quod mundus creatus a Deo sicut a principio, reducit in Deum sicut in finem. Licet enim agat Theologus de operibus conditionis principaliter, agit tamen de operibus reconciliationis. Agit ergo Theologus de salute animæ, quomodo inchoatur in fide, promouetur in virtutibus, consummatur in dotibus. De hoc medio scriptum est: Non esurient, neque sitient amplius. quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum.

Vidit etiam Ioannes fluuium in medio plateæ procedentem a sede Dei, & agni. Agnus enim Dei deducet nos, vt videntes corpus, & animam, & diuinitatē, pasca inueniamus, siue ingrediendo, siue egrediendo. Hic scilicet agnus est super corpus, & animam, medium beatificans. Fluminis impetus laetificat ciuitatem Dei. Procedens a sede Dei, & agni, scilicet Spiritus sancti. Et nullus defectus interior erit, quia non esurient, neque sitient, per defectum pabuli, per quem deficit vita. Neque cadet super illos Sol, per extrinsecam perturbationem. Ista septem media sunt septem candelabra, in quorum candelaborum medio est Christus. Ista septem media sunt septem illustrationes sapientiales, scilicet metaphysica, & cetera. Ista septem media sunt septem oculi agni. Ista septem media sunt septem super lapidem vnum. Ista septem media sunt septem dies, quos fecit prima lux.

S E R M O I I.

Quod in plenitudine sapientiæ sermo terminandus est.

N medio Ecclesiæ aperuit os eius, & cetera. Hic incipit secunda collatio. Ostensum est supra, quibus debet Doctor sermonem deprimere, ostensum est a quo medio debet incipere, ostendendum est modo, vbi debet Doctor sermonē terminare. Debet autem terminare sermonē in plenitudine sapientiæ. De sapientia autem nota quattuor; quis ortus, quæ porta, quæ domus, quæ forma. De duobus primis etiam dicitur in collationibus donorum, vbi habetur, quod sapientia est lux descendens a patre luminum, & radians in animam, facit eam Deiformem, & domum Dei. Illustrat enim intellectuam, inflammat, vel lætificat affectiuam, & roborat operatiuam. Verum quia origo sapientiæ est a gratia. Apostolus ad gratiam hortatur, sic inquit: Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Dirigamus igitur sermonem ad Christum dicentes: Diffusa est gratia in labijs tuis. Sicut enim ex præcedentibus & subsequētibz liquet, sermonem hūc Propheta dirigit ad Christum, antecederet enim dicitur: Speciosus forma præ filijs hominum. Consequenter annectitur: Sedes tua Deus in seculum seculi. Verum quidem est, quod in Ioanne scribitur: Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christū facta est. Ad salutem duo sunt necessaria: cognitio veritatis, hæc habetur per legem: exercitatio virtutis, hæc habetur per gratiã, quia virtus est bona qualitas mentis. Lex se habet ad gratiam dupliciter: quemadmodum virtus apprehensua ad motiuam, videns cælum, sine virtute alarum non potest pertere ad cælum: & quemadmodum instrumentum ad virtutem operatiuam. Artifex habens instrumentum, & non habens vim operatiuam, non agit. O Iudæe perfide, legem habes in manu, nisi habeas vim motiuam, quæ est a gratia, non saluaberis per legem. Supplicio, quod verba mea gratia: deseruiat, & intentio mentis meæ, si gratiam habeat, corroboretur in verbis. Vnde Apostolus dicit: Hortamur vos, & cetera. Apostolus in hoc breui verbo excitat ad diuinam gratiam suscipiendam: Recipiatis, inquit. Ad susceptam custodiendam: Ne in vacuum, inquit. Ad custoditam multiplicandam: Ait enim: Tempore, & cetera. Vt autem hæc exhortatio impleatur in nobis, tria sunt circa gratiam cōsideranda: quis sit gratiæ ortus: quis sit gratiæ vsus: quis sit gratiæ fructus. Si igitur consideremus ortum gratiæ, & eius originale principium, dico ex canonica Iacobi ponens maiorem

Dion. de diuin. nom. c. 4. paulo post med. Idem dicit Arist. lib. 2. magnorum Moral. c. 7. ex opinione Socratis. Christi argumētum. Mat. 27. e. Luc. 24. d. Ioan. 20. e. Apoc. 5. b. Septē signacula qd significant.

Iob. 40. d. Ioan. 12. e. Arist. lib. 1. c. 9. Moralium Eudem. lib. 2. cap. 5. 6. Exo. 24. Act. 1. b. Arist. in locis supra citatis. Exo. 24. b. Sap. 3. a. Plorinus li. 2. de Virt. Enn. 1. & Macrob. lib. 1. in somniis Scipionis. Exo. 18. c. d. Mat. 10. b. Prudentia SS. Pauli, & Francisci. 2. Mac. 6.

2. Paralip. 26. B. Egidius S. Francisci socius. Idem infra circa finem serm. 6. Idem ibidē. Ezech. 1. b. Is. 49. c. et Apoc. 7. d.

Ibid. 2. 4. Ps. 45. a. b. Apoc. 1. c. Ibid. 5. b. Zach. 3. d. Gen. 1.

Eccl. 15. b. Iac. 1. c. 2. Cor. 6. a. Psal. 44. a. Ioan. 1. b. Saluti necessaria. 2. Cor. 6. a.

Iac. 1. c rem vniuersalem : Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descendens a patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Minorem probadam sic assumo: Gratia est datum optimum, & donum perfectum. Concludo: Ergo gratia de sursum est, descendens a patre luminum. Sed per quam viam spargitur lux gratiæ, diuiditur æstus amoris super terram. Descendit gratia super mentes rationales via triformi, per verbum incarnatum, per verbum inspiratum, per verbum crucifixum.

Iac. 1. c. Huius probatio est, quia secundum Iacobum: Voluntarie genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Quod autem per verbum incarnatum descendat in nos copia gratiarum, ostendit Ioannes sic inquit: Verbum caro factum est, **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Ioan. 1. b **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Gen. 1. d **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Luc. 1. c. **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Heb. 4. c **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Iac. 1. c **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Isa. 53. a **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Ephe. 2. a **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Oseæ 13. d **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Gal. 2. d **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Eccl. 24. d **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Tit. 3. b **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

A qui est dator formarum, & distributor charismatum, amor est procedens a patre, & filio. Quidquid igitur agat pater, quidquid patriatur filius, non proficit ad salutem sine Spiritu sancto. Secundo Spiritus sanctus est nexus patris, & filij, nectens nos Patri, & Filio. Vnde Apostolus dicit: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, amen. Si igitur vis habere amorem paternalis principij, & amorem verbi prolata a principio, & amorem Spiritus sancti spirati a duobus vno principio, habe gratiam. Vnde igitur oritur gratia? Certe per verbum incarnatum, per verbum crucifixum, & per verbum inspiratum. Nobilis influenza, quæ a verbo incarnato habet originem. Custodi igitur temetipsum, & animam tuam folicite. Abijcitur gratia, quæ est vita animæ, de medio per peccatum. Peccatum est sua sponte introductum in thalamum animæ, pretiosum gratiæ thesaurum exhauriens. Cum quis per gratiam dignus effectus est vita æterna, efficitur per peccatum dignus morte æterna. Vnde Apostolus dicit: Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? **Et sequitur** : Rursus crucifigentes sibi metipsum filium Dei, & ostentui habentes. Pro toto vniuerso non deberet homo peccatum mortale committere peremptiuum nobilissimæ vitæ. Voluit filius Dei tentari, vt doceret vias repulsus peccatorum. Vnde Ecclesiasticus dicit: Quasi a facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illa, suscipient te. Vidisti ergo, quis sit ortus gratiæ, vide quis sit vsus gratiæ. Vfus autem gratiæ est promotiuus in profectum meritoriarum operationum. Requiritur autem ad huiusmodi promotionem, quod vsus gratiæ sit fidelis respectu Domini, virilis in se, & liberalis in proximum.

B Debet igitur vsus gratiæ fidelis esse respectu Domini. Vnde Apostolus dicit: Cum placuit ei, qui me segregauit de vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gentibus, continuo non acquieui carni, & sanguini. Quando quæris aliquid præter Deum, quod non quæris propter Deum, non es fidelis Deo. Vnde Augustinus in lib. confessionum, ait: Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. Ideo dicit Apostolus: Non acquieui carni, & sanguini, idest, non quæsiui humanam gloriam, sed diuinam. Perspectiu dicunt, quod si radius perpendicularis cadat super corpus tersum, & politum, necesse est, quod per eandem viam, & per eundem incessum reflectatur in suum principium, non sic de radio incidentiæ. Influxus gratiæ gratis datæ, est sicut radius incidentiæ. Influxus gratiæ gratum facientis, est sicut radius perpendicularis. Qui gratiam Dei suscipit, necesse est, vt Deo gratiam, & gloriam reddat. Origo fontium, & fluminum mare: origo virtutum, & scientiarum est Christus, ait Bernardus. Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vterum fluant, inquit Ecclesiastes: Sicut fons non habet durationem, nisi habeat continuam coniunctionem cum sua origine, sic nec lux gratiæ potest vigere in anima, nisi per reuersionem in suum originale principium. Hanc reuersionem, & coniunctionem conseruat humilitas, & dissoluit superbia, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humilis omnia bona attribuit suo originali principio. Superbus attribuit sibi. Humilis cõtinuat cum sua origine, superbus discontinuat. Lucifer recedens a suo originali principio, tenebrifer factus est. Christum, qui semper se reduxit per humilitatem in suum

C Tertio vsus gratiæ debet esse liberalis in proximum. Gratis accepistis, gratis date, ait Dominus. Quare nõ vendis o Sol lucem tuam? Gratis accepi, gratis comunico. Quare non vendis Rhene aquã tuam? Gratis accepi, gratis fundo. Solus miser homo vedit gratiam sibi collatam. Venit autem hæc venditio primo a Simone mago. Heu Simon mage, verticem Apostolorum Petrum voluisti facere simoniacũ. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia exitimasti donum Dei pecunia possideri. Petrus dicit: Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum, illam administrans, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Dionysius determinat vsum gratiæ in Angelica hierarchia, dicẽs, quod si superiores Angeli nolent influere in inferiores, clauderent sibi viam influentiæ a superiori. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Habet autem gratia fructum triformem; primus fructus est remissio culpæ: secundus fructus est plenitudo iustitiæ: tertius fructus est perpetuatio vitæ beatæ.

D Primus ergo fructus gratiæ est remissio culpæ. Vnde Apostolus: Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem accessum habemus per fidem, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Dicunt philosophi, quod non mutatur quis de vitio ad virtutem, nisi per assuetudinem ad contrarium habitum. Ita nec remittitur culpa in æternum, nisi per gratiam. Nota tamen, quod Ethicus considerat vitium, secundum quod dicit deordinationem circa personam singularem, vel circa rem familiarem, vel circa re ciuilem. Theologus cõsiderat in peccato diuinam offensam. Tu ergo, qui per prauericationem legis, Deum in honoras, subiacebis serueritati vlticis pænæ, quia non est dedecus culpæ sine decore iustitiæ. Verum culpa est infinita, quia tanta est offensa, quantus is, qui offenditur. Infinita, inquam, non intentiue, sed processiu: necesse est igitur pœnam esse æternam, quod si remittatur æternitas pænæ, hoc erit per influentiam gratiæ. Igitur gratia liberata a seruitute peccati, & diaboli.

E Secundus fructus gratiæ est plenitudo iustitiæ: trifurcatur autem iustitia, secundum quod homo est iustus in se. Iustus, quo ad Deum: & iustus, quo ad proximum. Sunt autem, vt docet Augustinus, duæ partes iustitiæ, declinare a malo, & facere bonum. De hac iustitia, quæ est fructus gratiæ dicit Apostolus:

F Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & scularia desideria, sobrie, & iuste, & pte viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Hæc est gratia, quæ cuncta mala pellit, cuncta bona tribuit. Igitur in gratia est plenitudo iustitiæ. Vnde sapientia increata dicit: Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. In me gratia omnis vitæ, & veritatis: in me omnis spes vitæ, & virtutis. Transite ad me omnes, qui cõcupiscitis me, & a generationibus meis implemini. Qui volunt esse pleni gratia, transeant ad Christum. Transire autem non possunt, nisi insurgant contra se, & eleuentur supra se, & diligant Deum super omnia, & inimicum sicut seipsum. Hoc autem esse non potest sine gratia vitæ, & virtutis. Diligere solum amicum, non est virtus gratiæ. Nam si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ gratia? & cetera.

G Tertius fructus gratiæ, est affectio felicitatis æternæ. Nam stipendia peccati mors, gratia autem Dei vitæ æternæ. Peccatum est arbor mortis. Gratia est arbor vitæ. Stultus esset, qui in horto suo plantaret arborem mortis, in qua deberet suspendi. Peccatum est arbor, in qua debet peccator suspendi. Notandum ergo, quod secundum triplicem fructũ gratiæ, distinguitur triplex gratia. Gratia curans, quæ datur in septem sacramentis, contra septemplex morbum: gratia corroborans, quæ custoditur in iustis per exercitia iustitiæ, de quibus agitur in septem pœnitentialibus psalmis: gratia consummans, quæ perficitur in septem dotibus, & septem beatitudinibus. Gratia curans initiatur in sacramentis, perficitur in septem operibus misericordiarum: gratia corroborans per modum rectificatis, est in septem virtutibus. Per modum expediatis, est in septem donis Spiritus sancti. Gratia consummans consummatione vitæ consistit in septem beatitudinibus, consummatione patrie in septem dotibus, quarum tres sunt in anima visio, tentio, & fructio: quæ respondent tribus virtutibus theologis: quattuor in corpore, quæ respondent quattuor virtutibus cardinalibus. Claritas respondet prudentia, quia clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia: subtilitas temperantia: agilitas fortitudo: impassibilitas iustitia, quia iustitia perpetua est, & immortalis. Igitur audi tacens, & accedet tibi bona gratia. Non gratia gratis data, quæ stat cum crimine: nam fallax gratia, & vana est pulchritudo. Sed gratia gratum faciens, quæ non patitur crimen. Hanc gratiam descripsi tripliciter quantum ad ortum. Est enim datum optimum, & donum perfectũ, descendens a patre luminum, per verbum incarnatum, crucifixum, & inspiratum. Per hoc verbum reducitur in primum principium, quod notat Dionysius tractas hoc verbum: Omne datum optimum, in nobis large, ac bene proueniens, vnicã virtus nos replet, & cõuertit nos in Patrem luminum. Gratiam descripsi tripliciter quantum ad vsu, qui debet esse fidelis, virilis, & liberalis. Gratiam descripsi tripliciter quantum ad fructum, qui est, remissio culpæ, plenitudo iustitiæ, & affectio felicitatis æternæ. Ex his colligitur descriptio gratiæ talis: Gratia est datum optimum, & donum perfectum, descendens a Patre luminum per verbum incarnatum, crucifixum, & inspiratum: curans a malo, conformans in bono, consummans in optimo. Gratia curas datur in septem exercitijs iustitiæ, & septẽ operibus misericordiarum. Gratia corroborans datur in septẽ habitibus virtutum, & septem donis Spiritus sancti. Gratia consummans datur in septẽ beatitudinibus, & septẽ dotibus. Isti sunt septenarij, qui sunt in anno Iubilei. Septẽ dona Spiritus sancti enumerat Isaias. Ioannes etiam in Apocalypsi vidit in medio throni, & quatuor

H Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & scularia desideria, sobrie, & iuste, & pte viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Hæc est gratia, quæ cuncta mala pellit, cuncta bona tribuit. Igitur in gratia est plenitudo iustitiæ. Vnde sapientia increata dicit: Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. In me gratia omnis vitæ, & veritatis: in me omnis spes vitæ, & virtutis. Transite ad me omnes, qui cõcupiscitis me, & a generationibus meis implemini. Qui volunt esse pleni gratia, transeant ad Christum. Transire autem non possunt, nisi insurgant contra se, & eleuentur supra se, & diligant Deum super omnia, & inimicum sicut seipsum. Hoc autem esse non potest sine gratia vitæ, & virtutis. Diligere solum amicum, non est virtus gratiæ. Nam si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ gratia? & cetera.

I Tertius fructus gratiæ, est affectio felicitatis æternæ. Nam stipendia peccati mors, gratia autem Dei vitæ æternæ. Peccatum est arbor mortis. Gratia est arbor vitæ. Stultus esset, qui in horto suo plantaret arborem mortis, in qua deberet suspendi. Peccatum est arbor, in qua debet peccator suspendi. Notandum ergo, quod secundum triplicem fructũ gratiæ, distinguitur triplex gratia. Gratia curans, quæ datur in septem sacramentis, contra septemplex morbum: gratia corroborans, quæ custoditur in iustis per exercitia iustitiæ, de quibus agitur in septem pœnitentialibus psalmis: gratia consummans, quæ perficitur in septem dotibus, & septem beatitudinibus. Gratia curans initiatur in sacramentis, perficitur in septem operibus misericordiarum: gratia corroborans per modum rectificatis, est in septem virtutibus. Per modum expediatis, est in septem donis Spiritus sancti. Gratia consummans consummatione vitæ consistit in septem beatitudinibus, consummatione patrie in septem dotibus, quarum tres sunt in anima visio, tentio, & fructio: quæ respondent tribus virtutibus theologis: quattuor in corpore, quæ respondent quattuor virtutibus cardinalibus. Claritas respondet prudentia, quia clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia: subtilitas temperantia: agilitas fortitudo: impassibilitas iustitia, quia iustitia perpetua est, & immortalis. Igitur audi tacens, & accedet tibi bona gratia. Non gratia gratis data, quæ stat cum crimine: nam fallax gratia, & vana est pulchritudo. Sed gratia gratum faciens, quæ non patitur crimen. Hanc gratiam descripsi tripliciter quantum ad ortum. Est enim datum optimum, & donum perfectũ, descendens a patre luminum, per verbum incarnatum, crucifixum, & inspiratum. Per hoc verbum reducitur in primum principium, quod notat Dionysius tractas hoc verbum: Omne datum optimum, in nobis large, ac bene proueniens, vnicã virtus nos replet, & cõuertit nos in Patrem luminum. Gratiam descripsi tripliciter quantum ad vsu, qui debet esse fidelis, virilis, & liberalis. Gratiam descripsi tripliciter quantum ad fructum, qui est, remissio culpæ, plenitudo iustitiæ, & affectio felicitatis æternæ. Ex his colligitur descriptio gratiæ talis: Gratia est datum optimum, & donum perfectum, descendens a Patre luminum per verbum incarnatum, crucifixum, & inspiratum: curans a malo, conformans in bono, consummans in optimo. Gratia curas datur in septem exercitijs iustitiæ, & septẽ operibus misericordiarum. Gratia corroborans datur in septẽ habitibus virtutum, & septem donis Spiritus sancti. Gratia consummans datur in septẽ beatitudinibus, & septẽ dotibus. Isti sunt septenarij, qui sunt in anno Iubilei. Septẽ dona Spiritus sancti enumerat Isaias. Ioannes etiam in Apocalypsi vidit in medio throni, & quatuor

Eccl. 3. c in suum originale principium, clarificauit pater. Quanto maior es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, dicit Ecclesiasticus. Si Rex ditasset aliquem, & ille nollet recognoscere, infidelissimus, & ingratus esset. Aliqui exaltati per Deum eriguntur contra Deum, dicentes: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia. Secunda differentia, vsus gratiæ est, quia debet esse virilis in se. Optimum est enim, gratia stabiliri cor, non escis, quæ non profuerunt ambulanti in eis. Qui vult habere brachia fortia, oportet quod exerceat se in operibus virtutum. Vnde Apostolus sic inquit: Gratia Dei sum id, quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit. Sequitur: Abundantius illis omnibus laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum. Vide, quàm virtuosos facit gratia Spiritus sancti. Samson capillatus fortissimus fuit: In septem capillis fortitudo eius, idest in septiformi gratia Spiritus sancti: Quando vero attõsus est per Dalidam, factus est imbecillus, sicut ceteri homines. Des vnum sine gratia, qui possit sustinere, quod Laurentius sustinuit. Nihil possumus facere sine gratia: nihil ita durum, quod nõ possumus sustinere cum gratia. Sine me nihil potestis facere, dicit Christus. Omnia possum in eo, qui me confortat, dicit Apostolus.

Deut. 32. d Tertio vsus gratiæ debet esse liberalis in proximum. Gratis accepistis, gratis date, ait Dominus. Quare nõ vendis o Sol lucem tuam? Gratis accepi, gratis comunico. Quare non vendis Rhene aquã tuam? Gratis accepi, gratis fundo. Solus miser homo vedit gratiam sibi collatam. Venit autem hæc venditio primo a Simone mago. Heu Simon mage, verticem Apostolorum Petrum voluisti facere simoniacũ. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia exitimasti donum Dei pecunia possideri. Petrus dicit: Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum, illam administrans, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Dionysius determinat vsum gratiæ in Angelica hierarchia, dicẽs, quod si superiores Angeli nolent influere in inferiores, clauderent sibi viam influentiæ a superiori. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Habet autem gratia fructum triformem; primus fructus est remissio culpæ: secundus fructus est plenitudo iustitiæ: tertius fructus est perpetuatio vitæ beatæ.

Heb. 13. b **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

1. Corint. 15. b **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

1. Ind. 16. e **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Joan. 15. a **Et sequitur** : De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Et vidimus gloriam eius, gloriã quasi vniuenti a patre, plenum gratiæ. Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentia ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero vsus est Deus via dignatiæ condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum cum gratia. Mater misericordiarum cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam. Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, &

Col. 3. a

Iac. 3. d

Isa. 29. e
Abd. 1. c
1. Cor. 1. c
Hierc. 4. e

1. Cor. 1. c

1. Cor. 1. d
Pro. 30. a

2. Cor. 1. c

1. Cor. 3. d

Phil. 3. d

1. Cor. 1. c

Eccl. 2. c

Zac. 1. c

Sap. 7. d

Eccl. 40. c

tuor animalium septem cornua, & septem oculos, qui sunt septem Spiritus Dei, missi in omnem terram. Dona sancti Spiritus dicuntur cornua ventilata pecata: dicuntur oculi, habentes vim expeditivam ad bona. Verum quia donum sapientiae est praecipitate primum, occurrit verbum apostolicum: Si confurrexistis cum Christo, quae sursum sunt, quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: Quae sursum sunt sapite: non quae super terram.

Hortatur ergo nos Apostolus in verbo proposito, ad acquirendam sapientiam veram: quae sursum sunt sapite. Ad relinquendam sapientiam vanam: non quae super terram. Ad imitandam sapientiam primam: si confurrexistis cum Christo. Ad exercendam sapientiam rectam: quae sursum sunt, quaerite. Insinuat Apostolus duplicem animae aspectum: Aspectum ad aeterna, & invisibilia: qui dicitur intellectus, vel intelligentia: Aspectum ad temporalia, & corruptibilia, qui dicitur ratio. Secundum duplicem aspectum est duplex animae affectus, ex quo nascitur duplex sapientia: affectus aeternorum: ex quo oritur sapientia, quae de sursum est: affectus terrenorum, ex quo oritur sapientia, quae de deorsum est.

Sapientiam, quae de deorsum est, describit Iacobus, sic inquit: Nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem. Non est ista sapientia de sursum descendens: sed terrena, animalis, & diabolica: in quantum est cum affluentia temporalium, terrena est: in quantum est cum delectatione nefaria, animalis est: in quantum est cum ambitione superba, diabolica est. Isti sapientiae comminatur Dominus per Prophetam, sic inquit: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobo. Et Hieremias dicit: Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nescierunt. Ad sapientiam mundi perdendam aporiatu est Christus: humiliatus est Christus: crucifixus est Christus. Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Elegit Christus in cruce contraria sapientiae mundi. Tu magnipendis temporalium suauitates, amaricatus est Christus: Tu magnipendis honores, vilificatus est Christus. Vicit tamen Christus, quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Vnde scriptum est: Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum. Stultus reputatus fuit Christus, quando recessit ab appetitu aliorum. Stultior, quando voluit affligi. Stultissimus, quando voluit crucifigi. Et tamen haec est sapientia Sanctorum. Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quia non in sapientia carnali, sed in sapientia Dei conuersati sumus in hoc mundo. Si quis videtur inter vos sapiens esse, stultus fiat, ut sit sapiens. Multi ambulant, quos saepe dicebam vobis, nunc autem, & flens dico, inimicos crucis Christi. Quorum finis interitus est, quorum Deus venter est, & gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt. Non in sapientia verbi, ut non euacuetur crux Christi.

De sapientia autem, quae de sursum est, dicit Ecclesiastes, quod tantum praecederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris. In hoc insinuat ortus sapientiae, quia lux est: Lux, inquam, descendens a patre luminum, a quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum. Descendit autem haec lux sapientiae radio triformi, secundum triformem affluentiam. Ad potentiam intellectivam illuminandum, descendit a summo Deo in intellectum: Ad potentiam amatiuam laetificandam, descendit ab intellectu in affectum: Ad potentiam operatiuam fortificandam, descendit ab affectu in effectum. De descensu lucis sapientiae in intellectum scribitur in Sapientia: Candor est lucis aeternae, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius, per nationes in animas sanctas transfert, amicos Dei, & prophetas constituit. De descensu lucis sapientiae in affectum, scribitur in Ecclesiastico: Vinum, &

musica letificant cor, & super vtraque dilectio sapientiae. Vinum, & musica significant species impressas, quae non sunt veritas, sed similitudo veritatis. Ita non vere, sed phantastice letificant animam. Veritas autem increata replet animam. Hanc amaui, & exquisiui a iuuentute mea, & praeposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Super salutem, & pulchritudinem dilexi eam. Inestimabilis est delectatio sapientiae. De descensu lucis sapientiae in effectum in Ecclesiaste dicitur: Sapientia confortauit sapientem super decem principes ciuitatis. Nulla virtus, nec angelica, nec humana tantum fortificat, ut sapientia. Sapientia intravit in animam ferui Dei, & stetit contra reges horrendos in signis, & portetis, & dedit illi certamen forte, ut vinceret, & sciret quoniam omnium potentior est sapientia. Haec sapientia disponit, ut anima sit domus Dei.

Videamus igitur, quae sit domus sapientiae. Christus dicebat: Qui audit verba mea haec, & facit ea, assimilabitur viro, qui aedificauit domum suam supra petram. Haec domus principaliter aedificatur a sapientia, quia deliciae sapientiae sunt, esse cum filiis hominum. In Prouerbijs quoque legitur: Sapientia aedificauit sibi domum, & excidit columnas septem. Has septem columnas numerat Iacobus sic inquit: Sapientia, quae de sursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione. Igitur domus sapientiae prima columna est, pudicitia in carne: secunda columna est, simplicitas in mente: tertia columna est, modestia in sermone: quarta columna est, suadibilitas in affectu: quinta columna est, liberalitas in effectu: sexta columna est, maturitas in iudicio: septima columna est, sanctitas in intentione.

Prima ergo columna, per quam stabilitur domus sapientiae, est pudicitia in carne: Nam in maleolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Castitas, & humilitas, sunt pedissequae sapientiae, iuxta visionem Gregorij Nazianzeni. Si vis me, quae sum sapientia, serua pedissequas meas. Munditia ergo cum humilitate est principalis columna sapientiae. Vnde luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. Quicumque his delectatur, non erit sapiens. Vinum, & mulieres apostatare faciunt sapientes. Diuina permissione apostatauit Salomon vsque ad idolatriam propter mulieres. In taberna mundi venditur vinum, quod hominem ducit in obliuionem sapientiae.

Secunda columna sapientiae est, simplex innocentia in mente, quod notatur cum dicitur: Pacifica. Augustinus dicit, quod pax rerum omnium est tranquillitas ordinis. Vnde quando quis reuerenter se subijcit superiori, aequanimiter se habet ad parem, discrete regit inferiori: talis pax dissipat omne malum, cauet omne dissidium. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. Quis sapiens, & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationem suam, in mansuetudine sapientiae.

Tertia columna sapientiae, est modestia in sermone: & hoc notatur cum dicitur: Modesta. Sapiens tacebit vsque ad tempus, stultus autem, & imprudens non expectabit tempus. Summa insipientia est, eodem detractiois gladio seipsum transfuerbare, & proximum. Tanta quoque est vicinitas taciturnitatis, & sapientiae, quod stultus quoque, si taceat, sapiens reputabitur. Verba oris sapientis grata. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat: sed si quis bonus est ad aedificationem fidei, ut praestet aedificationem audienti. Sermo vester in gratia semper sale sit conditus. Sedetur ad mensam, hostis antiquus nititur pascere veneno. Mors, & vita in manibus linguae.

Sap. 8. a. e
Sap. 7. a

Eccl. 7. c

Sap. 10. d

Matt. 7. d

Prou. 8. d

Prou. 9. a

Iac. 3. d

Sap. 1. a

Pro. 20. a

Eccl. 19. a

Pro. 14. d

Iac. 3. c

Eccl. 20. a

Pro. 17. d

Eccl. 10. c

Ephes. 4. d

Coloss. 4. b

Pro. 18. c

Quarta

Sap. 11. b

Pro. 25. b

Pro. 9. b

Matt. 7. c

Prou. 31. c. d

Sap. 3. d

Act. 6. a

Gal. 6. b

Job 31. d

Eccl. 10. a

Iudex quo
debeat iudicare.

Pf. 36. f

Pro. 20. b

Laertius in
Platone, &
Val. Max.
lib. 4. c. 1.

Iob. 29. c

Iob. 17. c

Matt. 7. a

Luc. 6. e

1. Cor. 4. a

2. Paral.
6. 9. e

Col. 3. a

Eccles. 6. c

1. Cor. 3. c

Col. 2. a

Eccles. 2. c

Ioan. 17. a

Porta sapientiae

Pf. 80. b

Quarta columna domus sapientiae est suadibilitas in affectu, quod notatur cum dicitur: Suadibilis, bonis consentiens. Nullus est suadibilis in bono, nisi benignus. Vnde dicitur: Benignus est spiritus sapientiae. Quanto homo sapientior, tanto suadibilior in bono. Inauris aurea, & margarita fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem. Sicut inauris ornat aurem, & margarita in corona ornat faciem; sic verbum bonum ornat sapientem. Quando sapientis disciplina corrigeris, ornaris ornamento pulcherrimo: quando disciplinam contemnis, margaritam conculcas. Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te.

Quinta columna est liberalitas in effectu. Sapientia vult habere misericordiam, non solum in affectu, sed etiam in effectu. Et notatur ibi, plena misericordia, & fructibus bonis. A fructibus eorum cognoscetis eos. Os suum aperuit sapientiae, & aperuit manum suam inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Vult sapientia, quod homo faciat opera non lubrica, sed fructuosa. Bonorum laborum gloriosus est fructus: Considerate viros boni testimonij, & sapientiae, quos constituumus super hoc opus dispensandum. Sicut misericordia est amica sapientiae, sic immisericordia inimica. Quae seminauerit homo, haec & metet. Si terra mea contra me clamat, & pro ea fulci eius deflent. Contra avarum dispensatorem terra clamat.

Sexta columna est maturitas in iudicio, quod notatur ibi: Iudicans sine simulatione. Iudex sapiens iudicabit populum suum. Suum, inquam, super quem habet auctoritatem. Quia si auctoritatem transcendat, non est iudex sapiens. Debet autem iudex non temere iudicare, sed habeat in iudicio rectitudinis aequitatem, notitiae claritatem. Propter aequissimam rectitudinis zelum dicit Propheta: Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Iudex recto zelo motus reprobat mala, approbat bona. Rex, qui sedet in folio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. Illum, quem odit, iudicare non potes, quia oculus odientis obductus tenebra odij, tenebrosa reputat opera exosi. Iratus Plato, suspensio flagello, non praesumpsit iudicare seruum. Debet autem iudex habere notitiae claritatem. Causam, quam nesciebam diligentissime inuestigabam. Amici Iob arguebant eum dicentes: Deus iustum non punit, te autem punit, ergo tu non es iustus. Iob respondit: Conuertimini ad me oes, & venite, & non inueniam in vobis vllum sapientem. In Euangelio dicitur: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et Apostolus dicit: Nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum.

Septima columna sapientiae est sancta simplicitas in intentione, iudicans sine simulatione. Rex Salomon fecit thronum grandem, ad quem ascendebatur sex gradibus. Vltimus gradus septenarij columnarum sapientiae est sanctitas simplicitatis in intentione. Hoc gradu attingitur culmen caeli, propter quod dicitur: Quae sursum sunt, sapite, &c. Quid habet amplius stulto sapiens, nisi ut pergat illuc, ubi est vita? Huius sapientiae Christus fuit fundator, & consummator: ut sapiens architectus fundamentum posuit. Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, praeter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Et in Christo sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae absconditi. Oculi sapientis in capite eius, id est in Christo, quia Haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Viso sapientiae ortu, visa sapientiae domo, videnda est sapientiae ianua. Est autem sapientiae porta concupiscentia eius, & vehemens desiderium. Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. Per attractum desiderij, descendit in me sapientia. Per iter desiderij per-

go ad sapientiam. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Vbi vera sapientia, ibi vera complacencia: ubi autem summa concupiscentia, ibi necessario praecedet summa concupiscentia. Fili concupiscens sapientiam, conferua iustitiam, & Deus praebit illam tibi. Obseruantia iustitiae disponit ad sapientiam, sicut appetitus materiae ad introductionem formae. Inclinat enim appetitus, ut vniatur forma materiae, mediantibus dispositionibus, non quod illae dispositiones perimatur, sed magis perficiantur. Quis est ergo modus adipiscendi sapientiam? Respondetur. Initium enim illius verissima est disciplina concupiscentia. Custodia disciplinae dilectio est, & dilectio custodia legum illius est: custodia autem legum, consummatio est incorruptionis: incorruptio autem facit esse proximum Deo: concupiscentia autem sapientiae deducet ad regnum perpetuum. Concupiscentia ergo sapientiae generat concupiscentiam disciplinam. Disciplina autem duplex est, scilicet scholastica, & monastica. Neutra sufficit ad perfectam sapientiam, quia non audiendo solum, sed obseruando fit homo sapiens. Vnde Dauid dicebat: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me, quia scientia non habetur, nisi praecedat disciplina: nec disciplina, nisi praecedat bonitas, & sic per bonitatem, & disciplinam inest nobis scientia. Aegrotus etiam non sanatur, audiendo medicum, sed praecipua eius seruando: quia ergo pauci vadunt per istam viam sapientiae, ideo pauci perueniunt ad veram sapientiam. Concupiscentia enim disciplinae ubi est, parit dilectionem, dilectio virtutem, quae sit liberalis, non feruilis, ex amore, non timore: sic autem cum diligis bonum, legem custodis, ut dictum est, quia finis praecipua est charitas de corde puro. Quando autem custodis legem, sanctificaris, & efficeris plenus spiritu sancto, quia per dilectionem Dei abstrahitur homo ab omni amore, qui Deus non est: & sic sanctificatur homo, quia sanctitas est ab omni labe libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia, ut ait Dionysius. Sanctitas facit hominem deiformem. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Vnde & spiritus seraphici clamant: Sanctus, sanctus, sanctus. Homo sanctus in sapientia manet, sicut sol. Et sic patet, quomodo sextuplex est ianua sapientiae, scilicet concupiscentia, disciplina, bonitas, scientia, dilectio, oratio. De ianua inuocationis, siue orationis scriptum est: Optaui, & datus est mihi sensus: inuocaui, & venit in me spiritus sapientiae. Salomon postulat sapientiam, & venit in eum, sed non nisi, quia amaui, & optaui eam, quia enim summe bonum est, summe amanda est: & quia commune bonum est, vniuersaliter appetenda est: quod patet exemplo Salomonis, qui non petiuit aurum, & argentum, sed cor docile, & venit in eum. Vnde Iacobus ait: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluentem, & non improperat. Hanc amaui, & exquisiui a iuuentute mea, & quasiui eam mihi sponsam assumere, & amator factus sum formae illius. Haec est ergo porta orationis. Forma ergo sapientiae est mirabilis, & nullus eam aspicit sine admiratione, & extasi, ut ostendit Esther: Et ideo mirabilis, quia est de eo, cuius facies plena est gratiarum. Vniuersa terra desiderabat videre vultum Salomonis, & Regina Saba venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, & ecce plus quam Salomon hic. Christum habemus intra nos, & nolumus eum audire. Pro dolor, filia regis pulcherrima offertur nobis in spem, & magis eligimus copulari meretriculis scenicis, scilicet humanae, & mudanae philosophiae, & volumus reuerti in Aegyptum ad cibum vilissimum, dimittendo cibum caelestem. Forma ergo sapientiae mirabilis est: nam diuina sapientia est modo vniiformis, in regulis diuinarum legum: modo multiformis, in

1. Io. 4. c. d

Eccli. 1. d

Sap. 6. c

Disciplina duplex.

Pf. 118. d

1. Timot. 1. a

Dion. de diuin. nom. 6. 12. in prim.

Leu. 11. g

Isa. 6. a

Apo. 4. c

Eccl. 27. b

Sap. 7. a. d

3. Reg. 3. a. b

Iaco. 1. a

Sap. 8. a

Esth. 15. d

3. Regum 10. a

Mat. 12. d

Num. 11. a

B 3 mysterijs

mysterijs diuinarum scripturarum: modo omniformis, in vestigijs diuinarum operum: modo nulliformis, in suspensijs diuinarum excessuum.

Forma prima sapientia.
Jaco. 1. c
Sap. 6. c

Est ergo sapientia modo vniformis in regulis diuinarum legum. Apud sapientiam increata non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Clara est, & quae numquam marcescit sapientia, & facile videtur ab ijs, qui diligunt eam, & inuenitur ab ijs, qui quaerunt illam. Praeoccupat qui se concupiscunt, vt se illis prior ostendat. Vide immutabilitatem in regulis diuinarum legum, quae nos ligant, & necessitant intellectum. Regulae istae metibus rationalibus insipientes, sunt omnes illi modi, per quos ratio dignoscitur, & iudicium id, quod est necessarium, & aliter esse non potest, vt pote: quod summe primum, summe venerandum: quod summe verum, summe credendum, & assentiendum: quod summe bonum, summe desiderandum, & diligendum. Haec diuinarum legum impressiones, descriptae fuerunt in prima tabula secundum ternarium praepceptorum. Docet autem Augustinus, quod haec regulae sunt infallibiles, indubitabiles, iniudicabiles. Iudicamus enim per illas, non de illis: & ideo ista sapientia clara est. Sunt etiam incommutabiles, incoartabiles, indeternabiles: & ideo haec sapientia numquam marcescet. Haec regulae intantum certae sunt, vt nullo modo sit eis contradicere ad interius rationem. Radicanur autem in luce aeterna, & ducunt in eam. Non est autem verum, quod fundentur in lumine creatae intelligentiae, quae illuminent mentes, quia, cum illae regulae sint incoartabiles, quia mentibus omnium se offerunt, tunc sequeretur, quod intelligentia esset incoartabilis, & creatura esset actus purus: & qui hoc dicit, enervat fontem sapientiae, & facit idolum Deum. Sed haec sapientia radiat super animam, quae assistit praeforibus.

Forma secunda sapientia.
Ephes. 3. b
Gal. 3. c
Mat. 11. d
1. Cor. 13. d
Greg. hom. 30. in Ioan.
Ioan. 14. c
Allegoria duplex.
Cant. 6. d

Modo apparet sapientia multiformis in mysterijs diuinarum scripturarum. Hanc multiformitatem posteriorum ostendit Apostolus, sic inquit: Mihi omnium sanctorum minimo, data est haec gratia in gentibus, euangelizare inuestigabiles diuitias Christi & illuminare omnes, quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo, qui omnia creauit, vt innotescat principatibus, & potestatibus in caelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Innotescere autem est angelorum ministerio clarescere, & nobis illucescere, sicut dicitur: Lex data per Angelos, hoc est, ministerio Angelorum. Necessae autem sunt diuinarum scripturarum sapientiam esse multiformem in multitudine figurarum, varietate sacramentorum, pluralitate signorum, vt veletur superbis, reueletur humilibus. Haec velamina claudunt Christum, occultant sapientiam sapientibus, & immunis. Vnde dicit Saluator: Confiteor tibi pater domine caeli, & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Optime ergo dicit Paulus: Mihi omnium sanctorum minimo, &c. Sed quaeritur quomodo Paulus euangelizat inuestigabiles diuitias gratiae Christi? Respondeo. Ipse dicit: Manent fides, spes, charitas, tria haec, Triplex autem refulget intelligentia in scripturis. Prima docet, quid credendum, quantum ad fidem: secunda docet, quid expectandum, quantum ad spem: tertia docet, quid operandum, quantum ad charitatem, quae operatur magna, si est, vt dicit Gregorius. Vnde & Ioannes: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Resulgentia quantum ad fidem est allegoria, quae bifurcata est, secundum iuncturam capitis, & corporis. Allegoria spectans ad caput Christum, fertur ad ipsum natum, passum, & mortuum: Allegoria spectans ad corpus, fertur ad Ecclesiam secundum statum primitiuum, mediatiuum, & finitiuum. Nam & his modis tribus commendat sponsum sponfam in Cantibus: Quae est ista, inquit, quae ascendit, quasi

aurora confurgens, pulchra vt luna, electa vt sol? & cetera. Quae est ista, quae ascendit per desertum, sicut virgula tami ex aromatibus myrrha, & thuris, & vniuersi? & cetera. Quae est ista, quae ascendit de deserto delicijs affluens, & innixa super dilectum suum? Insuper de Christo capite dicit Paulus: Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyses baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. De allegoria pertinente ad corpus Christi mysticum dicit idem: Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem, quae sunt per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo testamenta. Non oportuit, vt amplius explanaret, quia per illam intelliguntur duo populi. Iuxta intelligentiam, quae declarat, quid est expectandum per spem, sumitur Anagogia. Est autem duplex Anagogia, scilicet caelestis, & supercaelestis. Anagogia caelestis, vt quando dictum est Abraham: Suspice caelum, & numera stellas si potes, id est, caelestes intelligentias. Numquid nosti ordinem caeli, aut rationem eius pones in terra? Anagogia supercaelestis est, quando Abraham tres vidit, & vnum adorauit. Est etiam in duobus Angelis missis ad subuersionem Sodomorum. Hi Angeli sunt, Filius, & Spiritus sanctus, qui mittuntur. Pater autem non mittitur, & hinc est, quod solum duo Angeli nominantur, eo quod pater nusquam missus legitur. Quia vero apparuit, vt docet Hugo; Hinc est, quod in visione Abraham dicitur: Tres vidit, & cetera. Iuxta tertiam intelligentiam, quae declarat, quid agendum per charitatem, sumitur Tropologia. Est autem Tropologia duplex: vna, quae spectat ad actiuam, scilicet quae docet, quid agendum: alia spectat ad contemplatiuam, quae docet, quomodo cōtemplandum, quomodo anima feratur in Deum, nec tamen est Anagogia, quia Anagogia est sursum actio animae in Deum: Sed Tropologia cōtemplatiua facit, quod feratur, & docet modum ferendi. Haec sapientia est velata superbis, qui nequeunt scripturas intelligere, quarum mysteria intelligi non possunt, nisi sciantur volumina decursuum vniuersi, & dispositio eius per antitheta. Vide pulcherrimam sapientiam in mysterijs, & plus quam primo modo. Si enim laudo sponfam, quod verax est, & pulchra, non afficitur animus: sed dum dicit scriptura: Pulchrae sunt genae tuae, sicut turturis, collum tuum, sicut monilia; commendat castam, & honestam, & dat causam castitatis, quia, propter amorem sponsi. Turtur enim auis est amorosa, & casta, & propter amorem comparis nulli coniungitur, nec in vita eius, nec post mortem. Sponsa igitur honesta non est, quia casta, sed honesta propter amorem sponsi. Igitur pulcherrimae sunt genae tuae, quae sunt prominentes, in quibus primitus apparet pulchritudo. Collum, per quod vox emittitur, veritas est. Monilia, quae ornant pectus, & stringunt, discretio est, quia si quis dicat veritatem, non quando debet, vel vt non debet, vel vbi non debet, vel quibus non debet, non sunt seruatae circumstantiae, verum loquendi. Haec sapientia surgit ex multis mysterijs, sicut ex multis speculis fiunt multiplicationes radorum, & ignium. Haec sunt specula mulierum, ex quibus fit labium aeneum: haec est scriptura, vt reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformemur a claritate in claritatem tamquam a domini spiritu, a claritate allegoriae in claritate anagogiae, & tropologiae. Haec sapientia tribuitur secundum mensuram fidei, quia secundum gradus captiuationum intellectualium, est gradus effusionum spiritualium,

ritualium, & sapientialium. Huius sapientiae Paulus se profitetur professorem, quando dicit: In Euangelio positus sum praedicator, & magister gentium. Moyses autem posuit figuras nubilosas, & ideo habuit faciem cornutam, sed Apostolus reuelatam.

1. Tim. 2. b
Exodi 24. f. g
Forma tertia sapientia.
Ecc. 1. a
Prou. 1. c
Ecc. 7. d
Opus Dei triplex.
Sap. 11. d
Mysterium Trinitatis.
Esse ab alio non facit compositionem.
Esse Dei quid.
Idē docet in li. 1. sent. d. 12. art. 1. q. 1. per tot.
In predicamentis c. de Qual.

Tertia facies, & forma sapientiae est omniformis in vestigijs diuinarum operum. Vnde Ecclesiasticus dicit: Radix sapientiae cui reuelata est, & manifestata? & ingressus illius quis agnouit? Vnus est altissimus creator omnipotens. Ipse creauit illum in spiritu sancto, & vidit, & dinumerauit, & dimensus est, & effudit illum super omnia opera sua. Haec sapientia ideo manifestata est, quia sapientia clamat, in plateis dat vocem suam. Et tamen nos non inuenimus eam, sicut laicus tenens librum, & nesciens litteras, non curat de eo, vnde scriptura est nobis Graeca, Barbara, & Hebraea. Haec sapientia diffusa est in omni re, quia res omnis secundum omnem sui proprietatem habet regulam sapientiae, & ostendit sapientiam diuinam, & qui sciret omnes proprietates, manifeste videret illam sapientiam. Ad harum rerum proprietates considerandas, cor suum dederunt philosophi, & etiam ipse Solomon: Sed, quia curiosus scrutabatur, ideo dixit: Cuncta lustravi in sapientia, dixi, sapiens factus sum, & ipsa longius recessit a me. Dicitur autem opus Dei tripliciter. Primo modo dicitur essentia, quaecumque sit illa, siue in genere substantiae, siue accidentis. Secundo modo dicitur res ex suis completa principijs, sicut substantia. Tertio modo dicitur opus Dei creatura ad imaginem Dei facta. Super hoc triplex opus effudit altissimus sapientiam suam. Deus enim creat omnem essentiam in mensura, numero, & pondere. Et dando ei haec, dat modum, speciem, & ordinem: modum, quo constat: speciem, qua discernitur: ordinem, quo congruit. Non enim est aliqua essentia, quae non habeat mensuram, numerum, & inclinationem, & in his attenditur vestigium. Hoc vestigium ducit in illam sapientiam, in qua est modus, sine modo: numerus, sine numero: ordo, sine ordine. In substantia est altius vestigium sapientiae, & diuinae essentiae. Habet enim omnis substantia, materiam, formam, compositionem. Habet substantia originale principium, formale complementum, glutinum. Habet res omnis completa, substantiam, virtutem, & operationem. Et in his representatur mysterium Trinitatis, Pater, origo; Filius, virtus, & forma; Spiritus sanctus, vnio & compago. Vere autem originale principium a formali complemento distinguitur, non quidem distinctione hypostatica, qualis est in diuinis: nec accidentali: sed reali distinctione principiorum, quorum vnum actiuum, alterum passiuum. Et hoc tollere a creatura, est tollere ab ea representationem Trinitatis. Nec valet, quod dicunt falsi philosophantes, quod Angelus, & anima idcirco composita dicuntur, quia sunt ab alio. Nam esse ab alio, non facit compositionem, tunc enim Filius, cum sit a Patre, esset compositus, & Spiritus sanctus, qui est ab utroque. Igitur solum esse diuinum, est simplex, in quo non differt esse, bene esse, & sic esse. Et haec est ratio quare esse, est nomen Dei, quia esse Dei, est omne illud, quod in Deo est. In creatura autem differt esse, bene esse, & sic esse. Vestigium huius sapientiae est substantia, virtus, & operatio. Nam virtus est a substantia, operatio vero a substantia, mediante virtute, sicut Filius a Patre, Spiritus sanctus a patre, mediante filio. Res substantifica a substantia habet esse, a virtute habet vigere, ab operatione habet efficere.

Nota etiam, quod virtus non videtur accidentaliter substantiae. Licet enim philosophus dicat, quod naturalis potentia sit qualitas, tamen loquitur secundum, quod naturalis potentia, dicit modum consequentem substantiam, sicut apparet in duro, & molli, sanatiuo & aegrotatiuo. Est etiam reperire creaturam rationalem ad imaginem Dei factam. Ethaer habet imagi-

nem naturalem, quae consistit in memoria, intelligentia, & voluntate, in quibus relucet trinitas. Hac autem imagine Trinitatis sigillatur anima: & in hac sigillatione recipit immortalitatem, secundum quod in memoria tenetur aeternitas: sapientialitatem, secundum quod in intelligentia refulget veritas: iucunditatem, secundum quod in voluntate delectat bonitas. Habet etiam anima imaginem quadam gratuitam, quae consistit in fide, spe, & charitate: & haec solum reperitur in substantijs reformatis. Igitur totum vniuersum est speculum plenum luminibus representantibus diuinam sapientiam, & est sicut carbo ignitus effundens lucem.

Forma quarta sapientia.
1. Cor. 2. b. c
Phil. 3. d
Dion. de mystica Theol. c. 1. in prin. Idem, Basil. Homil. 1. in Hexaem. in prin.
Ephes. 3. d
1. Cor. 2. c
Can. 5. 4
2. Cor. 12. a
Sap. 7. c
Exod. 8. d

Quarta facies, & quarta forma sapientiae est difficillima, quia est nulliformis: sed hoc videtur destruetium praecedentium, non tamen est. dicit enim Apostolus: Loquimur sapientiam in mysterio absconditam, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Spiritus autem omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Hanc sapientiam docuit Paulus Dionysium, & Timotheum. Oportet ergo nos perfectos esse, vt ad hanc sapientiam veniamus. Quae retro sunt, inquit, obliuiscens, ad anteriora me extendo, si quo modo comprehendam. Sed quomodo sapientia comprehendetur, si in cor hominis non ascendit, & est nulliformis? Respondeo. Hic est status & finis sapientiae christianae. Vnde cum Dionysius multos libros fecisset, consummauit hanc sapientiam in mystica theologia, vbi dicit: Tu autem, o Timothee amice, circa mysticas visiones forti actione, & contritione, sensus derelinque. vult enim dicere, quod oportet, legentem esse solum ab omnibus, quae sibi inimicantur, & omnia dimittat. quia ille, quem vult intelligere, est super omnem substantiam, & cognitionem. Ibi enim est operatio secretissima transcendens intellectum, quam nemo scit, nisi qui experitur. In anima sunt multae virtutes apprehensiuae, sensitivae, imaginatiuae, estimatiuae, intellectiuae: omnes has oportet relinquere, sed in vertice est acies amoris transcendens omnes. Est ergo beatitudo dispositiue & materialiter in intellectu, libatiue, & consummatiue in amatiua. Haec contemplatio fit per gratiam, tamen ad hoc iuuat industria, vt separetur homo ab omni eo, quod Deus non est, & etiam a seipso. Haec est suprema vnio per amorem. Quod autem solum per amorem fiat, dicit Apostolus: In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Iste amor transcendit omnem intellectum & scientiam. Sed contra: Si scientiam transcendit, quomodo potest ista sapientia comprehendere? Respondeo. Propter hoc addit Apostolus: Ei autem, qui potes est omnia facere superabundanter, quam petimus, aut intelligimus, & cetera. Nulla est apprehensio istius sapientiae, nisi Deus reuelet. Vnde Apostolus dicit: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Cum vero mens in illa vnitione coniuncta fuerit Deo, dormit quidem vno modo, & alio modo vigilat. Ego dormio, & cor meum vigilat. Sola affectiua tunc vigilat, & silentium omnibus alijs potestis imponit, & tunc homo alienatus est a sensibus, & in extasi positus, & audit arcana verba, quae non licet homini loqui, quia tantum sunt in affectu. Vide rationem: Exprimi non potest, nisi quod concipitur: concipi non potest, nisi quod intelligitur. Igitur quod supra intellectum est, exprimi non potest. Verum, quia ad hanc sapientiam non peruenitur nisi per gratiam, ideo dicit sapiens: Quaecumque sunt absconsa, & improuisa didici, omnium enim artifex docuit me sapientia. est enim in illa spiritus multiplex, vnicus, subtilis. Iste spiritus sublimat animam, & vngit eam. Hic spiritus est digitus Dei, ad quem magi Pharaonis, id est intellectus nostri non possunt attingere.

S E R M O I I I .

De dono intellectus .

N medio Ecclesie aperuit os eius, & impleuit eum Dominus spiritu sapientie, & intellectus. J dictum est de dono sapientie, dicamus modo de dono intellectus, de quo dicitur in collationibus donorum. Loquitur autem pulchre David de dono intellectus sic inquit: Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum. Explicat autem donum intellectus a spiritu sancto infusum, quantum ad suscipientis gratitudinem humilem, & largientis diffusionem liberalem. Suscipientis humilis gratitudo notatur, cum dicitur: Qui tribuit mihi intellectum. Donum datum requirit hominem Deo esse gratum. Consistit autem gratitudo in cognoscendo seipsum, sicut miserum, & incapacem: in cognoscendo Deum, & hoc gratias agendo ei: in cognoscendo donum, refundendo pulchritudinem doni in Auctorem doni: in cognoscendo doni principium, & hoc fit quando non impugnat dans donum: in cognoscendo doni finem vltimum, & hoc fit quando scitur ad quid distribuitur donum. Disponitur autem ad donum intellectus, sincerime viuendo, mansuetissime conuersando, intelligentiam captiuando. De sinceritate vite disponentis ad intellectum, dicit Isaias: Quem docet scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablatus a lacte, auulsos ab vberibus. Lac signat dulcedinem illecebrarum, quibus pascuntur, qui sequitur motus infantiles. Danieli, & sinceris socijs dedit Deus intelligentiam. Delectatio circa tactum maxime impugnat donum intellectus: ebrietas ex parte anteriori, & luxuria ex parte posteriori.

Secundo disponitur homo ad donum intellectus per mitissimam mansuetudinis tractabilitatem. Vnde in Ecclesiastico dicitur: Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas: Concupiscentia obnubilat intellectum, furor impedit intelligentiam, quia impedit ira animum, ne possit cernere verum. Quando aqua quieta est, videt homo clare faciem suam: turbata, minus videre solet. In huius signum legislator fuit mitissimus. Sed quid est, quod dicit Isaias: Sola vexatio dabit intellectum auditui? Responso. Ex multiplicatis vexationibus mundi cognoscimus, quod non est in mundo requies. Ex tortura conscientie nouimus, quod non est pax impijs. Igitur vexatio disponit intellectum ad cognoscendum, quia ita est. Mititas disponit ad cognoscendum, propter quid ita est. Vexatio disponit intellectum, sicut syllogismus ducens ad impossibile. Mititas sicut syllogismus ostensiuus.

Tertio disponitur homo ad donum intellectus digne recipiendum per intelligentie captiuationem. Vnde Isa. dicit: Nisi credideritis, non intelligetis. Et Apostolus dicit: Captiuantes omnem intellectum in obsequium Christi. Qui secundum lumen intelligentie sue Scripturam sacram indagat, incidunt in abyssum errorum: paruuli sumus, & oportet addiscentem credere, quia est. Primus Angelus presumens errauit. Liberalitas ex parte dantis tangitur cum dicitur: Qui tribuit mihi intellectum, omnis enim radiositas intelligentie, a fonte, qui est essentialiter intellectus, deriuatur. Est autem radiositas multiformis, vt dicebatur in collationibus donorum: intellectus est regula circumspectionum moralium, intellectus est ianua considerationum scientialium, intellectus est clauis contemplationum caelestium. Iste triformis intellectus est proprie donum Spiritus sancti. Igitur ab intellectu inchoemus, vt ad sapientiam veniamus. Is enim est ordo. In sapientia legimus: Cibauit illum Dominus pane, vitæ, & intellectus, & aqua sapientie salutaris potauit illum. A cibo incipiendum est, non a potu

a potu. Nisi enim homo exerceatur in dono intellectus, non proficit in potu sapientie, quæ potata ab anima effundit flumina in eam, & fit ei fons aquæ salientis in vitam æternam. Donum intellectus est solidus cibus, vt panis, qui, vt dicebat sanctus Frasciscus, multis laboribus habetur. Primo enim granum feritur. Secundo satum moritur. Tertio mortuum, germinat. Quarto germinans, nutritur. Quinto nutritum augetur. Sexto auctum, in aristas protenditur, Septimo in thecis, maturatur. Octauo maturatum, metitur. Nono messum, excutitur. Decimo excullum, ventilatur. Vndecimo ventilatum, molitur. Vltimo in massam panis compingitur. Simili modo est de dono intellectus. Nam intellectus est regula circumspectionum moralium. Vnde dicebat Deus ad David: Intellectum tibi dabo, & instruum te in via hac, qua gradieris: firmabo super te oculos meos. Noli ergo fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus. Deus intellectum promittit, recipiendi modum ostendit, quando dicit: Firmabo super te oculos meos. Diuina complacencia acceptat quod facimus, approbando in presenti, & remunerando in futuro. Si vis ergo regulari secundum regulam intellectus, non sis bestialis, sed regularis: nõ dirigaris secundum impetum sensus, sed secundum iudicium rationis, alioquin accidet tibi, quod accidit Adæ, qui, contempta regula veritatis, secutus est instinctum mulieris, & mulier instinctum serpentis. Homo cum in honore esset, nõ intellexit. Intellectus prudentialis, instruit hominem secundum dictamen diuinæ legis in tribus: quod euitandum, quia omne malum: quid exequendum, quia omne bonum.

Primo intellectus prudentialis docet, quid euitandum, quia omne malum. Vnde dicit Sapiens: Si inclinaueris cor tuum prudentie, & quasi pecuniã quaeris illam, & effoderis quasi thesaurum, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. Qui intellectum istum vult habere, debet querere cum desiderio cordis, & cum studio operis. Tunc inueniet homo timorem Domini, & scientiam Dei. Omnis homo, qui vult in bonum dirigi, debet timeere Deum, vt vitet malum, quia Sanctum, & terribile nomen eius, initium sapientie timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Ecce timor Domini ipse est sapientia, & recedere a malo intelligentia. Igitur intellectus prudentialis docet, quid vitandum, quia omne malum. Secundo intellectus prudentialis docet, quid agendum, quia omne bonum, secundum viam interioris cogitatus, & exterioris actus, & labilioris affectus. Scriptum est: Non declines a lege, vt intelligas cuncta, quæ agis. Callidi est intelligere viam suam. Si est tibi intellectus, respõde de proximo tuo, sin autem, sit manus tua super os tuum. Spiritus sanctus discipline effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Ambrosius dicit, quod nihil debemus loqui, vel agere, de quo non possumus reddere rationem. Tertio instruit intellectus prudentialis, quid expectandum, quia summum bonum. In Prouerbis legitur: Gemma gratissima expectatio prestolantis, quocumque se verterit, prudenter intelliget. In omnibus agendis, & imitandis debet homo vt consilio finis. Grata, immo gratissima gemma, est bonum æternum. In Baruch legitur: Disce, vbi sit prudentia, vbi sit intellectus, vt scias, vbi sit lumẽ oculorum, & pax. Quocirca dicitur in Deuteronomio: Gens absque consilio est, & sine prudentia, vitinã saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent. Tangit triplicem speciem intelligentie. Intellectus iste, regula est circumspectionum moralium, vt homo cum desiderio cordis, & prosecutione operis consideret, quid vitandum; quid agendum, quid expectandum. Iste intellectus est donum Spiritus sancti. huic dicit Psalmographus: In-

tellectum tibi dabo, & instrua te, &c. Alius est intellectus, qui est ianua considerationum scientialium. Scribitur in Ecclesiastico: In thesauris sapientie intellectus disciplina, hoc est dicere, quod thesauri absconditi, vel consistunt in cognitione causarum altissimarum, vel conclusionum, vel principiorum.

Oportet ergo hominem per studium veritatis fodere, vt ad thesaurum sapientie perueniat. Iste intellectus, qui est ianua considerationum scientialium, partim est a dictamine nature, siue a lumine interiori, partim ex certitudine experientie, siue a lumine exteriori, partim ex illustratione lucis æternæ, siue a lumine superiori. Quod sit partim ex dictamine nature, patet in Ecclesiastico, vbi dicitur: Deus de terra creauit hominem, & ad imaginem suam fecit illum: creauit ex ipso adiutorium simile sibi, & cor ad cogitandum dedit illis: disciplina, & intelligentia impleuit illos. Hinc etiam dicitur, quod anima rationalis tres habet operationes, Vnam, qua, propter immunitatem a materia est reflexiua sui super se: Secundam, qua, propter naturam perfectionis, & formæ, est conuersiua sui supra corpus administrandũ: Tertiam, qua, transcendens corpus, & se, est eleuatiua sui ad Deum contemplandum. Est autem hic intellectus secundum dictamen nature, quod patet in Adã, qui omnibus rebus secundum specificas differentias nomina imposuit. Anima autem nostra habet supra se quoddam lumẽ nature signatum, per quod habilis est ad cognoscendum principium, & illa semperne, quia principia cognoscimus, in quantum terminos cognoscimus. Secundo intellectus iste est a frequentia experientie. In Prouerbis legitur: Vir in multis expertus, multa recognoscit. Et Philosophus docet, quod ex multis sensibus, fit vna memoria, & ex multis memorijs, vnum experimentum, & ex multis experimentis, vnum vniuersale, quod est principium artis, & scientie. Tertio iste intellectus est ab illustratione lucis æternæ. In Daniele legitur: Dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominẽ. Querit Augustinus, vbi scriptæ sunt leges iustitie, secundum quas iudicat impius: Et respõdet, quod scriptæ sunt in libro lucis æternæ, quæ descendunt in animam non migrando, sed imprimendo, sicut imago annuli ceræ imprimitur, & anulum non relinquit. Homo & Angelus docent ministerialiter, & adminiculatiue, sicut, qui fenestram aperit, dicitur domum illuminare. Solus Deus docet effectiue, solus cathedrã habet in cœlis, qui docet hominem in terris. In Deo viuimus, mouemur, & sumus. Dicit Augustinus, quod Apostolus loquitur non tantum de vita temporali, sed intellectuali, secundum quod Deus est omnibus causa essendi, ratio intelligendi, & ordo viuendi.

Circa hæc tria, tres cauendi sunt errores in scientijs. Vnus est contra causam creandi: secundus est contra rationem intelligendi: tertius est contra ordinem viuendi. Primus est de æternitate mundi, secundus de necessitate fatali, tertius de vnitatem intellectus humani. Isti errores significatur in Apocalypsi in numero nominum bestie, quæ sunt 666. Primi fundunt se super circulum motus & temporis: Secundi supra motum syderum: Tertij supra intelligentiam vnam corpus ingredientem, & egredientem. Primus error refellitur per id, quod scriptum est: In principio creauit Deus, &c. aut enim sentis, Deum esse causam omnium secundum totum, aut secundum partem: si secundum partem, ergo auersus a Deo principalitatem causandi: si secundum totum, ergo creat de nihilo. Dixit sancta mulier: Respice omnia, quia de nihilo creauit illa Deus. Secundus error refellitur, quia si necessitas fatalis est, liberum arbitrium non est. Tertius error refellitur, quia si homo aliquid distinctum est, habet principia essentie sue propria, & distincta. Tertio

Nota tamen, quod iste amor extaticus, est sequestratus ab omni adulterino affectu, propter sponsi affectum vnicum: soporatiuus, propter quietationem omnium potentiarum: sursum actiuus, propter analogias caelestium desideriorum: interemptiuus, propter iugulationes carnalium impedimentorum. Nõ enim videbit me homo, & viuet. Fortis est, vt mors dilectio. In tali amore virtus animæ in vnum colligitur & vnitur: omnis autem virtus vnita plus est infinita. Et sic intrat animal in suum intimũ, & per hoc in suũ summum ascendit, quia idem est summũ, & intimum in anima, dicit Augustinus De hoc dulci sopore mulcebris quietis dicit Sponsus in Canticis: Adiuro vos filie Hierusalẽ per capreas, ceruosq. camporum, ne suscitẽtis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Ad istum soporem iuuat superferri omnibus sensibilibus, omnibus operationibus intellectualibus, quæ sunt cum phantasmatibus, transire etiam angelicas intelligentias, vt possit sponsa dicere: Inueniunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem, paululum cum pertransissem eos, inueni quẽ diligit anima mea. Sic docet Dionysius relinquere sensibilia, intellectualia entia, & non entia. Vocat autem non entia temporalia, quæ sunt in continua variatione. Docet insuper intrare radium tenebrarum. Vocat autem diuinam intelligentiam tenebram propter incomprehensibilitatem: Vocat autem eam radiosam, quia anima intuens eã summe illustratur. Et quia hoc non habetur nisi per orationem, ideo Dionysius incipit ab oratione, & dicit etiã, quod Trinitas est supersubstantialis, & superdeã, & superbonitas: intellige, respectu nostri intellectus, quia magis substantia, magis Deus, magis bonitas, quã intellectus capiat. Addit etiam, quod debemus habere mentes non habentes oculos, quia mens oculis intellectualibus diuinam essentiam aspicerẽ nõ potest, & ideo amouedi sunt, iuxta illud, quod scribitur in Canticis: Auerte a me oculos tuos, ipsi me auolare fecerunt. Tunc Christus recedit, quando mens oculis intellectualibus nititur supernam sapientiam aspicerẽ. Non enim intrat ad illam intellectus, sed affectus. Vnde in Canticis scribitur: Vulnerasti cor meũ soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Oculus iste est affectus penetrans vsque ad profundum: Crinis est eleuatio mentalium considerationũ. Fit autem iste ascensus per vigorem, & commotionem fortissimam Spiritus sancti, sicut de Elia dicitur: Ecce spiritus contereus petras & montes. Ignis iste non est in potestate nostra: sed si Deus dat, Sacerdotum est nutrire ignem, & subijcere ligna per orationem. Igitur ascensus iste fit, per fortissimam commotionem, secundum quod dictum est: per astruictuam affirmationem, a summo vsque ad infimum: per destructiuam ablationem, ab infimo vsque ad summũ. Est autem modus ablatiuus congruetissimus ad ascendendum in Deum ascensu inquisitiuo. Vt verbi gratia: nõ est Deus hoc, nec est illud, nec auferitur a Deo quod suũ est, sed attribuitur ei nobiliori modo quod suum est, quã intellectus intelligat. Sequitur autem amor, & ascensus ablationem. Vnde Moyses primo a senioribus sequestratur. Secundo ascendit in montem. Tertio intrat caliginem. Exemplum optimum ponitur in sculptura. In figura incisionis sculpsens nihil ponit, sed remouet, & tamen relinquit formam nobilissimam. Ita notitia Dei per ablationem relinquit in nobis nobilissimam dispositionem in intellectu. Transitum ad istud summum significat transitus mortis Christi, transitus maris rubri, transitus in terram promissionis. Vnde ignis Spiritus sancti duxit Moysen ad interiora deserti: & inde accepit illustrationes mentales. Ista est ergo forma sapientie, isti sunt sublimes excessus.

Exo. 33. d Cant. 8. b
Cant. 3. b
Can. 3. a
Dion. de mystica theol. c. 1. in prin.
Dion. sup. in princ. sacre script. pag. 2. c
Cant. 6. b
Cant. 4. c
3. Regum 19. b
Exo. 19.
Exo. 14. g
Exod. 3. a

Eccl. 15. a
Psal. 15. b
Psal. 31. c
Psal. 48. d
Prou. 2. a
Psal. 110. b
Prou. 14. a
Eccl. 5.
Sap. 1. a
Ambr. 10. 2. edit. Rom. i
Psal. 30.
Prou. 17. b
Baruch. 3. b
Deut. 32. d
Eccli. 1. 15. a

Psal. 31. c
Eccl. 2. d
Eccl. 17. d
Genes. 2. e. d.
Arist. 1. Poster. tex. 6.
Eccl. 34. b
Arist. 2. post. t. 27. circa med. & in proem. Megasth. nõ procul a prin.
Dan. 2. c
Ioan. 1. a
Act. 17. f
Apoc. 13. in fine.
Gen. 1. a
2. Mac. 7. f

Tertio intellectus est clavis contemplationum celestium. Est autem iste intellectus triplex, scilicet intellectus Verbi increati, per quod omnia creantur: intellectus Verbi incarnati, per quod omnia reparantur: intellectus Verbi inspirati, per quod omnia reuelantur: nisi enim quis possit considerare, a quo res orientur, & qualiter in finem reducantur, & qualiter in eis Deus relucent, intelligentiam habere non possunt. De primo dicitur ad Romanos: Inuisibilia Dei a creatura mundi, per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius, & diuinitas. Sempiterna quoque virtus Dei per effectum intelligitur, quia est causa omnium. Hoc est contra philosophos, qui dicunt, quod idem manens idem, non est aptum facere, nisi idem: nam ab vniuerso Deo manant multiformia, ab aeterno temporalia, ab actualissimo possibilis, a stabilissimo mutabilia, a simplicissimo composita, a sublimissimo infima. Sed hic est quaestio: Cum effectus debeat assimilari causae, quid est, quod causa contrariatur effectibus in praedictis conditionibus.

Sed nota, quod horum ostium est intellectus Verbi increati, quod est radix intelligentiae. Qui non habet ostium, intrare non potest. Philosophi habent pro impossibilem, quae sunt summe vera, quia ostium eis clausum est. Quomodo autem praedicta intelligantur, docet Paulus, dicens: Fide intelligimus aptata saecula verbo Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent. Summus spiritus, cum sit purus actus, & sit non tantum intelligens, sed & intellectus, non potest non intelligere. Cum igitur intellectum aequetur intelligenti, intelligit quidquid est, & quidquid potest: ergo & ratio intelligentis aequatur intellectui, quia similitudo eius est. Haec autem similitudo verbum est, quia secundum Augustinum, & Anselmum: Similitudo mentis conuertentis se super se, quae in acie mentis est, verbum est. Si ergo haec similitudo aequalis est, Deus est. Igitur species originata representat originantem, secundum omne, quod est, & secundum omne, quod potest: ergo representat multa. Item, cum virtutem patris representet, representat virtutem immensissimam. Haec autem virtus quanto magis vnita, tanto plus infinita, ergo illa similitudo representat infinita. Igitur in ea sunt omnia intelligibilia, & factibilia: ergo necesse est, quod ab vno sint multa. Si ergo Deus dicendo facit; dicere autem est verbum gignere; scriptura autem asserit, quod dixit Deus: Fiat lux, & similia. ergo Deus verbum genuit, in quo omnia disposuit, & disponendo fecit. Vnde Augustinus: Verbo tuo tibi coaeterno facis quaecumque facis, nec aliter, quam dicendo facis: non tamen sempiternae facis, quae sempiternae dicis. Si enim vnitas haberet vim cognoscitiua totius sui posse, cognosceret omnes numeros: & punctus in centro, omnes lineas: vnitas tamen, cum sit essentialis numero, & pars numeri, plus est principium, quam punctus. Punctus enim est principium, sed non pars: neutrum tamen est actiuum principium. Igitur, cum summus intellectus sit actiuum principium, in similitudine sua omnia disponit, omnia exprimit, omnia agit.

Vidisti, quomodo ab vno sunt multiformia, vide quomodo ab aeterno producuntur temporalia. Quae enim a Patre procedunt, ordinate procedunt, & vnus est causa alterius, ordine naturae, & temporis. ergo verbum sic representat res, sicut producuntur in esse, quia in prouidentia mea possunt esse multa futura, quorum vnum distans est alio: & in memoria mea multa praeterita, quorum vnum magis distat, quam aliud: nec tamen sequitur, quod cum eueniunt, fit mutatio in memoria, vel in prouidentia. Sic in Verbo Dei non est mutatio, cum ab aeterno dicat, & ex tempore creet. Sicut, si velle meum esset posse; si vellem modo, cras rem fieri; non esset mutatio in

A me, si fieret: esset autem mutatio, si de non volente, fierem volens. Iterum ab actualissimo sunt possibilis, siue materialia. Pater intelligitur principium principias de se: pater intelligitur principium principias de nihilo: & pater intelligitur principium principians de aliquo materiali. Verbum Patris exprimit patrem, ut principium principians de se, & hoc modo est representans productionem aeternorum, scilicet Spiritus sancti, & suam. Verbum Patris exprimit patrem, ut principium principians aliquid de nihilo, & sic representat productionem spiritualium creatorum aeternorum, ut Angelorum, & Animarum. Verbum Patris exprimit Patrem, ut principium principians aliquid de aliquo materiali, & sic representat productionem corporalium distinctorum. Illud enim, quod fit de alio, prius erat in potentia, quam fieret, ergo de necessitate, representat possibilis: ab actualissimo ergo sunt possibilis. Haec similitudo, siue verbum est veritas, quae quidem veritas est adaequatio intellectus, & rei: illius intellectus, dico, qui est causa rei, non mei, qui non est causa rei. Tunc est vera adaequatio, quando est res secundum hanc substantiam, tanta, talis, ordinata, agens, patiens, situata secundum differentias praedicamentorum. Tunc enim vera res sunt, quando sunt in re, vel in vniuerso, sicut sunt in arte aeterna, vel sicut ibi exprimitur. Res autem vera est secundum quod adaequatur intellectui causanti: quia vero perfecte non aequatur, sed adaequatur rationi, quae exprimit eam, quam tamen non adaequat, ideo omnis creatura mendacium est, secundum Augustinum. Res autem adaequata non est sua adaequatio, ergo necesse est, ut in verbo Dei, quod est adaequatio, sit veritas creaturae, & in creatura similitudo veritatis. Vnde licet Angelus magis participet verbo in conditionibus nobilibus, tamen quantum ad rationem exemplaritatis, siue experimentalis, non excedit Angelus vermiculum. Ita enim ratio vermiculi exprimit vermiculum, sicut ratio Angeli Angelum. Vides ergo, quomodo ab actualissimo sunt possibilis, a stabilissimo mutabilia, a sublimissimo infima. Et sicut lux facit multiformitatem colorum, ita verbum multiplicatatem rerum, & varietatem: ideo non contingit intelligere, nisi per verbum. Haec clavis animae purgata per fidem necessaria est, quia mentis humanae acies inualida, in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur. Vnde omnes, qui non habent fidem, habent manum amputatam. Vnde Psalmographus: Ipse dixit, & facta sunt, & cetera.

Secunda clavis est intellectus verbi incarnati, per quod omnia reparantur. Vnde Christus dicebat: Haec sunt verba, quae locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum, quoniam oportet impleri, quae scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. Loquitur verbum Dei, de quo dicit Ioannes: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Vbi ostendit duas naturas in vna persona. Hanc scripturarum impletionem docet Paulus, quando dicit: Finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti. In lege scriptum est, quod duo Cherubin, versis vultibus in propitiatorium se respiciebant. Duo Cherubin, duo testameta, quorum aspectus erit in Christum. Per hanc clauem Verbi incarnati scripturae habent intelligi, quae sunt principaliter de operibus reparationis. Nisi enim intelligas originem, & ordinem reparationis, Scripturam intelligere non potes. Nomen autem Reparatoris est verbum Dei, quod describit Isaias sic inueniens: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis. Iste puer reparauit hierarchiam caelestem, & subcaelestem, quae tota corruerat. Ergo necesse fuit, ut tangeret caelum, & tangeret

geret terram. Iste Hierarcha debet esse praecelsus, qui solus possit saluare. Vnde dicitur admirabilis. Multipharie enim olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in purgationem peccatorum faciens, & cetera. Ab isto admirabili procedunt mirabilia. Vnde & in sua temporalis natiuitatis exordio, fecit miraculum miraculorum, quod omnia alia miracula respiciunt. Habuit enim naturam corpoream, & naturam incorpoream: naturam diuinam, naturam humanam: naturam temporalem, naturam aeternam: Matrem, & Virginem. Vnitum est primum vltimo, summum imo, Deus limo. Vide arcum, qui habet multiformitatem colorum & naturarum, & benedic, qui fecit illum, quia valde speciosus est in splendore suo. Hic est sol, qui descendit per decem gradus in horologio Achaz, id est, verbum incarnatum, per nouem ordines Angelorum vsque ad hominem, qui decimus computatur. In hoc miraculorum miraculo, scilicet quod Deus est homo, fides accipit vires suas. Vnde Moyses postquam minauit gregem ad interiora deserti, vidit rubum, qui ardebat, & non comburebatur. Vadam, inquit, & video visionem hanc magnam. Et ibi fuit illustratus. Rubus spinosa, passibilitas carnis: Flamma, anima Christi plena luminibus, & igne charitatis: Lux, diuinitas: Lux coniuncta rubo, mediante flamma, est diuinitas coniuncta carni, mediante anima. Vt ergo possit hierarcha de mortuis facere viuos, de hominibus Dei filios, necesse est, ut sit praecelsus, & admirabilis.

Secundo necesse est, ut hierarcha noster sit sensatus, iuxta triplicem sapientiam: sapientiam innatam, quam habuerunt Angeli, & primus homo, & per hanc scit omnia, quae possumus per habitum scire: sapientiam infusam, per quam comprehendit gloriosa, & infinita, quia sapientiae eius non est numerus: sapientiam aeternam, per quam comprehendit omnia, tam possibilis fieri, quam disposita. Decebat enim, ut qui reparaturus erat vniuersum, sciret vniuersum. Viuus est sermo Dei, & efficacax. Sequitur: Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Sed quaeritur, quae necessitas fuit, ut haberet sapientiam nisi diuinam? Respondeo, ut quae nouerat per scientiam, sciret per experientiam. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato. Vnde est simul aduocatus pro nobis, & iudex contra nos. Iste consiliarius adeo fuit sapiens, quod omnes scripturae sapientes non fuerunt nisi simulachra huius sapientis. Ad hunc referuntur omnia eloquia sapientiae. Vnde de Christo intelligitur: Speciosus forma patris filijs hominum, licet Iudaei accipiant de Salomone. Similiter & illud de Christo intelligitur: Sit nomen eius benedictum in saecula: & ideo dicit: Consiliarius, & ideo dicit: Deus.

Tertio necesse fuit, ut hierarcha noster esset acceptissimus Deo. Talis, decebat, ut esset nobis pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior caelis, factus. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vniuenti a Patre, plenum gratiae. Habuit autem gratiam triforem: Gratiam singularis personae, per quam ille homo gratus fuit: gratiam capacitatis, per quam influit: gratiam vnionis, quae ex vna parte infinita fuit. Fuit ergo acceptissimus, non solum, quia Deiformis, sed quia Deus. Et sicut a sapientissimo fluxerunt documenta certissima, ita a Deo exempla sanctissima. Vnde emanationes, & flumina paradisi, & scaturitiones fontium hunc Deum de Deo sunt exprimentia. Quarto necesse fuit, quod hierarcha noster esset victoriosissimus. Expolians enim principatus, & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans il-

los in semetipso. Christus autem vicit mundum. Vnde Psalmus dicit: Attollite portas aeternales, & introibit Rex gloriae. Spoliavit infernum: Quis est iste Rex gloriae? Dominus fortis, & potens, Dominus potens in praelio. Restaurauit paradisum: Quis est iste Rex gloriae? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriae. Necesse est ergo, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum: Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bostra? Ego, qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Et ideo dicitur fortis, a quo manant fortia praesidia. Vnde montes in circuitu eius, & omnia bella scripturarum referuntur ad victoriam Christi.

Quinto oportet, quod hierarcha noster sit largifluus, propter magnitudinem influentiae. Vnde ad Ephesios scribitur: Vnicuique nostrum data est gratia, propter quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem. Vnde sicut nubes ascendit, ut postmodum pluat, sic Christus, ut dona sua mittat. Existens enim in terra, dedit Spiritum sanctum occulte, ascendens manifeste. Fuit autem Christus per missionem spiritus sancti Hierarcha purgans: Factus est repente de caelo sonus tamquam aduenientis spiritus vehemens, ecce purgatio. Hierarcha illuminans: Apparuerunt illis dispersitae linguae, tamquam ignis, ecce illuminatio. Hierarcha consummans: Seditque super singulos eorum, ecce perfectio. Ab hoc largitore manant dona gratuita, & quidquid inuenitur in scriptura diffusionis in sole, vel alijs, referuntur ad largitorem huius spiritus, qui Spiritus sanctus dicitur: spiritus, quia purgans: sanctus, quia instruens, speciei domus diuideret spolia. Et Isaias dicit: Laetabuntur coram te, sicut exultant victores, capta praeda, quando diuidunt spolia. Alij datur per spiritum gratia sermonum, alij genera linguarum. Vnde dicit: Pater futuri saeculi. Pater est principium influentiarum, per quas viuimus in futuro saeculo, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est descendens a patre luminum. Sequitur: Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initiu aliquid creaturae eius. Modo sumus initium creaturae, tunc erimus simplex creatura. Iste Pater est largifluus: Amen dico vobis: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, & cetera. Aperis tuam manum tuam, & cetera. Homines, & iumenta saluabis. Inebriabuntur ab vbertate domus tuae, & cetera.

Sexto debet hierarcha noster esse summe iustus propter multitudinem iustitiae, & aequitatis: infallibiliter iniquitatis, irreprehensibiliter discutientis, irreuocabiliter sententiantis. Isaias dicit: Erit iustitia cingulum lumborum eius, non secundum visionem oculorum iudicabit, & cetera. Ergo est Deus, quia purus homo non iudicat, nisi secundum audita. Ad istum iudicem referuntur omnia iudicia scripturarum, & ideo dicitur: Princeps pacis. Vnde ab eo manant iusta iudicia. Christus est Dauid, qui habens clauem aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Clavis ista est mysterium vnionis. Tertia clavis est intellectus verbi inspirati, non enim fit reuelatio, nisi per verbum inspiratum. Danieli reuelauit Deus sermonem, & intelligentia opus est in visione. Nisi enim verbum inspiratum sonet in aure cordis, nisi splendor verbi luceat in oculo mentis, nisi vapor, & emanatio omnipotentis Dei infuset gustum suauitatis, nisi sempiternitas impleat animam, non est homo aptus ad intelligentiam visionum. Sed Danieli dedit Deus intelligentiam omnium visionum, & somniorum per verbum inspiratum. Visio autem triplex est, scilicet corporalis, quae sine intellectuali non profuit Balthasari in inscriptione manus: imaginaria, quae sine intellectuali non profuit Pharaoni in spicis, & bobus: intellectualis, haec profuit Danieli, & Ioseph. Iohanni respondet Ioseph,

Rom. 1. c

Arist. 2. de gen. sex. 5. 6.

Hebr. 11. a

Arist. 3. de ani. tex. 1. 5.

Genes. 1. a

Aug. lib. 11. confess. c. 7. 10. 1.

Veritas qd.

Ex Aristot. lib. 9. Meta. tex. 21. c. 1. 9.

Aug. 10. 3. de Trin. lib. 1. c. 2.

Psal. 148. a

Luce vlt. f

Ioan. 1. a

Rom. 10. a

Exo. 2. 5. b

Isa. 9. a. b

Heb. 1. a Hierarcha praecelsus, & admirabilis.

Eccl. 4. 3. b

Isa. 38. b

Exo. 3. a

Hierarcha sensatus.

Heb. 4. c

Heb. 4. c

Psal. 42. a

Psal. 71. d

Hierarcha acceptissimus.

Heb. 7. d Ioan. 1. b

Hierarcha victoriosus.

Psal. 23. b

Phil. 2. b Isa. 63. a

Psal. 124. a

Hierarcha largifluus.

Eph. 4. a

Act. 2. a

Psal. 67. c Isa. 9. a 1. Cor. 12. b

Iaco. 1. c

Io. 16. e Psal. 149. c Psal. 35. a. b

Hierarcha summe iustus.

Isa. 11. a

Apoc. 3. b

Dan. 1. d

Dan. 5. a

Gen. 41. a

seph: Daniel, Paulo. Præter has visiones fit visio sex modis, quæ responder operibus sex dierum, quibus perficitur minor mundus, sicut maior mundus perfectus est. Prima est visio intelligentiæ per naturam inditæ: secunda est visio intelligentiæ per fidem eleuatæ: hæ sunt multorum. Tertia est visio intelligentiæ per scripturam eruditæ: quarta est visio intelligentiæ per contemplationem suspensæ: hæ sunt paucorum. Quinta est visio intelligentiæ per prophetiã illustratæ: sexta est visio intelligentiæ per raptum in Deum absorptæ. Hæ sunt paucissimorum.

Ad has sequitur visio animæ beatificatæ, quas omnes habuit Paulus. Intelligentiã indita, quæ non excedit limites rationis, intelligitur per primam diem, in qua facta est lux. Hæc est lux, de qua dicit Propheta: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Sine lumine indito non habetur fides, non habetur gratia, non habetur sapientia: & ita prima diuisa est lux a tenebris. Intelligentiã sublimata per fidem, intelligitur per secundam diem, qua factum est firmamentum in medio aquarum. Hoc firmamentum est fides, quæ est origo sapientiæ, & origo scientiæ. Et siue fit de temporalibus, siue de æternis, fides non discordat a scientia. Intelligentiã per scripturam erudita, intelligitur per diem tertiam, qua congregata sunt aquæ, & apparuit arida: terra est scriptura habens intelligentias spirituales, quæ mirabilibus expositionibus pullulat, & in his producitur herba virens, & lignum paradisi. Intelligentiã per contemplationem suspensã, intelligitur in opere quartæ diei, quando facta sunt sol, & luna, & stellæ. Qui non habet contemplationem, non habet ornamentum solis, lunæ, & stellarum. Debet anima, Sunamitis amici soli, luna, & stellis. In sole, intelligitur contemplatio hierarchiæ supercælestis: in luna, intelligitur contemplatio hierarchiæ subcælestis: in stellis, intelligitur contemplatio hierarchiæ cælestis. Vnde

A nouit, tanto magis sciret soluere omnia, quæ dicerentur sibi, & ideo non sine causa fuit datus Apostolo stimulus carnis. Ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me. Ille, inquam, qui ad talem statum peruenit, potest alios ordinare, & regere, ut Paulus fecit, qui ordinauit Ecclesiam secundum exemplar, quod sibi monstrabatur. Septimus dies est absolutio a corpore. De qua die Saluator ait: Hodie mecum eris in paradiso. Quæ dies non habet vesperam. Et post sequitur octaua dies, quæ non est alia a præcedentibus, sed reiteratio primæ diei, quando anima resumpserit corpus suum. Hæc est ergo clauis Dauid, quæ docet verbum inspiratum, illud, inquam, verbum, quod est in sinu patris increatum, incarnatum in utero virginis, inspiratum in corde tuo, ubi habitat per fidem, illabitur mentes angelicas, & humanas intrans, in eis facit intelligere has visiones: quia est intellectus purus: sed alio & alio modo, quia sunt maiores profundationes secundum, quod anima intime inducitur, vel meditatur in se, & hoc fit per diuinum radiũ, ut dicit Dionysius de Angelica hierarchia: Ergo Iesum, inquit, inuocantes, qui est primum lumen, & cetera. Et ideo dicit Dionysius de Ecclesiastica hierarchia: Lex diuinitatis est, infima per media ad suprema reducere. Ille ergo thearchicus radius descendens in cælestem hierarchiam, illam illuminat: & per illam, Ecclesiasticam, vel subcælestem: totum tamen facit ille radius, quia Angeli ibi nihil faciunt, nisi occasionaliter, sicut, si aliquis vellet, quod radius illuminaret multas domos, aperiret fenestras, & tamen radius omnes partes domus illuminaret: & sicut, si quis præpararet multa specula ad recipiendum lumen. Deinde ordine resolutorio ille radius nos reducit in contemplationem cælestium, deinde supercælestium.

S E R M O I I I I .
Quo fit ingressus ad explicationem primæ visionis.

De Luce intellectus, quæ est Veritas, de eius speciebus, & de visione intelligentiæ per naturam inditæ.

VIDIT Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem a tenebris, & cetera. In omnibus operibus sex dierum, præterquam secundæ, dictum est: Vidit Deus, quod esset bonum: & in fine dicit: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Videre dicitur Deus, quia videre nos facit. Prima visio animæ, est per naturam intelligentiæ inditæ. Vnde dicit Psalmus: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Et hic possunt explicari omnes difficultates philosophiæ. Philosophi dixerunt nouem scientias, & politici sunt dare decimam, scilicet contemplationem: sed multi Philosophi dum se voluerunt diuidere a tenebris erroris, magis se erroribus immiscuerunt. Dicentes enim se sapientes, stulti facti sunt, superbientes de sua scientia, Luciferiani facti. Apud Ægyptios densissimæ tenebræ erant, sed sanctis tuis maxima erat lux. Omnes, qui fuerunt in lege naturæ, ut Patriarchæ, Propheta, Philosophi, filij lucis fuerunt. Lux animæ veritas est. Hæc lux nescit occasum, ita enim fortiter irradiat super animam, vt etiam non possit cogitari non esse, nec exprimi, quin homo sibi contradicat: quia si veritas non est, verum est: veritatem non esse, ergo aliquid est verum: & si aliquid verum est, verum est veritatem esse, ergo si veritas non est, veritas est. Super omnia enim præualet veritas. Emittit autem hæc lux tres radios primos. Vnde in Ecclesiastico scriptum est: Tripliciter sol exurens montes. Est enim veritas rerum, veritas signorum,

E in aliqua forma stabili: nõ quæ est in altero, quia illa particularis est, ergo in aliqua vniuersali. Ratio autem vniuersalis, non est tota in anima, sed in re secundum processum generis ad speciem: vt, cõueniemus primo in substantia, vt in generalissimo: deinde in alijs, vsque ad formam hominis ultimamam. Tertia diuisio est potentia, & actus, & in hoc sunt multi errores. Dicunt quidam, quod actus nihil addat super potentiam, nisi modum essendi, secundum completum, & incompletum. Non loquimur de potentia pure passiuã, sed de illa, quæ producit ad actum. Necessè est enim, cum in omni creatura potentia actiuã coniuncta sit potentia passiuã, quod illa duæ potentia fundentur super diuersa principia rei. De potentia, quæ est ratio seminalis, hæc est vis: quia potentia talis super actum alicubi addit partem essendi, uel essentia: vt, super rationem corporis addit animatum secundum rem, pro eo, quod animato aliquid est: organizatum tamen addit, vt super animatum addat sensibile, & sic vsque ad hominem. Sic similiter de potentijs animæ, quod sicut tetragonus addit vnum angulum ad trigonum, & pëtagonus ad tetragonum: sic sensitiuum ad vegetatiuum, & rationale ad sensitiuum. Aliquando autem addit solum modum essendi, vt de uno in potentia, fiat vnum in actu: addit solum modum essendi, quia vnum non coniungitur materiæ simpliciter, sed materiæ habenti uitam in potentia radicali: Vnde infanum est dicere, quod ultima forma addatur materiæ primæ, sine aliquo: uel quod sit eius dispositio, uel in potentia ad illam, uel nulla forma interiecta. Quarta diuisio est in unum, & multa, & de illa multi sunt errores. Quidam dixerunt, quod omnia sunt unum, ut sicut una est materia, ita una forma radicalis, & postmodum multiplicatur, & secundum modum essendi uariatur, & hoc nihil aliud est dicere, quàm quod illa propositio: homo est asinus, sit uera per se, falsa per accidens. Vnde intellige, quod rationale, & irrationale non solum differunt per accidens, sed etiam essentialiter. Quinta diuisio est in simplex, & compositum, & de hac sunt etiã multi errores. Quidam dicunt, quod aliqua creatura sit simplex, & tunc sequitur, quod est purus actus, quod est solius Dei: & attribuere, quod est Dei, creaturæ, periculosum est. Minus ergo est periculosum dicere, quod Angelus sit cõpositus, etiam si uerũ non sit, quàm quod sit simplex. quia hoc ego attribuo Angelo, nolens ei attribuere, quod est Dei, propter pietatem, quam habeo ad reuerentiam Dei: sed secundum ueritatem sic uidetur, quia dicit Boetius: Forma simplex subiectum esse non potest: ergo Angelo nihil accideret tunc, nec lætitia, nec tristitia. Sexta diuisio est in causam, & causatum, & de hac sunt multi errores. Quidam enim dicunt mundum ab æterno fuisse, quia in hoc conueniunt sapientes, quod nõ possit aliquid fieri de nihilo, & esse ab æterno: quia necesse est, quod sicut, quando res redit in nihilum, esse definit: sic quando fit de nihilo, incipit esse. Sed aliqui uidentur posuisse materiam ingenitam, & sic sequitur, quod Deus nihil facit, quia materiam non facit, quia ingenita: nec formam, quia aut fit de nihilo, aut fit de aliquo: non de materia, quia essentia formæ non potest fieri de essentia materiæ, nec de nihilo, ut supponunt, eo quod Deus nihil potest facere de nihilo. Sed absit, quod potentia Dei fulciatur face materiæ: hæc sunt fundamenta fidei, quæ omnia examinat. Secunda irradiatio intelligentiæ per naturam inditæ, est ad considerandas quantitatum proportiones manifestas: & illæ sunt ualde manifestæ, quia offerunt se sensui, & libenter homo negotiatur circa ista, quæ cadunt in imaginatione: quia imaginatio est fortis in nobis, & ratio obscuratur, & ideo homo multum in his detinetur, & ista scientia certissima est, quia ad oculum

Gen. 1.1
Psal. 4.6
Apo. 12.2
Isa. 60.2
2. Corint. 12.2
2. Corint. 12.2
Genes. 1.2
Iob. 39.2
Rom. 1.2

2. Corint. 12.2
Luca 23.2
Apoc. 3.2
Dion. de caelesti hierar. c. 1. in prim.
Gen. 1.2
Psal. 4.6
Rom. 1.2
Exo. 10.2
3. Esd. 4.2
Eccl. 43.2

Idem infra pag. 27. b. 29. b. 30. b. & 32. d. rum, seu uocum, & ueritas morum. Veritas rerũ, est indiuisio entis, & esse: ueritas sermonũ, est adæquatio uocis, & intellectus: ueritas morum, est rectitudo uiuendi. Et istæ sunt tres partes philosophiæ, quas philosophi non inuenerunt, ut essent: sed quia iam secundum ueritatem essent, omnino aduerterunt, secundum Augustinum. Hæc triplex ueritas cõsideratur ex parte principij originantis, ex parte subiecti suscipietis, & ex parte obiecti terminatis. Respicit autem originans principium in ratione triplicis causæ, originantis, exemplantis, & terminantis. Nam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia, ergo ueritas indicat, quod mens nostra fertur naturali inclinatione ad ueritatẽ, secundum quod est causa essendi, ratio intelligendi, & ordo uiuendi. Secundum causam essendi, ueritas rerum: secundum rationem intelligendi, ueritas uocum: secundum ordinem uiuendi, ueritas morũ. Ex parte autem animæ omnis irradiatio ueritatis super intelligentiam nostram, aut fit super ipsam absolute, & sic pertinet ad notitiam rerum speculandarũ: aut in comparatione ad interpretatiuã, & sic est ueritas uocum: aut in cõparatione ad affectiuã, & motiuã, & sic est ueritas operabilium. Ex parte obiecti sic: Omne quod est, aut est a natura, aut a ratione, aut a uoluntate. Secundum primam, est notitia, quæ est de rebus, secundum modo de sermonibus, tertio modo de moribus. Ergo secundum principium, subiectum, & obiectum, est triplex radius ueritatis in anima, per quẽ possit anima non solum eleuari ad perpetua, sed etiã in causas omnium. Sed si addatur condimentũ fidei, tunc potest eo facilius, ut causa essendi attribuat Patri, ratio intelligendi Filio, ordo uiuendi Spiritui sancto. Visio ergo intelligentiæ per naturam inditæ, ut cõuertitur ad res, est ueritas. Vult autem anima totũ mundum describi in se. Mundus consideratur tripliciter, quantum ad essentiam, naturam, & figurã. Iste autem radius dirigit ad quidditatum differentias occultas considerandas, ad figurarum proportiones manifestas, ad naturarum proprietates ex utroque permixtas. Naturalis permixta cõsideratio est, quia modo de causis, quæ sunt occultæ, ut qualiter ignis calidus, qualiter herba calida, quia hoc habent a specie sua, quæ occulta est: modo de quantitate, & influentia corporum, & sic de quantitate secundum quidditatum differentias occultas, fit entis diuisio sex modis ad præsens, in substantiam, & accidens: in uniuersale, & particulare: in potentiam, & actum: in unum, & multa: in simplex, & compositum: in causam, & in causatum. Hæc sunt sex lumina, quæ disponunt animam ad sciendum, & beneficiandum, vel sentiendum. Diuisio substantiæ, & accidentis patet, sed quædam sunt, quæ reducuntur ad istam, & in his est maximus error. Dicit ille: Creatio non est, pro eo, quod impossibile est accidens præcedere substantiam: creatio autem accidens est, ergo, & cetera. Dico quod creatio, quæ est passio, accidens non est, quia relatio creaturæ ad creatorem non est accidentalis, sed essentialis. Similiter differentia ad genus reducuntur, ut meræ priuationes ad suos habitus. Secunda diuisio est in uniuersale, & particulare, & circa hoc magnus fuit error. Aliqui dicunt, quod uniuersale nihil est, nisi in anima. Plato posuit, quod solũ in Deo: alij, quod solũ in anima. Isti nimis abstrahunt. Dico, quod est uniuersale unũ ad multa, unum in multis, unum præter multa. Vnum ad multa est in potentia materiæ, quod non est completum: unum in multis partibus: & unum præter multa in anima: unum autem ad multa, & unum in multis, & unum præter multa, in arte æternã sunt, per illã enim artẽ, & rationẽ consistit in re: planum est enim, quod duo homines assimulantur, & non homo, & asinus. Ergo necesse est, ut illa similitudo fundetur, & stabiliatu

A in aliqua forma stabili: nõ quæ est in altero, quia illa particularis est, ergo in aliqua vniuersali. Ratio autem vniuersalis, non est tota in anima, sed in re secundum processum generis ad speciem: vt, cõueniemus primo in substantia, vt in generalissimo: deinde in alijs, vsque ad formam hominis ultimamam. Tertia diuisio est potentia, & actus, & in hoc sunt multi errores. Dicunt quidam, quod actus nihil addat super potentiam, nisi modum essendi, secundum completum, & incompletum. Non loquimur de potentia pure passiuã, sed de illa, quæ producit ad actum. Necessè est enim, cum in omni creatura potentia actiuã coniuncta sit potentia passiuã, quod illa duæ potentia fundentur super diuersa principia rei. De potentia, quæ est ratio seminalis, hæc est vis: quia potentia talis super actum alicubi addit partem essendi, uel essentia: vt, super rationem corporis addit animatum secundum rem, pro eo, quod animato aliquid est: organizatum tamen addit, vt super animatum addat sensibile, & sic vsque ad hominem. Sic similiter de potentijs animæ, quod sicut tetragonus addit vnum angulum ad trigonum, & pëtagonus ad tetragonum: sic sensitiuum ad vegetatiuum, & rationale ad sensitiuum. Aliquando autem addit solum modum essendi, vt de uno in potentia, fiat vnum in actu: addit solum modum essendi, quia vnum non coniungitur materiæ simpliciter, sed materiæ habenti uitam in potentia radicali: Vnde infanum est dicere, quod ultima forma addatur materiæ primæ, sine aliquo: uel quod sit eius dispositio, uel in potentia ad illam, uel nulla forma interiecta. Quarta diuisio est in unum, & multa, & de illa multi sunt errores. Quidam dixerunt, quod omnia sunt unum, ut sicut una est materia, ita una forma radicalis, & postmodum multiplicatur, & secundum modum essendi uariatur, & hoc nihil aliud est dicere, quàm quod illa propositio: homo est asinus, sit uera per se, falsa per accidens. Vnde intellige, quod rationale, & irrationale non solum differunt per accidens, sed etiam essentialiter. Quinta diuisio est in simplex, & compositum, & de hac sunt etiã multi errores. Quidam dicunt, quod aliqua creatura sit simplex, & tunc sequitur, quod est purus actus, quod est solius Dei: & attribuere, quod est Dei, creaturæ, periculosum est. Minus ergo est periculosum dicere, quod Angelus sit cõpositus, etiam si uerũ non sit, quàm quod sit simplex. quia hoc ego attribuo Angelo, nolens ei attribuere, quod est Dei, propter pietatem, quam habeo ad reuerentiam Dei: sed secundum ueritatem sic uidetur, quia dicit Boetius: Forma simplex subiectum esse non potest: ergo Angelo nihil accideret tunc, nec lætitia, nec tristitia. Sexta diuisio est in causam, & causatum, & de hac sunt multi errores. Quidam enim dicunt mundum ab æterno fuisse, quia in hoc conueniunt sapientes, quod nõ possit aliquid fieri de nihilo, & esse ab æterno: quia necesse est, quod sicut, quando res redit in nihilum, esse definit: sic quando fit de nihilo, incipit esse. Sed aliqui uidentur posuisse materiam ingenitam, & sic sequitur, quod Deus nihil facit, quia materiam non facit, quia ingenita: nec formam, quia aut fit de nihilo, aut fit de aliquo: non de materia, quia essentia formæ non potest fieri de essentia materiæ, nec de nihilo, ut supponunt, eo quod Deus nihil potest facere de nihilo. Sed absit, quod potentia Dei fulciatur face materiæ: hæc sunt fundamenta fidei, quæ omnia examinat. Secunda irradiatio intelligentiæ per naturam inditæ, est ad considerandas quantitatum proportiones manifestas: & illæ sunt ualde manifestæ, quia offerunt se sensui, & libenter homo negotiatur circa ista, quæ cadunt in imaginatione: quia imaginatio est fortis in nobis, & ratio obscuratur, & ideo homo multum in his detinetur, & ista scientia certissima est, quia ad oculum

Arist. lib. 2. de ani. 2. 31.

Mathematicarum diuifio.

oculum patet. Vnde omnes alia scientia, praeter ista, quasi sunt occultae. Haec consideratio mathematica est circa sex, aut circa numeros simpliciter, & sic est arithmetica: aut circa numeros, prout considerantur in sonis, & sic musica: aut in quantitate continua, & circa proportionis dimensionibus generaliter, & sic geometria: aut per additionem de linea visuali, & sic perspectiua: aut secundum quantitatem vtraque, & secundum discretionem numerales, & substantiales, vel continuas, & discretas, & sic astrologia: & illa est duplex, vna de corporibus regulatis per motum, & sic astronomia: alia de influentia, & haec partim secura est, & partim periculosa: & haec astrologia periculosa est propter iudicia, quae sequuntur, & ab hac fluunt geomantia, vel chiromantia, & cetera: species diuinationis. Haec scientia disponunt ad intellectum scripturae, vt patet de numeris perfectis, crescentibus, & diminutis: vt patet de perfectione senarij, qui de se perfectus est. Non enim, vt dicit Augustinus, senarius ideo perfectus, quia in eo numero Deus fecit mundum: sed ideo fecit Deus mundum in illo numero, quia perfectus est. Similiter de duobus numeris cubicis primis, scilicet 8. & 27. quia bis duo bis, octo faciunt: ter tria ter, sunt 27. qui ligari non possunt minus, quam per duos numeros quadratos, scilicet 12. & 18. Sic enim se habent 12. ad 18. vt 18. ad 27. quia in sexquialtera proportione, quae tenet totum, & eius medietatem. Similiter patet de triangulo, quomodo ducit in cognitionem Trinitatis. Certum est enim, quod quantum est Filius, tantus est Pater: & quantum est Pater, tantus est Spiritus sanctus, & Filius. Et inde triangulum considera, cuius quilibet angulus totam superficiem includit. Similiter perspectiua de radio directo, qui fortior est, sicut si tu projicias directe deorsum lapidem magnum, sonum facit: si autem ex obliquo, non tantum. Reflexus radius est a corpore terreo, & polito, virtute refractionis, & ibi accipit speciem: radius fractus est in introitu alterius perspicui.

Scientia naturalis diuifio.

Tertia irradiatio anima, seu intelligentia per naturam inditae, est ad inuestigandum naturarum permixtas proprietates, scilicet partim occultas, & partim manifestas. Philosophus enim considerat omnia per motum, considerat enim de motu, de principijs motus, & causis, vt locum, & tempus: considerat autem naturas corporum caelestium, siue corpora aethera, mathematica, elementaria, vegetabilia, sensibilia, rationalia. Caelestia in libro de caelo, & mundo, vbi reducit omnem motum ad motum perfectum, scilicet locale: iste autem localis est triplex, aut circa medium, vbi non est contrarietas, & sic circularis: aut a medio, & sic leuium motus: aut ad medium, & sic motus grauium, siue motus rectus. Metheorica, vt in libro Metheororum, vbi dicit de impressionibus, & mineralibus. De elementaribus, vt de generatione, & corruptione: & de vegetabilibus, in libro de plantis, vbi sunt mirabiles considerationes: aut de sensibilibus, vt in libro de animalibus, quae totum non habemus: aut de rationalibus, vt in libro de anima cum suis appendicibus, scilicet de sensu, & sensato, & de memoria, & reminiscencia, de spiritu, & anima, de somno & vigilia, de morte & vita.

Sermocina liu diuifio.

Secundus radius veritatis informat ad considerationem locutionum, & argumentationum, persuasionum rationabilium, vt homo habeat triplicem artem per eum, ad locutionem congrue indicantes mentis conceptus: ad argumentationes trahentes omnes mentis assensus: ad persuasiones inclinantes omnes mentis affectus. Ratio enim cogitat facere quidquid in se est, in alio: & quidquid est in alio, facere in se: hoc autem non fit nisi per sermonem. Quidquid ergo est in anima, aut est per modum conceptus, aut per modum assensus, aut per modum affectus. Ad indicandum conceptum est grammatica: ad indicandum assensum est logica: ad indicandum affectum est rhetorica. Secundum grammaticum omnis pars orationis significat

Rationis munus.

mentis conceptum: habet enim partem significantem substantiam, & qualitatem, & sic est nomen: habet partem significantem motum, & sic est verbum, quod dicit inclinationes, vt indicatiuus, qui habet modum significantem, vt in rationali: imperatiuus, vt in irascibili: optatiuus, vt in concupiscibili: subiunctiuus, partem vtramque: infinitiuus, quasi materialis. Et ad has differentias omnes reducuntur secundum Priscianum. Similiter determinat de littera, de syllaba, de dictione, de oratione. Quia enim varij sunt modi significanti, & terminandi secundum diuersas linguas, vt terminatum in a, feminini generis, vt in pluribus: in us, masculini generis, & sic de alijs. De littera determinat, sed ad hanc non potest descendere nisi per syllabam. Vltimo considerat de connexionione dictionum, sed postea determinat de prosodia similiter, & dyasynthetica. Exprimit autem omnia per octo partes orationis. Ad litteram autem descendit per syllabam, & postea de prosodia, & metrica, & huiusmodi referuntur ad primum. Considerat similiter modos, vt accentia, vt in quibus accidentibus nominatiuus construat cum verbo singularis numeri, vt non dicatur homo currunt, quia ab vna substantia non egreditur, nisi vnus actus. Similiter, vt post verbum transitiuum non ponatur nominatiuus, sed accusatiuus, qui dicit terminum, non principium actus, vt nominatiuus. Vnde grammatica a rebus naturam trahit, nec potest esse bonus grammaticus, nisi sciat res. Alia directio est, quae illustrat ad argumentationes inducentes ad mentis assensum, quod fit per solidam argumentationem, vt quaecumque vni, & eidem sunt, & cetera. Haec argumentatio habet formam grammaticalem, & specialem in materia necessaria, solida: & ideo est prima analysis, & secunda analysis de syllogismo. De syllogismo necessario, id est, resolutorio in causam inferendi, vt in prima analysis, id est, resolutione: & secunda analysis, id est, resolutione in causam inferendi, & essendi: & quia semper non potest esse inductio per necessariam argumentationem, ideo inueniuntur loci, & habitudo localis, quae procedit per probabilia, ut loci topici, & quia in his cadit deceptio, adduntur loci sophistici, vt sciat homo dissoluere. Vnde dissolvens non est sophisticus, sed verus respondens, quia & isti modi trahunt originem a natura rerum, vt patet: Fumus est, ergo ignis est, locus ab effectu. Ideo adduntur decem practica: adduntur etiam enunciationes.

Grammaticus bonus quis.

Rhetorica diuifio.

Tertius radius, in quo mens illustratur ad persuadendum, vel inclinandum animum, hoc fit per rhetoricam. Vnde rhetor, oportet, vt prouideat ciuili utilitati, vbi potest esse periculum propter dissensionem animorum. Procedit autem secundum tria attributa, & triplex genus causae, scilicet demonstratiuum, & deliberatiuum, & iudiciale. Demonstratiuum personae, vt ad laudem, vel vituperium: ergo, vel est laus, quantum ad bona animae, quae sunt tria: scilicet virtus, scientia, veritas: vel est laus, quantum ad corpus, scilicet pulchritudo, fortitudo, & cetera: vel de bonis fortunae, ut diuitiae, parentela, patria. Deliberatiuum est respectu rei faciendae, & tunc persuadetur: si adest securitas, utilitas, honestas: uel persuadetur non fieri, si sequitur damnum, periculum, inhonestas. Genus iudiciale respondet rei factae: quae habet constitutionem, coniecturam, dubitationem legitimam. Iudicialis constitutio est: Fecisti? non feci: quae apud alios litis contestatio uocatur. Coniecturalis, cum aliquid producit ad probandum. Legitima dubitatio iudicialis, est descriptio iudicialis, quando factum conceditur, sed defendit se, quod non sit reus: uel quia potuit facere de mandato Domini, uel quia debuit. Ad hoc autem, quod sit potens orator, necesse est, quod habeat exordium ad captandam beneuolentiam non nimis prolixum, non nimis obscurum, non nimis exquisitum: quod habeat rationem, ut factum narret, postea vt negotium distinguat, & caueat multitudinem

itudinem partium: postea partem suam confirmet per rationes: postea aduersarij confutet, & rationes suas ostendat friuolas: postea concludat. Item necesse est, vt habeat inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, & pronunciationem.

S E R M O V.

De medio, & virtutibus, & de radijs lucis veritatis, ac de triplici veritate, scilicet rerum, morum, & sermonum.

Gen. 1. a

VIDIT Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem a tenebris, & cetera. Dicitur est, quod intellectualis lux est veritas, quae est radius super intelligentiam, siue humanam, siue angelicam, quae inextinguibiliter irradiat, quia non potest cogitari non esse. Irradiat autem aliquid tripliciter: vt veritas rerum, vt veritas vocum, vt veritas morum. Vt veritas rerum est indiuisio entis, & esse: vt veritas vocum, est adaequatio vocis, & intellectus: vt veritas morum est rectitudo viuendi, quod patet ex parte principij, quod irradiat: ex parte subiecti, quod irradiationem suscipit: ex parte obiecti, ad quod irradiat. In quantum est haec lux causa essendi, est lux magna: in quantum est ratio intelligendi, est lux clara: in quantum est ordo viuendi, est lux bona. Vidit, inquit, Deus lucem, quod esset bona. Vt lux magna irradiat, ad comprehensionem substantiarum, siue essentiarum, figurarum, & naturarum mundalium: vt lux clara ad comprehensionem locutionum, comprehensionum, argumentationum, persuasionum rationabilium: vt lux bona irradiat super intelligentiam, vel illustrat, ad comprehensionem modestiarum, industrialium, iustitiarum. Ad comprehensionem modestiarum, quantum ad exercitationes consuetudinales: ad comprehensionem industrialium, quantum ad speculationes intellectuales: ad comprehensionem iustitiarum, quantum ad leges politicas. Primo habenda est modestia, secundo industria inquirenda, tertio exercenda iustitia. Et hic ostenditur praelatus qualis esse debet, scilicet perfectus in actione, & contemplatione, & vt accipere debet leges. Vbi? In monte contemplationis cum Moyse, vt sit modestus, & industrius, non bestialis, quia in monte talis ascendere non potest: Bestia enim, quae tegerit montem, lapidabitur.

Anselm. in Profol. c. 3. & 2. 10. 3. Idem infra pag. 29. b. 30. b. & 32. d

Praelatus qualis esse debet. Exo. 19. b Heb. 12. e

Arist. lib. 2. Ethic. siue Moral. Nicomac. c. 7. & 4. lib. per totum. S. Tho. 22. q. 129. ar. 2. in corp.

Temperantia. Lib. 2. Ethic. cap. 7.

denarium, accipit denarium, & relinquit panem: hoc inficit homines. Concupiscunt enim habere, & retinere. Appretiarum haec, vt felicissima, malitia est: aspernari, vt execrabilia, malum est. Dicunt quidam, quod totaliter pauperes non tenent medium. Respondeo immo vero tenent medium. Haec enim medietas non est circa res, sed circa appetitum animae. Si enim appetis haec, vt susteteris tuis, vel alienis, medietatem tenes: si appetiaris, vt felicitas sit in eis, vnum extremum est: si aspernaris, vt profanum, alterum extremum est, sicut Manichaei profanum putant cum muliere iacere, vel vxore, siue cum alia. Similiter dixerunt, quod nihil potest homo habere. Et dicit Augustinus, quod hoc non fuit praecipit, licet Apostolis dixerat Dominus: Nihil tuleritis in via. Medium est ergo sustentari siue suis, siue alienis. Et dicebat S. Franciscus, quod pauper magis potest esse largus, quam diues, quia diues, si dat, quidquid habet, deficiet, & confusus est: si vero non dat, cum habeat, licet vellet dare, si sibi non deficeret res, voluntas bona est, sed non reputatur pro facto sibi, quia adhuc habet substantiam. Sed pauper, qui nihil habet, & vellet dare pauperi, & nihil habet quod det: & vellet edificare hospitalia, non tamen habet, voluntas pro facto reputatur. Quod autem dicunt, quod nimis pauperes non tenent medium, simile est illi, quod dicebat quidam medicus Federici, quod ille, qui abstineret ab omni muliere, nec erat virtuosus, nec tenebat medium. Et ad hoc sequitur, quod si omnem mulierem cognoscere, & cognoscere nullam, extrema sunt, ergo medietatem omnium mulierum cognoscere, medium est.

Paupertatis laus.

Luca 9. a

In Legenda de vita S. Francisci.

Munificetia. Lib. 2. Ethic. c. 7. & lib. 4. c. 2. & 2.

4. Reg. 5. g

Act. 8. d

Fortitudo. Lib. 2. Ethic. cap. 7.

Iob 6. b

Pro. 16. d

Manufectio. Lib. 2. Ethic. c. 7. & lib. 4. cap. 5.

Ioan. 1. 1. d

Ioan. 2. c

1. Mac. 2. a

Benignitas. Lib. 2. Ethic. c. 7. & lib. 4. cap. 6.

Haec cupiditas domari debet per munificentiam, quae comprehendit in se largitatem, & magnificentiam. Iste est fons, qui aquas refundit. Fons non retinet in se aquas secundum Philosophum. Difficile est ab hac perfecte curari, quia hoc valde delectabile est, quia per hanc reputat se homo magnum, & alij eum reputant. Si homo luxuriatur, dolet cerebrum: sed in diuitijs homo delectatur, quia est ibi praesumptio, & delectatio, & reputatio. Vnde haec cupiditas infecit Giezi, & leprosus factus est, quia cucurrit post Naaman. Isti simoniaci hodie largitatem reputant magnam curialitatem. Venit Simon magus dixit Petro: Accipe de pecunia, & da mihi, vt per impositionem manus possim dare Spiritum sanctum: sed Petrus non reputauit curialitatem, nec habuit patientiam. Pecunia tua, inquit, tecum sit in perditionem. Tertia medietas est fortitudo, quae est circa timores, & audacias, haec est necessaria homini, vt non pusillanimitis, neque temerarius sit, sed sustinendo terribilia, etiam sit paratus mori. aliqui enim cadunt in ignauiam, & pusillanimitatem. Vnde Iob dicebat: Numquid fortitudo lapidum fortitudo mea, aut caro mea aenea est. Fortitudo enim in anima est, non in carne. Melior est sapiens arrogante: & vir patiens, expugnator urbium. Vnde spiritualis homo multum debet cauere de maestitia. Haec virtus facit animam nobilem: sed quia sortis aliquando dedignatur contra aliquos, ideo necessaria est mansuetudo. Quae est quarta medietas, & est contra irascibilitatem, & iracundias, non vt penitus homo non irascatur, sed vbi debet, & quando debet. Vnde debet habere, & faciem hominis, & faciem leonis. Vnde putat aliquando hominem mansuetum, qui tacet, alio peccante, haec non est mansuetudo. Quid igitur dicitur de Iesu, qui turbauit semetipsum, & fecit flagellum de funiculis. Vnde scriptum est: Vae mihi, vt quid natus sum videre mala gentis meae, & sanctorum? Vnde Christus est agnus, & leo. Quinta medietas est benignitas, siue nemesis, siue amicitia, quae nihil habet malignitatis, sed homo vult bonum alij homini, & oportet, quod haec ratio hominem dirigat. Et si dicat Philosophus, quod oportet amicis benefacere, inimicis malefacere; Christus

Matth. 5. g

stus tamen dicit, vt omnis homo diligatur, vt conferrat vtilia, & non nociua. Si ergo te diligo, & do tibi vel dignitatem, vel libertatem, & tu male vteris ea: si dem tibi, vt sim benignus, non sum, sed magis malignus: Vnde non dabo tibi, vt sim benignus: Habeo amicum, habeo inimicum: amicus male vtitur aliqua prelacione, vel dignitate ad damnum suum, & Reipublicæ: si dem sibi, benignus non sum. Inimicus meus econtra bene vtitur: & ideo sibi dabo, & faciam bonum meum de malo suo. Sic Pater non blâditur filio, nec dicit verbû dulce, ne superbiat. Mundus hodie ignorat istam benignitatem: vnde totus mundus in maligno positus est, quia homo non diligit nisi bonum priuatum.

Arist. lib. 4. Moral. Nicomach. c. 3.

Sexta medietas est magnanimitas, vt appetentur magna, & despiciantur vilia. Hæc est humilitas, quæ despicit apparentia magna, & appetitur ea, quæ videntur esse parua: sunt tamen magna vere. Notandum quod Philosophus dicit, quod magnanimus est in appetitu honoris: quidquid dicat ipse, hoc non docet veritas, cum honor nō sit, nisi æternorum. Sed econtra, quidam appetitur vnâ vilissimam laudem alicuius, cum tamen veritas dicat in mente sibi, quod est ipse pessimus, & nequam, & tamen ipse effert se. Hæc sex medietates sufficiunt. Aliæ enim quædam innominatæ sunt: Has autem Philosophus manifeste ponit, & in his ratio veritati subternitur fidei. Hæ enim medietates remouent vitia, siue carnalia, siue spiritualia, vt temperantia gula, & luxuriam: munificentia auaritiam, cupiditatem, & rapacitatem: fortitudo accidiam, ignauiam, pigritiam: mansuetudo iracundiam: odium impatientiam: benignitas inuidiam: magnanimitas superbiam, arrogantiam, vanitatem, & iactantiam.

Arist. lib. 6. Moral. Nicomach. 4.

Secundus veritatis radius illustrat ad apprehensionem industriarum secundum speculationes intellectuales. Hæ sunt quinque, scilicet scientia, ars, prudentia, sapientia, intelligentia. Speculatio autem consistens in se, aut tranfit in effectum, aut affectum. Primus modus non pertinet ad Moralem, sed magis Logici est: secundus autem spectat, quia virtuosus, & ideo quia facilliter speculatiuus fit practicus, ideo facile ex speculatiuo fit virtuosus. Notitia enim transiens in effectum est sapientia, quæ est cognitio causarum altissimarum, & per causas altissimas: notitia autem transiens in effectum extrinsecum, est ars, quæ est habitus cum ratione factiuus, & hæc notitia iungitur cum faciente, præuia tamen affectione: Medium inter hæc est electio, quæ iungitur affectui, & ordinatur ad opus. Quod enim quis eligit, amat, & dirigit ad opus: & hæc est prudentia, quæ est media inter sapientiam, & artem. Intelligentia autem est in ascendendo a prudentia ad sapientiam, quæ est cognitio principiorum, & regularum certarum. Necesse est similiter descendere ad artem per scientiam. Chirurgus, nisi habeat regulam medici, interficit hominem, ut aliquis inciditur, & ille est dispositus ad febrem. Dicebatur etiam de quodam mathematico, qui faciebat optimas campanas, & illas faciebat secundum proportionem musicales, tamen illas habuit a quodam musico, qui dederat sibi formam longitudinis, & spissitudinis, & martellum proportionatum ad pulsandum. Nec est intelligendum propter hoc, quod dicitur, quod virtutes quædam sunt intellectuales, quædam consuetudinariæ, quod propter hoc virtutes non sint in parte aliqua, nisi in rationali, quia essentia omnis virtutis est in rationali: sed quædam sunt in rationali secundum se, & secundum quod est speculatrix: quædam secundum quod est exterioris hominis, gubernatrix.

Chirurgus qualis esse debeat. Exemplum de Mathematici industria.

Tertius radius veritatis illustrat ad morales iustitias secundum dictamen legum politicarum. Hic nō debeo loqui, vt Theologus, nec sicut Iurista, sed sicut Philosophus loquitur. Hæc autem est circa quatuor. Nullus autem philosophorum dedit hanc, sed si fuerit collectum aliquid ex multis proueniet. Attenditur autem quantum ad ritum colendi, quantum ad formam conuiuendi, quantum ad normam præsidendi, quantum ad censuram iudicandi. Ad censuram iudicandi non peruenitur, nisi per normam præsidendi: nec ad normam præsidendi, nisi per formam conuiuendi: nec ad istam, nisi per primam. Omnes veri philosophi vnum Deum coluerunt. Vnde etiam Socrates, eo quod prohibebat sacrificium fieri Apollini, interfectus fuit, cum coleret vnum Deum. Verum est, quod Plato suadet sibi fugam. Absit, inquit, Socrates, vt negem veritatem, quam asserui: & ideo Plato non interfuit morti eius, erubescens, quod suasset sibi fugam. Cultus Dei pietas est fidei. Vnde dicit Tullius, quod pietas consistit in cultu Deorum. Non placet, quod dicit Deorum. Scriptura numquam dicit angelos Deos, ne venerentur sicut Dij, sed homines uocantur Dij. Vnde Psalmus: Deus stetit in synagoga Deorum, id est hominū, non angelorum. Cultus autem Dei consistit in laude, & sacrificio. Quomodo autem sacrificium introducitur sit, videtur quod per fidem Abel obtulit sacrificium, & Noe, de quo dicitur: Odoratus est dominus odorem suauitatis. Et figurabant hæc sacrificia sacrificium Christi, quod in cruce fecit: & ideo dicitur Dominus odorare, quia placatur per mortem vnigeniti. Dæmones autem propter superbiam suam volunt coli, vt Deus, ut habeant in terram, quod non habere potuerunt in celo. Et quia maxime alienantur homines a Deo, sanguinem Christi offert, qui facit talia sacrificia, eo quod effusus fuit ad placandum Patrem. Sacrificium autem laudis in corde naturale iudicatorium dicitur, & est dictamen naturæ: & in hoc consenserunt omnes veri philosophi. Vnde dicit ille, quod qui dubitat, utrum parentes honorandi sint, & Deus uenerandus, pœna dignus est. Secundus modus est forma conuiuendi, ut: Quod tibi non uis fieri, non facias alteri. Hoc in corde scriptum est per legem æternam. Ex hac naturali lege emanant leges, & canones, pullulationes pulchræ. Sed si arguitur: Tu non uis suspendi, ergo latronem suspendere non debes. Dicendum, quod latro prius debet suspendi, quam ut Reipublica lædatur: & ideo Ionas contra se dedit sententiam, ut projiceretur in mare.

Tertia est norma præsidendi, id est qualiter princeps ad populū debet se habere, & econuerbo: & hæc emanat a ueritate prima, quæ a populus debet assistere præsidenti, & punienti. Princeps non debet suâ utilitatem quærere, sed Reipublicæ. Philosophus dicit, quod differt tyrannus, & princeps: quia tyrannus quærit propriam utilitatem, sicut Herodes, qui timens priuari regno suo, scuit in pueros. Princeps autem cōmunem intendit utilitatem. Vnde hodie magna abominatio est in his, qui præfunt. quia in nauī non ponitur rector, nisi habeat artem gubernandi: & in Reipublica ponitur ille, qui nescit regere. Vnde quando per successionem pueri præfunt, male regitur Reipublica. Dauid fuit sanctissimus: Salomon, & si lubricissimus, tamen sapiētissimus: Roboam stultus, quia diuisit regnum. Romani elegerunt Diocletianū per artem diuinationis, siue Diaboli. Debebant eligere comedentem super mensam ferream, & inuenerunt comedentem illum super uomerē, qui postmodum multa mala fecit. Vnde quamdiu Romani illos, qui præfessent, elegerunt sapiētissimos, tunc bene gubernata fuit Reipublica, sed postquā ad successionē uenerunt, totum fuit destructū. Vltimum est cēsura iudicandi, ut homo sciat, quid de quacunque re sit iudicandū, quod spectat ad personas, ad res, ad modum agendi. Hæc omnia manant a ueritate prima. Sed in his omnibus luxuriata est ratio physica, quia quidam posuerunt mundū æternum: quia si causa æterna, effectus

Plato in Apol. Socr. & Diog. Laert. li. 2. de Vita. Phil. 5 Socr.

Cicero de Nat. lib. 1.

Psal. 81. a

Gen. 3. d

Pf. 49. c

Cic. de Nat. ibidem.

Iona 1. d

Arist. lib. 8. Moral. Nicomach. c. 10.

Matth. 2. c

Reip. salus & calamitas vnde oriantur.

Fla. Vopisc. in Num. & Pomp. lat. in Diocl.

Arist. lib. 1. de calo rez. 118. & seq.

Arist. 2. phy sic. tex. 22. & 79.

Idē pag. 30. b. & 32. d. Veritas rerū triplex.

Veritas vocū triplex.

Veritas morū triplex.

Rom. 1. d

Separatio lucis a tenebris mystica.

Animæ potentia tres.

Ætus æternus est, & isti male senserūt de causa prima. Similiter Metaphysica eodem modo. Similiter Mathematici primo posuerūt numeros, & postea ad influentia, & secreta cordium peruenerunt. Naturales sciūt & de corporalibus, & mineralibus, & dixerūt: Ars imitatur naturā, & nos scimus secreta nature, ergo nos faciemus aurū, & argētum. Similiter Grammatici poesibus, & fabulis suis tenuerunt totū mundum, quousque uenerūt Sancti contra eos. Similiter Logici cum suis sophismatibus, & suis falsis propositionibus fecerunt mundū insanire. Similiter Rhetores adeo delectabantur in colore sermonis, vt non aliud regnum dicerent Dei, hoc tñ sublatū est multū de medio. Ars moralis, nō ita luxuriata est, quia non in sola speculatione stat. Sed sciētia iuris multum luxuriata est propter lucrum: & causæ, quæ deberent terminari per ius, modo per allegationem, & subtilitatem iuris fiunt immortales, cum tamen intētio iuris sit, causas rescindere. Hæc sunt nouem lumina illustratiua animarum, scilicet veritas rerum, vocum, & morum. Rerum scilicet essentiarum, figurarum, naturarum, quantum ad quidditates occultas, quantum ad quantitatum proportionem manifestas, quantum ad naturarū proprietates mixtas. Primo Metaphysica, secundo Mathematica, tertio Naturalis, seu Physica. Veritas vocum triplex: Primo quantum ad locutiones, argumentationes, persuasiones. Primo quantum ad locutiones indicantes mentis conceptus: secundo quantum ad argumentationes trahentes omnes mentis assensus: tertio quantum ad persuasiones inclinantes mentis affectus. Primo Grammatica, secundo Logica, tertio Rhetorica. Veritas morū triplex, quantum ad modestias, industrias, iustitias: Modestias, quantum ad exercitationes consuetudinales: industrias, quantum ad speculationes intellectuales: iustitias, quantum ad leges politicas. Primo virtus consuetudinalis, secundo virtus intellectualis, tertio virtus iustitialis. Has igitur scientias tradiderunt Philosophi, diuinitus illustrati. Deus enim illis reuelauit. Postmodum uoluerunt ad sapientiam peruenire, & veritas trahebat eos, & promiserunt dare sapientiam, hoc est beatitudinem, hoc est intellectum adeptū: promiserunt, inquam, discipulis suis.

Quarta ergo consideratio est, quomodo uenerunt ad hoc, in quo lux separata est a tenebris, separando enim se a tenebris, conuerterunt se ad lucem. Sed hoc fit, vt anima conuertat se super se primo: secundo super intelligentias spirituales: tertio super rationes æternales. Primo ergo oportet se considerare, non sicut oculus carnis, qui non uidet se, nisi per quandam reflexionem a speculo: sed sicut oculus mentis, qui primo uidet se, & postmodū alia. Sed adhuc oportet, vt conuertat se super potentias, & super actus. Habet enim anima tres potentias, animalem, intellectuam, & diuinam, secundum triplicem oculum, carnis, rationis, contemplationis. Primus uiget, secundus caligat, tertius excæcatus est. Potentia animalis duplex est, vel in obiecta sensuum particularium, vel sensus communis, & sic est potentia subiectiua: siue in phantasmata sensibilia, & sic est potentia imaginatiua. Intellectualis etiam potentia est duplex, quia, aut considerat vniversales rationes abstractas a loco, a tempore: aut eleuatur ad substantias spirituales separatas, & sic sunt duæ potentia, scilicet ratio, & intellectus: per rationem confert, per intellectum cognoscit se, & substantias spirituales: & tunc ingerit se intelligentijs, vt tunc intret æuiternum earum. Similiter operatio, vel potentia diuina duplex est: vna, qua se conuertit ad tuenda diuina spectacula: alia, qua se conuertit ad degustanda diuina solatia. Primum fit per intelligentiam, secundum fit per vim unitiuam, siue amatiuam, quæ secreta est, de qua parū, vel nihil nouerunt. Ergo triplex est potentia, & sex ope-

rationes: & quādo hæc omnia obiecta uidet anima, sic rediens super se, fit speculum quoddam pulcherrimum, & tersum, in quo uidet quidquid est fulgoris, & pulchritudinis, sicut in speculo polito uidetur imago. Sed adhuc requiritur opacitas naturalis, vel artificialis. Naturalis, vt in speculo de calybe: artificialis, vt in plumbo superposito vitro. Postea requiritur politio, per quam, formam vel imaginem recipit. Tertio requiritur splendor, quia in nocte nihil reddit. Similiter in anima sunt virtutes inferiores tenentes lumen, ne defluat. Mediæ sunt, sicut politiones. Supremæ sunt, sicut splendores superuenientes, & sic est anima speculum.

Sed oportet, vt habeamus secundum gradū, quod apponatur pulchris formis, sicut luminibus cælicis sibi proportionatis, vt Angelis, quia si statim eleuaret se ad diuinos fulgures, reuerberaretur. Angeli autem sunt & lumina, & specula, ad quos contēplandos tripliciter eleuatur anima. Habet enim Angeli virtutes infimas, per quas regulat motus nobilium corporum, & influunt in mundalia. Et hoc, est positio Philosophorum. Constat enim quod causa nobilior est suo effectu. Et constat, quod ad influentiam corporum cælestium fit, vel generatur uiuum, & animalium, ergo anima. Si ergo animalium nobilium est non animato, ergo necesse est, vt habeat aliam causam, quā illa corpora. Et illa est influentia Angelica cum influentia corporum cælestium. Vnde per regimen substantiæ intellectualis influētis super motum orbis, quem regit, fit hoc. Alij posuerunt, quod Angeli essent numerati secundum numerum motuum propter inclinationem naturalem ad motum. Alij posuerunt decem intelligentias solum confidentes earum influentias, & fecerunt insanias, & cōtentiones. Angelus bene potest esse sine motu. Item sunt virtutes in Angelis ad animas rationales, per quas regunt homines. Sunt enim delatores luminū, & eleuatores intellectum ad suscipiendas illuminationes. Est ergo in eis virtus delatiua, quia sunt lumina quædam, & quoddam peruium, & contemperant in se nobis diuinum radium, vt proportionetur nobis. Secundo modo est in eis virtus eleuatiua, per quam nos aptant per condescensionem, & eleuationem ad illum radium suscipiendum non tãquam perficientes. Item est in eis virtus suprema, qua se ad Deum conuertunt in susceptione splendorum æternæ lucis, quam amant, & omnia reducant ad ipsam, vt tendant in Deum per amorem, & laudem. Vnde in Iob dicitur: Vbi eras, cū me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei? Et hoc totū senserūt Philosophi. Item Angeli sunt ex hoc gratiarum actionem facturi, siue acturi: quādo hoc uiderit anima, ingerit se Angelis, & intrat speculū iporum.

Tertius gradus est, quod ipse intellectus considerans conditiones entis secundum relationem causæ ad causatum, transfert se ab effectu ad causas, & transit ad rationes æternas. Differt causa a causatis, quia prima causa est ens primum, & a se causatum productum. Causa prima est ens simplex, causatum ens compositum: causa prima ens fixum, causatum ens variatum: causa prima ens absolutū, & causatum ens alligatum: causa prima ens perfectum, causatum diminutum. Hæc sunt certissima. Intelligentia fertur in hanc lucem tripliciter, ratiocinando, experiendo, intelligendo. Ratiocinabiliter, experimentaliter, intelligentialiter. Per viam rationis sic: Si est ens productum, ergo est ens primum, quia effectus ponit causam. Si enim est ens ab alio secundum aliud, & propter aliud: ergo est ens a se, secundum se, & propter se. Item si est compositum, oportet esse simplex, a quo habet esse, quia omne quod recedit a simplicitate, cadit in compositum. Item si est ens permixtum, necesse est esse

Speculi cōsideratio.

Angeli sūt lumina, & specula.

Aristot. 12. Meta. 1. 47. & 48.

Auicennæ opinio.

Iob. 38. a

Rerum cōsideratio in cōparatione ad Deū.

S E R M O V I.

De virtutibus Cardinalibus, & de virtutibus animi iam purgati.

VIDIT Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem a tenebris, & cetera. Propter primam visionem intelligentia per naturam indite, sumptum est verbum illud: Vidit Deus, & cetera.

ens purum, creatura autem nulla pura. Item si est ens secundum se variatum, necesse est esse fixum, quia mobile reducit ad immobile. Mota enim manu, stat cubitus: & moto cubito, stat humerus. Et sic semper quod mouetur, mouebitur per aliquod fixum. Item si dare est alligatum, ergo absolutum. Omnis creatura alligata est alicui generi predicamentorum. Sed quod alligatum est, non mutuum dat alteri esse, ergo necesse est absolutum esse, a quo recipiet esse. Item si est ens diminutum, necesse est esse ens perfectum. Et hac via procedit philosophus ad ostendendum mundum aeternum, quia omnem motum, & motionem praecedat motus localis circulariter, quia perfectus est. Sed respondendum, quod verum est, quod perfectus est ante diminutum, loquendo de perfecto simpliciter, sed non de perfecto in genere, qualis est motus localis. Et sic fertur intelligentia ratiocinando: fertur similiter experiendo. Sic productum respectu primi defectuum est: similiter compositum respectu simplicis: similiter, permixtum respectu puri, & sic de alijs, ergo dicuntur priuationes: sed priuationes non cognoscuntur, nisi per habitus suos. Rectum enim est iudex sui, & obliqui. Et si omnis cognitio fit ex praesistenti cognitione: ergo necessario intelligentia experitur in se, quod habeat aliquod lumen, per quod cognoscat primum esse. Sic igitur his praesuppositis, intellectus intelligit, & dicit, primum esse nulli vere esse conuenit, nisi primo esse, & ab ipso omnia habet esse, quia nulli inest, nisi primo esse. Similiter simplex esse, est simpliciter perfectum esse: ergo est, quo nihil intelligitur melius. Vnde Deus non potest cogitari non esse, ut probat Anselmus. Quando anima videt hoc familiariter, primo ratiocinando, secundo experiendo, tertio intelligendo, tunc ibi potest quiescere. Vnde ratiocinando infert per oppositum: Si est posterius, est prius: si est compositum, est simplex. Experimentaliter, quia priuationes non cognoscuntur, nisi in positione causae, & illa sex videntur per modum defectus, & priuationis. Intellectualiter, quia non possunt latere animam, ubi primum esse est simplex esse. Item considerat illud esse, ut habet substantiam, virtutem, & operationem, ut purissimam, simplicissimam, & sic de alijs sex: ut est in eo, vnitatis, bonitatis, & veritatis: ut pura, ut purissima, ut absolutissima, & sic de alijs sex: ut habet speciositatem, firmitatem, & bonitatem: ut puram, purissimam: ut habet memoriam, intelligentiam, voluntatem, secundum illa sex: ut habet vitam, sapientiam, iucunditatem, secundum illa sex: & tunc intelligit bonum per essentiam, & omnia per illud deificatur, & ideo summe appetibile, & summe debet appeti, & hoc faciendo conuiescit. Primo ergo anima videt se, sicut speculum: deinde angelos, siue intelligentias, sicut lumina, & sicut medium delatiuum: Siue videt se, sicut in speculo: in intelligentia, sicut in medio delatiuo lucis aeternae, & contemperatiuo: deinde in luce aeterna tamquam in obiecto fontano, quantum ad illas sex condiciones dictas, & ratiocinabiliter, & experimentaliter, & intelligibiliter, vel intelligentialiter. Dum hac ergo percipit, conuiescit ad diuinum contuitum, & dicit se habere intellectum adeptum, quem promiserunt philosophi, & ad hoc veritas trahit. Sed tamen per virtutes oportet deuenire, sicut venerunt philosophi, quando videntur, quod tam alte non possent peruenire, nisi per virtutes, conuerterunt se ad docendum illas, ut fecit Socrates. Vnde reputatur minus bene dixisse, eo quod tantum de illis dixit: sed hoc fecit, quia videbat, quod ad illum intellectum non posset perueniri, nisi anima sit purgata.

Arist. lib. 8. phys. tex. 73. 74. & lib. 1. cali. 1. 118. lib. 2. 1. 1. & seq.

Arist. 1. de anima tex. com. 85. Arist. 1. post. tex. 1.

Ansel. 1. Pro sol. cap. 3. & 22. 10. 3.

Sermone 4. pag. 24. & 25. serm. 5. pag. 29. b. & 32. d

Aristoteles execratur ideas Platonis. Li. 1. Meta. 1. 25. & seq. & lib. 1. 3. c. ult. Arist. lib. 1. c. 6. Moral. Nicomach.

Arist. lib. 1. de interpr. c. 11.

Errores Ethnicorum.

Arist. 1. de calo 1. 118.

De vnitatis intellectus Themist. 3. de aia sup. tex. 19. Arist. c. 31. 32. & Auer. li. cod. com. 5.

VIDIT Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem a tenebris, & cetera. Propter primam visionem intelligentia per naturam indite, sumptum est verbum illud: Vidit Deus, & cetera. id est videre fecit. De hoc supra in duabus collationibus, & per considerationem scientialem, pro eo quod irradiat haec lux, ut veritas reru, ut veritas vocum, & ut veritas morum, & fuerunt distincta: nouem doctrinae partiales, quarum tres principales radij, sunt ex dictamine lucis aeternae secundum Anselmum, & Augustinum. Item quod vidit, id est, videre fecit per contemplationem sapientialem, illuminando animam in se tamquam in speculo: in intelligentia tamquam in medio delatiuo: in luce increata, tamquam in obiecto fontano. Secundum illas sex condiciones, quas imprimit menti, & secundum has confurgit anima in illam lucem, ratiocinando, experiendo, intelligendo, ut dictum est. Et ad hoc venerunt philosophi, & nobiles eorum, & antiqui quod esset principium, & finis, & ratio exemplaris. Sequitur: Et diuisit lucem a tenebris, ut, sicut dictum est de Angelis, dicatur de philosophis. Sed vnde aliqui tenebras secuti sunt? ex hoc, quia licet omnes viderint primam causam, omnium principium, omnium finem, in medio tamen diuersificati sunt. Nam aliqui negauerunt in ipsa esse exemplaria rerum, quorum princeps videtur esse Aristoteles, qui & in principio Metaphysicae, & in fine, & in multis alijs locis execratur ideas Platonis. Vnde dicit, quod solum nouit se, & non indiget notitia alicuius alterius rei, & mouet ut desideratum, & amatum. Ex hoc posuit, quod nihil, vel nullum particulare cognoscit. Vnde illas ideas principaliter praecipuus impugnat Aristoteles in Ethicis, ubi dicit, quod summum bonum non potest esse idea, & nihil valent rationes suae, & Commentator soluit eas. Ex isto errore sequitur alius error, quod Deus non habet praescientiam, nec prouidentiam, ex quo non habet rationes rerum in se, per quas cognoscat. Dicunt etiam, quod nulla veritas de futuro est, nisi veritas necessariorum: & veritas contingentium non est veritas. Et ex hoc sequitur, quod omnia fiant a casu. Ideo inducunt necessitatem fatalem Arabes, scilicet quod illa substantia mouens orbem sunt causae omnium necessariae. Ex quo sequitur veritas occultata, scilicet dispositio mundialium secundum poenam, & gloriam. Si enim illa substantia mouens non errantes, nihil ponitur de inferno, nec quod sit daemone: nec Aristoteles vnumquod posuit daemone, nec beatitudinem post hanc vitam, ut videtur. Iste est ergo triplex error, scilicet occultatio exemplaritatis, diuinae prouidentiae, dispositionis mundanae. Ex quo sequitur talis caecitas, vel caligo, scilicet de aeternitate mundi, ut videtur dicere Aristoteles secundum omnes doctores Graecos, ut Gregorium Nyssenum, Gregorium Nazianzenum, Damascenum, Basilium, & Sectatores omnium Arabum, qui dicunt, quod Aristoteles hoc sensit, & verba sua sonare videntur. Numquam inuenies, quod ipse dixerit, vel dicat, quod mundus habeat principium, vel initium. Immo redarguit Platonem, qui solus videtur posuisse tempus incepisse, & illud repugnat lumini veritatis. Ex isto sequitur alia caecitas de vnitatis intellectus, quia si ponitur mundus aeternus, necessario aliquod illorum sequitur, vel quod animae sunt infinitae, cum homines fuerint infiniti: vel quod anima est corporalis, vel quod est transitio de corpore in corpus, vel quod intellectus sit vnus in omnibus, qui error attribuitur Aristoteli. Ex his duobus

Exo. 10. e

Gen. 1. a

Plotinus Enn. 1. lib. 2. de virt. c. 2. & Macrob. li. 1. i. somn. Scipionis.

Sap. 7. d

Sap. 7. d & 8. a

Sap. 8. a

Sap. 8. b

Virtutes Cardinales vnde dicantur.

Arist. lib. 1. Magn. Moral. c. 9. & li. 2. Moral. Eudem. c. 6. Aug. lib. 4. contra Iulianum Pelag. c. 3. ex Cic. de Inu. li. 2.

duobus sequitur, quod post hanc vitam non est felicitas, nec poena. Hi ergo ceciderunt in errores, nec fuerunt diuisi a tenebris, & isti sunt pessimi errores. Nec adhuc clausae sunt clausae putei abyssi. Haec sunt tenebrae Aegypti. licet enim magna lux videretur in eis ex praecedentibus scientijs, tamen omnino extinguitur per errores praedictos. Et alij videntes, quod tantus fuit Aristoteles in alijs, & ita dixerit veritate, credere non possunt, quin & in istis dixerit uerum. Dico ergo, quod illa lux aeterna est exemplarium omnium, & quod mens eleuata, ut mens aliorum nobilium philosophorum antiquorum, ad hoc peruenit. In illa ergo primo occurrunt animae, exemplaria virtutum. Absurdum est enim secundum quod dicit Plotinus, quod exemplaria aliarum rerum sint in Deo, & non exemplaria virtutum. Apparent ergo primo in luce aeterna virtutes expleares, siue exemplaria virtutum, scilicet celsitudo puritatis, pulchritudo claritatis, fortitudo virtutis, & rectitudo diffusionis. De quibus Philo disertissimus Iudaorum loquens, ut philosophus, sapit. Et in libro Sapientiae: Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio est claritatis sincera, & ideo nihil inquinatum in illam incurrit. Ecce celsitudo puritatis. Candor est lucis aeternae, & speculum sine macula diuinae maiestatis illius, & imago bonitatis illius. Et infra: Est enim speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum luci coparata inuenitur prior. Ecce pulchritudo claritatis. Vbi enim est speculum, & imago, & candor, necessario est representatio. Pulchritudo nihil aliud est, quam aequalitas numerosa: ibi enim sunt rationes numerosae ad vnum reductae. Et quia speciosissima, ideo attingit vbique propter sui munditiam. Ex quo sequitur, quod sit fortissima: ideo dicitur: Sapientiam non vincit malitia. Attingit a fine vsque in finem fortiter. Ecce fortitudo virtutis, attingit a summo, vel supremo vsque ad infimum, ab intrinseco vsque ad extrinsecum, a principio vsque ad vltimum, quia vbique est centrum suae potentiae, ideo virtus eius est infinita. Ex hoc habet rectitudinem diffusionis, ecce iustitia: & ideo dicit: Disponit omnia suaviter. Et quia loquitur, ut philosophus, ut amator sapientiae: ideo dicit: Hanc amaui, & exquisiui, & cetera. Non solum propter se, sed quia ab illa immediate consequenter fluunt tales consimiles proprietates. Vnde post statim sequitur: Sobrietatem enim & prudentiam, & iustitiam, & virtutem docet, quibus nihil est vilius in vita hominibus. Hac imprimuntur in anima per illam lucem exemplarem, & descendunt in cognitiuam, & effectiuam, & in operatiuam. Ex celsitudine puritatis imprimitur sinceritas temperantiae: ex pulchritudine claritatis serenitas prudentiae: ex fortitudine virtutum stabilitas constantiae: ex rectitudine diffusionis suauitas iustitiae. Haec sunt quattuor virtutes Cardinales, de quibus tota sacra scriptura agit, & Aristoteles nihil de eis sensit, sed antiqui, & nobiles philosophi. Cardinales dicuntur tripliciter, vel quia per ipsas est ingressus ad acquirendum omnes virtutes, vel quia sunt principia in quibus integratur omnis virtus, vel quia omnis ratio vitae humanae habet dirigi, & regulari per eas in quattuor Cardinalibus mundi minoris ad similitudinem mundi maioris, quantum ad actiuam, & contemplatiuam. Philosophus dicit, quod virtus est medium duarum extremitatum, secundum quod sapiens determinabit. est enim in medietate consistens. Virtus enim secundum Augustinum, non est aliud, quam modus. Hunc modum prudentia inuenit, ut in omnibus non excedat, sed circa centrum consistat. Vnde prudentia auriga est virtutum. Vnde dicit prudentia: Ego inueni modum. Et temperantia custodit, & dicit: Et hoc volebam ego. Iustitia describit, ut non tantum velit sibi, sed alteri, & quia post modum multae aduersitates eueniunt, fortitudo defendit, ne

perdatur modus. Item secundo dicuntur Cardinales, quia secundum actus accipiuntur integrantes virtutes, qui sunt quattuor: modificare per appositionem circumstantiarum, rectificare, (est enim recta ratio ducens in finem coaequans legibus) ordinare, stabilire. Ab hoc dicitur virtus, quia est robor mentis ad bonum faciendum, & malum euitandum. Temperantia modificat, prudentia rectificat, & iustitia ordinat, fortitudo stabilizat, & omnes se circumcedunt. Oportet enim, quod temperantia sit prudens, iustitia fortis. Item quod prudentia sit sobria, fortitudo iusta. Gregorius: Quomodo potest esse fortis, nisi sit prudens? Temerarius est enim, qui aggreditur quod super vires est: & ideo virtutes sunt connexae. Item tertio modo dicuntur Cardinales, quia omnis vita hominis his quattuor gubernatur, sicut sol habet quattuor aspectus ad quattuor partes mundi, scilicet Orientem, Meridiem, Aquilonem, & Occidentem, in quibus habet quattuor proprietates. A sole autem omnis vita: in Oriente purificatur, in Meridie illuminatur, in Aquilone stabilizatur, in Occidente conciliatur. sic sol prius in Oriente mentis ponit sinceritatem temperantiae: in Meridie claritatem prudentiae: in Aquilone virtutem constantiam: in Occidente suauitatem iustitiae. Et hoc modo in Apocalypsi Ioannes describit quattuor latera ciuitatis, secundum quattuor virtutes Cardinales: & ordinatur quattuor Tribus iuxta tabernaculum. Temperantia sic describitur a Tullio: Imperantia, quae est in Oriente, est rationis in libidinem aliosque animi motus non rectos firma, & moderata dominatio. Partes illius sunt sobrietas in gustu, castitas in tactu, modestia in ceteris sensibus: quam modestiam, vocant Theologi disciplinam. Serenitas prudentiae a meridie, quae sic describitur: Prudentia est bonorum, & malorum scientia, & vtrarumque discretio, cuius partes sunt memoria, intelligentia, prouidentia, de praesentibus, praeteritis, & futuris. Fortitudo ab Aquilone, quae sic describitur: Fortitudo est aggressio periculorum, vel susceptio: & eorumdem & constans, & laboriosa peruersio. Cuius partes sunt, fiducia, patientia, perseverantia: fiducia in agendo, patientia in sustinendo, perseverantia in perseverando. Item in occidente suauitas iustitiae, quae suauitas est in exhibitione pietatis. Volunt enim leges poenas mitigare. Vnde finis iustitiae non est seueritas, sed benignitas, quae sic describitur: Iustitia est habitus, communi utilitate seruata, suam unicuique tribuens dignitatem. Partes eius secundum Tullium sunt ex lege, a natura, ex consuetudine secundum nos: vna ordinat ad superiores, alia ad inferiores, tertia ad pares. Hoc totum est per regulam rationis, & sicut sol transiens per duodecim signa dat vitam, sic sol sapientialis in nostrae mentis hemispherio radians, & transiens per has duodecim partes virtutum, ordinat vitam nostram: & quantumcumque homo habeat alias scientias, nisi habeat uirtutes, non habet uitam. Sicut quantumcumque habeas stellas, nisi habeas solem in duodecim signis, numquam habebis diem. Haec sunt tanta nobilitatis, quod dispositio mundi his correspondet. Virtutes enim configurantur quattuor lucis influentijs, quattuor elementorum proprietatibus, quattuor causarum efficacijs, quattuor uitae salubritatibus. Primo quattuor lucis principalibus influentijs lux purgat, illuminat, perficit, & stabilizat. Temperantia purgat, prudentia illuminat, iustitia conciliat, fortitudo roborat. Item quattuor elementorum proprietatibus. In terra est ariditas cum adoratione, in aqua perspicuitas cum intentione lucis, in aere subtilitas cum mulcebricitate, in igne uirtuositas in actione. Prima est temperantia, quae aridum reddit, & tamen ornat, & uestit terram floribus. Prudentia respondet aquae perspicuitati, quae quasi incorporata est luci: Iustitia respondet mulcebricitati aeris. Aer enim

Greg. lib. 1. Moral. in 1. c. 106. c. 106.

Apo. 2. 1. 6

Num. c. 2.

Cic. de Inu. li. 2. de gen. delib.

Cic. de Inu. li. 2. de gen. delib.

Cic. de Inu. li. 2. de gen. delib.

Cic. de Inu. li. 2. de gen. delib.

Virtutum nobilitas, & praestantia.

Virtutum effectus.

Cant. 8. b

enim ascendit, & descendit, ad dexteram, & sinistram mouetur. Fortitudo responderet vigori ignis. Vnde ille loquens de fortitudine dicit: Fortis est, ut mors, dilectio, lampas ignis atque flammaram. Item quatuor causarum efficacis, efficiens, forma, finis, & materia integram rem. Fortitudo debetur efficienti: prudentia formae: iustitia fini, quae regulat: temperantia materiae, ne defluat. Item quatuor vitae salubritatibus: subtilitati spirituum, temperantia: viuacitati sensuum, prudentia: robori virium, fortitudo: coactioni qualitatum, iustitia. Haec virtutes fluunt a luce aeterna in hemisphaerium nostrae mentis, & reducunt animam in suam originem, sicut radius perpendiculariter, vel directus eadem via reuertitur, qua incesit, & haec est beatitudo. Vnde primo sunt politicae, secundo purgatoriae, tertio animi iam purgati. Politicae sunt in actione, purgatoriae in contemplatione, animi iam purgati in lucis visione. Et de his agit Salomon, ut dicit Origenes. De politicis in Prouerbijs, de purgatorijs in Ecclesiastico, de animi iam purgati in Canticis canticorum. Et in notitia istarum venerunt nobiles Philosophi. Vnde Macrobius narrans sententiam Plotini dicit sic: Qui aestimant nullis, nisi philosophantibus inesse virtutes, nullos praeter philosophos bonos pronunciant. Agnitione enim rerum diuinarum, sapientiam proprie vocantes, eos tantummodo dicunt sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & quaerendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum viuendi perspicuitas praestat imitari, & in hoc solo dicunt esse exercitium virtutum. Quorum sic officia dispensant: prudentiae est, mundum istum, & omnia, quae in mundo sunt diuinorum contemplatione despiciere, omnem animi cognitionem in sola diuina dirigere: temperantiae, omnia relinquere in quantum natura patitur, quae corporis usus requirit: fortitudinis, non terri animam a corpore quodammodo ductu philosophiae recedentem, nec altitudinem perfectae ad superna ascensionis horrere: iustitiae, ad vna huius propositi viam consentire vniuersiisque virtutis obsequium. Atque ita fit, ut secundum hoc tam rigidae diffinitionis abruptum, alij rerum publicarum rectores boni omnino esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiae professores cum Platone princeps in libro de virtutibus gradus earum vera, & naturali diuisione, & ratione compositos per ordinem digerit. Quatuor, inquit, sunt quaternarum genera virtutum. ex his primae politicae vocantur, secundae purgatoriae, tertiae animi iam purgati, quartae exemplares. Et sunt politicae hominis, quia sociale animal est. his boni viri Reipublicae consulunt, vrbes tuentur; his parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt: his ciuium salutem gubernant: his socios circumspicere, prouidentia protegent, iusta liberalitate deuincunt. *Hisq. sui memores alios fecere merendo.* Et est politica prudentia ad rationis normam, quae cogitat, quaeque agit, vniuersa dirigere, ac nihil praeter rectum uelle uel facere, humanisq. actibus, tamquam diuinis arbitris, prouidere. Prudentiae insunt, ratio, intellectus, circumspicere, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est animum supra periculi metum agere, nihilq. nisi turpia timere, tolerare fortiter, vel prospera, vel aduersa. Fortitudo praestat magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiae est nihil appetere dimittendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequitur modestia, verecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderantia, vel moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiae est, seruare unicuique quod suum est. Et de iustitia venit innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus, vir bonus primum sui, atque deinde reipublicae rector efficitur, iuste ac

Macrobius in somn. Scip. c. 8. circa finem. ex Plot. de virt. Idem serm. 1. pag. 13. a. b. c.

Quatuor genera virtutum.

Iustitia qd.

A prouide gubernans humana, diuina non deferens. Secundae, quas purgatorias vocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumq. animu eius expediunt, qui decreuit se a corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga, solis inherere diuinis. Haec sunt otiosorum, qui a rerum publicarum actibus se sequestrant. Harum quid singulae velint, superius expressimus, cum de virtutibus philosophantium dice-remus, quas solas quidam aestimauerunt esse virtutes. Tertiae sunt purgati iam, defecatiq. animi, & ab omni huius mundi aspergine, pressae, pureq. deterfi. Illic prudentiae est, diuina, non quasi in electione praeferre, sed sola nosse, & haec, tamquam nihil aliud sit, intueri. Temperantiae, est terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis est, passiones ignorare, non modo vincere, ut nesciat irasci, cupiatq. nihil. Iustitiae est ita cum superna, & diuina mente sociari, ut seruet cum ea perpetuum factus imitando. Quartae sunt exemplares, quae in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus *uocari*, a quarum exemplo reliquae omnes per ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum, multo magis virtutum ideae esse in mente diuina creduntur. Illic prudentia est ipsa mens diuina. Temperantia, quod in se perpetua intentione conuersa est. Fortitudo, quod semper idem est, nec aliquando mutatur. Iustitia autem, quod perenni lege a sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Haec sunt quaternarum quatuor genera virtutum, quae praeter cetera, maximam in passionibus habent differentiam sui. Hucusque Plotinus.

S E R M O V I I.

De virtutibus informatis per charitatem.

VIDIT Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem a tenebris, & cetera. Ad explicandam visionem intelligentiae secundum naturam inditae, sumptum est verbum hoc. Et quantum ad hoc: *Vidit Deus*, id est videre nos fecit, quod esset bona, & per considerationem scientialem, & contemplationem sapientialem. Per considerationem scientialem, in quantum illustrat, ut lux, ut veritas rerum, ut veritas uocum, & ut veritas morum. Per considerationem sapientialem, in quantum illustrat per influxum radij a luce aeterna in animam, ut videat illam lucem in se, ut in speculo. In intelligentia separata, ut in medio quodam delatiuo. In luce aeterna, ut in obiecto fontaneo. Dictu etiam fuit, quod diuisit lucem a tenebris, quod quidam ideas impugnaverunt, ex quo triplex intelligentia veritatis occultatur, scilicet veritas artis aeternae, veritas diuinae prouidentiae, & veritas ruinae angelicae: quod sequitur, si Angelus perfectionem suam non haberet, nisi per motum. Ex quo sequitur triplex caecitas, scilicet de aeternitate mundi, de vnitate intellectus, de poena, & gloria. Primam videtur ponere Aristoteles: vltimam etiam, quia non inuenitur, quod ponat felicitatem post hanc vitam. De media autem dicit Commentator, quia ipse hoc sensit. De aeternitate mundi excusari posset, quod intellexit, ut philosophus, loquens ut naturalis, scilicet quod per naturam non potuit incipere. Quod intelligentiae habent perfectionem per motum, idcirco potuit dicere hoc, quia non sunt otiosae, quia nihil otiosum in fundamento naturae. Item quod posuit felicitatem in hac vita, quia licet sentiret aeternam de illa se non intromisit, quia forte non erat de consideratione sua. De vnitate intellectus posset dici, quod intellexit, quod est vnus intellectus ratione lucis influentis, non ratione sui, quia numeratur secundum subiectum. Sed

Gen. 1. a

Supra pag. 29. b. et 30. b

Arist. lib. 1. de celo sex. 118.

Arist. excusatur. Arist. 2. Me 1. 4. 48.

Declaratio de vn. intellectu.

Plato Par men. Diog. Laer. lib. 3. de vit. philos.

Ploti. Enn. 1. lib. 2. c. 6. & 7.

1. Pet. 2. b

Aug. li. 19. de Ciu. Dei 6. 25. 30. 5.

Macrobius lib. 1. c. 12. in somn. Scipio nis.

Aug. li. 13. de Trin. c. 20. in fi. & lib. 14. c. 1. in fi. 30. 3.

Rom. 8. d

Sed quidquid senserit, alij philosophi illuminati posuerunt ideas, qui fuerunt cultores vnus Dei, qui omnia bona posuerunt in optimo Deo, qui posuerunt virtutes exemplares, a quibus fluunt virtutes cardinales, primo in vim cognitiuum, & per illam in affectiuam, deinde in operatiuam secundum illud scire, & velle impermutabiliter operari, sicut posuit nobilissimus Plotinus de secta Platonis, & Tullius sectae Academicae. Et ita isti videbantur illuminati, & sentire hominem posse habere felicitatem per se. Sed adhuc isti in tenebris fuerunt, quia non habuerunt lucem fidei, nos autem habemus lucem fidei. Vnde ait Petrus: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, & virtutes annuncietis eius, qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum. Illi autem praecipui philosophi posuerunt, sic etiam illuminati, tamen sine fide, per defluxum in nostram cognitionem, virtutes cardinales. Quae primo dicuntur politicae, in quantum docent conseruationem in mundo. Secundo purgatiuae quantum ad solitariam contemplationem. Tertio purgati animi, ut animam quietant in exemplari. Dixerunt ergo per has virtutes animam modificari, purgari, & reformari. Sed adhuc in tenebris sunt, quia necesse est, ut haec virtutes prius habeant tres operationes, scilicet animam ordinare in finem, secundo rectificare affectus animae, tertio quod sanentur morbidi. Has autem operationes non habuerunt in ipsis. Probatio. Dicit Augustinus in libro de Ciu. Dei, quod vera virtus non est, quae non dirigit intentionem ad Deum fontem, ut & ibi quiescat aeternitate certa, & per pacem perfectam. Certa aeternitas esse non potest, quae amitti potest, perfecta pax non est nisi in reunionem corporis, & animae, & hoc est certum. Si enim anima essentiali inclinatione habet ad corpus, numquam anima plene quietatur, nisi sibi corpus reddatur. Philosophi autem ignorauerunt certam aeternitatem. Posuerunt enim & ipsi, quod anima ascendebat per capricornum, & descendebat per cancerum, deinde transiens per lacteum circulum, quem nos galaxiam vocamus, obliuiscatur, quae superius fiebant, & vniebatur corpori misero sibi aptato, quousque iterum superius rediret. Haec autem est falsa beatitudo, scilicet quod anima esset in beatitudine, & postea reuerteretur. Pacem etiam perfectam non cognouerunt, quia non cognouerunt, quod mundus haberet finem, & quod corpora puluerizata resurgant. Nec miru, quia haec non erant inuestigabilia secundum potentiam rationis: ratio autem non potest ad hoc peruenire, ut corpora resurgant, ut elementa contraria possint conciliata sic in calo sine reflexione permanere. Non referebant ergo ad illam vitam, sed in abeunte quadam circulatione ponebant animam. Ignorabant ergo fidem, sine qua virtutes non valent, ut dicit Augustinus in libro de Trinitate. Secundo oportet affectus ordinatos rectificare per virtutes istas. Affectus autem quatuor sunt, scilicet timor, dolor, laetitia, & fiducia. Isti autem non rectificantur, nisi sit timor sanctus, dolor iustus, laetitia vera, fiducia certa. Si autem sit timor superbus, dolor iniustus, laetitia inepta, fiducia praesumptuosa, tunc affectus sunt obliqui. Virtutes autem istae per se rectificari non possunt. Fiducia enim, siue spes, est de hoc, quod non videtur, ut de beata vita. Beata autem vita non datur, nisi dignis: dignus autem nullus est, nisi habeat merita sufficientia. Haec per vires liberi arbitrij haberi non possunt, nisi per condescensionem Dei per gratiam. Non sunt condigne passionis huius temporis ad futuram gloriam, inquit Apostolus. Tertio oportet affectus sanari, ut rectificentur. Non sanatur autem aliquis, nisi cognoscat morbum, & causam, medicum, & medicinam. Morbus autem est deprauatio affectus. Hic est au-

tem quadruplex, quia contrahit anima ex coniunctione animae ad corpus, infirmitatem, ignorantiam, malitiam, & concupiscentiam. Ex quibus inficitur intellectiua, amatiua, operatiua: & tunc infecta est tota anima. Has omnino non ignorauerunt, nec sciuerunt omnino: videbant hos defectus, sed credebant, eos esse in phantasia, non in potentijs interioribus. Credebant enim, quod sicut sphaera mouetur contra sphaeram, sic phantasia moueret & inclinaret ad exteriora, sed intellectus naturaliter ad superiora: & tamen decepti fuerunt, quia haec infirmitates in parte rationali sunt, intellectiua, amatiua, operatiua non in sola sensitiua, idcirco sunt infectae vsque ad medullam. Morbum nescierunt, quia causam ignorauerunt. Secundum enim, quod dicunt philosophi, Anima naturaliter vnitur corpori, & non contrahit morbum. Aliter Deus res dissiparet, non conseruaret: hoc tamen fit per culpam a principio, scilicet originali peccato Ada. Hoc autem, scilicet quod Adam comedit lignum uetitum, per rationem sciri non potest, nisi per auditum. Et ideo fides necessaria est. Ad causam ergo morbi non uenerunt, quia prophetis non crediderunt, ut dicit Augustinus. Illi gentium philosophi praecipui, qui inuisibilia Dei per ea, quae facta sunt, intellecta conspiceri potuerunt, tamen quia sine mediatore, id est, sine homine Christo philosophati sunt, quem nec uenturum prophetis, nec uenisse Apostolis crediderunt, ueritate detinuerunt in iniquitate. Item medicum non cognouerunt, cum enim morbus fuerit ex crimine laesa maiestatis, punitio debuit esse grauissima. Nullus ergo potuit sanare, nisi esset Deus, & homo, qui possit satisfacere, in quo nec fuit concupiscentia, nec natus per legem naturae, sed de uirgine. Quod autem ille esset medicus, ostendit per exempla uirtutis, per documenta ueritatis, per incitamenta amoris, per remedia salutis. Iste medicus sanat omnia. Neherba, nec malagma sanauit eos, sed sermo tuus, uerbum incarnatum, crucifixum, passum: & post misit Spiritum sanctum, qui illabitur cordibus nostris. Haec est ergo medicina, gratia spiritus sancti. Hunc medicum, & hanc gratiam philosophi non possunt attingere. Quid ergo gloriaris, qui nescis per scientiam tuam, nec infirmitatem tuam, nec eius causam, nec medicum, nec medicinam? Isti philosophi habuerunt pennas struthionum, quia affectus non erant sanati, nec ordinati, nec rectificati, quia non fit hoc nisi per fidem. Vnde primo posuerunt falsam beatitudinis circulationem: secundo falsam praesentium meritorum, sufficientiam: tertio internarum uirium falsam incolumitatem. In has tres tenebras inciderunt. E contra fides purgat tenebras, docet morbum, sanat animam, ponendo meritorum radices in Deo, cui placeat, & sic proficit per fidem in spem certam per meritum Christi, non praesumptuose. Sanat ergo, rectificat, & ordinat, & hoc modo potest anima modificari, rectificari, & ordinari. Has radices ignorauerunt philosophi. Fides ergo sola diuisit lucem a tenebris. Vnde Apostolus: Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Fides enim habens spem, & charitatem cum operibus, sanat animam, & ipsam sanatam purificat, eleuat, & deiformat. Modo sumus in uera luce, non sicut illi, qui somniant, qui accipiunt falsa pro ueris, ut idolum pro Deo. Notandum autem, quod sola charitas sanat affectum. Amor enim, secundum Augustinu de Ciuitate Dei, radix est omnium affectionum: ergo necesse est, ut amor sit sanatiuus, alioquin omnes affectus sunt obliqui. Non sanatur autem nisi per diuinum amorem, qui amor diuinus est, purus, puidus, pius, & perpetuus. Purus respectu temperantiae, prouidus respectu prudentiae, pius respectu iustitiae, & perpetuus respectu fortitudinis. Charitas ergo est finis, & forma omnium uirtutum, & fundatur super spem de corde puro,

Aug. lib. de Trinitate 19. c. 19. 30. 3.

Rom. 1. c.

Sap. 16. b

Plin. lib. 10. c. 1. de struthionibus, & habent alas & non uolant.

Ephes. 5. b

Charitatis effectus.

Lib. 14. c. 7. 10. 5.

Charitatis finis, & forma.

Rom. 13. d

Quattuor virtutes, sicut quattuor flumina. Ex Aug. li. 2. de Gen. contra Manich. c. 10. 10. 1.

Exo. 26. a. b. c

Exo. ibid. per totum.

Iob 38. c

Isa. 4. a

Ioan. 6. a

Mat. 15. d

Mar. 8. a

Psal. 80. d

& 147. c

Exo. 15. d

& Num. 33. b

Exo. 28. c

Apo. 2. 1. f

puro, & fide non ficta. Hæ ergo virtutes informes, & nudæ sunt philosophorum, vestitæ autem sunt nostræ. Vestiri autem debent auro amoris, quia omnes parietes templi vestiti erant auro: similiter oleo vñctionis, quia omnia vasa oleo vñctionis sanctificata erant, & sic non diuiduntur. Nox præcessit, dies autem appropinquauit, induamur armalucis, scilicet quattuor virtutes, fide originatas, spe subleuatas, & charitate completas. Hæ quattuor virtutes sic vestitæ, designantur per quattuor flumina paradisi, per quattuor latera ciuitatis, per quattuor ornamenta tabernaculi, & hoc, vt sunt originatæ, informatæ, & stabilitæ. Per quattuor flumina paradisi, in quantum originatur a fide. Flumen est, gratia Spiritus sancti, diffusi in has quattuor virtutes. Phison respondet temperantiæ: Gehon prudentiæ: Tigris fortitudini: Eufrates iustitiæ. Phison respondet rationali: Gehon concupiscibili: Tigris irascibili: Eufrates toti animæ. Item in quantum informantur charitate, designantur per quattuor ornamenta tabernaculi, quæ erant quattuor cortinæ, pelles hyacinthinæ, saga cilicina, & pelles arietum rubricatæ. Cortina respondet temperantiæ: pelles hyacinthinæ cælestis coloris, prudentiæ: saga cilicina, iustitiæ: pelles arietum rubricatæ, fortitudini. Vel sicut in ornamento templi fuerunt quattuor colores, byssinus in quo temperantia: hyacinthinus, in quo prudentia: purpureus, indumentum regale, iustitia: coccineus, hoc est, flammeus, fortitudo. Ornant ergo domum quattuor latera: Item stabiliunt, & introducunt per portam, per quattuor latera ciuitatis stabilitæ per spem ad normam æqualem. Adiunctis ergo tribus virtutibus, scilicet fide, spe, & charitate, conflungunt in septenarium designatum per septem stellas, per septem mulieres, & per septem panes euangelicos, & hoc in quantum sunt fulgidæ, secundæ, vigorosæ. In quantum sunt fulgidæ, per septem stellas. Vnde dicitur in Iob: Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi dissipare? Pleiades sunt illæ septem stellæ coniunctæ, quas vulgo galinam cum pullis vocant. Hæ virtutes faciunt gyrum imperturbabilem. Secundo, vt secundæ, per septem mulieres. Vnde in Isaiâ dicitur: Apprehendent septem mulieres virum vnum, & cetera. Virum, quia faciunt hominem virilem: & vnum, quia non diuidunt eum, sed stabilem faciunt, & secundum. Tertio, in quantum vigorosæ, designantur per septem panes euangelicos, ex quibus pascitur vniuersitas electorum. In philosophis hæ quattuor virtutes sunt lapides, sed modo sunt septem panes vitæ. Panes Moyse fuerunt quinque hordeacei, sed septem frumenti in doctrina euangelica ex adipe frumenti. Item quattuor Cardinales ducas in tres Theologicas, & sic sunt duodecim, quia prudentia debet esse fidelis, amans, & sic de alijs. Et designantur per duodecim fontes, per duodecim lapides preciosos in vestimento Pontificis, per duodecim portas ciuitatis: & hoc in quantum inchoant, promouent, & perducunt. Primo per duodecim fontes, quia vt se circumcedant, faciunt animam mundam. Secundo per duodecim lapides, quia ornant animam in omni virtute, in pectore, sicut illi lapides in pectore Pontificis. Tertio per duodecim portas, in quantum introducunt. nam ad Orientem sinceritas temperantiæ, ad Meridiem serenitas prudentiæ, ad Aquilonem stabilitas constantiæ, ad Occidentem suauitas iustitiæ. Vterius istæ virtutes duodecim geminatæ in prosperis, & aduersis, designantur per viginti quattuor horas, duodecim in nocte aduersitatis, & duodecim in die prosperitatis. Item per actiuam, & contemplatiuam: Et sic per viginti quattuor seniores, qui modo voluntur ad actionem, modo ad contemplationem, quia faciunt sensatum, & maturum. Item contemplatiua si diuidatur per practicam, & speculatiuam

A significat cum istis duodecim duplicatis viginti quattuor alas quattuor animalium, quorum quodlibet senas alas habet. Et in hoc terminatur prima visio, & opus primæ diei.

Apo. 4. c

SERMO VIII.

Quo explicatur secunda visio de sublimitate fidei, & quomodo comparatur firmamento, ac de visione intelligentiæ per fidem subleuata.

B

VOCAVIT Deus firmamentum celum, & cetera. Sequitur opus secundæ diei, quæ est secunda visio intelligentiæ per fidem subleuata, & de ea nõ dicitur: *Vidit, sed, Vocauit*. Ad litteram hoc celum est sublime, stabile, & spectabile. Sublime, quantum ad situm: stabile, quantum ad formam: & spectabile, quantum ad claritatem. De primo dicitur in Prouerbis: Cælum sursum, terra deorsum, hoc ipso, quod cælum est nobile in ordine vniuersi, superiore locum obtinet, & terra infimum. Est etiam stabile quantum ad formam, quia mouetur non mutando locum, sed in loco, & circa medium. Vnde in Iob dicebatur: Tu forsitan cum eo fabricatus es celos, qui solidissimi quasi are fulsi sunt? Est etiam spectabile quantum ad multitudinem ornatum, sicut in eodem dicitur: Spiritus eius ornavit celos. Et in Ecclesiastico: Species celi, gloria stellarum. Ab ista conditione vltima denominatur cælum a cælando, non ab abscondendo, sed a sculpendo, quia scribitur per æ diphthongum, quia & ornavit, & quasi sculptum luminaribus. Per firmamentum autem intelligitur visio fidei. Fides enim reddit sublimem animam intellectuam, quia transcendit omnem rationem, & inuestigationem rationis: reddit stabilem, quia excludit dubitationem, & vacillationem: reddit spectabile, quia multiforem ostendit claritatem. Vocatur ergo fidei firmitas cælum, quia facit intelligentiam sublimem per inuestigationem: stabilem, dum stabilis in veritate: spectabilem, dum replet eam multiformi lumine. Nam ait Daniel: Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: sed nemo doctus est, nisi doceatur a Deo, quia nemo venit ad Patrem, nisi per me, ait Saluator. Et iterum dicit apud Ioannem: Erunt omnes discipuli Dei. Ad fidem nullus docetur, nisi per Deum, & quia venit a Deo, ideo dicitur: *Vocauit Deus firmamentum celum*. Vnde non dicit: *vidit Deus*: sed, *vocauit Deus*, quia firmitas fidei magis est in credulitate, quam in contemplatione. Credulitas autem per auditum, quia fides ex auditu, sicut ait Apostolus: Corde creditur ad iustitiam. Fides autem magis est in confessione veritatis, quam in communicatione lucis: Vnde ore fit confessio ad salutem. Vnde fides quodammodo videt, quodammodo non videt: vnde non videre est fidei meritum: credere autem fidei lumen. Est ergo firmamentum celum, quia substantia sperandarum rerum: & est lumen, quia argumentum, vnde habet lumen, & habet nubem. *Vocauit Deus firmamentum celum*. Nam in Ecclesiastico scriptum est: Altitudinis firmamentum species celi in visione gloriæ. Et hæc tria tangit hic, scilicet sublimitatem, stabilitatem, & speciositatem. Est enim hæc visio fidei, alta, firma, & speciosa. Hæc fides nobilissima est, firmissima, & speciosissima. Multi tamē habent hanc fidem, & eam non cognoscunt, quia fides habet faciem velatam. Vnde habet quoddam velamen nigrum ante faciem. Facit enim de turpibus animabus altissimas, & speciosissimas. Fide purificans corda eorum. Altitudo autem fidei in duobus est. In altitudine sublimitatis, & in altitudine profunditatis. De pri-

Gen. 1. a

Celi proprietates.

Prou. 25. a

Arist. 4. phy sic. tex. 43.

Iob 37. c

Iob 26. b

Ecc. 43. b

S. Amb. lib. 2. v. Hexaemeron. c. 4. d in Edit. Roma. to. 1.

Dan. 12. b

Ioan. 6. c

Rom. 10. f

Heb. 11. a

Ecc. 43. a

Ast. 15. f

Ecc. 1. a

Ecc. 7. d

Eph. 3. d

Ecc. 24. a

Pf. 138. a

Rom. 11. d

Pro. 30. c

Quattuor difficultia.

Duplex altitudo firmamenti.

Isa. 6. a

Ioan. 12. f

Rom. 11. c

Isa. 6. a

Duo Seraphin in uobis.

1. Ioan. 5. b

Clamor uisagij.

De prima altitudine Ecclesiasticus dicit: Altitudinē celi, & latitudinem terre, & profunditatē abyssi, quis dimensus est? quasi diceret, super omnem humanam rationem est nosse sublimitatem fidei, dilatationem charitatis, venerationem diuini timoris. De secunda, in Ecclesiaste dicitur: Est alta profunditas: quis inuenit eam, scilicet per rationem? transegit enim inuestigationem nostram. Et licet altitudo, & profunditas in corporibus idem sint, distinguuntur tamē per rationē. Et Apostolus distinguit, cum dicit: Vt possitis comprehendere, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundū. De his duobus Ecclesiasticus dicit: Ego in altissimis habito, & thronus meus in columna nubis. Altitudo fidei consistit in cognitione æterni Dei. Profundum autem in cognitione Dei humanati. De primo scriptum est: Excelsior cælo est, & quid facies? Profunditas scilicet Dei humanati, quæ tanta est, quod ratio deficit. Altitudo inuestigabilis est. Vnde Psalmographus: Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. Item in altissimis dicit, in quantum fides docet Deū æternum: Et Thronus eius in columna nubis, dicit, in quantum docet Dei humanitatem. De his duobus Apostolus dicit: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, & cetera. Sapientia quantum ad notitiam Dei æterni: scientia quantum ad notitiam Dei humanati. Vnde firmamentum factum est in medio aquarū, hoc est, fides, vt cognoscat anima, quæ super firmamentum, & sub firmamento sunt: & hæc sapientia, notitia est diuinarum rerum, & scientia humanarum. Incomprehensibilis est sapientia, per quam iudicat omnia, sed maxime incomprehensibilis, quæ facit vias incomprehensibiles, & inuestigabiles. De primo in Prouerbis dicitur: Tria mihi difficultia sunt, & quartū penitus ignoro. Viam Aquilæ in cælo, viam colubri supra petram, viam nauis, in medio mari, & viam viri in adolescentula. Via Aquilæ in cælo fuit Christus in ascensione: Via colubri, in resurrectione, quia coluber in petra renouatur, vbi dimittit vetustam pellem: Via nauis in mari, in passione: Via viri in adolescentula, in incarnatione, quam penitus se dicit ignorare: & verum est secundum humanam rationem, sed per fidem credimus. Est ergo duplex altitudo firmamenti: vna, per quam suprema respicit: altera, per quam infima. Vna, per quam docet cognoscere Deum trinum: altera, Deum incarnatum. De his duobus dicitur in Isaiâ, in visione, quæ omnium visionum suarum fuit radix: Vidi Dominum sedentem, & cetera, *Vsq; ibi*: Plena est omnis terra. Et statim sequitur excæcatio Iudæorum, & illuminatio gentium. Vnde dicit Ioannes: Hæc dicit Isaias, quando vidit Dominum. *Et sequitur*: Excæca cor populi huius, & aures aggraua. Vnde illuminatio gentium, fuit excæcatio Iudæorū. Et de hoc exclamat Apostolus: O altitudo diuitiarum, & cetera. Ego vidi, scilicet visionem intelligentiæ, per fidem subleuata, & stabilitæ in sublimitate sapientiæ æternæ, per quam est duplex lumen, inflammatum, & seraphicum: quod quidē seraphicum facit clamare tripliciter, & facit fides duplici seraphicatione animam seraphicā, & facit mentes alas senis alis. Intellectus enim noster secundum fidem illuminatus clamat tripliciter: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sunt enim duo Seraphin in nobis stabiliti per fidem, & quodlibet clamat triplici exclamatione, tamen, non nisi semel Dominus Deus. Notitia enim Dei est notitia trium personarum cum vnitæ essentia. Vnde tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnus sunt. Intellectus ergo seraphicus, id est illuminatus, & inflammatus per fidem, clamat ter: Sanctus. Alter Seraph respondet: Sanctus, Sanctus, Sanctus: quia sicut in Deo æterno est trinitas personarum cum vnitæ essentia, ita etiam in Deo humanato sunt tres

naturæ cum vnitæ personæ: & isti, sunt tres radices fidei, quas qui ignorat, vix credit: vt, corpus, anima, deitas. Sanctus Christus, sanctum habet corpus: sanctus Christus, sanctā habet animam: sanctus Christus sanctam habet diuinitatē. Sanctus interius, sanctus exterius: sanctus inferius, sanctus superius. Hæ sunt duæ cognitiones fidei illuminantes, & ardentes triformiter ad vnitatem reductæ. Clamare autem dicuntur propter admirationem, quia utrumque est admirabile. Vnde dicit Psalmus: Domine Dominus noster, quàm admirabile, & cetera. Et minuisti eum paulominus ab Angelis. Et vere admirabile nomen quantum ad Deum trinum, quia ibi est vera distinctio personarum cū vnitæ essentia, per quam sunt summæ, coæquales, coæternæ, consubstantiales, coessentialia. Item est admirabile, quoniam tres naturæ coniunctæ sunt: supremum cum infimo sine depressione: primū cum vltimo sine inuolutione: simplex cum composito sine compositione. In his tribus omnia mirabilia radicanur, & sunt iuncta cognitio diuinitatis, & humanitatis: quia incarnatio nõ cognoscitur, nisi cognoscatur distinctio personarum. Si nõ cognoscas Trinitatis distinctionem, ita bene Pater in carnatus est, vt Filius: & Pater passus est, ut Filius: & es Sabellianus, & Patripassianus. Itē si ponas Trinitatem, & non incarnationem, testimonium habes in cælo, & non accipis in terra: cum tamen tres sint, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. In spiritu diuinitas, in aqua humanitas, in sanguine uero est vita. Anima per sanguinem intelligitur. Per sanguinem enim Christi, spiritus iungitur aquæ, quia, mediante anima, diuinitas cōiungitur humanitati. Habemus ergo duos Seraphin clamantes, & admirantes: restat, quare sex alas habent, & tūc videbuntur ea, quæ fidei sunt. Fides enim est in Deum æternū, & humanatum. Fides in Deum trinū est una illustratio senarum alarū: & hoc dupliciter, aut quantum ad distinctionē personarum, aut quantum ad diffusionem Trinitatis in creaturam, secundum essentiam, virtutem, & operationem. Primo modo sunt tres articuli, scilicet Patris ingeniti, Filij vniuenti a solo Patre, Spiritus sancti ab utroque spirati. Isti sunt tres alæ in latere dextro, scilicet in æternitate: & non potest addi, nec minui ad emanationem, ut scilicet sit producens tantū, & non productum, quia sic esset infinitas ex parte ante: nec sit productum tantum, & non producens, quia sic esset infinitas ex parte post: ergo necesse est ponere producens, & productum. Similiter, vt adiuuicem cohæreant, aliter in diuinis esset distinctio sine ordine: distinctio autem sine ordine cōfusio est. Vnde necesse est, quod Spiritus sanctus procedat ab utroque, & hoc dicunt omnes Sapientes Græci: nec est controuersia, nisi de nomine, & per cōsequens iste fit error in fatuis Græcis. Similiter in sinistra sunt tres alæ, in quantum ab una essentia, virtute, & operatione est diffusio in creaturā. Et secundum hoc est triplex operatio. In quantum vnus Deus, est creator, sanctificator, præmiator: quia omne, quod ab ipso emanat, aut est natura, aut gratia, aut gloria. Et sic Pater, & Filius, & Spiritus sanctus vnus creator per naturam, vnus sanctificator per gratiam, vnus præmiator per gloriam. Primum autem est ex tempore, secundum in tempore, tertium post omnem tempus. Primum est in initio temporis, secundum in decursu, vltimum in consummatione. Est etiam creatio animæ in decursu temporis, quia Pater meus usque modo operatur, & ego operor, ait Saluator. Præmiatio etiam fit in medio temporis, uel sanctificatio animarum, sed post fiet perfecta. Item creatio attribuitur Patri, quia potens: & sanctificatio Spiritui sancto, quia bonus: præmiatio Filio, quia iudicabit, & Rex apparebit. Sed quomodo respondebit ala alæ? Dicendum, quod sanctificatio, aut consideratur, quantum ad ueniam, quæ quidē fit per redemptionem

Psal. 8. a

1. Io. 5. b

Græci sapientes de processione Spiritus sancti recte sentiunt.

Ioan. 5. b

ptionem, & sic attribuitur Filio: aut quantum ad gratiam, & sic Spiritui sancto. Similiter praemiatio consideratur secundum iudicium sententiantis, & sic attribuitur filio: aut quantum ad amorem praemiantis, & sic Spiritui sancto. Media autem operatio peruenit ad vltimum: sic tres alae disponuntur. Alter Seraph propinquior est nobis, & habet similiter sex alas: tres secundum descensum, & tres secundum ascensum, veniendo ab ala super caput, per medium, ad alam super pedes. Hi sunt tres articuli secundum incarnationem, crucifixionem, & descensum ad inferos fin animam. Incipit in assumptione humanitatis, quia necesse fuit, vt vniret sibi naturam, in qua apparet, & per qua descenderet, quia ipse de se immutabilis est: deinde venit ad crucem: deinde ad infernum. Haec alae in sinistro. Similiter tres supra ascendendo. Prima de inferis in mundum ascensio: de mundo in caelum: & post iudicium ab Ecclesia militate in triumphantem. Et spoliatio inferni in resurrectione: apertio paradisi in ascensione: consummatio regni in iudicio: his nihil certius. Haec sex alae prima, sex considerationes sunt perfectae Dei in tribus personis, & tribus operibus. Sex alae aliae secundae, sex considerationes sunt Dei incarnati. In his ergo duodecim est fides, cuius praedicatores sunt duodecim Apostoli. Ala enim subleuat ad volandum, quia eorum consideratio transcendit omnem humanam rationem. Sine hac duplici consideratione nullus est cultor Dei. In cuius designatione pontifex in superhumerali habebat lapides duos, vnum in dextero latere, & alterum in sinistro. Et in illis scripta erant duodecim nomina filiorum Israel, sex nomina in lapide vno, & sex in altero, & erant in lapide onychino lucido & ardenti, & in quo fides humanitatis, & diuinitatis exprimitur, quae similiter exprimuntur in simbolo a duodecim Apostolis composito, & in fide hac sacrificium placet Deo. In lapidibus ordinabantur nomina secundum natiuitatem eorum: in simbolo secundum dicta Apostolorum. Vnde Petrus dicit: Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem, & cetera, ecce vnus articulus Patris ingeni. Andreas subiunxit: Et in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum, ecce secundus filij geniti a Patre. Deinde sequuntur sex ad humanitatem pertinentes. Ioannes: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, tertius articulus. Deinde Iacobus maior: Paulus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, quartus articulus. Deinde Thomas: Descendit ad inferna, quintus: Tertia die resurrexit a mortuis, sextus. Deinde Iacobus minor: Ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, septimus. Deinde Philippus: Inde vterus est iudicare viuos, & mortuos, octauus. Deinde Bartholomaeus: Credo in Spiritu sancto, nonus. Deinde Matthaeus: Sanctam Ecclesiam catholicam, decimus. Deinde Simon Chanaanus: Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, vndecimus. Deinde Iudas Thadaeus: Carnis resurrectionem. Deinde Matthias: Et vitam aeternam, duodecimus. Amen. Et haec, secundum quod Spiritus sanctus instituit, vnit, purificat quantum ad tres vltimas operationes propter vltimum, sequitur.

SERMO IX.

De fidei altitudine, & firmitate.

Gen. 1. a

VOCAVIT Deus firmamentum caelum, & cetera.] Dicitur est supra, quod altitudo fidei in duobus consistit: in altitudine sublimitatis, & in altitudine profunditatis. De altitudine fidei dictum est, nunc dicendum est de eius firmitate. Sed si alta, quomodo certa?

A quia res quanto altior, tanto minus nota: & quanto minus nota, tanto magis dubitabilis. Ideo intelligendum, quod huius fidei firmitas est triplex. Prima est ex testimonio veritatis expressae per verbum increatum. Secunda ex testimonio veritatis expressae per verbum incarnatum. Tertia ex testimonio veritatis expressae per verbum inspiratum. De primo dicit Ioannes: Tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnus sunt. A tribus datur testimonium, sed exprimitur per Verbum, quia Verbum, & Patrem & seipsum exprimit, & omnia alia, dicitur David: Verbo Domini caeli firmati sunt. Caeli, id est, caelestes per fidem, verbo Dei firmati sunt. Et isto verbo firmantur & caelestes, & subcaelestes. Vnde dicit: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vnde Scriptura explicans mysterium hierarchiae caelestis, & subcaelestis, in alio loco dicit: In aeternum Domine verbum tuum permanet in caelo, scilicet Trinitatis. Super hoc verbum fundata est Ecclesia, scilicet terra. Vnde dicitur in Isaia: Quis mensus est pugillo aquas, & caelos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terrae? Hoc facit verbum, per quod facta sunt omnia. Manus eius, per quam cuncta creantur, formantur, seu distinguuntur, & ornantur, & tribus digitis leuat, & suspendit terram, scilicet ecclesiasticam hierarchiam, quam creat, distinguit, ornat. Haec manus metitur aquas, & omnia tenet in manu, sicut in pugillo res tenetur. Haec est manus Verbi aeterni, hoc testimonium transcendit nos. Vnde animalia volatilia demittebant alas suas, cum fieret vox super firmamentum. Quomodo nos audiemus tonitruum, si sermonis eius scintillam vix apprehendimus? Condescendit autem nobis, quia se exprimit per verbum incarnatum: & secundum testimonium Ioannis: Qui de terra est, de terra loquitur: qui de caelo venit, super omnes est. Testimonium Christi, maius testimonio Ioannis fuit, quia non alio supponente loquitur, quia anima eius omnia vidit, & qui de caelo est, caelestia narrare potest. Vnde dixit Nicodemus: Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo, si dixero vobis caelestia, creditis? Huic filio pater testatur in voce: Spiritus sanctus in columbae specie, vt testimonium eius sit solidissimum: quia pater, quod dedit mihi, maius est omnibus his. Huius autem fidei Christus est fundamentum, & nemo potest aliud fundamentum ponere, praeter id, quod positum est, Christus Iesus. Ille est lapis angularis, de quo facit Isaia, & Petrus mentionem: Ecce ponam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, speciosum. Et Apostolus: Superaedificati supra fundamentum Apostolorum, id est, supra Christum. Tertia firmitas est ex testimonio veritatis expressae per verbum inspiratum, & hoc fuit in omnibus prophetis. Et nos audiuimus hoc verbum, quo Spiritus sanctus testificatur, quoniam Christus est veritas. Aliqui viderunt eum in carne. Vnde dicitur in Luca: Beati oculi, qui vident, quae vos videtis. Dico vobis, quod multi Reges, & Prophetae vulerunt videre, quae vos videtis, & non viderunt. Radiauit autem Spiritus sanctus in cordibus omnium praedicatorum ad omnem veritatem praedicandam, & scribendam, dicente Apostolo: Multifarie, multisque modis olim Deus loquens patribus, & postea dicitur: Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est, & cetera, & sequitur: Quae cum initium accepisset enarrandi per Dominum: ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis, & portentis, & varijs virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus. Et exemplificatur hic triplex firmitas fidei. Primo, vt expressa per verbum increatum, ibi: Multifarie, Et: Qui cum sit splendor gloriae. Secundo, vt per Verbum incarnatum, ibi: Purgationem peccatorum faciens. Tertio, vt per verbum inspiratum. Quae cum initium accepisset enarrandi per

1. Io. 1. b

Psal. 3. b

Pf. 118. a

Isa. 40. c

Iob 26. c

Ioan. 3. d

Ibid. 3. b

Matth. 3. d

Ioan. 10. c

1. Cor. 3. b

Isa. 28. d

1. Pet. 2. a

Eph. 2. d

Luc. 10. d

Heb. 1. a

Heb. 2. a

di per Deum. Hic Spiritus sanctus in mentibus electorum facit scripturas, & dat firmitatem fidei Christianae. Et quia specialiter in Apostolis, ideo dicuntur duodecim fundamenta ciuitatis. Vidi ciuitatem de caelo, & cetera. Et dicitur, quod in fundamento duodecim nomina Apostolorum fuerunt scripta. Non tantum autem testimonium Apostolorum, sed varia testimonium Spiritus sancti in multis, in quibus sunt duodecim rationes firmitatis fidei, quae sunt duodecim fundamenta, per concursum diuersorum testimoniorum Spiritus sancti, fidem formauit inconculsam: licet vexata fuerit haec firmitas in principio Ecclesiae, vbi cruciabantur martyres ab idolatris. Similiter fuit vexata in medio tempore diuersis haeresibus: vexabitur maxime in fine Ecclesiae per tormenta, per argumenta, per miracula. Vnde: Vae praenantiibus in his diebus, hoc est, vt teneris in fide. Oportet ergo, quod fides firmetur per verbum inspiratum. Confurgit autem haec firmitas ex quattuor, quasi ex quattuor lateribus ciuitatis, ex testificantium notitia certa, ex testificantium fama praecleara, ex testificantium concordia plena, & ex testificantium sententia firma. Quia, si sit notitia certa, non sit autem fama bona; non credimus sibi: sed quando bonus est homo, scitur, quod quod veritatem dicit: & si habet certam notitiam, & famam claram, sed sibi multi contradicunt, adhuc potest esse dubitatio. Si autem haec tria habeat, & notitiam, & famam, & concordiam, & tamen non habet sententiam firmam, dubitatio esse potest. De notitia certa dicitur: Scio hominem raptum vsque ad tertium caelum, & audiuit arcana, hoc est, certa notitia, per ascensum vsque ad tertium caelum, & iterum per descensum vsque ad tertium caelum, & per illustrationes omnium caelorum. Vnde in Ecclesiastico dicitur: Ego feci, vt oriretur in caelis lumen indeficiens, id est, in caelestibus viris lumen fidei firmum. Per triplex caelum, triplex visio intelligitur, nempe, intellectualis pura, intellectualis adiuncta cum visione imaginaria, & intellectualis cum visione corporali manifesta. Prima inuenitur in mentibus Angelicis: secunda in mentibus Prophetis: tertia in mentibus Apostolicis. Harum visionum concursus est certitudo scripturae. Visio intellectualis pura in mentibus Angelicis est in Legislatore. Lex enim per Angelos ordinata est. Angeli eam dederunt, Angeli eam scripserunt, qui puram veritatem videbant in luce aeterna. Ad hanc visionem fuit Moyses subleuatus ultra omnes Prophetas, quia scriptum est: Si fuerit inter vos propheta Domini in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum: at non talis seruus meus Moyses, palam, & non per aenigmata, & figuras Deum videt, & ore ad os loquor ei. Et in signum huius ieiunauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Qui etiam vidit Angelum, qui in rubo apparuit ei. Et exponit beatus Stephanus, quia non fuit ibi Dominus, nisi per subiectam creaturam, sed Angelus fuit. Secunda certitudo fuit in mentibus prophetis: Habentes firmiore propheticum sermonem, cui benefacitis, attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia scripturae, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Visiones enim prophetarum fuerunt imaginariae, vt Isaia, Danielis. Tertia est certitudo ex visione intellectuali iuncta cum corporali. Haec fuit in mentibus Apostolicis dicente Ioanne: Quod fuit ab initio, quod vidimus, & manus nostrae contractauerunt de verbo vitae, & non aliud, quam quod vidimus, annunciamus vobis. Vnde Thomas tangere voluit: Quia vidisti me Thomas, credidisti: & alibi: Qui vidit, testimonium perhibuit.

Apo. 21. a

Fides Ecclesiae inconculsa.

Luc. 21. d

2. Cor. 12. a

Eccle. 24. a

Gal. 3. c

Num. 12. b

Exo. 3. a

Ael. 7. d

2. Pet. 1. d

1. Io. 1. a

Ioan. 20. g

Ioan. 19. f

A buit. Et in actibus: Praecipit nobis testificari. Et beata Virgo Maria doctrix Apostolorum, & Euangelistarum contractauit hoc verbum in vtero, & in sinu. Haec tres visiones, siue certitudines concurrentes, Angelicae, Propheticae, Apostolicae, dant certitudinem fidei, & scripturae. Has tres Paulus habuit, quando Christum corporaliter vidit: Nouissime, inquit, tamquam abortiuo visus est & mihi. Qui etiam ad supremam visionem fuit sublimatus, tandem ad intellectualem. Bene ergo dictum est: Ego feci in caelis vt oriretur lumen indeficiens. Secunda firmitas est ex testificantium fama praecleara. Haec in tribus consistit: in praeclearitate meritorum, miraculorum, & martyriorum. Praeclearitas meritorum fuit in Patriarchis, Vnde: Laudemus viros gloriosos. Patriarchae miracula non fecerunt, sed famosi fuerunt meritis. Hi fuerunt initium scripturae, quia agit de apparitionibus illis factis. Praeclearitas meritorum, & miraculorum fuit in Legislatore. Vide magna miracula, vt quibus per quadraginta annos non sunt atrita calcementa, nec vestimenta, manna de caelo pluit illis. Vide Iosue, qui solem fecit stare, qui aquas diuisit in ingressu terrae promissionis, & aquae reuersae sunt in suam originem. Adiunge huius Eliam, & Eliseum: qui Elias caelum clauderat, pluuiam dabat, cibum augmentabat, qui in curru igneo ascendit caelum. Eliseus, qui viuens, mortuum suscitauit: qui mortuus, etiam mortuum suscitauit: qui etiam homines capiebat. Ante legem ergo, & post legem, & in datione legis facta sunt miracula, & non nisi in hoc populo. Ex quo sequitur, quod isti viri amantissimi, & chari Deo, fuerunt in veritate fundati. Haec est ergo certitudo fidei. Tertia praeclearitas est miraculorum, & martyriorum. Et haec certitudo veritatis apparet, quando homo vult mori pro veritate, quam praedicat, vt Isaia, & alij prophetae. Quem prophetarum non persecuti sunt patres vestri? Si dicant haeretici, quod ipsi pro veritate moriuntur, & habent merita; tertium tamen non habent, miracula scilicet: numquam auditum est, quod haereticus vel ante, vel post mortem fecerit miracula. De istis caelis legitur: Quoniam videbo caelos tuos, opera digitorum tuorum, scilicet viros caelestes, in quibus videmus hanc triplicem claritatem, quae sunt opera digitorum Dei. In isto digito tertio, scilicet miraculi, deficiunt magi Pharaonis, id est haeretici, & quicumque alij infideles. Tertia firmitas fidei est ex testificantium concordia plena, quae est in tribus, in eloquijs scripturarum, in decretis conciliorum, in documentis Sanctorum. De primo legitur: De medio petrarum dabunt voces, hoc est, de medio duorum Cherubin, de quibus loquebatur Dominus, siue de quorum medio, scilicet de medio duorum testamentorum. Isaia dicit: Ecce Virgo concipiet. Lucas dicit: Ecce concipies. Alius dixit: Morietur Christus. Et Euangelista: occiditur. Quidquid ergo dictum est per prophetas, impletum est per Christum. Et Isaia dicit: Ascendet Dominus super nubem leuem, & ingreditur Aegyptum, & mouebuntur simulacra: hoc factum est per Christum. Numquam inuentus est aliquis propheta, vel philosophus, qui idolatriam potuerit remouere: quod tamen Christus fecit per Apostolos, vbique terrarum. Hi vero testes sunt scripturae. Prophetae, & Apostoli. Nec potest dici, quod Apostoli subordinauerunt prophetas, vt sic dicerent, sicut enenit in Christo. Si enim eodem tempore fuissent, posset haberi suspicio, sed illi praecesserunt. Veritas ergo ista est infallibilis. Si enim contingens dicitur firmiter esse futurum, & cognoscatur certitudinaliter, impossibile est, quod videatur aliter, nisi in veritate certa. Vetus ergo testamentum, & nouum in magna consonantia, & harmonia conueniunt, & sunt sicut viginti quattuor seniores circa thronum Christi, vt

Ael. 10. g

1. Cor. 15. a

Eccle. 24. a

Eccle. 44. a

Exo. 7. c

Iosue 10. c

Reg. 17. c

4. Reg. 4. f

Ibid. 13. d

Ael. 7. g

Psal. 8. a

Exo. 8. d

Pf. 103. b

Eze. 10. b

Isa. 7. c

Isa. 14. a

Scripturae consonantia.

Apo. 19. a

2. Cor. 13. d. sti, vt nulla sit dubitatio. Secunda firmitas est in decretis Conciliorum, quia illa, quæ in dubium veniebant, ibi confirmata sunt. Arrius dicebat, quod pater maior erat filio, secundum essentiam, & per hoc nitentur ostendere, non esse filium æqualem Patri. Et in primo Concilio, vbi fuerunt viri sanctissimi (beatus Nicolaus fuit ibi,) vbi, dico, fuerunt trecenti decem & octo Episcopi, vbi fides confirmata est catholica, scilicet vniuersalis. Et factum est auctoritate Petri, & aliorum Patrum. Vnde quattuor Concilia principalia fuerunt, quæ dant testimonia huic fidei. Tertia est in documentis doctorum, & sapientum, in mundana sapientia, & diuina, vt Dionysius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Basilus, Athanasius, Chrysostomus. Latini similiter: Hilarius, Gregorius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus. Documenta istorum concordant, & idem dicunt, idem sapiunt. De his dicit Iob: Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet? Hæc est concordia Scripturarum, Conciliorum, & Doctorum. Quarta ratio firmitatis fidei, est ex testificantium sententia firma, quæ firmitas habetur ex hoc, quod consentit rationi, quia ratio non potest contradicere fidei. Iudicium enim rationis illustrata est, quod de Deo summe sentiendum, & altissime. Hoc autem tripliciter sentiendum de Deo est. Altissime, & piissime: altissime, & verissime: altissime, & optime. Ratio ergo dicit, quod de Deo altissimo est sentiendum altissime, & piissime: quod illa essentia nobilis est nobilissimo modo. Cum enim forma vniuersalis nobilior sit particulari, quia in multis: particularis autem nobilior vniuersali, quia particularis in vno non numerata, sed vniuersalis in multis est numerata. ergo essentia diuina habere debet, quod nobilitatis est in creatura, vt sit vna in multis non numerata. Sentiendum est etiam piissime, quod illa essentia est origo omnium creaturarum, creans omnes res, & quod immediate ab ipsa omnes res procedunt. Nisi tu sentias, quod totalitas rei ab ipsa procedit, non sentis de Deo piissime. Plato commendauit animam suam factori: sed Petrus commendauit animam suam Creatori. Secundo est sentiendum de Deo altissime, & verissime, quia ipse est veritas, omnia gubernans, omnia illustrans, omnia rectificans, omnia disponens, dicente Dauid: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Non ergo gubernatio est attribuenda astris. Tertio sentiendum est de Deo altissime, & optime, quod sit optimus ex quo se summe diffundit, & diligit. Vnde: Proprio filio non perperit, & donando nobis illum, dedit quidquid sciuit, quidquid potuit. Omnia, inquit filius, quæcumque pater habet, mea sunt. Dedit autem pater nobis filium natum, dedit nobis passum pro nobis, resuscitatum propter nos, quia propter caritatem charitatem, qua dilexit, & cetera. Vnde per viscera misericordie Dei nostri, intima Dei bonitas facit, quod summe diligit, summe misereatur. Hæc omnia apparebunt in resurrectione, quia per summam pietatem, qua omnia creauit, omnia restituit: per summam veritatem omnia iudicabit: per summam benignitatem omnia glorificabit. Ex hoc sensu nascitur in anima triplex influxus ab illa luce, per quam stabilitur anima in Deum: primus est robur virtutis: secundus, est zelus veritatis: tertius, excessus amoris. Robur virtutum est primus, quia nihil difficile est animæ habenti fidem inconcussam: quia si potest credere, omnia possibilia sunt credenti, quia paratus est sustinere omnia propter Deum, quia per fidem, & virtutem stabilitur. Secundus influxus est veritatis zelus, vt homo indignetur contra omne malum, & afficiatur statim ad omne bonum. Deditur omne malum, sicut Elias, qui prophetauerat de Achab, & Iezabel, quod comederent ex eis canes. 3. Reg. 21. Dixit Achab: Numquid inuenisti me inimicum tibi?

A Respondit Elias: Inueni, quia venundatus es, vt faceres malum in conspectu Dei, quasi diceret, quicumque est contrarius Deo, est contrarius mihi. Tertius influxus est incessus amoris, quando anima in vituperijs, & tribulationibus, semper sentit iucunditatem amoris, hoc maxime est, quando ardens sentit, quod Dominus facit gustare panem Angelorum. Et hunc reputant omnes stultum, & ipse reputat omnes stultos, & secundum veritatem sunt. Et hoc est summum fidei, & apex, vt per experientiam inebrietur, & iam nil curet de mundo. Hæc enim defendet tempore Antichristi. Vnde: Mittet illis Deus operationem erroris. De apice fidei, quæ amor est, Apostolus dicit: Quis nos separabit a charitate Christi? vsque ibi: qui erat in Christo Iesu, & alibi: In charitate radicati, & fundati: hoc est firmamentum cæli. Vnde Psalmista dicit: Confitebuntur cæli mirabilia tua, scilicet animæ mirabilia, quæ in se sentiunt. Hæc enim experientia faciunt fidem stabilissimam. Quando ergo homo sentit de altissimo piissime, verissime, & optime; tunc zelo, & excessu amoris rapitur anima ad tertium cælum: & si non ita excellenter, vt Paulus, & tunc domus fundatur supra firmam Petram.

S E R M O X.

De fidei speciositate, qua celo comparatur.

VOCAVIT Deus firmamentum cælum, & cetera.] De altitudine fidei, & eius firmitate dictum est, nunc de speciositate dicendum. Dicitur enim cælum, quasi cælatum, id est, sculptum luminibus. Quomodo speciosa sit hæc fides in Genesi dicitur: Suspice cælum & numera stellas, si potes: sic erit semen tuum. Pollicitatio feminis carnalis facta est ad Abraham, quia sic erit semen tuum: pollicitatio similiter feminis spiritualis ei facta est, eo quod pater multarum gentium per fidem futurus erat. Caro Abraham generauit semen, & multiplicatum est multiformiter: eius generatio spiritualis fuit, & generauit spiritualiter mente secundata pullulationes speculationum orientium ex fide, transcendentes claritatem siderum. Vnde: Sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & vidi Hierusalem descendentem. Et quod habebat duodecim portas: & super quamlibet portam margarita vna, & portæ ex singulis margaritis. Hæc speculationes fidei comparantur sideribus, & comparantur duodecim margaritis. Licet enim sint stellæ illæ innumerabiles, tamen sunt duodecim signa, per quæ Sol currit. Ista duodecim signa nihil aliud sunt, nisi, quod stellæ secundum varias figuras, & varietatem luminum habent diuersas influentias: & sol illis coniunctus, temporibus varijs, secundum diuersas influentias, habet vitam ministrare in mundo. Hæc autem, vt dictum est, orientes speculationes ex fide comparantur claritati margaritarum, quia sunt fulgidæ, viuificæ, iucundæ, ad modum margaritæ, quæ habet fulgorē, siue fulget, confortat per efficaciam, cor iucundat. Secundum hoc igitur ingrediuntur ad contemplationem, nec potest ad visiones Apocalypsis homo nudus accedere, nisi intelligat ista. Cum igitur sit alia claritas solis, alia stellarum, nos sublimati per fidem transformamur a claritate in claritatem, & hoc, reuelata facie, vt similes simus duodecim stellis, & duodecim margaritis. Duodecim speculationes sunt, quas habemus ex fide. Credere Deum primum, Deum trinum, & vnum, & exemplar rerum, vt createm mundum, vt formantem animam, dantem spiritum, Deum carni vnitum, Deum crucifixum, medelam mentium, vitale pabulum, vltorem scelerum, præmium æternum. Nota etiam, quod quædam sunt credibilia, siue intelligibilia

Psal. 77. c
2. The. 2. c
Rom. 8. g
Eph. 3. d
Psal. 88. a
Gen. 1. a
Idē supra ser. 8. pag. 36.
Gen. 1. 5. b
Apo. 21. g
Pf. 117. c
Rom. 1. b
ex Abat. 2. a
Exo. 3. d
Exo. 4. d
1. Cor. 15.
2. Cor. 3. d

telligibilia per rationem, vt Abraham genuit Isaac, siue facta particularia, quædam autem credibilia, nō sunt intelligibilia: & quando intelliguntur, rationes solidas habent. Ad sufficientiam horum duodecim, nota, quod claritas fidei specularanda est, vt veritatis præexistens, vt veritatis efficiens, vt veritatis reficiens, vt veritatis perficiens. Vt veritatis præexistens, tripliciter, vel quantum ad essentiam, vel quantum ad excellentiam, vel quantum ad resurgentiam. Esse enim Dei, primum est, quod venit in mente. Vnde dicitur Moyfi quærenti, quod nomen Dei esset; Respondit: Ego sum, qui sum. Et in hoc comprehendit, quidquid est, siue bonum, siue potes. Secundo quantum ad excellentiam, vt Deus vnus, trinus, & verus. Tertio quantum ad resurgentiam, vt exemplar rerum. Si autem consideratur, ut claritas efficiens, hoc est tripliciter, aut in quantum inchoat naturam, siue mundum: illustrat industriam, inspirat gratiam. Inchoat naturam, siue mundum, quod non solum est credibile, sed etiam intelligibile, ut illustrat industriam: & sic format animam secundum intellectum humanum, & Angelicum, & sic Deus est obiectum intellectus: & hinc est, quod habet rationem perpetui, quantum ad imaginem creationis, reparationis, similitudinis: quia imago est essentialis dependentia, & relatio. Vt inspirat gratiam; hic est cōsummatio, & hoc est credibile, & intelligibile. Voluntas enim non perficitur, nisi per donum Spiritus sancti infusum. Si autem claritas veritatis consideratur, vt reficiens, similiter triplex claritas refulget in anima, aut quantum ad humanam, & Angelicam reparationis principium: vel quantum ad pretium, uel quantum ad effectum. Primum est speculari Deum carni vnium, quod est credibile, & intelligibile: si, ut pretiū, sic cruci affixum: si, vt effectus, sic Deus medicina est animæ. Est ergo principium nostræ creationis, reparationis, præmiationis. Si vt confirmans, siue perficiens, sic tripliciter, ut vitale pabulum Ecclesiæ militantis, & triumphantis, vt ultorem scelerum, ut finale præmium. Oportet Deum esse præmiū, ergo est credibile, & intelligibile, & hoc secundum influentiam, fm legem iustitiæ, clementiæ, & concordie. Secundum primum, ut virtus: secundum secundum, ut veritas: secundum tertium, ut influentia. Hæc sunt duodecim portæ, de quibus Psalmista dicit: Aperite mihi portas iustitiæ. Iusti intrabunt in eam: quia iustus ex fide viuuit. Primum speculabile circa Deum est, quod primum nomen Dei est esse, quod manifestissimum, & perfectissimum: ideo nihil manifestius, nihil perfectius, quia quidquid de Deo dicitur, reducitur ad esse, hoc est proprie proprium nomen Dei. Deus non dixisset Moyfi, siue latori legis: Ego sum, qui sum, nisi esset primum. Postea dixit: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, in quo mysteriū Trinitatis expressit. Tertio dixit: Qui fecit os hominis, & linguam: in quo explicauit, se esse exemplar. Deum esse primum, manifestissimum est, quia ex omni propositione sequitur, esse Deum, etiam si dicas, Deus non est, Deus est: quia omnis propositio infert se affirmatiuam, & negatiuam: ut, si Sortes nō currit, uerum est Sortem non currere. Consideratur etiam hæc ueritas quasi in speculo quodam, quod confortat, & dat usum. Omnis enim creatura concurret ad hoc speculum faciendum, & iungitur in hoc speculo, secundum uiam ordinis, originis, completionis. Primum tripliciter, secundum rationem posterioris ad prius, & inferioris ad superius, & temporis ad æuam, vel æui ad æternitatem. Manifestū enim est, si est posterius, est prius, ergo & primum: ergo in isto ordine per posteriora ad priora, & ad primum peruenitur. Omnia enim uel sunt posteriora, uel media, uel prima. Secundo est ordo inferioris ad superius, & superioris ad summum, quæ habent essentialem ordinem, & dependentiam, secundum ordinem naturæ: Et non dici-

A tur hic superius, & inferius secundum lineam prædicamentalem, sed secundum magis nobile, & minus. Tertio est ordo temporis ad æuam, & æui ad æternitatem: quia si est aliquid propter aliud creatum, & illud creatum erit propter increatum: & increatum erit propter se: vt si est res temporalis, propter animam, & anima propter Deum: necessario ergo Deus per se est. Secundum ordinem ergo causalitatis, dignitatis, finis, omnia declarant esse primum, & vltimum in ratione producendi: sed vltimum in ratione fiendi: hoc ergo secundum rationem ordinis. Alio modo creatura dicit Deum esse secundum rationem originis: vt si est ens creatum, est ens increatum: & si est ens per participationem, est ens per essentiam: si est ens per compositionem, est ens per simplicitatem: & si est ens per multiformitatem, est ens per vniuniformitatem, vel identitatem. Primo dicendum, quod omne creatum ponit causam, & vniuersitas cauatorum ponit causam primam vniuersalem. Tunc quæro de causa illa, aut est creata, aut non: si sic, est abire in infinitū: si non, habeo propositū. Item ens per participationem ab eo habet esse, quod est ens per essentiam, quia fluit ab eo. Similiter omne compositū est a componentibus: similiter, & partes, cum sint dependentes ad inuicem, sunt ab aliquo simplicissimo absoluto. Similiter de multiformitate: si enim est ens per multiformitatem, est ens per vniuniformitatem, vt in numeris, quia necesse est deuenire ad vnitatem: hoc ergo ratione originis. Tertio modo ratione completionis, si est esse potentiale, est esse actuale: si est esse mutabile, est esse immutabile: si est esse secundū quid, est esse simpliciter: si est esse dependens, est esse absolutū: si est esse in genere, est esse extra genus. Ens autem potentiale venit ex actuali esse, necessario in diuersum: sed in eodem esse potēiale, præcedit esse actuale. Similiter mutabile, est fluēs ab immutabili fixo. Similiter creatura essentialiter dependens a primo, & materia, & forma, & etiam accidēs magis depēdet a Deo, quàm a suo subiecto: quia Deus potest facere, vt sit sine subiecto, ut in sacramento altaris: sed non, quod non dependeat ab eo. Similiter si est ens secundum quid, erit ens simpliciter in his, quæ nata sunt esse simpliciter: vt si est sapiēs secundum quid, est sapiens simpliciter. Similiter, vt remoueatur instantia, est albus dente, ergo est albus simpliciter. Si est ens in genere, est ens extra genus. Ens enim in genere habet differentias coartantes, & tale non habet posse, esse, & agere vniuersaliter. Vnde Deus est ens extra genus, & supra genus. Hæc igitur speculationes ordinis, originis, & completionis, ducunt ad illud esse primum, quod representant omnes creaturæ. Hoc enim nomen scriptum est in omnibus rebus. Et sunt hæc conditiones entis, super quas fundantur certissima illationes. Vnde dixit Auctor libro de causis: Prima rerum creaturarum omnium est esse: sed ego dico: prima rerum intelligentiarum est esse primum.

S E R M O X I.

Quomodo Trinitas speculum est pulcherrimum.

NOS autem reuelata facie gloriam Domini speculantes, & cetera.] Dicitur est de secunda visione, scilicet intelligentiæ per fidem eleuata, quæ intelligitur per cælum uel firmamentum, quod est altum, firmum, speciosum. Dicitur est de duobus primis, & inceptum de tertio, scilicet speciositate, quæ est multiformis speculatio fidei. De qua dictum est Abraham, hoc est credenti: Suspice cælum, & numera stellas, si potes. Dicitur est a Ioanne: Sustulit me in montem, & per duodecim signa, per quæ currit sol intellectualis in Hemisphario

Deum esse, probatur ratione originis.
Deum esse, probatur ratione completionis.
Li. de caus. prop. 4. in princ.

Marci 9. d

3. Reg. 21.

2. Cor. 3. d

Gen. 1. 5. b

Apo. 2. 2. c

sphærio nostræ intelligentiæ, & facit dies, & annum fidei. Et per duodecim portas ex singulis margaritis, intelligitur duodecim speculationes principales, ad quas aliæ reducuntur, & secundum quas aliæ regulantur, & diriguntur. Et illæ sunt fulgidiæ, viuificæ, iucundæ. Prima erat, speculari Deum esse primum. Secunda Deum esse trinum, & vnum. Circa has procedunt Sancti, & Doctores: sed Sancti per viam speculationis, Doctores per viam inuestigationis. Dicitur ergo de primo speculo, scilicet quod esse est nomen Dei manifestissimum, & perfectissimum: quia omnia, quæ sunt Dei, comprehenduntur in hoc nomine: Ego sum, qui sum. Hoc nomen Dei est proprie proprium, de quo dictum est: quoniam res omnes repræsentant ipsum per viam originis. Hoc speculum componitur ex omnibus creaturis, vt patuit. Hoc nomen in anima scriptum, illustrat eam. Augustinus enim sic explanat: Nos autē reuelata facie gloriam Domini speculantes, non a prope, sed de longe, scilicet a speculo: sed hoc speculum est cum ænigmatate adhuc, quia si videretur sine ænigmatate, esset homo beatus. Hoc speculum format Augustinus, qui volens ostendere vnitatem, & Trinitatem Dei, dicit sic: Neque enim diuinorum librorum auctoritas tantummodo prædicat, esse Deum verum: sed omnis, quæ nos circumstat, ad quam nos etiam pertinemus, vniuersa rerum natura proclamat, se habere præstantissimum conditorum, qui nobis mætem rationemq. dedit: qua viuientia non viuientibus, sensu prædita non sentientibus, intelligentia non intelligentibus, immortalia mortalibus, impotentibus potentia, iniustis iusta, speciosa deformibus, bona malis, incorruptibilia corruptibilibus, beata miseris præferenda videamus. Et per hoc, quoniam rebus creatis Creatorem sine dubitatione præponimus, oportet vt eum, & summe viuere, & cuncta sentire, atque intelligere, & mori, & corrumpi, mutariq. non posse, nec corpus esse, sed spiritum omnipotentissimum, & speciosissimum, & optimū, verissimumq. fateamur. Duodecim ponit condiciones, æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, ecce quattuor: itē viuus, sapiens, potens, speciosus, & ecce quattuor: item iustus, bonus, beatus, sanctus spiritus, ecce quattuor. De primo quaternario accipitur vnum nomen, scilicet æternus, quod alia tria comprehendit: quia si est æternus, eo ipso est immortalis: & si immortalis, eo ipso incorruptibilis: & si incorruptibilis, eo ipso immutabilis. De secundo quaternario accipitur sapiens, ergo viuus: si viuus, ergo potēs: si potens, ergo speciosus, quia sapientia est forma pulcherrima. Vnde Sapiens dicit: Amator factus sum formæ illius. De tertio quaternario accipitur illud nomen, beatus, quod comprehendit alia tria: quia si beatus, ergo bonus, ergo iustus, ergo sanctus spiritus. In his ergo tribus, scilicet æternitate, sapientia, & beatitudine, vna relucet trinitas: æternitas Patri, sapientia Filio, beatitudo Spiritui sancto. Adhuc etiam redigit ad vnum hæc tria, & accipit sapientiam, & ostendit Trinitatē: quia necesse est, si est sapientia, vt sit mens, quæ cognoscat se, & diligat se, & alia. Nec tamen intelligendum, quod ita sit Pater mens, quod Filius nō sit, immo est infania, immo quia Pater mens, Filius est mens, Spiritus sanctus est mens. Item Filius notitia, Pater notitia, Spiritus sanctus notitia, & sic de alijs. Hoc autem in anima non est, quia mens non est notitia. Sapientia ergo in cognitione est, vbi ergo est cognitio, necesse est, vt sit emanatio, siue generatio verbi, ex qua generatione sequitur productio amoris nectentis. Et si producat, est Pater: Verbum, est Filius: nexus, Spiritus sanctus, in quibus est Trinitas vere distincta, nō in sapientia, & in mēte sicut est in anima. Hoc est ex veritate sapientia. Et hoc dicit Anselmus Monologion. Ex hoc enim, quod sumus Spiritus se intelligit, Filius generatur, Spiritus sanctus spi-

ratur. Hoc est speculum Trinitatis, vnde Augustinus: Sed nos cum Ruth colligamus spicas post messorum, id est post sacros Doctores. Est autem duplex speculum Trinitatis, vnum intellectuale, quod facit intelligere nomina dicta de Deo intellectualia: secundum est magis materiale, quod fit per nomina transumptiua. Prima speculatio, quæ est intelligentia per fidē eleuata, dicit Deum esse trinum, & vnum propter quattuor, quæ sunt in diuino esse, scilicet propter condicionem perfectionis, propter condicionē productionis, productiua diffusionis, diffusiua dilectionis, & vnum sequitur ex altero. Est enim ibi summa perfectio, ex qua sic primum principium habet perfectionem originis, ordinis, indiuisiōis. Est autem origo originans perfectior, quā non originans: & perfectior est origo originans originantem, quā originans non originantem. Ergo si ibi est perfecta origo, necesse est esse Patrem producentem Filium originantem: & Spiritum sanctum originatum. Item a parte ordinis sic: Vbi est perfectus ordo, ibi est ratio principij, medij, & vltimi: alioquin inordinatio accideret in diuinis, sicut supra dictū est. Oportet ergo per rationem ordinis: vt sicut ibi tres personæ sunt ex parte indiuisiōis, sic necesse est, ibi esse indiuisiōnē: alioquin recederet a perfectione, & ab vnitatem. Est enim indiuisio vnitatis quædā: Vnitatis autē est in principijs, & principiat: in vniuersalibus, & particularibus: in volūtate, & natura. Vnitatis in principijs est simplicitatis: in compositis, siue principiat, totalitatis seu plenitudinis: in vniuersalibus conformitatis: in particularibus innumerositatis: in volūtate vniuersitatis: in natura inseparabilitatis. Vnitatis simplicitatis in principijs est defectiua, quia licet quodlibet principium sit simplex, non tamen de se sufficiens est ad aliud producendum, sine alio principio. Item vnitatis totalitatis, siue plenitudinis in principiat deficit, quia non est ex se, nec simplex. Item vnitatis in vniuersalibus deficit, scilicet conformitatis, quia numeratur cum alia. Et licet essentia vniuersalis sit in pluribus, numeratur tamen in illis. Item vnitatis in indiuiduis deficit, quia cum materia numeratur forma. Item vnitatis voluntatis deficit, quia non ita coniunguntur animi, quin separari possint per discordiam. Item vnitatis inseparabilitatis in natura, in Deo ponenda est. Item in primo esse, est ratio perfectæ productionis: & productio similis, & dissimilis: æqualis, & inæqualis: consubstantialis, & essentialiter differentis. De necessitate, si est productio dissimilis, præintelligitur productio similis: quod sic patet: Simile habet se ad dissimile, sicut idem ad diuersum: sicut vnum ad multa: de necessitate tamē idem præcedit diuersum: & vnum, multa: ergo productio similis præcedit productionem dissimilis. Sed creatura producitur a primo in esse, & est dissimilis: ergo de necessitate producitur simile, quod est Deus. Item secundum Boetium inæqualitates oriuntur ab æqualitatibus. Si ergo producitur a Deo, quod est inæquale, scilicet creatura, necessario procedit productio æqualis, quod est Deus. Item si producitur a Deo essentialiter differens, necessario producitur substantialiter idem. Quia autem aliquando extrinsecum est intrinsecum, in illis, quæ habent intrinsecum, & extrinsecum, vt patet, quia verbum dicentis extrinsecum præcedit mentis conceptus intrinsecus; ergo similiter a substantia æterna differens non manet, nisi producatur substantialiter idem. Ergo in Deo prius est productio similis, æqualis, consubstantialis, quā dissimilis, inæqualis, essentialiter differentis. Sed quid dices? Numquid intelligentes primum esse vnum suppositum, vt Gētilis, adhuc intelligunt substantiā, virtutem, & operationem? ergo si ita est, non intellecta Trinitate, vel emanatione, est intelligere productionem. Respondeo: Intellectus duplex est, perfectus, & plenus, & plene resoluens. Et rali intellectu non

Ruth. 2. b

Origo.

Supra ser. 8. pag. 33.

Vnitatis quod duplex.

Intellectus duplex.

Ioan. 16. e

Creatura ad creatorē sicut punctus ad lineam.

Dilectio triplex.

Generatio diuina repræsentatur in creaturis.

Heb. 1. a

Exo. 3. a

Gen. 2. b

Isa. 55. c

non est intelligere. Secundus est semiplenus, sic intelligere semiplene potest intellectus creatus, sic, quod resoluat in plura, quæ in Deo sunt vnum, aliter non. Itē tertia ratio speculi est, quia in Deo est ratio productiua diffusionis. Sic illud esse, summe bonum est, ergo summe diffundit se, scilicet tripliciter, diffusionē actualissima, integerrima, vltimata vel vltimatissima: quia actualissima semper est, semper fuit, semper erit, semper genuit, semper generat, semper generabit. Hoc non potest habere creatura, quod semper sit, semper fuerit, & semper futura sit: ergo necesse est, vt emanet æternus. Item integerrima non est hæc diffusio in creatura, quia Deus non dat totum decorem exemplaris, creaturæ. Vnde hoc nō dat nisi generando filium. Vnde omnia, inquit filius, quæ habet pater, mea sunt: hoc non dicit aliqua creatura. Item hæc diffusio est vltimata, vt det producēs quidquid potest. Creatura autem recipere non potest, quidquid Deus dare potest. Vnde sicut punctus ad lineam nihil addit, non etiam mille millia punctorum: sic bonitas creaturæ bonitati Creatoris nihil addit, quia finitum infinito nihil addit. Ergo necesse est, vt hæc diffusio secundum totum posse sit ab aliquo, quod omni creatura maius cogitari potest: & etiam ipsa creatura maiore se cogitare se potest. Sed in Filio productio est, sicut in Patre est. Si ergo Patre nihil maius cogitari potest, ergo nec Filio. Si pater etiam vltimata diffusionem non se diffunderet, perfectus non esset. Quarta diffusio est per rationem dilectionis: necessario enim oportet, quod vbi beatitudo est, ibi summa sit dilectio. Est autem dilectio reflexa, connexiua, charitatiua. Connexiua dilectio perfectior est, qua alterum diligo, quā reflexa, qua me diligo. Charitatiua autem perfectior ceteris est, quæ habet dilectum, & condilectum, ergo hæc est in diuinis. Hac ergo dilectione Pater diligit Filium, & est infinitus ardor. Item est ibi dilectio gratuita, debita, permixta. Item est ibi dilectio pura, plena, perfecta, vt effluēs & effluxa in Filio: vt refluxa in Spiritu sancto. Ex istis rationibus omnibus fit speculum nobile. Est autem aliud speculum congregatum ex paruis. Vnde nota, quod licet tota Trinitas sit lumen intelligendi verbum, tamen naturaliter habet rationem exprimendi. Omnis autem creatura clamat generationem æternam, & hanc exprimunt, & repræsentant duodecim generationes. Est enim primus modus per diffusionem, secundus per expressionem, tertius per propagationem. Per diffusionem vt splendoris a luce, vel caloris ab igne, vt fluuius a fonte, vt imbris a nube plena, siue rorida. In prima diffusionem deficit æqualitas, quia splendor non æquatur luci. In secunda deficit intimitas, quia calor non est intimus igni, siue vt informanti, siue vt originanti, est enim accidens. In tertia deficit similitudo, quia fons diffundit se per partes nō totus in simul. In quarta deficit integritas, quia non tota pluuia excutitur a nube, immo per guttas. Iungas has quattuor cōditiones, ad vnam diffusionem, quæ sit splendoris habentis æqualitatem caloris, habentis intimitatem, & substantialitatem riuiuli, siue fontis habentis similitudinem imbris habentis integritatem. Et sic habes vestigium generationis æternæ. Vnde filius aliquando comparatur splendori, dicente Paulo: Qui cum sit splendor gloriæ. Aliquando rubo Moyti, vbi fuit expressa persona filij. Aliquando fluuii, vel fonti, vt in Genesi: Fons ascēdebat de terra, & fluuius egrediebatur de loco. Aliquando imbris, vt in Isaiā: Quomodo descendit imber de celo, & illic ultra non reuertitur, sed inebriat terrā, & sequitur: Sic erit verbum, quod egreditur de ore meo, scilicet de corde patris. Secundus modus est per modum expressionis, vt speciei ab obiecto, vt imaginis a sigillo, vt sermonis a loquente, vt cogitatus a mente, & hic est defectus. In prima deficit rei veritas, quia species in oculo, vel in anima non est

veritas rei. In secunda deficit simplicitas, quia imago siue figura non est in puncto, vel in simplici, sed partes habet. In tertia vero deficit stabilitas, quia sermo transit, & non manet. In quarta deficit substantialitas, quia conceptus mentis non est substantia, vel hypostasis. Auferas hos defectus, & pone expressionē, quæ sit speciei ab obiecto, habentis veritatē: vt imaginis a sigillo, habentis simplicitatem: vt sermonis a loquente, habentis stabilitatem: vt conceptus a mente, habentis consubstantialitatem. Et tunc habebis alteram partem speculi. De primo dicit Psalmista: Eructauit cor meum verbum bonum, sequitur: Speciosus forma præ filijs hominum. De secundo dicit Sapiēs: Candor est lucis æternæ, & speculū sine macula, & imago bonitatis illius. Et Apostolus: Qui est imago inuisibilis Dei. De tertio, Iob: Semel loquitur Deus, & id ipsum non repetit. Vnde pone in filio, quod semper sit, & non deficit, nec reuertitur. Quarto pone stabilitatem: conceptus enim mentis æternæ est hypostasis, conceptus nobilissimus, mentalis, perfectissimus. Vnde in Prouerbijs: Nondū erant abyssi, & ego iam concepta eram. Aliquando ergo vocatur filius, species, imago, verbum manens in æternū, conceptus vero non inhærens, sed substantialis, & hypostasis. Sic ergo habes quattuor. Tertia generatio est per probationem, & hoc quadrupliciter, vt germinis a semine, vt arboris a radice, vt prolis conceptæ a ventre, uel vtero materno, ut filij a patre principiante. In prima generatione deficit formositas, quia in semine est forma confusa, & occulta, sed non sic filius. In secunda deficit conformitas, licet enim sit vna radix, tamē differt in forma a ramis, licet vnā arborem faciat. In tertia deficit actualitas, quia mater est principium, & si aliquo modo actuum prolis, potissime tamen passiuum. In quarta deficit coæuitas. Aufer ergo hos defectus, & pone primo formositatem. Vnde Isaias: Erit germen Domini in magnificencia, & gloria, & fructus terræ sublimis. Secundo pone conformitatem, sic filius est conformis patri, vt lignū vitæ in medio paradisi. Vnde dicitur: Lignum vitæ est ijs, qui apprehēderint eam. Tertio pone actualitatem. Vnde Psalmus: Tecū principium in die uirtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex vtero, & cetera. Ex vtero, dicit, ubi est ratio fouendi in sinu patris, a quo non recessit. Quarto pone coæuitatem. Psalmus: Ego hodie genui te, & hoc in æternitate, hoc est in meo hodie æterno. Has duodecim condiciones aggrega, & habebis speculum ad contuendum exemplar diuinum, siue verbum, quod omnia repræsentat, ut splendor procedens a luce, cum perfectione æqualitatis, & sic de alijs. Per has condiciones soluuntur omnia argumenta Arii, per quæ arguit a generationibus imperfectis. De his duodecim dicitur in Genesi: Vidi per somnium solem, & lunam, & stellas undecim adorare me. Iste est ille Ioseph pulcherrimus, quem adorant omnia, & clamant temporalia per lunam, spiritalia per solem. Et undecim stellæ generationes creaturarum, sunt secundum undecim cōditiones, deficiente duodecima, quæ est in generatione filij Dei: ideo ponuntur hic undecim stellæ in numero deficiente a duodenario, qui est numerus excrescens, quia respectu illius generationis habent defectum, & inclināt omnia ad generationem uerbi. Omnia enim indicāt generationem uerbi. Vnde quando videtur splendor, a luce transferenda est mens ad considerandum generationem æternam, & sic de alijs. Et ibi est magna delectatio, dicente Dauid: Delectasti me Domine in factura tua, & cetera. Dicit ergo: Nos reuelata facie gloriam Domini speculantes. Alio modo sic, & magis proprie est generatio per diffusionem, ut splendoris, uel luminis a luce: & ibi est coæuitas, deficit tamen æqualitas, quia splendor non æquatur luci. Item est diffusio, ut ignis ab igne: ibi est æqualitas, ut pater

Psal. 44. a

Sap. 7. d

Col. 1. b

Iob 33. b

Prou. 8. c

Isa. 4. a

Prou. 3. c

Pf. 109. a

Psal. 2. b

Gen. 37. b

Numerus excrescens.

Psal. 91. a

Exo. 3. a

Aug. lib. 15. de Tri. c. 8. 20. 3.

2. Cor. 3. d

Aug. lib. 15. de Tri. c. 4. 20. 3.

Sap. 8. a

Ansel. lib. Monol. c. 46

S E R M O X I I .

Quomodo Deus exemplar est omnium rerum, & scriptura dicitur os Dei.

OS autem reuelata facie gloriam Domini speculantes, & cetera. 2. Cor. 3. d

ret quando vna candela incenditur ab alia, quod tantum est lumen in vna sicut in alia, & quotquot accendantur: deficit tamen consubstantialitas. Item est diffusio riuus a fonte, & hac est consubstantialitas, & intimitas: quia eadē aqua, quae est in fonte, est in riuo: sed deficit nobilitas ortus, quia in riuo per quosdā meatus & colationem, de aqua falsa fit dulcis. Item est diffusio imbris a nube, & ibi est nobilitas ortus, quia habet virtutes caeli, per quas infundit imbrem nubes: deficit tamen formae decor, quia videtur nubes caelum obscurare, & deturpare. Iunge quod nobilitatis est, vt coaruitatem, aequalitatem, consubstantialitatem, formae decorem, & habebis vnam partem speculi. Item est generatio per expressionē, vt speciei ab obiecto: & hic est formae decor, qui deficiebat in generatione imbris. Et hoc est mirabile, quo modo species generatur, quia non de materia aeris: quia cum non dicat essentiam, sed modū essendi, sufficit, vt habeat principium originarium, medium inter principium materiale, & principium effectuum. Vnde Deus dedit virtutem cuiuslibet rei, vt gigneret similitudinem suam ex naturali fecunditate. Vnde secundum quod obiectum gignit similitudinem suam, sic repraesentat generationem aeternam, secundum quod intentio animae eam oculo vnit, sic repraesentat incarnationem verbi. Hac generatio speciei deficit, quia non est ibi formae fixio, sed vario modo habet generari, secundum quod patet in speculis: & diuersimode habet repraesentare prope, vel longe. Item est generatio per expressionem, vt figurē a sigillo, & hoc est formae fixio, quod deficit in praecedenti, deficit tamen vitae vigor. Item generatio sermonis a dicente, vbi est vitae vigor, quia sermo quandam vim vitae secum habet: vt pater, quod duobus dicentibus eandem veritatem, unus melius exprimit alio, & imprimit. Vnde Hieronymus: Habet nescio quid latentis energiae viuae vocis actus, & cetera. Vnde uerba Christi, non dubium, quin prolata; & audita de ore eius, maioris uirtutis, & potestatis erant, quam scripta. Hic tamen deficit uita mansio, quia sermo transit. Item est generatio conceptus a mente, & ibi est, uita mansio, quia omnes cogitatus in memoria manent. Sed ibi deficit consubstantialis fecunditatis uirtus, quia ille cogitatus non est consubstantialis uirtus. Hac quattuor uigantur, scilicet, formae decor, formae fixio, uita uigor, uita mansio, & habes secundam partem speculi: Item est generatio per propagationem, ut germinis a femine: & hoc, est uirtus substantialis, in qua deficit ultimum, similiter deficit uita robur. Item est generatio, ut surculi a radice: & hic est uita robur, sed deficit uita uisus: non enim sentit, uel producat productum, uel productum suam originem. Item est generatio, ut fetus a uentre, uel utero: hic est uita uisus, sed deficit uirtus actiua, quia neutrum est actiuum, sed receptaculum potius, quam actiuum. Item est generatio, ut filij a patre: & ibi sunt omnes dictae condiciones praeter vnam, scilicet lucis, quae est coaruitas, quae est ponenda in generatione filij Dei: & ab illa ultima generatione, scilicet filij a patre denominatur generatio aeterna. Et hac ratificauit Christus cum dixit: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: non dixit in nomine lucis, & splendoris. Haec sunt undecim stellae adorantes faciem pulcherrimum, scilicet undecim condiciones nobiles, iam dictae, quarum duodecima, scilicet coaruitas, est in filio Dei.

Et ex hoc intelligitur, quod est causa causarū, & ars praestantissima originās, dux prouidissime gubernās, lux manifestissime declarans, uel repraesentans, uel rectissime praemians, & iudicans. Et primum ostenditur sic: creatura egreditur a Creatore, sed non per naturam, quia alterius naturae est: ergo per artem, cum non sit alius modus emanandi nobilis, quam per naturam, uel per artem, siue ex uoluntate: & ars illa non est extra ipsum; ergo est agens per artem, & volens: ergo necesse est, ut habeat rationes expressiuas. Si enim dat formam huic rei, per quam distinguitur ab alia re, uel proprietatem, per quam distinguitur: necesse est, ut habeat formam idealem, immo formas ideales. Sic enim in plurali vocantur a sanctis. Item quia est causa conseruans, est dux gubernans. Praest enim ad dirigendum omnes actus secundum quod gubernabiles sunt: non sicut artifex domum dimittit, sed res conseruat, & dirigit. Ideo habet apud se normas directissimas. Nec est idem modus, ut creatura manat a Creatore secundum formas expressiuas, & secundum quod a mente diuina emanant regulae, secundum directionem aeternarum regularum. Item quia doctor est, ipse docet infallibiliter, & certificat sic, quod impossibile est aliter se habere, secundum sententiam omnium doctorū. Christus est doctor internus, nec scitur aliqua ueritas, nisi per ipsum: non loquendo sicut nos, sed interius illustrando: & ideo necesse est, ut habeat clarissimas species apud se, non tamen ab alio accipit. Ipse enim intus est omni animae, & suis speciebus clarissimis resulget super species intellectus nostri tenebrosas, & sic illustrantur species illae obtenebratae, admixtae, obscuritate phantasmatum, ut intellectus intelligat. Si enim scire, est cognoscere rem aliter impossibile se habere, necessarium est, ut ille solus scire faciat, qui ueritatem nouit, & habet in se ueritatem. Item est ius rectissimae remunerationis per leges iustissimas. Si ergo iuste praemiatur, necesse est, ut habeat leges iustissimas. Loquitur ergo scriptura de ipso, ut est exemplar, ut omnis creatura uiuit in formis aeternis: unde Ioānes: Quod factum est, in ipso uita erat. Sciuit autem per cognitionem, & amorem: & qui hoc negat, negat praedestinationem aeternam. Nam ab aeterno nouit Deus creaturam, & amat eam, quia praeparauit eam gloriae, & gratiae. Item habet normas directissimas: unde Apostolus, & Hieremias: Dabo leges meas in uisceribus eorum, & in corde super scribam eas, Super scribit enim primo in natura: secundo in industria, seu in progressu: tertio in gratia: quarto in gloria. In quocumque statu dat normas

mas suas, ergo necesse est, ut in se habeat eas. Item quia est lux illustrans sapientia, est enim speciosior sole, quia licet sol habeat rationem radiandi: non tamen species in se describitas habet, & ideo illud exemplar est pulchrius, quia cum hoc quod lucet, habet species claras. Item est ius per se iudicans: ut in Apocalypsi: Libri aperti sunt, & alius liber apertus est, scilicet liber vitae, & liber conscientiae. Per librum uitae habet anima uiuere, & iudicare: & si liber conscientiae concordat cum libro uitae, approbatur, si autem discordat, reprobatur: unde Psalmus: Imperfectum meum uiderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur, id est manifestabuntur scripti, non de nouo scribentur: in hoc libro scribuntur omnes leges aeternae. Deus ergo est exemplar aeternum, & hac est fides, quae credit Deum esse conditorem rerum, & cetera. Et super hoc fertur speculatio, ut sit ars praestantissime repraesentans. Hac autem ars, & est uita, & multiplex: quomodo autem hoc esse potest, uide-ri non potest, nisi ueniat illuminatio a montibus aeternis, & tunc turbabuntur insipientes corde, & stulti. Oportet enim alte sentire de Deo. Est autem multiplex, quia multa repraesentat, & certitudinaliter. Vnde melius uideo me in Deo, quam in meipso. Est tamen summe uita. Ad hoc notandum, quod causa prima est prima, & immediata: quia prima ideo nihil habet ab alio, sed omnia ab ea: & est immediata, quia causa immediata nobilior est mediata. Quia ergo prima, ideo potentissima, ergo multa potest. Item quia immediata, ideo est actualissima, quia causa immediata in actu est, etiam actualissima, eo quod immediata, quia actus immediatus, quam potentia: non autem est actualissima secundum efficientiam, siue secundum actum extrinsecum, quia non statim facit, quidquid potest: ergo est actualissima secundum actum intrinsecum, qui est dicere. Vnde ab aeterno dixit hoc faciendum, & hoc in tempore fit: hac causa est, quia est uita, & summe simplex: & in eo quod summe simplex, est infinita, quia uirtus, uel causa, quanto magis unita, & simplex, tanto magis infinita, non quidem distensione mollis, sed uirtutis. Hac est lux inaccessibilis, & tamen proxima animae, etiam plus, quam ipsa sibi ipsi. Est etiam inaccessibilis, & tamen summe intima. Hoc autem uidere non est, nisi hominis suspensi ultra se in alia uisione: & quia uolumus uidere simplici intuitu, quo modo illa ars est uita: & tamen multiplex, quia immiscet se cum phantasia: cogitare non possumus, quo modo infinita sit, nisi per distensionē, & ideo uidere non possumus simplici intuitu, nisi ratiocinando. Quia ergo illa ars est uita, sequitur, quod in illa arte est repraesentatio causabilium causaliter, quia rationes illae causae sunt. Ideo sunt in causante, & hinc est, quod causae sunt contingentium infallibiliter. Quod enim contingens est, infallibiliter repraesentatur: exprimit enim modum, qui accidit infallibiliter in re: quia secundum quod in se, & apud se est, exprimit. Vera enim est contingentia a parte rei, ita & infallibilitas ex parte Dei. Item materialium immutabiliter: materialium immutabiliter: quia illae rationes non sunt materiales: possibile actualiter, partibilium impartite, quia non est maior ratio montis, quam milij, nec etiam in anima nostra: accidentium substantialiter, sed illae rationes sunt in Deo, substantialiter, quae est Deus: corporaliū spiritualiter: temporalium sempiternae: distantium indistanter, etiam in anima: dissonantium indissonanter, ut ratio albi, & nigri: deficientium indeficienter, quia quidquid est ibi, uita uiuit. Ad hos splendores exemplares ratio duxit, & fides. Sed uiterius triplex est adiutorium ad cōsurgendum ad exemplares rationes, creaturae scilicet sensibilis, creaturae spiritualis, & scripturae sacramentalis, quae continet mysteria. Quantum ad primum totus mundus est

umbra, uia, uestigium, & est liber scriptus forinsecus. In qualibet enim creatura est resplendentia diuini exemplaris, sed cum tenebris permixta. Vnde sicut quaedam opacitas admixta luminis est uia, intantum est uia ducens in exemplar. Sicut tu uides, quod radius intrans per fenestram diuersimode coloratur, secundum colores diuersos diuersarum partium uitri: sic radius diuinus in singulis creaturis diuersimode, & in diuersis proprietatibus resulget. Vnde scriptū est: In uis suis ostendit se. Item est uestigium sapientiae Dei. Vnde creatura non est nisi quoddam simulacrum sapientiae Dei, & quoddam sculptile. Et ex his omnibus est quidam liber scriptus foris. Quando ergo anima uidet hac, uidetur sibi, quod debet transire ab umbra ad lucem, a uia ad terminū, a uestigio ad ueritatem, a libro ad scientiam ueram, quae est in Deo. Hunc librum legere est altissimorum contemplatiuorum, non naturalium philosophorum: quia solum sciunt naturam rerum, non uestigium. Aliud adiutorium est spiritualis creatura, quae est ut lumen, ut speculum, ut imago, ut liber scriptus intus. Omnis substantia spiritalis lumen est. Vnde Psalmus: Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Simul etiam cum hoc est speculum, quod recipit omnia, & repraesentat, & habet naturam luminis, ut iudicet de rebus. Totus etiam mundus describitur in anima, & etiam est imago: quia ergo est lumen, & speculum habes rerū imagines, ideo est imago: & ex hoc est liber scriptus intus. Vnde ad intimum animae nullus potest intrare, licet sit simplex, hoc autem est intrare ad potentias, quia secundum Augustinum: Intimum animae est eius summum, quanto potentia intimior, tanto sublimior. Haec duo habent magi Pharaonis. Sed tertium adiutorium est scriptura sacramentalis. Est autem omnis scriptura cor Dei, os Dei, lingua Dei, calamus Dei, liber scriptus foris, & intus: unde Psalmus: Eructauit cor meum uerbum bonum, dico uelociter scribentis. Cor Deus, os Pater, lingua Filius, calamus Spiritus sanctus. Pater enim loquitur per uerbum seu linguam: sed qui complet, & memoria cōmēdat, est calamus scribae. Scriptura ergo est os Dei. Vnde Isaias: Vae qui descenditis in Aegyptum, scilicet ad seculares scientias, & os Domini non interrogastis, scilicet sacram scripturam. Non enim debet ad scientias alias descendere, ut sciat certitudinem, nisi habeat testimonium in morte, scilicet Christi, Heliae, Moysi, hoc est, noui testamenti, prophetarum, & legis. Item est lingua, unde: Mel, & lac sub lingua eius: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Haec lingua cibos saporat. Vnde scriptura comparatur panibus, qui habent saporem, & reficiunt. Item est calamus Dei, & hoc est Spiritus sanctus: quia sicut scribens potest praesentialiter scribere praeterita, praesentia, futura. Vnde est liber scriptus foris, quia habet pulchras historias, & docet rerum proprietates. Scriptus est intus, quia habet mysteria, & intelligentias diuersas.

S E R M O X I I I .

Quo exponitur tertia consideratio de multiplici intelligentia sacrae scripturae, & de eius theorijs, & figuris, ac de diuisione intelligentiae per scripturam eruditae.

CONGREGENTVR aquae, quae sub celo sunt, & appareat arida. Fatumque est uia. Et uocauit Deus aridam terram: congregacionesque aquarū appellauit maria. Et uidit Deus, quod esset bonum, & ait: Germinet terra herbam uirentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semina

Hier. in epi. ad Rom. de omn. Scrip. lib.

Mat. 28. d

Mat. 28. d

Mat. 28. d

Mat. 28. d

2. Cor. 3. d

Apo. 20. d

Psal. 138. c

Psal. 75. a

Supra ser. a. pag. 20.

Ioan. 1. d

Heb. 8. d Hier. 31. f

Sap. 6. c

Psal. 4. b

Supra pag. 19.

Psal. 44. a

Isa. 31. a

Mat. 17. a

Cant. 4. c

Psal. 118. a

semen in semetipso sit super terram, & cetera.] Hæc visio
 certæ intelligentiæ per scripturam eruditæ, quæ in-
 telligitur in opere tertiæ diei. Et sicut in operibus
 diei est additio secundæ ad primam, & tertiæ ad vtrâ-
 que; sic ex prima, & secunda visione oritur tertia. Ista
 visio est nobilior, & maior præcedentibus. Et licet
 videatur inconueniens adaptatio, & correspondens
 cum opere tertiæ diei, pro eo, quod terra est infi-
 num elementorum; optime tamen assignatur, quia
 quidquid cælum continet in quadam excellentia,
 terra tenet, & suscipit, vel habet in quadam viuacita-
 te. Vnde suscipit cæli influentias, & facit pulcherrimas
 pullulationes. Consistit autem hæc visio circa
 tria, scilicet spirituales intelligentias sensuum, siue
 sensus: circa sacramentales figuras: circa multiformes
 theorias inde elicitas. Ad hæc tria omnis scri-
 ptura reducitur. Primæ dantur intelligi per congrega-
 tiones aquarum, scilicet spirituales intelligentiæ:
 Secundæ, scilicet sacramentales figuræ per pullula-
 tiones terræ, ibi: *Vidit Deus, quod esset bonum, & ait.*
 Tertiæ, scilicet multiformes theoriarum intelligentiarum
 per semina, ibi: *Cuius semen sit in semetipso, & ce-
 tera.* Quis potest scire infinitatem feminum, cum ta-
 men in vno sint siluarum siluarum, & postea infinita se-
 mina: sic ex scripturis elici possunt infinitæ theoriarum,
 quas nullus potest comprehendere, nisi solus Deus.
 Sicut etiam ex plantis noua semina, sic ex scripturis
 nouæ theoriarum, & noui sensus, & ideo scriptura sacra
 distinguitur. Vnde sicut, si vna gutta de mari extra-
 hatur, sic sunt omnes theoriarum, quæ eliciuntur, respec-
 tu illarum, quæ possunt elici. Primo ergo dicendum
 de intelligentiis spiritualibus, & postea de signis, &
 postea de theoriis, quia signa nil valent, nisi res intel-
 ligantur. Sic ergo primo congregauit aquas, deinde
 produxit arbores, deinde semina. De congregatione
 maris, dicit Psalmus: *Congregas sicut in vtre aquas
 maris.* In vtre congregauit aquas maris, quando in
 corio scripturæ congregauit vniuersalitatem intelli-
 gentiarum spiritualium. Quæ bene comparantur
 mari propter tres rationes, scilicet propter spiritua-
 lium intelligentiarum præminentium primitiuam
 originem: propter intelligentiarum spiritualium
 profundissimam altitudinem: propter intelli-
 gentiarum spiritualium profluentissimam multiformi-
 tatem. De primo: Omnia flumina intrant in ma-
 re, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flu-
 mina, reuertuntur, ut iterum fluant. Sic omnes intel-
 ligentiæ spirituales dicuntur flumina, & viri intel-
 ligentes, quia originem habent a scriptura, & per scri-
 pturam confirmantur, & per illas aliæ intelligentiæ
 habentur: vnde dicitur: *Eleuauerunt flumina Do-
 mine, eleuauerunt flumina vocem suam.* Eleuauerunt
 flumina fluctus suos a vocibus aquarum multa-
 rum: mirabiles elationes maris, mirabilis in al-
 tis Dominus. Vox Dei debuit esse magna. Secunda
 ratio propter profundissimam altitudinem, dicente
 Psalmo: *Qui descendunt mare in nauibus, facientes
 operationes in aquis multis.* Ille descendit cum nau-
 iibus in mari, qui cum spiritu summæ reuerentiæ
 accedit ad exponendum scripturas. In nauibus de-
 scendit, qui habet manu ductionem, lignum crucis:
 quia qui sine isto ligno vult intrare mare scripturæ,
 submergitur, in maximos errores cadens. Nisi enim
 sit Petrus, demergitur. Alta profunditas: quis inue-
 niat eam? sapientia gloriatur, quæ profundum abyssi
 penetravit, & vidit mirabilia Dei in profundo, vnde
 dicitur in Ecclesiastico: *Ego in altissimis habitavi, &
 thronus meus in columna nubis.* Gyrum cæli circui-
 ui sola, & profundum abyssi penetraui. Hæc dicit
 sapientia incarnata. Ego in altissimis habitavi, in crea-
 tione: & thronus meus in columna nubis, in incar-
 natione: & in fluctibus maris ambulavi, in passione:
 profundum abyssi penetraui, in penetratione scri-
 pturarum, quia aperuit sensum post resurrectionem,

vt intelligerent scripturas. Propter fidem crucis Pe-
 trus super mare ambulauit. Tertia ratio est, propter
 profluentissimam multiformitatem materiæ. Pro-
 fluentia est ab aquis, a fluminibus, a fontibus: & a
 mari omnia sunt. Si quæris quomodo per varios
 meatus, & per varios motus, sic respondet nubes, sic
 fluuius, sic fons: vnde Isaias: *Repleta est terra scien-
 tia Domini, sicut aquæ maris operientes.* Et proce-
 dit: *Non occident, nec nocebunt in monte sancto
 meo.* Et hoc potissime refertur ad tempus noui tes-
 tamenti, quando scriptura manifestata est: & maxi-
 me in fine, quando scripturæ intelligentur, quæ mo-
 do non intelliguntur. Tunc erit mons, scilicet Eccle-
 sia contemplatiua: & tunc non nocebunt, quâdo fu-
 gient monstra hæresum sapientiæ vsum. Sed hodie
 mons Syon propter vulpes disperijt, idest propter
 expositores prauos, dolosos, & sceleratos. De isto tertio
 Esther dicitur: *Fons paruus creuit in fluuium maxi-
 mum, & in lucem, solemque conuersus est, & in aquas
 plurimas redundauit.* Scriptura fuit fons paruus in
 legis datione, quia paruus est liber legis præceptorum:
 sed post creuit in fluuium magnum in libro Iosue,
 Iudicum, Regum, Esdræ, Iudith, Thobia, Esther, Ma-
 chabæorum. Et post conuersus est in lucem propheta-
 rum. Nam prophetia lux est: & post in solē, scilicet
 in Euangelio. Et multæ intelligentiæ postea elicitæ
 sunt, & in aquas plurimas redundauit. Istam multi-
 formitatem vidit Ezechiel clarius, qui vidit in me-
 dio, similitudinē quattuor animalium: & primum
 animal habebat faciem hominis: secundum faciem
 leonis: tertium faciem bouis: & quartum faciem
 aquilæ. Et vnumquodque quattuor facies habebat.
 Et post apparuit rota in medio rotæ: & postea dicit,
 quod aspectus rotarum, & opus quasi visio maris, &
 quod rota erat in rota. Et postea dicit, se audiuisse so-
 num alarum, quasi sonum aquarum multarum, &
 quasi sonum sublimis Dei. Per quattuor animalia se-
 cundum omnes intelliguntur scriptores scripturæ sac-
 ræ, maxime Prophetæ, & Euangelistæ. Secundum
 Gregorium, per rotas duas habentes quattuor facies
 intelligitur scriptura, habēs verus, & nouū testamen-
 tum: & quattuor facies, sunt quattuor intelligen-
 tiæ principales, scilicet Litteralis, Allegorica, Mo-
 ralis, Anagogica. Aspectus autem quasi visio maris
 propter profunditatem mysteriorum spiritualium,
 & volatus audiuntur, quando mentes excitantur, &
 fit sonus sublimis Dei, quia omnia sunt a Deo, vnde
 dicitur: *Et vox, quam audiui, sicut vox aquarum
 multarum propter multitudinem intelligentiarum:
 vox citharædorum, propter concordantiam illarum
 intelligentiarum, quia miro modo concordant, &
 mira est harmonia.* Habet autem scriptura multos
 intellectus, quia talis debet esse vox Dei, vt sit subli-
 mis. Ceteræ scientiæ sint contentæ sub vno sensu, sed
 in hac est multiformis. Et in hac signant voces, &
 res: in alijs autem solæ voces, quia vnaquæque do-
 ctrina determinatur per signa sibi conuenientia. Vnde
 litteræ, & voces sunt signa intellectuum. Et quia
 intellectus proportionati, & determinati sunt, ideo
 nomine semel posito, non est vtendum æquiuoce.
 Deus autem causa est & animarum, & vocum for-
 matarum ab anima: & rerum, quarum sunt voces.
 Ideo primus sensus litteralis: deinde quia res signifi-
 cant, sunt tres sensus. Deus enim manifestat se in qua-
 libet creatura tripliciter, secundum substantiam, &
 operationem, & virtutem. Et omnis creatura repræ-
 sentat eum, qui est trinitas: & qualiter peruenit ad
 Deum. Et quia per fidem, spem, & charitatem per-
 uenitur ad Deum; ideo omnis creatura insinuat, quid
 credendum, quid expectandum, quid operandum.
 Et secundum hoc est triplex intelligentia spiritualis:
 Allegorica, quid credendum: Anagogica, quid ex-
 pectandum: Tropologica, quid operandum: charitas
 facit operari. Intelligentia litteralis est quasi facies
 naturalis

Luc. 24. g
 Mat. 14. d
 Isa. 11. b. c
 Esth. 10. b
 Ezech. 1. b
 Greg. lib. 1. in Ezech. ho mil. 6.
 Apo. 14. a
 Ex Arist. li. 1. c. 1. de interpret. i. prim

Luc. lib. 6. ad Gen. ad litteram c. 23. 10. 3.

Psal. 32. d

Eccles. 1. b

Psal. 92. a

Pf. 106. c

Mat. 14. d
 Eccl. 7. c

Eccl. 24. a

naturalis scilicet hominis. Aliæ sunt facies mysticæ. A
 Per leonem, qui habet magnificentiam, allegoria, siue
 quid credendum. Per faciem bouis, qui trahit ara-
 trum, & sulcat terram ad fructificandum, tropologia,
 siue moralis. Per aquilam, quæ in altum volat, ana-
 gogia. Prima facies scilicet litteralis aperta est. Se-
 cunda, allegoria magnificentiæ in altū eleuatæ. Tertia,
 tropologia est fructuosa. Quarta irreuerberatis oculis
 solē intuetur. Hæc quattuor sunt quasi visio maris
 propter spiritualium intelligentiarum primitiuam
 originem, profundissimam altitudinem, &
 profluentissimam multiformitatem. Vnde sicut sunt
 tres personæ in vna essentia, sic tres intelligentiæ in
 vna superficie litteræ.
 Notandum autem, quod mundus si seruit homi-
 ni quantum ad corpus, potissime quantum ad ani-
 mam: & si seruit quantum ad vitam, potissime quan-
 tum ad sapientiam. Certum est, quod homo stans
 habuit cognitionem creaturarum, & per illarum re-
 præsentationem ferebatur in Deum, ad ipsum lau-
 dandum, venerandum, amandum, & ad hoc sunt
 creaturæ, & reducuntur in Deum. Cadente autem
 homine, cum amiserit cognitionem, non erat, qui
 reduceret eum in Deum. Vnde iste liber, scilicet
 mundus quasi mortuus, & deletus erat. Necessarius
 autem fuit alius liber, per quem iste illuminaretur,
 vt acciperet metaphoras rerum. Hic autem liber est
 scripturæ, qui ponit similitudines, proprietates, &
 metaphoras rerum in libro mundi scripturarum. Li-
 ber ergo scripturæ, reparatius est totius mundi, ad
 Deum cognoscendum, laudandum, amandum. Vnde
 si quæras, quid tibi valet serpens, vel de quo tibi fer-
 uit? Plus valet tibi, quàm totus mundus, quia docet
 te prudentiam. Vnde Salomon: *Vade ad formicam
 o piger, & discite sapientiam.* Item Dominus: *Eistote
 prudentes, sicut serpentes.* Hæc quattuor intelligen-
 tiæ, sunt quattuor flumina maris scripturæ, a qua
 deriuantur, oriuntur, & reuertuntur. Vnde sacra
 scriptura est illuminatiua omnium, & reductiua in
 Deum, sicut prius fuit creatura. Sed quomodo habet
 quattuor facies quælibet intelligentia dicta, quia
 dicitur, quod vnumquodque quattuor facies habet?
 Interrogemus amicum sponsi, scilicet Ioan-
 nem, qui est vnum de animalibus, & dicit in Apo-
 calypsi, quod quattuor animalia erant circa thronum
 Dei: & quod animal primum habebat faciem leonis:
 secundum faciem bouis: tertium, faciem homi-
 nis: quartum, faciem aquilæ: & non dixit, quod vnum-
 quodque haberet quattuor facies. Ezechiel dicit,
 quod animalia ibant: & iste, quod stabant. Ezechiel
 dicit, quod animal primum habebat faciem homi-
 nis: iste, quod faciem leonis. Item iste dicit, quod cla-
 mabatur, Sanctus: ille nihil horum exprimit, nisi quod
 dabatur voces. Vnde Ioannes videtur comprehendere
 visionē litteræ Isaiæ, & Ezechielis. Ad hoc notandū,
 quod Ezechiel intendit describere intelligentias istas
 per ordinem principalem, ideo incipit a naturali facie
 hominis, quæ signat intellectum litteralem. Ioannes
 intendit describere quattuor intelligentias non
 principales, secundum quattuor facies, quæ sunt
 quattuor intelligentiæ, scilicet litteralis, allegorica,
 tropologica, & anagogica, cuiuslibet quattuor. Om-
 nis doctrina veteris testamenti, aut est legalis, vt in
 Moyse: aut historialis, vt in libris historialibus: aut
 sapientialis, vt in libris sapientialibus: aut propheta-
 lis, vt in Psalmis, & in duodecim prophetis minori-
 bus, & quattuor maioribus. Noui testamenti scri-
 ptura similiter, aut est legalis, vt in Euangelio, vbi po-
 nuntur præcepta: aut historialis, vt in actibus Apo-
 stolorum: aut sapientialis, vt in epistolis Pauli con-
 iunctis canonicis: aut prophetalis, vt in Apocalypsi:
 quamquam epistolæ ponantur post euangelia, tamen
 actus Apostolorum sequuntur Euangelium. Primum
 quidem sermonem feci de omnibus, quæ cœpit Ie-

Mundus quomodo deseruiat homini.
 Scripturæ utilitas.
 Prou. 6. a
 Mat. 10. b
 Apo. 4. c
 Veneris & noui testamenti diuifio. Supra pag. 3. & 9.
 Act. 1. a

fus facere, & docere. Legalis respondet leoni propter
 magnificentiam, & auctoritatem. Historialis boui,
 qui trahit aratrum propter simplicitatem, & quia
 terram sulcat. Sapientialis respondet homini. Pro-
 phetalis respondet faciei aquilæ. Intendit enim scri-
 ptura reducere ad originale principium per refor-
 mationem. Aut ergo describit æterna, quæ sunt leges,
 & Euangelia: vnde Psalmus: *Præceptum posuit
 Dominus, quod non præteribit.* Et in Ecclesiastico
 Fundamenta æterna supra firmam petram, super
 solidum cor mulieris. Hæc mulier est Ecclesia. Non
 enim intelligendum est, quod lex transeat, siue
 præcepta, immo melius seruantur in patria. Non enim
 eodem modo seruantur in lege veteri, & noua, sed
 melius in noua, completius in patria. Deus enim
 viuunt secundum leges, quas dedit. Si autem scri-
 ptura agat de temporalibus, aut ergo de præteritis,
 & sic est historia: aut de præsentibus, & sic sunt sa-
 pientialia: aut de futuris, & sic prophetalia. Sunt ergo
 mandata, exempla, documenta, reuelationes. Hæc
 prima intelligentia quattuor habet facies, si ordi-
 nem secundum ordinem Ezechielis. Tunc habetur
 rectus ordo in se, sed nos debemus secundum natu-
 ram ferre oculos ad æterna, quæ principalia sunt.
 Anagogia autem est de supernis. Allegoria autem est
 de his, quæ facta sunt. Tropologia de his, quæ fienda
 sunt. Anagogia etiam est pars allegoriæ secundum
 Hugonem, quæ est de credendis. In sensu autem
 anagogico quattuor sunt facies, scilicet æterna Dei
 trinitas, exemplaris sapientia, angelica sublimitas,
 Ecclesia triumphans. Quando ergo scriptura loquitur
 de illis, hoc pertinet ad anagogiam. In allegorico
 sensu sunt quattuor, scilicet humanitas assumpta,
 quantum ad natiuitatem & passionem, quæ sunt prin-
 cipales allegoriæ. Secunda est Mater Dei Maria,
 quia mira dicuntur de ipsa in scripturis, quia in om-
 nibus scripturis refertur relatione ad filium. Et quod
 dicunt aliqui, quare ita pauca dicuntur de beata Vir-
 gine? nihil est: quia multa dicuntur de ea, quia ubi-
 que de ipsa, & plus dicitur de ipsa, quàm si vnus tra-
 ctatus fieret. Tertia Est ecclesia militans, vel mater
 Ecclesia, quæ miras laudes habet in scriptura. Quar-
 ta est sacra scriptura, quæ de se multa dicit, vt patet
 de rotis, patet de micis, patet de mensa, patet de can-
 delabro, patet de Cherubin. In sensu tropologico si-
 militer quattuor facies sunt. Prima, est spiritualis
 gratia, & virtus, & omnis intellectus influentia. Se-
 cunda, spiritualis vita, vt actiua, & contemplatiua, &
 omnis modus viuendi. Tertia, spiritualis cathedra,
 vt magistralis, prælationis, pontificalis. Quarta, spi-
 ritualis pugna, quomodo sit pugnandum contra dæ-
 mones, mundum, & carnem. Istæ sunt quattuor fa-
 cies, quadruplicatæ, in quolibet sensu. Ponamus
 exemplum in vno vestigio de omnibus his: in sole
 scilicet, per quem aliquando Trinitas, aliquando sa-
 pientia exemplaris, aliquando angelica dispositio,
 aliquando Ecclesia triumphans signatur. De Trini-
 tate dicitur: *Sol illuminans per omnia respicit, &
 gloria Domini plenum est opus eius.* Sol habet sub-
 stantiam, splendorem, & calorem. Sic Deus habet
 principium originans, patrem: splendorem, filium:
 calorem, Spiritum sanctum. Idem Sol in cælo quan-
 tum ad substantiam, idem in oculo quantum ad lu-
 men, idem in corpore quantum ad calorem. Sicut
 persuadebatur cuidam cæco, qui aliquando viderat
 solem, & stabat ad solem, nec poterat intelligere, nec
 credere Trinitatem. De secunda anagogia, idest de
 exemplari sapientia, dicitur: *Est enim speciosior so-
 le, & super omnem stellarum dispositionem, & cetera.*
 Est enim speciosa sapientia, quia lux: sed specio-
 sior sole, quia sol intra se radium suum generare non
 potest. Sol autem æternus intra se radium generat
 pulcherrimum. Quidam autem fatuus dixit, quod
 sol erat radius solis. Quidam astrologi dicunt, quod
 omnes

Pf. 148. b
 Eccl. 26. d
 Sensus anagogicus.
 Sensus allegoricus.
 De beata Maria quæ dicuntur in scripturis.
 Sensus tropologicus.
 Solis multiplex significatio in scriptura.
 Eccl. 42. e.
 Sap. 7. c

SERMO XIII.

De mysterio sacre scripturae ante legem, sub lege, & post legem, & de figuris sacre scripturae.

ERMINET terra herbam Gen. 1. b

virentem facientem semen, & cetera. Dictum est, qualiter per congregationes aquarum intelliguntur spirituales intelligentiae scripturae, modo dicendum: qualiter per germinationem terrae intelliguntur figurae sacramentalium.

les. Non enim sine ratione per germinationem terrae intelligitur scriptura sacra, secundum quod habet figuras multipliciter germinantes, & producetes pullulationes in anima. Germinatio enim terrae est viuida, vberissima, venusta, & vigore habens. Ideo germinavit terra herba virentem: & in hoc ostenditur, quod sacramenta scripturae, quae exterius videntur arida, intus sunt viua. Et hoc dixit Saluator Iudaicus: Scrutamini scripturas, in quibus vos putatis vitam habere. Nulla alia scriptura vitam dat, nisi haec. Vnde: Viuifica me secundum eloquium tuum. Et Petrus: Domine, ad quem ibimus: verba vitae aeternae habes. Vnde non sunt figurae aridae, quia in nobis sunt per eas germinationes viuae. Et in Ecclesiastico: Gratiam, & speciem desiderabit oculus tuus, & super hoc virides factiones. Item germinatio est vberissima: Visitasti terram & inebriasti eam, & cetera. Flumen Dei repletum est aquis, & cetera. & valles abundabant frumento. Haec terra viuunt, viget, abundat. Vberissima est sacra scriptura, per hoc quod Deus visitat eam sua influenza, producens pullulationes vberissimas. Terra, quam intrabis possides, non est sicut terra Aegypti, quae irrigatur, sed de caelo, & cetera. Non enim est sicut cetera scientia, sed eam Deus visitat. Attende caelum, & audiat terra: concresecat, vt pluuia doctrina mea: fluat, vt ros eloquium meum. Quasi imber super herbam, & cetera. Recte iste est ros, influenza gratiae Spiritus sancti, qui visitat scripturam, & in qua inuenies fructum. Vnde dicitur: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Item: Det tibi Deus de rore caeli, & de pinguedine terrae abundantiam. Iste Iacob benedicens est scriptura sacra, vel vir spiritualis in ea doctus, ex quo odor procedit, qui per scripturam abundat cuiuslibet intellectui: fructificat quantum ad allegoriam, frumenti: quantum ad tropologiam, vini: quantum ad anagogiam, olei: quia iste sensus est superior alijs, sicut oleum omnibus liquoribus supernat. Item haec est germinatio venusta. Verum est, quod ipsa scabrositas exterior facit eam reputari deformem, & tamen ex hoc est pulcherrima, & speciosa. Nigra sum, sed formosa. Vnde dicitur in Genesi: Platauerat Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formauit. Produxitque Dominus Deus omne lignum pulcherrimum visu, & ad vescendum suauem. Lignum etiam vitae in medio paradysi, lignum etiam scientiae boni, & mali. Per ligna suauia, & pulchra, intelliguntur sacramenta scripturarum, quae magnam habent pulchritudinem: tamen non apparent pulchra, nisi ex conformitate representationis ad representata, tamen ista ligna sunt pulchra, & etiam ordinata. Putant aliqui, quod ista sacramenta, & haec scriptura, ita sit posita, vt homo ponit sententiam, post sententiam, qui litteras facit. Non est ita, quia ordinatissima est, & ordo eius consimilis est ordini naturae, in germinatione terrae. Ibi enim est primo fixio radicum: secundo productio viridantium foliorum: tertio pullulatio vernantium florum: quarto plenitudo reficientium fructuum. Sic in scriptura primo est fixio radicalium virtutum, vt in Patriarchis, qui sunt quasi radices omnium, quae dicuntur in scriptura. Vnde in electione eorum est plantatio prima: sed postea in

insti-

stitutione praceptorum, & sacrificium est productio viridantium foliorum. Vitis frondosa Israel. Postea in manifestatione visionum prophetalium, est pullulatio florum. Postmodum in diffusionem charismatum spiritualium, est plenitudo reficientium fructuum. Vnde primo fuit vnus patriarcha sicut radix, scilicet Abraham: postea alter, vt Isaac: postea Iacob: & ille duodecim patriarchas generauit, & ab illis duodecim tribus. Post hanc plantationem secuta est lex, vt productio virida foliorum, quae vmbra habebat. Et quia non semper debet durare folium, sed venire flos, ideo subsecuta est prophetia cum odore, & pulchritudine. Et quia oportuit, quod caeli roarent, ideo quarto subsecutus est fructus in Christo, quia Christus fructus est legis, & consummatio. De primo dicit pater ad sapientiam incarnatam: In electis meis mitte radices. Et radicaui in populo honorificato. Haec est productio ligni, quod est ad vesendum, suaue. De secunda productione foliorum, dicitur: Quam pulchra tabernacula tua Iacob, & valles nemorosae, quae sunt scilicet mysteria sacrae scripturae. Quis potest cogitare amoenitatem mysteriorum sacrae scripturae, de quibus dicitur: Sedebat vnusquisque sub ficu sua, & sub vite sua. Vnde pulchra est arbor, sed sterilis: pulchra, serpens erectio, & vmbra, sed arbor crucis est fructuosa. Tertia est productio prophetarum pullulatione florum. De quibus dicitur: Flores apparuerunt in terra nostra, & vox turturis audita est. Flores apparuerunt, quando ille dixit: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Sed vox turturis audita est, quando dictum est: Quomodo sedet sola ciuitas, & cetera. Turtur gemitum habet pro cantu. Quarto plenitudo reficientium fructuum, vnde legitur: Erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terrae sublimis. Et hoc fuit, quando illa dixit: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Terra fructificat primo herbam, secundo spicam, tertio granum. Hoc est tempus ante legem, sub lege, post legem. Hunc ordinem sequitur scriptura.

Ad hoc sciendum est, quod propter quattuor traditur scriptura. Primo ad gratiam commendandam. Secundo ad introducendam fidem. Tertio ad referendam sapientiam, quae solum est in ista. Vnde: Quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam praedicationis saluos facere credentes. Quarto ad restaurandum salutem, quae in illa solummodo est, & in nulla alia scientia est salus. Et propter illud quartum est principaliter. Salus enim non est nisi per sapientiam, vnde dicitur: Et neque herba, neque malagma, sed sermo tuus, & cetera. Sapientia diuina non referatur, nec habetur nisi per fidem, quia: Non plus sapere, quam oportet sapere: & vnique sicut diuisit Deus mensuram fidei. Fides autem non habetur nisi per gratiam Spiritus sancti. Traditur autem ad commendandum gratiam Spiritus sancti. Gratia autem Spiritus sancti non est nisi in homine grato. Gratus autem esse non potest, nisi cognoscit suam indigentiam. Indigentia autem est in nobis triplex, scilicet virtutis cognituae, amatiuae, operatiuae, quia caeci sumus, infirmi, maligni. Oportet ergo, vt homo prius cognosceret cecitatem, infirmitatem, malignitatem, quam saluus fieret, vel gratia ei daretur: ergo fuit tempus, in quo fuit cecitas, vt in tempore ante legem: vbi uix cognoscebat aliquis Deum, immo lapides, & opera manuum suarum, pro Deo colebant: & ideo necesse fuit, quod homo conuinceretur de ignorantia. Postea data fuit lex illuminans, & tamen sunt multiplicatae infirmitates eorum: & occasio fuit lex maioris transgressionis, quia: Occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est concupiscentiam, & ideo conuinci debent de infirmitate suae impotentia. Postea fuit tempus prophetarum, qui eis manifeste ostendebat non

posse saluari per legem. Vnde: Sollicitudines vestras odit anima mea. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & taurorum, & hircorum nolui. Et ipsi eos intericiebant, & non solum ipsos, sed ipsi adhaerentes, & Prophetas falsos recipiebant, & in hoc apparuit eorum malitia. Et sic conclusit scriptura omnia sub peccato, quia primo per ignorantiam, secundo per infirmitatem, tertio per malitiam, vt Christus veniens omnium miseretur: & hoc etiam admiratur Apostolus, & allegat auctoritatem Psalmi: Omnes declinauerunt, & cetera. Secundo scriptura traditur ad introducendum fidem, quae est credulitas rerum arduissimarum, & difficillimarum: ideo oportuit, quod promissa miracula, & signa multiformia praemitteret. Sicut materia primo adaptatur, secundo introducit forma: sic primo aliqua facilia Patriarchis fecit, vt promissa, vt quod Abraham filius nasceretur, & quod etiam gentes sibi obedirent, quod crederet, quod filius interficeretur, quod posset resurgere, & quod Deus posset eum resuscitare. Vnde ibi per promissa ductus est homo ad fidem. Post per mysteria, & miracula in deserto, & per signa maxima, vt patet in transitu maris, & flagellatione Aegypti. Post per oracula prophetarum, qui praedicabant eis ventura, vt de Christi resurrectione, & passione: & ipsi eis credebant. Quia ex quo videbant, quod eis eueniebant, quae eis prophetabant, & de Christo uenturo, eis credebant, homo sic dispositus est ad fidem recipiendam. Vnde si primo dixisset Christus: Venite, & credite in me, ego sum Christus, forsitan respondissent, non possumus credere, ideo sic manducandi erant. Tertio scriptura data est ad referendam sapientiam, quae habet duas radices, scilicet timorem, & amorem. Prima radix timor, quia prius est homo animalis, postea spiritualis: & quando per timorem est affectus, tunc fit spiritualis: & ideo secundum has duas radices sunt duo testamenta. Vnum vetus in seruitute generans: alterum nouum in amorem generans. Testamentum vetus in seruitutem generans, promittit temporalia, timorem incuties per poenam. Necesse autem fuit, vt in ueteri testamento esset promissum, quia si semper homo pleteretur poena, & nihil sibi promitteretur, fugeret: ideo adiuncta est promissio repositionis terrae. Testamentum autem nouum promittit spiritualia, scilicet vitam aeternam. Vnde timor non potuit incuti, nec aliquod temporale promitti, nisi genti iam multiplicatae, ideo ante legem oportuit esse tempus naturae. Lex similiter in infirmitate generabit promittens temporalia. Et quia non est facilis transitus a temporali ad aeterna, ab animali ad spirituale; ideo medium fuit tempus prophetarum, ad aptandum homines ad spirituale testamentum. Ad hoc ergo, quod homo haberet veram sapientiam, necesse erat, vt testamentum vetus praecederet nouum, & Patriarcharum tempus praecederet legem. Et sic in quolibet homine est iste ordo: Primo est sensibilis totus deditus sensibus, vt puerulus: deinde fit animalis, cum incipit loqui, & phantasmata incipiunt eum occupare: deinde rationalis, cum incipit legere, & considerare: deinde intellectualis, cum fit sapiens. Quarto ad restaurandum salutem, quae non nisi per Christum restauratur. Non enim restauratur nisi sit desiderata, amata, custodita. Ideo dilata est, vt custodiretur, & desideraretur: quia secundum Augustinum: Ideo sit dilatio sponse, vt charior habeatur. Similiter salus promissa est in Patriarchis, figurata in lege, praenunciata a prophetis, persoluta a Christo. Vnde oportuit, ut prius fieret Patriarcharum fixio, deinde legalium productio, tertio prophetarum pullulatio, ultimo fructus Euangelij, & salutis per Christum plenitudo. Secundum hoc ergo nota, quod in ornamento summi Pontificis quattuor erant ordines lapidum. In veste, inquit, poderis, totus erat orbis terrarum: & parentum magna in quattuor ordinibus lapidum erant sculpta, & in illis sunt quadri-

formes

omnes stellae, & luna recipiunt lumen a sole, & veritatem istius questionis nullus scit. Verum tamen tam stellae, quam luna aliquod lumen habent: & stellae non sic obumbrantur, vt luna, quia hoc habet luna per vicinitatem ad nos, & motum suum: sicut in anima influit aeterna sapientia. Vnde dicitur: Dulce est lumen, & delectabile est oculis videre solem. Tertia anagogia, quia per solem intelligitur angelica sublimitas: Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exufflans, quia radius diuinus vnus idemque, triformiter susceptus tres hierarchias facit. Quarta anagogia est de Ecclesia triumphante, quae etiam intelligitur per solem. Vnde: Sol, & luna steterunt in habitaculo suo, quando anima, & corpus glorificantur: & tunc vadunt in luce sagittarum multarum, propter subitas operationes suas in virtute Dei fulgida, & subita. In allegoria similiter per solem intelligitur Christus: Oritur sol, & occidit. Oritur in natiuitate, occidit in morte: Gyranus per meridiem in ascensione, flebitur ad aquilonem in iudicio. De primo: Oritur enim vobis, & cetera. De secundo dicitur: Occidit eis sol in meridie. In meridie sol occidit Iudaicus. Quando enim Christus fuit in maiori sua virtute scilicet post resurrectionem, & ascensionem: Iudaei fuerunt excacati. De iudicio dicit Iacobus: Exortus est sol cum ardore, & cecidit flos, & scenum aruit. Secunda allegoria de beata Maria, dicitur in Psalmis: In sole posuit tabernaculum suum. Vnde est pulchra, vt luna, electa, vt sol, terribilis, vt castrorum acies ordinata. Vnde est vas luminis susceptiuum, sicut sol, vas admirabile, opus excelsum Dei de caelo. Tertia allegoria de Ecclesia, dicitur in Ecclesiastico: Sicut sol oriens in mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonae species in ornamentum domus suae. Haec Mulier, vel Domus, est Ecclesia: Mulier, quia actiua: Domus Dei, quia cōtemplatiua. Mulier enim ista, est Martha, quae Christum recipit: & multipliciter occupatur. Quarta allegoria est de sacra scriptura, de qua dicitur: Fecit Deus duo luminaria magna, luminare minus, vt praefect nocti, scilicet vetus testamentum: & luminare maius, vt praefect diei, scilicet nouum testamentum. Sicut luna lumen habet a sole, sic vetus a nouo. Quando ergo sol stat in oriente, & luna opposita sibi in occidente, cum dicat Iosue: Sol, ne mouearis contra Gabaon, & luna contra vallē Ailon; tunc vetus testamentum illuminatur, aliter intelligi non potest nisi per nouum. In tropologia similiter intelliguntur quattuor facies. Primo Spiritus sancti gratia, vt habetur: Sol ortus est, & humiles exaltati sunt, scilicet quando Deus per gratiam habitat in nobis. Vnde sicut sol cōtinue illuminat, sic anima cōtinue debet recipere illuminationes a gratia Spiritus sancti. Secundo per solem intelligitur spiritualis vita. Vnde dicitur: Homo sensatus in sapientia manet, vt sol. Nam stultus, vt luna mutatur: sicut sol vadit directe per eclipticam, nec retrogradus, nec stationarius est. Tertio intelligitur spiritualis cathedra, siue doctrine, siue prelationis, siue iudiciaria. Vnde dicitur: Iustitia eius, sicut sol in conspectu meo semper, & sicut luna perfecta. Praelatus est sicut sol quantum ad documenta veritatis, luna quantum ad exemplar virtutis: vel sol sapientiae, luna scientiae: vel sol in quantum iudicat, luna in quantum miseretur. Quarto per solem intelligitur spiritualis pugna. De quo: Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum. Quando pugna erit inter Christum, & antichristum, inter doctrinam veritatis, & falsitatis; tunc Sol erit sicut foccus ciliarius, & ars doctorum veritatis, vel praelatus secundum veritatem obscurabitur per errorem. Alij autem stabunt fortissimi, & si videantur obscuro quantum ad reputationem. Haec sunt quattuor facies animalium, & duodecim lumina, ad quae reducuntur omnia, quae in scriptura continentur.

formes

formes

Myſteria multa declarantur.

Pſ. 118. c

Pſ. 118. c

Breue argumentū lib. S. Aug. de ciuitate Dei.

Greg. 3. Moral.

Gen. 2. a
Gen. 5. b
Gen. 1. b
Gen. 2. d
Gen. 4. b

Luc. 23. e
Gen. 6. 7.

Gen. 9. b
Ibid. c
Gen. 2. 2.

formes ordines myſteriorum, quibus plantata ſunt ſcriptura. Et in primo ordine, ſeu tempore, tria ſunt myſteria, ſcilicet conditionis rerū, purgationis ſclerū, uocationis patrum. Conditio rerū reſpondet prudentiæ patris: purgatio ſclerum ſapientiæ filij, qua iudicat: uocatio patrum bonitati Spiritus ſancti. Similiter ſub lege tria ſunt myſteria, ſcilicet myſterij lationis legum, in quattuor libris Moysi, ſcilicet tribus, in quibus deſcribitur latio legis: & in quarto eſt reparatio legis. Genetiſ autem datur tempore naturæ, ubi, & in quo ſunt magna myſteria, quia vberriſmus eſt myſterij. Myſterium ſecundum eſt proſtrationis hoſtium in Iofue. Tertium eſt promotio iudicij, vt in libro iudicij, & Ruth. Primum myſterium reſpondet patri, ratione auctoritatis. Secundum filio, quia eſt uerbum mundans, & purgans. Tertium Spiritui ſancto, ratione gratiæ. Hoc tempus dicitur legis, quia adhuc Prophetæ non apparuerunt. Tempus prophetiæ a Samuele incepit, quod habet ſimiliter tria myſteria. Primum inuentionis regum, vt in libro Regum, & Paralipomenon. Secundum fuit reuelationis Prophetarum, vt in Pſalmis, & duodecim Prophetis minoribus, & quattuor maioribus. Tertium reſtaurationis principum, & ſacerdotum, & illud eſt Eſdræ, Neemiæ, & Machabæorū. In quarto tempore ſunt tria myſteria, primum redemptionis hominum in Euangelio: ſecundum diſſuſionis chariſmatum in actibus Apoſtolorum, & epistoſ Pauli, & canonicis, ubi oſtenduntur ſeptem dona Spiritus ſancti: tertium reſeruationis ſcripturarum in Apocalypſi. Poſt quod non poteſt eſſe aliud. In his duodecim myſterijſ eſt tota ſacra ſcriptura. Iob autem, & Eſther, Thobias, Iudith, cohærentes ſunt alijs, quia Iob cohæret legi, & Prophetiſ: alij tres cohærent libris reſtaurationis. Vnde dixit Hieronymus, quod aliquando liber Iob tantæ auctoritatis fuit apud Iudæos, vt poneretur in arca cum uirga. Hæc ſunt duodecim ligna pullulantia in paradifo. In quolibet iſtorum ſunt duodecim lumina trium intelligentiarum ſcripturarum, ſcilicet allegoria, anagogia, & tropologia, & duodecim, duodecies ſunt 144. & reſultat numerus ſignatorum, & numerus ciuitatis. Vnde dicitur: Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. De his lignis uolo ædificare, & erigere tabernaculum in corde. In paradifo fuit lignum uitæ, & lignum ſcientiæ boni, & mali, quia in omnibus myſterijſ explicatur Chriſtus cum corpore ſuo, & Antichriſtus cum corpore ſuo, & diabolus. Et hoc modo Auguſtinus fecit librum de ciuitate Dei, ubi incipit à Cain, & Abel. In primis quattuor libris agit de Deo, & reprobat idolatriam, & in quattuor alijs de initio Eccleſiæ: in alijs quattuor de progreſſu: in vltimis quattuor de Eccleſiæ conſummatione. Omnes enim ſancti præſignauerunt Chriſtū tam factō, quàm uerbo, vt Iob etiam magis factō, quàm uerbo, vt dicit Gregorius. Dicamus ergo de Chriſto, quod eſt lignum uitæ in medio paradifi, qui ſignatur in quattuor, quæ ſunt in primo myſterio ab illo loco: In principio creauit, uſque ibi, corrupta eſt. Signatur igitur p luminare maius, per lignum uitæ, per Adæ connubiū, maxime per Abel occiſū: quia Chriſtus interfectus eſt a fratribus ſuis, & ſignum poſitum eſt Iudæis, vt non interficiantur, ſed ſint uagi, & profugi ſuper terram. In ſecundo myſterio, ſcilicet purgationis ſclerū, ſignatur per Noë hierarcham, qui habuit tres filios, & ſignat Chriſtū, qui habuit tres filios, ſcilicet Græcos, Iudæos, & Latinos: quia ſcriptus erat titulus litteris Græcis, Hebraicis, & Latinis. Signatur etiam per arcam fabricatam, quæ reſpondet corpori Chriſti principaliter, ſecundario Eccleſiæ. ſignatur per arcam in nubibus, qui eſt ſignum fœderis, ſignatur per Noe nudatum iacentem in tabernaculo ebriū. Inebriatus fuit Chriſtus amore ſponſæ ſuæ, & nudatus in cruce, quem de-

riſt ille peſſimus Cham. In myſterio uocationis ſignatur per quattuor: per ſacrificium Iſaac, quia proprie per Abraham Deus pater ſignatur: per Iſaac, filius, qui ſicut ligna in collo portauit, ſic lignum crucis Chriſtus. Signatur per Iacob ſecundantem uxores: per Iudam, qui habuit duos filios, Zaram, & Phares, de quo multa dicuntur in benedictionibus ſcilicet: Catulus leonis Iuda, & cetera. Vnde etiā legiſlator interſeruit figuram illam de duobus filijs Iuda de Thamar: ſignatur etiam per Ioseph rectiſſime, qui uenditus a ſuis exaltatus fuit inter alienos. Hæc ſunt duodecim myſteria principalia ante tēpus legis Moysi. Sub lege, in myſterio lationis legis ſignatur per uirgam Moysi, per quā flagellatur Aegyptus, qui ſiccavit maria, quæ eſt uirga uirtutis. Signatur per arcam teſtamenti per multa in ea recondita: ſignatur per ornatum pontificis, mitram, ſuper humerale in cuius morte profugi debebāt redire ad propria. Signatur etiā per ritum ſacrificij, per agnū, arietem, uitulum, quæ omnia referuntur in Chriſtum. In myſterio proſtrationis hoſtium ſimiliter Chriſtus ſignatur, per Ioseph ingreſſū, qui diuiſit Iordanem, ubi datur forma baptiſmi, & aquas, quæ deſcendebant in mare mortuum, fecit redire in ſuam originem, hoc eſt, animas. Signatur per ſuum conſictum, ſignatur per ſuum triumphum, qui deſtruxit Hierico, ſuſpēdit reges, & poſt, funiculis terram diuiſit, & eſt introductor in terram promiſſionis. Ita Chriſtus introducit nos in cælū per ſuum introitum. In myſterio promotionis iudicij ſignatur per Caleb, cui uirtus durauit, qui explorator terræ fuit de tribu Iuda: per Othoniel, qui propter uictoria. Axam, habuit uxore: per Gedeon, de quo in Iſaia dicitur: Sicut in die Madian: per Samſonē, qui in omnibus reſertur ad Chriſtum: per interfectionem leonis, per portas aſportatas, qui etiam plures interfecit in morte, quàm uiuus. Per amiſſionem capillorum ſignare nō poteſt Chriſtum, ſed ſignat Chriſtianum, qui amittit ſeptiformem gratiam Spiritus ſancti. Vnde, quando non poteſt aliquid myſticari in capite, transferendum eſt ad membra. In myſterio inuentionis Regum ſignatur per Dauid, per Salomonem, per Ezechiam, per Ioſiam. Per Dauid ſignatus eſt in multis. Salomon ſignat Chriſtum præterquam in mulieribus, in quibus nullum bonum ſignificare poteſt. Vnde in Cantico, ubi dicitur: Sexaginta ſunt Regi-næ, & octoginta concubinae, & adoleſcentularum, & cetera, de uxoribus non loquitur ad litteram, imo myſterialiter ponuntur ibi, in quibus ſignantur animæ perfectæ, & imperfectæ. Signatur per Ezechiam: Ego, inquit, dixi, in dimidio dierum meorum uadam, & cetera. Ioſias etiam ſignat Chriſtum, de cuius morte factæ ſunt lamentationes: Quomodo ſedet ſola ciuitas, & cetera. Melius autem dicitur ſic, quia Chriſtus oſtenditur per uisum, per ſignum, per factum. Per uisum ſicut uidit Hieremias ollam ſucenſam, & ſic de alijs. Per ſignum, ſicut de Eliſæo, & Giezi, qui portauit baculum ſuper puerum, & nō reuixit, & poſtea ipſe incubuit ſuper ipſum, & ſecundum Gregorium ſignat legem, & Chriſtum. Per uerbum, quod audiebant, & nō uidebant, ſicut dicebāt: Verbum, quod locutus eſt Dominus, & cetera. Per factum, vt Ionas. In myſterio reuelationis Prophetarum ſignatur per cantū harmoniæ. Etiam in Pſalterio decachordo, ubi Dauid addiſcit prophetare. Per lumen ſapientiæ in libris ſapientialibus. Per canticum lætitiæ, quod eſt ſponſæ Chriſti in Cantico. Per uisum prophetiæ, quod eſt diuerſimode: uis ſicut uirgam uigilantem uidit Chriſtum, alius ſuper Solium excelſum, alius uſtitum. In myſterio reſtaurationis, primum ſignatur per Eſdram, qui ſcripturam, & litteras reparauit: per Neemiam, qui ciuitatem reparauit: per Zorobabel, qui templum reparauit: per Ieſum filium Iofedech, qui ritum colendi repa-

Gen. 29. & 30.
Gen. 28.
Gen. 49. b
Gen. 37. & 41.
Exo. 7. & 14.
Exo. 25. & 28.
Exo. 29.
Leu. 1. & ſeq.
Num. 28.
Iof. 4. d
Iof. 6. & ſeq.
Iudic. 1.
Iſa. 9. a
Iudic. 14. & ſeq.
Cant. 6. a
Iſa. 38. b
Thre. 4. a
Hier. 1. c
4. Reg. 4. e
Greg. lib. 9. Moral. cap. 21. in 9. c.
Iob.
Iſa. 24. a & 37. d
Ionæ 2.
Pſ. 91. a
Hier. 1. c
Iſa. 6. a
Ezech. 9. a
4. Eſd. 14.
1. Eſd. 5. a

Luc. 1. a
Act. 19. a
Gen. 49. d
Apo. 1. c
Apo. 12. c
Apo. 17. c
Apo. 14. c
Apo. 21. a
Gen. 1. a
Apo. 21. a
Exo. 26. d
Col. 2. a
Gen. 1. b
Gen. 4. d
Apo. 7. b
Gen. 49. c

di reparauit. In myſterio redemptionis hominum ſignatur Chriſtus, vt homo manſuetus in Matthæo: vt Leo triumphas in Marco: vt uitulus occiſus in Luca. Vnde: Fuit in diebus Herodis ſacerdos, & oculū habet ad paſſionem: vt aquila uolans ad diuinitatem, in Ioanne. In myſterio diſſuſionis ſignatur per Ioannem, vt doctor: vt diſſuſor largus in Actibus, cū dedit Spiritum ſanctum: vt diſſuſor pius vt in Paulo, in quo conſummantur Actus Apoſtolorum. Vnde Lucas pauca dicit de alijs Apoſtoſis, & ſtatim tranſit ad Paulum, qui dedit Spiritum ſanctum: ſicut patet de illis duodecim, qui baptizati erāt in baptiſmo Ioannis, nec mirū, quia ipſe Benjamin, vt lupus rapax uſtimus Apoſtoſorū, per quem ſignatur ordo futurus. Signatur, vt diſſuſor prudens in canonicis, vt diſſuſor ſapiēs in epistoſis Pauli. In myſterio reſeruationis ſcripturæ, ſignatur per modum præſidentis, vt patet per filium hominis in medio candelaborum, qui habebat ſeptem ſtellas, & ſeptem eccleſias. Per modū præliantis, vt agnus cum beſtia, cum dracone. Per modū triumphantis, quia habebat gladium, & falcem acutam. Per modum beatificantis, quia uidit cælum nouum, & terram nouam. Hæc ſunt myſteria circa lignum uitæ, ſcilicet ſcripturæ, quæ, incipit ab æternitate, & terminata eſt ad æternitatē. In principio creauit Deus cælum, & terram. In fine uidit Deus cælum nouum, & terram nouam. Hæc quadraginta octo tabulæ tabernaculi: uiginti in uño latere, & uiginti in alio: in poſteriori, octo, in quibus ponitur arca, ſcilicet Chriſtus, continens in ſe omnes theſaurus ſapientiæ, & ſcientiæ, in quem Cherubin reſpiciunt. Hæc ſunt duodecim ligna circa lignum uitæ.

S E R M O X V.

De myſterio ſcripturæ, & corpore Chriſti, & de Antichriſto.

DROTULIT terra herbā uirentem.] Dicitur eſt, quod in duodecim myſterijſ principalibus oſtenditur Chriſtus: per oppoſitum oſtenditur Antichriſtus: quod ſic maſteſtatur: Primum myſterium eſt conditionis rerum, & ibi oſtenditur per Lamech, qui primus introduxit bigamiam, & fuit trāſgreſſor legis naturæ, & fuit luxurioliſſimus, & inde uidentes filij Dei filias hominum, quod eſſent pulchræ, & cetera. Propter quod inductum fuit diluuiū. Et inde colligitur, qualis erit Antichriſtus, quia immundiſſimus: & inde oſtenditur eſt ſignificatio, quia interficiet illum, in quo poſitum eſt ſignum, ſcilicet inter Iudæos, qui per Cain ſignificāt. Et ideo de Lamech uſtio dabitur ſeptuagies ſepties, quia maius erit peccatum eius, quàm Iudæorum. In ſecundo myſterio, ſcilicet punitionis ſclerum, ſignatur in Nemroth, qui primus ſe fecit Imperatorē, cuius auctoritate ædificata eſt turris, quæ tægeret cælum, per quod intelligitur, quod Antichriſtus erit ſuperbiſſimus, ita ut extollatur, ſup omne, quod dicitur Deus. In tertio myſterio, ſcilicet uocationis, vel electionis patrum ſignatur per Dan. Et aliqui uolunt dicere, quod ad litteram erit de tribu Dan. Vtrum autem ita ſit, non audeſt affirmare: attamen in Apocalypſi nō ſignatur tribus Dan. De iſto Dan dicitur in Genetiſ: Fiat Dan coluber in uia, cerastes in ſemita, qui abſcōdit ſe in ſabulo, vt capiat aues circa uolantes, & in hoc oſtendit, quod erit fraudulentiffimus. Mordet autem uingulas equorū, vt cadat aſcenſor eius retrorſum. Certum eſt, quod per equum ſignatur prædicator ueritatis: per uingulā perfectio Euangelica, quam Antichriſtus impugnabit. Equus enim ſi non habet fixationem uingulæ, non ualeſt. Ioseph enim erat cum

filijſ ancillarum, qui uendiderūt fratrem ſuum. Dan autem primogenitus fuit ancillarum. In quarto ſcilicet myſterio lationis legis, ſignatur Balaam, qui dedit peſſimum conſilium, qui fuit idolatra, licet multa bona diceret, tamen aras ædificabat, & auguria quærebat. Et in hoc ſignatur, quod erit peſſimus idolatra, & inuocator demōnum, nec Deum magnum adorabit in loco ſuo. In quinto myſterio, ſcilicet proſtrationis hoſtium ſignatur per Achan, qui furatus fuit de anathemate, & mortuus excōmunicatus: & in hoc ſignatur, quod erit auariſſimus. In ſexto myſterio, ſcilicet cōſtitutionis, vel promotionis iudicij ſignatur per Abimælech, qui ſeptuaginta fratres meliores ſe interfecit, & in hoc ſignatur, quod erit crudeliſſimus. In ſeptimo myſterio, ſcilicet uñctionis regum ſignatur per Goliath armatū, qui ex probraſt agminibus filiorū Iſrael. Erit enim magnificus in exterioribus, loquetur blaſphemiam contra populū Dei. In octauo myſterio, ſcilicet reuelationis prophetarum, per regem impudentem, quia ſciet argumenta, & rationes uſtra humanum modum, & erit intelligens propoſitiones, & aſtutiſſimus. In nono myſterio, ſcilicet reſtaurationis principum, ſignatur per Antiochum, qui interpetatur ſilentium paupertatis, qui deſtruxit omnes leges uſnam facere, qui illoſ ſeptem fratres interfecit. Fecit enim, quod facere nullus auſus fuit, ſcilicet deponere legē Iudæorum. Verum eſt, quod Aman attentauit Iudæos diſperdere, ſed non præualuit, in quo ſignatur, quod erit deſtructor legis Euāgelicæ, & occiſor Chriſtianoſum. In decimo myſterio, ſcilicet redemptionis hominū ſignatur per Iudam proditorē. Erit enim maligniſſimus. In myſterio uñdecimo, ſcilicet diſſuſionis chariſmatū, ſignatur per Simonem Magum, qui uoluit emere Spiritū ſanctum: & in altum aſcēdit, & corruit, quia demones inuocauit. Erit enim mendaciſſimus, vt ueniat in ſignis, & prodigijs mendacibus, & cetera. In myſterio duodecimo, ſcilicet reſeruationis ſcripturarum, ſignatur per beſtiam abyſſalem, ſue aſcendentem de abyſſo, quæ omnia conculcat. Erit enim confirmatus in omni malitia. Habebit enim ſeptem capita, id eſt omnia genera tentandi, & omnes modos, nunc per diuitias, nunc per falſa miracula, nunc per metum. Vnde in Iob dicitur: Strinxit caudam quaſi cedrum, quia in eo conſtabuntur omnes malitiæ. Et ſicut Chriſtus habuit omnia chariſmata, vt natura aſſumpta potuit accipere, ſic ille omnes malitijs, ſic ergo ſcriptura explicat paulatim procedendo, quomodo Antichriſtus primo erit immundiſſimus. Vnde iuxta lignū uitæ erit lignum ſcientiæ boni, & mali, quia promittet bona, & dabit mala. Vnde efficitur ſerpens, draco, & beſtia. In omnibus enim myſterijſ correſpondentia eſt Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, quia Trinitas debet maxime reſulgere in operibus horum myſteriorū. Sequitur de feminibus, & fructibus. Protulit terra, & cetera. Sicut enim in cōgregatione aquarū ſignatur multiformitas intelligentiarum, & in germinatione terræ multiformitas ſacramentalium figurarum, ſic in feminibus oſtendit ſe habere infinitatem quamdam cęleſtiū theoriarum, quæ ſignantur per ſemina. Intelligentiæ enim principales, & figure in quodam numero certo ſunt, ſed theorię quaſi infinite. Quia ſicut refulſio radij, & imaginis a ſpeculo fit modis quaſi infinitis, ſic a ſpeculo ſcripturæ, quis poteſt ſcire, quot ſunt media inter angulum acutum, & obtuſum, uel rectū? Sicut enim in feminibus eſt multiplicatio in infinitū, ſic multiplicātur theoriæ. Vnde legitur: Pertranſibūt plurimi, & multiplex erit ſcientia, quia uarie inſpicit hic, & ille in ſpeculo. Hæc conſideratio theoriarū, inter duo ſpecula duorum Cherubin, id eſt duorum teſtamentorum, quæ reſulgent in inuicem, vt transformetur homo de claritate in claritatem. Hæc autem germinatio ſeminum, dat intelligere ſecundum diuerſas temporum coaptationes,

Nu. 23. a
Iofue. 7. a
Iudic. 9. a
1. Regum 17. a
2. Mach. 7
Act. 8. d
Apo. 11. b
Ibid. 13. a
Iob 40. c
Gen. 2. b
Intelligentiæ principales certo numero deſinitæ.
Dan. 12. b

nes, diuerſas theorias, & qui ipſa ignorat, iſtas ſcire non poteſt. Non enim ſcire poteſt futura, qui præterita ignorat. Si enim non cognoſco cuius arboris ſemen eſt, non poſſum cognoſcere, quæ arbor debet inde eſſe. Sed cognitio futurorum, dependet ex cognitione præteritorum. Moyses enim prophetas de futuris, narrauit præterita per reuelationem. Notandum autem, quod ſicut Deus ſex diebus mundum fecit, & in ſeptimo requieuit, ita corpus Chriſti myſticum ſex habet ætates, & ſeptimam, & octauam, quæ currit cum ſexta. Hæ ſunt rationes ſeminales, ad cognoſcendum ſcripturas. Prima ætas quaſi infantia ab Adâ uſque ad Noe. Deus enim in principio, quaſi in femine, poſiuit, quod poſtea pullulauit in factio myſtico, vel opere. Prima dies ſignat primum tempus, quo datur homini lux, & cognitio, & hæc eſt infantia, quæ obliuione deletur: ſic quidquid actum eſt uſque ad tempus, quo per diluuium deletum eſt omne animal, præter illa, quæ fuerunt cum Noe. Secundum tempus reſpōdet ſecundæ diei, vt ætati pueritiæ, quia tunc factum eſt firmamentum in medio aquarum, & in tempore illo factum eſt fœdus per arcam, ne homines deleantur per aquas inferiores: & per arcū, ne ulterius per diluuium perirent. Et ſicut in pueritia pueri loquuntur, & diſcunt loqui, ſic in tēpore ſecundo diuiſe ſunt linguæ. Et hæc ætas durat a Noe uſque ad Abrahā. In tertia die terra germinauit, & in tertia ætate, ſcilicet adoleſcentia homo potens eſt generare. Et in tertia ætate, quæ durat ab Abraham uſque ad Dauid, tunc cœpit Synagoga in Abraham, & per circumciſionē factam in carne eius, florere. In quarta die facta ſunt luminaria cæli, & adornatum eſt cælum, & reſpondet quartæ ætati, ſcilicet iuuentuti, quia illa ætas apta eſt ſapientiæ. Et in quarta ætate, quæ durat a Dauid uſque ad tranſmigrationem Babylonis, uiguit & floruit regnum, & ſacerdotiū, quaſi duo luminaria, & ſtellæ fuerunt prophetæ ſancti. Quinta die facti fuerunt piſces, & reſpondent ſenectuti, ubi iam incipit calor diminui, & in quinta ætate ſcilicet, a tranſmigratione Babylonis uſque ad Chriſtum, tunc Synagoga incœpit deficere, & ſenuit, & perdidit auctoritatem. Sexta die factus eſt homo princeps beſtiarum, & reſpōdet ſenio, quæ ætas eſt matura, & apta ſapientiæ, & reſpondent ſextæ ætati, quæ durat a Chriſto, uſque ad finem mundi: & in ſexta ætate Chriſtus natus eſt, & ſexta die crucifixus, ſexto menſe cōceptus poſt conceptionē Ioannis, ſexto menſe poſt natiuitatem eiufdem natus. Sapiētia ergo, ſexta ætate, incarnata. Septima ætas currit cū ſexta, ſcilicet requies animarū poſt Chriſti paſſionē. Ad has ſequitur octaua ætas, ſcilicet reſurrectio mortuorum, de qua Pſalmiſta ait: Mane aſtabo tibi, & uidebo, & cetera. Et eſt reditus ad primum, quia poſt ſeptimam diem reſgreſſus eſt ad primū. Hęc ſunt ſemina iactata ad intelligentiam ſcripturarum, quæ producuntur de illis arboribus ſecundum expoſitionem communem aliquorum; & ſic tempus diuiditur in octo ætates. Secundum alios reducit tempus ad quinque, & hoc ponit Chriſtus, qui ponit quinque uocationes. Simile eſt regnum cælorum patrifamilias, qui exijt conducere operarios ſuos in uineam ſuam hora prima, ſcilicet, mane, tertia, ſexta, nona, uñdecima. Mane fuit initium creaturæ, quia uocauit Deus hominem de paradifo, & præcepit, vt operaretur, & cuſtodiret illum. Adhuc tamen lignū non habebat ſurculum, de lignis tamen facere poterat, quæ ſibi obediebant. Secunda uocatio fuit per flagellum, quod prædicabat ſub Noe, vt cauere a peccato. Tertia ſub Abraham, qui fuit cultor Dei, & erectoſ altarium, & hoc uſque ad Moysen. Quarta ſub Moysē per legem, & miracula, & hoc uſque ad Chriſtum, Quinta ſub Chriſto, & per Chriſtum per pœnitentiā, ad quam nos uocauit, & ad nuptias. Secundum ſanctos modernos, & antiquos diſtinguuntur

tria tempora, ſcilicet legis naturæ, legis ſcriptæ, & legis gratiæ. Septenarius appropriatur Spiritui ſancto propter chariſmata gratiarum ſeptem. Quinarius filio propter quinque ſenſus ſpirituales. In huius ſignum Cherubin ala habebat quinque cubitos. Ternarius patri, quia ternarius eſt principium perfectorum. Item omnis probatio neceſſario a ternario incipit, & eſt prima. Item pater tres habet notiones, eſt enim generans, innatiſcibilis, ſpirans. Triplex eſt lex: intraſcripta, vt conſcientiæ: extra poſita, vt legis ſcriptæ: deſuper inſuſa, vt gratia. Hęc ſunt ſemina, quæ qui ignorat, ſcilicet hæc tempora, non poteſt uenire ad myſteriū ſcripturarum. Iunge ſeptem ætates, quinque uocationes, tria tempora, & habes quindecim, qui numerus myſterium habet, vt oſtēdit Hieronymus. Per deſcenſum Spiritus ſancti ſuper centum uiginti credentes, per iſtos quindecim gradus habet ſol intelligentiæ aſcēdere ſuper noſtrum hemiſphærium in vna hora: quia ſi dies naturalis uiginti quatuor horas habet, & quolibet ſignū triginta gradus, & quolibet die uoluntur duodecim ſigna, neceſſe eſt, vt in hora vna eleuetur ſol ſuper hemiſphærium noſtrum quindecim gradibus: & illud eſt mane reſurrectionis, quando erimus in fine ſæculi. Pſalmus: Mane aſtabo tibi, & uidebo. Hęc ſemina absolute conſiderata ſunt. Item comparatur, quod oritur, ad ſemen, de quo oritur, & ad arborem, de qua ſemen oritur. Sic comparatur nouum teſtamentum ad uetus, vt arbor ad arborem, & littera ad litteram, & ſemen ad ſemen. Et ſicut arbor de arbore, & ſemen de ſemine, ſic littera de littera, & teſtamentum de teſtamento. Secundum hoc assignatur conuenientia duorum teſtamentorum ſex modis, ſecundum differentiam unitatis, qualitatis, ternarij, quaternarij, quinarij, & ſenarij: & addita unitate, ſecundū rationem unitatis, duo ſunt teſtamenta, vnum in ſeruitutē generans, alterum in libertatem. Vnum ſecundum amorem, alterum ſecundum timorem. Vnum ſecundū litteram, alterum ſecundum ſpiritū: Vnum ſecundum figuram, alterum ſecundum ueritatem. Sic diſtinguuntur iſta duo tempora, & dies, & nox. Vnde Pſalmus: Dies diei eructat uerbum, & nox nocti, & cetera. In nocte illa, lex fuit, vt luna: & patres, vt ſtellæ ſecundum Gregorium. Sed cum uenit ſol, id eſt nouum teſtamentū, tunc fuit clara dies. Alia diſtinctio eſt ſecundum rationem qualitatis. Vetus teſtamentum habet duo tempora, tempus ante legem, & tempus ſub lege. Sic nouo teſtamento reſpondet duplex tempus, tempus uocationis gētium, quod reſpondet primo: & tempus uocationis Iudæorum, quod reſpondet ſecundo. Hoc tempus erit, & nondum eſt, quia tunc implebitur illud Iſaiæ: Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebunt tur ultra ad prælium, quia hoc nodum adimpletum eſt, cum adhuc uigeat uterque gladius. Adhuc enim ſunt diſceptationes, & hæreſes. Iudæi enim, quia hoc ſperant, credunt nondum ueniſſe Chriſtum. Quod autem Iudæi conuertantur, certum eſt per Iſaiam, & per Apoſtolum, qui eius allegat auctoritatem. Si fuerit numerus filiorum Iſrael, & addit item Apoſtolus: Cæcitas ex parte contingit in Iſrael, donec plenitudo gentium ſubintraret. Et hoc oſtēdit Iſaias dicens: Verbum miſit Dominus in Iacob, & cetera. Verbū miſit in Iacob, eſt filius Dei, naturæ aſſumptæ de Iacob unitus, quia fuit de eius ſemine, ſed cecidit in Iſrael uerbum ſpirituale. Nos ſumus filij Iſrael, & filij Abraham ſecundum repromiſſionem, quia ſumus imitatores ſeclē Abrahæ. Vnde dicitur: Cognouit bos poſſeſſorē ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui; Iſrael autem, & cetera. Bos, ordo Apoſtolicus. Vnde Paulus dicit ſe Hebræum ex Hebræis. Iſti fuerunt Boues, proſcidentes terram tam ſcripturæ, quam cordis noſtri. Aſinus fuit populus Gentilis. Et Iſaias: Venite aſcendamus in montem Domini, & ad Domum Dei Iacob,

3.Reg.6.c
Hierony. in Ezech. c.5. & in Epiſt. ad Gal. c.1.
Pſal.5.a
Gal.4.c
Pſal.18.a
Iſa.10.c
Rom.9.b
Rom.11.c
Iſa.9.b
Iſa.1.a
Phil.3.a
Iſa.2.a

Iſa.2.a
Ibid. c
Cant.3.b
Cant.6.c
Cant.8.a
Apo.7.b
Apo.21.c
Apo.4.c
Gen.2.b
Hier.35
Mat.17.b
et Mar.9.b
Apo.11.b
Mat.24.b

Iacob: & ſequitur: Nō leuabit gens cōtra gentē. & cetera. Contradicunt Iudæi, quoniā nondū hoc impletum eſt. Sed propheta non loquitur de primo aduentu, vel prima uocatione, ſed pro uſtima, quando dies Domini erit ſuper omnem arrogantem, nec eſt intellegendum, quōd illos ſic dimittat Deus. Tertia comparatio ueteris, & noui teſtamenti eſt ſecundum rationem ternarij: quia eſt tempore Synagogæ initiata, promotæ, deficientis. Sic in nouo teſtamento eſt Eccleſiæ initiata, Eccleſiæ primitiua, dilatata, conſummata. Vnde in Cantico tripliciter laudatur Eccleſia, quæ vnica tantum eſt, nec ſunt, nec poſſunt eſſe plures: Laus Eccleſiæ initiata: Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut uirgula fumū? Secūdo Eccleſiæ dilatata: Quæ eſt iſta, quæ progredietur, quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa, ut ſol? Tertio Eccleſiæ conſummata. Vnde dicitur: Quæ eſt iſta, quæ aſcēdit de deſerto, delicijs aſſuens, innixa ſuper dilectū ſuum? Neceſſe eſt enim, quōd Rachel pariat filios in finali Eccleſia. Vnde in Apocalypſi: Manafſes ponitur ante patrē, & ſexto loco, & Ioseph uñdecimo, ultimo Benjamin, & non ſine cauſa. Quarta comparatio ueteris, & noui teſtamenti ſecundum coarctationem temporum eſt, quia quattuor tempora in ueteri teſtamento reſpondent quattuor ordinibus circa tabernaculum duodecim tribuum. Reſpondet etiam quattuor lateribus ciuitatis, & hoc quattuor animabus circa ſedem Dei. Primum tempus eſt uocationis patriarcharum. Secundum, institutionis Iudicum. Tertium, inunctionis Regum. Quartū, illustrationis Prophetarum. Et his quattuor in nouo teſtamento reſpōdet tempus Apoſtolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum. Quinta comparatio eſt ſecundum rationem quinarij, ut ſit manus dextra, & ſiniſtra habens quinque digitos. Primum tempus eſt conditionis naturarum. Secundum, inſpirationis patriarcharum. Tertium, institutionis legalium. Quartum, illustrationis prophetarum. Quintū, reſtaurationis miſericordiarum. In nouo teſtamento reſpondet mane, tertia, ſexta, nona, uñdecima. Mane reſpondet conditioni naturæ. Vnde: Poſuit Deus Adam in paradifo, vt operaretur, & cuſtodiret illum. Primum tempus in nouo teſtamento eſt diſſuſionis chariſmatum, quod reſpondet eſſe creaturæ. Secundum, uocationis gentium, quod reſpondet ſecundo. Tertium, institutionis Eccleſiarum ſecundum leges, quod reſpondet tertio. Quartum, religionum multitudinis, quod reſpondet quarto, maxime Rechabitis, qui morabantur circa Iordanem, qui pauperes erant. Quintum, in fine reſtaurationis collapſorū. Oportet, quōd ueniat Elias, qui reſtauret omnia cum eo, & ueniet Enoch. Beſtia autē uincet illos duos teſtes. Vnde neceſſe eſt, vt prius uant, & fiat ruina, & poſtea reſtauratio, tandem erit tribulatio, vt in errores inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi.

SERMO XVI.

De ſtatu Eccleſiæ, & ætatibus ſex, cum quibus currit ſeptima ætas, & de theorijs ſacræ ſcripturæ.

ROTULIT terra herbarum uirentem, & afferentem ſemen iuxta genus ſuum, lignumq. pomiferum, & habens fructum unumquodque ſecundum ſpeciem ſuam, & cetera.] Dictum eſt circa uisionem intelligentiæ per ſcripturam erudita: de intelligentia ſpirituali, quæ intelligebatur per cōgregationem aquarum: item ſacramentali figura, quæ intelligebatur per germinationem terræ. Dictum eſt etiam de

theorijs, quæ intelliguntur per ſemen, & per fructū. Habent enim theoria ſementinam multitudinem, & reſectiuam ſuſtentionem: ideo intelliguntur, partim per ſemen, partim per germinationem fructuum. Quantum ad ſemen, conſiſtunt in coarctationibus temporum, ſecundum quōd ipſa ſibi inuicem ſuccedunt: quantum ad arboris fructum, ſecundum quōd tempora reſpondent, ſecundum comparationē arboris, vel ſeminis, tempora ſibi mutuo ſuccedunt: ſecundum comparationem germinis ad germinans mutuo ſibi reſpondent, vt iam patebit. Diſtinguuntur autem tempora ſecundum rationem ternarij, uidelicet ſecundum tres leges, intra ſcriptam, exterius diſpoſitam, ſuperius inſuſam, ſecundum rationē quinarij: Mane, tertia, ſexta, nona, uñdecima, quæ ſunt quinque uocationes, uſque ad finem mūdi. Et ſecundum hæc diſtinguuntur ſex ætates: ſeptima autem currit ſecundum omnes cum ſexta. Poſt nouum teſtamentum non erit aliud, nec aliquod ſemen nouæ legis ſubtrahi poteſt: & ideo teſtamentum æternum eſt. Ipſa tempora ſibi mutuo ſuccedunt, & multa eſt in eis reſpondentia, & ſunt ſicut germinatio ſeminis ex ſemine, vt de ſemine arbor, & de arbore ſemen. Assignantur autem tempora, vt ſibi mutuo reſpondent. Primo ſecundum rationem unitatis, vt comparatur vnū tempus noui teſtamēti, ad vnum tempus ueteris teſtamenti: ſecundum reſpondentiā litteræ, & ſpiritus: promiſſionis terrenæ, & cæleſtis: timoris, & amoris. Item duo tempora ad duo in ueteri teſtamento, tempus ante legem, & tempus ſub lege. In nouo ante tempus uocationis gentium, & Iudæorum, quæ erit in fine. Et iſta ſignata eſt in duobus filijs Iudæ: ſcilicet Zaram, & Phares. Zaram primo extendit manū, obſterix ligat in ea coccinum, & poſtea retrahit manum, & exiuit Phares, qui diuiſit maceriam. Iudæi primo crediderunt, & ſtatim manum retraxerunt, in prima Eccleſia, ſed poſtquam plenitudo gentium ſubintrauerit, tunc Zaram exiuit, & populus Iudæorum conuertetur. Item trium temporum ad tria, ut Synagoga promotæ, initiata, & uſtimata: & in Eccleſia tempus Eccleſiæ initiata, dilatata, & conſummata. Vnde in Canticis tres ſunt adirationes: Quæ eſt iſta, & cetera. Et econtrario tres deplorationes in lamentationibus. Vnde non ſine cauſa totiens reperitur alphabetum. Item quattuor ad quattuor, vt poſui ſupra præcedenti collatione. Item quinque digitorum ad quinque in ueteri teſtamento conditionis naturarū, inſpirationum Patriarcharum, institutionis legalium, illustrationum prophetarum, & reſtaurationum ruinarum. In nouo teſtamento donationis chariſmatum, uocationis gentium, institutionis Eccleſiarū, multitudinis religionum, reſtaurationis omnium collapſorum. De quo dicitur, quōd Elias dum uenerit, reſtituet omnia. Sequitur de comparatione ſenarij, addita unitate. Et ſic accipitur meſura illius, qui habebat calamū habentem ſex cubitos, & palmam ad meſurandum templum. Septenarius ſecundum Gregorium, eſt numerus uñuerſalitatis in maiori mundo, & in minori, & in Deo. Iſte enim mundus ſenſibilis, conſtat ex quattuor elementis ſuſceptiuis influentiarum cæleſtium in tribus orbibus inſluxiuis, & motiuis. Minor mundus conſtat ex quattuor elementis, quattuor humoribus, quattuor complexionibus, quattuor qualitibus, & tribus uiribus uitalibus perfectiuis, ſcilicet vegetabili, ſenſibili, rationali. Vnde illa, quæ ſunt in mundo ſenſibili, in minori mundo, colliguntur in quadam puritate. Vnde ſecundum aliquos, & non irrationabiliter, dictum eſt, quōd orbis ſidereus diſponit ad ſuſceptionem uegetabilis, orbis cryſtallinus ad ſuſceptionem ſenſibilis, orbis empyreus ad ſuſceptionem rationalis. Et ſecundum Hugonem, quaternarius reſpōdet corpori: ternarius autem ſpiritui. Septenarius autem magnum myſteriū habet.

Mat.20.a
Nouum teſtamentum uſtimū, & æternum.
Gen.38.g
Mat.17.b
et Mar.9.b
Ezech.40.a
Greg. hom. 33. in prin.

Aug. lib. 1. de musica c. 12.
Rom. 11. d
Ephes. 3. d
Eccl. 1. c
Gen. 1. a
1. Pet. 3. d
Matt. 1. a

Omnis autem proportio, & proportionalitas est secundum rationem ternarij, & quaternarij: quia necesse est, ubi est proportionalitas, vt sit in quattuor terminis, vel secundum rem, vel secundum rationem. Vnde Augustinus ostendit, proportionem ascendere vsque ad quattuor, quae ex partibus quaternarij generatur. Iste autem septenarius, siue in mundo sensibili, siue in mundo minori ortum habet a mundo archetypo, ubi sunt rationes causales secundum rationem septenarij. Deus enim habet rationem triformis causae, originantis, exemplantis, finientis, nec potest esse pluribus modis. Vnde Apostolus: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ratio autem causandi est secundum quattuor, sublimitatem potentiae, profunditatem sapientiae, latitudinem benevolentiae, longitudinem aeternitatis. Vt possitis, inquit Apostolus, comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit longitudo, & cetera. Potentia creat, sapientia gubernat, benevolentia perficit, aeternitas conferuat. Iste numerus vniuersitatis in mundo, in homine, in Deo est myserialis. Secundum hunc numerum facit Deus currere mundum istum, & scriptura, quae explicat de cursum mundi, secundum hunc numerum tradi debuit explicatiue. Distinguit ergo scriptura tempora originalia, figuralia, gratiosa, seu salutifera. Tempora originalia consistunt in primis septem diebus. Figuralia, ab initio mundi vsque ad Christum. Vbi nouum tempus incipit, licet Salomon dicat: Nihil nouum sub sole, verum est secundum naturam: sed hoc est super naturam, & post, sunt tempora gratiosa. A temporibus originalibus incipit Moyses, & ita debuit facere, quia scriptura debuit facere seminarium, tamquam terra germinans, & post, arbores figurarum, & postea fructum: ponuntur ergo septem dies, vt tempore originali. Primus dies lucis formatae, secundus dies aquae diuinae, tertius dies terrae fecundatae, quartus lucis siderae, quintus motiuae vitae, sextus humanae formae, septimus quietis primae. Septem autem sunt tempora figuralia. Tempus naturae condita, purgandae culpa, gentis electae, legis statuta, regalis gloriae, vocis propheticae, quietis mediae. In nouo testamento similiter sunt septem tempora gratiosa: tempus collatae gratiae, baptismi in sanguine, normae fidei catholicae, normae legis iustitiae, sublimis cathedrae, clarae doctrinae, pacis postremae. Accipe correspondentiam. Formatio lucis est seminarium formationis naturae, & formatio naturae collationis gratiae. Tempus aquae diuinae respondet tempori purgationis culpa, baptismi in sanguine: quia sicut diuiditur aqua aquis, sic purgatio in aqua facta formam baptismi gerit secundum beatum Petrum, tam baptismi sanguinis, quam fluminis, quam fluminis. Dies terrae fecundae, tempus gentis electae, normae fidei catholicae. Terra germinauit Abraham, & Abraham Isaac genuit, & Isaac Iacob, & cetera. Et Ecclesia normam fidei statuit, secundum quam succedunt fideles fidelibus. Dies lucis siderae, tempus legis statuta, tempus normae iustitiae. Lex enim distincta fuit per solem, lunam, & stellas, hoc est secundum ritum Dei colendi, caeremoniam, censuram iudicandi, formam viuendi, siue secundum moralia, iudicialia, caeremonialia: sicut in Ecclesia canones, deinde leges per Iustinianum in vno corpus redactae, quae primo erant paganorum, factae sunt Christianorum, & regulae monasticae, vt beati Benedicti. Canones respondent caeremonialibus, leges iudicialibus, monastica moralibus. Dies vitae motiuae, tempus regalis gloriae, tempus sublimis cathedrae, respondent. Sicut enim vna pars vitae motiuae, fuit repentium, altera volatilium; sic in Ecclesia vna pars est Regum, & Pontificum; alia subditorum. Dies humanae formae, tempus vocis propheticae, tempus clarae doctrinae, in quo esset vita prophetica, respondent. Et necesse fuit, vt in hoc tempore veniret vnus ordo, scilicet habi-

Luc. 2. a
Gen. 12. a
1. Reg. 10. a & 16. c
*4. Reg. 15. a & 2. Paral. 26. d & Zach. 14. a * 4. Reg. 20. b*
Apo. 17. b
1. Thess. 5. a
Apo. 10. c

tus propheticus similis ordini Iesu Christi, cuius caput esset Angelus, ascendens ab ortu Solis conformis Christo. Et dixit, quod iam venerat dies quietis fabricati, tempus quietis mediae, tempus quietis siue pacis postremae. Tempus quietis mediae fuit, quando Prophetae nihil scripserunt, & tunc fuit silentium Prophetarum, medium inter primam quietem, & ultimam. Fuit etiam tempus quietum, quia tunc in maxima pace fuit mundus totus, vnde, & per duodecim annos templum Romae iam clausum fuit ante aduentum Christi, quod tempore belli semper apertum fuit, & tempore pacis clausum. Vnde etiam porta ruinosae factae sunt. Vnde & Imperator describi fecit mundum: & Deus ponebat hoc in corde Pagani, vt describeretur mundus, vt virgo iret in Bethleem, & ibi pareret in diuersorio. Et frequentissime inculcabam, quod non sunt a casu, & a fortuna, ista & consimilia posita in scriptura, sed maxima ratione, maximo mysterio: sed qui non considerat, nihil intelligit. Fuit etiam nox in suo cursu, quia tunc erat summa idolatria. Secundum hoc ergo tempus naturae condita, durat ab Adam, vsque ad Noe. Tempus culpa purgandae, a Noe, vsque ad Abraham. Tempus gentis electae, ab Abraham, vsque ad Moysen. Elegit enim Deus Abraham, non Lot: Isaac, non Ismael: Iacob, non Esau: & Iudam, de quo natus est Christus: non fratres alios. Tempus legis statuta a Moysen, vsque ad Samuelem, qui vnum Regem reprobum, & alium electum inunxerat. Tempus regalis gloriae, a Dauid, vsque ad Ezechiam, in quo transmigrationis decem tribuum facta est. Tempus vocis propheticae ab Ezechia strictae loquendo, large ab Ozia, qui fuit leprosus, vsque ad Zorobabel. * Sub Ezechia factum est illud miraculum, quod dies habuit triginta duas horas per reuersionem solis. Tempus pacis, & quietis a Zorobabel, usque ad Christum. In nouo testamento tempus collatae gratiae, a Christo, & Apostolis comprehendendo mortem Ioannis vsque ad Clemenem Papam. Tempus baptismi in sanguine, a Clemente vsque ad Siluestrum, quia sub Clemente incipit magna persecutio, quando Iudei venditi fuerunt, expulsi de Hierusalem, & Clemens missus est Chersonam cum populo in exilium in Graeciam. Et in illo tempore medio a Clemente, usque ad Siluestrum fuerunt decem maxime persecutiones. Tempus normae catholicae a Siluestro, vsque ad Leonem primum, sub quo datum est symbolum. Tempus legis iustitiae a Leone, usque ad Gregorium doctorem, in quo statuta sunt leges iustitiae, & canones, & regulae catholicae, & monasticae, in quo beatus Benedictus fuit, qui etiam prophetauit de beato Gregorio, & benedixit matrem praegnantem. Tempus sublimis cathedrae, a Gregorio, vsque ad Adrianum, sub quo mutatum est imperium, & diuisum in Constantinopolim. Carolus in Ecclesia Occidentali, fuit primus Imperator, & Rex Italiae de Francia: quia cum insultum alienarum gentium non possent sustinere, fecerunt eum Regem Italiae, & pugnavit contra Regem Longobardorum, & preualuit. Tempus clarae doctrinae ab Adriano. Sed quantum durabit, quis potest dicere? Certum est, quod in illo sumus. Certum est etiam, quod durabit vsque ad deiectionem bestiae ascendentis de abyssu, quando confundetur Babylon, & deicietur, & post dabitur pax. Primum tamen necesse est, vt ueniat tribulatio, & non est ponendus terminus: quia nullus scit, quantum tempus illud pacis duret, quia: Cum dixerit pax, & securitas, repente veniet super eos interitus. Tempus autem septimum, scilicet, ultimae quietis incipit a clamore Angeli, qui iurabit per uentem in secula saeculorum, quod tempus amplius non erit, sed in diebus septimi Angeli consummabitur. Sed septem tempora Ioannes in Apocalypsi comprehendit in septem visionibus: quaelibet illarum est septiformis, & consurgit ad numerum iubilei, haec septem

Gen. 4. b
Gen. 1. d Psal. 8. b
Heb. 1. d
Gen. 2. d
Apo. 6. b
Rom. 1. b Ex Abac. 2. a Gen. 3. c
Gal. 5. a
S. Iren. lib. aduersus haeres. cap. 26.
Gal. 5. b. c
1. Pet. 3. d
Niceph. hist. Eccl. lib. 3. cap. 25.
Gen. 9. b
Matth. 8. c
Gen. 9. b Gen. 11.

prem tempora clauduntur in Psalterio, ubi sunt tres quinquagenae. Accipe ad haec correspondentiam temporis figuralis, & salutis. In tempore naturae condita tria fuerunt. Primo formatio hominis de terra: secundo tentatio, transgressio, nudatio: tertio electio. Vnus enim filius interfecit alium, & ideo omnes filij, qui nati sunt de Cain, malefecerunt, & omnes perierunt. In nouo testamento post scripturam prophetalem, & temporum cursus, formatus est Christus, sicut homo sexta die, qui praesit volatilibus caeli, & piscibus maris. Sicut dicitur in Psalmo: Quid est homo, quod memor es eius: aut filius hominis, quonia visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas insuper & pecora campi. Volucres caeli & pisces maris, & cetera. Et quod intelligatur de Christo, Apostolus dicit: Eum, qui paulo minus ab angelis, gloria & honore, & cetera. Homo conditus de terra virginea, quae nondum sanguinem susceperat, signat Christum de Virgine natum. Sicut Eua de latere Adae formata est, sic Ecclesia de Christi latere. Sed cum Christus nunquam preuaricatus fuerit, quomodo sibi correspondet transgressio Adae? hoc transferri debet a capite ad membra. Notandum, quod Ecclesia posita fuit in paradiso quasi primus homo, vt operaretur, ubi nullus aliquid suum esse dicebat. Incedit enim in magna perfectione: quod modo in religiosis conseruatur, quia amor Christi adhuc recens erat, & multa turba sacerdotum obediabat fidei. Haec Ecclesia, scilicet quae incipit in Iudaeis, quia conuertebatur modo quattuor millia, modo quinque millia, habuit lignum vitae, lignum scientiae. Lignum vitae, scilicet fidem, quia iustus ex fide sua uiuit. Habuit lignum scientiae, scilicet legem, quae remansit sibi ad videndum, & legendum, non ad vescendum: immo in quo die comederis, morte morieris. Vnde lignum scientiae potes videre, non manducare, quia destrueres, quidquid Christus fecit, & necesse esset subintrare mortem, quia littera occidit. Vnde Paulus dixit: Ego Paulus dico, quod, si circumcidimini, Christus nil vobis proderit. Doctores autem illi signantur per Adam fecundantem, qui incumbentes super legem, quasi amantes uxorem, comederunt de ligno scientiae, vt legem obseruarent, & consenserunt serpenti, qui sua debet legem obseruadam: & inde orta est haeres Ebionitarum, qui dixerunt, quod lex obseruada cum Euangelio esset: & fuit tantus zelus legis, quod Petrus iret in illam simulationem: sed gratia Dei ipsum liberauit: & inde sequitur electio, quod Deus ab eis recessit, & dispersi sunt, & maledicti in opere suo, & quasi a duobus vris Tito, & Vespasiano deuorati sunt. Et sic Cain, scilicet populus Iudeorum occisor fratris sui signum habuit. In tempore culpa purgata, similiter fuerunt tria, fabricatio arcae, ostensio arcus, diuisio linguarum. Noe per centum annos fabricauit arcam, in qua Noe cum septem animabus saluatus est. Cuius typum gerit baptismus, secundum quod dicit beatus Petrus, & fluminis, & fluminis, & sanguinis. In nouo autem testamento Clemens in arca collocatus est, quia praeparatum est sibi templum marmoreum angelicis manibus, & alij submersi sunt. Vnde fuit magnum miraculum, quod per tot annos aperiebatur mare, donec pyrae & latrones asportauerunt corpus eius. Aliud fuit, ostensio arcus. Et tunc eduxit Deus Noe, & pepigit cum eo foedus. Et in nouo testamento decem tribulationes fuerunt. Vnde Christiani poterant dicere: Domine, salua nos, perimus. Et tunc eductus est Constantinus, & ostensum est sibi signum crucis in caelo, in quo vincere debebat, & tunc pepigit foedus, quod nunquam Romanorum Imperium persequeretur Christianos. Tunc Imperium Nembroth dissipatum est, & turris Babylonis, scilicet Romani, ad quam tunc omnes aspiciabant. Roma autem in scripturis Baby-

Gen. 11.
Doctores Graeci, & Latini.
Socras. hist. Trip. lib. 9. c. 7. Niceph. lib. 12. c. 9. & 15.
Mat. 16. c
4. Reg. 19. g 4. Reg. 20. a. b
Carolus magnus literarum restitutor.

lon dicta est. Facta est etiam linguarum diuisio, & lingua Hebraea remansit in domo Hebraea, & remansit confessio Christi in populo Christiano. In tempore gentis electae tria facta sunt, generatio Patriarcharum, descensus Patriarchalis, feminis in Aegyptum, afflictio populi, & liberatio eius. In nouo testamento similiter Pontifici Romano datum est semen doctorum altissimorum in Graeca & Latina lingua, quasi Patriarchae duodecim. Graeci, Epiphanius, Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Athanasius, Chrysostomus. Latini, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Ambrosius, Orosius, Gregorius. Post Imperator descendit Constantinopolim, & alij post eum, & ibi obtinuerunt bona quaeque. Mortuo Constantino, surrexit Constantius (qui ignorabat Ioseph) pessimus Arrianus: & post Valentinianus, & Iulianus apostata pessimus, & afflixerunt populum Dei per haereses vsque ad tempus Theodosij, qui natus est in Occidente, qui fuit Christianissimus, qui deiecit, & extirpauit Arrianos, & Ecclesiam exaltauit. In tempore quarto, scilicet legis statuta fuit latio legis, prostratio hostium, distributio & vendicatio hereditatu. In nouo testamento a Leone vsque ad Gregorium, lata est lex canonica, politica, monastica. Leo enim partim ex quattuor concilijs, partim ipse canones ordinauit. Item prostratio hostium similiter per Iustinianum, qui Vandalos, Gothos, Vuisigothos, Longobardos, qui illas partes Italiae inuaserunt, superauit. Item distributio hereditatis, quando Gallia, Britannia, Germania, conuersa est ad fidem in plenitudine, & dilatata est Ecclesia in Occidente, licet adhuc essent idolorum templa in Francia: sed dilatatio fuit in terra promissionis non in Aegypto, non circa Graecos, sed circa Latinos. In quinto tempore regalis gloriae fuerunt tria, scilicet deiectio superbi Regis, ampliatio cultus diuini, diuisio decem tribuum a duobus. In nouo testamento, tempore sublimis cathedrae, a Gregorio vsque ad Adrianum Patriarcha Constantinopolitanum contendebat cum Romano Pontifice, & dicebat se Patriarcham Catholicum, id est vniuersalem, & fuit excoratus & humiliatus, & thronus Dauid exaltatus fuit, sicut Petro promiserat Dominus. Similiter Gregorius adhuc iuuenis, & nondum Pontifex, pugnavit cum Eutiche, qui negauit resurrectionem, & deiecit eum in conspectu populi, vt Dauid Goliath. Sicut etiam Dauid ampliauit cultum, sic iste ordinauit officium. Et sicut Dauid ducebat arcam cum septem choris, sic iste fecit processionem cum septem choris. Et sicut Dauid vidit Angelum percutientem super Hierusalem, & promeruit vt cessaret, sicque factum est, quod Graeci videntes Ecclesiam Romanam exaltari, diuisi sunt, & ceciderunt in haeresim Eutichianam, & hoc tempore Heraclij, qui primo fuit bonus, & postea cecidit in haeresim. Post illum nunquam fuit Imperator in Oriente. Sicut etiam Assyrj vastauerunt Iudaeos, sic Saraceni occupauerunt ecclesiam Antiochenam, Hierosolymitanam, Alexandrinam, Constantinopolitanam, vsque in Siciliam. Sicut ille decem tribus ceciderunt, & recesserunt a domo Dauid, sic illae ecclesiae, quia ceciderunt, & recesserunt a Petro, cui dictum erat: Tibi dabo claves regni, inciderunt in lupos. In sexto tempore facta sunt tria: Praclaritas victoriae, praclaritas doctrinae, praclaritas vitae propheticae. Praclaritas victoriae in Sennacherib, qui venit contra Hierusalem, & Angelus Domini interfecit centum octoginta quinque millia. Et Ezechias contra naturam sanatus est, & sol retrocessit. Similiter in tempore Adriani per Carolum, qui miraculose fecit triumphos, quasi missus Angelus a Domino, & sol, id est astus tribulationis, abiit retro, & facta est pax Ecclesiae, vt postea constitueret Archiepiscopos, Episcopos, & Canobias. Hoc tempore fuit claritas doctrinae, quia Carolus vocauit clericos, & scripsit libros, vt in sancto Dionysio Bibliam, & in multis locis, & incoperunt legere, &

prosperari, religiosos etiam collocavit. Hoc tempore oportuit venire vitam per ordinem, qui haberet vitam prophetica: hoc autem tempus est gemituum, id est, sicut in passione Domini fuit primo lux, deinde tenebra, postea lux, sic necesse est, ut primo sit lux doctrina, & succedat Iosias Ezechie, postquam facta est tribulatio Iudeorum per captiuitatem. Necesse est enim, ut fergat vnus princeps zelator Ecclesie, qui est, vel erit, vel iam fuit. Et additur: Vtinam iam non fuerit priusquam sit obscuritas tribulationu. Similiter Carolus exaltatus Ecclesiam, & qui videbantur Petri successores, oppugnauerunt eam. Nam tempore Henrici quarti fuerunt duo Papae: similiter tempore Frederici magni, duo. Et certum est, quod aliquis inter eos voluit exterminare Ecclesiam: sed angelus ascendens ab ortu solis, clamauit quattuor angelis: Nolite nocere terrae, & mari, quousque signemus seruos Dei nostri, & cetera. Vnde adhuc restat ecclesie segregatio, seu tribulatio. Et dictu est Angelo Philadelphie, qui sextus est: Hec dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Scio opera tua, quia ecce dedi coram te ostium apertum: & dixit, quod adhuc intelligentia scripturae daretur, vel reuelatio, vel claus Dauid persona vel multitudini: & magis credo, quod multitudini. In septimo tempore scimus, quod haec facta sunt, reedificatio templi, restauratio cultus, & pax data est. In tempore septimo futuro, erit reparatio diuini cultus cum replebitur prophetia Ezechielis. Quando descendet de caelo ciuitas, non quidem illa, quae sursum est, sed illa, quae deorsum est, scilicet militans, quando erit conformis triumphanti secundum quod possibile est in via, tunc erit reedificatio ciuitatis, & restauratio sicut a principio, & tunc pax erit. Quantum autem durabit illa pax, Deus nouit. Igitur cum sint septem tempora, & in veteri testamento & in nouo, & in quolibet triforme, vel in quolibet tria sint; septenarius multiplicatus per ternarium bis, quadraginta duo facit, & illa sunt quadraginta duae mansiones, quibus peruenit ad terram promissionis. Et sic patet, quo modo scriptura describit successiones temporum, & non sunt a casu & fortuna, sed magna lux est in eis, & multae intelligentiae spirituales.

SERMO XVII.

Quomodo scriptura reficit intellectum & affectum, & anima quasi in paradiso delectatur, & de theorijs sacrae scripturae.

Gen. 1. b **ROTULIT** terra herbam viuentem, & cetera. Dicitur est, quod visio intelligentiae per scripturam eruditae versatur circa tria: circa intelligentias spirituales, quae intelliguntur per congregationes aquarum: circa figuras sacramentales, per germinationem herbarum, vel arborum: circa theorias multiformes, per multiplicationem seminum, & refectionem herbarum. Iste etiam theoriae consistunt in tribus, in considerationibus temporum sibi succedentium, quae sunt seminaria quaedam, in correspondentia eorumdem, & in considerationibus salutarium refectionum, quia non in solo pane viuunt homo. Considerare namque debet homo, ex quo pascatur, quia eloquio scripturae. Vnde est lignum faciens fructum. Indiget enim intellectus refectione: indiget & affectus. Primo dicendum de refectione intellectus. Sed, sicut dicit Apostolus, Laborantem agricolam oportet prius edere de fructibus: quia oportet, quod praedicator sit imbutus, & dulcoratus in se, & post alij proponat. Multi tamen volunt videri prophetae, & audiri tamquam prophetae,

& panis eorum insipidus est, vel male coctus & frigidus: & populum detinent, & parum proficiunt. Notandum, quod sicut fructus oblectat visum & gustum in fame, maxime tamen principaliter visum oblectat sua pulchritudine & decore: gustum vero dulcore & suauitate: sic illae theoriae reficiunt intellectum suo decore, & affectum sua suauitate. Hoc inuit scriptura, dicens: *Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, & cetera.* Hoc dictum est per recapitulationem, post septimam diem, quia ista plantatio fuit tertia die. Sequitur: *Produxitq. omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauis:* Lignum vitae in medio paradisi, lignum scientiae boni & mali, in intellectum suo decore reficeret, & affectum suauitate. Conseruatio autem erat in ligno vitae, si lignum scientiae caueretur. Terra ergo est scriptura, quae produxit omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauis, scilicet multiformes theorias oblectantes & reficientes: in paradiso autem caelesti non est plantatio nisi rationum aeternarum. Et licet ibi sit refectione de praedestinationibus omnium sanctorum, potissime tamen gaudebo de mea praedestinatione, & hoc inuit Saluator: *Gaudete, inquit, quia nomina vestra scripta sunt in caelis.* Paulus potuit loqui de paradiso caelesti, qui raptus fuit vsque ad tertium caelum. Nos autem nescimus, sed loquemur de terrestri. Est autem anima paradisi, in qua plantata est scriptura, & habet innumerabiles suauitates, & decore. Vnde scriptum est: Hortus conclusus, foror mea sponsa: Hortus, in quo sunt sacramentalia mysteria, & spirituales intelligentiae. Vbi scaturit fons spiritualium emissionum: sed conclusus est hortus, & fons signatus, quia non patet immundis, sed illis, de quibus: Nouit Deus, qui sunt eius. Hunc hortum aeterna sapientia diligit, & circa eum versatur, vnde in Ecclesiastico dicitur: *Ego sicut fluius Dorix exiui de paradiso.* Item huc hortum rigauit ille, qui omnes plantat. Quam enim plantationem ipse non plantat, illa eradicabitur. Omnis plantatio, inquit ille, quam non plantauit pater, & cetera. Sequitur: *Dixi, rigabo & inebriabo hortum, & cetera.* Rigat autem sanguine, quo aspersus est liber, & omnis populus. Rigat affluentia Spiritus sancti manantis ab ipso, quam scriptura habet, & quam inuenimus in scriptura. Haec sunt ergo ligna pulchra visu, & cetera, ratione fructuum pulchrorum & dulcium. De refectione intellectus dicendum. Sicut enim corpus sine cibo perdit virtutem, decorem, & sanitatem, sic intelligentia veritatis sine suo cibo tenebrefcit, infirma, deformis, & instabilis fit in omnibus: oportet ergo refici. Hinc est, quod mens vagabunda non habens cibum, discurret, & est instabilis. Peccatum peccauit Hierusalem: propterea instabilis facta est, & ideo eiecta de paradiso vagatur, & dat quaeque pretiosa ad refocillandam animam miseram, & infirmam. Haec enim passio instabilitatis, miseria magna est. Propter quod nihil sanius, nisi ut restringantur cogitationes, ne vagentur in malum. Vnde Ioannes Cassianus venit cum multis ad quendam sanctum patrem, & conquestus est de instabilitate cogitationis, & quod in nullo poterat firmare intellectum. Et ille respondit: Si illa, quae numquam versata fuerant in corde, tunc cogitabant. Respondit, quod in tantu, quod vix de aliquo alio cogitare poterat, immo etiam dormiendo: cui ille dixit, quod illud erat propter consuetudinem. Vnde oportet assuescere circa re aliquam, quae cum in mentem venerit, non sit mala. Haec autem est scriptura, vbi non vnum, sed multa inueniuntur, in quibus est delectatio spiritualis, & sic non exhibimus hortu paradisi: sic erit anima, ut operans, & custodiens, & facit sibi ex ea hortum paruum in mente deliciofum. In hac sola scientia est delectatio, non in alijs. Philosophus dicit, quod magna delectatio est scire, quod diameter costae est asymmeter: haec

Gen. 2. b
Luc. 10. d
2. Cor. 12. a
Cant. 4. d
2. Tim. 2. c
Eccl. 24. d
Mat. 15. c
Thren. 1. c
Cass. coll. 1. c. 10. & seq. & coll. 10. c. 12. & 13.
Arist. lib. 1. Rhero. c. de impossib. & lib. 1. Post. sex. 5. & lib. 2. de Gen. animal. 6. 4

haec delectatio sic cito desinens, suo modo comedat illam. Egreditur autem de scriptura quaedam lux, seu illustratio in intellectum iunctum imaginationi, ut non pateat egressus sapienti, & hoc aspicienti intra, extra, infra, supra. Proponit ergo scriptura tibi pulchritudinem spectacula nobilia, ut, ab intra, extra, infra, supra, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, ex opposito, in gyro, e longinquo, e vicino. Illustrat ab intra per interna spectacula, quae sunt rationabilia fidei & radicalia: ab extra autem per exempla extrinseca, de quibus tota scriptura est plena. Si vis exemplum patientiae, respice Iob & Tobiam: si magnanimitatis, respice Dauid contra Goliath, & Iudam Machabaeum: si fidei exemplum, Abraham, & Mariam, cuius fides transcendit fidem Abrahae. Abraham credidit posse se habere filium de sterili sene: sed Maria, quod virgo conciperet de Spiritu sancto: neque concepisset, nisi credidisset: Si exemplum charitatis, vide Moysen, qui dixit: Aut dimitte eis noxam, aut dele me de libro, & cetera. Si exemplum misericordiae, lege in Ecclesiastico, vbi scriptum est: *Hi sunt viri misericordiae, & cetera.* Si de iustitia, fortitudine, prudentia, munitia, de omni virtute honesta, proponit tibi infinita exempla, quia virtus consistit circa operationes particulares. Ideo non sufficit regula interius directiua, nisi exemplum adsit particulare. Et ideo scriptura vtrumque ponit, & de vtroque dedit regulam. Vnde in Prouerbijs dicitur: *Resposio mollis frangit iram.* Vide exemplum de Abigail, quae fregit iram Dauid. Item illustrat, a supra: docet enim scriptura de his, quae sunt supra. Vnde Apostolus: *Scimus, quod si domus nostra terrena dissoluatur, habitationem non manufactam, & cetera.* Et in domo patris mei mansiones multae sunt, ait Saluator. & in Psalmis dicitur: *Filij hominum sub umbra alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuae, & torrente voluptatis tuae potabis eos, quonia apud te est fons vitae.* Et alibi dicitur: *Delectationes in dextera tua vsque in fine: proponit ergo nobis diuina promissa. Item illustrat ab infra, proponendo inferni tormenta. Psalmus enim dicit: Pluet supra peccatores laqueos: ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum. Et pars eorum in stagno ignis & sulphuris. Et ascendit fumus tormentorum in saecula saeculorum. Haec proponit scriptura a principio, vbi dictum est, quod tenebrae erant super faciem abyssi, vsque ad finem. Proponit ergo interna spectacula, extrinseca exempla, caelestia promissa, inferni supplicia. Si ista tibi non sufficiunt, & vis exire, & alibi quaerere refectionem intellectus, adhuc dicitur tibi: habeo alias arbores, alios fructus, in quibus potes refici. Illustrat antorsum, per praecipua directiua: retrorsum, per districta iudicia: dextrorsum, per seuera solatia: sinistrorsum, per dulcia seu benigna flagella. Oportet enim lumen habere ante se: Mandatum enim lucerna est, lex lux, hoc dirigit in caelum. Vnde: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: quibus adduntur consilia: haec proponit nobis scriptura vbique. Vnde in illo Psalmo: *Beati immaculati, & Legem pone mihi Dne viam iustificationu tuaru, & cetera.* In omni versu fit mentio de mandatis, vel sub ratione legis, vel nomine legis, vel testimonij, vel eloquij, vel alicuius nominis. Vnde etiam apud Hebraeos, omnis versus vnus octonarij ab eadem littera incipit: quod non potuit seruari apud nos, ut viginti duae litterae respodeant viginti duobus octonarijs: & quilibet habet octo versus. Vnde Augustinus turbatus fuit circa tantam identitatem: quod tamen est magna scientia, & mira varietas. Vnde Augustinus semel vidit vnam arborem pulcherrimam habentem viginti duos ramos, & quilibet habebat octo ramusculos, & de illis guttae dulcissime roabant. Et intellexit, quod illa arbor esset Psalmus: *Beati immaculati in via. Vnde meditatio legis summe necessaria**

est, vnde in Psalmo dicitur: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, sed in lege Domini fuit voluntas eius. Et erit taquam lignum, quod plantatum est, & cetera.* In Ecclesiastico: *In multis operibus eius non fueris curiosus, sed quae praecpta sunt tibi, illa custodi semper. Item illustrat retrorsum per districta iudicia. Semper enim fecit Deus districta iudicia de transgressionibus praecptorum, ut de Angelo, de Adam, de vxore sua, de Cain, de illis luxuriosis, super quos diluuium venit, de superbis, qui aedificauerunt turrim, de Chanaanis, de Israel. Similiter nouum testamentum plenum est iudicij. Iudicium autem est retro, praecptum ante. Iudicium respicit praecptum. Si transgrediaris, punieris: nisi sequaris lucem dirigentem, gladius percutiet te, vnde dicit Psalmus: *Nisi conuersi fueritis, gladium suu vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Arcus iudicij scripturae: duritia ligni, vetus testamentum: chorda, quae lignum flectit, nouum testamentum: iudicia duriora & leuiora, sunt sagittae. vnde dicit Psalmus: Lex Domini immaculata couertens animas, testimonium Domini fidele sapientiam praestans paruulis. Iudicia domini vera iustificata in semetipsa & cetera.* Item dextrorsum illustrat per seuera solatia. Nec sine causa dicitur solatia seuera, & flagella benigna, quia solatia sunt periculosa. Vide Adam, Saul, Salomonem, Hieroboam idolatram, & primum angelum, quibus omnibus solatia temporalium, & excellentiae fuerunt occasio ruinae. Sunt autem occasio ruinae quado placent, quando autem non placent, non se ingerit homo. Vnde Christus noluit habere solatium temporale, quia: *Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis, & cetera,* ait Psalmus. Plus debet quis velle esse in ista parte, in qua pauciores cadunt. Item sinistrorsum per benigna flagella illustrat. Vnde Dns permittit Abel iustissimu interfici. Vide Noe, qui cum centum annis fabricabat arcam, & ponebat ibi quidquid habebat, tunc totus mundus ipsum despiciebat. Et dico hoc, quod Rex Franciae non posset hodie talem facere, qui considerat eam secundum mensuram cubitorum geometricorum. De Abraham similiter Isaac, & Iacob, qui peregrinati fuerunt: & Ioseph, qui exaltari non poterat, nisi praecessisset venditio, incarceration, & humiliatio. Vide Moysen, quem Deus debebat praepone re totu mundo, quomodo fuit humiliatus, pascebat oves per quadraginta annos vnus sacerdotis. Similiter Dauid, quamdiu fuit in tribulatione, optimus pastor, & ad regnum venit per tribulationes: & postquam fuit in prosperitate, multa peccata commisit. Similiter Ezechias in infirmitate valde humilis fuit, sed postea superbus in aduentu nuntiorum Babyloniorum. Vide Eliam pauperculu, qui non habebat ad comedendu, nisi quod coruus sibi ministrabat, & illa paupercula vidua Sareptana: qui tamen caelum claudebat. Vide sanctu Ioannem Baptistam, qui septem annorum existens, intrauit desertu, & ibi super lapides iacebat. Similiter de Christo, & de Apostolis. Vnde dicit Paulus: *Lapidati sunt, sceti sunt, tentati sunt, & cetera.* Flagella ergo sunt suauissima. Aut ergo Dominus flagellat, aut non. Flagellat autem omnem filium, que recipit: Probatum est hoc per particularia, ergo debet inferri vniuersaliter. Adhuc etiam habet scriptura arbores ad reficiendu. Illustrat autem ex his, quae sunt ex opposito. Ostendit enim nobis acies infinitas contra nos, modo per septem duces, modo vnū bellum, modo multa: illud bellum est ab illo die, quo Michael & angeli eius preliabantur cum dracone. Imminet autem nobis triplex bellum: bellum domesticum, bellum ciuile, & bellum campestre. Primum cum carne, quae habet multas acies: haec ancilla semper parata est aperire, sicut Eua. Vnde dicit Micheas: *Ab ea, quae dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. Item bellum ciuile est tenta-**

Psal. 1. 6
Eccli. 3. c
Apo. 12. b
Gen. 3. d
Gen. 4. b
Gen. 7. b
Gen. 15. 1
Psal. 7. c
Psal. 18. b
Psal. 90. b
Gen. 4. a
Gen. 6. 9
Exo. 3. a
1. Reg. 17. & seq. &
2. Reg. 21. &
4. Reg. 20. &
3. Reg. 17. &
Luc. 1. 8
Heb. 11. g
Heb. 12. b
Apo. 12. b
Mich. 7. b

Sap. 14. b tentatio mundi. Omnis enim creatura est in muscula, quia creatura pulchritudo trahit homines. Vnde Ecclesiastes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quid habet homo de vniuerso labore, quo laborat, & cetera. vane & frustra fit, de quo nihil relinquitur: sed nihil relinquitur homini in morte, & ideo cuncta vanitas, vt in Psalmo dicitur: Averte oculos meos, ne videam vanitatem. Item est bellum campestre hostile cum demonibus, qui die ac nocte infestant. Modo magnificant, vt praelumamus, modo per considerationem scientiae, modo per considerationem sanitatis: modo faciunt hominem iracundum, & sic diabolicum, & sic adimpletum spiritu malignitatis: & faciunt eum cadere in tristitiam, & desperationem, & sic de alijs. Haec docet fugere scriptura. Quae enim scientia docet fugere contrarias potestates? nulla. Item illustrat in gyro, vt non esse fugiendum, quia vndique praesidia habeamus. Habemus enim ipsum Dominum & angelos circa nos, vnde Psalmus: Montes in circuitu populi sui. Vnde puero Elisei clamante propter latrones Syriae, qui volebant eum capere, dixit Eliseus: Domine aperi oculos pueri huius, & aperuit Dominus. Et ecce mons plenus quadrigis in circuitu Elisei. Iacob etiam timens fratrem suum, vidit angelos. Vnde dixit: Castra Dei sunt haec, vnde Psalmus dicit: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? & alibi: Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, & cetera. usque in finem. Item illustrat e longinquo per figuram signa: facit autem figuras de omnibus. Omnia autem quae sunt in mundo reducuntur ad duodecim, quibus vitur scriptura, quae sunt signa loquinqua in scriptura. Celestes formae, elementares, methereologicae, minerales: naturae germinum, natatiliū, volatiliū, gressibilem, humana organa, humanae vires, humana opera, humanae artes. Primum ergo est forma caelestis. Vitur enim scriptura omnibus caelis, & stellis, vnde Psalmus dicit: Caeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum. Et Ecclesiasticus: Altitudinis firmamentum pulchritudo eius, species caeli in visione gloriae. Formae elementares: ignea, aerea, aquea, terrea, omnibus vitur scriptura. Aliquando vitur naturis methereologicis, vt nube, pluuia, rore, niue, & cetera. Et luminibus apparentibus in caelo, fluminibus, stagnis, quibus omnibus vitur. Aliquando vitur mineralibus, vt septem metallis principalibus: & interdum lapidibus pretiosis, vt in Genesi: ibi, inquit, nascitur bdellium, & lapis onichinus: & ibidem etiam aurum terrae illius optimum est: & in Apocalypsi duodecim lapides pretiosi. Aliquando vero vitur naturis germinum, ut arborum, herbarum, plantarum, fructuum: de germinibus etiam tractat, & de terrae nascentibus. Aliquando vitur naturis natatiliū, vt de Leuiathan, & piscibus. Aliquando vitur naturis volatiliū, vt de accipitre, de aquila, de columba, de pascere. Et est magnum mysterium, quia tantum tria genera volatiliū ponuntur in sacrificio. Loquitur etiam de aibus lucifugis, & de aibus lucis. Item, nec sine mysterio, tria genera volatiliū offerebantur. Item de animali gressibili, de serpente, de colubro. Quasi a facie colubri fuge peccatum. Qualiter permisit Deus tentationem fieri per serpentem. Item de vulpibus, de capra, de porcis, de ceruo, de hinnulo, de bobus. Nec sine mysterio etiam tria genera gressibilem offerebantur, & sacrificabantur. Item de natura hominis, & eius partibus partim ad Deum translatis, partim ad angelos. Vnde Dionysius ostendit, quid signant membra humana in Angelis. Item vires vegetabiles, vires sensibiles rationales, quibus omnibus scriptura per totum vitur. Item de operibus humanis, vt constructione domorum, agrorum, mercatura, & de omnibus artibus liberalibus, & mechanicis. Theologus enim modo est, vt arithmeticus, modo ut astrologus, modo ut geome-

A ter: videbis modo eum rhetorem, modo medicum. In hac decima consideratione est periculum, quia periculum nimis est longe recedere a scripturae domo: Puer enim numquam vult multum recedere a domo, sic periculum est in scientijs, quod tantum diffundat se homo per considerationes harum scientiarum, vt postea ad domum scripturae redire non possit: melius enim est tenere veritatem, quam figuram. Sicut, si viderem faciem tuam, & rogarem te, ut apponeres speculum clarum, ut ibi viderem faciem tuam, stulta esset ista petitio. Sic de scripturis sanctis, & figuris aliarum scientiarum. Item illustrat per gratiarum dona e vicino, quae suppleant omnia, quae non habet industria. Multi enim uenerunt hospites ad domum nostram, id est, ad nostram industriam. Sed in his debet industria ponere terminum. Vnde illustrat e vicino; vnde non oportet longe ire pro re, quae prope est. Describit enim Spiritus sancti dona scripturae per totum, unde in Ioanne dicit: Iesus fatigatus ex itinere sedebat sic super fontem. Sequitur: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam: aqua est notitia veritatis, quae sitim extinguit. Vnde duplex aqua describitur, scilicet duplex notitia. Vna exterior, de qua qui bibet, plus scit: Haec est notitia, quae tantum quaerit, vt sciat, & ibi sistit: Alia interior, quae ad gustum procedit, & interiorius per gratiarum dona reficit, de qua: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, Flumina de ventre eius fluent aquae uiuae: Hoc dixit de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eum. Iste sunt aquae de fontibus Saluatoris, scilicet notitiae gratiarum reficientes animas. Iuxta haec mysteria, est mysterium ligni vite, & mysterium ligni scientiae boni, & mali: Qui enim tantum quaerit notitiam, gustat de ligno boni, & mali. Et hoc signatum est in Isaia dicente: Pro eo quod abiicit populus ille aquas Siloe, quae currunt cum silentio: adducet Dominus super eos aquas, & cetera. Vnde dicit Hieronymus: Aquae Siloe currunt cum magno murmure. Ergo uidetur, quod intellectus alius ibi est. Aquae currentes cum silentio sunt sacrae scripturae, quae nisi in silentio addisci non possunt, & ibi fit illuminatio. In signum huius dictum est ceco: Vade, laua in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Aquae enim istae per reuelationem sunt. Sed oportet prius linire oculos luto, & sputo, ex puluere facto: salua, est sapientia: puluis, caro Christi: lutum, fides de mysterio incarnationis. Qui autem quaerunt Rasin, & filium Romelie, sunt qui quaerunt exteriores scientias. Et ideo Princeps Assyriorum dominabitur eis, quia dominus uoluit. Et hoc notandum est, quod filij Israel habuerunt uasa argentea Aegypti, sed postea numquam uoluit dominus, quod reuerterentur in Aegyptum. Haec sunt illuminationes duodecim intellectuales in paradiso mentis humanae, ita quod undecima est lignum scientiae boni & mali: duodecima autem est lignum uitae.

SERMO XVIII.

Quomodo intellectus ordinatur ad affectum, & de fructibus eorum.

D ROTVLIT terra herbam uirentem, & cetera.] Dicitur est supra, quod ille theorie reducuntur ad considerationem duplicem, ad considerationem successuum temporum, & sibi in uero correspondentium in gubernatione mundi, & sic intelliguntur per semina. Consistunt etiam circa considerationem salubrium circumspectionum, vel refectio- num, quibus anima reficitur, & sic intelliguntur per fructus: & sic ille fructus est decorus, secundum quod

quod ipso reficitur intellectus: & est sapidus, secundum quod ipso reficitur affectus: sed haec refectio adhuc ad aliud ordinatur. Dicitur est autem, quoniam intellectus illustratur per has theorias, vt ultra procedatur ad gustandum eius fructum, & hoc necesse est. Qui enim ad hoc tantum laborat, vt sciat quid, & quomodo loquatur, interius uacuum remanet, vt dicit Gregorius, ab interna deuotione: quia secundum Apostolum fiunt velut es sonans, aut cymbalum tinniens. Illustratur autem intellectus duodecim modis, vt dicitur est: sed in quattuor modis ultimis melius dicitur, quam dicebatur prius, vt idem, quod ponetur in undecimo loco, ponatur in duodecimo. Illa ergo quattuor, quibus utitur scriptura, & illustratur anima, sunt quattuor ciuium praesidia, qui sunt spiritus hierarchici e directo. Item hostiu certamina ex obliquo, ut patet de tribus hostibus: gratiarum dona, e uicino: figurarum signa, e longinquo. Haec est illustratio ultima, quia per hanc ultimam praecedentes intrant, ad quam concurrunt formae caelestes, elementares, methereologicae, minerales: naturae gressibilem, natatiliū, volatiliū, humanae membra, humanae vires, humana facta, humanae artes, ex quibus anima assurgit in laudem Dei. Et iste actus est affectus, qui habet rectificare intellectum. Verum est, quod circa ista incidit periculum ligni scientiae boni & mali, vt dimisso ligno uitae, scilicet suauitate affectus, anima euagetur circa scientias alias, & in tantum elongetur, ne redire possit, & excludatur a delicijs paradisi, & non gustet de ligno uitae. Edere de ligno uitae, his illustrationibus est refici, vt homo nihil quaerat, nisi intellectum ueritatis, affectum pietatis, delectationem suauitatis, & solatium contemplationis. Sed quando homo horum obliuiscitur, & delectatur in studio curiositatis, uult scire tantum, & ex hoc nascitur supercilium uanitatis, cum alios despicit, ex quo sequitur litigium contentionis: quia reputat se despectum, quando quis respondet ei, & semper paratus est contra illos, qui resistunt ei. Et per hoc auferitur homini uera uita, & quies, sicut Adam uel potius mulier curiosa fuit, & uoluit esse sicut Deus, & ideo conuersus sibi perizomata, & refuderunt culpam in alium: ut Adam in Deum, quia uxorem talem dederat sibi, mulier autem in serpentem. Debet ergo illa illustrationes intrare in affectum, vt intellectus reficiatur, & rectificetur. In hoc orto multa deambulatio est, quia si non placet stare in primo, uade ad secundum, & sic de alijs. Et sic stipatus est malis, vnde in Canticis dicitur: Fulcite me floribus, stipate me malis. Et Psalmus: Scuto circūdabit te ueritas eius. Sicut intellectus ergo ordinatur ad affectum, & fides est uia ad charitatem, sic ista illustrationes transire debent in affectum, vt intellectus speculatiuus fiat practicus. Oritur autem ex his quaternarijs fructus triplex: ex primis quattuor oritur fructus gratiae: ex medijs, fructus iustitiae: ex ultimis fructus sapientiae. De his fructibus in Deuteronomio dicitur: De benedictione Domini terra eius, dicitur de Ioseph, de pomis caeli, & rore, atque abyssu subiacente: de pomis fructuum solis & lunae, de vertice antiquorum montium, de pomis collium aeternorum, de fructibus terrae, & de plenitudine eius. Tangit istum triplicem fructum, siue istas illustrationes, secundum quod generant poma refectiua, secundum quod iste triplex fructus est a Christo, vnde in Canticis: Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius, quem desiderabam, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo, De fructu gratiae scriptum est: Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. De fructu iustitiae in Cantico, supra, De fructu sapientiae, in Prouerbijs dicitur: Primi & purissimi fructus eius. Iste ergo fructus oriuntur a Christo, a Ioseph benedicto, qui producit poma de caelo, rore, abyssu subiacente, sci-

A licet charismata gratiarum per modum roris in corda humilia. Per poma solis, & lunae, & vertice montium intelligitur exercitium perfectae iustitiae, quae est in hoc, quod homo se exerceat ad mandata Dei implenda, secundum statum subiectionis, praelationis, contemplationis. De pomis solis, intelligitur quantum ad meritum iustitiae praesidentis: de pomis lunae, quantum ad meritum iustitiae subiacentis: de pomis & vertice montium, per hoc intelligitur sublimitas apostolicorum uirorum, qui tenent uitam, quam Deus dedit in paradiso: nam si homo non peccasset, nulla fuisset agrorum diuisio, sed omnia communia. Per poma collium aeternorum, intelligitur sapientia, uel fructus sapientiae, quae est in contemplatione aeternarum rationum, & in consideratione caelestium spirituum sublimatorum. hinc in Psalmo dicitur: Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis, & cetera. De fructibus terrae, quantum ad considerationem diuinarum cōdescensionum in ordinibus ecclesiasticorum. De plenitudine eius, quantum ad coniunctionem utriusque Ecclesiae militantis, & triuphantis, quomodo Deus posuit finem eius pacem: quod declarabit sicut flumen. Sic ergo iste fructus est a Christo triplex, quia Iesus Christus filius Dei: quia Iesus, ab ipso fructus gratiae: quia Christus, fructus iustitiae: quia filius Dei, fructus sapientiae. Omnes enim considerationes a Christo sunt, & ad Christum reducuntur. Si consideras interna spectacula luminum, ad Christum reducunt te. Si uenis ad exempla, summum exemplar omnium uirtutum inuenies in Christo: si patientiam consideras Iob, maior est Christi patientia. Patientiam Iob audistis, & finem Domini uidistis, dicit ille. Stellae enim nihil sunt in comparatione solis: Si ad praemia aeterna, haec non habebimus nisi per Christum, qui ait: Haec est uita aeterna, vt cognoscant te solum, & cetera. Si de tormentis: Nisi manus domini te teneat, non liberaberis. Puer enim si timeat cadere in praecipitium, optime se tenet ad matrem: nisi enim per Christi sanguinem liberatus fueris, non poteris saluari. Si consideras praepcepta: Hoc est praepceptum meum, vt diligatis inuicem: Si de iudicio: Christus iudicare habet, & hunc libenter debemus uelle habere iudicem, quia nos diligit, vnde debemus sibi dicere: Domine debes nos iudicare, sed fac, vt sanguis tuus satisfaciatur pro nobis. Si consideras solatia seuera in Christo, non uidetur per illum modum, sicut in alijs, sed per alium: quia sibi numquam periculosa fuerunt, nec temporalia solatia habuit. Miscuit enim cum solatijs amaritudinem, cum fructu poenae: anima enim eius, quae unita est semper diuinitati, summe delectatur, & tamen ipse miscuit amaritudinem, paupertatem, crucem, & e conuerso miscuit solatia in flagellis, in quibus summe delectabatur. Vnde hoc exemplo, in consolatione iungendus est timor, & in tristitia iungendum est solatium, exemplo Beati Francisci, qui quando offerebatur sibi honor, dicebat socio suo, quod ibi erant nil lucrati: sed quando recipiebat uulnera, tunc lucrabatur. Si consideres e directo ad ciuium praesidia, hierarchia principalis Christus est: Si de pugna, & angeli, & sancti iuuat. Vnde Psalmus: Leuaui oculos meos in montes & cetera. Principalis tamen pugnot Iesus est, vnde alibi dicitur: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quonia dextris est mihi, ne commouear. Item in Actis: Video caelos apertos & cetera. Si autem consideras haec omnia, uenit de sede Dei & agni. Vidi (inquit Ioannes in Apocalypsi) fluium procedentem de sede, & cetera. Si consideres figurarum signa, omnia referuntur ad Christum, & etiam sunt obscura, nisi soluantur per Christum: vnde omnes considerationes remittunt ad Christum. A Christo ergo est fructus gratiae quadruplicis. Stabilire animam per fidem, sanctificare per diuinum amorem, sursum ferre per spem,

Agrorum diuisionis causa.

Psal. 75. a

Psal. 147. a

Iac. 5. c

Ioan. 17. a

Ioan. 16. b

S. Franciscus dictum notandum.

Psal. 120. a

Psal. 115. b

Act. 7. g

Apo. 22. a

Heb. 13. b spem, inclinare per diuinum timorem. De primo Apostolus: Optimum est gratia stabilire cor, non escis. Iudæi stabiliabant se super escas. De secundo Petrus dixit: Propter quod succincti lumbos mentis vestrae sobrii, perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratia, & cetera. Sanctificatio enim est, in eo, quod virtutes cognitiua & amatiua, quæ sunt lumbi mentis, transferuntur in Deum. De tertio ad Titum dicitur: Iustificati gratia ipsius, heredes sumus secundum spem vitæ æternæ. Et Petrus: Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum magnam misericordiã suam regenerauit nos in spem viuam. De quarto dicit Ecclesiasticus: Quanto maior es, humilia te in omnibus. Per interna spectacula disponitur anima ad primum actum gratiæ. Quanto enim plus intelligitur in scriptura, tanto augetur fides & cetera. & sic est vna reflectio affectus. Sanctorum exempla disponunt ad sanctificationem animæ, ad secundum actum gratiæ. Inter omnia, quæ de Ioseph leguntur, placet illud, quod sic fidelitatem seruauerit domino suo, cum domina sua pulcherrima esset, & non comiscebatur sibi. Dava similiter cum multa fecerit, quæ mouent ad imitationem, illud potissime placet, quod Saul cum potuisset interficere, noluit. Qui tamen, ut dicit Augustinus, nec Deum nec hominem timebat: Hominem non, quia ipse venerat in omnes: Deum non, quia ille reprobus fuit: & Dauid, secundum veritatem rex erat, & tamen ex charitate eum dimisit. Et sic in omnibus patribus fuit hæc charitas, cui tamen, si aliquando ceciderunt, penituerunt. Vna displicet tibi castus Dauid; placeat eius penitentia, ut dicit Hieronymus. Vnde de casu suo nullus desperet, & de statu suo nullus presumat. Gratia autem sursum agens habetur per spem. Quid enim mihi est in celo, & a te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternũ (ait propheta) & alibi dicit: Dixi, tu es spes mea, portio mea in terra viuentium, & cetera. ut vel totum referretur in aliam patriam. Ideo, quod momentaneũ est, & leue tribulationis, æternum pondus gloriæ operatur. Dominus enim delectationes habet in dextera, vnde Psalmus: Delectationes in dextera tua vsque in finẽ. Sinistra habet diuitias, & gloriam, & consolationes temporales. Debemus autem adherere dexterae, vnde Psalmus: Me suscepit dextera tua Domine: igitur præmia disponunt ad tertium actum gratiæ. Quarto considerationes tormentorum inclinant animam ad diuinum timorem: quia, sicut crescente spe, crescit gratia sursum ferens; sic crescente timore, crescit gratia inclinans deorsum. Sequitur de secundo fructu, scilicet iustitiæ, qui similiter habet quatuor actus: primus est facere bona, secundus fugere mala, tertius formidare prospera, quartus ferre aduersa. De primis duobus dicit Psalmus: Declina a malo, & fac bonum. Oculi Domini super iustos. Et: Vultus autem Domini super facientes mala. De tertio: Beatus homo, qui semper est pavidus, scilicet in prosperis: Vnde iustus deprecatur, ne ruat: & si ruat, ut resurgat: quia iustus in die cadit iustus, & resurgit. De quarto in Prouerbis dicitur: Non conturbabit iustum, quidquid ei acciderit. Et ibidem: Iustus quasi leo confidens, absque terrore erit. Et: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et: Pro iustitia agoniza vsque ad mortem. Iti fructus oriuntur ex quatuor medijs considerationibus, scilicet antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, vnde secundum Dionysium anima moueatur circulariter, recte, & circumflexe. Et dicit Richardus, quod quædam aues sursum volant, quædam deorsum, quædam circulariter, quædam ante, & cetera. sic anima per istas considerationes. Ex prima consideratione habetur primus actus, scilicet facere bonum, per directionem præceptorum. Si vis ad uitam ingredi, serua mandata: consideratio enim mandatorum Dei

facit bonum, præceptum Domini rectum est in se. Iustitia enim nihil aliud est, quam rectitudo: rectitudo autem per se est in lege, per participationem in seruante. Oportet ergo præcepta diuina considerare, acceptare, amare: si sic fecisset Adam, non cecidisset, & sit transformis per amorem. Ex secunda consideratione oritur fructus iustitiæ, scilicet fugere mala, ut per iudicia discreta. Vnde Ecclesiasticus: Ne femines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. Nullus enim vult metere zizaniã vel lolium. Iuxta modum culpæ, erit & plagarum modus. Consideratio iudiciorum facit fugere mala. Ex consideratione tertia per seuera solatia oritur fructus iustitiæ, scilicet formidare prospera. Oblatis enim honoribus, fugit homo, quia timet in culpam incidere. Ista vitia generant vermes: quia in quolibet grano est uermis: in grano honoris, elatio: in grano diuitiarum, auaritia: in grano deliciarum, concupiscentia. Fructus enim quidam sunt, qui incipiunt statim vermiculari, ut cerasa in Italia. Quidam sunt, qui apparent optimi, & tamen vermis est intus. Contra, per dulcia flagella oriuntur fructus iustitiæ. Quartus actus iustitiæ est patienter ferre aduersa, vide Iacobum, Paulum, Laurentium. Similiter sapientiæ fructus ex quatuor vltimis antithetis nascitur. Huius sunt quatuor actus, quia sapientia est confortans, colluctans, contemplans, collaudans. Confortans in bono, vnde Ecclesiastes: Sapientia confortabit sapientem super decem principes ciuitatis. Est etiam colluctans contra malum, vnde dicitur: Melior est sapientia, quam arma bellica. Et Sapientia: Certamen forte dedit illi, ut uinceret, & sciret, quoniam omnium potentior est sapientia. Est etiam contemplans rectum, vel summum bonũ sapientia. Est enim speciosior sole. Facit enim animam gustare, & uniri. Est etiam collaudans ex omnibus Deum. Hic fructus est coniunctus gloriæ: hoc opus, hoc munus, hic fructus. Primum iustitiæ, secundum gratiæ, tertium sapientiæ. Hæc, inquam, uidebimus, amabimus, laudabimus. Hi quatuor fructus sapientiæ, per ordinem oriuntur e directo. Primo per ciuium præsidia disponitur ad primum actum sapientiæ, in acie terribilium, in choris castrorum: secundo per hostium certamina ex aduerso oritur secundus fructus, scilicet colluctari contra hostes. Quia homo, quando habet hostes, tunc satis sagaciter gerit se, & imminens bellum facit hominem sagacem, & fortem, & sapientem: sicut inclusi multas inueniunt uias ad euadendum: vnde tentatio imminens, quasi ex obliquo fortorem reddit. Sicut radius super corpus opacum, densum, solidum, postea reflexus, maius lumen, & calorem generat, ut patet in speculo ferreo: similiter filiam demoniacam, quæ uilia loquebatur, & dixit, quod Franciscus magnum malũ faciebat eis, & quod bene erant contra ipsum congregati quinque millia ad ipsum decipiendum: & frater, qui audiuit, dixit beato Francisco. tunc ipse surrexit, & dixit: Modo fortior sum. Tertius fructus sapientiæ est contemplari summum bonum, quod oritur ex consideratione e vicino per gratiarũ dona: tanta enim posset esse gratia, quod homo existens hic, esset quasi in paradiso. Videtur enim vicinũ fuisse, sicut beatus Paulus, qui dicit: Sapientiam loquimur inter perfectos. Et post: Nobis autẽ reuelauit Deus per Spiritum sanctũ. Sicut enim nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui in illo est, ita & quæ Dei sunt, nescimus, nisi spiritus Dei intret in nos. De quarto e longinquo nobis innascitur collaudatio Dei in omnibus. Omnes enim creaturæ efferunt Deum. Quid faciam? Cantabo cum omnibus. Grossa chorda in cythara nõ bene sonat, sed cum alijs est consonantia. Figurarum signa ab omnibus creaturis accipiuntur in scriptura ad laudandum

Gen. 3. b
Eccl. 7. a
Deut. 2. 5. c
Eccl. 7. c
Eccl. 9. d
Sap. 10. c
Sap. 7. d
Aug. li. vlt. de ciu. cap. vlt. to. 5.
S. Frãnciscus instar Pauli in tribulatione fortior.
2. Cor. 12. b
1. Cor. 2. b. c

Pf. 148. a dandum Deum, ut patet in Psalmis: Laudate dominum de cælis. Et: Benedicite omnia opera Domini Domino, a summo vsque deorsum. Sicut homo Deũ videt, & in omnibus Deum gustat, in omnibus tribus viribus suis. (Vnde Psalmus: Iucundũ sit ei eloquiũ meum, ego vero delectabor in Domino, & alibi: Delectasti me Domine in factura tua. Et: Magnificabo eum in laude) sic in omnibus habet gustum & reflectionem intellectus, & affectus. Ex his omnibus fructibus surgunt fructus amoris, & charitatis, quæ intenditur in omnibus. Omnis enim scriptura ordinatur ad charitatem. Hi duodecim fructus ordinate ascendunt ad charitatem, descendendo autem a charitate fluunt charismata gratiarum, quæ sunt duodecim fructus spiritus, quos ponit Apostolus ad Galatas dicens: Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Gratia enim, & iustitia, & sapientia non possunt esse sine charitate vera. Fructus dicitur a frui: frui autem est inhærere alicui rei propter seipsam. Vnde nec iustitia, nec nunciare futura, nec scire mysteria sine charitate prosunt. Et hoc sentiunt omnes doctores, & sancti. Sed ecce vna vetula, quæ habet modicum hortum, & quia solam charitatem habet, meliorem fructũ habet, quam vnus magnus magister, qui habet maximũ hortum, & scit mysteria, & naturas rerum sine charitate. Sufficientia enim horũ duodecim sumitur per hunc modum, secundũ Augustinũ filiũ Pauli: * Quatuor sunt diligenda in charitate, quibus fruimur, Deo, meipso in Deo, proximo in Deo, corpore meo in Deo. Deo autẽ fruor, quando in Deo coquiesco per amorẽ, delector per gaudiũ, vnior per pacem. Et hæc tria ordinata sunt, quia ubi est pax, necesse est, ut sit gaudiũ: & ubi gaudiũ, necesse est, ut sit quies. Secũdo fruor meipso in Deo. Anima autẽ mea fruor, quãdo illam possideo: quia si trãsit res in possessionem alterius, fructũ non habeo. Tunc autem possideo, quando patienter possum ferre aduersa. Vnde Saluator ait: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Patienter autẽ ferre aduersa non debet esse a casu, vel fortuna, sed intuitu mercedis: & hoc est expectare mercedem per longanimitatem. Et tertium est condonare iniuriam & offensam per bonitatem. Et sic hæc tria sunt per patientiam, longanimitatem, bonitatem. Patientia est aduersa tolerando: longanimitas expectando mercedem ex omnibus tribulationibus: bonitas liberaliter condonando. Quando est charitas patiens, longanimitas, bona, tunc inundationes maris, quasi lac, fugit, sicut Laurẽtius carbonibus, quasi floribus, & cetera. Hi fructus sunt in spiritu, non in carne. Vnde Iacobus: Omne gaudium existimate, & cetera. Tertio proximo fruimur in Deo, quando habemus charitatem ad proximum. Et hoc tripliciter: benigne in anima, & in corde: mansuete in contubernio: fideliter in verbo, vel signo. Cor benignum habeo, quando quidquid boni habet proximus, in meum bonum refero. Similiter mansuetudo est, quæ hominem facit familiarem & socialem. Aliqui homines valde sunt boni, & tamen valde sunt duri in signis, quod homo non aueret eis apparere, sed quando homo familiarem se reddit, tunc est mansuetus. Similiter fidelitas multũ facit amabilem, quia continuat amicitiam. Et hæc facit confidere de homine magis in verbo, quam in corde, quia affectus est variabilis. Quarto fruor corpore meo in Deo, & hoc, quando mundum seruo corpus meum: & est quãdo seruetur modestia in gustu, continentia in tactu, castitas in omnibus sensibus. In gustu principaliter notatur modestia, & cetera. Corpora luxuriosorum, gulosorum, incontinentium, non sunt in pace sepulta. Sic ergo descendendo ex charitate, quæ est vnguentum fluens a capite in barbam. A barba vsque ad oram vestimenti, sit fructio Dei. Sicut ergo sunt duodecim illustrationes ascen-

dendo ad charitatem, sic sunt duodecim fructus descendendo a charitate. Hoc est illud, quod dicitur, ex vtraque parte fluminis esse lignum vitæ, afferens fructus duodecim per duodecim menses. Ab vna parte fluminis fructus intellectuales, ab altera affectuales. Ab vna parte fructus ascendentes, ab altera fructus descendentes. Iste ergo est fructus scripturarũ, scilicet charitas. Per hanc sunt mysteria, intelligentiæ, theoria. Vnde in Apocalypsi: Beati, qui lauant vestimenta sua, ut intrent per portam ciuitatis. Foris autem canes, & venefici, scilicet a contemplatione scripturæ alieni. Et dicebat: Imaginor illas duodecim illustrationes primas ascendentes, quæ fluunt a Deo, & ad Deum terminantur, & currunt per totam scripturam, sicut duodecim circulos, ut in quamcunque anima intret, inueniat siluam arborum, & amœnitatem fructuum.

SERMO XIX.

De modo studendi, & proficiendi in sacra scriptura, & de theorijs eiusdem.

ROTVLIT terra herbam, & cetera. Dicitur est de fructibus sacra scripturæ: & ad hos fructus inuenit nos sapientia æterna Domini: Ego quasi vitis fructificauit suauitatem odoris, & flores mei fructus honoris, & gratiæ. Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, & a generationibus meis adimplemini. Si voluerimus transire, oportet nos esse filios Israel, qui transferunt Aegyptum, sed Aegyptij etiam transferunt, & submersi sunt. Illi autem transeunt Aegyptum vere, qui totum suum studium ponunt, qualiter a vanitatibus transeant in regionem veritatis: a veritate in vanitatem transiit Adam, vnde Psalmus dicit: Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur: Theaurizat, & ignorat, & cetera. Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat, vespere decidat, induret, & areseat. Quando ergo amatur cõmutabile bonum, transitorium, vanum, tunc homo trãsit, & cetera. Et hunc transiit reprobat sapientia. Hic transiit facit omne malum. Sic transiit Lucifer, cui dictum est: Veruntamen ad infernum detraheris. Ad quem primo proiectus est per culpam, secundo per iudicium. Sic etiam fecit Adam, postquam deseruerat lignum vitæ, abscondit se. Vidit enim se nudum ab omnibus habitibus bonis, propter quod abiectus est de paradiso. Sapientia ergo, & charitas sunt principales fructus, quibus principaliter est contraria vanitas. In Canticis exprimitur sapientia amorosa. Non enim potest quis discedere a falso, & accedere ad verum ex amore, nisi elongetur a vanitate. Et ideo Ecclesiastes, præcedit hunc librum, ubi ostendit vanitatem cum dicit: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Hæc propositio vera est, & probatur in toto libro. Oportet ergo transire ab omnibus vanitatibus ad veritatem, ut non sit delectatio, nisi in solo Deo. Quomodo autem transeundum est, volunt omnes esse, & sapientes, & scientes. Sed scio, quod mulier decipit virum. Sapientia autem est, supra, tamquam nobilis: sed scientia, infra. Et videtur homini pulchra, & ideo volunt sibi eam coniungi, & inclinatur anima ad scibilia, & sensibilia, & vult eam cognoscere, & cogitare, & experiri, & per consequens vniri. Et ita euanescit, ut Salomon, qui voluit omnia scire, & disputauit a cedro, quæ est in libano, vsque ad hyssopum: & oblitus est principij, & ideo est factus vanus, & oblitus est sui. Non simus in hac parte socij Salomonis, sed Dauid patris sui, quia non est securus transitus a scientia ad sapien-

Apo. 22. a
Apo. 22. c
Gen. 1. b
Eccl. 2. 4. c
Exo. 14. e
Psal. 38. a
Isa. 14. d
Gen. 3. b
Eccles. 1. a
3. Reg. 4. d
3. Reg. 1. 17

fapientiam, oportet ergo medium ponere, scilicet sapientiam. Transitus autem est exercitium, exercitatio a studio scientiæ ad studium sapientiæ, & a studio sapientiæ ad studium sapientiam. De quibus ait Propheta: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Incipit a summo, quia vellet gustare, quam bonus, & suavis est Dominus. Ad sapientiam autem perueniri non potest, nisi per disciplinam. Non est ergo præferendum vltimum primo. Malus esset mercator, qui stannum præferret auro. Qui non præfert scientiæ sanctitatem, nunquam prosperabitur. Augustinus dicit de ciuitate Dei, quod angeli sunt boni spiritus. Hi enim dicuntur angeli, scilicet nunciij, quia de humilitate gaudent. Spiritus nequam vocantur demones, id est, scientes, quia ab illius statu volunt nominari. Sed verendum est quod dicit Iob de Behemoth: Sernet sibi aurum quasi lutum. Per scientiam est tentatio facilis ad ruinam. Vnde: Eritis sicut Dij scientes bonum & malum, dicit serpens. Vnde quidam suprema naturæ volunt perferuari sicut de contingentijs. Beatus Bernardus dicit de gradibus superbiæ, quod primū vitium est curiositas, per quod Lucifer cecidit: per hoc etiam Adam cecidit. Appetitus igitur scientiæ modificandus est, & præferenda est ei sapientia, & sanctitas. Qualiter ergo studendum est scientiæ, & sanctitati, & sapientiæ? Oportet scire, vt de fructibus sapientiæ habeatur, & per portas ciuitatis possimus introire. Nam scriptum est: Labor stultorum perdet eos, qui nesciunt in urbem pergere, hoc est, qui nesciunt studere, in quibus oportet. In Genesi dicitur, quod creauit Deus hominem, & posuit in paradiso, vt operaretur, & custodiret illum. Oportet operari in sacra scriptura, & exercitari intellectum. Sed multos inueni exercitantes corpus, paucos ingenium. Hec exercitatio est spiritus ad pietatem. Vnde in Prouerbijs dicitur: Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam, & ecce totum repleuerunt vtricæ, & spinæ. Hoc fit quando homo habet bonam dispositionem, & non exercet eam, sed crescunt ibi vtricæ malignitatis, spinæ cupiditatis. Maceria lapidum virtutum destruitur propter dissipationem cogitationum. Et hinc dicitur in Prouerbijs: Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum. Modus studendi debet habere quattuor conditiones, scilicet, ordinem assiduitate, complacentiam, cōmensurationem. Ordo diuersimode traditur a diuersis, sed oportet ordinate procedere, ne de primo faciant posterius, vel e cōuerso. Sunt ergo quattuor genera scripturarū, circa quæ oportet ordinate procedere, & exerceri. Primi libri sunt sacre scripturæ. In testamento veteri secundum Hieronymum viginti duo libri: in nouo testamento octo sunt. Secundi libri sunt originalia sanctorum. Tertij sententiæ magistrorum. Quartij doctrinarum mundialium, siue philosophorum. Qui ergo vult discere, querat scientiam in fonte, quia apud philosophos non est scientia ad dandum remissionem peccatorū, nec apud summas magistrorum, quia illi ab originalibus extraxerunt. Originalia autem a sacra scriptura. Vnde dicit Augustinus, quod ipse decipi potest, & alij. Sed ibi est fides tanta, quod ibi nō potest esse deceptio. Et hinc dicit Dionysius de diuinis nominibus, quod nihil assumēdū est, nisi quod ex eloquijs sacris, & cetera. Studere debet Christi discipulus in sacra scriptura, sicut pueri primo addiscunt, a, b, c, d, & cetera. & postea syllabicare, & postea legere, & postea quid significet pars. Similiter in sacra scriptura, sæpe primo quis debet studere in textu, & ipsum habere in promptu, & intelligere quod dicitur per nomen, non solum sicut Iudæus, qui semper tendit ad litteralem sensum. Tota scriptura est quasi vna cythara. Et sicut chorda per se nō facit harmoniam, sed cum alijs, similiter vnus locus scripturæ dependet ab alio, immo vnum locum respiciunt mille loca. Notandum, quod quando

Christus fecit miraculum de conuersione aquæ in vinum, non statim dixit, fiat vinum, vel fecit de nihilo: sed voluit, vt ministri implerent hydrias aqua, vt dicit Gregorius ad litteram. Quare sic fecit, ratio non potest reddi. Sed secundum spiritualem intelligentiam reddi potest ratio, quia Spiritus sanctus non dat spiritualem intelligentiam, nisi homo impleat hydrias, secundum capacitatem suam, aqua, scilicet notitia litteralis sensus, & inde esse potest, quod Deus conuertit aquam sensus litteralis in vinum spiritualis intelligentiæ. Propter hoc Paulus fuit altus, quia ipse didicerat legem ad pedes Gamalielis. Vnde qui scripturā habet, potens est cum eloquijs & etiam in venusto sermone. Vnde beatus Bernardus parum sciebat, sed quia in scriptura multū studuit, ideo locutus est elegantissime. Primum igitur est, quod homo habeat scripturam non sicut Iudæus, qui solum vult corticem. Vnde quidā Iudæus semel legit illud capitulum Isaiæ: Domine quis credidit auditui nostro, & cetera, & legebat ad litteram, & non potuit habere concordantiā, vt sensum faceret, & ideo proiecit librū ad terrā, impreicans, vt Deus confunderet Isaiam, quia, vt sibi videbatur, nō poterat stare quod dicebat. Ad hanc autē intelligentiā non potest homo peruenire per se, sed per alios, quibus Deus reuelauit, scilicet per originalia sanctorum, vt, Augustini, Hieronymi, & aliorū. Oportet ergo currere ad originalia sanctorum. Sed quia ista sunt difficillima, ideo necesse sunt summa magistrorū, in quibus elucidantur difficultates. Sed cauendum est de multitudine scriptorum. Et quia ista scripta adducunt philosophorum verba, necesse est, quod homo sciat, vel supponat ipsa. Est ergo periculū descendere ad originalia, quia pulcher sermo est originalium. Sermo autē scripturæ non ponit sermonem ita pulchrum. Vnde si dimittis scripturam, in libris Augustini studens, ipse non habet pro bono: sic nec Paulus nomen illorum, qui nomine Pauli baptizabantur. Sacra scriptura in magna cautela legenda est. Maius autem periculum est descendere ad summas magistrorū, quia aliquando magnus est in eis error, & credunt se habere, & intelligere originalia, & nō intelligunt, immo eis contradicunt. Vnde sicut fatuus esset, qui vellet semper immorari circa tractatus, & nunquam accedere ad textum, sic est de summis magistrorum: in his autem homo debet cauere, vt semper adhæreat viæ magis communi. Descendere autem ad philosophiam est maximum periculum. Vnde in Isaiā dicitur: Pro eo, quod abiecit populus ille aquas Siloe, quæ currunt cū silentio, & assumpsit magis Rafin, & Romeliā, & cetera. Non amplius reuertendum est in Ægyptum. Notandum de Hieronymo, qui post studium Ciceronis non habebat saporem, ideo flagellatus fuit ante tribunal, hoc autem propter nos factum est, vt magistri cauere debeant, ne nimis commendent, & appetentur dicta Philosophorum: ne hac ratione populus reuertatur in Ægyptum, & exemplo eorum dimittant aquas Siloe, in quibus est summa perfectio, & vadant ad aquas philosophorum, in quibus est periculosa deceptio. Signatum fuit hoc in Gedeone, vbi illi, qui probati fuerant ad aquas, qui, scilicet lambuerunt sicut canes, pugnaverunt, & vicerunt: & illi, qui flexo poplite, & curuati biberunt, reuersi sunt. Sed vincentibus data sunt tubæ, & lagenæ, ac lucernæ. Cum clangore buccinæ, & complusione lagenarum vicerunt. Isti sunt prædicatores, qui clangunt in predicatione buccina, Lagenæ sunt exempla, lampades sunt miracula. Qui enim pro veritate sunt mortui, miraculis coruscauerunt, & sperauerunt hostes. Isti autem, qui bibunt lingua, & lambunt attrahendo, sicut canes, qui lingua aquam hauriunt, isti sunt, qui de philosophia parum sumunt: sed isti sunt, qui flexo poplite bibunt, qui totaliter se ibi incuruant, & illi curuantur ad errores infinitos, & inde

10a. 2. a. b
Greg. hom. 6. in Exch.
Act. 22. a
S. Bernardus cur elegantissime sit locutus.
Isa. 53. a
1. Cor. 1. b
Hier. de Regu. Monac. cap. de contempl. orat. & lect. 10. 9.
Iud. 7. b
Hier. de Regu. Monac. cap. de contempl. orat. & lect. 10. 9.
Iud. 7. b
Hier. de Regu. Monac. cap. de contempl. orat. & lect. 10. 9.

inde fouetur fomentū erroris. Vnde in Osea dicitur: Qui uenit ciuitas, donec fermentaretur totum. Et fouetur oua aspidum, & quod confotum fuerit, erumpat in regulam. Nota de beato Francisco, qui prædicabat Soldano. Cui dixit Soldanus, quod disputaret cum sacerdotibus suis. Et ille dixit, quod secundum rationem de fide disputari non poterat, quia supra rationem est, nec per scripturam, quia illam non recipere illi: sed rogabat, vt fieret ignis, quem ipse cum sacerdotibus intraret. Non enim tantum miscendum est de aqua philosophiæ in vinum sacre scripturæ, quod vinum fiat aqua, hoc enim pessimum miraculum esset. Et legitimus, quod Christus de aqua fecit vinum, sed non e conuerso. In Ecclesia primitiua etiam libros philosophiæ comburebant. Non enim panes in lapides commutari debent. Est ergo ordo, vt prius studeat homo in scriptura sacra quantum ad litteralē sensum, post in originalibus, & ita subiiciat sacre scripturæ: similiter in scriptis magistrorum, & in scripturis philosophorum, sed transeundo, & furando, quasi ibi non permanendum. Quid lucrata fuit Rachel, quod furata fuit idola? tantū fuit lucrata, quod mentia fuit, & simulauit infirmitatem, & abscondit ea subter stramenta cameli, & sedit desuper: sic quando quaterni philosophorū absconduntur. Aqua enim nostræ non debent descendere ad mare mortuum, sed in suam primam originem. Secundo oportet habere assiduitatem. Impedimentum enim maximū, lectio vagabunda, quasi placens modo hoc, modo illud legere, modo aliud facere. Vagatio exterior signum est vagationis animæ, & ideo talis non potest proficere, quia nō figitur in memoria, sicut ponit exemplum Gregorius. Quando homo vidit faciem hominis semel, nō ita perrecte postea cognosceret. Sic de sacra scriptura, quia primo faciē obscuram habet, postea quando frequenter videtur, efficitur familiaris. Tertio oportet habere complacentiam: sicut enim Deus proportionauit gustum, & cibum, quia cibus dat saporem gustui, qui habet vim discretiuam, & ex his duobus cibus incorporatur, sic primo oportet sumere scripturam, postea masticare, deinde incorporare. Ad quid homo bibit aquā turbidam? Quid tibi in via Ægypti, vt bibas aquā turbidam? sed bibe aquam salutarem sapientiæ. Nota, quod animal, quod non ruminat, immundum est. Ruminatio enim fit in eo, quod animal habet duos ventres, accipit cibum ad os, & totum ruminat, & protritum in alium ventrem vltiorem projicit. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo, dicebat Propheta. Non diligas meretricem, ne dimittas sponsam tuā. Vnde in libro Sapientiæ dicitur: Hanc amauit, & exquisiuit eam. Non accipias glandes, & siliquas porcorum, & suspēdaris cum Abalalon per capillos, scilicet affectus tuos. Doctrinæ faculares sunt quercus altæ, proceres, inflexibiles. Noli comedere pepones Ægypti, & porros, & allia, sed manna de cælo. Sed non nauseas super cibo isto, non sis carnalis sicut filij Israel, & hi non inueniebant nisi vnum saporē, sed alij spirituales inueniebant omnem saporem suauitatis. Quartum est cōmensuratio, vel nō plus sapere, quam oportet. Vnde ait sapiens: Mel inuenisti, comede, quod tibi sufficit, ne forte satiatum, euomas illud. Ne plus te extēdas, quam ingeniū tuum potest ascendere, nec infra maneat. Videtur in designationibus huius, vt dicit Dionysius, quod Seraphim medijs volabant alis, vt nec sistant homo infra quam potest, nec ascendat supra illud, quod potest. Sicut illi, qui cantant vltra vires, nunquam bonā faciunt harmoniā: & vt dicit Augustinus: illi, qui non ordinant studium, sunt sicut pulli equorum, qui modo currunt huc, modo illuc: sed iumentum plano passu vadit. Tantum proficit vnus durus, dummodo ordinet studium suum, sicut ingeniosus, & inordinatē studens. Qui autem vult in hoc studio proficere,

oportet, quod habeat sanctitatem, vt possit studere ad habendam vitam timoratam, impollutam, religiosam, edificatoriam. Primo hæc est vita Sanctorum timorata, vt in his, quæ agit, semper timeat, siue vadens ad missas, siue ad mensam, siue stans, siue sedens: quia in omnibus potest esse peccatum. Verbar omnia opera mea, sciens, quod non parceres delinquenti. Optimum signum est timor, & pessimum est audacia, quia talis nunquam corrigitur. Secundo vita impolluta, quod totum faciat propter amorem Dei, non propter amorē alicuius rei: quia omnis amor suspectus est, nisi verbi Dei. Vnde dicit Augustinus, & Bernardus, in quadā epistola ad quemdam monachum, quod dilectio Apostolorū in corpore Christi, impediēbat aduentum Spiritus sancti. Quid vero de amore creaturarum? Ideo dicit Psalmus: Renuit consolari anima mea, & cetera. Custodi me Domine, vt pupillam oculi. Pupilla non bene custoditur munda, quando est vapor, vel puluis, vel humor in ea. Tertio, quod sit vita religiosa clausa, sicut maceria vineæ: sic oportet, quod homo faciat sibi restrictiuam linguæ, & sensuum ceterorum. Sane si quis putat se religiosum esse non refræmans linguam suam, & cetera. Sepi aures tuas spinis. Vita nostra non debet esse data loquelis, sed lacrymis. Quarto, quod sit vita edificatoria proximi, vt sit paratus, omnes edificare, & doleat si quis ex ipso scandalizatur: & debet cauere dama alterius, quia si ego solus bene comederem, & alij ieiunarent, male factum esset. Et iste est fructus aliorum. Item sequitur ex his scilicet ex scientia, & sanctitate, studium sapientiæ, quod consistit in quattuor, quæ sunt necessaria, scilicet recognitio interiorum, & exteriorum defectuum. Vnde in fronte Apollinis scriptum erat: Recognosce teipsum, quia sine hoc impossibile est deuenire ad sapientiam. Vnde quanto sapiens plus proficit, tanto plus se despicit. Vnde malus mercator est, qui se decipit: quod facit, qui se appetiatur plusquam valet: sed alios appetiari, & se despiciere, hoc est principalissimum studium sapientiæ, vt sibi persuadeat homo suos defectus, & fiat humilis in oculis suis. Secundum studium est castigatio passionum, quæ sunt septem affectiones animæ, quattuor principales, & tres annexæ, scilicet timor, dolor, spes, gaudium, desiderium, verecundia, odium. In omnibus his contingit excedere. Puer enim, quando nimis clamat, compescitur: sic homo censurā, quadam iudiciali debet domare, & restringere huiusmodi passiones, vt quando venit dolor, dicatur sibi: Sta in pace, & sic de alijs, & præsertim debet desistere istas principales, & pueriles affectiones. Pueri enim insecutores sunt passionum. Maledictus enim puer centum annorum. Tertium studium est ordinatio cogitationum. Vnde scriptum est, quod stultus per fenestram prospicit in domum proximi. Et hæc est maior difficultas ordinare phantasmata nostra, vt quando sumus in Ecclesia, nil cogitemus, nisi de officio nostro, & sic de alijs, & necessario oportet ordinare has cogitationes ad hoc, quod Spiritus sanctus intret per sapientiam: Quia spiritus sanctus disciplina effugiet fictum, & auertit se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Ideo oportet habere certas materias, circa quas nos exerceamus. Quartum studium est desiderij fursum actio, hoc facit alia studia valere, & posteriora obliuisci. Extendamus nos, & cetera. Sapientis oculi in capite eius. Cor sapientis in dextera eius. Hoc studium sapientis, vt non declinet studium nostrum, nisi ad Deum, qui est totus desiderabilis. Hæc quattuor sunt difficillima, nisi habeantur prima studia, & cum his sunt facillima. Vnde facile est tunc habere dominium supra passiones. Vnde dicitur de quodam philosopho, qui dixit seruo suo: Ego te affligerem, si non essem iratus.

Osea 7. a
Isa. 59. a
S. Francisci prædicatio apud Soldanum.
Ioan. 2. b
Libri philosophorum quomodo legendi.
Gen. 31. c
d. e.
Hier. 2. d
Leu. 11. a
Ps. 118. n
Sap. 8. a
Reg. 15. c
Num. 11. c
Num. 21. b
Sap. 16. a.
b. c
Rom. 12. a
Prou. 25. c
Isa. 6. a
Dionys. de Eccles. hier. cap. 6.

Iob 9. e
Psal. 76. a
Iac. 1. d
Eccli. 28. d
Sapientia studij quattuor requirit.
Cognosce teipsum.
Cicero 1. de leg. in fin.
Passiones septem animæ moderandæ.
Isa. 65. d
Eccli. 21. d
Sap. 1. b
Eccli. 2. c
Eccli. 10. a
* Cic. lib. 4. Tuscul. nō procul a si. de Archita. rent. & Vglerius max. lib. 4. c. 1. de Archita. rent. et ad simile refert de Platone.

Quo exponitur quarta consideratio de cōtemplatione, qua fit per modum diuersum, quo Soli, & Luna, & Stellis comparatur: ac de visione intelligentiæ per contemplationem suspensæ.

Gen. 1. b

IXIT quoque Deus, sicut luminaria in firmamento cali, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, & diuidant diem, ac noctem. Et fecit Deus duo magna luminaria. Luminare maius, ut præset diei, & luminare minus, ut præset nocti, & stellas. Et posuit illas in firmamento, & vidit Deus quod esset bonum, & factum est vespere, & mane dies quartus.

Dan. 1. d

Idē serm. 3. pag. 23. col. 2. f.

Dicitur est supra, quod Deus dedit Danieli intelligentiam omnium visionum. Ex occasione huius, distinctæ sex visiones correspondent operibus sex dierum. Nunc dicendum est de quarta, scilicet specie intelligentiæ, siue visione per contemplationem suspensæ. Sed intelligendum, quod hanc visionem nullus habet, nisi sit vir desideriorū, nec potest eam habere, nisi per magnū desiderium. Vnde ait Prophe-

Psal. 33. b

ta: Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus. Primo dicit, gustate. Gustus enim suavis non est, nisi præcedat appetitus gustabilis ad gustabile suscipiendum. Hæc autem intelligentia suspensa debet intelligi per opus quartæ diei, in qua luminaria facta sunt. Anima autem illa sola per contemplationem suspensa est, quæ habet Solem, & Lunam, & Stellas in firmamento suo. Considera, si modo non esset Sol, & Luna, & Stellæ in firmamento, quid esset mundus? nõ esset nisi quædam massa tenebrosa, & horribilis: sic est de anima, quæ non habens gratiam contemplationis, est sicut firmamentū sine luminaribus: sed quæ habet, est firmamentū ornatum luminibus. Et sicut differt cælum non habens luminaria, a cælo habente, sic anima non habens, ab anima disposita ad hoc, vnde differt sicut angelus a bestia. Bestialis est homo carens his, & habens faciem ad terrā sicut animal: sed plenus luminibus, est totus angelicus. In quarto die fecit Deus Solem, & Lunam, & Stellas. Et hæc visio est principaliter circa tria: circa luculentam considerationem cælestis monarchiæ, circa luculentam considerationem militantis ecclesiæ, circa luculentam considerationem mētis humanæ hierarchizatæ. Nisi enim speculetur summam monarchiam, & contueatur descensum ecclesiæ militantis ab ea, & suam ipsius hierarchiæ adorationē, numquam erit contemplatiua. Et tunc habebit lucē solarem, lunarem, stellarem. Prima consideratio comparatur luci solari, secunda luci lunari, tertia stellari. Hæc anima est felix, quæ se contuetur ornatam, & conformem illi Hierusalem, & hierarchiam illustratam, scilicet angelicam, & hierarchiam illustrantem, scilicet diuinum principatum, & personarum luculentam distinctionem. Ergo consideratio cælestis monarchiæ assimilatur luci solari, propter triplicem rationem, propter fulgorem puritatis præcipuæ, propter fulgorem limpiditatis præclaræ, propter fulgorem inflamationis viuificæ. Hæc tria habet illa consideratio ratione primæ, & est summæ dignitatis, & excellentiæ, quæ habet puritatem, & elongatur ab omni facie corruptionis. De illa puritate, scriptū est: Sicut Sol oriens in altissimis Dei, sic mulieris bonæ, species in ornamētum domus suæ. Hæc conuenit æternæ sapientiæ, & menti æterna sapientia illustratæ. Est enim sicut Sol pura, quia Sol non est altior omnibus planetis localiter, sed Sol dicitur altissimus ratione altissimæ puritatis, actiuitatis, & luminosif-

Cōtemplatio scipue circa tria.

Eccli. 26. c

A tatis. Vnde est secundum Isidorum Sol quasi solus lucens. Hæc sapientia est æterna, quæ vbique attingit propter suam munditiam. Comparatur autem mulieri bonæ, non propter aliquod fœdum, sed ratione fecunditatis ad concipiendum, producendum, pariendū, quidquid est de vniuersitate legum, & exemplarium. Omnes enim rationes concipiuntur ab æterno in vulua æternæ sapientiæ, seu vtero, & maxime prædestinationis. Vnde, quia ab æterno rationes prædestinationis concepit, non potest nos non diligere: & sicut ab æterno concepit, sic in tempore produxit, siue peperit, & postea in carne patiēdo parturuit. Et qui potest hoc intelligere, intelligit, & habet altissimam contemplationem. Est ergo hæc consideratio illius esse purissimi, purissimum autem, quia simplicissimum, simplicissimum autem, quia summe vnum. Ideo dicitur Israel, viro cōtemplatiuo: Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Similiter anima contemplatiua intelligitur per mulierem illam. Et dicuntur animæ contemplatiuæ filiæ Hierusalē, quia formosæ, secundæ. Et formositas est fecunditas, quia quanto plus concipiuntur lumina, tanto formosiores sunt. Vnde: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Vnde per puritatem, non rationem, oportet nos introire in contemplationem. Et ideo cum simplicibus sermocinatio eius, qui habent mentes puras, non excæcatas propter malitiam superuenientem. Animæ ergo, quæ sunt formosæ, & secundæ, dicuntur filiæ Hierusalē, & intelliguntur per Solem ratione formositatis, per mulierem ratione fecunditatis. Secundo, Soli comparatur, propter fulgorem limpiditatis præclaræ, vbi maior fulgor, ibi maior claritas, & limpiditas. Vnde in Ecclesiastico dicitur: Sol illuminans per omnia respexit, & gloria Domini plenū est opus eius. Vnde Gregorius: Quid est, quod non videant, qui videntem omnia vident?

Isido. 3. lib. exym. c. 7. d. Sap. 7. d

C Anima Beati Benedicti bene fuit contemplatiua, qui totum mundum vidit in vno radio Solis. Non multum studuerat ipse, nec libros habebat, quia ipse decimotertio anno mundum dimiserat, & latibabat inter fruteta cum illis bestijs, sicut vna fera. Vnde etiam pastores crediderunt, eum feram. Et dicit Gregorius: Mundus nõ fuit coangustatus in vno radio Solis, sed eius animus dilatatus, quia uidit omnia in illo, cuius magnitudine omnis creatura angusta est, & parua, & modica. Sic enim ait Sapientia: Momentum stateræ est ante te orbis, & sicut gutta roris antelucani, & alibi de hac præclaritate dicitur: Est enim speciosior Sole, & super omnem dispositionem Stellarum, luci comparata inuenitur purior. Cōsidera, quod in anima cōtemplatiua describitur uniuersus orbis, & quilibet spiritus cælestis, qui in se habet descriptum totū orbem. Describitur etiam radius super substantialis, qui & uniuersum orbem, & uniuersum spiritum continet. Ergo in anima contemplatiua mira sunt lumina, & mira pulchritudo. Sic ergo mundus pulcher est a summo ad imum, ab initio ad finem: descriptus in anima facit speculum, & quilibet spiritus est speculum, & sic in anima est mira numerositas, summus ordo, summa proportionalitas. Pulchra ergo est numerositas spirituum, quia quoties in anima sic relucet cognitio orbis terrarum, & spirituum bonorum, & radij super substantialis; toties in ea est mira refulgentia: & ex hoc est speciosior Sole. Rursus radius, qui continet omnem dispositionem, & representat, uel continet omnes theorias, est in anima, & in illo anima absorbetur per mentis transformationem in Deum. Et ideo est anima super omnem dispositionem Stellarum. Tertio hæc consideratio comparatur luci solari, propter fulgorem inflamationis viuificantem mirificam. Est enim radius Solis ad viuificandum, non ad consummandum, nisi per accidens ex quibusdam dispositionibus. De hoc calore inflammante scriptum est: Sol in aspectu annun-

Deut. 6. a

Matt. 5. a

Eccl. 42. c

Greg. lib. 4. Dial. c. 37.

Sap. 11. d

Sap. 7. d

Eccl. 43. d

ciens; in exitu uas admirabile opus excelsi. In meridiano exurit terram, & in terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Tripliciter Sol exurens montes, radios igneos exuffians, & refulgens, radijs suis excæcat oculos. Vult dicere, quod quando Sol aspicitur, quod ipse Sol sic annunciat, quæ sunt apud se, & in se, & oritur super hemisphæriū mentis, quod in meridiano exurit, & in conspectu ardoris eius non potest aliquis sustinere. Animæ enim non subleuata sunt quasi in hieme. Sed quæ sunt eleuate ad mediocrem contemplationem, sunt quasi in vere. Sed quæ eleuata sunt ad excessus, sunt sicut in æstate, & percipiunt fructus autumnales, quia quiescunt. Tunc enim in autumnno colligunt fructus, & faciunt, & celebrat sollemitates in autumnno. Sed vbi exurit in meridie? quando in maxima virtute est, hoc est in cælo. Ibi enim perfecta est contemplatio, & illos inflammantes ardore, quos emittit in animas illas, quæ habent excessus mentales, nullus potest explicare. Si enim secundum Apostolum gemitus sunt inexplicabiles, quibus postulat pro nobis spiritus, quot sunt excessus? quot ardore? Vnde quis ex vobis poterit habitare cū ardoribus sempiternis? Et tamen Sol exurit tripliciter, quia Sol æternus terrā illam hierarchicā, & istam humanam irradiat, & inflammat, triplici, & triforami amore, & sursum agit in Deum: vtramque, scilicet illam per tentionem, visionē, & fruitionem: hanc per charitatem de corde puro, cōscientia bona, fide non ficta, hierarchiam dico cælestem secundum trinas hierarchias collocatam. Sed quid est, quod iste radius excæcat, cum potius deberet illuminare? Sed ista excæcatio est summa illuminatio, quia est in sublimitate mentis, vltra humani intellectus inuestigationem. Ibi intellectus caligat, quia ibi non potest inuestigare, quia transcendit omnem potentiam inuestigatiam. Ergo est ibi caligo inaccessibilis, quæ tamen illuminat mentes, quæ perdidit inuestigationes curiosas. Et hoc est, quod dicitur Dominus inhabitare in nebula: Et posuit tenebras latibulum suum. Hæc est ergo consideratio luculentæ cælestis hierarchiæ. Propter hæc ergo tria dicitur Sol, & de hoc potest accipi, quod scribitur: Refulgit Sol in clypeos aureos, & resplenduerunt montes ab eis, sicut lampades ignis. Clypei sunt rationes æternæ prædestinationum æternarum, quæ habent rationem armaturæ, & rationē fulgoris incomparabilis. Sol æternus, scilicet sapientia æterna, refulget in clypeis, quando sublimat Deus mentem contemplatiuam, ad percipiendum fulgorē veritatis æternæ, & illarū rationum. Montes autem resplendent, quia Sol iste per istas rationes, quasi per clypeos aureos, illuminat mētēs, hoc est spiritus in æternitate firmatos, & sublimatos, qui respiciunt primo, orientales radios primaria visione: meridionales, perfecta illustratione: occidentales, postrema tentione. Hi radij tripliciter oriuntur a Sole, & splendent sicut lampades ignis, quia est ibi inflamatio permaxima. Et hoc, est to ta causa inflammationis contemplationis, quia numquam venit ad contemplationem radius splendoris, quin etiam inflammās. Et ideo in Canticis loquitur Salomon, per modum amoris, & per modum cantus, quia ad illos fulgores non potest perueniri nisi per amorem. Item cōtemplatio consistit in consideratione luculenta militantis ecclesiæ. Hæc consideratio intelligitur, per lucem lunarem: qui non nouit hanc, non potest quidquam comprehendere. Vnde non est ornatum cælum, nisi habeat luminare maius, & luminare minus. Vnde Ioānes dicit: Vidi ciuitatem Hierusalē non solum stantem, immo etiam descendentem, a Deo formatam, & ornatam. Sicut enim radius Solis per Lunam illuminat noctem, sic radius diuinus per Ecclesiam, illuminat ipsam animam contemplatiuam. Radius enim diuinus, in cælesti hierarchia vmbra nõ habet, sicut lux Solis non habet tenebrositatem in se,

Rom. 8. e

1. Tim. 1. a

3. Reg. 8. b Psal. 17. a

1. Mach. 6. e

Gen. 1. b Apo. 2. 1. c

siue in suo fonte, sed in Luna, quæ habet obscuritatē, & non est simpliciter clara. Sic in Ecclesia militante, in qua est radius in figuris, & in ænigmatibus. Comparatur Ecclesia militans Lunæ, propter refulgentiam obscuram, siue symbolicam, propter refulgentiam excessiuam, siue ecstaticam, & propter refulgentiam ordinatam. Prima ergo refulgentia in Ecclesia est obscura, & symbolica sacramentorum, & figurarum, per quæ decurrit Ecclesia, a principio vsque ad finem. De hoc dicitur: Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, & signum æui. Duo dicit, quod Luna est manifestatio temporum, & per modum signationis, & hoc est in Ecclesia per symbola: quia aliter non est possibile, nobis lucere diuinum radium, nisi analogice circumueletur, secundum Dionysium. Vnde Lunam videre possumus, nõ Solem, quia radius Solis contemperatur nobis per Lunam. Sic radius æternus non potest aspici in se, sed si nos aspiciamus illum radiū, vt est in Ecclesia velatus per sacramēta & figurarum; possumus quidē aspiciere ipsum, qui nobis ostendit, quæ sunt facta, & fiēda, & quæ in æternitate. Quæ sunt facta per allegoriā: quæ sunt faciēda per tropologiā: quæ in æternitate per analogiam. Intelligimus enim aliquo modo figurarū doctrinam, quibus testamentum vetus, & nouum plenū est, vt patet per Apostolum, quod passio Christi, & veritas fuit, & figura: similiter resurrectio: & ideo figuræ nondum explanatæ sunt, sed quādo Luna erit plena, tunc erit apertio scripturarum, & libri aperientur, & septem sigilla soluentur, quæ adhuc non sunt aperta. Credite mihi, tunc videbimus, quasi per plenilunium, quando noster Rex Leo de Tribu Iuda, surget, & aperiet librum quando consummabuntur passionēs Christi, quas corpus Christi patietur. Oportet enim surgere Herodem, sub quo deludatur Christus, & Petrus in carceretur. Item secundo comparatur Lunæ propter refulgentiam excessiuam, siue ecstaticam. Vnde in Ecclesiastico dicitur: A Luna signum diei festi, luminare, quod minuitur in consummatione. Mensis secundum nomen eius est, crescens mirabiliter in consummatione. Duo dicit de Luna, & quod mirabiliter crescit in cōsummatione, & mirabiliter diminitur. Et hoc verum est, siue in consummatione in coniunctione eius cum Sole, siue in oppositione. Quando enim est in plena oppositione ad Solem, tunc distat ab eo magis quāam potest, & tunc minus illuminatur secundum veritatem, quā in alio tempore. Quod sic probatur: Regula est in perspectiua, quod quando corpus sphericum luminosum maius est, quā corpus opacum sphericum, quod illuminat: quanto magis appropinquat corpus ad corpus, tanto magis illuminatur corpus opacum, quia basis corporis luminosi est maior, & angulus radiorū maior: quando vero distat, angulus minor est, & basis minus de corpore opaci attingit. Sed quando est in plena oppositione, est ibi in maxima distantia. Ergo tunc minus illuminatur secundum veritatem, & plus secundum apparentiam, quia tunc vocatur Luna plena. Item apud coniunctionem est econuerso, quia tunc illuminatur magis secundum veritatem, & minus secundum apparentiam nostram, quia tunc nihil videmus de Luna. Ergo siue consummatio intelligatur, vel quantum ad oppositionem, vel quantum ad coniunctionem, vtrumque verum est, & quod mirabiliter crescit, & quod mirabiliter minuitur in consummatione. Luna, quæ crescit, & minuitur, signat hominem in vita actiua, & contemplatiua, sicut Stella matutina, quæ aliquando præcedit Solem, & tunc signat contemplatiuam, & aliquando sequitur, & tunc signat actiuam vitam. Hæc Luna est Ecclesia, vacans & contemplationi, & actioni. Quando vacat cōtemplationi, tunc summe illuminatur fulgoribus cælestibus. Quando vero actioni vacat, tunc minus illuminatur. Et non viuunt homo, qui non minuitur, quando

Ecclesia militans cur Lunæ comparatur.

Eccli. 43. a

Dionys. de Cal. Hierar. c. 2.

3. 30

303

304

Apo. 5. b

Luc. 23. b Act. 12. a

Eccl. 43. a

Reguia perspectiua.

305

306

307

308

309

dat se actioni; excepto Christo, qui fuit perfectus, in actione & contemplatione. Vnde nullus homo sapiens unquam descendit ad actionem maxime praesidentium, nisi quadam necessitate: quia secundum Gregoriū in pastoralibus: Pollens virtutibus inuitus accedit, carens virtutibus accedit non coactus, quia ex hoc minuitur lumen id, quod est maxime illuminationis, scilicet contemplationis. Sed e contra, sicut sponsa desiderat sponsum, & materia formam, & turpe pulchrū: ita anima appetit vniri per excessum contemplationis: & tunc quādo hemisphaerium animae totum luminibus plenum est, tunc homo exterius fit totus deformis, tunc homo fit sine loquela. Vnde tunc habet veritatē illud in Canticis: Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decolorauit me Sol, quia tunc maxime coniungitur luminibus interioribus. Vnde dicitur: Ex quo locutus es ad seruum tuū, impeditioris, & tardioris linguae factus sum. Similiter Israel, id est, vir fortis in vita, fortificatus fuit in lucta angeli, emarcuit tamen neruus femoris eius, & factus est claudus. Quia haec contemplatio facit nigram animam apparere hominibus, quando summo Soli coniungitur. Haec est sicut Esther, quae non querit mundū muliebrem, sed contenta est naturali pulchritudine, nec querit istos ornatus meretricios. Nā dicebat beatus Franciscus, quia dico vobis, quod nūquam qui vult apparere, potest venire ad contemplationem. Tertio comparatur Lunae, propter refulgentiam ordinatam. Vnde dicitur: Vas castrorum in firmamento caeli resplendet, dicitur de Luna. Omnia enim, quae sunt in Ecclesia, sunt secundum rationem ordinis ordinatione robusta, pulchra, iucunda. Propter primum dicitur: Vas castrorum: acies ordinata. Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? quia iste ordo totus est ad pugnandū contra vniuersitatem hostium. Item habet iucunditatem, ideo dicit: Resplendet. Et haec est gloria, quae est formositas cum iucunditate. Vnde & diuites, ostendunt gloriam suam, incedendo in gloria vestium, & lētiā sicut in nuptijs, & festis. Haec est secunda pars contemplationis, considerare, scilicet Ecclesiam, secundum quod est superuestita figuris, & theorijs, & secundum quod illustrata a Sole, & secundum, quod est ordinata ad pugnandum, & sic est Luna in firmamento animae, vt consideratur per theoriam symbolicam, per theoriam proprie dictam. Tertia pars contemplationis, est in consideratione luculenta mentis humanae hierarchizata: & haec intelligitur, per stellas, siue per lucem stellarum, quae quidem habet radiationem mansuam, decoram, & iucundam. Anima, quae habet haec tria, est hierarchizata. De radiatione mansua, quae est in anima hierarchizata, dicitur in libro Iudicū: Stellae manentes in ordine, & cursu suo, pugnauerunt contra Sisaram. Sicut enim stellae sunt fixae in caelo, sic oportet, quod contemplatiuus sit fixus, & mansiuus, non vacillans, non habēs oculos tremulos, sed aquilinos. Vnde Dionysius: Habēs oculos, scilicet inuestigationis rationis, debet esse fixus fixatione siderea manens. Non manet autem, nisi habeat cursum, & ordinem, scilicet hierarchicorum graduum, & virtutum, & postmodum currat incessanter, per illos, de virtute in virtutem, & hoc est pugnare, contra diabolū. Mens enim fixa in stabilitate graduum hierarchicorum, & virtutum hierarchicarum, non est tadiofa, sed dormit homo exterius, & vigilat interius, hoc autem est hominum viuacium, stabiliturum insatigabiliter. Haec considerationes faciunt animas robustas. Item habet radiationem decoram. Vnde Ecclesiasticus dicit: Species caeli gloria stellarum. Caeli sunt animae caelestes speciosae, decorae: sed in gloria stellarum, scilicet in gloriosa refulgentia, quae consistit in consideratione decora. Vnde debet esse manens in Deo, crescens de virtute in virtutem, vt attentissime

attendat ad illos fulgores, vt non dormiat cor suum, sed vigilet perspicaciter. Multi enim sunt, qui amant pulchritudinem. Pulchritudo autem, non est in exterioribus, sed effigies. Vera autem pulchritudo, est in illa pulchritudine sapientiae. Tertio assimilatur luci stellarum, propter radiationem iucundam. Baruch dicit: Stellae dederunt lucem in custodijs suis, & laetatae sunt, vocatae sunt, & dixerunt: Adsumus, & luxerunt cum iucunditate ei, qui fecit illas. His anima comparatur, quando vocatur a Deo, per inspirationem, & ipsa currit per desiderium sicut habetur in Psalmo: Laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Et in Luca: Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelis. Quia ex gaudijs in illis luminibus nascitur lumen indeficiens, vt in Psalmo: Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. Quoniam videbo caelos tuos, opera digitorum tuorum: lunam, & stellas, quae tu fundasti. Quae radiantur, radiatione mansua, cōtemplatiua, & hierarchica. Sed deberent esse, cum virtute, & decore & iucunditate. Vnde in Cantico dicitur: Pulchra es amica mea, suavis, & decora: Quia iucunda, ideo suavis: quia decora, ideo pulchra: quia mansua, ideo terribilis, vt castrorū acies ordinata. Fecit ergo Deus die quarta solem, & lunā, & stellas, quia dedit Deus animae, vt habeat considerationem sui ipsius, & Ecclesiae militantis, & caelestis monarchiae. Vnde: Quae est ista, quae ascendit, quasi aurora confurgens, pulchra, vt Luna: electa, vt Sol: terribilis, vt castrorum acies ordinata. Aurora est, quando confurgit in considerationem sui: Luna in cōsiderationem Ecclesiae militantis: Sol quando in Deum absorbetur, & ex his est terribilis, vt castrorū acies ordinata. De viro contemplatiuo dicitur in laudem Simonis Oniae filij. Quasi stella matutina, in medio nebulae, & quasi luna plena, in diebus suis lucet, & quasi Sol refulgens, sic ille refulsit in templo Dei, quasi arcus refulgens, inter nebulas gloriae. Stella est in consideratione proprii adornatus, sed in medio nebulae, propter humilitatem, quae est necessaria viro contemplatiuo, non vt Lucifer, sed vt magis dicat: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine: Deus meus illuminat tenebras meas: quasi luna per considerationem Ecclesiae militantis, considerando eius principium, medium, & finem. Vnde non habetur illuminatio, nisi quando Ecclesia cōsideratur secundum sua tempora: Rachel parturiet, & Benjamin nascetur. Sicut sol refulsit, quando scilicet eleuata est in contemplatione. Et tunc est luna plena, quādo illos splendor pulcherrimos, & preclaros ab illa praecleara luce suscipit, & tunc talis anima fit sicut arcus, quia conciliatrix Dei, & hominis, sicut lumina portabat. Moyses a Deo ad populum. De quo Ioannes dicit: Vidi signum magnum in caelo: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in ea est corona duodecim stellarum. Prima visio est de candelabris, & filio hominis, & septem stellis: secunda de septem sigillis: tertia de Angelis, tuba canentibus: quarta quando apertum est templum, & signum magnum apparuit de muliere amicta. In prima manifestatur fulgor ordinis praesidentium. In secunda pugnantiū, vt martyrum. In tertia fulgor docentium, per clangorem tubae. In quarta fulgor contemplantium, qui habent solem, & lunam, & stellas. Ex consideratione caelestis monarchiae est amicta sole, quia est consideratio, secundum principale. Sed quando descendit anima, ad considerationem Ecclesiae militantis, habet lunam sub pedibus non ad conculcandum, sed quia se fundat, & sustentat super Ecclesiam. Non enim est anima cōtemplatiua, nisi per Ecclesiam sustentetur, quasi super basim. Post considerationem hierarchicarum illuminationum, est quasi habens stellas duodecim. Stellae sunt duodecim mysteria referenda, quae per duodecim significationes in futuro signantur,

Pulchritudo vera in quo consistat.

Baruc. 3. d

Psal. 121. a
Luc. 10. d

Psal. 8. a

Cant. 6. a

Cant. 6. d

Eccl. 50. a

Psal. 17. c

Gen. 3. 5. c

Apo. 12. a

Apo. 1. 5.
8. 11. 12.

Apo. 6. d tur, quae sunt significationes electorum. Nota, quod duodecim significationes sunt sub sexto sigillo, & sub sexto Angelo, & mensuratio ciuitatis, & ostensio ciuitatis, & apertio libri: & sexto Angelo, scilicet Philadelphiae, quae interpretatur, conseruans hereditatem; dictum est de clauē Dauid, de quo dicitur: Qui vicerit, scribam super eum nomen meum, & nomen ciuitatis nouae Hierusalem, hoc est dabo notitiam scripturarum, isti sexto Angelo: sed amaricabitur venter eius, & in ore eius erit dulce tamquam mel. Et iste ordo intelligitur per Ioannem, de quo dictum est: Sic eum volo manere donec veniā, & dicebat, quod malignitatibus intransibus, necesse est impleri hoc sexto tempore, in quo fecit Deus hominem, ad imaginem, & similitudinem suam, & addebat: Videte vocationem vestra, quia magna est, & dicebat, quod in malignitatibus ipsorum, iudicium Deus pauperibus tribuet, vt sint iudicantes duodecim tribus Israel, & in hac vita talibus debetur cōtemplatio. Contemplatio enim non potest esse, nisi in summa simplicitate: & summa simplicitas, non potest esse nisi in maxima paupertate: & hoc est huius ordinis, cuius intentio est habere summam paupertatem. Et dicebat, quoniam multum retrocessimus a statu nostro, & permittit nos Deus affligi, vt per hoc perducamur ad statum, qui debet habere terram promissionis. Magna promisit Deus Israeli, & magni ex illis electi sunt, vt Apostoli sui. Iudaei fuerunt excaecati, isti illustrati. Sed illi dederunt se carni, qui volunt dare loculos Christo. Nota etiam, quod pauci intrauerunt terram promissionis. Et illi, qui dissoluerunt cor populi, non intrauerunt.

SERMO XXI.

De personarum trinitate, & de essentia vnitatis, & de appropriatis, & de lege triplici, & de hierarchiarum ordinatione.

Gen. 1. b **ECIT** Deus duo magna luminaria, & cetera.] Dicitur est, quod caelestis contēplatio, consistit in luculenta consideratione caelestis monarchiae: in luculenta consideratione, militantis Ecclesiae: in consideratione luculenta mentis humanae hierarchizatae, siue hierarchiae ordinatae. Prima intelligitur per Solem: secunda per Lunā: tertia per Stellas. Primo dicendum de sole: Sol aeternus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Pater, scilicet summe vigens, summe fulgens: Spiritus sanctus, summe calens. Pater, lux ingentissima: Filius, splendor pulcherrimus, & fulgentissimus: Spiritus sanctus, amor ardentissimus. Sicut iste Sol cuncta viuificat, cuncta illustrat, cuncta calefacit. Et sicut ista tria, vigor, splendor, calor, sunt vnus Sol, & tamen habent distinctionem, nec sunt tres Soles: sic Pater, Filius, Spiritus sanctus, sunt vnus Deus. Et sicut vigor est splendens, & calens, in isto Sole visibili, splendor est, vigens, & calens, calor vigens, & splendens: sic Pater est in seipso, & in Filio, & in Spiritu sancto. Et Filius est in Patre, & in se, & in Spiritu sancto. Et Spiritus sanctus, est in Patre, & in Filio, & in seipso secundum rationem circumcessionis, quae notat identitatem, cum distinctione. In hac consideratione, est quaedam ratio exemplaritatis diuinā, respectu omnium illuminationum. Sed quaedam illuminatio respondet Patri, secundum quod est in seipso, & alia, vt est in Filio, & alia, vt est in Spiritu sancto. Et alia est Filij, vt est in seipso, alia, vt est in Patre, & alia, vt est in Spiritu sancto. Et alia est Spiritus sancti, vt est in se, & alia, vt est in Patre, & alia, vt est in Filio, Et secundum

hunc numerū nouenarium, habent illuminationes esse. Haec illuminationes, habet esse dupliciter. Primo accipiendo absolute personas in seipsis, vt Pater in se, Filius in se, Spiritus sanctus in se: & sic sunt tres illuminationes. Secundo modo sunt sex, in cōparatione personarum ad inuicem, propter quod sexies in Genesi dicitur: *Dixit Deus fiat, & factum est, in operibus sex dierum.* Intelligendum ergo, quod in Deo, trino, & vno, sunt appropriationes proprietatum essentialium, secundum hunc numerum nouenarium. Quaedam respiciunt trinitatem, vt originans principium: quaedam vt gubernans medium: quaedam vt finale complementum, vt beatificans omnia scilicet beatificalia. Vnde trinitas est Sol vniuersorū, principium originatiuum, gubernatiuum, consummatiuum, vel beatificatiuum. Secundum quod est origo originans, sic sunt tria appropriata, scilicet potentia, sapientia, voluntas. Haec tria sunt necessaria principio originati. Sapientia enim, & bonitas, fundantur in aliqua potentia. Si enim potentiam non haberet, nihil posset producere: si haberet potentiam, & sapientiam non haberet, non produceret sapienter: quia potentia sine sapientia, praiceps est. Item si haberet potentiam, & sapientiam, & nollet, tunc aut nihil produceret, aut inuidus esset, & sic esset miser. Et sic patet, quod voluntas reducit principium in actum. Et quia in his etiam est ratio principiationis aeternae, ideo appropriantur haec tria ipsis, non solum vt principium originans aliorum, sed etiam respectu personarum. Secunda appropriatio est solis aeterni, secundum quod est medium cuncta gubernans, & secundum hoc sunt tria appropriata, scilicet pietas, veritas, sanctitas. Quia omnis gubernatio, & omnis legislatio est pia, vera, sancta, dicente Apostolo: Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Ab his enim tribus manant tres leges, nec possunt esse plures, scilicet naturae, scripturae, & gratiae. Lex naturae, appropriatur Patri: lex scripturae verbo: lex gratiae Spiritui sancto: Lex naturae, est lex pietatis. Pietas videtur inesse omni creaturae, naturae etiam insensibili. Radix enim totū quidquid recipit, mittit ad ramos. Fons quidquid haurit, mittit ad riuulos. Similiter in bestijs, pietas videtur esse patris ad prolem, & quidquid gustat, & sumunt praeter necessarium, & etiam de necessario, in lac conuertunt, & in nutrimentū prolis. Lex scripturae est lex veritatis, quia est in quadam vera promissionis pronuntiatione. Lex gratitatis, est gratia: Lex spiritus liberauit me. Per haec tria Deus trinitas, scilicet Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, est pius, verus, sanctus. Dans legem piam naturae, legem veram scripturae, legem sanctam gratiae. Per has tres gubernat mundum, & secundum haec tria imprimunt leges in mente rationali. Omnis enim moralis lex est secundum haec tria, siue secundū has tres. Sed in lege naturae, sunt minus distinctae, & explicitae. In lege scripturae, magis explicitae, & perfectae, vnde dicit Dominus: Non veni legem soluere, sed adimplere. Et secundum haec tria, Deus est pius cultor sui, verus professor sui, sanctus amator sui: & quilibet persona habet se ad se, pie, vere, sancte, & ad alteram: vt Pater pie ad se, pie ad Filium, pie ad Spiritum sanctum. Similiter vere, & sancte, & sic de alijs. Et ex hoc, quod est sui pius cultor, sui verus professor, sui sanctus amator, descendit de caelis radius in mentem secundū tria mandata primae tabulae. Creatura debet se habere ad Deum, pie, vere, sancte. Pie Deum colere, & sic est primū praecipuum: Non adorabis Deos alienos, sed vnū solum. Vere Deum profiteri: Non assumes nomen Dei tui in vanū. Sancte Deum amare: Memento, vt diem sabbati sanctifices. Haec tria imprimunt Sol in supremā partem animae. Et quia inferior formatur ex superiori, & datur sibi adiutorium: ideo necesse est, vt inferior habeat pra-

Rom. 7. c

Rom. 8. a

Matth. 5. b

Creatura quomodo se debeat cum Deo habere. Exo. 20. a. Ibid.

Ibid. b

Eph. 4. d

Ibidem.

1. Tim. 6. b

Titi. 2. d

Monarcha
verus.

cepta, per quæ conformetur superiori, vt pie, vere, sancte se habeat. Pie ad superiores, maxime ad parentes, & sic: Honora patrem tuum, & matrem. Vere & iuste ad pares, & sic non occidas, vbi prohibetur omnis inimicitia. Sancte ad inferiores, & sic non adulterabis, vbi prohibetur, omnis actus impudicitia. Hæc autem tria, non possumus habere ad alterum, nisi prius habeamus apud nos. Ideo sunt alia tria præcepta: vnum, quod rectificat omnes actus: aliud, quod rectificat omnes sermones: aliud, quod rectificat omnes affectiones. Quod rectificat actus, & sic: Nō furtum facies. Vbi scilicet non solum prohibetur alienum, immo præcipitur, vt de suo det. Et sic accipitur, quod dicit Apostolus: Qui furabatur, iam non furetur, magis autē labore manibus suis, vt habeat, vnde tribuat necessitatem patienti. Quod autem rectificat sermones, sic: Non falsum testimoniū dices. Vbi prohibetur omnis falsitas, siue in se, siue in alio. Loquimini veritatē, vnusquisque cum proximo suo. Quod rectificat omnes affectiones, est: Non concupisces vxorem, & cetera. Augustinus: Bona est lex, quæ dum concupiscentiā prohibet, omnia mala prohibet. Concupiscentia autem duplex est, carnalitatē, & cupiditatē. Et hæc vltima est radix omnium malorum. Vnde legislator in hoc præcepto descendit ad particularia, vt, ad asinum, seruum, ancillam. Et in hoc præcepto est consummatio præceptorum Dei, velit, nolit mūdus; sic enim affirmabat (scilicet in abdicatione omnis cupiditatē.) Vnde sicut nouenarius cōpletur, & perficitur, per additionem vnitatis; sic nouem præcepta per abdicationem cupiditatē, qui est amor priuatus, repugnans bono communi. Et iterum, sicut charitas est finis, & perfectio præceptorū: sic abdicatione cupiditatē (quæ charitati opponitur) perfectio est præceptorum. Et illa tria ostendit Apostolus ad Titum: Sobrie, pie, & iuste viuamus in hoc sæculo. Sobrie scilicet sancte, pie scilicet benigne, iuste scilicet vere. Deus ergo dat leges non voluntate, sed maxima ratione. Tertia appropriatio cōuenit Deo, vt est in ratione beatificantis. Et secundum hæc, sunt tria, scilicet æternitas, formositas, iucunditas. Æternitas in Patre: formositas, in prole: iucunditas, nexus vtriusque. Secundū appropriationem Hilarij: Æternitas in Patre, species in imagine, vsus in munere. Anima igitur efficitur beata, dū fit particeps æternitatis, quando in memoria Deū habet per attentionem: formositatis, per visionē: iucunditatis, per fruitionē. Hæc appropriata respiciunt Deum, non solum in se, sed vt est principium & origo originans, gubernans, beatificans. Ex primis luminibus æternitatis secundum quod est in seipso, & ad alias personas; accipiuntur nouem considerationes, quæ sunt in primo Monarcha, & in nullo alio inueniuntur omnes. Iste ergo, qui est summe vigens, summe fulgens, summe calens, iste solus est princeps æternitatis, qui est principium in producendo, medium in gubernando, finis in beatificando, in omnibus primatum tenens. Ad hoc autem, quod sit verus Monarcha, debet esse summa celsitudine pollens, summa fortitudine præsidens, summa dulcedine pascens. Primum patri, secundum filio, tertium Spiritui sancto. Summa enim celsitudine pollet Pater in se, summa celsitudine pollet in Filio, similiter in Spiritu sancto. Idem de fortitudine, & summa dulcedine. Habemus ergo Monarcham summe pollentem, siue præsidentem, & dulcissime pascentem. Ad hoc autem quod sit summe pollens necesse est, vt sit summe sanctus, summe sapiens, & summe potens. Summe sanctus in diligendo bona; summe sapiens in discernendo vera; summe potens, seu stabilis, in exequendo iusta. Summa stabilitas conuenit Patri secundum, quod est summe in se: sapientia summa, secundum quod est in filio: summa sanctitas, secundum quod est in Spiritu sancto. Ad hoc autem, quod sit summa fortitudine præsidens, ne-

cesse est, quod sit Monarcha, summe authenticus in præcipiendo, prauulidus in prosequendo, inuictus in triūphando. Authenticus in instituendo leges, prauulidus, vel virilis in ministrando vires, inuictus in superando hostes. Nobilitatis est, quod Deus habeat hostes, vbi appareat victoriosus. Auctoritas conuenit Filio, secundū quod est Filius in Patre: virilitas in seipso: triūphus, vt est in Spiritu sancto. Et in his consistit media Hierarchia Angelica, quæ appropriatur Filio, vt patebit. Tertio, quod sit summe potens, necesse est, vt sit summe strenuus, in ducendo, vel præeundo, vel manuducendo: summe sagax in erudiendo, summe sedulus in custodiendo: vt sic strenue præcedat, sagaciter doceat, solícite custodiat: deducatur, per exempla, erudiat per documenta, custodiatur per adiutorium. Et sic educit, secundum quod est in Patre: erudit, vt est in filio: custodit, vt est in seipso. Ad hunc solem aspiciunt omnes spiritus caelestes, & subcaelestes. In his nouē, creatura assimilatur, vt potest, creatori. Et has illuminationes, primo recipiunt mentes hierarchicæ, per gloriam, vt Angeli, & animæ beatæ: quia ille sol primo illuminat illos, & per illos nos: quia ordo est, vt illustratio fiat primo eorum, quæ sunt sibi similia, & propinquiora: vnde & locus supremus datus est eis. Illi autem, qui rebelles sunt, his luminibus corruunt. Et ex hoc, quod Angeli primo recipiunt configurationem deiformem, & hierarchicam, & sacrum obtinent principatum, per illos hierarchizatur Ecclesia. Est autem Hierarchia secundum Dionysium, Ordo diuinus, scientia, & actio ad deiformem, quantum possibile est assimilata, & ad inditas ei illuminationes, proportionaliter in Dei similitudinem ascendens. Ordo respondet Patri, scientia sacra Filio, operatio Spiritui sancto. Vnde hierarchia dicit potentiam, scientiam, actionē. Potentia enim sine scientia hebes est: scientia sine actione infructuosa est. Ex hoc enim, quod appropinquat soli æterno, oportet, quod sit sacra ordinatio, & per hoc sequitur, quod sit deiformis, quia format eam in sui creaturam, partim per naturam, partim per gratiam, partim per gloriam, per imaginationem, per similitudinem, per deiformitatem: & ideo ascendit ad inditas illuminationes, ascendens per influentiam. Hæc autem influentia non est simpliciter quid increatū: nec ex hoc sequitur, quod influentia sit influentia, quia hæc influentia reducitur in Deum: dicit enim continuationem cum primo principio, & reductionem in ipsum, non sicut res distans. Vnde vera est influentia, quæ egreditur, & regreditur, & filius exiit a Patre, & venit in mūdū. Vnde dicit, quod est assimilata in sacra ordinatione, scientia, & actione per hoc, quod est ad deiformem quātum possibile est, ascendens partim per naturam imaginis, partim per naturam similitudinis scilicet gratiæ, partim per naturam deiformitatis gloriæ. Et proportionaliter, quia secundum plus, & secundum minus, vt capax est, & est in similitudinem reducta, & ex hoc hierarchia disponitur per tres hierarchias, vt tripliciter illustrata. Et necesse est, quod quilibet habeat tres ordines. Et prima hierarchia appropriatur Patri, secūda Filio, tertia Spiritui sancto. Et quod prima hierarchia assimilatur Patri in tribus, & secūda in tribus Filio, & in tribus Spiritui sancto, sicut patebit. Sufficientia autem horum tripliciter accipitur. Prima ex ratione exemplaritatē æternæ: secūda ex integritate hierarchiæ: tertia secundum dispositionē caelestis monarchiæ. Nota, quod sicut homini cæco seruiunt stellæ omnes, sic homini seruiunt Angeli secundum quod mittūt mirabiles illustrationes. Vnde peccator reprehendendus est, qui negligit ista, & adiutoria eorum. In prima hierarchia, sunt nomina ista: Throni, Cherubim, Seraphim. In secūda: Dominationes, Virtutes, Potestates. In tertia: Principatus, Archangeli, Angeli. Et distinguuntur secundum exemplar

Ordo illustrationis.

Dion. de caelesti hierar. c. 3. in prin.

Ioan. 16. g

Angeli quo modo hominibus seruire dicantur. Dion. ibid. cap. 6.

Trinitatis æqualitas.

Gabriel cuius Hierarchiæ sit.

Hierarchiarum illuminationis. Dion. ibid. cap. 10.

Hierarchiarū officia.

plar æternum, quod est vigens, fulgens, calens. Deus Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & tota essentia Patris in ipso, tota in Filio, tota in Spiritu sancto. Et tota essentia Filij in ipso, tota in Patre, tota in Spiritu sancto, tota in ipso. Si ergo hierarchia debet assimilari trinitati, oportet, quod sit ordo, qui respondeat Patri, secundum quod est in seipso, & secundum quod est in filio, & secundum quod est in Spiritu sancto. Similiter oportet, quod sit ordo, qui respondeat Filio, secundum quod est in Patre, & in seipso, & in Spiritu sancto. Et idem est de Spiritu sancto. Ille enim sol sibi proximo, similitudine, & expressione, imprimit. Ordo Patri respondens secundum quod est in seipso, est ordo Thronorum. Ordo respondens Patri secundum quod est in filio, est ordo Cherubim. Ordo respondens Patri secundum quod est in Spiritu sancto, est ordo Seraphim: Ordo respondens Filio, secundum quod est in Patre, est ordo Dominationum, cuius est imperare. Ordo secundum quod Filius est in seipso, est ordo Virtutum. Ordo secundum quod est Filius in Spiritu sancto, est ordo Potestatum. Ordo Spiritus sancti secundum quod est in Patre, est ordo Principatum: secundum quod est in Filio, est ordo Archangelorum, quorum est secreta reuelare: secundum quod est Spiritus sanctus in seipso, est ordo Angelorum. Item dicebat, quod semel conferebat cum vno, de quo ordine fuisset Gabriel. Et dicebat ille, quod sibi reuelatum fuerat, quod erat de media hierarchia & de medio ordine, scilicet Virtutum. Et hoc videtur valde congruum, vt ille, qui erat nuncius conceptionis filij Dei, de illo ordine mitteretur, qui filio appropriatur. Item quia erat nuncius mediatoris, congruum fuit, vt de medio ordine mitteretur. Hoc dictum est secundum probabilitatem. Vnde etiam Gabriel vocatus est fortitudo Dei, & venit ad confortandum Virginem. Item quia debebat mitti cōmunis persona. Sic ergo patet, quod quilibet hierarchia respondet Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Nota etiam, quod prima hierarchia, nō originatur, nec illuminatur, nisi a solo Deo. Media originatur, & illuminatur, a Deo, & a suprema. Infima autem originatur, & illuminatur, a Deo, & a suprema, & a media: Ecclesiastica autem ab omnibus. Vnde radius Solis æterni, primo illuminat hierarchiam sibi propinquam, & secundum similitudinem ad suam hierarchiam: deinde per illam venit in mediam, & per illam in infimam, & per omnes in ecclesiasticā. Nec tamen intelligendum, quod Angelus creet Angelum. Secundum autem, quod primum principium, se habet in ratione originantis, gubernantis, beatificantis, sic est concordantia hierarchiarum. Nobilior enim est beatificare, quàm creare, vel gubernare: & nobilior est creare, vbi datur esse, quàm gubernare, vbi conferuatur, quod datum est. Summo principio in ratione beatificantis, respondet suprema hierarchia: in ratione creatantis, respondet media: in ratione gubernantis, respōdet vltima. Suprema summe inflammatur, media summe vigorat, infima summe reducitur. In ratione beatificantis erant tria appropriata scilicet æternitas, formositas, iucunditas, & secundum hos correspondunt ordines primæ hierarchiæ. Æternitas respondet Patri, cui respōdent Throni, in quibus Deus federe dicitur, quia Deum habent. Formositas filio, cui Cherubim. Iucunditas Spiritui sancto, cui Seraphim arbor. Item sunt alia tria appropriata scilicet potētia, sapientia, voluntas, vt est in ratione principij. Potētia Patri, & respōdent Dominationes, quarum est imperare. Sapientia filio, & respondent Virtutes. Voluntas Spiritui sancto, & respondent Potestates, in quibus destruuntur aduersæ potestates. In ratione gubernantis, sunt tria appropriata, pietas, veritas, sanctitas. Pietas est in Angelis. Veritas in Archangelis. Sanctitas competit maxime Principatibus.

Oportet ergo, quod hierarchia, secundum quod est reducta in Deum, habeat expressam similitudinē eius, quam vnus non potuit explicare. Tertia consideratio est, secundum illud principium, quod tenet principium monarchiæ. Ille enim monarcha est summa celsitudine pollens, quia summe sapiens, in discernendo vera: summe sanctus, in diligendo bona: summe stabilis, in exequendo iusta. Seraphim respondent summe sanctitati, in quibus est amor sanctus. Vnde clamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sapientia respōdent Cherubim, in quibus est plenitudo scientiæ. Stabilitati respondent Throni, in quibus est sedes alta, patula ad suscipiendum. Secundo, monarcha, vt est summa fortitudine præsidens, est autēcticus in statuendo leges, prauulidus in ministrando vires, inuictus, in superando hostes. In statuendo leges, habet ordinem Dominationum, quarum est imperare, & formare imperium. In ministrando vires, sic est ordo Virtutum, quarum est miracula facere, & prosequi, quod imperatum est. In superando hostes, est ordo Potestatum, quarum est omne inordinatū repellere, & omne ordinatum promouere. Tertio, monarcha est summa dulcedine pascens, summe strenuus in manuducendo, summe sagax in erudiendo, summe sedulus in custodiendo. Primum est Principatum, quorum est roborare: secundum Archangelorum, quorum est secreta reuelare: tertium Angelorum, quibus congruit sedula custodia. Istæ sunt tres hierarchiæ, quas illuminat iste Sol. Vnde, tripliciter Sol exurens montes. Isti sunt montes Bethel: Similis est dilectus meus capreæ hinnuloq. ceruorum super montes Bethel. Super istos montes iste Sol immitit primas illuminationes. Alia est distinctio secundum integritatem hierarchicam, ad quam requiritur sacra potestas, vel sacra ordinatio, scientia sacra, vel operatio. Triplex enim est genus vite, in celo, & in terra, scilicet actiua, & ociosa, & ex vtraque permixta. Actiua respondet operationi: ociosa, scientia: permixta ordini. Ideo sunt actiui, contemplatiui, ex vtroque permixti. Scientia respondet supream hierarchiæ: actio infimæ: ordo, siue potestas media. Scientia autem sursum actiua reducens in originem. Speculatiua, suscipiens lumina. Discretiua siue seruatiua, decernens iudicia. Prima est in Seraphim, secūda in Cherubim, tertia in Thronis. Et quia scientia, vt est speculatiua, conuenit medio ordini, ideo tenuit nomen scientiæ: alij duo addunt sursum actionem, & discretionem, vel decorationem: ideo denominantur a superadditis. Scientia enim habet rationem speculationis. Secūdo de sacra potestate, est triplex potestas, sublimis, vniuersalis, & triumphalis. Primæ potestati, respondet ordo Dominationum: Secūda, ordo virtutum: Tertia, ordo potestatum. Et quia potestatis est proprie hostes superare, ideo ordo potestatum retinuit sibi nomen. Attenditur etiam distinctio secundum actionem, quæ est in infima, in qua sunt omnes spiritus, in ministerium missi, quia suprema ab infimis numquā recedūt. Vnde de Seraphim missi ad Isaiā, mouet quæstionem Dionysius, & nō soluit eam, magis tamen videtur sentire, quod fuit Angelus alius, accipiens inflammationem ab Angelo istius ordinis, & sic denominatur ab illo. Huius actionis triplex est actus, illuminare, perficere, purgare. Maior est perfectio, quàm illuminatio, & hæc maior, quàm purgatio: Primum Archangelis, secundum Angelis, tertium Principatibus. Quarta distinctio est secundum aspectus supercaelestis monarchiæ, vel hierarchiæ. Et iste est aspectus ad supream, ad infimam, ad seipsam: Sicut prælati bene ordinati, scilicet, qui est subiectus superiori, ordinatus respectu sui, & tunc bene præsidet inferioribus. Lucifer non seruauit hunc ordinem, ideo de ordine est proiectus. Primo voluit præesse, & tamen plus tenebatur Deo, quàm sibi. Iste aspectus est secundum rationem susceptionis, speculationis,

Isa. 6. a

Eccli. 43. Cant. 2. b

Vita triplex.

Potestas triplex.

Isa. 6. b Dion. ibid. cap. 13.

Hierarchici actus.

lationis, vnitionis. Memoria suscipit. Intelligentia A
 speculatur. Voluntas vnitur. Per has vires, & non per
 alias, est conuersio ad Deum. Plus autem est vniri,
 quam suscipere, vel speculari: ideo vnitioni respon-
 det Seraphim: speculationi respondet Cherubim:
 Thronis respondet susceptio patula, & tranquilla.
 Secundum rationem ordinis, vel aspectus in seipso,
 non est nisi secundum potestatem ordinatam, quan-
 tum ad tria: aut imperat, quod est faciendum: aut
 profequitur imperatum: aut defendit quod factum
 est, & in hoc assistunt sibi spiritus, quia vnus imperat,
 alius profequitur, alius defendit, sicut in collegijs.
 Nisi sit ordinata susceptio, virtutum communicatio,
 communicantis defensio, non est ordo. Primus est
 dominationum, secundus virtutum, tertius potesta-
 tum. Et dicit, quod non bene posuerat in alio loco,
 potestates, aut virtutes, nec bene tunc viderat. In as-
 pectu autem ad nos, sic tria ab eis recipimus beneficia,
 quid agere, quid praeligere, quid profequi. Quid
 agere, docent Angeli: Quid praeligere, Archangeli:
 Quid profequi, Principatus. Ex verbis Dionysij de an-
 gelica hierarchia extrahitur, quod amor Seraphim
 est continuus, summe intensus, summe penetratiuus
 vsque ad cor, vsque ad intima, ex intimis autem pro-
 cedens, & ponit proprietates ignis semper mobilis.
 Et loquitur isto modo de igne large, vt extendatur ad
 quamlibet essentiam. Et in hoc ordinatur amor con-
 tinuus, superferuidus, scilicet intensus: superacutus,
 scilicet penetratiuus. De Cherubim dicit, quod sus-
 cipit copiose, speculatur preclare, perfruitur iucun-
 de illo lumine. De Thronis, quod sedes est electa,
 quod est firma, stabilis, preclara, patula ad suscipi-
 endum lumen. Throni dicuntur a iudicando, quod in il-
 lis sedet Deus, quia diuinissimi sunt, & rationabiliter
 manifestans consilium suum per iudiciu. Consilium
 enim occultum est, sed manifestatur per iudicium:
 illis autem manifestat consilium suum. De domina-
 tionibus signat quandam excellentiam in quadam li-
 bertate, & cum his signat quandam preidentiam,
 respectu animarum, & non appetitum habent inor-
 dinati dominij. De virtutibus enim virtus est vltimu
 de potentia, vnde non dicitur quacumque potentia
 virtus, sed quae est vltimata: nec quacumque res dicitur
 virtuosa, sed quae habet stabilitatem in durando,
 fortitudinem in resistendo. Item quod sit fortis, num-
 quam subijcibiliter infirmetur, quandiu Deus vult
 influere in eam, & in maxima eiectione, recipere
 illuminationes. Item, quod habeat sublimitatem,
 quod semper ad diuina feratur. De potestatibus, vt
 Dominationum, imperare: Virtutu, profequi: Pote-
 statum, ordinare: vt nihil sit contrarium, vnde dicit
 vim repulsiuam: Item Principatum deducere: Ar-
 changelorum reuelare: Annunciare, Angelorum.

Restat ergo de Luna: sicut enim anima contempla-
 tiua est mulier bona amicta Sole, ita Luna est sub pe-
 dibus eius, non ad conculcandum, sed ad stabilien-
 dum, scilicet militans Ecclesia. Philosophi multa co-
 siderauerunt de Sole aeterno, sed nihil eis valuit, quia
 non fuit Luna sub pedibus. Vnde sicut Luna est filia
 Solis, & recipit lumen ab eo, similiter, militans Ec-
 clesia a superna Hierusalē. Vnde dicit eam Aposto-
 lus matrem nostram, quia est mater influentiarum,
 quibus efficitur filij Dei. Caelestis hierarchia est il-
 lustratiua militatis Ecclesiae. Oportet ergo, quod Ec-
 clesia militans, habeat ordines correspondentes, hier-
 archiae illustranti. Distinguuntur autem tripliciter.
 Vno modo secundum rationem processuum. Alio
 modo secundum rationem ascensuum. Tertio modo
 secundum rationem exercitiorum. Primo ergo secun-
 dum rationem processuum, quia in tempore nascitur
 & procedit, non sicut Angeli, qui subito creati sunt,
 & simul firmati. Sicut enim Luna plus & plus recipit
 lumen a Sole, quousque veniat ad complementum,
 sic Ecclesia. Habet ergo tres ordines, scilicet funda-
 mentales, qui respondent supremae hierarchiae: pro-
 mouentes, qui respondent mediae: consummantes,
 qui respondent infimae. Fundamentales ergo, respo-
 dent supremae, quia in spiritualibus, fundamenta sunt
 altissima. In corporalibus vero, quia res descendunt
 ad infimum, ideo fundamentum est infimum. Sed
 in spiritualibus fundamentum est supremum, vnde
 & homo habet caput erectum ad caelum, quod est sicut
 radix. Vnde sicut arboribus, per radicem est deri-
 uatio, & attractio ad ramos, sic in homine quidquid
 est in homine, deriuatur a capite, licet aliud mem-
 brum sit principalius, vt cor secundum philosophu.
 Christus autem, qui est caput, habet locum supre-
 mum in hierarchia. Sunt ergo tres ordines, funda-
 mentales respondentes patri, mouentes filio, co-
 summantes Spiritui sancto. Sunt ergo in Ecclesia tres
 ordines fundamentales, scilicet ordo Prophetalis, Pa-
 triarchalis, Apostolicus. Et ait: Iam non estis hospites,
 & aduenae. Sequitur: Super aedificati supra fun-
 damentum Apostolorum, & prophetarum. Patriar-
 chae fuerunt patres Apostolorum, secundum carnem,
 & secundum promissionem. Iste ordo respondet Patri,
 vt est in seipso: Prophetalis respondet Patri, vt est in
 verbo: Apostolicus respondet Patri, vt est in Spiritu
 sancto. Isti Apostoli sunt filij excussorū: Sicut sagitte,
 inquit, in manu potentis, ita filij excussorū. Pro patri-
 bus tuis nati sunt tibi filij. Ordo patriarchalis respon-
 det Thronis: ordo prophetalis respondet Cherubim:
 ordo apostolicus Seraphim. In Patriarchis fuit sta-
 bilitas fidei: in Prophetis, limpiditas cognitionis:
 in Apostolis feruor charitatis. Si ergo genitura noui
 testamenti fuit a nobilissimo principio, debuit esse a
 nobilissimis principiantibus. Et ideo Apostoli respo-
 dent Seraphim, quia Apostoli fuerunt conformes
 Christo, & ante illum ordo stabilis, scilicet Patriar-
 chalis. Sunt autem tres ordines promotiui, per quos
 Ecclesia stabilitur, in ordinibus martyrum, virginu,
 & confessorum. Ordo martyrum respondet filio, vt
 est in Patre, quia in Martyribus fuit maxima poten-
 tia. Ordo confessorum respondet filio, vt est in semet-
 ipso, scilicet ratione doctrinae. Ordo virginu respon-
 det filio, vt est in Spiritu sancto. Per viros istos dila-
 tata est Ecclesia, in qua sunt exempla virtutis. In or-
 dine martyrum documenta veritatis. In ordine con-
 fessorum, priuilegia sanctitatis fulget. In ordine vir-
 ginu, priuilegia castitatis. Per virgines intelliguntur,
 non solum puellae passae pro Christo, sed omnes, qui
 zelo castitatis sequestrauerunt se a mundo, vt Hilari-
 on, Paulus primus Eremita, Martyres respondent domi-
 nationibus, confessores virtutibus, virgines potesta-
 tibus, vbi remouetur omnis deordinatio. In marty-
 ribus, Ecclesia aliquando fuit obscurata, quia Luna
 apparuit sicut sanguis, sed reparata est, & redijt ad
 maiorem

Ecclesia mi-
 litans filia
 triumphan-
 tis.
 Gal. 4. d

Arist. de so-
 no, & vig.
 cap. 3.

Ephes. 2. d

Pf. 126. b
 P sal. 44. c

Apc. 6. d

maiolem dilatationem. Vnde per sanguinem Mar-
 tyrum dilatata est Ecclesia. Sub tempore confessoru
 per haereticos impugnata est: sed post, haereticis destruc-
 ta est in concilijs, & magis est Ecclesia fides explica-
 ta. Sub tempore virginu, quando homines ad Chri-
 stum conuertebantur, magis est illuminata. Excita-
 uit enim Spiritus sanctus mentes quorundam, vt ca-
 stitatem amarent, & seruarent. Tertio est ordo con-
 summantium, & sunt tres, scilicet praesidentium, ma-
 gistratum, regulantium. Ordo praesidentium res-
 pondet Spiritui sancto, vt est in Patre. Ordo ma-
 gistratum respondet eidem, vt est in Filio. Ordo re-
 gulantium, respondet eidem, vt est in seipso. Primo
 Ecclesia fuit fundata in primis tribus. Secundo in
 tribus medijs creuit. Tertio oportet, quod sit ordina-
 ta in tota sua vniuersitate, & compleatur per Spiritum
 sanctum. Sunt ergo in Ecclesia praesidentes, & subdi-
 ti: doctores, & disciplinati: regulantes, & regulati. Et
 intelligo per magistratos, docentes, vel philosophiam,
 vel ius, vel theologia, vel artem quamcumque bona,
 per quam promouetur Ecclesia. Per ordinem praesidentium,
 intelliguntur praelati, cuiuscumque aucto-
 ritatis. Per ordinem regulantium, & regulatorum,
 comprehenditur vita monastica, & isti sunt vltimi:
 quia oportet mundum consummari in castitate, quia
 vltimi non generabunt. Consistit ergo in hoc con-
 summatio Ecclesiae, vt regatur secundum rationem
 praelationis, secundum rationem illustrationis, secun-
 dum rationem a carne abstractionis. Ordo praesiden-
 tium respondet principatibus. Ordo magistratum
 respondet Archangelis. Ordo regulantium, Angelis,
 qui habent officiu humilitatis. Debent enim plus esse
 subiecti regulares suo superiori, quam discipuli ma-
 gistro, quam subiecti praesidenti: quia sic decet nos
 implere omnem iustitiam. Vnde ille, qui magis est hu-
 milis, maior est apud Deum. Alia est distinctio secun-
 dum rationem ascensuum, & graduu Ecclesie. Oportet
 autem eam ordinari tribus ordinibus lapidum. Sunt
 autem gradus purgatiui, illuminatiui, perfectiui.
 Purgatiui autem triplex est. Purgatur homo a conso-
 rtio saeculorum, a nubilo ignorantiarum, ab infestatione
 daemorum. His respondet ordo ostiariorum, le-
 storum, exorcistarum. Ordo ostiariorum, vt exclu-
 dantur immundi, excommunicati, energumeni, cat-
 thecumeni, & non fundati in fide. Et ista fiebat in
 Ecclesia primitiua, quando Ecclesia optime erat dis-
 posita, sed modo porcus, & canis intrat. Ordo lecto-
 rum est, vt purgetur a nubilo ignorantiarum per au-
 ditum lectionis, vt homo sciat historiam eoru, quae
 leguntur, & sic informetur. Vnde etiam in primitiua
 Ecclesia, quia tunc quasi omnes erant litterati, lege-
 batur eis lectio. Tertia purgatio, ab infestationibus
 daemorum, per ordinem exorcistarum. Ordo primus
 respondet Angelis, secundus Archangelis, tertius
 Principatibus. Item est ordo graduum, ad illumina-
 dum, per ordinem acolytorum, subdiaconorum, le-
 uitarum. Acolytorum est ferre lumina, subdiacono-
 rum legere Epistolam, diaconorum legere Euange-
 lium. Omnes enim ministrant vasa, sed diuersimode,
 quia acolytus ampullam, subdiaconus parat cali-
 cem, diaconus offert. Vnde etiam aliquando mini-
 strauit sanguinem, quando ministrabatur sanguis alijs.
 Sunt ergo isti ordines illuminatiui. Illustratio autem
 quaedam est per exempla exteriora, quaedam per docu-
 menta mediocria, quaedam per documenta supra-
 ma. Primi portant cereos, vt acolyti, quibus dicitur:
 Sint lubi vestri praecincti, & lucernae ardentes. Lucer-
 nae enim sunt opera lucida secundum Gregorium. Se-
 cundi illuminant, verbo, & exemplo: vt sitis simplices,
 inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verba vi-
 tae continent, vt subdiaconi, qui continent verbum
 epistolaru. Tertij per documenta altissima, sententiae
 Euangeliorum, & sic diaconi. Vnde etiam solebant
 praedicare, vt Stephanus, Laurentius, Vincentius.

Ecclesie co-
 summatio,
 in quo co-
 sultat.

In Ecclesia
 tres gradus.

Ordinum
 gradus, &
 officia.

Diaconus
 quando san-
 guinem mi-
 nistraverit.

Luc. 12. e
 Greg. hom.
 23. i. Euag.
 Phil. 2. d

Vnde Angelus ad pastores ait: Annuncio vobis gau-
 dium magnum, & cetera. Ille Angelus est diaconus.
 Ordo acolytorum, respondet potestatibus: ordo sub-
 diaconoru, virtutibus: ordo diaconorum, domina-
 tionibus. Est autem ordo perfectiuus, & ille est triplex,
 Sacerdotalis, Episcopalis, & Patriarchalis. Consum-
 matio enim est secundum triplicem modum: Vna est
 in administratione communi sacramentorum, sine
 quibus non est salus, vt baptismo, poenitentia, eucha-
 ristia, vnctione extrema. Primum est via, per qua in-
 troducitur homo in Ecclesiam. Secundum, per quod
 homo reducitur in gradum pristinum. Tertium, per
 quod homo introducitur in caelum. Primum est ad
 deletionem originalis: secundum ad deletionem mor-
 talis: tertium ad deletionem omnis venialis: & quia
 in his non est perfectio, nisi in Christo, ideo sacramen-
 tum eucharistiae committitur sacerdoti specialiter.
 Secunda est in administratione ordinum priuilegia-
 toru, vt sacri ordinis, & confirmationis. Haec est, non
 alioru, sed Episcoporum, qui sunt sacerdotibus per-
 fectiores: ideo in ipsis debet esse altior perfectio ad
 dandum Spiritum sanctum, qui non nisi per Aposto-
 los datur: ideo etiam locum tenent Apostolorum:
 super Apostolos autem est Christus, & post, Petrus.
 Oportet ergo esse patrem patrum, quem nos Papam
 vocamus, qui tamen propter humilitatem quattuor
 habet Patriarchas, Constantinopolitanum, Alexan-
 drinum, Hierosolymitanum, Antiochenum. Et de
 his loquitur Isaias: Erunt quinque ciuitates loquen-
 tes lingua Chanaan: Roma autem vniuersalis est. Ideo
 ciuitas Solis vocabitur vna. Quia & si aliae quattuor
 sedes, plenam auctoritatem habent super ecclesijs par-
 tialibus, sola tamen Roma vniuersaliter, sicut Sol su-
 per Planetas, habet plenitudinem potestatis super om-
 nes. Et secundum hoc sunt tres ordines, non quidem
 propter noui characteris impressionem, quia vltra sacer-
 dotium non est gradus, sed propter eminentiam, & po-
 testatem. Primus respondet thronis, secundus Cheru-
 bim, tertius Seraphim. Quia oportet Episcopum esse
 amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fi-
 delem sermonem. Papa autem debet esse perfectissi-
 mus inter omnes. Si autem sic esset ordinatio interioris,
 sicut exterioris, tunc optime esset. Tertia ordinatio est
 secundum rationem exercitiorum, quae sunt tria,
 scilicet actiuum, ociosum, & ex vtroque permix-
 tum: vita actiua, vita contemplatiua, & ex vtroque
 permixta. Et licet ordo praelatorum secundum ordi-
 nem ascensuum ponatur in summo, tamen secun-
 dum istum processum ponitur in medio, ex quo per-
 mixtum. Est ergo ordo actiuorum, in infimo: ordo
 praelatorum, in medio: ordo contemplatiuorum, in
 summo. Ordo actiuorum respondet patri, cui
 competit productio: ordo praelatorum filio, ordo
 contemplatiuoru Spiritui sancto. Quia in Ecclesia
 sunt tres ordines, scilicet Monasticus, qui est pro-
 ductus tantum. Laicus, qui est producens tantum.
 Clericalis, qui est productus, & producens. Nam ex
 laico fit clericus, & non econuerso, si iam habet ordi-
 nem sacrum, nec aliquo modo fieri debet. Ex cle-
 rico fit religiosus, & non econuerso. In ordine lai-
 corum est triplex ordo, scilicet sacrarum plebium,
 sacrorum consulum, sacrorum principum. Restitu-
 tum, inquit, iudices tuos sicut a principio. Boni
 enim principes habent bonos consiliarios. Et boni
 consules, habent bonas plebes, quia erudiunt illas.
 Contra, mali principes habent malos consiliarios,
 & per consequens male inuoluunt plebes. Mala ple-
 bes eligunt malos principes. Primus ordo, scilicet
 plebium respondet Angelis. Ordo consulum, Arch-
 angelis: ordo principum Principatibus. Modo autem
 non est ita, sicut quando Valentinianus regnabat,
 cuius consiliarius fuit Ambrosius, qui adhuc Sara-
 cenus, scilicet cathecumenus, virgo fuit. Sed modo
 principes sunt focij furum, & consiliarij in munere
 consulunt.

Luc. 2. b

Summus
 Pontifex pa-
 ter patrum.
 Concil. Nic.
 1. cap. 6.
 Isa. 19. c.
 Ibidem.

Tit. 1. b. c

Papa debet
 esse perfectis-
 simus inter
 omnes.

Isa. 1. d

Ibidem.

SERMO XXI.

De statu Ecclesiae militantis, qualiter in suis or-
 dinibus est disposita, & supernae Hie-
 rusalem comparatur.

IGNVM magnum apparuit in
 celo, mulier amicta Sole, & cete-
 ra.] Dicitur est de considera-
 tione caelestis monarchiae, quae
 intelligitur per lucem solarem,
 vt est Sol vicens, fulgens, calēs,
 secundum quod confurgunt in
 anima nouem lumina secundum
 considerationes diuinæ excellentiae,
 diuinæ influentiae, diuinæ presidentiae,
 & quomodo caelestis hierar-
 chia, ab illo Sole hierarchizatur
 propter conformitatem ad Solem,
 propter dispositionem integritatis
 hierarchiae, & propter multiformitatem aspectuum.

A. d. 111

Dion. ibid.

Dion. de an-
 gelica hier.
 cap. 7.

Arist. de so-
 no, & vig.
 cap. 3.

Ephes. 2. d

Pf. 126. b
 P sal. 44. c

Apo. 12. a

70 Sermo Vigefimussecundus

consulunt. Secundus ordo clericalis actiuus, & contemplatiuus, qui populū pascere debet, & contemplari, vt sit medium inter Deum & plebem. Omnis enim pontifex ex hominibus assumptus, & cetera. Et hi sunt tres ordines, ministerialis scilicet, sacerdotalis, pontificalis. Ad hos reducuntur omnes, quia omnes aut sunt ministrantes, & sunt primi sex: aut sunt sanctificantes per verba: aut sunt regentes per eminentiam. Primus ordo, scilicet ministerialis respondet potestatibus: ordo sacerdotalis respondet virtutibus: ordo pontificalis respondet dominationibus. Ille enim ordo habet iubere, in quo est efficacia & virtus. In ordine contemplatiuorum, sunt tres ordines respondentes supremæ hierarchiæ, quorum est diuinis vacare tripliciter: quidam per modum supplicatoriū, quidam per modū speculatiuum, quidam per modū sursum actiuū. Primo modo sunt illi, qui se totos dedicant orationi, & deuotioni, & diuinæ laudi, nisi aliquando, quando intendunt operi manuali, seu labori ad sustentationem suam, & aliorum: vt sunt ordo monasticus, siue albus, siue niger, vt Cisterciensis, Premostratensis, Carthusiensis, Grandimoturiensis, Canonici regulares. Omnibus istis datæ sunt possessiones, vt orent pro illis, qui dederunt. Huic respondent Throni. Secundi sunt illi, qui intendunt per modum speculatiuum, vt illi, qui vacant speculationi scripturæ, quæ nō intelligitur, nisi ab animis mundis. Non enim potes nosse verba Pauli, nisi habeas spiritum Pauli. Ideo necesse est, vt sis sequestratus in deserto cum Moyse, & ascendas in montem. Huic respondēt Cherubim. Hi sunt prædicatores, & minores. Alij principaliter intendūt speculationi, a quo etiam nomen acceperunt, & postea vñctioni. Alij principaliter vñctioni, & postea speculationi, & vñtiam amor, vel vñctio nō recedat a Cherubim. Et addebat, quod beatus Franciscus dixerat, quod volebat, quod fratres sui studerēt, dummodo facerent prius quam docerent. Multa enim scire, & non gustare quid valet? Tertius ordo est vacantium Deo, per modum sursum actiuum, scilicet excedentium. Et dicebat: Quis enim iste est? Iste est ordo seraphicus. De isto videtur fuisse Franciscus, & dicebat, quod antequam haberat habitum, raptus fuit, & inuentus est iuxta quandam sepem. Hic enim est maxima difficultas, scilicet in sursum actione, quia totum corpus eneruatur, & nisi esset aliqua consolatio spiritus non sustineret. Et in his consummabitur Ecclesia. Quis autem iste ordo sit futurus, vel iam sit, non est facile scire. Primus ordo respondet Thronis. Secundus Cherubim. Tertius Seraphim. Et isti sunt propinqui Hierusalem, & non habent nisi euolare. Iste ordo non florebit, nisi Christus appareat, & patitur in corpore suo mystico. Et dicebat, quod illa apparitio Seraphim beato Francisco, quæ fuit expressa, & impressa, ostendebat, quod iste ordo illi respondere debebat, sed tamen hoc venire per tribulationes. Et in illa apparitione magna mysteria erunt. Sic ergo distinguuntur illi ordines, secundum maiorem, & minorem perfectionem, comparati secundum status, non secundum personas: quia vna persona laica aliquando perfectior est, quam religiosa. Sequitur de luce stellari, per quæ anima hierarchizata intelligitur. Necesse est enim, vt anima, quæ est hierarchizata, habeat tres correspondentes supernæ Hierarchiæ. Grandis res est anima, quia in ea potest describi totus orbis. Pulchra dicitur, sicut Hierusalem, quia assimilatur Hierusalem per dispositionē graduum hierarchicorum. Disponuntur autem in anima gradus tripliciter secundum ascensum, secundū descensum, & secundū regressum in Deum, vt lex diuina, & tunc anima videt Angelos Dei ascendentes, & descendentes per scalam, vt vidit Iacob in vita sua. Abbas Vercellensis assignauit tres gradus, scilicet naturæ, industriæ, & gratiæ. Sed nō videtur, quod aliquo modo per naturam

anima possit hierarchizari. Ideo nos debemus attri- buere industriæ cum natura, industriæ cum gratia, & gratiæ super naturā, & industriam. Tres autem sunt gradus industriæ cum natura, siue actus, scilicet nunciatio, dictatio, ductio. Nunciatio respōdet Angelis. Dictatio archāgelis. Ductio principatibus. Industria enim primo percipit, quod quilibet sensus nunciat. Visus, & auditus multa nunciauerūt, sed auditus plura, vt illa, quæ Romæ fiunt: gustus, odoratus, & tactus non vadunt longe, & ideo tardi sunt. Cauere autem debet industria, vt non permittat omnem nuncium intrare, vt mulieres videre. Industria enim debet discernere inter nunciata, vtrum sint respuenda, vel eligenda. Deinde necesse est deliberatio, quæ est dictatio, vtrum liceat: & si liceat, vtrum deceat: & si deceat, vtrum expediat. Nil enim expedit, nisi liceat, & deceat. Deinde necessaria est ductio, vt profequatur. Profequi autem est assumere in facultatem voluntatis, & est principatum. Multi enim sunt Angeli, & Archangeli, scilicet perspicientes, & deliberātes, quid expedit, sed non sunt profequentes, vt principatus. Secundus est gradus industriæ cum gratia. Et sunt tres actus. Primus, vt propter Deum fiat quod deliberatum est. Vnde prima ordinatio est in Deū, quæ est potestati, scilicet in finem ordinare, & quidquid deordinatū est remouere: sed quia hoc est difficile, ideo necessaria est roboratio, quæ est virtutum: & quia in finē ordinare est difficile, & roborare, ideo sequitur imperatio, quæ est dominationum. Tertia hierarchizatio est gratia super naturam, & industriam, quando scilicet super se anima eleuata est, & deserta, & suscipit diuinas illuminationes, & supra se speculatur, quod sibi datum est, & ex hoc surgit in diuina, siue sursum agitur. Ista tria sunt, susceptio, reuelatio, vñtio, vltra quā non procedit mens. Et in istis cōsistit Canticum Cāticorum totū, scilicet castis susceptionibus, castioribus speculationibus, castissimis vñtionibus, & tunc poterit dicere illud Cantici: Osculetur me osculo oris sui. Susceptio respōdet thronis, reuelatio Cherubim, vñtio Seraphim. Et hæc hierarchia est secundum ascensum. Item est hierarchia animæ secundum modū descendendi. Oportet enim, vt vnguentū capitis hierarchiæ superne cadat in barbam in mediā hierarchiam & in vestimēta, idest in infimā. Hæc autem sit secundum virtutes animæ, quæ sunt tres secundum Dionysium, scilicet susceptiua, custodiua, distributiua: vt copiose suscipiat, studiose custodiat, liberaliter refundat. Vnde: Gratis accepistis, gratis date. Ad hoc autē, quod anima recipiat illa lumina, requiritur viuacitas desiderij, perspicacitas scrutiniij, tranquillitas iudicij. Non enim est cōtemplatiua anima sine desiderio innato, & viuaci. Qui hoc non habet, nil de contemplatione habet, quia origo luminum est a summis ad infima, non econuerso. Primus respondet Seraphim, qui est ardens, sicut ignis. Vnde ignis maximam figuram habet in scripturis. Ad istum ignem ardentē in vertice montis ascendit Moyses, & tamen illum ignem prius vidit in pede montis. Non enim Moyses descēderet ad erudiendum populum, nisi prius ad ignē ascendisset. Desiderium ergo dūdo oportet, quod anima perspicaciter aduertat, vel percipiat, quæ data sunt sibi a Deo, & vt non habeat phantasmata, vel occupationes, quin possit occupari, vel ferri in illa lumina, & illud respondet Cherubim. Tertium est, quod habeat tranquillitatem iudicij, quia dona Dei non debēt in vacuum recipere, vt non preuertatur iudicium in aliqua passione: quia si amo, iudiciū peruertitur: si odio, similiter, si spero, & sic de alijs passionibus, & hoc respondet thronis. Ex his sequitur auctoritas imperij. Ex quo enim desiderio suscipit, & illud perspicaciter percipit, & tranquille faciendū iudicat, & ex quo Deus vult, tunc anima imperat fieri, & respondet dominationibus. Sed impe-

Gradus industrie tres.

Cant. 1. a

Pf. 133. a

Mat. 10. a

Exo. 19. b

2. Cor. 6. a

Auctoritas imperij in anima.

Proximo quid excha mus de charitate.

Ioan. 3. b

Anima, quæ dā manus scribens.

Gen. 3.

Apo. 22. d

Ioan. 14. d

Libido triplex ab anima penitus eradicada.

rare parum valet, nisi faciat: ideo oportet, quod sit virilitas propositi exercitatio, quod respōdet virtutibus, vt propter nullam tribulationem dimittat bonum, quod scit Deū velle. Post quod venit nobilitas triumpho propter impedimēta, quæ occurrunt, postquam recipitur aliquid a Deo, & illud respondet potestatibus, scilicet de omnibus triumphare. Hæc tria faciūt mediam hierarchiam animæ. Tertium est custodia distributio, & in hoc sunt tria, vel tripliciter contingit, scilicet per claritatē exempli, per veritatem eloquij, per humilitatem obsequij. Sic debemus vitam dare proximo, scilicet per exempla, sciētiam, & substantiam. Præclaritas exempli, respondet principatibus, quorum est ducere. Veritas eloquij, Archangelis: humilitas obsequij, Angelis. Sic ergo est consummatio in humilitate secundum descensum. Et inceptio in charitate, ascendēdo econtrario. Sic ergo descendere incipimus a viuacitate desiderij ad humilitatem obsequij. Vnde Christus venit ad humilitatem obsequij nostri. Sicut ergo anima habet angelos ascendentes, sic debet habere descendentes. Vnde Ioannes dicit: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de celo. Tertio modo, modus distinguendi in anima secundum regressum est, secundum triplicem gradum contemplationis. Gregorius super Ezechielem ponit tres gradus. Aut enim quod venit in cōsiderationem nostram est extra nos, aut intra nos, aut supra nos. Vnde Deus contempletur, aut in his, quæ sunt intra nos, aut extra nos, aut supra nos secundum tres potentias, scilicet interiores, exteriores, superiores, siue apprehensiuas, amatiuas, operatiuas. Et secundum philosophum, omnis anima rationalis tres habet operationes, scilicet animalem ab extra, intellectualem ab intra, diuinam ad supra. Oportet ergo, quod anima habeat hierarchiam secundū has potentias, scilicet primo secundum virtutes exteriores, circa quas sunt tria, scilicet discreta perlustratio, discreta prælectio, discreta profectio. Primo ergo debet esse discreta perlustratio, vt discrete consideretur mundus ab anima. Nam anima est sicut quadam manus scribens. Sensus enim percipit exteriora, & sensus communis, & deinde imaginatio: & ratio considerat, & ponit in memoria. Oportet ergo, quod sit magna discretio ad custodiendam domum, ne omnes intrent ad has vires: & nihil nuncietur Regi, & Reginæ, quod sit inutile. Latio enim introduci non debet coram Rege nisi forte, vt condemnetur. Eua enim misera, & incauta introduxit eloquiū serpentis, & dubitauit: cuiusmodi eloquio hodie multi corrumpuntur. Nil ergo debet intrare per portas mundum. Foris canes, & venefici, & impudici. Secundo est discreta prælectio, ex quo apparet, quod si quid percipitur, restat, vt bonum, vel melius præeligatur: quia in bonis est electio ordinata, non enim primum manducandum, quam celebrādum. Et hoc respondet Archangelis. Et discreta perlustratio conuenit angelis, postea sequitur iudiciū, & istud conuenit principatibus, quod est in profectio. Ex quo bonū percipit, & prælegit faciendum bonum, sequi debet iudicium ad profequendum. Hæc autem omnia operatur gratia, non industria sola, siue natura, vt dicebatur primo. Secunda hierarchizatio mentis est ad potētias interiores, quod est magis difficile, quam primum. Hæc autem consistit in tribus, quæ sunt, discreta castigatio, discreta confortatio, discreta cōuocatio, quæ interius hierarchicam faciunt animam. Primo, quod castigantur radices passionum: & amputentur, & eneruentur contrariæ potestates. Venit enim princeps mundi huius, & in me nō habet quidquam. Quamdiu enim passiones illæ dominantur homini, diabolus habet de suo in homine. Ad hoc autem faciendum, necesse est, vt eradicetur triplex libido, scilicet, libido principandi, libido delectandi, & libido possidendi: quia hæc triplex libido in-

ducit diabolus in animam. Hæc autem hierarchia responderet potestatibus. Non potest autem anima potestatiua esse, quamdiu diabolus habet ius suum in anima. Oportet ergo, vt homo habeat tria opposita, vt homo sit subiectus, castus, & pauper, & sic amputatū radices passionum, cum tempus putationis aduenit, quia qualibet die pullulant. Secūda est discretio confortatio. Sicut enim triplex libido facit pronitatem ad malum, sic triplex infirmitas, facit difficultatem ad bonum. Hæc autem est infirmitas, scilicet negligentia, impatientia, diffidentia. Quidam ita sunt negligentes, vt durū sit eis facere bonū. Secūdi, vt cito sint impatientes. Tertij, & si duo præmissa non habeāt, tamen diffidunt. Oportet ergo per mētis vigilantiam, tolerantiam, confidentiam, animam reformari, & huic respondet ordo virtutum. Sequitur discreta conuocatio, quando mens est ordinata, sicut Ecclesia, quando habet potestatem supra se, tunc est templum Dei: quando dominatur, & imperat omnibus viribus, tunc respondet eius hierarchia dominationibus: quando virtutes vocantur ad opera sua, dicitur huic, fac tu hoc: & illi, fac tu illud. Ad hoc autem faciendum necesse est, vt dominetur appetitibus, phantasmatis, & occupationibus. Et tunc est anima domina sui, quando concupiscibili aufertur concupiscentia triplex: irascibili aufertur infirmitas triplex: rationali aufertur error triplex. Tunc anima habet imperium in regno suo, & tunc non expellitur extra domum suam, quando illæ passiones sunt amputatæ, & in tali anima Deus habitat, non in furiosa concupiscentia, & cetera. Diabolus libenter imprimit, quod in se habet, quæ sunt, furor irrationalis, amens concupiscentia, phantasia proterua. Sequitur, qualiter anima hierarchizatur, quantum ad virtutes superiores. Quando enim anima facit, quod potest, tunc gratia facile leuat animā, & Deus ibi operatur, & fit digna superna admissio, digna inspectio, digna inductio. Digna admissio diuinorum, respondet thronis. Et ita intelligitur illud, quod loquitur in Threnis Hieremias: Consurge in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum, scilicet, cor pone ante Deū. Psalmista: Domine ante te omne desiderium meum, & cetera. Et post, quando eleuatur, non debet esse otiosa, & debet circumspicere. Vnde in Isaia dicitur: Hierusalem consurge, & sta in excelso, & tunc videbis, & affluēs, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Tunc enim debet anima esse fixa, & stans, expectare. Post sequitur digna inductio, quando facta est diuina admissio, & facta inspectio, tunc rapitur in Deū, siue in dilectum. Vnde dicitur: Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia, quia iam sensit vñtionem, & vnus spiritus est cum Deo. Vnde dicitur: Qui adhæret Deo, vnus spiritus est, & hoc est supremum in anima, quod animam facit esse in cælo. Et istis per ordinem respondent ordines supremæ hierarchiæ. Et sic est anima mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim stellarum, quia est plena luminibus, & numquam oculum diuertit a lumine vero. Sed quia in hac vita non possumus stare in vno: ideo anima habet duodecim materias, sicut duodecim lumina, circa quæ semper moueatur velut in quodam circulo, sicut sol percutit duodecim constellationes, scilicet per duodecim signa, & numquam exit. Hæc autem considerationes ornant animam, ideo sunt sicut corona ex duodecim stellis, quæ sunt: consideratio corporaliū naturarum, spiritalium substantiarum, intellectualium scientiarum, affectualium virtutum, institutarum diuinitus legum, infusarum diuinitus gratiarum, irruocabilium iudiciorum, incomprehensibilium misericordiarum, remunerabilium meritorum, præmiantium præmiorum, temporalium

Tres virtutes cōtra triplicem libidinem.

Matth. 8. a

Thren. 2. f

Psal. 37. b

Isa. 60. a

Cant. 6. a

Cant. 2. b

1. Cor. 6. d

Apo. 12. a

Eclipsis Lu ania contemplatiua versari semper in aliquo isto-
rum luminu, sicut sol semper est in aliquo signorum.
Et nota, quod luna patitur eclipsim in capite, vel cau-
da draconis. Sunt autem duae intersecciones in caelo
super eclipsicam, per quam transit luna, quae vocan-
tur caput, & cauda draconis: draco vocatur propter
circulum, quasi tenes caudam in ore. Illa interseccio,
quae est versus aquilonem, vocatur caput, quia sol magis
laedit nos, quando est ibi, quia magis ibi diametra-
liter vrit nos, sicut draco est peior, & magis nociuus
in capite. Cauda autem est versus meridiem, & mi-
nus laedit nos sol, quando est in parte illa, quia ma-
gis a nobis elongatur. Et quando sol in vna parte est,
& luna in puncto alio sibi opponitur, vt in plenilu-
nio, tunc luna eclipsatur. Similiter vir contempla-
tiuus eclipsatur dupliciter, & cadit turpiter, & mul-
tum periculose, eo quod non resurgit: nec mirum,
quia de alto cadit. Cadit enim per errorem, & per
praesumptionem. Videt enim se illuminatum, &
praesumit, & fit Luciferianus, & cadit a luce in tene-
brashorribiles. Cadit similiter per errorem aestima-
tionis, quae oritur ex praesumptione, quando credit se
habere omnia per reuelationem, semper tamen debet
esse regulata reuelatio. Vnde dicebat, quod multi
decipiuntur, qui credunt se habere omnia per reuela-
tionem. Vnde in illa visione, & apparitione (quae est
regula omnium apparitionum) Domini in monte,
apparuerunt cum Christo, Moyses, & Elias, vt nihil
credatur verum vel reuelatum, nisi quod consonet
Legi, Prophetis, & Euangelio. Debet ergo contem-
platiuus esse humilis, & circumspectus, vt non ad
caput draconis veniat per praesumptionem, vel in cau-
dam inuoluatur, per errorem. Et ideo mulier, scilicet
anima hierarchizata, videt duas diuinas visiones, scilicet
Arcam & ciuitatem.

SERMO XXIII.
Quod anima contemplatiua debet considerare Eccle-
siam militantem, descendentem, &
ascendentem.

Gen. 1. b. **E**CIT Deus duo magna lumina-
ria, & cetera. Dictum est, quo-
modo anima hierarchizatur in
consideratione lucis solaris, se-
cundum, quod sol est viges, splen-
dens, calēs, Pater, Filius, & Spi-
ritus sanctus, & haec est origo
omnium illuminationum, vel
iradiationum, in ratione existentiae, in
presidentiae, & quod illa assimilatur soli secundum
conformitatem, & propter integritatem hierarchicae
dispositionis, & propter triformem aspectum. Et sunt
sex considerationes hierarchicae, in consideratione mi-
lantis Ecclesiae, in qua est distinctio secundum rationem
processuum, ascensuum, & exercitorum. Et sic consi-
deratur Ecclesia, & non aliter, in qua est vnus caput,
vnus corpus, vnus cibus. De qua Paulus loquitur, qui
multum exercitatus erat in ea consideratione. Similiter
Psalterium multum loquitur de hac: & aliquando in
persona huius, modo in persona alterius. Vnde Psal-
mista: Dominus regnavit decorē indutus est. Tangit
caput Ecclesiae, secundum quatuor ordines eius. Postea
dictum est, quomodo anima hierarchizatur in contem-
platione sui, secundum ascensum, & descensum. Et
quando anima habet haec, sunt, & fiunt in ea mirabi-
les theoriae. Habet enim duodecim nouenariis, tres
exemplares in sole, tres exemplatos in caelesti hierar-
chia, & tres sunt in subcaelesti, & tres in seipsa. Quae
sunt duodecim illuminationes, quibus adduntur duo-
decim considerationes, quasi duodecim stellae, scilicet

Nouenarij
duodecim,
quos habet
anima con-
templatiua.

corporalium naturarum, & cetera: ita quod semper
anima sit in lumine, quia si non potest stare in vno, steter
in alio, & in vltima est quies, scilicet in ratione exem-
plaris in patria. Haec autem non sunt simul in via, sed
in patria vno aspectu videbuntur omnia. Sunt autem
stellae istae duodecim considerationes, & habent ramos
infinitos, de quibus fieret liber magnus. Si autem
ducantur duodecim, per duodecim, erunt centumquad-
ragintaquattuor, numerus scilicet ciuitatis Hieru-
salem. Anima enim sic hierarchizata, est ciuitas, in qua
Deus habitat, & videtur. De qua Ioannes dicit: Sustulit
me in spiritu, & vidi ciuitatem. Et ibidem dicit,
quod mensus est duodecim millia stadiorum. Et post,
quod longitudo, & latitudo, & altitudo aequalia sunt,
& mensura murorum centum quadragintaquattuor cubi-
torum. Quomodo potest hoc esse? Vide illud, quod
dictum est in fine Apocalypsis: ibi enim circa medium
dictum est: Vidi supra montem Sion agnum stantem,
& cum eo centum quadragintaquattuor millia, habentes
nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus
suis. In apertione autem sexti sigilli dictum est
in Apocalypsi: Vidi alterum Angelum ascendentem
ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit
quatuor Angelis, quibus datum est nocere terrae, &
mari, dicens: Nolite nocere terrae, & mari, neque arboribus,
quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus
eorum. Et audiui numerum signatorum, centum quadraginta-
quattuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel.
Ex tribu Iuda, duodecim millia signati, & cetera. Tribus
autem Dan non ponitur, sed Manasses ponitur pro Dan:
& Ioseph, pro Ephraim. In Deuteronomio non ponitur
Simeon. Primo ergo ponit signatos, qui erant supra
montem Sion, & postea, quod Angelus vnus debet effundere
phialas, & oportet, quod sint sex. Post ostendit ciuitatem,
cuius mensura centum quadragintaquattuor cubitorum
erat.

D Circa principium Apocalypsis dicitur sexto Angelo
Philadelphiae: Qui vicerit, faciam illum columnam
in templo meo, & scribam super eum nomen meum,
& nomen ciuitatis nouae Hierusalem, de qua locutus
non fuit, nisi in fine. Sex sunt tempora, quorum
sextum tempus habet sex tempora cum quiete. Et
sicut Christus in sexto tempore venit, ita oportet, quod
in fine generetur Ecclesia contemplatiua. Ecclesia
enim contemplatiua, & anima non differunt, nisi quod
anima totum habet in se, quod Ecclesia in multis. Que-
libet enim anima contemplatiua habet quandam per-
fectionem, vt videat visiones Dei. Sustollitur autem,
vt videat Hierusalem, tripliciter, in caelo consistentem,
de caelo descendentem, ad caelum conscendentem.
Aliter non est anima contemplatiua. De primo
dicitur: Surge illuminare Hierusalem. Et post: Non
erit tibi amplius sol ad lucendum, & splendor luna
non illustrabit te, sed erit Deus tuus tibi in lucem
sempiternam. Quando enim anima eleuatur per in-
fluxum sibi vigorem, splendorem, ardorem, pie vene-
ratur, clare contemplatur, sancteque perficitur. Ac per
hoc comprehendit secundum modum suum, longam
aeternitatem, latam charitatem, sublimem potentiam,
profundam sapientiam. Primum, circa quod debet
versari, vt sit Rachel primo, scilicet visum principium,
quando haec considerat. Tunc ciuitas est, habens quat-
tuor latera ciuitatis, considerando, quomodo istud
principium omnia originat per sublimem potentiam:
omnia gubernat, per profundam sapientiam: omnia
reparat, per latam charitatem, siue beneuolentiam:
omnia remunerat, per longam aeternitatem. Sic in-
telligit ipsum solem, secundum substantiam, potentiam,
& operationem. Et videt omnia reducta ad legem
sempiternaliter existentem. Secundo, eleuatur
ad contuendum ciuitatem de caelo descendentem, hoc
est, assumptam humanitatem. Filius enim Dei de-
scendit ad nostram humanitatem, & hoc est descen-
dere Hierusalem. Animae enim non descendunt. Ego
sum,

Apo. 21. e
Ibid. e

Apo. 14. a

Apo. 7. a

Deut. 33.

Apo. 3. o

Isa. 60. o

Grego. hom. 14. i. Ezech.

Ioan. 6. e

sum, inquit, panis viuus, qui de caelo descendit, & cum
ipso omnia charismata gratiarum. Venerunt mihi
omnia bona pariter cum illa. Quando ergo anima
eleuatur per influxum sibi diuinitus vigorem, splen-
dorem, ardorem, pie colit, clare speculatur, sancteque
perficitur: & per haec comprehendit assumptam huma-
nitatis mirabilem exortum, mirabilem occasum,
mirabilem ascensum, vel conscensum, mirabilem re-
gressum. Tunc habet quattuor latera ciuitatis de caelo
descendentis. Mirabilem (inquam) exortum, in
natiuitate: occasum, in crucifixione: conscensum,
in resurrectione: ascensum, in ascensione: regres-
sum, ad iudiciu. Haec quattuor ostendit Ecclesiastes
dicens: Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur,
ibi, renascens girat per meridiem, & flectitur
ad Aquilonem. Mirabilis fuit exortus, quia radius su-
per substantialis vnitus humanitati ex vtero prodijt, &
quoniam couersatus est in mundo vigens, lucens, in-
flammas. In morte quoniam dignatus est mori, &
post, de inferis ascendit ad corpus, & post in caelum.
Et quoniam regreditur ad iudicandum. Mira longi-
tudo aeternitatis fuit in vnione diuinitatis ad huma-
nitatem. Nam separatio diuinitatis, & humanitatis,
fuit maius impossibile, quam ens creatum totaliter
nihil esse. Latitudo charitatis fuit in morte. Mira
sublimitas potentiae, in ascensione: mira profunditas
sapientiae erit in iudicio. Haec sunt mirabilia, quibus
anima ponitur extra se. Tertio ad hoc, quod sit hierar-
chica, necesse est, vt videat ciuitatem in caelum ascen-
dentem. Et hoc est, quando per infusum sibi diuini-
tatis vigorem, splendorem, ardorem a Sole aeterno,
pie veneratur, clare speculatur, sancte perficitur. Ac
per hoc comprehendit diuinam charitatis indissolubile
vinculum, diuinam charitatis incoartabile donum,
diuinam charitatis insuperabile incendiū, diuinam
charitatis incomprehensibile solatium. Tunc videt
ciuitatem Dei, scilicet seipsam. Et habet quattuor la-
tera, de quibus Apostolus dicit: In charitate radica-
ti, & fundati, & cetera. Non es enim adhuc ciuitas Dei,
nec signatus, nisi signeris Spiritu sancto, ad pie vene-
randum: & per hoc comprehendas, quae sunt in Deo,
& per Deum, & apud Deum. Indissolubile vinculum
in praedestinationis ratione, qua diligit semper, & sem-
per dilexit, & diligit semper praedestinos aeterna
charitate, nisi comprehendas incoartationis donum,
in vniuersarum rerum conditione, quas libere condi-
didit, & ornauit: & cuiuslibet dedit, modum, speciem,
& ordinem. Tertio insuperabile charitatis incendiū
in filij traditione. Quarto incomprehensibile solatiū
in animarum remuneratione, quando considerat, quod
Deus glorificabit corpus & animam, vt absorbeat, &
inebrietur a rore caeli. Sed oportet, quod signum
veritatis imprimatur in animam, per quod etiam ani-
ma sit hortus conclusus, fons signatus. Primum est
signum, vt habeat charitatis indissolubile vinculum.
Sed quando anima sic diligit, vt dicat: Quis nos sepa-
rabit a charitate Dei, tribulatio, an angustia, an per-
secutio, an fames, & cetera. Non, quin homo possit
cadere a charitate: sed quando sic est, vt numquam
regnet peccatum. Secundo, vt habeat diuinam charita-
tis incoartabile donum, vt diligat omnia, quae dili-
git Deus, amicos, & inimicos, & extraneos. Vnde
charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Per hanc
enim anima se diffundit ad diligendum omne bonum,
& solum bonum. Vterius, haec charitas dat animam
insuperabile incendiū. Vnde dicitur: Pone me sicut
signaculum super cor tuum, quia fortis est, vt mors
dilectio tua. Quando sic diligit, vt in summe deside-
rabile totaliter feratur, & quod pro nihilo prospera,
pro nihilo habeat aduersa, vt sint omnia, quasi festuca
vna in fornace: Si dederit homo omnem substantiam,
& cetera. Quarta consideratio est in hoc, quod ani-
ma sentiat incomprehensibile solatium, quod taliter
delectetur in se, quod nec ipsa possit comprehendere,

Apo. 21.

Eccles. 1. a

Ephes. 3. d

Cant. 4. d

Rom. 8. g

Rom. 5. a

Cant. 8. b

1. Cor. 13. b

nec alijs explicare. De quo dicitur: Comedite amici,
& inebriamini charissimi. Haec inebriata dicit:
Introduxit me Rex in cellam vinariam. Et post: In-
troduxit me in cellaria sua, quando alienatur, sicut
homo ebrius, qui nescit, quid faciat. Vnde Paulus ne-
sciuit, vtrum esset in corpore, siue extra corpus. Et Psal-
mus dicit: Fac mecum signum in bonis, & cetera. De
isto signo Paulus: Signati estis spiritu adoptionis. Per
hoc signum distinguuntur amici ab inimicis, liberi a
seruis, caelestes a terrestribus. Hoc signum imprimitur
animae contemplatiuae in fronte, & in frontibus
electorum. Hoc signum fuit in signatis, super mon-
tem Sion, tunc enim firmum fundamentum stat, &
hoc est signum, quia nouit Dominus, qui sunt eius.
Nouit per signum expressum, per quod inuocat no-
men Domini ab intimis. Sic anima contemplatiua
signatur a Deo. Vnde sub sexto Angelo dicitur, quod
apparuit Angelus habens signum Dei viui, hoc fuit
in assignatione Hierusalem, vt in caelo conscenden-
tis. Huic Angelo apparuit signum expressiuum, quantum
ad modum viuendi consonum isti signo, quod signatur:
Ex tribu Iuda duodecim millia signati, & cetera.
Et hic est, qui habet hanc triplicem lucem eleuatam
tripliciter, & triplicem oportet, quod habeat per-
fectionem, correspondentem charitati. Vnde signari hoc
modo, est per professionem ad hoc alligare, & signum
imprimere, vt respondeat illi signo charitatis: haec au-
tem perfectio consistit in descriptione ciuitatis, scilicet
quod anima habeat in se diuinum cultum, diuinum
Dei nexum, diuinum Dei zelum, diuinum Dei sensum.
Cultus Dei est in Oriente, nexus in Meridie, zelus in
Septentrione, sensus in Occidente. Et sunt tres partes
ad Orientem, tres ad Occidentem, tres ad Meridiem,
tres ad Septentrionem. Cultus habet duos comites,
vnus ascendentem, alterum subsequenter. Ad per-
fectum cultum tria sunt necessaria, scilicet, eternae veritatis
veridica professio, supernae maiestatis humilis
veneratio, internae sanctitatis virilis custoditio. Vnde
ponuntur tria secundum tres infra signatos: Ex tribu
Iuda duodecim millia signati. Isti enim ordinantur,
non secundum carnalem generationem, quia Iudas
non fuit primus filius, sed ordinantur secundum spiri-
tuale. Iudas interpretatur confessio, & est funda-
mentum: quia spirituale fundamentum fides est, super
quam fundatur Ecclesia. Hoc est ergo primum,
vt apud te sit integra confessio veritatis, perfecta cre-
dulus, & assensus. Secundo requiritur supernae maiestatis
humilis veneratio, & est, quando homo considerat
proprijs sceleris immanitatem, & diuinam seueritatis
immensitatem. Et ideo sequitur: Ex tribu Ruben
duodecim millia signati. Ruben interpretatur filius
visionis. Tertio requiritur internae sanctitatis virilis
custoditio, vt sic sit homo praecinctus, & accinctus,
contra omnia, restrictor omnium defluxionum. Vnde
etiam sacerdotes prohibebantur bibere vinum, &
omne, quod inebriare poterat, quando intrabant in
templum ad ministrandum. Patet etiam de praeco-
pro munditiae. Ista autem munditia est cordis. Et
ideo sequitur: Ex tribu Gad duodecim millia signati.
Gad interpretatur accinctus, non sufficit verus
cultus, nisi sit perfectus nexus, quia charitas docet
Deum colere, & amare, & hoc est, quando anima in-
fima contemnit, suprema, seu summa appetit, in me-
dio dilatatur, ita quod in supremo habet sublima-
tionem: in imo, sequestrationem: in medio dilata-
tionem. Et hoc est sempiterna beatitudinis appetitus
praecipuus, supernae dilectionis affectus dilatatus,
mundanae prosperitatis, vel possessionis contemptus
perfectius. Haec tria intelliguntur per tres signatos
sequentes. Necesse est ergo, & in anima sit contemp-
tus verus, vt sit primo beatitudinis appetitus. Et ideo
sequitur: Ex tribu Aser duodecim millia signati. Aser
interpretatur beatus, siue pinguis panis, praebens de-
licias Regibus. Beatus autem est, qui in beatitudine in-
summo

Cant. 5. a

2. Cor. 12. a

Psal. 85. c
Rom. 3. c

Apo. 7.

2. Tim. 2. c

Apo. 3.

Interpreta-
tio nominu
filioru Ia-
cob.

Iudas idē,
quod cōfessio.

Apo. 7.
Rubē filius
visionis.

Leu. 10. b

Gad accin-
ctus inter-
pretatur.

Aser in-
terpretatur
beatus.

summo amore transfertur. Deinde sequitur superna dilatatio. Et ideo sequitur: Ex tribu Nephtholim, duodecim millia signati. Nephtholim interpretatur latitudo, & signat, quod quicumque vult habere charitatis nexum, quod habeat ordinatum affectu ad omnes, sed hoc non potest esse, si fuerint priuati boni amatores. Ideo oportet, quod ibi sit contemptus omnium. Et ideo sequitur: Ex tribu Manasses, duodecim millia signati. Manasses interpretatur obliuio. Aliqui enim despiciunt mundalia, sed non deserunt: alij deserunt, sed non despiciunt: alij despiciunt, & deserunt, sed non obliuiscuntur: quando ergo anima dimittit, & obliuiscitur, tunc est perfectio, & ista collocatur in sexto loco. Vnde Psalmus dicit: Obluiscere populū tuū, & domū patris tui. Augustinus: Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod propter te non amat. Manasses ergo ponitur sexto loco, qui fuit filius Ioseph, qui fuit vndecimus filius Iacob. Vnde non sine mysterio ponitur sexto loco. Tertio in anima cōtemplatiua oportet, quod sit perfectus zelus, vt sic amet, quod omne malum repellat. Duæ autem sunt comites charitatis, scilicet pietas præcedens, & patientia subsequens: quia aliqui sunt pij zelatores, & postea conuertuntur in furorem impatientiæ: & tunc erunt tres portæ ad Aquilonem, scilicet benignæ miserationis affectuosa condescensio, seuere distributionis emulatoria reſtitutio, acerbæ, vel humanæ tribulationis victoriosa perpeſſio. Et sic est contra Aquilonem ciuitas munita. Et ideo sequuntur tres signati. Primus: Ex tribu Simeon duodecim millia signati. Simeon interpretatur audiens mœrorem, & signat miserationem ad proximum. Iste Simeon est iustus, & timoratus, recipiens Christum inter brachia. Nisi enim homo sit misericors, non est dignus suscipere illum, qui propter misericordiam de cælo descendit. Deinde quia misericordia sine reſtitutione æmulatoria nihil valet, Sequitur: Ex tribu Leui, duodecim millia signati. Leui interpretatur additus. Leui enim accepit sacerdotium propter zelum. Vnde interfecit fratres suos idolatras. Phinees similiter adeptus est sacerdotium propter zelum. Et Mathathias, & filij eius propter zelum adepti sunt sacerdotium, & principatum, & durauerunt vsque ad Herodem. Leui signat prælatos, qui debent habere spiritum seueritatis, & pietatis, vt Moyses, qui cum esset mitissimus, confregit tabulas. Contra Heli, qui quia fuit remissus, ipse mortuus est, & filij eius. Vnde plus nocet prælatus, misericors, & abiciens rigorem discipline, quam prælatus rigidus sine misericordia. Et ita intelligitur illud Ecclesiastici: Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens. Tertio, quod sit mundanæ tribulationis victoriosa perpeſſio. Qui enim corripit, debet se præparare ad patientiam. Vnde Christus subuertit mensas in zelo, & post, quando quærebant eum, exhibuit se. Vnde in Prouerbij dicitur: Qui patiens est, multa gubernat sapientia. Vnde non est dubium, quod illi, quorum mensas subuerterat, postea clamauerunt: Crucifige eum. Ideo sequitur: Ex tribu Isachar duodecim millia signati. Isachar interpretatur asinus fortis. Ad litteram asinus crucem habet in scapulis. Homo crucem ferre debet semper esse paratus. Non est autem eius interpretatio asinus fortis ad litteram, sed merces. Et signat virum, qui amore mercedis est armatus. Vnde apud Matthæum: Cum vos oderint homines, & cetera. Gaudete, & exultate, quia merces vestra copiosa est in cælis. Et beatus pater noster Franciscus dicebat, quod semel loquebatur cū fratre Ægidio, qui dicebat sibi, quod non sumus sapientes. Franciscus sapiens fuit mercator, sed nos dissipamus substantiam, quia deberemus dare vnum denarium, vt homo daret vnam alapam, sed nos non habemus sapiētiam asini, qui portat sarcinam suam, & quanto plus percutitur, & plura sibi vituperia dicuntur, tanto melius portat. Sic homo

Nephtholim latitudo.

Manasses obliuio.

Psal. 44. b

Simeonis interpretatio. Luc. 2.

Leui significatio. Exo. 32. c

Prælati qualem debeant habere spiritum. 1. Reg. 4.

Eccli. 42. c

Matt. 21. a

Prou. 14. d

Ioan. 19. a

Isachar quod interpretet.

Matth. 5. a

S. Francisci sapientia.

A obediēs nullum bonum debet dimittere, immo melius facere propter quamcumque tribulationem, nec aliter est contemplatiuus. Ex parte occidentis est perfectus omnis sensus, & hic sensus facit nos contemplari, & comites habet, statum quietū, excessum iucundum, contuitū clarum. In quiete enim potest esse status cogitadi, & contēplandi: in occidente, scilicet, vbi est quies, consiliatio, & caligatio, siue introitus in caliginem: ad istum sensum requiritur sublimis mansionis status pacificus: sagacis discretionis perspicuus conspectus, vel contuitus: suavis cōsolationis ecstatis excessus. Oportet habere signum Zabulon, quod est habitaculū fortitudinis, qui habet statū primum iuxta illud Dauid: Quoniam tu es Domine spes mea. Vnde dicitur: Turris fortissima nomen Domini, ad illā confugiet iustus. Ille solus est pacatus, qui figit se in illo, in quo nō confunditur. Secundo, oportet habere sagacis desiderij perspicuum cōtuitum, vt, sicut columba videt super aquas residens auem rapacem, sic homo videat in scripturis. Et hoc pertinet ad Ioseph, qui interpretatur accrescens. Filius accrescens Ioseph, pulcherrimus saluator Ægypti, princeps fratrum, signat discretionem, per quam homo est aliorum rector, & ministrator, & hoc sagacitatis est. Et est in vndecimo loco, vt frumenta colligat, non folia, sed documenta veritatis in scripturis factis, & postea refundat ad salutem populi. Hic est Angelus sextus Philadiæ saluans hereditatem. Hic prouidet frumenta, contra famem futuram. Vltimo est suavis contemplationis gustus ecstatis. Ex tribu, inquit, Benjamin. Filius dextræ Benjamin filius doloris, in cuius partu mortua est Rachel, & tamen Benjamin amatissimus Domini, tota die, quasi in thalamo morabitur. Et signat ecstatis excessum cōtemplationis. Vltra hunc non nascitur filius Iacob. Hic est fapor cum excessu. Ad hanc signationem nullus venit, nisi transeat omnes præcedentes. Hæ significationes consistūt ex duplici perfectione, scilicet duodenarij, qui numerus abundans est, & ex mille, qui consurgit ex denario in se triplicato, replicatione perfecta, quia decies decem, sunt centum, & decies centum, sunt mille. Hanc signationem nemo accipit, nisi ille, qui habet calculum, in quo est nomen, quod nemo scit, nisi qui accipit. Hoc est lignum vitæ, hoc fruitur homo in hac vita. Vnde dicitur: Beati, qui lauant vestimenta sua, & intrant per portas ciuitatis, vt sit potestas eorum in ligno vitæ. Et dicebat: Ad hoc lignum vitæ voluit vos ducere, ferculū fecit Salomon de lignis libani, columnas fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum. Reclinatorium aureum est sapientia contemplatiua. Hanc nullus habet, nisi qui habet columnas argenteas, quæ sunt virtutes stabilientes animam. Ascensus purpureus est charitas, quæ facit ascendere ad superiora, & descendere ad inferiora.

Psal. 90. b Prou. 18. b

Ioseph filij accrescens.

Apo. 3. a

Gustus ecstatis, finis contemplationis. Deut. 33. b

Duodenarius numerus abundans.

Apo. 22. b

Cant. 3. d

Ibidem.

Additiones ad Luminaria.

F **A**D HVC superest visio quinta in principio operis proposita, scilicet visio intelligentiæ per spiritum prophetiæ sublimatæ, quibus exercitijs cōtemplationis, quibus virtutibus, quibusq. scripturæ sacræ documētis, anima humana in via illustretur, vt per sapientiam increatam nouo, & singulari inhabitadi genere, quæ omnibus mobilibus mobilior est, illustraretur illustratione gratuita, ad prædicendum futura, ad dicendum longe distantia, ad aperiendum cordium secreta, pro quanto sibi Dominus huius incerta, & occulta diuinæ sapientiæ dignabitur communicare, sicut multis sibi charissimis aperire dignatus est, vt patet de multis, tam in nouo, quam in veteri testamento. Nam & hæc visio non minima pars est vitæ spirituales. Superest etiam visio sexta in principio proposita, scilicet

Sap. 7. d

scilicet visio intelligentiæ per raptum mentis in Deum absorptæ, videlicet, quibus exercitijs, & donis anima contemplantis appropinquat ad mentis excessum ecstatis, quæ etiam reuelationes fiunt animæ raptæ, & dulcedines, quantum sacræ scripturæ auctoritas, & mysteria innuunt. Et hæc est vltima pars vitæ spiritualis in via. Et fit hac sexta visione homo formatus in animam viuentem, postquā vltimate quiescit Deus in anima contemplantis, cessans a nouorum donorum collatione: ipsaq. anima, prout status vitæ patitur, in Deo quiescit, cessans a nouis vitæ humanæ exercitijs in statu vitæ. Superest etiam vltima visio, scilicet visio intelligentiæ per statum gloriæ consummata, quando fit reuersio animæ ad corpus, quæ & qualiter, in illo statu gloriæ videbit. Et hæc visio est post hanc vitam. Istæ autem tres vltimæ visiones adhuc plus continerent, quam quattuor prædictæ. Sed heu, heu, heu superueniente statu excelsiori, & vitæ excessu Domini, & magistri huius operis, prosecutionem prosecuturi non acceperunt. Hæc autem, quæ de quattuor visionibus notauimus, talia sunt, qualia de ore loquentis rapere poteram in quaternum. Alij quidem duo focij mecum notabant, sed

eorum notulæ præ nimia confusione, & illegibilitate, nulli fuerunt viles, nisi forte sibi correcto, aut meo exemplari, quod legi poterat ab auditorum aliquibus. Ipse doctor operis de ipso meo exemplari, & quamplures alij rescripserunt, qui pro eo, mihi debent grates. Elapsis autem diebus multis, concedente mihi copiam temporis, & libri, reuerendo patre fratre Thoma, ministro Alemanie superioris, rursus respexi, quæ scripseram veloci manu, & visus sum, recolligere ordinate, cooperante mihi memoria, quo loquentis vocem audieram, auditu, & visu, quo recordabar gestuum loquentis, quæ solent memoriæ cooperari, secundum Philosophum, in libro de memoria & reminiscencia. Nec tamen apposui quidquam, quod ipse non dixerat, nisi vbi distinctionem librorum Aristotelis localiter amplius, quam ipse dixerat, distinxit. Alia autem non apposui, nisi quod etiam loca auctoritatum aliquarum assignaui. Legebatur, & componebatur hoc opusculum Parisijs, Anno Domini M. CCLXXIII. a Pascha vsque ad Pentecosten, præsentibus aliquibus magistris, & baccalaureis Theologiæ, & alijs fratribus centum sexaginta.

Arist. 10. 6. 6. 1. 2. & 4.

FINIS EXPOSITIONIS IN HEXAEMERON.

DE SANCTI BONAVENTURÆ EXPOSITIONE,
Quæ sequitur in Psalterium.

SANCTVM BONAVENTVRAM, præter alia, quæ plurima et doctrina, et pietatis suæ monimenta is reliquit, in psalterium etiam breuem expositionem scripsisse, compertum est. Cuius porro expositionis exemplar vetus, manu exaratum, tamquam præclarum munus, SIXTO QVINTO, Pontifici Maximo, ex Hetruria allatum, in typographia Vaticana, ab eo instituta, vnde sacri codices, sanctorumq. Patrum opera quàm emendatissima prodeant, placuit vna cum ceteris illius lucubrationibus recte ordineq. imprimi, atque inde emitti ad catholicæ Ecclesiæ usum. Est porro expositionis huius liber sane eiusmodi, qualem illius auctorem, ipsum sanctum Bonaventuram, doctorem & seraphicum, & sapientem, deuotumq. agnoscunt, atque adeo profitentur grauissimi viri, qui bene sentiunt, illiusq. operum usu litterate periti sunt. Iam vero Ioannes Gerso, cui multum semper tributum est, id Bonaventuræ testimonium dat, vt salua pace aliorum doctorum, dixerit, illum maxime idoneum esse, tum ad illuminandas suæ doctrinæ luce hominum mentes, tum pietatis, deuotionisq. ardore inflammandos salutes animi affectus. Multi, inquit Trithemius, doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi: pauci, scribendo libros, docuerunt utramque: Bonaventura sanctus et multos superauit, & paucos, dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Ex hac igitur Psalterij expositione rem utramque animaduerti licet: nam cum plena est doctrinarum locis, quibus hereticorum impietas facile redarguitur: tum documentis abundat, quibus fidelium animi in omnes partes excitantur ad legis diuinæ meditationem, deuotionisq. studium. Et vero, quod maxime ad rectam psallendi rationem plurimum adiuuenti affert, ita in psalmis exponendis singula is notat, vt interpretationem perpetuam adhibeat, vnde psallentis, aut legentis mens incendi possit non modo ad cogitationem, sed etiam ad desiderium illius imitandæ virtutis, quam psalmodum explicatione ipse docet. Et quoniam ad officiorum diuinorum preces dicendas attentissimus diligentissimusq. fuit, id maxime studuit, vt, cum usu venit, eorum ritus, mysteriaq. explicaret aliquando ipsi psalmis, ex quibus præsertim magna illorum pars constat. Est hoc sancti Bonaventuræ proprium, vt verbis admodum breuis sit, at rerum, sententiarumq. comprehensione uberrimus. Itaque & si incise, comaticoq. genere scribendi vitur: apparent tamen fere in singulis eius verbis, singula sententiæ, atque adeo singula mysteria: de quibus, scholastico more, distincte, membratim, atque illuminate dicit. Id perspicue manifestum est in hac ipsa explanatione: quæ non modo locutionum forma, sed etiam doctrina, est cum ceteris illius opusculis, & expositionibus maxime consentiens. Etenim quæ consequentes eius sunt explicationes librorum sacrorum, illaq. potissimum in Ecclesiastem, quam ab eo conscriptam esse, per antiquorum exemplarium certa inscriptiones indicant, ille quidem præclaris contextu sententijs, præ se ferunt maximam diuinarum litterarum copiam. Hac ipsa valde elucet in hoc psalmodum commentario: in quo, vt in ceteris, vna item atque altera, quam hic noster recte nouit, veteris testamenti editio cernitur. Sed est præterea aliud, quod non solum is explicauit animi sui sensa litteris, quas ab utriusque testamenti fonte hausit, verum etiam patrum traditionibus. Id illius præcipuum esse cum liber significet, quem Pharetram inscripsit, tum alij, vel potius hæc ipsa solum explanatio declarat: in qua quoque, vt in reliquis opusculis, quæ ab eo accepimus, præclare differitur de sacræ scripturæ præstantia, de ceteris liberalibus disciplinis, tamquam illius pedissequis. Sed res omnis in promptu est: nihilq. attinet, cur pluribus demonstretur.

SVMMA EXPOSITIONIS

S. BONAVENTURÆ
IN PSALTERIVM

EX VETVSTO EXEMPLARI

M S.

In præfatione.

- 1 **P** V S conditionis, & opus restorationis.
- 2 **T**heologia alijs disciplinis liberalibus præcellit.
- 3 **A**rgumentum quo modo præcellat.
- 4 **E**pilogus omnium librorum veteris testamenti, & de nominibus eorum.
- 5 **Q**uæ sunt attendenda circa auctorem, & causam, & nomen libri, & instrumentum, a quo trahit liber similitudinem in multis: & quare Dauid dicatur eximius prophetarum, & quare dicatur tuba.
- 6 **Q**uis sit septima decadis vnus annus.
- 7 **T**riplex causa frequentationis huius libri.
- 8 **D**e quinque distinctionibus, per fiat, fiat.
- 9 **D**istinctio inter soliloquium, & signiloquium.
- 10 **D**e necessitate consequentis, & consequendi.

Beatus vir, qui non abiit. Psal. I.

- 1 **D**E accessu ad Deum, & de recessu a Deo: in quibus tamquam contrariorum eadem disciplina.
- 2 **D**e quibus petitionibus Dei.
- 3 **D**e lectione, meditatione, & oratione.
- 4 **D**e tribus paradisis, tribus lignis, & tribus incolis.
- 5 **Q**uo modo Adam fuit arbor, folium, stipula.
- 6 **P**ropter tria, aqua comparatur.
- 7 **D**e quadruplici genere hominum: De resurrectione quadruplici.
- 8 **A**d resurrectionem animæ tria sunt necessaria.
- 9 **Q**uare Sancti dicantur iudicare in futuro, propter tria.
- 10 **Q**uod quattuor sunt iudicia Dei.

Quare fremuerunt gentes. Psal. II.

- 1 **L**onginqua similitudo miraculorum, & mandatorum.
- 2 **D**e iugo, & subiectione diuersa.
- 3 **E**cclésiâ dicitur hereditas Christi propter tria.
- 4 **D**eus dicitur patiens propter tria.
- 5 **E**lectus debet seruire Deo propter tria.

6 **Q**uare Deus dicatur potius in celo esse, quàm alibi: & quod triplex sit celum.

Domine quid multiplicati sunt. Psal. III.

- 1 **Q**uod quinque modis sumatur in psalmo titulus.
- 2 **Q**uod Deus prouidet tria.
- 3 **D**e multiplicatione multiplici.
- 4 **Q**uod mors dormitioni comparatur.
- 5 **D**e cantico psalmi, & cantici psalmo.
- 6 **D**e fuga Sanctorum.

Cum inuocarem exaudiuit. Psal. IIII.

- 1 **Q**uo modo finis diuersis modis accipitur.
- 2 **D**e diuersa consummatione.
- 3 **Q**uid significat diapalma.

Verba mea auribus percipe Domine. Psal. V.

- 1 **Q**uod dicitur Deus proprie esse propter tria.
- 2 **Q**uæ sunt præuidenda ante edificium.
- 3 **Q**uadrifaria diuisio Ecclesiæ.

Domine ne in furore tuo. Psal. VI.

- 1 **V**idam psalmi sunt historiales, penitentiales, præconiales, medicinales.
- 2 **Q**uod tribus modis Deus homini miseretur.
- 3 **M**ors, vnde mortuus.

Domine Deus meus in te speraui. Psal. VII.

- 1 **Q**uo modo Dauid per planctum omnem legem adimpleuit.
- 2 **T**res status iustorum, iustitia, penitentia, & gratia.
- 3 **C**onfessio laudis in tribus, & confessio peccati.

Domine Dominus noster. Psal. VIII.

- 1 **D**uplex separatio fit in Ecclesia, animo, & loco.
- 2 **N**omen Domini diuersè accipitur.

- 3 Quid per lac, butyrum, & mel intelligitur.
4 Quod Romę antiquitus tres fiebant sollempnitates principales, quę, nostris temporibus, tribus conueniunt.

Confitebör tibi Domine in toto corde meo.
Pfal. IX.

- 1 Quadruplex Christi aduentus: & de fuga multiplici, & de diuersa paupertate.
2 Triplex patrum desiderium.
3 Ut fruatur.
4 Ut uiuantur Deo.
5 Ut liberentur a malo triplici.

In Domino confido. Pfal. X.

- 1 Diuersis modis dat Deus propter tria.
2 Christus dicitur iustus antonomastice, & quod habitat in habente quattuor.
3 De dextro, & sinistro oculo Dei, & quo modo palpebras claudat, & aperiat.
4 De imbre salubri, & illaqueante.

Saluum me fac Domine. Pfal. XI.

- 1 De intelligentia geminate, & interpositę diuisionis.
2 Eloquium Domini quinque debet habere.
3 De diuersis septenarijs.
4 De auro, argento, ligno, ferro, & stipula.
5 Quod Deus humanatus dicitur circulus.

Vsquequo Domine obliuisceris. Pfal. XII.

- 1 Diuersa genera inimicorum.
2 De sex oculis.

Dixit insipiens in corde suo. Pfal. XIII.

- 1 Triplex sapientia, poli, doli, fori.
2 De diuersa corruptione, & solutione contrariorum.
3 Quattuor genera hominum, quorū nullus facit bonū.

Domine quis habitabit. Pfal. XIV.

- 1 Quot modis accipitur tabernaculum.
2 De figura, quę zeugma dicitur.
3 Quod periurium tribus modis committitur.

Conferua me Domine. Pfal. XV.

- 1 Quattuor sunt, quę ministrant nobis necessaria omnia.
2 Quattuor Dei voluntates.
3 Quomodo Deus a dextris, & diabolus a sinistris.
4 Tria genera orantium.
5 De tribus vijs, quę signantur per bonitatem, & disciplinam, & scientiam.

Exaudi Domine iustitiam meam. Pfal. XVI.

- 1 Quod iustitia consistit in duobus.
2 Negatiua particula quandoque semel posita, bis intelligitur.

Diligam te Domine. Pfal. XVII.

- 1 Allegoria quandoque sumitur a nominis interpretatione, & a rei proprietate.
2 Animi fortitudo duobus modis proprie probatur.
3 Et tres inuenti sunt fortes.
4 De quadruplici morte.
5 Quare predicatorum dicuntur venti, & nubes.
6 De ventis spiritualibus.
7 De diuersa voce Christi.
8 De significantia, & pronuntiatione pronominis.
9 De triplici increpatione, & consolatione.
10 De multiplici latitudine.
11 De gradibus iustificationis.
12 A tribus ventis extinguitur lucerna, & ab vno incenditur.
13 Quod causam probet effectus aliquando.
14 Disciplina in tribus consistit, quę dant mutuum suffragium.
15 De subiectione, & appositione dictionis.

Cęli enarrant gloriam Dei. Pfal. XVIII.

- 1 Quod coniunctio notat diuersa.
2 De diuersitate dicrum spiritualium.
3 De diuersis causis super preteriti intelligentiam.
4 Quo modo genitiuus significat aliquid alicuius esse.
5 Quis, quandoque remouet generalitatem, quandoque ponit singularitatem, & impossibilitatem, & raritatem, & admirationem, & dubietatem.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis.
Pfal. XIX.

- 1 De sacrificio quadripartito.
2 De curru auaritię, & aurigę.
3 Quid sit triumphus, & quo modo antiquitus fiebat.

Domine in virtute. Pfal. XX.

- 1 Dicitio, con, diuersam facit intelligentiam.
2 De diuersis portis, & quomodo attollantur, et pateant.

Deus Deus meus respice in me.
Pfal. XXI.

- 1 Quod triplici causa iustus non exauditur.
2 Quod tria captanda sunt in oratione.
3 De triplici Ecclesia: et tribus generibus hominum.
4 Triplici de causa fit transitus ad allegoriam.
5 De Dei et proximi dilectione.
6 De diuersitate causarum.
7 Quod timor tribus modis sanat.
8 Tres sunt petitiones Missę.
9 Quod tribus modis Deus inhabitat.
10 Quare Papa communicet sedens.
11 De quadruplici vita.

Dominus regit me. Pfal. XXII.

- 1 De pastu, quo Christus pascit.
2 De sufficientia Christi.

3 De

- 3 De diuersitate virgarum: & hoc pronomen ipse quid notet.
4 De ebrietate corporali, & spiritali.

Domini est terra Pfal. XXIII.

- 1 Sex psalmi nomine sabbati intitulantur.
2 De mensa sacrę scripturę, & quattuor pedibus.
3 De his, quę in ea proponuntur.
4 Quo modo aliquid dicitur tolli.
5 Quare principium & finis horarum tribus diebus subicitur ante Pascha.

Ad te Domine leuauit. Pfal. XXIV.

- 1 De diuersis populis.
2 Quod imperatiuus non semper imperatiue ponitur.
3 Quod hoc nomen corpus, octo modis accipitur.

Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia.
Pfal. XXV.

- 1 De figura, quę anthropospathos dicitur, per quam passiones mentis Deo attribuiuntur: & quinque modis.
2 De diuersa significatione ignis.
3 De significatione Altaris.

Dominus illuminatio. Pfal. XXVI.

- 1 De figura, anaphora, quando eadem dictio repetitur.
2 Quod paries habet plures significationes.
3 Quare anima diuersis modis sumitur.
4 Quo modo templum sumitur.
5 Quod Christus & petra, & saxum, & lapis dicitur.
6 De triplici labore in presenti.
7 Quot modis declinet Deus ab homine.

Ad te Domine clamabo. Pfal. XXVII.

- 1 Quare Christus caput nostrum dicitur. (bi.)
2 Quare potius dicitur Deus in celo, quàm alibi.
3 De diuersa benedictione creatoris, & creaturę.
4 Quid nomine floris significetur.
5 Quod in Ecclesia sunt tria genera hominum.

Afferte Domino filij Dei. Pfal. XXVIII.

- 1 Quare sancti dicuntur vnicornes, & quare Christus dicitur filius vnicornium.
2 Quo modo, & quibus interdicitur, vel potius extinguitur flamma ignis: & de tribus pueris, de proprietatibus, & natura cerui.
3 De proprietatibus aquę.
4 De benedictione in pace.
5 Quod Apostoli dicuntur arietes propter quattuor.
6 Quot modis dicitur vitulus.
7 De progressu Dei.

Exaltabo te Domine. Pfal. XXIX.

- 1 De plenitudine donorum Christi.
2 Quod ad domum faciendam quattuor sunt

neccessaria.

- 3 Quot modis res signatur.
4 Quot modis vesper dicitur.
5 Quot modis mane dicitur.
6 Quod in sollempnitatibus Christi nõ dicuntur octauę.
7 Quod caro Christi dicitur saccus.
8 De triplici stola.

In te Domine speraui, non confundar.
Pfal. XXX.

- 1 Quod quattuor modis spes dicitur.
2 Quod miseria Adę in tribus consistit.
3 Quot modis odium dicitur.
4 De multiplici vase.
5 De triplici deductione.
6 De multiplici ciuitate.
7 De multiplici inimico.

Beati, quorum remissę. Pfal. XXXI.

- 1 De tribus vitijs, & de tribus antidotis homini datis contra tria vitia.
2 Quod vitatio supplicij est in duobus.
3 De triplici vitio, in homine: hominis, ab homine.
4 Quod Deus multipliciter dicitur.
5 De multiplici aqua.
6 De sex generibus hominum.

Exultate iusti in Domino. Pfal. XXXII.

- 1 De multiplici confessione.
2 De nouitate, quę constat in quattuor.
3 De multiplici terra.
4 De multiplici vocatione.
5 De multiplici fame.

Benedicam Dominum in omni. Pfal. XXXIII.

- 1 De laude Dei, quę fit in tribus.
2 De benedictione vniuersali.
3 De multiplici pulsatione.
4 De quinque generibus paupertatis.
5 De cibo corporali, & spiritali.
6 De tribus vocationibus huius psalmi.
7 De multiplici gratia.
8 Quod martirium tria debet habere.
9 De triplici liberatione antiquorum patrum.

Iudica Domine, nocentes me.
Pfal. XXXIV.

- 1 De triplici iudicio in presenti.
2 Quo modo nauis periclitatur.
3 De paupere, & inope.
4 De triplici sterilitate.
5 De ieiunio Christi.
6 De triplici tentatione, hominis ad dominum, & Dei ad hominem.
7 De multiplici grauitate.
8 Quod Deus dicitur multipliciter exurgere.

Dixit iniustus, ut delinquat. Pfal. XXXV.

- 1 Quod Abraam aues a sacrificio abiecit.
2 Quod mons nouem modis dicitur.

3 Quod

- 3 Quòd duæ sunt alæ Dei: & sex sunt alæ hominis.
- 4 De ebrietate corporali, & spiritali.
- 5 De multiplici domo.

Noli æmulari in malignantibus. Pſal. XXXVI.

- 1 **D**E multiplici æmulatione.
- 2 De multiplici herba.
- 3 De multiplici oleye.
- 4 De multiplici arcu.
- 5 De multiplici via.
- 6 De quattuor generibus elemofyna.

Domine, ne in furore tuo. Pſal. XXXVII.

- 1 **D**E multiplici furore.
- 2 De multiplici ſagitta.
- 3 Quòd peccatum fætet.

Dixi, cuſtodiam vias meas. Pſal. XXXVIII.

- 1 **D**E triplici ſilentio.
- 2 De diuerſis ſignificationibus numeri.
- 3 De multiplici ſubſtantia.
- 4 Quòd tria Deo apponuntur, ſcilicet vnum, ſimplex, & ſtabile.

Expectans, expectaui Dominum. Pſal. XXXIX.

- 1 **Q**uòd diabolus dicitur leo, & draco;
- 2 De multiplici luto.
- 3 Quòd Cardinales reſident in feſtiuitatibus, equis teſtis albis pannis.
- 4 Quòd mare dicitur multipliciter.
- 5 Quòd duæ ſunt ſpecies miſeria.

Beatus, qui intelligit. Pſal. XL.

- 1 **Q**uo modo Chriſtus dicitur vnus, geminus, & trinus.
- 2 De multiplici neceſſitate.
- 3 De multiplici pane.

Quemadmodum deſiderat ceruus. Pſal. XLI.

- 1 **Q**uòd anima ſit in cerebro ſecundum phyſicos; in corde ſecundum omnes theologos.
- 2 De multiplici effuſione.
- 3 Quòd ſenſualitas perturbet animam.
- 4 De multiplici abyſſo.

Iudica me Deus, & diſcerne. Pſal. XLII.

- 1 **D**E multiplici triſtitia.
- 2 De multiplici emiſſione.

Deus auribus noſtris audiuiſus. Pſal. XLIII.

- 1 **D**E multiplici vocatione Dei.
- 2 De multiplici opere Dei.
- 3 De multiplici plantatione Dei.
- 4 De multiplici ieiunio.
- 5 Quot modis dicitur dormire Chriſtus.

Eruetauit cor meum verbum. Pſal. XLIIII.

- 1 **Q**uòd xiiij. ſunt pſalmi, qui intitulantur nomine intellectus.
- 2 De diuerſis nuptiarum generibus.
- 3 Quòd hæc præpoſitio, de, multiplicem habet ſignificationem.
- 4 Quòd ſummus Pontifex baculum non habet pontificalem, ſed Treuerenſis ſemper habet baculum.
- 5 Quòd ſex ſunt notanda in baculo pontificali.
- 6 De multiplici ardore.
- 7 Quòd charitas regina dicitur.
- 8 De coniugio Chriſti, & Eccleſiæ.
- 9 Quòd quattuor in eligenda vxore requiruntur.
- 10 Quòd per ſimbriam veſtimentorum intelligitur humanitas Chriſti.

Deus noſter refugium, & virtus. Pſal. XLV.

- 1 **D**Eus dicitur eſſe alicuius multipliciter.
- 2 De multiplici tribulatione.
- 3 De multiplici ſono.
- 4 De multiplici bello.

Omnes gentes plaudite. Pſal. XLVI.

- 1 **Q**uo modo Chriſtus caluus.
- 2 Quòd iubilus ſit laus.

Magnus Dominus. Pſal. XLVII.

- 1 **Q**uòd in pœnitentia quattuor debent eſſe.
- 2 Quòd ſedere dicitur multipliciter.

Audite hæc omnes gentes. Pſal. XLVIII.

- 1 **D**E multiplici abiectione.
- 2 Quòd diuitiæ in tribus attenduntur.
- 3 Quòd Deus placatur tribus, elemofyna, contritione, & oratione.
- 4 Quòd pœna æterna multiplex eſt.
- 5 De multiplici pelle.
- 6 De multiplici oue.

Deus Deorum Dominus locutus eſt. Pſal. XLIX.

- 1 **D**Eus dicitur multis modis.
- 2 Quòd in veteri lege erant quattuor genera ſacrificiorum.
- 3 Quòd Deus ſit formoſus multipliciter.
- 4 De pœna, qua Iudex punit in futuro.
- 5 Quòd quattuor ſunt expoſitiones, ſecundum quattuor acceptiones huius nominis, ſacramentum.
- 6 Quòd prædicatio propter quaſtum temporalem prohibita.
- 7 Quòd tria genera peccatorum hic notantur, vbi dicitur: Tu odiſti diſciplinam.

Miferere mei Deus. Pſal. L.

- 1 **Q**uòd quidam ſuum peccatum negant: quidam in Deum retorquent.
- 2 Quòd hic pſalmus, quia quinquageſimus eſt, poteſt dici iubileus.

3 Quòd

- 3 Quòd aliquid dicitur eſſe alicuius nouem modis.
- 4 Quòd peccatum multipliciter in nobis conſideratur.
- 5 Quòd veritas multipliciter dicitur.
- 6 Quòd Iſopus tria facit.
- 7 Quòd duo offerenda ſunt, ſcilicet caput, & cauda.
- 8 Quòd triplici de cauſa prohibetur aliquis loqui.
- 9 In ſacrificijs tria debent eſſe.

Quid gloriaris in malitia. Pſal. LI.

- 1 **Q**uòd Ephod dicitur multis modis.
- 2 Quòd tria notantur in effuſione ſanguinis Chriſti.
- 3 De multiplici radice. De multiplici lucerna.

Dixit inſipiens in corde. Pſal. LII.

- 1 **Q**uòd incorruptio, alia corporis, alia animæ.
- Deus in nomine tuo ſaluum me fac. Pſal. LIII.

- 1 **D**E multiplici clybano.
- 2 Quòd in flore tria ſunt.

Exaudi Deus orationem meam. Pſal. LIII.

- 1 **D**E multiplici oratione.
- 2 De multiplici regione.
- 3 De multiplicibus pennis.
- 4 De multiplici odio.
- 5 Quòd Deus tribus modis cor hominis emollit.
- 6 De multiplici puteo.

Miferere mei Deus quoniam conculcauit. Pſal. LV.

- 1 **Q**uòd Deus multipliciter regit.
- 2 De multiplici conculcatione.
- 3 Quòd incola multipliciter dicitur.
- 4 Quòd homo liberatus ſit a triplici deſectu.

Miferere mei Deus, miſerere. Pſal. LVI.

- 1 **Q**uòd alæ tria faciunt, quæ Deus facit nobis.
- 2 Quòd dormitio Chriſti eſt triplex.
- 3 Quòd pedes Chriſti dicuntur multipliciter.
- 4 De multiplici incuruatione.

Si vere vtique iuſtitiam. Pſal. LVII.

- 1 **Q**uòd ſinis multipliciter dicitur.
- 2 Quòd furor eſt peccatum, & contra peccatum.
- 3 Quòd peccator aſpidi comparatur quattuor cauſis.
- 4 Quòd tria ſunt genera dentium.

Eripe me de inimicis meis. Pſal. LVIII.

- 1 **C**hriſtus viuuit quadrupliciter ſecundum diuinitatem.
- 2 Quòd Chriſtus gallinæ comparatur propter quinque.
- 3 Quòd fames eſt multiplex.
- 4 De multiplici occiſione.
- 5 De multiplici deductione.

Deus repuliſti in finem. Pſal. LIX.

- 1 **D**E multiplici repulſione.
- 2 De mutatione multiplici.
- 3 De multiplici vino.
- 4 De multiplici calciamento.

Exaudi Deus deprecationem meam. Pſal. LX.

- 1 **D**E tentatione Dei, hominis, diaboli.
- 2 De duplici turre.
- 3 De duplici velamine.

Nonne Deo ſubiecta erit. Pſal. LXI.

- 1 **D**E duplici tactu.
- 2 De triplici Hierarchia.
- 3 De quattuor interpretationibus huius nominis, Abel.
- 4 Quòd Eccleſia inceperit ab Abel: & non ab Adam, triplici de cauſa.
- 5 Quòd peccatum tribus modis committitur.
- 6 Quòd lex ſeptem modis dicitur.
- 7 Quòd Deus multipliciter loquitur.

Deus Deus meus ad te de luce. Pſal. LXII.

- 1 **Q**uòd aliquid ſit aridum tripliciter.
- 2 Quòd in ſiti tria attenduntur.
- 3 Quòd adeps interior, anima exterior dicitur.
- 4 De multiplice adipe.
- 5 Quòd labia multipliciter dicuntur.
- 6 Quòd ſtratum multipliciter dicitur.
- 7 Quòd mane multiplex eſt.
- 8 De proprietatibus vulpis, & quòd principes mali vulpi comparantur.

Exaudi Deus orationem meam cum. Pſal. LXIII.

- 1 **D**E petitione amotionis, vel appoſitionis tribulationum.
- 2 Quòd lingua malorum comparantur gladijs acutis, quinque de cauſis.

Te decet hymnus Deus in Sion. Pſal. LXIV.

- 1 **Q**uòd ſabbatum in octaua Paſchæ dicitur in albis.
- 2 Quòd differentia inter, representari, & ſignificari.
- 3 Quòd omnes leuitæ decimas dabant ſummo Pontifici, & omnes Iudæi leuitis.
- 4 De electione, & ſubiectione.
- 5 Quare ſancti dicuntur montes.
- 6 Quibus modis terra ſecundatur.
- 7 Quo modo gentes benedicunt Dominum.
- 8 In quibus verbum Dei ſeminatum eſt.

Iubilate Deo omnis terra. Pſal. LXV.

- 1 **Q**uòd quidam expectant, & expectantur.
- 2 Quòd quidam ſicco pede tranſeunt hoc flumen, ſcilicet mundum, &c.
- 3 Quòd iudex aſpergitur tripliciter.
- 4 De refrigerio multiplici.
- 5 Quòd tribulatio debet præcedere proſperitatem.
- 6 Quòd in templo ſalomonis erat atrium, ſanctuarium, ſanctum ſanctorum.

7 De

- 7 De quinque generibus sacrificiorum.
8 Quod peccatores hircis comparantur.

Deus misereatur nostri. Psal. LXVI.

- 1 Quod anima profectus fit multis modis.
2 De benedictione multiplici.
3 Quod Christus germen, granum, radix flos, fructus, dicitur.
4 De fructu trigesimo, sexagesimo, & centesimo.
5 Quod beata Virgo dicitur terra multipliciter.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Psal. LXVII.

- 1 Deus dicitur exurgere in mente hominis.
2 Quattuor leguntur Christi exultationes.
3 Quot modis Christus exaltetur.
4 De duplici arca.
5 Differentia inter surgere, & consurgere.
6 De multiplici Christi egressu.
7 De multiplici pluvia.
8 De perfectione legis.
9 Quod pater dicitur agricola, & semen verbum Dei.
10 Hic commendatur Christus a quattuor.
11 Quod virtus multipliciter dicitur.
12 Quod Ecclesia significatur per columbam propter tria.
13 Quod turris multipliciter dicitur.
14 Quod filius Benjamin dicitur Paulus.
15 De tribus generibus visionum.
16 In eterna Trinitate tres personae, & una substantia.
17 In noua Trinitate tres substantiae, & una persona.
18 De dimensionibus animae secundum modum suum.

Saluum me fac Deus. Psal. LXVIII.

- 1 Amor Christi triplex est.
2 Quod Christus granum sinapis dicitur, propter quattuor.
3 De duobus modis loquendi.
4 Quattuor leguntur dispositiones vestium Christi.
5 Quaternarius ad Euangelium, denarius ad legem refertur.
6 De multiplici luto.
7 Quod Christus Pater dicitur propter quattuor.
8 De multiplici confusione.
9 Christus desiderauit comedere agnum Paschalem propter tria.
10 De multiplici mensa.
11 De ingenio, memoria, & ratione.
12 Quod aliquis scribitur in libro vitae propter triplicem causam.
13 De quattuor libris.
14 Quod Christus doluit, pro omnibus doluit.
15 De triplici vinculo.

Deus in adiutorium meum. Psal. LXIX.

- 1 Multis modis intendit Deus.
2 De duabus figuris, quae dicuntur epignome, & epigrammos.

- 3 Quod egeni sumus propter quattuor.
4 De quattuor generibus persecutionum.

In te Domine speraui non confundar. Psal. LXX.

- 1 Quod fomes peccati dicitur lex carnis.
2 Quod tres captiuitates Iudaeorum significant tres captiuitates nostras.
3 Iuuentus in tribus consistit.
4 Aetas Ecclesiae distinguitur.
5 Quadruplici de causa fit laus, siue oratio vocalis.
6 Deficit quis multipliciter.
7 Quod triplex fit litteratura.
8 Quod homo habet triplex officium.
9 Docet Deus quinque modis.
10 De multiplici similitudine.
11 De triplici reductione.
12 De multiplici consolatione.

Deus iudicium tuum regi da. Psal. LXXI.

- 1 Deus dicitur pax triplici de causa.
2 Quod epignome fit quattuor de causis.
3 Quod Ecclesia dicitur Luna propter tria.
4 Propheta commendat Christum a quattuor.
5 Tria debemus Christo, & tria proximo.
6 Beata Virgo velleri comparatur.
7 Quod quidam cadunt multipliciter.
8 De multiplici iura.
9 De multiplici candore.

Quam bonus Israel Deus. Psal. LXXII.

- 1 Aliquis cessat a laude Dei quattuor de causis.
2 Quidam peccant multis de causis.
3 Os in caelum ponitur multis modis.
4 Quod quaedam bona sunt mala bonis, & cetera, quae sequuntur.
5 Quod homo dicitur factus ad imaginem Dei secundum interiorem hominem.
6 Homo dicitur iumentum multis de causis.
7 Quid quandoque est substantiale, quandoque accidentale.
8 De multiplici fornicatione.

Vt quid Deus repulisti in finem. Psal. LXXIII.

- 1 Est triplex signum de multiplici salute.
2 Iuxta quattuor tempora anni, quattuor genera hominum possunt notari.
3 Tria solent oculum carnis turbare.
4 Pauper dicitur multis modis.

Confitebimur tibi Deus, confitebimur. Psal. LXXIII.

- 1 De multiplici confessione.
2 De in deuotione duplici.
3 Quomodo Ecclesia debeat ornari bysso castitatis.
4 Cornua dicuntur multipliciter.
5 Quod calix dicitur multipliciter.

Notus

Notus in Iudaea Deus. Psal. LXXV.

- 1 Interpretatio nominis sumitur multipliciter.
2 Scutum multipliciter dicitur.
3 Quod fides, siue mens debet esse concava.

Voce mea ad Dominum clamaui. Psal. LXXVI.

- 1 Propheta clamat multipliciter.
2 Quod tres nocturni in officio matutinali significant tres status Ecclesiae.
3 Tria sunt mala, quibus homo affligitur.
4 Quattuor sunt bona, in quibus homo consolatur.
5 De malo hominis intrinseco, & extrinseco, similiter de bono extrinseco.
6 Quod Christus dicitur via, veritas, & vita.
7 Aqua diuersa significat.

Attendite popule meus. Psal. LXXVII.

- 1 Quod Iudaicus populus dicitur vetus multis de causis.
2 Os dicitur multis modis.
3 Tempus multipliciter dicitur.
4 De initio, principio, fine.
5 Quod quadruplex fit lucra.
6 De duplici generatione corporali, & similiter spiritali.
7 Columnae multipliciter dicuntur.
8 Quod praedicatorum ventis comparantur.
9 Puluis dicitur multipliciter.
10 Quod quidam veniunt ad Deum per fidem: quidam recedunt.
11 Quod tres sunt patres.
12 Tria in nobis, & nos in tribus considerare debemus.
13 De multiplici deserto.
14 Quattuor sunt principalia vitia, quibus homo cadit in presenti.

Deus venerunt gentes. Psal. LXXVIII.

- 1 Quod templum quattuor modis intelligitur.
2 De multiplici effusione.
3 De zelo corporali, & spiritali.

Qui regis Israel intende. Psal. LXXIX.

- 1 De quattuor generibus Praelatorum.
2 Quod hoc nomen charitas, quandoque conuenit Creatori, quandoque creaturae.
3 De sex temporibus.
4 Quid sit maceries.
5 De multiplici muro.
6 Quod tres leguntur famosissima superbiae.

Exultate Deo adiutori nostro. Psal. LXXX.

- 1 De triplici separatione, quae fit in Ecclesia.
2 Quod torcular multis modis dicitur.
3 Quod quattuor sunt status hominis.
4 Quod oleum tria facit.
5 Quod homo constet ex quinque, quibus fit progressus ad sapientiam.

- 6 De tribus fructibus penitentiae.
7 De seminatione verbi Dei.

Deus stetit in Synagoga Deorum. Psal. LXXXI.

- 1 Quod Deus stare multis modis dicitur.
2 De septem vitis capitalibus, quae a superbia procedunt.

Deus, quis similis erit tibi? Psal. LXXXII.

- 1 De taciturnitate sermonis, & voluntatis.
2 De duplici testamento.
3 De duplici valle.
4 De triplici sapientia.
5 De duplici rota.
6 Tria erunt in iudicio.
7 Quod hoc nomen, Dominus, est essentiale Deo.
8 De triplici culpa.

Quam dilecta tabernacula tua. Psal. LXXXIII.

- 1 Quod homo debet tria timere in morte.
2 De duabus alis, quibus homo vehitur in presenti.
3 Quod Deus descendit ad nos, & nos ad Deum ascendimus.
4 Quod firmamentum erit stabile in futurum.

Benedixisti, Domine, terram tuam. Psal. LXXXIV.

- 1 Quod praeteritum multipliciter ponitur.
2 Quod Deus multipliciter loquitur.
3 De duplici pace, scilicet mundi, & Dei.
4 De distinctione trium temporum.
5 Quod hoc nomen, lapis, multa significat.
6 De dilectione proximi.

Inclina Domine aurem tuam. Psal. LXXXV.

- 1 De quinque sensibus corporis.
2 Quod in penitentia tria sunt necessaria.

Fundamenta eius in montibus. Psal. LXXXVI.

- 1 Quod Ecclesia in hoc psalmo sex nominibus appellatur.
2 Qui panitet, quattuor facit.

Domine Deus salutis meae. Psal. LXXXVII.

- 1 De tribus speciebus innocentiae.
2 Tres sunt species rectitudinis.
3 Quod Deus sanauit quinque genera hominum immundorum.
4 De quattuor modis sanandi.

Misericordias Domini. Psal. LXXXVIII.

- 1 De quattuor generibus malorum.
2 De confessione, quo modo debeat fieri.
3 Quod aliquis habeat veram humilitatem post peccatum.
4 De tribus virtutibus.
5 De duplici oleo.
6 De duplici throno.

7 De

7 De multiplici gladio.
8 De comminatione Christi ad tria.

Domine refugium factus est. Psal. LXXXIX.

- 1 DE commendatione sponsi a tribus.
- 2 Quod Deus non nouit prateritum, vel futurum.
- 3 Triplici de causa homines modo minus viuunt, quam ante diluuium.
- 4 De quindecim gradibus templi Salomonis.
- 5 De multiplicatione unitatis ad ternarium.

Qui habitat in adiutorio altissimi. Psal. XC.

- 1 DE triplici mutatione.
- 2 De duplici venatore.
- 3 De quattuor, quae concutiunt latera Ecclesiae.
- 4 Quod Christus est leo victor.
- 5 Diabolus leo victus.
- 6 De speluncis eorum.
- 7 Quod nomina ista, quae conueniunt Deo, scilicet homo, vitulus, leo, aquila, homini conuenire possunt.
- 8 Quod in praesenti tempore triplex est malum in homine.

Bonum est confiteri Domino. Psal. XCI.

- 1 DE duplici confessione.
- 2 De duplici sabbato.
- 3 De duplici quiete.
- 4 Tria sunt, quae fastidium generant.
- 5 Tres sunt species temperantiae.
- 6 Triplex in homine est vitium.
- 7 De triplici remedio.
- 8 Iniquitatis tres sunt species, & tres sunt species peccati.
- 9 Quare iustus dicatur palma.

Dominus regnauit, decorem indutus est. Psal. XCII.

- 1 Quod vigintiduo sunt opera Domini in creatione ad numerum Hebraeorum elementorum.
- 2 De duplici decore Dei.
- 3 De duplici sede Dei.
- 4 De duplici plenitudine.
- 5 De diuersitate fluminis.

Deus ultionum Dominus. Psal. XCIII.

- 1 DE duplici ultione Dei.
- 2 Sancti dicuntur, lumen, multipliciter.
- 3 De duplici infirmitate.
- 4 De tribus differentiis bonorum, & malorum.
- 5 De duplici necessitate.
- 6 Quod Christus confractum consolidauit.

Venite exultemus Domino. Psal. XCIV.

- 1 Quare iste psalmus in Epiphania Domini vsque in sextum locum non cantatur.
- 2 Populus fidelis dicitur omnis propter tria, scilicet fecunditatem, &c.
- 3 De duplici via.

Cantate Domino. Psal. XCV.

- 1 Quod hoc nomen, terra, ponitur multis modis.
- 2 De diuersis acceptionibus huius praepositionis, in.

3 De quattuor litteris huius dictionis, Adam.

Dominus regnauit, exaltet. Psal. XCVI.

- 1 DE varietate ignis.
- 2 Quod laus iubili consistit in tribus.

Cantate Domino canticum nouum. Psal. XCVII.

- 1 Quare filius dicatur dextera.
- 2 De lignis citharae, & de allegoria eorum, & de plectro, & de clauis.
- 3 De duplici malleo.
- 4 Sancti dicuntur laminae aureae.
- 5 Lex dicitur amara propter tria.
- 6 De mari, quod multipliciter dicitur.

Dominus regnauit, irascantur populi. Psal. XCVIII.

- 1 Prophetiae loquebantur sub velamine, triplici de causa.

Iubilate. Psal. XCIX.

- 1 Quod confessio, alia laudis, alia peccati.
- 2 Porta multis modis dicitur.

Misericordiam, & iudicium. Psal. C.

- 1 DE descriptione viri perfecti.
- 2 Quod quattuor debet habere perfectus.
- 3 Ad hoc, quod aliquis sit in domo, tria sunt necessaria.
- 4 De clausura ostij.
- 5 De tribus partibus innocentiae.
- 6 De stillicidio, fumo, & mala uxore.

Domine exaudi orationem meam, & clamor. Psal. CI.

- 1 DE triplici unitate Christi, & Ecclesiae.
- 2 De quadruplici anxietate Christi.
- 3 Tria impediunt hominem, vt non exaudiat.
- 4 Quo modo captatur beneuolentia iudicis.
- 5 Deus quo modo dicitur habere membra, scilicet oculos, aures, &c.

- 6 De tribus generibus peccatorum.
- 7 De duplici passere.
- 8 Christus dicitur solitarius, propter tria.
- 9 Hoc nomen, dies, multipliciter accipitur.
- 10 Quod peccatum primi hominis triplex poena secuta est, & de triplici remedio.

- 11 Incarnatio Christi dicitur descensus.
- 12 Quod vnica omnis in montibus relicta, vna mysterialiter, multa personaliter.
- 13 Quod aliter operatur Deus, aliter homo.
- 14 Quod nomine terra elementa intelliguntur.
- 15 Differentia inter initium, principium, & exordium.

Benedic

Benedic anima mea Domino. Psal. CII.

- 1 DE duabus partibus rationis.
- 2 Angelicae virtutes non solum sunt circa nos, sed etiam intra nos.
- 3 Quod Christus dicitur corona, & diadema.
- 4 De triplici theologia.
- 5 Quod aliquis miseretur inimici sui, siue proximi sui.
- 6 Quod caelum diuersis modis accipitur.
- 7 De duplici fictione.
- 8 De descriptione fortitudinis, & de eius speciebus.

Benedic anima mea Domino Domine. Psal. CIII.

- 1 DE benedictione Creatoris ad creaturam, & econuerso.
- 2 Quod Christus dicitur sponsus in deitate, & in humanitate.
- 3 De duplici testamento.
- 4 Quod frigida aquae sunt in caelo.
- 5 Sex leguntur montes, quos Christus transiit.
- 6 Quod terrena erant animalia, quae immolauit Abraha.
- 7 Quod ternarius multa significat.
- 8 Quod Christus dicitur panis, vinum, & oleum.
- 9 De duplici sole.
- 10 Quo modo mare diuersis modis accipitur.
- 11 Quod manus Christi diuersis modis accipitur.
- 12 Quod Deus loquatur nobiscum, & nos cum eo duobus modis.
- 13 Quod homo accuset se ipsum.

Confitemini Domino & inuocate. Psal. CIII.

- 1 Quod alleluia sit laus Angelorum, & gloria in excelsis.
- 2 Quod os loquatur sermones Dei tribus de causis.
- 3 Feni nomine multa designantur.
- 4 De inflammatione Spiritus sancti.
- 5 Aurum multis modis dicitur.
- 6 Quod vas dicitur corpus fragile.
- 7 Quod lex Moysi est umbra verae legis.

Confitemini Domino quoniam bonus. Psal. CV.

- 1 Deus dicitur bonus multipliciter.
- 2 Quod homo peccando, in se iniquus dicitur.
- 3 De duplici oculo.
- 4 Quo modo redemptus est homo.
- 5 De sensu & affectu hominis, & de subdiuisione eorum.
- 6 Tria sunt, caro, mundus, demonia, a quibus in nobis genera peccatorum.

Confitemini Domino quoniam bonus. Psal. CVI.

- 1 Quod binarius significet charitatem.
- 2 Quod triplex est origo tentationis.
- 3 Concupiscentiae quattuor sunt genera.
- 4 De duplici descensu.
- 5 Quod quattuor sunt species contemplationis.
- 6 De diuersa significatione natiuitatis.
- 7 De duplici clamore.
- 8 Quod peccata nostra magna sunt, & turpia.
- 9 De triplici bello.

Paratum cor meum Deus. Psal. CVII.

- 1 Quod confessio debet esse oris, & cordis.
- 2 Quod anulus, quando Pontifex consecratur ponitur ei in medio digito.
- 3 Quod in ciuitate est turris, & antemurale & flumen & riui intra fluentes.
- 4 De porta ciuitatis.

Deus laudem meam ne tacueris. Psal. CVIII.

- 1 DE tribus generibus peccatorum.
- 2 De duplici oratione Christi.
- 3 De triplici vino.
- 4 De triplici peccato, & triplici remedio.
- 5 Quod diabolus constituitur super aliquem quattuor modis.
- 6 De triplici oratione.
- 7 De duplici vsura.
- 8 Quod peccatum fit quadrupliciter.
- 9 De triplici spiritu.
- 10 Multipliciter cingulum dicitur.

Dixit Dominus Domino meo. Psal. CIX.

- 1 Dicere multis modis accipitur.
- 2 Quod sedere, multis modis accipitur.
- 3 Quod, donec, quinque modis accipitur.
- 4 De duplici subiectione.
- 5 Hoc nomen, principium, multis modis accipitur.
- 6 In oblatione quattuor sunt necessaria.

Confitebor tibi Domine in toto corde. Psal. CX.

- 1 DE confessione cordis, & oris.
- 2 Quod peccatum Deo committimus, & confessionem ei facimus.
- 3 De duplici consilio.
- 4 De magnitudine Redemptoris, & redempti.
- 5 De duplici causa.
- 6 Quod Christus missus est ad Iudaeos triplici de causa.
- 7 Quod voluntas Dei dicitur quinque modis.
- 8 Quod iustificatio consistit in duobus.

Beatus vir, qui timet Dominum. Psal. CXI.

- 1 Sancti habent hilaritatem in tribus.
- 2 De timore duplici.
- 3 Quod tria sunt opera misericordiae.
- 4 Est verbum asperum, asperius, asperissimum.
- 5 Est verbum suauis, suauius, suauissimum.
- 6 Duae fiunt promissiones.

Laudate pueri Dominum. Psal. CXII.

- 1 Tripliciter Deus gentes assumit.
- 2 Tripliciter Deum laudare debemus.
- 3 Quod soli pueri intrabunt in regnum calorum.
- 4 Stercora tribus modis accipiuntur.
- 5 Septem modis Deus dicitur esse in aliquo.

In exitu Israel de Aegypto. Psal. CXIII.

- 1 Multipliciter fit exitus.
- 2 A triplici domo oportet nos exire.

H In Aegypto

- 3 In Aegypto huius mundi est triplex tribulatio.
 4 Quod mammon est, diuitia, & mammona, nomen Diaboli, qui praest diuitijs.
 5 Quod tria sunt impedimenta hominum ad Dominum.
 6 Quod Iudaei adorauerunt vitulos, vnum in Dan, & alij in Bethel.
 7 Quattuor genera hominum hic notantur.
 8 Quattuor in hominibus reperiuntur.
 9 Triplex gaudium, vel festum debemus facere.
 10 Quod triplex sit motus.
 11 Quare Christus lapis dicitur.
 12 Quattuor sunt species idolatrie.
 13 De quinque operarijs.
 14 De duobus pedibus.
 15 Memoria beneficij debet esse triplex.
 16 Sancti Praelati dicuntur cali, tripliciter.

Dilexi, quoniam exaudiet. Psal. CXIV.

- 1 Quod laus Christi dicitur dignissima propter tria.
 2 In hoc, quod filium suum nobis dedit, tria intelligantur.
 3 Quod tres sunt partes in homine.
 4 Ecclesia dicitur catholica propter tria.

Credidi, propter quod locutus sum. Psal. CXV.

- 1 Quadruplici de causa non confitetur quis ore.
 2 Quod fides debet esse fidelis, firma, integra, & voluntaria.
 3 Excessus mentis fit tribus modis.
 4 Quod martyres de tribus perhibent testimonium.
 5 Quod Deus dirupit vincula nostra sua preciosa morte.

Laudate Dominum omnes gentes. Psal. CXVI.

- 1 Iste psalmus dicitur a homine.
 2 De multiplici tedio.
 3 Quod ad bonum datum apposita est homini custodia.

Confitemini Domino, quoniam bonus, &c. Psal. CXVII.

- 1 De triplici laude Angelorum.
 2 De latitudine bonorum, & angustia malorum.
 3 Spinae multipliciter dicuntur.
 4 De quadruplici voce.
 5 De vita Sanctorum, & morte malorum.
 6 De multiplici die.
 7 Quattuor de causis intramus Ecclesiam.
 8 De quattuor petitionibus misse.

Beati immaculati in via. Psal. CXVIII.

- 1 Scriptura sacra dicitur ortus triplici de causa.
 2 Quod Moyses inuenit litteras Hebraeorum.
 3 A quattuor capitibus initium.
 4 Quod duae sunt scale, & duo sunt genera descendium.
 5 De ambulantijs in lege, & proficientibus.
 6 Tres sunt viae Dei, hominis, & diaboli.
 7 Via nostra est tortuosa propter tria.
 8 In hac partitione praeccepta Dei quinque nominibus designantur.

In quo corrigit adolescentior viam suam.

- 1 Aliquis multis modis corrigitur.
 2 Quod homo, accedens ad Dominum, multis modis depellitur.
 3 De nido, ovo, & pullo.
 4 Duo sunt, quae impediunt linguam & labia loqui.

Retribue seruo tuo.

- 1 Deus aliquando reddit malum pro malo, ad bonum.
 2 In hac petitione quattuor notantur.
 3 Oculi exteriores velantur quattuor de causis.
 4 De sensu precedente, subsequente, & consequente.
 5 De iudicijs Dei.
 6 Quod in atrio tria debent esse.
 7 In hac partitione iudicia Dei vocantur praeccepta.
 8 Quod cor nostrum dicatur pauimentum.

Adhaesit pauimento anima mea.

- 1 Quod filius Dei dicitur verbum multis modis.
 2 Homo debet preoccupare faciem Domini in confessione.
 3 De ordine charitatis.

Legem pone mihi Domine.

- 1 Tria in lege notanda sunt.
 2 Quo modo quidam incurrunt legem.
 3 De viribus anime.
 4 Aliud est deduci in semitam, aliud in semita.
 5 De tribus generibus vanitatum.
 6 Quod mandata Dei sunt dilectio Dei, & proximitas.

Et veniat super me.

- 1 De multiplici petitione.
 2 Quod lectiones legis Mosaicae in inum.
 3 Quod lectiones Euangelij in altum terminamus.
 4 Quod in iustificatione nostra quattuor sunt necessaria.

Memor esto verbi tui.

- 1 De quietudine, & inquietudine.
 2 Quod homo multipliciter dicitur.
 3 De petitione panis corporalis, & spiritualis.

Portio mea Domine.

- 1 Quod tribus Leui inter alias non accipiebant portionem.
 2 Quod corpus cum capite est particeps in duobus.
 3 Quod quaedam reddunt debitores Deo.
 4 De multiplici fide.
 5 De quattuor debitoribus.
 6 Quod nox dicitur hoc seculum.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo.

- 1 Tres sunt viae, quae ducunt ad patriam.
 2 De differentia scientiae, & disciplinae.
 3 Quod homo debeat soluere sibi, Deo, & proximo.
 4 De proprietatibus lacris.

Manus

Manus tuae fecerunt me.

- 1 Quod est esse ad imaginem.
 2 Quid est imago Dei.
 3 De dignitate hominis: & ad quid factus sit homo.
 4 De ratione articularum: de duobus generibus pro- uerbiorum.

Defecit in salutare tuum anima.

- 1 De multiplici incuruatione.
 2 Vita nostra quattuor de causis militiae comparatur.
 3 Quod deficere multis modis dicitur.
 4 De tribus generibus martyrij.

In aeternum Domine permanet verbum tuum.

- 1 Aliquis recusat laborem tribus de causis.
 2 De quinque locis.
 3 Quattuor modis meditatur in animo nostro agenda.

Quo modo dilexi legem tuam Domine.

- 1 Meditatio legis valet ad tria.
 2 Quod duo sunt in vna carne.
 3 Quod iustitia sit lorica.
 4 Quod verba Dei sunt cibus.
 5 De faucibus spiritualibus.

Lucerna pedibus.

- 1 Lucerna tria facit.
 2 De iuramento licito, & illicito.
 3 De confessione triplici.
 4 In eius manu est anima hominis.
 5 Quod triplici morbo genus humanum laborat.

Iniquos odio habui.

- 1 Tres sunt species dilectionis.
 2 Quod Deus adiuvat cadentes, & infirmos iacentes.
 3 Quod in triplici iudicio ducuntur. (centes.)
 4 Tria nobis Deus dedit.

Feci iudicium.

- 1 Quattuor leguntur aduentus Christi.
 2 Tria sunt genera seruorum.
 3 A tribus aliquid sustinemus.
 4 Sex leguntur tempora.

Mirabilia testimonia tua.

- 1 De via sunt via.
 2 Opera Dei dicuntur mirabilia, quinque de causis.
 3 Vetus testamentum iam declaratur per nouum propter tria.
 4 De sole irradiante aliquos secundum diuersos effectus.
 5 Quod tres sunt species lacrymarum.

Iustus es Domine & rectum iudicium.

- 1 De triplici intellectu.
 2 Tria sunt occulta in homine.

- 3 Deus dicitur agere propter tria.
 4 Aliquis multipliciter tabescit.
 5 Quod pendentia mitrae dependebant usque ad humeros.

Clamaui in toto corde.

- 1 De multiplici angustia.
 2 Quod anima sit ciuitas summi regis.
 3 Tria sunt quae solent in medico esse falso.
 4 De duabus speciebus economiae.
 5 Quod intra mentis nostrae octo agricolae seminauerunt.
 6 Dominus prope est tribus de causis.

Vide humilitatem meam.

- 1 Deus dicitur videre multipliciter.
 2 Nota causam inter hominem & hominem.
 3 Differentia inter cogitationem, meditationem, & contemplationem.
 4 Quod Christus Alpha, & Omega.
 5 De Epiphania, & tribus apparitionibus.
 6 De tribus generibus martyrij.

Principes persequuti sunt.

- 1 Quod emplastrum tria facit, & de bono medico.
 2 Aduentus Christi fulgori comparatur propter tria.
 3 Charitas dicitur integra propter tria.

Appropinquet deprecatio mea.

- 1 Est multiplex consummatio.
 2 De appropinquatione multiplici.
 3 Quo modo predicator duo debet habere.
 4 De multiplici pastore.
 5 De homine ab Hierusalem descendente in Ierico.

Ad Dominum cum tribularer. Psal. CXIX.

- 1 De quindecim gradibus, & quindecim psalmis.
 2 De vnione in vnum, & per vnum, & ad vnum.
 3 Quod sancti habent octauas.
 4 Quod in sollempnitatibus Domini non obseruamus.
 5 De casu multiplici & gradibus officiorum.
 6 De gradibus dignitatum.
 7 De tonsura clericorum.
 8 De locutione iniqua.
 9 De sagitta vulnerante.
 10 De tribus statibus Ecclesiae.

Leuaui oculos meos in montes. Psal. CXX.

- 1 De tribus ascensionibus.
 2 Aliquis tribus modis de mundo exit.
 3 De tribus ciuitatibus, & custodibus.
 4 Tres sunt modi tacendi.

Lætatus sum in his, quae. Psal. CXXI.

- 1 Tres status anime leguntur.
 2 De tribus domibus.

Ad te leuavi oculos meos. Pſal. CXXII.

1 **Q**uod duo sunt oculi.
2 Quod Deum debemus considerare, Dominum, & Factorem.

Nisi quia Dominus erat. Pſal. CXXIII.

1 **D**E parabola timoris, spei, misericordiae.
2 De quattuor virtutibus cardinalibus.
3 Quod diabolus quandoque parat laqueos, quandoque alia arma.

Qui confidunt in Domino. Pſal. CXXIV.

1 **Q**uod Ecclesia vocatur ouis, ciuitas, sponsa, custodia, trifariam debet esse.

In conuertendo Dominus. Pſal. CXXV.

1 **Q**uod sicut multipliciter ponitur Dominus noster, triplex etiam semen iecit in mundum.

Nisi Dominus ædificauerit domum. Pſal. CXXVI.

1 **D**E ciuitate malorum.
2 De tribus panibus.
3 Quattuor sunt genera filiorum.
4 Quattuor sunt genera hominum.

Beati omnes, qui timent Dominum. Pſal. CXXVII.

1 **Q**uod quidam sunt in via, & ambulat.
2 Quod tria sunt in homine.

Sæpe expugnauerunt me. Pſal. CXXVIII.

1 **Q**uod contra persecutores tria sunt necessaria, scilicet patientia, humilitas, & charitas.
2 Quattuor sunt necessaria ad hoc, quod non succumbat.
3 Quod nos a Deo debemus petere dextræ, & sinistrae benedictionem.

De profundis clamaui ad te Domine. Pſal. CXXIX.

1 **Q**uod omnis psalmus penitentialis incipit a lacrymis, & terminatur in exultatione.
2 Quod tres status, scilicet infernus, patria, mundus.
3 De perfectione senarij.

Domine non est exaltatum cor meum. Pſal. CXXX.

1 **Q**uod duplex seruitium.
2 Quod duæ sunt species lactis.
3 Humilitatis sunt tres species.
4 Quattuor genera hominum, ad mensam sacræ scripturæ residentium, reperiuntur.
5 Triplici pane reficiuntur homines in Ecclesia.

Memento Domine Dauid. Pſal. CXXXI.

1 **D**E ædificatione domus Ecclesie.
2 Octo sunt, quæ votum impediunt.

3 Quod sponsa in triplici lecto quiescit.
4 Quo modo dicitur Deus penitere.

Ecce quàm bonum, & quàm iucundum.
Pſal. CXXXII.

1 **Q**uod dilatio tribus modis fit.
2 Alienatio fit tribus modis.
3 Unguentum tribus modis accipitur.
4 Quod tunica est Ecclesia inconsutilis.
5 Rubigo dupliciter aufertur.

Ecce nunc benedicite Dominum. Pſal. CXXXIII.

1 **D**E duabus manibus.
Laudate Dominum, quoniam bonus.
Pſal. CXXXIV.

1 **D**uo sunt, cognitio, & amor.
2 De tribus ventis.
3 De primogenitis Aegypti.
4 Quod homo dicitur microcosmus.
5 Quod oleum super enatat.
6 De quattuor ventis.
7 De quattuor gazophylacijs.
8 Triplici de causa dicitur Aegyptus, mundus.
9 De duplici interpretatione huius nominis, Aegyptus.
10 De triplici signo.
11 De triplici speculatione.

Confitemini Domino, quoniam bonus.
Pſal. CXXXV.

1 **D**E duplici confessione.
2 Quare pater dicatur magis operari per filium, quàm per Spiritum sanctum.
3 De triplici mari Iudeorum.
4 De transitu Iudeorum in desertum.
5 De deserto in terram promissionis.

Super flumina Babylonis. Pſal. CXXXVI.

1 **T**res sunt ciuitates.
2 Mali dicuntur salices, propter tria.
3 De triplici memoria Dei.
4 Tria impediunt integritatem fidei.

Confitebor Domino. Pſal. CXXXVII.

1 **Q**uod Ecclesia tribus nominibus in canticis canticorum vocatur.
2 Quod super altare concauum fiebant sacrificia.
3 Quod superbia fit contra patrem, auaritia contra filium, inuidia contra Spiritum sanctum.
4 Oblatum est Christo fel cum arundine, spongia, & aceto.

Domine probasti. Pſal. CXXXVIII.

1 **T**enebræ multipliciter dicuntur.
2 Quod corpus Christi quattuor modis sumitur.
3 Quod ad masticationem panis, salina est necessaria.
4 Quod in principio dedit Deus homini quattuor virtutes:

tutes: ad hoc, ut homo digne suscipiat corpus Christi, quattuor sunt necessaria.

5 De nouis, veteribus, vetustissimis.
6 Quod homo in presenti non potest anteriora Dei videre.
7 In Incarnatione Dei quattuor virtutes possunt notari.
8 Tres sunt inuestigabiles, potentia, sapientia, & benignitas.
9 Quod os Dei significat sanctos.
10 Quadruplici de causa permisit Deus hominem, scilicet Petrum peccare.
11 Numerare multipliciter dicitur.
12 Iudei dicuntur arena duplici de causa.
13 Deus dicitur occidere quattuor modis.
14 Est triplex odium.

Eripe me Domine ab homine malo.
Pſal. CXXXIX.

1 **C**orpus Christi est triforme.
2 De velle, & non posse.
3 Tentatio diabolica triplex.
4 Quod diabolus diuersa sortitur nomina.
5 Vir quattuor modis accipitur.
6 Triplex est traditio.

Domine clamaui ad te. Pſal. CXL.

1 **D**E multiplici clamore.
2 Oratio tria habet impedimenta.
3 Oratio contra hæc tria tres habet alas.
4 De multiplici odore.
5 Qui multis de causis mortui sunt.

Voce mea ad Dominum clamaui.
Pſal. CXLI.

1 **Q**uod quattuor sunt modi orationum.
2 Quattuor fontes legimus.
3 Quod aquæ quattuor faciunt.
4 De quattuor cornibus crucis.
5 Quattuor sunt genera iustorum.

Domine exaudi orationem meam.
Pſal. CXLII.

1 **S**eptem sunt psalmi penitentiales contra septem vitia capitalia.
2 De lege talionis.
3 Decor in quattuor.
4 Quattuor sunt, quæ confessionem impediunt.

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus. Pſal. CXLIII.

1 **N**uda dicitur Ecclesia propter quattuor.
2 Quinque lapides sunt, verbum; quinque, pretium.
3 Differentia inter cominus, & eminus.
4 Digitus Dei multis modis dicitur.
5 Egressus fit tribus modis.
6 Tres sunt, qui testimonium dant, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.
7 Quod fides in aquis baptismi nutritur.
8 Quod tria solent hominibus obijci.

Exaltabo te Deus meus rex.
Pſal. CXLIV.

1 **A**git de septiformi gratia, & de septem donis Spiritus sancti.
2 Christus dicitur rex, & ter coronatus.
3 Triplex erit in nobis fruitio.
4 Tria sunt in anima.

Lauda anima mea Dominum.
Pſal. CXLV.

1 **T**ria sunt, quæ impediunt, ne laus sit perfecta in presenti.
2 De elementis agentibus, & patientibus.
3 De gloria corporis, & animæ.
4 De interpretatione Israel.

Laudate Dominum, quoniam bonus est.
Pſal. CXLVI.

1 **D**E duobus Ecclesie necessarijs.
2 De genere humano vulnerato, & spoliato.
3 De medicamine.
4 De tribus principijs.
5 Sacra scriptura dicitur calum.
6 Tria stellis conueniunt.

Lauda Hierusalem Dominum.
Pſal. CXLVII.

1 **D**E reparatione Hierusalem.
2 De duobus exploratoribus a Iosue missis.
3 Quattuor ponit, quare Deus debeat laudari.
4 De duobus infimis & medio.
5 Quo modo sapientia attingit a fine.
6 De reparatione vestis Adæ, quam sordidauit.
7 Quo modo de Iudæo fit Hebræus. De Hebræo Galileus.
8 Quod venti sunt dona Sancti Spiritus.
9 De quadruplici pace.

Laudate Dominum de cælis.
Pſal. CXLVIII.

1 **D**E varietate imperatiui.
2 De tribus regionibus.
3 De triplici modo essendi.
4 Quo modo fecit Deus mundum.

Cantate Domino canticum nouum.
Pſal. CXLIX.

1 **D**E tribus falsis vocibus.
2 Quod Christus ter oblatus est.
3 Tria sunt, quibus homo ligatur.
4 De quattuor canticis.

Laudate Dominum in sanctis eius.
Pſal. CL.

1 **T**ria sunt, quæ faciunt hominem sanctum.
2 De tribus speciebus delectabilium sonorum.
3 Quod septenarius virgo dicitur.
4 De triplici statu in presenti.

PRÆFATIO IN PSALTERIVM.

VISQVIS ad diuinæ pagine lectionem erudiendus accedit, in principio considerare debet, quæ sit illius scripturæ materia, circa quâ versatur eius tractatus. Est autem illius principalis materia, opus restaurationis. Sunt enim duo opera: opus conditionis, & opus restaurationis. Opus conditionis est, quo factum est, vt essent, quæ nō erant: opus restaurationis est, per quod meliorata sunt, quæ perierant. Opere conditionis factus est mundus cū suis elementis: opere restaurationis, Verbi incarnatio cū suis sacramentis. Ex quo manifestum est, quod scriptura cunctis alijs præcellit, tū materiæ dignitate, tum profunditate, & subtilitate. Et si quis diligenter attendit, potest percipere, quod omnes artes tam liberales, quàm naturales ei, tamquàm domine, famulantur. Duo consideranda sunt in sacra scriptura vel pagina præcipue, quod scientia eius, vel ex rebus habetur, vel ex verbis. Ex voce autem habetur, vel ex pronuntiatione: peritiam pronuntiandi comparamus nobis per Grammaticam: significationem earundem per Dialecticam: vtrumque per Rhetoricam. Scientia verorum habetur per formas, vel per naturas: vt forma ad exteriora, natura ad interiora referatur. Attenditur autem forma, vel in numero, quod docet nos Arithmetica: vel proportione, quod demonstrat Musica: vel dimensione, quod Geometria: vel motu, de quo consilium Astronomia: de naturis, vt Physica pertractat. Cum ergo in diuina pagina necessaria sit omnium istorum prædictorum scientia, & singula de singulis doctrinam perficiant: patet, quod omnes aliæ scientiæ quasi pedisseque sunt Theologiæ. Ostenso siquidem, quæ sit materia, restat in quibus constet, assignare. Constat autem in duobus, scilicet in nouo, & in veteri testamento. In his autem duobus totum corpus canonicæ scripturæ continetur. Prætermisso autem nouo, de veteri ad præsens agamus. Sciendum ergo, quod Hebræi, Esdra auctore, libros veteris testamenti, secundum numerum suarum litterarū, in viginti duo volumina distinxerunt: eosque in tres ordines diuiserunt, Legem, Prophetas, & Agiographa: Moysi, legem, quæ Thorah hebraice dicitur, in quinque volumina distinguentes, qui est primus ordo huius primi ordinis. Primus liber Beresith est, seu Genesis: secundus, Velle schemoth, siue Exodus: tertius, Vaijera, siue Leuiticus: quartus, Vaiedabber, siue Numeri: quintus, Elleh Haddebarim, siue Deuteronomius: eccē Pentateuchus. Secundi ordinis primus liber est, Iehosua bennum, qui & latine, Iesu naue: nam Binominis fuit & pater, & filius: secundus Sopherim, siue Iudicum: tertius Samuel, qui est primus Regum: quartus Malachim, qui est Regum: quintus Isaias: sextus Hieremias: septimus Ezechias: octauus Thire Hasser, id est duodecim prophetæ minores, qui pro sui breuitate, in vno rediguntur. Tertius ordo Agiographorum, in quo sunt nouem libri. Primus, est Iob: secundus, Psalteriū, quod præ manibus habemus: tertius, Mischle, qui est Prouerbia Salomonis: quartus Coheleth, qui Ecclesiastes: quintus Scir hascirim, quod est Canticum canticorum: sextus Daniel: septimus Debreamin, id est verba dierum, siue Paralipomenon: octauus Esdras: nonus Esther. Collecti ergo de primo ordine quinque, vnde & Pentateuchus dicitur a Pente, quod est quinque, & teuchus, quod est volumen, nam thea positio est, De secundo vero, octo: de tertio, nouem: similiter sunt viginti

duo: & omnes reuera sunt Agiographi, id est, Sacra scriptura. Sed ad vltimum ordinem appropriatum est, vocabulum: sicut & hoc nomen, Angelus, cuiuslibet de nouem ordinibus conuenit, sed inferiori ordini appropriatum est. Similiter & hoc nomen, Confessor, cuiuslibet sanctorum conuenit, sed specificatur ad illos solos, qui non apostoli, nec martyres. Primo ponitur commendatio auctoris: secundo causa nominis: tertio comprehensionis causa, scilicet, quare tot psalmi: quarto causa distinctionis, scilicet quare ponit tres quinquagenas: quinto causa frequentationis. Causa nominis dupliciter, vel causa administrationis, vel causa similitudinis. Causa administrationis dicitur hic liber psalterium: quia sicut Dauid cantando ante arcam in psalterio ita faciebat modulationes, scilicet psalmi. Causa similitudinis, scilicet quare psalterium duplex, vel quia in illo instrumento sunt decem chordæ: & in hoc libro docetur obseruantia decem præceptorum. Et sicut hoc instrumentum reddit sonum a superiori, ita hic liber docet nos seruire Deo pro æternis, quæ sursum sunt. Nota, secundum tria genera linguarum, hic liber tria sortitur nomina: nam Latine dicitur liber Hymnorū, vel Soliloquiorum: Græce, sicut dicitur in Paralipomenon, Psalterium: Hebraice Nablum, vel Sepher tehillim. Sed Nablum sonat idem, quod liber Soliloquiorum: Sepher tehillim, idem quod liber Hymnorum. Ergo habet duo nomina in Latino, & duo nomina in Hebræo. Nota, psalterium reddit sonum a superiori, quia chordæ sunt superiores, & signum circumquaque. Nam quod dicitur medium, dicitur infimum. Nota, dicitur Dauid eximius prophetarum, id est maximus prophetarum: propter tria, scilicet propter regiam dignitatem, vnde hoc: Inueni Dauid seruum meum, & cetera. & propter humilitatis eximiam abundantiam, vnde Dominus de Dauid: Inueni virum secundum cor meum, & propter promissionem ei factam, vnde hoc: De fructu ventris tui, & cetera. Dauid dicitur tuba, quia tubis vtitur in tribus, scilicet in bello, in conuiujs, in festis. Quibus tubis vsus est Dauid in bello, vnde: Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium: in conuiujs, vnde hoc: In voce exultationis, & confessionis sonus epulantis: in festis, vnde hoc: Buccinate in Neomonia tuba. Nota, Iudei tantum obseruauit annum septimæ decadis, qui dicitur Iubileus: sed quinquagesimus dicebatur Iubileus. Dicimus, quod Iudei septuaginta annis fuerunt in captiuitate, & non potuerunt facere annum iubileum. Sed, antequam exirent, habuerunt a Cyro licentiam redeundi. Fecerunt ergo annum iubileum, quando liberati fuerunt, scilicet septimo anno septimæ decadis, id est post septimam decadem, scilicet quando plenarie fuerunt liberati: vel septimo anno septimæ decadis, id est septimo anno ante septimam decadem, quando habuerunt licentiam redeundi: & ita inclusiue, vel exclusiue legatur. Reperitur hoc in epistola ad Galatas, vel casu contigit, quod, quando exierunt de captiuitate, fuit annus iubileus: Hoc dicit Meldensis, vel sic legatur littera: obseruauit annum septimum decadis, & fuit vitium scriptoris, & vno addito, vel primo computato, fiunt quinquaginta: nam septies septem fiunt quadraginta nouem. Da partes septem: septem, postest esse datiuus, id est, da partes vitæ tuæ septenario, id est veteri testamento, vel qui iubileus dicitur: id est obseruauit septimum annum, & obseruauit annū, qui iubileus dicitur: vel, vt dicit Parisiensis, ibi ponit decades: vel da vitæ tuæ partes septem, id est, vetus testamentum: & ita septem, est accusatiuus. Nota, triplex est causa frequentationis huius libri præ alijs. Frequentatur enim, tam pro sui perfectione, quia perfectius tractat de Christo, quàm alijs, tum pro sui

Agiographi nomen commune est omnium librorum sacre scripturæ. Auctor, causa, & nomen libri. Psalmodi nomen triplex. Dauid eximius prophetarum. Psal. 88. c. 1. Reg. 15. c. Act. 13. d. Ps. 131. b. Dauid tuba. Psal. 17. c. Psal. 41. a. Psal. 80. a. Iubileus. 1. Esd. 1. a. Galat. 4. b. Hier. 10. d. Eccli. 11. a. Causa frequentationis psalterij.

Opus conditionis & restorationis. Sacra scriptura præstantia: de qua vberius sup. fol. 1. & sequ. in lib. Lum. Eccl. Duo considerantur in sacra scriptura. Scientia rerū habetur per formas, vel per naturas.

Materia sacre scripturæ. Hier. in prologo li. Reg. Isid. 6. Ety. cap. 1. Diuisio testamenti veteris.

Luc. 20. g. Hier. in cō. ps. 40. in fi. 10. 7. & ad Sophr. epist. 134. tom. 3. Psal. 40. Psal. 71. Psal. 88. Psal. 105.

Prophetia duplex.

Isa. 7. a

1. Tim. 1. b

Heb. 7. c

Hier. 17. a Ibidem. Psal. 48. a

Isa. 66. a

pro sui apertione, quia apertius tractat, vt dicit Euāgelium: tum pro certitudine veniæ: nam cum videmus Dauid tantum peccatorem esse cōuersum, nulli relinquitur locus diffidentia. Nota, a Hieronymo dicitur, quod quinque distinctiones fiunt, per fiat, fiat, in psalterio tantum quattuor reperiuntur: vt ibi: Beatus, qui intelligit super egenum, & cetera. & in, Deus iudicium tuum, & cetera. & in, Misericordias Domini, & ibi, Confitemini Domino. Dicimus, quod quinque distinctiones fiunt, per fiat, fiat, id est, quinque distincta. Nam alibi dicitur: Secta semper superant sectiones in vno: veluti, si lignum diuidas in duo, ibi vna erit sectio, & duo secta. Si in tria diuidatur, ibi erunt sectiones duæ, & tria secta: sic deinceps. Ita in psalterio, fiat, fiat, quater positum, quinque facit secta, scilicet quinque distincta. Verum est ergo, quod fiunt quinque distinctiones per fiat, fiat, quater positum, id est quinque distincta. Item nota: alia prophetia soliloquium, alia signiloquium. Soliloquium, vt prophetia Dauid: quia nullo adminiculo exteriori prophetarum, sed solius Spiritus sancti instinctu. Prophetia, quæ est signiloquium, id est ex quodam signo, alia fit per facta, alia per dicta, alia per somnia, alia per visiones. Nota: Ecce virgo concipiet, Augustinus dicit, quod hanc prophetiam necesse est impleri. Quod verum est, si, necesse, determinet necessitatem consequendi, non consequentis: necessarium est, si Deus prædixit euenire, vel euenit: sed non sequitur, quod si prædixit, necesse est euenire. Iusto non est lex posita, id est imposta, quasi ad onus: vel iusto non est lex posita ad iustificandum, quasi lex iustificet: nam lex neminem duxit ad perfectionem: vel non est iusto lex posita, id est pro iusto.

Expositio in Psalterium.

PSALMVVS DAVID I.

BEATVS vir, qui non abiit in consilio impiorum.] Homo quando cogitationem suam ad terrena flectit, a patria in exilium vadit. Primum per vanitatem abiit, deinde per delectationem stat, per consensum sedet, per opus ædificat, per separationem inhabitat. Nam est accessus animæ ad Deum, & recessus: vnde dicitur: Ibimus in itinere trium dierum. Accedendi iter est per diem, recedendi per noctem. Quot noctibus recedit, tot diebus redit. Recedendi, primæ noctis iter est per superbiam, qua Deum deserit: secundæ noctis iter est per concupiscentiam, qua alia præter Deum appetit: tertiæ noctis per obstinationem, qua in alienis præter Deum requiescit. In superbia est vanitas: in concupiscentia, delectatio: in obstinatione, consensus. Per vanitatem abit, per delectationem stat, per consensum sedet. Per superbiam recedens a Deo, vadit ad se, vt requiescat in se: per concupiscentiam descendit sub se, vt requiescat in carne: per obstinationem trahitur extra se, vt requiescat in carne visibilium specie, vt permaneat in delectatione. Primum vadit de virtute sua gloriari: secundo in uitijs suis delectari: tertio in transitorijs consolari. Primo, maledictus homo, qui confidit in homine: secundo, qui ponit carnem brachium suum: tertio, qui sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Redeundi ad Deum, prima reuersio est ab alienis ad propria: secunda a malis ad bona: tertia a studio virtutis ad perceptionem internæ, & æternæ dulcedinis. Hi sunt tres dies accedendi ad Deum. Tres leguntur Dei positiones: nam dicitur requiescere, vel iacere, sedere, stare. Requiescere ad iustificandum, sedere ad iudicandum, stare ad adiuuandum. De primo: super quæ requiescit Spiritus Domini, nisi super humilem: &

quietum? De secundo, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ: & de tertio: Stephanus vidit cælos apertos, & Iesum itantem, & cetera. Ita ibi exponitur. Meditabitur die, ac nocte. Tria sunt in homine, lectio, meditatio, oratio. Lectione loquitur nobiscum Deus, vnde hoc: Qui habet aures audiendi, audiat: meditatione, interrogas ipsum: oratione, rogas, vnde hoc: Petite, & accipietis, pulsate, & aperietur vobis. Oratio petit, meditatio pulsat: Petite oratione: pulsate meditatione. Et erit tamquam lignum. Tres sunt paradisi, tres incolæ, & tria ligna vitæ. Primus terrestris, cuius incolæ sunt primus Adam, Secundus fidelium, scilicet Ecclesia sanctorū, quam fundauit, & inhabitauit Christus. Tertius cælestis, scilicet Ecclesia triumphans, quam Deus inhabitat. In primo est lignum vitæ, arbor materialis: in secundo humanitas Saluatoris: in tertio tota Trinitas. Nota, Homo arbor fuit in conditione, folium in re-tatione, stipula in deiectione. Vnde Iob: Contra foliū, quod vento rapitur, & cetera. Sed fuit arbor in cōditione, vnde hic dicitur: Et erit tamquam lignum, & cetera. Spiritus sanctus dicitur aqua, propter tria, quæ facit aqua: sic & Spiritus sanctus, scilicet quia aqua refrigerat, sic & Spiritus sanctus, vnde hoc: Spiritus sanctus superueniet in te, & cetera. & quia satiat, vnde hoc: Aqua sapietia salutaris potabit eos, & hoc: Qui sitit, veniat ad me, & bibat. Et propter liberum cursum, vnde hoc: Spiritus, ubi vult spirat: & hoc: Exultauit, ut gigas. Nota, In psalterio non fit mentio de Adam, nisi per remotionem. Quidam moriuntur in peccatis, vnde: In peccatis moriemini. Quidā pro peccato, scilicet originali: nam & mortem, & omnes defectus habemus pro originali peccato. Labor est in ingressu, in egressu, & in progressu. Ideo non resurgunt impij in iudicio. Quattuor sunt genera hominum: iudicati, & damnati: alij, quorum resurrectio, duæ in præsentem, scilicet animæ: duæ in futuro, scilicet corporis: resurrectio in fide, & ad fidem: resurrectio ad tormentum, & ad gloriam. Resurrectio ad fidem, id est habendam fidem, quam non habebat infidelis, vnde hoc: Omnes sicuties venite ad aquas. Resurrectio in fide, ut ante tempus credens incipit fieri bonus, vnde hoc: Si frater tuus peccauerit in te, dimitte ei, non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Resurrectio ad tormentum malorum, ad gloriam bonorum. Ad resurrectionem animæ tria sunt necessaria, scilicet mali vitatio, vnde: Declina a malo, & fac bonum. Melioris boni adeptio, vnde hoc: Dominus uolenti sepelire patrem suum, præcepit sequi se: quia hoc melius, quàm sepelire mortuum: vnde etiam Apostolus: De uirginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem meum est, ut sic maneant. Obediencia subiectio, vnde Dominus Petro: Vade retro Satana, quia non obedisti mihi. Nota, Sancti dicuntur iudicare in futuro, propter tria. Propter loci eminentiam, propter maiorem cognitionem, propter sententiæ approbationem. Quia boni erunt in eminentiori loco, mali in superficie terræ, & plus cognoscent de iudicio, quàm alij: Et quia approbabit sententiam a Domino datam, quodam nutu, non sono vocali. Approbabit ergo sententiam non mali, sed boni, quod representatur in Ecclesia, cum clerici respondent: Amen. & laici tacent. Nota, Quattuor sunt iudicia Dei: Primum, secundum præsentiam, quo iudicat nos, antequam simus: secundum, secundum causam, vel meritum, quo iudicat in præsentem: tertium, secundum operationem, vnde hoc: A fructibus eorum cognoscetis eos: quartum, secundum retributionem, quo iudicat in futuro. Item est iudicium Dei, occultum, & manifestum. Prima duo ad iudicium occultum: secunda duo ad manifestum referuntur.

Mat. 19. d. Act. 7. g. Lectio, meditatio, & oratio. Mat. 13. a. Matth. 7. b. Paradisi tres, incolæ, & tria ligna vitæ. Gen. 2. & 3. Homo arbor, foliū, & stipula. Iob 13. d. Spiritus sanctus aqua dicitur. Luc. 1. d. Eccli. 15. a. Ioan. 7. f. Ioan. 3. a. Psal. 18. a. Ioan. 8. b. Labor. Quadruplex hominū genus. Resurrectio quadruplex. Isa. 55. a. Mat. 18. b. Ad resurrectionem animæ tria necessaria. Psal. 36. e. Mat. 8. c. 1. Cor. 7. d. Mat. 16. d. Sancti dicuntur iudicare in futuro. Amē quidam. Quattuor iudicia Dei. Matth. 7. a.

Congrua similitudo vinculorum. Prohibitio Admonitio. Matt. 5. c. Exod. 20. b. Matt. 19. c. Deut. 5. b. Iugum subiectio. Ps. 109. a. Luc. 6. g. Psal. 43. d. Heb. 13. c. Postulatio Christi. Luc. 23. e. Rom. 8. f. Ecclesia hereditas Christi. Ioan. 10. c. Hier. 1. b. Ioan. 4. d. Deus timendus. Psal. 18. b. 1. Cor. 4. a. Rom. 8. d. Prom. 28. b. Deus in preceanti patiens propter tria. Matt. 5. g. Ps. 146. b. Ps. 22. b. Expositio moralis. Gentes, Populi. Sap. 1. a. Sap. 1. b. Fremere. Inania, Cogitare, Meditari. Reges, Principes.

Quare fremuerunt gentes. Dirumpamus vincula eorum. Nota congruam similitudinem vinculorum & mandatorum. Vinculis trahimur, retrahimur, astringimur. Vincula attrahentia sunt preceptiones, retrahentia prohibitiones, constringentia admonitiones. De primo: Dilige Dominum: de secundo: Non occides: de tertio: Vis esse perfectus, vende omnia, quae possides, & da elemosynam pauperibus. Praeceptio est eorum, quae fieri oportet. Prohibitio eorum, quae fieri non licet. Admonitio eorum, quae expediret fieri, & sine culpa possunt praeteriri. Prociamus a nobis iugum ipsorum. Est subiectio necessitatis, vnde hoc: Donec ponam inimicos, & cetera. Et haec omnia seruiunt Deo, siue velint, siue nolint: Est subiectio simulationis, vnde hoc: Cur vocatis, Domine, Domine, & non facitis, quae ego dico? Est subiectio cupiditatis, vnde hoc: Conterebrum tibi, cum benefeceris ei. Est subiectio amoris, vnde Apostolus: Obedite Praepositis vestris. Postula a me, & cetera. Christus postulat dicto, vt hic: Dimitte eis, quia nesciunt, quid faciunt: factio, vt hic: Interpellando, quia interpellat pro nobis ad patrem: & hoc dupliciter, scilicet, vel representando patri cicatrices, vel faciendo nos interpellare. Dabo tibi gentes hereditatem. Ecclesia dicitur hereditas Christi propter tria, quia ea possidet, vnde hoc: Habeo alias oves, & vocem meam audiuunt: nemo potest eas rapere de manibus meis. Et quia eam colit, vnde hoc: Ego posui te, vt euellas, & destruas, tollas, & disperdas, & dissipas, & aedifices, & plantas. Et quia, sicut hereditas patris domini suum, vnde hoc: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Propter haec tria, quae hereditati conueniunt, dicitur hereditas Christi. Seruite ei cum tremore. Omnis perfectus debet eum timere propter tria, propter culpam occultam, vnde hoc: Delicta quis intelligit? Et Apostolus: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Propter sui insufficientiam, vnde hoc: Non sunt condigna passiones huius temporis, & cetera. Et propter futuram ruinam, scilicet, ne peccet in futuro, vnde hoc: Beatus est, qui semper est pauidus. Ne quando irascatur Dominus. Deus dicitur in praesenti patiens, propter tria: quia & malis multa praestat, vnde hoc: Facit solem suum oriri super bonos & malos. Qui dat iumentis escam ipsorum: & quia peccantes diu expectat, scilicet non statim punit, vnde hoc Dominus: Haec fecisti & tacui: & quia consolatorie punit, vnde hoc: Virga tua & baculus tuus: vel moraliter potest exponi: Quare fremuerunt gentes. Gentes, quae Deum non colunt, sed idola, sunt peruersae cogitationes: populi inania meditates, sunt vanae & ineptae cogitationes. De primis: Peruersae cogitationes separant a Deo. De secundis: Spiritus sanctus disciplinae effugit fictum, & auferit se a cogitationibus, quae sunt sine intellectu. Quod propheta vocat gentes, hoc est, peruersas cogitationes, sine intellectu. Sicut gentes peiores sunt, quam populi: ita cogitationes, quae non sunt sine nequitia, id est, quae sunt cum intellectu, peiores sunt his, quae sunt sine intellectu. Nam gentes sine sacramento fidei, & fide sacramenti: populi saltem cum sacramento fidei. Propheta vero utraque cogitationes increpat dicens: Quare fremuerunt, & cetera. Nota, fremere irrationabiliu est. Gentes vero fremere, est prauo desiderio contra rationem insurgere. Cogitationes peruersas, & ex nequitia increpat, dicens ibi: Quare fremuerunt. Nota, inania cogitare, veniale. Meditari, mortale. Cogitationes carnales, & vagas, & sine intellectu ibi redarguit: Quare populi inania. Cogitationes cum mortali ibi: Quare meditati sunt. Assisterunt reges terra. Sicut diximus, per gentes & populos, cogitationes: hic etiam per reges & principes,

A affectiones intelliguntur. Nam sicut reges & principes praesunt gentibus & populis: ita affectiones cogitationibus: vel sic, vt per reges daemones intelligantur, qui subuertedis hominibus potius fraude, quam virtute praesente nituntur: principes, qui aequo potius. Vel priorum tentatio fit fraudulenta: secundorum violentia. Primi, quasi regendo, hominibus astucia praesunt: secundi imperando, hominibus instantia deiectionis praesunt. Reges assistunt, quando vicissim sibi ad nos expugnandos opem ferunt. Sic principes in vnum conueniunt: Gentibus fremetibus, & populis inania meditantibus. Reges assistunt, principes in vnum conueniunt, quia peruersis & vanis cogitationibus, id est gentibus & populis perstreptibus maligni spiritus tentandi aditum inueniunt. Nota, hi reges terrae vocantur, id est peccatores, nam de peccatore dicitur: Terra es & in terram ibis. Nota, Apostolus vocat daemones principes huius mundi. Sequitur: Aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Per Dominum, Creatorem, per Christum intellige Saluatorem. Alia enim sunt dona naturae, alia gratiae. Dona naturalia ad Dominum, dona gratuita, id est, virtutes, ad Saluatorem, & Christum referimus. Quando quis dona gratiae destruit, contra Saluatorem specialiter agit. Quando dona naturae corrumpimus, contra creatorem peccamus. Gentes, populi, reges, principes contra Christum & Dominum assistere dicuntur: quia contra creatorem in nobis corrumpunt opus creationis, id est, naturalia: & contra Saluatorem, id est Christum, euacuare fatagunt opus saluationis, id est virtutes. Sequitur: Dirumpamus vincula eorum. Vinculis retinemur, ne eamus, quod volumus. Sub iugo cogimur, operari, quod nolumus. Duo mala magna, impediri a bono, occupari a malo. A bono nos reuocant vincula cupiditatis: ad malum nos impellit iugum timoris. Noli diligere mundum: neque ea, quae sunt in mundo: & vincula dirupisti: Noli timere eos, qui occidunt corpus, & iugum proiecisti. Dirumpamus, & cetera. Sequitur: Qui habitat in caelis, iridebit eos. Cum Deus sit vbique, quare dicitur esse in caelis. Notandum autem, quod res non dicitur esse, nisi vbi videtur. Vnde quamuis sit in inferno, non dicitur ibi esse, quia ibi non videtur, nec in terra, id est in peccatore, sed in caelo, quod tripliciter intelligimus. Primum caelum, imperfectum propter fidem: huic supereminet aliud caelum, scilicet dignitas spiritualium virorum: huic & tertium, scilicet sublimitas angelorum. In primo caelo videtur Deus, per solam fidem: in secundo per contemplationem: in tertio facie ad faciem. Tantum in huiusmodi caelis habitat Deus per gratiam, cum vbique sit per potentiam. Ideo dicitur: Qui habitat in caelis. Vel per terram, corpus hominis: per animam caelum intelligitur, in quo habitat, vnde dicitur: Sedes Dei, anima iusti. Vnde alibi: Hic habitabo, quoniam elegi eam. Nota, irridendo sceditatem, quam aliquis habet, dissimulamus: subfannando, naturam, quae est, simulamus. Peruersi ergo a Deo deridentur, cum de se tam magna praesumunt: subfannantur, cum tam falsa, vel prophanantur, cum tam vana concipiunt de Deo, vel daemonibus, qui irridentur, cum se aliquid posse contra electos gloriantur. Subfannantur, cum contra Dei dispositionem aliquid facere arbitrantur.

PSALMVS DAVID. III.

Domine quid multiplicati sunt? Quinque modis sumitur Titulus in sacra scriptura, scilicet in Psalterio, scilicet in transumptione, a loco, a tempore, a nomine, a regista. De primo, vt psalmus, pro torcularibus: de secundo, vt psalmus David, cum latuit in spelunca: de tertio, vt psalmus de quinta sabbati: de quarto, vt psalmus primus: de quinto, vnde psalmus David cum fugeret a facie Saul: Nota, Deus prouidet

Gen. 3. d. Col. 2. c. Dona naturae & gratiae. 1. Ioan. 2. b. Matt. 10. c. Cur Deus potius in caelis. Caelum tripliciter intelligitur. Titulus quia que modis. Psal. 8. Psal. 14. Psal. 80. Psal. 56.

Deus quot modis prouidet creaturam. Est multiplicatio fidelium in numero, vnde hoc: Leua oculos tuos, & vide, omnes gentes tibi venerunt. Est multiplicatio meritorum, vnde hoc: Omnis gloria eius, filii regis ab intus. & cetera. Est multiplicatio praemiorum, vnde hoc: In domo patris mei mansiones multae sunt. Est multiplicatio in quantitate, superaddita numerato, vnde hoc: Mensuram bonam, & confertam dabunt in sinu vestro. Est multiplicatio in malo, vnde: Multiplicati sunt super numerum. Ego dormiui, & soporatus sum. Mors Christi, dormitio propter tria, quae dormienti conueniunt: propter facilem euigilationem, nam Christus facile resurrexit, vnde: Potestatem habeo ponendi animam meam, & cetera. Et propter minimam moram: quia, sicut dormiens parum est in dormitione, ita Christus parum in morte, vnde hoc: Sicut fuit Ionas in ventre ceti, & cetera. Et propter integritatem, vnde: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, & hoc: Non peribit capillus de capite vestro. Ita qui dormit, cum omni integritate euigilat. Nota, Psalmus cantici, vel canticum Psalms, per genitiuum semper intellige praedentem. Aliter exponitur in persona Ecclesiae hoc, cum fugeret Dauid a facie filii sui Absalon. Sancti quoque fugiunt temporalem persecutionem, vnde hoc: Si vos persecuti fuerint de vna ciuitate, fugite in aliam. Cumque fugiunt temporalem poenam: scilicet peccatum, vnde hoc: Fugite de medio Babylonis. Quandoque poenam aeternam, vt in morte, vnde hoc: Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo.

PSALMVS DAVID IIII.

Finis multiplex. C Vm inuocarem, exaudiuit. Est finis loci, vnde hoc: Attingens a fine vsque ad finem fortiter. Et est finis temporis, vnde hoc: Nos sumus, ad quos fines saeculorum deueniunt. Est finis consummationis, quae diuiditur in finem consummationis virtutis, quae est charitas, vnde hoc: Omnis consummationis vidi finem: & in finem consummationis aeternae hereditatis, quae est Christus, vnde hoc: In finem psalmus Dauid. Est finis consummationis, vt diabolus. Est finis, scilicet causa finalis, vnde versus: Temporis atque loci finis, perfectio causa, scilicet finalis. Cum inuocarem, est consummatio praecceptorum, vnde hoc: Consummabo nouum testamentum super domum Iuda. Est consummatio meritorum, vnde hoc: Omnis consummationis, vidi finem. Est consummatio praemiorum, vnde Christus dicitur consummatio in praesenti ad iustitiam, & in futuro ad gloriam. Et scitote, quoniam mirificauit. Proprietas diapsalmatis est, vt de alio in praecedenti, quam in sequenti fiat sermo, quod faciebat Dauid in psalterio, faciendo punctum, scilicet silentium inter lectiones & psalmos. Quia de illo agitur in lectione: & de alio in psalmis, quod est proprietas diapsalmatis. Signatum est super nos, & cetera. Aliquando dicitur signatum, quia clausum, vnde Dominus: Verba mea, quasi libri signati, & signatum, quasi discretum, vnde hoc: De tribu Iuda duodecim millia signati. Et signatum, quasi insignitum, vnde hoc: Signatum est super nos lumen vultus. In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Quidam dormiunt in contemplatione, vnde hoc: Ego dormio, & cor meum vigilat. Quidam in felici expectatione, vnde hoc: Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quidam in requie, vnde hoc: Ego & pueri mei mecum sunt in cubili.

PSALMVS DAVID V.

Ecclisia libera. Verba mea. Ecclesia dicitur libera: quia libera- ta a peccato, vnde hoc: Si filius liberauit, vere liberi eritis. Et quia libera ab onere legis: quia hoc

A erat onus, quod nec patres nostri portare potuerunt, & hoc: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & cetera. Et quia libera a diabolo, vnde hoc: Veni fortis, & alligauit fortem. Synagoga dicitur captiua, quia seruit pro temporalibus, vnde hoc: Dabo vobis terram fluentem lac, & mel: & quia timore mortis seruebat, vnde hoc: Qui peccata facit, viuunt in illis: & quia non poterat solui a peccatis, vnde hoc: Lex neminem ad perfectum. Deus meus. Deus proprie dicitur esse propter tria: Quia non mutatur per affectus, vnde hoc: Ego sum Deus, & non mutor: & quia non mutatur per loca, vnde hoc: Sapientia attingit a fine ad finem fortiter: neque per tempora, vnde hoc: Tu autem idem ipse es. Introibo in domum tuam. Ad faciendum aedificium, homo prius debet in mente disponere, & prauidere: post, lapides eligere, tertio fundamentum ponere, quarto vnum parietem erigere, quinto alium, sexto tectum apponere. Sic Deus faciendo domum, scilicet Ecclesiam, primo disponit, & prauidet, sicut voluntas artificis supra opus: nam spiritus Domini ferebatur super aquas, vnde hoc: Antequam essemus nos, elegit Deus, ante mundi constitutionem, scilicet ab aeterno. Lapidem posuit in tempore Patriarcharum, vnde hoc: Muri tui lapides pretiosi. Fundamentum posuit in morte Christi, vnde Apostolus: Fundamentum positum est, quod nemo mutare potest. Vnde parietem erexit in die Pentecostes, scilicet in vocatione Iudaeorum, vnde hoc Dominus ad Apostolos: Sedete hic, donec induamini virtute ex alto. Alium parietem erexit de gentibus, quando duo parietes ad vnum lapidem angularem conuenerunt, vnde hoc: Lapidem, quem reprobauerunt, & cetera. Tectum apposuit singulis diebus, quando homines iustificat complendo numerum praedestinatorum, vnde hoc: Sustinete modicum, donec impleatur numerus fratrum vestrorum. Haec est domus Domini firmiter aedificata, bene fundata est. Nota: Ecclesia militantium in praesenti est: triumphantium, in patria est: expectantium, est eorum, qui sunt in Purgatorio: & stantium, vt Angelorum. Non enim triumphauerunt, qui non pugnaverunt.

PSALMVS DAVID VI.

Domine ne in furore tuo arguas me. Duo psalmi nomine octauae intitulantur. Primus est hic: Saluum me fac Deus, quoniam defecit sanctus. Nota: Quidam psalmi sunt historiales, vt qui agunt de historia: sicut, Attendite. Quidam poenitentiales, vt septem psalmi: quorum vnus est hic. Quidam praeconiales, vt qui agunt de laude Dei. Quidam medicinales, vt qui agunt de medicina contra peccatum: vt, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Miserere mei Domine, quoniam conturbatum est cor meum. Deus miseretur homini tribus modis: nam peccantem expectat: desperantem consolatur: congaudet poenitenti. Peccantem reuocat dono gratiae: desperantem consolatur per spem veniae: poenitentem roborat exemplo gloriae. Quot modis homo homini miseretur, alias dicitur. In inferno autem quis confitebitur tibi? Nota: Est mors, vnde mortuus: est etiam mors, vnde moriens. In prima non confiteretur quis Domino: sed in secunda, vel in morte peccati nullus.

PSALMVS DAVID VII.

Domine Deus meus in te speravi. In finem psalmus David: quem cantauit Domino pro verbis Christi, & cetera. Hic quinque considera, bonam operationem, vnde psalmus: operis fortitudinem, vnde Dauid: mentis hilaritatem, vnde, cantauit: ad Dominum relatum, vnde, Domino: horum perseuerantiam, vnde, in finem. Legitur, quod Dauid tres planxit,

Ast. 15. c. Mat. 11. d. Mat. 12. d. Leu. 20. d. Heb. 7. c. Mala. 3. b. Sap. 8. a. Psal. 101. Quae ante aedificium prauideda. Gen. 1. a. Eph. 1. a. 1. Cor. 3. b. Luc. 24. g. Psal. 117. c. Mat. 21. d. Ecclesia quadruplex. Psal. 11. Psalmodii genera diuersa. Psal. 77. Psal. 48. Deus tripliciter miseretur. Mors duplex.

Expositio

96

Argentum.

De auro, & argento; ligno, feno, stipula.

Deo humanatus dicitur esse circulus.

Psal. 30.

Hermetis, siue Simonidis dictu.

Eccl. 24.

Psal. 117. Psal. 17. & 114.

PSALMVS DAVID XII.

Hier. 10. 7. in psal. 12.

Ratio transitus in diuinis officijs.

Inimicoru diuersa genera.

Mat. 13. c

Matth. 5. g

Oculi sex. Gen. 3. b Psal. 33. c

PSALMVS DAVID XIII.

Sapientia triplex. Sap. 1. a

1. Cor. 3. d Gen. 3. a

Corruptio multiplex.

primæ, vnde dicitur: Beati pauperes spiritu, qui perfectionem patiuntur propter iustitiam. Nota: est amor Dei, mundi, & peccati. Quidam diligunt solum Deum: alij aliquid præter Deum: alij aliquid contra Deum. Primi ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos: alij lignum, fenum, stipulam: tertij, ferrum, æs, plumbum. In auro, intellectum: in argento, eloquium: in lapidibus pretiosis, opus incorruptum: in ligno, affectum cogitationis: in feno, affectum possessionis: in stipula affectum familiaritatis. Quod etiam aliter exponitur. In circuitu impij ambulunt. Nota: Deus humanatus dicitur esse circulus, vt circumferentia humanitas, centrū autem dicatur diuinitas. Circumferentiā facit pes circuli mobilis: in centro est pes immobilis: nam humanitas mobilis, sed diuinitas est immobilis. Impij in circuitu ambulunt. Quia humanitatem, non diuinitatem credunt, vnde alibi: Qui videbant me, foras fugerunt, id est Christum purum hominē crediderunt. Iusti autem vsque ad centrum perueniunt, quia Deum in homine credunt. Alicubi tamen legitur, quod Deus est circulus, cuius centrum vbique, circumferentia autem nusquam terminatur. Circulus quandoque in bono accipitur, vnde Sapientia: Gyrum cæli circuitui sola: quandoque in malo, & tunc ad hominem, vel ad peccatum, vel ad pœnam refertur. Ad hominem, vt hic: Circumdederunt me, sicut apes. Ad pœnam, sicut hic: Circūdederunt me dolores mortis: ad peccatum, ut hic: Circumdederunt me viri mendacij.

A cere integrum. Est corruptio vulneris, vnde de Christo: Dum descendo in corruptionem, scilicet in mortem, in vulnerationem. Est corruptio incinerationis, vnde de Christo: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Non enim in morte incineratum est corpus. Est corruptio diminutionis, vnde hoc: Peccatū est diminutio, & corruptio boni. Non est vsque ad vnum. Nota: Solum, positum cum nomine totius, non excludit partem, Christus, qui est totum, id est caput, nos partes, id est membra. Vel, solum positum cum nomine agentis, non excludit instrumentum, sicut tantum homo lædit istum, & tamen lapis. Cum facimus bonum, nos sumus instrumenta, Deus auctor. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt. Est corruptio animæ, & corporis. Corruptio animæ in tribus viribus: corporis, in quattuor elementis, vnde hoc: O terq. quaterq. beati, id est, in corpore, & in anima. Anima enim rationalis, concupiscibilis, irascibilis. Ratio enim, cuius sanitas est cognitio veritatis, corrumpitur superbia: corrupta autē fallit in præcognitione, duobus modis, in cognitione sui, & in cognitione Dei. Concupiscentiam corrūpit vanagloria: iram, inuidia. Corruptio corporis dicitur abominatio. Et fit quattuor modis, secundum quattuor elementa, ex quibus constat. Quattuor sunt, quæ corrumpunt, curiositas, loquacitas, crudelitas, ac voluptas. Sunt autem partes corporis, in quibus singulis singula maxime vigent elementa. Nam in oculis est ignis: in lingua, quæ vocē format, aer: in manibus, quarum proprie tactus est, terra: in genitalibus aqua. Has quattuor partes corrumpit illa quatupartita peſtis. Oculos, scilicet curiositas, linguam loquacitas, manus crudelitas, genitalia voluptas. Sic sunt homines corrupti, & abominabiles. Corrupti in anima, abominabiles in corpore: corrupti coram Deo, abominabiles coram hominibus. Non est vsque ad vnum. Nota quattuor genera hominum, quorum nullus est, qui faciat bonū, nisi vnum. Quidam sunt, qui nec Deum intelligunt, nec requirunt, & hi mortui sunt: alij intelligunt, sed non requirunt, & hi sunt stulti: alij requirunt, nec intelligunt, & hi sunt fatui: alij vero intelligunt, & requirunt, & hi sunt Sancti. De quibus solum dici potest: quia vnus est, qui faciat. Declina a malo suggestionis: declina a malo delectationis: declina a malo consuetudinis.

PSALMVS DAVID XIII.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Est tabernaculū carnale, & fragile, scilicet corpus nostrum, vnde Apostolus: Habemus altare, de quo non habent potestatem edere, qui tabernaculo seruiunt. Est tabernaculum mobile, & spirituale, scilicet Ecclesia militans, de qua hic. Est tabernaculum fixum, & supercæleste, scilicet Ecclesia triumphans, vnde hoc: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Aut quis requiescet in monte sancto tuo? Ecclesia futura mons est, respectu præsentis, vnde Roboam: Digitus meus minimus maior est humero patris mei Salomonis, id est, minimus in Ecclesia illa, maior est maximo in Ecclesia ista. Vnde & Dominus, postquam dixit: Non surrexit inter natos mulierum, maior Ioannē Baptista, addidit: Minimus in regno cælorum, maior est Ioanne Baptista. Vnde in Ecclesiaste: Melior est canis viuus, leone mortuo, id est quolibet, quantumlibet potente in terrenis, & virtutibus in morte sæculi degente. Qui ingreditur sine macula. Nota quattuor in iustificatione, scilicet introitum fidei, vnde: Qui ingreditur, detestationem peccati, vnde: sine macula. Morum liberi arbitrij, vnde: & operatur. Augmentum meriti, vnde: iustitiā. Nota zeugma, vt dicit Beda, est quando multa

Psal. 29. c Psal. 15. c

Dictio, solum.

Corruptio multiplex. Verg. 1. Æneid.

Hominum genera quattuor.

Tabernaculum. Heb. 13. b

Luc. 16. b

3. Reg. 12. b

Mat. 11. b

Eccl. 9. a

Beda lib. de Schem. 10. 1.

Ephef. 4. d

Periurium tribus modis comittitur.

Quattuor, quæ ministrat nobis accessaria.

Quattuor voluntates Domini.

Mat. 8. a Mar. 1. d Luc. 5. c Mar. 14. d Mat. 26. d Ioan. 11. d

Viz tres.

Pf. 118. i

pendentia, aut ab vno verbo, aut vna sententia, vel oratione concluditur, id est, cum vnum verbum, vel vna sententia redditur multis clausulis. Vnum verbū, vnde Apostolus: Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur a vobis: vna sententia, vnde hoc: Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Ad vltimum dicitur: Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. Qui iurat proximo suo. Periurium tribus modis committitur. Nam pro falsa iuratione, pro iuramenti transgressione, & pro reatu periurij dicitur quis periurus. Nota: Transgressio liciti iuramenti facit mortale peccatum: illiciti vero non. Nota: Iudicium, veritas, iustitia, tres debent esse comites iuramenti, vt primo deliberet, secundo, quod verum sit: tertio, quod iustum. Vel quadrupliciter dicitur quis periurus: si iurat esse verum, quod est falsum, & scienter: vel econuerso: vel, si quod est verum, iurat esse verum & sine deliberatione: vel si quod est falsum, iurat esse falsum sine deliberatione.

PSALMVS DAVID XV.

Conserua me Domine. Quattuor sunt, quæ ministrant nobis necessaria, scilicet, gaudium, spes, dolor, timor. Gaudium est pincerna, qui nobis tria pocula propinat. Primum est gratia operans: secundum est gratia cooperans: tertium est finalis perseverantia. Spes est cubicularius: nam nos spes reficit: nam bona cōscientia, quies: mala, tormentum: nam in bono lecto quiescimus, cum talis cubicularius tria nobis ministrat, scilicet peccatorum remissionem, carnis resurrectionem, vitam æternam. Nota: Post victoriam coronabimur in futuro: vbi nostrum esse non habebit mortem, nostrum nosse non habebit errorem, nostrum amare non habebit offensionem. Dixi Domino: Deus meus es tu. Petit seruari ab eo, qui potest, nam, Dominus: & qui vult, nam, Deus: & qui debet, nam, meus: Et, Quoniam bonorum meorum non indiges. Ostendit Dei sufficientiam, vnde: Quoniam bonorum, & cetera. Sufficientiæ admirationem, vnde: Mirificauit. Admirationis generalitatem, quia omnia sunt ei mirabilia, vnde: Omnes voluntates meas. Multiplicate sunt. Hic ostendit insufficientiam hominis, quæ consistit in tribus, in infirmitate, vnde hoc: Infirmitates eorum. In infirmitatis magnitudine, vnde hoc: Accelerauerunt. In magnitudinis multiplicitate, vnde hoc: Multiplicate sunt. Quia infirmitates sunt multe, & magnæ. Omnes voluntates. Quattuor voluntates Domini. Nam alia est diuinitatis, alia rationis, alia carnis, alia pietatis. Voluntas diuinitatis per iustitiam sententiam dictabat: voluntas rationis per obedientiam veritatem approbat: voluntas carnis per sensualitatem in proprio malo murmurabat: voluntas pietatis per confessionem in alieno malo suspirabat. De primo dicitur, vt de leproso, qui ait ad Dominum: Domine, si vis, potes me mundare. Et dixit illi Dominus: Volo, mundare. De secundo dicitur: quod spiritus promptus est, id est, ratio. De tertio ibi dicitur, vbi Dominus fleuit super Lazarum. A dextris est mihi ne commouear. Deus a dextris est, duobus: quando salutem temporalem tribuit, vel quando virtutes animæ custodit. Diabolus a dextris est, quando intus ad vitia tentat: a sinistris, quando foris per aduersa impugnat. Notas fecisti vias. Est via, qua currimus: est patria, ad quam tendimus. Tres sunt viæ: prima est scientia: secunda, disciplina: tertia, bonitas. Prima itur ad secundam, secunda ad tertiam, tertia ad patriam, scilicet beatitudinem. Vnde propheta, volens ire ad patriam, dixit: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam, & cetera. Nota, quandoque fit transitus a capite ad membra, quandoque a membris ad caput. Christus est caput, nos autem eius membra. Christus

S. Bon. To. 1.

PSALMVS DAVID XVI.

Exaudi Domine iustitiam meam. Vt exaudiatur, præterdit meritum, scilicet iustitiam meam. Quod consistit in duobus, in uitatione mali, vnde: Deprecationem meam: Et aditione boni, vnde: Auribus percipe orationem meam. Tria sunt genera orantium: alij solis labijs, alij solo corde, alij labijs & corde. Primi dolosi, alij deuoti, alij veraces. Vt non loquatur os meum opera hominum. Negatiua particula, non, semel posita, quandoque bis intelligitur, vnde hoc: Si non venissem, & locutus fuisset, & cetera. Et hoc: Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir, id est, sed nec vir. Quandoque bis posita, semel intelligitur, vt hic: Ex ore altissimi non egredientur nec bona, nec mala, id est non egredientur vel bona, vel mala ante Herodem, immo tacuit. Quandoque bis posita pro vna affirmatione accipitur, vt hic, secundum aliam expositionem: Ex ore altissimi non egredientur nec bona, nec mala, id est, egredientur & bona, & mala. Bona, cum dicit: Venite benedicti. Mala, cum dicit: Ite maledicti in ignem æternum. Inclina aurem tuam, & exaudi. Hæc coniunctio scilicet, Et, quandoque notat coniunctionem ad positum, quandoque ad intellectum, ut hic: Et factum est uerbum Domini, & hoc: Et scitote, quoniam mirificauit Dñs sanctum suum. Diapsalma hic positum vetat continuari ad præcedentem: quando copulatur ad positum, notat uigere concomitantiam, uel ordinem: concomitantiam, quod scilicet debet cōcomitari, uel in operibus Dei, vt hic: Vniuersæ uix Domini, & cetera. uel in operibus hominis, vt hic: Estote prudentes, sicut serpentes & cetera. Ordinem, vt hic: Surge Domine in requiem tuam, & cetera. Tu prius, arca posterius. Quandoque notat ordinem cum continuatione, uel cum interpositione: ordinem cum continuatione, ut hic: Tenebræ factæ sunt, & uelum templi scissum est: quia prius tenebræ factæ sunt, & postea statim uelum templi scissum est: ordinem cum interpositione, vt hic: Petræ scissæ sunt, & multa corpora mortuorum cum Christo surrexerunt. Nam in passione petræ scissæ sunt, & in resurrectione corpora surrexerunt. Quandoque ponitur expletive, vt hic: Dixitq. Deus. In hoc uersu nota concomitantiam, nam si Deus inclinat aurem, exaudit, & econuerso. A resistentibus dextera tua custodi me, & cetera. Oculus Dei est Ecclesia sanctorum. Pupilla, humanitas. Per pupillā oculi aciem dirigit, ut ea, quæ foris sunt, discernat. Si uero Deus pater omne iudicium dedit filio, neminem nisi per filium iudicat, per quem iustos ab iniustis, quasi lumen a tenebris discernit. Pa-

Mat. 26. d

Psal. 21. a

Act. 9. a

Mat. 16. d

Mar. 8. d

Luc. 9. c

Psal. 37. d

Psal. 15. b

1. Cor. 8. a

Psal. 15. b

Ibidem.

Orantium tria genera.

Dictio, N6.

Ioan. 15. d

1. Cor. 7. a

Thren. 3. d

Mat. 25. b

Psal. 4. a

Diapsalma.

Psal. 24. b

Mat. 10. b

Ioan. 16. a

& Philip. 1. d

Pf. 131. b

Mat. 27. e

Mar. 15. f

& Lucæ 23. f

Gen. 1. i

Oculus Dei.

Ioan. 5. d

I ter uero

ter vero aciem luminis per pupillam dirigit, quia per filium omnia in praesenti discernit & discutit. Bene ergo custodiri voluit, qui ut pupilla oculi, custodiri appetit. *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Duæ sunt alæ Dei, misericordia, & veritas. Per misericordiam peccatores protegit: per veritatem iustos. Hic vero sub alarum umbra, non alæ, protegi postulat, quia in quibusdā misericordia, in quibusdā feculi amore digna estimat. *Exurge Domine.* Hic nota quattuor vindictam, unde hoc: *Exurge Domine, vindictæ celeritatem, unde: Praueni.* Celeritatis efficaciam, unde: *Supplanta.* Liberationem, ibi: *Eripe.* Quæ liberatio est a duobus, scilicet a diabolo, unde: *Ab impio,* & ab homine malo, unde hoc: *Ab inimicis manus tuæ.* Et bene coniungit, ut anima a diabolo, quasi spiritualis a spirituali liberetur. *Et frangam ab inimicis manus tuas.* Quasi corporale a corporali proiecerunt me extra ciuitatem. Hoc de Christo ad litteram exponitur. Triplici enim de causa prohibemur ab allegoria, scilicet, ne videamur prorsus destruere historiam, quod facimus in figmentis fabularum: & ad remouendam superfluitatem: & quia multis locis historia multum edificat, unde hoc: *Israel, Deus tuus, Deus vnus est, illi soli seruius.* Hic informat littera sine allegoria. *Saturati sunt filijs.* Vt sit datiuus, siue ablatiuus.

PSALMVS DAVID XVII.

Diligam te Domine, fortitudo mea.] Nota: Omnis allegoria sumitur a nominis interpretatione, vel a rei proprietate. A nominis interpretatione, vt David significat Christum, quia interpretatur manu fortis, sicut Christus est manu fortis, debellando aereas potestates. Propter rei proprietatem, vt sol significat Christum: quia sicut sol illuminat mundum, ita Christus illuminat Ecclesiam. Inde est, quod per allegoriam, quandoque res bona significat rem bonam, vt lux Christum: quandoque res mala, malam, vt tenebræ diabolum: quandoque res mala, bonam, vt David homicida, & adulter, significat Christum: quandoque res bona, malam, vt Virias, de cuius peccato non legitur, significat diabolum: quadoque res eadem significat & rem bonam, & malam: tunc illud secundum proprietatem eamdem uel secundum diuersas. Secundum eamdem, ut mons significat Sanctos, & diabolum secundum altitudinem: sed secundum altitudinem significat Sanctos, id est secundum altitudinem virtutum: significat secundum altitudinem diabolum, id est secundum superbiam. Secundum diuersas, vt terra secundum terrenitatem, & fragilitatem, significat malos: secundum fructificationem significat bonos. Inde est, quod orationes Sanctorum sumuntur ex interpretatione nominis illius, uel ex aliqua re exhibita circa Christum: vt Matthei oratio. Mattheus enim significat, vel interpretatur donatus, & ita formatur eius oratio: Quod possibilitas nostra non obinet, eius nobis intercessione donetur. Nota, Hunc Psalmum David in articulo mortis deuote cātavit, sicut legitur in libro Regum: Vbi psalmus ponitur secundum aliam translationem: *Diligam te, Domine, fortitudo mea, causam dilectionis subiungit: Quia fortitudo mea: quia firmamentum meum: quia refugium meum: quia liberator meus.* Sed vitur ordine præpostero. Primo, *liberator*, quia hominem a potestate diaboli liberavit: post, *refugium*, quia proprijs viribus diffidētem ad patrocinandum suscepit. Inde, *firmamentum* statim, ne cadat: post, *fortitudo* pugnanti, ut vincat. *Liberator* post, per baptismum: *refugium* post, per penitentiam: *firmamentum* post, per patientiam: *fortitudo* per victoriam. Ecce quo ordine malum euasit: ecce in sequenti versu, quomodo consecutus sit bonum: *Deus meus, per fidem illuminat, Et: Adiutor meus: quia ad ope-*

randum adiuuat. *Sperabo in eum: quia cor ad amorem inflammat. Protector meus: quia etiam supra id, quod ferre possumus, tentari nos non permittit. Cornu salutis: quia persequentē diabolum nos contemnere facit. Tandem: Susceptor meus: quia finito cursu, perueniētes suscipit.* Nota: Fortitudo animi duobus modis probatur, carnalitate, & cupiditate. Tres fuerunt fortes, Tobias fortis, Iob fortior, Abraam fortissimus. Tobias non cessit carnalitati, vel cupiditati, quando pondus argenti Gabelus cōtribuli suo egenti commisit. Iob fuit fortis, quando omnia, quæ habebat, amisit, dicens: Dominus dedit, Dominus abstulit. Abraam fuit fortis, quando terram & cognationem suam amisit, scilicet Babyloniam. Primus commisit: secundus amisit: tertius dimisit pecuniam, propriam substantiam, cognationem. Primus in spe, secundus patienter, tertius obediēter. Primus egenti compatiendo, secundus persequentem tolerando, tertius iubenti obediendo. Hi non cedunt cupiditati, quæ in tribus consistit: in labore acquirendi, in amore possidendi, in labore amittendi. Sed simul expellunt tres tria, quisque suum. *Circumdederunt me dolores mortis.* Ezechiel sedit super flumen Chobar viginti & tribus diebus expectans aduentum Messia. Nos similiter representamus aduentum Christi, quia tot diebus durat Aduentus Christi: & Antiphonæ, scilicet, O Sapientia, &c. representant illorū vocem. Idem representant pueri clamantes: O fanna, O fanna. Nota: Mors quadruplex, scilicet, dissolutio animæ, & corporis, unde hoc: Domini domini exitus mortis. Mors animæ, scilicet mortale peccatū, & mors pœnæ gehēnalis, unde hoc: Mors peccatorū pessima, & mors, necessitas moriēdi, unde ad Adam: Quacumque die comederitis, morte moriemini, id est, necessitatem habebitis mortis. *Circumdederunt me dolores mortis.* Dolores mortis: passibilitas, mortalitas. *Torrentes iniquitatis:* huius mundi vanitas. *Dolores inferni:* pœna aeterna. *Laquei mortis:* pœna originalis, hæc reperiuntur in hoc psalmo. *Dolores mortis, & inferni circumdederunt me:* quia eos homo euadere non potuit. *Torrentes iniquitatis conturbauerunt me:* quia vanitas huius mundi ad actualia peccata compellit hominem. *Laquei mortis præoccupauerunt me:* quia antequā homo actualiter peccauerit, originale in eo fuit. Hoc exponitur in persona antiquorum patrum, qui septuaginta annis in captiuitate Babylonica fuerunt, unde hic versus cantatur in principio septuagesimæ: quia septuaginta dierum ratio representat septuagesimam illam annorum. *Præoccupauerunt me laquei mortis,* id est originale. Hic lapis magnus valde, quem reuoluit ad ostium monumenti angelus magni consilij, scilicet Christus. *Inclinauit celos & descendit.* Est cælum iustus, unde hoc secundum aliam litteram: *Inclinauit cælum.* Est cælum cæli, scilicet Christus, unde hoc: Cælum cæli Domino. Sunt cæli cælorum, scilicet Angeli, unde hoc: Cæli cælorum laudate Dominum. Nota, prædicatores dicuntur venti, dicuntur nubes. Nubes, secundū corpus, venti secundum animam. Nubes, quia tonant minis, coruscant miraculis, pluunt doctrinis: venti, secundum animam. Venti enim sentiuntur, sed non videntur: quia ignoratur spiritus hominis, unde ueniat, aut quo uadat, id est siue ad bonum, siue ad malum, siue suum, siue alterius prædicet. Ideo uetus anima, nubes, corpus. *Præfulgora,* vt fit una dictio, scilicet præfulgorus, præfulgora, præfulgorum: uel duæ dictiones. *Volauit, volauit super pennas ventorum.* Est uentus elationis, unde hoc: *Quem proijcit uentus a facie terræ.* Est uentus suggestionis, unde hoc: *Nō credidit omni uento doctrinæ.* Est uentus tentationis, unde hoc: *Flauit uentus, & diruta est domus.* Est etiam uentus spiritualis, scilicet anima sancta, unde hoc: *Intonuit de celo Dominus, & altissimus, & cetera.* Est uox Christi orationis, unde hoc: *Ignosce illis, quia nesciunt, quid*

1. Cor. 10. c
Tres fortes,
Tob. 4. d
Iob 1. d
Gen. 12. a
Ezech. 1. a
Mat. 21. c
Psal. 67. e
Psal. 33.
Gen. 2. c
Dolores mortis.
Mat. 28. a
Isa. 9. b
Cælum ex editioe lxx.
Psal. 13. e
Psal. 148.
Prædicatores quare ueni, & nubes.
Ioan. 3. a
Psal. 1. b
Ephes. 4. c
Matt. 7. d
Luc. 23. e

Mat. 11. d
Mat. 13. f
Mat. 3. c
Mat. 3. d
Mar. 1.
Pronom. Hic.
Eph. 5. b
Mat. 3. d
Mar. 1.
2. Pet. 1.
Ioan. 1. f
Mat. 13. g
Mar. 6. a
Increpatione triplex.
Rom. 9. a
Mat. 2. 5. c
Consolatio triplex.
Isa. 1. e
Mat. 2. 5. c
2. Cor. 6. c
Ps. 100. a
Mat. 7. b
Virg. 6. Æn.
Luc. 6. f
Abac. 2. a
Grad⁹ iustificationū.
Hier. 1. c
Luc. 7. g

quid faciunt. Est uox Christi doctrinalis, unde hoc: *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.* Est uox Christi, permissionis, unde hoc: *Fulgebunt iusti, & cetera.* Est uox Christi, comminationis, unde hoc: *Securis ad radicem posita est. Arbor, quæ non facit fructum, excidetur.* Nota: Omnia exempla hæc, sunt uerba Christi. *Intonuit de celo Dominus.* Cum dixit: *Hic est filius meus.* Nota, Significantia necessaria est pronomini, & facit quod cū pondere pronuncietur. Et quando pronomem, Hic, notat significantiam, notat ueritatem, vel discretionem: ueritatem figuræ uel formæ, uel naturæ: ueritatē figuræ, ut hic: *Psalmus huic, uel ipsi David, figurato David, scilicet, Christo: ueritatem formæ, ut hic: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux.* Hic, id est huiusmodi: naturæ, ut hic: *Hic est filius meus dilectus, id est, mihi consubstantialis, & eiusdem naturæ mecum.* Quandoque notat discretionem, quandoque honorando, ut hoc: *Hic est Iesus, qui assumptus est, quasi tantum uel tantus: quandoque indignando ut hic: Hic homo multa signa facit: quandoque derogado, ut hoc: Hic filius fabri.* *Ab increpatione.* Nota: Triplex increpationis, siue comminatio, scilicet correptionis, reprobationis, punitionis. De primo dicitur: *Corripit filium, quem diligit pater.* De secundo: *Deus, quem uult indurat, & cuius uult, miseretur.* Et hoc: *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* De tertio: *Ite maledicti in ignem æternum.* Contra increpationem triplicem, triplex consolatio, siue permissio, scilicet ueniæ, gratiæ, gloriæ. Ad primum: *Si fuerint peccata uestra ut coccinum, sicut nix dealbabuntur.* Ad secundum: *Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus.* Ad tertium: *Venite benedicti patris mei.* *Duxit me in latitudinem.* Est latitudo doctrinæ, unde hoc: *Os nostrum patet ad uos, o Corinthij.* Est latitudo conscientiæ, unde hoc: *Deambulauit in innocentia cordis mei.* Hæc sunt deambulatoria sacerdotum in templis Ezechielis. Est latitudo culpæ, unde hoc: *Lata est uia, quæ ducit ad mortem.* Et illud: *Facilis descensus auerni.* Est latitudo gloriæ, unde hoc: *Mensuram bonam, & confertam, & coagmentatam dabunt in sinum uestrum, quasi amplam & latam.* Est latitudo Ecclesiæ, unde hoc: *Iacob dilatauit tabernaculū suum.* Est latitudo gehennæ, unde hoc: *Dilatauit infernus animam suam.* *Secundum puritatem manuum mearum.* Nota gradus iustificationum. Prima omnino gratis, fides scilicet cum charitate: secunda, bona uoluntas: tertia ex his, bona operatio: pro his datur perseuerantia, præmium, sed eadem est meritū, quo meremur uitam æternam. *Deus meus tu illuminas lucernam meam.* Lucerna debet accendi in nobis, & debet claudi fenestra, ne extingatur lucerna. Tria sunt, quæ extinguunt, & unum accendit: *Ventus* ab oriente extinguit lucernam: quia ab origine habemus defectus & corruptionem, scilicet a primo tempore. *Ventus* ergo ab oriente extinguit lucernam, id est caro nostra. *Ventus* ab occidente extinguit, quia dum de terrenis cogitamus, quæ tendunt ad finem, extingunt lucernam. *Ventus* ab Aquilone extinguit lucernam: quia, ab Aquilone omne malum procedit. Sed *Auster* lucernam accendit: quia est calidus, & calor est amicus naturæ, unde dicitur: *Surge, id est recede Aquilo, & ueni Auster, accende lucernam meam.* *Cum sancto sanctus eris.* Nota: Talis est nobis Deus, quales nos sibi: nam cum sancto, per exercitium operum uirtutis, siue uirtutum operis Deus est sanctus per collationem bonorum: cum innocente per uitationem mali, Deus est innocens per collationem boni. *Cum electo,* per destinationē: cum peruerso, per punitionem. Nota in Psalmo: *Hic sermo fit Dei ad hominem, uel hominis ad Deum.* *Quoniam tu populum humilem saluum facies.* Quandoque per causam probatur effectus, ut hic: *Saluum me fecit, quoniam uoluit me.* Ecōuerso hoc: *Dimissa sunt*

ei peccata multa, & cetera. Cuius dimissionis signū est hoc, scilicet, quod dilexit multū. Non enim causa remissionis peccati est dilectio illius: sed solus Deus, sic exponit Clareuallensis. Etenim seruus tuus custodit ea. Glossa: Nunc præcepta Dei sunt dulcia: Etenim seruus tuus custodit ea. Hic, quia, non est causa, sed signum tantum. Non enim quia seruus custodit, sunt dulcia, sed quod custodit, est signum, quia sunt dulcia. Quandoque pendet a præcedenti, unde hoc: *Saluum me fecit, quoniam uoluit me.* Quandoque a consequenti, ut hic: *Quoniam percussit omnes aduersantes mihi sine causa: Quandoque felicitatem significat, unde hic: Quia ignorater hoc feci, ueniam consecutus sum.* Quandoque expletive, ut hic: *Ego dixi, quia ego sum. Deus, qui præcinxit me uirtute.* Precingimur ministraturi, unde hoc: *Dominus præcinxit se, ut lauaret pedes discipulorum suorum.* Succingimur ituri, ut hic: *Succinctam pharetra, & maculose tegmine lyncis.* Accingimur pugnaturi, unde hoc: *Accingere gladium tuum super femur tuum, potentissimè.* Sed unum pro alio accipitur, ut hic: *Non conuertar, donec deficiant.* Donec, quadoque proprie ponitur, & tunc notat finem præcedentis, & initium sequentis, ut hic. Quandoque pro, Et, ut hic: *Ioseph non cognouit Mariam, donec peperit.* Quandoque pro, ut, ut hic: *Oculi nostri ad dominū Deum nostrum, donec misereatur nostri, id est, ut misereatur nostri.* Quadoque pro sempiterno, ut Apostolus ad Hebræos: *Adhortamini uosmetipsos, per singulos dies, donec hodie cognominatur, id est, quamdiu durat præsens sæculum.* Quandoque pro æterno, ut hic: *Sede a dextris meis, donec ponā inimicos tuos, & cetera.* In æternum ponam, & in æternum sede. *Confringam illos, nec poterunt stare: disciplina tua ipsa me docebit: correxit in finem.* Disciplina in tribus consistit, in præceptis, in tentamentis, in flagellis. In præceptis experitur Deus obediētiā: in tentamentis, constantiam: in flagellis, patientiam. Tamen hæc tria, obedientia, constantia, patientia mutuum suffragium præstant sibi. In præceptis enim est, ut obediās, uel obediēter suscipias: post, constanter perficias: tandem, patiēter tempus tribulationis sustineas. In tentamentis sis obediens, ne per elationem Deo contradicas: constans, ne per delectationem ad consensum defluas: patiens, ne tandem per instantiam, tentationis emollias. In flagellis similiter hæc tria intelligas. Disciplina bene eō corrigi, qui talia in mente disponit. *Confringam illos, nec poterunt stare.* Est contractus pœnæ temporalis, ut hic. Et est cōtractus pœnæ gehēnalis, unde hoc: *Duplici contritione contere eos. Fily alieni mentis sunt mihi.* Potest esse genitiuus, id est, Diaboli, & nominatiuus pluralis, ut hoc: *In propria uenit, & sui eum non receperunt.* *Propria,* potest esse accusatiuus, & ablatiuus, scilicet, in propria natura, cum antiquis apparuit, in forma aliena, id est angelica: uel potest esse accusatiuus, in mundum uenit. *Uiuat Dominus, & benedictus Deus salutis meæ.* Quandoque fit subtractio dictionis, quadoque appositio, & quandoque subtrahit, quadoque impedit quætionem, quandoque expedit. Quætionem impedit, ut in Leuitico: *Anima, quæ iurauit, benefacere, & non fecit, peccat.* Nam apponenda dictio, scilicet, *carni.* Sic: *Anima, quæ iurauit malefacere, scilicet carnem affligere.* Quandoque subtracta nō impedit, ut hic: *Benedictus dominus Deus meus, scilicet, sit, uel est, intelligitur.* Quandoque fit additio dictionis, & tunc impedit quætionem, ut hic: *Populus pascuæ eius, & oues manus eius.* Hæc dictio, manus, apposita huic, scilicet, *oues, & hæc, scilicet pascuæ, huic scilicet populus, turbant.* Cum ecōuerso uideretur dici. Sed ideo transponit, ut idem intelligatur per has dictiones, oues, & populus: sic & hic: *In innocentia cordis, & intellectibus manuum: cum econuerso debeat dicere.* Quandoque apposita ex-

Psal. 18. b
Dicitio, Quia.
Psal. 3. b
Ioan. 18. b
Ioan. 13. b
Virg. 1. Æneid.
Psal. 44. a
Donec.
Mat. 1. d
Ps. 122. a
Heb. 3. c
Ps. 109. a
Disciplina in tribus consistit.
Hier. 17. c
Ioan. 1. b
Subtractio, & appositio dictionis.
Leu. 5. b
Psal. 94. b
Psal. 77. g

Alz Dei.
Allegoria aliquando prohibetur
Deut. 6. a
Allegoria unde sumitur.
Collecta in festo. Mar.
2. Reg. 22.
Hieronymi.

Exo.7.a pedit quaestionem, vt Dominus ad Moysen: Dedi te Deum Pharaonis, non simpliciter Deum, id est pra-

PSALMVS DAVID XVIII.

Dictio, Et Ioan.14.b Caeli enarrant gloriam Dei. Nota: Et, quandoque notat diuersitatem personarum, vt hic: Qui videt me, uidet & patrem meum. Qui, scilicet hic, notat substantiae identitatem: haec dictio, Et, personarum diuersitatem. Quandoque notat expositionem, vt hic: Diligam te Domine fortitudo mea. Tu es firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus: id est, quia liberator meus, sic ibi exponitur. Dies diei eructat verbum. Dies Christus, vnde hoc: Dominus ad discipulos: Duodecim sunt hora: diei, duodecim Apostoli, dies Christus. Dies, iustus, vnde Dies diuisus a nocte. Dies, vita praesens, vnde hoc: In diebus suis placuit Deo. Dies vita aeterna, ut hic: Melior est dies vna in atrijs tuis, super millia. Dies, tempus gratiae, vnde hic: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Dies, praecceptum siue lex, vnde: Peccator dicitur quatuoriduanus, quia quatuor leges transgreditur, scilicet legem naturae, legem Moysi, legem gratiae, pactum Dei in Adam, & in Leuitico, vbi praecipit hostiam oblatam, eadem, vel secunda die comedi, non tertia: quia scientiam duorum testamentorum debemus habere, non tertiam apponere. Dies, fides, vnde Apostolus: Sicut in die honeste ambulemus. Dies, cognitio, vnde sex primi dies significant cognitiones sex angelorum. Dies, nouum testamentum, respectu veteris, vt uita respectu mortis, vnde hic: Manserunt apud illium die illo, id est nouo testamento, & praesenti vita. In omnem terram exiit sonus eorum. Praeteritum, quandoque perfectum, vnde hoc: Credidi, propter quod locutus sum, id est, perfecte credidi, & hoc: Ego hodie genui te. Quandoque certitudinem, vnde hoc: Foderunt manus meas, & pedes meos: adhuc futurum erat. Sed pro certitudine praeteritum ponit pro futuro, vnde hoc: In omnem terram exiit sonus eorum, id est exhibit. Quandoque praeritionem, secundum quod dicitur, fuit, & non conuenit Deo. Quandoque significat prope futurum, quandoque longe futurum, vnde hoc: Domine ne tardaueris, in praesenti scilicet, uel in futuro, id est in tempore Antichristi. Vnde in principio Ezechiel exponitur, quod propheta est quandoque de longe futuro, quandoque de prope futuro. Quandoque significat perseverantiam, vt hic: Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Lex Domini immaculata, couertens animas. Lex enim Euangelij commendatur hic a sex: Ab auctore operis, vnde, Domini: A vitiatione erroris, vnde: Immaculata: Ab opere auctoris, vnde: Couertens animas. Nam iustificatio est opus solius Dei, & fit in Euangelio Dei, non in lege Moysi. A promissione, vnde: Testimonium. A promissionis impletionem, vnde: Fidele: A gratiae collatione, vnde: Sapientiam praestans paruulis. Nam Euangelium dat gratiam, non lex. Nota: genitiuus significat alicuius, aliquid esse, vt dantis vel habentis, unde hoc: Dominus narrant in scripturis populorum, & cetera. Scripturae sunt principes prophetarum, ut dantium: populorum, ut accipientium, & hoc: Lex Domini, ut dantis. Quandoque significat alicuius, ut permittentis, vnde hoc: Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Frigus, scilicet infidelitas, dicitur esse Dei, quia permittit: quandoque vt materiae, vt fides resurrectionis, id est, de resurrectione. Delicta quis intelligit? Quis, quandoque remouet generalitatem, ut hic, quasi nullus intelligit delicta omnia. Quandoque ponit singularitatem, vnde Dominus ad Iob: Quis dedit gallo sapientiam? id est, praedicare, quasi dicat, ego solus. Quandoque impossibilitatem, quandoque

A difficultatem, vnde hoc: Generationem eius quis enarrabit. Si de generatione aeterna exponatur, notat impossibilitatem: si de temporalis, difficultatem. Quandoque raritatem, vnde hoc: Quis putas est fidelis seruus & prudens? quasi dicat rarus. Quandoque admirationem, vnde Angeli occurrentes Domino ascendenti dixerunt: Quis est iste, qui uenit de Edom? Quandoque dubitationem, vnde Iudaei ad eum dixerunt: Quis es tu? Et dixit: Principium, qui & loquor vobis. Domine adiutor meus, & Redemptor meus. Dominus est dominus per potentiam, ecce Pater: Redemptor per humanitatem, ecce filius: adiutor meus per gratiam: ecce Spiritus sanctus.

PSALMVS DAVID XIX.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis. Memor sit omnium sacrificij tui. Est sacrificium altaris, scilicet corpus Christi, vnde Dominus in cena: Hoc facite in meam commemorationem. Est sacrificium proprium corporis, vnde Apostolus: Exhibeatis uosmetipsos hostiam uiuetem, Deo placentem, vnde hoc: Sacrificium Deo, spiritus contribulatus. Est sacrificium operis: nam in die iudicij, offeret unusquisque opera sua bona, vel mala Deo, vnde hoc: Venientes autem uenient cum exultatione. Memor sit omnium sacrificij, & cetera. Nota statum perfectionis, vnde hoc: Holocaustum tuum pingue fiat. Nam holocaustum, totum incensum: sacrificium, cuius tantum pars crematur. Augmentum gratiae, vnde hoc: Magnificabimur: Plenitudinem uiae, vnde hoc: Impleat Dominus omnes petitiones tuas. Consummationem patriae, vnde hoc: Saluum me fecit. Hi in curribus, & hi in equis. Auaritia in curru uehitur: cuius sunt quattuor rotae, scilicet inhumanitas, pusillanimitas, contemptus Dei, obliuio mortis. Duo sunt equi, scilicet, tenacitas & rapacitas. Auriga est amor habendi. Nam auaritia est auara, & uo solo est contenta, scilicet uictore. De hoc curru dicitur: Vae, trahitis iniquitatem in funiculis uanitatis, & quasi uinculum, scilicet uehiculum plaustrum, peccatis. Et hic nota, quando Romani aliquem recipiebant, qui subiugauerat Romanis regionem, recipiebant cum triumpho in curru. Et triumphus dicitur, quasi trium sonus. Nam Romani in tres partes diuiduntur, in milites, in senatores, in populum. Et quando quis cum honore recipiebatur, tres dies sollempnizabantur, & inde dicitur triumphus, quasi trium sonus.

PSALMVS DAVID XX.

Domine in uirtute tua latabitur, rex, & super salutare tuum. Christus dicitur salutare patris: non quia sanet patrem: sed quia per ipsum sanat pater. Vnde iste dicitur medicus regis, non quia sanet regem, sed quia rex mittit eum ad sanandum alios. In misericordia altissimi non commouebitur. Con, quandoque significat aliquid ex toto, vt hic: Maledictus homo, qui confidit in homine, id est, qui confidit ex toto. Non enim malum est ponere spem in homine, sed non ex toto. Quandoque pluralitatem personarum, vnde hoc: Complaceat tibi Domine, id est, patri, & filio cum Spiritu sancto. Cum, notat Trinitatem, Trinitas unitatis essentiam. Quandoque pluralitatem rerum, vt hic: Contritio & infelicitas in uis eorum, id est, cum tritio, quasi cum alijs illi punientur. Quandoque pluralitatem partium, vnde hoc: In furore tuo conturbabis eos, id est in corpore, & in anima. Vnde confessio dicitur, quasi simul factio, scilicet, oris & cordis. Deuorabit eos ignis. Sunt portae mortis, sunt portae quinque, scilicet sensus corporis, sunt portae aeternitatis. De primis, & ultimis dicitur: Qui exaltet me de portis mortis, & colloca me in portis filiae Sion. De medijs, hoc: Attollite portas principes uestras,

Psal.17.a Heb.2.c Ioan.11.a Gen.1. S.Greg. lib. 4. Moral. c. 10. & 11. Dies. Eccli.44.c Psal.83.c 2. Cor.6.a Ioan.11.e Leu.19.a Rom.13.a Gen.1.e Ioan.1.e Ps.115.a Psal.2.b Psal.21.d Psal.39.d Ioan.16.d Comendatio Euan gelij. Iustificatio. Genitiuus significat alicuius esse. Psal.86.b Ps.147.b Dictio, Quis. Iob 38.d

Isa.53.c Mat.24.a Isa.63.a Ioan.8.d Hier.1.c Iob.29.b Iob.30.c Potentia Dei. Psal.125.b Auaritia curru, & auriga. Isa.5.e Triuphus. Christus salutare. Particula, Con. Hier.57.4 Psal.39.c Psal.13.c Portae diuersae. Psal.9.b Psal.23.b

Aras, & cetera. Quandoque sensus erigit, qui eos ad Deum extollit, & sic principes, scilicet, quilibet fidelis eleuat portas Domini, contemplando, & sic in mentem intrat Rex gloriae, scilicet Christus. Mediae autem habent ingressum, & regressum: extreme tantum ingressum. Nullus enim a patria exit, vel inferno: nam omnia uestigia sunt aduersum spectantia in illa, retrorsum nulla. Ex extremis ciues non exeunt: ex medijs quandoque exeunt ciues, & intrant. Haec autem quandoque patent ad Austrum: quandoque ad Aquilonem. Si ad Austrum tendunt, ad portas aeternitatis. Nam Auster calidus & humidus, & calor est amicus naturae. Si patent ad Aquilonem, tendunt ad portas mortis. Nam ab Aquilone pandetur omne malum. Et Aquilo est frigidus, & congelat fluentia gratiae. Per portam bona actio intelligitur, vnde Iob: Cum procedebam ad portam ciuitatis, parabant mihi cathedra. Nam sicut per portam intratur ad ciuitatem, ita per bonum opus ad patriam. Quandoque notatur facultas peccandi & habilitas, vnde Iob: Quia ianua aperta, irruerunt super me. Glossa: Nam cum perueris hic potestas datur, quid aliud, nisi ianua erroris eis aperitur? Exaltare Domine in uirtute tua. Potentiam Dei ostendit, ubi dicit: Domine, quae consistit in duobus, in altitudine, vnde: Exaltare: Et in fortitudine, vnde: In uirtute tua. His duobus duo reddit, altitudini, mentis hilaritatem, vnde: Cantabimus: fortitudini, bonam operationem, vnde: Psallemus: bene distinguit. Nam altitudo est in mente, vnde: Altum est cor hominis: Sic est fortitudo in operatione.

PSALMVS DAVID XXI.

Psalmi de passione. Ioan.11.e Gen.31. S.Greg.1. Reg. 10. 6. Mor. 28. & hom. 14. in Ezech. Luc.10.8 Gen.29.d Ioan.11.e Iustus tripli ci causa non exauditur. 1. Reg.15.c Mat.20.c 2. Cor.6. In oratione tria attenduntur. Paronomasia. Psal.123.b S. Bon. To. 1.

In te confisi sunt, & non confusi. Sic enim habetur in Hebraeo. Deus Deus meus. Repetitio. Verba delictorum meorum, id est eorum, qui sunt mei, vel delictorum meorum. Tres legimus cruces, prima latronis desperatis, secunda latronis confitentis, tertia Christi poenam sine culpa sustinentis. Et hoc secundum tria genera hominum. Quidam enim macerant carnem pro peccato, & non prodest, quia non poenitent. Alij macerant carnem pro peccato, & prodest, quia poenitent. Alij nullum peccatum habentes, poenam sustinent. Prima ergo crux fuit diaboli: secunda cuiuslibet iusti: tertia Christi. Prima malitiae, secunda poenitentiae, tertia gloriae. Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre matris meae. Triplici de causa transferimus ad allegoriam: causa impossibilitatis, vt de lepra barbae, vel vestis. Non enim hoc ad litteram potest exponi: & propter indecentiam, vnde hoc: Non alligabis os bouis triturantis. Nam Apostolus dicit: Numquid cura est Deo de bobus? Quasi dicat: non est cura ei dare praeccepta de bobus: Sed super hoc Vergilius. Est ergo allegorizandum: Non alligabis os bouis triturantis, id est, praedicatorum. Potest enim quaerere subsidium a subditis, propter maiorem uitae utilitatem, vnde hoc: Ne fraudes societatem. Nam cum omnibus pateat, hoc esse peccatum, transferimus ad allegoriam, id est, ne fraudes societatem Spiritus sancti, qui uult te adducere ad caelestia. Quoniam tribulatio proxima est. Proximus, siue appropinquans, diuersis modis accipitur. Dicitur enim proximus loco, & tempore, vnde hoc: Tribulatio proxima est, scilicet tempore. Et tribulatio propria erat loco, id est carni, quae dicitur proxima, vnde hoc: Nulla pestis efficacior, quam familiaris inimicus, scilicet caro. Proximus in similitudine, siue actionis imitatione, sicut dicitur bonus esse similis Deo, unde Cato: Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere. Proximus, scilicet natura, vnde hoc: Elongasti a me amicum & proximum. Proximus beneficijs, vt Samaritanus vulnerato, qui ei contulit beneficium, vnde uersus: Tempore, mente, loco, natura, gente, propinquus. Sub mente sunt, conformitas & beneficijs. Quoniam circumdederunt me canes multi. Canes quandoque dicuntur Iudaei, vt hic. Quandoque Idolatrae, vnde hoc: Nolite sumere panem filiorum, & dare canibus. Quandoque dicuntur Haeretici, vt hic: Non est dandum sanctum canibus, & margaritae porcis. Quandoque praedicatorum, vnde illud: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Tribus modis solet tumor fanari: emplastro, exemplo boni operis: unguento, uerbo consolationis: ferro, disciplina correctionis. Neque desepit deprecatione pauperis. Oratio de bonis adipiscendis: deprecatio de malis uitandis, sed aliter assignatur differentia. Nam solent assignari quattuor partitiones Missae. Prima pars a principio usque ad sacramentum, & dicitur deprecatio: ab illa hora usque ad Agnus Dei, est secunda pars, & dicitur oratio: illud, quod post canitur a sacerdote, est tertia pars, & dicitur postulatio: illud, quod respondetur in fine, scilicet Deo gratias, est ultima pars, & dicitur gratiarum actio. Tu autem Domine ne elongaueris auxiliium tuum a me. Aliquis liberatur a morte per euasione, vt vi per vim: vel per carnis depositionem, vnde hoc: Anima nostra sicut passer. Et illud: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Per carnis resurrectionem, vt Christus, quando resurrexit. Apud te laus mea. Christus dicitur habitare in Patre per identitatem naturae: in carne, per identitatem personae: in bonis, per conformitatem, sicut dicitur ignis esse in ferro, & ferrum in igne, quando rubeum est, & quasi conforme est igni, vnde uersus: In Patre, carne, bonis, habuit sapientia Patris. Apud te laus. Christus in communi, & omnibus uidentibus, passus est, vnde Papa, quando sumit corpus Christi in Missa, sumit, omnibus uidentibus. Nam sedens

Cruces tres. Trium hominum genera. Triplex causa allegoria. Deut.25.a 1. Cor.9.b 1. Tim.5.c Vergilius in Georg. Proximus. Ps.21.c Cato in Paraphrasi 1. Psal.87.c Luc.11.e Canes. Mat.11.c Mar.7.c Mat.7.a Psal.67.c Tumor tripliciter sanatur. Partes Missae. Ps.123.b Rom.7.d Papa quare sedens com munitet.

Passio Christi cena. sedens in cathedra conuertit se ad populum. *Edent pauperes & saturabuntur.* Hic dicitur passio Christi cena: nam sicut cena in vespere, vel in fine diei sumitur, ita in vespere, scilicet in fine mundi, passus. *Vivent corda eorum.* Est vita quadruplex, scilicet naturæ, unde hoc: Siue viuimus, siue morimur, Domini sumus. Est vita gratiæ, unde hoc: Iustus ex fide uiuit. Est vita culpæ, unde hoc: Vidua, quæ in delicijs est uiuens, mortua est. Est uita gloriæ, unde hoc: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum Deum uerum, & quem misisti, Iesum Christum. Nō habes auxilium infra te, nec extra te, nec intra te, sed supra te. Infra, idest in carne, unde dicitur: Caro fenum: intra, in anima, unde: Aruit cor meum, idest, anima. Extra te, in mundo, unde dicitur: Terrena inhabitatio deprimit sensum, multa cogitantem. Supra te auxilium habes, unde: Auxilium meum a Domino.

PSALMVVS DAVID XXII.

Ex editione Græca. **D**ominus regit me, et nihil mihi deerit. Dominus pascit, secundum aliam litterā. Paitus, quo Christus pascit, in duobus, in uitatione inopia, unde: Nihil mihi deerit: in adeptione sufficientiæ, unde hic: *In loco pascuæ, ibi me collocauit.* Sed hæc sufficientia consistit in duobus, in susceptione sacramenti, unde hoc: *Super aquam refectionis educauit me.* In obseruatione mandati, unde hoc: *Deducit me super semitas iustitiæ.* Hæc duo sunt necessaria ad salutem animæ, & neutrum sine alio sufficit. Ergo hic cibus sanatus: Est Babylon peccatorum, pœnarum, primorum mortuorum: a prima exeundum, in secūda commorandum in bono, contra tertiam clamādum. De prima: Fugite de medio Babylonis, & hoc: In Babylonē descendens, & ex ea liberaberis. De secunda: Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus. De tertia: Cecidit Babylon, & cetera. *Virga tua, & cetera.* Multa sunt genera uirgarum. Est enim uirga ultionis, est uirga correctionis, uirga consolationis, uirga directionis, uirga fructificationis, & est uirga uirtutis. Prima est seruorum, secunda filiorum, tertia mæstorum, quarta Prælatorum, quinta iustorum, sexta cōditoris uniuersorum. De prima dicitur: *Virga furoris mei Assur: de secunda: Percute filios: de tertia: Virga tua & baculus tuus: de quarta: Virga directionis, uirga regni tui: de quinta: Egredietur uirga de radice Iesse: de ultima: Virgam uirtutis tuæ emittere Dominus ex Sion.* Domini mater fuit uirga ultionis, in antiqui exactoris actione. Nota, hoc pronome, ipse, proprie notat notabilitatē, tum in bono, tum in malo: & immutabilitatem, tum in bono, tum in malo. Notabilitatem in bono, ut hic: Ipse autem sciebat, quid esset facturum, idest, notabiliter. Notabilitatem in malo, ut hic: Ipse cognouerūt uias meas, idest, notabiles. Immutabilitatem in bono, ut hic: In pace, in idipsum dormiam, & requiescam: in malo, ut hic: Ipse uero considerauerunt, & inspexerunt me, idest immutabiles in malo perseverantes. Hoc autem, ipsi, immutabilitatem & notabilitatem in bono. *Impinguasti in oleo caput meum.* Ebrietas alia spiritalis, alia corporalis: corporalis ex nimia uini repletione: spiritalis, alia Dei, alia diaboli: Dei, quando quis oblitus est terrenorum, mente raptus ad superna, quæ dicitur apothosis, idest deificatio. Ebrietas diaboli dicitur, metamorphosis, idest mutatio a bono in malum, uel a malo in peius.

Ebrietas duplex. **Ebrietas diaboli.** Psalmi sex nomine sabbati inscribuntur. *Psalm. 47. Psalm. 80. Psalm. 91.*

PSALMVVS DAVID XXIII.

Domini est terra, & plenitudo eius. Sex sunt psalmi, qui nomine sabbati intitulantur. Primus est hic: secundus, Magnus Dominus & laudabilis nimis: tertius, Exultate Deo adiutori nostro: quartus,

Bonum est confiteri Domino: quintus, Dominus regnauit, decorem indutus est: sextus, Deus ultionum Dominus. Sabbatum dicitur pro tempore. Dies dicitur septima, in qua legitur Deus quiescisse: & Septimana, unde Pharisæus: Ieiuno bis in sabbato. Sollemnitatis, quam obseruabant Iudæi. Nota, Dies prima dicitur Dominica, idest dies Domini duplici de causa, scilicet, uel quia ea die Dominus incepit creare mundum. Tunc enim incepit esse creatura, cui dominaretur, uel quia ea die innotuit esse Dominus, scilicet in resurrectione. Tunc enim innotuit Dominus infernorum, quia uectus ferreo confregit: mortuorum, quia multa corpora sanctorū, qui dormierant, surrexerunt: & uiuorum, unde Dominus: Data est mihi omnis potestas, & cetera. Nota, quod prima dies dicitur dies solis, quia prima hora eius attribuitur lunæ, & sic de alijs. Sic prima dies Domini dicitur, quia prima hora illius diei innotuit esse Dominus Iesus Christus: quia prima hora diei surrexit, unde hic: Mane, prima sabbati surgens Dei filius. *Parasti in conspectu meo mensam.* Nota, quattuor sunt mensæ, quæ reperiuntur, quarum una, sacra scriptura est, & quattuor pedes in ea, idest quattuor modi exponendi sunt: Historia, Allegoria, Tropologia, Anagogia. Et in hac mensa quattuor ponuntur, scilicet panes, carnes, pisces, uinum. Panes pro Historia, carnes pro Allegoria, pisces pro Tropologia, uinum pro Anagogia exponuntur. Historia est in dictis, ut de hoc, quod dicitur populus Israel de Aegypto liberatus. In factis, ut de tabernaculo in testamento sancto. Allegoria, in rebus, uel in uerbis mysticis. In uerbis, ut ibi: Egredietur uirga de radice Iesse. In rebus, ut populus per sanguinem agni de Aegypto liberatus, significat Ecclesiam sanguine Christi saluatam a diabolo. Tropologia est in uerbis apertis, uel figuratis. Apertis, ut ibi: Filioli mei non diligamus uerbo, neque lingua, sed ore & ueritate: figuratis, idest obfcuris, ibi: Omni tempore uestimenta tua sint candida. Sic Anagogica expositio in uerbis manifestis, uel obfcuris. Apertis, ibi: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Obfcuris, ibi: Beati, qui lauant stolas suas, & qui per portam intrant ciuitatem. Ecce unaquæque expositio in duobus consistit. Hoc dicit Beda super Exodum. *Nec iurauit in dolo.* Iuramentum dicitur esse illicitum pro persona, quando monachus iurat sine consensu abbatis: uel pro negatione, quando de re illicita: uel pro tempore, quando in quadragesima: per modum iurandi, quando inordinate iurat. *Attollite portas principes uestras.* Aliquid dicitur tolli, per translationem, unde hic: Tollit Dominus Adam de medio paradisi: per eleuationem, unde hoc: Elias, si uideris, quando tollar, dabo tibi quod uis. Per remissionem, unde hoc: Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, & cetera. Nota, Christus sublatus fuit a Iudæis hora sexta: qui est alpha, & omega, idest principium & finis. Vnde in illa septimana tribus diebus, quibus Christus iacuit in sepulchro, subtrahitur principium horarum, scilicet Deus in adiutorium meum intende, & finis, scilicet orationis.

PSALMVVS DAVID XXIII.

Ad te leuavi animam meam. Est populus uitiatorum, unde hoc: In exitu Israel de Aegypto, & cetera. Est populus iustorum, unde hoc: Anima, quæ circumcisa non fuerit, peribit de populo hoc. Est populus Iudæorum, appropriato uocabulo, ut hic: Popule meus, quid feci tibi? Nota: Erigi ad Deū, quandoque in sacra scriptura, libero arbitrio attribuitur, & hoc aperte, ne homo prætenderet excusationem, ut per liberum arbitrium nullus possit facere bonū, ut hic. Quandoque attribuitur soli gratiæ, ne homo superbiat contra Deum, si diceretur per liberum arbitrium

Psalm. 92. Sabbathum. **Gen. 1.** Luc. 18. c. Dies Domini. **Psalm. 106. c.** Mat. 27. c. **Mat. 28. d.** Mat. 28. a. Mēse quattuor. **Exod. 14. g.** **Isa. 11. a.** **Exod. 2. a.** **1. Ioan. 3. d.** **Eccl. 9. b.** **Mat. 5.** **Apo. 2. 2. c.** **Iuramentū quot modis illicitum.** **Tolli quot modis.** **Gen. 3. d.** **3. Reg. 4. b.** **Ioan. 1. d.** **Initium & finis horarum nō dicitur triduo hebdomadæ sanctæ.** **Populus triplex.** **Psalm. 113.** **Gen. 17. c.** **Mich. 6. a.** **Erigi ad Deum.**

Psalm. 5. b. bitrium posse surgere, unde hoc: Dirige in conspectu tuo uiam meam. Quandoque gratiæ, & libero arbitrio simul, unde Apostolus: Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum. *Vias tuas Domine demonstra mihi.* Tria enim petit, qui hæc loquitur, manifestationem, scientiam, & discretionem. Manifestationem in præceptis, scientiam in consilijs, discretionem in ueris. Demonstratur præceptum, quasi ad oculum, ecce uia: docet consilium, quasi ad intellectum, ecce semita: *Dirige me in ueritate,* quasi ad discernendum, & bene distinguendum. Nam præcepta sunt manifesta, consilia occulta, uera ad discernendum sunt ambigua. *Reminiscere.* Nota, Imperatiuus quandoque imperatiue ponitur, ut hic: Dilige proximum tuum, sicut teipsum. Quandoque deprecatue, ut hic: **Psalm. 75. b.** Quandoque hortatiue, ut hic: **Mat. 19. c.** **Ioan. 13. c.** **Mat. 6. b.** Quandoque permissiue, ut hic: **Mat. 6. b.** Quandoque ponitur pro optatiuo, ut hic: Sanctificetur nomen tuum. Non quia hæc uox optatiui, scilicet quia ponitur sine, utinam. *Secundum misericordiam tuam memento mei.* Deus dicitur uidere, pro punire, ut hic: Vultus autē Domini super facientes mala: Et, pro misereri, unde hic: Oculi Domini super iustos. Nam dicitur uidere peccatum, id est punire: uidere hominem, pro misereri, & uidere pro cognoscere, unde hoc: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant ualde bona. Et uidere pro gratiam habere, unde hoc: *Vide humilitatem meam. Innocentes & reuerti adhaeserunt mihi.* Hoc nomen, corpus, octo modis accipitur. Significat enim Christum, unde hoc: Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ, id est, Christus, fuerunt congregati & sancti. Quandoque perfectionem, unde hoc: In quo habitauit plenitudo diuinitatis, corporaliter, idest perfecte, ut dicit Apostolus. Quandoque defectum habet, & mortalitatem: **Rom. 7. d.** **Mat. 6. c.** **Rom. 7. d.** **1. Cor. 16. d.** **Isa. 9. a.** **Act. 5. c.** **1. Cor. 12. b.** **1. Cor. 6.** Quandoque bonorū operum congeriem, unde hoc: Si oculus tuus fuerit simplex, idest deuotus, & totum corpus tuum lucidum erit, idest opera. Quandoque congeriem malorum operum: ut hic, secundum vnam expositionem: Infelix ego homo, quis meliberabit de corpore mortis huius? Quandoque coniugem, unde hoc: Qui fornicatur in corpus suum, ut hic fiat distinctio, peccat. Vel qui fornicatur in corpus, idest in coniugem, peccat, idest contra honorem coniugis. Quandoque Ecclesiam triumphantem: & illius corporis umbra est Ecclesia militans, unde hoc: **Isa. 9. a.** **Act. 5. c.** **1. Cor. 12. b.** **1. Cor. 6.** Quandoque Ecclesiam militantem, unde hoc: Nos sumus vnus spiritus, & vnum corpus cum Deo. Quandoque temporalia, unde hoc: Qui fornicatur, idest, qui a Deo recedit, in corpus suum peccat, idest per temporalia distrahitur, & ita potest exponi moraliter.

PSALMVVS DAVID XXV.

Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Scilicet uellem scire, qualis sum, sed de me uera discernere nō possum. Nam amor priuatus, quem habeo erga me, aufert mihi de me meū iudicium. Ergo, *Iudica me.* Quid dicis de te? Ego sum ueritas: quod ego dicere nō possum, quia omnis homo mendax, Ergo, *Iudica me.* Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Tu intus eras, & ego foris: & idcirco te audire non poteram, sed iam intus sum, obseruans illud: Præuaricatores redite ad cor. Loquere Domine, paratus sum audire, quid loquatur in me Dominus Deus. Nota, Quidam sunt extra, per cogitationem, alij per dilectionem, alij per vtrumque. Nam qui uanitatē cogitat, quamuis non amet,

extra est, per cogitationem: qui amat uanitatē, & tamen non cogitat sepe, extra est, per dilectionem: qui eam amat, & cogitat, extra est per dilectionem, & cogitationem. Sic aliquis dicitur intus tribus modis. Ergo, *Iudica me,* quia intus sum. *Nam in innocentia mea ingressus sum:* sed ignosce mihi, quia innocentia erat, secundum meum arbitrium: sed uera forsitan non erat, secundum tuum iudicium. Ergo, *Iudica me: quia in innocentia mea ingressus sum.* Sequitur: *In Domino sperans non infirmabor.* Adam intus erat, & sanus erat, sed sanitatem non seruauit, quia non in Domino sperauit. Diabolus non solum in intimis, sed etiam in summis bonis conditus erat, sed infirmatus est, quia in potentia sua sperauit. Vterque eiectus & infirmatus: Ego autem *in Domino sperans, non infirmabor.* Sequitur: *Proba me Domine, & tenta me.* Duo sunt facienda, declinare mala, & bona facere. *Proba me,* utrum paratus sim ad mala uitanda: *Proba,* per aduersa: *Tenta,* per prospera. Duo sunt, quæ faciūt perfectū, uirtus, & Sapientia. Vtrumque uolo. Per probationem proficimus ad uirtutem: per tentationem ad sapientiam: ut vtrumque habeam, *Proba, & tenta me.* Sequitur: *Vre renes meos, & cor meum.* Scio, quia concupiscentia aliquando surgit ex carne, aliquando ex mente. Ad extinguendam pruriginem carnis, *Vre renes.* Ad extinguendum desiderium cordis, *Vre cor:* Vre carnem igne tribulationis. Vre mentem igne compunctionis: Ideo, *Vre renes meos, quoniam misericordia tua ante oculos meos est: & complacui in ueritate tua.* Non mea fortitudine, sed tua misericordia cōfido. *Quia misericordia tua ante oculos meos,* scilicet oculum prouidentiam, & oculum intelligentiam: qui uterque figuratur in te. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in ueritate tua,* id est, in promissione tua. Nam scio, quia uerax es, in promissis tuis. Sequitur: *Non scio cum concilio uanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo.* Odiui ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo. Tria sunt, quæ odit Deus, uanitas, iniquitas, & malignitas: & quantum est, quod detestatur, idest, impietas. Vanitatem persequatur nimis amor sui: iniquitatem infert inordinatus amor mundi: malignitatē generat odiū populi: impietatem nutrit contemptus Dei. Curis carnis increbrescere, uanum: in gloria mundi ceteros uelle præire, iniquum: inimicitias in proprijs exercere, malignum: contra Deum superbire impium. Propheta uolēs illa quattuor uitare, dixit: *Non sedi cum concilio uanitatis, & cetera.* Sequitur: *Lauabo inter innocentes manus meas.* Gemina manus, geminum opus iustitiæ & misericordiæ, idest: Exercebo me in hoc opere, uidelicet: *Lauabo inter innocentes manus meas: Et circumdabo altare tuum Domine.* Ita ut primum uelum, & secundum transeam, & intrem in sancta, & in sancta sanctorum. Intrat primum uelū, introibo ad orationem secretam. Intrat secundum, ad contemplationis arcanum. *Proba me Deus.* Nota, Nostras passionēs Deo attribuimus per figuram, quæ dicitur Anthropopathos, idest, hominis conuersio: & hoc fit quinque modis: Vt, cum Deo attribuitur, quod facit per aliquem, qui dicitur irasci, quia irascitur per aliquem fidelē: uel in aliquo, cum dicitur facere, quod permittit, ut: Indurauit Deus cor Pharaonis. Vel dicitur facere quod fecit, ut: Vocauit lucem, idest uocari fecit. Vidit cuncta, quæ fecit. Vel cum uidetur aliud facere, quod non fecit, ut hic: Heli, Heli, quare dereliquisti me, uidebatur Pater dereliquisse filium. Vel propter concomitans, siue sit antecedens, siue consequens, ei aliquid attribuitur. Vel dicitur irasci, cum punit, quia poena solet sequi iram in naturalibus. Vel cum dicitur diligere aliquid, uel aliquem, quia prædestinat, & remunerat, uel apponit gratiam, uel conferuat in esse. Hæc sunt concomitantia dilectionem. *Vre renes meos, & cor meum.* Est ignis Deus,

Duo facienda. **Concupiscentia.** **Tria sunt, quæ Deus odit.** **Gemina manus.** **Anthropopathos.** **Exo. 10. g.** **11. d.** **Gen. 1. a.** **Psalm. 21. a.**

Deut. 4. d Deus, unde Moyſes: Deus noſter, ignis cōſumens eſt. **Luc. 12. f** Eſt ignis, Spiritus ſanctus, unde hoc: Ignē veni mittere in terram. Eſt ignis, charitas, unde hoc: Ante faciem eius erat ignis. Ignis, luxuria, unde hoc: Iuvenes eorum comedit ignis. Eſt ignis, pœna, unde: In iudicio ignis præcedit eum. Eſt ignis, fermo diuinus, unde hoc: Ignitum eloquium tuum vehementer. Eſt etiam ignis, ſpiritus, unde hoc: Qui facis angelos tuos ſpiritus, & cetera. *Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt, & complacui in veritate, & cetera.* Miſericordia Dei eſt, qua parcit: veritas, qua corrigit. Per miſericordiam pœnitentes ab indulgentia non repellit: per veritatem Dominus peccata puniens, cauſam noſtram, non perſonam, reſpicit. Qui vult ſaluari, vtrumque habeat, ſicut Propheta. Sequitur: *Vt videam voluntatem Domini.* Voluntatē enim Domini videre, eſt veritatem agnoſcere, templum viſitare, veritatem diligere, vtrumque habeamus. *Non ſedi cum concilio vanitatis.* Vanitas eſt in verbis, unde hoc: Vana locuti ſunt, vnuiſque ad proximum ſuum. Eſt vanitas in factis, unde hoc: De vanitate in idipiſum: Et illud: Euanuerunt in cogitationibus ſuis. Eſt vanitas in homine ipſo, unde hoc: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Nam homo eſt vanitas, quia corruptibilis. *Circumdabo altare.* Altare eſt crux, vel dicitur crux, propter duo, ſcilicet propter altitudinem, & immolationem, quaſi alta Ara, unde hoc: In ara crucis torridum. Quandoque ſignificat mentem, vt hic: quandoque incarnationē, unde hoc: Altare de terra facietis mihi, ideſt Chriſtum credetis natum de terra, ideſt de virgine Maria. Quandoque Deū, unde hoc: Introibo ad altare Dei, & ſequitur, exponendo: ad Deum qui iuſtificat iuuerum meam. Quandoque æternam gloriam, unde hoc: Conſtituite diem ſolemneſ, & cetera. Quandoque corpus Chriſti, unde Apoſtolus: Habemus altare, de quo edere non habemus poteſtatem, niſi qui tabernaculo deſeruiūt. Sacrificium primum cœleſtis Eccleſiæ, ſecundum militantis Eccleſiæ. Quandoque orationem, tum vocis, unde: Altare holocauitorum, quod erat ſub dio: tum cordis, altare incenſi, quod erat inter velum, unde Apoſtolus: Orabo ſpiritu, orabo & mente.

F E R I A S E C V N D A .

PSALMVS DAVID XXVI.

Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quē timebo? Dominus dat ſcientiam, unde: Dominus illuminatio. Sed, ne ſcientia inſlet, dat virtutem, unde: Salus mea. Et ne amitrat, dat proteccionem, unde hoc: Dominus protector vite mee. Dat ſecuritatem, unde hoc: A quo trepidabo? Vnde Apoſtolus: Certus ſum, quod neque mors, neque vita. Nota: Anaphora eſt, vt dicit Beda, cum eadē dictio ſæpe in principio diuerſorū uerſuū repetitur, vt hic: Dominus illuminatio mea: Dominus deſenſor vite mee. Vel quando in eodē uerſu eadem dictio repetitur, ut hic: Vox Domini, & cetera. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini conſringentis cedros. *Psalmus Dauid, priuſquam liniretur.* Nota: poſt primam uſtionem, quam homo accipit in baptiſmo, antequā ſecundam habeat in cælo, recipit perturbationem: & ad hoc ſignificandum, in ſabbato Paſchæ, poſt alleluia, ſequitur tractus. Nota: eſt paries corruptionis, ſcilicet caro, unde hoc in Cantico ſponſæ: En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum. Eſt paries, fidelis populus, unde dicitur, quod duo parietes uenerunt ad vnum lapidem angularem. Eſt paries hypocriſis, unde dicitur: Paries dealbatus: Anima quandoque dicitur ratio, unde dicitur: Sicut adipe & pinguedine repletur anima mea. Quandoque ſenſualitas. Et anima mea & ueter meus, ideſt ſenſualitas, & caro. Quā-

doque voluntas, unde hoc: Ne tradideris me in animas tribulantium. Quandoque ſuauiſ, unde ſic ſolet exponi hoc: Diliges Deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ideſt ſuauiſ. Quandoque quod ualde diligitur, unde hoc: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. *Et uſitem templum eius.* Vnde hoc: Soluite templum hoc, ideſt corpus: & illud: An neſcitis, quoniam membra ueſtra templū ſunt Spiritus ſancti? Quādoque mūdus, unde Iſaias: Et ea, quæ ſub ipſo erant, ideſt opera mundi. Quandoque iuſtus, unde: Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis uos. Quandoque cælum, unde Dominus: Exaudiuit de templo ſancto ſuo. Hic autem accipitur pro iuſto, & pro cœleſti Hieruſalem. *In petra exaltauit me.* Nota: Chriſtus dicitur petra, lapis, ſaxum. Petra enim dicitur, quod frangi poteſt: ſaxum, quod frangi non poteſt, unde: Chriſtus mortalis, dicitur petra: immortalis, dicitur ſaxum, unde hoc: Suſerunt mel de petra, oleumq. de ſaxo duriffimo, ideſt miracula de Chriſto mortali; Spiritum ſanctum, de eo immortalis. Nota iterum differētiam inter lapidem, & petram. Nam lapis eſt paruus & politus: Petra, magnus & rudis. Chriſtus ergo poteſt dici petra, quia conteret in iudicio inimicos ſuos. Et ante paſſionem poteſt dici petra, ideſt non politus paſſione: in quo mortalitatem depoſuit. Lapis autem, quia paruus natus, & humilis. Vnde dicitur, quod lapis ille prius paruus, poſtea creuit in montem magnum. Et poteſt dici lapis poſt paſſionem, in qua fuit politus. *Exaudi Domine uocem meam.* Nota, quod triplex labor eſt in præſenti, ſcilicet, intelligentiæ, pœnitentiæ, ſuſtinentiæ. De primo: In labore & ſudore uerſeris pane tuo. Nam tenebroſa eſt aqua in nubibus aeris. Nam ſacra ſcriptura cum difficultate intelligitur. De ſecundo: Laboraui in gemitu meo. De tertio, ut hoc: Laboraui ſuſtinens. Nota: Clamor, integritas cordis, unde: Clamaui in toto corde meo. Eſt clamor materialis, unde hoc: Clama, ne ceſſes, exalta uocem tuam. Eſt clamor mentis, ut Suſannæ, & Moyſis. *Ne declines in ira a ſeruo tuo.* Deus declinat a quibuſdam in ira, quando non corrigit, unde hoc: Zelus meus reſceſſit a me: quandoque, quod nō damnat, unde hoc: Recedite a me omnes, qui operamini iniquitatem. Quandoque declinat in miſericordia, quando exponit eos tormētis, unde: Vt quid dereliquiſti me? Et hoc: Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos. Declinat in miſericordia, quando permittit peccare, ut ille fortior ſurgat, vt in Petro. Propheta docet patientiam, unde hoc: *Expecta Domine:* Fortitudinem, unde: *Viriliter age.* Conſolationem, unde hoc: *Confortetur cor tuum.* In omnibus hiſ perſeuerantiam, unde hoc: *Suſtine Dominum,* ſupple perſeueranter, ſic & hic exponitur.

PSALMVS DAVID XXVII.

Ad te Domine clamabo. Chriſtus dicitur caput noſtrum, quia eſt cum corpore eiufdem nature, unde dicitur: Emmanuel, ideſt nobiſcum Deus, & quia ſupereminet, unde hoc: Eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos. Et quia cetera membra regit, unde hoc: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra. Et quia plenitudinem habet ſcientiæ, & donorum, unde hoc: Super eum requieuit ſpiritus, ſcilicet ſpiritus ſapientiæ, & cetera. Et nos de plenitudine eius omnes accepimus. Nam vnquentum a capite ſuo ad ueſtimentū eſuſum. *Exaudi domine uocem deprecationis mee.* Nota: Oratio de bonis adhibendis, deprecatio de malis remouēdis, vel deprecatio, quaſi deorfum precatio, & fit ad hominem, & oratio ad Deum. Item deprecatio ualida, & oratio aſſidua, unde hoc: Exaudi Domine orationem meam, cum deprecor, ideſt ualde precor. Primo eſt remotiuum, ſecundo remiſſiuum, tertio intentiuum. *Dum extollo manus*

Psalm. 26.
Mat. 22. d
Act. 4. f
Ioan. 2.
1. Cor. 6. d
2. Cor. 6. d
Psalm. 17. a
Chriſtus dicitur petra, lapis, ſaxum.
Deut. 32. b
Lapis. Petra.
Dan. 2. e
Gen. 3. d
Psalm. 17. b
Sacra ſcriptura difficilis.
Psalm. 6. a
Iſa. 1. d
Clamor quatuorplex.
Psalm. 118.
Iſa. 58. a
Deus quando in ira declinat.
1. Reg. 28. c
Psalm. 6.
Psalm. 21.
Psalm. 59.
Mat. 1. d
Psalm. 8.
Mat. 28. d
Iſa. 11. a
Ioan. 1.
Oratio. Deprecatio.
Psalm. 16. a

Deus in cælo. Nota, Deus dicitur eſſe in cælo, non pro dignitate elementi, ſed quia omnia ſuum ordinem ſeruant: Veritas tua ſemper eſt in cælo. Primus conſuſus ordinis, ſcilicet diabolus, a cælo in terram deiectus manſit in terra, ſcilicet in hoc maligno aere: & in hac terra ordinem mutauit. Si enim in cælo poſt peccatum remanſiſſet, etiam ibi ordinem mutaſſet. Ideo ibi Deus dicitur habitare, ubi ordo ſeruat: non in terra, ubi ordo confunditur. Nota, Cum oramus uertimus nos ad Orientem, quia Dominus aſcendit ſuper cælos ad Orientem. Vel myſtice: Orientia ante oculos, occidentia poſt tergum debemus habere: quod repræſentatur, cum quis orat, quia facie ad orientē, dorſum ad occidentem uertit. *Benediſtus Dominus, quoniam exaudiuit uocem meam.* Quidam dicunt, quod benedicere alicui, eſt benedicere ad uilitatem eius. Vnde Berengarius cōſtituit dicēdum, Benedicamus Dominū, & nō Domino: quia non ad uilitatē eius ſit benediſtio. Nos autem dicimus, quod vtrumque poteſt indifferenter dici. Sciendum uero, quod creatura benedicit creaturam, creatura Creatorem, Creator creaturam. Creatura creaturam, ei bonum optando: creatura Creatorem, duobus modis, laudando & bonum ei tribuendo. Creator creaturam, augendo & hoc duobus modis, ſcilicet augendo in numero, & merito: ſic enim creſcit Eccleſia. *Et reſloruit caro mea.* Flos humanitas Saluatoris, unde hoc: Egredietur uirga de radice Ieſſe, & flos, & cetera. Quandoque ſignificat gaudiū æternitatis, unde hoc: Iuſtus, vt palma, florebit. Quādoque natiuitatem hominis, vt hic: *Reſloruit caro mea.* Quādoque proſperitatem, unde hoc: Tamquam flos agrī, ſic efflorebit, ideſt, quonia pulchrius eſt, vt diuitiæ, quæ cito tranſeunt. Hinc eſt, quod Ziphæi, ideſt florentes, perſecuti ſunt Dauid. Quandoque nuncium boni operis, unde hoc: Vineæ florentes odorem dederūt. Quandoque ſupereminentiā & gloriam, unde hoc: Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea. In Eccleſia tria ſunt genera hominum, vnū non ſperantium, aliud deſperantium, tertium ſperantium. Primum, in uitijs: ſecundum in pœnis: tertium habitat in proprijs meritis. Immunda eſt habitatio primi, anxia ſecundi: ſed ſtulta & periculofa eſt tertij, quando ſcilicet confidunt in uirtute ſua, & in libero arbitrio, moraliter.

PSALMVS DAVID XXVIII.

Aſerte Domino filij Dei. Differentia eſt oblationum, & item differentia offerentium. Nam ſicut ſeruus, mercenarij, filij. Seruo ſufficit metu gehennæ de malis pœnitere: mercenario cauſa mercedis a malis abſtinere: filio etiam parū eſt pro Domino animam ponere. Seruis pertinet pœnitentia, mercenarijs abſtinentia, filijs patientia. Ergo, *O filij Dei aſerte Domino,* quam hoſtiā, *filios arietū.* Arietes ſunt Propheta, & Apoſtoli: qui gemino cornu, ideſt ſcientia vtriuſque teſtamenti aduerſarios hæreticos uentilāt: filij autem eorum ſunt bona opera & fortia. Ergo filij Dei aſerāt fortia opera & perfectā Dominum. Ad imitationē eorum: *Aſerte, aſerte Domino, Domino,* vtrumque repetitur, hoſtiam pro ſtola duplici, ne puniat nos, duplici contritione. Pro ſtola corporis aſerte hoſtiā bonæ actionis: pro ſtola mentis, hoſtiam piæ deuotionis. *Aſerte Domino:* Domino corporum, Domino ſpiritus. Semel Dominus, quia poteſt temporalia dare, vel mala: iterum Dominus, quia dabit æterna præmia, vel tormenta. *Aſerte Domino,* qui poteſt corpus, & animam perdere in gehennam: vel etiam gloriſicare: & ideo Dominus eſt. Nolite timere eos, qui occidunt corpus: animam autem non poſſunt occidere: & ideo ſunt Domini non geminati. Ergo, *Aſerte Domino filij Dei.* Congrua uerborum diſtinctio. Deus bonitatem ſonat: Dominus

poteſtatem deſignat. Ex hoc innuit, quia, quod filij Dei ſumus, gratia eſt, non meritum; quod ſeruitum exhibemus, debitum eſt, non beneficium. Sequitur: *Aſerte Domino gloriam & honorem: aſerte Domino gloriam nomini eius.* Nota, in primo uerſu, & in ſecundo bis ponitur, *Aſerte.* Primo dicitur *aſerte, aſerte,* propter uos: ſecundo, *aſerte, aſerte,* propter proximos. Primo, aſerte filios arietum, ad meritū: ſecundo, aſerte gloriam & honorem, ad exemplum. Nota, ſunt enim proximi boni, ſunt & mali. Propter bonos, aſerte gloriam & honorem: propter malos, aſerte gloriam nomini eius. Laudibus Deus glorificatur, unde: *Aſerte Domino gloriam:* operibus, unde: *Aſerte Domino honore.* Pro bonis, *aſerte Domino gloriam nomini eius,* vt ad exemplum ueſtri ita faciant, & diſciplinam Chriſti honorent. Pro malis, *Aſerte Domino gloriam nomini eius,* vt quamuis ad exemplum ueſtri ita non faciant, ſaltem diſciplinam Chriſti laudent. Sequitur: *Adorate Dominum in atrio ſancti eius.* Prius hoſtias offerre præcipimur: deinde adorare iubemur intus. Prius, ne intremus uacui: ſecundo, ne ſtemus ocioſi. Sunt autem fluctuationes mentis humane, & cogitationes uanę, vel uagę, & diuerſę. Sed ne timeas, quia *uox Domini ſuper aquas multas.* Si times de infirmitate tua, cogita, quia *uox Domini in uirtute.* Si times de puſillanimitate, cogita, quia *uox Domini in magnificentia.* Si times elationem mentis, ideſt ſuperbiam, cogita, quia *uox Domini conſringētis cedros.* Metuis incontinua libidinis: ſed agnoſce, quia *uox Domini intercedentis flammam ignis.* Hic cogita, & hic cogita & habebis remediū contra prædicta. Non timeas fluctuationem mentis, quia *uox Domini ſuper aquas multas:* Qui conuertit mare in aridam & ad uocem eius congregabuntur aquę in vnū locum, vt appareat arida, ideſt, carens fluxu uitiorum. Sed quomodo hoc fiet? Ad uocem Domini, quia *Deus maieſtatis intonuit, ſuper aquas multas.* Aliquando intonuit, vt Deus, aliquando intonat, vt Dominus, quando minatur mala æterna. Intonat, vt Deus: qui ſolus poteſt dare bona æterna, vel mala, quando irrogat. Mala temporalia intonat, ut Dominus, quando aliquis ſano corpore conteritur: ſcias, quod *Deus maieſtatis intonuit,* vel quando quis morbo ualido corporis, vel damno temporalium compulſus, prauam uitam deſerit: ſcito, quia *Dominus maieſtatis intonuit ei.* Sequitur: *Dilectus quem admodum filius unicoruium.* Hic dilectus filius patris eſt: qui dilectus eſt a patre, unde Pater: Hic eſt filius meus dilectus: a ſponſa, unde ipſa: *Adiuo uos filia Hieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum,* ut annūciatis ei, quia amore languet: & ab Angelis, unde dicitur: In quem Angeli perſpicere deſiderant. Item ab hominibus, unde hic: *Veniet deſideratus cunctis gentibus.* Filius Dei, quare dicitur dilectus, ſicut filius unicoruium? Vnicornis in tantum diligit filium, quod mauult mori, quā ſetum amittere, uel etiam uiuum perdere. Vnicornes ſunt ſancti Martyres, qui ſanguinem fuderunt, ne filium, ideſt Chriſtum amitterent. Ergo eſt *dilectus, ſicut filius unicoruium.* Quare ſancti dicuntur unicornes, hæc eſt ratio: Genus humanum ante peccatum habuit geminam fortitudinem, ſcilicet cornu geminum, integritatem mētis, & corporis. Integritatē corporis accepit contra mortalitatem: integritatem mentis contra iniquitatem. Sed homo congreſſus cum diabolo cecidit, & diabolus vnū cornu prorſus ei abſtulit, alterum inclinauit: quia homo uitare mortem non poteſt. Vnum cornu perdidit, dextrum cornu inclinatum gerit. Sed uifiſtauit nos oriēs ex alto, ſcilicet dilectus, & erexit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui. Sancti ergo in præſenti unicornes ſunt: in futuro duo cornua habebunt. Nam omnia cornua peccatorum conſringentur, & exaltabuntur cornua iuſti. Nam prima hominis fortitudo fuit, poſſe non mori, & poſſe non

Ricardus ut ſupra.
Proximi boni, & mali.
Ricardus ibidem.
Fluctuationes mentis.
Psalm. 61.
Gen. 1.
Inſonat Deus.
Ric. de S. Viſt in not. huius psalm.
Mat. 3. d
17. a
Cant. 8. a
1. Pet. 1. b
Agge. 2. b
Vnicornis natura.
Vnicornes ſancti martyres.
Sancti quare uocantur unicornes.
Luc. 1. g
Psalm. 74. b
Ric. ut ſup. non

Oculus meus: minus perfectos, ibi: *Anima mea*. Debiles, ibi: *Venter meus*. *Odisti obseruantes vanitates*. Est odium reprobationis, unde hoc: Deus Iacob dilexit, Esau odio habuit. Est odium iniquitatis, ut odium nostrum. Est odium subtractionis, unde hoc: Nemo carnem suam odio habet, quia proximo suo subtrahit beneficium. Est odium afflictionis, unde hoc: Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam aeternam custodit eam. *Quoniam defecit in dolore vita mea*. Tardum est sanctis cum Christo esse propter tria, propter illam beatitudinem, quae differtur, unde hoc: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et quia hic inter mala premuntur, unde hoc: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quia ibi non sunt securi, unde: Qui stat, uideat, ne cadat. *Factus sum tamquam uas perditum*. Vas autem Dei, & est argenteum, uel aureum, in quo reponit gratiam suam: uel est diaboli, & dicitur ira uel contumeliae, in quo reponit malitiam, unde Apostolus: Quoddam uas in honorem, aliud in contumeliam fecit. Et hic: Prudentes acceperunt oleum in uasis suis, idest charitatem in cordibus suis, uel conscientijs. Vasa dicuntur scripturae, in quibus continentur cibi animae, unde: Confitebor tibi in uasis. Per uasa dicuntur doctores, unde Paulus dicitur uas electiois. Vasa dicuntur decipuli, unde Isaias: Fraudulenti sunt uasa pessima. Sunt uasa haeretici: Parauit in eo uasa mortis, idest in sacra scriptura, haereticos. Vas dicitur os, unde Moyses: Vas, quod non habet operculum, immundum est. Nam in multiloquio non deerit peccatum: ideo debemus ostium ori ponere. Vas, corpus hominis, unde Apostolus: Sciat unusquisque uestrum uas suum possidere in sanctificatione. Vas Christus, uel Ecclesia, unde hoc: *Factus sum tamquam uas perditum*. Vas medicinale, crux, unde hoc: Oleum redundauit in uase: & dilectio Christi in cruce. Vasa tabernacula aeterna, unde elegerunt bonos in uasa, & cetera. Corpus hominis iacet, ita ut caput sit ad occidentem, & pedes ad orientem. Nam ita iacuit corpus Christi, ac si diceretur cadere. A modo tendebat ab oriente ad occidentem, scilicet ad occasum, uel ad lapsum. A modo ad orientem, quasi ab occasu ad resurrectionem. *Erubescant impij, & deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa*. Est triplex deductio hominis peccantis. Est deductio de loco ad locum, ut de terra ad infernum. Est deductio de peccato ad peccatum, unde dicitur: *Vae*, qui trahitis peccatum, quasi uestem longam, & hoc: Sanguis sanguinem tetigit. Est deductio supplicij ad supplicium, unde hoc: Transfert de aquis niuium ad calorem nimum. *In ciuitate munita*. Ciuitas quandoque significat Ecclesiam munitam, militatem, unde hoc: Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in praesenti Ecclesia. Quandoque triumphantem, unde hoc: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Quandoque animam, unde hoc: Disperdam de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem, idest, ab anima malas cogitationes, quae sunt mali ciues. Quandoque Iudaeos, & Gentiles, ut hic. Quandoque congregationes fidelium, unde hoc: Ego Dominus in ciuitate non ingredior. *Diligite Dominum omnes sancti eius*. Est inimicus inhaerens, adhaerens, feruens, blandiens. Peccatum, caro, diabolus, homo. De primo: Inimici hominis, domesticij eius. De secundo: Nulla pestis efficacior est, quam familiaris inimicus. De tertio: Inimicus homo hoc facit, quia superfeminauit zizania. De quarto: Diligite inimicos uestros.

PSALMVVS DAVID XXXI.

Tria vitia in homine. *Beati, quorum remissa sunt iniquitates.* Tria sunt vitia in homine, & ad haec remouenda tria sunt antidota. Primo, homo ignorat se peccare: secundo designatur confiteri: tertio bonum, si quod habet, sibi at-

tribuit. Primo ergo, ignorantia: secundo, dedignatio: tertio arrogantia. Contra primum est sui cognitio: contra secundum, est pia confessio: contra tertium, est pia attributio, ut Deo attribuamus bona nostra. Beatitudo consistit in duobus, in deletione peccati, & in uitatione supplicij. Deleritio peccati quantum ad duo: nam quantum ad actualia, unde: *Remissa sunt iniquitates*: quantum ad originalia, unde: *Quorum tecla sunt peccata*. Vitatio supplicij est in duobus, ut vitetur poena materialis, unde hoc: *Cui non imputauit Dominus peccatum*, etiam poena spiritualis, unde hoc: *Nec est in spiritu eius dolus*. Nam mala conscientia est tormentum. Est vitium in homine, ab homine, hominis. Primum, peccatum est occultum, unde hoc: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Secundum, peccatum est aliunde, unde hoc: Ab alienis parce seruo tuo. Tertium est ignorantia, quod dicitur esse peccatum hominis, non diaboli, quia diabolus ex industria, homo ex ignorantia peccauit. Præterea dicitur in Leuitico: Si videtur, quod peccatum omne in homine est saltem ex ignorantia boni. Deus debet saluare nos triplici de causa, ex promissione, ex nostro merito, ex congruo: & nos debemus seruire ei ratione commissi, dimissi, præcepti. *Et quorum tecla sunt peccata*. Deus dicitur uidere per cognitionem, unde hoc: Oculis Dei omnia nuda sunt. Et per approbationem, unde hoc: Respexit Dominus Abel, & ad munera eius. Quandoque per compassionem, unde hoc: Videns uidi afflictionem populi mei. Quandoque per punitionem. In prima est scientia, in secunda est iustitia, in tertia misericordia, in quarta potentia. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno*, idest in tempore gratiae, quod dicitur tempus opportunum, quia quando oratur, datur gratia & effectus gratiae, scilicet redemptio. Sed in tempore legis, per orationem datur gratia, non effectus gratiae, scilicet redemptio. Tunc enim nullus erat redempturus, & ideo non dicitur tempus opportunum. *Verumtamen in diluuium aquarum multarum*. Est aqua defluens, deficiens, reficiens, & sufficiens. Prima, populus: nam sicut aqua aquae succedit, ita populus populo, unde hoc: Lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, & hoc: Aquae multae, populi multi. Secunda materialis, unde Dominus Samaritana: Qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum. Tertia, doctrina bona. Quarta, doctrina haereticorum, unde: super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Ultima Spiritus sancti, unde: Flumina de ventre eius fluent aquae uiuae. *Nolite fieri sicut equus & mulus*. Nota sex genera hominum hic nominata. Sunt enim timidi, pigri, stolidi, superbi, blasphemij, & maligni. Primos vincit concupiscentia, secundos accidia, tertios negligentia, quartos superbia, blasphemos diffidentia, malignos nequitia. Tria prima genera nominantur per equum, & mulum.

PSALMVVS DAVID XXXII.

Exultate iusti in Domino. Consistimini Domino. Confessio alia laudis, alia peccati, quae consistit in quinque, in carnis maceratione, unde: *In cithara*: in operatione, unde: *In psalterio*: in decalogi obseruatione, unde: *Decem chordarum*: in mentis hilaritate (aliter enim non seruantur præcepta) unde hoc: *Cantate canticum*: in uitae nouitate, unde: *Nouum*. Haec quinque confessionem laudis operantur. *Cantate Domino canticum nouum*, scilicet, in Christo, in quo est nouitas. Et illa consistit in quattuor, in conceptione, unde hoc: Nouum faciet Dominus in terra, mulier circumdabit virum. In praedicatione, unde: Mandatum nouum do vobis. Nouitas in miraculorum ostensione, unde: Si non fecissem opera in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberet. In resurrectione, unde dicitur, quod caro eius resurrexit.

Misericordia

Terra multiplex. *Misericordia Domini plena est terra.* Terra quandoque visibilis, ut hic. Quandoque caro hominis, unde: Terra tradita est in manus inimici impij. Quandoque anima, unde hoc: Semen cecidit in terram bonam. Quandoque Ecclesia militans, unde hoc: Domini est terra, & plenitudo eius. Quandoque Ecclesia triumphans, unde illud: Credo videre bonam Domini in terra uiuentium. Prima est calcanda, secunda domanda, tertia seminanda, quarta collocanda, quinta possidenda. *Et spiritu oris eius omnis uirtus eorum*. Os quandoque pater, unde hoc: O sapientia, quae ex ore altissimi prodijisti. Quandoque pro filio, ut hic: Quandoque pro iusto, unde hoc: Os enim Domini loquutum est. *Dominus dissipat consilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum*. Gentes sunt peccatores, populi sunt stulti, principes superbi. Consilium est gentium, concupiscentia est oculorum, cogitatio populorum, concupiscentia carnis: consilia principum, est superbia uita. Haec omnia Deus dissipat. Bene populi cogitationes habent, & non consilium: quia stulti significantur per populum. *De celo respexit Dominus*. Decem sunt modi uocationum. Vocat enim Deus per naturam, per Angelos, per Patriarchas, per Legem, per Prophetas, per Christum, per Apostolos, per doctrinam, per prospera, per aduersa. *Vt alat eos in fame*. Est fames poenalis, unde hoc: In fame, & siti, in frigore & nuditate. Est culpabilis poena, quam habent hi, de quibus dicitur: Paruuli petierunt panem, & non erat, & cetera. Est laudabilis, unde dicitur: Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.

PSALMVVS DAVID XXXIII.

Laus Dei in tribus. *Benedicam Dominum in omni tempore.* Laus Dei consistit in tribus: in benedictione, in magnificentia, in bonorum persecutione. Nam debemus Deum benedicere, & magnificare, bonos persequi. Benedictio autem notatur, ibi: *Benedicam Dominum*. Magnificetia: *Magnificate Dominum*. Bonorum persecutio, ibi: *Exquisiui Dominum*. Benedictio debet esse uniuersalis, unde: *In omni tempore*: ita quod uniuersitas referatur ad uocem, unde: *In ore meo*. Et ad mentem, unde: *In Domino laudabitur anima mea*: idest Dominus in anima, unde Apostolus: Fruar te in Domino, idest Domino, idest Domino in te. Magnificetia consistit in duobus. Deus enim magnificatur in nobis, idest magnus ostenditur, unde: *Magnificate Dominum mecum*. Unde: *Exaltemus nomen eius in idipsum*. Bonorum persecutio consistit in tribus, in inquisitione, unde: *Exquisiui Dominum*. In accessu, unde: *Accedite ad eum*. In clamore, unde: *Iste pauper clamauit*. Exquisitio autem refertur ad intellectum, siue ad mentem: clamor ad uocem, accessus ad operationem. Nota, quidam pulsant ad intelligentiam, unde hoc: Punge oculum, & produces lacrymas: punge cor, & produces scientiam. Quidam ad sanctimoniam, unde: Pulsat, & aperietur uobis: querite & inuenietis, scilicet bonam uitam. Quidam ad uitam aeternam, unde hoc: Attollite portas principes uestras. *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit*. Nota, quinque sunt genera paupertatum. Primum est infelicitatis, secundum cupiditatis, tertium superfluitatis, quartum calliditatis, quintum uoluptatis. Sub primo genere est egenus, sub secundo est avarus, sub tertio, prodigus, sub quarto, paries dealbatus, sub quinto, uir religiosus. Prima paupertas misera, quia flagellat: secunda noxia, quia necat: tertia uentosa, quia inflat: quarta dolosa, quia dissimulat: quinta gloriosa, quia consummat. Patet sub quo genere sit pauper, qui hic clamat ad Deum. Lex triplex, membrorum scilicet, Moysi, fideique. De prima, & secunda Apostolus: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae. Prima est

S. Bon. To. 1.

fomes peccati, quae peccatum facit: secunda detegit: tertia delet. Prima est, ut reus: secunda est, ut actor: tertia, ut iudex. *Gustate & uidete, quoniam suauis est Dominus*. Nota, cibus corporalis, cum non sumitur, placet: & in principio sumptionis auidesumitur: in fine autem generat fastidium, & displicet, unde dicitur: Omnia flumina tendunt in mare, & hoc: Omnis homo primum bonum uinum ponit, & cum inebriatus fuerint, & cetera. Nam extrema gaudij luctus occupat. Cibus autem spiritualis est, cum non sumitur, displicet: quia amarus est Deus malis: sed sumetibus placet: & quanto quis magis sumit de illo cibo, tanto magis ei placet, nec in praesenti quis potest illo cibo satiari, sed modo est refocillatio. Nam cibus ille non uenit ad uentrem, idest usque ad fatietatem, nec usque ad guttur, unde Iob: Nec dimittas me, ut glutiam saliuam meam. *Sed satiabor cum apparuerit gloria tua*. Tres uocationes facit in hoc psalmo. Nam primo uocat ad fidem, dicendo: *Accedite ad eum, & illuminamini*: post, ad sacramentorum participationem, unde hoc: *Gustate & uidete quoniam suauis est Dominus*: tertio ad consummationem commisionum, ubi necessaria est fides, ibi: *Venite filij audite me*. [Oculi Domini super iustos]. Tria notantur in hoc uersu, scilicet in Domino, potestas, exaudiendo cum dicit: *Oculi Domini super iustos*. Voluntas, cum dicit: *Super iustos*. Et intelligentia, cum dicit: *Et aures in preces eorum*. Nota, est gratia praeniciens, subueniens, adueniens, & ueniens. Voluntas Dei prima gratia: secunda gratia, quae datur ex merito, uita aeterna. Prima secunda, secunda tertia, tertia quarta causa. *Luxa est Dominus ijs, qui tribulato sunt corde*. Martyrium debet tria habere, scilicet causam finalem, ut propter Deum patiat, unde dicitur: Martyrium non facit poena, sed causa: causam formalem, ut scilicet uoluntate sustineatur, nec sit sicut rota carri, quae fenem portat, & tamen murmurat: & perseverantia: Nam qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. *Redimet Dominus animas sanctorum suorum*. Christus liberauit antiquos patres, ante aduentum in certa spe, cum promitteret. In sufficientia, cum offerret: In efficientia, cum liberaret.

PSALMVVS DAVID XXXIII.

Iudica, Domine, nocentes me. Triplex est iudicium in praesenti, triplex in futuro. In praesenti, iudicium discretionis, unde hoc: Iudica me Deus, & discerne causam meam. Est iudicium afflictionis, unde hoc: Iudicium incipit a domo Dei, quia boni debent se ponere murum pro domo Israel. Est praemonstratio damnationis, unde hoc: Qui non credit, iam iudicatus est, idest eius, qui non suscipit sacramentum fidei, sententia damnationis est. Nota, triplex in futuro, primum iudicium discussionis, unde dicitur: Quia ueniet Dominus cum senatoribus terrae ad iudicium, & separabit bonos a malis, oues ab haedis, grana a paleis. Aliud saluationis, unde dicitur: Non damnabit eum, cum iudicabitur illi, idest ad utilitatem eius. Tertium damnationis, unde dicitur: Qui fecit iudicium sine misericordia. Nautis periclitatur, uel quia est infirma: uel quia tempestas imminet: uel quia nauta dormit. Ita anima fidelis periclitatur propter infirmitatem fidei. Modica fidei, quare dubitasti? uel quia tempestas imminet, quae dupliciter insurgit. Nam quandoque per uentum, idest per superbiam, unde dicitur: Flauerunt uenti, & diruerunt domum. Quandoque per fluctum, idest per persecutionem temporalium, unde dicitur: Eleuauerunt flumina fluctus suos. Item anima periclitatur, cum homo dormit in uitijs, unde dicitur: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. *Apprehende arma, & scutum*. Armis pugnamus, scuto tegimur. Mundus enim duobus modis contra electos pugnat, uerbo, & gladio.

K

dio. Verbum falsitatis eius expugnamus per sapientiam: gladio aduersitatis resistimus per patientiam. In sapientia ergo accipimus arma: scutum in patientia. Deus autem hæc apprehendit, quia nos ea apprehendere facit. Quoniam gratis absconderunt superbi laqueum mihi. Quattuor in hoc uersu notantur. Primo notat eorum malitiam, cum dicit, *Gratis*. Dolo sitatem, cum dicit, *Absconderunt*. Crudelitatem, cum dicit: *Interitum laquei sui*. Stultitiam, cum dicit: *Superuacue exprobrauerunt animam meam*. [Eripiens inopem de manu fortiorum eius. Diabolus quosdam aperta tentatione deprimit: quosdam occulte seducit, unde dicitur leo, & draco. Psalmista hic duo genera exprimit. Inops est, qui uirtutum diuitias prorsus non habet, quasi sine opere. Pauper, qui quamuis aliquas habeat, tamen ad cumulorum perfectionis non peruenit. Inopem manus fortiorum opprimunt: pauperem, etiã deprementium affligebant. Nec mirum, quia antiquus hostis eos, qui nullã uirtutem habent, sibi uiolenter subiicit: ab his, qui opera imperfectio nis colligunt, occulta directione uirtutes tollit. Deus autem contra apertam seuitiam quosdam corroborando, alios quidem contra occultas insidias per circumspeditionem custodiendo. *Inopem de manu fortiorum eius: pauperem a diripientibus*, liberauit. *Retribuerunt mihi mala pro bonis: sterilitatem anime mee*. Triplex sterilitas, scilicet operis, carnis, unde hoc: *Maledicta sterilis, que non reliquit semen suum*, post se super terram. Legis, unde: *Lex neminem duxit ad perfectum*, quia non generat gratiam. Sterilitas folet esse in homine ex infirmitate, ex impotentiã generandi, ex ætate trãfacta, & hac ratione dicitur, *lex sterilis*. Ex ætate, quia amisit statum suum, unde hoc: *Si circumcidimini, nihil uobis prodest*. Ex infirmitate, unde dicitur: *Lex neminem duxit ad perfectum*. Ex impotentia hominum, unde hoc: *Cur uultis uobis imponere iugum, hoc est onus, quod nec uos, nec patres uestri portare potuerunt? Humiliabam in ieiunio animam meam*. Est ieiunium Christi: ut ibi, & hic: *Tota die pependi in ligno, & non comedi*. Iusti, unde hoc: *Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam*. Mali, unde hoc: *Paruuli petierunt panem. Tentauerunt me, & subannauerunt me*. Tentatio hominis ad Deum triplex. Dei ad hominem triplex. Prima Dei ad hominem, manifestationis, secunda permissionis, unde hoc: *Et ne nos inducas in tentationem*. Nam Deus tentat nos per cogitationes, idest permittit tentari: tertia purgationis, unde hoc: *Beatus uir, qui suffert tentationem, idest purgationem*. Item, homo tentat Deum dubitando, unde hoc: *Tentauerunt Deum in cordibus suis, ad iracundiam concitando*, unde hoc: *Tentauerunt me Patres uestri: addiscẽdo*, unde *Moses: Tentabo Dominum, si possum eum placare. Confitebor tibi in Ecclesia magna*. Ecclesia dicitur magna, Loco, unde hoc: *A finibus terræ, ego clamabo: & illud Iacob: Dilatauit tabernacula sua*. Merito, unde: *Erit semen tuum sicut stellæ cæli*. Numero, unde hoc: *Multi enim sunt uocati, & cetera*. Est grauitas morum, unde hoc: *Plotinus est grauius philosophorum*. Est grauitas annorum, unde senioris ætas dicitur grauitas appropriato uocabulo. Est grauitas peccatorum, unde hoc: *Filij hominum, usquequo graui corde*. Prima informat, secunda aggrauat, tertia deformat. *Dixerunt, euge euge*. Dicitur falsum multipliciter. Quomodo accipitur, alibi dictum est, scilicet, oratorium, illuforium, exultatorium, applausorium. *Exurge, & intende iudicio meo*. Christus exurgere dicitur per primum aduentum, unde hoc: *Nunc exurgam, dicit Dominus*. Exurgere per meritum nostrum, unde hoc: *Exurge, quare obdormis Domine? idest fac nos exurgere Domine*. Exurgere per auxilium, unde hoc: *Exurge in occursum meum Domine*. Exurgere ad iudicium, unde hoc: *Exurget in iudicio Deus, Erubescant*. In pœ-

nitente ista debent esse, scilicet contritio, unde hoc: *Erubescant*. Ex contritione remissio, unde hoc: *Reuertantur*. Neutrum sine altero sufficit, unde dicitur simul uniuersalis pœnitentia, unde hoc: *Induantur*. quasi dicat: De omnibus pœniteant, non de quibusdam. Pœnitentiã pœna, unde: *Confusione*. Nam ipse rubor est pars pœnæ. Hic optat propheta peccanti. *In sinẽ psalmus David. [Seruo Domini. Seruus dicitur, vel a seruiendo, vel a seruando. Si primo modo, tam boni, quàm mali serui Dei dicuntur, scilicet, quia omnes seruiunt Deo. Unde, & de omnibus dicitur: Castra Dei sunt, & Deo militant. Boni ergo & mali seruiunt Deo, sed dissimiliter. Quia seruiunt boni Deo, ut a quibus: mali, ut de quibus, fit uolũtas Dei. Si serui a seruando dicuntur, tantum bonis cõuenit. Nam antiquitus, homines cum capiebantur, interficiebantur. Sed modo factum est misericordie, & propitiatiõne, ut capti non interficiantur, sed seruentur, & hac ratione boni dicuntur serui, quia cum prius essent morte digni (Nam omnes nascuntur filij iræ) non statim interficit eos Deus: sed expectat.*

PSALMVVS DAVID XXXV.

Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso, & cetera. Mendosi codices habent, ut non delinquat. Nota, Peccatum in corde, unde: *Iniquitatem meditatus est in cubili suo*. In ore, unde hoc: *Verba oris eius iniquitas, & dolus*. In opere, unde hoc: *Via non bona*. Peccatum ex sollicitudine, unde: *Assitit*. Uniuersitas in peccando, unde: *Omni*. Et peccandi delectatio, unde hoc: *Malitiam autem non odit*. Nota, Tria sunt genera peccatorum. Nam quidam ex infirmitate peccant: alij ex ignorantia: alij ex iniquitate. De primis illud: *Non ego operor illud, sed peccatũ, quod in me habitat*. De secundis: *Quia ignoranter hoc feci, consecutus sum veniam*. De tertijs hoc: *Malitiam autem non odit*. Unde primi dicuntur peccare contra potentiam, secundi contra sapientiam, tertij dicuntur peccare contra benignitatem: unde primi in Patrẽ, secundi in Filium, tertij in Spiritum sanctum dicuntur peccare. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo*. Nota, Abraam in sacrificio suo abijciebat aues, idest, malas cogitationes: Et nos malas cogitationes debemus a nobis expellere, ut ad sit scrutinium morum, quo ad tria in nobis: cognitionẽ sui, proximi, & Dei: Primum humilitas, secundum charitas, tertium futura felicitas. *Iustitia tua, sicut montes Dei*. Mons nouem modis dicitur. Nam quandoque Christus, unde hoc: *Erit in nouissimis diebus preparatus mons Domini in vertice montium*. Etiam dicitur mons montium, quasi sanctus sanctorum. Montes etiam dicuntur Angeli, unde hoc: *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, Ego sum*. Mons iustitia, unde hoc: *Exaudiuit me de monte sancto suo*. Mons sancta Ecclesia triumphans, unde hoc: *Quis requiescet in monte sancto tuo? Et hoc: Reliqui nonagintanouẽ in deserto in montibus, idest in celo: Et mons Ecclesia militantium, unde hoc: Super Sion montem sanctum. Montes dicuntur maiores sancti, colles minores sancti, unde hoc: *Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiã*. Mons diabolus, unde hoc: *Si habueritis fidem, sicut granũ sinapis, & dixeritis huic monti, transi hinc illuc, & trãsibit*. Montes, diuites & superbi, unde hoc: *Montes, sicut cera fluxerunt a facie*. Montes, hæretici, unde hoc: *Inter medium montium pertransibunt aquæ, quia sacra scriptura transit per hæreticos, & non ibi remanet, nec eos fecundat. Nam per canales lapideos transit aqua ad areolas. Domine in calo misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes*. Nota, quod quandoque transpositio suscitatur quæstionem, ut hic: *Domine in calo misericordia tua, & cetera*. Quia uidetur potius dicendum, quod ueritas est usque ad caelos, scilicet angelos,*

Seruus.

Gen. 32. a

Rom. 7. d

Abraã eur abijciebat aues in sacrificio.

Mons quot modis.

Isa. 2. a

Psal. 89. a

Psal. 3. a

Psal. 14. a

Psal. 2. b

Psal. 71. a

Mat. 17. c

Luc. 17. b

Psal. 96. a

Pf. 103. a

Transpositio.

Psal. 94. b

Psal. 77. g

Psal. 8. b

Appositio.

Psal. 70. d

Meditatio.

Ala Dei dua.

Psal. 22. a

Rom. 15. a

Sex hominis ala.

Isa. 6. a

Mar. 8. c

Dan. 3.

Tit. 3. b

Ebrietas corporalis & spiritalis.

Pf. 118. i

Pf. 118. e

Isa 29. e

1. Cor. 1. d

Ioan. 14. a

Psal. 83. b

Psal. 54. c

1. Cor. 3. c

Isa. 56. c

Mat. 21. b

Emulatio multiplex.

2. Cor. 11. a

Herbarum genera.

Pf. 101. a

Psal. 71. d

gelos, & misericordia tua usque ad nubes, idest homines. Et hoc: *Populus pascuæ eius, & oues manus eius: uidetur dicendum, populus, manus, & oues pascuæ eius*. Sed transponit ad significandum, quod idem intelligitur per populum, & per oues, & hic: *In innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum debet dicere ecõuerso*. Sed hic dicit, quia melior est innocentia cordis: quoniam quandoque recta ordinatio aufert dubitationem, unde hoc: *Volucres cæli, & pisces maris*. Quandoque extrema appositio facit quæstionem, ut hic: *Lingua mea meditabitur iustitiam tuam tota die*. Meditatio enim proprie non ad linguam pertinet, sed ad cor. Sed hoc ideo dixit, ut daret intelligere, quod idem habeat in corde, & in ore. Quandoque propria appositio aufert dubitationem, ut hic: *Fily autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt*. Duæ sunt alæ Dei, uetus & nouum testamentum: quia nos regunt, subuehant, & protegent. Regunt, ut hic: *Dominus regit me, ueteri & nouo testamento, & nihil mihi deerit*. Subuehant, unde hoc: *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam, & consolationem & cetera*. quia ad alta tulit nos. Protegent: *In tegmine alarum tuarum sperabunt*. Nota: Sex sunt unius hominis alæ, unde hoc: *Sex alæ uni, & sex alæ alteri*. Duæ pedestres, scilicet patientia, & cordis contritio, quæ humilem reddunt. Collaterales, spes, & timor, quæ latus ambiunt. Capitales, scilicet charitas, & humilitas, quæ nos extollunt. Per primas erigitur sponfa ad osculum sponsi. *Homines, & iumenta saluabis Domine*. Nota: Dominus saluat, temporalia conferendo, unde: *Homines & iumenta saluabis Domine*. Unde, quandoque cæcus ducitur ad recipiendam sanitatem. Saluat, a pœnis liberando, unde dicitur saluasse tres pueros, quia a flamma ignis liberauit. Saluat, gratiam conferendo, unde hoc: *Secundum suam misericordiam saluos nos fecit*. Saluat, vitam æternam conferendo, unde dicitur, quod prædestinatus saluabitur in futuro. *Inebriabuntur ab ueritate domus tue*. Ebrietas corporalis aufert officium membrorum, usum sensuum, & secularium: sic ebrietas spiritalis aufert officium membrorum, unde: *Cõfuge timore tuo carnes meas, ut sensus mei non habeant potestatem, nisi ad Deum*. Usus sensuum, unde hoc: *Auerte oculos meos, ne videant uanitatẽ*. Usus secularium, quia ebrius Spiritu sancto nõ ita sciens in secularibus, ut alibi. Unde alibi dicitur: *Prudentiam prudentium reprobabo, & sapientiam sapientium*. Unde mare mortuos eicit, & uiuos retinet. Nota: *Domus*, uita æterna, unde hoc: *In domo patris mei mansiones multe sunt*. Quandoque Ecclesia triumphans, unde hoc: *Beati, qui habitant in domo tua*. Quandoque Ecclesia militans, unde hoc: *In domo Dei ambulauimus cum cõsensu*. Quandoque anima iusti, unde hoc: *Templum Dei sanctum est, quod estis uos*. Quandoque lapidea, unde hoc: *Domus mea, domus orationis uocabitur*.

PSALMVVS DAVID XXXVI.

Noli emulari in malignantibus. Est emulatio amoris, unde Apostolus: *Emulor enim uos Dei emulatione*. Est emulatio liuoris, unde dicitur in prologo Hieronymi, quod multos amulos habuit. Est emulatio indignationis, unde hoc: *Noli emulari in malignantibus*. Est emulatio imitationis, siue indignationis, unde exponitur de utroque. *Nolite emulari in eo, qui prosperatur*. Quoniam tamquam fenem, uelociter arefcenti. Herbarum quædam habent florem, & non folia: quædam folia, & non florem. Florem & non folia, ut fenem, & significat carnem mortalem, quæ floruit in Adam, & per peccatum defloruit. Unde hoc: *Percussus sum, ut fenũ, & aruit cor meũ*. Quandoque designat nobiles, unde hoc: *Florebunt de ciuitate, sicut fenem terræ*. Quædoque minores, S. Bon. To. 1.

Unde hoc: *Præceptum est locustis, ne conculcent fenem terræ, idest, simplices, quibus non est vigor alta intelligere, sicut fenem, altam radicem non habent*. Quandoque uoluptuosi dicuntur fenem, unde hoc: *Omne fenem uiride combustum est*. Quandoque pro ueniali, unde aliquis dicitur ferre fenem, lignũ, & stipulam secum. *Quemadmodum olera herbarum cito decident*, unde hoc: *Qui infirmus, olus manducet, idest tenuia & arida cibaria*. Nam sine Cerere & Baccho, friget Venus: ecce medicina cõtra carnem lasciuientem. Vel sic: in primitiua Ecclesia quidã discernebant cibos, quidã non: ergo qui infirmus erat, idest, qui nesciebat a quibus esset abstinendum, & a quibus non, olus manducet, quia hic cibus in lege nõ erat prohibitus. Vel ad litteram, quoddã genus oleris ualet ad sanitatẽ corporis, ut Corfiũ, & similia. Ergo qui infirmus est, olus manducet contra carnẽ concupiscentem, uel contra animum fluctuantẽ, uel contra carnem infirmitatem. Vel qui infirmus est, olus māducet, propter maiorem scientiam, idest, qui non potest capere maiora, capiat minora. Tria sunt genera olerum: nam sunt olera herbarum, hortorum, olus conditum. Olera herbarũ significant infirmos in fide, scilicet minores, non nobiles, quia hæc herbe sunt uiles, hi modo florent, sed in die iudicij arefcent, ut hic. Olera hortorum significant infirmos in carne, de quibus dicitur: *Qui infirmus est, olus manducet*, quia sine Cerere & Baccho friget Venus. Olus conditum significat historiam cum spiritali intelligentia, unde puer prophetarum, dixit Elisæo: *Serue Dei, mors in olla*. Cui Elisæus: *Appone farinam, & dulcorabitur*, idest, appone subtilem intelligentiam litteræ, quæ occidit, & dulcis erit intellectus. Olera hortorum sunt meliora, quàm olera herbarũ: & infirmi in fide magis mali, quàm infirmi in carne. *Subditus esto Domino, & ora eum*. Primo, subditus esto, ne male agendo, præcepta desicias. Secundo, subditus esto, ut ad bona agenda de tuis uiribus non præsumas. Vis Deo subditus, de te non præsumendo: ores auxilium, expectando. *Gladium euaginauerunt: intenderunt arcum*. Arcus quandoque significat sacram scripturam, unde hoc: *Tetendit arcum suum, & parauit illum*. Nam in arcu duo sunt, chorda, & lignum: chorda, nouum: lignum, uetus testamentum significat. Nam sicut chorda emollit lignũ, ita nouum testamentum emollit uetus. Quandoque prauam intentionem, unde hoc: *Conuersi sunt in arcum prauum*. Quædoque comminationem, siue promissionem, unde hoc: *Filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum, & cetera*. Intendentes arcum, facientes comminationem, uel promissiones, dicentes: *Quæcumque nobis dixerit Deus, faciemus*. Quandoque diem iudicij, unde hoc: *Ut fugiant a facie arcus*. Quandoque insidias, uel dolos, unde hoc: *Intenderunt arcum*. Quandoque arcus significat uictoriam Christi, unde hoc: *Arcus triumphat: Apud Dominum gressus hominis dirigentur*. Est uia, a qua, in qua, per quam, & ad quam. Uia, a qua imus, est peccatum, unde hoc: *Viam iniquitatis amoue a me*. Uia, in qua imus, sunt uirtutes & bona opera, unde hoc: *Viam mandatorum tuorum cucurri*. Via, ad quam tendimus, est Christus, qui dicit: *Ego sum uia, ueritas, & uita*. Uia, per quam: quia Christus est ostium, per quem ad eum itur, & intratur. *Si ceciderit, non collidetur*. Quidam cadunt extra uiam, ut ille, qui numquam fuit de Ecclesia: quidam cadunt a uia, unde hoc: *Melius est uiam iustitiæ non agnoscere, quàm post agnitam, retroire*. Quidam cadunt in uiam, unde dicitur: *Iustus septies cecidit in die, sed quod in die, bonũ est, quia non in nocte peccati*. *Tota die miseretur, & commodat*. Nota: quattuor genera eleemosynæ, & commodat. Nota: quattuor genera eleemosynæ, sui miseratio, propriij beneficij collatio. De primo & ultimo dicitur: *Omni petenti te tribue, rẽ, uel correctionem*. De secundo dicitur: *Qui percussit*

Apoc. 9. a
Apoc. 8. b
1. Cor. 3. c
Rom. 14. a
Terent. in Eunuch. i.
A. 4.
Sec. 5.
Diosc. lib. 4. cap. 114. & 121. ex Mat thio.
Tria genera olerum.
4. Reg. 4. 8
2. Cor. 3. b
Arcus.
Psal. 7. a
Psal. 77. f
Ibidem.
Psal. 59. b
Via quadru plex.
Psal. 118.
Ibidem.
Ioan. 24.
Cadere.
2. Pet. 2. d
Prou. 24. b
Quattuor genera eleemosynæ.
Luc. 6. d
Mat. 5. f

Inops. Pauper.

Sterilitas triplex. Heb. 7. c

Heb. 7. c

Mat. 23. a
Act. 15. c

Mat. 6. b

Tentatio triplex.

Mat. 5.

Zac. 1. b

Psal. 77. b

Psal. 94. c

Gen. 15. b

Mat. 20. b

Psal. 4. a

Exurgere Christ' in tripliciter dicitur.

Psal. 43. d

Psal. 58. a

ferit te in vnam maxillam, prebe ei & alteram. De tercio dicitur: Miserere animæ tuæ placens Deo. Exalta te. Nota: exaltatur quis in potentiam, vnde hoc: Exaltasti dexteram deprimentium eum. Exaltatur in superbiam, vnde hoc: Qui se exaltat, humiliabitur. Exaltatur quis ex merito, vnde: Qui se humiliat, exaltabitur. Exaltatur in præmio, vnde hoc: Exaltabuntur cornua iusti.

PSALMVS DAVID XXXVII.

Domine ne in furore tuo arguas me. Nota: Est furor huius temporis, scilicet pœna temporalis, vnde hoc: Virga tua, furoris mei Assur. Est furor pœna gehennalis, vnde hoc: Ignis succensus est in furore meo. Est furor, sententia iudicis, vnde hoc: Domine ne in furore tuo arguas me. Quoniam sagitta tua infixæ sunt mihi. Est sagitta, quæ mittitur a se, & mittit, scilicet Christus, qui mittitur a se, & mittit prædicatores, vnde Isaias: Misi sagittam elegantem. Est sagitta, quæ mittit, & aliunde mittitur, vt Prophetæ & Apostoli, qui mittuntur a Deo, & mittunt verbum doctrinæ, vnde hoc: Posuit me Dominus quasi sagittam electam. Est sagitta, quæ mittit & non mittitur, ut pseudoprophete, qui prædicant, non missi a Deo, vnde hoc: Inebriabo sagittas meas sanguine. Est sagitta, quæ non mittit, & non mittitur, ut sunt verba, vnde hoc: Sagittæ potentis acutæ, & cetera. Putruerunt, & corrupta sunt cicatrices meæ. Hic quattuor genera hominum intelliguntur. Primum eorum, qui numquam uulnerati sunt: secundum eorum, qui post uulnera non perfecti sunt: tertium eorum, quibus obducta sunt uulnera, tamen cicatrices, idest uestigia uulnerum, remanserunt: quartum eorum, quibus adhuc uulnera hiantia nondum obduci cœperunt. Si per peccatum uulnera intelligimus: qui in desiderio peccati remanent, uulnera hiantia habent. Qui actum peccati deserunt, & tamen reatum retinent, in his quædam signa uulnerum remanserunt. Alij, qui per pœnitentiam, actum, & reatum obducunt, etiam uestigia uulnerum deterferunt. Alij sunt, qui non peccauerunt. De tercio genere, erat Paulus dicens: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Primum ergo genus est peccatum: secundum pœnitentium: tertium eorum, qui per pœnitentiam correcti sunt: quartum eorum, qui per iniquitatem non sunt corrupti. Primi, ægri: secundi, ad sanitatē conuersi: tertij, sanati: quarti, sani. Patet igitur, de quo genere sit hic, qui cicatrices ad corruptionem conuersas plangit. Nota: peccatum fœtet Deo, sibi, & proximo. Deo, vnde hoc: Clamor Sodomorum ascendit ad me. Sibi, vnde hoc: Quem fructum habuistis in his, in quibus nūc erubescitis? Proximo, vnde hoc: Sepulchrum patens est guttur eorum. Vnde de peccatum quadriuanum dicitur fœtere.

Titulus Psalmi sequentis.

In finem cantici David pro Idithum, idest. Canticum hoc dirigens nos in finem, idest, in Christum. Titulus David prophetæ est psalmi sequentis, & est pro Idithum, idest, de Transiliente. Vel sic: Hoc Canticum est pro Idithum, idest transiliente in finem, idest in Christum. Debemus transire ad bonum de uitij, vnde hoc: Quis dabit mihi pennas? & uolabo de bono ad melius, ut in cantico amoris: Amicus meus transiliens colles, saliens in montibus, & a temporalibus ad æterna, unde hoc: Transite ad me omnes, qui concupiscitis me. Nota: Debemus transire ad Dei mandata, ut intelligamus, & diligamus, & faciamus. De primo: Accedet homo ad cor altū, & cetera. De secundo: Quam dulcia faucibus meis, & cetera. De tertio: Viam iustificationum tuarum instrue me. Et hoc: Estote factores uerbi, & non auditores. Et hoc: Intellectus bonus, omnibus facientibus eum.

Dixi: custodiam vias meas. Nota: Verbum mentis, vnde: Dixi. Verbum oris, vnde: Vt non delinquam in lingua mea. Sed cum moderatione, vnde: Posui ori meo custodiam. Nota etiam concordia mentis & oris, ubi ponitur hæc dictio, Cum, feruoræ charitatis, vnde hoc: Concaluit cor meum intra me. Hoc totum est Cum. Vel ex ratione, vnde hoc: Intra me, idest in ratione, sicut hic exponitur. Non hoc est momentaneum, sed ex deliberatione, vnde hoc: In meditatione. Nota liberum arbitrium, unde dicit, Mea. Virtutis augmentum, vnde: Exardescet ignis, idest magis & magis. In Paralipomenis dicitur, quod Heman fuit de Achaz, Afaph, & Iesse: Ethan de Merari. Vnde ergo fuit Idithum, sicut de filijs Leui. Obmutui, & humiliatus sum, & silui. Tria sunt silentia, primum in celo, secundum in paradiso, tertium in mundo. Primum a malo, quando scilicet Angeli cessauerunt a malo, sed Satan interruptit illud silentium dicens: Ascendam in celum, & cetera. Secundum fuit a bono, scilicet ab Adam vsque ad Christum, quia tandem regnauit mors. Tertium erit in bono, quia in patria nullus murmurabit contra alium. De silentijs dicitur: Dum medium silentium tenerent omnia, omnipotens sermo tuus, venit a regalibus sedibus. Et hoc: In silentio erit fortitudo vestra. Numerus dierum meorum. Numerus quandoque significat consummationem, vnde Balthasar vidit manum scribentem in pariete: Mane, Thecel, Phares. Mane, numerauit: Thecel apprehendit: Phares diuisit: quasi diceret, Regni tui est diuisio. Quandoque discretionem, vnde hoc: Omnia creauit Deus numero, pondere, & mensura: quandoque multiplicationem, vnde hoc: Qui numerat multitudinem stellarum. Deus dicitur diues in potentia, cui omne genu flectitur: In sapientia, vnde: In eo sunt absconditi omnes thesauri sapientia, & scientia: in sufficientia, vnde hoc: Bonorum meorum non indiges. Notum fac mihi Domine finem meum. Nota: Vita præsens, incerta, breuis, & mala. Quia incerta, dico Deo: Notum fac mihi Domine finem meum. Quia breuis, potes dicere: Mensurabiles posuisti dies meos. Quia mala, potes dicere: Substantia mea tamquam nihilum ante te. Nota: Omnis substantia est prima, vel secunda. Prima, vt aliquis homo, secunda, ut homo. Sed prima subsistit per se, & in se: secunda per se, & non in se. Non enim inuenitur secunda substantia, nisi in prima. Secunda igitur, ratione, siue intellectu, siue natura, abstrahitur: prima, ratione, re, natura, actu, intellectu, & statu subsistit. Vnde verior prima, quam secunda. Substantia mea, tamquam nihilum ante te. Substantia in creaturis, alia prima, alia secunda. Sed omnis substantia in creaturis est secunda respectu substantia Dei. Nota: Substantia Dei, nostræ substantia, dignitate præponitur, contrarietate opponitur, efficientia supponitur. Nam est dignior, & ei præponitur: nam est immutabilis, & immortalis, nostra est mutabilis, & mortalis, & ei opponitur: nam efficiens est, & ei nostra supponitur, sicut opus artificis. Nota, tria Deo apponuntur, scilicet vnum, simplex, stabile. Quia vnum, super omnem materiam: quia simplex, super omne materiatum: quia stabile, super omne creatum. Nam ab vno numerositas, a simplici multiplicitas, a stabili mutabilitas. Nam principium numeri est vnitas, & omne compositum a simplici, & omnis motus surgit ab immobili. Vnum, ante omnia: Simplex, post omnia: immobile super omnia. Ab vnitate enim pluralitas omnium, a simplicitate diuersitas vniuersorum, ab immutabilitate omnis mutabilitas, ab vno omne multipliciter numerosum, a simplicitate omne numerose cõpositum, ab immobili omne quocumque genere motum. Nam sicut motus ab immobili, ita compositum a simplici. Et nunc quæ est expectatio mea. Nonne

Verbū mētis & otis. Paral. li. x. cap. 6. Silentiū triplex. Isa. 14. d. Sap. 18. e. Isa. 30. d. Dan. 5. e. Sap. 11. d. Ps. 146. a. Deus. Phil. 2. b. Col. 2. a. Psal. 15. a. Arist. 3. prædic. cap. de subit. Substantia. Tria Deo apponuntur. Vnitas numeri principium.

Nonne Dominus, qui est super omnia? idest Christus. Nota: Christus dicitur esse super omnem locum, vel omnia loca, vnde hoc: Attingit ergo a fine vsque ad finem fortiter. Potentia: Nam ei flectitur omne genu, scilicet, caelestium, terrestrium, & inferorum. Et dignitate, vnde dicitur: Primogenitus ante omnem creaturam.

PSALMVS DAVID XXXIX.

Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi. Vide, quo modo. Nam montes expectant durando, homines desiderando: montes expectant pluuiam, ne arecant: homines gratiam, ne pereant. Qui durando, & non perseverando expectat, expectans non expectat. Qui perseverat, & desiderat, expectans expectat. Ergo expectans expectat, idest, perseverans desiderat, & desiderans perseverat: & faciet Dominus quod non fraudaberis a desiderio tuo. Quia Deus intendit tibi. Nota: diabolus dicitur leo, & draco. Leo fuit in tempore martyrum: draco, in tempore plenitudinis. In Leone est seuitia, in dracone astutia. Contra astutiam, adhibe circumspectionem prudentia, scilicet sapientiam. Contra seuitiam, virtutem patientia: & ita poteris vincere leonem, & draconem. Nota: diabolus dicitur leo propter tria, quæ & diabolo conueniunt, & leoni proprie. Quia leo est rex omnium animalium, & diabolus etiam est rex omnium malorum, vnde hoc: Princeps mundi huius eijcietur foras; & quia fundit sanguinē, sicut & diabolus, vnde hoc: Ille homicida erat ab initio, & hoc: Rex Sodomorum quærebat animas ab Abraam: & quia deuoratur est, vnde dicitur: Tamquam leo circuit, quærens quem deuoret. Nota: Tentationis triplex est origo, aut enim tota est intus, & de nostro, aut tota foris, & de alio: vel intus, & foris, & de nostro, aut de aliquo. Intus, quando in carne tentatur homo: foris, quando ab homine, vel a diabolo: item illa, quæ est intus, ex carne oritur, scilicet ex necessitate animalis corporis, quia non potest homo tantum vitare primos motus: vel ex infirmitate pruriens corruptionis, quia de originali defectu habet homo, quod peccet, magis surgunt tentationes: & præterea in quibusdam, aut recursum prauæ consuetudinis, quia difficile est consuetam relinquere: aut insolentia gratia, & virtutis, quia quidam non consueuerunt habere gratiam, & ideo citius tentantur. Nota: cum dicitur: Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi. Pro alio sic suppono, per antecedens & consequens: nam qui expectauerunt Christum non viderunt, sed alij. Eduxit me de lacu miserie, & de luto facis. Tres gratia notantur, scilicet, Incipiens, ubi dicit: Eduxit me de lacu miserie. Proficiens, ubi dicit: Direxit gressus meos. Perficiens, ubi dixit: Immisi in os meum canticum nouum. Nota: est lutum platearum, facis, ex sputo: de primo, hoc: vt lutum platearum delebo eos: & significat luxuriam per latam viam incedentem: de secundo, hoc: Viam fecisti in mari equis tuis, & cetera. Et significat curam temporalium: de tertio hic: & exponitur, vel de concupiscentia, vel de gentibus idola colentibus, vel de miseria huius sæculi: lutum, scilicet sputum, vnde in Euangelio: Dominus luto sanauit oculos cæci, apposita salua. Nota: lutum est caro Christi. Salua est sapientia Patris, quæ ex ore altissimi prodijt. Vnde Iob: Non dimittis me, vt glutinam saluam. Quia cognitio sapientia Patris venit in presenti, vsque ad guttur, non vsque ad ventrem, idest non vsque ad fatietatem, habens cognitionē de sapientia Patris: Sed fatiabor, cū apparuerit gloria tua. Saluam igitur apposuit luto ad sanandum cecum. Nam sapientia est incarnata ad sanandum genus humanum. Et direxit gressus meos. Nemo mittens ad aratrum manum, & aspiciens retro aptus est regno cæli. Vnde sacerdos postquam apposuit manum ad calicem, scilicet ad aratrum, non

Phil. 2. b. Eccli. 24. Diabolus, leo, & draco: Leo, serpens. Draco, astutus. Diabolus, leo propter tria. Ioan. 12. e. Ioan. 8. f. Gen. 14. d. 1. Pet. 5. c. Tentationis origo triplex. Tres gratia. Psal. 17. c. Lutum triplex. Abac. 3. c. Ioan. 9. a. Lutum. Salua. Iob 7. d. Psal. 16. c. Luc. 9. g. Declaratio situs. S. Bon. To. 1.

conuertit se ad populum, donec finita sit missa. Immisi in os meum canticum nouum. Nota: Cardinales in festis diebus resident equis tectis albis pannis. Per equum album, caro: per pannū album, munditiam intelligit, ad significandum, quod debent super esse, idest dominari carni, non caro eis, & caro debet esse munda. Inde & summus Pontifex semper equitat equis albis; & quandoque tectis pannis fericis, ad significandum, quod debet habere virtutes, quas significant panni fericis. Multa fecisti. Mare, sæculum propter amaritudinem, vnde hoc: Hoc mare magnum, & spatiosum. Vbi magnus piscis deuorat minorem. Gentilis, propter fluctuationem, quia scilicet fluctuant in hoc mundo, vnde hoc: In mari via tua. Et dicitur homo, propter profunditatem, vnde Iob: Numquid ego sum mare? & dicitur, Baptismus, vnde: Mare rubrum significat baptismum sanguine Christi rubricatum. Nota: Maledictio fit per imprecationem, vnde hoc: Benedicite, & nolite maledicere. Quandoque per elationem, vnde hoc: Maledicti regnum Dei non possidebunt. Quandoque per damnationem, vnde hoc: Ite maledicti in ignem æternum. Quandoque per opprobriū, & infamiam, vnde: In lege maledicebatur sterili, quæ non relinquebat semen super terram. Quandoque per opinionem, vnde Christus dicitur maledictus secundum opinionem, quia pependit in ligno. Nam dicebatur maledictus quicumque pependisset in ligno. Nota, Maledictum, quasi malo addictum. Misericordia tua & veritas tua semper suscepunt me. Dux sunt misericordia species, scilicet dare, & dimittere, & hæc proportionaliter se habet, vnde hoc: Dimitte nobis debita nostra, & cetera. Et hoc: Eadem mensura, qua mēsi fueritis, remetietur vobis, & hoc: Dimitte, & dimittemini. Vtriusque sunt tres species. Primo de prima, scilicet dare, sunt gradus: nā est misericordia magna, maior, maxima: scilicet inchoans, adulta, robusta. Primus itaque gradus dat de suis: Date eleemosynā, & omnia munda sunt vobis. Secundus, dat sua, vnde hoc: Ecce nos reliquimus omnia, & cetera. Quid ergo erit nobis? Tertius dat totum. Da, scilicet, te totum, vnde Apostolus: Non solum impendam, sed impendar, pro animabus vestris. Similiter quidam remittit partem debiti: quidam omnia debita: quidam etiam ipsum seruum manumittit. Ego autem mendicus, & pauper. Hæc tria debet homo considerare, scilicet suam insufficientiam, suam inopiam, & quia bonum, quod habet, non habet permanentiam. In primo se inueniet imperfectum: in secundo, non habet propriū: in tertio, debet timere malum, ruinam, & lapsum: quia semper aliquid deest homini ad salutem, & nihil habet ex se, vnde possit saluari, & bona eius non permanent.

PSALMVS DAVID XL.

Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem. Numquid, qui dormit, non adyciet, ut resurgat? Hic dicitur quod Christus animam suam deposuit, sed non a se, immo a carne. Nam corpus & anima numquam sunt separata a diuinitate. Nota: hic dicitur, quod Christus est vnus in personis. In naturis, geminus, In substantijs, trinus. Nam ibi sunt tres substantia, scilicet corpus, anima, & diuinitas. Hic dicitur, quod Christus mortuus est, non necessitate. Dicimus, quia est necessitas coactionis, opportunitas conditionis. Sed necessitas conditionis, diuiditur in necessitatem coactionis ex libera voluntate, vel ex causa præcedente. Ex libera voluntate, vt qui in claustrum se ponit, debet ire ex necessitate ad matutinas ex tali necessitate, quia de voluntate in necessitatem se posuit. Ex causa præcedente, vt quando quis pro peccato præcedenti affligitur. Christus mortuus est ex necessitate conditionis, & opportunitatis, non coactionis. Polysyntheton est, quando

Cerimonia Cardinaliū in festis. Mare. Ps. 103. c. Psal. 76. d. Iob 7. c. Mare rubrum. Maledictio quot modis fit. Rom. 12. c. Mat. 25. d. Deut. 21. d. et Gal. 3. b. Misericordia species dua. Mat. 6. b. Mat. 7. a. & Mar. 4. c. & Luc. 6. f. Luc. 6. e. Luc. 11. f. Mat. 19. d. 2. Cor. 12. c. Tria homo debet considerare.

quando oratio multis connectitur coniunctionibus, ut hic: Dominus conseruet eum, & uiuificet eum, & beatum faciat eum, & non tradat, & cetera. Etenim homo pacis meae, in quo speraui. Est homo interior, & est homo exterior, vnde Apostolus: Et si homo noster exterior corrumpitur, interior tamen renouatur de die in diem. Ergo homo interior exteriori conquiritur. Homo pacis, & cetera. Quamdiu corpus spiritui non obedit, pugna est: quando corpus non bene obediens, obedit, dicitur pax spiritus: quando econuerso, pax carnis. Spiritus in carne pacem suam inuenit, cum dicit: Homo pacis meae, & subdit: in quo speraui, vnde dicitur: Faciamus ei adiutorium simile sibi. Sequitur: Qui edebat panes meos. De quibus dicitur: Fuerunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte. Et alibi: Surgite, postquam federitis. Quando quis pro peccatis dolet, & tamen nondum ea plorare potest, tunc solus ipse panem doloris comedit. Quando, quod homo dolet interior, exterior deflet, vnum panem comedunt, vnde hoc: Qui edebat panes meos. Interior autem homo conqueritur de exteriori: Quia postquam exhibuit ei panem, postquam panes doloris cum eo comedit, contra se inperate consergit, dicens: Magnificauit super me supplantationem. Inde magis peccauit, quia post pacem factam, eum supplantauit. Qui edebat panem. Est panis sacra scriptura. Nam panis in clibano, est sermo in historia abditus: In fartagine est sermo moralis decoctus. In craticula sermo mysticus, & allegoricus. Nam in Leuitico dicitur: Fiat oblatio de pane in clibano, in fartagine, in craticula. Nam sacra scriptura, historice, moraliter, & allegorice exponitur. Et sicut illud quod est in fartagine, magis apparet, quam quod est in clibano: & quod est in craticula, magis, quam quod est in vitroque: ita allegorica expositio magis apparet vtraque: & moralis magis, quam litteralis. Panis est Christus scilicet panis viuus, vnde hoc: Hic est panis viuus, qui de caelo descendit. Hic panis in vtero virginis formatus, in ara crucis coctus, ad mensam altaris sumendus. Est panis propositus, scilicet Apostoli. Nam duodecim panes propositionis significant duodecim Apostolos. Nam sicut illorum panum loco, idest sabbato, alij substituebatur: ita Apostolis alij succederunt, vnde hoc: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Est panis refectorius, scilicet lacrymae, vnde hoc: Fuerunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte, quae animam reficiunt. Est panis quotidianus, scilicet charitas, vnde hoc: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Nam sicut panis cum omni cibo sumitur, ita charitas cum omni opere debet esse. Nam sicut mensa inops est sine pane, ita opus inops sine charitate. Nota: dicitur a πᾶν, quod est totum: quia cum omni cibo ponitur. Est panis voluntas Dei, vnde hoc: Meus cibus est, vt faciam voluntatem Patris mei.

A da gloriam Deo: quia in eo, cor remotum est a cerebro, & cerebrum non potest habere adminiculum a corde, & econuerso, & ideo cogitatio in longo erit sine forma quantum ad cerebrum, vel sine materia quantum ad cor. Haec recordatus sum, & effudi in me animam meam, est dilatationis effusio, vnde hoc: Oleum effusum nomen tuum. Est effusio exultationis, vnde hoc: Anima mea liquefacta est. Est effusio maledictionis, vnde in Genesi de Ruben: Effusus es, sicut aqua. In voce exultationis, & confessionis. Quandoque quis gaudet de his, quae sunt extra se, sicut malus de temporalibus, vnde hoc: Vae illis, qui rident, quoniam ipsi lugebunt: quidam de his, quae sunt intra se, vt bonus de conscientia, vnde hoc: Haec est gloria vestra, testimonium conscientiae vestrae: quidam de eo, quod iuxta se, vt proximus de proximo: quidam de eo, quod est supra se, vt de Deo: vnde hoc: Exultate iusti in domino. Quare tristis es anima mea? Sensualitas quandoque turbat animam per motus veniales, & hoc etiam in perfectis, vnde hoc: Turbatus est a furore oculus meus. Quandoque turbat, & hoc in infirmis, vnde hoc: Supra modum turbati sumus, quando scilicet anima infirmi longo fastidio expectationis grauiatur. Quandoque ligatur, cum anima funiculis peccatorum comprehenditur, vnde hoc: Funes peccatorum circumplexi sunt me. & hoc: Projicite illum in tenebras exteriores, ligatis manibus. Abyssus abyssum inuocat: Est abyssus elementorum, vnde hoc: Tenebrae erant super faciem abyssi. Est abyssus iudiciorum Dei, vnde: Iudicia tua abyssus multa. Est abyssus cordium humanorum, vnde hoc: Ponens in thesauris abyssos. Et hoc: Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Est abyssus scripturarum. Nota: Abyssus abyssum inuocat, idest mortificatio nostra mortificationem Christi, passio nostra passionem Christi, patientia nostra patientiam Christi in auxilium nostrum vocat.

PSALMVS DAVID XLII.

Iudica me Deus, & discerne causam meam. Aliud est iudicium secundum causam: aliud secundum retributionem. Primum est in praesenti: secundum in futuro. Peto a malis liberari: potes, quia, Tu es fortitudo mea. Sed quod peto, differtur: ideo clamabo: Quare me repulisti? Emitte lucem tuam, & veritatem tuam. Per illuminationem misericordiae: per veritatem fidei remuneratio. Illuminando misericors, remunerando verax. Haec duo deducunt a malis, & educunt ad bona. Ad quae bona? scilicet ad montem Domini & in tabernacula eius. In montem, per fidem: in tabernaculum, per operationem. Introibo ad altare, per dilectionem. In montem, vt altiora crederem: in tabernaculum, vt fortiora facerem. Introibo ad altare, vt me immolem. Mons & tabernaculum dicitur in praesenti vita, & altare in futuro, vbi plena charitas. Sequitur: Ad Deum, qui laetificat iuuentutem meam. Iuuentutem meam, non vetustatem laetificat: iuuentutem gratiae, non vetustatem culpa. Est tristitia peccati, vnde hoc: Afflictus sum & humiliatus sum nimis. Est tristitia infirmitatis, vnde hoc: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Est tristitia huius saeculi, quae potest dici accidia, vnde hic: Emitte lucem, & veritatem tuam. Est emissio aeternitatis, vnde hoc: Ego ex ore altissimi prodiui. Est emissio temporalis, vnde hoc: Emitte agnum Domine. Est emissio glorificationis, vnde hic: Est emissio infusionis, vnde hoc: Emitte spiritum tuum, & creabuntur. Introibo ad altare Dei. Inter altare, quod erat in templo, & illud, quod erat in caelesti Hierusalem, haec est differentia, quod in templo Salomonis & sacrificium, & libamen, & hoc locustum comburebatur: in caelesti Hierusalem tantum holocaustum.

F

Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum. Ostendit causam, quare debeat exaudiri, scilicet pro quantitate desiderij, vnde: Quemadmodum desiderat. Pro desiderio interiori, vnde: Sitiuit anima. Pro poena exteriori, vnde hoc: Fuerunt mihi lacrymae meae. Nota etiam in lacrymis delectationem, vnde dicuntur panes. In his perseuerantiam, vnde: Die ac nocte. Nota: desiderium, siue cogitatio, siue anima est in cerebro secundum phisicos: secundum Theologos est in corde, vnde dicimus, quod vis inueniendi est in corde, & in cerebro. In corde secundum materiam: in cerebro secundum formam. Nam a corde quid, a cerebro quale inueniamus, habemus. Vnde dicitur vis, ingenium similia ex similibus procreans. Similitudo autem omnis forma, vnde dicitur: Si videris longum sapientem,

Cant. 1. a
Cant. 5. b
Gen. 49. a

Luc. 6. c

2. Cor. 1. c

Psal. 32. a

Psal. 6. c

Pf. 118. b

Mat. 2. 5. c

Gen. 1. a

Psal. 35. b

Psal. 32. b

Hier. 17. b

Psal. 36. b

Mat. 26. d

Mar. 14. d

Ecclesi. 24. a

Isa. 16. a

Pf. 103. d

PSALMVS DAVID XLIII.

Deus auribus nostris audiuimus. Deus alliciebat Iudeos per promissa, vnde hoc: Dabo vobis terram fluentem lac, & mel. Per comminationem, vnde hoc: Visitabo iniquitates patrum in filios, & hoc: Oculum pro oculo. Et per afflictionem, vnde hoc: Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Per collationem temporalium: vnde hoc: Pluit illis manna ad manducandum. Nota: Quaedam sunt bona temporalia, quaedam spiritualia. Temporalium sunt quaedam, quibus meremur, vt virtutes: quaedam, quibus iuuamur ad merendum, vt sacramenta: quaedam spiritualia & aeterna. Opus, quod operatus es in diebus eorum. Nota: Opus Dei est opus creationis, aeternae retributionis. Ad opus creationis, pertinet opus perceptionis, vnde hoc: Qui viuit in aeternum creauit omnia simul: & opus distinctionis, quod distincta sunt elementa a se: opus ornatus, quo coronauit ea: opus nouitatis, quo fiunt miracula: opus propagationis, quo quotidie operatur. Manus tua geres disperdidit, & plantasti eos. Est plantatio in merito, vnde hoc: Ego plantaui, Apollo rigauit. Est plantatio in praemio, vnde hoc: Plantatus in domo domini. Est plantatio in viatico, scilicet in temporalibus hominibus. Nunc autem repulisti eos. Deus repulit iustum, quantum ad opinionem, vnde supra: Vt quid repulisti me? Quantum ad negationem, vt filios Zebedaei, cum dixit: Nescitis, quid petatis. Quantum ad dilationem, vnde hoc: Ne repellas me in finem. Quandoque Deus repellit permittendo peccare, vt fortior surgat, vt repulit Petrum. Ieiunat luxuriosus, vt ventrem repleat: Auarus, vt plus habeat: Hypocrita, vt hominibus appareat ieiunans: Medicus, vt conualeat. Nota quinquae vitia gulae, quae Gregorius super Iob assignat. Nam quandoque quis indigentiae tempora praue nit, quando cibos querit: quandoque, quae sumenda sunt, parare delicatius appetit: quandoque in quantitate mensuram excedit: quandoque quod abiecius est, desiderat, sed ipso aestu desiderij deterius peccat. Si oblitus sumus nomen Dei. Est obliuio mandati, vnde hoc: Haec omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te. Est obliuio beneficii Dei. Est obliuio supplicij, vnde hoc: Exurge, quare obdormis Domine? Christus dicitur dormire propter mortem, vnde hoc: Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi. Dormit in nobis per negligentiam nostram, vnde dicitur dormisse in nauis, quando periclitabatur. Dormit per gratiae subtractionem, vnde hoc: Ne vniquam obdormiam in morte. Hoc dixit in persona membrorum. Dormit per dilationem, vnde: Exurge Domine, conferendo fidem meriti, scilicet primam gratiam. Adiuua nos, conferendo meritum fidei, scilicet secundam gratiam. Redime nos, incarnatione filij, & bene distinguit. Nam in prima iustificatione opus est magna potentia. Nam maioris est potentiae iustificare impium, quam creare caelum & terram, vnde dicit: Exurge Domine. Nam Dominus est nomen potentiae. In secunda iustificatione nos cooperamur Deo, vnde hoc: cum Deus faciat nos siue nobis, non iustificat nos sine nobis, vnde Apostolus: Coadiutores Dei sumus, vnde hoc: Adiuua nos. Item nullum meritum sufficeret ad hoc, quod Christus sua incarnatione nos redimeret, sed sola Dei gratia. Redime nos propter nomen tuum, idest, de gratia, non pro merito.

S. Augu. 10. 10. ser. 15. de verb. Ap. post. post me diuini. 1. Cor. 3. b

PSALMVS DAVID XLIIII.

Ruelauit cor meum verbum bonum. Nota: Tredecim sunt psalmi, qui intulantur nomine intellectus. Primus est: Beati, quorum: secundus: Beatus qui intelligit: tertius, Deus auribus nostris audiuimus: quartus hic: quintus, Quid gloriaris: sextus, Dixit insipiens: septimus, Deus in nomine tuo saluum me fac:

Psalmi tredecim nomine intellectus.

octauus, Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris: nonus, Vt quid Deus repulisti: decimus, Attendite popule meus: vndecimus, Domine Deus salutis meae: duodecimus, Misericordias Domini: tertiusdecimus, Voce mea ad Dominum clamaui. Quattuor sunt genera nuptiarum. Primae sunt, carnis & carnis. Secundae, carnis & spiritus. Tertiae sunt, verbi & hominis. Quartae, Dei & mentis. Primae sunt historiales, secundae morales, tertiae allegoricae, quartae anagogicae. Vel tria sunt genera nuptiarum. Primae inter animam & animam, quando fideles charitatis vinculo iunguntur, quae caeperunt a tempore Abel. Secundae sunt inter naturam & naturam, quae factae sunt in vtero virginis, quando verbum caro factum est. Tertiae, inter mortalitatem & immortalitatem, quae fiunt in die iudicij, quando hoc corruptibile induerit incorruptionem. Speciosus forma praefilijs hominum, Hic commendatur Christus secundum humanitatem, cuius forma consistit in duobus, peccati immunitate, & donorum collatione. Propterea benedixit te Deus in aeternum. Christus fuit benedictus in vtero, in mundo, in caelo. De primo: Benedictus fructus ventris tui: de secundo, Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit, & cetera. De tertio, vt hic. De, quandoque est essentiale, vt hic: Filius genitus est de patre, idest de essentia patris. Quandoque materiale, vnde hoc: Christus factus est de virgine, idest de materia, idest, de carne virginis. Quandoque conuertibile, vnde hoc: Conceptus est de Spiritu sancto, idest de potentia eius. Nota, hic possunt assignari saltus Christi. Nam dicitur in canticis esse Ceruus faliens in montibus. Primus eius saltus fuit de caelo in vterum virginis: secundus ab vtero in terram: tertius a terra in crucem: quartus a cruce in sepulchrum: quintus a sepulchro in infernum: sextus ab inferno in caelum. Intende prospere, procede & regna. Regnat Deus secundum diuinitatem, vnde hoc: Regnum meum non est de hoc mundo. Secundum humanitatem, & hoc tum secundum natiuitatem, vnde hoc: Dominus regnauit, decorem indutus est: tum secundum passionem, vnde hoc: Regnauit a ligno Deus: tum secundum resurrectionem & ascensionem, vnde hoc: Constitui te super gentes, & super regna. Regnat per fidem in gentibus, vnde hoc: Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit a ligno. Speciosus forma praefilijs hominum, Ecce rectitudo operis. Diffusa est gratia in labijs tuis, puritas praedicationis. Propterea benedixit te Deus in aeternum, felicitas retributionis. Hic tria nominantur, scilicet, Munditia, Praedicationis, Retributio. Nota, quod summus Pontifex baculum pontificalem non habet. Treuerensis autem semper baculum fert: quia in tempore Petri, quando erat summus Pontifex, misit tres de discipulis suis ad praedicandum versus Theoniam: sed vnus eorum non est reuersus, sed mortuus est. Sed duo redierunt ad Petrum. Petrus autem misit baculum suum, vt ille suscitaretur. Qui reuersi tetigerunt Petri baculo mortuum, & suscitatus est: & ita tres illi manserunt ibi, & facta est ciuitas a tribus viris. Et ideo summus Pontifex numquam portat baculum: Treuerensis autem semper portat baculum. Nota: In baculo autem pontificali sex sunt: protenditur in longum, extenditur in altum, pungit in imo, & curuatur in summo, est planus in medio, circumligatur nodo. Protenditur in longum, quia vbique debet praedicare episcopus. Nam in omnem terram exiuit sonus eorum, & cetera. Extenditur in altum, quia debet praedicare pro aeternis. Pungit in imo, quia debet castigare malos, & corrigere. Curuatur in summo, quia debet corrigere vel colligere, scilicet plures ad fidem conuertens: & illud, quod dedit sermone, debet ad se torqueri, vt scilicet faciat, quod dicit, vt os turturis torqueatur ad axillas. Planus & nodosus, quia & mansuetudinem & iustitiam debet habere. Myrrha, & guta, & casta. Est odor

Nuptiarum quattuor genera.

Ioan. 1. b

1. Cor. 15. g

Christus vbi benedictus. Luc. 1. d

Ibid. g

Cant. 2. b Hier. ps. 50. 20. 7.

Quot modis Deus regnat. Ioan. 18. f

Psal. 92. a

Psal. 95. c

Hier. 1. b

Psal. 95. c

ex antiqua versione.

In baculo Pontificali sex, & earum significatio.

Psal. 18. a

Dictum de homine 16. go.

2. Cor. 2. d Est odor prædicationis, Vnde hoc: Alijs sumus odor mortis in mortem. Alijs odor vite in vitam. Est odor vite, vnde hoc: Dominus præcepit offerri animalia in odorem suauitatis. Est odor orationis, vnde hoc: Portantes citharas, & phialas plenas odoramentorum. Est odor Christi, vnde hoc: Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Est odor lucris. *Affluit regina a dextris tuis.* Huius reginæ Christus rex, vnde dicitur: Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Charitas merito regina virtutum est. Quia virtutis nomen amittit, quæ charitati non famulatur. A sinistris Dei bona temporalia: a dextris bona æterna. Charitas ergo a dextris Dei stare dicitur, quia bonis æternis, non temporalibus innitur: *In vestitu deaurato.* In vestitu, opera iustitiæ. In aurato, intellige claritatem sapientiæ. Vestimenta sunt aurea, opera sunt dextera. *Circumamicta varietate.* Decet reginam habere multiplicem vestem & variam, vt de contemplatione transeat ad actionem. In coniugio Christi & Ecclesiæ duo nominantur, scilicet, coniunctio naturarum, & coniunctio animorum, & vtrumque potest dici coniugium. Hac similitudine, quod in ducenda vxore fiunt promissiones. Primo scilicet sponsalia, secundo nuptiarum celebratio, tertio traductio, scilicet quando de domo patris ad propriam traducitur. Sic factum est in nuptijs nuptiarum: quia primo facta est promissio, scilicet sponsalia, vnde hoc: Osculetur me osculo oris sui, idest osculabitur. Secundo facta est celebratio nuptiarum, quando scilicet due naturæ in vtero virginis coniunctæ sunt, vnde hoc: Verbum caro factum est. Tertio, traductio est facta, quando natura diuina humanam assumpsit & in cælum transtulit, vt in Ascensione, vnde hoc: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Sponsalia in nuptijs animorum, scilicet in coniunctione animorum, vnde: Non dilectam, vocabo dilectam meam. Nuptiarum celebratio, quando facta est coniunctio animorum per charitatem, scilicet quando dixerunt Angeli: Gloria in excelsis Deo. Traductio fiet, quando corruptibile hoc induet incorruptionem, vnde hoc: Ego, & pueri mei mecum sunt in cubili. *Concupiscet rex decorem tuum,* In eligenda vxore quattuor requiruntur, scilicet pulchritudo, diuitiæ, genus, & mores. Sic Christus, scilicet sponsus, in eligenda sponsa, scilicet Ecclesia, hæc quattuor cõsiderauit, scilicet pulchritudinem sponsæ, scilicet Ecclesiæ, vnde hic: *Concupiscit rex decorem tuum.* Diuitias, vnde: Filia Tyri in muneribus, scilicet veniunt: Mores, vnde: *Valium tuum deprecabuntur omnes diuites plebis,* idest. conformitatem. Genus, vnde: *Filia regum ab intus in fimbrijs aureis.* *Filia Tyri in muneribus:* vt in actibus Apostolorum dicitur sic: Tyrus recipit Apostolum honorifice, & suos: & tunc adimpleta est propheta: *Filia Tyri, & cetera.* *Omnis gloria eius in fimbrijs.* Fimbria quandoque significat finem, vt hic: quandoque minimum mandatum Euangelij, vnde hoc: Mulier tetigit fimbriam vestimenti Christi: & sanata est. Quia qui obseruat minimum mandatum Euangelij, sanatur in mente. Quandoque humanitatem, vt ibidem, propter duo: nam ille, qui vidit Christum, qui scilicet credit prædicationi, ille proprie tetigit vestem Dei. Gentilitas autem non tetigit vestem, sed fimbriam, quia per Paulum, & alios Apostolos venit ad fidem, quasi per fimbriam. Vel per fimbriam dicitur humanitas, quæ minima respectu diuinitatis, vt fimbria respectu pallij. Quandoque virtutem, vt ibidem. Nam mulier illa virtute Dei, quæ de illo exhibat, sanata est. *Adducuntur regi virgines post eam.* Triplix de causa ducitur vxor, causa prolis, vnde Dominus: Crescite & multiplicamini: causa adiutorij, vnde Dominus: Non est bonum hominem esse solum. Causa incontinentiæ, vnde Apostolus: Qui autem incontinentes est, nubat in Domino. Sponsus autem sponsam, Christus Ecclesiam, non accipit in vxorem, nisi causa prolis,

& adiutorij. Et ibi proles est, quia creuit Ecclesia in numero, & merito. Et sponsus ac sponsa sibi mutuum suffragium præstant: & non eam accipit, causa incontinentiæ.

PSALMVS DAVID XLV.

Deus noster refugium, & virtus.] Deus dicitur alicui quadrupliciter. Nam Dominus omnium, beneficium creationis: hominum, participatione humanitatis, nam dicitur Emmanuel: bonorum hominum per cultum religionis, vt hic: quorundam, vt Abraam, Isaac, & Iacob, quodam priuilegio amoris. Nota: Deus est Deus Abraam, conferendo fidem: Deus Isaac, conferendo spem: Deus Iacob, conferendo charitatem. Nam hi tres has tres virtutes designant in Matthæo. Vel sic: Deus est Deus Abraam, filiorum multitudine: nam multi filij Dei: nam Abraam interpretatur, pater multarum gentium. Vel sic: Deus, est Deus Isaac, mentis hilaritate: nam Isaac interpretatur risus. Deus, est Deus Iacob, operis vel virtutis fortitudine, siue fortitudinis: nam Iacob, luctator interpretatur. Vel sicut reperitur in sine Paralipomenon: per Abraam, Christi natiuitas: per Isaac, congregatio credula plebis: per Iacob, resurrectio Christi Saluatoris. *Adiutor in tribulationibus.* Tribulatio, alia intrinseca, alia extrinseca. Intrinseca duplex, a carne, vel a diabolo. A carne, vnde hoc: Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris. Et hoc: Nulla pestis efficacior, quàm familiaris inimicus. A diabolo, vnde hoc: Ab occultis meis munda me. Assumpta, & coacta: assumpta, vnde hoc: Apprehendite disciplinam: coacta, vnde hoc: Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. *Sonuerunt, & turbata sunt aquæ.* Est sonus prædicationis, vnde hoc: In omnem terram exiuit sonus eorum. Est sonus confessionis, vnde hoc: Rugiebam a gemitu cordis mei. Et hoc: In voce exultationis & confessionis sonus epulantis. Est sonus iubilationis, vnde hoc: Laudate eum in cymbalis bene sonantibus. Est sonus contradictionis, vnde hoc: *Venite & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram:* primo, *Venite,* postea, *Videte.* Vos enim in tenebris estis: & ideo opera Domini videre non potestis. Venite ad lucem, videte opera Domini per lucem. *Quæ sunt illa opera?* *Prodigia super terram.* Quomodo super terram? Verbum caro factum est, & cetera. Quomodo prodigia? Parvulus natus est nobis, & cetera. Et vocabitur nomen eius admirabilis & cetera. *Super terram,* quia ad pacem terrena componunt. *Prodigia sunt,* quia futura gaudia protendunt. *Prodigia sunt,* quia pater futuri sæculi: Super terram, quia princeps pacis. *Auferens bella.* Multiplex bellum abtulit Deus. Nam bellum aduersus gentes & Indcos. Nam ille lapis angularis, qui con iunxit duos parietes, reconciliauit eos, soluens inimicitias inter eos. Bellum aduersus carnem & spiritum. Nam modo caro non concupiscit, sicut prius, vnde hoc: Nobis non est colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitas, quæ militant aduersus carnem. Et bellum malorum, quæ sunt in conscientia, vnde hoc: Non est pax impio, dicit Dominus. Et bellum inter hominem, & angelum, & Deum, vnde hoc: Gloria in excelsis Deo, & cetera.

PSALMVS DAVID XLVI.

Omnes gentes plaudite manibus.] Ascende calue: Hoc exponitur de Elifæo, qui fuit caluus ad litteram, sed exponitur de Christo, qui non fuit caluus ad litteram. Dominus ergo, qui est Christus, in anteriori parte capillos non habuit, sed in posteriori. Nam in anteriori parte decapillatus est, non in posteriori. Nam Indzi ab eo recesserunt, qui sunt anterior populus: & gentiles ei adhæserunt, qui sunt posterior populus, & ideo dicitur caluus. *Quoniam excelsus Dominus.* Notat Deus

Deus dicit alicui quadrupliciter.

Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Mat. 1. Abraam significatio. Isaac interpretatio. Iacob quid notet.

Tribulatio duplex. Mich. 7. b

Psalm. 18. c

Psalm. 2. b

Psalm. 128. a

Psalm. 18. a

Psalm. 37. b

Psalm. 41. b

Psalm. 150. a

Ioan. 1. Isa. 9. a

Deus abstitit bellum multiplex. Eph. 2. c

Eph. 6. b

Isa. 48. d

Luc. 2. b

4. Reg. 2. d

Christus quo modo dicitur caluus.

Deus est Dominus in potestate, excelsus in comprehensione, terribilis in admiratione. Nam est potens, incomprehensibilis, admirabilis. Potentiam Deus ostendit per tria. Per eius magnitudinem, vnde: *Rex magnus.* Per vniuersitatē, vnde: *Super omnem terram.* Per inimicorum subiectionem, vnde: *Subiecit populos.*

Prou. 3. 1. d Vnde hoc: Fallax gratia, & vana est pulchritudo. **Psalm. 44. d** Est species gratiæ, vnde hoc: Speciosus forma præ filijs hominum. Est species gloriæ, vnde hoc: *Speciem Iacob, quem dilexit.* Est species mundi, vnde hoc: Fallax gratia, & vana est pulchritudo.

Iubilus. Iubilus est laus, quæ nec prorsus taceri, nec prorsus exprimi potest præ gaudio, quod fit præ gaudio: quandoque in principio orationis, vt hoc: Tæquam sponsus. Et ibi: A, A, A, puer ego sum, & loqui nescio.

Psalm. 18. a Quod dixit propheta, qui repræsentat nostram infirmitatem. Et in medio, vnde hoc: Vespertina oratio, quia Sanctorum gaudium in hac vita est imperfectum, vnde: Imperfectum meum viderunt oculi tui. Est Iubilus in fine, & est eorum, qui sunt in patria, quorum gaudium consummatum est, qui tamen expectat stolam corporis: vnde pro illo, qui iam habet vtramque stolam, scilicet corporis, & animæ non fit iubilus. Nam in sollempnitate, scilicet Paschali, non fit iubilus in fine cantus. Similiter in laudibus non cantatur in memoriam resurrectionis, quia Dominus ea hora resurrexit. Et in completorio, quod designat consummatam lætitiã Sanctorum, qui in corpore resurgunt.

Hier. 1. b Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Psalm. 140. a Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Psalm. 138. c Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

PSALMVS DAVID XLVII.

Magnus Dominus, & laudabilis nimis.] Nota: Laus Dei in Ecclesia finem non habet, quantum ad Deum, vnde hoc: Deus inhabitat lucem inaccessibilem: & quantum ad homines, Deum in hac vita laudantes, vnde hoc: Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi: Et quantum ad homines Deum in futura vita laudantes, vnde hoc: Beati, qui habitant in domo tua, Domine. *Quoniam ecce reges terra.* Illi, qui conuenerunt aduersus Christum, fuerunt in malo notabiles, vnde: *Ecce.* Idem notatur cum in sequenti dicitur versus, *Ipsi,* vt discretiue loquatur, scilicet, notabiles fuerunt. Potentes, vnde: *Reges:* Multi, vnde: *Congregari.* In malo vnanimis, vnde: *Conuenerunt in vnum.* Nec hoc fecerunt ignari, sed solliciti, vnde: *Ipsi videntes.* Idem notatur in hoc versus: *Astiterunt reges terra,* & principes multi, vnde: *Conuenerunt.* In malo vnanimis, vnde: *In vnum.* Solliciti, quia non ignari astiterunt: In malo notabiles, nam aduersus Dominum. Hoc est ibi signum malitiæ, quoniam conuenerunt aduersus Dominum.

1. Tim. 6. d Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Mat. 28. d Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Psalm. 83. b Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Psalm. 2. a Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Ibidem. Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Pœnitentiã. Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Rom. 6. d Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Mat. 3. b Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Spiritus sanctus. Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Sap. 1. a. b Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Act. 2. a Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Exo. 15. b Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Psalm. 36. d Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Psalm. 72. a Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Psalm. 35. c Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

Isa. 52. a Quare, Deo Abraam, Isaac, & Iacob.

tris. Sedere in dextera, est frui in gloria, vnde Sancti dicuntur sedere in dextera, non ad dexteram. *Secundum nomen tuum, Deus.* Ecclesia non est in arto, quantum ad locum: Nam in omnem terram exiuit sonus eorum: nec quantum ad tempus, quia vobiscum sum, vsque ad consummationem sæculi: nec quantum ad scientiam, quia multiplex erit tunc scientia. Nec quantum ad personas, quia in omni gente, qui timet Deum, acceptus est illi. Et hoc: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. *Circumdate Sion, & complectimini eam.* Hæc ciuitas, scilicet Ecclesia munita turribus, scilicet prælatis in Ecclesia, vnde hoc: *Narrate in turribus.* Muris, idest sanctis, vnde hoc: Muri tui, lapides pretiosi. Et Saluator, ibi est murus, & antemurale, vnde Iob: Quia rupto muro, & aperta ianua, irruerunt super me. Flumen, vnde hoc: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, scilicet Spiritus sanctus. Hanc ciuitatem quidam circumdant, ne impugnetur, vnde hoc: Circumdederunt me viri mendaces. Quidam, vt explorant, vnde Apostolus: Propter subintroductos fratres, vt explorent libertatem vestram. Quidam, vt diligant, vnde hoc: *Circumdate Sion.* Quidam, vt intrent, vnde hoc: Attollite portas. Glossa: Christus est murus, qui ad corda nostra impetum malorum pertingere vetat.

PSALMVS DAVID XLVIII.

Avdite hæc omnes gentes.] Nota: Reddimur attenti ab vtilitate propositionis, quæ hic dicitur parabola. A persona proferentis, & hoc per diuinarum rerum, & humanarum cognitionem, vnde: *Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam.* Pro discretione, vnde: *Meditatio in se, zelus Dei fit,* & non secundum scientiam. Pro humilitate, vnde: *Inclinabo.* Pro obscurorum apertione, vnde hoc: Aperiam in parabolis. Quidam abijciunt mundum, & abijciunt a mundo, vnde Apostolus: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Quidam nec abijciunt, nec abijciuntur, vnde hoc: Deposuit potentes, & exaltauit humiles. Quidam abijciunt, & non abijciuntur, vnde hoc: Elegi abiectus esse in domo Dei mei, & cetera. Quidam abijciuntur, & non abijciunt, vnde hoc: Princeps huius mundi eiecietur foras, quia eiectus est de mundo, & tamen mundum non deseruit. Hoc verbum, scilicet habitare, notat quandoque permanentiam, vnde hoc: Beati, qui habitant in domo tua Domine. Quandoque iucunditatem: Ecce quàm bonum, & quàm iucundum, & cetera. Quandoque dominium, vnde hoc: Iesus erat habitans in medio eorum. *Qui confidit in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum.* Diuitiæ in tribus attenduntur, in pecunia, in honore, in fama. De primo: *Destruam horrea mea, & maiora faciam.* De secundo: *Amant primas cathedras, & salutationes in foro.* De tertio: *Vocauerunt nomina sua in terris suis.* *Frater non redimit, redimet homo.* Homo Christus dicitur frater noster, & quattuor modis, & quattuor de causis, scilicet pro participatione gratiæ, quam habet nobiscum, vnde: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et quia habet eandem hereditatem, quam nos habituri sumus, vnde hoc: *Heredes Dei, coheredes autem Christi.* Et quia est eiusdem nature nobiscum, vnde dicitur Emmanuel, & Dominus virtutum nobiscum: & quia diligit nos, vt frater fratrem, vnde hoc: *Dilexit Deus mundum, vt filium suum daret.* *Et non dabit Deo placationem suam.* Deus placatur contritione, elemosyna, oratione. Contritione, vnde hoc: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Elemosyna, vnde hoc: *Date elemosynam, & omnia munda sunt vobis.* Oratione, vnde hoc: *Dirigatur oratio mea, sicut incensum.* *Et pretium redemptionis animæ suæ.* Pœna attenditur in immensitate,

Psalm. 18. a

Mat. 28. d

Act. 10. d

Psalm. 16. a

Isa. 26. a

Iob 30. b

Psalm. 45. a

Gal. 2. a

Psalm. 23. b

Rom. 10. a

Gal. 6. d

Luc. 1. e

Psalm. 83. c

Ioan. 12. e

Psalm. 83. b

Psalm. 132. a

Luc. 24. f

et Io. 20. e

Diuitiæ in tribus.

Luc. 12. c

Luc. 11. f

Psalm. 48. c

Christus quomodo frater noster.

Psalm. 48. c

Rom. 8. c

Psalm. 45. b

Ioan. 3. b

Psalm. 50. d

Luc. 11. f

Psalm. 140. a

Psalm. 140. a

Psalm. 140. a

Luc. 16. f sitate, siue in acredine, vnde diues petijt guttam aquæ ab Abraam ad refrigerandam linguam. In perpetuitate, vnde hoc: *Mors depascet eos*, vt animalia herbam, quæ corrosa magis, ac magis renascitur. In pœnarum numerositate, vnde: Punientur in corpore & in anima, vnde: Duplici contritione contempe eos. Et hoc: Transibunt ab aquis niuium ad calorem niuium. *Homo, cum in honore esset, non intellexit.* Homo dicitur factus ad imaginem Dei propter naturalia; ad similitudinem propter spiritualia, vt gratuita. De vtroque: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et ad Dei conformitatem, quantum ad beatitudinem, quam est habiturus. Nam sumus hereditarij patriæ cœlestis, vnde hoc: Heredes Dei, coheredes autem Christi. Et hoc: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. *Hec via illorum scandalum ipsi.* Sunt pelles corruptionis: sunt & immortalitatis, vnde in Iob: Pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua. Sed sunt pelles auaritiæ, vnde hoc: Turbabuntur pelles, terræ Madian. Sunt pelles iustitiæ, scilicet Sancti, vnde hoc: De pellibus cooperatum est tabernaculum. Sunt pelles nequitie, vnde hoc: *Sicut oves in inferno positi sunt.* Est ovis infirmitatis, vnde: Æstimati sumus sicut oves. Est ovis simplicitatis, vnde: Sicut ovis ad occisionem. Et hoc: Tamquam ovis coram tōden te se obtulit. Est ovis damnationis, vnde nota; Tam oves, quàm herbæ pascentur. Et ideo hoc dupliciter exponitur.

PSALMVS DAVID XLIX.

Deus, & Dominus Deus Deorum Dominus locutus est, & vocauit terram. Nota: Deus dicitur Dominus potestate, & creatione, vnde hoc: Domini est terra. Cælū cœli domino, quia omnia creauit aptitudine: vnde hoc: Dominus nomen illi, scilicet, essentiale, scilicet, Dominabilis: quia fuit ab æterno, & abusuū, vnde hoc: Nisi esset qui famularetur, nō esset, qui dominaretur: nam dominus & seruus sunt correlatiua, & secundum hoc ab æterno non fuit dominus, quia ab æterno non fuit aliquis seruus. *Ex sion species decoris eius.* Formosus est Deus secundum deitatem, vnde: Pulchrum pulchrius ipse mundum mente gerens. Secundum animam, vnde hoc: Speciosus forma præ filijs hominum. Secundum corpus, vnde hoc: Quis est iste, qui venit de Edom? Sponsus in stola sua. Secundum corpus mysticum, vnde hoc: Pulchrum indumentum tuum. Et hoc: Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turtur. Deus fecit iudicium pro nobis: facit modo de nobis, ad nos. De homine, pro homine, ab homine, ad hominem. *Ignis in conspectu eius exardescet.* Pœna, qua iudex punit in futuro, erit ex magna manifestatione. Nā ex eo, quod videbunt se puniri, magis dolebunt, vnde: *In conspectu eius.* Ex acredine, vnde: *Exardescet ignis.* Ex pœnarum multitudine, vnde: *In circuitu.* Et quia est intolerabilis, vnde: *Tempestat.* Et quia interminabilis, vnde: *Valida.* [Congregate illi sanctos eius, qui ordinant.] Nota: quattuor hic fiunt expositiones, secundum quattuor acceptiones huius nominis, testamentum. Nam dicitur testamentum, pro mandato veteris & nouæ legis, vnde hoc: Si testamentum custodieritis, dabo vobis terram fluentem lac, & mel. Et pro promissione, vnde hoc: Non profanabo testamentū meum. Et pro vita æterna, vnde hoc: Consummabo testamentum meum super domum Iuda. Et pro speciali mandato charitatis, vnde hoc: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. Et testamentum secundum aliā litteram. Hic fit dicitur. *Deus Deus tuus ego sum.* Bono meo, sum Deus. Malo tuo, sum Deus tuus. idest voluntate mea, scilicet essentia, quod est Bono meo sum Deus. & sic bono erit ablatiuus: vel Bono meo sum Deus, idest, qui est meus, idest, ei, qui est bonus, sum Deus, idest ad eius voluntatem, & sic erit

A datiuus. In veteri testamento, in lege, erant quattuor genera sacrificiorum. Nam ibi erat sacrificium, scilicet quod non totum accendebatur. Erat holocaustum, scilicet totum incensum. Oblatio dicitur de duris, scilicet de pane, & de thure. Libamen, de liquidis, scilicet de vino & oleo. Sicut in lege euangelij sunt quattuor genera sacrificiorum. Nam est sacrificium iustitiæ, pœnitentiæ, laudis, & mortificationis. De primo: Sacrificate sacrificiū iustitiæ. De secundo: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. De tertio: *Sacrificium laudis honorificabit me.* De quarto, Apostolus: Exhibete corpora vestra, hostiam viuentem, Deo placentem, idest, mortificate carnem vestram. Prima duo, sunt iustificandorum. Secunda duo, sunt iustificatorum. *Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas?* Dicimus, quod prædicatio prohibita, quæ fit propter quæstum temporalem, & propter inanem gloriam, vel propter hæresim introducendam: vel quæ fit propter fratrum conuersionem, si crimen sit prædicantis notorium: si crimen sit occultum, propter fratrum conuersionem, potest prædicare. Vera prædicatio necessaria est, quia quando vox vitam non remordet, dulcis simphonia, ne sit vox Iacob, & manus Elau. *Tu vero odisti disciplinam.* Tria genera peccatorum hic notantur: contemptus disciplinæ, vt hic. *Morbus auaritiæ, hic: Si videbas furem, curriclas cum eo: vitium luxuriæ hic: Et cum adulteris portionem tuam ponebas. Arguam te & stauam contra faciem tuam.* Homo debet tria sibi proponere: peccatum, mortem, & Deum. De primo: Peccatum meum contra me est semper. De secundo: Fili memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. De tertio: Illustra faciem tuam super seruum tuum.

PSALMVS DAVID L.

Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Audite peccatores. Rex iste in causam ductus considerat, quod iudex suus falli non potest, quia est sapiens: nec corrumpi, quia est iustus: nec vinci, quia omnipotens: neque declinari, quia est vbique. ideo ad solam misericordiam confugit, dicens: *Miserere mei Deus.* & cetera. Volo peccatum meum abscondere, sed tu nosti omnia. Volo resistere, sed tu potes omnia, sed tu complectens omnia: ideo ad solam misericordiam confugio. Nolo, vt intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Peto non iustitiam, sed misericordiam, dicens: *Miserere mei Deus.* Subiectio nomen, non dico: *Miserere* Dauid, sicut confueueram dicere: Memeto Domine Dauid, & cetera. Neque blandiens dicam: Da imperium puero tuo, nec saltem seruo tuo, vel filio ancillæ tuæ: quia hæc nomina sunt familiaritatis. Et quanto magis beneficium mihi collatum ad memoriam reducerem: tanto grauius sequentis culpæ reatum accusarem. Ergo: *Miserere mei Deus.* Non audeo dicere: Deus meus: solummodo Deum agnosco, meum non præsumo. Ego enim peccando, te perdi. Inimicum sequendo, a te recessi. Malum amando, a bono me elongaui. Sequitur: *Secundum magnam misericordiam tuam.* Contra: non dico secundum magnam misericordiam meam, sed secundum magnam misericordiam tuam. Et licet magna sit miseria mea, maior est tamen misericordia tua. Nolo paruam misericordiam querere: neque te decet paruam misericordiam dare. Immo indignus exaudiri essem, si a magno peterem paruam: nec magna petens de meis meritis præsumo, sed de magna misericordia tua confido. *Secundum magnam misericordiam tuam.* Deus est misericors in remittendo, multum misericors in remissionem iterando, maxime misericors in glorificando. Quidam peccatum negant, vt Caim, dicēs: Numquid custos fratris mei sum ego? Et alij confitentes, culpam in actorem retorquent, vnde

Sacrificiorū genera quattuor. Psal. 4. b. Psal. 50. d. Rom. 12. a. Gen. 27. d. Psal. 50. a. Eccli. 7. d. Psal. 30. c. Ps. 142. a. Ps. 131. a. Psal. 85. d. Deum misericors. Gen. 4. a

Gen. 3. b vnde Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, decepit me, idest seduxit me. Alij in infirmitatem, vnde **Rom. 1. e** Apostolus: Quis es homo, qui respondeas? Numquid dicit lutum figulo, quid facis? Alij coacti consentunt, vt Iudas: Peccaui tradens sanguinem iustum. Ea, quæ apponuntur in alijs pœnitentialibus psalmis, dicuntur difficilia quædam ad faciendum, vt hoc: Per singulas noctes lectum meum: quædam ad sustinendum, vnde hoc: Grauiata est super me manus tua: quædam ad committendum, vnde hoc: Cinerem tanquam panem manducabam. Nota: Quædam sunt difficilia per obscuritatem: quædam obscura propter difficultatem. Nam est obscuritatis difficultas, & obscuritas difficultatis. Nota: hic Psalmus est quinquagesimus, & primo anno erat annus iobeleus, Iobel autem interpretatur initium, siue remittens, vnde hic psalmus potest dici Iubileus, quia in anno iubileo, & serui manumittebantur, & possessiones alienatæ ad heredes reuertebantur, & debita remittebantur. Hic psalmus similiter docet liberari a seruitute diaboli, vel peccati, vnde hoc: *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis mee.* Hic psalmus possessiones virtutum per penitentiam facit redire, vnde hoc: *Redde mihi latitiam salutaris tui:* & peccata, quæ debita dicuntur, remitti, vnde hoc: *Amplius laua me ab iniquitate mea.* Aliquid alicuius dicitur esse nouem modis: Per idempnitatem, vnde dicitur essentia patris. Per creationem, vt creatura Dei: per perfectionem, vnde peccata filiorum dicuntur esse peccata patrum. Per continentiam, vt peccata inferni, quæ continet infernus, & ciuitas Galilee. Per actionem, vt occisio Caim. Per mysterium, vt Baptismus Ioannis. Per cultum, vt Deus Abraam. Per dationem, vt iustitia Dei. Per acceptionem, vt iustitia hominis. Per possessionem, vt asinus alicuius, & quod hic, cū de Diabolo dicitur: Omnis fortitudo eius in lumbis eius. Lex alicuius dicitur, Moysi, Iudæorum diuimiliter. *Et peccatum meum coram me est semper.* Peccatum quandoque est super nos, vnde hoc: Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, quandoque scilicet peccatum dominatur. Quandoque est sub tus nos, quando homo dominatur peccato, vnde hoc: Appetitus illius erit sub tus te, & dominaberis illius. Quandoque intra nos, vt occulta. Vnde: Ab occultis meis munda me. Quandoque ante nos, & tunc cauendum: vt hic, vel ad faciendum, quando scilicet promittimus nobis impunitatem, vel quando delinquimus, vnde Apostolus: Posteriorum oblitus in anteriora me extendo. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* In presenti solent homines iudicem effugere, vel se ei subtrahere, vel per munera corrumpere, vel vi superare. Hoc nō potest de iudice Poli fieri, quoniam Dauid cum non posset effugere, dixit: *Tibi soli peccaui.* Quasi dicat: Tu solus dignus es iudicare me peccantem, quia tu solus es sine peccato, sicut dicitur: Qui sine peccato est vestrum mittat primus in eam lapidem. Et non potest celare, vnde dicit: *Malum coram te feci.* Non potest corrumpere, vnde dicit: *Vt iustificeris in sermonibus tuis.* Non potest vincere, vnde dicit: *Et vincas, cum iudicaris.* [Ecce enim veritatē dilexisti, & cetera. Idest aduentum tuum incertum & occultum. Incertum, vt ad fideles, occultum vt ad infideles referatur. Incertus vero fuit aduentus Christi, quantum ad modum, vnde Maria: Quomodo fiet istud, & cetera. Quantum ad tempus, vnde hoc: Expecta, & expecta modicum, quia veniet, & non tardabit. Etenim erit futurus Deus homo, vnde Dominus obijciens Iudæis: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt omnes: Dauid. Quo modo Dauid dicit: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Et quantum ad humilitatem, vnde: Putabant enim, quod daret terrenum regnum, vnde filij Zebedæi petierunt, quod vnus a dextris & alijs a sinistris poneretur in regno Patris. Est veritas immutabilis, vnde: Ego sum via, &

A ritas, & vita. Est etiam veritas æquitatis, vnde hoc: Vniuersæ viæ Domini. Est veritas in dictis, vnde: **Psal. 14. b.** Omnis homo mendax, Deus autem verax. **Psal. 85. c.** *Asperges me Domine byssopo.* Hyssopus tria facit: tumorem remouet, humilis est, petra adhæret. Ideo comparatur Christo. Nam remouet languorem, vnde hoc: Vere languores nostros ipse tulit. Humilis fuit, vnde: **Isa. 53. a.** Vidimus eum non habentem speciem, neque decorem. Petra adhæret, vnde hoc: Petra autem erat Christus. **Domine labia mea aperies.** Nota: Duo offerenda sunt, caput, & cauda. Nam principium & finē nostri operis Deo debemus attribuerē, vnde post silentium nocturnum dicimus primo: **Domine labia mea aperies.** Et in fine horarum, scilicet in Completorio dicimus: Conuerte nos, idest, conuerte nos a superbia, quam possemus contrahere ex eo, quod sepius in die Deum laudauimus, & semel in nocte. Triplici de causa prohibetur alicuius locutio, scilicet pro vitio subditorū, vnde Dominus ad Ezechielem: Adhærere faciam linguam palato tuo, & eris quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Quandoque propter proprium vitium, vnde hoc: Multa habeo vobis dicere, sed nō potestis portare modo. **Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem.** In sacrificio tria sunt, deuotio, oblatio, & significatio. Prima duo diligit Deus, non vltimum, vnde hoc: In me sunt Deus vota tua, dicit Dominus. Nam agnus paschalis significat Christum, non carnes, vnde hoc: Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et hoc: Sacrificia vestra odiuit anima mea. Hic quinq; notantur, scilicet quis debeat dare sacrificiū, & cui, & quid, & vbi, & ad quid. Quis, humilis & pœnitēs, qui in psalmo hic loquitur. Cui, Deo, vnde dicitur: *Sacrificium Deo.* Quid, sacrificium, vnde hoc: *Spiritus contribulatus.* Ad quid, vt **adificetur muri Hierusalem.** Vbi, *Super altare tuum.*

PSALMVS DAVID LI.

Quid gloriaris in malitia. Hic ostendit quinque, scilicet, qui gloriatur, ibi: *Qui potēs est.* Et in quo, ibi: *In malitia.* Quamdiu, ibi: *Tota die.* Qualiter, scilicet expedite, ibi: *Sicut nonacula acuta.* Et quare, ibi: *Quia dilexisti malitiā.* Per antithesim ostenditur quis puniat, ibi: *Deus destruet.* Et quādiu, ibi: *In fine.* Et qualiter, ibi: *Euellet te, & emigrabit te.* Quare, ibi: *Quia videbunt iusti, & timebunt,* de malorum damnatione, & gaudebunt de sua liberatione. Ephod quandoque dicitur vestis linea, qua vtebantur sacerdotes communiter maiores, & minores, vt hic. Et dicitur Ephod, quia Ephod bad vestimentum lineum interpretatur. Quandoque vestis, qua vtebantur summi sacerdotes tantum. Quandoque vestis, qua vtebantur primogeniti. Quandoque tabernaculum, vnde hoc: Gedeon intulit aurum, & argentum deuictis hostibus, & fecit inde Ephod. Abimelech, interpretatur Patris mei regnum, & significat Iudæos, qui regnum patris ideo, quia potestatiue eos liberauit de Agypto Dets, & potentia attribuitur Patri: ideo dicitur regnum Patris. In effusione sanguinis Christi tria notantur: In hoc, scilicet, quia effudit: Volūtas, vnde hoc: Oblatus est, quia ipse voluit. Copia, vnde hoc: Hic est sanguis meus, qui pro vobis, & pro multis effundetur. Irrigatio animarum nostrarum, imbre virtutum, vnde hoc: Nisi granum frumenti, & cetera. *Radice tuam de terra viuentium.* Radix communis tam bonorum, quàm malorum, scilicet voluntas, vnde hoc: Non potest arbor bona fructus malos facere, & cetera. Est radix malorum, vnde hoc: Radix omnium malorum est cupiditas, scilicet, auaritia. Est radix bonorum, scilicet charitas, vnde Apostolus: In charitate radicati, & firmati. *Videbunt iusti, & timebunt.* Lucerna quandoque dicitur Christus, vnde in Euangelio: Mulier si perdidit

Psal. 14. b. Psal. 85. c. Ps. 115. a. Isa. 53. a. Ibidem. 1. Cor. 10. a. Psal. 84. a. Ezech. 3. g. Ioan. 16. b. In sacrificio tria. Psal. 55. c. Psal. 49. c. Isa. 1. d. Ephod. Iud. 8. f. Abimelech. Isa. 53. b. Mat. 26. c. Ioan. 12. d. Mat. 7. c. 1. Tim. 6. b. Eph. 3. d. Lucerna. Luc. 15. b

Mat. 5. b didit drachmam vnam, & cetera. Quandoque claritas prædicationis, vnde hoc: Neque accendit lucernam, & ponit eam sub modio. Quandoque claritas bonorum operum, vnde hoc: Sicut lumbi vestri, & cetera. Quandoque lumen sanctæ scripturæ, vnde Iob in persona Ecclesiæ, in vltima tribulatione positæ: **Iob 29. a** Quis mihi tribuat, vt sit iuxta menses pristinos, secundum dies, quibus Deus custodiebat me, quando splendebat lucerna eius, & cetera. Quandoque gaudium in carne, vnde: Lucerna, quæ super eum est, extinguetur. Quandoque lux aliunde illuminata, vnde hoc: Parauit lucernam Christo meo. Quandoque modicum lumen, vnde hoc: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & cetera. Quia quamdiu viuimus, modicum habemus lumen. Quandoque lumen in testa, scilicet deitas in carne. Et hi sunt septem modi. **Ego autem sicut oliua in domo Dei.** In oliua tria commendantur, truncus, rami, fructus. Truncus, scilicet fides Patriarcharum, Prophetarum: Rami eius succedentes, vnde hoc: Filij tui sicut nouellæ oliuarum: Fructus, scilicet bonum opus, vnde hic: Ego sicut oliua fructifera.

PSALMVS DAVID LII.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Titulus psalmi David pro Amalech, quod interpretatur dolens, & significat Ecclesiam, quæ dolet pro delictis suis, vnde hoc: Rugiebam a gemitu cordis mei: & pro alienis, vnde hoc: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Et pro pondere carnis, vnde hoc: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et pro dilatione regni caelestis, vnde hoc: Incolatus meus prolongatus est. **Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt.** Corruptio alia est animæ, alia corporis. Quæ est animæ, dicitur corruptio: quæ est corporis, dicitur abominatio. Corruptio animæ in tribus, sicut anima in tribus consistit, in superbia, vanagloria, & inuidia. Consistit etiam in tribus anima. Nam est rationabilis, irascibilis, & concupiscibilis. Rationem, cuius sanitas est cognitio veritatis, corrumpit superbia: concupiscentiam vanagloria: irascibilitatem inuidia. Abominatio autem consistit in quattuor, quæ sunt, curiositas, loquacitas, crudelitas, voluptas. Corpus in quattuor elementis, quæ habent esse in quattuor partibus hominis, maxime consistit. Nam in oculis ignis: in lingua, quæ vocem format, aer: in manibus, quarum proprie tactus est, terra: in genitalibus aqua. Oculos autem corrumpit curiositas, sed linguam loquacitas, manus crudelitas, genitalia voluptas. Sic ergo homines corrupti sunt in anima, & abominabiles in corpore. **Omnes declinauerunt.** Hi peccant in committendo, vnde: **Declinauerunt.** In omittendo, vnde: **Operantur iniquitatem.** Ex voluntate, unde: **Qui dormant plebem meam.** Assidue, sicut escam panis.

PSALMVS DAVID LIII.

Titulus Psalmi.

1. Reg. 23. 26. Ziphæi, quasi florètes. Nota, in flore tria sunt, pulchritudo, spes, delectatio: & quia hæc tria conueniunt malis, ideo dicuntur florescentes. Pulchritudo est in temporalibus, vnde hoc: Homo cum in honore esset, non intellexit. Spes, vnde: Sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Delectatio, vnde hoc: Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem huius mundi.

Deus in nomine tuo saluum me fac. Petit animæ gratiam, unde: **Saluum me fac.** Iustitiæ gloriam, unde: **Iudica me.** In collatione gratiæ opus est misericordie maxima, quæ modo regnat, vnde dicit: **In virtute.** Ergo bene distinxit, ut misericordia ad infusionem gratiæ, iustitia ad collationem gloriæ referatur. De primo ostendit se exauditum iri, unde hoc:

A Deus adiuvat me. De secundo: **Et Dominus susceptor est anima mea.** Vt primum conferat, a peccato se auertit, vnde hoc: **Auerte mala.** Vt secundum conferat a pœna eripit, vnde hoc: **Ex omni tribulatione eripisti me.** Eripit est, quando series omnis tenorem suum usque ad ultimum seruat, nulla causa, uel persona mutata, ut hic: **Deus in nomine tuo,** usque ibi: **Et non proposuerunt Deum in conspectu suo.** Orat enim propheta, non mutata uoce, ut hic: **Et non proposuerunt Deum, ante conspectum suum,** vt auxilio Dei ab hostibus liberaretur. Clibanus quandoque significat cōscientiam, ut hoc: Pones eos ut clibanum in tempore uultus tui, facies eos ardentis in conscientijs suis in die iudicij. Et significat uterum uirginis. Nam sicut in clibano duo sunt, scilicet ignis, & panis: sic in utero uirginis ignis, & panis. Ignis Spiritus sanctus: Panis, qui de celo descendit, scilicet Christus, vnde in Leuitico dicitur, quod panis offerebatur in clibano, vel in sartagine, vel in craticula coctus. Panis in clibano, Christus in uirginis utero. Panis in sartagine, Christus in cruce. Panis in craticula, Christus in morte. Nam sicut in craticula transit per foramina, ita in morte transiit Christus ad uitã. Quandoque quamlibet tribulationem, vnde hoc: Dies iudicij erit velut clibanus ardens. Quandoque diabolus, vnde hoc: Pellis nostra velut clibanus exusta est.

PSALMVS DAVID LIIII.

Fausti Deus orationem meam. Est oratio, quam Deus approbat, quæ est scilicet causa etiã causata. Est oratio, quam sustinet, quæ est ex infirmitate. Est oratio, quam contemnit, quæ est pro temporalibus. Primam Deus semper audit, si homo pie oret, pro se & perseueranter, & ad salutem, vnde hoc: **Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.** Quoniam cum fit oratio pro alio & non ex charitate, non exauditur pro illo, pro quo oratur: vt Samuel pro Saule non exauditus, dixit: **Oratio mea in sinu meo conuertetur.** Secundam orationem non semper audit Deus, vt Christus non fuit exauditus, quando petijt, vt, ex infirmitate, non moreretur. Quandoque audit, vt Petrum: **Nunc scio vere, quia misit Dominus Angelum suum, & cetera.** Tertiam quandoque audit, vnde illud: **Petierunt & venit coturnix.** Et adhuc escæ erant in ore ipsorum. Quandoque non audit, vnde hoc: **Clamauerunt ad Dominum, nec exaudiuit eos.** Est regio communis tam bonorum, quam malorum, vnde hoc: **Habitantibus in regione umbræ mortis.** Est regio bonorum, scilicet in presenti, vnde hoc: **Regiones albæ sunt ad messem.** Est regio malorum, vnde de filio prodigo dicitur, quod abiit in regionem longinquam. Est regio spirituum, idest vita æterna, vnde dicitur, quod Christus post Ascensionem abiit in regionem suam, idest in caelum. **Quoniam declinauerunt.** Nota, pœnæ immisionem, vnde hoc: **Iniquitates.** Immisionis abundantiam, vnde: **Declinauerunt,** vt hic exponitur. A credinem pœnæ, vnde hoc: **Molesti erant mihi.** Pœnam illatam ex rancore, vnde: **In ira.** **Quis dabit mihi pennas sicut columba?** Sunt pennæ virtutis, vt hic. Sunt pennæ prædicationis, vnde hoc: **Volauit, volauit super pennas ventorum.** Sunt pennæ protectionis, vnde hoc: **Sub umbra alarum tuarum protege me.** Sunt pennæ, vel alæ resurrectionis, vnde hoc: **Si sumpsero pennas meas diluculo.** Et hæc, Sex alæ vni, & sex alæ alteri, significant. **Præcipia Domine, diuide linguas eorum.** Est triplex vnitas, scilicet in bonis, in malis, in Trinitate. De prima dicitur: **Ecce quàm bonum & quàm iucundum.** De secunda: **Cōueniunt in vnum aduersus Dominum.** De tertia: **In trinitate venerunt vnitas, & in vnitate trinitas.** **Et non defecit.** Ille, qui hic loquitur, peccat in occulto, ex simulatione, vnde: **Dolus.** In manifestatione ex obstinatione, vnde: **De plateis.** Abundat, vnde: **Vsura.** Perseuerat, vnde: **Nau defecit.**

Deus in nomine tuo saluum me fac. Petit animæ gratiam, unde: **Saluum me fac.** Iustitiæ gloriam, unde: **Iudica me.** In collatione gratiæ opus est misericordie maxima, quæ modo regnat, vnde dicit: **In virtute.** Ergo bene distinxit, ut misericordia ad infusionem gratiæ, iustitia ad collationem gloriæ referatur. De primo ostendit se exauditum iri, unde hoc:

defecit. Tu vero homo. Altitudinem peccantis ostendit, vt magis reum ostendat. Nam quanto gradus altior, tanto etiam casus grauior. Dignitatem ostendit, per naturã, vnde: **Homo.** Per fidei vnitatem, vnde: **Vnanimis.** Per potestatem, vnde: **Dux meus.** A familiaritate, vnde: **Notus meus.** A conuersatione, vnde hic: **Qui simul mecum dulces capiebas cibos.** Est cibus amarus & vitilis scilicet pœnitentiæ, vnde hoc: **Cinerem tamquam panem manducabam.** Est cibus malus, & dulcis fermentatus, doctrina hæreticorum, vnde hoc: **Labia marentium stillat mel.** Est cibus bonus, & dulcis, doctrina prædicatorum, qui quandoque est solidus, quandoque liquidus, vnde hoc: **Lac potu dedi vobis, non escam.** Et hoc: **Parasti in conspectu meo mensam.** Est cibus boni opus, vnde hoc: **Meus cibus est, vt faciam voluntatē patris mei.** Est cibus, prædicationis Christi, vnde hoc: **Ego habeo cibum, quem vos nescitis.** Est cibus, sacramentum altaris, vnde hoc: **Caro mea vere est cibus.** Est cibus æternitatis, scilicet vita æterna, vnde hoc: **Satiabor cum apparuerit gloria tua.** Tribus modis Deus cor hominis emollit, per inspirationem, bonam voluntatem creando: per aspirationem, excitando: per occasionem, bonam vitam aperiendo ad perfectionem. Per inspirationem ponit: per aspirationem impellit: per occasionem trahit. Ponit ad volandum, impellit ad appetendum, trahit ad perficiendum. **Mollui sum sermones eius.** Sermo emollitur per expositionem, vnde hoc: **Præceptum domini lucidum, illuminans oculos.** Per humilitatem & charitatem, vnde Dominus: **Discite a me, quia mitis sum & cetera.** Per suauitatem, vnde per nouum testamentum rigor veteris temperatur: quia ibi dictum est: **Oculum pro oculo.** Nunc, si te percusserit in vnam maxillam præbe & aliam. **Tu vero Deus deduces eos, in puteum interitus.** Est puteus iniquitatis, siue desperationis, vnde hoc: **Aperuit super me, quasi puteus, os suum.** Est puteus terrene cupiditatis, ad quem venit mulier Samaritana haurire aquam: & qui ex ea bibit, iterum sitiet. **Nam: Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.** Est puteus diuinæ cognitionis, vnde hoc: **Altus est puteus.** Est puteus pœnæ intolerabilis, vt hic. Est puteus doctrina scripturæ, vnde hoc: **Foderunt puteum Isaac, puteum aquæ viue.**

PSALMVS DAVID LV.

Miserere mei Deus. Tredecim sunt psalmi, in quorum titulo hoc ponitur pronomen, ipsi, vel huic. Primus est: **Conferua me Domine.** Secundus: **Ad te Domine clamabo.** Tertius est hic. Quartus: **Deus respulisti nos.** Quintus: **Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ.** Sextus: **Exultate Deo.** Septimus: **Venite exultemus.** Octauus: **Dominus regnauit exulter terra.** Nonus: **Misericordiam & iudicium.** Decimus: **Benedic anima mea Domino, & omnia, quæ intra me.** Vndecimus: **Paratum cor meum.** Duodecimus: **Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audisti.** Tertiuddecimus: **Exaltabo.** **Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo.** Deus regit malos ad depressionem, vnde hoc: **Reges eos in virga ferrea.** Regit bonos in presenti ad exultationem, vnde hoc: **Saluum fac populum tuum Domine, & benedic.** Regit in futuro electos, quantum ad glorificationem, vnde hic: **Et reget eos usque in sæculum sæculi.** Et ita Christus dicitur rex omnium, sicut dicitur in titulo psalmi. In torculari tria sunt. Nam vna premuntur, vina a vinaculis separantur, vina in cellarium portantur. Hæc autem tria Ecclesiæ conueniunt, & ideo dicitur torcular: nam in presenti premuntur, vnde hoc: **Supra modum grauati sumus, ita vt tæderet nos viuere.** Boni a malis separantur, vnde hoc: **Nunc est iudicium mundi.** Quia saltem modo Sancti separantur a mundo. In patria ponentur, vnde hoc: **Abcondes eos in abscondito faciei tuæ.** Conculcauit Deus sanctos.

PSALMVS DAVID LVI.

Miserere mei Deus, miserere mei: quoniã in te confidit anima mea. Clamabo ad Deum altissimum. Ostendit Deum magnum in essentia, vnde: **Clamabo ad Deum altissimum.** Magnum in effectu, vnde: **Ad Deum, qui benefecit mihi.** Quia magnus in effectu, Misericors, vnde: **Misit Deus misericordiam suam.** Quia magnus in essentia, verax est, vnde: **Misit veritatem.** Misericors pro liberationis animæ promissione. Nam quia misericors, hoc promisit, vnde: **Eripuit animam meam.** Verax pro promissionis adimpletione, vnde hoc: **Dormiui conturbatus:** Nam mortē prædictam subiit. Ecce habes, qui misit, ibi: **Misit Deus.** Quæ, ibi: **Misericordiam.** Vnde, ibi: **De calo.** Ad quid, ibi: **Vt liberet animam.** A quo, ibi: **De medio caualorum Leonum.** [**Et in umbra alarum tuarum sperabo.** Deus protegit nos suis alis hac similitudine, quia alæ tria faciunt, quæ Deus facit in nobis. Nam alæ fouent, sicut Deus nos, vnde Dominus ad Hierusalem: **Quoties volui congregare filios tuos sub alis, & noluiisti?** Sunt contra æstum, vnde hoc: **Domine obumbrasti super caput meum.** Sunt contra impetum milui, idest Diaboli, unde: **In umbra alarum tuarum sperabo.** Sanctum non est dandum canibus, idest arcanum non est proponendum indignis, vel sacra scriptura patet maioribus, idest debent scire eam, non minores. Vnde post euangelium, liber apertus offertur sacerdoti, & canonicis in choro. Nam liber significat sacram scripturam, quæ debet esse aperta sacerdotibus & non minoribus. Vnde Christus aperuit librum, quando legit in Isaia. Et post librum clausum dedit Iudæis, tamen liber clausus offertur sacerdoti in principio Missæ, quia principium statim legis repræsentat, vbi sacra scriptura erat clausa, sed modo est aperta. Nã velum templi scissum est, petre scissæ sunt, & monumeta aperta sunt. Iam velamen non est super faciem Moyfi. Non enim velanda est facies Christi, ne dicamus: **Prophetiza: Misit Deus misericordiam suam, & veritatem.**

A suos, idest conculcari facit, vel finit ad augmentum meritorum, vnde hoc: **Torcular calcani solus.** Malos ad depressionem, vnde hoc: **Superborum & sublimium colla propria virtute calcavit.** Calcatur quandoque ad diminutionem, vnde Apostolus: **Conculcet Dominus Satan sub pedibus nostris.** **Inhabitabunt,** vt absconderent, vel extollerent. Incola quandoque notat peregrinationem, vnde hoc: **Incola ego sum in terra.** Quandoque hereditatem æternam, vnde hoc: **Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est.** Quandoque diligentiam, vnde: **Ego sum vitis, & pater meus agricola est.** **In quacunque die inuocauero te.** Anima est vas concauum, vnde in veteri lege altare erat concauum. Et mensura animæ est Deus, quo, & non alio potest impleri, nisi Deo. Ideo anima auaritia non potest impleri: quia vas, quod continet modicum, non potest impleri, nisi modico. **Quia eripuit animam meam de morte.** A triplici defectu hic ostendit hominem liberatum, idest animam a moriendi necessitate, vnde hoc: **Quia eripuit animam meam de morte, cognitionem ab errore.** Oculos a lacrymis, vnde hoc: **Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, & cetera.** Affectum a defectione: quia tunc desiderium nostrum adimplebitur, vnde hic: **Pedes meos a lapsu.** vnde hoc: **Impulsus, euerfus sum, vt caderem.** In hunc triplicem defectum, ostendit, prius hominem deiectum, scilicet in necessitatem moriendi, ibi: **Conculcauit me homo.** Nam diabolus me in mortem misit. Errorem cognitionis, ibi: **Impugnans.** In defectu affectionis, ibi: **Tribulauit me.** De primo in præcedenti psalmo dicitur: **Veniat mors super illos.** De secundo: **Et descendant in infernum viuentes, vbi erit fletus & stridor dentium.** De tertio: **Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.**

PSALMVS DAVID LVI.

Miserere mei Deus, miserere mei: quoniã in te confidit anima mea. Clamabo ad Deum altissimum. Ostendit Deum magnum in essentia, vnde: **Clamabo ad Deum altissimum.** Magnum in effectu, vnde: **Ad Deum, qui benefecit mihi.** Quia magnus in effectu, Misericors, vnde: **Misit Deus misericordiam suam.** Quia magnus in essentia, verax est, vnde: **Misit veritatem.** Misericors pro liberationis animæ promissione. Nam quia misericors, hoc promisit, vnde: **Eripuit animam meam.** Verax pro promissionis adimpletione, vnde hoc: **Dormiui conturbatus:** Nam mortē prædictam subiit. Ecce habes, qui misit, ibi: **Misit Deus.** Quæ, ibi: **Misericordiam.** Vnde, ibi: **De calo.** Ad quid, ibi: **Vt liberet animam.** A quo, ibi: **De medio caualorum Leonum.** [**Et in umbra alarum tuarum sperabo.** Deus protegit nos suis alis hac similitudine, quia alæ tria faciunt, quæ Deus facit in nobis. Nam alæ fouent, sicut Deus nos, vnde Dominus ad Hierusalem: **Quoties volui congregare filios tuos sub alis, & noluiisti?** Sunt contra æstum, vnde hoc: **Domine obumbrasti super caput meum.** Sunt contra impetum milui, idest Diaboli, unde: **In umbra alarum tuarum sperabo.** Sanctum non est dandum canibus, idest arcanum non est proponendum indignis, vel sacra scriptura patet maioribus, idest debent scire eam, non minores. Vnde post euangelium, liber apertus offertur sacerdoti, & canonicis in choro. Nam liber significat sacram scripturam, quæ debet esse aperta sacerdotibus & non minoribus. Vnde Christus aperuit librum, quando legit in Isaia. Et post librum clausum dedit Iudæis, tamen liber clausus offertur sacerdoti in principio Missæ, quia principium statim legis repræsentat, vbi sacra scriptura erat clausa, sed modo est aperta. Nã velum templi scissum est, petre scissæ sunt, & monumeta aperta sunt. Iam velamen non est super faciem Moyfi. Non enim velanda est facies Christi, ne dicamus: **Prophetiza: Misit Deus misericordiam suam, & veritatem.**

Pf. 115. a & veritatem. Christus dicitur Veritas propter tria. Propter immutabilitatem, unde hoc: Omnis homo mendax: solus Christus verax: propter æquitatem, quia reddit æqua meritis: propter promissionis impletionem, quia ipse dixit, & facta sunt. **Dormiui conturbatus.** Dormitio Christi triplex. Dilatio. nis, unde hoc: Exurge, quare obdormis Domine. Corporis, unde Petrus excitauit Dominum dormientem in nauis. Passionis, unde hoc: Ego dormiui & soporatus sum. **Laqueum parauerunt pedibus meis.** Pedes Dei, pauperes, unde: Maria vnxit pedes Domini, quia pauperes debent vngi, idest refocillari. Subiectio: Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Humilitas Christi, unde: Adorate scabellum pedum eius. Incuruatio malorum, unde: Incuruauerunt animam meam. Aliquis incuruatur, sedet, iacet, stat, tum in bono, tum in malo. Incuruari in malo, unde hoc de diabolo: Ad nos inclinauit, vt transeamus. Mulier curua, quæ sanata erat a domino. In bono, unde hoc: Tota die contritatus ingrediebar. Sedere in malo, unde hoc: Quomodo sedet sola ciuitas plena populo. In bono: Sedebitis, & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Iacere in malo, unde hoc: Multitudo languentium iacebat in porticu piscinæ expectantium aquæ motum. In bono, vt boni dicuntur iacere in lecto contemplationis. Stare in malo, vt ibi: Quid hic statis tota die ociosi? In bono, ibi: Sta in porta domus Domini. Et hoc: Qui statis in atrijs domus Domini.

PSALMVS DAVID LVII.

Sap. 1. c **Luc. 6. g** **Madata natura duo.** **Mat. 7. b** **Pf. 118. h** **Ioan. 2. c** **Psal. 115. b** **Zach. 11. b** **Eccls. 4. c** **Eccls. 12. c** **Psal. 6. a** **Psal. 37. a** **Psal. 4. a**

Si vere utique iustitiam loquimini: Aliquis loquitur verum & vere, vt qui verum dicit, & vera intentione: Aliquis falsum, & falso, vt qui falsum dicit ad decipiendum. De his dicitur: Os, quod mentitur, occidit animam. Aliquis verum falso, vt hæretici vera miscent falsis vt magis decipiant. Aliquis dicit vere, sed falsissimum adimplet. Quibus Dominus: Vocatis me Domine, Domine: & non facitis, quæ dico. Nota: Verum & falsum attenditur in coherentia prædicati ad subiectum: vere vel false loqui ad intentionem fallentis, idest loquentis. Duo sunt mandata naturalia, vnam prohibitium, unde hoc: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Aliud affirmatiuum, unde in euangelio: Omnia, quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, eadem facite illis. Primum de malis remouendis: secundum de bonis adipiscendis. **Etenim iniquitates in corde.** Funis significat peccatum, unde hoc: Funes peccatorum circumplexi sunt me. Vnde Dominus iunculo eijcit vendentes, & ementes in templo. Quia vnusquisque peccatis suis astringitur, & ab Ecclesia arcetur, significant hereditatem terrenam, unde hoc: Funes ceciderunt mihi in præclaris. Significant duas virgas, vna vocatur funiculus, altera decor. Primum accepit funiculum, postea decorem, idest primum Iudæos, postea gentes accepit. Quandoque soliditatem in trinitate, unde in Ecclesiaste. Triplex funiculus difficile rumpitur, idest soliditas trium personarum. Difficile propter Iudæam, in qua fuit ruptus. Quandoque sacram scripturam, propter triplicem sui expositionem. Quandoque gloriam Iudæorum, unde in Ecclesia. Donec rumpatur funis argenteus. Nam prima incommoditas, sanitatem non habere. Secunda, infirmitatem nescire: Tertia, medicinam non gerere: quarta, oblatam spernere. **Furor illis.** Est furor pœna, scilicet damnatorum, unde hoc: Domine ne in furore tuo arguas me. Est furor peccatum, & furor contra peccatum, unde hoc: Turbatus est a furore oculus meus. Et hoc: Irascimini & nolite peccare. Hic furor ad tempus turbat oculum rationis, vt postea clarius videat: vt collyrium oculos, vt tandem clariorem reddat. **Secundum similitudinem serpentis.** Nota:

Aspis dicitur serpens, surda, obturans aures, non audiens vocem incantantis: & pro his quattuor, peccator comparatur aspidi. Nam peccator dicitur serpens, propter calliditatem. Surdus, propter peccati consuetudinem: obturans aurem, propter peccati obstinationem: Non audiens vocem prædicantis, propter stultitiam. Vnde ibi dicitur: **Non exaudiet vocem incantantis sapienter.** Hic quattuor in peccatore reperiuntur, scilicet calliditas, consuetudo peccati, peccandi obstinatio, stultitia. **Deus conteret dentes eorum, & molas leonum.** Tria sunt genera dentium, incisiui, canini, molares. Per primos, dolosa verba intelliguntur, quibus mali separant bonos ab Ecclesia: per secundos, verba detractoria: per tertios manifesta mala. **Donec infirmetur.** Homo post triduum reuertitur in patriam, scilicet post triduum discessionis, per culpam: & reuersionis, per pœnitentiam: & inquisitionis, per diligentiam.

PSALMVS DAVID LVIII.

Eripe me de inimicis meis Deus meus. In titulo huius psalmi, sepulchrū Christi dicitur domus eius: quia in domo quiescimus, reficimur, dominamur. Sic Christus in sepulchro, unde hoc: Caro mea requiescet in spe: & ibi: Refectus est. Christus enim refectio fuit eius resurrectio, quæ facta est in sepulchro, unde in cena: Non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam in regno Patris mei. Et dominium habuit in resurrectione, quod in sepulchro factum est, unde hoc: Data est mihi omnis potestas, & cetera. Petit liberari ab his, qui persequuntur animam, unde hoc: **Eripe me de inimicis meis.** Verbo, vt hic exponitur, unde hic: **Et ab insurgentibus in me.** Passione, unde hic: **Eripe me de operantibus iniquitatem.** Morte, unde hic: **Et de viris sanguinum salua me.** Persecutio animi, ibi iterum notatur: **Ceperunt animam meam.** Verbo, ibi: **Irruerunt in me.** A persecutione passionis ostendit se esse liberatum, unde: **Cucurri viam mandatorum.** Non retardatur passionis persecutione etiā a morte. **Exurge in occursum.** Christus quadrupliciter viuit secundum diuinitatem, unde hoc: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filio dedit habere vitam in semetipso. Secundum humanitatem, unde hoc: Mors illi ultra non dominabitur: Secundum fidem, unde hoc: **Viuo ego iam, non ego, viuit autem in me Christus.** Secundum famam, quia nomen eius manet in æternum, idest fama nominis. **Exurge in occursum meum.** Hic Christus gallinæ comparatur, propter quinque. Nam gallina cum ouum posuit, cantat, & exultat: sic Christus, positus peccatoribus in nido Ecclesiæ, unde hoc: Gaudium est Angelis Dei, & cetera. Et quod audius nutrit, & fouet pullos, quàm alia auis: quod cognoscitur in laxatione alarum, & in raucitate: sic Christus, unde hoc: Quoties volui congregare pullos tuos, & cetera. Et hoc: **Rauca facte sunt fauces mee.** Quod dicitur de Christo. Et quia gallina, cum sit animal domesticum, non patitur tangi: sic Christus licet nobiscum sit vsque ad consummationem sæculi, non tamen plene tangitur, unde hoc: **Accedet homo ad cor altum, & cetera.** Et quia gallina per medium scissam, & morsui serpentis supposita curat. Ita Christus in cruce extensus languores transtulit, & morsum serpentis curauit. Et quia inter alias aues accōmodatior, & sanior esui hominum est, sic Christus, unde hoc: **Caro mea vere est cibus.** **Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes,** & cetera. Et est famem corporalem, unde Apostolus: **In fame & siti.** Est famem spirituales, quæ diuiditur in famem verbi scilicet, & desiderij famem. De primo: **Paruuli petierunt panem, & cetera:** id est sacram scripturam, qui aperiret eis, non erat: vel etiam qui legem sanctam enuclearet. De secundo, hic: **Gladus in labijs eorum.** Est occisio

Aspis.

Peccator similis aspidi.

Dentium tria genera.

Psal. 115. c

Mat. 26. c

Mat. 28. d

Pf. 118. d

Ioan. 5. e

Rom. 6. b

Gal. 2. d

Luc. 15. 6

Mat. 23. d

Psal. 68. a

Mat. 28. d

Psal. 63. b

Gallinæ effectus.

Ioan. 6. f

Fames multiplex.

2. Cor. 11. f

Thren. 4. a

PSALMVS DAVID LX.

Occisio. Est occisio corporis, & est occisio anime, scilicet peccatum, quod est mors anime. Est occisio vitiorum, unde hoc: Ego occidam, & ego viuere faciā, quando quis moritur. **Ad nihilum deduces omnes gentes.** Deducit quandoque diminuendo, unde Iob: In puluerem reduces me. Quandoque protegendo, unde hoc: Deduxisti sicut oues populum. Quandoque erigendo de virtute in virtutem, unde hoc: Iustum deduxit Dominus per vias rectas: Conferuado, unde hoc: Deduxisti me, quia factus es spes mea.

PSALMVS DAVID LIX.

Deus repulisti nos. Deus repellit malos, gratiam eis subtrahendo, unde hoc: Expulsi sunt, nec poterunt stare. Repellet in futuro, quando dicitur: Ite maledicti in ignem æternum. Repellit bonos, passionibus exponendo, unde erepti dicunt: Anima nostra, sicut passer, erepta est. Bona temporalia subtrahendo, unde hoc: Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me? Repellit malos a spiritualibus, unde hoc: Quia repulisti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi in æternum. **Commonisti terram.** Est mutatio mala, quando de bono fit malus, ac de malo deterior, unde hoc: Exultabunt, si motus fuero. Est commutatio bona, quando de bono fit melior. Ibi enim cum Deo operatur homo. Est commutatio, quando de mortalibus erimus immortales, unde Iob: Expecto, donec veniat immutatio mea. Prima est sinistra, & diaboli. Secunda dextra, & Dei. Tertia est folius Dei. **Potasti nos vino compunctionis.** Est uinum corporale, quod luxuriam prouocat, unde Apostolus: Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. Est uinum luxuriæ, doctrina hæreticorum, unde: Caupones nostri commiscunt aquam uino. Est uinum spirituale, scilicet compunctionis, ut hic: Est uinum reprehensionis, unde Samaritanus ad curationem vulnerati apposuit oleū, & uinum. Est uinum, sacra scriptura, unde hoc: Vinū lactificat cor hominis. **Deus est Galaad.** Testimonium Domini fidele, perhibens, posteriora cum Apostolo obliuiscens, in uirtutibus proficiens, peccatum uere cōfitemens, est Dei. Primus ibi notatur, **Galaad**, quod interpretatur aceruus testimonij: secundus, ibi: **Manasses**, quod interpretatur obliuio: Tertius, ibi: **Ephraim**, qui interpretatur fructificatio: Quartus, ibi: **Iuda**, quod interpretatur confessio. Nam in isto debent ista quattuor esse, scilicet confessio, ut sit Iuda. Peccati ad faciendum obliuio, ut sit **Manasses.** Testimonium fidei, ut sit **Galaad.** Augmentum uirtutum, ut sit **Ephraim.** **Extēdam in Idumeam calciamentum meum.** Nota: Hic quattuor notantur, scilicet dantis uoluntas, ibi: **In Idumeam.** Rei data infirmitas, ibi: **Calciamentum meum:** quod fit de pelibus mortuorum animalium, & ideo humilitatem significat. Subiectio pro beneficijs collatis, ibi: **Mihi alienigenæ subditi sunt.** Calciamentum quandoque passio Christi, unde hoc: Quare rubrum est indumentum tuum, & uestimentum tuum? & cetera. Quandoque Euangelium, ut hic: Quandoque incarnatio, unde Ioannes Baptista: Non sum dignus soluere corrigiam, & cetera. Secundum has tres significaciones exponitur hic. Quandoque bona opera, unde hoc: **Renes uestros accingetis, & calciamenta in pedibus habebitis.** Quandoque mala, unde Dominus ad Moysem: Solue calciamenta de pedibus tuis. Non sum dignus soluere corrigiam calciamenti eius. Ex merito, sed ex officio, uel sic: In incarnatione tria attendimus: factum, causam, modum: factum, & causam possumus scire, sed non modum. Nota, Dominus præcepit Apostolis habere calciamenta superius aperta, & inferius clausa, ut secure possint calcare colla malorum, & ne prædicent in tenebris, sed in manifesto. Talia sunt sandalia episcoporum huius temporis.

S. Bon. To. 1.

PSALMVS DAVID LXI.

Exaudi Deus deprecationem meam. Opus debemus facere cum hilaritate mentis, & fortitudine uirtutis, & perseverantia. Opus, unde dicit, **Psalmus.** Hilaritas mentis, unde dicit: **In hymnis.** Fortitudo uirtutis, unde dicit: **Dauid.** Perseuerantia, unde: **In finem.** Tentat Deus, ut humiliet, unde hoc: Fidelis Deus, qui non permittit tentari nos ultra id, quod possumus. Vt coronet, unde hoc: **Beatus uir,** qui suffert tentationem. Tentat diabolus, ut decipiat, unde hoc: **Accessit ad Deum tentator.** Tentat homines, ut euertat: unde martyres tentati sunt: & ut discat, unde hoc: **Omnia tentate: quod bonum est, tenete.** Dominus duobus modis, diabolus uno modo, homo duobus modis. **Turris fortitudinis.** Est turris elationis, unde hoc: **Mouerunt pedes suos ab oriente, & ædificauerunt turrim.** Est turris speculationis, scilicet prælati, unde hoc: **Velamen positum est super faciem Moyfi.** Est uelamen contra æstum vitiorum, unde hoc: **Fuit illis in uelamento diei.** Est uelamen contra arma inimicorum, unde hoc: **Protexisti me Deus a conuentu malignantium.**

PSALMVS DAVID LXI.

Non ne Deo subiecta erit anima mea? Quidam tangunt terrenis, & non eis inherēt, unde hoc: **Excute puluerem de pedibus uestris.** Ideo sandalia episcoporum pelle terram tangunt, & superius aperta sunt. Quidā tangunt, & inherēt, sed separari nolūt. Alij inherentes separari volunt, quia a terra submerguntur. Nota, humilitatē Ecclesiæ, cum dicit: **Non ne Deo subiecta erit anima mea?** Spem, cū dicit: **Ab ipso enim salutare meum.** Fidem cū dicit: **Ipse Deus meus.** Perseuerantiam, cum dicit: **Non mouebor amplius.** Patientiam, cum dicit: **Quousque.** Nota: Triplex est hierarchia, prima in Trinitate, secūda in Angelis, tertia in hominibus. Prima nulli subijcitur, sed omnia ei. Secunda primæ, & tertia secūdæ, & tertiæ omnia ista temporalia. **Quousque irruis?** Nota: Quattuor sunt interpretationes huius nominis, Abel. Interpretatur enim luctus, vanitas, vapor, miserabilis: moraliter, vanitas respicit mundum: luctus, peccatū: vapor ad te ipsum: miserabilis ad Dominū. Fugite ergo mundū, quia vanitas: luge peccatum, quia iniquitas est: attende carnē tuam, quia fragilis est, & ad modicum vapor apparens est. **Deprecare Deū,** quia misericors est: nam misericors, & clemens est. Igitur, fuge, luge, attende, deprecare, mundū, peccatum, carnē, Deum. Ecclesia incēpit ab Abel, & non ab Adam quadruplici de causa. Quia Adam occidit, non Abel, ita fuit, & Adā iustificatus non iustus. Ecōuerso Abel. Et quia Abel gessit tres status Ecclesiæ in se, scilicet martyrū, virginum, & pastorum: fuit enim martyr, virgo, & pastor: vel quia significat Christum, qui est caput Ecclesiæ: Vnde Agnus occisus est ab origine mundi. Item ab Abel ideo, & non ab Adam, quia trunci non solent computari, sicut nec in consanguinitate. **Effundite.** Hæc tria notant mentis hilaritatem, ibi: **Corda uestra.** Humilitatis abundantiam, ibi: **Effundite.** Humilitatem ad Deum relatum, ibi: **Coram illo.** Sed tria tribus in remunerando reddūt. Nam humilitatem adiuuat, unde dicit: **Adiuuor.** Abundantiam humilitatis in remunerando superat, unde dicit: **In æternū.** Ille, cui est humilitas, remunerat, unde dicit: **Deus.** **Effundite coram illo corda uestra.** Nota: Peccatū tribus modis committitur, cogitatione, locutione, & opere. In confiteor illa tria conueniunt, scilicet os, manus, peccus. Vt cogitatio ad peccus, locutio ad os, manus ad opus referatur. **Semel locutus est Deus.** Hic coniungit legem, & prophetas, ac si prophetæ non sint de lege. Lex dicitur septem modis. Nam quandoque totum uetus testamentum, unde hoc: **Non ne in lege uestra**

L 2 scriptum

Ioan. 10. d scriptum est: Ego dixi: *Dij estis, & filij excelsi.* Et quandoque tantum quinque libri Moysi, unde hoc: **Luc. 24. g** Oportet impleri, quæcunque scripta sunt in lege, & prophetis & psalmis de me. **Exo. 32. d** Quandoque decalogum, unde dicitur, quod lex est scripta digito Dei in tabulis lapideis. **Mat. 5. c** Quandoque moralia, unde hoc: Non veni solvere, sed adimplere. Quandoque carimonialia, unde hoc: Lex reatum non operatur. Quandoque obscuracionem ad litteram, unde hoc: Littera legis suo tempore obseruata non tantum bona temporalia, sed vitam conferebat eternam. Quandoque vnum præceptum speciale, vt lex lepræ. Loquitur Deus per subiectam creaturam, vt Moysi in rubo. **Leu. 13. g. & 14. g** Quandoque per inspirationem, unde hoc: Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus. **Exo. 3. a** Quandoque per prophetiam, unde hoc: Os enim domini locutum est. **Psal. 84. b** Quandoque per prædicatores, & expositores sacræ scripturæ, unde hoc: Vos enim non estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri. **Mat. 10. c** Quandoque mittendo filium in carnem, unde hoc: Nouissime diebus istis locutus est nobis filio. **Heb. 1. a** Quandoque per æternam generationem, unde hoc: *Semel locutus est Deus.*

PSALMVVS DAVID LXII.

Aridū quot modis sit. **Psal. 21. b** **Luc. 23. e** **Pf. 128. b** **In sui actē dūtur tria.** **Rom. 7. d** **Mat. 5. b** **Phil. 1. d** **Adeps.** **Pf. 147. c** **Pfal. 80. d** **Pfal. 72. a** **Leu. 3. d** **Mat. 15. a** **Mar. 7. a** **Pfal. 65. c** **Pf. 150. b** **Pf. 118. y** **Pfal. 50. d** **Pfal. 11. a** **Stratum.** **Pfal. 40. a** **Pfal. 6. b** **Luc. 11. a** **Pfal. 4. b** **Manc.**

Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Fit aliquid aridum ex deuotione, & hoc in bono, ex siccitate, & ex defectu. De primo: Aruit tamquam testa virtus mea: quia quæ bene cocta est, solidatur. De secundo: Si in viridi hoc faciunt, in arido quid fiet. scilicet qui carent humore gratiæ. De tertio: Fiant sicut fenem teetorum, quod priusquam euellatur exaruit. *Sicut in te anima mea.* In siti tria attenduntur præna, a qua liberari volumus, quam sustinemus ex siti. Potus dat robur, & delectationem. Hæc tria sanctis conteniunt, & ideo dicuntur sitire. Nam sitiebat Paulus penam remoueri, unde dixit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? De secundo: Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam. De tertio: Cupio dissolui, & esse cum Christo. *In terra deserta.* Nam Iudæi quandoque fuerunt in Ægypto, in deserto, in terra promissionis. Ægyptus est vita secularis: desertum vita claustralis: Terra promissionis gratia spiritualis. Regnum Ægyptiorum voluntas carnis: Desertum votum promissionis: Terra Chananaeorū, siue promissionis, tranquillitas mentis. *Sicut adipe, & pinguedine.* Adeps, interior, scilicet pinguedo intra carnem: arina exterior, vt lardum in porco. Adeps quandoque significat interiorem sapientiam, vt hic. Quandoque lætiam sempiternam, vt hoc: Ex adipe framenti satiat te. Quandoque superbiam, unde hoc: Adipe frumenti: Quandoque nimiam abundantiam, unde hoc: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorū. Quid hoc? Omnis adeps Domini erat. *Labia mea laudabunt te.* Sunt labia simulationis, unde hoc: Populus hic labijs me honorat, & cetera. Sunt labia discretionis, unde hoc: Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Sunt labia consonantia, scilicet duo testamenta, unde hoc: In cimbali bene sonantibus: sunt labia iubilacionis, unde: Eructabunt labia mea hymnum. Sunt labia confessionis, unde hoc: Domine labia mea aperies. Sunt labia contritionis, unde Habacuc: A voce tua continuerunt labia mea. Quid hoc? Labia nostra a nobis sunt. *Sic memor fui tui super stratum meum.* Stratum quandoque referimus ad asperitatem, unde hic. Quandoque ad sensualitatem, unde hoc: Vniuersum stratum eius verfacti in infirmitate eius. Quandoque conscientiam, unde hoc: Lacrymis meis stratum meum rigabo. Quandoque ad beatitudinem, unde hoc: Ego & pueri mei mecū sunt in cubili meo. Quid hoc? In cubilibus vestris compungimini. *In matutinis.* Est mane initium boni operis, unde hoc: Exhibet homo ad opus suum a mane vsque ad vespem. Est mane initium virtutis, unde: Orietur misericordia tua sicut

lux matutina. Et hoc: Tunc erumpet quasi mane lumen tuum. Est mane initium æternitatis, unde hoc: Mane astabo tibi & videbo. *Partes vulpium erunt.* Vulpes tortuose incedunt, profundæ cordis sunt. Hæc autem conueniunt malo principi. Item mali principes vulpi comparantur. De primo dicitur, quod fetent, quasi quatriduani: De secundo: In circuitu impij ambulat. De tertio: Dicite vulpi illi. De quarto: Væ qui profundi estis corde, vt abscondatis consilium a corde.

PSALMVVS DAVID LXIII.

Exaudi Domine orationem meam. Quandoque oramus vt tribulationes amoueantur, vt Paulus rogauit, vt remoueretur ab eo angelus Satanæ. Quandoque vt apponantur, unde hoc: Da nobis auxilium de tribulatione. Quandoque ne succumbamus, vt hoc: Et ne nos inducas in tētationem. Et hoc: Ne permittas nos succumbere in tētationibus nostris. *Quia exacuerunt, vt gladium, linguas suas: intenderunt arcum rem amaram.* & cetera. Hic notatur crudelitas, unde dicit: *Linguas suas.* Sollicitudo peccandi, unde: *Intenderunt.* Peccati immanitas, unde dicit: *Rem amaram.* Deceptio, unde dicit: *Vt sagittent in occulto immaculatam.*

PSALMVVS DAVID LXIII.

Te decet hymnus, Deus in Sion. Sabbatum in octaua paschæ dicitur in albis: quia in vigilia paschæ baptizati deferunt vsque tunc albas, vel quia illa die dicimus, In albis, & tota septimana, quæ est consuetudo in quibusdam ecclesijs, quod significat innocentiam per passionem, & resurrectionem receptam. Nota, quod in quibusdam ecclesijs, Graduale, scilicet responsorium, cantant iuuenes, quia dum gradimur hic, robur necessarium est. Pueri tunc Alleluia resonant, vel alba ferunt, quia tunc erimus innocui, simplices, vt pueri. Nam graduale præsentem vitam, Alleluia vero futuram vitam significat. Nota mentis hilaritatem, ibi: *Hymnus.* Deo eam oblatam, ibi: *Deus.* Acceptam Deo, unde ibi: *Te decet.* Locum hostiæ conuenientem, in Sion. Quia non est verum sacrificium extra Hierusalem. Nota differentiam inter representari, & significari. Nam representamus præterita, significamus futura. Nota: Omnes Iudæi dabant decimas Leuitis, & Leuitæ de suis decimis decimas dabant summo pontifici, & hoc dicebatur Decima decimæ: Non est decimatus in lumbis Abrahæ, sed totum genus humanum, quia totum genus humanum, quod erat descensurum per libidinofam conceptionem, mundandum erat a peccato originali, & non Christus. *Exaudi nos Deus salutaris noster.* Ille, a quo petit hic exaudiri, exaudire potuit, nam Deus est: & exaudire debuit, nā est noster. Quid in exaudiendo dare habuit, unde: *Salutaris noster.* Nam est salus, & dare potest salutem. *Verba iniquorum præualuerunt super nos.* Scilicet persuasio Euz vel Adæ, vel excusatio Adæ. *Replebimur in bonis.* Repletur aliquis ad indigentiam tollendam, unde hoc: *In stillicidijs eius letabitur germinans.* Vel ad sufficientiam, unde hoc: Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Vel ad fatietatem, unde hoc: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Vel quantum ad famam, ut: Repleta est domus ex odore vnguenti: Vel quantum ad diuinam essentiam, unde in persona Domini Propheta: Plenus sum. Quid hic? Repletur os meū laude. *Beatus, quem elegisti, & assumpsisti.* Est electio, est subiectio, est præelectio. Populum suum Deus ex gentibus elegit in Iudæis, ecce electio. Ex Iudæis in Leuitis, ecce subiectio. Ex leuitis in Aaronitis, ecce præelectio. Ecce triplex electio. *In mari longe.* Hoc præfens sæculum mari comparatur propter amaritudinem, unde hoc: Hæ sunt aquæ Marath. Et Elifæus: Anima eius in amaritudine est, propter eleuationem, siue

Isa. 58. c
Psal. 5. a
Vulpes.
Ioan. 11. e
Psal. 11. b
Luc. 13. f
Isa. 29. e
2. Cor. 12. b
Psal. 59. o
Mat. 6. b
Sabbatū in albis.
Graduale. Alleluia.
Num. 18. c. d
Decima decimæ, quid.
Gen. 3. b
Psal. 16. e
Isa. 12. a
Psal. 70. b
Sæculum mare.

Pf. 92. b **Job. 14. b** **Sancti montes.** **Pf. 120. a** **Hier. 1. a** **Marc. 4. a** **Dcut. 2. 2. a** **Matt. 2. 5. c** **Mat. 2. 8. c** **Jo. 1. b**

sive commotionem, unde hoc: Mirabiles elationes maris. Et propter instabilitatem, unde hoc: Homo natus de muliere, breui viuens tempore. *Preparans montes.* Sancti dicuntur montes, quia primo receperunt radios fidei, sicut montes solis, propter defensionem, unde hoc: Leuaui oculos meos ad montes: *Visitasti terram & inebriasti eam.* Terra per se arida est, & expetit, vt inebrietur. Visitationem autem, quando aratur, quando feminatur, quando rore fecundatur, quando messis colligitur. Sic terra mentis nostræ aratur, quando per prædicationem a vitijs purgatur, unde hoc: Constitui te, vt enellas, & destruas, & plantes. Seminatur, unde hoc: Exijt, qui seminat seminare semen suum. Rore gratiæ fecundatur, unde: Sicut imber super gramen, & sicut ros super herbam. Messis colligitur in futuro, quando grana a paleis separata in horrea cælestis Hierusalem transferuntur, quando dicitur: Venite benedicti patris mei. *Benedices corona anni benignitatis tue.* Nota: Gentes Deum benedicunt laudando, prædicando, peccatum confitendo. Deus homini peccata remittendo, gratiam conferendo, in bonis operibus perseverare faciendo. Homo homini bonum ei optando. Nota: Verbum Dei primo feminatum est in angelis: secundo in hominibus primis: tertio in iudæis: quarto in gentibus. Nam præcepit euangelizare omni creature. Primum in cælo, secundum in paradiso, tertium in deserto, quartum in vniuerso mundo. Primum præcepit naturæ, secundum disciplinæ, tertium mandato litteræ, quartum euangelio gratiæ. Primum verbum in ratione, secundum in voce, tertium in caractere, scilicet, circumcisione, quartum in carne. Nam verbum caro factum est. Primum rationi totum intus, secundum foris auribus, tertium in oculis, quartum in manibus, de Christo humanato.

PSALMVVS DAVID LXV.

Iubilate Deo omnis terra. Quidam expectant primum, scilicet Deum in futuro, & expectantur, vt qui sperant & saluantur, unde: Expectans expectaui dominum, & intendit mihi: & Paulus post conuersionem. Quidam nec expectant, nec expectantur: vt qui desperant & damnabuntur, vt iste, qui dicebat: Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear. Quidam expectant, & non expectantur: vt illi, qui dicunt in futuro: Domine in nomine tuo demonia eiecimus. Et dominus ad illos: Non noui vos. Quidam expectantur, & non expectant, vt Paulus ante conuersionem. Dialyton, siue asyntheton est (polysyntheton contraria) quando scilicet, diuersæ clausulæ, sine coniunctionibus ad inuicem connectuntur, vt hic: *Iubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, & cetera. Dicite Deo, & cetera. Qui conuertit mare in aridam.* In prima confusione quamdiu fuit terra mixta aquæ, terra erat sterilis: sed ab aqua separata, dedit fructum: sic nos, qui sumus terra, quamdiu sumus in aqua, & in fluxu vitiorum, non facimus fructum: illa autem aqua separata, fructificamus. *In flumine pertransibunt aque.* Quidam pede sicco pertransibunt hoc flumen, scilicet mundum, & non merguntur, qui sine omni peccato sunt, vt Christus, qui sine peccato siccis pedibus super mare ambulauit. Alij merguntur, & submerguntur, quos sua peccata ad fundum trahunt, unde hoc: Submersi quasi plumbum in aquis vehementibus: Alij merguntur, sed non ex toto, quia peccata sua superant, unde hic, in figura horum Pharao submersus. Petrus vsque ad genua, & Christus super mare ambulauit. *Quia primus multum plumbi habuit: Secundus parum: tertius nihil habuit. Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis.* Iudex exasperat tripliciter. De ingratis, scilicet quando habet ingratos, de dicto, de facto. Sic Iudæi Christum exasperauerunt, quia ei ingrati fuerunt, unde hoc: Eduxi vos de ter-

Ara Ægypti, & habitare vos feci in terra promissionis. In dicto, unde hoc: Nunquid poterit Deus parare mēsam in deserto? In facto, quando vitulum adoraauerunt, unde hoc: Hi dij tui sunt Israel. *Et non dedit incommotionem pedes meos.* Primus motus sentit, & non consentit. Mouetur, unde dicitur: Irascimini, & nolite peccare. Commouetur, qui vsque ad delectationem perducitur, unde hoc: Mei autem pene moti sunt pedes: Hi pedibus currunt, qui vsque ad opera procedunt, unde hoc: Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Primus motus mouet: secundus commouet: tertius promouet. *Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti.* Examinatur ferrum, argentum, aurum, vt comburatur, vt purgetur, vt probeatur. Sic ignis tribulationis quosdam comburit, vt illos, qui franguntur, unde hoc: Tamquam fenem velociter arefcent. Quosdam purgat, vt Paulum, unde hoc: Ne magnitudo reuelationum extollat me. Quosdam probat, id est probatos ostendit, unde hoc: Tamquam aurum in fornace probauit electos Dominus. *Transiimus, per ignem & aquam, & cetera.* Est refrigeriū benedictionis sinistrae, unde Apostolus: Nolo vos esse in tribulatione, alijs refrigeriū. Est refrigeriū scilicet diminutionis pœnitæ, unde hoc: Diues petijt aquā, ut posset refrigerare linguam suam. Est refrigeriū futuræ gloriæ, unde hoc: *Induxisti nos in refrigerium.* Nota: Hic præcedit ignis, & sequitur aqua, quia tribulatio debet præcedere prosperitatem, ne in prosperitate nimis pœscat, unde quando puer aqua baptizatur, datur candela, scilicet ignis, postea aqua: quando mergitur in aqua. *Qui posuit animam meam ad vitam.* Anima iusti in præfenti ponitur ad mortem, in futuro in mortem: ad mortem peccati, in mortem supplicij. *Introibo in domum tuam.* In templo Salomonis fuit atrium sanctuarium, sanctum sanctorum: sic in templo spirituali, scilicet Ecclesia moraliter accepta, est atrium, sanctuarium, sanctum sanctorum. In atrio suat qui viuunt, unde hoc: *Qui stas in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri.* In sanctuario sunt, qui primam habent stolam, unde versus hic. In sancta sanctorum, qui vtrumque habent, vt Christus, unde hoc: Christus semel introiuit in tabernaculum non manufactum, scilicet in sanctuarium holocaustomatorum. *Holocausta medullata, & cetera.* Nota pœnitentiam, ibi: *Et cum hircis* Orationem, ibi: *Cum incenso arietum.* Doctrinam, ibi: *Boues.* Omnium horum sufficientiam, ibi: *Holocaustum,* Holocaustum enim totum. Internam dulcedinem, ibi: *Medullata.* Ecce hic quinque nominantur. Holocaustū, totum incensum, quando totum Dei erat, Holocaustum enim totum erat, Cauma, Incensum, Sacrificium, cuius pars Dei erat pars sacerdotis. Sic partim quidem mundo, partim Deo. *Qui cogitant quæ Dei sunt, & quæ mundi, hi se offerunt sacrificium,* unde hoc: Sacrificate sacrificium iustitiæ: Quidam se offerunt totum diabolo, unde hoc: Immolauerunt filios suos & filias suas demonijs, id est opera. *Ad ipsum ore meo clamauit.* Ad Deum clamare, est solum animæ salutem rogare. Sub lingua exaltare, est in cordis conscientia proximum non habere. Iniquitatem in corde non aspiceret, est malum non diligere. *Offeram tibi boues cum hircis.* Peccatores enim hircis comparantur, qui pœnitent propter tria: Quia olent, unde hoc: Computruerunt iumenta in stercore suo. Et quia pascuntur amaris in pœnitentiā, vt hirci, sic pœnitentes, unde hoc: Cinerem tanquam panem manducabam. Et quia depilis caprarum fiunt cilicia, unde hoc: Cinis, & ciliciū sunt arma pœnitentium. Et hoc: Induebar cilicio.

PSALMVVS DAVID LXVI.

Deus misereatur nostri, & cetera. Nota, anime perfectum: *Deus misereatur nostri,* per peccati remissionem. *Benedicat nobis,* per gratiæ infusionem.

Pfal. 77. b
Exo. 32. b
Psal. 4. b
Ps. 72. a
Psal. 13. b
Psal. 36. a
2. Cor. 12. b
Sap. 3. b
Refrigeriū multiplex.
Luc. 16.
Ritus.
2. Para. 3. b. 4. b.
Ps. 133. a
Ps. 134. a
Heb. 9. c
Holocaustum.
Cauma Sacrificium.
Psal. 4. b
Ps. 105. c
Clamare ad Deum.
Exaltatio sub lingua.
Peccatores.
Ioel. 1. d
Ps. 101. b
Psal. 34. b
L 3 Illumi-

Illuminet vultum suum super nos. Per virtutem, dando sui cognitionem, iterum, *miseretur nostri.* Per collationem glorificationis, conferendo vitam æternam, unde subdidit: *Vt cognoscamus in terra viam suam.* Tunc enim perfecte cognoscemus, & benedixit Dominus domui Abraam, Isaac, & Iacob, & Esau. In pinguedine terræ erit benedictio tua: Est benedictio dexteræ, quæ duplex est: in collatione gratiæ, & gloriæ. De primo: Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum & terram. De secundo: Venite benedicti Patris mei, & cetera. Est benedictio prædestinationis. *Terra dedit fructum suum.* Christus dicitur germen, unde hoc: Erit germen Domini in magnificentia. Et granum, unde hoc: Nisi granum frumenti cadens, & cetera. Radix, vt Radix Iesse lignum, unde hoc: Sapientia est lignum vitæ omnibus amplexantibus eam. Et etiam dicitur flos, unde hoc: Et flos de radice eius ascendet. Et fructus etiam dicitur, unde hoc: Benedictus fructus ventris tui. *Terra dedit fructum suum,* triplicem. Qui fructus est quandoque pro merito, vt hic. Quandoque pro premio, sicut dicitur, quod fructus centesimus debetur virginibus. Nota: Triginta tribuuntur coniugatis. Quia in manuali computo incipimus computando ab arce, & pollex & index conueniunt in triginta, quasi blando osculo se coniungentes, quod est proprium coniugatorum. Per sexagenarium, continentes: quia cum pollex per manus partes superiores processit in designatione, quasi sexaginta, quasi claustrum manus interioris ingreditur, scilicet in medio medij digiti, quod fit in afflictione, sicut vidue. Per centum, virgines, quia cum de Iseua transitur ad dexteram, quasi temporalibus omnino postpositis, in carne viuendo præter carnem, angelicam vitam ducunt, unde hoc: Iam dextera computat annos, idest habet centum annos, vel plus. Nota: Beata virgo dicitur terra, triplici de causa, propter rorem, quem suscepit, unde hic: Descendet sicut pluuia in uellus. Et propter fructum, quem fecit, unde hoc: Benedictus fructus ventris tui. Et quia munda, & exulta per Spiritum sanctum, unde hoc: Spiritus sanctus superueniet in te, & cetera.

PSALMVS DAVID LXVII.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Deus dicitur exurgere, vel gradescere in mente hominis, quando homo subleuatur in meditationis contemplatione, unde hic: *Exurgat Deus,* in mente per augmentum contemplationis. *Et dissipentur inimici eius,* per remotionem inutilis cogitationis. *Et fugiant qui oderunt eum:* per repulsionem alienæ suggestiõnis. Tunc homo secure Deum contempletur, cum a se abijcit inutiles cogitationes, sicut Abraham aues a sacrificio: nam muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti: Et cum non infestatur suggestio hominis, vel dæmonis. *Et dissipentur inimici eius.* Nota: inimicus, qui peccat in se, ecce cogitatio propria. Odium, quod committimus in proximum, ecce suggestio aliena. Sic autem, *Deus exurgat, vt dissipentur inimici eius, & fugiant, qui oderunt eum a facie eius.* Quattuor leguntur Christi exaltationes, prima in monte Thabor, quando transfiguratus est. Secunda in Hierusalem, quando resurrexit. Tertia in monte Oliueti in Ascensione. Quarta in nubibus cæli, in die iudicij. De prima, quando in monte Thabor transfiguratus est. De secunda: Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. De tertia: Eleuata est magnificentia tua super cælos. Et hoc: Exurge. De quarta: Cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, idest, cum Christus exaltatus fuerit in iudicio. Est humilis exaltatio, scilicet in cruce, cum sicut Moyses exaltauit serpente in deserto, & cetera. Exaltatur in fidem, unde hoc: Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra: Per maioritatem, unde hoc: Ac-

Gen. 27. f
Ps. 113. d
Mat. 25. c
Ioan. 12. d
Isa. 11. a
Ibidem.
Luc. 1. d
Beata Virgo cur terra dicitur.
Psal. 71. b
Luc. 1. d
Ibidem.
Exaltationes.
Mat. 17. a
Mat. 28. a
Mar. 16. d
Mat. 24. c
Ioan. 12. e
Psal. 8. a
Mat. 25. c
Nu. 21. c
Psal. 44. a

cedet homo ad cor altum. Exaltatur per cognitionis subtractionem, unde hoc: Exaltare in finibus inimicorum, subtrahe te a cognitione eorum. Hic legitur, quod cum Israel pugnabat cum gætibus, Moyses erat in oratione: Et cum manus eleuabat, vincebat Israel, cum deprimebat, vincebatur Israel. Sic in historijs legitur de eleuatione manuum, vel depressione. Nota: Duæ arcæ leguntur, arca Noe, arca Moyse. Arca Noe significat Ecclesiam: arca Moyse, bibliothecam. Nā sicut arca erat tricamerata, ita & Ecclesia, unde dicitur: In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestiū, terrestrium, & inferorum. Unde & Paulus legitur raptus vsque ad tertium cælū, sic anima tricamerata, scilicet, fide, spe, & charitate. Et bibliotheca tricamerata propter triplicem modum exponendi. Nam exponitur historice, mystice, & moraliter. Arca Moyse significat Ecclesiam, quæ continet tabulas testamenti, scilicet legem & mentem, quæ legem meditatur, & eucharistiam, scilicet corpus Christi, sex de causis. Nam arca transiit Iordanem, sic corpus Christi baptizatus profest. Et quia quicumque arcam indigne tractauit, manus eius facta est arida: sic qui accedit ad corpus Domini indigne, fit aridus, & moritur in anima: Et quia in arca erant ligna imputribilia, sic corpus Christi imputribile, unde hoc: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Et quia in arca erat vna aurea plena manna, quæ est anima in corpore Christi, plena sapientia, unde hoc: Non relinques animam meam in inferno. Plena, unde dicitur: Et requiescet super eum spiritus sapientiæ, quia non proficiet. Et quia ibi erant tabulæ, sic in Christo obseruatio vtriusque legis, unde hoc: Data est mihi omnis potestas, & cetera. Surgo de loco. Consurgo ad auxilium, unde hoc: Consurge, consurge, induere fortitudine in auxiliū meum. Assurgo ad honorem, insurgo ad vindictam, unde: Insurrexerunt in me testes iniqui. Exurgo a somno, unde hoc: Exurge, quare obdormis Domine? Resurgo de morte, unde hoc: Christus resurgens a mortuis. Christus autem dicitur exurgere a morte, quasi a somno. Mors enim dormitioni comparatur. *Cum egredieris in conspectu populi tui.* Est egressus Christi æternitatis, unde: Egressus eius a diebus antiquis. Est egressus eius incarnatio, unde hoc: Egredietur virga de radice Iesse: Et est egressus eius in auxilium hominis, unde hoc: Cum egredieris Deus in virtutibus nostris. *Pluuiam voluntariam segregabis Deus.* Est pluuiam naturæ, unde hoc: Non pluet super terram tribus annis. Est pluuiam gratiæ, unde hoc: Descendet sicut ros, eloquium meum: sed hoc iteratur, scilicet Christus, unde hoc: Nubes pluant iustum, & hic: Sicut pluuiam in vellus descendet. Est pluuiam sinistræ, scilicet, affluentia temporalium, unde hoc: Pluit Dominus super iustos, & iniustos, & facit solem suum oriri super bonos & malos. Dicitur etiā pluuiam cessatio ab opere peccati, unde hoc: Pluit Dominus super vnam ciuitatem, & super aliam non pluit. Est pluuiam pænæ, unde hoc: Pluit super peccatores laqueos ignis. *Tu vero perfecisti eam.* Est in consummatione perfectio legis, quando scilicet legalia consummata sunt, unde hoc: Consummatum est. Perfectio est in legis impletione, unde hoc: Qui mandata mea custodit, legem adimplet. Est perfectio legis in additione, unde dictum est: Diliges amicum tuū, & odio habebis inimicū tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. Pater agricola igne Spiritus sancti exustis spinis, in cordibus nostris iecit semen verbi Dei, & terra mentis nostræ dedit fructum suum centesimū, vel sexagesimū, vel trigessimū. Ibi autem obediētia semen recipit, patientia fructificat, perseverantia merit. Nam sicut Apostolus de agonistis exemplificat, Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium: Sic de virtutibus potest dici: Nam virtutes ad regnū Christi currunt, sed vna sola accipit brauium. Nam currunt

Psal. 63. b
Psal. 7. b
Arcæ duæ.
Phil. 2. b
2. Cor. 12. a
Anima tricamerata.
Iosue 4. c
1. Cor. 11. d
Psal. 115. c
Ibidem.
Isa. 11. a
Mat. 28. d
Isa. 52. a
Psal. 26. d
Psal. 43. d
Rom. 6. b
Mich. 5. a
Isa. 11. a
3. Reg. 18. g
Isa. 45. b
Psal. 71. b
Mat. 5. g
Amos 4. b
Psal. 10. b
Ioan. 19. f
Mat. 5. g
1. Cor. 9. d

currunt mundi contemptus, paupertas, vigilia, elemosyna, obedientia, abstinentia, patientia: sed sola perseverantia coronatur. Nam qui perseverauerit in finem, saluus erit. Non enim incipere, sed perficere, pro virtute habetur. Obedientiam itaque commendat patientia. Patientiam glorificat perseverantia. Obedientiam exercet patientia. Patientiam coronat perseverantia. *Rex virtutum dilecti.* Nota: Hic commendat Christum a quattuor. A dignitate, vbi dicit: *Rex.* A patientia, vbi dicit: *Virtutum.* A dilectione, vbi dicit: *Dilecti.* A discretionem, vbi dicit: *Diuidere spolia.* Virtus quandoque dicitur constantia, unde hoc: Virtus magna reddebant Apostoli testimonium. Quandoque æqualitas mentis, unde hoc: Virtus est habitus mentis bene composita. Quandoque fortitudo animi, unde hoc: Virtus in infirmitate perficitur. Quandoque opera potentia exteriora, unde hoc: Non saluatur Rex per multam virtutem. Quandoque maiores in Ecclesia, unde hoc: Defecit in paupertate virtus mea. Quandoque Angeli, unde hoc: Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Quandoque Spiritus sanctus, unde hoc: Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Quid hic? Virtus de illo exibat, scilicet de Iesu. *Si dormiatis inter medios clericos, penna columba.* Ecclesia significatur per columbam propter tria, quæ columbæ conueniunt, sic & Ecclesiæ, allegorice. Nam propter simplicitatem, unde hoc: Estote simplices sicut columbæ. Propter fecunditatem: Lætare sterilis, quæ non parit, quia plures filij, & cetera. Quam eius, quæ habet virum. Propter murmurationem, unde hoc: Rugiebam a gemitu cordis mei. Polypseton est, quando diuersis casibus variatur oratio, idest quando diuersæ inflexiones vnus nominis ponuntur, vt de hoc nomine, mons, vt hic: *Mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos? Dum discernit calestis reges super eam.* Homo est rationalis, vt Deum inuestiget: concupiscibilis, ut solum Deum desideret: irascibilis, ut aduersantia reprobet, sicut scriptum est: Vt scias per rationem, reprobare malū: per concupiscibilitatem, eligere bonum. Non ergo concupiscibilis, uel concupiscentia importat uitium. *Currus Dei decem millibus multiplex.* Currus significat euangelium, unde in cantico: Turbata est anima mea propter quadrigas Aminadab, idest admirationem euangelij. Quandoque quattuor uirtutes cardinales, unde: Elias raptus est igneo curru: Est curru uitiorum, unde legitur de curru Pharaonis, qui submersus est. Currus fidelium, unde hoc: Currus Dei decem millibus. Est curru secularium bonorum, unde: Hi in curribus, & hi in equis, idest in maiori, & in minori honore. *Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem.* Est rete, carnis concupiscentia. Est rete mundi, uanitas temporalium. Est rete diaboli, tentationes, suggestiones, deceptiones. His opponuntur retia Petri. *Lingua canum tuorum.* Nota: Roderet aliena, est ut quadam dētibus subtrahere. Lambere, est quodam blandimento linguæ tollere, unde Iob: Qui rodebant in solitudine. Hic tamen aliter. *Ibi Benjamin adulescentulus.* Nota: Paulus dicitur filius Benjamin, idest filius dexteræ, idest filius gratiæ, idest post resurrectionem uocatus. Petrus autem sinistra, idest ante passionem uocatus, unde in picturis, Paulus in dextera, Petrus in sinistra ponitur. Hic dicitur, quia Paulus raptus est usque ad tertium cælum. Tres ergo cæli, sunt tria genera uisionum. Primum in imaginatione: secundum in ratione: tertium in intelligentia. Vnumquodque in duo diuiditur. Primum igitur est in imaginatione, secundum ratione: secundum, secundum imaginationem, quando temporalia, & non rationem eorum attendimus: tertium in ratione, secundum imaginationem, quando per uisibilia similitudinem, in inuisibiliū speculationem subleuamur: quartum in ratione secundū rationem, quando semoto omni imaginationis adminicu-

Mat. 10. c
Act. 4. g
2. Cor. 12. b
Psal. 32. c
Psal. 30. a
Psal. 23. b
Luc. 1. d
Luc. 6. e
Mat. 10. c
Gal. 4. d
Psal. 37. b
Polypseton.
Homo.
Isa. 7. c
Currus.
Cant. 6. d
4. Reg. 2. b
Psal. 67. d
Psal. 19. b
Rete.
Iob 30. a
Paulus cur a dextera, & Petrus a sinistra pingantur.
2. Cor. 12. a

lo, solum illa animus intendit, quæ imaginatio non nouit. Quintum super rationem, sed non præter rationem, ut de simplici essentia Dei. Hæc non est citra rationem. Nam physici per uisibilia mundi, ad inuisibilia Dei peruenerunt. Sextum super rationem & dicitur esse præter rationem, ut distinctio in personis, & notio, uel cū de incarnatione, uel modo fruendi in patria cogitamus. *Dissipa gentes, quæ bella uolunt.* Ante incarnationem erat bellum inter carnem & spiritum, & hoc est duellitas. In Deo non est nisi pax, nam ibi Trinitas: & ideo non fuit, qui ei pacem turbaret. In Deo quartum non admittitur, ne pax turbetur. In homine tertius non erat, ne duellum sedaretur: opus ergo erat, ut in nostra duellitate tertius esset, qui duellum sedaret: Ideo filius Dei uenit de cælo. In homine ergo apparet Trinitas, scilicet corpus, anima, Deus in Christo: sed in æterna Trinitate sunt tres diuersæ personæ, & una substantia. In noua, scilicet Trinitate sunt tres substantiæ, & una persona. Ibi est scilicet in Trinitate, naturalis unitas, diuersitas personalis: in Christo personalis unitas, diuersitas naturalis. Ibi tres personæ coæternæ, & coæuales: in Christo tres substantiæ diuersæ, & inæquales. Nam Deus maius, quàm anima, anima maius, quàm corpus: *Mirabilis Deus in sanctis suis.* Anima suo modo dicitur qualis, quāta, habens differentias positionis. Nam alba, nigra, longa, alta, lata, habens aliquod sursum, deorsum, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum. Nam eam albam facit sapientia: nigram ignorantia, vel bona conscientia: albam, nigram mala fides, longam, latam charitas: altam spes: timor cōtractam: auaritia artam: pusillanimitas paruam: vt singula singulis reddantur, ante habet, quod inquirat: retro, quod non meminit, unde Apostolus: Posteriorum oblitus in anteriora me extendo. Sursum, quod non capit. Deorsum, quod respicit. Dextrorsum, quod delectat. Sinistrorsum, quod molestat.

PSALMVS DAVID LXVIII.

Solum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ, usque ad animam meam. Transformat membra Christus tribus modis, scilicet eorum proprietates sibi attribuendo, unde hoc: Cœpit Iesus pauere, hoc enim habet a membris: vel in persona membrorum loquendo, unde hoc: Saule Saule quid me persequeris? idest meos fideles persequeris. Suo exemplo instruendo, unde hoc: Clamauit, & exorauit, vt idem faceremus. Est clamor diaboli: Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea: taceret, & tamen clamat. Clamor Dei fit tripliciter, scilicet quando quis Deum laudat, vel quando proximum ædificat, vel quando se excusat. Nota: Hic genus humanū petit auxilium, nam impugnat extrinsecus, quandoque bello intestino, scilicet uitij & concupiscentijs, unde dicitur: *Intrauerunt aquæ usque ad animam meam.* Nota deiectionem hic. Deiectionis tenacitatem, ibi: *In limo.* Persecutionis magnitudinem, ibi: *Profundi.* Spem ablatam liberandi, ibi: *Et non est substantia.* Granum sinapis dicitur Christus propter tria: quia uile, sic Christus: Vidimus non habentem speciem, neque decorem. Et quia seminatur modicum, post surgit in altum, unde ipse dicitur primo, paruus lapis, postea autem totam superficiem terre occupauit: etiam quando teritur, odorem reddit: sic Christus in morte, unde hoc: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit. *Infixus sum in limo profundi.* Nota: duo modi loquendi, vnus qui supergreditur veritatem, & excedit fidem, qui dicitur hyperbole: alius, qui non attingit ad veritatem, nec ad rei proprietatem, hic modo de eo loquimur. Quid enim de indicibili dicere, vel de incomprehensibili comprehendere possumus? *Veni in altitudinem maris.* In hoc versu tria notantur: Voluntas scilicet

Rom. 1. c
Phil. 3. e
Mar. 14. d
Act. 9. a
Ps. 31. a
Clamor Dei tripliciter.
Isa. 53. a
Dan. 2. d
Ioan. 1. d
Hyperbole.

licet passionis, vnde dicit: *Veni*. Magnitudo pœnæ, vnde: *In altitudinem dicit*. Infirmetas humanitatis, vnde: *Tempestas demersit me*. [*Multiplicati sunt super capillos capitis mei*.] Prepositio congruâ expositionem habet. Sed si allegoria ibi ponatur, non semper congruam habet expositionem, vt hic: *Multiplicati sunt super capillos capitis mei*, bene est. Si autem dicatur: *Qui oderunt me gratis*, scilicet, *multiplicati sunt super inimicos*, non ita bene resonat, sicut si ibi poneretur super, *Capillos*. Tale est hoc: Dulciora super mel & fauam: congrua, si dicatur, super dulciora, super uetus & nouum testamentum, non ita congruum. Quattuor leguntur depositiones uestium Christi. Prima quando præcinxit se, ut lauaret pedes discipulorum, tunc uestes deposuit, & reindutus est. Secunda, quando est illusus a militibus, & Herodi transmissus, tunc deposuit & reassumpsit. Tertia, quando ligatus ad columnam, tunc deposuit, & reassumpsit. Quarta, quando crucifixus est, quattuor tunc uestes deposuit, & non reassumpsit. His significantur tria genera Iudæorum. Prima significat scilicet Iudæos in primitiua Ecclesia saluatos: secunda illos, quos assumpsit in die Pentecostes: & quosdam, qui modo assumuntur: tertia illos, qui saluabuntur. Nam reliquiæ Israel saluæ sicut: quarta maiorem partem nostri temporis, que non suscipitur. Secunda, & tertia representatur in Ecclesia. Nam verberatio altaris significat secundam scilicet verberationem. Effusio vini, & aquæ super altare significat quartam scilicet, quia sanguis & aqua fluxerunt de latere Christi. Nota: Caluarie dicitur locus, ubi crucifixus est Dominus, ubi solebant facinorosi cruciari, & ibi capita nuda a capillis apparebant quasi calua, inde dicitur Caluarie. *Aperui in ieiunio animam meam*. Nota: Quaternarius ad euangelium: Denarius ad legem refertur: & voluntas ad euangelium, opus ad legem, vnde dicitur factorum. Euangelium lex spirituum, factum autem voluntate, & voluntas opere debet impleri, aliter non erit meritorium. Sic ergo multiplicatur quaternarius per denarium, & econuerso, idest per euangelium lex, quia in neutro sufficit non multiplicatum. *Eripe me de luto, ut non infingar*. Lutum quandoque dicitur infirmitas hominis, vnde Iob: Memento quæso, quod sicut lutum feceris me. Quandoque culpa hominis: quandoque materia, vnde homo factus est, vnde hoc: Formauit Deus hominem de limo: quandoque Christi humanitas, vnde dicitur sanasse oculos cæci nati, idest humanitate, genus humanum. *Ne auertas faciem tuam a puero tuo*. Christus dicitur puer, propter quattuor, quæ conueniunt puero, & etiam Christo, scilicet puritatem, peccati scilicet immunitatem, vnde: *Qui sine macula ingreditur*. Et propter humilitatem, vnde hoc: Humiliauit semetipsum. Propter obedientiam, vnde hoc: Factus obediens usque ad mortem. Et per mansuetudinem, vnde: *Discite a me, quia mitis sum, & cetera*. *Tu scis improprium meum, & confusio meam*. Est confusio tristitiæ, quam habuit Christus, vnde hoc: Tristis est anima mea usque ad mortem. Est confusio erubescentiæ, quando homo erubescit de his, quæ falso sibi imponuntur. Quia facies ingenua nescit erubescere de his, quæ etiâ ei falso imponuntur. Est etiam confusio conscientiæ, quam habet tantum malus, vnde hoc: Confundantur, qui me persequuntur, & non confundar ego. Christus desiderauit comedere agnum paschalem desiderio, dicens: Desiderio desiderauit hoc pascha, & cetera. Hoc desiderium propter tria, propter legalium consummationem, vnde dictum est: Consummatum est. Et propter nouæ legis inuentionem, vnde hoc: Non bibam de genimine vitis, & cetera. Et propter Ecclesiæ vnitatē, quam in eis voluit efficere, vnde Apostolus: Vnus panis in Christo, vnum corpus sumus. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum*. Est mensa propositionis, quæ scilicet erat in tabernaculo: Est mensa æternitatis, vnde

hoc: Vt edatis, & bibatis super mensam meam, & cetera. Est mensa, thesaurus desiderabilis, scilicet sacra scriptura, vnde hoc: Parasti in conspectu meo mensam. Est mensa iniquitatis. Est mensa sacramentalis, vt hoc: Parasti in conspectu meo mensam. Nota, in mensa propositionis erant duodecim panes, & in singulis sabbatis noui ponebantur, & super vnumquemque erat patera aurea cum pugillo thuris. Duodecim panes loco aliorum substituti, duodecim sunt Apostoli, quibus succedunt Episcopi eorum vicarij: Quia: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patera significat charitatem, quia Christiani charitatem debent habere. Thus significat deuotionem orationis, quam debent prælati habere. Mensa est sacra scriptura, cuius quattuor sunt pedes, scilicet in quattuor mundi partibus exponendi. Nam historice, mystice, moraliter, & analogice exponuntur. Pedes autem semper sunt supra mensam: quia prælati semper debent habere scientiam sacre scripturæ, & in ea residere. Ad hanc mensam sedent Iudæi, & effugiunt, non nos. *Obscurentur oculi eorum, ne videant*. Exercitia data sunt homini propter tria temporalia, idest ingenium, memoria, ratio. Ingenium requirit incognita: memoria recondit dijudicata: ratio iudicat inuenta. Ingenium quod inuenit, rationi adducit: ratio memoriæ: memoria recondit. Ratio in ore cordis masticat, quod dentes ruminant, quod uenter memoriæ recommendat. Ingenium igitur ad futura, ratio ad præsentia, memoria ad præterita pertinet. Iudæi autem hoc facere amiserunt, cum Christum non cognouerunt. *Deleantur de libro uiuentium*. Tribus modis aliquis scribitur in libro vite: Secundum præsentiam: secundum causam: secundum opinionem. Secundum præsentiam, prædestinatus, qui perire non sinitur, licet ad tempus a via veritatis errare permittatur. Secundum etiam causam præsentiam, qui aliquando ambulat in iustitia. Secundum opinionem, vt præsciti, qui faciunt opera, quæ reputant homines esse bona, his etiam modis aliquis dicitur deleri. De primo Moyse ait: Dimitte eis Domine noxam, aut dele me de libro uiuentium. De secundo: Gaudete iusti, quoniam nomina vestra scripta sunt in libro vite. De tertio, hoc secundum opinionem. Quattuor sunt libri: Primus scriptus ab æterno scilicet Diuinitas. Secundus in paradiso, scilicet ratio hominis. Tertius in deserto, scilicet lex. Quartus in homine, Christo, scilicet eius actio, in qua debemus legere: quia eius actio, nostra instructio est. Primus est ab æterno tantum intus, & tres personæ tantum ibi legebant. Sed per humanitatem scriptus est foris, & ille liber auro diuinitatis est illuminatus, & in claustro humanitatis scriptus. Modo in eo legunt angeli, & homines, non tantum tres personæ. *Ego sum pauper & dolens*. Christus pro omnibus doluit: quia pro se ex infirmitate: pro bonis, scilicet Apostolis, ex dilectione: & pro malis, scilicet Iudæis, ex compassionem. De primo: Tristis est anima mea usque ad mortem: & cetera. De secundo: Defecerunt oculi mei. Nam, de tertio, orauit pro Iudæis dicens: Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. *Laudabo nomen tuum*. Hic notantur tria, scilicet laus oris cum dicitur: *Laudabo*. Iucunditas mentis, cum dicitur: *Cantico*. Bona operatio, cum dicitur: *Magnificabo*. Debemus enim Deum laudare voce, vnde hoc: Domine labia mea aperies. Iucunditate, vnde hoc: Hilarem dorem diligit Deus, idest laudatorē. Opere, vnde hoc: Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. *Vinctos suos non despexit*. Est triplex vinculum, secundum quod hic exponitur tripliciter. Vinculum culpæ, vnde hoc: *Qui* eduxit vinctos in fortitudine. Et hoc: Funes peccatorum circumplexi sunt me. Vinculum pœnæ, vnde hoc: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Est vinculum legis, siue gratiæ, vnde hoc: Inijce pedem tuum, in compedes ipsius. Et hoc: Rete expandit pedibus meis. Sufficiat dici ma-

Luc. 21. b
Psal. 22. b
Exo. 25. c
Episcopi vicarij Apostolorum.
Psal. 44. c
Thus quid.
Ingenium. Memoria. Ratio.
Liber vite. S. T. 1. p. q. 24. ar. 3. per tot.
Exo. 32. g
Luc. 10. d
Libri quattuor.
Mat. 26.
Psal. 118. l
Luc. 23. e
Psal. 50. c
Psal. 11. b
Vinculum multiplex.
Psal. 67. b
Psal. 118. c
Psal. 123. b
Eccli. 6. c
Thren. 1. e
Mat. 6. d

Pf. 18. c
Ioan. 13. a
Luc. 23. b
Mat. 27. c
Mar. 15. b
Luc. 23. a
Ioan. 19. a
Ibidem.
Caluarie locus.
Lutum.
Iob. 10. b
Gen. 1. d
Ioan. 9. a
Christus puer.
Psal. 14. a
Philip. 2. a
Ibidem.
Mat. 11. d
Confusio multiplex.
Mat. 26. d
Mar. 14. d
Hier. 17. c
Luc. 22. b
Ioan. 19. f
Mat. 26. c
1. cor. 10. d
Mesa multiplex.

litia sua, idest nostra mortalitas. Sufficiat nobis non apponamus ultra peccare, non quaramus necessaria ultra sufficientiam, si forte non sufficit ultra dies matutina.

PSALMVVS DAVID LXIX.

Cassianus Coll. 10. c. 9. **D**eus in adiutorium meum intende. Cassianus fecit librum, in quo docet, quod in primitiua Ecclesia vnusquisque dicebat in principio: *Deus in adiutorium*. Et hoc quando pauci erant fideles, sed modo, quia multi fideles, non omnes hoc faciunt, sed Ecclesia in principio hoc obseruat. Intendit Deus per misericordiam, vnde hoc: Expectans expectaui Dominum, & cetera. Per perseuerantiam, vnde hoc: Misericordia tua sequetur me. Per consummationem, vnde hoc: *Qui* regis Israel intende, & cetera. Quia præuenit ad ortum, quantum ad primam gratiam, adiuuat ad perfectionem: quantum ad secundam, consummat ad perfectionem, quantum in futuro. Nota, quod Epignome est, quando eadem sententia diuersis verbis explicatur, vt hic: *Deus in adiutorium meum intende*. Item significatur per hoc: *Domine ad adiuuandum me festina*. Epigrammos, est quando diuersæ sententiæ eisdem verbis exprimitur, vt hic: *Auertantur*, & in alio versu dixit, *Auertantur*, in alia significatione. *Ego vero egenus & pauper sum*. Egeni sumus propter quattuor, propter fomitem peccati, vnde Apostolus: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quia nihil hic a nobis habemus boni, vnde hoc: *Quid* habes, quod non accepisti? Et quia in motu, & in transitu sumus, vnde hoc: Homo natus de muliere, & cetera. Et quia pœnæ subiaceamus, vnde hoc: *Maledicta* dies, in qua natus sum. Quattuor sunt genera persecutionum. Prima in strage martyrum. Secunda in prædicatione hæreticorum. Tertia in fraude falsorum fratrum. Quarta est mixta ex omni genere, quod erit in tempore Antichristi. Prima, & secunda aperta: tertia occulta: quarta mixta.

Psal. 39. a
Psal. 22. b
Psal. 79. a
Rom. 7. d
2. Cor. 4. b
Iob 14. a
Iob 3. a
Fomes peccati.
Tres captiuitates Iudæorum, quid.
Rom. 1. c
Iuuentus.
Psal. 36. c
Psal. 128. a
Psal. 102. a

cipimur Deum laudare ore, cum debeat laudari corde, scilicet ut pigritia nostra excitetur, ut proximus audiendo corrigatur, ut meritum nostrum augmentetur, ut illa mens, illa laus, mente, & corpore exprimitur, & sit tibi duplex cor. *Cum defecerit virtus mea*. Defectio triplex. Defectio a Deo, sub Deo, in Deo, in Deū. A Deo, quando per peccatum aliquis recedit, vt hic: Sub Deo, qui a peccato desistit, vt hoc: Defecit caro mea & cor meum. In Deo, qui in cognitione Dei deficit, vnde hoc: Defecerunt scrutationes. In Deum, qui in Deum per contemplationem intendit, vnde hoc: Defecit in salutare tuum anima mea. *Confundantur, & deficiant detrahentes anime meæ*, vel committentes animam meam. Nota, aliter dicitur peccatum committi, aliter anima. Peccatum committitur, idest fit: anima committitur, quando aliquid contra eam fit, vel quando ad committendum inducitur, uel prouocatur. *Quoniam non cognoui litteraturam*. Triplex est litteratura. Prima facit inflatum, secunda seruum, tertia filium. Prima est philosophorum: secunda iudæorum, qui ad litteram tantum exponunt scripturas, non attendentes mysticum intellectum: tertia Christi, scilicet nouum testamentum. Prima fuit sine medicamento: secunda habuit medicamentum: tertia medicamentum medicatum. De prima hoc dicitur: *Quoniam non cognoui litteraturam*. De tertia posset dici: *Si cognoui litteraturam*. *Introibo in potentias Domini*. Nota: Homo habuit triplex officium consilij, auxiliij, iudicij. Primum fuit in conceptione legis: quia lex neminem duxit ad perfectum, secundum euangelium, quod salutem confert. Tertium erit in ultimo examine, quod redditur vnicuique, prout gessit in corpore. *Deus docuisti me*. Docet Deus quinque modis, per scripturam, per doctrinam, per inspirationem, per exemplum, per flagella. Per scripturam, vnde hoc: *Aperuit* illis sensum, ut intelligerent scripturas. Per doctrinam, vnde illud: Verba, quæ locutus sum uobis, spiritus, & uita sunt. Per inspirationem, vnde hoc: Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Per exemplum, vnde: *Discite* a me, quia mitis sum, & humilis corde. Et hoc: Si ego laui pedes uestros, exemplum enim dedi uobis. Per flagella, vnde hoc: *Qui* fingis laborem in præcepto. Flagella enim & labores erudiunt nos plerumque. *Deus quis similis tibi?* Est similitudo naturæ, unde hoc: Et factus est homo ad imaginem, & similitudinem Dei. Est similitudo gratiæ, vnde hoc: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Est similitudo æqualitatis, secundum quam dicitur filius splendor patris. Est similitudo imitationis, quæ bona est. Est similitudo usurpationis, de qua: *Ponam* sedem meam ab Aquilone, & cetera. *Et de abyssis terra iterum reduxisti me*. Est triplex reductio. Prima est generalis & casualis, quia resurrectio Christi fuit sufficiens causa resurrectionis omnium. Secunda reductio spiritualis, & personalis, quæ est animæ. Tertia est gehennalis & effectus, quæ erit in corpore, & in anima in iudicio, & hic erit effectus resurrectionis Christi. Vnde in glossa ponitur: primo iterum reducimur, idest secundo, & secundo iterum, idest tertio. *Et conuersus consolatus es me*. Deus consolatur nos per pascua scripturarum, vnde hoc: Dominus regit me, & cetera. Per promissa, vnde hoc: Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum. Per flagella, vnde: *Virga* tua, & baculus tuus, & cetera. Per beneficia temporalia, vnde hoc: *Læua* eius sub capite meo.

Defectio triplex.
Psal. 72. d
Psal. 63. b
Psal. 118. l
Litteratura triplex.
Heb. 7. c
Deus quinque modis docet.
Luc. 24. g
Ioan. 6. g
Psal. 84. b
Mat. 11. d
Ioan. 13. b
Psal. 93. d
Similitudo multiplex.
Gen. 1. d
Psal. 4. b
Heb. 1. a
Isa. 14. c
Reductio triplex.
Psal. 22. a
Apo. 7. d.
21. a
Psal. 22. b
Cant. 2. a.
8. a

PSALMVVS DAVID LXX.

IN te Domine speraui. Quidquid boni sumus, misericordia Dei sumus. Hic, quidquid, substantiam, & qualitatem comprehendit. Nam & naturalia a Deo sunt, & gratuita, vt uirtutes, & ita substantia, & qualitas. Quidquid ex nobis sumus, & mali sumus. Hic non comprehendit, nisi qualitatem malam, non substantiam. Nam substantia, & naturalia sunt a Deo: fomes peccati dicitur lex carnis, quia ligat, uel quia sicut lex a generatione in generationem transit, ita fomes peccati: quia iustum est, quod inferiori Adu, ei non obediatur, quod Adam suo superiori noluit obedire. Nota: Tres captiuitates Iudæorum significant tres captiuitates nostras, scilicet captiuitatem pœnæ, culpæ, gehennæ. *Contra legem agentis & iniqui*. In quadruplici lege legere debemus. In lege foris scripta, sicut Moyse, & Euangelij. In lege intus data, scilicet ratione. In mundi figura: per creaturæ enim pulchritudinem laudatur Creator. In lege æterna, quæ scilicet Deus est. *A iuuentute mea*. Iuuentus consistit in tribus, in ætate scilicet parua, in fortitudine, in decore. Hac similitudine dicitur iuuentus Ecclesiæ. Nam fuit parua, quando scilicet erant pauci fideles, vnde hoc: *Iunior* fui, scilicet tempore Abel, scilicet tempore Apostolorum. Fortis in tempore martyrum, vnde hoc: *Sape* expugnauerunt me a iuuentute mea. Decora in patria, vnde hoc: *Renouabitur*, vt aquila, iuuentus tua. Vel ætas Ecclesiæ distinguitur secundum quattuor sacramenta, quæ sunt Catechismus, scilicet infantia: Exorcismus, pueritia: Confirmatio, iuuentus. Totum quod sequitur est senectus. *Repleatur os meum laude tua*. Quadruplici de causa præ-

PSALMVVS DAVID LXXI.
Deus iudicium tuum regi da. Christus est verus Salomon, scilicet pacificus. Et dicitur pax triplici de causa: quia dat causam pacis, vnde hoc: Cum inimici essemus, dilexit nos. Et quia est nuncius pacis futurae,

Defectio triplex.
Psal. 72. d
Psal. 63. b
Psal. 118. l
Litteratura triplex.
Heb. 7. c
Deus quinque modis docet.
Luc. 24. g
Ioan. 6. g
Psal. 84. b
Mat. 11. d
Ioan. 13. b
Psal. 93. d
Similitudo multiplex.
Gen. 1. d
Psal. 4. b
Heb. 1. a
Isa. 14. c
Reductio triplex.
Psal. 22. a
Apo. 7. d.
21. a
Psal. 22. b
Cant. 2. a.
8. a

Ioan. 14. d Epignome figura. **Psal. 71. a** Ecclesia quare dicatur luna. **Psal. 36. d** **Cant. 3. c** **Ioan. 12. d** **Cant. 2. a** **Ioan. 15. a** **Iac. 1. c** **Ioan. 15. a** Deo tria de beatus, & tria proximo. **B. Virgo** copatur velletii. **Phil. 2. a** **Eze. 44. a** **Luc. 1. c** **Psal. 90. b** **Prou. 24. b** **Psal. 36. c** **Vsura** quadruplex. **Exo. 21. e** **Mat. 25. b** **Libanus.** **Act. 23. a**

futura, & quia dat pacem in presentia, unde hoc: Pacem meam do vobis. De quadruplici pace, vel iudicio alibi dicitur. Epignome est figura, quando eadem sententia diuersis verbis exponitur, unde hoc: Deus iudicium tuum regi da. Et epignome, siue talis repetitio quatuor fit de causis. Vt audita memoria recōmendantur: vt animus pigritantium excitetur, vt cōmodius a dictis ad discenda transeamus, & affectus & desiderium pœnitentis exprimat. *Permanebit cum sole, & ante lunam.* Ecclesia dicitur luna propter tria: quia in principio fuit parua, postea creuit, unde hoc: Iunior fui, etenim senui. Et hoc: Soror mea tenera est, nec adhuc habet vbera. Et hoc: Nisi granū frumenti cadens in terra. Et quia non habet maculā, unde hoc: Sicut lilium inter spinas, &c. Et quia non habet lumē a se, sed a Christo sole iustitiæ, unde hoc: Sine me nihil potestis facere. Et hoc: Omne bonum desursum est. Et hoc: Ego sum vitis vera, & cetera. Nota: Propheta commendat Christum hic a quatuor, unde dicit: *Deus iudicium tuū regi da.* Ab æquitate, cum dicit: *Iudicare populum tuum in iustitia.* Ab vtilitate, cum dicit: *Suscipiant montes pacem populo.* A perpetuitate, cum dicit: *Et permanebit cum sole, & ante lunam.* Nota: Tria debemus Deo, tria proximo. Nam maiestati, idest Patri debemus reuerentiā, qui potest corpus, & animam mittere in gehennam. Obedientiam, veritati, idest Filio: quia ad hoc pertinet obedientia. Benignitati, paciētiā, idest Spiritui sancto. Pro Christo nostrum posse, nostrum nosse, nostrum velle. Nostrum posse, in subsidijs: nostrum nosse in consilijs: nostrum velle, in desiderijs. *Descendet sicut pluuia in vellus.* Hic commendatur regnū Christi a tribus, scilicet ab origine, unde hoc: *Descendet sicut pluuia in vellus.* Ab vtilitate, unde hoc: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis.* Ab amplitudine, unde hoc: *Et dominabitur a mari vsque ad mare.* Filius Dei venit ad nos, scilicet illius veritas, errantibus via, mortuis vita, fatuis sapientia, infirmis medicina, captiuis redemptio, famelicis refectio. Nota: Beata Virgo velleri comparatur, quia sicut de vellere fiunt vestes: ita caro Christi facta est de carne Virginis, quasi vestis eius, unde: Et habitu inuentus vt homo. Nam de purissimis sanguinibus Christus assumptus Mariæ Virginis carne. Et sicut vellus sine læsione sumitur de oue, sic Christus de Maria sine læsione exiuit, & sine virili femine. Nam hæc porta clausa, per quam vir non introiuit. Et sicut vellus plenus est rore, ita Maria virtutis plenitudine, unde dicitur: Aue Maria gratia plena, Dominus tecum. Vt folijs radius intrat innoxius fenestrā vitreā, sic Dei filius, immo subtilius, aulam virgineam, scilicet per carnis integritatem, gratiæ plenitudinem. *Coram illo procedent Aethiopes.* Hi coram Deo cadunt, vt qui male credunt, vt hic: Quidam a Deo, qui ab eo recedunt, unde hoc: Cadent a latere tuo mille. Quidam sub Deo, vt qui uenialiter peccāt, unde hoc: Iustus septies in die cadit, & cetera. Et hoc: Iustus si ceciderit nō collidetur. Quidam in Deum, vt qui ad lapidem angularem offendit. *Reges Arabum, & Saba dona adducent.* Vbi nos habemus reges Arabum, & Saba, Hebræi habēt Reges Schaba, & Saba. Vt primum per Schin, scribatur, & tunc interpretatur Araba: secundum per Samech. *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum.* Idest vsura iniuria, unde in lege, oculus pro oculo, dente pro dente. Sunt vsuræ doctrinæ, unde hoc: Domine quinque talenta tradidisti mihi. Sunt vsuræ pœnæ, & culpæ, unde hoc duobus modis exponitur. *Parcet pauperi & inopi.* Iudæus dicitur pauper, quia pauca habet, scilicet legem, & Prophetas. Gentilis inops, quia nihil scilicet nec legem, nec Prophetas. *Super extolletur super Libanum.* Libanus interpretatur candidatio. Nota: Est candor innocentia, unde hoc: Candidiores niue. Est candor hypocrisis, unde hoc: Paries dealbatus.

A Est candor gloriæ, unde hoc: Vestimenta eius candida, sicut nix. **Mat. 17. a** **Mar. 9. a**

PSALMVS DAVID LXXII.

Quam bonus Israel Deus.] Nouum testamentum erat occultum in veteri, quantum ad verba, promissa, & opera. De primo Abraam habuit duos filios, vnum de ancilla, & vnum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta. De secundo: Nam Abraæ factæ sunt promissiones ad litteram, nobis spiritualiter. De tertio, Dominus: In manu Prophetarum assimilatus sum. Nota, aliquis cessat a laude Dei quatuor de causis, propter culpam, unde: Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas. Propter infirmitatem, unde Hieremias: A, A, A, Domine Deus ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Propter imensitatem Dei, unde Moyses dicit, se non posse loqui de Deo, quia impeditioris lingua erat, non sufficiebat ad intelligentiam diuinā immensitatis. Propter temporalium subtractionem, unde hoc: Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Et hoc: Si vero non fuerint saturati, & murmurabunt. *Prodyt quasi ex adipe iniquitas eorum.* Quidam peccant ex abundantia, de quibus hic. Alij ex macie, ex paupertatis necessitate, & hi minus peccant. Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi. Diuitias, inquam, unde hoc: Ne forte satiatus, euomam illud. Ex paupertate, unde hoc: Et ne periurem nomen Dei mei. Alij peccant ex obstinatione, unde hoc: Peccator cum venerit in profundum vitiorum, contemnit. Alij ex infirmitate, unde hoc: Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum. Alij ex suggestionem, unde hoc: Ab occultis meis munda me Domine. *Posuerunt in calum os suum.* Quidam ponunt in calum os suum, murmurantes contra Dominum per impatientiam, unde hoc: Si vero non fuerint saturati, murmurabunt. Alij derogant potentiæ diuinæ, unde hoc: Numquid poterit Deus parere mensam populo suo? quasi dicant, non. Alij male sentientes, ut Arrius, & Sabellius. *Existimabam, vt cognoscerem.* Nota: Quædam sunt bona, mala bonis, ut plerumque affluētia temporalium, quando eis cor apponunt. Quædā bona, mala malis, ut sumptio corporis Domini, quādo indigne sumitur. Sunt etiam quædam bona bonis, ut Ecclesiæ sacramenta. Sunt quædā bona, malis bona, ut doctrina hæreticorum. Sunt mala, malis bona, vt aduersitates in presentia, quādo per illas ad Deum redeūt. Non autem simpliciter malū dicitur bonum, nec dabitur bonum, nisi in beneplacito Dei, nec aliquid simpliciter malū, nisi quod Deo displicet. Nota: Homo dicitur factus ad imaginem, & similitudinem Dei secundum interiore, idest animam: sed dicitur, microcosmus, secundum exteriorem, scilicet corpus, secundum quod dicitur, pecus, iumentum: similiter alia sunt, quæ circa hominem sunt, siue extra hominem, ut diuitiæ, & huiusmodi. Alia sunt in homine, ut proprietas. Homo etiam dicitur imago Dei secundum animam, & imago mundi secundum corpus. *Vt iumentum factus sum apud te.* Homo dicitur iumentum, propter soliditatem, unde hoc: Nolite fieri sicut equus, & mulus: propter factorem, unde hoc: Computruerunt iumenta in stercore suo: propter laborem, unde hoc: Qui dat iumentis escam ipsorum: propter mansuetudinem, unde hoc: Secundum ultimam propositionem. *Quid enim mihi est in celo?* Quid, quandoque quærit de substantia, vt quid est veritas? Quandoque de quantitate, ut quid est homo? quandoque, de qualitate, ut: Quid est homo, quod memor es eius? Quandoque de utroque, ut hic: *Quid enim mihi est in celo?* idest, quantum, uel quale præmium. *Perdidisti omnes, qui fornicantur ab te.* Est fornicatio Idolatriæ, unde illud: Si fornicaris Israel, ne descendas in Dan, aut in Bethel. Hoc dicitur de fornicatione Idolatriæ. **Fecerunt**

Nouum testamentum in ueteri occultum. **Gal. 4. c** **Gal. 3. c** **Osee. 12. c** **Pf. 49. c** **Hiere. 1. b** **Exod. 4. c** **Pf. 48. d** **Pf. 58. d** **Peccatores** uarij. **Prou. 25. c** **Prou. 30. b** **Prou. 18. a** **Psal. 6. a** **Pf. 18. b** **Pf. 58. d** **Pf. 77. b** **Bonorum** discrimen. **Gen. 1. d** **Pf. 31. c** **Ioel 1. d** **Pf. 146. b** **Pf. 8. a** **Fornicatio** varia.

3. Reg. 12. Fecerunt enim duos vitulos, quorum vnum posuerunt in Dan, alium in Bethel. Est fornicatio cuiusque peccati mortalis, unde hic: *Perdidisti omnes, qui fornicantur ab te.* Temporalis, unde hoc: Fornicatores, & adulteros iudicabit Deus. Est fornicatio spiritualis, sicut propter fornicationem separatur vxor a viro, sic per peccatum anima a Deo, tamquam vxor a viro, recedit. Nota: quod fornicatio corporalis est species fornicationis spiritualis. **Heb. 13. a** **Beneficia** a Deo in ludæos collata. **Luc. 2. b** **Tentatio.** **Psal. 68. a** **Euclides** Phænomenon. **Psal. 25. a** **Cant. 2. b**

V T quid Deus repulisti in finem.] Populus Dei populus Iudæorum dicitur: similiter & Gentilis Populus Dei erat ante aduentum Domini: Sed populus Iudæorum specialiter & beneficio amoris: populus gentilis tantum beneficio creationis. Nota: Primum beneficium Iudæorum populo fuit per circumcisionem, unde hoc: *Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio:* per fidem, & circumcisionem. Secundum per liberationem, unde hoc: *Redemisti virgam hereditatis tuæ, populum Iudæorum. Posuerunt signa sua, signa,* scilicet in signum futurorum, unde dictum est Abraæ, vt peteret signum futuræ victoriæ a Domino. Est signum presentium, unde dictum est pastoribus: Inuenietis infantem pannis inuolutum, tunc signum erat in presentia. Est signum præteritorum, sicut hoc. Nota: Est tentatio violenta, scilicet aduersitas. Est tentatio deceptorica, scilicet prosperitas. De quibus dicitur hoc: Non me demergat tempestas aquæ, idest periculum aduersitatis: neque absorbeat me profundum, idest delectatio prosperitatis, neque virgeat super me puteus os suum, idest desperationis. *Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terra.* In communi, quia passio Christi omnibus æque profuit, quantum in se est: vel *In medio terra,* idest in Hierosalem, quæ est in medio terræ, idest in superficie terræ. Nam in spherico corpore, quicquid est in superficie terræ, est in medio. Est salus temporalis, unde hoc: Homines, & iumenta saluabis Domine. Est salus spiritualis, unde illud: Salus autem iustorum a Domino. Est salus finalis, unde illud: *Qui in me credit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Est etiam salus malorum. *Aestatem & uer tu plasmasi ea.* Iuxta quattuor tempora anni, quattuor genera hominum assignari possunt. Nam ver, quia est initium, conuenit incipientibus, unde in canticis: Flores apparuerunt. *Æstas in charitate feruētibus.* Autumnus in charitate refrigerētibus. Nam Autumnus est finis temporis, quod erit in tempore Antichristi, quando refrigeret charitas multorum. Et tunc erit finis mundi. Hiemi comparantur, qui gelicidio peccati torpent, unde dicitur, quod calefaciebat se Petrus ad ignem Cayphæ, quia hiems erat, non tantum temporis, sed etiam peccatoris. *Respice in testamentum tuum.* Tria solent oculum turbare, tenebræ, humor concretus, puluis iniectus. Hoc hic de oculo mentis, quem tenebræ infidelitatis impediunt. Humor concretus est peccatum, quod nō est aliunde, sed ex carne. Ex puluere est peccatum aliunde, sed sic solent distinguere: Nam quidam habent in oculo trabem, quidam festucam, quidam puluerem, quidam nihil, sed clare vident. Idest, quidam habent maximum, & mortale peccatum, quidam minimum mortale peccatum, quidam veniale tantum, quidam nullum. *Pauper & inops laudabunt nomen tuum.* Pauper dicitur diuitijs, qui parum habet de diuitijs. Pauper dicitur autem spiritu, qui parum habet de spiritibus. Spiritus carnis, mundi, demoniorum, Dei. Qui tamen habet spiritum Dei, ille non est pauper spiritu, sicut diues dicitur, qui multas habet diuitias.

secundo ad adhibendos bonos: tertio quod dicit, docet alios facere. Nam primo est confessio, quæ mala expellit: secundo fit inuocatio, quæ bonos humores attrahit: tertio narratio, scilicet prædicatio. Primum notatum est, cum dicit: *Confitebitur tibi Deus:* secundum, cum dicit: *Inuocabimus nomen tuum:* tertium, cum dicit: *Narrabimus mirabilia tua.* Nota, triplex est confessio, scilicet oris, cordis, operis. Inchoatiua, expletia, consummatiua. Indeuotus si inuocat Deum, sibi iudicium postulat, idest contra se vocat, vt fur de furto, vt bene sibi accidat. Vel sic: est indeuotio nequitia: est indeuotio negligentia. Si autem ex nequitia indeuotus Deum inuocat, peccat, scilicet qui desperat, & contumax est, de quo dicitur: Oratio eius fiat in peccatum. Vel indeuotus, si Deum inuocat, peccat, vel iudicium sibi postulat, idest etiam si Deum inuocat, sed non ex eo, quod inuocat: sed ex indeuotione, sicut dicitur: *Maledictus, qui peccat in spe,* de quo minus videtur: minus enim est peccare in spe, quàm sine spe. Nota, Ecclesia debet ornari bysso castitatis: cocco martyrij: purpura pœnitentiæ: auro Apostolorum: gemmis virginum. *Nolite exaltare.* Hic prohibet uoluntatem peccandi, cum dicit: *Nolite exaltare cornu.* Peccandi perseverantiam, cum dicit: *Nolite extollere in altum cornu vestrum.* Peccandi excusationem, cum dicit: *Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.* Contra Deum marmurationem. Nota: Sunt cornua bonorum, unde hoc: Exaltabuntur cornua iusti. Sunt cornua malorum, est cornu Deitatis, vt hic: *Erexit cornu salutis nobis.* Sunt cornua crucis, unde hoc: *Cornua in manibus tuis, Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto.* In calice Domini est vinum merum in summo: fax in imo, mixtum in medio. Sed tantummodo dicitur, *plenus mixto.* Calix Domini est iustitia: Vinum merum iucunditas sola: fax amaritudo summa. Vel merum, æterna felicitas: fax infelicitas sempiterna: mixtum ex prosperis & aduersis temporalis mutabilitas. Hunc calicem Dominus in manu tenet, quia iustitiam in opere exercet. Primo in hoc calice inebriata est angelica natura, & in eodem inebriata est humana natura. Angeli, qui ceciderunt, de face, stantes de mero inebriati sunt. Humana natura cecidit, ideo de mero bibere digna non fuit. Sed quia suggestionem alterius peccauit, de mero eam Dominus inebriare misericorditer voluit. Dominus autem ita monet, quod plenus mixto: mixtus est calix vsque in finem mundi: quia in quolibet prospera, & aduersa, tristitia & læta sunt. *Dominus autem inclinavit ex hoc in hoc.* idest, in die bonorum, memento malorum: econuerso in prosperis, memento aduersorum, & econuerso: *Quia Dominus inclinavit ex hoc in hoc.* quia neutra pars hominum confirmata est bono vel malo. Ideo calix est in manu Domini, quia plenus est mixto. Sed fax ad ima descendet in futuro, & merum ad summa, quia *facem non exinanitam bibent omnes peccatores terra.* Soli boni de mero, soli mali de face bibent in fine mundi.

PSALMVS DAVID LXXV.

Notus in Iudæa Deus.] Hic cōmendat Dominum: quia manifestatur, unde dicit: *Notus in Iudæa Deus,* quia ab omnibus confitetur, unde: *In Iudæa & quia per contemplationem,* unde: *In Israel:* ab opinione magnitudinis, & magnitudine opinionis, unde hic: *Magnum nomen eius.* Magnitudo per magnum, opinio per nomen notatur. Nota: Interpretatio nominis, sumitur quandoque secundū rei proprietatem, secundum veritatem, vt Salomon Pacificus. Quandoque secundum contrarietatem, vt lucus, quia minime lucet, & Assyrij dirigentes per contrarium, quia in Deum minime dirigunt: vel secundum consecutionem, vel similitudinem: nam sicut Assyrij olim persequebantur Iudæos, ita hi, de quibus hic fit mentio

Confessio triplex. **Pf. 108. a** **Psal. 74. b** **Luc. 1. g** **Calix Domini.** **Ricardus** eadē in hoc ipso Ps. **Idem vsq̄** pra. **Nominis** interpretatio. **Antiphra-** sis.

mentio persequuntur Christianos. *Notus in Iudæa Deus.* Per philosophorum cognitionem, unde hoc: Cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Per cultum, ut Iudæis per amorem, unde hoc: Cognosco oues meas, & cognoscut me mea. *Ioan. 10. b*
Scutum. Arcum scutum, & gladium. Scutum significat defensionem peccati, unde hoc: Scutum rotundum est, & caput protegit: & dicitur bona voluntas, unde hoc: Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum. Et fidem: Fides enim est prima, sicut scutum præponitur, unde *Apostolus*: Sumentes scutum fidei. *Omnes viri diuitiarum in manibus suis.* Nota: fides nostra, siue mens debet esse concaua, quia repræsentat altare concauū in lege: Sed sicut creat Deus vasa, ut sint, ita replet ea, ne vacua sint. Tale autem vas solo Deo repleti potest, sed totum corpore non potest. Deus autem maior est illo vase, sed post Deum nihil est maius homine. Tale vas nullo nisi Deo repleti potest, sed alio potest infundi. Si ergo in tali vase infunditur cupiditas pecuniæ vel laudis, vel huiusmodi, non eis impletur, & ideo magis sitit talia. Si enim plenum esset his, non plus sitiret: Sed quia his non potest impleri, adhuc sitit talia, sed saturari hic non potest, quia nec impleri: hic habes, quod potest quis Deo impleri: sed non totum capere, nec potest quis temporalibus impleri, & quanto plus habet, tanto plus appetit: sic de auaro, qui numquam potest satiari.

PSALMVS DAVID LXXVI.

*V*oce mea ad Dominum clamaui. Christus potest dici Idithum, idest saliens. Nam venit saliens in montibus, transfiliens colles. Christus itaque saliens in tres montes ascendit. In primo ascendit docere. In secundo gloria suam ostendere, scilicet in morte Thabor. In tertio, scilicet in monte Oliueti ad Patrem orare. Primo cum turbis, & discipulis afflijit in motem eis solus prædicans. Secundo relicto alijs cum tribus salijt in motem Thabor. Tertio omnes transfiliens, ubi enim nullus sequitur, solus salijt, æqualis ad æqualem, filius ad Patrem. Primo salijt a cælo in virginis uterum: secundo a ventre in terram: tertio a terra in crucem: quarto a cruce in sepulchrum: quinto a sepulchro in infernum: sexto ab inferno ad cælum. Nota: quædam transilire, ut attingamus, scilicet vitia, sicut legitur de ceruo saliente in montibus. Quædam transfilienda, quæ tangi non possunt, ut necessaria temporalia ad salutem, unde hoc: Exurge, excutere de puluere, & excutere puluerem de pedibus tuis, & hoc: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Nota: Propheta clamat pro deujs, unde hoc: Deduc me Domine in via recta. Clamat pro viatoribus, unde hoc: Ingrediar in veritate tua, & hoc: Dirige in conspectu tuo viam meam. Clamat pro pulsantibus, unde hoc: Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum, & hoc: Pulsate & aperietur vobis. Primo corrigit errantes, secundo dirigit itinerantes, tertio admittit ad ianuam pulsantes. Christus itaque est via, veritas, & vita. Via corrigens, veritas dirigens, vita admittens. *Renuit consolari anima mea.* Nota: Despecta est confessio, quam facit prosperitas. De talibus dicitur: Cum nil intus prurit, sunt cælibes: cum nil extra sæuit, sunt fortes. Cum nullus molestat, mansueti: cum omnia succedunt, tunc deuoti. *Anticipauerunt vigilias oculi mei.* Tres nocturni in officio matutinali significat tres status Ecclesiæ: Statum ante legem, in lege, post legem, scilicet in euangelio. Unde etiam in tertio nocturno legitur Euangelium. *Aut continebit in ira sua misericordias suas.* Tria sunt mala, in quibus affligitur homo: quattuor bona, in quibus consolatur. Vnum malum exterius sub homine: Aliud exterius in homine: Aliud interius in homine. Primum exterius sub homine, cum in his, quæ foris sunt, damna patitur. Secundum exterius in homine, cum caro eius infir-

Nocturni tres in matutinis quid significant.
 Homo tribus malis affligitur, & in quattuor bonis consolatur.

A matur. Tertium interius in homine, vermis conscientia. His tribus malis quattuor bona opponuntur, ut misericordiam ira non contineat, sed beneficia propitij, irati flagella transcendant. Nam bonum exterius sub homine in tranquillitate temporalium. Bonum exterius in homine in fanitate corporum. Bonum interius in homine securitas conscientiarum. Bonum interius supra hominem dulcedo celestium gaudiorum. Plus ergo cõfert propitius, quàm iratus. *Et dixi nunc cepi*, idest incæpi, idest nunc primo intellexi, vel nunc accepi aliquid, unde securus sum. *Deus in sancto viatua.* Christus est via, veritas, & uita: uita tua Christus est. Est uia Christus homo, est patria Deus. Christus est uia in humilitate: patria in diuinitate. Via, per quam uenitur: patria, ad quam itur. Veritas, in qua manetur, ut ad ueritatem, & patriam, idest uitam peruenires, & permaneres. Ipse est, per quem uenias, ad quem uenias, quo peruenias. *Redemisti filios Iacob, & Ioseph*, idest Iudæos, & Gentiles, per Ioseph significatos: & tunc Ioseph erit accusatiuus. *Redemisti filios Iacob, & filios Ioseph*, idest Christi, & sic Ioseph, erit genitiuus. Primo, redemisti, repetitur: secundo, filios. *Vox sonitus aquarum.* Aqua significat uilitatem, & copiam, unde hoc: Effuderunt sanguinem sanctorum, uelut aquam: quia uiliter, & abundanter. Lapsus nota, unde hoc: Sicut aqua effusus sum. Quia passio Christi fuit occasio lapsus Iudæis. Nota, tria considerantur in aqua: nam fluit, mundat, & potat. Secundum hoc, quod fluit, accipitur pro primordiali materia fluida, & informi. Sicut etiã illa materia fuit apta recipere omnes materias, & formas: ita & aqua cuiuslibet rei, cui infunditur, formas capit, unde hoc: Spiritus Domini ferebatur super aquas, quia mens artificis secundum hanc formam significat populum: nam aqua præterit, & uenit, nam hoc: Tempora prætereunt more fluentis aquæ. Sic generatio generationi succedit, unde etiam in Apocalypsi: Aquæ multæ, populi multi: & hic secundum hanc proprietatem, aqua dicitur concupiscentiæ, quibus homines fluunt: & mors, qua effluunt, & gehenna, qua perfluunt, idest peccatum, & mortem, & pœnam æternâ, unde: In diluuium aquarum multarum, ad Deum non approximabunt quasi, qui habebunt peccatum in morte, uel qui punientur æternaliter. Si enim de lacrymis exponeretur, potius esset dicendum: Veruntamen non nisi in diluuium aquarum multarum ad Deum approximabunt. Secundum quod inundat aqua, baptismum, qui mundat a peccato: uel dona Spiritus sancti, unde hoc: Omnes sitientes uenite ad aquas. Secundum, quod potat, significat sapientiam, unde in Ecclesiastico: Aqua sapientiæ potauit eos. Vel aqua, litteralis sensus legitur, unde Dominus: Conuertit aquam in uinum, idest litteralem sensum in spirituale: uel aqua, praua doctrina, unde in Prouerbis: Aquæ furtiuæ dulciores sunt: quia hæretici doctrinâ suam dulcioribus uerbis componunt. Aqua in cadendo dicitur pluuiua, uel ros, uel stillicidium.

B
 C
 D
 E
 F

PSALMVS DAVID LXXVII.

*A*tendite, popule meus, legem meam. Iudaicus populus dicitur uetus, uetus propter uetustatē temporis, unde dicitur primogenitus: unde dicitur, quod Abraam fuit prima uia credendi propter uetustatem, unde hoc: Nouis superuenientibus uetera proijciatis propter culpam. Unde Apostolus: Exiite ueterem hominem, & induite nouum. Deus eos, quibus loquitur, uult esse sollicitos. Unde dicit: *Auendite.* Reddit beneuolos, unde dicit: *Popule meus.* Attentos, unde: *Legem meam.* Nam quia Dei est, debent eam audire, ad audiendum assiduos: *Inclinate aurem uestram.* [Aperiam in parabolis os meum.] Quælibet persona habet os suū. Patris os filius, unde hoc: Osculetur

Cant. 1. a Letur me osculo oris sui, unde *Iob*: Audient sonum de ore eius procedentem: ibi autem dicitur, quod Filius est os. Sonus oris, est Spiritus sanctus, unde hoc: Factus est repente de cælo sonus. Os etiam Filij, sunt Apostoli, unde: Os meum loquetur sapientia. Os Spiritus sancti, Prophetæ, unde: Os enim Domini locutum est. Vide, quamuis indifferentia sint opera Trinitatis, qualibet tamen persona dicitur habere statum proprium, & tempus suum. Ab initio usque ad incarnationem Christi, Patri. Ab incarnatione usque ad missionem Spiritus sancti, Filio. A missione Spiritus sancti usque ad diem iudicij, Spiritui sancto. Nam tempus creationis, Patri: Tempus Prophetarum, Spiritui sancto, quia eo locuti sunt. Tempus Apostolorum, Filio, qui eos misit. *Loquar propositiones ab initio.* Nota: Christus est initium, siue principium, & finis: finale principium, finis principalis, principium perfectum, præter finem. Finis infinitus propter iuge principium. Quia enim, ubi incipit, & ubi finit, semper incipit. Semper incipit: nam nec perfectio carere, nec defectum potest incurrere: & ita carens defectu, perfectus est, quia est Alpha, & Omega. *Suscitauit testimonium in Iacob.* Iacob luctatio interpretatur. Nota: Quadruplex lucta: Nam luctatur contra carnem, contra falsos fratres, contra diabolum, contra Deum. Hæc autem quattuor repræsentant quattuor luctas Iacob. Nam luctatus est cum fratre suo in utero: quæ lucta repræsentat primam. Nam frater eius de eadem carne luctatus quodam modo cum eodem, quando abstulit primogenita. Hæc repræsentat circa falsos fratres, luctam: nam ibi fuit fraus. Luctatus est cum Labam, hæc est contra diabolum. Luctatus est contra Angelum, hæc est contra Deum. *Generatio, quæ non direxit cor suum.* Est duplex generatio, siue natiuitas corporalis, scilicet in utero, ex utero. De primo: Quod natum est in te, de Spiritu sancto est. De secundo: Puer natus est nobis. Ita generatio spiritualis duplex, gratia infusio, & gloriæ collatio. De primo: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto. De secundo: In regeneratione, cum sederit filius hominis, & cetera. *Fily Ephrem intendentes.* Super Paralipomenon legitur sic: Fabulantur hebræi, quod filij Ephrem, adhuc uiuente patre, conati sunt reuerti in terram promissionis. Sed in Ieth palestinorum occisi sunt. Unde, cum ceteræ tribus de Aegypto irent ad terram promissionis, per desertum adducuntur, ne viderent ossa fratrum suorum. Unde textus in parabolis: Occiderunt filios Ephraim, ut inuaderent promissiones eorum. Unde hoc dicitur: *Fily Ephrem conuersi sunt in die belli.* [Et perduxit eos in nube diei.] Columnæ significant Angelos, unde hoc: Columnæ cæli contremiscunt ante Deum. Significant Apostolos, unde hoc: Ego confirmaui columnas eius. Quandoque carnem Christi, unde dicitur, quod iudæos præcedebat columna nubis in die, & columna ignis in nocte, quæ Christum repræsentat. Nam ibi lumen, & cetera, scilicet, diuinitas, & humanitas, scilicet cereus paschalis, qui Christus dicitur: columna nubis, secundum quod homo: columna ignis, secundum quod Deus. Et columna nouum testamentum, unde: In tabernaculo erat basis sub columna, quia nouum testamētum sumit auctoritatem a ueteri. *Transiit anstrum de cælo.* Nescitur, unde ueniat uentus, & est ualidus, & dissoluit, & in altum se extollit. His similitudinibus, prædicatores uentis comparantur. Nam nescitur, unde ueniat prædicator, unde hoc: Qui educunt uentos de thesauris suis, unde hoc: Nescit spiritus hominis, unde ueniat, aut quo vadat. Et quia ualida est prædicatio, unde hoc: Quis me separabit a charitate Christi? Quia & peccatum dissoluit, unde hoc: Mittit crystallum suam sicut bucellas. Et quia in altum se extollit quædoque, unde hoc: Siue sobrij sumus, siue excedimus, uobis. *Et pluit super eos, sicut puluerem, carnes.* Pul-

S. Bon. To. i.

uis significat malum a rore gratiæ aridum, unde hoc: Tamquam puluis, quem proijcit uentus a facie terræ. Quandoque superbiam, unde hoc: Gloriâ meam in puluerem deducaui, idest bona opera mea in superbiam. Quandoque abundantiam, & subtilitatem, unde hoc: Quia Deus abundanter subtilitatem scripturæ aperit. Quandoque uirtutes, unde hoc: Qui sine humilitate uirtutes congregat, puluerem in uentum portat. Quandoque mortalitatem, unde hoc: Ecce nunc in puluere dormio. Quandoque culpam ueniam, unde hoc: Excutite puluerem de pedibus uestris. *Diluulo ueniebant ad eum.* Quidam ueniunt ad Deum per fidem, unde hoc: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis. Quidam abeunt a Deo per culpam, sicut legitur de filio patrisfamilias, qui abiit in regionem longinquam. Quidam redeunt ad Deum per pœnitentiam, unde hoc: Reuertere Sumanitis. *Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus uadens, & non rediens.* Hic ostendit Dei clementiam, unde dicit: *Recordatus est.* Hominis miseriam, unde dicit: *Caro sunt.* Quæ miseria consistit in duobus: In potentia peccandi, unde dicit: *Spiritus uadens.* Et in impotentia resurgendi, unde dicit, quod homo redire per se non potest: sed refertur ad hunc terminum, Redire: nec ad hunc potest. Non enim homo potest hoc, scilicet redire per se: sed per se redire potest, quia ex libero arbitrio, gratia adiuuante. *In campo Taneos.* Tanis interpretatur humile mandatum, & humilitas debet esse in mandato præcedens, unde hoc: Fili accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam. Concomitans, unde hoc: Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Subsequens, unde hoc: Cum omnia benefeceritis, dicite, quia inutiles serui estis, & tunc nos debemus humiliari. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in campo Taneos.* Deus iustificando peccantes, facit mirabilia, & hoc, uoluntarie, unde dicit: Nihil facit inuitus: manifeste, unde hoc: *Coram patribus,* ubi prius fuerunt tenebræ infidelitatis, & ignorantie, unde: *Interra Aegypti.* Nam Aegyptus tenebræ sunt cum humilitate. *In campo Taneos:* Tanis, humile. *Misit in eos Cynomiyam.* Cynomiyia, musca canina, & significat caninos mores. Canes enim non uenerant patres suos. Nota autem tres esse patres, scilicet Deum, hominē, diabolum. Nos facimus uoluntate Deum patrem: hominem patrem necessitate: diabolum malignitate. Primus homo pater, secundus diabolus, tertius Deus. Primus gignit, secundus rapit, tertius eripit. Primus ad naturam carnis, secundus ad pœnam mortis, tertius ad gaudium æternitatis. De primo: Honora patrem, & matrem. De secundo: Vos ex patre diabolo estis. De tertio: Pater noster, qui es in cælis. Sub primo carnaliter uiuimus: sub secundo mortaliter delinquimus: sub tertio, fideliter regnamus. *Possessionem eorum igni.* Hic nota: ignem, concupiscentiam, siue cupiditatem. Nota tria in nobis, siue nos in tribus considerare debemus, scilicet in concupiscentia carnali, in sensu animali, in mente rationali. Hic in paradiso uniuscuiusque sunt, scilicet uir, mulier, & serpens. Concupiscentia prurit, delectatur animalitas. Consentit rationalis uoluntas: Sic peccatum perficitur, & sic homo a paradiso per se ipsum eijcitur. *Perduxit eos, tamquam gregem in deserto.* Est desertum locus uitorum, scilicet mundus, unde Ioannes prædicabat in deserto. Est desertus locus damnatorum, unde hoc: Ruit uentus a regione deserti. Est desertum locus cupidorum appetitus, unde hoc: Adducet Dominus uentem ignem de deserto. Est desertum uita iustorum in præfenti, unde hoc: Pinguescent speciosa deserti. Est desertum uita Sanctorum, scilicet beatitudo, unde hoc: Pastor reliquit non agnata nouem oues in deserto. Est desertum uirtutum progressus, unde hoc: Quæ est ista, quæ ascendit per desertum. Hic nomine deserti, ad litteram intelligitur iudæorum, & mysti-

M & mysti-

& mystice mundus. Quidam credebant Deum esse imaginem: quidam in imagine: quidam ex imagine. Nam quidam credebant, quod illud aurum esset Deus. Quidam non aurum, sed numen, quod auro præfidebat. Alij credebant ex auro constare, & numine illi auro præfidente. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt.* Quattuor sunt vitia principalia, quibus homo cadit in presenti, idest, superbia, auaritia, inuidia, ira. Primum in Patrem, secundum in Filium, tertium in Spiritum sanctum, quartum in proximum. Superbia contra Patrem, auaritia contra Filium, inuidia contra Spiritum sanctum, ira contra proximum. Nam Patri attribuitur potentia: qui autem superbit, contra potentiam facit. Filii quasi prodigus fuit. Nam seipsum, & omnia pro humano genere dedit: qui ergo auarus est, peccat in Filium. Inuidia contra Spiritum sanctum, qui dicitur amorum benignitas. Ira, quando proximus offenditur. *Et percussit eos in posteriora.* [*Et elegit tribum Iuda.* Hic notatur confessio, inde dicitur, *Iuda.* In operibus Dei speculatio, unde: *Sion.* Ex his sanctificatio, unde dicit: *Aedificauit.* Fortitudo, ibi: *Elegit Deus.* Subiectio, ibi: *Seruum suum.* Qui hæc habet, eligitur a Deo, sicut hic dicitur. Nota: Arca capta fuit a Philistæis, & eam posuerunt iuxta idololum: & pro illo peccato puniti sunt. Nam cum veniebant ad secreta naturæ, mures de terra ebullientes corrodabant extales eorum eminentes, & vt hi possent euadere malum, fecerunt anos aureos, & posuerunt circa arcam. Sic cum homo habet infirmitatem in aliquo membro, facit tale membrum de cera, & ponit super reliquias.

PSALMVS DAVID LXXVIII.

Aliqd multipliciter sumitur. *Deus venerunt gentes in hereditatem tuam.* Quid quandoque sumitur materialiter, allegorice, moraliter, anagogice. Vnde hoc nomen, templum, iuxta historiam, significat domum, quam fecit Salomon. Iuxta allegoriam, corpus Dominicum, unde hoc: Soluite templum hoc: Per moralem expositionem, quemlibet fidelem, unde hoc: Templum Spiritus sancti, quod estis vos. Per anagogen, vitam æternam, unde hoc: Adorabo ad templum sanctum tuum. Sic & hoc nomine Hierusalé debet intelligi. *Effuderunt sanguinem eorum.* Est effusio supplicij, unde hic. Est effusio orationis, unde hoc: Effundo in conspectu eius orationem. Est effusio peccati, unde hoc: Effundite coram illo corda vestra. Quid hic? Effunde frameda. *Accendetur velut ignis zelus tuus.* Zelus proprie amor viri in vxorem: & zelus castitatis exactio intelligitur. Nā sicut sponsus vxorē flagellat, vt ab ea exigat castitatem: sic Christus, scilicet sponsus Ecclesiæ, ne cū dijs fornicetur idolatrando, vel mortaliter peccādo. Nota: Sicut ad prolis procreationem operatur sponfus, & sponsa: sic ad procreanda opera, quasi filios comparat Christo Ecclesia, scilicet sponsa. Sola sponsa exterior, sponsus interior. Sponsa aquam, & oleum ministrando, & huiusmodi sponsus interior propagando, unde potest dici: Adiuua nos Deus salutaris noster. Et: Ego, non ego operor illud, sed gratia Dei mecum, unde Apostolus: Coadiutores Dei sumus. *Ne memineris iniquitatum nostrarum.* Nota prophetā, misericordiam Dei postulantem, unde: *Ne memineris.* Peccati confessionem, unde dicit: *Iniquitatum nostrarum.* Peccati præteritionem, siue deletionem, unde dicit: *Antiquarum.* Gratiam Dei, opus hominis præuenientem, unde: *Cito anticipent nos misericordie tue.* Hominem infirmum, & impotentem, ibi: *Quia pauperes facti sumus nimis.* Vera paupertas consistit ibi, vt non sit substantiæ, vel corporis proprietates: nec operis, nec quietis libertas, vt illi, qui sunt in claustris, quia nec habent substantiam, nec operis libertatem, nec laborem, quando volunt, nec quietem. *Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum.* Fratres,

Vitia quatuor principalia.
Confessio.
1. Reg. 4. c
Phili. 5. b
1. Reg. 6. a
Aligd multipliciter sumitur.
Ioan. 2. c
1. Cor. 6. d
Psal. 5. b
Effusio.
Psal. 141. a
Psal. 61. c
Psal. 34. a
Zelus.
Psal. 78. c
1. Cor. 15. b
1. Cor. 3. b
Paupertas vera.

Arduum nimis est, quo ascendere molimur: *altum,* quo penetrare cupimus: ideo expeditos uos condecet, & liberales. In altum enim repete honestum, & per angustā introire, difficile est. Si vis eleuari, & intro mitti, depone pondus oneris, & inflationem tumoris. Exonerari cupiens, dicit Apostolus: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Vt tumorem superbiæ deponamus, inuitamur in euangelio per camelum, qui non potest per foramen acus introire, nisi deponat sarcinas, onus mortalitatis, & tumorem peccati.

PSALMVS DAVID LXXIX.

Qui regis Israel, intende. Quattuor sunt genera prælatorum, scilicet pastor, mercenarius, fur, & lupus: Primus imitandus, secundus tolerandus, tertius cauendus, quartus baculo arcendus. De primo. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. De secundo. Mercenarius est, qui videt lupum venientem, & fugit. De tertio. Fur enim venit, vt furetur. De quarto. Lupus rapit, & dispergit oues. *Qui deducis velut ouem Ioseph.* Ioseph, interpretatur, augmentum: & significat Ecclesiam, quæ crescit augmento, numero, & merito: Nam dilatatum est tabernaculum Iacob tribus modis, scilicet spe certa, fide vera, charitate non ficta. Nota: hoc nomen, charitas, conuenit quandoque Creatori, quandoque creaturæ. Quando Creatori, tunc est nomen Dei, & tunc est essentiale, tunc est personale. Quando essentiale, toti Trinitati conuenit, vt Trinitas est charitas. Quando est personale, tunc conuenit appropriato vocabulo Spiritui sancto, & tamen conuenit Patri, unde Apostolus: Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & cōmunicatio sancti Spiritus, & cetera. Quandoque est nomen creaturæ: quandoque nomen virtutis, unde hoc: Charitas, fides, spes, sunt tres virtutes. Quandoque nomen motus, unde hoc: Charitas est motus ad diligendum Deum, propter se, & proximum propter Deum. Quandoque opus, unde hoc: Maiorem charitatem nemo habet, & cetera. idest maius opus. *Excita potentiam tuam, & veni.* Claudicare, in malo accipitur. Nam Iudæi dicuntur claudicare, vnum testamentū obseruantes. Nos autem vtrumque obseruantes, vtroque pede incedimus in bono, unde Iacob: Qui vno pede claudicabat, nos significat. Nam vnū debemus habere suspensum, idest amorem mundi, & super alium debemus incedere, idest amorem Dei. *Cibabis nos pane lacrymarum.* Puniti sunt ante aduentum Christi, sed ad consolationem. Nota, sex sunt tempora, primum increpationis, quando dictum est primis parentibus: Quacumque die comederitis, morte moriemini: Secundum castigationis: Bene est enim castigatum genus humanum, quando in arca Noe ad vnum octonarium redactum est. Tertium sacificationis, tunc enim circumcisio data fuit Abrae in signum. Quartum prohibitionis, quando dedit legem, quia prohibendo dedit, dicens: Non fornicaberis, non furtum facies. Quintum demonstrationis, quādo Propheta certi de aduētū Christi demonstrando, dicebant: Ecce veniet Dominus, & non tardabit, ecce merces eius cum eo. Sextum recōciliationis, quando Christus venit in carne. Primo tempore homo mundatus est a peccato. Secundo conculcatus est in peccato. Tertio angariatus pro peccato. Quarto humiliatus sub peccato. Quinto cōsolatus de peccato. Sexto liberatus a peccato. Nota, vita præses dicitur panis: Nam in pane tria sunt necessaria, farina, idest bona actio, unde: Operamini cibum, qui non perit, sed qui manet in vitam æternam. Et aqua, unde hoc: Effundam sicut aquam cor meum in conspectu tuo, scilicet, lacrymas. Et ignis, scilicet charitas, quæ illa duo consolidat, & coadunat, unde hoc: Ignem, idest charitatem, veni mittere in terram.

Rom. 7. d
Mat. 19. c
Prælatorū genera quatuor.
Ioan. 10. c
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Ioseph qd.
2. Cor. 6. b
Charitas.
2. Cor. 13. d
1. Cor. 13. d
Ioan. 15. b
Claudicare in malo.
Gen. 32. f
Tempora sex.
Gen. 2. c
Gen. 7. d
Gen. 17. b
Exo. 20. c
Habac. 2. a
Isa. 62. d
Vita præses panis dicitur.
Ioan. 6. c
Luc. 12. f

Maceries quid. *Cant. 2. d.* Maceris est murus sine cemento, & significat Christum, qui est natus sine viri semine, unde in Canticis: In caeuerna maceris, idest in fide vulnere Christi, qui est muratio Ecclesiæ, idest vineæ, & significat murationem, vt hoc: Nota, Murus significat opera virtutum, unde hoc: Vrbs fortitudinis nostræ Sion, in qua est murus, & antemurale, scilicet virtutes, & opera bona, quæ cemento charitatis conduntur. Est murus peccati, qui est inter nos, & Deum, ne transeamus, quoniam non potest homo durare in præfenti, sed transire, unde hoc: In Deo meo transgrediar murū. Quandoque defensionem, unde in Ezechiele: Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis murum pro domo Israel. Quandoque sanctos, unde Hieremias: Tradidit in manus inimici muros turrim eius, idest Apostolos, qui sunt muri fidelium. Quandoque Christum, unde: Luxit antemurale, & murus dissipatus est, idest Christus lugere cū nos facit, luget, & dissipatus est, cum Ecclesiā non defendit. Quandoque validas orationes, unde in Canticis: Si murus est. Quandoque diuinam potentiam, unde Hieremias: Clamauit cor meum ad Dominum super murum filiæ Sion. Vnde tres leguntur famosissimæ superbiæ. Prima dæmonum, unde: Ponam sedem meam ad Aquilonem. Secunda prauorum parentum, unde hoc: Increpasti superbos. Tertia Iudæorum, unde hoc: Abconderunt superbi laqueum mihi.

PSALMVS DAVID LXXX.

Exultate Deo adiutori nostro. In titulo agitur de Ecclesia, quæ per torcular significatur. Quia sicut in torculari fit separatio vini a vinaceis, olei ab amurca: ita in pressura Ecclesiæ, boni a malis separantur. Aurum in fornace probatur. Nota hic fit triplex separatio in Ecclesia. Ibi enim separantur boni a malis, corpus ab anima, sensus a littera. Vnde quidam psalmi intitulantur pro torcularibus, idest Ecclesijs. De prima separatione Hieremias: Torcular calcavit Dominus filiæ Iuda, idest separauit bonos a malis, dādo bonis præmia, malis supplicia. De secūdo: Torcular calcavi solus. Torcular, scilicet, quia est separatio corporis ab anima. Calcāt Allophyli, idest tyrāni, qui separant corpus ab anima. De tertia, redundabūt torcularia vino, idest exponens mystico intellectu, in quibus sensus occultus separatur a littera. Torcular propter triplicem separationem, quæ fit in Ecclesia, significat Ecclesiam. Torcular etiam significat legem, qua Iudæi premebantur, unde in Euangelio: Pastinauit paterfamilias vineam, & sepe circumdedit, & fodit in ea torcular: quia Iudæis dedit legem. Ibi etiam significat altare, quod habebant Iudæi. *In insigni die sollempnitatis vestra.* Nota, quattuor status hominis ante peccatum, in peccato, ante legem, in lege, in tempore gratiæ. Primus appellatur crepusculum: secundus, nox: tertius diluculum: quartus, dies. Crepusculum hic intelligitur quædam deliberatione impulsio prauæ voluntatis. Nox perpetrata vitio ex negligentia, vt ignorantia propriæ infirmitatis. Diluculum signū quoddam reditura incoluntatis. Dies restitutum sanitatis. Ante peccatum fuit homo in primo crepusculo, scilicet vergēte die ad occasum, quasi inter diem, & noctem. Vsq̄ ad diem fuit in morte, unde hoc: Habitantibus in regione vmbrae mortis, & cetera. In lege diluculum, quia appropinquabat, quasi dies veritas, & ecōuersio est dies, unde hoc: Hæc est dies, quam fecit Dominus. Nota: Oleū tria facit, illuminat, reficit, & sanat. Sic sancti illuminant, unde hoc: Vos estis lux mundi. Reficiunt, unde hoc: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et pastor triplici pane oues debet reficere, scilicet verbo, exemplo, alimento. Sanat, unde: Samaritanus apposuit vinum, & oleum in curatione vulnerati. Sic prælati S. Bon. To. i.

auferitatem, & mansuetudinem debent subditis proponere, & hac similitudine sancti dicuntur oleum. *Cum exiret de terra Aegypti, linguam, quam non nouerat, audiuit.* Aegyptus tenebræ. De Aegypto exire, est tenebras ignorantia deferere. Cum de Aegypto eximus, linguam ignotam audiuius, idest linguam angelicam, & inspirationem diuinam. Lingua ignota, visitatio angelica: lingua ignota inspiratio diuina, unde Apostolus: Si linguas hominum loquar, & angelorum. Hæc linguas audire non possunt, qui Aegypti tenebras aspiciunt. Sequitur: *Dilata os tuum, & implebo illud.* Hoc dicitur tantum egredientibus de Aegypto. Os hominis interioris est desiderium cordis. Dilata desiderium cordis, & ego implebo refectio panis cælestis. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Quis propinabit tibi ista? Ipse Christus, de quo dicitur: Transiens ministrabit illis. Dabit panem, qui de celo descendit, nec deerit potus. Nam stabit spiritus eius, & fluent aquæ: vides, quoniam Christus in cibo, & Spiritus sanctus in potu ministrando. Qualis refectio vbi Dapifer Christus: Pincerna Spiritus sanctus. *Diuertit ab oneribus dorsum eius,* idest rationem sarcina peccatorum pressam, quia est in medio, & duobus inferioribus gloriatur. Nam sicut mundus maior constat ex quinque, scilicet Terra, Aqua, Aere, Firmamento, Cælo empyreo, quasi semper ascendendo: sic microcosmus, idest minor mundus, idest homo constat ex quinque, quibus est progressus ad sapientiam. Sensu, imaginatione, ratione, intellectu, intelligentia: Sensu corporea comprehenduntur: Imaginatione corporum proprietates, quæ videri non possunt, & spiritus creati, qui sine corpore subsistere non possunt, vt anima. Intellectu, spiritus, qui sine corpore esse possunt, vt angeli. Intelligentia, spiritus increatus. Mundandum est ergo cor, vt ab omni terra, & aqua longe recedat, vt in serenitatem rationis euadat, & in intellectus societatem surgat, & in candorem intelligentiæ ascendat: sicq̄, transfiguratum, & glorificatum Iesum cernat. *Dilata os tuum.* Dilatatio est in duobus, & de duobus: in corpore & in ore: & de fide, & amore. *Et implebo illud,* pane vitæ. Legitur, quod Sara fecit tres panes, ex tribus factis farinæ, hoc est mensura. Tres enim sunt fructus penitentiæ, cordis contritio, oris confessio, operis satisfactio. Et bene Sara hoc fecit. Sara enim mens hominis, quæ illa tria operatur, vnum panem in arca fecit, idest adimplerionem boni operis. Secundum, quod ille dixit: Non possumus non loqui, quod vidimus, & audiuius. Tertium, Maria ex deturione lacrymose compūctionis. Ille, qui hic loquitur, est mundus, unde, Dominus noster est adorandus. Vnde, Dominus liberat a peccatis, unde hoc: *Qui eduxi te de terra Aegypti.* Et ideo diligendum. Dar augmentum virtutis, unde: *Dilata os tuum.* Et ideo amplectendus. Dar consummationem glorificationis in futuro, vel iustitia in præfenti, unde: *Et ego implebo illud.* Et ideo extollendus. *Et non audiuit populus meus vocem meam.* Nota: Deus seminat verbum suum in auribus, voce: in oculis, exemplo: in corde, gratiæ infusione. *Super tribulantes eos misisse manum.* Deus mittit manum suam puniendo, vt hic, protegendo, unde hoc: Posuisti super me manum tuam. Quandoque benedicendo, unde Iacob cancellatis manibus posuit manus super filios suos.

PSALMVS DAVID LXXXI.

Deus stetit in Synagoga Deorum. Stare Dei pro adiuuare, unde hoc: Stephanus vidit caelos apertos, & Iesum stantem, idest adiuuantem. Stare Deus per iudicij sententiam, unde hoc: Vtinam stemus cū ipso in iudicio. Stare per gloriæ stabilitatem, unde ipse in littore stetit per resurrectionem. Qui enim stat in littore, stat bene, firmus est: Et ideo Christus post resurrectionem M 2

Prælati cū subditis, quomodo se gerere debeant.
1. Cor. 13. a
Mat. 5. a
Luc. 12. b
Ioan. 5. e. f
Psal. 147. b
Maior mundus.
Minor mundus.
Dilatatio.
Gen. 18. a
Pœnitentiæ fructus tres.
Act. 4. d
Manus Dei.
Psal. 138. b
Gen. 48. c
Deus multipliciter staret dicitur.
Act. 7. g
Ioan. 21. a

Iuan. 7. d. surrectionem bene fuit firmus. Stat per carnis manifestationem, vnde hoc: Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Nota: Dicitur stare in medio, non extra exclusus. Nam dicitur intra omnia, quia omnia replet. Extra omnia, quia omnia continet: super omnia, quia omnibus praesidet. Subtus omnia, quia omnia, vel omnibus sustinet. *Sicut vnus de principibus cadetis.* Scilicet per superbiam. Nota: Septem sunt vitia capitalia, quae a superbia procedunt, scilicet superbia, inuidia, ira, tristitia, auaritia, gula, luxuria. Prima tria a diabolo, duo sequentia a mundo, alia a carne, scilicet a familiaris inimico. Superbia hominem Deo, inuidia proximo, in seipso tristitia spoliavit: ira in terram strauit, auaritia prostratum ligauit, gula ligatum deuorauit, luxuria deuoratum stercoreauit. Haec sunt species nequitiae, quae militant aduersum nos. Hi sunt latrones, qui spoliant hominem descendente ab Hierusalem in Hierico. Ex superbia nascitur inuidia, tamquam proles primogenita; & ex inuidia alia sequentia per ordinem. Propter hoc superbia est radix omnium malorum.

PSALMVVS DAVID LXXXII.

Taciturnitas multiplex. *Isa. 53. b.* **Ibidem.** **Mat. 27. f.** *ecce inimici tui sonauerunt.* Hic dicit, quod petrae scissae sunt, monumenta aperta sunt, sed hoc ad diuersa tempora referendum est. Nam petrae scissae sunt in passione, monumenta aperta sunt in resurrectione. *Quoniam cogitauerunt unanimes simul aduersum te.* Est testamentum pactionis, vnde Laban, & Iacob fecerunt aceruum lapidum in testamentum pactionis & pacis. Est testamentum scripturae, vnde hoc: Consummabo nouum testamentum super domum Iuda: Est testamentum promissionis, vnde hoc: Si iustodieritis testamentum meum, & cetera. *Moab, & Agareni.* Vallis humilitatem significat, vnde hoc: Descendi in hortum meum, & cetera. Idest fructus humilitatis. Quandoque delectationem huius saeculi, vnde hoc: In valle lacrymarum, in loco quem posuit. Quandoque vallem peccati, vnde hic: Gebal interpretatur, vallis vana. Quandoque gehennam, vnde dicitur: Vallis, & mons, in qua filij Israel immolabant daemones, eicietes per ignem pueros suos. Et hoc: Reus erit gehennae ignis. Quandoque humiles, vnde hoc: Vallis abundabit frumento. Est vallis Salinarum, idest discreta humilitas. Est vallis tabernaculorum, idest humilitas militiae, vnde hoc: Vallem tabernaculorum dimetiar. Est vallis Gethsemani, idest pinguium, idest humilitas charitatem habentium. Nota: Aliquis dicitur alienus sacramento fidei, quia bonus est, nondum baptizatus est, vt Cornelius, & fide sacramenti, vt qui habet sacrum baptismum: sed non est bonus. Nota: Iabin interpretatur sapiens. Et est triplex sapientia, pecuniam congregandi, philosophandi, & Deum diligendi. Prima circa hominem, rationem, & Deum, & contra Deum. Secunda vltra rationem, & circa Deum, & contra Deum. Tertia ad Deum. De prima: Sapientes sunt, vt faciant mala. & hoc: Filij tenebrarum astutiores sunt, quam filij lucis. De secunda: Confusi sunt sapientes & perterriti. De tertia: Sapientia est sapore virtutum condita scientia. *Pone illos, vt rotam.* Rota est quandoque mundus, vnde hoc: Vox tonitru tui Deus in rota, idest vox euangeliorum in mundo. Quandoque lex, quandoque euangelium, vnde Ezechiel vidit rotam in mundo in medio rotae, idest nouum testamentum in veteri. Vnde & rota, quae in molendino subtus iacet, est tarda, & significat lege.

Testamentum multiplex. *Gen. 31. f.* **Hebr. 8. c.** **Psal. 11. c.** **Cant. 6. c.** **Psal. 83. b.** **Mat. 6. d.** **Pf. 64. c.** **Psal. 59. a.** **Act. 10. a.** **Luc. 16. b.** **Hier. 8. c.** **Rota.** **Pf. 76. a.** **Ezec. 10. b.**

Superior vero, quae volubilis est, euangelium, quae frangit triticum, & aperit sensum. Quandoque volubilitas mundi, vnde hoc: *Persequeris in tempestate illos,* idest in iudicio. Tria sunt in iudicio, testis, tortor, iudex: sic in mente hominis, ibi testis conscientia, quae accusat: dolor, qui cruciat: ratio iudex, qui iudicat. *Et quarent nomen tuum Domine.* Hic dicitur, quod hoc nomen Dominus est essentiale, & si hoc est, ergo ab aeterno Dominus, quod falsum est: quia non est Dominus, nisi esset, cui famularetur. Quia Dominus & seruus correlatiua sunt. Dicimus, quod hoc nomen Dominus, est essentiale, quia magis ei conuenit, quam alijs Dominis. Ipse enim ita est Dominus, quod non seruus. Sed non est alius Dominus, qui non sit alicuius seruus. Vnde summus pontifex vocat se seruum seruorum Dei, & ideo nomen est ei essentiale, non nobis, vnde sic: Hoc nomen Dominus, quandoque notat actum, quandoque aptitudinem: si hoc nomen Dominus notat actum, secundum quod dicitur Dominans, non est essentiale: Si notat aptitudinem, scilicet dominabitur, est essentiale. Nota hic: quod vnderarius numerus, dicitur transgressionis. Nam vetustas nostra, alia poenae, alia culpa. Poena alia temporalis, alia aeterna. Culpa, alia actualis, alia originalis, Actualis, alia mortalis, alia venialis. Ecce habes triplicem, scilicet originalem, actualem, actu venialem. Originalis est in tribus, in somite, in actu, in reatu: vtriusque actualis tam venialis, quam mortalis consistit in tribus, in affectu peccandi, in actu, in vtriusque reatu. Ecce hic habes nouem, & duo in poena praecedenti: & ita vndecim. Et ideo vnderarius numerus est, transgressionis autem, quia vetustas nostra, siue transgressio consistit in his vndecim, & quia sunt vndecim genera malorum, quae assignantur in Isaia.

PSALMVVS DAVID LXXXIII.

Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum. *Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* Hic dicitur quos praesciuit Deus fieri conformes imaginis filij sui, & dicitur: Fili accedens ad seruitutem Dei, ita in timore, & iustitia. Homo ergo debet timere tria, mortem, iudicium, & gehennam. In morte tria, ne non puram confessionem, idest diminutam fecerit, ne non iniunctam poenitentiam negligenter executus fuerit. Et ne contra flagellum Dei murmurauerit. In iudicio conscientiam accusantem, iudicis feritatem, imminentem damnationem. In gehenna tria sunt: Nam ibi timendus est ignis inextinguibilis: Factor intolerabilis: caligo palpabilis. *Etenim passer inuenit sibi domum.* Nota: Duae sunt alae, quibus homo debet vehi in praesenti, confessio, & satisfactio. Prima illarum habet quattuor pennas. Prima, est veritas, quae excludit simulationem: non enim simulare debes, qui confiteris. Secunda, integritas, quae excludit diuisionem: Non enim debet confiteri quaedam peccata, & quaedam tacere, quod esset diuidere. Tertia est firmitas, quae excludit iactantiam. Quarta est humilitas, quae excludit excusationem. Confessio debet esse sine simulatione: Integra sine diuisione, vel diminutione: firma sine titubatione: humilis sine praesumptione. De pennis alterius alae, alias dicitur. *Ascensiones in corde suo disposuit.* Nota: Deus ad nos descendit, & nos ad Deum debemus ascendere. Nam ipse transmigravit intra se, quod supra se non potuit, & vsque ad te, quod vltra non debuit. Et totum fecit pro te, quia vt pro se faceret, non indiguit. Considerandum ergo est, vnde, & quare, & quousque se exinaniiuit: vnde, a forma Dei: quare, non timore damni, nec cupiditate lucri, sed sola dilectione nostri. Et nos ei occurramus in nobis faciendo ascensionem graduum contra gradum: sed non timore poenae, vt serui: non cupiditate regni, vt mercenarij: sed sola dilectione Dei, vt filij. Sic ergo occurramus descendenti,

Rom. 8. f. **Eccli. 2. a.** **Homo tria timere debet.** **Ala duae hominis i hac vita.** **Confessionis conditiones.** **Philip. 2. a.**

In iudicio tria sunt. **Pofitex cur seruū se nominat.** **Vnderarij quid.** **Missā cur sine lumine non debeat celebrari.** **Præteritū.** **Pf. 115. a.** **Psal. 2. b.** **Iuan. 1. a.** **Deus quo modo loquatur.** **Isa. 7. a.** **Iuan. 11. f.** **Pax quadruplex.** **Hier. 6. d.** **Phil. 4. b.**

PSALMVVS DAVID LXXXIII.

Benedixisti Domine terram tuam. Nota: Præteritum quandoque notat præteritionem, vnde dicitur: fuit non conuenit Deo. Quandoque perfectionem, vnde hoc: Credidi, propter quod locutus sum. Et hoc: Hodie genui te: Vt per hodie, semper praesens: per genui, perfectio generationis designetur. Quandoque certitudinem, vt ibi: in certitudine prophetica. Ponit præteritum pro futuro. Sed præteritum imperfectum, nec finitionem, nec inceptionem notat, vnde hoc: In principio erat verbum. Et dicit Hilarius: Nec interuenientis est, nec superuenientis. *Audiam, & cetera.* Ille, qui in prophetia loquitur, debet audiri ex timore, Nam Dominus: & ex amore, Nam Deus: & quia bonum nunciat, vnde: *Loquetur pacem.* Et quia proximum aedificat, vnde: *In plebem suam.* [*Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus.* Deus loquitur ad quosdam, per quosdam, & in quosdam. Ad quosdam, vnde hoc: Locutus est Dominus ad Achaz. Sed non in eum aut in eum. Per quosdam, vt per Caypham, quado nesciens prophetauit, non ad illum, aut in illum. Loquitur in quosdam, vt in Oseam, & in Dauid, & in bonos tantum. Loqui ad quosdam, est commune tam bonis, quam malis: Loqui in quosdam, est commune tantum bonis. *Quoniam loquetur pacem in plebem suam. Et super sanctos suos.* Quattuor sunt paces: Duas dat Deus, duas dat mundus. Mundus dat pacem in tranquillitate temporalium, & in sanitate corporum: Deus dat pacem in tranquillitate mentis, & in gaudio contemperationis, sed pax, quae est tranquillitas mentis, est in homine: ea, quae in gaudio contemperationis, supra hominem. Prima in plebe, quoniam imperfectis tribuit: secunda, super sanctos, quia perfectioribus concedit, vnde: *Prope timentes eum.* Christus erat prope Iudaeos ratione promissionis: Nam fere omnes promissiones factae sunt Iudaeis: ratione feminis, quia fuit ex semine Abrae: ratione conuersationis, quia inter eos conuersatus est, & tantum in eis in propria persona. *Iustitia, & pax osculatae sunt.* Pax alia, quando caro concupiscit, & spiritus acquiescit: alia est pax, quando spiritus imperat, & caro obtemperat. De prima, pax & non est pax. De secunda: Pax, quae exuperat omnem sensum. Distingue tria tempora: primum quando ex-

ti, vt misericordia, & veritas ei obuiant: & Iustitia & pax osculentur. *Etenim benedictionem dabit legislator. Ibum de virtute in virtutem.* Nota: Dantis voluntatem, vnde dicit: *Dabit.* Nihil enim dat inuitus: Dantis auctoritatem, vnde: *Legislator:* Rei datae augmentum, vnde hoc: *Ibum de virtute in virtutem.* Pro re data praemium, vnde: *Videbitur Deus Deorum in Sion.* Nota: Sion dicitur a specula, vel a speculo. Si a speculo, significat Ecclesiam militantem, quia nunc videmus Deum per speculum in aenigmate, idest per cor in sacra scriptura. Si a specula, significat triumphantem: Videmus enim quasi a specula, quia a longinquo. Nota: Sion quidam monticulus, qui in Hierusalem erat, vbi postea facta est turris David. Et sicut monticulus est de terra, & tamē excedit terram: ita Ecclesia militans est de terra, idest de hominibus terrenis, & tamen excedit terram, quae spe caelestis est. Nostra enim conuersatio in caelis est. *Melior est dies vna in atrijs tuis super millia.* Post iudicium, Sancti semper erunt in die, mali vero semper in nocte. Tunc enim firmamentum non mouebitur, & Sol stabit in occidente, & Luna in oriente, vt continue hemisphaerium superius illuminetur semper, & inferius semper obscuretur. Quia ergo perpetua luce fruatur corpus Christi, numquam celebratur missa sine lumine. Inde etiam corpora defunctorum numquam sine lumine in Ecclesia sunt. Speramus enim eos perpetua luce fruuros. Amen.

PSALMVVS DAVID LXXXV.

Inclina Domine aurem tuam. Deus inclinat se, & peruenit ad aegrotum, & vt medicus naturam deprauatā in Adam sanauit. Nam in Adam simul erat natura, & culpa, quae duo sunt ad nos deriuata. Nam sicut, si de vno fonte simul scaturirēt vinum, & aqua, non posset hauriri, nisi uinum aquatum, & aqua unita: sic in filijs Adae uinum mixtum est aqua. Nam simul oritur culpa naturalis, & natura culpabilis. Nota, quinq; psalmi nomine orationis intitulantur. Primus est, Exaudi Domine iustitiam meā, intende deprecationem meam. Secundus hic. Tertius Domine refugium. Quartus, Domine exaudi orationem meā, & clamor meus. Quintus, Voce mea ad Dominum clamaui. *Auribus percipe Domine orationem meam.* Vt Deus audiat nos, carnem nostram debemus domare. Et ad hoc valet visus, pudicitia, scilicet, vt oculum circumcidamus, vnde: Si oculus tuus scandalizat te, & cetera. Auditus, castimonia, vt non recipiamus vocem maledicti oblectantis, nihil iniustum audiamus. Olfactus, modestia, vnde hoc: Currimus in odorem vnguentorum tuorum. Gustus, temperantia, scilicet, vt gulam refranemus, vnde hoc: Vt illis, quorum Deus venter est. Tactus, castimonia, vnde hoc: Anima, quae tetigerit mortuum, immunda erit. Sic ad hoc, vt caro munda sit, omnes sensus debemus circumcidere, vnde Apostolus: Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiae, & cetera. *Latetur cor meum, vt timeat nomen tuum.* In poenitentia tria sunt necessaria, compunctio, confessio, satisfactio. Compunctio turbat, confessio accusat, satisfactio confortat. Compunctio apostema pungit, confessio saniem expellit, satisfactio cataplasma apponit. Compunctio enim vulnus inuenit, confessio

Lapis. **Iob 28. a.** **Exod. 17. c.** **Ezec. 28. c.** **Mat. 3. b.** **Ezec. 40. f.** **Dilectio proximi.** **Prou. 13. c.** **Prou. 12. d.** **Iuan. 15. b.** **Mat. 10. c.** **24. b.** **1. Cor. 9. d.** **Quinque psalmi orationis nomine intitulantur.** **Mat. 18. b.** **Cant. 1. a.** **Philip. 3. d.** **Leu. 5. a.** **Rom. 6. d.** **Poenitentia tria requirit.**

aperit, satisfactio sanitatē restituit. Compunctionem duo creant, scilicet spes, & timor. Timor est inchoatiuus, spes confortatiua. Nam timor, & numerū culparum examinans, & rigorem iudicij attendens animum pungit, & pungendo peccatum expellit. Per timorem compunctio suscitatur, per spem optatā reconciliationis gratia promeretur. De vtroque hic dicitur: Non accipies loco pignoris superiorem molam, siue inferiorem, vel econuerso, id est non habebis spem, sine timore, vel econuerso. *Deus iniqui insurrexerunt aduersum me, & synagoga potentium quæserunt animam meam. Qui iustum affixerunt, sunt præ eo potentiores, unde: Super me: Multi, unde: Et synagoga: Potentes, id est potissimum in Deum peccantes, unde: Non proposuerunt te in conspectu suo.*

PSALMVS DAVID LXXXVI.

Ecclesia quot nominibus vocatur. *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Ecclesia in hoc psalmo sex nominibus appellatur. Nam dicitur fundamentū, mons, Sion, sancta, porta, ciuitas: Fundamentum a stabilitate, sancta a virtute, mons ab altitudine, porta propter securitatē, Sion propter speculationem, ciuitas propter collectionem. Dicitur fundamentum inchoatione, mons in viā perfectione, sancta in operū superadditione. Hæc autem tria nomina conueniunt Ecclesie, quātum ad partes, quæ triumphant in cælis: quæ dicitur porta in aditu regni, sicut in fruitione Dei: ciuitas pro bono multiplici: dicitur porta in obitu mortis, sicut in speculatione diuinitatis, ciuitas pro multitudine vnionis, siue pronione multitudinis. Prima tria nomina designant tres status Ecclesie, scilicet ante legem, sub lege, sub gratia. Nota: Prolepsis est præoccupatio, quando quæ seque debent præponuntur, vt dicit Beda, vt hic: *Fundamenta eius in montibus sanctis, & cetera.* Nam præposuit hic pronomen, *eius*, & post dixit: *Dominus.*

Prolepsis. Beda lib. de schem.

Tyrus.

Psal. 118. x
Psal. 25. b

PSALMVS DAVID LXXXVII.

Mahelch. *Domine Deus salutis mee.* Mahelch, de quo hic fit mentio, interpretatur Chorus, quod proprie est concordia humanarum vocum: translative etiam dicitur Chorus, vbi præcentore incipiente, alij respondent, & sic credimus omnes patres fuisse cantores. Ideo in omni psalmi titulo potuit poni Mahelch: Sed semel positum, vbi que potuisse poni intelligatur. *Iniret in conspectu tuo oratio mea.* Ad hoc quod aliquis audiatur, oportet, quod ibi sit simplicitas: cuius duo sunt genera, innocentia, & reuerentia. Duæ enim sunt species innocentie. Prima est non nocere ei, qui non nocuit tibi: secunda non nocere ei, qui nocuit. Tres sunt species reuerentie, scilicet reddere tibi, quod tuum est, proximo, quod proximi, Deo quod Dei est, iuxta illud: Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem. Tributum tibi, vectigal proximo, honorem Deo. *Sicut vulnerati.* Christus ad infernum descendit, claustra confregit, tyrannum baculauit, suos eiecit. *Quorum non est memor.* Debemus habere memoriam trium: primorum, mediorum, infimorum. Data sunt enim nobis tria, prima, media, infima. Prima ad gubernandum, media ad conseruandum, infima ad sustentandum. Prima Domini Trinitatem, media angelorum dignitatē, infima mundi vbertatē significat. *Numquid mortuis facies mirabilia?* Deus sanauit quinque genera hominū immundorum: Nam alij sunt curui, alij languidi, alij cæci, alij surdi, alij claudi. De primo, incuruare, vt trāseamus. De secundo: Erat quidā in Betha-

Innocentie species.

Rom. 13. b

Memoria trium.

Deus quinque genera hominū sanauit. *Joan. 11. a*

nia. De tertio: Oculos habent, & non videbunt. De quarto: Aures habent & non audient. De quinto: Angelus Domini tetigit seruum Iacob, & claudicabat. *In me transferunt irā tuā.* Deus nos sanauit, & in illa iustificatione fuit opus sine exemplo, humilitas sine modo, gratia sine merito, bonum sine principio. Hic attendit potentiam in opere, charitatem in humilitate, bonitatem in gratia, largitatem in munere. De primo: Maioris potentie est iustificare impium, quā creare cælum, & terram. De charitate hoc: Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, misit Deus filium suum.

PSALMVS DAVID LXXXVIII.

Misericordias Domini in æternum cantabo. Ethau, de quo hic fit mentio, interpretatur robustus. Qui est de his quattuor generibus malorum, non est robustus. Nam sunt prauī, maleuoli, maligni, pessimi. Primi modo flent commissa, modo flenda committunt, unde hoc: Tales quandoque credunt, & in tempore tentationis recedunt. Maleuoli sunt, qui oportunitate malefaciendi carent, volūtate tamen parati sunt, de quibus dicitur: Maleuoli regnum Dei non possidebunt. Maligni sunt, qui non solum peccant, sed etiam alios secum ad peccandum trahunt, unde dicitur: Noli æmulari in malignantibus. Pessimi sunt, qui credunt se esse sanctissimos plenarie, & sunt pessimi, vt Pharisei. In primis habet Satanā hospitiū, quia si more hospitis aliquando recedit, tamen quoties pulsatur, ianuam intrat. In secundis habet tabernaculum, licet non semper, ita semper eorum voluntatem secum habet, licet non perducatur ad effectum. In tertijs habet castra: nam sicut castrum non cito expugnatur: ita maligni non cito corriguntur. In quartis habet templum, qui se ipsos penitus ei dederunt, eijcientes arcam Dei. *Confitebuntur cali mirabilia.* Nota: Confessio debet esse voluntaria, nuda, munda. Voluntaria secundum originem, nuda secundum qualitatem, munda secundum finem. *Tu humiliasti sicut vulneratum superbū.* Ad hoc, quod homo habeat veram humilitatem post peccatum, oportet, quod ibi sit lacrymarum effusio, quæ vulnera peccatorum lauat, & carnis mortificatio, quæ vulnera Dei corrigit, & siccat: & eleemosynarum largitio, quæ alligat, contrita consolidat, & omnia sanat: & orationis deuotio, quæ sanitatem conseruat. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es.* Tres sunt virtutes, quas in præsentia attingere possumus. Prima est allicies, quæ allicit ad se: secunda cōuertens, quæ conuertit in se: tertia informans, quæ informat in se, secundum se: quartam non possumus attingere in præsentia, sed vt eam habeamus exclamamus, & in sola exclamatione tria attendimus. Primum est querimonia tribulationis, unde hoc: Da nobis auxilium de tribulatione. Secundum est insufficiētia laudis, unde hoc: A, a, a, Domine, nescio loqui, & cetera. Tertium, hilaritas mentis, unde hoc: Hilarem datorem diligit Deus. Prima virtus ad Deum conuersio: secunda, timor de iniuncta satisfactio, vt pudor de confessione: tertia feruens desiderium regni Dei. *Inueni David seruum meum.* Nota gratuitam dilectionem, unde: *Inueni.* Electi fortitudinem, unde: *David.* Eius humilitatem, unde: *Seruum meum.* Regiam dignitatem, unde: *Vixi eum.* Gratia plenitudinem, unde: *Oleo sancto meo.* Est oleum misericordie & pietatis. Secundum bonæ famæ & opinionis. Tertium sanctæ dissimulationis. Primum emollit cordis duritiā, secundum extinguit mundi infamiam, tertium sepelet inanem gloriam. De primo: Oleum de capite tuo non deficiat. De secundo: Oleum effusum nomen tuum. De tertio: Cum ieiunas, unge caput tuū oleo. *Et thronus eius sicut dies calis.* Primus thronus Ecclesia militans. Secundus, Ecclesia triumphans. Tertius, fidelis

Psal. 113. b
Ibidem.
Gen. 31. f

Ephes. 2. a
Gal. 4. a

Ethau robustus.
Malorum quattuor generum.
Luc. 8. b

1. Cor. 6. b

Psal. 36. a

Confessionis conditiones.

Humilitas vera.

Psal. 59. c
Hier. 1. b

2. Cor. 9. b

Oleū multiplex.

Eccl. 9. b
Cant. 1. a
Mat. 6. b
Thronus.

3. Reg. 10. c
Psal. 44. b
Heb. 1. c
Eccl. 24. a
Exo. 32. g
Mat. 23. d
Gladius.
Ephes. 6. c
Iob 27. c
Iob 33. c
Psal. 75. a
Luc. 2. e
Psal. 143. b
Iob. 5. c
Christi commutatio ad tria.
Tit. ps. 33.
Psal. 27. c
Mat. 17. a

Reg. 10. fidelis anima: Quartus Virgo Maria. De primo: A Thronum fecit Salomon de ebore magnū, vel grandem. De secundo: Thronus tuus Deus in sæculum sæculi. De tertio: Thronus Dei anima iusti. De quarto: Thronus meus in columna nubis. Primus a nobis incolendus: secundus possidendus: tertius imitandus: quartus adorandus. *Destruxisti omnes sepes eius.* Multæ erant munitiones Iudæorum, vt angeli, unde hoc: Angelus meus præcedet faciem tuam. Et prophetæ, unde hoc: Misit ad vos prophetas, & sapientes. Et lex, & sanctuarium. *Auertisti adiutorium gladij eius.* Gladius quandoque verbum Dei, unde Apostolus: Et gladium spiritus, quod est verbū Dei. Quandoque sententiam futuri iudicij, unde hoc de filijs hæreticorū: Si multiplicati fuerint filij eius, gladio peribunt. Quandoque pœnam ignis æterni, unde hoc: Eruens vitam illius, vt nō transeat in gladium. Quandoque intimam persecutionem, unde: Confregisti arcum, scutum, gladiū, & bellum. Quandoque tribulationem temporalem, unde de Maria dictum est: & tuam ipsius animam pertansibit gladius. Quandoque maligni hominis persecutionem, unde hoc: Liberaisti David seruum tuum de gladio maligno. Quandoque blandam iniquorum persecutionem, unde Eliphaz: Saluum fecit pauperem de gladio oris eorum. *Commutationem Christi tui.* Christus commutauit se ad tria: quantū ad carnis & sanguinis sacramentum, unde habes hoc: Quia vultum suum mutauit coram Abimelech, & quantū ad passionem: & quantum ad resurrectionem, unde hoc: Refloruit caro mea. Quantum ad transfigurationē, unde hoc: Resplenduerunt vestimenta eius sicut nix.

PSALMVS DAVID LXXXIX.

Domine, Refugium factus es nobis. Nota: In textu Paralipomenon sæpe dicitur Moyses homo Dei, sicut in titulo huius psalmi. Hic commendat sponsum a protectione, unde: *Refugium factus es nobis.* Ab æternitate, unde: *Prusquam montes fierent.* Sed tempus æternitatis in tribus consistit, in præterito, unde dicit: *A sæculo:* In præsentia, unde dicit: *Tu es.* In futurum, unde dicit: *In sæculum,* scilicet futurum. Nota: nostra vita dicitur mortalis, vita vitalis, vita malorum in inferno, mors mortalis. Nostra autem vita habet aliquid commune cum vtroque extremorum, & ideo sic dicta, & ad vtrumque sic flecti potuit. Nota: in lege Moyfi promittebantur temporalia, non æterna, unde Dominus: Si hoc feceritis, dabo vobis pluuias temporibus suis. In lege autem euangelij æterna, quæ sursum sunt, temporalia autem deorsum. Et ad hoc representandum, cum leguntur scripta Moyfi, vt in matutinis, in lectionibus terminantur, cum cantus inclinatione, sed scripta euangelij cum cantus eleuatione. *Prusquam montes fierent.* Nota, In Creatore, vel artifice Deo facilitatem: Nihil enim cum labore fecit: & in creatura fragilitatē. Quia ipse cognouit figmentum nostrum. Et in reformata decorem: quia formauit Deus hominem ad imaginem, & cetera. Hic dicitur, quod non nouit præteritum, vel futurum, id est non nouit præteritionem, quia ei nihil præteritum, quia non subiacer mutabilitati, sed creatura: Et hoc propter tria, propter augmentum, propter diminutionem, propter vicissitudinem. Nam quandoque crescit, quandoque decrescit, vicissitudo autem attenditur in quattuor. In essentia, in forma, in loco, in tempore. Quia tum est, tum non est, tum vnusmodi, tum alterius. Mutatur per loca, per tempora. Æternitas est intemporalis vitæ possessio tota simul. *Quoniam omnes dies nostri.* Triplici de causa homines modo minus viuunt, quā ante diluuium: quia faniora erant cibaria, & vt comprehenderent causas rerum, & siderum cursus, quæ in breui tempore perpendi non possunt, & quia primi patres comederunt de ligno vitæ,

Vita multipliciter.

Leu. 26. a

Deus nihil cum labore fecit.

Psal. 102. c
Gen. 1. d

Creatura mutationi subiecta propter tria.

Æternitas. Homines cur minus modo viuunt quam in principio mundi.
Gen. 3. b

diu vixerunt, & quanto magis ab eis elongantur filij, tanto minus viuūt, quia tanto minus habent de alimentis eorum. Deus autem sic consuluit mundo, quia si diutius viueremus, diutius peccaremus. *Amplius labor et dolor.* Quindecim sunt psalmi, qui dicuntur cantica graduum: quia in templo Salomonis erant quindecim gradus: Et dum sacerdos ascendebat primum gradum, cantabat primum gradum, sic deinceps, & ideo dicuntur cantica graduum. Nota: sunt tria, ter tria nouem, & ter nouem viginti septem. Ter viginti septem octoginta & vnum. Si autem sic per ternarium multiplices numerum vsque ad infinitum, semper in quarto ordine excrescit vnitas. Per vnitatem semper essentia animæ, per ternarium tres vnitates eius designantur, scilicet vis irascibilis, rationalis, concupiscibilis. Sicut vnitas in medio ternarij, ita vis rationalis in medio ad refrenandum extrema. Prima multiplicatio fit vnitatis ad ternarium, quia ternarius animam, quaternarius corpus designat. Nam sicut corpus diuisibile, ita quaternarius, & sicut anima indiuisibilis, ita ternarius. Et quaternarius corpus designat propter quattuor elementa: ternarius animam propter tres virtutes, unde dicitur: O terq. quaterq. beati, id est in anima & corpore, & sicut vnitas præcedit ternarium, ita anima vires suas. Vnitas in ternarium multiplicata ter tota reperitur, sic anima in suis potentijs est tota, & in qualibet. Prima progressio vnitatis ad ternarium, secunda ternarij ad nouenarium, & significat accessum animæ ad corpus, Tertia progressio est ternarij ad viginti septem, & sunt octoginta, & vnum. Per octoginta vita hominis designatur, unde hic dicitur: *Amplius eorum labor, et dolor.* Et sicut vltima octoginta crescit vnitas, ita postquā hominū tantum vixit, anima egreditur de corpore, & reuertitur ad primum statum. *Repleti sumus mane.* Verbum plenitudinis notat stolam corporis, & animæ, aliter non esset, nisi esset in vtroque beatitudo. Æternitatem, unde: In sæcula sæculorum laudabit te. Satiatatem, unde hoc: Satiabor, cum apparuerit gloria tua, unde hoc: Erit Deus omnia in omnibus, aliter non esset plenitudo, nisi ista omnia concurrerent. *Sit splendor.* Est triplex vnitas, nefanda, misera, beata. Prima peccatum, quod est in cogitatione, locutione, & opere. Secunda, homo: Nam vestigium Trinitatis relucet in homine. Nam memoria Patri, intellectu Filio, dilectione Spiritui sancto est simul. Tertia trinitas est Deus. Sed trinitas misera, scilicet homo, cecidit a trinitate beata, scilicet Deo, per trinitatem nefandam, scilicet peccatum.

PSALMVS DAVID XC.

Qui habitat in adiutorio altissimi. Est mutatio claritatis, secunda miraculi, tertia humilitatis. Prima Adæ, secunda Simonis Magi, tertia hominis boni. *Liberavit me de laqueo venantium.* Piscator semper in bono, uenator semper in malo. Quandoque tamen in bono, unde hoc: Venabuntur eos in monte & colle. Diabolus dicitur uenator, propter tria: quia insidias ponit, unde hoc: Circuit, tamquā leo, quærens, quem deuoret: laqueos ponit, unde hoc: Iuxta iter scandala posuerunt mihi: quia sanguinem fundit, unde dicitur: Homicida ab initio. *Et a verbo aspero.* Est uerbum asperum, hoc scilicet: Surgite, qui tacetis in sepulchris. Est asperius, hoc scilicet: Esuriui, & non distis mihi manducare. Est asperrimum, hoc scilicet: Ite maledicti in ignem æternum. Nota: Ecclesia hic conqueritur de quattuor, quæ concutiunt latera eius. Prima pestis est uiolentia persecutorum, quando in prima Ecclesia fiebat strages martyrum. Sed hæc pestis uicta est per patientiam, unde dicitur: *Non timetis a timore nocturno.* Tunc ueræ fuit nox infidelitatis. Secunda pestis, in aperta fraude hæreticorum, quando diuersis dogmatibus affixerunt Ecclesiam. Sed

Eccl. 1. b

Eccl. 1. b

Encid. 1.

Plenitudinis uerbum.
Psal. 83. b
Psal. 16. c

Vnitas triplex.

Piscator, & uenator qd.

Hebr. 16. e

1. Pet. 5. c
Psal. 139. b

10. 8. f
Verbum triplex.

Mat. 25. d
Ibidem.

Ecclesie quadruple persecutio.

Sed

Sed ab heresi secura est Ecclesia, quam vincit prudentia, unde dicitur: *A sagitta volante in die*. Et bene dicitur, a sagitta uolante in die. Nam a nobis recesserunt, & se in altum extulerunt glorie cupidi. Tertia est in moribus domesticorum, de qua dicitur: *A negotio perambulante in tenebris*. Hypocritae bene ambulant in tenebris. Nam abscondunt quod est, & mentiuntur, quod non est. Quarta pestis est in elatione principum, quae fit suggestionem demonum. Cum se extolunt mali principes supra omne, quod dicitur, uel colitur Deus, & hoc faciunt suggestionem demonum, quod uocatur demonium meridianum. Prima pestis amara ualde in nece martyrum: secunda amarior in conflictu haereticorum: tertia nunc amarissima in moribus domesticorum: quarta in elatione principum. *Scuto circumdabit te*. Hic dicitur, quod Christus est leo: non est leo uincens, & uicturus: diabolus, leo uictus, & uincendus. De primo dicitur: Vicit leo de tribu Iuda: De secundo, de uicturo: Erunt reliquiae Iacob, quasi leo in iumentis siluarum, & sicut catulus leonis in medio pardorum. De tertio, leo in saltu rugit, sed non inuenit praedam. De quarto, catulus habitans in abditis. Primus habitat in spelunca beata, & immortalis. Secundus in spelunca beata, & mortali. Spelunca prioris est in terra uiuentium, scilicet in patria. Spelunca secundi est in terra mortalium, scilicet in praesenti. Spelunca tertij est in terra mortuorum. Spelunca quarti est in terra morientium, Primus est Christus: secundus Christianus: tertius Antichristus: quartus Antichristianus. Sicut enim a Christo Christianus, ita ab Antichristo, Antichristianus, scilicet malus. Christus natus est, ut homo, passus ut uictulus, resurrexit ut leo, ascendit ut aquila. Et haec sunt proprietates animalium, quae Christo possunt adaptari. Etiam homo perfectus: homo est ratione: uictulus, in sacrificij oblatione, scilicet dum se Deo offert: leo in fortitudine, ut sit fortis contra aduersa: Aquila in contemplatione. Talia ergo nomina mystice Deo, moraliter homini perfecto possunt assignari. *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*. Scilicet carni Christi post resurrectionem. Nam in praesenti triplex malum in homine ex occasione superueniente, & quodam modo exterius, ut in Iob. Quia in genere humano dicitur fuisse vulnus, liuor, plaga tumens: sic defectu humane naturae tres persecutiones surgunt in homine, quasi ab initio, scilicet languor capitis, dolor infirmi corporis, meror cordis. Languor capitis, debilitas liberi arbitrij ad bonum. Infirmis corporis, inquietudo desiderij ad malum: quia difficile cessare, malum desiderare, meror cordis. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum*. Etiam ab omni defectu, qui est in homine triplex. Sicut dicitur in Iob: A uertice capitis usque ad plantam non est in eo sanitas. In humano corpore summum locum tenet caput, pes imum, medium cor. Caput liberum arbitrium: cor consilium: pes carnale desiderium. Caput corpori, liberum arbitrium praestit affectu in cor, scilicet consilium in secreto, quia sapientia trahitur de occulto. In imo iacet pes, quia carnalis concupiscentia, quamdiu adhæsit pauimento anima mea.

PSALMVS DAVID XCI.

Confessio duplex. **B**onum est confiteri Domino. Duplex est confessio, alia criminis, alia laudis. Prima est conuersio peccatoris. Secunda glorificatio Creatoris. In detestatione mali, prima. In exaltatione boni, secunda. Primam parit timor, secundam amor. *Bonum est confiteri Domino*. Quonia mitis est, & *Psallere nomini tuo*, quoniam suauis est. Hic etiam quattuor notantur, exaltatio mentis, unde dicitur: *Cum cantico*. Mortificatio carnis, unde: *Cithara*. Spiritus uiuificationis, sicut hic exponitur, unde: *In Psalterio*. Obseruantia legis, unde: *Decachordo*. Qui haec quattuor ha-

Abet, bene Deo confitetur. *Bonum est confiteri Domino*. Sabbathum interpretatur requies, vel septem, vel iuramentum. Est sabbatum, in quo Dominus legitur requiuisse. Est sabbatum, quod Iudaeis seruare precipitur. Est sabbatum, quod in iustificatione nobis datur. Sabbathum, quod in remissione nobis permittitur. Sabbathum temporis continet prima duo. Sabbathum mentis tertium. Sabbathum aternitatis est quartum. Nota, quod in sex diebus operatus est Deus, & in septimo requieuit. Figuratur, quod Christus in septimana paenosa, sex diebus laborauit, & in septimo die, scilicet in sabbato utrumque figuratur, quia nos per sex aetates laboramus, & in septima requiescimus. Nota: Est quies conscientiae, est quies simplicis gloriae, est quies glorificationis composita: prima est quies, secunda est requies, tertia conquies. Nam sic dicuntur quiescere, requiescere, conquiescere. Prima in praesenti, post mortem: secunda, ad diem iudicij: tertia, in utraque gloria post iudicium. De secunda dicitur: Requiem aeternam dona eis Domine: Et hoc: Ammodo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis. De tertia dicitur, quod tunc Sancti conquiescent, quia simul erunt, & loco, & anima. Prima recipit perturbationem: non secunda, vel tertia. Tria sunt, quae fastidium generant. Inanitas, unde hoc: Oculi nostri nisi uana, & inania. Infirmis, unde hoc: Omnem escam abominata est anima eius. Et cibi asperitas, unde cum Dominus dixit: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & cetera. Discipuli dixerunt: Durus est hic sermo. Turpitudine animae, deformitas est corporis: continentia a uitijs: abstinentia a cibis, tamen unum quandoque pro alio ponitur. Tres sunt species temperantiae, continentiae, eleemosyna, modestia, unde hoc: Vir insipiens non cognoscat, & cetera. Genus humanum stultum potest dici. Quia in homine triplex est uitiu, triplex peccatum: sed contra hoc triplex remedium. Tria uitia sunt, impotentia, ignorantia, concupiscentia: peccata alia ex infirmitate, alia ex errore, alia ex uoluntate contrahimus. Sed triplex remedium, in diuinis institutionibus, in diuinis cominationibus, in diuinis promissionibus. *Cum exorti fuerint*. Hic dicitur praesens tempus, hiems: tum dicitur hiems, tempus ante legem, scilicet sterile. In lege estas, tempus floridum: quia lex promittebat, promittendo, fructum non dabat. In tempore gratiae, scilicet modo, tempus fructiferum, scilicet Autumnus, & ibi collegerunt, scilicet uiuentes fructus. *Et dispergentur*. Iniquitas habet tres species: suggestionem, uoluntatem, consuetudinem. Tres sunt species peccati, scilicet in uerbo, in opere, & consuetudine. Unde iniquitas ad animam, peccatum ad corpus refertur, tamen unum pro alio ponitur. *Iustus ut palma florebit*. Iustus dicitur palma, hac similitudine: nam habet asperam radicem: Sic sancti, unde hoc: Propter te morte afficimur tota die. Extensa in altum: sic sancti, unde hoc: Altum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscat illud? Et habet pulchrum corticem, unde hic: *Iustus ut palma florebit*. Et quanto plus premitur inferius, tanto magis fructificat: sic sancti, unde hic: Cum tribulor, potens sum, scilicet in corpore, & in parte inferiori: & plantata nouiter non fert fructum: sic iustus: Nam non remunerabitur, nisi in centesimo anno, scilicet post iudicium.

PSALMVS DAVID XCII.

Dominus regnauit. Leguntur viginti duo opera Domini in creatione: Iuxta huc numerum in Hebraeo sunt viginti duo elementa. Nota: sex dies in creatione leguntur habuisse uesperam. Nam ibi dictum est: Factum est uespere, & mane dies sextus. Hoc autem non est dictum de septimana, ad significandum, quod septima aetas non est habitura uesperam, & finem,

Decor diuinitatis, & humanitatis. **Psalm. 18. a** **Mat. 17. a**

Fran. 1. b **Luc. 1. c** **Aet. 6. c** **Rom. 13. c**

Flumē multipliciter. **Iob. 20. c**

Eccl. 1. a

Isa. 47. a

Joan. 7. f

Quarta feria cur incipimus quadragesimam, & quattuor tempora. **Cur decimam solimus, & non nonam, vel undecimam.**

Vltiones Dei. **Rom. 1. c** **Sap. 5. b** **Hier. 17. c** **Phil. 3. d** **2. Cor. 12. c** **Rom. 14. a**

Ultiones Dei. Nam quandoque punit peccatores in praesenti, unde: Tradidit illos Deus in passiones ignominiae: & ita in spiritalibus. Quandoque in temporalibus, de quorum amissione dolent, unde dicent: Quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Punit in anima, & corpore, unde hoc: Duplici contritione conteret eos. Sancti dicuntur lumen, ratione illuminationis, quia illuminant Ecclesiam, sicut lux mundum. Ratione ordinis, quia cum ordine faciunt quidquid faciunt, sicut Sol. Ratione habitationis caelestis, quia eorum conuersatio in caelis est. Ratione perseverantiae. Est infirmitas paenae, unde Apostolus: Quando enim infirmor, tunc fortior sum, & potens. Est infirmitas culpae, unde hoc: Qui infirmus est, olus man-

nem, unde: In festo animarum non cantamus uesperas, ad significandum, quod uita eorum non est habitura finem, qui dicitur uespera. *Decorem induit est*. Est decor diuinitatis, est decor humanitatis. Humanitatis: alius corporis, alius animae, alius resurrectionis. De primo hoc: Tamquam sponsus procedens de thalamo suo. De secundo hic. De tertio ibi: Resplenderunt, sicut nix uestimenta eius. *Parata est sedes tua*. Sedes dicitur tum secundum diuinitatem, tum secundum humanitatem. Sedes Dei secundum diuinitatem, dupliciter, scilicet aequalitatis, & anima fidelis. Iuxta primum, dicitur sedere ad dexteram Patris, quia ei aequalis. Iuxta secundum, dicitur, quod sedes Dei est anima iusti. Sedes humanitatis dupliciter. Nam secundum quod homo stat, sedet ad dexteram Patris, id est secundum quod homo habet potiora Patris, & iudiciariam potestatem: nam secundum quod homo, in forma serui iudicabit. Est plenitudo cumulationis, unde hoc: Plenum gratiae, & ueritatis. Est plenitudo perfectionis, unde hoc: Aue Maria gratia plena. Et hoc: Stephanus plenus gratia. Est plenitudo sufficientiae, unde hoc: Plenitudo legis dilectio. Est plenitudo numerositatis, unde hoc: Ingratus enim extitit, qui plenus uirtutibus Domini, omnino non timuit. *Eleuauerunt flumina Domine*. Flumē multipliciter dicitur in scriptura. Quandoque Spiritus sanctus, unde Iob de hypocrita: Non uideat riuulos fluminis eius, per flumen Spiritus sanctus, per riuulos dona eius. Quandoque praedicatorum, unde Salomon: Ad locum unde exeunt flumina, reuertuntur, ut iterum fluant. Quia ad Deum, a quo missi sunt, redeunt, ut eius auxilio praedicent. Quandoque actiones huius saeculi, unde Isaias: Denuda turpitudinem tuam. Discoperi humerum, reuela crura, transi flumina. Quandoque dona Spiritus sancti, unde hoc: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aqua uiae. Dicta sponsi commendantur a fidelitate, unde: *Testimonia*. A dicentis auctoritate, unde: *Tua*. A certitudine, unde: *Credibilia facta sunt nimis*.

In titulum Psalmi sequentis.

Psalmus Dauid quarta sabbati. Nota: Homo factus est sexta feria, luna quarta. Et homo quando incepit esse, computauit lunam primam, quando iam erat tertia, & ideo nos illum ordinem obseruantes, computamus lunam primam, quando iam est tertia, quod non faciunt Iudaei. Nota: quarta feria creata sunt sol & luna, & ita Ecclesia illuminata. Inde quattuor tempora quarta feria incipimus semper, & quarta feria quadragesimam incipimus semper. Nos debemus Deo offerre primitias temporum, id est quattuor tempora: & decimam dierum, id est quadragesimam. Quare potius decimam damus, quam nonam, vel undecimam? quia decimus ordo cecidit Angelorum, qui debet hominibus restaurari.

PSALMVS DAVID XCIII.

Deus ultionum Dominus. Multae sunt ultiones Dei: Nam quandoque punit peccatores in praesenti, unde: Tradidit illos Deus in passiones ignominiae: & ita in spiritalibus. Quandoque in temporalibus, de quorum amissione dolent, unde dicent: Quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Punit in anima, & corpore, unde hoc: Duplici contritione conteret eos. Sancti dicuntur lumen, ratione illuminationis, quia illuminant Ecclesiam, sicut lux mundum. Ratione ordinis, quia cum ordine faciunt quidquid faciunt, sicut Sol. Ratione habitationis caelestis, quia eorum conuersatio in caelis est. Ratione perseverantiae. Est infirmitas paenae, unde Apostolus: Quando enim infirmor, tunc fortior sum, & potens. Est infirmitas culpae, unde hoc: Qui infirmus est, olus man-

ducet. Nam sine Cerere & Baccho friget Venus. Est infirmitas impatientiae, contra quos est hic psalmus. *Deus ultionum Dominus*. Qui reuelo sunt corde. Nota: Sex differentias, tres bonorum, & tres malorum. Haec sunt bonorum, Deus facit suos pie uelle, quod ipse uult: & facit suos pie nolle, quod ipse non uult. Ut ego nolo, & pie, patrem meum mori: & tamen pie Deus hoc uult, & suos facit pie uelle, quod ipse non uult, ut facit iustum pie uelle, patrem suum mori, & tamen hoc Deus non uult & pie. Haec sunt malorum: Deus permittit impios uelle, quod ipse pie uult, ut malus impie uult patrem suum mori, quia ei beneficium suum contulit pater, sed Deus pie uult eum mori. Permittit malos impie uelle, quod ipse non uult, ut malus impie uult patrem suum mori, quia ei beneficium suum contulit pater, sed Deus hoc non uult. Permittit impios impie nolle, quod ipse uult, ut malus impie uult patrem suum non mori, quod tamen Deus pie uult, scilicet eum mori. Nota: Iudaei impie uolebant Christum mori, quod Deus pie noluit: sed qui habet rectum cor, pie uult quod Deus. Nota: Christus habuit infinitatem mouetum angustias non mouentes illecebras. Nota: Necessitas, alia coactionis, alia opportunitatis, alia conditionis. Necessitas conditionis est, alia libera uoluntate, ut hic: Qui uoluntarie intra claustrum, post ex necessitate tenetur ire ad matutinas ex causa praecedente, scilicet ex pacto. Necessitas ergo opportunitatis, & conditionis ex libera uoluntate non ex causa praecedente, uel coactionis fuit in Christo. *Si dicebam, motus est pes meus*. A multis tribulationibus, & infirmitatibus liberabit nos Dominus. Nam Christus missus est, scilicet, ut pius pastor, ut quod erat confractum, solidaret: & quod erat debile confortaret, scilicet liberum arbitrium, quod olim supra se uidens infra se ruit, & se terre non ualens, se in se a se oppressit, & confregit a se confractum. Per hoc debilitatum in se, surgere omnino non potuit per se: Christus ergo confractum consolidauit, sed quia nondum omnino pingue est, donec semel cum nonagintanovem in pacuis pinguibus collocetur. In sinu suo fetas ipse portabat. *Nunquid adhaeret tibi*, & cetera. Naturalem ordinem quaerendi non profecit. Primum enim de omni re inuestigare oportet, cur sit: quid sit: post, quale sit: tertio, ad quid sit. De natura, forma, & usti, unde physici tres naturales esse disciplinas inuenerunt, physicam, logicam, ethicam, scilicet naturalem, rationalem, moralem.

PSALMVS DAVID XCIII.

Venite exultemus Domino. Venite, fide: *Exultemus*, opere: *Inbilemus*, mentis hilaritate. Cui? Patri, unde dicit: *Domino*. Unde alibi dicitur: Dominus, unde hic: Dixit Dominus ad me, & cetera. Filio, unde dicit: *Salutari*. Quia salutem in opere nostro gessit. Spiritui sancto, unde dicit: *Nostro*, quia noster est, & nobis datus est in arcam futurae gloriae. Et ita Deus trinus trino sacrificio honoratur. Nota: totus hic psalmus de uocatione Iudaeorum est: Sed quia nondum conuersi sunt, ideo singulis noctibus repetitur in inuitatorio, quia uocamus Iudaeos, ut conuertatur, sed quia Epiphania tota est de uocatione gentium, scilicet quomodo reges uocati, & non de uocatione Iudaeorum agitur, ideo iste psalmus tacetur in inuitatorio: sed quia Iudaei in sexta aetate conuertentur, scilicet in fine mundi, quando scilicet manus Moyfi ad finem. Ideo in sexto loco in matutinis illius festi cantatur, vel ideo hic psalmus in inuitatorio illius festi tacetur, quod illud festum est de uocatione gentium, quae non sunt uocatae ad fidem, scilicet laboriose. Non enim tot miracula facta sunt in uocatione gentium, ac Iudaeorum, unde Dominus: Populum, quem non cognoui, seruiuit mihi. Ideo in illo festo tacetur. *Et omnes manus eius*. Populus fidelis dicitur ouis, propter tria,

Terent. in Eunuc. act. 4. scen. 5.

Necessitas triplex.

Eze. 34. a

Luc. 15. a

Psalm. 2. b

Psalmus, Venite exultemus, quare in singulis noctibus repetitur in inuitatorio. In Epiphania cur non dicatur inuitatorio.

Psalm. 17. d **Populus fidelis, ouis.**

ria, propter fecunditatem, patientiam, innocentiam. Hæ sunt proprietates ouis. De primo: Oues eorum fetosæ, & cetera. De alijs duobus: Sicut ouis coram tondeute se obmutuit. Nolite obdurare corda vestra. Homo, Deus, diabolus obdurat hominem. Homo propter infidelitatem, & hic. Deus, per gratia non appositionem, vel subtractionem, vnde Apostolus: Rom. 9. d Deus quem vult obdurat, & cuius vult miseretur, vnde hoc: Obduratum est cor Pharaonis. Diabolus per iniquitatem, vnde hic: *Et isti non cognouerunt vias meas.* Via Christus, vnde Iob: Deus intelligit viam eius, & nouit locum eius. Via humanitas, locus, diuinitas. Est via, spiritualis aditus cordis, vnde hoc: Ego vox clamantis in deserto: Est via iter rectitudinis, vnde Iob: Si declinauit gressus meus a via. Est via latitudo prosperitatis, vnde hoc: Est spatiosa via, quæ ducit ad mortem, vnde Iacob: Fiat Dan coluber in via. Est via, sanctitas conuersationis, vnde hoc: Arta est via, quæ ducit ad vitam.

PSALMVS DAVID XCV.

Cantate Domino canticum nouum: cantate Domino omnis terra.] Hoc nomen terra, quandoque significat patriam, vnde hoc: Credo videre bona Domini in terra viuientium. Quandoque Ecclesiam militantem, vnde: Germinet terra herbam virilem. Quandoque synagogam, vnde hoc: Terra, de qua oriebatur, panis in loco suo subuersa est. Quandoque Gentilitatem, vnde Iob: Quis dedit vehementissimo imbricursum, vt impleat iniuriam, & desolatam terram. Quandoque animam iustam, vnde Iob: Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ? Quandoque animam peccatricem, vnde in Euangelio: Ignem veni mittere in terram. Quandoque carnem hominis, vnde Iob: Vngula terram fodit, idest distincta abstinencia carnem domat. Quandoque quemlibet peccatorem, vnde hoc: Terra es, & in terram ibis. Quandoque plebem subiectam, vnde Iob: Si aduerum me terra mea clamat. Quandoque Christi humanitatem, vnde hoc: Altare de terra facietis mihi. Quandoque locum pœnalem, scilicet infernum, vnde Iob: Dimitte me, vt plangam paululum dolorem meum, & cetera. Quandoque Christi carnem, vnde Iob: Terra tradita est in manu impij. Quandoque terrenam actionem, vnde hoc: Descende, sede in pulvere filia Sion Babylonis, sede in terra. Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, terribilis es super omnes Deos. Hic commendat Christum a potentia, vnde dicit: *Magnus Dominus.* A bonitate, quando dicit: *Laudabilis.* Ab admiratione, vnde: *Terribilis.* Introite in atria eius. In, quandoque notat intentionem, vnde hoc: Dominus intendit mihi, idest valde intendit mihi. Quandoque attractionem, vnde: Peccatores intenderunt arcum, idest ad se tenderunt scripturam. Quandoque negationem, vnde hoc: Spiritus sanctus ingenitus, idest non genitus. Quandoque notat positionem, vt cum dicitur: Pater est ingenitus. Quandoque aliquid interius, vnde hoc: Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ. *Iudicabit orbem terra in æquitate.* Hic dicitur, quod huius nominis Adam sunt hæc quattuor litteræ græcæ, scilicet *α, δ, α, μ:* Et sic intelligitur crux Christi. Nam primam litteram habet in principio oriens, in græco scilicet *ανατολη.* Secundam occidens, scilicet *δυσ.* Tertiam Aquilo, scilicet *αριτος.* Quartam Meridies, scilicet *μεσημερια.* Et nota, quod non in primo ponit Orientem post Meridiem, sed post Occidentem, vt ponendo opposita, noter crucem. Et nota, quod hoc dicitur: quod *δυσ* significat Occidentem, sed solet dici, quod paradifus dicitur quasi iuxta Orientem: forte iuxta gloriam Dei dicitur: *δὲξα* enim gloria dicitur, non ergo *α. δυσ,* sed *α. δὲξα* componitur.

Dominus regnauit: exultet terra. [Ignis ante ipsum procedet. Est ignis corporalis. Est ignis spiritualis. Corporalis triplex, peremptorius, purgatorius, emendatorius, scilicet, qui comburet terram, & tantum ascendet, quantum aqua diluuij. Spiritualis duplex, alius inuidiæ, alius amoris. De vtroque hic exponitur. De secundo: Ignem veni mittere in terram. Nota: Quidam ignis cruciat, & purgat, ut consolatorius, scilicet Spiritus sanctus. Illuxerunt fulgura eius. Miracula Dei dicuntur fulgura, quia illuminant, vnde hoc: Si mihi non vultis credere, operibus credite. Opera mea me manifestant. Et quia terrent, vnde Apostoli in die Pentecostes terrenti dixerunt: Quid faciemus? Et Petrus: Vnusquisque vestrum baptizetur. Et quia interius mouent, vnde Iob: Dabo prodigia in celo sursum, & signa in terra deorsum. *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.* Hic ostendit superbiam, vnde dicit: *Montes.* Instabilitatem, vnde: *Sicut erat fluxerunt. Fragilitatem, vnde: Terra.* Fragilitatis vniuersitatem, vnde: *Omnis.* Iubilare Deo omnis terra. Hic notat laudis ineffabilitatem, vnde: *Iubilate.* Eam deo oblatam, vnde: *Deo.* Laudantium vniuersitatē, vnde: *Omnis terra.* Quæ laus consistit in tribus, in mente, vnde: *Exultate.* In verbo, vnde: *Cantate.* In opere vnde: *psallite.*

PSALMVS DAVID XCVII.

Cantate Domino canticum nouum: quia mirabilia fecit. Saluabit sibi dextera eius.] Dextera nos protegit, defendit, & facit, idest operatur. Et hac similitudine filius dicitur dextera. Nam nos protegit, vnde hoc: Et dextera tua nos protegit. Defendit in expugnando hostem, vnde hoc: Dextera Domini fecit virtutem, & facit. Nam per filium operatur omnia Deus Pater. *Psallite Domino in cithara.* In cithara duo sunt, inferius concuum, superius solidum. Intra hæc tenduntur chordæ, quibus clauis deorsum tenduntur, quibusdam sursum trahentibus ad superiores clauos plectrum torquet, ad inferiores clauos chordæ digitis percussæ resonant. Moraliter. Duo ligna, sunt duæ cruce. Inferius lignum: Crux carnis: Superius, crux mentis. Compassio in mente. Inferius lignum solidum non est, quia omne quod in carne dolet, si conscientia bonæ gaudium tollitur, foris speciem habet doloris, sed intus veritatem non habet, & ideo concuum est: Superius lignum solidum est, quia dolor mentis ad intima penetrans, monstrari potest, fingi non potest. Chorda est corpus, quod tenditur, & maceratur. Inter pœnam carnis, & dolorem mentis, inferior clauus est timor, superior est amor. Quia timore caro figitur, amore animus vulneratur: ille, ne ad mala moueatur: iste, vt ad bona sensuificetur. Plectrum est ergo, quod affectum chordis appendens ad se trahit, & ad superiora ire facit. Chorda siccat & tenditur, vt sonum reddat: caro hominis a malo mundatur, post in bono excitatur. Ibi est siccat: hic tenfa. Siccat per abstinentiam, tenfa est per patientiam: inferiores clauis rotundi sunt, superiores solidi. Quia timor circumspectus debet esse amor perfectus. Hinc optoton est quando diuersa verba proximaliter sibi cadunt. *Cantate, exultate, & psallite. In tubis dulcilibus.* Malleus significat diabolum, vnde hoc: Contritus est malleus vniuersæ terræ, scilicet diabolus: hic est malleus, qui non auditus in templo Salomonis. Malleus significat prædicationem: nec malleus auditor hic in templo Salomonis post hanc vitam. Sed modo lapides sunt inter malleum, & incudinem, scilicet Sancti inter tentationes, & tribulationes. Et modo sonat alius malleus, prædicator scilicet, nunc Pilatus, idest malleator Christianus, scilicet populus, qui domat feras gentes: dat corpus Domini Ioseph, idest viaticum petentibus, Sancti dicuntur laminae aureæ, quia laminae

Ignis duplex.

Mat. 10. d

Miracula Dei dicuntur fulgura. Ioan. 10. g

Act. 2. f

Act. 2. c

Act. 2. f

Dextera.

Pf. 117. f

Cithara.

Beda de schema.

Malleus. Hier. 50. d

PSALMVS DAVID C.

Psal. 28. a laminae tunduntur, & transfusionibus extenduntur: Sic sancti in persecutione proficiunt, vnde hoc: Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, & cetera. Et sicut lamine purgantur, sic sancti purgantur, vnde hoc: Ad Dominum cum tribulauer clamauit. *Moueat mare, & plenitudo eius.* Lex dicitur amara propter tria, propter vindictam, vnde hoc: Bestia, quæ tetigerit montem, lapidabitur. Et propter præceptorum multitudinem, vnde hoc: Hoc est onus, quod nec nos, nec patres nostri ferre poterunt: Et propter obscuritatem, vnde hoc: Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Mare quandoque designat præfens sæculum. Quandoque populum gentium. Quandoque inquietudinem sæcularium hominum. Quandoque cor humanum. Quandoque diuinum eloquium. Quandoque prædicationem sanctorum. De primo: Si voluerit nubes extendere, cardines maris operient mare. De secundo: Transferentur montes in cor maris, idest Apostoli, relictis Iudæis, prædicabunt gentibus? & mare loquitur, non est mecum. De quarto Dominus ad Iob: Quis conclusit ostijs mare? De quinto: Omnia flumina intrant in mare; inde reuertuntur, vt iterum fluant.

PSALMVS DAVID XCVIII.

Dominus regnauit, irascantur populi.] Prophetæ sub figura vel velamine loquebantur triplici de causa: Propter rei immensitatem, quia promittebant rem magnam, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Et propter audientium indignitatem: quia non debemus Thefauros domus Domini exponere Babylonijs. Propter exercitationem: Quia si omnia essent leuia, paruipenderemus. Nam in labore, & sudore vesceris pane tuo. Hic duo notantur præconia, & duæ admonitiones. Primum præconium, ibi: *Tu parasti directiones.* Prima admonitio. *Exaltate Dominum.* Secundum præconium, ibi: *Moses & Aaron.* Secunda admonitio, ibi: *Exaltate Dominum Deum.* Nota, dicit: *Irascantur populi.* Quia optando, sed non optat, quod populi irascantur contra Sanctos vel Christum, sed optat pro sequenti, antecedens, propter fructum, qui inde secutus est. Ex perfectione enim tyrannorum, secuta est passio martyrum, quod fuit bonum. Ponit antecedens pro consequenti: & optat antecedens gratia sequentis. *In columna nubis.* Quot modis accipitur alibi dictum est. *Loquebatur ad eos.* Dei ad nos loqui, est suum secretum nobis aperire: ad Deum loqui nos, est ad eum promptis desiderijs inhiare. Deum hominem interrogare, est in conspectu eius, scilicet Dei, nescientem cognoscere. Hominem Deum interrogare, est se nescientem, & hominem ignorantem manifestare.

PSALMVS DAVID XCIX.

Iubilare Deo omnis terra.] *Servite Domino in latinita.* Psalmus in confessione. Confessio alia laudis, alia peccati. Confessio laudis, alia de bono æterno, vt de Deo: alia de bono perpetuo. Nam laudandus est Deus, qui dat vitam æternam. Alia de bono temporali. Nam laudandus est Deus, qui dat temporalia: Confessio peccati, alia est in gemitu, alia in singultu, alia in fletu. Gemitus in pectore, singultus in gutture, fletus in ore. Et nota a confessione laudis dicuntur Sancti confessores, non a confessione peccati. *Introite portas eius in confessione.* Porta nomine quandoque Christus, vnde hoc: Conterentur in porta. Quandoque Apostoli, in Apocalypsi duodecim portæ describuntur. Quandoque dies Iudicij: Nam sicut porta vrbis aditus, ita aditus diei iudicij. Conterentur in porta. Quandoque bona actio. Vnde Iob: Quando procedebam ad portam ciuitatis. Quandoque exitus ab hac vita, vnde Ezechiel, qui dixit de viro, qui ei apparuit:

Stabat autem in porta: Nam qui in porta est, partim intus, partim foris est. Quandoque mali doctores, vnde Dominus ad Iob: Portas vultus eius quis aperiet? Nam per malos doctores mali intrant in infernum, vt boni per bonos doctores in paradifum. Quandoque actionem, siue bonam, siue malam, vnde hoc: Qui exaltas me de portis mortis, & collocas me in portis filia Sion.

Misericordiam, & iudicium.] Hic psalmus est ceterisimus, & docet perfectionem. Nam in manuali computo, quando incepimus computare centum, transimus ad dexteram, per quam significatur vita æterna, vel perfectio. Vnde, ad probandum, quod habet centum annos, dicitur: Iam dextera computat annos: & debet incipere ab arce per omnes articulos manus. In hoc psalmo describitur vir perfectus: in quo psalmo reperies perfectionem, vnde hoc: *Quando venies ad me.* Eiusdem amplificationem, ibi: *Perambulabam.* Mali vitationem, ibi: *Non proponebam,* & ibi: *Non adhaesit.* Primorum motuum deletionem, vnde: *In matutino interficiebam omnes peccatores terra.* Qui hæc quattuor tenet, perfectus est. *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.* Innocentia debet esse in ingressu, vt in eo, qui potest peccare, & non vult, vnde hoc: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus.* Et in progressu, vnde hoc: *Quando quis habet occasionem peccandi, & non vult ei dare effectum, & cum Christus eligeretur in regem, noluit, ne daret alijs occasionem peccandi.* Et in egressu, scilicet consummatione, vt quando prouocat ad peccandum, & non peccat, vt hic: *Qui te percussit in vnam maxillam, præbe ei & aliam.* *Domus mea.* Ad hoc, quod aliquis quiescat in domo, hæc tria sunt necessaria: quod intus sit munda, & quod ostium sit clausum, & quod intus habeat omnia necessaria. Sic in domo mentis nostræ non quiescet homo, nisi mundetur & ornatur, vnde hoc: *Adorna thalamum tuum, & cetera.* & nisi ostium sit clausum, vnde hoc: *Intra in cubicula tua, & claude ostia super te.* Non ne Ioboseth mortuus est? quia ostiaria ancilla non bene seruauit ostia: vir & femina sit in custodia mentis tuæ. Ratio, non sensualitas. Et nisi intus habeat necessaria, scilicet Deum cum charitate, vnde hoc: *Habe charitatem, & fac quidquid vis.* Timenti Deum nihil deest. Nota: Tres partes innocentia, prima est cum malis confortium non habere. Secunda est non malis consentire. Tertia est cum iustis partem habere. Stillidium est peccatum, quod prouenit aliunde, vt alterius suggestione fumus: quod prouenit ex propria voluntate, quia non aliunde. Mala vxor, quæ peruenit ex carne. Hæc tria expellunt hominem a domicilio mentis suæ. Hic fumus in malo accipitur. Fumus propter tres proprietates, quas habet, significat sanctum, vel maxime virgines. Fumus enim est ætherei coloris, & cito transiens & tenuis. Per æthereum colorem, notatur desiderium Virginis in cœlestibus. Per transitum, festinus motuum defectus. Per tenuitatem scilicet, exilitas, humilitas, & simplicitas rectæ intentionis, macilentia, castitate carnis, & bene congruit. In tenuitate enim hæc tria sunt, scilicet, exilitas, simplicitas, macilentia, vnde de beata Virgine dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi.*

PSALMVS DAVID CI.

Domine exaudi orationem meam.] Triplex vnio capitis, & corporis, scilicet Ecclesia, in voce, in hereditatis participatione. De primo: Verba delictorum meorum longe a salute mea. Hoc caput de se in persona membrorum. De secundo: Nam dicitur

Iob. 41. a

Psal. 9. a

Innocentia.

Eccli. 31. b

Mat. 5. f

Luc. 6. d

Isa. 25. d

2. Reg. 4. a

b. c

Innocentia partes.

Fumus.

Cant. 3. b

Triplex vnio

capit. eccle-

siæ cum ca-

pit. Psal. 21. a

Isa. 7. c dicitur Emmanuel, id est nobiscum Deus, scilicet nobiscum humanatus. De tertio: Nos sumus heredes Dei, coheredes autem Christi. Anxietatem Christus habuit in carne, unde hoc: Factus est sudor eius, sicut gutta sanguinis decurrentis in terra. In anima, unde hoc: Tristis est anima mea. In crucifixoribus, unde pro eis orauit, unde hoc: Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. In Apostolis, unde hoc: Oraui pro te Petre, ut non deficiat fides tua. Tria impediunt, ne oratio exaudiatur, scilicet propria culpa, quasi nubes inter nos & Deū posita. Vnde Ezechiel vidit sartagine inter se, & ciuitatem. Et hoc: In Deo meo transgrediar murum. Ignorantia, unde dictum est de filiis Zebedæi: Nescitis, quid petatis. Dei gratia, scilicet ad augmentum meriti, unde Apostolus non est exauditus, sed dictum est ei: Sufficit tibi gratia mea. Exauditur oratio, quando eius merita, qui orat, approbantur, unde hoc: Adhuc loquente, Ecce adsum. Et quando cælesti curiæ esse exaudita manifestatur, unde hoc: Acceptæ sunt elemosynæ tuæ, & orationes tuæ apud Deū. Et quando effectui mancipantur, unde hoc: Oculi Domini super iustos. Caprat beneuolentiam iudicis a miseria postulatis: quæ consistit in quinque, unde hic dicitur in detrimento naturalium, unde: *Defecerunt dies mei.* In defectu gratuitorum, unde: *Ossa mea sicut cremum aruerunt.* In mortalitate, unde: *Percussus sum.* In sterilitate, unde: *Arui cor meum.* In faciendorum obliuione, unde: *Oblitus sum comedere panem meum.* [Inclina ad me aurem tuam. Deus dicitur habere aurem, vt ostendatur perfecte videre, unde hoc: Oculi Domini super iustos. Manus, ut ostendatur perfecte operari, unde hoc: Manus Domini tetigit me. Et cor, vt ostendatur perfecte velle, unde hoc: Perambulabam in innocentia cordis mei, & cetera. *Defecerunt sicut fumus dies mei.* Homo de residuis primordialibus naturæ Adæ adhuc habet, non totam amisit, unde potest dici: Pauper, & inops: vulneratus enim est in naturalibus, non expoliatus. *Ossa mea sicut cremum aruerunt,* scilicet primo, dolore peccatorum: secundo, de timore pœnarum: tertio, de dilectione fratrum. *Similis factus sum Pellicano solitudinis.* Per solitudinem, parietinam, & reatum. Tria genera peccatorum intelliguntur. Per primum, infideles: per secundum, hæretici: per tertium, Christiani. *Sicut passer solitarius in tecto.* Passer, quandoque est nomen leuitatis, & inconstantiæ, unde hoc: Transnigra in montem, sicut passer. Quandoque sanctitatis, & iustitiæ, vt hic. Quandoque immortalitatis, & gloriæ, unde hoc: Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium. Quandoque diuinitatem: quandoque humanitatem significat, unde in Leuitico: Duo passeris offerebantur pro leproso. Vnus immolabatur, qui significabat humanitatem, alius vero, qui significabat diuinitatem, quæ illæsa fuit. Christus dicitur solitarius propter tria, propter partus nouitatem, propter peccati immunitatem, propter auctoritatem. De primo: Nouum faciet Dominus super terram, mulier circumdabit virum: quia tatum mulier operabitur sibi, & non vir. De secundo: Et macula non est in te. De tertio: Ego solus deleo iniquitates populi. Penes eum solum est auctoritas. *Tota die exprobrabant mihi inimici mei.* Hoc nomen, dies, in singulari quattuor modis accipitur. Et tunc quandoque significat vitam æternam, unde hoc: Melior est dies una in atrijs tuis super millia. Quandoque peccati deletionem, unde Iob: Preat dies, in qua natus sum. Quandoque clarum intellectum, unde Iob de filiis suis: Faciebant conuiuia vnusquisque in die sua. Filij sunt Apostoli, qui prædicabant claro intellectu. Quandoque doctorem spirituales, unde hoc: Dies dei eructat verbū. In plurali, quinque modis. Nam quandoque animas electorum, unde Iob: Nox, in

A qua conceptus sum, non computetur in diebus anni. Quandoque angelum in eodem exēplo. Quandoque virtutes singulorum, unde Iob: Non computetur in diebus anni. Quandoque longitudo æternorū, unde hoc: Qui nouerunt Deum, ignorat dies eius. Quandoque intellectū, unde Iob de amicis suis: Sederunt cū eo septem diebus, & septē noctibus, id est hæretici, qui habent falsum intellectū, dolos Ecclesiæ parat. *Cinerem tamquam panem manducabam.* Peccatum triplex pœna secuta, concupiscentia carnis, mortalitas, igforantia mentis. Sed in reparatione horum, tria data sunt homini, locus, tempus, remedium. Locus mundus: tempus ab initio vsque ad finem mundi: remedium in tribus, in fide, in sacramentis, in operibus bonis. *Eleuans allisisti me.* Deus tripliciter humanam naturā eleuauit. Quando eam ad imaginem Dei creauit, unde hoc: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Quando eam sibi vniuit, unde hoc: Misit de summo & accepit me. Et quando super angelicam naturam eleuauit, unde hoc: Eleuata est magnificentia tua super calos. Nota: Incarnatio Christi descensus dicitur, propter deitatis illuminationem, unde hoc: Descendet sicut pluuia in vellus. Et dicitur ascensus, propter nostræ naturæ exaltationem, vel propter peccati immunitatem, unde dicitur: Ascendit Deus super nubem leuem. *In conueniendo populos in vnum.* Hæc est una ouis in montibus relicta: una mysterialiter, multæ personaliter: multæ per carnem naturaliter, una per gratiā spiritualiter. Nam unica est, & ceteræ ad unum tendētes, ad vnitatem Ecclesiæ, non ad diuisionem: unde arca in cubito consummatur. *Respondit ei in via virtutis.* Homo erat illusus, errans, mortuus: Christus autem factus via, veritas, & vita. Via errantibus, illulus veritas, vita mortuis. Item homo erat fatuus, captiuus, famelicus: sed Christus factus est fatuus sapientia, infirmis medicina, captiuus redemptio, famelicis refectio. Missus est tamquam anima in corpus mortuum, ut eius aduentu calefacta, membra reuiuifcerent. *Pauccitatem dierum meorum nuncia mihi.* Christus non relinquet Ecclesiam: Opus enim Dei sine artifice non subsistet. Sicut enim in corpore anima operatur vitam, & equalitas sanitatem, & sol diē, & exterior lux in oculo visionem, & sine illis nō subsistunt (nam corpus non subsistunt sine anima, & sic de alijs) ita creaturæ non subsistunt sine opifice. Nam pater vsque modo operatur, filius idem operatur. Nam sicut ab essentia habet omne, quod est, ita subducta essentia, non potest omne, quod in ea est. **E** aliter ergo operatur Deus, & aliter homo. Nam sine artifice opus esse non potest, & econuerso. Non ita in Deo. Operante ergo creatrice essentia, & illuminante sapientia, & inflammante charitate, corroborante virtute, creatur in nobis essentia, vt simus: sapientia, vt sciamus: charitas, vt velimus: virtus, vt possimus. Deus, qui talibus nominibus appellatur, talia creat in nobis. *Initio tu Domine terram fundasti.* Nominem terræ, quattuor elementa intelliguntur, sicut nomine aquæ, unde hoc: Spiritus Domini ferebatur super aquas, id est super materiam quattuor elementorum. Differentia solet annotari inter initium, principium, & exordiū, quod in arbore potest perpendi. Nam sulcus dicitur initium, quādiu latet sub cortice, quasi intus iactum. Principium, quando extra prodijt in lucem. Exordium, quādo in ramos extenditur: sic de elementis. Nam elementa initio fuerunt in mente diuina per prouidentiam, quasi intus latentia. Sed quia illa machina informis, & fluida facta est: tunc elementa fuerunt, quasi in principio: quasi quodam modo extra parentia. Sed quando distincta sunt elementa, & per naturam similia a similibus sunt procreata; tunc fuerunt elementa quasi in exordio. *Tu autem in æternum permanes.* Hic caprat beneuolentiā iudicis ab eius magnitudine, quæ consistit

Tob 3. a
Ibidem.
Iob 24. a
Iob 2. d
Pœna triplex.
Gen. 1. d
Psal. 17. b
Psal. 8. a
Psal. 71. b
Isa. 29. a
Luc. 15. a
Gen. 6. c
Isa. 5. 6
Terra.
Gen. 1. a

Ratio duplex.

Christus quare dicitur corona, & diadema.

Theologia triplex.

Dionys. de cælest. hierarc.

Prou. 25. c

Eccli. 30. d

Mar. 19. c

Misericordia triplex. Supra.

Ioan. 8. a

Psal. 18. a

Isa. 45. b

Psal. 10. b

Psal. 8. a

Psal. 18. a

ssit in quattuor: In potentia, unde dicit: *Domine.* In æternitate, unde dicit: *Permanet in æternum.* In misericordia, unde dicit: *Misererebis.* In virtutis manifestatione, unde: *Tu exurgens.* [Tu autem, idem ipse es. Hic commendat Deum a tribus, ab excellentia, unde dicit: *Tu autem.* Ab immutabilitate, unde: *Idem ipse es.* Ab æternitate, unde: *Anni tui non deficiunt.*

PSALMVS DAVID CII.

Benedic anima mea Domino, & omnia.] Ratio duas partes habet, superiorem, qua Deum contemplamur, quæ potest dici Sapientia: Inferiorem, qua recti conuersantur in medio huius nationis prauæ, quæ potest dici scientia. Superior ergo pars rationis inuitat inferiorem ad laudandum Deum, dicens: *Benedic anima mea Domino.* Non enim ad laudem partem animæ, quam habemus cum brutis animalibus communem, inuitat. *Et omnia, quæ intra me sunt.* Vt etiam secundum interiores partes animæ laudetur Deus. vt in ratione possideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in concupisibilitate virtutum desiderium. Sic tribus animæ viribus laudatur Deus, scilicet rationalitate, irascibilitate, concupisibilitate: Hoc autem reperitur super Martham, vbi loquitur de tribus factis farine. Nota: Angelicæ virtutes non solum sunt circa nos, sed etiam intra nos, unde & in introitu misse Angelorum hic cantatur versus, scilicet: *Benedic anima mea Domino.* Forte dicuntur esse intus, quia iuuant in opere interiori. *Qui coronat te.* Christus dicitur corona, & diadema, quasi duo demens, scilicet principium, & finem: vtroque enim caret, & quia demit, & perimit pœnam, & culpam: quod erit in futuro. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis.* Dat sanitatem, unde: *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Dat gloriam: *Qui coronat te in miserationibus.* Dat glorie plenitudinem: *Qui replet in bonis desiderium tuum.* [Vt aquile iuuentus tua. Hic dicitur Christus petra: Nam triplex theologia, prima, quæ Dei est: secunda rationalis & nostra: tertia sensualis, & symbolica. Secundum primam Deus non dicitur Sapientia, & Iustitia. Nam (vt ait Dionysius) potius de Deo omnia negamus: quia sic omnium aliquid de Deo affirmamus. Secundum secundam, dicitur Sapientia & Iustitia. Secundum tertiam, Terra, Petra, Cælum, & huiusmodi. Nam quodā modo loquendi, qui est contrarius hyperbole, aliquid de eo dicimus. Per hyperbolē enim supergredimur veritatem, & excedimus fidem, sed modus, quo de cælo loquimur, nō pertingit ad veritatem, nec accedit ad proprietatem. De Deo enim proprie non potest dici: tacere enim, vel mutatis verbis, de Deo loqui necesse est. *Faciens misericordiam, & iudicium.* Nota: aliquis miseretur inimici, unde: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Tui, unde: Miserere animæ tuæ placens Deo. Amici, unde hoc: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Vnde triplex est misericordia: Præueniens, subueniens, perficiens. De hoc plenius supra. Queritur, quid Dominus scripsit in terra, quando se inclinauit. Quidam dicunt peccata accusantium adulteram. Alij dicunt hoc, scilicet: Qui sine peccato est, primus in cam mittat lapidem. Hieronymus videtur velle hoc, scilicet: Terra terram accusat, scilicet peccator peccatricem. *Secundum altitudinem cæli.* Cælum quandoque significat patrem, unde hoc: A summo cælo egressio eius. Quandoque Christum, unde hic: *Cælum celi Domine.* & cetera. Quandoque sanctum sanctorum, unde hoc: *Rotate cæli desuper, & cetera.* Quandoque iustam animam, unde: Deus dicitur habitare in cælo. Quandoque Angelos, unde hoc: Eleuata est magnificentia tua super cælos. Quandoque prædicatores, secundum quod prædicant deitatem, unde hoc: Cæli enarrant

S. Bo. Tho. 1.

A gloriam Dei. Quandoque spiritum creatum, unde: In principio creauit Deus cælum, & terram, id est, spiritus & corpora. Quandoque aerem, unde: Volucres cæli. *Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.* Est fictio, offensio simulationis, unde: Et ipse finxit se longius ire. Est fictio eruditionis, unde: Qui fingis laborem in præcepto. Est fictio corruptionis, unde hoc: Qui finxit sigillatim corda eorum. *Homo sicut fenum dies eius.* Quamuis homo sit fragilis, tamen tenetur habere fortitudinem: fortitudo est contemptio laboris, & periculi cum ratione humilitatis, & compassione in commodorum. Quattuor sunt species eius. Magnificencia, Confidentia, Patientia, & Humilitas.

PSALMVS DAVID CIII.

Benedic anima mea Domino, Domine Deus meus.] Magnitudo in patre: pulchritudo in filio: dispositio in Spiritu sancto. Nota: Alio modo benedicit creatura Deum: alio modo creaturam Deus. Creatura Deum, in gratiarum actione. Deus creaturam dupliciter, vel infusione gratiæ in presenti, vel in collatione gloriæ in futuro. *Confessionem & decorem induisti.* Christus dicitur speciosus in deitate, unde: Speciosus forma patris filijs hominum. Et in humanitate, & hoc duplici de causa, propter peccati immunitatem, unde hoc: Qui ingreditur sine macula. Et carnis glorificationem, unde hoc: Caro mea refleurit. *Amicus lumine, sicut vestimento.* Vestimentum significat Ecclesiam, unde hoc: Diuiserunt sibi vestimenta mea, scilicet hæretici. Quandoque Christi carnem, unde: *Isaias: Quare rubrum vestimentum tuum.* Quis est iste, qui venit de Edom tintis vestibus de Bostra, Quandoque diuinitatem, unde: Filius dicitur esse in sinu patris, hoc est, in secreto diuinitatis. Quadoque bonum opus, unde Salomon: Vestimenta tua sint candida omni tempore. Quandoque fideles, unde hoc: Quod descendit in oram vestimenti eius: quia gratia vsque ad extremos fideles peruenit. Quandoque virtutem, unde hoc: Charitas, vestis nuptialis, qua carebat Petrus: quia calefaciebat se ad prunas Cayphæ. Hac veste, scilicet charitate pellitur frigus vitiorum, unde Dominus: Amice ad quid venisti, non habens vestem nuptialem, id est charitatem. *Qui regis aquis superiora eius.* Supra cælos sunt aquæ, unde alibi: Benedicite aquæ omnes, quæ supra cælos sunt, & illæ sunt frigida, unde Saturnus, qui vicinior est aquis illis, alijs planetis frigidior est, quia est in tenore spheræ, & ideo facit maiorem circulum, & ideo calidior debet esse alijs, nisi frigiditas impediret aquæ, & eum frigidum faceret. *Qui ambulat.* Hic commendat conditionem a quattuor, a conditoris agilitate, unde hic: *Qui ambulat super pennas ventorum.* Ab operis stabilitate, unde hic: *Qui fundasti terram super stabilitatem suam.* A perseverantia, unde hic: *Non inclinabitur in seculum seculi.* A profunditate, unde hoc: *Abyssus abyssum inuocat. Qui facis Angelos tuos spiritus.* Vt de subiecto fiat prædicatum. Hic autem dicuntur *Αγγελος*, qui nūciant bonum, prædicando. Sed inter eos, qui audiunt verbum eorum, quidam respuentes sunt, quasi nullo modo consentientes. Alij resicientes, scilicet qui verbum primo receperunt, postea expellentes. Alij suffocantes, vt illud, quod cadit inter spinas: Alij fructificantes. Primi non concipiunt: Secundi concipiunt, sed abortiuum faciunt: tertij setum vitium opprimunt: quarti cum pietate, & materna diligentia enutriunt. *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Sex dicuntur montes, per quos Christus transiit. Nam legitur, quod fuit sicut feruus transiliens in montibus: primus vmbrosus, secundus caliginosus, tertius luminosus, quartus aquosus, quintus nemorosus, sextus spinosus. Primus altitudo incarnationis: secundus mysterium circumcisionis: tertius liberalitas propriæ ob-

Gen. 1. a
Psal. 8. b
Luc. 24. d
fictio.
Psal. 93. d
Psal. 32. c
Fortitudo quid & eius species.
Psal. 44. a
Psal. 14. a
Psal. 27. c
Vestimentum.
Mat. 27. d
Isa. 63. a
Pf. 132. a
Ioan. 18. c
Mat. 22. b
Dan. 3. a
Psal. 41. b
Αγγελος.
Luc. 8. b
Sex mōtes, per quos Christus transiit.

N lationis,

lacionis, scilicet in templo: quartus sacramentum baptismatis ablutionis: quintus abstinentia ieiunij quadragesimalis: sextus anxietas victoriosae passionis. De primo: Deus a Libano veniet, & a monte vmbroso. De secundo: Operuit caligo cacumen montis. De tertio: Caeperunt edificare secundum mense in monte. De quarto: Venite ascendamus ad montem Domini. De quinto: Ductus est Iesus in desertum, vbi erat terra montuosa. De sexto: In monte Oliueti orauit ad patrem: tamen ad litteram tres montes ascendit, vt legitur in Euangelio. *Super ea volucres cali habitabunt.* Hic dicit, quod trina animalia erant, quae immolabat Abraam. Ternarius autem numerus significat tres principales virtutes, vnde Iob: Nati sunt ei septem filij, & tres filiae: Septem filij sunt septem dona, & tres filiae, tres virtutes. Quandoque fidem Trinitatis, vnde Ezechiel: Porta thalami ad viam orientalem. Tres hinc, tres inde. Via enim ad Christum, qui dicitur oriens, est fides Trinitatis. Quandoque tria genera peccatorum, vnde Iob: Chaldaei fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos. Tres turmas contra camelos facere, est modo illicito opere, modo superflua locutione, modo inordinata cogitatione terrenarum dispensationum studia vastare. Quandoque vitam praesentem, vnde Dominus de ficulnea: Ecce anni tres, ex quo veni quaerens fructum in ficulnea hac, & non inueni. Ficulnea humana natura, ad hanc venit Dominus tertio anno in ea fructum quaerens, quia humanam naturam ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando, quaesuit. *Vt exhalaret faciem in oleo.* Christus hic dicitur panis, vinum, & oleum. Panis, quia confortat, vnde hoc: *Panis cor hominis confirmet.* Vinum, quia laetificat: Oleum, quia exhilarat. Sic fides potest dici quodlibet horum trium, quia tria operatur in nobis. Nam dicitur, quia in nobis operatur remissionem peccatorum, & ita confortat sicut panis, quia aufert morbum. Oleum ad manifestationem bonorum operum. Vinum ad delectationem, siue scientiae gaudium: Vinum enim, quia laetificat. Quot modis accipitur oleum, alibi est dictum. *Sol cognouit occasum suum.* Legimus solem iustitiae, & salutis, ostensionem manifestae visionis, claritatem boni operis, feruorem persecutionis, intellectum sapientis, iucundum lumen veritatis, claritatem praedicationis, ardorem tentationis. De primo: Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo. De secundo: In sole posuit tabernaculum suum. De tertio Iob: Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare. De quarto: Semen iactum super terram aruit sole. De quinto: Quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi aestu afficere omnes, & igni. De sexto: In persona impiorum in die iudicij dicitur: Errauimus a via veritatis, & sol non est ortus nobis. De septimo, Iob: Qui praecipit soli, & non oritur, & stellae claudunt sub lignaculo. Hoc reperitur in Meldensi. *Omnia in sapientia fecisti:* idest per sapientiam, idest per filium. Deus pater dicitur omnia facere per filium, idest cum filio, ita quod Patri auctoritas tribuatur, vel per filium facit omnia, idest genuit filium opificem, & potius per filium, quam per Spiritum sanctum: quia sapientia attribuitur Filio: facit ergo per filium, idest sapientia, idest sapienter. *Hoc mare magnum.* Haec tria notantur. Mare, nauis, nauta: Mare, mundus: Nauis, Ecclesia: Nauta, Christus. Remum illius nauis, lignum crucis, quo nauigamus ad littus aeternitatis. Per mare trahuntur retia Petri, qui multitudinem piscium per praedicationem trahit ad portum. *Illic reptilia, quorum non est numerus.* In hoc mare iecit Dominus lineam, & hamo illius captus est diabolus, vnde Iob: Quasi hamo capiet Leuiathan. Illa linea est propago Patrum per Euam memorata. Ibi erat hamus interior, & caro exterior. Hamus diuinitatis, & caro humanitatis. Diabolus ergo captus est,

quia cum per satellites suos carne Christi crucifigendo momordit, maxillam eius aculeus diuinitatis perforauit: Sicut in linea extremum est hamus, ita in genealogia extremus est Christus. *Aperiente te manum tuam.* Quae duobus modis aperitur, scilicet sanctam scripturam exponendo: Nam sic habemus notitiam de Deo, vel filium mittendo in carnem, vel aperit manum beneficia conferendo, vnde hoc: *Aperis tu manum tuam, & cetera. Iucundum sit eloquium meum,* vel disputatio mea. Deus loquitur nobiscum, & nos cum eo. Sermo Dei ad nos duobus modis, interius per aspirationem, exterius per praedicationem. Per aspirationem duobus modis, natura, & gratia: Natura, quando conditis aspirat cognitionem boni: gratia, quando reparatis suggerit boni amorem. Sermo noster ad Deum fit consulendo, vel orando, vel bene operando. Nota: duo sunt libri: sacra scriptura, & clerici. In primo legunt clerici, in secundo legunt laici. In nobis ergo legere possunt laici: sed ibi non inueniunt, quid possint eligere. Homo primo debet esse accusator sui, & inuocare Deum in principio sermonis debet esse accusator sui, laudator Dei, doctor proximi. Quidam attribuunt sibi temporalia, vt Nabuchodonosor dixit: Non ne haec est Babylon, & cetera. Quidam naturalia, vt philosophi, qui dicunt: Labia nostra a nobis sunt. Nam Deum cognouerunt, sed non sicut Deum glorificauerunt. Quidam gratuita, scilicet virtutes, vt Publicanus.

PSALMVS DAVID CIIII.

Confitemini Domino, & inuocate nomen eius. Super Paralipomenon dicitur, quod titulus huius psalmi est Alleluia, qui secundum aliam litteram in illo libro ponitur, quem Dauid fecit, cum arca Domini capta a gentibus reduceretur. Alleluia, proprie est laus Angelorum: Sicut gloria in excelsis. Nam Angeli proprie dicuntur laudare Deum, propter peccati immunitatem, vnde & caeli dicuntur, vnde hoc: *Fiat voluntas tua, sicut in caelo.* Et propter assiduitatem. Nam non cessant clamare, Sanctus, Sanctus, Sanctus: & quia semper habent Dei fruitionem, vnde hoc: Angeli eorum semper vident faciem Patris, vnde pueri semper solent Alleluia cantare, quia innocentiam habent, in quo assimulantur Angelis: Sed quandoque in festis diebus maiores, scilicet perfecti solent cantare Alleluia, vt designetur perfectio, quam expectamus in anima, & in corpore. Nota: Os loquitur sermones tribus de causis, dum Deum laudat, dum se accusat, dum proximum adificat. Confessio mundat os, contritio cor, vnde hoc: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Confessio decorat, decor laudat, vnde hoc: Confessionem induisti: ad hoc ergo, quod os sit mundum, & cor, haec sunt necessaria. Confessio, scilicet, & contritio, vnde: Nos debemus laudare in mente, vnde hic: *Confitemini.* In voce, *Inuocate.* Cum iucunditate, vnde: *Cantate.* In opere, vnde: *Et psallite.* A rerum creatione, vnde: *Narrate omnia mirabilia eius.* *Cum essent numero breui, paucissimi.* Paucissimos ciues habemus, cum illas tantum virtutes, sine quibus saluari non possumus, spes, fides, charitas, facile nunciari, facile possunt uel numerari. Cum his socijs tendimus ad regionem longinquam. Pauci sunt virtutum tyrones, quamdiu cohortem vitiorum delere non possunt. Paucissimi cum sibi nequeant eos sibi subiugare, & saltem sibi tributarios facere. Paucissimi cum nequeant sine magno labore, vel graui periculo resistere, vel etiam defendere. Hi sunt peregrini: Nam fides, quod credit, nondum apprehendit, & quod speratur, nondum tenetur, charitas nondum suo gaudio perfruitur. *Cum essent numero breui.* Deus diligendus est ratione commissi, dimissi, praeccepti. *Et vocauit famem super.* Nota: sicut post saturitatem edere super-

Deus quo modo nobiscum loquatur. **Pf. 149. c** **Prou. 18. c** **Dan. 4. c** **Pf. 11. a** **Rom. 1. c** **Luc. 2. b** **Mat. 6. b** **Isa. 6. a** **Mat. 18. b** **Ritus.** **Confessio, & contritio.** **Rom. 10. b** **Pf. 103. a** **Luc. 15. c** **Deus tripliter diligendus.**

re superfluum est, ita ante esuriam otiosum est, cum esurie licitum est, post esuriam strenuum est. *Miserere ante eos virum.* Opera Dei fiunt, vel auctore Deo solo, vt opera creationis, vel hominis ministerio, vt sacramenta Ecclesiae. Quaedam cum Deo, vt opera meritoria, vnde Apostolus: Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum, & alibi: Coadiutores Dei sumus. Quaedam fiunt non sine eo, vt peccata. Et tamen dicitur: Sine eo factum est nihil, idest peccatum. *Ferrum pertransiit animam eius.* De Virgine dicitur: Tuam ipsius animam pertransiit gladius, idest mors ipsius, vel pertransiit gladius, idest tui ipsius animam, idest per mortem Christi, vel tuam animam, quae quodam modo est ipsius, scilicet Christi. Ferri ratione quandoque soliditas conuersorum designatur, vnde Iob: Ferrum de terra tollitur. Quandoque fortitudo, vnde Dominus ad Ezechielem: Sume tibi sartagine ferream, & eam pone inter te, & ciuitatem. Quandoque iaculum praedicationis, vnde Dominus loquens de violentia diaboli ad Iob: Reputabat, vt paleas ferrum. Nam ferrum acuitur, vt aduersarius vulneretur: Sic de praedicatione, quando aliquis deserit malitiam nocendi, vnde Dominus: Versa est mihi domus Israel in scoriam. Omnes isti, aes, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis. Nos sumus tenebrae & vanitas, Christus lux, & veritas. Nisi ergo in bonis operetur, nec a malo deficiamus, nec ad bonum proficimus, nec a vanitate cadimus, nec ad veritatem surgimus. *Eloquium Domini inflammant.* Spiritus sanctus inflammant eloquium ad sciendum, quandoque ad diligendum, vnde euntibus in Emaus: Non ne cor nostrum ardens erat in nobis? Quandoque ad sacrificandum, vnde: Dominus inflammavit sacrificium Abel. Quandoque ad praedicandum, vnde hoc: Ignitum eloquium tuum vehementer. Et hoc: Non possumus non loqui, quae audiuiimus, & vidimus. Septem sunt in temporalibus, quae homines appetunt, pecunia, scientia, pulchritudo, dignitas, potentia, fortitudo, sanitas. *Et eduxit eos cum auro, & argento.* Aurum quandoque splendor caelestis patriae, vnde dicitur, quod illa ciuitas, ex auro simili vitro mundo. Quandoque charitas, vnde Ioannes: Vidi Angelum cinctum zona aurea. Quandoque temporalem gloriam, vnde hoc: Calix Babylonis aureus. Quandoque splendor sanctitatis, vnde hoc: Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus? Quandoque sensus bonae operationis, vnde hoc: Aurum in fornace probatum. Quandoque incorruptio boni operis, vnde: Quidam adificat aurum, & lapides pretiosos. Quandoque anima fidelis, vnde Iob ad Helium: Ab aquilone aurum venit. Quandoque diuinitas, vnde Ezechiel: De medio ignis quasi splendor electri. Electrum constat ex auro, & argento, & dum miscetur, argentum crescit in claritate, & aurum in claritate a fulgore suo pallefcit: Sic humanitas in maiestatis gloria creuit, diuinitas a fulgoris proprietate, potentia se humanis oculis temperauit in Christo. Dum ergo pallet aurum, fulget argentum. Vnde etiam Deus homo dicitur liber in clauitro humanitatis scriptus, & auro diuinitatis illuminatus. Vas quandoque corpus fragile, vnde hoc: Habemus saltem scientiae thesaurum in vasis fictilibus. Quia vas fictile est, ideo fragile. Caue ergo, ne frangatur. *Custodiant iustificationes.* Ad inchoationem, per perfectum ad perfectum debemus tendere. Inchoatio nulli iniuriam continet facere, perfectus illatam patienter tolerare: perfectio omnibus prodesse, & sine opere velle. *Et legem eius requirant.* Omnem legem comitatur iustitia: Nam lex naturae comitatur iustitiam, & continet iustum. Nam, quod tibi fieri non uis, alteri ne feceris. Lex Moysi praecipit in decem praecceptis: lex Euangelij complet: Et hic dicitur, quod lex Moysi erat umbra non tota nigra: vnde Iudaei non nisi in causto scribebant libros suos: **S. Bon. To. 1.**

nos autem auro. Quia lex nostra, exhibitae ueritate, illuminata est. Et tamen illa significat legem nostram bonam: Nam nisi res mala significaret bonam, nomen Dei numquam in causto scriberetur. Si habemus a Deo temporalia, & propter Deum debemus ea quaerere. Temporalia enim quodam modo adiectiua sunt. Nam tum ad sunt, tum non. Substantiuum, est amor Dei. Nam talia non transeunt, sed permanent immobilia in aeternum. Adiectiua ergo ad substantiua debent referri, idest temporalia ad summum bonum. **PSALMVS DAVID CV.** **Confitemini Domino, quoniam bonus.** Nota: Deus dicitur bonus in natura, vnde hoc: Nemo dicitur bonus, nisi solus Deus. Et in misericordia. Et in liberatione, vnde hoc: An oculus tuus nequam, quia ego bonus sum. Et in aequitate, vnde: Bonus es tu, & in bonitate tua doce me. Nos debemus laudare Deum pro bonitate, vnde hoc: *Quoniam bonus.* Pro aeternitate, vnde hoc: *Quoniam in saeculum misericordia eius.* Pro potentia, unde: *Quis loquetur potentiae Domini?* idest ea, quae potenter facit. Alibi reperitur, quod Deus facit magna, inscrutabilia, innumerabilia. Magna uirtute, inscrutabilia ratione. Innumera-bilia multiplicitate. *Peccauimus cum patribus nostris.* Nota, quod peccatum dicitur, quod committit homo in se. Iniquitas, quod in proximum committit, sicut distinguitur inter peccata in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, ut supra dictum est. Phisonomaton est, quado diuersa nomina diuerso sono unam rem designant, ut hic: *Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.* Ad uidentium duo sunt homines, interior uir, exterior mulier. Interior per inobedientiam superioris Dei, & obedientiam inferioris mulieris est excaecatus ad intelligentiam. Exterior illuminatus ad intellectum. Non dicuntur oculi amborum aperti ante peccatum, sed tantum uiri. Nam exterior, scilicet animalis ante peccatum, nec Creatoris habet uisionem, nec creaturae discretionem, sed interior oculo intelligentiae Deum uidebat, & oculo rationis creaturas examinabat. Oculus autem intelligentiae sine oculo cognitionis, trabe inobedientiae est extinctus. Alter, scilicet oculus rationis, festuca inobedientiae turbatur. Dicit ergo homo interior: Comprehenderunt me iniquitates meae, & non potui, ut uiderem, oculo, scilicet cognitionis, & hoc: Lumen oculorum meorum non est mecum. De alio oculo dicitur: Turbatus est a furore oculus meus. Factus est ergo caecus ad Deum: perspicax ad mundum. Obscurus ad scientiam: acutus ad concupiscentiam, vel sic: Oculi duo sunt, oculus concupiscentiae, & oculus rationis: Si unus clauditur, alius aperitur, & econuerso. Numquam simul clausi sunt, nec simul aperti, unde dicitur: Veniet Dominus, ut qui non uident uideant, & qui uident caeci fiant, idest caeci oculo rationis, & uidentes oculo concupiscentiae uideant oculo rationis. Hi sunt oculi ante peccatum clausi, post peccatum aperti. *Et redemit nos ab inimicis nostris.* Homo redemptus est, quantum ad signum, quantum ad pretium, quantum ad effectum. De primo, ut in baptismo, quod significat passionem Christi, unde: *Mare rubrum*, dicitur, sanguine Christi rubricatum, in quo puer ter mergitur, ad significandam sepulturam trinam Christi, uel ad significandum Trinitatem, in cuius fide puer baptizatur. De secundo dicitur, quod Deus nos in cruce redemit, quando pro nobis pretium obtulit. De tertio hoc: Redime me Domine, & miserere mei. Quando scilicet homo liberatur a peccato. *Cito fecerunt, obliuiscuntur operum eius.* Duo sunt in homine sensus, & affectus. Sensus in capite, & affectus in corde. Sensus in tribus consistit, In ingenio, **Luc. 18. d** **Mat. 20. b** **Pf. 118. i** **Peccatum, & iniquitas quo modo differant.** **Phisonomaton.** **Homines duo.** **Gen. 3. b** **Psal. 39. c** **Pf. 37. b** **Psal. 6. c** **Oculi duo.** **Ioan. 9. g** **Homo redemptus.** **Trina mercio in baptismo quid.** **Psal. 25. b** **Sensus, & affectus.** **N 2**

ingenio, ratione, memoria. Quibus tres cellulae attribuantur capiti. Nam ingenium accipitur: ratio accipitur: memoria occipitur. Ingenium ad futura, ratio ad praesentia, memoria ad praeterita refertur. Primo refertur, & occurrit timor faciendorum, & tedium factorum, & memoria praeteritorum malorum. Ingenium inquit incognita: ratio iudicat inuenta: memoria recondit dijudicata. *Et immola Deo sacrificium.* Tria sunt, caro, mundus, daemonia, & ab illis tribus tria sunt in nobis genera peccatorum. Nam quaedam sunt carnalia, quae a carne: quaedam secularia, quae a mundo: quaedam spiritualia, quae a diabolo. Haec peccata carnalia, & secularia sunt desideria, & spiritualia nequitiae, quae nominat Apostolus. Septem ab illis fiunt, ut in superioribus dictum est. *Saluos nos fac Domine Deus noster.* Hoc potes, unde: *Domine.* Hoc vis, unde: *Deus.* Hoc debes, unde: *Noster.*

PSALMVS DAVID CVI.

Consitemini Domino.] In hoc psalmo duo sunt Alleluia, ad notandum, quod duo populi Deum laudare debent. Binarius ergo in sacra scriptura significat charitatem, quae gemina est ad Deum, & proximum, unde Ezechiel mensus est portae frontem duobus cubitis. Frons portae est vita praesens. Sicut enim domus interior est superna requies: Ita frons portae, vita praesens. Frons ergo portae duobus cubitis mensuratur. Quia qui habet dilectionem Dei, & proximi, ad requiem aeternam venit. Unde Moyses in oratione summi pontificis coccum bis tinctum iubet apponi, scilicet charitatem, idest amorem Dei & proximi. Quandoque intellectum, & operationem, unde Dominus alibi: Vni dedit quinque talenta, alij duo, alij vero vnum. Quinque talentis, quinque sensus: duobus, intelligentia, & operatio, vno tantum, intelligentia designatur. Quandoque binarius praedicatorum perfectum in charitate, unde Dominus binos & binos misit discipulos ad praedicandum. Quia qui charitatem erga alterum non habent, praedicationis officium nullatenus debet suscipere. Quandoque duo genera compunctionis, unde Caleph filiae suae Axae dedit duo irrigua, idest superius & inferius. Quandoque duo testamenta, unde Dominus praecipit duos Cherubim aureos poni ex vtraque parte oraculi. *Errauerunt in solitudine.* Hic psalmus agit de tentatione. Est ergo triplex origo tentationis. Nam quaedam est intus & de nostro, quaedam tota foris, & de alieno, quaedam ex vtroque. Quandoque enim tentatio surgit ignorate diabolo, & tunc tota est de nostro. Quandoque diabolo suggerente, & tunc partim de nostro & partim de alieno. Nam callidus ille tetator, cum intus aliquem scintillae fomitem deprehendit, plurimas paleas cum magna festinatione colligit. Et si praeuallet de scintilla flammam excutit, & domum pectoris nostri de nostro simul & suo exurit. Vel sic tentatio alia ab anteriori, alia a posteriori: alia a superiori, alia ab inferiori: alia a dextris, alia a sinistris: prima per diabolum, secunda per recordationem praeteritorum malorum, tertia per rationem, quarta per sensualitatem, quinta per prospera, sexta per aduersa. Sed fidelis Deus non permittit nos tentari, ultra quod possumus. *Et clamauerunt.* Tria sunt, quae impediunt hominem in praesenti, a quibus liberari petit, scilicet rationem ab ignorantia, liberum arbitrium a difficultate, voluptatem a concupiscentia. *Sedentes in tenebris.* Hic agit de concupiscentia, cuius quattuor sunt genera, duo bona, & duo mala: Nam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem, & hoc mali spiritus in Deum, vel econuerso. De bonis, unde hoc: Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. *Consilium altissimi.* Homo cecidit per superbiam, & debet redire per aliam viam, scilicet per humilitatem. Nam Magi per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. Unde Clerici in processione per aliam viam reuertuntur in chorum, quam ea, per quam egrediuntur. *Qui descendunt mare.* Idest ab actiua ad contemplatiua: & est descensus a statu in statum, vel ad statum: a gradu, in gradum. Non enim qui descendunt a contemplatione ad actiuam fiunt minus boni. Quattuor sunt contemplationes, oratio, meditatio, lectio, gratiarum actio: Quattuor sunt actiuae, peregrinatio, praedicationis, Sacramentorum administratio, elemosynarum largitio. Cuius tres sunt species, sed de his alias dicemus. *In nauibus.* Nauis quandoque significat vterum virginis, unde hoc: Ascendit Iesus in nauiculam, & venit in ciuitatem suam. Idest introiit in vterum, & venit in mundum, qui dicitur eius ciuitas. Quandoque crucem, quia fit de lignis, sicut crux, unde: Ascendit Iesus in nauiculam, & secuti sunt eum discipuli eius, unde: *Illic naues pertransibunt.* Quia mare huius mundi auxilio crucis, idest ligni pertransimus. Quandoque Ecclesiam, ut hic: *Qui descendunt mare in nauibus.* Quandoque superbiam, unde hoc: In spiritu vehementi conteres naues Tharsis, idest superbiam gentium. Nam sicut nauis tunditur fluctibus, ventis agitata, ita superbia. *Dixit & stetit.* Hic commendat eos a quattuor. Ab altitudine, cum dicit: *Qui descendunt mare.* A charitate, cum dicit: *Facientes operationem.* A labore, cum dicit: *Dixit & stetit spiritus procella.* A discretione, & sapientia, cum dicit: *Ipsi viderunt opera Domini.* Qui hic loquitur, clamat ter ad Deum, ut clamorem cordis, oris, & operis, intelligas, unde hic versus ter ponitur: *Clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur.* Sed iste multum profecit in clamore. Nam in primo clamore Deus sanitatem ei ostendit, scilicet monstrando viam, quae ducit ad sanitatem, unde subiungit versus secundo positum, subdit: *Deduxit eos in viam rectam.* In secundo clamore sanitatem restituit, unde post hunc versus secundo positum: subdit: *Misit verbum suum, & sanauit eos.* In tertio persecutionibus succumbere non permisit, unde post tertium clamorem subiungit: *Siluerunt fluctus eius.* *Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis.* Peccata nostra sunt magna, multa, turpia: magna in quantitate, multa in numero, turpia in qualitate. Nam sunt aliquanta, aliquota, aliqualia. Magna in merito, multa in numero, turpia in modo. Contra haec, tria remedia debemus opponere. Contra magna, timorem: contra multa, dolor: contra turpia, pudorem. Sicut peccatum magnum, & multum, ita misericordia Dei magna, & multa, unde hoc: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum. Ut deponam turpitudinem: Laua me ab iniquitate mea, & deposita turpitudine: Super niuem dealabor, *Et pauci facti sunt.* Hic agit de bello, quod fit contra haereticos. Et est triplex bellum: nam est extraneum, quod fit contra gentes, unde Apostolus: pugnaui contra bestias Ephesi: Est bellum civile, quod fit contra haereticos, qui sunt de nostra ciuitate, saltem de Sacramento fidei, non de fide sacramenti. Est plusquam civile, scilicet intestinum, quod fit contra filios, fratres, qui adhuc tolerantur, unde: Filij matris meae pugnaverunt contra me. De secundo: Exierunt ex nobis, sed a nobis non erant. *Effusa est contentio super eos.* Hoc duobus modis exponitur, vno modo, ut contentio sumatur a contemno, alio modo, a contendo contendis.

Clerici quare in processione per aliam viam redeant in chorum, Contemplatio quadruplex. Nauis. Mat. 9. a. Mat. 8. c. Psal. 47. a. Peccata nostra. Ibidem. Bellum triplex. 1. Cor. 15. d. Cant. 1. b. Confessio duplex.

PSALMVS DAVID CVII.

Paratum cor meum Deus: paratum cor meum. Confitebor tibi.] Confessio debet esse oris, & cordis, quasi simul factio: Quod notatur in consecratione pontificis, quando anulus ponitur in medio, baculus argentus datur, quia sonorum est argentum, per quod notatur confessio oris. Per hoc, quod ponitur in medio digito, confessio cordis. Nam in illo digito est vena, quae venit a corde, unde Prometheus, qui inuenit vsum

vsu anuli instituit, ut in illo digito poneretur. Unde & in sponsalibus anulus argenti in medio digito sponsae ponitur, ad significandum, quod ibi debet esse consensus animorum, & verborum. *Quis deducet me in ciuitatem munitam.* Haec ciuitas est Ecclesia militans, & est in monte, unde hoc: Haec est ciuitas in monte posita: & firmum habet fundamentum, scilicet Christum, unde hoc: Haec est domus Dei firmiter edificata. Et hoc: Fundamentum positum est, quod nemo potest mutare. Ibi est turris Christus, quod significat turris David. Ibi sunt aliae turres, idest praelati Ecclesiae. Nam sicut turres excedunt altas domos, ita praelati minores. Ibi est vndique murus, scilicet munimentum Christianae fidei, unde Iob: Quia rupto muro, & aperta ianua irruerunt super me. Ruptus enim murus dicitur, cum fides quorundam malorum persuasionem dissipatur. In ea est antemurale, Prophetae, qui Christum, idest fidem Christi praedicauerunt, & ita eam praecesserunt: vel murus dicitur Christus, antemurale Prophetae, qui Christum praecesserunt. Vndique est fossatum, scilicet humilitas, quae vallis dicitur, unde hoc: Omnis vallis implebitur. Et flumen est ibi, unde: Fluminis impetus laetificat ciuitatem Dei, scilicet Spiritus sanctus. Sed riuuli inde procedentes sunt dona Spiritus sancti. Est ibi porta, scilicet dies iudicij, qui est exitus huius mundi, unde Iob: Conterentur in porta, non est qui eripiat. Est ibi altera porta, scilicet ingressus, ut bona actio, unde Iob: Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant mihi cathedram. Vel etiam ostium est Christus, unde hoc: Ego sum ostium, si quis intrat, per me intrat. Et ibi est custos, scilicet Christus, unde hoc: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, & cetera. Ibi Rex ita munitus cum populo suo, non timet exercitum Pharaonis.

PSALMVS DAVID CVIII.

Deus laudem meam ne tacueris, locuti sunt aduersum me. Pro eo, ut me diligere, & cetera.] Hic dicitur, quod plus peccat, qui detrahit sedenti ad dexteram patris scilicet, quam qui crucifixerunt ambulantem in terris. Sed solet dici, quod tria sunt genera peccatorum. Est enim originale, quod non solum maculat personam, sed etiam naturam. Omnes enim nascuntur cum originali. Est personale, cum non solum alieno, sed proprio compeditur, ut actuale. Est singulare, quod Iudaei commiserunt in Deum maiestatis, qui possunt dici homicidae, sed, ut verum dicam, Detridae: secundum hoc magis peccauerunt crucifigentes, quam qui modo persequuntur eum in membris. Dicitur ergo, quod quidam persequebantur ex inuidia, & illi magis peccauerunt, quam qui modo persequuntur ex ignorantia, & credebant obsequia praestare Deo. Et illi minus peccauerunt, quam qui modo persequuntur, vel sunt excedentia, vel excessa, qui enim magis contemnit, magis peccat. *Ego autem orabam.* Christus orauit pro se, & hoc cum affectu sensualitatis, & tunc non semper exauditus est, ut quando petijt, quod calix ab eo remoueretur. Cum affectu rationis, & tunc est exauditus, unde quando orauit: Pater clarifica filium tuum. Tum pro amicis, quando orauit pro Petro, ne deficeret in fide, vel in via. Tum pro inimicis, cum dixit: Domine dimitte illis, quia nesciunt, quid faciunt. *Et posuerunt aduersum me.* Nota: triplex vitium, triplex peccatum, triplex remedium. Vitia, impotentia, ignorantia, concupiscentia. Peccata, alia contrahimus ex infirmitate, alia ex peruersa voluntate. Remedium in diuinis institutionibus, in diuinis promissionibus, in diuinis comminationibus. *Constitu super eum peccatorem.* Diabolus constituitur super aliquem quattuor modis, scilicet ad auferenda temporalia, ut super Iob. Ad confringenda naturalia, ut de energumenis. Ad ferenda supplicia aeterna, unde hoc: Ligatus manibus & pedibus mittitur aliquis in tene-

Ecclesia militans. 1. Cor. 3. b. Christus turris. Praelati turres minores. Iob 30. c. Isa. 26. a. Luc. 3. b. Psal. 45. b. Iob 5. a. Iob 29. b. Ioan. 10. b. Psal. 126. a. Exo. 14. d. Christi oratio. Mat. 26. d. Mar. 14. d. Luc. 22. e. Ioan. 12. d. Luc. 22. d. Luc. 23. e. Diabolus quattuor modis super aliquem constituitur. Mat. 22. b.

bras exteriores. Ad tentationes, unde: Magna est dignitas animarum, quia vnicuique deputati sunt duo Angeli, vnus bonus ad custodiendum, alius malus ad tentandum. *Oratio eius fiat in peccatum.* Forte pro oratione Dominica pro illa parte: Dimitte nobis, sicut nos dimittimus, vel de illa exponitur, quando aliquis petit ut bene accidat ei in furto. Vel sic: Praedicationis officiosa, alia quaestiosa, alia pretiosa, alia sancta: sic de oratione. Nam oratio officiosa est, quando ad eius officium pertinet orare, & forte mala causa praedicat. Quaestiosa, quando pro temporalibus. Pretiosa, quando pro inani gloria. Sancta, quando orat pro ut debet. Tres primae species orationis in peccatum sunt, & non vltima, vel plus dicit, & minus significat. *Oratio eius fiat in peccatum,* idest abforbeat in peccato, idest peccato impediendo non habeat efficaciam suam. Sicut dicitur: Omne, quod non est ex fide, peccatum est, idest abforbetur a peccato. *Scrutetur fenerator omnem substantiam eius.* Sunt vsurae suppliciorum, unde hoc: Ex vsuris & iniquitatibus redimet animas eorum: Nam repetitur in supplicis, quod commissum est in peccatis. Sunt vsurae praemiorum: Nam dabitur nobis vltra meritum. Sunt vsurae gratiae collatae in tempore, unde hoc: Qui facit hoc, centuplum accipiet in praesenti, & vitam aeternam in futuro possidebit. Sunt vsurae pecuniae, hic dicitur, quod Iudas loculos habuit, nam erat fur: Quia Christum vendidit triginta argenteis ad recompensationem vnguenti effusi, quod potuit venundari trecentis argenteis. Vnusquisque autem illorum triginta valebat decem vsuales denarios, & ita per illos triginta recompensauit damnum trecentorum: nam decies triginta sunt trecenti. Quidam spiritus indigent loco & tempore, sed non corpore, ut Angelus, unde: Angelus, spiritus dicitur quis, anima spiritus cuius. Quidam spiritus non indigent loco, nec tempore, nec corpore, ut Deus. *In memoria redeat iniquitas, & peccatum eius.* Peccatum fit quadrupliciter. Nam quis peccat quandoque in radice, unde hoc: Omnes peccauerunt in Adae. Quandoque in origine, contrahendo originale. Quandoque in mutatione. Quandoque propria voluntate, quod saepe fit. *Sicut Zona, qua semper praecingitur.* Nota: Est cingulum iustitiae, unde hoc: Iustitia cingulum lumborum eius. Cingulum poenitentiae, unde Ioannes praecinctus est zona pellicea, idest iustitiae: Est cingulum continentiae, unde hoc: Sint lumbi vestri praecincti: Est cingulum fortitudinis, unde: Accingere gladio tuo, & cetera. Est cingulum humilitatis, unde Dominus praecinxit se, ut lauaret pedes discipulorum suorum. Est cingulum iniquitatis, unde: Misit Dominus verbum in Iacob, & cecidit in Israel, unde Filius Dei missus ad Iudaeos, unde hoc: Non sum missus nisi ad oues, quae perierunt domus Israel: Sed quia, ut dicunt Apostoli, repulisti verbum Dei: Ecce conuertimur ad gentes, & ita verbum cecidit in gentes: vel per Iacob, & Israel Iudaeus accipitur sic: Verbum misit in Iacob, & cecidit in Israel, id est, quia non honorificauerunt, sed interfecerunt Deum, vel de semine verbi, idest praedicatione. *Caro mea immutata est propter oleum.* Christus tradidit semetipsum pro nobis in morte: Nos autem tradimus nosmetipsos ad vitam. Viuere enim incipit, quando quis incipit mori pro Christo. Unde cum solemnizatur de morte alicuius sancti, dicitur: Deus, qui tui Sancti natalitia colimus.

PSALMVS DAVID CIX.

Dixit Dominus Domino meo.] Dicere Dei multis modis accipitur. Na pro gignere, pro disponere, pro facere, & his tribus modis exponitur hic. Quandoque pro promittere, ut hic: Dixit Dominus, & stetit spiritus procellae. Pro, *Domino meo,* hic dicitur in glossa sic: Qui Dominus meus est, secundum quod homo, idest, quia homo est, sed non ex eo, quod homo.

Animae duplex angelus deputatur. Mat. 6. b. Praedicationis triplex. Rom. 14. d. Vtura multiplex. Psal. 71. c. Mat. 19. d. Mat. 26. b. Ibidem. Peccatum quot modis fit. Rom. 5. b. Isa. 11. a. Mat. 3. a. Mar. 1. a. Luc. 12. c. Psal. 44. a. Ioan. 13. a. Isa. 9. b. Mat. 15. c. Act. 13. g. Isa. 9. b. Dicere Dei multis modis accipit. Psal. 106. b.

Inimici tres, a quibus tria peccatorum genera. Eph. 6. b. Binarius in sacra scriptura. Ezech. 40. d. Exo. 28. a. Mat. 25. b. Greg. hom. in Mat. Luc. 10. a. Iosue. 25. d. & Iudic. 1. c. Exo. 25. b. Tentationis origo triplex. Idem supra. 1. Cor. 10. c. Hominem tria impediunt in praesenti. Concupiscentia quattuor genera. Gal. 5. c. Psal. 83. a. Mat. 2. b.

Sed non ne est caput Ecclesie, secundum quod homo? Ergo Dominus noster secundum quod homo. Dicitur, quod si, secundum, notat conditionem priuatum specialem, scilicet quia talis homo est, scilicet plenus est gratia, noster est Dominus, secundum quod homo. Si, secundum, notet conditionem generalem, non est Dominus noster, secundum quod homo, quia eadem ratione, quod homo. Vel sic: Si, secundum, notet instrumentum, est Dominus noster Christus, secundum quod homo: quia per omnia, quae gessit in carne, est Dominus noster. Si notet causam generalem, idest quia homo, non est Dominus noster, secundum quod homo. *Sede a dextris meis.* Quot modis accipitur sedes, prius dictum est: sed nota, quod Christus sedet ad dexteram Patris, secundum quod ei equalis, & secundum quod homo, quia homo in potioribus patris bonis, scilicet quae pater dedit hominibus. Sancti autem dicuntur sedere ad dexteram patris, quantum ad aequalitatem, quantum ad donorum omnium plenitudinem: quantum ad multae gratiae collationem, non omnis. Nota: Si filius sedet ad dexteram patris, quia est aequalis: ergo pater ad dexteram filij: forte notat sedere ad dexteram aequalitatem & processione. *Donec.* Quinque modis accipitur, pro quamdiu, unde Apostolus: Donec cognominatur hodie, idest, quamdiu durat hodie, tamdiu durat hoc saeculum. Quandoque pro vt, unde hoc: Otuli nostri semper ad Dominum, donec misereatur nostri. Quandoque pro &, unde Ioseph non cognouit Mariam, donec peperit. Quandoque positio consequenti, ponitur antedecens, vt hoc: Non legam, donec veneris ad me, idest, cum veneris legam. Quandoque pro aeterno. His duobus modis exponitur hic vltimus. Et nota, quod hic, est inclusiuum permanentiae sessionis, & exclusiuum occultationis. *Scabellum pedum tuorum.* Est subiectio secundum conditionem, quia opus suo creatori debet, vt eius dispositionibus obtemperet. Est subiectio secundum necessitatem: nam de prauis voluntatibus, quamuis iussionibus Dei contraire nituntur. Et tamen per ineffabilem eius dispositionem artantur, vt nihil sine eius nutu ad effectum ducere queant. Est subiectio secundum timorem, quando eius praeccepta non amore, sed timore complentur. Est subiectio secundum dilectionem, quando voluntarie eius iussionibus obtemperamus. De primo: Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues. De secundo: Omnia seruiunt Deo, siue nolint, siue velint. Nam etiam diaboli castra Dei sunt, & Deo militant. De tertio, vt de illo, qui timet seruili- ter. De quarto, vt de illo, qui initialiter, vel finaliter timet. Nota: hic subiectio potest appellari seruitus. *Tecum principium.* Hic commendat Christum a quattuor, ab aequalitate, vbi dicit: *Tecum.* a deitate, vbi dicit: *Principium.* a fortitudine, vbi dicit: *In die virtutis tuae.* a perpetuitate, vbi dicit: *Ante luciferum genui te.* Hoc nomen, principium, quandoque per se ponitur: quandoque cum adiuncto: quando per se, quandoque significat patrem, vt hic: In principio erat verbum. Quandoque filium, vt hic: In principio creauit Deus caelum, & terram, idest pater in filio. Quando cum adiuncto ponitur ex diuersis adiunctis, diuersa contrahit significata. Nam quandoque generationem, ut hic: Pater est principium filij. Quandoque processionem actiuam, unde: Pater & Filius sunt principium Spiritus sancti. Quandoque creationem, unde hoc: Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt principium creaturarum. Quando enim tres personae simul ponuntur cum hoc nomine, principium, non potest intelligi nisi essentialis proprietates. *Tu es sacerdos in aeternum.* Vere sacerdos: nam sacramentum Missae in cena inchoauit, & instituit. Nota: in oblatione quattuor sunt necessaria, scilicet qui offert, & quid, & cui, & pro quo. Sed Christus haec omnia fuit. Nam fuit, qui, & pro quo, & quid,

& cui. Nam ipse obtulit se sibi Deo pro se: Na mortuus est pro se, quia soluit didrachma pro Petro, & pro se. Didrachma est passio. *De torrente in via bibit.* Hic quattuor nominamus. Passionem, ibi: *Bibit.* Passionis abundantiam, ibi: *De torrente.* Locum passioni conuenientem, ibi: *In via.* Pro his retributionem, ibi: *Propterea exaltauit caput.* Haec quattuor Christo homini attribuuntur.

PSALMVS DAVID CX.

Confitebor tibi Domine.] Nota: Est confessio duplex, cordis, & oris. Confessio oris triplex. Nam homo debet loqui vilitatem sui, sublimitate Dei, vtilitatem proximi. Nota: Peccatum Deo committimus, & confessionem ei facimus, satisfactionem attribuimus. De primo dicitur: Tibi soli peccaui. De secundo, hic. De tertio: Quid retribuam Domino pro omnibus, & cetera. *In consilio iustorum.* Est consilium, quod dant Sancti, vt hoc: Si vis perfectus esse, & cetera. Veni, & sequere me. Est consilium, quod datur Sanctis: unde Rebecca Iacob: Acquiesce consilio meo, & audi verba mea. Est consilium iustorum, unde: Non resurgent impij in consilio iustorum. *Magna opera Domini.* Plurale, vel singulare, scilicet opus operis, vel opera operae. Nota, magnitudinem in redemptione hominum. Nam magnus fuit Redemptor, unde hoc: Magnus Dominus, & laudabilis nimis. Magnus redemptus: Nam homo, quo non est maior inter creaturas. Et magna hostia, quia filius Dei: & a magno redemptus, quia a diabolo. Magnus ergo fuit quis, & quem, & quo, & a quo. Nota: est causa materialis, & causa finalis. Non enim propter sua opera laudatus est Deus, si, propter, notet causam finalem, sed potius propter Domini opera sunt laudanda, sicut bona opera, non dico praecedentia, sed sequentia ostendant, quod fides accipit, quod non meruit. Sicut enim non propter opera nostra placemus Deo, sed opera nostra placent Deo propter nos. *Redemptionem misit Dominus populo suo.* Christus dicitur missus ad Iudaeos triplici de causa. Tu, quia in persona propria eis praedicauit, non gentibus. Tum, quia de carne eorum assumpsit. Tum, quia promissiones eius fecit. Semper enim fiebat promissio Abrae, non gentibus. Aliter totum exponitur. *Confitebor tibi.* In omnes voluntates. Nota: voluntas Dei, quae Deus non est, dicitur quinque modis. Praeceptum, prohibitum, consilium, volitum, promissio, contra talem fit aliquid, non contra illam, quae Deus est. Est ne aliquid contra promissionem Dei, & si hoc bonum, vel malum. *Confessio, & magnificentia opus eius.* Nota: Iustificatio est remissio peccatorum, iustitia prouectus bonorum operum. Sicut fides praecedit naturaliter iustificationem, ita iustificatio iustitiam. Unde Pascha praecedit Pentecosten, idest contritio iustitiam, quia in Pascha torrebant spicas igni, & confricabant manibus grana, hoc est contritio. In Pentecoste offerebant panes fermentaceos, hoc est iustitia operum. Iustificatio consistit in duobus. In confessione & contritione. Iustitia in vitatione mali, & electione boni, vel in augmento boni operis. Unde quattuor hic notantur. Initium boni operis, unde hoc: *Confessio.* Augmentum virtutis, unde dicit: *Magnificentia.* Retributio aeternitatis, unde dicit: *Iustitia eius manet in saeculum saeculi.*] *Initium sapientiae timor Domini.* Seruilis timor est initium extrinsecum, vel extra sumptum. Nam timor seruilis est initium sapientiae, idest ad sapientiam non de sapientia. Initialis est initium sapientiae, quia de sapientia: nam est terminus. Terminus in quem, & ad quem. Nota in glossa super hunc versum: *Confessio, & magnificentia,* sic habetur: Credens in eum, qui iustificat impiu, a fide incipit, vt bona opera non praecedentia, quod meruit, sed sequentia, quod accipit, ostendant. Hoc dupliciter exponitur, primum vt

Mat. 17. d Didrachma passio.
Confessio duplex.
Psal. 50. a Ps. 115. c Consilium multiplex.
Gen. 27. b Psal. 1. b Redemptio nostrae magnitudo
Psal. 47. a
Causa duplex.
Christus triplici de causa dicitur missus ad Iudaeos.
Iustificatio quid.
Leu. 23. b
Timor.
Rom. 4. a

haec dictio non repetatur cum hoc verbo, scilicet meruit, sic: Vt bona opera non praecedentia, sed sequentia ostendant, quod fides accipit quod non meruit, idest per opera sequentia constans est, quod habet fidem pro merito. Vel sic bona opera, quia praecedentia non vbi ostendant, quod meruit fides, quia nulla praecesserunt, sed sequentia ostendebant, quod eam acciperet, hic ponitur haec dictio non cum hoc verbo ostendebant: sed cum hoc, scilicet sequentia: in prima expositione fit e conuerso.

PSALMVS DAVID CXI.

Beatus vir, qui timet Dominum.] Sancti habent hilaritatem in tribus, in conscientia, in opere, in conuersione fratrum. De primo: Gloria haec, est testimonium conscientiae. De secundo: Hilarem datorem diligit Deus. De tertio: Vos estis gloria mea. Omnis timor bonus, praeter mundanum. Nam naturalis bonus, quo timemus mortem. Mundanus malus, qui facit nos abstinere a bono opere. Seruilis bonus, quia facit cessare a malo, scilicet opere, & si non a mala voluntate. Initialis bonus, quia habetur cum charitate imperfecta, finalis est cum perfecta. *Potens in terra erit semen eius.* Honor, diuitiae, iustitia, filij: haec quattuor faciunt beatum, quae hic ponuntur. Filij notantur hic: *Potens in terra erit semen eius.* Honor & diuitiae hic: *Gloria, & diuitiae in domo eius.* Iustitia hic: *Iustitia eius manet in saeculum saeculi.*] *Qui miseretur & commodat.* Tria sunt opera misericordiae, mutuo dare, dare, & commodare. Dare est sine spe iterum recipiendi, unde Aristoteles: Donum est datio irredibilis. Unde tres gratiae, quasi tres sorores, cum depinguntur, dant manus retro flexas post tergum, quasi non videant, cui dent, vt iterum aliquid petant. Mutuo dare, est idem dare, & tale recipere. Commodare, est vel tale, & non cum usura recipere. *Paratum cor eius.* Arrisores sunt, qui potentibus, & impotentibus in malis consentiunt. Adulatores, qui verba cadentia tollunt. Derisores, qui amicis & dominis absentibus detrahunt. *Ab auditione mala.* Est verbum asperum hoc: Surgite mortui. Asperius: Esuriui, & non deditis mihi manducare. Asperissimum: Ite maledicti in ignem aeternum. Est verbum suauis: Esuriui, & deditis mihi manducare. Suauius: Euge serue bone, & fidelis. Est suauissimum: Intra in gaudium Domini tui. Ista dicentur in iudicio. Duae sunt hic promissiones: Vna bonis, unde hoc: Omnes sitientes venite ad aquas. Alia malis: Arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Duae erunt impletiones, vna hic: Venite benedicti patris mei. Alia malis, unde: Ite maledicti in ignem aeternum. Nota: *Exortum est in tenebris lumen reclusis: misericors & miserator, & iustus.* Ecce fides. *Iucundus homo.* Ecce operatio. *In memoria aeterna erit iustus.* Ecce retributio.

PSALMVS DAVID CXII.

Laudate pueri Dominum.] Tripliciter Deus gentes assumit: nam ad fidem, unde hoc: Misit de summo, & accepit me. Et assumpsit ad sacramenti susceptionem: Et assumpsit me de aquis multis. Tandem ad gloriam. Deum tripliciter debemus laudare: nam deuote, ne dicatur: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me, unde hoc: *Laudate pueri Dominum.* Continue, scilicet omni tempore, unde hoc: *Ex hoc nunc & vsque in saeculum.* Ne dicatur: Confitebor tibi, cum benefeceris ei. Publice, scilicet vbique, unde hoc: *A solis ortu vsque ad occasum.* Et hoc: Qui me confessus fuerit coram hominibus, & cetera. Unde signum fit in fronte, idest in manifesto. Vel sic: Qui, & quem debent laudare, scilicet pueri Deum: & quamdiu, scilicet in aeternum, unde

dicit: *Ex hoc nunc & vsque in saeculum.* Et vbi, scilicet vbique, unde hoc: *A solis ortu vsque ad occasum.* Habes ergo, quis, quem, quando, vel quando, & vbi. Pueri, a puritate dicuntur, & tales debent laudare, unde dicit: Benedicamus Domino, in Ecclesia, & Chorus responderet: Deo gratias, subaudi, dicamus: vt cum dicimus: Tu autem Domine miserere nobis, a Choro responderetur, Deo gratias. Nota: Soli pueri intrabunt in regnum caelorum, unde Dominus dicit in Evangelio: Nam humiles & simplices intrabunt, idest submissi, & graciles. Nam arduum est, quo ascendere molimur. Artum, quo penetrare tentamus. Nam via ad patriam est ardua. Ergo si voluerimus intrare, oportet nos esse expeditos & subiles. Nam in altum repere est honestum, & per angusta intrare inflatum, impossibile est: oportet ergo hominem esse tenuem in diuitijs, & exoneratum curis ad hoc, quod intret. Deponat ergo sarcinas peccatorum. Camelus autem per foramen acus cum sarcinulis suis, nisi humiliauerit se, intrare non poterit. *De stercore.* Stercora in sacra scriptura tribus modis accipiuntur. Nam dicuntur voluptates carnales, vt hic. Quandoque amaritudo poenitentiae, unde hoc: Sine, fodiam circa illam, & mittam stercorea. Quandoque substantia mundialis, ut hic: Omnia reputauimus, vt stercorea. Nota: Homo debet considerare, quid fecit, quid meruit, & quid amisit: peccatum, supplicium, praemium, & debet considerare, unde vocatus, ad quid, per quid. De stercore, ad gloriam, per gratiam. *Qui habitare facit sterilem in domo.* Septem modis dicitur Deus inhabitare in aliquo. Nam tribus modis est vbique, scilicet per potentiam, per praesentiam, per essentiam. In sanctis, per inhabitantem gratiam. In Virgine, per conceptionem. In Christo, per vnionem. In patre, per identitatem, unde hoc: Ego in patre, & pater in me est. Sed tribus modis dicitur inhabitare in aliquo, unde versus: *In patre, carne, bonis, habitat sapientia Patris.* Hic commendat sapientiam, scilicet Ecclesiam a quattuor. A diuturnitate, unde dicit: *Qui habitare facit:* Nam qui alicubi habitat, ibi diu manet. A stabilitate, unde hoc: *In domo,* non quasi in tabernaculo fragili & vago. A fecunditate, unde dicit: *Matrem filiorum.* Ab exultatione, unde dicit: *Laeuantem.*

In exitu Israel de Aegypto.] Exitus est de bono in malum, de malo in bonum, de malo in malum. Nam exierunt obuiam Christo in Dominica ante Pascha Pharisei ad detrahendum. Iudas ad distrahendum, siue perdendum: Apostoli ad attrahendum actiue. Pueri ad attrahendum passive, idest, vt attraherentur a Deo, unde hoc: Trahe me post te. *In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob.* A triplici domo oportet nos exire. Quae sunt, mundus, caro, propria voluntas. Mundus est donus carnis, caro propriae voluntatis, propria voluntas serpentis. De his tribus domibus praecipit Dominus exire Abraam, dicens: Egredere de terra, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Mundus adulatur per occasiones: caro suggerit per causam: voluntas captiuat per effectum. *Facta est Iudaea sanctificatio eius.* Prius est in Aegypto sub Pharaone in tribulatione. Aegyptus enim tribulatio interpretatur. Et in Aegypto huius mundi est tribulatio triplex. Nam prima est tribulatio cordis, secunda dissolutio corporis & animae, tertia poena gehennalis: In prima canitur Vae: In secunda, Vae, Vae. In tertia Vae, Vae, Vae. Nam Vae corpori, in carnis tribulatione. Vae animae & corpori, in carnis dissolutione. Triplex vae, in gehennali exultatione. *Israel possessas eius.* Ad hoc, quod aliquis sit in futuro versus Israel, oportet, quod haec quattuor sint in eo, scilicet, timor, spes, dolor, amor. Timor mentem humiliet, dolor carnis mortificet, spes

Christus quo modo dicitur sedere ad dexteram: & quo modo Sancti.
Heb. 3. c Donec, quot modis
Ps. 122. a
Mat. 1. d
Subiectio multiplex.
Psal. 8. b
Principium multipliciter ponitur.
Ioan. 1. a
Gen. 1. a
Missa in cena Domini instituta. In oblatione quattuor requirunt.

Ritus Ecclesiae.
Mat. 10. a
Mat. 19. d
Mar. 10. d
Luc. 18. e
Luc. 13. b
Philip. 3. b
Deus septem modis dicitur inhabitare in aliquo.
Ioan. 10. g
Exitus multiplex.
Mat. 21.
Mar. 11.
Luc. 19.
Ioan. 12.
Cant. 1. a
Domo triplex, a qua exire oportet.
Gen. 12. a
Tribulatio triplex.

Vita sancto-
rum, & mors
malorum.

Pf. 115. a

Iudæi qua-
re infatuati.

Dan. 7. c

Pfal. 44. a
Pfal. 41. b

**Bed. de
fchem. du.
scripr.**
Ritus.

Ecclesiam
quatuor de
causis intra-
mus.

Pf. 134. a
Mat. 21. b
Isa. 2. a

In missa
quatuor
sunt petiti-
ones.

tionis, & cetera. Non moriar, sed vitam. Nota: Vita sanctorum in patria est vita vitalis. Mors malorum in inferno, est mors mortalitatis. Vita in presenti viuendum, scilicet malorum, vita mortalitatis. Mors bonorum, mors uitalis, quia tendit ad vitam. Nam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. *Lapidem, quem reprobauerunt edificantes.* Ad litteram, in ædificatione templi erat lapis, cui non poterat locus aptus inueniri, nisi in consummatione in angulo duorum parietum, & ibi aptum locum inuenit. Non est mirum, si Iudæi infatuati, quia carerent capite, in quo sunt omnes sensus. Nam sibi caput amputauerunt, scilicet Christum, in quo debent esse nostri sensus. *Hæc est dies, quam fecit Dominus.* Est dies, Dominus, Domini, a Domino, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. De primo: In die Iudicij sedebit ille antiquus dierum, quia auctor est personarum. De Patre, & Filio, dicitur: Dies dei eructat uerbum. De Spiritu sancto: In die mandauit Dominus misericordiam suam. Nota ad litteram, secundum legem debuit esse annus Iubileus in anno resurrectionis Christi, & vere tunc fuit annus Iubileus nobis, quia de seruis facti sumus liberi. Tunc redimus ad hereditatem nostram, prius per peccatum alienatam. Dicitur etiam, quod in anno, quo rex Philippus debita Iudæorum condonauit, debuit esse annus Iubileus. Paræmum est cum diuersa uerba ab eisdem litteris incipiunt, ut hic: *Benediximus uobis de domo Domini, Deus Dominus, & illuxit nobis.* [Vsq; ad cornu altaris. Nota: Ter in anno Iudæi intrabant templum non vacua manu, unde & sacerdotes nostri temporis ter in anno exigunt oblationes subditis. Nota: quatuor de causis intramus Ecclesiam, ut laudemus Deum, unde hoc: Laudate serui Dominum. Quandoque, ut oremus, unde hoc: Domus mea domus orationis est. Quandoque, ut inuitamur, unde hoc: Venite ascendamus ad montem Domini. Et illud: Venite ad me, & ego docebo uos. Quandoque, ut reficiamur susceptione sacramenti, quod in Ecclesia presentatur. Nota, quatuor sunt petitiones in Ecclesia in missa, prima scilicet introitus laudatio est, secunda est oratio, quam dicit sacerdos. Tertia instructio, scilicet per epistolam, & euangelium. Quarta, refectio, quando sacerdos reficitur corpore & sanguine Iesu Christi.

PSALMVS DAVID CXVIII.

Pfal. 36. a

Isa. 55. a
Gen. 3. c

Pfal. 5. b

**Hieron. in
prol. super
lib. Reg.**

Beati immaculati. Nota: Sacra scriptura dicitur paradysus, siue hortus, triplici de causa. Quia est locus ad delectationem, unde: Delectare in Domino: & dabit tibi petitiones: & ad uescendum, unde: Qui non habetis argentum, proparate, emite, & comedite. Et ad excitandum, unde hoc: In labore, & sudore uesceris pane tuo, unde: Qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Nota: hæc tria solent esse in hortu: a simili in sacra scriptura. Homo habet, qua pergat, cum quibus, quo perueniat, qua perlegat legem, quasi uiam, unde hic: *Qui ambulant in lege Domini.* Cum quibus sunt, *immaculati in uia.* Quo perueniat, habet patriam, unde hoc: *Dirige in conspectu tuo uiam meam.* Nota: Legitur in prologo beati Hieronymi super Regu lib. & in glossis super prologum sic: Moyses inuenit litteras Hebræorum. Sed Esdras post reparationem templi inuenit alias faciliores ad pronuntiandum, quæ a sinistra in dexteram tendunt, sicut latine, sed Moisaicæ a dextera in sinistram. Et sicut ibi dicitur, Iudæi modo utuntur litteris Esdræ, quod non uidetur. Nam Iudæi incipiunt scribere a dextera in sinistram. Cum econuerso litteræ Esdræ scribantur. Nota, a quatuor capit initium, scilicet ab operis utilitate, a facilitate, a profunditate, ab ornatu. Duæ sunt scholæ, & duo genera discipulorum. Nam est schola uirtutis, & ueritatis, siue sanctitatis, & sapientiæ. Nam alij quærunt sapientiam, alij uirtutem, sed neu-

trum sine altero haberi potest. Schola uirtutis, & sanctitatis est: *Beati immaculati in uia.* Schola ueritatis, siue sapientiæ est: *Beati, qui ambulant in lege Domini: Beati, qui scrutantur testimonia eius.* Sic in primo psalmo, scilicet, Beatus uir: Schola sanctitatis est ubique, ibi: Non fedi cum concilio. Schola sapientiæ est ibi: Sed in lege Domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte. Vtrobique studium sanctitatis præmittitur, ut prius per studium boni operis, mundetur conscientia, & corde mundo quæratur sapientia. Primum discere, quid facias: post quærere, quid scias, unde: *Cœpit Iesus facere, & docere.* Immaculatus est impollutus, vel ablutus, numquam aduersus, uel reuersus. Nota: Quidam sunt in lege ambulant, qui in lege proficiunt. Quidam in lege stantes, qui a lege declinant, a lege recedunt. *Beati, qui scrutantur:* Sapientia debet esse in episcopo, unde cum primo intrat Ecclesiã, debet habere textum in pectore. Unde post euangelium, textus ei portatur, offertur apertus, sed alijs in choro clausus, quia tenetur habere scientiam, ad quod non alij. Nota: tres sunt uia, Dei, hominis, diaboli. Duæ extremæ cõuenire non possunt, sed media ad utramque fleat potest. De prima: *Viam ueritatis elegi.* De vltima: *Viam iniquitatis amoue a me.* Propheta uolens, quod uia sua ad uiam Dei, non diaboli dirigatur, orat: *Dirige in conspectu tuo uiam meam.* Lex dicitur umbra: Nam ad hoc, quod sit umbra, tria sunt necessaria, lumen, corpus obiectum, & umbra receptaculum. Si enim usque ad infinitum umbra protenderetur, ita quod non haberet obstaculum, non esset umbra. Sic tria hæc in lege: Nam ibi lux, ueritatis figura, quæ promittebatur, vel latebat in littera. Corpus, carimonie, quæ erant quasi obstacula ueritati, scilicet liuor: Iudæi, quasi umbra receptaculum, super quos erat umbra. Nota: ignorantia est triplex uelum, quod alibi exponitur. *Confitebor tibi in directione cordis.* Via nostra est tortuosa propter tria: quia ignota, laboriosa, periculosa. De primo: *Erraui, sicut ouis, quæ perierat.* De secundo: *Arta est uia, quæ ducit ad uitam.* —
Ardua prima uia est. —
De tertio: Iuxta iter scandalum posterunt mihi. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis,* idest per multos, & multum. *Confitebor tibi in directione cordis.* Cor hominis dirigitur, quando humana uoluntas diuine conformatur, & odit, vel diligit, quod Deus. Nota: in hac portione, præcepta Dei, quineque nominibus designantur. Nam dicuntur uia, lex, testimonia, mandata, iustificationes: Via, quia ad uiam ducunt: Lex, quia ligant: Testimonia, quia euidenter admonent, pœnis promissis, præmijs contestatiua: Mandata, quia faciendi indicant: Iustificationes, quia impleta a reatu liberant.

IN quo corrigi. In prologo super Reg. dicit Hieronymus, quod psalmus trigessimus sextus, scilicet: Noli æmulari. Et centesimus decimus, scilicet: Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in consilio iustorum. Et centesimus quadragesimus, scilicet: Exaltabote, Deus meus rex: textuntur Alphabeto Hebræorum, sicut & hic psalmus. Aliquis corrigitur, quando canet sibi a lapsu, vel peccati consuetudine, unde hoc: Noli inebriari uino, in quo est luxuria: non tantum prohibet actum inebriandi, sed consuetudinem, & tertio modo, quando abstinet se a causa peccati, idest a primo motu, unde hoc: Si surgit primus motus in te, non consentiat ratio, & hoc: Irascimini, & nolite peccare. *Ne repellas me a mandatis tuis.* Homo accedens ad Deum repellitur per se, per mundum, per diabolium: per se duobus modis, per propriam uoluntatem, per carnis concupiscentiam. A mundo duobus modis, quando aduersis premitur, uel prosperis irretitur. A diabolo, quando eius suggestionem vexatur. Expellitur etiam a Deo, quando homo accedit, ut inuestiget immensitatem eius, quod in presenti fieri non potest.

Pfal. 1. a
Pfal. 25. b

Pfal. 1. a

Act. 1. a
Immaculatus quis.

In Episcopo sapientia debet esse.

Vix Dei tres.

Lex umbra dicitur.

Via nostra tortuosa.

Virg. lib. 6. Æn.

Pf. 139. b

Cor humanum quando dirigis.

S. Ambr. in hunc psal.

Hierõ. prol. lib. Reg.

Pfal. 36. a
Pf. 110. a
Pf. 140. b

Quando aliquis corrigatur.

Ephes. 5. d

Pfal. 4. b
Homo quo modo dicitur repelli a Deo.

potest. Primæ tres sunt ex ira Dei. Tertia est ad correctionem nostram, & uilitatem, & exercitationem. *In toto corde meo abscondi eloquia tua.* Qui ea per dilectionem suscipit, per memoriam retinet, per humilitatem tegit. Oportet enim, ut quandoque tegantur, unde dicit: *In toto corde meo abscondi eloquia tua.* Et ut quandoque manifestentur, unde dicit: *In labijs meis pronunciaui.* Nam si numquam tegerentur, numquam fouerentur: Et si numquam manifestarentur, numquam multiplicarentur. Vtrumque ergo necessarium est. Nota: Cor, est nidus: uerbum, ouum: bonum opus, pullus, qui fouetur, nutritur: non iustificabitur, nisi nutriatur. Absconde in corde, uerbum scilicet, in nido ouum. Nam peccas, si non recipis: peccas, si receptum eijcis: peccas, si receptum, ante tempus exponas. Primo, duritia: secundo, negligentia: tertio, superbia. *In labijs meis pronunciaui.* Bonus ordo. Primus, humilitas silentij: secundus, studium bene operandi: tertius, pronuntiandi fiducia uerbum Dei. Silentium, ubi dicitur: *In corde meo abscondi eloquia tua.* Opus, ubi dicit: *Docce me iustificationes tuas.* Verbum, hic: *In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.* Duo sunt, quæ impediunt labia loqui, ignorantia, & mala conscientia, quando scilicet erubescit. Propter ignorantiam ergo: *In corde meo abscondi eloquia tua.* Contra scientiam: *Docce me iustificationes tuas.* [Pronunciaui, fiduciam loquendi significat, omnia iudicia oris tui: Nil abscondi, totum dixi, quod mihi dixisti. Nihil de meo adieci: nihil de tuo abscondi, ne falsitatem prædicarem, uel ne ueritatem negarem. Iudicia cordis abscondita: oris manifesta. Iudicia oris propofui, corde abscondi. Iudicia cordis, ubi sententia dicitur: oris, ubi sententia pronunciat.]

Retribue seruo tuo. Deus aliquando reddit malum pro malo ad bonum, ut Sauli, pœnam pro iniustitia sua ad correctionem. Quandoque bonum pro bono ad malum, ut abundantia diuini pro sua iustitia ad retributionem, ne in futuro ei retribuere. Quandoque malum ad malum pro malo, ut Herodi, & Iudæ in presenti pœnâ pro iniustitia ad damnationem, quia hoc fuit initium pœnæ æternæ. Quandoque bonum pro bono ad bonum, ut Abrae, & Iob: In presenti abundantia, pro iustitia ad saluationem. Quia initium fuit retributionis æternæ. Nota: In hac partitione quatuor nominantur. Infirmas, ubi dicit: *Viuisifica me.* Ignorantia, ubi dicit: *Reuela oculos meos.* Exilium, ubi: *Incola ego sum in terra.* Hostes, ubi: *Etenim aduersum me sederunt principes.* [Reuela oculos meos. Nota: Oculi exteriores uelantur quatuor de causis, per mortem, per obscuritatem, scilicet, tenebras, per infirmitatem, per torporem: sic oculi mentis, per obstinationis culpam, quod dicitur peccatum ad mortem, ut in hoc: *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte: per ignorantie obscuritatem, unde hoc: Populus, qui habitabat in tenebris, uidit lucem magnam: per carnis fragilitatem, ut hic: per torporem, ut hic: Exurge quare obdormis Domine. Concupiuit anima mea.* Est sensus præcedens, comitans, subsequens. Præcedens, quando desiderat bonum facere & non dum desiderat. Comitans est, uel coherens, ait Apostolus: Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum. Subsequens, unde hoc: Gratia uolentem præuenit: sequitur autem, ne frustra uelint. Moraliter. *Aufer a me opprobrium, & contemptum.* Opprobrium culpa, contemptus pœna. Opprobrium iniquitas, contemptus mortalitas. Ut me facias iustum: *Aufer opprobrium.* Ut me facias bonum. *Aufer contemptum.* Sequitur: *Super iudicia iustitia tua.* Alia sunt iudicia Dei, quæ reprobos damnant: Alia, quæ electos iustificat: Alia, quæ iustificatos beatificant. Prima sunt reprobationis, secunda iustificationis, tertia glorificationis. Damnantia exercentur in inferno, iustificantia in mundo, beatificantia in Cælo. *Iudicia tua adiuuabunt me.* Iudicia ultionis, iudicia correctionis, iudi-

cia remunerationis. Per iudicia ultionis, Iudas reprobatur: Per iudicia correctionis Saulus cæcatur: per iudicium remunerationis, David humilis in regnum sublimatur. Primum stantibus timorem cadendi dat: secundum lapsis præbet spem resurgendi, tertium perfectis affert amorem perseverandi. Primum generat timorem: secundum nutrit spem: tertium accendit charitatem. Recte de his dicitur: *Iudicia tua adiuuabunt me.* Etenim sederunt principes. Hoc præcipue cantatur in solemnitate beati Stephani protomartyris, quia hic uersus exponitur in persona martyrum pro persecutoribus orantium. Quod primo fecit beatus Stephanus. Nota: in martyrio tria sunt, causa, amaritudo, finis. Pro duobus extremis gaudebit Sancti: pro medio dolebunt. Nota in hac partitione, præcepta Dei, iudicia uocantur: quia unicuique pro merito debitam retributionem pronunciant. Sermo, quia narrando instrunt: eloquia, quia aperte significant: mirabilia, quia insolita pronunciant, & promittunt: æquitas, quia secundum iustitiam facta sunt: uerba, quia significationes Dei ad homines sunt: ueritas, quia ita est, ut dicunt: iustitia, quia nil inordinatum tenet.

Adhæsit pauimento anima mea. Cor nostrum, pauimento: nam pauimento est solidum, lucidum, politum. Sic corpus nostrum, scilicet nos sumus solidi contra aduersa, & non fragiles, ut dicimus: Neque uita, neque mors separabit nos a charitate Christi. Sed solidum, & stabile fit fundamentum, lucidum per bona opera corâ hominibus. Politum, quod erit in futuro, uel quia etiam hoc fit in presenti, quod pondus peccati deponitur. Sit ergo solidum per constantiam, lucidum per uirtutem, politum per immortalitatem in futuro, uel peccati in presenti depositione. Nota: Etiam beatus Nicasius in martyrio suo dicebat hunc uersum, cum adhuc psalmum cantaret: & casu, finita hac uoce, scilicet: *Adhæsit pauimento anima mea,* amputatum est ei caput: & caput abscissum dixit, residuum uersus, hoc scilicet: *Viuisifica me secundum uerbum tuum.* Verbum dicitur esse in mente, in scripto, in prolacione: hic filius Dei dicitur esse uerbum mentale, quod ab æterno dicitur *eu uo,* idest in mente diuina, quia in patre, & in scriptibile, quando uenit in lucem: nam in uero uirginis, quasi in pergama fuit scriptum, tunc liber scriptus fuit, ut homo foris legeret, qui erat intus scriptus, ut Angelus legeret, unde hoc: *Lingua mea calamus scribæ, & cetera.* Est prolabile, quando Christus in prædicatione pronunciat. Est ergo intelligibile, per æternitatem: scriptibile, per incarnationem: prolabile per prædicationem. *Docce me iustificationes tuas.* Præoccupatio quo modo intelligatur.

Homo debet præoccupare faciem Domini in confessione, ut prius dicat peccatum. Nam si homo operit peccatū, Deus reuelat: si homo denudat, Deus operit: si homo accusat se, Deus excusat: si homo excusat, Deus accusat. Nam, o Deus, si condemnabo me, liberabis: si agnosca, ignosces: si non, *Confirma me in uerbis tuis.* Ordo debet seruari. Nota: Primo petit iustificationem, scilicet primam gratiam, ubi: *Viuisifica me secundum uerbum tuum.* Post, augmentum uirtutum, *Docce me iustificationes tuas.* Et hic: *Viam iustificationum tuarum instrue me.* Uirtutum robur, ubi: *Confirma me in uerbis tuis.* Ordo debet seruari, unde hoc: *Intro duxit me in cellam uinariam: Ordinauit in me charitatem.* Nam ordo in diligendo, ut primo, quod supra: secundo, quod intra: tertio, quod iuxta: quarto, quod infra, scilicet Deum, animam nostram, proximum, corpus nostrum.

Egem pone mihi Domine. In hoc, quod dicit, uiam legem constitui, tria notat in lege, ordinem, firmitatem, coniunctionem. De primo, Apostolus: In manu mediatoris est lex ordinata per Angelos. De secundo: Et posuit illud in Iacob: & præceptum in Ps. 104. 6 Israel,

Act. 9. a

Ritus.

Act. 7. g
In martyrio tria sũt.

Retributio multiplex.

Rom. 8. f

Beati Nicasij martyrii.

Verbum triplex.

Pfal. 44. a

Præoccupatio quo modo intelligatur.

Cant. 2. 6
Ordo dilectionis.

Gal. 3. c
Ps. 104. 6
Israel,

Exec. 10. c. Israel, in testamentum aeternum. De tertio, scilicet A coniunctione vtriusque legis ad litteram: Nam rota erat in medio rotæ. *Et exquiram eam semper.* Quidam requirunt legem, dum intelligunt, hi Sancti. Quidam nec intelligunt, nec requirunt, & hi mortui. Quidam intelligunt, & non requirunt, & hi impij. Quidam requirunt, & non intelligunt, & hi sunt facti. *Et scrutabor legem tuam in toto corde meo.* Aliud est legem habere in corde, & aliud est cor in lege. Legem in corde habet, qui cognoscit veritatem. Cor in lege, qui diligit veritatem. Vtrumque habet Sanctus, unde hic: *Sed in lege Domini voluntas eius.* Et hoc conuerso: *Scrutabor legem.* Nota: In toto corde legem scrutantur, qui in illis faciendis per omnem animam exercentur: quæ sunt, vis rationalis, concupiscibilis, irascibilis. Nam rationalis facta est anima, vt Deum in se, & in omnibus inuestiget. Concupiscibilis, vt solum Deum diligit, & desideret. Irascibilis, vt cuncta huic dilectioni aduersantia reprobet, sicut scriptum est: *Vt sciat per rationabilitatem, reprobare malum: per irascibilitatem, & per concupiscibilitatem, eligere bonum. Deduc me in semitam mandatorum tuorum.* Aliud est deduci in semitam, aliud deduci in semita. Qui in semitam deducitur, non est in ea. Qui deducitur in semita, est in ea. Propheta ergo petit, vt deducatur in semita, idest vt ipse in mandatis Dei iam postus proficiat de virtute in virtute, donec videat Deum Deorum in Sion. *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Nota illa, quæ facta sunt propter hominem, vel ab homine, vel in homine, unde tria sunt genera vanitatum, scilicet vanitas mutabilis: nam omnia, quæ sub cælo sunt, mutabilia & vana, & hæc omnia facta sunt propter hominem. Et est hæc vanitas curiositatis, scilicet peccatum, quod fit ab homine: & est vanitas mortalitatis, quæ facta est in homine. De his dicitur: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. *Ecce concupisui mandata tua.* Quæ sunt mandata Dei? dilectio Dei scilicet, & proximi. Dilectio, vt diligas Deum ex toto corde, idest pleno cordis affectu: ex tota anima, idest tota rationis uigilantia, & circumspeditione. Ex totis viribus, idest pro eo mori non pertimescas, idest, discas diligere Deum, dulciter, fortiter, prudenter. Sic potes in via mandatum de dilectione seruare, hoc dicit Clareuallensis. Augustinus aliter exponit, secundum quod impletur in patria tantum, sic: Diligere Deum ex toto corde, idest intellectu sine errore. Ex tota anima, idest voluntate sine contrarietate. Ex totis viribus, idest memoria sine obliuione. *Stauit seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Hic quattuor notantur, Firmitas, vbi dicit: *Stauit.* Humilitas, vbi dicit: *Seruo.* Veritas, vbi dicit: *Eloquium tuum.* Dilectio, vbi dicit: *In timore tuo.* Quæ quattuor debent esse in verbo, scilicet firmitas, humilitas, veritas, dilectio.

2. Cor. 12. b *Et veniat super me.* Quidam petunt dignam indignam, & ideo non exaudiuntur, vt Paulus, qui petijt, vt Angelus Satanæ remoueretur, idest fomes peccati, uel mulier, in qua iniecerat oculos, quæ erat in comitatu eius, scilicet Thecla, vel de morbo intelligitur, quem habebat in capite. Quidam digna, sed indigne, ut filij Zebedæi, & Iudæi, qui nõ sunt exauditi, unde hoc: Clamauerunt ad Dominum, nec exaudiuit eos. Quidam indigne, & non digna, ut si quis petat, quod sibi bene succedat in furto. Quidam digne, & digna, unde hoc: Petite, & accipietis. *Respondebo exprobrantibus mihi verbum.* Vt hæc dictio, scilicet, verbum, determinet hoc verbum, *respondebo*, & hac dictione, *exprobrantibus.* [*Ne auferas de ore meo verbum.* Nam de eo, qui bene loquitur, & male uiuit, potest dici: Vox Iacob, & manus Esau. *Vsq; queque:* vt secundum aliam litteram, *Vsq; que valde,* & tamen Hieronymus dicit super Ezechielem, Iosephus & omnis schola Iudæorum tantum quinque libros Moysis asserunt esse translatos, scilicet a septua-

ginta, sed non ne in psalmo reperimus translationem quandoque septuaginta? *Quia mandata tua exquisiui,* petendo, quærendo, pulsando. Per lectionem petite: quærite, siue interrogate per orationem: pulsate per meditationem. Vel sic: Meditatione pulsatus, aperi. Interrogatus, responde. Oratus exaudi. *Et leuauit manus meas.* Nos seruimus Deo pro æternis, quæ sursum sunt, Iudæi pro temporalibus, quæ deorsum sunt. Vnde lectiones legis Moysi, cum legimus in imum terminamus, vt in matutinis. Lectiones Euangelij in altum terminamus, vt Euangelium, & Epistolam. *Exercebor in iustificationibus tuis.* Nota, in iustificationibus nostris quattuor sunt necessaria. Primi nihil est causa, sed est causa secundi, secundum tertij, tertium quarti, scilicet fides, contritio, motus ex libero arbitrio, peccatorum remissio. Primi nihil est causa, nisi Deus: motus ex libero arbitrio partim ex Deo, partim ex nobis, unde Apostolus: Coadiutores Dei sumus. Nam cum fecit nos sine nobis, non iustificat nos sine nobis, idest: Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum.

Memor esto verbi tui seruo tuo. Est quietudo quieta: est inquietudo inquieta: est quietudo inquieta: est inquietudo quieta. Quietudo quieta est, quando exterius vacamus ab opere, interius a turpi cogitatione. Inquietudo inquieta est, quando exterius non vacamus ab opere, nec interius a strepente cogitatione. Quietudo inquieta est, quando quiescimus ab opere exteriori, non ab opere interiori. Inquietudo quieta est, quando non vacamus ab opere exteriori, sed a strepente cogitatione, vt quietudo referatur ad cessationem ab opere exteriori. De contrarijs modo contrario iudica. Nota: huic octogenario modo præponitur Thau littera, quæ interpretatur, duc te. Deus quandoque ducit hominem, unde hoc: Trahe me post te. Et hoc: Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Quandoque homo se per liberum arbitrium: Nam coadiutores Dei sumus, unde hoc: Gratia Dei in me vacua non fuit. Vnde Sancti Dei dicuntur reges, vel duces se, & alios benedictes. Quandoque homo hominem, & hoc dupliciter. Nam quandoque ad bene regendum, unde Dominus: Constitui te ducem populi huius. Quandoque ad lapsum faciendum, unde hoc: Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & cetera. Labore fatigati, onere grauati, inedia macerati. Venite ad me, quales ad qualem, clausi ad ostium, ægroti ad medicum, naufragi ad portum: ad ostiũ luminis, ad portum quietis, ad medicum salutis: ad ostium ingressi, veritatem videatis ad medicum, vt curati ad sanitatem cõualescatis: ad portum, vt collecti post laborem quiescatis: vani, ut veritatis lumine adimpleamini: onerati, vt pondere peccatorum alleuemini: laborantes, vt quiete adepta consolemini. *Quia eloquium tuum viuificauit me.* Panem nostrũ quotidianum da nobis hodie. Hic panis materialis, vel corpus Christi, quod traxit de Virgine, vel corpus Christi spirituale, idest Ecclesia, idest petimus, vt simus de vnitate Ecclesiæ, vel sacra scriptura, vt nobis exponatur. Petimus ergo panem corporalem corpori, spirituale spiritui. *Memor fui mandatorum tuorum a sæculo Domine.* Idest a sæculo ego sum, vt generalis iustus loquitur, vel iudiciorum, quæ sunt a sæculo, vt hæc oratio, scilicet a sæculo, determinet hunc terminum, scilicet memor, vel hunc, scilicet iudiciorum. Miserum est sua peccata obliuisci, miserum sine pœnitentia cordis reminisci, miserum per retractionem eis delectari.

Portio mea Domine, quia custodini legem tuam. Vel custodiui legem tuam, quia es portio mea. Nota: Quando Iudæi venerunt in terram promissionis, tribus Leui non accepit in ea portionem, sed de decimis viuebat, & in templo seruebat. Sic clerici, qui sunt

*S. August. 10. 10. Ser. 15. de Ver. Apost. post med.

1. Cor. 3. b

1. Cor. 15. b

Cant. 1. a

Psal. 22. a

1. Cor. 3. b

1. Cor. 15. b

1. Reg. 25. e

Mat. 15. b

Mat. 11. d

Mat. 6. c

Num. 34

Portio nostra Christus. sunt de tribu Leui non habent portionem hereditatis, nisi de patrimonio Crucifixi. Vnde cum suscipiuit coronam, cantatur hic versus: *Portio mea Domine.* Christus est nostra portio: nam cum eo habemus partem communem: ipse enim accepit de nostro, vt nobis daret de suo. Nam caput corporis est particeps in duobus, in natura, in miseria: quæ duo accipit de nostro. Et corpus cum capite est particeps in duobus, in gratia in præsentia, & gloria in futuro. Hoc habemus de suo, littera occidit, spiritus viuificat, idest litteralis scientia, seu intelligentia, sicut Iudæos occidit in anima: sic spiritualis intelligentia viuificat Christianos, qui spiritualiter intelligunt. Vel littera occidit, quia scientia inflat. Nam scienti, & non facienti, peccatum est illi. Vel littera occidit, unde dictum est in lege: Oculum pro oculo, animam pro anima. *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Nam secundum quod promissit, debet nostri misereri. Nam quædam reddunt nos debitores Deo, vt prima dona. Quædam Deum debitorem nobis, vt opera virtutũ, virtutes operum. Vel opera virtutum dicuntur hic, quod fides impetrat, quod lex imperat. Nam fides, quæ credimus Deum, dicitur notitiæ: fides, quæ credimus Deo, dicitur Deo confidentiæ: fides, quæ credimus in Deum, quæ operatur in Deum, quæ operatur per dilectionem, dicitur consensus. Fidem habuit Petrus, quando Domino quærenti: Quem dicunt homines esse filiũ hominis? Respondit: Tu es filius Dei viui. Fidem confidentiæ, quado vidit Dominum ambulantem supra mare, & se in fluctibus proiecit dicens: Domine, si tu es, iube me venire ad te. Fidem consensus in Ecclesia. *Deprecatus sum faciem tuam.* Hic dicitur, quod Deus debet facere aliquid. Ideo notatur, quod quattuor debitores, qui sunt, Deus, spiritus, caro, & mundus. Deus debet spiritui, vt eum in cognitione illuminet veritatis, & in amore virtutis inflamet. Spiritus Deo in omnibus, quæ agenda sunt, ab ipso erudiri, & secundum ipsum operari. Spiritus debet carni, vt eam a malis cohibeat, vt in bonis exerceat. Caro debet spiritui in bono agendo ministerio, in commodo appetendo. Caro debet mundo, ab eius abundantia, quod necessitatis est, sumere, quod virtutis est exercere. Mundus debet carni: in necessitate subsidiũ, in exercitatione exercitamentum: sed quia spiritus beneficium creatoris non persoluit, iuste creator beneficium spiritui subtrahit, & sic de alijs. *Media nocte surgebam.* In nocte opera nõ facimus, insidias latronum sustinemus, dormimus. Hac similitudine hoc sæculum dicitur nox. De primo hoc: Præueni interpesta noctis silentio. De secundo: Caue tibi ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui, & caue tibi a dæmonibus, qui tunc magis instant. De tertio, noua partitio.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Notandum quod est via, per quam curritur. Est patria, ad quam tenditur. Tres sunt viæ, quæ ducunt ad patriam: scientia, disciplina, & bonitas. Prima itur ad secundam, secunda ad tertiam, tertia ad patriam, scilicet beatitudinem. Propheta cupiens ire ad patriam, dicit: *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me.* Sed itur ordine præpostero. Idem alibi: *Beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini.* Notandum est, quod scientia est, quanto tenuis est, & non firmiter scitur: disciplina, quando firmiter scitur, vt quando dispositio & habitus, scientia & disciplina dicantur: & Scientia ad triuium: Disciplina ad quadriuium referatur, quod multiplicetur additur. Nam primo, regula: secundo, exemplo: tertio figura demonstratur. *Doce bonitatem:* per inspirationem. *Disciplinam:* per exemplum, & exempli suppositionem, vel certitudinem. *Scientiam:* per proprietatem. Nam scientia proprie docetur. Bonitas improprie. Homo est debitor Deo,

sibi, & proximo. Deo, ex Deo, quod Deus dat bona: homini, quod ibi notatur. *Bonitatem, & scientiam, & disciplinam doce me.* Ergo homo solue tibi quod tuum est: Proximo, quod proximi est: Deo, quod Dei est. Tributum tibi, veltigal proximo, honorem Deo. Iuxta illud Apostoli: Cui tributũ, tributum: cui veltigal, veltigal: cui honorem, honorem. Tria tibi, tria proximo, tria Deo. Debes tibi sustentationem, punitionem, sanctificationem. De primo: Nemo carnem suam odio habuit. Nam debemus pascere iumentum nostrum, ne deficiat in via. De secundo: Apprehendite disciplinam. De tertio: sanctificate vosmetipsos. Proximo debemus tria. Seueritatem, compassionem, benignitatem. Seueritatem in vitiorum impugnatione, compassionem in tribulatione, benignitatem in vtroque: Deo similiter tria, quæ sunt amor castus, patiens, purus. Castus in prosperis, patiens in aduersis, purus in his, & in illis. *Coagulatum est, sicut lac, cor eorum.* Lac aliquando in bono accipitur. Nam lacte nutritus est Christus. Notandum ergo, quod lac est dulce, humidum, reficiens, candidum. Sic prælati, si hæc quattuor habuerit, lacte pascit Christum, vt habeat dulcedinem in contemplatione, humorem in deuotione, refecionem, vt alios pascat sua sancta conuersatione: & candorem, idest munditiam, quæ est in tribus, in carne, in conscientia, in opere: sic pascitur Christus.

Manus tue, Domine, fecerunt me. Nota: Triplex immutabilitas, vna potentia non mouendi, quæ fuit in Adam ante peccatum, unde Adam quodammodo factus est immortalis, quod erat ibi de ligno vitæ, non de conditione nature. Immortalitas, impossibilitas mouendi, quod erit in patria, quando hoc mortale induerit immortalitatem, & immortalitas immutabilitatem, quæ solius Dei est, unde: Regi sæculorũ immortalis, & inuisibili soli Deo honor & gloria, & victoria. Christus secundum quod homo ad imaginem Dei, non imago: secundum quod Deus est, imago Dei, non ad imaginem Dei: sicut pictura regis dicitur esse ad imaginem regis, non imago regis, quia non de eadem substantia, cuius rex. Et filius dicitur rex, dicitur imago regis, non ad imaginem regis, quia est de eadem substantia, cuius rex. Omnes homines creauit Deus materialiter, sed modo creat eos formaliter. Dignitas hominis attenditur in his, quia manus Dei formatas, unde hoc: Manus tue, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me. Quia ad imaginem, & similitudinem Dei factus est, unde hoc: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quia in dextera Dei collocatus. Nam boni erunt in dextera. Et quia ab angelis Dei honoratus: nam seruiunt nobis: nam vnicique animæ deputati sunt angeli ad sui custodiam. Homo factus est ad cognoscendum, & ad diligendum Deum: unde homini data sunt duo, sensus & bona vita: factus est ad imaginem & similitudinem Dei: per sensum ad imaginem, per vitã ad similitudinem. Similitudinem, & non imaginem, potest amittere, unde hoc: Veruntamen in imagine pertransit homo: factus est, vt cognoscat Deum, & diligit. Charitas, similitudo: veritas, cognitio: scilicet imago. Charitas, via, veritas, vita: Charitas, meritum: vita, præmium. Charitate itur, veritate statur. *Da mihi in te lectum, vt discam mandata tua.* Nota: Homo cum dicit falsum, scio quid dicit, sed quid non dicit. Similiter intelligimus, quid credere debeamus: sed articulos propter fidem intelligimus, quod credimus, scilicet rationem articulorum. Cum ergo dicuntur quædam, non aliter creduntur, nisi prius intelligantur. Ad rationem articulorum, illud est referendum, credere primum aliquid. Secundum ad quod, vel quædam non aliter intelliguntur in patria, nisi prius credantur in via. Quædam non aliter creduntur firmiter, nisi prius intelligantur, vt in discendo, vt discipulus non credit, qui audit, nisi prius intelligat. Aureolus, siue Oriolus visus prodest ictericis, idest ijs, qui habent

Rom. 13. b

Ephes. 5. g

Psal. 2. d

Prælati quo modo Christũ lacte pascat.

Immutabilitas triplex.

1. Tim. 1. d

Dignitas hominis. Iob. 10. b

Gen. 1. d

Psal. 38. a

Plin. lib. 30. de nat. hist. c. 11.

habent pallidum colorem. Isidorus dicit duo esse genera prouerbiorum. Vnum prouerbum est accommodatum rebus, aliud accommodatum temporibus. Prouerbum accommodatum rebus, ut lupus est in fabula, id est tace, sicut ille, quem videt lupus, tacet, mutus factus. Prouerbum accommodatum temporibus, unde hoc: Noli contra stimulum calcitrare.

Defecit in salutare tuum anima mea:] Hæc littera Caph, quæ interpretatur curuatus. Est igitur incuruatio cū amore, vt hic. Est ex cupiditate, vt legitur in Euangelio de muliere, quæ decem & octo annis curuata fuit, scilicet genus humanum. Et hoc: Miser factus sum, & curuatus sum: unde in cælo nil tortum, & nil curuatum implet. Est incuruatio doloris, unde hoc: Mulier dolens incuruauit se. Vita nostra quatuor de causis militiae comparatur. Milites enim habitant in tabernaculis, sicut & nos, unde hoc: Non habemus hic manentem ciuitatem: sed futuram, sicut peregrini, inquirimus. Et quia sunt in labore, sicut & nos, unde hoc: In labore, & ærumna, & in vigilijs multis. Et hoc: In labore & sudore uelceris pane tuo. Et quia sunt in luctu, sicut & nos, unde hoc: Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitias in caelestibus. Et quia expectant stipendia, id est coronam, sicut & nos, unde hoc: Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium. & Apostolus: Reposita est mihi corona iustitiæ. Ita & nos sumus cum Deo, vnum vnione, Christus vnitate. Aliquid dicitur deficere, id est desinere, unde hoc: Defecit caro mea, & cor meum. Et deficere pro diminuire, unde hoc: Defecerunt sicut fumus dies mei: & pertransire ad spiritualitatem ab animalitate. Quæ melior, actiua vita, an contemplatiua vita? Si ad personas referas, sunt excedentia, & excessa. Si ad status, contemplatiua melior his de causis: quia est securior, & quia diuturnior, unde hoc: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Nam est in præfenti, & erit in futuro. Sed actiua melior, quia fecundior. Nam Lia, id est actiua, quia fecunda. Rachel, id est contemplatiua, est sterilis. *Narrauerunt iniqui fabulationes.* Fabula dicitur quandoque omne verbum oriosum sine verum, siue falsum, unde in Euangelio: Dum fabularentur, & loquerentur inter se discipuli. Quandoque fingunt inter se hæretici, vt hic. Quandoque, quod nec verum, nec verisimile, quod proprie dicitur fabula, vt in Poetis. Nota tria genera martyrij. Castitas in iuuentute, largitas in paupertate. abinentia in abundantia escarum. Castitas iuuenem resistentem luxuriæ cruciat: largitas dare cupientem pauperem extenuat: abinentia inter diuitias maciat.

In æternum Domine verbum tuum.] Aliquis recusat laborem triplici de causa: Propter negligentiam, simplicitatem, mundanum timorem. De primo, vt de illo, qui abscondit talentum suum in terra. De secundo, vt de illo, qui dixit: A, A, A, puer sum, & nescio loqui. De tertio, vt mercenarius, qui videt lupum, & fugit. Superiora habent tria, ordinem, quietem, & pulchritudinem, & nos illa, quæ in firmamento sunt, in his tribus debemus mutare. In ordine, vt ibi: Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. In quiete, unde hoc: Super quem requieuit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum. In pulchritudine, unde hoc: Pulchra es amica mea. Quinque sunt loca: primus, in quo solum bonum, & summum, vt cælum: secundus, in quo solum malum, & summum, vt infernus: tertius, in quo solum bonum & non summum, vt paradysus terrestris: quartus, in quo solum malum, & non summum, vt purgatorius. Quintus est, in quo est bonum & malum, vt mundus: *Quoniam omnia seruiunt tibi Deo.* Boni se spontanee subiiciendo, & hæc seruitus est amoris, seruiunt Deo, unde hoc: Seruire Deo regnare est. Mali ex opere eorum bonum eliciendo: Nam diaboli castra Dei sunt, & ideo militant, in animatis, animabus, de eis ad libitum

faciendo. *Nisi quod lex tua meditatio mea est.* Quatuor modis in nostro animo meditatur agenda, siue tractamus. Cogitando, volendo, deliberando, vtendo. Cogitatio ad cognitionem, voluntas ad desiderium, deliberatio ad propositum, ad promissionem pertinent votum. *Tuus suum ego.* Hic dicitur, quid debeat aliquis facere ratione vitandæ transgressionis, scilicet decem præcepta, ne peccet mortaliter transgrediendo ea: ratione adipiscendæ perfectionis, vt si volo esse perfectus, ieiunabo in pane, & aqua: ratione reddendæ vicissitudinis, vt si aliquis mihi benefecerit, debeo etiam sibi benefacere.

Quo modo dilexi. Meditatio legis valet ad tria, ad scientiæ augmentum, ad virtutis profectum, ad penitentiam, siue firmamentum. De primo: Punge oculum, & producit lacrymas: Punge cor, & producit scientiam. De secundo: *Viam iustificationum tuarum instrue me.* De tertio. Qui prospiciebat serpentem æneum, id est in sacram scripturam, firmabantur contra serpentes. Quandoque tamen serpens dicitur Christus. Nota: quidam sunt duo in carne vna, vt sponsa & sponsa: quidam vnus in carne gemina, vt duo boni vniuntur in glutino charitatis. Quidam duo in carne gemina, vt duo mali diuiduntur. Quidam vnus in carne vna, scilicet singularis per Antonomasiam, vt Christus in carne sine macula, vel de quolibet fidei, qui non diuiditur ab eo in opere carnis. *Super inimicos meos.* In hac partitione agitur de iustitia, quam vocat Apostolus loriam, hac similitudine. Nam lorica vnus munit ante, & retro, a dextris, & a sinistris, scilicet iustitia: quia vniciuique reddit, quod suum est: habemus enim ante nos, qui priores vocantur, docentes: post nos iuniores, a dextris amicos, a sinistris inimicos. Reddamus ergo vniciuique quod suum est: Prioribus obedientiam, iunioribus doctrinam, amicis letitiam, inimicis patientiam. Hic ergo, qui hic loquitur, vndique est munitus, ante, cum dicit: *Super docentes me intellexi,* quia super priores: retro, cum dicit: *Super senes intellexi,* ergo multo magis super iuuenes: a dextris, unde dicitur: *Quo modo dilexi legem tuam,* diligere autem ad fideles amicos pertinet: a sinistris, unde: *Super inimicos meos, prudentem me fecisti.* [*Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine.* Si verba Dei comeduntur, cibus sunt, quod verum est: Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Tamen verba Dei dicuntur in hac similitudine. Nam cibus corporis tria habet, scilicet, saporem, nutrimentum, & massam. Sapor delectat, nutrimentum sustentat, massa onerat. Sapor ad palatum pertinet: Nutrimentum ad naturam, scilicet substantiam: massa ad miseriam. Gula percipit saporem, stomachus nutrimentum, & massam, alterum ad refectionem, alterum ad grauamen: nutrimentum, vt illud in corpus trafeat: massam, vt illam eiiciat. Sic cibus etiam spiritualis habet saporem, qui fauces spirituales delectat: nutrimentum, quod substantiam spirituales pascit & vegetat: massam, quæ infirmitatem nostram quodam modo premit, & grauat. Fauces spirituales sunt palatum cordis. Sapor verbi Dei est gustus internæ dulcedinis. Anima est ipsa substantia spiritualis. Nutrimentum verbi Dei est exercitium virtutis, massa pondus laboris. Dulcia ergo sunt eloquia Dei faucibus meis. Nota: dulcia sunt ori, vel faucibus, non ventri: cibus enim iste non venit in ventrem, id est in farietatem, unde Iob: Non dimittis me, vt glutiam saliuam meam. Nam in præfenti est quadam refocillatio. Sed satior cum apparuerit gloria tua.

Lucerna pedibus meis verbum tuum.] Lucerna est lumen in testa. Lumen in vase, est diuinitas in humanitate. Lumen, diuinitas, vita est via, tenebræ sunt ignorantia. Præcedit Christus, tenens lucernam: sequitur Christianus, tenens exempli semitam. Proposuit humanitatem lucentem ex diuinitate. Extulit lucernam, vt videamus in fide, ambulemus in operatione,

Agenda quatuor modis meditatur.

Meditatio legis ad tria valet.

Eccli. 22.

Num. 21.

Gen. 2. d

Mat. 19. a

Ephes. 6. e

Iustitiæ primum.

Deut. 8. a

Mat. 4. a

Cibus corporalis.

Cibi spiritualis proprietates.

Dulcia.

Iob 7. d

Psal. 16. c

Lucerna.

Vas humanitas.

Verbum Dei lucerna. Psal. 88. e Psal. 90. c Mat. 15. b

Iuramentum.

Confessio triplex.

Mat. 11. d

Luc. 10. d

Symb. Ap.

Iac. 5. d

Anima.

Ioan. 10. d

1. Cor. 15. b

Sap. 3. a

Morbis triplex, quo laborant homines.

Psal. 50. a

Ephes. 5. d

Psal. 3. d

Antidotum triplex.

Osee. 13. d

1. Cor. 13. c

Dilectio feruens.

Compassio quatuor habet.

Deus adiutor.

Psal. 36. c

Pf. 117. b

Psal. 17. b

Psal. 9. a

Ioan. 1. a

Psal. 67. a

tionem, dirigamur imitatione. Præcedentem vnum multi sequentes. Lucerna tria facit in nobis, quia viam ostendit, & a scandalis, & a fouea nos custodit, sic verbum Dei, & ideo dicitur lucerna. De primo: Dominus in lumine tuo ambulamus. De secundo: Super aspidem, & basiliscum ambulabis, ne forte offendas, & cetera. De tertio: Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. *Iuravi & statui.* Iuramentum est de illicitis, vel licitis. Si de illicitis, semper est peccatum. Si de licitis, illud, quod iuratur, vel superfluum est, vel incertum, & vtrouque est peccatum, & per iurium, vel necessarium, & tunc non est peccatum. Item si iuramentum de licitis, homo intendit iurare quod iurat, vel non intendit: Si intendit, non periurat: si non intendit, periurat. *Voluntaria oris mei benedicta.* Triplex confessio, laudis, unde hoc: Confiteor tibi Pater, & cetera. Fidei, unde hoc: Credo in Deum Patrem. Peccati, unde hoc: Confitemini alterutrum peccata vestra. *Anima mea in manibus meis semper.* Et nota: Anima hominis est in præfenti quandoque in manu hominis, quandoque in manu Dei, quandoque in manu hominis, & Dei simul. De primo, hic. De secundo, hoc: Potestatem habeo ponendi animam meam, & cetera. De tertio: Non ego opeor illud, & cetera. In futuro erit tantum in manu Dei, unde illud: Iustorum animæ in manu Dei sunt. Malæ in manu diaboli, unde hoc: Vide, ne aduersarius tuus tradat te in manus iudicis, & iudex tradat te tortoribus. Iudex Deus, tortor diabolus. *Posuerunt peccatores laqueum mihi,* scilicet triplicem. Nam triplici morbo laborat genus humanum. Principio, medio, fine. In ingressu, in progressu, in egressu, id est natiuitate, vita, morte. Natiuitas erat immunda, unde hoc: In iniquitatibus meis conceptus sum: scilicet, vita peruersa, unde hoc: Dies mali sunt. Mors peremptoria, vt hic: Mors peccatorum pessima: unde alibi: *Va mihi nascenti, va nato, va morienti.*

Va mihi quod sine va non viuit filius Eua. Sed contra hunc triplicem morbum Christus apposuit triplex antidotum. Nam natus est, uixit, mortuus est: natiuitas eius purgauit nostram natiuitatem. Nam natiuitas sua purgauit nos ab originali peccato. Vita eius informauit nostram: Nam uita eius, nostra uiuendi forma est. Morte sua destruxit nostram, unde hoc: Ero mors tua o mors. Hoc dicitur sic: In æternum diligens, in æternum meruit habere, quod diligit. Sed si quis diligit in æternum, ergo merebitur in æternum in patria habere quod diligit. Dicimus ergo, quod hæc oratio scilicet, in æternum, determinat hoc uerbum, habere, & non hoc uerbum, scilicet, meretur, sed post dicitur in glossa, quod meritum dilectionis erit in æternum. Sed hoc referendum est ad dilectionem, quæ erit æterna. Nam charitas nunquam excidet.

Iniquis odio habui.] Tres sunt species feruentis dilectionis. Compassio, ultio, deuotio. Tria siquid est sunt in homine, scilicet natura, culpa, gratia. Compassionem naturæ, ultionem culpæ, deuotionem debemus gratiæ. In compassione sunt quatuor. Pietas, erogatio, sollicitudo, protectio. Pietas uoluntatis, erogatio facultatis, sollicitudo necessitatis, protectio ab hoste. *Adiutor.* Nota: Deus adiuuat cadentes, infirmos, iacentes. De primo dicitur: Non collidetur, quia Dominus supponit manum suam, & hoc: Dum caderem, Dominus suscepit me. De secundo hic. De tertio: Misit de summo, & accepit me, & cetera. *Ad nihilum deductus sum.* Quidam ad nihilum deducitur per gratiam, alius per culpam, alius per penam. De primo: Increpasti gētes, & perijt impius, & hoc: Verite impium, & non erit: quado scilicet, de malo fit bonus. De secundo: Sine ipso factum est nihil: id est peccatum, quod ad nihilum deducit hominem, quia separat a uero esse. De tertio: Sicut fuit cera a facie ignis, sic pereunt peccatores a facie Dei. *Discedentes.* S. Bon. To. 1.

Iudicij. In triplici iudicio ducimur: Primo enim statur ante hominem, secundo ante Angelum, tertio ante Deum. Ante hominem, peccata confitendo: ante Angelum, pro peccato supplicando: ante Deum sententiam expectando. In primo iudicio habemus aduocatum, penitentiam: in secundo, iustitiam: in tertio, solam Saluatoris misericordiam. In unoquoque iudicio habes aduocatum Deum. In primo penitentiam suggerendo: In secundo, iustitiam conferendo: In tertio, ad gloriam adducendo. Est enim Christus consolator, & aduocatus: consolator in miseria, aduocatus in causa. Consolator, ne succumbamus: aduocatus, ut uincamus. Nota: post mortem erimus in iudicio cum Angelis litigantibus pro anima. Si boni fuerimus, Angelus tollet animam. Si mali, diabolus. Et est secundum iudicium. Primum iudicium est in præfenti, quando peccata cōfitemur sacerdoti, & tertium in futuro, quando vtramque stolam recipiemus. *Peccatores terra.* Nam sunt peccatores cæli: quia peccator dicitur aliquis a cælo cadendo, unde hoc: Vidi satanam, sicut fulgur de cælo cadentem. Sunt peccatores cæli, Deum blasphemando, unde hoc: Peccaui in cælum, & coram te. *Confige timore tuo carnes meas.* Ad hoc vt Christum imitemur, oportet vt tollamus crucem eius, unde hoc: Qui uult venire post me, & cetera. Nota: Tria nobis dedit Deus, seruitutem, utilitatem, asperitatem. In abnegatione sui, scilicet hominis, sit seruitus: in tollenda cruce, utilitas: in imitatione Dei, asperitas. Homo enim ceciderat a libertate, ab Angelorum societate, a Dei uisione. Ab hac Trinitate felicissima, per infelicissimam trinitatem, scilicet superbiam, iram, inuidiam, in prædictam trinitatem per miseriam cecidit. Sed per miseriam trinitatem post redijt ad felicissimam Trinitatem. Nam abnegando se, scilicet propriam uoluntatem, recuperauit propriam libertatem: tollendo crucem suam, id est carnem suam cum uitijs, & concupiscentijs: Crucifigendo per continentiam recuperauit Angelorum societatem: sequendo Christum, eius passionem imitando, recuperauit Dei uisionem.

Feci iudicium, & iustitiam.] Quatuor leguntur aduentus Christi. Nam est historialis, tropologicus, mysticus, anagogicus. Primus in carnem: secundus in mentem, unde hoc: Ad Deum uenimus, & mansionem apud eum faciemus: Tertius in obitu vniciuique, unde: Veni Domine Iesu. Quartus in die iudicij, & bene dicitur anagogicus, quati desuper cælestis, tunc enim ueniet non humilis, vt prius, sed cum Angelis, & terribilis apparebit, & potens. *Suscipe seruum tuum in bono.* Tria sunt genera seruorum. Nam sunt fideles, sunt prudentes: sunt fideles, & prudentes: qui suis operibus alios ornāt, fideles sunt: qui doctrina pollent, prudentes sunt: qui uita, & uerbo pollent, fideles, & prudentes. Primi in uita iustitiam, secundi in sermone scientiam, tertij in remuneratione percipient gloriam. Primos apud Deum opus exaltat: Secundos apud homines doctrina commendat: Tertios apud Deum, & homines uita, & eloquium perfectos iudicat. *Ne calumnieur me superbi.* A tribus aliquid sustinemus. A Deo flagella, a proximo contumelias, & percussiones, a diabolo tentationes sustinendo patienter toleramus. Sed homo debet considerare, ne contra flagella Dei prorumpat in contumeliam, ne contra mala proximi, in mali retributionem, ne contra diaboli tentamenta in peccati delectationem. Nam cum a Deo flagellatur, scrutari debet, quod sit patris percussio, peccatorum purgatio, patientiæ remuneratio: Cum ab homine, cauere debemus, ne reddamus talionem, vel superioris potestatem, ne inferamus ultionem, vel interni iudicij desideret uindictam. Cum a diabolo, consideretur culpa delinquentis, inuidia ferientis, iustitia permittentis, aduersarius vincitur, si in his animus figitur.

Casus hominis. Gal. 5. d

Aduentus Christi quadruplex. Ioan. 1. 4. c Apo. 22. d

Mat. 25. e Seruorum tria genera.

Tempus

Tempora Tempus faciendi Domine. Sex leguntur tempora: Tempus increpationis, quando dictum est Adæ: Maledicta terra in opere tuo. Tempus castigationis, unde quando dixit Dominus: Delebo omnem terram diuino. Tempus segregationis in tempore circumcisionis, quado significabat baptismum. Tempus prohibitionis in lege, quando factæ sunt prohibitiones, vt hoc: Non furtum facies, & cetera. Tempus demonstrationis in tempore prophetarum, quado quasi demonstrando dicebant: Ecce veniet Dominus, & non tardabit. Tempus operationis, vel reconciliationis, modo, vt hic agitur. Primo tempore fuit homo venundatus cum peccato: secundo, conculcatus in peccato: tertio, angariatus pro peccato: quarto, humiliatus sub peccato: quinto, consolatus de peccato: sexto, liberatus a peccato.

Via duplex. **Mirabilia testimonia tua.**] Duæ sunt viæ. Via iniquitatis, & via veritatis. Prima mirabiliter mirabilis: Secunda tantum mirabilis, de qua hic agitur. Via iniquitatis est in ingressu delectabilis, in progressu grauis, in egressu damnabilis. Via veritatis in ingressu grauis, in progressu delectabilis, in egressu remunerabilis. Accedenti ad portam siue ingressum iniquitatis occurrit suggestio, & deducit delectatio, inducit assensio, & sic fit peccatum. Nota primum, per hostem diabolum: secundum, per carnem: tertium, per spiritum, scilicet rationem, quando consentit ratio, sed Deus, quando miseretur illius; accedit ad tumulũ, & reducit eum de lacu miseræ, & de luto facis. Eductum deducit: deducendo, conducit: conducendo, inducit in viam veritatis. Opera Dei dicuntur mirabilia quinque de causis. Propter sapientiam, unde hoc: Omnia in sapientia fecisti. Propter ordinem, & unde hoc: Omnia creauit Deus in numero, pondere, & mensura. Propter potentiam, unde hoc: Potens est Dominus in cælo, & in terra. Propter profunditatem, unde hoc: Abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, & hoc: Quis consiliarius eius fuit? Propter bonitatem, unde hoc: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & cetera. **Declaratio sermonum tuorum illuminat.** Vetus testamentum declaratur per nouum propter tria, propter explanationem, unde hoc: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est in corde suo: Hæc est explanatio huius præcepti, scilicet: Non mechaberis: propter prædicationem vbique factam, unde hoc: In omnem terram exiit sonus eorum. Propter promissionem implementationem, unde Christus dixit: Consummatum est. **Faciem tuam illumina.** Sol quandoque irradiat aliquid, & illud non illuminat, vt cæcum. Quandoque super aliquid irradiat, & illud illuminat, sicut montem. Quandoque aliquid irradiat, & illuminatur illud, quod etiam illuminat, vt sol illuminat aerem, & aer illuminat alia. Sic sol iustitiæ Christus quandoque quosdam irradiat, qui non illuminantur, nec alios illuminant: quandoque repellunt primam gratiam, quam Deus offert, unde hoc: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Quosdam illuminat, qui illuminantur, sed alios non illuminant per prædicationem, de quibus dicitur: Signatũ est super nos lumen vultus tui Domine. Quosdam illuminat, qui illuminantur, & alios illuminant per prædicationem, vt prelatos: unde Dominus ad Apostolos: Vos estis lux mundi: actiue, & passiue, scilicet illuminatio, & illuminata. **Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.** Tres sunt species lacrymarum, alia amara, alia dulcis, alia calida. Nam lacrymæ sunt pro se, pro peccatis aliorum, pro desiderio regni cælestis. Lacryma est amara, cum pro se effunditur, calida cum pro alijs, scilicet emittitur: dulcis cum pro desiderio regni cælestis fietur. Dulcis, quia ad regnũ defertur, quæ prius amara fuit, quia timebat damnari. Pro se effunditur tribus de causis. Pro recordatione præteritorum malorum: pro metu infernalium

tormentorũ: pro peregrinatione a Deo. **Vltus es Domine.**] Hic dicitur, quod petit intellectũ ab eo, qui est intellectus, & omnia intelligens, voluntas omnia disponens, qui est memoria, præsentia, præterita & futura, ante se collecta cõspiciens. Hæc autem Trinitas talem in nobis trinitatẽ creat, scilicet, intellectum, voluntatem, memoriã. Nam summa Trinitas iubet se diligi triplici ista virtute, scilicet toto corde, idest toto intellectu, tota anima, idest tota voluntate, totis viribus, idest tota memoria. Habet ergo homo intellectum, quo bona a malis discernat; voluntatem, qua mala respuat, & bonum eligit: Memoriam, qua malorum supplicia, & bonorum præmia recolat. Hic dirigitur tria genera consolationum: Primum est illius, qui credit se nõ habere peccatum, & tamen habet. Talis potest dicere: Ab occultis meis munda me Domine. Notandum autem, quod tria sunt occulta. Illicita cogitatio, dolosa intentio, impudica affectio. Illicita cogitatio inquinat memoriã: dolosa intentio, rationem: impudica affectio voluntatem. Mundatur memoria per confessionem: affectio, siue voluntas per orationem. Ab his occultis mundus eris, si non insultes, si non discedas, si non consentias, si non dissimules. Temperantia est non insultare, sed cum moderamine pati. Fortitudinis est non discedere, sed mala proximi cõstanter tolerare. Iustitiæ est, non consentire, sed cum robore resistere. Prudentia est non dissimulare, sed folcite, vt mala desinant, prouidere. **Mandasti nimis.** Deus dicitur districte agere propter tria, quia personas non accipit: Nam non est personarũ acceptor: quia nullum malum impunitum relinquit, & quia in æternũ punit. **Tabescere me fecit zelus.** Aliquis tabescit ex liuore, unde hoc: Dõtibus suis fremet, & tabescet. Ex infirmitate, unde hoc: Tabescere fecisti, sicut araneã animã eius. Ex dilectione, vt hic: **Tabescere me fecit zelus tuus.**] **Ignitum eloquium tuum vehementer.** Surfum ignis ascendit. Ad hoc ergo, quod oratio ascẽdat in altum, idest penetret cælum, oportet quod adsit ignis, idest, quod inflammetur charitate. **Iustitia tua.** Hic commendat Christum a quinque. Ab æquitate, vbi dicit: **Iustitia.** Ab æquitate auctoritate, unde dicit: **Tua.** Nam est auctor omnium boni. Ab auctoritate æternitate: nam erit auctor in æternum. Nam lex, Euangelium, quæ dicitur eius, non Moysi, promittit æterna, unde: **Lex tua.** A promissionis impletione, unde: **Veritas.** Vide quo modo hæc sibi cohærent: pendentia mitræ descendunt vsque ad humeros, ad significandum, quod episcopi non sunt soluti ab onere legis, ne imponat hominibus onera importabilia, quæ digito nolunt ea mouere.

Lamaui in toto corde.] Alquis angariatur propter propriam culpam, unde hoc: Rugiebam a gemitu cordis mei, quando scilicet habet captiuam conscientiam: quandoque propter alienam, unde Apostolus: **Quis infirmatur, & ego nõ infirmor?** Quandoque propter pœnam, unde hoc: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quandoque propter gloriæ dilationem, unde hoc: **Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est.** Hic dicitur, quod noxia conscientia premit, quia non fit tranquilla. Notandum autem, quod quedam est mala & tranquilla, vt in obstinatis: quedam mala & nõ tranquilla, vt in mediocriter malis, vel incipientibus esse malis: bona, & non tranquilla, vt incipientibus esse bonis: bona, & tranquilla, vt in perfectis. Hic dicitur, quod oratio quærenda est: nam ipsa est ad patrem missa. Et nota, quod anima est ciuitas summi regis: & dicitur ciuitas virtutum, quia virtutes ibi sunt. Sed Ismaelitæ, scilicet Moab, & Agareni, Gebal, & Amon, & Amalech, & Pharaon cum curribus, & equitibus venientes obsidẽt hanc ciuitatem, idest diaboli, & malæ cogitationes animam. Illæ quattuor virtutes clamauerunt ad Dominum, cum tribularẽtur.

Prudentia. prudentia dicitur in præcauendis insidijs, currit ad artem sapientiæ, quasi ad dominam virtutum, consilium quærens a sapientia, quæ testatur quærẽdum summi regis auxiliũ, & cum quærerent virtutes, quis ibit pro nobis? Respondit consilium vnum de septem donis, oratio. Et ne moram faciat, supra equos fidei ascendat. Proficiscitur oratio per viam cæli, & currit, donec intret portas Domini, in confessione atria eius, in hymnis. Nã oratio penetrat cælum, quæ velut mancipium fidele cum fiducia nũciat regi imminẽs periculum. Hoc audito, rex mittit charitatem reginam cæli, & tota caelestis curia eam comitatur. Charitas autem intrans ciuitatem, omnia illico exhilarauit, commota composuit, turbata pacauit. Redit spes in ciuitatem, quæ primo pene effugerat: fortitudo, quæ pene corruerat, & alia virtutes. Hoc vidẽtes inimici dixerunt: Fugiamus Israelẽ, quia Dominus pugnat pro eis. Sic ciuitas virtutum, idest anima, oratione nuncia, liberatur. Tria solẽt esse in medico falso, quæ hic remouet a medico vero, scilicet promissionem, quia promittit, & non facit, nil promittat, quod nõ faciat, unde hoc: Iurauit Dominus & non pœnitebit eum. In sanando moram, nam nescit molimina tarda gratia Spiritus sancti: Ferro incisionem. Primum vbi dicit, quærẽda est medicina. Secundum, ibi: Ne differas. Tertium, ibi, ubi dicit: Verbo non ferro sanare. Animus diuifus nõ impetret, scilicet quando aliud habet in corde, & aliud in mente, unde hoc: Corde & corde locuti sunt. Quando constituit duos fines, supremos, vel principales, ita quod vnus nõ referat alium, vt de petitione temporalium, unde hoc: Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Vel quando homo orat, & tunc inanes cogitationes surgunt in eo, quæ possunt dici muscæ morientes, quæ perdunt suauitatem vnguẽti. Has cogitationes, scilicet aues abigebat Abrahã a sacrificijs. **Vt custodiam mandata tua.** Duæ sunt species œconomia, scilicet operari, & custodire, unde in Genesi de primis parẽtibus: Vt operaretur, & custodiret illum. Vna pertinet ad virum, alia ad mulierẽ, scilicet viraginem. Vir debet operari exterius, & acquirere: mulier intus custodire, unde dicitur: **Non minor est virtus, quam quærere, parua tueri.** Vir, ratio: mulier, ordinata affectio. **Præueni in maturitate.** Vt sit vna dictio, idest ætate immatura, idest in iuuentute Deum laudauit. Nam temperantia in iuuenem maius meritum est, quàm in sene. Quam temperantiam seminauerunt virgines. Nam in terra mentis nostræ octo agricolæ seminauerunt. Pater, qui dicitur agricola in euangelio, seminauit panem cæli. Filii seminauit veritatẽ: Nam exijt, qui seminant seminare semen suum, scilicet verbum. Spiritus sanctus seminauit charitatem: Nam venit & apparuerunt illis dispersitæ linguæ tamquam ignis, idest feruor charitatis. Ecce tota charitas, scilicet bonus agricola ibi seminauit angelorũ stabilitatẽ, quando alijs cadentibus, steterunt. Apostoli prudentiam. Nam eis dictum est: Estote prudentes sicut serpentes. Martyres fortitudinem, opus fortitudinis fuit in martyrio: Confessores iustitiam, scilicet deuotionem: Virgines temperantiam, de qua hic agitur. Ecce hi quattuor agricolæ quattuor seminauerunt virtutes. Sed timeo, ne aues cæli veniant, & rapiant semen, & seminent zizania. **Prope est tu Domine.** Deus dicitur prope tribus de causis. Per inspirationem, unde hoc: Te loquente, ecce adsum. Per infusionem, unde hic: Per auxilium, unde hoc: **Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum.** **Vide humilitatem meam.**] Alibi dicitur: Respexit humilitatem ancillæ suæ. Hæc est vnica tilia iuueni regis, quæ dicitur esse caput omnium virtutum. Sed nonne fides est caput omnium virtutum? Nam prima petit caput. Dicimus, quod dicitur caput virtutum, quas Dominus enumerat in sermone. Beati S. Bon. To. 1.

ti pauperes spiritu: vbi per paupertatem intelligit humilitatem, quæ primo enumeratur, ideo dicitur caput. Nota: Deus dicitur videre, hominem, peccatum, gratiam. Hominem quandoque in bono, unde hoc: Oculi Domini super iustos. Quandoque in malo, unde hoc: Vultus autem Domini super facientes mala. Peccatum, dum punit, unde hoc: Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, scilicet ne videat Deus. Virtutem, dum eam approbat, unde hic: **Vide humilitatem meam.**] **Iudicium meum, & redime me.** Nota causam inter hominem, & hominem. Vnde hoc: Nolite confidere in iudicio. Inter hominem, & diabolum, idest, quando diabolus eum accusat, & homo se defendit per bona opera. Vnde beatus Martinus dixit: Quid hic astas cruenta bestia? Inter hominem, & Deum, unde Isaias in persona Domini: Indicate inter me, & vineam meam. Inter Deum, & diabolum, unde hoc: Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquã. Hic petit iustus examinari. Vnde alibi: **Ignem me examinasti.** Nota, valde boni examinati per grauitatem cõstantiæ in dexteram partem se inclinauerunt. Vnde mali examinati sunt, qui per põdus propriæ iniquitatis in sinistram partem declinauerunt. Mediocriter boni, & mali examinati nõ sunt, quia ad quam partem pertineant humana iudicia discernere non possunt. De hac statera, vel æquilibrio, vel æqua læce loquitur Iob dicens: Vtinam peccata mea, & calamitas, quam patior, appenderentur in statera. Super hoc Gregorius: Statera patris in manu, Christus est, habens misericordiam, & iustitiam: & peccatum per misericordiã relaxans, leue esse ostendit. Totus ergo mundus in hac statera est, quam pater in manu tenet, & in vna parte boni, & in alia parte mali apponunt opera sua. Stephanus appetijt lapidem, unde lapidatus est: Laurentius craticulam, & alij alia. Tamen omnia ista non facerent nutum, nisi gutta sanguinis Christi apponderetur in lance bonorum. Ecce sanctimonia. Nam sicut quædam medicina nihil valet sine scamonea; ita merita nostra nihil valent sine passione Christi. Hic dicitur, quod rationalis sensus est caput, quod interpretatur, res lancea. Nam secundum rationem homo debet viuere, non bestialiter. Nam homo habet tria, quæ sunt in anima, scilicet imaginatio, ratio, intelligentia, siue intellectus. Ex his tribus tria proueniunt: ex imaginatione, cogitatio: ex ratione, meditatio: ex intelligentia, contemplatio procedit. Nota differentiam inter cogitationem, & meditationem, & contemplationem. Cogitatio lento pede, siue respectu, per deuia discurret. Meditatio per ardua, siue per aspera cum magna industria animi nititur. Contemplatio quocumque eam fert impetus, nimia agilitate confertur. Cogitatio sine labore, & fructu. Meditatio cum labore, & fructu. Contemplatio sine labore, & cum fructu est: eadem materiam per hæc tria intuemur: sed aliter per cogitationem, aliter per contemplationem. Christus est principium, & finis, caput, & cauda. Alpha, & Omega. Et ille ablati est iudæis. Vnde in septimana penosa taceatur principium, & finis horarum: quia tunc ablati est nobis ille, qui est principium, & finis: tunc enim non dicitur, Deus in adiutorium: nec Collecta. **Misericordia tua multe Domine.** Hic dicitur, quod Deus non solum apparuit non quærentibus, sed etiã quærentibus, vt Magis. Nam leguntur Christi tres apparitiones. Nam in Epiphania apparuit Magis, & ibi ostendit se esse verum hominẽ tantum, non Deũ. Apparuit enim inter vbera matris. Secundo apparuit in baptismo, quando Ioanni testimonium Spiritus sancti se esse filium Dei ostendit: nam Pater auditus est dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Sed quia posset credi per adoptionem, ideo post apparuit in nuptijs Architrucino, vbi ostendit se esse Deum, per opus miraculosum, quod fecit

Trinitas.

Homo.

Consolatio num triage nera. Ps. 18. b Occultape gata tria.

De ob tria districte agi. Rom. 2. b Tabescere. Ps. 111. b Psal. 38. a

Ignis proprietatis. Christus a quinque commendatur.

Ritus.

Psal. 37. b

2. Cor. 11. g Rom. 7. d

Ps. 119. a Conscientia.

Oratio.

Anima ciuitas est summi regis.

Ps. 106. a

Mat. 5. a

Psal. 33. 6

Pf. 131. a

B. Martini.

Isa. 5. a

Ioan. 14. d

Psal. 16. a

Iob. 6. a

Greg. lib. 7. Moral. in cap. 6. Iob. cap. 2.

Act. 7. g

Medicina sine scamonea nihil valet.

Apo. 22. 6

Mat. 2. a

Ioan. 1. d

Mat. 3. d

Ioan. 2. a

fecit ibi. Nam ibi aquam in vinū mutauit, quod fuit signum deitatis. Vide quomodo profecerit in apparitionibus: nam primo ostendit se esse verum hominem: secundo filium Dei: tertio Deum. Et hoc totum factum est eadem die, sed annis reuolutis. Vnde illæ tres solemnitates in die Epiphaniæ simul occurrunt, scilicet de Magis, de baptismo, & de mutatione aquæ in vinum. *Secundum iudicium tuum viuifica me.* Deus mortuos viuificat ut uiuant, vnde hoc: Sicut suscitatur mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult viuificat viuos, vt amplius uiuant. Vnde & vtrouque de vita gratia: & viuos vt in æternum uiuant, vnde hoc: Semen non viuificabitur, nisi prius moriatur. *Qui persequitur me, & tribulant me.* Tria genera martyrij, siue sanctitatis legimus, quæ habebimus a tribus sollempnitatibus, quæ sequuntur diem Natalem Christi. A Stephano enim habemus opus martyrij & voluntatem. A Ioanne solum voluntatem. Ab Innocentibus solum opus. Omnes hi calicem biberunt, sed alius corpore & spiritu: alius solo spiritu: alij solo corpore.

Principes persequuti sunt me gratis. Scin, interpretatur super vulnus, idest emplastrum hac similitudine. Nam emplastrum tria facit: nam tumorem vulneris deprimit: ardorem caloris lenit: carnes putridas depellit. Hoc totum facit verbum Dei. De primo Apostolus: Ne magnitudo reuelationem extolat me, & cetera. De secundo: Per diem sol non vret te, quia auferit ignem concupiscentiæ. De tertio: Sermo Dei penetrabilior est omni gladio ancipiti, quia putredinem refecat. Hic dicitur vulneratus in naturalibus, qui venit ad Samaritanam, scilicet Christū, qui suscepit genus humanum ad curandum. Vnde hic medicus ægrotum tenens in manibus artis suæ peritiam probat. Primum stupida membra diu palpando ad sensum reuocat, & tactu leui dolentia membra, & vulnera tangendo ad ictum confirmat. Deinde secat, post vngit, deinde ligat, post fouet ad plenam sanitatem reparans. Nam primo, est cōquestio: secundo, increpatio: tertio, consolatio: quarto, præceptio: quinto deprecatio. Per questionem, palpat: per increpationem, secat: per consolationem, vngit: per præceptionem, ligat: per deprecationem, fouet.

Aduentus Christi fulguri comparatur propter tria, quæ fulguri conueniunt. Nam manifestum, terribile, lucidum. Manifestus erit aduentus Christi, vnde hoc: Omnis caro videbit salutare Dei. Terribilis, vnde hoc: Timebunt Angeli, & mali dicent montibus: Cadite super nos, & collibus. Fulgidus, quando in bonos, vnde: Fulgebunt iusti in regno patris eorum. *Legem autem tuam dilexi.* Charitas Dei integra propter tria, propter perpetuitatem, vnde hoc: Charitas numquam excidit. Propter firmitatem, vnde hoc: Fortis est vt mors dilectio. Propter amplitudinem: nam omnia mandata continet præceptum de dilectione, vnde hoc: Habe charitatem, & fac quidquid vis. *Septies in die laudem dixi tibi:* idest, semper in omni statu, idest cogitatione, locutione, & opere. Primo modo Moyses laudabat Deum, quando dixit ei Dominus: Quid clamas ad me? Ore, vt hoc: Domine, labia mea aperies, & cetera. Opere, vnde Apostolus: Gratias ago Deo meo. Et hoc: Sine intermissione orate. Non est scandalum supple Christus, vel lex, secundum duas expositiones. *Omnes via meæ in conspectu tuo:* quia omnia a te habeo, donum, meritum, præmium. Donum, idest, prima gratia nobis est a Deo, quia ex ipso: meritum, scilicet virtus, & augmentum virtutis a Deo, quia per ipsum: præmium a Deo, quia in Christo: nam ipse est præmium nostrum, vnde Apostolus: Ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia: vt ad hoc, quod dixit ex ipso, referatur donum: ad hoc, quod dicit per ipsum, referatur meritum: ad hoc, quod dicit in ipso, præmium.

Qui persequitur me, & tribulant me. Tria genera martyrij, siue sanctitatis legimus, quæ habebimus a tribus sollempnitatibus, quæ sequuntur diem Natalem Christi. A Stephano enim habemus opus martyrij & voluntatem. A Ioanne solum voluntatem. Ab Innocentibus solum opus. Omnes hi calicem biberunt, sed alius corpore & spiritu: alius solo spiritu: alij solo corpore.

A *Propinquet deprecatio mea.*] Tau interpretatur errauit, vel consummatum. Est enim multiplex consummatio. Est enim consummatio malitiæ, quando scilicet homo est cumulatio malorum, in qua esset, si amplius viueret, vnde hoc: Consummatum in breui expleuit tempora multa. Est consummatio legis, siue prophetiæ, vnde: Consummatum est: quia lex consummata est, vel quæ dicta sunt de Christo, impleta sunt. Est consummatio gloriæ, vnde hoc: Omnis consummationis vidi finem. Nota: Fit appropinquatio ad Deum fide, vnde hoc: Accedite ad eum, & illuminamini. Opere, vnde hoc: Donec intrem in sanctuarium Dei. Scientia siue cogitatione, vnde hoc: Siquis sitit, veniat ad me, & bibat. Eius fruitione, vnde hoc: Venite benedicti Patris mei. Et per corporalem penitentiam, vt illi, qui desiderabant primum aduentum, vnde hoc: *Propinquet deprecatio mea.* Plus est a vitijs se reuocasse, quàm prope, idest ferme ipsa vitia necasse. Sed auctoritas habet in contrarium, quæ dicit: Semper aberrans, si repertus fuerit pij pastoris humeris, non erit in eadem gloria cum eo, qui numquam aberrauit. Dicimus, quod plus est a vitijs se reuocasse, idest, quia ex quo riuuli sunt aperti, difficile est abstinere: vel plus est, idest occasio maioris boni, vt Petrus, qui fortior surrexit. Nam prædicator duo debet habere, scilicet scientiam, & mundam conscientiam, & tunc secure potest prædicare, ne ei dicatur: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Primum Propheta petit, hic scilicet: *Da mihi intellectum.* Secundum, ibi: *Eripe me.* Post prædicat, dicens: Exultabunt labia mea iustitiam tuam. *Erraui sicut ovis, quæ perijt.* Est pastor, pastor: Pastor, etiam mercenarius: Est pastor, fur: Est pastor, lupus. Primus est imitandus, secundus tolerandus, tertius cauendus, quartus baculo arcendus. De primo: Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. De secundo: Mercenarius vidit lupum venientem, & fugit. De tertio: Fur non venit, nisi vt furetur. De quarto: Lupus rapit, & dispergit oues. Nota: hic dicitur, quod Christus lanauit vestes in vepribus Iudæorum: sciendum, quod homo descendit ab Hierusalem in Iericho, vulneratus est in corpore, & spoliatus vestibus, idest genus humanum vulneratum in naturalibus, & spoliatum gratuitis. Prius enim erat indutū vestibus contra frigus vitiorum, vnde hoc: Induit me vestimentis suis. Non ergo nudus se non nudum confessus est, Domino veniente, quando se operuit folijs fici. Recipere autem sua vestimenta non posset, nisi Christus sua amitteret. Sicut enim homo non potuit sanari in corpore, nisi primum Christus corpus deponeret, ita & non potuit vestiri in anima, nisi Christus suas deponeret vestes, & crucifixione sua amisisset: quia quattuor fuerunt crucifixoies Christi: quattuor fuerunt partes de vestibus Christi, & ita genus humanum per quattuor vestes, quas amiserat, quattuor virtutes recuperavit: ergo depositio corporis Christi sanauit genus humanum in corpore. Depositio vestium Christi reinduit, & restituit generi humano vestes, idest virtutes. Non loquar de tunica, quæ non est diuisa, quia inconfulis, sed de alijs vestibus.

B *Qui persequitur me, & tribulant me.* Tria genera martyrij, siue sanctitatis legimus, quæ habebimus a tribus sollempnitatibus, quæ sequuntur diem Natalem Christi. A Stephano enim habemus opus martyrij & voluntatem. A Ioanne solum voluntatem. Ab Innocentibus solum opus. Omnes hi calicem biberunt, sed alius corpore & spiritu: alius solo spiritu: alij solo corpore.

C *Principes persequuti sunt me gratis.* Scin, interpretatur super vulnus, idest emplastrum hac similitudine. Nam emplastrum tria facit: nam tumorem vulneris deprimit: ardorem caloris lenit: carnes putridas depellit. Hoc totum facit verbum Dei. De primo Apostolus: Ne magnitudo reuelationem extolat me, & cetera. De secundo: Per diem sol non vret te, quia auferit ignem concupiscentiæ. De tertio: Sermo Dei penetrabilior est omni gladio ancipiti, quia putredinem refecat. Hic dicitur vulneratus in naturalibus, qui venit ad Samaritanam, scilicet Christū, qui suscepit genus humanum ad curandum. Vnde hic medicus ægrotum tenens in manibus artis suæ peritiam probat. Primum stupida membra diu palpando ad sensum reuocat, & tactu leui dolentia membra, & vulnera tangendo ad ictum confirmat. Deinde secat, post vngit, deinde ligat, post fouet ad plenam sanitatem reparans. Nam primo, est cōquestio: secundo, increpatio: tertio, consolatio: quarto, præceptio: quinto deprecatio. Per questionem, palpat: per increpationem, secat: per consolationem, vngit: per præceptionem, ligat: per deprecationem, fouet.

D *Propinquet deprecatio mea.*] Tau interpretatur errauit, vel consummatum. Est enim multiplex consummatio. Est enim consummatio malitiæ, quando scilicet homo est cumulatio malorum, in qua esset, si amplius viueret, vnde hoc: Consummatum in breui expleuit tempora multa. Est consummatio legis, siue prophetiæ, vnde: Consummatum est: quia lex consummata est, vel quæ dicta sunt de Christo, impleta sunt. Est consummatio gloriæ, vnde hoc: Omnis consummationis vidi finem. Nota: Fit appropinquatio ad Deum fide, vnde hoc: Accedite ad eum, & illuminamini. Opere, vnde hoc: Donec intrem in sanctuarium Dei. Scientia siue cogitatione, vnde hoc: Siquis sitit, veniat ad me, & bibat. Eius fruitione, vnde hoc: Venite benedicti Patris mei. Et per corporalem penitentiam, vt illi, qui desiderabant primum aduentum, vnde hoc: *Propinquet deprecatio mea.* Plus est a vitijs se reuocasse, quàm prope, idest ferme ipsa vitia necasse. Sed auctoritas habet in contrarium, quæ dicit: Semper aberrans, si repertus fuerit pij pastoris humeris, non erit in eadem gloria cum eo, qui numquam aberrauit. Dicimus, quod plus est a vitijs se reuocasse, idest, quia ex quo riuuli sunt aperti, difficile est abstinere: vel plus est, idest occasio maioris boni, vt Petrus, qui fortior surrexit. Nam prædicator duo debet habere, scilicet scientiam, & mundam conscientiam, & tunc secure potest prædicare, ne ei dicatur: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Primum Propheta petit, hic scilicet: *Da mihi intellectum.* Secundum, ibi: *Eripe me.* Post prædicat, dicens: Exultabunt labia mea iustitiam tuam. *Erraui sicut ovis, quæ perijt.* Est pastor, pastor: Pastor, etiam mercenarius: Est pastor, fur: Est pastor, lupus. Primus est imitandus, secundus tolerandus, tertius cauendus, quartus baculo arcendus. De primo: Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. De secundo: Mercenarius vidit lupum venientem, & fugit. De tertio: Fur non venit, nisi vt furetur. De quarto: Lupus rapit, & dispergit oues. Nota: hic dicitur, quod Christus lanauit vestes in vepribus Iudæorum: sciendum, quod homo descendit ab Hierusalem in Iericho, vulneratus est in corpore, & spoliatus vestibus, idest genus humanum vulneratum in naturalibus, & spoliatum gratuitis. Prius enim erat indutū vestibus contra frigus vitiorum, vnde hoc: Induit me vestimentis suis. Non ergo nudus se non nudum confessus est, Domino veniente, quando se operuit folijs fici. Recipere autem sua vestimenta non posset, nisi Christus sua amitteret. Sicut enim homo non potuit sanari in corpore, nisi primum Christus corpus deponeret, ita & non potuit vestiri in anima, nisi Christus suas deponeret vestes, & crucifixione sua amisisset: quia quattuor fuerunt crucifixoies Christi: quattuor fuerunt partes de vestibus Christi, & ita genus humanum per quattuor vestes, quas amiserat, quattuor virtutes recuperavit: ergo depositio corporis Christi sanauit genus humanum in corpore. Depositio vestium Christi reinduit, & restituit generi humano vestes, idest virtutes. Non loquar de tunica, quæ non est diuisa, quia inconfulis, sed de alijs vestibus.

EIVSDEM PSALMI

ALTERA EXPOSITIO,

Quæ & temporis diuturno vsu, & omnium comprobata consensu multis ab hinc annis in lucem prodijt. Quod si pluribus scripta est, quàm superior: id non alienum est a sacrarum litterarum interpretibus, qui sepe numero eadem modo fusius, modo breuius explicarunt.

Tau. Consummatio multiplex.

Sap. 4. e

Ioan. 19. c

Psal. 33. a

Psal. 72. c

Ioan. 7. f

Mat. 25. c

Prædicator debet habere duo.

Psal. 49. c

Psal. 70. d

Pastor multiplex.

Ioan. 10. b

Ibidem.

Ibid. a

Ibid. b

Luc. 10. e

Isa. 61. d

Gen. 3. b

Ibidem.

PSAL-

PSALMVS DAVID CXVIII.

Titulus psalmi Alleluia.

A *Alleluia, Laus & gloria, & virtus Deo nostro.* Quis titulus, quis ornatus, quis fructus astuatur presentis psalmi, apostolicis instrumur documentis. Titulus spectat ad causam materialem, ornatus ad formalem, fructus ad finalem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, ait Apostolus: Alleluia, idest. Laudate Dominum. Ecce clarissimus titulus: ecce clarissima materia psalmi huius. Quis enim clarior titulus, quàm laus diuina? quæ clarior materia, quàm laudabilis conuersationis doctrina? Et nota, quod sicut legitur in scriptura: Alleluia, siue laudationis dominicæ harmonia est dicenda, iteranda, cantanda, vt referatur dictio ad intellectum, iteratio ad affectum, cantatio ad effectum: quia secundum eloquium Tullianum, dulcior est concentus actuum, quàm sonorum. De primo: Ceciderunt vigintiquattuor seniores, & quattuor animalia, & adorauerunt sedentem super thronum, dicentes, amen, Alleluia: Hic dicitur alleluia dictione intellectiua. De secundo supra eodem capitulo sic habetur. Iterum dixerunt alleluia. Hic iteratur alleluia iteratione affectiua. De tertio: Per vicos tuos alleluia cantabitur: hic cantatur alleluia cantatione effectiua.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum addit Apostolus: Laus & gloria, & virtus. Ecce trinus ornatus. Vnde videtur iste psalmus quasi trinus & vnus, quia trinus ornatu: sed vnus tractatu. Trinitas ita perhibetur consistere in laude, gloria, & virtute: videlicet in laude mensurationis, in gloria numerationis, in virtute ponderationis. Mensuratur enim geometrico circulo elementario. Numeratur arithmetice numero octonario. Ponderatur musice, siue metricæ: quia metra dicitur quædam musica harmonico pedum fenario. Quanta sit laus circuli mensurantis, patet ex figura Deiformissima: quia simplicissima: quia perfectissima: quia capacissima: quia nobilissima. Quanta gloria sit octonarij numerantis, liquet ex eo, quod bis duo bis, valent octo, vbi numerus vnus, & primus per processum binum fit trinus. Quanta sit virtus fenarij ponderantis, apparet in eo, quod numerus perfectus & perfectorum primus, trinam recipit distinctionem præter excessum & diminutionem. Et nota de trinitate laudis, gloriæ & virtutis, quod potest diuinis adaptari personis, quia sicut ex scripturis colligitur, Laus patri, gloria filio, virtus Spiritui sancto adscribitur.

Primum patet per illud sapientis eloquium: Patri omnium decantates laudes. Ecce laus Patri adscripta. Secundum liquet per illud euangelicum: Vidimus gloriam eius: gloriam quasi vnigeniti a Patre. Ecce gloria Filio attributa.

Tertium apparet per illud propheticum: Spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Ecce virtus Spiritui sancto addicta.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium subdit Apostolus: Deo nostro: quasi dicat, laus, gloria, virtus (ex quibus ornatus huius Psalmi pertextitur) Deo attribuitur, a quo & tribuitur. Ecce sanctissimus & suauissimus presentis operis fructus, vt laudem & gloriam, & virtutem pro laudabili, gloriosa, & virtuosa doctrina Dei nostri, laudabili potentia, gloriosa sapientia, virtuosa clementia referamus. Notandum itaque, quod Dominus Deus est dignus laude, gloria, & virtute, quia potens, sapiens, clemens. Potenter formans, sapienter informans, clementer conformans. De primo: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrae: ecce Deus potens formator. De secundo: Secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti, cogniti soli sapient-

ti Deo. Ecce Deus sapiens informator. De tertio: Pius & clemens est Dominus Deus noster, & non auerter faciem suam a vobis, si reueris fueritis ad eum. Ecce Deus pius reformator & clemens conformator. Et hoc est, quod ait Apostolus Alleluia: Laudate Dominum, in quo titulus pertinens ad causam materialem. Laus & gloria & virtus, in quo trinus & vnus ornatus pertinens ad causam formalem. Deo nostro: qui est sermonis consummatio, sicut scribitur. In quo fructus spectans ad causam finalem.

2. Paral. 30. b

Ecc. 43. d

FINIS PROLOGI.

INCIPIT CAPITVLVM PRIMVM huius libri, & primi versiculi, Beati immaculati, declaratio luculentissima, in quo iustis beatitudo, peccatoribus pestilentia cathedra proponitur.

B *Eti immaculati in via, & cetera.* Post generale prælocutionem accedendum est ad specialem presentis psalmi prosecutionem. Psalmus iste distinguitur distinctione summaria in undecim capitula, in quibus totidem administrantur fercula. Nam in primo beatitudo præmittitur. *Beati immaculati.* In secundo retributio submittitur. *Retribue seruo tuo.* In tertio lex committitur. *Legem pone.* In quarto spes immittitur. *Memor esto.* In quinto bonitas transmittitur. *Bonitatem fecisti.* In sexto defectus dimittitur. *Defecit in saluare.* In septimo dilectio intronmittitur. *Quomodo dilexi.* In octauo iniquitas intronmittitur. *Iniquos odio habui.* In nono iudicium promittitur. *Mirabilia testimonia tua.* In decimo pietas admittitur. *Clamavi in toto corde.* In undecimo impietas emittitur. *Principes persecuti sunt me.* Et quoniam ad beatitudinem præmissam peruenitur per retributionem submissam: ad retributionem submissam, per legem commissam: ad legem commissam, per spem immisam: ad spem immisam, per bonitatem transmissam: ad bonitatem transmissam, per defectum dimissam: ad defectum dimissam: per dilectionem intronmissam: ad dilectionem intronmissam, per iniquitatem intermissam: ad iniquitatem intermissam, per iudicij seueritatem promissam: ad seueritatem promissam, per pietatem admisam: ad pietatem admisam, per impietatem remissam, vt luce clarius elucefcet inferius, patet tam ferculorum, quàm capitulorum ordo, & numerus procedendo secundum ordinem appetitus.

Vndecim capitula huius psalmi.

Pulchra repositio.

Aleph.

2. Cor. 5. x

Beth.

vt re-

ut reficiatur. Quia tendat, ne interficiatur. Hæc sunt quattuor documenta, quæ viatoribus dogmatizat psalmographus per hæc verba: *Beati*. Hic notatur, quod tendant, ut perficiantur. *Immaculati in via*. Hic notatur, quomodo tendant, ne inficiantur. *Qui ambulat*. Hic notatur, si tendant, ut reficiantur. *In lege Domini*. Hic notatur, qua tendant, ne interficiantur.

Articulus primus.

Docens ergo viatores, quo tendant, ut perficiantur: dicit: *Beati*. Ad hoc enim debent tendere, ut sint beati. Est autem beatitudo perfectiua, siue summa perfectio beatifica tripartita: videlicet visio, tentio, fructio Trinitatis in create. Quæ sunt perfectiue trinitatis create, ut puta memorie, intelligentie, & voluntatis: quarum prima est merces fidei, secunda spei, tertia charitatis. De prima beatitudine perfectiua, quæ dicitur visio, figuratim dicitur: *Beati serui tui*, & hi, qui assistunt coram te omni tempore. De secunda, quæ dicitur tentio, legitur: *Qui tenuerit eam*, scilicet sapientiam increatam, beatus. De tertia, quæ dicitur fructio, vel amabilis adhesio, scribitur in Tobia, ubi loquitur de cælesti ciuitate, siue felicitate: quia cælestis ciuitas nihil aliud est, quam felicitas: Beati omnes, qui diligunt te, & qui gaudet super pace tua. Dilectio pertinet ad fructiorem. Pax autem ad appetitus consummationem.

Articulus secundus.

Secundo, docens viatores, quo modo tendant, ne inficiantur, subdit: *Immaculati*. Sic enim debet viator tendere, ut sit immaculatus corde, ore, & opere. De quorum primo dicitur infra cap. vj. *Fiat cor meum immaculatum*, in, & cetera. De secundo: *Elegit nos ante mundi constitutionem*, ut effemus sancti & immaculati in conspectu eius. Sanctos dicit quantum ad affectum, immaculatos quantum ad affectum. De tertio: *Satagite immaculati, & inuolati ei inueniri*: quasi dicat immaculati exteriori, & inuolati interiori. Vnde quod subditur: *In via*. Intelligitur tam de via exteriori, quam interiori: quarum prior pertinet ad hominem exteriorem, posterior ad interiorem, de quibus vijs illud propheticum potest intelligi: *Vias tuas Domine demonstra mihi*.

Articulus tertius.

Tertio, docens attendere, si tendant, ut reficiantur, addit: *Qui ambulat*: non supra se, sicut ambitiosi: non circa se, sicut voluptuosi: non infra se, sicut curiosi: sed coram se, sicut virtuosus. Primi tendunt post vanitatem, de quibus: *Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt*: quorum primum pertinet ad affectum, secundum ad effectum. Secundi tendunt post voluptatem, de quibus: *Post carnem in concupiscentia immunditie ambulat, damnationemque continent*: quorum primum refertur ad actum præuaricationis, secundum ad contemptum correptionis. Tertij tendunt post vacuitatem seu temporalium superuacuitatem: De quibus: *Ambulabunt in vacuum, & peribunt*: quorum primum pertinet ad culpam, secundum ad poenam. Ideoq. qui ambulat supra se, seu ambitiose: vel circa se, hoc est voluptuose, vel infra se, id est curiose, non reficiuntur, quia non proficiuntur. Sed qui ambulat coram se, soli reficiuntur: quia soli vltieris, vel anterioris progrediuntur. Hi denotantur in illis animalibus, de quibus legitur: *Vnuquodque eorum coram facie sua ambulabat*.

Articulus quartus.

Quarto, docens qua tendant, ne interficiantur, superaddit: *In lege Domini*, quia re uera lex Domini est via non guerrifera, sed pacifica, vnde Prophetata: *Pax multa diligentibus legem tuam*: non mortifica, sed viuifica, vnde: *Lex sapientis, fons vite*; non damnifica, sed beatifica, vnde: *Qui custodit legem, beatus est, in spe, non in re*.

Epilogus.

Beati ergo sunt, attendendo, quo tendunt, ut perficiantur.

ciantur. *Immaculati in via*, attendendo, quod modo tendunt, ne inficiantur. *Qui ambulat*, attendendo, si tendunt, ut reficiantur. *In lege Domini*: Attendendo, qua tendunt, ne interficiantur.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Beati, qui scrutantur testimonia eius, & cetera. Superius ostendit Propheta, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua: hic ostendit, quod eadem via sit spectabilis, quia proficua. Quod autem proficua, probat quasi per quattuor argumenta: & sic in hoc versiculo quattuor sunt notanda. Probat enim, quod sit proficua. Primo, quia purgat intentionem. Secundo, quia illuminat rationem. Tertio, quia inflammat affectionem. Quarto, quia perficit actionem. Purgatur autem intentio, summam & solam felicitatem expectando. Illuminatur autem ratio, summam veritatem spectando. Inflammat affectio, summam bonitatem affectando. Perficitur actio, summam sanctitatem sectando.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicitur, *Beati*: Supple non re, sed spe: non felicitatis tentione, sed expectatione. Ecce summam felicitatis expectatio, per quam purgatur intentio. Quod autem beatum faciat hæc expectatio, scribitur: *Beati omnes, qui expectant eum*. Sed nota, quod Deus est tripliciter expectandus: videlicet magnanimiter, equanimiter, & longanimiter. Magnanimiter, contra diffidentiam: æquanimiter, contra impatientiam: longanimiter, contra inconstantiam. De magnanimiter, non differenter expectantibus, legitur: *Non confundentur, qui expectant eum*: quasi diceret, non priuabuntur premio expectantium, qui non priuantur ipsorum merito. De equanimiter non impatienter expectantibus, sic habemus: *Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum*. Quorum primum pertinet ad rectitudinem intentionis: secundum ad rectitudinem actionis. De longanimiter expectantibus non inconstanter, scriptum agnouimus: *Si morâ fecerit, expecta eum*: quasi dicat: *Si differatur speratum præmium, non auferatur spei meritum*.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum subditur, *Qui scrutantur testimonia eius*. Hæc testimoniorum scrutatio est summæ veritatis spectatio: per quam illuminatur ratio, quæ spectatur in testimonijs veritatis. Sed nota, quod veritatis summæ testimonia sunt diuersa. Nam alia sunt de considerandis, alia de operandis, alia de sperandis, seu tolerandis. Quorum prima sunt reuerenter credenda: Secunda diligenter implenda: Tertia vehementer stupenda. De primis: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Et splendidum in panibus benedicient labia multorum: & Testimonium veritatis illius fidele. Quid per splendidum in panibus aliud intelligimus, quam illum, qui multa multotiens millia satiavit de paucis panibus? huius plane testimonium est fidele: videlicet testimonium de credibilibus. De secundarijs: Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis, quasi dicat: Testimonium Domini, id est fideliter obseruabile: propter obseruantiam, fidele præstat obseruantibus sapientiam. De tali quoque testimonio legitur: *Liga testimonium: signa legem in discipulis meis*. Testimonium respicit faciendam: lex scienda: siue testimonium, præcepta affirmatiua: lex, negatiua. De tertijs: Mirabilia testimonia tua. De eisdem intelligitur, quod legitur: *Scribe ei super buxum, & in libro diligenter exara illud*: & erit in die nouissimo in testimonium: vsque in æternum. Per scripturam buxi, quod est lignum infructuosum, intelligitur reuocatio malorum. Per scripturam libri, quod est opus fructuosum, accipitur prouocatio bonorum: hæc sunt in testimonium illis. Primum scilicet in testimonium

Beatitudinis via varijs modis proficua.

Isa. 30. d. Deus tripliciter expectandus.

Isa. 49. g.

Thren. 3. e.

Abac. 2. e.

Testimonia summæ veritatis diuersa.

Psal. 92. b.

Eccli. 31. c.

Psal. 18. b.

Psal. 18. b.

Isa. 8. c.

Pf. 118. i.

Isa. 30. c.

Reuocatio malorum per quid intelligatur.

pro quid prouocatio bonorum.

testimonium de tolerandis: Secundum in testimonium de sperandis, quia mali reuocatur, supplicia comminando: boni vero prouocantur, præmia promittendo.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *In toto corde meo*. In toto, notatur perfectio. In corde, affectio. Vnde: *In toto corde*, affectionis perfectio, quæ est summæ bonitatis affectatio, per quam inflammat affectio. Sed nota, quod cordis inflammatio est tripartita. Quædam acuta, quædam acutior, quædam acutissima. Quarum prima pertinet ad poenitentes, vitia deplorantes. Secunda ad proficietes, patrocinium implorantes. Tertia ad peruenientes, superna præmia explorantes. De prima quidem: *Confitebor tibi Domine in toto corde meo*: quonia audisti omnia verba oris mei: quasi diceret: *Vadam ad peccatorum confessionem*, secundum acutam cordis inflammationem: quoniam audisti peccatoris orationem. De secunda similiter scribitur: *Clamaui in toto corde meo: exaudi me Domine: iustificationes tuas requiram*: ac si diceret: *Clamaui per deuotam orationem*, secundum acutioris cordis inflammationem. *Exaudi me per patrocinij exhibitionem*. Iustificationes tuas requiram per proximorum ædificationem. De tertia quoque concinitur psalmo eodem: *In toto corde meo exquisiui te: ne repellas me a mandatis tuis*. Ac si aperte dicat: in acutissima cordis inflammatione exquisiui te in contemplatione. Ne repellas me, meritum meorum consideratione, a mandatorum tuorum expletione.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: *Exquirunt eum*: hæc exquisitio est summæ sanctitatis sectatio: per quam perficitur actio. Sed nota, quod est sanctitatis summæ sectatio, seu exquisitio tripartita, scilicet initiatiua, prouectiua, & perfectiua. Quarum prima propinqua. Secunda propinquior. Tertia proxima. De prima: *Vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei*, & mandata eius exquirant, quasi dicat: *Vt ponant in Deo spem veniæ*: Et non obliuiscantur operum Dei, quantum ad exempla patientiæ: Et mandata eius exquirant, quantum ad dignos fructus poenitentia. Hæc etiam exquisitio notatur: *Quo modo cataclifinus terram inebriauit, sic ira ipsius gentes, quæ non exquisierunt eum, hereditabit: hoc est: Quomodo diluuium inebriauit terram per aquarum inundantiam: sic ira, id est iusta Dei vindicta hereditabit per poenam affluentiam gentes, quæ non exquisierunt eum per poenitentiam. De secunda quoque psalmista: *In die tribulationis meæ Dominum exquisiui manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus: quasi dicat: In die tribulationis meæ, quantum ad tentationem: Dominum exquisiui, quantum ad deuotam orationem: manibus meis, quantum ad attentionem: nocte, quantum ad occultationem: contra eum, scilicet tentatorem: & non sum deceptus, quantum ad exauditionem. Talis etiam exquisitio notatur. Exquisiui, inquit, eam a iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi assumere eam. Quorum primum pertinet ad sapientiæ salutaris acquisitionem. Secundum ad ipsius fructificationem per proximorum ædificationem. De tertia quoque psallimus: *Exquisiuit te facies mea: faciem tuam Domine requiram, quasi dicat: Exquisiuit te, supple diuina sapientia: facies mea, id est humana intelligentia: faciem tuam, id est apertam notitiam: Domine requiram, per orationis instantiam, & contemplationis gratiam, hæc etiam exquisitio notatur: Sapientiam antiquorum omnium exquirat sapiens, quasi dicat: aperte: Sapientiam antiquorum propositam tenebrose sapiens exquirat exponere lumine. Sed nota, quod ab hac triplici exquisitio deficiunt tres hominum differetia. Ab exquisitio quidam initiatiua deficiunt impenitentes, de quibus: *Longe a peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Quorum primum****

Pf. 37. a.

Cordis inflammatio triplex.

Pf. 137. a.

Pf. 118. t.

Psal. 77. a.

Eccli. 39. c.

Psal. 76. a.

Sap. 8. d.

Psal. 26. c.

Eccli. 39. a.

Pf. 118. u.

pertinet ad iustificationis defectum. Secundum ad supplicationis neglectum. Ab exquisitio prouectiua deficiunt negligetes, de quibus legitur: *Non sunt consilij super sanctum Israel, & Domini non exquisierunt: ubi notatur negligetia orationis propter diffidentiam exauditionis. Ab exquisitio proficua deficiunt præsumentes, illuminationem suam non diuinæ influentiæ, sed industriæ propriæ temere arrogantes, de quibus habemus: *Immitte timorem tuum super gentes, quæ non exquisierunt te: quasi dicat: Immitte timorem, ut emittas tumorem*.*

Epilogus.

Patet ergo, quia, *beati*, sunt, summam felicitatem expectando, quod purgat intentionem. *Qui scrutantur testimonia eius*, summam veritatem spectando, quod illuminat rationem. *In toto corde*, summam bonitatem affectando, quod inflammat affectionem. *Exquirunt eum*, summam sanctitatem sectando, quod perficit actionem.

VERSICVLVS TERTIVS.

Non enim qui operantur, & cetera. Ostensum est supra, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua, sicut in versiculo primo: quia proficua, sicut in secundo. Hic ostenditur, quod eadem via sit spectabilis, quia necessaria. Manifestat autem Propheta hanc viam esse necessariam per deuiantium poenam: quoniam illud est necessarium, cuius oppositum merito est puniendum. Describitur autem in hoc versiculo deuiantium poena ab ipsius quadruplici circumstantia: videlicet, quia rationabilis, inæstimabilis, inexcusabilis, interminabilis. Quorum primum respicit sententiam. Secundum sustentiam. Tertium culpam. Quartum culpæ, ac poenæ consonantiam. Primum notatur per rationalem coniunctionem. Secundum per iniquitatis operationem. Tertium per viarum declinationem. Quartum per suppositam ambulationem.

Articulus primus.

Ostendens itaque Propheta necessitatis rationem per rationabilem punitionem, ait: *Enim, quasi dicat: Ecce ratio, scilicet rationabilis punitione, & fundatur hæc ratio, quam præcedit rationalis coniunctio, super iusto Dei iudicio. Vnde notandum, quod diuinum iudicium tribus de causis iustum dicitur: utpote, quia Deus, nec iniustitia vincitur, nec potentia flectitur, nec imperitia impeditur. De primo: *Non enim est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus: ut ostendas, quonia non iniuste iudicas iudicium: ac si aperte dicat: Enim, id est, ecce rationem. Non est alius Deus, quam tu: hoc dicitur, quantum ad creationem: cui cura est de omnibus: hoc dicitur, quantum ad recreationem: ut ostendas, quoniam iudicas iudicium: hoc dicitur, quantum ad particularem, vel vniuersalem animarum diiudicationem: Non iniuste, hoc dicitur, quantum ad iniustitiæ declinationem. De secundo scribitur prædictis lib. & cap. *Quis enim dicit tibi, quod fecisti, aut quis stabit contra iudicium tuum? Hoc enim est, quod insinuat rationem. Quis dicit tibi, quid fecisti? Hoc dicitur, quantum ad iudicij prosecutionem. Aut quis stabit contra iudicium tuum? scilicet rebellando, vel appellando: Hoc dicitur, quantum ad iudicij promulgationem. De tertio: *Omnes ei viæ tue paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti. Iste viæ sunt iudicia, quia sicut in cantico Deuteronom. cantatur: Dei perfecta sunt opera, & omnis viæ eius iudicia. Hæc autem iudicia dicuntur parata, quia expedita, & in prouidentia posita, quia non per imperitiam impedita.****

Articulus secundus.

Consequenter declarans poenam præmissam esse inæstimabilem, subdit: *Qui operantur iniquitatem*. Isti iniquitatis operarij sunt damnati, in malo confirmati. De quibus legitur: *Discedite a me omnes operarij iniquitatis. Hi siquidem operantur iniquitatem*

Isa. 31. a.

Eccli. 36. a.

Sap. 12. b.

Iudith. 9. b.

Deut. 32. a.

Luc. 13. f.

VERSICVLVS QVARTVS.

quitatem: quæ non tantum est iniquitas, sed iniquitatis pœnalitas. Vnde operando iniquitatem tolerant pœnalitatem: peccando vapulant, & vapulando peccant, & sicut totalis eorum vita est pœnalitas: sic & iniquitas, quæ est inæstimabilis calamitas. Specialiter autem operantur triplicem iniquitatem: videlicet iniquitatem impatientiæ, incompatientiæ, impœnitentiæ: per quarum primam deordinantur quantum ad Deum: per secundam, quantum ad proximum: per tertiam quilibet, quantum ad seipsum. De hac iniquitate triplici illud propheticum potest intelligi. Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam, scilicet reproborum vitam, & hoc non fiet, antequam veniat, cuius est iudicium: quasi dicat: Hæc obduratio non fiet in via, sed in termino.

Articulus tertius.

Deinde designas dictam pœnã esse inexcusabilem, addit: *In vijs eius*. Valde quidem inexcusabile est vias Domini declinare. Prædictæ namque viæ sunt rectæ, & ideo breuiores: puræ, & ideo leuiore: pulchræ, & ideo suauiores. Rectæ quantum ad intentiones. Puræ quantum ad affectiones. Pulchræ quantum ad cogitationes. De primo: Rectæ sunt viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis. De secundo dicitur: Deus meus, impolluta via eius. De tertio: Viæ eius, viæ pulchræ.

Articulus quartus.

Denique denotans pœnam præfatam esse interminabilem, superaddit: *Non ambulauerunt*. Ita negatio affirmationem præsupponit, quia non negat ambulationem simpliciter, sed secundum quid. Vnde negando ambulationem in vijs Dominicis, supponit ambulationem in alijs, vel potius in inuijs. Ambulauerunt igitur, & ambulauerunt errauerunt in inuijs, & non vijs. Ambulauerunt enim imprudenter, impudenter, & indefinenter, secundum tria in peccato contenta, quæ sunt actus, reatus, & macula. Imprudentia pertinet ad actum: impudentia ad maculam: indefinitia ad reatum. De primo: Qui euerunt semitæ, & qui ingrediebantur per eas ambulauerunt per calles deuios: quod potest accipi de quibusdã religiosis in principio seruicis, in medio tepidis, in fine frigidis, vel forte perfidis. Dicit itaque: Semitæ conciliorum quieuerunt: scilicet per religionum teporem, & qui ingrediebantur per eas, scilicet per nouitalem feruorem, ambulauerunt per calles deuios, scilicet per finalem nequitiam, vel errorem. De secundo: Eleuatae sunt filia: Sion, & ambulauerunt collo extento, & nutibus oculorum ibant. Iste filia: Sion sunt animæ speculatiuæ. Sion enim Hebraice, specula, Latine. Quæ dicuntur eleuari, propter imprudentiam: Collo extento ambulare, propter impudentiam. Nutibus oculorum ire, propter intemperantiam. De tertio: Elongauerunt a me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt: Ac si dicatur aperte: Elongauerunt a me per irreuerentiã, & ambulauerunt post vanitatem, per inobediëntiam, & vani facti sunt, per finalem impœnitentiam. Vnde in hoc nota consonantiam inter culpam & pœnã: quoniam culpæ terminatæ responder pœna terminata, & interminatæ interminata: & ideo, quia culpa non fuit terminata per gratiam, nec pœna terminatur per indulgentiam. Patet ergo versiculi presentis intentio. Enim: hoc dicitur quantum ad necessitatis causam, scilicet rationabilem pœnam, quæ spectat ad iudicis rectam sententiã. Qui operantur iniquitatem non delectabilem, sed pœnalem: hoc pertinet ad pœnam inæstimabilem, quæ attinet ad sustententiam. *In vijs eius*, idest mādatis eius: non grauibus, sed leuibus, breuibus, & suauibus. Hoc additur quantum ad pœnam inexcusabilem, quod refertur ad culpam. Sed potius in inuijs ambulauerunt: nulla facta mētionē de ambulationis terminatione, vel ambulatiū reuerfione. Hoc vero superadditur, quantum ad pœnã interminabilem, quod retorquetur ad culpæ, & pœnæ proportionem, quātum ad interminationem.

IV mandasti, & cetera.] Ostenso, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua, proficua, necessaria: hic ostendit Propheta, quod sit spectabilis, quia iusta: ad cuius ostensionem introducit quadruplicem rationem. Quarum prima est, quod iustum est exhiberi reuerentiã maiestati. Secunda, quod iustum est exhiberi obediëntiam potestati. Tertia, quod iustum est exhiberi obseruantiam honestati. Quarta, quod iustum est exhiberi prouidentiam egestati. Secundum hæc in versiculo presenti quattuor possunt pensari: videlicet mandantis maiestas, mandandi potestas, mandatorum honestas: & non imperantis, sed obtemperantis egestas. Maiestas requirit reuerentiã: potestas obediëntiam: honestas obseruantiam: egestas prouidentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primū, dicit Propheta: *Tu*. Ecce mandantis maiestas, cui debetur reuerentia, & præcipue propter tria: puta, quia mirabilis, laudabilis, formidabilis. Dicitur mirabilis, quia mirabiliū operatiua, teste Propheta: Tu es Deus, qui facis mirabilia. Dicitur quoque laudabilis, quia miserabiliū liberatiua, testante Propheta: Adiutor meus, & liberator meus es tu. Adiutor, dicit, quātum ad agenda, & liberator, quantum ad cauenda. Dicitur etiam formidabilis: quoniam operabiliū ponderatiua, testificanti Propheta: Tu reddes vnicuique iuxta opera sua.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subdit psalmus: *Mandasti*. Ecce mandandi potestas. Nam mandare signum est potestati: & sicut supplicare, impotentia: vnde notandum, quod Deus mandat tripliciter, videlicet prudenter, potenter, clementer. Mandat quidem prudenter, merita prouidendo: mandat potenter, supplicia comminando: mandat clementer, præmia promittendo. De primo dicitur: Mandauit vnicuique de proximo suo: ecce mādatum magnæ prudentiæ, quousque proximo prouidere mandatur: vt prouidēdo mereatur. De secundo scribitur: Mandabo serpenti, & mordebit eos. Ecce mandatum magnæ potestati, quia cōminatiūm pœnæ. De tertio canitur: Mādauit Dominus benedictionem & vitam. Benedictionem, in vocatione, cum dicitur electis: Venite benedicti: & vitam in perceptione regni: Ecce mandatum magnæ clemētiæ, quia promissiuū felicitatis æternæ.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, addit Propheta: *Mandata tua*. Ecce mandatorum honestas: cui debetur obseruantia. Et nota, quod mandata Dominica sunt seruanda, tamquam argumenta amoris, tamquam alimenta dulcoris, tamquam medicamenta doloris. Quorū primum refertur ad vim rationabilem, secundum ad concupiscibilem, tertium ad irascibilem. De primo: Si diligitis me, mandata mea seruare: vnde mandatorum obseruatio, dilectionis est probatio. De secundo: Nihil dulcius, quàm respicere in mandatis Domini. Ecce nutrimentum dulcoris, quia dulcedo cōgruit alimento. De tertio: Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. Ecce doloris præseruatio, quæ competit medicamento.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit psalmus: *Custodi mihi*. Ecce nimia non imperantis, sed obtemperantis, & mandatum custodientis egestas: cui cōgruit prouidentia, & specialiter quantum ad tria, videlicet quātum ad bonã naturalia, bonã moralia, bonã æterna. In primis est humana natura originaliter vulnerata: secundis est spoliata: tertijs est exheredata. Quorum primum notatur: Cæsus est Israel, & fugit: vnusquisque in tabernaculum suum, & facta est plaga magna nimis, quasi dicat: Cæsus est Israel in primo parente, in quo omnes peccauerunt: quoniam in ipso

in ipso originaliter extiterunt: hoc dicitur, quantum ad peccati perpetratiōem. Et fugit vnusquisque in tabernaculum suum: hoc subditur, quantum ad peccati excusationem. Et facta est plaga magna nimis: hoc superadditur, quantum ad naturalium vulneratiōem. Secundum notatur: Domus, inquit, quæ nimis locuples est, annullabitur superbia. Domus ista est humana natura, quæ nimirum fuit bonis moribus locupletata, sed nimis egena facta fuit, cum eisdem bonis fuit per parentis primi superbiã spoliata. Tertium denotatur: Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Protector dicitur, quantum ad euasione mali, & merces magna nimis, quantum ad adeptiōem boni. Hac mercede magna nimis sumus originaliter exheredati: ideo nimis egeni.

Epilogus.

Propterea in isto versu dicitur: *Tu*. Ecce maiestas, cui debetur reuerentia. *Mandasti*. Ecce potestas, cui debetur obediëntia. *Mandata tua*. Ecce honestas, cui debetur obseruantia. *Custodi mihi*. Ecce non imperantis, sed obtemperantis egestas, cui congruit prouidentia, & ideo custodia.

VERSICVLVS QVINTVS.

Viam dirigatur, & cetera. Via beatitudinis proposita est in præmissis, tamquam spectabilis: hic proponitur, tamquam affectabilis. Est autem specialiter affectabilis propter amorem virtutis, scilicet iustitiæ, prudentiæ, temperantiæ, & fortitudinis. Quarum singulæ singulis correspondent versiculis. In hoc ergo primo versiculo declaratur via beatitudinis affectabilis esse propter amorem iustitiæ. Iustitia vero dicitur amabilis quattuor de causis, quæ notatur breuiter in his verbis. Primo, quoniam affectiones rectificat: secundo, quia rectificatas multiplicat: tertio, quia multiplicatas fortificat: quarto, quia fortificatas sanctificat. Quorum primū pertinet ad eiusdem virtutis ingressum, secundum ad progressum, tertium ad congressum, & quartum ad egressum. Egre diēte namque anima, virtutes, quæ sunt in ipsa, egrediuntur cum ipsa.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Viam dirigatur*. Ecce rectitudinis, seu iustitiæ rectificantis desiderium, quod pertinet ad ingressum. Desiderium namque præcedit omne bonum. Et notandum, quod iustitia rectificat affectiones tribus modis, videlicet per dolorem contritionis, per pudorem confessionis, & per laborem satisfactionis. Prima rectificatio denotatur: Reuertatur vnusquisque a via sua mala, & dirigite vias vestras, & studia vestra: ac si dicat propheta: Reuertatur vnusquisque a via sua mala, quantum ad mali declinationem: Et dirigite vias vestras, & studia vestra, quantum ad affectionum, & cogitationum refectionem. Secunda refectionis designatur: Deprecare altissimum, scilicet per instantiam orationis, vt dirigat in veritate viam tuam, scilicet per pudorem confessionis: ne scilicet per pudorem aliquid mendose subiteas, sed in veritate peccata tua recognoscas, & agnita per salubrem confessionem dicas. Tertia refectionis figuratur: Statera, inquit, dolosa non est bona: a Domino diriguntur greiūs viri. Statera dolosa est magis forefacere, & minus satisfacere, siue pro maiori culpa minorem pœnam reddere. Viri autem dicuntur satisfactores virtuosus. Hi dicuntur a Domino dirigi digne satisfaciendo. Ecce satisfactiōis refectionis. Liqueat ergo triplex affectionum refectionis, seu directio, quam iustitia facit in ingressu suo: vnde legimus: Iustitia simplicis dirigit viam eius.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: *Via mea*, non via mea, quasi diceret: plures, non vna. Ecce viarum,

seu affectionum nostrarum plurificatio. Et nota, quod in progressu iustitiæ tripliciter multiplicatur affectiones nostræ, videlicet a parte superiori, per frequentiam compunctionum: inferiori per frequentiam contemplationum: interiori, per frequentiam consolationum. Nam cum iustificatio prosperatur, frequentius anima compungitur, contemplatur, confortatur. De primo figurat dicitur: Vnus cunens, idest affectionum cœtus, venit per viam, scilicet compunctio nis: per viam, inquam, quæ respicit quercum, idest vitiōsitatem actionum. Quercus enim lignum ferens fructum porcis dumtaxat conueniētem, significat actū vitiosum. De secundo: Ibant in directum vaccæ, idest affectiones mundæ: arcam, idest spiritualem animam deportantes: per viam, scilicet contemplationis, quæ ducit Bethfames, idest ad domum illuminationis. Per vaccas, quæ inter animalia munda deputantur, affectiones mundæ denotantur: per quas portatur arca fræderis, idest anima fidelis fræderata cum Deo frædere charitatis. Bethfames interpretatur domus illuminationis, idest domus cælestis. Tunc itaque in directū vadunt vaccæ per viam, quæ ducit Bethfames, cum mundæ affectiones spiritualem animam deportantes, directe vadunt per viam contemplationis, quæ ducit ad domum illuminationis. De tertio: Cunctus populus, idest affectionum exercitus: incedebat contra viam oliuæ, idest versus lætitiã spiritualem, per viam consolationis internæ, & spiritualis. Populus ergo contra viam oliuæ vadit, cum affectionum exercitus versus lætitiã spiritualem per viam consolationis procedit.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Ad custodiendas*. Circa quod notandū, quod iustificationes diuinæ tripliciter sunt custodiendæ: videlicet contra hostē, quantum ad vanitatis incursum: contra mundum, quantum ad cupiditatis ingressum: contra carnē, quantum ad voluptatis insultum. De quorū primo: Collocauit Deus ante paradisum voluptatis Cherubim, idest sinceritate intelligentiæ, & flammeum gladium, atque versatilem, idest feueritatem custodiæ ad custodiendã viam ligni vitæ, idest studium sapientiæ, contra incursum vanæ gloriæ. Per studium namque, tamquam per viam, peruenitur ad sapientiam. Per lignum autem vitæ, sapientia designatur: secundum illam Sapientis sententiam. Lignum vitæ est, scilicet sapientia ijs, qui apprehenderint eam: & qui tenuerint eam, beatus. De secundo: Dixi Leuitis, idest affectibus bene ordinatis, vt mundarentur, scilicet a quotidianis immunditijs, per lauacrum confessionis: & venirent ad custodiendas portas ciuitatis, idest sensus exterioris hominis contra ingressum cupiditatis. De tertio: Reliquit rex decem mulieres concubinas, idest affectiones deputatas, ad custodiendam domum, scilicet conscientiam, contra insultum concupiscentiæ. Per denarium numerum intellige decalogum. Per mulieres concubinas denario mensuratas, affectiones purgatas.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit: *Iustificaciones tuas*. Iustificaciones istæ sunt tripartitæ, vt pote non desertæ, præsumptæ, ablata. Desertio pertinet ad negligentiam: præsumptio ad arrogantiam: ablatio ad iniustitiam. Prima iustificatio notatur: Iustificatiōem meam, idest iustificatiōis gratiam, quam cepti tenere per diligentiam: non deseram, per negligentiam. Secunda tangitur: Neque enim in iustificatiōibus nostris, scilicet præsumptis per arrogantiam, prosterminimus preces ante faciem tuam. Tertia notatur, vbi dicit Dominus ore propheticō ad Hierusalem, id est ad animam rationalem, professione spiritualem, sed conuersatione carnalem: Ecce extendam manum meam super te: per suppliciorum intentionem. Sequitur: Et auferam iustificatiōem tuam: per meritōrum mortificationem.

Epilogus

Exec. 21 f

Osee. 14 d
Psal. 17 c
Prou. 3 c

Judic. 5 a

Isa. 3 c

Sion interpretatio

Hier. 2 a

2

3

Psal. 71 c

Psal. 17 a

Psal. 61 b

Eccli. 17 b

Amos 9 a

Pf. 132 a

Mat. 25 d

Ioan. 14 b

Eccli. 23 d

Eccli. 15 c

I. Reg. 4

Eccli. 21 a

Domus, natura humana

Gen. 15 a

Via beatitudinis

Iustitia quattuor de causis amabilis

Iustitia affectiones reificat

Hier. 18 b

Eccli. 37 c

Prou. 20 c
Forefacere.

Prou. 11 a

Iud. 9 e

Quercus.

1. Reg. 6 c

Vaccæ mūdæ denotat affectiones.

Bethfames quid.

2. Reg. 15 e

Iustificatiōes diuinæ custodiendæ tripliciter.

Gen. 3 d

Prou. 3 c

2. Esdr. 13 c

2. Reg. 15 c

Iob 27 a b

Dan. 9 c

Ezech. 25 b

Epilogus quinti versiculi.

Dicit ergo propheta in persona cuiuslibet fidelis iustitiam sitientis: Vinam dirigantur, quantum ad affectionum refectionem: quae pertinet ad virtutis ingressum. Via mea. idest affectiones: quantum ad affectionum multiplicationem: quae attinet ad virtutis progressum. Ad custodiendas, quantum ad affectionum fortificationem: quae refertur ad ipsius congressum contra triplicem tentationem. Iustificaciones tuas. quantum ad ipsarum affectionum sanctificationem: quae retorquetur ad vitae perfectionem, vel animae separationem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Tunc non &c. Manifestum est ex praedictis, quod via beatitudinis est affectabilis amore iustitiae: hic manifestatur, quod sit affectabilis amore prudentiae. Quae prudentia est amabilis propter quattuor rationes, quae notantur in his verbis: utpote: Quia luminosa, in quantum temporum discretiua: fructuosa, in quantum futurorum prouisiua: studiosa, in quantum praeteritorum recordatiua: operosa, in quantum praesentium ordinatiua.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicit: Tunc, scilicet, in futuro iudicio. Ecce temporum discretio. Et notandum, quod futurum iudicium est timendum propter tria, scilicet, propter iudicis terrorem: iudicij rigorem: suppliciorum horrorem. De primo: Tunc incipient dicere montibus: cadite super nos, & collibus, operite nos. Ecce iudicis terror. De secundo legitur in Psalmis: Tunc loquetur ad eos in ira sua: quod pertinet ad conscientiae examinationem. Sequitur: Et in furore suo conturbabit eos: quantum ad sententiae fulminationem. Ecce iudicij rigor. De tertio: Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: tunc scilicet, quando super eos venerit repentina calamitas, &c. videatur ibi textus. Ecce suppliciorum horror.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, ait: Non confundar: pro peccato scilicet: ecce futurorum prouisio, scilicet confusio futurae praeseruationis. Et notandum, quod confusio debetur peccato mentaliter, vocaliter, aut manualiter perpetrato, & idcirco. Confundi merentur: maleuoli pro peccato mentali: maledici pro peccato vocali: malefici pro peccato manuali. De primis dicitur: Confundetur Israel in voluntate sua, idest in actu intrinseco voluntatis. Ecce confusio peccati mentalis. De secundis: Confundentur, scilicet interius: id est coram Deo suo: & erubescunt exterius, idest coram hominibus, omnes, qui pugnant aduersum te: scilicet reluctando doctrinae tuae. De tertijs: Confundemini a fructibus vestris, propter iram furoris Domini. Ira leuior, furor est grauior. Similiter iudicare leuius, vindicare grauius. Propterea signanter ait propheta: Confundemini a fructibus vestris. Ecce confusio peccati manualis propter iram furoris Domini, idest propter iudicium vltionis iudicis metuendi. Vnde primum respicit culpam, secundum aspicit poenam.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subdit: Cum perspexero, videlicet merita recordando. Ecce praeteritorum recordatio. Haec merita consistunt in legis obseruantia: quam diuersi perspiciunt diuersa perspicacia. Alij naque perspiciunt obliuiose, ut tepidi: alij infructuose, ut cupidi: alij superstitiose, velut callidi. De primis: Qui perspexerit, videlicet legendo in lege perfecta libertatis, idest in lege amoris, & dulcedinis: prout est lex euangelica, non in lege timoris, quae est lex mosaica, & permanserit in ea intelligendo, non auditor obliuiosus factus, negligendo: sed factor operis, scilicet eligendo & exequendo, hic beatus in facto suo erit: videlicet fructum iustitiae colligendo. De secundis: Non obdura-

Prudentia quattuor rationibus amabilis.

Futurum iudicium timendum.

Luc. 23. e

Psal. 2. b

Prou. 1. d

Osae. 10. b

Isa. 41. e

Hier. 12. d

Legis obseruatia diuersimode perspicitur.

Jacob. 1. d

A bis cor tuum, scilicet instinctu cupiditatis: nec contrahas manum tua, motu tenacitatis: sed aperies eam pauperi affectu liberalitatis, & dabis mutuum, scilicet in casu necessitatis, quo eum indigere perspexeris, intuitu pietatis. De tertijs: Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicias, ut educas festucam de oculo fratris tui: quasi diceret: Perspice transgressiones tuas religiose, ne perspicias alienas superstitiose.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, addit: In omnibus mandatis tuis. praesentialiter obseruandis: Ecce praesentium ordinatio. Et nota, quod mandata debemus seruare triplici ratione, scilicet propter salutarem obligationem: propter maledictionis ablationem: propter benedictionis collationem. Istorum primum pertinet ad expiationem culpae: secundum ad euasionem poenae: tertium ad adeptionem gloriae. De primo: Salutare sacrificium est attendere mandatis: ecce salutaris obligatio, per quam fit criminis expiatio. De secundo dicitur: Maledicti, qui declinant a mandatis tuis: ecce maledictionis comminatio, quae fulminabitur in extremo iudicio, cum dicitur: Ite maledicti in ignem aeternum. Huius maledictionis euasio est mandatorum obseruatio. De tertio scribitur: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Huius benedictionis adeptio est mandatorum obseruatio, vnde: Benedicentur in femine tuo omnes gentes terrae, eo quod obediuerit Abraam voci meae, & custodierit praecipia & mandata mea. Ecce benedictionis collatio, quam meretur mandatorum obseruatio.

Epilogus.

Dicit igitur propheta dirigente prudentia: Tunc, scilicet in futuro iudicio, in quo patet temporum discretio pertinens ad ipsius prudentiae luminositatem. Non confundar: pro perpetrato flagitio: in quo patet futurorum praeseruatia, atinens ad prudentiae fructuositatem. Cum perspexero, scilicet merita recordando: in quo claret praeteritorum recordatio, spectans ad prudentiae sollicitudinem. In omnibus mandatis tuis, scilicet praesentialiter obseruandis, in quo rutilat praesentium ordinatio respiciens prudentiae operositatem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Confitebor tibi, &c. Quod via beatitudinis sit affectabilis amore iustitiae, atque prudentiae, ex praescriptis potest clarescere. Hic clarescit, ipsam esse affectabilem amore temperantiae. Quod autem temperantia sit amabilis, quadruplex est ratio, quae notatur in praesenti versiculo: videlicet conscientiae mundificatio: concupiscentiae mortificatio: intelligentiae clarificatio: exterioris experientiae rectificatio. Prima conditio reddit hominem puriorem: secunda duriorem: tertia maturiorem: quarta securiorem.

Articulus primus.

Prima ratio declarat, cum dicitur: Confitebor tibi. quia confessio est conscientiae mundificatio. Ad hoc enim poenitens confitetur, ut eius conscientia mundificetur, & ipse purior inueniatur. Debet autem confiteri tripliciter, videlicet, patenter, seruentur, festinanter. Patenter, ut sit confessio nuda sine palliatione. Seruentur, ut sit confessio vera sine excusatione. Festinanter, ut sit confessio prompta sine dilatione. De primo: Confitere, atque indica mihi quid feceris. Quorum primum pertinet ad confessionis actum. Secundum ad confessionis modum. Hunc modum seruat, qui peccatum non palliat, sed patenter indicat. De secundo: Non confundaris confiteri peccata tua: quasi diceret, non impediaris a veritate confessionis, propter impedimentum confusiois. De tertio: Confiteberis viuens & viuus, & sanus, quasi dicat: Confiteberis in vita & salute: quoniam certus es de mortis, aut infirmitatis celeritate, & acerbitate.

Deut. 15. b

Mat. 7. a Luc. 6. f

Madata seruanda tripliciter.

Eccli. 35. a

Pf. 118. c

Mat. 25. d Mat. 19. c

Gen. 26. b

Temperantia amabilis.

Quo modo confitendu.

Iosue 7. c

Eccli. 4. d

Eccli. 17. d

Articulus

Articulus secundus.

Secunda ratio propalatur, cum additur: In directione cordis. Directio cordis, est directio, & erectio voluntatis, quae tunc dirigitur, & erigitur, cum sensualitas deprimitur, & restringitur. Haec enim est proportio inter sensualitatem, & voluntatem, hoc est inter appetitum rationalem, & sensualem, quod dum voluntas, seu appetitus rationalis erigitur, sensualitas, seu appetitus sensualis deprimitur, & econuerso. Vnde per directionem cordis, idest voluntatis, conuenienter innuitur depressio sensuality, quae depressio est concupiscentiae mortificatio. Et notandum, quod haec directio diuinitus imperatur per potentiam: praeparatur per sapientiam: remuneratur per clementiam. De primo legitur: Virga directionis, virga regni tui, quasi diceret: Virga, qua nos regis, qua imperas nobis, est virga directionis. De secundo: Tu parasti directiones. De tertio: Veniat pax, quantum ad malorum euasionem: requiescat in cubili suo, quantum ad bonorum adeptionem: quae ambulauit in directione sua, idest in rectitudine bona, quantum ad meritoriam actionem.

Articulus tertius.

Tertia ratio designatur, cum subditur: In eo, quod didici. Quia discendi actus est scientiae acquisitiuus, & intelligentiae clarificatiuus. Sed aduertendu, quod propter tria specialiter est discendum: scilicet, ut timeamus, diligamus, placeamus. Istorum primum est iustitiae initiatiuum. Secundum prouectiuum. Tertium perfectiuum. De primo: Congrega ad me populum, ut audiat sermones meos, & discat timere me. Hic est clarum, quod discendum est ad timendum. De secundo: Ipsi enim a Deo didicistis, ut diligatis inuicem: hic est planum, quod discendum est ad diligendum. De tertio: Correcte sunt semitae eorum, qui in terris sunt, & quae tibi placent, didicerunt homines. Et hic est liquidum, quod discendum est ad complaceendum.

Articulus quartus.

Quarta ratio denotatur, cum subiungitur: Iudicia iustitiae tuae. Quoniam illa iustitia, qua Dominus iudicabit omnium merita, & demerita, rectificat exteriora opera: nisi enim timeretur illa iustitia, multi multa perpetrarent flagitia. Propterea sciendum, quod haec iustitia a culpa praeseruat, a poena liberat, ad vitam eleuat. Primum reddit hominem securum, quantum ad interiora. Secundum, quantum ad inferiora. Tertium, quantum ad superiora. De primo: Iustitia custodit innocentis viam: Ecce praeseruatio culpe. De secundo: Iustitia vero liberabit a morte: Ecce declinatio poenae. De tertio: Iustitia eleuat gentem: miseris autem facit populos peccatum: Ecce adeptio vitae aeternae.

Epilogus septimi versiculi.

Propterea dicit Psalmista in cuiuslibet temperati persona: Confitebor tibi: scilicet conscientiam emundando, ut sim purior. In directione cordis: idest voluntatis, per depressionem sensuality, & mortificationem concupiscentialis fomitis, ut sim durior. In eo, quod didici: scilicet intelligentiam clarificando, ut sim prudentior, & maturior. Iudicia iustitiae tuae, in futuro iudicio exercenda, exteriorum operationum rectificando, ut sim securior, quasi diceret: Intendo fore conscientiam purior, concupiscentia durior, intelligentia maturior, & experientia, seu operatione exteriori securior.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Iustificaciones tuas. Sicut patens est ex praedictis, via beatitudinis est affectabilis amore virtutis ciuilibus, scilicet iustitiae, prudentiae, & temperantiae. Hic ostenditur, quod via beatitudinis est affectabilis amore fortitudinis, quae quidem fortitudo est amabilis quatuor de causis: scilicet, quia fortitudo spiritum armat, armatum animat, animatum associat, associatum adiuuat. In primo patet diuina prouidentia. In secundo humana confidentia. In tertio spes de virtute diuina. In quarto diffidentia de virtute propria.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicit Propheta, tamquam fortis athleta: Iustificaciones tuas: idest spirituales armaturas, per tuam prouidentiam mihi collatas, custodiam. Ecce spiritus armatio, ecce diuina prouisio: sed nota, quod iustificaciones istae, siue spirituales armaturae diuinitus comparantur, praeparantur, nobis dantur. Illas namque Dominus comparauit in passione, praeparauit in resurrectione, dedit nobis in nostra vocatione. De primo: De peccato damnauit peccatum, idest poena Dominicae passionis abstulit culpam primae prauaricationis, in carne, non in diuinitate. Sequitur, ut iustificatio legis, in qua non fiebat remissio sine effusione sanguinis, impleretur in nobis per Christi sanguinem nos iustificantis. De secundo: Traditus est propter delicta nostra, ut scilicet ea deleret, & ut debita solueret. Sequitur: Et resurrexit propter iustificationem nostram, ut iustitiam perditam restauraret. De tertio: Datum est illi, scilicet Ecclesiae Christi sponsa, ut cooperaret se byssino splendente candido. Byssinum autem iustificationes sanctorum sunt. Ecce iustificationis operimentum splens dens exterior, candens interior, Ecclesiae datum diuinitus. In his omnibus apparet diuina prouidentia, per quam comparata, praeparata, & data est nobis huiusmodi armatura.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit: Custodiam: scilicet vsque ad tentationis victoriam, per quod notat humanam confidentiam: Et sciendum, quod armaturas huiusmodi debemus custodire triplici ratione, videlicet, propter pudorem, timorem, amorem: Pudor respicit culpam, timor poenam, amor iustitiam. De primo: Beatus, qui vigilat, scilicet per diligentiam: & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet: & videant turpitudinem eius, per negligentiam suam. De secundo: Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius: haec mandata sunt lucis arma, quibus nos armamur, cum illa seruamus. De tertio: Haec est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subditur: Non me derelinquas, quasi diceret: Non derelinquas me, confidentem de te, non de me. Ecce confidentia de virtute diuina. Associari a Deo petit, quia de illo confidit: Et nota, quod de Deo debemus confidere, quod non derelinquet nos in tentatione, triplici ratione: utpote ratione diuinae potentiae, ratione diuinae sapientiae, & ratione diuinae benevolentiae. De primo: Inuocavi Dominum Patrem domini mei, ut non me derelinquat in die tribulationis meae. Ista confidentia fundatur in diuina potentia, sicut patet ex nomine: quia Dominus est nomen potentiae. De secundo: Ego Dominus exaudiam eos: Deus Israel non derelinquam eos. Dominus est nomen potentiae. Deus autem est nomen sapientiae, dictum a θεωπέω, quod est video, vel confido. Vnde ista fiducia fundatur in diuina potentia, & sapientia. De tertio: Ostende, quia non derelinquis praesumentes de te, & praesumentes de se, & de sua virtute gloriantes humilias. Ista non derelictionis fiducia fundatur in diuina benevolentia, quae non derelinquit praesumentes de se, idest de sua bonitate.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subiungit: Vsq; quaque: ac si dicat aperte: Non me derelinquas in tentatione vsque quaque: scilicet absque quacumque protectione, vsquequo deficiam in agone. Ecce diffidentia de virtute humana: Et nota, quod de nostra debemus virtute

Fortitudo amabilis quattuor de causis.

Rom. 8. a

Rom. 4. d

Apo. 19. b

Byssinum.

Apo. 16. c

Eccli. 2. d

1. Ioan. 5. a

Eccl. 51. b

Isa. 41. d

Iudith. 6. d

virtute

virtute diffidere, & timere, ne forte deficiamus a tripli-
plici veritate: videlicet a veritate vitæ, a veritate do-
ctrinæ, & a veritate iustitiæ. A prima per infirmita-
tem, a secunda per cæcitate, & a tertia per iniquita-
tem. De prima: Humiliatus sum vsquequaque Domine: viuifica me secundum verbum tuum, quasi dicat: Humiliatus sum, ex infirmitate: viuifica me, vite veritate. De secunda: Ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque, scilicet ne deficiam a doctrinæ veritate ex ignorantie cæcitate. De tertia, rursus ait idem psalmographus ibidē: Superbi inique agebant vsquequaque, quasi dicat: Superbi deficiebant, vsquequaque a veritate iustitiæ, ex iniquitate certæ malitiæ.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, tamquam fortis athleta. *Iustificationes tuas*: quibus armatus sum per tuam prouidentiam: *Custodiam*, animatus per confidentiam. *Non me derelinquas*: tamquam habentem in te fiduciam. *Vsquequaque*: vsquequo deficiam propter virtutis mee diffidentiam.

VERSICVLVS NONVS.

In quo corrigit adolescentior viam suam? & cetera.] In octonario præcedenti fuit proposita beatitudinis via digredientibus, seu impœnitentibus: in præfenti octonario proponitur regredientibus, seu pœnitentibus. Vnde profecto, sicut octonarius ille incipiebat ab Aleph littera, quæ interpretatur tentationum millia, per quæ fit digressio, sic iste a Beth littera, quæ interpretatur domus, ad quam fit regressio. Verum quia regredientes, seu pœnitentes primo suspirant per compunctionem, postremo respirant per consolationem: idcirco beatitudinis via proponitur prius suspirantibus, sicut in quaternario primo: postea respirantibus, sicut in quaternario secundo. Ad hoc, quia suspirantes interdum suspirant ex dolore culpe: interdum ex timore pœnæ, interdum ex horrore malitiæ, interdum ex amore iustitiæ, idcirco feriatim singulis singuli respondent versiculi. Primus ergo versiculus respōdet pœnitentibus ex dolore culpe suspirantibus, in quo quattuor annotantur. Primo stupor rationis: secundo dolor affectionis: tertio pudor confessionis: quarto labor satisfactionis. Quorū primum innuitur in eo, quod consilium queritur: secundum in eo, quod peccator proditur: tertium in eo, quod peccatum proponitur: quartum in eo, quod remedium reperitur.

Articulus primus.

Ad primum articulum pertinet, quod dicit Propheta ex pœnitentis, stupentis, & dolentis persona: *In quo corrigit?* Ecce consilium querit. Et nota, quod hæc questio est difficilis, est vtilis, non tamen est insolubilis. Difficilis propter correctionis difficultatem: vtilis propter correctionis vtilitatem, sed solubilis propter correctionis possibilitatem. De primo: Peruersi difficile corriguntur: ecce correctionis difficultas. De secundo: Melius est a sapiente corripere, quam stultorum adulatione decipi: ecce correctionis vtilitas. De tertio prædictis libro & capitulo. Per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis: ecce questionis solubilitas, seu correctionis possibilitas.

Articulus secundus.

Ad secundum articulum pertinet, quod addit: *Adolescentior*. Ecce peccator proditur: ecce dolor affectionis promittitur. Nam peccator adolescentioris nomine designatur. Et nota, quod per adolescentiorem conuenienter insinuat peccatorem, propter triplicem rationem: videlicet propter auersionem, conuersionem, & peruersionem. Per auersionem a bono receditur. Per conuersionem ad malum acceditur. Per peruersionem in malo proceditur. De primo: Dixit adolescentior Patri: Pater da mihi portionem sub-

stantiæ, quæ me cōtingit. O quam mala portio, quam mala portionis petitio. Abdicatur enim bonum perpetuum, & vendicatur bonum transitorium. Tale bonum peccatori contingit: quia dum boni transitorij fruitionem attingit, ad fruitionem boni perpetui non pertingit. Hæc ergo adolescentioris petitio est peccatoris auersio ab incommutabili bono. De secundo scribitur eisdem, libro, & capitulo. Adolescentior filius peregre profectus est in regionem lōginquam. O quam mala peregrinatio: O quam mala profectio: immo verius defectio: O quam longinqua regio, nō localis, sed moralis elongatio, qua distat a pulchritudine turpitudine, a diuina similitudine dissimilitudo. Hæc itaque peregrina adolescentioris profectio est peccatoris ad commutabile bonum conuersio. De tertio: Adolescentiores viduas deuita. Cum enim luxuriatę fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem: quia primam fidem irritam fecerunt: ac si aperte diceret: Viduas adolescentiores, scilicet, quantum ad etatē, deuita, scilicet, propter lubricitatē. Cū enim luxuriatę fuerint in Christo, scilicet quantum ad voluntatem, nubere volunt, scilicet quantum ad voluptatem, habentes damnationem propter instabilitatem: quia primam fidem irritam fecerunt, propter peccandi pronitatem.

Articulus tertius.

Ad tertium spectat, quod subdit: *Viam suam*. Via adolescentioris est culpa peccatoris, quæ proponitur pudore confessionis. Et nota, quod peccatoris via est tenebrosa, lubrica, & lapidosa: tenebrosa dicitur propter ignorantiam: lubrica propter immunditiam, lapidosa propter cordis duritiam, seu pertinaciam. De primo: Via impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corruant: tenebrosa dicitur propter imprudentiā: sed nesciunt vbi corruant, propter iniustitiam. De secundo: Via eorum erit quasi lubricū in tenebris: De utroque vero dicitur: Fiat via illorum tenebrę, & lubricum. Tenebrę spectant ad ignorantiam, sed lubricum ad immunditiam. De tertio: Via peccantium complanata est lapidibus, & in finē illorum inferi, & tenebrę, & pœnæ. Quorum primum pertinet ad culpam, scilicet pertinaciam: secundum ad pœnam. Nam inferi spectat ad pœnam exteriorē, quæ est pœna ignis. Tenebrę ad pœnam superiorē, quæ est pœna damni, seu carentia diuinæ visionis. Pœnæ vero ad pœnā interiorē, quæ dicitur pœna vermis.

Articulus quartus.

Ad quartum retorquetur, quod sequitur: *In custodiendo sermones tuos*. Ecce remedium culpe, videlicet labor pœnitentiæ, qui suadetur Dominico sermone, sicut patet: Pœnitementi, & credite Euangelio. Et nota, quod sermones huiusmodi debent esse penetratiui, latificatiui, & edificatiui: Penetratiui dico, propter compunctionem: Latificatiui, propter consolationem: Edificatiui, propter morū compositionem. De primo: Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Viuus dicitur, quantum ad sensum agnitionis: Efficax, quantum ad motū actionis, sed penetrabilior omni gladio ancipiti, quantum ad planctū compunctionis. De secundo: Mæror in corde viri humiliabit eum, & sermone bono latificabitur. Primum pertinet ad compunctionem: secundum ad consolationem. De tertio: Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus est ad ædicationem fidei, vt det gratiam audientibus. Ecce sermonis corruptiui diffusio, & ædicatiui persuasio.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in pœnitētis persona: *In quo corrigit?* Vbi consilium querit, & rationis stuporem aperit. *Adolescentior*: Vbi proditur peccator, & ostenditur affectionis dolor. *Viam suam*: Vbi culpam detegit, & pudorem confessionis innuit. *In custodiendo sermones tuos*: Hic reperitur remedium præuaricationis, videlicet exercitium satisfactionis.

VERSICVLVS DECIMVS.

genui
ad o
anſ

In toto corde meo, & cetera.] Versus præcedens pertinebat ad pœnitentes ex dolore culpe suspirantes. Versus præfens pertinet ad pœnitētes ex timore pœnæ suspirantes. Vnde in versu isto notatur pœnitentis ex timore pœnæ suspirantis actio quadruplex. Quarum prima est cordis distinctio: secūda distincti discussio: tertia discutientis trepidatio: quarta trepidantis humiliatio. Prima est studiosa, secunda laboriosa, tertia luctuosa, & quarta gratiosa.

Articulus primus.

Prima notatur, cum dicitur: *In toto corde*. Non in cordis parte, per quod innuitur cordis distinctio, quæ non habetur sine studio. Vnde nota, quod cor quantum ad præfens pertinet, distinguitur trifariam: videlicet in partem intellectiuam, affectiuam, & effectiuam. Quarum prima est deliberans, secūda imperans, tertia operans. De prima dicitur: Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te. Hic accipitur cor pro parte intellectiua, ad quam pertinent diuinorum sapientia, humanorum scientia, & agendorum consilia. De secunda scribitur: Religiositas custodiet, & iustificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit. Hic accipitur cor pro parte affectiua, quam religiositas custodit a desiderijs malis, iustificat desiderijs bonis, cui & iucunditatem dat temporaliter in merito, & gaudium æternaliter in præmio. De tertia legitur: Cor suum dabit in consummationem operum. Hic accipitur cor pro parte effectiua, ad quam pertinet operum consummatio, quæ pars intellectiua deliberando inchoat, pars affectiua imperando prouehit, pars effectiua operando consummat.

Articulus secundus.

Secunda notatur, cum subditur: *Exquisiui te*. Ad hoc enim a pœnitēte cor distinguitur, vt distinctum discutiatur, & sicubi Deus adsit per meritū, vel absit per demeritum, inueniatur: dicit itaque. *In toto corde*, supple distincto studiose. *Exquisiui te*, scilicet discutendo laboriose. Et nota, quod Deus est tripliciter exquirendus. Primo in cogitationibus, secundo in delectationibus, tertio in operationibus, vt cogitationes referantur ad partem deliberatiuam, delectationes ad partem imperatiuam, operationes ad partem operatiuam. De primo scribitur: Cor rectū exquirat scientiam. Exquisitio ista fit in parte deliberatiua, ad quam pertinet scientia vel inscientia. De secundo dicitur: Cor iniqui exquirat mala. Exquisitio ista fit in parte imperatiua, ad quam pertinet bonitas vel malitia. De tertio legitur: Deum exquisiui manibus, id est actibus meis. Exquisitio ista fit in parte operatiua, ad quam pertinent actus interioris, & exterioris hominis.

Articulus tertius.

Tertia notatur, cum additur: *Ne repellas me*. Cum enim peccator Deum in toto corde exquisiuit, & nō inuenit, non immerito trepidat, ne repellatur a Deo, sicut ipse Deum repulit: & idcirco timens repulsionem, proponit supplicationem, dicens: *Ne repellas me*. Et notandum, quod peccator timere debet, ne repellatur, vt flagitijs polluat, vt tristitijs absorbeat, vt supplicijs exponatur. Quorum primum fit per priuationem gratiæ, secundum per priuationem fiducia, tertium per priuationem gloriæ. De primo: Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ, ac si dicat aperte: Repulit Dominus, scilicet priuando gratiā, altare suum, scilicet cordis munditiā, maledixit sanctificationi suæ, scilicet permitiendo cadere in immunditiam. De secundo: Ne dederis in tristitiā cor tuum, sed repelle eam a te, quasi dicat: ne dederis cor tuum in tristitiam per diffidentiam, sed repelle eam a te per confidentiam. De tertio: Cœpit abijcere eum, & a se repellere. Vbi loquitur S. Bon. To. 1.

tur scriptura de Dalila Samsonis amasia, quæ Samsonem abiicit, & supplicijs exponens repulit. Dalila quidē interpretatur stultia, vel pauperula, per quam notatur humana iustitia, quam debemus stare: quia, Beati, qui sitiunt iustitiam, & ideo dicitur stultia. Sed immunda est per negligentiam: quia, iustitiæ nostræ tamquam pannus menstruatus: Et ideo dicitur pauperula. Hæc Samsonem, id est inordinatum iustitiæ præconē, qui alios illuminare videtur. Samson enim sol eorum interpretatur, abijcit excludendo a præmio, & repellit, exponendo supplicio.

Articulus quartus.

Quarta notatur, cum superadditur: *A mandatis tuis*. Ecce, qui ne repelleretur, supplicauerat tamquam trepidans luctuose, mandatis subijci desiderat, tamquam se humilians gratiose. Et nota, quod mandata sunt tribus de causis desideranda. Primo, quoniam animam pacificant: secundo, quia pacificatam fortificant: tertio, quia fortificatam sapiētificant. Quorum primum respicit vim irascibile, secundum concupiscibile, tertium rationabile. De primo: Vtinam attendisses mandata mea, facta fuisset sicut flumen pax tua. Ac si dicat: Vtinam attendisses mandata mea per obseruantiam, facta fuisset pax tua, quantum ad conscientiam, sicut flumen, quantum ad affluentiam. De secundo: Fundamenta æterna super petram solidam, & mandata Dei in corde mulieris sanctæ, quasi dicat: mandata moralia in cordis sanctimonia sunt fundamenta immobilia. De tertio: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna, quasi dicat: Ingressus in supernam sapientiam, est per mandatorum obseruantiam.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in pœnitētis, præ timore pœnæ, suspirantis persona. *In toto corde meo*: videlicet studiose distincto. *Exquisiui te*: videlicet discutiedo laboriose: & quia te non potui reperire: idcirco supplico, quasi trepidans luctuose. *Ne repellas me*: scilicet, a mandatis tuis: quibus humiliter adimplendis me subijcio gratiose.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

In corde meo abscondi, & cetera.] Versiculus antecedens spectabat ad pœnitentes suspirantes ex timore pœnæ: versus præfens spectat ad pœnitentes suspirantes ex horrore malitiæ. Hi siquidem abhorrent mala: ne cum malis scribantur in terra, sicut scribitur: Recedentes a te, scribentur in terra: Et idcirco describitur in hoc versu quadruplex penitentiu consideratio: Debent enim considerare pœnitentes: primo, in quo scribendum: secūdo, quo modo scribendum: tertio, quid scribendum: quarto, quid proscribendum: quia nimirum in corde, tamquam in codice est scribendum, caute scribendum: bonum perscribendum: malum proscribendum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *In corde meo*, tamquam in codice meo: Et nota, quod cordis, & codicis triplex est conuenientia. Quarum prima est in scriptura: secunda in pictura: tertia in ligatura. Scriptura siquidem pertinet ad purgationem: pictura ad illuminationem: ligatura ad consummationem. De primo: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: Ecce cordis, sicut codicis scriptura. Quod autem ait: In visceribus, refertur ad partē animæ appetitiuam, & quod ait: In corde, retorquetur ad partem apprehensiuam. De secundo: Cor tuum dabit in similitudinem picturæ: ecce cordis, vt codicis pictura. De tertio: Ne dimittas legem matris tuę: liga eam in corde tuo. Ecce cordis, vt codicis ligatura, quia re vera legem in corde ligare, est cor lege ligare: sicut enim liber ligatur, cum P 2 ligamen

Pf. 118. o

Psal. eod. f

Aleph Beth.

Eccl. 1. d

Eccl. 7. 4. b

Luc. 15. c

Dalila.

Mat. 5. a
Isa. 64. b

Samson.

Mandata
cur deside-
deranda.

Isa. 48. d

Eccl. 2. 6. d

Eccl. 1. a

Hier. 17. b

Pœnitenti-
bus quid cō-
siderandū.

Cordis, &
codicis cō-
uenientia.

Hier. 31. f

Eccl. 38. c

Pron. 6. c

ligamen ipsius partibus illigatur, sic cor ligatur, cum A lex illius partibus, videlicet animæ viribus illigatur.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: Abscondi: idest absconditè, siue caute scripsi. Et nota, quod in hoc codice, scilicet in corde scribendum est caute triplici ratione, videlicet, propter zelatores, delatores, adulatores: ne zelatores plangent, ne delatores pungant, ne adulatores vngant. De primis scribitur in hunc modum: A zelantibus te per inuidiam, absconde tuam prudentiam, ne forsan vrantur per impatientiam. De secundarijs: A flagello linguæ absconderis. Istud flagellum est detractionis vitium. De tertijs scribitur sub his verbis: Sapientes abscondunt scientiam, os autem stulti confusio proximum est. Primum est humilitatis: secundum est vanitatis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: Eloquia tua. Ecce quid perscribendum: quoniam eloquium bonum, eloquiū diuinum. Et nota, quod eloquium diuinum est notabile triplici ratione: videlicet propter decorem, dulcorem, feruorem. Decor spectat ad eloquentiam: dulcor ad sapientiam: feruor ad iustitiam. De primo: Nephthim ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis. In quo notatur modus dicendi tripartitus: videlicet eruditus, expeditus, expolitus: Nephthim namque, quod interpretatur dilatatio mea, pertinet ad eruditionem: ceruus ad expeditionem, eloquia pulchritudinis ad expolitionem. Ecce eloquiorum decor. De secundo: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Ecce eloquiorum dulcor. De tertio: Eloquium Domini inflammavit eum. Ecce eloquiorum feruor.

Articulus quartus.

Quantum superadditur: *Vi non peccem tibi.* Ecce quid proscribendum: quia peccatum. Debemus autem peccatum proscribere triplici ratione: videlicet ne spoliemur, ne faciemur, & ne cruciemur. Ecce nocumentum tripartitum, scilicet nocumentum sursum, quod pertinet ad pœnam damni: nocumentum deorsum, quod atinet ad pœnam ignis: & nocumentum introrsum, quod respicit pœnam vermis. De primo: Qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Ecce pœna damni a parte superiori. De secundo: Iram Domini portabo: quia peccaui ei. Ecce pœna ignis a parte inferiori. De tertio: Qui in me peccauerit, lædet animam suam, dicit sapientia. Ecce pœna vermis a parte interiori.

Epilogus.

Dicit ergo propheta in pœnitentis, propter horrorem malitiæ, suspirantis persona: *In corde meo.* tamquam in codice meo. Ecce in quo scribendum. *Abscondi,* hoc est absconditè, siue caute scripsi. Ecce quo modo scribendum. *Eloquia tua:* scilicet Dominica. Ecce quid perscribendum: quia bonum. *Vi non peccem tibi.* Ecce quid proscribendum: quia malum.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Benedictus es Domine & cetera.] Versiculus præcedens pertinebat ad pœnitentes ex horrore malitiæ suspirantes. Versiculus præsens spectat ad pœnitentes præ amore iustitiæ suspirantes. Vnde propheta in eorum persona proponit orationem, & supponit quadruplicem Dei conditionem. Et sic in hoc versiculo notatur quadruplex Dei conditio: videlicet, quod sit laudifluus, quod sit largifluus, quod sit lucifluus, quod sit mellifluus. Dicitur autem laudifluus, quantum ad bona naturalia: largifluus, quantum ad bona temporalia: lucifluus, quantum ad bona intellectualia: mellifluus, quantum ad bona virtualia.

Articulus primus.

Quamobrem propheta proponens orationem, & supponens primam conditionem, dicit: *Benedictus es,* & sic laudifluus: quia benedici, est laudari. Et nota,

quod Dominus dicitur benedictus, & sic laudifluus propter data naturalia, & specialiter propter tria. Primo propter perspicaciam intellectualem. Secundo propter perspicaciam rationalem. Tertio propter perspicaciam sensualem. Intellectualis perspicacia est superiorum contemplatiua, & ideo comparatur templo sacerdotali. Rationalis perspicacia est inferiorum regitiua, & ideo comparatur throno regali. Sensualis perspicacia est exteriorum apprehensiuæ, & ideo comparatur spectaculo generali. De primo dicitur: Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ. Hoc templū spiritualiter intellectum est intellectualis perspicacia superiorum contemplatiua. De secundo siquidem subditur ibidem: Benedictus es in throno regni tui. Iste thronus moraliter intellectus est rationalis perspicacia inferiorum regitiua. De tertio scribitur eisdem libro, & capitulo. Benedictus es, qui intueris abyssos. Iste intuitus est sensualis aspectus exteriorum sensibilibus innumerabilium apprehensiuus.

Articulus secundus.

Secundam conditionem supponit, cum dicit: *Domine.* In qua supponit ipsum Dominū, & sic largifluum. Dicitur enim Dominus quasi dans munus. Et nota, quod dicitur Dominus præcipue propter triplex munus, videlicet propter terræ fertilitatem: aeris claritatem: temporis tranquillitatem. Primum munus datur diuinitus propter nostram sustentationem. Secundum propter actionem. Tertium propter contemplationem. De primo dicitur: Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen eius: quasi dicat: Qui vocat aquas maris per vaporum exhalationem, & effundit eas super faciem terræ per ipsorum resolutionem, Dominus nomen eius, propter terræ fecundationem. De secundo: Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumine diei, ordinem Lunæ, & Stellarum in lumine noctis. De tertio: In loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Articulus tertius.

Tertiam conditionem supponit, cum dicit: *Doce me.* Vbi supponit eum esse doctorem, & sic lucifluum. Et nota, quod doctor iste docet tripliciter. Primo interiori inspirando. Secundo exteriori incitando. Tertio inferiori comparando. De primo: Spiritum tuum bonum dedisti, qui doceret eos. Ecce doctrina inspirationis. De secundo: Docebit nos de vijs suis, & ibimus in semitis eius. Vix pertinet ad præcepta, semitæ ad consilia. De tertio: Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos, quasi diceret: Qui docet nos per comparisonem ad iumenta terrestria, docebit nos per comparisonem ad cæli volatilia. Vnde scribitur eodem libro: Interroga iumenta, & docebunt te, & volucres cæli, & indicabunt tibi. Iumenta significant actiuos, quia colunt terram: volucres significant contemplatiuos propter volatum.

Articulus quartus.

Quartam conditionem supponit cum dicit: *Iustificaciones tuas.* Ecce supponit Deum esse iustificatorem & mellifluum: quia scilicet gratiæ beneficia sunt dulcissima. Et nota, quod dominicæ iustificaciones sunt meditabiles, cantabiles, operabiles. Meditabiles siquidem per discretionem, cantabiles per deuotionem, operabiles per dilectionem. De primo: In iustificationibus tuis meditabor. De secundo in eodem Psalmo: Cantabiles mihi erant iustitiæ tuæ in loco peregrinationis meæ, & cetera. De tertio canitur in eodem Psalmo: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificaciones tuas propter retributionem.

Epilogus.

Dicit ergo propheta in pœnitentium, propter amorem iustitiæ, suspirantium persona. *Benedictus es:* supponendo Deum esse laudifluum, quatum ad bona naturalia. *Domine,* supponendo Deum esse largifluum, quantum ad bona temporalia. *Doce me,* supponendo Deum esse lucifluum, quantum ad bona intellectualia.

lia. *Iustificaciones tuas,* supponendo Deum esse mellifluum, quantum ad bona virtualia.

VERSICVLVS XIII.

In labijs meis pronunciaui, & cetera.] In præcedenti quaternario fuit proposita beatitudinis via regredientibus, seu pœnitentibus per compunctionem suspirantibus. In præsentis quaternario eadem proponitur regredientibus, seu pœnitentibus per consolationem respirantibus. Hæc autem consolatio, mediante Dei verbo, percipitur, & quadrupliciter dispartitur. Aliquando namque consolantur pœnitentes a Domino, verbum Dei sagaciter audiendo. Aliquando tenaciter custodiendo. Aliquando viuaciter operando. Aliquando perspicaciter considerando. De quatuor istis articulis seriatim agitur in his quatuor versiculis. Primus ergo versiculus pertinet ad pœnitentem respirantem, mediante Dei verbo, ipsum sagaciter audiendo. Vnde sagacis auditoris quadrimembris conditio denotatur in hoc versiculo, videlicet virilitas refricandi: vtilitas fructificandi: docilitas colligendi: subtilitas eligendi. Prima conditio contrariatur auditoribus desidiofis: secunda infructuosis: tertia obliuiosis: quarta fabulosis.

Articulus primus.

Quantum ad primam conditionem sagacis auditoris, scilicet virilitatem refricationis præmittitur: *In labijs meis:* quia per humana labia diuina refricatur eloquia. Et nota, quod huiusmodi labia non debent esse aspernantia, non indignantia, non aduersantia. Aspernari pertinet ad tumorem: indignari ad liuorem: aduersari ad teporem. De primo scribitur: Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua, quasi dicat: Melior est auditor humilis simpliciter ambulans, quantum ad verbi Dei refricationem, quam tumidus torquens labia sua, quantum ad refricationis aspernationem. De secundo: Labia eius repleta sunt indignatione. Quod dicitur de Domino tropice: sed proprie dici potest de liuido auditore. De tertio canitur: Labia mea non prohibebo: Domine tu scisti, quasi dicat: Labia mea non prohibebo a verbi tui refricatione, sicut faciunt aliqui ex tepore.

Articulus secundus.

Quantum ad secundam conditionem, scilicet vtilitatem fructificationis, subnectitur: *Pronunciaui,* idest ad vtilitatem audientium eructaui. Et nota, quod verbum Dei debet pronunciarī tripliciter: videlicet sapienter: eloquenter: confidenter. Sapienter, vt doceat: eloquenter vt placeat: confidenter, vt moueat. De primo dicitur: Pronunciabo mirabilia tua. Ecce pronuntiatio sapiens & docens. De secundo idem propheta. Pronunciabit lingua mea eloquium tuum. Ecce pronuntiatio eloquens, & placens. De tertio: Porro si steterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem esse sanatum: & confidenter eum pronunciet mundum. Ecce pronuntiatio confidens, & mouens.

Articulus tertius.

Quantum ad tertiam conditionem, subiungitur: *Omnia iudicia.* Non tantum aliqua. Ecce docilitas collectiua. Qui enim omnia dicit, nihil excipit. Et nota, quod ad docilitatem pertinet omnium collectio: scilicet omnia audiendo: omnia custodiendo: omnia erudiendo. Quorū primum atinet ad bonitatē apprehensiuæ. Secundum ad bonitatem retentiuæ. Tertium ad bonitatem interpretatiuæ. De primo: Auris zeli audit omnia. Ecce docilitas apprehensiuæ virtutis omnia recipiētis. De secundo: Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conseruens in corde suo. Ecce docilitas retentiuæ virtutis omnia conseruantis. De tertio: Omnia quæcunque audiui a patre meo, nota feci vobis. Ecce docilitas interpretatiuæ virtutis omnia erudientis.

S. Bo. Tho. i.

Articulus quartus.

Quantum ad quartam conditionem, subinfertur: *Oris tui:* scilicet dominici, non terreni, non animalis, non diabolici. Ecce subtilitas eligendi doctorē virtuosum, non vitiosum. Per os namque dominicum accipimus doctorem discretum: iuxta illud: Si separaueris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Et nota, quod os dominicum est alijs tribus de causis præeligendum: vt pote, quoniam odoriferum, fructiferum, salutariterum. Propter primum est audiendum libenter. Propter secundum est attendendum intelligibiliter. Propter tertium est exequendum obedienter. De primo: Odor oris tui, sicut odor malorum. Ecce os odoriferum propter faciendā. De secundo: Os iusti pariturit sapientiā. Ecce os fructiferum propter doctrinā. De tertio ibidem: Vena viæ os iusti. Ecce os salutiferum propter vitam beatam.

Epilogus.

Dicit ergo pœnitens verbum Dei sagaciter audiens, & consolationem audiendo recipiens: *In labijs meis.* Ecce virilitas contra desidiofos. *Pronunciaui.* Ecce vtilitas contra infructuosos. *Omnia iudicia.* Ecce docilitas contra obliuiosos. *Oris tui.* Ecce subtilitas contra fabulosos.

VERSICVLVS XIII.

In via testimoniorum tuorum, & cetera.] Versiculus antecedens pertinebat ad respirantes, mediante Dei verbo, ipsum sagaciter audiendo. Iste sequens pertinet ad respirantes, mediante Dei verbo, ipsum tenaciter custodiendo. Sicut autem insinuat versus iste, quatuor sunt cause, propter quas oportet ipsum tenaciter custodire. Est namque verbum Dei custodiendum sicut thesaurus artificiosus, radiosus, deliciosus, copiosus. Artificiosus dicitur, quantum ad mosaicas allegorias. Radiosus, quantum ad euangelicas theorias. Deliciosus, quantum ad celestes anagogias. Copiosus quantum ad terrestres tropologias. Allegoria pertinet ad credenda. Theoria ad videnda. Anagogia ad speranda. Tropologia ad operanda.

Articulus primus.

In via. Hoc dicitur quantum ad allegorias, que viæ sunt ad theorias: quia nimirum per allegorias legis veteris venit ad theorias nouæ legis. Et nota, quod allegoria est via spatiosa, laboriosa, inaquosa. Licet laboriosa, ducit ad vactionem gratiæ. Licet inaquosa, ducit ad aquam sapientiæ. De primo: Ibimus viam trium dierum in solitudine, vt immolemus domino Deo nostro, quasi dicat apertius: Ibimus internis pedibus, videlicet admirationis, & inuestigationis processibus. Viam trium dierum, idest allegoriam trium specierum, scilicet visualem, vocalem, & manulem: hoc est in visis, in dictis, in operibus existentem: in solitudine, idest doctrina legis mosaicæ: vt immolemus sacrificium iustitiæ domino Deo nostro: scilicet intellectum nostrum in obsequium Christi captiuando, & quasi mortificando, secundum doctrinam veritatis euangelicæ. Ecce via spatiosa, sed non dispendiosa: quia ducit ad sacrificium iustitiæ. Ecce thesaurus artificiosus: quoniam artificiosum est valde, figuras visibiles inuisibilibus coaptare. Vnde Dionysius: Valde artificialiter theologia poeticis sacris formationibus in nō figuratis intellectibus vsa est. De secundo: Si fuerit Dominus mecum: & custodierit me in via, per quam ambulo: & dederit mihi panem ad vescendum, & vestem ad induendum: reuerfusq. fuero prospere in domum patris mei, erit mihi dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Ac si diceret manifeste: Si fuerit Deus mecum, scilicet apertiendo sensum: & custodierit me, videlicet ab errore: in via, hoc est laboriosa allegoria, per quam ambulo.

In corde quare caute est scribendum.

Eccli. 37. a

Iob 5. c

Prou. 10. b

Eloquium diuinū notabile.

Gen. 49. c

Nephthali. n.

Hoc Psal. Ps. 104. b

Peccatum proscribendum est.

Eccli. 9. d

Miche. 7. d

Prou. 8. d

Dei quadruplex conditio.

Hier. 15. d

Os Domini.

Cant. 7. c

Prou. 10. b

Ibidem.

Verbū Dei quo modo custodiendum.

Ero. 3. f

I. 15. f

B. 104. f

Dionys. de Ang. Hier. c. 2.

Gen. 28. d

lo] theoriam inuestigando [& dederit mihi panem ad vescendum : scilicet intellectuale nutrimentum [& vestem ad induendum] videlicet disciplinalem vestimentum : reuerfusq. fuero prospere per viam obedientie, in domum patris mei, id est in domum sapientie, de qua recessit pater meus, per viam inobedientie: erit mihi dominus in Deum, id est timendus in credendum : & lapis iste, scilicet Christus reprobatus humanitas, quem erexi in titulum, tamquam approbatum diuinitus, vocabitur per fidei confessionem domus Dei, quantum ad naturarum unionem : vt domus referatur ad humanitatem: Dei autem, ad deitatem . Ecce via laboriosa, sed non infructuosa : quia ducit ad vnctionem gratie, scilicet lapidem viuum, vnctum oleo letitie . De tertio : Deambulabat Isaac, id est animus congaudens veritati, quia Isaac interpretatur gaudium, per viam inaquosam scripturarum, scilicet figurarum : quae ducit ad puteum aquarum, scilicet viuendum : id est thesaurum viuificantium . Ecce via inaquosa, non tamen ociosa : quia ducit ad fontem sapientie .

Psal. 44. b
Gen. 24. g
Isaac.

Articulus secundus .

Testimoniorum tuorum . Hoc dicitur quantum ad theorias noui testamenti : quae clarum testimonium perhibent veritati . Et nota, quod testimoniorum huiusmodi, quaedam dicuntur credibilia, quaedam mirabilia, quaedam fidelia . Quorum prima pertinent ad purgandos : secunda ad illuminandos : tertia ad perniciandos . De primis dicit : Testimonia tua credibilia facta sunt nimis : domum tuam decet sanctitudo . Ecce testimonia per fidem purgantia, siue sanctificantia . De secundis iterum in Ps. hoc : Mirabilia testimonia tua : ideo scrutata est ea anima mea : declaratio sermonum tuorum illuminauit . Ecce testimonia scrutantes illuminantia . De tertijs rursus : Testimonium Domini fidele : sapientia prestans paruulis . Ecce testimonia humilium perfectiua : ideoq. thesaurus radiosus merito dicitur verbum Dei, quantum ad doctrinam noui testamenti, quae reddit perspicuum testimonium veritati .

Psal. 92. b

Psal. 18. b

Articulus tertius .

Delectatus sum . Hoc dicitur quantum ad caelestes anagogias, quae delectant mentes contemplatiuas . Et nota, quod in qualibet delectatur cotemplatiuus animus, tum propter sapientiae suauitatem, tum propter sententiae varietatem, tum propter influentiae charitatem : In primo delectat sapientiae subtilitas, in secundo ipsius mobilitas : in tertio eiusdem utilitas . De primo : Cerua charissima, & gratissimus hinnulus . Vbera eius inebriant te omni tempore, & in amore eius delectare iugiter . Quae est ista cerua charissima, nisi diuina sapientia ? quam in montibus aeternis humana venatur perspicacia . Quis gratissimus hinnulus ? nisi veritatis radius in mysterio absconditus . Quae sapientiae vbera ? nisi varia contemplationum genera . Haec inebriant hominem per mentis alienationem . In amore illius hinnuli iugiter delectantur, qui die, ac nocte in lege Domini meditantur, & inter figurarum fruteta veritatis radium assidue perscrutantur : De secundo : Delectabar per singulos dies ludens coram eo . Verba sunt sapientiae, quae delectat sapientiales quotidie delicias contemplatiuis mentibus influendo, & videtur ludere coram Deo, de paucis scripturae verbis multiformes sententias eruendo . De tertio : Delectabitur infans ab vberibus super foramem aspidis, & in caeuerna reguli, qui ablactatus fuerit manum suam mittet . Per infantem intellige quemlibet ignorantem : per vbera, verba, & documenta salutifera : per regulum, peccatum superbiae : per aspidem furdum, peccatum inobedientiae . Infans ergo ab vberibus super foramen aspidis, & caeuernam reguli delectatur, cum ignorans, post haustum doctrinae salutiferae, tentamentis superbiae, vel inobedientiae non grauat .

Pron. 5. c

Psal. 1. a

Pron. 8. d

Isa. 11. b

Articulus quartus .

Sicut in omnibus diuitijs . Hoc dicitur quantum ad

A terrestres tropologias, quibus ditissime cumulat de uota studiositas . Itarum deliciae sic delectant, sicut omnes diuitiae : nimirum purgant, illuminant, & consummant, velut aliae diuitiae multifariae . Vnde nota, quod sunt diuitiae, fortunae, gratiae, gloriae . Primae purgant : secundae illuminant : tertiae consummant . De primis : Redemptio animae viri, diuitiae suae . De secundis : Mihi autem omnium sanctorum minimo data est gratia haec, in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi . De tertijs : Vt sciatis, quae sit spes vocationis eius : & quae diuitiae gloriae hereditatis eius .

Diuitia.

Pron. 13. b

Ephes. 3. b

Ephes. 1. d

Epilogus .

B Dicit ergo propheta in persona poenitentis, Verbum Dei tenaciter custodientis : & custodiendo respirantis . In via . Quantum ad artificiosas allegorias . Testimoniorum tuorum . Quantum ad radiosae theorias . Delectatus sum . Quantum ad deliciosas anagogias : Sicut in omnibus diuitijs . Quantum ad tropologias copiosas . Vnde nimirum custodire conuenit Dei verbum, tamquam thesaurum artificiosum, quantum ad sensum allegoricum : radiosum, quantum ad sensum theoricum : delicosum, quantum ad sensum anagogicum : copiosum, quantum ad sensum tropologicum .

VERSICVLVS XV.

I N mandatis tuis exercebor, & cetera .] Sicut versiculus praerambulus congruebat respirantibus, mediante Dei verbo, illud tenaciter custodiendo : sic & iste congruit respirantibus, mediante Dei verbo, ipsum efficaciter adimplendo, seu viuaciter operando . Vnde nota quatuor conditiones in hoc versiculo, quae viuaciter congruunt operario : videlicet, quod non sit tepidus, torpidus, & stolidus, & stupidus . Sed potius conuerso, sit audis in affectu, validus in effectu, prouidus in prospectu, feruidus in profectu .

Operarij viuacis conditiones.

Articulus primus .

Primum notatur, cum dicit : In mandatis tuis . Cum enim mandata, non monita, non preces praetendit : sed ostendit quid intendit : quia scilicet non tepide, sed auide obedire contendit . Et nota, quod diuina mandata sunt reuerenter audienda, memoriter custodienda, inuolubiliter adimplenda . Quorum primum spectat ad potentiam apprehensiuam : secundum ad potentiam retentiua : tertium ad potentiam operatiua . De primo : Audi Israel, mandata vitae auribus percipe, vt scias prudentiam . Vbi duplicem requirit audientiam : scilicet intrinsecam, & extrinsecam : quod pertinet ad reuerentiam . Quantum ad primam, ponitur actus audiendi . Quantum ad secundam, actus percipiendi . De secundo : Qui custodit mandatum, custodit animam suam : quali dicat : Qui custodit mandatum, memoriter retinendo : custodit animam suam ipsius pericula praecauendo . De tertio : Peccator transgrediens mandatum Domini, incidet in promissionem nequam . Vnde patet, quod mandatum Dominicum non est transgrediendum, sed inuolubiliter adimplendum .

Baruc. 3. b

Pron. 19. c

Eccli. 29. c

Articulus secundus .

Secundum insinuat, cum subditur : Exercebor . Non dicit operabor, sed *exercebor*, quod est amplius : quia exercitium consistit in multis operibus . Vnde liquet, quod non sit torpidus, sed validus, & promptus operarijs . Et nota, quod exerceri debemus specialiter ad tria, scilicet ad puritatem, aequitatem, & pietatem . Puritas pertinet ad carnis mortificationem : Aequitas ad nostri dijudicationem . Pietas ad proximi aedificationem . De primo : Diligenter exerce agrum tuum . Agri exercitatio est carnis mortificatio . De secundo canitur in hoc Ps. Seruus tuus exercebat in iustificationibus tuis . In iustificationibus se exercitat, qui semetipsum saepe dijudicat : quia nimirum illum, qui se iudicat, Deus iustificat . De tertio : Exerce te ad pietatem, id est da proximorum piam aedificationem .

Pron. 14. c

d.

1. Tim. 4. c

Articulus

Articulus tertius .

Tertium annotatur cum additur : *Et considerabo* . Non solum promittit operationem, sed operationis considerationem . In quo notatur non esse stolidus, sed prouidus . Et nota, quod tria praecipue debemus considerare : videlicet nostrum defectum, alienum profectum, finem suspectum . Prima consideratio nobis est utilis, ne inflemur : secunda, ne aliquem aspernemur : tertia, vt ad iudicium praeparemur . De primo : Diligenter agnosce vultum pecoris tui : tuosq. greges considera . Istud pecus est brutalis appetitus . Isti greges sunt primi motus, quos in nobis considerare debemus, vt de nobis humiliter sentiamus . De secundo : Considerate lilia, quo modo crescunt . Considerare debemus lilia, non lollia agri : hoc est laudabilia, non vituperabilia opera proximi . Et rursus, quo modo crescunt, non quo modo decrescunt, siue marcescunt deficiendo . Si sic consideremus, neminem contemnemus . De tertio : Considera, quod dies ad occasum declinior sit, & propinquet ad vesperam . Dies est vita . Occasus est obitus . Vespera est senectus .

Tria nobis consideranda .

Pron. 27. d

Mat. 6. b

Iudic. 19. c

Articulus quartus .

Quartum innuitur, cum superadditur : *Vias tuas* . Ecce vias Dominicas considerat, vt sceleretur : vnde non stupidum, sed feruidum ad sectandum ostendere se videtur . Sed nota, quod viae dominicae, quaedam sunt pauendae, quaedam cauendae, quaedam appetendae . Primae sunt viae iudiciorum : secundae suppliciorum : tertiae praemiorum . De primis : Dominus in tempestate, & in turbine viae eius : Haec sunt viae iudicariae, quae sunt in tempestate, quantum ad examinationem conscientiae : & in turbine, quantum ad fulminationem sententiae . De secundis : Ego ero eis quasi leena : sicut pardus in via Assyriorum . Leena est unicolor : Pardus discolor : Illa notat poenitentiam patientium peccatorum : iste simulatorum . De tertijs : Dignos seipsa circuit quarens, & in vijs suis ostendit se hilariter . Verba sunt tradita de sapientia increata : quae dignos se quarit considerando merita, & in vijs suis hilariter se ostendit, illis retribuendo praemia . Dicit itaque propheta in persona poenitentis, verbum Dei efficaciter obseruantis, & obseruando respirantis . In mandatis tuis : tanquam audis, non tepidus in affectu . *Exercebor* : tanquam non torpidus, sed validus in effectu . *Et considerabo* : tanquam non stolidus, sed prouidus in prospectu . *Vias tuas*, tanquam non stupidus, sed feruidus in profectu .

Naum. 1. a

Osee. 13. b

Leena & pardus quos denotent .

Sap. 6. c

VERSICVLVS XVI.

I N iustificationibus tuis . Quemadmodum respirat poenitens mediante Dei verbo, ipsum sagaciter audiendo, sicut patuit in primo quaternarij praecedentis versiculo : aut ipsum tenaciter custodiendo, sicut enituit in secundo : aut ipsum efficaciter adimplendo, sicut enicuit in tertio : sic & ipsum perspicaciter considerando, sicut elucescit in isto . Est autem quadrimembris conditio denotata in praesenti versiculo : qua laudatur ista consideratio : vtputa, quia virtuosa, studiosa, affectuosa, fructuosa . Prima conditio spectat ad gratiam deuotionis : secunda ad gratiam discretionis : tertia ad gratiam emulationis : quarta ad gratiam exhortationis .

Articulus primus .

In iustificationibus tuis . Ecce bona considerationis materia, vtputa iustificatio Dominica : a qua dicitur consideratio virtuosa : quia materia considerationis est actus virtutis . Et nota, quod tria sunt circa iustificationes huiusmodi consideranda : videlicet, ne deferantur, ne proferantur, ne auferantur . Desertio fit per omissionem, prolatio per ostentationem, ablatio per obdurationem . De primo : Iustificationem meam, quam coepi tenere, non deferam : quasi diceret : Iustificationem, quam teneo per obseruationem, non deferam per omissionem . De secundo : Neque enim in iusti-

Iob. 27. b

Dan. 9. e

A ficationibus, scilicet prolatis per ostentationem, vel iactantiam, prosterminimus preces ante faciem tuam . De tertio : Auferam a te iustificationem tuam, & dabo te in animas odientium . Quorum primum spectat ad mortificationem meriti : secundum ad irrogationem supplicij .

Ezech. 16 c

Articulus secundus .

Meditabor . Ecce bona considerationis forma, non vaga, sed fixa : non lenta, sed attentata, & ideo studiosa . Et nota, quod talis meditatio non debet versari circa materiam vitiosam, vtputa immunditiam, discordiam, rapinam . Et tamen nonnulli meditationes suas occupant circa illam . Nam nonnumquam meditantur immunditiam ocioso, discordiam contentiosam, rapinam negociosam . De primo dicitur : Iniquitatem meditatus est in cubili suo . Haec est iniquitas immunditiae, cuius meditatio frequenter accidit ocioso . De secundo : Qui meditatur discordias, diligit rixas . De tertio : Rapinas meditatatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur . Tales sunt negociosi, qui rapinam meditantur in emptione, & fraudes in venditione : quia volunt emere vilissime, & vendere carissime .

Luc. 16. b

Psal. 35. a

Pron. 17. c

Pron. 24. a

Articulus tertius .

Non obliuiscar . Ecce bonum considerationis principium, scilicet emulationis sanctae desiderium . Quod enim per emulationem agitur, obliuioni non traditur . Vnde consideratio ista recte dicitur affectuosa . Hic potest notari, quod tria specialiter non debet obliuisci : videlicet, culpam aolendam, gratiam recolendam, beneficentiam exhibendam . Primum quidem non debet obliuisci per impoenitentiam : nec secundum per ingratitudinem : nec tertium per cupidinem . De primo : Delebis nomen eius, scilicet Amalech, sub caelo : caue ne obliuiscaris : quasi diceret : Noli obliuisci deletionem peccati : sicut solet ab impoenitentibus fieri . Amalech enim interpretatur gens bruta, & significat gesta brutalia, & indiscreta . De secundo : Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris : scilicet ne incurras vitium ingratitudinis . De tertio : Beneficentiae, & communionis nolite obliuisci .

Deut. 25. d

Amalech. Eccli. 29. c

Hebr. 13. c

Articulus quartus .

Sermones tuos . Ecce bonus considerationis terminus : vt considerantes alios instruamus, vt sermocinando fructificemus . Propterea bene dicitur haec consideratio fructuosa . Et nota, quod sermone huiusmodi, non sunt paruipendendi, non erubescendi, non negligendi . Quorum primum pertinet ad affectum : secundum ad adflatum : tertium ad effectum . Contra paruipendentes dicitur : Substantabant nuncios Dei, & paruipendebant sermone eius . Vnde qui paruipendit sermonem diuinum, aut eius nuncium, paruipendit ipsum Deum : quod non est leue peccatum . Contra erubescendo legitur : Qui me erubuerit, & sermone meos, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua . Contra negligentes scribitur : Audiunt sermone tuos : & non faciunt eos : quia in canticum oris sui vertunt illos . Vnde liquet, quod illi sunt audiendo curiosi : non faciendo, desidiiosi : cantando, contumeliosi .

Paralip. 36. c

Luc. 9. d

Ezech. 33 g

Epilogus .

Dicit ergo Propheta in persona poenitentis, verbum Dei perspicaciter considerantis, & considerando respirantis : In iustificationibus tuis . Ecce considerationis materia virtuosa : *Meditabor* . Ecce forma studiosa . *Non obliuiscar* : Ecce causa motiua affectuosa . *Sermone tuos* . Ecce consummatio fructuosa .

Luc. 16. b

Capitulum secundum .

VERSICVLVS PRIMVS .

R Etribue seruo tuo, & cetera .] Hic incipit secundum capitulum, quod praesentat secundum versiculum . In primo capitulo fuit beatitudo praemissa . In isto re-

Luc. 16. b

tributio est submissa. Si quæris ordinis causam, ad illum peruenitur per istam. Istud capitulum distinguitur per hunc modum. Iustorum retributio prius ipsos excitat per amorem: quorum excitatio describitur in primo octonario. Consequenter eos exercitat per laborem, quorum exercitatio describitur in secundo. Et quoniam ad retributionem illam per laborem intratur quasi per ianuam: inde est, quod a Gimel littera, quæ interpretatur retributio, inchoatur octonarius primus: & a Daleth, quæ interpretatur ianuam, initiatur secundus. Distinguitur autem primus octonarius: quia sicut oculata fide videmus, huiusmodi excitatio plerumque feruescit interius in affectu, quorum feruorem declarat quaternarius primus. Sed tepescit exterius in effectu, quorum teporem manifestat secundus. Distinguitur nihilominus & quaternarius primus secundum quatuor gradus, quibus ad præfatam retributionem peruenire nititur iustorum affectus, quorum primus & summus est superna delectatio: secundus, interna illuminationis: tertius, meritoria actio: quartus, gratuita dilectio. Et quidem ad supernam delectationem per internam illuminationem: ad hanc autem per meritoriam actionem: ad hanc autem per gratuitam peruenitur dilectionem. Et quia illa sunt in affectione priora, quæ sunt affectabiliora, inde est, quod in primo versiculo notatur feruor affectionis respectu supernæ delectationis. In secundo respectu internæ illuminationis. In tertio, respectu meritorie actionis. In quarto, respectu gratuite dilectionis. Versiculus primus distinguitur secundum, quod duo bona retributoria promittuntur, & duo meritoria bona præmittuntur, quorum præambula pertinent tam ad interiorem, quam ad exteriorem salutem. Reliqua vero tam ad intrinsecam, quam ad extrinsecam seruitutem.

Articulus primus.

Ostendens ergo Propheta ex viri iusti persona affectionis feruorem erga supernam delectationem, petit primo interioris hominis beatitudinem ad stolam animæ pertinentem, dicens: *Retribuere seruo tuo*: scilicet quantum ad interiorem hominem, quem formasti tibi seruum ex utero. Vnde notandum, quod Dominus retribuit, quantum ad istam retributionem, misericordiam, veritatem, bonitatem. Retribuit namque misericordiam, cum tribuit se tenendum: retribuit veritatem, cum tribuit se videndum: retribuit bonitatem, cum tribuit se fruendum. De primo: Nunc retribuet vobis Dominus misericordiam, quasi diceret: Quia misericorditer tractastis dominum vestrum terrestrem, non ad oculum seruiendo, sed voluntatem Dei faciendo, feliciter tenebitis regem caelestem. De secundo scribitur ibidem: Nunc retribuet vobis Dominus veritatem, quasi diceret: Pro fidei visitatione Domini vestri terrestris recipietis felicem visionem regis caelestis. Verba namque sunt Dauid tympum gerentis regis caelestis ratione triplicis interpretationis. Dauid enim interpretatur misericors, aspectu desiderabilis, amicus. Rex autem caelestis dicitur misericors, in quantum tractabilis: aspectu desiderabilis, in quantum contemplabilis: amicus, in quantum delectabilis. De tertio: Iustus retribuent bona. Retributio bonitatis est fructus diuinæ suauitatis.

Articulus secundus.

Postquam præmisit primum bonum retributorium, petendo interioris hominis beatitudinem ad stolam animæ pertinentem, consequenter addit secundum petendo exterioris hominis beatitudinem ad stolam corporis attinentem, dicens: *Viuifica me*, scilicet quantum ad hominem exteriorem retribuendo ei vitam immortalem. Sed nota, quod licet indiuisa sint opera trinitatis: viuificatio tamen corporis singulis potest appropriari, personis: quia sicut in euangelica veritate legimus, viuificat pater, viuificat filius, viuifi-

cat Spiritus sanctus. Pater quippe viuificat configurando potentiam, quantum ad impassibilitatem. Pater suscitatur mortuos & viuificat. Filius quoque viuificat configurando sapientiam, quantum ad claritatem. Et filius quos vult viuificat. Spiritus sanctus etiam viuificat configurando bonitatem, quantum ad spiritualitatem. Spiritus est, qui viuificat. Seminatur enim corpus animale, surget corpus spirituale.

Articulus tertius.

Postquam præmisit, & præmittendo petiuit bona retributoria: deinde, ne fortasse petitiō sit frustratoria, hic promittit bona meritoria, & primo interiorem sermonum Dei custodiam spectantem ad seruitutem intrinsecam, sic dicens: *Et custodiam*, scilicet quantum ad spiritualem custodiam. Et nota, quod sermones diuinos debemus custodire, intelligendo, diligendo, obediendo. Prima custodia fit in parte animæ intellectiua, secunda in affectiua, tertia in effectiua. De prima: Quis sapiens & custodiet hæc, & intelliget misericordias Domini? Ecce custodia intellectiua. De secunda: Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer: ecce custodia affectiua. De tertia: Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa: ecce custodia effectiua. Denique, postquam promissit bonum meritorium primum, scilicet interiorem sermonum custodiam, spectantem ad seruitutem intrinsecam, promittere videtur secundum, videlicet sermonum audientiam, respicientem seruitutem extrinsecam, sic dicendo.

Articulus quartus.

Sermones tuos, scilicet quos audiam. Et nota, quod sermones Domini libenter audire debemus propter tres speciales effectus, vtpote quia sanant, vim scilicet concupiscibilem: illuminant, vim scilicet rationalem: armant, vim scilicet irascibilem. De primo: Neque herba, neque malagma sanauit illos: sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia: ecce sermonem sanantem. De secundo dicit Propheta: Declaratio sermonum tuorum illuminat: ecce sermonem illuminantem. De tertio: Singulos illorum armauit non clipei, aut hastæ munitione, sed sermonibus optimis: ecce sermonem armantem.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta ex viri iusti persona, exprimens affectionis feruorem erga supernam delectationem: *Retribuere seruo tuo*, scilicet interiorem beatitudinem ad stolam animæ pertinentem. *Viuifica me*, quantum ad beatitudinem exteriorem ad stolam corporis attinentem: ecce bona retributoria, quæ promittit. Sequitur: *Et custodiam*, videlicet quantum ad interiorem custodiam, quæ spectat ad seruitutem intrinsecam. *Sermones tuos*, scilicet, quos audiam per exteriorem audientiam, quæ respicit seruitutem extrinsecam: ecce bona meritoria, quæ promittit.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Reuela oculos meos, & cetera. Versus præambulus præostendit feruorem affectionis respectu supernæ delectationis. Versus iste insinuat intendit feruorem ipsius affectionis respectu internæ illuminationis. In quo notare possumus quatuor gradus speculationis, vtpote lectionem, admirationem, inuestigationem, illuminationem. Lectio pertinet ad scripturas: admiratio ad figuras: inuestigatio ad mysticas operaturas: illuminatio ad theoreticas aperturas. Cum enim legimus scripturas, cum miramur scripturarum figuras, cum scrutamur, & nudare conamur figurarum mysticas operaturas: apparet nobis nuda veritas per quasdam theoreticas aperturas. Ceterum, quia secundum appetibilem ordinem posteriora prius mouent, & ideo priorem locum obtinet: propterea Propheta sequens appetibilem ordinem, procedit

procedit in præsentivtersiculo ordine retrogrado: in primis ordinans illuminationem, deinde inuestigationem, post admirationem, & inde lectionem. Nos autem, ratione doctrinæ, cōuerso procedemus ordine.

Articulus primus.

De lege tua. Hoc dicitur quantum ad actum lectionis, quæ prior est secundum ordinem speculationis, licet posterior secundum ordinem affectionis. Plane lex a legendo dicitur: vnde per legem lectio denotari dignoscitur. Et nota, quod in hac lege debemus legere tripliciter, videlicet prudenter, frequenter, patienter: vti intellectus imbuatur, affectus moueatur, proximus instruatur. De primo: Legerunt in libro legis Dei districte & aperte ad intelligendum, & intellexerunt cum legeretur: ecce prudens lectio, qua imbuitur legentis ratio. De secundo: Legerunt in volumine legis domini Dei sui quater in die, & quater in nocte confitebantur, & adorabant dominum Deum suum: ecce frequens lectio, qua mouetur affectio. De tertio: Leges verba legis huius coram omni Israel audientibus illis, & cetera: ecce patens lectio, qua instruitur audientium multitudo.

Articulus secundus.

Mirabilia. Hoc scribit quantum ad actum admirationis. Actui enim lectionis succedit actus admirationis, quia dum legimus scripturas, statim incidimus in figuras. Et nota, quod ista figurarum mirabilia sunt triplicia, quia quædam sunt mirabilia quantum ad vsum: quædam quantum ad auditum: quædam quantum ad intellectum. Primum pertinet ad figurales operationes: secundum ad figurales locutiones: tertium ad figurales visiones. De primo: Mirabilia opera altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & inuisa opera illius: ecce mirabilia figurarum operationum, quia visibiles Dei facture, inuisibilibus sunt figuræ. Vnde Dionysius in epistola ad beatum Ioannem Apostolum in Pathmos insulam relegatum: Vere, inquit, manifeste imagines sunt visibilia inuisibilibus. Idem quoque in epistola ad Titum: Apparentis, inquit, omnis mundi operatio est inuisibilibus Dei propositio. De secundo: Mirabilia testimonia tua: ecce mirabilia figurarum lectionum. De tertio: Dixi viro, qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, viquequo finis horum mirabilium? ecce mirabilia figurarum visionum.

Articulus tertius.

Et considerabo. Hic tangitur actus inuestigationis. Actui admirationis succedit actus inuestigationis. Cui enim in lectione scripturæ nobis occurrit figuræ, in quibus est operata siue velata veritas per quasdam metaphoricæ operaturas, considerantes inuestigamus, & velaturas huiusmodi deponere laboramus. Sed nota, quod consideratio ista facienda est cum diligentia, vehementia, reuerentia: vtpote diligenter explorando, vehementer laborando, reuerenter orando. Quorum primum insinuat, vbi dicitur: Diligentius properate, & curiosius agite, & considerate locum, vbi sit pes eius. Hic notantur tria diligentie præfatæ congruentia, vtpote præparare rationem figuræ, agere continuationem scripturæ, considerare pedem litteræ, ne quid inueniatur proposito repugnare. Sed forte dicitur ab aliquo, quod non sic est in prædicto eloquio: immo proculdubio. Sunt enim verba Saulis in Gabaa existentis Ziphæos rogatis de traditione Dauid in deserto Ziph in colle Hachilæ latitatis. Saul interpretatur abusus, quod non cōuenit nisi stulto. Gabaa collis altitudo, quod alto cōuenit officio. Ziphæi florentes vel germinantes, quales sunt sapientes. Dauid aspectu desiderabilis, qualis est sapientia salutaris. Ziph, flos interpretatur, per quod flos scientiarum significatur. Hachilæ suscipiens eum, quod est altum eiusdem scientiæ sacramentum. Quid ergo voluit hæc omnia & verba circumadiacentia, nisi quod stultus in alto officio constitutus, sapientes

rogat, vt per eos sapientia salutaris in scientiarum flore, in figurali secreto latitans, patefiat, præparando rationem figuræ, agendo continuationem scripturæ, considerando pedem litteralis lecturæ? Quod etfi faciendum pensetur, quia tamen non ex charitate, sed ex cupiditate requiritur, mancipare effectum non meretur, sicut Dauid in præmissa loco quæsitus legitur, non inuentus. Multa quoque tam præcedentia, quam sequentia possunt præhabita coaptari sententiæ: quia sicut dicit Dionysius in angelica hierarchia: Non dubitabit perspicax animus pulchre inuisibilibus adunare visibilia. Secundum innuitur, vbi legitur: Mitite in Cedar, & considerate vehementer. Cedar tenebræ, vel nigredo interpretatur, per quod tenebrosa sententia designatur. Ad inuestigandam autem sententiam tenebrosam oportet mittere intelligentiam luminosam, & vehementiam studiosam. Tertium notatur, vbi scribitur: Quis considerauit verbum illius, & audiuit? In quo notare possumus, quanta reuerentia, & reuerenti instantia debemus Dominum præuenire, vt valeamus referre & erudire, quæ nec considerare sufficimus, nec audire: quia profecto in talibus plus proficit oratio, quam meditatio: immo secure audeo dicere, quod breuitas orationis nonnumquam impetrat, quod prolixitas meditationis non penetrat.

Articulus quartus.

Reuela oculos meos. Hic exprimitur actus illuminationis, quæ perficit actum inuestigationis. Tunc enim veritatis inuestigatio est perfecta, cum veritas est detecta. Tunc veritas inuestigantem illuminat, cum ille velamina veritatis eliminat. Reuelatio ergo est illuminatio, quæ petendo proponitur: quia magis ad diuinum beneficium, quam ad humanum ingenium pertinere dinoscitur. Et nota, quod tripliciter reuelatur veritas, quantum ad mysticas intelligentias, vtpote quantum ad allegorias, tropologias, anagogias. Prima pertinet ad credenda: secunda ad operanda: tertia ad speranda. De prima reuelatione, vbi dicitur de Domino: Ipse reuelat profunda, & abscondita, & nouit in tenebris constituta. Vbi loquitur Daniel de aduentu Christi, & regni Christiani: vnde pertinet ad allegoriam. De secunda, vbi dicitur ab Angelo: Opera Dei reuelare, & confiteri honorificum est: vbi loquitur de pietatis operibus, quæ operatur in iustis Dominus: vnde pertinet ad tropologiam. De tertia legitur, vbi dicitur: Vox Domini præparans ceruos, & reuelabit condensam: vbi loquitur de illuminatione speculatiuorum, & speculatione celestium secretorum: vnde pertinet ad anagogiam.

Epilogus.

Dicit itaque Propheta loquens in viri iusti persona, & exprimens affectus feruorem erga illuminationis splendorem: *Reuela oculos meos*, quantum ad illuminationem pertinentem ad theoreticas aperturas. *Et considerabo*, quantum ad inuestigationem attinentem ad metaphoricæ operaturas: *Mirabilia*, quantum ad admirationem, quæ pertinet ad figuras: *De lege tua*, quantum ad lectionem, quæ pertinet ad scripturas.

VERSICVLVS TERTIVS.

Incola ego sum, & cetera. Sicut versus præcedens innuebat affectionis feruorem erga internam illuminationem: sic præsens innuit eiusdem feruorem erga meritoriam actionem. Appetitus autem celestium parit contemptum terrestrium. Quibus enim diuina sapiunt, eis mundana desipiunt. Vnde nimirum quatuor consideranda concurrunt circa præsentem versiculum: videlicet, affectus fastidium circa terrenum studium, & ipsius incendium circa diuinum imperium. In fastidio onerositas, in studio infructuositas, in incendio, vel incenso desiderio virtuositas, in imperio fructuositas.

Articulus

Gimel. Daleth.

Gradus, quibus ad retributionem peruenitur.

Dominus quid retribuat.

2. Reg. 2. b

Ibidem.

Dauid.

Prou. 13. d

Ioan. 5. d

Ioan. 6. g 1. Cor. 15. f

Sermones diuini custodiendi.

Pf. 106. d

Pf. 118. x

Pf. 18. b

Sermones Dni cur libenter audiendi.

Sap. 16. d

Pf. 118. r

2. Macha. 15. b

Lex. In lege quo modo legendum.

Neem. 8. b

Neem. 9. a

Deut. 3. i. c

Figurarum mirabilia triplicia.

Eccli. 11. a

Rom. 1. c

Dionys.

Pf. 118. r

Dan. 12. b

Consideratio sacræ scripturæ qualis.

1. Reg. 23. c

Ibidem.

Saul.

Gabaa.

Ziphæi.

Dauid.

Ziph.

Hachilæ.

Dionys. c. 1.

Hier. 2. b Cedar.

Hier. 23. d

Orationis vis.

Veritas tripliciter reuelatur.

Dan. 2. c

Tob. 12. b

Psal. 28. c

Appetitus celestium parit terrestrium contemptum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur in viri iusti persona: Incola ego sum. Per hoc innuens affectum fastidiosum, & incolatum onerosum. Vnde nota, quod viri iusti conuersantes in caelis, secundum hominem interiorum, in terris secundum exteriorum, sunt in caelis, sicut ciues: in terris, sicut hospites. Ibi sicut indigent: hic autem sicut incolae. Tales autem incolae in incolatu praesentis miseriae solent tadio affici occasione triplici: tum quia nonnullos inueniunt discolos: tum quia multos maliuolos: tum quia paucos beneuolos. Primi nolunt prodesse: secundi volunt obesse: tertij vellent, si valerent, prodesse. De primo: Ne contendas aduersus hominem incolam frustra, cum ipse nihil tibi mali fecerit. Hic prohibetur filijs huius saeculi, ne fiant aduersus incolam discoli. De secundo: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitauit cum habitantibus cedar. Cedar interpretatur tenebrae: habitantes cedar sunt tenebrarum filij, videlicet maliuoli: Vnde liquet, quam molestum sit incolis habitare cum maliuolis. De tertio: Cum essent numero breui, paucissimi, & incolae eius. De beneuolis loquitur, in quibus paucitas numero, scilicet per paucitatem merito reperitur.

Proib. 3. d

Psal. 119. a

Psal. 104. b

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subdit Propheta: In terra. Per hoc indicat terrenam studiositatem, & ipsius infructuositatem. Terra quippe sunt, qui terrena sapiunt. Terra quoque terrena est sapientia: non propter terrenam substantiam, sed propter terrenam circumstantiam: Et vniuersaliter terra dicitur, quicumque tali circumstantia vestiuntur. Huius terrae, idest terrenae sapientiae studia sunt infructuosa, immo periculosa, propter quadruplicem rationem: videlicet propter agitationem, commotionem, contritionem, contractionem. Agitant enim intelligentiam, commouent concupiscentiam, conterunt conscientiam, confringunt innocentiam. De primo: Agitatione agitabitur terra, quasi dicat: Agitatione terrenae sapientiae per diuersa studia agitabitur terrena intelligentia. Quid enim, nisi terrena cogitant, quos studia terrena agitant? De secundo: Commotione commouebitur terra, quasi dicat: Commotione terrenae intelligentiae commouebitur terrena concupiscentia. Nam qui tota die considerant terrestria, quid desiderant, nisi terrestria? De tertio: Contritione conteretur terra, quasi dicat: Contritione terrenae concupiscentiae conteretur terrena conscientia. Cum enim paulatim dissoluitur concupiscentiae pronitas, pedentem resoluitur conscientiae bonitas. De quarto: Contractione confringetur terra, quasi dicat: Contractione terrenae conscientiae confringetur terrestrii innocentia. Facilitate enim confringitur innocentia, quae non confringitur a conscientia. Conscientia vero, quae non stricta, sed resoluta est, quomodo confringere potest?

Terrenae sapientiae studia infructuosa, & periculosa.

Isa. 24. d

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, addit: Non abscondas a me. Per hoc intimat desiderij aestuationem, & ipsius virtuositatem. Petit enim affectuose, quod appetit virtuose: Nisi enim appeteret amplecti, non peteret non abscondi: nec insulse dicit: Non abscondas a me. Ac si diceret aperte: Non abscondas tua a me, qui non abscondo mea a te. Et nota, quod tria praecise debemus non abscondere, cum oportunitas id videtur exigere: vtpote iustitiam immisissam, iniustitiam permissam, pecuniam commissam. Primum potissime non debemus abscondere in contritione: secundum in confessione: tertium in satisfactione. De primo: Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, scilicet plane contrito, & humiliato, quasi diceret: Non abscondi iustitiae tuae aspectum, per quam contriui iniustitiae meae affectum. Qualiter enim possem contere radicem iniustitiae in mortariolo conscientiae,

Tria non sunt abscondenda.

Psal. 39. c

A nisi tuae pistillo iustitiae? De secundo: Delictum meum cognitu tibi feci, & cetera. quasi diceret: Notum feci delictum omissionis, nec abscondi iniustitiam commissionis, ne tu abscondas gratiam remissionis: non debet ergo abscondere peccator miseriam, ne abscondat Saluator misericordiam. De tertio: Perde pecuniam propter fratrem, & amicum: & non abscondas illam sub lapide in perditionem, quasi dicat: Perde temporalem retributionem, non praestolando pecuniam: peccata eleemosynis redimendo propter fratrem, & amicum: idest propter fraternitatis amorem pauperi succurrendo: Et non abscondas illam sub lapide, idest lapideo corde: cor tuum quasi lapidem indurando, in perditionem, idest vitam beatam perdendo. Felix ergo, qui perdit pecuniam, vt cum ea perdat miseriam. Infelix, qui perdit vitam aeternalem, ne perdat pecuniam temporalem.

Psal. 31. b

Eccli. 29. b

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit: Mandata tua. Per hoc implicans diuinum imperium, & fructum eius nimium. Mandata quippe diuina sunt nimium fructuosa: Vnde pro sua praecellencia dicuntur: via, veritas, vita. Via, scilicet in patriam nos reducens: veritas in patriam nos conducens: vita in patriam nos inducens. De primo: Viam mandatorum tuorum curri: ecce quia mandata sunt via. Hanc viam currimus internis pedibus, vt ad patriam, a qua decidimus per inobedientiam, recurramus per obedientiam. De secundo: Omnia mandata tua, veritas. Mandata dicuntur veritas, quia lucetia, sicut veritas, quia ducunt per iustitiam semitas. De tertio: Scio, quia mandatum eius vita aeterna est, scilicet causaliter: Nam mandatum est causa vitae aeternae, nec solum meritoria, sed & introductoria: dicente Domino in eodem cap. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

Mandata diuina.

Psal. 118. d

Psal. 118. l

Ioan. 12. g

Epilogus.

Dicit itaque Propheta: Incola ego sum. Quantum ad fastidium onerosum: In terra. Quantum ad studium infructuosum. Non abscondas a me. Quantum ad desiderium virtuosum. Mandata tua. Quantum ad imperium fructuosum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Concupiuit anima mea, & cetera. Eucleatus est in praemissis feruor affectionis respectu supernae delectationis, respectu internae illuminationis, respectu meritoriae actionis, sicut patet in tribus versiculis praenotatis: Hic ostenditur feruor affectionis respectu grauitate, seu gratificae dilectionis. Dilectio talis dicitur esse, actus inclitus, voluntate genitus, charitate vestitus, iustitia nutritus, perseuerantia custoditus. Ideoq. quantum mihi nosse permittitur, quadrupliciter in hoc versu describitur: videlicet in quantum gignitur, in quantum vestitur, in quantum nutritur, & in quantum custoditur: voluntas est pariens, charitas vestiens, iustitia nutriens, perseuerantia custodiens.

Articulus primus.

Vis audire voluntatem animae parientem? audi Prophetam dicentem: Concupiuit anima mea. Quid est, anima concupiuit, nisi voluntas animae parturijt? Et quis parturientis fetus, nisi dilectionis actus? Sed nota breuiter, quod voluntas concupiscit, siue parturit tripliciter: videlicet irrationabiliter, rationaliter, superrationabiliter. Primo modo parturit, quasi ex contagio passionis: secundo, quasi ex semine rationis: tertio, quasi ex semine vnctionis. Prima concupiscentia prohibetur, cum dicitur: Non concupisces vxorem proximi tui, non domum, non agrum & cetera. Hic prohibetur concupiscentia irrationalis voluntatis, quae parturit ex contagio sensibilis passionis. Secunda concupiscentia suadet: Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concupiscite, vt

Dilectio.

Voluntas tripliciter parit.

Deut. 5. b

1. Pet. 2. a

te, vt in eo crescatis in salutem. Hic suadet Apostolus rationabiliter rationabilibus concupiscentiam rationalem ex rationis consilio parientem, vt crescere valeant in concupiscentiam salutarem. Tertia concupiscentia recensetur per Prophetam, cum psallitur: Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini, & cetera. Ecce supernaturalis concupiscentia voluntatis parētis ex donario, vel seminario vnctionis, quae concupiscit per caelestium dilectionem: sed deficit propter dilationem: Ecce pater, quod actus dilectionis est rationalis, cum sit actus voluntatis, non sensualitatis: Voluntas enim est appetitus intellectiuus, sicut sensualitas, sensitiuus: Nec solum est rationalis actus, sed & rationaliter natus, cum sit ex rationis consilio, non ex passionis contagio procreatus. Verumtamen adhuc informis est, & inermis: nisi superueniat concupiscentia superrationalis, quae illum formet, tamquam virtus formalis, & armet, vel ornet, tamquam habitus spiritualis.

Psal. 133. a

Voluntas. Sensualitas.

Articulus secundus.

Vis videre concupiscentiam concupiscentiae superuenientem, & superuentientem? Vide psalmographi subscribentem: Desiderare, & cetera. Quid est desiderare, nisi concupiscere? Ecce concupiscentia superaddita concupiscentiae, tamquam forma materiae, scilicet concupiscentia charitatis, concupiscentiae voluntatis: Non dico successione temporis, sed distinctione originis, vt sit actus gratitae dilectionis, tam voluntati, quam charitati communis, productus materialiter ex consilio rationis: sed formaliter ex beneficio vnctionis: ex rationali voluntate laudabilis: ex superrationali charitate remunerabilis: sed nota, quod ex charitate tria debemus desiderare: videlicet diuinam iustitiam, diuinam complacentiam, diuinam cohaerentiam. Primum desiderium est reformatiuum: Secundum conformatiuum: Tertium transformatiuum. De primo intelligitur quod legitur: Anima mea desiderauit te in nocte. Iustificari naque desiderat, cum in lacrymis copunctionis pernoctat. De secundo non absurde accipitur, quod scribitur: O quam pulchra est casta generatio cum claritate. Immortalis est enim memoria illius: quoniam, & apud Deum nota est, & apud homines. Cum praesens est, illam imitantur: & desiderant eam, cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat: Quae est ista tam pulchra, tam casta, tam clara generatio? nisi pulchritudo iustitiae, quam castitas concepit ex charitate, idest beatissima Virgo de Spiritu sancto: Huius reuera immortalis est memoria: huius apud Deum, & homines celebris est notitia: hanc imitamur passim in terris sibi compatiētes: hanc desideramus coronatam in caelis, sibi complacere studentes. De tertio patenter exponitur quod proponitur: Sub umbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Verba namque sunt sponsae sedentis per vacationem sub umbra sponsi per vmbrailem speculationem desiderantis illius dilucidam contemplationem, & recipientis aliquam fruitionem.

Tria desideranda ex charitate.

Isa. 26. b

Sap. 4. a

Luc. 1. d

Cant. 2. a

Iustificatio.

Psal. 118. b

Ibidem. m

Articulus tertius.

Liquet itaque, quo modo gratitae dilectionis actus gignitur, & vestitur. Si volumus scire qualiter, & nutritur: consideremus quod sequitur: Iustificationes tuas. Ecce per optimam nutritionem ad nutriendam dilectionem propter triplicem rationem: quia iustificatio mundificat, viuificat, saluificat. Quorū primum pertinet ad imaginem: secundum ad similitudinem: tertium ad beatitudinem. De primo: Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis: Ecce iustificatio mundificans, imaginem reparando. De secundo: Non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. Ecce iustificatio viuificans, similitudinem comparando. De tertio: Saluum me fac, quonia iustificationes, & cetera. Ecce iustificatio saluificans ad beatitudinem praeparando. Ceterum, quia parum proficit gratitae,

tam dilectionem oriri, vestiri, nutrirī, nisi proficiat custodiri: pensandum est, quod dicit Propheta de ipsius custodia.

Articulus quartus.

In omni tempore. Quid est in omni tempore, nisi continue? Continuatio ergo temporis requiritur ad custodiam dilectionis, quod proprium est perseuerantiae finalis. Et nota, quod ista continuatio temporis debet esse trimembris: vtpote mentalis, corporalis, vocalis: Vt omni tempore sit charitas in mente, castitas in corpore, laus in ore. De primo: Ama Dominum Deum tuum, & serua praeccepta eius omni tempore: Ecce custodia mentalis. De secundo: Omni tempore sint vestimenta tua candida. Quae est vestis candida, nisi conuersatio casta? Ecce custodia corporalis. De tertio: Omni tempore benedic Deū: Ecce custodia vocalis.

Deut. 10. a

Eccli. 9. b

Tob. 4. d

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in viri iusti persona, innuens feruorem respectu gratitae dilectionis: Concupiuit anima mea, quantum ad voluntatem parientem: Desiderare, quantum ad charitatem vestientem: Iustificationes tuas, quantum ad iustitiam nutrientem: In omni tempore, quantum ad perseuerantiam custodientem.

VERSICVLVS QVINTVS.

Increpasti, & cetera. In praecedenti quaternario tractatum est de iustorum feruore quantum ad interiorum affectum: In praesenti quaternario tractatur de tepore iustorum, quantum ad exteriorum effectum. Iste tepor interdum euenire dinoscitur per effectum, aspectum, & despectum: defectus subsequitur. In hoc primo versu adhibetur remedium contra teporem extrinsecum, vel defectum recogitandi, quid postpositum, quid praepositum, quid omissum, quid admissum. Postpositus est timor increpans, propositus tumor crepans, omissus feruor maledicens, admissus tepor malefaciens.

Deus tripliciter increpat.

Tit. 1. c

Ibidem. d

Gen. 21. d

Articulus primus.

Increpasti: Ecce prima vox ostendens, quod tepidus primo recogitat, quia timore, quae postposuerat, per quae Deus peccantes increpat: Hic possumus notare, quod Deus per se, vel suos videtur peccantes tripliciter increpare: videlicet potenter, prudenter, clementer: potenter increpat peccantes ex industria: prudenter, peccantes ex ignorantia: clementer, peccantes ex impotentia. De primo scribitur ab Apostolo: Sunt multi inobedientes, vaniloqui, seductores. Et infra: Quos tu increpa dure, ac si dicat: potenter peccantem, libenter, & scienter, debes increpare potenter. De secundo: Abraam increpauit Abimelech propter puteum aquae, quem vi abstulerant serui illius. Responditq. Abimelech: Nesciui, quis fecerit hanc rem, sed & tu non indicasti mihi: Ecce quomodo peccans ignoranter increpatur prudenter: quia veritas corrigit, quem seueritas non constringit. De tertio canitur in psalmo, Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, quasi dicat: Quia peccavi ex infirmitate miseria, corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me ex compassione, non ex indignatione: quia vera iustitia habet compassionem: falsa autem indignationem.

Articulus secundus.

Superbos. Ecce secunda vox extra reserat, quod tepidus intra se considerat. Plane superbos considerat: quia superbire coepit: sed fuerat increpatus, & crepare desierat, & ideo de superbis non superbe delibatur, quo modo cor eorum Deus timore increpat, quomodo cor eorum timore crepat, vt tumorem crepantem praeponat, & timorem increpantem postponat. Ideoq. superbi sunt merito increpandi. Sed nota, quod sunt superbi, mali, peiores, pessimi. Mala est superbia

Superbi.

Eccli. 11. d superbia cordis, peior oris, pessima operis. De primis: Sicut Perdix inducitur in caueam, & vt Caprea in laqueum: sic & cor superbiorum. Ac si aperte diceret: Sicut animalia tam volatilia, quam gressibilia capiuntur, & illaqueantur ab hominibus, sic corda superbiorum tam contemplatiuorum, quam actiuorum a demonibus. De medijs: Inter superbos semper iurgia sunt: vnde vesicae tumidae similes sunt, quae creparet, nisi ventum intrinsecum per iurgium eructaret. De vltimis: Superbus, & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam, quasi diceret: Superbus, qui se doctum opinatur, tunc indoctus esse probatur, cum iratus superbiam operatur.

Psalm. 13. b **Psalm. 21. d** **Hiere. 48. b** **Hiere. 11. a** **Deut. 27. d**

Articulus tertius.
Maledicti. Ecce tertia vox, quae ostendit, quid tepidus parupendit, quia charitatis feruorem, maledicentis teporem. Vis audire quorum? Erudientium: audientium: custodientium. Primum pertinet ad praelatos: secundum ad subditos: tertium ad vniuersos. De primo: Maledictus, qui prohibet gladium suum a sanguine. Gladius est verbum praedicationis, sanguis contagium praeruaricationis. Gladius sanguinem effundit: cum verbum praedicationis contagium praeruaricationis confundit. De secundo: Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius, quod praecipit patribus vestris. Istud pactum non audiunt, qui a veritate doctrinae auditum auertunt, & ad fabulas se conuertunt. De tertio: Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis huius: nec ea opere perficit. Permanere pertinet ad affectum: perficere ad effectum.

Articulus quartus.
Qui declinant a mandatis tuis. Ecce vox vltima, quae determinat, quod tepidus a mandatis, tanquam a via veritatis declinat. Et nota, quod diuersi declinant diuersimode. Quidam namq. declinant cum boue calcitrante. Quidam cum vacca lasciuiente. Quidam cum asina locum dante. Prima declinatio est immatura: secunda impura: sed tertia secura. De primo: Calcitrabant boues, & declinauerunt arcam. Tales sunt motus brutales & immaturi: qui dum rationi recalcitrant, arcam sanctificationis inclinant. De secundo: Sicut vacca lasciuens declinauit Israel. Tales sunt affectus bestiales impuri, qui dereliquentes disciplinam, declinant ad ruinam. De tertio, vbi dicit Angelus ad Balaam: Nisi asina declinasset a via das locum resistenti: te occidisset, & illa viueret. Sed quid hoc ad propositum? Multum quidem per omnem modum. Nam Balaam significat appetitum superiorem, siue rationalem: asina inferiorem, siue animalem: via, errorem: declinatio, timore: Angelus correctorem. Dicit ergo Angelus, id est corrector, quod nisi asina, id est appetitus inferior a viae suae errore declinasset praetimore, appetitus superior mortuus fuisset morte spiritali, & inferior viueret vita carnali.

Epilogus.
 Et hoc est, quod dicit Propheta in persona viri iusti, propter effectus sui aspectum, & despectum in defectum, seu teporem delapsi, & defectum huiusmodi interius coram Deo recogitantis, & dicentis: **Increpasti**, per timorem increpantem, quem postposui. **Superbos**, per tumorem crepantem, quem praeposui. **Maledicti**, per feruorem maledicentem, quem omisi. **Qui declinant a mandatis tuis**, per teporem malefacientem, quem admisi.

VERSICVLVS SEXTVS.

Aufer a me opprobrium, & cetera. Vir iustus, qui propter iustitiae suae effectum ab alijs aspectum, & despectum deciderat in teporis, seu pusillanimitatis defectum, in praecedenti versiculo remedium adhibuit contra huiusmodi defectum, ipsum humiliter recogitando. In presenti vero remedium adhibet contra despectum impatientiae suae: solatium diuinitus

flagitando. Vnde versiculi praesentis videtur esse contentia quadrimembris. Primo namque notatur impatientia. Secundo impatientiae causa, scilicet contumelia. Tertio contumeliae causa, videlicet calumnia. Quarto calumniae occasio, quae fuit iustitiae obseruantia. Quorum primum pertinet ad affectum: secundum ad affectum: tertium ad despectum: quartum ad effectum.

Articulus primus.
 Impatientia igitur praenotatur, cum dicitur: **Aufer a me.** Petens enim auferri impatientiae suae causam, praesupponit impatientiam fuisse causatam. Vnde rogat auferri causam illius, quatenus, ablata causa, auferatur effectus. Nam proculdubio, nisi sentiret illationem, non peteret ablationem, dicendo: **Aufer a me.** Et nota, quod non insulse petit impatientiam auferri a se triplici ratione: quoniam impatientia est impietas, iniquitas, & infirmitas: per respectum ad Deum, ad proximum, ad seipsum. De primo competenter accipitur, quod dicitur: **Aufer impietatem de vultu regis:** & firmabitur iustitia thronus eius: ac si diceretur apertius: **Aufer impietatem impatientiae,** de rationis facie, respectu superiorum, & iustitia firmabitur thronus eius, respectu inferiorum: quia si pietatem habet ad sui superius, non habebit impietatem ad suum inferius. De secundo congruenter intelligitur, quod scribitur: **Conuertimini ad Dominum, & dicite ei: Omnem aufer iniquitatem.** Quod ait: **Conuertimini,** accipit respectu sui. Quod addit: **ad Dominum,** respectu Dei. Quod autem superaddit: **Et dicite ei, omnem aufer iniquitatem,** respectu proximi. De tertio condecenter exponitur, quod proponitur: **Auferet a te Dominus omnem languorem, & omnes infirmitates Aegypti pessimas.** Languor pertinet ad peruersitatem concupiscentiae, sed infirmitas pessima ad peruersitatem conscientiae: quae nonnunquam accidit peccato impatientiae.

Articulus secundus.
 Impatientiae causa, scilicet contumelia subnotatur, cum dicitur: **Opprobrium:** quia nimirum propter opprobria exprobrantium plerumque iusti corruunt in impatientia vitium. Et nota triplex opprobrium, quod specialiter est cauendum a bonis: videlicet opprobrium remissionis: omissionis: & commissionis. In primo debilitas: in secundo sterilitas: in tertio quasi gentilitas. Ad primum respicit, quod Dauid dicit: **Nunc vadam, & auferam opprobrium populi,** videlicet opprobrium debilitatis. Populus debilis est, qui aduersus Philisteam, id est diabolum, dimicare non potest. Ad secundum opprobrium aspicit, quod Rachel ait: **Abstulit Deus opprobrium meum:** videlicet opprobrium sterilitatis. Steriles dici possunt, qui sic contemplationis gratiam diligunt, quod actionis fructum negligunt. Ad tertium spectat, quod Dominus asseuerat: **Hodie, inquit, abstuli opprobrium Aegypti a vobis: hoc est opprobrium gentilitatis.** Quasi gentiles possunt dici, qui non sunt a carnalibus desiderijs circumcisi.

Articulus tertius.
 Contumeliae causa, vtpote calumnia denotatur, cum additur: **Et contemptum:** quia nonnunquam in contumelias proximorum irruunt, qui abiectas eorum circumstantias calumniari non metuiunt. Et nota, quod calumniatorum contemptus versari solet circa triplices proximorum defectus: vtpote circa defectus corporales, temporales, morales. Quorum primi pertinent ad defectum naturae. Secundi ad defectum fortunae. Tertij ad defectum prudentiae. Primo modo loquitur Lia. Quoniam audiuit Dominus me haberi contemptui: dedit Dominus etiam istum mihi. Ecce contemptus corporalis defectus pertinentis ad naturam. Secundo modo loquitur sapiens: **Hoc est pessimum inter omnia, quae sub sole fiunt: quod eadem cunctis eueniunt.** Vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptu in vita sua. Ecce contemptus temporalis defectus spectantis ad fortunam. Tertio

Psalm. 12. a Tertio modo loquitur Salomon: Doctrina sua cognoscitur vir: qui autem vanus, & excors est, patebit contemptui. Ecce contemptus moralis defectus respicientis ad prudentiam.

Articulus quartus.
 Effectus iustitiae, qui fuit occasio calumniae connotatur, cum superadditur: **Quia testimonia tua exquisiuit.** Testimonia Dei exquisiuit, qui per Dei testimonia Deum perquirat. Quae sunt haec testimonia, nisi virtutum moralium, & intellectualium exercitia, diuinae voluntati, & veritati attestantia? Talia Dei testimonia iustus exquisiuit, quia ipsum per calumniatorem satanas expetiuit. Et nota, quod Deus solet exquiri tripliciter: videlicet intellectualiter, affectualiter, manualiter: hoc est, considerando, desiderando, operando. De exquisitione prima psalmographus ait ita: **Exquisiuit te facies mea.** Quae est facies illa, nisi superior rationis facies, quae est diuinorum speculatiua? De secunda psallit Propheta: **In toto corde meo exquisiuit te.** Per cordis totalitatem possumus accipere perfectam voluntatem: quia secundum Philosophum, totum & perfectum idem: licet illud verbum aliter possit exponi, sicut superius est expressum. Hic enim totum exponitur collectiue: sed superius diuisiue. De tertia dicit Psalmographus: **Deum exquisiuit manibus meis: id est manualibus pietatis exercitijs.**

Epilogus.
 Ait ergo iustus propter contumeliam, & calumniam prolapsus in impatientiam, petens diuinitus impatientiae suae, tanquam infirmitatis pessimae, medicinam: **Aufer a me,** propter impatientiam causatam in me, pertinentem ad affectum. **Opprobrium,** quantum ad contumeliam, impatientiae causam, attinentem ad affectum. **Et contemptum,** quantum ad calumniam, contumeliae causam, spectantem ad despectum. **Quia testimonia tua exquisiuit:** quantum ad iustitiam, calumniae occasio non datam, sed acceptam, respicientem effectum.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Etenim sederunt principes, & cetera. Viri iusti animus tepes factus propter inspectionem, & despectionem laudabilis actus, adhibito remedio, circa tepes factionem, & despectionem: hic adhibet remedium, circa inspectionem, meditando miserabilem inspectionum abusionem. Vnde profecto in praesenti versiculo notantur inspectores inordinati, & peruersi ordine peruerso, siue retrogrado: tamquam curiosi, murmurosi, furiosi, & iniuriosi. Quaeis quomodo? Curiosi suspicando, murmurosi mordicando, furiosi alienum ius sibi vendicando, iniuriosi alienam iustitiam temerarie iudicando.

Articulus primus.
 Inspectorum iniuriositas elucescit, cum psalmista praemittit: **Etenim sederunt.** Ac si diceret: Non est mirabile si despexerunt: quia miserabiliter inspexerunt. **Etenim sederunt,** tamquam iudices: sed temere sederunt, quia temerarie iudicantes, & alienae iustitiae praedudicantes. Et nota, quod iudicium esse federe, sed diuersorum diuersimode. Quidam sedent ad iudicandum iustitiam, dissipandum malitiam, consolandum tristitiam, persequendum innocentiam. Quorum primum pertinet ad iustitiae sinceritatem: secundum ad feueritatem: tertium ad pietatem: quartum ad impietatem. De primo: Fecit Salomon domunculam, in qua sedebat ad iudicandum, scilicet iustitiam. Ecce sinceritas. De secundo: Rex, qui sedet in folio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. Ecce feueritas. De tertio: Cum federem, quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen merentium consolator. Ecce pietas. De quarto: Sedit Demetrius (qui interpretatur nimium persequens) super sedem regni sui. Ecce impietas.

Judices diuersis modis dicitur sedere.
3. Reg. 7. b
Prou. 20. b
Iob. 29. d
1. Macha. 7. a
Demetrius.

S. Bon. To. 1.

Articulus secundus.

Furiositas innotescit, cum Propheta subiungit: **Principes.** Quo pacto: non de iure, sed de facto: non ordinaria iurisdictione, sed temeraria usurpatione. Vnde non est mirabile, si sederunt iudicantes iniuriose, qui facti fuerunt principes furiose. Et nota de talibus furiosis principibus, quod comparantur vrsis esurientibus, leonibus rugientibus, & lupis rapien- tibus. Habent enim similitudinem vrsorum esurientium, propter furiosum desiderium: leonum rugientium, propter furiosum eloquium: luporum rapien- tium, propter furiosum exercitium. De primo: Vrsus esuriens, princeps impius super populum pauperem. Ecce furiosa voracitas. De secundo: Principes eius in medio eius, quasi leones rugientes. Ecce furiosa minacitas. De tertio: Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes praedam. Ecce furiosa rapacitas.

Articulus tertius.
 Murmurositatis quaeque clarescit, cum psalmographus ipse subnequit: **Et aduersum me loquebantur.** Aduersa locutio est murmurantiu oblocutoria mordicatio. Et nota, quod loquentes murmurose loquuntur male, aspere, & temere. Male quidem propter malignitatem materiam: quia loquuntur de malo. Aspere autem propter asperitatem formalem, quia non solum loquuntur de malo, sed etiam malo modo. Temere vero propter temeritatem finalem: quia non tantum loquuntur de malo, & modo malo, sed etiam sine malo. De primo: Simon autem pecuniarum, & patriae delator, male loquebatur de Onia. Plane male loquebatur: quia de malo loquebatur, & malitia erat loquendi materia. De secundo, vbi dixit: Dominus ad Laban: **Caue, ne quidquam aspere loquaris contra Iacob: vbi prohibetur, non loquendi materies, sed maneries.** De tertio: Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Hic prohibetur temerarius loquendi finis, vel intentio, qui non patet audienti, sed Deo.

Articulus quartus.
 Curiositas vero patefcit, cum psalmographus super addit: **Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.** Ac si diceretur apertius: **Seruus tuus exercebatur in tuis iustificationibus,** sed serui satanae suspicantes sinistre, exercebantur in suis mordicationibus. Et nota de seruis satanae, qualiter oporteat eos exercere. Nam seruorum huiusmodi, quidam sunt mali, quidam peiores, quidam pessimi. Quorum primos oportet opere inclinare: secundos verberare disciplinare: tertios latere sanguinare. De primis: Seruum inclinat operationes assidue. Ecce serui mali, & pigri inclinatio. De secundis idem: Panis & disciplina, & opus seruo. Ecce serui peioris disciplinatio. De tertijs: Seruo pessimo latus sanguinare. Ecce serui pessimi sanguinatio.

Epilogus.
 Dicit ergo vir iustus ab iniustis inspectus & despectus, in spectores suos non despiciens, sed inspiciens, non exterius recitando, sed interius meditando abusiones eorum, qui temere despexerunt: quia temerarie inspexerunt. **Etenim sederunt,** tamquam iniuriosi iudices alienam iustitiam temere iudicantes. **Principes,** tamquam furiosi usurpatores, alienum ius sibi temere vendicantes. **Et aduersum me loquebantur,** tamquam murmurosi, actiones meas mordicantes. **Seruus autem tuus exercebatur in tuis iustificationibus: licet aliter videatur aliquibus, qui erant curiose suspicantes.**

VERSICVLVS OCTAVVS.

Am & testimonia tua, & cetera. Viri iusti defectus traxit originem ex despectu, & despectus ex affectu: & aspectus ex effectu: idcirco adhibitis remedijs circa despectum & aspectum, sicut in tribus praenotatis versiculis plenius est expressum: in hoc quarto

quarto

quarto versiculo adhibetur remedium circa ipsum effectum diffinitive dictando illum nullatenus defendendum propter opprobria exprobrantiu, tamquam laudabiliter acceptum, perceptum, conceptum, inceptum, istam quadruplicem rationem in presenti proponit versiculo ad suae sententiae confirmationem: videlicet acceptionem, perceptionem, conceptionem, inceptionem: quarum prima pertinet ad sensualem audientiam: secunda ad intellectualem perspicaciam: tertia ad effectuale complacentiam: quarta ad actualem experientiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, ait: Nam & testimonia tua. Haec sunt veritatis testimonia, quae accepti audientia. Et nota, quod multipliciter accipiuntur diuina testimonia: plerumque per auditum, plerumque per visum, plerumque per tactu: primo modo accipiuntur testimonia oris: secundo, testimonia operis: tertio, testimonia resuscitati corporis. De primo dicitur: Viuifica me, & custodi testimonium oris tui, quasi dicat: Viuifica me per gratiae medicinam: & custodiam per morum disciplinam, testimonium oris tui, quae accipiet audientia per doctrinam. De secundo, per Euangelistam scribitur: Opera, quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me, quasi dicat: Opera, quae ego facio non humana, sed diuina virtute, testimonium perhibent de mea diuinitate. De tertio: Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri: testimonium resurrectionis, est testimonium resuscitati corporis.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit: Meditatio mea est. Porro meditatio est perspicaciae intellectualis actio. Quid ergo est: Testimonia tua meditatio mea est, nisi quod per testimonium, seu praedicationem accepit auditus, per meditationem percipit intellectus. Et nota, quod non inconcinne dicit: Meditatio mea. Non tantum meditatio, sed, meditatio mea, quasi mei suspensiu, succensiu, defensiu. Suspendit enim respectu superiorum, succendit respectu interiorum, defendit respectu inferiorum. De primo dicitur: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper: Ecce meditationis suspensio. De secundo psallit Propheta: In meditatione mea exardescet ignis: Ecce meditationis succensio. De tertio scribitur in prophetica psalmodia: Nisi quod lex tua meditatio mea est: tunc forte perissem in humilitate mea, quasi dicat: Nisi me defendisset meditatio tua, in periculum descendisset humilitas mea: Ecce meditationis defensio.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, annectit: Et consilium meum. Istud consiliu dicit consiliatae voluntatis conceptum, secundu quod consiliu nostrum dicere consueuimus, quod diuina influenza, vel humana industria dirigente consentiendo concepimus. Et nota circa diuinum consilium, quod interdum attestatur diuinam potentiam, interdum sapientiam, interdum benevolentiam: Potentiae quidem, ratione roboris, vel vigoris: Sapientiae autem ratione stuporis: Benevolentiae vero ratione dulcoris. De primo: Memento Domine testamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo consilium meum, id est te inspirate conceptum, corrobora: Ecce consilium roboris. De secundo: A Domino Deo exercituum estiu, vt mirabile faceret consilium: Ecce consilium stuporis. De tertio: Bonis amici consilij anima dulcoratur: illius precipue, quem beatum est inuenire, sicut scriptum est: Beatus est, qui inuenit amicum verum: Ecce consilium dulcoris.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subnectit: Iustificaciones tuae. Quae iustificaciones, nisi iustitiae operationes? quas dum, cooperante Domino, operamur, a Domino iu-

stificamur. Tunc itaque possumus dicere: Consilium meum iustificaciones tuae, quando sanctum propositum caelitus inspiratu, quod concepimus per complacentiam affectualem, incipimus per experientiam actualem. Sed nota, quod iustificaciones diuinae sunt exquirendae, requirendae, exercendae: Exquiruntur autem per eruditionem: requiruntur per orationem: exercentur per operationem. De primo dicitur: Iustificaciones tuas exquirui: haec exquirio est eruditio. De secundo per Prophetam psallitur: Iustificaciones tuas requiram: haec requisitio est oratio. De tertio quoque in psalmodia prophetica continetur: In iustificacionibus tuis exercebor, haec exercitatio, est operatio.

Epilogus.

His prauiis, intentio prophetalis ita colligi potest: Quod praelibatum est: Seruus autem tuus exercebatur in iustificacionibus tuis. Dignum, & iustum est: Nam & testimonia tua, quantum ad acceptionem audientiae sensualis: Meditatio mea est, quantum ad perceptionem perspicaciae intellectualis: Et consilium meum, quantum ad conceptionem complacentiae affectualis: Iustificaciones tuae, quantum ad inceptionem experientiae actualis.

VERSICVLVS NONVS.

Adhaesit pauimento, & cetera.] Clarum est per octonarium praecedentem, quo modo beatitudo iustos excitat per amorem: nec minus clarum est per praesentem, qualiter eosdem exercitat per laborem. Ceterum horum nonnulli prius ex naturae conditione languescunt, sicut aperit quaternarius prior, sed postmodum ex consolatione gratiae reualescunt, sicut patefacit posterior: Languor eorum ex eo causatur interdum, quod humiliatur poenitens ad confitendum: anxiatur ad satisfaciendum: instigatur ad exhortandum: sed fatigatur ad supportandum: Quorum singula singulis declarantur versiculis. In primo ergo versiculo, in quo poenitens ad confitendum humiliatur, quadrimembris humiliationis conditio designatur, vtputa extrinseca, intrinseca, discreta, & deuota: Extrinseca humiliatio pertinet ad corporis prostrationem: intrinseca ad culpae protestationem: discreta ad veniae postulationem: deuota ad gratiae praestolationem.

Articulus primus.

Extrinseca conditio demonstratur, cum dicitur: Adhaesit pauimento: scilicet per totius corporis prostrationem, secundum laudabilem monachorum consuetudinem. Non est nullius momenti talis adhaesio pauimenti, in quo talis humilitas, agilitas, vtilitas: videlicet humilitas honorans Deum, agilitas dehonorans reum, vtilitas deuorans multitudinem peccatorum. De primo: Omnes filij Israel videbant descendentem ignem, & gloriam Domini super domum, & corruentes proni in terram super pauimentum stratum lapide adorauerunt: sic faciunt spirituales Israelitae, id est cenobitae, qui descendente igne gratiae, & splendete super domum conscientiae, corruentes ad litteram, proni in terram super pauimentum lapide stratum adorant, non confessoem, sed in ipso Deum veniae largitore. De secundo: Lapsus falsae linguae, quasi qui in pauimento cadens: quasi dicat: Lapsus linguae cadunt interius, sicut poenitens in pauimento cadens exterius, vel, vt apertius dicam: cedit culpa quaerendo gratiam, sicut poenitens petendo veniam: Nam secundum Ambrosianam sententiam: & lapsus cadunt, & culpa quaerit gratiam: & est valde rationabile, quod peccator diuinae honorificentiae vsurpator, honorem abuat, & Deo restituat: quatenus prius restituitur ablatu, quam dimittatur peccatum. De tertio: Non peruenerunt ad pauimentum laci, donec arriperent eos leones, quasi dicat: Nondum poenitentes peruenerant ad pauimentum capituli,

Iustificaciones diuinae.

Pf. 118. g

Humiliatio.

2. Paral. 7. a

Eccli. 20. b

Aug. Epist. ad Maced. Dan. 6. f

capituli, donec suas offensiones deuorarent immissa contriciones.

Articulus secundus.

Intrinseca humiliatio designatur, cum sequitur: Anima mea. Ac si aperte diceret: Adhaesit pauimento, humilitatis causa, non solum corpus, sed anima, quia non solum humiliatus fuit humiliatione extrinseca, sed & intrinseca. Et nota de poenitentis anima, quod dicitur dissoluta, conturbata, confusa: quia pro peccato fuit dissoluta delinquendo, conturbata poenitendo, confusa confitendo. De primo: Pigredo immittit soporem, & anima dissoluta esuriet. Ac si aperte diceret, sicut per pigredinem sensus ligatur, sic per dissolutionem anima miseriae obligatur. De secundo scribitur in psalmo: Ad me ipsum anima mea conturbata est, quasi dicat: Ad me ipsum anima mea conturbata est poenitendo, quoniam a me ipso conturbata est delinquendo. De tertio: Infirmata est, quae peperit septem filios, defecit anima eius, occidit ei sol, cum adhuc esset ei dies, confusa est, & erubuit: haec est anima in principio feruida, in medio tepida, in fine frigida, carens vita gratiae, non naturae, quae confunditur in confessione, & erubescit in satisfactione, Domino miserante.

Articulus tertius.

Humiliationis discretio denotatur, cum additur: Viuifica me. Ecce petitio discreta, qua petitur venia, qua habita habetur vita. Sed nota, quod triplex vita poenitenti est necessaria: vt pote vita naturae, vita gratiae, vita gloriae. Prima propter poenitentiae spatium: secunda, propter poenitentiae meritum: tertia propter poenitentiae praemium. Hanc triplicem vitam videtur petere dicendo: Viuifica me. De primo: Apparuit mulier, cuius filium viuificauerat, scilicet Eliseus, vbi loquitur de viuificatione, quantum ad vitam naturae. De secundo: Sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes viuificabuntur, quasi dicat: Sicut Adam fuit principium mortificationis morte culpae: ita Christus erit principium viuificationis vita gratiae. De tertio: Quicumque quaesierit animam suam saluam facere, perdet illam: & quicumque perdidit illam, viuificabit eam, & loquitur de beata viuificatione, quantum ad vitam gloriae.

Articulus quartus.

Humiliationis deuotio subinfertur, cum subditur: Secundum verbum tuum. Hoc est verbum promissiuum indulgentiae, quod prestolandum est cum deuotione. Et nota, quod hoc verbum est educiuum, deductiuum, & reductiuum: educit namque a statu iniustitiae, deducit per statum poenitentiae, reducit ad statum iustitiae. De primo verbo: Verbum, quod pepigi vobiscum, cum egredere mini de terra Aegypti: ecce verbum educiuum de statu iniustitiae per Aegyptum signatae. De secundo: Per verbum Domini figebant tentoria, & per verbum eius proficiscebantur: ecce verbum deductiuum per viam poenitentiae, per desertum figuratae. De tertio: Suscitabo super vos verbum meum bonu, vt reducam vos ad locum istum: ecce verbum reductiuum ad statum iustitiae per Hierusalem designatae.

Epilogus.

Patet itaque intentio Prophetae loquentis in figura personae ad confitendum humiliatam. Adhaesit pauimento, quantum ad humiliationem extrinsecam, qua prostramur. Anima mea, quantum ad humiliationem intrinsecam, qua culpam protestamur. Viuifica me: quantum ad humiliationem discretam, qua veniam deprecamur. Secundum verbum tuum: quantum ad humiliationem deuotam, qua promissam gratiam praestolamur.

VERSICVLVS DECIMVS.

Vias meas enunciaui, & cetera.] Audiuimus poenitentem humiliatum ad confitendum: audiamus S. Bon. To. 1.

eundem anxiatur ad satisfaciendum. Est autem haec anxietas quadriformis, & ideo versiculi huius contentientia quadrimembris. Describitur enim anxietas ista, tamquam pauida, prouida, feruida, auida. Dico autem pauidam, quantum ad culpae referationem: prouidam, quantum ad poenitentiae moderationem: feruidam, quantum ad conscientiae exonerationem: auidam, quantum ad iustitiae recuperationem.

Articulus primus.

Vias meas enunciaui. Vox est animae pauidae, quae vias abominationum suarum enunciauerat cum pauore. Et nota tres viarum differentias secundum tres concupiscentias: videlicet vias tenebrosas, menstruosas, & laboriosas, quantum ad concupiscentias excellentiarum, deliciarum, & diuitiarum. De primis scribitur: Via impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corruant. Tales sunt viae ambitiosorum, qui secundum Poetam: Tolluntur in altum, Vt lapsu grauiore ruant.

De secundarijs legitur: Iuxta immunditiam menstruatam facta est via eorum coram me. Tales sunt viae luxuriosorum, quorum immunditias horrendum est nominare. De tertijs dicitur: Ne credas te viae laboriosae, ne ponas animae tuae scandalum: haec est via cupidorum, qui nesciunt, cui laborant, & suas animas bonis fraudant.

Articulus secundus.

Et exaudisti me. Vox est animae prouidae, quae per absolutionis gratiam prouidet diuinam mitigari sententiam, & poenam perpetuam permutari in transitoriam: unde iam non pauide dicit, sed prouide: Et exaudisti me. Et nota, quod Dominus dicitur poenitentes tripliciter exaudire, vincetos liberando, inferos obserando, & celos referando: quia re vera vincetos liberat, quantum ad vitia: inferos obserat, quantum ad supplicia: celos referat, quantum ad praemia. De primo Propheta psallit: Exaudiuit pauperes Dominus, & vincetos suos non despexit: & quid est vincetos exaudire, nisi a vitiorum vinculis expedire: De secundo littera canit: De ventre inferi clamant, & exaudisti vocem meam: De ventre inferi clamant, qui terri timore inferi, Saluatorem in clamant, quos exaudiri, est inferos obserari. De tertio dicitur: Exaudiet illum de caelo sancto suo: de caelo exaudiri dicitur, cui caelum ad praemium aperitur.

Articulus tertius.

Doceme. Vox est animae feruidae desiderio desiderantis exonerationem conscientiae: licet enim nouerit culpam fuisse referatam, & poenam temperatam, adhuc sentit se poenarum debitis oneratam, quorum exonerationem inardescens audire, feruenter dicit: Doceme. Et nota, quod Dominus docet poenitentem per se interius, vel per suos exterius tribus modis: videlicet per aspirationem, vel adhortationem discretionis, compunctionis, & deuotionis. Per discretionem docet inter bonum omissum, & malum commissum discernere: per compunctionem docet bonum omissum explere. De primo: Populum meum docebunt, quid sit inter sanctum, & pollutum, & inter mundum, & immundum: ecce discretio, quam docet Dominus suorum ministerio, scilicet discernere inter pollutam, & impollutam affectionem, & inter mundam, & immundam actionem. De secundo: Docete filias vestras lamentum, & vnaquaeque proximam suam planctum: quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras: ecce compunctio, quam docet, & doceri monet Dominus: videlicet desistere mala commissa per fenestras sensuum exteriorum ad domos sensuum interiorum immissa.

De tertio: Domine doce eos viam bonam, per quam ingrediantur: ecce deuotio, quam Salomon rex petit pro populo, vt doceat Dominus via bonae operationis, per quam ingrediantur in vitam superne felicitatis.

Epilogus.

Quantum ad quartum, subnectit: Iustificaciones tuae. Quae iustificaciones, nisi iustitiae operationes? quas dum, cooperante Domino, operamur, a Domino iu-

Anxietas.

Via tres.

Prom. 4. c

Ezec. 36. d

Eccli. 32. d

C

Dominus tripliciter poenitentes exaudit.

Psal. 68. g

Iona 2. a

Psal. 19. b

Dominus poenitentem docet.

Ezec. 44. f

Hier. 9. f

2. Paral. 6. d

Articulus quartus.

Iustificaciones tuas. Vox est animæ auide iustitiam esurientis, & quod amiserat per culpam, recuperare per pœnitentiã sitientis. Quid enim est iustificatio, nisi iustitiæ recuperatio? Et quoniam in multis of-fenderat, non singulariter, sed pluraliter iustitiæ res-titutionem efflagitat. Et nota, quod iustificaciones istæ sunt auide appetendæ propter triplicem causa-litatem, quia causant puritatem, claritatem, hilarita-tem. Causant enim puritatem in concupiscibili: cla-ritatem in rationabili: hilaritatem in irascibili. Pri-mum patet per psalmistam dicentem: Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis: ecce causalitas puritatis. Secundum liquet per prophetam psal-entem: Faciem tuam illumina super seruum tuum, & cetera: ecce causalitas claritatis. Tertium claret per psalmographiam loquentem: Cantabiles mihi erant iustificaciones tuæ, & cetera: ecce causalitas hilaritatis.

Epilogus.

Distigue itaque voces animæ ad satisfaciendum anxie. *Vias meas annunciami.* Ecce vox pauidæ pro-pter reserationem culpæ. *Et exaudisti me.* Ecce vox prouidæ propter moderationem pœnæ. *Doce me.* Ecce vox feruidæ propter exonerationem conscientie. *Iustificaciones tuas.* Ecce vox auidæ propter recupera-tionem iustitiæ.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Viam iustificationum, & cetera.] Audistis pœniten-tem humiliatum ad confitendum, & anxiatum ad satisfaciendum, sicut in duobus versiculis præam-bulis est ostensum. Nunc audite eundem instigatum ad proximum exhortandum. Sicut autem instinctus iste quadripartitus, sic & versiculus iste quadriparti-to distinguitur. Est enim sanctæ exhortationis instin-ctus prouisiuus, prælusiuus, prolatus, & prælati-uus. Intendit namque pœnitens iste proximo prouide-re, quod est iustitiæ: prouisionem præuidere, quod est prudentiæ: prouisionem proferre, quod est forti-tudinis, seu constantiæ, in prolatione Deum præfer-re, eamque Deo, non sibi attribuere, quod est humili-tatis, aut temperantiæ.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicit propheta in pœniten-tis exhortari cupientis persona. *Viam iustificationum.* Ista via est exhortatiua & proximorum prouisiua, per quam affectat pœnitens secundum instinctum ius-titiæ, non solummodo sibi, sed etiam proximo prouide-re. Et nota, quod in exhortatione sancta occurrit exhortantibus triplex via, videlicet, via amouenda, via eligenda, & via inquirenda. Prima est via iniqui-tatis, secunda est via veritatis, & tertia est via supernæ ciuitatis. De prima via per psalmistam dicitur: *Viam iniquitatis amoue a me.* Et est notabile, quod non dicit se amouendum a via, sed viam amouendam a se. A via namque amouetur, qui in via est, sed via amo-uetur ab eo, qui non dum in via est, sed in illam inci-dere potest: ecce via amouenda. De secunda via per prophetam psallitur: *Viam veritatis elegi.* Notabili-ter ait, viam veritatis, non veritatem: quoniam finis non eligitur: sed ea, quæ sunt ad finem: ecce via eli-genda. De tertia via in ipsa psalmographia scribitur: *Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.* Non dicit ciuitatem, quam presentem incolimus, sed quam fut-uram inquiremus: ecce via inquirenda.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subiungit: *Instrue me,* sci-licet in mea præmeditatione, siue præuisione, vt prouideam proximis secundum instinctum prudentiæ, non impræmeditate, non improuide. Et nota, quod Dominus tripliciter instruit in præmeditatione, vi-delicet, mundatiue, illuminatiue, consummatiue.

A Quorum primū spectat ad conscientiam: secundum ad scientiam: tertium ad prædicationis gratiam. De primo: Erudiens eos instruit disciplina, vt auertat hominem ab ijs, quæ fecit, & liberet eum a superbia: ecce instructio mundatiua. De secundo dicitur: Intellectum tibi dabo, & instrua te: ecce instructio illuminatiua. De tertio: Præpara, & instrue te, & omnem multitudinem tuam, quæ coaceruata est ad te: quasi dicat: Præpara, & instrue te præuisiue, & tuam mul-titudinem prouisiue: ecce instructio consummatiua.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subnectit: *Et exercebo,* scilicet exhortationis, seu prædicationis exercitio, in quo necessaria est fortitudo. Et nota, quod in huiusmodi debemus exerceri, non vt maledici, non vt malefici, sed vt benefici: primi intonizant, secundi scan-dalizant, tertij dogmatizant. De primis: Non leua-bit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Sicut faciunt nonnulli prædican-tes maledici, quia sicut experimento didici, audien-tibus patientiam prædicant, vt patientibus securus maledicant. Quid aliud agunt isti, nisi quod contra alios leuant gladium verbi Dei, vt audacius possint ad prælium exerceri. De medijs: Obsecro, vt obliui-scaris sceleris fratrum tuorum, & peccati atque mali-tiæ, quam exercuerunt in te. Malitia maxima in pro-ximum exercetur, cum pro doctrina scandalum ex-hibetur. De vltimis: Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Felices principes, qui dominantur gentium non tamquam Domini, sed tamquam vicedomini: & fe-lices maiores, qui potestatem exercent in eos, non tã-quam malefici, sed tamquam benefici. Non dico be-neficum, qui potestatem per temporale beneficium assequitur: sed qui potestatem per spirituale benefi-cium exequitur.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subscribit: *In mirabilibus tuis.* Non dicit meis, sed tuis: nam etsi mirabilia sint, quæ dicit: non igitur tamquam fistulæ sonanti, sed Deo inspiranti, & fistulam moderanti, moderanter ascribit. Et nota tria mirabilia, quæ personæ debet hæc fistula diuinitus inspirata, videlicet mirabilia Dei beneficia, iudicia, & supplicia, quorum prima canendâ, secunda pauenda, tertia præcauendâ. De primo: Cantate Domino canticum nouum: quia mi-rabilia fecit. Quæ sunt hæc mirabilia, nisi diuina be-neficia cum magna deuotione canenda. De secundo: Propheta psallit: Mirabilis in altis Dominus: pro-pter quæ mirabilia, nisi propter eius iudicia, quæ sunt casto pauore pauenda. De tertio eadem psalmo-dia proponit: Mirabilia eius in profundo. Quæ nã sunt illa mirabilia, nisi illa gehennæ supplicia, quæ nullus ambigit cautissime præcauenda.

Epilogus.

Liquet itaque intellectus prophete loquentis in persona pœnitentis, proximos ædificare volentis. *Viam iustificationum tuarum:* quantum ad prouisionem iustitiæ couenientem. *Instrue me:* quantum ad præ-uisiionem prudentiæ congruentem. *Et exercebor:* quantum ad prolationem fortitudini competetem. *In mirabilibus tuis:* quantum ad prælationem, siue præ-honorationem doctoris illius, qui docet interius, hu-manæ temperantiæ consonantem.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Dormitauit anima mea, & cetera.] Audito circa pœnitentem, qualiter humiliatur ad confessio-nem, anxiatur ad satisfactionem, instigatur ad exhor-tationem: audiendum est circa eundem, quo modo fatigatur ad supportationem. Modus autem exhor-tationis, supportationis, reportationis, confortatio-nis innuitur in his verbis, in quibus nota: Qualiter exhorta-

exhortatio pigritatur, supportatio molestatur, repor-tatio infirmatur, confortatio flagitatur.

Articulus primus.

Pigritatio quidem exhortationis prænotatur, cum præmittitur: *Dormitauit anima mea.* Quid est dor-mitare, nisi a vigilantia ad somnolentiam declinare? Sic nonnulli exhortatores faciunt, qui dum suam dil-igentiam proficere non aduertunt, incunctanter ad negligentiam se conuertunt. Sed nota, quod illi di-cuntur præcipue circa subditos dormire, qui non curant eos visitare, vegetare, & suscitare. Visitatio per-tinet ad exempla: vegetatio ad eloquia: suscitatio ad suffragia. De quorū primo dicitur: Dormitauerunt, qui ascenderunt equos: quia recte videntur erga sub-ditos dormire, qui malunt ad alios infructuose equitare, quàm fructuose suos visitare, & exemplis laudabilibus ad similia inuitare. De secundo scri-bitur: Dormitauerunt pastores tui, rex Assur. Plane pastores spirituales erga oues rationales dormitant, cum eas sacris eloquijs, quasi sanis alimentis vegeta-re recusant. De tertio: Suscita amicum tuum, ne dederis somnū oculis tuis, nec dormitet palpebræ tuæ. Hic prælato præcipitur, qui verbis oris sui pro sub-ditis illaqueatus esse dinoscitur, circa subditos non dormire, sed eos quodidianis suffragijs, pro ut po-test, a morte animæ suscitare.

Articulus secundus.

Molestatio vero supportationis insinuat, cum sequitur: *Præradio.* Facile est malos exhortari: sed difficile indisciplinabiles supportari. Sicut exhorta-tor repletur gaudio, quando correptionem illico se-quitur correctio: sic econtrario idem radio afficitur, si correptionem correctio continuo non sequatur. Et nota tedium trimembre, vtputa mentale, vocale, corporale. Primum consistit in cogitatione: secun-dum in musitatione: tertium in intrinseca passione. De primo: Proposui hanc, scilicet sapientiam, ad-ducere mihi ad conuiuendum, sciens, quod mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitatio-nis, & tædij mei: ecce tedium mentale. De secundo: In tempore redditionis postulabit tempus, & loquetur verba tædij & murmurationis: ecce tedium vo-cale. De tertio: Dominus cali det tibi gaudium pro radio, quod perpessa es: ecce tedium corporale.

Articulus tertius.

Reportationis infirmatio implicatur, cum subdi-tur: *Confirma me.* Bene dicitur: *Confirma.* Quare? quia infirma: qua infirmitate? infirmata est in pau-ertate: quo modo? multum exhortando, & parum reportando: multum ferendo, & parum inferendo. Et nota, quod Dominus confirmat sic infirmantem, tamquam iustitiam sitientem, deficientem, spiritum non habentem. De primo: Confirmat autem iustos Dominus: ecce confirmatio iustitiam sitientis. De secundo: Pœnitentibus dedit viam iustitiæ, & confir-mauit deficientes sustinere: quasi dicat: Pœniten-tibus dedit viam iustitiæ, quantum ad exhortationem, & deficientes sustinere, quantum ad supportationem confirmauit: quia infirmabantur, quantum ad repor-tationem. De tertio: Redde mihi lætitiã salutaris tui, & spiritu principali confirma me: quasi dicat: Redde lætitiã contra molestationem: confirma spi-ritu, contra infirmationem, ne molestetur suppor-tatio, nec infirmetur reportatio.

Articulus quartus.

Confortationis flagitatio explicatur, cum scribitur: *Confirma me in verbis tuis.* Quare? quia infirmatus sum in verbis tuis. Confirma me verborum tuorum contemplatione: quia infirmatus sum verborum tuo-rum ministracione. Et nota, quod verba diuina sunt confirmatoria triplici de causa: Quia sunt verba pru-dentiæ: verba gratiæ: verba vitæ. Propter primum suscipienda: propter secundum miranda: propter ter-tium amplectenda. De primo: Ad intelligenda ver-
S. Bon. To. 1.

ba prudentiæ: & suscipiendam eruditionem doctri-næ. Ecce verba suscipienda propter prudentiam. De secundo: Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius. Ecce verba miranda propter gra-tiam. De tertio: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Ecce verba amplectenda propter vitæ.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in prædicti pœnitentis figura. *Dormitauit anima mea:* quantum ad exhortationis pi-gritationem. *Præradio:* quantum ad supportationis molestationem. *Confirma me:* scilicet infirmantem, quantum ad reportationem. *Confirma,* inquam, *in ver-bis tuis,* quantum ad confortationis contemplatiuæ flagitationem.

VERSICVLVS XIII.

Viam iniquitatis, & cetera.] Languor ille naturæ, qui solet pœnitentibus euenire, claruit in quater-nario præcedente. Vigor autem gratiæ, quem conse-quenter sentiunt aduenire, clarescit in isto quaternario subsequente. Vigor iste quattuor modis agnosci-tur, qui quattuor versiculis annotantur: videlicet cum pœnitens inuenitur ad peccandum difficilior, ad per-seuerandum facilior, ad orandum habilior, ad ope-randum agilior. Versus primus, qui ad peccandi dif-ficultatē pertinet, quattuor iniquitatis processus con-tinet, qui tanto difficilius perpetrantur, quanto sub-tilius penetrantur. Queris, qui sunt isti iniquitatis pro-cessus: Primus est iniquitatis incensus, secundus ini-quitatis accessus, tertius iniquitatis excessus, quartus iniquitatis successus. Incensus attinet ad suggestionem: accessus ad subreptionem: excessus ad auersionem: successus ad animaduersionem.

Articulus primus.

Iniquitatis incensus insinuat, cum dicitur: *Viam iniquitatis.* [*Viam iniquitatis,* ait, per quam iniquitas incedit. Hæc via proculdubio est iniquitatis sugge-stio. Et notandum, quod hæc via trifurcatur in tri-uum. Continet enim viam erroris, viam furoris, & viam stercoreis. Quarum prima spectat ad insipientiã, secunda ad impatiētiam, tertia ad immunditiã. De pri-ma in libro Sapientiæ, vbi scribitur de quibusdam, qui insensate vixerunt: Etenim in erroris via diutius errauerunt. Ecce via erroris. De secunda: Proficiscentibus ait: Ne irascamini in via. Et sunt verba Ioseph fratres ad-monentis. Ecce via furoris. De tertia: Omnis mulier fornicaria, quasi stercus in via, ab omnibus præte-rentibus conculcabitur. Ecce via stercoreis.

Articulus secundus.

Iniquitatis accessus indicatur, cum subiungitur: *Amoue a me.* quasi dicat: *Viam,* per quam mouetur iniquitas, amoue a me, ne ad me moueatur iniquitas: seu viam, per quam incedit iniquitas, amoue a me, ne ad me accedat iniquitas. Ac si aperte dicat. Scio per quam viam iniquitas incedat, nolo, quod sic incedat, vt ad me accedat. Per suggestionem incedit, per sub-reptionem accedit. Nolo, quod sic incedat per sug-gestionem, vt accedat per subreptionem. Et nota, quod tripliciter dicere possumus: *Amoue a me,* secun-dum tres vires animæ, ac si dicatur: *Amoue a me,* idest a mea rationabili, vel a mea irascibili, vel a mea concupiscibili. A mea quidem rationabili, quantum ad intelligentiæ impedimenta: A mea irascibili, quan-tum ad impatiētiam irritamenta: A mea concupiscibi-li, quantum ad concupiscentiæ incitamenta. De pri-mo: Amouit lapidem, quo puteus claudebatur. Ibi legitur, quod Iacob amouit lapidem putei tegumen-tum ad gregem Rachelis adaquandum: Iacob, idest lu-cator, quid est, nisi sapiētiae mediator? Rachel, idest videns Deum, quid est, nisi intelligentia? Puteus clau-sus, quid est, nisi occulta sapiētia? Iacob igitur amo-uet putei lapidem, cum sapiētia adaquatur, cum sa-pientiæ velamen. Grex Rachelis adaquatur, cum sciētia-

Psal. 118. k

Ibidem.

Ibidem. g

Iob 33. e

Psal. 31. b

Exec. 38. b

Isa. 2. b

Gen. 50. e

Mat. 20. e

Tria mira-bilia.

Psal. 97. a

Psal. 92. b

Pf. 106. e

Via triplex.

Hoc Ps. d

Ibidem.

Pf. 106. a

Luc. 4. d

Ioan. 6. b

Vigor gra-tiæ.

Iniquitatis processus.

Via iniqui-tatis.

Sap. 12. d

Gen. 45. c

Eccli. 9. b

Iniquitatis accessus.

Gen. 29. e

Jacob.

Rachel.

Rachel.

Sciētia-

Eccli. 15. a scientiarum intellectualium cōgregatione illustratur : A vel aqua sapientiæ salutaris potatur . Sane tale operi-
Psal. 38. c mētum sapientiæ, seu impedimentū intelligentiæ non-
 amquam procedit ab iniquitate, & ideo dicitur non
 absurde: Amoue a me. De secundo scribitur : Amoue
 a me plagas tuas. Non est dubium, quin plagæ tam ex-
 trinsecæ, quàm intrinsecæ, idest corporis, vel animæ,
 sint irritamenta impatientiæ: quæ procedit ex iniqui-
 tate: propter quod dici potest non insipide: *Amoue a*
Eccl. 12. a *me*. De tertio: Amoue malitiam a carne tua. Mali-
 tiam dicit, causam intrinsecam, vel extrinsecam con-
 cupiscentiæ incitatuam, quæ proculdubio contingit
 ex iniquitate. Vnde adhuc hoc modo dicitur non in-
 congrue: *Amoue a me*.

Iniquitatis Iniquitatis excessus intimatur, cum subnequitur: *Et*
excessus. *in lege tua*, quam excessi, dum abcessi. Et notandum
 circa legis excessum, quod in lege excedimus modis
 tribus: videlicet legem contemnendo, contra legem
 faciendo, aut legem non faciendo. Quorum primum
 est præsumptionis: Secundum commissionis: Ter-
 tium autem omissionis. De primo: Sacerdotes eius
 contempserunt legem meam. Ecce præsumptio. De
Soph. 3. a secundo: Sacerdotes eius polluerunt sanctum, iniuste
 egerunt contra legem. Ecce commissio. De tertio: C
Ioan. 7. b Non ne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vo-
 bis facit legem? Ecce ommissio.

Iniquitatis Iniquitatis successus subnotatur, cum subditur: *Mi-*
successus. *serere mei*. In quo notatur miseria succedens iniquita-
 ti. Iniquitas enim præcedit, miseria succedit, miseri-
 cordia intercedit. Petit ergo, quod misericordia in-
 tercedat, ne miseria iniquitati succedat, dicens: *Mise-*
rare mei. Vbi possumus notare successum miseriæ tri-
 partitæ: scilicet miseriæ superioris, interioris, exterioris.
 Quarum prima pertinet ad pœnam damnificatio-
 nis: Secunda ad pœnam vermis: Tertia ad pœnam
Psal. 85. c ignis. De prima dicitur: Respice in me, & miserere
 mei: da imperium puero tuo, & saluum fac filium an-
 cillæ tuæ. De secunda etiam ait psalmographus: Do-
 mine miserere mei, sana animam meam: quia pecca-
 ui tibi. De tertia rursus legimus: Miserere mei Domi-
 ne, quoniam tribulor. In quo patet pœna exterior.

Epilogus.
 Et hoc est, quod ait propheta in prælibati pœnitentis
 persona: *Viam iniquitatis*: quantum ad suggestio-
 nem, per quam iniquitas incidit. *Amoue a me*: quan-
 tum a subreptionem, per quam iniquitas accedit. *Et*
in lege tua: quantum ad legis auersionem, qua iniqui-
 tas excedit. *Miserere mei*: quantum ad animadu-
 sionem, quæ iniquitati succedit.

VERSICVLVS XIII.

Viam veritatis elegi, & cetera. Sicut versus præam-
 bulus pertinebat ad peccandi difficultatem, sic iste
 attinet ad perseverandi facilitatem. Ratio vero dicte
 facilitatis, est dilectio veritatis: qua mēs trahit, trahen-
 tem sequitur, sequens consequitur, & consequens com-
 plectitur, sicut in præfenti versiculo per ordinem aper-
 titur. Trahitur autem admirando, sequitur inuestigan-
 do, consequitur speculando, complectitur delectando.

Articulus primus.
Viam veritatis. Hic notatur via admirationis, per quæ
 veritas trahit mentem reducendo creaturam admiran-
 tem ad admirabilem creatorem. Sed notandum,
 quod hæc via videtur triuivum quoddam facere. Con-
 tinet enim viam admiratiuam diuinæ potentie, viam
 admiratiuam diuinæ sapientiæ, viam quoque admira-
 tiuam bonitatis diuinæ. Quarum prima dicitur in scri-
 ptura via procellarum: Secunda via Bethsamitarum:
Iob 28. d Tertia via vinearum. De prima via scriptura loquitur,
 ubi scribitur: Quando ponebat pluuijs legem, &
 viam procellis sonantibus, tunc vidit illam. In hac

quippe scriptura sub pluuiarum, & procellarum signa
 describitur mira Dei potentia disponentis pœnas
 mirandas contra culpas miserandas, scilicet algorem
 mirabilem, & ardorem contra timorem miserabi-
 lem, & amorem: vnde dicit. Quando ponebat, idest
 disponebat: pluuijs legem, quantum ad pœnas aqueas,
 quæ puniunt per algorem. Et viam procellis sonanti-
 bus, quantum ad pœnas igneas, quæ puniunt per ar-
 dorem. Tunc vidit, idest videri fecit, illam scilicet sa-
 pientiam timoratum, vel sapientialem timorem. Et
 hoc est, quod subdit infra: Et dixit homini: Ecce, ti-
 mor Dei est sapientia. Ecce via admiratiua diuinæ po-
 tentiæ, quæ est comminatiua pœnæ. De secunda via
 conuenienter intelligitur, quod legitur: Ibant in dire-
 ctum vacca per viam, quæ ducit Bethfames. Istæ vac-
 cæ sunt vires rationis. Ista via est via admirationis, quæ
 ducit Bethfames, idest in domum illuminationis, seu
 sapientiæ illuminantis. Ecce via admiratiua diuinæ sa-
 pientiæ, quæ est illuminatiua intelligentiæ. De tertia
 via competenter exponitur, quod proponitur. Ma-
 ledicta sit pars eius in terra: nec ambulet per viam
 vinearum. De adultero loquitur, qui delectationem
 carnali quasi parte, & forte sua fruitur. Huius re ve-
 ra maledicta est pars in terra, & per viam vinearum
 non ambulat: quoniam ad suauitatem celestium deli-
 ciarum admirando non appropinquat. Ecce via admi-
 ratina diuinæ bonitatis, quæ est germinatiua summæ
 suauitatis.

Articulus secundus.
Elegi. Hic notatur mens veritatem sequens. Qui-
 cumque enim eligit, internis pedibus sectatur id, quod
 eligit. Et nota, quod mens tripliciter veritatem eli-
 git: & eligendo sequitur, quam eligit: videlicet scruta-
 ndo, legendo, orando. Scrutando quidem eligit, si-
 cut elector lapidum: quibus veritas figuratur. Legen-
 do eligit, sicut elector doctrinæ, qua veritas explica-
 tur. Orando eligit, sicut elector domus, qua veritas
 inuocatur. De primo: Transite, transite per portas,
 preparate viam populo, planum facite iter, & eligit
 lapides, & eleuate lignum ad populos. Quæ sunt por-
 tæ, quas debemus transire, nisi portæ iustitiæ? Quæ est
 via, quam debemus preparare, nisi via prudentiæ?
 Quod est iter, quod debemus complanare, nisi diffi-
 cultas intelligentiæ? Qui sunt lapides, quos debemus
 eligere, nisi graues & duræ veritatis figuræ? Quod est
 signum, quod debemus ad populos eleuare, nisi signa-
 ta veritas theoriæ? Ecce quo modo lapides eliguntur,
 quibus veritas figuratur. De secundo: Doctrinam mag-
 is, quàm thesaurum eligit. Ecce quo modo doctri-
 na eligitur: qua veritas explicatur. De tertio scribitur:
 Elegi abiectus esse in domo Dei. Ecce quo modo do-
 mus eligitur, qua veritas inuocatur.

Articulus tertius.
Iudicia tua. Hic notatur mens veritatem consequens.
 Illam namque consequitur, cum illius iudicia specula-
 tur. Et nota, quod triplicia speculatur iudicia. Quæ-
 dam scilicet declaratoria, quædam consolatoria, quæ-
 dam desolatoria. Quorum prima pertinent ad abicon-
 dita. Media ad merita. Nouissima ad demerita. De
 primis scribitur: Iudicia mea, quasi lux egredientur.
 Ecce iudicia declaratoria. De medijs per psalmum di-
 citur: Iudicia tua adiunabunt me. Ecce iudicia con-
 solatoria. De nouissimis per prophetam psallitur: A iu-
 dicijs enim tuis timui. Ecce iudicia desolatoria.

Articulus quartus.
Non sum oblitus. Hic notatur mens veritatem complectens.
 Quod enim quispiam complectitur, obliuio-
 ni nequaquam traditur: & ideo dicitur spiritus non
 oblitus, tanquam complectendo vnitus. Et nota, quod
 veritatis complexus maxime congruit vacantibus, vi-
 dentibus, gustantibus. In quorum persona præcipue
 dicitur: *Non sum oblitus*: quia nimirum veritas est
 cubiculum vacantium: speculum videntium: pabu-
 lum gustantium. Plane vacantis, non vagantis spiri-
 tus

Articulus quintus.
Non sum oblitus. Sicut econ-
 trario vagantis, non vacantis spiritus huiusmodi cu-
 biculi est oblitus. Nam de vagantibus legimus: Fe-
 rerunt eos vagari in montibus: de monte in col-
 lem transferunt, oblitus sunt cubilis sui. Ita sane spi-
 ritualem, non carnalem, in spirituali, non corporali
 speculo imaginem intuitus, recte potest dicere: *Non*
sum oblitus: sicut econtrario carnalem, non spiritua-
 lem in corporali, non spirituali speculo imaginem in-
 tuitus, sui spectaculi est oblitus. Nam de tali viro in ta-
 li speculo imaginem talem intuito scribitur: Consi-
 derauit se, & abiit, & statim oblitus est, qualis fue-
 rit. Ita quoque religiose, non irreligiose gustantis
 spiritus, egregie potest dicere: *Non sum oblitus*. Sicut
 econtrario irreligiose, non religiose gustantis spiritus
 sui pastoris & pabuli est oblitus. Nam de talibus sic
 conqueritur Dominus: Adimpleti sunt: & saturati
 eleuauerunt cor suum: & oblitus sunt me.

Hiere. 50. a **Iac. 1. d** **Osea. 13. b**

Epilogus.
 Ait ergo propheta in prætaxati pœnitentis figura: *Viam*
veritatis, quantum ad admirationem, qua mens a ve-
 ritate trahitur, *Elegi*: quantum ad inuestigationem,
 qua mens trahentem sequitur. *Et iudicia tua*: quan-
 tum ad speculationem, qua mens sequens, veritatem
 consequitur. *Non sum oblitus*: quantum ad delectatio-
 nem, qua mens consequens veritatem complectitur.

VERSICVLVS XV.

Adhæsi testimonijs, & cetera. Post primum gra-
 tiæ effectum, quo pœnitens efficitur difficilior ad
 peccandum: & secundum, quo redditur faciliior ad
 perseverandum, acceditur ad tertium, quo fit habi-
 lior ad orandum. Vnde nimirum in serie versus huius
 distinguitur quadrifidus orandi modus: videlicet
 orandi feruenter, prudenter, reuerenter, confiden-
 ter. Quorum primus excludit teporem, secundus erro-
 rem, tertius tumorem, quartus timorem.

Articulus primus.
Adhæsi. Ecce feruentiam excludentem teporem.
 Accedentes quippe ad portam gratiæ, quanto adhæ-
 rent fortius, tanto pulsant feruentius. Et nota, quod si
 Deum feruenter orare volumus, illi tripliciter adhæ-
 rere debemus: videlicet per fidem, per spem, per
 charitatem. Fides enim orationem dirigit, spes eri-
 git, charitas porrigit. De primo: Dominum Deum
 tuum timebis: & ei soli seruius, ipsi quoque adhæ-
 rebis: quasi dicat illum, quem credis Dominum, idest
 summe potentem: Deum, idest summe sapientem: E
 tuum, idest summe clementem: timebis, quia sum-
 me potens: & ei soli seruius, quia summe sapiens: ip-
 siq. adhærebis, quia summe clemens. Ecce fidei ad-
 hærentia. De secundo psallit propheta: Mihi autem
 adhærere Deo bonum est: ponere in domino Deo
 spem meam. Ecce adhærentia spei. De tertio: Dil-
 gas dominum Deum tuum: atque obedias voci eius,
 & illi adhæreas: Ecce adhærentia charitatis.

Articulus secundus.
Testimonijs tuis. Ecce prudentiam excludentem erro-
 rem. Plane prudentissimum est in oratione diuinis
 testimonijs adhærere. Si quæris, quibus testimonijs?
 Procul dubio testimonio creationis, testimonio recrea-
 tionis, siue redemptionis, testimonio adoptionis. Pru-
 denter orat, qui adhæret primo testimonio: prudenti-
 us, qui secundo: prudentissime vero, qui tertio. De
 primo: Da testimonium, quia ab initio tuæ creaturæ
 sunt: & suscita preces, quas locuti sunt in nomi-
 ne tuo prophete priores: quasi diceret: da testimo-
 nium, quia ab initio creaturæ tuæ sunt: largien-
 do quod petunt, & suscita preces, quas locuti
 sunt in nomine tuo prophete priores, idest nomen
 creatoris inuocantes: & solam creationis gratiam al-
 legantes. Prudentes igitur orant, qui priorum pro-
 phetarum exemplo adhærent creationis testimonio:

Articulus tertius.
Domine. Ecce reuerentiam excludentem tumorem:
 quia nimirum nomen Domini est nomen reueren-
 dum. Et nota, quod Domino debetur reuerentia spe-
 cialiter propter tria: quia rex, quia iudex, quia vin-
 dex. Dicitur autem Dominus rex: quia rector
 effectuum. Iudex: quia indagator affectuum. Vin-
 dex: quia ordinator defectuum. De primo: Domi-
 nus rex noster ipse venit, & saluabit nos, quasi dicat:
 Receptor venit, vt rector, & rector saluificet.
 De secundo: Dominus iudex noster: Dominus
 legifer noster. Valde reuerendus est talis Dominus,
 qui non solum est affectuum indagator, sed & alliga-
 tor. De tertio: Vindex est Dominus de his omnibus.
 O quam verendus, & reuerendus est ille Dominus,
 qui ordinaturus est omnes peccatorum defectus per-
 congruos cruciatus.

creatorem inuocando: & creationis gratiam allegan-
 do. De secundo: Cum venerit Paraclitus, quem ego
 mittam vobis a patre, spiritum veritatis, qui a patre
 procedit, ille testimonium perhibebit de me. Sane
 Spiritus sanctus infirmitatem nostram adiuuans, at-
 que pro nobis efficaciter postulans, Christo testimo-
 nium perhibet, cum ipsum inuocare nos docet, & re-
 demptionis gratiam prætereendere nos suadet. Nec du-
 bium, quin prudentius & efficacius orent, qui testi-
 monio huic adhærent, & gratiam hanc recentent. De
 tertio: Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro,
 quod sumus filij Dei. Quod si filij, & heredes: here-
 des quidem Dei, coheredes autem Christi. Hoc testi-
 monium reddit Spiritus sanctus deuotis spiritibus,
 cum eos facit in Deo præcordialiter exultare, & tan-
 to fiducialius, quanto familiarius postulare. Quis au-
 tem nesciat prudentissimum existere tali ac tanto te-
 stimonio adhærere?

Articulus quartus.
Domine. Ecce reuerentiam excludentem timorem:
 quia nimirum nomen Domini est nomen reueren-
 dum. Et nota, quod Domino debetur reuerentia spe-
 cialiter propter tria: quia rex, quia iudex, quia vin-
 dex. Dicitur autem Dominus rex: quia rector
 effectuum. Iudex: quia indagator affectuum. Vin-
 dex: quia ordinator defectuum. De primo: Domi-
 nus rex noster ipse venit, & saluabit nos, quasi dicat:
 Receptor venit, vt rector, & rector saluificet.
 De secundo: Dominus iudex noster: Dominus
 legifer noster. Valde reuerendus est talis Dominus,
 qui non solum est affectuum indagator, sed & alliga-
 tor. De tertio: Vindex est Dominus de his omnibus.
 O quam verendus, & reuerendus est ille Dominus,
 qui ordinaturus est omnes peccatorum defectus per-
 congruos cruciatus.

Articulus quintus.
Noli me confundere. Ecce confidentiam excluden-
 tem timorem. Vox enim est fiducia, ac si diceretur
 aperte: Noli me confundere confidentem de te. Et
 nota, quod Dominus non confundit ipsum laudantes,
 ipsum inuocantes, in ipso sperantes. Qui laudant de
 præteritis: inuocant de presentibus: sperant de futu-
 ris. De laudantibus, legimus: Lætetur anima vestra in
 misericordia eius, & non confundemini in laude eius.
 De inuocantibus frequenter psallimus: Saluum me
 fac in misericordia tua Domine: non confundar, quo-
 niam inuocaui te. Ecce pœnitens miseriam recognos-
 cit, misericordiam deposcit, & non confunditur: quia
 miserator ignoscit. De sperantibus ait etiam idem: In-
 te Domine speraui, non confundar in æternum. Et
 planum est, quia si spes, non præsumptio est, confun-
 di non potest: quia spes non confunditur, pro ut apo-
 stolica tuba canit ad Romanos.

Epilogus.
 Ait ergo psalmographus, typum gerens pœnitentis,
 illius, qui ad orandum est habitatus: *Adhæsi*, quan-
 tum ad feruentiam excludentem teporem. *Testimonijs*
tuis, quantum ad prudentiam excludentem errorem.
Domine, quantum ad reuerentiam excludentem tumo-
 rem. *Noli me confundere*, quantum ad confiden-
 tiam excludentem timorem.

VERSICVLVS XVI.

Viam mandatorum tuorum, & cetera. Tribus effectibus
 gratiæ prænotatis in tribus versibus prælibatis,
 quibus efficitur pœnitens ad peccandum difficilior,
 ad perseverandum faciliior, ad orandum habilior, sub-
 sequitur quartus, quo redditur ad operandum agilior,
 sicut patet per quadrifariam præsentis versus conti-
 nentiam. Continet enim actionem vehementem ex-
 vehementi affectione fluentem. Quorum primum
 redolet obedientiam, secundum festinantiam, tertium
 lætitiā, quartum beneuolentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, prae mittitur: *Viam mandatorum tuorum.* Ista via sunt moralis obseruantiae, pertinentes ad actum obedientiae, quae videntur tripartitae. Nam alia sunt de cauendis, alia de custodiendis, alia de erudiendis. Primae dicuntur viae ruinae: secundae viae disciplinae: tertiae viae doctrinae. De primis vijs sic legis: In viam ruinae non eas, & non offendas in lapides: quasi dicat: Caue actus periculum, propter affectus offendiculum: ecce via ruinae caueda. De secundis reperis: Via vitae custodienti disciplinam: quasi dicat: Per disciplinam custodiam, sicut per viam, peruenitur ad vitam: ecce via disciplinae custodienda. De tertijs sic inuenire poteris: Vir, qui errauerit a via doctrinae, in caetu gigantum commorabitur. Hoc dicitur contra errantes, & in errorem mitentes. Tales namque sunt, sicut gigantes, animas fidelium simplices, linguarum gladijs trucidantes: ecce via doctrinae erudienda.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subnectitur: *Cucurri*, quod sonat festinantiam, quae etiam augmentat obedientiam. Obedientia nempe minus meretur, si nimis moretur, & maius meritum continet, si festinet. Hic debemus notare, qualiter per vias supradictas oportet currere, utpote per viam ruinae, per viam disciplinae, per viam doctrinae. Porro per primam oportet currere, malum odiendo, illius exemplo, de quo legitur: *Cucurrit David, & stetit super Philisteam.* Per quem intelligimus aduersarium nostrum diabolum. Per secundam oportet currere, bonum custodiendo, sicut illius canitur voce psalmi: Sine iniquitate cucurri, & direxi. Quorum primum pertinet ad custodiam bonitatis, respectu actionis. Secundum ad custodiam ipsius, respectu intentionis. Sine iniquitate namque currit & dirigit, qui tam actionis, quam intentionis sinceritatem custodit. Per tertiam oportet currere, verum erudiendo, sicut ille cucurrit, qui dixit: Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes: quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboraui: quasi dicat: quia verum dictis & factis vtiliter erudiui.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subinfertur: *Cum dilatasti.* Dilatio est ille cordis motus, quo mouetur ab interiori ad exterius, vel ab inferiori ad superius: aut, ut aliter, sed non aliud dicam, a centro ad circumferentiam. Centrum quippe est interius & inferius, respectu circumferentiae, & e conuerso potest dici, quod circumferentia sit exterior, vel superior, respectu centri. Huic motui cordis videtur consonare ille motus spiritus, quo mouetur extra se, vel supra se, diuina gratia ipsum extendente vel extollente, & eodem vocabulo vocatur dilatio. Hic possumus notare, quod Dominus dilatat diuersos diuersimode: aliter enim dilatat poenitentes, aliter proficientes, aliter peruenientes. Primos iustificando, secundarios magnificando, alios glorificando. De primo dicitur: In tribulatione dilatasti mihi: ecce dilatio poenitentis per iustificationem & conscientiae laetificationem: quia iustificatio Domini recta, laetificans corda. De secundo: Dilataberis ad orientem, & occidentem, & septentrionem, & meridiem: hoc est ad copiosam prudentiam, iustitiam, fortitudinis, & temperantiae frugem: ecce dilatio proficientis per magnificationem. De tertio: Dilatauit gloriam populo suo. Dicitur de Iuda Machabaeo, & mystice intelligendum de Christo. Iudas enim glorificans, & Machabeus protegens interpretatur, per quem glorificator & protector noster congrue significatur: ecce dilatio peruenientis per glorificationem.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subnotatur: *Cor meum.* Sed quae ratio, quale cor tuum, quod fuit dilatazioni praedictae?

A Et congruum? numquid durum? numquid obscuro? numquid inualidum? Videmus enim, quod cera dura non dilatur ad sigillandum, nec candela extincta ad illuminandum, nec manus inualida ad notandum. Notandum itaque, quod cor ad dilatazionem dispositum, debet esse, quantum pertinet ad propositum, emollitum, eruditum, stabilium. Emollitur autem per poenitentiam: eruditur per sapientiam: stabilitur per gratiam. De primo: Audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Domini: ecce cor emollitum per poenitentiam. De secundo dicit Psalmista: Dexteram tuam sic nota fac, & eruditos corde in sapientia: ecce cor eruditum per sapientiam. De tertio: Optimum est gratia stabilire cor: ecce cor stabilitum per gratiam. Hoc modo dispositum erat illius cor, quem Dominus dilatauit, ut esset ad operandum agilior.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in praefati poenitentis figura. *Viam mandatorum tuorum*, quantum ad exteriorem actionem obedientiae congruentem. *Cucurri*, quantum ad eius conditionem festinantem congruentem. *Cum dilatasti*, quantum ad interioris affectionis dispositionem laetitia consonantem. *Cor meum*, quantum ad ipsam affectionem beneuolentiae attestantem.

Capitulum tertium.

VERSICVLVS PRIMVS.

Legem pone mihi Domine, & cetera. Hic tertium inchoatur capitulum, quo tertium representatur ferculum. In primo siquidem proponitur beatitudo: in secundo retributio: in tertio legis positio. Et quia per legem venit ad retributionem, & per retributionem peruenitur ad beatitudinem, patet, quod fercula dignitate pensata non sunt incongrue ordinata. Lex ista potenter imperat, sicut ostendit octonarius primus, & ipsa clementer liberat, sicut ostendit secundus, cui respondet eorundem primordiales litterae. Nam primus octonarius incipit ab hebraica littera He, quae interpretatur ista, & secundus ab hebraica littera Vau, quae interpretatur, & ipsa. Lex praedicta rationalitati nostrae complacet, sicut insinuatur quaternario primo, sed animalitati nostrae displicet, sicut insinuatur secundo. Est autem complacentia quadriformis, quae quattuor praebulis indicatur versiculis. Complacet enim, ut desiderabilis, ut considerabilis, ut operabilis, ut remunerabilis. Primus versus primam declarans complacentiam, quadruplicem innuit causam: puta, quia insipientiam ligat, quia concupiscentiam castigat, quia sapientiam inuestigat, quia intelligentiam non fatigat. Primum est iustitiae, secundum temperantiae, tertium prudentiae, quartum constantiae.

Articulus primus.

Primam complacentiae causam, scilicet ligare insipientiam, insinuauit Psalmista, assumpta poenitentis figura, cum ait: *Legem pone mihi Domine*: quasi ligamen insipientiae. Lex enim a ligamine: Liga legem in digitis tuis. Et notandum, quod Dominus triplices ponit leges ad ligandum insipientias triplices: Ponit enim leges naturales, clericales, laicales. Per primas ligat insipientiam Ethnorum: per secundas insipientiam clericorum: per tertias insipientiam laicorum. De primis: Aquas appendit in mensura, quando ponebat pluuijs legem, & cetera. Ecce leges naturales, insipientiam ethnorum ligantes, quae dicunt elementares actiones non subesse diuinam prouidentiae, sed casui & fortunae. De secundis ait propheta: Legem posuit in Israel. Quod dicitur de viris Israeliticis, competenter accipitur de clericis: quoniam Israel, vir videtur Deum interpretatur, quod clericis congruere non negatur, & luce clarius est, quod dictis

Cordis dispositio ad dilatazionem qualis.

2. Paral. 34. f

Psal. 89. e

Hebr. 13. b

He. Vau.

Complacentia quadriformis.

Lex a ligamine. Prou. 7. a

Iob. 28. d

Psal. 77. a

Isa. cl.

Psal. 26. d dictis legibus ligantur abusus ipsorum. De tertijs etiam dicitur per psalmistam: Legem pone mihi Domine in via tua, & cetera, quod de viatoribus publicis condecenter intelligitur, & quod eorum insipientia sic ligetur: nullus nisi insipiens diffidetur.

Articulus secundus.

Secundam complacentiae causam declarauit, cum addidit: *Viam iustificationum tuarum.* Ecce viam concupiscentiae contrariam: quam ob causam recte dicitur castigare concupiscentiam. Et notandum, quod haec via dicitur in scriptura via innocentium, via simplicium, via humilium. Quarum prima est praecipue contraria concupiscentiae carnali. Secunda concupiscentiae temporalis. Tertia concupiscentiae fauorali. De prima via scribitur: Iustitia custodit innocentis viam. Ecce innocentium via concupiscentiae carnali contraria. Nam etsi quauis concupiscentia sit innocentiae corruptela: alie tamen, quia subtiliores, & latentes sunt: aliquatenus palliari possunt: haec autem ita rudis, & patens est, quod palliari nullatenus potest. De secunda via dicitur: Iustitia simplicis dirigit viam eius. Ecce simplicium via concupiscentiae temporalis aduersaria: quia profecto temporalium cupidi non student simplicitati, sed duplicitati, & dolo sitati. De tertia via legitur: Conterunt super puluerem terrae capita pauperum, & viam humilium declinant. Ecce humilium via fauorali concupiscentiae inimica. Humiles enim mundanos fauores, & honores fugiunt, quos ambitiosi, & superstitiosi sitiunt. Illi capita pauperum super puluerem terrae conterunt: quia sicut ventus dissipat pulueres, ita ventosus pauperes. Vias humilium declinant: quoniam ad sublimia, grauius ruitur, festinant.

Articulus tertius.

Tertiam complacentiae causam aperuit, cum adiunxit: *Et exquiram eam*, quantum ad ea, quae intrinsecus latent, per ea, quae extrinsecus patent: hoc est per legis sententiam, legislatoris sapientiam. Et nota, quod modis tribus sapientiam exquirere, vel inuestigare debemus: videlicet potenter, sapienter, libenter. Potenter, quia scrutabilis: sapienter, quia spectabilis: libenter, quia delectabilis. De primo: Occulta prouerbiorum exquiret: & in absconditis parabolarum conuersabitur. Ecce exquisitio potens, per quam exquiritur sapientia interius latens, non exterius patens. De secundo: Sapientiam antiquorum omnium exquiret sapiens. Ecce exquisitio sapiens, sicut exquirens. De tertio: Hanc amaui & exquisiui eam. Ecce exquisitio placens.

Articulus quartus.

Quartam complacentiae causam subintulit, cum subiicit: *Semper*, id est infatigabiliter: quia sapientia non fatigat intelligentiam, tamquam virtutem materiae impermixtam: & ideo sapientia semper quaerenda, semper petenda, semper comedenda. Quia nimirum quaeritur ad videndum: petitur ad tenendum: comeditur ad fruendum. De primo dicitur: Quae ritate faciem eius semper, quantum ad visionem. De secundo sub panis typo scribitur: Domine da nobis panem hunc: quantum ad tentationem. De tertio: Tu comedes panem in mensa mea semper: quantum ad fruitionem.

Epilogus.

Patet itaque sensus prophetae, cum dicit: *Legem pone mihi Domine*: quae liget insipientiam per actum iustitiae. *Viam iustificationum tuarum*: quae castiget concupiscentiam per actum temperantiae. *Et exquiram eam*: ut per eam inuestigetur sapientia per actum prudentiae. *Semper*: ut per eam non fatigetur intelligentia per actum constantiae.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Da mihi intellectum, & cetera. Quo modo lex diuina sit desiderabilis, indicauit versus praecedens:

quo modo vero sit considerabilis, indicat versus praecedens, in quo notatur signanter, & signatur notabiliter, quod sit consideranda quadrupliciter: videlicet humiliter, viriliter, vtiliter, & infallibiliter. Primum est contra praesumptuosos: secundum contra desidiosos: tertium contra infructuosos: quartum contra superstitiosos.

Articulus primus.

Considerationis humilitas praenotatur, cum dicitur: *Da mihi intellectum.* Vbi poenitens non alta sapiens, sed humilibus consentiens, spirituali intellectus gratiam petit: quia de naturali intellectu perspicacia non praesumit. Et nota, quod est intellectus tripartitus, scilicet inditus, acquisitus, infusus. In primo obscuritas: in secundo maturitas: in tertio puritas. De primo scribitur ab Apostolo: Testificor in domino, ut iam non ambuletis, sicut gentes ambulantes, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum. Non sicut gentes, sed sicut fideles ambulant, qui diuina perscrutantes eloquia, spiritualem intellectus gratiam reuerenter exposcunt. Sicut gentes, non sicut fideles ambulant, qui eadem perscrutari eloquia secundum naturalem intellectus perspicaciam irreuerenter attentant. De secundo: Vir in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Vbi tanguntur duae acquisitionis differentiae. Vna per viam experientiae: altera per viam doctrinae. De tertio dicit Apostolus: Non cessamus pro vobis orantes & postulantes, ut impleamini agnitione eius, in omni sapientia, & intellectu spirituali: Equidem intellectu spirituali impletur, cui donum intellectus diuinitus inspiratur.

Articulus secundus.

Considerationis virilitas denotatur, cum dicitur: *Et scrutabor legem tuam.* Arduum enim est legis scrutinium, ad quod non sufficit humanum ingenium: sed coexigitur diuinum beneficium. Vnde nimirum scrutatorem requirit strenuum. Et nota, quod talis actus non est humanus, sed diuinus, & tamen hominibus opportunus. Propter primum mirabilis, propter secundum venerabilis, propter tertium desiderabilis. De primo: Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. Quis poterit scrutari vias eius? Plane excelsa Dei fortitudo est, quae humanae mentis simplicitatem ad speculandam diuinam dispositionis sublimitatem subleuare potest. Nullus ei similis in legislatoribus: quoniam hoc fieri non potest humanitus. Quis ergo scrutabitur vias eius, si non nisi subleuetur diuinitus? Ecce mirabilis scrutandi actus: quia non humanus. De secundo: Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita & quae Dei sunt, nemo cognoscit nisi spiritus Dei. Nos autem non huius mundi spiritum accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est: ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis. Ac si aperte diceret: Spiritus diuinus scrutatur secreta diuina, sicut humana humana: & tamen ille spiritus, qui diuina scrutatur, hominibus inspiratur, ut diuina dispositio ab hominibus dinoscatur. Ecce venerabilis scrutandi actus, quia diuinus. De tertio scribitur: Beati, qui scrutantur testimonia eius. Ecce desiderabilis scrutandi actus: quia hominibus opportunus. Quid enim desiderabilius, quid opportunius homini, quam beatificari?

Articulus tertius.

Considerationis vtilitas annotatur, cum sequitur: *Et custodiam illam.* Nihil enim prodest notitia veritatis, ubi deest custodia charitatis. Plantum quippe est, quia si charitas abest, nihil prodest, quidquid adest. Et nota, quod est perutile non tantum legem scire: sed & custodire, sicut probatur triplici ratione: videlicet, quia viuificat, quia sapientificat, quia beatificat. Quorum primum pertinet ad purgationem, quae fit per iustificationem: secundum ad illuminationem, quae fit per

Ephes. 4. e

Eccli. 34. b

Col. 1. b

Iob. 36. e

1. Cor. 2. e

Psal. 118. e

Prou. 3. c per informationem, tertium ad consummationem, que fit per beatitudinis expectatione. De primo: Custodi legem meam, atque consilium meum, & erit vita animae tuae: legem dicit, quantum ad necessaria: consilium, quantum ad voluntaria instituta: ecce custodia legis viuificans. De secundo: Qui custodit legem, filius sapiens est: ecce custodia legis sapientificans. De tertio: Qui custodit legem, beatus est: ecce custodia legis beautificans.

Articulus quartus.

Considerationis infallibilitas subnotatur, cum subditur: *In toto corde meo*. Fallibilis est legis consideratio, si considerantis sit intentio, vt custodiatur extrinsecus coram hominibus, non intrinsecus coram Deo. Illa vero consideratio non fallit, quae non solum exterius, sed & interius custodire intendit. Custodia quidem extrinseca non est perfecta, nec in corde perfecto radicata, sed custodia tam extrinseca, quam intrinseca est perfecta, & in corde perfecto fundata. De tali custodia dicit Propheta: *In toto corde meo*, id est in perfecto corde. Et nota de perfecto corde, quod tali corde debemus in Deum credere, Deo seruire, ad Deum venire. Fidei est credere, spei seruire, charitatis venire. De primo: Oculi Domini contemplantur vniuersam terram, & praebent fortitudinem ijs, qui perfecto corde credunt in eum: hic attende credere perfecto corde. De secundo: Salomon, filii misce Deum Patris tui, & serui ei corde perfecto: hic aduerte seruire perfecto corde. De tertio: Omnes isti viri bellatores, & expediti ad pugnandum, cum corde perfecto venerunt in Ebron, vt constituerent regem Dauid super vniuersum Israel. Omnes viri bellatores sunt omnes martyres, qui fuerunt ad pugnandum expediti, relictis temporalibus, quibus fuerant impediti. Hi venerunt perfecto corde, quia per dilectionem perfectam: in Ebron, id est in visionem sempiternam: vt constituerent Dauid, id est Christum, aspectu desiderabile, super vniuersum Israel regem, collaudando, & conglorificando eundem, tam angelicis, quam humanis spiritibus praesidentem: hic apprehende venire perfecto corde.

Epilogus.

Ex his potest clarescere intellectus propheticus in hac parte, dicit enim: *Da mihi intellectum*, quasi legis considerator humilis, non praesumptuosus. *Et seruator legem tuam*: quasi considerator virilis, non desidiosus. *Et custodiam illam*: quasi considerator vilis, non infructuosus. *In toto corde meo*: quasi considerator infallibilis, non superstitiosus.

VERSICVLVS TERTIVS.

Deduc me in semita, & cetera.] De lege diuina in quantum desiderabilis, & considerabilis, determinatum est in duobus versibus superscriptis: in hoc tertio determinatur de ipsa in quantum operabilis. Est igitur versus huius continentia quadrimembris, secundum quod lex ipsa quadrupliciter est operabilis. Enim vero operabilis est Deum sequendo, prosequendo, obsequendo, & consequendo: operantes Deum sequuntur in quantum praeparas: prosequuntur, in quantum cooperans: obsequuntur, in quantum imperans: consequuntur, in quantum remunerans.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Deduc me*. Vox est animae fidelis, legem seruire volentis, quae dicit Domino: *Deduc me*, quae sequor te: quia tu praeparas. Vnde notandum, quod Dominus tripliciter nos deducit: videlicet custodiendo, erudiendo, eripiendo. Custodit enim, vt tutor: erudit, vt doctor: eripit, vt victor. De primo: Deduc me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia: primum pertinet ad custodiam intrinsecam: secundum ad extrinsecam. De secundo scribitur: Emitte lucem tuam, & veritatem tuam: ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua, quasi dicat: Immitte sapientiae, & scientiae claritatem, quae dirigunt, & erigunt ad Dei, & proximi charitatem. De tertio: Super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem. Ac si dicat: Qui vicit mundum, deducet me super excelsa mundi tentamina letabundum.

Epilogus.

Patet itaque super his mens Prophetae. Ait enim: *Deduc me*, supple, qui sequor te: quare? quia tu mihi praeparas: *In semita*, supple in qua prosequor te: quare? quia tu mihi cooperans: *Mandatorum tuorum*, supple in quibus tibi obsequor: quare? quia tu mandator

tuam: ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua, quasi dicat: Immitte sapientiae, & scientiae claritatem, quae dirigunt, & erigunt ad Dei, & proximi charitatem. De tertio: Super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem. Ac si dicat: Qui vicit mundum, deducet me super excelsa mundi tentamina letabundum.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, additur: *In semita*, qua prosequor te: quia tu cooperans. Nota, quod haec semita est semitae mundanae opposita, scilicet semitae vanitatis, voluptatis, & cupiditatis: quarum prima dicitur incuruata, secunda inclinata, tertia inuoluta. De prima scribitur: Confidunt in nihili, & loquuntur vanitates. Et infra: Semitae eorum incuruatae sunt eis: ecce vanitatis semita incuruata. De secunda: Vt eruaris a muliere aliena. Et infra: Inclinata enim est ad mortem domus eius, & ad inferos semite ipsius: ecce voluptatis semita inclinata. De tertia: Ecce non est auxiliu mihi in me, necessarij quoque mei recesserunt a me. Et infra: Inuolutae sunt semitae gressuum eorum: ambulauerunt in vacuum, & peribunt: ecce cupiditatis semita inuoluta.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium subditur: *Mandatorum tuorum*. Hic semitam specificat, qua se deduci supplicat. In quo duo patenter implicat, vt pote se obsequentem, & illum imperantem. Vnde notandum, quod tribus de causis est mandatis Dominicis obsequendum: vt puta, quia non impossibilia, non inutilia, non difficilia: nec enim sunt impossibilia credenti, nec inutilia speranti, nec difficilia diligenti. De primo: Mandatum hoc, quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est. Plane supra te non est, quod per te fieri potest: supra te non est, quod potentiae tuae subest. De secundo: Reprobatio fit praecedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem. Hic possumus a contrario sensu concludere, quod si mandatum reprobatum fuit inutile, sicut carimoniale, mandatum non reprobatum fuit vtile, sicut morale. De tertio: Mandata eius gratia non sunt. Plane graua non sunt, nisi ijs, qui non sunt: quales sunt, qui in charitate non sunt, teste Apostolo.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subscribitur: *Quia ipsam volui*. Hic ostendit, quod intendit: sua finalis intentio, est finis consecutio, siue sua remuneratio. Semitam quippe voluit, quia sequi, persequi, & obsequi voluit. Haec autem voluit, quia consequi voluit: nec illa voluisset, nisi consequi maluisset. Ostendit itaque, & se consequentem, & illum remunerantem secundum suam intentionem, licet non secundum impletionem. Sed nota, quod ait: *Volui*. Hic enim innuit, & velle quo voluit: & velle quod voluit: & velle quod voluit ipsum velle, quo voluit. Primum velle fuit adiacens: secundum praeciens: tertium subiacens. De primo scribitur: Velle adiacet mihi: tale velle fuit, quo Propheta voluit. De secundo dicitur: Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui: Tale velle Propheta voluit, cum semitam mandatorum voluit. De tertio: Deus est, qui operatur in nobis, & velle, & perficere pro bona voluntate. Ac si diceretur aperte: Bonum Dei velle operatur in nobis, bonum velle & perficere. Velle itaque quo Propheta voluit, ab eius velle factum fuit, cuius velle facere voluit. Propheta quippe hoc voluit facere, quod Deus voluit, sed hoc idcirco voluit, quia Deus hoc ipsum velle voluit.

Epilogus.

Patet itaque super his mens Prophetae. Ait enim: *Deduc me*, supple, qui sequor te: quare? quia tu mihi praeparas: *In semita*, supple in qua prosequor te: quare? quia tu mihi cooperans: *Mandatorum tuorum*, supple in quibus tibi obsequor: quare? quia tu mandator

Abac. 3. d

Semita.

Isa. 59. a

Ibidem. b

Prou. 2. c

Ibidem. d

Iob 6. b

Ibid. c

Mandatis Dei tribus de causis obediendum.

Deut. 30. c

Heb. 7. e

1. Ioan. 5. a

1. Cor. 13. a

Velle triplex.

Rom. 7. d

Psal. 39. b

Phil. 2. b

dator, aut imperans: *Quia ipsam volui*, supple propter te, quem consequi malui: quare? quia tu remunerans.

VERSICVLVS QVARTVS.

Inclina cor meum, & cetera.] Propalata complacentia legis in tribus versiculis sub tribus circumstantijs: puta prout desiderabilis, considerabilis, operabilis: hic propalatur eadem complacentia sub quarta circumstantia: puta prout remunerabilis. Remuneratur autem in personis disciplinatis, ordinatis, illuminatis, incontaminatis: Quibus respondet versus praesentis continentia quadrimembris: Dico autem personas disciplinatas, respectu exteriorum: ordinatas, respectu interiorum: illuminatas, respectu superiorum: incontaminatas, respectu inferiorum.

Articulus primus.

Prima conditio, scilicet disciplinatio, praefertur, cum scribitur: *Inclina*. Vbi postulatur a Deo inclinatio, quae est disciplinalis dispositio: nam personae disciplinatae procedunt vultibus inclinatis, sicut indisciplinatae, verticibus supinatis. Et nota, quod Dominus disciplinat, & disciplinatio inclinatio praefertur, contemplatiuos, actiuos, scilicet ad imperanda, consideranda, operanda. De primo: Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud: Ac si diceretur aperte: sicut facile est homini aquam cuiuscumque voluerit propinare: ita facile est manui Domini cor praefati, quocumque voluerit, inclinare: feliciter imperat, qui taliter inclinatur: salubriter obtemperat, cui taliter imperatur. De secundo: Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. Plane sicut vas artificiale non potest haurire aquam de fonte supinatum, sed inclinatum, sic nec vas rationale, scilicet cor, potest accipere aquam sapientiae de fonte scripturae, indisciplinatum, sed disciplinatum. De tertio canitur: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes: sicut inclinatur corporaliter fabricans ad fabricationem, sic inclinatur spiritualiter iustificans ad iustificationem. Vnde praedictae inclinationes, sunt discipline insinuationes, quae sunt interius secundum inceptionem, exterius secundum perceptionem: quoniam in corde originantur, sed in corpore consummantur: Ideoque inclinatio secundum sui completionem ad disciplinam spectat exterioriorem.

Articulus secundus.

Secunda conditio, videlicet ordinatio, profertur, cum dicitur: *Cor meum*. Vbi notatur disciplinae forinsecae fundamentum, id est cor non obligatum ad supplicium, non translatum in alienum dominium, quod est inordinatum. Et nota, quod cor potest esse tripliciter inordinatum, puta quantum ad Deum per superbiam, quantum ad proximum per inuidiam, quantum ad semetipsum per iracundiam. Primum scriptura nominat cor auersum: secundum cor peruersum: tertium cor subuersum. De primo: Vir, aut mulier, familia aut tribus, cuius cor auersum est hodie a Domino Deo vestro, vt vadat, & seruiat dijs illarum gentiu. Et infra: Sedeant super ipsum omnia maledicta, quae scripta sunt in hoc volumine: vbi notatur cordis auersio, & auersionis animaduersio. De secundo: Qui peruersi cordis est, non inuenit bonum: hoc planum est in inuido: Nam inuidus non inuenit bonitatem in proximo, sicut nec gustus infectus suauitatem in vino. De tertio: Subuersum est cor meum in memetipsa, quoniam amaritudine plena sum: hoc clarum est in iracundo: quoniam plenitudo amaritudinis mentem eius subuertit, sicut plenitudo maris nauem submergit.

Articulus tertius.

Tertia conditio, vtputa illuminatio, affertur, cum additur: *In testimonia tua*. Diuina namque testimonia sunt superna luminaria, quibus illuminatur intelligentia. Et nota testimonia tripartita: quaedam scilicet exquisita, quaedam acquisita, quaedam infusa: Exquiruntur quippe per industria: acquiruntur per doctrinam: infunduntur per gratiam. De primis: Testimonia tua exquisiti: illud enim exquiri dicitur, quod per industriam experiendo discitur. De secundis psallit Propheta: Hereditate acquisiti testimonia tua: illud profecto hereditate acquisiimus, quod ex patrum catholicorum doctrina suscepimus. De alijs canit eadem scriptura: Da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua: hic petitur intellectus gratia, per quam infunditur scientia.

Articulus quartus.

Quarta conditio, vtputa incontaminatio, subinfertur, cum subditur: *Et non in auaritia*. Temporalis enim auaritia mentem contaminat, dum veritati vanitatem superseminat. Vnde notandum, quod auaritia est odienda, cauenda, proijcienda: odienda quippe, quia impedit vitam naturae: cauenda, quia impedit vitam gratiae: proijcienda, quia impedit vitam gloriae. De primo: Qui odit auaritiam, longi fient dies eius: ecce auaritia odienda. De secundo: Videte & caeuet ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est, scilicet gratia: ecce auaritia cauenda. De tertio: Qui proijcit auaritiam ex calumnia: Et iste in excelsis habitabit: ecce auaritia proijcienda.

Epilogus.

Et hoc est, quod Propheta cantat in illius persona, qui ad remunerationem beatorum anhelat. *Inclina*, quantum ad perfectam disciplinam, quae fulgere debet exterius. *Cor meum*, quantum ad virtuosam ordinationem, qua disponitur cor interius. *In testimonia tua*, quantum ad diuinam illuminationem, qua trahitur superius. *Et non in auaritia*: quantum ad humanam incontaminationem, qua non trahitur inferius.

VERSICVLVS QVINTVS.

Auerte oculos meos, & cetera.] De legis complacentia quantum ad nostram rationabilitatem differunt est per quaternarium praecedentem. De ipsius displicentia, quantum ad nostram animalitatem, differunt per praesentem. Porro displicentia huiuscemodi generatur ex timore quadruplici: Timet enim, ne occasione legalis obseruationis sit minus honorabilis, minus affabilis, minus amabilis, minus fauorabilis, vt quattuor subnotatur versiculis. Versus primus primum timorem praesupponit, vt ostendit petitorio, quam proponit: praesupponit siquidem, appetitus debilitatem, appetendi facilitatem, appetibilis carnalis inutilitatem, & appetibilis spiritualis vtilitatem. Vnde petit, debilitatem auerti, facilitatem reuerti, ab inutilitate diuerti, ad vtilitatem conuerti.

Articulus primus.

Appetitus debilitas prenotatur, cum dicitur: *Auerte oculos meos*. Per oculos, quos debiles esse nullus ambigit, concupiscentiam oculorum intelligit: ideoque non absurde illorum auersionem exigit. Sed nota, quod est alius oculus, & alia auersio eius: est enim oculus quouis creato nequior, & est oculus vino pulchrior, & est oculus sole lucidior. Primus est oculus peccatoris, de quo: Malus est oculus nequa: nequius oculus, quid creatum est? Secundus est oculus speculatoris, sub cuius typo dicitur: Pulchriores sunt oculi eius vino. Tertius est oculus Saluatoris, de quo: Oculi Domini multo plus lucidiores sunt sole. Primum auertitur a bono ad malum per inobedientiam: secundus a maiori bono ad minus bonum per obedientiam: tertius ab optimo ad pessimum per vindictam: primum vituperabile: secundum tolerabile: tertium formidabile. De primo: Propter inopiam multi deliquere.

Lex quadrupliciter operabilis.

Deus tripliciter nos deducit.

Sap. 9. c

Psal. 42. a

Pf. 118. e

Pf. 118. o

Ibidem. g

Prou. 28. c

Luc. 12. b

Isa. 33. c

Ibidem.

del

del

del

del

Eccli. 31. b

Gen. 49. b

Eccli. 23. e

Eccli. 27. a

deliquerunt, & qui quærit locupletari, auertit oculum, scilicet a licito ad illicitum. Vnde dicit Sapiens: **Qui festinat ditari, non erit innocens.** De secundo sic loquitur sponsus sponsæ: **Auerte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt, quasi dicat: Averte aspectus speculatiuos a speculatione veritatis ad æmulationem virtutis, quia ipsi propter tuam improbitatem me auolare fecerunt in claritate: hoc est a claritate iustitiæ in claritate sapientiæ.** Sic oportet quandoque propter bonum obediētiam oculum contēplantis auerti a visione Dei ad prouisionem proximi. De tertio: **Cum extenderis manus vestras, auertam oculos meos a vobis.** O quam terribilis auersio Saluatoris a dextera ad sinistram, a corona ad pœnam, a gloria ad gehennam.

Articulus secundus.

Appetendi facilitas connotatur, cum additur: **Ne videant, id est appetant.** Non indolēte posuit videre pro appetere, quia non est appetitus sine intuitu. Nā, secundum Philosophum, apprehensio præcedit appetitum. Nec in visu est vitium propter intuitum, sed propter appetitum. Et nota, quod magna est videndi seu appetendi facilitas circa tres appetibilia differentias, puta circa diuitias, delicias, excellentias. Ad hæc tria appetibilia dirigit appetitum sapientia tripartita: vituta terrena, animalis, diabolica. Quorum primum conuenienter intelligitur per id, quod legitur: **Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare.** Quod dictum est secundum morem alchimistarum, quo metalla nominantur nominibus planetarum. Secundum enim morem istum, per solem & lunam, aurum accipimus & argentum, quæ dicuntur clara & cara, & tanto clariora, quanto cariora. Hæc autem, licet clarissima, & carissima, beatus Iob non vidit, quia non appetiuit: ecce diuitiarum appetitus, terrena sapientia excitatus. Secundum exprimitur, vbi scribitur: **Oculi tui videbunt extranea, & cor tuum loquetur peruersa.** quasi dicat: **Cōcupisces mulieres extraneas, & peruersis verbis peruersas manifestabis cōcupiscentias: ecce deliciarum appetitus, animalis sapientia irretitus.** Tertium explicari dinoscitur, vbi de rege filiorum superbiæ dicitur: **Omne sublime videt. Quippe rex ille sublimia appetiuit, & similia appetere filios erudiuit: ecce excellentia appetitus, sapiētia diabolica eruditus.**

Articulus tertius.

Appetibilis carnalis inutilitas denotatur, cum subditur: **Vanitatem.** Proculdubio, vanitas non est appetibilis, immo contemptibilis præcipue tribus de causis: quia sensum detentiuam, mētium seductiuam, Dei prouocatiuam. Plane sensum detinet in delectatione: mētē seducit in deliberatione: Deum prouocat in operatione. De primo: **Multos supplantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus illorum.** Illos profecto supplantat suspicio, qui vanitatem, veritatem existere suspicantur. Sed illorum sensus vanitas detinet, qui in vanitate, tamquam in veritate delectantur: ecce vanitas sensuum detentiuam. De secundo: **Ego & domus patris mei peccauimus, vanitate seducti sumus.** Quia peccauimus in operatione, vanitate seducti sumus in deliberatione: ecce vanitas mentium seductiuam. De tertio canitur: **O disti obseruantes vanitates superuacue.** Sane odiosa est Deo vanitas, quia Deus est veritas: ecce vanitas, Dei prouocatiuam.

Articulus quartus.

Appetibilis spiritualis vtilitas annotatur, cum annectitur: **In via tua viuifica me.** Ecce via spiritualis, via appetibilis. Sed quæ est hæc via? vt ambulemus in ea. Nota, quod hæc via est vna, via vera, via bona. Hanc viam dico vnam, propter obediētiam, quæ pluralitatem viuificat: veram, propter continentiam, quæ spiritualitatem verificat: bonam, propter renūciationem proprietariam, quæ temporalitatem com-

municat. De primo: **Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuersis diebus.** Cor dicit, propter intrinsecam vnitatem affectionis: Viam, propter vnitatem extrinsecam actionis, vel regularis obseruationis. De secundo: **Iustæ & veræ sunt viæ Domine rex Sanctorum.** Iustæ, dico, quia sine alterius præiudicio, quantum ad temporalia: veræ, quia sine mendacio, quantum ad spiritualia. De tertio: **Doce eos viam bonam, per quam ingrediatur, quasi dicat: Doce Israelitas viam bonam bonorū temporalium communicatiuam, per quam ingrediatur ad vitam.**

Epilogus.

Dicit ergo: **Auerte oculos meos, quantum ad appetitus debilitatē, quam petit auerti. Ne videant, quantum ad appetendi facilitatem, quam vult reuerti. Vanitatem, quantum ad appetibilis inutilitatem, a qua quærit diuerti. In via tua viuifica me, quantum ad appetibilis vtilitatem, ad quam cupit conuerti.**

VERSICVLVS SEXTVS.

Statue seruo tuo, & cetera.] Versus præcedēs timorem primum supposuit: sicut remedium requisitum exposuit. Versus præsens timorem secundū supponit: sicut remedium appetitum exponit. Supponens enim anima timorata, quod affabilitas hominē declinat ad timorem humanum potius, quam diuinum, petit econtra, quod affabilitas sua a Domino producat, in seruum introducat, ad conseruos conducatur, ad Dominum reducat. Producat, inquam, per potentiam: introducat per sapientiā: conducatur per eloquentiam: reducat autem per timorem, seu reuerentiā: sicut seriatim exprimitur per quadripartitam versus præsentis continentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum articulum, subditur: **Statue.** **Quid est statuere, nisi statutum producere? Et qualis productio ista, nisi potestatiua? Dicit ergo anima timorata Domino congruenter: Statue, scilicet producendo potenter, quia tua potentia est omnium productiua. Et nota, quod Dominus inuenit in scripturis statuere diuersa diuersimode, quia nimirum alia statuit ad vniendum, alia ad muniendum, alia ad puniendum: vnde statuit pactum, statuit testamentum, statuit peccatum. De primo: Statuam pactum meum inter me & te, & semen tuum post te: ecce statutum, per quod vniuit Dominus Abraam, & posteritatem suam, sicut pariter vniuntur quicumq; concorditer paciscuntur. De secundo legitur: **Statua illis testamentum alterum sempiternum, vt sim illis in Dominum, & ipsi mihi erunt in populum: ecce statutum, quo muniuntur, qui testatoris hereditatem fortiuntur. De tertio: Domine, ne statuas illis hoc peccatum: ecce statutum, per quod puniuntur, quæ contra diuinum imperium præsumuntur.****

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: **Seruo tuo.** Optime cantat, & pulcherrime continuat: quia sicut potentia est producere, sic sapientiæ introducere: nec potentia diuina sine sapientia, nec productio illa sine introductione, vnde præmissio: **Statue, potenter producendo, continuo subiungit: Seruo tuo, sapienter introducendo.** Et nota, quod seruus iste debet habere apprehensiuam capacem, discretiuam sagacem, memoratiuam tenacem. Vt capaciter audiat, sagaciter intelligat, tenaciter custodiat. De primo: **Loquere Domine, quia audit seruus tuus: ecce serui capacitas, quantum ad apprehensiuam. De secundo: Ecce intelligit seruus meus: ecce serui sagacitas, quantum ad discretiuam. De tertio: Etenim seruus tuus custodit ea: ecce serui tenacitas, quantum ad memoratiuam.**

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, cōscribitur: **Eloquium tuum, quia**

quia sapientiæ institutum conducitur per eloquium a vno seruo in seruorum collegium. Eloquium autem huiusmodi interdum legitur emitti, interdum mitti, interdum dimitti. Eloquium emittitur, cum deorsum effunditur: mittitur, cum extrorsum transfunditur: dimittitur, cum introrsum refunditur. De primo legitur: **Qui emittit eloquium suum terræ.** Hæc emissio fit a superiori, effundendo inferius per eloquium inspiratum diuinitus, propter quod vtile est theologizantem ab oratione incipere, vt ait Dionysius: quia non potest eloqui vtiliter, nisi datum fuerit desuper. De secundo: **Si Dominus magnus voluerit, spiritu intelligētia replebit illum, & ipse tamquam imbres mittet eloquia sapiētia suæ.** Hæc missio fit ab interiori exteriori transfundendo, quotiens sapientia deorsum emissa a Domino in seruum, consequenter per eloquium a seruo transfunditur in cōseruum. De tertio: **Dimittam aduersum me eloquiū meum.** Hæc dimissio fit ab exteriori interiori refundendo, cum transfundens sapientiam exteriori ad informationem alterius, refundit eam interiori ad informationem sui ipsius, vt qui docet alium, doceat & seipsum. Non enim debent indociles esse doctores secundum Augustini testimonium in libro ad Dulcitium.

Articulus quartus.

Quantum ad vltimum, prescribitur: **In timore tuo.** Hic est timor reuerentiæ, qui reducit a seruo in Dominum, quem Dominus introduxit in seruum: quoniam ab ipso omnia, & in ipsum, testante Dionysio in libro de caelesti hierarchia. Reuerentia namque reducit, quod sapientia introduxit. Et nota, quod timor iste dicitur principium causale sapientiæ secundum triplicem causalitatem, videlicet initialē, formalem, finalem: quia sapientiam initiat, sapientiam disciplinat, sapientiam coronat, & coronando consummat. De primo legitur: **Initium sapientiæ timor Domini.** Hoc timore initiatur sapientia, quando requiritur & recipitur cum reuerentia. De secundo: **Timor Domini disciplina sapientiæ: ecce forma sapientiæ disciplinalis, seu disciplina formalis.** Sapientia namque, quam timor non format, tumor deformat. Vnde sapientia cum tumore inflat, cum timore ædificat. De tertio: **Corona sapientiæ timor Domini.** Plane sapientia timentium coronabitur. Sapientia tumentium conculcabitur. Primus Adam coronam sapientiæ concupiuit, sed quia timorem Domini non custodiuit, inuenire non potuit, quod quæsiuit. Secundus Adam nobis aperiens viam bonam, super omnia dona spiritualia posuit hanc coronam, sicut patet, vbi propositis donis Spiritus sancti, superponitur spiritus timoris Domini. Cui etiam Ecclesiasticus congruit: **Timor, inquit, Domini super omnia se superposuit.**

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere sensus propheticus in hac parte: quia propheta gerens imaginem animæ timorata, ita psallit Domino cum timore: **Statue, scilicet producendo per potentiam: Seruo tuo, scilicet introducendo per sapientiam: Eloquium tuum, scilicet ad conseruos conducendo per eloquentiam. In timore tuo, scilicet ad te reducendo per reuerentiam.**

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Amputa opprobrium, & cetera.] Quemadmodum versus primus supposuit timorem primum, & secundus secundum, sic iste tertius supponit tertium. Suspiciatur enim meticulosus animus, quod malus putetur, & per consequens minus ametur, & idcirco supplicat Domino, vt hæc suspicio amputetur: quod patet luce clarius ex quattuor actibus, quos continet iste versus, & ideo quadripartitus est tenor eius. Hi sunt, actus malitiæ, bonitatis, falsitatis, veritatis.

S. Bon. To. i.

Actus malitiæ, est malum putare: actus bonitatis, bonum reputare: actus falsitatis, falsum imputare: actus veritatis, falsum amputare. Vnde cum actus malitiæ per actum falsitatis inferatur, petit, quod per actum veritatis, actus falsitatis auferatur: & actus bonitatis subinferatur, sicut in prosecutione clarius declaratur.

Articulus primus.

Actus veritatis prænotatur, cum dicitur: **Amputa,** quoniam amputare falsum ad veritatis pertinet actū. Et nota, quod falsa triplicia sunt principaliter amputanda. Quorum alia humana, alia vana, alia sunt prophana. In primis fallit carnis concupiscentia, in medijs superbia, in vltimis perfidia. De primis: **Si peius scandalizat te, amputa illum.** Pes veteris hominis est affectus carnalis, qui scādalizat, cum spiritu colaphizat: sed amputatur, dum timore securis ad radicem arboris positæ refecatur. De medijs: **Fac Domine, vt gladio proprio superbia eius amputetur.** Superbia gladio proprio amputatur, dum pensato eius periculo deuitatur. De vltimis: **Amputabuntur cornua altaris.** Cornua siquidem altaris amputantur, cū cruciformis figura, seu crucifixi cultura, in diabolicam transformatur, quod illi perpetrare noscuntur, qui sacris execrabili abutuntur.

Articulus secundus.

Actus malitiæ subnotatur, cum subditur: **Opprobrium:** hoc est opinatum vitium, quod putatur odij seminarium. Frequenter enim accidit, quod mali propter impatiētiam correptionis opinantur mala de bonis, & ex temeritate illius opinionis generatur temeritas indignationis. Et nota, quod est opprobrium non ferendum: opprobrium auferendū: opprobrium sufferendū. Primum pertinet ad infectionem. Secundum ad imperfectionem. Tertium ad perfectionem. De primo: **Noli facere stultitiam hanc: ego enim ferre non potero opprobrium meum.** Verba sunt Thamar sororis Abalōn, quam oppressit frater suus Amon. Ecce opprobrium non ferendum. De secundo: **Auferet Dominus omnem lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra.** Primum facit Dominus, dum sanat contritos. Secundum, dum soluit compeditos. Illic purgat infectos: hic perficit imperfectos. Ecce opprobrium auferendum. De tertio psallitur per prophetam: **Propter te sustinui opprobrium: operuit confusio faciem meam.** Istud opprobrium inferitur vituperabiliter: sed suffertur venerabiliter. Ecce opprobrium sufferendū.

Articulus tertius.

Actus falsitatis annotatur, cum subditur: **Quod suspicatus sum.** Ecce falsa suspicio, qua meticulosus animus suspicatur de proximo, quod malum opinetur de ipso: hoc illi falso imputat, quod ille hunc malum putat. Huius falsitas, cuius est falsum imputare, imputat illi malitiam, cuius est malum putare. Et nota, quod contingit suspicari tripliciter: videlicet irrationabiliter, probabiliter, violenter. Prima suspicio nullatenus excusat. Secūda aliquatenus excusat. Tertia profus excusat. De primo: **Suspiciatus est rex societatem deserturos Iudæos: quod fuit irrationabile, sicut patet inspectori historiæ.** Vnde nullatenus excusatur a perpetrato scelere: De secundo: **Iudas suspicatus est eam, scilicet Thamar nurum suam, meretricem esse: operuerat enim vultum suum, ne cognosceretur.** Hæc suspicio aliquatenus excusat illam commissionem, scilicet quantum ad incestum, non quantum ad fornicationem. De tertio: **Dixit rex Israel ad Iosaphat: Summe arma, & ingredere prælium, & induere vestibus meis.** Porro rex Israel mutauit habitum suum, & ingressus est bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum trigintaduobus, dicens: **Non pugnabitis contra maiorem, & minorem quempiam: nisi contra regem Israel solum.** Cum ergo vidissent principes curruum Iosaphat, suspicati sunt, quod ipse eliet

R rex

Prou. 28. c
Cant. 6. b

Isa. 1. c

Arist. 12.
Meta. 100.
36. 37.

Iob 31. c

Prou. 23. d

Iob 41. d

2. Esd. 1. c

Psal. 30. b

Hier. 32. f

Apo. 15. b

2. Paral. 6. c

Iob 10. a

Aug. 10. 4.
de oſo qſi.

Dion. 6. 1.

Pf. 110. b
& Eccli. 1. b
Prou. 15. d

Eccli. 1. c

Isa. 11. a

Eccli. 25. b

1. Reg. 3. b

Isa. 52. d
Psal. 18. d

Mar. 9. g
Pes.

Judith. 9. c

Amos 3. d

2. Reg. 13. c

Isa. 25. c

Psal. 68. a

2. Macha. 5. b

Gen. 38. d

3. Reg. 22. e

rex Israel, & cetera. Ista fuit suspicio violenta, id est qua principes excusati fuissent, si Iosaphat occidissent.

Articulus quartus.

Actus bonitatis denotatur, cum superadditur: Quia iudicia tua iucunda. Plane, sicut predictum est, bonitatis actus est bonum reputare. De his enim, quae bona reputamus, iucunde iudicamus. Nota, quod bonitatis iudicia sunt iucunda triplici de causa: quia iudicant cum aequitate, cum veritate, cum charitate. De primo psalmista loquens de Domino, qui est bonitas summa, sic ait: Cognoui Domine, quoniam aequitas iudicia tua. Ecce iudicium cum aequitate. De secundo apostolus: Scimus, quoniam iudicium Dei est secundum veritatem. Ecce iudicium cum veritate. De tertio: Vae vobis phariseis, qui decimatis mentam, & rutam, & omne olus: & praeteritis iudicium, & charitatem Dei. Ecce iudicium cum charitate.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta in personae formidolose figura: Amputa, quantum ad actum veritatis, cuius est falsum amputare. Opprobrium, quantum ad actum malitiae, cuius est malum putare. Quod sufficitur sum, quantum ad actum falsitatis, cuius est falsum imputare: Quia iudicia tua iucunda, quantum ad actum bonitatis, cuius est bonum reputare: Ac si diceretur aperte: Amputa falsum, quod imputaueram: vt bonum reputem, quem malum putaueram.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Ecce concupiu, & cetera. Sicut homines animales everentur obseruationes legales, ne reddantur minus honorabiles, affabiles, amabiles: vt patuit per tres versiculos praecedentes: sic & ne sint minus fauorabiles in proprijs necessitatibus: prout insinuat iste quartus, in quo describitur poenitens laudabiliter intelligens, diligens, eligens. Sed corporaliter indigens, & ideo necessitatem exigens. Et secundum hoc quadripartitus est versus praesens. Dico autem intelligentem, quantum ad veritatis aspectum: diligentem, quantum ad bonitatis affectum: eligentem, quantum ad aequitatis effectum: indigentem, quantum ad necessitatis defectum.

Articulus primus.

Primum notatur, cum dicitur: Ecce, in quo veritatis speculatio demonstratur, per quam bonitatis aemulatio ministratur. Dicit ergo: Ecce, quasi dicat, non ignoro, quod imploro: immo praecognosco, quod concupisco. Intellectus per sapientiam apprehendit, ad quod affectus per concupiscentiam se extendit. Dicitur itaque: Concupiu, praedixit: Ecce, ne nesciretur apprehensio appetitum praecedere. Et nota, quod hoc aduerbium, ecce, est multiplex: scilicet, sapientiae demonstratiuum, intellectus illuminatiuum, affectus inflammatiuium: Demonstrat enim interdum sapientiae principium: interdum sapientiae modum: interdum sapientiae fructum. Quorum primum spectat ad causam materiale. Secundum ad formalem. Tertium ad finalem. De primo legitur: Ecce timor Dei ipse est sapientia: hoc est principium sapientiae: sicut materia dicitur substantia, quia principium substantiae. Secundum hunc modum loquendi, timor est sapientia veteris testamenti, quemadmodum amor noui. De secundo scribitur: Ecce descripsi eam tripliciter, vbi notatur forma sapientiae diuisua. De tertio traditur: Ecce factus est mihi trames abundans, & fluuius meus propinquauit ad mare: quoniam doctrinam, tanquam antelucanum illumino omnibus. Vbi notatur finalis consummatio: quae est doctrinae sacrae dilatio, & dilatatae dilucidatio.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum dicitur: Concupiu: scilicet concupiscentia virtuali, vel affectu laudabili: quia bonitas potest bene, & male appeti. Vnde notandum

est, quod bonitatem concupiscunt quidam desidiose, quidam dolose, quidam virtuose. Primi sunt ociosissimi. Secundi superstitiosi. Tertij religiosi. Ad primos respicit, quod Salomon ait: Desideria occidunt pigrum. Noluerunt enim quidquam manus eius operari, tota die concupiscit, & desiderat. Tales sunt, qui concupiscunt virtutis habitum sine actu, & felicitatis brauium sine cursu. Ad secundos attinet, quod Petrus admonet: Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite: vt in eo crescat in salutem: quia superstitiosi concupiscunt non rationabiliter: sed dolose dulcedinem bonitatis, non propter incrementum salutis: sed alicuius commodi temporalis. Ad alios spectat, quod Sapiens dogmatizat: Concupiscite sermones meos, & diligite illos, & habebitis disciplinam: ac si aperte dicat: Sermones meos concupiscite propter sapientiam. Et diligite illos propter eloquentiam, & habebitis interioris, & exterioris disciplinae elegantiam.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: Mandata tua. Nam mandatum dicit aequitatis effectum, quod per aequitatem iniungitur, & per aequitatem eligitur. Vnde notandum, quod mandato debetur dilectio, dilectio, electio. Quorum primum pertinet ad voluntatis desiderium. Secundum ad rationis consilium. Tertium ad libertatis arbitrium. De primo psallit propheta: Expectabam salutare tuum Domine, & mandata tua dilexi. Ecce mandati dilectio. De secundo quoque dicit Psalmus: Ad omnia mandata tua dirigebar. Ecce mandati directio. De tertio in eadem legitur psalmodia: Fiat manus tua, vt saluet me: quia mandata tua elegi. Ecce mandati electio.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, cum connectitur: In aequitate tua viuifica me. Haec enim viuificatio est vitae sustentatio, quam a Domino flagitat: cui intelligendo, diligendo, & eligendo militat. Aequitatem autem allegat: quoniam aequitas dicitur, quod fauorem inueniat apud Dominum: propter quem paruipendit fauorem hominum. Et nota, quod Dominus legitur viuificare vita naturae tres specialiter hominum species: videlicet innocentes, poenitentes, & persecutionem pro iustitia patientes: sicut patet in Ismaele, in Israele, in Daniele. De primo: Psalmographus: Non discedimus a te: viuificabis nos. In quo notatur innocentium viuificatio. De secundo quoque legimus. Deus tu conuersus viuificabis nos. In quo patet poenitentium viuificatio. De tertio etiam psallimus: Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me. In quo persecutionem patientium viuificatio claret.

Epilogus.

Liquet ergo, quod poenitens de fauore humano dubitans, de diuino non haesitans, tanquam toto corde Domino militans, fiducialiter ait: Ecce, in quantum veritatem intelligens. Concupiu, in quantum bonitatem dirigens. Mandata tua: in quantum aequitatem eligens. In aequitate tua viuifica me, in quantum necessitatem exigens.

VERSICVLVS NONVS.

Et veniat super me, & cetera. Quod lex ista potenter imperet, indicat octonarius antecedens. Sed quod lex ipsa clementer liberet, indicat iste sequens. Queris, quo modo? Timorem remouendo, quod ostendit quaternarius primus. Et amorem promouendo, quod ostendit secundus. Si queris de remotione timoris, remouetur timor honorabilitatis, affabilitatis, amabilitatis, & fauorabilitatis minoris, vt bis binis dilucidatur versiculis. In primo versiculo dilucide remouetur timor honorabilitatis minoris per amorem humilitatis minoris, sicut probat ipse sectio quadrimembris. In ipso namq; notatur subiectio, erectio, abiectio & directio mentis.

mentis. Subiectionem dico, quantum ad veritatis radicem: abiectioem, quantum ad vanitatis vitium: erectionem, quantum ad salutis desiderium: directionem, quantum ad virtutis eloquium.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur: Et veniat super me. Est enim vox animae iudicio veritatis subiectae, quae per radium veritatis supernae videt vitium vanitatis internae, & propter huiuscemodi vitij inuentionem per radij prauectionem, petit remedij superuentionem. Legitur autem in scriptura superuentio tripartita. Quaedam misericordiae datiuu: quaedam misericordiae accusatiua: quaedam misericordiae ablatiuu. Prima iustorum. Secunda iniustorum. Tertia reproborum. De prima: Benedictio perituri super me veniebat. Et plane benedictio perituri super illum venit: qui in benedictione feminans, in benedictione metit, qui gratiam pro gratia recipit. Pro exteriori interiorum: pro inferiori superiorem: pro tenui pinguiorem. Ecce superuentio datiuu misericordiae maximae pro minima felici fenore redditu. De secunda dicit Psalmista: Timor & tremor venerunt super me. Sane timor & tremor venient super te: qui contemptor es misericordiae: quia pertimesces propter conscientiam interius accusantem: & contremisces propter iustitiam superius immisericorditer indicantem. Ecce superuentio accusatiua misericordiae, non exhibita, sed contemptae. De tertia: Non ne dissimulaui, non ne silui, non ne quieui? & venit super me indignatio. Optime loquitur in persona avari diuinitus reprobatu, quae, misero mendicante, dissimulauit, quasi non videret. Siluit, quasi non audiret. Quieuit, quasi elemosynam non haberet, & ideo venit super eum indignatio, quia regnum misericordiae sibi obseruatum est, vt indigno, & regnum miseriae eidem referatum est, tanquam digno. Ecce superuentio misericordiae ablatiuu.

Articulus secundus.

Secundum claret, cum subditur: Misericordia tua Domine. Est enim vox eiusdem animae vitio vanitatis abiectae: quae dum misericordiam deposcit, miseriam recognoscit. Haec fuit miseria, qua superius vanitati annuebat, veritatem renuebat, dum minus honorabilis effici metuebat, sed post recognitam miseriam requirit misericordiam. Et nota, quod est triplex misericordia contra triplicem miseriam necessaria: scilicet misericordia praueiciens, prosequens, & subsequens. Prima est necessaria contra miseriam desiderandi: Secunda contra miseriam operandi: Tertia contra miseriam perseuerandi. De prima dicit Psalmographus: Misericordia eius praueinet me. Illum misericordia Dei praueinit, cuius affectum ad bonum effectum incitat, & incendit. De secunda dicitur a Domino: Misericordia mea non recedet a te. Ab illo diuina misericordia non recedit, cum quo cooperando procedit. De tertia psallit propheta: Misericordia tua subsequetur me, omnibus diebus vitae meae. Illum misericordia subsequitur, cui finalis perseuerantiae gratia impartitur.

Articulus tertius.

Tertium liquet, cum scribitur: Salutare tuum. Est enim vox ipsius animae per desiderium salutis erectae, quae per subiectionem videns abiectioem, mouetur ad erectionem: quia per veritatem intuens vanitatem, erigitur ad salutem. Ad hoc salutare debemus nos erigere triplici ratione: Quia spectabile, expectabile, delectabile. Queris, quibus? Spectabile credentibus: expectabile sperantibus: delectabile diligentibus. De primo: Videbunt omnes fines terrae salutare Dei nostri. Ecce salutare credentibus spectabile. De secundo: Salutare tuum expectabo Domine. Ecce salutare sperantibus expectabile. De tertio dicitur: Delectabitur super salutari suo. Ecce salutare diligentibus delectabile.

Articulus quartus.

Quartum subluet, cum subscribitur: Secundum

eloquium tuum: Vox enim est animae saepe dictae, eloquio, seu consilio virtutis directae. Frustra namque se reputat erigi ad salutem, qui se recusat dirigi per virtutem. Et nota, quod eloquium diuinum, tanquam virtutis magisterium, est per virtuale triuium directiuum: scilicet per viam satisfactoriam, meritoriam, & prelibatoriam. Quarum prima est iustitiae initiatiua. Secunda profectiua. Tertia perfectiua. De primo, dicitur per Psalmistam: Miserere mei secundum eloquium tuum: quod pertinet ad viam satisfactoriam iustitiae initiatiua. Est enim vox animae poenitentis, iustitiam aggredientis. De secundo psallitur per prophetam: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: quod attinet ad viam meritoriam iustitiae profectiuam. Est enim vox animae proficientis, in via iustitiae progredientis. De tertio in ipsa legitur psalmodia: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: quod spectat ad viam prelibatoriam iustitiae perfectiuam. Est enim vox animae perfectae, mercedem iustitiae in verbis caelestibus praegustantis.

Epilogus.

Patet ergo per praeposita, quid sentiat in hac parte Psalmista, siue fidelis anima, loquens voce prophetica: Et veniat super me: quia scilicet veritatis radio sum subiecta. Misericordia tua: quia scilicet vanitatis vitio sum abiecta. Salutare tuum: quia scilicet salutis desiderio sum erecta. Secundum eloquium tuum: quia scilicet virtutis eloquio sum directae.

VERSICVLVS DECIMVS.

Et respondebo, & cetera. Post remotionem primi timoris, scilicet honorabilitatis minoris in tenore versiculi praecedentis, sequitur remotio secundi timoris, videlicet affabilitatis minoris in tenore praesentis. Remotio huius timoris est conceptio confidentiae plenioris. Confidit enim anima fidelis super discretionem locutionis, quae consistit in tardiloquio, in dulciloquio, in breuiloquio, in rectiloquio: quae notantur seriatim in praesenti versiculo. Quorum primum est contra impetuosos: Secundum contra contentiosos: Tertium contra verbosos: Quartum contra ociosos, aut infructuosos.

Articulus primus.

Ad primum respicit, quod psalmista praedicit: Et respondebo: quasi dicat rogatus eloquium exhibebo, non rogatus spiritum cohibebo, & sic seruabo tardiloquium secundum ritum respondentium. Et nota, quod cum grauitate, & tarditate conuenit respondere triplici ratione, pro vitanda vituperatione, exasperatione, & scandali generatione: prima ratio respicit respondentem, secunda interrogantem, tertia assistentem. De prima: Qui prius respondet, quam audiat, stultum se demonstrat esse, & confusioem dignum: ecce vituperatio respondentis. De secunda: Stude sapientiae, fili mi, & letifica cor tuum, vt possis exprobranti respondere sermonem, quasi dicat: Stude sapientiae, quantum ad cordis considerationem: & letifica cor tuum, quantum ad oris refectionem, vt possis exprobranti respondere sermonem, praeter eius exasperationem: ecce exasperatio interrogantis. De tertia: Qui interrogationem manifestat, parabit verbum: & sic deprecatus exaudietur, & conseruabit disciplinam, & tunc respondebit: ac si aperte dicat: qui interrogationem manifestat, quantum ad respondentis intentionem, parabit verbum, quantum ad intentionis executionem, & sic deprecatus exaudietur, quantum ad interrogantis satisfactionem, & conseruabit disciplinam, quantum ad satisfactionis dilatacionem: & tunc respondebit praeter scandali generationem: ecce deuitatio scandali assistentis.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adiicit: Exprobranti bus. Ad quorum refrigerium requiritur dulciloquiu, quia

Pf. 118. k

Rom. 2. a

Luc. 11. f

Ecce aducrium.

Job. 28. d

Prou. 22. c

Eccli. 24. d

Pf. 118. h

Pf. 118. r

Pf. 118. n

Pf. 118. s

Pf. 118. t

Pf. 118. u

Pf. 118. v

Pf. 118. w

Pf. 118. x

Pf. 118. y

Pf. 118. z

Pf. 118. a

Pf. 118. b

Pf. 118. c

Pf. 118. d

Pf. 118. e

Pf. 118. f

Pf. 118. g

Pf. 118. h

Pf. 118. i

Pf. 118. j

Pf. 118. k

Pf. 118. l

Pf. 118. m

quia dulciloquium refrigerat furorem, sicuti ros ardorem. Et nota, quod exprobrantium huiusmodi, quidam sunt malefici, quidam maledici, quidam blasphemii: primi siquidem irruunt in hominem: secundi in hominis opinionem: tertij autem in hominis conditorem. De primis legimus: Exprobrantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis: ecce exprobrantes malefici. De alijs ait psalmographus: Confusio faciei meae cooperuit me, a voce exprobrantis, & obloquentis: ecce exprobrantes maledici. De reliquis similiter psallimus: Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me: ecce exprobrantes blasphemii.

Articulus tertius.

Ad tertium spectat quod restat: Verbum. Non enim ait verba, sed verbum, vt annotaret breuiloquium. Et notandum, quod breuiloquium tribus de causis est multiloquio præferendum: videlicet ad vitandum stultitiæ suspensionem, animæ lesionem, & ipsius perditionem: quorum primum pertinet ad infamiam: secundum ad culpam: tertium ad pœnam. De primo: Stultus verba multiplicat: vnde verborum multiplicatio videtur stultitiæ suspicatio. De secundo: Qui multis vitur verbis, lædit animam suam: vnde verborum multiplicatio videtur animæ læsio. De tertio: Verbum custodiens filius, extra perditionem erit. Verba congregantis filij vomentis. Quis est verbum custodiens, nisi breuiloquus? Quis verba congregans, & vomens, nisi multiloquus? Quid ergo datur in his verbis intelligi, nisi quia breuiloquus erit extra perditionem multiloqui?

Articulus quartus.

Ad quartum refertur quod postmodum subinfertur: Quia speravi in sermonibus tuis: tamquam directionibus meis, in exhortationibus, in supportationibus, & in confortationibus meis: Vnde notandum, quod sermones diuini dicuntur conditi, molliti, & igniti: conditi profecto, iustitiam exhortando: molliti, iniuriam supportando: igniti, iniuriæ tolerantiam confortando. De primo: Sermo vester semper in gratia sit sale conditus: ac si breuiter diceretur: Sermo vester semper deuotus sit, & discretus: deuotus seminando mores: discretus declinando errores. De secundo canitur: Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula: quasi dicat: Diuini sermones vngentes sunt, & pungentes: vngentes in præsentis sæculo, pungentes in futuro: vngentes mala moralia sufferendo, sed pungentes mala pœnalia inferendo. De tertio: Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se: quasi dicat: Sermo diuinus illuminatiuus est, & protectiuus: illuminat enim, vt ignis: protegit, vt clypeus: illuminat interius, protegit exterius: illuminat ignorantes, protegit imbecilles: illuminat per sapientiam, protegit per patientiam.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta, vel potius ore prophetico fidelis anima: Et respondebo, seruando tardiloquium contra impetuosos: Exprobrantibus: seruando dulciloquium contra contentiosos: Verbum, seruando breuiloquium contra verbosos: Quia speravi, & cetera: seruando rectiloquium contra ociosos, siue infructuosos.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Et ne auferas, & cetera. Remoto timore minoris honorabilitatis, & affabilitatis in duobus verbis prænotatis: hic remouetur timor minoris amabilitatis, cuiusmodi timor impedimentum esse dinoscitur veritatis. Amabilitas ista non amat veriloquium, ne veritas pariat odium: fit autem hæc remotio inuocato cælesti brachio. Inuocatur igitur per huc verbum, diuinum patrocinium, ad auferendum præfatum impedimentum, quod impedit veritatis instru-

mentum, veritatis prædicamentum, veritatis emolumentum. Quemadmodum plerumque prædicanti contingit, cum talis timor taliter cor impingit, quod prædicans os constringit, verbum confringit, & speratum stipendium non attingit: impedimentum spectat ad culpam, instrumentum ad naturam, prædicamentum ad gratiam, emolumentum ad gloriam.

Articulus primus.

Veritatis impedimentum insinuatur, cum petitur: Et ne auferas, & cetera. Ac si aperte dicat: Ne auferas quod auferendum non est, auferendo quod auferendum est: Verbum veritatis auferendum non est, impedimentum veritatis auferendum est. Aufer ergo auferendum, ne auferas non auferendum: Aufer timorem malum, ne auferas verbum bonum. Sed nota, quod contingit interdum auferre non auferendum, propter ventum, propter vinum, propter donum. In vento intellige vanitatem, in vino voluptatem, in dono cupiditatem. De primo: Iniquitates nostræ, quasi ventus, abstulerunt nos: iste profecto iniquitates sunt iniquæ vanitates, quæ auferunt, seu impediunt nos, ne corrigamus amicos, quærendo vanam dilectionem, plusquam veram correctionem. De secundo: Fornicatio, vinum, & ebrietas aufert cor: voluptates quidem auferunt cor, dum impeditur corrector, ne impediatur dilector: vel aufertur correctio, ne auferatur dilectio, seu dilectorum condelectatio. De tertio: Qui dat munera, animam aufert accipientium. Plane per munus aufertur animus, ne arguatur proximus, sicut experimento didicimus.

Articulus secundus.

Veritatis instrumentum declaratur, cum dicitur: De ore meo, & cetera, tamquam veritatis congruo instrumentum. Et notandum, quod os nostrum ad hoc quod sit congruum veritatis instrumentum, debet esse non prauum, non lubricum, non peruersum: prauitas pertinet ad detractionem: lubricitas ad dissolutionem: peruersitas ad fidei peruersionem. De primo: Remove a te os prauum, & detrahentia labia procul sint a te: ecce oris prauitas. De secundo: Os lubricum operatur ruinas, quia nimirum dissolutio dissolutionem generat in animo auditoris: ecce oris lubricitas. De tertio: Homo apostata, vir inutilis dicitur, qui a fidei veritate auersus, ad perfidiæ falsitatem conuertitur: hic autem ore peruerso graditur, cum ad oris peruersa dogmata peruenitur: ecce oris peruersitas.

Articulus tertius.

Veritatis prædicamentum annotatur, cum additur: Verbum veritatis usquequaque. Hæc veritas lubricatur, cum propter personarum acceptionem remissus prædicatur, Et notandum circa veritatis verbum, quod ipsum est proponendum, exponendum, opponendum: proponendum plane, quantum ad historiam narrationem: exponendum sane, quantum ad mysticam interpretationem: opponendum etiam oportune contra sophisticam, vel hæreticam calumniationem. De primo dicit Paulus, Dominicæ apparitionis, & suæ conuersionis narrator: Veritatis, & sobrietatis verba eloquor. De secundo scribit Apostolus: Solicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium irreprehensibilem, recte tractatam verbum veritatis. Per rectam verbi tractationem insinuat mysticam interpretationem. De tertio: Non contradicas verbo veritatis vilo modo, & mendacio ineruditionis tuæ confundere: quasi dicat: Non contradicas verbo veritatis tibi opposito, sed erubescere de verbo falsitatis a te proposito.

Articulus quartus.

Veritatis emolumentum subnotatur, cum subditur: Quia in iudicys tuis supersperavi. Hæc sunt iudicia iustorum retributoria, in quibus iusti merito supersperant, quia meritum ipsorum superant: Sed nota,

nota, circa iudicia memorata, quod sunt defectuum purgatiua, aspectuum illuminatiua, affectuum inflammatiua. Propter primum, comparantur aquæ: propter secundum, luci: propter tertium, igni. De primo: Reuelabitur quasi aqua iudicium: & iustitia, quasi torrens fortis: in quo potest intelligi purgatio cordis, & corporis. De secundo: Occidi eos in verbis oris mei, & iudicia mea, quasi lux, egredientur. Quid est occidi in verbis oris Dei, nisi intellectus fragi in obsequium fidei? Et quid est iudicia, quasi lucem egredi, nisi aspectus illuminari ad visionem Dominicæ speciei? De tertio: Ecce vocabit iudicium ad ignem Dominus Deus meus: vocari ad ignem est vocari ad igneam dilectionem per affectus inflammationem.

Epilogus.

Hoc est ergo, quod ait psalmista in personæ meticolosæ figura: Et ne auferas, scilicet auferendo non auferendum, sed auferendo auferendum, quantum ad veritatis impedimentum pertinens ad culpam. De ore meo, quantum ad veritatis instrumentum, pertinens ad naturam. Verbum veritatis usquequaque, quantum ad veritatis prædicamentum pertinens ad gratiam. Quia in iudicys tuis supersperavi, quantum ad veritatis emolumentum pertinens ad gloriam.

VERSICVLVS XII.

Et custodiam, & cetera. Timore tripartito in tribus versiculis præambulis expedito, sequitur expeditio quarti timoris, quo timetur minoratio fauoris in articulo necessitatis: hunc timorem audacius deponit, qui diuinæ obedientiæ viuacius se supponit. Est autem obedientia quadriformis, quam innuit huius versiculi continentia quadrimembris: puta corporalis, mentalis, temporalis, æternalis: quarum prima pertinet ad extrinsecam operationem: secunda ad intrinsecam considerationem: tertia ad præsentem perseverationem: quarta ad futuram remunerationem.

Articulus primus.

Quantum ad primam obedientiam, scribitur: Et custodiam, scilicet quoad exteriorem custodiam, seu corporalem obedientiam, quæ pertinet ad exterioris hominis disciplinam. Notandum itaque, qualiter se debeat custodire quicumque vult taliter obedire: debet proculdubio custodire se a triplici vitio: videlicet a vitio loquelæ, a vitio sequelæ, a vitio corruptelæ. Prima custodia respicit maturitatem: secunda securitatem: tertia puritatem. De prima: Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustijs animam suam: quia re vera exterior custodia, quantum ad gustum, & loquelam multum valet ad spiritualiū offensionum cautelam. De secunda: Vniuersique se a proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: hic prohibet Dominus per Prophetam hominum impiorum sequelam. De tertia: Te ipsum castum custodi: hic præcipitur custodia, vel cautela a continentia corruptelæ.

Articulus secundus.

Quantum ad secundam obedientiam, conscribitur: Legem tuam: quasi lucem tuam intus lucentem, interiori hominem conducentem: quia lex lux, sicut patet ex Salomonis testimonio. Notandum igitur de hac lege, quod ei debemus intrinsecus tripliciter obedire: vt puta condelectando, consentiendo, & seruendo: quorum primum spectat ad voluntatis desiderium: secundum ad rationis consilium: tertium ad libertatis arbitrium. De primo: Condelector legi Dei, secundum interiori hominem: ecce legis condelectatio, quantum ad voluntatis desiderium. De secundo: Si quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniã bona est: ecce legis consensum, quantum ad rationis consilium. De tertio: Ego ipse mente serui legi Dei: ecce legis seruitium, quantum ad libertatis arbitrium.

S. Bon. To. 1.

Articulus tertius.

Quantum ad tertiam obedientiam, subscribitur: In seculo, id est in præsentis temporis spatium. Hoc ergo seculo, quod est temporalis duratio, significatur expresse temporalis perseveratio. Et notandum, quod præsentis seculo est specialiter deputatum ad tria, scilicet ad recolenda, postulanda, præstolanda diuina beneficia. Recolendum est autem potissimum beneficium effectiuum: postulandum beneficium refectionum: præstolandum beneficium perfectiuum. De primo: Constitutebor tibi in seculo, quia fecisti: ecce recordatio præsentis sæculi, respectu beneficij effectiuum. De secundo idem psalmographus: Dominus retribuet pro me, Domine misericordia tua in seculo, opera manuum tuarum ne despicias: ecce postulatio præsentis sæculi, respectu beneficij refectionum. De tertio quoque psalmimus: Sit gloria Domini in seculo, lætabitur Dominus in operibus suis: ecce præstolatio præsentis sæculi respectu beneficij perfectiuum.

Articulus quartus.

Quantum ad quartam obedientiam, perscribitur: Et in seculo seculi. Quid est seculo seculi, nisi seculo subsecutiuum seculi? hoc autem est seculo futurum præsentis seculo successurum. Illud seculo pertinet ad morum remunerationem, sicut istud ad perseverationem: illud ad obedientiam æternalem, sicut istud ad obedientiam temporalem. O quam beata illa obedientia, in qua nulla grauitas, sed plena suauitas, quam imperabit summa bonitas, cui obtemperabit perfecta charitas. Sed notandum, quod illud seculo, quod dicitur seculo seculi, est deputatum triplici actioni: vt pote diuinæ nobilitatis laudationi, diuinæ ciuilitatis cohabitationi, diuinæ hostilitatis cõturbationi. Nihil illa nobilitate venerabilius: nihil illa ciuilitate desiderabilius: nihil illa hostilitate vituperabilius. De primo dicitur: Laudatio eius manet in seculo seculi: ecce laudatio futuri seculi, conueniens diuinæ nobilitati. De secundo psallitur per Prophetam: Iusti hereditabunt terram, inhabitabunt in seculo seculi super eam, scilicet terram viuētium, non terram morientium: ecce hereditatio, & habitatio futuri seculi, congruens diuinæ ciuilitati. De tertio apud eandem legitur psalmodiam: Erubescant, & conturbentur in seculo seculi, & confundantur, & pereant: ecce erubescencia, conturbatio, confusio, & periclitatio futuri seculi, competens diuinæ hostilitati. Plane erubescencia sibi competit propter iustitiam, quam omisit: conturbatio propter iniustitiam, quam commisit: confusio propter gloriam, quam demeruit: periclitatio propter miseriam, quam promeruit.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, seu potius voce prophetica Deo subiecta fidelis anima, quæ de illo semper sperat, cui seruire semper desiderat. Et custodiam: exterius operando, quantum ad obedientiam corporalem. Legem tuam: interius considerando, quantum ad obedientiam mentalem. In seculo: finaliter perseverando, quantum ad obedientiam temporalem. Et in seculo seculi: interminabiliter te laudando, quantum ad obedientiam æternalem.

VERSICVLVS XIII.

Et ambulabam, & cetera. De lege libertatis perfectæ, qualiter timorem remouet, ex quaternario primo liquet. Qualiter autem amorem promouet, ex præsentis subluet. Hæc amoris promotio quadruplici solet causari beneficio: vt pote exhibitiones manuales efficaciar, mentalis perspicaciar, verbalis elegantiar, personalis reuerentiar, quæ subnotantur in isto quaternario, sed ordine retrorsum. Versus primus respondens reuerentiæ personali, declarat reuerentiam præstitam viatori, propter obedientiam exhibitam.

R 3 creatori,

Iob 16.b

Psal. 43.c

Psal. 68.b

Breuiloquium.

Eccl. 10.c

Eccl. 20.

Prou. 29.

d. & 30.a

Coloss. 4.a

Psal. 54.d

Prou. 30.a

Isa. 64. b

Osea. 4. c

Prou. 22.b

Os, vt instrumentum veritatis, quale esse debeat.

Prou. 4. d

Prou. 26.d

Prou. 6. b

Verbū Dei quo modo prædicandum.

Act. 26. f

2.Tim. 2.c

Eccl. 4.d

Amos. 5.f

2.Cor. 10.b

Amos. 7.a

Obedientia quadriformis.

Prou. 21.c

Hier. 9. a

1.Tim. 5.d

Prou. 6. c

Rom. 7. d

Ibid. c

Ibidem. d

Vita presens ad tria deputata.

Psal. 51. b

Pf. 137. b

Pf. 103. d

Seculo seculi, quid.

Seculo futurum triplici actioni deputatum.

Pf. 110. b

Psal. 36. e

Psal. 82. d

creatori. Reuerentia quidem illum dilatatit exterius per concommitantiam popularem: quonia ipsu obediencia subleuauit superius per mandatorum obseruantia salutarem. Secundū hoc, versus iste circa meritū reuerentię videt̃ quattuor continere: videlicet quis meretur, quid meretur, a quo meretur, qua ratione meretur. Viator quippe meretur: reuerentiam meretur: a creatore meretur: obediencia ratione meretur.

Articulus primus.

Viator quo modo debeat ambulare. Et ambulabam. Hoc dicitur de viatore, cuius actus est ambulare. Vis scire qualiter? plane tripliciter, digne, caute, honeste. Digne siquidem per deuotionem. Cautē per discretionem. Honestē per circumspēctionem.

1. Theff. 2. De primo: Deprecantes vos, & consolantes testificati sumus, vt ambuletis digne Deo, qui vocauit vos in suum regnum, & gloriam. Ecce dignitas pertinet ad deuotionem. De secundo: Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes. Ecce cautela spectas ad discretionem.

1. Theff. 4. De tertio: Præcepimus vobis, vt & honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Ecce honestas respiciens ad circumspēctionem.

Articulus secundus.

In latitudine. Hoc scribitur de reuerentia dilatante. Reuerenda nempe persona in latitudine ambulat, quā pro sui reuerentia socialis amplitudo dilatat. Hęc est latitudo litteralis: sed est triformis latitudo spiritualis, non minus personis competens reuerendis.

Quarum prima est sapientię initiatiua: secunda prouectiua: tertia consummatiua. Prima sane pertinet ad consilia, secunda ad eloquia, tertia ad stipendia. De prima: Dedit Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam, quę est in littore maris: ac si apertius diceretur: Dedit sapientiam ad iudicandum, prudentiam ad demonstrandum, latitudinem cordis ad deliberandum. Iudicare pertinet ad æquitatem, demonstrare ad honestatem, deliberare ad vtilitatem.

Hęc enim sunt tria causarum genera, quę distinguit Tullius: scilicet demonstratiuum, iudiciale, deliberatiuum. De secunda: Nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine. Pactus quippe agnorum rationalium est in latitudine eloquiorum sapientialium. De tertia vero canitur: Præuenerunt me in die afflictionis, & factus est Dominus protector meus, & eduxit me in latitudinem: saluum me fecit, quoniam voluit me. In latitudinem talem educitur, qui præuentus ab inimicis in die afflictionis ad salutē adducit adiutorio Saluatoris.

Articulus tertius.

Quia mandata tua. Per hęc mandata designatur mandator ille sublimis, qui mandauit mandata sua custodiri nimis. Quo circa eius mandata sunt concupiscenda, discenda, non obliuiscenda. Concupiscenda, inquam, quantum ad potentiam affectiuam: Discenda, quantum ad intellectiuam: Non obliuiscenda, quantum ad effectiuam: De mandatis concupiscendis dicit psalmista: Ecce concupiui mandata tua. De mandatis discendis psallit propheta: Da mihi intellectum, vt discam mandata tua. De mandatis non obliuiscendis ait ipse psalmographus: Quere seruum tuum: quia mandata tua non sum oblitus.

Articulus quartus.

Exquisiui. In quo notatur obediencia exquisita, non solum exterius in actione, sed & interius in intentione exhibita. Non enim solum mandata custodiuit, sed & mandatorum obedienciam exquisiuit, exterius obediuit, sed & interius exquisiuit. Actio obediuit, intentio exquisiuit. Queris, quo modo? Tripliciter proculdubio, vigilanter, instanter, perseueranter. Contra rationis stuporem, affectionis teporem, operationis torporem. De primo propheta: Exquisiuit te facies mea. In quo vigilantia sine stupore. De secundo: In toto corde meo exquisiui te. In quo instantia sine tepore. De tertio, eadem psalmodia: Legem pone mi-

hi Domine, & exquiram eam semper: In quo perseuerantia sine torpore.

Epilogus.

Patet itaque intellectus prophetę, typum gerentis reuerendę personę, non timore contractę, sed amore attractę, ratione præfatę gratię diuinitus sibi factę: Et ambulabam. Ecce viator, qui promeruit: In latitudine. Ecce reuerentia, quam promeruit: Quia mandata tua. Ecce creator obediencię imperator, & remunerator, a quo promeruit: Exquisiui. Ecce obediencia exquisita, cuius ratione promeruit.

Latitudo spiritualis triformis. 3. Reg. 4. d. Rhet. ad Heren. lib. 1. Ose. 4. d. Psal. 17. b. Ps. 118. a. Ps. 118. e. Ibid. k. Ibid. y. Psal. 26. c. Ps. 118. b. Ibidem. e.

hi Domine, & exquiram eam semper: In quo perseuerantia sine torpore.

Epilogus.

Patet itaque intellectus prophetę, typum gerentis reuerendę personę, non timore contractę, sed amore attractę, ratione præfatę gratię diuinitus sibi factę: Et ambulabam. Ecce viator, qui promeruit: In latitudine. Ecce reuerentia, quam promeruit: Quia mandata tua. Ecce creator obediencię imperator, & remunerator, a quo promeruit: Exquisiui. Ecce obediencia exquisita, cuius ratione promeruit.

VERSICVLVS XIII.

ET loquebar, & cetera.] Personalem reuerentiam insinuat versus præcedens: verbalem elegantiam insinuat iste præfens. Est autem quadripartita locutionis elegantia secundum quadrisariam ipsius proprietatem, scilicet puritatem, claritatem, maturitatem, securitatem. Puritas respicit causam materialem: Claritas formalem: maturitas finalem: securitas efficientem. Quę notantur per huius versus continentiam quadrimembrem.

Articulus primus.

Puritatem locutionis propheta præposuit, cum dixit: Loquebar de testimonijs tuis. [vel in testimonijs tuis. Ecce pura locutionis materia. Quid enim illis testimonijs purius est, quibus falsitas subesse non potest? Talia procul dubio sunt testimonia Dominicę missionis, redemptionis, resurrectionis. Quorum primum pertinet ad Saluatoris ingressum. Secundum ad egressum. Tertium ad regressum. De primo: Opera ipsa, quę ego facio, testimonium perlubent de me, quia pater misit me. Ecce testimonium Dominicę missionis, vel incarnationis. De secundo: Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, cuius testimonium temporibus suis confirmatum est. Ecce testimonium dominicę redemptionis. De tertio: Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Domini nostri Iesu Christi: Ecce testimonium dominicę resurrectionis.

Articulus secundus.

Claritatem locutionis proposuit, cum adiunxit: In conspectu. Nihil enim in conspectu, nisi conspicuum: nihil conspicuum, nisi clarum. Et nota, quod conspicuitas talis requirit apparentiam, non solum existentiam. Est autem apparentia tripartita, videlicet apparentia dialectica, apparentia rhetorica, apparentia sophistica. Prima est apparentia veritatis: secunda est apparentia æquitatis: tertia est apparentia vanitatis. De prima, scriptura dicit: Sapiens in conspectu præsidis apparebit. Quippe sapiens in conspectu illius appareat, si conspicue rei veritatem declaret. Ecce conspicua veritatis apparentia. De secunda scribitur: Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo. Quod eleganter conuenit oratori, tam rhetorico, quam theologico: quoniam inter orationem rhetoricam, & theologiam, conformitatem constat esse non modicam. In iustitia siquidem apparet conspectui iudicis sui quis orator, si fuerit iusti negocij conspicuus declarator.

Articulus tertius.

Ecce conspicua æquitatis apparentia. De tertia legitur in figura: Septem diebus comedes azyma, sicut præcepi tibi tempore messis nouorum, quando egressus es de terra Egypti. Non apparebis in conspectu meo vacuus: ac si diceretur apertius: Omnibus diebus comedes azyma sinceritatis, sicut præcepi tibi tempore nouitatis, in exitu vetustatis. Non apparebis in conspectu meo vacuus gratię & veritatis. Ecce hic prohibetur apparentia vanitatis. Nam septenarius significat vniuersitatem, tempus nouorum, vitę nouitatem. Egyptus vetustatem: vacuitas vanitatem.

Articulus quartus.

Maturitatem locutionis apposuit, cū adiecit: Regum, id est recte regentium, rectitudinē diligentium, maturos

ros fructus in maturis prælegantium. Et notandum, quod reges huiuscemodi diligunt veritatē, æquitatem, non vanitatem. Hęc autem tria respiciunt triplicem apparentiam præcedentem. Quod reges diligant veritatem, patet per sapientem dicentem: Qui diligit cordis mundiciam propter gratiã laborum suorum, habebit amicum regem, quasi dicat: Qui diligit mundiciam veritatis, tam in corde, quam in labijs, erit amicus regis, verbum interius, & exterius audientis.

Quod reges diligant æquitatem, ostendit psalmista, cum ait: Honor regis iudicium diligit. Quod autem reges eiusmodi non diligant vanitatem, satis aperit sapiens, sic dicens: Ne gloriosus appareas coram rege. Hic prohibetur a rege vanę glorię apparentia coram rege. Vnde liquet, quod vanitas non diligitur a rege.

Articulus quintus.

Securitatem loquentis supposuit, cum subscripsit: Et non confundebat. Ac si diceret: In conspectu regum, veritatem, æquitatem, non vanitatem diligentium: loquebar, & non confundebat: quia nec falsitatem, nec iniquitatem, nec vanitatem sequebar. Notandum igitur, quod illi per loquelam confundi merentur, qui loquelam confundere non verentur. Ideo quod confunduntur, plerique a falsitate, ab iniquitate, a vanitate. Quia falsitas confundit causam loquelę formalem. Iniquitas autem materialem. Vanitas vero finalem. De primo: De mendacio ineruditio nis tuę confundere. De secundo, vbi scribitur de Israelitis: Confundentur ab iniquitatibus suis. De tertio: Confundentur ab idolis, quibus sacrificauerunt. Quid est idolum, nisi vanum & friuolum? Idolis ergo sacrificant, qui vitulos laborum friuolis dedicant.

Epilogus.

Ait ergo psalmista, tanquam persona ad amorem, accensã pro tali gratia eidem impensa: Et loquebar de testimonijs tuis: quantum ad locutionis puritatem, quę tangit causam materialem. In conspectu: quantum ad claritatem, quę conspiciat causam formalem. Regum: quantum ad maturitatem, quę sapit causam finalem. Et non confundebat: quantum ad securitatem, quę redolet causam efficientem.

4. Tim. 2. b. 1. Tim. 2. b. Eccli. 4. d. Eze. 14. c. Isa. 1. g. Ioan. 5. f. a. 1. Tim. 2. b. 1. Tim. 2. b. Eccli. 4. d. Psal. 16. d. Exo. 23. c.

ros fructus in maturis prælegantium. Et notandum, quod reges huiuscemodi diligunt veritatē, æquitatem, non vanitatem. Hęc autem tria respiciunt triplicem apparentiam præcedentem. Quod reges diligant veritatem, patet per sapientem dicentem: Qui diligit cordis mundiciam propter gratiã laborum suorum, habebit amicum regem, quasi dicat: Qui diligit mundiciam veritatis, tam in corde, quam in labijs, erit amicus regis, verbum interius, & exterius audientis.

Quod reges diligant æquitatem, ostendit psalmista, cum ait: Honor regis iudicium diligit. Quod autem reges eiusmodi non diligant vanitatem, satis aperit sapiens, sic dicens: Ne gloriosus appareas coram rege. Hic prohibetur a rege vanę glorię apparentia coram rege. Vnde liquet, quod vanitas non diligitur a rege.

Securitatem loquentis supposuit, cum subscripsit: Et non confundebat. Ac si diceret: In conspectu regum, veritatem, æquitatem, non vanitatem diligentium: loquebar, & non confundebat: quia nec falsitatem, nec iniquitatem, nec vanitatem sequebar. Notandum igitur, quod illi per loquelam confundi merentur, qui loquelam confundere non verentur. Ideo quod confunduntur, plerique a falsitate, ab iniquitate, a vanitate. Quia falsitas confundit causam loquelę formalem. Iniquitas autem materialem. Vanitas vero finalem. De primo: De mendacio ineruditio nis tuę confundere. De secundo, vbi scribitur de Israelitis: Confundentur ab iniquitatibus suis. De tertio: Confundentur ab idolis, quibus sacrificauerunt. Quid est idolum, nisi vanum & friuolum? Idolis ergo sacrificant, qui vitulos laborum friuolis dedicant.

Ait ergo psalmista, tanquam persona ad amorem, accensã pro tali gratia eidem impensa: Et loquebar de testimonijs tuis: quantum ad locutionis puritatem, quę tangit causam materialem. In conspectu: quantum ad claritatem, quę conspiciat causam formalem. Regum: quantum ad maturitatem, quę sapit causam finalem. Et non confundebat: quantum ad securitatem, quę redolet causam efficientem.

Intuitus denotatur, cū dicitur: Tuis. Est enim pronomen possessiuum, & possessoris demonstratiuum. Possessor autem imperij virtualis est imperator, operator, ac remunerator vitę spiritualis. Ad ipsius imperatoris intuitum videtur mens humana penetrare, cum meretur ab ipso reuelationis gratiam impetrare. Circa dictum imperatorem tria notare possumus, quę decet imperatoriam maiestatem: vt pote potentiam, sapientiam, bonitatem. Quę notauit psalmista, cum ait: Tuis, quasi dicat: Tuę potentię, tuę sapientię, tuę bonitatis. Quarum prima, scilicet potentia est venerabiliter eloquenda, Secunda, scilicet sapientia venerabiliter audienda. Tertia, scilicet bonitas venerabiliter amplectenda. De prima dicitur: Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Ecce potentia venerabiliter eloquenda. De secunda: Beati serui tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Ecce sapientia venerabiliter audienda. De tertia: Tu Domine secundum bonitatem tuam promissisti pœnitentię remissionis peccatorum, Ecce bonitas venerabiliter amplectenda.

Obtentus subnotatur, cum subditur: Quę dilexi. Sane mandata dilexit, quia mandantem prospexit: mandantis bonitatem percepit, & ideo charitatem concepit. Et nota, quod diuina mandata debemus diligere tribus de causis potissime, videlicet quia dilectio est mandati causã materialis, efficiens, finalis. Plane materialis, quia dilectio est, quę mandatur: efficiens, quia per dilectionem mandatur: finalis, quia propter dilectionem mandatur. De primo: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem: ecce dilectio, quę mandatur. De secundo: Si diligitis me, mada tua me sequate: ecce dilectio, per quam mandatur. De tertio: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligitur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo illi me ipsum: ecce dilectio, propter quam mandatur.

Patet itaque mens prophetę, Quod enim ait: Et meditabar: vox est mentis inuenire cupientis, pertinentis ad primum actum, scilicet appetitum. Quod additi: In mandatis: est vox ipsius mentis imperium ingredientis, pertinens ad secundum, scilicet introitum. Quod subdit: Tuis: vox est ipsius mentis imperatoris

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

luculo, vt meditarer eloquia tua. Oportet enim orationis instantiam præuenire, si volumus prædicationis gratiam inuenire.

Articulus secundus.

Introitus annotatur, cum additur? In mandatis. Mandata secundum Gregorium multa sunt, & vnum. Multa scilicet per diuersitatem operis, Vnum in radice dilectionis. Vnde siue dicamus mandata, siue mandatum, virtuale designatur imperium, in quo imperat rex virtutum. Hoc imperium videtur mens intrare, cum ad diuinę dispositionis arcanum nititur penetrare. Et nota, quod diuinum imperium, vel mandatum est alijs pacificum, alijs mortificum, alijs viuificum. Pacificum plane progredientibus. Mortificum transgredientibus. Viuificum regredientibus: De primo: Vtinam attendisses mandata mea: facta fuisset, sicut flumen, pax tua, quasi dicat: Vtinam attendisses mandata mea, procedendo sine querela, facta fuisset, sicut flumen pax tua, decedendo sine vitij, & supplicij corruptela. De secundo: Peccator transgrediens mandata Domini, incidet in promissionem nequam. Ista nequam promissio ipsa est tam interioris, quam exterioris hominis mortificatio. De tertio scribitur: Vide quoniam mandata tua dilexi Domine, in misericordia tua viuifica me. Quorum primum pertinet ad regressionem. Secundum ad regredientis viuificationem, seu iustificationem.

Articulus tertius.

Intuitus denotatur, cū dicitur: Tuis. Est enim pronomen possessiuum, & possessoris demonstratiuum. Possessor autem imperij virtualis est imperator, operator, ac remunerator vitę spiritualis. Ad ipsius imperatoris intuitum videtur mens humana penetrare, cum meretur ab ipso reuelationis gratiam impetrare. Circa dictum imperatorem tria notare possumus, quę decet imperatoriam maiestatem: vt pote potentiam, sapientiam, bonitatem. Quę notauit psalmista, cum ait: Tuis, quasi dicat: Tuę potentię, tuę sapientię, tuę bonitatis. Quarum prima, scilicet potentia est venerabiliter eloquenda, Secunda, scilicet sapientia venerabiliter audienda. Tertia, scilicet bonitas venerabiliter amplectenda. De prima dicitur: Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Ecce potentia venerabiliter eloquenda. De secunda: Beati serui tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Ecce sapientia venerabiliter audienda. De tertia: Tu Domine secundum bonitatem tuam promissisti pœnitentię remissionis peccatorum, Ecce bonitas venerabiliter amplectenda.

Obtentus subnotatur, cum subditur: Quę dilexi. Sane mandata dilexit, quia mandantem prospexit: mandantis bonitatem percepit, & ideo charitatem concepit. Et nota, quod diuina mandata debemus diligere tribus de causis potissime, videlicet quia dilectio est mandati causã materialis, efficiens, finalis. Plane materialis, quia dilectio est, quę mandatur: efficiens, quia per dilectionem mandatur: finalis, quia propter dilectionem mandatur. De primo: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem: ecce dilectio, quę mandatur. De secundo: Si diligitis me, mada tua me sequate: ecce dilectio, per quam mandatur. De tertio: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligitur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo illi me ipsum: ecce dilectio, propter quam mandatur.

Patet itaque mens prophetę, Quod enim ait: Et meditabar: vox est mentis inuenire cupientis, pertinentis ad primum actum, scilicet appetitum. Quod additi: In mandatis: est vox ipsius mentis imperium ingredientis, pertinens ad secundum, scilicet introitum. Quod subdit: Tuis: vox est ipsius mentis imperatoris

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

rem

Gregorius Homil. 27.

Isa. 48. d

Eccli. 29. c

Pf. 118. a

Pf. 144. b

3. Reg. 10. b

2. Paral. 36. g

Ioan. 13. d

Ioan. 14. b

Ibid. c

Ibid. d

Ibid. e

rem inuenientis, pertinens ad tertium, scilicet intuitum. Quod superaddit: *Que dilexi*: vox est ipsius mentis donum optimum obtinentis, pertinens ad quartum, scilicet ad obtentum.

VERSICVLVS XVI.

ET leuau manus meas, & cetera. Inter bis bina beneficia ad amorem diuinum promouentia, onere primum, sed honore nouissimum est manualis efficacia, quam describit versus iste quadrupliciter, distinguendo modum operandi quadriformiter: puta patenter, obedienter, feruenter, atque frequenter. Quorum primus excludit timorem, secundus timorem, tertius teporem, sed quartus torporem.

Articulus primus.

Primum operandi modum intelligimus, cum legimus: *Et leuau manus meas*. Leuatio nempe manu est motus exterior, per que manifestatur motus interior. Sicut enim leuatur manus, sic leuatur animus. Et nota, quod leuatio exterior manifestat interiorem, quantum ad timorem, dolorem, amorem. Primum patet pulsatione: secundum in planctu contritionis: tertium in plausu deuotionis. De primo: Cum leuaret Moyses manus, vincebat Israel: Si autem paululum remisisset, superabat Amalech. Hic Moyses exprimebat exterius, quantum timebat interius, leuando manus intentius, vel remisius: sicut quiuis alius in periculo constitutus. Quod manibus leuatis, non remissis Amalech vinceretur, significat, quod cordis intentio, non remissio uictoriam tentationis meretur. De secundo: Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in celos. Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus, ideo inexorabilis es. Hic patet leuatio tam intrinseca, quam extrinseca ex doloris penitentialis uehementia. De tertio: Sic benedicam te in uita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas. Ista leuatio pertinet ad plausum exteriorem, manifestans motum amoris interiorem.

Articulus secundus.

Secundum operandi modum aspiciamus, cum adijcimus: *Ad mandata tua*. Re uera mandatis diuinis debetur obedientia. Tunc igitur manus ad mandata leuamus, cum libenter & obedienter illa seruamus. Et nota, quod mandatis diuinis conuenit obedire uoluntarie, necessarie, atque plenarie. Quare uoluntarie? propter benedictionis promissionem: quare necessarie? propter maledictionis comminationem: quare plenarie? propter solutionis confusionem. De primo: Si audieris uocem Domini Dei tui, ut facias, atque custodias omnia mandata eius. Et infra: Venient super te uniuersae benedictiones istae, & cetera: ecce benedictio, qua meretur mandati conseruatio. De secundo subditur: Si audire nolueris uocem Domini Dei tui, ut custodias & facias omnia mandata eius. Et infra: Venient super te omnes maledictiones istae: ecce maledictio, quam meretur mandati uolatio. De tertio: Qui soluerit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno caelorum: ecce confusio, quam meretur unius mandati solutio.

Articulus tertius.

Tertium operandi modum audimus, cum addimus: *Que dilexi*. Quod enim dilectione facimus, feruenter agimus. Et nota, quod mandata Dominica debemus diligere specialiter triplici ratione: ut puta propter mandantis honorem, propter mandati ualorem, propter salutaris amoris. Prima ratio respicit mandati originem, secunda mandati ordinem, tertia mandati terminum, seu finem. De prima psallit propheta: Vide, quoniam mandata tua dilexi, Domine: ecce mandantis honorem. De secunda: Dilexi mandata tua super aurum, & topatiu: ecce mandati ualorem, De tertia: Expectabam salutare tuum

Domine, & mandata tua dilexi: ecce salutaris amoris.

Articulus quartus.

Quartum operandi modum annotamus, cum annectimus: *Et exercebor in iustificationibus tuis*. Quonia ubi exercitatio, ibi frequens actio. Et nota, quod bonus operator bonorum operum frequentator recte dicit: *Exercebor*, uidelicet tamquam cultor, uitor, rector. Plane tamquam cultor, quantum ad uitiorum eradicationem: tamquam uitor, quantum ad uirtutum vindicationem: tamquam rector, quantum ad uirtutum rectificationem. De primo: Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum: quasi dicat: Forissecus te præpara ad bonorum operum multiplicationem, & intrinsecus ad uitiorum, tamquam tribulorum in cordis agro germinatum, eradicationem. De secundo: Viderunt Aegyptios mortuos super littus maris, & manum magnam, quam exercuit Dominus contra eos. Moraliter intellige per Aegyptios, uitiorum multitudinem. Per mare, contritionis amaritudinem: per littus, contritionis finem: per magnam manum, vindicationem submersarum uirtutum, quam exercuit Dominus uirtu. De tertio: Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Moraliter, per principes & maiores, accipe uirtutes morales, uiribus naturalibus principantes, quae dominantur, naturae pronitatem domando: potestatem exercent, bonitatem rectificando.

Epilogus.

Ex præmissis potest clarescere moralis intellectus psalmitæ, uicem gerentis personae bonis operibus mancipatæ. Ait enim: *Et leuau manus meas*, scilicet operando patenter contra timorem. *Ad mandata tua*, scilicet operando obedienter contra timorem. *Que dilexi*, scilicet operando feruenter contra teporem. *Et exercebor in iustificationibus tuis*, scilicet operando frequenter contra torporem.

Capitulum quartum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Memor esto uerbi tui, & cetera. Hic inchoatur quartum capitulum, & presentatur quartum seculum. Sicut in tertio presentata fuit legis commissio: sic in isto spei immissio. Si quæris ordinis rationem, equidem ad illius commissionem uenit per istius immisionem, sicut patet per prophetam dicentem: Spera in Domino, & fac bonitatem. Sic faciebat Apostolus, cum dicebat: In hoc laboramus, quia speramus. Istud autem capitulum distinguitur in hunc modum: Spes immissa latificat patientes, ut ostendit octonarius primus: & fortificat facientes, ut ostendit secundus. Vnde primus incipit ab Hebraica littera Zain, quae interpretatur oliua, cuius est latificare. Secundus ab Hebraica littera Heth, quae interpretatur uiuacitas, cuius est fortificare. Primus octonarius est bipartitus, quia spes dupliciter latificat patientes, scilicet quantum ad malorum patientiam, quod declarat quaternarius primus: & quantum ad ipsorum compatiendam, quod declarat secundus. Primus quaternarius est quadripartitus secundum quattuor patientiae gradus, qui sunt patientia subiectionis, abiectionis, scandalizationis, & præiudicationis: qui gradatim tanguntur in quattuor uersibus primis. Primus uersus insinuat subiectionis consolationem per quadruplicem subiectæ personae considerationem, quae non absurde considerat, quem desiderat, cui obtemperat, propter quem tolerat, in quem sperat. Quis autem est ille, nisi cuius est remunerare, impetrare, onerare, & exonerare?

Articulus primus.

Prima consideratio tangitur in hoc membro: *Memor esto*

Memor. *memor esto*: Dominus dicitur illorum memor, quorum est remunerator. Hæc est rememoratio, quam affectat, scilicet remuneratio, quam expectat. Peroptime remunerationem considerat: quia permaxime subiectionis laborem & dolorem refrigerat. Sed notandum, quod retributor uniuersorum, est memor diuersimode diuersorum, uidelicet sapientium, insipientium, peruersorum. Horum, ad redimendum: illorum, ad seuius opprimendum: aliorum, ad grauius puniendum. De primis psallimus: Memor esto congregationis tuae: quasi dicat, sapientis. De secundariis canimus: Memor esto impropiorum tuorum eorum, quae ab insipiente sunt tota die. De alijs legimus: Memor esto Domine filiorum Edom: quasi dicat, peruersorum. Vnde subditur de illorum peruersitate: Qui dicunt, exinanite, exinanite, & cetera.

Articulus secundus.

Secunda consideratio aduertitur in hoc articulo: *Verbi tui*. Hoc uerbum est præceptum Dominicum: quo præcipitur seruis subiectos esse dominis, non solum bonis & modestis, sed etiam discolis. Hoc præceptum est promulgatum a Domino ore Apostolico. Hoc imperium ob hoc subiectus considerat, quia non modicum subiectionem imperatam temperat, considerare, cui obtemperat. Et nota, quod hoc uerbum imperatorium, est retinendum, continendum, & sustinendum. Retinetur autem, ut fructificet: continetur, ut ædificet: sustinetur, ut beatificet. De primo: Qui corde bono & optimo audientes uerbum retinent, & fructum afferunt in patientia: ecce uerbum retentum, ut fructificet. De secundo: Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, uerbum uitae continentes: ecce uerbum contentum, ut ædificet. De tertio scribitur: Sustinuit anima mea in uerbo eius, sperauit anima mea in Domino: ecce uerbum sustentatum, ut beatificet.

Articulus tertius.

Tertia consideratio colligitur ex hoc ramo: *Seruo tuo*. Ecce onerosa seruitus: ecce onus impositum diuinitus, quod idcirco considerat oneratus: quia consideratio onerantis, onus alleuiat tolerantis. Sed nota circa seruum huiusmodi, quod leguntur seruitutis tres modi. Est namque seruitus ex necessitate, seruitus ex humilitate, seruitus ex charitate. Quarum prima toleranda, secunda desideranda, tertia ueneranda. De prima: Seruus uocatus es? non sit tibi cura: quod pertinet ad seruitutem necessitatis. De secunda: Quicumque uoluerit inter uos primus esse, erit uester seruus: quod spectat ad seruitutem humilitatis. De tertia: Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, ut plures lucrificerem: quod seruitutem exprimit charitatis.

Articulus quartus.

Quarta consideratio accipitur ex hoc loco: *In quo mihi spem dedisti*: quasi dicat, in uerbo imperatorio, salutis meritorio, quo imperasti, mihi spem inspirasti. Plane Imperator caelestis imperat actum uirtutis, qui meritorius est salutis, & idcirco, dum imperat, obtemperantibus spem inspirat. Et nota spem tripartitam obtemperantibus inspiratam, uidelicet spem laborantium, spem tolerantium, spem amantiū: quarum prima responderet seruituti primae: secunda secundae: tertia tertiae. De prima: Debet in spe, qui arat, arare: ecce spes laborantiū. De secunda: Scientes, quia tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio uero spem: ecce spes tolerantium. De tertia: Audientes fidem uestram in Christo Iesu, & dilectionem, quam habetis in sanctos omnes propter spem, quae reposita est uobis in caelis: ecce spes amantiū.

Epilogus.

Ait ergo propheta, seu persona subiecta, sed spei consolatione resecta, uoce prophetica: *Memor esto*, qui remuneras, quem desidero. *Verbi tui*, qui impe-

ras, cui obtempero. *Seruo tuo*, id est tui, qui oneras, propter quem tolero. *In quo mihi spem dedisti*, qui exonerat, in quem spero.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Haec me consolata est, & cetera. Subiectionis consolatatio satis claruit in uersu præambulo: abiectionis consolatatio non minus claret in isto, in quo notatur spes confortans, supportans, dehortans, & exhortans. Dicitur autem spes confortans per æquanimitatem, supportans per longanimitatem, dehortans pusillanimitatem, & exhortans magnanimitatem.

Articulus primus.

Hac me consolata est. Hic proculdubio notatur spei confortatio, qua confortatur homo, uel interius a Deo æquanimitatem inspirante, uel exterius a proximo æquanimitatem procurante. Et nota, quod homo tripliciter dicitur exterius alterum consolari, uidelicet uerbo, subsidio, & exemplo. Prima consolatatio, seu confortatio est uocalis, secunda manualis, tertia uisualis. De prima: Consolatus est eos, & blande ac leniter est locutus: ecce consolatatio uocalis. De secunda: Benedictio perituri super me ueniebat, & cor uiduae consolatus sum: ecce consolatatio manualis. De tertia: Consolatus est Dauid Bersabeæ uxorem suam: ecce consolatatio uisualis.

Articulus secundus.

In humilitate mea. Humilitatem nuncupat uilitatem, quam supportauit propheta, fuit extrinseca & fortuita, non tamen fuit sine humilitate intrinseca & gratuita. Ideoq. ad commendationem humilitatis intrinsecae atque gratuita, postumus hic notare, quod humilitas est sapientiae solum, gratiae pallium, & gloriae præludium. Dicitur autem sapientiae solum, quia sapientiam suscipit: Vbi est humilitas, ibi est & sapientia. Dicitur quoque gratiae pallium, quoniam electos induit: Induite uos, sicut electi Dei sancti, & dilecti, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem. Dicitur denique gloriae præludium, quia gloriam antecedit: Gloriam præcedit humilitas.

Articulus tertius.

Quia eloquium tuum. Quale quæso eloquium, nisi pusillanimitatis dehortatorium? Tale nimirum est abiectionis & humiliato necessarium. Vnde notandum, quod eloquium dehortatorium est tripartitum: continet enim eloquium increpatorium, eloquium aduersatorium, & eloquium castigatorium. Quorum primum uidetur dehortatorium cogitationis, secundum delectationum, tertium assensionum. De primo: Ad increpandum tantum eloquia concinnatis: ecce eloquium increpatorium. De secundo: Dimittam aduersum me eloquium meum: ecce eloquium aduersatorium. De tertio scribitur: Eloquia Domini, eloquia casta. Plane casta, quia castigantia, & castigando castigantia: ecce eloquium castigatorium.

Articulus quartus.

uiuificauit me. Quo modo, nisi magnanimitatem exhortando? quae uiuificatio patienti potior, aut abiectionis accommodatior? Notandum itaque, quod taliter uiuificare, uidetur ad tria perutile, scilicet ad tolerandum, ad perseuerandum, ad superandum. Quorum primum pertinet ad tentationis aggressum, secundum ad progressum, tertium ad egressum. De primo: Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me, scilicet per gratiam tolerantiam. De secundo: Dominus conseruet eum, & uiuificet eum, & beatum faciat eum. Conseruatio pertinet ad tentationis aggressum: uiuificatio ad progressum: beatificatio ad egressum. De tertio: Deus tu conuersus uiuificabis nos. Conuertitur ad nos Deus, præstando gratiam tolerandi tentationem. Sed uiuificat nos, præstando gratiam superandi.

Epilo-

Operandi modus quadruplex.

Leuatio manuum.

Exo. 17. c

Thren. 3. e

Psal. 62. c

Mandatis diuinis quomodo obedire oportet.

Deut. 28. a

Ibidem.

Ibid. b

Ibidem.

Mat. 5. c

Mandata Dei diligenda propter uirtutem.

Psal. 118. u

Ibid. q

Ibid. x

Prou. 24. c

Exo. 14. g

Mat. 20. d

Luc. 8. b

Phil. 2. b

Psal. 129. b

Seruitutis tres modi.

1. Cor. 7. d

Mat. 20. d

1. Cor. 9. c

Spes tripartita.

1. Cor. 9. b

Rom. 5. a

Col. 1. a

Psal. 56. a
1. Tim. 4. e

Zain.
Heth.

Gen. 50. d

Iob 29. c

2. Reg. 12. f

Prou. 11. a

Col. 3. b

Prou. 15. d

Eloquium dehortatorium triplex.

Iob 6. d

Iob 10. a

Psal. 111. b

Psal. 137. b

Psal. 40. a

Psal. 84. b

Epilogus.

Ex præmissis satis est liquidum, quid Propheta nobis insinuet per hunc versum: ait enim: Hac, scilicet spes, de qua superius immediate fecerat mentionem: Me consolata est: confortans per æquanimitatem: In humilitate mea: ipsam supportans per longanimitatem: Quia eloquium tuum: dehortans pusillanimitatem: Vinificauit me: exhortans magnanimitatem.

VERSICVLVS TERTIVS.

Superbi inique agebant, & cetera.] Post consolationem subiectionis, & abiectionis, sequitur consolatio scandalizationis, quam ostēdit istius versus contentia quadruplicem: continet enim quadruplitem causam consolatoriam: puta stultorum differentiam, malorum sufferentiam, legis reuerentiam, & regis adhærentiam: prima bona, secunda melior, tertia optima, & quarta peroptima.

Articulus primus.

Prima causa dinoscitur, cum dicitur: Superbi. Si superbi, ergo stulti, quasi stantes alti: stultorum autem scandala spernenda sunt, quasi ridicula: nam qui quærit cōiugationis normam apud verbum anomalum, aut cōuerfationis formam apud virum acephalum, ipse sibi est scandalum. Multum igitur illi confert, qui scandalum perfert, pensare quantum moribus differt, qui scandalum infert. Et notandum circa scādala superborum, quōd eorum alij sunt litigiosi, alij bellicosi, alij tam Deo, quā hominibus odiosi: quorum primi sunt inaffabiles: secundi sunt intrāctabiles: tertij sunt irrationabiles. De primis: Inter superbos semper iurgia sunt: ecce superbi litigiosi. De secundis: Arma & gladij in via superbi: ecce superbi bellicosi. De tertijs: Nec superbi placuerunt tibi ab initio: Et, tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde animā illorū, pauperem superbū, & diuitem mendacem, & senem fatuum: ecce superbi tam Deo, quā hominibus odiosi.

Articulus secundus.

Secunda causa aperitur, cum additur: Inique agebant vsquequaque. Si inique agebant, iniqui erant: Tales autem ferēdi sunt, quia secundum Gregorianum eloquium, boni non sunt, qui malos ferre non possunt. Et notandum circa scandala iniquorum, quōd leguntur tripliciter inique agere, cōtra regem, contra legem, contra gregem: contra summum regem, recedendo per irreuerentiam: contra legem, deuando per inobedientiam: contra Dei gregem, dominādo per iniustitiam. De primis intelligitur, quōd legitur: Peccauimus & inique egimus, recedentes a te: ecce iniquitas recedentium. De secundis ascribitur, quōd scribitur: Noui, quōd post mortē meam inique agetis, & declinabitis cito de via, quam ostēdi vobis: ecce iniquitas deuiantium. De tertijs exponitur, quōd proponitur: Hęc dicit Dominus, quoniā ablati sunt populus meus gratis, dominatores eius inique agunt: ecce iniquitas dominantium.

Articulus tertius.

Tertia causa subinfertur, cum subiungitur: A lege autem tua, quæ est reuerenda scientia: immo reuerēdi scientiæ: immo reuerenda in omni reuerentia: ex cuius reuerentia redditur alijs reuerentia, sine cuius sententia nulli debetur reuerentia. Et nota, quōd lex est specialiter reuerenda tribus de causis: quia regalis, quia irreprehensibilis, quia spiritualis: regalis plane, quantum ad mandata iudicialia: irreprehensibilis, quantum ad mandata moralia: spiritualis, quantum ad mandata carimonialia, seu figuralia. De primo: Si tamen legem perficitis regalem secundum scripturas. Et infra: benefacitis: ecce lex regalis. De secundo dicitur secundum aliam litteram: Lex Domini irreprehensibilis, conuertens animas: ecce lex irreprehensibilis. De tertio: Scimus quoniam

A lex spiritualis est, ego autem carnalis sum: ecce lex spiritualis.

Articulus quartus.

Quarta causa subditur, cum sequitur: Non declinaui. Per negationem, quæ additur, affirmatio subauditur: non declinaui, quoniam inclinaui: non declinaui a lege, quoniam non declinaui a rege: sed inclinaui se ad legem, quoniam inclinaui se ad regem. Notans ergo adhærentiam legis, subnotauit adhærentiam regis: equidem, qui non nouerūt regem, nisi per legem, adhærent regi adhærendo legi: Sed nota circa legis declinationem, quōd contingit a lege tripliciter declinare: videlicet ad errorem, ad fauorem, ad furorem: prima declinatio pertinet ad vim rationabilem: secunda ad concupiscibilem: tertia ad irascibilem. De primo: Ne declinetis ad magos, nec aliquid ab hariolis sciscitemini: hic prohibetur declinatio ad errorem. De secundo: Iudices, & magistros constitues. Et infra: Ut iudicent populum iusto iudicio, nec in alterā partem declinent: hic prohibetur declinatio ad fauorem. De tertio: Caue, ne declines ad iniquitatem: hanc enim cōpisti sequi post miseriam: hic prohibetur declinatio ad furorem.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta, vel scandalis impugnatus, non expugnatus, voce prophetica: Superbi, considerando stultorum differentiam, quod est bonum. Inique agebant vsquequaque, considerando malorum sufferentiam, quod est melius. A lege autem tua: considerando legis reuerentiam, quod est optimum. Non declinaui: considerando regis adhærentiam, quod est peroptimum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Memor sui iudiciorum tuorum, & cetera.] Memorato spei solatio ad subiectionū, abiectionum, & scandalizationum sufferentiam, memoratur ipsius consolatio ad iniustorum iudiciorum sustentiam. Tradit namque versus iste memoriale diuinæ patientiæ speciosum, spatiosum, virtuosum, victoriosum, tamquam speculum spirituale humanæ tolerantia: Dicitur autem memoriale prædictum, speciosum, quantum ad patientiæ materiam: spatiosum, quantum ad frequentiam: virtuosum, quantum ad excellentiam: victoriosum, quantum ad efficaciam.

Articulus primus.

Primus articulus prænotatur, cum scribitur: Memor sui iudiciorum tuorum: Ecce speciosum memoriale diuinæ patientiæ, respectu humanæ iniustitiæ: patitur namque diuina clementia mirabili, atque memorabili patientia, conculcari sua iudicia ab humana iniustitia. Notandum itaque, quōd contingit tripliciter diuina iudicia conculcare: puta corde, ore, opere: corde conculcantur, quando contemnantur: ore, quando deridentur: opere, quando projiciuntur. De primo: Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, ut plus esset impia, quā gentes, & præcepta mea ultra, quā terra, que in circuitu eius sunt: ecce iudiciorum contemptio. De secundo: Testis iniquus deridet iudicium: ecce iudiciorum derisio. De tertio: Iudicia mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt: ecce iudiciorum proiectio.

Articulus secundus.

Secundus articulus subnotatur, cum dicitur: A sæculo: Ecce spatiosum memoriale diuinæ patientiæ, quoniam a sæculi initio facta est prædicta conculcatio. Notandum ergo, quōd legitimus Dominum a sæculo imperantem, tolerantem, miserantem: quorum primum est signum potentia: secundum sapientiæ: sed tertium clementia. De primo scribitur a psalographo: Parata sedes tua ex tunc, a sæculo tu es: Vbi per sedem imperialem insinuat imperantem. De secundo: Postquam ingressi sunt filij Dei ad filias hominum,

Psal. 24. a

minum, illæque genuerunt. Isti sunt potentes a saculo, viri famosi. Vbi per potentes potentia abutentes subintelligimus tolerantem. De tertio canitur: Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ a saculo sunt. Vbi legitimus Dominum miserantem.

Articulus tertius.

Tertius articulus annotatur, cum additur: Domine, ecce virtuosum memoriale. Quid enim illa patientia virtuosus, quā patitur a talibus seruis Dominus? Vis audire qualis Dominus? plane reuerendus, tremendus, colendus: Tamquam omnium creator: Tamquam omnium gubernator: Tamquam omnium consummator. De primo: vbi de rege Iosia scribitur in hæc verba: Reueritus es faciem meam, scidisti vestimenta tua, & fletisti coram me. Ego quoque exaudiam te, dicit Dominus. Hic apparet, quōd Dominus est humiliter & flebiliter reuerendus. De secundo: vbi scribitur de Saulo: Tremens ac stupens dixit: Domine, quid me vis facere? Vbi patet luce clarius, quōd Dominus mirabiliter est tremendus. De tertio: vbi dixit Ezechias sacerdotibus, & leuitis: Vos elegit Dominus, ut steteris corā eo, & ministretis illi, colatis eum & cremetis illi incensum. Vbi notatur, Dominus contemplatione, actione, deuotione colendus.

Articulus quartus.

Quartus articulus denotatur, cum dicitur: Et consolatus sum: Ecce victoriosum memoriale, quoniam ex memoria diuinæ patientiæ generatur victoria nostra impatiētiæ: dum illius memoria nobis est consolatoria. Hic potest notari, quōd diuersi dicuntur diuersimode consolari. Aliter enim consolari dicuntur patientes. Aliter compatientes. Aliter impatientes. Primi namque dicuntur consolari consideratione alienæ patientiæ. Secundi consideratione alienæ misericordia. Tertij consideratione alienæ miseria. Prima consolatio patet: Cessauit rex Dauid persequi Absalon: eo quōd consolatus esset super Amon interitū. Ecce consolatio patientiæ. Secunda consolatio liquet: Adduxerunt puerum viuentem, & consolati sunt non minime. Ecce consolatio compatentiæ. Tertia consolatio claret: Vidit eos Pharao, & consolatus est super vniuersā multitudinem, quæ interfecta est gladio. Ecce consolatio impatiētiæ.

Epilogus.

Ait ergo propheta, vel patiens voce prophetica: Memor sui iudiciorum tuorum: quantum ad patientiæ diuinæ materiam, cuius materia sunt diuina iudicia. Ecce memoriale speciosum. A sæculo, quantum ad illius patientiæ frequentiam. Ecce memoriale spatiosum. Domine: quantum ad ipsius patientiæ excellentiam. Ecce memoriale virtuosum. Et consolatus sum: quantum ad eiusdem patientiæ efficaciam. Ecce memoriale victoriosum.

VERSICVLVS QVINTVS.

Defectio tenuit me, & cetera.] Consolationem patientium declarauit quaternarius antecedēs. Consolationem compatiētium declarat quaternarius præfens. Hęc consolatio consummatur, quando fraternata culpa deploratur, venia imploratur, pœna memoratur, penitentia procuratur: sicut quattuor proximis versibus intimatur. Versus primus pertinet ad deplorationem culpæ fraternæ, videtur quattuor continere: videlicet dolorem animi propter errorem proximi. Dolor liquefacit. Animus liquefcit. Error trifecit. Proximus refrigerat.

Articulus primus.

Quantum ad primum articulum, dicitur: Defectio: ista defectio est vehemens compassionis affectio, quæ sic feruidas animas comprimit, quōd calidas lacrymas exprimit. Et nota, quōd est defectio tripartita, Quædam lætitiæ: quædam gratiæ: quædam gloriæ

priuatua. Quarum prima iustorum, secunda iniustorum, tertia reproborum. De prima: Cor tabescens, & dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis rebus. Vbi compassionis dolor describitur, qui dum eordi illabitur, corpus collabatur, & voluptas elabatur. De secunda: Iucunditas cordis hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectioe sanctitatis. Ecce defectio gratiæ, & re vera lætitia si afficit, non proficit, vbi gratia deficit. De tertia: Inclinate humerum vestrum, & eueruicem vestram, & operam facite regi Babylonis, & sedebitis in terra, quam dedi patribus vestris. Quod si non feceritis, nec audieritis vocem domini Dei vestri operari regi Babylonis, defectionem operam faciam de ciuitatibus Iuda, & cetera. Ac si apertius dicatur peccatoribus: Humiliate vos ad confessionem, sustinete confusionem, ut recipiatis iniquitatis remissionem, & hereditatis æternæ repromissionem. Quod si nolueritis confessioni vacare, & confusioni operam dare, propter defectum gratiæ deficiere vos faciam a societatis gloriæ. Ecce defectio gloriæ. Babylon enim interpretatur confusio, & Iuda gloriatio.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: Tenuit me, scilicet animum meum afficiens, & afficiendo liquefaciens eum. Si quæris, qualiter affectiones tenent animum? Profecto diuersimode diuersorum. Notandum ergo generaliter, quōd affectiones animum tenent tripliciter. Quædam feliciter: quædam infeliciter: quædam mediocriter. Primæ tenent animos beatorum. Secundæ animos damnatorum. Tertiæ animos viatorum. De primo scribitur: Tenebit me dextera tua. Hęc dextera est æterna lætitia: quæ tenebit animam sponsæ felici tentione, ipsa teste: Dextera eius amplexabitur me. De secundo, vbi dicitur a Saule: Interfice me: quoniam tenent me angustia. Tales angustia mystice intellectæ, sunt æternales tristitiæ. Quarum tentiones infelices ad illos pertinet, qui querent mortem, & non inuenient, sicut scribitur ab apostolo: De tertio: Panor tenuit me, & tremor. Sic potest dicere viator, cuius animum tenet timor.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: Pro peccatoribus: quoniam vbi peccator, ibi error, ibi tenebræ sunt: Error & tenebræ peccatoribus concreata sunt. Vbi vero tenebrositas, ibi solet esse frigiditas. Vnde peccator est frigidus, & infrigidatur, & specialiter adulator: explorator: detractor. Quorum primus est lactator. Secundus sagittarum fabricator. Tertius sagittator. De primo: Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Ecce peccator lactans: De secundo: Homo peccator sanguini insidiatur, attende tibi a pestifero: fabricat enim mala, ne forte inducat super te subannationem in perpetuum. Ecce peccator sagittas fabricans. De tertio canitur: Ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas, & cetera: Ecce peccator sagittans.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: Derelinquentibus legem tuam: nam qui legem derelinquit, ignem derelinquit, & ideo refrigerat. Vnde scriptum est: In dextera eius ignea lex. Et nota, quōd lex non est derelinquenda, siue dimittenda, specialiter propter tria: quia lux speciosa, quia donatio fructuosa, quia corona gratiosa. Quorum primum spectat ad speculatiuos. Secundum ad actiuos. Tertium ad prælatos. De primo: Ne dimittas legem matris tuæ, & c. quia mandatum lucerna est, & lex, lux. Hic prohibetur dimissio legis ratione lucis. De secundo: Donum bonum tribuam vobis: legem meam ne derelinquatis. Hic prohibetur derelictio legis, ratione donationis. De tertio: Ne dimittas legem matris tuæ, ut adatur gratia capiti tuo. Hic prohibetur dimissio legis ratione coronæ, vel gratiæ capitalis.

Epilogus

Epilogus.

Ait ergo propheta in personae compatientis figura: Defectio, quantum ad dolorem liquefacientem. Tenent me, quantum ad animum liquefacientem. Pro peccatoribus, idest peccati auctoribus, quantum ad errorem frigescentem. Derelinquentibus legem tuam, quantum ad proximum frigescentem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Cantabiles mihi erant, & cetera.] Versus praebulbus versabatur circa fraternae culpae deplorationem. Versus iste versatur circa veniae implorationem. Et quia dicta venia sollempniter imploratur per diuinum officium, quod in ecclesia decantatur: propterea versus iste quadrifidus quattuor connotat circumstantias eius, quae sunt, modus, motus, locus, tempus. Modus autem requirit modulationem. Motus opitulationem. Locus venerationem. Tempus perseverationem.

Articulus primus.

Primum praenotauit propheta, cum ait: Cantabiles mihi erant iustificationes tuae. Ac si diceretur aperte: Iustificationes fraternae, quae postulantur a te iustificatore superne: erant cantabiles, idest cantando pronunciabiles in signum prolacionis internae. Nec enim eas protulit sola speculatio intellectiua: quia sic essent pronunciabiles confabulando: nec sola aemulatio affectiua: quia sic essent pronunciabiles eiulando. Sed tam speculationis intellectiuae, quam aemulationis affectiuae copulatio modificatiua, & ideo pronunciabiles modulando. Notandum itaque, quod iustificationes diuinae sunt concupiscendae, discendae, non obliuiscendae: Vnde requirunt appetitiuam viuacem, apprehensiuam sagacem, retentiuam tenacem. De primo: Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas, & cetera. De secundo: Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. De tertio: In aeternum non obliuiscar iustificationes tuas, & cetera.

Articulus secundus.

Secundum denotauit, cum dixit: Mihi, videlicet opitulanti: Quaeis, quo modo? speculando, emulando, famulando: quorum primum pertinet ad intellectum: secundum ad affectum: tertium ad effectum. De primo: Quare ostendisti mihi iniquitatem, & labore: videre praedicta? & cetera. Verba sunt compatientis, erroris proximi speculantis. De secundo: Vae mihi, vt quid natus sum videre contritionem populi mei? Verba sunt compatientis, salutem proximi aemulantis. De tertio legitur: Conuertentur mihi timentes te: verba sunt compatientis, conuersionem proximi postulantis, & postulando famulantis.

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum addidit: In loco: Si quaeris, in quo? cito soluitur questio: In loco, qui ad orandum ordinatur, & ab orando oratorium nominatur: hic est locus, quem elegit Dominus, vt inuocetur ibi nomen eius, vt collocetur inibi corpus eius. Notandum ergo, quod huic loco debetur veneratio specialis, ratione venerabilis nominis, venerabilis numinis, venerabilis agminis. Est enim idem locus diuinae memoriae attributus: diuinae eucharistiae deputatus: diuina militia visitatus. De primo: In omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi: ecce locum diuinae memoriae attributum. De secundo scribitur: Dominus in loco sancto suo: Et proculdubio in hoc loco habitat ille sacramentaliter, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter: ecce locum sacramento Dominico deputatum. De tertio: Quam terribilis est locus iste, inquit, non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta caeli: Et loquitur Iacob de loco a caelesti agmine visitato: quis autem dubitat, quin diuina familia locum visitet, in quo Dominus habitat?

Articulus quartus.

Quartum subnotatur, cum subditur: Peregrinatio-

nis mea: ista peregrinatio est viatorum festinatio, qui spiritu ambulantes, & crucem suam quotidie baiulantes peregrinantur de die in diem, festinantes ingredi in illam requiem. Et nota, quod est peregrinatio tripartita, quaedam impropereabilis, quaedam miserabilis, quaedam venerabilis. Prima est de hospicio in hospitium: secunda de vitio in supplicium: tertia de merito ad premium. De primo: Minimam pro magno placeat tibi, & impropereabilis peregrinationis non audies, vita nequam hospitandi de domo in domum: ecce peregrinatio impropereabilis. De secundo: Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suae virtuti, & non peperit peregrinationi illorum: ecce peregrinatio miserabilis. De tertio: Ordinatus est ab Ecclesijs comes peregrinationis nostrae in hanc gratiam, quae ministratur a nobis ad Dei gloriam: ecce peregrinatio venerabilis.

Epilogus.

Liquet igitur vox prophetae, vel compatientis, & fraternam veniam implorantis personae, sic loquentis propheta ore: Cantabiles mihi erant iustificationes tuae, quantum ad implorandi modum, quem decet modulatio. Mihi, quantum ad implorantis motum, cui conuenit opitulatione. In loco: quantum ad implorandi locum, cui congruit veneratio. Peregrinationis meae quantum ad implorandi tempus, cui competit perseveratio.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Memor fui nocte, & cetera.] Praenotatis duobus actibus ad proximi compassionem pertinentibus: hic notatur tertius, utpote memoratio poenae, quam denotat versus iste sub quadruplici conditione, scilicet vt studendam, vt stupendam, vt pauendam, vt cauendam: studenda dicitur, vt percurratur: stupenda, vt occurratur: pauenda, vt succurratur: cauenda, ne incurratur.

Articulus primus.

Vt studenda, notatur per nocturnam memoracionem, dicendo: Memor fui nocte: quia nimirum talis actus, & tale tempus videtur conuenire studentibus. Hic potest notari, quod nox est tempus congruum lectioni, meditationi, reuelationi: quorum primum est sensuale: secundum rationale: tertium intellectuale. De primo: Noctem illam duxit rex in somno: iussitq. sibi afferri historias, & annales priorum temporum, quae cum illo praesente legerentur, ventum est ad illum locum, & cetera: ecce noctis lectio. De secundo scribitur: Meditatus sum nocte cum corde meo: ecce noctis meditatio. De tertio: Daniel mysterium per visionem nocte reuelatum est: ecce noctis reuelatio.

Articulus secundus.

Vt stupenda, notatur per nomen, quod infert miseris passionem, & miserentibus compassionem, dicendo: Nominis tui, quod est nomen iudicis, stupendum tam maleficis, quam beneficis: illis vt dolentibus, istis vt condolentibus: ecce quid studuit, & studens stupuit, qui proximo condoluit, quia poenam, quam ille meruit. Hic potest notari circa nomen, quod est nomen mirabile, horribile, & terribile, si memoratur, vt iudicans, vt indicans, vt vindicans. De primo: Cur quaeris nomen meum, quod est mirabile? Ecce nomen mirabile, & plane mirabile est, quonia omnia iudicare, & a nemine iudicari potest. De secundo: Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile in genibus, idest gentilibus viuentibus: ecce nomen horribile. De tertio: Nomen eius gloriosum, & terribile: quia gloriosum virtuosum, terribile vitiosum. Vnde psallimus: Sanctum, & terribile nomen eius.

Articulus tertius.

Vt pauenda, notatur per Domini expressionem, dicendo:

dicendo: Domine. Quis enim non pauet illum Dominum, cuius est indicare, iudicare, vindicare? Ipse enim & indicat abscondita, & iudicat merita, & vindicat illicita. De primo: Si descendat Saul, sicut audiuit seruus tuus, domine Deus Israel, indica seruo tuo: ecce Dominus indicans. Sic indicabit cum reatus absconditos, & cruciatus debitos hypocritis iudicio suo iustus in iudicio suo explicabit. De secundo: Qui iudicat me, Dominus est: ecce Dominus iudicans. Sic iudicabit, cum iustorum personas bene meritas, & coronas repositas publicabit. De tertio: Vae genti insurgenti super genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis: ecce Dominus vindicans. Sic vindicabit, cum indebitas actiones debitis passionibus applicabit.

Articulus quartus.

Vt cauenda, notatur per legis custoditionem, dicendo: Et custodiui legem tuam. Optime poenam cauit, qui legem seruauit. Non est melior sempiterna mortis cautela, quam supernae legis sequela. Hic notare possumus, quod tribus de causis legem custodire debemus, videlicet, vt caueamus mortem primam: vt caueamus mortem secundam: vt obtineamus vitam beatam. Quorum primum pertinet ad flagitium, secundum ad supplicium, tertium ad premium. De primo: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam. Attende lacrymarum emissionem propter legis omissionem, quae pertinet ad mortem primam, siue mortalem culpam. De secundo: Cum essetis ministri regni illius, non recte iudicatis: supple quantum ad diffinitionem: neque custodistis legem iustitiae, scilicet quantum ad executionem: neque secundum voluntatem Domini ambulastis, scilicet quantum ad intentionem. Hic arguuntur qui legem omiserunt propter poenam, quam meruerunt, quae pertinet ad mortem secundam, siue poenam aeternam. Vnde sequitur: Potentes enim poterunt tormenta patientur. De tertio: Custodite leges meas, atque iudicia, quae faciens homo viuet in eis. Hic mandatur custodia legum moralium propter aeternae vitae premium.

Epilogus.

Et hoc est, quod per psalmistam cantatur: Memor fui nocte, quantum ad poenam studendam, vt percurratur. Nominis tui, quantum ad poenam stupendam, vt occurratur. Domine, quantum ad poenam pauendam, vt succurratur. Et custodiui legem tuam, quantum ad poenam cauendam, ne incurratur.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Hac facta est mihi, & cetera.] Quartum actum compatientiae, videlicet procuracionem fraternae poenitentiae dilucidat versus iste, in quo notatur consolatio praefata, diuinitus destinata, compatienti collata, pro poenitentia procurata: ecce datum optimum, descendens a patre luminum, ad compatientis animum, propter conuersum proximum.

Articulus primus.

Consolationem praefatam propheta demonstrauit, cum ait: Hac, scilicet spes consolatoria, de qua supra scriptum est: Hac me consolata est. Et nota, quod spes dicitur consolatoria praecipue propter tria: quia seruitutis mutatoria: quia virtutis probatoria: quia salutis praebitoria. Quorum primum pertinet ad inpatientes, secundum ad proficientes, tertium ad peruenientes. De primo: Nunc cepi, haec mutatio dexterae excelsi. Vox est incipientis, se a seruitute diabolica ad seruitutem Dominicam transmutari sperantis. De secundo: Haec sit mihi consolatio, vt affrigens me dolore, non parcas. Vox est proficientis, probari & approbari in tribulationis confessorio confidentis. De tertio: Gloria haec est omnibus sanctis eius. Quia S. Bon. To. i.

gloria Sanctorum in via, est praestolatio & praebitio futurorum bonorum in patria.

Articulus secundus.

Consolationis destinationem designauit, cum dixit: Facta est. A quo facta est? ab eo plane facta est, sine quo nihil factum est. Haec factio dicitur destinatio. Sed nota, quod haec consolatio tripliciter facta reperitur a Deo, secundum triplicem apparitionem, sensibilem, intelligibilem, & imaginabilem. Prima fit per vocem corporalem, secunda per illuminationem spiritualem, tertia per imaginem somnialem. Quocirca prima dicitur facta quasi vox, secunda quasi lux, tertia quasi nox. De prima: Vox facta est de caelis: ecce apparitio corporalis. Talis profecto est diuina consolatio, quae fit a Deo, vel vocali iudicio, vel speciali nuncio. De secunda competenter exponitur, quod proponitur: Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux. Quid enim clarius intelligimus per lucem diuinitus factam, quam veritatem interius patefacta. Talis est proculdubio diuinae consolacionis spiritualis destinatio, videlicet interior mentis illuminatio. De tertia potest accipi verbum illud psalmographi: Posuisti tenebras, & facta est nox. Quia ponitur in somnio imago aenigmatica, & fit apparitio fantastica, per quam fit nonnumquam consolatio tenebrosa.

Articulus tertius.

Consolationis collationem annotauit, cum adiunxit: Mihi, tamquam compatienti proximo, & idcirco spectanti, & expectanti, & affectanti consolacionem ab eo, qui mandauit vniciuique de proximo suo. Spectanti quidem per fidem, expectanti per spem, affectanti per charitatem. Horum primo concinit, quod psalmista dicit: Leuaui oculos meos in montes, vnde venit auxilium mihi: scilicet spectanti. Secundo conuenit, quod propheta psallit: Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi: scilicet expectanti. Tertio quoque congruit, quod idem astruit: Cum inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiae meae: in tribulatione dilatasti mihi: scilicet affectanti.

Articulus quartus.

Consolationis rationem, videlicet fraternae poenitentiae procuracionem subintulit, cum subiunxit: Quia iustificationes tuas exquisiui. Quid enim est poenitentiae procuratio, nisi iustificationis exquisitio. Et nota, quod fraternam poenitentiam debemus exquisire non curiose, nec insidiosae, sed officiose. Primo modo exquirunt exploratores, secundo exprobratores, & tertio exhortatores. De primo: Cor iniqui exquirunt mala: sic curiosus explorator aliena peccata. De secundo: Herodes occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius a bimatu & infra: secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Herodem interpretamur in pellibus gloriantem, & Iudaeum confidentem. Herodes itaque tempus exquirat, & pueros Iudaeorum occidit, cum praelatus, vt appareat gloriosus, alienam vitam explorat, & contentium spurcitas per poenitentiam depuratas, & ad innocentiam reuocatas, exprobrando commemorat. De tertio: De qua salute exquisierunt, & scrutati sunt prophetae. Sic faciunt illi, qui officiose ac studiose procurant salutem proximi.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in huiusmodi compatientis persona: Hac, scilicet consolatio praefata: ecce datum optimum. Facta est, idest diuinitus destinata: ecce descensum a patre luminum. Mihi, quasi compatienti collata: ecce descensum in conuertentis animum. Quia iustificationes tuas exquisiui, dum proximi poenitentiam procuraui: ecce conuersum proximum.

VERSICVLVS NONVS.

Portio mea, & cetera.] Non solum spes iustificat patientes, vt octonarius prior proposuit, sed etiam fortificat

Fortificat facientes, pro ut iste proponit. Fortificat autem primum ad bene operandum, quod testatur quaternarius anterior, postmodum ad malum superandum, quod testatur posterior. Ad operandum vero fortificat: quia propositum ratificat, intuitum rectificat, affectum purificat, & effectum plurificat. Sicut quattuor ordo versuum manifestat. Qualiter autem spes propositum ratificet, versus primi quadrifida continentia docet, denotando quadruplicem propositi causalitatem: videlicet finalem, initialem, formalem, & materialem. Et connotando causarum proprietatem, scilicet finis utilitatem, initij vel efficietis humilitatem, formæ stabilitatem, & materiæ facilitatem.

Articulus primus.

Finalis utilitas aperitur, cum dicitur: *Portio mea*. Nam portionem suam quilibet illud dicit, quod vilius conspicit, & amplius concupiscit, sicut pater in portione triforini exteriori, interiori, superiori. Quarum prima spectat ad bona fortunæ: secunda ad bona gratiæ: & tertia ad bona gloriæ. Portio prima bona est videntibus, non abutentibus: qualis fuit filius prodigus, qui patri dixit: Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contigit. Ecce portio fortunæ. Portio secunda melior est exercentibus, non deserentibus, quales sunt, qui in vanum gratiam Dei recipiunt. De quibus desertoribus conqueritur Dominus ore prophetico, sub his verbis: Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis. Ecce portio gratiæ. Portio tertia peroptima est non aspernantibus, sed aspirantibus, qualis fuit, qui cecinit in hunc modum: Portio mea in terra viventium. Ecce portio gloriæ.

Articulus secundus.

Initialis humilitas subauditur, cum subditur: *Dominus*. Vocare namque Dominum, est vocantis humilitas, sicut vocari Dominum, est vocati nobilitas. Et nota, quod humiliari debemus coram Domino specialiter propter tria: quia pastor, ductor, vltor. Pastor quippe, quantum ad veritatem doctrinæ: Ductor, quantum ad veritatem vitæ: Vltor quantum ad veritatem iustitiæ. De primo: Qui eduxit de mortuis pastorem magnum omni in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Iesum Christum. Ecce Dominus pastor. De secundo: Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus. Ecce Dominus ductor. De tertio: Fortis vltor Dominus reddens retribuit. Ecce Dominus vltor.

Articulus tertius.

Formalis stabilitas eruditur, cum sequitur: *Dixi*, id est irrevocabiliter fanciui, immutabiliter stabiliui. Et notandum, quod sic fanciri, & stabiliri oportet propositum tripartitum: puta propositum culpæ confitendi, linguæ custodiendi, & vitam mutandi. Quorum primum est iustitiæ initiativum: Secundum prouectivum: Tertium perfectivum. De primo scribitur a Psalmista in persona pœnitentis: Dixi confitebor aduersum me in iustitiam meam Domino. Ecce propositum confitendi culpam. De secundo legitur in eadem psalmodia, in persona proficientis: Dixi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Ecce propositum custodiendi linguam. De tertio canitur in eodem psalmista, in persona vitam immutantis, seu religionem intrantis: Dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi: Ecce propositum mutandi vitam.

Articulus quartus.

Materialis facilitas reperitur, cum legitur: *Custodire legem tuam*. Lex namque diuina, propositi prophetalis materia, est facilis, & faciliter obseruabilis, præcipue triplici ratione, vt puta ratione scripturæ, ratione lecturæ, ratione facturæ: Quia scriptura est plana, & lucida: Lectura distincta & aperta: Factura sancta & bona. De primo: Scribes super lapides omnia verba legis huius plane, & lucide. Ecce legis scriptura pla-

na, & lucida. De secundo: Legerunt in libro legis Dei, distincte & aperte ad intelligendum. Ecce legis lectura distincta, & aperta. De tertio: Lex quidem sancta: Et, Scimus, quia bona est lex: si quis ea legitime vtatur. Ecce legis vsus, siue factura sancta, & bona.

Epilogus.

Ait ergo propheta, seu bonæ spei persona, voce prophetica, propositum suum insinuans per hæc verba: *Portio mea*, quantum ad propositi finem, & finis utilitatem. *Domine*, quantum ad efficientem, & eius humilitatem: *Dixi*, quantum ad formam & ipsius stabilitatem. *Custodire legem tuam*, quantum ad materiam, & eiusdem facilitatem, quasi dicat: Proposui pro fructu vili, ex corde humili, promisso stabili, de lege facili, seu faciliter obseruabili.

VERSICVLVS DECIMVS.

Deprecatus sum faciem tuam. Vidistis spem ratificantem propositum, videatis eandem rectificantem intuitum: sicut patet per quadrifariam versus istius continentiam. Spes dirigit mentis aciem, ascendit ad Dei faciem, & descendit ad suam speciem: quoniam ascendentem supportat, & descendentem confortat. Ecce quadruplex actio, quæ notatur in hoc versiculo, scilicet ascensio, supportatio, confortatio, descensio. Ascensio spectat ad contemplationem: Supportatio ad subleuationem: Descensio ad compunctionem: Confortatio ad consolationem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Deprecatus sum faciem tuam*. Ecce ascensio mentis ad Dei faciem, quæ fit per deprecantis contemplationem, vel contemplantis deprecationem. Hic potest notari, quod tripliciter contingit faciem Domini deprecari: videlicet feruide, tepide, callide. Feruidi facris eloquijs patefiunt per eos, qui deprecari veniunt. Tepidi vero per eos, qui non veniunt, sed proponunt. Callidi autem per eos, qui nec veniunt, nec proponunt, sed mittunt. De primis: Venient populi multi, & gentes robustæ ad quærendum dominum exercituum in Hierusalem, & deprecandam faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad venientes, seu feruidos. De secundarijs scribitur: Vadent habitatores, vnus ad alterum, dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad proponentes, seu tepidos. De alijs legitur: Miserunt ad domum Dei Sarafar, & Rogommelech, & viri, qui cum eis erant, ad deprecandam faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad mittentes, seu callidos, quales nonnulli sunt, qui proprias orationes Deo non porrigunt, sed alienas exigunt. Tales enim Dominum orare negligunt, sed ad eum orantes dirigunt.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adijcitur: *In toto corde meo*. Ecce supportatio ascendentis, quæ fit per conatû cordis, confidentis, contra dubitationem: quærentis, contra volitationem: clamantis, contra pigritationem. De primo: Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo. Ecce cor confidens sine dubitatione. De secundo: Cum quæseris dominum Deum tuum, inuenies eum, si cum toto corde quæseris eum. Ecce cor quærens sine volitatione. De tertio canitur: Clamau in toto corde: exaudi me Domine. Ecce cor clamans sine pigritatione.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subiicitur: *Miserere mei*. Ecce descensio mentis ad suam speciem, quæ fit per reflexæ compunctionem, vel compunctæ reflexionem. Nam sicut mentis acies impellitur per feruorem ad Dei faciem: ita repellitur per feruentiam, quoniam quæ superius ferebatur per feruentiam, inferius reuerberatur per reuerentiam. Ob hanc causam reposit misericordiam: quia recognoscit misericordiam,

Nem. 8. b
Rom. 7. b
1. Tim. 1. b

Zach. 8. d

Ibidem.

Zach. 7. a

Prou. 3. a

Deut. 4. e

Pf. 118. f

feriam, resiliens ad suam speciem miseram. Et nota, quod hæc species est misera, & indigens misericordia, quantum ad tres animæ vires: puta concupiscibilem, irascibilem, & rationabilem. Quantum ad primam, propter miseriam pronitatis respectu prauitatis. Quantum ad secundam, propter miseriam tarditatis respectu bonitatis. Quantum ad tertiam, propter miseriam cæcitatatis respectu veritatis. Quorum primo congruit quod ille psalmista astruit: Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo. Secundo quoque concinit quod psalmista cecinit: Domine miserere mei, & refuscita me. Tertio quoque consonat quod Evangelica tuba sonat: vbi Barthimæus, typtum gerens humani generis, petit remedium cæcitatatis, dicens: Iesu fili Dauid miserere mei.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadijcitur: *Secundum eloquium tuum*. Ecce confortatio descendentis, quæ fit per scripturæ consolationem. Et nota, quod eloquia Domini sunt animæ consolatoria, quantum ad præfatas vires, vt pote concupiscibilem, irascibilem, & rationabilem. Quia corrigunt pronitatem: dirigunt tarditatem: abigunt cæcitatatem. De primo psallit propheta: Eloquia Domini, eloquia casta: & castificantia contra concupiscibilis pronitatem. De secundo scribitur: Dirige gressus meos secundum eloquium tuum. Et rursus: Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit, idest currere facit sermo eius, contra irascibilis tarditatem. De tertio in ipsa canitur psalmodia: Secundum eloquium tuum da mihi intellectum: contra rationabilis cæcitatatem.

Epilogus.

Ait ergo propheta, vel animus bonæ spei voce prophetica: *Deprecatus sum faciem tuam*, quantum ad mentis ascensionem, quæ fit per deprecantis contemplationem. *In toto corde meo*, quantum ad ascendentis supportationem, quæ fit per spei subleuationem. *Miserere mei*, quantum ad mentis descensionem, quæ fit per mentis reflexæ compunctionem. *Secundum eloquium tuum*, quantum ad compunctæ confortationem, quæ fit per scripturæ consolationem.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Cogitavi vias meas, & cetera. Audistis spem rectificantem mentis intuitum. Audiatis eandem purificantem affectum. Cum enim cuiusuis actum virtutis imperet spes salutis, quis mentis compos dubitet, quin affectionum purificatio eidem militet? Processum purificationis istius sic instruit iste versus. Primo notatur affectionum inspectio: secundo, inspectarum infectio: tertio, infectarum despectio: quarto, despectarum correctio. Quorum primum spectat ad conscientia redargutionem. Secundum ad concupiscentiæ pollutionem. Tertium ad pœnitentiæ abluionem. Quartum ad iustitiæ restitutionem.

Articulus primus.

Cogitavi. Hic notatur affectionum inspectio, seu iniquitatum antiquarum recogitatio. Et notandum, quod cogitare debemus mala præterita, ad scopandum, ad annuncianum, non ad renouandum. Quorum primum pertinet ad compunctionem. Secundum ad confessionem. Tertium ad delectationem.

De primo dicitur: Cogitavi dies antiquos: supple quantum ad temporalium delectationum admissionem: & annos æternos in mente habui: supple quantum ad æternalium delectationum amissionem. Et meditatus sum nocte cum corde meo: supple quantum ad infernalium tenebrarum acquisitionem: & scopebam spiritum meum: supple quantum ad cordis contriti compunctionem. De secundo psallit propheta: Iniquitatem meam annuntiabo: scilicet per confessionem: & cogitabo pro peccato meo, scilicet per conscientia discissionem. De tertio: Qui cogitat

Psal. 76. a
Psal. 37. d
Prou. 24. e

S. Bon. To. 1.

mala facere, stultus vocabitur. Cogitatio stulti peccatum est, ac si dicat: qui cogitat mala facere, quantum ad veterum malorum renouationem per actum interiorum, vel exteriorum, stultus vocabitur, quantum ad diuinam reprobationem. Cogitatio stulti peccatum est, quantum ad consensum in illicitam actionem, vel etiam delectationem.

Articulus secundus.

Vias meas. Hic notatur affectionum infectio: quia viæ sunt vt plurimum infectæ, & vianum infectiæ. Et nota, quod viæ præfate leguntur inquinatæ, aggregatæ, sceleratæ. Inquinatæ siquidem propter oppositionem: aggregatæ autem propter iterationem: sceleratæ propter infamiam vituperationem. De primo legitur: Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Væ illis, quorum viæ sunt in omni tempore inquinatæ: hoc est in vere, in æstate, in autumno, in hieme, idest in pueritia, iuuentute, senectute, senio, siue morte. De secundo: Aggravata est via maris trans Iordanem. Iordanis interpretatur riuus iudicij, per quem significatur confessio flagitij. Via igitur trans Iordanem est infectio iterata post confessionem, quæ merito dicitur aggregata, sicut grauiora sunt vulnera renouata. De tertio: Dabo te in animas odientium te filiarum palæstinarum, quæ erubescunt in via tua, scelerata. Per Palæstinos, qui interpretantur ore contudentes, intelligimus detrahentes. Per viam sceleratam, immunditiam infamam. Palæstina ergo datur, qui suis promerentibus culpis a detrahentibus laceratur. Sed Palæstini tunc in via illius scelerata erubescunt, cum detractores proferre horribilitatem immunditiæ perhorrescunt.

Articulus tertius.

Et conueriti pedes meos. Hic notatur infectionum inspectarum despectio. Sicut enim inspectis, & despectis exterioribus immunditijs, conuertimus pedes exterioris hominis: sic inspectis, & despectis interioribus, pedes interioris conuertimus. Tales pedes interiores, videlicet animæ affectiones legimus in sacris eloquijs, currentes, offendentes, dolentes. Currunt enim nonnumquam post concupiscentiam: offendunt ad iniustitiam: dolent per pœnitentiam. De primo: Pedes illorum ad malum currunt: idest ad actum, quæ male concupiscunt, & sic post concupiscentiam suam vadunt. De secundo: Qui festinus est, pedibus offendit: quasi dicat: Immoderatus affectibus ad obiectum illicitum se allidit. De tertio: In tempore senectutis suæ doluit pedes: scilicet Asa rex Iuda. Asa interpretatur tollens: Iuda confitens. Tunc igitur Asa rex Iuda in tempore senectutis pedes dolet, quando tollens recte confitens in tempore defunctionis pœnitet.

Articulus quartus.

In testimonia tua. Hic notatur affectionum despectarum correctio, quæ fit per recta affectionum obiecta, quæ docentur per testimonia Dei sancta. Et nota, quod hæc testimonia cum sint affectionum animalium correctiua, sunt accipienda, habenda, perhibenda. Accipiuntur autem consentiendo: habentur firmiter tenendo: perhibentur confitendo. De primo: Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis: scilicet consentiendo nobis. De secundo: Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se: videlicet per firmam fidei tenentem. De tertio: Vos de me testimonium perhibebitis: scilicet confitendo, qui ab initio mecum estis.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus in persona illius, quem spes mouet ad corrigendos affectus. *Cogitavi*. In quo inspectio, quæ pertinet ad conscientia redargutionem. *Vias meas*. In quibus infectio, quæ attinet ad concupiscentiæ pollutionem. *Et conueriti pedes meos*. In quo despectio, quæ spectat ad pœnitentiæ abluionem. *In testimonia tua*. In quibus correctio, quæ respicit ad iustitiæ restitutionem.

Psal. 9. e

Isa. 9. a
Iordanis.

Eze. 16. e
Palæstini.

Prou. 1. b

Isa. 59. b

Prou. 19. a

3. Reg. 15. c

Asa.
Iuda.

Ioan. 3. b

1. Ioan. 5. c

Ioan. 15. d

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Paratus sum, & cetera. Legistis spem purifican- tem affectum: legatis eandem plurificatem effe- ctum: sicut videmus ad oculum, ad spei nutum pro- grediuntur in publicum plurium actus virium, vide- licet concupiscibilis, irascibilis, rationalis, & exte- rioris sensibilis: quoniam hic appetit, hic applaudit, hic consulit, hic obaudit, quod in bis binis versus hu- ius particulis luce clarius elucescit.

Articulus primus.

Concupiscibilis actum aperuit Propheta, cum ait: Paratus sum: vbi promprum insinuat appetitum. Et nota, quod concupiscibilis appetitus debet esse prom- ptus, & paratus ad abstinendum, ad continendum, non ad actum illicitum sustinendum: quorum pri- mum monasticum: secundum angelicum: tertium diabolicum. De primo dicit Dominus Moyse: Esto paratus mane, vt ascendas in montem Sinai. Et infra: Fuit ibi cum Domino Moyse quadraginta dies, & quadraginta noctes, & panem non comedit, & aquam non bibit: ecce appetitus temperatus ad abstinendum paratus. De secundo dicit Moyse populo: Estote pa- rati in diem tertium, ne appropinquetis vxoribus ves- tris: ecce appetitus moderati ad continendum pa- rati. De tertio: Maledicti diei, qui parati sunt ius- citare Leuiathan, quasi dicat: Odiunt lucem tene- brarum filij, qui suscitare stimulum satanae sunt pa- rati: ecce appetitus intemperati ad sustinendum, & suscitandum diabolicum actum parati.

Articulus secundus.

Iracibilis actum exposuit, cum adiunxit: Et non sum turbatus. Vbi notatur animi non indignatio, sed applausus. Et nota, quod irascibilis animus non de- bet esse turbatus circa Dei potentiam, aut circa Dei sapientiam: sed circa Dei iustitiam. Potentiam dico, per quam mortuos viuificat: sapientiam dico, per quam ignorantes illuminat: iustitiam dico, per quam iniustos condemnat. De primo: Vbi Christus dirup- tis vinculis mortis, dixit dubitantibus discipulis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendent in corda vestra? quasi dicat: Non debetis turbati esse: quia potens sum vincula mortis dirumpere. De secundo: Ego non sum turbatus, te pastorem sequens, quasi dicat: Non sum turbatus de tua sublimi sapientia, qua pacis simplicium corda. De tertio: A facie eius tur- batus sum, & considerans eum, timore sollicitor, sci- licet dum iniustos iudicantem, & illatas iniurias vin- dicantem contemplor.

Articulus tertius.

Rationalis actum distinxit, cum dixit: Vt custo- diam. Per hoc notificans memorialem custodiam rati- onis, consiliatiuam affectionis, & directiuam actio- nis. Et nota, quod rationis est custodire diuinæ pote- statis, veritatis, & charitatis iudicia, quæ dicuntur præcepta, testimonia, & mandata. De primo: Præcep- ta mea cor tuum custodiat, quantum ad iudicia po- testatis. De secundo psalmista: Custodiuit anima mea testimonia tua, quantum ad iudicia veritatis. De ter- tio: Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus, quantum ad iudicia charitatis.

Articulus quartus.

Sensibilis exterioris actum subintulit, cū subscri- psit: Mandata tua. Dicuntur namque mandata, qua- si manu data: eo quod sunt sensuibus organum man- cipata, inter quæ manus quodam modo dinoscitur obtinere primatum, quæ secundum philosophum dicitur organum organorum. Hic potest notari, quod mandata manu dantur, vel mancipantur tripliciter: quia ministrantur, manifestantur, & notantur manualiter. Manus enim ministrat actus exteriores: ma- nifestat interiores: notat autem tam interiores, quam exteriores. De primo: Propter mandatum assume pauperem: ecce mandatum pertinens ad exteriorem

actum manualiter ministratum. De secundo: In hoc scimus, quoniam cognouimus eum, scilicet per fidem: si mandata eius obseruamus, id est fidem no- stram per opera demonstramus, iuxta illud aposto- licum: Ego tibi ostendam ex operibus fidem meam: ecce mandatum pertinens ad interiorem actum ma- nualiter manifestatum. De tertio dixit Dominus Moyse: Dabo tibi tabulas lapideas, & legem & man- data, quæ scripsi: ecce mandata tã ad interiorẽ, quàm ad exteriorẽ actum pertinẽtia manualiter annotata.

Epilogus.

Dicit ergo psalmographus vicem gerens illius, qui spei gratia confortatus plurium exprimit viriũ actus: Paratus sum: quantum ad concupiscibilem appeten- tem: Et non sum turbatus: quantum ad irascibilem applaudentem. Vt custodiam: quantum ad rationa- bilem consulentem. Mandata tua: quantum ad sen- sibilem obsequentem.

VERSICVLVS XIII.

Funes peccatorum, & cetera. Quoniam modo spes roboret ad operationem boni, patet in quaternario præcedenti. Qualiter autem cor roboret ad supe- rationem mali, patens est in præsentis: hoc autem so- let effici instrumẽto quadruplici: scilicet rationis di- cretione, affectionis deuotione: supplicantiũ com- municatione, & propria supplicatione, quod pate- bit totidẽ versus in sinuatione. Instrumẽto discre- tionis vtimur cum pensamus, per quod attrahimur, ad quod attrahimur: a quo retrahimur, per quod re- trahimur: quorum primum est occasio, secundum offensio, tertium obeditio, quartum obliuio, quæ no- tantur per ordinem in versu proposito.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicitur: Funes circumplexi sunt me. Quia re vera funes, per quos attracti, & cir- cumplexi sunt peccatores plerumque sunt occasiones peccandi, quæ dicuntur peccati dispositiones. Et nota, quod legimus triplices funes secundum triplices peccati dispositiones. Est enim dispositio remota, pro- pinqua, proxima, & perfecta. Quarum prima perti- net ad partem animæ irrationalẽ, irrationaliter ope- rantem: secunda ad partem animæ rationalem, non irrationaliter operantem: tertia ad partem animæ rationalem rationaliter operantem. Rationalis autem operatio est ratiocinatio, siue deliberatio. De primis funibus legimus: Funes extenderunt in laqueum: id est diabolus quippe nobiles funes in laqueum extendit, cum in parte irrationali irrationalem motum intendit, per quem, partem rationalem illaqueare intendit. De secundis funibus: Reperimus, quod Iudæi dixe- runt Samsoni ipsorum iudici: Non te occidemus, sed vincum trademus: ligaueruntq. eum duobus nouis funibus: per Iudæos, qui consententes interpretantur, quilibet fideles notatur: per Samsonem eorum iudi- cem intelligimus rationem: per quam tamquam per solem interiorem illuminantur: vnde Samson sol eorum interpretatur. Samson ergo duobus ligatur fu- nibus, cū ratio duobus ligatur motibus, scilicet motu irrationalitatis irrationali, qui dicitur primum motus: & motu rationalitatis non rationali, qui vocatur consensus subitus: & quoniam vterque motus ve- nialis est nõ mortalis: idcirco Samson ligari dicitur, non occidi. De tertijs funibus: Dauid dicentem no- uimus: Funes inferni circumdederunt me, preoccupa- uerunt me laquei mortis: Per Dauid, qui manu for- tis interpretatur, quilibet iustus signatur, qui funi- bus inferni dicitur circumdari, quando ad actum pro- hibitum per consensum deliberatum dinoscitur in- clinari. Hic autem consensus bene vocatur inferni, & mortis laqueus: quia culpa est, & reatus: culpa mor- tem spiritualem irrogat, scilicet reatus ad mortem infernalem obligat.

Articulus

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: Peccatorum: pec- cata namque sunt legis transgressionis, & legislatoris offensiones, ad quas trahimur per occasiones, quasi per dispositiones. Et nota circa peccata, quod cauenda sunt, specialiter propter tria: quod mentem sedu- cunt, quod mortem inducunt, quod ad infernum deducunt. Primum faciunt in congressione: secun- dum in transgressione: & tertium in egressione. De primo: Peccatum, occasione accepta, per mandatum seduxit me: ecce peccatum mentis seductiuum. De secundo: Per vnum hominem peccatũ in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ecce peccatum mortis inductiuum. De tertio: Oculus adulteri ob- seruat caliginem. Et infra: Et vsque ad inferos pecca- tum illius: ecce peccatũ ad inferos vsque deductiuũ.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: Et legem tuam, id est legis obeditionem. Legi namque debemus obedire: Quare? propter tria præcipue: quia pacificans, quia iustificans, quia beatificans: lex enim diligentes pa- cificat: facientes iustificat: custodientes, seu perse- uerantes beatificat. De primo cantatur: Pax multa diligentibus legem tuam: ecce diligentium legem pacificatio. De secundo: Factores legis iustificabun- tur: ecce facientium legem iustificatio. De tertio: Qui custodit legem, beatus est: ecce perseveranter legem custodientium beatificatio.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: Non sum obli- tus, quasi dicat: A legis obeditione, a qua multi re- trahuntur obliuione, non me retraxit obliuio, Domi- no protegente. Et nota, quod tria sunt, quarum ali- qui non debent esse oblit: vtputa diuinum pactum, diuinum beneficium, & proprium malefactum: Pri- mi quidem fit obliuio propter libidinem: secundi propter ingratiudinem: tertij propter impœnitudin- em. De primo, vbi legitur de muliere mala: Reli- quit ducem pubertatis suæ, & pacti Dei sui oblita est: ecce obliuio diuini pacti. De secundo scribitur a psal- mographo: Obliti sunt benefactorum eius, & cetera. ecce obliuio diuini benefacti. De tertio: Numquid oblitus estis mala vestra, & mala vxorũ vestrarũ, quæ fecerunt in terra Iudæ? ecce obliuio proprii malefacti.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta in viri discreti perso- na: Funes circumplexi sunt me, quantum ad occasio- nes, per quas attrahebatur. Peccatorum, quantum ad offensiones, ad quas attrahebatur. Et legem tuam, quã- tum ad obediẽtiam, a qua retrahi verebatur. Non sum oblitus, quantum ad obliuionem, per quam est non retrahebatur, artamen retrahi verebatur.

VERSICVLVS XIII.

Media nocte, & cetera. Instrumentum primum præcessit ad rationis discretionem pertinens: In- strumentum secundum succedit ad affectionis deu- otionem attinens: ostendit enim series huius versus, quã illuctus, quã erectus, quã perfectus: quã prouectus debet esse ecclesiastica deuotionis affe- ctus. Quorum primum indicat tempus: secundum motus: tertium terminus: quartum motiua ratio, si- ue virtus.

Articulus primus.

Media nocte: Hic nota, quã illuctus sit illius deu- otionis affectus: Satis illum opinamur illectum, qui tranquillum negligit lectum: fatis auidum ad perficiendum effectum, qui nocturnum somnium deserit imperfectum: vbi sincera charitas mouet, vbi seue- ra necessitas non coerct. Et nota, quod affectus deu- oti sic debent esse illecti amore triplici: videlicet amore Dei, amore sui, amore proximi: hoc est, vt Deum magnificent, vt se mundificent, vt proximum S. Bon. To. I.

ædificent: De primo: Media nocte Paulus, & Syllas adorantes laudabant Dominum: sic affectus deuoti faciunt, qui ad nocturnas vigiliis Dominum lauda- turi confurgunt. De secundo: Media nocte clamor factus est: ecce sponsus venit, & cetera. Hoc affectus deuoti vigilanter obseruant, qui nocturnas anticipan- tes vigiliis, in conspectu Dei se iudicant, & iudican- do purificant. De tertio: Quis vestrum habebit ami- cum, & ibit ad illum media nocte, & dicit illi: Ami- ce commoda mihi tres panes? & cetera. Quod affe- ctus deuoti spiritualiter implent, qui prædictas pre- occupantes vigiliis, Deo præstante, prouident quali- ter populo fidei, spei, & charitatis alimẽta ministrẽt.

Articulus secundus.

Surgebam: Hic subnotatur, quã erectus sit hu- ius deuotionis affectus, qui tamquam promptus, & paratus, ait: Surgebam, non quasi lentus, & somno- lentus surgere disponebam. Notandum ergo, quod surgere debemus hoc modo, scilicet properando con- tra inuitos, orando contra inuotatos, orando con- tra incompõsitos. De primo legimus: Surge, prope- ra amica mea: Ac si dicatur aperte, properando sur- ge, tamquam surgens amicabiliter, non inuito. De secundo: Surgite & orate, ne intretis in tentationem, quasi dicat: orando surgite, & sic tentatoris insidias præcauet. De tertio: Surrexit, & ornauit se orna- mentis suis, scilicet Iudith, quæ interpretatur confis- tens, per quam notatur quilibet ad confitendum Do- mino surgens: hic dicitur surrexisse, & ornasse se, vt illius exemplo discamus surgendo nos ornare, non incompõsitate nos habere.

Articulus tertius.

Ad confitendum tibi: Hic annotatur, quã perfe- ctus sit istius deuotionis affectus. Si enim perfectum censetur secundum assertionem philosophi, quod at- tingit proprio fini: quis affectum illum perfectum ambigit, qui fini finium per confessionem laudis at- tingit? Sed nota, quod ad confitendum Deo perfecte tali confessione, oportet tria concurrere: puta chari- tatem, claritatem, & puritatem: charitas pertinet ad confitentis affectionem: claritas ad cantionem: pu- ritas ad intentionem. Nam re vera diuinæ laudis affe- ctio sine cantione bona, cantio sine affectione vana. Vtraque sine debita intentione mala: sed vtraque cum debita intentione perfecta. De primo scribitur: Fecit Dauid principem ad confitendum Domino, Apsaph, & fratres eius. Apsaph autem interpretatur collectio, per quam notatur affectum collectiuũ di- lectio: ecce confessio cum charitate affectionis. De secundo: Leuitæ stent mane ad confitendum, & canendum Domino: ecce mane, ecce cantio, ex qui- bus conficitur confessio cum claritate cantionis. De tertio dicitur: Ascenderunt tribus tribus Domini ad confitendum nomini Domini, quasi dicat: Ascende- runt tribus Ecclesiæ militantis ad confitendum Do- mino cõfessione laudis cum tribus Ecclesiæ trium- phantis: in qua confessione procul dubio est purissi- ma intentio: ecce confessio cum puritate intencionis.

Articulus quartus.

Super iudicia iustificationis tue: Hic cõnotatur, quã prouectus est ipsius deuotionis affectus: nec enim ar- bitrandus est improuectus in diuinæ contemplati- onis cellaria familiariter introductus. In quo quidem affectus intrat familiariter, quã aspectus. Nam non- numquam affectus intrat, vbi aspectus foris stat. Et nota circa iudicia iustificationis diuinæ, quod sunt ineffabilis magnificentia, incomprehensibilis sapien- tiæ, inuestigabilis clementia: quia re vera mira- bilis fuit magnificentia facientis: permirabilior sapien- tia patientis: permirabilissima clementia satisfaciẽtis. De primo: Magna sunt iudicia tua Domine, & inenarrabilia verba tua, quasi dicat: Magnifica, & mirifica dispositionis tuæ iudicia sunt nobis ineffabi- lia. De secundo: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ

scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius: quasi dicat: Altissima & plenissima est scientia & sapientia Dei hominis mirabilia facientis, & miserabilia patientis, cuius iudicia sunt humanæ sapientiæ, ac scientiæ incomprehensibilia. De tertio cantatur ore Davidico: Iudicia tua abyssus multa, homines & iumenta saluabis Domine: quemadmodum multiplicasti misericordiâ tuam Deus: quasi dicat: Iustificationis, seu iustæ satisfactionis tuæ iudicia sunt profundissima: quamobrem iustissime saluabis homines, quantum ad naturalem deformitatem, & iumenta, quâ tum ad mortalem deformitatem, multiplicando misericordiam reformationis, supra miseriam deformationis.

Epilogus.
Liquet itaque vox psalmistæ typum gerentis personæ deuotæ. *Media nocte:* Ecce tempus notans affectus illectionem. *Surgebam:* Ecce motus subnotas illius erectionem. *Ad confitendum tibi:* Ecce terminus annotans eius perfectionem. *Super iudicia iustificationis tuæ:* Ecce motiua ratio, siue virtus connotans eius prouectionem.

VERSICVLVS XV.

Particeps ego sum, & cetera.] Quemadmodum in superandis malis utendum est instrumēto discretionis & deuotionis, vt claruit in duobus versibus suprapreceptis, in eundem modum utendum est in ipsis instrumēto generalis orationis, cuius virtus suffragatur personæ debili, sicut cibus cōmunis membro inani: quapropter circa generalis orationis participium notantur quattuor per hunc versum, videlicet cibi communitas, membrum inanitas, negandi inhumanitas, donandi humanitas. Cibus est orationis fructus. Membrum quilibet fidelium. Donator vel negator humanus vel inhumanus orator.

Articulus primus.

Quantum ad primum, scribitur: *Particeps*, vbi per participem subaudimus fructum participabilem. Si enim participabile nihil esset, nec particeps esse posset. Hic notandum, quod triplex legitur participium, quoddam vtile, quoddam inutile, quoddam impossibile. Participium quippe spirituale cum fideli est vtile, cum infideli inutile, & cum vtroque impossibile. De primo: Fratres sancti vocationis cælestis participes estis: ecce fidelium vtile participium. De secundo: Feni cibo vescentes demorabantur, ne participes essent coinquinationis: ecce infidelium inutile participium. De tertio: Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ demoniorum: ecce fidelium, ac infidelium impossibile participium.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, sequitur: *Ego sum*. Vox est personæ debilis tamquam membri inanis. Et nota, quod terna membrorum differentia reperitur in ecclesia. Est enim membrum summum, medium, & infimum. Membri summi, scilicet capitis ecclesiæ Christi est ministrare spiritualiter, non ministrari. Membri medij est ministrare, & ministrari. Membri infimi est non ministrare, sed ministrari. De primo: Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat: ecce membrum summum ministrans tantum. De secundo: Cuius factus sum ego minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi: ecce membrum medium ministrans & ministratum. De tertio dicit psalmographus sub infimi membri figura: Ego autem medicus sum, & pauper: Dominus sollicitus est mei: ecce membrum infimum ministratum solum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, dicitur: *Omnium timentium te*. Et ideo recedentium ab inhumanitate, quia timentis Deum est recedens a malo, sicut scribitur: Et nota, quod sic timentes non renunt communitati

A seruire, pauperibus subuenire, pro peccatoribus interuenire. Quorum primum pertinet ad praesidium, secundum ad subsidium, & tertium ad suffragium. De primo: Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum: in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos & ceteriones, & quinquagenarios & decanos, qui iudicent populum omni tempore: ecce timentes populo praesidentes, & communitati seruientes. De secundo: Filius es optimi viri, & iusti, & timentis Deum, & eleemosynas facientis: ecce timentis subsidium impartiens, pauperibus subueniens. De tertio cantatur: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, scilicet timentium peccatoribus suffragantium, & pro ipsis interuenientium.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subiicitur: *Et custodietum mandata tua*, de benignitate & humanitate mutua, diuinitus imperata. De talibus dici potest, quod scriptum est: Non reliquistis fratres vestros longo tempore vsque in praesentem diem, custodientes imperium domini Dei vestri. Et nota de talibus humanitatem custodientibus, quod ipsi custodiunt vitæ veritatem, fugiunt infelicitatem, acquirunt felicitatem. Quorum primum spectat ad meritum, secundum ad supplicium, sed tertium ad premium. De primo: Aperite portas, ingrediatur gens iusta custodiens veritatem, ac si dicatur aperte. Notas facite vias vitæ, vt accipiant coronam vitæ, custodientes veritatem vitæ. De secundo: Verbum custodiens filius extra perditionem erit, & sic infelicitatem vitabit. De tertio: Via vitæ custodiendi disciplinam: quasi dicat: Via vitæ procedit, qui disciplinam custodit, qui autem sic procedit, proculdubio ad felicitatem accedit.

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub inanis membri figura. *Particeps*, quantum ad cibi communitatem, scilicet orationis generalitatem. *Ego sum*, quantum ad membri inanitatem, scilicet personæ debilitatem. *Omnium timentium te*, quatum ad vitantes inhumanitatem, scilicet orationis paritatem. *Et custodietum mandata tua*, quantum ad seruantes humanitatem, scilicet orationis largitatem. Parce orat, qui pro paucis: large, qui pro multis, & tanto largius, quato pro pluribus.

VERSICVLVS XVI.

Misericordia tua Domine, & cetera.] Quartum superest instrumentum in versu proposito, proponendum, videlicet propria supplicatio, quæ resistens peccato supplicat pro seipso. Proponit itaque versus iste supplicationem sagacem, viuacem, perspicacem, & efficacem: tangendo diuinæ dignationis humanitatem, indignationis immunitatem, iustificantis dignitatem, & iustificabilis indignitatem.

Articulus primus.

Sagaciter igitur supplicās, diuinæ dignationis humanitatem allegauit, cum ait: *Misericordia tua Domine*. Quod enim Dominus miseretur nostræ miseriam, humanitatis est dignatiuæ. Sed nota misericordiam Domini triplicem miseriam nostræ triplici congruentem, vt pote misericordiam medicinæ, misericordiam disciplinæ, & misericordiâ doctrinæ. Quorum prior congruit nostræ vis irascibilis infirmitati, secunda concupiscibilis lubricitati, tertia rationalis ruditati. De prima misericordia dicit scriptura: Filios tuos nec draconum, nec venenatorum vicerunt: misericordia enim tua adueniēs sanabat eos: ecce misericordia medicinæ. De secunda: Cum tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam acceperunt: ecce misericordia disciplinæ. De tertia: Misericordia Domini super omnem carnem: qui misericordiam habet & docet, & erudit, quasi pastor bregem suam: ecce misericordia doctrinæ.

Articulus secundus.

Viuaciter autem orans indignationis immunitatem aggregauit, cū addidit: *Plena est terra*. Nec enim terra misericordia repletur, si cuiquam terrigenæ Dominus indignaretur. Viuaciter autem ad miserandum mouetur, a quo prorsus indignatio remouetur. Sed nota circa terræ plenitudinem, quod legitur terram triplicem: terram, quam terimus: terram, quam quærimus: & terram, quam gerimus. Prima terra plena est laude diuina: secunda plena est gloria: sed tertia plena est miseria. De prima: Laudis eius plena est terra, quam terimus, tam multipliciter eum laudat, quàm multipliciter laudabilem significat, de quo nullus ambigit, qui signa eius intelligit. De secunda: Plena est omnis terra gloria eius. Vox est angelorum loquentium de terra viuentium. De tertia: Fac conclusionem, quoniam terra plena est iudicio sanguinum, id est testimonio criminum. Hæc est terra miserorum hominum.

Articulus tertius.

Perspicaciter perorans iustificantis dignitatem commendauit, cum subdidit: *Iustificationes tuas*, id est tibi congruas. Non fuit parua perspicacitatis perspicere congruentias inter iustificantem, & iustificationes suas. Notandum itaque, quod ait: *Iustificationes tuas*, quasi dicat, tuæ potentia, sapientia, ac iustitiæ congruas, tamquam vias tritas, tamquam leges positas, tamquam sententias diffinitas. De primo propheta psallit: Viam iustificationum tuarum instrue me. Vox est quærentis viam regiam, viam tritam. De secundo autem ait: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Sapienter legem petit legislatoris illius, cui nullus similis in legislatoribus: sicut legitur: Quæris, quare? quia sicut scribitur: Vnus est legislator & iudex, qui potest perdere & liberare. De tertio quoque canit: Surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustificationis tuæ: ecce iudiciales sententiæ a summo iudice promulgatæ.

Articulus quartus.

Efficaciter consummans iustificabilis indignitatem insinuauit, cum de iustificationibus ipsis intulit: *Doce me*: ac si diceret manifeste: Domine non sum doceri dignus: sed tu non es docere indignus: Fac ergo mecum, vnde tu es dignus, vt fiam dignus, vnde sum indignus. Et nota, quod aliquis dicitur docere dignus, propter dignitatem actus, affectus, instinctus. Propter primum dicitur doctor bonus, propter secundum dicitur misericors, siue pius: propter tertium dicitur benedictus. Primum patet per prophetam psallentem: Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas: ecce doctorem bonum. Secundum subluet per psalmistam dicentem: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me: ecce doctorem misericordem vel pium. Tertium liquet per psalmographum sic scribentem: Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas: ecce doctorem benedictum. Ita quidem a mittente benedicitur, qui ad legendum, vel ad prædicandum mittitur.

Epilogus.

Propterea dicit Propheta in laudabilis oratoris persona: *Misericordia tua Domine*, tamquam sagaciter orans, allegando diuinæ dignationis humanitatem. *Plena est terra*, tamquam viuaciter persuadens, aggregando indignationis immunitatem. *Iustificationes tuas*, tamquam perspicaciter perorans, commendando iustificantis dignitatem. *Doce me*, tamquam efficaciter consummans postulando iustificari iustificabilis indignitatem per iustificantis dignitatem, ac si loqueretur apertius: Domine, qui misereri dignaris, & nemini indignaris: iustifica me, qui sum indignus, quia tu iustificare dignus.

Capitulum quintum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Bonitatem fecisti, & cetera.] Hic quintum initiatum capitulum, & quintum representatur ferculum. In capitulo præambulo præsentata fuit spei immisio, in hoc vero præsentatur bonitatis transmissio: Et quia spes immisio confurgit ex bonitate transmissa: patet ordinis ratio processu resolutorio. Istud autem capitulum distinguitur per hunc modum. Est equidem bonitas inferior ad animæ iustificationem pertinens, quam octonarius prior percurrit, quapropter ab hebraica littera Teth, quæ interpretatur bonum vel infra, incipit. Et est bonitas superior ad animæ iustificatæ magnificationem attinens, qua octonarius posterior superaddit. Quamobrem ab hebraica littera Iod, quæ interpretatur principium seu dominatio, initium sumit. Octonarius nihilominus prior distinguitur: quoniam bonitas inferior pertinet ad animæ curationem, quam declarat quaternarius primus: & curatæ conseruationem, quam declarat quaternarius alius. Quaternarius etiã prior quadripartitam recipit sectionem, secundum quattuor animæ virium curationem, videlicet apprehensiuæ, appetitiuæ, memoratiuæ, motiuæ. Quæ sunt totidē versibus subnotatæ. Versus primus apprehensiuæ curationem ostendit, quia quid, in quem, a quo, & per quem mittitur, apprehendit, scilicet sanitatis habitum, animæ inuitum ab ingenito per vnigenitum.

Articulus primus.

Primum quidem prænotatur, cum præmittitur: *Bonitatem fecisti*. Ista namque bonitas est spiritualis sanitas, quam in nobis creat increata bonitas. Vnde notandum, quod est bonitas improuectorum, prouectorum, electorum. Quorum prima fruimur, secundam sequimur, tertiam impetrare molimur. De prima scribitur ab Apostolo: Fructus lucis est in omni bonitate: ecce bonitatis fruitio. De secunda dicit psalmographus: Detrahebant mihi, quoniam sequer bar bonitatem: ecce bonitatis profectio. De tertia psallit propheta: Visita nos in salutari tuo, ad videndum in bonitate electorum tuorum: ecce bonitatis impetratio.

Articulus secundus.

Secundum autem subnotatur, cum subditur: *Cum seruo tuo*, quantum ad eius spiritum sanitati redditum. Et nota seruum triplicem triplici bonitati respondentem: puta seruum improuectum, prouectum, electum. Seruitus prima bona, secunda melior, tertia optima. De primo intelligitur, quod legitur: Omnis seruus emptitius circumcidetur: ac si diceretur expressius: Omnis serui improuecti a vana conuersatione redempti superfluitas succidetur. De secundo competenter exponitur, quod proponitur: Spes seruus tuus pater noster adhuc viuuit. De tertio accipiendum dinoscitur, quod dicitur: Seruus meus es tu, elegi te, & non abieci te.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Domine*. Dominus enim licet sit nomē essentialē, tribus personis commune, potest tamen personaliter accipi, & personæ patris appropriari. Vnde notandum, quod nomen Domini legitur appropriatum patri sub triplici notionē patris. Quorum prima negatiua propria. Secunda affirmatiua propria. Tertia affirmatiua communis: videlicet innascibilitatis, paternitatis, communis spirationis. Primum patet: Respondens Dominus Iob de turbine, ait: Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? quasi dicat: Nullus. Quis est iste Dominus, qui nullum habet ante, nisi Dominus pater solus, quo nullus anterior nec tempore, nec dignitate, nec origine? Nam Filius & Spiritus sanctus, etsi non habeant anteriorem tempore, vel dignitate, ha-

bent tamen anteriorem, origine. Aut quis Dominus, cui nullus dedit, nisi Dominus pater solus, qui a nullo accepit, quoniam a nullo procedit? Nam alia persona inde accipiunt, unde procedunt. Secundum liquet: Nunquid ego, qui generationem cunctis tribuo, sterilis ero, ait Dominus? Quis iste Dominus generationem dans temporaliter, & generans intemporaliter, nisi solus Dominus pater? Tertium lucet: Spiritus Domini replevit orbem terrarum. Cuius Domini, nisi Patris & Filij: qui sunt vnus Dominus, in quantum dant vnum munus.

Articulus quartus.

Quantum denotatur, cum dicitur: Secundum verbum tuum, quod dixisti, cum filium genuisti, secundum quem cuncta facis, qui secundum artem cuncta facis. Ipse enim, secundum Augustinum, est ars omnipotentis & sapientis Dei, plena omnium rationum viuentium, sicut scribitur ab eo. Hic potest notari sine prauidicio verbi diuini & humani, trina proportio. Sicut enim verbum humanum humanitas prolatum, est vox viua significatiua, ita verbum diuinitus prolatum est proles viua spiratiua, quorum singula sunt singulis proportionalia. Prima proportio patet ex eo, quod sicut verbum humanum in quantum vox, est in dicente, sicut procedens in non procedente, & sic distincte: ita verbum diuinum in quantum proles, est in patre, sicut procedens in non procedente, & sic distincte, quantum ad distinctionem personalem, quod notatur in illo verbo Euangelico: Verbum erat apud Deum, tamquam personaliter distinctum. In quo refellitur error Sabellianorum, personale distinctionem negantium. Secunda proportio patet ex eo, quod sicut verbum humanum, in quantum viuum, est in dicente, sicut viuens in viuente, & sic indistincte: ita verbum diuinum, in quantum viuum, est in patre, sicut viuens in viuente, & sic indistincte, quantum ad indistinctionem essentialem, quod notatur ibidem in illo verbo: Deus erat verbum, tamquam essentialiter indistinctum. In quo refellitur error Arrianorum, essentialem indistinctionem diffidentium. Tertia proportio patet ex eo, quod sicut verbum humanum, in quantum significatiuum, est in dicente, sicut significans in significante, & sic iterum indistincte: ita verbum diuinum, in quantum spiratiuum, est in patre, sicut spirans in spirante, & sic iterum indistincte, quantum ad indistinctionem notionalem, quod notatur ibidem in illo verbo, hoc scilicet: Verbum erat in principio apud Deum: tamquam personaliter distinctum, & notionaliter indistinctum. Quod enim ait: Apud Deum, pertinet ad distinctionem personalem. Quod autem dicit: In principio, pertinet ad indistinctionem notionalem. Hoc principium est communis spiratio, secundum quam Pater & Filius sunt vnum principium respectu Sancti Spiritus, testante Augustino. In quo retunditur error Graecorum, spirationem actiuam soli Patri attribuentium. Hae tria implicite praenotauit Euangelista cum ait: In principio erat verbum: ac si diceret: In Patre erat Filius vno modo distinctus, sed duobus indistinctus: videlicet distinctus personaliter, sed indistinctus naturaliter, & notionaliter, quorum singula singulis subnotauit articulis, sine prauidicio sententiae sanioris.

Epilogus.

Ait ergo propheta: Bonitatem fecisti: praenotans famitatis habitum, qui transmissus. Cum seruo tuo, subnotans serui spiritum, in quem transmissus. Domine: annotans ingenitum, a quo transmissus. Secundum verbum tuum, denotans vnigenitum, per quem transmissus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Bonitatem & disciplinam, & cetera.] Curationem virtutis apprehensiuam vidimus in versiculo praecedente, curationem appetitiuam videre possumus in pra-

senti. Huius curationis est efficax argumentum, quod edificare appetit aurum argentum, & lapidem pretiosum super fidei fundamentum. Nam profecto bonitas auro, disciplina argento, scientia lapidi pretioso, credulitas congruit fundamento.

Articulus primus.

Primum quidem insinuauit, cum ait: Bonitatem, idest, bonam mentis qualitatem. Doce me, non theoricè, sed practice: nec indicando, sed edificando. Hae est bonitas aurea, hae est bona dispositio, quantum ad interiora. Et nota, quod bonitas ista est auro comparabilis propter tria: quia sicut aurum est ponderosum, radiosum, fructuosum: sic bonitas ista est ponderosa, radiosa, & fructuosa. Quæris, quibus? Ponderosa penitentibus, radiosa contemplantibus, fructuosa gustantibus. De primo: Domine secundum bonitatem tuam promissisti penitentiam. Ecce bonitas penitentibus ponderosa. De secundo scribitur: In bonitate tua doce me. Ecce bonitas contemplantibus radiosa. De tertio: Fructus spiritus est charitas, bonitas, gaudium, pax, patientia, benignitas. Ecce bonitas gustantibus fructuosa.

Articulus secundus.

Secundum indicauit, cum addit: Et disciplinam, idest compositionis modestiam. Hae est disciplina argentea, hoc est disciplinata compositio, quantum ad exteriora. Et nota, quod disciplina est argenteo comparabilis tribus de causis: quia sicut argentum est carum, clarum, & sonorum: ita disciplina & cara, & clara, & sonora est. Vis scire quibus, cara est acquirantibus, clara videntibus, sonora audientibus. De primo: Accipite disciplinam meam, & non pecuniam. Ecce disciplina acquirantibus cara, quia carior, quam pecunia. De secundo: Cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam. Ecce disciplina videntibus clara. De tertio: Audite filij disciplinam patris. Ecce disciplina audientibus sonora.

Articulus tertius.

Tertium insinuauit, cum subdit: Et scientiam, idest superiorum notitiam. Hae est scientia pretiosa, hae est discreta expositio, quantum ad superiora. Et nota, quod hanc scientiam possimum pretiosissimum lapidibus comparare, specialiter triplici ratione, quia sicut in lapidibus pretiosis quaeritur veritas, claritas, & salubritas: sic in scripturarum spiritualibus theoreticis quaeritur scientia veritatis, claritatis & salutis, quantum ad expositiones allegoricas, tropologicas, & anagogicas. De prima scientia scribitur ab Apostolo: Semper discite, & numquam ad scientiam veritatis peruenientes. Tales sunt Iudaei, semper legentes scripturarum historias, & numquam peruenientes ad earum allegoricas theoreticas. De secunda vero scientia potest accipi illud verbum Apostoli: Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis Dei. Ista profecto claritas potest dici clara moralitas, quam pater lumen facit splendescere de tenebris, idest de obscuris scripturarum figuris. De tertia non indecenter intelligimus, quod legimus: Ad dandam scientiam salutis plebi eius. Hae enim non solum est propter salutem, sicut aliae, sed etiam de salute. Et quia de salute singulariter est, scientia salutis potissimum dici potest.

Articulus quartus.

Quantum implicauit, cum superaddidit: Quia mandatis tuis credidi. Quid est mandatis credere, nisi credulitatis fundamentum sternere? Notandum igitur, quod fidei fundamentum credendo sternitur, & idcirco tripliciter sternitur: quia tripliciter creditur, videlicet corde, ore, opere. Vnde fides corde firmatur: ore affirmatur: opere confirmatur. De primo: Corde creditur ad iustitiam. Hic fundamentum credendo sternitur, & firmatur. De secundo: Nos credimus, propter quod & loquimur. Hic credendo sternitur, & affirmatur. De tertio: Qui credit Deo, attendit

tendit mandatis: hic credendo sternitur, & etiam A confirmatur.

Epilogus.

Hae est itaque vox Prophetæ declarantis curationem virtutis appetitiuam: Bonitatem. Ecce bonitas aurea, quantum ad dispositionem interiorum: Et disciplinam. Ecce disciplina argentea, quantum ad compositionem exteriorum: Et scientiam. Ecce scientia pretiosa, quantum ad expositionem superiorum: Doce me. Ecce practicum, non theoreticum documentum: Quia mandatis tuis credidi. Ecce fidei fundamentum.

VERSICVLVS TERTIVS.

Priusquam humiliarer, & cetera.] Duo versiculi praecurrentes praenunciauerunt curationem tam apprehensiuam, quam appetitiuam. Iste sequens annunciat curationem memoratiuam, pronuncians in quatuor eius membris memoriam commissionis, omissionis, promissionis, & immisionis: quantum ad peccatum commissum, mandatum omissum, propitiatum promissum, & gemitum compunctionis immisum.

Articulus primus.

Quantum ad primum psalmographus ait: Priusquam humiliarer, idest priusquam per timorem male humiliantem prauaricarer: ecce prauaricatio, ecce peccati commissio. Hic potest notari, quod contingit tripliciter male humiliari: videlicet malum dissimulando, bonum simulando, malum accumulando: sicut Dauid humiliari curauit, cum adulterium dissimulauit, cum Vriæ beneficium simulauit, cum maleficium accumulauit. De primo: Scio humiliari, & abundare: sicut apostolici viri sciunt humiliari, malum poenae dissimulando, & abundare, ipsum refo-cillando: sic & apostolici viri sciunt humiliari, malum culpae dissimulando, & abundare, ipsum refo-cillando. De secundo scribitur: Quasi proximum, quasi fratrem nostrum, sic complacebam: quasi lugens, & contristatus sic humiliabar: sicut nouit complacere proximo, & contristari ex animo charitas consolatrix: sic nouit complacere proximo, & contristari: sed non ex animo calliditas simulatrix. De tertio: Attende, ne seductus in stultitia humiliaris: Sic seducuntur, sic humiliantur, qui humanam verecundiam sic verentur, quod diuinam iracundiam ex pusillanimitate spiritus promerentur, sicut illi contigit, quæ timor male humilians declinare docuit ad homicidium, ut declinare posset adulterorum opprobrium: sed Dominus abominans simulatorum facinus, maluit seruū suum cum peccatoribus humiliari, quam cum simulatoribus gloriari.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit: Ego deliqui, idest per amorem male inflammantem mandatum dereliqui. Et nota, quod delictum huiusmodi accidit propter tria, puta propter immisionem, remissionem, & intermissionem. Cum enim passionis horror im-mittitur, & rationis rigor remittitur, prohibitionis timor intermittitur. De primo: Horror inuasit Israel, & deliquit in Baal: Israel interpretatur mens Deum videns, per quam humanam accipimus rationem: Baal interpretatur vetustas, per quam intelligimus prauaricationem: horror ergo Israel inuadit, cum horribilis passio rationem peruadit: sed Israel in Baal delinquit, quando ratio prohibitionem propter prauaricationem relinquit. De secundo: Propter inopiam multi deliquerunt: sic delinquant, qui propter passionis vehementiam, & rationis inconstantiam, prohibitionis obedientiam derelinquant. De tertio scribitur: Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso. Ita dicit, qui passione opposita, ratione deposita, prohibitionem postposita, prauaricari proponit.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, superaddit: Propterea elo-

quium tuum, idest tuæ potestati, tuæ veritati, tuæ pietati congruum: quia potestatis est eripere penitentem: veritatis dirigere contentem: pietatis suscipere satisfacientem. De primo psalmista dicit: Secundum eloquium tuum eripe me: ecce eloquium potestatis. De secundo Propheta psallit: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: ecce eloquium veritatis. De tertio psalmographus scribit: Suscipe me secundum eloquium tuum: ecce eloquium pietatis.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subdit: Custodini, quasi eloquium propitiatorum, promittes propitiatum contenti peccatum: Custodini. Quo modo? Peccatum contentendo: propitiatum petendo. Et nota, quod in hac custodia debent esse tria, scilicet iustitia, prudentia, potentia. Prima, ut reum iudicet in contritione: secunda, ut eum iudicet in confessione: tertia, ut Deū vindicet in satisfactione. De primo: Iustitia custodit innocentis viam. Innocentes dico tam facti, quam voto: nam vterque reatum suum iudicat, sed ille leuiorem, iste grauiorem: ille venialem, iste mortalem. De secundo: Prudentia custodit rectorum salutem: ita quidem per confessionem salutarem, quando quidem rectam indicat veritatem. De tertio: Custodiet me in sua potentia, & erunt accepta opera mea: ita plane custodit diuina sapientia in satisfactione, comensurando vindictam iniuriæ: & facit, quod opera satisfactoria sint digna acceptione.

Epilogus.

Liquet itaque vox Prophetæ curationem manifestans memoriam: Priusquam humiliarer: per timorem male humiliantem, quantum ad peccatum commissum: ecce memoria commissionis. Ego deliqui, per amorem male inflammantem, quantum ad mandatum omissum: ecce memoria omissionis. Propterea eloquium tuum: quantum ad propitiatum promissum: ecce memoria promissionis. Custodini: quantum ad gemitum compunctionis immisum: ecce memoria immisionis.

VERSICVLVS QVARTVS.

Bonus es tu, & cetera.] Praenunciata curatione apprehensiuæ, appetitiuæ, atque memoratiuæ, nouissime nunciatur curatio motiuæ, siue gressiuæ, quam nunciat iste versus, innuendo bonitatem aggressus, progressus, congressus, & regressus: quoniam in his verbis notatur motus mentis, tamquam bonum aggredientis, in bono progredientis, cum bono gradientis, ad bonum regredientis.

Articulus primus.

Quod enim ait: Bonus es tu. Vox est mentis tamquam bonum aggredientis. Et nota, quod bonus est Dominus vniuersis ipsum aggredientibus, siue sint penitentes, siue proficientes, siue peruenientes: quia condonator, quia consolator, quia coronator. De primo: Bonus Dominus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum: ecce bonus penitentium condonator. De secundo: Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis: ecce bonus proficientium consolator. De tertio: Bonus est Dominus sperantibus in eum: ecce bonus peruenientium coronator.

Articulus secundus.

Quod autem, inquit: In bonitate tua: Vox est mentis in bono progredientis. Sic progreditur, qui bonitate non humana, sed diuina fulcitur. Et nota, quod bonitati diuinæ conuenit sustinere, supereminere, implere, continere, tamquam inferiori, superiori, & exteriori. De primo: An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, quasi te sustinentis? Ecce bonitas sustinens. De secundo: Ut ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias, gratiæ suæ in bonitate super nos: quasi supereminente.

Isa. 66. c

Sap. 1. b

Aug. lib. 6. de Trinit. tom. 3. cap. 10. & lib. 2. in Gen. ca. 8. idem supra. serm. 1. in Ex. sem. pag. 10. c. d. e

Ioan. 1. a

Ioan. 1. a

Aug. lib. 6. de Trinit. 1.

Ioan. 1. a

2. Par. 36 b

Pf. 118. i Gal. 5. d

Prou. 8. b

Prou. 24. d

Prou. 4. a

2. Tim. 3. b

1. Cor. 4. b

Luc. 1. g

Rom. 10. b

2. Cor. 4. c

Eccl. 32. d

Pf. 118. b

Ibid. r

Ibid. p

Prou. 13. a

Prou. 2. c

Sap. 9. e

2. Paral. 30. c

Naum. 1. b

Thren. 3. e

Rom. 2. a

Ephes. 2. b

eminente. Ecce bonitas supereminens. De tertio scribitur: Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Ecce bonitas implens. De quarto rursus: Ad videndum in bonitate electorum tuorum, quasi comprehensiuam ipsorum. Ecce bonitas continens.

Articulus tertius.

Quod vero dicit: Doce me: vox est mentis cum bono gradientis, & ab ipso doceri cupientis. Sed nota, quod docere dicitur Deus mentem influendo eidem veritatem, charitatem, facultatem, quantum ad intellectum, affectum, effectum. Ad primum pertinet illud psalmista: Scientiam doce me. Vbi petitur influentia veritatis conueniens intellectui. Ad secundum spectat illud propheta: Doce me, quia tu es Deus saluator meus, vbi petitur influentia charitatis saluificae congruens affectui. Ad tertium pertinere dicitur, quod dicitur: Doce me facere voluntatem tuam: quia Deus meus es tu: vbi petitur influentia facultatis competens effectui.

Articulus quartus.

Quod deinde adiunxit: Iustificaciones tuas: Vox est mentis ad bonum regredientis. Quid enim iustificatio, nisi ad Dominum regressio? Vnde notandum, quod iustificaciones diuinae perficiunt animam, quantum ad intellectum, affectum, & effectum: illuminando, inflammando, firmando. De primo per psalmistam dicitur: Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificaciones tuas. Ecce illuminatio intellectus. De secundo per prophetam psallitur: Concupiuit anima mea desiderare iustificaciones tuas. Ecce inflammatio affectus. De tertio similiter scribitur: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificaciones tuas. Ecce firmatio effectus.

Epilogus.

Ex his subrutilat mens prophetæ insinuat curatio nem gressuæ, ait enim: Bonus es tu: ex parte mentis bonum aggredientis. Et in bonitate tua: ex parte ipsius mentis in bono progredientis. Doce me: ex parte eiusdem mentis cum bono gradientis. Iustificaciones tuas, ex parte sape dictæ mentis ad bonum regredientis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Multiplicata est super me, & cetera. Anima curatio nem quaternarius antecedens exposuit, curatio nem conferuationem quaternarius præfens exponit. Conferuationis autem istius quattuor sunt indicia totidem versibus subnotata: videlicet tentationis resistentia, tentatoris victoria, peccatorum displicentia, & mandatorum complacentia. Primus versus tentationis resistentiam indicat: quoniam exercitum vanitatis contra spiritum humilitatis demonstrat. Attende exercitum obsidentem: vanitatem dentibus stridentem: spiritum præfidentem: humilitatem in Domino confidentem.

Articulus primus.

Nisi enim exercitus nequam exterius obsideret, nequaquam Propheta diceret: Multiplicata est super me: quasi dicat: Multi insurgunt aduersum me: sed qualiter multiplicata? Nota breuiter, quia tripliciter, multiplicata inferius, multiplicata superius, multiplicata exterius. Qualiter inferius? quantum ad multorum meritum suppliciorum. Qualiter superius? quantum ad multorum demeritum præmiorum. Qualiter exterius? quantum ad multorum scandalum proximorum. De primo: Multiplicata est malitia eorum: scilicet, quantum ad meritum suppliciorum. Vnde sequitur: Quia iusta est dies Domini in valle concisionis. De secundo scribitur: Multiplicata est in eis ruina: scilicet quantum ad demeritum præmiorum. De tertio: Multiplicata sunt mala in terra: scilicet quantum ad scandala plurimorum.

Articulus secundus.

Nisi etiam vanitas dentibus strideret, psalmista non

adderet: Iniquitas superborum: Quæ est enim iniquitas superborum, nisi vanitas? quæ contra illos dentibus stridet, quos deridet. Et nota, quod iniquitas talis comparatur in scripturis folio dedecoris, iugo facinoris, virgæ furoris. Primo quippe propter principatum concupiscentiæ: secundo, propter famulatum intelligentiæ: tertio, propter cruciatum conscientiæ. De primo: Separati estis in diem malum, & appropinquatis folio iniquitatis. Ecce folium dedecoris. Magnum enim dedecus est, quod concupiscentia rationi præest. De secundo: Vigilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius. Ecce iugum facinoris. Magnum quippe facinus est, quod ratio concupiscentiæ subest. De tertio: Iniquitas surrexit in virgam impietatis. Ecce virga furoris: quia valde furit, qui conscientiam suam vrit.

Articulus tertius.

Nisi vero spiritus præfideret, scriptura minime subderet: Ego autem in toto corde meo: cui scilicet præfideo, tamquam spirituali præsidio. Et nota, quod præfatum præsidium debet esse munitum totaliter, id est tripliciter: videlicet quantum ad introitum, medium, & exitum. Introitus pertinet ad potentiam apprehensiuam, seu receptiuam: medium ad memoratiuam, seu retentiuam: exitus ad interpretatiuam, seu pronuntiatiuam. De primo: Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia seruabit te: quasi dicat: Si sapientia spiritualis venerit ad cordis tui introitum, & scientia secularis apprehensiuæ tuæ placuerit, consilium sapientiæ custodiet te, quantum ad spiritualia: & prudentia secularis seruabit te, quantum ad temporalia. Ecce cordis introitus. De secundo: Custodi ea, scilicet eloquia mea, in medio cordis tui, videlicet in potentia memoratiua. Ecce cordis medium. De tertio: De corde exeunt cogitationes: scilicet per interpretatiuam potentiam erucciones. Ecce cordis exitus. Si vis ergo omni custodia seruare cor tuum, quasi spirituale præsidium, custodi eius introitum, medium, & exitum: vt nihil recipias, nihil retineas, nihil pronuncies, nisi rectum.

Articulus quartus.

Nisi deinde humilitas in Domino consideret, psalmographus non superadderet: scrutabor mandata tua, quod pertinet ad scrutinium humilitatis, cuius summum est studium diuinis obtemperare mandatis. Hic potest notari, quod humilitatis est scrutari, non imprudenter, non impudenter, sed prudenter: Imprudenter scrutantur curiosi: impudenter luxuriosi: prudenter virtuosus. De primo: Nolo vt scrutemini actum meum, quantum ad scrutinium curiosum. De secundo: Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius: quantum ad scrutinium luxuriosum. De tertio scribitur: Scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo, quantum ad scrutinium virtuosum.

Epilogus.

Liquet igitur mens prophetæ demonstrare volentis resistentiam tentationis, demonstrando exercitum vanitatis contra spiritum humilitatis. Ait enim: Multiplicata est super me, quantum ad exercitum obsidentem. Iniquitas superborum, quantum ad vanitatem stridentem. Ego autem in toto corde meo, quantum ad spiritum præfidentem. Scrutabor mandata tua, quantum ad humilitatem in Domino confidentem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Coagulatum est, sicut lac cor eorum, & cetera. Resistentiam tentatoris præcedens versus proponit, insinuando defectum circa tentatoris affectum, & prouectum circa victoris aspectum. Defectus pertinet ad potentiam ligatam. Affectus ad maliuolentiam insti-

instigatam. Prouectus ad patientiam leuigatam. Aspectus ad sapientiam, qua vincitur malitia inuestigata.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præmittitur: Coagulatum est, sicut lac. Ista coagulatio est diabolicæ potentiae ligatio, quæ ligatur diuinæ virtutis retinaculo, sicut ligatur lac a coagulo. Et nota, quod talis coagulatio, seu potentiae limitatio in diuersis diuersimode reperitur. Vnde diuersi diuersimode coagulati leguntur: aliter enim existit coagulatus fetus in matrice formatus: aliter spiritus informatus: aliter spiritus informantis, informato spiritui conformatus. Prima est coagulatio seminalis: Secunda disciplinalis: Tertia doctrinalis. De primo: Coagulatus sum in sanguine ex femine hominis. Ecce coagulatio seminalis, qua limitatur fetus materia, quæ ministratur a femina per virtutem formatiuam, quæ deriuatur a masculo. Vnde philosophus: Vir dat formam, & principium: femina dat corpus & materiam. Sicut accidit in lacte coagulato, quod corpus exit ex lacte, & coagulatio ex coagulo: ita exit illud, quod absconditur a mare in femina. De secundo dicitur per psalmistam: Vt quid suspicamini montes coagulatos? Hoc est, cur illi pares opinamini, qui est mons Dei secundum diuinam naturam, & mons pinguis secundum humanam, cui datus est spiritus non ad mensuram, illos, qui sunt montes, id est sapientia, & gratia eminentes: sed coagulati, seu limitati secundum mensuram spiritus sibi dati? nec enim acceperunt, quantum accipere potuerunt, scilicet secundum mensuram donationis Christi. Talis est coagulatio disciplinalis, qua limitatur potentia apprehensiuæ discipuli, secundum limites dogmatis apprehensi. De tertio psallitur per prophetam: Mons coagulatus, mons pinguis: quasi dicat: Ille, qui est mons pinguis secundum humanam naturam, accipiendo spiritum sanctum non ad mensuram, est coagulatus collimitando, & conformando se audientibus secundum exigentiam sui status. Aperiebat enim in parabolis os suum: quia non est possibile aliter nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumuelatum: sicut asseritur a Dionysio: Ecce coagulatio doctrinalis, qua potentia informatiua magistri se collimitat, & conformat potentiae apprehensiuæ discipuli.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, sequitur: Cor eorum: id est voluntas eorum, seu potius maliuolentia, quam instigat ipsorum dæmonum malitia. Est autem triplex malum in dæmonibus, quod assignat beatus Dionysius: puta furor irrationabilis: demens concupiscentia: phantasia proterua. Vnde notandum, quod cor diabolicum legitur immutatum, ingrauatum, induratum: Immutatio spectat ad irrationabilem furiam: ingrauatio ad dementem concupiscentiam: induratio ad phantasiam proteruam. De primo: Immutatum est cor Pharaonis, & seruatorum eius super populum. Per Pharaonem Ægypti principem, quid nisi princeps tenebrarum signatur? Ægyptus enim tenebræ interpretatur. Ecce cor diabolicum immutatum. De secundo: Ingrauatum est cor Pharaonis, & nondimisit populum: Ecce cor diabolicum ingrauatum. De tertio: Induratum est cor Pharaonis, & non audiuit eos: Ecce cor diabolicum induratum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium scribitur: Ego vero legem tuam, quæ persuadet patientiam, dissuadet impatientiam: sicut declarat luce clarius, tam veteris, quam nouæ legis aspectus, in quo patientiæ leuigatio, & patiens prouectus. Et nota, quod lex docet vitia fugere, vitia eligere, grauiora pro Domino sustinere. Quorum primum est iustitiæ initiatiuum: Secundum prouectiuum: Tertium perfectiuum. De primo: Per legem enim cognitio peccati: Ecce vitium fugiendum. De secundo: Probas vitiosa instructus per legem: Ecce

vile eligendum. De tertio scribitur: Propter legem tuam sustinui te Domine: supple, persuasorem patientiæ. Ecce graue pro Domino sustinendum.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subditur: Meditatus sum. Ecce victoris aspectus. Sed nota, quod non simpliciter, sed multipliciter meditatus, quantum ad diuina beneficia, humana maleficia, & diuina iudicia, quorum, hæc præterita, hæc præsentia, hæc futura. De primis psalmista, dicit: Meditatus sum in omnibus operibus tuis: quo ad beneficia præterita. De alijs propheta psallit: Meditatus sum nocte cum corde meo: & hoc quo ad maleficia præsentia. De reliquis: In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit iudicabit eam, meditatus est in spiritu suo duro, & cetera, quoad iudicia futura, mensuram pœnæ contra mensuram culpæ mysticæ Domini vineæ reddituram.

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere mens prophetæ proponentis victoriam tentatoris, & dicentis in persona victoris: Coagulatum est, sicut lac, quantum ad tentatoris, & satellitum eius defectum, quo ligatur eorum potentia. Cor eorum, quantum ad effectum, quo instigatur ipsorum maliuolentia. Ego vero legem tuam, quo ad victoris prouectum, quo leuigatur eius patientia. Meditatus sum, quo ad ipsius aspectum, quo inuestigatur sapientia, per quam vincitur malitia.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Bonum mihi, quia humiliasti me, & cetera. Post præcedentis conferuationis iudicia, quæ sunt tentationis resistentia, & tentatoris victoria, sequitur tertium, quod est peccati displicentia, quæ probatur in hoc versu, velut a contrario sensu. Nam probato, quod beneplacitum sit, humiliari, illuminari, iustificari, ex opposito probatur, quod maleplacitum sit, inflari, obcari, præuaricari. Quorum primum pertinet ad remorsionem: Secundum ad delectationem: Tertium ad assensionem: Quartum ad operationem.

Articulus primus.

Ad beneplacitum respicit, quod propheta prædicit: Bonum mihi, quasi dicat beneplacitum mihi. Si autem propositum est beneplacitum, & oppositum est maleplacitum. Et notandum, quod perfectum beneplacitum debet habere testimonium tripartitum, scilicet inferius, superius, & exterius: Hoc est, respectu sui, respectu Dei, & respectu proximi. Prima conditio legitur: Si bonum est in oculis vestris, auferte mercedem meam: Ecce beneplacitum, quantum ad interius testimonium. Secunda conditio scribitur: Fecit Asa, quod bonum, & placitum erat in conspectu Dei: Ecce beneplacitum, quantum ad superius testimonium. Tertia conditio traditur ab Apostolo: Prouidemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus: Ecce beneplacitum, quantum ad exterius testimonium.

Articulus secundus.

Ad humiliationem pertinet, quod prædictis consequenter cohæret: Quia humiliasti me, scilicet conscientia castigante, non concupiscentia instigante, dolore inflammante, non delectatione inflante. Et nota, quod Dominus aliter humiliat incipientem, aliter proficientem, aliter perfectum. Primum ad pœnitendum: Secundum ad patiendum: Tertium ad compatiendum. De primo possunt accipere illud psalmista: Cognoui Domine, quia requitas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me: scilicet humiliatione pœnitentiæ. De secundo recte satis exponitur, quod proponitur: Cur vocatis me noemi, id est pulchram, quam Dominus humiliavit, scilicet humiliatione patientiæ? De tertio patenter intelligitur, quod legitur: Timeo, ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, scilicet humiliatione cõpatientiæ. Vnde, sequitur: Et

Sap. 7. a

Arist. lib. 2. de Gen. ani mal. cap. 4.

Psal. 67. d

Psal. 67. c

Dion. cap. 1. de cal. hier.

Dion. lib. de diu. nom. cap. 4.

Exo. 14. b

Pharao.

Ægyptus.

Exo. 9. b

Exo. 8. d

Rom. 3. c

Rom. 2. c

Amos. 6. b

Thre. 1. e

Ezec. 7. e

Prou. 2. e

Prou. 4. e

Mat. 13. b

Judith. 8. d

Eccli. 41. d

Pf. 118. e

Pf. 128. e

Psal. 42. e

Psal. 76. b

Isa. 27. b

Zach. 11. e

2. Paral. 14. a

2. Cor. 8. d

Pf. 118. k

Ruth. 1. d

2. Cor. 12. d

Et

Ibidem. Et lugeam multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt poenitentiam.

Articulus tertius.

Ad illuminationem refertur, quod illico subinferitur: *Ve discam*, scilicet gratia illustrante, non malitia excacante. Hic possumus notare, quod tripliciter contingit discere, videlicet experimento, exemplo, intimo documento. Quorum primum precipue habet locum in physicis, secundum in ethicis, tertium in diuinis. De primo: Experimento didici, quod benedixerit mihi Deus propter te, scilicet quantum ad multiplicationem animalium: ecce experimentum physicum. De secundo: Exemplo didici disciplinam: ecce exemplum ethicum. De tertio: Notum vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatum est a me: quia non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi: ecce intimū documentum.

Gen. 30. d

Prou. 24. d

Gal. 1. b

Articulus quartus.

Ad iustificationem spectat quod restat: *Iustificaciones tuas*, non prauaricationes meas. Et nota, quod iustificaciones istas debemus discere triplici ratione, quia dirigunt in consilijs, in iudicijs, in exercitijs. Quorum primum spectat ad deliberationem, secundum ad electionem, tertium ad executionem. De primo scribit psalmographus: Consilium meum iustificationis tuae: ecce consilium deliberationis. De secundo similiter ait psalmographus: Ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuae: ecce iudicium electionis. De tertio quoque psallimus: Exercebor in iustificationibus tuis: ecce exercitiū executionis.

Pf. 118. c

Ibid. h

Ibid. f

Epilogus.

Et hoc est, quod psallitur per prophetam intimantem peccati displicentiam: *Bonum mihi*: Ecce beneplacitum contra maleplacitum remorsionis. *Quia humiliasti me*: Ecce humiliatio contra inflationem delectationis. *Ve discam*: Ecce illuminatio contra excacationem assensionis. *Iustificaciones tuas*: Ecce iustificatio contra prauaricationem operationis.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Bonum mihi lex oris tui, & cetera.] Praecesserunt tria conuersationis indicia, videlicet tentationis resistentia, tentatoris victoria, peccatorum displicentia, totidem versibus praenotata. Succedit quartum, scilicet mandatorum complacentia, quam subnotat quadrifida versus praesentis continentia. Causatur autem praehabita mandatorum complacentia ex quadripartita ipsorum circumstantia: puta, quia correctiua, quia directiua, quia erectiua, quia perfectiua: nam mundanum affectum corrigunt, aspectum dirigunt, auditum erigunt, & ad mundi contemptum accingunt.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur: *Bonum mihi*. Bonum profecto, quod habet locum in nouitatis principio, est vetustatis correctio. Hanc autem facit mandatum, prohibendo peccatum, & precipue peccatum incontinentiae, peccatum impatientiae, peccatum inconfidentiae. Quorum primum exordiat hominem respectu sui, secundum respectu proximi, tertium respectu Dei. De primo: Bonum est homini mulierem non tangere: ecce bonum correctiuium incontinentiae. De secundo: Bonum est, te sustentare iustum: ecce bonum correctiuium impatientiae. De tertio canitur in psalterio: Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine: ecce bonum correctiuium inconfidentiae.

1. Cor. 7. a

Eccl. 7. c

Pf. 117. b

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur: *Lex*. Quid enim est lex, nisi lux? & quid lux, nisi dux? A spectus igitur lege lucente, & ducete dirigitur. Et nota, quod lex dirigit humanum aspectum respectu interiorū,

respectu superiorum, respectu inferiorum. Docet enim recte viuere in se, recte subesse, & recte praesse. Propter primum dicitur lex vitae: Legem vitae hereditauit illos: scilicet parentes primos. Propter secundum dicitur lex disciplinae: Dedit illi, scilicet Moysi: cor ad praecipua, & legem vitae & disciplinae, id est legem docentem recte esse & subesse. Propter tertium dicitur lex clementiae: Lex clementiae in lingua eius. Haec lex in eius lingua est, qui recte praest.

Eccli. 27. b

Eccli. 45. a

Prou. 31. d

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Oris tui*: quoniam ad audiendum os Domini debet auditus erigi. Sed nota, quod oris Domini sunt auditores diuersi, quidam increduli, quidam subdoli, quidam creduli: Primi sunt filij contradictionis, secundi filij maledictionis, tertij filij benedictionis. Primi praesignantur in Aaron sacerdote, de quo Dominus: Pergat, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israel, eo quod incredulus fuit ori meo ad aquas contradictionis. Secundi confignantur in illis, de quibus dicitur a Domino: Vae vobis legisperitis, qui tulistis clauem scientiae, & infra: Ceperunt pharisaei & legisperiti grauiter insistere, & os eius opprimere, de multis insidiantes ei, & quærentes capere aliquid ex ore eius, vt accusarent eum. Tertij designantur in Paulo, de quo scribitur: Deus patrum nostrorum praordinauit te, vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum, & audires vocem ex ore eius.

Num. 20. d

Luc. 11. g

Ibidem.

Act. 22. c

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: *Super millia auri & argenti*. In quo notatur contemptus mundi: nam aurum & argentum notant mundanum appetibilem qualitatem: millia quantitatem: super, superabilitatem, & per consequens contemptibilitatem. Et nota, quod bona spiritalia sunt bonis temporalibus potiora. Est enim auro & argento iustitia melior, prudentia pretiosior, gratia superior. Quod namque mundana concupiscentia magnipendit, hoc iustitia paruipendit, prudentia vilipendit, gratia naucipendit. Bona quippe fortunae parua sunt respectu iustitiae, vilia respectu prudentiae, nulla respectu gratiae. De primo: Salus animae in sanctitate iustitiae, & melior est omni auro & argento: ecce iustitia melior. De secundo: Beatus homo, qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negociatione auri & argenti primi & purissimi; fructus eius pretiosior est cunctis opibus: ecce prudentia pretiosior. De tertio: Super argentum & aurum gratia bona. Quod si verum de gratia humana, multo fortius de diuina: ecce gratia superior.

Eccli. 30. e

Prou. 3. b

Prou. 22. a

Epilogus.

Ex praemissis propheticum patet eloquium, circa caelestium complacentiam mandatorum: ait enim: *Bonum mihi*: quoniam affectum meū corrigit. *Lex*, quae aspectum dirigit. *Oris tui*, quod auditum erigit. *Super millia auri & argenti*, quia per temporalium renunciationem ad perfectionem accingit.

VERSICVLVS NONVS.

Manus tua fecerunt me, & cetera.] Bonitatem inferiorem ad iustificationem animae pertinentem audiui in octonario praecedenti: bonitatem superiorem ad iustificationem magnificationem animae attinentem audire possumus in praesenti. Haec autem bonitas animam iustificatam magnificat, prouehendo rationem ad amorem veritatis, sicut ostendit quaternarius primus, & affectionem ad amorem charitatis, sicut ostendit secundus. Ratio autem prouehitur ad amorem veritatis, indicantis, iustificantis, iudicantis, rectificantis: vt patebit in quattuor versibus proxime sequentibus. Versus primus, sicut patet ex quattuor membris eius, declarat prouectum rationis ad ano-

ad amorem veritatis indicantis: quoniam in ipso postulatur ore prophetico, a magnificentia diuinitatis, affectiua humanitatis, influentia veritatis, indicatiua imperatoriae voluntatis: ecce postulatio fidelis, fiducialis, humilis, & vtilis.

Articulus primus.

Ad primum pertinet, quod dicitur: *Manus tuae*. Enimvero manus istae non physice, sed metaphorice sunt diuinæ signa magnificentie, siue diuinitatis magnificae. Et nota, quod manus Domini videntur attestari aliquando diuinæ potentiae, aliquando sapientiae, aliquando bonitati. Potentiae quippe, tamquam omnium operatiuae: sapientiae, tamquam ignorantium illuminationatiuae: bonitati quoque, tamquam infirmantium sanatiuae. De primo: Opera manuum tuarum ne despicias: ecce manus operatiuae. De secundo: In manibus abscondit lucem, & praecipit ei, vt rursus adueniat: ecce manus illuminationatiuae. De tertio: Increpationem Domini ne reprobos, quia ipse vulnerat & medetur: percudit, & manus eius sanant: ecce manus sanatiuae.

Pf. 137. c

Iob 36. d

Iob 5. c

Articulus secundus.

Ad secundum attinet, quod subditur: *Fecerunt me, & plasmauerunt me*, vt factio referatur ad hominem interiore: plasmatio autem ad exteriorem, vel aliter: *Fecerunt me*, seminaliter in primordiali materia: *plasmauerunt me*, originaliter in protoparentis persona, de qua processit vniuersa humanitatis natura. Et nota, quod Dominus legitur facere, & plasmare tripliciter: quandoque generaliter, quandoque specialiter, quandoque singulariter. Primum respicit creaturam mundanam, secundum naturam humanam, tertium determinatam personam. De primo: Tu fecisti omnes terminos terrae, aetatem, & ver, tu plasmasti ea: ecce facere & plasmare respectu creaturae mundanae. De secundo: Quasi lutum figuli in manu ipsius plasmare & disponere illud: omnes viae eius secundum dispositionem eius: sic homo in manu illius, qui se fecit: ecce facere & plasmare respectu naturae humanae. De tertio: Manus tuae fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: ecce facere, & plasmare respectu determinatae personae.

Psal. 73. c

Eccli. 33. b

Iob 10. b

Articulus tertius.

Ad tertium spectat, quod additur: *Da mihi intellectum*, inspirando intellectualem luculentiam, per diuinam veritatis effulgentiam, ad acuendam humanam intelligentiam. Et nota, quod intellectualis luculentia diuinitus inspiratur ad tria: ad quaerendum, ad videndum, ad fruendum. Prima est sapientiae initiatiua, secunda prouectiua, tertia perfectiua. De prima psallit propheta: Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam. Hic petitur intellectus donum ad quaerendum. De secunda: *Da mihi intellectum, vt sciam mandata tua*. Hic idem donum petitur ad videndum. De tertia: Intellectum da mihi, & viuum. Hic ipsum donum petitur ad fruendum. Primo modo petitur in proposito. Nam quod petitur ad discendum, vel scrutandum, petitur ad quaerendum.

Pf. 118. c

Ibid. s

Articulus quartus.

Ad quartum respicit, quod superadditur: *Ve discam mandata tua*. Nulli dubium, quin diuinū mandatum, vel imperium sit imperatoriae voluntatis indicium. Ad huius diuinæ voluntatis deuotum ministerium iudicandum per diuinę veritatis magisteriū, anhelat voluntatis humanae pietas per desiderium. Et nota breuiter, quod discere debemus tripliciter, videlicet diligenter, patienter, sapienter. Diligenter quidem discimus, si veritatem scientiae retinemus: patienter discimus, si asperitatem experientiae sustinemus: sapienter discimus, si sinceritatem conscientiae obtinemus. De primo scribitur: Herodes, clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellę, quae apparuit eis: ecce discendi diligentia. Accipiamus secure discendi diligentiam, non discentes magis. S. Bon. To. 1.

Mat. 2. a

luciam ab Herode. De secundo: Cum esset filius Dei, didicit ex his, quae passus est, obedientiam: ecce discendi patientia. De tertio: Mens mea contemplata est multa sapienter, & didici: ecce discendi sapientia.

Heb. 5. e

Eccli. 1. d

Epilogus.

Ex his clarescere potest proposita vox prophetae, vicem gerētis animae, ad amorem veritatis indicantis prouectae: ait enim fideliter: *Manus tuae*. In quo magnificentia diuinitatis. Subdit fiducialiter: *Fecerunt me, & plasmauerunt me*. In quo efficientia humanitatis. Addit humiliter: *Da mihi intellectum*. In quo influentia veritatis. Superaddit vtiliter: *Ve discam mandata tua*. In quo euidentia imperatoriae voluntatis.

VERSICVLVS DECIMVS.

Qui timent te, videbunt me, & cetera.] Praecessit amor veritatis indicantis, & succedit amor veritatis iustificantis, quam describit versus istius continentia quadrimembris. Cupiens enim illuminari propheta, illuminationē postulat per haec verba: *Qui timent*, & cetera: tamquam aperte dicens: Populum diffidentem, me videntem, facies aridentem: cum illuminaueris famulum confidentem, & sic per pauorem concipientem stuporem, & parientem fauorem, introduces amorem: quoniam in diffidente pauor, in vidente stupor, in aridente fauor, in confidente amor.

Articulus primus.

Quantum ad primum, propheta praedixit: *Qui timent te*, & ideo diffidunt de te, quia timor est causa diffidentiae. Sed nota, quod multi timent multifarie: quidam namque timent voluntarie, sicut probi: quidam necessarie, sicut reprobi: quidam temerarie, sicut pigri. De timore primo: Obsecro Domine sit auris tua attendens ad orationem seruorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum: ecce timor voluntarius. De secundo scribitur ab Apostolo: Si malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat: ecce timor necessarius. De tertio seruus piger ait Domino: Timui, quia homo austerus es, & cetera: ecce timor temerarius. Timor primus non causat diffidentiam, sed secundus, & tertius.

Neem. 1. d

Rom. 13. b

Luc. 19. d

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adiunxit: *Videbunt me*, & idcirco stupebit super me, pro noui luminis visione, quasi pro caeci illuminatione. Et nota, quod vicini debent in nobis videre diuinam seueritatem, bonitatem, & charitatem, quantum ad transgrediētium cautelam, regredientium medelam, progrediētium suadelam. De primo: Vide in eos, qui ceciderunt, seueritatem: ecce visio seueritatis respectu transgredientium. De secundo: Vide in te bonitatem Dei, si permanseris in bonitate: ecce visio bonitatis respectu regredientium. De tertio: Videte, qualem charitatem dedit nobis Deus pater, vt filij Dei nominemur, & simus: scilicet vt filij lucis ambulando de bono in melius: ecce visio charitatis respectu progredientium.

Rom. 11. c

Ibidem.

1. Ioā. 3. a

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, annexit: *Et letabuntur*: mihi collatando fauore beniuolo. Et nota, quod diuersi collatantur alicui, & corrident secundum diuersa, quae vident. Nam alij collatantur seueritati, alij bonitati, alij charitati. Recti namque letantur pro visa seueritate, pauperes pro bonitate, feruentes pro charitate. De primo per prophetam psallitur: Videbunt recti, & letabuntur: ecce recti collatantes visae seueritati. De secundo per psalmistam dicitur: Videant pauperes, & letentur: ecce pauperes & humiles collatantes visae bonitati. De tertio dicitur a Domino: Aaron frater tuus Leuites, scio, quod eloquens sit: ecce ipse egredietur.

Pf. 106. d

Psal. 68. g

Exo. 4. d

egredietur in occursum tuum : videntq. te, lætabitur corde : ecce quo modo feruidi collætantur visæ fraternitati, seu fraternæ charitati.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, adiecit: Quia in verba tua super speravi: super quem meam radicaui fiduciam, & fundavi. Et nota, quod secure fiducia fundatur humana super verba diuina: quoniam illa verba non sunt seductoria, nec transitoria, sed confirmatoria: quia re vera non seducunt, tamquam vana: non transeunt, tamquam mundana: sed confirmant, tamquam supermundana. De primo: Nemo vos seducat inanibus verbis. Hic improbens Apostolus verba seductoria & vana, probat verba diuina non esse seductoria, neque vana: ecce verba nō seductoria, tamquam vana. De secundo: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt: ecce verba non transitoria, tamquam mundana. De tertio dicit psalmista: Confirma me in verbis tuis, qui verba vitæ æternæ habes: ecce verba confirmatoria, tamquam supermundana.

Epilogus.

Et hoc est, quod psallit Propheta, tamquam persona ad amorem veritatis lætificantis prouecta: Qui time te, quantum ad pauorem populi diffidentis. Videbunt me, quantum ad stuporem videntis. Et lætabuntur, quantum ad fauorem arridentis, vel aggauidentis. Quia in verba tua super speravi, quantum ad amorem famuli confidentis.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Cognoui Domine, quia equitas iudicia tua, & cetera.] Veritatem indicantem, & lætificantem vidistis, si voluistis, in duobus verbis prænotatis. Veritatem iudicantem videtote, si vultis, in tenore quadrifido versus præsentis, in quo relucet veritatis radius indicatiuus cælestium decretorum, & radius eiusdem iudicatiuus terrestrium delictorum: quorum primum pertinet ad notitiam, secundum ad iustitiam, tertium ad sententiam, quartum ad inanem gloriam.

Articulus primus.

Ad primum spectat, quod Propheta prælibat: Cognoui Domine, scilicet veritatis tuæ radio indicante: nisi enim radius diuinæ veritatis in oculum rationis incideret, rationis oculus non videret. Et nota, quod mediante hoc veritatis radio, datur alicui secretorum cognitio, respectu Dei, respectu sui, respectu proximi: quantum ad æternam præscientiam, quantum ad internam gratiam, quantum ad fraternam conscientiam. De primo per Prophetam psallitur: In hoc cognoui, quoniam voluisti me: quoniam non gaudebit inimicus meus super me: quasi dicat aperte: In hoc cognoui voluntatem tuam electricem, quod fecisti voluntatem meam victricem. Probatio enim electionis, est propulsio tentationis: ecce cognitio æternæ præscientiæ. De secundo per psalmistam canitur: In quacumque die inuocauero te: ecce cognoui, quoniam Deus meus est. Ac si dicat expresse: quoniam inuocanti semper ades: cognoui, quod per gratiam inhabitantem mecum es: Experimentum enim diuinæ familiaritatis, argumentum est charitatis: ecce cognitio internæ gratiæ. De tertio, vbi dicit Propheta Domino: Tu Domine demonstraisti mihi, & cognoui: tu ostendisti mihi studia eorum, scilicet sententias animorum, seu conscientias proximorum: ecce cognitio fraternæ conscientiæ.

Articulus secundus.

Ad secundum respicit, quod littera sequens dicit: Quia equitas iudicia tua. Ista namque iudicia sunt decreta cælestia, quæ dicuntur æquitas, non æquata: quia non aliunde iustificata, quam per seipsa, iuxta verbum propheticum, & ideo desiderabilia super

aurum, & dulcia super fauam. Et nota, quod hæc decreta, siue iudicia decreuit iustitia, spreuit iniustitia, impleuit innocentia. Quæris, quæ? An nescis, quia Dominicum est illa decernere, diabolicum spernere, angelicum adimplere? Propterea psallit Propheta de primo: In æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Quis nam potest æterna dictare iudicia, nisi æterna iustitia? Iterum de secundo: Spreuisti omnes discedentes a iudicijs tuis: quia iniusta cogitatio eorum: quorum nisi spirituum apostatorum, qui iudicia felicia spreuerunt, & iudicia infelicia meruerunt. Rursus de tertio: A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi: cui namque, quæso, magis hoc congruit, quam angelica sanctitati? sed numquid Angeli sunt sub lege? vtique: sed libertatis perfectæ, de qua scribitur ab Augustino: Libertas nulla vera est, nisi bonorum, & legi æternæ adhaerentium.

Articulus tertius.

Ad tertium refertur, quod subinfertur: Et in veritate tua. Qua veritate? non indicante, sed indicante: non indice scientiæ, sed iudice conscientiæ. Hic est veritatis radius, non speculatiuus, sed actiuus: non indicatiuus cælestium decretorum, sed iudicatiuus terrestrium delictorum. Et nota de veritate proposita, quod ipsa iudicium educit, iustum deducit, in supernam Hierusalem introducit: educit quippe in confessione, deducit in satisfactione, introducit in consummatione. De primo: In veritate educet iudicium: non erit tristis, neque turbulentus: quasi diceretur aperte: In veritate conscientiam iudicante, educet iudicium in confessione: non erit tristis, neque turbulentus in satisfactione. De secundo scribitur: Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam deducet te mirabiliter dextera tua: ecce tria iustum deducunt. Veritas iudicatiua, penitentialis iudicij educitiua: mansuetudo educiti iudicij susceptiua: & iustitia suscepti iudicij executiua. De tertio: Aperite portas, & ingredietur gens iusta, & custodiens veritatem: illis siquidem porta superne Hierusalem finaliter aperitur, a quibus veritas non tantum scientiæ, sed conscientiæ custoditur.

Articulus quartus.

Ad quartum pertinere dinoscitur, quod cōsequenter dicitur: Humiliasti me. Hæc humiliatio est vanitatis expiatio. Veritas mentem tumentem humiliat, quando tumorem expiat. Et nota, quod veritas humiliat mentem per mœrorem, pudorem, laborem. Mœror humiliat in contritione, pudor in confessione, labor in satisfactione. De primo: Mœror in corde viri humiliabit eum, scilicet in contritione. De secundo: Presbytero humilia animam tuam, scilicet in confessione. De tertio scribitur: Humiliabam in ieiunio animam meam, scilicet in satisfactione.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, iudicium veritatis insinuans per hæc verba: Cognoui Domine: in quo veritas indicatiua, quæ spectat ad notitiam: Quia equitas iudicia tua: in quo decreta cælestia, quæ spectant ad iustitiā. Et in veritate tua: in quo veritas iudicatiua, quæ spectat ad sententiam. Humiliasti me: in quo delicta terrestria, quæ spectant ad inanem gloriam.

VERSICVLVS XII.

Fiat misericordia tua, & cetera.] Veritas superiora indicans, exteriora lætificans, interiora iudicans, hæcenus claruit: veritas inferiora rectificans, hic clarificat: sicut enim colligitur ex quattuor articulis versus præsentis, post veritatis iudicium, sequitur hoc beneficiū, quod affectus contractus inferius, & constrictus interius subleuatur superius, & dilatatur exterius: Quid contrahit ipsum inferius? timor pœnæ. Quid constringit interius? dolor culpæ. Quid subleuat su-

per superius? spes veniæ: quid dilatat exterius? amor

Articulus primus.

Primum quidem articulum prænotauit Propheta, cum ait: Fiat misericordia tua: Quia plane vox ista procedit ex timore pœnæ inferius contrahente: nisi enim formidasset miseriam, nequaquam postulasset misericordiam. Et nota, quod est misericordia tripartita: videlicet misericordia liberans, adiuuans, & coronans. Quarum prima est necessaria regredientibus, secunda progredientibus, tertia egredientibus. De prima: Conuersi sunt, & clamauerunt ad te: tu autem de caelo exaudisti, & liberaisti eos in misericordia tua: ecce misericordia regredientes liberans. De secunda psallit Propheta: Si dicebam, motus est pes meus; misericordia tua Domine adiuuabat me: ecce misericordia progredientes adiuuans. De tertia canit psalmista: Qui coronat te in misericordia, & cetera: ecce misericordia egredientes coronans, vel secundum rem, vel saltem secundum spem.

Articulus secundus.

Secundum articulum subnotauit, cum subdit: Vt consoletur me: contra culpæ dolorem interius constringentem: cum enim consolationem deposcit, desolationem intrinsecam recognoscit. Et nota, quod aliter consolatur Deus, aliter homo, aliter diabolus. Deus inspirando, homo fermocinando, diabolus somnando. De primo: Numquid grande est, vt consoletur te Deus? ecce consolatio diuina. De secundo: Utinam esset anima vestra pro anima mea, consolaber & ego vos sermonibus: ecce consolatio humana. De tertio: Diuini viderunt mendacium, & somnatores locuti sunt frustra, vane consolabantur: ecce consolatio diabolica, & vana.

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum addidit: Secundum eloquium tuum. Cuiusmodi eloquium? non pœnæ comminatorium, sed veniæ promissorium: non contractuum inferius, sed subleuatium superius. Et nota, quod supercæleste eloquium est subleuatium animarum subcælestium per fidem, spem, amorem: Fides subleuat vim rationabilem, spes irascibilem, amor concupiscibilem. De primo per Prophetam psallitur: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: vox est vis rationabilis per fidem subleuari quærentis. De secundo per psalmistam canitur: Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea: Vox est irascibilis, per spem subleuari petentis. De tertio in eadem scriptura conscribitur: Ignitum eloquium tuum vehementer, & cetera: Vox est concupiscibilis per amorem subleuari cupientis.

Articulus quartus.

Quartum denotauit, cum dixit: Seruo tuo: ad tuum, & tuorum seruitium parato: & sic exterius dilatato. Et notandum, quod bonum seruum oportet esse bene dispositum, quo ad seipsum, quo ad proximum, quo ad Deum. Primo modo dispositus erit, si seipsum in iustitia exercitauerit: secundo, si proximos ædificauerit: tertio, si Deum glorificauerit. De quorum primo dicit psalmographus: Seruus tuus exercebatur in tuis iustificationibus: ecce seruum bene dispositum, quo ad seipsum. De secundo legitur: In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos: ecce seruum bene dispositum, quo ad proximum. De tertio dicit Dominus: Seruus meus es tu Israel: quia in te gloriabor: ecce seruum bene dispositum, quo ad Deum.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, rectificacionem affectus insinuans, in hac forma: Fiat misericordia tua: quo ad rectificacionem affectus contractæ inferius per timorem. Vt consoletur me: quo ad rectificacionem eius constrictæ interius per dolorem. Secundum eloquium

tuum: quo ad rectificacionem illius subleuatæ superius per spem. Seruo tuo: quantum ad rectificacionem ipsius dilatate exterius per amorem.

VERSICVLVS XIII.

Veniant mihi miserationes tue, & cetera.] Prouectus rationis ad amorem veritatis innotuit inspectione quaternarij præcedentis. Prouectus affectionis ad amorem charitatis innotescit inspectione præsentis. Prouehitur autem affectio ad amorem charitatis viuificantis, fortificantis, ædificantis, & sanctificantis, sicut patet in bis binis versibus subnotatis. Primum versus quadrimembrem recipit sectionem: quoniam insinuat prouectum affectionis ad charitatem, per pietatem, æquitatem, & veritatem. Veritas enim reum indicat, æquitas Deum vindicat, pietas Deum pacificat, charitas reum viuificat. Exprimitur ergo ore prophetico viuifica charitatis desiderium, sic dicendo: Veniant mihi, & cetera: quasi dicat: Veniat pietas pacificatiua, & charitas viuificatiua: quia prouenit æquitas vindicatiua, & veritas indicatiua.

Articulus primus.

Pietatis aduentus postulat, cum dicitur: Veniant mihi miserationes tue: quia miserationes sunt pietatis operationes: sed operationes non veniunt præter opificem. Postulans ergo miserationes, postulare dinoscitur pietatem. Et nota, quod ait, miserationes, non miserationem: ad notandum miserationis diuinæ magnitudinem, multitudinem, & claritudinem: quæ concernunt pietatis diuinæ potentiam, sapientiam, bonitatem. De primo: In miserationibus magnis congregabo te: ecce magnitudo miserationis, concernens potentiam miserationis. De secundo: Ostende nobis lucem miserationum tuarum: ecce claritudo miserationis, respiciens sapientiam miserationis. De tertio scribitur: Exaudi me Domine: quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me: ecce multitudo miserationis, bonitatem insinuans miserationis.

Articulus secundus.

Charitas affectari dinoscitur, cum additur: Et viuam: quia profecto, sicut misratio est pietatis operatio: sic viuificatio est charitatis actio: charitas nāque virtutes format, actiones viuificat, sine qua nulla meritoria, nulla viuia. Et nota, vt de multis charitatis operibus colligā pauca, quod charitas viuere facit tripliciter: videlicet fideliter, fiducialiter, patienter: quia sicut, Apostolo teste, liquet: Charitas omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. De prima vita: Iustus in fide sua viuere: & quid est viuere in fide, nisi viuere fideliter? De secunda vita, dicitur in hæc verba: Siue vigilemus, siue dormiamus, simul cū illo viuamus: propter quod consolamini inuicē: Et quid est viuere in Christo formiter, & cōsolabiliter, nisi viuere fiducialiter? De tertia vita, scribitur sub hac forma: Omnes, qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiantur: quid autem est sic viuere, nisi viuere patienter?

Articulus tertius.

Æquitatis præuentus supponitur, cum ratiocinando proponitur: Quia lex tua. Vbi namque lex est, ibi æquitas est: vbi vero æquitas adest, & iniquitas adest, ibi lex esse non potest: alioquin, quod absurdum est, illegitimum legitimum est. Et nota, quod legitur in scripturis: lex mentalis, quia ligat cordis consilia: lex vocalis, quia ligat oris eloquia: lex manualis, quia ligat manuum exercitia. De primo: Audite me, qui scitis iustum: populus meus lex mea in corde eorum: ecce lex mentalis, ligans cordis consilia. De secundo: Lex Domini semper sit in ore tuo: ecce lex vocalis, ligans oris eloquia. De tertio: Dederunt ei in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regē: ecce lex manualis, ligans manuum exercitia.

Ephes. 5. b

Luc. 21. g

Psal. 118. d

Radius veritatis.

Psal. 40. a

Psal. 4. c

Hier. 11. c

Psal. 18. b

Psal. 118. n

Ibid. p

Ibid. n

Aug. lib. 1. de lib. arb.

Isa. 42. a

Psal. 44. b

Isa. 26. a

Veritas mentem humiliat.

Prou. 12. d

Eccli. 4. a

Psal. 34. c

Eccli. 1. 11. 15

Eccli. 1. 15. 15

Eccli. 1. 15. 15

Isa. 54. 6

Eccli. 36. a

Psal. 68. b

Charitas tripliciter viuere facit.

1. Cor. 13. b

Abac. 2. a

1. Thess. 5. b

2. Tim. 3. c

2. Paral. 23. c

Exo. 13. b

Isa. 51. c

2. Paral. 23. c

Exo. 13. b

Articulus quartus.

Veritas etiam implicatur, cum meditatio explicatur: quia sicut est lex insana, cui non subest æquitas: sic est meditatio vana, cui non subest veritas. Et nota, quod legis meditatio est legentis protectio, prouectio, & perfectio, propter vis irascibilis munimentum: propter rationabilis documentum: propter concupiscibilis implementum. Primum patet per illud propheta: Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humilitate mea. Ecce legis meditatio irascibilis protectiua. Secundum liquet per illud psalmista: Quo modo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea est. Ecce legis meditatio rationabilis prouectiua. Tertium claret per illud prophetice psalmodia: Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est. Ecce legis meditatio concupiscibilis completiua.

Epilogus.

Dicit ergo propheta, viuificæ charitatis desiderium exprimens per hæc verba: Veniant mihi, charitatem affectanti: Miserationes tue, ubi pietas Deum pacificans: Et vitam, ubi charitas reum viuificans: Quia lex tua, ubi æquitas Deum vindicans. Meditatio mea est, ubi veritas reum iudicans, quasi dicat: Quia venit veritas per viam meditationis ad iudicandum reum, & æquitas per viam legislationis ad vindicandum Deum, veniat pietas per viam miserationis ad pacificandum Deum, & charitas per viam iustificationis ad viuificandum reum.

VERSICVLVS XIII.

Confundantur superbi, & cetera.] Tactum est in versiculo superiore de viuificæ charitatis amore, quem quia non tamquam præsentem sentimus, tamquam absentem stimus, & vitam incessabiliter sitiamus, vt sitiendi assiduitate, ac hauriendi auiditate semper in charitate crescamus. In hoc vero tangendum de charitatis vigore, quam debent Christi milites vehementer amare, & eodem se viriliter armare, vt possint dicere cum propheta: Confundantur superbi, & cetera, quasi dicat: Confundantur accusatores, iudices, & tortores: quia non præuaricabor leges superiores. Accusatores dicuntur superbi, propter superandi desiderium. Iudices iniusti, propter iniustitiæ magisterium. Tortores iniqui, propter iniquitatis ministerium. Leges, mandata Dei, propter diuinum imperium. Ecce quattuor articuli huius versiculi.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: Confundantur superbi. Ibi superbi sunt accusatores acerbi, accusantes aduersus electos Dei, qui dum fidei veritatem truculentis tormentis, quasi cruentis argumentis improbare conantur, ipsi improbatos improbi improbitate propria improbantur, & volentes, nec valentes veritatis testes confundere, confusione propria confunduntur. Hic potest notari de superbis huiusmodi, quod merito confunduntur, illuduntur, & in caminum igneum intruduntur. Confunduntur, inquam, per humanam patientiam: illuduntur per diuinam sententiam: intruduntur per æternam miseriam. De primo: Respice cunctos superbos, & confunde eos. Sic faciunt sancti martyres accusatores suos. Ecce superbos confusos. De secundo: Illusio & improperium superborum, & vindicta, sicut leo insidiatur: scilicet in diuino iudicio: Ecce superbos illusos. De tertio: Ecce dies veniet succensa, quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes iniquitatem stipula, & inflammabit eos dies veniens: scilicet dies calamitatis & miseræ. Ecce superbos in caminum ignis intrusos.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum articulum, additur: Quia iniuste, hoc est iniusto iudice mediante. Iudex iste igitur

agitur iniuste, tamquam magister iniustitiæ, aut aduiter iustitia, quoniam iniustitiam determinat, aut iustitiam contaminat. Et nota de iniusto iudice, quod tripliciter potest iniuste agere, quantum ad potestatem iudiciariam, quantum ad iustitiam, quantum ad iniustitiam. Quia potest iniuste potestatem assumere, potest iustitiam vendere, potest iniustitiam iudicare. De primo: Qui potestatem sibi assumit iniuste, odietur: Ecce iniusta assumptio. De secundo: Qui acuat ex animo suo iniuste, alijs congregat. Sic faciunt, qui iustitiam vendunt: Ecce iniustitiæ venditio. De tertio: Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis. Hic prohibetur iniusta meditatio.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, scribitur: Iniquitatem fecerunt in me, ipsi iniqui persecutores, sententiæ effectui mancipantes sententiæ pœnam, seu pœnalem sententiã, Et nota, quod iniquitas executoria videtur tripartita, videlicet ablatiua, translatiua, illatiua secundum quod punitur quispiam, quantum ad substantiam, vel patriam, vel personam. De primo: Nescierunt rectum facere, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinam in ædibus suis. Ecce iniquitas ablatiua. De secundo: ubi dicitur de prædictis iniquitatis ministris: Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis: Ecce iniquitas translatiua. De tertio: Iniquitas surrexit in virgam impietatis: Ecce iniquitas illatiua.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subscribitur: Ego autem exercebor in mandatis tuis: quasi dicat, non exercebor in mandatis tyrannicis: sed exercebor in mandatis Dominicis. Non verebor leges inferiores: sed reuererebor superiores. Et nota, quod mandata moralia sunt edicta imperialia, publice promulgata, autentice confirmata, pacifice obseruata: promulgata proculdubio angelico ministerio: confirmata vero Dominico magisterio: obseruata postremo catholico exercitio. De primo per psalmistam dicitur: Tu mandasti: scilicet mediantibus angelis: mandata tua custodiri nimis. Ecce angelica promulgatio. De secundo per prophetam psallitur: Fidelia mandata eius, scilicet Christi Domini, & magistri nostri: confirmata in seculum sæculi: Ecce Dominica confirmatio. De tertio per ipsum psalmographum in persona Ecclesiæ catholicæ scribitur: Seruauit mandata tua, & testimonia tua: Ecce pacifica conseruatio.

Epilogus.

Patet itaque vox propheta, vicem gerentis personæ charitatis munimine roboratæ: Confundantur, inquit, Superbi, quantum ad superbos accusatores. Quia iniuste, quantum ad iniustos iudices. Iniquitatem fecerunt in me, quantum ad iniquos tortores. Ego autem exercebor in mandatis tuis, quantum ad leges superiores.

VERSICVLVS XV.

Conuertantur mihi timentes te, & cetera.] Charitatis viuificantis, & fortificantis desiderium in duobus præmissis versibus est expressum. Sequitur ædificantis charitatis desiderium per quadrimembrem versus præsentis seriem exprimentum. Charitatis autem ædificatiuæ, vel ædificantis charitatiue desiderium debet esse, deformatos informare, informatos reformare, & reformatos sibi conformare. Vnde propheta quasi persona charitatiua, & charitatiue ædificatiua, desiderium suum exprimit per hæc verba: Conuertantur mihi, & cetera: quasi dicat: Desiderio desiderauit, quod deformati, informati, & reformati conformentur mihi. Deformatum est, Deum tamquam iudicantem timere: informatum est, Deum tamquam auctorem se conuertere: conformatum est, eiusdem famulis coherere.

Articulus

Iudex iniustus.

Eccli. 20.

Eccli. 14. a

Leu. 19. e

Iniquitas executoria triplex.

Amos. 3. c

Sap. 5. a

Eze. 7. e

Mandata moralia.

Psal. 118. a

Psal. 110. b

Psal. 118. x

Charitatis ædificantis desiderium quale.

Articulus primus.

Primus articulus non secundum seriem litteræ, sed secundum ordinem sententiæ denotatur, cum dicitur: Timentes te. Timentes huiuscemodi dici possunt, quicumque deformati sunt: quamobrem Deum, tamquam iudicem pertimescunt. Ita solent timere personæ delicatas, desidiose, & ambitiose. Quarum primæ sunt per spurcitiam deformatæ: secundæ per pigritiam: tertiæ per superbiam. De primo: Sic faciebatis filiabus Israel: & illæ timentes loquebantur vobis. Per istas Israel filias conuenienter accipimus personas delicatas, spurcitiã deformatas, quæ loquuntur timentes, quasi conscientias canteriatas habentes. De secundo: Timens abij, & abscondi talentum tuum in terra. Verba sunt serui desidiofi, pigritia deformati. Seruus iste fuit timens, sed temerarie, quia timuit proficere, non timuit deficere: negligentior ad profectum, audacior ad defectum. De tertio: Adonias timens Salomonem surrexit, & abijt in tabernaculum Domini, & cetera. Adonias, qui regnum ambierat, personam ambitiosam superbia deformatã designat: & ideo timens abijt, refugij locum adijt, quia conscientia remorsum habuit.

Articulus secundus.

Secundus articulus notatur, cum dicitur: Et qui nouerunt testimonia tua. Qui sunt isti noscentes testimonia Dei, nisi qui iam informati sunt? quam ob causam Deum non tantum iudicantem, sed & testificantem agnoscunt. Sed nota de præfatis noscentibus, quid nouerunt, & quid non nouerunt. Quidam Dei iudicantis, & testificantis iustitiam nouerunt, sed misericordiam non nouerunt. Quidam econtrario misericordiam nouerunt, sed iustitiam non nouerunt. Quidam vero, tam iustitiam, quam misericordiam Dei iudicantis, & testificantis nouerunt: sed diem iudicij, & testimonij non nouerunt. Primi ceciderunt in diffidentiam: secundi in præfidentiam: tertij tenuerunt viam mediam: scilicet confidentiam. De primo scribitur a psalmographo: Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt. Isti non cognouerunt, nec inuocauerunt misericordiam, & ideo deciderunt in diffidentiam. De secundo: Iustum est apud Deum retribuere retributionem his, qui nos tribulant: & In flamma ignis dantis vindictã ijs, qui non nouerunt Deum. Tales non nouerunt Dei iustitiam, & propter hoc inciderunt in præfidentiam. De tertio: Qui nouerunt eum, ignorant dies illius. Hi nouerunt tam iustitiam, quam misericordiam: sed non nouerunt diei differentiam, & idcirco perstiterunt per confidentiam.

Articulus tertius.

Tertius articulus prænotatur, cum prædicitur: Conuertantur. Qui conuertuntur, nisi qui reformantur? Hæc enim conuersio, est reformatiua expiatio. Vnde notandum, quod in hac conuersione debet se reformandus conuerrere ad luctum, quo lauandum: ad Dominum, a quo lauandum: ad cor suum, quod lauandum. De primo: Miseri estote: scilicet interiori, & lugeate: scilicet exteriori. Ritus vester in luctum conuertatur: Ecce conuersio in luctum, quo lauandum. De secundo: Reminiscantur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Hoc est sensus terrestris animæ: Ecce conuersio ad Dominum, a quo lauandum. De tertio: Qui timet Deum, conuertetur ad cor suum. Ecce conuersio ad cor, quod lauandum.

Articulus quartus.

Quartus vero articulus subnotatur, cum subiungitur: Mihi, tamquam conformati, seu configurati mihi: Cui mihi? Sobrie, & iuste, & pie viuenti in hoc sæculo. Quo modo? Crucem baiulando, Christo famulando, salutem proximi æmulando. De primo: Mihi absit gloriari, nisi in crucẽ Domini nostri Iesu Christi. Ecce crucis baiulatio, correspondens vitæ sobriæ. De secundo: Mihi viuere Christus est. Ecce S. Bon. To. 1.

Christi famulatio, conueniens vitæ iustæ. De tertio: Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus euangelizare diuitias gratiæ Christi. Ecce fraternæ salutis æmulatio, congruens vitæ piæ.

Epilogus.

Quid ergo propheta desideret, & quo modo desiderium suum referet, sic apparet: Timentes te, scilicet deformati, quorum est Deum iudicantem timere. Et qui nouerunt testimonia tua: videlicet informati, quorum est eum testificantem noscere. Conuertantur: quasi reformati, quorum est ad ipsum auctorem se conuerrere. Mihi, tamquam conformati, quorum est eiusdem famulis coherere.

VERSICVLVS XVI.

Plat cor meum immaculatum, & cetera.] Caritas operans antecessit, quæ dicebatur ædificans. Consequenter caritas sabbatizans accedit, quæ dicitur sanctificans. Nec inconcinne nominatur hoc nomine: quoniam anima, quam caritas talis vrit, semper sanctificari esurit, numquam sibi sancta, siue sanctifica videtur: immo sua interiora intuens, suas virtutes veretur, inde confundi metuens, vnde laudari meretur. Ecce quattuor charitatis sanctificantis effectus, quos huius versus serie comprehendit psalmographus. Queris, quo modo? Speculando, æmulando, verendo, atque merendo. Speculatur enim conscientiam, æmulatur munditiam, veretur iustitiam, ne mereatur verecundiam.

Articulus primus.

Conscientia, quam speculatur, innotescit, cum dicit: Cor meum, idest cordis prætorium, seu conscientia consistorium. Et nota, quod in corde, vel conscientia specialiter consideranda sunt tria: scilicet vtrum mœreat, vtrum pauens, vtrum gaudens: hoc est, an mœreat de mali commissione: an pauat de boni omissione: an gaudeat de mali remissione, ac boni repromissione. De corde mœrente scribitur: Dolor meus super dolore, in me cor meum mœrens. Et: Multi gemitus mei, & cor meum mœrens: quasi dicat: Dolet, gemit homo exterior, mœret homo interior, propter culpæ contagium, quo contaminor: propter conscientia cauterium, quo conignor. De corde pauente legitur: Erat cor eius: scilicet Hely, pauens pro arca Domini. Arca fœderis est gratia Saluatoris, quæ seruatur per obedientiam, alienatur per inobedientiam, recuperatur per pœnitentiam. De corde gaudente traditur: Cor gaudens exhilarat faciem. Plane gaudium conscientia super repromissione hereditatis æternæ, non potest sic latere interius in affectu, quin pateat exterius in aspectu.

Articulus secundus.

Munditia, quam æmulatur, elucescit, cum subdit: Fiat immaculatum, idest sanctificatum, vel sanctum. Ecce laudabilis æmulatio. Ecce fauorabilis postulatio, videlicet cordis mundificatio, siue sanctificatio. Et nota, quod sic debemus æmulari, quod simus immaculati, tamquam diuinitus electi, diuinitus approbati, in expectatione possessionis pacificæ constituti. Electio pertinet ad prædestinationem: approbatio ad iustificationem: possessio ad glorificationem. De primo: Elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati. Ecce immaculatorum electio. De secundo conuincitur: Nouit Dominus dies immaculatum. Quo modo nouit? Non solum notitia simplicis visionis, qua nouit vniuersos, tam iustos, quam iniustos: sed notitia approbationis, qua nouit tantum iustos. Ecce immaculatorum approbatio. De tertio: Charissimi, hæc expectantes, fatagite immaculati, & inuolati ei inueniri in pace. Ecce immaculatorum expectatio.

Articulus tertius.

Iustitia, quam veretur, clarescit, cum addit: In iustitia, quam veretur, clarescit, cum addit: In iustitia.

Legis meditatio.

Psal. 118. m

Ibidem. n

Ibidem. y

Accusatores, superbi.

Iob 40. a

Eccli. 27. d

Mal. 4. a

Ephe. 3. b

Hier. 8. f

Ther. 1. g

1. Reg. 4. e

Prou. 15. b

Ephes. 1. a

Psal. 36. b

Notitia simplicis visionis, & approbationis 2. Pet. 3. e

Justificationibus tuis. Iustificationes istae secundum praesentem intentionem psalmistae, sunt praedicationes iustitiae, adificationes Ecclesiae. At tamen nonnumquam vir iustus ingrediens conscientiam, inueniens iustitiam, non absurde ipsam veretur, dum illam exuta debitis circumstantijs, indutam negligentijs, & varijs inuolutum concupiscentijs intuetur, ita vt possit cum Isaia dicere: Quasi pannus menstruatae uniuersae iustitiae nostrae. Hic notandum, quod iustificatio habet causam interiorem, exteriorem, & inferiorem. Interior, & superior est gratia diuina: exterior humana doctrina: inferior corporis disciplina. Ad primam spectat animae suscitatio, ad secundam excitatio, ad tertiam exercitatio. Suscitatio congruit omnipotenti, excitatio corripienti, exercitatio poenitenti. De prima iustificatione habemus exemplum: Non obliuiscar, inquit, iustificationes tuas, quia in ipsis uiuificasti me: ecce iustificatio interior. De secunda quoque habemus eloquium prophetae: Viam iustificationum tuarum instrue me: ecce iustificatio exterior. De tertia denique habemus testimonium psalmodiae: Exercebor in iustificationibus tuis: ecce iustificatio exterior.

Articulus quartus.

Verecundia, quam meretur, vt veretur, enitescit, cum adicit: Vt non confundar, idest confundi merear. Sed quo modo iustus pro iniustitia confunditur, quia iustitiae confusio non debetur. Nota, quod confundi potest iustitia propter tria: quia non vera, non pura, non viuua. Prima meretur confusionem, propter indiscretionem: secunda, propter indeuotionem: tertia, propter imperfectionem. Prima confusio notatur: Confundantur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum. Illi quidem non intelligunt opprobrium sempiternum, qui per erroneum conscientiae iudicium accipiunt pro virtute vitium, cui debetur opprobrium sempiternum, sicut patet in zelo infidelium fideles persequentium, de quibus indiscrete zelantibus legimus: Videant & confundantur zelantes populi. Secunda confusio notatur: Confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum. Sicut enim sol naturalis confunditur propter obnubilationem leuium vaporum, ita sol moralis, scilicet iustitia, propter obscurationem venialium peccatorum. Tertia confusio annotatur: Confundetur, inquit, Israel in voluntate sua. Plane confunditur Israel in sua voluntate, quando rationabilis anima confunditur in suae voluntatis informitate. Etsi enim sit formata virtute politica, scilicet aequitate, non tamen est formata virtute theologica, videlicet charitate, quae est virtutum forma & perfectio, in quantum meritorum.

Epilogus.

Ait ergo propheta, tamquam persona charitate sanctificante succensa: Cor meum, quantum ad conscientiam, quam speculatur. Fiat immaculatum, quantum ad munditiam, quam amulatur. In iustificationibus tuis, quantum ad iustitiam, quam veretur. Vt non confundar, quantum ad verecundiam, quam meretur, si verum est, quod veretur.

Capitulum sextum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Defecit in salutare tuum anima mea, & cetera.] Ecce sextum capitulum praesentans sextum versiculum. In praecedenti namque capitulo praesentata fuit bonitatis transmissio, in praesenti vero praesentatur defectio dimissio. Et quoniam transmissio bonitatis, est collatio sanitate: dimissio defectio, est ablatio infirmitatis: patet ordinis ratio: nam propter illam transmissioem appetitur illa dimissio, siue propter illam collationem haec ablatio. Capitulum praesentans

sens distinguitur distinctione bimembri, quia duo possunt circa defectum notari, scilicet causa deficiens, & causa reficiens. Causa quidem deficiens, est humana pronitas, qua declarat octonarius primus. Causa reficiens, est diuina bonitas, quam declarat secundus: Et quoniam humana pronitas incuruat animam, sed diuina bonitas erigit per doctrinam, inde est, quod primus octonarius inchoatur per Caph litteram, quae interpretatur incuruata: secundus per Lamed, quae interpretatur doctrina. Octonarius primus est in duos quaternarios distinguendus. Primus quaternarius ostendit, quod pronitas humana est causa defectiua: secundus ostendit, quod pronitas ipsa non est defectiua. Quod autem pronitas memorata sit causa defectiua, notificat propheta per quattuor incitamenta, totidem versibus subnotata: quorum primum est spei debilitas, secundum fidei exilitas, tertium amoris inanitas, quartum laboris diuturnitas. Primus versus primum explicat incitamentum, explicando spei defectum, obiectum, subiectum, ac defectiuum effectum. Quorum primum est vituperabile, secundum desiderabile, tertium miserabile, quartum irremunerabile.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: Defecit. Ecce spei defectus, non immerito vituperandus. Defectus iste incitatur in diuersis diuersimode: in quibusdam ab irascibili, in quibusdam a concupiscibili, in quibusdam a rationabili. Primi sunt impatientes, secundi incontinentes, tertij insipientes. Impatientium defectio designatur: A fortitudine manus tuae ego defeci: in increpationibus, &c. Hoc accidit, cum diuinitus increpatus, in tantam impatientiam incidit, quod de increpantis miseratione diffidit. Incontinentium defectio denotatur: In die illa deficient virgines pulchrae & adolentes in siti. Hoc euenit illis, qui propter sitim voluptatis carnalis, abijciunt spem aureolae virginis. Insipientium defectio figuratur: talibus enim ait scriptura sub Babylonis figura: Defecisti in multitudine consiliorum: stent & salutare te augures caeli, qui contempserunt sidera, & supputabant menses, vt ex eis annunciarent ventura. Hoc contingit illis, qui confidentes de mundana sapientia, diffidentes sunt de diuina.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subiicitur: In salutare tuum. Ecce spei obiectum. Quale obiectum? plane postulandum, praestolandum, speculandum. Quomodo? proculdubio postulandum cum desiderio, praestolandum cum silentio, speculandum cum gaudio. De primo scribitur a psalmographo: Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis: ecce desiderium postulantis. De secundo: Bonum est praestolari cum silentio salutare Dei: ecce silentium praestolantis. De tertio cantatur in psalterio: Viderunt omnes termini terrae salutare Dei nostri: Iubilare Deo omnis terra: ecce gaudium speculantis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adicitur: Anima mea. Ecce subiectum spei generale, sed miserabile, quia defecit a spei fortitudine in tentationis certamine, & praecipue in tentatione tristitia, incontinentiae, atque mundanae sapientiae. In primo miserabiliter vincitur anima contristata, in secundo anima conglutinata, in tertio anima saturata. De primo, vbi dixit Hiesabel ad Achab regem Israel: Quid est hoc? vnde contristata est anima tua? ecce anima contristata, & spei strenuitate priuata. De secundo, vbi scribitur de Sicheem, qui oppressit Dinam virginem: Conglutinata est anima eius cum ea: ecce anima conglutinata, & spei sublimitate nudata. De tertio: Anima saturata calcabit fauam. Talis est anima sapientia saeculari imbuta, & spei sapientiae salutaris exuta: ecce anima saturata, & spei securitate fraudata.

Articulus

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadiicitur: Et in verbum tuum super speraui. Verbum Saluatoris est verbum salutis, nec tantum salutis, sed & virtutis: quia nulli concedit salutem, nisi cui praekoncesserit virtutem. In hunc modum super sperat, quantum ad propositum spectat, idest superuacue sperat, quicumque sperat salutem praeter gratiam & virtutem. Vnde talis actus est defectiuus, non prouectiuus, nec salutis acquisitiuus. Et nota, quod est supersperatio tripartita, videlicet affectiua, effectiua, & defectiua. Quarum prima prouenit ex virtutis affectu, secunda ex virtutis effectu, tertia ex virtutis defectu. Prima patuit per illum versiculum praecedentem: Qui timent te, videbunt me, & laetabuntur, quia in verba tua super speraui. Vbi propheta ante supersperationis actum, praallegat illuminationis affectum, sicut ibidem plenius est expressum. Secunda patebit per illum versiculum subsequenter: Adiutor & susceptor meus es tu, & in verbum tuum super speraui. Vbi psalmista ante actum praedictum, praesignat poenitentiae fructum: sicut ibidem est clarius declarandum. Tertia patens est per praesentem versum, vbi psalmographus ante actum praefatum, praememorat spei suae defectum.

Epilogus.

Loquens ergo propheta loco personae humilis, defectum spei suae humiliter recoletis, & coram Deo flebiliter confitentis, ait: Defecit, quantum ad vituperabilem spei defectum. In salutare tuum, quod voluit. Anima mea, quae inanis & vacua fuit. Et in verbum tuum, concedens salutem praehabenti gratiam, & virtutem. Super speraui, siue vacue speraui, quia super animam inanem, & vacuam spem fundavi.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Defecerunt oculi mei, & cetera.] Primum defectus incitamentum, scilicet spei debilitatem expressit versus praecedens. Secundum incitamentum, videlicet fidei exilitatem exprimit versus praesens, in quo propheta sub poenitentis figura vel forma exprimit & expromit, quo modo credidit, quo credidit, quid credidit, propter quid credidit. Hoc est, actum difficilem, intellectum disparilem, materiam vmbatilem, notitiam desiderabilem.

Articulus primus.

Primum praenotauit, cum ait: Defecerunt. Ecce defectum circa credendi effectum. Defectus est facilis, quoniam effectus difficilis. Facilitas defectus manifestat difficultatem effectus. Et notandum, quod circa credendi effectum facilius deficiunt, quos mundanae, carnales, & diabolicae tentationes vehementer afficiunt. Mundus quidem afficit per timorem, caro per dolorem, diabolus per pudorem. Prima defectio prohibetur: Fratres nolite deficere benefacientes in Domino Iesu Christo. Proculdubio benefacientes, & benefaciendo fidem suam patefaciunt, qui ministros Christi recipiunt, & receptos reficiunt, a quo praetimore mundano plerique deficiunt. Secunda defectio inhibetur: Disciplinam Domini fili mi ne abicias: nec deficias, cum ab eo corripieris. Nulli dubium, quin a diuina disciplina deficiat, si quis propter carnis dolorem Christi fidem reiiciat. Tertia defectio cohibetur, vbi dicitur ab Apostolo: Peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quae est gloria vestra. Hic petit Apostolus, ne fideles in fide deficiant, si doctorem fidei tribulari conspiciant, nec id pudori deputent, sed honori.

Articulus secundus.

Secundum subnotauit, cum subdidit: Oculi mei. Hi sunt oculi rationis, qui se habent ad credibilis excellentiam veritatis, sicut oculi vesperilionis ad solaris eminentiam claritatis: ecce magna cognoscibilis & cognoscentis disparilitas, & ideo magna cogni-

tionis exilitas. Et notandum, quod isti rationales oculi dicuntur humiliati, illuminati, beati: quoniam humiliantur, quantum ad naturale iudicium: illuminantur, quantum ad supernaturale iudicium: & beatificantur, quantum ad aeternale praemium. De primo: Oculi sublimis hominis humiliati sunt: ecce oculi humiliati iudicio naturali. De secundo: Pater gloriae det vobis spiritum sapientiae & reuelationis, in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri: ecce oculi illuminati iudicio supernaturali. De tertio: Beati oculi, qui vident, quae vos videtis: ecce oculi beati praemio aeternali.

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum addidit: In eloquium tuum. Istud Dei eloquium est fidei mysterium. Eloquium audienti creditur, vt ab audiente credatur, & fidei mysteria sint nobis credita, & a nobis credita: iuxta illud verbum Apostoli: Credita sunt illis eloquia Dei. Et nota circa Dei eloquia, quod ea legimus in scriptura fluentia, stillantia, imbuentia: quae sunt tribus personis diuinis congruentia, in quantum realiter indistantia, sed originaliter distantia, sicut patet in rore fluente, fluendo stillante, fluendo & stillando aerem imbuenne. Patri namque conuenit fluere: Filio stillare: Spiritui sancto imbuenne. Enimvero sicut ex patre filius, & non econuerso: sic ex actu fluendi actus stillandi, & non econuerso. Et sicut ex patre, & filio, Spiritus sanctus, sic ex fluendi & stillandi actibus procedit imbuedi actus. De primo per Moysen dicitur: Fluat vt ros eloquium meum: ecce eloquium fluens. De secundo per Iob asseritur: Super illos stillabat eloquium meum: ecce eloquium stillans. De tertio per sapientem scribitur: Ipse tamquam imbres mittet eloquia sapientiae suae. Imber autem ab imbuenndo dicitur: ecce eloquium imbuenne. Ecce nonnulla consonantia inter Dei eloquia & fidei mysteria: in quantum diuinis personis respondentia.

Articulus quartus.

Quantum denotauit, cum dixit: Dicentes: quando consolaberis me? Ita consolatio est fidei remuneratio, cuius dilatio est fidelis animae desolatio. Et nota, quod specialiter ista consolatoria retributio, seu retributoria consolatio, est entitatis, veritatis, & bonitatis diuinae contemplatio. Entitas suam speciem demonstrabit, veritas suam faciem illustrabit, bonitas suam requiem ministrabit. De primo: Ego ego ipse consolabor vos: ecce consolatoria demonstratio speciei. De secundo: Consolabitur Dominus Sion, idest animam speculatiuam: ecce consolatoria illustratio faciei. De tertio: Consolabor eos, & laetificabo a dolore suo: ecce consolatoria ministratio requiei. Simul autem de omnibus legimus: Ego consolabor vos, quantum ad primum: in Hierusalem, idest visione pacis: & consolabimini, & videbitis, quantum ad secundum: & gaudebit cor vestrum, quantum ad tertium.

Epilogus.

Ait ergo propheta, seu potius fidelis anima super fidei suae exilitate compuncta, voce prophetica: Defecerunt, ostendendo actum difficilem, quo credidit. Oculi mei, ostendendo intellectum disparilem, cuius conceptu & consensu credidit. In eloquium tuum, ostendendo materiam vmbatilem, quam credidit. Dicentes, quando consolaberis me? ostendendo notitiam desiderabilem, propter quam credidit.

VERSICVLVS TERTIVS.

Quia factus sum, sicut vter in pruna, & cetera.] Insinuat superius incitamentis duobus, quae sunt spei debilitas, & fidei exilitas: hic insinuat tertium, quod est amoris inanitas. Vbi propheta tamquam persona amore illicito irretita, & amore gratuito inanita, custodiens tamen secundum exterior-

Isa. 64. b. Iustificatio.

Psal. 118. m.

Ibid. d.

Ibid. f.

Iustitia propter tria confundi potest.

Hier. 10. c.

Isa. 26. b. Isa. 24. d.

Similitudo pulchra.

Osea 10. b.

Caph. Lamech.

Psal. 38. c.

Amos 8. d.

Isa. 47. d.

Psal. 84. b.

Thren. 3. c.

Psal. 97. a.

3. Reg. 21. b.

Gen. 34. a.

Prou. 27. a.

Psal. 118. k.

Ibid. p.

2. Thess. 3. d.

Prou. 3. b.

Eph. 3. b.

Oculi rationales.

Isa. 2. c. Eph. 1. d.

Luc. 10. d.

Rom. 3. a. Eloquia Dei.

Deut. 32. a.

Iob 29. d.

Eccli. 39. a.

Isa. 51. d.

Zach. 1. d.

Hier. 31. c.

Isa. 66. b.

Isa. 61. d.

Isa. 61. d.

Isa. 61. d.

exteriorem hominem iustitiae viam duram, sicut vitula docta diligere trituram, sui inanitate amoris in amaritudine cordis recogitat, & recitat in his verbis: Quia factus sum, & cetera. Ac si loqueretur apertius: Reus sum dicti reatus, quoniam inclinatus, inquinatus, conglutinatus interiori, sed disciplinatus exteriori: inclinatus quidem per cogitationem, inquinatus per delectationem, conglutinatus per consensionem, sed disciplinatus per morum exteriorum compositionem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: Quia factus sum. Per quem actum? per interiorem cogitatum, inclinante animam ad peccatum. Hic notari potest, qualis factus est, cui talis cogitatus inest. Factus est enim iumento similis, inutilis, atque abominabilis: quia non cogitavit imaginem inditam, nec similitudinem additam, sed turpitudinem prohibitam. De primo per psalmistam dicitur: Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Ac si diceretur aperte: homo, qui non cogitavit honorem imaginis diuinæ, comparavit horrorem similitudinis iumentinæ. De secundo per Prophetam psallitur: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: quasi dicat: Omnes peccatores declinauerunt, deserendo diuinam similitudinem: simul inutiles facti sunt, demerendo diuinam beatitudinem. De tertio scribitur: Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt, quasi dicat: Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ cogitantes affectauerunt. Nam qui cogitat abominabilia, & affectat, maculatur ab ijs, quæ speculatur: qui vero cogitat, sed non affectat, non maculatur ab ijs, quæ speculatur.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: Sicut vter. Quæris, qualiter? Delectatio bestialiter: Vter quippe conficitur de corio animalis: Quid itaque per vterem rebus intelligitur, quàm delectatio bestialis? Indubitanter ergo factus est, sicut vter: quia cogitando, delectatus est bestialiter. Sed nota, quod legimus in scripturis tres circumstantias vtris, per quas intelligimus tres differentias delectationis. Legimus enim vterem aquæ, vterem vini, vterem lactis. Primum quidem in potu paruuli Ismahelis: secundum in consensu improuido Israelis: tertium in occubitu Sifaræ principis infidelis. Vnde per primum intelligitur delectatio illa, quæ consistit in sensualitate sola: per secundum illa, quæ existit in voluntate indeliberata: per tertium illa, quæ persistit in voluntate deliberata. Prima delectatio est venialis, quia constat in parte animæ irrationali, irrationaliter operante: secunda quoque venialis: quoniam extat in parte rationali, non rationaliter operante: tertia vero mortalis: quia persistat in parte rationali, rationaliter operante, siue deliberante, seu ratiocinante. De primo: Videns, scilicet Agar, puteum aquæ, abijt & impleuit vterem, deditque puero bibere: scilicet Ismaheli: ecce vter aquæ in potu paruuli Ismahelis. De secundo: Vtres vini nouos impleuimus: nunc rupti sunt, & soluti, & cetera. dictum est a Gabaonitis pacem fallacem ineuntibus cum Israelitis: ecce vter vini in consensu improuido Israelis. De tertio: lahel aperuit vterem lactis, & dedit ei bibere, scilicet Sifaræ: ecce vter lactis in occubitu Sifaræ principis infidelis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: In pruina. Quid sibi vult hæc pruina, hæc impressio, & compressio matutina? Ceterum nulli dubium, quin pruina sit prioris qualitatis, & quantitatis ruina: Nam priorem caliditatem eliminat, & quantitatem conglutinat: sicut in vtre videmus sensibilibus, & in mentis affectu intelligibilibus, cum præcedit vitiosa cogitatio, & delectatio, & accedit pruinosa, & ruinosa consensio: per

quam ab ipso eliminatur amor Dei, & ipse sibi conglutinatur per nimium amorem sui. Quid igitur vter in pruina, nisi mens humana delectando inquinata, & consentiendo sibi conglutinata? Sed nota, quod est triplex pruina: vt pote pruina culpæ, pœnitentiæ, sapientiæ: prima necat, secunda sanat, tertia delectat. De prima scribitur: Et occidit moros eorum in pruina. Quid per moros, scilicet corpora animata insensibilia conuenientius intelligimus, quàm mortalium animas insensatas? De secunda: Qui timent pruina, irruet super eos nix: quasi dicat, qui timent pœnitentiam temporalem, inuenient pœnam æternalem. De tertia, vbi dicitur de manna, quæ fuit esca sapida, quod apparuit in solitudine in similitudinem pruina: quid autem similis escæ corporali sapida, quàm esca spiritualis sapientiæ?

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur. Iustificaciones tuas non sum oblitus: videlicet secundum exteriorem hominem, quæ priorem conseruat consuetudinem, tamquam talibus deditus, talibus eruditus. Et nota, quod taliter dispositus, dici potest specialiter talium non oblitus: bonum operando, malum tolerando, verum asseuerando, si fuerit magnanimitate operans, æquanimiter tolerans, fideliter asseuerans. De primo scribitur inferius: Quære seruum tuum: quia mandata tua non sum oblitus: in quo boni operatio. De secundo alius ait: Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te: in quo mali toleratio. De tertio ibidem psallimus: Si oblitus sumus nomen Dei nostri, quasi dicat: nō sumus oblitus: in quo veri asseueratio.

Epilogus.

Ex his potest clarescere mens Prophetæ loquentis in persona pœnitentis, amoris inanitate taliter consentis: Factus sum: quasi cogitatione inclinatus. Sicut vter: quasi delectatione inquinatus. In pruina: quasi consensione conglutinatus. Iustificaciones tuas non sum oblitus: quasi exteriori opere disciplinatus.

VERSICVLVS QVARTVS.

Quot sunt dies serui tui, & cetera. Non solum spei debilitas, fidei exilitas, & amoris inanitas, tribus insinuatæ versibus, sunt incitamenta defectus: sed etiam laboris diuturnitas, quam insinuat iste quartus. Hæc autem laboriosa longiturnitas, seu longiturna laboriositas consistit in protelatione seruitutis, & dilatione salutis. Quæris, quare? quia difficile militare: sed desiderabile triumphare: ex prædictis quattuor membris patet versus istius sectio quadrimembris.

Articulus primus.

Protelatio præteritur in hoc membro: Quot sunt dies. Nimis prolixi videntur dies, quia laboriosi, & difficiles propter quotidianam pugnam inter vitia, & virtutes. Et nota, quod dies isti vniuersi, & singuli possunt dici dies ruinæ, angustia, vindictæ. Namque dies ruinæ, est dies culpæ, qua virtutes vincuntur: dies angustia, est dies pœnitentiæ, qua virtutes eriguntur: dies vindictæ, est dies iustitiæ, qua vitia reuincuntur. De primo dicitur: Viri bellatores tui, qui erant in te, cum vniuersa multitudine tua, quæ est in medio tui, cadent in corde maris in die ruinæ tuæ, quasi dicat: Habitus gratiuiti, & omnes actus meritorij peribunt in tempore lapsus tui: Ita dicitur Tyro, idest cuilibet forti viro: Tyrus enim interpretatur fortitudo. De secundo in Abdia scribitur: Non magnificabis os tuum in die angustia, idest pœnitentiæ. Ita dicitur Edon, qui interpretatur fuluus, sanguineus, vel terrenus, & typum gerit concupiscentia: tripartita. De tertio: Zelus, & furor viri non parcat in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Ita potest dici de sponso Ecclesiæ, zelatore iustitiæ, qui nulli parcat in

Pruina triplex. Psal. 77. e

Iob 6. c

Exo. 16. g

Psal. 118. y

Psal. 43. o

Psal. eod.

Tyrus. Abd. 1. c

Ezer. 27. f

Edon. Prou. 6. d

Act. 10. c cit in vitiorum correptione, nec est acceptor precis, A vel pretij, vel personæ.

Articulus secundus.

Seruitus protelata subditur in hoc membro: Serui tui. Seruum se dicit, sed dolens, tamquam subiectus vanitati, non volens, & a seruitute corruptionis liberari volens, non valens. Sed nota, quod serui solent dici seruitute triplici: scilicet seruitute naturæ, seruitute fortunæ, seruitute obedientiæ. Prima seruitus est principium demerendi: secunda nec merendi, nec demerendi: tertia tam merendi, quàm demerendi. De seruis naturæ competenter exponitur, quod proponitur: Hodie increuerunt serui, qui fugiunt dominos suos: quasi dicat: Hodie increuerunt serui per naturæ corruptæ propagationem, qui fugiunt per eius naturæ inclinationem dominos suos: scilicet appetitus intellectuos, & sequuntur sensitiuos. De seruis fortunæ intelligitur, quod legitur: Quicumque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur. De seruis obedientiæ dictum dinoscitur, quod dicitur: Serui estis eius, cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obediitionis ad iustitiam.

Articulus tertius.

Dilatio attenditur in hoc membro: Quando. Hæc enim interrogatio, molestæ prorogationis est insinuatio. Et nota, quod prorogationis, seu dilationis molestia attenditur quantum ad tria: quia differtur præmium corporale, præmium animæ substantiale, & præmium ipsius accidentale. Primum spectat ad corporis reformationem, secundum ad Creatoris contemplationem, tertium ad inimicorum vindicationem, & amicorum lætificationem. De primo per Prophetam dicitur ex persona Saluatoris, vel cuiuslibet eius testis restitutionem animæ postulantis: Domine, quando respicies? restitue animam meam a malignitate eorum: hæc interrogatio notat prorogationem, quantum ad corporis reformationem. De secundo per psalmographum canitur: Quando veniam & apparebo ante faciem Dei? hæc interrogatio notat prorogationem, quantum ad Creatoris contemplationem. De tertio scribitur: Dic nobis, quando hæc fiet? & quod signum, quando hæc omnia incipient consummari? ecce duplex interrogatio, duplicem notans prorogationem: scilicet quantum ad inimicorum vindicationem, & amicorum lætificationem.

Articulus quartus.

Salus dilata intenditur in hoc membro: Facies de persequentibus me iudicium. Qualiter persequentibus? Numquid solum initialiter? non solum initialiter, sed & finaliter. Sunt namque plerique initialiter persequentes, & finaliter subsequentes, sicut Paulus fuit initialiter Stephanum persequens: sed finaliter subsequens. Tales non reputantur simpliciter persequentes, sed qui semper actualiter, vel affectualiter persequentes, sicut finaliter imponentes. Et nota, quod de talibus persequentibus facit Dominus iudicium: ipsis viuentibus, morientibus, resurgentibus: quoniam ante mortem facit iudiciū auditum: in morte facit iudicium cognitum: post mortem facit iudicium conscriptum. De primo dicitur a psalmographo: De celo auditum fecisti iudicium: ecce iudicium auditum: sed a terrenis obliuioni traditum, ideo subditur: Terra tremuit, & quieuit. De secundo psallitur a Propheta: Cognoui, quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum. Ita potest dicere pauperum persecutor in morte: ecce iudicium cognitum. De tertio subditur in eadem scriptura, mentione facta de regibus, & nobilibus pauperum persecutoribus: Vt faciat in eis iudicium conscriptum, tamquam irretabiliter confirmatum: vnde dicitur conscriptum, tamquam Deo scribente, & sanctis subscribentibus, pariter sit perscriptum: ecce iudicium conscriptum.

Serui triplici seruitute dicuntur.

1. Reg. 25. b

1. Tim. 6. a

Rom. 6. c

Psal. 34. c

Psal. 41. a

Mar. 13. a

Act. 7. g

Psal. 75. b

Psal. 139. c

Psal. 149. b

Epilogus.

Liquet itaque vox psalmistæ, tamquam loquentis loco personæ iustæ, sed longiturnis laboribus fatigatæ. Quot sunt dies: in quo protelatio difficilis. Serui tui. In quo seruitus militantis: Quando. In quo dilatio rei desiderabilis: Facies de persequentibus me iudicium. In quo salus feliciter triumphantis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, & cetera. Præcedens quaternarius erudiuit, quod pronitas humana causa sit defectiua. Præsens quaternarius erudit, quod ipsa nequaquam sit defectuum refectionis: vbi namque pronitas respectu mali, ibi difficultas respectu boni: quamobrem anima quanto procliuor ad malum, tanto difficilior est ad bonum: & sicut habebat pronitas quattuor incitamenta, totidem versibus præcedentibus prænotata: sic habet difficultas quattuor irritamenta, totidem versibus subsequenter subnotata, videlicet fabulationes iudaicas, cauillationes hæreticas, stimulationes extrinsecas, & titillationes intrinsecas. Primum versus ad fabulationes pertinet: vnde quattuor ipsarum conditiones continet: scilicet compositionem, propositionem, suppositionem, & oppositionem: iniquitas has componit, falsitas proponit, vanitas supponit, sed veritas se opponit.

Articulus primus.

Compositio denotatur, ibi: Iniqui. Quia re vera non mediocriter iniqui sunt, qui tam iniquas fabulationes componunt: quibus fidelium affectiones delectare, & delectando deprauare disponunt. Et nota, quod compositores huiusmodi sunt iniquitate triplici: tum quia falsitatem fabricando, & veritatem perdendo, perditionem mercantur: tum quia Christo aduersantur: tum quia contra sanguinem suum Christianum insidiantur. Prima iniquitas est contra ipsos, secunda contra Deum, tertia contra proximos. De primo: Numquid non perditio est iniquo? ecce iniqui perditio. De secundo, vbi scriptura dicit sub Christi figura: Aduersarius meus, quasi iniquus: ecce iniqui aduersario. De tertio: In insidijs suis capientur iniqui: ecce iniquorum contra sanguinem suum insidiantur.

Articulus secundus.

Propositio denotatur, ibi: Narrauerunt, quasi dicat: Quæ malitiose composuerant, malitiose proposuerunt: de malo cordis thesauro malum protulerunt. Et nota, quod narratores huiusmodi non narrauerunt misericordiam, & veritatem, sed miseriam, & vanitatem, & incredibilem falsitatem. Prima narratio sana, secunda vana, tertia est prophana. De primo dicitur: Numquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione? quasi dicat: Numquid aliquis sepulchro dealbato similis, erit testis idoneus pietatis, aut perditus veritatis? De secundo: Labia imprudentium stulta narabunt: ecce miseria, quantum ad narrationis originem, & vanitas, quantum ad finem. De tertio: Opus factum est in diebus nostris, quod nullus crederet, cum narrabatur: ecce narratio incredibile falsitatis.

Articulus tertius.

Suppositio designatur, ibi: Fabulationes. Si quæris, quales fabulationes narrat isti fabulatores? Audi quid glossa dicat: Quasi cuiusdam fabulæ nenias narant: Si quæris, qualis fabulæ? Proculdubio ineptæ, insanæ, indoctæ: & ideo deuitandæ, increpandæ, non sectandæ. De primo: Ineptas & aniles fabulas deuita: ecce fabulam ineptam, & ideo deuitandam. De secundo: Increpa illos dure, vt sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, quasi non sanis: ecce fabulam insanam: & ideo increpandam. De tertio: Non

Fabulationum conditiones.

Iob 31. a

Iob 27. b

Prou. 11. a

Prou. 1. b

Psal. 87. b

Eccli. 21. d

Abac. 1. b

1. Tim. 4. b

Tit. 1. d

2. Pet. 1. c Non indoctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem: ecce fabulam indoctam: & ideo non sectandam: vnde qui fabulationes, seu fabularum narrationes vanas, tamquam veras supponit; non verus, sed vanus existit.

Articulus quartus.

Oppositio declaratur, ibi: Sed non ut lex tua. Ecce lex veritatis opposita fabulis falsitatis. Et nota, quod lex diuina est fabulis iudaicis opposita, precipue propter tria: quoniam illae variatur, insidiantur, malum machinantur. Ita numquam variatur, cum ipsa sit veritas: numquam insidiatur, cum ipsa sit claritas: numquam malum machinatur, cum ipsa sit bonitas.

Pf. 118. f De primo per Prophetam psallitur: Iustitia tua, iustitia in aeternum, & lex tua veritas: ecce lex veritas.

Prou. 6. c De secundo per Salomonem scribitur: Mandatum lucerna est, & lex lux: ecce lex claritas. De tertio

Pf. 118. i per psalmistam canitur: Bonum mihi lex oris tui: ecce lex bonitas.

Epilogus.

Loquens ergo Propheta, tamquam poenitens, irritamentum exprimens difficultatis ad bonitatem, scilicet iudaicam fabulositatem, ait: Iniqui: in quo notatur iniquitas, quae componit. Narrauerunt, in quo connotatur falsitas, quae proponit. Fabulationes: in quo denotatur vanitas, quae supponit. Sed non ut lex tua: in quo subnotatur veritas, quae fabulationibus se opponit.

VERSICVLVS SEXTVS.

Omnia mandata tua veritas, & cetera. Versus praerambulus versabatur circa fabulationes iudaicas. Versus iste versatur circa cauillationes haereticas. In cuius serie enucleantur aperte mandatorum vniuersitas, vniuersorum veritas, persecutorum temeritas, & professorum sinceritas: vniuersitas est difformis, sed veritas est conformis, temeritas est deformis, sed sinceritas est deiformis.

Articulus primus.

Mandatorum vniuersitas explicatur, cum dicitur: Omnia mandata tua. Quorum nonnulla sunt ab haereticis impugnata: nec sine causa dicuntur mandata tua, quasi tuae visioni, tentioni, & fruitioni promendae, & capefendae congrua: & ideo credenda, eligenda, diligenda. De primo: Mandatis tuis credidi: ecce credere congruum visioni. De secundo Prophetam: Mandata tua elegi: ecce eligere congruum tentioni. De tertio prophetica psalmodia: Mandata tua dilexi: ecce diligere congruum fruitioni.

Articulus secundus.

Vniuersorum veritas eructatur, cum subditur: Veritas. Nam mandata praedicta, quae disungit veritas, coniungit veritas: quae namque dicitur veritas, non possunt non esse veritas. Si forte dubitas, quo modo mandata sint veritas: cum in illis, nec veritas videatur esse, nec falsitas? Haec dubitatio citius soluitur, si mandatorum significatio plenius aperitur. Nam vera nihil aliud sunt mandata, quam iura diuina manus data, vel effectui commendata: De quibus nulla dubietas, quin ipsa sint veritas: verbi causa, non furandum, non machandam, non necandum, & similia, sunt diuina iura, quae nullus haesitat esse vera: quae manus dantur, vel effectui commendantur, cum per legislatorem mandatur: non furaberis, non machaberis, non necabis. Quocirca si non dubitas, quin iura manus data, sint veritas; frustra dubitas, an mandata sint veritas. Et nota, quod haec veritas diuinitus eruditur, ab infidelibus oditur, a fidelibus custoditur. Queris, quo modo? eruditur immittendo, oditur ommittendo, custoditur ore, & opere confitendo. De primo: Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem: ecce eruditio immittentis. De secundo: Lingua fallax non amat veritatem: ecce odium ob-

nitentis. De tertio: Ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem: ecce custodia consentientis.

Articulus tertius.

Persecutorum temeritas enarratur, cum additur: Iniqui persecuti sunt me: Tales iniqui sunt satellites hostis antiqui, & specialiter haeretici fidelium inimici, famulos Dei, & articulos fidei creberrime persecuti. Hic potest notari, quod haeretici leguntur catholicos tripliciter persecuti, scilicet quo ad doctrinam, quo ad gratiam, quo ad vitam: quoniam aut doctrinam auferunt, aut perfidiam proferunt, aut poenam inferunt.

Prima persecutio denotatur, dicente Apostolo: Nos persecuti sunt, & Deo non placent, & hominibus aduersantur, prohibentes nos loqui gentibus, vt salua fiant: ecce persecutio ablatiua doctrinae. Secunda persecutio designatur, vbi dicitur ex parte populi fidelis: Super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis: Quid est persequi super montes, nisi haeticos catholicis aduersari super altissimam iustitiam fidei? De qua psalmista: Insidia tua, sicut montes Dei: aut quid insidiari in deserto, nisi calumniari in secreto fidei sacramento, non solum sensitui viribus inexplerto, sed etiam ab intellectui deserto? Tales insidiatores sunt plerique pseudoprophetae, qui comparantur vulpibus, de quibus legimus. Quasi vulpes in desertis Prophetae tui Israel erant: ecce persecutio prolatiua perfidiae. Tertia persecutio declaratur, dicente populo ore prophetico: Confortati sunt, qui persecuti sunt me, inimici mei iniuste: quod possumus accipere tam de capite, quam de corde: ecce persecutio illatiua poenae.

Articulus quartus.

Professorum sinceritas elucidatur, cum superadditur: Adiuua me. Quod videtur vox personae, quae contendit in agone, vel agonizat in altercatione pro fidei catholicae defensione. Et nota, quod tali personae, talis vox congruit triplici ratione: quoniam aspiciens in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, potest secure dicere: adiuua me dimicantem, lubricantem, mendicantem: dimicare conuenit affectiuae fortiter amulanti pro fide: lubricare congruit intellectiuae debiliter speculanti ex fide: mendicare conuenit effectiuae miraculorum gratiam fiducialiter postulanti in fide. De primo per psalmistam dicitur: Videant, qui oderunt me, & confundantur: quoniam tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me: Vox est affectiuae virtutis pro fide fortiter amulantis. De secundo per Prophetam psallitur: Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me: vox est intellectiuae ex fide debiliter speculantis. De tertio per ipsum scribitur: Ego vero egenus, & pauper sum: Deus adiuua me: vox est effectiuae signum, fide dignum, in fide fiducialiter postulantis.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta sub figura cuiusvis personae fidelis, veritatem fidei catholicae profitentis, & falsitatem prauitatis haereticae refellere non propria, sed diuina virtute sinceriter enitens. Omnia mandata tua: quantum ad mandatorum vniuersitatem difformem. Veritas: quantum ad ipsorum veritatem conformem. Iniqui persecuti sunt me: quantum ad infidelium temeritatem deformem. Adiuua me: quantum ad sinceritatem fidelium deiformem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Paulominus consummauerunt me, & cetera. Vidimus fabulationes iudaicas, & cauillationes haereticas, duobus versibus praemissis praenotatas: Videamus stimulationes extrinsecas, in praesentis versus bis binis portionibus subnotatas. In quibus feriatim notare possumus hostium impetum, incautum spiritum, & casum subitum, praeter mortalem interitum. Nam nonnumquam tentantes tentatum praecipitant in peccatum, praeter mortis reatum.

Articulus

Iob 16. b De primo: Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem: ecce eruditio immittentis. De secundo: Lingua fallax non amat veritatem: ecce odium ob-

Prou. 26. Lingua fallax non amat veritatem: ecce odium ob-

Articulus primus.

Hostilis impetus praesignatur, dicendo: Paulominus consummauerunt. Paulominus consummare, est ad in deliberatum peccati consensum inclinare. Nam per consensum deliberatum consummatur peccatum. Vnde notandum, quod peccati consummatio consistit in ternario, videlicet in rationis operatione, iuris praedicatione, & iudicis indignatione. Quorum primum spectat ad actum, secundum ad maculam, tertium ad reatum. De primo: Consummauerunt omnia opera, quae fecerunt: ecce consummationem quantum ad operationem: quia profecto tam bonorum, quam malorum consummatio est ipsorum operatio. De secundo: Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, vt consummetur praeruaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas: ecce peccati consummationem per iuris praeruaricationem, iusti praedicationem, & iniustorum iustificationem. De tertio: Adhuc paululum, modicumque, & consummabitur indignatio mea, & furor meus super scelus eorum: ecce peccati consummationem per iudicis indignationem.

Articulus secundus.

Incautus spiritus assignatur, adiijciendo: Me, idest spiritum meum intra me. Et notandum, quod paulominus consummari contingit spiritum per incautelam conturbatum, flagellatum, protractum. Qui conturbatur nescienter, flagellatur ignoranter, protrahitur insensibiliter, seu imperceptibiliter. De primo: Nesciui, anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab: ecce conturbatio nescientis, propter impetum concupiscentiae popularis. Per quadrigas enim notatur impetuositas. Aminadab autem interpretatur populi mei concupiscentia, vel voluntas. De secundo scribitur: Aduersum me laetati sunt, & conuenerunt, congregata sunt super me flagella, & ignoravi: ecce flagellatio ignorantis. De tertio: Traherunt me, & ego non sensi: ecce protractio nescientis, sicut accidit per improuisionem tentationem conturbari imaginationem, flagellari affectionem, protrahi rationem in illicitam consensionem.

Articulus tertius.

Casus subitus designatur, subiijciendo: In terra. Collapsus in terram est consensus in mundana concupiscentiam. Haec autem concupiscentia triplicatur, & per triplicem terram significatur. Legimus enim terram superbientem, sitientem, saetentem, pertinentem ad concupiscentiam superbiam, auaritia, luxuria. De terra prima: Quid superbis terra & cinis? ecce terra superbiens. De secunda: Ascendet sicut radix de terra sitiens. Radix ista est Christus Dominus. Terra sitiens, auarus populus: ecce terra sitiens. De tertia: Irrigabo terram faetore sanguinis tui: ecce terra saetens.

Articulus quartus.

Exceptio interitus vel mortalis reatus consignatur superadiijciendo. Ego autem non dereliqui mandata tua, quasi dicat: nihil optaui, nihil attentauit contra diuina mandata ratione excitata, & voluntate consiliata, quod clarius declarauit, cum ait: Non dereliqui, idest: etsi reliqui, non tamen dereliqui. Nam etsi reliqui consilio subito, non tamen dereliqui consilio diffinito. Notandum itaque, quod non dereliquit Dominum, derelinquendo mandatum triplici praerua ratione. Considerauit namque quis erat supra se, quis erat iuxta se, quis erat infra se. Consideratio prima fuit, ne a Domino derelinqueretur: secunda, ne subiectus populus pro suo merito turbaretur: tertia, ne propter hoc in gehennale supplicium deijceretur. De primo: Si dereliquerimus Dominum, derelinquet nos: ecce prima consideratio, scilicet Dominica delectio. De secundo vbi dixit Elias ad Achab regem Israel: Non ego turbaui Israel, sed

A tu, & domus patris tui, qui dereliquisti mandata Domini: ecce secunda consideratio, scilicet proximorum turbatio. De tertio, vbi dicit David Salomoni filio suo: Si dereliqueris Dominum, projiciet te in aeternum: ecce tertia consideratio, scilicet gehennalis delectio.

Epilogus.

Ex his potest clarescere mens prophetae loquentis loco personae ab hostibus, vel eorum complicitibus stimulatam, non tamen grauius superatam. Paulominus consummauerunt, quantum ad hostilem tentantium impetum. Me, quantum ad incautum tentati spiritum. In terra, quantum ad casum consensus subitum. Ego autem non dereliqui mandata tua, quantum ad tentationis exitum, praeter interitum, siue mortis reatum.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & cetera. Versus praesens quartum irritamentum continens, repraesentat titillationes intrinsecas, & quasi vestis mystica explicatur & coplicatur in quatuor plicas. Veste ista vestitus psalmista, praefatum irritamentum explicat sub hac forma: Secundum misericordiam tuam, & cetera: ac si plane dicat: Secundum misericordiam tuam, quae congruit meae miseriae sensuali: Viuifica, vira spirituali: Me, tentatum tentatione corporali: Et custodiam testimonia oris tui, quae docuisti doctrinam morali. Vnde liquet aperte, quod aduersum concupiscentiae corruptelam, petit gratiae tutelam, ad iniquitatis cautela, & aequitatis sequelam. Quorum primum spectat ad miseriam sensualem: secundum ad vitam spiritualem: tertium ad tentationem corporalem: quartum ad obseruationem moralem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, praeposuit: Secundum misericordiam tuam, supple miseriae meae congruam: quippe de miseria queritur, a quo misericordia queritur. Nullus enim misericordiam inuocaret, nisi miseria prouocaret. Et nota, quod misericordia legitur in scriptura magna, speciosa, benigna. Quare magna? quia liberat a magna miseria culpae originalis. Quare speciosa? quia praeseruat a saeva miseria culpae actualis. Quare benigna? quia separat a maligna miseria molestiae temporalis. De prima per psalmistam scribitur: Quia magna misericordia tua super me, & eruisi animam meam ex inferno inferiori: ecce misericordia magna liberans a culpa originali, in tempore regenerationis. De secunda per sapientem dicitur: Speciosa est Dei misericordia in tempore tribulationis, sicut nubes pluuiae in tempore siccitatis: ecce misericordia speciosa praeseruens a culpa actuali in tempore tentationis. De tertia per prophetam psallitur: Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua, & cetera: ecce misericordia benigna, separans a molestia temporalis in tempore defunctionis.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, supposuit: Viuifica, scilicet spirituali vita, qua vitantur illicita. Et nota, quod tali vita viuificari supplicat propter tria: videlicet ad spiritualiter ambulandum, ad fiducialiter postulandum, ad aeternaliter gratulandum. Quorum primum pertinet ad operationem, secundum ad orationem, tertium ad vtriusque remunerationem. De primo: Haec dicit Dominus, & infra: In sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, vt viuificet spiritum humilium: ecce viuificatio ad spiritualiter ambulandum. De secundo legitur: Viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus: ecce viuificatio ad fiducialiter postulandum. De tertio scribitur a psalmographo: Viuificabis nos, & plebs tua laetabitur in te: ecce viuificatio ad aeternaliter gratulandum.

Articulus

Peccati consummatio in ternario consistit.

1. Macha. 4. f

Dan. 9. f

Isa. 10. f

Cant. 6. d

Aminadab.

Psal. 34. c

Prou. 23. d

Concupiscentia triplici terra significat.

Eccli. 10. b

Isa. 53. a

Exec. 32. b

1. Par. 28. c

Miseriordia.

Psal. 85. b

Eccli. 35. d

Psal. 68. b

Isa. 57. d

Psal. 79. d

Psal. 84. b

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, proposuit: Me, scilicet tentatum corporali tentatione. Et nota, quod contingit, spiritum tripliciter tentari tali tentatione, sine mortali prauaricatione: utpote imperite cogitando, inuite delectando, incaute consentiendo. Cogitationibus vallatur, delectationibus verberatur, consensionibus vulneratur. Si tamen indeliberata fuerint, non necantur. De primo: Circumdederunt me aquae usque ad animam meam, abyssus vallauit me. Per aquas vagas, intellige cogitationes vanae: per abyssum obscuram, cogitationem impuram. Tunc igitur animam aqua circumdat, cum vanae cogitationes inundant. Tunc abyssus vallat, cum impura cogitatio se admiscens, cogitantem titillat. De secundo: Verberauerunt me, sed non dolui: quod de inuoluntarijs delectationibus potest intelligi, quae verberant, quia rationalitatem molestant, sed dolorem non causant: quia sensualitatem oblectant. De tertio: Inuenerunt me custodes, qui circummeant ciuitatem, percusserunt me, vulnerauerunt me. Tales custodes videntur esse demones, qui in circuitu ambulant, & circummeant terram, ut terribiles circumueniant. Hi percipiunt, cum affectum omnem per impuram delectationem concutiunt, sed vulnerant, cum rationem per subitam assensionem alterant.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, apposuit: Et custodiam testimonia oris tui. Talis custodia est moralis obseruantia, ore Dominico praedicata. Et nota, quod diuina testimonia diligenter custodire debemus, maxime si vigilanter pensemus, quis dator, quis remunerator, quis vltor. Quoniam ille est dator, cui debetur maximus amor: ille remunerator, cui debetur maximus honor: ille vltor, cui debetur maximus timor. De primo scribit psalmographus: Custodiebant testimonia eius, & praecipuum, quod dedit illis. Ecce dator, cui debetur maximus amor. De secundo alibi ait: Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea haec, quae docebo eos, & filij eorum usque in saeculum sedebunt super sedem tuam. Ecce remunerator, cui debetur maximus honor. De tertio autem alibi psallimus: Exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt, & infra: Audiuit Deus, & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israel. Ecce vltor, cui debetur maximus timor.

Epilogus.

Patet itaque vox prophetae typum gerentis personae intrinsecus titillatae: secundum misericordiam tuam: scilicet misericordiae meae sensuali congrua, quantum ad concupiscentiae corruptelam. Vniuersa: scilicet spirituali vita, quantum ad gratiae tutelam. Me: scilicet tentatum corporali tentatione, quantum ad iniquitatis cautelam. Et custodiam testimonia oris tui: scilicet morali obseruatione, quantum ad aequitatis sequelam.

VERSICVLVS NONVS.

In aeternum Domine verbum tuum, & cetera. Causam deficientem vidimus per octonarium praecedentem: causam reficientem videbimus per praesentem. Haec autem causa est bonitas diuina, quae non est defectiua, sicut probat quaternarius primus, sed refectioniua, sicut probat secundus. Probatur autem, quod non sit defectiua, eo quod sit mirabilium effectiua, quae sunt inquietatio maximae firmitatis, quietatio maximae infirmitatis, retentio maximae fugacitatis, & ligatio maximae libertatis: sicut patebit in quatuor versibus subnotatis. Quod per ipsam maxima firmitas inquietetur, in praesenti versu docetur. Quid enim firmamento firmus? Quid motu inquietus? Istum motum inquietum exprimit iste versus diuinitus imperatum, & caelitus obseruatum, distinguendo per quadruplex eius membrum, imperans, & imperatum, obseruans, & obseruatum.

A

Articulus primus.

Imperans indicatur, cum dicitur: Domine: quia Domini est imperare, serui obtemperare. Et nota, quod Dominus est caelos ponderans, caelis imperans, & per caelos operans. Ponderat enim virtutem, imperat seruitutem, & humanam operatur salutem. De primo: Dominus Deus in fortitudine veniet, & post pauca subiungit: Caelos palmo ponderauit. Quid est palmo ponderare, nisi figuram exteriorem, & naturam interiorem considerare? Palmus enim pertinet ad figuram, & ponderatio ad naturam: quia palmo, quasi circino vtimur figurando, & virtutem natiuam & motiuam discernimus ponderando. Ecce Dominus caelos ponderans. De secundo, vbi dixit seruus Domino: Domine, factum est, vt tu imperasti. Sicut enim imperanti Domino respondetur ab illo, sic imperanti Domino respondetur a caelo: nisi quod respondetur ab illo, tamquam seruo animato: ab isto vero, tamquam seruo inanimato. Ab illo respondetur dicto, ab isto respondetur facto. Ecce Dominus caelis imperans. De tertio: Domine dabis pacem nobis. Omnia enim opera nostra operatus es nobis: quasi diceret: Domine dabis pacem nobis, videlicet in caelis. Omnia enim opera nostra salutis meritoria operatus es nobis: scilicet mediantibus caelis, tamquam viuificis mortalium corporum adiumentis. Ecce Dominus per caelos operans.

Articulus secundus.

Imperatum intimatur, cum subditur: Verbum tuum. per hoc intimando motum verbo imperatum. Notandum ergo super hoc verbo, quod per verbum caeli facti, firmati, atque portati: vt factio referatur ad subtilitatem materialem, firmatio ad stabilitatem formalem, portatio ad vtilitatem finalem. De primo: Omnia per ipsum facta sunt. Ergo caeli sunt verbo facti. Ecce verbi factura. De secundo canitur: Verbo Domini caeli firmati sunt. Ecce verbi firmatura. De tertio: Portansque omnia verbo virtutis suae. Ecce verbi uectura.

Articulus tertius.

Obseruans annotatur, cum scribitur: In caelo, quasi seruo inanimato, tuo seruitio mancipato. Et nota, quod caelum est deiforme vestigium, vt videas, quid tibi sit in caelo spiritualiter imitandum. In caelo siquidem inuenies situs altitudinem, ornatus ordinem, & concentus dulcedinem. Altiudo congruit potentiae, ordo sapientiae, dulcedo bonitati diuinae. Tales caelos facit Dominus in intellectu nostro, quando ponit altitudinem in obiecto, ordinem in medio, & dulcedinem in subiecto. De primo: Altiudinem caeli, & latitudinem terrae, & profundum abyssi quis dimensus est? Ecce caelestis situs altitudo. De secundo: Numquid nosti ordinem caeli? Ecce caelestis ornatus ordo. De tertio: Concentus caeli quis dormire faciet? Ecce concentus caelestis dulcedo, seu motuum proportio, quae propter sui dulcedinem musicae consonantiae comparatur, testificante Boetio, quod motus superiorum corporum musicis consonantijs celebrantur.

Articulus quartus.

Obseruatum subnotatur, cum scribitur: Permanet in aeternum, quasi dicat: Motus, qui per verbum imperatur, per caelum obseruatur. In aeternum, non quod imperetur in aeternum, aut obseruetur in aeternum: sed quia quamdiu imperabitur, tamdiu obseruabitur in aeternum. Quod si videtur cuiquam difficile, audiatur exemplum simile, ac fatis facile. Vox, quae profertur ab ore, defertur ab aere. Hoc verum est in aeternum, quia necessarium: non quia vox proferatur ab ore in aeternum, aut deferatur ab aere in aeternum, sed quia quandocumque profertur ab ore, defertur ab aere vsque in aeternum. Et notandum, quod aeterna permanentia reperitur in scriptura sub triplici differentia: quaedam scilicet increata, quaedam imperata, quaedam inspirata. Prima quidem pertinet ad existentiam naturalem, secunda ad influentiam corporalem, tertia ad gra-

Aeternum quo modo intelligatur

ad gra-

ad gratiam spirituales. De prima psallit propheta: Tu autem Domine in aeternum permanes. Ecce aeternam permanentiam, quantum ad naturalem existentiam. De secunda dicit Psalmus in parte ista: In aeternum, & cetera. Ecce aeternam permanentiam, quantum ad corporalem influentiam. De tertia scribitur, vbi dicitur a Domino: Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est. Ac si diceret: Spiritualis gratia non permanebit in aeternum in homine ambulante secundum carnem: sed in ambulante secundum spiritum. Ecce aeternam permanentiam, quantum ad spirituales gratias.

Epilogus.

Ostendens ergo propheta non esse defectiuam bonitatem, quae potest inquietare maximam firmitatem, ait: Domine, quantum ad bonitatem dominicam imperantem. Verbum tuum, quantum ad motum diuinitus imperatum. In caelo, quantum ad firmitatem caelicam obseruantem. Permanet in aeternum, quantum ad motum caelitus obseruatum.

VERSICVLVS DECIMVS.

In generatione & generationem veritas tua, & cetera. Magna bonitatis effectus claruit per verbum praecipuum: scilicet inquietatio maximae firmitatis, nec minor clarescit per istum, videlicet quietatio maximae infirmitatis. Quid enim statu quietus? Quid infirmo elemento infirmus? Nam elementa quanto inferiora, tanto infirmiora, quippe sicut humiliora sunt ordines, sic exiliora sunt species, & virtute. Huius autem quietatio elementi declaratur in versu praesenti: quia reuera bonitas summa sicut erat praesentia finaliter per verbi virtutem, terrigenae humanitati salutem: sic praesentia primordially per veritatis stabilitatem, terrenae infirmitati quietem, quatenus a mundi primordio subutilaret ipsius consummatio. Quocirca in parte ista denotauit psalmista veritatis stabilitatem, & infirmitatis quietem. Est autem veritatis verbi testis, stabilitas virtutis, infirmitas humanitatis; quies salutis.

Articulus primus.

Veritas igitur liquido aperitur, cum dicitur: In generatione & generationem veritas tua, quasi dicat: Veritas a te genita est, stabilitate perpetua stabilita. Et nota, quod haec est veritas a patre dicta, sed non relicta, veritas inuicta, veritas benedicta. Dicitur enim, quia generatur, non relinquitur, quia non separatur: non vincitur, quia non commutatur: benedicitur, quia communicatur. De primo: Sermo tuus veritas est. Ecce veritas dicta. De secundo dicitur per psalmographum: Qui custodit veritatem in saeculum. Ecce veritas non relicta. De tertio: Super omnia vincit veritas. Ecce veritas inuicta. De quarto: Omnis terra inuocat veritatem, caelum etiam ipsam benedicit. Ecce veritas benedicta.

Articulus secundus.

Stabilitas subauditur, cum dicitur: Fundasti, quasi dicat: Sicut sapiens architectus fundamentum posuisti veritatem tuam, vt fundares terram super stabilitatem suam. Terra namque pura non est stabilis, cum sit puluis. Vnde terra pura lapis non fit, sicut in libro Meteororum philosophus inquit. Et nota, quod terram fundauit Dominus tripliciter: videlicet potenter, sapienter, latenter. Plane potenter, quoniam stabilire infirmitatem, est potentia: sapienter quoque, quoniam per veritatem stabilire est sapientia: latenter autem, quia causalitatem inuenire, non est humanae perspicaciae. De primo: Manus mea fundauit terram. Ecce fundandi potentia. De secundo: Dominus sapientia fundauit terram. Ecce fundandi sapientia. De tertio quaeritur: Quando fundabatur puluis in terra? Ecce fundandi latentia.

Articulus tertius.

Infirmitas intelligitur, cum introducit: Terra: S. Bon. Tho. 1.

quia terra est elementum infimum & infirmum, & quanto inferius, tanto infirmius. Et nota, quod terra dicitur alijs elementis infirmior propter tria: quia actualiter inanius, quia possibilitate plenior, quia nihilitati vicinior. Propter primum est minus actiua: propter secundum magis passiuia, propter tertium citius defectiua, quam alia elementa. Haec autem intellige, manente parili quantitate. De primo: Terra erat inanis & vacua, supple per respectum ad alia elementa: quoniam illorum respectu terra est inanius specie, siue actu. De secundo: Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihili. Vacua dicit, quantum ad vacuitatem actualitatis: nihili, quantum ad plenitudinem possibilitatis: quoniam plenitudo huiusmodi est quasi plenitudo nihili. De tertio: Qui appendit terram super nihilum. Terra dicitur appendi super nihilum, quoniam inter esse suum & nihilum, non est esse medium.

Articulus quartus.

Quies comprehenditur, cum concluditur: Et permanet. Haec permanentia, est quietis obseruantia in omni turbulentia. Hic potes notare exemplum morale, quod sicut viscera terrae permanent in tranquillitate in qualibet eius mobilitate, pro Dei venerabili bonitate, ita debent praecordia tua permanere in sancta conuersatione in quavis tentatione, pro Dei veneratione. Prima permansio legitur: Omnis generatio eius in bona vita, & in sancta conuersatione permansit. Ecce permansio in sancta conuersatione. Secunda permansio scribitur: Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. Ecce permansio in tentatione. Tertia permansio exprimitur: Domine Deus Abraam & Isaac, & Israel patrum nostrorum, in aeternum custodi hanc voluntatem cordis eorum: & semper in veneratione tui mens ista permaneat. Ecce permansio in Dei veneratione.

Epilogus.

Haec est itaque vox prophetae. In generatione & generationem veritas tua. Ecce veritas verbum praenotificans. Fundasti. Ecce stabilitas virtutem praedicans. Terram. Ecce terrena infirmitas, terrigenam humanitatem significans. Et permanet. Ecce quies salutem indicans.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Ordinatione tua perseverat dies, & cetera. Assignatis duobus prodigijs bonitatis naturam firmissimam inquietantis, & infirmissimam quietantis, hic assignatur tertium bonitatis prodigium, naturam fugacissimam tenaciter conseruantis. Quid enim tempore fugacius? Quid perseveratione tenacius? Huius siquidem fugacitatis tenacitatem euidenter videmus per verbum praesentem. Cum enim tempus, sicut ait philosophus, sit numerus prioris, & posterioris in motu, prout illis numerantur animae cogitatu, liquet satis, quod esse materiale temporis fundatur in motu primi mobilis: esse vero formale consummatur in anima numerantis, quod praclare praordinauit Dominus, quatenus sibi seruiant non solum temporalia, sed & tempus. Nec enim parvus est Dei seruus iste numerus numeratus, qui Deo seruit tam in manentibus, quam in fluentibus, tam in caeli motibus, quam in animae actibus, illic materialiter, istic formaliter confinitus. Loquens ergo propheta in veritatis spiritu (a quo, teste Ambrosio, est omne verum, cuiuscumque referatur relatu) ait sic: Ordinatione tua, & cetera, quasi dicat: Sicut praordinasti mirabiliter, tempus manet formaliter, fluit materialiter, vt tibi seruiatur vniuersaliter. Ecce quattuor causae temporis: scilicet initialis, formalis, materialis, finalis. Prima in Dei conceptu: secunda in animae actu: tertia in caeli motu: quarta in omnium famulatu.

Articulus primus.

Causam initialem praenotauit Psalmus, cum ait: Ordina-

Terra cur ceteris elementis infirmior.

Gen. 1. d

Hier. 4. f

Iob. 26. b

Tob. 14. d

Luc. 22. c

2. Paral. 29. d

ap. ecci

100. 101. 102.

Arist. lib. 4. phys. 2. 101.

Ambrosio. 3.

Edit. Rom.

in Ep. 1. ad

Cor. cap. 12

100. 101.

V Ordina-

Ordinatione tua. Hæc est ordinatio, per quam causa primaria, mediantibus causis secundarijs, ordinat de causatis, sicut potestas ordinaria mediantibus potestatibus delegatis: vnde Apostolus inquit: Qui resistit potestatibus, Dei ordinationi resistit. Sed fortassis quæret aliquis, quæ sint potestates spectantes ad ordinationem temporis? Hic notandum, quod multiplex potestas est tempus ordinans. Quædam sicut prædestinans, quædam sicut imaginans, quædam sicut illuminans. Ad Deum pertinet prædestinatio, ad animam imaginatio, ad luminaria illuminatio. De prima: Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate: ecce potestas tempus prædestinans, & prædestinando ordinans. De secunda specialiter intelligitur, quod generaliter legitur: Non est potestas, nisi a Deo: quia procul dubio potestates, seu vires animæ sunt a Deo, in quibus est potestas imaginatiua, prius & posterius in motu imaginans, & imaginando, tempus ordinans. De tertio psallit Propheta: Solem in potestate diei, lunam in potestate noctis, & stellas: ecce potestas tempus illuminans, & illuminando, ordinans.

Articulus secundus.

Causam formalem subnotauit, cum subdidit: *Perseuerat.* Ista perseuerantia est illa permanentia, qua tempus permanet in numerantis anima: vnde sicut philosophus docet, tempus non esset, si anima non esset. Hic potes notare, quod tripliciter contingit perseuerare: videlicet rationaliter, animaliter, & naturaliter. Prima dicitur perseueratio bonorum: secunda perseueratio pecorum: tertia perseueratio operum diuinorum. Prima perseueratio legitur: Illi viri misericordie sunt, quorum pietates non defecerunt, & cum femine eorum perseuerant bona: ecce perseueratio bonorum. Secunda: Pecora tibi sunt, attende illis, & si sint vtilia, perseuerent apud te. Quod hic scribitur de pecoribus, conuenienter ascribitur peccatoribus, de quibus legimus: Hi vero, velut irrationabilia pecora: ecce perseueratio pecorum. Tertia: Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseuerant in æternum: ecce perseueratio operum diuinorum.

Articulus tertius.

Causam materialem annotauit, cum addidit: *Dies:* quia dies illud tempus vocatur, quod in vno cæli motu fundatur: sicut autem vnitatem mensuratur omnis numerus, sic illo motu omnis motus, & illo tempore omne tempus: vnde nimirum conuenienter accipimus per diem vnum, vniuersum motum substratum, & vniuersum tempus fundatum. Et nota, quod est dies naturæ, fortunæ, gratiæ. Prima pertinet ad motum circulaem: secunda ad motum sæcularem: tertia ad motum salutarem. De primo: Factum est vespere, & mane dies vnus: ecce dies naturæ. De secundo: Diem hominis nõ desiderauit: ecce dies fortunæ. De tertio: Ecce nunc dies salutis: ecce dies gratiæ.

Articulus quartus.

Causam finalem denotauit, cum dixit: *Quoniam omnia seruiunt tibi.* Nulli dubium, quin finis omnium tam temporum, quam temporalium, sit diuinum seruitium. Quæ nam maior perfectio creaturæ, quam Creatori seruire? Sed nota, quod illi seruiunt creaturæ specialiter triplici ratione: quædã, quia creaturæ: quædam, quia recreatæ: quædam, quia beatæ. Primæ seruiunt sibi, & suis, præsentando bona naturæ: secundæ seruiunt, præsentando bona gratiæ: tertiæ seruiunt, præsentando bona gloriæ. De primo seruitio legitur: Domine Deus. Et infra: Tibi seruiat omnis creatura tua: quia dixisti, & facta sunt: ecce seruitium pertinens ad creatas. De secundo: Cõuerfi estis ad Deum a simulacris seruire Deo viuo, & vero: ecce seruitium spectans ad recreatas. De tertio: Serui eius seruiunt illi, & videbunt faciem eius: ecce seruitium attinens ad beatas.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta mirificam bonitatem per

maximæ sagacitatis tenacitatem, sic ait: *Ordinatione tua:* scilicet in Dei conceptu, in quo causa initialis. *Perseuerat,* scilicet in animæ actu: in quo causa formalis. *Dies,* scilicet in cæli motu, in quo causa materialis. *Quoniam omnia seruiunt tibi,* scilicet vniuersali famulatu, in quo causa finalis.

VERSICVLVS XII.

Nisi quod lex tua, & cetera.] Allegatis tribus magis bonitatis in tribus versibus prælibatis: hic allegat quartum, videlicet ligatio maximæ libertatis. Quid enim voluntate liberius? Quid ligatione charitatis astrictius? Hanc libertatis ligationem per huius versus inuenimus inuestigatione. Deus enim, qui libera voluntate plasmauit hominem sibi liberâ voluntate conformem, dictauit legem charitatis ad ligationem liberæ voluntatis, ne fortasse libertas voluntatem grauaret, si eam charitas non iuuaret. Hoc dictamen, hoc ligamen, hoc grauamen: hoc iuuamen dogmatizat Propheta per præsentis versus feriem quadrimembrem: scilicet dictamen legis, ligamen liberæ voluntatis, grauamen libertatis, & iuuamen charitatis, dicens: *Nisi quod lex tua, & cetera:* quasi patenter inquires: nisi meditatus fuisset, quod legis tuæ dictamen esset voluntatis meæ ligamen, forte perijsem propter libertatis grauamen, præter charitatis iuuamen.

Articulus primus.

Legis dictamen aperit, cum ait: *Nisi quod lex tua.* Hæc est charitatis lex, quam dictauit cælestis rex. Vnde notandum, quod lex ista non est elonganda, declinanda, dissipanda: elongatur autem per obliuionem, declinatur per omissionem, dissipatur per dissimilem actionem. De primo cantatur in prophetica psalmodia: Appropinquauerunt persequentes me iniquitati: a lege autem tua longe facti sunt: ecce legis elongatio. De secundo scribitur in eadem psalmodia: Superbi inique agebant vsquequaque: a lege autem tua non declinaui: ecce legis declinatio. De tertio legitur in ipsa psalmodia: Tempus faciei domine, dissipauerunt legem tuam: ecce legis dissipatio.

Articulus secundus.

Voluntatis ligamen innuit, cum adiungit: *Meditatio mea est.* Hæc legis meditatio est voluntatis ligatione: Quid enim melius in lege meditari possumus, quam quod lege ligati sumus? Quod autem talis esset prophetæ meditatio, probatur ipsius testimonio. Vnde notandum, quod meditatio sua erat de ligatione sua, præcipue quo ad tria: videlicet, quo modo legem propter legislatorem diligeret: secundum legem viueret: non temporalem, sed æternalem mercedem inde reciperet. Quorum primum respicit affectionem, secundum actionem, tertium intentionem. De primo scriptum est: Quo modo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea est: ecce meditatio diligendi. De secundo dictum est: Et viuam, quia lex tua meditatio mea est: ecce meditatio viuendi. De tertio expressum est: Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est: ecce meditatio salutem æternalem recipiendi.

Articulus tertius.

Libertatis grauamen adijcit, cum dicit: *Tunc forte perijsem:* ac si dicat aperte: *Tunc forte,* scilicet me non meditante de lege ligante, perijsem, videlicet libertate grauante. Multum enim voluntatem grauatur libertas, quam non trahit sursum diuina charitas, sed deorsum humana vanitas: quam obrem non insulse dicit: *Perijsem.* Tale periculum est mortale piaculum. Et nota, quod in illo periculo pereunt tria: perit ratio, affectio, intentio: quia perit consilium rationis, perit desiderium affectionis, perit finis intentionis: De primo: Perijt consilium a filijs: inuigilis facta

Pf. 118. f

Ibid. g

Ibid. q

Pf. 118. n

Ibidem.

Ibid. y

Hier. 49. b

facta est sapientia eorum: ecce periclitatio consilij, quantum ad rationem. De secundo Propheta psallit: Desiderium peccatorum peribit: ecce periclitatio desiderij, quantum ad affectionem. De tertio: Dixi, perijt finis meus: ecce periclitatio finis, quantum ad intentionem.

Articulus quartus.

Charitatis iuuamen ostendit, cum addit: *In humilitate mea.* Hæc enim humilitas est charitatis exilitas, siue nihilitas. Super quo potuit esse dubitatio: quia nescit homo, vtrū sit dignus amore, vel odio, sicut habetur Eccles. Et forte propter hoc ait: *Forte.* Vnde notandum, quod est humilitas vituperabilis, tolerantis, venerabilis: Prima est illicita, secunda fortuita, tertia gratuita. De prima: Superbum sequitur humilitas: quia profecto superbiam præsumptionis interioris sequitur vilitas actionis exterioris: ecce humilitas vituperabilis. De secunda: Humilitate humiliabitur ciuitas: ecce humilitas tolerabilis. De tertia: Gloriam præcedit humilitas: ecce humilitas venerabilis.

Epilogus.

Propalans ergo Propheta bonitatem mirificam actionem per maximam libertatis ligationem, sic ait: *Nisi quod lex tua,* quantum ad charitatiuæ legis dictamen. *Meditatio mea est,* quantum ad voluntatis ligamen. *Forte perijsem,* quantum ad libertatis grauamen. *In humilitate mea,* quantum ad modicum, seu nullum charitatis iuuamen.

VERSICVLVS XIII.

In æternum non obliuiscar, & cetera.] Probatum est in quaternario præcedenti bonitatem diuinam non esse defectiuam: probandum est in præsentem ipsam esse defectiuam refectionem, quod videtur probare Propheta per quattuor experimeta, totidem versibus annotata: puta per spei fiduciam, fidei constantiam, amoris flagrantiam, laboris complacentiam. Versus primus ad spei fiduciam spectat, in quo psalmographus quid, & propter quid confidenter sperandum sit, manifestat. Vniuersi siquidem iusti expectant se diuinam essentiam perspicue contemplaturos, & beneficentiam perpetue laudaturos: quoniam per eius gratiam se coniectant a diuina dissimilitudine reformatos, & diuinæ similitudini conformatos. Propterea versus istius continetia quattuor continet eis correspondentia: videlicet æternam vitam, gratitudinem infinitam, culpam mortalem, abolitionem, & vitam moralem redditam. Quorum primum responderet contemplationi: secundum collaudationi: tertium reformationi: quartum conformationi.

Articulus primus.

Horum primum psalmista præcinit, dicens: *In æternum,* id est in æterna vita: Quæ est autem æterna vita, nisi contemplatio diuina? sicut scriptum est: Hęc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Hic potest notari, quod legitur in æternum misericordia Domini seruari, & edificari, cantari: quia re vera in sperantibus seruatur: In contemplationibus edificatur, in collaudationibus cantatur. De primo psallitur: In æternum seruabo illi misericordiam meam: ecce misericordia in æternum seruanda. De secundo scribitur: In æternam misericordiam edificabitur in cælis: ecce misericordia in æternum edificanda. De tertio legitur: Misericordias Domini in æternum cõtabo: ecce misericordia in æternum cantanda.

Articulus secundus.

Secundum autem Propheta succinit, subdens: *Non obliuiscar,* vt ingratus: sed reminiscar, vt gratus. Et nota, quod tunc obliuiscetur anima de miseria contracta, & de erubescencia transacta, sed non de gratia sibi facta: quia profecto miseriæ succedit beatitudo, S. Bon. To. I.

erubescentiæ pulchritudo, gratiæ gratitudo: beatitudo abolebit miseriam, pulchritudo erubescentiæ, sed non gratitudo gratiam. De primo: Eris stabilis, & non timebis: miseriam quoque obliuisceris: hic asseritur obliuio miseriæ. De secundo: Confusionis adolescentiæ tuæ obliuisceris, & opprobrij viduitatis tuæ non recordaberis amplius: hic asseritur obliuio erubescentiæ. De tertio: Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam suam: hic dissuadetur obliuio gratiæ.

Articulus tertius.

Tertium vero psalmus concinit, addens: *Iustificaciones tuas,* id est reformationes tuas. Vnde notandum, quod iustificationes istæ, sunt quasi pacificationes, seu saluificationes, siue reuocationes, quibus animæ iudicatæ pacificantur, damnatæ saluificantur, relegate reuocantur. De primo: Surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ, quantum ad animæ iudicatæ pacificationem. De secundo Propheta psallit: Saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui: quantum ad animæ damnatæ saluificationem. De tertio psalmographus scribit: Viam iustificationum tuarum intrare me: quantum ad animæ relegate reuocationem.

Articulus quartus.

Quartum quoque psalmographus ait: *Quia in ipsis viuificasti me:* videlicet vita non carnali, sed morali: non deformi, sed deiformi. Et nota, quod Deus viuificat animam per perfectam penitentiam. Huius autem perfectio consistit in ternario, quod est contritio, confessio, & satisfactio: ideoque viuificare legitur Dominus, iudicio, eloquio, & tribulationis medio. Quorum primum respondet contritioni, secundum confessioni, tertium satisfactio. De primo dicitur in psalmo: Misericordiam tuam multam Domine, secundum iudicium tuum viuifica me: ecce contritionis iudicium, quo iudicatur a Domino cor contritum. De secundo scribitur a psalmista: Eloquium tuum viuificauit me: ecce confessionis eloquiū, quo Dominus accusat veterem hominem per hominem nouum, tamquam per vicarium suum. De tertio psallitur in psalterio: Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me: ecce satisfactoriæ tribulationis mediū: in quo ambulat, qui condigne penitentiæ crucem baiulat, quem Dominus mortificat, & viuificat.

Epilogus.

Et hoc est, quod psallitur per Prophetam: *In æternum,* quantum ad æternam vitam, quod pertinet ad Dei contemplationem. *Non obliuiscar,* quantum ad gratitudinem infinitam, quod attinet ad Dei collaudationem. *Iustificaciones tuas,* quantum ad culpam mortalem, saltem originalem abolitionem, quod referretur ad rei reformationem. *Quia in ipsis viuificasti me,* quantum ad vitam moralem redditam, quod requiritur ad conformationem: Ac si lingua diceret expedita: in æterna vita non erit tradita obliuioni culpa abolita, & vita reddita: Hoc est, spero gloriam cõtationis, & collaudationis, propter gratiam reformationis, & conformationis.

VERSICVLVS XIII.

Tus sum ego, & cetera.] Præordinata spei fiducia in versu præcedenti, subordinatur fidei constantia in præsentem, nec sine causa conuenienti, si diligenter consideretur, quod ex motu spei, motus fidei generatur, dum ex boni desiderio, quod speratur, fidei inclinatio imperatur. Hanc fidei constantiam manifestat psalmographus, per quadrimembrem continetiam huius versus, proponendo seruitutem, quam tolerat propter salutem, quam sperat: & petendo præmium salutis, propter meritum seruitutis. Seruitus tolerata est captiuitas rationis: salus sperata est libertas visionis: præmium præstolatum est saluificatio veritatis

Job 11. d

Isa. 54. b

Ecclesi. 29. c

Pf. 118. b

Ibid. m

Ibid. d

Perfectæ penitentia.

Pf. 118. n

Ibid. g

Pf. 137. b

Ibid. p

Ibid. i

Ibid. f

Ibid. k

Ibid. l

Ibid. o

Ibid. q

Ibid. r

Ibid. s

Ibid. t

Ibid. u

Ibid. v

Ibid. w

Ibid. x

Ibid. y

Ibid. z

veritatis euidencia : meritum allegatum est iustifica-
veritatis credentia.

Articulus primus.

Salutem speratam denotauit, dicendo : Ego, quoniam post expositionem spei suae in versu praecedente, subdit immediate : Ego, scilicet qui salutem spero. Quae, qualiter ? plane tripliciter, sicut ex verbis suis colligitur euidenter, videlicet magnanimitate, æquanimitate, longanimitate. Sperauit namque, & docuit nos sperare magnanimitate in prosperitate, æquanimitate in aduersitate, longanimitate in antiquitate.

Sperandi triplex modus.

Psal. 25. a b

Psal. 12. b

Psal. 70. c

Articulus secundus.

Seruitutem toleratam connotauit, connectendo : Tuus sum, quasi dicat : Non meus, sed tuus sum : quod est apertum seruitutis indicium. Si quaeritur, in quo tuus sum ? procul dubio in tuis mirabilibus, quibus sum attonitus : in tuis credibilibus, quibus sum subditus : in tuis delectabilibus, quibus sum irretitus.

Articuli fidei quales.

Psal. 118. r

Psal. 92. b

Psal. 118. b

Articulus tertius.

Præmium postulatam annotauit, addendo : Saluum me fac. Quid est saluificari, nisi veritatem saluificam cõttemplari ? Talis saluificatio est fidei remuneratio. Verumtamen fides præter spem, & charitatem non sufficit ad salutem. Vnde notandum, quod sicut testificatur scriptura, Dominus legitur saluos facere credentes, sperantes, & diligentes : quoniam tribuit se videndum, tenendum, & fruendum. De primo : Placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes : secundum autem Dionysium, Dei stultitia est incomprehensibilis sapientia : ecce saluificatio credentium. De secundo scribitur : Qui saluos facit sperantes in se : ecce saluificatio sperantium. De tertio, vbi mulieri, quæ multum dilexit, Dominus dixit : Fides tua te saluam fecit : ecce saluificatio diligentium. Fides enim est meriti fundamentum, sed dilectio, complementum.

1. Cor. 1. c

Psal. 16. b

Mar. 5. c

Luc. 7. g

Articulus quartus.

Meritum allegatum subnotauit, subdendo : Quia iustificationes tuas exquisiui. Iustificationes huiusmodi pertinent ad iustitiam fidei, quæ captiuant intellectum Christiani in obsequium Christi. Talis equidem captiuatio non est intellectuum rectorum recuratio, sed rectorum rectorum, siue iustificatio, qui tanto sunt rectiores & iustiores, quanto primæ veritati subiectiores. Huius ergo iustificationis exquisitio, est salutaris acquisitio. Vnde notandum, quod iustificationis huius exquisitio est quorundam præstolatio, consolatio, desolatio : Quia mirum præstolatio est legifectorum, consolatio dilectorum, desolatio neglectorum. De primo : Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Vbi patet, quod iustificationis exquisitio, lectoris est præstolatio. De secundo : Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui. Vbi liquet, quod iustificationis exquisitio, dilectionis est conso-

Psal. 118. e

Ibid. g

latio. De tertio : Longe a peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Vbi, Deo dante, clarebit, quod iustificationis exquisitio, est neglectorum desolatio.

Ibid. n

Epilogus.

Ait ergo propheta mentione præfata de spei suae constantia : Ego, sperans salutem, scilicet visionis libertatem : Tuus sum, tolerans seruitutem, scilicet rationis captiuitatem : Saluum me fac, exhibens salutis præmium, scilicet saluificam veritatis euidenciam : Quia iustificationes tuas exquisiui, exsoluens seruitutis meritum, scilicet iustificam veritatis credentiam.

VERSICVLVS XV.

ME expectauerunt peccatores, & cetera.] Intimata spei fiducia, fideiq. constantia in duorum versuum præcedentium cõtinentia : hic intimatur charitatis fragrantia. Quia vero fragrantia talis præclare coruscatur in feruentia prædicationis & patientia passionis, ob hanc causam in hoc versu describitur per prophetam qualiter a peccatoribus spectatur, expectatur, tractatur, quisquis ex fragrantia charitatis testimonia veritatis gaudiose sectatur. Nam plerumque spectatur inuidiose, expectatur insidiosè, tractatur odiose, sectatur gaudiosè.

Articulus primus.

Horum primum præsignauit propheta proponens : Peccatores, per hoc innuens inuidiosos spectatores. Nec mireris, quod accipiantur peccatores pro inuidis : quoniam omnis peccator conuenientiam habet cum inuido, & econuerso, vnde legimus : Omnis peccator est inuidus. Quod vt videatur euidencius notandum, quod iste peccator, scilicet inuidus, est omnis boni aduersarius, siue sit bonum corporale, siue morale, siue intellectuale. Corporale, sicut vita humana : morale, sicut cultura diuina : intellectuale, sicut sapientia sana. De primo : Homo peccator insidiatur sanguini : ecce aduersatio boni corporalis. De secundo : Execratio peccatori cultura Dei : ecce aduersatio boni moralis. De tertio : Execratio peccatoribus sapientia : ecce aduersatio boni intellectualis.

Peccator inuidus, & econuerso.

Eccli. 1. a

Eccli. 11. d

Eccli. 1. d

Ibid. c

Articulus secundus.

Secundum assignauit, adiungens : Me expectauerunt, sicut insidiatores. O infelices expectatores, nescitis, quid expectetis : prosperitatem quaeritis, sed aduersitatem inuenietis. Et nota, quod insidiatores sanctorum expectant tria prospera, sed tria inueniunt aduersa. Expectant enim claritatem, quantum ad vim rationabilem : suauitatem, quantum ad concupiscibilem : tranquillitatem, quantum ad irascibilem. Sed inueniunt pro temporali claritate æternalem caliginem : pro suauitate, amaritudinem : pro tranquillitate, turbiditatem. Primis conuenit, quod scriptura cõcinit : Expectauimus lucem, & ecce tenebrae : ecce caligo pro claritate. Secundis aptari potest, quod scriptum est : Expectabam bona, & venerunt mihi mala : ecce amaritudo pro suauitate. Tertijs condecenter ascribitur, quod scribitur : Expectauimus pacem, & non est bonum : & tempus curationis, & ecce turbatio : ecce turbo pro tranquillitate.

Sanctorum insidiatores quid expectant, & quid inueniunt.

Isa. 59. b

Iob 30. d

Hier. 14. d

Articulus tertius.

Tertium consignauit, connectens : Vt perderent me. Ista perditio est odiosa tractatio. Sed nota, quod cõtigit perdere tripliciter, videlicet tẽporaliter, corporaliter, & spiritualiter. Primo modo perdit rapacitas, secundo ferocitas, tertio quoque quandoque voracitas. De primo : Fur non venit, nisi vt furetur, & mañet, & perdat : ecce perditio substantiæ tẽporalis, quã facit rapacitas. De secundo : Testes erunt super nos cælum, & terra, quod iniuste perditis nos : ecce perditio corporalis, quã facit ferocitas. De tertio : Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est : ecce perditio spiritualis, quam facit voracitas.

Perdere tripliciter euenit.

Ioan. 10. a

1. Mac. 2. d

Rom. 14. c

Articulus

Articulus quartus.

Quartum designauit, dicens : Testimonia tua intellexi, quasi dicat : quid operandum, tolerandum, sperandum, magnanimitate inspexi, & animè ad actum illicitum pusillanimitate non inflexi. Vnde notandum, quod intellexit diuina testimonia, quantum ad præceptiones, probationes, & promissiones. In primis intellexit, quid operandum : in secundis, quid tolerandum : in tertijs, quid sperandum. De primo : Custodite verba pacti huius, & implete ea, vt intelligatis vniuersa, quæ facietis : ecce intelligentia quantum ad operanda. De secundo : Cum videritis abominationem desolationis stantem, vbi non debet, qui legit intelligat : ecce intelligentia, quantum ad toleranda. De tertio : Gemma gratissima expectatio præstolantis, quocumque se vertit, prudenter intelligit : ecce intelligentia, quantum ad speranda.

Deut. 29. b

Mar. 13. b

Prou. 17. b

Epilogus.

Loquens ergo psalmista in personæ charitate flagrantis, pro veritate certantis figura, sic ait : Peccatores, inuidiose spectando. Me expectauerunt, insidiosè expectando. Vt perderent me, odiose tractando. Testimonia tua intellexi, testimonia veritatis gaudiosè sectando.

VERSICVLVS XVI.

OMNIS consummationis vidi finem, & cetera.] Qui dat spei fiduciam, fidei constantiam, & amoris fragrantiam, ipse donat labori complacentiam, vt hic patenter panditur per prophetam. Quis enim tam æger, tam piger, cui displiceat ille labor, cuius fructus omni fructu felicius, cuius actus quouis actu facilior ? Talis labor est procul dubio, cuius fructus est Dei visio, cuius actus est Dei dilectio. Nam illa visio finis est omnis finis, & ideo summe desiderabilis. Illa autem actio non est ardua, sed lata nimis, & ideo facillime operabilis. Hoc videbat, qui dicebat : Omnis consummationis, & cetera. Ac si plane diceret : Vidi finem omnis finis, & actum latum nimis, ex quibus fiat labor acceptabilis : ecce quattuor versus mēbra, videlicet fructus essentia, & eius excellentia : actus substantia, & ipsius supereminencia. Primum pertinet ad visionem diuinam : secundum ad appetibilitatem altissimam : tertium ad dilectionem charitatiuam : quartum ad facilitatem nimiam.

Apo. 22. e

Heb. 3. b

1. Pet. 1. b

Ioan. 13. a

Articulus primus.

Fructus essentia tangitur, cum dicitur : Vidi finem, quasi dicat : Fructus laboris est visio Saluatoris, qui dicit de seipso : Ego sum principium & finis. Et nota, quod iste finis est perfectius spei, ratione suæ tentionis : fidei, ratione suæ visionis : & charitatis, ratione suæ fruitionis. De primo : Gloriam spei, vsque ad finem, firmam retineamus, quasi dicat : Retineamus gloriam spei, vsque ad tentionem rei. De secundo : Exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei vestræ, scilicet spei visionem, quia merces fidei est visio spei. De tertio : In finem dilexit eos. Quid est enim in finem diligere, nisi eis finem dilectionis, id est dulcedinem fruitionis optare ?

Articulus secundus.

Fructus excellentia traditur in his verbis : Omnis consummationis. Quid enim est consummatio, nisi finis ? Videns ergo finem omnis cõsummationis, vidit finem omnis finis. Vnde cum finis naturaliter sit appetibilis, constat, quod finis omnis finis est appetibilior appetibilibus vniuersis. Et nota, quod in præfata vita est consummatio tripartita, scilicet purgatiua, illuminatiua, & perfectiua : secundum triplicem fidelium statum, videlicet incipientium, proficientium, perfectorum. De prima : Oramus vestram consummationem, scilicet purgatiuam. De secunda : Consummatio timoris Dei sapientia, scilicet illuminatiua. De tertia : Ipse dedit quosdam apostolos, quosdam

2. Cor. 13. c

Eccli. 21. b

Ephes. 4. b

S. Bon. To. 1.

autem prophetas : alios vero Euangelistas : alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, scilicet perfectiuam.

Articulus tertius.

Actus substantia nominatur aperte mandati nomine : Mandatum, quoniam mandatū de dilectione dicitur mandatum antonomastice triplici ratione. Hoc enim mandatū est mandatorum omnium fundamentum, ornamentum, complementum : quapropter dicitur mandatum primum, mandatū nouum, mandatū maximum. De primo : Diliges dominum Deum tuum. Et infra : Hoc est primum mandatum : ecce mandatum primum. De secundo : Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem : ecce mandatum nouum. De tertio : Diliges dominum Deum tuum. Et infra : Hoc est primum, & maximum mandatum : ecce mandatum maximum.

Mar. 12. e

Ibidem.

Ioan. 13. d

Mat. 22. d

Ibidem.

Articulus quartus.

Actus autem supereminencia subnotatur per hæc verba : Latum nimis, quod est signū facilitatis. Nam mandatum dicitur latum propter facilem actum, sicut terra dicitur lata propter facilem incolatum. Vnde notandum, quod sicut inuenitur terra lata, latior, latissima : sic reperitur dilectio tripartita, lata, latior, latissima. Lata dicitur dilectio carnalis : latior dilectio socialis : sed latissima dilectio spiritualis. De prima, vbi scribitur de Sobna templi præposito : Quasi pilam mittet te Dominus in terram latam & spatiosam, ibi morieris. Per Sobnam templi præpositum intellige prælatum circa spiritualia somnolentum : per pilam mobilem, cogitationem volubilem : per terram latam, dilectionem circa carnem & sanguinem dilatam : per mortem, spiritualis vitæ priuationem. Tunc igitur ille præpositus, quasi pila in terram latam mittitur, & ibi moritur : quando, permittente Domino, prælati cogitatio circa dilectionem carnalem sic voluit, quod desiderium vitæ spiritualis abiicitur. De secunda : Terram diuidetis vobis sorte. Pluribus dabitur latior, & paucioribus angustior. Plane pluribus datur terra latior, & paucioribus angustior, quia socialis amor est in maiori societate maior, & in minori minor. De tertia : Inuenietisq. pacuas vberes, & valde bonas, & terram latissimam, & quietam, & fertilem. Quod legitur de pacuis animalium, intelligitur de pabulis animarum. Quod autem dictum est de terra, videlicet quod sit latissima, quod quæta, quod fertilis : potest dici de dilectione spirituali, scilicet quod est facilis, quod securus, quod utilis. De tali dilectione mandatum intelligendum esse dinoscitur. Vnde non tantum latum, sed nimis latum dicitur.

Isa. 22. e

Nu. 33. g

1. Par. 4. g

Epilogus.

Oferturus ergo psalmographus desuper datam laboris complacentiam, per fructus appetibilis & actus facilis euidenciam, ait : Vidi finem, quantum ad fructus essentiam, scilicet visionem diuinam. Omnis consummationis, quantum ad eius excellentiam, videlicet appetibilitatem altissimam. Mandatum, quantum ad actus substantiam : vt pote dilectionem charitatiuam. Nimis latum, quantum ad ipsius supereminenciam : vt puta facilitatem nimiam.

Capitulum septimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Quo modo dilexi legem tuam Domine, & cetera.] Capitulum septimum hic subintrat, quod capitulum septimum subministrat. In quinto capitulo sanitas est allata, in sexto infirmitas est ablata, in septimo charitas est illata. Charitatis autem illatio, est infirmitatis ablatio, & sanitatis allatio. Vnde patet ferculorum dispositio ordine consueto. Circa distinctionem capituli præsentis consideranda est dispositio

Expositio charitatis, quae prius ardet interius, sicut ostendit octonarius primus: consequenter lucet exterius, sicut ostendit secundus. Et quia charitas ardens est inflammatoria viscerum interiorum, charitas lucens est nutritiva pascula proximorum: conuenienter inchoatur octonarius primus ab hac littera, Mem, quae interpretatur viscera, secundum Ambrosium. Secundus autem ab hac littera, Nun, quae interpretatur pascula eorum, secundum eiusdem testimonium. Distinguitur rursus primus octonarius; quia charitas ardens dilatat intelligentiam, sicut declarat quaternarius primus: & serenat conscientiam, sicut declarat secundus. Sed & primus subdistinguitur quaternarius, quia charitas ardens dilatat interiorum hominem, tamquam reddens eundem in meditatione potentior, in tentatione prudentior, in eruditione perspicacior, in consultatione circumspicientior, sicut patet per totidem versus seriem subsecquentem. Primus versus ad primam dilatationem intelligentiae spectat, sicut quadripartita sectio sententiae suae signat. Demonstrat quippe de charitate intus ardente, quod accendit, attendit, expendit, extendit. Quia nimirum per ardorem suum rationalis affectus accenditur, spiritualis dilectio attenditur, diurnum tempus expenditur, meditatio intellectus extenditur.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: Quomodo dilexi legem tuam. Legis enim lectio, est legentis illectio, affectum calefaciens, & calefaciendo liquefaciens: dum aliquid in lege legitur, quod a legente diligitur. Et nota, quod lege diligere debemus triplici ratione: quoniam delectabile, honestum, utile. Plane delectabile, dilecti vocem audire: honestum quoque, dilecti benevolentiam custodire: nec inutile, dilectum odientes odire. De primo dicitur in proposito: Quomodo dilexi legem tuam, & cetera. Sic legem diligit, qui ad legem, quasi dilecti vocem aurem interiorum erigit: sicut scribitur alibi: Bonum mihi lex oris tui. De secundo: Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Sic legem diligit, qui dilecti benevolentiam potius, quam iniuriam eligit. De tertio: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Sic legem diligit, qui legislatoris hostes obiurgare non negligit.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subiicitur: Domine. Ecce dilectus: dicitur enim Dominus, quasi dans munus, & idcirco dilectus. Vnde notandum, quod iste Dominus dat triplex munus: scilicet munus legis, virtutis, salutis. Primum munus est luminosum: secundum gratiosum: tertium gloriosum. De primo propheta psallit: Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit. Ecce Dominus dans legis munus. De secundo psalmus scribit: Dominus virtutem populo suo dabit. Ecce Dominus dans virtutis munus. De tertio: Dedit Dominus salutem Syriae: quae interpretatur sublimis, & typum gerit ecclesiae triumphantis. Ecce Dominus dans salutis munus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: Tota die. Ecce tempus expensum, scilicet diurnum spatium, quod meditati in lege Domini videtur breue praeter amoris magnitudine. Et nota, quod hoc spatium expendunt diuersi diuersimode: quidam in merore, quidam in timore, quidam in amore. Sicut in Christo parvuli, gradusculi, gradusculi. De primo, ubi dicit penitentis anima in Christo parvula: Posuit me desolatam tota die merore confectam. Ecce diem totam in merore expensam. De secundo, ubi praecipitur grandifuscio: In timore Domini esto tota die, quia habebis spem in nouissimo. Ecce dies tota in timore expensa: De tertio: Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo: quasi in thalamo tota die morabitur: quod de Benjamin legitur, per quem

grandaeuus, seu contemplatiuus intelligitur. Ecce diem totam in amore expensam.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: Meditatio mea est. Quid enim est meditatio, nisi mentis extensio? Ad illud quippe meditans, intuitum mentis extendit, quod inuenire intendit. Et nota, quod legis meditatio solet esse de triplici mysterio: videlicet allegorico, tropologico, & anagogico. Quorum primum pertinet ad credenda: secundum ad operanda: tertium ad speranda. De primo mysterio est illa meditatio, de qua scriptum est: Nisi quod lex tua meditatio mea est, ubi agitur de credendis. De secundo mysterio est illa meditatio: Veniant mihi miserationes tuae, & viam: quia lex tua meditatio mea est: ubi agitur de operandis. De tertio mysterio est illa meditatio: Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est: ubi agitur de sperandis.

Epilogus.

Ostensus ergo psalmographus, quod per dilectionem dilatatur ad meditationem diligentis animus, ait: Quo modo dilexi legem tuam, ostendens, quid accenditur, quoniam affectus. Domine, ostendens, quid attenditur, quoniam dilectus. Tota die, ostendens quid expenditur, quoniam tempus. Meditatio mea est: ostendens, quid extenditur, quoniam intellectus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Super inimicos meos, & cetera. De charitatis dilatatione, quam facit in meditatione, scriptum est in versu precedente. De dilatatione, quam agit in tentatione, scribitur in praesenti. Haec autem dilatatio, tunc elucet, quando quid superandum, per quid superandum, propter quid superandum, & vntio Dei vocet. Superari namque decet exteriorem inimicitiam, per interiorum prudentiam, propter superiorem obedientiam, praeter posteriorem deficientiam: sicut liquido patet per quadrifariam praesentis versus continentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur, Super inimicos meos. Non ait subter inimicos, sed super inimicos, ut notaret eos non pusillanimitate tolerandos, sed magnanimiter superandos. Quapropter hic potest notari, qui sunt inimici huiusmodi, & qualiter superandi. Plane morales inimici sunt insultus terreni, carnales, diabolici: qui solent eleemosynis, disciplinis, & diuinis laudibus superari. De primo: Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & haec pro te exorabit, & infra: Super scutum potentis, & super lanceam aduersum inimicum tuum pugnabit. Ecce inimicus eleemosyna impugnant. De secundo: Cum das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas. Ecce inimicus disciplina flagellandus. De tertio scribitur: Laudans inuocabo Dominum: & ab inimicis meis saluus ero. Ecce inimicus diuinis laudibus superandus.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subiicitur: Prudentem me fecisti. Sane prudentem oportet effici, per quem tentata debet inimicitia superari: quoniam imprudentior est ad superandum impotentior, scilicet prudentior ad superandum potentior. Quare, quare? specialiter triplici ratione: quia prudentis interest consilia trutinare, eloquia mensurare, & opera maturare. Et idcirco potentior est peccata cordis, oris, & operis superare. De primo: In corde prudentis requiescit sapientia. Ecce prudentem consilia trutinare potentem. De secundo: Verba prudentium statim ponderabuntur. Ecce prudentem eloquia mensurare potentem. De tertio: Melior est sapientia, quam vires, & vir prudens magis, quam fortis. Ecce prudentem opera maturare potentem.

Articulus

Quantum ad tertium, additur: Mandato tuo, id est propter mandatum tuum: quia nimirum propter mandatum superatur peccatum: alioquin mandato non obtemperat, qui peccatum non superat. Et notandum, quod triplex mandatum legitur in scripturis, correspondens tribus actibus memoratis: videlicet mandatum silendi, respondens actui consilia trutinandi: mandatum loquendi, respondens actui eloquia mensurandi: mandatum faciendi, respondens actui opera maturandi. De primo: Sabbato quidem siluerunt secundum mandatum. Ecce mandatum silendi. De secundo: Qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Ecce mandatum loquendi. De tertio: Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Ecce mandatum faciendi.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: Quoniam in aeternum mihi est. Siquidem in aeternum est memoriale internum, quod non deficit in aeternum. Tale memoriale debet esse praecipuum morale, quod seruari debet memoriter in aeternum: tanquam ius paternum, supernum, sempiternum. Quare paternum? quia per paterna eloquia acquisitum. Quare supernum? quia per superna iudicia diffinitum. Quare sempiternum? quia sempiterna iustitia stabilitum. De primo per prophetam psallitur: Hereditate acquisiui testimonia tua in aeternum. Ecce eloquia hereditaria, vel paterna, quibus haec iura sunt acquisita. De secundo per Psalmum dicitur: In aeternum omnia iudicia iustitiae tuae. Ecce iudicia superna, quibus haec iura sunt diffinita. De tertio quidem ibidem scribitur: Iustitia tua, iustitia in aeternum. Ecce iustitia sempiterna, in qua sunt iura huiusmodi stabilita. Quod autem mandatum sit ius diuinum, supra, capitulo sexto, & versus similiter sexto plenius est expressum.

Epilogus.

Ait ergo propheta in tentati, sed charitate dilatati persona: Super inimicos meos, ad notandum, quid superandum, quoniam dicta inimicitia. Prudentem me fecisti, ad notandum per quid superandum, quoniam per prudentiam. Mandato tuo, ad denotandum propter quid superandum, quoniam propter obedientiam. Quoniam in aeternum mihi est: ad connotandum praeter quid superandum, quoniam praeter deficientiam, seu imperferentiam.

VERSICVLVS TERTIVS.

Super omnes docentes, & cetera. Per charitatis feruentiam non solum dilatatur intelligentia, quantum ad meditando potentiam, & pugnandi prudentiam: sed etiam quantum ad erudiendi perspicaciam, quae facit interius haurire in intellectuali contemplatione, quod effundat exterius in sensuali eruditione: sicut decenter edocet versus iste. In quo possumus notare per ordinem eruditorem inferiorem, & superiorem: scilicet corporalem & spiritualem, & eruditionem interiorum & exteriorum, videlicet mentalem & vocalem. Ait enim Psalmus: Super omnes, & cetera, ac si lingua eloqueretur libera: Super omnem doctorem inferiorem, seu corporalem: Intellexi te doctorem superiorem, seu spiritualem. Quamobrem quod testificaris mihi per doctrinam interiorum, siue mentalem, testificari meditor proximo per doctrinam exteriorum, siue vocalem.

Articulus primus.

Ad primum ergo respicit, quod dicit: Super omnes docentes me. Qui sunt isti docentes, nisi corporales doctores? Sed qualiter docentes? utinam laudabiliter, vtpote doctes viuere prudenter, obedienter, sapienter; quantum ad malorum declinationem, bonorum operationem; diuinorum contemplationem. De primo: Non multo vino seruientes, bene docentes, &

prudentiam doceant. Ecce doctrina prudentiae declinatoriae. De secundo: Docentes eos seruare omnia, quae cumque mandauimus vobis. Ecce doctrina obedientiae operatoriae. De tertio: Docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Ecce doctrina sapientiae contemplatoriae.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adijcit: Intellexi. Quid autem intellexit super inferiores doctores, nisi superiorem doctorem? Illi corporales, & sensibiles sunt, & ideo sentiri possunt. Iste spiritualis & intellectualis est, & idcirco intelligi potest. Sed nota, quod ad hoc, quod aliqui doctores huius doctrinae intelligant, requiruntur tria: scilicet instantia, confidentia, & munditia. Per instantiam intratur: per confidentiam impetratur, quod munditia illustratur. De primo: Stulte egerunt pastores, & Dominum non quaesierunt, propterea non intellexerunt: quasi dicat: Stulte egerunt, per stultitiam praesumptionis, & Dominum non quaesierunt, per instantiam orationis: propterea non intellexerunt per gratiam contemplationis. De secundo: Qui confident in illum, intelligunt veritatem. Ac si diceret: Per confidentiam impetrabunt intelligentiam. De tertio: Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, appulso ab vberibus. Tanquam patenter inquires: Quem docebit scientiam per inspirationem: & quem intelligere faciet auditum per illuminationem, nisi ablactatos a lacte, appulso ab vberibus, id est depuratos, quantum ad affectionem, & rationem per delectationem, cogitationum carnalium separationem? Sicut enim lac fugitur ab vberibus, sic delectationes a cogitationibus.

Articulus tertius.

Ad tertium conspicit, quod connectit: Quia testimonia tua. Quae nam testimonia: nisi secretorum indicia? Scimus: quia testificatio est occultorum indicatio. Vnde, ni fallor, Psalmus vocat in parte ista diuina testimonia, diuinorum secretorum indicia. Talia testimonia testificatur illi Dominus, cui profunda mysteria interpretatur interius. Hic notandum, quod tripartitum legitur Dei testimonium: scilicet magnum, maius, maximum. Primum externum: secundum internum: tertium supernum. De primo: Qui misit baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto: & ego vidi, & testimonium perhibui: quia hic est filius Dei. Ecce testimonium Dei magnum, & externum. De secundo: Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Ecce testimonium Dei maius, & internum. De tertio legitur ibidem paulo prius: Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod maius est, quoniam testificatus est de Filio suo. Ecce testimonium Dei maximum, & supernum.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat: Meditatio mea est. Quid autem est, testimonia tua meditatio mea est, nisi, quod testificaris interius, testificari meditor exterius? quoniam ad hoc infundis animo, ut animus effundat proximo. Si quaeris, quae sit meditatio ista, quam testificari meditatur psalmista, ipsum interroga, ipse de se loquatur, quid testificari meditatur. Plane, quod Deus est imperator, considerator, remunerator. Imperat enim virtutum effectus: considerat defectus, remunerat profectus. Primum loquitur, ubi psallitur: Mandata tua meditatio mea est. Ecce meditatio imperantis. Secundum fatetur, ubi scribitur: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Ecce meditatio considerantis. Tertium testatur, ubi legitur: Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est. Ecce meditatio remunerantis.

Epilogus

Ambr. in hunc ps. to. 2. edit. Ro.

Hoc ps. 1. Ibid. y.

Ibid. p.

Dominus, id est dans munus.

Psal. 24. b

Psal. 18. c

4. Reg. 5. a

Thre. 1. e

Pro. 23. b

Deut. 33. b

Mat. 28. d

Colo. 1. d

Hiere. 10. d

Sap. 3. b

Isa. 28. o

Ioan. 1. e

I. Io. 5. b

Ibidem.

Psal. 18. o

Psal. 18. o

Psal. 118. y

Doctores qualiter docere debeant.

Tit. 2. a

Epilogus.

Ait ergo psalmographus per charitatis feruentiam, quantum ad erudiendi perspicaciam, dilatatus: Super omnes docentes me, quantum ad doctorem inferiorem, siue corporalem. Intellexi, quantum ad doctorem superiorem, seu spiritualem. Quia testimonia tua, quantum ad doctrinam inferiorem, vel mentalem. Meditatio mea est, quantum ad doctrinam exterioriorem, aut vocalem: ac si loqueretur apertius: Super omnes docentes, inferius. Intellexi, te docentem superius: hinc est, quod testificata interiori, testificari per se exteriori.

VERSICVLVS QVARTVS.

Super senes intellexi, & cetera. Deinde charitatis feruor dilatat animum ad circumspiciendum: quia mens charitate feruens, per caelestes diffinitiones, terrestres dirigit actiones. Vnde constat, quod charitas mentem subleuat, & subleuando dilatat. Cum enim ab altiori cospicimus, latius cospicimus: cum altiore conscendimus montem, latiore constituimus horizontem. Hanc autem dilationem patenter innuit psalmista, cum psallit: Super senes, & cetera. Hoc est super consiliarios seniores intellexi radios altiores: quia diffinitiones superiores quaesui propter directiones inferiores. In quibus distinguere possumus consiliarios seniores, & consiliarios saniores. Illos naturales, istos spirituales: Diffinitiones superiores, & directiones inferiores: Illas caelestes, istas terrestres.

Articulus primus.

Primum praetenditur, cum dicitur: Super senes, id est consiliarios seniores, legum terrestrium, non caelestium inspectores. Senes huiusmodi sunt sapientes huius saeculi, sequentes spiritum huius mundi. Et nota de senibus, quod venerabiles ostenduntur a tribus, a natura, a scriptura, a peritia multitudine, vel mensura: quonia illos haec dignificat, haec honorificat, haec coronat. De primo: Dignitas senum canities: ecce natura senes dignificans. De secundo: Coram cano capite consurgit, & honora personam senis: ecce scriptura senes honorificans. De tertio: Corona senum in multa peritia: ecce peritia mensura senes coronans.

Articulus secundus.

Secundum attenditur, cum additur: Intellexi. Quare, quae so, super intellexit, nisi quia radios superiores inspicit? Tales radij sunt aeternae leges, diffinitiones caelestes, in quibus possumus intelligere leges iustitiae patientiae, atque compatiendae: per quas in operandis, tolerandis, & miserandis, dirigi debemus, & dirigere. De primo: Custodite verba pacti huius, & implete ea, ut intelligatis vniuersa, quae facietis: quasi dicatur apertius: Iustitiae regulas diuinitus dispositas contemplantini intellectu: amplexamini affectu, quatenus per eas dirigamini in effectum. De secundo: Vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi, ut ostenderet tibi secreta sapientiae, & quod multum sit lex eius, & intelligeres, quod multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua. In praesenti scriptura corripitur Iob in poenitentis poenitentiae impatientis figura. Ac si diceretur ei: Vtinam Dominus tibi vellet imaginabiliter indicare, aut intelligibiliter explicare, quibus seueritatis legibus peccatores debeat iudicare. Tunc agnitis tuis meritis, & poenis debitus, posses deliberare, quod deberes poenitentiam salutarem meritis tuis imparae aequanimiter tolerare. De tertio scribitur a psalmographo: Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem, quasi dicat: Beatam partem eligit, qui per misericordiae legem, quam interior legit, exterior se dirigit super egenum, & pauperem, non super plenum & vberem.

Articulus tertius.

Tertium intenditur, cum infertur: Quia mandata tua. Hae sunt iura caelitus tradita, diuinitus diffinita, vel supermundanae regulae reguladis humanis actibus deputata. Et nota circa mandata, quod dicuntur iuris regulae propter tria: quia sunt sapientialia documenta, moralia fundamenta, vniuersalia ligamenta: quoniam omnes illuminant, omnes aedificant, omnes ligant. De primo: Fons sapientiae verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata aeterna: ecce mandata, sapientialia documenta. De secundo: Fundamenta aeterna super petram solidam, & mandata Dei in corde mulieris sanctae: ecce mandata, moralia fundamenta. De tertio: Deum time, & mandata eius obserua: hoc est, omnino homo: ecce mandata, vniuersalia ligamenta.

Quartum subtenditur, cum subnectitur: Quaesui: quasi dicat: Mandata tua, tamquam iura supermundana, quaesui: Nec frustra quaesui, quoniam ad mundana dirigenda quaesui: quod tamen expresse non inquit, sed nobis quaerendum relinquit. Restat ergo, ut quaeramus ad quid iura caelestia quaerere debeamus. Sane iura diuina debemus quaerere ad dirigendum tentatos in omni tentationis genere: hoc est in hostili suggestione, in sensuali surreptione, in rationali consensione: quoniam hostilitatem conterunt, sensualitatem compescunt, rationalitatem reducunt. De primo: In illa die quaerit contere omnes gentes, quae veniunt contra Hierusalem, quasi dicat: In die tentationis quaerit contere, mediantibus legibus diuinis, omnes hostes gentilia suggerentes, contra Hierusalem, id est mentem pacificam venientes: sic Dominus fecit in die tentationis suae: qui per legis allegationem, contriuit hostilem suggestionem. De secundo: Quae-rite pacem ciuitatis, ad quam transmigraue vos feci: & orate pro ea Dominum, quia in pace illius erit pax vestra: sicut legimus transmigrasse Israelem a Hierusalem in Babylonem: sic intelligimus transmigrare animam fidelem a rationalitate in sensualitatem, seu ab appetitu rationali in appetitum sensibilem, quae transmigratio fit occulto Dei iudicio: nec dubium, quin tunc oporteat quaerere ius diuinum, & exorare Dominum pro pace Babylonicae ciuitatis, siue sedatione sensualitatis: quoniam in tranquillitate sensualitatis est tranquillitas rationalis voluntatis. De tertio: Scrutemur vias nostras, & quaeramus, & reuertamur ad Dominum. Ac si dicatur aperte: Scrutemur vias nostras, scilicet consensiones erroneas, per quas deuiuimus a via iustitiae, & quaeramus, scilicet ius caeleste, quod est prohibitium culpae, & comminationum poenae: & reuertamur ad Dominum per viam poenitentiae.

Articulus quartus.

Liquet ergo spiritualis intentio in versu proposito, sic dicendo: Super senes, id est consiliarios seniores, quales sunt naturales. Intellexi, radios altiores, sicut faciunt consiliarij spirituales. Quia mandata tua: tamquam diffinitiones caelestes. Quaesui: supple propter directiones terrestres.

VERSICVLVS QVINTVS.

Ab omni via mala, & cetera. Per charitatis feruorem intelligentia dilatatur, sicut praecedens quaternarius testabatur: per eundem conscientia serenatur, sicut praesens testatur: quia nimirum charitas feruida facit vitiorum vilitatem vitari: virtutum amoenitatem amari, praemiorum dulcedinem praegustari, suppliciorum formidinem exsufflari: Ex quibus patet luce clarius, conscientiam serenari. Haec gradatim situauit psalmographus in quattuor vicinis versibus. Primus itaque versus ad primum articulum spectat. Vnde quadruplex spectaculum representat: videlicet viam iniquitatis, pedes sensualitatis, custodia voluntatis, & verba veritatis. Via vituperatur, sensualitas temperatur, voluntas referatur, ut veritas inferatur.

voluntatis, & verba veritatis. Via vituperatur, sensualitas temperatur, voluntas referatur, ut veritas inferatur.

Articulus primus.

Ab omni via mala. Ecce via iniquitatis, via vituperabilis, via vitabilis, quia mala. Haec est via malorum, qui a malitia sunt peruersi, non reuersi, vel conuersi. Vnde notandum, quod a via mala quidam peruertuntur, sed non reuertuntur: quidam peruertuntur, & reuertuntur, sed non conuertuntur: quidam peruertuntur, reuertuntur, & conuertuntur. Primi sunt frigidus, secundi tepidi, tertij feruidi. De primo: Qui decipit iustos in via mala, in interitu suo conuertit: quod conuenit decipienti & decepto, seu peruertenti & peruerso, non tamen reuerso. De secundo: Reuertatur vnusquisque a via sua mala: quasi dicat: Reuertatur a malitia desistendo, qui peruersus fuerat in malitia persistendo. De tertio: Conuertimini ad me de vijs vestris malis, & cogitationibus vestris pessimis: quasi dicat: Conuertimini ad me non solum tepida confessione, sed feruida professione: de vijs vestris malis, & cogitationibus pessimis: quasi dicat: Multum diligite, quia multa dimitto vobis.

Articulus secundus.

Prohibui pedes meos. Ecce pedes sensualitatis, seu partes appetitus sensibilis, cuius partes sunt irascibilis & concupiscibilis, quia videtur appetitus superior, quasi caput, appetitus inferior, quasi pedes. Hic potest notari a quibus dictos pedes oporteat prohiberi. Sane a tribus illos prohibere debemus, ut pote ab infirmitate, a deformitate, ab enormitate. Infirmitatem facit priuatio laudabilis habitus: deformitatem acquirit vituperabilis habitus: enormitatem actus illicitus, ab habitu tali elicitus. Prima prohibitio notatur: Prohibe pedem tuum a nuditate. Vbi per pedis nuditatem intelligimus vis concupiscibilis infirmitatem, scilicet temperantiae priuationem. Secunda prohibitio signatur: Fili mi, ne ambules cum eis, videlicet hominibus criminosis: prohibe pedem tuum a semitis eorum: quasi dicat: Prohibe vires tuas ab eorum actibus, ne acquiras deformes habitus. Tertia prohibitio innuitur in hoc verbo: Ab omni via mala prohibui pedes meos. Hoc est prohibui vires meas a qualibet actione illicita, ab habitu criminali elicitam.

Articulus tertius.

Vt custodiam. Ecce custodia voluntatis, seu appetitus rationalis, cuius actus est diligere, & per consequens custodire. Quidquid enim voluntas diligit, sibi diligendo coniungit, & coniungendo custodit. Et nota, quod tripartita custodia legitur in scriptura, scilicet voluntaria, meritoria, & frustratoria. Illa custodia dicitur voluntaria, quae procedit ex voluntate. Sed illa custodia dicitur meritoria, quae procedit ex voluntate formata charitate. Illa vero custodia dicitur frustratoria, quae procedit ex voluntate non formata charitate. De prima custodia dicitur a Domino: Vsquequo non vultis custodire mandata mea? ecce custodia voluntaria. De secunda vero legitur: Qui custodit legem beatus est, id est beatitudine dignus: ecce custodia meritoria. De tertia sic canitur a psalmista: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam: quasi dicat: Nisi Dominus custodiat ciuitatem, infundendo custodienti charitatem, frustra vigilat, quantum ad promerendam felicitatem, qui custodit eam per informem voluntatem: ecce custodia frustratoria.

Articulus quartus.

Verba tua. Ecce verba veritatis non accidentalis, sed super substantialis, de qua scriptum est: Veritas de terra orta est. Et nota, quod veritatis verba sunt mirabilia, conseruabilia, amabilia. Mirabilia quidem, quantum ad causam materialem, quia loquitur de intellectualibus naturis: conseruabilia autem, quantum ad causam formalem, quia loquitur in sensualibus figuris. Amabilia tandem, quantum ad causam finalem, quia loquitur de bonis confertis, coagitatis & superfluentibus praemiorum mensuris. De primo: Omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius: ecce verba mirabilia. De secundo: Maria autem conseruabat omnia verba haec, conferens in corde suo: ecce verba conseruabilia. De tertio: Sapiens in verbis seipsum amabilem facit. Hic autem sapiens, immo sapientia, tanto amabiliorem se facit, quanto amabiliora sunt, quae promittit: ecce verba amabilia.

bus figuris. Amabilia tandem, quantum ad causam finalem, quia loquitur de bonis confertis, coagitatis & superfluentibus praemiorum mensuris. De primo: Omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius: ecce verba mirabilia. De secundo: Maria autem conseruabat omnia verba haec, conferens in corde suo: ecce verba conseruabilia. De tertio: Sapiens in verbis seipsum amabilem facit. Hic autem sapiens, immo sapientia, tanto amabiliorem se facit, quanto amabiliora sunt, quae promittit: ecce verba amabilia.

Epilogus.

Tangens ergo Propheta conscientiae serenationem, quantum ad vitiosae vilitatis vitiationem, sic ait: Ab omni via mala, quantum ad iniquitatem vituperatam. Prohibui pedes meos, quantum ad sensualitatem temperatam. Ut custodiam, quantum ad voluntatem referatam. Verba tua, quantum ad veritatem desideratam.

VERSICVLVS SEXTVS.

Indicijs tuis non declinavi, & cetera. Prima ratio serenitatis, videlicet vitiosae vitatio vilitatis, innouit in versu primo. Secunda ratio ipsius serenitatis, scilicet dilectio virtualis amoenitatis innouit in isto. Hanc autem amoenitatem amare nos ostendimus, cum per virtutum habitus diuinum in nobis similitudinem reparare contendimus. Haec enim similitudo consistit in moribus, secundum Augustinum. Quia vero diuinam similitudinis reparationem praecedit virtualium habituum generatio, & habituum generationem actuum aggeratio, & actuum aggerationem ipsorum imperatio: idcirco non iniuncto iudicio decretum est a Domino: actus imperari, actus actibus aggerari, ex actibus habitus generari, ex habitibus similitudinem reparari: quatenus similitudo perdita per naturae ruinam, repararetur aliquatenus per naturae alterius, scilicet assuetudinis medicinam: ecce quattuor actus morales ad quattuor membra versus propositi pertinentes, videlicet actus imperandi, aggerandi, generandi, & reparandi. Legis interest actus imperare, hominis actus actibus aggerare, actuum habitus generare, habituum similitudinem reparare.

Articulus primus.

Actus reparandi innouit, cum dicitur: A iudicijs tuis: super reparatione similitudinis. Quid enim iustus iudicetur, quam ut habitus per habitum repararetur, & habitus per actum perditus, per habitum actibus genitum, restauraretur: & humanitus deformatus, humanitus reformetur: sed & legis temeratio, intemerato legis imperio compenfetur. Et nota, quod de dictis iudicijs legimus in scriptura, quod sunt prouide preparata, ponderata, & considerata. Sunt enim prouide preparata ad reparationem similitudinis: ponderata ab assimilante: considerata ab assimilatis. De primo: Omnes viae tuae paratae sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti: ecce iudicia prouide preparata. De secundo: Pondus & statera iudicia Domini sunt: ecce iudicia ponderata. De tertio: Cogitationes iustorum iudicia: ecce iudicia considerata.

Articulus secundus.

Actus generandi innouit, cum dicitur: Non declinavi: quoniam a praedictis iudicijs non declinat, qui laudabiles habitus per rationabiles actus generari procurat. Et nota, quod non debemus declinare a triplici rectitudine: scilicet actionis, affectionis, & intentionis. Prima declinatio pertinet ad operandam: secunda ad desiderandam: tertia ad sperandam. Prima declinatio prohibetur: Facite, inquit, ea, quae praecipit Dominus vobis: Non declinabitis, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Ecce declinatio actionis.

Charitatis feruidae effectus.

Senes venerabiles.

Prou. 20. d
Leu. 19. g

Eccli. 25. a

Deut. 29. b

Iob 11. a

Psal. 40. a

Mandata, iuris regulae.

Eccli. 1. a

Eccli. 26. d

Eccli. 12. d

Zac. 12. b

Mat. 4. a

Hier. 29. b

Thren. 3. e

Via malorum.

Prou. 28. b

Hier. 18. b

Zach. 1. a

Appetitus sensitiui partes.

Hier. 2. e

Prou. 1. b

Appetitus rationalis.

Custodia triplex.

Exo. 16. f

Prou. 29. c

Pf. 126. a

Psal. 84. c
Verba veritatis.

Luc. 4. d

Luc. 2. g

Eccli. 20. b

Aug. in lb. de eccl. dogmat.

Actu moralium quattuor generata.

Iudith 9. a

Prou. 16. b

Prou. 12. a

Rectitudo triplex.

Dent. 5. d

nis. Si queris, quid sit ad dexteram, vel sinistram declinare: Indiscrete, vel indeuote precepta seruari. Indiscreti, sicut superstitiosi, declinant ad dexteram. Indeuoti, sicut delidiosi, declinant ad sinistram. Secunda declinatio designatur: Si declinauit gressus meus de via, & cetera. Illi gressus sunt affectus, qui declinant a veritatis via, cum vagantur per illicita desideria. Ecce declinatio affectionis. Tertia declinatio innuitur per psalmista: Oculos, inquit, suos statuerunt declinare in terram. Quid est oculus corporis, nisi intentio operis? Oculos igitur declinant in terram, qui non intendunt mercedem operis, nisi terrenam. Ecce declinatio intentionis.

Articulus tertius.

Actus imperandi significatur, cum sequitur: Quia tu legem posuisti. Quid est enim legem ponere, nisi iura legalia imperare? Istud autem imperium est de actibus virtutum. Intentio namque legislatoris est, secundum philosophum, facere populum virtuosum. Imperat enim virtutum actus, ut per eorum exercitium adgenerentur virtutum habitus. Vnde nota, quod legitur in scriptura lex posita, lex disposita, lex perfecta. Positio respicit actuum imperationem: dispositio actuum aggerationem: perfectio habituum generationem. De primo propheta psallit. Legem posuit ei in via, quam elegit. Ecce legis positio. De secundo: Accepistis legem in dispositionibus Angelorum, & non custodistis. Ecce legis dispositio. De tertio: Si legem perficitis regalem secundum scripturas, diliges proximum tuum sicut te ipsum, benefacis. Ecce legis perfectio.

Articulus quartus.

Actus aggerandi subauditur, cum subditur: Mihi, tamquam legis opera operanti, & opera operibus aggeranti. Et nota, quod operatio, vel operum aggeratio meritoria respicit tria virium animalium exercitia: videlicet irascibilis, concupiscibilis, & rationalis. Exercetur autem vis irascibilis, sub Deo viriliter militando: concupiscibilis ad Dominum humiliter clamitando: rationalis, quae Dei sunt, subtiliter cogitando: Vis audire irascibilem viriliter militantem? Audi prophetam psallentem: Saepe expugnauerunt me a iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi: quasi viriliter militanti. Vis audire concupiscibilem humiliter clamitantem? Audi psalmista dicentem: Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum, & intendit mihi: quasi humiliter clamitanti. Vis etiam audire rationabilem subtiliter cogitantem? Audi psalmographum sic scribentem: Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiae tuae manifestasti mihi: quasi subtiliter cogitanti.

Epilogus.

Ostenfurus ergo psalmographus, quantum virtutum amoenitatem diligat, cum diuinæ similitudinis reparationem non negligat, intentionem suam per talia verba declarat. *Audicis tuis*, quibus scilicet iudicasti similitudinem tuam ex habitibus reparari. *Non declinaui*, prohibendo scilicet habitus ex actibus generari. *Quia tu posuisti legem*, actus virtutum imperantem. *Mihi*, ut actus actibus aggerarem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Quam dulcia faucibus meis, & cetera. In versu superiore vidimus feruidam charitatem, conscientiam serenantem, faciendam virtutum amoenitatem amari. In versu huius tenore videmus eandem, idem operantem, faciendo summi boni dulcedinem praegustari. Queris, quo modo? Aliquando cum Domino epulando, aliquando Dominum osculando. Cum Domino epulatur, qui bonum operans in Domino gratulatur. Dominum osculatur, qui bonum sperans ipsi quodam modo copulatur. Sicut autem faucibus competit epulari, sic ori congruit osculari. Haec duplex pra-

gustatio in mystico reperitur eloquio, tropologice, vel anagogice declarato: quia tropologia declarat bonum operandum, siue fructum virtutis, quod est dulce faucibus epulantis. Anagogia dilucidat bonum sperandum, siue fructum salutis, quod superdulce oridinoscitur osculantis. Declarans ergo psalmographus per quas vias peruenitur ad has delicias (quia per tropologicam, & anagogicam theorias deuenitur ad epulationes, & osculationes praebitorias) ait ita: *Quam dulcia faucibus meis*, &c. Ac si dicat aperte. Dulcia sunt eloquia fructum virtutis eloquentia cum Domino epulanti, sed superdulcia fructum salutis eloquentia Dominum osculanti. Ecce duo modi mystica eloquia exponendi: scilicet tropologicus, & anagogicus, & totidem summi boni delicias praebendi, videlicet epulatorius, & osculatorius, quos eleganter eloquitur iste versus.

Articulus primus.

Quantum ad primum exponendi modum, psallitur: *Quam dulcia eloquia tua*. Haec sunt eloquia ad tropologiam pertinentia, quae sunt dulcia, & dulcificantia: quia dulces mores edificantia. Sed nota, quod inter haec dulcia triplex legitur differentia. Sunt enim dulcia infectiua, seductiua, & praegustatiua. Prima respondent delictiosis: secunda contentiosis: tertia gratiosis. Prima dulcedo legitur: Prudentiam voca amicitiam tuam, ut custodiat te a muliere extranea, & ab aliena, idest seculari, vel irreligiosa, quae verba facit dulcia. Ecce dulcedo infectiua. Secunda dulcedo scribitur, ubi dicitur ab Apostolo: Rogo vos fratres, ut obseruetis eos, qui dissensiones, & offendicula, praeter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo Domino non seruiunt, sed ventri suo: & per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium. Ecce dulcedo seductiua. Tertia dulcedo rangitur: Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem, si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus. Ecce dulcedo praegustatiua.

Articulus secundus.

Quantum ad primum praegustandi modum, adicitur: *Faucibus meis*, quoniam iste modus est epulatorius, & epulari conuenit faucibus. Felix epulatio, quae bonum operans in Domino gratulans epulatur cum Domino. Sic epulantur iusti, & exultant in conspectu Dei. Sed nota, quibus faucibus talis congruat praegustandi modus: quia non faucibus stolidorum auidorum, vel cupidorum, sed spiritu feruidorum. Quorum primi sunt fallaces: secundi voraces: tertij rapaces: quarti viuaces, & in bonis operibus efficaces. De primo: Non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit: quasi dicat, sicut in faucibus stolidorum. De secundo: Supra mensam magnam sedisti: non aperias super illam, faucem tuam prior: quasi dicat, sicut faciunt auidi. De tertio: Quasi fauces virorum latronum participes facerdotum: ecce fauces cupidorum: De quarto: Custodi legem meam, atque consilium meum, & erit vita animae tuae, & gratia faucibus tuis: Ecce fauces spiritu feruidorum. His faucibus nouissimis conuenit iste modus.

Articulus tertius.

Quantum ad secundum exponendi modum, scribitur: *Super mel*, idest superdulcia sunt eloquia ad anagogiam attinentia. Et nota, quod anagogica theoria, *Super mel*, idest superdulcis dicitur propter tria, propter iudicium triumphale, praemium essentiale, & praemia accidentale. Quorum primum pertinet ad felicitatem adiudicatam: secundum ad felicitatem incretam: tertium ad felicitatem creatam: vocando felicitatem creatam, & incretam, quae terminantur ad naturam creatam, vel incretam, idest iucunditatem de bono increato, vel creato causatam. De primo: Iudicia

Tropologia. Anagogia.

Dulcia tripliciter.

Pro. 7. a

Rom. 16. e

1. Pet. 2. a

Iob 6. d

Eccli. 31. b

Osc. 6. c

Pro. 3. c

Psal. 18. b Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, insuper & dulciora super mel & fauum: ecce superdulcis suauitas, quantum ad iudicium triumphale. Eccli. 24. De secundo: Spiritus meus super mel dulcis: ecce super mel dulcis suauitas, quantum ad praemium essentiale. De tertio: Hereditas mea super mel & fauum: ecce superdulcis suauitas, quantum ad praemium accidentale.

Articulus quartus.

Quantum ad secundum praegustandi modum, conscribitur: *Ori meo*. Quoniam iste modus dicitur osculatorius. Actus autem osculandi non conuenit, nisi ori: quia vero sperans quodam modo copulatur, & condelectatur bono sperato, sicut osculans osculato: idcirco non immerito talis speratio censetur osculatio: In hoc siquidem osculo est mutua oris impressio, & coalterna spiratio. Nisi enim sponsus os imprimeret, & spiraret, sponsa ore prophetico nullatenus affirmaret: Spiritus oris nostri, Christus Dominus. Nisi etiam econuerso sponsa os imprimeret, & spiraret, sponsus in amoris catico non cantaret: Odor oris tui, sicut odor malorum. Sed nota triplicem dispositionem ad istam osculationem: quod os sponsae custodiatur, quod non impediatur, quod ori sponsi obediatur: hoc est custodiatur ab inutilibus: non impediatur ab vtilibus: obediatur in omnibus tam credibilibus, quam operabilibus. Primam dispositionem habuit, qui dixit: Posui ori meo custodiam. Secundam habere voluit, qui scripsit: Ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei. Tertiam aliunde non habuit, de quo sponsus ait: Non intrabit terram, quam dedi filijs Israel: eo quod incredulus fuit ori meo.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tamquam persona per tales intelligentias ad tales introire delicias assuetus: *Quam dulcia eloquia tua*, scilicet fructum virtutis eloquentia, ad tropologiam pertinentia. *Faucibus meis*, idest praegustanti, cum Domino epulanti: seu bonum operando, in Domino gratulati. *Super mel*, idest superdulcia sunt eloquia, fructum salutis eloquentia, ad anagogiam attinentia. *Ori meo*, idest praegustanti, Dominum osculanti, siue summum bonum sperando, eidem se quodam modo copulanti.

VERSICVLVS OCTAVVS.

A Mandatis tuis intellexi, & cetera. Quo modo charitatis feruentia operetur ad hoc, quod conscientia serenetur, in tribus praemissis versibus tripliciter edocetur. Quarto modo perdocetur in isto, puta suppliciorum formidinem exufflando. Hanc autem formidinem ab illis exufflat perfecta charitas, qui perfecto odio odiunt actiones prohibitas. Illos enim non deterrant diuinae comminationes: quos non demulcent prohibita actiones. In talium ergo figura, quorum conscientia pura est, & securus, videtur psalmus loqui in parte ista: *A mandatis*, & cetera: quasi dicat: A mandatis, ad id ordinatis. *Intellexi*, scilicet illa, ad quae sunt ordinata. *Propterea*, non vltius ordinata: *Odini*, quaelibet inordinata: ecce quattuor connotanda, quae ordinata, ad quae ordinata, quae non ordinata, & quae inordinata. Plane diuina praecpta sunt ordinata, ad promissa sunt ordinata, sed ipsa promissa non sunt vltius ordinata, prohibita sunt inordinata.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur: *A mandatis*, idest a te originatis, & ad te ordinatis: per potentiam originatis, per sapientiam ordinatis. Vnde notandum, quod mandata nobis accommodata sunt finaliter ordinata ad summum bonum comparandum, declarandum, & saporandum. Vnde, quoniam aequitatis est comparare, veritatis declarare, charitatis saporare.

re: non absurde tria nomina leguntur attributa mandatis, scilicet nomen aequitatis, veritatis, & charitatis. De primo: Omnia mandata tua aequitas. De secundo rursus scribitur a psalmographo: Omnia mandata tua veritas. De tertio: Haec est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus. Nec dicitur vnum mandatum, sed omnia: quoniam ad summum bonum comparandum, declarandum, saporandum nequaquam sufficit mandatum vnum, vel plura, sed coeunguntur omnia.

Articulus secundus.

Secundum liquet, cum additur: *Intellexi*. Quidam aptius intellexit a mandatis ad aliud ordinatis, quam illa gaudia, ad quae mandata sunt caelitus ordinata? Et nota, quod illa beata gaudia consistunt in clarissima, atque charissima intelligentia subcaelestium, caelestium, & supercaelestium personarum: videlicet humanarum, angelicarum, & etiam diuinarum. Primum notatur: Intellexit Saul, quod Samuel esset: ecce intelligentia personae humanae. Secundum annotatur: Intellexit Manue Angelum Domini, & cetera. Ecce intelligentia personae angelicae. Tertium denotatur: Intellexit Heli, quod Dominus vocaret puerum: ecce intelligentia personae diuiniae.

Articulus tertius.

Tertium lucet, cum subditur: *Propterea odini*. Haec sunt bona praemialia, bona finalia, ad quae terminantur bona moralia. Haec bona supernaturalia, ad quae ordinantur bona naturalia: propter hoc bona non vltius ordinata, diliguntur ordinata, sicut bona moralia diuinitus indicta: & odiuntur inordinata, sicut mala moralia diuinitus interdita. Vnde notandum circa malorum odium, quod illa debemus odire triplici ratione: propter iuris naturalis rigorem, propter Dei timorem, propter ipsius amorem. Prima ratio respicit naturalem inclinationem: secunda diuinam comminationem: tertia diuinam promissionem. De primo scribitur: Odite malum, & diligite bonum: ecce rigor inclinationis. De secundo legitur: Timor Domini odit malum: ecce timor comminationis. De tertio per Prophetam psallitur: Qui diligitis Dominum, odite malum: ecce amor promissionis.

Articulus quartus.

Quartum claret, cum sequitur: *Omnem viam iniquitatis*. Tales viae sunt actiones prohibita, quae sunt inordinatae: quia non ad praemia, sed ad supplicia terminatae, quae praecipue odienda sunt ab homine ratione promissionis diuiniae. Et nota de praedicta iniquitatis via, quod sicut sacra testificatur eloquia, est gemenda, videnda, & amouenda. Queris quo modo? Gemenda poenitendo, videnda confitendo, amouenda satisfaciendo. De primo signanter dicitur: Dicentes intra se, poenitentiam agentes, & praegustantia spiritus gementes. Et infra: Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis. Licet enim haec verba proponantur de perditis, exponuntur moraliter de contritis: ecce via iniquitatis gemenda. De secundo scribitur a psalmographo: Vide, si via iniquitatis in me est: ecce via iniquitatis videnda. De tertio quoque legimus. Viam iniquitatis amoue a me: ecce via iniquitatis amouenda.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta, tamquam persona serenae conscientiae, & securae non pauida, sed auida retributionis futurae: *A mandatis tuis*, quae sunt praecptiones ad aliud ordinatae. *Intellexi*: scilicet promissiones, ad quas sunt ordinatae. *Propterea odini*: scilicet propter promissiones, quae non sunt vltius ordinatae. *Omnem viam iniquitatis*: quae sunt actiones prohibita, & inordinatae.

VERSICVLVS NONVS.

Verna pedibus meis, & cetera. Charitas intus feruens occupauit octonarium praecedentem. Charitas

Mandatis tria attributa.

Pf. 118. y

Ibid. l

1. Ioan. 5. a

Beatitudo in quibus consistat.

1. Reg. 28. c

Iudic. 13. d

1. Reg. 3. b

Mala odio habenda.

Amos 5. e

Pro. 8. b

Psal. 96. c

Via iniquitatis.

Sap. 5. a

Ibid. b

Pf. 138. d

Pf. 118. d

Charitas foris lucens occupat hunc sequentem. Charitatis autem lucentis interest viam moralem dispone re, sicut intimavit quaternarius prior, & vitam mortalem exponere, sicut indicabit posterior. Viam autem disponit, in prosequendis, in proferendis, in prosperendis, in prosperendis: sicut patebit in quattuor versibus proximo secuturis. Primus itaque versus in bonis prosequendis viam disponit: sicut patet ex quattuor articulis, quos proponit. Sicut enim in via naturali proficiscens pedibus prouidetur, cum semita prouidetur: sic in via morali proficiscens affectionibus prouidetur, cum actio prouidetur: Ecce quattuor contenta in huius versus continentia: scilicet prouisio affectionum, & prouisio actionum. In prouisione subtilitas: in affectione mobilitas: in prouisione utilitas: in actione facilitas. Si ergo tuus affectus fuerit mobilis ad actum, qui sit facilis, prouideat mobilitati subtilitas, prouidendo, vtrum in facilitate sit utilitas. Vnde propheta, tamquam persona charitate lucens, lucem suam exprimit ita dicens: *Lucerna pedibus*, & cetera, quasi dicat: Verbum tuum est prouisio meis affectionibus, & prouisio meis actionibus.

Articulus primus.
Prouisionem igitur indicans, ait: *Verbum tuum est lucerna*. Ac si dicat: Verbum tuum est prouisio moraliter, sicut lucerna corporaliter: quia prouidet homini interiori, sicut illa exteriori. Et nota, quod verbum, & lucerna sunt valde consona. Consonat enim verbo lucerna: interno interna: externo externa: aeterno aeterna. De lucerna interna: Lucerna Domini spiraculum hominis. De verbo interno similiter per psalmographum: *Eructauit cor meum verbum bonum*. De lucerna externa: Ardeat lucerna semper in tabernaculo. De verbo externo: Verbum ipsius, scilicet Eliae, quasi facula ardebat. De lucerna aeterna: Ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus. De verbo aeterno: Vocabatur nomen eius verbum Dei.

Articulus secundus.
Affectionem autem insinuans, addit: *Pedibus meis*: Sicut enim pedes portant hominem exteriorem per viam naturalem: sic affectiones portant interiorem per viam moralem. Et nota, quod dictis pedibus prouidere debemus, ne inquinentur, ne illaqueentur, ne subuertantur: sed puri, liberi, & firmi seruentur. Inquinantur autem per luxuriam: illaqueantur per auaritiam: subuertuntur per superbiam: sed seruantur per sanctimoniam. De primo: Laui pedes meos: scilicet per penitentiam: quo modo inquinabo illos? scilicet per luxuriam: Ecce pedum inquinatio. De secundo: Laqueos absconderunt pedibus meis. Ecce pedum illaqueatio. De tertio: Calamitates meae illi succurrerunt: pedes meos subuertunt: Ecce pedum subuersio. De quarto: Pedes sanctorum suorum seruantur: Ecce pedum seruatio.

Articulus tertius.
Prouisionem vero designans, dicit: *Et lumen*: quia per lumen pericula prouidentur, & prouisa praecauentur. Sed nota, quod in ista prouisione diuersi diuerso diriguntur lumine. Est enim lumen naturaliter inditum: lumen doctrinaliter acquisitum: lumen liberaliter infusum: puta lumen industriae, scientiae, gratiae. De primo: Super quem non surget lumen illius: quasi dicat: nullus. Ecce lumen inditum. De secundo: Omne, quod manifestatur, lumen est. Ecce lumen acquisitum. De tertio: Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei nostri: Ecce lumen infusum.

Articulus quartus.
Actionem denique assignans, adijcit: *Semitis meis*. Semitae tales, sunt actus morales. Sicut enim semitae subternuntur pedibus: sic actus suppeditantur affectionibus: Sicut pedes per semitas proficiscuntur, sic affectus per actus progredi dinoscuntur. Hic potes notare, qualiter debes semitas considerare, ambulare, rectificare. Ista semitas considerat necessitas: ambulat voluntas: rectificat charitas. Consideras itaque, sed non ambulas, bonum operando ex necessitate, sed non ex voluntate. Ambulas, sed non rectificas, operando bonum ex voluntate, sed non ex charitate. De primo: vbi dicitur de forti muliere: Considerauit semitas domus suae. Multi semitas domus suae considerant: sed consideratas non ambulant, quos ad agendum actiones arduas mouet necessitas, non voluntas. De secundo: Ambulabimus in semitis eius, quasi dicat: non tantum ex necessitate, sed ex voluntate bonum faciemus. De tertio: Rectas facite in solitudine semitas Dei nostri, quasi dicat: quod facitis ex voluntate, facite ex diuina charitate, non ex humana cupiditate. Sicut enim voluntatis curuitas est cupiditas: sic rectitudo charitas.

Epilogus.
Dicit ergo psalmographus, quasi charitate lucens in prosequendis viam disponens: *Verbum tuum est lucerna*, quantum ad subtilem prouisionem: *Pedibus meis*, quantum ad mobilem affectionem. *Et lumen*, quantum ad vtilem prouisionem. *Semitis meis*, quantum ad facilem actionem.

VERSICVLVS DECIMVS.
[Vraui, & statui, & cetera.] Audistis, si voluistis, viam moralis dispositionem, quantum ad boni perfectionem. Audiat, si vultis, eandem, quantum ad mali perfectionem. Iniquitatis idoneus persecutor, aequitatis est executor. Aequitatis autem congruus executor, diuinae seueritatis obsecutor, & humanae pietatis est profecutor. Vnde psalmographus, tamquam iniquitatis persecutor legitimus, in his verbis insinuare videtur, quod seueritati obsequitur: pietatem profecutor, dicens: *Iuravi*, & cetera. Ac si aperte dicat: quasi iurans sanctiui, quasi statuens stabiliui, quod iudicia tuae iustitiae, custodia iniustitiae. Ecce quattuor actus, quos continet iste versus: quia actus iurandi, statuendi, iudicandi, custodiendi. Quorum primus spectat ad seueritatem diuinam, cui obsequendum. Secundus ad pietatem humanam, quam profecutorum. Tertius ad aequitatem diuinam, quam exequendum. Quartus ad iniquitatem humanam, quam profecutorum.

Articulus primus.
Primum igitur actum annuncians, ait: *Iuravi*. Quicumque iuramentum emittit, vel aliquid, tamquam iuratum promittit, iuri diuino (cui obsequendum est) se submittit. Vnde propheta, siue iurauerit, siue tamquam iuratum haberi dictauerit, se diuino iuri obnoxium, & obnoxius obsecuturum ostendit. Notandum itaque, quod periculosum est iurare: sed maxime si iuretur superstitiose, si ociose, si dolose. Quoniam iuramentum primum prophanum: secundum vanum: tertium inhumanum. De primo: Per nomen exterorum Deorum non iurabis. Hic prohibetur iuramentum superstitiosum. De secundo: Dico vobis, non iurare omnino: siue motu humano, siue natu diuino. Hic prohibetur iuramentum ociosum. De tertio, scribitur: Nec iurauit in dolo proximo suo: Hic improbat iuramentum dolosum.

Articulus secundus.
Secundum actum enuncians, inquit: *Et statui*. Sicut iuramentum pertinet ad ius diuinum (cui secure est obsequendum) sic statutum attinet ad ius humanum pietate introductum: & idcirco pie prosequendum, quamobrem eo, quod statuit, vel quasi statuendo disposuit, se pietatem profecutorum inuuit. Et nota, quod tria pietatis statuta legimus in scriptura: videlicet statutum mortificandi, dimicandi, fructificandi. Quorum primum est pietatis initium, secundum

secundum prouectiuum: tertium perfectiuum. De primo conuenienter exponitur, quod proponitur, vbi dicit Dominus Abraae: Statuam pactum meum inter me & te, & semen tuum post te. Hoc fuit literaliter statutum circumcissionis, per quam intelligitur spiritualiter mortificatio carnis. De secundo, vbi legitur de filiis Israel: Statuerunt dimicare & confingere fortiter. Illa dimicatio corporalis, figura fuit dimicationis moralis, quae dimicatur per sapientiam contra tentationum militiam, seu tentationum malitiam. De tertio, vbi Apostolus scribit Tito: Festina ad me venire Nicopolin: ibi enim statui hiemare. Quare quae hiemare statuit: nisi quia statuit per hiemem, fidem praedicando, & plebem aedificando, fructificare?

Articulus tertius.
Tertium actum pronuncians, scripsit: *Iudicia iustitiae tuae*. Haec sunt iudicia aequitatis exequenda. Et nota, quod aequitas, siue iustitia exequenda dinoscitur praecipue propter tria, videlicet propter bonum morale, temporale, ac aeternale. Hoc est bonum virtutis, pacis, salutis. De primo: Diligite iustitiam, qui iudicatis terram: ecce bonum virtutis. De secundo: Erit opus iustitiae pax: ecce bonum pacis. De tertio: Facite iustitiam, quia iuxta est salus mea: ecce bonum salutis.

Articulus quartus.
Quartum actum denuncians, dixit: *Custodire*, cui custodire? plane iniquitati persequenda: quia re vera per aequitatis iudicia exequenda, sunt iniquitates praerudicia persequenda. Et nota, quod haec custodia est necessaria propter tria: propter custodiam regis, custodiam legis, custodiam gregis. Prima custodia iniquitatis profecutorum ordinat ad seipsum: secunda ad Deum: tertia ad proximum. De prima: Misericordia & veritas custodiunt regem, scilicet misericordia respectu iniuriam patientis, & veritas respectu iniuriam facientis: ecce custodia regis. De secunda, vbi dicit David Salomoni filio suo: Det tibi Dominus prudentiam & sensum, vt regere possis Israel, & custodire legem domini Dei tui: tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata & iudicia, & cetera, ecce legis custodia legislatori obsecutoria, mandatorum profecutoria, iudiciorum executoria, praerudiciorum profecutoria. De tertia: Qui disperdit Israel, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum. Redemit enim Dominus Iacob, & liberauit eum de manu potentioris: ecce custodia gregis liberatiua violentiam sufferentis, & persequutiua violentiam inferentis.

Epilogus.
Et hoc est, quod ait propheta: *Iuravi*, quantum ad seueritatem, cuius sum obsecutor. *Et statui*, quantum ad pietatem, cuius sum profecutor. *Iudicia tua iustitia*, quantum ad aequitatem, cuius sum executor. *Custodire*, scilicet iniustitiae, quantum ad iniquitatem, cuius sum profecutor.

VERSICVLVS VNDECIMVS.
[Humiliatus sum vsquequaque Domine, & cetera.] Postquam parauit charitas viam bona prosequentibus, & mala persequentibus congruam, hic dirigit viam mala perferentibus opportunam. Per hanc viam totiens a Domino ducimur, quotiens ab eo percuti-mur & sanamur. Quorum vtrumque promittit: Percutiam, inquit, & ego sanabo. Porro Dominus percuit, quando mentem tumentem sic flagellando concutit, quod tumorem excutit, timorem incurrit. Sed tunc sanat, cum mentis languentis languorem terminat, & vigor redonat. Vnde Propheta psallens, tamquam persona se diuinitus percussam sentiens, sanari cupiens, promissionem percussiois agnoscens, promissionem sanationis exposcens, intentionem suam

Secundum denotatur, cum dicitur: *Secundum verbum tuum*. Hoc est verbum salutare, quo promissit percussos sanare. Haec promissio habetur, vbi legitur: Percutiam, & ego sanabo, & ei testimonium perhibetur: & vbi scribitur: Ipse vulnerat & medetur, percuit, & manus eius sanabunt. Et nota circa verbum Dominicum, quod legitur interdum fructiferum, S. Bon. To. 1. X prospere

exprimit, ita dicens: *Humiliatus sum*, & cetera: quasi patenter inquit: En emisi tumorem, quoniam immisisti timorem: fac, quod amittam languorem, quoniam promissisti vigorem. Quattuor ergo notantur in proposito: tumore emissio, timoris immisio, languoris amissio, vigoris promissio. Ad humiliatum spectat emissio tumore: ad Dominum immisio timoris: ad viuificationem amissio languoris: ad verbum promissio vigoris.

Articulus primus.
Primum prae-notatur, cum psallitur: *Humiliatus sum vsquequaque*. Quid enim est vsquequaque humiliari, nisi tumore vndique expiari? Hic potest notari triplex signum humiliati, quantum ad motum, ad locum, ad affatum: si motus curuior: si locus inferior: si affatus tardior. De primo: Si humiliatus vadat curuior: ecce motus curuior. De secundo dicit psalmographus: Humiliata est in puluere anima nostra: ecce locus inferior. De tertio psallit propheta: Humiliatus sum, & filii a bonis: ecce affatus tardior.

Articulus secundus.
Secundum subnotatur, cum subditur: *Domine*. Quoniam hoc nomen importat timorem, iuxta illud Propheta: Si ego Dominus sum, vbi est timor meus, dicit Dominus exercituum: Hoc nomen cognoscunt, qui tremiscunt: de quibus psallimus: Cognoscant, quia nomen tibi Deus. Vnde cognoscetur Dominus iudicia faciens, qui non fuit cognitus praerudicia patiens. Sed nota, quod Dominus timorem immittit ad tria, ad malum auferendum, ad verum proferendum, a Domino coherendum. Quorum primum purgatiuum, secundum illuminatiuum, tertium consummatiuum. De primo: Inuastit timor Domini populum, & congregati sunt, quasi vir vnus: ecce timorem Dominicum immisissum ad malum auferendum. De secundo dicit Dominus exercituum: Dedi ei, scilicet Leui timorem, & timuit me, & a facie nominis mei pauebat: lex veritatis fuit in ore eius: ecce timorem Dominicum immisissum ad verum proferendum. De tertio: Dicit Dominus Deus Israel ad ciuitatem hanc. Et infra: Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant a me: ecce timorem Dominicum immisissum a Domino coherendum.

Articulus tertius.
Tertium annotauit, cum additur: *Viuisca me*. Haec viuificatio est mentis languentis medicatio, seu languoris eradicatio. Et nota, quod est viuificatio tripartita, quaedam gratificans, quaedam magnificans, quaedam glorificans. Prima ducit a spirituali non esse ad esse: secunda a minori esse ad maius esse: tertia a maiori esse ad perfectum esse. De prima: Dominus mortificat & viuificat. Mortificare dicitur, non auferendo gratiam, scilicet non auferendo ipsam in animam indispositam: ecce viuificatio gratificans. De secundo: Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud. Opus Dei non est mortuum, sed viuum, quia sicut Sapiens dicit: Deus mortem non fecit: & tamen opus ipsum in medio annorum viuificatur, quando gratia amplificatur. De tertio: Quicumque quaesierit animam suam saluam facere, perdet illam: & quicumque perdidit illam, viuificabit eam: quasi dicat breuiter: Saluens vitam temporaliter, perdet aeternaliter: & perdens temporaliter, saluabit aeternaliter. Haec anima viuificatio, est ipsius glorificatio. Si quaeris, quo modo viuificatio sumitur in proposito? Non primo modo, nec tertio, sed secundo.

Articulus quartus.
Quartum denotatur, cum dicitur: *Secundum verbum tuum*. Hoc est verbum salutare, quo promissit percussos sanare. Haec promissio habetur, vbi legitur: Percutiam, & ego sanabo, & ei testimonium perhibetur: & vbi scribitur: Ipse vulnerat & medetur, percuit, & manus eius sanabunt. Et nota circa verbum Dominicum, quod legitur interdum fructiferum, S. Bon. To. 1. X prospere

prosperum, asperum. Primum congruit verbo præceptiuo: secundum verbo promissiuo: tertium verbo comminatio. De primo: Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu hominis cor. Ac si aperte dicat: Sicut lignum humanitatis ostendit fructum, ex natura interioris operante productum, sic cor humanum diuinitus ex cultum, ostendit verbum fructiferum, ex gratia interioris operante conceptum. Ecce verbum fructiferum de diuinitis præceptis. De secundo: Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuū, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur. Ecce verbum prosperum de diuinitis promissis. De tertio scribitur: Ipse liberavit me de laqueo venantium, & a verbo aspero: idest a tentatione diabolica, & a comminatione Dominica. Ecce verbum asperum de comminationibus diuinitis. Ait ergo Propheta, vel vir iustus diuinitus flagellatus, voce prophetica: *Humiliatus sum usquequaque*: In quo tumoris emissio. *Domine*: In quo tumoris immisio. *Viuifica me*: In quo languoris amissio. *Secundum verbum tuum*: In quo vigoris promissio.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Charitas foris lucens. **Psal. 44.a** **Psal. 67.b** **Exo. 35.d** **Psal. 90.a** **Isa. 55.d** **Eccli. 27.a**

Voluntaria oris mei, & cetera. Charitas lucens foris disposuit tripliciter viam moris: videlicet in prosequendis, in persequendis, in perferendis. Quarto modo disponit in proposito: scilicet in proferendis. Viam istam disponit charitas, cum per eam inclinatur voluntas, vt talia concipiat, talia pariat, qualia Deus accipiat, & remuneranda diffiniat. Ad cuius plenioris intellectum, coniugale proponatur exemplum. Sicut sponsa procreate sitiens filium Domino dominantium offerendum, ad futurum gaudium promerendum, sic voluntas deuota, rationi sponsata, eructare cupiens verbum bonum penes Dominum deponendum, propter fructum gloriosum bonis laboribus reponendum, petit a sponso debitum, hoc est a ratione consilium opportunum. Tunc commisso rationis consilio cum voluntatis desiderio, quasi duplici seminario in libero arbitrio, tamquam amborum exceptorio exinde verbum componitur, quod dicendum disponitur, deinde per oris officium, velut voluntatis officium, tempore competenti proponitur, quod si recte penes Deum deponitur, sperandum est, quod deponenti bona retributio reponatur. Per hanc viam ambulare volebat psalmographus, cum dicebat: *Voluntaria oris mei*, & cetera. Ac si diceret voce clara: *Voluntaria oris mei*, puerperia fiant tibi placencia, & iucunda, tua iudicia pro eisdem pronuncia. Quocirca in his verbis quattuor specialiter sunt notanda, quæ generaliter in verbis omnibus sunt pensanda: videlicet, quid voluntate componatur, ore proponatur, penes Dominum deponatur, in iudicio reponatur: quatenus compositum sit studiosum, propositum fructuosum, depositum gratiosum, repositum gloriosum.

Articulus primus.

Ad primum facit, quod dicit: *Voluntaria*. Hæc sunt verba intus lucentia, non foris sonantia, ex consilio rationis, & desiderio voluntatis composita. Vnde debent esse rationabilia, & desiderabilia, propterea com petit eis compositio studiosa. Sed nota, quod sicut colligere possumus ex scriptura, sunt voluntaria studia tripartita: scilicet theologica, ethica, malefica, triplici voluntate composita: videlicet diuina, humana, diabolica. De primo voluntario conuenienter intelligitur, quod legitur: Pluuiam voluntariam segregabis Deus hereditati tuæ, id est doctrinam theologiam Ecclesiæ tuæ. De secundo competenter exponitur, quod proponitur: Cuncti filij Israel voluntaria Domino dedicauerunt. Tales fuerunt morales philosophi, qui ad compositionem domus Dei, scilicet animæ, documenta moralia obtulerunt. De tertio di-

atum conijcitur, quod dicitur: *Quam bonum est correptum manifestare penitentiam?* sic enim effugies peccatum voluntarium, quia nulli dubium, quin maleficorum studium sit peccatum voluntarium, & diabolicum. De talibus superstitionis studijs dicitur ab Augustino: Omnes artes huiusmodi, vel noxiæ, vel nugatoriæ superstitionis ex quadam hominum pestifera societate, & dæmonum: quasi pacta infidelis, & dolose amicitie constituta, sunt penitus repudianda, & fugienda Christiano.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adijcit: *Oris mei*, quia sicut voluntatis est concipere, sic oris interest parturire. Et sicut ille conceptus debet esse studiosus, sic iste partus fructuosus, non perniciosus, non otiosus. Hic potes notare, quod os legitur aliquoties parturire, operire, & ebullire. Quoniam oris partus, siue sermo propositus, interdum est fructuosus, interdum perniciosus, interdum otiosus. De primo: Os iusti parturiet sapientiam: Ecce os parturiens fructuose. De secundo scribitur: Os impiorum operit iniquitatem. Ecce os malum partum operiens perniciosè. De tertio: Os fatuorum ebullit stultitiam. Ecce os per immoderatum partum ebulliens otiose.

Articulus tertius.

Ad tertium refertur, quod sequitur: *Beneplacita fac Domine*, tamquam deposita penes te. Quidquid enim voluntarie componitur, quidquid ore proponitur, apud illum deponitur, cui tam interioris, quam exterioris hominis os loquitur: vnde summopere curandum, quod sit ei gratuitum, & acceptum. Qui sic deponere curat, sibi gaudium in die iudicij thesaurizat. Et nota tria beneplacita penes Deum bene deposita, recta tamen intentione supposita, vt pote ab iniquitate recedere: nulli dicto, vel facto nocere: parentibus obedire. Quorum primum ordinat hominem ad seipsum: secundum ad proximum: tertium ad prælatum. De primo: Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad seipsum. De secundo: Beneplacitum est Domino fides, & mansuetudo, idest nulli nocere dicto, vel facto. Fides enim, teste Tullio, est constantia in verbo, quæ nulli nocet dicto. Mansuetudo vero non nocet facto. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad proximum. De tertio: Filij obedite parentibus per omnia. Hoc enim beneplacitum est Domino. Quod accipere possumus, tam de parentibus carnalibus, quam spiritualibus. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad prælatum.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat: *Et iudicia tua doce me*, adiudicando mihi coronam iustitiæ. Hæc iudicia tunc docentur, cum mercedis fiducia per priuata iudicia diuinitus exhibetur. Et nota, quod præfata iudicia sunt iucunda, munda, & profunda. Quare iucunda? quia de felicitate. Quare munda? quia sine iniquitate. Quare profunda? quia ex inuestigabili pietate. De primo: quia iudicia tua iucunda. Quæ nam iucundiora iudicia, quam felicem iucunditatem, & iucundam felicitatem adiudicantia? De secundo: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua. Vbi autem totum occupat æquitas, nullum habet locum iniquitas. De tertio in alio psallitur loco: Iudicia tua abyssus multa. Si abyssus, quid profundius? Si abyssus multa, quid inuestigabilius profunditate prædicta? Quid illa pietate profundius, quid inuestigabilius, qua damnatur vanitas, vt saluetur veritas?

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tamquam persona desiderio desiderans charitatiue disponere proferenda: *Voluntaria*, quantum ad composita studiosè. *Oris mei*, quantum ad ipsa proposita fructuose. *Beneplacita fac Domine*, quantum ad illa reposita gratiose. *Et iudicia tua doce me*, quantum ad eorum præmia reposita gloriose.

Eccli. 20. a
Aug. 10. 3. lib. 2. de Doctri. Christi. cap. 20. in princ.

Prou. 10. d
Ibidem. a
Prou. 15. a

Eccli. 35. a
Eccli. 1. d
Cic. lib. 1. offic.
Colo. 3. d

Ps. 118. e
Ibidem. k
Psal. 35. b

VERSICVLVS XIII.

Anima mea in manibus meis, & cetera. Quo modo lucet charitas viam moralem disponendo, quaternarius prior distinxit. Qualiter autem lucet, vitam mortalem exponendo, quaternarius hic distinguit. Charitas nempe vitam facit exponere pro fidei confessione, pro perfidie confutatione, pro mandatorum conseruatione, pro consiliorum consummatione: sicut tenor versusum quattuor differit successiue. Primus versus articulo sit perendum, & quid custodiendum, aperit. Sane carnalis vita non custodienda est, sed perdenda. Spiritualis autem vita non perdenda est, sed custodienda. Quæris, quo modo? carnalis vita custoditur parcendo, perditur patiando. Spiritualis vita perditur diffitendo, custoditur firmiter confitendo.

Articulus primus.

Carnalem vitam contemnendam propter Deum aperiens, ait: *Anima mea*, idest animalis vita: hoc est vita, quam diu custodire non valet natura defectiua: nec diu custodire vult gratia prouectiua. Et nota, quod talis anima in tali articulo constituta, non est a tormentis saluanda, nec blandimentis effeminanda, nec emolumentis temporalibus dilatanda: ne saluetur ad perditionem: ne effeminetur ad macerationem: ne dilatetur ad æternam confusionem. Be primo: Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam: ecce saluatio animæ ad perditionem. De secundo: Animæ effeminatorum esurient: ecce effeminatio ad macerationem. De tertio: Vir superbus non decorabitur, qui dilatauit, quasi infernus animam suam: ecce dilatio ad æternam confusionem.

Articulus secundus.

Carnalem etiam vitam perdendam patefaciens, addit: *In manibus meis semper*. Quasi dicat: Anima & vita non est latenter reposita, sed patenter exposita. Et nota, quod vitam animalem in manibus ponere, continere, portare debemus. Quæris, qualiter? ponere fidenter, continere fideliter, portare patienter. De primo: Obediuit ancilla tua voci tuæ, & posui animam meam in manu tua: quasi dicat. Exposui vitam discrimini, propter fiduciam, quam accepi. Si mulier infidelis confidit obediendo Sauli, quo modo vir fidelis diffidet, obediens Saluatori? De secundo: *Quis continuit spiritum in manibus suis?* Hoc est: quis, nisi fidelis continuit spiritum? quasi non perditum, in manibus habitum, vt perditioni traditum: ac si patenter diceret: Fidelis est valde, qui non perdit in spe, quam perdit in re. De tertio: Animam meam in manibus meis porto, etiam si occiderit me, in ipso sperabo: quasi dicat: Patienter animam porto ad victimam: quoniam etsi in mortem decidam, moriens tamen non diffidam.

Articulus tertius.

Vitam spiritualem custodiendam innuens, dicit: *Legem tuam*, idest legalem obseruantiam: quæ est enim vita spiritualis, nisi custodia legalis? Et nota, quod legalis obseruatia non absurde dicitur spiritualis vita, ratione tripartita: quia paruulos vegetat: quia adolescentes augmentat: quia adultos quietat. Nam paruuli legem potant: adolescentes dilatant: adulti hereditant. De primo: Lex sapientis, fons vitæ: ecce lex potans vegetans. De secundo scribitur: *Viam*, quia lex tua meditatio mea est: ecce lex meditates, & meditando dilatantes augmentans. De tertio: *Legem vitæ hereditauit eos*: scilicet parentes primos: ecce lex hereditantes quietans.

Articulus quartus.

Vitam eandem, videlicet spiritualem non perdendam astruens, inquit: *Non sum oblitus*, quasi dicat: Obluioni non tradidi, quia non perdidit: quoniam illud est perditum, quod est obliuioni traditum. Et nota, quod legis illius non debes aliquatenus esse oblitus. S. Bon. To. 1.

A oblitus, per quam iudicaris, iustificaris, saluaris, mediantibus ipsis iudicij, iustificationibus, & mandatis. De primo debes dicere cum Propheta: *Viam veritatis elegi*: iudicia tua non sum oblitus. De secundo debes psallere cum psalmista: *Adolescentulus sum ego, & contempus*: iustificationes tuas non sum oblitus. De tertio vero debes cantare cum psalmographo: *Quare seruum tuum Domine, quia mandata tua non sum oblitus*.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tamquam persona in fidei certamine constituta, vitam ponens transitoriam pro æterna: *Anima mea*, idest animalis vita non custodienda parcendo. *In manibus meis semper*, tamquam perdenda patiando: *Et legem tuam*, idest legalem vitam, non perdendam diffitendo: *Non sum oblitus*, tamquam custodiens confitendo.

VERSICVLVS XIII.

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & cetera. Quemadmodum agonizat fidelis anima contra tormentum tyrannica pro fidei iustitia contestanda: in eundem modum aduersus argumenta sophistica pro perfidia confutanda. Talis agonista videtur in hac parte psalmista, sicut patet ex quattuor contentis in tenore versus presentis, quæ sunt obuiantis fallacia, veritatis apparentia, falsitatis latentia, iudicantis peritia. Fallacia quidem componitur: apparentia superponitur: latentia subterponitur: sed peritia interponitur: dicit ergo psalmographus: *Posuerunt*, & cetera. Ac si diceret manifestius: Posuerunt componentes fallaciam, apparentiam, superlatentiam: sed non erraui propter iudicandi peritiam.

Articulus primus.

Primum igitur annotans, ait: *Peccatores*. Hi sunt mædaci fabricatores, seu fallacie compositores, quos vocauit nomine peccatoris, propter peccatum simulate veritatis, dissimulate falsitatis, præfolute infidelitatis. Tales in aperto lactant per veritatis apparentiam: in occulto sagittant per falsitatis latentiam: perditionem expectant per fidei victoriam. De primo: *Fili mi*, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Ac si aperte dicat: Si fallacia compositores te lactauerint per apparentiam veritatis, ne acquiescas eis, propter latentiam falsitatis. De secundo scribitur: *Peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra*, vt sagittent in obscuro rectos corde. Peccatores arcum intendunt, dum fallacia compositores sophisticum argumentum prætendunt. Sagittas in pharetra parant, dum causam falsitatis sub apparentia veritatis occultant: sed rectos corde sagittant, cum recte credentes, in errorem præcipitant. De tertio: *Me expectauerunt peccatores*, vt perderent me: sic expectant, qui perdere fidei firmitatem affectant.

Articulus secundus.

Secundum subnotans, subdit: *Posuerunt*. Si laqueos posuerunt, aliquid superposuerunt, cui laqueos subterposuerunt, sicut scriptum est: *Narrauerunt, vt absconderent laqueos: dixerunt, quis videbit eos?* Quid autem superposuerunt, nisi veritatis apparentiam, quam oculis nostris opposuerunt, per quam nos fallere disposuerunt? Et nota circa peccatorum positionem, triplicem inordinationem: puta respectu proximi, respectu Dei, respectu sui: quoniam impugnant fratrem gratiam, supernam reuerentiam, internam conscientiam. De primo per psalmistam dicitur: *Posuerunt mihi mala pro bonis: mala, scilicet circumventionis, pro bonis interuentionis: loquitur enim caput pro membris, Christus pro Christianis: ecce inordinata positio respectu proximi*. De secundo per Prophetam psallitur: *Posuerunt in celum os suum: in celum os ponunt, qui dum fideles perfidis argumentis obsecare proponunt, ipsi auctori, & consummatori*

Ps. 118. d
Ibid. s
Ibid. y

Prou. 1. b
Psal. 10. a
Ps. 118. m

Psal. 63. e
Ps. 108. a
Psal. 72. b

Exce. 14. a matorum fidei se opponunt: ecce inordinata positio respectu Dei. De tertio scribitur: Viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, & scandalum iniquitatis sue statuerunt contra faciem suam. Sic faciunt, qui proprias coinquinant conscientias, scandalizantes proximos per argutas astutias, & astutas versutias, & versutas argutias: ecce inordinata positio respectu sui.

Articulus tertius.

Laqueus. Tertium denotans, dicit: *Laqueum*. Iste laqueus latentem positus, est falsitas latens, quae est causa casus, sicut veritas apparens est causa motus. Per falsitatis quippe latentiam, in erroris foueam cadimus: quia per laruaem veritatis apparentiam moti sumus: ecce laqueus periculosus. Scitis quibus? curiose spectantibus, incuriose expectantibus, iniuriose tractantibus: quoniam hos inuoluit, hos comprehendit, hos perdit. De primo: Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus: ecce laqueus inuolvens. De secundo: Sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines in tempore malo: ecce laqueus comprehendens. De tertio: Qui laqueum alij ponit, peribit in illo: ecce laqueus perdens.

Articulus quartus.

Quartum connotans, consequenter annexit: Et de mandatis tuis non erravi. Hic apparet peritia iudicantis, veritatem apparentem cernens, falsitatem latentem concernens, varietatem discernens, & veritatem decernens: ideo non errauit a mandatis sophisticae impugnat: quia non errauit in iudicio veritatis. Et nota tres errores peridorum circa mandata. Primum circa mandatorum impositionem: secundum circa illorum obseruationem: tertium circa ipsorum prauaricationem. Primi dicebant impositionem mandatorum moralium praeter additionem ceremonialium non esse plenariam. Secundi ponebant mandatorum obseruationem non esse salutis meritoriam. Tertij asseriebant mandatorum prauaricationem non esse morti obligatoriam. Primus error repellitur ab Apostolo: Gressus rectos facite pedibus vestris, ut non quis claudicans erret: magis autem sanetur. Hic arguitur illorum claudicatio, qui seruare docebant legem cum Euangelio. Secundus error refellitur ab eo: Nolite errare, Deus non irridetur: quae enim seminauerit homo, haec & metet. Ex his verbis refelli potest illorum positio, qui salutem non attribuebant meritis humanis, sed fato. Tertius error retunditur ab ipso: Nolite errare, neque fornicari, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Hic illorum error extinguitur, qui dicunt, quod nullus peccator aeternaliter punietur: sed etiam mali homines, atque daemones post longa temporum spatia beatitudinem consequentur.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tamquam fidei fortis athleta: Peccatores, quantum ad fallaciae compositionem. Posuerunt mihi, quantum ad apparentis veritatis superpositionem. *Laqueum*, quantum ad latentis falsitatis subterpositionem. *Et de mandatis tuis non erravi*, quantum ad peritiae iudicariae interpositionem.

VERSICVLVS XV.

Hereditate acquisiui testimonia tua, & cetera.] De vita mortalis expositione, & expositionis duplici ratione, duo versus praambuli sunt breuiter praelocuti. De tertia ratione, videlicet mandatorum obseruatione, versus iste videtur eloqui. Vnde dicit psalmographus: *Hereditate*, & cetera. Ac si loqueretur apertius: Per paterna eloquia acquisiui superna testimonia, non auferenda per externa supplicia, propter

interna cordis solatia. Ex quibus patet versus praesentis quadripartita contentia. Continet enim eruditionem paternam, acquisitionem supernam, desolationem externam, & consolationem internam: ecce hereditas retinenda, acquisitio detinenda, desolatio sustinenda, consolatio obtinenda.

Articulus primus.

Primum ergo praesignatur, cum praedicatur: *Hereditate*. Haec est hereditas eruditoria, vel eruditio hereditaria: ecce hereditas optima, qua datur, & dilatur non corpus, sed anima; non praedijs lutulentis, sed radijs luculentis. Et nota, quod hereditas mystica tripartito distinguitur in scriptura: ibi legitur hereditas morum, hereditas praemiorum, hereditas suppliciorum: prima laudabilis, secunda desiderabilis, tertia detestabilis. De prima: Haec est hereditas seruorum Dei, & iustitia eorum apud me, dicit Dominus: ecce hereditas morum. De secunda: Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino & non hominibus: scientes, quod a Domino accipietis retributionem hereditatis: ecce hereditas praemiorum. De tertia: Haec est pars hominis impij apud Deum, & hereditas violentorum, quam ab omnipotente suscipient, & cetera: ecce hereditas suppliciorum.

Hereditas mystica.

Isa. 54. 8

Coloss. 3. d

Iob 27. 6

Articulus secundus.

Secundum assignatur, cum additur: *Acquisiui testimonia tua*. Quae testimonia, nisi diuinæ veritatis, & voluntatis iudicia? Haec testimonia ab eruditoribus accipiuntur: sicut mercimonia a mercatoribus acquiruntur. Et nota, quod legitur in scriptura, acquisitio tripartita: scilicet speculatiua, actiua, consummatiua: prima veritatis, secunda virtutis, tertia salutis. De prima: Acquire prudentiam: quia pretiosior est argento: ecce acquisitio speculatiua. De secunda dicit psalmista: Induxit eos in montem sanctificationis suae: montem, quem acquisiuit dextera eius. Montem sanctificationis acquirat eius dextera, qui eminentiam sanctitatis acquirat per sancta opera: ecce acquisitio actiua. De tertia psallit Propheta: Inhabitabit ibi, & hereditate acquirat eam. Sic faciunt contemplatiui, qui in hac peregrinatione solo corpore constituti, cogitatione & auditu supernam ciuitatem inhabitant, & finaliter illam hereditant: ecce acquisitio consummatiua.

Acquisitio tripartita.

Prou. 16. c

Psal. 77. f

Articulus tertius.

Tertium designatur, cum dicitur: *In aeternum*, tamquam in aeternum possidenda: nec per externum supplicium praecedenda. At vero, quia nemo certus de craftino, dicente scriptura: Ne gloriaris in craftino, ignorans quid super ventura pariat dies: idcirco verbum istud Prophetae non videtur accipiendum absolute, sed conditionate. Et nota triplicem conditionem circa praedictam locutionem: utpote Domino praesidente, Domino regente, Domino adiuuante: Domini quippe est seruis praesidere per potentiam, regere per prudentiam, adiuuare per gratiam. Prima conditio notatur per psalmistam dicentem: Sedebit Dominus rex in aeternum: ecce potentiam praesidentis. Secunda conditio connotatur per Prophetam psallentem: Hic est Deus noster in aeternum, & in saeculum saeculi: ipse reget nos in saecula: ecce prudentiam regentis. Tertia vero conditio denotatur per psalmographum sic scribentem: Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus adiutor noster in aeternum: ecce gratiam adiuuantis.

Prou. 27. a

Psal. 28. b

Psal. 47. a

Psal. 61. c

Articulus quartus.

Quartum consignatur, cum ratio subrogatur: *Quia exultatio cordis mei sunt*. Procul dubio mandatorum conseruatio, est conseruatorum exultatio. Sed norandum, quod triplex legitur exultatio pro mandatis certantium. Prima, certamen subeuntium: secunda, certamen exeuntium: tertia, post certamen redeuntium. Exultatio prima est laboriosa, secunda victoriosa, tertia

Psal. 64. e Exultatione colles accingentur. Isti colles sunt viri virtutibus eminentes, qui exultatione accinguntur, cum exultanter certamen aggrediuntur. De secunda per psalmistam dicitur: Eduxit populum suum in exultatione. Nam & illi sunt de certamine ducti, qui sicut per mare rubrum, sic per martyrium sunt traducti. De tertio quoque per psalmographum scribitur: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Venientes utique in resurrectione, venient ad iudicium cum exultatione, portantes manipulos myrrhae suae.

Pf. 104. d

Pf. 125. b

Epilogus.

Dicit ergo psalmographus, tamquam pro mandatis moralibus decertator legitimus: *Hereditate*, quantum ad paternam eruditionem retinendam. *Acquisiui testimonia tua*, quantum ad supernam acquisitionem detinendam: *In aeternum*: scilicet seruanda, quantum ad externam desolationem sustinendam. *Quia exultatio cordis mei sunt*, quantum ad internam consolationem obtinendam.

VERSICVLVS XVI.

Inclinavi cor meum, & cetera.] Audiuius doctrinam charitatis, docetis animas perdere pro mandatis. Audiamus doctrinam ipsius, docentis ipsas ponere pro votis regularibus. Dicit enim Propheta, quod dicendum est a persona perfecta: *Inclinavi*, & cetera, tamquam asserens voce libera: *Inclinavi cor meum*, a statu libertatis, ad seruendum tibi in statu voluntariae seruitutis: nec dimittam perfectionem virtutis, ne amittam perfectionem salutis: ecce membra quattuor, quae tenet propositi versus tenor: videlicet statum libertatis, statum seruitutis, perfectionem virtutis, perfectionem salutis. Primum spectat ad vitam saecularem, secundum ad regularem, tertium ad meriti quantitatem, quartum ad praemij dignitatem.

Articulus primus.

Statum libertatis insinuans, ait: *Inclinavi cor meum*: Scimus, quia corde nihil liberius. Tunc igitur cor inclinamus, cum a libertate declinamus. Sed nota, quod religiosae personae debent cor inclinare a triplici libertate, scilicet possessionis, rebellionis, commisionis: per votum paupertatis, obedientiae, castitatis. Prima cordis inclinatio indicatur a psalmographo: *Inclina cor meum in testimonia tua*, & non in auaritiam. Talia quippe testimonia Dominus testificari dinoscitur, vbi dicitur: Qui non renunciauerit omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipulus: ecce inclinatio cordis a libertate possessionis. Secunda cordis inclinatio designatur, vbi legitur: *Inclinavit cor omnium virorum de Iuda*, quasi viri vnus. Ibi, sicut patet litteram legenti, inclinantur corda a libertate rebellionis ad obedientiam. Ecce inclinatio cordis a libertate rebellionis. Tertia cordis inclinatio connotatur, vbi dicit pater filio: *Inclina cor tuum ad cognoscendum prudentiam*: & per consequens ad castimoniam: quia sicut scribitur ab Augustino: Casta est, & sine vlla contaminatione sapientiae coniunctio: ecce inclinatio cordis a libertate commisionis.

Pf. 118. e

Luc. 14. 8

2. Reg. 19. c

Prou. 2. a

Aug. lib. 1. soliloq.

Articulus secundus.

Statum seruitutis innuens, inquit: *Ad faciendas iustificationes tuas*. Quibus altissimi me iustificas, quos profundissime tibi subiugas. Cum enim nihil iniustius, quam tibi obijci, nihil iustius, quam tibi subijci, tanto proculdubio plenius iustificari dicimur, quanto perfectius tibi subijcitur. Vnde notandum, quod diuersae iustificationes sunt diuersorum: aliae penitentium, aliae proficientium, aliae perfectorum. Primae pertinent ad lamenta, quae sunt iustitiae fundamenta, secundae ad mandata, quae sunt iustitiae incrementa: tertiae ad consilia, quae sunt iustitiae complementa: De prima: Haec facta est mihi, quia iustificationes tuas ex-

Pf. 118. g

S. Bon. To. 1.

quisiui. Quod intelligitur de iustificationibus lamentorum. De secunda: *Leuaui manus meas ad mandata tua*, quae dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis: ecce iustificatio mandatorum. De tertia: *Consilium meum*, iustificationes tuas: ecce iustificatio consiliorum.

Ibid. f

Ibid. c

Articulus tertius.

Perfectionem virtutis assignans, addit: *In aeternum*, idest sine intermissione, sine remissione, sine defectio- ne, non obstante quacumque tribulatione. Ecce triplex perfectio virtutis: temporalis, formalis, finalis. Prima perfectio respicit actus extensionem: secunda affectus intensiorem: tertia fructus consecutionem. De prima psalmista dicit: Non derelinquet Dominus sanctos suos, in aeternum conseruabuntur: ecce perfectio temporalis. De secunda Propheta psallit: *In aeternum exultabunt, & habitabis in eis*: ecce perfectio formalis. De tertia psalmographus scribit: *Hereditas eorum in aeternum erit*. Ecce perfectio finalis.

Psal. 36. e

Psal. 5. c

Psal. 36. b

Articulus quartus.

Perfectionem salutis annotans, addidit: *Propter retributionem*. Quam retributionem, nisi praemialem perfectionem? Sane qui hilarem datorem diligit, plus tribuenti plus retribuit, eadem mensura remetiens, qua itidem mensus fuit. Vnde perfectus Dominus, qui perfecte se nobis tribuit: perfectis, qui vice versa se perfecte retribunt, pro perfectione perfectionem retribuit. Et nota, quod legitur in scriptura retributio tripartita, utputa retributio iusta, retributio magna, retributio dupla. Prima est prauaricatorum: secunda fidelium astuorum: tertia contemplatiuorum. De prima: Omnis prauaricatio, & inobedientia accepit iustam retributionem mercedis: ecce retributio iusta. De secunda: Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: ecce retributio magna. De tertio: Est datum, quod est inutile: & est datum, cuius retributio duplex. Datum primum est simulatorum, secundum contemplatiuorum: ecce retributio dupla.

Heb. 2. a

Eccli. 12. a

Eccli. 20. b

Epilogus.

Ait ergo propheta sub personae contemplatiuae figura: *Inclina cor meum*: scilicet a statu libertatis pertinente ad vitam saecularem. *Ad faciendas iustificationes tuas*: In statu voluntariae seruitutis attinente ad vitam regularem. *In aeternum*, etiam si me oportuerit commori tecum, quantum ad perfectionem virtutis spectantem ad meriti quantitatem. *Propter retributionem*, quantum ad perfectionem salutis respicientem praemij dignitatem.

Capitulum octauum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Iniquos odio habui, & cetera.] Capitulum octauum incipit, & octauum ferculum introducit. Concordate fercula, & concordabunt capitula. Porro praecedenti capitulo praesentata fuit charitatis intromissio: in praesenti vero praesentatur iniquitatis intermissio, & patet modus ordinandi solitus, secundum ordinem appetitus: quoniam ad intromissionem illius ordinatur per intermissionem istius. Circa iniquitatis intermissionem penfare debemus duplicem rationem, videlicet iniquitatis odibilitatem, quam octonarius prior pretendit, & aequitatis amabilitatem, quam octonarius alter ostendit. In capite prioris octonarij locatur Samech littera, quae secundum Ambrosium, interpretatur audi. In capite attem alterius Aijn littera, quae secundum ipsius testimonium, interpretatur oculus. Si causam quaeris? Equidem iniquitas odibilis auditum petit confessoris, non oculum inspectoris: econtra aequitas amabilis non requirit aurem confessoris, sed oculum inspectoris. Vis octonarium priorem distinguere, debes causam odibilis

Samech: Amb. in hunc ipsum psal. Aijn.

ibilitatis videre. Assignatur autem causa rationabilis, quia defectio naturaliter est contemptibilis, sicut quaternarius precedens aperit, & e contrario perfectio appetibilis, sicut quaternarius sequens asserit. Defectionis autem contemptibilitas plenius elucescit, cum animus defectionem animaduertit, perfectionem aduertit, a defectione se auertit, ad perfectionem se conuertit: quod luce clarius in primis quattuor verbis innotescit. Defectionem animaduertebat psalmographus, cum dicebat: *Iniquos odio habui*, quasi dicat: defectionem sensi, sed dissensi, quia praesenti rectitudinem, cui consensi: ecce quattuor actus psalmistae, quos continet versus iste, scilicet sentire, dissentire, praesentire, consentire: sentiebat quidem secundum hominem exteriorem: dissentiebat secundum interiore: praesentiebat secundum rationem superiorem: consentiebat secundum rationem inferiorem.

Articulus primus.

Defectionem sensit, cum dixit: *Iniquos*, idest iniquitatis amicos. Sensit autem per vim sensibilem exteriorem vel interiorem, ad exteriorem hominem pertinentem. Et nota, quod legimus iniquos per confessionem non cognitos nec contritos: per confessionem cognitos & contritos: per confessionem cognitos non contritos. Primi per iniquos figurati fuerunt, qui ante Iudam exierunt: secundi per eos, qui sub Iuda obierunt: tertij per illos, qui sub Iuda non obierunt, sed post Iudae obitum prodierunt. Iudas enim hebraice, confessio est latine. De primis dicitur: Exierunt ex Israel filij iniqui: ecce iniquos ante Iudam exeuntes. De secundis legitur: Iudas persecutus est iniquos, perscrutans eos: ecce iniquos sub Iuda obeuntes. De tertijs scribitur: Post obitum Iudae emerferunt iniqui in omnibus finibus Israel: ecce iniquos sub Iuda non obeuntes, sed post Iudae obitum prodeuntes.

Articulus secundus.

A defectione dissensit, cum adiunxit: *Odio habui*, quoniam ubi odium, ibi voluntatis dissidium. Voluntas autem est appetitus rationalis, sicut sensualitas animalis: & sicut vires animales pertinent ad hominem exteriorem, sic rationales attinent ad interiore, quia sicut scribitur ab Augustino: Ascendentibus introrsus quibusdam gradibus considerationis per animae partes, vnde incipit aliquid occurrere, quod non fit nobis commune cum bestijs: inde incipit ratio, ubi iam homo interior possit agnosci. Et nota, quod tales debemus odio habere triplici ratione, quia sunt legis aduersarij, regi contrarij, viae regalis insidarij. Nos autem legis aemulatores, regis imitatores, viae regiae viatores. Prima ratio notatur: Iniquitatem odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi: ecce odium aemulorum. Secunda ratio scribitur: Quonia & altissimus odio habet peccatores: ecce odium imitatorum. Tertia ratio tangitur: Omnem viam iniquam odio habui. Via iniqua non est recta, sed obliqua, & viatoribus inimica: ecce odium viatorum.

Articulus tertius.

Rectitudinem praesensit, cum inquit: *Legem tuam*. Hoc est legem naturae, rationali inditam creaturae. Haec autem lex est quaedam lux rationis, per quam dirigitur in agendis. Et nota de lege ista, quod sicut colligitur ex scriptura: ipsa est lex natua, viua, operum discretiua: quoniam insita menti viuenti, operabilia disponenti. De primo scribitur ab Apostolo: Cum gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt: hoc est, quae non habent legem scripturam, faciunt quae sunt legis naturae: ecce lex natua. De secundo subscribitur ab eo: Eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. Qualiter ipsi sibi sunt lex? numquid a lege habent suum esse? ita plane. Sicut enim habent esse naturale per formam naturalem, sic habent esse connaturale per formam con-

naturalem. Ab vtraque forma habent esse formale, nisi quod ab illa substantiale, ab hac accidentale, & ab vtraque habent esse vitale, nisi quod ab illa corporale, ab hac spirituale: ecce lex viua & viuificatiua. De tertio describitur ab ipso: Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: ac si aperte dicat: Ostendunt opus discretum per legis decretum, quod suis cordibus est concretum: ecce lex operum discretiua.

Articulus quartus.

Rectitudini quoque consensit, cum ait: *Dilexi*. Nam qui diligit, dilecto consentit, & fideliter se coniungit, sicut scriptum est: Dilige proximum tuum, & coniungere fide cum eo. Et nota, quod tria sunt ad huius legis dilectionem necessaria, videlicet diligere fraternitatem, diligere veritatem, diligere simplicitatem: vt sit amor fraternitatis in affectione, veritatis in actione, simplicitatis in intentione. Primae dilectionis admonitio habetur: Fraternitatem, inquit, diligit: Deum time, & cetera. Secundae dilectionis persuasio legitur: Veritatem tantum, & pacem diligite, dicit Dominus exercituum. Tertiae dilectionis commendatio scribitur: Scio, domine Deus, quod probes corda, & simplicitatem diligas.

Epilogus.

Patet itaque mens prophetae super defectionis animaduersione. Ait enim: *Iniquos*, idest iniquitatis amicos, quasi defectionem sentiens secundum hominem exteriorem. *Odio habui*, quasi dissentiens secundum hominem interiore. *Legem autem tuam*, quasi rectitudinem praesentens secundum rationem superiorem. *Dilexi*, quasi consentiens secundum rationem inferiorem.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Adiutor, & susceptor meus es tu, & cetera.] Versus anterior annotat, qualiter anima rationalis rationaliter defectionem animaduertit. Iste sequens subnotare intendit qualiter ipsa non irrationabiliter perfectionem aduertit. Quia vero, sicut scribitur a Dionysio: Nihil est per se perfectum, non indigens vniuersaliter perfectionis, nisi vere perfectissimum, & ante perfectum: ob hanc rem illius aduertit anima perfectionem, per ipsius quadruplicem actionem, videlicet per commissionem, admissionem, promissionem, praemissionem. Committit namque tempus vitae, admittit fructus poenitentiae, promittit pondus gloriae, praemittit pignus gratiae. Quae videtur continue versus istius continentia continere.

Articulus primus.

Primum praesignatur, cum scribitur: *Adiutor*. Plane perfectissimus, & perfectorum omnium perfectius factus est nobis adiutor magnus, potissimum praestando praesentis vitae spatium ad faciendum dignum poenitentiae fructum. Et nota, quod Dominus legitur adiutor praecipue in agrotatione, in tetatione, in defunctione: praestando vitam naturae, vitam gratiae, vitam gloriae. De primo per psalmographum dicitur: Ipse Deus meus, & Saluator meus, adiutor meus, non emigrabo. Saluator dicitur auferendo infirmitatem, sed adiutor conferendo sanitatem: ecce adiutor respectu vitae naturae. De secundo per prophetam psallitur: Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus: refugium dicitur pugnantibus, fugiendo in pugna continentiae: virtus pugnantibus, consistendo in pugna sustinentiae: adiutor in tribulatione, adaugendo vitam gratiae: ecce adiutor respectu vitae gratiae. De tertio per eundem scribitur: Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius, scilicet in defectione: ecce adiutor respectu vitae gloriae.

Articulus secundus.

Secundum designatur, cum dicitur: *Et susceptor meus es tu*. Sicut enim peccator est Dei debitor: sic Deus

Deus est debite satisfactionis susceptor. Et nota, quod Dominus suscipit opera satisfactoria, de mente, de carne, de substantia: Suscipiendo mente orationes lacrymosas, de carne disciplinas, de substantia eleemosynas. De primo psallit Propheta: Oratio Deo vitae meae: dicam Deo: susceptor meus es: ecce susceptor orationum. Defecundo dicit psalmographus: Factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meae, idest disciplinae rationalis, de qua loquitur in alio loco: Posuisti tribulationes in dorso nostro: ecce susceptor disciplinarum. De tertio: Tibi psallam, quia Deus susceptor meus es: Deus misericordia mea, idest causa misericordiae in erogatione eleemosynae: ecce susceptor eleemosynarum.

Articulus tertius.

Tertium assignatur, cum additur: *Et in verbum tuum*. Quale verbum? non praecipuum, non prohibituum, non comminatum, sed promissuum: & ideo verbum bonum ad pensandum, ad gustandum, ad praestolandum: quia pensantium attractiuum, gustantium protractiuum, praestolantium pertractiuum. De primo scribitur: Eructauit cor meum verbum bonum: ecce verbi pensati bonitas attractiua. De secundo: Gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum: ecce verbi gustati bonitas protractiua. De tertio: Suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducarn vos ad locum istum, secundum anagogicum intellectum: ecce verbi praestolati bonitas pertractiua.

Articulus quartus.

Quartum consignatur, cum incontinenti coniectitur: *Super speraui*. Superperatio ista non est mortua, sed viua: nec informis, sed formata: quia procedit ex gratia praemissa. Et nota, quod de tribus praecipue contingit superperare: videlicet de veritate, de virtute, de salute: Sed satius est superperare, rationaliter de veritate, viriliter de virtute, quam inaniter de salute. Prima superperatio notatur: Qui timent te, & cetera. Secunda subnotatur: Praeueni in maturitate, & cetera. Tertia denotatur supra: Defecit in salutare tuum, & cetera.

Epilogus.

Liquet itaque vox psalmistae super perfectionis aduersione: Ait enim perfectissimo, & omnis perfectionis principio: *Adiutor*, quantum ad tempus vitae transitoriae, quod committit. *Et susceptor meus es tu*, quantum ad fructus poenitentiae, quos admittit. *Et in verbum tuum*, quantum ad pondus gloriae, quod promittit. *Super speraui*, quantum ad pignus gratiae, quod praemittit. Ac si diceret: Tu vitae tempus committis, & poenitentiae fructus admittis, & pondus gloriae, quod promittis, super spero per pignus gratiae, quod praemittis.

VERSICVLVS TERTIVS.

Decline a me maligni, & cetera.] Superius innouit, qualiter animus defectionem animaduertit: rursus enituit, quo modo perfectionem aduertit. Hic innotescit, quoniam modo a defectione, quam animaduertit, celeriter se auertit: Hoc ostendit psalmographus, ita loquens sicuti bonus operarius a malis operarijs se auertens. Ait enim: *Declinate*, & cetera. Ac si diceret lingua libera: a bonis separamini, qui malum operamini: Ego bonum operabor, & propter hoc a bono non separabor. Vnde notare possumus circa versus praesentem separationem, operationem, & vtriusque dignitatem, & indignitatem. Separationis dignitas sequitur operationis indignitatem, & separationis indignitas, operationis dignitatem.

Articulus primus.

Ad primum spectat, quod cantat: *Declinate a me*, tamquam digni separatione: ecce dignitas separationis. Et nota, quod expedit bonis, quod mali declinet ab eis, tribus de causis: videlicet ad vitandum vitium,

ad vitandum conuicium, ad vitandum supplicium. Queris quorum? vitium retractorum, conuicium detractorum, supplicium pertractorum. De primo: Declinate de semita, auferite offendicula de via populi mei: ecce declinatio quantum ad vitium. Defecundo: Arguentem in porta supplantabant, & declinauerunt frustra a iusto, quasi dicat: Frustra declinauerunt quantum ad iusti conuicium: quia non euaserunt iustum Dei iudicium: ecce declinatio, quantum ad conuicium. De tertio scribitur a psalmographo: Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum declinate a me, scilicet ne occidar vobiscum: ecce declinatio, quantum ad supplicium.

Articulus secundus.

Ad secundum facit, quod dicit: *Maligni*. Quinam sunt isti maligni, nisi mali operarij, & indigni: ecce indignitas operationis. Et nota, quod tales maligni, nec bonorum cohabitatione, neque cognitione, sed potius confutatione sunt digni: quoniam cohabitatione signum est fouendi, cogitatio fauendi, sed confutatio remouendi. De primo: Neque habitabit iuxta te malignus: quod non tantum competit Christo, sed etiam Christi membro: vbi refellitur malignorum cohabitatio. De secundo quoque psallimus: Declinante a me malignum non cognoscebam: hic exemplo prophetae improbatum malignorum familiaris cognitio. De tertio rursus legitur: Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: vbi scriptura testimonio comprobatur malignorum confutatio.

Articulus tertius.

Ad tertium aspicit, quod adijcit: *Et scrutabor mandata*: videlicet qualiter fundata, qualiter fecundata, quibus actibus insignita, quibus viribus insita: ecce operationis dignitas. Hic potest notari, quod tria contingit circa mandata scrutari: videlicet subiectum, actum, & fructum: an subiecto cohaereant, an actus boni cohaereant, an fructus pereant, aut permaneant. De primo: Omnia enim corda scrutatur Deus. Plane corda tamquam mandatorum subiecta Domino scrutatur: quia mandatorum coherentiam, vel distinctionem contemplatur. De secundo: Altissimus interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur. Sane tam operationes, quam cogitationes scrutari, est actus interioris & exterioris probari. De tertio dicit psalmographus: Scrutetur feneratori omnem substantiam eius. Iste fenerator est diabolus: Quare fenerator? quia terminabilium consolationum conditor, & interminabilium desolationum exactor. Ipse peccantium substantiam scrutatur: quia meritum praecedentium affluentiam depradatur.

Articulus quartus.

Ad quartum pertinet quod remanet: *Dei mei*, & propter hoc indigne separabilis, quia mei. Indignum enim est ab aliquo separari, quod suum est. Sed nota, vnde tam deuota praesumptio sit causata, vt praesumat Propheta dicere: *Dei mei*: quasi cohaerens ei. Plane ex triplici felicitate: scilicet ex felicitate accipiendi, inueniendi, ingrediendi: quia Propheta consuevit facillime, petens accipere, quarens inuenire, pulsans introire. Vis audire Prophetam taliter praesumentem, tamquam facilliter accipientem? Audi eundem psallentem. In quacumque die inuocauero te: ecce cognoui, quoniam Deus meus es. Est enim vox frequenter petentis, & facilliter accipientis. Vis audire taliter praesumentem, tamquam facilliter inuenientem? Audi canentem: Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu: Est enim vox frequenter quaerentis, & facilliter inuenientis. Vis audire taliter praesumentem, tamquam facilliter ingredientem? Audi dicentem: Ad te Domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido, non erubescam: Est enim vox frequenter pulsantis, & facilliter ingredientis: aliter erubuisset, nisi facilliter introisset: sicut pulsantes erubescunt, cum introire non possunt.

Epilogus.

1. Mac. 1. b

1. Mac. 3. a

1. Mac. 9. c

Aug. lib. 12. de Tri. c. 3.

Psal. 118. x

Eccl. 12. a

Psal. 118. q

Rom. 2. b

Ibidem.

Ibid. c

Mar. 12. c

1. Pet. 2. c

Zach. 8. d

1. Paral. 29. d

Dion. de calesi hierar. cap. 10.

Psal. 61. b

Psal. 45. a

Psal. 145. a

Isa. 57. c

Isa. 29. d

Psal. 130. c

Psal. 5. a

Psal. 100. a

Psal. 14. a

1. Paral. 28. b

Sap. 6. a

Psal. 108. b

Psal. 55. a

Psal. 142. c

Psal. 24. a

Epilogus.

Et hoc est, quod psalmista dicit, tamquam persona, quae a defectione, quam animaduertit, celerrime se auertit: Declinate a me: quantum ad dignitatem separationis. Maligni: quantum ad indignitatem operationis. Et scrutabor mandata: quantum ad dignitatem operationis. Dei mei: quantum ad indignitatem separationis.

VERSICVLVS QVARTVS.

Suscipe me secundum eloquium tuum, & cetera. Qualiter animus a defectione, quam animaduertit, illico se auertit, praecedens versus exposuit. Qualiter autem ad perfectionem, quam aduertit, continuo se conuertit, praefens versus exponit. Nam Propheta conuentus caelestis perfectionem admirans, ac ad ipsius admisionem aspirans, talem petitionem proponit in audientia diuinæ maiestatis, & assistentium angelorum, qualem nouitius proponere consuevit in praesentia abbatis, & astantium monachorum. Ait enim: Suscipe me, & cetera. Ac si diceret voce clara: Suscipe me professorem, secundum tuam promissionem tenorem: & redde vitam superiorem, pro qua contempsisti vitam inferiorem: ecce petitio professoris, promissio Saluatoris, appetitus vitae superioris, & contemptus vitae inferioris. Petitio sane digna acceptione, promissio digna solutione, appetitus dignus impletione, & contemptus indignus confusione.

Articulus primus.

Primum igitur denotatur, cum dicitur: Suscipe me, scilicet ad perfectionem caelestem, tamquam nouitium profitentem, diuitias, delicias, & voluntates proprias dimittentem: quia mea diuitia, te tenere: mea delicia, te videre: mea concupiscentia, tibi precordialiter adherere. Vnde notandum, quod Dominus suscipit a nouitio, non sine magno pietatis consilio, triplex votum: utpote paupertatis voluntariae, continentiae, obedientiae, quatenus per tripartitum meritum efficiatur capax ad summum bonum capeffendum, perspicacior ad videndum, efficacior ad fruendum. De susceptione paupertatis voluntariae per psalmistam dicitur: Ego sum pauper & dolens: salus tua Deus suscepit me: quis est ille pauper, & dolens, nisi possessionem exteriorum per compunctionem interiorum relinquens? De susceptione continentiae scribitur: Fornicaria es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus: & ego suscipiam te. Ab inmunditia reuertitur, & ad Deum conuertitur, qui continentiam profitetur. De susceptione obedientiae per prophetam psallitur: Tenuisti manum, dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Dexteram manum a Deo teneri, est ei voto simplici obedientiam polliceri. In voluntate diuina deduci, est simplex obedientiae votum ad sollempne perducere, siue sollempniter profiteri: quae professio dicitur suscipi cum gloria: quia suscipitur, tamquam gloriae meritoria.

Articulus secundus.

Secundum annotatur, cum additur: Secundum eloquium tuum, scilicet susceptionis promissorium, iuxta illud propheticum: Ecce seruus meus, suscipiam eum. Hic notandum, quantum pertinet ad propositum, quod est eloquium tripartitum, videlicet eloquium, quod promittitur, eloquium quod dimittitur, & eloquium, quod admittitur. Primum est eloquium assumptionis, secundum eloquium vlulationis, tertium eloquium exultationis. De primo: Fluat, ut ros, eloquium meum: ecce rorisuum eloquium, quod est pie voluntatis indicium, & promittentis proprium: dicitur autem eloquium assumptionis, pro eo, quod est eloquium Moyfi, qui interpretatur assumptio. De secundo: Dimittam aduersum me eloquium meum: hoc est eloquium vetustatis, siue lugubritatis, quod

A dimittitur a beatis: dicitur autem eloquium vlulationis, pro eo, quod est eloquium Iob, qui interpretatur vlulatio. De tertio: Benedictum eloquium tuum: Istud est eloquium nouitatis, siue iucunditatis, quod admittitur a beatis: dicitur autem eloquium exultationis, pro eo, quod est eloquium Abigail, quae interpretatur patris nostri exultatio. Primum eloquium figuratur per abbatem, nouitium prostratum, erigi annuentem: Secundum per eum erectum exultem: Tertium per eundem exutum induentem.

Articulus tertius.

Tertium subnotatur, cum sequitur: Et viam. Ecce vita, quam affectat, & expectat. Et nota, quod vita spiritualis est triformis: quaedam informis, quaedam Christiformis, quaedam Deiformis: Prima vita est sophistica, secunda apostolica, tertia angelica. De prima: Nomen habes, quod viuas, & mortuus es: ecce vita informis & sophistica. De secunda: Viuo autem iam non ego: viuit vero in me Christus: ecce vita Christiformis, & apostolica. De tertia: Si mortui sumus cum Christo, credimus, quod etiam simul viuemus cum Christo: ecce vita Deiformis, & angelica: Haec est vita, quae appetitur a psalmista, pro qua contemnitur vita ista.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, cum praedictis connectitur: Et non confundas me ab expectatione mea, scilicet aeterna laetitia, de qua scribitur: Expectatio iustorum, laetitia. Et nota de confusione praedicta, quod nimis confusus erit, qui vitam temporalem prendiderit, & aeternalem perdidit: sed amplius confusus erit, qui vitam temporalem perdidit, & vitam aeternalem non prendiderit, sed nullatenus confusus erit, qui vitam temporalem non perdidit, sed vendiderit, & vitam aeternalem prendiderit. Quorum primum congruit flagitiosis, secundum superstitiosis, tertium religiosis. De primis scribitur: Domine omnes, qui te derelinquunt, confundentur. Tales fuerunt flagitiosi, qui dum criminaliter delinquant, Dominum prohibentem criminum derelinquunt, sed ipsi confundentur: Nam etsi derelinquant prohibentem, non derelinquunt ultorem. De secundis traditur: Quo modo confunditur fur, quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel. Tales Israelitae sunt hypocritae, qui simulacris simulationum seruiunt, & gloriam Deo debitam furtiue rapiunt. De alijs legitur: Filioli manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo: Sic faciebat Apostolus, cum dicebat: Scio, quia hoc mihi proueniat ad salutem per vestram orationem, & subministrationem spiritus Iesu Christi, secundum expectationem, & spem meam: quia in nullo confundar.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tamquam persona deuota, caelestium perfectionem considerans, & ipsorum communionem desiderans: Suscipe me, quantum ad petitionem professoris, dignam acceptione. Secundum eloquium tuum, quantum ad promissionem Saluatoris, dignam solutione. Et viam, quantum ad appetitum vitae superioris, dignum impletione. Et non confundas me, & cetera: quantum ad contemptum vitae inferioris, indignum confusione.

VERSICVLVS QVINTVS.

Adiuua me, & saluus ero, & cetera. Praecinentem quaternario praecedente, defectionem contemptibilem esse cognouimus: succinente vero praesente, perfectionem appetibilem existere cognoscemus: Perfectio quidem ista, quam describit psalmista, est perfecta militia, qua militat Ecclesia circa Deum, circa hostem, circa mundum, circa carnem. Iste modus militandi quadrimodus in quattuor patebit versibus. Primus igitur versus docet, quo modo circa Deum

Iob. 1. Reg. 25. Abigail.

Apoc. 3. a Gal. 2. d Rom. 6. b

Prou. 10. d

Hier. 17. b

Hier. 2. e

1. Ioan. 2. d

Phil. 1. e

Deum, militare debemus, scilicet bona diuina petendo, reposita rapiendo, latentia perquirendo, fugientia persequendo. Haec autem bona petit orans, rapit, plorans, perquirat meditans, persequitur perseuerans.

Articulus primus.

Vis audire audacem militem circa Deum, & quasi contra Dominum militantem, diuina bona viriliter exigentem? Audi psalmistam dicentem: Adiuua me: scilicet in mea necessitate, de tuae gratiae largitate. Et nota, quod Dominus adiuuat, quantum ad intellectum, ad affectum, ad effectum; praestando consilium, solatium, auxilium. De primo: Adiuuit eum, scilicet David, Dominus in cunctis, ad quae perrexerat: scilicet praestando consilium. De secundo, ubi dicitur: Amasai ad David: Adiuuat te Dominus Deus tuus: scilicet praestando solatium. De tertio: Dei quippe est, & adiuuate, & in fugam conuertere: scilicet praestando, vel negando auxilium.

Articulus secundus.

Vis audire rapacem militem, non tantum bona cunctis exposita exigentem, sed & bona Sanctis reposita rapientem? Audi Prophetam psallentem: Et saluus ero: quasi dicat, propter bona gratiae non quiesco, sed & insuper bona gloriae concupisco. Attende militem acriter militantem, magna flagitantem, & maxima raptitantem. Hoc autem contingit, quia quem orans vnixerat, plorans pungit. Et nota, quod lacrymarum gratia, siue compunctio lacrymosa dicitur raptitare salutem: quoniam armat hominem ad illius similitudinem, qui propugnator est ad salutem. Facit namque flere cum flente, pati cum patiente, viuere cum viuente. Flere quidem, quantum ad hominem exteriorum: pati autem, quantum ad interiorum: viuere tandem, quantum ad dulcedinem spiritus pinguiorem. De primo dicit psalmographus: Ostende faciem tuam, & salui erimus. Faciem ostendere, est similitudinem faciei impendere. Qualis faciei? Numquid ridentis? non, sed preces cum lacrymis offerentis, & salutem validissime capientis, sicut scribitur ab Apostolo. Qui in diebus carnis suae preces, supplicationesque ad eum, qui posset illum saluum facere, a morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. O quanta virtutis violentia, quanta salutis direptiua potentia fuit in illa clamosa, lacrymosa, reuerentissima Redemptoris instantia. De secundo scribit Apostolus: Iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. In sanguine Christi iustificari videtur, qui pati cum patiente, & sanguinare cum sanguinante meretur. Quid enim lacrymae, nisi sanguis animae? De tertio scribitur: Reconciliati, salui erimus in vita ipsius. In vita Christi viuificari dinoscitur, qui post collaumentationem, & compassionem ab ipso Christi spiritu dulcius aspiratur.

Articulus tertius.

Vis audire sagacem militem, non solum bona bonis reposita rapientem, sed & bona bonis recondita sagaciter perscrutantem? Audi psalmographum subscribentem: Et meditabor in iustificationibus tuis. Si enim meditari est secreta scrutari: si iustificationes secretae sunt actiones, constat, quod huiusmodi meditari, est secreta Dominica perscrutari. Si quaeris, quae sunt secreta bona Dei, ut possis illa meditatio scrutari? Indicabo tibi bona huiusmodi tripartita in cellarijs tribus abscondita: videlicet latentem potestatem in diuina natura: latentem veritatem in scriptura: latentem bonitatem in creatura. In natura specialiter meditando scrutare, vel scrutando meditare fastigium potestatis. In scriptura praefagium veritatis. In creatura vestigium bonitatis. Fastigium potestatis in natura scrutari deliberavit, qui dixit: Meditabor in te, quia fuisti adiutor meus. Praefagium veritatis in scriptura scrutari dinoscitur, de quo dicitur: In lege eius meditabitur. Vestigium bonitatis in creatura scrutari proposuit, qui cantauit: Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus

1. Paral. 18. b

1. Paral. 12. c

2. Paral. 25. b

Rom. 12. d

Psal. 79. a

Hebr. 5. b

Rom. 5. b

Ibidem.

Meditari quid.

Bona secreta Dei meditatione scrutanda.

Psal. 62. c

Psal. 1. a

Psal. 76. c

tuis exercebor, id est vestigium bonitatis in operibus creationis, & recreationis scrutabor.

Articulus quartus.

Vis audire militem pertinacem, non solummodo bona latentia perquirentem, sed & fugientia persequentem? Audi scripturam sequentem: Semper, ac si dicat potenter. Bona latentia meditabor incessabiliter, seu perscrutabor pertinaciter: quoniam inuentis semper inuenienda succedunt, collectis semper colligenda succrescunt, & affectui post bona desiderabilia volitanti, ac intellectui post pulchra considerabilia cursitanti, innumere turme, infinite caterue honorum, & pulchrorum praeuolant, & praecurrunt. Et nota, quod non est gratis haec sempiternitas, sed suavis tribus de causis: propter veritatem, propter bonitatem, propter felicitatem. Quia semper veritas speculanda, semper bonitas amulanda, semper felicitas praestolanda. De primo: Quaerite faciem eius semper, in quo sempiterna veritatis speculatio. De secundo: Bonum amulamini in bono semper. In quo sempiterna bonitatis amulatio. De tertio: Spera in Deo tuo semper. In quo sempiterna felicitatis praestolatio.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, sicut miles egregius circa Deum, & quasi contra Deum militare frequenter expertus: Adiuua me, tamquam orans, diuina petendo. Et meditabor in iustificationibus tuis, tamquam meditans, latentia perquirendo. Semper, tamquam perseuerans, fugientem persequendo.

VERSICVLVS SEXTVS.

Spreuisti omnes discedentes, & cetera. Qualiter Ecclesia militet circa Deum, per versus claruit praedictum. Qualiter autem militet contra hostem, subrutilat per praesentem. Potenter namque militat, quae pro filijs ab aduersario superatis omnipotentem oburgat, plangens, & angens, ut in auxilium suum surgat. Ait enim: Spreuisti, & cetera, tamquam voce rugiens planctuosa: Filios meos spernis, quos a tua ciuitate per temerariam voluntatem abduci, & in contrariam ciuitatem per aduersariam potestatem traduci concernis. Ad cuius pleniorum, & planiorum intellectum, populare proponatur exemplum. Sicut merito spernitur a mundana potestate discedens a sua ciuitate, si sequens aduersariam potestatem, incidat in contrariam ciuitatem, sic non immerito contemnitur a supermundana potestate, discedens ab aequitate, tamquam Dominica ciuitate: quia sequens aduersariam potestatem, incidit in iniquitatem, tamquam diabolicam ciuitatem. Veruntamen pia mater Ecclesia de salute filiorum suorum anxia, non cessat potestatem primam excitare, & aduersus potestatem aduersariam militare. Quattuor ergo connotantur in versus proposito: videlicet primae potestatis contemptus: Dominicae ciuitatis, scilicet aequitatis recessus: secundariae potestatis occurfus, & diabolicae ciuitatis, scilicet iniquitatis incurfus. Quorum primum pertinet ad temeritatis permissionem. Secundum ad aequitatis praetermissionem. Tertium ad cogitationis immisionem. Quartum ad iniquitatis commissionem.

Articulus primus.

Quantum ad primum praemittitur: Spreuisti omnes. Dominus dicitur aspernari, quos permittit propriam voluntatem sectari. Cum enim Deum dimittens, voluntas sibi dimittitur, temeritas permittitur, non immititur. Et nota, quod spernit Dominus sectatores temerariae voluntatis, seu voluntariae temeritatis, per errorem: per fauorem: per furorem: Sicut cultores idolorum, adulatores malorum, & detractores bonorum. De primo per psalmistam dicitur: In sculpilibus suis ad emulationem eum prouocauerunt: audiuit Deus, & spreuit. Hic spernuntur idolorum cultores.

1. Paral. 16. b Gal. 4. b Osee 12. a

Sperni a Deo qui dicantur.

Psal. 77. f

Psal. 52. b cultores. De secundo per Prophetam psallitur: Confusi sunt, scilicet qui hominibus placent: quoniam Deus spreuit eos. Hic spernuntur malorum a iudicatoribus. De tertio legitur: Væ qui prædatis, non ne & ipse prædaberis: & qui spernis, non ne & ipse sperneris? Hic spernuntur bonorum detractores, alienæ famæ prædones.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, submittitur: *Discedentes a iustis tuis.* Istæ iustitiæ sunt æquitatis obseruantia, siue mandatorum moralium differentia: quoniam omnia mandata tua, æquitas, sicut prophetica dicit auctoritas. A iustitijs istis discedimus, cum eisdem respicimus, repellimus, prophanamus: verbi gratia, cum aliquam æquitatis obseruantiam respicit conscientia, repellit concupiscentia, prophanat cõtumacia. De primo: Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum: ecce iustitiæ respiciendæ. De secundo dicitur a psalmographo: Iustitias eius non repuli a me: ecce iustitiæ non repellendæ. De tertio in alio psalmo dicitur a Domino: Si iustitias meas prophanauerint. Et infra: Visitabo in virga iniquitates eorum: ecce iustitiæ non prophanandæ.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adiungitur: *Quia cogitatio eorum.* Hæc est cogitatio immissa ab aduersario. Et nota, quod triplex est cogitatio, quæ frequenter immittitur ab aduersario, vtpote cogitatio deliciofa, cogitatio malitiosa, cogitatio ambitiosa. Quarum prima immittitur virtuti concupiscenti, secunda irascibili, tertia rationabili. De prima: Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt in malum ab adolescentia sua: ecce cogitatio deliciofa. De secunda: Venerunt duo presbyteri pleni iniqua cogitatione aduersus Susannam, vt interficerent eam: ecce cogitatio malitiosa. De tertia: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ecce cogitatio ambitiosa.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subiungitur: *Iniusta*, idest in iniustitiam, siue iniquitatis obseruantiam introducta. Sicut enim æquitas, sic & iniquitas suas habet obseruantias: quasdam iniquitatis procuratorias, quasdam diffinitorias, quasdam executorias. Primæ pertinent ad iniusta consilia: secundæ ad iniusta iudicia: tertiæ ad iniusta exercitia. Vis audire linguam iniquitatis procuratoriam? audi sapientem dicentem: Liberaisti me. Et infra: A rege iniquo, & a lingua iniusta. Vis videre personam iniquitatis diffinitoriam? quære puerum iuniorum contra presbyterum seniore sic loquentem: Nunc venerunt peccata tua, quæ operaberis, prius iudicis iudicia iniusta. Vis inuenire personas alias iniquitatis executorias? attende alium sapientem sic scribentem: Odibilia tibi Domine opera faciebant per medicamina & sacrificia iniusta.

Epilogus.

Per prædicta potest clarescere mens Prophetæ prolocutoris Ecclesiæ in hac parte. Dicit namque: *Spreuisti omnes*: ecce primaria potestatis cõtemptus pertinens ad temeritatis permissionem. *Discedentes a iustis tuis*: ecce Dominicæ ciuitatis, scilicet æquitatis recessus, attinens ad æquitatis prætermisionem. *Quia cogitatio eorum*: ecce secundariæ potestatis occurfus, respiciens ad cogitationis immisionem. *Iniusta*, idest in iniustitiam, seu iniquitatis experientiam introducta: ecce diabolicæ ciuitatis, videlicet iniquitatis incurfus, spectans ad iniquitatis commissio-nem. Aut, vt breuius dicam: *Spreuisti*, quantum ad temeritatem permissam: *Discedentes a iustis tuis*, quantum ad æquitatem prætermissam. *Quia cogitatio eorum*, quantum ad cupiditatem immissam. *Iniusta*, quantum ad iniquitatem commissam.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Præuaricantes reputauit, & cetera. In versu præcedenti militauit Ecclesia contra diabolum. In præcedenti militat contra mundum. Dicit enim Propheta, vel potius Ecclesia voce prophetica: *Præuaricantes, & cetera.* Ac si loquela diceret manifesta: Omnes mundi amicos, Dei reputo inimicos. Quocirca ego Dei amica, sumens arma thearchica, mundi facta sum inimica. Vnde in versu huius continentia quatuor sunt contenta, videlicet amicitia Dei, & amicitia mundi, inimicitia Dei, & inimicitia mundi. Quorum primum pertinet ad charitatem: secundum ad cupiditatem: tertium ad prædicationem: quartum ad præuaricationem. Porro inter prædicationem, & præuaricationem est mutua contradictio, seu coalterna concertatio, sicut patet ex eo, quod prædicationis est protestatio charitatis, & detestatio cupiditatis. Præuaricatio vero est protestatio cupiditatis, & detestatio charitatis, & idcirco prædicationis atque præuaricationis adinuicem aduersantur: quoniam quod vna protestatur, altera detestatur.

Articulus primus.

Inimicitiam ergo Dei notauit psalmista, cum ait: *Præuaricantes reputauit*, quia præuaricantes, sunt contra Dominum inimicitias exercentes, protestando quod ille detestatur, & detestando quod ille protestatur. Hic notare possumus, quod præuaricantibus tria debemus, scilicet compassionem, æmulationem, comminationem. Compatiendo ex pietate: æmulando ex charitate: comminando ex seueritate. De primo: Væ mihi. Præuaricantes præuaricati sunt: scilicet præuaricantes corde, præuaricati sunt opere. Vox est compatientis. De secundo dicitur in psalmo: Vidi præuaricantes, & tabescebam. Vox est æmulantis. De tertio: Factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, terra cum peccauerit mihi, vt præuaricetur præuaricans, extendam manum meam super eam. Vox est comminantis.

Articulus secundus.

Amicitiam vero mundi denotauit, cum dixit: *Omnes peccatores terra.* Nam peccatores terræ sunt amatores terræ. Peccatores autem huiusmodi vocantur amici mundi. Et nota de peccatoribus istis, quod eorum vita est vituperabilis, defectio desiderabilis, interfectio tolerabilis: quia viuendo inhumantur: deficiendo exhumentur: interficiendo sanantur. De primo: Væ peccatori terram ingredienti duabus vijs. Peccatores eiusmodi sunt amici mundi, qui duabus vijs terram ingrediuntur: quia tam viuentes, quam morientes interrari noscuntur. Viuentes quidem interrantur, quantum ad corda: morientes autem interrantur, quantum ad corpora: ecce vita vituperabilis. De secundo dicit psalmista: Deficient peccatores a terra: hoc est desinant amare terrena: ecce defectio desiderabilis. De tertio psallit Propheta: In matutino interficiebã omnes peccatores terræ, idest in ortu spiritualis diei, interimebam amatores terræ, gladio verbi Dei: ecce interfectio tolerabilis.

Articulus tertius.

Amicitiam quoque Dei connotauit, cum ratiocinando coniunxit: *Ideo dilexi*, quasi amica Dei: non despexi, quasi amica mundi. Et nota, quod Ecclesia recte Dei reputatur amica, quod significatur in Canticis per tria signa, per tedium, per studiũ, per gaudium: quia signum est diligendi, tedium carèdi, studium quærendi, gaudium inueniendi. De primo: In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea. Quæsiui illum, & non inueni: ecce carendi tedium. De secundo scribitur infra: Surgam & circuibõ ciuitatem, per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea: ecce quærendi studium. De tertio sequitur: Inueni, quem diligit anima mea: tenui eũ, nec dimittam: ecce inueniendi gaudium.

Isa. 24. c

Ps. 118. h

Eze. 14. d

Eccli. 2. c

Ps. 103. d

Ps. 100. b

Cant. 3. a

Ibidem.

Ibid. b

Articu-

Articulus quartus.

Inimicitiam denique mundi subnotauit, cum subiunxit: *Testimonia tua*, scilicet prædicamenta Dominica, tamquam arma bellica præuaricantibus inimica. Et nota de dictis testimonijs, quod sunt testimonia charitatis, claritatis, & cupiditatis. Quia charitatem protestantia, claritatem contestantia, cupiditatem detestantia. De primo: Quod vidimus, testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Et infra: Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: Ecce testimonium diuinæ charitatis. De secundo: Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine: Ecce testimonium diuinæ claritatis. De tertio: Me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera illius mala sunt: Ecce testimonium mundanæ cupiditatis: quia radix omnium malorum est cupiditas, teste Apostolo.

Ioan. 3. b

Ibidem.

Ioan. 1. a

Ioan. 7. a

1. Tim. 6. b

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub Ecclesiæ figura, vel Ecclesiæ voce prophetica: *Præuaricantes reputauit*, notans diuinam inimicitiam, quantum ad præuaricationem. *Omnes peccatores terra*, denotans mundanam amicitiam, quantum ad cupiditatem. *Ideo dilexi*, connotans diuinam amicitiam, quantum ad charitatem. *Testimonia tua*, subnotans mundanam inimicitiam, quantum ad prædicationem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Confige timore tuo, & cetera. Post triplicem militandi modum, circa Deum, circa diabolum, circa mundum: sequitur quartus modus, quo circa nos militare debemus. Porro circa nos, & quasi contra nos toties militamus, quoties coartamus appetituum, inferiorem per apprehensiuam inferiorem: ne fortassis appetitiua superior coerceat apprehensiuam superiorem, idest quoties coerceamus sensualitatem per imaginationem, ne forte voluntas coerceat rationem, quod contingit, cum imaginatio imaginato peccatoris supplicio, quasi doloris gladio se succingit, & sensualitatis dissolutionem per formidinem sic constringit, quod eadem affectionis altitudinem non attingit, & illa rationis rectitudinem non effringit. Ita re vera militare volebat psalmista pronuncians verba ista: *Confige, & cetera*, quasi dicat: Constringe per terribilem imaginationem, sensualitatis dissolutionem, quoniam a iudicijs tuis, quæ sunt penes rationem, timui, ne violentur per voluntatis violationem. Vnde patet luce clarius, quod quattuor continet iste versus: videlicet duas apprehensiuas, & totidem appetitiuas, quæ sunt imaginatio, ratio, sensualitas, & voluntas.

Sap. 5. a

Iudith. 14. d

Eccli. 1. d

Articulus primus.

Imaginatio præsignatur, cum dicitur: *Confige timore*, idest timida imaginatione: scilicet supplicij distractione. Qui tali timore configitur, tripliciter transfigitur: quia timor huiusmodi tripartitur. Est enim timor horribilis, intolerabilis, non incredibilis: Ratione pænæ triplicis, superioris, interioris, & exterioris. De primo: Turbabantur timore horribili, & mirabantur in subitatione inperatæ salutis. Ecce timor horribilis ratione pænæ superioris, quæ dicitur pænâ damni. De secundo, vbi dicitur de Babylonis audita decapitatione Holofernis, per quam innuitur plaga mentis: Timor intolerabilis cecidit super eos, & turbati sunt animi eorum valde. Ecce timor intolerabilis ratione pænæ interioris, quæ dicitur pænâ vermis. De tertio, vbi scribitur: Non sis incredibilis timori Domini: quasi dicat: Noli sic esse credulus humano tumori, quod sis incredulus diuino timori, qui non est incredibilis: Ecce timor non incredibilis ratione pænæ exterioris, quæ dicitur pænâ ignis.

Articulus secundus.

Sensualitas configitur, cum additur: *Carnes meas*, idest carnales concupiscentias. Dicit autem *Carnes*,

A non carnem, vt insinuet carnalis concupiscentiæ dissolutionem. Et nota, quod ista dissolutio sedet in quodam trinito: scilicet in cordis voluntate, in oris voracitate, in tactus voluptate: vnde carnes istæ leguntur, super montes locandæ, gladio deutorandæ, a volucris lacerandæ. De primo: Dabo carnes tuas super montes, id est dissolutiones in voluntate latentes, faciam eminentes. Quod enim legitur de Pharaone, conuenienter intelligitur de voluntatis dissolutione. Pharaon namque interpretatur dissipans eum: Agyptus autem interpretatur tenebræ. Et constat, quod dicta dissolutio voluntatem dissipat, & in tenebris regnat. De secundo: Gladius meus deutorabit carnes. Quippe de lingua psallimus: Lingua eorum gladius acutus. Competenter ergo lingua vorax voratur gladio. De tertio, vbi scribitur de piscorum magistro: Lacerabunt volucres carnes tuas. Talem pœnam meretur tactus voluptas.

Eze. 32. a

Pharaon, Agyptus.

Deut. 32. f

Psal. 56. a

Gen. 40. d

Articulus tertius.

Ratio designatur, cum subditur: *A iudicijs tuis*, penes rationem repositis. Plane ratio iudicia continet, quoniam ad ipsam iudicare pertinet. Et nota, quod diuina iudicia dicuntur in scriptura, quandoque vera, quandoque iusta, quandoque pessima. Quia sunt veritatis indicatiua: æquitatis indicatiua: iniquitatis vindicatiua. De primo dicit psalmista: Iudicia Domini vera, propter iudicium veritatis. De secundo: Omnia iudicia tua sunt, propter iudicium æquitatis. De tertio: Si quattuor iudicia mea pessima gladium, & famem, ac bestias malas, & pestilentiam immisero in Hierusalem, & cetera, quantum ad vindictam iniquitatis.

Psal. 18. b

Tob. 3. a

Eze. 14. g

Articulus quartus.

Voluntas assignatur, cum superadditur: *Timui*, quia timoris occasio fuit voluntatis violatio. Timuit namque Propheta, ne iudicia rationis violarentur per violentiam affectionis violatæ per violentiam sensibilibus passionis. Sicut enim Achaz rex Iuda vastari timuit, quando Syria super Efraim requieuit, vt scriptum est: sic psalmista timere videtur in parte ista iudiciorum rationalium vastitatem, si voluntas requiescat super sensualitatem. Nam Achaz, qui apprehendens interpretatur, bene psalmistæ congruit. Syria, quæ sublimis, affectioni superiori competit. Efraim, quæ frugifera, sensualitati conuenit, eo quod sit frugifera, passionum fruge pestifera. Notandum itaque de præfenti timore, quod Propheta videtur timuisse a triplici violatione: videlicet a violatione sensualitatis, voluntatis, & rationis. Prima violatio est actiua. Vltima passiuua. Media passiuua pariter, & actiua. Respectu sensualitatis est passiuua: respectu rationis actiua. Primo modo timebat Apostolus, cum dicebat: Timeo, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, ita corrupantur sensus vestri. Quid enim est, Euam seduci a serpente, nisi voluntatem a sensualitate? Secundo modo timuit ipse, cum scripsit: Timeo enim, ne forte, cum venero, non quales volo, inueniam vos. In quo timetur ab ipso voluntatis alteratio. Tertio modo timere videbatur, cum sic discipulus loquebatur: Dies obseruatis, & mensis, & tempora, & annos. Timeo vos, ne forte sine causa laborauerim in vobis. Ecce timor deceptionis, qui est violatio rationis.

Isa. 7. a

Achaz quid interprete-tur.

2. Cor. 11. a

2. Cor. 12. d

Gal. 4. b

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere vox Prophetæ, tamquam volentis contra se militare: *Confige*, inquit, *timore tuo*, quantum ad inferiorem apprehensiuam, scilicet imaginationem: *Carnes meas*, quantum ad inferiorem appetitiuam, scilicet sensualitatem. *A iudicijs enim tuis*, quæ sunt apud superiorem apprehensiuam, scilicet rationem: *Timui*, ne violentur per violatam superiorem appetitiuam, scilicet voluntatem.

VERSICVLVS NONVS.

Eci iudicium, & iustitiam, & cetera. Quam ob causam iniquitas sit odibilis, patuit per tenorem octo-

octorum praeccedentis. Quamobrem aequitas sit amabilis, patebit per tenorem praesentis. Est autem amabilis aequitas adhuc adolescentula: sed amabilior iam adulta. Illa quasi lux matutina: ista quasi lux meridiana. Illam describit quaternarius prior: istam posterior. Proprium est aequitatis adolescentulae, calumnias pauere, calumniantes cauere, defectus proprios recognoscere, remedium adhibere. Quae videntur luce clarius in proximis quattuor versibus elucescere. Versus primus pertinet ad aequitatem, calumnias expauentem, sicut patet per psalmographum ad Dominum sic loquentem: *Feci iudicium*, & cetera: quasi dicat: Profeci per Dei gratiam, ad deliberandum, & operandum iustitiam: sed timeo, ne deficiam ad tolerandum, & superandum iniustitiam, seu iniustam calumniam: ecce duo profectus, & totidem defectus, quos continet iste versus, scilicet profectus deliberandi & operandi, & defectus tolerandi, & superandi.

Articulus primus.

Profectus deliberandi tagitur per hoc membrum: *Feci iudicium*, quantum ad discretionem operabilium discernendo inter bonum & malum, decernendo eligendum illud, & istud fugiendum. Et notandum circa memoratum iudicium diuersitatem iudicantiu. Quorum alij sunt incontaminati, alij contaminati, alij obiti nati. Horum primi dicuntur acuti: secundi fracti: tertij condemnati. De primo: Iuuenis, & acutus inueniatur in iudicio: ecce personam in iudicio acutam: quoniam incontaminatam. De secundo: Effraim fractus iudicio, quoniam cepit abire post fordes: ecce personam iudicio fractam, quia contaminatam. De tertio: Haereticum hominem post primam, & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus: ecce personam in iudicio condemnatam, quoniam obstinatam.

Articulus secundus.

Profectus operandi traditur per hoc verbum: *Et iustitiam*, id est iustam sententiam exequendo, quod decreueram. Sicut enim iudicium attinet ad actum rationis discernentis, & decernentis, sic iustitia pertinet ad actum affectionis eligentis, & exequentis. Et nota, quod iustitia nominatur in scriptura aliquoties interiore habitu, exteriori actum, superiore fructum: Habitu interiore induimus, Domino aspirante. Actum exteriori operamur, illo cooperante. Fructum superiore metimus, ipso remunerante. De primo: Iustitia indutus sum: ecce iustitiae habitum interiore. De secundo: Ante obitum tuum operare iustitiam: ecce iustitiae actum exteriori. De tertio: Fructus iustitiae in pace feminatur: ecce iustitiae fructum superiore.

Articulus tertius.

Defectus tolerandi innuitur per hunc nutum: *Ne tradas me*, nec dum potentem calumniam tolerare. Et nota, quod recte rogat, ne Dominus eum tradat propter triplex periculum, quod formidat, utpote periculum sensuale, rationale, gehennale: Formidat siquidem sensuale subuersionem. Rationalem auersionem. Gehennale animaduersionem. De primo canitur: Non tradas me Domine a desiderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. Huius causa petitionis, est formido sensuales subuersionis, propter molestiam sensibilis passionis. De secundo legitur: Animae irreuerenti, & infrunitae ne tradas me. Huius causa petitionis est formido rationalis auersionis. De tertio scribitur a psalmographo: Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Huius causa petitionis, est formido gehennalis animaduersionis.

Articulus quartus.

Defectus superandi subscribitur per hoc scriptum: *Calumniantibus me*, quasi superare valentibus non-

valentem superare. Tales calumniatores sunt poenitentium subuersores: sicut Aegyptij Hebraeoru infantium submersores, vel incipientium peruersores, velut Herodiani paruulorum innocentium preemtores. Et nota tria circa calumniantes maleficia: scilicet culpam inferentium, poenam sufferentium, ruinam audientiu: quae curantur per tria beneficia, videlicet per interuentionem, subuentionem, & consilij conuenientis adiuuentionem. Si vis itaque inferentium calumnias culpam curare, debes interuenire. Si vis sufferentium poenam curare, debes subuenire. Si vis audientium ruinam curare, debes consilium conueniens adiuuere. De primo: Orate pro calumniantibus vos: ecce beneficium interuentium contra culpam inferentium. De secundo: Eruite vi oppressum de manu calumniantis: ecce beneficium subuentium contra poenam sufferentium. De tertio: Vir pauper calumnians pauperes, simili est imbro vehementi, in quo paratur fames. Quis est vir pauper calumnians pauperes, nisi vir apostata viros calumnians regulares? Hic similis est imbro vehementi, calumniaru pluuiam effundendo in audientia seculari: in quo fames paratur: quia dum pietas secularium obturatur, fames regularium procuratur: sed conueniens consilium inuenitur, si stulto secundum suam stultitiam responderetur, dicendo: quoniam homo apostata vir inutilis, est incredibilis. Nec dubium, quod ille per calumniam audiri a proximo non meretur, qui per apostasiam mentiri Domino non veretur: ecce beneficium adiuuentium contra ruinam audientium.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona non dum ad aequitatis perfectionem proeecta: *Feci iudicium*, quantum ad profectum deliberandi. *Et iustitiam*, quantum ad profectum operandi. *Non tradas me*, quantum ad defectum tolerandi. *Calumniantibus me*, quantum ad defectum superandi.

VERSICVLVS DECIMVS.

Suscipe seruum tuum, & cetera.] Sicut audiuimus per versus praecedentem adolescentulam aequitatem calumnias expauentem, sic audire possumus per praesentem ipsam calumniantes prouide praecauentem: quia Propheta tali se commensurans aetati, tali se colimitans aequitati, petit acceptari suum seruitium, respectu bonorum operabilium, non malorum tolerabilium: quoniam hoc seruitium facile, illud difficile: hoc aetati suae comparabile, illud disparabile, scribens ita: *Suscipe*, & cetera: quasi dicat: Sit tibi seruitus acceptabilis, humilis, hilaris, & rationalis: ecce quattuor conditiones morales, secundum totidem considerationes causales: videlicet seruitij acceptabilitas, humilitas, hilaritas, rationalitas. Quarum prima respicit causam finalem: secunda causam efficientem: tertia causam formalem: quarta causam materialem.

Articulus primus.

Acceptabilitas praenotatur, cum scribitur: *Suscipe*. Illud namque suscipi dicitur, quod gratum, & acceptum habetur. Vnde Dominus illos suscipit, quos sibi gratos, & acceptos efficit. Hic notandum, quod Dominus suscipit multifariam, quosdam per gratiam inuentionem, quosdam per gratiam prouectionem, quosdam per gratiam perfectionem. Primo modo suscipit bonum desiderantes: secundo, bonum operantes: tertio, malum in bono superantes. Prima susceptio significatur in illo verbo Prophetico: Suscepit eos de via iniquitatis eorum. Ita suscipiuntur poenitentes, malum detestantes, & bonum desiderantes. Secunda susceptio designatur, ubi dicitur de adiutoribus David: Suscepit eos David, & constituit principes turmae. Hi sunt bonum operantes. Tertia susceptio consignatur: Suscepit Dominus faciem Iob: per quam notantur malum in bono superantes.

Articulus

Articulus secundus.

Humilitas subnotatur, cum subditur: *Seruum tuum*, quantum ad humile seruitium. Seruus enim nomen est humilitatis. Quare, quare? triplici ratione: quia seruus est debitor timoris, debitor operis, & debitor honoris: per timorem humiliatur interiorius, per opus exteriorius, per honorem inferiorius. De primo: Seruus Dominum suum timebit: ecce debitum timoris. De secundo: Panis, & disciplina, & opus seruo: ecce debitum operis. De tertio: Serui Dominos suos omni honore dignos arbitrentur: ecce debitum honoris.

Articulus tertius.

Hilaritas annotatur, cum additur: *In bonum*. Quod est hilariter operandum: Quare hilariter? quia facilliter. Nam facilitas operis hilaritatem generat operantis. Hic potest notari super facilitate boni, quod bonum, in quantum bonum, est desiderabile: in quantum desideratum, est operabile: in quantum operatum, est honorabile: desiderabilitas mouet affectiuum, operabilitas effectiuam, honorabilitas agnitiuam: propter istum triplicem motum est bonum facilliter, & per consequens hilariter operandum. De primo: Desiderium iustorum omne bonum: ecce boni desiderabilitas, quod expressius dicit Dionysius: Bonum, inquit, desiderant omnia, intellectualia quidem, & rationalia cognitiuae: sensibilia autem sensibilibus, expertia vero sensus naturali motu viuifici desiderij: carentia autem vita, & tantum existentia aptitudine, ad solam substantiae participationem. De secundo: Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: ecce boni operabilitas. De tertio: Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum: ecce boni honorabilitas.

Articulus quartus.

Rationabilitas denotatur, cum dicitur: *Non calumnientur me superbi*: quia calumnia superborum, est malum difficile tolerandum: Obsequium autem rationale recusat obiectum difficile, quoniam improporionale. Hic potest notari, quod circa tria contingit calumniari: circa bona naturae, circa bona fortunae, & circa bona gratiae. Primum pertinet ad corporalem dispositionem: secundum ad temporalem possessionem: tertium ad moralem conuersionem. De primo: Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius: ecce calumnia facturae, pertinens ad naturam. De secundo: Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis, & adulteris, & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij: ecce calumnia mercedis pertinens ad fortunam. De tertio: Dominum Christum sanctificate. Et infra: Ut in eo, quod detrahunt de vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam conuersionem in Christo: ecce calumnia bonae conuersionis, pertinens ad gratiam: Talis videtur calumnia, quam veretur Propheta.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tanquam in Christo paruulus: *Suscipe*, quantum ad actus acceptabilitatem, quae respicit causam finalem. *Seruum tuum*, quantum ad humilitatem, quae respicit causam efficientem. *In bonum*, quantum ad hilaritatem, quae respicit causam formalem. *Non calumnientur me superbi*, quantum ad rationabilitatem, quae respicit causam materialem.

VERSICVLVS XI.

Oculi mei defecerunt, & cetera.] Vidistis adolescentulam aequitatem calumnias expauentem, & calumniantes cauentem. Videatis eandem defectum proprium agnoscentem: Nam psalmista, tali dispositione praesupposita, psallit ita: *Oculi mei*, & cetera. Ac si dicat: Fateor oculorum interiorum defectum circa praemiorum, & meritorum aspectum. Vbi pensare possumus, qui sint oculi, quis defectus, quis praemio- S. Bon. To. I.

Mal. 1. b
Eccli. 3. 3. d
1. Tim. 6. a

Luc. 6. d
Hiere. 2. 1. d
Pro. 28. a

Pro. 11. c
Dionys. de diu. nom. cap. 4.

Gal. 6. c
Rom. 2. b

Pro. 14. d
Mal. 3. b
1. Pet. 3. c
Ibidem.

Pf. 106. b
1. Paral. 12. c
Iob. 42. c

Sap. 8. b
Ose. 5. c
Tit. 3. c

Iob 29. c
Eccli. 14. c
Iac. 34. d

Pf. 139. b
Eccli. 23. a
Pf. 27. a

rum, quis meritorum aspectus: Oculi spectant ad speculatiuam, & practicam rationem: defectus ad affectionis remissionem: praemiorum aspectus ad salutis considerationem: meritorum aspectus ad virtutis operationem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Oculi mei*. Isti siquidem oculi non sunt sensitiui, sed intellectiui, tam contemplatiui, quam actiui, diuina imperia, iudicia, praemia speculantes: humana desideria, eloquia, & exercitia regulantes. Tales oculos interiores scriptura frequenter insinuat per oculos exteriores. Vnde notandum, quod legimus oculos ardentis, oculos deficientes, oculos videntes. Quorum primi pertinent ad transgredientes, secundi ad regredientes, tertij ad progredientes. De oculis ardentibus inuenimus: Cum eleuasset rex faciem suam, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit: Hic considerandum est, quis rex, quae regina, qui ardentis oculi, quae ruina. Plane in regno, quod intra nos est, nec rex, nec regina deest: quis rex ille, nisi vis animae, cui datum est alijs viribus imperare? aut quae regina, nisi virtus virtutum domina? Talis rex est superior appetitus, talis regina superior habitus. Superiorem appetitum dicimus voluntatem, superiorem habitum asserimus charitatem. Rex ille non incongrue vocatur Assuerus, id est beatus, quia beatus talis appetitus, cui copulatur inseparabiliter talis habitus. Talis quoque regina non absurde nuncupatur, abscondita: quia praefatus habitus habenti non est agnitus. Quid autem per ardentis oculos accommodatius accipiam, quam speculatiuam, & actiuam rationis perspicaciam cadentem, & cadentem per sensibilis passionis vehementiam? Cum autem sic regi succedit, regina concidit: quoniam sic voluntas excedit, quod charitas excidit. De oculis deficientibus legimus: Oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam, quia mens oculata, diuinitus illustrata, deficientes per contritionem, esuriens iustificationem, dat Deo gloriam per culpae confessionem. De oculis videntibus reperimus: Erunt oculi tui videntes preceptorem tuum, & aures tuae audient verbum post tergum monentis: haec est via, ambulate in ea. Quod pertinet ad rationem diuinam leges consulentem, & secundum earum consilium actiones proprias dirigentem.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adijcitur: *Defecerunt*. Ista defectio est aspectus omisio, cuius occasio est affectus remissio: quia dum affectio spiritualis remittitur, tam speculatiua, quam practica ratio circa spiritualia confopitur: deficient itaque rationis oculi, quia desunt affectionis stimuli. Et nota, quod iste defectus frequenter causatur ex tribus exterioribus deficientibus: quae sunt, exempla, eloquia, & auxilia: scilicet exempla virtutis, eloquia veritatis, & auxilia pietatis. Prima defectio figuratur: Defecerunt oculi eorum, scilicet onagrorum: quia non erat herba: Sic deficiunt oculi rationis, & stimuli affectionis in multis, quoniam non apparet in partibus suis herba viridis, id est exempla virtutis. Secunda defectio decantatur: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum: sic deficit ratio circa mysteria, & affectio circa desideria: quia deficient eloquiorum magisteria. Tertia defectio denotatur: Defecerunt, inquit, oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respicere-mus attentius ad gentem, quae saluare nos non poterat: Sic deficiunt in nonnullis rationis perspicacia, & affectionis efficacia: quia desunt in desolatione solatia.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, scribitur: *In salutare tuum*, hoc est praemium salutare, considerabile, atque desiderabile: quod tanto desideratur intentius, quanto consideratur attentius. Et nota de huiusmodi salutaribus, quod ipsum contingit tripliciter contemplari. Primo

Esst. 1. 5. c

Assuerus, id est beatus.

Baruc. 2. d

Isa. 30. c

Hier. 14. a

Pf. 118. l

Thren. 4. c

Primo per creata visibilia, quasi Creatoris vestigia, ad increata fastigia conscendendo. Secundo per creaturas inuisibiles, tamquam Creatoris imagines, ad diuinorum altitudines ascendendo. Tertio creaturam omnem tam visibilem, quam inuisibilem transcendendo, & diuinam caliginem cum Moysse subintrando. Primus contemplandi modus potest dici carnalis: quia non vitur puritate rationis, sed admittit crassitudinem imaginationis. Secundus potest dici terminalis: quoniam in illo negotiatur sola ratio, ad quam terminatur imaginatio. Tertius potest dici finalis: pro eo quod attingit illi fini, seu finali caligini, qui est finis circumscriptiuus vniuersi creati luminis. De primo: Videbit omnis caro salutem Dei: Talis caro est carnalis contemplatio: in qua non operatur pura ratio, sed cooperatur imaginatio. De secundo canitur: Viderunt omnes termini terrae, salutare Dei nostri. Termini terrae sunt terminales contemplationes cuiuslibet terrigenae, in quibus non operatur imaginatio, sed pura ratio, quae est imaginationis terminatio. De tertio: Videbunt omnes fines terrae salutare Dei nostri: Qui sunt fines terrae, nisi finales contemplationes cuiuslibet terrestri personae, rationis terminos transeuntes, & diuinam caliginem subeuntes? Hæc est caligo, de qua sic scribit Dionysius: Diuina caligo est inaccessible lumen, in quo habitare Deus dicitur, & inuisibilis quidem existens, propter excedentem claritatem: & inaccessibleis idem, propter excessum super substantialis luminis effusionis.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum subscribitur: Et in eloquia iustitiae tuae. Hæc est doctrina moralis iustitiae generalis, sub qua continetur omnis operatio virtualis. Et nota, quod iustitia specialiter est operabilis propter tria: quia viuificat, quia sanctificat, quia saluificat: quoniam operantem viuificat in accessu, sanctificat in processu, saluificat in decessu. De primo: Cum auerterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam viuificabit: ecce iustitia viuificans. De secundo: Exhibete membra vestra seruire iustitiae in sanctificationem: ecce iustitia sanctificans. De tertio: Facite iustitiam, quia iuxta est salus mea, vt veniat: ecce iustitia saluificans.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tamquam æquitate imperfectus proprios recognoscens defectus: Oculi mei, quantum ad speculatiuam, & practicam rationem. Defecerunt, propter affectionis remissionem. In salutare tuum, quantum ad salutis considerationem. Et in eloquia iustitiae tuae, quantum ad virtutis operationem.

VERSICVLVS XII.

Ac cum seruo tuo, & cetera.] Defectum agnitum insinuat versus præcedens, remedium adhibutum insinuat versus præsens, in quo conficitur spirituale collyrium, ad vigationem visualium virium: Quæris, quo modo? Diuinæ miserationis, & iustificationis desideria commiscendo. Quorum primum perutile ad considerationem salutis, & vigationem rationis speculatiuæ. Secundum non inutile ad operationem virtutis, & vigationem rationis practicæ, vel actiuæ. Hoc plane Propheta pronunciat petens, quod miseratio sibi fiat, & iustificatio pateat. Quatuor ergo notantur in proposito, scilicet duo desideria, & totidem desiderabilia: Desiderium rationis speculatiuæ, ac practicæ, respectu miserationis, & iustificationis diuinæ.

Articulus primus.

Primum desiderium prænotatur, cum præmittitur: Fac cum seruo tuo, quod non dicitur imperatiue, sed desideratiue, ex parte rationis speculatiuæ, quæ perutilem effectum exposcit contra defectum misera-

abilem, quem agnoscit. Et nota, quod desideratus effectus legitur tripartitus: videlicet effectus meritorius, effectus retributorius, effectus consolatorius, non desolatorius. Primus spectat ad viam, secundus ad patriam, tertius ad manum dextram, quartus ad sinistram. De primo per Prophetam psallitur: Notam fac mihi viam, in qua ambulem: ecce desiderium circa effectum viæ meritorium. De secundo congruenter exponitur, quod proponitur: Quanta audiimus facta in Capharnaum: fac & hic in patria tua, quasi dicat: Quantum fuit effectus viæ, tantus sit effectus patriæ: ecce desiderium circa effectum patriæ retributorium. De tertio per psalmistam dicitur: Saluum fac dextera tua, & exaudi me: ecce desiderium circa effectum dextræ consolatorium. De quarto scribitur: Manum tuam longe fac a me, & formido tua non me terreat: ecce desiderium contra effectum sinistræ desolatorium.

Articulus secundus.

Primum quoque desiderabile subnotatur, cum subditur: Secundum misericordiam tuam: quæ est desiderabilis, & desiderando considerabilis: quoniam auferit miseriam, & confert gloriam. Et nota, quod diuina misericordia, prout legitur in scriptura, est spectabilis, expectabilis, & oblectabilis. Quæris, quibus? spectabilis ingredientibus, expectabilis progredientibus, oblectabilis egredientibus. De primo dicit psalmographus: Quoniam misericordia tua ante oculos meos est: ecce misericordia spectabilis in ingressu. De secundo in canonica Iudæ dictum agnouimus: Vosmetipsos in dilectione Dei seruate, expectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam æternam: ecce misericordia expectabilis in progressu. De tertio scriptum meminimus: Qui timetis Dominum, sperate in illum, & in oblectationem veniet vobis misericordia: ecce misericordia oblectabilis in egressu.

Articulus tertius.

Secundum desiderium annotatur, cum additur: Doce me: quod petitur vice rationis practicæ, quæ dirigi desiderat in via iustitiæ, docente Domino, & ducente. Et nota, quod docere dicitur Dominus diuersimode, pro diuersa recipiendum qualitate: docet namque in potestate, in veritate, in bonitate. Quæris, quare? Quia docet purgatiue, illuminatiue, perfectiue. De primo: Docebat eos sabbatis, & stupebant in doctrina eius: quia in potestate erat sermo ipsius: hic legitur docere in potestate purgante. De secundo: Magister scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces: hic dicitur docere in veritate illuminante. De tertio legitur: Bonus est tu, & in bonitate tua doce me: hic rogatur docere in bonitate perficiente.

Articulus quartus.

Secundum desiderabile denotatur, cum dicitur: Iustificationes tuas. Quæ sunt istæ iustificationes, nisi iustitiæ multiplicationes, seu multiplices fructificationes, quas desiderat practica ratio, vt perficiatur ipsius imperfectio? Et nota circa prædictam iustificationem triplicem rationis amplificationem: scilicet respectu Dei, respectu sui, respectu proximi. Quorum prima spectat ad Dei imitationem, secunda ad sui excitationem, tertia ad proximi excitationem. De primo: Resurrexit propter iustificationem nostram, quæ iustificatio est resurgentis imitatio. De secundo scribitur: In iustificationibus tuis exercebor: quæ iustificationes sunt rationis exercitationes. De tertio dicitur a psalmographo: Viam iustificationum tuarum instrue me: vbi loquitur de proximorum exhortatione.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quasi conficiendo morale collyrium ad vigationem dictarum virium, per commissionem desideriorum, & desiderabilium: Fac

Luc. 3. b

Psal. 97. a

Isa. 52. c

Dionys. ad Doroth.

Eze. 18. f

Rom. 6. d

Isa. 56. a

Psal. 142. e

Luc. 4. d

Psal. 59. b

Iob 13. e

Psal. 25. a

Iud. 1. e

Eccli. 2. b

Luc. 4. e

Mat. 22. b

Psal. 118. i

Rom. 4. d

Psal. 118. f

Ibid. d

oium seruo tuo: prænotans desiderium rationis speculatiuæ. Secundum misericordiam tuam: subnotans desiderabile miserationis diuinæ. Et doce me: annotans desiderium rationis practicæ. Iustificationes tuas: denotans desiderabile iustificationis Dominicæ.

VERSICVLVS XIII.

Seruus tuus sum ego, & cetera.] Præcedens quaternarius describit æquitatem adolescentulam. Præsens quaternarius describit æquitatem adultam: cuius proprium est, profectum amulari, defectum dehortari, bonum deficiens aspernari, bonum perficiens amplexari: sicut videntur quattuor versus proximi protestari. Primus ergo versus protestatur emulationem profectus. Ait enim psalmographus: Seruus tuus, & cetera. Ac si diceretur apertius: Qui dedisti seruire, da proficere, scilicet per intellectum scripturæ, vt sciam tibi testimonium perhibere: ecce quattuor actus, quos connotat iste versus: videlicet seruiendi, proficiendi, intelligendi, testimonium perhibendi. Quorum primus pertinet ad mandatorum obseruantiam: secundus ad præuaricatorum conuertentiam: tertius ad legis intelligentiam: quartus ad prædicationis scientiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: Seruus tuus sum ego. Quæris, quo modo? mandata tua seruando: ecce mandatorum obseruantiam. Notandum itaque, quod seruorum interest seruire, obedire, custodire: ecce triplex seruitutis circumstantia: scilicet operosa, timorosa, morosa. De primo: Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiat tibi: ecce seruus seruiens seruitute operosa. De secundo: Serui, obedite Dominis carnalibus cum timore, & tremore: ecce seruus obediens seruitute timorosa. De tertio canitur: Seruus tuus custodit ea: ecce seruus custodiens seruitute morosa.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adijcitur: Da mihi. Da inquam, vt proficiam: quia non sufficit mihi, vt seruiam, nisi seruiendo proficiam ad pinguiorem seruiendi gratiam. Talis gratia est præuaricatorum conuertentia. Et nota, quod tria data sunt proficienti necessaria: videlicet sapientia in vi rationabili, constantia in concupiscibili, & fiducia in irascibili. Primum, ne deficiat per errorem: secundum, ne deficiat per fauorem: tertium, ne deficiat per pauorem. Primum petitur, vbi dicit sapiens Domino: Da mihi sedium tuarum astuticem sapientiam: ecce datum sapientiæ. Secundum petitur, vbi Iudith orat Dominum, sic dicendo: Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illud: ecce datum constantiæ. Tertium petitur, vbi Esther orat hoc modo: Da mihi fiduciam Domine rex deorum: ecce datum fiduciæ.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, sequitur: Intellectum, scilicet scripturæ, seu apertum aspectum veritatis obscuræ. Et notandum circa scripturæ intellectum, quod intellectus scripturæ mysticus est tripartitus. Nam alius allegoricus, alius anagogicus, alius tropologicus. Quorum primus seruit fidei, secundus spei, tertius charitati. De primo: Sanctificabunt sanctum Iacob, & Deum Israel prædicabunt, & scient errantes spiritu intellectum: ecce intellectus allegoricus seruiens fidei. De secundo: Quam speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus: ecce intellectus anagogicus seruiens spei. De tertio: In thesauris sapientiæ, intellectus, & scientiæ religiositas: ecce intellectus tropologicus seruiens charitati.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subsequitur: Vt sciam testimonia tua. Scire diuina testimonia, est testificandi, vel ædificandi scientia voluntatem diuinam testifi-

Mystic⁹ sensus tripartitus.

Isa. 29. g

Eccli. 2. 5. a

Eccli. 1. c

Ibid. e

cans, & humanam ædificans. Et nota, quod eiusmodi scientia esse dinoscitur tripartita: Sicut enim ædificatores sensibiles sciunt formam elegantem proponere, materiam differentem differenter disponere, & infimiles fulcimenta supponere, sic ædificatores intelligibiles debent scientiam habere formam idoneam proponendi, materiam diuersam diuersimode disponendi, & debilibus sustentacula supponendi. Quorum prima dicitur in scriptura scientia conuertendi: secunda dicitur scientia respondendi: tertia quoque dicitur scientia sustentandi. De prima scribitur ab Apostolo: Scias quo modo oporteat te in domo Dei conuertari, quæ est Ecclesia Dei viui: ecce scientia conuertendi. De secunda traditur ab ipso: Sermo vester in gratia semper sit sale conditus, vt sciatis, quo modo oporteat vos vniciueque respondere: ecce scientia respondendi. De tertia dicitur ore prophetico: Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo: ecce scientia sustentandi.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tamquam equitate adultus, amulator perfectus: Seruus tuus sum ego. Quo ad actum seruiendi, pertinentem ad mandatorum obseruantiam: Da mihi, quo ad actum proficiendi, attententem ad præuaricatorum conuertentiam. Intellectum, quo ad actum intelligendi, spectantem ad legis intelligentiam. Vt sciam testimonia tua, quo ad actum testimonium perhibendi, respicientem ad prædicationis scientiam.

VERSICVLVS XIII.

Tempus faciendi, & cetera.] Propheta præcinitur emulationem profectus: psalmista succinit dehortationem defectus, connotando quadruplicem considerationem, ad defectus moralis dehortationem. Considerandum enim quid expenditur, quis offenditur, quid magnipenditur, & quid parupenditur. Quoniam illud indecenter expenditur, quo nihil pretiosius: ille irreuerenter offenditur, quo nihil gratiosius: illud impudenter magnipenditur, quo nihil perniciosius: illud imprudenter parupenditur, quo nihil fructuosius. Quid enim tempore pretiosius? quid Domino gratiosius? quid præuaricatione, seu legis dissipatione perniciosius? quid diuina lege fructuosius?

Articulus primus.

Prima consideratio præfertur, cum dicitur: Tempus faciendi. Ecce tempus, quo nihil pretiosius: quapropter magnopere pensandum qualiter dispensandum, ne fortassis indecenter in defectibus expendatur. Et nota, quod tempus reputatur pretiosum potissime triplici ratione: eo quod sit tempus plangendi, tempus acquirendi, & tempus custodiendi. Quorum primo nihil pretiosius pœnitenti: secundo nihil pretiosius proficienti: tertio nihil pretiosius peruenienti. De primo scribitur: Tempus plangendi, & tempus saltandi. Nulli dubium, quin tempus plangendi, sit tempus pœnitentium, peccata perpetrata plangentium: tempus saltandi, sit tempus innocentium, in vitam æternam saltantium. De secundo subsequenter, subscribitur: tempus acquirendi, & tempus perdendi: nec ambiguum quando tempus acquirendi sit tempus proficientium, alienas animas Domino acquirentium: tempus autem perdendi sit tempus persecutionem patientium, animas proprias pro Christo perdentium. De tertio consequenter scribitur: Tempus custodiendi, & tempus abijciendi: nec absurdum, quod tempus custodiendi potest dici tempus peruenientium, castitatem virginalem custodientium: tempus abijciendi aliorum fidelium perfectionem talem non capientium.

Articulus secundus.

Secunda consideratio profertur, cum subditur: Y 2 Domine

Scientia triplex ædificatori intelligibili necessaria.

1. Tim. 3. d

Col. 4. b

Isa. 50. b

Eccli. 3. a

Eccli. 3. a

Eccli. 3. a

Eccli. 3. a

Eccli. 3. a

Eccli. 3. a

Eccli. 3. a

Ibidem.

Ibidem.

Domine. Ecce Dominus, quo nihil gratiosius. Vnde summo opere praeuendum, ne quando irreuerenter in praefatis defectibus offendatur. Et nota, quod Dominus, quasi dans munus, dinoscitur omnibus gratiosior: quia formator, sanctificator, saluator. Formando dat bonum naturae. Sanctificando bonum gratiae. Saluando bonum gloriae. De primo: Hae dicit Dominus redemptor tuus, & formator tuus ex vtero: ecce Dominus redemptor a temporali seruitute, quantum ad bonum fortunae, & formator, quantum ad bonum naturae. De secundo: Ego Dominus sanctificator Israel: ecce Dominus sanctificator, quantum ad bonum gratiae. De tertio: Ego sum Dominus, & non est absque me saluator: ecce Dominus Saluator, quantum ad bonum gloriae.

Articulus tertius.

Tertia consideratio affertur, cum additur: *Dissipauerunt*. Hae legis dissipatio est praeuaricatio, quae nullatenus est magnipendenda: quia perniciosissima. Et nota, quod legis dissipatio, siue praeuaricatio, est omnibus perniciosior: quoniam sibi debetur dissipatio interior, & superior. Interior dico in meritorum exitio. Superior in iudicio. Inferior in supplicio. De primo: Dissipauit, quasi ortum, tentorium suum: Ecce dissipatio interior, quantum ad meritum exitium. De secundo: Rex, qui sedet in folio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo: ecce dissipatio superior, quantum ad iudicium. De tertio sequitur: Dissipat impios Rex sapiens, & incuruat super eos fornicem: ecce dissipatio inferior, quantum ad supplicium.

Articulus quartus.

Quarta consideratio subinfertur, cum superadditur: *Legem tuam*. Et re uera lex diuina non est aliquatenus paruipendenda: quia fructuosissima: quoniam per obseruantias legis nobis acquiritur visio, tentio, fruitio summi regis. Vnde notandum, quod lex dicitur spectabilis, expectabilis, delectabilis propter meritum huiusmodi visionis, tentionis, & fruitionis. De primo: Qui autem perspexerit in lege perfecta libertatis, & cetera: ecce lex spectabilis, tamquam meritoria visionis. De secundo: Legem eius insulae expectabunt: ecce lex expectabilis, tamquam meritoria tentionis. De tertio scribitur ab Apostolo: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem: ecce lex delectabilis, tamquam meritoria fruitionis.

Epilogus.

Comprehendens ergo psalmographus per continentiam huius versus quadruplicem considerationem, ad omnis moralis defectus dehortationem, ait: *Temperius faciendi*, quantum ad pretiosissimum, quod indecenter expenditur: *Domine*, quantum ad gratiosissimum, qui irreuerenter offenditur. *Dissipauerunt*, quantum ad perniciosissimum, quod impudenter magnipenditur. *Legem tuam*, quantum ad fructuosissimum, quod imprudenter paruipenditur.

VERSICVLVS XV.

I Deo dilexi mandata tua, & cetera. Qualiter aequitas adulta profectum amuletur, qualiter defectum dehortetur, per duos versus praenios praehabetur. Sed qualiter bonum deficiens aspernetur, per praesentem versus videbitur. Aequitas enim faciens hominem bona moralia considerantem, desiderantem, operantem, facit eumdem bona temporalia superantem, sicut patet aperte, psalmographo sic loquente: *Ideo dilexi mandata tua super aurum*, & cetera: quasi dicat, considerans, desiderans, operans bona moralia, factus sum superans bona temporalia. Quattuor ergo notantur in proposito: scilicet consideratio, desideratio, operatio bonorum moralium, & superatio temporalium. Ecce, vides tres animae vires in eadem sententiam concurrentes: videlicet intellectum, affectum, & pro-

fectum: in bonorum defectiuorum defectum.

Articulus primus.

Considerationem praesignauit psalmista, cum ait: *Ideo*: quia proculdubio per hanc coniunctionem interpretatur rationis deliberatio. Et nota triplicem considerationem, quae mouere potest ad bonorum temporalium despectionem, puta considerationem, periculi interioris, inferioris, & superioris. Periculum interius est in concomitantia reatus. Periculum inferius est in consequentia reatus. Periculum superius est in carentia principatus. De primo psallit Propheta: Ideo tenuit eos superbia, operi sunt iniquitate, & impietate sua. Ecce reatus concomitantia, quae concomitatur amantes temporalia: scilicet superbia, respectu Dei, iniquitas respectu sui, impietas respectu proximi. De secundo canit psalmista: Ideo non resurgunt impij in iudicio, & cetera. Ecce cruciatus consequentia, qui consequitur amplexantes stercoralia. De tertio, ubi scribitur de pauperum merito, & praemio: Cogitatio eorum apud altissimum. Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini. Huius principatus carentia timenda est a querentibus transitoria.

Articulus secundus.

Desiderationem assignauit, cum addidit: *Dilexi*. In quo notauit desiderium non temporalium bonorum, sed moralium. Et nota triplex indicium, per quod indicatur hoc desiderium: scilicet diligere munditiam, sapientiam, disciplinam: quantum ad conscientiam, intelligentiam, custodiam sensitiuam. De primo: Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam, laborum habebit amicum regem. Ecce dilectio munditiae conscientiam purificantis, linguam gratificantis, & Dominum admirantis. De secundo: Qui diligit sapientiam, diligit vitam. Ecce dilectio sapientiae, quae vita est intelligentiae. De tertio: Qui diligit disciplinam, diligit scientiam. Ecce dilectio disciplinae, quae dum actus sensuales componit, ad actus intellectuales disponit.

Articulus tertius.

Operationem designauit, cum dixit: *Mandata tua*. Nam mandata sunt iura diuina, manui data, vel effectui commendata, sicut plenius est expressum supra cap. vj. versiculo quoque sexto. Propterea per mandata est operatio connotata. Et nota circa mandata moralia, quod sunt operabilia non somnolente, non turbulente, non fraudulente, contra tepidos, frigidus, calidos, seu callidos. De primo: Viam mandatorum tuorum cucurri: ecce operatio mandatorum, sine somnolentia tepidorum. De secundo: Non sum turbatus, vt custodiam mandata tua: ecce operatio mandatorum sine turbulencia frigidorum. De tertio, ubi scribitur de mandatis humanis: Custodient mandata eorum absque dolo. Si autem hominum mandata, videntium dumtaxat exteriora, sunt absque dolo seruanda, quanto fortius Dei mandata, videntis interiora? ecce operatio mandatorum sine fraudulencia callidorum.

Articulus quartus.

Temporalium superationem assignauit, quando concludit: *Super aurum, & topazium*: quoniam aurum & topazium, quae superant inter bona temporalia, superantur per bona moralia. Vnde dicitur de sapientia: Non adaequabitur ei aurum: Et infra: Non adaequabitur ei topazium de Aethiopia. Et nota, quod sicut legitur in scriptura, bona moralia sunt auro superiora, meliora, & vtiliora, quia gratia verecundiae superior, sapientia melior, obseruantia mandatorum vtilior. De primo: Noli descendere a muliere sensata, & bona, quam fortitus es in timore Domini: gratia enim verecundiae illius super aurum: ecce gratia verecundiae auro superior. De secundo: Posside sapientiam, quia auro melior est. Ecce sapientia auro melior. De tertio: Pone thesaurum tuum in praecipis altissimi, & pro-

& proderit tibi magis, quam aurum: Ecce praecipit aurum obseruantia auro vtilior.

Epilogus.

Ostendens ergo psalmographus adultam aequitatem, bonum deficiens aspernantem, & adducens quandam virum trinitatem in hanc sententiam concurrentem, ait: *Ideo*, quantum ad intellectus considerationem. *Dilexi*, quantum ad effectus desiderationem. *Mandata tua*, quantum ad effectus operationem. *Super aurum, & topazium*, quantum ad bonorum deficientium superationem.

VERSICVLVS XVI.

Propterea ad omnia mandata, & cetera. Quod aspernantem sit bonum deficiens, insinuat versus praecedens, quod amplexandum sit bonum perficiens, insinuat versus praesens. Quid enim aliud sonat haec littera, *Propterea*, & cetera, nisi, quia temporalia despexi, ad moralia, quae dilexi, rationalia vota direxi, irrationalia vero correxi. Ecce quadruplex aequitatis actio: scilicet despectio, dilectio, directio, correctio: Respectu totidem obiectorum, videlicet temporalium, moralium, rationalium, irrationalium.

Articulus primus.

Primum sonat, quod psalmographus cantat, *Propterea*, idest quia despexi temporalia, sicut patet per praecedentia. Et nota, quod temporalia prudenter despiciunt, qui vitia, iudicia, supplicia vigilanter aspiciunt: quia propterea vitia frequentantur: iudicia intentantur: supplicia dilatantur. De primo, vbi mentione facta de auaritia, subditur: Propterea haec dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres, & filij simul, vicinus & proximus peribunt: ecce ruinosi vitiorum frequentatio. De secundo: Idola secuti sunt: Propterea adhuc contendam iudicio vobiscum, dicit Dominus, & cum filiis vestris disceptabo. Ecce occasione spiritualis idololatriae, scilicet auaritia iudiciorum intentatio. De tertio: Nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vilo termino: ecce famas, & sitis cupidorum, quam sequitur dilatio tormentorum.

Articulus secundus.

Secundum personat, quod pronunciat: *Ad omnia mandata tua*: Haec sunt moralia, quae dilexit, propter quae temporalia despexit. Et nota, quod mandata sunt nobilibus animae viribus diligenda: scilicet intellectus, effectus, affectus, & cetera. Quae, quare? quia sunt luminaria veritatis, electuaria sanitatis, exemplaria honestatis. De primo: Ingressus sapientiae mandata aeterna: quia veritatis luminaria. De secundo: Serua mandata mea, & viues: quia sanitatis electuaria. De tertio: Deum time, & mandata eius obserua: quia honestatis exemplaria.

Articulus tertius.

Tertium insonat, quod inculcat: *Dirigebar*, scilicet quantum ad desideria rationalia, quae dirigebam ad bona moralia potius, quam ad temporalia comparanda. Et nota, quod circa desideria humana potest esse directio tripartita: quia dirigi potest homo a Domino, a proximo, a seipso. Dominus dirigit inspirando: proximo imperando: ipsemet operando. De primo: Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus eius: Ecce directio Domini inspirantis. De secundo: Dirige semitas pedibus tuis: idest affectibus tuis: ecce directio proximi imperantis. De tertio: Simpliciter iustorum dirigit eos. Ecce directio suimet operantis.

Articulus quartus.

Quartum resonat, quod restat: *Omnem viam iniquam odio habui*: Haec est via desideriorum carnalium aduersus animam militantium. Hanc viam Pro-

pheta non diligebat, sed potius corripibat. Et nota, quod legitur triplex via, quarum alia nec polluitur, nec arguitur: alia polluitur, sed non arguitur: alia & polluitur, & arguitur. Prima Dominica: secunda diabolica: tertia humana. De prima: Deus meus, impolluta via eius. Ecce via Dominica, quae nec polluitur, nec arguitur. De secunda: Via haec polluta est: sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Via polluta, est voluntas diabolica, cuius vas est humana voluntas. Tunc igitur via polluta, non in se, sed in vasis sanctificatur, cum voluntas hominis iniusta iustificatur, & diabolica deificatur: ecce via diabolica, quae polluitur, quia semper inquinata: sed non arguitur, quoniam obstinata. De tertia: Vias meas in conspectu eius arguam, & ipse erit saluator meus: ecce via humana, quae nonnumquam polluitur per concupiscentiam, sed arguitur per conscientiam, & abluatur per penitentiam.

Epilogus.

Hoc est, quod dicitur per psalmographum, tamquam virum aequitate adultum, aspernatorem temporalium, & amplexatorem moralium. *Propterea*, quantum ad temporalia, quae despecta. *Ad omnia mandata tua*, quantum ad moralia, quae dilecta. *Dirigebar*, quantum ad rationalia desideria, quae directa. *Omnem viam iniquam odio habui*, quantum ad irrationalia desideria, quae correcta.

Capitulum nonum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Mirabilia testimonia tua, & cetera. Nonum capitulum incipit, & nonum ferculum intromittit. In praecedenti capitulo praesentata sunt voluntariae meritis intermissio: in praesenti vero praesentatur iudicialis seueritatis promissio. Et patet ordinis ratio: quoniam ista promissio est illius intermissionis occasio. Nam nonnumquam intermittitur flagitij temeritas: quoniam promittitur iudicij seueritas. Promittit autem Dominus iustitiae seueritatem per sapientiae veritatem: ideoque primum octonarium occupat, veritas sapientiae, secundum seueritatem iustitiae. Vnde non absurde primum octonarium initiatur ab hac littera Phe, quae interpretatur os ab ore: quia veritas est os sapientiae. Secundus autem a Sade littera, quae interpretatur iustitia. Veritas quoque sapientiae distinguitur in speculatiuam, primo quaternario coniugam, & actiuam secundario copulatam. Primus quaternarius quadripartitur: quia diuinam veritatem sapientiae, sapientibus secundum carnem absconditur, paruulis offenditur, per orationem attrahitur, per dilectionem accipitur, sicut bis binis versibus aperitur. Primus versus praetendit sapientiam sapientibus memoratis absconditam, propter contemplationem incompletam. Cum enim in contemplationis negotio quadruplex inueniatur actio: scilicet admiratio, perscrutatio, illuminatio, delectatio: videntur contemplatiuis saecularibus duae primae: contemplatiuis spiritualibus duae nouissimae, diuinitus deputatae: quod luce clarius declarat psalmographus in persona talium sapientium, taliter elocutus: *Mirabilia*, & cetera: quasi diceret: Quod testatus est Deus, miratus, & scrutatus est animus meus. Non ne vides actum duplicem interiectum inter intellectum, & eius obiectum, & ad mirationem, & perscrutationem inter intelligentiam naturalem, & sapientiam spiritualem?

Articulus primus.

Ad actum ergo admirationis spectat, quod cantat: *Mirabilia*, quia mirabilia non dixisset, nisi miratio praecessisset. Talia mirabilia sunt verba legalia, secundum historiam aperta, sed secundum theoriam operata. Et nota circa praedicta mirabilia, quod contemplanda sunt propter tria: quia lecta: quia recta: quia

Domini, idest dans munus.

Isa. 44. d

Eze. 37. d

Isa. 43. b

Thren. 2. b

Pro. 20. b

Ibid. d

Iac. 1. d

Isa. 42. a

Rom. 7. d

Psal. 72. a

Psal. 1. b

Sap. 5. c

Pro. 22. b

Eccl. 4. b

Pro. 12. a

Mandata, idest manui data.

Pf. 118. d

Ibid. h

1. Mac. 8. d

Iob 28. c

Eccl. 8. c

Pro. 16. b

Eccl. 29. b

Psal. 17. c

1. Reg. 21. b

Iob. 13. c

Phe quid. Sade.

non intellecta, quoniam in scripturis leguntur, sed figuris teguntur, & ab intellectibus obscuris non intelliguntur. De primo scribit psalmographus: Considerabo mirabilia de lege tua. Ecce mirabilia lecta. De secundo legimus: Mirabilia opera altissimi, & gloriosa, & absconsa. Ecce mirabilia abscondita, siue teeta. De tertio quoque psallimus: Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua. Ecce mirabilia non intellecta.

Articulus secundus.

Ad sapientiam spiritualem facit, quod dicit: Testimonia tua, quasi tuis tua, non tuo: scilicet suo modo testificantia, hoc est immaterialia materialiter, infiguralia figuraliter, intemporalia temporaliter significantia. Neque enim possibile est nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum analogice circumuelatum, teste Dionysio. Et notandum, quod ad contemplandum diuina testimonia, tria sunt necessaria: videlicet dilectio, vt veritas diligatur: directio, vt voluntas dirigatur: exactio, vt habitus exigitur. De primo: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua: in quo dilectio veritatis. De secundo: Beati, qui scrutantur testimonia eius: in quo directio voluntatis. De tertio: Da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua: in quo exactio habitatis.

Articulus tertius.

Ad actum perscrutationis, seu inuestigationis pertinet, quod subicit: Ideo scrutata est ea, quasi dicat: propter admirari, caput perscrutari: quoniam ignorauit, ideo cognoscere laborauit. Et nota, quod est scrutatio tripartita. Prima prophana, secunda vana, tertia Christiana. Prima est scrutantium in scripturis, siue scripturarum, aut prophetarum figuris propria signa, non cælestia sacramenta. Secunda est scrutantium per naturale lumen supernaturalia sacramenta. Tertia est scrutantium per supernaturale lumen, supernaturalia sacramenta. Prima scrutatio improbat, vbi dixit Iacob ad Laban: Scrutatus es omnem supellectilem meam. Sicut Laban in Iacob substantia scrutabatur propria idola, sic nonnulli in diuina scientia scrutantur sua friuola. Secunda scrutatio reprobat, vbi scribitur: Altiora te ne quæseris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Fortiora se scrutatur, qui per debilitatem luminis naturalis sacramenta supernaturalia indagare conatur, & forte lumen gratiæ deuotis orationibus acquirere aspernatur. Tertia scrutatio approbatur, dicente Apostolo: De qua salute exquisierunt, & scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetauerunt, scrutantes quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi. Sic scrutantur, qui spiritualia spiritualibus comparare, tam orando, quam meditando luctantur: quia sicut scribitur ab Augustino: Qui didicerunt a Domino Iesu Christo mites esse, & humiles corde, plus cogitando, & orando proficiunt, quam legendo, & audiendo.

Articulus quartus.

Ad intelligentiam naturalem attinere dinoscitur, quod dicitur: Anima mea. Qualis putas anima, nisi qualis dixerat antea? Puta cum prudentibus mirata, & scrutata, non cum paruulis illustrata: quoniam incompetentem disposita. Et nota triplicem animæ dispositionem ad sapientiæ contemplationem: scilicet colluctationem, extensionem, directionem, quantum ad animæ rationem, affectionem, & finis intentionem. De primo scribitur: Colluctata est anima mea in illa: scilicet sapientia. Ecce colluctatio rationis. De secundo subditur: Manus meas extendi in altum, & in sapientia eius luxit anima mea. Ecce extensio affectionis per deuotionem orationis. De tertio superadditur: Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. Ecce directio intentionis ad fructum ædificationis.

Epilogus.

Loquens ergo psalmographus ex persona prudentium, in lumine proprio procedentium, & diuinam sapientiam in mysterijs absconditam propalare studium, ait: Mirabilia, quantum ad primum contemplationis effectum: scilicet admirationem. Testimonia tua, quantum ad contemplationis obiectum: scilicet sapientiam spiritualem. Ideo scrutata est ea, quantum ad secundum contemplationis effectum: scilicet perscrutationem. Anima mea, quantum ad contemplationis subiectum: scilicet intelligentiam naturalem.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & cetera. De sapientia prudentibus abscondita disertum est a psalmista: de sapientia paruulis reuelata disertum est in parte ista. Prudentes quidem acceperunt partem contemplationis priorem, sed paruuli potiore. Illis datum est incognita mirari, abdita perscrutari. Istit datum est cælitus illuminari, & medullitus delectari. Sicut in contemplatione prudentium cognouimus actum duplicem interiectum inter intellectum, & eius obiectum, sic in contemplatione paruulorum agnoscimus effectum duplicem interceptum inter recipiens, & receptum: videlicet illuminationem, & delectabilem perfectionem, seu perfectiorem delectationem, inter diuinorum declarationem, & cordium præparationem.

Articulus primus.

Declaratio, inquit, sermonum tuorum. Ecce declaratio diuinorum. Ecce diuini sermonis mysterium, quod de manu Dei suscipimus, quod cordibus custodimus, vt ædificetur proximus, & glorificetur altissimus. Vnde notandum, quod leguntur sermones huiuscemodi in manu Domini conseruari: cordibus hominum commendari, & per ipsum Dominum summari. Quæris, quare? quoniam ipsius est referare: ipsius est imperare: ipsius est munerari. De primo legimus: In manu enim illius, & nos, & sermones nostri. Nonne vides sermones conseruatos in manu Domini referante? De secundo: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. Numquid audis sermones cordibus commendatos, Domino imperante? De tertio: Consummatio sermonum ipse est. An agnoscis sermones consummatos, Domino munerante?

Articulus secundus.

Illuminat. Ecce mentis recipientis illuminatio, per quam illuminatur ignorantium, sed patrem luminum exorantium ratio. Vnde notandum, quod illuminat pater luminum credentes, sperantes, diligentes: quia fideliter, fiducialiter, feruenter orantes. De primo scribitur: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Tamquam patenter inquit: Quoniam illuminasti ignorantem, vt crederem, illumina fideliter exorantem, vt credita firmiter asseuerem. Ecce illuminatio credentium. De secundo: Illuminabo, dicit Sapientia, omnes sperantes in Domino. Ecce illuminatio sperantium. De tertio: Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra. Ecce illuminatio diligentium.

Articulus tertius.

Et intellectum dat. Hic intellectus est habitus intellectus, intellectiue potentie perfectiuis: Vbi vero intellectualis perfectio, ibi spiritualis delectatio, quæ dicitur contemplationis consummatio. Nam delectatio est operationis consummatio, secundum Philosophum. Sed notandum circa huiuscemodi intellectum, quod legimus intellectum datum, intellectum priuatum, intellectum mutatum. Quorum primum delectabile, secundum detestabile, tertium detestabile. De primo scribitur: Intellectum tibi dabo, & instruam te: ecce intellectus datio delectabilis.

Sap. 7. c

Luc. 11. f

Eccli. 43. d

Pf. 107. c

Eccli. 24. d

Eccli. 2. b

Arist. lib. 10. Ethic. cap. 4. circa med.

Pfal. 31. c

Sap. 1. b

Sap. 4. c

Iob 21. b

Trom. 1. c

1. Cor. 14. d

bilis. De secundo: Spiritus sanctus disciplinæ effugiet a factum, & auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu: ecce intellectus priuatio detestabilis. De tertio: Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius: ecce intellectus mutatio detestabilis.

Articulus quartus.

Paruulis: ecce præparatio hominum, ad suscipiendum lumen diuinum: scilicet humilitas, quæ dicitur spiritualis paruulitas. Sed nota de paruulis, quod diuersos in diuersis inuenimus scripturis: vt pote paruulos ætate, paruulos maturitate, paruulos prauitate. Quorum primi tolerabiles, secundi vituperabiles, tertij venerabiles, & ad diuinas illuminationes habiles. De primis: Egrediuntur, quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant iustis: ecce paruuli ætate. De secundis: Vsquequo paruuli diligitis infantiam: & stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt scientiam: ecce paruuli maturitate. De tertijs: Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote: sensibus autem perfecti sitis: ecce paruuli prauitate. Paruulis talibus nonnumquam reuelat Dominus, quæ velauit prudentibus.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus de contemplationis gratia, quam Dominus operatur in talibus, mediantibus illuminationis, & delectabilis perfectionis actibus: Declaratio sermonum tuorum, quantum ad susceptam sapientiæ declarationem. Illuminat, quantum ad tertiam contemplationis actionem, scilicet illuminationem. Et intellectum dat, quantum ad quartam contemplationis ipsius operationem: scilicet delectationem, seu delectabilem perfectionem. Paruulis, quantum ad susceptiuam intelligentiæ præparationem.

VERSICVLVS TERTIVS.

Os meum aperui, & cetera. Per præcedentia præmonstratur sapientiæ cælestis absconso, & eius reuelatio: per præsentia demonstratur eiusdem attractio, dicente psalmista: Os meum, & cetera. Ac si diceret voce plana: Aperui desiderium rationale, & atraxi magisterium spirituale: quia mandata tua, quantum ad ministerium cærimoniale, desiderabam, quantum ad mysterium intellectuale. Ecce liquet ad oculum, quid apertum, quid attractum, quid mandatum, quid desideratum. Quoniam apertum rationale desiderium: attractum spirituale magisterium: mandatum cærimoniale ministerium: desideratum intellectuale mysterium.

Articulus primus.

Demonstratur itaque desiderium rationale, cum dicitur: Os meum aperui. Quoniam os interius est rationalis appetitus. Sicut enim homo exterior os exterior aperit ad id, quod appetit, sic homo interior os interius aperit ad id, quod appetit. Et nota, quod os interius aperire debemus: ad sapientiam inferendam: ad sapientiam referendam: non ad insipientiam proferendam: contra murmuriosos, contra incuriosos, contra iniuriosos. De primo: Aperui os meum, & cibauit me volumine: sic aperitur os contra murmuriosos sapientiæ inferendæ. De secundo: Psallimus: Aperiam in parabolis os meum: sic aperitur os contra incuriosos sapientiæ referendæ. De tertio psallentes dicimus: Obmutui, & non aperui os meum: sic non aperitur os contra iniuriosos insipientiæ proferendæ.

Articulus secundus.

Demonstratur vtique magisterium spirituale, cum additur: Et atraxi spiritum. Vt autem videas clarius attractum huius spiritus, debes animaduertere, quod est spiritus intelligentiæ incorporatus humanæ creaturæ, & est spiritus intelligentiæ incorporatus diuinæ scripturæ. Sed iste spiritus est ante reuelationem implicitus, post reuelationem explicitus. Hunc igi-

tur spiritum attrahit humanus spiritus, tamquam ab interiori exteriori, supplicando, quod ex implicito fiat explicitus. Notandum itaque circa spiritum intelligentiæ, quod est spiritus attractiuus, spiritus attrahendus, & spiritus attractus. Ad attractiuum pertinet supplicatio, ad attrahendum implicatio, ad attractum explicatio. De primo: Doctrinam, qua me arguis, audiam, & spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi: ecce spiritus intelligentiæ attractiuus. De secundo: Omnium artifex docuit me sapientia: Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, vnicus, multiplex: ecce spiritus intelligentiæ de profundo sapientiæ attrahendus. De tertio: Aperiet os suum in oratione, & pro delictis suis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum, & ipse tamquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ: ecce spiritus intelligentiæ attractus.

Articulus tertius.

Demonstratur quoque ministerium cærimoniale, cum subditur: Quia mandata tua. Quæ mandata, nisi cærimonialia, seu figuralia, quorum apertum ministerium, sed opertum mysterium requirit disertum dilucidationis magisterium: hæc mandata leguntur cærimonijs aggregata, vt intelligantur ab alijs segregata. Horum etiam ministeria recesserunt, sed mytheria remanserunt. Vnde notandum de mandatis talibus, quod ea mandauit Dominus custodiæ triplici: videlicet populari, prophetali, regali: vt doceret agendorum, credendorum, sperandorum mysteria meditari. De primo, vbi dicit Moyses populo: Custodias mandata Domini, & cærimonias eius: ecce mandatorum custodia popularis, admonens de agendis. De secundo: Vanitate seducti sumus, & non custodiimus mandatum, & cærimonias: ecce mandatorum custodia prophetalis, præmonens de credendis. De tertio, vbi dicit Dauid filio suo, cui facta fuit regni repromissio: Custodias mandata Domini Dei tui, vt ambules in vijs eius, & custodias cærimonias eius: ecce mandatorum custodia regalis, commonens de sperandis.

Articulus quartus.

Demonstratur denique mysterium intellectuale, cum superadditur: Desiderabam. Quoniam in mandatis illis carnalibus, & temporalibus, quantum ad ministerium: sed in intellectualibus, & æternalibus, quantum ad mysterium illud erat desiderabile, quod intellectuale & æternale, potius quam illud, quod carnale, & temporale. Et nota de mysteriorum notitia, quod desideratur ab anima, sicut umbra, sicut gratia, sicut aqua: quia recreat eius æstum, delectat intuitum, fatiat appetitum. Primi desiderij prænotatio patet, vbi dicitur: Sicut ceruus desiderat vmbra: & sicut mercenarius præstolatur finem sui operis, sic & ego habui menses vacuos: & noctes laboriosas enumeravi mihi: hic comparatur animus studiosus ceruo celerrimo, & mercenario pauperissimo, per laborum superuacuitatem, & temporum superfluitatem currentibus ad ardoris refrigerium, & operis complementum. Secundi desiderij subnotatio liquet: Gratiam, inquit, & speciem desiderabit oculus. Plane sicut oculus exterior desiderat gratiosam speciositatem, seu speciosam gratiositatem substantiæ corporalis, sic oculus interior desiderat speciositatem gratiosam, seu gratiositatem speciosam sapientiæ spiritualis. Tertij desiderij denotatio relucet, vbi legitur: Desiderauit Dauid aquam: & intelligitur desiderium animæ rationalis respectu sapientiæ Saluatoris.

Articulus quintus.

Demonstratur denique mysterium intellectuale, cum superadditur: Desiderabam. Quoniam in mandatis illis carnalibus, & temporalibus, quantum ad ministerium: sed in intellectualibus, & æternalibus, quantum ad mysterium illud erat desiderabile, quod intellectuale & æternale, potius quam illud, quod carnale, & temporale. Et nota de mysteriorum notitia, quod desideratur ab anima, sicut umbra, sicut gratia, sicut aqua: quia recreat eius æstum, delectat intuitum, fatiat appetitum. Primi desiderij prænotatio patet, vbi dicitur: Sicut ceruus desiderat vmbra: & sicut mercenarius præstolatur finem sui operis, sic & ego habui menses vacuos: & noctes laboriosas enumeravi mihi: hic comparatur animus studiosus ceruo celerrimo, & mercenario pauperissimo, per laborum superuacuitatem, & temporum superfluitatem currentibus ad ardoris refrigerium, & operis complementum. Secundi desiderij subnotatio liquet: Gratiam, inquit, & speciem desiderabit oculus. Plane sicut oculus exterior desiderat gratiosam speciositatem, seu speciosam gratiositatem substantiæ corporalis, sic oculus interior desiderat speciositatem gratiosam, seu gratiositatem speciosam sapientiæ spiritualis. Tertij desiderij denotatio relucet, vbi legitur: Desiderauit Dauid aquam: & intelligitur desiderium animæ rationalis respectu sapientiæ Saluatoris.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tamquam in Christo paruulus orando sapientiæ attractiuus: Os meum aperui, quantum ad rationale desiderium, quod apertum: Et atraxi spiritum, quantum ad spirituale magisterium, quod attractum: Quia mandata tua, quantum ad cærimoniale ministerium, quod mandatum: Desider-

Pf. 118. c
Eccli. 11. a
Pf. 105. a
S. Dionys. ca. 1. hierar. cap. 1.
Pf. 118. p
Ibid. a
Ibid. q
Gen. 31. e
Eccli. 3. c
1. Pet. 1. b
Aug. cap. 1. de vid. Deo.
Eccli. 51. c
Ibidem.
Ibidem.

Iob 20. a
Sap. 7. d
Eccli. 39. a
Deut. 10. c
Neem. 1. c
3. Reg. 2. a
Iob 7. a
Eccli. 40. c
2. Reg. 23. b

Desiderabam, quantum ad intellectuale mysterium, A quod desideratum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Aspice in me, & miserere mei, & cetera.] Qualiter attrahatur diuina sapientia, patet per precedentia: sed qualiter accipiatur ab humana intelligentia, patebit per presentia. Nam procul dubio, sicut illam attrahit oratio, sic accipit dilectio. Enimvero est oratio infirma, quam non firmat dilectio, & inanis est attractio, quam non implet acceptio: quod ut clarius luceat, audiamus quid hinc Propheta censat: Aspice, inquit, & cetera. Sed quid sibi vult hæc censura? Videte, quam firmiter, quam fidenter Creatorem alloquitur creatura, dicens: auster aspectum, aufer defectum, profer iudicium rectum inter diligens & dilectum: hic aspectus est sapientialis influenza: hic defectus est intellectualis indigentia. Hoc iudicium est illa sapientis sententia: Amicorum omnia communia: hæc diligentia sunt creatrix, & creata intelligentia.

Cic. lib. 1. Offic.

Articulus primus.

Primo sapientia petit aspectum, idest sapientialem influxum, cum dicit: Aspice in me. Sapientia quidem aspicit, cum aspicere facit, cum aspectum imperfectum perficit. Et nota, quod Dominus tripliciter aspicit animam: quantum ad agnitiuam, quantum ad affectiuam, & quantum ad effectiuam: primam illuminando, secundam consolando, tertiam approbando. De primo: Aspexit, & dissoluit gentes, & contriti sunt colles sæculi. Quippe Dominus dicitur gentes, seu gentiliter viuentes aspicere, dissolvere, contere: quia facit eas peccata recognoscere, recognoscentes respicere, respicientes ingemiscere: ecce aspectus illuminatorius. De secundo: Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet, donec altissimus aspiciat. Oratio siquidem penetrat per postulationem, propinquat per præsolationem, sed aspicitur per consolationem: ecce aspectus consolatorius. De tertio: Quare ieiunauimus, & non exististi, idest approbati: ecce aspectus approbatorius.

Abac. 3. a

Eccli. 35. d

Isa. 58. a

Articulus secundus.

Secundo pandit defectum, scilicet intellectuæ imperfectum, cum adjicit: Et miserere mei. Petendo namque misericordiam, pandit miseriam: magna quippe miseria est sapientia salutaris penuria. Hic potes notare, quod miseretur Dominus diuersis diuersimode: scilicet alijs purgatiue, alijs illuminatiue, alijs perfectiue. Primo modo miseretur pœnitentibus, secundo ignorantibus, tertio expectantibus. Primus modus notatur, vbi legitur: Peccaui cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus. Tu, quia pius es, miserere nostri: ecce misericordia pœnitentium purgatiua. Secundus denotatur, vbi scribitur: Miserere nostri Deus omnium, & respice in nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum: ecce misericordia ignorantium illuminatiua. Tertius modus annotatur, vbi dicitur: Domine miserere nostri: te enim expectauimus: ecce misericordia expectantium perfectiua.

Iudith. 7. d

Eccli. 36. a

Isa. 33. a

Articulus tertius.

Tertio postulat iudicium, cum allegat: Secundum iudicium. Quæris, quorum? Sapientium antiquorum, super communicantia amicorum: Est enim publica Græcorum sententia: amicorum omnia communia. Secundum hanc sententiam confidenter Dei postulat sapientiam, qui fideliter ei conseruat amicitiam. Et notandum circa dictum iudicium, quod non est timorosum, sed amorosum, sed saporosum: propter amicitia perfectionem, complexionem, & refectionem. De primo: In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii:

Græcorum sententia.

1. Ioan. 4. d

quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate: Ac si diceret manifeste: Perfectum habemus amicitia nostræ iudicium: quoniam non timemus amici nostri iudicium: quia sicut ille fuit seruator amicitia nostræ, sic sumus & nos suæ. Proprium enim est amicitia confidere, non timere: ecce iudicium non timorosum propter amicitia perfectionem. De secundo per Prophetam psallitur: Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos, in æternum conseruabuntur: quasi dicat: Amorosum est Deo iudicium amicorum: quia non contemptor est, sed complexor eorum: ecce iudicium amorosum propter amicitia complexionem. De tertio, vbi pastor bonus de bonis gregibus loquitur: Pascam illas in iudicio. Vos autem greges mei, quasi dicens: Amicis meis delicias adiudicabo supernas: qui mihi delicias administrauerunt internas: ecce iudiciu saporosum, propter amicitia refectionem.

Psal. 36. e

Ezec. 34. d

Articulus quartus.

Quarto connectit dilectum & diligens, cum concludit: Diligentium nomen tuum. Connectendo diligens & dilectum, scilicet increatum, & creatum intellectum. Quod autem ait, non te, sed tuum nomen, ad diligendi pertinet rationem. Vnde notandum circa nomen Dominicum, quod legitur in scripturis excelsum, inclutum, gloriosum. Excelsa namque diligendi ratio est originalis naturalium bonorum adiuentio: sed incluta diligendi ratio est ordinalis moralium donorum subuentio: sed gloriosa diligendi ratio est terminalis supernaturalium iudiciorum conuentio, & stipendiorum obuentione. De primo: Notas, inquit, facite in populis adinventiones eius, mementote, quoniam excelsum est nomen eius: ecce nominis excelsi ratio: scilicet originalis naturalium adiuentio. De secundo, vbi Dauid sic benedixit Domino: Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclutum. Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: ecce nominis incluti ratio, scilicet ordinalis moralium subuentio. De tertio: Nisi custodieris, & feceris omnia verba legis huius, quæ scripta sunt in hoc volumine, & timueris nomen eius gloriosum, & terribile, hoc est, Dominum Deum tuum, augebit plagas tuas Dominus: ecce nominis gloriosi, & terribilis implicita, & explicita ratio, scilicet terminabilis supernaturalium iudiciorum conuentio, & stipendiorum obuentione.

Isa. 12. b

1. Paral. 29. c

Deut. 28. f

Epilogus.

Ostenfurus ergo psalmographus qualiter sapientia diuina per dilectionem accipitur, Dominum sic alloquitur: Aspice in me, afferendo aspectum sapientialis influentia. Et miserere mei, auferendo defectum intellectualis indigentia. Secundum iudicium, proferendo sententiam communicantiæ. Diligentium nomen tuum, scilicet creatricis, & creatæ intelligentia, quæ sunt extrema istius amicitia.

VERSICVLVS QVINTVS.

Gressus meos dirige, & cetera.] Quaternarius antecedens deseruiuit sapientia speculatiua, iste sequens deseruiit actiua, per quam diuinitus dirigitur iustus, erigitur elisus, illuminatur cæcus, soluitur compeditus: ecce quattuor actus diuini, quibus respondent versus bis bini. In primo cantatur a psalmographo, velut a iusto in via iustitie, diuinitus dirigendo: Gressus meos, & cetera, quasi dicat: Motus meæ voluntatis, tuis dirige mandatis, ne subeam dominium iniquitatum omnium. Possumus itaque quattuor hic notare: scilicet actionem voluntariam, directionem necessariam, damnationem nefariam, & contaminationem multifariam. Quorum primum spectat ad opera viatorum: secundum ad onera manda-

mandatorum: tertium ad sufferentias tentatorum: A quartum ad differentias peccatorum.

Articulus primus.

Primum significatur, cum scribitur: Gressus meos: Gressus isti sunt actus vniuersi a voluntate elicti, vel imperati. Et nota, quod in scriptura diuersi gressus leguntur, per quos diuersi actus intelliguntur: videlicet gressus recti, gressus pulchri, & gressus effusi: per quos intelliguntur actus discreti, disciplinati, dissoluti. De primo: Gressus rectos facite pedibus vestris: ut non quis claudicans erret. Ecce gressus recti, idest actus discreti. De secundo: Quam pulchri gressus tui in calceamentis, filia principis. Ecce gressus pulchri, idest actus disciplinati. De tertio canitur: Pene effusi sunt gressus mei. Ecce gressus effusi, idest actus dissoluti, seu dissoluti.

Heb. 12. c

Cant. 7. a

Psal. 72. a

Articulus secundus.

Secundum assignatur, cum additur: Dirige secundum eloquium tuum. Istud eloquium est diuinum imperium, nostrorum actuum directiuum. Actus enim humanæ voluntatis, diuinis regulatur mandatis, quasi regulis æquitatis. Et nota, quod Dominus dirigitur curuitatem vis rationabilis, irascibilis, & concupiscibilis, quantum ad insipientia pronitatem, impatientia, & immunditia. De primo Propheta dicit: Dirige me in veritate tua, & doce me. Ecce directionem, quantum ad rationabilis curuitatem, & insipientia pronitatem. De secundo per psalmistam cantatur: Diriget manus tuas, idest dirigendo faciet manus tuas in iudicio. Ecce directionem, quantum ad irascibilis curuitatem, & impatientia pronitatem. De tertio psalmographus scribit: Diriges iustum, scrutans corda, & renes Deus: ecce directionem, quantum ad concupiscibilis curuitatem, & immunditia pronitatem.

Psal. 24. a

Ibid. b

Psal. 7. c

Articulus tertius.

Tertium designatur, cum dicitur: Et non dominetur mei. Ecce dominium nefarium, dominium temerarium, quo tentatores dominantur tentatis, sicut superatores superatis. Et nota, quod figuratiter legitur in scriptura spiritus voluptatis dominari delicatis: cupiditatis dominari cupidis: vanitatis dominari elatis. Primum figuratur, vbi scribitur: Eo tempore dominabantur Philisthijm Israeli: idest spiritus voluptatis populo carnali. Quid enim per Philisthijm, idest potione cadentes, aliud senserim, quam spiritus voluptatis de peccato gula in peccatum luxuria cadentes, vel cadere facientes? Secundum notatur, vbi traditur: Dominabitur thesaurorum auri, & argenti. Quod de spiritu cupiditatis potest intelligi. Tertium assignatur, vbi dicitur: Reges posuisti super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominantur: quod de spiritibus vanitatis non inconuenienter accipitur.

Iudic. 14. c

Dan. 11. g

Nee. 9. g

Articulus quartus.

Quartum assignatur, cum adjicitur: Omnis iniustitia. Hoc est iniustitia omnifaria, per quam contaminatur malorum conscientia. Sed notandum, quod iniustitia nominat in scriptura quandoque peccati actum, peccati maculam, peccati reatum. Quorum primum patet exterius, secundum latet interius, tertium trahit inferius. De primo: Regnum a gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. Ecce iniustitia actus patens exterius. De secundo scribitur: Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi: ecce iniustitia macula latens interius. De tertio: Iustitia perpetua est, & immortalis: iniustitia autem mortis acquisitio. Ecce iniustitia reatus trahens inferius.

Eccli. 10. a

Psal. 31. b

Sap. 1. d

Epilogus.

Ait ergo psalmista, tamquam persona iusta, diuinitus in via iustitia dirigenda: Gressus meos, quantum ad actionem voluntariam, pertinentem ad opera viatorum. Dirige secundum eloquium tuum, quantum ad directionem necessariam, pertinentem ad onera man-

datorum. Et non dominetur mei, quantum ad dominationem nefariam, spectantem ad sufferentiam tentatorum. Omnis iniustitia, quantum ad contaminationem multifariam, respicientem differentias peccatorum.

VERSICVLVS SEXTVS.

Redime me a calumnijs hominum, & cetera.] Sicut per sapientiam Dei diriguntur iusti, testificante verfu precedentem, sic per ipsam eriguntur elisi, teste presentem, vel etiam redimuntur venditi, quod hic accipitur pro indifferenti. Quisquis enim calumnijs eliditur, dum eliditur, vilipenditur: dum vilipenditur, pro vili venditur. Quid enim est vilipendere, nisi pro vili vendere? Sed dum calumnia perimitur, & elisus erigitur, & venditus redimitur, fatuus mercator est calumniator, qui carum pro vili vendit, cum Deo charum hominem vilipendit. Propter elisionem, seu venditionem huiusmodi solet mandatorum custodia præpediri. Vnde Propheta, tamquam persona sic vendita, vel elisa, petit se redimi a venditionibus talibus talium venditorum, propter custodiam moralium mandatorum. Possumus itaque quattuor hic pensare, videlicet venditionis moralis causam quadruplicem: scilicet materialem, formalem, efficientem, finalem. Elisus pertinet ad causam materialem: eliso ad formalem: elidens ad efficientem: effectus consequens ad finalem.

Vilipendo, idest vili vé do.

Articulus primus.

Causa materialis tangitur, cum psallitur: Redime me, quasi pro vili venditum a vilipendente. Et nota, quod sicut innuitur in scripturis, tales redimit Dominus tribus modis: scilicet per iudicium vltionis, beneficium consolationis, incendium dilectionis. In primo elidentis feritas iudicio referitur. In secundo elisi debilitas solatio delinitur. In tertio fortis, ut lapis, dilectio non frangitur, sed igitur, cum pro calumniatoribus interuenitur. Quid enim est elisos pro elidentibus interuenire, nisi scintillas igneas ex elisis lapidibus exilire? Primum per illud intelligitur, quod legitur: Sion in iudicio redimetur. Quod tunc implebitur, cum calumniator fidelium per Dei filium perimetur. Secundum per illud innuitur, quod asruitur: Consolatus est Dominus populum suum, redemit Hierusalem. Hic populus redimitur, cuius debilitas delinitur. Tertium per illud accipitur, quod aspicitur: In dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit nos. Sic redemit illos, quorum charitas elisa non excidit, sed clarius coruscavit.

Isa. 1. d

Isa. 52. c

Isa. 63. b

Articulus secundus.

Causa formalis traditur, cum dicitur: A calumnijs: quoniam venditiones ista, quibus venduntur, quæ vilipenduntur, & vilipenduntur, qui calumnijs eliduntur: sunt calumnia. Sed nota, quod calumnia tripliciter accipitur in scriptura: interdum actiue, interdum passiue: interdum actiue pariter, & passiue. Prima est calumnia facientis: secunda patientis: tertia diligentis. De prima: Audite verbum hoc, vacce pingues, quæ estis in monte Samaria. Videlicet prælati effeminati, impinguati, in sublimitate custodia collocati: quia Samaria interpretatur, custodia: sequitur, quæ calumniam facitis egenis: scilicet non curantes de curandis criminibus, sed crumenis. Ecce calumnia facientis. De secunda dicitur: Congregamini super montes Samaria, & videte insanias multas in medio eius: scilicet quantum ad ecclesias seculares: & calumnias patientes in penetralibus eius, quantum ad ecclesias regulares. Ecce calumnia patientis. Calumnia talis est venditionis præmissa causa formalis. De tertia: Chanaan in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit. Quid per Chanaan, nisi negotiator notatur? Nam Chanaan negotiator interpretatur. Ecce calumnia diligentis.

Calumnia triplex.

Amos. 4. a

Samaria.

Amos 3. c

Osea. 12. c

Chanaan

Articulus

Articulus tertius.

Causa efficiens explicatur, cum additur: *Hominum*: Qualium? Plane non spiritualium, sed animalium: quia nimirum homines calumnijs elidentes, elidendo vilipendentes, vilipendendo viliter venundantes, sunt animales spiritum non habentes. Sunt autem eiusmodi, vel corde, vel ore, vel opere deprauati. Quorum primi dicuntur oculis obturati: secundi, impropertis assueti: tertij, vita delicati. De primo: Dixit homo, cuius obturatus est oculus. Iste sane deprauatus est corde. De secundo: Homo assuetus in verbis impropertis, in omnibus diebus suis non erudietur. Iste quoque deprauatus est ore. De tertio: Homo delicatus in te, & luxuriosus valde, inuidebit fratri suo. Hic aperte deprauatus est opere.

Articulus quartus.

Causa finalis subnotatur, cum subditur: *Ve custodiam mandata tua*. Nam intentio talium venditorum videtur irritatio mandatorum, & incitatio peccatorum, quibus nullatenus oportet cedere, sed mandata inuolubiliter obseruare. Et nota de mandatorum custodia, quod debet existere cum timore, cum amore, cum vigore: contra tumidos, tepidos, & torpidos. De primo: Qui timet Dominum, custodiunt mandata illius. Ecce mandatorum custodia, cum timore. De secundo: Domine Deus celi fortis, magne, atque terribilis, qui custodis pactum, & misericordiam cum ijs, qui diligunt te, & custodiunt mandata tua. Ecce mandatorum diuinorum custodia cum amore: De tertio: Confortare, & esto vir fortis, & obserua, vt custodias mandata Domini Dei tui. Ecce mandatorum Dei custodia cum fortitudine, vel vigore.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tamquam persona sic vendita, diuinitus redimenda: vel elisa, diuinitus erigenda: *Redime me*, quantum ad elisum, seu venditionis moralis causam materialem. *A calumnijs*, quantum ad elisionem, seu causam formalem. *Hominum*, quantum ad elidentem, seu causam efficientem. *Ve custodiam mandata tua*, quantum ad effectum consequentem, seu causam finalem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

*F*aciem tuam illumina, & cetera.] Quo nam modo sapientia diuina iustos dirigit, & etiam elisos erigit, in duobus premissis versibus enitescit. Quo nam pacto cecos illuminat, hic coruscet. Plerumque Domino permittente, bonus actiuus per amorem terrenorum: quasi calorem stercorum, excacatur: sed denique, Domino visitante, per amaram compunctionem, tamquam fellis vnctionem, curatur, & ad speculationem caelestium reuocatur. Ad hoc enim, quod obscuritas sapientiae per contemplationis perspicaciam declaratur, oportet, quod impuritas intelligentiae per compunctionis amaritatem depuretur. Sub figura talis caeci videtur Propheta precari, quod diuina declaratur obscuritas, & humana depuretur impuritas. Sicut ex dictis eminet, versus iste quattuor continet, & obscuritatem, & eius declarationem, impuritatem, & eius depurationem. Obscuritas spectat ad sapientiam: declaratio ad contemplationis perspicaciam: impuritas ad intelligentiam: depuratio ad compunctionis amaritatem.

Articulus primus.

Primum scilicet obscuritatem sapientiae insinuans, ait: *Faciem tuam*. Re uera per faciem significatur sapientia, propter tria faciei accidentia, quae sunt, scientia, gratia, reuerentia. Sicut enim homo exterior notificatur, gratificatur, magnificatur, propter faciem carnalis elegantiam: sic homo interior propter sapientiam. De primo dixit Moyses Domino: Ostende mihi faciem tuam, vt sciam te. Ecce faciei scientia. De secundo, sponsa dixit ad sponsum: Facies tua plena est.

A gratiarum. Ecce faciei gratia. De tertio: Reuerentia. De faciem meam, scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, ego quoque exaudiui te, dicit Dominus. Ecce faciei reuerentia. Haec est facies diuina, quam angeli nobis velant, cum meditantibus diuinam sapientiam non reuelant, sicut propheticum figuratur eloquio, vbi legimus: Duabus alis velabant faciem eius.

Articulus secundus.

Secundum scilicet declarationem indicans, inquit: *Illumina*. Faciem quippe Domini velut velatam petit illuminari, obscuram sapientiam declarari, quod efficitur per tertiam contemplationis actionem, quam dicimus illuminationem. Hic potes notare, quod tripliciter contingit illuminare, scilicet deponendo, disponendo, exponendo. Primo modo illuminatur ignorantia, secundo intelligentia, tertio sapientia. De primo dicitur ore prophetico: Illumina tenebras meas. Ecce illuminatio depositiua. De secundo scribitur stilo Dauidico: Tu illuminas lucernam meam. Ecce illuminatio dispositiua. De tertio legitur: Doctrinam, quasi antelucanum illumino. Ecce illuminatio expositiua. Hoc modo sumitur illuminare in proposito.

Articulus tertius.

Tertium scilicet impuritatem intelligentiae designans, dixit: *Super seruum tuum*, quasi secretorum tuorum nescium: quia sicut legimus: Seruus nescit, quid faciat Dominus eius. Vnde per seruum innuit seruum, & indispositum intellectum. Hic potest notari, quod serui dicuntur male dispositi, quantum ad vim rationabilem, concupiscibilem, irascibilem. Quo circa non competit eis eloquijs erudiri, delicijs enutriri, dominijs insigniri. De primo: Seruus verbis non potest erudiri: quantum ad dispositionem rationabilis. De secundo: Qui delicate a pueritia sua nutritur seruum suum, postea sentiet eum contumacem: quantum ad dispositionem concupiscibilem. De tertio: Non decent stultum delitiam, nec seruum dominari principibus: quantum ad dispositionem irascibilem.

Articulus quartus.

Quartum scilicet depurationem coadunans, concludit: *Et iustificationes tuas doce me*. Ista namque iustificationes sunt animae purificationes, ad compunctionis amaritatem pertinentes, quas petit doceri, hoc est, quantum ad varias ipsius differentias admoneri. Hic potes notare, quod Dominus videtur tripliciter haec docere: videlicet docendo nos, orare, plorare, in agro corporis laborare: quatenus purificetur orando vituperabilis actus, plorando macula, laborando reatus. De primo: Domine doce nos orare. Ecce doctrina orandi. De secundo: Praecipit, vt docerent filios Iuda planctum. Ecce doctrina plorandi. De tertio: Interroga iumenta, & docebunt te. Ecce doctrina laborandi.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tamquam caecus diuinitus illuminandus: *Faciem tuam*, quantum ad sapientiae obscuritatem. *Illumina*, quantum ad contemplationis declarationem. *Super seruum tuum*, quantum ad intelligentiae impuritatem. *Et doce me iustificationes tuas*, quantum ad compunctionis depurationem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

*E*xitus aquarum deduxerunt, & cetera.] Lectione sapientiae tripartita tribus praemissis versibus expedita, subsequitur actio quarta, per quam soluitur anima compedita. Notandum igitur, qualiter anima compeditur, & qualiter expeditur. Compeditur dicitur per spiritum erroris. Expeditur dinoscitur per spiritum mæroris: quia spiritus erroris rapit de bonis hominis interioris, quæ sunt bona moralia: sed spiritus mæroris id exsoluit de bonis hominis exterioris, quæ sunt bona naturalia: & sic animam, quam ille compedit, hic expedit: quia quod ille rapuit, hic exsoluit: Quod

Anima quo modo compeditur, & expeditur.

Quod ille rapuit per indebitam actionem, hic exsoluit per debitam passionem. Hoc liquido protestatur Propheta loquendo, tamquam persona taliter expedita: *Exitus aquarum*, & cetera. Ac si voce loqueretur expressa: Solutum est per spiritum mæroris de bonis hominis exterioris, quod raptum fuerat per spiritum erroris de bonis hominis interioris. Quattuor igitur hic notantur, vt puta solutio, & rapina: naturalia, & moralia bona. Quorum primum interest spiritus mæroris, secundum spiritus erroris, tertium hominis exterioris, quartum hominis interioris.

Articulus primus.

Solutionem prænotauit psalmus, cum ait: *Exitus aquarum*, id est fluxus lacrymarum. Talem solutionem, scilicet lacrymarum resolutionem soluit spiritus mæroris per oculos, quasi per loculos peccatoris: Pretiosa est in conspectu Domini pecunia talis, qualis est acrimonia lacrymalis. Sed nota, quod talium exitus aquarum triplicatur, secundum tria genera personarum. Inueniuntur enim exitus aquarum, seu fluxus lacrymarum interdum in personis pœnitentibus, & continentibus: interdum in personis pœnitentibus, sed non continetibus: interdum in personis, nec pœnitentibus, nec continentibus. Primum aquarum exitum sequitur fertilitas, secundum sterilitas, tertium vilitas. Primus aquarum exitus est, de quo scribit psalmographus: Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum: in quo describitur status pœnitentium a peccatis abstinentium. Secundus aquarum exitus est, de quo psallimus: Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim: in quo notatur status pœnitentium, non tamen continentium. Tertius aquarum exitus est, de quo legimus: Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum: nec mulieri nequam veniam prodeundi. Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum: In quo signatur status impœnitentium, & incontinentium: qui non debent dare exitum aquæ concupiscentiæ, vel ineptæ letitiæ: sicut nec vir mulieri lasciuæ.

Articulus secundus.

Bona naturalia demonstrat, cum dixit: *Deduxerunt oculi mei*. Hi sunt oculi naturales, quasi loculi corporales ad exteriorem hominem atinentes, solutionem debitam deducentes. Et nota, quod oculi debent aquas lacrymarum deducere propter tria, propter vulnerationem, propter vastationem, propter captiuationem. Quorum primum spectat ad bona naturalia: secundum ad bona moralia: tertium ad mala mortalia. De primo: Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem, & non taceant: quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei plaga pessima vehementer: ecce oculi ductiu lacrymarum propter vulnerationem naturalium. De secundo: Deducant oculi nostri lacrymas, & palpebræ nostræ defluant aquis: quia vox lamentationis audita est de Sion, quo modo vastati sumus: ecce oculi lacrymarum ductiu propter vastationem moralium. De tertio: Diuisiones aquarum deduxerunt oculi mei in contritione filie populi mei: venatione cœperunt me, quasi auem inimici mei gratias: ecce oculi lacrymarum ductiu, propter mortalia animam captiua.

Articulus tertius.

Rapinam annotauit, cum addidit: *Quia non custodierunt*. Ac si diceret: Propterea soluerunt emendam oculi hominis exterioris: quia non custodierunt bona hominis interioris, introducendo raptorem, scilicet spiritum erroris: & ita bona naturalia ad hominem exteriorem pertinentia lacrymas deduxerunt: quia custodire bona moralia ad hominem interiore attinentia neglexerunt. Et nota, quod nonnulli sunt, qui Domini mandata non custodiunt: quia nesciunt, quia negligunt, quia nolunt. Sicut mendaces,

sicut desides, sicut contumaces. De primo: Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est: ecce non custodia nescientis. De secundo: Quare non custodisti dominum tuum regem? ecce non custodia negligentis, seu dormientis. De tertio, dixit Dominus ad Moysen: Vtique non vultis custodire mandata mea, & legem meam? ecce non custodia non volentis, scilicet populi contumacis.

Articulus quartus.

Bona moralia subnotauit, cum subdidit: *Legem tuam*, quantum ad moralem obseruantiam. Et nota, quod hæc est lex materna, lex interna, lex æterna: Propter Ecclesiam imperantem, propter gratiam inuiscerantem, propter gloriam remunerantem. De primo: Ne dimittas legem matris tuæ: ecce lex materna propter Ecclesiam imperantem. De secundo, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum: ecce lex interna propter gratiam inuiscerantem. De tertio: Hic liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum: ecce lex æterna propter gloriam remunerantem.

Epilogus.

Loquens ergo Propheta, tamquam persona prius compedita, postmodum expedita, interius absoluta, quoniam exterius resoluta, dicit: *Exitus aquarum*, quantum ad emendam factam per spiritum mæroris: *Deduxerunt oculi mei*, quantum ad bona naturalia hominis exterioris: *Quia non custodierunt*, quantum ad rapinam factam per spiritum erroris: *Legem tuam*, quantum ad bona moralia hominis interioris.

VERSICVLVS NONVS.

*I*ustus es Domine, & cetera.] Præcedens octonarius disputauit de diuina sapientia, præsens octonarius disputabit de diuina iustitia. Nam de iustitia dispositiua differet quaternarius prior, de iustitia diffinitiua, posterior. Iustitia vero dispositiua quattuor habet filias: videlicet prohibitiuam, præceptiuam, comminatiuam, promissiuam totidem versibus coniugatas. Prohibitiua iustitia primo versui copulata, prohibet omne vitium per quadruplex prohibitorium, per externum, per supernum, per internum, per infernum: scilicet per iustum, per dominium, per rectum, per iudicium. Quæris, quale? per iustum legale, per dominium regale, per rectum rationale, per iudicium gehennale.

Articulus primus.

Iustum legale proditur, cum psallitur: *Iustus es*, quia iusta iubet: iustas condit leges, omnem iniustitiam prohibentes. Et nota de diuina iustitia, quod legitur tripartita: scilicet erectiua, effectiua, neglectiua. Prima dicitur iustitia facientis: secunda iustitia facientis: tertia iustitia patientis. De prima: Rex iustus eriget terram: ecce iustitia erectiua. De secunda: Iustus es in omnibus, quæ fecisti nobis: ecce iustitia effectiua. De tertia: Qui negligit damnum propter amicum, iustus est: ecce iustitia neglectiua.

Articulus secundus.

Dominium regale promittitur, cum canitur: *Domine*. Magna profecto vitiorum est prohibitio, illius Domini consideratio, cuius omnia substernuntur dominio. Et notandum circa prædictum dominium, quod est secundum scripturæ testimonium, omnia potens, omnia circumspiciens, omnia, quæ vult, faciens. Quapropter omnes, & singuli sunt substrati eius potentiae, eius notitiæ, eius voluntati. De primo: Respondens Iob Domino dixit: Scio, quia omnia potes: ecce Dominus omnia potens. De secundo: Oculi Domini multo plus lucidiores super solem circumspicientes omnes vias hominum, & cetera: ecce Dominus omnia circumspiciens. De tertio scribitur: Omnia, quæcumque voluit Dominus, fecit: ecce Dominus omnia, quæ vult, faciens.

1. Ioan. 2.

1. Reg. 26.

Exo. 16. f

Prou. 1. b

Hier. 31. f

Baruc. 4. a

Iustitiæ dispositiue filie.

Prou. 29. a

Dan. 3. c

Prou. 12. d

Iob 22. a

Eccli. 23. c

Pf. 113. b

134. b

Articu-

Articulus tertius.

Rectum rationale proponitur, cum profertur: Et rectum. Qualiter rectum? Secundum internum rationis arbitrium, vel aspectum. Nam procul dubio qualibet tam interior, quam exterior actio rectificari dinoscitur mediante interno rationis arbitrio. Vnde notandum circa rectitudinem rationis, quod, sicut legitur in scripturis, est rectitudo visionis, est rectitudo prädicationis, est rectitudo operationis, procedens a rectitudine rationis: prima mentalis, secunda vocalis, tertia manualis. De primo: Oculi tui videant recta: ecce rectitudo visionis. De secundo: Aperientur labia mea, vt recta prædicent: ecce rectitudo prädicationis. De tertio: Qui mundus est, rectum opus eius: ecce rectitudo operationis. Vnde nimirum recte prohibetur vitium, cum rectum prohibetur eius supplicium, per rectæ rationis arbitrium.

Articulus quartus.

Iudicium gehennale pronuntiatur, cum sequitur: Iudicium tuum. Hoc enim iudicium est gehennale supplicium. O quam dura prohibitio est hæc consideratio: Quicumque tali prohibitorio non prohibetur: non surdus, sed mortuus esse videtur. Et nota, quod, sicut traditur in scriptura, iudiciu tale, dicitur iudicium mortale, iudicium gehennale, iudicium æternale. Quæris, quare? quia insuperabile, quia intolerabile, quia interminabile. De primo: Non est viro huic iudicium mortis, quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad nos: ecce iudicium mortale. De secundo: Genimina viperarum, quo modo fugietis a iudicio gehennæ? ecce iudicium gehennale. De tertio: Intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur. Et infra: Resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni: ecce iudicium æternale.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quadruplicem prohibitionem explicans per hæc verba: Iustus es, quantum ad iustum legale, prohibens exterius in libris legalibus, Domine, quantum ad dominium regale, prohibens superius. Et rectum, quantum ad rectum rationale, prohibens interius: iudicium tuum, quantum ad iudicium gehennale, prohibens inferius.

VERSICVLVS DECIMVS.

Mandasti iustitiam, & cetera.] Si quis abhorreat grauitatem iustitiæ prohibitiuæ in versu traditam præcedente, audiat suauitatem iustitiæ præceptiuæ propositam in præfenti. Sicut enim sponsus charissimus mandat sponse charissimæ mandata charissima ex charitate maxima, sic Deus mandat animæ mandata nimis amabilia, præ charitate nimia: Quod vt clarius videatur, attendamus, quid Propheta super hoc fateatur. Plane prophetica sic cantat littera: Mandasti, & cetera: quasi dicat: Mandasti operabile, quod est amabile super omnia operabilia. Et desiderabile, quod est amabile super omnia desiderabilia, ex charitate nimia. Ecce mandatum animæ charissimum operabile, charissimum credibile, charissimum desiderabile ex nimia charitate. Quorum primum pertinet ad virtutem animæ effectiuam, secundum ad intellectiuam, tertium ad affectiuam, quartum ad charitatis prærogatiuam.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur: Mandasti iustitiam. Ecce operabile, quod est amabile super omnia operabilia. Quid enim operati amabilius, aut amanti operabilius, quam iustitia, quæ continet vniuersa bona moralia? Et nota, quod iustitia est amabilis, & amabiliter operabilis, propter tria: quia facit animam Deo charam, animam Deo chariorem, animam Deo charissimam: tamquam amicam, tamquam filiam, tamquam sponsam. De primo, vbi di-

A citur de opere Abraam: Reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est: ecce iustitia faciens animam Dei amicam. De secundo: Omnis, qui facit iustitiam: ex ipso, scilicet Deo, natus est: ecce iustitia faciens animam Dei filiam. De tertio: Sponso te mihi in iustitia: ecce iustitia faciens animam Dei sponsam.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur: Testimonia tua. Ecce credibile, quod est amabile super omnia credibilia. Quid enim credenti amabilius, aut amanti credibilius, quam sapientiæ testimonia? Si enim sapientes sunt propter sapientiæ credibiles: multo magis credibilis est ipsa sapientia. Et nota, quod diuina testimonia sunt amabilia, & amabiliter credibilia, propter tria: tum quia subleuantia, tum quia illuminantia, tum quia delectantia: Quia nimirum mentes subleuant, rationem illuminant, affectionem delectant. De primo: Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est: in quo mentis subleuatio. De secundo: Me expectauerunt peccatores, vt perderent me, testimonia tua intellexi: in quo rationis illuminatio. De tertio supra: In via testimoniorum tuorum delectatus sum: in quo affectionis delectatio.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: Et veritatem tuam. Ecce desiderabile, quod est amabile super omnia desiderabilia. Quid enim desideranti amabilius, aut amanti desiderabilius, quam diuinæ veritatis essentia, cuius euidencia est omnis mali absentia, & omnis boni presentia? Et nota, quod veritas diuina est amabilis, & amabiliter desiderabilis, propter tria: propter veritatis primæ beatissimæ euidenciam, suauissimam complacentiam, & sempiternam permanentiam. In quorum primo consummabitur nostræ beatitudo intelligentiæ: in secundo voluntatis: in tertio memoriæ. De primo scribitur: Omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: ecce primæ veritatis beatissima euidencia. De secundo per psalmistam dicitur: Complacui in veritate tua: ecce primæ veritatis suauissima complacentia. De tertio per Prophetam psallitur: Veritas Domini manet in æternum: ecce primæ veritatis sempiterna permanentia.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: Nimis, idest charitate nimia: Ecce charitatis prærogatiua, quæ mandata diuina facit nimium amabilia: quia nimis est amabile, quod mandatur nimis amabili nimia charitate. Et nota, quod nimietas ista facit mandatum nimis facile, peccatum nimis difficile, iudicium nimis terribile. Primum quidem propter nimiam mandatoris dulcedinem: secundum autem propter nimiam peccatoris ingratiitudinem: tertium tandem propter nimiam iudicatoris, & vindicatoris formidinem. De primo: Latum mandatum tuum nimis: ecce mandatum nimis facile. De secundo dixit Dauid ad Dominum: Peccaui nimis, vt hoc facerem: ecce peccatum nimis difficile. De tertio: Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est, & velox nimis: ecce iudicium nimis terribile.

Epilogus.

Patet itaque suauitas præceptiuæ, psalmographo sic dicente: Mandasti iustitiam. Ecce charissimum operabile, pertinens ad effectiuam. Testimonia tua: ecce charissimū credibile, attinens ad intellectiuam. Et veritatem tuam, ecce charissimum desiderabile, spectans ad affectiuam. Nimis, ecce amoris nimietas, respiciens ad charitatis prærogatiuam.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Tabescere me fecit zelus meus, & cetera.] Iustitiam præceptiuam elucidauit versus præcedens: iustitiam

Etiam comminatio elucida versus præfens. Hæc est iustitia terribilis, per quam Dominus comminatur suis terribiliter inimicis, sicut patet, vbi dicit Dominus ore prophetico: Comminatus sum, vt effunderem furorem meum super eos. Vnde mirabile, & mirabiliter miserabile videtur, quod talis comminatio semper in memoria non habetur. Propterea dicit: Tabescere, & cetera, quasi dicat: Motus sum misericordia super inimicorum vecordia: quia non habent in memoria verba Dei comminatoria. Quattuor ergo notantur in proposito: misericordia prophetica, memoria lubrica, verba terrificæ, vecordia inimica. Primum laudabile, secundum vituperabile, tertium formidabile, sed quartum detestabile.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur: Tabescere me fecit zelus meus. Hic est zelus Dauidicus. Dauid autem interpretatur misericors, vel amicus. Quis est ergo zelus iste, nisi zelus misericordiæ: Talis zelus dicitur tabefaciens, seu liquefaciens: quia compatiens. Notandum itaque, quod est zelus misericordiæ, iustitiæ, sapientiæ. Primum dicitur compatiens, secundus faciens, tertius audiens. De primo: Miserebor omnis domus Israel. Et assumam zelum pro nomine meo sancto. Ecce zelus misericordiæ, assumptius alienæ miseræ. De secundo: Super solium Dauid sedebit, & super regnum eius, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, amodo, & vsque in sempiternum zelus Domini exercituum faciet hoc. Ecce zelus iustitiæ. De tertio: Auris zeli audit omnia. Talis est auris auditoris sapientiæ zelatoris. Ecce zelus sapientiæ.

Articulus secundus.

Secundum liquet, cum scribitur: Quia obliui sunt. Quid enim est obliuio, nisi memoriæ lubricatio? Et nota, quod vituperabilis est memoria, quæ quattuor memorabiliū est obliua, scilicet diuinæ præceptionis, prohibitionis, promissionis, & comminationis, propter periculum omissionis, commissionis, amissionis, & admissionis. De primo dicitur: Si obliui sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum. Hic obliuio refertur ad præceptionem, expansio ad prohibitionem. De secundo: Fecerunt malum in conspectu Domini, & obliui sunt Dei sui, seruiens Baalim. Hic obliuio refertur ad prohibitionem. De tertio scribitur a psalmographo: Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, supple in se. Hic refertur obliuio ad promissionem. De quarto: Adimpleti sunt, & saturati eleuauerunt cor suum, & obliui sunt mei, & ego ero eis quasi leena, sicut pardus in via Assyriorum. Hic refertur obliuio ad comminationem.

Articulus tertius.

Tertium lucet, cum traditur: Verba tua. Hæc sunt verba comminatoria, & ideo digna memoria, præcipue propter tria, tum quia sunt verba fidelia, verba formidabilia, verba interminabilia. Plane fidelia, quantum ad tenorem eloquij: sed formidabilia, quantum ad rigorem iudicij: sed interminabilia, quantum ad dolorem supplicij. De primo per psalmistam dicitur: Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Ergo & in verbis comminatorijs. Ecce verba fidelia, seu credibilia. De secundo per Prophetam psallitur: A verbis tuis formidauit cor meum, & maxime a comminatorijs. Ecce verba formidabilia. De tertio: Verba mea non præteribunt. Ecce verba interminabilia: quia procul dubio manet comminatio, manente comminato supplicio.

Articulus quartus.

Quartum claret, cum sequitur: Inimici mei. Qui sunt illi, quos inimicos dicebat, super quorum vecordia tabescebat, nisi quos inimicos Domini cognoscebat? Ita profecto probatur ipsius testimonio: ait enim: Nonne qui oderunt te Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam. S. Bon. To. 1.

ram illos, & inimici facti sunt mihi. Dei vero sunt inimici, qui huius sæculi sunt amici: quia sicut scribitur: Quicumque voluerit amicus esse huius sæculi, inimicus Dei constituitur. Quæ vero maior vecordia, quam amicitiam diuinam contemnere pro mundana? Et nota, quod tales inimici distinguuntur distinctione tripli ci, nã alij dicuntur infirmati, alij locupletati, alij exaltati. Et sunt trimembri concupiscentia irretiti. Quidam concupiscentia carnis, quidam concupiscentia oculorum, quidam superbia vitæ. De primis legitur: Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt. Ecce inimici infirmati, quorum infirmitate, & lubricitate dinoscitur Ecclesia tribulari. De secundis: Facti sunt hostes eius in capite eius, & inimici eius locupletati sunt. Ecce inimici locupletati, quales sunt nonnulli principes, & prælati, vacantes cupiditati potius, quam charitati. De tertijs scribitur a psalmographo: Inimici Domini mox, vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes, quemadmodum fumus, deficient. Ecce inimici exaltati, quorum culpa, & pœna connotantur in verbo præfenti.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, diuinam comminationem, & humanam obliuionem mirabiliter miseratus: Tabescere me fecit zelus meus. Ecce misericordia Prophetica, quæ est laudabilis. Quia obliui sunt. Ecce memoria lubrica, quæ vituperabilis. Verba tua: Ecce comminatio terrificæ, quæ formidabilis. Inimici mei: Ecce vecordia inimica, quæ est detestabilis.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Ignitum eloquium, & cetera.] Post acerbiter iustitiæ comminatiuæ, subiungit Propheta suauitatem promissiuæ. Hæc est iustitia suauiter attractiua, quæ totum trahit hominem, tam anteriorem, quam exteriorem per desiderium, & amorem. Sic trahebat ipsum psalmographum, qui dicebat: Ignitum, & cetera. Quid enim aliud sonat hæc littera, nisi quod homo interior trahitur per ardorem, & homo exterior per amorem? Nam nulli dubium est, quod prædictum eloquium non tantum ignitum est, sed auditum, nec vllum igniret, si nullus audiret. Vnde quattuor actus connotat iste versus, scilicet actum igniendi, audiendi, seruiendi, & diligendi. Quorum primus ad ardorem, secundus ad hominem anteriorem, tertius ad exteriorem, quartus attinet ad amorem. Quis enim eloquij cælestis auditor, nisi homo interior? quis seruator, nisi homo exterior? quid ignitio, nisi ardor? quid dilectio, nisi amor?

Articulus primus.

Igniendi actus proponitur, cum scribitur: Ignitum vehementer, supple actiue, non passiue. Aliter enim competit ignitum eloquio, aliter desiderio: quoniam eloquio congruit actiue, sed desiderio passiue. Nec enim ignitum hic vocatur eloquium, nisi quoniam ignit desiderium. Et nota, quod inuenimus ignitum desiderium tripartitum: videlicet desiderium tentationis, desiderium reluctationis, & remunerationis. Vnde legimus ignitum serpentem, clypeum, sermonem. De primo: Misit Dominus in populum ignitos serpentes. Tales serpentes tentatores sunt, qui concupiscentias incendere inardescunt. Taliū ergo desiderium est ignitum, circa malum culpæ. De secundo: Clypeus fortium, ignitus. Moraliter tales clypei, fortes affectiones sunt, quæ tela diabolica extinguere incandescunt. Taliū ergo desiderium est ignitum circa bonum gratiæ. De tertio: Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. Tales præcipue sermones cælestium promissiones sunt, quibus igniti milites Christi nulla pericula pertimescunt. Taliū ergo desiderium est ignitum circa bonum gloriæ.

Articulus secundus.

Audiendi actus supponitur, cum subditur: Eloquium

Inimici Dei qui. Iac. 4. a. Ex 1. 10. a. 2. c. Psal. 26. d. Thre. 1. a. Psal. 36. d. Ait ergo psalmographus, diuinam comminationem, & humanam obliuionem mirabiliter miseratus: Tabescere me fecit zelus meus. Ecce misericordia Prophetica, quæ est laudabilis. Quia obliui sunt. Ecce memoria lubrica, quæ vituperabilis. Verba tua: Ecce comminatio terrificæ, quæ formidabilis. Inimici mei: Ecce vecordia inimica, quæ est detestabilis. Iustitia suauiter attractiua. Desideriū ignitum tripartitum. Num. 21. b. Nabum. 2. a. Prou. 30. a.

Ps. 118. r **Ibidem. l** **Ibid. n**
 quum tuum, scilicet auditum per hominem interiori-
 rem, & ideo trahens ipsum per desiderij feruorem. Et
 nota circa eloquium beatitudinis promissuum, quod
 est desiderabile homini interiori, quantum ad gressum,
 visum, gustum, propter summum bonum consequendum,
 videndum, fruendum. De primo: Gressus meos dirige
 secundum eloquium tuum. Hic desideratur eloquium
 ratione mandati complendi, & prae mij consequendi.
 De secundo: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum.
 Hic desideratur eloquium respectu summi boni videndi.
 De tertio: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.
 Hic desiderantur eloquia ratione summi boni fruendi.

Homo exterior **seruus interior**
 Seruendi actus interponitur, cum inferitur: *Et seruus tuus.* Seruus iste, ni fallor, est homo exterior,
 qui non tantum creatoris, sed etiam interioris hominis est
 seruitor. Si quæris, in quibus? Specialiter in tribus,
 in eo, quod sensatus, disciplinatus, operibus inclinatus.
 Quantum ad primum seruit intellectiue: quantum ad
 secundum, affectiue: quantum ad tertium, effectiue.
 De primo: Seruus sensatus sit tibi dilectus, quasi
 anima tua: quoniam a sensibus incipit cognitio
 intellectiua: ecce seruus sensatus, id est sensibus ornatus
 seruens intellectiua. De secundo: Panis & disciplina,
 & opus seruo. Hoc est disciplina exteriorum sensuum,
 per quam adiuuatur disciplina interiorum affectuum:
 ecce seruus disciplinatus seruens affectiue. De tertio:
 Seruus inclinans operationes assidue. Hæc inclinatio
 est ad ministerium effectiue prædispositio: ecce seruus
 inclinatus seruens effectiue.

Amor triplex, quo homo exterior amat Saluatore.
 Diligendi actus subterponitur, cum subsequitur: *Dilexisti illud.*
 Ecce amor, quo trahitur homo exterior. Sed nota
 triplicem amorem, per quem amat homo exterior
 Saluatore. Homo quidem exterior, cum sit creatus,
 animatus, rationis arbitrio subiugatus, habet
 amorem naturalem, animale, rationale. Quapropter
 diligit naturaliter, animaliter, rationaliter, suum
 factorem, suum dilectorem, suum clarificatorem.
 De primo: Dilige eum, qui te fecit: ecce dilectio
 factoris. De secundo: Diligam Deum, quoniam ipse
 prior dilexit nos: ecce dilectio dilectoris. De tertio:
 Qui diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita
 rutilent: ecce dilectio clarificatoris. Hæc autem dico
 sine præiudicio veritatis, tamquam sectator pietatis,
 magis quam proprietatis.

Epilogus.
 Ait ergo Propheta, quasi attractus diuinitus mediante
 iustitia promissiuua: *Ignitum uehementer,* quantum
 ad actum igniendi, qui pertinet ad ardorem. *Eloquium
 tuum,* quantum ad actum audiendi, qui pertinet ad
 hominem interioriorem. *Et seruus tuus,* quantum ad
 actum seruendi, qui pertinet ad hominem exterioriorem.
Dilexisti illud, quantum ad actum diligendi, qui
 pertinet ad amorē. Ac si dicatur: *Eloquium tuum,*
 quod audit homo interior. *Est ignitum uehementer,*
 id est ipsum attrahit per ardorē. *Et seruus tuus,* id est
 homo exterior: *Dilexisti illud,* id est attrahitur per amorem.

VERSICVLVS XIII.

Adolescentulus sum ego. & cetera.] Hactenus iustitia
 dispositiua disposuit, qualiter operandum; tempus est,
 ut iustitia diffinitiua diffiniat, qualiter remunerandum.
 Hæc est iustitia finiens, & diffiniens, terminans,
 & determinans causas vniuersas, tam prosperas,
 quam aduersas, secundum quattuor sententias totidem
 versibus annotatas. Quarum prima est humilium
 sublimatio: secunda sublimium humiliatio: tertia
 patientium coronatio: quarta impatientium condemnationio.
 Primam sententiam enucleat primus versus. In quo
 psalmographus, tamquam in diuino iudicio constitutus,
 conscientia suæ librum aperit, & iustitiae debitum
 emolumentum exquirat, dicens: *Adolescentulus sum ego.*
 & cetera.] Hactenus iustitia dispositiua disposuit,
 qualiter operandum; tempus est, ut iustitia diffinitiua
 diffiniat, qualiter remunerandum. Hæc est iustitia finiens,
 & diffiniens, terminans, & determinans causas vniuersas,
 tam prosperas, quam aduersas, secundum quattuor sententias
 totidem versibus annotatas. Quarum prima est humilium
 sublimatio: secunda sublimium humiliatio: tertia patientium
 coronatio: quarta impatientium condemnationio. Primam
 sententiam enucleat primus versus. In quo psalmographus,
 tamquam in diuino iudicio constitutus, conscientia suæ
 librum aperit, & iustitiae debitum emolumentum exquirat,
 dicens: *Adolescentulus sum ego.* & cetera.]

Adolescentulus, & cetera: quasi patenter inquit: *Ego*
 paruulus in oculis meis, & in oculis alienis, quid tibi
 credidi, obliuioni non tradidi. Quattuor ergo sunt,
 quæ super hoc pensari possunt. Humilitas implicita,
 humilitas explicita, merces deposita, & spes reposita.
 Ecce bonum interius, bonum exterius, bonum superius,
 bonum inferius.

Articulus primus.
 Primum indicatur, cum scribitur: *Adolescentulus sum ego.*
 Per adolescentulos, qui sunt humiles humilitate corporali,
 vel forinseca, significantur humiles humilitate morali,
 vel intrinseca. Sed notandum, quod leguntur adolescentuli
 perfecti, interfecti, despecti: per quos notantur humiles
 virtuosissimi, vitiosi, duplices, vel dolosi. De primis
 psallimus: Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu:
 ecce adolescentulus perfectus, tum propter nominis
 interpretationem: quoniam filius dextere interpretatur,
 tum propter mentis excessionem, quæ contemplatiue
 perfectioni non incongrue deputatur. De secundarijs
 dicit ita Lamech, qui interpretatur humilis, vel
 humiliatio: Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum
 in liuorem meum: ecce adolescentulus per humiliationem
 interfectus. De tertijs: Super adolescentulis eius non
 delectabitur Dominus, & pupillarum & viduarum eius
 non miserebitur: quia omnis hypocrita est nequam:
 ecce adolescentuli propter simulationem despecti.

Articulus secundus.
 Secundum intimatur, cum dicitur: *Et contemptus:*
 scilicet ab alijs, & sic humilis in oculis alienis. Hic
 potest notari, quod diuersi diuersimode sunt contempti.
 Legitur enim contemptus seruus, contemptus sensatus,
 contemptus Dominus. Quorum primum miserabile: secundum
 contristabile: tertium condænabile. De primo: Libera
 eos, qui seruiunt gentibus, & contemptos, & abominatos
 respice, ut sciant gentes, quia tu es Deus noster:
 ecce contemptus seruus. De secundo: In duobus
 contristatum est cor meum, & in tertio iracundia mihi
 aduenit, vir bellator deficiens per inopiam, & vir
 sensatus contemptus, & qui transgreditur a iustitia
 ad peccatum: ecce contemptus sensatus. De tertio: Anima,
 quæ peccauerit, & contempto Domino, negauerit proximo
 suo depositum, quod fidei eius creditum fuerat, & cetera:
 ecce contemptus Dominus.

Articulus tertius.
 Tertium denotatur, cum psallitur: *Iustificaciones tuas.*
 Iustificaciones iste sunt operationes iustæ, quibus
 remunerationes iustæ reddendæ sunt, non iniustæ. Tales
 iustificaciones deponit iustus apud Deum, & Deus apud
 eum. Nam Deus deponit apud iustum eas ad operandum,
 & iustus deponit apud Deum operatas ad remunerandum.
 Notandum naque, quod iustificaciones eiusmodi debent
 custodiri, non desereri, sed requiri. Quæris, quo modo
 custodiri operando, non desereri temerando: sed requiri
 remunerationem sperando. De primo: Iustificaciones
 tuas custodiam: ecce iustificatio custodita operando.
 De secundo: Iustificacionem meam, quam cœpi tenere,
 non deseram: ecce iustificatio non deserta temerando.
 De tertio: Iustificaciones tuas requiram: ecce iustificatio
 requisita, remunerationem sperando.

Articulus quartus.
 Quartum demonstratur, cū sequitur: *Non sum oblitus:*
 quasi dicat: Scio cui credidi, nec obliuioni tradidi,
 quid ei credidi. Qualiter enim dari possit obliuio
 nisi possessio, visio, fructio summi boni? Sed nota, quod
 multi reperiuntur illius oblitus, quia multipliciter
 impleti. Nam alij sunt oblitus diuinæ possessionis, alij
 visionis, alij fructuionis: quia sunt impediti, quidam
 avaritia temporalis: quidam animalis: quidam lasciuia
 corporalis. De primo: Oblitus est Israel factoris sui,
 & ædificauit delubra: ecce obliuionis causa, temporalis
 avaritia, quæ dicitur idololatria, Apostolo dicente:

Coloss. 3. a **Thren. 3. b** **Prou. 2. d**
 cente: Auaritia, quæ est simulacrorum seruitus. De
 secundo: Repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum:
 ecce obliuionis causa animalis amaritia. De tertio, ubi
 dicitur de anima impudica: Reliquit decem pubertatis
 suæ, & pacti Dei sui oblita est: ecce obliuionis causa
 corporalis lasciuia.

Epilogus.
 Ait ergo Propheta, tamquam persona in diuino iudicio
 constituta: *Adolescentulus sum ego,* quantum ad
 humilitatem implicitam, quæ est bonum interius. *Et
 contemptus,* quantum ad humilitatem explicitam, quæ
 est bonum exterius. *Iustificaciones tuas,* quantum ad
 mercedem depositam, quæ est bonum superius. *Non
 sum oblitus,* quantum ad spem repositam, quæ est bonum
 inferius.

VERSICVLVS XIII.

Iustitia tua, iustitia in æternum. & cetera.] Sententiam
 humilium sublimatiuam præcedens versus exposuit:
 sententiam sublimium humiliatiuam præsens versus
 exponit. Nam Propheta tamquam assessor summi
 iudicis, sententiam continuatam, & confirmatam
 super his luculenter recitat sub his verbis: *Iustitia
 tua,* & cetera, quasi dicat: Iusta est sententia
 condemnationis, iusta sententia continuationis, & lex
 tuæ comminationis est veritas confirmationis. Hæc
 notauit psalmista per quattuor verba ista, per iustitiam,
 per æternitatem, per legem, per veritatem: quia profecto
 ad iustitiam spectat condemnatio, ad æternitatem
 continuatio, ad legem comminatio, ad veritatem confirmatio.

Articulus primus.
 Iustitia tua: Hæc est iustitia, qua condemnat, dum
 superbos humiliat: non ad pœnitentiã, sed pœnam. Et nota,
 quod hæc iustitia dicitur in scriptura, memoranda,
 mensuranda, reuelanda. Quæris, quibus? memoranda
 viuientibus, mensuranda morientibus, reuelanda
 resurgentibus. De primo psallimus: Domine memorabor
 iustitiæ tuæ solius: ecce iustitia memoranda. De
 secundo: Ponam in pondere iudicium, & iustitiam in
 mensura: ecce iustitia in particulari iudicio mensuranda.
 De tertio: Reuelabitur: ecce iustitia in generali iudicio
 reuelanda.

Articulus secundus.
 Iustitia in æternum: Hæc est iustitia, qua condemnationem
 continuat non in quinquennium, vel decennium, sed
 in æternum. O iustitia permixta, & permixtè
 formidabilis, cuius qualitas intolerabilis, & quantitas
 interminabilis. Et nota, quod æternitas illa videtur
 nimis terribilis propter tria, propter æternum laborem,
 propter æternum horrorem, & propter æternum
 mærorem: quoniam erit labor æternæ pœnalitatis:
 horror æternæ tenebrositatis: mæror æternaliter
 perditæ cælestis hereditatis. De primo per psalmistam
 dicitur: Laborabit in æternum, & uiuet adhuc in
 finem, scilicet finem præter finem: ecce æternitas
 laboris. De secundo per Prophetam psallitur: Visque
 in æternum non videbit lumen: ecce æternitas horro-
 ris. De tertio per eundem conscribitur: Dominus
 regnabit in æternum, & in sæculum sæculi peribitis
 gentes de terra illius, quasi dicat: Quamdiu regnabit
 Dominus dominantium: tamdiu peribitis de terra
 viuentium: ecce regnandi æternitas, & pereundi
 coæternitas.

Articulus tertius.
 Et lex tua: Legem dicit legalem comminationem
 contra legis contaminationem: quia pauci contaminationem
 cauerent, nisi comminationem pauerent. Et nota tria
 comminantia contra tria contaminantia: scilicet
 disceptationem, desolationem, & consumptionem:
 contra peccati perpetrationem, deformationem, &
 obligationem. Cum enim peccatum perpetratur, anima
 deformatur, & ad pœnã perpetuam obligatur. De
 primo: Tenentes legem nescierunt me. Et infra:
 Propterea adhuc contendam iudicio vobiscum, ait
 Dominus, & cum filijs vestris disceptabo: ecce
 prima comminatio legis, scilicet comminatio
 disceptationis. De secundo: In die illa longifiet
 terra, & desolabitur: ecce secunda comminatio
 legis, scilicet comminatio desolationis. De tertio:
 Sacerdotes contempserunt legem meam. Et infra:
 Et effudi super eos indignationem meam, & in igne
 ira mea consumpsi eos: ecce tertia comminatio
 legis, scilicet comminatio consumptionis, seu
 combustionis.

Articulus quartus.
 Veritas. Hæc est veritas confirmationis, & recte
 dicit auctoritas, quod lex tua veritas: quia lex
 diuinæ comminationis est confirmatio humanæ
 condemnationis: quoniam non indigne condemnationem
 meretur, quicumque comminationem eiusmodi non
 yeretur. Et nota, quod veritas ista, sicut legitur
 in scriptura, est veritas diffinitiua, est veritas
 retributiua, est veritas confirmatiua. Plane
 diffinitiua sine appellatione, retributiua sine
 rebellionem, confirmatiua sine retractione. De
 primo: In veritate educet iudicium: ecce veritas
 diffinitiua. Quid enim est iudicium educere, nisi
 diffinire? De secundo scribitur a psalmographo:
 Veritatem requirit Dominus, & retribuet
 abundanter facientibus superbiam: ecce veritas
 retributiua. De tertio: Labium veritatis firmum
 erit in perpetuum: ecce veritas confirmatiua.

Epilogus.
 Patet itaque propheticum eloquium circa sententiam
 humiliatiuam sublimium. Ait enim: *Iustitia tua,*
 quantum ad iustitiam condemnationis: *Iustitia
 in æternum,* quantum ad iustitiam continuationis: *Et
 lex tua,* quantum ad legem comminationis: *Veritas,*
 quantum ad veritatem confirmationis.

VERSICVLVS XV.

Tribulatio, & angustia, & cetera.] Duæ diffiniti-
 uæ sententiæ in duobus præmissis versibus sunt
 expresse, videlicet humilium sublimatiua, & subli-
 mium humiliatiua. Sequitur tertia diffinitiua
 sententia in istis versus continencia breuiter
 exprimentia, scilicet patientium coronatiua. Nam
 Propheta præclare patientium militia coronationem
 contemplans, & contemplando conuulsus, ex eorum
 persona loquitur, ita cantans: *Tribulatio, & angustia,*
 quasi dicat: Attendite, quid toleraui, per quid
 superau, quid consideraui, quid speraui. Vnde
 per versus huius continentiam possumus connotare
 militiam tolerantem, militiam confidentem,
 militiam sperantem: Tolerantem enim
 militiam, superauit per sapientiam, consideraui
 gratiam, speraui gloriam.

Articulus primus.
 Primum notatur, cum scribitur: *Tribulatio, & angustia,*
 id est corporalis, & spiritualis malitia: exterior
 & interior amaritia, quam pro Christo æquanimiter
 tolerat Christiana militia. Et nota circa tribulationem,
 & angustiam, tripartitam tolerantium diffinitionem:
 quorum alij superantur, alij non superantur,
 alij sustentantur. Prima tolerantia vitiosa, secunda
 virtuosa, sed tertia gratiosa: quia sicut Seneca
 dicit: Generosos animos labor nutrit. De primo,
 ubi dicitur de impio: Terrebit eum tribulatio, & angustia
 vallabit eum, sicut regem, qui preparatur ad
 prelium: hic tribulatio, & angustia tolerans, sed
 tolerans superatur. De secundo: Quis separabit
 nos a charitate Christi? Tribulatio, an angustia?
 & cetera. Hic tribulatio & angustia toleratur, sed
 tolerans non superatur, quoniam a charitate Christi
 non separatur. De tertio: Mitte virum istum
 in carcerem, & susten-

Psal. 67. f Benjamin.

Lamech. Gen. 4. d

Isa. 9. c

2. Mac. 1. f

Eccli. 26. d

Luc. 6. a

Ps. 118. a Job. 27. b

Ps. 118. t

Osea. 8. d

Hier. 2. b Ibidem.

Mich. 7. c Ibidem.

Ezec. 22. f Ibid. g

Isa. 42. a

Psal. 30. d

Prou. 12. c

Sen. opi. 3. r

Iob. 15. c

Rom. 8. g

3. Reg. 22. d

tate cum pane tribulationis, & aqua angustiae: hic A tribulatio & angustia toleratur, & tolerans non superatur, sed potius sustentatur.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subscribitur: *Inuenerunt me*, quasi non dubitantem, non dormitantem, sed strenue militantem. Et nota, quod tentatio inuenit hominem, vel Dominus per tentationem interdum errantem, interdum dormientem, interdum vigilantem: errant improvidi, dormiunt inualidi, vigilant virtuosissimi. Primus figuratur: Inuenit eum vir errantem in agro: ubi notatur inuentio cuiusque errantis per imprudentiam. Secundum signatur: Venit, & inuenit eos dormientes: ubi notatur inuentio dormientium per inconstantiam. Tertium insinuat: Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes: Vbi notatur inuentio vigilantium per virtuosam tentationis victoriam.

Articulus tertius.

Tertium connotatur, cum scribitur: *Mandata tua*. Ecce gratiosa considerationis materia. Nec enim sine maxima gratia nobis recommendata sunt haec mandata. Et nota, quod in mandatis possunt considerari tria: videlicet diuina notitia, coambulatio, & commanentia: quia teste beato Iohanne: Si mandata seruemus, Dominum cognoscimus, Domino coambulamus, & Domino commanemus. De primo: In hoc scimus, quoniam cognoscimus eum, si mandata eius seruemus: ecce prima mandatorum continentia: scilicet Dei notitia. De secundo: Hae sunt charitatis, vt ambulemus secundum mandata eius: ecce mandatorum continentia: scilicet coambulandi gratia. De Tertio: Qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo: ecce tertia mandatorum continentia, scilicet commanentia.

Articulus quartus.

Quartum pernotatur, cum perscribitur: *Meditatio mea est*. Vbi meditatio, ibi frequentatio. In mandato frequentatur consideratio: quia talia non tantum sunt operabilia, sed & remunerabilia: operanda per gratiam, remuneranda per gloriam. Mandata igitur meditatio dicitur: quia de consideratione operationis ad considerationem remunerationis venit. O felix meditatio, intus ardens, foris lucens, sursum ducens: quae amado interius inardescit: orando forinsecus elucescit, suspirando, quae sursum sunt, concupiscit. De primo: In meditatione mea exardescet ignis: ecce meditatio intus ardens. De secundo: Propheta psallit: Et erunt, vt complacent eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper: ecce meditatio foris lucens. De tertio eximius citharista: Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est: ecce meditatio sursum ducens.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in militia memorate persona: *Tribulatio & angustia*, quantum ad malitiam, quae toleratur: *Inuenerunt me*, quantum ad sapientiam, per quam superatur: *Mandata tua*, quantum ad gratiam, quae consideratur: *Meditatio mea est*, quantum ad gloriam, quae speratur.

VERSICVLVS XVI.

Aequitas, testimonia tua, & cetera. Patientium coram natione superius audiimus. Superest, vt condemnationem impatientium audiamus. Circa praesentem contemplationem psalmographus supra se subleuatus, vidisse videtur aequitatem, & duas eius socias, quae sunt veritas, & seueritas: quarum prior est aequitatem dirigens, posterior eandem exequens. Veritas quidem diuina testimonia, tamquam iura caelestia circa reorum supplicia, indicabat, testificando, quod aeternae legis prauaricatio, & aeterni regis prauudicatio debent aeterno vindicari supplicio. Sicut

autem veritas indicabat, sic aequitas iudicabat: & sic autem aequitas iudicabat, sic seueritas vindicabat. Vnde Propheta contemplatus, & contemplando consternatus, quod tale est iudicium aequitatis, tale quoque supplicium seueritatis, quale testimonium veritatis: supplicauit & suppliciter testificauit subsidium pietatis, quod breuiter annotauit, cum ait: *Aequitas*, & cetera. Ac si voce diceret tremebunda: ecce video quia talis est aequitas iudicando, qualis veritas indicando, talis quoque seueritas vindicando: quocirca peto pietatis subsidium supplicando. Quattuor itaque possumus hic pensare: scilicet aequitatem, seueritatem, veritatem, & sinceritatem: prima iudicat, secunda indicat, tertia vindicat, sed quarta supplicat.

Articulus primus.

Iudicium aequitatis eructatur, cum dicitur: *Aequitas*: quia nulla dubietas, quin iudicium aequitatis sit aequitas. Circa iudiciariam aequitatem potest notari, quod aequitas solet in sacra scriptura comparari scuto in expugnabili, virgae inflexibili, semite infallibili: quia iudicialis aequitas esse debet in expugnabilis per timorem, inflexibilis per fauorem, infallibilis per errorem. De primo, ubi dicitur de iudice summo: Sumet scutum in expugnabile aequitatem: hic comparatur aequitas scuto in expugnabili. De secundo: Virga aequitatis virga regni tui: hic comparatur aequitas virgae inflexibili. Vnde virga ista in psalmista dicitur ferrea: Reges eos in virga ferrea, & cetera. De tertio: Ducam te per semitas aequitatis: hic comparatur aequitas semite infallibili. Vnde semita recta dicitur in Propheta: Semita, inquit, iusti recta est.

Articulus secundus.

Iudicium veritatis enunciatur, cum adijcitur: *Testimonia tua*. Nam nulli dubium, quin diuinum testimonium sit veritatis indicium: quia vero precedens aequitatis iudicium, & praesens veritatis indicium in vnum conueniunt, & per consequens vnum sunt: propterea recte dicitur Propheta: *Aequitas testimonia tua*. Ac si diceret voce perspicua: Aequitatis iudicia, & veritatis indicia sunt indifferentia: in quantum sunt in vno conuenientia. Et nota circa praemissa testimonia, quod nimis erunt illis terribilia, qui dum viuerent, ea non attenderunt: aut si attenderunt, non acceperunt: aut si acceperunt, non custodierunt, propter auersionem intellectus, affectus, & effectus. De primo: Non attenderunt mandata tua, & testimonia, quae testificatus es in eis: ecce intellectus auersionem, quantum ad testimoniorum attentionem. De secundo: Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis: ecce affectus auersionem, quantum ad testimoniorum acceptionem. De tertio scribitur: Exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt. Et auertuerunt se, & non seruauerunt pactum: ecce effectus auersionem, quantum ad testimoniorum custoditionem.

Articulus tertius.

Seueritatis supplicium enucleatur, cum additur: *In aeternum*. Hoc est in aeternum supplicium, quod pertinet ad seueritatis officium. Ecce qualiter aequitatis iudicium, & veritatis indicium fuerunt vnum, in quantum conueniunt in vnum. In quod vnum? In aeternum supplicium: per quod aeterni regis praedictum iudicium seueritas vindicauit, sicut veritas indicauit, & aequitas iudicauit. Nec mirum, si psalmographus fuerit valde breuiloquus: quia valde perterritus. Ita loquuntur homines fugiendo periculum anhelantes, & per breuitatem affatus, breuitatem anhelitus intimantes. Et nota de vindicta seueritatis aeterna, quod secundum diuina testimonia, dicitur tripartita: quaedam superna, quaedam interna, quaedam externa. Prima spectat ad domesticum exilium: secunda ad intrinsecum supplicium: tertia ad extrinsecum incendium. De primo: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in aeternum.

Mat. 25. d

Ibidem.

num. Ecce vindicta aeterna, quantum ad domesticum exilium. De secundo: Ibunt hi in supplicium aeternum: iusti autem in vitam aeternam. Ecce vindicta aeterna, quantum ad intrinsecum incendium. De tertio: Discedite a me maledicti in ignem aeternum. Ecce vindicta aeterna, quantum ad extrinsecum incendium.

Articulus quartus.

Sinceritatis desiderium explicatur, cum subditur: *Intellectum da mihi: & viam*. Da mihi mentis illuminationem, ad mortis declinationem. Ecce sinceritatis supplicatio. Liqueat enim, quod non consentiret malitiae scienter, & libenter qui petit lumen intelligentiae, ne fortasse consentiat nescienter. Hic potest notari, quod tripliciter contingit intellectum dari: scilicet mentaliter, vocaliter, manualiter: hoc est, per illuminationem diuinam, per verborum doctrinam, per verberum disciplinam. De primo: Dabit tibi Dominus in omnibus intellectum. Ecce datio mentalis. De secundo scribitur a psalmographo: Declaratio sermonum tuorum illuminat: & intellectum dat paruulis. Quod potest accipi de datione vocali. De tertio: Vexatio dabit intellectum auditui. Quod potest exponi de datione manuali.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait psalmographus, condemnationem impatientium ad tempus credentium, sed in tempore tentationis recedentium, intelligibiliter contemplatus, & sensibilibus contestatus: *Aequitas*: quantum ad aequitatem iudicantem. *Testimonia tua*: quantum ad veritatem testificantem, vel testimonia indicantem. *In aeternum*: quantum ad seueritatem vindicantem. *Intellectum da mihi, & viam*: quantum ad sinceritatem supplicantem.

Capitulum decimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Clamauit in toto corde, & cetera. Ecce decimum capitulum: excipite decimum ferculum. Excipitis de manu capituli praecedentis promissionem iudiciariae seueritatis: excipite de manu capituli praesentis admissionem precariae pietatis. Nec latet ferculorum istorum ordinatio: quoniam antequam discernatur iudicium, oportet quod pium ab impio discernatur. Pium autem ab impio discernitur, cum istud admitti, illud emitti concernitur. Circa pietatis, seu pia petitionis admissionem pensare possumus duplicem ipsorum conditionem: videlicet virilitatem, quae octonarius primus praeloquitur: & humilitatem, quam octonarius sequens exequitur. Et quoniam virilitatis est vim inferre, humilitatis autem sufferre: per primariam octonarij prioris litteram, scilicet Coph, quae interpretatur excussio, virilitas praenotatur: & per primariam octonarij posterioris litteram, scilicet Refc, quae interpretatur patientia, humilitas subnotatur. Virilitas huiusmodi prius declaratur in oratione mentali, ad primum quaternarium pertinenti: posterius in oratione vocali, ad secundum quaternarium attinenti. Sed & virilitas orandi solet seruari in mentali oratione pro quadruplici necessitate: videlicet pro vitae puritate, pro via securitate, pro exteriori maturitate, & pro interiori saturitate: quae videtur psalmographus quattuor versibus, quasi totidem testibus comprobare. Versus primus probat, orationis virilitatem propter vitae puritatem, propalando, qua frequentia, qua feruentia, qua instantia requiritur iustificationis gratia, per quam purgatur conscientia: quia plane oratio sine torpore, sine tepore, sine timore recipitur cum fauore. Vnde patet versus praesentis continentia quadrimembris. Continet enim orationis frequentiam, feruentiam, instantiam, & iustificationis gratiam. Quorum primum

Coph.

Refc.

Ncem. 9. 2

Ioan. 3. b

Pf. 77. f

Ioan. 8. e

A priuat torporem, secundum teporem, tertium tumorem, quartum ponit fauorem.

Articulus primus.

Orationis frequentia praenotatur, cum dicitur: *Clamauit*, dicendo namque clamauit, non clamo, notatur clamoris continuatio, non inchoatio. Et nota, quod clamare signum est, interdum distantiae, interdum instantiae, & interdum perseverantiae. Clamat enim anima, velut distans, posteriora considerans. Clamat velut instans, ad anteriora properans. De primo canitur: A finibus terrae ad te clamauit. Hic clamat anima, quasi distans. Qui sunt terrae fines, nisi terrenae passionis extremitates: in quibus noscuntur vitia residere, virtute in medio residente. Vnde sapienter per sapientem scribitur: Oculi stultorum in finibus terrae. De secundo legitur: Clamauit populus ad Dominum instantia magna. Hic clamat anima, sicut instans. De tertio dicitur a psalmographo: In die clamauit, & nocte coram te. Hic clamat anima, tanquam improbe perseverans.

Articulus secundus.

Orationis feruentia subnotatur, cum subditur: *In toto corde*. Nulli dubium, quin cor sit calidum, & caliditatis principium. Vnde, ni fallor, totum cor dicitur magnus feruor: Sed nota circa dictum feruorem, quod triplicem debet habere conditionem: scilicet reuersionem, conuersionem, & confitendi conceptionem: vt malum postponatur, bonum praenotatur, confessio proponatur. Prima conditio traditur: Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum: auferte deos alienos de medio vestri. Ecce cordis reuersionem, malum postponendo. Secunda conditio scribitur, Dicit Dominus: Conuertimini ad me in toto corde vestro. Ecce cordis conuersionem bonum praenotando. Tertia conditio legitur: Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Ecce cordis conceptio confiteri proponendo.

Articulus tertius.

Orationis instantia annotatur, cum additur: *Exaudi me Domine*, quasi dicat: Oraui frequenter, oraui feruenter, precor instanter, vt exaudias indistanter. Et nota, quod orationis instantia dicitur habere tres socias: quae sunt, humilitas, affectuositas, & importunitas. Quarum prima instat vngendo, secunda pungendo, tertia vrgendo. Prima proponitur, ubi dicit Salomon Domino: Exaudi preces famuli tui. In quo patet instantis humilitas. Secunda cantatur: Velociter exaudi me Domine, defecit spiritus meus. In quo liquet instantis affectuositas. Tertia profertur: Exaudi Domine, placare Domine: attende, & fac. In quo lucet instantis importunitas.

Articulus quartus.

Iustificationis gratia denotatur, cum psallitur: *Iustificationes tuas requiram*. Quasi dicat: Requiram affectionum mearum, tamquam interni gregis munditiam, per superni regis influentiam, secundum aeternae legis exigentiam. Vnde notandum, quod in iustificationis requisitione debemus tria requirere: videlicet iustificationis principium actiuum, passiuum, & informatiuum. Principium iustificationis actiuum, est superius rex, qui iustificat. Principium iustificationis passiuum, est internus grex, quem iustificat. Principium iustificationis informatiuum, est aeterna lex, secundum quam iustificat. Prima requisitio patet: Domine in angustia requisierunt te. Hic requiritur rex. Secunda requisitio claret: Dispersi sunt greges mei, & non erat qui requireret. Et infra: Requiram gregem meum de manu eorum. Hic requiritur grex. Tertia requisitio luceat: Custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Hic requiritur lex.

Epilogus.

Ex his potest patefcere vox Prophetae orantis strenue pro vitae puritate: *Clamauit*. In quo frequentia sine torpore. *In toto corde*. In quo feruentia sine tepore.

Isa. 60. a

Prou. 17. a

Iudith 4. b

Psal. 72. a

Cor quid.

1. Reg. 7. a

Ioel. 2. c

Pf. 110. a

& 137. a

2. Par. 6. c

Pf. 142. b

Dan. 9. c

1. Cor.

Isa. 26. c

Eze. 34. b

Ibid. c

Pf. 104. d

Exaudi me Domine. In quo instantia sine timore. Iustificationes tuas requiram. In quo gratia cum favore.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Clamauit ad te: saluum me fac, & cetera.] Iam orauit & orare docuit Propheta pro vitæ puritate. Hic orat & orare dogmatizat pro vitæ securitate. Et quia via mandatorum existit inter deum peccatorum: propterea petit psalmographus diuinum ducatum inter deum peccatorum, propter securum meatum per viam mandatorum. Quid enim sibi volunt actus contenti in versu presenti, scilicet clamandi, saluandi, custodiendi, mandandi; nisi conduci per ducatum, non seduci per peccatum, deduci per meatum, perducere per mandatum?

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: Clamauit ad te, quasi conducendus a te. Hæc ergo clamatio est ducatus postulat. Hic potes notare, quod tripliciter contingit clamare, puta corde, ore, & opere. De primo: Clamauit cor eorum ad Dominum super muros filie Sion. Ecce clamor cordis. Hoc modo clamatur in proposito. De secundo dicitur: Ad ipsum ore meo clamauit. Ecce clamor oris. De tertio: Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Ecce clamor operis.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum subiicitur: saluum me fac, scilicet a vitiorum deuijs, ab aduersariorum insidijs, ne seducatur ab eis. Et nota, quod saluos facit Dominus, quos conducit, a malis exterioribus, interioribus, & inferioribus: videlicet ab hostium insidijs, a vitijs, & a supplicijs. De primo canitur: Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam: & saluum me fecit dextera tua. Ecce salus ab insidijs exterioribus. De secundo: Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero. Ecce salus a vitijs interioribus. De tertio: Liberabit me Dominus ab omni opere malo, & saluum faciet in regnum suum celeste. Ecce salus a supplicijs inferioribus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adjicitur: Et custodiam, scilicet per tuam custodiam. Hæc est custodia secunda, custodia deductiua. Et nota, quod custodire debemus morales meatus in considerandis, desiderandis, operandis, & tolerandis. Prima custodia fit per prudentiam: secunda per temperantiam: tertia per iustitiam: quarta per patientiam. De prima: Oculi tui vias meas custodiant. Quod pertinet ad custodiam oculosa prudentia. De secunda dicitur: Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras: quod attinet ad custodiam temperantia. De tertia: Iustitia custodit innocentis viam. Ecce custodia iustitia. De quarta: Viam eius custodiui, & non declinaui ex ea: quod spectat ad custodiam patientia.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subditur: Mandata tua. Non solum tua, tamquam a te procedentia, sed & tua, tamquam ad te perducenda. Et nota, quod mandata Domini non absurde dicuntur via ad Dominum perducuntia; quoniam ipsa sunt introductiua ad Dei presentiam, ad Dei sapientiam, & ad Dei vitam. Et ita sunt perfectiua creatæ trinitatis, scilicet, memorie, intelligentia, voluntatis. De primo: Qui seruat mandata eius, in illo manet: & ipse in eo. Ecce mandata introductiua ad presentiam. De secundo: Fons sapientia verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata eterna. Ecce mandata introductiua ad sapientiam. De tertio: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Ecce mandata introductiua ad vitam.

Epilogus.

Et hoc est, quod dicitur per psalmographum, petentem ducatum diuinum, propter securum meatum. Ait enim: Clamauit ad te. scilicet, vt conducatur. saluum me

fac, ne seducar. Vt custodiam, & custodiendo deducar. Mandata tua, quibus ad te perducar.

VERSICVLVS TERTIVS.

Præueni in maturitate, & cetera.] Vitæ puritate ac via securitate superius imploratis: sequitur exterioris imploratio maturitatis: quatenus sicut per primum purificatur animus, per secundum honoratur altissimus: sic per tertium ædificetur proximus. Hanc implorauit & implorandam declarauit Propheta, cum ait: Præueni, & cetera. Quod est: præcogitauit de maturitate: & eam efflagitauit cum securitate. Vnde quatuor animaduertimus, circa quæ versatur iste versus: videlicet intellectum, eius obiectum, eius affectum, & eius prouectum. Nam profecto præcogitatio spectat ad intellectum: maturitas ad obiectum: efflagitatio ad affectum: securitas ad prouectum.

Articulus primus.

De primo scribitur: Præueni. Quo modo? præcogitando, seu præmeditando. Intellectus enim debet præcogitare, quid affectus debeat flagitare: vt discretio meditationis præueniat deuotionem orationis: ne fortassis dicatur orantibus indiscretis: Nescitis quid petatis. Et nota circa meditationis præuentionem ante orationis aduentionem, quod triplicem legimus præuentionem: scilicet Æthiopum, Nunciorum, & Principum. Per quas intelligimus præuentionem meditationis per viam compunctionis, compassionis, & consolationis. Prima præuentionis notatur in psalmista: Dissipa gentes, quæ bella volunt: venient legati ex Ægypto: Æthiopia præueniet manus eius Deo. Ad cuius intellectum prius considerandum, quod est pugna spiritualis inter desideria sensualitatis, & desideria voluntatis. Nam desideria sensualitatis trahunt per consensum desideria voluntatis interdum ad tenebras iniquitatis, sicut fornicaria voluptatis. Interdum occasionaliter ad tenebras infidelitatis: vt cum quæritur excusatio in peccatis, & dicitur, quod fornicatio non est culpa mortalis. Primæ tenebræ sunt per Æthiopiam: secundæ per Ægyptum significatæ: quarum vtraque interpretatur tenebræ. Ait ergo Propheta: Dissipa gentes, quæ bella volunt, idest gentilia seu carnalia desideria voluntatem debellare volentia. Hæc est petitio, quæ per manum voluntatis porrigitur Deo. At vero priusquam fiat hæc præcogitatio oportet de Ægypto legatos venire, idest meditationes de tenebris infidelitatis prodire, & Æthiopiam præuenire, idest memoriam tenebræ iniquitatis præire. Quid præire? Manus eius Deo, idest manus voluntatis, per quas petitio porrigi debet Deo: quia prædictæ præmeditationes sunt petitionis illius præuentionis rationes. Ecce præuentionis meditationis per viam compunctionis. Secunda præuentionis denotatur: vbi dicitur, quod epistolæ sunt missæ per veredarios, qui per omnes prouincias discurrentes, veteres litteras nouis nuncijs præuenirent. Sic præueniunt, qui prouident salutares cautelas contra fidelium damnabiles corruptelas. Ecce præuentionis præmeditationis per viam compassionis. Tertia præuentionis connotatur in illo verbo prophetico: Præueniunt principes coniuncti psallentibus: quia contemplatiue mentes in canonicis laudibus præueniuntur frequenter angelicis illuminationibus, iuxta illud Propheta: Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Ecce præuentionis meditationis per viam consolationis, vel consolatorie illuminationis.

Articulus secundus.

De secundo subscribitur, cum sequitur: In maturitate. Hæc maturitas est conuersationis honestas. Hæc est, de qua cogitauit, & in qua cogitauit. De maturitate cogitat, qui partes & proprietates eius considerat. In maturitate cogitat, qui potentias, & dispositiones eius considerat. Et nota triplicem potentiam ordinatam; ad

Articulus primus.

Primum prætenditur, cum dicitur: Præueniunt oculi mei ad te. Hi sunt oculi exterioris hominis, quibus exprimitur gratia compunctionis, quæ debet præuenire gratiam contemplationis, quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem, vt scribitur. Sicut enim Israelitæ carnales præueniebant solem sensibilem, vt inuenirent refectioem exterioriorem, sic Israelitæ spirituales præuenire debent solem intelligibilem, quatenus inueniant refectioem interioriorem. Quid autem est sol intelligibilis, nisi gratia contemplationis? Quid interior refectio, nisi gratia consolationis, seu consolatorie illuminationis? Et nota, quod gratia compunctionis comparatur oculis lippis, aquosis, columbinis: quia compunctionis gratia est in principio horrida, in medio liquida, in fine nitida. De primo: Lia erat lippis oculis: Rachel decora facie. Per Rachel figuratur gratia contemplationis. Per Liam gratia compunctionis. Sicut igitur in Iacob patriarcha copula Lia præuenit copulam Rachel: sic in nobis gratia compunctionis præuenire debet gratiam contemplationis. Sicut ille non abhorrens horrorem per laborem peruenit ad decorem, sic nos non abhorrentes horrorem compunctionis, per laborem inuestigationis peruenire debemus ad decorem illuminationis: ecce oculi lippis. De secundo: Oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filie multitudinis. Hic, oculi comparantur piscinis: quia sicut in piscinis est copia aquarum, sic in gratia compunctionis copia lacrymarum. Quamobrem hæc piscinæ in Esebon esse narrantur, quod cogitatio maroris interpretatur. Et si causa maroris quæritur, protinus aperitur: Quæ sunt in porta filie multitudinis. Nam re uera vis uisita existit porta concupiscentia multiformis: ecce oculi aquosi. De tertio: Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra oculi tui columbarum. Quia pulchra est anima, quantum ad conscientiam, & quantum ad intelligentiam, quæ nitescit per compunctionis gratiam: ecce oculi columbini.

Articulus secundus.

Secundum subtenditur, cum adjicitur: Diluculo. Ecce quando præueniunt, & quid præueniunt: quia diluculo præueniunt, & solem præueniunt. Oculi compunctionis præueniunt solem contemplationis, fortasse, si non præuenissent, cibum intrinsecum non inuenissent, sicut populus antiquus cibum extrinsecum non inuenit, qui diluculo non præuenit. Et notandum circa diluculum, quod legitur diluculo iustus vigilare, Deus euigilare, diabolus oculos opilare: quia nimirum iustus vigilat ad rogandum: Deus euigilat ad erogandum: diabolus oculos opilat ad malitiam prorogandum. De primo, vbi dicitur de iusto: Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in conspectu altissimi deprecabitur. Ecce iustus diluculo vigilans ad rogandum. De secundo: Si diluculo confurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, si mundus, & rectus inceseris, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitia tua: in tantum, vt si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis: ecce Deus diluculo euigilans ad erogandum. De tertio, vbi scribitur de diabolo: Oculi eius, vt palpebræ diluculi. Plane oculi diaboli sunt, vt palpebræ diluculi, non vt pupillæ diei, quia clausi sunt oculi, non aperti: ligati sunt, non soluti. In oculis apertis apparent pupillæ, in clausis non patent, nisi palpebræ. Ligati sunt per vinculum impietatis, non soluti ad intuitum pietatis. Nunc oculos suos opilat, & nonnullos sibi assimilat, sed tunc euigilabit, cum sol iustitia in iudicio rutilabit. Propterea tunc inueniet maledictionem: quia non præuenit solem ad benedictionem: ecce diabolus diluculo oculos opilans ad malitiam prorogandum.

Articulus

ad moralis maturitatis elegantiam: videlicet remotam, propinquam, proximam. Qui tantum in potentia remota sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, & parum crescunt: quia cito marcescunt. Qui solum in propinqua sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, satis crescunt, sed non maturefcunt: quoniam arescunt, vel putrescunt. Qui autem in proxima sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, crescunt, & etiam maturefcunt. De primo: Facti sunt, quasi fenum agri, & virens herba tectorum, quæ arefacta est, antequam veniret ad maturitatem: ecce potentia maturitatis remota. De secundo: Erit flos decidens gloriae exultationis eius, qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneum autem maturitatem Autumnii: ecce potentia maturitatis propinqua. De tertio agitur in proposito, in quo petitur maturitatis perfectio.

Articulus tertius.

De tertio conscribitur, cum connectitur: Et clamauit. Quæris quo modo? Sane orando. Sic clamatur qui amat. Vnde notandum, quod sicut contingit tripliciter amare: scilicet calide, acute, ac superferuide: sic contingit clamare tripliciter: videlicet instanter, fortiter, incessanter. De primo: Clamauit omnis populus ad Dominum instanter magna. Hic clamatur instanter. De secundo: Clamate fortiter, & dicite: Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas. Hic mandatur clamare fortiter. De tertio: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum. Hic rogatur Samuel clamare incessanter.

Articulus quartus.

De quarto perscribitur, cum ultimo subinfertur: Quia in verba tua super speraui: quasi dicat: Clamauit, quoniam amauit: & amauit, quoniam in verba tua non timorem, non stuporem, sed amorem inducentia super speraui, idest valde speraui, & ideo cum securitate clamauit. Et nota, quod legimus in scriptura verba potentia, prudentia, clementia. Prima inducunt timorem, secunda stuporem, tertia fiduciam & amorem. De primis: Non parcam ei verbis potentibus: ecce verba potentia inductiua timoris. De secundis: Verba prudentium statera ponderabuntur: ecce verba prudentia inductiua stuporis. De tertijs: Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, seruiunt tibi omni tempore: ecce verba clementia inductiua fiducia, & amoris.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tamquam mentaliter orans, maturitatem exterioriorem implorans: Præueni, quantum ad præmeditationem, quæ pertinet ad intellectum. In maturitate, quantum ad maturitatem, quæ pertinet ad obiectum. Et clamauit, quantum ad orationem, quæ pertinet ad affectum. Quia in verba tua super speraui, quantum ad securitatem, quæ pertinet ad prouectum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Præueniunt oculi mei ad te, & cetera.] Animo purificato per vitæ puritatem, altissimo honorificato per vitæ securitatem, proximo ædificato per conuersationis maturitatem, reuertitur animus ad seipsum implorans internam saturitatem. Imploratio quidem ista sic ostenditur a psalmista. Præueniunt, & cetera: quasi dicat: Exteriores oculi præueniunt solis aduentum, vt interiores peruenirent ad interius alimentum. Hoc est, compunctio præuenit contemplationem, vt meditatio perueniret ad consolationem, seu consolatoriam illuminationem: ecce quadripartita gratia hic contenta, scilicet gratia compunctionis, contemplationis, meditationis, & consolationis. Quæ notantur per exteriorum oculorum præuentum, per solis aduentum, per oculorum interiorum peruentum, per intrinsecum alimentum.

Thren. 2. e

Psal. 65. d
Gen. 4. b

Psal. 137. c

Hier. 17. b

2. Timo. 4. d

Prou. 23. c
Psal. 16. a

Pro. 13.
Iob. 2. 2

1. Ioa. 3. d

Eccli. 1. a

Mat. 19. d

Mat. 20. c

Psal. 67. g

Ibidem.

Eccli. 8. c

Psal. 67. e

Psal. 100. a

Sap. 16. d

Compunctio gratia.

Gen. 29. d

Cant. 7. b
Esebon.

Cant. 1. d

Diluculo.

Eccli. 39. a

Iob 8. e

Iob 41. b

Articulus tertius.

Tertium attenditur, cum additur: *Vt meditarer.* Hec meditatio est oculorum interiorum negotiatio. Interiores enim oculi sunt actus perspectiui, scilicet admiratio, & inuestigatio, quibus negotiatur ratio in meditatio negotio, donec inueniatur delectabilis illuminatio. Sed notandum, quod actus meditandi attribuitur aliquoties ori, aliquoties gutturi, & aliquoties menti: quia prolata sensibilitas, aut illa suauitas, aut oblata sapientie sinceritas potest esse principium meditandi. De primo canitur: Os iusti meditabitur sapientia: hic actus meditandi attribuitur ori. De secundo scribitur: Veritatem meditabitur guttur meum: hic actus meditandi attribuitur gutturi: De tertio legitur: Mens iusti meditabitur obedientiam: hic actus meditandi attribuitur menti.

Articulus quartus.

Quartum intenditur, cum infertur: *Eloquia tua*, maxime figuralia, in quibus existit sapientia in mysterio abscondita: cuius inspectio est inspicientis refectio. Et nota, quod hanc eloquia sunt meditationis tripartite materia, ori, gutturi, & menti conuenientia: quia sensibilibus proferuntur, quia suauiter inferuntur, quia sinceriter offeruntur. De primo psalmista dicit: Pronunciabit lingua mea eloquium tuum: hic eloquium profertur sensibilibus. De secundo Prophetas psallit: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: hic eloquium infertur suauiter. De tertio: Paulus ait: Credita sunt illis eloquia Dei: hic eloquium offertur sinceriter.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta qualiter orandum profaturitate interna, dicit: *Præueniunt oculi mei ad te*, quantum ad oculorum exteriorum præuentum, quod est compunctionis. *Diluculo*, idest ante solis aduentum, quod est contemplationis. *Vt meditarer*, quantum ad oculorum interiorum peruentum, quod est meditationis. *Eloquia tua*, quantum ad mysticum alimentum, quod est consolationis, vel consolatorie illuminationis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Vocem meam audi, & cetera. Virilitas orationis mentalis in præcedenti quaternario claruit: virilitas orationis vocalis in præfenti clarescit. Virilitas huiusmodi seruatur in oratione vocali præcipue pro quadriformi commoditate: scilicet vt homo exterior per interiorem exaudiatur, vt homo interior per exteriorem custodiatur, vt ad hominem interior per hominem exteriorem doctor superior ingrediatur, vt per hominem exteriorem homo interior erudiatur, sicut luce clarius in quattuor versibus declaratur. Primum articulum primus versus declarat, dum Propheta sic orat: *Vocem*, & cetera. Ac si dicat: Domine audi meam vociferationem, secundum tuam miserationem, & secundum iudicij tui considerationem viuifica, vel vigora meam operationem. Quis nesciat, quod versus iste quattuor comprehendat? videlicet vociferationem, miserationem, considerationem, & operationem: aut quis non videat, quod vociferatio ad hominem pertineat exteriorem, miseratione ad interiorem, rursus consideratio ad interiorem, operatio ad exteriorem?

Articulus primus.

Primum prænotatur, cum psallitur: *Vocem meam audi*. Ecce vociferatis oratio, vel orantis vociferatio. Tali vociferatione vociferatur homo exterior triplici ratione: scilicet aut ratione contritionis, aut ratione passionis, aut ratione compassionis. Vnde notandum, quod secundum scripturam testimonium, inuenitur homo exterior clamans, exclamans, inclamans: Clamare namque dicitur, qui conteritur: exclamare, qui patitur: inclamare, qui cõpatitur. De primo scri-

bitur: *Voce mea ad Dominum clamaui*. Et infra: Tribulationem meam ante ipsum pronuncio: ecce vox clamantis in contritione. De secundo: *Exclamaui voce magna Sufanna*, & dixit. Et infra: *Ecce morior*: ecce vox exclamantis in passione. De tertio: *Appropinquas rex lacui*, Danielem voce lacrymabili inclamauit: ecce vox inclamantis in compassione.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum sequitur: *Secundum misericordiam tuam Domine*. Hæc est miseratio, qua Deus misericorditer intuetur interiorem hominem, tamquam suam imaginem, quæ miseranda videtur propter amissam, vel remissam similitudinem. Et nota, quod inuenitur misericordia quadripartita: scilicet præueniens, adueniens, superueniens, & subueniens: prima gratificat, secunda ratificat, tertia beatificat, quarta glorificat. De prima per psalmistam dicitur: *Fortitudinem meam ad te custodiam*: quia Deus susceptor meus: Deus meus, misericordia eius præueniet me. Ac si dicat: *Fortiter tibi seruire intendo*: quia tu, de cuius humanitate confido, me præueniens, gratiam influendo: ecce misericordia præueniens gratificando. De secunda per sapientem scribitur: *Filios tuos nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes*: misericordia enim tua adueniens sanabat illos: quasi dicat: *Filij tui non defecerunt tentati*: quia fuerunt tua misericordia confortati: ecce misericordia adueniens ratificando. De tertia per Prophetam psallitur: *Et veniat super me misericordia tua Domine, salutare tuum secundum eloquium tuum*: ecce misericordia superueniens beatificando. Sic enim orat, qui suam infelicitatem deplorat, & felicitatem implorat. De quarta dicitur: *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ*, vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum: ecce misericordia subueniens glorificando. Sic enim orat, qui ad gloriam æternam peruenire desiderat.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Secundum iudicium tuum*, idest secundum considerationem iudicij tui, quasi ponderationem exercitij mei. Nam qui iudicium diuinum prudenter considerat, exercitium proprium ponderat. Hic debet notari, quod diuinum iudicium debet præcogitari, præcogitans interrogari, iustitia præparari. Quorum primum pertinet ad discretionem, secundum ad discussionem, tertium ad deuotionem. De primo: *Reuertere ad Dominum*, & auertere ab iniustitia tua, & nimis odito execrationem, & cognosce iustitias, & iudicia Dei: quasi dicat: *Ad iudicem reuertere*, a præiudicijs auertere, præiudicia detestare, iudicia meditare: ecce iudicij præcogitatio. De secundo: *Ante iudicium interroga teipsum*, & in conspectu Dei inuenies propitiationem: quasi dicat: *Dum diuina sententia prorogatur*, humana conscientia interrogetur, vt indulgentia erogetur: ecce præcogitantis interrogatio. De tertio ibidem legitur paulo superius: *Ante iudicium para iustitiam*: ecce iustitiæ præparatio.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: *Viuifica me*. Talis viuificatio est vigoratio, seu fortificatio, per quam homo exterior efficitur ad operandum viuacior, seu fortior. Hic notare possumus, quod tribus modis viuificat, siue vigorat Dominus: scilicet promittendo, transmittendo, & immittendo: Promittit enim premium, transmittit eloquium, immittit solatium. De primo: *Viuificabit nos post duos dies*. Diuina quippe viuificatio est nostræ viuificationis præsentis excitatio, & futuræ pollicitatio: ecce viuificatio promittentis. De secundo canitur: *Eloquium tuum viuificauit me*: ecce viuificatio litteras transmittentis. De tertio dicitur: *Si ambulauero in medio tribulationis: viuificabis me*, scilicet interius consolando: ecce viuificatio immittentis.

Epilogus.

Epilogus.

Ostensus ergo psalmographus orationis vocalis commoditatem, quantum ad exauditionem exterioris hominis per interiorem, ait: *Vocem meam audi*, quantum ad vociferationem exteriori homini conuenientem: *Secundum misericordiam tuam Domine*, quantum ad miserationem interiori homini congruentem: *Secundum iudicium tuum*, quantum ad iudicij considerationem interiori homini competentem. *Viuifica me*, quantum ad vigationem exteriori homini consonantem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Appropinquauerunt persequentes me, & cetera. Sicut per hominem interiorẽ homo exterior exauditur: sic per hominem exteriorẽ homo interior custoditur: quod præclare versus huius declaratione sentitur. Nam quid sibi velit hæc littera: *Appropinquauerunt*, & cetera, nisi quod persecutiones animalium cogitationum appropinquauerunt iniquitati rationalium consensionum: sed a pronuntiatione legalium lectionum facta est elongatio talium persecutionum. Quattuor ergo sunt, quæ super hæc pensari possunt: scilicet cogitationes, consensiones, lectiones, & elongationes. Quorum quidem hæc currunt, hæc concurrunt, hæc succurrunt, hæc recurrunt.

Articulus primus.

Primum præluet, cum dicitur: *Appropinquauerunt persequentes me*. Tales quippe persequentes, sunt irrationabiles cogitationes, quæ dum perueniunt ad delectationes, appropinquant ad consensiones. Hic notare possumus de supradictis persequentibus, quod interdum cogitationes rationales sunt persequentes, & animales fugientes. Interdum animales non sunt persequentes, & tamen rationales sunt fugientes. Quorum primum est laudabile: secundum vituperabile, sed aliquatenus excusabile: tertium vituperabile, & penitus inexcusabile. De primo: *Filij Israel vno agmine persequentes debilitabant omnes*: scilicet Babylonios fugientes. Vbi per filios Israel significatur cogitationes rationales. Per Babylonios cogitationes irrationales. De secundo: *Persequentibus Ioab, & Abyfai fugientem Abner*, sol occubuit: Ioab interpretatur inimicus, ipse est diabolus. Abyfai, pater meus superfluus, ipse est carnalis stimulus. Abner patris lucerna, ipsa est rationalis appetitiua. Quocirca persequentibus Ioab & Abyfai fugientem Abner, sol occumbit: quia persequentibus, tam diabolo, quam carnali stimulo rationalem appetitiuam, ratio sæpe succumbit. De tertio: *Fugit impius, nemine persequente*: quia fugit sæpius intellectiuis appetitus, nulla passione sensibili impugnante.

Articulus secundus.

Secundum subluet, cum adijcitur: *Iniquitati*. Tunc consummatur iniquitas, cum irrationali cogitationi consentit deliberata voluntas. Notandum igitur, quod iniquitas nascitur, trahitur, & completur. Nascitur namque in cogitatione. Trahitur in delectatione. Completur in consensione. De primo: *De vestimentis procedit tinea*, & a muliere iniquitas viri: idest a muliebri cogitatione iniquitas appetitus intellectiui. De secundo: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis*. Tunc in funiculis vanitatis iniquitas trahitur, cum vanis delectationum vinculis voluntas ad consensum conducitur. De tertio: *Completa est iniquitas tua Sion*. Per Sion, quæ interpretatur specula, vel speculatio, recte notatur ratio, quæ dum ad consensum inclinatur, iniquitas consummatur.

Articulus tertius.

Tertium claret, cum scribitur: *A lege autem tua, scilicet psallendo, vel canendo prolata foris per organum oris, ad excitationem interioris hominis*. Ad hoc enim

exterior tuba insonat salutaris, vt interior turba fugiat animalis. Sed nota, quod tria sunt necessaria in prædicta legis custodia: scilicet, quod in ore lex habeatur, cor adaperiatur, lex oris aures cordis percipiatur. Quorum primum pertinet ad obiecti propositionem: secundum ad subiecti dispositionem: tertium ad vtriusque compositionem. De primo: *Lex Domini semper sit in ore tuo*: ecce lex in ore, quod est obiecti propositio. De secundo: *Adaperiat Dominus cor vestrum in lege sua*: ecce cordis apertio, quæ est subiecti dispositio. De tertio: *Auribus percipite legem Dei vestri*: ecce perceptio legis aure cordis, quod est vtriusque compositio.

Articulus quartus.

Quartum liquet, cum scribitur: *Longe facti sunt*. Hæc est elongatio, qua elongatur cogitationum animalium persecutio, quibus inquietatur interior homo. Hic potest notari, quod cogitationes animales debent ab interiori homine elongari: quia deordinant eum, quantum ad Deum, ad seipsum, ad proximum: Sicut cogitationes vanitatis, tristitiæ, & iniquitatis. Prima elongatio continetur: *Vanitatem & verba mendacia longe fac a me*: ecce elongatio vanitatis, & falsitatis. Secunda habetur: *Tristitiam longe expelle a te*: ecce elongatio tristitiæ ab interiori homine. Tertia recensetur: *Longe faciet iniquitatem a tabernaculo tuo*: ecce elongatio iniquitatis.

Epilogus.

Ex præmissis potest patescere mens Prophetæ. Ostendit enim orationis vocalis virtutem, qua custoditur interior homo per exteriorem, dicens: *Appropinquauerunt persequentes me*, quantum ad cogitationum animalium cursum. *Iniquitati*, quantum ad rationalium consensionum concursum. *A lege autem tua*, quantum ad legalium lectionum succursum. *Longe facti sunt*, quantum ad talium persecutionum recursum.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Prope es tu Domine, & cetera. Post primam vocalis orationis virtutem, qua diuinitas exauditur homo exterior per interiorẽ, & secundum, qua diuinitus custoditur homo interior per exteriorẽ, acceditur ad tertiam, qua doctor superior ad hominem interiorẽ ingreditur per exteriorẽ. Hoc euidenter probatur, cū sapienter psallitur, vel intelliget oratur. Quod enim exterius pronuntiat, interius nunciatur. Quod sensibilibus pronuntiat per hominem exteriorẽ, intelligibiliter nunciatur ad hominem interiorẽ. In oratione namque vocali est & vocalitas sensibilis, & veritas intelligibilis, vocalitas pronuntiata, veritas nunciata. Vocalitas vsque ad auditum progreditur, sed veritas intus vsque ad intellectum ingreditur. Cum ergo per vocalitatem, quæ per organum oris emittitur, & ad organum auris transmittitur, veritas intro-mittitur, tunc doctor superior per hominem exteriorẽ ad interiorẽ introire dinoscitur. Hoc annotauit psalmista, cum ait: *Prope es tu*, & cetera. Ac si dicat homo interior: *Prope es tu doctor superior*, & vox tua, quam emittit homo exterior, est veritas, quam admittit homo interior. Quattuor itaque possumus hic notare: quis ingreditur, ad quem ingreditur, per quem ingreditur, & qualiter ingreditur: Quia doctor superior ad hominem interiorẽ, per hominem exteriorẽ, veritatis adductorem.

Articulus primus.

Primum notatur, dicendo: *Tu Domine*. Hic, ni fallor, demonstratur doctor superior: Quis enim verius doctor, quam Dominus? Vnde notandum circa Dominum, quod Dominus legitur indicare, iudicare, & vindicare, tamquam doctor veritatis, æquitatis, & feueritatis. De primo, vbi David dicit Domino: *Si descendet Saul, sicut audiuit seruus tuus, Domine Deus Israel indica seruo tuo*: ecce Dominus indicans. De secundo

Pf. 141. a
Ibidem.
Dan. 13. e
Ibidem.
Dan. 6. e

Pfal. 58. b

Sap. 16. b

Pf. 118. f

Pfal. 22. b

Eccli. 17. e

Eccli. 18. e

Ibidem.

Osea. 6. a

Pf. 118. g

Pf. 138. c

Iudit. 15. b

2. Reg. 2. f

Ioab.
Abyfai.
Abner.

Prou. 28. a

Eccli. 42. c

Isa. 5. e

Thren. 4. d

Sion, specu-
la.

Exo. 23. b

2. Macha.

1. a

Isa. 1. b

Prou. 30. a

Eccli. 30. d

Iob. 22. b

1. Reg. 23. b

1. Cor. 4. a secundo: Qui iudicat me, Dominus est. Ecce Dominus A iudicans. De tertio: Vt genti insurgenti super genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis. Ecce Dominus vindicans.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, subdendo: Prope es: scilicet, homini interiori, tamquam doctor auditori. Et nota, quod prope est Dominus ad indicandum, indicandū, vindicandum, in veritate, in equitate, in severitate.

Pf. 144. d De primo canitur: Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate.

Isa. 51. b Ecce propinquitas indicandi. De secundo: Prope est iustus meus. egressus est saluator meus, & brachia mea populos iudicabunt. Ecce propinquitas iudicandi. De

Joel. 1. c tertio: Prope est dies Domini: & quasi vastitas a potente veniet. Ecce propinquitas vindicandi.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, addendo: Et omnes via tua. Tales viae sunt voces significatiuae, ex vocalitate sensibili, & veritate intelligibili adunatae, ab homine exteriori prolatae. Et nota, quod sicut legitur in scriptura: haec sunt spirituales viae, per quas dicuntur spiritus transire, venire, & abire: Quia per eas spiritus sanctus transit, ad spiritum mundum venit, sed spiritus vagus abit.

2. Paral. 18. c De primo: Per quam viam transiit spiritus Domini ad me, vt loqueretur tibi? Ac si diceret: per quam vocem locutus est mihi, vt loqueretur tibi? Ecce via spiritus transeuntis. De secundo dicitur: Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Ecce

Isa. 57. d via spiritus venientis. De tertio: Abijt vagus in via cordis sui. Ecce via spiritus abeuntis.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, continue connectendo: Veritas. Sicut voces prolatae: quia sensibiles, possunt dici sonoras: sic quoniam intelligibiles, possunt dici veritas. Sicut enim sonoras per se sensibiles: sic veritas per se intelligibilibus. Et nota de veritate praefata, quod est veritas praenunciata, nunciata, enunciatā: Quia nimirum est per hominem exteriorem pronunciata, ab exteriori ad interiorem nunciata, per interiorem enunciata. De primo: Est qui emittit verbum certum, enarrans veritatem. Ecce veritas per exteriorem hominem pronunciata. De secundo: Sensati in verbis, & ipsi sapienter egerunt, & intellexerunt veritatem. Ecce veritas ab exteriori homine ad interiorem hominem nunciata. De tertio canitur: Qui loquitur veritatem in corde suo. Ecce veritas per hominem interiorem enunciata.

Veritas triplex.

Eccli. 19. d

Eccli. 18. d

Psal. 14. a

Epilogus.

Manifestans ergo Propheta illam vocalis orationis virtutem, qua doctor superior per hominem exteriorem ingreditur ad interiorem, ait: Tu Domine, quantum ad doctorem superiorem, qui ingreditur. Prope es, quantum ad hominem interiorem, ad quem ingreditur. Et omnes via tua, id est voces pronunciate, quantum ad hominem exteriorem, per quem ingreditur. Veritas, id est, sunt veritas nunciata, cum qua, & in qua ingreditur.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Initio cognoui de testimonijs tuis, & cetera.] Audito quo modo per hominem interiorem exterior exaudiatur, quo modo per exteriorē interior custodiatur, quo modo per exteriorem ad interiorē doctor superior ingreditur: audiendum postremo, quo modo per exteriorem interior erudiatur. Hoc autem in parte ista egregie citharizat eximius citharista. Ad cuius clariorē intelligentiam prauidemus corporalis & spiritalis alterationis consonam harmoniam. Plane in vtraque alteratione possunt assignari quattuor causae, scilicet, initialis, materialis, instrumentalis, formalis. Causam initialem dico causam efficientem, quam appellat philosophus, vnde initium motus. Sicut autem

Causa quadruplex.

Arist. 2. phys. 1. c. 29

in alteratione corporali causa initialis, in materialem per instrumentalem inducit formalem, verbi gratia, pictor in imaginem per penicillum inducit albedinē: ita per omnia in alteratione spiritali, initialis in materialem per instrumentalem introducit formalem: verbi causa, doctor superior in hominem interiorem per exteriorem introducit veritatis splendorem. Quod luce clarius declarauit Propheta, cum ait: Initio, & cetera. Ac si diceret voce clara: A causa initiali cognoui, potentia intellectuali: de testimonijs tuis ore prolatis, quod habet claritudinem veritatis. Ecce quattuor causae in praesenti versu signatae, videlicet, initialis, materialis, instrumentalis, & formalis. Initialis quidem spectat ad doctorem superiorem: materialis ad hominem interiorem: instrumentalis ad exteriorem: formalis ad veritatis splendorem.

Articulus primus.

Primum igitur declaratur, cum dicitur: Initio. Mentior, nisi causa initialis omnis illuminationis sapientialis sit doctor superior. Et notandum, quod doctor superior est initium aeternum, aeternū, & hodiernum: Quoniam ab aeterno est initium generandi: ab aeterno initium operandi: hodie quoque initium declarandi. De primo: Scribo vobis patres: quia cognouistis eum; qui ab initio est. Ecce initium generationis. De secundo scribitur: Initio tu Domine terram fundasti. Ecce initium operationis. De tertio: Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei. Ecce initium declarationis.

Articulus secundus.

Secundum designatur, cum subditur: Cognoui, scilicet, potentia intellectuali, quasi causa materiali vel materiae proportionali, in quantum passiuā & receptiuā, quia secundum philosophum pati & recipere, propriū est materiae. Et nota, quod sic cognoscimus vel cognoscere possumus, quid fugiendum, quid eligendum, quid finaliter appetendum. Prima est cognitio peccati, secunda virtutis, tertia salutis. De primo: Peccati non cognoui, nisi per legem. Ecce cognitio peccati. De secundo: Nunc in isto cognoui, quod vir Dei es tu. Ecce cognitio virtutis. De tertio scribitur: Nunc cognoui, quoniam saluum fecit Dominus Christum suum. Ecce cognitio salutis.

Articulus tertius.

Tertium demonstratur, cum additur: De testimonijs tuis, scilicet, ore prolatis, quod est organum hominis exterioris. Et nota circa testimonia memorata, quod sunt collata, prolata, & illata: quia superius conferuntur, exterius proferuntur, interius inferuntur. De primo: Da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua. Ecce testimonia collata. De secundo: Loquebar de testimonijs tuis. Ecce testimonia prolata. De tertio: Testimonia tua intellexi. Ecce testimonia illata.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum superadditur: Quia in aeternum fundasti ea. Aeternaliter sunt fundata, quae sunt inuariabili veritate firmata. Ecce quid cognouit, quoniam inuariabilem testimoniorum veritatem agnouit. Hic notare possumus, quod tria fundat Dominus. Fundat enim fasciculum, fundat populum, fundat templum. Primum fundamentum spectat ad Domine memoriae passionis: secundum ad victoriam tentationis: tertium ad gloriam retributionis. Et sunt huiusmodi fundamenta rationabiliter ordinata: quoniam de primo ascenditur in secundum: & de secundo in tertium. Nam de memoria passionis ascenditur ad victoriam tentationis: & de victoria tentationis ad gloriam retributionis. De primo: Qui aedificauit in caelo ascensionem suam: & fasciculum tuum super terram fundauit, quasi dicat: Qui ascendit ad gloriam retributionis, fundauit memoriam passionis. Qui ascendit ad fundamentum tertium, in caeleste templum: fundauit & primum, scilicet myrrhae fasciculum. Ecce fundatio fasciculi. De secundo: Erunt mihi populus, & ego ero eis Deus. Et infra: Et fundabo eos, & multiplicabo.

1. Ioā. 2. b

Pf. 101. d

Marci 1. a

Arist. 1. de gē. 1. c. 55.

Rom. 7. b

3. Reg. 17. d

Psal. 19. b

Pf. 118. q

Ibid. f

Ibid. m

Amos 9. b

Eze. 37. d

Ibidem.

cabo, quasi dicat: Fundabo eos ad superandum malū, & multiplicabo ad operandum bonum. Ecce fundatio populi. De tertio: Templum iuxta ordinem suum fundabit. Hoc est, gloria retributionis ordinabitur, quoniam ordo praemiorum respondebit ordini meritorum. Quanto namque merita cariora: tanto praemia elariora. Ecce fundatio templi.

Epilogus.

Volens ergo psalmographus declarare qualiter a superiore doctore erudiatur homo interior, mediante exteriore, dicit: Initio, quantum ad causam initialem, quae est doctor superior. Cognoui, scilicet potentia intellectuali, quantum ad causam materialem, quae est homo interior. De testimonijs tuis, ore prolatis, quantum ad causam instrumentalem, quae est homo exterior. Quia in aeternum fundasti ea, quantum ad causam formalem, quae est veritatis inuariabilis splendor.

VERSICVLVS NONVS.

Vide humilitatem meam, & cetera.] Sicut orationis virilitas enituit in octonario primo: sic ipsius humilitas enitescit in isto. Humilitas autem orandi ostenditur per primum quaternarium in oratione speciali, per secundum in generali. Oratio vero specialiter humilis, & humiliter specialis, excitatur potissimum, ex quattuor causis, ex naturali iustitia relegata: ex originali iniustitia colligata: ex caelesti patria elongata: ex terrestri miseria prolongata. Quas totidem versibus dogmatizat Propheta. Primam causam primum versus declarat, cum psalmista sic orat: Vide, & cetera. Quia loquitur, vt persona originaliter destituta, nondum finaliter restituta, moraliter instituta, non mortaliter prostituta. Idcirco videndum est in versu proposito, quae sit originalis destitutio, finalis restitutio, moralis institutio, mortalis prostitutio. In prima priuatur potentia non peccandi: in secunda speratur impotentia peccandi: in tertia ligatur impotentia non peccandi: in quarta laxatur potentia peccandi.

Oratio.

Arist. 1. de gē. 1. c. 55.

Rom. 7. b

3. Reg. 17. d

Psal. 19. b

Articulus primus.

Primum proditur, cum profertur: Vide humilitatem meam. Aut, vt euidentius dicam, vilitatem meam. Grandis quidem humilitas, immo grauis est vilitas, quod homo volens non peccare, non valeat non peccare. Quare, quare? Quia primo valens non peccare, non voluit non peccare. Ideo factum est nunc, vt quod velit, non valeat: quoniam tunc non voluit, quod valebat. Sane in humanitate sana, vel sanitate humana, & potentia peccandi, & potentia non peccandi praecessit, sed peccandi potentia sic excessit, quod potentia non peccandi decessit, & impotentia non peccandi successit.

Articulus secundus.

Illius nobilis potentiae decessum, & istius ignobilis impotentiae successum deplorat psalmographus, cum sic orat: Vide humilitatem meam. Ac si diceret ore prophético, quod dicitur: Vide Domine, & considera, videlicet oculis pietatis: quoniam facta sum vilis. Et nota, quod postulat Propheta Dominicam visionem, propter triplicem rationem: propter vindemiationem, afflictionem, & desolationem. Quorum primum pertinet ad bonum ablatum: secundum ad malum illatum: tertium ad exilij incolatum. De primo: Vide Domine, & considera, quem vindemiaueris ita: ecce visio vindemiationis. De secundo: Vide Domine afflictionem meam: quoniam erectus est inimicus: ecce visio afflictionis. De tertio: Aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram: ecce visio desolationis.

Tbren. 1. d

Tbren. 2. g

Tbren. 1. d

Dan. 9. c

Articulus tertius.

Secundum promittitur, cum proponitur: Et eripe me. Liberari desiderat a vilitate, quam tolerat, & munerari nobilitate, quam sperat. Tolerat enim impotentiam non peccandi, & sperat non tantum potentiam non peccandi, sed impotentiam peccandi. Haec est im-

potentia nobilis: quia non infirmitatis signum est, sed virtutis: sicut illa impotentia existit ignobilis: quoniam infirmitatis signum est, non virtutis. Et nota, quod eripi precatur Propheta ab hac ignobili impotentia, triplici de causa: quia tentatur, quia tribulatur, quia quodam modo deuoratur per illam, considerando, desiderando, operando operationem illicitam. De primo per psalmistam, dicitur: Quoniam in te eripiar a tentatione: ecce ereptio a tentatione considerandi. De secundo per Prophetam psallitur: Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: ecce ereptio a tribulatione desiderandi. De tertio scribitur, quod Tobias iunior dixit de Angelo: Me ipsum a deuoratione piscis eripuit. Per maximum piscem, animalem intelligimus passionem. Quae nisi praefocetur, interficit operantem. Si praefocetur, reficit praefocantem: ecce ereptio a deuoratione operandi.

Psal. 17. c

Psal. 53. b

Tob. 12. b

Articulus tertius.

Tertium propalatur, cum pronunciat: Et legem tuam. Legem vtiue vitae, & disciplinae, qua vtiue me facis moraliter viuere, tam interiori, quam exteriori homine. Et nota de lege viuifica, quod inuenimus legem vitae triplicem in scriptura: scilicet legem vitae interioris, exterioris, & superioris. Prima lex hominem interiorem liberat. Secunda lex ab interiori in exteriorem exuberat. Tertia lex hominem tam interiorem, quam exteriorem remunerat. De prima scribitur ab Apostolo: Lex spiritus vitae in Christo Iesu liberauit me a lege peccati, & mortis: ecce lex vitae interioris interiorem hominem liberantis. De secunda legitur: Lex sapientis fons vitae, vt declinet a ruina mortis. Quia lex, qua sapienter viuunt homo interior, est fons foras exuberans respectu vitae, quae decenter viuunt homo exterior, quatenus ab exteriori homine nulli detur occasio mortalis ruinae: ecce lex vitae exterioris ab homine interiori in exteriorem exuberantis. De tertia dicitur: Deus creauit de terra hominem. Et infra: Lege vitae hereditauit illos. Quia nimirum illa lege, sub qua militat caelestis militia hereditaria, statuit hominem formatum, sed ea destituit deformatum, sed eadem restituit reformatum: ecce lex vitae superioris, tam interiorem, quam exteriorem hominem remunerantis.

Lex vitae triplex.

Rom. 8. a

Prou. 13. c

Eccli. 17. a

Ibid. b

Articulus quartus.

Quartum probatur, cum Propheta profatur: Non sum oblitus: qualiter sunt obliti, qui sunt mortaliter polluti, seu criminaliter prostituti. Et nota, quod talis obliuio creberrime solet contingere occasione prosperitatis, vel aduersitatis, vel infidelitatis. Sicut patet in mentibus timidis, timidis, obcaecatis. De primo. Succedentibus prosperis praeposuit pincernarum oblitus est interpretis sui. Ecce obliuio tumidae mentis, occasione prosperitatis. De secundo: Repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum: ecce obliuio timidae mentis, occasione aduersitatis. De tertio: Oblitus est Israel factoris sui, & aedificauit delubra: ecce obliuio obcaecatae mentis, occasione infidelitatis.

Gen. 40. d

Thre. 3. b

Osea. 8. d

Epilogus.

Humiliter igitur, ac specialiter orans Propheta, quasi compunctus pro naturali iustitia relegata, sic ait: Vide humilitatem meam, quantum ad originalem destitutionem, qua priuatur potentia, non peccandi. Et eripe me, quantum ad finalem restitutionem, qua speratur impotentia peccandi. Quia legem tuam, quantum ad moralem institutionem, qua ligatur impotentia non peccandi. Non sum oblitus, quantum ad mortalem prostitutionem, qua laxatur potentia peccandi.

VERSICVLVS DECIMVS.

Iudica iudicium meum, & cetera.] Sicut superius orauit psalmista occasione naturalis iustitiae relegatae: sic orat in parte ista occasione originalis iniustitiae colligatae. Videtur enim haec oratio esse petitio voluntatis ab inferiore curia ad superiorem curiam appellatis, Aduer-

Curie plures in regno animar.

Aduertendum itaque, quod in regno animar possunt plures curias, plures iudices, siue leges iudicarias, plures quoque sententias inuenire: sicut curiam concupiscentiar, curiam conscientiar, curiam gratiar. Iudex in curia concupiscentiar, est lex iniustitiar: iudex in curia conscientiar, est lex iustitiar: iudex in curia gratiar, est lex clementiar. Sententia lata in curia concupiscentiar per legem iniustitiar est, reddere malum pro bono, quod accidit in omni peccato: quia redditur Deo indebitum opus pro debito. Sententia lata in curia conscientiar per legem iustitiar est, reddere bonum pro bono: quod contingit in omni merito, in quo redditur bonum operatum pro bono inspirato. Sententia lata in curia gratiar per legem clementiar, est, reddere bonum pro malo, quod euenit in omni iustificationis beneficio. Redditur namque a pio iudice bonum veniar pro malo culpae. Cum igitur voluntas humana tentatur ab hoste, citatur ad curiam concupiscentiar. Cum voluntas in tentatione modo delectatur, modo detestatur: causa eius coram iudice insipiente, seu lege iniustitiar ventilatur. Cum a delectatione detestatio superatur: iniqua sententia per legem iniustitiar promulgatur, & humana voluntas ad satisfaciendum voluntati diabolicar condemnatur. Quo cognito, condemnata voluntas appellat ad curiam gratiar, reuocari supplicans sententiam legis iniustitiar, per sententiam legis clementiar. Quo concessio, postulat, quod deinceps trahi non valeat ad curiam concupiscentiar: sed cuiuslibet conquerenti respondeat in curia conscientiar. Omnia quidem ista breuissime comprehendit psalmista dicens: *Iudica, & cetera.* Ac si suum formare petitorium sub hac forma: Peto Domine, reuoca in curia gratiar per legem clementiar, iudicium meum datum in curia concupiscentiar, per legem iniustitiar: & separa me a lege iniustitiar iudicante in curia concupiscentiar: ac repara me per legem iustitiar iudicantem in curia conscientiar. Ecce quattuor actus contenti in petitione presentis: videlicet actus iudicandi, actus reuocandi, actus separandi, actus reparandi. Primus spectat ad mali confessionem: secundus ad mali contritionem: tertius ad mali confessionem: quartus ad mali satisfactionem.

Articulus primus.

Quantum ad actum iudicandi, psalmographus dicit: *Iudicium meum.* Hoc est iudicium pronunciatum in curia concupiscentiar per legem iniustitiar. Vnde nimirum recte dicit, meum, non tuum: quia lex iniustitiar, & lex concupiscentiar non est a Deo, sed ab homine. Notandum igitur, quod sicut in scriptura legitur: iudicium subuertitur, peruertitur, & in malum conuertitur: sicut in isto iudicio luce clarius inuenitur. Subuertitur enim per delectationem superantem: peruertitur per legem iniustitiar imperantem: in malum conuertitur per voluntatem obtemperantem. De primo: Nec omnipotens subuertit iudicium: quoniam immisissio passionis, que subuertit iudicium rationis, fuit ab aduersario, non a Deo: ecce iudicium subuersum. De secundo: Maledictus, qui peruertit iudicium aduenar. Plane maledictus est affectus ille, quo peruertitur iudicium aduenar, id est voluntatis bonar, que dicitur aduenar, non indigena: quoniam inspirata est, non innata: ecce iudicium peruersum. De tertio: Conuertitis in absinthium iudicium, & iustitiam in terra relinquitis. Nulli dubium, quin iudicium conuertat in absinthium, qui conuertit dulcedinem vitij in amaritudinem supplicij: ecce iudicium conuersum.

Articulus secundus.

Quantum ad actum reuocandi, adiunxit: *Iudica, id est iudicando reuoca in curia gratiar per legem clementiar.* Quaris, quare appellauit iudicium clementiar potius, quam iustitiar? Quia iuris ordinem non seruauit, dum data, & accepta sententia appellauit.

A Ante peccati consensum potuisset appellasse iudicem iustum, vt faceret cum tentatione prouentum: sed post consensum dementiam non potuit appellare, nisi clementiam. Et nota, quod sicut ait scriptura: iudicare contingit inter, pro, & contra: & praesertim in causa reuocatoria. Scilicet inter iustitiam, & iniustitiam discernendo, iniustitiam discernendo, iustitiam discernendo. De primo, vbi dicit Dauid ad Saul: Iudicet Dominus inter me, & te: & vlscatur me Dominus ex te: ecce iudicium discernentis inter iustum, & iniustum. De secundo: Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum non introeas. Propinquus enim illorū fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum: ecce iudicium discernentis iniustum. De tertio: Iudicauit pro te Dominus hodie: ecce iudicium discernentis iustum.

Articulus tertius.

Quantum ad actum separandi, coniunxit: *Et redime me.* Hæc redemptio est exemptio, qua voluntas ingemiscit, & concupiscit eximia lege peccati, licet hæc petitio non concedatur ad plenum in vita presentis. Nam lex eiusmodi modo potest premi, non perimi: subijci, non abijci: subijgi, & in seruitutem redigi, non prorsus abigi. Verumtamen si differtur concessio, non aufertur: quia concedetur in vita sequenti, quando liberabimur a seruitute corruptionis in libertatem gloriar filiorum Dei. Nunc quidem in alijs dominatur, in alijs non dominatur, sed reluctatur: in alijs non reluctatur, sed subiugatur. Tunc autem, nec dominabitur, nec reluctabitur, nec subiugabitur, sed radicitus extirpabitur. Hic potes notare, quod Dominus inuenitur redimere diuersos diuersimode. Nam redimit alios ab iniquitate, alios a seruitute, alios ab infirmitate, & morte. Primo modo redimit, vocatos iustificando: secundo modo iustificatos magnificando: tertio modo magnificatos glorificando. De primo: Qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate: ecce redemptio ab iniquitate, qua redimuntur iustificati. De secundo: Qui eduxit vos de terra Aegypti, & redemit vos de domo seruitutis. Eduxit iustificando, redemit magnificando: ecce redemptio a seruitute, qua redimuntur magnificati. De tertio psallitur per Prophetam: Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam: ecce redemptio ab infirmitate, & morte, qua redimuntur glorificati.

Articulus quartus.

Quantum ad actum reparandi, subiunxit: *Secundum eloquium tuum vinifica me.* Ista quippe viuificatio est vitæ renouatio, qua voluntas incipit viuere secundum iudicium conscientiar, secundum eloquium iustitiar: neminem volens lædere, sed læsis satisfacere. Et nota, quod viuificatur aliter opus, aliter spiritus, aliter corpus. Nam opus viuificatur, cum verificatur: spiritus viuificatur, cum iustificatur: corpus viuificatur, cum glorificatur. De primo: Domine opus tuum in medio annorum viuifica me: ecce opus viuificatum, quia verificatum: videlicet mysticum agni sacrificium, vero sacrificio consummatum. De secundo: Hæc dicit Dominus. Et infra: Vt viuificet spiritum humilium, & viuificet cor cõtritorum: ecce spiritum viuificatum: quia iustificatum. De tertio: Qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis: ecce corpus viuificatum, quia glorificatum.

Epilogus.

His visis, patet oratio Prophetar, orantis occasione iniustitiar colligatæ, tamquam voluntate ab ipsius sententia appellante. Ait enim: *Iudicium meum,* quantum ad actum iudicandi, quem exercet lex iniustitiar in mali confessione. *Iudica,* quantum ad actum reuocandi, quem exhibet lex clementiar in mali contritione. *Et redime me,* quantum ad actum separandi:

randi: cuius desiderio feruet voluntas in mali confessione. *Secundum eloquium tuum vinifica me,* quantum ad actum reparandi, quem adimplet lex iustitiar in mali satisfactione.

VERSICVLVS XI.

Longe a peccatoribus salus, & cetera. Occasione originalis iustitiar relegatæ, ac iniustitiar colligatæ superius orauit psalmista. Occasione patriar elongatæ orat in parte ista. Nam & ipsam elongationem deplorat, & elongationis rationem declarat, dicens: *Longe, & cetera.* Ac si dicat ex cordis amaritudine: Salus est a peccatoribus elongata, quia virtus ab illis est postergata. Attende lector partes orationis quattuor: salutem, & eius elongationem, virtutem, & eius postergationem: In salute, stipendium: in elongatione, dispendium: in virtute, meritum: in postergatione, demeritum.

Articulus primus.

Primum notans, ait: *Salus.* Hæc autem salus æterna: hæc est patria superna, pro qua pugnant, qui contra vitia legitime certant: ad quam perueniunt mediantibus angelis, per recipiunt hereditatem salutis. Et nota de prædicta saluari patria, quod ab alijs se elongat, ad alios appropinquat, alios occupat: elongatio fit per demeritum: appropinquatio per meritum: occupatio vero per præmium. De primo: Expectauimus salutem, & elongata est: ecce salus elongatio ratione demeriti. De secundo: Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus: ecce salutis appropinquatio ratione meriti. De tertio: Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non ster murus est nostrum corpus, porta corporis est os carnis. Tunc igitur muros nostros occupabit salus, quando gloria spiritus redundabit in corpus. Portas vero occupabit laudatio, cum os carnis occupabit vox laudis: quia gaudium, & lætitia inuenientur in ea, gratiarum actio, & vox laudis, vbi patet gaudium interioris, & lætitia exterioris hominis, & laus oris: ecce salutis occupatio ratione præmij.

Articulus secundus.

Secundum annotans, addit: *Longe a peccatoribus.* Hæc est elongatio salutis, vel patriar salutaris. Elongationem autem patriar facit elongatio vitæ. Tanto namque longius distat patria, quanto longius via. Si vero salus est patria, virtus est via: quia per virtutem peruenitur ad salutem: sicut per viam peruenitur ad patriam. Virtutis autem distantia mēsuratur per tria, virtutem concomitantia: scilicet agnitionem, actionem, & delectationem. Quorum primum respicit legis doctrinam, secundum iustitiar disciplinam: tertium consolationem diuinam. Sane longe videtur virtus distare a carentibus consolatione, sicut ab indeuotis. Sed longe videtur virtus distare a carentibus consolatione, sicut ab indeuotis. Sed longius a carentibus actione, sicut ab iniustis. Sed longissime a carentibus agnitione, sicut ab imperitis. Prima elongatio notatur, vbi dicitur ex persona penitentis consolatione carentis: Ego plorans, & oculus meus deducens aquam: quia longe factus est a me consolator. Ecce longam virtutis distantiam, propter consolationis carentiam. Secunda elongatio notatur, vbi dicitur de iniustis: Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit: ecce longam virtutis distantiam, propter actionis carentiam. Tertia elongatio notatur, vbi scribitur de imperitis: In illa die longe fiet lex, id est agnitio legis: ecce longam virtutis distantiam, propter agnitionis carētiā.

Articulus tertius.

Tertium subnotans, subdit: *Quia iustificationes tuas.* Hæc iustificationes sunt iustitiar actiones. Iustitia vero est virtus generalis: ecce virtus, qua postergatur a malis. Sed notandum, quod diuersæ iustificationes sunt diuersorum. Nam aliar sunt iustificationes iniustorū: S. Bon. Tom. 1.

aliar iustificationes iustorum: aliar iustificationes sanctorum. Primæ quidem spectant ad gratiam preoperantem, secundæ ad gratiam cooperantem, tertie vero ad gratiam remunerantem. De primo: Qui traditus est propter delicia nostram, & resurrexit propter iustificationem nostram: ecce iustificatio iniustorum. De secundo: Iustificationem meam, quam cepi tenere, non deseram. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea: ecce iustificatio iustorum. De tertio, vbi legitur de sponsa agni: Datū est illi vt cooperiat se byssino splendente, & candido. Byssinum autem iustificationes sunt sanctorum: ecce iustificatio Sanctorum.

Articulus quartus.

Quartum connotans, connectit: *Non exquisierunt.* immo postposuerunt, siue postergauerunt. Ecce postergatio generalis iustitiar vel virtutis: qua fuit causa elongationis patriar vel salutis. Hic potest notari, quod tripliciter possunt iustificationes exquiri: supra nos, extra nos, intra nos: videlicet in Dei virtute, in rei salute, in fidei seruitute. De primo: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper. Hic exquiritur iustificatio in seruitute Dei. De secundo: Hæc facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisiui. Hic exquiritur iustificatio in salute rei. De tertio: Tuus sum ego, saluum me fac: quoniam iustificationes tuas exquisiui. Hic exquiritur iustificatio in seruitute fidei.

Epilogus.

Ex premissis potest clarescere, quod oratio Prophetar, sit deploratio patriar elongatæ. Ait enim: *Longe a peccatoribus,* quantum ad elongationis dispendium. *Salus:* quantum ad salutis stipendium. *Quia iustificationes tuas,* quantum ad virtutis meritum. *Non exquisierunt,* quantum ad postergationis demeritum.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Miseri cordia tua multa, & cetera. Orationes Prophetar propofuit nunc ratione iustitiar relegatæ, nunc ratione iniustitiar colligatæ, nunc ratione patriar elongatæ. Hic orationem proponit ratione miseriar prolongatæ. Nam vox ista, quam eructat psalmista, videtur vox humani generis, miserias defolatorias supponentis, & misericordias consolatorias exponentis. Ad cuius euidentiā præuidendum, quod genus humanum ante Saluatoris aduentum tripartitæ miseriar subiacebat, propter mortis debitum, quod debebat, quod soluebat, a quo sese absolueri non valebat. Propterea tripartitam illi misericordiam Saluator exhibuit, dum se mortis debitorem, solutorem, & absolutorem constituit. Orat ergo misericordias numerando: aliam venerando: aliam ponderando: aliam postulando, dicens: *Miseri cordia,* & cetera, tamquam patēter inquit: Multas mihi misericordias exhibuisti, cum te debiti mei debitorem, solutorem, & absolutorem constituisti. Sicut ergo fuisti debitor & solutor, sic esse non differas absolutor: ecce vides quadrimēbrem orationem, quantum ad misericordiar numerationem, venerationem, ponderationem, & postulationem: in numeratione subtilitas: in veneratione humilitas: in ponderatione virilitas: in postulatione utilitas.

Articulus primus.

Miseri cordia numeratur, cum dicitur: *Miseri cordia tua multa,* quia tripartitæ: scilicet misericordia debitoris, misericordia solutoris, misericordia absolutoris. Et nota de misericordia memorata, quod triplex misericordia legitur in scriptura: videlicet misericordia magnificata, misericordia confirmata, misericordia faciēda: Misericordiam magnificatam arbitror, qua Dominus pro seruis constituitur mortis debitor: misericordiam confirmatam confiteor, qua iudex pro reis mortis constituitur per solutor: misericordiam faciendam protestor, qua agnus immolatus constitutus est immolantium absolutor. De prima misericordia

Rom. 4. d

Iob 27. b

Apo. 19. b

Byssinum.

Iustificatio nes tripliciter possunt exquiri.

Pf. 118. c

Ibid. g

Ibid. m

Genus humanum ante Saluatoris aduentum tribus modis subiacebat.

Miseri cordia triplex in scriptura

Petitorium animar.

Iob 34. b

Deut. 27. c

Amos 5. b

1. Cor. 10. c

1. Reg. 24. c

Prom. 23. b

2. Reg. 18. c

Rom. 8. d

Isa. 59. c

Rom. 13. d

Isa. 60. d

Isa. 51. b

Virtutis distantia per tria mensuratur.

Thren. 1. e

Isa. 59. c

Mich. 7. c

Tit. 2. d

Deut. 13. b

Pf. 102. a

Abac. 3. a

Isa. 57. c

Ibidem.

Rom. 8. b

Iustitia. Diuersorū diuersæ iustificationes.

Pf. 56. e dicit psalmographus. Quonia magnificata est vsque ad caelos misericordia tua: & veritas tua vsque ad nubes: ecce misericordia magnificata. Si forte dubitas, quae misericordia? quae veritas? quae magnificationis varietas? Misericordia quidem affuit: quia debitum mortis admittit, non propter maleficiu, quod premisit. Veritas autem non defuit: quia debitum ipsum admittit propter beneficium, quod promissit. Nam qui nullum praemiserat beneficium per actiones indebitas, incarnationis beneficium promiserat per Prophetas: quocirca misericordia dicitur magnificata vsque ad caelos: id est, celestes angelos: quia mundus fuit a malo, sicut angeli Dei in caelo. Tales caeli enarrauerunt gloriam Dei, dicendo: Gloria in excelsis, *alias in altissimis*, Deo. Veritas vero dicitur magnificata vsque ad nubes: id est, propheticae promissiones. Per tales nubes nobis insonuit magnifica Dei virtus. Vnde psallimus: Magnificencia eius & virtus eius in nubibus. De secunda misericordia psallit Propheta: Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas Domini manet in aeternum: ecce misericordia confirmata. Si quaeris, quando misericordia confirmata? quae misericordia? quae veritas memorata? Tunc fuit haec misericordia confirmata, quando veritas incarnata, fuit in cruce firmata. Veritas ibi fuit: quia soluit, quod soluere debuit. Sed misericordia non defuit: quia misericordia mira fuit, quod se non sui debiti solutorem constituit. Nec dubium, quin illa veritas maneat in aeternum: quia supplet supplicium permanens in aeternum. De tertia misericordia scribit Euangelista: Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & cetera: ecce misericordia facienda. Quando facienda? Quando quidem agnus immolatus pro nobis, nos absoluet a seruitute corruptionis.

Articulus secundus.

Prima misericordia veneratur, cum venerabiliter adijcitur: *Domine*: Ecce Dominus pro seruis debitor constitutus, & ideo venerandus, & venerabiliter nominandus. Et nota, quod venerandus est specialiter propter tria: quia se parui pendit, nos magni pendit, nostru debitum apprehedit. Propter primum dictus est miserator: propter secundum, ponderator: propter tertiu, liberator. De primo dicitur a psalmographo: Memoriam fecit mirabilium suorum: misericors, & miserator Dominus, & cetera. Vere mirabile & mirabiliter memorabile: quod Dominus pro seruis debitor constitutus, nobis misericorditer condescendit, & se mirabiliter parui pendit: ecce Dominus miserator. De secundo: Spirituum ponderator est Dominus. Mirabiliter spiritus ponderauit, cum spiritus serui spiritui praeponderauit: quia proprium spiritum parui pendens, serui spiritum magni pendit: ecce Dominus ponderator. De tertio scribitur: Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Quia profecto Dominus dicitur firmamentum vite, meritum immittendo: refugium, demeritum dimittendo: sed liberator, mortis debitum admittendo: ecce Dominus liberator.

Articulus tertius.

Secunda misericordia ponderatur, cum subiicitur: *Secundum iudicium tuum*. Hoc est iudicium illius iudicis, qui se constituit persolutores pro reis. Quaeis, quo modo? In se ipso iudicium faciendo, & iudicium patiendo. Iudex quippe fuit Deus: homo quoque fuit reus. Christus itaque cum esset homo & Deus, fuit vtique iudex & reus. Iudex vero soluit pro reo, cum Deus in eo satisfecit pro eo: quia vere Deus in homine satisfecit pro homine. Vnde Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, teste Apostolo. Sed notandum, circa dictum iudicium, quod potest comparari ad diuinum meritum, vel humanum demeritum, vel persolutum debitum. Primo modo non fuit equum: quia meritum non exigebat. Secundo modo fuit bonum: quia demeritum indigebat. Tertio modo fuit equum:

Domini propter tria specialiter venerandus.

Pf. 110. a

Pro. 16. a

Psal. 17. a

1. Cor. 6. d

A quia redditum debito congrue respondebat. De primo, vbi dicit scriptura sub Redemptoris figura: Intellegite, quia Deus non aequo iudicio afflixerit me: ecce iudicium non aequum: quia non secundum exigentiam Domini meriti. De secundo: O mors, quam bonum est iudicium tuum homini indigenti: ecce iudicium bonum: quia secundum indigentiam humani demeriti. De tertio: Aequum iudicium sit inter vos: ecce iudicium aequum, quod impletum est a Domino, reddendo infinitum pro infinito. Sicut enim homo fuit mortis infinita debitor: sic Christus fuit mortis infinitae redditor. Sed mors potest dici dupliciter infinita: scilicet infinitate temporis: vel infinitate virtutis. In morte quidem hominis esse non potuit infinitas virtutis: vnde debuit esse infinitas temporis: Nam alias non esset ibi infinitas. Sed in morte Saluatoris fuit infinitas virtutis. Quare non oportuit, quod esset ibi infinitas temporis: in alias, ibi non esset aequitas. Sane fuit in Saluatore virtus infinita tam infinitate naturae, quam infinitate gratiae. Nam infinitas naturae fuit in diuinitate: & infinitas gratiae in humanitate. Ideoq. tantum potuit soluere virtus infinita tempore finito, quantum virtus finita tempore infinito. Propterea psalmographus misericordiam Saluatoris viriliter ponderauit, quia virtutem iudicis persoluentis pro reis fideliter considerauit.

Articulus quartus.

Tertia misericordia postulat, cum superadditur: *Viuifica me*. Na proculdubio dicta viuificatio est mortis absolutio, & vitae restitutio, quam postulat creatura prolixitate miseriae fatigata. Sed nota, quod est viuificatio, seu vitae restitutio tripartita. Alia viuificatio viatoru: alia viuificatio damnatorum: alia viuificatio beatoru. Prima viuificatio est restitutio vitae periculosa. Secunda viuificatio est restitutio vitae perniciosa. Tertia viuificatio est restitutio vitae deliciofa. De primo: Apparuit mulier, cuius viuificauerat filium: scilicet Elisaeus: ecce viuificatio viatorum. De secundo: vbi dicit Dominus de quibusdam adulatoribus: Violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei et fragmen panis: vt interficeret animas, quae non moriuntur: & viuificarent animas, quae non viuunt, mentientes: quod potest accipi de damnatis. Nam nonnulli viuificant, id est, viuificari praedicant ad vitam gloriae animas, quae non viuunt vita gratiae: & ideo non viuificantur vsque ad vitam miseriae. De tertio: Qui quaesierit animam suam saluam facere, perdet illam: & qui perdidit illam, viuificabit eam: ecce viuificatio beatorum.

Epilogus.

Orans ergo Propheta, occasione sumpta a miseria prolongata, ait: *Misericordia tua multa*: quantum ad numerationis subtilitatem. *Domine*, quantum ad venerationis humilitatem. *Secundum iudicium tuum*: quantum ad ponderationis virilitatem. *Viuifica me*, quantum ad postulationis vtilitatem.

VERSICVLVS XIII.

Multi, qui persequuntur me, & cetera.] In praecedenti quaternario praecessit oratio specialis, quae dumtaxat orantis vtilitatem intendit. In isto sequenti quaternario sequitur oratio generalis, quae latiore charitate procedit: quoniam ad inimicorum commoda se extendit. Orat enim pro inimicis psalmographus, ne crucientur aeternaliter, ne sauciantur mortaliter, sed viuificentur moraliter, & saluificentur finaliter: sicut bis binis versibus enucleat euidenter. Primus enim versus pro inimicis orare videtur, ne illis mala pro malis retribuuntur: dicens: *Multi, & cetera*, quasi dicat: Multos maleficos & maledicos habui: sed a testimonijs tuis, quae retinui, non declinaui, rogans malis mala retribui. Vide geminam aduersitatem superatam per geminam charitatem: vi-

Iob. 19. a

Eccli. 41. a

Leu. 24. d

Mors dupliciter infinita.

In Christo infinita virtus, & gratia infinita.

Viuificatio triplex.

4. Reg. 8. b

Eze. 13. c

Luc. 17. f

deseret aduersitatem maledicendi, & malefaciendi A per charitatem Dei & proximi.

Articulus primus.

Primum significauit, cu ait: *Multi, qui persequuntur me*, scilicet detium sagittis, & linguaru gladijs, sicut maledici, de quibus psallimus: Filij hominum dentes eorum arma, & sagitte, & lingua eorum gladius acutus. Notandum igitur, quod diuersi diuersimode persequuntur: Quidam calumnijs, quidam contumelijs, quidam minis: sicut callidi, inuidi, & superbi. De primo: Quare nunc dicitis: persequamur eum, & radicem verbi inueniamus aduersus eum? Ecce calumniosa persequitio callidorum. De secundo: Audiui B contumelias multorum, & terrorem, in circuitu persequimini, & persequamur: ecce contumeliosa persequitio inuidorum. De tertio: Syrus persequabatur patrem meum, qui descendit in Aegyptum. Sic persequuntur superbi virum venerabilem, qui & descendere dinoscitur in marem. Nam Aegyptus interpretatur maror: Syrus sublimis, per quem superbus intelligitur persequitor: ecce comminatio persequitio superborum.

Articulus secundus.

Secundum assignauit, cum subdidit: *Et tribulant me*, scilicet temporali, vel corporali tribulatione: sicut bonorum temporalium ablatione, vel malorum corporalium illatione. Hic potest notari, quod contingit tripliciter tribulari: scilicet temporaliter, corporaliter, & moraliter: quantum ad bona fortunae, naturae, gratiae. De primo scribitur a psalmographo: Tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum: ecce tribulatio humiliationis, siue subiectionis, pertinens ad fortunam. De secundo: Tribulabo homines, & ambulabunt, vt caeci: quia Domino peccauerunt: & effundetur sanguis eorum, sicut humus, & corpora eorum, sicut stercore: ecce tribulatio mortis, attines ad naturam. De tertio rursus: D Perdes omnes, qui tribulant animam meam: ecce tribulatio mortis, spectans ad gratiam.

Articulus tertius.

Tertium assignauit, cum addidit: *A testimonijs tuis*. Haec sunt testimonia vindictae dissuasoria, sicut illud: Qui vindicari vult a Domino, inueniet vindictam. Et illud: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Talia testimonia debet retinere memoria. Et nota, quod ad sacra testimonia retinenda nos debent mouere tria: scilicet natura, scriptura, memoriae ligatura: quia natura dat aptitudinem: scriptura certitudinem, & ligatura promptitudinem. De primo: Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum: vt testimonium perhibeam veritati: ecce motus ad testimonia per naturam. De secundo: Scrutamini scripturas. Et infra: Illae sunt, quae testimonia perhibent de me: ecce motus ad testimonia per scripturam. De tertio: Liga testimonium, signa legem in discipulis meis: ecce motus ad testimonia per memoriae ligaturam.

Articulus quartus.

Quartum assignauit, cum dixit: *Non declinaui*: Quo modo? Reddendo malum pro malo, siue malis imprecando: sed e contrario pro transgressoribus rogando, vt non perirent, tam exemplo Dominico, quam praeepto. Et nota, quod est malorum declinatio tripartita. Prima a voluntate diuina ad propria voluntatem: secunda a voluntate propria ad iniquitatem: tertia ab iniquitate ad infelicitatem. Quarum prima pertinet ad auersionem: secunda ad conuersionem: tertia ad animaduersionem. De primo: Omnes nos, quasi oues errauimus: vnusquisque in viam suam declinauit. Quid est declinare in viam suam, nisi declinare in voluntatem propriam? Per hanc viam animae gradiuntur, cum a bono incommutabili auertuntur: ecce declinatio auersionis. De secundo: Ne declines ad iniquitatem. hanc enim cepisti sequi post miseriam, quasi diceret: Ne declines ad iniquitatem S. Bon. Tho. i.

Malorum declinatio triplex.

Isa. 53. b

Iob 36. c

conuersionis. Hanc enim cepisti sequi post miseriam auersionis: ecce declinatio conuersionis. De tertio: Declinaui populus ingredi ciuitatem, quo modo declinare solet populus versus, & fugiens de praedio. Per hanc ciuitatem intelligimus felicitatem, quam declinat ingredi populus versus ad iniquitatem, fugiens de praedio per auersionem a Deo. Quid est autem declinare ingredi felicitatem, quam declinare ad infelicitatem? Ecce declinatio animaduersionis.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tamquam bonus athlet, orans pro inimicis, & insinuas victoriam geminam aduersitatis pro virtutem geminam charitatis: *Multi, qui persequuntur me*, quantum ad aduersitatem maledicendi. *Et tribulant me*, quantum ad aduersitatem malefaciendi. *A testimonijs tuis*, quae libenter retinui, quantum ad charitatem Dei. *Non declinaui*, rogans malis mala retribui, quantum ad charitatem proximi.

VERSICVLVS XIII.

Vidi prauaricantes, & cetera.] Superius orauit Propheta pro persequentibus, ne crucientur aeternaliter. Rursus orat pro eisdem persequentibus, ne sauciantur mortaliter. Speculabatur, vt autumo, speculator eximius in alta sapientiae specula constitutus, quod tribulantes visibilibus, tribulantur inuisibilibus, & plerumque laedetes leuiter, laeduntur grauitur. Nam plerique vulnerant venialiter, & vulnerantur mortaliter. Vnde nimirum persequentores inermes non inermis ipse perspicies, & amplius alienum, quam proprium periculum pertimescens, ingemiscebat interueniens, & interueniebat, inueniens: *Vidi*, & cetera, quasi dicat: Vidi prauaricantes tribulatos, & tribulantes, & oculi mei liquecebant, quoniam illi arma spiritualia non habebant: ecce vides bonorum considerationem, circa malorum exasperationem, & istorum miserationem, circa illorum vulnerationem. Consideratio pertinet ad aspectum, exasperatio ad obiectum, miseratio ad affectum, vulneratio ad imminetentem effectum.

Articulus primus.

Bonorum consideratio declaratur, cum dicitur: *Vidi*: scilicet visu interiori, non exteriori: visu laudabili, non vituperabili. Talis visus est pietatis intuitus. Hic potes notare, quod tria mala debemus pia consideratione videre: videlicet mala interiora, mala exteriora, mala inferiora. Hoc est, interiora vitia ad contemendum: exteriora prauidicia ad miserendum: inferiora supplicia ad praecauendum. De primo: Vidi seruos in equis, & principes ambulantes, quasi seruos super terram. Seruos equitare, & principes peditare, est affectus sensitiuos praesse, & intellectiuos subesse: ecce visio malorum interiorum seruens contritioni. De secundo: Vidi calumnias, quae sub sole geruntur, & lacrymas innocentum, & consolatorem neminem, nec posse resistere eorum violentiae cunctorum auxilio destitutos: ecce visio malorum exteriorum seruens miserationi. De tertio: Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum. Tales sunt simulatores in sanctis monasterijs, vel officijs existentes, coram hominibus laudabiles: sed coram Deo vituperabiles, qui simulationis merito sepulti sunt, in inferno: ecce visio malorum interiorum seruens cautioni.

Articulus secundus.

Malorum exasperatio demonstratur, cum sequitur: *Prauaricantes*. Quos supra nuncupauerat persequentores, & tribulantes, hic nuncupat prauaricantes: vt ostendat illos esse tribulatos, & tribulantes. Nisi fuissent interius tribulati per malos affectus, non essent exterius tribulantes per malos effectus. Nisi fuissent prauaricantes animo, non essent prauaricantes proxi-

2. Reg. 19. a

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

1. 371

mo. Et notandum circa varietatem prauaricantium, quod sunt nonnulli prauaricantes ex sola cupiditate, nonnulli ex cupiditate simul, & voluptate, nonnulli ex cupiditate, ac voluptate pariter, & vanitate. Primi sunt, qui semper pecuniā concupiscunt: quia semper penuriam pertimescunt: secundi sunt, qui sectantur auaritiā, vt prosequantur carnis concupiscentiam: tertij sunt, qui non solum diuitijs, & delicijs feruiunt: sed super his impudenter, & inaniter se extollunt. De primo: Anima si prauaricans carimonias per errorem in ijs, quæ Domino sunt sanctificata, peccauerit, & cetera: Ecce prauaricans ex sola cupiditate. Vnde post pauca subditur: Ipsius, quod intulit damni, restituet.

De secundo: Fili hominis, terra cum peccauerit mihi, vt prauaricetur prauaricans, extendam manum meam super eam, & conteram virgam panis eius, & immittam in eam famem, & interficiam de ea hominem, & iumentum. Hoc videtur respicere prauaricantes, tam ex cupiditate, quam ex voluptate: quia vindicta sumitur, tam de possessione, quam de possessore. De tertio: Væ mihi, prauaricantes prauaricati sunt, & prauaricatione transgressores prauaricati sunt. Hic tanguntur prauaricantes ex cupiditate, voluptate, ac vanitate, per ordinem, sicut exponitur per litteram immediate sequentem. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. Formido pertinet ad cupiditatem, fouea ad voluptatem, laqueus ad vanitatem.

Articulus tertius.

Bonorum miseratio, & salutaris æmulatio designatur, cum scribitur: *Et tabescebam*. Ecce qualiter condolebat, qualiter interueniebat, quoniam tabescebat: quoniam oculis liquebat. Et nota, quod tabescere legitur, qui corripitur, qui conteritur, qui compatitur. Primo modo tabescit cor frigidum: secundo modo cor tepidum: tertio modo cor calidum. De primo scribitur: Propter iniquitatem corripuisti hominem. Et tabescere fecisti, sicut araneam animam eius: ecce tabescere procedens ex correptione. De secundo: Tabescent in iniquitatibus suis in terra inimicorum suorum, & propter peccata patrum suorum, & sua, affligentur, donec confiteantur sua peccata: ecce tabescere protienens ex contritionis afflictione. De tertio: Recordare paupertatis, & transgressionis mee, absynthij, & fellis. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea: ecce tabescere progrediens ex compassione.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum psallitur: *Quia eloquia tua non custodierunt*. Nam reuera eloquia Dominica sunt arma bellica, non carnalia, sed spiritualia. Quæris, quare triplici ratione: Quia fulgentia: quia feruentia: quia inflammantia. Fulgent quidem per veritatem, feruent per charitatem, inflammant ad pietatem. De primo: Eloquium Domini igne examinatum, scutum est omnium sperantium in se: ecce eloquium fulgidum. De secundo canitur in psalmo: Ignitum eloquium tuum vehementer: ecce eloquium feruidum. De tertio scribitur a psalmographo: Eloquium Domini inflammauit eum: ecce eloquium inflammatum.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, pro inimicis inermibus ingemiscens, & de ipsorum vulneribus pertimescens: *Vidi, quantum ad considerationis aspectum. Præuaricantes, quantum ad exasperationis obiectum. Et tabescebam, quantum ad miseracionis affectum. Quia eloquia tua non custodierunt, quantum ad imminentem vulneracionis effectum.*

VERSICVLVS XV.

Vide quoniam mandata tua dilexi Domine, & cetera. In præmissis oratum est pro inimicis, ne ge-

hennaliter crucientur, ne mortaliter sauciantur. Quia vero plerumque peccare, & se peccando necare videntur, hic oratur pro ipsis, vt mortaliter viuificentur. Hanc orationem format Propheta ex vehemētū cordis amaritudine, sub hac forma: *Vide quoniam, & cetera*: quasi dicat: Vide Domine me morientem cum morientibus, propter tuorum obseruantiam mandatorum. Redde me viuentem cum viuentibus, per suorum indulgentiam peccatorum. Hic luce clarius quattuor considerare possumus: scilicet animi mortificationem propter proximi prauaricationem, & ipsius viuificationem per illius iustificationem. Hoc est, compassionem mortis moralis, & congratulationem vitæ spiritualis.

Articulus primus.

Primum insinuauit Propheta, cum dixit: *Vide Domine*, qui intueris cor, qualiter inimicis meis compatior, qualiter morientibus commorior: quia fortis est, vt mors, dilectio: dura, sicut infernus, æmulatio. Et nota, quod tria videt Dominus libenter in anima: videlicet humilitatem, charitatem, & pietatem: Et specialiter humilitatem orantis: charitatem zelantis: pietatem alienam tribulationem portantis. De primo scribitur: Vide humilitatem meam, & laborem meum: ecce visio humilitatis orantis, & orando laborantis. De secundo: Vide zelum meum pro Domino: ecce visio charitatis zelantis, & vitia persequentis. De tertio: Vide Domine, quoniam tribulor: ecce visio pietatis alienam tribulationem portantis.

Articulus secundus.

Secundum indicauit, cum adiunxit: *Quoniam mandata tua dilexi*, quibus mandatis, inimicos diligere, odientibus benefacere, pro persequentibus, & calumniantibus orare mandasti. Et nota circa mandatorum dilectionem, quod probatur per triplicem rationem: scilicet per studiosam moralium considerationem, per religiosam temporalium aspernationem, per fructuosam laborum corporalium exercitationem. Quarum prima spectat ad intellectum: secunda ad affectum: tertia ad effectum. De prima: Meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. Hic probatur mandatorum dilectio per meditationem. De secunda: Dilexi mandata tua, super aurum, & topazion. Hic probatur mandatorum dilectio per aspernationem. De tertia: Leuavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Hic probatur mandatorum dilectio per exercitationem.

Articulus tertius.

Tertium intimaui, cum apposuit: *Viuifica me*, quasi dicat: Mortificatum per inimicorum compassionem, viuifica per illorum congratulationem, vt sicut compatior ipsorum prauaricationi, sic congratuler eorum iustificationi. Hic potest notari, quod contingit triplici ter viuicari: per suscitationem, per conuersionem, per consolationem. Prima viuificatio est a morte ad vitam: secunda a culpa ad gratiam: tertia a tristitia ad letitiam. De primo: Sicut pater suscitatur mortuos, & viuificat, & cetera: ecce viuificationem per suscitationem. De secundo dicit psalmista: Deus tu conuersus, vel secundum aliam litteram, conuertens, viuificabis nos: ecce viuificationem per conuersionem. De tertio psallit Propheta: Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me: ecce viuificationem per consolationem.

Articulus quartus.

Quartum innuit, cum interposuit: *In misericordia tua*: scilicet a te requisita, sed per me expetita, & meis persecutoribus impartita. Misericordia igitur, quæ per Prophetam expetitur, pro miseria petitur, non pro miseria, quam Propheta patitur, sed pro miseria, cui Propheta compatitur. Et nota, quod est misericordia tripartita: scilicet misericordia immisionis, misericordia remissionis, & misericordia promissionis. Misericordia prima est compatiens, sicut amici: misericordia secunda, est patientis, velut phreneticis misere-

mercordia tertia est beneficientis, vt medici. De prima misericordia: Gratia Dei, & misericordia in sanctos eius: ecce misericordia immisionis. De secunda: Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiā consequetur: ecce misericordia remissionis. De tertia: Insuffertibilis ira super peccatores comminationistuar: immensa vero, & inuestigabilis misericordia promissionis tue: ecce misericordia promissionis.

Epilogus.

Ex his potest clarescere vox Prophetæ orantis ex maxima compassione pro persequentium iustificatione. Ait namque: *Vide Domine*, videlicet animi mei mortificationem, vbi affectus compassionis. *Quoniam mandata tua dilexi*: quæ mandasti circa proximi præiudicationem, & prauaricationem: vbi mors moralis. *Viuifica me*: per animi mei lætificationem: vbi affectus congratulationis. *In misericordia tua*: quantum ad ipsius proximi iustificationem: vbi vita spiritualis.

VERSICVLVS XVI.

Principium verborum tuorum, & cetera. Orato peruersum preuium pro spirituali viuificatione persequentium, postremo peruersum oratur propositum, pro generali saluificatione omnium. Porro presens oratio bene videtur oris ratio, & congrua partium ordinatio, quia nihil magis congruit personis perfectissimis, quam consonantia in dictis & factis: quatenus consonent dicta dictis, & facta factis: dicta factis, & facta dictis: prima nouissimis, & nouissima primis. Legimus autem circa dicta, & facta Dominica, quædam prima, quædam nouissima. Prima sunt, quæ dixit, & fecit circa hominem, dicens, & faciens nostram originem, cum ait: *Faciamus hominem, & cetera*. Nouissima sunt, quæ dicit, & faciet circa eundem, dicens, & faciens nostrum finem: cum dicit ijs, qui a dextris eius erunt: *Venite benedicti, & cetera*. Ecce verbum initiale, & verbum iudiciale. Per verbum initiale communicauit Deus, quibus voluit, entitatem, & per consequens veritatem: quoniam entitas, & veritas iudicantur ad paria, quantum ad participantia. Per verbum iudiciale comunicabit, quibus voluerit æternitatem. Orat ergo Propheta oratione congrua, & ratione consona, vt qui per verbū initiale comunicauit entitatem: per verbum iudiciale comunicet æternitatem, psallendo: *Principium, & cetera*: quasi manifeste dicendo: Verbum initiale fuit nobis causa introductoria in veritatem: verbum iudiciale fiat causa introductoria in æternitatem. Si quæris, partes orationis quor sunt? Plane quattuor colligi possunt: scilicet primum dictum, primum factum, nouissimum dictum, nouissimum factum. Est autem primum dictum initiale verbum: primum factum, entitatis participium: nouissimum dictum, iudiciale verbū: nouissimū factum, æternitatis participium.

Articulus primus.

Primum dictum aperuit, cum ait: *Principium verborum tuorum*. Principium quippe tale est verbum initiale. Vnde notandum, quod possumus distinguere Dei verbum, in primum, in medium, & in vltimum: scilicet in verbum originationis, ordinationis, & determinationis. De primo: Fide intelligimus aptata sæcula verbo Dei: ecce verbum ordinationis. De secundo: De Sion exiit lex, & verbum Domini de Hierusalem: ecce verbum ordinationis. De tertio: Mundum illuminans in excelsis Dominus, in verbis sancti stabunt ad iudicium: ecce verbum determinationis.

Articulus secundus.

Primum factum adaperuit, cum adiecit: *Veritas*. Quod autem verbum initiale veritas dicitur: causaliter dici dinoscitur, idest causa veritatis. Est enim

predicatio causalis, quocirca fuit causa veritatis: quia causa fuit entitatis: creans entitatem, creauit veritatem. Nam quid est veritas, nisi menti conformis entitas? Sed nota, quod legitur in scriptura veritas tripartita: scilicet veritas increata, concreata, & creata. Quarum prima supernaturalis, secunda naturalis, sed tertia moralis. De prima scribitur: Christus est veritas: hæc est veritas increata. De secunda canitur: Veritas tua in circuitu tuo: hæc est veritas creature, scilicet angelicæ natura. De tertia legitur de primo Angelo: In veritate non stetit: quia veritas non est in eo: hæc est veritas concreata: quia veritatem naturalem non perdidit, sed moralem, cum a veritate vitæ cecidit in vanitatem.

Articulus tertius.

Nouissimum dictum apposuit, cum adiunxit: *Omnia iudicia iustitiæ tuæ*. Verbum namque iudiciale comprehendit omnia iudicia iustitiæ suæ. Sed notandum, quod iudicia præfata, de quibus psallit Propheta, non sunt amara, non molesta, non aggrauantia: sed dulcicia, iucunda, adiuuantia, tamquam æternam felicitatem adiudicantia, sicut patet per eius testimonia. Primum testatur psallendo: *Iudicia Domini vera*. Et infra: *Et dulciora super mel, & fauam*: ecce iudicia dulcicia. Secundum protestatur canendo: *Quia iudicia tua iucunda: ecce iudicia iucunda*. Tertium testatur dicendo: *Iudicia tua adiuuant me*: ecce iudicia adiuuantia.

Articulus quartus.

Nouissimum factum adhibuit, cum annexit: *In æternum*, idest in æternitatem, seu æternam felicitatem: hæc est æternitas bona, quam omnibus operat Propheta. Et nota, quod hæc æternitas est optabilis maxime tribus de causis, scilicet propter æternitatem hereditatis, tranquillitatis, & iucunditatis. Quoniam illa felicitas est æterna hereditas ad summum bonum possidendum: æterna tranquillitas ad videndum: æterna iucunditas ad fruendum. De primo dicitur per psalmistam: *Hereditas eorum in æternum erit: ecce æternitas hereditatis*. De secundo per Prophetam psallitur: *Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem, & loquitur de Hierusalem illa, quæ sursum est mater nostra: ecce æternitas tranquillitatis*. De tertio per psalmographum scribitur: *In æternum exultabunt, & habitabis in eis: ecce æternitas iucunditatis*.

Epilogus.

Patet igitur oratio prophetica, quam effundit pro salute publica, dicens: *Principium verborum tuorum, quantum ad primum dictum, quod est initiale verbum. Veritas, idest causa veritatis, quantum ad primum factum, quod est veritatis, vel entitatis participium. Omnia iudicia iustitiæ tuæ, quantum ad nouissimum dictum, quod est iudiciale verbum. In æternum, idest in æternitatem, quantum ad nouissimum factum, quod est æternitatis participium.*

Capitulum vndecimum, & vltimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Principes persecuti sunt me. Vndecimum adest capitulum de ferculo nouissimo seruiturum. Ordo namque capitulorum sequitur ordinem ferculorum. Capitulum sane penultimum pietatis admissionem apposuit: hoc vltimum impietatis amissionem apponit. Ceterum præfens ferculum est ceteris prælibatis postpositum: quia posterius afficit appetitum. Sicut enim inter appetibilia, priora sunt gratiora: ita posteriora sunt grauiora. Hoc ergo quanto grauius, tanto posterius. Alia priora gratiora, quia continent plus amoris: istud posterius, & grauius: quia continet plus timoris. Vnde quemadmodum cibus grauior, seu fructus durior apponitur nouissimus in præ-

Veritas qd: & quoruplex.

1. Ioã. 5. b

Psal. 88. b

Ioan. 8. f

. . .

Psal. 118. b

Ibidem.

Ibidem. c

Ibid. y

Æterna felicitas quare optabilis.

Psal. 36. b

Psal. 124. a

Psal. 5. c

Ferculo- rum ordo.

dio corporali: in eumdem modum emissionis timor administratur vltimus in morali. Impietas ista, quam memorat in hac parte psalmista, per diuinum iudicium in æternum emittenda supplicium, pertinet ad membra diaboli, persecuentia membra Christi. Vnde nimirum per primum octonarium proponitur persecucionis gladius: per secundum opponitur orationis clypeus. Et quoniam illa generatio gladios habet pro dentibus, sicut legimus: propterea primus octonarius a Sin littera inchoatur, quæ dentes interpretatur: quia vero in persecucionis articulo summum remedium est oratio, idcirco secundus octonarius initiatur a Tau littera, quæ interpretatur consummatio. Primum autem octonarium subdistingueri possumus in hunc modum. Per primum quaternarium indicatur improbitas persequentium: per secundum probitas perferentium. Improbitas illa potest perpendi: quoniam impietatis filij non parcunt innocentie personali, nec sapientie salutari, nec iustitie legali, nec obseruationi regulari: sicut videtur quatuor primis versibus proparali. Primus versus ostendit luce clarius, quod principi mali, tamquam impietatis filij, non parcunt innocentie personali, dicente Propheta: *Principes*, & cetera: quasi dicat: Potentiam sæuientem innocenter sustinui, & reuerentiam seruientem verbis tuis semper adhibui. In hoc spectaculo quattuor possunt spectari, videlicet gladius in manibus insanis, & virtus in affectibus sanis: quoniam in potentia gladius, in persecucione manus, in innocentia virtus, in formidine cordis affectus.

Articulus primus.

Ad primum pertinet, quod prima fronte præluceat: *Principes*. Nam in principibus potentiam intelligimus. Quid enim principes, nisi potentes? Quid principatus, nisi potentatus? Et nota de malis principibus, quod sicut in scripturis legimus: ipsi sunt conturbati, congregati, præuaricati: quia mundanis concupiscentijs conturbantur: in corpus diaboli congregantur: & actibus diabolicis applicantur. De primo: Tunc conturbati sunt principes Edom. Interpretatur autem Edom rufus, vel sanguineus, vel terrenus: quibus vanitatem, voluptatem, & cupiditatem intelligimus: ecce principes mundanis concupiscentijs conturbatos. De secundo: Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas. Per Caipham, qui vomens ore interpretatur, diabolus figuratur, qui ab initio vanitatem hausit, & veritatem euomit: quia veritas non est in eo, vt scribitur. Huius atrium est ecclesia malignantium, quæ est corpus illius mysticum: ecce principes in corpus diabolicum congregatos. De tertio: Vniuersi principes sacerdotum, & populus præuaricati sunt: ecce principes diabolicis actibus applicatos.

Articulus secundus.

Ad secundum attinet, quod subsequenter subluceat: *Persecuti sunt me*: velut insani sequentes in me. Si queris, qualiter persecuti? Plane tripliciter: quia mentaliter, quia vocaliter, quia manualiter: scilicet inimicitijs mētalibus, calumnijs vocalibus, & flagellis manualibus. De primo per psalmistam dicitur: Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniuste: ecce persecutio inimicantium. De secundo per Prophetam psallitur: Omnia mandata tua veritas, iniqui persecuti sunt me: ecce persecutio calumniantium. De tertio per eumdem scribitur: Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt: ecce persecutio flagellantium.

Articulus tertius.

Ad tertium apicatur, quod consequenter adijcitur: *Gratis*, quasi dicat: Non meis exigentibus meritis, sed suis impingentibus animis infrunitis. In quo clarescit innocentia patientis. Et nota, quod innocentes

a nocentibus gratis gratari tripliciter inuenimus: videlicet impugnando, captiuando, illaqueando: per contumelias, per insidias, per pressuras. De primo scribitur a psalmographo: Cum loquebar illis, impugnabant me gratis: hic gratis impugnantur contumelias. De secundo dicitur: Venatione ceperunt me, quasi auem inimici mei gratis: hic gratis captiuantur insidias. De tertio canitur: Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: hic gratis illaqueantur angustijs, & pressuris.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat: *A verbis tuis formidauit cor meum*. Quo modo? Non reddendo malum pro malo, sed vincendo malum in bono: sicut præcipitur a Domino ore apostolico. Et nota, quod formidatur Dominus formidine tripartita: scilicet formidine seruii, initiali, filiali: prima respicit supplicium, non præmium: secunda supplicium, & præmium: tertia præmium, non supplicium. De primo: Dominum formidabunt aduersarij eius: ecce formido seruilis, qua formidatur immisio supplicij, non amissio præmij. De secundo scribitur: A voce tonitru tui formidabunt: ecce formido initialis montium, siue bonarum mentium: qua formidatur tam immisio supplicij, quam amissio præmij. De tertio: Formidabunt filij maris, & auolabunt, quasi aues ex Ægypto: ecce formido filialis, qua formidatur non immisio supplicij, sed amissio præmij.

Epilogus.

Ostenfurus ergo psalmographus potentiam seruientem super innocentiam reuerenter Domino seruientem, ait: *Principes*, vbi notatur potentie gladius. *Persecuti sunt me*, vbi seruientium manus. *Gratis*, id est sine præcedentibus meritis, vbi innocentie virtus. *Et a verbis tuis formidauit cor meum*, vbi timorati cordis affectus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Lætabor ego super eloquia tua, & cetera. Sicut impietatis filij non parcunt innocentie personali: ita nec sapientie salutari. Illud præcedens versus docuit, istud præsens. Propterea psalmographus tamquam molestatus, & spoliatus exterius, sed confortatus interius, de talibus taliter est locutus: *Lætabor*, & cetera, quasi dicat: lingua loquendo libera, molestari, & spoliari tolero, quia dulcorari, & decorari per sapientiam tuam spero. Vnde quattuor animaduertimus circa continētiam huius versus, scilicet potentiam affectiuam, & agnitiuam, & sapientiam dulcoratiuam, & decoratiuam: quia lætitia spectat ad potentiam affectiuam: eloquia ad sapientiam dulcoratiuam: inuentio ad potentiam agnitiuam: spolia ad sapientiam decoratiuam.

Articulus primus.

Ad potentiam affectiuam pertinere dinoscitur, quod dicitur: *Lætabor ego*, quasi dicat: Ego, qui lædor exterius, lætabor interius: qui molestor sensualiter, lætabor affectualiter. Hic potest notari, quod tripliciter contingit lætari: Nā aliter lætatur beneficiens, aliter benepatiens, aliter benedicens. Primus lætatur, sicut gratiæ distributor: secundus, sicut gratiæ confector: tertius, sicut gratiæ pro gratia retributor. De primo scribitur: Lætabor in eis, cum eis benefecero: ecce lætitia Domini beneficientis. De secundo per psalmistam dicitur: Exultabo, & lætabor in misericordia tua, quoniam respexisti humilitatem meam: saluasti de necessitatibus animam meam: ecce lætitia serui benepatiētis. De tertio per Prophetam psallitur: Lætabor, & exultabo in te: psallam nomini tuo altissime: ecce lætitia serui Dominum benedicentis.

Articulus secundus.

Ad sapientiam dulcoratiuam attinere conuincitur, quod adijcitur: *Super eloquia tua*: quoniam eloquia sapientie

sapientie sunt sapida. Quo sapore, nisi dulcore? Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, sicut legimus. Hæc igitur eloquia tua sunt dulcia, & dulcoratiua tam interius, quam exterius: quia sapientia dulcorat sapiētem, interius per saporem, exterius per odorem. Et nota, quod legimus eloquia dulcia faucibus, dulcia labijs, dulcia reperis auribus: quia sapientie eloquia sunt dulcia refrigeranti, dulcia explicanti, dulcia proximis ædificanti. De primo: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: ecce eloquia dulcia coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce: ecce eloquia dulcia labijs explicantium. Vnde comparatur vitæ coccineæ, quæ labiorum est ornamentum. De tertio: Qui sapiēs est corde, appellabitur prudens: & qui dulcis eloquio, maiora reperiet. Ac si dicatur aperte: Sapientia, quæ dulcorat interius per saporem, dulcorabit exterius per odorem, & reperiet in auditoribus fructum maiorem: ecce eloquia dulcia in reperis auribus.

Articulus tertius.

Ad potētiam agnitiuam spectare intelligitur, quod immediate legitur: *Sicut qui inuenit*: quasi dicat: Sic inuenit intellectus interius, sicut sensus, qui inuenit exterius: sic inuenit iste intelligibilia, sicut ille inuenit sensibilia. Et nota, quod inuentio intellectiua verari debet potissimum circa tria, scilicet interiora, superiora, exteriora: in interioribus inuenitur materia compunctio: in superioribus materia consolationis: in exterioribus materia compassionis. De primo: Inuenio legem volenti mihi facere bonum, quoniam malum mihi adiacet: ecce inuentio interiorum seruiens compunctio. De secundo: Inueni quem diligit anima mea: ecce inuentio superiorum seruiens consolationi. De tertio: Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, fagina cor eius, vincula sunt manus illius: qui placet Deo, effugiet eam: qui autem peccator est, capietur ab illa: ecce visio exteriorum seruiens compassioni.

Articulus quartus.

Ad quartum cōuenire cognoscitur, quod cōsequenter coniungitur: *Spolia multa*. Sicut enim spolia corporalia sunt ornamenta decorantia corpora, ita spiritualia spolia sunt ornamenta decorantia corda. Talia quidem spolia sunt, quæ sancti Patres abstulerunt ab ethnicis, & contulerunt ea catholicis. Et nota, quod ista spolia, scilicet ornamenta spiritualia, sunt tollenda, colligenda, diuidenda: Tolluntur autem per animæ vires apprehensiuas: colliguntur per vires retentiuas: diuiduntur per vires enunciatiuas. De primo: Tulerūt iusti spolia impiorum, scilicet catholici ethnicorum: hic tolluntur sapientialia spolia per vires apprehensiuas. De secundo: Per dies triginta vix collecta sunt spolia Assyriorum a populo Israel: hic colliguntur illa spolia per vires retentiuas: vbi etiam per moram temporis denotatur difficultas retentionis: quia difficilius est retinere, quam apprehendere. De tertio: Debilibus orphanis, & viduis diuiserunt spolia: hic diuiduntur ipsa spolia simplicibus, & miserabilibus per vires enunciatiuas.

Epilogus.

Hoc est, quod dicitur per Prophetam, tamquam personam sensibiliter molestam, sed intelligibiliter confortatam: *Lætabor ego*, quantum ad affectiuam dulcorabilem. *Super eloquia tua*, quantum ad sapientiam dulcorantem. *Sicut qui inuenit*, quantum ad agnitiuam decorabilem. *Spolia multa*, quantum ad sapientiam decorantem.

VERSICVLVS TERTIVS.

Iniquitatem odio habui, & cetera. Vidistis potentiam sæuientem, nec innocentie, nec sapientie deferentem: videatis eandem nec diuinæ decreta iu-

stitie reuerentem. Nam psalmographus, quasi de bonis operibus lapidatus: hic bona referat, pro quibus mala tolerat, dicens: *Iniquitatem*, & cetera, tamquam eleganter eloquens, iniquitatem non tantum odiui, sed etiam fastidiui: & legem diuinam non solum audiui, sed etiam custodiui. Quattuor itaque possumus pensare circa verba Prophetæ, scilicet quid odiuit, quid fastidiuit, quid audiuit, quid custodiuit: Odiuit siquidem iniquitatis errorem: fastidiuit iniquitatis furorem: audiuit æquitatis clamorem: custodiuit æquitatis amorem.

Articulus primus.

Iniquitatis errorem aperuit, cum asseruit: *Iniquitatem odio habui*. Quia profecto viator fuit: idcirco iniquitatis errorem odio habuit: quoniam erroris odium viatoris est proprium. Hic potest notare, qualiter debes iniquitatem odire: quia stultificat: quia mortificat: quia scandalizat: Stultificatio pertinet ad intellectum: mortificatio ad affectum: scandalizatio ad effectum. De primo: Iniquitates sue capiunt impium. Et infra: In multitudine stulticie sue decipietur: ecce iniquitas stultificans. De secundo: Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas: plagæ illius non est sanitas: ecce iniquitas mortificans. De tertio: Homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalum iniquitatis sue statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam interrogans per eum me: ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum: ecce iniquitas scandalizans.

Articulus secundus.

Iniquitatis furorem inuuit, cum inseruit: *Et abominatus sum*. Nimis abominabilis est furor irrationabilis: quoniam hominem ab homine auertit, in non hominem conuertit: cum ipsum a mansuetudine in immanisuetudinem peruertit. Homo namque secundum philosophum est animal naturaliter mansuetum: vnde procul dubio talis abominatio ex virtute procedit, non ex vitio. Et notandum, quod differt abominatio afflictorum, abominatio perfectorum, abominatio reproborum: prima est inhumana, secunda vesana, tertia vero sana. De primo: Abominati sunt me quondam consiliarij mei: ecce inhumana abominatio afflictorum. De secundo: Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt: ecce vesana abominatio perfectorum. De tertio scribitur: Iratus est furore Dominus in populum suum, & abominatus est hereditatem suam: ecce sana abominatio reproborum.

Articulus tertius.

Æquitatis clamorem apposuit, cum adiunxit: *Et legem tuam*: quoniam vbi æquitas, ibi claritas: vbi clamor, ibi calor: quorum neutrum legi deest, quoniam lex ignea est, sicut legi potest. Ea propter perfectus legem, propter claritatis calorem, conuenienter intelligimus æquitatis clamorem. Et nota, quod lex diuina non est maculosa, non fabulosa, non periculosa: quia non est voluptatis, nec vanitatis, nec cupiditatis. De primo scribitur: Lex Domini immaculata conuertens animas: ecce lex non maculosa. De secundo: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non, vt lex tua: ecce lex non fabulosa. De tertio: Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea: ecce lex non periculosa.

Articulus quartus.

Æquitatis amorem admiscuit, cum annexit: *Dilexi*. Ecce amor: Cuius amor? amor legis regalis, amor æquitatis legalis, amor legis procedēs ex amore regis: audi regem dicentem, & legem indicentem: Si diligitis me, mandata mea seruate, hoc est: si amatis regem, seruate legem. Hic potest notari, quod non diligunt paruuli, non emuli, non subdoli: quia paruuli diligunt infantiam, emuli malitiam, subdoli calumniam. De primo: Viquequo paruuli diligitis infantiam.

Prou. 30. b
Sin.
Tau.

Exo. 15. c
Edom.
Mat. 26. a
Caiphas.
Ioan. 8. f
2. Paral. 36. c

Psal. 68. a
Psal. 118. l
Psal. 68. f

Pf. 119. b
Thren. 3. f
Psal. 34. a
Rom. 12. e
1. Reg. 2. b
Pf. 103. a
Osea 11. d
Rom. 7. d
Cant. 3. b
Eccl. 7. d
Sap. 10. d
Iudith 15. d
2. Mach. 8. f
Iædari tripliciter cōtingit.
Hier. 32. g
Psal. 30. a
Psal. 9. a

Erroris odiū est viatoris.
Prou. 5. d
Ibidem.
Eccli. 21. a
Eze. 14. a
Arist. 1. Pol. cap. 2.
Iob 19. c
Amos 5. c
Psal. 105. f
Deut. 33. a
Psal. 118. l
Ibidem. n
Ioan. 14. b
Prou. 1. c
infan-

infantiam: & stulti ea, quæ sibi sunt noxia cupient? **A** Ecce dilectio infantia. De secundo scribitur a psalmo-grapho: Dilexisti malitiam super benignitatem: ecce dilectio malitia. De tertio: Chanaan in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit: ecce dilectio calumniam. Per Chanaan, qui negotiator interpretatur, negotiator subdolos denotatur.

Epilogus.
Ait ergo Propheta referans bona pro quibus tolerat mala. *Iniquitatem odio habui*, quantum ad iniquitatis errorem odiendum. *Et abominatus sum*, quantum ad iniquitatis furorē fastidendum. *Legem autem tuam*, quantum ad æquitatis clamorem audiendum. *Dilexi*, quantum ad æquitatis amorem custodiendum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Septies in die laudem dixi tibi, & cetera.] Gladius perfectionis non solum in secularibus, sed ad auroris cumulum in regularibus debachatur personis. Illæ vero frequentant memoriam Dominicæ passionis, tamquam consolatoriam tyrannicæ tribulationis. Talium typum Propheta gerebat, cum talia proferebat: *Septies*, & cetera. Ac si diceret patenter, septem horis diurnis orauit, quia passiva iudicia incarnatione iustitiæ memorauit. Hic luce clarius videre possumus, & officia dei, & iudicia filij Dei, loquendo de die artificiali, de officio diurnali, de iudicio præiudiciali, & de iustitia superessentiali, induta carne mortali.

Articulus primus.
Primum declarauit psalmista, cum ait: *Septies in die*, idest per septem horas diei artificialis mancipatas horis officij diurnalis. Sunt enim septem orationes canonicæ, sicut septem petitiones orationis Dominicæ. Hæc est septiformis seruitus, qua septies in die seruimus, quia vitij expiari, virtutibus illustrari, charismatibus consummari sitimus. Vnde notandum circa septenarij sacramentum, quod numerus talis typum gerit vniuersitatis moralis: videlicet vniuersitatis vitiorum, virtutum, donorum. Vitia nos mortificant, virtutes nos viuificant, dona vero nos aduersus hostes fortificant. De primo: Si septies in die peccauerit in te. Hic per septenarium horarum diurnalium denotatur vniuersitas vitiorum mortificantium. De secundo sequitur: Si septies conuersus fuerit ad te, scilicet per infusionem gratiæ, & virtutum. Hic per septenarium horarum diurnalium denotatur vniuersitas virtutum viuificantium. De tertio: Die septimo diluculo confurgentes circueuerunt urbem, sicut dispositum erat septies. Hic per septenarium horarum diurnalium figuratur vniuersitas donorum aduersus hostes fortificantium.

Articulus secundus.
Secundum demonstrauit, cum addidit: *Laudem dixi tibi*: Ecce laudis diurnale officium. Deum namque laudamus, cum eum laudabiliter inuocamus, cum laudabiles eius virtutes ad memoriam reuocamus. Et nota, quod sicut in scriptura legitur, laus diuina narratur, annuntiatur, dicitur. Iudæi laudem narrat formantis, Magi laudem annuntiant reformatis, Angeli laudem dicunt regnantis. De primo: **F** Populum istum formaui mihi, laudem meam narrabit. Hic laudem narrat Iudæi. De secundo: Aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Hic laudem annuntiant Magi. De tertio: Laudem dicite Deo nostro. Hic laudem dicunt Angeli.

Articulus tertius.
Tertium declamauit, cum dixit: *Super iudicia*. Hæc sunt illa iudicia, seu verius præiudicia, quæ iudicauit humana iniustitia, per quæ iudicari non reusauit diuina iustitia. Et nota, quod hæc iudicia fuerunt virulenta, violenta, sanguinolenta. Quæris, quo modo? Fuerunt proculdubio virulenta, amaritudinem concipiendo: violenta, manus iniiciendo: sanguinolenta, san-

guinem sitiendo. De primo: **C**onuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiæ in absinthium. Plane conuerterunt Iudæi in amaritudinem iudicium, per amaritudinem affectionis, & Pilatus fructum iustitiæ in absinthium per amaritudinem assensionis: ecce iudicia virulenta amaritudinem concipiendo. De secundo: Si videris violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, ne mireris super hoc negotio: ecce iudicia violenta, manus iniiciendo, quæ non sunt miranda, sed potius miseranda. De tertio: Nicanor audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ certamine habebant, sanguinis iudicium facere metuebat. Sic principes sacerdotum timentes turbas Dominum comitantes, & magnanimitè cōfidentes, iudicium sanguinis facere non audebant, sed sanguinem sitiabant: ecce iudicia sanguinolenta, sanguinem sitiendo.

Articulus quartus.
Quartum determinauit, cum subdidit: *Iustitia tua*. Hæc est iustitia immortalis pro nobis facta mortalis, idest Dei filius, qui factus est nobis iustitia a Deo: sicut scribitur. Et nota, quod hæc iustitia fuit cælitus adducta, humanitas afflicta, diuinitus benedicta. Fuit namque adducta in incarnatione, afflicta in passione, benedicta in resurrectione. De primo: Adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum: ecce iustitia cælitus adducta. De secundo: Peccauerunt Domino decori iustitiæ expectationi patrum eorum: scilicet crudeliter affligendo: ecce iustitia humanitas afflicta. De tertio: Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiæ: ecce iustitia diuinitus benedicta.

Epilogus.
Ait ergo Propheta, tamquam regularis persona: *Septies in die*, loquendo de die artificiali. *Laudem dixi tibi*, loquendo de officio diurnali. *Super iudicia*, loquendo de iudicio præiudiciali. *Iustitia tua*, loquendo de iustitia superessentiali, induta carne mortali.

VERSICVLVS QVINTVS.

Pax multa diligentibus legem tuam, & cetera.] Per quaternarium consummatum innotuit improbitas persequentium: per quaternarium inchoatum innotescit probitas perferentium. Hæc probitas videtur inualescere, ex scripturæ consolatione, coronæ præstolatione, legis emulatione, iudicij speculatione: sicut patet ex quatuor versuum subscriptione. Præfatæ consolationis processum Propheta per præambulum docet versum, dicens: *Pax multa*, & cetera, quasi testimonium perhibens de scriptura, quod in eadem tranquillitas sequitur charitatem, charitas veritatem, & veritas puritatem: quia per pacem prænotat tranquillitatem, per dilectionem subnotat charitatem, per legem denotat veritatem, per scandalij priuationem connotat puritatem, & ideo quatuor notantur in proposito: videlicet tranquillitas consequens charitatem, charitas consequens veritatem, & veritas consequens puritatem. Tranquillitas mentem pacificat, charitas lætificat, veritas rectificat, puritas scandalum eradica-

Articulus primus.
Tranquillitas igitur prænotatur, cum legitur: *Pax multa*. Quid enim est pacis multiplicitas, nisi multiplex tranquillitas? In illa multitudine pacis delectantur dilectores diuinæ legis. Sed notandum circa pacis solatium, quod legitur pax custodiens, pax exiliens, pax adimplens. Quarum prima dicitur initiatiua: secunda prouectiua: tertia perfectiua. De prima: Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiatur corda vestra: ecce pax custodiens. De secunda: Pax Christi exultat in cordibus vestris: ecce pax exiliens. Quis enim sic exultat, quin exiliat? Sed qualiter pax exiliat, vel exilire faciat, experientia melius, quam eloquentia dogmatizat. De tertia: Gratia vobis, &

Articulus secundus.
Pax adimplens. De primo: Ego sum Dominus Deus tuus, Deus amulador, reddēs iniquitatem patrum super filios in tertiam, & in quartam generationem ijs, qui oderunt me, & faciens misericordiam in multa millia diligentibus me: ecce misericordia diuinitus attributa diligentibus, tamquam prænitentibus. De secundo: Disciplina sapientiæ cui reuelata est, & manifestata: & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? vnus est altissimus creator. Et infra: Secundum datum suum præbet illam diligentibus se: ecce sapientia diuinitus attributa diligentibus, tamquam proficientibus. De tertio: Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se: ecce corona diuinitus attributa diligentibus, tamquam prænitentibus.

Articulus tertius.
Veritas denotatur, cum subditur: *Legem tuam*: quia lex tua veritas: sicut prophetica dicit auctoritas, qualis rex, talis lex: sicut rex veritas, sic & lex veritas. Beata lex talis regis: quia beatus rex talis legis. Et nota, quod veritas ista est, erudienda, audienda, custodienda. Parentum est erudire, filiorum audire, sed omnium custodire. De primo: Parentes illius, cum essent iusti, erudierunt filiam suam: scilicet Susannam, secundum legem Moysi: ecce legem a parentibus erudiendam. De secundo: Audite filij disciplinam patris, ut sciatis prudentiam. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis: ecce legem a filijs audiendam. De tertio: Ego Dominus Deus vester. Custodite leges meas: ecce legem ab omnibus custodiendam.

Articulus quartus.
Puritas connotatur, cum additur: *Et non est illis scandalum*: quia scandali priuatio, puritatis est probatio. Nam nimirum puritatis spectaculum nullum obijcit offendiculum: sicut purum speculum nullum offendit oculum. Hic notandum, quod puritatis est potissimum priuare triplex scandalum: videlicet scandalum luxuriosum, gulosum, verbosum: quia contaminat tactum, gustum, affatum. De primo: Viri isti posuerunt immunditias in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt, contra faciem suam, vbi notatur immunditia, tam interior, quam exterior: ecce scandalum luxuriosum. De secundo: Ventres eorum non implebuntur: quia scandalum iniquitatis eorum factum est: ecce scandalum gulosum. De tertio: Non scandalizeris in labijs tuis. Attende in illis, ne forte cadas, & ponas scandalum, & adducas animæ tuæ in honorationem: ecce scandalum verbosum.

Epilogus.
Ostenso ergo Propheta: quia consolatoria sit scriptura, in qua tranquillitas pacificat, charitas lætificat, veritas rectificat, puritas scandalum eradica-

pax adimpleatur in cognitione Domini nostri: ecce pax adimplens. Virtus enim adimplere dinoscitur.

Articulus secundus.
Charitas subnotatur, cum subditur: *Diligentibus*. Quid est enim charitas, nisi dilectionis sinceritas, quæ non fermentat malorum omnium radix, cupiditas? Tales diligentes Dominus diligit, talibus diligentibus dona sua distribuit. Et nota, quod diligentibus tribuit Dominus: videlicet misericordiam, sapientiam, & coronam. Nam misericordiam tribuit prænitentibus, sapientiam proficientibus, sed coronam prænitentibus. De primo: Ego sum Dominus Deus tuus, Deus amulador, reddēs iniquitatem patrum super filios in tertiam, & in quartam generationem ijs, qui oderunt me, & faciens misericordiam in multa millia diligentibus me: ecce misericordia diuinitus attributa diligentibus, tamquam prænitentibus. De secundo: Disciplina sapientiæ cui reuelata est, & manifestata: & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? vnus est altissimus creator. Et infra: Secundum datum suum præbet illam diligentibus se: ecce sapientia diuinitus attributa diligentibus, tamquam proficientibus. De tertio: Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se: ecce corona diuinitus attributa diligentibus, tamquam prænitentibus.

Articulus tertius.
Veritas denotatur, cum subditur: *Legem tuam*: quia lex tua veritas: sicut prophetica dicit auctoritas, qualis rex, talis lex: sicut rex veritas, sic & lex veritas. Beata lex talis regis: quia beatus rex talis legis. Et nota, quod veritas ista est, erudienda, audienda, custodienda. Parentum est erudire, filiorum audire, sed omnium custodire. De primo: Parentes illius, cum essent iusti, erudierunt filiam suam: scilicet Susannam, secundum legem Moysi: ecce legem a parentibus erudiendam. De secundo: Audite filij disciplinam patris, ut sciatis prudentiam. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis: ecce legem a filijs audiendam. De tertio: Ego Dominus Deus vester. Custodite leges meas: ecce legem ab omnibus custodiendam.

Articulus quartus.
Puritas connotatur, cum additur: *Et non est illis scandalum*: quia scandali priuatio, puritatis est probatio. Nam nimirum puritatis spectaculum nullum obijcit offendiculum: sicut purum speculum nullum offendit oculum. Hic notandum, quod puritatis est potissimum priuare triplex scandalum: videlicet scandalum luxuriosum, gulosum, verbosum: quia contaminat tactum, gustum, affatum. De primo: Viri isti posuerunt immunditias in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt, contra faciem suam, vbi notatur immunditia, tam interior, quam exterior: ecce scandalum luxuriosum. De secundo: Ventres eorum non implebuntur: quia scandalum iniquitatis eorum factum est: ecce scandalum gulosum. De tertio: Non scandalizeris in labijs tuis. Attende in illis, ne forte cadas, & ponas scandalum, & adducas animæ tuæ in honorationem: ecce scandalum verbosum.

Articulus quintus.
Rationem agnoscimus, cum videmus: *Dilexi*: quia merendi ratio, est charitativa dilectio. Sed nota, quod talis dilectio, non est naturalis, nec socialis, sed spiritualis. Prima dilectio est innata: secunda acquisita: tertia est inspirata. De prima: Omne animal diligit sibi simile: ecce dilectio naturalis. De secunda: Anima Ionathan colligata est anima David, & dilexit eum Ionathan, quasi animam suam: ecce dilectio socialis. De tertia: Dilectione perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans: ecce dilectio spiritualis.

Articulus sextus.
Ostendens ergo Propheta secundam probitatis occasionem, scilicet coronæ præstolationem, ait: *Expectabam salutare tuum Domine*, & cetera.] Prima probitatis occasio, quam audistis in versu præ-

uio, fuit scripturæ consolatio: secunda vero, quam audistis in isto, est coronæ præstolatio, quam luce clarius manifestat psalmographus, sic dicendo: *Expectabam*, & cetera. Nam quid sonat hæc littera, nisi præstolationem coronæ, meritorum ratione? Quid enim est expectatio, nisi præstolatio? quid salutare, nisi corona gloriæ? quid mandata, nisi merita? quid dilectio, nisi merendi ratio? Ecce versus præsentis contentia quadrimembris, scilicet præstolatio coronæ, meritorum ratione, siue fiducia felicitatis, propter obsequia charitatis.

Articulus primus.
Præstolationem intelligimus, cum legimus: *Expectabam*. Hæc expectatio non mediocris est probitatis occasio. Cum enim patientis anima considerat, quid expectat, passionis molestia, quam tolerat, iam delectat. Sed notandum, quod est expectatio tripartita: quædam incerta & inexperta: quædam non incerta, sed inexperta: quædam nec incerta, nec inexperta. Prima spectat ad suspirantes, quasi longius a regno distantes: secunda ad aspirantes, quasi non longe distantes: tertia ad respirantes, quasi non distantes, sed præmia prægustantes. De primo: *Expectabam*, bona, & venerunt mihi mala. Hæc expectatio fuit incerta. De secundo: vbi de Ioseph decurione dicitur: *Qui expectabat*, & ipse regnum Dei. Hæc expectatio non fuit incerta, sed inexperta. De tertio scribitur: *Expectabam eum*, qui saluum me fecit. Hæc expectatio, nec incerta fuit, nec inexperta.

Articulus secundus.
Coronam aduertimus, cum audimus: *Salutare tuum Domine*: quoniam præmium salutare, dicitur corona gloriæ. Et nota, quod traditur in psalmista, qualiter ad hoc salutare venit, qualiter appropinquatur, qualiter peruenitur: quia venit cum labore: appropinquatur cum timore: sed peruenitur cum honore. Primum traditur, cum psallitur: *Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum*: ecce longus labor ad salutare venientium. Secundum traditur, cum scribitur: *Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius: ecce timor ad salutare appropinquantium*. Tertium traditur, cum profertur: *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei: ecce laus & honor ad salutare peruenientium*.

Articulus tertius.
Merita perpendimus, cum psallimus: *Et mandata tua*: quia mandata sunt Saluatoris obsequia, salutis meritoria. Et nota circa obsequia præfata, vel obsequiosa mandata, quod sunt valde leuia, valde dulcia, valde salubria. Nam nimirum leuia sunt, quantum ad actum: dulcia, quantum ad aspectum: sed salubria, quantum ad affectum. De primo: *Mandata eius grauiua non sunt*: ecce mandata valde leuia, quia si grauitas abest, leuitas adest. De secundo: *Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini: ecce mandata valde dulcia*. De tertio: *Salutare sacrificium est attendere mandatis: ecce mandata valde salubria*.

Articulus quartus.
Rationem agnoscimus, cum videmus: *Dilexi*: quia merendi ratio, est charitativa dilectio. Sed nota, quod talis dilectio, non est naturalis, nec socialis, sed spiritualis. Prima dilectio est innata: secunda acquisita: tertia est inspirata. De prima: Omne animal diligit sibi simile: ecce dilectio naturalis. De secunda: Anima Ionathan colligata est anima David, & dilexit eum Ionathan, quasi animam suam: ecce dilectio socialis. De tertia: Dilectione perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans: ecce dilectio spiritualis.

Articulus quintus.
Ostendens ergo Propheta secundam probitatis occasionem, scilicet coronæ præstolationem, ait: *Expectabam salutare tuum Domine*, & cetera.] Prima probitatis occasio, quam audistis in versu præ-

Orationes canonicæ septem.

Septenarij sacramentum.

Luc. 17. a

Ibid. b

Iosue. 6. b

Deus quando laudatur.

Isa. 43. d

Isa. 60. a

Apo. 19. a

Phil. 4. b

Col. 3. c

2. Pet. 1. a

Amos. 6. d

Ecc. 5. b

2. Mac. 14. c

1. Cor. 1. c

Dan. 9. f

Hier. 50. b

Hier. 31. e

Dan. 13. a

Prou. 4. a

Leui. 18. a

Eze. 14. a

Eze. 7. c

Ecc. 1. d

Phil. 4. b

Col. 3. c

2. Pet. 1. a

uio, fuit scripturæ consolatio: secunda vero, quam audistis in isto, est coronæ præstolatio, quam luce clarius manifestat psalmographus, sic dicendo: *Expectabam*, & cetera. Nam quid sonat hæc littera, nisi præstolationem coronæ, meritorum ratione? Quid enim est expectatio, nisi præstolatio? quid salutare, nisi corona gloriæ? quid mandata, nisi merita? quid dilectio, nisi merendi ratio? Ecce versus præsentis contentia quadrimembris, scilicet præstolatio coronæ, meritorum ratione, siue fiducia felicitatis, propter obsequia charitatis.

Articulus primus.
Præstolationem intelligimus, cum legimus: *Expectabam*. Hæc expectatio non mediocris est probitatis occasio. Cum enim patientis anima considerat, quid expectat, passionis molestia, quam tolerat, iam delectat. Sed notandum, quod est expectatio tripartita: quædam incerta & inexperta: quædam non incerta, sed inexperta: quædam nec incerta, nec inexperta. Prima spectat ad suspirantes, quasi longius a regno distantes: secunda ad aspirantes, quasi non longe distantes: tertia ad respirantes, quasi non distantes, sed præmia prægustantes. De primo: *Expectabam*, bona, & venerunt mihi mala. Hæc expectatio fuit incerta. De secundo: vbi de Ioseph decurione dicitur: *Qui expectabat*, & ipse regnum Dei. Hæc expectatio non fuit incerta, sed inexperta. De tertio scribitur: *Expectabam eum*, qui saluum me fecit. Hæc expectatio, nec incerta fuit, nec inexperta.

Articulus secundus.
Coronam aduertimus, cum audimus: *Salutare tuum Domine*: quoniam præmium salutare, dicitur corona gloriæ. Et nota, quod traditur in psalmista, qualiter ad hoc salutare venit, qualiter appropinquatur, qualiter peruenitur: quia venit cum labore: appropinquatur cum timore: sed peruenitur cum honore. Primum traditur, cum psallitur: *Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum*: ecce longus labor ad salutare venientium. Secundum traditur, cum scribitur: *Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius: ecce timor ad salutare appropinquantium*. Tertium traditur, cum profertur: *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei: ecce laus & honor ad salutare peruenientium*.

Articulus tertius.
Merita perpendimus, cum psallimus: *Et mandata tua*: quia mandata sunt Saluatoris obsequia, salutis meritoria. Et nota circa obsequia præfata, vel obsequiosa mandata, quod sunt valde leuia, valde dulcia, valde salubria. Nam nimirum leuia sunt, quantum ad actum: dulcia, quantum ad aspectum: sed salubria, quantum ad affectum. De primo: *Mandata eius grauiua non sunt*: ecce mandata valde leuia, quia si grauitas abest, leuitas adest. De secundo: *Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini: ecce mandata valde dulcia*. De tertio: *Salutare sacrificium est attendere mandatis: ecce mandata valde salubria*.

Articulus quartus.
Rationem agnoscimus, cum videmus: *Dilexi*: quia merendi ratio, est charitativa dilectio. Sed nota, quod talis dilectio, non est naturalis, nec socialis, sed spiritualis. Prima dilectio est innata: secunda acquisita: tertia est inspirata. De prima: Omne animal diligit sibi simile: ecce dilectio naturalis. De secunda: Anima Ionathan colligata est anima David, & dilexit eum Ionathan, quasi animam suam: ecce dilectio socialis. De tertia: Dilectione perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans: ecce dilectio spiritualis.

Articulus quintus.
Ostendens ergo Propheta secundam probitatis occasionem, scilicet coronæ præstolationem, ait: *Expectabam salutare tuum Domine*, & cetera.] Prima probitatis occasio, quam audistis in versu præ-

Expectatio tripartita.

Iob. 30. d

Luc. 23. d

Psal. 54. b

Psal. 90. c

Psal. 84. c

Psal. 49. d

1. Ioan. 5. a

Ecc. 23. d

Ecc. 35. a

Ecc. 13. a

1. Reg. 18. c

Hier. 31. e

data

data tua, quantum ad merita obsequentis. *Dilexi*, A quantum ad rationem charitatis.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Custodiuit anima mea, & cetera.] Post scripturæ consolationem, & coronæ preestolationem, audiamus tertiam probitatis occasionem, scilicet legis emulationem. *Emulatio* ista sic exprimitur a psalmista: *Custodiuit*, & cetera. Hoc est, custodiuit catholicam veritatem, adhibendo diligentiam vehementem. Iam, ni fallor, præsentis distinctionem versus præsentis, videlicet custodiã catholicæ veritatis: & diligentiam virtuosam, contra perfidiam hæreticæ prauitatis: & fraudulentiam venenosam.

Articulus primus.

Vide primo custodiam: *Custodiuit anima mea*. Non dixit caro, sed anima: quia carnis est infirmari, sed animæ cum sapientia colluctari. Legitur enim: Caro infirma: & Anima cum sapientia colluctata. Sed notare potes, quo modo veritatem huiusmodi custodire debes. Plane tripliciter, scilicet intemperabiliter, irtractabiliter, indissolubiliter: quasi sacerdotium diuinitus dispositum: quasi iudicium diuinitus diffinitum: quasi pactum diuinitus stabilitum. De primo figuratè dicitur: Custodite sacerdotium vestrum: ecce sacerdotium custodiendum intemerabiliter. De secundo: Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia iuxta est salus mea: ecce iudicium custodiendum irtractabiliter. De tertio: Custodies pactum meum, & semen tuum post te: ecce pactum custodiendum indissolubiliter. Sic debes veritatem fidei custodire: non temerans corde, non retractans ore, non dissoluens opere.

Articulus secundus.

Attende secundo catholicam veritatem: *Testimoniata tua*. Nulli dubium, quin veritas eiusmodi sit Dei testimonium. Et notandum circa veritatis catholice, seu fidei Christianæ testimonium, quod nullatenus est infirmum: sed triplici firmitate firmatum, scilicet auctoritate, veritate, virtute. Hoc est auctoritate thearchica, veritate prophetica, virtute apostolica. De primo: Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: ecce testimonium thearchicum. De secundo: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent: ecce testimonium propheticum. De tertio: Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi: ecce testimonium apostolicum.

Articulus tertius.

Aduerte tertio diligentiam: *Et dilexit ea*. Vbi namque dilectio, ibi diligens actio. Dilectio later interior, diligentia patet exterior: sicut ex charitate diligimus, sic diligenter agimus: qualiter ex claritate procedit effulgentia: taliter ex charitate diligentia. Effulgentia lucet in aere, diligentia liquet in opere. Ut autem de diligendi diligentia differamus cum pinguiori, seu gratiori diligentia: hic notare possumus, quanta diligentia nos dilexit Dominus, quantum ad exteriores effectus, & quanta diligentia diligatur idem a suis dilectoribus. Videtur vique nos Dominus dilexisse diligenter, diligentius, diligentissime. Numquid diligenter dilexit, quos sua dilectione præuenit? Numquid diligentius dilexit, quos sanguine suo lauit? Numquid diligentissime dilexit, quibus consolatoriam gloriæ æternæ spem donauit? De primo: Diligamus Deum: quoniam Deus prior dilexit nos: ecce diligentia præueniendi. De secundo: Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo: ecce diligentia lauandi. De tertio: Qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam: ecce diligentia consolatoriam spem donandi. Diligamus igitur Dominum versa vice, diligenter, diligentius, diligentissime. Diligenter debent diligere purgatores purgati: diligentius illuminatores il-

luminati: diligentissime perfectores perfecti. De primo, vbi dicitur de beata Magdalena, tamquam de persona purgata: Remittuntur ei peccata multa: quoniam dilexit multum: ecce diligens dilectio purgatoris. De secundo, vbi legitur de Salomone, tamquam persona illuminata: Dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patris sui: ecce diligentior dilectio illuminatoris. De tertio, vbi scribitur de Dauid, tamquam de persona perfecta: De omni corde suo laudauit Deum, & dilexit Dominum, qui fecit illum: ecce diligentissima dilectio perfectoris.

Articulus quartus.

Animaduerte quarto virtuositatem: *Vehementer*. Re vera virtuositas vehemens, & vehementia virtuosa est legis æmulatoribus opportuna. Quæris, quare? Triplici ratione: videlicet ratione candoris, ratione ruboris, ratione fulgoris: Hoc est, vt catholica veritas excandescat, vt heretica prauitas erubescat, vt diuina maiestas magnificentius effulgescat. De primo per psalmistam dicitur: Ignitum eloquium tuum vehementer: ecce vehementia veritatis candentis. De secundo per Prophetam psallitur: Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei: ecce vehementia prauitatis rubentis. De tertio per psalmographum scribitur: Domine Deus magnificatus es vehementer: ecce vehementia maiestatis fulgentis.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta super æmulatione præfata: *Custodiuit anima mea*. Ecce custodiam contra perfidiam. *Testimonia tua*. Ecce catholicam veritatem contra hæreticam prauitatem. *Et dilexit ea*. Ecce diligentiam contra fraudulentiam. *Vehementer*. Ecce virtuositatem contra venenositatem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Seruaui mandata tua, & cetera.] Elucidatis tribus occasionibus, quasi calcaribus probitatis: quarta restat occasio, videlicet iudicis speculatio, peracuta perfectio, probitatis stimulatio. Est ista speculatio, quam Propheta dilucidat, sic loquendo: *Seruaui*, & cetera. Hoc est, seruaui tuæ voluntatis imperium, tuæ veritatis iudicium, sciens, quod omne temeritatis meæ vitium veniret in seueritatis tuæ iudicium. Audita Prophetæ propositione, non est opus distinctione, sed expositione. Audiuimus enim diuinum imperium, & iudicium, & humanum vitium venturum in iudicium. Vidimus etiam diuinam voluntatem, & veritatem, & humanam temeritatem inuenturam seueritatem.

Articulus primus.

Primum innotescit, cum dicitur: *Seruaui mandata tua*. Quid enim est diuinum mandatum, nisi diuinæ voluntatis imperium? Quid mandatum seruare, nisi imperanti obtemperare: & voluntati imperanti voluntatem obtemperantem conformare? Sed notandum, qualiter debemus seruare mandatum. Plane sicut pomum, sicut ficum, sicut vinum. Quemadmodum enim seruatur pomum ad naturaliter alterandum nimiam corporis caliditatem, & ficus ad alterandum oris inspiditatem, & vinum ad alterandum cordis anxietatem: in eundem modum oportet seruare mandatum ad moraliter alterandum in corpore caliditatem concupiscentiæ: in ore inspiditatem insipientiæ: in corde anxietatem conscientiæ. De primo: Omnia poma noua, & vetera, dilecte mi, seruaui tibi: quia vetera, & noua poma, sunt decalogi, & euangelij mandata: hic docemur seruare mandatum, sicut pomum. De secundo: Qui seruat ficum, comedit fructum eius: hic docemur seruare mandatum, sicut ficum. Nam qui seruat mandatum in hoc sæculo, fructum eius comedit in futuro. De tertio: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est: tu autem seruaui

Luc. 7. g

3. Reg. 3. a

Eccli. 47. b

Pf. 118. f

Psal. 6. c

Pf. 103. a

Ps. 118. b

Iob 13. c

Thren. 3. a

Articulus quartus.

Articulus secundus.

Articulus tertius.

Cant. 7. d

Prou. 27. c

Ioan. 2. b

seruaui bonum vinum, vsque adhuc. Hic docemur A seruare mandatum, sicut vinum. Vnde sciendū, quod sunt homines animales, & homines spirituales. Animales sunt de numero omnium, spirituales de numero paucorum. Animales autem homines, qui signantur per omnem hominem, primum ponunt bonum vinum, posterius autem deterius: quia mandatum videtur talibus in principio valde bonum, sed in fine minus: quoniam ad tempus credunt, sed in tempore tentationis recedunt. Spirituales, qui notantur per sponsum, primum ponunt bonum vinum, sed postremo melius: quia mandatum videtur talibus in principio bonum, sed in fine melius.

Articulus secundus.

Secundum illucescit, cum ait: *Et testimonia tua*. Quid enim diuinum testimonium, nisi diuinæ veritatis indicium? Et notandum, quod est diuinum testimonium tripartitum: scilicet testimonium innatum, testimonium suscitatum, testimonium confirmatum. Primum spectat ad legem naturæ, secundum ad legem scripturæ, tertium ad legem gratiæ. De primo: Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: testimonium reddente illis conscientia ipsorum: ecce testimonium innatum. De secundo cantatur: Suscitauit testimonium in Iacob: ecce testimonium suscitatum. De tertio: Vnus mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, cuius testimonium temporibus suis confirmatum est: ecce testimonium confirmatum.

Articulus tertius.

Tertium inclarescit, cum inquit: *Quia omnes via mea*. Non dicit via tuæ, sed via meæ, vt clarescat, quod non sunt via veritatis, sed temeritatis: nec vie virtuosæ, per quas ambulatur ad vitam, sed via vitiosæ, per quas pergitur ad gehennam. Hic potes notare, quod tales via sunt cogitandæ, arguendæ, lapidibus concludendæ: cogitantur autem in contritione arguuntur in confessione: lapidibus, id est duris laboribus concluduntur in satisfactione. De primo: Cogitavi vias meas, & conuerti pedes meos: ecce viarum cogitatio. De secundo: Vias meas in conspectu eius arguam: ecce viarum redargutio. De tertio: Conclusti vias meas lapidibus quadris: ecce viarum conclusio.

Articulus quartus.

Quartum patescit, cū additur: *In conspectu tuo*, scilicet in conspectu iudiciario, in quo reddet tua seueritas mortis stipendium pro peccato. Sed nota, quod conspectus Dei iudiciarius est tripartitus, scilicet probatiuus, approbatiuus, improbatiuus: primus pertinet ad meritorum examinationem: secundus ad benemeritorum coronationem: tertius ad malemeritorum condemnationem. De primo: Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, scilicet probatiuo: quia multi videntur stellæ mundana æstimatione, qui non apparebunt mundi in illa examinatione. De secundo: Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita, scilicet in conspectu approbatiuo. De tertio: Fiant corruetes in conspectu tuo, scilicet improbatiuo.

Epilogus.

Patet itaque mens Prophetæ super speculatione iudicis, quam exprimit in his verbis: *Seruaui mandata tua*, quantum ad imperium diuinæ voluntatis. *Et testimonia tua*, quantum ad iudicium diuinæ veritatis. *Quia omnes via mea*, quantum ad vitia humanæ temeritatis. *In conspectu tuo*, quantum ad iudicium diuinæ seueritatis.

VERSICVLVS NONVS.

Appropinquet deprecatio mea, & cetera.] Octonarius prior proposuit persecutionis gladium: Octonarius iste posterior apponit orationis clypeum. In

cuius priori quaternario prænotatur istius clypei spiritualis erectio. In posteriori vero subnotatur ipsius protectio. In eiusdem clypei, scilicet orationis erectione, videtur fides instare, spes pulsare, charitas Dei intrare, charitas proximi impetrare: sicut quattuor versus præambuli resonant satis clare. Qualiter autem fides instat, per versum primū psalmographus fideliter manifestat. Fides enim, tamquam habitus Deo deuotus, sed ab eo remotus: deuotus, inquam, affectu, sed remotus intellectu: quia videt per speculum, non oculo ad oculum, ex quo non potest mittere suum intellectum ad diuinum aspectum, mittit suum affectum, petes a Deo mirificum liberationis effectum: iuxta publicum instrumentum super eo confectum. Hoc instrumentum publicum, est illud eloquium euangelicū: Omnia quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, & euenient vobis. Propterea dicit Propheta: *Appropinquet*, & cetera. Ac si dicat: *Appropinquet fidei petitorium in Dei consistorium*, iuxta veritatis eloquium, petens potestatis iudicium. Vnde perpendimus, quod quattuor continet iste versus, videlicet fidei petitorium, Dei consistorium, veritatis eloquium, & potestatis iudicium. Quorum primum pertinet ad humanum affectum: secundum ad diuinum aspectum: tertium ad instrumentum confectum: quartum ad miraculosum effectum.

Articulus primus.

Fidei petitorium denotatur, cum dicitur: *Appropinquet deprecatio mea*: quasi dicat: Fides prophetica, vel potius ex fide Propheta: quia longinqua est speculatio intellectiua: fiat propinqua postulatio affectiua. Et nota circa deprecationem, triplicem proprietatem, videlicet humilitatem, assiduitatem, affectuositatem. humilitas multum placet, assiduitas multum valet, sed affectuositas multum mouet. De primo: Humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio: ecce deprecationis humilitas. De secundo: Multum valet deprecatio iusti assidua: ecce deprecationis assiduitas. De tertio: Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conspectu tuo: ecce deprecationis affectuositas.

Articulus secundus.

Dei consistorium subnotatur, cum subditur: *In conspectu tuo*. Iste conspectus est iustus, & reclus: in quo facit misericordiam Dominus, & iudicium iniuriarum patientibus. Et nota, quod sicut legitur in scriptura, in illo consistorio, petitio dirigitur, clamor auditur, propitiatio inuenitur. Si quæris, quo modo? Non meo, sed diuino, responderetur, eloquio: quia ni fallor, petitio dirigitur per humanam benevolentiam suauiter fumigantem: clamor auditur per diuinam iustitiam maleuolos grauiter castigantem: propitiatio inuenitur per diuinam misericordiam beneuolos mulcebriter mitigantem. De primo per psalmographum dicitur: Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo: ecce petitionis directio per humanam benevolentiam suauiter fumigantem. De secundo per Prophetam psallitur: Clamor meus in conspectu eius, introiuit in aures eius. Commota est, & contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis: ecce clamoris auditio per diuinam iustitiam maleuolos tam infimos, quam supremos grauiter castigantem. De tertio scribitur: Ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei inuenies propitiationem. Hoc est, dum diuinum iudicium prorogatur, & miserandi spatium erogatur, interroga temetipsum: ne fortassis immisericorditer irrogaueris malis malum, sed misericorditer erogaueris bonum. Et sic in diuino consistorio inuenies misericordiam mitigantem, non iustitiam fustigantem: ecce propitiationis inuentio per diuinam misericordiam mulcebriter mitigantem.

Fides.

1. Cor. 13. d

Mar. 11. e

Deprecationis triplex proprietas.

Iudith. 9. d

Iac. 5. d

Hier. 37. d

Dei consistorium.

Pf. 145. a

Pf. 140. d

Psal. 17. a

Eccli. 18. c

Articulus tertius.

Veritatis eloquium annotatur, cum dicitur: Secun- dum eloquium tuum. Hoc diuinum eloquium est illud verbum promissorium, quo firmiter promittitur, quod oratio petentium fideliter, atque fiducialiter admitteatur. Sed notandum circa promissionis eloquium, quod legimus eloquium annunciatum, creditum, blasphematum: quoniam diuinæ promissionis eloquia, quæ diuinitus annunciantur, a fidelibus creduntur, ab infidelibus blasphemantur. De primo: Preparare in occursum Dei tui Israel: quia, ecce formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium suum: ecce eloquium diuinitus annunciatum. De secundo: Credita sunt illis eloquia Dei: ecce diuinum eloquium a fidelibus creditum. De tertio: Abiecerunt legem Domini, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt, ideo iratus est furor Domini in populo suo: ecce diuinum eloquium ab infidelibus blasphematum.

Articulus quartus.

Potestatis iudicium connotatur, cum canitur: Da mihi intellectum: quasi dicat, fac me intelligere per liberationis miraculum, quod nondum possum intelligere per contemplationis oculum. Vnde notandum, quod legitur in scripturis intellectus moralis, intellectus naturalis, intellectus supernaturalis. Primus est indicatiuus bonitatis: secundus veritatis: tertius potestatis. De primo psallimus: Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Talis est intellectus moralis. De secundo dicit Apostolus: Non ambulatis sicut, & gentes ambulantes in vanitate sensus sui, obscuratis habentes intellectum. Talis est intellectus naturalis. De tertio scribit psalmographus: Pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos. Intellectus manuum est intellectus mirabiliu actionum, quo deducuntur homines per mirabilia, quæ videntur, ad mirabiliora, quæ non videntur. Talis est intellectus supernaturalis.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta fidem instantem, & liberationis miraculum postulante, ait: Appropinquet deprecatio mea, quantum ad fidei petitorium, pertinens ad humanum affectum. In conspectu tuo, quantum ad diuinum consistorium, atinens ad diuinum aspectum. Secundum eloquium tuum, quantum ad veritatis eloquium, spectans ad instrumentum confectum. Da mihi intellectum, quantum ad potestatis iudicium, respiciens ad miraculosum effectum.

VERSICVLVS DECIMVS.

Inret postulatio mea in conspectu tuo, & cetera.] Fidem instantem per versum vidimus precedentem. Spem pulsantem videre possumus per presentem. Sicut autem attribuitur fidei, quod agitur motu fidei, sic adscribitur spei, quod efficitur motu spei. Motu spei motus erat psalmographus, cum ex bono cordis thesauro produceret verba ista: Inret, & cetera. Est enim vox animi bonæ spei, postulantis, prestolantis, allegantis, rogantis. Queris, quid? postulantis introitum, prestolantis intuitum, allegantis pactum preteritum. Rogantis factum diuinitus prefinium: videlicet liberationis effectum. Istum actum Dominus prefiniuit, quando prophetica promissione fanciuit: Salus iustorum a Domino, & protector eorum in tempore tribulationis, & adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos a peccatoribus, & saluabit eos: quia sperauerunt in eo: ecce spei quadrimodam pulsationem, & pulsandi quadrifidam rationem. Pulsauit enim spes, postulando, prestolando, allegando, rogando: propter introitum, propter intuitum, propter pactum preteritum, propter factum diuinitus prefinium.

Eloquium promissio- nis triplex.

Amos. 4. d

Rom. 3. a

Isa. 5. f

Intellectus triplex in scriptura.

Pf. 110. c

Ephe. 4. c

Psal. 77. g

Psal. 36. g

A

Articulus primus.

Postulando pulsatur, cum psallitur: Inret postulatio mea. Sic pulsamus, cum per affectum deuotionis in- sacrarium exauditionis intramus. Sic pulsare videtur, quasi nubes orationibus penetrare meretur. Sed notandum, quod legimus introitum tripartitum, scilicet introitum interfectiuum, introitum interuentiuum, introitum inuentiuum. Introitu primo intrat compunctio: secundo, deuotio: tertio, contemplatio. De primo Propheta psallit: Gladius eorum intrat in corda ipsorum. Iste gladius est compunctionis affectus desideriorum mortalium, tanquam inimicorum moraliu interfectiuus. De secundo psalmographus dicit: Inret oratio mea in conspectu tuo: ecce introitus deuotionis, quo introimus, cum per inuicem interuenimus. De tertio psalmographus scribit: Ut cognosceret hoc: labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei: ecce introitus contemplationis, quo introimus, cum illuminationis diuinæ radios inuenimus. Ad introitum secundum spectat verbum propositum.

B

C

D

E

F

Articulus secundus.

Prestolando pulsatur, cum sequitur: In conspectu tuo. Iste namque conspectus est diuinæ pietatis intuitus. Sic pulsamus, cum in diuina pietate, non in nostra virtute, figimus anchoram spei nostræ. Sic pulsatur, qui diuinæ pietatis consolationem confidenter expectat. Sed nota, quod sicut legitur in scriptura, in conspectu Dei dicuntur, alij lacrymari, alij deprecari, alij epulari. Queris, quoniam sunt isti? Numquid nostri, quod penitentium est lacrymari, proficientium deprecari, perfectorum delicias æternas prægustantium epulari? De primo per psalmographum dicitur: Deus vitam meam annunciaui tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo: ubi loquitur ex persona penitentis in conspectu Dei lacrymantis. De secundo, de sapiente scribitur: Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in conspectu altissimi deprecabitur. Talis sapiens est proficiens in conspectu altissimi preces fundens. De tertio per Prophetam psallitur: Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei. Qui sunt hi iusti, nisi perfecti epulantes coram Deo, felicitatis primitias prælibando, & exultantes coram eo, pleniores delicias prestolando?

Articulus tertius.

Allegando pulsatur, cum additur: Secundum eloquium tuum. Istud eloquium est pactum promissorium, quo promittitur auxilium in tribulationibus: Deus noster refugium, & virtus. Hoc modo pulsamus, quando piissimum Dominum suarum finibus promissionum astringimus, cum ipsum laqueis oris sui ligamus, atque ad miserandum miseris charitatis vinculis inclinamus. Sed notandum circa dictum eloquium, quod est promissorium miserandi, dirigendi, ac suscipiendi: quia misericors & miserator Dominus promittit miserationem regredientibus, directionem progredientibus, susceptionem egredientibus. Vis videre regredientem primo modo pulsantem? vide Prophetam psallentem: Miserere mei secundum eloquium tuum: quia iuxta promissionem petit miserationem. Vis audire progredientem secundo modo pulsantem? audi psalmistam dicentem: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: quia iuxta promissionem petit directionem. Vis legere egredientem tertio modo pulsantem? lege psalmographum sic scribentem: Suscipe me secundum eloquium tuum: quia iuxta promissionem petit susceptionem.

Articulus quartus.

Rogando pulsatur, cum superadditur: Eripe me. Tali modo pulsamus, cum diuinæ pietatis viscera sic rogamus, quod charitatis vulnere irrogamus, cum Dominus sic rogatur, promissum auxilium non prorogatur, sed protinus erogatur. Hic notandum, quod sic eripit Dominus interdum de manu principum inimicorum: interdum de medio catulorum: interdum ab iniu-

Introitus triplex.

Psal. 36. b

Psal. 87. a

Pf. 73. c

Pf. 55. b

Eccli. 39. a

Psal. 57. a

Pf. 118. b

Ibidem. y

Ibid. p

ab iniuria dæmonum, vel hominum nefandorum. Tyranni principes solent in temporalibus molestare, hæretici catuli, vel leones in spiritualibus infestare, nefandi dæmones, vel homines in corporalibus incesitare. Prima ereptio legitur: Animum fortem habebet filij: proclamate ad Dominum, & eripiet vos de manu principum inimicorum: ecce ereptio de manu principum temporaliter molestantium. Secunda ereptio scribitur: Animum meam eripuit de medio catulorum leonum: ecce ereptio de medio catulorum hæreticorum spiritualiter infestantium. Tertia ereptio reperitur: Iustum Loth oppressum a nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit: ecce ereptio ab iniuria nefandorum corporaliter incesantium.

Epilogus.

Ostensus ergo psalmographus per suam orationem spei pulsationem: ait: Inret postulatio mea, quantum ad postulatam introitum. In conspectu tuo, quantum ad prestolatam intuitum. Secundum eloquium tuum, quantum ad pactum preteritum: Eripe me, quantum ad factum diuinitus prefinium.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Eruclabunt labia mea, & cetera.] Audiuimus fidem instantem, & spem pulsantem, neutram intrantem, sed vtramque foris stantem. Audiamus charitatem Dei confidenter intrantem. Hanc enim præfens versus præsentat, hanc psalmista luce clarius hic declarat. Sciens namque psalmographus, quod Deo nihil charitate charius, nihil eius hilaritate iucundius, nec ignorans, quod charitas super iniquitatem non gaudet, sed veritati congaudet, teste Apostolo: sic loquitur in conspectu diuinæ maiestatis, tamquam vtrius organo charitatis: Eruclabunt, & cetera, hoc est, eruclabunt labia charitatis hymnum hilaritatis, cum præsentaueris veritatem, & absentaueris iniquitatem. Quid enim docere, nisi veritatem præsentare? Quid iustificare, nisi iniquitatem absentare? Quattuor itaque possumus hic notare: videlicet labia charitatis, hymnum hilaritatis, præsentiam veritatis, & absentiam iniquitatis. Quarum prima nihil charius: secunda nihil iucundius: tertia nihil clarius: quarta nihil amarius.

Articulus primus.

Primum clarescit, cum psallitur: Eruclabunt labia mea. Ista sunt charitatis labia, de quibus ait scriptura: Percuties eum ex labijs charitatis meæ. Et nota, quod hæc labia leguntur detestantia, exultantia, & prædicantia: detestantur equidem iniustitiam deformantem: exultant, & exultanter exaltant iustitiam reformantem: prædicant prudentiam informantem. De primo: Labia mea detestabuntur impium: ecce labia detestantia impietatem iniustitiæ deformantem. De secundo scribitur: Exultabunt labia mea, cum cantauero tibi, & anima mea, quam redemisti: ecce labia exultantia, & exultanter exaltantia iustitiam reformantem. De tertio denuo: Aperientur labia mea, ut recta prædicent: ecce labia prædicantia prudentiæ rectitudinem informantem.

Articulus secundus.

Secundum patescit, cum scribitur: Hymnum. Hic est hymnus hilaritatis, seu iucunda laudatio, qua laudatur Dominus purissimus, clarissimus, & perfectissimus, a seruis purgatis, a seruis illuminatis, a seruis perfectis. Vnde notandum, quod hymnum legimus tripartitum: videlicet hymnum puritatis, hymnum claritatis, hymnum perfectionis. Quorum primus dicitur hymnus sanctorum: secundus hymnus speculatorum: tertius hymnus abundanter fruuentium, vel perfectorum. De primo psallimus: Hymnus omnibus sanctis eius: ecce hymnus sanctitatis, vel puritatis: quod idem est. De secundo canit psalmographus: Te

Baruc. 4. d

Psal. 56. b

2. Pet. 2. b

1. Cor. 13. b

Nota quatuor.

Iudith. 9. c Labia irplicitia.

Prou. 8. a

Psal. 70. d

Prou. 8. a

Hymnus tripartitus.

Pf. 148. c

Psal. 64. a

S. Bon. To. 1.

decet hymnus Deus in Sion, quod interpretatur specula: ecce hymnus speculatorum. De tertio quoque concinimus: Valles abundabunt frumento: clamabunt, etenim hymnum dicent: ecce hymnus abundanter fruuentium, vel perfectorum.

Articulus tertius.

Tertium elucescit, cum sequitur: Cum docueris me, id est veritatem præsentaueris. Talis præsentatio maxime cõuenit doctõri maximo, & omni laude dignissimo. Hic notare possumus, quod multos multifarie docere legimus, nã aliter docet doctõr minimus, aliter doctõr magnus, aliter doctõr maximus. Primus docet exterius, dicens, nõ faciens: secundus docet exterius, dicens, & faciens: tertius docet interius lucens, & perficiens: vis videre doctõrem minimum? aspice verbum euangelicum: Qui soluerit vnum de mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum: id est Ecclesia viatorum. Vis audire doctõrem magnum? Attende verbum Domini: Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Vis habere doctõrem maximum? accipe verbum propheticum: Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.

Articulus quartus.

Quartum innotescit, cum dicitur: Iustificaciones tuas. Vbi namque iustificatio, ibidem est iniquitatis absentatio, siue ablatio, cum iustificatio sit ab iniustitia in iustitiam transmutatio, iniustitiam abiciens, & iustitiam introducens. Et nota, quod sicut testificatur scriptura, iustificatio veterem hominem exiit, exutum induit, & indutum superinduit. Exiit vero habitu vitioso, induit habitu gratioso, & superinduit habitu glorioso. De primo: Damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleteret in nobis: ecce iustificatio exuens habitu vitioso. De secundo: Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: ecce iustificatio induens habitu gratioso. De tertio: Datum est illi, scilicet sponsa, bysinum splendens, & candidum. Bysinum enim iustificationes sunt sanctorum: ecce iustificatio superinduens habitu glorioso. Primo modo sumitur in proposito.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tamquam ex charitatis intrantis persona: Eruclabunt labia mea. Ecce labia charitatis: qua nihil charius: Hymnum. Ecce hymnus charitatiæ hilaritatis: qua nihil iucundius: Cum docueris me. Ecce præsentatio veritatis: qua nihil clarius: Iustificaciones tuas. Ecce absentatio, vel ablatio iniquitatis, qua nihil amarius.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, & cetera.] Audistis Dei charitatem intrantem, audiat charitatem proximi impetrantem. Illa charitas est contemplatiua, ista charitas est actiua: Illa sponsum osculatur, ista familiariter famulatur. Illa beatitudinem inueniet, ista miseriam miseretur. Vnde congruum fuit valde, quod illa, quæ miseretur, repromissam misericordiam ab eo consequeretur, qui misericordibus misericordiam pollicetur. Hac de causa charitas ista describitur a psalmographo misericordiam proximo repromittens, & misericordiam a Domino repromissam admittens, sicut sonat hæc littera: Pronunciabit, & cetera, hoc est, lingua charitatis proximo nunciabit eloquium veritatis: quoniam omnia per pietatem mandata, per æquitatem sunt consummata: ecce vides quattuor virtutes ad huius versus fabricam concurrentes: videlicet charitatem, veritatem, pietatem, æquitatem: quarum prima pronuncians, secunda prænuncians, tertia mandans, sed quarta consummās.

Articulus primus.

Primum denotauit psalmographus dicens: Pronunciabit

Sion. Psal. 64. b

Mat. 5. c

Ibidem.

Psal. 93. b

Iustificatio quid: & eius effectus.

Rom. 8. a

Rom. 4. d

Apoc. 19. Bysinum quid.

Nota quatuor virtutes.

B b

ciabit

ciabit lingua mea. Hæc est lingua charitatis, quæ loquitur lingua carnis: sicut lingua hominis interioris loquens per linguam exterioris. Hæc lingua promittit nunciare proximis eloquium veritatis. Et nota de lingua charitatis, quod dicitur in scripturis, mollis, eucharis, & suavis: quia nimirum mollis est ad supportandum, eucharis ad exhortandum, suavis ad confortandum. De primo: Lingua mollis confringet duritiam: quotiens enim charitas per patientiam deuincit fraternam impatientiam, totiens hæc mollities confringit duritiam. De secundo: Lingua eucharis in bono homine abundabit. Bene dicit in bono homine, quia lingua gratiosa in homine bono abundanter fructificat, in malo non mediocriter scandalizat. Nam secundum Gregorianum eloquium: Cuius vita despicitur: restat, vt eius prædicatio contemnatur. De tertio: Tibiæ, & psalterium suauem melodiam faciunt, & super vtraque lingua suavis: quia re vera præstantior est fructuosa suauitas labiorum, quam otiosa suauitas omnis generis musicorum.

Articulus secundus.
Secundum subnotauit, subiiciens: *Eloquium tuum.* Hoc est, veritatis eloquium, quod interius prænunciatur in animo, priusquam exterius pronuncietur proximo. Hic potest notari, quod veritatis eloquium comparatur igni, rori, & melli: quoniam illuminat, & inflamat intellectum, & affectum potentiam: refrigerat concupiscentiam: dulcorat conscientiam. De primo: Ignitum eloquium tuum: ecce veritatis eloquium igniforme. De secundo: Fluat vt ros eloquium meum: ecce veritatis eloquium rosiforme. De tertio: Eloquia tua super mel ori meo: ecce veritatis eloquium melliforme.

Articulus tertius.
Tertium annotauit, adiiciens: *Quia omnia mandata tua.* Hæc sunt mandata pietatis. Licet autem vniuersa mandata nuncupari valeant mandata pietatis, ratione originis, quoniam vniuersaliter originata sunt ex pietate mandantis; illa tamen præcipue censenda sunt mandata pietatis, ratione ordinis, quæ specialiter ordinantur ad impetrandum subsidium pietatis: sicut illa, de quibus scribit Euangelista: Petite, & dabitur vobis: querite & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Et nota, quod mandata legimus ordinata ad accipiendum, inueniendum, ingrediendum: scilicet, in auxilijs, consilijs, & profundis sapientis sacramentis. De primo: Fiduciam habemus ad Deum, & quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus: ecce mandata ordinata ad accipiendum auxilium. De secundo: Qui credit Deo, attendit mandatis: quasi scilicet legibus consulens: ecce mandata ordinata ad inueniendum consilium. De tertio: Ingressus illius, scilicet sapientie, mandata æterna: ecce mandata ordinata ad ingrediendum profundum sapientie sacramentum.

Articulus quartus.
Quartum connotauit, connectens: *Aequitas.* Mandata memorata dicuntur æquitas: quia sunt æquissime consummata: quoniam sunt efficaciter imperata. Sicut enim pijsimum fuit illa mandari: sic æquissimum consummari. Ad hoc notandum, quod nomen æquitatis sic attribuitur diuinis iudicijs, testimonijs, & mandatis, sicut sigilli vocabulum impressionibus sigillatis. Nam præfata iudicia, testimonia, & mandata sunt æquitatis optime, sapientissime, potentissime signaculo consignata. Quod nomen æquitatis attribuitur iudicijs, patet, vbi dicit psalmographus: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua. Quod idem nomen attribuitur testimonijs, claret, vbi psallit Propheta: Aequitas testimonia tua. Quod idem nomen attribuitur mandatis, liquet, teste psalmista in præfati versiculo.

Epilogus.
Descripturus ergo psalmographus proximi charitatem, misericordiam promittentem, & misericordiam admittentem, ait: *Pronunciabit lingua mea,* quantum ad charitatem pronunciantem. *Eloquium tuum,* quantum ad veritatem pronunciantem. *Quia omnia mandata tua,* quantum ad pietatem mandantem. *Aequitas,* quantum ad æquitatem consummantem. Ac si diserte diceret, & aperte: *Lingua,* charitatis, *Pronunciabit eloquium,* veritatis: *Quia mandata pietatis,* impleta sunt plenitudine æquitatis.

VERSICVLVS XIII.

Fiat manus tua, vt saluet me, & cetera.] Clypei spiritualis, scilicet orationis erectione aperuit quaternarius antecedens: eiusdem clypei protectionem aperit quaternarius præfens. Orationis autem clypeus orantem protegit exterius a timore passionis, interius a timore offensionis, superius a timore separationis, inferius a timore damnationis, sicut plenus continetur in versibus subnotatis. Primum versus primam protectionem exponit: in quo psalmographus spiritualem protectionem contra afflictionem confidenter exposcit, dicens: *Fiat, & cetera:* quasi dicat: *Fiat protectio tua,* quæ me saluet in afflictione mea: quia dilectio tua regnat in affectione mea. In quibus clarescit luce clarius quadrimembris distinctio dicti versus, qui versatur circa protectionem, afflictionem, dilectionem, affectionem. Quarum hæc interior, hæc exterior, hæc superior, hæc inferior.

Articulus primus.

Primum præsignatur, cum præmittitur. *Fiat manus tua:* quia manus vocabulo, solet vocari protectio, iuxta illud psalmista: *Fiat manus tua super virum dextera tua.* Et illud: in vmbra manus meæ protegit te. Et nota circa manum prædictam, protectionem animæ tripartitam, quantum ad vim rationabilem, irascibilem, concupiscibilem: rationabilis protegitur ab errore, irascibilis a timore, concupiscibilis a languore. Prima protectio figuratur: Facta est super eum manus Domini, & vidit: visio enim tollit errorem. Secunda protectio significatur: Abij amarus in indignatione spiritus mei. Manus enim Domini erat mecum, confortans me: confortatio namque tollit timorem. Tertia protectio significatur, dicente Domino: Manus mea auxiliabitur ei, & brachium meum confirmabit eum: quia confirmatio tollit languorem.

Articulus secundus.

Secundum propalatur, cum legitur: *Vt saluet me,* scilicet a corporali afflictione, vel temporali persecutione, ne deficiam in agone. Hic notare possumus, quod diuersos diuersimode saluare legimus: aliter enim saluat Deus, aliter homo, aliter diabolus: quia nimirum Deus saluat per adiutorium: homo per opus meritorium, diabolus per actum temerarium. De primo: Ego tecum sum, vt saluem te, & eruam te, dicit Dominus: ecce salus diuina per adiutorium. De secundo: Fugite de medio Babylonis, vt saluet vnusquisque animam suam: ecce salus humana per opus meritorium. De tertio: Saluent te augures cæli, qui contemplantur sidera, & supputant menses, vt ex eis annuncient ventura tibi: ecce salus diabolica per actum temerarium.

Articulus tertius.

Tertium protestatur Propheta, cum sequitur: *Quia mandata tua:* quoniam mandatis dilectionem ostendimus, cum mandatis eius attendimus. Si queris, quo modo mandatis attendimus? procul dubio, cum credimus, cum diligimus, cum speramus: credendo dictum, diligendo factum, sperando fructum. De primo: Qui credit Deo, attendit mandatis, scilicet tamquam a Deo dictis, & indictis: ecce attentionem credentis. De secundo: Salutare sacrificium est attendere mandatis. Nam re vera hostia viuæ est mandatorum obseruantia charitatiua: ecce attentio diligentiæ.

Psal. 79. d
Isa. 51. e

Animæ triplex protectio.

Eze. 1. a

Eze. 3. d

Psal. 88. d

Saluare, diuersimode.

Hier. 15. d

Hier. 51. a

Isa. 57. d

Eccli. 32.

Eccli. 35.

a

Isa. 48. d gentis, & diligendo immolantis. De tertio: *Vtinam attendisses mandata mea:* facta fuisset, sicut flumen, pax tua, quasi dicat: Si seruasses mandata in spe felicitatis æternæ: facta fuisset affluentissime pax voluntatis internæ: ecce attentio sperantis.

Articulus quartus.

Quartum profertur, cum psallitur: *Elegi.* Quoniam electio est affectionis actio, mediante rationis consilio. Eligere namque ad liberum spectat arbitrium, in quo cõueniunt in vnum, & voluntatis desiderium, & rationis consilium. Nam si voluntas abesset, non esset liberum: si ratio deesset, non esset arbitrium. Mandata autem eligere, est mandantem diligere, & eius amorem, quasi rectorem super regnum internum erigere. De quo regno dicitur a Domino: Regnum Dei intra vos est. Et nota, quod tria nouitius eligit, quando professionem facit, sicut propheticis eloquijs elucescit: videlicet stabilitatem, veritatem, humilitatem: secundum tria professionis promissa. Stabilitas spectat ad resistentiam: veritas ad vitam, vel morum moderantiam: humilitas ad obedientiam. Prima electio patet in illo verbo prophético: Hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam elegi eam: hic eligitur stabilitas. Secunda electio liquet in illo dicto Dauidico: Viam veritatis elegi: hic eligitur vitæ veritas, seu morum honestas. Tertia electio in illo claret eloquio: Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum: hic eligitur obedientiæ humilitas.

Epilogus.

Ait ergo psalmista, tamquam in tribulatione constitutus, & diuinæ protectionis confidentiam ostensurus. *Fiat manus tua,* quantum ad protectionem interiore per spiritualem feruorem. *Vt saluet me,* quantum ad afflictionem exteriori. *Quia mandata tua,* quantum ad mandantis superioris amorem. *Elegi,* quantum ad affectionem hominis dilecto impari, & longe inferiori.

VERSICVLVS XIII.

Concupiui salutare tuum Domine, & cetera.] Primam protectionem audiuius, qua protegit oratoris orationis clypeus: sequitur secunda protectio, qua protegit oratorem oratio. Illa quidem protectio protegat exterius a timore passionis, hæc protegit interius a timore offensionis. Tali quippe protectione fortiter orator ille protegitur, cuius intellectus, & affectus fortiter ad oppositum inclinatur: quia nõ formidat, ne offendat Saluatorem, qui anhelat, & æstuat ad salutem. Talis orator erat psalmographus, sicut nucleat iste versus. Erat enim inuitatus, & excitatus. Inuitatus ad salutem, excitatus ad virtutem: inuitatus a rege, excitatus a lege: inuitatus, quantum ad affectum: excitatus, quantum ad intellectum. Propterea psallitur: *Concupiui, & cetera.* Ac si caneret voce clara: sic me inuitas Domine rex ad præmium salutare, quod affectuosissime concupisco: sic me excitat tua lex ad meritum virtuale, quod studiosissime adhæresco. Quid igitur aliud hic notandum, quam inuitantem, & inuitatum: excitantem, & excitatum? Inuitans est Dominus, excitans lex ipsius: inuitatus affectus, excitatus intellectus.

Articulus primus.

Inuitatum exprimit, dicens: *Concupiui salutare tuum:* quia concupiscere pertinet ad affectum. Non est concupiscentia ista vitiosa, sed virtuosa: non prohibita, sed præcepta. Illa prohibetur, cum dicitur: Non concupisces aurum, & argentum: Ista præcipitur, cum scribitur: Lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. Vnde notandum, quod non est ista concupiscentia carnis: nec concupiscentia oculorum: sed concupiscentia cælestium gaudiorum: quarum prima

S. Bon. To. 1.

humana, secunda mundana, tertia supermundana. De prima dixit Sara Raguels filia: Tu scis Domine, quia numquam concupiui virum: hic negatur concupiscentia humana. De secunda dicitur ab Apostolo: Argentum, & aurum, aut vestem nullius concupiui: hic negatur concupiscentia mundana. De tertia: Ecce concupiui mandata tua, quæ sunt salutis memorata: hic affirmatur concupiscentia supermundana.

Articulus secundus.

Inuitantem exprimit, & exprimit, adiiciens: *Domine,* qui me dignaris inuitare ad conuiuium salutare. Et nota, quod seruos suos inuitat Dominus ad lucem sempiternam, ad pacem sempiternam, ad lætitiæ sempiternam. Inuitando ad summum bonum, luculente videndum, pacifice possidendum, lætissime persequendum. De primo: Erit tibi Dominus in lucem sempiternam: ecce lux Domini sempiterna. De secundo: Dominus pacis det vobis pacem sempiternam: ecce pax Domini sempiterna. De tertio: Qui redempti sunt a Domino, reuertentur, & venient in Sion laudantes: & lætitiæ sempiterna super capita eorum: ecce lætitiæ Domini sempiterna.

Articulus tertius.

Excitantem exirit, inquiens: *Et lex tua.* Lex enim legentis mentem excitat ad virtutem. Quid est enim bona pronunciare, vitiora probare, perfecta consulere, nisi somnolentæ mentis oculum ad virtutis exercitium excitare? Et nota, quod legimus in scriptura, legem loquentem, legem instruente, & legem consulente. Loquens dicitur, bona pronuntiando: instruens, vitiora probando: consulens, perfecta persuadendo. Vis audire legem loquentem? Audi Apostolum attestantem: Quæcumque lex loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur: ecce legis locutio. Vis auscultare legem instruente? auscultat Paulum dicentem: Probas, ait, vitiora, instructus per legem: ecce legis instructio. Vis attendere legem consulente? Attende sapientem filio suadentem: Custodi legem meam, atque consilium meum, id est legis meæ consilium: ecce legis consultatio.

Articulus quartus.

Excitatum edisserit, scribens: *Meditatio mea est.* Cum enim aliquis meditatur, oculus interioris hominis excitatur. Sed notandum, quod tria potissimum excitant interiorem oculum: videlicet assistentis spectaculum, meditantis periculum, & charitatis vinculum. Quorum primum excitat oculum per stuporem, secundum per timorem, tertium per amorem. De primo legitur: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper: in hac meditatione excitat mentis oculum, assistentis spectaculum. De secundo: Nisi quod lex tua meditatio mea est: tunc forte perijsssem in humilitate mea: in hac meditatione excitat mentis oculum, meditantis periculum. De tertio: Quo modo dilexi legem tuam Domine: tota die meditatio mea est: in hac meditatione excitat mentis oculum charitas, quæ secundum Apostolum est perfectionis vinculum.

Epilogus.

Ostensus ergo psalmographus orationis protectionem aduersus offensionis timorem, per salutis inuitationem, & virtutis excitationem, sic ait: *Concupiui salutare tuum,* quantum ad affectum inuitatum. *Domine,* quantum ad regem inuitantem. *Et lex tua,* quantum ad legem excitantem. *Meditatio mea est,* quantum ad intellectum excitatum.

VERSICVLVS XV.

Vlucet anima mea, & cetera.] Clypeus spiritualis, scilicet virtus orationis, non tatum protegit oratorem a parte exteriori contra timorem passionis, & a parte interiori contra timorem offensionis: sed a parte superiori contra timorem separationis. Quod

B b 2

præclare

præclare Propheta cecinit in his verbis: *Viuet, & cetera*. Ac si caneret cantione dulcissima: Confido de præmio æternali, tam spiritali, quam corporali, in iudicio generali. Vnde conuincitur, quod quattuor hic notantur: videlicet fiducia præmiorum, tam interiorum, quam exteriorum, secundum iudicia meritum. Quorum primum pertinet ad præmium æternale: secundum ad præmium spirituale: tertium ad præmium corporale: quartum ad iudicium generale.

Articulus primus.

Primum prænotauit, cum præcinit: *Viuet*. Quali vita, nisi beata? Hæc est vita virtuosius seruata, virtutibus comparata. Quæris, quibus? Plane fide, spe, charitate. Videndo per fidem, sidendo per spem, obtemperando per charitatem. De primo: Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam viuemus cum Christo: Ecce vita credita. De secundo: Viuemus in conspectu eius, sciemus, sequemurque. vt cognoscamus Dominum. Quid est viuendo scire, sciendo sequi, sequendo cognoscere, nisi vitæ fontem scire, sciendo sitire, sitiendo haurire? ecce vita sperata. De tertio: Obtemperabimus patri spirituum, & viuemus: ecce vita obtemperando dilecta.

Articulus secundus.

Secundum subnotauit, cum succinit: *Anima mea*. Anima namque viuere, cum ad vitam deiformem ascendet, & imaginem concretam ad imaginem creatricem extender. Et nota, quod anima beata, sicut inuenitur in scriptura, erit magnificata, erit inebriata, erit impinguata. Quoniam animæ potentiam retentiuam magnificabit diuinæ potestatis immensitas. Potentiam animæ apprehensiuam inebriabit diuinæ veritatis incomprehensibilitas. Potentiam animæ appetitiuam impinguabit diuinæ bonitatis ineffabilitas. De primo: Magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de omni angustia. Hic, secundum anagogiam, magnificat retentiuam animæ potentiam diuinæ potestatis immensitas. De secundo: Inebriauit animam laetam. Hic, secundum eandem intelligentiam inebriat intellectiuam animæ potentiam diuinæ veritatis incomprehensibilitas. De tertio: Anima operantium impinguabitur. Hic etiam, secundum anagogicam theoriam, impinguat affectiuam animæ potentiam diuinæ bonitatis ineffabilitas.

Articulus tertius.

Tertium connotauit, quando concinit: *Et laudabit te*: supple vocali laude, quod spectat ad præmium corporale. Et nota, quod sicut legitur in scriptura, laudabunt Dominum credentes, sperantes, diligentes, quia sicut videntes, tenentes, fruentes. De primo: Simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt: ecce laudatio credentium. De secundo dicit Iudith: Laudate Dominum Deum nostrum, quia non deseruit, sperantes in se: ecce laudatio sperantium. De tertio: Comedetis vescentes, & saturabimini, & laudabitis nomen Domini Dei nostri: ecce laudatio diligentium.

Articulus quartus.

Quartum quoque denotauit, dum cecinit: *Et iudicia tua adiuuabunt me*. Iudicium generale notatur plurali voce, *iudicia*; propter diuersa merita, diuersimode iudicanda. Hoc autem iudicium illos adiuuabit, quibus æternam hereditatem adiudicabit. Talia iudicia dogmatizat scriptura, diuinitus ponderanda, declaranda, & dulcoranda: quoniam illa diuina potentia ponderabit, sapientia declarabit, & clementia dulcorabit. De primo: Pondus & statera, iudicia Domini sunt: ecce iudicia ponderanda. De secundo: Iudicia, quasi lux, egredientur: ecce iudicia declaranda. De tertio: Iudicia tua iucunda: ecce iudicia dulcoranda.

Epilogus.

Demonstrans ergo psalmista virtutem orationis contra timorem separationis, sic ait: *Viuet*, supple vita beata, quantum ad fiduciam beatitudinis æterna-

lis: *Anima mea*, quantum ad fiduciam beatitudinis spiritalis: *Et laudabit te*, scilicet vocali laude, quantum ad fiduciam beatitudinis corporalis: *Et iudicia tua adiuuabunt me*, scilicet iudicando pro meritum consideratione, quantum ad fiduciam iudicij generalis.

VERSICVLVS XVI.

Erraui, sicut ouis, quæ perijt, & cetera.] En audistis Eclypeum spiritualem, scilicet orationis virtutem, exterius, interius, superius protegentem, contra passionis, offensionis, & separationis timorem. Nouissime audite virtutem ipsius protegentem inferius, contra timorem infernalis interitus. Sciens enim Propheta, quod in orantis conscientia potest oriri cogitationum accusantium, & excusantium controuersa, cogitationibus accusantibus, actum iniquitatis recitantibus, & metum infelicitatis excitantibus, ex aduerso cogitationibus excusantibus, actum æquitatis recitantibus, & spem felicitatis excitantibus. Nec ignorans, quoniam orationis virtus, cum partes suas viriliter interponit, inter partes altercantes amabiliter componit, quoniam actum iniquitatis expiat, metum infelicitatis exsufflat, præmium felicitatis postulat, & meritum æquitatis allegat. Totum processum præhabium per verbum propositum breuiter representat, dicens: *Erraui, & cetera*: quasi canens voce dulcisona. Præuaricatus sum: periclitatus sum, sed spe saluificatus sum: quia iustificatus sum. Quattuor ergo notantur in proposito, scilicet actus iniquitatis, metus infelicitatis: speratum præmium felicitatis, & opus meritum æquitatis. Quorum primum orationis virtus expiat: secundum exsufflat: tertium postulat: & quartum allegat.

Articulus primus.

Actum iniquitatis aperuit, dicens: *Erraui sicut ouis*. Errorem commemorat, ouis se comparat, propter gesta brutalia, quæ patrarat. Et nota, quod legitur in scripturis triplicem errorem ouis: scilicet errorem abeuntis, errorem aduentis, errorem pereuntis. Quibus respondet errores totidem in peccatis: videlicet error auersionis, conuersionis, & obligationis. De primo: Si fuerint alicui centum oves, & errauerit vna ex eis: ecce error abeuntis, pertinet ad auersionem. De secundo: Omnes nos, quasi oves errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: ecce error aduentis, attingens ad conuersionem. De tertio scribitur in proposito: *Erraui sicut ouis, quæ perijt*. Ecce error pereuntis, spectans ad obligationem. Vnde tripliciter errat, quicumque mortaliter peccat, quoniam a præcepto auertitur, ad prohibitum conuertitur, & ad interitum obligatur.

Articulus secundus.

Metum infelicitatis adaperuit, inquiens: *Quæ perijt*. Ista periclitatio est mortis obligatio, & idcirco timoris ratio. Et nota, quod legitur in scriptura triplicem periclitationem: & secundum triplicem periclitationem, intelligimus triplicem obligationem: & secundum triplicem obligationem, accipimus triplicem timoris rationem. Attenditur autem periclitationis ternarius, quantum ad periculum superius, interius, & exterius. Hoc est periculum damni superioris, vermis interioris, & ignis exterioris. Inde colligitur, quod quisquis præuaricatur, tripliciter periclitatur: quia tripliciter obligatur, & ideo tripartito timoris vinculo colligatur. Prima periclitatio per psalmistam exprimitur, vbi psallitur: *Pereant peccatores a facie Dei*: ecce periclitatio respectu damni superioris. Secunda periclitatio innuitur, vbi per Antiochum regem iniquum, & fidelium inimicum asseritur: *Ecce pereō tristitia magna in terra aliena: ecce periclitatio respectu vermis interioris*. Tertia periclitatio proponitur, vbi legitur: *Blasphemantes in corruptione sua peribunt*,

Nota.

Triplex ouis error.

Mat. 18. b

Isa. 53. b

Triplex periclitatio in scriptura.

Psal. 67. a

1. Mac. 6. b

2. Pet. 2. c

bunt, percipientes mercedem iniustitiæ: ecce periclitatio respectu ignis exterioris.

Articulus tertius.

Speratum præmium felicitatis exeruit, adiciens: *Quare seruum tuum Domine*. Non enim desperat, qui quæri desiderat. Sine spe nullatenus auderet dicere: *Quare*. Si quæris, qualiter quæras? non qualiter Herodes puerum Iesum, non qualiter Ananias Saulum: sed qualiter pastor piissimus pecus suum. Nam Herodes quæsiuit puerum ad perdendum: Ananias quæsiuit Saulum ad curandum. Sed pastor piissimus quæsiuit pecus suum ad supernis gregibus aggregandum. De primo: Futurum est, vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum: ecce puer quæritur ad perdendum. De secundo: Quære in domo Iudæ Saulum nomine Tharsensem. Hic Saulus quæritur ad curandum. De tertio, vbi mystice scribitur de pastore piissimo: Relinquet nonaginta nouem in montibus, & vadet quærere eam, quæ errauit. Hic quæritur pecus mysticum ad supernis gregibus aggregandum.

Articulus quartus.

Opus meritum æquitatis asseruit, superadiciens: *Quia mandata tua non sum oblitus*. Quoniam actus æquitatis mandatus est in mandatis. Hic autem actus non fuit obliuioni traditus: quia mandata non sunt oblitus. Quæris quare? Puto, quod triplici ratione. Nam mandata sunt semitæ deductiue, lucernæ directiue, ianue in caelestem beatitudinem inductiue: Quoniam obtemperantes deducunt, considerantes dirigunt, perseuerantes inducunt. De primo scribitur: Deduc me in semita mandatorum tuorum. Hic apparet aperte, quod mandata sunt semitæ deductiue. De secundo: Ad omnia mandata tua dirigebar, tamquam ad lucernas directiue: quia mandatum lucerna est, sicut scriptum est Salomonis stylo: Hic liquet lucide, quod mandata lucernæ sunt directiue. De tertio: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, quasi cæli ianuas inductiue. Hic docetur implicite, quod mandata sint cæli ianue inductiue.

Epilogus.

Declaraturus ergo psalmographus orationis virtutem, quæ protegit oratorem, quantum ad partem inferiorem, contra damnationis timorem, actum iniquitatis expiando, metum infelicitatis exsufflando, speratum felicitatis præmium postulando, opus æquitatis meritum allegando, sic ait: *Erraui, sicut ouis, quantum ad actum iniquitatis, quam virtus orationis expiat. Quæ perijt, quantum ad metum infelicitatis, quem exsufflat: Quare seruum tuum, quantum ad præmium speratum felicitatis, quod postulat: Quia mandata tua non sum oblitus, quantum ad opus æquitatis meritum, quod allegat.*

Et in hoc consummatur doctrina psalmi, Beati immaculati, ad gloriam Regis beati immaculati, & in honorem Regiæ beatæ immaculatæ. Cuius meritis, & precibus nos dignetur beatus, & immaculatus Dominus beatus, & immaculatus spiritibus aggregare. Amen.

PSALMVS DAVID CXIX.

AD Dominum cum tribulauer, clamaui.] Quo modo septimæ decadis dicitur Iubileus, in principio libri dictum est: & etiam quo modo, septem, potest esse accusatiuus, & datiuus. Da partes septem, nec non, & octo, idest, viue secundum vtrumque testamentum. Nota: Quindecim gradus erant in templo Domini, & quando sacerdos ascendebat primum gradum, dicebat hunc primū psalmum: quando ascendebat secundum, dicebat secundum, & sic in ascendendo dicebat hos quindecim psalmos. Ideo huiusmodi psalmi dicuntur cantica graduum. Glossa, varietate rerum vnita. Quidam vniuntur in vnum, alij per vnū, alij ad vnum. De primo: Ecce quàm bonum, & quàm

iucundum, & cetera. De secundo: Per charitatem vniuntur fideles. Nam hoc gluten est in dissolubile, quo linita sunt ligna arcæ. De tertio: Nam vniuntur ad Christum, ad quem opera nostra debent conuenire: vnde arca consummata est in cubito. Nos celebramus octauas Sanctorum: quia octauam, scilicet resurrectionem expectamus. Vnde octauas Domini in sollempnitatibus non obseruamus: quia eius resurrectionem expectamus, iam enim resurrexit. Non enim Natale habet octauam, immo quoddam festum per se circumfisionis. Nec Pascha: Nam octauo die canitur: Quasi modo geniti. Et in octaua Pentecostes, de Sancta Trinitate. Quod autem in quibusdam ecclesijs sunt octauæ in Pascha, & non cantatur: Quasi modo geniti: sed de resurrectione. De hoc dicimus, quod octauæ Christi possunt obseruari: quia eius octauam expectamus, vt resurgat in nobis, non in se: in membris, non in capite. Quidam cadunt propter infirmitatem pedum: quidam propter alterius impulsorem: quidam propter tenebras, idest propter ignorantiam: quidam propter viam angustiam: quidam propter negligentiam: sic aliquis cadit a vita. De primo dicitur: Mei autem per moti sunt pedes. De secundo, quod scilicet alterius occasione, vel persuasione peccat: Impulsus, euerfus sum, vt caderem, & Dominus suscepit me. De tertio: Si cæcus ca cum duxerit, ambo in foueam cadunt. De quarto: In manibus portabunt te. Nam arta est via, quæ ducit ad vitam. De quinto: Qui enim stat, videat ne cadat. Sunt gradus officiorum: Vnde Apostolus: Quosdam dedit Apostolos, quosdam Prophetas, alios doctores. Sunt gradus dignitatum, vnde Dominus in Euangelio: Amice ascende superius. Sunt gradus meritum, vnde hoc: Gradus sunt in charitate, vnde quibusdam centesimus, alijs sexagesimus, alijs trigessimus fructus debetur. Sunt gradus beatitudinum, vnde hoc: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quando Iudæus emebat gentilem, radebat ei barbam, & capillos. Sic, quando quis eligebatur in sortem Dei, idest quando fit clericus, tondentur ei capilli, ad significandum, quod inuolues cogitationes debet deponere, & in superiori parte, idest in capite debet esse apertura, vt sine impedimento, quæ sursum sunt sapiant, & pro eis, quæ sursum sunt, Deo deseruiant. Idem significant sandalia Episcoporum superius aperta. Sæpe clerici tondentur, & pili renascuntur: quia primi motus non possunt omnino abire, sed redeunt. Sed beatus, qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram, idest Christum. Monachi autem altius tonduntur, quàm clerici sæculares: quia magis tenentur inutiles cogitationes abijcere. *A labijs iniquis* Quidam loquuntur iniqua inique, vt qui dixerunt. In beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Quidam iniqua non inique, vt Petrus dixit Domino: Absit a te Domine, vt scilicet crucifigaris. Quidam non iniqua inique, vt diabolus Domino: Mitte te deorsum. *Sagitta potentis acutæ*. Verbum, dicitur sagitta. Nam pater retendit arcum, quando promisit Filium venientem per Prophetam: Misit sagittam electam, vt dicit Isaias, quando misit eum incarnari. Ad quid? vt sagittaret in obscuro rectos corde, idest vt malos faceret bonos. Hæc sagitta est vulnus faciens sine vulnere, percussiens, & sanans, occidens & viuificans. Et hæc sagitta sagittat, sine percussit prudentem. Nam Apostoli in prædicando habuerunt prudentiam. Vulnerat fortiter: Nam fortis est, vt mors dilectio: Occidit salubriter, vnde Occide, & manduca: idest, occide vitia, & fac hominem de corpore Ecclesiæ. Et hoc: Verte impios, & non erunt. Hæc sagitta, idest dilectio, magnum vulnus facit in Virgine, & acutissima est. Nam non solum carnem Virginis configit, sed etiam animam pertransijt, quæ potest dici gladius, vt de Deipara Virgine dicitur: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.

Psal. 132. a

Gen. 6. o

Ibidem. Ritus octauarum.

1. Pet. 2. a

Ibidem.

Caderem multipliciter.

Psal. 72. a

Psal. 117. b

Mat. 15. b

et Luc. 6. f

Psal. 90. c

Mat. 7. b

1. Co. 10. c

Ephe. 4. b

Luc. 14. b

Ioan. 14. a

Capilli curtondantur, quando aliquis fit clericus.

Coleff. 3. a

Sadalia Episcoporum.

Psal. 136. a

Monachi cur altius tondantur.

Luc. 11. b

Mat. 16. c

Mat. 4. a

Isa. 49. a

Psal. 10. a

Cant. 8. b

Act. 10. a

Prou. 12. a

Luc. 2. b

Ecclesie sta tus tres. Tres sunt status Ecclesie, scilicet sponsa, & sub primo fuit percussa, sub secundo vulnerata, sub tertio nudata. In primo laborat, in secundo aegrotat, in tertio expirat: primo concipit, secundo parturit, tertio finit: Concipit in labore, parturit in dolore, finit in consummatione, unde dicitur in Canticis: Percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt mihi pallium meum custodes. In alijs percussa, in alijs vulnerata, in alijs nudata. In primorum persona dicitur: Aduena, & peregrinus sum, sicut omnes patres mei. De secundo: Posuerunt morticina feruorum tuorum, & cetera. Qui tulerunt pallium, qui contaminauerunt testamentum, unde hoc: Diuiserunt sibi vestimenta mea: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Spiritus sanctus, hic conqueritur de tribus. De regni dilatione, hic: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* De malorum cohabitatione, unde: *Habituauit cum habitantibus Cedar.* De longa peregrinatione, ibi: *Multum incola fuit anima mea.* In Ecclesia quidam sunt exules, quidam ciues, quidam peregrini. De primis, vt de filio prodigo: qui abiit in regionem longinquam. Peregrini boni in Ecclesia militantes, de quibus dicitur: Non habemus hic manentem ciuitatem, & cetera. Ciues, qui sunt in patria, de quibus dicitur: Ciues sanctorum, & domestici Dei.

PSALMVS DAVID CXX.

Ascensiones quinque. **L**euauit oculos meos in montes.] Quinque leguntur Ascensiones, scilicet eleuationis, unde hoc: Ascendam in caelum, & similis ero altissimo. Dignitatis, unde hoc: Amice ascende superius. Cogitationis, unde hoc: Accedet homo ad cor altum, & cetera. Deus dicitur exaltari in nobis, & nos in Deo, quando cogitamus de Deo. Charitatis: Ascensiones in corde suo disposuit. Future glorificationis, unde dicitur: Nemo ascendit in caelum, nisi, qui de caelo descendit, & nisi per eum. Aliquis exit de mundo tribus modis, scilicet poenitendo: omnibus, quae possidet, ab renunciano, moriendo. De primo: Fugite de medio Babylonis. De secundo: Quis dabit mihi pennas, sicut columbae. Et hoc: Ecce elongauit fugiens. De tertio pater: Hic dicitur, quod in delicijs huius mundi defluentes timent. Nam concupiscentia, siue carnalis appetitus, dicitur fluxus, siue fluuius. Nam semper est in motu: nam crescit, & decrescit. Locus, unde hic: Fluuius venit, est necessitas, quod tendit fatietas: qua, via transit, voluntas, via: qua redit cupiditas. Locus unde excurrit defectus nostri de crematum: per quem decurrit, fastidium: per quem recurrit, desiderium: omnia flumina tendunt in mare, sic & hic fluuius. Nam talis dilectio, habet amaritudinem: nam extrema gaudij luctus occupat: & cum flumina tendant in mare, & mare non superabundat: quia meritum malitiae nostrae quantitas poenae non exuperat: *Ecce non dormitabit.* Tres sunt ciuitates, & custodes tres. In prima habent, in secunda expectant, in tertia desperant: In prima beati misericordes regnant in caelis: in secunda exultant in spe: in tertia reprobi damnantur in re. Tres sunt, scilicet patria, mundus, infernus. De prima: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. De secunda: Nisi Dominus custodierit ciuitatem. De tertia: Qui aedificat ciuitatem in sanguinibus: prima habet vigiles suos Angelos: secunda doctores: tertia angelos malos, siue daemones: primi vigilat ad laudem, secundi ad custodiam, tertij ad praedam: De primis: Super muros tuos Hierusalem constitui custodes. De secundis Propheta: Super custodiam meam ego sum: stans per diem, & totis noctibus. De tertijs: Extendunt fagenam suam, & interficere gentes non cessant. Vnus est principalis custos, scilicet Christus, de quo dicitur: Nisi Dominus custodierit. Non det in commotionem pedem tuum. Hic dicitur, quod Propheta loquitur: Docete veritatem,

monete ad conuersionem, orate ad intercessionem; docete de fide, & de articulis fidei: monete de moribus: orate pro sua, & populi ignorantia. De prima: Ite docete omnes gentes. De secunda Hieremias: Constitui te super gentes, & regna. De tertia: Sine intermissione orate. Tres sunt modi tacendi, ignorantia, impotentia; negligentia: ignorantia turpis, impotentia difficilis, negligentia pinguis. Si quaeritis ore, quaerite opere: Vos si quaeritis in prosperitate, quaerite in aduersitate, unde dicitur: Si quaeritis, quaerite. Ad triplex ostium pulsamus ad difficultatem intelligentiae: nam cum labore, & sudore acquiritur sapientia, scilicet panis noster. Ad ostium operis, vt amicus, qui dixit: Amice accomoda mihi tres panes. Et hoc: Maria stabat ad monumentum foris plorans. Ad ostium aternitatis, unde hoc: Pulsate, & aperietur vobis.

PSALMVS DAVID CXXI.

Latatus sum in his, quae dicta sunt mihi.] Nam Ecclesia, scilicet Synagoga prius fuit in tabernaculo, quod erat fragile, & mobile. Post in atrio ante templum. Deinde in templo, quod erat solidum, & immobile. Unde tres status animae leguntur: Nam in primo est in corpore fragili, non glorificato: post exuta a corpore. Tertio rediens in corpus glorificatum, quando habebit vtramque stolam. Anima autem laetatur, quia debet ire in domum, id est in corpus glorificatum, dicens: *Latatus sum in his, quae dicta sunt mihi.* Cum essent iam pedes in atrijs. Moraliter: *Latatus sum,* & cetera. Adam Euam alloquitur, & gaudet de eo, quod dictum est: quia ibunt in domum Domini. Per Adam rationem, per Euam intellige affectionem, siue sensualitatem. Ad rationem cognitio, ad affectionem pertinet dilectio. Prius Adam formatus est, quam Eua: quia praecedat veri cognitio, sequitur iusti dilectio. Domus diaboli vanitas, domus Adae veritas, domus Dei aternitas, de quo dicitur: Beati, qui habitant aternitatem. Inde Adam gaudet, quia hanc domum debet ingredi. Adam de domo diaboli ad domum propriam redijt, cum de vanitate ad inquisitionem veritatis intrat: Intrat in domum Dei, cum post, diu quaesitam, & inuentam veritatem, rapitur ad contemplationem veritatem, & aternitatis contemplationem. De vanitate mutabilitatis diabolus extendit sibi porticum. De vanitate mortalitatis diabolus extendit sibi domum. De vanitate iniquitatis collocat sibi thalamum. Si aeterna cogitas, sed aeterna non amas, intrat Adam in domum Dei solus: Si aeterna cogitas, & amas, Adam cum Eua intrat. Laetatur Adam de hoc, quod debent ire in domo Domini, sed de hoc, quod dictum est: Ibitis in domum Domini, forte quia Adam est in domo propria, & sperat se intrare in domum Domini. Apostolus se laetatur ad tertium caelum. Adam se sperat intraturum. Primum caelum, sublimitas intelligentiae: secundum caelum claritas iustitiae: tertium, sublimitas gloriae: In primo est contemplatio veritatis, in secundo dilectio aequitatis, in tertio plenitudo aeternae iucunditatis. De primo, & secundo Apostolus: Nostra conuersatio in caelis est. De tertio: Scio huiusmodi hominem raptum ad tertium caelum. In primo caelo illuminatur ignorantia, in secundo extinguitur concupiscentia, in tertio absorbetur miseria. Quod Apostolus intelligit tertium caelum, Adam intelligit domum Dei. Anadiplosis est, sicut Beda dicit, quod sequens clausula incipit adiectione, in qua prima clausula finit, vt hoc: *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem, Hierusalem, quae aedificatur, vt ciuitas.* Tres sunt ciuitates, vt prius dictum est, militantium, triumphantium, morientium. Prius Hierusalem dicta est Iebus, post Salem, Iebus est conculcatio, Salem pax. Hierusalem. Nota primo: homines sunt

Docere, monere, & orare. Mat. 28. d. Hier. 1. b. Thel. 5. c. Tacedi tres modi. Isa. 71. c. Ostium triplex pulsamus. Luc. 11. a. Ioan. 20. a. Luc. 11. b. Animae status tres. Ric. in psal. 121. 1. Tim. 2. d. Phil. 3. d. 2. Cor. 12. a. Beda de sche. 3. scrip. Ciuitas triplex supra Hierusal. Iebus. Salem.

1. Cor. 15. e sunt filij irae, prius enim est, quod animale, deinde, quod spirituale: ecce Iebus, deinde mundat per baptismum, scilicet pacificati: ecce Salem. Tandem videbunt Deum: ecce Hierusalem. Caelum caeli Domino, ecce Hierusalem. Terram autem dedit filijs hominum, ecce Hierusalem terra, vbi est pax hominibus bonae voluntatis. Non mortui laudabunt te Domine, ecce vbi est conculcatio. Nota: A tribus commendatur illa ciuitas, ab antiquitate, ibi: *Quae aedificatur, vt ciuitas.* De charitate: *Cuius participatio est.* A beatitudine, ibi: *In idipsum.*

PSALMVS DAVID. CXXII.

Ad te leuauit oculos meos.] Duo sunt oculi, oculus dilectionis, & oculus fidei: oculus dilectionis duplex. Dilectio Dei, & dilectio proximi. Oculus fidei, duplex, cognitio & deuotio. Hos quattuor oculos ad Deum leuamus. Nota: Ideo dicit, *Leuauit,* non leuauimus, quia omnes vnum sumus. Nam participatione charitatis, plures homines, vnum sumus, & plura membra, vnum cum Christo triplici de causa: propter regni identitatem, unde Apostolus: Heredes sumus Dei, coheredes autem Christi, propter communem charitatem, unde hoc: Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, misit Deus filium suum in mundum: propter naturae conformitatem, unde dicitur: Emmanuel, quia eandem naturam habet nobiscum. *Ita oculi nostri.* Si nos leuamus oculos nostros ad Deum, & ipse suos inclinat ad nos. Si manus nostras leuamus ad Deum, ipse suis manibus leuat nos, sic de ceteris. Sic Eliseus volens suscitare puerum Sunamitis, os ori, oculos oculis, & manus manibus applicuit. Sic ad hoc, quod homo suscitetur interius, oportet illa applicari. Hoc Deus facit in nostra suscitatione: Nam cordi dat lumen intelligentiae, ori verbum aedificationis, manibus opus iustitiae. Nam dedit proferre vtiliter, ecce os appositum ori: dat sentire fideliter, ecce oculi oculis: dat implere efficaciter, ecce manus manibus. Hic triplex funiculus difficile rumpitur, ad extrahendas animas de lacu miseriae, & de luto facis. Nota: debemus Deum considerare: Dominum, & factorem, patrem, & benefactorem. Ex primis duobus nascitur in nobis timor: ex sequentibus duobus pudor. Nam quia pater, & quia benefacit mihi, debeo habere pudorem. Si vero non seruiero, quia ingratus beneficij mihi collati: Quia Dominus timendus est, nam ipse est Dominus Deus vltionum: & quia factor adorandus, & timendus est, nam quid potest figmentum figulo?

PSALMVS DAVID. CXXIII.

Nisi quia Dominus erat in nobis.] *Aquam intolerabilem.* Alia littera, sine substantia, & tamen dicit Hieronymus super Ezechielem: Solos tantum libros Moyse magis eruditi a septuaginta translatos putant. Hanc sententiam Hieronymus in eodem libro dicit, quod prius in psalmis notauimus. Hic dicitur, quod filius prodigus recessit a patre, hoc est genus humanum, quod per peccatum recessit a Deo: sed numquid obliuiscitur pater vteri filij sui? aut numquid obliuiscitur misereri Deus? Absit. Pater ergo sollicitat seruos ad inquirendum filium, & vnus seruorum nomine timor, ad imperium Domini, fugitiui vestigia filij insequitur. Quem inueniens in carcere peccatorum vinculis consuetudinis ligatum, conuicijs, & verberibus vrgens cogit exire. A patre missus est alius famulus nomine spes, quae videns filium a timore non ereptum, sed obductum veste simul consolationis, eius oculos terfit, & de stercore pauperem eripuit. Quem videns filius dicit: Quo modo venisti ad me. Cui spes: Ne timeas, quia misericors est, qui pro nobis pugnat, & omnipotens. Et ideo plures nobiscum

sunt, quam cum aduersarijs. Super haec omnia adduxi tibi equum a patre, scilicet desiderium. Imponunt filium super equum, desiderij mollibus stramentis pie deuotionis suppositis, calcariibus bonorum exemplorum additis: sed frenum defuit, tanta erat festinantia fugiendi, & timores aduersarios dicebant: Fiant immobiles, quasi lapis, donec pertranseat populus tuus, quae possedisti ab initio. Hi effugiunt, sed non sine periculo: quia erat sine consilio. Ideo de summis principibus palatii, missa est a patre prudentia habens in comitatu temperantiam, dixit: Parcius obsecro: Nam dicit Salomon: Qui festinus est pedibus, offendit, & tunc frenum discretionis imposuit seruido equo desiderij, ne sit desiderium sine discretionem, eiusque habenas, temperantiae commisit, & praecipit prudentiae, vt retro puerum iret, cum retro timor de vicinitate inimicorum, & tarditate fugae causaretur, & tunc fortitudo miles egrediens occurrit, per campum fiduciae extracto gladio, dicens: Nolite timere, plures sunt nobiscum, quam cum aduersarijs nostris. Statim prudentia caelestis curia assueta consilijs dixit: Caueat & proficiscimini, non tam festinantes, quam prudenter, inimici non sunt in itinere. Sed iusta iter scandalum posuerunt mihi. Ego praecedam, vos autem viam iustitiae tenete. Introducimus nos in atrium sapientiae, quod non est longe a vobis. Ecce quattuor virtutes. Haec est summa, dum timor viget retro, spes autem trahit, munit fortitudo, temperantia moderatur, prouide instruit prudentia: ducit & inducit, & perducit iustitia. Filius a patre recipitur, cum maioris gaudio. *De laqueo venantium.* Nota: Diabolus quandoque parat laqueos, vt hic. Quandoque sagittas, vt hoc: Parauerunt sagittas suas in pharetra. Quandoque arcum, unde hoc: Arcum parauit, & tetendit illum. Quandoque canes, unde hoc: Circumdederunt me canes multi.

PSALMVS DAVID. CXXIII.

Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion.] Hic ponitur plurale, & singulare. Nos enim multa sumus, & vnum, quod non Deus. Ipse enim est vnum, & vnum non potest. Et quia infinitum non potest multiplicari, & quia simplex non potest decrefcere, & quia immensus augeri non potest, & quia immobilis moueri non potest. Item quia vnum super omnem materiam, & quia simplex super omne materiatum: Quia immobilis super omne creatum, unde ante omnia, simplex post omnia, immobile super omnia. Ab ea vnitatem est pluralitas omnium, a simplicitate compositio vniuersorum, ab incommutabilitate, omnis commutabilitas. Ab vno, omne multipliciter numerosum: a simplicitate omne numerosum compositum: Nam ipse est principium, unde sunt omnia, finis continens omnia, ne recedat a non esse. Aternitas originans, & regens omnia per esse, vniuersitatis creator, moderator, sustentator. *Bene fac Domine bonis, & relictis corde.* Hic tria nota: Bonam voluntatem, vbi dicitur: *Reletos corde.* Opus: ibi, vbi dicitur: *Bonis.* Pro vtroque retributionem ibi: *Bene fac Domine.* Sed vtrius ordinem praepostero. Nota: Ecclesia hic notatur ouis: Sed tribus nominibus solet appellari, scilicet ciuitas, sponsa, ouis. Ciuitas propter collectionem, sponsa propter dilectionem, ouis propter mansuetudinem. De primo: Nisi Dominus custodierit ciuitatem. De secundo in Canticis. De tertio hic: Ciuitas est, vigilate ad custodiam: sponsa est, studere ornatui: oues sunt, intendite pasculi. Custodia trifaria debet esse: debet enim custodiri a vi tyrannorum, a fraude hereticorum, a tentatione daemorum. Ornata sponsa in tribus, in bonis operibus, in bonis moribus, in ordinibus, siue gradibus: Pastus quattuor iuxta, quattuor genera hominum. Nam quidam sunt *huri,* alij infirmi, alij firmi, alij paruuli poni debent *Duris,* vt flagel-

Exo. 15. d. Pron. 19. d. 4. Reg. 6. e. & 12. Paralip. 32. b. Ps. 139. b. Luc. 15. e. Diaboli infidia. Psal. 10. a. Psal. 7. c. Ps. 21. d. Idē supra f. 22. col. 1. b. Ecclesia. Ps. 126. a. Custodia triplex.

Rom. 14. a vt flagellum, unde dicitur: Lex posita est duris in flagellum. Infirmis, vt tolera, unde Apostolus: Qui infirmus est, olus manducet. Lac minoribus: solidis panis, unde Apostolus: Lac potum dedi vobis, non escam. Nota, ad custodiam ciuitatis opus est viro forti, spirituali, fideli. Forti, ad propulsandas iniurias: spirituali, ad comprehendendas infidias: fideli, ad mores honestandos, & corrigendos.

PSALMVS DAVID CXXV.

Sicut, varie sumitur. Mat. 5. g Mat. 22. c Mar. 12. c Luc. 20. f Ioan. 5. c Pro. 86. b Ps. 147. b

Ps. 101. a

Mat. 25. a

Verbu Dei seminator.

Luc. 8. a

Semen triplex.

Mat. 23. a

1. Cor. 3. b

Mat. 5. c

PSALMVS DAVID CXXVI.

Fundamentu spiritua- lis aedificij.

Ps. 25. b

Supra in psal. 4 & in psal. 120.

Exo. 1. c

Luc. 11. a

A rit tres panes: nam vnus vni posset sufficere: forte non venit solus. Nam secum habet vxorem, & mancipium. Vir, est ratio: vxor, voluntas: mancipium, caro nostra. Tres panes, panis veritatis, charitatis, & fortitudinis. Vir primum, vxor secundum, mancipium quærit tertium panem. Deficit enim ratio præ ignorantia veritatis: languet voluntas, præ inedia affectionis: infirmatur caro, præ inopia fortitudinis. Nam aruit cor meum, & oblitus sum comedere panem meum: quia manducauimus panem doloris. Non enim hos defectus sustineremus, si exercitata esset ratio in inquisitione veritatis: & voluntas in desiderio charitatis: & caro in operatione virtutis. Ideo orat amicus, vt intelligat, diligit, voluntatem Dei faciat, quod non potest hic, qui manducat panem doloris: Fily merces fructus ventris. Quattuor sunt genera filiorum. Nam sunt quidam ex mare, & femina, vt hi, de quibus fit hic mentio. Quidam ex femina sine mare, vt Adam de terra: Quidam ex mare, & sine femina, vt Eua de costa Adæ. Quidam ex sola femina sine mare, vt Christus: ecce quattuor genera hominum: Sicut filij excussorum. Asinus dicitur gentilis populus, unde Gregorius: Asinus, gentilis populus, quem sicut natura extra stabula disciplina edidit: ita vagus in voluptatum suarum campo permansit. Bos, Iudæus, qui iugo supernæ damnationis suppositus, ad spem profelytos colligens, per corda, quæ valuit, vomerem legis traxit. Item super Iob, de prædicatore Paulo, quem comparat boui, siue Rhinoceroti: Paulus ad præsepe Dei moratus est: qui ruminare verba Euangelij dedignatus non est. Et mox ait: Locis quoque Dei non tantum a feritate restringitur, sed, quod magis sit mirabile, ad aradum ligatur, vt non solum homines crudelitatis cornu non impetat, sed eorum etiam refectioni seruiens, aratum prædicationis trahat. Et paucis interpositis: Qui ergo in humili mente fidelium legis duritiam rearguendo contriuit, quid aliud, quam in valle post Dominum glebas fregit? ne videlicet grana feminum, quæ excisus aratro fidei, sulcus cordis exciperet, per custodiam literæ pressa deperirent.

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

X

PSALMVS DAVID CXXVII.

B Eati omnes, qui timent Dominum. Timor diuinus super omnes gradus supple sequentes: Qui ambulat in vis eius. Quidam sunt in via, qui & ambulant, vt hi. Quidam sunt in via, & non ambulant, vt trepidi, unde hoc: Qui stat, videat, ne cadat. Alij extra sunt, & non veniunt ad viam, unde hoc: Venite ad me omnes, & laboratis, & onerati estis, & cetera. Quidam sunt in via, & cadunt de via, unde: Qui stat videat, ne cadat: Vxor tua. Vxor mortem machinatur, sicut in paradiso factum est. Eua corrigenda, & interiora domus disponit. Hac similitudine dicitur vxor. De primo: Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Ne scilicet suggestionem sensualitytis, ratio, scilicet vir moriatur, consentiendo peccato. De secundo: Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. De tertio: Passer inuenit sibi domum. Nota: in homine tria sunt. Natura in medio, hinc gratia, hinc concupiscentia. Prurit, reptat, suggerit concupiscentia naturæ, si natura delectatur: concepit, si consentit: moritur, si parit. Non enim nascitur viperea proles, nisi parente dirupta. Itaque concupiscentia cum conceperit per delectationem parit peccatum. Peccatum cum consummatum fuerit per consensum parit mortem consentienti, & delectanti viro, vel mulieri. Nam dictum est ei: Quacumque die comederis, morte morieris. Talis proles in sorte concipitur, in dolore nascitur, in labore viuunt, nec sine periculo moritur. Ex alia parte hortatur gratia, præstat consilium, offert auxilium. Si delectatur natura, concipit: si consentit, parit virtutem. Virtus præterea

1. Cor. 10. c Mat. 11. d

1. Cor. 10. c Vxor.

Ps. 136. a

Mich. 2. a Ps. 83. a

In homine tria.

Concupiscentia.

Iac. 1. c

Gen. 2. c

Gratia.

Virtus præterea

Ps. 101. a

Filiorum quattuor genera.

Gen. 1. d

Asinus, populus gentilis.

Greg. lib. 7. mor. c. 4. Bos Iudæus.

Greg. li. 31. mor. c. 10.

Ecclesiaz quattuor necessaria, vt non succumbat.

1. Cor. 10. c

Mat. 11. d

1. Cor. 10. c Vxor.

Ps. 136. a

Mich. 2. a Ps. 83. a

In homine tria.

Concupiscentia.

Iac. 1. c

Gen. 2. c

Gratia.

Virtus præterea

Isa. 26. d præterea parit beatitudinem. Hanc prolem parit timor: A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis.

PSALMVS DAVID. CXXVIII.

Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea. Hic psalmus inuitat nos ad penitentiam. Sed, vt peccatoribus possimus resistere, tria nobis consideranda sunt, scilicet patientia, humilitas, charitas. Patientia ad misericordiam, humilitas ad Deum, charitas ad proximum. Patientia animæ sit scutum, quod me ferat contra aduersa: quia est scutum animæ, unde hoc: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Humilitas pro thorace, quæ conseruet interiora præcordia. Petrus negauit per impatientiam, fleuit per humilitatem. Charitas pro lancea, vt omnes impetus in vocatione trinitatis frangat. Nam fortis est, vt mors dilectio, & omnia aduersantia penetrat. Nam, vt dicitur: Penetrabilior est omni gladio ancipiti. Et habeat galeam, scilicet spem, quæ est principale mentis, quasi caput munit, scilicet superiorem partem animæ. Et habeat gladium verbum Dei, vt non tantum sustineat, immo hostes persequatur prædicando, & errores eorum gladio verbi Dei diuidendo. Et habeat equum desiderij, & fides sit cinctorum renum eius. Nam spes superior. Nam de cælestibus sic armatus, poterit resistere illis, qui expugnant Ecclesiam a iuuentute. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Quattuor sunt Ecclesiaz necessaria ad hoc, quod non succumbat: Mandata, flagella, charismata, tentamenta. Mandata firmatur, flagellis probatur, charismatibus decoratur, tentamenti conseruatur. In mandatis habenda est obedientia, in flagellis patientia, in charismatibus magnificentia, in tentamenti proponenda est perseuerantia. Ex primo surgit fiducia, ex secundo patientia, ex tertio magnificentia, ex quarto innocentia. Prolongauerunt iniquitatem suam. Hic nota, scilicet persecutionem ab initio incœptam, unde hic: A iuuentute mea. Multoties iteratam: Sæpe expugnauerunt me. Et in persequendo perseuerantiam, ibi: Prolongauerunt iniquitatem suam, & Ecclesiam fortiter resistere, vt hic: Et non potuerunt mihi: Benediximus vobis in nomine Domini. Nos debemus a Deo petere benedictionem dexteræ, & non sinistræ, idest æterna querere, & non temporalia. Nam benedictionem sinistræ dat Deus quandoque iratus, quasi despiciens, ac si tu benedictionem petas, & tu manu sinistra benedixeris.

Tria consideranda contra peccatores.

Luc. 21. d

Cant. 8. b

Heb. 4. c

Isa. 11. a

Ecclesiaz quattuor necessaria, vt non succumbat.

A Deo petenda benedictio dexteræ & non sinistræ.

1. Cor. 10. c

Mat. 11. d

1. Cor. 10. c Vxor.

Ps. 136. a

Mich. 2. a Ps. 83. a

In homine tria.

Concupiscentia.

Iac. 1. c

Gen. 2. c

Gratia.

Virtus præterea

Gen. 1. a

Infernus. Patria. Mundus.

Numeri pars aliquota.

Numerus perfectus, qui. Eucl. Elem. lib. 7. diff. 22.

PSALMVS DAVID. CXXIX.

DE profundis clamau. Hic ostendit, unde clamet, scilicet: De profundis: Ad quem, ibi: Ad te Domine. Qua fiducia, Dei misericordia, ibi: Quia apud te propitiatio est. Dimitte nobis debita nostra, idest peccata, quæ dicuntur debita, idest pænæ pro peccatis. A custodia matutina vsque ad noctem. Nota: Omnis psalmus pœnitentialis incipit a lacrymis, & terminatur in exultatione, in præsentem enim prosperitas est cum aduersitate: Nam factum est vespere, & mane dies vnus. Nam tres status sunt, infernus, patria, mundus. In inferno est nox sine die: in patria est dies sine nocte: in mundo, nec nox est sine die, nec dies sine nocte. In inferno est aduersitas sine prosperitate. In patria est prosperitas sine aduersitate. In mundo prosperitas cum aduersitate. Nam humana felicitas varijs amaritudinibus est resperfa. Nota: Pars aliquota alicuius numeri dicitur esse, quæ in se vel in alium ducta constituit illum, vt ternarius pars aliquota ducta senarij, qui ductus in alium constituit senarium. Nam bis tria sunt sex. Ille autem numerus, cuius partes aliquotæ insimul acceptæ faciunt illum, dicitur perfectus, vt senarius. Nam non habet partes aliquotas,

Gen. 1. a

Infernus. Patria. Mundus.

Numeri pars aliquota.

Numerus perfectus, qui. Eucl. Elem. lib. 7. diff. 22.

Gen. 1. a

Infernus. Patria. Mundus.

nisi vnitatem, binarium, ternarium, quæ insimul faciunt senarium: & ideo senarius numerus dicitur perfectus. Cuius tales partes faciunt maiorem, dicitur superfluous. Ille, cuius partes faciunt minorem, dicitur diminutus. Nam tâta est dignitas huius numeri, quod, dicit Augustinus, opera perfecta sunt, quia facta sunt sub senario: non autem senarius perfectus est propter sex opera. Dicitur etiam perfectus, quia orbicularis, siue circularis. Rotunditas autem notat perfectionem, quia ibi non est principium, neque finis. Nota: circulus est circumferentia ad idem rediens. Sphæra non ad idem. Si autem senarius multiplicetur per senarium, semper excrescit senarius. Nam sexies sex sunt triginta sex: triginta sex sunt viginti nouies, & triginta sex, & sic vsque ad infinitum. Inde dicitur perfectus numerus senarius. Hic dicitur, quod imago Dei deformata in nobis per peccatum, debet sic reformari per perfectionem operum. Deus est simplex, vnus, immobilis, & nos modo debemus esse simplices. Nam nos vnum a multis collecti, cum vno numerari, idest dilectione debemus cum simplo simplicari, scilicet simplicitate, ne simus superbi. Nam arta est via, quæ ducit ad vitam, quam transire nos oportet. Et ideo oportet nos esse graciles, & cum immobili immobiles fieri, scilicet perseuerantia non titubantes. Sic imago nostra potest reparari.

Senarij perfectio. Auctor sup. fol. 26. col. 1. b

Aug. lib. 4. de Gen. ad lit. c. 2. & 7.

Circulus quid.

Imago Dei deformata in nobis per peccatum, quo modo reformanda.

Mat. 7. b

Domine non est exaltatum cor meum. Cum dicitur, Domine, nota duplicem subiectionem Domino esse exhibendam, scilicet interiorem, & exteriorem, scilicet in anima, & corpore. Interiorem, cum dicit: Domine non est exaltatum cor meum. Exterior, cum dicit: Neque elati sunt oculi mei. Notatur duplex seruitium, quando coram Deo vtrumque genu fleximus: quia ei in corpore, & in anima seruire debemus. Nota, in glossa dicitur, quod Ecclesia habet vbera. Sciendum autem, quod duo vbera charitatis, scilicet compassio, & congratulatio. Ex compassione lac fugitur consolationis, ex congratulatione lac fugitur exhortationis. Si non humiliter sentiebam. Humilitas debet esse in nobis, non inuidia, cuius tres sunt species. Nam inuidi peruertunt, quod bonum esse exhibendam, quod est verum: diminuant, quod magnum est. De primo: In beelzebub principe demoniorum eijcit daemonia. De secundo: Quod signu facis, vt videamus, & credamus tibi? cum tamen multa signa faceret. De tertio nota, visis signis in terra, signum de celo querebant. Ac si non esset magnum, quod fecit in terra: Sicut ablactatus est super matre sua. Homioteleuton est, quando verba similiter cadunt, vt, Sicut ablactatus est super matre, & cetera: quod sæpe fit in distinctionibus. Tria genera hominum ad mensam sacræ scripture residentium requiruntur. Nam alij solo lacte nutriuntur, alij pane, sed eis frangitur, & masticatur: alij parati sunt facinora agere, & intelligere obscura. Sed tamen obscura per expositionem ponantur aperta, & fortia per exhortationem, & conuersationem masticata emolliantur: hi sunt secundi. Tertij sunt, quibus non oportet per exhortationem, & consolationem sacræ scripture emolliiri, sed masticari: sed difficilia querunt, per expositionem aperiri, idest frangi. Quoniam sunt, quibus panis iste, nec frangitur, nec masticatur, qui fortes sunt ad intelligenda difficilia, & ad faciendum dura. Triplici pane homines reficiuntur in Ecclesia: primus comminatorius, qui purgat: secundus consolatorius, qui recreat: tertius est solidus, qui confirmat. Tria faciunt primum, scilicet dolor, labor, timor. De primo: A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis. De secundo, & tertio: Laborem, & dolorem inueni: et nomen Domini inuocau. Secundus fit ex tribus, scilicet fide, spe, & charitate. Hæc

PSALMVS DAVID. CXXX.

Domine non est exaltatum cor meum. Cum dicitur, Domine, nota duplicem subiectionem Domino esse exhibendam, scilicet interiorem, & exteriorem, scilicet in anima, & corpore. Interiorem, cum dicit: Domine non est exaltatum cor meum. Exterior, cum dicit: Neque elati sunt oculi mei. Notatur duplex seruitium, quando coram Deo vtrumque genu fleximus: quia ei in corpore, & in anima seruire debemus. Nota, in glossa dicitur, quod Ecclesia habet vbera. Sciendum autem, quod duo vbera charitatis, scilicet compassio, & congratulatio. Ex compassione lac fugitur consolationis, ex congratulatione lac fugitur exhortationis. Si non humiliter sentiebam. Humilitas debet esse in nobis, non inuidia, cuius tres sunt species. Nam inuidi peruertunt, quod bonum esse exhibendam, quod est verum: diminuant, quod magnum est. De primo: In beelzebub principe demoniorum eijcit daemonia. De secundo: Quod signu facis, vt videamus, & credamus tibi? cum tamen multa signa faceret. De tertio nota, visis signis in terra, signum de celo querebant. Ac si non esset magnum, quod fecit in terra: Sicut ablactatus est super matre sua. Homioteleuton est, quando verba similiter cadunt, vt, Sicut ablactatus est super matre, & cetera: quod sæpe fit in distinctionibus. Tria genera hominum ad mensam sacræ scripture residentium requiruntur. Nam alij solo lacte nutriuntur, alij pane, sed eis frangitur, & masticatur: alij parati sunt facinora agere, & intelligere obscura. Sed tamen obscura per expositionem ponantur aperta, & fortia per exhortationem, & conuersationem masticata emolliantur: hi sunt secundi. Tertij sunt, quibus non oportet per exhortationem, & consolationem sacræ scripture emolliiri, sed masticari: sed difficilia querunt, per expositionem aperiri, idest frangi. Quoniam sunt, quibus panis iste, nec frangitur, nec masticatur, qui fortes sunt ad intelligenda difficilia, & ad faciendum dura. Triplici pane homines reficiuntur in Ecclesia: primus comminatorius, qui purgat: secundus consolatorius, qui recreat: tertius est solidus, qui confirmat. Tria faciunt primum, scilicet dolor, labor, timor. De primo: A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis. De secundo, & tertio: Laborem, & dolorem inueni: et nomen Domini inuocau. Secundus fit ex tribus, scilicet fide, spe, & charitate. Hæc

Domino duplex subiectio debetur.

Vtroque genu flexio coram Deo, quid denotet.

Vbera charitatis, duo.

Inuidiæ species tres.

Luc. 15. b Ioan. 6. d

Luc. 11. b

Beda de sche. diu. script.

Panis triplex refectiois hominum in ecclesia.

Isa. 26. d Ps. 114. a

Hæc

Hæc enim tria post illa tria naturalia sequuntur. Tertius ex tribus, scilicet ex visione, amore, & laude: quod maxime erit in futuro. Talis panis bene sequitur post alios: quia retributio post meritum. De primo: Fuerunt mihi lacrymæ meæ, panes die, ac nocte. De secundo: Panem Angelorum manducauit homo: hi duo in præfenti. De tertio: Satiabor, cum apparuerit gloria tua, scilicet viuo pane, qui de cælo descendit, cum sedebimus ad mensam patris: Ex hoc nunc, & usque in sæculum. Nunc ponitur in vi nominis, & significat, hoc, præfens tempus: & hoc pronomen, hoc, demonstrat hoc aduerbium, nunc.

PSALMVS DAVID CXXXI.

Memento Domine David. In hoc psalmo docet domum ædificare. Ergo primo debet homo se accipere: post, Deum laudare: tertio, proximum ædificare. Primum faciendum ponit fundamentum: parietes erigit per secundum: tectum in spiritali domo erigit per tertium. Hic dicitur, quod super Christum requieuit spiritus sapientiæ, & vere super eum requieuit. Nam perfectus in sapientia: nam accepit dona sine mensura: Et omnis mansuetudinis eius. Ad ostendendam innocentiam, venit Abel: ad ostendendam longanimitatem spei, & operis, venit Noe: Ad ostendendam obedientiam, venit Abraam: ad ostendendam coniugalis vitæ castimoniam, venit Isaac: ad ostendendam laboris tolerantiam, venit Iacob: ad ostendendam pro malo retributionis gratiam, venit Ioseph: ad ostendendam contra aduersa fiduciam, venit Iosue: ad ostendendam inter flagellapatientiam, venit Iob: ad ostendendam mansuetudinem, venit David. Ecce quam fulgentes stellas in cælo cernimus. Inoffenso ergo pede operis iter noctis ambulemus. *Votum vouit.* Octo sunt, quæ votū impediunt octo. **Gen. 27. d** Nam Iacob expectauit benedictionem patris, & præmium a Laban, & Rachel: nam septem annis seruiuit pro Rachel: Rachel est præmium. Nos septenario huius vitæ, pro præmio vitæ æternæ seruiamus. *Surge Domine in requiem tuam,* & cetera. Sicut legitur in textu Paralipomenon, facto templo, Salomon arcam intromisit, & cantabat hunc versum: *Si ascendero in lectum strati mei.* Hic exponitur in persona Ecclesiæ, scilicet sponsæ, quæ in triplici lecto quiescit, vbi quæsiuit sponsum, sicut in Cantico amoris legitur. Primus lectus est scientiæ firmitas. Secundus carnis perituræ mortalitas. Tertius alicuius loci tranquillitas, vt sunt monasteria sanctarum congregationum: in quibus, quasi in lecto quiescit Ecclesia. In primo quiescit, in secundo languet, in tertio meditat. In primo sponsum quærit, per fidem: in secundo, per sui mortificationem: in tertio, per contemplationem. Hic etiam exponitur de Christo, qui tres lectos habuit in præfenti: primus Virginis vterus, secundus præsepe iumentorum, tertius sepulchri tumulus: vbi graui somno dormiuit per triiduum. *Et non frustrabitur.* Deus dicitur pœnitere, quod fecit, vnde dicitur: Pœnitent me fecisse hominem: & dicitur pœnitere, quia non facit, quod videbatur facturum, vt de Niniuitis: cum dixit: Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur: & tamen non subuersa, quia pœnituerunt: vel quando non consummat, quod incipit: vnde quando aliquos Deus

Psal. 41. a
Psal. 77. c
Psal. 116. d
Isa. 11. a
Votum impediunt octo.
Gen. 27. d
Gen. 39. d
2. Paral. 6. g
Cant. 3. a
Lectus triplex Christi.
Gen. 6. b
Iona 3. b

A incipit punire, & cessat, dicitur pœnitere. Pœnitent ergo, quantum ad dilectionem, operationem, & non consummationem: Quoniam elegit Dominus Sion. Quosdam elegit Dominus ad regnum, non ad officium, vt multos, qui non sunt prælati, & tamen saluantur. Quosdam ad regnum, & ad officium, vt Paulum, & alios Apostolos. *Sacerdotes eius induantur.* Nota, Christus induit nos, & nos induimus Christum. Induit nos, idest ornatur in nobis: nos induimus Christum, idest, nouam vitam per Christum.

PSALMVS DAVID CXXXII.

Ecce quam bonum, & quam iucundum. Hic dicitur, quod gradus non patitur alienationem supple a proximo. Nota autem, quod tres sunt gradus cōtemplationis: Variatur enim vel mentis dilatatione, vel subleuatione, vel mentis alienatione. Dilatatio est ex industria humana: alienatio ex sola Dei gratia: subleuatio ex vtriusque permixtione. Dilatatio fit tribus modis: arte, exercitatione, attentione. Arte aliquid comparamus, quando sagaci inuestigatione aliquid agendum addiscimus: exercitatione, quando quod ab arte habemus, in exercitationem vertimus: attentione, quando id, quod attendimus, studio, & diligentia exequimur. Primus gradus est artis perceptio: secundus eiusdem frequens exercitatio: tertius exercitij diligens intentio. Alienatio fit tribus modis: Nam fit præ magnitudine deuotionis, præ magnitudine amaritudinis, præ magnitudine exultationis. De subleuatione alias dicitur: *Sicut unguentum.* Unguentum tribus modis dicitur: Nam tres mulieres emerunt aromata, vt vngent Iesum. Et illæ tres mulieres, mens, manus, lingua, vnde Petro ter dictum est a Domino: Pasce oues meas, idest pasce, ore, mente, & opere, idest animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione, vnde dicitur: Bonitatem fecisti: & bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Tria unguenta sunt, affectus compassionis, zelus rectitudinis, spiritus distractionis: vnaquæque mulier suum unguentum habebat. His unguentis debemus Iesum vngere mortuum in sepulchro, idest fidem mortuam in nobis. Nostrum autem non est Christum in nobis resuscitare, sed vngere, ne in nobis scateat peccatum quadriduanum. Nam possumus nos facere minus malos non bonos inceptio gratiæ. *Inc unguentum emamus nummo propriæ voluntatis. In oram vestimenti.* Nota, tunica Christi fuit inconsutilis desuper cōtexta per totum, quia facta acu, non textura, & ligata desuper a fine vsque ad finem, sicut pelliarum corigia. Tunica est Ecclesia, quæ non recipit sectionem: Et est contexta charitate, quæ eum ligat, sicut gluten indissolubile desuper, quia charitas superior est alijs virtutibus. Per totum dicitur, quia a primo fideli, idest Abel, vsque ad vltimū manet charitas in Ecclesia. *Sicut ros Hermon.* Rubigo dupliciter auferitur: duro aliquo, vt ferro, vel petra: molli, vt aqua, vel unguento. Sic rubigo peccati duro auferebatur in lege, scilicet per circumcisionem, quæ ferro, vel petra fiebat: sed in tempore gratiæ, aliquo molli, scilicet aqua baptismi, vel vñctione duplici, scilicet corporali, & spiritali, scilicet ratione gratiæ. Hermon anathema interpretatur. Est autem anathema separatus ab vnione, vel communicatione Ecclesiæ. *Quoniam illic mandauit Dominus.* Hoc verbum, mandauit, semel positum, in duabus significationibus accipitur. Nam mandauit benedictionem, idest præcepit: mandauit, idest promissit: Et ideo hoc verbum est repetendum, Nota, hic psalmus non recipit diuisionem, quia tendit ad vnitatem.

PSALMVS DAVID CXXXIII.

Ecce nunc benedicite Dominum. In hoc psalmo ostendit, qui debeant laudare Deum, cum dicit: Omnes. Et quare

Contemplationis gradus.
Dilatatio.
Alienatio.
Vnguentum.
Mar. 16. a
Ioan. 2. i. c
Psal. 118. i
Christi tunica inconsutilis.
Ioan. 19. d
Hermon.
Anathema quid.

Et quare, vnde: *Serui.* Et quem, ibi: *Dominum.* Et vbi, quia in aduersitate, ibi: *In noctibus.* Et quo modo, ibi: *Extollite manus vestras:* scilicet operis & voluntatis. Hæc sunt diuæ manus. Ostendit etiam probis retributionem, vbi dicitur: Et videas pacem super Israel. Hic ostendit laudem, vnde: *Benedicite.* Laudatium humilitatem, vnde: *Serui.* Humilitatis vniuersitatem, vnde: *Omnes.* Rei laudate excellentiam, vnde: *Dominum.* Horum perseverantiam, vnde: *Qui statis.*

PSALMVS DAVID CXXXIV.

Laudate nomen Domini. Quoniam suauis est. Nos in præfenti gustamus. Nam cognitionis Dei partem capimus, non totum. Sed totum capiemus in futuro, vnde: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Nam ad litteram gustamus vel mordemus, non totum capimus. Sic etiam Christus dicitur momordisse infernum: quia quosdam eduxit, sed non omnes: vnde hoc: Ero morsus tuus, inferne. Nota: duo sunt, cognitio, & amor. Alterum ad illuminationem, alterum ad refectionem. Cognitio illuminat, amor reficit: cognitio veritatis, amor bonitatis. In his omnis vera beatitudo consistit, scilicet in cognoscere, & amare, vnde hoc: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. In gustate, dilectio: in videte, cognitio intelligitur. *Quacumque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra. & in omnibus abyssis.* Si inuenit cor intelligentia lucidum, vt cælum, vel ignorantia tenebrosum, vt abyssum. Si reperit mentem solidam constantia, vt terram: vel concupiscentia lubricam, vt aquam, vbique quidem & semper: *Omnia quacumque Dominus voluit, fecit in cælo & in terra: & in omnibus abyssis.* Educens nubes ab extremo terra. Extrema terræ nostræ peccata infima, & ab extremitatibus nubes producit: quia ex turpitudinis nostræ recordatione caligo confusionis generatur. Sed nubes huiusmodi in carcere conuulsiant, contra concupiscentiæ æstum refrigerio parant. *Fulgura in pluuiam fecit.* Nubes, caligo confusionis, sed fulgur, terror maiestatis. Pluuia enim fletus compunctionis: prius enim ante mentis nostræ oculos turpitudinis memoria reducit, post modum in eorum recordatione diuini terroris formidine cōcutitur. Tandem inter confusionem & formidinem deprehensa in fletu compungitur. Nubem super me aspexi, quoties confusio faciei meæ cooperuit me. Fulgura excipio, quando terrores Domini militant contra me. Pluuia descendit, quoties potui lacrymis meis stratum meum. *Qui producit ventos de thesauris suis.* Tres sunt venti: aliter spirat spiritus timoris, aliter spiritus pietatis, aliter spiritus fortitudinis. *Percussit primogenita Aegypti: ab homine vsque ad pecus.* Initiū omnis peccati superbia. Tenebræ, scilicet Aegyptus talia gignunt primogenita: alij superbiunt de sanctitate: alij de vanitate. Superbia vanitatis, est primogenitū pecoris: arrogantia sanctitatis, est primogenitum hominis. Flante igitur aura diuini spiritus, percutitur primogenitum hominis vsque ad pecus. *In cælo & in terra.* Homo dicitur microcosmos, idest, minor mundus, & est cælum, quantum ad animam: terra, quantum ad corpus: anima ergo est cælum: quia eius conuersatio in cælis est. Et habet solem charitatis, & lunam, continentiam: astra, virtutes: charitas enim, quasi seruator dilectionis, illuminat animam. Et sicut dicit Macrobius, luna beneficio solis illuminat noctem: nam luna, quasi luce lucens aliena: sic absque seruore charitatis, & beneficio, meritum continentie non valet. Item sicut astra non in die, sed in nocte lucent: ita virtutes, sicut non in prosperitate, quasi in die, ita non lucet, sicut in nocte: idest, in aduersitate: nam in nocte apparent, qui boni, & qui non: nam aurum in fornace probatur: *Fulgura:* ecce iustitia. *In pluuiam fecit:* ecce misericordia. Nota: oleum supernotat aqua: nam misericordia superexaltat iudicium: vnde legitur de

Psal. 127. b
Psal. 116. d
Osea 13. d
Amor et cognitio.
Beatitudo in cognitione, & amore consistit.
Psal. 33. b
Ricardus in hunc psal.
Venti tres.
Eccli. 10. b
Exo. 12. d
Homo microcosmos.
Phil. 3. d
Macrobius lib. 1. cap. 19 com. in somn. scip.
Eccli. 2. a
Gen. 3. c
Iaco. 2. c

A quodam, qui attulit quinque cados olei, & duos vini: Sic Samaritanus in curatione semitui vulneribus, plus apposuit olei, quam vini: Nam oleum effusum non men tuum: nam vinum in tanta abundantia effusum est: non enim, vt intres in iudicium cum seruo tuo, sed ibi sit oleū, scilicet misericordia eius, qui coronat me in miserationibus. *Qui producit ventos.* Venti sunt spiritus sapientiæ & intellectus: spiritus consilij & fortitudinis: spiritus scientiæ & pietatis: spiritus timoris Domini. Primi quattuor ad intellectum: alij ad effectum pertinent. De illis quattuor ventis, spiritus sapientiæ spirat a meridie, scilicet auster, qui est calidus: spiritus intellectus ab oriente: spiritus consilij ab aquilone: spiritus scientiæ ab occidente: De illo thesauro dicit Apostolus: O altitudo diuitiarū sapientiæ & scientiæ Dei. Illi autem quattuor thesauri per quattuor gazophylatia constituuntur, & ibi formantur. Primū in parte occidentali, in sensu historico: secundum in septentrionali, ex parte sensus moralis: tertium ex allegoria, extructum stat ab oriente: quartum, ex anagogia, in meridie. In gazophylatio occidentali reconditum est argentum eloquentiæ. In septentrionali virtutum gemmæ. In orientali purpura & byssus, ornamenta legalia, scilicet varia sacramenta Ecclesiæ. In meridiano aurum cælestis sapientiæ. In primo, fides: in secundo, operatio: in tertio, deuotio: in quarto, contemplatio. Notandum autem, quod occidentale gazophylatio orientale ostium respicit, & illi e regione opponitur: quia quidquid allegoria astruit, historia in figura præcessisse ostendit: sic in septentrionali, & meridiano. Quia dum laborum merces e regione cernitur, in virtutum exercitijs libenter desudatur: sic spiritus iste stat & de thesauris Dei producit & distoluit glaciem peccatorum. Hi venti perflant terram viuentium, quibus imperat, qui ambulat super pennas ventorum. *Qui percussit primogenita Aegypti.* Duplici de causa Aegyptus dicitur mundus, de quo hic agitur, causa similitudinis, causa geminæ interpretationis. Similitudo hic. Nam sicut mater aliquid amarum apponit mammis, vt puerū separet a mammillis: sic Deus vt separet Iudæos ab Aegypto, aliquid amaritudinis eis imposuit: nam illi grauius puniti sunt: sic nos Deus per amaritudines reuocat in præfenti a mundo. Duplex est interpretatio huius nominis, Aegyptus: nam dicitur tenebræ. Et nos sumus in tenebris ignorantia, vel culpæ, vel pænæ, vnde hoc: *Habitantibus in regione vmbrae mortis, lux orta est eis, idest Christus.* Et dicitur afflictio: Nam sumus in afflictione, vnde dicitur: *Militia est vita hominis super terram.* In hoc psalmo sic debet esse: *Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes. Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan, Et omnia regna Chanaan.* Hereditatē populo suo. Gentes sunt hereditas Iudæorum. Nam sicut hereditas nos pascit, & nobis seruit: ita Gentes persequendo Iudæos eis seruiebant: quia a vitijs purgabant, sic dicitur, quod Esau seruiuit Iacob fratri suo. *Memoriale tuum.* Deus habet memoriale, scilicet signū in nobis, quo nos ab alijs cognoscit, sicut oues signatas. Sic Deus pater triplici signo signauit filiū suum præ alijs: nam eum signauit signo Dei & hominis: & dedit peccati immunitatē: & donorum plenitudinem. Nullum horum in alio reperitur, et triplici signo etiā signauit nos, scilicet baptismi susceptione, peccati remissione, bona operatione. *Benedictus Dominus Deus ex Sion,* idest, ab Ecclesia, & tunc, ex Sion, erit personaliter. Nota: Sion, speculatio interpretatur. Est autē triplex speculatio: nam prima est in rebus, secunda in operibus, tertia in moribus. Speculatio, quæ est in rebus, est in tribus, scilicet, in materia, forma, & natura: *Materia* & formā visu corporeo comprehendimus. *Natura* partim exposita est sensui, partim reposita est rationi: natura enim consideratur in rerum qualitate intrinseca, quemadmodū forma consistit in qualitate intrinseca. Speculatio, quæ est in operibus, alia est, quæ est operatio

Luc. 10. f
Cant. 1. a
Psal. 142. a
Psal. 12. o
Ricardus in hunc versum
Venti.
Isa. 11. a
Rom. 1. f. d
Psal. 103. a
Aegyptus dicitur mundus duplici ob causam.
Aegypti duplex interpretatio.
Isa. 9. a
Iob 7. a
Gen. 27. g
Deus triplici signo homines signauit.
Speculatio triplex.

tio naturæ, alia industriæ. Naturæ, vt in germinibus, in arboribus, in animalibus. Operatio industriæ est, scilicet artificis, quæ attenditur in picturis, & in cælaruris, scriptura, & huiusmodi. Illa, quæ est in moribus, partim est ex institutione diuina, partim est ex institutione humana. Ad diuina instituta pertinent obsequia diuina, & Ecclesiæ sacramenta. Ad humana instituta pertinent humanæ legis consuetudines. Diuina institutio propter viam superiorem: humana propter inferiorem.

PSALMVS DAVID. CXXXV.

Confessio duplex. **Confitemini Domino.** Duplex confessio: alia laudis, alia criminis. Confessio criminis, est conuersio peccatoris. Confessio laudis, est glorificationis. Prima est in detestatione mali. Secunda in exultatione boni. Primam parit timor: secundam amor. *Qui fecit celos in intellectu.* Secundum Augustinum, sic debet exponi: *Confitemini Domino, quoniam bonus*, qui fecit hæc, & hoc. Et quare confitemini ei? *Quoniam in æternum misericordia eius.* Non enim vult Augustinus, quod facere celos, sit opus misericordiæ, sed bonitatis, & ideo secundum eum resumendum est, confitemini. Secundum Cassiodorum: *Fecit celos: Quoniam in æternum misericordia eius.* Secundum Augustinum: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.* *In intellectu,* idest in filio: quare pater dicatur magis operari per filium, quam per Spiritum sanctum, supra patet. Misericordia Dei magna est in omnibus, qui solem suum facit oriri super bonos, & malos, vnde in pœnitentibus: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.* In perseuerantibus, vnde hoc: *Si dicebam: motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me.* Alibi: *Misericordia tua multa, Domine.* Magna in retributionibus, vnde hoc: *Menfuram bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem dabunt in sinum vestrum: idest vltra meritum.*

Lunam & Stellæ. Nota: Sapientia de diuinis: scientia de humanis: scientia ad triuium: sapientia ad quadriuium. *Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum,* idest gloriam mundi, quæ dicitur primogenita, idest præcipua, secundum reputationem hominum. *Qui diuisit mare rubrum.* Iudæi habuerunt mare ante se, iuxta se, & post se. Ante, ad impedimentum: iuxta, in adiutoriū: post, in firmamentū securitatis cõtra hostem. Hoc ad litterã fuit verū de Iudæis tendentibus ab Ægypto in terrã promissionis. Ante, in impedimentū. Iuxta, quasi murū a dextris, & a sinistris in adiutoriū defensionis. Post transitum, in firmamentum securitatis, scilicet ab hostibus. Sic nos habemus ante mare, scilicet visionem futurorum periculorum. Iuxta nos, laborem incumbendum certaminum. Post nos, præteritorum malorum dolorem. Mare ante, est timor pusillanimitatis: iuxta, labor solitudinis: post, dolor pœnitundinis. *Qui traduxit populum suum.* Nota: Iudæus, confitens: Hebræus, transitor interpretatur. Confessio facit Iudæum, transitus Hebræum. Iudæi primo transferunt de Ægypto, post de deserto intrantes terram promissionis. Ergo primus transitus est de Ægypto, secundus de deserto: idest, primo mense de mundo ad te ipsum, quasi de Ægypto ad desertum: post de te ipso ad Deum, quasi de deserto ad terrã promissionis. Difficilius est transire desertum, quam Ægyptum. Nam difficilior est relinquere curam sui, quam abrenunciare mundo. Iudæi enim vno die exierunt de Ægypto: sed quadraginta annis de deserto. Qui non gerit curam sui, idest, qui non colit se, deserit se, & ita exit de Ægypto. Promissio facta est Iudæis, & data Gentibus. Videtur, quod deberet dari Iudæis. Dicimus, quod promissio facta est Iudæis, sed non de Iudæis, immo de Gentibus. Nam dictum est

Abraz: In femine tuo, benedicentur omnes gentes.

Sup. in Ps. 135. 10. 8. **Cassiod. in Ps. 135.** **Mat. 5. 3.** **Ps. 50. a** **Ps. 93. d** **Ps. 118. u** **Luc. 6. f**

Sapientia, & scientia. **Judæus, Hebræus.**

Gen. 22. d

Non est enim dictum: omnes Iudæi: & ideo Gentibus data est.

PSALMVS DAVID. CXXXVI.

Super flumina Babylonis.] Tres sunt ciuitates, Babyloniam, Iericho, Hierusalem. In prima est iustitia captiua, in secunda folicita, in tertia Domina. Prima est in mortis confusione: ecce Babylonia, quæ vocatur confusio. Secunda in vitæ defectio: ecce Iericho, quæ interpretatur defectio. Tertia est in æternæ pacis visione: ecce Hierusalem, idest visio pacis. In prima sunt dæmonum socij, mali homines: in secunda boni mali permixti: in tertia hominum, & Angelorum conciuuium quædam societas. *In salicibus, in medio.* Mali dicuntur salices propter tria, quæ ad litteram, & salicibus, & malis hominibus conueniunt mystice, propter sterilitatem, vnde hoc: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Propter aquæ refrigerationem: nam diuites his temporalibus refrigerantur. Propter amaritudinem, vnde & Seon dicitur rex Amorrhæorum, amarificantium. *Suspendimus organa nostra.* Hoc representatur in Ecclesia, quando ei subtrahuntur temporalia, & ipsa suspendit organa, idest non cantat. In lamentationibus Hieremiæ sunt viginti octo versus: primo versui præponitur prima littera alphabeti hebraici, & sic vsque ad vigesimum secundum versum, & ita secundo, & tertio, & quarto facit, & ita illam lamentationem quadruplici alphabeto deplorauit, idest, quater iterato. *Si non proposuero Hierusalem,* vel o Hierusalem, ibi, *sui,* non debet esse, quod pergenitium patet, quia, *proposuero,* non exigit genituum. *Memor esto.* Deus dicitur bonorum memor in merito, in præsentem, vnde hoc: *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.* Et est memor bonorum in præmio, vnde hoc: *Sicut mater, non obliuiscitur populi sui.* Et est memor malorum in merito, & in præmio, vnde hic: *Memor esto Domine filiorum Edom. Beatus, qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Beatus, qui retribuet tibi.* Nota: Deus peccata condonat, bona, & merita donat: præmium redonat. Nota: Deus peccata condonat, quia tria impediunt integritatem hdei, pusillanimitas, inuicetas, leuitas. Pusillanimitas, vt Petrus dixit: *Exi a me Domine, quia peccator sum.* Inuicetas, vt quando Petrus dixit: *Paratus sum, & in carcerem, & in mortem ire: tunc nimis festinauit.* Leuitas, vt in illis, qui cedunt omni

vento doctrinæ.

Deus memor. **Ps. 134. c** **Ps. 135. c**

Luc. 5. a **Luc. 22. d** **Ephes. 4. c**

Ps. 135. d

Ps. 135. d

PSALMVS DAVID. CXXXVII.

Confitebor tibi Domine.] Hic dicitur, quod Ecclesia laudat Deum, & ita facit fructum, cum per suam prædicationem plures ad Deum gignit, vnde tribus nominibus in Cantico amoris vocatur, scilicet: Amica mea, formosa mea, columba mea. Amica mea per prædicationem. Columba mea per orationem. Formosa mea per contemplationem. Amica sponsi est, cum, prædicando, ministrando, consulendo, Sponsio acquirit lucrum. Columba, quæ pro suorum, & aliorum delictis gemit. Formosa, quæ celestis desiderio accensa, Dei contemplationem induit: *Confitebor tibi.* Nota: non nisi in Hierusalem, & tantum in templo, & super altare, & non nisi altare concauum, & quadrangulum debent fieri sacrificia. Ibi thus, & vitula debent offerri. Moraliter: Sic non est verum sacrificium, nisi in Hierusalem, idest in Ecclesia, & in templo, scilicet in te ipso, vnde hoc: *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Vnde Apostolus templum Dei sanctum est, quod estis vos, & in illo templo, scilicet in nobis est altare concauum, scilicet fides nostra, quæ recipit verbum Dei, quæ est quadrata quatuor virtutibus. Ibi thus orationis, vnde hoc: *Durigatur oratio mea,*

Ecclesia. **Cant. 2. c**

1. Cor. 3. d **Ps. 140. a**

Ps. 140. a

Ps. 50. d **Leui. 10. a**

Exo. 6. a **Rom. 1. b** **Tit. 2. c**

Superbi. **Ps. 144. d**

Superbia. **Auaritia.** **Inuidia.** **Ira.** **Mat. 27. e** **Mar. 15. f** **Luc. 23. e** **Ioan. 19. e** **Ibidem.** **Ibidem.**

Peccatum triplex. **Luc. 23. e**

Tenebræ.] **Ephes. 5. b** **Ps. 17. b** **Ibidem.** **Isa. 9. a** **Mat. 22. b**

Corpus Christi tribus modis sumitur. **Aug. tract. 25. in Ioan.** **Thre. 4. a**

Ps. 140. a

Ps. 140. a

Ps. 140. a

Ps. 140. a

Ps. 140. a

Luc. 22. e **Ioan. 9. a** **Gen. 3. d** **Luc. 15. c**

Luc. 10. c **Luc. 15. c** **1. Cor. 11. d**

Leuit. 26. b **Thren. 4. a** **Leuit. 11. d** **Ps. 118. k** **Ps. 33. b** **Iob 7. d** **Ps. 16. d** **Exo. 33. e**

In incarnatione filij Dei notantur quatuor virtutes. **Luc. 22. e**

Luc. 22. e

Luc. 22. e

Luc. 22. e

Luc. 22. e

Luc. 22. e

Luc. 22. e

Luc. 22. e

Luc. 22. e

Deum, dicit: Sancte Petre, ora pro me. De hoc genere hic: Per crucem, & passionem tuam libera nos
Luc. 23. f Domine: Quod fecit latro vicinus suspendio expandens manus in cruce. Sic passus est Christus, ut circumstantes moueret ad poenitentiam: quod genus repræsentat illa, quæ non audebat tangere fimbriam vestimenti eius. Secundum oratio, quasi oris ratio, quando iam audet loqui cum Domino: secundum hoc genus, postulamus sermonem scientiæ, vel gratiam curationum, vel omnia pertinentia ad salutem. Tertium genus est postulationis, quando quis confitens, de meritis audeat a Deo petere præmium temporale, vel æternum. Ad quartum pauci admittuntur, ut scilicet Deus aliquem exaudiat, antequam inuocetur, ut in resurrectione Lazari, ubi Christus exauditus est, & tamen non orauit, dicens sine ordine: Gratias tibi ago pater, quia exaudisti me. Primum genus fiat affectu venerando, secundum puro, tertium amplo, & lato, quarto fit gratiarum actio: Effundo, quasi de fonte. Quattuor fontes legimus, qui habent initium a quattuor vulneribus, vnde quattuor aquæ fluxerunt. Nam est fons misericordiæ, fons gratiæ, fons sapientiæ, fons charitatis: A fonte misericordiæ ad lauadum culpam manat aqua remissionis: de fonte sapientiæ ad extinguendam sitim præsentem aqua discretionis: a fonte gratiæ ad rigandas bonorum operum plantas aqua deuotionis: de fonte charitatis, ad excoquendos cibos, aquæ feruentis manant, scilicet aquæ æmulationis. Nam aquæ quattuor faciunt: sordes abluunt, sitim extinguunt, hortos humectant, cibos decoquunt. Hoc totum facit Christus, vnde de primo dicitur: Ipse lauit nos a peccatis nostris. De secundo: Aqua sapientis salutaris potauit eos. De tertio: Hoc est lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. De quarto: Concaluit cor meum intra me, in meditatione mea exarsit ignis. A quinto vulnere habemus fontem vitæ, vnde duo fluxerunt sacramenta Ecclesiæ: Christus in cruce pendens. Considerabam ad dexteram, & videbam: & non erat, qui cognosceret me: Quia omnes recesserant ab eo. Sed notandum, quod quattuor brachia crucis, quattuor vulneribus, quasi quattuor gemmis ornauit. Charitas in brachio superiori: quia charitas eminentior est, a dextris obedientia, a sinistris patientia: humilitas, quæ est radix omnium virtutum in profundo. Has quattuor virtutes se ostendit habere in cruce: charitatem, vnde: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm, vt animam suam, & cetera. Obedientiam, vnde: Factus obediens, vsque ad mortem. Patientiam contra vulnera: humilitatem contra blasphemiam Iudeorum. His quattuor vestibus volebant ipsi Iudei Christum, dicentes: Si rex Israel est, descendet nunc de cruce: Portio mea in terra viuentium. Nam Christus est nostra portio: quia cum ipso erimus in paradiso, vnde & latroni dixit: Hodie mecum eris in paradiso. Non enim latro prius intrauit paradysum, quàm Christus. Notandum autem, quia quod Magi muneribus: Centurio, & latro confessi sunt sermonibus. Nam Magi in adoratione in thure esse Deum, in auro regem, in myrrha hominem mortuū cognouerunt. Centurio, esse Deum, quando dixit: Vere filius Dei erat iste. Hominem, quando vidit eum expirare, cum exclamatione latro cognouit eum esse regem dicens: Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum. Magi ergo in stabulo, latro in patibulo, in morte cognouit Centurio: Educ de custodia. De triplici carcere alibi dictum est. Notandum, quod in ingressu, in progressu, in egressu est corruptio. Quia primo vile sperma, secundo vas stercorum, tertio esca vermium. De primo: Eramus natura filij iræ. De secundo: Quis me liberabit de corpore mortis huius? De tertio: Cuius mei vermes sunt, & cetera. Me expectant iusti. Quattuor sunt genera iustorum: est iustus apparens, & nomi-

natus: est iustus putatiuus, & superficialis: est exterior, & carimonalis: est qui, secundum Apostolum, fide viuuit: & est cum Deo amabilis. De primo, qui numero, non merito est de Ecclesia. De tali dicit Apostolus: Qui viuens mortuus est. Secundus, qui corpore tenetur cum filijs Israel, sed mente fornicatur cum filiabus Madian: Qui licet librum teneat in gremio; mente tamen vagatur in foro. Tertius est, qui se iactat obseruare præcepta legis, vt pharisæus. Quartus, de quo hic: Me expectant iusti.

PSALMVS DAVID CXLII.

Domine exaudi. Nota: omnes psalmi poenitentiales a lacrymis incipiunt, & in gaudio terminantur. Nam factum est vespere, & mane dies vnus: nam prius est, quod animale, deinde quod spirituale: nam debile principium, & cetera. Septem psalmi poenitentiales contra septem vitia principalia, de quibus alibi dictum est. Exaudi me in tua iustitia. Est iustitia legis, scilicet Talio, oculus pro oculo: Est iustitia hominis, scilicet quando confidit in virtute, vt pharisæus: Est iustitia Dei, quæ est duplex, scilicet quæ est a Deo, & hominis est, vel Dei est ita, quod Deus.

Cuia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam: ideo opus est auxilio. Collocauit me in obscuris, sicut mortuos seculi: ideo opus est presidio. Nam consilio, auxilio, presidio indigemus: nam faciles sumus ad seducendum, debiles ad cooperandū, fragiles ad resistendum: nam si discernere volumus inter bonum, & malum, decipimur: si tentamus bonum facere, deficiamus: si conamur resistere malo, superamur. Sed ad nos venit Dei filius, qui est Dei sapientia, vt nos instrueret ignorantes. Ecce consilium, & est Dei virtus, vt nos adiuuet deficientes: ecce auxilium. Et est patris manus, vt eripiat periclitantes: ecce presidium. Nam ad hoc Christus venit in mundum, vt habitans in hominibus: in homine cum homine tenebras nostras illuminaret, labores leuaret, pericula propulsaret. Redde singula singulis: in nobis per fidem habitans illuminat nostram cæcitatem. Nobiscum manens adiuuat nostram infirmitatem. Pro nobis nostram protegit fragilitatem. Collocauit me in obscuris. Nam in sepulchro permisit se poni, & crucifigi, quod non in iudicio. In presenti namque est rector morum: in iudicio, est discretio meritum: vnde prius dictum est: Non intres in iudicium cum seruo tuo: In regno distributor præmiorum. In factis manuum tuarum meditabar. Nam vestigium trinitatis relucet in creaturis. Nam potentiam Dei manifestat creaturarum immensitas, ecce Pater: Scientiam, earum decor, ecce Filius: Benignitatem vtilitas, ecce Spiritus sanctus. Consideremus ergo, in quibus hæc tria consistant. Immensitas est in duobus, scilicet magnitudine, & multitudine: multitudo in tribus: nam in similibus, in diuersis, in permixtis: magnitudo in mole, in spatio: moles, massa, & pondere: Spatium in longo, profundo, & alto: Decor in quattuor, in situ, & motu, in specie, & qualitate: situs in compositione, & ordine: ordo in loco, & tempore: pro ætate motus localis, naturalis, animalis, rationalis: locus ante, & retro, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, & deorsum. Item naturalis incremento, & decremento: animalis in sensibus, & in affectibus: rationalis in factis, & consilijs: species in visibilibus, vt de colore, & figura: qualitas de inuisibilibus. Quæ quinque sensibus percipiuntur, vt uisus, in sono, auditu aurium: dulcor in sapore, gustu faucium: flagrantia in odore, olfatu narium: leuitas in corpore, tactu manuum: vtilitas in grato, apto, commodo, necessario: gratum, quod placet: aptum, quod conuenit: commodum, quod prodest: necessarium, sine quo esse non potest. In his spectando Philosophi ad cognitionem veritatis venerunt. Expandi

Rom. 1. b
Gal. 3. b
1. Tim. 5. a

Num. 25. a
Luc. 18. c

Psalmorū
poenitentia
liū initiū,
& finis.
Gen. 1. a
1. Cor. 15. d
Supra in
psal. 81.
Exo. 21. e
Leu. 24. d
Deut. 19. d
Mat. 5. f

Tribus homines egēt.

Trinitatis
vestigium
relucet in
creaturis.

Diaconus eū legit eūā gelii, quid repræsentet. Formam crucis significans, quia crucem significat, & repræsentat diaconus, cum legit Euangelium. Nam facit crucem in fronte, in libro, & in pectore: in fronte, quia non debet erubescere crucem: in libro, quia debet eam prædicare: in pectore, quia illud, quod prædicat, debet sentire. Et similis ero descendentibus in lacum. Et tunc perit confessio. Nam quattuor sunt, quæ confessionem impediunt, scilicet magnitudo peccati, vnde Caim: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Superbia, vt pharisæus dicens: Quia non sum, sicut ceteri homines. Pudor docendi, vnde hoc: Væ mihi, quia tacui. Et hoc: Tacui, dum clamarem, id est dum clamare debebam. Delectatio, vnde hoc: Computruerunt iumenta in stercore suo.

PSALMVS DAVID CXLIII.

Benedictus Dominus Deus meus. Psalmus hic agit de eo, quod Dauid interfecit Goliath, id est iactu lapidis, in funda, & lapide: lapis ex funda proicitur, id est fortis de Ecclesia ad resistendum inimicis, vnde Iob: In stipulam versi sunt ei lapides fundæ illius: funda cum in gyrum mittitur, sicut de illa lapides exeunt, quibus aduersariorum pectora feriuntur: ita Ecclesia, cum volubilitate temporum, & per circuitus tribulationum ducitur, fortes ex illa viri procedunt, quibus, quasi lapidum ictibus inimicorum corda tunduntur. Funda ergo dicitur Ecclesia propter tria: quia in gyrum vertitur, scilicet in volubilitate temporum: & quia inde lapides, scilicet viri fortes mittuntur, vt doctores Ecclesiæ: & quia eis hæreticorum sedes percutiuntur, & destruantur. Quinque lapides sunt: Verbum quinque partium, scilicet verbum comminationis, promissionis, delectationis, imitationis, orationis. De quinque his verbis, ait Apostolus: Malo loqui quinque verba in sensu, quàm decem millia: qui hos lapides habet, inimicum, scilicet diabolum, vel peccatum interficit. Hi autem lapides in vas pastorale debent poni, id est in saccum memoriæ. Nota: prælium, quod fit cominus, cum scilicet caput Goliath amputauit gladio. Bellum, quod fit eminus, quasi lapide eum percussit, vnde: Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium. De amputatione capitis: Et digitos meos ad bellum. De iactu lapidis, & bene distinguit inter manus, & digitos. Nam cum gladio percutimus, manus apponitur: cum funda pugnamus, digitis utimur, qui cum alio pugnaturus est, debet habere quinque, scilicet, arma, vnde Apostolus: Induite vos armaturam Dei. Scientiam, vnde hoc: Benedictus Dominus Deus, & cetera. Fortitudinem, vnde hoc: Estote fortes in bello. Audaciam, vnde hoc: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & cetera. Perseuerantiam, vnde hoc: Sola perseuerantia accipit brauium. Et hoc: Finis, non pugna, coronat. In pugna quattuor sunt necessaria, quæ hic nominantur, scilicet scientia, vnde hoc: Qui docet manus ad prælium. Fortitudo, quod ibi notatur: Misericordia mea, & refugium. Constantia, ibi: In ipso speraui: Victoria, ibi: Qui subdit populum meum sub me. Digitus, quandoque dicitur Spiritus sanctus, vnde hoc: Digitus Dei est hic, dixerunt Magi Pharaoni: quandoque tres personæ, vnde hoc: Quis appendit tribus digitis molem terræ? Quandoque dona Spiritus sancti, vt hic: Digitos meos. Quid est homo, quia innotuisti ei? Tota trinitas nobis innotuit per filium. Nam pater, vnde: Pater manifestauit nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi, & cetera. Filius, nam in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Spiritus sanctus, vnde hoc: Nisi ego abiero, paraclitum non veniet ad vos. Domine inclina calos tuos, & descende: id est tempera Apostolos nostræ infirmitati. Nam quandoque excedunt in prædicando. Et iste excessus,

Ecclesia propter tria fundæ comparatur.

1. Cor. 14. d

Prælium. Bellum.

Ephes. 6. b

Antiph. ad Magnif. in 2. vesp. com. Apost. Mat. 10. c 1. Cor. 9. d In pugna quattuor necessaria.

Exo. 8. c

Isa. 40. c

Trinitas p filiū nobis innotuit. Ioan. 17. a Baruc. 3. d Ioan. 16. a

sive subleuatio fit tribus modis. Nam quandoque fit supra conscientiam, quando tale, quid prædicatur, quod modum scientiæ excedat: quandoque fit supra industriam, quando mens prædicantis illuminatur: Ad quid, quod humana scientia, nec humana industria sufficit. Quandoque fit supra naturam, quando totius humanæ naturæ modum, & metam prædicator excedit. De alijs duabus speciebus contemplationis, prius dictum est: Libera me de aquis multis. Bonæ sunt aquæ, a quibus potest liberari. Nam tres sunt, qui testimonium dant in cælo, spiritus, aqua, & sanguis: nam funiculus triplex difficile rumpitur, & si non adsit sanguis, scilicet martyrum, adsit sanguis, & aqua. Nam fides in aqua baptismi nutritur, quam triplicem habemus a Salvatore. Nam fleuit super Hierusalem: Sudauit in monte hora passionis: sed illa aqua non fuit sine sanguine. Nam factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis. Tertia aqua fluxit de latere eius mortui. Primam aquam habes, si rigas conscientiæ stratum dolore compunctionis. Secundam, si in labore, & dolore, vel sudore vesceris panem tuo, & poenitentia corpus tuum afflixeris: sed hæc aqua sanguinei coloris est, propter laborem, & propter concupiscentiæ ignem, quem extinguit. Tertiam, si aquam sapientiæ potaueris, quæ bene fluxit de latere Christi mortui: qui talis est, mortuus est mundo. Prima aqua a præteritis peccatis abluuit conscientiam: secunda, vt futura caueas, extinguit concupiscentiam: tertia, si ibi peruenieris, potat animam sitientem. Nam Christus, qui est super mel dulcis, in patria erit fons aquæ salientis in vitam æternam: Qui das salutem. Hic notatur liberatio a poenis, vnde hoc: Redemisti. Collatio virtutis, vnde: Qui das salutem. Nota etiam liberati fortitudinem, vnde: Dauid. Fortitudinis humilitatem, ne sit elatio, vnde: Seruum tuum. Nota etiam, quod in collatione virtutum est opus discretionis, vnde: Qui das salutem regibus, bene se regentibus. In liberatione a peccatis opus est fortitudinis. Nam maioris est potentia, iustificare impium, quàm creare cælum, & terram, vnde: Redemisti. Sicut nouella plantationes. Tria sunt, quæ solent hominibus obijci, scilicet ætas iuuenilis, vita culpabilis, scientia tenuis. Pro ætate, responde: Ex ore infantium, & lactentium. Pro vita culpabili, hoc: Non est enim homo, qui non peccat. Et: Qui sine peccato est, primus in eam mittat lapidem. Pro scientia tenui, hoc: Infirma mundi elegit Deus, vt quæque confundat fortia. Non enim ad iacienda fidei fundamenta elegit Deus versutias Aristotelis, vel Tullij lepores verborum lasciuientis eloquentiæ, & fastu rhetorico conditam eloquentiam, sed simplices, & idiotas, & piscatores, & huiusmodi viros.

PSALMVS DAVID CXLIIII.

Exaltabo te. Septem psalmi, qui sequuntur, agunt tantum de laude Dei, & de septiformi gratia, & de septem donis Spiritus sancti, quæ dedit Dominus per septem apparitiones, quibus post resurrectionem apparuit. In prima apparitione spiritum timoris, cum Angelus mulieribus apparuit, & factus est terræ motus. In secunda spiritum pietatis, quando Petro apparuit. Magna autem pietas fuit, vt ei, qui singulariter negauerat, singulariter appareret. In tertia spiritum scientiæ, duobus euntibus in Emaus, quando eis apparuit, & interpretabatur in scripturis, quæ de ipso erant, incipiens a Moysæ, & ceteris Prophetis. In quarta spiritum fortitudinis, quando ianuus clausis intrauit ad discipulos, ostendens eis vulnera: sic, vt solent in signum fortitudinis foramina clypei ostendi. In quinta spiritum consilij frustra piscantibus, quibus mittere in dexteram nauigij rete consuluit. In sexta spiritum intellectus, quando apparet in medio eorum, aperuit sensum, vt intel-

Excessus prædicatoris tribus modis fit.

Supra in ps. 118. ostend. 11. & in ps. 132.

1. Ioan. 5. b Eccl. 4. c Luc. 19. f

Luc. 22. e Ioan. 19. f

Gen. 3. d

Eccl. 1. 5. a Ioan. 19. f

Ioan. 4. c

Hominibus tria obijci solent.

Pf. 8. a 1. Reg. 8. e Ioan. 8. a

1. Cor. 1. d

Argumentū septem psal morum sequentium.

Christi apparitiones post resurrectionem.

Mat. 28. a

Mar. 16. a

Ioan. 20. a

Luc. 24. b

Mar. 16. c Luc. 24. b, d Ioan. 20. e, f Luc. 24. g

Mat. 28. d ligerent scripturas. In septima, spiritum sapientia, scilicet in die Ascensionis: quia vsque ad illam diem, quasi per stultitiam saluos fecit in se credentes. Christus dicitur Rex, & ter coronatus. Primo spinea corona a nouerca sua, scilicet synagoga: corona miserie erit etiam coronandus a matre Ecclesia, quando ueniet ad iudicium, cum senatoribus populi corona iustitie: Egredimini filie Sion, & uidete Salomonem in diademate suo, quo coronauit eum mater sua. Modo etiam coronatus est a patre suo corona glorie, unde hoc: Gloria & honore coronasti eum. **Laudabile nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.** Triplex erit in nobis fruitio Dei: Nam homo uidebit Deum in creaturis, in se ipso, in personis, scilicet perfecte, perfectius, perfectissime, unde in Euangelio: Mensura bonam, & confertam, & coagitatam dabunt in sinum uestrum. Confertam, quantum ad uisionem Dei in creaturis: coagitatam, quantum ad uisionem in homine: superfluentem, quantum ad eam, que est in personis. Conferta mensura dicitur, quando est plena, & rasa, non calcata. Coagitata, siue discussa, quando plena discutitur, ut magis impleatur. Superfluentem, quando cumulum facit. **Potentiam tuam pronuntiabunt.** Hic dicitur quadoque hominem se posse laudare. Non enim semper est arrogancia se ipsum laudare. In tribus casibus potest se homo laudare, & commendare, scilicet ubi fides periclitatur, ut Paulus fecit, quando dixit: Ministri Christi sunt, & ego: ut minus sapiens dico, plus ego: ut mali reprimantur, ut fecit Apostolus ad reprimendum pseudopphetas: quando propria fama dicitur. Hypozeus, dicit Beda, est zeugma contraria, quando scilicet uerba singula, uel sententia singulari quibusque clausulis subiunguntur, ut hic: **Virtutem terribilium tuorum dicent.** Regnum Christi commendatur hic a quinque. A potestate, ubi dicit: **Potentiam tuam loquentur.** A potestatis manifestatione, hic: **Ut notam faciant filij hominum potentiam tuam.** A decore, hic: **Gloriam magnificientia regni tui.** A perpetuitate, hic: **Regnum tuum regnum omnium seculorum.** A generali subiectione, ut hic: **Dominatio tua in omni generatione, et generatione.** **Fidelis Dominus.** Deus dicitur fidelis in duobus, scilicet in promissis, & commisis. De primo hic. De secundo Apostolus: Scio cui credidi, & certus sum, & cetera. **Implet omne animal benedictione.** Hoc erit in futuro. Nam tria sunt in anima. Rationale, concupiscibile, irascibile: sed vnumquodque impeditur in presentia, ut non possit impleri. Nam circa rationale, sunt quasi habitus, & priuatio, scientia & ignorantia: circa concupiscibile, desiderium, & contemptus. Circa irascibile, ira & latitia: sed Deus hoc implebit in futuro. Nam rationale nostrum implebit luce sapientie. Concupiscibile fonte iustitie. Irascibile summa latitia, & tranquillitate, quia tunc erit perfecta sapientia, perfecta iustitia. Tunc enim latitia non erit suspecta, propter scientiam, nec impura propter iustitiam. In his tribus consistit gloria anime in futuro.

Laudare se, quando licet.
2. Co. 11. f
Ibid. c
 Beda de schemata. 5. scrip.
 Christi regnum.

Deus fidelis.
2. Tim. 1. c
1. Co. 13. d
Sap. 9. d
1. Co. 13. c
Isa. 31. d
 Corporis gloriose conditiones.

A angustiam: nam tanta tunc erit corporum leuitas, ut preceat tunc leuitatem cogitationum. Habemus ergo tunc agilitatem ab aere. Nam legitur, quod sancti sunt, quasi scintilla, que in arudineto discurrunt. Ab igne splendoris: Nam iusti fulgebunt, sicut sol in regno patris eius. In his quattuor erit gloria in futuro, scilicet gloria corporis, & in his tribus predictis gloria anime, scilicet in sapientia, & iustitia, & latitia. **Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius.** Per Iacob Ecclesia triumphans, per Esau Ecclesia militans figuratur. Nam domi habitat Iacob, simplex & lenis: dum foris uenatur Esau hispidus, & agrestis. **Dominus soluit compedatos.** Nota ordinem iustificationis: Nam primo Deus a peccatis liberat, quod notatur ibi: **Dominus soluit compedatos.** Post, uirtutibus illuminat, ut hic: **Illuminat cecos.** Nota ordinem iustificationis: nam primo Deus a peccatis illuminando liberat: post, perfectus uirtutibus ostenditur, ibi: **Erigit elisos.** Ultimo collatio beatitudinis, ibi: **Dominus dirigit iustos,** quod maxime erit in futuro. **Regnabit Dominus.** Hoc presens regnum, dicitur passiuè regnum, & hoc ideo hic regitur, illud reget nos.

PSALMVS DAVID. CXLVI.
Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus. Hic debet esse prima distinctio, non, ut quidam dicunt: **Laudate Dominum, quoniam bonus est.** **Aedificans Hierusalem Dominus:** que passa est dispendium ruinae angelice: sed ad hoc, quod Ecclesia aedificetur, haec duo sunt necessaria, scilicet sapientia, & patientia. Patientia ad tolerandum, ut in martyribus: Sapientia ad intelligendum, & beneficiendum, ut in confessoribus. Ex his enim constat Ecclesia. Nam pati est meritorium, si sumatur a patientia, non a passione. **Qui numerat multitudinem stellarum.** Hic dicitur, quod Deus omnia in mensura, numero, & pondere disposuit. Notandum autem, quod tria sunt principia, scilicet, tres personae, quibus haec conueniunt, vnum, simplex, immutabile, & haec tria vnum sunt. Nam ipse Deus, vnum est, a quo quodlibet numerosum simplex, a quo quodlibet compositum: immutabile, a quo mutabile, uel omne mobile. Omnia ergo disposuit in numero, quia ab vno sunt omnia per numerum: omnia in pondere, nam omnia ab immobili ordinata propter pondus, nam omnis motus ab immobili: omnia in mensura, nam a simplici, omnia aliqua specie contenta propter mensuram. Nam omnia disposuit, & quodlibet facit vnum. Nam quodlibet, ideo, quia numero vnum est. In pondere, quia cuiuslibet dat motum. In mensura, quia cuiuslibet dat speciem. **Qui operit calum nubibus.** Sacra scriptura est obscura, & velata, quod significat illa decem, quae uelata sunt sub alis Cherubim, scilicet, quid ante mundum, quid in fine mundi, quid post finem, quid praedestinatio, quid reprobatio. Via aquila in caelo, & via nauis in mari, via colubri supra petram, via uiri in adolescentia. Tria stellis conueniunt. Nam sunt eminentes, lucentes, ordinem seruantes: sic sancti haec habent, & ideo sancti stellis comparantur. De primo dicitur, quod eorum conuersatio semper in caelis est. De secundo dicitur: Vos estis lux mundi. De tertio: Introduxit me rex in cellam uinariam, ordinauit in me charitatem. **Pullus coruorum inuocantibus eum.** Legitur, quod pullus corui non pascitur ab eo, donec habeat plumas, similes plumis patris, sed interim pascitur rore caeli, & ideo dicitur Deum inuocare. **Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius.** Timori subiungit spem: vanus enim timor est, quem non firmat fiducia. Spes enim necessaria est in presenti cum patientia, & fortitudine. Deus enim tribulatio tribuit patientiam, fortitudinem, spei certitudinem. Fortitudinem, ut sustineas: patientiam, ut non resistas: spem, ut expectando diligas.

PSALMVS DAVID. CXLV.
Lauda anima mea Dominum. Tria sunt, quae impediunt, ne sit laus perfecta in praesenti, scilicet, cognitio imperfecta: nam videmus per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Corporis corruptio: quia corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Imperfecta dilectio: Nam cum uenit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Nam erit ignis in Sion, & caminus eius in Hierusalem. **Exibit spiritus eius.** Et tunc corpus eius reuertitur in terram suam, quia incinerabitur, sed in futuro integrum, quia habebit glorificationem suam, quae in quattuor consistit, in impassibilitate, in immortalitate, in agilitate, in splendore. Immortalitas tunc erit in corpore, ne redigatur in cinerem. Impassibilitas contra-

PSALMVS DAVID. CXLVI.
Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus. Hic debet esse prima distinctio, non, ut quidam dicunt: **Laudate Dominum, quoniam bonus est.** **Aedificans Hierusalem Dominus:** que passa est dispendium ruinae angelice: sed ad hoc, quod Ecclesia aedificetur, haec duo sunt necessaria, scilicet sapientia, & patientia. Patientia ad tolerandum, ut in martyribus: Sapientia ad intelligendum, & beneficiendum, ut in confessoribus. Ex his enim constat Ecclesia. Nam pati est meritorium, si sumatur a patientia, non a passione. **Qui numerat multitudinem stellarum.** Hic dicitur, quod Deus omnia in mensura, numero, & pondere disposuit. Notandum autem, quod tria sunt principia, scilicet, tres personae, quibus haec conueniunt, vnum, simplex, immutabile, & haec tria vnum sunt. Nam ipse Deus, vnum est, a quo quodlibet numerosum simplex, a quo quodlibet compositum: immutabile, a quo mutabile, uel omne mobile. Omnia ergo disposuit in numero, quia ab vno sunt omnia per numerum: omnia in pondere, nam omnia ab immobili ordinata propter pondus, nam omnis motus ab immobili: omnia in mensura, nam a simplici, omnia aliqua specie contenta propter mensuram. Nam omnia disposuit, & quodlibet facit vnum. Nam quodlibet, ideo, quia numero vnum est. In pondere, quia cuiuslibet dat motum. In mensura, quia cuiuslibet dat speciem. **Qui operit calum nubibus.** Sacra scriptura est obscura, & velata, quod significat illa decem, quae uelata sunt sub alis Cherubim, scilicet, quid ante mundum, quid in fine mundi, quid post finem, quid praedestinatio, quid reprobatio. Via aquila in caelo, & via nauis in mari, via colubri supra petram, via uiri in adolescentia. Tria stellis conueniunt. Nam sunt eminentes, lucentes, ordinem seruantes: sic sancti haec habent, & ideo sancti stellis comparantur. De primo dicitur, quod eorum conuersatio semper in caelis est. De secundo dicitur: Vos estis lux mundi. De tertio: Introduxit me rex in cellam uinariam, ordinauit in me charitatem. **Pullus coruorum inuocantibus eum.** Legitur, quod pullus corui non pascitur ab eo, donec habeat plumas, similes plumis patris, sed interim pascitur rore caeli, & ideo dicitur Deum inuocare. **Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius.** Timori subiungit spem: vanus enim timor est, quem non firmat fiducia. Spes enim necessaria est in presenti cum patientia, & fortitudine. Deus enim tribulatio tribuit patientiam, fortitudinem, spei certitudinem. Fortitudinem, ut sustineas: patientiam, ut non resistas: spem, ut expectando diligas.

PSALMVS DAVID. CXLVII.

Lauda Hierusalem Dominum. Hic psalmus loquitur in persona eorum, qui consolantur de spirituali reparatione Hierusalem, sicut ad litteram Propheta de reparatione Hierusalem corporali. **Quoniam confortauit seras portarum tuarum.** Hic quattuor ponit, quare Deus debeat laudari: Securitatem, quia clausa erit ianua: quod ibi notatur: **Confortauit seras portarum tuarum.** Sed quia securi possunt esse in miseria, subdit glorificationem, ibi: **Benedixit filijs tuis in te.** Sed si gloria non esset perseuerans, non esset plena beatitudo. Ideo subdit sufficientiam, ibi: **Et adipe frumenti satiat te.** Sed ut eo possimus peruenire, nobis in via dedit uiticum, scilicet Christum, unde subdit: **Emittet eloquium suum uehementer,** idest, Christum, uerbum patris, quod pater misit. Nihil enim filius Dei a seipso fecit, sed omnia fecit missus, ut iussus, ut uocatus, uel ductus, unde: **Missus uenit in mundum: ductus in desertum,** unde hoc, **Ductus est Iesus in desertum: iussus passionem subiit,** unde: **Factus obediens usque ad mortem: uocatus surrexit,** unde: **Exurge gloria mea. Qui dat niuem.** Hic tria genera peccati intelligit: infelicitatem, ibi: **Qui dat niuem.** Actuale peccatum, siue ignorantiam, ut exponitur, ibi, unde dicit: **Nebulam.** Peccati obstinationem, ibi: **Mittit crystallum suam:** post subiungit horum delectationem. Primum peccatum deletur per Christi incarnationem, unde: **Qui dat niuem, sicut lanam,** quae incarnationem significat: Secundum per poenitentiam, unde: **Nebulam, sicut cinerem spargit,** idest, poenitentiam. Tertium per praedicationem, ibi: **Mittit crystallum suam.** Nota: ubique hic ponitur, sicut, pro per, & est pro theos paraloge, scilicet proposito, pro praepositione. Hic dicitur, quos uocauit, hos & praedestinauit. Nam legitur, quod uocauit filios Israel maxime. Sed Iudaeum fatuum, Hebraeum asinum, Galileum iniquum, quos, ut legitur, Alexander captiuaui. Sed ad hoc, ut habeamus plenitudinem uocationis aeternae, oportet nos de Iudaeo fieri Hebraeum, de Hebraeo, Galileum. Iudaeum facit confessio peccatorum. Hebraeum promotio uirtutum. Galileum aeternorum contemplatio. Iudaeus fatuus per simplicitatem, non dolosus in confitendo, ut se excuset. Hebraeus falsus pro reputatione. Nam cum omnia benefecerimus, dicamus, quod inuitiles serui sumus. Galileus iniquus per seueritatem, ut irascatur contra peccata. Nam melior iniquitas uiri, quam mulier beneficiens. **Flabit spiritus eius.** Et alibi: **Qui producit uentos de thesauris suis.** Venti sunt spiritus sapientiae, & intellectus: spiritus consilij, & fortitudinis: spiritus scientiae, & pietatis: spiritus timoris Domini. Primi quattuor ad intellectum: alij ad affectum pertinent. De illis quattuor uentis, spiritus sapientie spirat a meridie: spiritus intellectus ab oriente: spiritus consilij ab aquilone: spiritus scientie ab occidente. **Non fecit taliter omni nationi.** Hic fit mentio de quadruplici pace in praesenti. Nam pacem debemus quaerere a Deo per obedientiam, a carne per abstinentiam, a mundo per patientiam, a diabolo per prudentiam. De prima: Gloria in excelsis Deo. De secunda: Pacem meam do uobis: quae qualis sit, subdit: **Non turbetur cor uestrum.** De tertia, & quarta Iob: Omnes bestiae terrae pacifice erunt. Et ibi: **Et scies, quia pacem habeat tabernaculum tuum:** per tabernaculum corpus, per bestias malignas spiritus intellige. Vna pax erit in patria, quae, ut dicit Apostolus, exuperat omnem sensum.

PSALMVS DAVID. CXLIX.
Cantate Domino. Homo debet cantare pro reparatione mundi, ut eleuet uocem & frangat. Eleuet per ascensum ad contemplationem Dei: frangat, per descensum per compassionem proximi. Nolite cantare cum lucifero, qui alta uoce in caelo antiphonam inchoauit, dicens: **Ascendam in caelum, & ero similis Altissimo.** Cantat autem cum Christo, qui incipit ab imo, dicens: **Discite a me, quia mitis sum, & cetera.** In cantu luciferi tres sunt uoces, in cantu Adae tres dissonae & discordes. In cantu luciferi, prima uox est elationis, secunda suggestionis, tertia desperationis: In cantu Adae prima uox est, quod diabolo credidit, secunda consensus, tertia excusationis. In his sex uocibus constat discordiae cantus. **Exultent in rege suo,** idest in Christo, qui est rex & sacerdos: rex, quia nos regit: sacerdos, quia ipse se pro nobis obtulit. **Latabuntur in cubilibus suis,** quantum ad interiora, unde hoc: **Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae. Ad alligandos.** Tria sunt, quibus homo, uel aliquid aliud ligatur, uel stringitur, scilicet funes, clauis lignei uel ferrei, gluten. Primum astringit dure, & fortiter: secundum etiam fortius & durius: tertium suauiter, & secure: his homo ligatur ad Deum. Fune ligatur ad Deum quis mystice, quando tenatur, & saepe, sed habet in memoria promissiones homini factas, & initium honestatis, & hoc sine retinet se, ne propositum suum penitus rumpatur. Clauis aliquis Deo astringitur, quem timor Dei ligat, talis non timet peccare, sed ardere, & ideo timore poenae declinat a malo. Talis potest dicere: **Confige timore tuo carnes meas: & cetera.** Tertio, glutino charitatis ligatur, & vnus cum Deo efficitur, quo glutino ligna arca ligabantur, scilicet membra Ecclesiae. Sic Christus primo ad columnam ligatur, post crucifigitur: tertio glutinosa uisione aromatum linitur. Sic Deus homines in duobus predictis diu esse non patitur. Sed uigilant uisione misericordiae suae, ut resurgant in nouitate spiritus, & dicant: **Quis me separabit a charitate Christi? Nota: Quattuor leguntur cantica, Primum uictoriae, quod subuerso Pharaone,**

PSALMVS DAVID. CXLVIII.
Laudate Dominum de caelis. Imperatiuus quando que imperatiue ponitur, ut hic: **Dilige proximum tuum, sicut teipsum.** Quandoque permissiue,

PSALMVS DAVID. CXLVIII.
Laudate Dominum de caelis. Imperatiuus quando que imperatiue ponitur, ut hic: **Dilige proximum tuum, sicut teipsum.** Quandoque permissiue,

A vt: Irascimini, & nolite peccare. Quandoque consulendo, ut Dominus Iudae: **Quod facis, fac citius; idest, facies.** Et hic: **Pone eos, ut rotam, idest, pones.** Quandoque optando ut hic: **Miserere mei Deus.** Quandoque congratulando, ut hic: **Laudate Dominum de caelis.** Quandoque hortando ut hic: **Agite quod agitis. Laudate eum caeli calorum:** scilicet aereum, & aethereum, sidereum. Cur enim lucifer, cum esset in caelo diceret: **Ascendam in caelum, nisi aliud esset caelum, quod uoluit ascendere? Vel aliter: Tres sunt caeli, siue regiones.** Nam prima regio est spiritus humani, secunda spiritus angelici, tertia diuini. Vel moraliter: **Nam primum caelum ascendere, est ad se ipsum redire, & quae sunt immortalitatis pensare. Ad secundum caelum ascendere, est incorruptionis gloriam suis meritis comparare. Ad tertium caelum ascendere, est vsque ad aeternitatem penna contemplationis volare, & intellectuales oculos radijs eius infigere.** **Laudate Dominum de terra.** Per caelum, superiora: per abyssum, aerem: per terram, inferiora: per aquam omnem liquorem intellige, quae omnia laudant Deum, idest dant materiam laudandi Deum, & quia de his ad libitum suum operatur, unde dicit: **Omnia, quaecumque uoluit, fecit in caelo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. Reges terrae, & omnes populi.** Nota: Deus primo fecit mundum, post ornaui herbas, & animalibus diuersis: & mundo repleto, quasi domo plena, fecit hominem ultimo, & eum in domum repletam introduxit. Hunc ordinem hic seruat, primo ostendens, quod elementa laudent Deum, post animantia terrae, postea, quod homo.

PSALMVS DAVID. CXLIX.
Cantate Domino. Homo debet cantare pro reparatione mundi, ut eleuet uocem & frangat. Eleuet per ascensum ad contemplationem Dei: frangat, per descensum per compassionem proximi. Nolite cantare cum lucifero, qui alta uoce in caelo antiphonam inchoauit, dicens: **Ascendam in caelum, & ero similis Altissimo.** Cantat autem cum Christo, qui incipit ab imo, dicens: **Discite a me, quia mitis sum, & cetera.** In cantu luciferi tres sunt uoces, in cantu Adae tres dissonae & discordes. In cantu luciferi, prima uox est elationis, secunda suggestionis, tertia desperationis: In cantu Adae prima uox est, quod diabolo credidit, secunda consensus, tertia excusationis. In his sex uocibus constat discordiae cantus. **Exultent in rege suo,** idest in Christo, qui est rex & sacerdos: rex, quia nos regit: sacerdos, quia ipse se pro nobis obtulit. **Latabuntur in cubilibus suis,** quantum ad interiora, unde hoc: **Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae. Ad alligandos.** Tria sunt, quibus homo, uel aliquid aliud ligatur, uel stringitur, scilicet funes, clauis lignei uel ferrei, gluten. Primum astringit dure, & fortiter: secundum etiam fortius & durius: tertium suauiter, & secure: his homo ligatur ad Deum. Fune ligatur ad Deum quis mystice, quando tenatur, & saepe, sed habet in memoria promissiones homini factas, & initium honestatis, & hoc sine retinet se, ne propositum suum penitus rumpatur. Clauis aliquis Deo astringitur, quem timor Dei ligat, talis non timet peccare, sed ardere, & ideo timore poenae declinat a malo. Talis potest dicere: **Confige timore tuo carnes meas: & cetera.** Tertio, glutino charitatis ligatur, & vnus cum Deo efficitur, quo glutino ligna arca ligabantur, scilicet membra Ecclesiae. Sic Christus primo ad columnam ligatur, post crucifigitur: tertio glutinosa uisione aromatum linitur. Sic Deus homines in duobus predictis diu esse non patitur. Sed uigilant uisione misericordiae suae, ut resurgant in nouitate spiritus, & dicant: **Quis me separabit a charitate Christi? Nota: Quattuor leguntur cantica, Primum uictoriae, quod subuerso Pharaone,**

PSALMVS DAVID. CXLVIII.
Laudate Dominum de caelis. Imperatiuus quando que imperatiue ponitur, ut hic: **Dilige proximum tuum, sicut teipsum.** Quandoque permissiue,

PSALMVS DAVID. CXLVIII.
Laudate Dominum de caelis. Imperatiuus quando que imperatiue ponitur, ut hic: **Dilige proximum tuum, sicut teipsum.** Quandoque permissiue,

Psalm. 4. d
Ioan. 13. c
Psalm. 50. d
Isa. 14. c
Caeli tres.
Ps. 134. b
Isa. 14. c
Mat. 11. d
Christus rex, & sacerdos.
2. Cor. 1. c
Ps. 118. p
Gen. 6. d
Mat. 27. c
Mar. 15. b
16. a
Luc. 23. d
24. a
Ioan. 19. a
d. g
Rom. 7. d
Exo. 15. a
can-

Judic. 5. a cantatum est. Secundum est adhortationis, quod in terra promissionis cantabant. Tertium est latitiae, quod de susceptione filij Anna cantauit. Quartum fortitudinis, quod Dauid cantauit, de manu Saul ereptus.

PSALMVS DAVID CL.

Tria, quae faciunt hominem sanctum. Laudate Dominum in sanctis eius. Tria sunt, quae faciunt hominem sanctum, victus sobrius, sensus pius, actus iustus. Victus sobrius est, si continenter, si caste, si charitatiue, si humiliter vixerimus: per continentiam notatur charitas, per obedientiam humilitas. Actus iustus erit, si fuerit rectus, discretus, fructuosus: rectus per bonam intentionem, discretus per possibilitatis mensuram, fructuosus per proximorum utilitatem. Sensus pius, si mens nostra fortiter Deum imploret summe potentem, summe sapientem, summe bonum, vt per eius potentiam credamus adiuuari nostram infirmitatem: per eius sapientiam, corrigi nostram ignorantiam: per eius bonitatem credamus dilui nostram infirmitatem. Laudate eum in firmamento virtutis eius. Virtus, & firmitas in triumphantibus, sed infirmitas in militantibus. Nam infirmitas corporis ad continua, ad subitanea: sic infirmitas animae ad continua, ad subitanea. Continua infirmitas in anima, quando in peccato assidue iacet, & continue Deo deformis apparet: subitanea est, cum, irruente subita tentatione, anima per culpam nigrescit, sed statim per confessionem ad poenitentiam redit, quia est indignus. Secundum primum modum, non debet corpus Christi fumere, vnde Apostolus: Qui sumit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit. Sed indignus secundo modo, potest fumere. Omnis spiritus laudet Dominum. In quocumque loco sit, siue in caelo, siue in terra. Nam nusquam securitas, nec in caelo, nec in paradiso, multo minus in mundo. Locus enim non facit hominem sanctum, sed homo locum: In caelo enim Angelus cecidit, sub praesentia diuinitatis: In paradiso, Adam de loco voluptatis: In mundo, Iudas de schola virtutis, & Saluatoris. Secundum multitudinem magnitudinis tuae. Deus est magnus. Nam habet quattuor dimensiones: quia Deus est longitudo, latitudo, sublimitas, & profunditas: longitudo in Deo est aeternitas, quae est tam longa, vt non habeat terminum temporis, vel loci. Latitudo, charitas est, quae nullis terminis angustiat, quae extenditur etiam vsque ad inimicos. Sublimitas in Deo est, quia supra omnia est. Profundum in Deo, quia intra omnia est. De his Apostolus: O altitudo diuinitatis, & cetera. Est ergo latitudo in Deo per aeternitatem, altitudo per maiestatem, latitudo per charitatem, profundum per sapientiam. Vnde homo, si manet perseveranter, habet longitudinem: si amat inimicos, latitudinem: si habet sollicitudinem, & timorem, habet sublimem, & profundum. Habe ergo stuporem, pauorem, feruorem, sustinentiam, quae respondeant praedictis, quae Dei sunt. Sublimitas in Deo stupenda, pauenda, vel timenda, est iudiciorum abyssus: charitas erigit feruorem: aeternitas, sustinendi perseverantiam. Notandum, quod

psalmus iste centesimus quinquagesimus est. Hec tria quarantur: quare sint centum quinquaginta psalmi, & quare per quinquagenas diuiditur liber iste, & quare per tres. Notandum, quod dicitur per septenarium significari vetus testamentum, per octonarium nouum. Nam septenarius, dicitur Pallas, scilicet virgo, id est sterilis: nam nullus numerus, praeter vnitatem, septenarium generat, vel generatur a septenario: nam si septenarius generat aliquid ultra denarium, ibi non sunt numeri, sed recapitulatio numerorum. Sic vetus testamentum sterile non dabat gratiam: quia lex neminem duxit ad perfectum, nec datum est a gratia: Nam Deus dedit illud in ira sua, quasi extorserunt a Deo: sic octonarius generatur ab aliquo numero: Nam bis quattuor sunt octo. Nota: datum est a gratia, & confert gratiam, & notandum, quod sicut octonarius praefertur septenario, ita nouum testamentum praefertur veteri. Nam in tribus praecellit, in reuelatione figurarum, in impletione promissorum, & in magnitudine praemiorum. Nam, quod obscurum ibi, hic manifestum: quod ibi promittebatur, hic datur: ibi temporalia, hic aeterna. Hanc praeminentiam representat Ecclesia, quae tria facit, dum legitur Euangelium. Nam audit, capite reuelato, ad ostendendum omnia veteris testamenti obscura, tempore Euangelij reuelata. Cum silentio, ad ostendendum secundam praeminentiam: solent enim tacere pueri, cum accipiunt promissa. Voce eleuata terminatur, ad ostendendum praemiorum celsitudinem. Euangelia enim voce eleuata terminantur, sic: Plenum gratiae, & veritatis: sed lectiones veteris testamenti in imo terminantur, sic: Haec dicit Dominus Deus exercituum: quia terrena, quae deorsum sunt, non hic quaerimus, sed aeterna, quae sursum sunt. Illud quoque, quod hi tres status distinguuntur: duo in presenti, vnus in futuro. Solent tamen tres status distingui in presenti: primus, quando expletur concupiscentia: secundus, quando exercetur poenitentia: tertius, quando iustitia diligitur. In vtroque autem statu, primo, & secundo, est pax. Nam alia est pax ante poenitentiam, quando spiritus obtemperat carni: alia post actam poenitentiam, quando caro subijcitur spiritui. Prima est, quando caro concupiscit, & spiritus acquiescit. Secunda est, quando imperat, & caro ei non obtemperat. De prima: Pax, pax, & non erat pax. De secunda: Pacem relinquo vobis. In tertio statu erit pax, sine magna luctu. De qua dicitur: Pax Dei, quae exuperat omnem sensum. In primo est pax, & sola: in secundo iustitia, & sola: in tertio, iustitia & pax, quia blando osculo iunguntur, vnde dicitur: Iustitia, & pax osculatae sunt. In quo statu: Omnis spiritus, ibi existens, laudet Dominum. Notandum, quod sententia sermonis pendet in fine. Omnis oratio vsque ad finem suspenditur, fini acclamatur, fini respondetur, sine iudicatur, id est ante finem pendula sunt omnia, & nusquam locantur. Ante finem possunt prae dicta corrigi, praetermissa suppleri, superflua refecari, bene dicta deprauari. Tamen manum corrigentis postulo, non detrahentis: & finis omnia concludit, omnia locat, omnia perficit. Sola enim perseverantia accipit brauium. Amen dicant omnia.

Quaestio triplex de psalmis. Rom. 3. c et Heb. 7. c. Nouum testamentum vetus praecellit in vobis. Ritus Ecclesiae, dum legitur Euangelium. Io. 1. b. Isa. 3. c. Hier. 6. d Ioan. 14. d Phil. 4. b Psal. 34. c Finis. I. Cor. 9. d

EXPOSITIONIS IN PSALTERIVM

FINIS.

EXPOSITIO sequens in librum Ecclesiastem nomine Sancti Bonaventurae in initio, & in fine inscripta luculentis litteris extat in antiquo exemplari Monasterij sancti Iohannis in Seyths Ordinis Carthusiani. Est sane, vt reliqua tanti Doctoris expositiones, commentarij, & libri, non verbis affluens, sed erudito, & seraphico more, sententys grauibus distincta, & rerum vbertate secunda: vsque adeo, vt ex Auctore doctrina, & ex doctrina Auctor facile comperiat.

S. BONA-

S. BONAVENTURAE EXPOSITIONIS IN LIBRVM ECCLESIASTES

Prooemium.

Psal. 39. a

Dionys. de diu. nom. cap. 4.

I. Cor. 4. d

Amor duplex in nobis.

Ciuitas duplex.

Beatitudo duplex. Psal. 143. c

Mat. 6. c

Psal. 39. a

Ibidem.

Solus Dominus beatificat.

I. Tim. 6. c

Apo. 19. b

Prou. 3. b

EATVS vir, cuius est nomen Domini, spes eius, & non respexit in vanitates, & insanas falsas. Cum, sicut vult beatus Dionysius, bonum sit primum appetibile: bonum autem cum sit duplex, temporale scilicet, & aeternum, iuxta illud: Quae videntur, temporalia sunt:

quae autem non videntur, aeterna sunt: duplicem in nobis generat amorem, siue appetitum, scilicet charitatis, & libidinis, vt charitas sit amor rediens ad aeterna, libido ad terrena. Et quia conuenientiam, & differentiam appetituum sequitur conuenientia, & disconuenientia morum, & secundum conuenientiam in legibus, & moribus consistit vnitatis ciuitatis: ex hoc duplici amore duplex oritur ciuitas, scilicet superna Hierusalem, & ciuitas Babylonis. Primum fundamentum, est charitas ordinata: secunde, libido peruersa. Superna ergo ciuitas, quia fundata est in charitate, quae erigit ad aeterna, in aeternis quiescit, & in eis beatitudinem ponit. Babylonis vero ciuitas, quae per libidinem deprimitur ad terrena, in his terrenis beatitudinem ponit. Et sic relinquitur ex praedictis, quod sicut duplex bonum est, sic duplex amor, sic duplex ciuitas, sic etiam beatitudo duplex, vera scilicet in aeternis, falsa in temporalibus, & caducis. Beatum dixerunt populum, cui haec sunt. Et sicut amor charitatis, & libidinis, sic obuiant sibi, vt simul esse non possint: sic haec duae beatitudines. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Ideo si quis vult esse beatus, necesse est, vt futura bona diligat, & contemnat praesentia: ideo Spiritus sanctus per psalmistam, virum beatum ab hoc duplici actu describit, a superiorum delectatione, quae faciunt beatum: Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius: & a terrenorum aspernatione, quae faciunt vatum, cum dicit: Et non respexit in vanitates, & insanas falsas. Vere, Beatus vir, cuius nomen Domini spes eius. Solus enim Dominus beatificat, nec aliud nomen sub caelo est, quod beatificet. Solus enim Dominus est beatus per essentiam. Serues mandatum sine macula, irreprehensibile, vsque in aduentum Domini nostri Iesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus, & solus potens, Rex Regum, & Dominus Dominantium. Illi soli inest beatitudo, & potentia per essentiam: beatitudo autem nostra est per participationem. Secundum quod est per participationem, ortum habet ab illo, quod est per essentiam. Ergo beati sumus, participantes ex fonte beatitudinis, qui est Deus. Ideo scriptum est: Beati, qui ad cenam nuptiarum agni vocati sunt. Primo enim Deus per dispensationem beatitudinem communicat agno: per consequens, qui ab agno sunt vocati, beati sunt. Solus etiam habet affluentiam, quae de sapientia, quae Deus est, dicitur singulariter. Pretiosior est cunctis opibus, & omnia quae desiderantur, huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiae, & gloria. Beatitudo autem nostra est per bonorum omnium aggregationem, ergo in eo solo est, qui habet omnium affluentiam. Ideo infertur statim: Lignum vitae est ihs, qui apprehenderunt eam, & qui tenuerunt eam, beatus. Et: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Solus habet intransmutabilitatis quietem, quia omnia variantur, sed non variatur. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Beatitudo autem nostra est per bonorum congregatorum tranquillam possessionem, quia sine pace beatitudo esse non potest. Cum igitur in nullo sit perfecta tranquillitas, nisi in Deo, non ergo possumus pacificari, nec beatificari, nisi in Deo, vnde dicitur: Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodo iam dicit spiritus, vt quiescant a laboribus suis. Solus etiam habet aeternitatis immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, qui solus habet immortalitatem. Beatitudo autem nostra est per bonorum possessorum interminabilem durationem. Status enim, qui finiri potest, beatus non est, sed miseriae subiacer. Cum igitur interminabilitas non possit haberi, nisi a fonte immortalitatis, in eo solo beatificatur, ideo dicitur: Beati, qui habitant in domo tua, Domine: in secula saeculorum laudabunt te: quia erit eorum laetitia sempiterna. Venient in Sion cum laude, & laetitia sempiterna super caput eorum: gaudium, & exultationem obtinebunt. Beatus igitur vir, cuius est nomen Domini spes eius, sed non solum beatus, immo perfecte beatus. Vanus est, qui sperat in mundo: respicit enim in vanitates, & insanas falsas: ideo euanescit secundum illud: Elongauerunt a me patres vestri, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt: post vanitatem, id est, post mundum. Mundus enim cum suis vanus est, quia non praebet fulcimentum innitenti, vnde dicitur: Aegyptus frustra, & vane auxiliabitur, eo quod innitenti sibi fulcimentum non praebet. Est enim baculus arundineus, super quem si innixus fuerit homo, perforabit ambulans manus eius: quia mundus, & mundana omnia omnes in eis confidentes reddunt debiles, & inanes, & ad omne opus bonum ineptos: ideo dicitur manus perforare. Ideo desperans Propheta de auxilio mundanorum, petit: Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis. Vanus etiam, quia non praebet plenitudinem continenti, vnde dicitur: Auarus non implebitur pecunia. Et ratio huius est, quia mundana omnia vana: & vana non implent. Vnde dicitur: Vana spes, & mendacium viro, & insensato: quasi, qui apprehendit vmbra, & sequitur ventum, sic qui attendit ad vana mendacia: vnde sicut ventus non satiat ventrem, nec vmbra replet: sic nec temporalia, quae sunt vmbra aeternorum, ad quae anima est creata. Vanus etiam est, quia non dat quietem laboranti, & ideo, qui pro mundanis laborat, in vanum laborat. Quid proderit homini de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole? Cuncti dies eius laboribus, & aeternis sunt pleni, nec per noctem mente quiescit, & hoc non ne vanitas est? quia mundus laborat in vanum, quia non quiescit. Mundus iste non potest dare quietem: quia nec ipse permanet, immo semper circuit: ergo qui ei adherent, necesse habent

Boet. lib. 2. de cos. pro. 2. Prou. 3. c Sap. 7. b Iac. 1. c Beatitudo sine pace non est. Apo. 14. c I. Tim. vlt. d Psal. 83. b Isa. 35. d Vanus quis dicitur. Hier. 21. a Isa. 30. b Mundus arundineo baculo comparatur. Psal. 59. b Eccli. 5. b Eccli. 34. b Eccli. 11. d Mundus laborat in vanum, quare non potest dare quietem.

D d bent

Psal. 11. b bent circuire. Ideo dicitur: In circuitu impij ambulat. Vanus etiam, quia non præbet fructum diligent. **Eccl. 5. c** ti, vnde dicitur: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis, & hoc ergo vanitas. Non capiet fructum, immo magis damnum: quia lucrando mundum, perdit Deum, & perdit se ipsum: & secundum quod inquit Dominus: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patitur? homo lucrando mundum, patitur animæ detrimentum. Mundus enim, prætendendo altitudinem, erigit in superbiam, & per hoc hominem euanescere facit, iuxta illud: Vir vanus in superbiam erigitur, & tamquam pullum onagri se liberum putat: dum enim ad vana extenditur, in vanam superbiam eleuatur, secundum illud: Eleuasti me, & quasi super ventum ponens elisti valide. Mundus etiam, prætendendo dulcedinem, inflammat ad luxuriam, sicut vinum sua dulcedine trahit ad gulam, & per hoc ad luxuriam, vnde scriptum est: Vinum, quod præualeat omnibus, qui bibunt illud, seducit mentem. Item quia diuitis, & orphanus facit mentem vanam, & hoc inflammando ad luxuriam, iuxta illud: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Ad hanc vanitatem mundus traxit Salomonem: Dixi, vadam, & affluam delicijs, & fruabor bonis: & vidi, quod hoc quoque esset uanitas. Mundus etiam, prætendendo sufficientiam, trahit ad cupiditatem, & per hoc facit cor hominis vanum, iuxta illud: Qui congregat thesauros lingua mendacij, vanus, & excors est. Non solum auaritia facit hominem vanum, immo etiam sine corde: dicitur enim de auaro: Qui proiecit intima sua: quia secundum quod dicit veritas: Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum: sed thesaurus est extra, ergo & cor extra. **Mat. 6. c** Mundus, prætendendo sapientiam, allicit ad curiositatem, & per hoc facit vanum, vnde dicit Apostolus, & trahit a psalmo: Dominus scit cogitationes hominum: quoniam vanæ sunt: quia secundum illud: Stultus factus est omnis homo, a scientia sua, scilicet sapientia humana, quæ non cognoscit vtilia, sed mutabilia, & ideo Dominus fecit eam stultam, vt inquit Apostolus: Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Sapientia stulta, vana est, quia erronea, vnde dicitur: Diuinitio erroris, & auguria mendacia, & somnia malefactorum, vanitas est. Ab hac quadruplici vanitate cordis interiori, quadrupliciter euanescit homo exterius. Primo namque vanitas superbæ reddit infructuosum, iuxta illud: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus, ne forte elidatur virtus tua, & relinquaris velut lignum aridum in eremo: & ita vanum, quantum ad fructum boni operis, vt dicitur: Vana sunt opera eorum, & risu digna, quæ die visitationis suæ peribunt. Vanitas auaritiæ reddit negotiosum, & per hoc multis laboribus obnoxium. Considerans reperi, & aliam vanitatem, sub sole: vnus est, & secundum non habet, & tamen laborare non cessat, nec fatiantur oculi eius diuitijs. Diuitiæ enim sunt dijs alieni, de quibus dicitur: Seruietis dijs alienis, qui non dabunt vobis requiem, die ac nocte. Vanitas luxuriæ reddit hominem compositum, quia luxuriosi se exterius consueuerunt ornare, vnde in persona eorum dicitur: Coronemus nos rosis, antequam marcescant: & hoc quidem vanitas, quia dicitur: Fallax est gratia, & vana est pulchritudo. Ideo vana, quia omnis gloria, & pulchritudo carnis tamquam flos feni. Vanitas mundanæ sapientiæ reddit vaniloquum. Dum enim cor errat, os vana pronuntiat. Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, a quibus quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, non intelligentes, neque quæ loquuntur, nec de quibus affirmant: & quia mundana sapientia fiunt corrupti, & decepti, alios volunt per vana verba reducere. Vnde: Sunt multi inobedientes, vaniloqui, & seductores, maxime, qui de circumcisione sunt, quos oportet, redar-

gari. Sic igitur a vanitate rerum exteriorum, oritur vanitas cordium, & ab hac oritur vanitas exteriorum operum. Secundum hoc igitur colligitur, quod triplex est vanitas, scilicet mutabilitatis, iniquitatis, & pœnalitatis, & secundum quod dicit Vgo de Sancto Victore: Prima est naturalis, quia apta: secunda culpabilis, quia peruersa: tertia pœnalis, & misera: & habet vna ortum ab alia, vt videtur. Qui igitur vult recedere a vanitate miseriæ, deferat vanitatem culpæ, & qui hanc vult deferere, non respiciat ad vanitatem mutabilitatis naturæ, sed speret, & adhæreat Deo, & sic beatus erit. Beatus igitur vir, cuius est nomen Domini spes eius, & cetera.

Quoniam igitur sapientis est, viam docere ad veniendum in beatitudinem, hoc fuit præcipuum, & operæ pretium sapienti Salomoni: sed quia, vt patet ex dictis, ad beatitudinem necesse est aterna diligi, & præsentia despici, & vltius scire in medio præuæ nationis debite conuersari. Ideo tres libros edidit. Proverbiorum, scilicet, in quibus docet filium sapienter in hoc sæculo conuersari: Ecclesiasten, in quo docet præsentia contemnere: Et Cantica Cantorum, in quibus docet cælestia diligere, maxime ipsum sponsum. Sic igitur patet, quis sit finis libri Ecclesiastes.

Et quoniam finis imponit necessitatem his, quæ sunt ad finem, cum finis sit contemptus præsentium, de eis tractat, non ea ratione, qua attrahunt, sed ea ratione, qua contemnuntur: attrahunt sub specie boni, sed contemnuntur sub specie vani: ideo sequitur ex hoc, quod materia huius libri fuit rerum præsentium vanitas, siue ipsæ res, secundum quod vanæ, vt melius dicatur, quia vanitatem, quasi passionem probat in rebus. Primo proponens, secundo probans, tertio concludens. Vnde procedit persuadendo, & probando illam, scilicet triplicem vanitatem, quæ supradicta est, scilicet naturæ, culpæ, & miseriæ. Et ex hoc patet

modus agendi, siue forma: habet enim modum agendi singularem inter alios libros: procedit enim, vt Concionator, diuersorum sententias proponendo, modo sapientis, modo stulti, vt ex plurium sententijs, vna clarescat veritas in animis auditorum. Ex prædictis concluditur, quis debuit esse efficiens. In isto enim libro docentur contemni voluptates, diuitiæ, honores, & curiositates, tamquam vanitates. Et quia non creditur de contemptu talium, nisi experto, non enim creditur pauperi, qui non habuit diuitias de ipsarum contemptu, quia non est expertus, & ideo non cognoscit: oportuit, quod esset talis, qui omnium haberet experientiam, horum scilicet, qui esset potens, diues, luxuriosus, & curiosus, siue sapiens: nullum alium legimus, nec audiimus in tanta excellentia habuisse, sicut habuit Salomon. Ideo ipse præ ceteris fuit talis libri conuenientior auctor.

Patet igitur, quæ sit huius libri causa, materialis, formalis, efficiens, & finalis: sed iuxta has quattuor causas, quattuor pericula possunt quæri. Primo de fine, dicitur enim, quod finis libri est contemptus mundi, quod autem sic sit determinatus, probatur per illud, quod dicitur: Amicitia huius mundi inimica est Deo: sed omne, quod Deo est inimicum, bonum est contemnere.

Item: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Sed contra: Laus operis redundat in artificem, ergo & contemptus operis redundat in eumdem: ergo qui contemnit mundum, contemnit Deum: aut igitur iste mundus non est factus a Deo, aut non est contemnendus. Item: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, ergo omnia ordinantur ad Deum: sed quod ordinatur in finem, non est contemnendum, sed accipiendum, & amandum: ergo mundus iste, & ea, quæ sunt in eo, sunt amanda.

Respondeo, dicendum, quod sicut vult Augustinus, & Vgo, mundus iste est, quasi quidam annulus datus a sponso, ipsi animæ: sponsa autem dupliciter potest diligere

Vanitas triplex.

Idem infra pag. 313. f. col. 1.

Psal. 39. a

Salomonis libri.

Materia huius libri.

Modus agendi in hoc libro.

Efficiens causa libri huius.

Iac. 4. a

1. Ioã. 2. b

Pro. 16. a

Aug. in Ps. 30. 10. 8.

diligere annulum a sponso sibi collatum, amore scilicet casto, & adulterino. Amor castus est, quo diligit annulum in memoriam sponsi, & propter amorem sponsi. Adulterinus, quo diligit annulum plus, quam sponsum, & hoc sponsum non potest non habere pro malo. Sicut enim duplex est amor, ita duplex est odium, vel contemptus: quia quoties dicitur vnum oppositorum, & reliquum: contemptus annuli, quasi sit paruum, vel vile donum, redundat in sponsum, sed contemptus annuli, quasi nihil reputetur, comparatione amoris sponsi, iste est ad gloriam sponsi, & de hoc contemptu dicitur: Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam: de hoc contemptu est hic sermo, & sic patet obiecta. Post modum queritur de materia, & dicitur, quod hic agit de vanitate. Sed contra: Omnis scientia est de bono, & vero, sed vanum priuat bonitate, & veritate, ergo de ipso non est scientia. Præterea videtur, quod in rebus non sit vanitas, quia dicitur: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona: ergo si omnia sunt valde bona, nihil est vanum. Præterea vanum est, & frustra, quod non est ordinatum in finem, sicut si aliquis se balnearet, vt sol deficeret, in vanum operaretur, quia hoc non est ordinabile ad illud, sed omnes creaturæ tendunt ad summum bonum suo modo, vt dicit Dionysius, & Boetius quod omnia bonum exoptant, & etiam Philosophus, ergo nihil in rebus omnibus reperitur vanum. Præterea si reperitur, & scientia ista est fundata super illud, tamquam super subiectum, & quod fundatur est vanum, ergo hæc scientia vana est.

Dionys. de diu. no. c. 4. Boet. lib. 3. de cons. pro. 2. Arist. lib. 2. Ethic. c. 1.

Solutio. Vanum dupliciter dicitur.

Verum tripliciter dicitur, & vanum simili ter.

Rom. 8. d

quod vanum est, nec per se, nec per accidens est scientia. De secundo modo non est scientia per se, sed per accidens: sicut enim medicina est scientia sani, & ægri, sani quidem per se, ægri vero per accidens, vt vult philosophus: sic de culpa, vel peccato est theoricæ, sed ratione virtutis. De tertio modo, scilicet de mutabilitate creaturæ, scientia est per se, sicut patet de motu solis, & orbium, & aliarum rerum. In hoc igitur libro agitur de vanitate mutabilitatis, siue naturæ: quia est pulchra, & apta, & de vanitate culpæ: de alia vanitate, scilicet priuationis omnimodæ non agitur, quia de illa non est scientia, neque doctrina. Quod ergo primo obijcitur, quod omnis scientia est de bono, & vero, verum est per se, sed de vano etiam potest esse, ratione veri, & qui recognoscit principia vera, & falsa cognoscit: & sicut est de ægro, & sano, similiter etiam in proposito.

De qua vanitate i hoc libro agitur.

Solutio obiectorum.

Creaturæ quo modo vanæ dicantur.

Eccl. 20. c

Quod obijcitur, quod creaturæ non sunt vanæ: quia valde bonæ, & in finem ordinatæ: soluendum, quod non dicuntur vanæ per defectum boni, vel ordinis, sed per defectum esse incommutabilis, & sic omnis creatura est vana, nec ita vana, quin habeat veritatem, & bonitatem: & ideo scientia, & doctrina de ipsa, est vera. Item queritur de modo agendi, dictum est enim, quod agit, & loquitur in personis diuersis, scilicet fatui, & sapientis. Sed ex ore fatui reprobandum parabola, ergo & sententia dicta in persona fatui non est attendenda: ergo si sententia librorum sacrorum, est attendenda, non debet loqui in persona fatui. Item, quæ dicit in persona fatui, & carnalis, sunt reprobanda: sed nescitur, quando loquitur, vtrum hoc dicat in persona propria, vel aliena: ergo nescitur, quid in hoc libro tenendum, quid reprobandum, ergo hæc scientia via est ad errorem: sed libri sacre scripturæ debent purgare errorem, ergo liber iste tollendus est de canone. Respondeo, dicendum, quod loqui aliquid in persona fatui, vel carnalis, est dicere, vel vt approbet, vel vt reprobet, & vanum esse ostendat: primo modo non conuenit scientiæ veritatis, secundo modo conuenit, sicut si aliquis vellet errorem reprobare, & prius illud explicare, postmodum destrueret, & hoc modo loquitur, non primo: & ideo non est reprobandus, immo commendandus, quia reprobatur reprobanda.

Quod obijcitur, quia nescitur quando loquitur in persona sua, dicendum quod disputationis altera pars non potest sciri, quousque veniatur ad sententiam, & determinationem: quia in solutione scitur, quid eligatur, & quid reprobetur: sic dico, quod Ecclesiastes procedit, quasi disputando, vsque ad finem libri, & in fine dat sententiam, cum dicit: *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, & scito, quod pro omni errato adducet te Deus in iudicium.* In quo verbo damnat omnes sententias fatuorum, & carnalium, ac mundanorum. Vnde quod illi sententiæ concordat in propria persona, dicit: quod vero discordat, in persona aliorum: & ideo non potest sciri liber iste, nisi audiat totus. Potest etiam quæri vltimo de efficiente, & dictum est, quod efficiens fuit Salomon: quod autem non conueniat, talem esse auctorem, videtur: quia ipse fuit peccator, & carnalis: sed quando carnalis prædicat spiritualitatem, potius scandalizat, quam ædificet, ergo liber iste potius est ad generandum scandalum, quam ædificationem. Item dicitur a Deo, peccatori: Quare tu enarras iustitias meas? ergo si Salomon peccator erat, ergo peccabat diuinam iustitiam enarrando. Præterea bonus auctor facit fidem, vnde habet robur locus ab auctoritate: ergo malus auctor nullam fidem, sed libri sacri sunt ad sustentandam fidem, ergo.

Salomon auctor huius libri.

Psal. 49. c

Hieronym. in cap. 1. Eccl. prope finem.

Ad hoc respondendum, quod sicut dicit Hieronymus, & tradunt Hebræi, liber iste Salomonis fuit, penitentiam agentis: & quia non abiicit Deus penitentes, sed potius acceptat, secundum hoc non erat Salomon in statu reprehensibili, quando hunc librum scripsit. Aliter potest responderi, quod Spiritus sanctus

Mat. 23. a
Num. 23.
b. 24. c

3. Reg. 3. b
Prologus
S. Hieronymi
to. 1.

Diuisio libri
in tres
partes.

Ecclesiastes
dicitur
concionator

Prou. 26. b

Pro. 17. b

Mat. 15. c

Quare huic
libro, & Pro
uerbijs, titu
lus cum no
mine Salo
monis pre
mittatur, in
Canticis au
tem mini
me.

non tantum loquitur vera, & bona per bonos, immo etiam per malos, vnde ipse Deus in Euangelio dicit: Quaecumque dixerint vobis, seruare, & facite: secundum opera vero eorum, nolite facere: vnde, per Balaam expressissime prophetauit: sic & per Salomonem etiam carnalem, multa bona dixit. Quod ergo obijcitur, quod ipse peccabat: Respondetur, quod sibi erat donum sapientiae commissum specialissime inter alios: & quia tenebatur talentum Domini non abscondere, debebat docere populum Domini, & verbo, & scripto, maxime cum esset ad eius regimen institutus. Vnde non peccabat in hoc, quod docebat: sed quod in hoc non debite se disponebat.

Quod obijcitur, quod non est credendum libro, cuius auctor non sit dignus fide. Respondeo: Sicut credimus Prophetis: quia non per se, sed per Spiritum sanctum locuti sunt, sic & in omnibus libris scripturae: quia Spiritu sancto dictante sunt editi: vnde bonitas personae non facit ad maiorem, vel minorem fidem, hoc supponendo, quod fuerit per Spiritum sanctum locutus, & quia constat nobis Salomonem spiritu sapientiae fuisse repletum, vt patet: ideo Ecclesia indubitanter recipit libros eius. Huic libro praemittitur S. Hieronymus proemium, in quo primo manifestat motium ad transferendum. Secundo determinat translationis modum, ibi: Hoc breuiter admonens: prima pars habet tres partes, primo ostendit, quid mouerit eum ad inchoandum, scilicet intercessio Bressilae. Secundo tangit, quid impediuit ad differendum, scilicet mors eiusdem, ibi: Itaque, quoniam in proximo, & cetera. Tertio quid mouit ad consummandum, scilicet & eius memoria, & intercessio Eustochij, & Paulae, ibi: Nunc in Bethleem postus. hoc breuiter admonens. Hic est secunda pars principalis prologi, in qua determinat translationis modum: & habet duas partes, primo ponitur modus, scilicet quod nec omnino conuenit cum alijs, nec omnino differt: immo in quibus potuit, vno modo eos est imitatus: secundo subiungitur ratio huius, ibi: Vt nec nouitate mea, & cetera. Et est ratio, quia secutus est in aliquibus, ne videretur nimiam ingerere nouitatem, nec omnino secutus, ne desereret veritatem. Verba Ecclesiastes, & cetera. Iste talis liber diuiditur in tres partes. In titulum, siue proemium, & tractatum, qui incipit ibi: Vanitas vanitatum, & cetera. Et epilogum, qui incipit, ibi: Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes. In titulo manifestatur efficiens: in tractatu materia, & forma: in epilogo finis. In titulo igitur manifestatur auctor, quantum ad sapientiam, quantum ad bonitatem, & quantum ad regiam potestatem. Ratione sapientiae dicit: Verba Ecclesiastes, supple, quae sequuntur, sunt verba Ecclesiastes: quia Ecclesiastes dicitur concionator. Et concionator esse non potest, nisi sit sapiens: quia dicitur: Quo modo si nascatur spina in manu temulentis, sic parabola in ore stultorum: Vnde, non decent stultum verba composita. Quantum ad bonitatem manifestatur, cum dicitur: Filius David: David enim sanctus fuit, & imitationis filij, sancti sunt: vnde in scriptura nomen est benignitatis, & mansuetudinis, hic: Miserere mei fili David. Quantum ad regiam potestatem, cum dicitur: Regis Hierusalem, quia Hierusalem nobilissima erat ciuitas, & totius regni principium: vnde: Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Hierusalem: quia ibi maxime morabatur.

Quare huic libro, & Prouerbijs, titulus cum nomine Salomonis praemittatur, in Canticis autem minime.

Incidit hic quaestio, cum Salomō tres libros fecerit, quid est, quod libro Prouerborum, & huic praemittitur titulum, in quo exprimitur nomen suum, sed non praemittitur in Canticis Canticorum? Respondeo, dicendum, quod in libro Prouerborum introducit ipse Salomon loquens, vt sapiens ad discipulum. Vnde vocat auditorem filium, similiter hic introducit, vt homo diuersa expertus: sed in Canticis Canticorum, loquitur sponsus, & sponsa. Ne igitur videretur, quod essent ibi verba Salomonis ad uxorem suam, ad litte-

ram, quae sunt Christi ad Ecclesiam, non praemittitur ibi nomen suum. Hic autem, quia persona sua, vt plurimum loquebatur, & in libro Prouerborum, ideo non praemittitur titulum, in quo nomen eius specificatur, & aperitur. Item quaeritur: In libro Prouerborum dicit, parabola, hic autem dicit, verba: Si tu dicas, quod ibi loquitur parabolice, & figuratiue, hic autem aperte, tunc quaero, quare hic, & ibi diuersificat modum agendi? Respondeo, dicendum, quod quidam est modus loquendi proprius, & apertus: quidam parabolicus: & hic est duplex, quidam per parabolas, & apertas similitudines: quidam per occultas, & profundas. Quoniam ergo Salomon in libro Prouerborum loquitur paruulis, & indoctis, idem loquitur parabolice, & aperte: quia vero in Ecclesiaste proficientibus, ideo aperte, sed proprie: quia in Canticis, perfectis, quorum est solidus cibus, ideo parabolice, & occulte.

Quaestio est, quare in titulo Prouerborum se vocat nomine suo, hic vocat se Ecclesiasten? Respondeo, dicendum, quod, sicut dicit Hieronymus, & in Prouerbijs nomine proprio. Salomon fuit trinomius, quod quidem contineat secundum triplicem scripturam, quam edidit. Dicitur enim Salomon, dicitur Ecclesiastes, & Ydida. Salomon idest pacificus: quia totum regnum in pace possedit. Vnde, & omnibus doctrinam parabolaram tradidit. Ecclesiastes, idest concionator: quia in personis loquitur diuersorum. Ydida idem est, quod dilectus Domini. Ideo igitur hic se vocat Ecclesiasten, quia in hoc libro diuersorum adducit sententias, & secundum hoc diuersimode persuadet. Ydida dicitur est in titulo Psalms, Eructauit, qui de ipso ad litteram. Item quaeritur, quare hic se dicit filium David, & regem Hierusalem, sed in Prouerbijs dicit regē Israel? Respondeo, vna sumitur ratio ex parte auctoris, quia secundum quod tradunt Haebrei, liber iste fuit Salomonis, poenitentiam agentis, & se humiliantis: non sic liber Prouerborum, & ideo in Prouerbijs non denominat se ab alio, immo manifestat totius regni sui potestatem: hic autem se humiliat, & ideo ab alio se denominans, non totam potestatem, sed partem regni indicat. Alia ratio fuit ex parte operis, quia in Prouerbijs inducit ad cognitionem agendorum: hic ad contemptum praesentium. Et quia plurimi sunt, qui volunt sapere plus, quam praesentia contemnere, ideo ibi regem Israel, hic Hierusalem: quia contemptores mundi sunt ciues superne Hierusalem, qui non habent hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirunt. Ex hoc patet solutio illius quaestionis, quae potest fieri, quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs: quia finis Prouerborum est sapientia, quae allicat ad audiendum. Finis huius libri, est mundi contemptus, de quo pauci audire volunt. Ex his patet, quare dixit, verba: quare dixit, Ecclesiastes: quare, filij David: quare, regis Hierusalem: quare etiā non addidit de vtilitate sententiae huius libri, sicut in Prouerbijs.

Quare hic se regem Hierusalem, & filium David nominet. In Prouerbijs autem regem Israel.

Quare hic se regem Hierusalem, & filium David nominet. In Prouerbijs autem regem Israel.

Quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs.

Quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs.

Quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs.

EXPOSITIO IN ECCLESIASTEN. CAPVT PRIMVM.

VERBA Ecclesiastes filij David, regis Hierusalem. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.] Hic incipit tractatus, & quia finis imponit necessitatem ijs, quae sunt ad finem: cum finis huius libri sit omnium rerum contemptus, & Dei solius timor: ideo in omnibus intendit ostendere vanitatem. Et quia procedit tamquam concionator persuadendo, & probando; ideo tractatus iste habet tres partes: quia primo proponit quod intendit probare, scilicet esse in omnibus vanitatem: secundo probat, ibi: Quid habet amplius homo: tertio, concludit, tamquam probatum, in vltimo capite circa finem, ibi: Vanitas vanitatum, & cetera. Proponit ergo in rebus

Vanitas triplex in rebus: S. Bon. To. 1.

Quare in principio Prouerborum dicatur, Parabolae, hic vero, verba.

Cur hic se Ecclesiastē, nominat, & in Prouerbijs nomine proprio. Salomon fuit trinomius.

Quare hic se regem Hierusalem, & filium David nominet. In Prouerbijs autem regem Israel.

Quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs.

Quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs.

Quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs.

Vanitas triplex in rebus: S. Bon. To. 1.

Eccles. 2. d

Hier. 10. c

Rom. 8. d
Eccles. 3. d

Psal. 38. b

Pf. 143. a
Psal. 73. b

Iob. 14. a

Ioan. 2. 1. d
Num. 12. a

Num. 24. a

1. Cor. 12. a

Diuisio textus.

Eccles. 3. c

Ibid. 7. c

Eccles. 3. a

rebus triplicem vanitatem, scilicet poenalitatis, iniquitatis, mutabilitatis. Quantum ad vanitatem poenalitatis, Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, idest, proposuit. De hac, infra. Cuncti dies eius laboribus pleni sunt, nec per noctem mente requiescit: hoc, vanitas nonne est? Quantum ad vanitatem iniquitatis, dicit iterum: Vanitas vanitatum, vnde Hieremias: Vana sunt, opus eorum risu dignum: in die visitationis peribunt. Quantum ad vanitatem mutabilitatis, dicit: Omnia vanitas: quia omnia subiecta sunt mutabilitati. Vanitati enim subiecta est creatura non volens. Et: Cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad locum vnum: non igitur est verborum inculcatio, cum dicitur: Vanitatum, sed intelligibilium mira distinctio.

Et notandum, quod ista triplex vanitas est consequenter de ijs, & vna exoritur ex altera; quia vanitas iniquitatis ex vanitate mutabilitatis, licet illa non sit eius tota causa. Vanitas vero poenalitatis ex vanitate iniquitatis. Has ergo vanitates ordine praeposito ordinat, & e contrario in consequentibus profertur. Et quia illa duplex vanitas ortum habet ex alia vanitate, sed tertia non; ideo bis dicitur: Vanitas vanitatum, quia post, tantum vanitas. Notandum etiam, quod haec triplex vanitas in homine reperitur, quia ipse est, in quem cadit poena, & culpa, & propter hoc dicitur: Vniuersa vanitas omnis homo viuens. Est enim cum eo vanitas naturae, vanitas culpa, & vanitas poenae. De vanitate naturae: Homo vanitati similis factus est. De vanitate culpe: Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt. De vanitate poenae: Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Et notandum, quod ipse Salomon loquitur de se, quasi de alio, sicut Ioannes, dicens: Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his: & similiter Moyses. Huius autem potest ratio assignari triplex, vna ex parte efficientis primi; quia Spiritus sanctus ipse est auctor huius scripturae, non Salomon, vel alius: & ideo introducit ipse in sacra scriptura de ipso facere sermonem, quasi de alio, sicut dixit Balaam, dixit auditor sermonum Dei. Alia ratio sumitur ex parte efficientis immediate; quia scriptura sacra omnem refugit superbiam, & praetendit humilitatem; & ideo nullus in ea doctor debet de se, vt de se loqui, sed propter humilitatem, quasi de alio. Inde etiam fuit, quod dixit Paulus de alio: Scio hominem, in Christo ante annos quattuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum vsque ad tertium caelum. Tertia ratio, quia scriptura magna innuit vtilia, debet quasi a longinquo ostendere, vnde Vgo: Hoc genus locutionis, quod in scriptura assumitur, vel humilitatis causa fit, vel admirationis: nam & magna propter humilitatem a nobis remouere debemus, & mirabilia propter admirationem, quasi de longe ostendere, exemplum in Paulo, & Ioanne.

Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole? Supra proposuit, quod probare intendit: hic probare incipit, & secundum hoc, quod triplex vanitas proposita fuit esse in rebus: sic & triplex esse probatur. Vnde habet haec pars tres partes: primo enim in rebus ostendit esse vanitatem mutabilitatis, secundo vero vanitatem iniquitatis, ibi: Vidi sub sole in loco iudicij impietatem. Tertio vanitatem poenalitatis, ibi: Cuncta tentauit in sapientia: Prima vanitas est naturalis, & apta, vt dicit Vgo: secunda culpabilis, & peruersa: tertia vero poenalis, & misera. Mutabilitas autem in rebus dupliciter consideratur; vno modo ratione transmutationis; alio modo in comparatione ad mensuram certi temporis. Primo ergo agitur de vanitate naturae mutabilis, quantum ad transmutationem: secundo quantum ad tempus, ibi: Omnia tempus habent. Prima habet duas partes: quia primo ostendit in rebus esse mutabilitatem, & per hoc vanitatem; secundo ex cognitione eius suam reprehendit curio-

Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole? Supra proposuit, quod probare intendit: hic probare incipit, & secundum hoc, quod triplex vanitas proposita fuit esse in rebus: sic & triplex esse probatur. Vnde habet haec pars tres partes: primo enim in rebus ostendit esse vanitatem mutabilitatis, secundo vero vanitatem iniquitatis, ibi: Vidi sub sole in loco iudicij impietatem. Tertio vanitatem poenalitatis, ibi: Cuncta tentauit in sapientia: Prima vanitas est naturalis, & apta, vt dicit Vgo: secunda culpabilis, & peruersa: tertia vero poenalis, & misera. Mutabilitas autem in rebus dupliciter consideratur; vno modo ratione transmutationis; alio modo in comparatione ad mensuram certi temporis. Primo ergo agitur de vanitate naturae mutabilis, quantum ad transmutationem: secundo quantum ad tempus, ibi: Omnia tempus habent. Prima habet duas partes: quia primo ostendit in rebus esse mutabilitatem, & per hoc vanitatem; secundo ex cognitione eius suam reprehendit curio-

S. Bon. To. 1.

fitatem, ibi: Et manifestat, quando ista cognouerit. Ego Ecclesiastes fui rex, & cetera.

Ostenditur ergo primo mutabilitas in existentia creaturarum. Et quia creaturae triplex habent esse, scilicet in verbo, ratione exemplaritatis: in vniuerso, per modum materialitatis: in animo humano, per modum abstractionis. Primum esse est indeficiens, & immutabile, vnde nullam habet vanitatem, sed in alijs est vanitas: & ideo haec pars habet duas partes: primo enim nominatur vanitas mutabilitatis in rebus secundum esse, quod habent in vniuerso: secundo, quantum ad esse, quod habent in animo humano, ibi: Cuncta res difficiles, & cetera. Prima pars habet tres, secundum tria genera creaturarum, in quibus ostendit mutabilitatem: quia primo ostendit in creatura rationali: secundo in caelesti, ibi: Oritur sol. Tertio in elementari, ibi: Lustrans vniuersa. Quantum ergo ad creaturam rationalem, scilicet hominem, ostendit esse mutabilitatem, a qua nullo labore potest eripi, propter quod dicitur: Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole? Supple, nisi vanitatem, & mutabilitatem, quasi dicat, nihil. De hoc labore dicitur: Auis nascitur ad volandum, & homo ad laborem. Et: Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae. Et quod non habeat amplius, quam vanitatem, ostendit, cum subdit: Generatio praeterit, & generatio aduenit. Ergo mutatio, est successio tam in homine, quam in suis operibus. Alia generantur, & alia deiciuntur: sic generatio carnis, & sanguinis alia finitur, & alia nascitur, secundum quod dicitur: Quae est vita vestra, nisi vapor ad modicum parens? Aliter: Generatio Iudeorum praecessit, generatio gentium aduenit. Terra vero, idest, Ecclesia, in aeternum stat: vel generatio malorum praeterit: Generatio, cuius excelsi sunt oculi. Generatio bonorum aduenit, de qua: Generatio rectorum benedicetur. Huiusmodi res non cedunt in nihil, sed in aliquid, quia in terram. Vnde dictum est a Deo: Puluis es, & in puluerem reuertaris: propterea subdit: Terra autem in aeternum stat. quasi materia, ad quam fit resolutio. Quia fundasti terram super stabilitatem suam. Et: Quando appendebat fundamenta terrae: Oritur sol, & occidit.

Hic secundo ostendit mutabilitatem in natura caelesti, vt puta in sole, qui nunquam quiescit, sed cum oritur, tendit ad occasum, vnde non permanet in ortu: propterea dicit: Oritur sol, & occidit, ita quod in loco ortus non permanet, nec etiam in loco occasus, vnde subdit: Et ad locum suum reuertitur, nec ibi permanet, vnde, & subdit: Ibiq. renascens gyrat in meridie: nec etiam in loco medio permanet, ideo subdit: Et flectitur ad aquilonem. Istud exponi potest, quantum ad motum diurnum, vel etiam annum. Quantum ad diurnum, dicit hic: Oritur sol, quotidie, quando humanis praesentatur aspectibus. Occidit, quando descendens ad inferiores partes, oculis nostris se subtrahit. Reuertitur ad locum suum, quando impellente eum, volubilitate firmamenti subtus, rursus ad locum suum reuertitur. Sed renascens gyrat per meridiem: quia obliquo ductu ab ortu ad lineam meridianam descendit, deinde, flectitur ad aquilonem, quia ad occasum descendens, rursus obliqua progressionem ad aquilonem inclinatur. Quantum ad motum annum sic: Oritur sol, quando per vernale aequinoctium ad nostrum polum confurgit. Occidit, quando autumnale aequinoctium exiens ad inferiora descendit. Gyrat per meridiem, quando in hiemalibus signis commoratur. Flectitur ad aquilonem, quando in aestiuis signis, quae polo boreali viciniora sunt, circumfertur, & sic non stat sol per naturam, sed solum per miraculum, sicut legitur de Iosue: Sol contra Gabaon, ne mouearis, & luna contra vallem Hailon.

Lustrans vniuersa. Hic tangitur tertio mutabilitas in natura elementari, & primo, quantum ad aerem, secundum D d 3 dove-

Duplex solis motus.

Iosue 10. b

do vero, quantū ad aquam, ibi: *Omnia flumina intrant in mare*: Quantum ad aerem, cum tangit mutabilitatē in spiritu, siue in vento; qui vel est motus aeris, secundum aliquos philosophos, vel secundum Aristotelem, motus vaporis in aere, ad cuius motum etiam mouetur aer: Propter quod dicit: *Lustrans vniuersa, in circuitu pergit spiritus*, idest ventus, omnia perlustrari dicitur: circuit, spiritus enim dicitur ventus: Flauit spiritus tuus, Domine, & operuit eos mare. & Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Hic pergit in circuitu, quia oritur a quattuor plagis terræ. Fugite de terra aquilonis, quoniam in quattuor ventis celi dispersi vos. Et: A quattuor ventis veni spiritus. Quattuor enim venti principales, & octo collaterales. Et in circulos reuertitur, quia tum cessat ventus, quando vapor ille quiescit, & ad terram, vnde oritur, reuertitur: & quia causa illa est occulta, ideo dicitur in psalmis: Qui producit ventos de thesauris suis: idest occultis: vel sicut exponit Glossa, potest hoc intelligi de sole, quantum ad motum annuum, qui lustrat vniuersa, & reuertitur in circulos zodiaci, & dicitur sol spiritus, quia principium, & causa vitæ omnis. Vnde cetera facit spirare: *Omnia flumina*. & cetera. Hic tangitur mutabilitas, quantum ad naturam elementarem visibilem, scilicet aquam, quia nō est ibi status, omnes enim aquæ mouentur ad mare: vnde dicit: *Omnia flumina intrant in mare*, scilicet magnum Oceanum, de quo dicitur: Quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat, quasi de vulua procedens? & motus iste non terminatur, quia mare nō impletur: ideo subdit: *Et mare non redundat*, Et quia istud videtur mirabile, ideo reddit huius causam: *Ad locum vnde exeunt, flumina reuertuntur*: non vt ibi quiescāt, sed, vt iterum fluāt. Flumina exeunt occulte, quia per meatus subterraneos: sed redeunt manifeste, & sic omnia feruntur in circuitu, & vanitati subiecta sunt. Vgo: Ecce quo modo in circuitu feruntur omnia, & vanitati subiecta sunt: & scimus, quia circulus finem non habet: quæ ergo in circuitu currunt, currunt quidem, sed ad finem non perueniunt. Quæ ergo requies sperari potest, vbi status nullus esse potest? & ideo de impijs dictum est: Caput circuitus eorum. Et iterum: In circuitu impij ambulat. Et iterum: Deus meus pone illos, vt rotam. Spiritualiter notandum, quis sit iste sol: quis sit iste spiritus lustrans: quæ flumina circumeuntia, & redeuntia. Sol iste est Christus, de quo: Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ. Iste sol oritur in natiuitate ad illuminandum: Surge, illuminare Hierusalem. Et: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Iste sol occidit in passione ad redimendum: Occidet sol in meridie, idest in vehemēti amore charitatis. Iste sol ad locum suum reuertitur, in ascensione: Homo quidam abiit in regionem longinquam. Et: Reuersus est sol decem lineis per gradus, quos ascenderat. Iste sol gyrat per meridiem iam in fernenti sanctorum dilectione. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie. Et: Si quis diligit me, cetera: &, Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Iste sol flechitur ad aquilonem in extremo examine: Ab aquilone pandetur omne malum. Spiritus iste lustrans in circuitu, est spiritus sanctus, qui ideo lustrare dicitur, quia nos facit omnia perferuari. Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei. Iste dicitur ire in circuitu, quia nos facit circuire, vnde dicitur: Spiritus sapientiæ mobilis: sicut etiam circumiens, quia nos facit considerare circuitum miseriæ: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Item circuitus gratiæ, de quo: Exiui a patre, & veni in mundum, & iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Item gloriæ: Hic aspectus splendoris per gyrum, & hæc erat similitudo gloriæ Domini: Hunc facit considerare spiritus Dei. Nos, reuelata facie, gloriā Dei specularimus. Iste circuitus est in considera-

atione, quod omnia a Deo, & ad Deum. Et dicit Dionysius, quod Angeli circulariter mouentur circa thronum. Flumina ista sunt flumina gratiarum, de quibus dicitur: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent. Mare, a quo flumina habent ortū, est diuinæ largitatis immensitas, quæ nec augetur, nec minuitur. Magnus enim Dominus noster, & magna virtus eius: & sapientiæ eius non est numerus. Ad hoc mare redeunt flumina gratiarum actionum, vt iterum fluant: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ab hoc etiam exeunt: Omne datum optimum, & omne donū perfectum defursum est. Flumina cessant esse, & siccat, cum cessant fluere: & quiescunt, sic & dona gratiarum. Tu dirupisti fontes, & torrentes: per largitatem: tu siccasti flumio Ethan: per iudicij seueritatem. Queritur hic primo de hoc, quod dicit: *Quid habet amplius homo?* Ista videtur esse hæretica sententia, & conuenire cum illa, quod vanus est omnis, qui feruit Deo. Item in psalmis dicitur: Patientia pauperum non peribit in finem: ergo aliquid habet. Item Salomon: Qui operatur terram suam, satiabitur panibus; ergo bonum est operari & laborare. Respondeo, dicendum, sicut dicit Vgo, facienda est vis in hoc, quod dicit: *quo laborat sub sole*: idem enim est, ac si diceret: sub tempore. Propter quod notandum, quod quædam fiunt cum tempore, vt illa, quorum ortum non præcessit tempus, sicut angelica natura, & materia prima: quædam fiunt in tempore, quæ inceperunt post temporis ortum, sed in tempore non habent occasum, vt anima Petri. Quædam fiunt in tempore, & sub tempore, quæ post ortum temporis inchoant, & in tempore terminantur: cuiusmodi sunt mutabilia: & talia sunt duplicia: quædam enim fiunt pro tempore, & sub tempore, & talia transeunt fructu, & actu: quædam pro æternitate, & talia transeunt actu, sed manent radice & fructu: quia manet bona voluntas in æternum remuneranda. Cum igitur dicit, quod non habet homo nisi, nisi vanitatem, de vniuerso labore, quo laborat sub sole, intelligitur secundum quod labor est sub tempore, quantum ad actum, & intentionem: & tunc non habet locum in bonis. Item queritur de hoc, quod dicit: *Terra in æternum stat*. Contra: Cælum & terra transibunt: ergo non stat terra. Item: Vidi cælum nouum & terram nouam: ergo terra inueteratur, non ergo stat. Respondeo, dicendum, quod terra stare, est dupliciter, vel quantum ad figurā, siue dispositionem, vel quantum ad substantiam: dico, quod terra stat in æternum, quantum ad substantiam, sed præterit, quantum ad figuram. Præterit figura huius mundi. Sed homines generantur, & corrumpuntur, quantum ad substantiam, vt non homines, sed mortui merito appellentur. Vel æternum dicitur multipliciter, vno modo, quod non habet finem in scriptura præscriptum: sic data fuit filijs Israel terra promissionis in possessionem æternam. Alio modo, quod habet finem, sed non in tempore, sic tempus dicitur esse æternum: tertio modo, cuius significatum numquam finitur, sicut sacerdotium legis, quod figurabat sacerdotium Christi, de quo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quarto modo, cuius substantia numquam finitur, etsi quandoque inceperat: sic Angeli dicuntur æterni & animæ rationales, nec non, & terra. Quinto modo, cuius substantia nec finitur, nec inceperit: hoc vltimo modo solus Deus: Tu autem Domine in æternum permanes: quarto modo conuenit terræ, quantum ad substantiam: tertio modo, quantum ad figuram, & sic patet responsio ad istud dubium. Item queritur de hoc, quod dicit: *Orietur sol, & occidit*. Cum enim alia similiter luminaria orientantur, queritur, propter quid magis de sole, quam de alijs dicatur? Item videtur inordinate procedere, quia prius

Ioan. 7. b
Ps. 146. a
Ioan. 4. b
Iacob 1. c
Psal. 73. e
Questio.
Malac. 3. c
Ps. 9. b
Pro. 12. b
Solutio.
Dubitatio.
Mat. 24. c
Apo. 21. a
Solutio.
1. Cor. 7. f
Æternum multipliciter sumitur
Ps. 109. a
Ps. 101. b
Dubitium.

Solutio. prius dicit, quod occidit, quam dicat, quod gyrat per A meridiem: prius enim gyrat, quam occidat. Respondeo ad hoc, quod determinata mutabilitate in sole, qui est nobilissimus inter corpora cælestia, sufficienter datur intelligi in alijs. Ad illud secundum dicendum, quod non ordinat secundum progressiones, sed secundum dimensiones, siue terminos dimensionum: ideo, quia oppositi sunt oriens, & occidens, ideo de eis facit mentionem immediate. Item quia meridies, & septentrio sunt oppositi termini, ideo similiter immediate ponuntur in modum crucis. Sed de hoc est dubitatio, quod dicit: *Ad locum suum reuertitur*: quia nullus est in firmamento magis vnus locus solis, quam alius: si tu dicas, quod ad locum, a quo incepit ortum, terminauit cursum, istud manifeste falsum est: quia semper sol mouetur motu proprio, vel ascendendo, vel descendendo: ergo nunquam redit in idem. Item quid est, quod dicit: *Flechens ad aquilonem*. Si enim sol mouetur motu diurno, motu firmamenti, & firmamentum vniformiter semper mouetur, ergo non flechitur magis ad polum articum, quam ad antarcticum, vel econtrario. Si dicas, quod hoc intelligitur de motu proprio: sed sol secundum motum proprium, ascendit, & descendit in Zodiaco, & quando ascendit, accedit ad aquilonem: quando descendit, appropinquat ad austrum: ergo non magis flechitur ad aquilonem, quam ad austrum. Respondeo, dicendum, quod est loqui de motu solis diurno, & annuo: si loquamur de annuo, verum est, quod sol in locum suum reuertitur: quia inde cepit moueri secundum veritatem: si autem intelligamus de diurno, non redit in locum suum, a quo cepit moueri, secundum veritatem, sed secundum nostram æstimationem: quoniam non facit spheram, sed spiram. Ad secundum dicendum similiter, quod si loquamur de motu annuo, veritatem habet secundum quattuor tempora, vt prædictum est, quia oritur in vere, occidit in autumno, gyrat per meridiem in hieme, flechitur ad aquilonem in æstate. Si autem intelligas de motu diurno, hoc non habet veritatem, nisi secundum nostram æstimationem: nos enim videmus firmamentum moueri, & imaginamur polos eius a dextris, & a sinistris, sed nō est sic, immo vnus polus est quasi super capita nostra, vt aquilonaris: alter quasi sub pedibus: quando ergo sol voluitur secundum polos firmamenti, non recte vadit super capita, & sub pedibus, sed quasi transfuersaliter: & quia nos videmus polos secundum æqualitatem, videtur nobis, quod de die vergat ad meridiem, & de nocte ad aquilonem. Item queritur de hoc, quod dicit: *Flumina exeunt a mari*. Contra: Mare est amarum, & flumina dulcia, sed contraria non habent ortum ab vno principio: nec vnus alio: ergo nec mare a fluminibus, nec flumina a mari. Respondeo, dicendum, quod omnis aqua per naturam est dulcis, sed amara fit ex accidenti, vel per exhalationem partium subtilium, remanentibus terrestribus, vel per commixtionem partium terrestrium. Econtrario aqua illa, sicut accidentaliter facta est amara, potest redire in dulcedinem per subtiliationem: sicut est experimentum de vase terreo posito in mari. Quoniam ergo flumina, etsi redeant ad mare in magna abundantia, tamen exeunt laterenter, & sub terra, & per quasdam excolationes: ideo aqua subtiliatur, & in dulcedinem vertitur. Quando ergo obijcitur, quod vnus contrariorum non habet ortum ab alio; dicendum, quod aqua aquæ non est contraria: etsi habeat contrariam dispositionem, non habet per naturam, sed per accidens: sicut patet in aqua calida, & frigida: nec enim ortus fluminum a mari, ratione proprietatis: quia prior per naturam est dulcedo in aqua, sed quantum ad defluxum, sicut porus vini a dolio: quia ille locus continens est aquarum abundantiam, vnde incessanter fit emanatio.

Cunctæ res difficile: non potest homo eas explicare sermone. Supra determinata est vanitas in rebus, secundum esse, quod habent in vniuerso: hic determinatur vanitas, secundum esse, quod habent in intellectu humano, & ostenditur in eis vanitas tripliciter: primo, quia non patent propter sui obscuritatem: secundo, quia non implent, propter sui vanitatem, ibi: *Non satiabitur oculus visu*. Tertio, quia non permanent, propter sui fluxibilitatem, ibi: *Non est priorum memoria*. Non patent ad interpretandum, vel docendum: non implent ad discendum reficiendum, & quietandum: non permanent ad memorandum. Et respiciunt isti tres actus triplicem vim in nobis, interpretatiuum, cognitiuum, & memoratiuum. Primo ergo notandum, quod non patent ad explicandum, ideo dicit: *Cunctæ res difficiles*, scilicet ad inueniendam earum rationem. vnde: Difficile æstimamus, quæ in terra sunt: & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore. Et intellexi, quod operum Dei nullam possit inuenire homo rationem: & ideo, quia difficiles sunt, *Non potest homo eas explicare sermone*. Quis enarrabit cælorum rationem? Et: Multa dicimus, & deficiemus in verbis: confummatio sermonum ipse est in omnibus. *Non saturatur*: Hic secundo tangitur, quod non implent addiscentem: & quia duobus sensibus maxime addiscimus, visu scilicet, & auditu, ostendit, quod in neutro est satietas: & propterea dicit: *Non saturabitur oculus visu*. Oculi enim hominum in satiables: *Nec auris impletur auditu*: quoniam est ibi pruritus audiendi noua, & curiosa. Ad sua desideria coceruabunt sibi magistros prurientes auribus: & ratio huius est, quia illud, in quo est vera satietas, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit: & quod in his terrenis non possit refici, ostendit: quia oculus, & auris vult noua percipere: sed nihil in nouitate manet, ergo auris, & oculus in nullo implentur: maiorem supponit, & manifestatur in actibus Apostolorum. Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui: sed hic proponit minorem: quia nihil habet nouitatem, nec quantum ad esse, nec quantum ad fieri: propterea dicit: *Quid est, quod fuit*: querit, & ipse respondet: *Ipsam quod futurum est*: ergo a simplici conuersa: quod futurum est, fuit. Aliter sequitur: *Quid est, quod factum est?* Respondet: *Ipsam, quod faciendum est*: ergo a simplici conuersa, quod faciendum est, factum est. Et ex hoc concludit, dicens: *Nihil sub sole nouum, nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est*. Ergo nec dicere, nec audire aliquid noui, & replicat probationem. *Iam enim præcesserunt in saeculis, quæ fuerunt ante nos*. Ex quo patet dormierunt, omnia sic perseverant. *Non est priorum memoria*. Hic tangitur tertio, quod res non permanent ad memorandū, quia omnia traduntur obliuioni, vnde dicit: *Non est priorum memoria, scilicet apud nos posteriores*. Nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo habebit memoriam operum nostrorum. Et sicut est in præteritis, ita & futuris, vnde subdit: *Sed nec eorum quidem, quæ post futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouissimo*: idest posteriores non erunt memores priorum, & hoc propter tempus, quod inducit obliuionem. Futura tempora obliuione cuncta operient. Queritur de hoc, quod dicit: *Cunctæ res difficiles*. Contra: Multa sunt, quorum cognitio est communis nobis, & brutis: ergo non est difficile homini cognoscere, quod cognoscit bestia. Item quædam sunt, in quibus non conuenit errare, sicut in cognitione sensibilibus, quia sensus non fallitur circa proprium obiectum, & principiorum intelligibilibus, sicut dignitatum, & talia facile est cognoscere. Item quid est, quod dicit: *Non potest homo eas explicare sermone*: Facilius est homini loqui, quam alicui creaturæ facile operari: ergo si alicui creaturæ facile est operari, ergo homini est operationem eius facilius explicare. Respon-

Continuatio.
Sap. 9. d
Eccl. 8. d
Iob. 38. d
Eccl. 43. d
Duobus sensibus maxime addiscimus.
Pro. 27. c
2. Tim. 4. a
2. Cor. 2. b
Nihil in nouitate manet.
Act. 17. e
2. Pet. 3. b
Sap. 2. a
Eccl. 2. c
Dubitium.
Sensus non fallitur circa proprium obiectum.

Cognosce re perfecte quis dicatur.

Explicare aliquid quid sit.

Verbum, quo recognoscimus omnia, duplex.

Cognitio duplex.

Augustinus lib. 1. confess. cap. 1. 20. 1.

Hier. 31. c. 1.

Macrob. lib. 2. in somn. scip. cap. 22.

Operatio triplex.

Psalm. 76. c.

Respondeo, dicendum, quod est cognoscere semiple- ne, vt quando cognoscitur secundum accidentia, vel secundum aliquam operationem: est iterum cognoscere perfecte, & ille perfecte cognoscit, qui plene nouit substantiam, virtutem, & operationem, & causas, & rationes rei. Et quia virtus est occulta, & substantia remota a nostris sensibus, & cause vltieris magis, & nostra cognitio incipit a sensibus: ideo cunctae res nobis sunt difficiles. Quod ergo obijcitur, quod aliqua cognoscimus cum brutis, verum est aliquid, vt quod hoc est amarum, sed plene nihil cognoscit: similiter patet secundum: quia secundum quod sensibile, est manifestum: per hoc etiam patet ad sequens, quia differt dicere aliquid, & explicare illud explicare enim est latentes rationes intus, & inuolutas extra depromere, & hoc non potest facere, nisi qui intelligit: & hoc arduum est, & paucorum.

Item queritur de hoc, quod dicitur: Non saturatur oculus visu: Queritur, quare non inducit in alijs sensibus, cum similiter per eos contingat cognoscere? Item res saturari, quando non vult amplius de eo, quod desiderabat: sed contingit aliquando, quod homo non vult plus videre, nec audire, immo quiescere: ergo, & cetera. Item si non saturatur, ergo desiderium eorum numquam quiescit, ergo cum desiderium, cuius non est quies, frustratur fine, & omne tale otiosum: ergo desiderium visus est otiosum. Respondeo, dicendum, quod ideo solum istos duos sensus commemorat, quia loquitur de sensibus, secundum quod sunt via in cognitionem, & referuntur ad sensualem iucunditatem. Et duplex est verbum, quo recognoscimus omnia, diuinum, & humanum. Verbum diuinum, est omnis creatura, quia Deum loquitur: hoc verbum percipit oculus. Verbum humanum est vox prolata, & hoc percipit auris. Vel quia duplex est cognitio, per inuentionem, & doctrinam: prima respicit visum: secunda vero respicit auditum. Quando ergo obijcitur de saturitate, dico quod loquitur de eorum saturitate, secundum quod sunt organa cordis, & voluntatis, siue appetitus, & quia cor non saturatur, nec hi duo sensus. Vnde Vgo: Omnis pulchritudo, omnis iucunditas, omnis suauitas rerum conditarum afficere cor humanum potest, satiare non potest, nisi illa dulcedo sola, ad quam factum est. Quod ergo obijcitur, si non saturatur desiderium, est frustra, non sequitur, quia alibi terminatur, scilicet in Deo, vt dicit Augustinus. Quod obijcitur, quod non vult plus: hoc est, quia lassatur, & fastidit, non quia saturatur.

Queritur de hoc, quod dicitur: Nihil sub sole nouum, Contrarium videtur apud Hieremiam: Nouum faciet Dominus super terram. Item illud: Vidi caelum nouum, & terram nouam. Item ex hoc verbo videtur error confirmari, quod in rebus fit circulatio secundum egressum in esse, vt eadem sint, quae fuerint, & hoc per litteram sequentem; *Iam enim praecessit in saeculis, quae fuerunt ante nos: & sic verificali videtur error ille, qui ponit magnum annu, qui continet quindecim millia annoru, & omnia in eo renouari.* Respondeo, dicendum, quod est operatio conditionis, conseruationis, reparationis: quaelibet istarum operationum est supra naturam, & ideo non erit sub sole, siue sub tempore: sed supra, & praeter propagationem: vnde de hac tantum intelligit, & sic patent alia. De hac notandum, quod ipse vocat nouum, cuius simile non praecessit, & sic non est aliquid noui secundum propagationem: quia semper simile ex simili producitur: vere autem obijcitur, quasi dicat de eodem, & istud est sic impossibile intelligere, quia si omnis forma corrupta, & iterum generata differt numero, non potest intelligi de eodem numero.

Item queritur de hoc, quod dicitur: Non est priorum memoria. Contra dicitur: Memor fui operum tuorum Domine. Respondeo, ad hoc dicunt aliqui, quod

hoc intelligitur de malis, non de bonis. Sed istud ad huc falsum, quia etiam multa mala sunt in memoria. Et propterea dicendum, quod ista propositio non est intelligenda, vt vera vniuersaliter, sed vt in pluribus, quia plurium est obliuio, quam memoria: plurima enim eorum, quae facta sunt, in nostra memoria non sunt. *Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Hierusalem.* Supra ostendit in rebus vanitatem: hic ex consideratione mutabilitatis rerum, suam reprehendit curiositatem. Et habet haec pars duas, quia primo suam manifestat curiositatem ob vanitatem adiunctam, ibi: *Cumq. conuertissem me ad vniuersa opera.* Prima habet duas partes, quia primo agit de curiositate in operibus prudentiae, siue philosophiae: secundo de curiositate opulentiae, siue artis mechanicae, ibi: *Magnificauit opera mea.* Prima habet duas, quia primo agit de curiositate, quantum ad considerationem naturalium, siue scientiae speculatiuae: secundo quantum ad considerationem moralium, siue scientiae practicae. *Locutus sum in corde meo.* Curiositatem igitur in operibus naturae, siue in considerationem operum diuinorum hoc ordine describit. Primo inducitur considerantis idoneitas, ibi: *Vidi cuncta, quae sunt sub sole, secundo vero ipsius curiositas, ibi: Et proposui in corde meo.* Tertio diuini iudicij seueritas, quae est causa huius curiositatis, in quantum poenalis, ibi: *Hanc occupationem pessimam: Quarto concluditur vanitas, ibi: Vidi cuncta, quae sunt sub sole.*

Primo igitur notatur considerantis idoneitas, cum dicitur: *Ego Ecclesiastes*: quia vero in eo fuit sapientia, ideo se dicit *Ecclesiasten*, idest concionatorem: fuit etiam in eo potentia, vnde dicitur: *Fui rex.* Fuit etiam pax, vnde subdit: *In Hierusalem*, quae interpretatur visio pacis. Salomon imperauit in diebus pacis. Et Filius, qui nascetur tibi, erit pacificus, & ideo, quia haec tria habebat, nihil a consideratione eum retraherat: solet defectus talium multos retrahere a consideratione rerum: non enim aptus est ad considerandum rerum naturas, qui habet harum ignorantiam: non potest etiam bene cogitare de huiusmodi, qui sustinet paupertatis inopiam: nec vacare etiam ad hoc potest, qui non habet pacem, & concordiam. *Et proposui in animo meo.* Tangitur hic secundum, scilicet ipsius curiositas, quia omnia voluit scire, & subtiliter indagare, propterea dicitur: *Et proposui in animo meo querere*, scilicet ab alio, *Et inuestigare sapienter*, per me ipsum, & hoc est curiositas, quia: Non plus sapere, quam oportet: sed sapere ad sobrietatem. Vnde: Mel inuenisti, comedere quod sufficit tibi, ne forte satiatus euomas illud. *De omnibus, quae sunt sub sole.* Ecce maior curiositas, quia de omnibus: In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter: & in pluribus operibus eius, ne fueris curiosus: plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. *Hanc occupationem pessimam.* Tangitur hic tertium, scilicet diuini iudicij seueritas, quia diuino iudicio propter peccatum primi parentis factum est, quod nostra vis rationalis ita libet luxuriatur in cognitione terrenorum: propter quod dicitur: *Hanc occupationem, idest curiositatem, Pessimam*, quia non tantu est culpabilis, sed etia poenalis. *Dedit Deus filiis hominum*, idest dari permisit, in quantum est culpabilis: vel ratione poenalitatis, dedit iusto modo. *Vt occuparentur in ea*, ac per hoc immemores essent suae salutis. Vnde notandum est, quod est occupatio mala, quae est ex infirmitate. De hac: Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturae in matrem omnium. Est etiam occupatio peior, quae est ex ignorantia: De hac: Obscure eum tenebrae, & umbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine. Tertia est ex curiositate, & haec est pessima, & de hac loquitur hic.

Et notandum, quod occupatio, vt dicit Vgo, est destructio mentis, quae auertit, & distrahit, & illaqueat animam

Eccli. 47. b, et 1. Paral. 22. b

Rom. 12. a Pro. 25. c

Eccli. 3. e

Eccli. 40. a

Iob. 3. a

Curiositas.

Rom. 8. d

Pro. 18. a

Ps. 118. u Ibid. f

Sap. 1. a

Pro. 17. c

Pro. 10. d

Pro. 2. c

Isa. 1. c

Questio.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Arist. in post. praedic. cap. de opp.

3. Reg. 4. d

Eccl. 47. b

Pro. 4. a

Pro. 31. a

animati, vt non possit cogitare ea, quae salutis sunt. Curiositas vero, secundum eundem, est intellectus humani libidinosa prostitutio passim quamlibet veritatem amplexantis, & cum ea adulterantis, quia prima veritas est sponsa. *Vidi cuncta, quae sunt.* Tangitur hic, quarto inuenta vanitas, quia nihil amplius profecit, nisi quod in sua consideratione vanitatem inuenit, & propterea dicitur: *Vidi cuncta, quae sunt sub sole.* Idest omnia consideravi: *Et ecce vniuersa vanitas.* idest aperte in eis apparere vanitas: quia secundum quod ait Apostolus: Vanitati subiecta est omnis creatura non volens: nec tantum vanitas, immo: *Et afflictio spiritus*: quia plures inueniuntur mali, quam boni: plures stulti, quam sapientes: & propterea dicitur: *Peruersi stultus verba prudentiae*, nisi ea dixeris, quae versantur in corde suo. *Et stultorum infinitus est numerus*, scilicet praeter multitudinem: & hoc non solum est vanitas, immo considerare, est etiam afflictio, vnde dicitur: *Vidi praeruaricantes, & tabescebam: Et rursus: Tabescere me fecit zelus meus.*

Notandum autem, quod peruertitur homo per malam cogitationem. Peruersae cogitationes separant a Deo: probata autem virtus corripit insipientes. Per malam affectionem: Qui peruersi cordis est, non inueniet bonum: Per malam locutionem: Labia iusti considerant placita: & os iniquorum peruersa. Per iniquam operationem: Latantur, cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Et: Quiescite aeger peruersae. Sed queritur hic primo de hoc, quod dicitur: *Hanc occupationem pessimam.* Contra: Hoc est peccatum, ergo dedit Deus peccatum. Si tu dicas dedit, idest permisit dari, sed similiter permisit furari: ergo esset dicendum, quod Deus furatur. Respondeo, peccata media inter primam apostasiam, & vltimam poenam, sunt poena, & culpa: sed quaedam plus habent ratione culpe, quaedam plus rationem poenae: illa, quae plus habent ratione poenae, attribuuntur iusto Dei iudicio, & talis est occupatio, & excaecatio huiusmodi. Item queritur de hoc, quod, *Peruersi difficile corriguntur*, quia facile est aliquem peruertere: sed peruersio est contra naturam: ergo si facillimum est reuerti ad naturam, cum peruersio vitium sit contra naturam, facillimum est corrigi. Respondeo: Ratio sumitur, & ex parte operis mali, quia bonum est vno modo, malum autem omnimodum: & ex parte operantis potentiae, quae redditur infirma per culpam, & ideo non potest in opus strenuum: & a parte operationis bonae ad malum secundum priuationem, quia facillimum est procedere ab habitu in priuationem: sed difficile, vel omnino impossibile est redire. *Locutus sum.*

Egit supra de consideratione naturalium: hic similiter ostendit suam curiositatem in consideratione moralium: & hoc quidem facit hoc modo. Primo enim notatur ipsius a naturalibus ad moralia translatio: secundo vero afflictionis inuentio, ibi: *Et cognoui in his.* Tertio vero conuersio ad delectabilem fruitionem, ibi: *Dixi ego.* Quarto reditus ad vtilium considerationem, ibi: *Cogitavi in corde meo.* Primo igitur insinuat ipsius ad moralia consideranda translatio, & hoc postquam considerauit rerum naturas: propter quod dicitur: *Locutus sum in corde meo*, scilicet per cogitationem, dicens: *Ecce magnus effectus sum*, in fama, & praecessit omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Hierusalem. Et praecellebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum: & erat sapientior cunctis hominibus. Et: Eruditus est in iuuentute sua, & impletus est quasi flumen sapientia: & hanc cognitionem habuit partim reuelatione, vnde dicitur: *Mens mea contemplata est multa sapienter*, diuinitus scilicet illustrata, & partim etiam sua sollicitudine. Vnde, & subdit: *Et didici.* Ego fui filius patris mei, tenellus & vnigenitus coram matre mea, & docebat me. Et: Visio, qua erudiuit eum mater. Hanc ergo sapientiam consider-

ans se habere in rerum naturalium inuestigatione, quia disputauit a cedro libani vsque ad hyssopum; voluit se transferre ad moralia; vnde dicitur: *Deditq. cor meum, vt scirem prudentiam*, quantum ad faciendam: *Atque doctrinam*, quantum ad cognoscendam. *Erroresq. contra prudentiam: Et stultitiam*, contra doctrinam: quia non scitur aliquid perfecte, nisi cognoscatur eius oppositum, & hec vtile est scire, quando modo debito inquiruntur, vnde: *Accipite disciplinam, & non pecuniam: doctrinam magis, quam aurum eligit.* *Et agnoui.* Tangitur hic secundum, scilicet in huius consideratione spiritualis afflictionis inuentio, quia quanto homo melius agnoscit bona, & mala, tanto magis affligitur, quando errat, propter quod dicitur: *Et agnoui, quod in his quoque esset labor, et afflictio spiritus*, hoc est in rerum inutilium cognitione. *Labor*, scilicet ad acquirendum. Existimabam, vt cognoscerem, hoc, labor est ante me. *Afflictio spiritus*, post acquisitionem, vel propter culpae detestationem: vel quia est occasio superbiae, & impatientiae, quoniam scientia inflat: vtrique expositioni concordat littera sequens, cum subdit: *Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio*, vel contritionis contra culpam, vel impatientiae ex superbia, quia magni homines cum non habent quod volunt, facillime indignantur, vnde dicitur apud Iob, quod Heliu erat indignatus, & hoc quia se sapientem reputabat: & ideo sequitur: *Qui addit scientiam, addit et dolorem*: quia homo impatiens multos sustinet dolores, quia nemo est, cui cuncta ad votum eueniant: & huic expositioni concordat alia translatio Hieronymi: *Agnoui, quoniam in his esset passio mentis*, & ideo recte est ibi labor, & afflictio spiritus. Vnde Vgo: Curiositas ad inquisitionem eum impellebat, superbia ad ostentationem, & ideo dignum erat, vt timidum labor premeret, & curiosum occupatio dissiparet. Potest etiam intelligi de afflictione contritionis, quia etiam vbi multa sapientia, multa est indignatio contra peccatum. Glosa, quanto quis magis sapientiam assequitur, tanto magis vitijs subiacere indignatur. Bernardus: *Discite sapientiae superbiam, scilicet indignari vitijs, & contemnere temporalia.* Et: *Postquam ostendisti mihi, percussis femur meum.* *Et qui addit scientiam, addit et dolorem*, scilicet poenitentiae. Nunc oculus meus videt te: idcirco me reprehendo, & ago poenitentiam in fauilla, & cinere.

CAPVT SECVNDVM.

Dixi ego in corde meo. Tangitur hic tertium, scilicet propter considerationis tedium, conuersio ad delectationem: quia enim in considerando erat labor, & afflictio, ideo cogitauit hoc relinquere, & conuerrere se ad delicias, in quibus esset delectatio; propter quod dicitur: *Dixi ego in corde meo*, idest, in hac considerationem deueni propter spirituales in considerando afflictionem. Vnde verbum est, & consideratio non sapientiae, sed accidia, quae non inuenies quietem interius, quærat exterius. *Dixi igitur: Vadam, & assuam delicias*, & fruam bonis: Vadam, a bono scilicet recedendo. Homo factus est spiritus, vadens, & non rediens. *Assuam delicias*, quantum ad multitudinem deliciarum, scilicet carnalibus contra spirituales. Quam pulchra es, & quam decora, charissima in delicijs. Ab his recessit ad carnales. Vocauit Dominus ad fletum, & plandum & cetera. Et post: *Ecce gaudium & letitia iugulare arietes.* *Et fruam bonis*, quantum ad quietem, eo enim fruatur quis, in quo quiescit appetitus. Venite fruamur bonis, quae sunt: & vtmur creatura, tamquam in iuuentute celeriter. Et: *Veni fruamur cupitis amplexibus.* Sed quia haec consideratio erat culpabilis & reprehensibilis, ideo semetipsum redarguit, innuens: quia delectatio praesens non est vera delectatio, sed deceptio, ideo subdit: *Et vidi, quod hoc quoque esset vanitas.* Eo quod non permanet,

3. Reg. 4.

Pro. 8. d

Psalm. 72. b

Iob. 32. a

Ier. 31. d

Iob. 42. a

Psalm. 77. d

Cant. 7. b

Isa. 22. c

Sap. 2. b

Pro. 7. c

manet, neque reficit, sed deficit, & decipit, propter quod dicit: *Risum reputavi errorem: Eo quod hominem seducat.* Et gaudium dixi, quid frustra decipis? Quia, scilicet eo gaudes decipitur. Risus est exterius, & gaudium interius, risus decipit, quia offert bonum, in fine malum. Risus dolore miscbitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et: Risus vester in luctum conuertatur, quia: *Vae vobis, qui ridetis, quia flebitis.* Iste risus est risus phreneticorum, quia erroneus, & momentaneus. Similiter etiam gaudium interius decipit. Gaudent ad sonitum organi: ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et: *Gaudium hypocritae ad instar puncti.* Cogitavi in corde meo. Tangitur hic quartum, scilicet reditus ad vtilium considerationem, & hoc redeundo a voluptate ad sobrietatem. Propter quod dicit: *Cogitavi in corde meo, abstinere a vino carnem meam:* quia istud in isto modo inclinatur ad voluptatem, unde: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Et: *Luxuriosa res est vinum, & tumultuosa ebrietas:* quicumque his delectatur, non erit sapiens: & ideo cogitavit incantamentum relinquere voluptatis: *Ut animum meum transferrem ad sapientiam,* idest ad considerationem sapientium, & relinquerem considerationem stultorum, qualis fuit consideratio preedens, unde dicit: *Deuitaremque stultitiam,* & hoc ad sapientiae exhortationem. Vtique quo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea, quae sunt noxia, cupient? & hoc non propter vilitatem propriam, sed communem: ideo dicit: *Ut viderem, quid esset vile filijs hominum.* Et hoc in vita praedicti, unde, & subdit: *Quo facto opus sit,* idest quod opportunitum est facere: *Sub sole, numero dierum vite sua,* hoc vidit, & enarrauit in fine huius libri, quando dixit: *Deum time, mandata eius obserua:* hoc siquidem vile est, mandata Dei seruare, quia dicitur: *Qui custodit preceptum, non experietur quidquam mali.* Et qui custodit mandatum, custodit animam suam: qui autem negligit viam suam, mortificabitur.

Hic notantur multa vtilia, & inutilia: vtilia, dimissio iniquitatis: Si quis emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum vtile Domino, ad omne opus bonum paratum. Eruditio veritatis: Omnis doctrina diuinitus inspirata, vtilis est ad erudendum in iustitia, vt sic perfectus fit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Exercitatio pietatis: Exerce temetipsum ad pietatem, nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est: pietas autem ad omnia vtilis est. Inutilia: Legis Dei transgressio superba. Quare transgredimini preceptum Domini, quod vobis non proderit? Sapientia sine doctrina. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quae vtilitas in vtrisque? Doctrina sine vita: Bonum est sal: si autem sal euauerit, in quo conditur? Disputatio contentiosa: Noli verbis contendere: ad nihil enim vtile est.

Quaeritur de hoc, quod dicit: *Qui addit scientiam, addit dolorem.* Contra: Omnes homines natura scire desiderant: sed desiderium si compleatur, delectat animam, ergo. Item aut loquitur de vera sapientia, & tunc simpliciter est falsum: quia de illa dicitur: Non habet amaritudinem conuersatio illius: aut de curiosa, & etiam falsum est: quia magna est eis delectatio, quando possunt aliquid scire. Respondeo dicendum, quod in vtroque potest intelligi: De curiosa verum est, quia sicut cum diuitijs crescit auaritia, appetitus habendi: sic curioso appetitus addiscendi: si vero de scientia veritatis, secundum quod dicit saporem, delectat: secundum quod cognitionem, contristat, vel propter immunditiam conscientiae propriae, vel propter aspectum peruersitatis alienae.

Magnificauit opera mea. Denunciauit supra curiositatem in consideratione sapientiae: hic intendit determinare curiositatem in operibus mechanicis, quae respi-

ciunt ea, quae corporis sunt: priora vero, quae spiritus prima sunt liberalia: secunda, artificialia. Et habet haec pars, duas, quia primo agitur de artificialibus, quae ordinantur ad diuitias: secundo de ijs, quae ordinantur ad delicias, ibi: *Feci mihi cantores.* Curiositas igitur suam in ijs, quae spectant ad possessionem diuitiarum, describit hoc ordine: primo, quoad acquisitionem possessionum stabilium: secundo, quoad multiplicationem feruentium: tertio, quoad amplificationem pecorum, & animalium: quarto, quoad coaceruationem mineralium: in quibus quattuor fere omnes consistunt deliciae mundanorum. Primo igitur suam exprimit curiositatem, quantum ad possessionem stabilium, scilicet domorum ad habitandum, vinearum, & hortorum ad vescendum: piscinarum ad irrigandum: propterea dicit: *Magnificauit opera mea, idest magna feci.* Magnificatus est rex Salomon super omnes reges vniuersae terrae. Et exprimit sigillatim: *Aedificauit mihi domus,* dicit pluraliter, quia plures aedificauit. Vnde, postquam aedificauit Salomon duas domus, domum Domini, & domum regis, aedificauit domum filiae Pharaonis: & hoc fuit curiositatis, & reprehensibile: nam, *Ve qui coniungitis domum ad domum, plantaui vineas,* ad potandum scilicet. Noe plantaui vineam, bibensque vinum inebriatus est. *Feci hortos,* & pomaria, & conserui ea diuersi generis arboribus, ad cibum. Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inspicerem, si floruisset vinea, & germinassent mala punica: & quia haec indigebant irrigari, ideo subdit: *Et extruxi mihi piscinas aquarum,* idest loca, in quibus est aquarum congeries. Et hoc, *vt irrigarem siluam lignorum germinantium,* scilicet per irrigationem: quia, si continuerit aquas, omnia siccabuntur. Tales enim piscinae necessariae erant in terra promissionis, propter aquae penuriam. Terra, ad quam ingredieris possidendam, montuosa est, & campestris, de caelo expectans pluias: *Possedi seruos,* tangitur hic secundo curiositas, quoad multitudinem feruentium, quia habuit eos in vtroque sexu: vnde dicit: *Possedi seruos, & ancillas,* & etiam in omni aetate: vnde subdit: *Multamque familiam habui.* Videns regina Sabba sapientiam Salomonis, & cibos mensae eius, habitacula seruorum, & ordinem ministrantium, non habebat vltra spiritum. *Armenta quoque:* Tangitur hic tertio curiositas, quantum ad congregationem pecorum, & animalium tam magnorum, quam paruorum, cum dicit: *Armenta quoque, & magnos ouium greges,* supple habui: *Vltra omnes, qui fuerunt ante me in Hierusalem.* Et quod multa habuit, patet: quia multa consumebat, unde: *Erat cibus Salomoni per singulos dies decem boues pingues, & viginti boues pascales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum, & auium altium.* *Coaceruaui mihi,* Tangitur hic quarto curiositas, quoad coaceruationem mineralium, cum dicit: *Coaceruaui mihi aurum, & argentum,* quantum ad metallum: *Et substantias regum, & prouinciarum,* quantum ad lapides pretiosos, & gemmas. Singuli deferebant munera Salomoni, vasa argentea, & aurea, vestes, & arma bellica. Et post: *Fecitque, vt tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta & lapidum.*

Spiritualiter Salomon iste, qui magnificauit opera sua, Christus Dominus est: qui est rex pacificus, cuius opera magna, unde: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine: omnia in sapientia fecisti: ipse autem opera sua magnificat spiritualia, dum magnos, & multos facit seruos, tum quoad vitam actiuam, tum quoad contemplatiuam: contemplatiui enim ad hoc, quod magni sint in statu suo, multa habent sibi collata a Christo Domino: *Domus, idest conscientias quietas. Ne insidieris, & quaeras impietatem in domo iusti. In hac domo quiescendum est, non in aliena: quoniam, Pes fatui facilis est in domum proximi: *Vineas, idest affectiones deuotas, ex quibus vinum dicitur:***

1ud. 9. b elicitur: Numquid possum deferere vinum meum? *Cant. 4. d* Hortos, idest exteriores clausuras. Hortus conclusus fons signatus soror mea sponsa: *Siluas,* hoc est virtutes varias. Quam pulchra tabernacula tua Iacob. *Pomaria,* idest operationes honestas, & formosas. Dies mei tranfierunt, velut naues poma portantes, quae scilicet relinquant post se bonum odorem. Christi bonus odor fumus Deo. *Piscinas,* idest lacrymas multas. Oculi tui, sicut piscinae in Hesebon. Et: *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum?* Sicut Christus opera sua magnificauit in contemplatiuis, sic & in actiuis, quibus plura necessaria sunt. *Serui, & ancilla,* per humilitatem. Cum omnia feceritis, quae praecipita sunt vobis dicitur serui inuites sumus. *Armenta bouum,* per operum strenuitatem, quia bouum non est quiescere, sed arare. *Boues arabant.* Et: *Nederis laboriosa opera.* *Oues,* per intensionis simplicitatem. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. Et: *Quasi modo geniti infantes, lac conuipiscite.* *Aurum,* per charitatem. Dicitur apud Daniele de statua illa, quod caput eius erat ex auro optimo, quia charitas est caput virtutum. *Argentum,* per eloquij suauitatem, quia dulcem habet sonum, unde: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum.* Et: *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.* *Substantias Regum,* per munificentiae largitatem. Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia.

Feci mihi cantores. Egit de curiositate sua, quantum ad ea, quae ordinantur ad diuitias: hic agit quantum ad ea, quae ad delicias: & hoc quidem facit per hunc modum, quia enim talia non fiunt a quocumque, sed ab eo, qui vult, potest, & scit: ideo primo ostendit suam diligentiam ad huiusmodi delectabilia preparandum: secundo vero potentiam ad consummandum: tertio sapientiam ad ordinandum: quarto vero voluptatem ad perfrendum. Primo ostendit superfluam diligentiam suam ad huiusmodi delectabilia preparandum: quia quantum ad auditum, & quantum ad visum: ratione auditus dicit: *Feci mihi cantores, & cantatrices,* scilicet in vtroque sexu, & hoc propter delicias. Glossa, vt vterque sexus me oblectaret, unde dicit: *Et delicias filiorum hominum,* & hoc quantum ad auditum: quantum ad visum etiam fecit vasa pulchra, unde dicit: *Scyphos, & vtricolos,* quantum ad vasa fundenda, scilicet feci, & hoc propter delicias, unde valde diligens fuit, & hoc reprehensibile, unde: *Vae vobis, qui opulenti estis in Sion.* Et post: *Qui canitis ad vocem psalterij bibentes in phialis vinum.* *Et supergressus sum opibus.* Tangitur hic secundum, scilicet potentia ad perficiendum, quia pauper licet possit huiusmodi artificialia deliciose inchoare, non tamen perficere: sed ipse poterat, tamquam diues, propterea dicit: *Et supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Hierusalem.* Omnes enim excessit. Dedi tibi diuitias, & gloriam. Nemo fuerit similis tui in regibus cunctis, retro diebus. *Sapientia quoque.* Tangitur hic tertium, scilicet prudentia ad ordinandum, cum dicit: *Sapientia quoque perseverauit mecum,* per quam scilicet illa, quae fecerat, ordinabat. Videns Regina Sabba Salomonis sapientiam, & ordinem ministrantium, vltra spiritum non habebat. Et: *Praecebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapienter cunctis hominibus.* *Et omnia, quae desiderauerunt.* Tangitur hic quartum, scilicet voluptas eius ad perfrendum ijs rebus delectabilibus, quas preparauerat, & quia quaedam est voluptas, quae habet ortum ab extrinseco, quaedam ab interiorum conceptione, vtrumque notat in se. Quantum ad primum dicit: *Et omnia, quae desiderauerunt oculi mei,* scilicet exterius videntes, *Non negavi eis.* Immo satisfecit ad suam culpam, unde: *Oculus meus depradatus est animam meam.* Et: *Ascendit mors per fenestras:* quantum ad voluptatem interiorum, cum dicit: *Nec prohibui cor meum,* idest cordis concu-

piscentiam. *Quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in ijs, quae preparaueram,* contra illud: *Fili, post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua auertere.* Et quia affectus peruertit saepe iudicium rationis, sequitur peruersum iudicium, unde, & subdit: *Et hanc rarus sum partem meam,* idest iudicavi mihi esse melius: *Si vterer labore meo,* scilicet in praesenti, & hoc est iudicium Epicureorum, qui non expectant aliud bonum, nec aliam partem: e contra Sancti in praesenti non habent partem, sed in futuro, unde: *Portio mea, Domine, sit in terra viuientium.* Et rursus: *Dominus pars hereditatis meae.*

Quaeritur, cum peccatum sit in ijs cantilenis sic delectari, ad quod genus peccati reducitur? Si tu dicas, quod ad luxuriam, quaeritur cum auditus sit vnus sensus, sicut gustus, & tactus, videtur, quod debeat esse capitale peccatum in auditu, sicut & tactu: at si non, quaero causam. Item quaero, vtrum in huiusmodi cantilenis delectari sit peccatum? Quod non, videtur, quia Sancti instituerunt cantari ad gloriam Dei: Quod autem peccatum sit, ait Augustinus: *Quoties cantus mihi magis placuit, quam verba, grauius me peccasse confiteor.* Respondeo dicendum, quod delectari in huiusmodi cantilenis, aut hoc est propter internam deuotionem: aut propter internam voluptatem, & lasciuiam: aut propter quandam curiositatem: primo modo non est peccatum: secundo modo est peccatum annexum luxuriae de proximo: tertio modo est peccatum curiositatis annexum luxuriae de remoto.

Quaeritur, quare non est peccatum capitale, circa hunc sensum, sicut circa tactum, & gustum? Respondeo, quia non est tanta corruptio, nec delectatio. Quaeritur de hoc, quod dicit: *Et supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Hierusalem,* quid est hoc, quod dicit: nulla videtur eminentia, quia ante ipsum non regnauit nisi solum pater eius, quia ipse ascendit, & cepit eam, & expulit Iebusaeum. Ad hoc dicunt, quidam: non tantum loquitur, quantum ad Reges Israel, scilicet Dauid, & Saul, sed etiam quantum ad iudices. Sed hoc non fuit magnum. Propter hoc dicitur, quod ante ipsum fuerunt Reges in Hierusalem de Chanaan, & illi quidem diuites, & magni fuerunt, & quantum ad illos dicit. Vel potest legi littera, vt ista determinatio: *In Hierusalem,* referatur ad opes, quas possedit in Hierusalem, non ad Reges, vt fit sensus: *Supergressus sum opibus in Hierusalem omnes, qui ante me fuerunt:* quia ante eum nullus fuit ei similis.

Item quaeritur de hoc, quod dicit: *Sapientia quoque perseverauit mecum.* Contra: Sapientia doctrinae secundum nomen illius, ergo nullus est sapiens, nisi cui sapiunt res, vt debent: sed Salomoni non sapierunt, quia bona aeterna contempsit, & temporalia adamauit, ergo non fuit sapiens, sed stultus. Respondetur dicendum, quod sapientia vno modo importat cognitionem solum, & sic dicitur sapientia rerum diuinarum humanarumque. cognitio: alio modo importat gustum, & affectus saporem, & ordinem, & sic dicitur sapientia a sapore. Primo autem modo sapere, est in bonis, & malis, qui habent intellectum illuminatum ad videndum multa vera de Deo, & creaturis: secundo modo tantum est in bonis. Primo modo perseverauit, quia intelligentiam non amisit: secundo modo amisit, cum peccauit, vt stultus factus est.

Quaeritur de hoc, quod dicit: *Et hanc rarus sum partem meam, si vterer labore meo.* Videtur ergo, quod Salomon fuerit de sententia Epicureorum, qui non ponunt aliud gaudium esse nisi in praesenti, & hoc est haereticum. Item si ipse fuit sapiens, & intelligens, & hoc posuit: ergo praesumendum hoc esse verum. Respondeo dicendum, quod duplex est iudicium in nobis: quoddam rationis deliberantis, & conferentis: quoddam aestimationis: Dico quod Salomon iudicio rationis deliberantis, & conferentis, numquam hoc ratus est, nec fuit istius sententiae, sed solum iudicio aestima-

Ecclesi. 18. d
Psal. 118. b
Psal. 15. b
Quod peccati genus sit delectari cantilenis.
Aug. lib. 20. confess. cap. 32. fo. 10.
2. Reg. 5. b
Ecclesi. 6. b
Sapientia dupliciter consideratur.
Iudicium in nobis duplex.

equitatem iustitiæ, subdit: *Peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam*, idest, dari permittit iusto iudicio: *ut addat, & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo*. Custodit iusto substantia peccatoris. Et: *Qui coaceruat diuitias vsuris, fenore liberali, in pauperes congregat eas*. Et ex hoc infert vanitatem, *sed hoc vanitas, & casta sollicitudo mentis*, quia: Expectatio sollicitudinis peribit.

Notandum: Est studium ad occasionem sapientia: Stude sapientia, fili mi, vt possis exprobranti fermonem respondere. Ad excitationem iustitiæ: *Bonas facite vias vestras, & studia vestra*. Ad expletionem concupiscentiæ: *Cui vae? cuius patri vae? nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? Ad imperium auaritiæ*. A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. Prima duo studia sunt bona, duo sequentia mala, & in his discernitur bonitas hominis. Ex studijs suis intelligitur puer, si munda, & recta sunt opera eius. Quia igitur Ecclesiastes non his studuerat, sed ad auaritiã, & gulam, ideo sua studia arguebat.

CAPVT TERTIVM.

Omnia tempus habent.] Supra egit de vanitate rerum, ostendens in ijs esse variabilitatem ratione motus: hic secundo vult ostendere vanitatem, quantum ad determinationem, & varietatem in tempore: & quia ostendit mutabilitatem rerum, non ad ipsarum contemptum, secundum quod sunt opera Dei, sed secundum quod amantur a nobis; ideo in hac parte ostendit primo temporum varietatem, secundo reprehendit nostram curiositatem, ibi: *Quid habet amplius*. Tertio diuinarum operum perpetuitatem, ibi: *Et didici, quod opera Dei*. Prima pars habet duas, quia primo agit de varietate, & mutabilitate rerum in tempore generaliter, secundo specialiter, inducendo, & probando, ibi: *Tempus nascendi*. Proponit ergo generaliter, dicens: *Omnia tempus habent*, idest temporis varietatem, quia: Vanitati subiecta est creatura non volens: *Et suis spatijs transeunt vniuersa sub sole*, quantum ad præfixi temporis determinationem. Omnia in numero, pondere, & mensura dispoſuisti. Et: Præterit figura huius mundi: & maxime hoc temporis spatio sibi præfixi. Constituit terminos eius, qui præteriri non poterunt.

Hic est quæstio de hoc, quod dicit: *Omnia tempus habent*. Instantia est: quoniam substantiæ spirituales, vt dicit Hieronymus, nec loco, nec tempore continentur. Item, omne, quod est in tempore, & habet tempus, est corporale, sed substantiæ spirituales sunt incorporales, ergo non sunt in tempore, nec habent tempus. Quod autem sint in tempore, videtur: quia dicitur: *Substantia spiritualis increata non mouetur per tempus, nec per locum*: substantia spiritualis creata mouetur per tempus, sed non per locum: corporalis creata per tempus, & locum. Item quod est in loco, est in tempore: sed solus Deus est incircumscriptibilis, vt dicit Damascenus, ergo solus est intemporalis: ergo omnia alia tempus habent. Respondendo, dicendum ad hoc, quod ista distributio est accommodata, & sicut quando dicitur, *cælum tegit omnia*, intelligitur de ijs, quæ sunt sub cælo: sic quando dicitur: *Omnia tempus habent*, intelligitur de ijs, quæ sunt sub sole, & mensurantur tempore: & ideo non est inferenda instantia in substantia spirituali. Si autem velimus distributionem extendere, dicemus, quod tempus dicitur tripliciter, communiter, & proprie, & magis proprie. Communiter, secundum quod dicit mensuram de non esse ad esse, & hoc modo est in omnibus, quia omnia initium habuerunt: & hoc videtur littera innuere: quia ipse dicit, quod, *Omnia tempus habent*: sed non quod omnia transeant sub sole. Alio modo proprie, pro vt

Tempus tripliciter dicitur.

A importat variationem, siue in substantia, siue in affectione, & sic adhuc substantia spiritualis habet tempus, quantum ad mutationes affectuum. Tertio modo magis proprie, pro vt est mensura excedens, & sic est corruptibile, & non omnium. Quod ergo queritur, vtrum substantiæ spirituales habeant tempus: soluendū, quod primo modo habent, quantum ad substantiam: secundo modo, quantum ad aliquas affectiones: tertio modo non habent: & per hoc soluuntur contrarietates vtriusque partis.

Queritur de secunda parte propositionis: *Et suis spatijs transeunt sub sole*, vtrum transeant elementa. **Q**uod sic, videtur: Vidi cælum nouum, & terram nouam: ergo vetus transferat. Item: Transit mundus, & concupiscentia eius. Et: Cælum, & terra transibunt. Contra: Sunt de constitutione vniuersi, ergo cum vniuersum maneat, manifestum est, quod etiam elementa. Respondeo, dicendum, quod aliquid transire suo spatio, est dupliciter, vel quantum ad corruptionem secundum totam substantiam, sicut corrumpuntur animalia bruta, vel quoad corruptionem secundum partem, sicut elementa generantur, & corrumpuntur in suis terminis, in quibus se tangunt: vel transire hoc, a statu corruptibilitatis, & ad statum alium transmutari: hoc modo mundus iste sensibilis innouabitur. Quod ergo dicitur hic, quod, *Suis spatijs transeunt*, altero istorum modorum intelligitur. Quod rursus obijcitur: Transit mundus, & concupiscentia eius, determinatio soluit, scilicet mundus, pro vt est occasio voluptatis. Quod dicitur: *Vidi cælum nouum*: Glossa, idest innouatum. Quod dicitur: *Cælum, & terra transibunt*: Glossa exponit, a forma mutabili ad immutabilem. *Tempus nascendi*. Supra proposuit propositionem generalem, hic probat eam in speciali inducendo, ostendens in rebus diuersas temporum varietates. Et hæc pars habet quattuor partes. Primo tangitur varietas temporum, quæ respicit ortū & occasum. Secundo, quæ respicit statum, ibi: *Tempus flendi, & tempus ridendi*. Tertio, illa, quæ respicit vsū, ibi: *Tempus amplexandi*. Quarto, illa, quæ respicit debitæ conuersationis modū, ibi: *Tempus tacendi*. Primo igitur introducit illa varietas, quæ respicit ortum rerum, & occasum sub quadruplici differentia. Primo viuientium, secundo vegetabilium, tertio sensibiliū, quarto artificialium.

Quantum ad ortum & occasum viuientium, dicit ibi esse varietatem, cum dicit: *Tempus nascendi, & tempus moriendi*, & hoc est omnibus viuentibus: quia de natiuitate venit ad mortem. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Et: *Occasio magna creata est super filios Adam*, a die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. Et: *Nos nati continuo desinimus esse*. Et: *Alia generantur, & alia deijciuntur*: sic generatio carnis & sanguinis, alia finitur, & alia nascitur.

Quantum ad ortum vegetabilium, dicit: *Tempus plantandi*. Quantum ad occasum: *Tempus euellendi, quod plantatum est*. Plantauerat Dominus Deus paradisum voluptatis. Sed, *Tempus euellendi*, infructuosa, Vnde: *Ecce tres anni sunt, ex quo venio querens fructum in hac ficu, & non inuenio: succide ergo illa*. Quantum ad ortum, & occasum sensibiliū, subdit: *Tempus occidendi, & præmittitur, Tempus occidendi, & sequitur: Tempus sanandi*, propter statum naturæ corruptæ, quæ magis inoleuit, vt sanitas non habeat locum. De hac variatione: *Ego occidam, & ego viuere faciam*.

Quantum ad ortum, & occasum artificialium, subdit quarto: *Tempus destruendi, ecce occasus: Et tempus adificandi*: ecce reformatio destructi. Destruenda sunt ruinosâ: Non relinquetur in te lapis super lapidem. *Tempus adificandi*, cum adest rerum copia. Destruam horrea mea, & rursus faciam maiora.

Apo. 21. a
1. Ioan. 2. c
Mat. 24. c

Iob 14. a
Eccli. 40. a
Sap. 5. c
Eccli. 14. c

Gen. 2. b
Luca 13. a

Deu. 32. f

Luca 19. g
Luca 12. c

Portate lignum, & edificate domum, & acceptabilis erit mihi. Et sic non est status in rerum egressu.

Tempus flendi. Posita varietate temporum, quæ respicit ortum rerum, & occasum, ponitur hic varietas temporum, quæ respicit statū, vt pote prosperitatis, & aduersitatis. Et hoc attenditur secundum triplicem differentiam, scilicet prosperitatis, iucunditatis, & securitatis, & suorum oppositorum. Quantum igitur ad tempus prosperitatis, in quo ridendum: & aduersitatis, in quo plorandum, dicit: *Tempus flendi*. In aduersitate: *Omnis maritus sumpsit lamentum, & quæ sedebant in thoro maritali, iugebant*. Et: *Plorans plorauit in nocte*: idest in aduersitate, & lacrymæ eius in maxillis eius. *Et tempus ridendi*. In prosperitate: *Iudeis noua lux oriri videbatur, & gaudium, atque tripudiu*. Et præmittit fletum risui, vel quia præcedit secundum naturam lapsam: *Primam vocem similem omnibus emisit plorans: vel quia primo dolendum, quia: Beati, qui nunc fletis, quia ridebitis, e contra de malis: Risus dolore miscebitur*.

Quantum ad iucunditatis statum, & suum oppositum, dicit: *Tempus plangendi, & tempus saltandi*. Differt plangere, & fletus, risus, & saltus: quia fletus est in lacrymis: plangere in voce: risus in signo: saltus in corporis eiectione. De plangere: *Plangens magnus est iste Ægyptijs, hoc est ad exequias: sed saltus ad sollempnitates præclaras*: vnde dicitur, quod in die natalis Herodis intrauit filia Herodiadis, vt saltaret.

Quantum ad tempus securitatis, & sui oppositi, dicit: *Tempus spargendi lapides*, scilicet est securitas: *Non sumet gens aduersum gentem gladium*. *Tempus colligendi*. Ad extructionem munitioem, scilicet, quando de hostibus est timiditas: *Edificauit omnem murum, qui fuerat dissipatus, & extruxit turres*. Sequitur, *Tempus amplexandi*. Posita varietate temporum, quæ respicit ortum, & occasum rerum, & etiam statum: ponitur hic tertio, quæ respicit vsū: & hoc sub quadruplici differentia, scilicet quantum ad vsū vxorum, quæ consistit in copulatione carnali ad generationem proles, & dicit: *Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus*. Reliquum est, vt qui habent vxores, sint tamquam non habentes. Et iterum: *Nolite fraudare inuicem: nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum*.

Quantum ad vsū possessionum, dicit: *Tempus acquirendi, & tempus perdendi*. Acquirimus per industriam, sed perdimus per pigritiam: *Sapiens mulier edificat domum suam, insipiens extructam quoque manibus destruet*. Vel acquirendi in vita, perdendi in morte: *Diuitias, quas deuorauit, euomet*.

Quantum ad vsū thesaurorum, subdit: *Tempus custodiendi*, quando est abundantia, *Et tempus abijciendi*, quando est pauperum indigentia: *exemplum de Ioseph, qui custodiuit in fertilitate, & dispersit in egestate*. Custodienda enim sunt diuitiæ, vt dispergantur: vnde: *Dispersit, dedit pauperibus*. Quantum ad vsū vestimentorum, subdit: *Tempus sciendendi, cum deuasantur, Et tempus consueudi*: quia vestimenta nostra quotidie deuasantur, & renouantur, nisi forte diuino miraculo, sicut scriptum est: *Vestimentū tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit: sed nostra cito consummantur: ideo parum est curadum*. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.

Tempus tacendi. Hic ponitur quarta varietas temporis, quæ respicit debitum conuersandi modum, quæ attenditur secundū triplicem actuum alternationem, scilicet: quantum ad actum rationabilis, qui est loqui; concupiscibilis, qui est amare; irascibilis, cuius est bellare, & quantum ad sua opposita: quantum ergo ad alternationem locutionis, dicit: *Tempus tacendi, & tempus loquendi*: quia non semper loquendum, nec semper tacendum: *Homo sapiens tacebit vsque ad tempus: la-*

1. Mac. 14
Thren. 1. a
Ester. 8. d
Sap. 8. a
Luc. 6. c
Pro. 14. b
Gen. 50. b
Marc. 6. c
Mich. 4. a
2. Paral. 32. a
1. Cor. 7. f
Pro. 14. a
Iob. 20. b
Gen. 41. g
Ps. 111. b
Deut. 8. b
1. Thi. 6. b
Eccli. 20. a

sciens autem, & imprudens non seruabit tempus. Vnde: *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo, & præsumit taciturnitatem locutionis: quia deliberate est loquendum: Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala*. Quantum ad alternationem concupiscibilis, dicit: *Tempus dilectionis*, cum homo habet bonitatem, *Et tempus odij*, quando conuertitur ad malignitatem: *Iniquitatem odio habui, & abominatus sum*. Et: *Odiens malum, adhaerentes bono, dilectionem fraternitatis inuicem diligentes*. Quantum ad alternationem actus irascibilis, dicit: *Tempus belli*, contra aduersarios infestantes: *Factum est autem vertente anno, eo tempore, quo solent reges ad bella procedere*. *Et tempus pacis*, quando cessant insurgentes: *Siluit terra omnibus diebus eius*. Et: *Non sumet gens contra gentem gladium, & non discent vltra belligare*.

Spiritualiter hæc quadruplex variatio refertur ad quattuor status hominum existentium in Ecclesia. Prima, quoad renatos: secunda, quoad pœnitentes: tertia, quoad iustos: quarta, quoad prælatos. Primo igitur in baptizatis est: *Tempus nascendi, & moriendi*, qui nascuntur Deo: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*. Sicut moriuntur mundo: *Confepulti sumus cum illo per baptismum in mortem*. Secundo est, *Tempus plantandi, & tempus euellendi*, quia plantantur in eis virtutes: *Filij tui sicut nouellæ oliuarum: sed euelluntur vitia: Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas: quia: Omnis plantatio, quam nō plantauit pater meus cælestis, eradicabitur*. Tertio est in baptizatis, *Tempus occidendi*, motum concupiscentiæ: *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram: Et est, Tempus sanandi*, virtutum naturæ: *Obducam cicatricem tibi, & a vulneribus tuis sanabo te*. Quarto, est in baptizatis: *Tempus destruendi, & adificandi*, quia destruitur hereditas diaboli, & fit habitatio Christi. Ad quem accedentes lapidem viuum, & ipsi superadificamini in domus spirituales. Et: *Constitui te super gentes, & regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & adifices, & plantes*.

Secunda varietas temporum spectat ad pœnitentes, quantum ad tria, scilicet contritionem, confessionem, & satisfactionem: *Tempus flendi, & tempus ridendi*, in contritione, in qua gaudium, & dolor: *Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus*. *Tempus plangendi, & tempus saltandi*, in confessione, in quo debet confiteri cum plangere: *Dimitte me, vt plangam paululum dolorem meum*. *Debet confiteri nude, & aperte*. *Dauid saltabat accinctus coram arca*. *Est tempus spargendi lapides, & tempus colligendi*, in satisfactione. *Lapides offensionis sunt occasiones peccati: Via impiorum complanata lapidibus, & in finem illorum inferi, & tenebræ & pœnæ*. Hi colliguntur in consideratione, & sparguntur in cauta euitatione, & carnis maceratione. Ab his occasionibus pauci liberantur, nisi qui a Domino custodiuntur: *In manibus portabant te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*.

Tertia varietas respicit iustos, quantum ad duplicem statum actiuorum, & contemplatiuorum: quantum ad contemplatiuos, dicit: *Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus*: quia modo actioni, modo debent intendere contemplationi. De quo amplexu: *Glorificaberis ab illa, cum illam fueris amplexatus*. Longe debent fieri ab amplexibus carnis, de quibus: *Veni, inebriemur cupitis amplexibus*. Quantum ad actiuos, qui debent exerceri in operibus pietatis, subiungit: *Tempus acquirendi, & tempus perdendi*, hoc est, acquisita distribuendi per elemosinâ: *Perde pecunia propter fratrem, & amicū, & non abscondas illam sub lapide*. Hoc debitum perfectæ iustitiæ, sed supererogationis est dare totum, & quantum ad hoc, dicitur: *Tempus custodiendi, & tempus abijciendi*: quasi totum

Pro. 25. b
Pro. 13. a
Ps. 118. x
Rom. 12. c
2. Reg. 11. a
1. Mac. 14. a
Mich. 4. a
Sensus mysticus.
Ioan. 3. a
Rom. 6. a
Ps. 127. b
Sap. 4. d
Mat. 11. b
Coloss. 3. a
Hier. 30. c
1. Pet. 2. b
Hier. 1. b
Prou. 14. b
Iob. 10. d
2. Reg. 6. e
Eccli. 21. b
Psal. 90. e
Prou. 4. b
Prou. 7. c
Eccli. 29. b

Isa. 22. d quasi nihil aliud expectet, vnde in persona talium dicitur: Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. Et: Ubique relinquamus signa letitiae: quoniam haec est pars nostra, & haec fors nostra. Error iste ortum suum habet a iudicij incertitudine, propter quod dicit: *Quis enim enim adducet, ut post se futura cognoscat?* Id est, quis ostenderit illi, quod futura sint aliqua bona, quae debeat expectare? quasi dicat, nullus. Et certe nullus persuadet, nisi eleuetur ad spiritualia contemplanda: Non contemplantibus nobis, quae videntur, sed quae non videntur: Temporalia sunt quae videntur, quae autem non videntur, aeterna: quia vero carnalis homo non respicit, nisi visibilia, ideo non expectat aeterna: Animalis homo non percipit, quae Dei sunt: ideo si vult futura bona cognoscere, necesse est carnalitatem deponere.

Sap. 2. b Quae ritur de hoc, quod dicit: *Nihil habet amplius iumento, & aqua est vtriusque conditio.* Quod istud falsum probatur, nam dicitur: Ad aem non inueniebatur adiutor similis ei, ergo iumentum non est homini simile, ergo habet aliquid amplius iumento. Item, certum est, quod homo deliberat de futuris, & praeterita discernit, & conceptiones suas exprimit, hoc autem non iumentum, ergo: Praeterea homo domat iumenta, sed nullum iumentum hominem, ergo homo aliquid plus habet iumento. Quod autem non habeat, videtur: quia nascitur, viuit, & moritur, & in terram vadit, sicut, & iumentum. Respondeo: quidam dicunt, quod dicit in persona carnalis, qui nihil credit habere hominem plus iumento. Aliter dici potest, quod in propria persona loquatur: & verum dicit secundum suum intellectum: intendit enim ipse ordinare in certitudinem remunerationis animae per similitudinem ad iumentum: illa autem similitudinem ponit, & intelligit quantum ad visibilia, quae possunt sensu discerni: per hoc vero non concludit similitudinem de spiritualibus, sed dubitationem mouet, vnde dicit: *Quis nouit?* Dicendum est igitur, quod secundum veritatem homo habet ultra bestias, rationem: communicat autem in corruptibilitate, vita, & respiratione: & quia ratio non est quid sensibile, sed intelligibile, & ipse de sensibilibus loquitur, ideo nulla est in hoc omnino instantia.

2. Cor. 4. d Dubitatur de hoc, quod dicit: *Quis scit, vtrum spiritus filiorum Adam ascendit sursum?* Quod autem sic videtur: Primo per corporis dispositionem, cuius dispositio, & organizatio attenditur secundum congruentiam ad sursum, si ergo: Os homini sublimededit, calumq. videre, & respicit sursum, ergo spiritus fertur sursum. Item omnes naturaliter appetunt beatitudinem: sed constans est, nullum beatum esse posse in miserijs, maxime cui mors cedit inuite, ergo si non potest habere beatitudinem in hac vita, natus est post hanc vitam habere spiritum separatum, ergo: Praeterea intellectus noster est impermixtus, vnde omnia intelligit: ergo non dependet a corpore, quantum ad actum: ergo multo minus quantum ad esse: ergo corpore descendente, possibile est ascendere spiritum. Item per rationem ipsius Ecclesiastes; quia si aliqui habent bona, & aliqui mala: & videmus, quod in praesenti mala bonis, & bona malis contingunt, si ergo necesse est vnum rectorem ponere, necesse est aliud tempus, & remunerationem ponere, in quo impium, & iustum iudicet Deus: cum igitur haec fides nostra dicat, videtur Ecclesiastes fuisse haereticus, qui hoc dubitauit. Quod autem deorsum, videtur per scripturam: quia dicitur: Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, ergo si corporaliter corrumpitur anima, totaliter corrumpitur. Item, quod compatitur patienti, commoritur morienti, sed anima compatitur corpori, ergo. Item substantia nulla est otiosa, ergo quod aufert alicui omnem operationem, aufert ei esse, & durationem, sed anima amittit omnem operationem corpore la-

A so, quod patet, quia intellectum, de quo minus videtur, vt in furiosis, ergo corrupto corpore amittit substantiam.

B Respondeo, dicendum, ascendere sursum ad remunerationem animas bonas, & descendere deorsum in corruptionem animas iumentorum dicit, & supponit fides nostra: & huic concordat verum, & philosophia: cum ratio illa, & philosophia occulta sit, & multas habeat rationes dubitandi, ideo fere nullus, & pauci possent vere certificari de anime immortalitate, & eius beatitudine, nisi adiuuaret fides. vnde, & Plato, qui animam posuit immortalem, rursus errauit in beatitudine, qui posuit animas brutorum corpora circuire. Ecclesiastes igitur hoc non negat, nec dubitat; sed dicit hoc esse difficile demonstrare, & hoc quidem verum est, infideli. Quod obijcitur de operatione, & compassione, dicendum, quod aliquid vniri alteri, est dupliciter, aut sicut motor tantum, & tunc potest separari, nulla in ipso facta mutatione: aut sicut motor & perfectio: & hoc dupliciter, aut enim non habet operationem propriam, sicut anima bruti, aut habet propriam, sicut anima hominis: quoniam igitur anima, vt perfectio, & motor compatitur patienti corpori: ideo etiam impeditur, corpore impedito. Sed quoniam separabiliter coniuncta est, ideo non est necesse, quod ipsa corrumpatur: soluta autem harmonia, anima decedit.

CAPVT QVARTVM.

Verti me ad alia.] Supra actum est de vanitate malitiae in prelati: hic de subditis. Vanitas autem malitiae tangitur hic quantum ad triplicem differentiam: primo calumniae in malitiose nocendo, secundo inuidiae in malitiose dolendo, ibi: *Rursus contemplatus sum.* Tertio accidia, a bono opere discedendo, & hoc tangitur, ibi: *Stultus complicat.* Describit igitur calumniae vanitatem, & quantum ad considerationem calumniae, dicit: *Verti me ad alia* supple consideranda. Et vidi calumnias, quae sub sole geruntur, id est in hoc mundo. Populi terre calumniabantur calumniam, & rapiabant violentem egenum, & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio. Et dicitur calumnia violenta bonorum extorsio; quasi per iustitiam, vel malitiam. Et subiungit aggrauationem miseriam, propter oppressorum calamitatem, quia opprimuntur iniuste, inconsolabiliter, irremissibiliter: quia iniuste, dicit: *Et lacrymas innocentium*, scilicet pro his calumnijs. Propter multitudinem calumniatorum clamabant, & eiulabant, propter vim brachij tyrannorum inconsolabilem: *Et neminem consolatorem*, quod quidem aggrauat crudelitatem. Vnde dicitur: Non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius. Et contra: Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Nec tantum consolatione caret, immo remedio, vnde & subdit: *Nec posse resistere violentia eorum cunctorum auxilio destitutos*, supple, vidi. De hac malitia dicitur: Non facias violentiam pauperi, quia pauper est: neque conteras egenum in porta. Et: In nobis non est tanta fortitudo, vt possimus resistere tantae multitudini. Quantum autem ad detestationem culpae, subiungit: *Et laudauimus magis mortuos, quam viuentes*, eo scilicet, quod ista mala, & crudelitates non vident, quas nemo bonus potest videre, & non dolere, vnde dicebat Elias: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: non enim melior sum, quam patres mei. Et felicior vtroque iudicauimus, scilicet mortuo & viuento: *Qui nec dum natus est, nec vidit mala, quae sub sole sunt.* Quasi videre ista mala, vel vidisse, magna sit miseria. Vt mihi, dixit Matthathias, vt quid natus sum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctae, & sedere illic? Sic igitur notatur hic consideratio calumniae aggra-

Arist. 2. Top. pic. cap. 4.
Eze. 12. g
Iob 35. c
Thren. 1. a
Eccli. 7. d
Pro. 22. d
2. Par. 20. b
3. Reg. 19. a
1. Mach. 2. a

aggrauatio miseriam, quia illi sunt oppressi, desolati, auxilio destituti etiam, tunc detestatio culpae. *Rursus contemplatus sum.* Hic secundo tangitur vanitas inuidiae in dolendo de bono, & prosperitate proximi, quam etiam vidit, vnde subdit: *Rursus contemplatus sum*: haec contemplatio, est liber, ac perspicax, & defixus intuitus: *Omnis labores*, quantum ad corpus, & *industrias hominum*, quantum ad animam. *Vel labores*, & *industrias*: id est virtutes, vnde alia translatio habet: *Omnem virtutem operis.* Detestatus sum omnem industriam meam, quae sub sole studiosissime laborauimus: *Et animaduerti patere inuidiam proximi.* Quia videns bona inuidus statim dolet. Nequam est oculus inuidi, & auertens faciem, & despicens animam suam. *Et in hoc ergo vanitas*, scilicet malitiae. Vir, qui festinat ditari, & alijs inuidet. *Et cura superflua*, scilicet praene, quia cum deberet de bonis suis cogitare, cogitat semper de alienis. Vnde: Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos eius, quoniam in similitudinem arioli existimat, quod ignorat.

Stultus complicat. Hic tertio tangitur vanitas accidia, propter quam redditur homo tedium, & piger ad omne bonum, & per hoc stultus: ideo dicit: *Stultus complicat manus suas.* Ideo stultus, quia piger. Qui seclatur otium stultissimus est: ideo dicitur ei: *Vade ad formicam, o piger, & discite sapientiam.* Hic *Stultus complicat manus*: quia renuit operari. Abscondit piger manus suas sub axella sua, & laborat, si ad os suum eas conuerterit, & ex hoc, quod operari renuit: pauper efficitur, & macer propter defectum inopiae, vnde dicit: *Et comedit carnes suas, dicens.* Hyperbolice dictum est, eo quod macer efficitur, non habens cibum.

Desideria occidunt pigrum, noluit enim quidquam manus eius operari. Sed in hac pigritia accidia habere sibi videtur excusationem sapientiam, vnde, & subdit dicens: *Melior est pugillus cum requie, quam plena vtraque manus cum labore, & afflictione animi.* Haec est sententia pigri, per quam se excusat, vnde dicitur: Sapientior sibi videtur septem viris loquentibus sententias: & sic insinuat in pigro torpor accidia, quia complicat manus: sustinentia penuria, quia comedit carnes: excusatio ignorantiae: quia laudat requiem. Queritur hic de hoc, quod dicit: *Laudauimus magis mortuos, quam viuentes.* Contra: Melior est canis viuus, leone mortuo. Praeterea ratione, quia melior est habitus, quam priuatio: ergo vita, quam mors: ergo a contrarijs meliores sunt viuentes, quam mortui. Respondeo, dicendum, quod laudare aliquid magis alio, vel praeferre, dupliciter potest esse, vel simpliciter, vel quoad aliquam conditionem: simpliciter loquendo praefertur viuens mortuo, nisi addatur conditio beatitudinis: sed quoad aliquid, praefertur mortuus viuo: primo quia non habet tot occasiones peccandi, vnde dicebat Apostolus: Infelix ego homo, quis me liberabit a seruitute corporis huius? Secunda: quia non habet tot occasiones tristandi, quia non videt tot mala, vnde dicebat Ionas: Melius est mihi mori, quam viuere. Et quantum ad istam conditionem praefertur mortuus viuo in exaggerationem praesentium malitarum, & miseriarum.

Item queritur de hoc, quod dicitur: Felicior vtroque iudicauimus, qui nec dum natus est. Contra: Ille nihil boni habet, ergo non est felicior. Praeterea omne, quod habet aliquo modo rationem felicitatis, est appetendum: sed nullus potest appetere non esse, sicut dicit Augustinus, ergo qui non est natus, nullo modo felix est. Item queritur, vtrum aliquis possit hoc non esse velle magis, quam paenam ordinato appetitu. Quod sic videtur: Melius erat ei si natus non fuisset: ergo si omne melius appetendum, & praeligendum etiam & hoc. Quod non videtur, quia totum bonum tollit: ergo nihil illo peius. Respondeo, dicendum, quod felicitas duobus modis est in aliquo, vere, & aestimatiue: vere est in vno solo, aestimatiue in multis, secun-

dum opiniones, & considerationes vniuersas, & eius conditiones in diuersis repertas: quia enim est bonum iucundissimum, ideo Epicurus eam ponit in voluptatibus, & sic de alijs: quia igitur felix nulla malitia, vel miseria molestat, & ista conditio reperitur in eo, qui non dum natus est, ratione istius conditionis, dicit: *Felicior vtroque iudicauimus, & cetera.* Dico etiam, quod ratione illius conditionis appetitur a multis afflictis. Quod autem queritur, vtrum debeat appeti, vel praefeligi, dicendum, quod duplex est poena, temporalis, & aeterna: neutra poena totum admittit, sed tamen aeterna semper admittit, corruptio vero in non esse totum admittit, sed semel. Si igitur talis corruptio comparatur poenae temporali, simpliciter est peior: si autem aeternae, se habent, vt excedentia, & excessa: quia haec in ademptione: illa in continuatione excedit. Et quia illa est infinita duratione, ista vero momentanea: in hoc excedit, & potest magis rationabiliter fugi, & sperni.

Item queritur de hoc, quod dicit: Animaduerti omnia patere inuidiam proximi: quero, vtrum homo debeat cessare propter eius inuidiam a bono opere. Quod sic videtur, quia magis diligendus est proximus, quam vtilitas praesens: ergo si proximus perit inuidendo, illud debet omitti. Contra. Opus bonum praestat exemplum, & excitat ad bonum: ergo si bonum aperientium est ad laudem, non debet homo occultare propter inuidiam proximi. Respondeo, aut est opus illud de necessitate vitae, aut de vtilitate: si de necessitate, aut potest aequae boni fieri in eius absentia, vt in praesentia, si sic debet homo opus illud ab eius oculis absentare, vt tollat occasionem, quando probabiliter conuincet, quod ille inuidet: si autem non potest, facere debet, nec dat occasionem, sed ille accipit.

Considerans reperi. Supra egit de vanitate malitiae, hic agit de vanitate auaritia, & primo ponitur consideratio auaritia, secundo vero, quia auarus non vult habere confortem, in ipsius detestationem ponitur commendatio societatis alienae, ibi: *Melius est ergo duos esse, & cetera*, in consideratione igitur vanitatis auaritia, dicitur: *Considerans reperi aliam vanitatem sub sole*, supple aliam, quia supradicta fuit malitia, haec autem auaritia, vnde subiungit: *Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & in modicis debet esse contentus, tanquam solus, quia etiam non vult habere socium.* Inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus, & tamen totus euanescit, per auaritiam, & in effectu, & affectu, & intellectu: in effectu, vnde dicit: *Et tamen laborare non cessat: Laborauit diues in congregatione substantiae.* In affectu: *Non satiantur oculi eius diuitijs.* Infatiabilis oculus cupidi in partem iniquitatis. Non fatiatur intellectu, vnde subdit: *Nec recogitat dicens, cui laboro, & fraude animam meam bonis.* Thefaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. Ex his igitur inferit vanitatem. *In hoc quoque vanitas est, & afflictio pessima.* Diuitiae conseruatae in malum domini sui per effectum.

Melius est ergo: tangitur hic secundo commendatio societatis alienae, & hoc in detestationem solitudinis auaritia: propter quod dicit: *Melius est ergo duos esse, quam unus emolumentum societatis mutuae, & ideo Dominus misit discipulos binos ante faciem suam, & ostendit triplex emolumentum, scilicet in releuando, in conseruando, in defendendo: propter releuationem dicit: Si vnus ceciderit, ab altero suscietur.* Si videris asinum fratris tui cecidisse in via, non despicias, sed subleuabis cum eo: hoc beneficio caret solitarius, ideo subdit: *Va soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se:* ideo miser. Respice in me, & miserere mei, quia vnicus, & pauper sum ego. Quantum ad emolumentum in conseruando, subdit: *Et si dormierint duo, fouebuntur mutuo:* id est conseruabuntur a frigore. Nemo carne suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam: hoc beneficio caret solitarius, vnde subdit: *Vnus, si dormierit,*

Eccli. 11. c
Eccli. 31. a
Eccli. 14. b
Psal. 38. b
Eccli. 5. c
Luc. 9. a
Deut. 22. a
Psal. 24. d
Ephes. 5. g

de subdit: *Tu vero time Deum*, quia ipse solus est, qui potest nos perdere & saluare, non somnia, non aurgia. Oltendam vobis, quem timebitis, qui potest animam, & corpus mittere in gehennam.

Si videris calumnias. Hic tertio retrahit a cogitatione erronea, scilicet, vt ex visa hominum malitia, non credat deesse prouidentiam, vnde dicit: *Si videris calumnias egenorum*. Vidi sub sole calumnias egenorum, & lacrymas innocentium, supra dixerat: *Et iudicia violenti*, quæ vidit, cum inquit: Vidi sub sole in loco iudicij impietatem. *Et subverti iustitiam in prouincia*.

Ecclis 3. c Quod similiter viderat, cum ait: Vidi in loco iustitiæ impietatem. Ex hac, inquam, consideratione mutari non debet, quasi non sit, qui regat, nec qui corrigat: vnde dicit: *Non mireris super hoc negotio*, quasi non sit, qui regat: quia vnus est omnium ordinator, vnde subdit: *Quia excelso excelsior est*, & super hos quoque eminentiores sunt alij. Vnde dixit centurio: Ego sum homo in potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, vade, & vadit. *Et insuper vniuersæ terra rex imperat seruienti*, quamuis ergo non seruiant sibi inuicem, & non ordinentur per se: ordinantur tamen a Deo, qui scit malis bene vti. Ego sum Pharao: absq; tuo imperio non mouebit quisquam manum, aut pedem in omni terra Egypti. Vnde dicitur: Habebat in veste, & in femore suo scriptum: Rex regum, & Dominus dominantium: & ipse nihil perierit: vnde dicitur: Dominus Deus noster, ipse est Deus Deorum, & Dominus dominantium, magnus, potens, terribilis, qui personam non accipit, nec munera: facit iudicium pupillo, & vidua: & ideo, si imperat, non peruertitur de iustitia.

Incidit hic quaestio de hoc, quod dicit: *Quicumque vouisti, reddet*. Vtrum qui vouit indiscrete teneatur, supposito, quod se obligare intendat: quod si non, reportat commodum de indiscretionem sua. Item ipse tenetur facere veritatem, sed qui non facit, quod promissit, non facit veritatem; immo mentitur, ergo talis tenetur facere, quod promissit, vel quod vouit.

Heb. 11. f Item Iepte indiscrete vouit, & soluit, & ab Apostolo commendatur, ergo debemus indiscreta vota persolvere. Contra: Quod indiscretum est dicere, indiscretum est facere: si ergo ille, qui vouit hoc ipso, quod dicit, est indiscretus, & magis peccat: ergo omittendo, bene facit. Item malum præcedens non excusat sequens: ergo si vouit quid stultum, & facit, non est minus reprehensibilis, quam si faceret sine voto: nec votum minus reprehensibile, quam si non faceret, ergo. Item Isidorus: In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum: ergo. Respondeo, dicendum, quod non tenetur: immo si facit, addit peccatum super peccatum, vnde: Et Iepte soluendo votum magis peccauit, quam si non soluisset: quia in vouendo fuit stultus, & in soluendo impius, sicut dicit Hieronymus. Quod obijcitur, quod commendatur: dicendum, quod non de voto, nec voti solutione commendatur, quia Apostolus commendat ibi fidem Iepte: quia ipse credidit triumphare de hostibus, siue de inimicis, Domini auxilio. Quod obijcitur, quod reportat commodum, dico, quod falsum est: quia statim in ipso voto peccat, & dignus est pœna. Quod obijcitur de veritate, dicendum, quod veritas subternit sibi iudicium: quia igitur sine modo vouit, ideo soluere non potest cum veritate, & propterea non potest in tali voto esse veritas, & ideo nulla est obligatio.

Queritur vtrum possit mutare. Videtur quod non, per illud Leuitici: Non poterit mutari nec in peius nec in melius. Quod autem sic, videtur, quia licet partem Domini facere meliorem: ergo, et si non liceat, in peius, licet tamen in melius. Respondeo, dicendum, quod est mutare votum in peius omnino, et est mutare in melius, quod istud includit, sicut illud: Qui vouit mutare religionem minus perfectam, intrat in-

A perfectiorem, quæ illam claudit. **Intramutare, est** vltra in melius nõ includens, sicut ire Romam in iter vltra marimum. Primum nõ licet omnino, sed est prohibitum. Secundum per se licet, non tamen licet sine auctoritate maioris; quia enim sum Domino obligatus, non possum mutare, nisi pro eius arbitrio, & quia ipse non alloquitur me, nisi per suum ministrum, qui tenet eius partes; non possum mutare sine auctoritate superioris, nisi Dominus ipse interius certissime inspiret, & sic patet illud.

Queritur etiam de hoc, quod dicit: *Ne dicas: coram angelo non est prouidentia*. Contra: Videtur, quod non sit prouidentia. Primo, quia prouidentia dat debitum ordinem rebus, sed iste non est in mundo: Vidi seruulos ambulantes in equis, & cetera. Item secundo: quia prouidentia dat debitam remunerationem, sed hoc non est in mundo. Eadem cunctis eueniunt. Item tertio, quia dat durationem debitam, sed hoc simpliciter non est in mundo: Impius longo viuut tempore impietate.

Sed quod sit necessarium ponere, videtur: quia sapientis est prouidere domui, ergo summe sapientis multo magis. Item sapientis artificis non tantum est facere, sed etiam conseruare: sic ergo Deus conseruat & gubernat: sed ipse est sapiens, & sapiens omne, quod gubernat, per prouidentiam gubernat: ergo. Item, quia Deus summe sapiens non potest facere, quin videat mala nostra: ergo cum sic sit summe iustus, non potest facere, quin vindicet mala, & bona remuneret: ergo omnium est remuneratio, & ergo & prouidentia. Item queritur, quis magis peccet, vtrum qui negat prouidentiam, an qui diuinam prouidentiam reprehendit. Videtur, quod magis qui negat; quia ille, qui credit prouidentiam esse, hoc ipso quod credit, bene facit: ergo aliquid habet de bono: sed qui simpliciter negat, nihil: ergo magis est reprehensibilis. Contra: Hieronymus dicit, quod magis peccat, qui prouidentiam ponit, & Deum accusat, quam qui prouidentiam simpliciter negat. Respondeo, dicendum ad primum, quod prouidentia est. Quod obijcitur de debito, ordine respõdetur, quod duplex est ordo, particularis scilicet, & vniuersalis: aliquid potest priuari ordine particulari, non vniuersali, vt dicit Boetius: nam vniuersalis ordo cuncta complectitur, vnde qui cadit vniuersali ordine naturæ, incidit in ordinem pœnæ; sicut exemplum Augustini est de nube, in qua est turbo, & inuolutio inordinata in se, sed ordinata ad fructum terræ: sic mali præsumunt bonis ad bonorum exercitationem, & malorum punitionem. Similiter de remuneratione dicendum, quod in præsentem malis bona veniunt iusto modo, vt hic remuneretur, & in futuro æternaliter crucientur: & bonis mala, vt hic purgentur, & æternaliter præmientur. Quod obijcitur de vita, quamdiu viuunt, propter dictam causam: sed boni moriuntur: quia dicitur de Enoch, quod raptus est, ne malitia mutaret eius intellectum: quoniam igitur diuina iudicia in præsentem occulta sunt propter hominum probationem: & quia simplices, & rudes occulta non percipiunt, videtur, quod omnia sint inordinata. Et ideo Ecclesiastes docet respicere ad eum, sub quo omnia ordinantur.

Quod queritur, quis magis peccat: Respondeo, dicendum, quod prouidentiam negare, hoc potest esse dupliciter: vno modo, aut quia credat Deum ignorantem, aut quia credat ipsum non curare de factis mortalium. Similiter & accusare dupliciter, aut quia non curat, aut quia peruertit: vtroque modo accusare prouidentiam, peius est: quia non tantum errat, immo Deum vituperat, & blasphemat: & ita simpliciter magis peccat, & cognitio ibi non excusat, immo aggrauat.

Auarus non implebitur pecunia. Supra posuit remedium contra vanitatem malitiæ: hic subiungit secundum contra vanitatem auaritiæ: remedium autem contra

Ecclis 10. b

Ecclis 9. a

Ecclis 7. c

Ordo duplex.

Sap. 4. 6

tra auaritiã est contemptus bonorum terrenorum: ideo hic persuadet contemptum diuitiarum, & hoc quidem facit per triplicem rationem: primo enim ostendit diuitias non esse appetendas, quia non ditant possessores suos, quia non transmittuntur frequenter ad posteros, ibi: *Est alia infirmitas pessima*. Tertio, quia frequenter deuoluuntur ad extraneos, ibi: *Est & aliud malum*. Primo igitur auaritiã detestatur, quia diuitiæ, quæ appetuntur, non adiuant, nec ditant possessores, quia non sufficiunt. Secundo, quia non profunt. Tertio, quia affligunt. Detestandæ sunt ergo diuitiæ, & aspernandæ, quia auaro non sufficiunt, & hoc auarus appetit, scilicet sufficientiam, propterea dicit: *Auarus non implebitur pecunia*, insatiabilis oculus cupidi. Vnde Hieronymus: Auaro deest, tam quod habet, quam quod non habet. Et Seneca: Si vis te diuitem facere, non pecuniæ est addendum, sed cupiditati subtrahendum.

Et qui amat diuitias. Hic secundo dehortatur ab amore diuitiarum, quæ non profunt, ideo dicit: *Et qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis*, & ita non profunt. Nihil est iniquius, quam amare pecuniam. Hic animam suam venalem habet, & ita nihil profunt auaro diuitiæ, quia animam dat pro pecunia, vnde inquit Dominus: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat: quasi dicat, nihil, & ex hoc infert vanitatem in amando eas. Seneca: Quæ est maxima egestas? auaritia: & ex opposito dicuntur maximæ diuitiæ non desiderare diuitias, *Et hoc ergo vanitas*. Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua. Et quod nihil profint diuitiæ possidenti, ostendit, quia consumuntur, & nihil plus habet dominus, quam seruus, ideo dicit: *Vbi multe sunt opes, multi & qui comedunt eas*; sic omnia consumuntur. Vnde Seneca: Cadaver lupi, muscæ mel, prædam non hominem sequitur turba ista. Et: Pulli eius lambunt sanguinẽ, & vbi fuerit cadaver, statim adest: quia, secundum quod dicitur: Multi colunt personam potentis, & amici sunt donatibuentis. *Et quid prodest possessori, nisi quod tenet diuitias oculis suis?* quasi dicat, nihil plus sibi, quam alijs, quia tantum comedit quilibet aliorum, quantum ipse solus, & ita non habet fructum præ alijs, immo damnum: quia peccatum habet plus: vnde: Si diues fueris, non eris immunis a delicto. Si fecutus fueris, non apprehendas.

Dulcis est somnus. Hic tertio ostendit diuitias aspernandas, quia affligunt, & hominem quiescere non permittunt: vnde auferunt somnum, & quietem, propterea dicit: *Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum comedat*. Et ita operans, & laborans aliquando, quiescit. Somnus sanitatis in homine parco. Dormiet vsque mane, & anima illius delectabitur cum illo. Sed e contra diues non quiescit, vnde subdit: *Saturitas autem diuitis non sinit eum dormire*. Vel quia multas habet diuitias, multas curas, quæ auferunt somnum. Sonitus terroris semper in auribus, & cum pax sit, ipse insidias suspicatur. Vnde: Cuncti dies eius laboribus, & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit. Vel etiam, quia multum comedit, & bibit, & non laborat: ideo non quiescit. Vigilia, & cholera, & tortura viro infrunito, & sic præ fatietate non quiescit.

Sed queritur de hoc, quod dicit: *Diuitia non profunt possessori*. Nam infra dicit: Vtilior est sapiẽtia cum diuitijs, & magis prodest videntibus solem. Item alibi inquit: Redemptio animæ uiri, diuitiæ eius: ergo valent ad redimendum animam. Contra: Omne illud, quod melius est dimittere, quam tenere, est simpliciter inutile: quia si absentia alicuius est utilis, presentia est damnosa: ergo si dimittere diuitias est bonum: tenere eas, est inutile. Item omnis utilitas attenditur, secundum ordinationem ad finem vltimum: ergo,

Diuitiæ.

Eccli. 14. b

Eccli. 10. b

Mat. 16. d

Psal. 51. b

Job. 39. d

Eccli. 11. b

Eccli. 31. c

Job. 15. c

Eccli. 2. d

Eccli. 31. c

Eccli. 7. b

Prou. 13. b

A quod præstat impedimentum deueniendi in finem, non est vtile, sed inutile: sed diuitiæ sunt huiusmodi, quia amatem diuitias impossibile est introire in cælum: & difficile est, habere, & nõ amare: ergo diuitiarum possessio impedit: ergo non profunt, sed obsunt. Respondeo, dicendum ad hoc, sicut dicit Bernardus: Temporalia ista de se, nec bona sunt, nec mala, quorum vsus bonus, abusus mala, sollicitudo peior, quæstus turpior. Si igitur queratur, vtrum diuitiæ sint vtilis, dico, quod bene videnti vtilis sunt, sed referuanti sunt inutiles, male videnti damnosæ. Vnde dicitur infra: *Diuitia congregare in malum domini sui*: bene vero videnti valent, cum scilicet distribuit in opera pietatis: sic enim valent ad redemptionem culpæ. Peccata tua elemosinis redime. Valent ad augmentum gratiæ. Exerce remetiþsum ad pietatem. Valent in adaptione gloriæ. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

Quod obijcitur, quod inutiles, quia bonum est dimittere, dicendum, quod dimittere, & Deo donare, est diuitijs bene vti: vnde vtilis sunt ad dimittendum, ad dandum pauperibus, ad emendum regnum. Quod obijcitur, quod difficile est habere, & non amare; Respondeo, quod ex hoc non sequitur, quod impediant: quia omnis virtus est circa difficile, & tamen virtus non impedit, sed adiuvat: tamen vtilior, & securior vsus est semel totum dimittere, quam paulatim dare propter vitanda pericula, quæ accidunt.

Est & alia infirmitas. Supra ostendit, quod diuitiæ non ditant possessores suos: hic subiungit secundo, quod contemnendæ sunt, quia frequenter non transmittuntur ad posteros, & hoc quidem facit hoc ordine: Primo notatur consideratio egestatis futura: in prole. Secundo ex hoc detestatur sollicitudinem laboriosam pecuniæ acquirenda. Tertio in huius detestationem commendat fruitionem præsentis lætitiæ, addens hoc esse donum largitatis diuinæ. Considerat hic primo egestatem futuram in diuitis prole, quia cum conseruetur diu a patre, non remanet filio, propterea dicit: *Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole*, alia, scilicet a prædicta, quæ, inquam, est in possessione diuitiarum, vnde dicit: *Diuitia congregata in malum domini sui*, quia non possunt congregari sine malo pœnæ, & culpæ. Beatus vir, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecuniæ fauris, quis est hic, & laudabimus eum: fecit enim mirabilia in vita sua: *Vel in malum*, faciunt enim hominem venire in malum pœnæ. Agite nunc diuites, plorate videntes in miserijs, quæ aduenient vobis: *Domini sui*, immo secundum rem, serui: quia auaritia facit auarum, seruum. Auaritia, quæ est idolorum seruitus. Hæ, inquam, pereunt: *In afflictione pessima*, quia necesse est, quod ipse cum dolore amittat. Diues cum dormierit, nihil secum auferet: nec tantum relinquuntur a domino, sed etiam amittuntur a filio, vnde subdit: *Generauit filium, qui in summa egestate erit*: Est egestas summa, & hæc bonorum omnium. De qua: Veniet tamquam viator egestas, & sic diuitiæ conseruatæ relinquuntur heredi, nec etiam asportari a possessore possunt, vnde subdit: *Sicut egressus est nudus de vtero matris suæ, sic reuertetur, non in vterum, sed in terram*: *Et nihil auferet secum de labore suo*. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc, & hoc valde dolendum, vnde subdit: *Miserabilis prorsus infirmitas, quo modo venit, sic reuertetur*. Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quod nec auferre quid possumus.

Quid ergo? Hic secundo reprehendit sollicitudinem augendæ pecuniæ egestatis superuenturæ, vnde infert, quasi ex prædictis, quod vanum est in tantis laboribus se affligere in rerum acquisitione, ideo dicit: *Quid ergo prodest ei, scilicet diuiti anaro, quod laborauit in ventum?* Idest, si ita est, quod nudus reuertetur, & ipse, & filij, quasi dicat, nihil: propterea dicitur: Filij hominum

Dan. 4. c

1. Tim. 4. c

Luc. 16. c

Eccli. 31. a

Iac. 5. a

Ephes. 5. b

Job. 27. d

Prou. 6. b

Io. 1. d

1. Tim. 6. b

Psal. 4. a

sentibus, & qui non sunt carnales, hoc autem est hæreticum.

Respondeo, dicendum secundum illam viam, quod si hoc dicatur in persona carnali, facilis est responsio: sustinendo tamen hoc, quod dicat secundum veritatem, dico, quod tali diuiti tenaci abortum præponit: quia ille, quamuis non sit expertus bona; tamen non sustinuit mala: hic autem sustinuit mala, & non gustauit bona, ideo ille posterior: & quantum ad hoc intelligit. Quod obijcitur de ratione, quia non est perfruitus bonis, dicendum, quod frui vno modo dicit discretionem alicuius cum quietatione in illo; alio modo quietationem & delectationem: dico ergo, quod qui diligit Deum, habet, sicut dicit Augustinus: & ideo, qui Deum diligit, in eo delectatur: sed pecunia, vel temporale cum diligitur, & non habetur ad votum, parit tristitiam. Ideo potest esse fruitio harum rerum, id est delectatio summa, & tamen delectatio modica, & tristitia maxima: ideo non sequitur, quod quamuis talis auarus peccet, quod delectatione requiescat, sed tamen quiescit amore, quia semper se diligit. Quod obijcitur, quod non cognouit distantiam, dicendum, quod simplici notitia, ille, qui habet semper bona, cognoscit bona, similiter & ille habet bona, & mala: & quia talis semper habet mala, nunquam bona: ideo, & cetera. Quod obijcitur de viro spirituali, dico, quod ipse non est sine delectatione spirituali, ideo videt solè, & cognoscit distantiam. Sed auarus tenax, quia peccator: non habet delectationem spiritualem, quia tenax: non habet carnalem, & ideo non cognoscit distantiam boni, & mali.

Quid habet amplius, & cetera. Posuit supra remedium contra vanitatem malitiæ, & contra vanitatem auaritiæ. Tertio ponit remedium contra vanitatem imprudentiæ: contra hanc autem, remedium summum est, acquisitio sapientiæ: & quia nemo potest sapientiam acquirere, nisi habeat modum debitum addiscendi: ideo habet hæc pars duas partes. In prima dat modum: in secunda explicat sapientiæ documenta, ibi: *Melius est nomen bonum, & cetera*. Modus autem considerandi, vel addiscendi ei, qui vult esse sapiens, traditur, hoc modo: Primo, vt addiscat vtilia: Secundo, vt relinquat abscondita: Tertio, vt non inquirat sublimia. Primo ergo docet, vtilia querere, & considerare, & hoc quo modo possit ad vitam gloriam peruenire. Propterea querit, *Quid habeat amplius stulto sapiens, & quid pauper*, bene coniungit ista duo, pauper, & sapiens. Pauper enim dicitur per contemptum presentium, vnde dicitur: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum: per æternorum saporem, & rectam æstimationem, de quibus dicitur: Gloriam sapientes possidebunt, stultorum exultatio, ignominia. Stultus vero dicitur mundanus, qui e contrario, contemptis æternis, inhiat terrenis: de quo dicitur: Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim. *Quid stulto amplius habeat sapiens, & pauper in hac vita*, supple, modicum. *Nisi pergat illuc, ubi est vita*, hic parum habet. in mortali vita, quia, Moritur doctus similiter, vt indoctus: sed in æterna vita multo amplius, de qua dicitur: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te: & cetera. Ad hanc vitam pergunt sapientes, quia, sicut dictum est: Sapientis oculi in capite eius: & ideo ipse sequitur Christum, lucem, qui, vt dicitur, Est vita, veritas, & vita; sed stultus non pergit, vnde dicitur: Labor stultorum affliget eos, quia nesciunt in vrbem pergere.

Ad hanc vitam non potest recte sine cognitione perueniri: ideo subdit: *Melius est videre, quod cupias, id est, agnoscere vitam, quam desideras, Quam desiderare, quod nescias*, id est, velle illuc peruenire ignoranter, & ideo oportet ita illam considerationem ponere suam, vt dicitur: Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Et hoc quidem est bonum sci-

re, sed desiderare quod nescit, stultum: ideo subiungit: *Sed & hoc vanitas, & presumptio spiritus, scilicet desiderare, quod homo nescit, & sicut Iacobus & Ioannes desiderabant, & petebant sedere ad dextram, & presumptuose querebant, ideo dicitur eis: Nescitis quid petatis. Potest etiam exponi ad commendationem cognitionis vtilium: vt sit sensus, quod melius est cognoscere desiderabilia, & vtilia, quam desiderare, scire abscondita, quæ scilicet prohibet considerare, quia hæc est presumptio spiritus, velle scilicet cognoscere, quæ Deus in sua prouidentia disposuit: & hoc quidem prohibet perscrutari consequenter.*

Qui futurus est. Hic reuocat a perscrutando abscondita, vt est dispositio diuina, ob quam dicit: *Qui futurus est, iam uocatum est nomen eius*, quantum ad æternam electionem. Qui vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea, quæ sunt. *Et scitur quod homo sit*, quantum ad paruitatem durationis vite. Puluis es, & in puluerem reuerteris, *Et non possit contra fortiores se in iudicio contendere*: quantum ad conditionem iustitiæ: nemo enim est adeo iustus, qui possit se iustificare in iudicio cum Deo. Scio, quod non iustificatur homo compositus Deo. Si uoluerit cum Deo contendere, non poterit, ei respondere vnum pro mille. Ideo dicebat Iob: Quætus ergo sum ego, vt respondeam ei, quia fortior: vnde si fortitudo queritur, robustissimus est, si æquitas iudicij, nemo audet pro me testimonium dicere. Hæc igitur absconditam dispositionem dicitur nobis non esse perscrutandam: quia in nostris verbis pauca inuenitur veritas, maxime quando volumus ea disserere, quæ nos latent, ideo subdit: *Verba sunt plurima, id est pauca sunt cognita, vt dicitur: Stultus verba multiplicat, multamq. in disputando vanitatem habentia, & paucam veritatem*: Mundum tradidit disputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio vsque in finem, & propterea qui volunt de his perscrutari, euanescent secundum illud Apostoli: Deus nouit cogitationes sapientium.

Idem. Hic reuocat tertio a perscrutando sublimia, & requirendo, & hoc cum habeat satisfacere de cognoscendo sua propria mala, vel communia, ideo dicit: *Quid necesse est homini maiora se querere*, quasi dicat, non est necesse, vt dicitur: Altiora te ne quæseris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et: Noli altum sapere, sed time. Et subiungit rationem, quia non debet querere maiora. *Cum ignoret, quid conducat sibi in vita sua*, id est, quid sibi sit vtile. Difficile æstimamus, quæ in terra sunt: & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? ignorat vique, quid sit vtile in hac vita momentanea, vnde subiungit: *Numero dierum peregrinationis sue, Dies peregrinationis vite meæ, centum triginta annorum sunt, parui, & mali. Et: Quamdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Et tempore, quod, velut umbra, præterit. Peregrini sumus coram te, & aduentæ, sicut omnes patres nostri: Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora. Et ita per se non potest inquirere, nec etiam ab alio adducere, propterea subiungit: *Aut quis ei poterit indicare, quid post eum venturum sit sub sole?* non enim homo scit futura, nisi Domino reuelante, nisi per gratiam. Ideo ad hoc non debet homo cogitationem applicare. Et non audisti ea, ne forte dicas: Ecce cognoui ea. Neque audisti, neque cognouisti, neque ex tunc aperta est auris tua. Et: Ignorat homo præterita, & futura nullo potest scire nuncio. Vnde solus Deus futura cognoscit, & reuelat.*

Sed queritur de hoc, quod dicit: *Melius est videre, quod cupias, quam desiderare quod nescias*, ergo implicat, quod aliquis potest desiderare, quod nescit. Contra: Augustinus dicit, quod inuisa possumus diligere, incognita nequaquam: si igitur ad hoc, quod aliquis diligitur, desideratur, necesse est cognosci. Præterea affectus sequitur intellectum: ergo, vbi intellectus non præcedit, non se extendit affectus: sed intellectus non extendit se ad ea, quæ nescit: ergo nec affectus illa desiderat. Respondeo dicendum, quod duplex est cognitio, certitudinis scilicet, & æstimationis: sic & per oppositum duplex scientia, vna per priuationem cuiuslibet certitudinis, & alia per priuationem cuiuslibet æstimationis. Dico ergo, quod ad hoc, quod aliquid desideretur, non necesse est, quod præcedat cognitio certitudinis, desiderium enim sequitur solam æstimationem: sed oportet, quod aliqua cognitio æstimationis præcedat: hic autem loquitur de nescientia per priuationem certitudinis. Queritur de hoc, quod dicit: *Quid necesse est homini maiora se querere?* Ex hoc videtur, quod homo non debeat aliquid perscrutari, nec labore cognoscere, quod hoc sit supra se: & probatur ex illo: Altiora te ne quæseris. Et: Noli altum sapere, sed time. Sed contra, homo est in medio inter creaturas visibiles, & Deum, sed dicit Augustinus, quod anima hominis obtenebratur, quando in his terrenis, & infimis oculum figit: illuminatur autem, cum conuertitur ad æterna bona: ergo semper illa debet querere: sed illa sunt altiora, ergo. Præterea nunquam anima perficitur perfectione completa, nisi in his, quæ sunt altiora ipsa, sed vnumquodque perfectibile debet tendere, & querere id, in quo perficitur, ergo querere altiora. Si dicas, quod non intelligitur, quod non debet querere, nec considerare altiora, secundum substantiam, sed quod non debet considerare ea, quæ excedunt suæ considerationis possibilitatem; obijcitur tunc: quia omnia, quæ sunt fidei sunt supra nostrum intellectum, ergo secundum hoc non debet intellectus noster erigere se ad credendum ea, quæ sunt fidei. Item, tunc maxime erunt reprehensibiles, qui articulos fidei volunt discutere: ergo omnes reprehensibiles, qui disputant de fide. Respondeo dicendum, quod facienda est vis in hoc, quod dicit, *Maiora se*. Et in hoc, quod dicit: *Querere maiora se*, vocat illa, quæ nostram considerationem excedunt, secundum hoc, quod excedunt: *Querere*, vocat inquirere, & discutere: quasi dicat, quod stultum est indagare velle illa, ad quæ nostra inquisitio non pertingit, quantum ad ea, quæ non sufficit nostra consideratio. Nam alia sunt, quæ nobis sunt manifesta de Deo, & illa non sunt maiora nobis: vnde non dehortatur considerare Deum.

Quod obijcitur de fide, dicendum quod ipse non dissuadet credere, sed querere. Præterea, etiam ea, quæ sunt fidei, sunt supra nostrum intellectum per se nudum: non tamen sunt supra intellectum gratia fidei illustratum: vnde querere illa, & credere, & indagare vsque ad illud, ad quod se extendit lumen fidei, non est se extendere ad maiora, & sic omnis disputatio sobria ipsorum articulorum: si autem excedat, nisi sit a Deo, sic est reprehensibilis. Queritur etiam de hoc, quod dicit: *Quis poterit ei indicare, quid post eum venturum sub sole sit?* Contra: In anima nostra est potentia, quæ est omnia fieri, & omnia facere: sed possibilis potest esse se recipere omnia presentia, omnia præterita, & omnia futura, ergo si agens potest reducere ipsum ad actum, ergo non potest per se ipsum cognoscere venturum. Respondeo dicendum, quod si agens possit abstractare, siue formare cognitionem in intellectu possibili, tamen operatio eius dependet, & a certitudine rei extra, & intrat a sensu: quia deficiente re, perit scientia: & deficiente sensu, necesse est vnam scientiam deficere: quia ergo futura contingentia non generant similitudinem sui in sensu, nec per se, nec per causam determinatam antecedentem, & ipsa non habent in se stabilitatem, quæ exigitur ad cognitionem: ideo intellectus noster, qui accipit a rebus, non po-

A test per se in eorum cognitionem venire, vt per eum cognitio non dependeat a rebus.

Melius est nomen bonum. Supra posuit modum addiscendi: hic secundo subiungit documenta sapientiæ, per quæ adhibetur remedium contra vanitatem stultitiæ. Et quoniam sicut dicitur: Sapientia docet sobrietatem, prudentiam, iustitiam, & virtutem, siue fortitudinem: ideo habet hæc pars quattuor partes: in prima ponit documenta ad habendam modestiam: in secunda ad habendam constantiam, ibi: *Calumnia*. In tertia ad habendam prudentiam, ibi: *Ne dicas, quid causa est*. In quarta ad habendam iustitiam, ibi: *Noli esse multum iustus*. Ad habendam modestiam quinque tribuit documenta. In primo docet præferre honestum suauis: in secundo, vitam futuram presentis: in tertio afflictionem voluptati: in quarto tristitiam iucunditati: in quinto seueritatem mollitiei, siue adulationi. Ponit igitur documentum, in quo docet præferre honestum, vtputa nomen bonum suauis, vtputa est vnguentum, ideo dicit: *Melius est nomen bonum, id est bona fama, de quo dicitur: Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi, & magni: Quam vnguenta pretiosa*, quæ scilicet multum redolent iuxta illud: Maria accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & domus impleta est ex odore vnguenti: & licet vnguenta redolent, tamen bonum nomen magis, ideo melius. Christi bonus odor sumus in omni loco, scilicet quantum ad bonam famam.

Et dies mortis. Hic notatur secundum documentum, in quo præfert vitam futuram presentis, & ita ingressum in aliam vitam, ingressui in hanc, & propterea dicit: *Et dies mortis*, supple melior est: *Die natiuitatis*: Etenim moritur ad quiescendum. Beati mortui, qui in Domino moriuntur, a modo dicit spiritus, vt requiescant a laboribus suis. Sed hic nascitur ad laborandum. Homo ad laborem nascitur, & auis ad volatum: & ideo melior, vnde: Melior est mors, quam vita amara: & requies æterna, quam languor perseverans.

Melius est ire. Hic tertium notatur documentum in quo præfert afflictionem voluptati, vtputa luctum conuiuio, propter quod dicit: *Melius est ire ad domum luctus*: vbi lugentur peccata, quia: Beati, qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur, quam ad domum conuiuij, vbi inueniuntur oblectamenta. Noli esse in conuiuijs potatorum. Et ratio huius est: quia in conuiuijs obliuiscitur homo sui, & in domo luctus recordatur iudicij sui, & ideo subdit: *In illa enim, scilicet in domo luctus: Finis cunctorum admonetur hominum. Memor esto iudicij mei: Sic enim erit & tuum. Mihi heri, & tibi hodie: Et viuens cogitat, quid futurum sit, & istud est vtilissimum: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Et ideo dicitur: Memento nouissimorum, & noli obliuisci: quia, sicut dicit Hieronymus, facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum.*

Melior est ira risu. Hic notatur, quartum documentum, in quo præfert tristitiam iucunditati: quia illa, scilicet tristitia corrigit, & iucunditas decipit, & propterea dicit: *Melior est ira risu*, scilicet, qua peccatis quis irascitur alienis. Flagellat omnem filium, quem recipit. Et: Ego quos amo, arguo, & castigo: hæc ira melior est risu dissimulationis. Lude cum filio tuo, & contristabit te, & ideo: *Melior est ira: & redditur ratio: Quia per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis*. Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem: & hoc documentum confirmat modo sapientis, vnde dicit: *Cor sapientium, ubi tristitia est*, sed e contra: *Cor stultorum, ubi laetitia*, illi requirunt tristitia in presentis, isti iucundam. Plorabit, & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Et quod illi sapienter: hi stulte, pater ex euentu, quia dicitur tristibus: Beati, qui nunc fletis, quia ride-

bitis.

Cognitio duplex.

Eccli. 3. c. Rom. 11. c. Aug. enar. in psal. 58. no. 8.

Que sunt fidei quo modo indaganda.

Arist. 3. de anima tox. 67.

Arist. 1. de sens.

Mat. 20. c

Rom. 3. c

Gen. 3. d

Iob 9. a

Ibid. b

Eccli. 10. c

Eccli. 3. b

1. Cor. 3. d

Eccli. 3. c

Rom. 11. c

Sap. 9. d

Gen. 47. b

2. Cor. 5. b

1. Par. 29. d

Isa. 48. b

Eccli. 8. b

S. Aug. lib. 10. de 1. vis. cap. 1. no. 8.

Sap. 8. b

Eccli. 41. c

Ioan. 12. a

2. Cor. 2. d

Apo. 14. c

Iob. 5. d

Eccli. 30. c

Mat. 5. a

Prou. 23. c

Eccli. 38. c

Eccli. 7. d

Eccli. 38. c

Hier. 3. Reg. Monach. c. de sim. ult. iudicij. no. 9.

Heb. 12. b

Apo. 3. d

Eccli. 30. d

Prou. 25. d

Ioan. 16. d

Luc. 6. c bitis: e contrario gaudentibus. Vx vobis, qui ride-
Ibid. d tis, quia flebitis.
Melius est a sapiente corripi. Notatur hic quintum
documentum, quo præfertur seueritas mollitiei, vr-
puta dura correptio adulationi: propter quod dicit:
Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulatione de-
Pro. 17. a *scripi.* Melior est manifesta correptio, quam amor ab-
Pro. 16. d *conditus:* quia correptio dirigit, sed adulatio deci-
Isa. 3. c pit. Iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per
viam non bonam. Et: Popule meus, qui beatum te
dicunt, ipsi te decipiunt: & reddit rationem per simi-
litudinem: quia adulatio fatui parum durat, & multū
sonat, sicut spine accensæ sub olla: propterea dicit:
Quia sicut sonitus spinarum sub olla, alte sonat: Sic risus
Eccli. 21. c *stulti,* ad litteram, stultus alte ridet. Fatuus in risu exal-
rat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit.
Pro. 27. b Vel risus altus, quando adulatio clamosa. Qui bene
dicit proximo suo voce grandi, de nocte confugiens,
maledicenti similis erit. Sed & hoc vanitas, scilicet
Psal. 61. c talis adulatio, vnde: Vani filij hominum, mendaces
filij hominum.
An mors sit Quæritur de hoc, quod dicitur: *Melior est dies mor-*
melior, quâ *tie, die natiuitatis.* Contra: Mors est priuatio, vita est
vita. habitus, sed habitus semper plus habet de entitate, &
bonitate, quam priuatio: ergo vita, quam mors, meli-
Phil. 1. c or: ergo dies natiuitatis melior. Præterea regula
est, cuius corruptio bona, generatio mala: sed mors
est corruptio vite: ergo cuius mors est bona, vita mala
est: sed nullius, nisi peccatoris est vita mala: ergo nul-
lius, nisi peccatoris mors melior, quam vita: sed hoc
est falsum: quia peccator moriendo tendit ad infer-
num. Respondeo, dicendum, quod aliqui præferunt
aliquando ratione sui, aliquando ratione conse-
quentis ad ipsum: illud præferendum est alij ratione
sui, quod de se dicit plus de bono, sicut homo melior
equo: alio modo ratione consequentis, mors præ-
fertur vitæ, & dissolutio illa, scilicet mors, ad quam
consequitur quies, & esse cum Christo: & de hac
Mors dupli- morte hic loquitur: quia in vita est homo in peri-
citer dicitur culo, in labore, in dolore: post mortem iustus est in
mala. gaudio, securitate, & tranquillitate. Et patet respon-
sio ad primum: quia mors non præfertur ratione sui.
Quod obiicitur secundo, similiter solui potest:
mors enim dupliciter dicitur mala, aut quia amit-
tit bonum magnum, scilicet bonam vitam, vt boni
veri, & vtilis: aut quia ad malum finem ducit. Pri-
mo modo mala est mors iustorum, idest damnosa:
sed secundo modo valde bona: & quantum ad hoc
præfertur. Item quæritur de hoc, quod dicit: *Mel-*
Mat. 5. d *ior est ira risu.* Contra: Qui irascitur fratri suo, reus
An sit me- erit iudicio: sed qui corripit, non est reus alicuius
lior ira risu. pœnæ: ergo peius est irasci, quam ridere. Item
ridere potest esse sine culpa, sed irasci, cum dicat per-
turbationem rationis, vix est sine culpa veniali, num-
quã est sine pœnâ: ergo multo peior est risu. Respon-
deo, dicendum, quod est irasci vitio, & irasci naturæ:
primū est virtutis, & bonum: secundum vitij, & ma-
lum. Similiter est arridere bono, & corrudere pec-
cato: primum, bonum: secundum, malum. Et loquitur
de ira, & risu, secundum quod respiciunt ma-
lum: sed tunc similiter posset dare aliam regulam
Psal. 4. a respectu boni: melior est risus, quam ira. Et dicen-
Pro. 27. a dum, quod in præsentia plura sunt mala, quam bona:
ideo pluries oportet tristari, quam gaudere, ideo præ-
fert iram risui. Nota, quod est ira, permissione, &
hæc necesse est, quod præcedat. Prohibitione, & hæc
culpæ mortalis: Ira non habet misericordiam, nec
erumpens furor. Præceptione, & hæc iustitiæ, & ze-
li: & de hac supra dictum est: *Melior est ira risu,* mo-
deranda, ne excedat.
Calumnia conturbat sapientem. Supra posuit docu-
menta ad habendam modestiam: hic sequitur se-
cunda pars, in qua ponit documenta ad habendam

constantiam, & quoniam constantia perditur per ca-
lumniam, & per iracundiam, & conseruatur per pa-
tientiam, & per perseuerantiam: ideo hic quattuor
documenta ponuntur. In primo ostenditur vitanda
calumnia: in secundo amanda perseuerantia: in ter-
tio seruanda patientia: in quarto fugienda iracundia.
In primo igitur documento ostenditur vitanda ca-
lumnia, quia perturbando, hominem inconstantem
reddit, propterea dicit: *Calumnia perturbat sapientem.*
Calumnia Calumnia est criminatio litigiosa, & ideo ab ea reced-
quid sit.endum. Recede procul a calumnia, quia non ti-
Isa. 54. d mebis: *Et perdet robur cordis illius,* idest fortitudinem
charitatis: quoniam abundabit iniquitas, refrigescet
Mat. 24. a charitas multorum.
Melior est finis. Hic notatur secundum documen-
tum, in quo præfertur perseuerantia iustitiæ incho-
atæ, propter hoc dicit: *Melior est finis orationis, quam*
Mat. 10. e *principium.* Melius est in bono perseuerare, quam tan-
tum inchoare: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic
saluus erit, vnde Bernardus: Perseuerantia est om-
nium virtutum consummatio. *Melior est patiens.* Hic
notatur tertium documentum, in quo commendatur
patientia: quia sine illa non potest esse constantia,
ideo dicit: *Melior est patiens arrogante.* Abusiua est
Pro. 16. d comparatio, quia patiens bonus, sed arrogans malus.
Melior est patiens viro forti. *Ne sis velox.* Tangitur
hic quartum documentum, in quo docetur fugien-
da iracundia: quia non bene stat cum constantia,
ideo dicit: *Ne sis velox ad irascendum.* Sit autem om-
nis homo velox ad audiendum, tardus ad loquen-
Iac. 1. e dum, & tardus ad iram: & subiungitur ratio: *Quia*
Iob 5. a *ira in sinu stulti requiescit.* Virum stultum interficit
iracundia, & paruulum occidit inuidia: bene, *requie-*
Ephes. 4. d *scit,* propter diurnitatem: nam sapiens, etsi irasci-
tur, non debet diu seruire. Sol non occidat super ira-
cundiam vestram: sed non sic stultus: *Onerosa arena*
Pro. 27. a *in sinu stulti.*
Sed dubitatio est de hoc, quod dicit: *Calumnia*
Pro. 12. e *conturbat sapientem.* Contra, dicitur: Non contrista-
bit iustum, quidquid ei acciderit: ergo si sapiens ius-
tus est, non conturbatur per calumniam. Ad hoc
respondetur vno modo, quod est conturbatio impa-
tientia, & hac non conturbatur iustus: & compas-
sionis, & hac conturbatur, sicut dicebat Apostolus:
2. Cor. 11. f *Quis scandalizatur, & ego non vror?* quasi dicat, nul-
lus. Sed littera sequens tollit hanc expositionem, &
subdit: *Et perdet robur cordis eius.* Ideo soluendum
est, sicut dicitur in Glossa, quod est sapiens, & iustus
perfectus, & de hoc intelligitur illud Prouerborum:
& imperfectus, & de hoc intelligitur hic. Item, quid
est, quod dicit: *Ne sis velox ad irascendum.* Contra:
Psal. 4. d Irascimini, & nolite peccare. Respondeo, dicendum,
quod est ira multiplex.
Discretio *Ne dicas, quid causa.* Positis documentis ad mode-
quo modo stiam, & constantiam: ponit hic documenta ad ha-
acquiritur. bendam prudentiam: & quia prudentis est discerne-
re, vbi contingit errare: ideo ponit documenta quat-
tuor ad habendam discretionem. Primum est ad di-
cretionem vtilium: secundum ad discretionem di-
uinorum operum: tertium ad discretionem tempo-
rum: quartum ad discretionem meritō. Primum
igitur documētum datum ad discretionem vtilium:
in diuersis enim temporibus diuersæ vtilitates ex cau-
sis diuersis, propterea dicit: *Ne dicas: Quid putas causa*
Eccli. 13. b *est, quod priora tempora,* idest antiquorum: *Meliora*
Eccli. 13. d *fuere:* quia scilicet in eis fuit inopia: *Quam nunc sunt?*
scilicet, quando iam est rerum abundantia: quia ista
quæstio venit ex inconsideratione, vnde subdit: *Stul-*
Eccli. 13. d *ta enim est huiusmodi interrogatio,* & huius ratio est:
quia non considerat vtilitatem opulentiæ: ideo doc-
cet eam discernere, inquires: *Vtilior est sapientia cum*
Pro. 13. b *diuitijs,* quia: Redemptio animæ viri diuitiæ eius:
Eccli. 13. d *Et magis prodest videntibus solem,* idest habentibus re-
ctam intentionem: quia bona est substantia, cui non
est pec-

est peccatum in conscientia, & nequissima paupertas
in ore impij, & quod pecunia sit vtilis, ostēdit per effe-
ctum: *Sicut enim protegit sapientia,* scilicet a culpa. Si in-
trauerit sapientia cor tuū, & scientia animæ tuæ placue-
rit, consilium custodiet te, & prudentia seruat te. Sic
Eccli. 29. c *protegit & pecunia,* scilicet bene expensa. Eleemosyna
viri: quasi fuculus cum ipso, & gratiam hominis re-
cuperabit: Et licet vtraque sit vtilis, tamen sapientia
vtilior: ideo subiungit: *Hoc autem plus habet sapientia,*
Pro. 4. b *& eruditio, quod vitam tribuunt possessori:* vnde dicitur:
Pro. 3. c Audi fili mi, & suscipe verba mea, vt multiplicentur
tibi anni vitæ. Et: Lignum vitæ est sapientia, ijs, qui
apprehenderint eam: sed pecunia sine sapientia tribuit
mortem. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in mi-
serijs vestris. Et ideo præferenda est sapientia pecu-
niæ. Accipite disciplinam meam, & non pecuniam:
doctrina magis, quam aurum, eligit.
Iac. 5. a *Confidera opera Dei.* Hoc est secundum documen-
Pro. 8. a tum, in quo docet discretam considerationem diuino-
rum operum, siue iudiciorum: quia quem ipse despicit
reprobationis iudicio, nemo reducit: propterea
dicit: *Confidera opera Dei,* idest diuina iudicia: *Quod*
1. Reg. 2. e *nemo possit corrigere, quem ille despexerit:* idest quem ip-
Abac. 3. b *se suo modo visitare noluerit.* Vnde dicitur de filijs
Heli: Et non audierunt vocem patris sui: quia vol-
uit Deus occidere eos. Ista opera, & iudicia confide-
randa sunt ad timorem. Consideraui opera tua, &
expaui. *In die bona.* Hoc est tertium documentum, in
quo docet discretionem faciendam esse temporum:
quia Deus non omnia tempora fecit vniiformiter, sed
difformiter, & homo se disponere debet secundum
diuersa tempora, ideo dicit: *In die bona fruire bonis,*
idest cum gaudio bene operare. Non defrauderis a
die bono, & particula diei boni non te prætereat: quia
in hac die, est locus operandi. Vnde dicebat Christus:
Ioan. 9. a Me oportet operari, donec dies est: similiter & nos,
Gal. 6. c vnde Apostolus: Operemur bonum ad omnes, dum
tempus habemus. *Et malam diem præcaue,* illam, scilicet
de qua dicitur, Dies iræ, dies illa, dies tribulatio-
Sopho. 1. d nis, & angustia, dies calamitatis, & miseria. Qui vult
hanc diem præcauere, necesse habet recogitare illud:
Eccli. 11. c In die bonorum, ne immemor sis malorum: has dies
fecit Dominus, & ordinauit iusto modo, ideo dicit:
Ps. 144. d *Sicut enim hanc,* idest bonam: *Sic, & illam,* scilicet ma-
lam. *Fecit Deus,* & hoc iusto iudicio: *Vt non inueniat*
Pro. 12. e *homo, contra illum iustus quærimonia,* ideo bona facit,
propter bonos, mala contra malos, quia iustus Domi-
nus in omnibus vijs suis.
Hoc quoque vidi. Hic notatur quartum documen-
tum, quo docet discretionem diligentem faciendam
esse meritōrum, eo quod multum lateant, ideo dicit:
Isa. 57. a *Hoc quoque vidi in die natiuitatis meæ,* idest postquam
natus sum: *Vidi, hoc enenire: Iustus perit in iustitia sua:*
quia quasi impius reputatur. Vt dicitur: *Iustus perit,*
& non est, qui recogit: *Et impius longo viuit tempore*
Hier. 12. a *in impietate sua:* quasi esset iustus, ex quo indignabatur:
Eccli. 8. c *Quare via impiorum prosperatur?* bene est omnibus,
qui præuaricantur, & inique agunt? Et dicitur: *Sunt*
iusti, quibus mala proueniunt: quasi opera egerint
impiorum: & sunt impij, qui ita securi sunt, quasi ius-
torum facta habeant.
Quæritur de hoc, quod dicitur: *Vtilior est sapientia*
Mat. 19. c *cum diuitijs:* ergo melius est esse diuitem sapientem,
quam pauperem sapientem: ergo esse pauperem non
est status perfectior. Præterea ars, & virtus circa dif-
ficilia, sed difficilius est diuiti saluari, quam pauperi:
ergo maioris virtutis est: ergo laudabilior status. Con-
tra hoc est: quia Dominus statum pauperis præposuit,
& factō, & verbo. Respondeo, dicendum, quod tri-
plex est paupertas, vna ex complacentia, alia ex tole-
rantia, alia cum impatientia: prima bona, & perfecta:
secunda est imperfecta: tertia est vituperanda, vt dicitur:
Eccli. 13. d *Nequissima paupertas in ore impij.* Quando dicitur,
quod sapientia melior est cum diuitijs, quam sine, nō
S. Bon. Tom. 1.

intelligitur de paupertate, quæ est cum tolerantia, vel
impatientia. Quod obiicitur de difficultate, dicen-
dum, quod est difficultas ratione generis operis, &
hoc ad virtutem maiorem facit, & est difficultas ra-
tionis inordinationis voluntatis, sicut auarus difficilior
dat donum, quam largus: sic & diues difficilior sal-
uatur. Aliud soluitur: quia intelligitur de superflui-
tate, & nimia egestate.
Quæritur de hoc, quod dicit: *Quod nemo potest corri-*
Eccli. 12. a *gere, quem Deus despexerit:* Sed Deus despicit om-
nem peccatorem, quia: Altissimus odio habet pec-
catores, & cetera: Et similiter abominabilis est Deo
impius, & impietas eius. Item si non potest corrigi:
ergo nec saluari: ergo non debet sibi imputari. Re-
spondeo, dicendum, quod sicut duplex est electio, scilicet
aeterna, & secundum præsentem iustitiam, ita
duplex est hominum despectio, & loquitur hic de ho-
mine non quocumque: sed de despectione secundum
reprobationem æternam, cuius signum est obduratio
in præsentia, & ita non habet locum de omni peccato-
re: sed de reprobis.
Quod obiicitur, quod non debet sibi imputari, di-
cendum, quod immo: quia Deus neminem despicit
sine causa: vnde, & quamuis non possit surgere, nisi
Deus porrigat manum, tamen non excusatur: quia
culpa sua est, quod manus non porrigitur ei, vnde
Augustinus dicit, quod nemo corrigitur, nisi volens.
Item quæritur de hoc, quod dicit: *Iustus perit in iusti-*
Psal. 54. d *tia sua,* & impius viuit longo tempore in impietate: Sed
Exo. 20. b contra dicitur: Viri sanguinum, & dolosi non dimi-
diabunt dies suos. Item de bonis dicitur: *Honora pa-*
Sap. 10. e *trēm tuum,* vt sis longæuius super terram, & longo
viuas tempore: ergo obseruanti mandata prolonga-
tur vita. Respondeo, dicendum, quod sicut dicitur
de iusto: *Consummatus in breui compleuit tempora*
Sap. 4. c *multa,* & pauci in multis computantur: sic e contra-
Psal. 54. d *rio in malis,* sic etiam de verbo saluandorum, & dam-
nandorum, & longiores sunt dies bonorum: quia me-
liores, non quia diutius viuunt. Notandum autem,
quod breuiantur anni hominibus, ne mali fiant, vt di-
citur: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius.*
Psal. 54. d Aliquando, ne peiores fiant, vt dicitur: *Viri sangui-*
Eccli. 2. a *num, & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Obligan-
Rom. 2. a tur autem ad purgationem boni, vt dicitur: *Quoniam*
in igne probatur aurum: Mali ad suam emendationem,
vt: Ignoras, quoniam Dei benignitas ad pœnitentiam
te adducit?
Noli esse iustus multum. Supra posuit documenta ad
habendam constantiam, & prudentiam: hic tertio
ponit documenta ad habendam iustitiam, quia non est
iustitia vera, quæ excedit in rigore, & crudelitate, nisi
contemperetur pietate: ideo ponit hic quattuor docu-
menta, in primo prohibet rigorem seueritatis, vel ex-
cessum iustitiæ: in secundo præcipit impietatis
in tertio commendat exhibitionem misericordiarum. In
quarto dissimulationem propriæ iniuriæ. In primo
igitur documento dissuadet excessum iustitiæ in pu-
niendo, cum dicit: *Noli esse iustus multum,* idest, ne ex-
cedas in rigore iustitiæ: quia culpa est totam culpam
prosequi, vnde dicitur: *Iudicium sine misericordia,*
Iac. 2. b *fiet ei, qui non fecit misericordiam.* Non debes etiam
excedere in perscrutando culpam: ideo dicit: *Neque*
Pro. 30. d *plus sapias, quam necesse est:* quia dicitur: *Qui vehe-*
Rom. 12. a *menter emungit, elicit sanguinem,* ideo dicitur: *Non*
plus sapere, quam oportet sapere: sed sapere ad sobrietatem.
Ne obstupescas. Notandum hic secundum documen-
tum, in quo prohibet præcipitum impietatis. Impie-
tas enim reddit hominem stupidum in affectu, & du-
rum, ideo dicit: *Ne obstupescas:* Et dicitur: *Omnis,*
Hier. 31. f *qui comederit vnam acerbam, obstupescent dentes*
eius: *Crudelem in actu,* ideo dicit: *Ne impie agas mul-*
Pf. 74. a *rum,* idest crudeliter. *Dixi iniquis: nolite inique age-*
Eccli. 7. a *re.* Et: *Non semines mala in sulcis iustitiæ,* & non me-
Ff 3 tes

tes ea in septuplum, Reddit etiam cæcum intellectu, ideo dicit: *Noli esse stultus*. Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur. Cogitatio stulti, peccatum: & quia peccatum, & stultitia accelerant mortem: ideo sequitur ratio: *Ne moriaris in tempore non tuo*: idest ne acceleretur mors tua, quia dicitur: Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Et rursus dicitur: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te*. Exemplum de Dathan, & Abiron, qui descenderunt viuentes in infernum.

Bonum est, te sustentare iustum. Hic notatur tertium documentum, in quo monet ad exhibitionem misericordiae: & præmittit, & subiungit rationem. Exhortatur, cum dicit: *Bonum est, te sustentare iustum*. Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti. Et: *Ne vastes requiem eius, quia: Non est bonum damnum inferre iusto, nec percutere principem, qui recta iudicat*. Non solum iustus est sustentandus in causa, sed etiam porrigenda ei manus per eleemosynam. Vnde subiungit: *Sed, & ab illo ne subtrahas manum tuam*. Vt dicitur: Bene fac iusto, & inuenies retributionem magnam, & si non ab illo, certe a Deo. Sic præmissa exhortatione, subiungit rationem triplicem, & prima est diuina voluntas, ob quam dicit: *Qui timet Deum, nihil negligit de illis scilicet, quæ Deus vult fieri*: Et: *In tota anima tua time Deum, & de negligentia purga te cum paucis*. Secunda ratio est iusti dignitas, ob quam dicit: *Sapientia confortauit sapientem super decem principes ciuitatis, & ita melior est sapientia, quam vires, & vir prudens melior est, quam fortis*. Tertia ratio est humana fragilitas, ob quam dicit: *Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet*, & ideo miserendum est peccanti, vt dicitur: *Septies in die cadit iustus, & resurget: immo quantumcumque perfectus, aliquando peccat*: Si dixerimus, quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus, & veritas non est in nobis, *ed, & cunctis sermonibus*. Tangitur hic quartum documentum in quo hortatur ad dissimulationem propriæ iniuriæ: vnde debet inquirere, nec omni referenti credere: Ideo dicit: *Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accomodes cor tuum*: idest non præbeas fidem: quia parua fides est adhibenda verbis: quia multi multa loquuntur. Qui cito credit, leuis est corde. Et quia difficile est audire, & non arridere, dicitur: *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam*. Vnde non debes esse sollicitus ad audiendum, quæ de te dicuntur, & redditur ratio: *Ne forte audias seruum maledicentem tibi*. Sicuti Semei Dauid: vnde dicit Abisai: *Quare maledicit canis hic moriturus domino meo regi: Vadam, & amputabo caput eius: Et hoc sæpe cõtingit, sicut potest homo nosse ex se ipso. Scit enim conscientia tua, qui tu crebro maledixisti alijs, & ita nõ debes diligenter attendere, nec punire: Cognosce, quæ sunt proximi tui ex te ipso. Sic enim dicit: Nõne ergo oportuit & te misereri cõserui tui, sicut & ego tui miserus sum?*

Queritur hic primo de hoc, quod dicit: *Noli esse iustus multum*. Contra: Hæc est per se vera: Iustus est bonus: ergo magis iustus, magis bonus: ergo maxime iustus maxime bonus: ergo in iustitia nõ est superfluum. Item quidquid dicitur de Deo in summo dicitur: sed iustus dicitur de Deo: ergo Deus summe iustus, & constat, quod hoc non est malum: ergo si summitas in iustitia non est mala: ergo non est ibi superfluitas. Itẽ queritur de hoc, quod dicitur: *Neque plus sapias, quam necesse erit*: qui enim plus diligit, plus sapit: sed nemo potest nimis diligere: ergo nec nimis sapere, secundum quod refertur dilectio in Deum. Præterea nimis sapiens nemo est: ergo nec potest esse: ergo nemo potest plus sapere, quam necesse est. Sed contra: Virtus consistit in mediocritate, & corrumpitur per superfluum, sicut per diminutionem: ergo sicut potest esse peccatum in remittendo nimis, ita in nimis puniendo. Respondeo, dicendum ad hoc, quod iustus vno modo est idem, quod habens talem virtutem, & sic attenditur

A excessus iustitiæ per accessum ad medium, & ita nõ potest esse ibi superfluitas: quia nemo potest esse nimis virtuosus, nec nimis accedere ad medium. Alio modo iustus dicitur, secundum quod nominat actum illius virtutis, qui est punire, & sic excessus eius non attenditur per accessum ad medium, immo ad superfluum: nunc dicitur magis iustus, qui magis punit, & maxime punire nõ est bonum, & sic intelligitur in littera. Quod obijcitur secundo, quod quidquid Deo conuenit, summe dicitur, verum est de eo, quod absolute dicitur, & quod nominat per modum habitus, secundum quod dicit effectum in non summe, sicut Deus non summe punit, nec summe perficit: sed quatenus conuenit. Quod queritur de sapientia, dicendum, quod habitus sapientiæ nullo modo potest esse nimis, sed in actu. Notandum, quod est triplex, cognoscere, gustare, & scrutari: gustare, & cognoscere nemo potest nimis, sed scrutari bene potest nimis, & ratio huius est: quia per scrutatio nimia deducit ad insipientiam: sed dilectio non potest esse nimia in Deo: quia summe diligendus.

Queritur de hoc, quod dicitur: *Noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo*. Contra, dicitur: *Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt: ergo videtur, quod propter bonitatem non possunt augeri: ergo nec propter malitiam minui*. Si hoc verum est, quo modo Deus permittit annos longos in scriptura. Item de Ezechia, quo modo Deus auxit sibi annos quinquaginta. Itẽ abbreviat, vt dicitur: *Viri sanguinũ, & dolosi non dimidiabunt dies suos*. Respondeo, dicendum, quod mori in tempore suo est tripliciter, vno modo in tempore suæ salutis, ad quam vnusquisque ordinatus est, sic moriuntur omnes boni in tempore suo, & nulli mali: quia numquam ad hoc perueniunt, de finaliter malis dico. Secundo modo, mori in tempore suo, scilicet morte naturali, quæ quidẽ est per consumptionem humidi radicalis, & sic moriuntur in tempore suo senes, & decrepiti. Tertio modo mori in tempore suo est sibi a Deo presinito, secundum præscientiam diuinam, quæ numquam fallit. Istud nemo præuenit, nemo pertransit. Primo modo mali moriuntur in tempore non suo. Secundo modo, & boni, & mali, qui moriuntur morte accidentali. Tertio modo nullus. Loquitur ergo hic Ecclesiastes, & scriptura, quantum ad primum modum: sed Iob intelligit, quantum ad tertium. Similiter De Ezechia dicitur, quod Dominus mutauit consilium.

Item queritur de hoc, quod dicit: *Qui timet Deum, nihil negligit*, sed qui peccat, aliquid negligit: ergo nullus, qui peccat, timet Deum: sed non est iustus, qui non peccet: ergo non est iustus, qui timeat Deum. Item queritur, vtrum aliquis iustus possit esse sine peccato, & quod non, videtur per id, quod dicitur hic & etiam per illud: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*. Quod autem possit, videtur per illud dictum: *Non peccauit & in amaritudinibus moratur oculus meus*. Item si non potest, & nullus peccat in eo, quod vitare non potest: ergo. Respondeo, dicendum, quod negligentia vno modo importat contemptum, & sic est peccatum mortale, & sic intelligitur hic. Alio modo qualemcumque commisionem circumstantiæ, & sic veniale, & nullus sine hoc. Similiter dicendum de peccato, quod sine mortali multi, sine veniali nullus vtens libero arbitrio, nisi de Christo, & de Beatissima Virgine credimus.

Quod obijcitur de Iob, Respondeo: non negat se non peccasse, vt sic puniretur. Similiter cor reprehendit, quando peccatum complacuit, quando vero, quod noluit, hoc fecit, & si peccauit, cor non reprehendit. Quod dicitur de impotestate vitandi, dicendum, quod ex vitio intrusus est homo, & ideo non excusatur, quin peccet aliquo modo. Præterea, & si non posset vniversaliter vitare, potest tamen quodlibet particulariter euitare ideo, & cetera.

Cuncta tentauit, & cetera.
 Iob 14. b
 4. Reg. 20. b
 Ps. 54. d
 Iob 17. a

Cuncta tentauit, & cetera. Supra egit de vanitate mutabilitatis, & iniquitatis: in hac parte intendit agere de vanitate pœnalitatis. Et quia duplex est pœna, quædam est peccati occasio, sicut concupiscentia, quædam est pœna, afflictio, sicut mors, & infirmitas corporis. Ideo primo agit de prima pœnalitate, quæ est peccati occasio: secundo, de ea, quæ est pura afflictio, vt dicitur: *Memento Creatoris tui in die afflictionis tuæ*. Et quoniam pœna, quæ est peccati occasio, duplex est, vna scilicet ex defectu amoris & hæc pronitas. Alia ex defectu timoris, & hæc est securitas. Prima reddit pronum ad malum: & secunda securum, quia non timet, dum non credit puniri. Ideo habet partes duas: in prima agit de vanitate pronitatis, in secunda de vanitate securitatis. Et incipit secunda pars, vbi dicitur: *Omnia hæc considerauit, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ sũt sub sole: & quia vanitas pronitatis concupiscentiæ est periculosa, nec liberatur quis, nisi auxilio diuinæ sapientiæ, ideo primo notatur inuentio concupiscentiæ*.

Secundo subiungitur remedium sapientiæ, ibi: *Quis talis, vt sapiens est, & cetera*. Et quoniam vbi est latentis inuentio, præcedit diligens inquisitio. Ideo primo describitur diligens ipsius inquisitio. Secundo concupiscentiæ inuentio, ibi: *Et inueni amariorum morte, & cetera*. Diligens ipsius inquisitio, quæ adeo diligens fuit, vt incuriositatem degeneraret, hoc ordine describitur, primo quoad præsumptionis suæ curiositatem, quoad questionis sublimitatẽ, quoad questionis studiositatẽ. Quatum igitur ad suæ præsumptionis curiositatẽ dicitur: *Cuncta tentauit in sapientia*, idest, in inquisitione: ecce curiositatis inquisitio, vt dicitur: *In pluribus operibus eius ne fueris curiosus: Dixi: Sapiens efficiar: ecce præsumptionis elatio, vt dicitur: Væ qui sapietes estis in oculis vestris, & cetera*. Et: *Si quis vestrum videtur esse sapiens in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens*. Quantum ad inquisitionis sublimitatẽ, dicit: *Et ipsa longius recessit a me, quam erat prius: quia visa est ei quæstio difficilior, dũ magis inquireret, & hoc diuini iudicij seueritate. Dicitentes se esse sapietes, stulti facti sunt*. Et questionis altitudinem, ideo dicit: *Et alta profunditas, quis inueniet eam? alta est profunditas inquisitionis sapientiæ, vt dicitur: Ego in altissimis habitauit, & thronus meus in columna nubis, & ideo quis potest inuenire? pauci sufficienter, sed nulli perfecte. Ne laboretis: non enim comprehendetis. Et: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei. Quantum ad considerationis strenuitatem, subiungit: *Lustrauit vniuersa in animo meo, idest circuiui, & diligenter vndique considerauit. Quasi is, qui arat, & qui seminat, accede ad illam. Et ratio mouens tangitur, vt scire, in habitu: Et considerarem, in actu: Sapientiam, in appetitibus: rationem, in operibus. Et e contrario, vt cognoscerem impietatem stulti, in operandis: Et errorem prudentia, in credendis, vt dicitur: Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam erroris, & stultitiam*.*

Et inueni, & cetera. Descripta est diligens inquisitio: describitur hic concupiscentiæ carnalis inuentio, & quantum ad triplicem conditionem, primo notatur ipsius concupiscentiæ pronitas, secundo generalitas, tertio causalitas. Primo igitur tangitur ipsius concupiscentiæ vehemens pronitas, quia perducit ad maximam amaritudinem sub specie dulcedinis: ideo dicit: *Inueni amariorum morte mulierẽ, & hoc post nefarij operis perpetrationem, ad quod concupiscentia pertrahit, vnde dicitur: Fauus distillans labia meretricis, & nitidior oleo guttur eius. Ad hoc pertrahit concupiscentia illa, quæ a muliere habuit ortum, & in muliere habuit fõmentum, quæ sua pulchritudine illaqueat per delectationem: ideo dicit: *Laqueus est venarum, idest, dæmonum, qui**

venantur animas hominum. Illaqueat verbis & aspectibus, vt dicitur: *Irretriuit eum multis sermonibus, & blanditijs labiorum protraxit illum*. Illaqueat pulchritudine faciei. Propter speciem mulieris multi pereunt. Illaqueat etiam verbis, vnde: *Colloquium illius, quasi ignis exardescit*. Non solum illaqueat in delectationem, sed etiam deglutit in nefario opere, vnde dicit: *Et sagena cor eius, cum iuxta votum eius consentitur operi nefario: hæc est sagena diaboli: Totum in hamo subleuauit, traxit illum in sagena sua: sed postmodum ligat per affectionẽ, & ideo dicit: *Et vincula manus illius*. Sequitur eam, & ignorat, quod ad vincula stultus trahatur. Ab hac pronitate nullus eripitur, nisi qui a Domino iuuatur, tanta est, ideo dicit: *Qui placet Deo, effugiet eam*, secundum quod dicitur: *Fugite fornicationẽ*. Et: *Sciui, quoniã aliter non possum esse continẽs, nisi Deus det. Qui autẽ peccator est, capietur, & cetera*. Iniquitates suæ capient impium, & funibus peccatorum suorum constringitur.*

Ecce hoc inueni. Hic notatur secundum, scilicet concupiscentiæ generalitas, cuius rationem videre fuit difficultas, ideo dicit: *Ecce hoc inueni dixit Ecclesiastes vnum, scilicet, concupiscentiæ pronitatem, & alterum, scilicet ipsius generalitatem: & laborauit, supple vt inuenirem rationem, quã adhuc querit anima mea. hæc ratio generalitatis concupiscentiæ, quare in omnibus est. Et non inueni, scilicet proprio ingenio: quia hoc Philosophi scire non potuerunt: sed tamen fide cognouerunt rationem, & experientia cognouit effectum, scilicet generalitatem: ideo dicit: *Virum vnum de mille reperi, & mulierem ex omnibus non inueni*. Hyperbole est, & vult dicere, quod paucissimos inuenit viros, in quibus concupiscentia non regnaret. Sed ipse mulieres nullas inuenit: nec mirum, quia: Breuis omnis malitia super malitiam mulieris. Possemus autem hoc exponere de Christo, qui solus euasit a corruptione concupiscentiæ originalis, qui solus fuit inter mortuos liber.*

Solummodo hoc inueni. Hic notatur tertium, scilicet concupiscentiæ causalitas, quæ quidem non fuit a Deo: sed a primo peccato, ideo dicit: *Solummodo hoc inueni, quod fecit Deus hominem rectum*. Et alibi: *Deus de terra creauit hominem, & secundum imaginem suam fecit illum*. Et huius signum est relictudo figuræ, quæ adhuc manet in corpore. *Et ipse se, propria scilicet libertate: Infinitis miscuit questionibus: quia recedendo ab vno, factus est pronus ad multa, & infinita: quia in eis sua concupiscentia non finitur nec satiatur. Tria sunt in saturabilia, & quartum, quod numquam dicit, sufficit*.

Dubitari potest de hoc, quod hic dicit: *Cuncta tentauit in sapientia*. Vtrum in hoc fuerit reprehensibilis. Quod sic videtur per ipsam litteram. *Dixi sapiens efficiar, & ipsa longius recessit a me*. Item per illud: *In pluribus operibus eius non eris curiosus*. Contra: Spiritualis homo iudicat, & ipse a nemine iudicatur, ergo si Salomon habebat spiritum sapientiæ, ergo eius erat de omnibus iudicare. Præterea ait Apostolus: *Omnia probate, quod bonum est tenete: bonum est igitur tentare omnia*. Respondeo, dicendum, quod tentare aliquid, est dupliciter, vno modo cognoscere per experientiam, sicut cognoscit, & tentat quis vinum, quod gustat: alio modo per examinationem, & approbationem, & reprobationem. Primo modo non sunt tentanda, nisi vtilia tantum: si autem ampliora quis velit tentare, curiositas est. Secundum autem, quod tentare idem est, quod examinare, sic accipit Paulus, *Probate, & sic omnia sunt examinanda, non tantum bona, & vtilia: sed etiam inutilia: sic dicitur, quod spiritualis homo omnia iudicat, sic etiam dicitur, Omnia probate, idest, omnia examinare, vtrum bona vel mala in nostris operibus, de quibus dubitare possumus: sed in operibus Dei, de quibus supponere debemus, quod*

Pœna duplex.
 Eccls 12. a
 Eccls 8. b
 Eccls 3. c
 Isa. 5. e
 1. Cor. 3. d
 Rom. 1. c
 Eccls. 24. a
 Eccls. 43. d
 Rom. 11. d
 Eccls. 6. c
 Eccls 1. d
 Prou. 5. a

Prou. 7. d
 Eccli. 9. b
 Ibid.
 Abac. 1. d
 Prou. 7. d
 1. Cor. 6. d
 Sap. 8. d
 Prou. 5. d
 Eccli. 25. c
 Ps. 87. a
 Eccli. 17. a
 Eccli. 3. c
 1. The. 5. c

quod bene sint facta, curiositas est probare vel examinare: quoniam ergo Salomon extendit suum examen ultra ea, quae salutis sunt; ideo curiositas fuit, & concedendum est illud. Auctoritates ille duae intelliguntur de ijs, quae ad salutem spectant, & ad se pertinent, sed Salomon ultra processit.

Item dubitatur de hoc, quod dicitur: *Virum de mille virum reperi*. Secundum hoc, videtur confirmare heresim illam, quod nulla mulier saluatur: & hoc nititur probare haereticus, quia si solum saluatur est, quod assumpsit Christus, & ipse assumpsit solum sexum virile: ergo ille solus saluatur, & hoc nituntur probare per illud: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, non dicitur, quae baptizata fuerit*: Et id ipsum apud Ioannem habetur. Contrarium huius ostenditur per illud: *Meretrices praecedunt vos in regno Dei*. Item ostenditur hoc, quia Dominus vtrumque sexum recepit, vtrumque sanauit corporaliter, vtrumque vocauit per Apostolos. Ipse etiam Salomon vtrumque laudauit, & de forti muliere, inquit: *Ridebit in die nouissimo: quid est ergo, quod dicitur: Mulierem ex omnibus non inueni*. Respondeo, dicendum, quod ipse loquitur de generalitate concupiscentiae, & de hac est loqui dupliciter: vno modo, quantum ad propagationem carnalem, qua ipsa transfunditur: alio modo quantum ad perfectionem per actualem peccatum: si primo modo, est sermo verus, & proprius, quia solus Christus sine peccato conceptus, & originale non contraxit: si secundo modo, sermo est hyperbolicus, & hoc patet, quia non tantum est vnus vir bonus, & saluandus, immo multi: & dicitur illud quantum ad raritatem eorum, qui tempore illud inueniebantur ab actu concupiscentiae immunes.

Quod obijciunt haeretici, quod assumpsit sexum virilem. Respondeo, quod et si virilem assumpsit, tamen attende, quod assumpsit de muliere, quod non fecisset, si ad salutem pertineret. Praeterea vnus naturae est vir, & mulier, & vnus corpus. Quod obijciunt de Eunuchis, quia in masculino, dicendum, quod confusum est illud masculinum, & stat ibi pro natura, non pro sexu: & frequenter masculinum genus concipit femininum secundum morem scripturae.

CAPVT OCTAVVM.

Initium huius capituli, in aliquibus Biblijs est finis septimi. **Q**uis talis, ut sapiens? supra descripsit vanitatem concupiscentiae. Hic contra illam vanitatem innuit dare sapientiae remedium: nullus enim eripitur a concupiscentia, nisi qui ambulat cum sapientia. Ideo dicitur: *Sapientia hominis lucet in vultu eius*. Hortatur igitur hac in parte, sapientiae adherere ex quaduplici commendatione. Primo ex consideratione suae nobilitatis: secundo potestatis: tertio utilitatis: quarto temporis opportunitatis. Hortatur igitur sapientiae adherere consideratione suae nobilitatis, quae perpenditur in hoc, quod hominem redditobilem, & gloriosum, & quantum ad aspectum, & quantum ad verbum. Et hoc primo proponit querendo, deinde confirmat respondendo, ibi: *Sapientia hominis*. Dicit ergo: *Quis talis, ut sapiens est?* id est, quis ita spectabilis. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem ad seniores iuuenis: loquitur autem de sapientia. Quis ita spectabilis in verbo, vnde dicitur: *Et quis nouit solutionem verbi?* supple, nisi sapiens? Facies principum mirabuntur me, tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient: & sermone nate plura, manus ori suo imponent. Proposuit querendo: nunc confirmat respondendo. *Sapientia hominis lucet in vultu eius*. vnde dicitur: In facie prudentis lucet sapientia, ideo subiungitur: Ex visu cognoscitur vir, & occursum faciei cognoscitur sensatus, nec mirum, si est spectabilis aspectu, quia hoc Deus facit, vnde dicitur: *Et potentissimus faciem illius commutabit*. Potentissimus iste Deus est. Deus potentes.

non abiicit, cum ipse sit potens. Et post: *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus*. Iste commutat faciem exteriori prius commutando interiori, id est ad se eam conuertendo: facies enim animae est superior portio rationis, quae nata est videre Deum. Hanc faciem commutat solus Deus: sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud. Non tantum est spectabilis sapiens, quantum ad aspectum, sed etiam quantum ad verbum, per sapientiam, in cuius persona dicitur: *Ego os regis obseruo, dicit sapientia*. Rex iste Deus est, de quo dicitur: *Beatus, & solus potens Rex regum, & Dominus dominantium*. Os istius regis filius Dei est, per quem vobis loquitur: Nouissimo diebus istis loquutus est vobis in filio. Os igitur regis obseruare, est verbum filij Dei diligenter intendere. Beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Sapientia igitur dicitur: *Ego obseruo, & obseruare facio, iuxta illud: Obserua, vt facias, quae precepit tibi Dominus, & bene sit tibi*. Et explanat, in quibus obseruat, quia in mandatis, ideo dicitur: *Et precepta iuramenti Dei*, quae scilicet ex ore eius procedunt. *Et obseruo*, supple, *Precepta iuramenti Dei*, Precepta iuramenti dicuntur, quia firma, & inuolabilia. Caelum, & terra transibunt, verba autem mea non prae-teribunt. Vel ideo precepta iuramenti, quia cum pacto, & iureiurando data sunt. Moyses sanguinem sumptum respergit in populum, dicens: *Iste est sanguis foederis Domini super cunctis sermonibus istis*. Ne festines. Hic secundo hortatur adherere sapientiae, consideratione suae potestatis, cum dicitur: *Ne festines recedere a facie eius*, id est, noli declinare ab eius voluntate, & hoc propter peccatum cordis, quasi te abscondas ab eo. De hoc recessu dicitur: *Dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo, Ne festines recedere a facie eius*. volens latere in malo. Non dicas: A Deo abscondar, & ex summo quis operis mei memorabitur? Sicut Cain, qui dixit Domino: *Ecce eijsis me hodie a facie tua, & a facie tua abscondar*. Et si contingat recedere, noli permanere in malo, ideo subdit: *Neque permanens in opere malo*. Ne tardes conuerti ad Deum, & ne differas de die in diem: & ratio huius est consideratio diuinae potestatis, quia facit omnipotenter. *Quia omne quod volueris, faciet*. Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Facit etiam faciliter, ideo dicitur: *Et sermo illius potestatis plenus est*. Vox Domini in virtute: vox Domini confringentis cedros. Er: Non erit tibi difficile omne verbum, qui facis misericordiam in millibus. Facit etiam irreprehensibiliter: *Nec dicere ei quisquam potest: Quare ita facis?* Tu quis es, qui respondeas Deo? *Qui custodit preceptum*. Hic tertio hortatur adherere sapientiae, consideratione nostrae utilitatis. Magna enim utilitas est ei adherere & ipsius mandata seruare, propter quam dicitur: *Qui custodit preceptum, non experietur quidquam mali*. Immo multa habebit bona. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et: Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Tempus, & responsionem. Hic quarto hortatur ad seruandum mandata diuinae sapientiae, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus, propter quod dicitur: *Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit*. Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique respondere. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus est, & opportunitas, & multa hominis afflictio*

Eccl. 3. a. *afflictio*; supple diligenter haec considerando: omnia tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa sub sole. Est enim opportunitas temporis ad studendum. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis. Est etiam opportunitas ad orandum. Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Est etiam opportunitas temporis ad benefaciendum. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Et haec opportunitas est in praesenti tempore, & hanc ostendit esse in praesenti tempore, ostendens futurum tempus periculosum, quia non potest praevideri, vnde dicitur: *Qui ignorat praeteritum, & futura nullo potest scire nuncio*, quia multo minus possunt sciri futura, quam praeterita. Quis ei poterit indicare, quid post eum futurum sit? Non potest etiam prohiberi, vnde dicitur: *Nec est in hominis ditione, id est potestate: Prohibere spiritum, scilicet exeuntem, quasi nemo potest prohibere*, quin veniat tempus mortis: & hoc explanat subdens: *Nec habet potestatem in die mortis*. Constituisti terminos eius, qui praeteriri non poterunt. Non potest declinari, vnde dicitur: *Nec sinitur quiescere ingruente bello, scilicet in die iudicij*. Pugnabit pro eo orbis terrae contra insensatos: quod bellum non poterunt declinare. Vnde dicent montibus: *Cadite super nos*. Quia tunc peribit fuga. Non potest etiam dissimulari, ideo dicitur: *Non saluabit impietas impium*, quasi possit simulare se bonum. Non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit. Et: Non proderunt thesauri in die ultionis: iustitia liberabit a morte, ideo dicitur: *Si impius fuero, vae mihi est*.

Quaeritur de hoc, quod dicitur: *Obseruo precepta iuramenti Dei*: ergo Deus iurat. Contra: Sit sermo vester: Est, est: Non, non: ergo quod amplius est, a malo est: ergo si perfectis non conuenit iurare, & minus conuenit Deo, nisi quod est summae perfectionis: ergo iurare non decet Deum. Praeterea ostenditur, quod superfluum: quia Deus non potest mentiri, ergo eque verum est simplex verbum Dei, ac iuramentum. Item videtur, quod non possit iurare: quia iurare est aliquem in testem, & robur adducere: sed Deus non habet alium, per quem possit confirmare: ergo nec iurare. Respondeo dicendum, quod iuramentum finis omnis controuersiae, & est assertio certa, & firma, & nulla firmior esse potest, & hoc ad faciendam certam fidem. Sic igitur, quando nos volumus certam facere fidem audientis, iuramus: sic Deus nostrae infirmitati condescendens iurat quidem, vt nostram fidem reddat solidam. Quod obijcitur ergo, quod amplius a malo est: exponitur, quod est a malo praene, non iurantis, sed eius, cui sit iuramentum, id est propter dubietatem eius. Aliter tamen dicendum, quod Dominus non prohibet ibi iuramentum, tamquam malum, sed quia homines sunt proni ad dicendum falsum, prohibet pronitatem ad iurandum passim, ne aliquando simul incidant in mendacium, & iuramentum in Dei contemptum: & quia Deus mentiri non potest, non habet haec ratio locum in Deo. Quod obijcitur, quod non potest mentiri: dico, quod et si iuramentum addat super assertionem simplicem, secundum rem addit, non tamen secundum nostram approximationem, vt firmior nobis sit fides, & ostenditur ad nos mira dignatio. Quod obijcitur, quod non potest alium adducere: dico, quod sicut ipse sibi testis est, quia sua veritas: ita ipse per semetipsum iurat, & est optimum testimonium, quia lux se, & alia manifestat. De hoc etiam est dubitatio, quia dicitur: *Qui custodit preceptum, non experietur quidquam mali*. Contra, infra dicitur: *Sunt iusti, quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum*. Respondeo, est experiri malum, quod permanet, & malum, quod transit: loquitur de experientia mali hic, quod semper manet, non eius, quod transit.

Quaeritur etiam de hoc, quod dicitur: *Qui custodit preceptum*, cum multa sint praeccepta custodienda, quae

re dicit praecceptum singulariter. Praeterea possibile est aliquos seruare praeccepta diuina, timore, sicut seruabant Iudaei: & tamen tales non saluantur. Respondeo, dicendum, quod et si praeccepta multa sunt per diuersitatem operis: tamen vnitatem habent, & in comparatione ad mandantem, & in comparatione ad obseruantem, & in comparatione ad finem. Ad mandantem, quia vnus est, qui praecipit: & ideo qui transgreditur vnum mandatum, non potest esse obediens mandanti: quia vnus est, qui mandat. In comparatione ad obseruantem est vnitas, quia vno principio, & regulante, omnia obseruat, sicut charitate, quae omnia vincit. Vnde sicut charitas, aut omnes diligit, aut nullum: sic omnia mandata obseruat, aut nullum. In comparatione ad finem est vnitas, quia praemium vnum debetur, & pro vno praemio sunt obseruanda. Quia ergo ista triplex concurrens vnitas in debita obseruantia mandatorum: ideo recte dicitur: *Qui custodit preceptum*, & cetera.

Haec omnia consideravi. Egit supra de vanitate pronitatis: hic agit de vanitate securitatis & quoniam haec vanitas periculosa est, quia impellit hominem ad culpam, siue ipsum impulsus detinet: ideo primo ponitur vanitas: secundo vanitatis remedium, ibi: *Qui fodit foueam*. Securitas oritur dupliciter: primo scilicet ex apparentia defectus retributionis iustae: secundo ex apparentia defectus regiminis prouidentiae, & hoc secundum tangitur, ibi: *Verti me ad aliud, & vidi*. Retributio autem iustitiae apparet deficere, propter malorum exaltationem, propter bonorum depressionem: propter vtrumque indistinctionem: sunt igitur hic tres partes. Primo ostenditur, quo modo securitatis vanitas oritur ex promotione malorum. Secundo quo modo ex depressione bonorum, ibi: *Est & alia vanitas super terram*. Tertio quo modo oritur ex indistinctione istorum, & illorum, ibi: *Et apposui cor meum, vt scirem sapientiam*. Ortus igitur securitatis ex malorum exaltatione hoc ordine describitur. Primo insinuat malorum sublimitas: secundo vero, quo modo ex hoc oritur impijs securitatis vanitas: tertio quo modo ex hoc elicitur bonorum utilitas. Primo igitur insinuat malorum sublimitas, quam considerauit Ecclesiastes sua diligenti consideratione: propter quod dicitur: *Omnia haec consideravi*, supple, quae praedixi prius: *Et dedi cor meum in cunctis operibus, quae fiunt sub sole*: vt omnia considerarem. Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, & stultitiam. Et in hac consideratione vidit ipse malorum sublimitatem, & in potentia, & in fama. Quantum ad sublimitatem in potentia, dicitur: *Interdum dominatur homo homini in malum suum*: videlicet quando malus praest, vnde: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: sed malus in malum suum, vnde dicitur: Non alliges tibi peccata duplicia, nec enim in vno eris immunis*. Malus praelatus alligat sibi peccata duplicia. Quantum ad sublimitatem in fama, dicitur: *Vidi impios sepultos*, scilicet profunditate desperationis. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. *Vel sepultos*: agere adulationis: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Gregorius: Mortuus mortuum sepelire, cum agere adulationis premit. *Vel sepultos*, continuatione transgressionis, vsque ad mortem, quasi dicat: qui in malitia fuerunt, & in malitia fuerunt: secundum quod dicitur frequenter: *Et mortuus est in peccatis suis, quae peccauerat, faciens malum coram Domino: & secundum quod Dominus dicit Iudaeis: Vos in peccato vestro moriemini*. Tales impios vidit exaltatos in fama, ideo dicitur: *Qui etiam cum adhuc viuerent, supple in sua malitia: In loco sancto erant*, id est in dignitate, quasi sancti: sicut & Antichristus, de quo dicitur: *Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto: Et laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum*. Et sic erant magni in fama:

re dicit praecceptum singulariter. Praeterea possibile est aliquos seruare praeccepta diuina, timore, sicut seruabant Iudaei: & tamen tales non saluantur. Respondeo, dicendum, quod et si praeccepta multa sunt per diuersitatem operis: tamen vnitatem habent, & in comparatione ad mandantem, & in comparatione ad obseruantem, & in comparatione ad finem. Ad mandantem, quia vnus est, qui praecipit: & ideo qui transgreditur vnum mandatum, non potest esse obediens mandanti: quia vnus est, qui mandat. In comparatione ad obseruantem est vnitas, quia vno principio, & regulante, omnia obseruat, sicut charitate, quae omnia vincit. Vnde sicut charitas, aut omnes diligit, aut nullum: sic omnia mandata obseruat, aut nullum. In comparatione ad finem est vnitas, quia praemium vnum debetur, & pro vno praemio sunt obseruanda. Quia ergo ista triplex concurrens vnitas in debita obseruantia mandatorum: ideo recte dicitur: *Qui custodit preceptum*, & cetera.

Haec omnia consideravi. Egit supra de vanitate pronitatis: hic agit de vanitate securitatis & quoniam haec vanitas periculosa est, quia impellit hominem ad culpam, siue ipsum impulsus detinet: ideo primo ponitur vanitas: secundo vanitatis remedium, ibi: *Qui fodit foueam*. Securitas oritur dupliciter: primo scilicet ex apparentia defectus retributionis iustae: secundo ex apparentia defectus regiminis prouidentiae, & hoc secundum tangitur, ibi: *Verti me ad aliud, & vidi*. Retributio autem iustitiae apparet deficere, propter malorum exaltationem, propter bonorum depressionem: propter vtrumque indistinctionem: sunt igitur hic tres partes. Primo ostenditur, quo modo securitatis vanitas oritur ex promotione malorum. Secundo quo modo ex depressione bonorum, ibi: *Est & alia vanitas super terram*. Tertio quo modo oritur ex indistinctione istorum, & illorum, ibi: *Et apposui cor meum, vt scirem sapientiam*. Ortus igitur securitatis ex malorum exaltatione hoc ordine describitur. Primo insinuat malorum sublimitas: secundo vero, quo modo ex hoc oritur impijs securitatis vanitas: tertio quo modo ex hoc elicitur bonorum utilitas. Primo igitur insinuat malorum sublimitas, quam considerauit Ecclesiastes sua diligenti consideratione: propter quod dicitur: *Omnia haec consideravi*, supple, quae praedixi prius: *Et dedi cor meum in cunctis operibus, quae fiunt sub sole*: vt omnia considerarem. Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, & stultitiam. Et in hac consideratione vidit ipse malorum sublimitatem, & in potentia, & in fama. Quantum ad sublimitatem in potentia, dicitur: *Interdum dominatur homo homini in malum suum*: videlicet quando malus praest, vnde: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: sed malus in malum suum, vnde dicitur: Non alliges tibi peccata duplicia, nec enim in vno eris immunis*. Malus praelatus alligat sibi peccata duplicia. Quantum ad sublimitatem in fama, dicitur: *Vidi impios sepultos*, scilicet profunditate desperationis. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. *Vel sepultos*: agere adulationis: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Gregorius: Mortuus mortuum sepelire, cum agere adulationis premit. *Vel sepultos*, continuatione transgressionis, vsque ad mortem, quasi dicat: qui in malitia fuerunt, & in malitia fuerunt: secundum quod dicitur frequenter: *Et mortuus est in peccatis suis, quae peccauerat, faciens malum coram Domino: & secundum quod Dominus dicit Iudaeis: Vos in peccato vestro moriemini*. Tales impios vidit exaltatos in fama, ideo dicitur: *Qui etiam cum adhuc viuerent, supple in sua malitia: In loco sancto erant*, id est in dignitate, quasi sancti: sicut & Antichristus, de quo dicitur: *Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto: Et laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum*. Et sic erant magni in fama:

re dicit praecceptum singulariter. Praeterea possibile est aliquos seruare praeccepta diuina, timore, sicut seruabant Iudaei: & tamen tales non saluantur. Respondeo, dicendum, quod et si praeccepta multa sunt per diuersitatem operis: tamen vnitatem habent, & in comparatione ad mandantem, & in comparatione ad obseruantem, & in comparatione ad finem. Ad mandantem, quia vnus est, qui praecipit: & ideo qui transgreditur vnum mandatum, non potest esse obediens mandanti: quia vnus est, qui mandat. In comparatione ad obseruantem est vnitas, quia vno principio, & regulante, omnia obseruat, sicut charitate, quae omnia vincit. Vnde sicut charitas, aut omnes diligit, aut nullum: sic omnia mandata obseruat, aut nullum. In comparatione ad finem est vnitas, quia praemium vnum debetur, & pro vno praemio sunt obseruanda. Quia ergo ista triplex concurrens vnitas in debita obseruantia mandatorum: ideo recte dicitur: *Qui custodit preceptum*, & cetera.

Haec omnia consideravi. Egit supra de vanitate pronitatis: hic agit de vanitate securitatis & quoniam haec vanitas periculosa est, quia impellit hominem ad culpam, siue ipsum impulsus detinet: ideo primo ponitur vanitas: secundo vanitatis remedium, ibi: *Qui fodit foueam*. Securitas oritur dupliciter: primo scilicet ex apparentia defectus retributionis iustae: secundo ex apparentia defectus regiminis prouidentiae, & hoc secundum tangitur, ibi: *Verti me ad aliud, & vidi*. Retributio autem iustitiae apparet deficere, propter malorum exaltationem, propter bonorum depressionem: propter vtrumque indistinctionem: sunt igitur hic tres partes. Primo ostenditur, quo modo securitatis vanitas oritur ex promotione malorum. Secundo quo modo ex depressione bonorum, ibi: *Est & alia vanitas super terram*. Tertio quo modo oritur ex indistinctione istorum, & illorum, ibi: *Et apposui cor meum, vt scirem sapientiam*. Ortus igitur securitatis ex malorum exaltatione hoc ordine describitur. Primo insinuat malorum sublimitas: secundo vero, quo modo ex hoc oritur impijs securitatis vanitas: tertio quo modo ex hoc elicitur bonorum utilitas. Primo igitur insinuat malorum sublimitas, quam considerauit Ecclesiastes sua diligenti consideratione: propter quod dicitur: *Omnia haec consideravi*, supple, quae praedixi prius: *Et dedi cor meum in cunctis operibus, quae fiunt sub sole*: vt omnia considerarem. Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, & stultitiam. Et in hac consideratione vidit ipse malorum sublimitatem, & in potentia, & in fama. Quantum ad sublimitatem in potentia, dicitur: *Interdum dominatur homo homini in malum suum*: videlicet quando malus praest, vnde: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: sed malus in malum suum, vnde dicitur: Non alliges tibi peccata duplicia, nec enim in vno eris immunis*. Malus praelatus alligat sibi peccata duplicia. Quantum ad sublimitatem in fama, dicitur: *Vidi impios sepultos*, scilicet profunditate desperationis. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. *Vel sepultos*: agere adulationis: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Gregorius: Mortuus mortuum sepelire, cum agere adulationis premit. *Vel sepultos*, continuatione transgressionis, vsque ad mortem, quasi dicat: qui in malitia fuerunt, & in malitia fuerunt: secundum quod dicitur frequenter: *Et mortuus est in peccatis suis, quae peccauerat, faciens malum coram Domino: & secundum quod Dominus dicit Iudaeis: Vos in peccato vestro moriemini*. Tales impios vidit exaltatos in fama, ideo dicitur: *Qui etiam cum adhuc viuerent, supple in sua malitia: In loco sancto erant*, id est in dignitate, quasi sancti: sicut & Antichristus, de quo dicitur: *Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto: Et laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum*. Et sic erant magni in fama:

re dicit praecceptum singulariter. Praeterea possibile est aliquos seruare praeccepta diuina, timore, sicut seruabant Iudaei: & tamen tales non saluantur. Respondeo, dicendum, quod et si praeccepta multa sunt per diuersitatem operis: tamen vnitatem habent, & in comparatione ad mandantem, & in comparatione ad obseruantem, & in comparatione ad finem. Ad mandantem, quia vnus est, qui praecipit: & ideo qui transgreditur vnum mandatum, non potest esse obediens mandanti: quia vnus est, qui mandat. In comparatione ad obseruantem est vnitas, quia vno principio, & regulante, omnia obseruat, sicut charitate, quae omnia vincit. Vnde sicut charitas, aut omnes diligit, aut nullum: sic omnia mandata obseruat, aut nullum. In comparatione ad finem est vnitas, quia praemium vnum debetur, & pro vno praemio sunt obseruanda. Quia ergo ista triplex concurrens vnitas in debita obseruantia mandatorum: ideo recte dicitur: *Qui custodit preceptum*, & cetera.

Haec omnia consideravi. Egit supra de vanitate pronitatis: hic agit de vanitate securitatis & quoniam haec vanitas periculosa est, quia impellit hominem ad culpam, siue ipsum impulsus detinet: ideo primo ponitur vanitas: secundo vanitatis remedium, ibi: *Qui fodit foueam*. Securitas oritur dupliciter: primo scilicet ex apparentia defectus retributionis iustae: secundo ex apparentia defectus regiminis prouidentiae, & hoc secundum tangitur, ibi: *Verti me ad aliud, & vidi*. Retributio autem iustitiae apparet deficere, propter malorum exaltationem, propter bonorum depressionem: propter vtrumque indistinctionem: sunt igitur hic tres partes. Primo ostenditur, quo modo securitatis vanitas oritur ex promotione malorum. Secundo quo modo ex depressione bonorum, ibi: *Est & alia vanitas super terram*. Tertio quo modo oritur ex indistinctione istorum, & illorum, ibi: *Et apposui cor meum, vt scirem sapientiam*. Ortus igitur securitatis ex malorum exaltatione hoc ordine describitur. Primo insinuat malorum sublimitas: secundo vero, quo modo ex hoc oritur impijs securitatis vanitas: tertio quo modo ex hoc elicitur bonorum utilitas. Primo igitur insinuat malorum sublimitas, quam considerauit Ecclesiastes sua diligenti consideratione: propter quod dicitur: *Omnia haec consideravi*, supple, quae praedixi prius: *Et dedi cor meum in cunctis operibus, quae fiunt sub sole*: vt omnia considerarem. Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, & stultitiam. Et in hac consideratione vidit ipse malorum sublimitatem, & in potentia, & in fama. Quantum ad sublimitatem in potentia, dicitur: *Interdum dominatur homo homini in malum suum*: videlicet quando malus praest, vnde: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: sed malus in malum suum, vnde dicitur: Non alliges tibi peccata duplicia, nec enim in vno eris immunis*. Malus praelatus alligat sibi peccata duplicia. Quantum ad sublimitatem in fama, dicitur: *Vidi impios sepultos*, scilicet profunditate desperationis. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. *Vel sepultos*: agere adulationis: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Gregorius: Mortuus mortuum sepelire, cum agere adulationis premit. *Vel sepultos*, continuatione transgressionis, vsque ad mortem, quasi dicat: qui in malitia fuerunt, & in malitia fuerunt: secundum quod dicitur frequenter: *Et mortuus est in peccatis suis, quae peccauerat, faciens malum coram Domino: & secundum quod Dominus dicit Iudaeis: Vos in peccato vestro moriemini*. Tales impios vidit exaltatos in fama, ideo dicitur: *Qui etiam cum adhuc viuerent, supple in sua malitia: In loco sancto erant*, id est in dignitate, quasi sancti: sicut & Antichristus, de quo dicitur: *Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto: Et laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum*. Et sic erant magni in fama:

Rom. 3. c
Eclli. 8. a

omnibus ad vitam: & similis exitus. Et quantum ad conditionem culpæ: Omnes peccauerunt, & egent gratia Dei. Et quantum ad conditionem pœnæ: Memento, quoniam omnes in corruptione sumus.

Iob. 22. b

Hoc pessimum inter omnia, quæ sub sole fiunt. Tangitur hic quartum, scilicet vanæ securitatis origo, quoniam oritur magna securitas ex hac indistinctiõne, quæ multorum est occasio peccatorum. Ideo dicit: *Et hoc est pessimum inter omnia, quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt.* Ideo pessimum, quia multorum occasio peccatorum: non enim videtur Deus curare de nobis. Vnde oritur illa sententiã Iob: Nubes latibulum eius, nec nostra considerat: Et quod ex hoc oriuntur mala, ostendit: quia oritur securitas: per quam homo cadit in malitiam, & contemptum: ideo dicit: *Vnde & corda filiorum hominum, idest malorum, & carnalium, impleantur malitia, & contemptu.* In impletione multitudinis vitiorum designatur, vt malitia sit in concupiscibili, & contemptum in irascibili, quæ sunt duæ radices peccatorum. Corrupta est terra coram Deo repleta iniquitate, & hoc, *In vita sua*, quamdiu habent locum merendi. Vt impleant peccata sua semper. Et qui a tales præcipitantur in pœna: ideo subdit: *Et post hæc ad inferos deducuntur.* Tu vero Deus deduces eos ad puteum interitus. Et Iob: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

Gen. 6. b

Incidit hic quæstio de hoc, quod dixit: Intellexi, quod operum Dei nullã possit homo inuenire rationẽ. Ergo si quod intelligimus, debemus rationi, & nullius possumus inuenire rationem, ergo nihil intelligimus. Item rationalis nostra est ad intelligendam, & videndam rationem, ergo si rationem non possumus inuenire, frustra habemus potentiam naturalem. Respondeo, dicendum, quod sermones accipiendi sunt secundum materiam: ipse autem non loquitur de operibus Dei generaliter, sed de diuinis iudicijs, quæ sunt opera Dei, secundum illud: Magna opera Domini. Hæc iudicia, vt dicit Gregorius, non sunt discutienda, sed formidoloso silentio veneranda: quia etsi habeant rationem, habent tamen latentem, & quam per nos non possumus indagare, quia supra nos est: Et si intelligimus, hoc est per Spiritus sancti illustrationem, qui scrutatur profunda Dei, non per humanam inuentionem. Aliorum operum, vt creaturarum multarum rationes inueniuntur, & multæ scientiæ habentur: sed de istis operibus non loquitur hic.

1. Thes. 2. d

Item dubitatur de hoc, quod dicit: *Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit:* quod videtur falsum, quia: Quis nos separabit a charitate Christi? certus sum, quod neque instantia, neque futura: ergo instantiam habet, ibi. Dices, quod sciebat ratione reuelationis. Obijcitur, quod homo possit per se scire: quia dignitas diuini amoris ponit in nobis gratiam gratum facientem. Sed Augustinus dicit, quod quæ sunt essentialiter in anima, melius cognoscuntur, quam quæ secundum speciem: ergo si certi sumus de ijs, quæ cognoscimus secundum speciem, vt si ponatur dulce super lignum, multo magis de gratia. Item Augustinus dicit, quod quod qui habet fidẽ, certus est se habere fidem: ergo qui habet dilectionem, siue charitatẽ, certus est se habere gratiã: ergo qui habet gratiã, certus est: ergo certus est, utrum Deo placeat. Item de odio potest quis esse certus, vt ille, qui peccauit, & vult peccare, certus est, quod est dignus odio. Contra: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Item: Si venerit ad me, non videbo eum: & si abierit, non intelligam: & ibidem: Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Item: De proptiatio peccato noli esse sine metu: ergo non est certus. Ad hoc respondent quidam, quod illud intelligitur de odio prædestinationis, & reprobationis, de quo nullus est certus, & sic non habet instantiam: quia prædestinatio non ponit in nobis aliquem effectum, per quem possit sciri. Aliter respondendum, quod hæc responsio non

Psal. 54. d

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Iob. 21. b

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Eclli. 8. d

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Psal. 110. a

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Greg. lib. 9. mor. c. 8.

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Rom. 8. f

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Do spir. & anima cap. 1. c. 3.

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

1. Cor. 4. a

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Iob. 9. b

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Ibid. c

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Eclli. 5. b

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

A satisfacit litteræ: dicit enim littera: *Nescit, utrum amore dignus sit.* sed nullus dignus est, nec meretur prædestinari. Ideo intelligitur secundum præsentem instantiam: propter hoc respondit aliter, quod duplex est cognitio, scilicet necessaria, & infallibilis, & hanc habere non possumus: quia nemo certitudinaliter potest cognoscere, utrum habeat gratiam, nisi per reuelationem, sicut Apostolus. Est alia probabilis, & per signa: & hæc quidem haberi potest, & habetur: quia multi per signa probabilia cognoscunt se esse in gratia. Quando ergo obijcitur, quod essentialiter videtur dico, quod habitus in anima non cognoscuntur, nisi per hoc, quod anima videt se habilem ad aliquem actum: & quia actus fidei informis, & formatæ, & dilectionis gratuitæ, & naturalis, adeo sunt similes, vt vix, aut nunquam possit homo discernere: ideo, etsi cognoscat habitum, nescit tamen, utrum gratuitus. Quod obijcitur de odio, dico, quod ipse loquitur de iustis: quia ipsi nesciunt, utrum amore, an odio digni sint, non de aperte malis: quidquid tamen sit de charitate, & fide, utrum homo sciat se habere, vel non, tamen nescit utrum amore, an odio Dei dignus sit, quia credere possumus: sed quo modo scimus, quod Deus odio habeat malos, & diligit bonos, cum tot, & tanta bona faciat malis, sicut & bonis. Vnde Ecclesiastes non dixit, quod nesciant se esse iustos, sed nesciunt se dilectos a Deo: Potest etiam dubitari de hoc, quod dicit:

Hoc est pessimum sub sole, quod eadem cunctis eueniant. Contra: Peius est, quando malis eueniunt bona, & bonis mala, quam quando istis, & illis eueniunt, quia sicut dictum fuit supra, illud indebitum, & indignum. Item supra dictum est: Hoc vanissimum iudicio de hoc, quod mali sunt securi, & iustis mala proueniunt, sed quod per superabundantiam dicitur, vni soli conuenit: ergo, & cetera. Respondeo, dicendum, quod intentio, & remissio in vanitate, vel malitia potest accipi proprie, & sic dicitur intensiue secundum quod margarita est albior equo: & sic intensiue maior est vanitas, cum mali exaltantur, & deprimuntur boni. Potest vterius magis, & minus accipi extensiue: quia in pluribus, vel plurium est talis occasio, & hoc modo indistinctio bonorum a malis est maior vanitas: quia plurium malitiarum origo. Si enim bonis euenirent mala, & malis bona, possent discerni boni a malis: sed dum eueniunt eadem, discerni nõ possunt.

Nemo est, qui semper viuatur. Iam monstrauit, quo modo ex indistinctiõne nascitur securitatis vanitas: Hic vero monstrat, quo modo ex securitate nascitur voluptas: & hoc quidem facit hoc ordine: primo ergo notatur mortis certitudoper hoc, quod nullus euadit eius iudicium: propterea dicit: *Nemo est, qui semper viuatur.* Propterea Dauid: *Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem?* & in hanc damnationem cecidit Adam cum sua posteritate, cum dictum est ei: *Puluis es, & in puluerem reuertetur.* Et qui huius rei habeat fiduciam, supple nemo est, huius rei, scilicet, semper viuendi. Dies mei velocius transierunt, quam a texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe, quia ventus est vita mea, & non reuertetur.

Melior est canis viuus. Hic secundo ostenditur, quod per mortem est status deterioratio: & hoc proponit, sub metaphora, *Melior est canis viuus leone mortuo.* Licet leo excedat canem: tamen mors reddit inferiorem, quia canis aliquid potest, leo mortuus nihil potest, & ideo viuens potentior est cane. Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum: sic metaphoricè, quantumcumque bono: Et probat primo, quoad actum cognitionis. *Viuentes enim sciunt se esse mortuos.* Saltem de hoc certi sunt: Omnes morimur, & quasi aquæ, dilabimur in terram, quæ non reuertuntur. Vel mortuos, idest necessitati mortis deditos. Corpus mortuum est propter peccatum. *Mortui enim nihil nouerunt amplius:* quia cognitio supponit vitam, & ita præcellit in actu cognitionis viuentes, mortuos:

Cognitio duplex.

Idem supra pag. 342. col. 2. f.

Psal. 88. g

Gen. 3. d

Iob 7. b

Pro. 30. d

2. Reg. 14. c

Rom. 8. b

Eccl. 2. e

Iob. 7. b

Ioan. 9. a

Isai. 22. 0

Judith 10. a

Eccl. 21. a

Pro. 7. c

Iob 14. a

Psal. 143. b

Sap. 2. b

Iob 10. d

Iob 17. d

Deu. 32. e

Pro. 9. a

non enim habent, nec motum, nec sensum. Quoad actum recordationis, dicit: *Nec habent ultra mercedem, scilicet famæ in memoria aliorum.* Quia obliuioni tradita est memoria eorum. Non erit memoria sapiens, sicut nec stulti, in perpetuum, & futura tempora: Vt quia eorum memoria non habet actum recordationis. Qui descendet ad inferos, non ascendet, nec reuertetur vltra ad domum suam, nec cognosceret eum amplius locus eius. Quoad actum affectionis, dicit: *Amor quoque & odium, & inuidia simul perierunt,* quia non efficiuntur, vt prius in vita. Quoad actum exterioris operationis, dicit: *Nec habent partem in saculo hoc,* & exponit quantum ad quid, *Et in opere, quod sub sole geritur,* quia non possunt, iuxta illud Ioannis: *Venit, nox,* quando nemo potest operari.

Vade ergo, & comede in lætitia panem tuum, Per panem, omne, quod pertinet ad cibum: *Et bibe cum gaudio vinum tuum.* Per vinum, omne, quod spectat ad potum. *Quia Deo placent opera tua:* quasi dicat, non es certus, utrum displiceant, ideo præsumendum, quod placeant, & ideo secure comede, & bibe, secundum illud Isaiæ: *Ecce gaudium, & lætitia, comedere carnes, & bibere vinum: comedamus & bibamus, cras enim moriemur.* Vnde secundum visum, dicit: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* Vt homo decorus appareat in vestitu, *Et oleum de capite tuo non deficiat,* vt decorus appareat in aspectu. Hoc modo ornant se, qui placere volunt in conspectu hominum: exemplum de Indith, quæ cum vellet placere oculis Holofernis, ornauit se: sed ipsa faciebat pro bono, quia alias est reprehensibile. Nam: In vestitu ne glorieris vinqũa. Deinde secundum tactum, dicit: *Perfrue vita cum uxore, quam diligis.* Hæc perfruitur describitur in Proverbijs: *Veni, inebriemur vberibus, & perfruemur cupitis amplexibus,* donec illucescat dies: & hoc notantum semel, sed, *Cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole.* Vere vita nostra est instabilis secundum illud: Numquam in eodem statu permanet: & ad maiorem expressionem dicit: *Omni tempore vanitatis tuæ.* Vita nostra tempus est vanitatis. Vnde:

Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. Hæc est enim pars, Tangitur hic quartum, scilicet commendationis confirmatio, & est confirmatio in hoc, quod homo nullam aliam expectat mercedem, nec alium habet fructum: ideo debet accipere, quod potest, ideo dicit: *Hæc est enim pars in vita tua, & in labore, quo laboras sub sole,* scilicet præsentialiter delectari. Vbiq̃ue relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, & hæc est fors: quia nulla alia est expectanda: debet homo de hac accipere, quantum potest, ideo dicit: *Quantumcumque potest manus tua, instanter operare,* idest, dum tempus habemus, non expectemus futurum, & ideo subditur: *Quia nec opus, in agendis: Nec ratio, in deliberandis: Nec scientia, in agnoscendis: Nec sapientia, in diligendis: Erit apud inferos, quod tu properas.* An ratio fuit hæc, quia: Terra illa tenebrarum, & operta mortis caligine, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat: illuc properant peccatores, & omnes ante aduentum Christi, quantum ad limbum? In profundissimum infernum, ait Iob, descendunt omnia mea: illuc properant peccatores, & dies appropinquant. Et: *Iuxta est dies perditionis.*

Potest autem istud exponi spiritualiter, vt primo hortetur ad iucunditatem contemplationis: secundo vero ad instantiam actionis. Viris autem contemplationibus necessaria est meditatio sacræ scripturæ, puritas conscientiæ, amplexus deuotionis internæ. Quantum ad meditationem sacræ scripturæ, dicit: *Comede panem, & bibe vinum.* Panem, quantum ad difficilia, & vinum, quantum ad facilia. Venite, ait sapientia, & comedite panem meum, & bibite vinum. Quantum ad puritatem conscientiæ, dicit: *Omni tempore vestimenta tua sint candida.* idest, conscientia munda.

Non inquinauerunt vestimẽta sua, ambulabunt mecum in albis. Quo contra dicitur: Vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis. Et quia ad munditiam conscientiæ sequitur interna lætitiã, ideo dicit: *Et oleum de capite tuo non deficiat.* Vnde in psalmo: *Vt exhilaret faciẽ in oleo.* Et: *Tu autem, cum ieiunas, unge caput tuum.* Quantum ad amplexus delectationis internæ, dicit: *Perfrue vita cum uxore, quam diligis.* Hæc vxor, est religio, in qua vacandum est contemplationi: Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ. Hæc vxor, dilecta figurata est per Rachel, pro qua seruiuit Iacob septem annis. Deinde quantum ad actiuos, dicit: *Quodcumque potest manus tua, instanter operare.* Instanter operari, est operari celeriter contra negligẽtiã. In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. *Feruentur, qui mollis est, & dissolutus in opere suo frater est sua opera dissipantis.* Continue, vt non tepescat: Si nõ in timore Domini te tenueris instanter, cito subuertetur domus tua. *Perseueranter.* Qui certat in agone, non coronabitur, nisi qui legitime certauerit, idest perseueranter: & subiungitur ratio, quare oportet instanter bene operari in præsentem: quia breue est tempus meriti, vnde: *Apud inferos non est opus, ad se exercendum ad pietatem.* Me oportet operari, donec dies est. Et ideo ait Apostolus: *Operemur bonum, dum tempus habemus ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.* Non est ratio, ad inquirendum, & discernendum, quid bonũ, quid malum. Palpabunt quasi in tenebris, & non in lumine, & errare eos faciet, quasi ebrios: & Dominus immiscuit in medio eius spiritũ vertiginis. *Non est sapientia, & scientia,* scilicet ad contemplandũ Deum in operibus suis, *Nec sapientia, ad contemplandum in se.* Vnde Isaias: *Diuitiæ salutis sapientiæ, & scientiæ, timor Domini ipse est thesaurus.* Potest queri de hoc, quod dicit: *Mortui nihil nouerunt amplius.* Videtur esse falsum, quia anima separata a corpore est liberior, sed substantia quanto liberior a corpore, tãto magis idonea cognitioni, ergo mortui sunt magis apti ad cognoscendum: aut igitur anima perit, aut cognoscit. Item de hoc est dubitatio, quod, *Non habent ultra mercedem.* Hoc est hæreticũ manifeste: quia hoc tollit diuinam iustitiã. Item de hoc, quod dicit, *Amor & odium simul perierunt.* Contra: Mala voluntas semper manet, mala voluntas est per amorem, & odium: ergo, & cetera. Item de illa exhortatione: *Vade, & comede panem tuum, & bibe vinum.* Si velimus ad hoc respondere, quod illud dicitur in persona Epicuri, tunc patet responsio: sed si volumus sustinere in persona sua, dicendum, quod cum dicit, quod mortui non nouerunt, intelligitur quantum ad ea, quæ sunt in hoc mundo, quia hæc mundana non nouerunt, nec sunt in memoria mundanorum, nec habent affectionem ad mundana, & hoc patet per litteram, quia dicit: *Nec habent partem in hoc saculo.* Quod obijcitur de illa exhortatione, dico, quod illa exhortatio non est absolute dicta, sed conclusio ex prædicta conclusione illata. Vnde dicit: *Vade ergo, hoc est dicere:* Si homo non potest distinguere, utrum in præsentem Deo placeat, & in futuro debeat premiari, si hoc, inquam, scire non potest, nec potest semper viuere, ergo secure potest gaudere: sed istud non tenet, nisi hoc supposito, quod Dominus non remuneret aliter in futuro, quam in præsentem, quæ est prædicta vanitas, quam destruit. *Verti me ad aliud.* Sicut supra dictum est, securitas est in malis. Primo, quia videtur deficere retributio iustitiæ: secundo, quia videtur deficere regimen prouidentie. Actum est de defectu, qui apparet esse circa regimen prouidentie: non enim videtur hæc regi ordinatè, sed casualiter. Et habet hæc pars duas partes, quia primo ostenditur defectus ordinis communiter: secundo specialiter, ibi: *Hanc quoque vidi sapientiam.* Circa prælationis inordinationem: circa primam sic proceditur, primo ostendit inordinationem & casum, quod

Apoc. 3. a
Isai. 9. a

Psal. 103. b
Mat. 6. b

Pro. 5. c
Gen. 25. c

Eccl. 3. 1.
c

Pro. 18. b
Eccl. 27. a

2. Tim. 2. a

Ioan. 9. a
Galat. 6. c

Iob 12. d
Isai. 20. c

Isai. 33. a

Ps. 110. a

Greg. lib. 9. mor. c. 8.

Rom. 8. f

Do spir. & anima cap. 1. c. 3.

1. Cor. 4. a

Iob. 9. b

Ibid. c

Eclli. 5. b

Eccl. 2. e

Iob. 7. b

Pro. 30. d

2. Reg. 14. c

Rom. 8. b

Pro. 9. a

quod videtur esse, quantum ad vitæ conuersationem: secundo, quod videtur esse, quantum ad mortis terminationem, ibi: *Nescit homo finem suum*. Quantum igitur ad vitæ conuersationem, ostendit inordinationem, quia res non aptantur ad ea, ad quæ habent idoneitatem, propter quod dicit: *Verti me ad aliud*. Quia supra considerauit retributionem, hic vertit se ad considerandum ordinem. *Vidiq. sub sole*, & numerat quinque dona gratis data, quæ suis actibus defraudantur. *Nec velocium esse cursum*, cum tamen sint idonei ad currendum. Peribit fuga a velocibus. *Nec fortium bellum*, cum tamen sint idonei ad pugnam. Ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica: *Nec sapientium panem*, cum tamen sint idonei ad cibaria distribuendum. Non sum medicus, & in domo mea non est panis. *Nec doctorum diuitias*, cum sint idonei ad omnia dona possidendum. *Inuentus est in ea vir pauper, nec artificum gratiam*, cum tamen sint idonei ad grata opera faciendum. Confusi sunt omnes, qui operabantur bene: *Sed tempus casumq. in omnibus*. Quasi omnia a casu veniant, & temporalia varientur. Omnia tempus habent, & suis spatijs trāseunt. Et distinguuntur prædicta dona, quia duo prima respiciunt corpus: agilitas, ad assequendum desideratum: fortitudo ad resistendum malo illato. Tria sequentia animam, scilicet sapientia in corde, doctrina in ore, ars in opere. *Nescit homo finem suum*. Tangitur hic secundum scilicet defectus regiminis, quoad mortis terminationem, quia nulli determinatum, nec quando, nec quo modo debeat mori. Et videtur, quod mors talis, & talis casu eueniat, & propterea dicit: *Nescit homo finem suum*, idest, diē mortis. Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. Et ponit exemplum, quo modo est inordinatio, & incertitudo. *Sed sicut pisces capiuntur hamo*, scilicet ignoranter, & sicut aues comprehenduntur laqueo, scilicet per fraudem. Sicut perdidit inducitur in caueam, & sicut caprea in laqueum, sic cor superborum: *Sic capiuntur homines in tempore malo*. Cum dixerint, pax, & securitas, repentinus superueniet interitus, *Cum eis superuenit extemplo*, idest, repente. Subito dum nō speratur, veniet contritio eius, & conteritur velut lagena figuli. Spiritualiter hic in sinuatur bonorum dampna electio, & postmodum malorum occulta damnatio: vt igitur totam bonorū operationem Deo attribuat, dicit primo: *Non esse velocium cursum*, quia non est a se, quod currat, sed a Deo. Non est volentis, neque currentis, sed miserētis Dei. *Nec fortium bellum*, quia non saluator rex per multam virtutem. *Nec sapientium panem*, a se, sed a Deo. Pater meus dat vobis panem de celo verum. *Nec doctorum diuitias*, sapientia, scilicet, scientia a se, sed a Deo. In omnibus diuites facti estis in illo, *Nec artificum gratiam*, a se, sed a Deo. Misericordiam, & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit Dominus. Quantum autem ad malorum damnationem occultam, dicit: *Nescit homo finem suum*, Via impiorum tenebrosa. *Sicut pisces hamo*, idest voluptuosi, qui capiuntur hamo voluptatis. Totum in hamo suo subleuauit: *Et sicut aues laqueo*, idest, ambitiosi laqueo honoris. Non neophytum, ne in superbia elatus, in iudicium incidat, & in laqueum diaboli. *Sic capiuntur homines*, idest auari, *In tempore malo*, Diues cum dormierit, nihil secum auferet. Potest dubitari de hoc, quod dicit: *Vidi in tempore*, & casum in omnibus, ergo, secundum hoc videtur, quod omnia casu eueniant. Sed contra videtur, quod non omnia casu, quia quæ eueniunt secundum propositum, non eueniunt casu: sed multa fiunt ex proposito, ergo nō omnia casu. Præterea videtur, quod in nullis sit casus: quia, vt dicit Plato, nihil est præter primam causam, cuius ortum legitima causa non præcesserit, ergo secundum hoc, nihil fit casu: sed omnia a causa determinata proueniunt. Item in omni operatione, Deus

A est agens principaliter, sed quidquid Deus agit, agit principaliter, & scienter, & ex proposito, & nihil tale fit casu, ergo nihil omnino casu fit. Respondeo, dicendum, quod casus, & fortuna sunt causæ per accidens, non quia aliæ causæ accident per se, sed quia, quando natura, & intellectus aliquid faciunt, ad quod directe ordinantur, propter concursum alterius causæ, ibi est casus, vt patet de creditore inuēto in foro, & lapide cadente super caput. Dico ergo, quod si euentus rerum comparentur ad causam primam, quæ Deus est, cum Deus omnia præuideat, nihil est casuale, secundum diuinæ præscientiæ ordinationem. Si autem loquimur per comparisonem ad causas creatas, aut circa causas immutabiles, sicut circa motum superiorum corporum, aut circa mutabiles, sicut sunt causæ inferiores, quæ sunt sub sole. In dispositione causarum istarum mutabilium vix est, quin concurrat aliquis effectus non intentus: immo præter intentionem, & ideo inuenitur casus in omnibus, non quod omnia casu eueniant: sed circa omnem mutabilem creaturam aliquid euenit casuale. Quod obijcitur, de diuina præscientia, iam patet, non enim dicitur casus in comparatione ad diuinam præscientiam. Quod obijcitur de secundo, quod omnia habent causam, dicendum, quod verū est, quod omnia habent causam legitimam, scilicet naturam, vel intellectum: sed tamen per hoc non excluditur, quin aliquid possint facere, vel faciant, præter ordinem, Deo excepto.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Sicut pisces capiuntur hamo*, quæritur vtrum comprehensio piscium fiat casu, vel non. Quod sic videtur, quia, quod iste piscis magis eueniat, quàm alius, hoc non est per naturam, nec per rationem, ergo per casum. Itē, quod vnus homo capiat, alter non, hoc non est per rationem naturæ, vel artis, ergo a casu. Sed contra: Si quis intendens inuenire aurum, foderet, non esset casus, ergo cum qui piscatur, intendat capere, non est ibi casus. Respondeo, dicendum, quod est loqui de captione per comparisonem ad capientes, & sic nō est a casu: est etiam loqui per comparisonem ad pisces, qui vadunt ad hamum, & quia vadunt propter cibū, & aliud euenit, quantum ad illos, est ibi casus.

Hanc quoque vidi sub sole sapientiam. Determinauit supra defectum regiminis prouidentia in generali. Hic intendit ostendere in speciali, scilicet circa prelationem, quia sapientes contemnuntur, & stulti promouentur. Sunt ergo in hac parte tres partes: In prima ostendit sapientis depressionem. In secunda subiungit depressi commendationem, ibi: *Et dicebam ego meliorem*. In tertia vero subinfert stulti promotionem. *Si spiritus potestatem habentis*. Sapientis igitur depressio hoc ordine describitur: primo præmittitur sapientia laus: secundo exprimitur casus, in quo est potentia defectus: tertio notatur sapientia succursus. Quarto vero sapientis contemptus. Præmittitur ergo sapientia laus, cum dicit: *Hanc vidi sub sole sapientiam*, idest, in rebus mundanis per effectum cognoui. *Et probaui maximam*, idest approbaui, & laudaui tamquam magnam valde: Magna enim sapientia est in vincendo inimicum inferiorē, maior in vincendo æquipollentem, maxima in vincendo fortissimum: vnde dicitur de summo sapiente: Prudentia eius percussit superbum. *Ciuitas parua*. Notatur hic secundo potentia defectus, & hoc ad resistendum insurgenti, ideo dicit: *Ciuitas parua*, & pauci in ea viri, & debet suppleri hoc verbum, erat, vel construi cum verbo sequente: *Perfecta est obsidio*, & quia parua, & paucos habens viros, ideo debilis est ad se defendendum: vnde dicebat Iosaphat: In nobis non est tanta fortitudo, vt possimus resistere multitudini huic magnæ, quia scilicet erant pauci, maxime tunc non possunt, quando est fortis oppugnator, propter quod dicit: *Veni contra eam Rex magnus*.

Causa per accidens.

Casus quomodo dicitur.

Iob. 26. b

2. Par. 20. b

gnus, scilicet per potentiam: *Et vallauit eam*, per multam malitiam: *Extruxitq. munitiones per gyrum*, ad pugnam: *Et perfecta est obsidio*, per resistendi impotentia. Exemplum huius, habetur de Bethulia, quæ fuit ab Holoferne obfessa. Hoc etiā prædixit Dominus Hierusalem: *Circumdabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te vndique*. *Inuentusq. est in ea*. Notatur tertium, sapientia succursus, vbi erat potentia defectus, propterea dicit: *Inuentusq. est in ea vir pauper*. Et ita impotens: *Et sapiens*, & liberauit urbem per sapientiam suam: Exemplum huius habetur de Iudith, quando liberauit Bethuliam ab Holoferne, sapientia sua, cum esset infirma. Et in libro Regū, vbi dicitur, quod sapiens in Abela liberauit urbem ab impetu Iobab: quo contra dicitur per Prophetam: *Et quoniam non habuerunt sapientiam, perierunt, propter suam insipientiam*, dicitur de fortibus.

Et nullus deinceps. Tangitur hic quartum, scilicet sapientis liberantis contemptus, cuius signū est obliuio, ideo dicit: *Nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis*. Ecce contemptus, & ingratitude, quo contra dicitur: *Gratiam fideiusoris tui ne obliuiscaris*: dedit enim pro te animam suam. Spiritualiter sunt quattuor consideranda, quæ ciuitas, quis rex magnus, quis pauper sapiens, quo modo nullus eius recordatur. Ciuitas est Ecclesia: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Hæc ciuitas parua per humilitatem, nisi ad pauperulum, & contritum spiritu, & tremem tem sermones meos. *Pauci in ea viri*, operatione maiorum. Multi sunt vocati, pauci vero electi. *Rex magnus*. Est diabolus de quo dicitur: Ipse est rex super omnes filios superbia. Est etiam magnus, secundum quod dicitur ibidem: Non est potestas super terram, quæ possit ei comparari. Hic rex contra ciuitatem venit per suggestiones, vult offerendo multipliciter delectationes: *Extruxit munitiones*, procurando peccatorum occasiones, & perfecte obfidet, cum implicat in mandatorum transgressionem. Circumdabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te, & ad terram prosternent, & non relinquent lapidem supra lapidem. *Vir pauper, & sapiens*, qui est Christus, qui est vir a virtutis robore. Femina circumdabit virum: Ipse, & pauper. Cum esset diues in omnibus, propter vos egenus factus est. Sapiens, immo ipsa sapientia: Christum dicimus Dei virtutem, & sapientiam. Ille est a querentibus inuentus. Omnis enim, qui petit accipit, & qui querit inuenit. Ipse liberabit populum. Clamabat ad Dominum a facie tribulantis, & mittit eis Saluatorem, & propugnatores, qui liberet eos: *Liberauit*, per suam sapientiam, cum posset per suam potentiam. Prudentia eius percussit superbum. *Et nullus eius deinceps recordatus est*, quia paupertas contemnitur. Fratres hominis pauperis oderunt eū, insuper & amici procul recesserunt ab eo. Nullus recordatus est compatiendo, secundum quod dicitur: Recordare paupertatis, & transgressionis mee, absinthij, & fellis. Sed e contra: Nihil patiebantur super contritione Ioseph: gratias agendo. Non est inuentus, qui daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.

In opere imitando: Eris deserta, quia oblita es Dei salutaris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata. In ore confitendo: Succedentibus prosperis pincerna est obliuis interpretis sui.

Et dicebam ego. Ostensa est sapientis despectio, & obliuio, ostenditur hic secundo despecti commendatio. Commendat autem sapientiam triplici præeminentia: primo præmittendo eam fortitudini potentia: secundo munimini armaturæ: tertio altitudini mundanæ gloriæ: præmittit ergo primo sapientiam fortitudini, suo iudicio, propterea dicit: *Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine*. Melior est sapientia, quàm vires, & vir prudens melior, quàm fortis: & quia est melior, ideo non debet despici, & ta-

men nihilominus est despecta, propterea dicit: *Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est*, quasi non deberet esse contempta: sed propter paupertatem vilipenditur, vnde dicitur de paupere: Loquutus est fensate, & non est datus ei locus, diues loquutus est, & omnes tacuerunt, & verba illius vsque ad nubes perduntur: & signum contemptus sapientia, subditur: *Et verba eius non sunt audita*: Et tamen sunt multum audienda. Nunc ergo filij audite me, beati qui custodiunt verbum meum: & quod verba sapientis sint audienda, subiungit: *Verba sapientium audiuntur in silentio*, idest digna sunt audiri in silentio. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia, vnde & subditur: Et loqui in medio magnatorum, ne præsumas: *Plusquam clamor principis inter stultos*. Et plus clamosa eius oratio, quia quantumcumque homo clamat, stultus non attendit. Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientia, & in fine narrationis dicit, quis est hic? Quod ergo sapientia sit contempta, hoc est propter audietum stultitiam, ideo: Nolite sanctū dare canibus: & ratio huius redditur ab Apostolo: Animalis homo nō percipit ea, quæ sunt spiritus Dei.

Melior est sapientia. Hic secundo præmittit sapientiam munimini armaturæ, dicens: *Melior est sapientia, quàm arma bellica*. Quia bellica arma sunt in protectionem, similiter sapientia protegit. Consilium custodiet te, & prudentia seruabit te, vt eruaris a via mala, & ab homine, qui peruersa loquitur. Et quod melius protegat, patet: qui amittit sapientiam per culpam, non potest defendere per armaturam, quin amittat multa bona, vnde dicit: *Et qui in vno peccauerit*, recedendo a sapientia, secundum quod dictum est supra: Ne festines recedere a facie eius, neque permanes in opere malo: *Multa bona perdet*. Peccado enim in vno, perdit sapientiam, & illam dimittingendo, perdit multa bona. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & ideo perdit, perduntur multa bona. *Vel qui peccauerit in vno*. Contra charitatem: *Perdet multa bona*, secundum illud: Qui in vno peccauerit, factus est omnium reus: & illud manifestat per metaphoram, quia peccati cognitio comparatur muscæ morienti, quia reddit, & facit abominationem affectui, & conscientia, ideo subditur.

CAPVT DECIMVM.

MVsa morientes, idest cogitationes peccatorum, sibi succedentes. *Perdunt suauitatem vnguenti*, idest perdunt intentionem, & ita multa bona, quia: Vnctio docet vos de omnibus. Vel *Suauitatem vnguenti*, idest internam deuotionem sapientia. Vnguento, & varijs odoribus delectatur. *Preiosior est sapientia*. Hic tertio præmittitur sapientia altitudini mundanæ gloriæ, vel etiam stultitia, quam stulti appetunt, propterea dicit: *Preiosior est sapientia, & gloria parua*, idest, cum parua gloria, ad tempus, idest temporaliter, melior inquam: *Stultitia*. Etiam cum magna gloria. Melior est puer pauper, & sapiens, rege sene, & stulto. Vel potest esse sensus, vt sapientia melior sit stultitia, & etiam parua gloria, ad tempus, idest in debito tempore collata, melior est stultitia, & subditur ratio. *Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illius*. Per dextram bona, per sinistra mala. Statuet oues a dextris suis, hædos autem a sinistris. Vult ergo dicere, quod sapientes cogitant bona, & stulti cogitant mala. Labia iusti considerant placita, os impiorum peruersa: dextra dat intelligere bona eterna, sinistra temporalia, vnde: Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra illius diuitia & gloria. Vult ergo dicere, quod sapientes cogitant bona aeterna, & cupiunt, & stulti temporalia. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*: cogitat ergo stultus vana, & nescit aliquo modo considerare discreta, nec in se, nec in alijs, quod maius inconueniens est, ideo dicit: *Sed & in via stultus ambulans*: In via, scilicet illa, quæ videtur

Eccli. 13. d
Rom. 8. d
Eccli. 32. b
Ibidem.
Eccli. 22. a
Mat. 7. a
2. Cor. 2. d
Prou. 2. b
Eccli. 8. a
Sap. 7. b
Iac. 2. b
1. Ioan. 2. d
Pro. 27. b
Eccli. 4. e
Mat. 25. c
Pro. 10. d
Prou. 3. b
Cant. 2. b

Pro. 12. c videtur sibi bona. Via stulti recta in oculis eius: Cum A
st ipse insipiens, idest cum insipiente ambulat, quia in
Eccl. 2. c tenebris. Stultus in tenebris ambulat. Omnes stultos
Prou. 26. c astimat, vnde: Sapientior sibi videtur stultus septem
viris loquentibus sententias.

Incidit hic quaestio de hoc, quod dicit: Qui in vno
peccauerit. Si enim Deus semper punit citra condi-
gnum: ergo qui peccat in vno, non debet puniri, nisi
in vno, ergo non debet perdere multa, sed vnum.
Item ex hoc videtur, quod sit connexio in vitijs, sicut
in virtutibus: quia si vitium est priuatio boni: ergo
si vno peccato priuantur multa bona: ergo vno pec-
cato incurrit homo multa vitia: sed hoc non est, nisi
per connexionem: ergo connexio est in vitijs. Item,
quod sit connexio in vitijs quantum ad omnia, vide-
tur, dicitur enim: Qui in vno peccauerit, factus est
omnium reus: ergo videtur, quod qui perpetraret
vnum vitium, sit ita reus, ac si omnia perpetraret.
Sed contra: Quia aliqua vitia sunt contraria: ergo
si in vitijs esset connexio, tunc duo contraria essent
in eodem. Item vitia non sunt a Deo, sed acquisita
ex opere nostro, sed certum est, quod non eodem
actu acquiruntur in nobis temperantia, & iustitia, quan-
do sunt consuetudinales, ergo similiter & in vitijs.
Respondendo, dicendum, quod est loqui de peccato, &
ratione deformitatis, & ratione obligationis ad pœ-
nam: si ratione deformitatis, illa quidem respicit tria,
scilicet priuationem boni gratuiti, priuationem boni
naturalis, siue habitatis, & vltierius inclinationem
ad actum inordinatum, quæ dicitur habitatio quæ-
dam. Ratione primi boni, est connexio in vitijs, quia
qui peccat in vno peccato, amittit gratiam, & omnes
virtutes, quatenus sunt gratuita. Ratione vero pri-
uationis habitatis, non est connexio, sed eorum dis-
tinctio, quia vnumquodque vitium propriam priuat
habilitatem. Ratione tertij, scilicet inclinationis ad
actum, non est omnimoda distinctio, nec omnimoda
connexio, nec in quibusdam inclinatur ad alterum,
in quibusdam autem inclinatur, sicut peccatum gula
ad peccatum luxurie: similiter in spiritualibus su-
perbia ad inuidiam. Est iterum loqui de peccatis,
quantum ad obligationem pœnæ, & sic obligant ad
duplicem pœnam, scilicet carentiæ visionis, & acer-
bitatis ignis: quatum ad primum, est connexio, quia
qui in vno peccato peccat, amittit gloriam debitam
omnibus virtutibus: quantum ad secundum, non est
connexio, sed distinctio, quia vnicique res-
pondet propria acerbitas. Istud ergo verbum Ec-
clesiastes, & beati Iacobi intelligitur quantum ad
amissionem gratiæ, & gloriæ. Quod igitur obijcitur,
quod punitur vltra condignum: dico, quod falsum
est, quia qui peccat in vno actu, peccat contra gratiam
omnium virtutum, & ideo totum meretur amittere.

Si spiritus potestatem habentis. Præmissa est supra sa-
pientis despectio, & e contra ipsius iusta commenda-
tio: subiungitur hic tertio stultorum promotio: &
quia prælatio stultorum est onerosa: ideo præmittit-
ur patientiæ armatura, & subiungitur stultorum præ-
latio inordinata, ibi: Est malum, quod vidi: præmit-
titur ergo patientiæ armatura, propter quam habendam,
dicit: Si spiritus potestatem habentis, idest furor
prælati: spiritus enim furor dicitur: Quiescite ab ho-
mine, cuius spiritus in naribus eius. Et: Spiritus grandis,
& fortis subuertens montes, & conterens, ascen-
derit super te: Ad opprimendum scilicet: Ecce quasi
nubes ascendet, & quasi tempestas currus eius, vae
nobis, quoniam vastatis fumus: Locum tuum ne dimi-
seris, idest locum patientiæ, & constantiæ, in quo ani-
ma conuiescit, secundum illud: In patientia vestra
possidebitis animas vestras. Et: Serui subditi estote
in omni timore dominis vestris, non tantum mode-
stis, sed & discolis: hæc est enim gratia, si propter
conscientiam Dei sustinet quis, & cetera. Et redditur
ratio vtilitatum: Quia curatio faciet cessare peccata ma-

xima. Vocatur hic curatio flagellorum afflictio, in
quibus homo curatur. Cura disciplinæ est dilectio,
& dilectio est custoditio legum. Causalis est vtrobi-
que prædicatio: quia scilicet per multa flagella per-
uenitur ad dilectionem, & per hanc custoditur lex:
ergo cessare facit peccata.

Aliter exponitur: Si spiritus potestatem habentis, idest
spiritus ambitionis, idest malitia ambitionis: Ascende-
rit super te, idest si venerit tibi in mentem, vt velis es-
se prælatus: Locum tuum ne dimiseris, locum, scilicet
subiectionis, & seruitutis, de quo: Cum inuitatus
fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Et:
Confide autem in Deo, & mane in loco tuo, & ratio
redditur: Quia curatio faciet cessare peccata maxima.
Translatio Symmachi habet: Quia pudicitia, vnde:
Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne
forte, cum alijs prædicauero, ipse reprobos efficiar.
Aliter exponitur de diabolo: Si spiritus potestatem ha-
bentis, idest diaboli: Non est super terram potestas,
quæ comparetur ei: Ascenderit super te: & hoc ten-
tando. Cum immundus spiritus exierit ab homine,
ambulat per loca arida, quærens requiem, & non in-
uenit. Locum tuum ne dimiseris: locum, scilicet pœni-
tentia. Nolite locum dare diabolo: Quia curatio ces-
sare faciet peccata maxima, littera Origenis habet: Sal-
uatio, quæ quidem est per medicinam pœnitentiæ.
Malitia horæ obliuionem faciet luxuriæ magnæ: id-
est breuis pœnitentia magni peccati.

Est malum, quod vidi. Tangitur hic secundum, sci-
licet stultorum promotio inordinata, tum propter
defectum scientiæ, tum propter defectum vitæ, quia
stulti, & mali præficiuntur, sed sapientes, & diuites
bonis moribus deprimuntur, propter quod dicit: Est
malum, quod vidi sub sole, idest in præfenti statu ho-
minum: Quasi per errorem egrediens, non per errorem
secundum veritatem, sed apparenter per errorem,
sed tamen secundum iustam discussionem: A facie
principis, illius scilicet, a quo est omnis potestas, qui
iusto iudicio dat aliquando malos prælatos. Dabo
tibi regem in furore meo, & auferam in indignatio-
ne mea. Et exprimit, quod est illud malum, quan-
tum ad defectum scientiæ: Postum stultum in dignitate
sublimi: postum, bene dicit: quia non est ibi, nisi
falsa positio. Posuisti eis, deiecasti eos, dum alleua-
rentur: Vel, postum, tamquam lapidem inutilem. Vnde
per Prophetam dicitur de stulto prælato: O pas-
tor, & idolum, derelinquens gregem, gladius super
brachium eius, & super oculum dextrum eius: bra-
chium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius
tenebescens obscurabitur. Et ideo: Sicut qui mittit
lapidem in aceruum Mercurij: ita qui tribuit insipien-
ti honorem. E contra: Diuites sedere deorsum. Diuites,
scilicet bonis moribus, & scientia, & gratia, de quibus:
In omnibus diuites facti estis in illo, vt nihil vo-
bis desit in vlla gratia. Et: Diuitiæ salutis sapientia,
& scientia. Quantum ad vitæ defectum, dicit: Vidi
seruos in equis: seruos, dicit peccatores, de quibus:
Qui facit peccatum, seruus est peccati. In equis, in plu-
rali dicit ad expressionem pompæ. Cum fuerit con-
stitutus, non multiplicabit sibi equos. Et contra: Prin-
cipes ambulantes, quasi seruos, illos scilicet principes,
qui sibi per bonam viam principantur. Seneca, si bene
te rexeris, princeps eris: istos vidit quasi seruos,
sed in futuro erunt e contrario. Omnis, qui se humili-
at, exaltabitur, & qui se exultat, humiliabitur.

Quæritur hic, vtrum iustum sit, quod mali præfint
bonis. Quod sic, videtur, quia inquit Apollolus: Non
est potestas, nisi a Deo, ergo mali principes non ha-
bent potestatem, nisi a Deo. Item: Non haberes, ait
Christus Pilato, potestatem aduersus me vllam, nisi
desuper tibi datum fuisset. Exponit Augustinus de-
super, idest a Deo: ergo si Pilatus malus erat, & ma-
le vtebatur potestate: ergo, quod mali præfint bonis,
hoc est a Deo. Item: Subditi estote, non tantum bonis,
& mo-

est modestis: sed etiam discolis, & reddit rationem,
propter conscientiam: ergo si iustum est eis subditos
esse, cum omne iustum sit a Deo, hoc etiam ab ipso
erit. Item: Qui facit regnare hypocritam propter
peccata: ergo. Contra: Ipsi regnauerunt, & non ex
me, principes extiterunt, & ego non cognoui: ergo
videtur, quod prælatio malorum non sit a Deo. Item
seruitus est pœna inflicta pro peccato: ergo nulli re-
cte, & iuste infligitur, nisi peccatori: ergo ab oppositis,
nec dominium iuste datur, nisi iusto: ergo si domi-
nium datur peccatori, & seruitus iusto; est ibi defe-
ctus ordinis, & iustitiæ: ergo non est a Deo. Præ-
terea, si potestas malorum est iusta, & a Deo: quia a
Deo nihil est, nisi iustum, cum nullus debeat alicui au-
ferre ius suum: ergo nullus debet laborare ad depo-
sitionem mali prælati: ergo quicumque laborat, con-
tra hoc peccat.

Respondendo, dicendum, quod malus, vel iniustus
prælatus est sub triplici differentia. Quidam est ini-
ustus in se, tamen iuste ingreditur, & iuste exequitur:
& talis iusto præesse potest, nec in hoc peccat, & i-
ustum est tali subiecto esse. Est & alius, qui iniuste
ingreditur, & exequitur: & talis non potest iuste præ-
esse, nec tali debet homo subesse. Est & alius, qui
iniustus, sed tamen iuste ingreditur: sed iniuste exe-
quitur, quia affligit bonos, & promouet malos: tali
iustum est subesse in ijs, quæ spectant ad iustitiam: sed
in ijs, quæ contra Deum sunt, non debet homo sub-
esse, & quia priuilegium meretur amittere, qui con-
cessa sibi abutitur potestate, & si iuste ingressus fuerit,
tamen iustum est, eum amoueri. Quod ergo obijcitur
ad primam partem, vtrum malos præesse, sit iustum:
Dicendum, quod malos, qui bene regunt, præesse, non
est malum Reipublicæ: sed qui male regunt, iustum
est præesse non sua iustitia, sed diuina: quia facit eum
regnare, propter peccata populi, & sic patet responsio
ad prima obiecta, quod malorum hominum potestas
a Deo est.

Quod obijcitur in contrarium, primo, dico, quod
intelligit quantum ad eos, qui intrant illegitime, &
propria auctoritate, non diuina. Quod obijcitur de
ordine, dico, quod pœna peccati manet, etiam sine pec-
cato ad excitationem: sic etiam dico de seruitute in
bonis. Quod obijcitur, si a Deo, ergo iustum est il-
lum habere talem potestatem. Dicendum, quod per
comparationem ad merita sua non est iustum, immo
iniustum: sed in comparisonem ad merita malorum
subditorum, est iustum. Et quia ex diuersis causis licitum
est nobis velle contraria, vbi non patet diuina vo-
luntas, & nescimus, quod horum de futuro magis pla-
ceat Deo; iuste potest homo laborare, vt iniustus præ-
latus amoueatur. Præterea talem potestatem habuit
a Deo, sed executionem a se: potestatem habuit iuste,
sed exequitur iniuste: & ideo quoniam a Deo habet
potestatem, est obediendum: sed quia iniuste exequitur,
vt non habeat, est laborandum, sic patet illud.

Qui fodit foueam. Posuit supra vanitatem securita-
tis: hic intendit dare remedium contra vanitatem il-
lam, & quia securitas oriebatur ex defectu retribu-
tionis iustæ, & regiminis prouidentia, qui apparebant
esse: ideo sunt hic duæ partes. Primo dat remedium
contra defectum ordinis: secundo contra defectum
iustæ retributionis, ibi: Mitte panem tuum. Inordi-
natio autem regiminis venit ex triplici causa: aut quia
præficiuntur malos, aut quia stultus, aut quia inutilis, &
remissus. Primo ergo dat remedium contra prælatum
malum: secundo contra prælatum stultum, ibi: Verba
omnis sapientis. Tertio contra prælatum carnalem, &
remissum, ibi: Va terra tibi, cuius rex puer est. Quan-
tum igitur ad primum, sic procedit: primo dicit bo-
num prælatum non esse amouendum: secundo ma-
lum non esse sustinendum, siue promouendum: ter-
tio dicit ipsum promotum esse corrigendum: quar-
to quod non est ei occulte detrahendum. Primo ergo
S. Bon. Tom. 1.

Iob 34. d
Osea 8. a

& modestis: sed etiam discolis, & reddit rationem,
propter conscientiam: ergo si iustum est eis subditos
esse, cum omne iustum sit a Deo, hoc etiam ab ipso
erit. Item: Qui facit regnare hypocritam propter
peccata: ergo. Contra: Ipsi regnauerunt, & non ex
me, principes extiterunt, & ego non cognoui: ergo
videtur, quod prælatio malorum non sit a Deo. Item
seruitus est pœna inflicta pro peccato: ergo nulli re-
cte, & iuste infligitur, nisi peccatori: ergo ab oppositis,
nec dominium iuste datur, nisi iusto: ergo si domi-
nium datur peccatori, & seruitus iusto; est ibi defe-
ctus ordinis, & iustitiæ: ergo non est a Deo. Præ-
terea, si potestas malorum est iusta, & a Deo: quia a
Deo nihil est, nisi iustum, cum nullus debeat alicui au-
ferre ius suum: ergo nullus debet laborare ad depo-
sitionem mali prælati: ergo quicumque laborat, con-
tra hoc peccat.

Luca 13. b

Eccli. 11. c

1. Cor. 9. d

Iob 41. d

Luc. 11. c

Ephes. 4. d

Eccli. 11. d

Osea 13. c

Psal. 72. c

Zach. 11. d

Pro. 26. b

1. Cor. 6. a

Isa. 33. a

Ioan. 8. e

Deut. 17. c

Luc. 14. c

Rom. 13. a

Ioan. 19. b

Aug. lib. 2.

q. 1. ad Sim.

pl. q. 1. to. 4.

1. Pet. 2. 6

& mo-

A dicit bonum prælatum non esse amouendum, nec per
fraudentiam, nec per violentiam. Vnde commina-
tur: Qui fodit foueam, scilicet parando laqueum bono
prælato: Incidit in eam. Lacum aperuit, & effodit
eum, & incidit in foueam, quam fecit. Non est etiam
amouendus per potentiam: vnde comminatur facien-
tium contrarium. Et qui dissipat sepem, idest bonum præ-
latum, qui custodit subditos, sicut sepes. Vbi non est
sepes, diripietur possessio. Mordebit eum coluber, idest
diabolus, & demones, qui sunt colubri mordentes.
Ecce ego mittam vobis serpentes pessimos, quibus
non est incantatio, & mordebunt vos.

Qui transfert lapides. Hic secundo ostendit durum,
& inutilem prælatum non esse promouendum, & com-
minatur promouentibus durum: vnde dicit: Qui
transfert lapides, idest duros, & malos ad maiorem
promouet dignitatem. Affligetur in eis, idest per eos,
vel propter eos. Sicut qui mittit lapidem in aceruum
mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Et post:
Qui voluit lapidem, ad eum reuertetur. Et: Qui in al-
tum mittit lapidem, cadet super caput eius. Non est
promouendus vanus, & inutilis, ideo dicit: Qui scin-
dit ligna. Alia translatio: Qui dolat, ille dolat, qui sup-
ponere vult ædificationi. Prælatus inutilis ligno com-
paratur, quia sicut lignum infructuosum scissum igni
traditur, sic & prælatus. Omnis arbor, quæ non facit
fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur:
Vulnerabitur ab eis, quia scilicet conscientia vulnera-
tur. Plaga dolosa dolosi diuidet vulnera. Et: Vulnerus, &
liuor, & plaga tumens non sunt ligata, neque sota oleo.

Si reusum fuerit ferrum. Hic subiungit tertio, eum
prælatum, qui aliquo modo declinauit in malum, esse
corrigendum, quia potest valere, quamuis oporteat
multum laborare: ideo dicit: Si reusum fuerit ferrum,
idest acumen bonitatis, & sapientiæ fuerit immuta-
tum per culpam in prælato: Et hoc non, vt prius, acutum
supple, sed hebetatum fuerit, per culpam. Multo labore,
scilicet correctionis: Exactetur, idest reductur ad
pristinam rectitudinem. Ferrum ferro acuetur, & ho-
mo exacuit amici faciem sui: Et per hanc similitudi-
nem corporalium insert in spiritualibus: Et post indu-
striam, idest laborem industriæ. Sequetur sapientia. Si-
cut post acutionem ferri sequitur relictum, & subti-
litas aciei ad incidendum. Auris, quæ audit increpa-
tiones vitæ, in medio sapientum commorabitur. Et: Si
quæsieris eam, quasi pecuniam, & sicut thesaurum,
effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, &
efficiam inuenies. Si mordeat. Hic quarto ostendit,
non esse tali prælato occulte detrahendum, & ostendit
magnitudinem culpæ detractionis, per similem in
corporalibus, ideo dicit: Si mordeat serpens in silentio,
quod est ipsius serpentis, quia occulte venenum infun-
dit: Nihil eo minus habet, qui occulte detrahatur, quia sicut
illud est fraudulenter, ita & hoc, quia hoc est maledi-
cere furdo: Non maledices furdo, nec coram cæco
pones offendiculum: sicut est illud mortiferum, ita
& hoc. Si inuicem mordetis, & comeditis, videte,
ne ab inuicem consumamini. Et: Verba susurronis,
quasi simplicia, & ipsa perueniunt vsque ad interiora
ventris, sicut etiam liberantur aspiciendo in ipsum se-
cundum, quod dicitur: Qui conuersus est, non per hoc,
quod videbat, sanabatur, sed per te Dominum Salua-
torem omnium: ita & nunc. Vnde ipse dicebat: Si
sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.

Quæritur, vtrum occulte dicere malum de aliquo
sit detractio, & peccatum, vbi constat verum dicenti.
Quod non videtur, quia sicut bonus est dignus laude,
ita malus est dignus vituperio: ergo sicut iustum est
laudare bonum, ita iustum est vituperare malum, er-
go, sicut non peccat, qui laudat bonum, ita nec qui di-
cit malum de malo. Item sicut congaudendum est bo-
no, ita compatiendum est malo: ergo sicut potest ali-
quis recitare alicui bonum vltierius gaudente sine pec-
cato, ita malis compatiendo, ergo qui dicit malum,
Gg 3 de isto

Psal. 7. d

Eccli. 36. d

Hier. 8. f

Prou. 26. d

Eccli. 27. d

Mat. 7. e

Eccli. 27. d

Isa. 1. b

Prou. 27. e

Pro. 15. d

Prou. 2. a

Leuit. 19. c

Gal. 5. c

Pro. 26. c

Sap. 16. a

Ioan. 15. e

Mat. 18. b de isto occulte, si compatitur, non peccat. Præterea Dominus dicit, quod quando peccat proximus, est cor rigendus coram vno, vel coram duobus: quod si non audit, dicendum est Ecclesiæ, ergo saltem de incorrigibili, videtur, quod homo possit malum dicere cuilibet. Contra: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris, ergo quod non vis de te dici, non debes velle, quod aliquis diceret de te malum, te absente, quia nihil tibi proderit dicere de alio, si non debes: ergo. Item, qui dicit malum de alio, aufert ei bonum nomen: ergo cum nomen bonum sit melius, quam multi thesauri: ergo cum homo non possit auferre thesauros sine peccato, similiter, & cetera. Item dicitur: Non maledices surdo, sed qui maledicit retro, maledicit surdo, ergo facit contra illud præceptum. Item peccatum factum in publico scandalizat: ergo qui peccatum aliquod, quod non est publicum, publicat, scandalizat: sed ille, qui obloquitur, facit peccatum innotescere, quod latet, ergo scandalizat eum, cum quo loquitur.

Respondeo, dicendum, quod qui dicit malum de alio, aut dicit de necessitate compulsus, aut inductus utilitate, aut exagitatus detrahendi libidine. Tunc compellitur necessitate, quando astringitur præcepto, vel humano, vel diuino: humano, cum dicit ei, qui potest præcipere, & præcipit, vt dicat: diuino, quando conscientia dicit homini, quod ipse tenetur accusare proximum, vt corrigatur, secundum illud præceptum Domini, de correctione fraterna. Tunc inducitur utilitate, quando narrat malum eius alicui, qui potest prodesse, & non obesse: sicut quando quis narrat homini, qui diligit, & qui compatitur, & habet voluntatem corrigendi ipsum: quando vero non consideratur necessitas, nec consideratur utilitas, etiam si sit veritas, non excusatur detrahendi libidine, immo peccato detractionis peccat, etiam si verum dicat. Rationes igitur, quæ probant, quod peccatum sit dicere malum de alio in absentia, concedende sunt, nisi interueniat utilitas, vel necessitas: tunc enim patet, quod non valent. Quod obijcitur in contrarium, quod iustum est laudare, & cetera. Dicendum, quod quamuis digni sint vituperio, non tamen homo debet vituperare, nec est simile de laude, quia fama bona excitat ad bonum, sed mala ad malum, & ideo non est publicandum malum. Præterea, non est meum iudicare. Quod obijcitur de compassione, dicendum, quod vera compassio est, in qua vulneratur compatiens, non in qua dānicatur miser. Et quia iste in hac obloquutione dānicatur, peccator est in fama, ideo non debet accusare. Quod obijcitur de Domini mandato, dicendum, quod Dominus intelligit, quod vocandi sunt, qui possunt, & volunt prodesse, cum per Ecclesiam non intelligat multitudinem, sed eum, qui potest, & debet corrigere, & tali est dicendum.

Verba oris sapientis. Dedit supra remedium contra prælati malitiam: hic dat remedium contra prælati stultitiam, ostendens prælatum stultum non esse promouendum: sed magis præcipitio dignum: primo propter defectum loquutionis discretæ: secundo propter defectum considerationis prouidæ: tertio propter defectum operationis fructuosæ. Propter defectum loquutionis discretæ, stultus se ipsum præcipit: sicut per antithesim sapiens exaltat, ideo dicit: *Verba oris sapientis gratia*: quia in ipsis propter discretionem acquiritur gratia. Sapiens verbis se ipsum amabilem facit: sed e contra: *Labia insipientis precipitant eum*, idest verba, quæ procedunt de labijs insipientis, Os stulti contritio eius, & labia illius ruina animæ eius. Et ratio præcipitationis est indiscretio, quia indiscrete inchoat, vnde dicit: *Initium verborum eius stultitia*. Et ratio huius est, quia non considerat, vnde: Vidisti hominem velocem ad loquendum, stultitia magis speranda est, quam illius correptio. Indiscretio consummat, vnde dicit: *Et nouissimum oris illius, error pessimus, quia stultitia in fine perducit ad sententiam erroneam.*

Compassio vera, quæ.

A Fatuitas stultorum, imprudentia: quia sicut dictum. Pro. 14. c. Eccl. 2. c. est, Oculi sapientis in capite eius, stultus in tenebris ambulat, vterius in stultitia perseverat, ideo subdit: *Stultus verba multiplicat*, ita multiplicando verba stulta, pertinax efficitur in malitia, contra quod: Non declines cor meum in verba malitiæ: & hoc inutile, & vanum, vnde dicitur: *Qui tantum verba sectatur, nihil habebit*. Et: *Vbi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.*

Ignorat homo. Hic secundo ostendit in stulto defectum considerationis prouidæ, quia cum ignoret præterita, non potest præuidere futura, ideo dicit: *Ignorat homo, quid ante se fuerit*, tamquam stultus, & inconsideratus. Considerauit se, & abiit, & statim oblitus est, qualis fuerit: *Et quid post eum futurum est, quis ei poterit indicare?* quasi dicat, nullus. Qui ignorat futura, nullo potest scire nuncio, & hoc quidem valde damnosum, vnde: *Vtinam saperent, & intelligerent ac nouissima prouiderent.*

Labor stultorum. Hic tertio ostendit in stulto defectum operationis fructuosæ, quia in labore suo multum affligitur, & parum proficit, ideo dicit: *Labor stultorum affliget eos*, quia non laborant in bonis. *Vt inique agerent, laborauerunt*. Et: *Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus, & huius ratione reddit: Qui nesciunt in urbem pergere*, idest nesciunt viam rectam ad eundem in urbem illam, de qua dicitur: *Urbs fortitudinis nostræ Sion Saluator ponetur in ea murus, & antemurale*. In hanc urbem nesciunt stulti pergere, vnde: *Quid habet amplius a stulto sapiens: & quid pauper, nisi, vt pergat illuc, vbi est vita?*

Spiritualiter hic per sapientem intelligimus Christum, per insipientem Antichristum. *Verba oris sapientis gratia*: quia verba Christi gratiosa: Diffusa est gratia in labijs tuis: propterea benedixit te Deus in æternum. Et: *Stupebant omnes, qui eum audiebant super prudentia, & responsis eius, & alij dicebant: Numquam sic homo loquutus est.* E contra insipiens, est Antichristus, de quo: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Labia eius precipitant eum*: quia propter suæ doctrinæ malitiam demergeretur in profundum. Artabuntur gressus virtutis eius, & precipitabit eum consilium suum. Verba enim eius erunt verba blasphemiarum, & superbier, ideo stulta, & erronea. Vnde dicitur: *Aduersus Deum Deorum loquetur magnifica, & dirigitur, donec compleatur iracundia.* Et: *Reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur super omne, quod dicitur Deus.* Iste insipiens non tantum indiscretus erit in loquendo, sed etiam improuidens, quia non considerabit ruinam, quæ sequutura est eum, secundum quod dicit Apostolus: *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.* Iste insipientem stulti sequentur, & affligentur: *Qui nesciunt in urbem pergere*, per veram fidem, & dilectionem. Mittit illis Deus operationem erroris, qui veritati non crediderunt, sed consenserunt iniquitati: eo quod charitatem veritatis non receperunt, ideo necessitates decipiuntur. Vnde: *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.*

Va tibi terra. Dedit remedium contra inordinationem, quæ provenit ex prælato malo, & stulto. Hic tertio dat remedium contra inordinationem, quæ provenit ex prælato inutili, & remisso: ostendens talem pigrum, & carnalem non esse præficiendum, nec etiam sustinendum. Et habet hæc pars duas, quia primo detestatur eum, ostendens ipsum prælatione indignum: secundo dicit non esse ei occulte detrahendum, ibi: *In cogitatione tua.* Ostendit ergo carnalem, & pigrum esse prælatione indignum: primo propter deordinationem gulæ: secundo propter infirmitatem, vel otiositatem pigritiæ: tertio propter ineptitudinem lætitiæ: quarto propter subuersionem iustitiæ, ob amorem

rem pecuniæ. Propter deordinationem gulæ, prælatus carnalis, & remissus est prælatione indignus, & vae eis, qui eum sibi præficiunt, ideo dicit: *Va tibi terra, cuius rex puer est*, idest insequitor passionum: puer enim passionum sunt insequutores. Puer centum annorum morietur, ideo Væ: quia occasio damnationis æternæ, & signum indignationis diuinæ. Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis, & quia principes sequuntur duces, ideo dicit: *Et cuius principes mane comedent*: cito quærentes delectabilia, & ideo semper sunt insipientes, quia dicitur: *Luxuriosa res est vinum, & tumultuosa ebrietas, quicumque ijs delectatur, non erit sapiens.* Et quia opposita iuxta seposita magis elucescunt, commendat contrarium in eius detestationem. *Beata terra, cuius rex est nobilis*, nobilitate, scilicet morum: quia nobilitas sola est, quæ animum moribus ornat. De quo: *Nobilis in portis vir eius: quando federit cum senatoribus terræ.* Et quia principes sequuntur duces, ideo subdit: *Et cuius principes vescuntur tempore suo*, idest hora debita post negotia expedita, & hoc: *Ad reficiendum, non ad luxuriam.* Interlinearis: *Tantum comedunt, vt viuant, non viuunt, vt comedant, sicut illi de quibus: Coinquinatio nis, & maculæ delicijs affluentes, in conuiujs luxuriantes.*

In pigritijs humiliabitur. Hic secundo ostendit ipsum prælatum remissum, indignum esse, propter otiositatem pigritiæ, ad quam sequitur destructio domus: propter quod dicit: *In pigritijs humiliabitur contignatio.* Contignatio dicitur coniunctio lignorum ad cooperiendum domum. Ista humiliabitur in pigritijs: quia dum negligitur reparari, corrui: sicut etiam destruitur ædificium spirituale per pigritiam. *Qui mollis, & dissolutus est in opere suo, frater est operæ suæ dissipantis.* Et quia, vbi non est timor Domini, regnat pigritia, ideo dicitur: *Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subuertetur domus tua: Et in infirmitate manuum perstillabit domus.* Idem dicit, sed magis explanat. *Domus perstillat, quando est pluuiosa, & non defendit se ab imbribus, in qua non est bonum, nec securum esse.* Vnde: *Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur.* Ista domus perstillat, quando manus sunt infirmæ, & remissæ, & ideo: *Remissas manus, & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris.* *In visum faciunt panem, & vinum.* Glossa: Prælati in risu, idest in lætitia inepta. Anima mea habes multa bona in annos plurimos, comede, bibe, epulare: & ideo subiungit: *Vt epulentur bibentes.* faciunt enim, vt comedant, non vt esurienti frangant. Epulati estis super terram, & in luxurijs enutristis corda vestra, & de hoc reprehenduntur. *Cithara, & lyra, & vinum, in conuiujs vestris, & opus Dei non respicitis.*

Et pecunia obediunt omnia. Tangitur hic tertio, quod indigni sunt propter subuersionem iustitiæ, quam subuertunt ob amorem pecuniæ, ideo dicit: *Et pecunia omnia obediunt*: quia omnes pecuniam super omnia diligunt. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones: & inde sequitur subuersio iustitiæ: pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. *Quare? quia nihil habet eis dare.* A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. *In cogitatione tua.* Supra ostendit carnalem, & pigrum indignum prælatione: hic compeccit subditos in occulta detractione, si contingat talem præfici, & primo ponit exhortationem: secundo reddit rationem. Exhortatur igitur, vt nec malum dicat, minuendo famam, nec malum imprepetur, optando eius miseriam, ideo ait: *In cogitatione tua regine detrahas*: idest in occulto. *Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices.* Et in secreto cubiculi tui: idest conscientiæ: *Ne maledixeris diuini.* Et hoc imprecando malum. *Benedicite persecuentibus vos, benedicite, & nolite maledicere.* Et: *1. Pet. 3. b Non maledictum pro maledicto.*

Quia aues cali. Hic redditur exhortationis ratio: quia publicabitur ab angelis, quod dixisti in occulto: quia, *Aues cali portabunt vocem tuam.* Aues cali vocat dæmones, propter suam velocitatē: quia veloces sunt: vel propter rapacitatē. Descendent volucres cali super cadauera, & abigebat eas Abraam. Et: *Aliud cecidit secus viā, & volucres cali comederunt illud.* Et appellatur hic, cælū, aer caliginosus, in quo sunt dæmones: Isti portant vocē, quia publicant frequenter occultata. Nihil occultū, quod non sciatur: *Et qui habet pennas, annuntiabit sententiam.* Diabolus annuntiabit tuam malam loquutionem: quia ipse est accusator, sed ipse proijcietur tandem. *Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos die, ac nocte.*

Sed incidit hic dubitatio: quia dicit, quod, *Aues cali*: idest dæmones annuntiant determinationem cogitationis: ergo videtur, quod diabolo sit nota voluntas nostra, & cogitatio. Sed contra hoc est, quia de solo Deo dicitur, *Quia ipse est scrutans corda, & renes*: ergo solus cognoscit cogitationes, & affectiones. Item dicit Augustinus, quod si diabolus cognouisset patientiam Iob, numquam eum tentasset: quia non tentat aliquem, nisi vt vincat, non vt vincatur. Respondeo, dicendum, quod nec dæmones, nec etiam boni Angeli, nisi in verbo, possunt cognoscere cogitationes nostras, & affectiones occultas: & voco occultas, quæ non manifestantur per signa: eas autem, quæ per signa manifestantur, dæmones deprehendunt, & illas cognoscunt, & quia paucæ sunt, quorum non appareat aliqua signa, vel in opere, vel in facie, vel in verbo, siue alio modo: ideo dicit, quod audiunt.

Item queritur de hoc, quod dicit, quod, *Aues cali portabunt, vel annuntiabunt.* Ego quero, quo modo portabunt? Si dicatur, quod ad eum, de quo dicitur: *Istud falsum est, quia tunc quilibet sciret omnia mala occulta, quæ de se dicuntur*: intelligit ergo, quod portabunt ad Deum. Sed contra: Deus est nobis immediatus, & præsentior, quam dæmones: cum non longe sit ab vnoquoque nostrum. Si igitur portare, vel annuntiare sit ei, qui distat, patet, quod non fit idem. Item illud portare, per quos scitur, aut per Angelos bonos, aut per malos: non per bonos, quia boni nostram salutē procurant, non ergo damnationem: non ergo offerunt mala. Si per dæmones, contra: Dæmones Deum non vident, nec magis Deo loquuntur, quam mali homines: ergo si mali homines non ferunt ad Deum: ergo nec dæmones. Respondeo, dicendum, quod aues dicuntur hic mali spiritus, siue dæmones, isti dicuntur Deo portare merita mala, & occulta: Angeli autem boni merita bona portare dicuntur: portare autem hoc, non est Deo voce tenus referre, vel ei tamquam ignoranti notificare: sed malitiam nostram cognoscere: & cogitatione memorari, & testis esse: boni autem addunt supra cognitionem, memoriam, & testimonium, intercessionem: mali vero, accusandi voluntatem, & sic patet responsio: quia non referunt, tamquam distanti, sed tamquam iudici: & ad secundum, quia mali ex officio mala conferunt, & damnationem procurant: ideo eis competit.

F CAPVT VNDECIMVM.

Mitte panem tuum. Posuit supra remedium contra hoc, quod videbatur deficere regimen prouidentiæ ex inordinatione prælationis: hic secundo ponit remedium contra hoc, quod videbatur retributio iustitiæ, propter quam assecrabatur homo in malo, & torpebat ad bonum. Remedium autem hoc consistit in consideratione retributionis futuræ: & quoniam Deus tribuit beneficentibus bona: & malefacientibus retribuet mala: ideo primo ex consideratione præmij mittit ad bonum: secundo ex consideratione supplicij reuocat a malo, ibi: *Si annis multis vixerit homo.* Bonum autem, ad quod inuitant, est bonum

num pietatis, quæ valet ad omnia, & propter quam maxime iusti saluantur, sicut patet apud Matthæum, **Matth. 25. c. d.** vbi sola opera misericordiæ numerantur. Ideo hortatur hic ad opera misericordiæ, & eleemosynæ faciendæ propter retributionem, & primo hortatur, ut fiant libenter: secundo, ut fiant abundanter, ibi: *Da partes octo.* Tertio, ut fiant incessanter, ibi: *Qui obseruat ventum.* Cum ergo hortatur, ut fiant voluntarie, & libenter, præmittit exhortationem, & subiungit retributionem: exhortatur igitur ad libenter eleemosynam faciendam, ideo dicit: *Mitte panem tuum,* idest libenter, & liberaliter da, nõ per extorsionem, & quasi coactus: Vnusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datore diliget Deus. *Panem tuum,* non alienum. Qui offert sacrificiũ ex substantia pauperis, quasi qui victimam filiũ in aspectu patris. *Super transeuntes aquas.* Aquæ, quas vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes. Transeuntes aquæ sunt, qui transeunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum: tales sunt peregrini, & aduenæ, istis faciendæ est eleemosyna. Frange egredienti panem tuum, & egenos vagosq. induc in domum tuam. Vel aquæ sunt tribulationes præsentis: iuxta illud: Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam: Transeuntes aquæ sunt pauperes, & afflicti, qui per tribulationes transeunt ad requiem, talibus est eleemosyna faciendæ, Cum facis conuiuium, voca pauperes, ac debiles, cæcos & claudos: & redditur ratio, *Quia post tempora multa inuenies illum,* idest retributionem pro illo, non ergo deficit retributio, sed differtur. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam, & si non ab ipso, certe a Domino. Itẽ: **Luc. 16. c.** Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.

Da partes septem. Hic secundo hortatur ad dandum abundanter, & præmittit exhortationem, & subiungit rationem: exhortatur ergo ad abundantiam, dicens: *Da partes septem, nec non & octo.* idest, secundum possibilitatem tuarum virium, da eleemosynam, ut, siue pauper fueris, siue diues, des bonorum tuorum septimam, & octauam, idest partem pauperum facias bonam: Ut vestra abundantia illorum inopiam suppleat. Et: Date eleemosynam de eo, quod superest: ideo dicit, *Da partes septem,* per senarium enim intelligimus, quantum sufficit ad suppleendam necessitatem propriam, quidquid vltra illud est, dicitur, *Septem, & octo.* & hoc pauperibus est distribuendum, non est congregandum in thesauros terrenos, sed cælestes, vnde: Thesaurizate vobis thesauros in celo, vbi nec erugo, nec tinea demolitur. Et: **Tob. 4. b.** Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si parum, etiam illud libenter impertiri stude: & ratio huius largitatis redditur, cũ inferitur: *Quia ignoras,* & multiplex redditur ratio, scilicet propter cautelam mali, vnde dicit: *Ignoras, quod sit futurum mali super terram,* quia ergo non es certus, necesse habes tibi providere, ne incidas in periculum: & remedium optimum est abundans eleemosyna. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te rogabit, & liberabit ab omni malo: propter amplificationem meriti, dicit: *Si repleta fuerint nubes,* a Deo supple. *Imbres super terram effundent:* propter imbrem terra fructificat. Veniet quasi imber temporaneus, & serotinus terre, & ad fructificandum, vel ad fruendum, & ad multiplicandum bona terræ, merito eleemosynæ: sicut enim imbres plene inebriant terram pluuiæ, sic eleemosynæ multiplicatæ inebriant animam gratia: Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum præstabit, & multiplicabit semen vestrum, & auget incrementa frugum iustitiæ vestræ. Propter stabilitatem præmij, quod non poterit variari, nec perdi, propter quod dicit: *Si ceciderit lignum ad austrum,* lignum istud, homo, de quo **Job 14. b.** Job: Lignum habet spem, si præcisum fuerit, rursum virefcit: & auster dat intelligere calorem chari-

tatis, & statum gloriæ: Surge aquilo, veni auster, & perfla hortum meum. Lignum igitur cadere ad austrum, est hominẽ in morte introduci in gloriam *Ibi erit,* idest, numquam poterit demereri. Qui vicerat, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius. *Si ceciderit ad aquilonem, ibi erit,* idest, si ad pœnam infernalẽ. Ab aquilone pandetur omne malum: qui cadit in infernum, ibi erit, quia inde numquam liberabitur. Iusto enim dicitur: Ignis eorum non exstinguetur, & vermis eorum non morietur. *In quocumque loco ceciderit, ibi erit,* siue bono, siue malo. Quæ seminauerit homo, hæc & metet.

Qui obseruat ventum. Hic hortatur ad dandum incessanter: & primo docet tempora non esse obseruanda: secundo opera diuina non esse perscrutanda: tertio opera misericordiæ continuanda. Quantum ad primum, dicit: *Qui obseruat ventum, non seminat,* quia frequenter venit ventus, quem non vult, & frequenter non venit ventus, qui placeat: *Et qui considerat nubes, numquam metet,* & ideo oportet, quod quando est tempus metendi, metat, & ferendi, ferat: non expectet: sic in proposito, dum tempus, bonum faciat: Cor inopis ne afflixeris, & ne pertrahas datum angustianti. Et: Ne dicas amico tuo: Vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cum statim possis dare, & ita non debet tardare.

Quo modo ignoras, Supra dixit, diuina opera non esse consideranda, vel perscrutanda, quia non possumus, ideo dicit: *Via spiritus,* qui est Deus, quia ignoramus. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis, quo vadat. Et: Si venerit ad me non videbo eum: si abierit, non intelligam. Spiritus, qui est animus, siue spiritualis creatura, cuius materia, idest ortus, nescitur, nec etiam occasus. Quis nouit, si spiritus filiorum Adæ ascendat sursum. Spiritus, qui est ventus, cuius via nescitur, idest origo. Qui profert ventos de thesauris suis. Et: Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare. Dicit ergo, *Quo modo ignoras, qua sit via spiritus,* & qua ratione compingantur ossa in ventre pregnantis. idest, quomodo compingentur, & distinguantur, quia etiam ipse Auienna dicit, quod vis formatiua membrorum, est vis diuina. Et in libris Machabeorum: Nescio, qualiter in vtero meo apparuistis, neque enim spiritum, & animam donauit vobis, & singulorum membra non ego compegi. Sed ille compegit, cui inquit Job: Ossibus, & nervis compegisti me. Quo modo hæc ignoras, quæ sunt carnalia. *Sic ignoras opera Domini, qui fabricator est omnium.* opera, idest occulta iudicia, de quibus: Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius. Sic opera ignoramus. O altitudo diuitiarũ, sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.

Mane semina. Hic tertio hortatur ad benefaciendũ incessanter & præmittitur exhortatio, secundo subiungitur exhortationis ratio, & tertio remuneratio. Exhortatur ergo ad faciendum opera misericordiæ incessanter, cum dicit: *Mane semina semen tuum,* hoc est, in tempore iuuentutis, quia: Bonum est viro, F qui portauerit iugum ab adolescentia sua. *Et vespere, ne cesset manus tua,* idest in senectute, quasi dicat in omni tempore, & ætate sine cessatione sunt faciendæ bona. Bonum autem facientes, non deficiamus, tempore enim accepto metemus, non deficientes, ideo continue ferendum, quia: Qui parce seminat, parce & metet, & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus, & metet: *Quia nescis.* Hic notatur secundum, scilicet exhortationis ratio, quia nescit homo, quando, & quæ opera acceptat Deus, sicut qui seminat, nescit quod semen fructum faciet: ideo dicit: *Quia nescis, quid magis oriatur hoc,* idest serotinum. *Aur illud,* idest matutinum. Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit, *Et si vtrumque si-*

Cant. 4. d
Apo. 3. c
Hier. 1. c
Isa. 66. g
Gal. 6. b
Eccli. 8. a
Prout. 3. d
Ioan. 3. a
Job 9. b
Eccli. 3. d
Pf. 134. b
Exo. 15. c
2. Mac. 7. c
Job 10. b
Pf. 110. a
Rom. 11. d
Thren. 3. c
Gal. 6. c
2. Cor. 9. b
Eccli. 9. a

mul melius erit: quia plura bona paucioribus magis eligenda. Beati, qui seminatis super omnes aquas. *Dulce lumen.* Hic notatur tertium, scilicet, remuneratio, & hæc est aspectus luminis, & solis æterni, in quo est summa dulcedo, & ita magna remuneratio est, propterea dicit: *Dulce lumen,* ad aspiciendum. De hac dulcedine: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine. *Et delectabile est oculis meis videre solem,* illum solem, de quo dicitur: Orietur vobis timẽtibus Deũ, sol iustitiæ. Hunc solem, delectabile est videre. In quem desiderant Angeli prospicere. Et quia ij soli videbunt illud lumen, qui erunt in dextris: ideo dicitur: Delectationes in dextera tua vsque in finem.

Possumus hæc breuiter etiam exponi de eleemosyna spirituali, quæ consistit in instructione proximi, ad quam similiter exhortatur ad dandum libenter, siue abundanter, & incessanter: libenter, vel liberaliter, cum dicit: *Mitte panem tuum,* idest gratis da. Gratis accepistis, gratis date: *Panem,* scilicet doctrinæ, de quo dicitur: Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. *Super transeuntes aquas,* idest contententes bona temporalia, quibus solis dicitur: Nolite sanctum dare canibus. Abundanter etiã dispensanda, ideo dicit: *Da partes septem,* intelligimus doctrinam Christi veteris testamenti: quia ibi præcipiebatur septima dies seruari: *Per octo,* intelligimus doctrinam noui testamenti, quia octaua dies obseruari præcipitur: & quia non potest homo abundanter doctrinam communicare, nisi desuper impleatur, dicit: *Si impleta fuerint nubes, imbrem emittent super terram:* Nubes sunt prædicatores boni, qui volant ad alta per contemplationem. Qui sunt hi, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Isti replentur a Domino scientiã. Repleta est terra scientia tua, sicut aqua maris operientis: & hoc per Spiritum sanctum: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Istæ nubes replentur effundent imbrem, idest diuini verbi doctrinam: Ipse, tamquam imbres, emittit eloquia sapientiæ suæ. Et: Quo modo descendit imber, & nix de celo, & inebriat terram, & infundit eam, sic erit verbum meum super terram cordis ad fructificandum. Terra super se venientem bibens imbrem, & proferens terram optimam.

Incessanter etiam est dispensanda, ideo dicit: *Qui considerat ventum, non seminat.* Seminare, est verbum Dei prædicare. Exijt, qui seminat seminare semen suum, & post semen est verbum Dei. Ventus iste, est ventus detractionis, de quo dicitur: Ventus venit a regione deserti, & concussit quattuor angulos domus. Qui obseruat hunc ventum detractionis, numquam seminat: quia qui timet verba hominum detrahentium, non prædicat ad fructum, immo agitatur, vt arundo. Quid existis videre? Arundinem vento agitatum? *Et qui considerat nubes, numquam metet.* Nubes, vt dicit Glossa, est blandimentum adulationis, quod qui cupit habere, numquam metet vitam æternam, quia: Recepterunt mercedem suam. Et: Qui seminatur in carne sua, de carne & metet corruptionem: & ideo non sunt hæc attendenda, sed mane, & vespere prædicandum. Prædica verbum, infra opportune, importune. Et: Per triennium non cessauit die, ac nocte cum lacrymis monens vnquemque vestrum.

Si annis multis vixerit homo. Supra hortatus est ad bonum, consideratione præmij. Hic attendit reuocare a malo, consideratione futuri iudicij, & supplicij: & id quidem facit hoc ordine: primo dicit futuri temporis habendam esse memoriam: secundo reprehendit præsentem lætitiã: tertio hortatur abijcere omnem nequitiam, & malitiæ abundantiam ad futuri temporis memoriam habendam, quantumcumque homo abundet præsentis prosperitate, propter quod dicit: *Si annis multis vixerit homo:* Quia re vera, etsi videantur multi, tamen multi esse non possunt, secundum illud: Numerus dierum hominis, vt mul-

tum centum anni. *Et in his omnibus latatus fuerit:* secundum quod illi, de quibus dicitur: Tenent tympanum, & gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos: *Meminisse debet tenebrofi temporis,* idest diei iudicij, quæ erit tempus tenebrosum. Dies illa, dies iræ, dies tenebrarum, & caliginis: *Et dierum multorum.* Isti sunt dies, siue anni æternitatis. Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Memorari debet diei iudicij, vt timeat: memorari debet gloriæ, vt speret, & gaudeat, & hoc secundum vicissitudinem operum, vnde: In die bonorum, ne immemor sis bonorum, & in die malorum, ne immemor sis bonorum: *Dierum, inquam, multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita,* idest manifeste ostenduntur fuisse vana, vnde Hieronymus: Cum regnum Christi venerit, cetera regna euanescent: *Arguentur præterita:* De vanitate instabilitatis. Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia, quid contulit nobis: transferunt hæc omnia, velut vmbra. Arguentur de vanitate iniquitatis: Quid nequius, quàm quod excogitauit caro, & sanguis. Et hæc arguentur: quæ enim arguuntur, a lumine manifestantur.

Latate ergo iuuenis. Hic secundo reprehendit præsentem lætitiã asserens hominem pro illa iudicandum esse, vnde ironice loquens, dicit: *Latate ergo iuuenis in adolescentia tua:* Quia illa ætas lætitiæ apta, vnde dicitur: Venite, fruamur creatura, tamquam in iuuentute celeriter: quasi dicat, non læteris in iuuentute, ne doleas in senectute, vnde: Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui: & explicat lætitiã, vt sit completa in animo, & in opere, & in signo: quantum ad lætitiã delectationis in animo, dicit: *Et in bono sit cor tuum:* quasi dicat, non læteris corde, quia: Cor stulti vbi lætitiã. Quantum ad delectationem in opere, dicit: *Et ambula in vijs cordis tui,* idest exterior comple opere, quod desideras corde: quasi dicat, non ambules. Fili post concupiscentias tuas non eas, & a voluptate tua auertere. Quantum ad lætitiã in signo, dicit: *Et in intuitu oculorum tuorum,* vt ea tueatur oculus, quæ desiderat cor, & operatur manus tua: secundum quod dicitur de illis, de quibus: Habentes oculos plenos adulterij, & infamabilis delicti: quasi dicat, non sic amabiles. Pro eo, quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum: & quod istud sit ironice dictum, patet, quia comminatur malum sic lætantibus, vnde subdit: *Et scito, quod pro his omnibus adducet te Deus in iudicium:* Et ideo omnia sunt fugienda. Fugite a facie gladij, quia vltor iniquitatis est gladius, & scitote esse iudicium.

Aufer iram. Hic tertio hortatur abijcere omnem nequitiam, videlicet malitiam cordis, & immunditiam carnis. Quantum ad malitiam cordis, dicit: *Aufer iram a corde tuo:* vt non irascaris, quia ira reddit hominem nequam. Ego autem dico vobis, quod omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: etsi irascitur, non perdurare debet, vnde dicitur: Sol non occidat super iracundiam vestram. Quantum ad immunditiam carnis, dicit: *Et amoue malitiam a carne tua.* Et sic excludit omnem immunditiam carnis. Abijcientes omnem immunditiam, & abundantiam malitiæ, suscipite instum verbum. Ille aufert malitiam a carne, qui mortificat eam. Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram: & redditur ratio huius: *Adolescentia enim, & voluptas vana sunt:* quia cito transeunt. Transit mundus, & concupiscentia eius, & ideo: Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactantia, quid contulit nobis? Transferunt hæc omnia, velut vmbra.

CAPVT DVODECIMVM.

Memento Creatoris tui.] Egit supra de vanitate peccatitatis, quæ est pœna, & peccati occasio: Hic agit de illa, quæ est pura afflictio, quæ reuocat a malo, & soli-

Job. 21. b
Sopho. 1. d
Psal. 83. d
Eccli. 11. e
Sap. 5. b
Eccli. 17. d
Sap. 2. b
Eccli. 5. a
Eccli. 7. a
Eccli. 18. d
2. Pet. 2. c
Isa. 3. c
Job 19. d
Mat. 5. c
Ephes. 4. d
Iac. 1. c
Coloss. 3. a
1. Ioan. 2. c
Sap. 5. b

& sollicitat in bono. Et habet hæc pars duas, quia primo tangit pœnalitates, & miserias in generali: secundo in speciali, ibi: *Quando commovebuntur*. Pœnalitatem igitur in communi describit, quantum ad tria: primo, quantum ad præsentia nociui: secundo, quantum ad absentiam iucundi: tertio, quantum ad defectum remedij, ex quorum consideratione hortatur meminisse Dei. Quantum igitur ad præsentiam nociui, dicit: *Memento Creatoris tui: laudem, & confessionem sibi dando. In diebus iuuentutis tue, idest quamdiu viuens es, & sanus. Cõteberis viuens, viuus, & sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus illius: & ratio huius est, vt non expectetur tempus secessus, in quo est præsentia nociui, propter quod dicit: Antequam veniat tempus afflictionis. Ante languorem adhibe medicinam: & ante iudicium interroga te ipsum: Et appropinquet anni, de quibus dicas, non mihi placeant. Isti sunt anni, in quibus natura humana inquietatur per multas molestias, & isti sunt in senectute, & appropinquant, vnde dicitur: Anni nostri, sicut aranea, meditabuntur. Et: Superuenit mansuetudo, & corripiemur. Quantum ad absentiam iucundi, dicit: *Antequam tenebrescat Sol*. In cuius aspectu est magna iucunditas. Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem, vnde Tobias dicebat: Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video. Et vt significet omnimodam absentiam, excludit omnne bonum lumen cœlestē, vnde dicit: *Antequam tenebrescat Sol*, vt scilicet non videatur in sua rota: *Et lumen*, vt non videatur eius influentia, & hoc de die: *Et luna, & stelle*, de nocte. Stellæ cœli, & splendor earum non expandent lumen suum, obtenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo. Quantum ad defectum remedij, dicit: *Et reuertantur nubes post pluuiam*. Post pluuiam cõsuevit cœlum serenari: quando ergo post pluuiam reuertitur turbatio nubium, signum est, quod non est reditus ad exultationē, & lætitiā. Post tempestatem, tràquillum facis, & post lacrymationē, & fletum, exultationem infundis. Sed dies illi cõuertentur in tenebras, nec reuertentur ad lucem. Expectet lucē, & non videat, nec ortum surgentis auroræ. Spiritualiter hortatur hic vnumquemque recordari beneficiorum Dei, & ipsius benefactoris, antequam tradatur homo in reprobum sensum, & incidat in cœcitatem erroris, propterea debet recordari Dei, quia Creator. Primum quidem dedit essentiam: Ego feci terram, & hominem super eam creauit, ideo recordandum. Contra quod: Oblitus es Dei Creatoris tui. Dedit potentiam: Domini Dei tui recordaberis, eo quod ipse tribuit tibi vires, vt impleret pactum suum. Dedit operationem bonam: Deus operatur in nobis velle, & perficere. Et: Omnia opera nostra operatus es nobis: & ideo recordandum. Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Quia pro nobis incarnatus: Exultabimus, & lætābimur in te memores vberum tuorum super vinum. Quia redemptor, qui pro nobis passus: Recordare paupertatis meæ. Quia nobis cibus de cœlo datus est: Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Quia remunerator secundum meritum. Reddis vnicuique secundum opera sua: propter hoc dicitur: Memor fui iudiciorum tuorum. Ad votum: Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ, & propterea subditur: Anima mea desiderauit te in nocte. Supra desiderium: Miserationem Domini recordabor super omnibus bonis, quæ reddat nobis Dominus. Huius igitur Creatoris debemus recordari, & gratias agendo, & ad ipsum conuertendo: *Antequam tenebrescat Sol*, scilicet iustitia Christus, cum homo cadit a fide. Occidet eis sol in meridie: *Et lumen*, gratiæ, cum homo cadit a charitate: tunc enim perdit*

Eccli. 17. d

Eccli. 18. c

Psal. 89. b
Ib dem.

Eccli. 11. c

Tob. 5. b

Isa. 13. b

Tob. 3. d

Job 3. b

Rom. 1. d

Isa. 45. b

Dent. 32. c

Dent. 8. d

Phil. 2. b

Isa. 26. c

Psal. 76. c

Cant. 1. a

Thren. 3. b

Pf. 110. a

Psal. 61. d

Pf. 118. g

Isa. 26. b

Isa. 63. b

Amos 8. c

gratiam. Errauimus a via veritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis: *Et Luna*, intelligentia scripturæ sacræ, quæ scilicet lumen recipit a Christo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius. Mulier amicta sole, est gentium Ecclesia, cui data est sacræ scripturæ plena intelligentia: *Et Stella*, exempla perfectorum. Stelle lumen dederunt in custodijs suis, nocte scilicet, & dixerunt, adfumus: *Et nubes reuertetur*, idest cesset doctrina prædicatorum. Fili hominis adhærere faciam linguam tuam palato tuo. *Quando commovebuntur*. Supra egit de pœnalitate, quæ venit, & cõsequitur iuuentutem in generali, hic agit in speciali. Et primo de miserijs agit antecedentibus mortem: secundo de concomitantibus, ibi: *Quoniam ibit homo*: tertio de consequentibus: *Antequam rumpatur funis argenteus*. Prima habet duas: quia primo agitur de pœnalitate, quæ attēditur in membrorum debilitate: secundo vero de signo debilitatis, ibi: *Excelsa quoque timebunt*. Primo igitur ostendit debilitationem futuram in senectute, quantum ad sex genera membrorum: primo, scilicet quantum ad commotionem ossium, quæ ordinata sunt ad corpus protegendum, cum dicit: *Quando commovebuntur custodes domus*. Domus est machina corporis, hæc fragilis est: & ideo custode indiget, & ideo dicit Philosophus, quod natura fecit ossa dura ad custodienda membra nostra: sicut costæ ad membra, & ventrem: & testa ad caput: hæc commouentur, quando eorum iuncturæ laxantur. Item, quantum ad debilitationem crurium ad pondus corporis sustinendum, vnde dicit: *Et nutabunt viri fortissimi*: viri fortissimi sunt crura, quia sicut fortes portant pondus belli, sic crura pondus corporis. Hi viri fortissimi nutant, quando crura tremulant, & vacillant, & non secure sustentant. Tertio, quantum ad imminutionem dentium ad cibaria masticandum, vnde dicit: *Et otiosa erunt molentes, imminuto numero*: molentes sunt duæ maxillæ, quæ ad modum duarum molarum conterunt cibum. Hæc, imminuto numero dentium, erunt otiosæ, quia cibum ad manducandum non possunt conterere. Quarto, quantum ad obscurationem oculorum ad videndum, ideo dicit: *Et tenebrescent videntes per foramina*: Videntes per foramina, oculi sunt, qui sunt, quasi duo foramina ad videndum. Isti tenebrescent, quando senes lumen videre non possunt, sicut dicitur de Heli, quod caligauerat oculi eius, nec poterat videre lucernâ, donec extingueretur. Sicut etiam Isaac, de quo dicitur: Senuit Isaac, & caligauerunt oculi eius. Quinto, quantum ad immobilitatem labiorum ad pronuntiandum, cum dicit: *Et claudent ostia in platea*: Ostia sunt labia, per quæ clauditur porta oris. Ista ostia clauduntur in plateis, quando homo per senectutem non potest alte loqui, vt audiat a multis, ideo dicit: *In humilitate vocis molentes*, idest plane loquentes. Molere dicit loqui, quia sicut homo mouet maxillas ad cibaria conterendum, sic mouet maxillas, & labia ad verba formata pronuntiandum. Sexto, quantum ad surditatem aurium ad audiendum, dicit: *Consurgent ad vocem volucris*, idest galli, quia senes non possunt audire alta, quia de facili læduntur, & facillime excitantur, non possunt etiam audire sonora, & consonantia, vnde dicit: *Et absurdescent omnes filia carminis*. Filia carminis, quæ audiunt consonantia sunt aures: hæc in senibus obsurdescunt, quia voces sonoras audire non possunt. Legitur in libris Regum, quod dixit Berellai ad Dauid: Octogenarius sum, numquid vigent sensus mei ad discernendum, vel audire possum vltra voces cantatorum, & cantatricum? Isti igitur sunt sex defectus, qui consequuntur, vel concomitantur senectutem: quia senes non possunt nociua repellere, non possunt se sustentare, non possunt comedere, non possunt videre, non possunt loqui, non possunt audire.

B

C

D

E

F

Sap. 5. a
Apo. 12. a
Baruch 3. d
Exo. 3. g

Arif. lib. 2. de part. anim. cap. 9.

1. Reg. 3. a

Gen. 27. a

2. Reg. 19. f

Excelsa

Excelsa quoque timebunt. Supra posuit debilitatē corporis in sene: hic subiungit signa debilitatis, quæ sunt quattuor: tremor corporis, canities capitis, tumor ventris, & infrigidatio libidinis. Primum igitur signū infirmitatis in sene est tremor corporis, propter quod dicit: *Excelsa quoque timebunt, & formidabunt in via*, idest, omnia membra corporis efficiuntur tremulosa, & illud est resolutionis signum, & debilitationis virtutis contentiuæ membrorum, quæ membra non valet continere, & ideo compellitur agitare. Vnde miser senex potest dicere illud psalmi: Timor & tremor venerunt super me. Secundum signum est canities capitis, quantum ad quod dicit: *Florebit amygdalus*, idest, canescet caput, & barba: amygdalus enim dum floret dealbatur, & istud est signum debilitatis virtutis, quia enim in sene debilitatur virtus contentiuæ humorū, ideo putrescunt humores, & etiam refrigerantur, in cuius signum superfluitates de corpore senis albæ procedunt, & ideo canescunt. Tertium signum senis infirmitatis est tumor vētris, vel aliorum membrorum corporis, quantum ad quod dicit: *Impinguabitur locusta*. Impinguatio locustæ etiam circa suum senium est potius tumor, quam vera pinguedo, per quem modum est in senibus impinguatio, & hoc est signum debilitatis caloris digerentis, quia enim calor digerens deficit, abundat humor flegmaticus, aquosus, & indigestus, qui corpus senis implet, & impinguare videtur. Quartum signum est remissio libidinis, propter quod dicit: *Dissipabitur capparitis*, capparitis est herba quædam, quæ valet renibus, vt dicit Glossa, & confortat actum virtutis generatiuæ, & secundum Hieronymum in Hebræo, commune nomen habet ad herbam, & ad amorem libidinosum. In quacumque igitur significatione accipitur, rectus est sensus, *Dissipabitur capparitis*, idest, remittetur furor libidinis, & istud est signum debilitationis in sene. In actu enim generationis mouet calor, & naturam subministrat digestus humor: quia igitur senectus est frigida, & sicca, deficit calor, & humor, & ideo libidinis minuitur feruor. *Quoniam ibit homo*. Descriptæ sunt miseræ antecedentes mortem: Hic describitur ipsa miseria mortis, & in moriente, & in compatiens. In moriente enim dicit: *Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ*, idest, morietur: domus enim post mortē æterna est, quia, vt dictum est: Si ceciderit lignum ad austrum, ibi erit: si ad aquilonem, ibi erit. Et ita domus post mortem recte dicitur domus æternitatis. Quantum ad miseriam in compatiens, dicit: *Et circuibunt in platea plangentes*. Circumeunt, quia præ dolore quiescere nesciunt. Caput circuitus eorum labor laborum ipsorum operiet eos: & plangent super mortuo, quasi nolentes consolari: sed non sic debent, nam, Luctus mortui, vt multum, septem dies. *Antequam rumpatur funis*. Supra tetigit miserias antecedentes mortem. Hic tangit consequentes, quæ sunt corporis resolutio, & spiritus ad Deū migratio: quæ isto ordine describuntur. Primo notatur dissolutio neruorum, cum dicit: *Antequam rumpatur funiculus argenteus*, & debet repeti: *Memento creatoris tui*. Neruorum inuolutio, recte dicitur funis, quia totum corpus cingit, & ligat, & *Argenteus*, propter ipsorum albedinem, & proprietatem: funis ergo argenteus rumpitur, quando neruorum ligatura dissoluitur. Secundo resolutio venarum, siue arteriarum, cum dicit: *Et recurrit vitta aurea*, idest, venarum inuolutio. Recte dicitur inuolutio, quia sicut vitta circumuoluitur, & ea totum ligatum saluatur, sic venis, & arterijs tota corporis machina circundatur, & saluatur. Ista venarum inuolutio, & arteriarum recte dicitur aurea, quia aurum rubrum, & huiusmodi venæ rubæ, propter contenti sanguinis rubicunditatem, tunc ergo recurrit vitta aurea, quando venarum, & arteriarum inuolutio non perdurat. Tertio notatur contractio vasis vrinæ, cum di-

Psal. 54. a

Capparitis effectus.

Eccli. 11. a

Pf. 139. d

Eccli. 13. b

cit: *Et conteratur hydria super fontem*. Hydria est receptaculum aquæ exhaustæ a fonte, & vesica est receptaculum viinæ procedentis ab hepate, tamquam a fonte. Vrina enim est colamentum sanguinis & aliorum humorum, qui ab hepate in totum corpus procedunt, tamquam a fonte: hydria ergo conteritur super fontem, quando vesica rumpitur, & colamentum humorum non potest recipere, quod procedit ab hepate. Quarto vero destructio meatus superfluitatis impuræ, cum dicit: *Et confringatur rota super cisternam*. Rota est instrumentum, per quod fit educio aquæ fetidæ, & lutosæ de cisterna: cisterna continet vt plurimum aquam lutulentam, & talis est venter noster: rotam igitur confringi super cisternâ, est meatum impuræ superfluitatis a ventre exentis omnimode dissipari. Quinto vero totius corporis incineratio, cum dicitur: *Et reuertatur puluis in terram, vnde erat*, idest corpus incineretur, secundū illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris. *In terram suam*, quia de illa est. Omnia, quæ de terra facta sunt, in terram conuertentur. Sexto tangitur spiritus, siue animæ ad Deum reuersio, vnde dicit: *Et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*. Ipse Dominus dat spiritum, vnde dicitur: *Qui fingit sigillatim corda eorum*. Et ad Deum redit omnis spiritus, tamquam ad retributorē. Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt referat. vnusquisque, prout gessit, siue bonum, siue malum. Spiritualiter ab illo loco: *Quando commovebuntur*, & cetera. Describitur hic status Ecclesiæ finalis: primo, quoad antecedentia iudicium: secundo, quantum ad concomitantia, ibi: *Quoniam ibit homo in domum*: tertio, quoad consequentia, ibi: *Antequam rumpatur funis argenteus*. Status ante iudicium, qui erit in aduentu Antichristi, describitur, quantum ad tria. Primo, quantum ad diminutionem fidei: secundo, quantum ad dilatationem erroris, ibi: *Et consurgent ad vocem volucris*: tertio, quoad modum dilatandi, ibi: *Florebit amygdalus*. Primo ergo prædicit futuram esse diminutionem fidei, quantum ad quattuor genera personarum. Primo, quantum ad prælatos: secundo, quantum ad perfectos: tertio, quantum ad simplices: quarto, quantum ad sapientes. Primo ergo dicit commotionem prælatorum, cum dicit: *Quando commovebuntur custodes domus*. Domus ista est Ecclesia, de qua dicitur: Domum tuam decet sanctitudo. Custodes sunt prælati, quibus cura Domini gregis est commissa. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes. Custodes igitur commovebuntur, quando prælati in fide concutientur, & hoc quidem erit in Antichristi aduentu, vnde dicitur: Montes a fundamentis commovebuntur. Secundo, prædicit dubitationem perfectorum, cum ait: *Et nutabunt viri fortissimi*. Viri fortissimi sunt perfecti in charitate, & spe, secundum illud: *Qui sperant in Domino, mutantur fortitudinem*. Isti mutantur, quando tempore Antichristi in fide vacillabunt. Surgent pseudopropheta, & dabunt signa, vt inducantur in errorem, etiâ, si fieri posset, electi. Et nisi breuati fuissent dies illi, nõ esset salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur. Tertio prædicit lapsum simplicium, cum subiungit: *Et otiosa erunt molentes in minuto numero*, idest simplices a bono opere cessabunt affecti tædio, propter multam eorum deceptionem. Vnde dicit: *In minuto numero*, quia multum minuentur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & vna relinquetur. Quarto prædicit errorem sapientium, cum dicit: *Et tenebra videntes in foramina*, idest sapientes, qui subtiliter vident, erroris tenebris inuolentur. Palpabunt quasi in tenebris, & non in lumine, & errare faciet eos, quasi ebrios, & quia cadentes a fide cadunt a confessione fideli: ideo dicit, & claudent ostia in plateis, idest, in publico. *In humilitate vocis molentes*, idest, mussitantes. Sed vera confessio est, in publico: vnde: *Quod in aure auditis, prædicat super recta*. *Et consurgent ad vocem*. Hic secundo notatur dilatatio erro-

Hydria.

Gen. 3. d

Eccli. 44. b

Psal. 32. c

2. Cor. 5. b

Psal. 92. b

Isa. 62. b

Iudit. 16. c

Isa. 40. g

Mat. 24. b

Mat. 24. d

Iob 12. d

erro-

erroris post diminutionem fidei, quantum ad tria. **A** Primo dicit, quod predicabitur, & audietur falsitas. Secundo, quod tacebitur veritas. Tertio, quod sublimabitur antichristi potestas. Primum quidem predicabitur falsitas ab antichristo, cum dicit: *Consurget ad vocem volucris. Vox volucris nocte canetis, est predicatio antichristi, predicantis in nocte obscuritatis & infidelitatis: ad vocem ergo eius consurgent, qui predicationem eius credent, propterea dicitur, ut fidem non adhibeant: Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite credere, tamen multi audient, & credent. Vnde dicitur Iudaeis: Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Secundo predicat, quod tacebitur veritas, quia non erit, qui audiat: ideo dicit: *Obscurascent omnes filii carminis.* Tunc filia carminis obsurdescunt, quando sonum veritatis, quae est velut quaedam consonantia, audire non possunt. Istud erit tempus antichristi, sicut predictum est de illo populo, qui adhærebit antichristo. Populus ad iracundiam prouocans est, filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Tertio predicat, quod formidabitur antichristi potestas, cum ait: *Excelsa quoque timebunt, & formidabunt,* idest omnes, tam parui, quam magni verebuntur potentiam antichristi, & praetimore adorabunt, vnde: *Admirata est omnis terra post bestiam, dicentes: Quis similis bestia huic, & quis poterit pugnare cum ea? & infra: Data est ei potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & adorabunt eam omnes, qui habitant in terra, quorum nomina non sunt scripta in libro vitae.**

B *Florebit amygdalus.* Descripta est supra debilitatio fidei, & dilatio erroris. Hic tertio describitur modus multiplicandi errorem. Et iste modus erit triplici via, scilicet per miracula, per donaria, per tormenta. Primo dicitur modus trahendi ad errorem per miracula, cum ait: *Florebit amygdalus,* vt sicut virga Aaron mirabiliter floruit, & amygdalas produxit: ita etiam in æmulatione antichristus faciet florere, & deflorere, & alia miracula multa, per quae stulti conuertentur ad ipsum. Et fecit bestia signa magna, & seduxit habitantes in terra, propter signa, quae data sunt illi facere in conspectu hominum. Secundo predicat modum trahendi per donaria, cum subiungit: *Et impinguabitur locusta: locusta impinguatur, quando homo inuidius pecunia repletur, & per illam a Deo reuertitur. Incastratus est dilectus, & recalcitrauit incastratus, impinguatus, dilatatus. Hoc modo multos auertet antichristus a fide, quod signatum est, dū Antiochus adolescens tunc hortabatur non tantum verbis, sed etiam iuramento promittebat diuitem se, & beatum eum facturum, & translaturum a legibus charum habiturum. Tertio predicat aliquos trahendos per tormenta, cum dicit: *Et dissipabitur capparitis:* capparitis, vt dictum est, herba est libidinem prouocans: per hanc intelliguntur carnales, qui curam carnis gerunt in desiderijs. Isti dissipantur, cum timore tormentorum a fide recedunt: sunt enim de illis, de quibus dicitur: *Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Tempus tentationis erit in aduentu antichristi, vnde: Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet.**

C *Quoniam ibit homo.* Egit supra de antecedentibus ad iudicium. Hic agit secundo de ipso iudicio, in quo praemiabuntur boni, & punientur mali. Quantum ad praemiationem bonorum, dicit: *Ibit homo in domum aeternitatis suae.* quando scilicet dicitur eis: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod paratum est vobis a constitutione mundi. Et tunc ibunt in domum aeternae laetitiae. Venient in Sion cum laude, & laetitia sempiterna super capita eorum. Gaudium & exultationem obtinebunt. Quantum ad malos, dicit: *Et circuibunt in platea plangentibus,* scilicet mali. Dicent intra se poenitentiam agentes, & praetangustia spiritus gementes. Et: *Tunc parebit signum filij hominis in caelo.* Tunc plangent omnes tribus terrae.*

A *Antequam rumpatur.* Egit supra de antecedentibus ad iudicium, & concomitantibus. Hic agit de consequentibus. Describit autem sex consequentia post iudicij statum. Primum, notatur euacuatio eloquentiae, cum dicitur: *Antequam rumpatur funis argenteus.* Argenteus est sonorum, & significat eloquentiam: funis argenteus est verborum coniunctio, & colligatio, quae ad modum funis hominem ligat, dum persuadet, secundum illud: *Irretrahit eum multis sermonibus, & blanditijs labiorum protrahit illum.* Tunc ergo rumpitur funis argenteus, quando post diem iudicij mundana eloquentia obmutescet. Amice, quomodo huc intraisti non habens vestem nuptialem? at ille obmutuit. Secundo, notatur euacuatio praelationis, siue potentiae, cum dicit: *Recurrat vitia aurea.* Per vittam, quae ponebatur in capite sacerdotis, intelligitur ordo potentiae, & praelationis, in quo colligatur Ecclesia: ista vitia recurrit ad suum principium, scilicet quando solus Christus dominabitur, & omnis potestas auferetur, & hoc erit post iudicium. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & dominationem, & virtutem. Tertio, notatur euacuatio mundanae sapientiae, cum dicit: *Et conteratur hydria super fontem.* Ita hydria est cordis curiositas, quae affertur ad hauriendam sapientiam, de qua dicitur in figura, quod, *Venit mulier de Samaria cum hydria haurire aquam.* Mulier de Samaria gentilitas est, quae venit cum hydria, idest curiositate, ad sapientiam hauriendam. Vnde dicitur, quod Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui. Fons autem est mundana sapientia, vnde in psalmo: *Tu dirupisti fontes, & torrentes, tu siccasti fluuios Echan.* Hydria ergo super fontem frangitur, quando non restat locus, vt mundanae sapientiae curiose vacetur. Et comminuetur illis lagena figuli contritione perualida. Quarto, notatur ablutio mundanae opulentiae, cum subiungit: *Et confringatur rota super cisternam.* Per cisternam, quae recipit aquas, intelligitur congregatio opulentiae mundanae, secundum illud: *Me dereliquerunt fontem aquae vitae, & foderunt sibi cisternas dissipatas.* Rota dicitur volubilitas, & variabilitas in possidendo. Vnde ista dicuntur bona fortuna: tunc ergo rota confringitur super cisternam, quando omnis spes habendi bona temporalia auferatur: *Quod signatum est, dum, Respicens Dominus super caetra Aegyptiorum, subuertit rotas curruum: quia substatia impiorum, sicut fluuius, siccabuntur.* Quinto, notatur, quo modo fiet inflicto poenae, cum dicit: *Et reuertatur puluis in terram.* Puluis recte dicitur impius, & peccator, secundum illud: *Non sic impij, non sic, sed tamquam puluis, quem proicit ventus a facie terrae.* Terra obscuritatis profunditas, secundum illud: *Caelum sursum, & terra deorsum.* Tunc ergo puluis ad terram reuertitur, quando peccator in infernum infernalis tenebrositatis recluditur. Qui non est inuentus in libro vitae scriptus, missus est in stagnum ignis. Sexto vero notatur, quo modo iustis, & spiritualibus fieri collatio gloriae, cum dicit: *Spiritus redent ad Deum, qui dedit illum.* Spiritus est homo spiritualis, qui Deo est coniunctus per gratiam. Qui adhæret Domino, vnus spiritus est. Iste spiritus redit ad Deum, non quia prius fuerit cum eo, & post recesserit, cum venit ad corpus, & in morte iterum reuertitur, quemadmodum voluit Origenes: sed ideo redire dicitur, quia ab illo est, & per illum, & ad illum finaliter ordinatur: & hoc quidem erit in gloria post iudicium. Cum autem apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

B *Vanitas vanitatum.* Sicut dictum fuit a principio libri, totus liber iste ad probandum vnam propositionem ordinem habet, quam in principio libri proposuit dicens. *Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes.* Supra similiter dixit, idest proposuit: *Sed nunc Dixit Ecclesiastes, idest conclusit: dixit inquam. Vanitas vanitatum,*

A *Vanitas vanitatum.* Sermo iste materialiter tenetur, & mansuetus actus dicendi super ipsum, vt sit sensus: Ecclesiastes dixit hunc sermonem. *Vanitas vanitatum.* Et in hoc sermone, gemitus ille designat originem: vt sit sensus: *Vanitas vanitatum,* idest a vanitatibus oritur vanitas, *Dixit,* etiam, *Ecclesiastes omnia vanitas,* & intelligitur verbum substantiuum ex vsu loquendi: *Omnia sunt vanitas.* Ex hoc duplici dicto elicitur talis ratio: Si a vanitatibus oritur vanitas, & omnia vanitas, ergo omnia creata dilectorem beatum non faciunt, sed vanum, secundum illud: *Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt.* Si ergo omnes debent appetere beatitudinem, & refugere vanitatem: ergo omnes debent terrena despiciere: & haec est conclusio huius libri.

B *Cumq. esset sapientissimus.* Dictum est supra, quod liber iste habet tres partes principales, scilicet prologum, tractatum, & epilogum. Duabus primis partibus terminatis, hic incipit tertia pars. In hoc autem epilogo, hoc ordine procedit: primo, notatur scribentis studiositas: secundo, sermonis eius auctoritas: tertio, reprimatur curiositas auditorum: quarto, aperitur summa dictorum. Insinuatur ergo primo scribentis studiositas: quia cum esset sapiens sapientiam suam non abstondit: sed alijs enarrauit, ideo dicit: *Cumq. esset sapientissimus Ecclesiastes.* Praeadebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium, & erat sapientior cunctis hominibus: cum ita esset sapiens, non fuit negligens, sed diligens, vnde: *Docuit populum: Adhuc doctrinam, quasi prophetiam effundam, & relinquam illam querentibus sapientiam, & post subdit: Respicite, quia non mihi soli laboraui: sed omnibus querentibus veritatem. Explicat diligentiam, scilicet per multitudinem scriptorum, documentorum: & tanguntur hic tres libri, quos composuit Ecclesiastes, cum dicit: *Et enarrauit, quae fecerat:* Et hoc in libro Ecclesiastes. Supra enim narrauit opera spiritalia, & carnalia, vt in malis daret exemplum detestandi, in bonis exemplum imitandi. Secundo tangitur liber Prouerbiorum, cum dicit: *Et inuestigans composuit parabolas, quae sunt verba utilia:* vnde inquit, ibi: *Principium Prouerbiorum, Parabola Salomonis, filij Dauid, regis Israel, ad sciendam sapientiam, & disciplinam, & intelligenda verba prudentiae. Tertio tangitur hic liber Canticum, cum dicit: *Et conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos.* Hoc dicit: quia verba, quae dicuntur in Canticis, videntur verba luxuriae, & libidinis, ideo dicit: *Sermones rectissimos,* idest iustos, & bonos: *Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum quid, neque peruersum.* Videntur etiam verba Canticum esse falsa, & iocosa, cum dicit: *Nasus tuus sicut turris, ideo dicit: *Ac veritate plenos,* plenum enim est illud, quod intra continet aliquid, & capit, & sic verba Canticum intus celant, & audiunt veritatem, & hoc necessarium in omni doctrina: Ante omnia opera verbum verax praecedat te.***

C *Verba sapientum.* Hic secundo notatur sermonum, siue documentorum eius auctoritas: quia non sunt leuiter prolata, immo cum consilio prolata, & a Deo inspirata, & ideo sunt firma, & stabilia: & propterea dicit: *Verba sapientum, quasi stimuli,* ad interiora, scilicet penetrantes: *Et quasi clauis in altum defixi,* idest in profundum, qui sunt immobiles, & ideo non de facili repelluntur a corde, sed manent, & ad bonum reducant: Vnde verbum Dei gladio comparatur iuxta illud: *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei: ideo pungit cor, iuxta illud: His auditis, compuncti sunt corde.* Sunt ergo verba sapientum penetrantia, quia non sunt leuiter dicta, ideo dicit: *Quae per magistrorum consilium,* idest deliberatam discussionem, & sententiam: *Data sunt a pastore vno,* idest a Christo, qui est pastor: *Ego sum pastor bonus: Ab isto pastore verba sapientum sunt data: quia secundum quod dicit Augustinus: Cathedram habet in caelo, qui in terris docet, vnde dicitur: Vnus est magister vester Christus: Sunt ta-*

A *men data: Per consilium magistrorum,* idest ministrorum istius summi magistri, quos ipse misit, & docuit: *Vnde dicitur, Seniores pacite, qui in vobis est, gregem Dei, vt cum venerit princeps pastorem, percipiat immarcescibilem gloriae coronam. Hos misit ipse, dicens: Euntes ergo docete omnes gentes. His amplius.* Hic tertio reprimatur curiositas auditorum, quos alloquitur sub persona filij, dicens: *His amplius, fili mi, ne requiras,* vt semper velis audire noua: *sufficit enim scire necessaria, iuxta illud: Quae praecipit tibi Deus, cogita illa semper, & in pluribus operibus eius ne fiteris curiosus. Et redditur ratio duplex huius admonitionis, quia inquisitio huius curiositatis est interminata, ideo dicit: *Faciendi plures libros nullus est finis:* quia curiosi non habent tot, quin velint audire plures, quia numquam volunt audire vetera, sed semper noua. Vnde Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui, ideo dicitur: *Pertransibunt plurima tempora, & multiplex erit scientia, eo quod scientia semper quodam modo renouatur, nec tantum est interminata, sed etiam laboriosa, & curiosa inquisitio, ideo subdit: *Frequensq. meditatio carnis est afflictio. Vigilia honestate tabefaciet carnem.* Est, inquam, afflictio magna, & contrario utilitas modica, secundum quod dictum est supra: *Est homo, qui in diebus, & noctibus non capit somnum oculis: & intellexi, quod operum Dei nullam possit homo inuenire rationem.***

B *Finem loquendi pariter.* Hic quarto tangitur sententia doctorum per quandam epilogationem, ad quam audiendam, & memorandam excitat discipulorum audientiam, cum dicit: *Finem loquendi,* idest terminum, & consummationem loquutionis: *Pariter omnes audiamus,* tamquam omnibus vtilem, & necessariam. Et consistit in hoc sententia omnium doctorum: *Vel in declinatione mali, vel in comparatione boni: ad quod ordinatur omnis doctrina, & loquutio Salomonis: immo tota scriptura. Ideo primitus, quantum ad declinationem mali, dicit: *Deum time.* In timore enim Domini declinat omnis a malo: Quantum ad operationem boni, dicit: *Et mandata eius obserua.* Audi Israel, & obserua, vt facias, quae praecipit Dominus: *Hoc est, omnis homo,* idest totus, & perfectus homo: *Si enim facit bonum, & non declinat a malo, non est integer homo, sed dimidius. Rursus si declinat a malo, & non facit bonum, non est nisi dimidius: Si autem declinat a malo per timorem, & facit bonum per mandatorum obseruationem: *Tam est omnis homo,* idest perfectus, & completus. Iustus Dominus ab homine nil amplius requirit. Et nunc Israel, quid Dominus requirit a te, nisi, vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & seruias Domino in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasq. mandata Domini Dei tui? Et ratio est, quare Deus timendus sit, & mandata eius sint obseruanda: quia de omnibus exiget rationem, siue de bonis, siue de malis, ideo subdit: *Et cuncta, quae sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato: quia nihil remanebit indiscussum, nec gestum per malitiam, nec gestum per errorem: De omni enim verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem: & non tantum discutientur mala, immo & bona, ideo subdit: *Siue bonum, siue malum sit,* adducetur in iudicio, vnde: *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Et rursus: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi: ideo cuncta iudicabit: quia omnia respicit. Et hoc est, quod multum debet hortari ad timorem, & mandatorum obseruationem: & ideo in hoc consummat, sicut & Boetius in fine de Consolationibus: Magna est nobis indicta necessitas probitatis, dum cuncta agimus in conspectu iudicis, cuncta intuentis.****

Argumentum

IN EXPOSITIONEM SEQUENTEM.

LIBRUM Sapientie, in quo sapientia, iustitiaque nomine, summatim omnis virtus continetur, Sanctus Bonaventura, ut solet, explicat sapienter. Ad illius enim explanationem vititur et crebris diuinarum litterarum auctoritatibus, et sanctorum Patrum doctrinis. Quare, quod eius proprium est, cum in ceteris, tum in hac expositione id elucet, ut docuerit instituta, preceptaque legis diuinae salutaria, atque officia virtutum etiam ex ipsorum potissimum Patrum scriptis ac traditionibus. Quod ab Ecclesie doctore fieri debere, Sanctus Clemens Pontifex et Martyr demonstrat. Ac preterea, quod in superioris libri Ecclesiasticis interpretatione fecit, itidem in hac expositione facit, in qua etiam prologum Sancti Hieronymi, huic libro adscriptum, adhibet, atque exponit, et ita enucleate, ut sapientia libri Salomonem auctorem esse affirmet, quemadmodum summorum Pontificum, conciliorum, et patrum sententia est, perpetuo Ecclesie Dei firmata usu, constantique traditione.

SANCTI BONAVENTURAE EXPOSITIONIS IN LIBRUM SAPIENTIAE PROLOGVS.

ILLIGITE lumen sapientia omnes, qui praesit populis. Quonia eodem habet res formari, & deformata reformari: & omnia leguntur per sapientiam esse facta, secundum illud Psalmi: Omnia in sapientia fecisti: necesse est omnia per sapientiam reformari. Imago ergo rationalis animae, quae ad totius sapientiae similitudinem legitur esse facta: per peccatum vero postmodum deformata in tantum, ut merito possit quaeri: Cuius est imago, & superscriptio haec? per sapientiam est necessario reformanda. Item, quia ad eius reformationem duo sunt necessaria, scilicet, malitia expulsiua, & perfecti boni introductio, ut eo reformetur, & ei, cuius est imago, expresse conformetur: sapientia autem est malitiae expulsiua, vnde: Sapientia vincit malitiam. Item perfecti boni introductina: quia sapientia est, in qua perfecti boni forma consistit, ut dicit Hugo. Et quoniam imago diuina per peccatum in anima deformata, reformatione indiget secundum omnes suas tres partes, quae secundum Augustinum sunt, intelligentia, memoria, & voluntas: idcirco Sapiens ad sapientiam tripliciter allicit, & inuitat, scilicet ad sapientiam studiosam acquisitionem, & hoc quantum ad intelligentiam: ad acquisitionem sapientiae firmam retentionem, & hoc quantum ad memoriam: ad acquisitionem sapientiae, & memoriter retentae dilectionem, & hoc quantum ad voluntatem. Ad sapientiam studiosam acquisitionem: Stude sapientiae, fili mi. Filium vocat, quemcumque paterna affectione informat, siue sit iuuenis, siue senex. Augustinus: Ad discendum, quod opus est, nulla mihi aetas ferri videri potest. Quia & si senes magis docere deceat, quam doceri: magis tamen decet eos discere, quam quid doceatur, ignorare. Stude, inquit, in hoc inueniendum debere esse diligentiam circa acquisitionem sapientiae adhibendam: studium enim, ut ait

Sap. 6. d Pf. 103. d Aug. lib. de Spir. & ani. in. pri. c. 6 to. 3. Mat. 22. b Anima reformationi duo sunt necessaria. Sap. 7. d Hugolib. 1. Di. laschal. c. 2. Aug lib. de de Spri. & ani. cap. 35. to. 3. Prou. 27. b

Cic. lib. 1. de Inuent. Eccli. 38. c Eccli. 14. c Prou. 3. a Pro. 22. c Sap. 6. d Aug. lib. 1. de Trin. c. 2. to. 3. Causa efficiens huius libri triplex Iob 32. b Eccli. 1. a Aristot. 5. Meta. tex. 12.

monis inscribitur: & more ecclesiastico, lectionibus, de hoc libro, sumptis, praemittitur: Dixit Salomon filij Israel: quia de eius sententij liber iste compilatus fuit. Proxima causa efficiens, per modum compilantis, fuit Philo sapientissimus Iudaeorum: qui temporibus Apostolorum fuit, ut refert Ecclesiastica Historia: qui ab amore sapientiae non immerito est Philo appellatus. Rabanus etiam librum istum potius asserit non a Salomone, ut putatur, sed a Philone sapientissimo Iudaeo fuisse conscriptum, id est, compilatum. Causa autem formalis, id est modus agendi, ut dictum est, per Lumen, innuitur: quia sicut lumen habet radicalis suae originis occultationem, in egressu claram manifestationem, in fluxu continuationem, sic & iste liber Sapientiae habet in sententij profundam difficultatem, & originis occultationem, secundum illud: Trahitur sapientia de occultis. In sermonibus claram manifestationem: Clara est, & quae numquam marcescit sapientia. Clara, inquam, per eloquentiae venustatem: stylus enim huius libri, secundum Hieronymum, Graecam redolet eloquentiam. In processu rationum consequentiam, & ordinatam continuationem. Scientia sapientis tamquam inundatio abundabit, continue fluendo, non stillando: & consilium illius, sicut fons vitae, permanet. Causa vero materialis nomine Sapientia, exprimitur. Sapientia autem secundum Augustinum, est diuinarum rerum cognitio: res autem diuinae sunt Dei potentia, sapientia, & bonitas: de quibus agitur in hoc libro: quamuis principalis de Sapientia intendatur. Potentiam Dei notificat in punitione rebellium, ut patet 1. 2. 3. 4. 5. capitulis. Sapientiam in illuminatione humilium, ut patet 6. 7. 8. 9. capitulis. Bonitatem in collatione beneficiorum, quantum ad vtrosque, ut patet a 10. cap. & inde. Agitur autem hic non tantum de sapientia increata, eius laudibus insistendo: sed etiam de creata; eius utilitates ostendendo: vnde infra, scilicet post praemissa verba thematis, subditur: Quid autem, id est qualis, est sapientia, scilicet increata: Et quemadmodum facta sit, scilicet creata, Reseram, & cetera. Quamuis illud totum possit intelligi de sapientia, tamquam de subiecto. Causa finalis intelligi potest ex ordine personae loquentis ad illos, ad quos dirigitur sermo: qui tanguntur, ibi: Omnes, qui praesit populus. Sicut enim est in illuminationibus angelicis, quod diuinae lucis radium secundum B. Dionysium, primo recipiunt angeli illi de postrema. Lex enim, ut ipse dicit, diuinitus promulgata est, per prima media, & per media postrema reducere. Vnde in Psalmo: Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis: id est superioribus angelis inferiores. Sicut enim videmus in illuminationibus corporeis: quia primo deriuatur solus illuminatio ad loca superiora, & caelo viciniora, deinde in media; vltimo in postrema: Sol enim tripliciter exurens montes, radios exuffiat, scilicet in valles. Sic etiam debet esse in illuminationibus humanis, ut primo in supremis, id est in Praelatos, deinde in medios, id est eorum ministros, tertio in postremos, id est eorum subditos lumen sapientiae diffundatur, secundum illud Psalmi: Suscipiant montes pacem populo. Hic enim est processus sapientiae: si quidem attingit a fine, scilicet supremo, vsque ad finem vltimum, & disponit omnia, scilicet media suauiter. Propter hoc dicebat Plato, beatas, vel bonas fore Respublicas, si eas sapientes regerent, aut earum rectores sapientiae studerent, sicut ait Boetius. Secundum enim iudicem populi, sic ministri eius: & qualis rector ciuitatis: & inhabitantes in ea. Vbi tangit tres ordines, scilicet iudicum, ministrorum, & subditorum propter praedicta. Auctor iste primo, & principaliter intendit diffundere lumen sapientiae in loca excelsa, id est in superiores, & per eos in inferiores. Vnde patet, causam finalem huius doctrinae esse exhortationem, seu prouocationem Principum, Praelatorum, & per consequens omnium ad studium, & amorem sapientiae.

Euseb. lib. 2 Eccl. hist. c. 5. & Nicep. lib. 2. c. 9. Causa formalis libri. Iob 28. c Sap. 6. b Hierony. in prologo in lib. Sap. Eccli. 2. 1. c Causa materialis libri. Aug. li. 14. de Trin. c. 2. to. 3.

Sap. 6. d Causa finalis libri. Dion. de caleshier. ca. 10. Psal. 75. a Eccli. 43. a Psal. 71. a Sap. 8. a Plato. lib. 5. de Rep. longe post med. Eccli. 10. a

EXPOSITIO IN PRAEFATIONEM S. HIERONYMI DE LIBRO SAPIENTIAE.

LIBER Sapientiae, & cetera. Hic est prologus, quem praemittit Hieronymus, libro Sapientiae: & primo ostendit huius libri originem, dicens: Liber Sapientiae apud Hebraeos nusquam est. Vnde & ipse stylus, id est ipsum dictamen, quia tam elegans est: Magis graecam eloquentiam redolet, id est sapit: Quam Hebraeam. Graeci enim sunt magis eloquentes, & in sententij profundiores, quam Hebraei. Vnde cum liber iste habeat elegantissimum stylum, & maximam profunditatem sententiarum, patet ipsum potius in lingua Graeca, quam Hebraea fuisse traditum. Secundo nominat eius Auctorem, dicens: Hunc, scilicet librum Sapientiae. Iudaei Philonis esse, scilicet tamquam compilatoris: sed Salomonis esse tamquam inuentoris, ut dictum est. Hic Philo, licet esset Iudaeus, fuit tamen in Graeca lingua peritus. De ipso dicit Hieronymus in libro de Viris illustribus, quod fuit Iudaeus, natione Alexandrinus, de genere sacerdotum. Tertio assignat tituli rationem, dicens: Qui liber, scilicet Sapientiae, proinde Sapientia nominatur: quia in eo aduentus Christi, qui est sapientia patris, & passio, euidenter, id est diligenter, exprimitur, &c.

Hier. in lib. de viris illustribus.

LIBRI SAPIENTIAE CAPVT PRIMVM.

ILLIGITE iustitiam, qui iudicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quaerite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum: apparet autem eis, qui fidem habent in illum. Peruersae enim cogitationes separant a Deo: probata autem virtus corripit insipientes: quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus disciplina effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus, quae sunt sine intellectu, & corripiet a superueniente iniquitate. Benignus est enim spiritus sapientiae, & non liberabit maledicum a labijs suis: quoniam renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, & lingua eius auditor. Quoniam spiritus Domini repleuit orbem terrarum: & hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis. Propter hoc, qui loquitur iniqua, non potest latere, nec praeteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit: sermonum autem illius auditor ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris Zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Custodite ergo vos a mur-

muratione, qua nihil prodest, & a detractioe parca lingua: quoniam sermo obscurus in vacuum non ibi ros autem, quod mentitur, occidit animam. Nolite zelare mortem in errore vita vestra, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum. Quoniam Deus mortem non fecit, nec letatur in perditione viuorum. Creauit enim, vt essent omnia: & sanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminij, nec infernorum regnum in terra. Iustitia enim perpetua est, & immortalis: iniustitia autem, mortis est acquisitio: impij autem manibus, & verbis accerserunt illam: & astimantes illam amicam, defluerunt, & sponsiones posuerunt ad illam: quoniam morte digni sunt, qui sunt ex parte illius.

EXPOSITIO IN CAP. I.

VO NIAM, sicut dictum est, Principes, & Prælati, & per consequens omnes prouocantur in hoc libro ad studium, & amorem sapientia: cumq; sapientia sine obseruantia iustitia haberi non possit: In maleuolam enim animam non introibit sapientia, & cetera, infra hoc eodem capite. Et: Fili, concupiscens sapientiam, serua iustitiam. Ideo, secundo Glossam, primo hortatur ad iustitiam, scilicet vsque ad 6. cap. secundo, ad sapientiam, scilicet a cap. 6. vsque in finem. In prima parte primo facit tria, secundum tres partes iustitiæ generalis: primo enim agit de iustitia hominis, quoad Deum cap. 1. Secundo, de iustitia, quoad proximum cap. 2. & 3. Tertio, de iustitia hominis, quoad seipsum cap. 4. & 5. In prima ergo excitat ad iustitiam cordis: secundo, oris: Benignus est: Tertio, operis: Nolite zelare. In prima primo ponit exhortationem ad iustitiæ bonum: Secundo, utilitatem acquiescentium. Quoniam inuenitur: Tertio, detrimentum contemnentium. Peruersa enim cogitationes. In prima primo, quantum ad rectam affectionem, dicens: Diligite iustitiam: Secundo, quantum ad rectam æstimationem: Sentite de Domino: Tertio, quantum ad rectam intentionem: Et in simplicitate.

Alum. Secunda iam iudicata est, nec potest pœnitere: Qui non credit, iam iudicata est. Tertia iudicanda est iudicio iustitiæ, secundum illud Psalmi: Recte iudicate filij hominum. Quarta iudicanda est iudicio disciplinae discretæ, secundum illud: Cibaria, & virga, & onus asino: panis, & disciplina, & opus seruo, idest corpori, quod spiritui seruire cogendum est exemplo B. Martini, qui artus, febre fatiscientes, spiritui seruire cogebat: item exemplo Pauli, dicentis: Castigo corpus meum: & in seruitutem, in qua scilicet erat in statu innocentia, redigo, per virtutem, & opera pœnitentia. Prædicto seruo debetur sustentatio panis, ne deficiat: virga disciplinae, ne lasciuat: & occupatio sancti operis, ne torpeat. Sentite, scilicet recte æstimando. De Domino in bonitate, idest bene, non male, vt hæretici. Monet autem ad bene sentiendum, & sensu exteriori pie diuinas scripturas legendo: & sensu interiori pie intelligendo. Vnde Glossa: Scripturam pie legite, & intelligite: pie, scilicet deuote approbando, & exequendo, quod intelligitis: & non redarguendo, vel contemendo, quod non intelligitis. Et in simplicitate cordis quarite illum, ad ipsum, scilicet totam cordis intentionem dirigendo. Vnde Glossa: Voluntati eius vos subijcite. Quod non faciunt hypocritæ, & ideo inconstantes sunt, secundum illud Iacobi: Vir duplex animo, inconstans est omnibus vijs suis: & propter hoc, vae eis, secundum illud: Vae duplici corde. Cor duplex est, quando partes eius ad diuersa feruntur principaliter, quod est occasio mortis spiritualis, secundum illud: Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Simplex autem est cor, quando omnes partes eius ad vnum simplicissimum feruntur, scilicet ad Deum, secundum illud Ecclesiastici: Congrega cor tuum in sanctitate. In simplicitate cordis, idest in simplici vnitae cordis. Hanc vnitatem faciunt, fides in rationali, secundum illud: Vnus Dominus, vna fides, & cetera, charitas in concupiscibili: Qui adhæret Domino, vnus spiritus est: pax in irascibili: Solliciti seruire vnitatem spiritus in vinculo pacis. Prima vnitatis prohibet diuisionem errorum in intellectu: secunda desideriorum in affectu: tertia schismatum in effectu. Et bene dixi, in simplicitate, & cetera. Quoniam inuenitur, in præsentem gratiam, secundum illud Cantici: Inueni, quem diligit anima mea: Abijs, qui non tentant illum, ad exterius prætendendo, ad interius intendendo: sicut Scribæ, & Pharisei Christum tentantes: & hoc dicit contra hypocritam, & duplicitatem. Quid mententis hypocrite? Apparet autem, scilicet in futuro per gloriam: Cum apparuerit, similes ei erimus. Cum autem Christus apparuerit, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria: His, qui fidem habent in illum. Hoc dicit contra hæresim, & infidelitatem. Et nota, quod dicit: In illum: quia non sufficit credere illiusmodi illum, sed credere in illum, quod est actus fidei formatæ secundum Augustinum. Vel, inuenitur propter deuotionem affectus, apparet per contemplationem intellectus. Psalmus: Gustate, scilicet affectu, videte, scilicet intellectu. Notandum autem, quod secundum Gregorium, tentare, est callide experiri: & secundum hoc, contingit Deum tentare quadrupliciter, scilicet, vel indebite volendo experiri eius potentiam: sicut illi, qui tentantes Christum, de celo signum quærebant. Vel eius sapientiam: vt Saducaei proponentes ei quæstionem de resurrectione, secundum iudicium eorum, insolubilem ponentibus resurrectionem: vel eius iustitiam: vt A

Eccli. 1. d

Greg. hom. 27. in Euāgel.

Psal. 10. b

Pf. 44. b

Mat. 5. a

Grego. in psal. p. 2. cap. 6.

1. Cor. 2. d

Gen. 1. c

Rom. 12. a

Psal. 26. d

Eze. 31. d

Apoc. 8. d

Eccli. 10.

Mat. 16. c

Ioan. 3. c

Psal. 57. a

Eccli. 33. c

1. Cor. 9. d

Iac. 1. a

Eccli. 2. c

Osee 20. a

Eccli. 30. d

Ephes. 4. a

1. Cor. 6. d

Ephes. 4. a

Cant. 3. b

Mat. 22. b

Ioan. 3. a

Colos. 3. a

Aug. tract. 29. In Io.

pp. 10. 9.

Pf. 33. b

Greg. lib. 3. Moral. c. 6.

Mat. 22. a

Mat. 12. c

ponen-

Mat. 22. c
Ibid. b

Ioan. 8. a

Deut. 6. c

Eccli. 18. c

Ioan. 14. c

2. Cor. 6. d

Pro. 17. c

Isa. 59. a

Psal. 6. a

Greg. in 1. Reg. cap. 7.

lib. 3. ca. 5.

Dubitatio.

Solutio.

Synecdoche.

Ioan. 16. b

Pf. 118. i

Pf. 103. d

Isa. 11. a

Pf. 118. u

Job 13. c

ponentibus resurrectionem: vel eius iustitiam: vt A
Pharisei de solutione tributi, quærendo: Scimus, quia verax es, & cetera, vel eius misericordiam: vt Iudæi de iudicio mulieris in adulterio deprehensæ, interrogando. Et quia omnis talis tentatio ex diffidentia venit, & de Deo nullatenus est diffidendum: ideo prohibetur omnis talis tentatio, vnde: Non tentabis Dominum Deum tuum. Item: Noli esse, quasi homo, qui tentat Deum. Peruersa enim cogitationes. Hic tangit multipliciter detrimentum contemnentium exhortationem ad bonum iustitiæ: quorum primum est exclusio a consortio Dei. Peruersa enim cogitationes: secundum, exclusio a consortio sapientia. Quoniam in maleuolam animam: tertium exclusio a consortio Spiritus sancti. Spiritus enim sanctus. Primum pertinet ad patrem, secundum ad filium, tertium ad Spiritum sanctum: quorum præsentia per dilectionem iustitiæ habetur: vnde: Si quis diligit me, & cetera, absentia vero, vel carentia per odium iustitiæ. Peruersa enim, & cetera. Bene dixi, quod apparet his, qui fidem habent in illum, & non alijs: Peruersa enim cogitationes, scilicet peruersitate fidei, vel morum: Separant a Deo, quoad pœnam damni. Quæ societas lucis ad tenebras? Qui peruersi cordis est, non inueniet bonum. Item: Iniquitates vestra diuiserunt, & cetera. Probata autem, & cetera. Quasi dicat, nec hoc sufficit ad pœnam: Autem, pro fide: Probata virtus, id est vera virtus: secundum Glossam, scilicet diuina virtus: Corripit, puniendo. Psalmus: Domine, ne in ira tua corripas me Insipientes. Glossa hoc dicit, quantum ad pœnam sensus. Quoniam in maleuolam animam. Bene dixi, quod separant, & cetera. Quoniam in maleuolam animam, quoad spiritualia peccata, Non introibit sapientia, se illi infundendo: sapientia, inquam, quæ de fursum est, quæ primum quidem pudica est, & cetera, quamuis introeat illa, quæ de deorsum est, terrena, scilicet, alias, diabolica. Nec habitabit, permanendo: In corpore subdito peccatis. Hoc dicit, quantum ad peccata carnalia, quæ licet sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiae, vt dicit Gregorius. Obijcitur tamen, quod bonum omnia exoptant: ergo nulla anima est maleuola, idest malum volens. Dicendum, quod nullus vult malum per se, sed per accidens: quia scilicet vult illud, quod est malum, scilicet actionem malam, non in eo, quod mala, sed in eo, quod delectabilis, vel apparens bona. Rursum dubitatur: Corpus non potest esse habitaculum sapientia, nec subiectum peccati, vel insipientia, vel gratia: ergo falsum supponit, cum dicit: Nec habitabit, & cetera. Ad hoc dicendum, quod corpus, ibi, non appellatur pars hominis corporea tantum, sed per synecdochen, secundum quam, pars solet poni pro toto, sumitur hic corpus pro toto homine, in quantum sentit passionem corporis. Vnde Glossa, qui peccatis subiacet, corpus, non spiritus est. In tali non habitat sapientia: vnde Glossa. Frustra sibi blandiuntur Hæretici, Pharisei, falsi Christiani: soli enim mundo corde sapientiam Dei possunt accipere. Et bene dixi, quod Non habitabit, & cetera. Spiritus enim sanctus disciplina. Glossa, qui docet omnem disciplinam, secundum illud: Docebit vos omnem veritatem, scilicet rationalem, naturalem, & moralem. Psalmus: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Sanctus, in quantum purgat, & reuocat, secundum illud Psalmi: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ, Disciplina, in quantum ignorantiam tollit, & sapientiam donat, secundum illud: Requiescet super eum spiritus Domini: spiritus sapientia, & cetera: Effugiet, idest in præsentem longe fugiet. Fictum, idest peccatorem, secundum illud Psalmi: Longe a peccatoribus salus, & præcipue hypocrita, qui proprie fictus est: Non veniet in conspectum eius omnis hypocrita: Et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, idest falsi.

B
C
D
E
F

sis, & erroneis: intellectus enim verorum tantum est. Auferet se, & cetera: ecce pœna damni: Et corripitur, & cetera: ecce pœna sensus. Item notandum, quod auferre se dicitur: quia naturaliter commissio culpæ præcedit subtractionem gratia: Deus enim primus est in accessu, & vltimus in recessu. Et quod se auferat ab eis: non tamen remanebunt immunes, vnde subdit: Et corripitur, & cetera, correctio fit verbis, correctio fit flagellis: Corripitur, inquam, scilicet fictus in futuro, idest punietur, A superueniente iniquitate, idest propter superuenientem iniquitatem. Vnde Glossa, fictus, cum dies retributionis venerit, pro iniquitate punietur: Superueniente, idest opprimente: propter quod superueniens dicitur: sicut qui opprimit, superuenit. Vel, Corripitur, idest simul in anima, & corpore rapietur ad supplicium.

Benignus enim, & cetera. Hic monet ad iustitiam locutionis, retrahendo a sermonibus malis. Et primo remouet ab ipsis maledictis impunitatis confidentiam: secundo prædicat eorum pœnam. Propter hoc, qui loquitur: tertio monet ad prauarum locutionum cautelam: Custodite, & cetera. In prima primo remouet impunitatis confidentiam, quæ posset oriri ex iudicis misericordia: Benignus: secundo ex eius ignorantia. Quoniam reuelabit, & cetera: tertio ex igno potentia. Quoniam spiritus Domini. Dicit ergo: Benignus enim est spiritus: Bene dixi, quod corripitur fictus, & cetera, benignus enim est spiritus sapientia, scilicet in creatæ, scilicet filij, a qua datur, scilicet Spiritus sanctus: vel creatæ, quam ipse dat. O quam bonus, & quam suavis est, Domine, spiritus tuus in omnibus. Psalmus: Spiritus tuus, & cetera. Et tamen non liberabis maledictum, & cetera, quamuis, sit benignus: quia, sicut dicit Gregorius, disciplina, & misericordia multum destituitur, si vna sine alia teneatur. Vel sic, & quia benignus, non liberabit maledictum, & cetera: quia benignitas malitiæ contraria est, vt dicit Glossa. Non liberabit, inquam, maledicentem: quando maledictus est, quia fecit contra Dei mandatum, qui prohibet maledicere. Psalmus: Maledicti, qui declinant a mandatis tuis: ecce maledictio in præsentem. Item: Discedite a me maledicti in ignem æternum, & cetera: ecce maledictio in futuro. A labijs suis, idest a peccato labiorum suorum, vel a pœna, quam meruit peccato labiorum suorum. Ex verbis tuis condemnaberis. Item in Psalmo: Labor labiorum suorum operiet eos. Et notandum, quod ponitur consequens pro antecedente, cum dicit, maledictum, pro maledicente. Quoniam renum, & cetera. Quasi dicat, re vera punietur pro peccatis suis, licet occultis, quoniam renum illius, idest affectionum, seu delectationum carnalium, quarum fedes est in renibus, Testis est Deus, idest cognitor certus, sicut testis de re, pro qua facit testimonium. Ego sum testis, & iudex, dicit Dominus: Et cordis illius, idest cogitationum de corde exeuntium. Scrutator est verus, idest inquisitor infallibilis: vnde spiritus omnia scrutat, etiam profunda Dei. Ego Dominus scrutans corda, & probans renes. Psalmus: Scrutans corda, & renes Deus. Et lingua eius, idest locutionum, quæ lingua formantur: Auditor, idest cognitor immediatus sine narratione alterius. Psalmus: Qui plantauit aurem, non audiet? quasi dicat, sic. Et notandum, quod ponit instrumenta pro operationibus, ab ipsis precedentibus, eo quod sicut instrumenta immediatus se habent ad animam, quam eorum operationes, sic Deus immediatus, quam aliquis alius cognoscit omnes hominis actus, tam interiores, quam exteriores. Quoniam spiritus Domini, & cetera, quasi inferret: bene dixi, quod hoc potest spiritus: Quoniam spiritus Domini, intransiue, idest qui est Dominus, secundum illud Athanasij: Dominus pater, Dominus filius, Dominus Spiritus sanctus. Vel transiue, idest spiritus, qui est a Domino, secundum illud: Spiritus Domini super me, & cetera. Item Ioannes: Spiritu veritatis, qui a

Sap. 12. a
Pf. 142. c
Greg. in 1. Reg. ca. 16. lib. 6. ca. 3. post med.
Pf. 118. c
Mat. 25. d
Mat. 12. e
Pf. 139. e

Hier. 29. f
Mat. 15. b
Hier. 27. b
Psal. 7. c
Psal. 93. b

Athanas. in Symb. Isa. 61. a
Ioan. 15. d
Hh 3 patre

S. Bon. Tom. 1.

Arist. 1. Post. sex. 44.

Correctio in verbis: correctio in flagellis.

Sap. 12. a

Pf. 142. c

Greg. in 1. Reg. ca. 16. lib. 6. ca. 3. post med.

Pf. 118. c

Mat. 25. d

Mat. 12. e

Pf. 139. e

Hier. 29. f

Mat. 15. b

Hier. 27. b

Psal. 7. c

Psal. 93. b

Athanas. in Symb.

Isa. 61. a

Ioan. 15. d

Hh 3 patre

DI XERUNT enim impij cogitantes apud se non recte: Exiguum, & cum tadio est tempus vite nostrae, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus, & tamquam non fuerimus: quoniam fumus afflatus est in naribus nostris: & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum: quia extincta cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur tamquam mollis aer, & transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, quae fugata est a radijs solis & a calore illius aggrauata: & nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum nostrorum. Vmbra enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri: quoniam consignata est, & nemo reuertitur. Venite ergo, & fruamur bonis, quae sunt, & vtamur creatura tamquam in iuuentute celeriter. Vno pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non pretereant nos flos temporis. Coronemus nos rosas, antequam marcescant: nullum pratium sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo vestrum exors sit luxuriae nostrae: vbique relinquamus signa laetitia: quoniam haec est pars nostra, & haec est fors nostra. Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduae, nec veterani reuereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo nostra, lex iniustitia: quod enim infirmum est, inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & impropereat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinae nostrae. Promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Grauis est nobis etiam ad videndum: quoniam dissimilis est alijs vita illius, & immutata sunt viae eius. Tamquam nugaces estimati sumus ab illo, & abstinet se a vijs nostris tamquam ab immunditijs, & praefert nouissima iustorum, & gloriatur, patrem se habere Deum. Videamus ergo, si sermones illius veri sint, & tentemus, quae ventura sunt illi, & sciemus quae erunt nouissima illius. Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manu contrariorum. Contumelia, & tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius. Haec cogitauerunt, & errauerunt: excacauerunt enim illos malitia eorum. Et nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem sperauerunt iustitiae, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum. Quoniam Deus creauit hominem inextermabilem, & ad imaginem similitudinis suae fecit illum. Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

EXPOSITIO IN CAP. II.

SV PRA egit de iustitia hominis ad Deum: hic principaliter de iustitia hominis ad proximum. Et primo ab iniustorum similitudine retrahendo: hic in secundo hoc Cap. Secundo ad iustorum similitudinem prouocando, scilicet in tertio Cap. In prima, idest a parte iniustorum, proponit iniuste viuendi causam motiuam: secundo, describit vitam iniustam, ibi: Venite ergo, & cetera, ostendit eam non esse imitandam, ibi: Haec cogitauerunt, & cetera. In prima tagitur triplex causa motiua: prima ex parte status: secunda ex parte naturae: Quia ex nihilo nati sumus: tertia ex parte nominis, siue famae. Et nomen nostrum obliuionem, & cetera. Ex parte status, triplex, primo quoad statum mundi, ibi: Exiguum, & cum tadio, & cetera: secundo quo ad statum paradisi: Non est refrigerium, & cetera: tertio quo ad statum inferni. Et non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis, & cetera.

Dixerunt autem impij, cogitantes apud se non recte, & cetera. Bene dixi, quod impij manibus, & verbis accerserunt iniustitiam & mortem: nam dixerunt impij, id est, carentes pietate in Deum & proximum. Glossa, vox est perditorum, qui tamquam bruta animalia, quae praesentia sunt, amant, & futura despiciunt: nec post hanc vitam requiem aeternam sperant. Apud se, quia aperte non audent, secundum illud Psalmi: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Si enim aperte dicerent, prenam incurrere timerent: non recte cogitantes, immo male, Exiguum est, propter breuitatem, secundum illud: Breues dies hominis sunt. Et cum tadio, propter pœnalitatem. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs: tempus vite nostrae. Glossa praesentis, quam sibi viuunt, nō Deo: ideo addunt, nostrae. Cōtra quos: Qui viuunt, iam non sibi viuunt: sed ei, qui pro eis mortuus est, & resurrexit. Et nō est refrigeriū in fine hominis, Glossa, idest quies post mortem: Quod tamen est falsum: quia dicitur in Psalmo in persona sanctorum: Transi-

Psal. 13. b

Iob. 14. a Ibid.

1. Cor. 5. c

Psal. 65. c

A uimus per ignem, & aquam, & deduxisti nos in refrigerium. Item: Interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigeriū animabus vestris. Item: Beati mortui, qui in Domino moriuntur, & cetera, vt requiescant a laboribus suis, non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis. Per hoc intendunt excludere infernum esse. Sed eadem ratione possunt dicere mortem non esse: quia nullus mortuus reuertitur ad vitam. Vnde ratio eorum non valet, quia si a priuatione ad habitum non est regressus secundum naturam, & ideo de inferno inferiori nullus reuertitur secundum legem: vnde: Qui descendit ad inferos, non ascendet. Aliqui tamen leguntur reuersi priuilegio gratiae, vt Traianus, quem Gregorius &c. De inferno vero superiori reuersus est Christus, & multi alij per ipsum, vel per eius apostolos, suscitati.

Quia ex nihilo nati sumus & cetera. Hic ponitur causa motiua ex parte naturae: & primo ex consideratione humanae originis: secundo ex consideratione compositionis, ibi: quoniam fumus, tertio ex consideratione resolutionis, quia extincta: Bene dixi, quod non erit refrigerium, nec supplicium; quia nec subiectum susceptibile talium: quia ex nihilo, origine immediata quoad corpus. Intelligas, quia ex nihilo fecit ea Deus, & hominum genus, & post hoc, id est, post hanc vitam erimus, tamquam non fuerimus. Quasi dicat, in nihilum reuertemur, secundum illud Damasceni: Omne, quod a versione incipit, versioni subiectum est. Item Augustinus: Naturale est, quod ex nihilo est, in nihilum posse resolui. Quod intelligendum est de possibilitate primae aptitudinis, non necessitatis: quia manu creatoris tenentur, ne in nihilum cadant, sicut dicit Gregorius. Quoniam fumus, scilicet quantum ad spiritum vitalem corporeum intrinsecum: fitus enim est vapor igneus, & spiritus vitalis est corpus subtile igneum, & flatus, id est ventus, quoad spiritum exteriorum corporeum, qui spiratur. Quae est vita vestra, vapor est ad modicum parens. Ventus est vita mea. Psalmus: Defecerunt sicut fumus dies mei: in naribus nostris, hoc dicit spiritualiter, a parte totum

Hiere. 6. b

Apo. 14. b

Arist. i. Post. praed. c. de opp.

Iob. 7. b

2. Mac. 7. f

Io. Damasc. in Dial. aduers. Man. longissime a medio.

Aug. de si. de ad Pet. cap. 3. 10. 3. Greg. 16. Mor. c. 18.

Iacob. 4. d

Iob. 7. b

Pf. 101. a

2. Reg. 14. b

Arist. lib. 1. de Anima ex op. aliorum.

Sap. 3. b

Eccli. 17. d Gen. 18. d

Pf. 102. c

Iob. 30. c Iob. 7. b

Iob. 37. d

Pro. 10. a Iob. 18. d

Pf. 9. a Pf. 111. b

Gen. 4. b Exo. 1. c seq.

tum corpus dans intelligere propter facilem exitum, qui esset in naribus: item propter manifestationem, quia ibi inspirando: & respirando magis manifestatur. Et sermo scintilla ad commouendum cor nostrum, id est anima, scintilla comparabilis, vt dicit Glossa: vnde: Querunt extinguere scintillam meam. Anima autem, sermo dicitur, secundum reputationem infidelium: quia secundum eos nihil est in re, sed tantum secundum nomen, vel sermonem: scintillae autem comparatur, quia secundum aliquos Philosophos, anima dicta fuit ignea esse natura. Vel melius, potest dici anima sermo, ab effectu, quae scilicet habet vim sermocinandi: scintillae autem comparatur propter naturae subtilitatem, & motus agilitatem. Vnde: Et tamquam scintillae in arundinetis discurrent. Item, propter durationis breuitatem secundum infideles. Vnde Glossa, Scintillae comparabilis, quae statim nihil. Ad commouendum cor nostrum, id est, viuificandum, vel vegetandū, secundum Glossam, respiratio est in naribus nostris, id est, in corporibus nostris, ita prompta ad exeundum de corpore, sicut flatus de nare. Sequitur, quae extincta, & cetera. Bene dixi, quod anima comparatur scintillae, quod cito extinguetur: quia corpus nostrum erit cinis extinctus, scilicet post animae extinctionem, quae secundum infideles, in morte extinguitur.

Sed verior littera est, quae extincta. Secundum quam lectionem, siue litteram, dicendum, quod hic tangit causam motiuam ex consideratione resolutionis: & primo ex consideratione resolutionis, quantum ad corpus: secundo, quantum ad spiritum, ibi: & spiritus diffundetur: tertio, quantum ad vitam: & transibit vita nostra & cetera. Dicit ergo, quae, scilicet anima extincta, secundum eos, cinis erit corpus nostrum. Omnes homines terra, & cinis. Item: Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis? Per consumptionem enim humidi naturalis, a calore corpus consumitur, & in cinerem vertitur: & spiritus, corporeus vitalis diffundetur, scilicet redeundo in sua principia componentia, tamquam aer mollis, id est, faciliter, & inuisibiliter: mollis autem dicitur aer, quia non resistit tactui. Vel spiritus incorporeus, siue anima, diffundetur, id est euanescet, & dissoluetur secundum eos, iuxta illud Psalmi: Spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & cetera. Et transiet vita nostra, id est, per annihilationem suorum principiorum, totaliter desinet. Et sicut vestigium nubis, quod non apparet post nubis resolutionem: Velut nubes pertransijt salus mea, scilicet temporalis. Sicut consumitur nubes, & pertransijt: sic, qui descendit ad inferos, non ascendet: & sicut nebula dissoluetur, quae scilicet, est reliquia nubis: nubes enim ex vapore grossiori, & depressiori consistit: nebula vero ex rariore, quae scilicet nebula, fugata est a radijs, solis calore continentis aeris aduante partes, & fugante partes frigidi vaporis: & a calore illius aggrauata, eodem calore frigidi nubis ad interiora fugante: & sic per accidens partes illius nebulae condensante, & sic aggrauante, & in aqua posita resoluente. Subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.

Et nomen nostrum, & cetera. Hic ostenditur causa motiua ex parte famae, vel nominis: & primo tangitur fama abolitio: secundo, abolitionis ratio, ibi: vmbra enim transitus. Dicit ergo: Et nomen, quasi dicat, nō tantum essentia, vel substantia nostra transibit in nihilum, sed & nomen nostrum, id est, fama, quoad personam, obliuionem accipiet per tempus, id est, temporis diuturnitatem. Nomen impiorum putrescet, & nemo habebit memoriam operum nostrorum quo ad vitam Memoria eius pereat de terra. Item in Psalmo: Perijt memoria eorum cum sonitu. Et econtra: In memoria aeterna erit iustus. Sed obijcitur, quod opera multorum reproborum, scilicet Cain, Pharaonis, Neronis, & cetera, adhuc memorantur. Dicendum,

quod verbum istud est verbum reproborum: & ideo non est inconueniens dicere illud esse falsum. Vel dicendum, quod non memorantur memoria laudabili, vel eis vtili: de hac autem loquitur hic. Sed obijcitur, quod multorum reproborum facta celebra, & laudabilia memorantur. Ad hoc dicendum, quod ipsorum non fuerunt, sed Dei in ipsis, secundum illud: Omnia opera nostra operatus es nobis Domine. Ad memorandum autem duo requiruntur, scilicet fortis impressio, & frequens reiteratio: & vtrumque excludit, cum subdit: vmbra enim transitus propter transeundi velocitatem. Dies nostri sicut vmbra super terram, & nulla est mora: vmbra, inquam, transitus est tempus nostrum, id est, quod ad voluntatem nostram faciendam, non Dei expendimus: sed dominus quandoque sibi accipiet ipsum tempus. Psalmus: Cū accipero tempus, ego & cetera. Et non est reuersio finis nostri propter redeundi impossibilitatem. Antequam vadam, & non reuertar & cetera quoniam consignata est, scilicet reuersio nostra, idest sub sigillo clausa. Glossa, consignata, quasi non apparet, quia non est: & nemo reuertitur ad vitam, scilicet secundum communem legem. Psalmus: Sepulchra domus illorum in aeternum, scilicet secundum opinionem istorum: sed secundum veritatem omnes quandoque resurgent per virtutem diuinam. Vnde: Omnes quidem returgemus.

Notandum autem, quod vita, & status impiorum comparatur fumo propter rationabilis obcaecationē. Infra hoc eodem capite: Excacauit eos malitia eorum. Item: Obscuratum est insipiens cor eorum. Assimilatur flatus, propter inquietam irascibilis perturbationem. Impij quasi mare feruens. Scintillae propter concupiscibilis inflammationem: Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur. Aeri, propter intentionis vacuitatem. Cineri, propter operum infirmitatem. Opera eorum inutilia. Nubi inferiori, propter gratiae oppositionem. Nebulae leuiori, propter mentis eleuationem, siue elationem. Vmbra, propter exteriorum simulationem.

Venite ergo, & cetera: Hic describit vitam iniustam, & primo tangitur iniustorum concordia, & mutua cohortatio ad propriae vite dissolutionem: secundo iustorum oppressio, ibi: opprimamus, & cetera: Primo ergo cohortantur se ad vacandum dissolutioni, primo celeriter, secundo, abundanter, ibi: vino pretioso, & cetera: tertio, euidenter, ibi: coronemus: quarto, communiter, vel vniuersaliter, ibi: nemo nostrum: quinto, hilariter, ibi: vbique relinquamus. Dicunt ergo, ex quo praesens vita transit, & futuram non speramus, venite ergo, & cetera. Venite, dicit, quia inquit Seneca: Nullius rei possessio iocunda est sine socio: & ideo mutuo se hortantur: hoc enim est inuitatorium in matutino diaboli. Notandum enim, quod sicut Ecclesia iustorum, secundum diuersa festa, diuersa habet inuitatoria, & Venite: Sic & Synagoga peccantium. Vnum est vanitatis: Venite & faciamus nobis ciuitatem & turrim. Aliud iniquitatis: Venite & occidamus eum, & mittamus in cisternam veterem. Tertium auaritia, & cupiditatis: Veni nobiscum, & cetera: Quartum voluptatis, de quo hic scilicet, venite, & fruamur bonis, quae sunt & cetera: Ijs respondet illud: Discedite maledicti in ignem, & cetera. Fruamur, inquam, amando affectu, nihil vnquam desiderando. Frui enim est alicui rei amore inherere propter se. Bonis, quae sunt, idest bonis praesentibus, & vtamur delectando in effectu. Augustinus: Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Item: Totum malum hominis est frui vtendis, & vti fruendis. vramur, inquam, creatura, scilicet contempto creatore: aliter namque non esset peccatum vti creatura. Tamquam in iuuentute, id est, quādiu sumus iuuenes: quia sensus iuuenum magis percipit delectationem, quā senum. Vnde, Octogenarius sum hodie, nun-

Isa. 26. b

Memoria duobus excolitur.

1. Par. 29. d

Psal. 74. a

Iob. 10. d

Pf. 48. b

1. Cor. 15. g

Rom. 1. c

Isa. 57. d

Eccli. 23. c

Sap. 3. c

Nullius rei possessio iocunda sine socio.

Inuitatoria diuersa.

Gen. 11. a

Gen. 37. d

Prou. 1. b

Mat. 25. d

Aug. lib. 1. de doctr. christ. c. 4.

Ex lib. 20. de Trin. c. 11. 10. 3.

11. 10. 3.

11. 10. 3.

quid

Eccl. 11. d quid vigent sensus mei, & cetera. Ideo Latere iuuenis in adolescentia tua. *celeriter* Glossa, ne nos & illa ante transeamus, quam illis fruamur, secundum illud: Comedamus, & bibamus: cras enim moriemur. *uino pretioso* interius, quoad gustum, excitando calorem ab interiori, & *unguentis* exteriori, quoad tactum, excitando calorem ab exteriori: *impleamus nos* per vsum superfluum & immoderatum. Bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti: & cetera. *et non praterat nos flos temporis* idest amoenitas, quoad aspectum. Date florem Moab: & cetera: Tales non curant de fructu autumnii caelestis, sed tantum de flore veris praesentis. *coronemus nos rosis, aut equam marcescant.* Cecidit flos. Et: vae flori decidenti, ad delectandum quoad odoratum. Sed vae coronae superbiae ebrijs Ephraim. *Nullum pratum sit, quod non pertransierit luxuria nostra,* idest nullus locus amoenus: hoc dicit quantum ad vniuersalitatē loci: In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix. *Nemo vestrum,* hoc dicitur quantum ad vniuersalitatē personarum. Talis erat Sodoma, in qua nec decem iusti poterant inueniri, vt patet: *nemo* inquam *exors sit luxuria nostra,* idest sine forte, hoc est expers, vel immunis. *Vbi que relinquamus signa latitiae nostra.* hoc dicitur quantum ad vniuersalitatē in factu: **Eccl. 16. c** Ad omne caput viae edificasti signum prostitutionis. *quoniam haec scilicet vita dissoluta est pars nostra* scilicet ex parte animae & haec est *fors nostra* scilicet ex parte corporis. Vel, idem sunt in re pars, & fors, sed differunt ratione: quia pars nominatur ex parte recipientis, fors ex parte dantis: In partibus torrentis pars tua, & haec est fors tua. E contra dicit vir iustus: Dominus pars hereditatis meae. **Psal. 32. d** Item: Deus cordis mei, & pars mea Deus in aeternum. *Opprimamus pauperem iustum:* & cetera. Hic describit vitam iniustam, quantum ad bonorum oppressionem. Primo, quia opprimunt sine reuerentia personae: secundo, quia sine timore iustitiae, ibi: *Sit autem fortitudo:* & cetera, *opprimamus.* Glossa, vox perditorum est, *pauperem iustum* quemcumque scilicet. Oppresserunt pariter manuetos terrae & non parcimus viduas. **Psal. 93. b** Psalmus: Viduas, & aduenam interfecerunt, nec veterani reuerentur canos multi temporis, id est quemcumque senem: Non sunt reueriti senem. *Sit autem fortitudo nostra lex iniustitiae,* idest totum reputemus licitum, quidquid possumus facere: Factum est iudicium, & contraditio potentior. *Vel iustitia,* vnde Interlinearis: quasi fortitudinem pro iustitia habemus, id est, quod poterimus facere per iustitiam, faciamus per violentiam. *Quod enim infirmum est,* & cetera: quasi dicat, non opprimamus tantummodo pauperes, & debiles, vt viduas & senes; sed quosque poterimus quod enim infirmum est scilicet in se, vt vidua, pauper, & senex inutile inuenitur, scilicet alijs: vnde de talibus parum, vel nihil est curandum. Non sic Dominus sentiebat, qui infirma mundi elegit & cetera: Non sic **1. Cor. 1. d** Paulus, qui dicebat, quod Virtus in infirmitate perficitur. Allegorice exponitur hoc de Haereticis, qui non parcent pauperi iusto, idest populo Christiano: nec viduae, id est Ecclesiae: nec veteranis, id est, Apostolis, & Prophetis. **Circumueniamus ergo iustum & cetera.** Hic specialiter describit Christi persecutionem, & primo tangit causam: secundo, finem, ibi: *Videamus ergo si sermones & cetera:* tertio, modum, ibi: *Contumelia & tormento & cetera.* Causam, propter quam Iudaei persecuti sunt Christum, tangit tripliciter, primo ex parte suarum operationum: secundo ex parte suarum cogitationum, ibi: *factus est nobis:* tertio ex parte suarum locutionum, ibi: *tamquam nugaces.* In prima parte ex parte operum tangit duplicem causam, quarum prima est operum Iudaeorum detestatio: secunda traditionum Christi commendatio.

A tio, *promittit se: & cetera:* **Circumueniamus ergo:** & cetera, quia dixi, *fortitudo nostra sit lex iniustitiae,* & hoc non possumus, nisi iustum circumueniamus, *circumueniamus ergo iustum:* vt scilicet fortitudinis nostrae legem libere exercere possimus. **Circumueniamus,** inquam, per fraudulentiam, *iustum,* id est, Christum, qui per antonomasiam iustus appellatur. Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Quia peccatum actuale non fecit, nec originale contraxit in conceptione. Iustitia oriatur simul: & cetera. Vel *circumueniamus:* & cetera: potest esse vox quorumlibet malorum contra quemlibet iustum, contra quod monet Apostolus dicens: Ne quis circumueniat in negotio fratrem suum: sicut nec ipse fecerat, vnde: Nos neminem lasimus, scilicet factio, neminem corrupimus exemplo prauo: neminem circumuenimus, scilicet verbo. *Quoniam inutilis est nobis* Glossa, cum tamen vtilitatem eius in omnibus viderent, secundum illud: Qui pertransiit beneficiando, & sanando omnes oppressos a diabolo. Sed inutilem sibi reputabant in temporalibus, vnde: Venient Romani & tollent locum nostrum & gentem. *Et contrarius est operibus nostris,* scilicet sicut bonum est contrarium malo, secundum illud: Contra malum stat bonum, & contra virum iustum peccator. *Et impropere nobis peccata legis,* id est, quia peccamus, transgrediendo legem, vnde: Nonne Moses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? *Et diffamat in nos,* id est, contra nos, vel in nos retorquendo, *peccata disciplina nostra* idest dicendo, quod peccamus, traditiones nostras, vel tenendo vel teneri faciendo, vnde: Quare transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras? *Promittit se scientiam Dei habere.* Glossa, idest omnia se scire, tamquam Deus: & hoc quantum ad essentiam: *filium Dei se nominat* idest Deo consubstantialem, & coaeternum quoad personam. Patrem suum dicebat Deum: aequalem se faciens Deo. Sic quilibet iustus scientiam Dei habet in intellectu, filius Dei est per gratiam in affectu, vnde in Psalmo: Ego dixi, dij estis, scilicet scientes bonum & malum: & filij excelsi omnes. *Factus est nobis in translationem.* Hic ponitur causa mouens ex parte cogitationum: & primo tangitur cogitationum Iudaeorum per Christum manifestationis effectus, non ex parte Christi causatus, sed ex parte Iudaeorum, scilicet invidia eorum, ibi: *Gravis est,* & cetera: Factus est nobis in translationem, id est, in propalationem cogitationum nostrarum, Glossa, cogitationes nostras traducit in lucem, id est extra ducit, in notitiam: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sic accipitur *traducere* scilicet pro manifestare, vbi dicitur: Noluist eam traducere. *Gravis est etiam nobis ad videndum* scilicet propter manifestationem peccatorum ipsorum. Augustinus: Oculis aegris odiosa est lux. Qui male agit, odit lucem. Hoc autem quod ipsum videre non poterant, signum erat inuidiae, vnde: Non rectis oculis Saul aspiciebat David, scilicet quia inuidebat ei. *Quoniam dissimilis est alijs vita illius,* vita scilicet tota exterior, seu conuersatio. Contra: Debit per omnia fratribus assimilari. Dicendum, quod Apostolus loquitur de similitudine passibilis naturae: hic de similitudine culpe. Notandum autem, quod dissimilis fuit vita, siue conuersatio eius alijs, & quantum ad initium, quia sine peccato conceptus, & natus. Semen sanctum est, quod steterit in ea, idest in Maria. Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. Et quantum ad medium, quia sine peccato conuersatus. Peccatum non fecit, nec inuentus est dolus, & cetera. **Et quoad terminum,** quia mortuus est sine mortis debito. Psalmus: Quae non rapui, tunc exsoluebam. *Et immutata sunt via illius.* Glossa, dissimiles factae sunt.

Isa. 55. c sunt, scilicet facta, & disciplina eius: Non enim cogitationes meae cogitationes vestrae, neque viae meae viae vestrae, dicit Dominus. *Tamquam nugaces,* & cetera. Hic tangitur causa mouens ex parte locutionum: & primo ponitur ipsorum reprobatio: secundo, aliorum approbatio, ibi: *Et praesert nouissima,* & cetera: tertio, sui commendatio, ibi: *Et gloriatur patrem se habere Deum.* Tamquam igitur nugaces aestimati sumus ab illo, idest inania facientes, & dicentes. Nugas, qui a lege recesserant, congregabo: *Et abstinet se a vijs nostris.* Glossa, id est actionibus, & traditionibus nostris: *Tamquam ab immunditijs,* Et quidem iuste: quia vere immunditiae erant. Vnde: Iuxta immunditiam menstruae facta est via illorum coram me. *Et praesert nouissima iustorum,* idest finem. Et merito quidem, quia mors peccatorum pessima: sed mors iustorum pretiosa, secundum illud Psalmi: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Ideo: Dicebat Balaam: Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia. Vel secundum Glossam, *Praesert nouissima iustorum,* id est vitam aeternam voluptati. *Et gloriatur patrem se habere Deum.* Est pater meus, qui glorificat me. *Videamus ergo, si sermones,* & cetera. Hic in persona Iudaeorum, primo tangit finem persecutionis Christi, qui erat, quod de Christo veritatem scire volebant: secundo subditur, qualiter hoc scire poterant, ibi: *Si enim est verus filius Dei,* & cetera. *Videamus,* & cetera: quasi dicant, ex quo ita gloriatur, videamus, quasi a remotis, de morte eius tractando. **Ioan. 11. f** Collegerunt Pontifices, & Pharisei consilium aduersus Iesum. *Videamus,* inquam: *Si sermones illius veri sunt,* scilicet, quod sit vere filius Dei. Hoc vidit, & cognouit ille Centurio, qui videns eum clamando expirare, & motum terrae, aliaq. signa, ait: Vere filius Dei erat iste: *Et tentemus,* de prope, eum scilicet crucifigendo, & morti exponendo, *Quae ventura sunt illi,* scilicet si poterit se liberare: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. *Et sciamus,* vel *Vt sciamus,* quae erunt nouissima illius, scilicet si resurget: & hoc sciemus eius sepulchrum custodiendo. **Mat. 27. g** Vnde: Domine, recordati sumus, quod seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgam: *Si enim verus est filius Dei:* vt praedixit, non per gratiam adoptionis vt nos, sed per naturalem proprietatem aeternae generationis: *Suscipiet illum,* scilicet in gloria. Ecce seruus meus, suscipiam eum: *Et liberabit eum,* scilicet a poena: & hoc est, quod sequitur. *De manibus contrariorum,* id est crucifixorum, qui erant contrarij. Vtrumque fecit ei Deus: ipsum enim liberauit a poena, secundum illud Psalmi: Liberatores meus de inimicis meis iracundis, scilicet ipsa die passionis, postquam temporalem mortem sustinuit: sed non statim, ad tertia die, secundum illud: Expecta me in die resurrectionis meae: & ipsum cum gloria suscepit in die Ascensionis, vnde in Psalmo: Cum gloria suscepisti me. **Contumelia,** & tormento interrogemus, & cetera. Hic tangit specialem modum oppressionis: & primo quantum ad ipsam disponentiam ad mortem: secundo, quantum ad ipsam mortem, *Morte turpissima,* & cetera. Dicit ergo. *Contumelia,* scilicet verborum: *Et tormento,* scilicet verberum. Sancti Iudibria, & verbera experti. *Interrogemus eum,* id est examinemus. Sic factum est, vt patet: quia illusus est verbis contumeliosis, & caesus flagellis, & tandem affixus clauis in patibulo crucis. *Vt sciamus reuerentiam eius,* idest humilitatem: qua Deum reueretur. Exauditus est pro sua reuerentia: *Et probemus patientiam eius,* scilicet

acet per tormenta, idest si vere humilis & patiens est. Et vere sic, quia cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Gregorius. Qualis vnusquisque apud se lateat, contumelia illata probat. *Morte turpissima.* Glossa, idest morte crucis, quae vsque ad passionem Christi poena fuit reorum: nunc autem est victoriae trophaeum, & gloria Ecclesiae. Augustinus: Crux de poenis latronum transijt ad frontes Imperatorum. Et quia turpissima erat mors crucis: ideo ad ostendendum vilitatem mortis Christi, dicit Apostolus: Humiliauit semetipsum, & cetera. Fuit autem mors Christi turpissima ratione loci, quia extra ciuitatem in loco Caluariae, vbi proiebantur capita decollatorum. Ratione temporis, quia die sollempni, & hora maiori, scilicet hora sexta. Ratione instrumenti, quia in ligno crucis. Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Ratione confortij, quia inter latrones. Ratione opprobrij, quia multa opprobria pendenti illata sunt: vt patet. *Condemnemus eum.* Notandum, quod ipsum condemnauit Pilatus, auctoritate Iudaei, per suasionem. *Erit enim ei respectus ex sermonibus illius,* id est cognitio veritatis sermonum illius. Glossa: Videbimus, si post mortem valeat resuscitare carnem, dixit enim: Soluite templum hoc, & in triduo reaedificabo illud. *Hac cogitauerunt,* & errauerunt. Hic ostendit talium vitam esse fugiendam, tamquam erroneam: & primo tangit causam erroris eorum meritoriam: secundo, erroris materiam: *Et nescierunt,* & cetera: tertio erroris auctorem, *Inuidia autem diaboli,* & cetera. Haec scilicet praedicta, *Cogitauerunt,* scilicet impij, & peccerunt: *Et errauerunt:* vnde: Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiae, & lumen non luxit nobis. Item: Errant, qui operantur malum. *Excacauit enim eos,* scilicet oculum eorum interiorum: *Malitia eorum.* Vnde in oratione Hieremiae: Vae nobis, quia peccauimus: propterea obtenebrati sunt oculi nostri. Item: Deus huius saeculi excacauit mentes infidelium: *Et nescierunt sacramenta Dei,* id est sacra, & secreta consilia, & dispositiones de passione, & resurrectione Christi: Notum mihi factum est sacramentum, quod alijs generationibus non est agnitum. *Neque mercedem sperauerunt iustitiae.* Glossa, idest mortis Christi, scilicet exaltationem eius per mortem: de qua: Propter quod, & Deus exaltauit illum, *Nec inuidauerunt.* Glossa, idest intellexerunt: *Honorem animarum sanctarum,* id est, salutem animarum per mortem Christi, & resurrectionem obtinendam. Vnde: Glossa, non intellexerunt, quia mors Christi honor est, & salus animarum. Psalmus: Nimis honorati sunt, & cetera. Item: Vobis igitur honor est, & cetera. Et bene dixi, *Honorem,* quia Deus creauit hominem inextinguibilem. id est potentem non mori, ex parte corporis: *Et ad imaginem,* scilicet ex parte animae: *Faciamus hominem ad imaginem,* & similitudinem nostram. Ad imaginem, scilicet in naturalibus: *Similitudinis suae,* scilicet in gratuitis. Vel ad imaginem in potentia cognituiua, ad similitudinem in potentia affectiua: imago enim est principium cognoscendi, similitudo ratio diligendi: Omne enim animal diligit sibi simile. *Fecit illum.* *Inuidia autem diaboli,* qui scilicet inuadit felicitati primorum parentum: *Mors intravit in orbem terrarum.* Contra: Per vnum hominem peccatum intravit, & per peccatum mors. Dicendum, quod intravit per diabolum suggerentem, & per hominem consentientem, *Imitantur autem illum,* scilicet diabolum, inuidendo iustis: *Qui sunt ex parte illius,* scilicet impij, qui sunt de parte diaboli: ipse enim est caput omnium iniquorum, vt dicit Gregorius.

1. Pet. 2. d
Greg. lib. 1.
Dial. ca. 5.
in fi.
Aug. enarrat. in ps. 36. 10. 8.
Philip. 2. a
Mat. 27. d. e
Io. 19. c.
1. Pet. 2. d
Luc. 23. c
Mat. 27. d
Ioan. 2. c
Sap. 5. a
Pro. 14. c
Thren. 5. c
2. Cor. 4. a
Ephes. 3. a
Phil. 2. b
Psal. 138. c
1. Pet. 2. b
Gen. 1. d
Eccl. 14. c
Rom. 5. b
Greg. li. 13.
Mor. c. 5.

CAPITULUM III.

IUSTORVM autem anima in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori: & aestimata est afflictio, exitus illorum. Et ab itinere iusto abierunt in exterminium, & quod a nobis est iter exterminij: illi autem sunt in pace. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. In paucis vexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tamquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus illorum. Fulgebunt iusti, & tamquam scintilla in arundineti discurrent. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem, & fideles in dilectione acquiescent illi: quoniam donum & pax est electis eius. Impij autem secundum quae cogitauerunt, correptionem habebunt: quia neglexerunt iustum, & a Domino recesserunt. Sapientiam enim, & disciplinam qui abiecit, infelix est: & vacua est spes illorum, & labores sine fructu, & inutilia opera eorum. Mulieres eorum insensatae sunt, & nequissimi filij illorum. Maledicta creatura eorum: quoniam felix est sterilis & incoinquinata, quae nesciuit thorum in delicto, habebit fructum in respectu animarum sanctarum: & spado qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitauit aduersus Deum nequissima: dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in templo Dei acceptissima. Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, & quae non concidit radix sapientiae. Filij autem adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et si quidem longae vitae erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nonissima senectus illorum. Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis alloquutionem. Nationis enim iniquae dira sunt consummationes.

EXPOSITIO IN CAP. III.

IN praecedentibus retraxit a malorum imitatione: hic prouocat ad bonorum imitationem. Et primo per status eorum, commendationem: secundo per status oppositi, reprobationem, ibi: Impij autem secundum quae cogitauerunt, & cetera. In parte prima ex parte retributionis iustorum tangitur primo eorum liberatio a malo: secundo eorum praemiatio in bono. Fulgebunt iusti, & cetera. In prima primo tangitur eorum liberatio a malo aeternae damnationis: secundo a malo mortis temporalis, ibi: Visi sunt oculis, & cetera. Tertio a malo praesentis vexationis, vel tribulationis. Et si coram hominibus tormenta passi sunt. Iustorum anime in manu Dei sunt, & cetera. Rabanus sic continuat: in priori capite iniquorum sententia expressa est, quam circa Christum protulerunt: nunc condemnantur stultitiae, quia sanctos interire putant, quos pro eius confessione trucidant. Sed potest continuari hoc modo: Bene dixi, quod imitantur diabolum, qui sunt ex parte illius. Autem, pro, sed Iustorum anime, & cetera, id est, martyrum secundum Glossam, quod etiam verum est de alijs iustis. Sed martyres dicuntur specialiter iusti, quia iustus est, qui negligit damnum propter amicum, vt habetur in Prouerbis, & hoc praecipue faciunt martyres, quia pro Christo negligunt damnum rerum, & amicorum carnalium, & etiam propriorum corporum, vt patet apud Paulum. Iustorum, inquam, anime. Non dicit corpora: quia terra, id est corpus de terra factum, tradita est in manus impij. Non dicit temporalia. Ecce omnia, quae habet, in manu tua sunt, & cetera. Sed anime in manu Dei sunt, id est protectione, & ideo sunt securae. Psalmus: Qui habitabat in adiutorio altissimi, & cetera. Non rapiet eas, quisquam de manu mea. Et non tanget illos tormentum mortis, scilicet aeternae, vt dicit Glossa. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum, id est mors gehennae. Hoc tormentum describit Iob, dicens: Ab aquis niuii transfiet ad calorem nimium. Item in Psalmo: Pluet super peccatores laqueos ignis, & cetera. Nomine autem mortis, in sua communitate sumpto, intelligitur hic mors aeterna, quia illa est vera mors: temporalis autem

A est, quasi umbra mortis: est enim quidam transitus ad vitam, secundum illud Ioannis: In iudicium non uenit, sed transit a morte in vitam. Visi sunt oculis, & cetera. Notandum, quod mali, & increduli mortem sanctorum reputant mortem in separatione coniunctionis animae ad corpus: afflictionem in dolore coniuncti, exterminium in perditione animae, quam putant cum corpore interire: Iter exterminij, quantum ad sequentem incinerationem corporis. Legendum igitur sic: Visi sunt, id est iusti oculis insipientium mori, scilicet morte aeterna, cum transeant ad vitam meliorem. Vnde Augustinus: Tantam praestitit Deus gratiam fidei Christianae, vt mors, quam vitae constat esse contrariam, instrumentum fieret, per quam transfiretur ad vitam. Oculis, inquit, insipientium, qui oculos suos statuerunt declinare in terram, id est, qui solum considerant praesentia, nec futura, & ideo talibus videntur profusus mori: sed oculis sapientium videntur nasci: propter quod obitus sanctorum vocatur Natale, secundum illud: Cum te consumptum putaueris, orietur vt lucifer, Et aestimata est, scilicet ab impijs: Afflictio, scilicet sola sine aliqua utilitate: Exitus illorum, de corpore: cum transit illius consolatio, secundum illud: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Bernardus: Sancti habent mortem in desiderio, vitam in patientia. Reprobis autem est afflictio exitus suae mortis: & hoc quia, vt dicit idem Bernardus, est eis dolor in exitu, horror in transitu, pudor in Dei conspectu. Et ab itinere iusto id est, a via iustitiae abierunt in exterminium: Glossa, id est, reputatione malorum, quia palmam martyrij afflictionem putant, & exterminium, id est, secessum in nihilum: & repete, abierunt iusti, reputatione impiorum, in iter exterminij: id est, incinerationem, quantum ad corpus: quod exterminium, siue iter exterminij, est a nobis, id est a primis parentibus. Per vnum hominem mors intrauit in mundum. Vel exterminium vocat mortem temporalem, quia excludit a vita praesenti: iter autem exterminij vocat mortem aeternam: quia excludit a vita aeterna. Exterminati sunt, & ad inferos descendunt. Et cum hoc ibi transitur, vel itur a poena mortifera in poenam mortiferam, secundum illud: Ab aquis niuium transfiet ad calorem nimium. Tales errant sic aestimando, vnde: Nos insensati vitam illorum

Pro. 12. d
Heb. 11. f, g
Iob 9. c
Iob. 1. c
Psal. 90. a
Ioan. 10. e
Iob 5. c
Iob. 24. c
Psal. 10. b

Ioan. 5. d
Aug. li. 13. de Ciu. Dei cap. 4. in fi. 10. 5.
Psal. 116. e
Iob 11. d
Philip. 1. c
Rom. 5. b
Baruc. 3. b
Iob. 24. c
Sap. 5. a

lorum aestimabamus infaniam, & finem illorum sine honore. Illi autem sunt in pace. Glossa, perpetuae quietis, nunc in spe, tandem in re. A modo iam dicit spiritus, vt requiescant a laboribus suis. Terminus enim iustorum est pax, vnde: Erit opus iustitiae, pax. Et si coram hominibus, & cetera. Hic tangitur liberatio a malo praesentis vexationis: & primo liberatio in spe: secundo in re, ibi: In paucis vexati, & cetera: tertio causam vtriusque, ibi: Quoniam Deus tentauit eos, & cetera. Dicitur ergo: Et si, pro quamuis, coram hominibus, Glossa, quia coram Deo corona gloriae, tormenta passi sunt, scilicet grauias, & varia, vt patet in martyribus, de quibus: Lapidati sunt, secti sunt, & cetera: spes illorum, scilicet iustorum, secundum illud: Iustus sperat in morte sua, immortalitate plena est, immortalitate, inquam, non qualis fuit immortalitas primorum parentum, scilicet cum possibilitate moriendi: non qualis damnatorum in inferno, scilicet cum moriendi perpetuo desiderio: Desiderabunt mori, & fugiet ab eis mors: non qualis paruulorum in lybo, scilicet cum defectu vitae gloriose: sed qualis beatorum in caelo. Gloriamur in spe filiorum Dei. Et merito sperant, quia, in paucis vexati. Glossa, corporaliter, in multis, bene disponentur. Quia in pauca fuiti fidelis, supra multa te constituam. Ego dispono vobis regnum, & cetera. Quae autem sint ista multa, dicitur: Oculis non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti expectantibus te. Sed dubitatur de hoc, quod dicit: In paucis vexati, & cetera: quia dicitur: Lapidati sunt, secti sunt, & cetera. Dicendum, quod multa fuerunt eorum tormenta in se: sed pauca in comparatione. Primo in comparatione suae reputationis, secundum illud: Videbantur enim, scilicet Iacob, dies pauci praemoris magnitudine. Secundo passionis Christi: O vos omnes, qui transitis per viam. Item: Absorpti sunt iuncti petrae, scilicet Christo, iudices eorum, id est ipsi Apostoli, & alij maiores. Tertio in comparatione futurae mercedis: Non sunt condignae passionibus, & cetera. Item: Id, quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternae gloriae pondus operatur in nobis. Quarto in comparatione aeternae afflictionis. Qui timet pruina, irruet super eum nix. Quinto in comparatione debiti, & obligationis, id est poenae debita, propter dimissa, & obligationis propter commissa: Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Quoniam Deus tentauit eos, & cetera. Hic tangitur causa praedictorum: & primo eorum castigatio: secundo eorum purgatio, ibi: Tamquam aurum in fornace, & cetera: tertio futura remuneratio, ibi: Et in tempore erit, & cetera. Bene dixi, quod in multis bene disponentur: quoniam Deus tentauit eos. Glossa, id est castigauit varijs tribulationibus. Vt castigati, & non mortificati. Sed contra, quia Deus neminem tentat, vt habetur apud Iacobum: Dicendum, quod non tentat ad addiscendum, vt homo: Tenta nos obsecro, & cetera. nec ad condemnandum, vt diabolus: Accedens tentator, dixit ei, & cetera. Item: Ne tentet vos satanas: sed ad erudiendum, vt magister discipulum. Proba me Domine, & tenta me, & cetera: Et inuenit eos dignos se, scilicet participatione beatitudinis suae, quae per tribulationes acquiritur, vnde: Per multas tribulationes oportet intrare in regnum celorum. Item: Si in probatione fuerit, coronabitur, tamquam aurum in fornace probauit illos, scilicet ex parte anime, eos per ignem tribulationum purgando, sed non consumendo. Glossa, sicut aurum in fornace non vritur, sed probatur: ita Martyres non deficiunt, sed ad gloriam praeparantur. In igne probatur aurum, & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis, quae scilicet est per tribulationes praesentes. Probauit me

quasi aurum, quod per ignem transijt. Et quasi holocausti hostiam, quae tota incenditur in sacrificio Domini corporis, accepit eos, scilicet ex parte anime, eorum deuotionem approbando, vel acceptando. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, & in tempore, scilicet retributionis. Glossa: Non est perpetua mors sanctorum, sed in die iudicij copiosa remuneratio, erit respectus illorum, id est respicientur a Deo, scilicet oculo misericordiae, quod petebat, dicens: Respice in me, & miserere mei. Respectus, inquam, eorum, id est iustorum, qui modo videntur derelinqui a Deo, secundum illud: Deus meus respice in me, quare me dereliquisti. Item, contemni, secundum illud: Quare faciem tuam auertis. Fulgebunt iusti, & cetera. Postquam egit de liberatione a malo, hic subdit de praemiatio in bono: primo, quantum ad stolum corporis: secundo, quantum ad honorem iudicariae potestatis, ibi: Iudicabunt nationes, & cetera: tertio, quantum ad gloriam diuinae fruitionis, ibi: Qui confidunt in illo, & cetera. Bene dixi, quod erit in tempore respectus illorum, quia, Fulgebunt iusti, scilicet dote claritatis in iudicio, quoad substantiam corporis, secundum illud: Fulgebunt tunc iusti, sicut sol: sol autem septemplex, quam modo, vnde: Erit lux lunae, vt solis, & lux solis septemplexiter, & tamquam scintilla discurrent, id est ad discurrendum habiles per dotem agilitatis, & hoc quoad operationem, vel motum corporis, secundum illud: Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assumunt pennas, vt aquilae. Augustinus: vbi voluerit spiritus, protinus erit, & corpus. Tamquam scintilla, inquam, in arundineti, quod incendit, & consumit. Arundinetum vocat hic collegium reproborum: quia est exterius per similitudinem splendidum, interius veritate vacuum, nullo fructu boni operis onustum, paulate carnalis concupiscentiae assidue irrigatum, a vento superbiae agitato, aeternae combustioni aptum. In hoc arundineti dicuntur Sancti discurre, eos conculcado. Calcabitur impij. In scintilla vero quatuor dotes corporis notari possunt, scilicet per ignem, claritatem, subtilitatem, agilitatem, & virtutem actiuam, per quam impassibilitas potest intelligi. Iudicabunt nationes. Hoc specialiter dicitur de sanctis perfectis, qui iudicabunt, & non iudicabuntur. Quattuor enim ordines in iudicio erunt, vt dicit Glossa super illud: Non resurgunt impij in iudicio. Sed quo modo iudicabunt sancti, cum scriptum sit: Pater omne iudicium dedit filio? Dicendum, quod est iudicium auctoritatis, quo iudicabit tota Trinitas: disceptationis, quo solus Christus homo: assessoriae dignitatis, quo soli sancti perfectiores: approbationis, quo omnes boni: comparationis, quo boni, id est minus mali. Viri Niniuite surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, & dominabuntur populis, scilicet post iudicium. Regnabimus super terram, id est, terrenos. Vel, dominabuntur populis, post mortem. Catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa domini suorum, id est nos de beneficijs beatorum, & regnabit cum eis, vel in eis, Dominus illorum, scilicet Christus Rex regnabit, & cetera: In perpetuum. Regni eius non erit finis. Regnum tuum, regnum omnium saeculorum. Qui confidunt in, & cetera. Hic tangit gloriam fruitionis: & hanc tangit in tribus, scilicet in cogitatione veritatis, in inhaesione bonitatis, ibi: Et fideles in dilectione, in perfectione comprehensionis, ibi: Quoniam donum, & pax est, & cetera. Dicit ergo, qui confidunt, & cetera: quasi dicat, non solum iudicabunt: sed etiam qui confidunt in illum, scilicet Deum in praesenti, secundum illud: Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, intelligent veritatem, aperta visione. Videbimus eum, sicuti est. Glossa, secundum confidentiam veram datur intellectus veritatis, & fideles in dilectione.

Rom. 12. a
Psal. 85. c
Psal. 21. a
Psal. 43. d
Mat. 13. f
Isa. 30. f
Isa. 40. g
Malac. 4. a
Psal. 1. b
Ioan. 5. d
Mat. 12. f
Apo. 5. c
Mat. 15. c
Apo. 11. d
Luc. 1. d
Psal. 144. c
Psal. 124. a
1. Ioan. 3. a

Rom. 7. d *fiore*, idest fideliter illum diligentes, & inseparabiliter, sicut Apostolus, qui dicebat: Quis nos separabit a charitate Christi, & cetera. Amico fideli nulla est comparatio, *acquiescent illi*. Glossa, quia in futuro ab eius societate non poterunt auelli, quam hic fide, & spe iam tenebant: Succedet ergo intelligentia fidei, quies in Deo per dilectionem, *quoniam donum*. Glossa, æternæ societatis. Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Item: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. **Et pax**, æterna, secundum Glossam: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Item: Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, & electis eius, sanctis, quos Deus elegit de hoc mundo. Non me elegistis, sed ego elegi vos de mundo. Potest etiam hoc exponi de merito præsentis, quod consistit in cognitione veritatis per fidem, in conformitate humanæ, & diuinæ voluntatis per amorem: ita quod donum referatur ad fidei cognitionem, & pax ad amoris tranquillitatem, & quietem.

Impij autem secundum qua cogitauerunt, & cetera. Hic ponit oppositi status reprobationem. Et primo ostendit falsum esse impiorum errorem de sua impunitate: secundo erroneam esse eorum opinionem de præmio continentis vitæ, ibi: *Quoniam felix est sterilis*: tertio de supplicio incontinentiæ, ibi: *Filij autem adulterorum*, & cetera. In prima parte tangit primo eorum punitionem in seipis: secundo æquitatem punitionis, ibi: *Sapientiam enim*, & disciplinam, & cetera: tertio punitionem exuberantem etiam in suis, ibi: *Mulieres enim insensate*, & cetera. Sequitur igitur: *Impij autem*, & cetera. Benedixi, quod iusti sic præmiabuntur, *autem*, pro sed, *impij secundum qua cogitauerunt*, idest merito malarum cogitationum, locutionum, & operationum, ex malis eorum cogitationibus procedentium, *habebunt correptionem*, idest pœnam, vt dicit Glossa, vnde dicit: Cum iusti intrabunt in requiem, impij ibi in supplicium æternum, *qui neglexerunt iustum*, neutraliter, idest iustitiam: vel masculine iustum, idest ipsum Deum, secundum Glossam, & hoc bonum omittendo. Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter, Seneca: Grauis iactura est, quæ per negligentiam fit, *Et a Domino recesserunt*, malum aperte committendo. Quoniam malum, & amarum est, te dereliquisse Deum tuum: malum propter pœnam damni: amarum, propter pœnam sensus. Glossa dicit, a Domino recedunt, qui disciplinam, & sapientiam abijciunt. Hoc autem valde malum. *Sapientiam enim*, & cetera: enim, pro quia, *qui abijcit*. Glossa, male operando, *sapientiam*, de æternis, *disciplinam*, de temporalibus: vel potius, *sapientiam*, fidei, *disciplinam*, morum, *infelix est*, scilicet eius, idest felicitate indignus. Sed e contra, Beatus homo, qui inuenit sapientiam: & ideo ibidem: Disciplinam Domini, fili mi, ne abijcias. Item: Noli negligere disciplinam Domini, *Et vacua est*, scilicet effectum, *spes illorum*, Glossa, qua putabant temporalia fore æterna, & peccata fore impunita. Vana spes, & mendacium homini insensato, & labores, in sustinendo, *sine fructu*. Glossa, mercedis æternæ. Labor stultorum affliget eos. E contra iusto dicitur: Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, vnde infra: Ambulauimus vias difficiles, sed scilicet infructuosas, vnde: Laborabunt enim populi in multo igne, & gentes in vacuum, & deficient, *inutilia opera eius*. in agendo: inutilia, quia cælestem habitationem non merentur: vt dicit Glossa. Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Ex prædictis patet, quod tales consequentur quattuor mala, quæ sunt, personæ infelicitas, spei vacuitas, laboris infructuositas, operis inutilitas, idest opus demeritorium. *Mulieres*, & cetera: quasi dicat, nec solum ipsi, sed & mulieres, idest vxores, *eorum insensate sunt*, idest sapientia carentes, & nequissimi filij eorum.

A quia paterni sceleris imitatores: sceleris, inquam, in se, & in proximum, & in Deum: & ideo nequissimi. *Maledicta creatura eorum*, idest factura, secundum Glossam: Sapientia enim qua Deus benedicens creauit, non maledicit: sed operationem reprobatorum maledictione æterna dignam ostendit. Secundum Glossam, hæc allegorice de hæreticis exponi possunt, vt dicamus: *Mulieres*, idest canales voluptates, vel prauæ interpretationes, vel dogmata: & filij, idest opera praua, & creatura eorum, idest discipuli: vel, *maledicta creatura*, non simpliciter, sed eorum, in quantum venit in abusum eorum.

Quoniam felix sterilis, & cetera. Hic ostendit præmium continentis vitæ, quod reprobi putabant nullum esse. Et primo illud ostendit ex parte sexus feminei: secundo ex parte sexus virilis, & spado, & cetera. Dicit igitur, *quoniam*, & cetera: quasi, bene dixi, quod mulieres eorum, & filij ex eorum luxuria procreati sunt maledicti: quoniam e contra, *felix sterilis*, idest casta corpore: & ponit consequens, pro antecedente, & *incoquinata mente*. Beatæ steriles, & ventres, quæ non genuerunt, *que nesciuit*, scientia experientiæ, *thorum in delicto*, adulterij, dicit Glossa: Quantum autem sit peccatum adulterij, tangitur in Ecclesiastico versus finem, quasi per totum: Non grandis culpa est, cum quis furatus fuerit, & cetera. Et infra: Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam. Glossa etiam hæc exponit de adulterio spirituali, dicens: Felix anima casta, & continens, quæ nec hæresi, nec idololatria polluitur, *habebit fructum*, Glossa, æternæ beatitudinis fructum, scilicet vel trigefimum, qui debetur coniugatis, vel sexagesimum, qui viduis: vel centesimum, qui virginibus. De hoc multiplici fructu dicitur in parabola de semine. Et ortum fecit fructum, & cetera. *In refectione animarum sanctarum*. Glossa, in die iudicij, quando Deus respiciet animas sanctas, eas remunerando: & ipsæ respicient eum, contemplando.

Et spado, & cetera. Hic ex parte sexus virilis, primo tangitur continentis meritum: secundo præmium, ibi: *Dabitur*, & cetera: tertio ratio præmij: *Bonorum enim*, & cetera. Sequitur igitur: *Et spado*, qui scilicet castrauit se propter regnum cælorum. *Qui non operatus est per manus suas iniquitatem*, idest peccatum incontinentiæ non perpetravit opere, sed mundus est corpore: *Nec cogitauit aduersus Deum nequissima*, idest nec peccauit consensu, vel voluntate, sed est mundus corde: vtraque enim munditia requiritur, vnde Augustinus: Vbi Dominus iudicans, mentis corruptionem inuenerit, simul & corporis corruptionem damnabit. *Spado*, inquam, talis: *Felix est*, modo in spe, sed tandem in re. *Dabitur enim illi*, in præsentis, scilicet: *Fidei donum electum*, fidei, inquam, quæ in spe beatificat, secundum illud: Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Donum electum, vocat donum fidei, quia ex diuina electione datur, & homines electos facit: Vobis datum est non solum, vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini: *Et fors*, idest portio in futuro: *In templo Dei*, Glossa, cælo: Dominus in templo sancto suo: Dominus in cælo sedes eius. Sed contra, quia: Templum non vidi in ea, scilicet in ciuitate superna. Dicendum, quod non est ibi templum materiale, sed spirituale: *Acceptissima*. Notandum, quod fors accepta est in bonis naturæ, acceptior in bonis gratiæ, acceptuissima in bonis gloriæ. Hæc, est datum optimum, de quo: *Bonorum enim laborum gloriosus est fructus*. Glossa, idest æternum gaudium. Vnusquisque mercedem accipiet secundum laborem suum: *Et qua non concidit radix sapientie*, intransitiue: sapientia enim est radix huius fructus. Hæc radix non concidit, quia perpetuæ salutis fructum affert, secundum

Luc. 23. e
Eccli. 42. b
Pro. 6. d
Ibidem.
Fructus multiplex.
Luc. 8. b
Mat. 19. b
Ioan. 20. g
Philip. 1. d
Psal. 10. a
Apo. 21. f
Iac. 1. c
I. Cor. 3. b

Eccli. 1. c cundum Glossam. Radix sapientiæ timere Dominum. Hæc radix paucis est nota. Non est timor Domini ante oculos eorum. Radix sapientiæ, cui reuelata est?

Filij autem adulterorum, & cetera. Hic determinat pœnam incontinentiæ, quam putabant reprobi nullam esse: & primo tangitur pœna eis infligenda in futuro: secundo, inflicta in hoc mundo, ibi: *Siquidem*: tertio, pœnæ ratio, ibi: *Nationes*, & cetera. Dicit igitur, filij, & cetera: bene dixi, quod continentes remunerabuntur: *Autem*, pro sed, *filij adulterorum*, imitatores, scilicet paternæ incontinentiæ, *In consummatione erunt*, idest æterna consumptione, secundum Glossam. Vindicans peccata patrum in filios, scilicet imitatores paterni sceleris, & ab iniquo thoro, scilicet adulterij, *semen*, supple, productum, *exterminabuntur*. Glossa, in futuro: quando scilicet extra terminos viuientium projicientur, vnde: Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Glossa vero aliter exponit de filijs, & semine, idest de discipulis hæreticorum, quibus comminatur hic pœnam sensus, & pœnam damni, quia adulterant verbum Dei. De talibus dicitur: Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei. *Et si quidem longa vita erunt*, scilicet in hoc mundo, *in nihilum computabuntur*, scilicet sine vlllo valore in se. Augustinus, nihil sunt, & nihil fuerint homines, cum peccant. Vel, *in nihilum computabuntur*, secundum Glossam, idest memoria eorum in æternum benedictione carebit. *Et sine honore*, scilicet ab alijs exhibitio. Qui contempnunt me, erunt ignobiles. Sine honore, inquam: *Erunt nouissima senectus illorum*, quæ tamen deberet esse reuerenda,

A vnde: Honora personam senis. Item: Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. *Et si celerius defuncti fuerint*, scilicet morte præoccupati, secundum illud Psalmi: Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. *Non habebunt spem*, idest rem speratam post mortem, scilicet vitam æternam: quia Spes impiorum peribit. *Nec in die agnitionis*, scilicet vniuersalis, quæ erit in iudicio, secundum Glossam: Dies autem iudicij dicitur dies agnitionis quoad bonos, quia tunc a Deo cognoscentur, sicut fratres Ioseph ab ipso. Item quoad malos: quia occulta eorum cognoscentur. Illuminabit abscondita tenebrarum, & cetera. Item quoad ipsum Deum, quia a sanctis cognosceret. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum. Item quoad Christum hominem, quia tunc a cunctis aperte videbitur. Videbit omnis caro, quod os Domini locutum est. Item: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Item: Videbit eum omnis oculus. Item quoad ipsum mundum, in quo nihil est, quod tunc latebit, vel abscondetur, secundum illud Psalmi: Reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. *Nec in die*, inquam, *agnitionis*, repete, habebunt: *Allocutionem*, idest blandam, vel consolatoriam: sed asperitatem licentiam, vnde: Discedite a me maledicti, & cetera. *Nationes enim iniquæ*, idest iniquitatis actores: *Dira sunt consummationis*, idest finis, scilicet asperitatem pœnæ habent in fine: quidquid sit de principio, vel de medio, quia: *Non eodem cursu respondent vltima primis*. Filiorum peccatorum periet hereditas, & cum semine illorum assiduitas opprobrij.

Leuit. 19. g
Sap. 4. b
Psal. 54. d
Prou. 10. d
Gen. 42. b
I. Cor. 4. a
I. Cor. 13. d
Isa. 40. b
Isa. 52. c
Apo. 1. a
Psal. 17. b
Mat. 25. d
Eccli. 41. b

CAPVT QVARTVM.

QUAM pulchra est casta generatio cum claritate: immortalis est enim memoria illius: quoniam apud Deum nota est, & apud homines. Cum præsens est, imitantur illam: & desiderant eam, cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat, incoquinatorum certaminum præmium vincens. Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & adulterinae plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis in tempore germinauerint: infirmiter posita, a vento commouebuntur, & a nimietate ventorum eradicabuntur. Confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes filij, qui nascuntur, testes sunt nequitia aduersus parentes in interrogatione sua. Iustus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis: & ætas senectutis, vita immaculata. Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est: raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona: & inconstantia concupiscentiæ transuertit sensum sine malitia. Consummatus in breui expleuit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius: propter hoc propeperat educere illum de medio iniquitatum: populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordijs talia. Quoniam gratia Dei, & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. Condemnat autem iustus mortuus viuos impios, & iuuentur celerius consummata longam vitam iniusti. Videbunt enim finem sapientis, & non intelligent, quid cogitauerit de illo Deus, & quare munierit illum Dominus. Videbunt enim, & contempnent eum: illos autem Dominus irridebit: & erunt post hæc decedentes sine honore, & in contumeliam inter mortuos in perpetuum; quoniam disrumpet illos inflatos sine voce, & commouebit illos a fundamentis, & vsque ad supremum desolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum periet. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducunt illos ex aduerso iniquitates ipsorum.

Hic primus versus non est in codice græco, sed sumptus est ex Ecclesiaste c. 9. in fine.

EXPOSITIO IN CAP. IIII.

IC agit de iustitia hominis ad seipsum. Commendat autem iustitiam, reprobatur in iustitiam, comparando statum iustorum, statum iniustorum: primo ante iudicium, scilicet in hoc capitulo, secundo in iudicio, capitulo sequenti. Ante iudicium tripliciter: primo, quantum ad statum vitæ præsentis: secundo, quantum ad statum mortis. Iustus in morte: tertio, quantum ad statum post mortem. *Condamnat*, & cetera. In prima S. Bon. To. 1.

parte, primo ostenditur status iustorum commendabilis ex se: secundo est status oppositi, scilicet iniustorum reprobatione: *Multigena*, & cetera. Statum iustorum primo commendat a decore, secundo ab immortalitate. *Immortalis est*: tertio ab ædificatione, *Cum præsens*, & cetera: quarto a remuneratione, *Et in perpetuum*, & cetera.

Quam pulchra, & cetera: quasi dicat, bene dixi, quod nationes impiorum sunt dira cõsummationis: sed o quam pulchra, & cetera, admirando, hoc dicit: *Pulchra*, quantum ad opera: *Casti*, quantum ad innocentiam mentis: *Cum claritate*, quantum ad virtutum

Cant. 4. b tum nitorem, secundū Glossam. Tota pulchra es amica mea, & cetera. Item: Sint lumbi vestri præcincti, per innocentiam, & lucernæ ardentes per virtutum nitorem: & vos similes hominibus expectatibus Dominum suum, per bonorum operum sollicitudinem. Et bene dixi, quod pulchra est, scilicet pulchritudine spirituali: *Immortalis enim est memoria illius, per felicem recordationem. Memoria iusti, cum laudibus: Prou. 10. b*

Luc. 12. c Quoniam apud Deum non est, per approbationem. Nouit Deus, qui sunt eius: *Et apud homines, scilicet ratione videntes, & sapientes per laudem, seu laudis continuationem. Sapientiam, scilicet sanctorum ipsorum narrent populi, & laudem eorum nunciet Ecclesia. Et bene dixi, quod immortalis est, & cetera. Cum enim presens est, scilicet in vita præsentis: Illam imitantur: quasi exemplar pulcherrimum. Imitatores mei estote: Et desiderant eam, scilicet iustorum pulchram, & castam generationem videre, scilicet ad imitandum, Cum seduxerit, de vita ista per mortem. Transierunt, quasi naues poma portantes, quæ scilicet post suum transitum relinquunt odorem. Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Notandum, quod iustos educit Deus de vita præsentis effectiue, secundum illud Psalmi: Educ de custodia, vel de carcere animam meam. Ipsi autem educunt se ipsos consentiendo, vel hæc desiderando, & petendo, in Psalmo: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei: Et in perpetuum coronata, scilicet corona vitæ perpetuæ. Esto fidelis, vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ: Triumphant, idest triumphando acquirit: Præmium incoinquinatum certaminum, idest quod debetur certaminibus incoinquinatis, idest non inquinatis per defectum perseverantiæ, præmium, inquam, vincens, præmium datum, pro certamine certatorio, vt dicit Glossa, vnde: Illi, vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Vel, præmium vincens, idest superans magnitudinem persecutionum, secundum illud: Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam: vnde Glossa, præmium, quod maius est illis certaminibus, & persecutionibus, quas sustinuerunt in præsentis.*

Prou. 10. b Multigena, & cetera. Hic tangit statum iniustorum reprobatorum, ipsum vituperando: primo in seipsis: secundo in ramis: *Et si in ramis: tertio in fructibus, Et fructus: quarto in posteris, Ex iniquis, & cetera. Multigena autem, & cetera: quasi dicat, talis est pulchra, & casta iustorum generatio. Autem, pro sed, multigena multitudo impiorum, & cetera. Stultorum infinitus est numerus. Tangit autem hic triplicem pluralitatem, seu multitudinem impiorum, in tribus verbis, scilicet quia spargitur per diuersos errores, quoad rationabilem, contra quod: Nolite plures magistri fieri. Item per diuersos appetitus, quoad concupiscibilem: Diuisum est cor eorum, nunc inerbunt. Item per diuersa odia, quantum ad irascibilem: Hierusalem in aceruum lapidum erit, idest sine cemento charitatis. Primam tangit, vel innuit per hoc, quod dicit: Multigena, idest multos generans errores: secundam, per hoc, quod dicit: Multitudo, quasi sine charitate, vnitate, vel vinculo: tertiam, per hoc, quod dicit: Impiorum, pluraliter, idest sine pietate, sed cum multa crudelitate. Multigena, inquam, multitudo impiorum non erit vnitas, immo nociua, vt dicit Glossa, non fuerunt in auxilium, & in aliquam vtilitatem. Sed contra, quia sicut dicit Augustinus, si pauciores essent mali, quam boni, non auderent exercere bonos: hoc autem exercitium est bonis vtile: quia dicit Gregorius, quod Abel esse non potest, quem Cain malitia non exercet. Item in psalmo: Supradorsum meum fabricauerunt peccatores, scilicet coronam perpetuam mihi. Sed dicendum, quod hanc vtilitatem non consequentur iusti ex impiorum intentione: quia non intendunt eis prodesse: sed ex sua*

Aug. li. 2. de doct. Christi. c. 12. to. 3. bonitate, vel ex sua bona voluntate, malis eorum bene vte: *Et spuria vitulamina non dabunt radices altas: Ita habet littera Rabani, & omnium antiquorum. Item Ambrosius in quadam epistola dicit qui budam: Vos estis nobilia vitulamina, idest nobiles plantationes. Sed Augustinus dicit, quod melius diceretur, adulterina plantationes: & propter hoc remansit in textu, adulterina plantationes, in nouis Biblijs. Notandum autem, quod vitulamina sunt plantæ infructuosæ, quæ nascuntur iuxta truncum vitis, vnde dicitur vitulamen a vite. Vel secundum quosdam dicitur a vitulo, quia talis planta nascitur in terra, vitulis, siue bobus arata. Spurius autem dicitur idem, quod ignobilis, vel degenerans: vnde spuria vitulamina, idest plantationes degenerantes, vel innaturales, & adulterina plantationes, idest generationes impiæ de spirituali adulterio natæ, scilicet per propagationem impietatis multiplicatæ. Generatio adultera signū querit. Non dabunt radices altas in se, idest cogitationes, & affectiones in cælum tendentes, sed in terra defixas: homo enim secundum Philosophum est arbor euerfa: vnde radices suas debet mittere, & figere sursum, scilicet suum intellectū, & affectum. Vnde in psalmo: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Item: Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. Item: Domine ante te omne desiderium meū. Item: Quæ sursum sunt, quærite, scilicet inuestigando intellectu: quæ sursum sunt sapite, saporando affectu. Gustate, & videte: *Nec stabile firmamentum, vel fundamentum, scilicet rectæ fidei ad Deum, collocabunt: fides enim est fundamentum spiritualis ædificij, vnde: Fides est substantia rerum sperandarum, & cetera. Fundamentum nemo potest ponere aliud, præter id, quod positum est, Christus Iesus, idest fides de Christo Iesu. Aliter secundū Glossam exponitur de hæreticis, & eorum discipulis. Sequitur: Et si in ramis, idest exterioribus bonis, & cetera. Tales erant rami illius babylonice arboris, scilicet Nabuchodonosor: In tempore germinauerunt, idest ad tempus modicū aliud principium boni ostenderunt, secundum illud: Immatura perfectio germinauit, Infirmiter posita, idest ad horam, vt dicit Glossa, vel, infirmiter posita, idest debiliter in bono radicata, a vento commouebuntur, id est a tentatione leuiori, secundum illud: Nonne cum tetigerit eam ventus vrens, siccabitur? Et a nimietate ventorum, idest persecutione grauiori, eradicabuntur, Glossa, penitus euellentur. Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cælestis, eradicabitur. Confringentur enim rami inconsummati, idest doctrinæ eorum, vel operationes carætes perfectione. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis: Et fructus illorum, scilicet proprii, idest opera eorum mala, secundum illud: Arbor mala fructus malos facit, inutiles, vt non reficiant. Opera eorum opera inutilia, & acerba ad manducandum, vt non delectent, sed torqueant. Vua eorum, vua fellis, & botrus amarissimus. Patres comederunt vnam acerbam, & cetera. Ad nihilum apti, vt in nullo de se proficiant. Cum esset integrum, non erat aptum ad opus: quanto magis cum ignis illud deuorauerit. Ex iniquis, & cetera: quasi diceret, vere multigena multitudo impiorum, non erit vtilis, & cetera: Ex iniquis enim omnes filij, qui nascuntur, non solum natiuitate propagationis: sed etiam imitationis, de qua: Vos ex patre diabolo estis. Testes sunt nequitia aduersus parentes, per prauitatis similitudinem, in interrogatione sua. Id est in iudicij diuini examinatione: quoniam Deus iustus iudex interrogabit opera eorum. Item eorum verba: De omni verbo otioso, & cetera. Item eorum cogitationes: supra: In cogitationibus impij interrogatio erit, & cetera.**

Mat. 12. f Allegorice exponit hoc Glossa de hæreticis, qui sunt multigena multitudo, quia per diuersas sectas diuersorum hæresiarum diuiduntur: qui inu-

Aug. li. 2. de doct. Christi. c. 12. to. 3. Jes sunt Ecclesiæ, immo nociui, quia eam persequuntur. Adulterina plantationes sunt eorum discipuli, qui ex eorum doctrina erronea generantur. Radices altas non dant, quia in Christo Deo, & homine non collocantur. Eorum rami sunt instabiles: quia sicut boni habere videntur, tempore persecutionis ab Ecclesia euelluntur. Fructus eorum sunt, & cetera: quia doctrinis eorum, & expositionibus homines simplices inueniantur. Filij eorum sunt testes nequitie aduersus parentes, quia ex multiplicatione discipulorum errores magistri grauius damnantur.

Iustus autem, & cetera. Hic ponit comparatiuam commendationem iustorum, quoad statum mortis. Et primo ostendit hic non esse sanctis damnosa temporalis mortis acceleratio: secundo subditur accelerationis ratio, ibi: *Placens Deo: tertio populi aspicientis stulta opinio. Populi autem videntes: Dicit ergo: Iustus autem, pro sed, iustus si morte præoccupatus fuerit, idest accelerata ante tempus morte præuentus, secundum illud: Dum adhuc ordiret, succidit me, vnde dicit: Præoccupatus, quia subita morte, idest improvisa non potest mori iustus: quia dicitur de persona iusti: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, & cetera. Item: Anima mea in manibus meis semper: quasi dicat, paratus sum reddere eam, quando documque Deo placuerit, quod ego moriar. Iustus, inquam, si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, scilicet æternæ quietis. Transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Senectus enim est, & cetera: quasi dicat, nec obstat præoccupatio ætatis: Senectus enim venerabilis, & cetera. Glossa non ætas corporis, sed vita maturitas, & morum probitas laudatur: venerabilis, inquam, digna veneratione apud Deum & Angelos, & homines iustos: Est enim diuturna, multitudine dierum. Non sunt longauis sapientes: nec numero annorum computata, idest, nec multitudine annorum. Morietur enim puer centum annorum. Cani enim sunt sensus hominis, idest loco canorum. Glossa, quasi bene est canus, qui bene est sensatus. Tibi dedit Deus honorem senectutis, idest discretionem, & sapientiam, quæ solet esse in senibus, secundum illud: In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Item: Corona senum in multa peritia: Et ætas senectutis, idest ætatis vicem supplens, vita immaculata: Quasi dicat, bene est senex mundus, & simplex. Corona dignitatis senectus, quæ in vijs iustitiæ reperitur. Placens Deo: Hic ponitur multiplex ratio accelerandæ mortis: quarum prima est iustorum dignitas: secunda mortis vtilitas, ratus est, & cetera: tertia vitæ periculositas. Fascinatio, & cetera: quarto temporis opportunitas, consummatus, & cetera: quinto beneplacita Dei voluntas, placita, & cetera. Ergo placens Deo, scilicet per veram fidem, secundum illud: Sine fide impossibile est placere Deo, factus dilectio, propter perfectam dilectionem, secundum illud: Ego diligentes me diligo, viuens, scilicet per gratiam, non moriens per culpam, inter peccatores, scilicet impollutus: quod valde magnū est, cum scriptum sit: Cum peruerso peruertis: sed iustus, quasi liliū inter spinas, quia nec amittit suæ puritatis candorem, nec suæ famæ odorem. Sicut liliū inter spinas, & cetera: Translatus est, de exilio huius mundi ad patriam cælestem, de morte ad vitam, de certamine ad coronam. Notandum enim, quod multiplex est translatio: prima de culpa in gratiam. Nos scimus, quia translatus sumus de morte, scilicet culpæ ad vitam gratiæ: quoniam diligimus fratres: Secunda de gratia imperfecta ad perfectam gratiam. Transformamur in eandem imaginem a claritate in claritatem, tamquam a Domini spiritu. Tertia de gratia perfecta ad gloriam: de qua hic, translatus est, raptus est: quasi dicat, non solum est translatus, sed cito, quia*

2. Cor. 12. a cito mortuus, & quasi præter naturæ debitum, per violentiam sublatus. Est autem raptus sanctorum in vita sua, & in morte: de quo hic, raptus est, & cetera: & post mortem: Rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera. Raptus est, inquam, ne malitia, idest aperta iniquitas, mutaret intellectum eius, ipsum a veritate, & sanctitate fidei auertendo, aut ne fictio, idest simulata æquitas, de qua Augustinus: Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas: quia est iniquitas, & simulatio. Ne fictio inquam deciperet, idest corrumpere, animam illius, scilicet affectū eius a dilectione Dei auertendo. Timeo, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, ita corrumpatur sensus vestri, fascinatio enim, & cetera: quasi dicat, bene erat ei necesse, vt sic raptus esset, & cetera: Fascinatio enim rugacitatis, ab exteriori, idest nugax, & adulatoria laudatio, secundum quod homines maligni dicuntur laudando pueros, fascinare ipsos, obscurat bona, scilicet iustorum, etsi non destruat illa: obscurat, inquam, quia facit non videri defectus, & imperfectiones ipsorum bonorum, & per hoc superbire de ipsis. O insensati Galatæ, quis vos fascinauit? & cetera. Corruptum bonos mores colloquia praua, & inconstantia concupiscentie, ab interiori, scilicet concupiscentibus, quæ facit hominem inconstantem. Vir duplex animo, scilicet qui partim sequitur rationem, partim sensuilitatem, inconstans est in omnibus vijs. Inconstantia, inquam, concupiscentiæ, idest concupiscentibus, transuerit, scilicet a bono in malum, sensum sine malitia, idest prius bonum, & simplicem. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua attractus, & illectus, consummatus in breui, idest perfectus in gratia modico tempore. Consummatio abbreviata inundabit iustitiam. Expleuit tempora multa, scilicet expletionem meriti, quia acquisiuit meritum, quod alij acquirunt, per multa tempora: vel expletionem præmij, quia adeptus est æternitatem, quæ perfectione superat tempora multa.

Placita enim erat Deo anima eius, ecce causa consummationis, scilicet gratia, & dilectio diuina. Placita, inquam, per fidem cordis intus, & mansuetudinem morum exterius. Beneplacita est Deo fides, & mansuetudo, propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum, idest de mundo, qui plenus est iniquitate. Totus mundus in maligno positus est, populi autem, Glossa persecutores, videntes penam, & non intelligentes, futuram gloriam, nec ponentes sunt in precordijs suis, idest intus in corde, quamuis aliunde audiant prædicari. Iustus perit, & non est, qui recogitur, Is. 57. a

Sap. 3. a talia, scilicet, quæ consequuntur. Supra: Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. Quoniam gratia Dei, scilicet ad bene operandum. Non ego, sed gratia Dei mecum: Et misericordia est in sanctos eius, ad liberandum de malis. Liberasti me secundum multitudinem nominis tui, & respectus in electos illius, scilicet ad præmium consequendum. Glossa prima condigna retributio. Et nota, quod sancti dicuntur per præsentem iustitiam, electi per æternam prædestinationem, secundum illud: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate.

Condemnat autem, & cetera. Hic ponitur comparatiua commendatio iustorum, quantum ad statum post mortem: & primo in comparatione iustorum adhuc viuentium: secundo in comparatione morientium, & post hæc, & cetera: tertio mortuorum, quoniam disrumperet, & cetera: quarto resurgentium, venient in cogitationibus peccatorum. In prima parte tangitur. Primo impiorum a iustis condemnatio: secundo condemnationis ratio. Videbunt enim finem sapientis. Dicitur ergo: Condemnat autem iustus mortuus viuos impios, Glossa martyr persecutores suos, scilicet comparatione melioris facti, sicut Niniuitæ. Et inuentus celerius consum-

Apo. 2. e consummata, scilicet hominis iusti, longam vitam iniusti, Glossa, idest persecutores, quia plus boni fecit tempore modico, quam ille multo, vnde districtius iudicabitur. Dedi enim tempus, vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere, & cetera. **Videbunt**, & cetera. Hic ponitur duplex ratio pœnitentiam, scilicet ignorantia, & contemptus. Primam ponit, dicens: **Videbunt enim**, scilicet impij, **finem**, idest mortem, & cetera: vt dicit Glossa, **sapientis**. Glossa, idest martyris: vnde de Martyre legitur illud: **Beatus vir**, qui in sapientia morabitur. **Et non intelligit, quid cogitauerit de illo Deus**, idest quid ei cogitauerit dare in futuro, secundum Glossam, scilicet vitam æternam. Viri mali non cogitant iudicium: **Et quare munerit illum Deus**. scilicet in pœnitenti, Glossa, armis fidei, secundum illud: **In omnibus sumentes scutum fidei**. Item: **Induite vos armaturam fidei**. Deinde ponit secundam rationem, dicens, **Videbunt eum**: quasi dicat, & quia hæc non intelligunt, videbunt eum, Glossa mori, & contemnent illum, vnde infra. **Hi sunt**, quos aliquando habuimus in derisum, & cetera. Item: **Deridit iusti simplicitas**. Sic contempserunt Iudæi Christum morientem. **Illos autem**, scilicet impios, **Dominus iridebit**. Glossa, in iudicio, idest dignos irrisione iudicabit, vt fatuos. **Qui habitat in calis, iridebit eos**, & cetera: **Et post hæc**, scilicet post bonorum persecutionem, & Domini irrisionem, idest postquam bonos in pœnitenti affixerit, & ipsi a Deo in morte derisi fuerint, **erunt decedentes**, idest deorsum per casum mortis in infernum cadentes. **Quemadmodum holera herbarum cito decident**. **Sine honore**, scilicet societatis beatorum, & in contumelia, scilicet confusionis reproborum, **inter mortuos**. Glossa, damnatos, in perpetuum, idest sine fine. **Dabo vos in opprobrium sempiternum**, & in contumeliam sempiternam, quæ nunquam obliuione delebitur. **Quoniam dirumpet**, & cetera. Hic tangitur cõmendatio iustorum in comparatione impiorum mortuorum. **Et primo tangitur separatio a corpore**: secundum euulsio a mundo, & commouebit: tertio, exclusio a

gloria, & usque ad summum, vel supremum: quarto, detrusio in pœna, & erunt gementes: quinto, deletio ab hominum memoria, & memoria eorum peribit, & cetera. Sequitur igitur: **Quoniam dirumpet**, & cetera. **Benedixi**, quod erunt decedentes, & cetera: **Quoniam dirumpet eos**, scilicet Dominus, secundum Glossam: **Dirumpam interiora iecoris eorum**. Illos, inquam, inflatos vento superbiæ. **Et vos inflati estis**, & non magis luctu habuistis, **sine voce**, excusationis. **At ille obmutuit**, & commouebit illos a fundamentis. Glossa, euertet vitam illorum, quam stabilem esse putabant. **Qui sublatis sunt ante tempus, suum, & fluuius subuertit fundamentum eorum**: **Et usque ad supremum desolabuntur**, idest in tantum, quod locum supremum amittent, idest vsque ad hoc, quod a celsitudine gloriæ excludentur, sicut fatuæ virgines, quibus legitur, quod clausa est ianua: **Et usque ad summum desolabuntur**, idest punientur, quousque reddant quadrantem nouissimam, idest pœnam pro omni peccato, tam magno, quam minimo. **Non exies inde**, donec reddes nouissimum quadrantem. **Prima tamen expositio magis concordat, cum diuisione pœnitentiæ: Et erunt gementes**. Glossa, in pœnis: quia nulla consolatione reuelabuntur, & memoria eorum, non quæcumque, sed felicis recordationis, **periet**, apud Deum, & homines, secundum illud: **Vultus Domini super facientes mala**, vt pereat de terra memoria eorum, **venient tandem**, scilicet in fine mundi: vnde Glossa, ad iudicium: tunc enim de inferno exibunt. **Veniant**, inquam, in cogitatione peccatorum suorum, remordente eos conscientia, **timidi**, de pœna inferenda. **Videntes turbabuntur timore horribili**: **Et traducent illos**. Glossa, in ignem æternum, **ex aduerso**. Glossa, accusâtes eos, sicut aduersarius accusat aduersarium suum, **iniquitates ipsorum**, idest peccata ab eis perpetrata, corde, ore, vel opere: **Arguet te malitia tua**. Peccata autem dicuntur accusare reprobos, quia erunt materia accusationis, & damnationis eorum. **Cogitationum inter se accusantium, aut etiam defendentium, & cetera.**

Osee 13. b
1. Cor. 5. a
Mat. 22. b
Iob 22. c
Mat. 24. c
Act. 1. b
Luc. 16. g
Pro. 14. d
Mat. 5. d
Iob 13. c
Psal. 7. c
Iob 31. b
Apo. 20. d
Ibid. d
Hier. 29. d
1. Ioan. 1. a
Rom. 8. d
Psal. 1. b
Apo. 12. d
Gen. 37. a
Mat. 19. a
Iob. 36. b
Mat. 36. d
Heb. 11. g
Heb. 10. g
Sap. 3. d
Exod. 15. c
Ezec. 7. g

CAPVT QVINTVM.

VNC stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperata salutis, gementes præ angustia spiritus: dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes, dicentes: Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improprij. Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quo modo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis: Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles: viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa, tamquam umbra, & tamquam nuncijs præcurrens: & tamquam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam: cuius, cum præterierit, non est vestigium inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus: aut auis, quæ transuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius, sed tantum sonitus alarum verberans leuem ventum: & scindens per vim itineris aërem, commotis alis, transuolauit, & post hoc nullum signum inuenitur itineris illius: aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum, diuisus aer continuo in se reclusus est, vt ignoretur transitus illius: sic & nos nati continuo desuimus esse, & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt: quoniam spes impij tamquam lanugo est, quæ a vento tollitur: & tamquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur: & tamquam fumus, qui a vento diffusus est: & tamquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis. Iusti autem in perpetuum viuunt, & apud Dominum est merces eorum, & cogitatio illorum apud Altissimum. Ideo accipiet regnum decoris, & diadema speciæ de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, & in brachio sancto suo defendet illos. Et accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum: sumet scutum inexpugnabile, æquitatem: acuet autem diram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directæ emissiones fulgurum, & tamquam a bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient. Et a petrosa ira plene mittentur grandines, excandescent in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, & tamquam turbo venti diuidet illos: & ad euentum perducat omnem terram iniquitatis illorum, & malignitas euertet sedes potentium.

EXPOSI-

EXPOSITIO IN CAP. V.

VNC stabunt, & cetera. Hic comparat statum iustorum statui iniustorum in ipso iudicio. **Et primo tangit iustorum constantem accusationem: secundum reproborum coactam confessionem, videntes turbabuntur: tertio vtrorumque iustam retributionem. Iusti autem in perpetuum viuunt.** Tunc stabunt, & cetera: quasi sic venient impij ad iudicium timidi, tunc, Glossa, cum iudicabuntur impij, scilicet in die nouissimo. **Et dicit, tunc**, indeterminate, quia de die illa nemo scit. **Item: Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate, stabunt**, scilicet, qui in pœnitenti vis fuerant cadere, vel iacere: **Erat quidam mendicus Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius. E contra mali, qui nunc videntur stare, tunc iacebunt.** Iacebunt mali ante bonos. **Stabant**, inquam, **iusti in magna constantia**, idest constanter, & audacter, propter confidentiam, quam habebunt.

Mat. 24. c
Act. 1. b
Luc. 16. g
Pro. 14. d
Mat. 5. d
Iob 13. c
Psal. 7. c
Iob 31. b
Apo. 20. d
Ibid. d
Hier. 29. d
1. Ioan. 1. a
Rom. 8. d
Psal. 1. b
Apo. 12. d
Gen. 37. a
Mat. 19. a
Iob. 36. b
Mat. 36. d
Heb. 11. g
Heb. 10. g
Sap. 3. d
Exod. 15. c
Ezec. 7. g

Secundo propter seueritatem diuinorum iudiciorum, iuxta illud: Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Item: Horrende, & cito apparebit nobis. Tertio propter pœnitentiæ horribilium tormentum: Vident, & venient super eum horribiles. Vel sic, turbabuntur, propter remordentem conscientiam, **timore**, propter iudicis irrevocabilem sententiæ, **horribili**, propter suppliciorum preparatorum, & tormentum horribilium visam pœnitentiæ. **Et mirabuntur in subitatione**, idest subita ademptione: **Salutis**, scilicet iustorum: **Insperata**, idest non æstimata ab ipsis impijs: **sperata** tamen a iustis: secundum illud psalmi: **In te sperauerunt patres nostri, &c.** **Gementes**, interiorius: **Præ angustia spiritus**, ex consideratione gloriæ, & salutis illius, quam perdidit. **Ingenauerunt Philisthijm, dicentes: Væ nobis, & cetera, Dicentes intra se, inter se**, verior littera, scilicet dictione interiori, forte propter vehementiam doloris, **Pœnitentiam agentes**, de malo, quod fecerunt: **Pœnitentiam**, sed tardam: sicut pœnitentia diuitis, de quo: **Pater Abraam miserere mei: Agentes**, immo potius patientes. **Hæc est pœnitentia desperationis**, sicut pœnitentia Iudæ, de quo legitur: **Quod pœnitentia ductus retulit triginta argenteos: Et præ angustia spiritus gementes**, de malo pœnitentiæ, quam incurrerunt. **Præ contritione spiritus vlulabitis: Et præ angustia, & cetera.** Hæc non habet Rabanus, quia idem est supra. **Hi sunt, quos aliquando, & cetera.** Hic ponit materiam confessionis impiorum contentium errorum proprium: primo circa iustorum vitam: secundum circa vitam propriam: **Lassati**, & cetera. In prima, primo contentium sanctorum contemptum præteritum, & irrisionem. **Secundo status illorum reprobationem: Nos insensati, & cetera.** Tertio eorum tunc presentem exaltationem: **Quomodo ergo computati sunt. Quarto concludunt suum errorem: Ergo errauimus.** **Hi sunt ergo, scilicet irrisoria demonstratione digni, secundum iudicium impiorum: Quos aliquando habuimus in derisum, factis, & signis. Deridetur iusti simplicitas.** Item: **Omnes videntes me, deriserunt me, & cetera. Et in similitudinem improprij, impropereando verbis. Impropereia exprobrantium homini opus bonum, quod potius est materia laudis, non est verum impropereium, sed similitudo impropereij: propter quod dicitur hic, in similitudinem impropereij. Per infamiam, & bonam famam, & cetera.** **Ibant Apostoli gaudentes, &c. Nos insensati, & cetera.** **Insensatorum infantium more viuentes. Insensati, inquam, quia non sentiebamus de rebus, sicut erant.** In ijs omnibus insensatum est cor. **Nolite esse pueri sensibus: vitam illorum**, idest conuersationem, quæ erat in paupertate, labore, vilitate, ieiunijs, & cetera. **Aestimabamus insaniam: vnde David ab Achis reputatus est insanus.** Sic & Christus: **Quia Samaritanus es tu, & demonium habes.** Item: **Demonium habet, & insanit.** Sic nuncijs Helisæ: **Quid venit insanus iste ad te? Scito te Israel stultum prophetam, & insanum virum spiritualem: stultum, scilicet in temporalibus, insanum, secundum iudicium mûdanorum.** **Et finem illorum, idest, mortem: Sine honore alicuius, scilicet remunerationis. Contra quod dicitur: Nimis honorati sunt amici tui Deus. Item: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, qui in cælis est. Quo modo ergo computati sunt inter filios Dei, per gratiam. Non accepistis iterum spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, & cetera.** **Item: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, & cetera.** **Ioan. 1. b. Et inter sanctos fors illorum est, idest, portio gloriæ, de qua in psalmo: Portio mea Domine sit in terra viuentium. Item: Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Et hæc duo sunt contra duo, quæ dixerat: dixerat enim vitam illorum insensatam, & finem contumeliosum.**

Heb. 10. f
Sap. 6. a
Iob 20. d
Ps. 21. f
1. Reg. 4. b
Luc. 16. e
Mat. 27. a
Isa. 65. c
Iob 12. a
Psal. 2. 1. b
Psal. 68. b
2. Cor. 6. b
Act. 5. g
Eccli. 16. c
1. Cor. 14. d
1. Reg. 21. d
Io. 8. f
Ioan. 10. c
4. Reg. 9. b
Osee 9. b
Ps. 138. c
Ioan. 12. d
Rom. 8. c
Ioan. 1. b
Ps. 141. b
Coloss. 1. b

ERRA-

Psal. 63. b Errauimus, & cetera. Concludunt sibiipsis, unde verificatum est illud psalmi: Infirmatae sunt contra eos lingua eorum. Errauimus, inquit, falsa enim pro veris approbauerunt: Augustinus autem dicit, quod falsa pro veris approbare, erroris proprium est. Errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius, & vomens. *A via veritatis.* Glossa, Euangelij, & diuine legis ad credendum. Omnes nos quasi oues errauimus: unusquisque in viam suam declinauit: *Et iustitia lumen*, ad operandum. *Iustitia lumen*, intransiuit, idest iustitia, quae lux est, secundum illud psalmi: Lux orta est iusto. Item, Iustorum semita, quasi lux splendens, & cetera. *Non luxit nobis.* Expectauimus lucem, & ecce tenebrae. Haec fuit causa erroris eorum, sicut defectus luminis est causa deuiationis: *Et sol intelligentia*, scilicet ad inflammandum. Glossa, Christus sol iustitiae, qui oritur timen- tibus Deum, ut habetur: *Non est ortus nobis.* Notandum, quod non est defectus ex parte Solis, sed ex parte ipsorum in tenebris iacentium, nec surgere volentium, nec oculos aperire quarentium. Supercedit ignis inuidiae, & non vident solem iustitiae. Sol materialis oritur bonis & malis, ut patet: Qui solem suum facit oriri super bonos, & malos: sed sol intelligentiae solis bonis oritur, ut patet hic. Christus autem dicitur sol: quia sol dicitur, quasi solus lucens: Christus autem singulariter lucet, idest pra omnibus alijs, tanquam oculus mundi. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, illuminationis cognitionis naturalis: ipse enim est magister, qui cathedra habet in caelis, corda hominum in terris, ut dicit Augustinus: Item: Ego sum lux mundi. Item: quia illuminator est ecclesiae. Sicut luna plena in diebus suis lucet, scilicet ex irradiatione solis. Itē, quia est fons totius caloris, idest amoris spiritualis. In sole posuit tabernaculum suum. Et post: Non est qui se abscondat a calore eius. Tempus affuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo: & accessus est ignis magnus, & cetera. Item: Ignem veni mittere in terram, idest calorem. Item: quia ipse est pater plantarum spiritualium, idest totius pullulationis spiritualis. Qui manet in me, & ego in eo, hic fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Sol autem intelligentiae dicitur, quia solo oculo intelligentiae lux eius apprehenditur, quia per eius radium, scilicet per spiritum intellectus, intelligentia illustratur.

Lassati sumus, & cetera. Hic tangit confessionem erroris impiorum circa propriam vitam. Et primo contentur propriae vitae laboriositatem: secundo excitatem, *Viam autem Domini*: tertio inutilitatem, *Quid profuit nobis, & cetera*: quarto instabilitatem, *Transferunt*. lassati igitur sumus virtute nostra, *In via iniquitatis*, quoad culpam in praesenti. Ut inique agerent, laborauerunt: *Et perditionis*, quo ad poenam in futuro. Impij de terra perdentur, & qui inique agunt auferentur ab ea. Nec mirum si lassati sumus virtute nostra, quia: *Ambulauimus vias difficiles*, de sui natura, scilicet viam peccatorum, quae multum affligunt animam in praesenti, per conscientiae remorsum. Non enim patitur ordo diuinae iustitiae, vel ad momentum sit culpa sine poena. Vnde Augustinus: Iussisti Domine, & sic est, ut poena sibi sit ipse inordinatus animus. Via peccantium complanata lapidibus. Sed contra: Lata porta, & spaciofa est via, quae ducit ad perditionem. Dicendum, quod facilis est in ingressu, quasi strata floribus, scilicet praesentis delectationis dulcore, & temporali iucunditate: sed difficiles in progressu propter remorsum conscientiae: difficilius in egressu propter separationem a praesenti voluptate: sed difficillima post egressum, propter tormentum gehennae: *Viam autem Domini*, scilicet quae Dominus venit ad nos, quia nos imus ad eum, scilicet charitatem secundum illud Apostoli: Adhuc excel-

A lentio rem viam vobis demonstro, *Ignoramus*, scilicet, ignorantia crassa, & affectata, vnde: Qui dicunt Deo: Recede a nobis: scientiam viarum tuarum nolumus. Ignorans tali ignorantia ignorabitur, ut dicit Apostolus: *Quid nobis profuit superbia?* scilicet in honorum excellentia, quasi dicat, nihil: immo potius nocuit: quia dicitur in psalmo: Retribuet abundanter facientibus superbiam. Contritionem praecedat superbia. Disperfit superbos mente cordis sui. *Aut diuitiarum iactantia*, scilicet de exteriorum bonorum abundantia, *Quid contulit nobis*, quasi dicat, nihil: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Item: Vae vobis diuitibus, & cetera.

B *Transferunt, & cetera.* Hic tangit confessionem instabilitatis status reproborum, sub multiplici metaphora: primo sub metaphora vmbrae: secundo nunciij, *Tamquam nuncijs*: tertio nauis, *Et tamquam nauis*: quarto auis, *Ut auis*: quinto sagitta, *Aut tamquam sagitta*. *Transferunt igitur omnia illa*, scilicet diuitia, deliciae, & honores secularis potentia, vnde: Omne, quod est in mundo, & cetera, & ibidem infra: Transit mundus & concupiscentia eius, idest concupisibilia quae in eo sunt, scilicet quantum ad exteriorum figuram, non quo ad substantiam, vnde: Praeterit figura huius mundi, *velut vmbra*, scilicet mentem obscurando. Quasi qui apprehendit vmbra, & cetera, sic qui attendit ad insana mendacia: quia anima ex conuersione sui ad terrena obscuratur, & eclipsatur per interpositionem terrae inter eam, & verum solem. *Et tamquam nuncijs praecurrens*, suo transitu mentem amouendo: Dies mei velociores fuerunt curfore, *Et tamquam nauis, qua pertransit fluctuantem aquam*, tribulationes multas sustinendo. Turbaris erga plurima, *Cuius cum praeripit, non est vestigium inuenire*, scilicet in aqua. Tria sunt mihi difficilia, & cetera: Via nauis in medio mari, *Neque semitam carinae illius in fluctibus*, idest, paruae nauis, quae maiorem nauem solet comitari ad euasionem periculi. Vel carina potest dici media pars, vel medius locus nauis, secundum illos versus:

Prora prior pars est nauis, pars vltima puppis.
Dic latus esse ratem, ventrem dic esse carinam.
*Aut auis, scilicet cor in superbiam, & lasciuiam exaltando: Qui innititur mendacijs, hic pascit ventos: idem sequitur aues volantes, Quae transuolat in aere, scilicet velociter, Cuius nullum inuenitur argumentum, scilicet certum signum, Itineris illius: sed tantum sonitus, auditur sonitus, inquam, Alarum verberans leuem ventum, idest aerem motum, secundum illud Damasceni: Ventus est aer motus, Et scindens, idest diuidens Per vim itineris aerem, scilicet quietum. Sic sonus leuis fame impios comitatur, secundum illud psalmi: Vocauerunt nomina sua in terris suis. Vae terrae cymbalo alarū, & cetera. *Commotisq. alis transuolauit*, scilicet ad locum alterū. Ephraim quasi auis euolauit. *Et post hoc nullum signum, idest certum iudicium: Inuenitur itineris illius.* Tria mihi sunt difficilia, & cetera, via aquilae iu celo. Item: Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis. *Aut tamquam sagitta, scilicet cor letaliter vulnerando, Emissa in locū destinatum, a sagittario: Donec transfigat sagitta iecur Diuisus aer, scilicet per motum sagittae: Continuo in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius, sic et nos nati continuo desinimus esse, idest, cito post natiuitatem: vel statim desinere incipimus, secundum illud Augustini: Quid est vita nostra, nisi continuus cursus ad mortem? Glossa: Sic etiam vitae huius incertus, & instabilis est cursus. Homo natus de muliere, & cetera, & fugit velut vmbra. Vel, desinimus esse continuo pro peccati acceleratione, *Et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, scilicet in vita nostra, per bonam conuersationem. Signa eos, qui crediderint, haec sequentur. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto, In malignitate enim nostra, consumpti sumus.***

Iob. 21. a
1. Cor. 14. g
Psal. 30. d
Pro. 16. c
Luc. 1. c
Eccli. 5. c
Luc. 6. c
I. Ioan. 2. c
1. Cor. 7. f
Eccli. 34. a
Iob 9. c
Luc. 10. g
Pro. 30. c
Ibidem.
Dama. lib. 2. de fid. orth. cap. 8.
Psal. 48. c
Isa. 18. a
Osee 9. c
Pro. 30. c
Iob 28. b
Pro. 7. d
Augustinus
Iob 14. a
Mar. 16. d
Gal. 6. d

Iob 13. d sumus, per impententiam finalem. Qui quasi putredo consumendum sum. In peccato vestro moriemini. *Talia dixerunt, & cetera.* Ecce confirmatio confessionis eorum per exempla conuenientia: primo per exemplum lanuginis: secundo spumae: *Et tamquam spuma, tertio fumi: Et tamquam fumus, quarto hospitis, Et tamquam memoria, & cetera.* Talia ergo dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt, dixerunt, inquam, dictione interiori per conscientiae remorsum: & si non forte dictione exteriori, cum sint in inferno sine corporibus vsque ad diem iudicij: & sine organis corporeis, licet non sine potentij organorum. Eleuans oculos, idest potentiam visuum, quae organis oculorum vsa fuerat in praesenti: *In inferno, & cetera.* Quomodo sciebat auctor iste, quod ita dixerunt in inferno, cum numquam ibi fuisset: nec alius inde venisset, qui ei retulisset, vnde & supra: Non est agnitus, qui reuersus sit ab inferis. Potest dici, quod hoc sciebat ex reuelatione Spiritus sancti: quia secundum Ambrosium. Omne verum a quocumque dicatur, a Spiritu sancto dicitur profertur. Item: Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, vel: *Dixerunt, idest, dicere potuerunt, Quoniam, & cetera: quasi dicat, & verum dixerunt, Quoniam spes impij, idest, temporalis prosperitas, in qua spem ponunt impij. Posuimus mendacium spem nostram, Tamquam lanugo, idest, flos cardui, quoad carnis fragilitatem, Quae a vento tollitur, idest, modico flatu.* Glossa, lanugo carnis fragilitatem exprimit, quae vento egritudinis, vel molestia cito tollitur. Omnis caro fenum, & cetera. Et bene comparatur carnis fragilitas flori cardui, quia cito spinas & tribulos tentationum generat, vnde: Spinis & tribulos germinabit tibi: *Et tamquam spuma gracilis, ex agitatione generata, Quae a procella dispergitur, & cetera: dicit quantum ad iactantiae vanitatem.* Vnde Glossa: Hic est appetitus humanae fauoris, & iactantiae vulgaris, quae a procella dispergitur tribulationis, & aduersitatis alicuius praesentis, vel aeternae. Transire fecit Samaria regem suū, sicut transit spuma super faciem aquae. Item: Ecce turbo dominicae indignationis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum veniet, *Et tamquam fumus, qui a vento diffusus est, quantum ad vitam breuitatem. Quae est vita vestra? Vapor ad modicum parens, A vento diffusus est, quia enim in altum tollitur, euanescente cogitur, iuxta illud Psalmi: Mox vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes, quemadmodum fumus, deficient. Glossa, sicut fumus vento dissoluitur, sic humana vita temporum mutatione. Et tamquam memoria hospitis, vnius diei praereuuntis, quantum ad famam modicam durationem. Memoria vestra comparabitur cineri. Hospiti comparat in hac vita existentem: quia peregrini & hospites quasi in aliena domo sumus, secundum illud Psalmi: Aduena sum ego apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Item: Consistentes, quia peregrini, & cetera. Praereuuntis, quia quotidie de vita ad mortem transimus. O vos omnes qui transitis per viam, & cetera. Generatio praeterit, & cetera. Vnius diei, quia parum hic stamus, vnde: Non habemus hic manentem ciuitatem, & cetera. Iusti autem in perpetuum. Hic ponit iustorum & reproborum condignam & iustam retributionem. Et primo praemium iustorum: secundo, supplicium reproborum, *Et accipiet armaturam.* Iustorum praemium duplex tangit: primo pro operatione boni: & secundo pro victoria mali, *Deo accipient, & cetera. Iusti autem, & cetera.* quasi talis est vita impiorum, *Autem, pro, sed iusti e contrario, In perpetuum viuunt, Glossa, viuunt vita aeterna, de qua: Haec est vita aeterna, & cetera. Et apud Dominum, idest, in ipso Domino per spem, secundum Glossam in Psalmo: Mihi autem adhaerere Deo; scilicet per charitatem, bonum est ponere in Domino Deo spem meam, Est merces eorum, Glossa, laboris praemium, ipse enim est merces san-**

A storum. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Item: Ego pars & hereditas tua, in medio filiorum Israel: *Et cogitatio eorum, & cetera: quasi dicat, & merito apud Dominum est merces eorum, quia: Cogitatio eorum, idest, tota sollicitudo, & intentio eorum per fidem: Apud Altissimum, secundum illud Psalmi: Iacta cogitatum tuum in Domino, & cetera. vel Cogitatio, idest agnitio intellectus eorum: Apud Altissimum, solum: iusti enim solum de Deo, vel de ijs, quae ad ipsum habendum conferunt, cogitant, iuxta illud: Quae sine viro mulier, cogitat quae Domini sunt: Et quia tales sunt in praesenti, ideo, Accipient regnum decoris, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum. Glossa, de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad praemium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiae, idest, regnum decorum, quantum ad auream, siue essentialia premium. Beati pauperes, & cetera. Et diadema speciei, idest, speciosum*

Baruch 3. **c** **Sap. 3.** **a** **Exo. 9.** **d** **1. Cor. 10.** **a** **Pf. 148.** **b** **Iob 38.** **b** **Apo. 16.** **c** **Luc. 21.** **e** **Exo. 15.** **c** **Isa. 14.** **b** **Exo. 15.** **c** **Pf. 134.** **b**

diu. idest, tamquam Iridis lineę depresso sole superueniente, *Exterminabuntur impij*: quasi dicat: sicut cito, & facilliter dissoluitur arcus caelestis: sic impij cito, & facilliter exterminabuntur, idest extra terminos vite praesentis, & aeternę ponentur. Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Arcum suum tenedit, & cetera. *Et ad certum locum insilient*, scilicet ad malos tantum: ita quod bonos non tangent. **Supra**, Non tanget eos tormentum mortis: *Ad certum locum*. **Glossa**: Quęcunque necesse erit: non enim potest esse confusum, quod diuina sapientia est ordinatū. **Vnde**: In **Egypto** terra Gessen, nihil mali patiebatur a plagis **Egypto** inflictis. *Et a petrosa ira*, petrosa dicitur ira illa propter effectum: quia petris se manifestabit, vel quia infrangibilis, & dura, sicut lapis: vel quia inferretur a Christo, qui petra dicitur. Petra autem erat Christus, *Plena mittentur grandines*, idest grossę, & magnę, vel: *Plena*, idest plenarie, siue abundanter, Ignis, grando, nix, glacies, & cetera. Numquid ingressus est thesaurus niuis? Grando magna sicut talentum descendit de caelo in homines. **Gręci** autem sic habent: *Et tamquam a bene curuato arcu nubium*, ad certum locum insilient: & a petra iacente ira plena. **Hęc** littera planior est, & videtur verior, cum in gręco videatur compilatus liber iste: *Et candescet*, idest, feruebit: *In illos*, idest contra illos: *Aqua maris*, fiet enim feruidum, turbidum, & spumosum. In terris praefuragantium praefusione sonitus maris, & fluctuū. **Erit** enim vnum de quindecim signis, secundū Hieronymum, quod mare se eriget super altitudinem montium: *Et flumina*, aquarum dulcium: *Concurrent duriter*, idest fortiter: *Submersi* sunt quasi plumbum in aquis vehementibus, vel: *Aqua maris*, idest, amaritudo infernalis: *Candescet in illos*, idest stridebit, & feruescet, sicut aqua per iniectionem ferri calidi. **Infernus** subtrus te conturbatus est: *Et flumina*, scilicet angustiarum, *Concurrent duriter*, quia ibi erit dolor de bonis amissis: pudor de malis commissis: timor de praesentibus supplicijs: *Contra illos stabit spiritus virtutis*, idest fortis ventus secundum illud: *Flauit spiritus tuus*: & cetera, procedens de cauernis terrę, secundum illud **Psalmi**: Qui producit ventos de the-

A sauris suis. **Item**: In spiritu vehementer conteres naues **Pf. 47.** **a** **Tharsis**. **Itē**: Ventus vehemens irruit a regibus deserti: **Iob 1.** **d** **Pf. 148.** **b** hic est spiritus procellarū, de quo in **Psalmo**: *Et tamquam*, tamquam est expressiuum veritatis non nota similitudinis: *Turbo ventis*, idest, impulsus compositus ex contrarijs ventis puluere mixtus: *Diuidet eos*, & cetera. vel spiritus potest dici sententia iudicis secundum illud: Spiritu oris sui interficiet impium. **Isa. 11.** **a** **Et tunc**, *ly Tamquam*, nota est similitudinis non expressiuum veritatis, cum dicitur: *Et tamquam turbo ventis diuidet eos*, scilicet a bonis: **Tollet eum** ventus **Isa. 11.** **a** **vens**, & velut turbo rapiet de loco suo. **Ecce Dominus** in igne veniet, & quasi turbo quadrigę eius. **Et ad eremum**, idest locum horribilem, & sterilem, & omni bono carentem: de tali loco: **In loco** horrois, & vastę solitudinis: *Omnem terram*, idest terrenos, **Perducat iniquitas** illorum, idest propria iniquitas nō aliena erit causa, quare illuc perducentur, secundum illud **Isaie**: **Ambulate** in flammis, quas succendistis vobis, vel secundum aliam litteram, *Terram iniquitatis eorum dicit*, quia secundum **Psalum**: **Ignis** ante ipsum iudicem praecedet: qui superficiem terrę, in quam factę sunt iniquitates eorum, exuret, & aridam reddet: *Et malignitas*, quam exercuerunt, quę sonat in deterius: *Euertet*, idest causa erit euertendi: *Sedes potentum*, idest regna, ciuitates, & castra, turres, & tribunalia. **Sedes** ducum superborum destruxit **Deus**. **Aliter** exponit **Glossa**, praecedentia, scilicet de praesenti expugnatione impiorum infidelium, & hereticorum per Christum & Ecclesiam coruscatione miraculorum, grandine increpationum, inundatione tribulationum, turbine persecutionum, depreffione potentium. *Melior est sapientia*, & cetera. quasi dicat, ex quo sic tractantur potentes insensati, *Melior est*, idest vtilior: *Sapientia*, de diuinis, quę secundū **Glossam** interlinearē semper animam bene regit: *Quam vires corporis*, quę saepe in peccata praecipitant. **Dicebam** ego meliorē esse sapientiam fortitudine: *Et vir prudens* in rebus humanis, secundum **Glossam**, non tantum eloquio: *Magis quā fortis*, **Glossa**, corpore. **Vnde** in tali fortitudine non est gloriandum, secundum illud: **Non gloriatur** fortis in fortitudine sua. **Hier. 9.** **f**

C A P V T S E X T V M.

MELIOR est sapientia, quā vires: & vir prudens, quā fortis. **Audite ergo reges**, & intelligite: **discite** iudices finium terrę. **Prębete aures** vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est a Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitię, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. **Horrende**, & cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum in his, qui praesunt, fiet. **Exiguo enim** conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. **Non enim** subtrahet personam cuiusquam **Deus**, nec verebitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & equaliter cura est illi de omnibus. **Fortioribus autem** fortior cruciatio. **Ad vos ergo reges sunt** hi sermones mei, vt discatis sapientiam, & non excidatis. **Qui enim** custodierint iustitiam: iuste iudicabuntur: & qui didicerint iusta, inuenient quid respondeant. **Concupiscite ergo sermones meos**, diligite illos, & habebitis disciplinam. **Clara est**, & quę numquam marcescit, sapientia, & facile videtur ab his, qui diligunt eam, & inuenitur ab his, qui quaerunt illam. **Pręoccupat** qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. **Qui de luce** vigilauerit ad illam, non laborabit: assident enim foribus suis inueniet. **Cogitate ergo de illa**, sensus est consummatus: & qui vigilauerit propter illam, cito se curus erit. **Quoniam dignos se ipsa circuit quaerens**, in vijs ostendit se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. **Initium enim illius verissima est disciplina** concupiscentia. **Cura ergo disciplina**, dilectio est: & dilectio, custodia legum illius est: custodia autem legum, consummatio incorruptionis est: **Incorruptio autem** facit esse proximum Deo. **Concupiscentia itaque sapientię** deducit ad regnum perpetuum. **Si ergo delectamini** sedibus, & sceptris, o reges populi, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis. **Diligite lumen sapientię omnes**, qui praestis populis. **Quid est autem sapientia**, & quemadmodum facta sit, referam: & non abscondam a vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, & non praeteribo veritatem: neque cum inuidia tabescente iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps sapientię. **Multitudo autem sapientium**, sanitas est orbis terrarum: & rex sapiens stabilimentum populi est. **Ergo accipite disciplinam per sermones meos**, & proderit vobis.

EXPOSITIO IN CAP. VI.

VDITE ergo reges, & cetera. Postquam monuit principes, & potentes ad iustitiam, hic incipit eos monere ad sapientiam inquirendam, & amandam. **Et primo** ratione sumpta ex periculo officij eorum, quos monet: secundo ratione sumpta ab exemplo eius, qui monet, scilicet cap. 7. tertio ratione sumpta a multis beneficijs sapientię, ad quam monet, scilicet a decimo capite vsque in finem. **In prima**, primo tangit insipientium rectorum poenam, & supplicium: secundo eorum sapientium rectorum praemium. **Ad vos ergo**. tertio monet vtrosque concupiscere sapientiā. **Concupiscite**, & cetera: quarto promittit se docere eam. **Quid est autem sapientia**. **In prima**, primo petit a rectoribus audientiam: secundo subdit audiendi causam. **Quoniam data est**, & cetera. **Audite ergo**, & cetera, quasi dicat, ex quo ita est vtilis sapientia: audite ergo auditu exteriori, **Reges**, **Glossa**, praelati, **Et intelligite**, auditu interiori. **Audiens sapiens** sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. **Qui** habet aures audiendi audiatur. **Discite iudices finium terra**, idest terrarum distinctarum, seu prouinciarum. **Reges** dicuntur praelati a bonum dirigendo: iudices inter bonum & malum discernendo. **Discite**, inquam, sapientiam: quia iudicibus necessaria est, vnde: **Date** ex vobis viros sapientes, & gnaros: **Et praebete aures vestras**, scilicet exteriorē, & interiorē: **Qui contineris**, a malo cohibendo: **Multitudines populorum**, vobis commissas. **In** multitudine populi dignitas regis: **Et placetis vobis in tenebris regionum**, idest in praelatijs vestris gloriari: contra, quod dicit **Gregorius** in pastorali: Totiens praelatus in apostasię crimen labitur, quotiens praesse hominibus delectatur. **Quoniam data est**, & cetera. **Hic** subdit audiendi causam, scilicet, vt possint euadere poenam pro abusu potestatis infligendam. **Et primo** tangit collationem potestatis: secundo abusum collatae. **Quoniam cum essetis**, tertio iudicium pro abusu: **Horrende**, & cetera: quarto iudicis aequitate, **Non enim** subtrahet. **Quoniam**, & cetera. **Et audire** debetis: **Quoniam data est vobis a Domino potestas**, vnde: **Non est** potestas, nisi a Deo. **Potestas**, **Glossa**, iudiciaria in terra, scilicet quoad sententię diffinitionē. **Non haberes potestatem** aduersum me vllam, nisi datum tibi esset desuper: **Et virius**, **Glossa**, puniendi quoad potentia executionem, vel potestas in causis ciuilibus: virtus in causis criminalibus: **Ab Altissimo**, scilicet Deo supra nos constituto: **Tu Dominus altissimus** super omnem terram. **Qui interrogabit**, **Glossa**, in iudicio. **Redde** rationem villicationis tuę. **Opera vestra**, scilicet exteriora, cuncta, quę sient, adducet **Deus** in iudicium, & cetera. **Non enim** ita dedit potestatem, quin exigat rationē, ideo: **Ante iudicium** interroga teipsum: & ante Deū inuenies propitiationem. **Et cogitationes scrutabitur**, idest opera interiora. **Glossa**, tamquam de omnibus iudicaturus, supra: **In cogitationibus impij** interrogatio erit: **Scrutabitur**, **Scrutabor** Hierusalem in lucernis. **Nec solum** scrutabitur, sed etiam manifestabit, vnde: **Illuminabit** abscondita tenebrarum: & manifestabit consilia cordis. **Notandum** autem, quod triplex fiet praelato interrogatio. **Prima** qualiter intrauit: **Amice** quo modo huc intraisti, & cetera. **Secunda** qualiter vixit: **Quid tu hic? quis hic?** **Tertia** qualiter rexit, & custodiuit gregem sibi commissum. **Vbi est grex**, qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? **Quoniam cum essetis**, & cetera. **Bene dixi**, quod interrogabit, & cetera. **Et merito**, **Quoniam cum essetis ministri**, tum domini: **Regni illius**, idest Ecclesię militantis. **Non dominantes** in clero: sed forma facti gregis ex animo. **Itē**: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & cet. **Non recte iudicastis**, scilicet alios,

A vnde: **Pupillo** nō iudicant, & causa viduę non ingreditur ad eos. **Item**: **Causam** viduę non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt. **Neque custodierint legem iustitię**, scilicet vobis ipsis. **Non custodierunt testamentum Dei**, & in lege eius noluerunt ambulare. **Conuersum est** retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit. **Item**: **Hi** magis confregerunt iugum, ruperunt vincula. **Neque secundum voluntatem Dei ambulastis**, peccando contra Deum. **Abierunt** in voluptatibus, & prauitate cordis sui mali, vel potest dici, quod tangit triplicem modum, quo dicitur sententia iniusta: primo ex causa, quando scilicet non subest causa iusta: secundo ex ordine, vt quando non seruatur ordinis: tertio ex animo, vt quando corrupta intentione proceditur contra aliquem: contra quod dicitur: **Iuste**, quod iustum est, exequeris, **Horrende**, idest terribiliter. **Horrendum est** incidere in manus Dei uiuentis: **Et cito** apparebit vobis, vnde: **Iuxta est** dies Domini, magnus & velox nimis. **Et licet** dies iudicij generalis longe sit, tamen dies particularis iudicij, idest mortis, prope est, vnde: **Memor esto** iudicij mei: sic enim erit & tui: mihi heri, & tibi hodie. **Et vere** horrende apparebit vobis praelatis: **Quoniam iudicium durissimum in suis**, qui praesunt, fiet. **Durum** quidem, quia male intrauerunt, durius, quia male vixerunt, durissimum, quia male rexerunt. **Vel**, durum propter peccata subditorum, durius propter peccata ministrorum, durissimum, propter multitudinem & enormitatem propriorum peccatorum. **Durius** punientur praelati, quā ceteri, primo ratione commisi, secundum illud: **Cui plus** commodauerint, plus petent ab eo. **Ratione** peccati, quia ceteris paribus grauius est peccatum praelati, quā subditi: **Ij** magis frigerunt iugum, & cetera. **Ratione** damni, quia, scilicet alios suo exemplo corrumpunt. **Gregorius**: **Cum** pastor per abrupta graditur, necesse est, vt in praecipitium grex sequatur. **Ratione** scandalij, quia Ecclesiam scandalizant, vnde: **Scandalizastis** plurimos in lege. **Ratione** iudicij, quia scilicet hic non iudicamur, secundum illud **psalmi**: **Tibi soli** peccaui, & cetera. & ideo in futuro simul & totaliter durius iudicabuntur, secundum illud: **Non enim** sicut in alijs Dominus patienter expectat, vt cum iudicij dies aduenerit, eos in plenitudine puniat. **Ratione** officij: quia etiam officium suum indigne exercendo, peccant. **In quo** alium iudicas, te ipsum condemnas. **Exiguo enim**, idest, infirmo & humili, vnde **Glossa**: **Ijs**, qui per ignorantiam, vel fragilitatem, vel necessitatem peccauerunt, & humili penitentia doluerunt, **Concedetur misericordia**, **Glossa**, remissio peccatorum, quoad poenam: siue ex toto, siue ex parte, hic, vel in futuro. **Ad quem** respiciā, nisi ad pauperulum, & cetera. **Potentes autem**, idest, potestate abusi in peccatum, potenter, idest fortiter illata, **Tormenta** patientur, quia pro peccatis suis, & subditorum suorum, vnde: **Tolle** cunctos principes, & suspende eos contra solem in patibulis. **Item**: **Custodi** virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius. **Item**: **Loquentur** ei potentissimi roborum, de medio inferni. **Non enim** subtrahet **Dominus**, scilicet a punitione & tormento: **Personam** cuiusquam, scilicet parui vel magni priuato amore. **Vnumquemque** iuxta vias suas iudicabo domus israel, dicit **Dominus**. **Nō est** personarum acceptor **Deus**. **Deinde** reddit causam, dicens: **Qui est**, idest quia ille est: **Omnium dominator**. **Rex** regum, & **Dominus** dominantium. **Nec verebitur magnitudinem** cuiusquam, scilicet ex timore, quoniam ipse est **Dominus**, & rex magnus super omnes Deos, vt dicitur, & iterum: **Magnitudinis** eius non est finis, vnde improporcionabiliter superat omnem aliam magnitudinem, **Quoniam pusillum & magnum ipse fecit**. **Nunquid** non vnus est pater omnium vestrum? nunquid non vnus **Deus** creauit hos? & quia omnes creauit, ideo omnes tā paruos, quā magnos

Isa. 1. **d** **Hier. 5.** **g** **Psal. 77.** **b** **Isa. 59.** **e** **Hier. 5.** **b** **Hier. 7.** **e** **Deut. 16.** **d** **Heb. 10.** **f** **Soph. 1.** **c** **Eccli. 38.** **c** **Luc. 12.** **f** **Hier. 5.** **b** **Mala. 2.** **b** **Psal. 50.** **a** **2. Mac. 6.** **c** **Rom. 2.** **g** **Num. 25.** **a** **3. Reg. 29.** **g** **Eze. 32.** **d** **Eze. 18.** **g** **Act. 10.** **e** **Apo. 19.** **c** **Pf. 144.** **a** **Mala. 2.** **b**

Apo. 20. d magnos sicut creaturas suas iudicabit. Vidi mortuos
1. Cor. 9. b *aqualiter est cura de omnibus.* Contra: Numquid de bo-
 Dei cura *duplex.* bus cura est Deo? quasi dicat, non. Dicendum,
 quod cura disciplinæ solum est Deo de rationalibus:
 sed cura prouidentia est illi de omnibus. Sed si equal-
 is est ei cura prouidentia de bonis, & malis: ergo non
 differt apud illum bonum esse, vel malum. Respon-
 deo, dicendum, quod loquitur de prouidentia natu-
 rali, non de gratuita, vel: *Aequaliter*, idest similiter. Et
 quamuis equaliter sit ei cura de omnibus, non tamẽ
 omnes puniet equaliter: *Autem*, pro sed: *Fortioribus*,
 in malo. *Fortior instat cruciatio*, in supplicio: vt patet
 in lucifero, & alijs demonibus.
Ad vos ergo, & cetera. Hic determinat, & ostendit
 sapientium rectorum præmium: & primo excitat ad
 sapientiam: secundo sapientium subdit mercedem,
 vel mercedis declarationem. *Ad vos ergo, & cetera.*
 quia fortioribus fortior instat cruciatio. *Ad vos ergo*
o reges, & cetera. Glossa, finito sermone ad potentes
 conuertit se ad rectorum Ecclesiæ exhortationem.
 Glossa: *O reges*, idest Ecclesiæ rectores, vel omnes,
 quibus animarum suarum regimen commissum est.
Ad vos sunt ij sermones mei, scilicet de studio, & amo-
 re sapientiæ, vnde sequitur: *Vt discatis sapientiam.*
1. Cor. 3. d Glossa, diuinam non mundanam. De vtraque: Si quis
 videtur inter vos esse sapiens in hoc sæculo, stultus
 fiat, vt sit sapiens. *Hi sermones*, audiendi & retinen-
 di, & opere implendi, secundum illud: Inuenti sunt
 sermones tui, & comedi eos: *Et non excidatis*, scilicet
 a iustitia per præuicationem mandatorum Dei,
 secundum Glossam. Sapientia enim est sal, custodiens
 a putrefactione peccati: negligentia autem sapientiæ
 facit ruere in peccatum, vnde: *Qui euitat discere*, in-
 cidet in mala: quia in malum culpæ, & in malum
 pœnæ. Et bene dixi, vt discatis sapientiam, ne exci-
 datis a iustitia: *Qui enim custodierint iustitiam*, quæ est
 via ad sapientiam, secundum illud: *Fili concupiscẽs*
Eccli. 1. d sapientiam, serua iustitiam: *Iuste iudicabuntur*, Glos-
 sa: Iustitiæ suæ præmium accipient, scilicet in bono.
 vnde: Dicite iusto, quoniam bene: quoniam fructu
 adinventionum suarum comedit. Item: Iustitia ius-
 ti super eum erit. In qua mensura mensi fueritis,
 Et qui didicerint, scilicet per sapientiam: *Iusta*, Glossa,
 rectam fidem & opera, *Inuenient quid respondeant in*
Abac. 2. a iudicio, scilicet de peccatis sibi obiectis. Super custo-
 diam meam stabo, & cetera. Contemplabor, vt vi-
 deam, quid dicatur mihi. Et quid respondeam ad
 arguentem me.
Concupiscite, & cetera. Hic monet rectores tam bo-
 nos, quàm malos concupiscere sapientiam. Et primo
 ponit exhortationem ad concupiscendum eam. Se-
 cundo facilitatem acquirendi ipsam. *Clara est, & ce-
 tera.* Tertio vtilitatem acquirendi ipsam. *Cogitare,*
 & cetera. Quarto monet diligere eam, ibi: *Si ergo de-
 lectamini.* *Concupiscite ergo, & cetera,* ex quo tam
 vtilis est sapientia, quod facit non excidere a iustitia,
 & cetera. *Concupiscite ergo sermones meos*, audiendos
 de sapientia. Transite ad me omnes, qui concupiscit-
 is me. *Et diligite illos*, scilicet iam auditos, secundum
 illud psalmi: *Dilexi mandata tua super aurum, & ce-
 tera.* *Et habebitis disciplinam*, scilicet per ipsos sermo-
 nes meos. *Qui diligit sapientiam*, seruat in moribus
 disciplinam, secundum illud: *Si diligitis me, manda-
 ta mea seruare.*
Clara est. Hic ostendit facilitatem acquirendi sap-
 ientiam. Primo per hoc, quod clara est ad viden-
 dum: secundo, quod est spontanea ad se ostenden-
 dum, *Praoccupat*: tertio, quia proxima ad ingrediend-
 um, *Qui de luce vigilauerit, & cetera.* *Clara est, & ce-
 tera:* quasi dicat, & debetis eam concupiscere: quia,
 Clara est sapientia: sui scilicet pulchritudine, & euidẽ-
 tia, quia scilicet lux est, vnde: *Proposui pro luce ha-
 bere illam.* *Et qua nunquam marcescit*, idest a sua pul-

chritudine deficit, vnde Glossa: *Decor sapientiæ im-
 marcescibilis est.* Non enim subiacet tempori, sed est
 supra tempus, scilicet diuina sapientia: *Et facile, & ce-
 tera:* quasi dicat: Nec desperandum de ea acquiren-
 da, *Quia facile*, videtur oculo, scilicet intellectus. *Ab*
Ioan. 14. c *ijs, qui diligunt illam*, affectu, vnde: *Qui diligit me, di-
 ligetur a patre meo: & ego diligam eum: & manife-
 stabo ei me ipsum.* Dilectio enim purgat, & illumi-
 nat interiore oculo ad videndum, vnde: *Qui ti-
 metis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur*
Eccli. 2. b *corda vestra.* *Et inuenietur ab ijs, qui quaerunt eam*, effe-
 ctu. *Quærite, & inuenietis*, scilicet quaeratur vbi de-
 bet: Non enim inuenietur in terra suauiter viuentium,
 sed in asperitate victus, & penitentia: vnde
 Daniel inueniet sapientiam merito abstinentiæ suæ,
 vt patet: *Praoccupat*, scilicet antequam studio quaerẽ-
 tis inueniatur. Glossa, gratis se offerens: ipsa enim est
 vita, vnde per eam itur ad ipsam, & peruenitur, *Pra-
 occupat*, inquam, idest præuenit eos: *Qui se concupi-
 scunt*, vt illis se prior ostendat: quia illam non inueni-
 rent, nisi præuenti & illuminati ab ea: sicut lux solis
 illuminat ad se ipsam videndum. Bernardus: Vera
 sapientia, quæ Christus est, inueniri potest, præueniri
 non potest. *Qui de luce, & cetera.* Bene dixi, quod
 inuenitur a quaerentibus, quia, *Qui de luce*, idest, sta-
 tim cum lux oritur, Glossa, a principio lucentis fidei
 non de nocte, sicut peccatores semper in nocte ma-
 nentes: sed sicut iusti, de quibus: *Iustorum semita,*
 quasi lux splendens, & cetera. Omnes filij lucis estis,
Vigilauerit ad illum, contra negligentiam: *Qui mane*
 vigilauerint ad me, inuenient me. *Non laborabit*, quia
 dulcedo rei quaeritæ, & inuenta. *Allenabit laborem.* In
 opere eius exiguum laborabis, & cito edes de gener-
 ationibus illius. *Assidentem autem, & cetera:* hoc est
 in quiete, & sine motu paratam intrare, sicut solis ra-
 dius assidere fenestæ clausæ. *Assidentem*, inquam, il-
 lam, *foribus suis*, scilicet spiritualibus, intellectui, sci-
 licet & affectui: *Inueniet eam.* Ego sto ad ostium, &
 pulso, & cetera: ipsa etiam fores habet, per quas in-
 trat ad eam, vnde: Beatus homo, qui audit me, &
 vigilat ad fores meas quotidie, quæ sunt, fides, & cha-
 ritas: per fidem intrat ad eam intellectus, per chari-
 tatem affectus. *Cogitare quoque de illa, & cetera:* hic
 ostendit acquirentium vtilitatem. Primo in præsen-
 ti: secundo in futuro. *Initium, & cetera.* Vtilitas in
 præseni ostenditur quadruplex. Primo, sensus in ra-
 tionali: secundo, securitas in irascibili. *Et qui vigila-
 uerit*: tertio, hilaritas in concupiscibili. *Quoniam di-
 gnos, & cetera:* quarto, prouidentia futurorum. *Et in*
omni prouidentia.
Cogitare quoque de illa, quasi dicat, non solum vigi-
 lanti, & quaerenti datur: *Sed & cogitare de illa*, non
 simplici cogitatione, sed affectiua, vnde Glossa, diui-
 na contemplationis. Beatus vir, qui in sapientia mor-
 abitur, & in sensu cogitabit circumspectionem
 Dei. *Sensus est consummatus*, idest perfectus, quia sap-
 ientia perficit sensum hominis: quia secundum Hug-
 de S. Vict. sapientia est, in qua perfecti boni forma
 consistit. Vel, *Cogitare de illa sensus est consummatus*,
 idest tunc perfecte sensus ordinatus, cum studet sap-
 ientia, secundum illud Augustini. Finis hominis in
 via, est perfecte quaerere veritatem: *Et qui vigilauerit*,
 Glossa, intensio mentis propter illam acquiren-
 dam vel custodiendam, cito erit securus, scilicet a
 malo: quia eius adeptio est vera securitas, secundum
 Glossam: *Qui cauet laqueos, securus erit.* Hæc est
 bona securitas, de qua: *Secura mens, quasi iuge con-
 uuium.* *Quoniam dignos se.* Quasi bene dixi, quod cito
 erit securus. *Quoniam dignos se ipsa*, scilicet mundos
 corde & corpore, vnde: In maleuolam animam non
 introibit sapientia, & cetera. *Circuit quaerens*, idest ex
 omni parte continue se offerens, & indefinenter, quæ
 indefinenter & continuatio datur intelligi per hoc,
 quod dicit: *Circuit*, motus enim rectus non sic potest
 conti-

Mar. 6. a
Prou. 3. c
Pf. 118. n
2. Cor. 9. b
Mat. 28. a
Luc. 11. b
Iob 28. c
Dan. 1. d
Prou. 4. c
1. Tess. 5. a
Pro. 8. b
Eccli. 6. e
Apo. 3. d
Pro. 8. d
1. Ioan. 2. c
Eccli. 1. a
Sap. 7. d
Heb. 12. b
Rom. 13. c
1. Tim. 1. a
Isa. 24. a
Pro. 3. c
Apo. 14. a
Ioan. 17. a
Aug. lib. 1. con. Acad. c. 3. to. 1.
Pro. 11. b
Pro. 15. b
Sap. 1. a

continuari, sicut circularis. Sic circuit sapientia in-
 carnata, vt patet, & in vjs suis, scilicet præceptis, &
 consilijs obseruatis: de quibus. *Via eius, via pulchræ:*
 & semita illius pacifica, ostendit de illis, secundum il-
 lud Psalmi: *A mandatis tuis intellexi, hilariter*, eos læ-
 tificando, scilicet de hoc, quod ipsa gratis se dat eis: *Hil-
 larem datorem diligit Deus:* sic etiam homo: vnde Se-
 neca: quantum addis moræ, tantum subtrahis gratiæ,
 & in omni prouidentia, de futuris, perfecte eis prouiden-
 do necessaria ad salutem: *occurret illis*, Glossa:
Mat. 28. a *Adiutrix*, sicut sapientia incarnata resurgens occur-
 rit mulieribus.
Initium, & cetera. Hic tanguntur gradus gloriæ per
 sapientiam acquirenda. Et primo tangit initium. Se-
 cundo, profectum, ibi: *Cura ergo*, Tertio, consumma-
 tionem, *custoditio autem legum, & cetera.* Quarto, con-
 summationis finem, *concupiscentia igitur.* Gradus er-
 go primus, idest initium sapientiæ, concupiscentia disci-
 plinæ: ex concupiscentia disciplinæ, dilectio: ex dile-
 ctione, custodia legis Dei: ex custodia diuinæ legis, in-
 corruptio mentis, & proximitas diuinæ similitudinis:
 ex diuina similitudine, gloria regni celestis: ergo a primo,
 ex concupiscentia sapientiæ, habetur gloria cele-
 stis: hoc est, quod vult dicere, *Initium enim illius, scilicet*
 sapientiæ, & cetera, quasi dicat, ita occurrit, & ostẽ-
 dit se sapientia. Nec est inutilis eius ostensio, & occur-
 sus: *Enim*, quia, *initium illius*, scilicet per quod homo in-
 cipit fieri sapiens. Nemo repente fit summus, vt dicit
 Glossa, *est verissima disciplina*, idest sapientiæ, *concupi-
 scentia.* De hac concupiscentia dicitur in Psalmo: *Con-
 cupiuit anima mea desiderare, & cetera.* *Concupiscẽtia*
 enim sapientiæ, est aliqua pars sapientiæ, secundum
 illud: *Si dilexeris audire, sapiens eris.* Sed videtur,
 quod timor, non amor, sit sapientiæ initium: quia di-
 citur: *Initium sapientiæ timor Domini.* Dicendum, quod
 timor est initium primum: sed amor proximum: vel,
 timor initium extrinsecum, amor initium intrinsecu.
 Verissima autem concupiscentia dicitur hic contra tri-
 plicem vanam concupiscentiã, de qua dicitur: *Omne,*
 quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, & ce-
 tera: quæ est ex triplici vanitate: de qua: *Vanitas vani-
 tatum, & cetera, cura ergo*, quasi dicat, ex quo ita est,
 quod concupiscentia disciplinæ est initium sapientiæ,
 ergo cura disciplina, idest concupiscentia disciplinæ, est
 dilectio, idest causa dilectionis ipsius sapientiæ: quod
 enim concupiscimus, diligimus cum habemus. Et nota,
 quod idem vocat sapientiam, & disciplinam: quod
 idem sunt in re, licet differant ratione: quia sapientia
 dicitur in quantum mente interius delectabiliter affi-
 cit: disciplina in quantum actiones exteriores ordinat
 & disponit. Vel sic, concupiscentia, & cetera, est dile-
 ctio, idest causa dilectionis diuinæ, infra: *Neminem*
 diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat:
 quod si extra disciplinã estis, ergo nõ filij, sed adulteri
 estis. *Et dilectio, custodia legum illius.* id est causa custodi-
 tionis. Plenitudo legis est dilectio, idest causa imple-
 tionis diuinæ legis. Finis præcepti est charitas, *legum,*
 scilicet naturalis, *Mosaycæ, & Euangelicæ:* de quibus:
 Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt
 fœdus sempiternum. *Custoditio autem legum consum-
 matio incorruptionis*, idest causa consummatæ incorru-
 ptionis spiritualis, scilicet tam mentis, quàm corporis
 in præseni, vel incorruptionis, idest immortalitatis in
 futuro secundum glossam. Custodi legem meam, atque
 consilium meum: & erit vita animæ tuæ. Incorruptio
 autem facit esse proximum Deo. Vnde de virginibus
 cantatur, quod sequuntur agnum, quocumque ierit.
Concupiscentia vtrique sapientiæ, quæ est eius initium,
 deducet ad regnum perpetuum. Glossa, quod est in co-
 gnitione diuinitatis, secundum illud. Hæc est vita aeter-
 na, vt cognoscant te Deum verum, & cetera, si ergo de-
 lectamini, & cetera, quasi dicat, ex quo dat regnũ per-
 petuum: ergo si delectamini in sedibus, & sceptris, Glossa,
 reges admonet diligere sapientiam, sine qua regnare

non possunt: tunc enim bene regitur res publica, cum
 philosophi regnant, & reges philosophantur. Merito
 ergo rectores Ecclesiæ assidui sint in diuinæ legis me-
 ditatione: qui enim eam discendo, docendo, operan-
 do sequitur, regni celestis coronam assequetur. *Si ergo*
delectamini in sedibus iudiciariæ potestatis, & in sceptris,
 regie dignitatis, secundum illud: *Amant primas ca-
 thedras, & cetera.* *Alia littera habet, in sensibus.* quoad
 discretionem, & in schematibus, quoad dignitatem, si
 delectamini, inquam, o reges populi, idest rectores ma-
 iores, & prælati, tam sæculares, quàm ecclesiastici, di-
 ligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis. Per me re-
 ges regnant. *Diligite lumen sapientiæ*, ad illuminationẽ
 animarũ, infra, luci comparata inuenitur prior: quia
 illuminat spiritualia, quod maius est, quàm illumina-
 re corporalia, *omnes, qui præcitis populis, & cetera,* idest
 vos etiam minores principes, & prælati.
Quid autem est. Hic vltimo se promittit docere sap-
 ientiam: Et primo tangit doctrine manifestationem:
 secundo, cõcedi fidelitatem, & ponam in lucem, tertio,
 audiendi vtilitatem, *multitudo autem, & cetera.* Quarto,
 subiungit suam ad audiendum exhortationem. Ergo
 accipite. *Quid autem est sapientia*, quasi dicat, inuita-
 mini vos ad sapientiam, & vt acquiescatis, referam,
 & cetera. Vel sic continuandum: hucusque monui ad
 sapientiam. *Autem*, pro sed, a modo, referam quid est
 sapientia, & cetera. Ecce magna promissio: *Abcondita*
 enim est ab oculis omnium viuentium. Veruntamen
 reuelatione Spiritus sancti nosci potest, *quid est*, in qua
 sapientia, increata, idest qualis: de ipsa enim non potest
 sciri, scilicet secundum essentiam quid sit, nec dici: sed
 qualis: quoniam bona, aeterna, omnipotens, & cetera.
 De sapientia vero creata sciri potest, & dici quid sit.
 Vnde Augustinus. Sapientia est cognitio rerum diui-
 narum, & qualiter, & quemadmodum facta sit, idest
 qualiter genita de patre, scilicet aeterna sapientia, quæ
 est Dei filius. Christum Dei virtutem, & sapientiam,
 vel quemadmodum facta, idest creata: si exponatur de
 creata. Primo omnium creata est sapientia. Item: Ab
 initio, & ante sæcula creata sum, idest disposita creari.
 Et non abscondam a vobis sacramentum Dei, idest sacra,
 & secreta opera sapietiæ Dei. Contra: *Sacramentũ*
 regis abscondere bonum est. Dicendum, quod tenta-
 toribus debet abscondi, amatoribus debet reuelari.
 Vnde. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcum-
 que audiui a patre meo, nota feci vobis. Item, abscon-
 denda superbis sapientibus, sed reuelanda paruulis
 humilibus. Vnde: *Abcondisti hoc a sapientibus, &*
 prudentibus, & reuelasti ea paruulis, idest humilibus.
 Item, non gulosis, sed abstinentibus: vt patet, sed
 ab initio natiuitatis, idest humanæ, vel ipsius sapien-
 tiæ, inuestigabo, ostendendo ipsam a Deo patre proce-
 dere. *Et ponam in lucem*, scilicet manifestationis, *scien-
 tiam illius*, clare docendo. *Qui elucidunt me*, vitam
 aeternam habebunt, & non præteribo veritatem, falsa
 admiscendo. Ante omnia opera verbum verax præ-
 cedat te. Augustinus: Bonorum ingeniorum insignis
 indoles est, in verbis verum amare, non verba. *Ne-
 que cum inuidia tabescente*, idest tabescere faciente.
 Putredo ostium inuidia. Item in Psalmo: *Peccator*
 videbit, & irascetur, dentibus suis fremet, & tabe-
 scet. *Iter habeo*, quia pessima est socia: deuorat
 enim hominem sicut fera. Fera pessima comedit
 eum: bestia deuorauit Ioseph. Talis erat Moyses,
 idest non inuidus: dicebat enim: *Quis mihi tribuat,*
 vt omnis populus prophetet, & det eis spiritum
 suum, quoniam talis homo, scilicet inuidus, non erit par-
 ticeps sapientiæ, vnde supra. In maleuolam animam,
 & cetera: *Homini liuido*, idest inuidio, ad quid au-
 rum, idest sapientia, quæ aurum appellatur, propter
 suam pretiositatem: Pretiosior est enim cunctis opi-
 bus. *Multitudo autẽ, & cetera*, quasi, & debetis audire,
 autem, pro quia, *multitudo sapientium.* Glossa, cœtus præ-
 dicatorũ, *sanitas est orbis terrarum*, idest causa sanitatis.

Mat. 23. a
Prou. 8. b
Sap. 7. d
Iob. 28. a
1. Cor. 1. d
Eccli. 1. a
Eccli. 24. b
Iob. 12. b
Ioan. 15. c
Mat. 11. d
Dan. 1. d
Eccli. 24. e
Eccli. 37. e
Prou. 14. d
Pf. 111. b
Gen. 37. d
Num. 11.
Sap. 1. a
Eccli. 14. a
Prou. 3. b

Prou. 11. b Vbi non est gubernator, populus corrumpet: salus autem, ubi multa concilia. Qui ergo obuiat sapientium multiplicationi, vel multitudini, obuiat orbis saluti. Et ideo talis debet esse odio toti orbi. Tales erant, de quibus dicit Apostolus infra: Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur. Et rex sapiens populi stabilimentum est. Iudex sapiens iudicabit populum suum: & principatus stabilis sententi erit. Hoc autem maxime competit Christo, in cuius persona dicitur: Salus po-

puli ego sum. Et quia ita est utilis sapientia ergo accipite disciplinam. id est, sapientiam per sermones meos excitatiue, sive occasionaliter: sed per inspirationem diuinam effectiue, & causaliter. Vnde: Omnis sapientia a Domino Deo est. Et proderit vobis, quia dicitur: Verba sapientum, quasi stimuli, scilicet prouocando ad bonum. Et quasi clauis in altum defixi, præsauerando a casu in malum. Eccli. 1. a

C A P V T S E P T I M V M.

S V M quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nutritus sum, & curis magnis. Nemo enim ex Regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Propter hoc optauit, & datus est mihi sensus: & inuocaui: & venit in me spiritus sapientie: & praeopsui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius, nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tamquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi illam, & propopsui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius, & letatus sum in omnibus: quoniam antecedeat me ista sapientia, & ignorabam quoniam horum omnium mater est. Quam sine fictione didici, & sine inuidia communico, & honestatem illius non abscondo. Infinitus thesaurus est, hominibus: quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiae Dei, propter disciplinae dona commendati. Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, & praesumere digna horum quae mihi dantur: quoniam ipse sapientiae dux est, & sapientium emendator. In manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientiae disciplina. Ipse enim dedit mihi horum, quae sunt, scientiam veram: vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes clementiarum, initium & consummationem, & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & consummationes temporum, morum mutationes, & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones: naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quaecumque sunt absconsa & improuisa, didici. Omnium enim artifex docuit me sapientia: Est enim in illa spiritus intelligentiae, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoincinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia: attingit autem vbique propter suam munditiam. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quaedam est claritatis omnipotentis Dei sincera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor est enim lucis aeternae, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit vna, omnia potest: & in se permanens, omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & prophetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat. Est enim haec speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum, luci comparata inuenitur prior. Illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia.

EXPOSITIO IN CAP. VII.

S V M quidem & ego, & cetera. Supra monuit rectores ad acquirendam sapientiam, & amandam, per rationem sumptam ex periculo officij sui: hic exemplo sui. Et primo ostendit, qualiter sapientiam acceperit, scilicet in isto capite Secundo, quantum eam amauerit, scilicet capite 3. Tertio, quantum deuote eam a Domino quaesierit, scilicet capite 9. In parte prima, vt ad propositum descendat, primo humanae fragilitatis miseriam describit: Secundo ostendit, quod haec occasio, ipsum ad acquirendam sapientiam prouocauit, Propter hoc optauit, & cetera. Tertio ostendit a quo edoctus fuerit: Mihi autem. In prima primo, tangit naturae humanae defectibilitatem. Secundo conceptionis humanae vilitatem: Et in ventre. Tertio natiuitatis conditionem: Et ego. Quarto educationis laborem: In inuolumentis. Quinto miserie communitatem: Nemo enim, & cetera.

Sum quidem, & cetera. Ita monui vos accipere disciplinam sapientiae per sermones meos: & hoc potestis non solum per sermones meos, sed etiam exemplo meo quia & ego sum, quidem, hoc est certe, mor-

T alis homo, sicut vos: mortalis, inquam, id est potens mori ex prima conditione, sed necesse habens mori ex prima transgressione: homo enim, secundum Boetium, est animal rationale, mortale. Item: Corpus quidem mortuum est propter peccatum, id est necessitati moriendi additum, similis hominibus, alijs in hac conditione mortalitatis. Omnes morimur, & quasi aquae, dilabimur in terram, quae non reuertuntur. Et ex genere terreno illius, scilicet Adae peccatoris, qui prior factus est, de terra scilicet. Vnde: Formauit Deus hominem de limo terrae. Item: Primus homo de terra terrenus. Qualis terrenus, tales & terreni. Et in ventre matris figuratus sum caro. Secundum enim Augustinum primis sex diebus semen est, quasi lac: reliquis 9. conuertitur in sanguinem: reliquis 12. figuratur in carnem: reliquis 18. formatur in corpus organicum. Et tunc anima circa 45. vel 46. diem infunditur corpori: toto vero reliquo tempore post animae infusionem corpus vegetatur, & augetur, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine hominis, secundum physicos, vt dicit Glossa, mulieris sanguinolentum est, semen viri candidum: ex quorum commixtione vnus tamquam passui, & alterius tamquam actui fit coagulatio. Nonne sicut lac multisti me, & sicut caseum me coagulasti. Haec autem coagulatio fit in prima parte decem mensium: ipsa vero tota mora

Boetius in Praedicab. cap. de Diff. Rom. 8. b 2. Reg. 14. c Gen. 2. a 1. Cor. 15. Aug. in En chir. c. 86. 20. 3. & lib. 4. de Trin. c. 5. 10. 3. & fufius 183. q. lib. 9. 56. 20. 4. Iob. 20. b

2. Mac. 7. mora formationis tempus est nouem mensium. Vnde Misere mei, filij, quae te nouem mensibus portauit. Ratio, sicut dicit Glossa, quidam nascitur mense septimo, quidam octauo, quidam nono: sed qui in decimo, perfectiores, & sanitatiu esse dicuntur. Christus autem, secundum Glossam, fuit in vtero matris noue mensibus, & sex diebus. Vnde quod ait: decem mensum, synecdochice accipitur: fuit enim ab octauo Kalendas Aprilis, vsque ad octauum Kalendas Ianuarij. Et delectamento somnij conueniente, vel conuenientis, id est, actu delectabili communis dormitionis viri cum muliere. Haec autem delectatio comparatur delectationi somnij: quia rationem ligat, & cito transit, sicut delectatio somnij: & ego natus accepi communem aerem: ad necessitatem respirationis. Similiter spirant omnia, & similiter decidi de ventre, matris, in terram factam, scilicet a Deo, & hoc quantum ad necessitatem vitae, & sustentationis: & primam vocem similem de omnibus, scilicet nascentibus, emisi plorans. Dicit Augu. quod puer a prolata suo incipit esse propheta suae calamitatis: solu autem quando natus est, ferunt, id est dicunt, risisse Zoroastrem regem Baetrianorum. Solus etiam Ioannes Baptista contra legem nascentium natiuitatem suam, laetitia, & exultatione praueuit: Exultauit in gaudio infans in vtero meo, in inuolumentis, scilicet pannorum nutritus sum. Pannis cum inuoluit, & curis magnis, Triennio lac dedi, & in hanc aetatem perduxi. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium, quia in naturalibus non est differentia inter reges & subditos, sed in bonis fortunae. Vnus ergo est introitus ad vitam, scilicet per temporalem natiuitatem ita vilem, vt dictum est, & similis exitus, scilicet per mortem, ita asperam, sicut describitur Ecclesiastici vlt. Item, vnus est introitus, scilicet per pauperem natiuitatem: & similis exitus, scilicet per mortem pauperissimam. Nudus egressus sum de vtero matris meae, & nudus reuertar illuc. Miserabilis prorsus infirmitas: quo modo venit, sic reuertetur.

Propter hoc optauit, & cetera. Hic ostendit, quod haec occasio ad acquirendam sapientiam eum prouocauit. Et primo tangit sapientiae optatae adeptionem: Secundo adeptae aestimationem: praeopsui illam. tertio aestimate dilectionem: super salutem, quarto habitae & dilectae communicationem, quam sine fictione didici.

Propter hoc, id est propter dictarum miseriam considerationem, pulsatus, optauit, scilicet sapientiam. Et datus est mihi sensus, id est sapientia. Desiderium suum iustus dabitur. Et inuocaui. Glossa Dominum. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, & venit in me, inuocantem. spiritus sapientiae, secundum illud Psalmi.

Psal. 18. r Os meum aperui, & attraxi spiritum. Item: In medio Ecclesiae aperuit os eius, & impleuit eum Dominus spiritu sapientiae, & praeopsui illam. in aestimatione valoris, regnis, id est dignitatibus regum. Et sedibus, id est dignitatibus iudicis. Et merito, quia dicit: Per me reges regnant. Et diuitias nihil esse duxi in comparatione illius.

Prou. 8. b Pretiosior est cunctis opibus. Quid enim prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit? Nec comparavi illi, id est eius pretio vel virtuti, lapidem pretiosum, in Psalmo: Dilexi mandata tua super aurum & Topation. Item: Non conferetur tinctis Indiae coloribus, nec lapidi Sardónico pretiosissimo, vel Saphiro, non adaequabitur ei Topatius de Aethyopia. Quoniam, & cetera. Quasi dicat: & merito, quia omne aurum, id est totum aurum, quod est in mundo, in comparatione illius, arena est, id est terra infructuosa. Bernardus. Quid est aurum, nisi terra rubra? exigua, id est parui ponderis. Non dabitur aurum obrizum pro ea. Et tamquam lutum, id est nullius valoris. Aestimabitur argentum in conspectu illius. Non appendetur argentum in communicatione illius. Melior est acquisitio illius negotiatione auri, & argenti, & cetera: Luto vero comparatur argentum: quia inquinat manus, & animum.

Abac. 2. b Vsquequo aggrauat contra se densum lutum. Notan-

dum, quod sapientia praeponeatur argento, & auro, & omni mundano thesauro: primo ratione originis: quia mundanus thesaurus est de terra. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est, in quo conflatur, ima terra, secundum beatum Bernardum. Sapientia autem de caelo est, vt patet. Secundo, ratione naturae: quia thesaurus mundanus, est res corporalis: sapientia vero, res spiritualis. Vnde Requiescet super eum spiritus sapientiae, & cetera. Tertio, ratione virtutis: quia thesaurus finitus, sapientia vero infinita est. Vnde infra hoc eodem cap. Infinitus thesaurus est hominibus: quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiae Dei. Quarto, ratione operationis: quia thesaurus pauca potest efficere: sed haec scilicet sapientia, omnia operatur. Quinto, ratione aestimationis: quia thesaurus cadit sub aestimatione: illa non: Non conferetur tinctis Indiae coloribus, & cetera. Sexto, ratione vtilitatis: quia sapientia sine diuitijs prodest: diuitiae vero sine sapientia non profunt, sed nocent. Vnde: Diuitiae conferuntur in malum Domini sui. Septimo, ratione durationis: quia sapientia clara est, & quae non marcescit: diuitiae vero corrumpuntur. Vnde: Diuitiae vestrae putrefactae sunt. Item: Diues in itineribus suis marcescit. Octauo, ratione inclinationis: quia sapientia cum sit de sursum, sursum eleuat: sed aurum, & argentum deorsum trahunt, scilicet ad terram, vnde Qui argentum thesaurizat, & aurum, in quo confidunt homines, exterminati sunt, & ad inferos descenderunt.

Super salutem, & cetera. Hic ostendit sapientiae aestimate dilectionem. Et primo ostendit huius dilectionis magnitudinem: secundo rationem. Venerunt mihi, & cetera. Super salutem. Glossa, corporis scilicet, interiorum. Quia vana salus hominis, & speciem. Glossa, rerum corporaliu, scilicet exterioru pulchritudine: quia fallax gratia, & vana est pulchritudo, dilexi eam. scilicet sapientiam: quia quanto spiritus melior corpore, & magis chare diligendus: tanto magis spiritualia meliora sunt corporalibus, & magis diligenda. Et in tantum dilexi ea, quod, propopsui pro luce habere illa, que, inquam lux, est pulcherrimum, & delectabilissimum, & optimum inter corporalia, secundum Augustinum. Sic sapientia inter spiritualia lux est anima: In sapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. Infra. Speciosior est sole. Sequitur: quoniam inextinguibile est lumen eius, scilicet quantum est de se, infra: Luci comparata, inuenitur prior, illi enim succedit nox. venerunt mihi omnia bona, scilicet gratiarum intra me absolute, pariter cum illa, scilicet cum sapientia increata, id est, filio Dei. Vnde: Qui proprio filio suo non peperit: sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo etiam non omnia nobis cum illo donauit? Glossa: Quicumque Christi percipit notitiam, omnium virtutum pariter habet gratiam, & in futuro vitam aeternam, vel cum illa id est cum sapientia creata: quia ipsa est perfectissimum donorum. Hoc etiam expertus est Salomon: cui petenti sapientiam Dominus addit diuitias, & gloriam: & immemorabilis honestas, exterius in comparatione ad alios, per manus, id est opera, illius, supple uenit mihi. Vnde Infra: Honestauit illum in laboribus, & cetera. Et letatus sum, id est letitia repletus, in omnibus, scilicet sapientiae donis: Letatum est cor meum in ea: quoniam antecedebat me ista sapientia, dirigendo gressus meos. Suscipit exquiretes se, & praebit in via iustitia: Haec est columna ignis, & nubes praecedens filios Israel per noctem, & diem. Et ignorabam, scilicet antequam haberem eam. Glossa, processu meditationis intelligit se tantum profecisse, vt prior scientiam posteriori comparado, ignorantiam putet. Ignorabam, inquam, quoniam horum omnium, scilicet bonorum, mater est. Ego mater pulchre dilectionis, & timoris, & cetera. Item: In me omnis gratia, & cetera. Quam sine fictione; & cetera. Hic primo tangitur liberalitas communicationis sapientiae: secundo, ratio communicandi. Infinitus enim thesaurus. Quoniam

Iob. 28. a Iacob. 3. d Ista. 11. a Sap. 8. a Iob. 28. b Eccli. 5. c Iacob. 5. a Iacob. 1. b Baruc. 3. b Psal. 59. b Prou. 31. d Eccli. 51. b Sap. 7. d Rom. 8. f 3. Reg. 3. b Sap. 10. c Eccli. 51. b Eccli. 4. b Exo. 14. a Eccli. 24. c Kk 2 sine

quia sicut lux procedit, quæ contaminari non potest, ideo nihil inquinatum, iniquatione scilicet culpabili, vel etiam naturali: *incurrit in illam*, scilicet sapientiam increatam. Glossa, summo bono non appropinquat malum, & vere, *nihil inquinatum incurrit in illam*. *Candor enim est lucis æternæ*, idest lux purissima de luce æterna, scilicet a patre procedens. Vnde caturus, Lux de luce apparuiti Christe. In ista luce, lux æterna videtur, secundum illud Psalmi: *In lumine tuo videbimus lumen*. Itē: *Qui videt me, videt & patrem*. *est ergo candor lucis æternæ*, quantum ad representationē sapiētīæ. *Et speculū sine macula maiestatis Dei*, quoad representationē diuinæ maiestatis & potentīæ, secundum illud: *Quæcūque enim ille, scilicet pater, fecerit, hæc & filius similiter facit*. *sine macula*, inquam peccati, quia peccatum non fecit: & cetera, & *imago bonitatis illius*: Glossa. Et plena representatio bonitatis eius: Quæ est imago Dei inuisibilis. Notandum, quod speculum est Dei filius immaculatum actu, & potentia. Speculum etiā est angelus secundum Dionysium purum, & clarissimum: licet immaculatum actu, maculatum tamen potentia, saltem remota. Speculum etiam est spiritus humanus, in quo relucet imago diuina, maculatur actu & potentia. Speculum etiam dicitur omnis creatura: quia per eam, tamquam per eius vestigium, repræsentantur Dei inuisibilia: Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, a creatura mundi intellecta conspiciuntur. Videmus nunc per speculum in ænigmate. Speculum etiam est sacra scriptura: hic comparatur viro consideranti vultum natiuitatis suæ, scilicet in speculo. *Et cum sit vna*, scilicet in essentia cum patre, secundum illud: *Ego & pater vnū sumus*, omnia, potest, id est, eandem potentiam habet cum patre. Vnde infra: *Omni-potens sermo tuus Domine a regalibus sedibus venit, sed si omnia potest, ergo potest mētiri, vel mori: quod falsum est*. Dicendum, quod omnia potest, quæ bonitati suæ non repugnant: vel quæ posse, est potentia aliqua, non impotentia. *Et in se permanens* scilicet inuariabilis, secundum illud: *Apud quem non est transmutatio, & cetera: omnia innovat*, scilicet temporalia per continuam generationem, Generatio præterit: generatio aduenit, & spiritualia per spirituales regenerationem. Si qua in Christo noua creatura est, vetera transferunt. Ecce noua facio omnia, & per nationes, carnales, vel potius spirituales, de quibus: *Nisi quis*

renatus fuerit ex aqua, & cetera. *In animas sanctas* idest a peccato mundas se transfert per spirituales aduentum gratiæ in mentem: *Ad eum veniemus, & cetera*. Notandum autem, quod transferre se dicitur non per nouum situm, vel mutando locum, sed per nouum effectum. Vnde sequitur, *amicos Dei*, per inflammationē affectus. *Et prophetas constituit*, per illuminationem intellectus: *Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcumque audiui a patre meo, nota feci vobis*. *Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat*. Permanendo scilicet cum illo, *Qui in lege Domini meditabuntur die, ac nocte, secundum Glossam: Ego sapiētia habito in consilio & eruditus intersum cogitationibus*. Et si Deus neminem diligit, nisi qui cum sapientia inhabitat: *Beatus ergo vir, qui in sapientia morabitur*. *Neminem diligit Deus, & cetera: contra, infra: Diligis omnia, quæ sunt, & tamen non omnia cum sapientia inhabitant*. Sed dicendum, quod ibi loquitur de dilectione naturali: hic de gratuita. *Hæc speciosior, & cetera: hic agit de sapiētīæ speciositate, præferendo eam speciositati solis*. Et primo ponit comparisonem: secundo comparationis probationem: *illi enim succedit nox, bene dixi, quod eum diligit Deus, qui cum sapientia inhabitat, & merito. Est enim hæc: scilicet sapiētia, speciosior sole, quia pulchritudo spiritualis præfertur corporali supra eodem; super salutem & speciem dilexi eam, sole, scilicet materiali, quia est pulchritudo Solis iustitiæ, de quo: Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & super omnem stellarum dispositionem speciosior est, repetendum. Ipsa enim stellas fecit, & constans est, & plus de pulchritudine sibi retinuit, quam stellis ded erit: ideo supra, Quam pulchra est casta generatio cum claritate, scilicet sapiētīæ, luci comparata, scilicet tam solis, quam stellarum, inuenitur prior, scilicet æternitate, dignitate, causalitate. Ego feci vt oriretur in cælum lumen indeficiens, Glossa, lux corporalis, quæ modo occidit, modo oritur, luci spirituali comparata, scintilla videtur. Christus quoque sanctorum claritatem longe transcendit, illi enim scilicet luci corporali: *succedit nox*, secundum illud: *Nox, & dies non requiescent. Venit mane & nox*. Sed luci spirituali non succedit nox. Vnde sequitur: *sapientiam autem, quæ est lux spiritualis, non vincit, malitia, quæ est tenebra spiritualis, secundum Ioannem Damascenum. Vnde lux in tenebris lucet.**

Ioan. 14. c
Ioan. 15. e
Psal. 1. a
Prou. 8. b
Eccl. 14. c
Sap. 11. d
Malac. 4. a
Sap. 4. e
Eccl. 24. a
Gen. 8. d
Isa. 21. e
Ioan. 1. e

C A P V T V I I I.

ATTINGIT ergo a sine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hanc amauit, & exquisiuit eam a iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius. Generositatem illius glorificat, contubernium habens Dei: sed & omnium Dominus dilexit illam: doctrix enim est disciplina Dei, & electrix operum illius. Et si diuitiæ appetuntur in vita; quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia? Si autem sensus operatur, quis horum quæ sunt, magis quam illa, est artifex? Et si iustitiam quis diligit, labores huius magnas habent virtutes: sobrietatem enim & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Et si multitudinem scientiæ desiderat quis: scit præterita, & de futuris æstimat: scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum: signa & monstra scit, antequam fiant, & euentus temporum & seculorum. Proposui ergo hanc adducere mihi ad conuiuendum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & tediū mei. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud seniores inuenio: & acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentium admirabilis ero: & facies principum mirabuntur me, tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinantem me plura, manus ori suo imponent. Præterea habeo per hanc, immortalitatem: & memoriam æternam his, qui post me futuri sunt, relinquam. Disponam populos, & nationes mihi erunt subditæ. Timebunt me audientes reges horrendi, in multitudine videbor bonus, & in bello fortis. Intrans in domum meam, conuiescam cum illis: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tedium conuictus illius, sed letitiam & gaudium. Hæc cogitans apud me, & commemorans in corde meo, quoniam immortalis est in cogitatione sapientia, & in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuum illius honestas sine defectione, & in certamine loquelæ illius sapientia, & præclaritas in communicatione sermonum ipsius: circuibam quærens, vt mihi illam assumerem. Puer autem eram ingeniosus, & fortitus sum animam bonam. Et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoquinatum. Et vt sciui quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det: & hoc ipsum erat sapientia, scire, cuius esset hoc donum: adiū Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis precordijs meis.

EXPO-

EXPOSITIO IN CAP. VIII.

ATTINGIT ergo, & cetera, ostendo qualiter sapientiam acquisierit, hic ostenditur quantum ipsam amauerit. Et hic ostendit ex tribus. Primo ex desiderio habendi: Secundo ex proposito acquirendi: *Proposui ergo*. Tertio ex studio inueniendi: *Hic cogitans*, & cetera. In prima ostendit desiderium habendi causatum in se, primo ex eius valore absoluto: secundo ex eius valore comparato: *Et si diuitia*, valorem absolutum ostendit primo ex eius virtute: secundo ex eius formositate. *Hanc amauit*, & cetera. Tertio ex eius nobilitate, *Generositatem*, quarto ex eius vtilitate: *Doctrix enim*: ergo quia talis est sapientia, vt dictum est: *attingit*, contactu virtuali, non corporali, secundum illud: *Quorum Deus tetigerit corda. A sine vsque ad finem*. Glossa, ab æterno in æternum. Vel a principio mundi vsque ad aduentum Christi. Finis legis Christus, & cetera: *Fortiter*. Glossa, quia Dei virtus est. Christum Dei virtutem, & sapientiam. *Et disponit omnia*, scilicet suprema, media, & infima: *Suauiter*. Glossa, quia Dei sapientia est. *Fortiter disponit omnia* per iustitiam, & *Suauiter*, per misericordiā. Psalmista: *Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas, scilicet iustitiæ. Idem: Misericordia Dei ab æterno, & vsque in æternum. & cetera. & iustitia illius in filios filiorum, & cetera*. Nota, quod sapientia, idest Dei filius, attingit fortiter ea, quæ in cælo, superbum diabolum cum suis socijs expellendo: Prudentia eius percussit superbum: Peccati ei, o Cherub: ea quæ in mundo, mundi principem superando, & eijciendo: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras: ea, quæ in inferno, spolia inferni aufereudo, secundum Glossam: *Tu autem in sanguine tuo eduxisti vincos de lacu, in quo non est aqua. Disponit autem suauiter ea, quæ in cælo, Angelos stantes, in gratia confirmando. In Psalmo: Verbo Domini cæli firmati sunt. Quæ in mundo, genus humanum proprio sanguine redimendo. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, & cetera. Sed pretioso sanguine, & cetera. Quæ in inferno, sanctorum animas de limbo educendo, secundum illud: *Tu autem in sanguine testamenti eduxisti vincos de lacu, & cetera. Item in Psalmo: Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, & cetera. Vel sic, cum sapientia increata sit media in trinitate persona, potest dici, quod attingit a sine vsque ad finem, idest a Patre vsque ad Spiritum sanctum, scilicet per idemtitatem substantiæ, ita, quod non intelligatur distantia localis: sed distinctio personalis, *Fortiter*, quoad patrem, cui attribuitur potentia. *Et disponit omnia suauiter*, quoad Spiritum sanctum, cui attribuitur benignitas. Vel *attingit a sine vsque ad finem*, idest a diuinitate vsque ad humanitatem, scilicet in incarnatione, in qua vna summis vnitas sunt. *Fortiter*: quia per potentiam infinitam. In Psalmo: *Excita potentiam tuam, & veni*. Glossa tu ipse in carne. *Et disposuit omnia suauiter*. In redemptionis humanæ procreatione: *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde: mitis fuit in natura humanitatis assumptæ, est enim homo animal natura mansuetum, ratione discretum, statura erectum. In conuersatione. Vnde Ioannes Baptista quadam die videns eum ambulantiem, ait: Ecce Agnus Dei, & cetera. In prædicatione: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. In peccatorum dimissione: Vade, & amplius noli peccare. Item: Dimittite, & dimittetur vobis. In passione, vnde: Sicut ovis ad occisionem ducetur, & cetera. Item: Ego quasi agnus, qui portatur ad victimam. Sequitur. *Hanc*, scilicet sapientiam, quia tanta virtus est. *Amauit*, scilicet affectu cordis. Vnde supra, *Super salutem, & speciem dilexi sapientiam. Et exquisiuit*, idest extra quæsiuit, effectu boni operis, secundum illud:****

1. Reg. 10. d
Rom. 10. a
1. Cor. 1. d
Psal. 24. b
Psal. 102. c
Iob 26. b
Eze. 28. c
Ioan. 12. e
Zach. 9. c
Psal. 32. a
1. Pet. 1. c
Zach. 9. c
Psal. 67. d

Non diligamus lingua, neque verbo, sed opere & veritate. *A iuuentute mea*, quasi dicat in flore ætatis meæ: *Qui mane, scilicet iuuentutis vigilauerint ad me, inuenient me. Ideo: Fili a iuuentute tua excipe doctrinam: Et quæsiui*, scilicet studio lectionis, & orationis: *Quærite, & inuenietis: Sponsam mihi assumere*, sponsam dicit, ratione amoris: *Dic sapientiæ, soror mea es, & prudentiam voca amicam meam*. Item ratione delectationis: *Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ. Ratione inseparabilitatis: Nō enim sponsam licet dimittere, nisi causa fornicationis: sed hoc in sapientia locum non habet: nihil enim inquinatum incurrit in illam*, supra. Ratione generationis: *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, & a generationibus meis implemini. Et amor factus sum forma illius*, idest pulchritudinis sapientiæ. Et hoc perseverantia, & feruentis dilectionis amore eam, quasi in habitum conuertendo. *Quid bonum, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? idest nisi sapientia, quæ reficit affectum, & castificat, vel purificat intellectum a corruptione erroris. Generositatem, & cetera. Ita amauit sapientiam, & cetera, & merito, quia sapientia increata: *Habens contubernium, idest consortium, & cohabitationem Dei*. Glossa, patris: quia est ei coæterna: *Ego in patre, & pater in me est. Item: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Glorificat generositatem illius*, idest repræsentat generositatē patris, secundū Glossam. Ipse enim filius Dei in se patris gloriā repræsentat: quia est splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, vt habetur. Item, secundum aliam litteram: *Gloria patris filius sapiens. Item: eius gloriā mundo manifestat. Vnde: Ego gloriā meam non quæro, sed honorifico, & cetera. Sed & omnium Dominus*, scilicet pater, de quo: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, & cetera, Dilexit illam: Pater diligit filium, & merito. Doctrix enim est disciplina Dei*. **D** Homo adinuenit omnem viam disciplinæ, & cetera, disciplina duplex est, scilicet factorum, & verborum. Vnde: *Disciplina tua correxit me in finem: Et disciplina tua ipsa me docebit: Propter hoc dicit: Doctrix, & cetera, scilicet verbis. Et nota, quod disciplina Dei est fides formata, quæ facit discipulos Dei: Saulus adhuc spirans minarum, & cædis in discipulos Domini, idest fideles. Et electrix operum illius, idest disciplinæ, quæ est in factis: Et electrix operum illius, idest eligere, docēs opera disciplinæ fidei: Fides enim sine operibus mortua est. Et si diuitia appetuntur: hic ostendit desiderium causatum ex sapientiæ valore comparato. Et primo in comparatione ad pecuniam, quæ est perfectio fortunæ. Secundo in comparatione ad industriam, quæ est perfectio naturæ. *Si autem sensus*. Tertio in comparatione ad virtutem, quæ est perfectio gratiæ: *Et si iustitiam*. Quarto in comparatione ad scientiam, quæ est perfectio intelligentiæ. *Et si multitudinem. Et si diuitia appetuntur*, quamuis appetendæ non essent: *Qui enim volunt diuites fieri incident in tétationem, & in laqueum diaboli. Item in Psalmo: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. In vita, scilicet præsentī, pro eius sustentatione, & sufficientia. Quid sapientia locupletius? quæ omnia operatur. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor: ego, scilicet sapientia increata, nec potest esse pauper, qui omnia operatur. Sic enim est facere argentū, & aurum & huiusmodi. Ideo dicit: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes supernæ. Augustinus: Nimis diues est christiana religio, cui datum est in omnium possessore, omnia possidere. Si autem sensus, idest naturalis, vel acquisita industria: Operatur: quia ars imitatur naturam in operando, secundum Philosophum. Quis horum, quæ sunt magis, quam illa est artifex? quasi dicat nullus. Vnde in Psalmo: Omnia in sapientia fecisti. Vnde sapientia repleuit Dominus Beseleel, vt sciret fouere opera tabernaculi, vt habetur: *Et si iustitiam quis diligit, scilicet generalem idest humanæ vitæ rectitudinem, de qua supra*****

1. Ioā. 3. d
Pro. 8. b
Eccli. 6. b
Luc. 11. b
Prou. 7. a
Prou. 5. c
Mat. 19. a
Sap. 7. a
Eccli. 24. c
Zach. 9. d
Ioan. 14. b
Ioan. 1. a
Heb. 1. a
Pro. 10. a
Ioan. 8. f
Psal. 2. b
Iona. 5. d
Baruc. 3. d
Psal. 17. c
Act. 9. a
Iac. 2. e
1. Tim. 6. b
Psal. 61. c
Ioan. 5. b
Prou. 8. d
Arist. 2. Phys. rex. 79.
Psal. 103. c
Exo. 31. a

Sup. cap. 1. supra : Diligite iustitiam , & cetera , *Labores huius* , scilicet sapientia , quibus pro ipsa habenda laboratur , & dicit : *Labores* pluraliter : quia pro ipsa habenda oportet multum laborare : In laboribus plurimis : *Magnas virtutes habent* , idest acquirunt . Glossa , nihil iners , nihil desidiosum in operibus eius . *Scribentem enim* . & cetera . Glossa quattuor virtutes principales ponit . *Sobrietatem* , idest temperantiam , in cauendo superfluum malum , infra : *Deducet me in operibus meis sobrie* , & *Sapientiam* , in discernendo , & diligendo bonum : *Uitium* , in reddendo debitum : *Virtutem* , idest fortitudinem , cui magis conuenit nomen virtutis : quasi uiuentis in sustinendo difficile , & aggrediendo arduum . De ijs tribus : *Mea est aequitas* : mea est prudentia : mea est fortitudo : Glossa , has virtutes nullus habuit , nisi qui omnium virtutum origo : Deus contulit quocumque tempore , quacumque lege , quacumque gente : *Quidam tamen speciem pietatis habentes virtutem ignorauerunt* . Sed numquid Philosophi virtutem habuerunt ? & videtur , quod sic , quia secundum **Aristot. 2.** Philosophum , habetur per acquisitionem . Dicendum quod non habuerunt virtutes perfectas , sed imperfectas , quia sine merito , & iustis : vel habuerunt eas a Deo per gratiam gratis datam , sed non per gratiam gratum facientem . *Quibus nihil est utilius in vita hominibus* , idest in vita humana hominis ad hominem . Sed numquid theologicæ virtutes meliores non sunt , & virtuosiores ? Dicendum quod sicut tactum est , loquitur in vita humana hominis in comparatione ad hominem , non ad Deum , quoniam præsupponit : ijs autem nihil est utilius hominibus , quia proficiunt homini in agendo , & in patiendo . In agendo , quia per prudentiam est in agendo recta electio , per iustitiam recta executio : in patiendo , quia per temperantiam recte nos habemus ad passiones mulcebre , per fortitudinem ad passiones tridabiles . Ideo dicit Glossa , qui temperans , est prudens , & fortis , & iustus , quid illi deest ? *Et si multitudinem scientia* . Aliqui habent : *Et similitudinem scientia* . sed falsa est littera illa , quamuis præfens scientia hominis magis possit dici similitudo scientia , quam scientia , eo quod multæ dubietati , & multæ ignorantia est permixta : *Si multitudinem* , inquam , *Scientia* , scilicet speculatiua , *Desiderat* , quis secundum illud Philosophi : *Omnes homines scire desiderant* : *Scit præterita* , scilicet sapientia ipsa , *Et de futuris astitat certitudinaliter* , cum tamen sint occulta ex conditione temporis : quia præterita iam transferunt , futura vero nondum euenerunt , *Scit* , inquam , *Præterita* , & cetera , unde per ipsam edoctus Moyses prophetauit de præteritis : In principio creauit Deus caelum , & terram . Item de futuris : *Prophetam suscitabit Dominus de gente tua* , & de fratribus tuis , *Et versutias sermonum* , idest simplicium propositionum , & ænigmatum obscuras astutias , nec tantum simplicium propositionum versutias , sed & compositarum . Vnde sequitur : *Et dissolutiones argumentorum* , idest rationum , quæ tamen latent ex perplexe humanae calliditatis : *Occulta pro uerba exquiret* , scilicet sapiens , & in absconditis parabolarum conuerfabitur . Vnde Christus , in quo erant thesauri sapientia , & scientia absconditi , in sermone capi non potuit , vt patet apud Matthæum . Et Salomon edoctus sapientia nullum verbum reginae Saba latere potuit , vt patet in libro Regum : *Signa* , scilicet minora , quæ præter naturam fiunt , *Et monstrata* , quæ contra naturam communem cursum fiunt : *Scit antequam fiant* , ita bene sicut quando iam facta sunt . De ijs duobus : Si signa & prodigia videbitis , non creditis . Hæc autem similitudine occulta , ratione naturalis difficultatis , quia miraculæ , secundum Augustinum est opus arduum , & insolitum supra spem , & facultatē admirantis : *Et secularia* , idest frequentium , quæ eueniunt in æternitate , & in futuro , hæc autem nosse non est hominis . Vnde : Non est vestrum nosse tempora , vel monumenta , quæ pater posuit in sua potestate : hæc autem occulta sunt , ratione causæ latentis .

A Proposui ergo , & cetera , supra ostendit , quantum amaret sapientiam , & hoc ex desiderio habendi , hic ex proposito acquirendi . Et hoc propter bona , quæ ex ipso proueniunt : & primo propter bona pertinentia communiter ad vtramque vitam : Secundo , propter pertinentia ad vitam actiuam : *Habebo per hanc* . Tertio , propter pertinentia specialiter ad contemplatiuam : *Intrans in domum* . Ergo quia talis est : *Proposui* , idest firmiter in corde meo disposui *Hanc* , scilicet sapientiam diuinam non aliam adulterinam , vt poeticas disciplinas , quas vocat Boetius de Consolatione , meretriculas : *Adducere mihi* , non tantum alteri , contra illos , qui tantum alios docent , se ipsos non docent quos arguit apostolus , dicens : *Qui alium doces , cur te ipsum non doces ? Ad conuiuandum* , idest ad reficiendum , scilicet affectum , non tantum ad illustrandum intellectum , sicut multi , qui nullo modo afficiuntur in sacra scriptura : Videbis oculis tuis , & inde non comedes . Item : *Ad conuiuandum* , dicit , idest ad communiter , & simul reficiendum , quia in bonis sapientia pacimur , & reficimur , vnde : *Comedit panem* , & *bibite vinum* , quod miscui vobis : & illa in bonis nostris , vnde : *Deliciae meæ esse cum filiis hominum* . Debemus ei ministrare primum ferculum , quasi de herbis confectum , de lilijs honestatis : *Qui pacitur inter lilia* , donec aspiet dies , *et cetera* . Secundo de carnibus hædinis , idest detestatione omnium peccati , & iniquitatis , tam carnalis , quam spiritualis : ijs duobus hædis libenter vescitur : sicut Isaac . Tertium de piscibus assis patientia , & tribulationis : *Obtulerunt ei partem piscis asii* . Vitimum de fructu spiritus , id est de operibus deuotionis : *Veniat dilectus meus in hortum suum* , vt comedat fructum pomorum suorum . *Scies quoniam mecum communicabit de bonis* , scilicet suis , hæc est inuitatio symbolica : *Cenabo cum eo* , & ipse mecum . Et dicit : *De bonis* , pluraliter , quoniam & de bonis presentibus , & futuris . *Et erit allocutio* . Glossa , idest allocutio : *Cogitationis* , idest afflictionis in cogitando , quoad intellectum , secundum illud : *Frequens meditatio carnis est afflictio* . *Et tædij mei* , in operando . Et hoc quantum ad affectum : *Supra modum grauati sumus supra virtutem* , ita vt tederet nos etiam viuere . *Habebo* , & cetera , hic tangit bona pertinentia ad vitam actiuam præcipue necessaria Prælati , & primo quantum ad actum iudicandi : secundo , quantum ad actum loquendi , *Tacentem me* , & cetera , quantum ad actum conuersandi : *Præterea habeo* , & cetera , quarto , quantum ad actum regendi : *Disponam populos* . Quantum ad actum iudicandi tangit duo , primo auctoritatem : secundo , discretionem : *Iuuenis & acutus* , & cetera : *Habebo per hanc* , scilicet sapientiam , quæ clara est , vt habetur supra : *Claritatem* , scilicet famam : *Lucent lux vestra* , & cetera . Inter quos lucent sicut luminaria in firmamento , & cetera . *Ad turbas* , idest ad minores : *Et honorem* , scilicet reuerentia : *Apud seniores* , idest apud maiores . Videbant me iuuenes , & abscondebantur , & senes assurgentes stabant . Ex ijs duobus fit homo magna auctoritatis , scilicet ex fama minorum , & reuerentia maiorum : *Iuuenis* , idest fortis , & diligens inuestigando , *Et acutus* , idest subtilis in penetrando , & inueniendo . *Inueniar in iudicio* . Glossa , omnia secundum leges dijudicans , talis fuit Daniel , vt patet . Et supple , idest : *In conspectu potentium* , idest minorum Prælatorum . *Admirabilis ero* , & *facies principum* , idest maiorum Prælatorum : *Mirabuntur me* , hoc ad litteram fuit verum de Salomone , vt patet . Vbi dicitur , quod Regina Saba , audita fama Salomonis , & cetera , ait : *Maiores sapientiam inueni* , quam rumor , quem audiui . Hoc etiam verum fuit de nostro Salvatore , vnde : *Audiuit Tetrarcha famam de Iesu* , & ait pueris suis , *Ecce terra* . Hoc etiam verum est de perfecto sapiente : In medio populi fuit exaltabitur , & in plenitudine sancta admirabitur . *Tacentem me* , idest quod doceam præmeditantem , in Psalmo : *Os iusti meditabitur sapientiam* : *Suspirabunt* , idest in silentio expectabunt , non audentes loqui

Boet. de cōs. lib. 1. Pro. 1
Rom. 2. c
4. Reg. 7. a
Prou. 9. b
Prou. 8. d
Cant. 2. d
Gen. 27. a
Luc. 24. c
Cant. 5. a
Apo. 3. d
Eccli. 12. d
2. Cor. 1. b
Sap. 6. b
Mat. 5. b
Phil. 2. b
Iob 29. b
Dan. 13.
3. Reg. 10. a
Mat. 14. a
Eccli. 24. a
Psal. 36. f

Iob. 29. d loqui secundum Glossam . Expectabant me , sicut pluiam : & aperiebant os suum , sicut ad imbrem serotinum : *Et loquentem* , & cetera , taciturnitatem recte præmisit locutioni , quia , secundum Hieronymum , doctrina Pythagoræ erat tacere per quinquennium , & postea eruditos loqui , *Et loquentem me respicient* , scilicet diligenter , & hoc in signum attentionis : Intenti tacebant ad consilium meum . *Et sermocinante me plura* , sed non superflua , siue multa , quia , in multiloquio , siue in superfluitate verborum non deerit peccatum . Nota , quod pluralitatem continent duo , vel tria , sed non multitudinem : *Manus ori suo imponent* . Glossa , non audent resistere mihi : Principes cessabant loqui , & digittum superponebant ori suo . *Præterea per hanc* , scilicet per sapientiam , *Habebo immortalitatem* , scilicet gloriae æternæ in celo . Lignum vitæ est ijs , qui apprehendunt eam : *Et memoriam* , Glossa , meorum operum , & virtutum , *Aeternam* , idest perpetuam , quam diu durabit mundus , *is* , qui post me futuri sunt , *relinquam* . Memoria iusti cum laudibus , in Psalmo : In memoria æterna erit iustus . *Disponam* , & cetera , hic tanguntur bona per sapientiam habita , quoad actum regendi . Et primo respectu subditorum : Secundo respectu extraneorum , *Timebunt* , & cetera , dicit ergo : *Disponam* , Glossa erudiam regendo , scilicet & gubernando . *Populos* , legem habentes . Populus enim est multitudo hominum sub vna lege viuentium , vt Iudæi sub lege Moyfi . *Et nationes* , idest gentiles legem non habentes , & dicuntur nationes , quia non renati : sed in natiuitatis præputio , & vitio permanentes , vnde : *Subiecit populos nobis* , & gentes sub pedibus nostris . Et : *Ecce tistem populus dedi eum* , ducem , ac præceptorem gentibus . *Nationes* , inquam , *mibi erunt subdita* , per obedientiam , *Timebunt me audientes reges horrendi* , idest tyranni , & impij . Vnde omnes reges per circuitum facti sunt tributarij Salomoni . Item : *Venient ad te cuius filij eorum* , qui humiliauerunt te . *Et in multitudine* , scilicet fidelium : *Bonus videbor* , idest benignus , & *in bello* , scilicet aduersariorum . *Fortis* , hæc omnia spiritualiter , secundum Glossam , impleta sunt in Christo , & de ipso exponi possunt , vt patet inspicenti Glossas . *Intrans in domum meam* , idest conscientiam , scilicet redeundo de causa exteriori ad interioriorem . Sicut discipuli post prædicationem ad Dominum sunt reuersi cum gaudio , vt habetur . Præmisit autem actionem contemplationi , ratione temporis , non ratione dignitatis . Sicut Lia ante Rachel . *Conquiescam cum illa* , idest simul quiescam in illa mecum , vel in me . Præcurre prior in domum tuam , & illic aduoca te , & illic lude , & cetera , bene dixi : *Conquiescam cum illa* , non enim habet amaritudinem exterioris turbationis , *Conuersatio illius* , idest cohabitatio . Spiritus meus super mel dulcis . *Nectadium* , scilicet interioris afflictionis , *Conuidus illius* . Qui edunt me , adhuc esurient , contra fastidium . Hæc duo scilicet amaritudo exterioris turbationis , & tedium interioris afflictionis repugnant quieti . Et ideo illa remouet , subiungens duo opposita , cum dicit : *Sed letitiam* , scilicet interioris , & *gaudium* , scilicet exterioris . Iocunditatem atque gaudium dabit . Item : *Impleuit eum Dominus spiritu sapientia* , & cetera . Iocunditate , & exultatione , & cetera . *Hoc cogitans* , & cetera , hic tertio ostendit , quantum amauerit sapientiam , & hoc ex studio quærendi eam . Et circa hoc primo ostendit diligentiam quærendi . Secundo aptitudinem suscipiendi . *Puer autem eram* . Tertio fiduciam impetrandi , & vt sciri . In prima ponit tres causas mouentes ad quærendum scientiam : Primo effectum sapientia in corde . Secundo effectum in opere , & in operibus . Tertio effectum in locutione , & in certamine loquela . Hæc , scilicet præmissa , *cogitans apud me* , frequenter de his meditando . *Et commemorans in corde meo* , scilicet sequetia ea , ne obliuiscar ad memoriam redeundo : animal enim , quod ruminat , & findit vngulam , scilicet memorando , & discernendo , mundum est . Maria conseruabat

A omnia verba hæc , & cetera . *Quoniam immortalis est* , scilicet per naturam , vel per effectum immortalitatis , quem confert , supra eodē : *Habebo* , per hanc , immortalitatem . *In cogitatione sapientia* , idest intellectu : *Glossa* , quidquid de natura eius cognoscitur , totum immortalis , & semper viuere inuenitur . *Infra* : *Scire iustitiam* , & virtutem tuam , radix est immortalitatis , & *amicitia illius* , scilicet quando amatur . *Delectatio bona* , scilicet in affectu , *Bona* , dicit contra delectationem peccati , quæ mala est , quia ducit ad æternum cruciatum secundum illud Gregorij : *Momentaneum est , quod delectat : æternum , quod cruciat* . Item *Glossa* : corporales deliciae corpus grauant : spirituales vero mentem releuant , & tanto magis esuriuntur , quanto magis comeduntur . In illis appetitus placet , experientia displicet . Spirituales vero deliciae augent desiderium , & quo magis sumuntur , eo auidius amantur . *Et in operibus manuum illius* , idest in operibus bonis , quæ fiunt per manus illius , idest virtute , & potentia eius . Sine me nihil potestis facere , *Honestas sine delectatione* , idest perfecta honestas : virtus enim , & opus virtutis sunt de genere honesti , infra : *Honestauit illum in laboribus* . Item supra : *Innumerabilis honestas per manus illius* . *Et in certamine loquela illius* , scilicet , quæ est ad modum disputationis , in qua est quoddam certamen opponentis , & respondentis . *Sapientia* , idest scientia supple acquiritur . *Colluctata est anima mea cum illa* , & *præclaritas* , idest claræ virtutis euidencia : *In communicatione sermonum illius* , qui scilicet communicantur per modum simplicis collectionis : *Qui elucidant me* , vitam æternam habebunt . Item : *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos* , quasi stellæ in perpetuas æternitates . *Circuibam* . Glossa , diligenter , & studiose . *Surgam & circuibo ciuitatem* , *Quærens* , scilicet sicut mulier , de qua : *Quæ lucernam accendit* , & euerit domum , quærens diligenter , donec inueniat : *Vt illam mihi assumerem* , scilicet in sponsam . Vnde supra eodem : *Quæsiui eam mihi sponsum assumere* . In prædicto textu tanguntur octo vtilia prædicatori , vel doctori circa sapientiam addiscendam , siue circa sapientia acquisitionem . *Cognitio de ea per inuestigationem* , commemoratio per frequentationem , delectatio per amorem , operatio per impletionem , concertatio per disputationem , communicatio per collationem , circuitio per interrogationem , assumptio per incorporationem . *Puer eram* , & cetera , hic tangit aptitudinem suscipiendi : primo ex parte naturalis industria : *Quia puer eram ingeniosus* . Secundo ex parte gratia : *Quia animam bonam sortitus* . Tertio ex parte munditia : *Quia cum essem magis bonus* , *veni ad corpus incoquinatum* , dicit ergo : *Puer eram ingeniosus* . Nota , quod loquitur in persona Salomonis . Ingeniosus per naturalem industriam . Ex studijs suis intelligitur puer , si munda , & recta sint opera eius , & *sortitus* , idest fortem diuinæ electionis adeptus . *Cecidit fors super Matthiam* : *Animam bonam* , scilicet per gratiam . *Dilexit Salomon Dominum* , ambulans in præceptis David patris eius , & *cum essem magis bonus* , scilicet ex gratia superaddita , quam essem prius ex industria naturali , *Accessi* , & cetera , secundum enim Augustinum , bona temporalia sunt bona infima , naturalia media , gratuita summa . *Accessi* , inquam , mentis proposito , & studio , *Ad corpus incoquinatum* , supple habendum , & conseruandum per munditiam . Sed Glossa opponit , quod hoc de Salomone vix possit ad litteram intelligi : quia mulieres adamauit etiam alienigenas , vt patet . Sed solutio patet per distinctionem temporum . *In iuuentute enim dilexit munditiam* : sed in senectute luxuriam . Melius tamen possunt hæc de Christo intelligi . *Et vt sciri* , scilicet certissima cognitione fidei , & rationis : *Quoniam aliter non possum esse continens* , nisi *Deus det* . Omne enim datum optimum , & omne donum perfectum , desursum est , & cetera . *Continentia autem est donum perfectissimum* . Non est digna pondere

Sap. 1. 5. a
Ioan. 15. a
Sap. 10. c
Sap. 7. b
Eccli. 51. c
Eccli. 24. c
Dan. 12. b
Cant. 3. a
Luc. 15. b
Prædicatori octo vtilia de vtilia .
Prou. 20. b
Act. 1. d
3. Reg. 3. a
3. Reg. 11. a
Iac. 1. a
Eccli. 26. c

ponderatio continentis animae, & hoc ipsum erat sapientia, idest quidam effectus sapientiae in me: scilicet, scire, cuius esset hoc donum, supra eodem: Doctis est disciplinae Dei. Vt scivi, inquam, & cetera: Adij Dominum, intentione mentis non passibus corporis. In Psalmo: Accedite ad eum, & illuminamini: Et de-

precatus sum, scilicet verbo orationis vocalis. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo: Et dixi ex totis precordijs meis, scilicet fervore devotionis, secundum illud: Sed & spiritu meo de mane in precordijs vigilabo ad te: in Psalmo. Clamaui in toto corde, exaudi me Domine.

C A P V T N O N V M.

DEVS patrum meorum, & Domine misericordiae tuae, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturae, quae a te facta est, ut disponat orbem terrarum in aequitate, & iustitia, & in directione cordis iudicium indicet: da mihi sedium tuarum assidricem sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis: quoniam seruus tuus sum ego, & filius ancillae tuae, homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij, & legum. Et si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo absuerit sapientia tua, in nihilum computabitur. Tu elegisti me regem populo tuo, & iudicem filiorum tuorum & filiarum: & dixisti me edificare templum in monte sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuae altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod preparasti ab initio: & tecum sapientia tua, quae nouit opera tua, quae affuit, tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in praeceptis tuis. Mitte illam de caelis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuae, ut mecum sit, & mecum labore: ut sciam quid acceptum sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia. Et erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum iuste, & ero dignus sedium patris mei. Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? Aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidae, & incertae prouidentiae nostrae. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile estimamus, quae in terra sunt, & quae in prospectu sunt, inuenimus cum labore. Quae autem in caelis sunt, quis inuestigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis? & si correctae sint semitae eorum, qui sunt, in terris, & quae tibi placent didicerunt homines? Nam per sapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi Domine a principio.

EXPOSITIO IN CAP. IX.

DEVS patrum meorum, & cetera.] Postquam ostendit qualiter sapientiam accepit, & quantum acceptam amauerit: hic ostendit, quam deuote eam a Deo petierit, & primo tangit petitionis formam. Secundo, exauditionis rationem: Tu autem elegisti. Tertio petitionis finem Mitte illam. Quarto, finis difficultatem: Quis enim, & cetera. In prima parte decorem laudat. Secundo, domum specificat. Da mihi sedium. Tertio, se humiliat: Quoniam seruus. Quarto, indigentiam insinuat, & si quis, & cetera. Deus patrum meorum, scilicet per gratiam electionis: Patrum, scilicet antiquorum: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraam, & cetera. Vel Deus, Patrum meorum, idest qui fecisti patres meos, & elegisti, & sanctificasti eos: Domine misericordia, idest Domine misericors, ita quod sit intransitiua constructio, vel, Domine misericordiae, actor, ita quod sit transitiua: in Psalmo: Misericors, & misericors Dominus, Domine, inquam, misericordiae per effectum remissionis peccatorum, & iustificationis, misericordia respicit miseriam: Miseros autem facit populos peccatum. Qui fecisti omnia, scilicet per opus creationis, ut patet. In Psalmo: Dixit, & facta sunt, Verbo tuo, idest per filium tuum: In principio erat verbum, & post. Omnia per ipsum facta sunt, & sapientia tua, idest eodem filio tuo, secundum illud in Psalmo: Omnia in sapientia fecisti. Constituisti, idest ex partibus valde diuersis composuisti, scilicet ex spiritu rationali, & luto terreftri: Hominem. Deus de terra creauit hominem. Et nota, quod cetera dicit facta solo verbo, sed hominem sapientia, quasi opus nobilius, quia capax sapientiae, tam creatae, quam increatae. Et ideo, quasi opus maiori excoitatione faciendum, propter quod Dominus, quasi deliberans, ait: Faciamus hominem ad imaginem, & cet. Vt dominaretur creaturae, quae a te facta est, creaturae sed non spirituali, scilicet angelicae, sed corporali, & hoc per potentiam: Dominamini piscibus maris: Vt disponat orbem terrarum, scilicet per sa-

apientiam, est enim homo positus in hoc mundo, sicut rex in regno: In aequitate, id est misericordia, & iustitia: haec enim duo in disponendo iungi debent. Gregorius: Disciplina, & misericordia coniungi debent, ita ut vna cum altera semper teneatur: & in directione cordis, scilicet per bonitatem, & hoc per rectam ad Deum intentionem, in Psalmo: Confitebor tibi in directione cordis. Si direxerit ad Deum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet: Iudicium indicet, scilicet super subuertitos. Nomine autem iudicij simpliciter dicti, intelligit iudicem verum, vel iustum. Sicut enim homo pictus, vel mortuus non est homo: sic iniustum, vel falsum iudicium non est iudicium. Da mihi, a quo omne datum optimum, Sapientiam, scilicet intellectum, sedium tuarum assidricem, idest sanctarum animarum inhabitatricem, supra. Per nationes in animas sanctas se transfert: sanctae autem animae dicuntur sedes Dei, quia in eis sedet Deus, & quiescit praesidens, & imperans omnibus earum motibus, & affectionibus. Caelum mihi sedes est. Glossa, anima iusti sedes est sapientiae, & noli me reprobare, dando mihi bonitatem, & gratiam in affectu, Noli, inquam, reprobare me, sicut illos, de quibus: Tradidit illos in reprobum sensum. Argentum reprobum vocate eos. A pueris tuis, scilicet a puerorum tuorum numero, & consortio excludendo, de quibus: Ecce ego, & pueri mei, & cetera. Quoniam, & cetera: quasi dicat, ideo peto, ut des mihi sapientiam: Quoniam seruus tuus sum ego, idest tibi paratu, seruire, in Psalmo: Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum. Beati serui tui, qui audiunt sapientiam tuam: Et filius ancillae tuae, idest synagoga, de qua: Scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit. Secundum Glossam, verba ista sunt filij ad patrem, secundum quod homo sapientiam pro membris petentis, seruum eius secundum humanitatem. Non filium allegantis. Seruus meus es tu Israel: quia in te gloriabor: Et filium ancillae tuae, idest virginis, secundum illud: Ecce ancilla Domini: Homo infirmus, ex parte corporis, propter corporis fragilitatem, in Psalms: Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum. Et exigui temporis, propter vitae breuitatem. Homo

Greg. in li. 1. Reg. cap. 16. post me. Ps. 118. a lob 34. b Iac. 1. c Sap. 7. d Isa. 66. a Rom. 1. d Hier. 6. g Isa. 8. d Ps. 118. q 3. Reg. 10. a Galat. 4. c Isa. 49. a Luc. 1. d Psal. 6. a Iob 14. b

Exo. 3. b Ps. 110. a Prou. 14. d Gen. 1. a Ioan. 1. a Ps. 103. c Eccli. 17. a Gen. 1. d Gen. 1. d

natus de muliere breui viuens tempore, & Misericordiam, ex parte animae, idest ex naturali virtute insufficientis: Ad intellectum. Glossa, ad percipiendum: Iudicij, idest iudiciorum tuorum, quorum exemplo iudicandum est. Et legum tuarum, scilicet aeternarum, quarum regulatione iudicandum est. O altitudo diuitiarum sapientiae, & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. Et si quis, & cetera, in hoc innuitur charitas: Erit consummatus, idest perfectus: Glossa, in iudicio, Inter filios hominum, qui ex viro, scilicet & muliere nascuntur ad differentiam filij hominis, idest solius virginis, de quo: Quem dicunt homines. Et dicit: Consummatus inter filios hominum, quoniam potest esse purus homo per naturam: Si ab illo fugerit, vel aufugerit, scilicet, tamquam ab indigno, & peccatore secundum illud supra: In maleuolam animam non introibit sapientia. Sapientia tua. Glossa, diuina non mundana. Mundana enim propter peccatum non fugit. Sapientes sunt, ut faciant mala. In nihilum, scilicet more naturae: Computabitur, scilicet apud Deum, & sanctos eius. Infra: Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: per gratiam enim est homo, id quod est, quantum ad esse hominis. Vnde: Gratia Dei sum id, quod sum. Item sine charitate homo nihil est, ut patet. Et secundum Augustinum peccator nihil est, scilicet in eo, quod talis. Tu autem elegisti, & cetera, hic subdit multiplicem rationem exauditionis, quarum prima est inunctum officium regni: secunda est mandatum templi aedificandi: Et dixisti, & cetera. Tu autem, & cetera: quasi dicat: Ita sum per me insufficientis sine sapientia: Autem, pro, sed, nihilominus: Tu elegisti me. Glossa, Salomonem, vel Christum. Regem populo tuo, idest in te credenti. In Psalms. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion, & cetera. Et iudicem filiorum tuorum, & filiarum, scilicet tuarum, idest fidelium secundum illud Ioannis: Dedit eis potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius. Regis officium est, in negotijs regni suum exercere iudicium: iudicis vero spiritualiter est, in causis populi: Et dixisti. Glossa, iulisti. Dauid enim, qui vir sanguinum erat, non fuit permittum templum aedificare. Sed Salomon pupillus ad hoc fuit electus, ut patet. Et Dixisti, inquam, Aedificare me templum in monte sancto tuo, idest in monte, Moria, vbi sancta fieri voluisti. Et in ciuitate habitationis tuae, scilicet Hierusalem, vbi habitare dicebatur: quia ibi excellentius colebatur: Altare, scilicet holocaustorum. Holocaustorum dico ad differentiam altaris aenei, quod erat in atrio ante templum sub dio. Similitudinem tabernaculi tui sancti, idest ad eius exemplar de quo: Quod factum est ad exemplar caelestis tabernaculi. Vnde ibidem inspicit, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte demonstratum est: Quod preparasti. Glossa, per Moysen: Ab initio, non creationis, sed dationis legis. Vnde Glossa, cum educeres filios Israel de Aegypto, tabernaculum in deserto, ut dicit Glossa, signabat Ecclesiam militantem, sed templum in Hierusalem triumphantem. Ratio huius est: quia tabernaculum in deserto erat mobile, sed templum in Hierusalem immobile. Et tecum, scilicet praeparauit: Sapientia tua, scilicet increata, idest filius tuus, de quo: Christum Dei virtutem atque sapientiam: Quae nouit opera tua, quasi cooperatrix omnium, secundum illud Psalms: Omnia in sapientia fecisti: Quae affuit, tecum praesens: Tunc, scilicet cum orbem terrarum faceres. Quando appendebat fundamenta terrae, eram cum eo cuncta componens. Et in eodem: Delectabar cum eo, per singulos dies, ludens in orbe terrarum: Et sciebat, quod id placitum esset oculis tuis, scilicet quoad consilia: Oculis tuis, scilicet intellectus, & affectus tui, idest misericordiae, & veritatis tuae. In omni enim opere Dei misericordia, & veritas. Inuenit gratiam coram oculis Domini, secundum aliam translationem: Et quod directum. Glossa, idest

rectum, & iustum. In praeceptis tuis. In Psalmo: Iustitiae Dei recte letificantes corda. Mitte illam, hic ostendit finem petitionis, idest ad quid sapientiam quaesierit, & primo petit sapientiam ad sciendum, & faciendum Dei voluntatem: Secundo ostendit, quod videlicet ad talis finis ademptionem: Scit enim, dicit ergo: Mitte illam, scilicet sapientiam, & cetera. Notandum quod duplex est missio sapientiae, scilicet vna visibilis in carnem, de qua: Quem pater sanctificauit, & misit in mundum: alia in mentem, quam petit hic. De caelis sanctis tuis, idest de te ipso, qui caelum, & omnia contines. In Psalmo: A summo caelo egressio eius. Item: Quae desursum est sapientia: primum quidem pudica est, & cetera: Dicit autem, De caelis, pluraliter propter multitudinem contentorum, & effectuum in contentis, sicut dicuntur dies aeternitatis pluraliter. Et egressus eius sicut a principio dierum aeternitatis. Et a sede magnitudinis tuae. Glossa, a te ipso, qui sedes, & quietus omnia gubernans. Ego quiescam, & considerabo in loco meo sicut lux meridiana clara est. Et notandum, quod sapientia increata, quandoque dicitur esse in sinu patris, ut: Vnigenitus, qui est in sinu patris, enarrauit nobis. Aliquando gigni est in. In Psalmo: Ante luciferum genui te. Aliquando ex ore patris procedere. Ego ex ore Altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam. Aliquando de caelo menti, ut hic: Aliquando sedere in sanctis animabus. Vnde supra eodem. Da mihi sedium tuarum assidricem sapientiam, & cetera. Primum propter occultationem, secundum propter consubstantialitatem, tertium propter manifestationem, quantum propter illuminationem, quantum propter tranquillitatem: Vt mecum sit, scilicet intus in animae essentia, & per gratiam inhabitando, & informando. In Iacob inhabita, & cetera. Et mecum laboret, motiuam animae potentiam ad opus perficiendum. Memoratus sum misericordiae tuae Domine, & cooperationis, quae a saeculo sunt: Vt sciam, idest ut scire me facias, meae animae potentiam cognitiuam illustrando: Quid acceptum sit coram te, vel apud te. In Psalmo: Duce me facere voluntatem tuam: Scit enim omnia illa, omnia, scilicet ad scientiam rationis pertinentia, sicut sunt inferiora, & intelligit omnia, scilicet pertinentia ad intelligentiam intellectus, ut sunt superiora, supra: Omnia prospiciens. Et deducet me in operibus meis sobrie. Glossa, ne offendam dirigendo in opere bono. Supra: Sobrietatem docet, & cetera. Et custodiet me in sua potentia. Glossa, ab aduersarijs protegendo. In Psalmo. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, & cetera. Item: Ecce non dormitabit, neque dormiet, & cetera. Et erunt accepta opera mea. Glossa, coram Deo, tamquam facta pure ex amore suo: Et disponam populum tuum iuste, scilicet recte subditos gubernando. Vnde supra: Disponam populos, & nationes: Et dignus ero sedium patris mei, ipsum imitando: Sedium, dicit pluraliter, quia sedes praesentis regni, secundum illud: Per me reges regnant: Et futuri, Vnde Glossa, remuneratione caelestis regni. Quis enim hominum, & cetera. Hic ostendit finis difficultatem, primo ostendens, quod Dei voluntas sine sapientia sciri non potest, secundo quod solum per eam sciri potest: Sensum autem tuum, quod sine illa sciri non possit: ostendit primo ex diuini sensus profunditate: Secundo ex sensus humani imperfectione: Cogitationes enim. Tertio ex rerum sensibilibus comparatione, ibi: Et difficile estimamus, & cetera: Benedixi. Mitte illam, & cetera. Quis enim hominum, scilicet purus homo. Poterit scire, scilicet sine sapientia tua: Consilium Dei, quod est in praeiudicio, & disponendo scienda. Quis audiuit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis poterit cogitare, idest cogitando nosse, Quid velit Deus, scilicet operando praeuisa: quasi dicat nullus, vnde: O altitudo diuitiarum sapientiae, & scientiae Dei, & cetera. Cogitationes enim mortalium, scilicet quandiu sumus in statu mortalitatis: Timidae. Glossa, idest fragiles: & hoc quantum ad ea, quae sunt supra-

Psal. 18. Ioan. 10. d Psal. 18. b Iac. 3. d Mich. 5. a Isa. 18. b Ioan. 1. c Ps. 109. a Eccli. 24. a Eccli. 24. a Eccli. 51. b Ps. 142. c Sap. 7. d Sap. 8. b Ps. 126. a Sap. 8. c Prou. 8. b Isa. 4. d Rom. 11. d

rationem: *Et incerta providentia nostra.* Glossa: quia anima mutabilis est, & caro corruptibilis, & hoc quantum ad ea, quæ sunt sub ratione, & veri cogitatione. *Corpus, quod corrumpitur,* idest quod continuè corruptioni subiacet, propter quod putredini comparatur. *Homo putredo,* & illius hominis vermis: *Aggrauat animam,* scilicet affectum eius a cælestibus retrahedo. *Iob. 25. b*

Galat. 5. c Caro concupiscit aduersus spiritum. *Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam.* Notandum, quod corpus animam peccato originali maculat. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* Item, necessitati peccati venialis obligat. *Quod odi malum illud facio.* Item ad peccatum mortale inclinatur. *Proni sensus, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia.* Item, intellectum a contemplatione veritatis obnubilat, supra: *Vmbra transitus temporis nostrum.* *Vmbra scilicet interpositione corporis opaci inter animam, & solem iustitiæ.* Item affectum ab amore cælestium retardat, vt hic: *Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam.* Item, potentes motiuas a bono impedit, & ligat: *In Psalmo: Educ de custodia, vel de carcere animam meam.* Item: *Non quod volo bonum hoc ago.* Item, spiritu continuum bellum suscitatur. *Caro concupiscit aduersus spiritum.* Item, cura sui spiritum sollicitat, contra quod: *Nolite solliciti esse, & cetera.* Item, suis molestiis animam perturbat. *Angustia mihi sunt vndique.* Item, sui mutabilitate eius quietem turbat, & variat. *Et numquam in eodem statu permanet: & terrena inhabitatio deprimit,* idest deorsum premit a contemplatione æternorum retrahendo, idest ad terrena inclinando: *Sensum, idest intellectum humanum.* *Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt in malum ab adolescentia.* Ideo: *Infelix, & cetera.* *Sensum, inquam, multa cogitantem,* idest temporalia, quæ multa sunt, non æterna, quæ vnum sunt, secundum illud: *Turbas erga plurima.* Porro vnum est necessarium. *Et difficile,* & cetera: quasi dicat: *Et hoc patet: quia, difficile estimamus,* idest æstimatione non certitudinaliter cognoscimus. *Cunctæ res difficiles: Quæ in terra sunt,* idest sensibilia inferiora, & quæ in prospectu sunt, idest in aperto, sicut nature rerum sensibilibus superiorum. *Inuenimus cum labore.* Est homo, qui diebus, ac noctibus somnum non capit oculis: & intellexi, quod omnium operum Dei nullam-

C A P V T D E C I M V M.

HÆC illum, qui primus formatus est a Deo, pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum a delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia. *Ab hac, vt recessit iniustus in ira sua per iram homicidij fraternitas deperijt.* Propter quod cum aqua deleteret terram, sanauit iterum sapientia, per contemptibile lignum iustum gubernans. *Hæc & in consensu superbia, cum se nationes extulissent, sciuit iustum, & conseruauit sine querela Deo, & in filiis misericordiam fortem custodiuit.* *Hæc iustum a pereuntibus impijs liberauit fugientem, descendente igne in Pentapolim: quibus in testimonium nequitia fumigabunda constat deserta terra, & in certo tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria stans figmentum salis.* *Sapientiam enim prætereuntes non tantum in hoc lapsi sunt, vt ignorarent bona, sed & insipientia sua reliquerunt hominibus memoriam, vt in his, quæ peccauerunt, nec latere potuissent.* *Sapientia autem bos, qui se obseruant, a doloribus liberauit.* *Hæc autem profugum iræ fratris iustum deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum, honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius.* *In fraude circumuenientium illum affuit illi, & honestum fecit illum.* *Custodiuit illum ab inimicis, & a seductoribus tutauit illum, & certamen forte dedit illi, vt vinceret, & sciret, quoniam omnium potentior est sapientia.* *Hæc venditum iustum non dereliquit, sed a peccatoribus liberauit eum: descenditq. cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, & potentiam aduersus eos, qui eum deprimebant: & mendaces ostendit, qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem æternam.* *Hæc populum iustum & semen sine querela liberauit a nationibus, quæ illum deprimebant.* *Intrauit in animam serui Dei, & stetit contra reges horrendos in portentis, & signis.* *Et reddidit iustis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem, & transtulit illos per mare rubrum, & transtulit illos per aquam nimiam.* *Inimicos autem illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos.* *Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt, Domine, nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter, quoniam sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.*

A possit homo inuenire rationem. *Philosophus: Sicut se habet oculus nocturæ ad lucem solis, sic intellectus noster ad manifestissimam naturæ.* *Quæ autem in calis sunt, quis inuestigabit?* cum sint tam remota a nobis. *Altiora te ne quaeris.* *Deus in cælo, & tu super terram:* Idcirco pauci sint sermones tui. *Sensum autem tuum, & cetera.* *Hic ostendit, quod voluntas diuina potest solum sciri per sapientiam.* *Hic autem ostendit appropriando ei triplicem effectum, scilicet effectum instruendi intelligentiam, corrigendi culpam.* *Et sic correte, sanandi naturam, ibi: Nam per sapientiam, & cetera.* *Sensum autem tuum, idest consilium, & voluntatem: Quis sciet? quasi dicat nullus. Nisi tu dederis sapientiam, illuminantem intellectum.* *Secundum datum suum præbet illam diligentibus se.* *Dat omnibus affluenter.* *Dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam.* *Et miseris spiritum sanctum tuum, inflammantem affectum: quasi dicat, nullus. Sicut enim homo non scit ea, quæ sunt hominis, nisi specie hominis, quæ est in illo, vt habetur.* *Sic nec ea, quæ Deifunt, nisi Deus, & cui voluerit reuelare, de altissimis, idest de te, qui altissimus es, & de filio, qui altissimus est: & vos duo altissimi, adiectiue, non substantiue: Vt sic, scilicet per donum sapientia, & spiritus, scilicet remissione: Correcta sunt semita, idest operationes: Eorum, qui in terris sunt, idest hominum, & hoc per reuocationem a malo.* *Ille arguet mundum de peccato.* *Et bene dicit, Semita eorum, qui in terris sunt, idest peccantium, corrigi non possunt.* *Et qui tibi placent didicerunt homines, per informationem in bono.* *Spiritus paraclitus, & cetera.* *Docebit vos omnia.* *Nam per sapientiam, & cetera, bene dixi.* *Et sic correte sunt, & cetera.* *Nam per sapientiam sanati sunt, scilicet a prauitate intellectus, & corruptione affectus.* *Ego quasi fluuius Doris, quod interpretatur medicamentum generationis: Quicumque placuerunt tibi Domine a principio, scilicet mundi, secundum Glossam.* *Infra: Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, & cetera.* *In Psalmo, Misit verbum suum, & sanauit eos.* *Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam.* *Hinc est, quod canes spirituales, idest sapientia doctores, & prædicatores habent linguas medicinales: & dicit, omnes, quia secundum Augustinum eadem fides Mediatoris, quæ saluauit antiquos, saluat & nos.*

C A P V T D E C I M V M.

HÆC illum, qui primus formatus est a Deo, pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum a delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia. *Ab hac, vt recessit iniustus in ira sua per iram homicidij fraternitas deperijt.* Propter quod cum aqua deleteret terram, sanauit iterum sapientia, per contemptibile lignum iustum gubernans. *Hæc & in consensu superbia, cum se nationes extulissent, sciuit iustum, & conseruauit sine querela Deo, & in filiis misericordiam fortem custodiuit.* *Hæc iustum a pereuntibus impijs liberauit fugientem, descendente igne in Pentapolim: quibus in testimonium nequitia fumigabunda constat deserta terra, & in certo tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria stans figmentum salis.* *Sapientiam enim prætereuntes non tantum in hoc lapsi sunt, vt ignorarent bona, sed & insipientia sua reliquerunt hominibus memoriam, vt in his, quæ peccauerunt, nec latere potuissent.* *Sapientia autem bos, qui se obseruant, a doloribus liberauit.* *Hæc autem profugum iræ fratris iustum deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum, honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius.* *In fraude circumuenientium illum affuit illi, & honestum fecit illum.* *Custodiuit illum ab inimicis, & a seductoribus tutauit illum, & certamen forte dedit illi, vt vinceret, & sciret, quoniam omnium potentior est sapientia.* *Hæc venditum iustum non dereliquit, sed a peccatoribus liberauit eum: descenditq. cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, & potentiam aduersus eos, qui eum deprimebant: & mendaces ostendit, qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem æternam.* *Hæc populum iustum & semen sine querela liberauit a nationibus, quæ illum deprimebant.* *Intrauit in animam serui Dei, & stetit contra reges horrendos in portentis, & signis.* *Et reddidit iustis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem, & transtulit illos per mare rubrum, & transtulit illos per aquam nimiam.* *Inimicos autem illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos.* *Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt, Domine, nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter, quoniam sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.*

EXPOSITIO IN CAP. X.

HÆC illum, & cetera.] *In præcedentibus monuit specialiter rectores ad acquirendum sapientiam, & hoc per rationes sumptas ex periculo officij eorum, quos monet, scilicet capite sexto.* *Secundo per rationes sumptas ab eius exemplo, qui monet, septimo, octauo, 9. cap.* *Hic tertio hortatur eos, ad hanc eandem per rationes sumptas a multis effectibus & beneficijs sapientia.* *Est autem sapientia benefica, & sapientes, scilicet amicos suos promouendo, & insipientes aduersarios sapientium puniendo.* *Et primo agit de beneficijs pertinentibus ad amicorum Dei promotionem, scilicet in capite isto.* *Secundo de pertinentibus principaliter ad aduersariorum punitionem, scilicet capite vndecimo, & deinceps.* *In prima, primo determinat beneficia, collata singularibus personis.* *Secundo beneficia exhibita vni populo: Hæc populum iustum.* *In prima ostendit beneficia sapientia in sex singularibus personis patriarcharum antiquorum.* *Primo in persona Adæ, cum dicit: Hæc illum, qui primus, & cetera.* *Secundo in persona Noe, ibi: Ab hac ut recessit.* *Tertio in persona Abræ, Hæc, & in consensu superbia, Quarto in persona Lot: Hæc iustum a pereuntibus, Quinto in persona Iacob: Hæc autem, profugum, & cetera.* *Sexto in persona Ioseph: Hæc venditum iustum.* *In prima Adæ ostendit beneficium, primo gratia, secundo natura: Et eduxit, & cetera.* *Hæc illum, bene dixi, quod per sapientiam sanati sunt omnes, quod patet per exempla: Hæc enim, scilicet sapientia illum, scilicet Adam: Qui primus, omnium hominum, Formatus est a Deo, scilicet immediate: Manus tuæ fecerunt me, & cetera.* *Pater orbis terrarum, idest totius generis humani futurus.* *Numquid non vnus est pater omnium vestrum? Cum solus esset creatus, scilicet ante formationem mulieris: Formauit igitur Deus hominem de limo terræ: Et creatus, ex parte animæ: Creauit Deus ad imaginem & similitudinem suam, & cetera.* *Cum solus, inquam, creatus esset, custodiuit, scilicet a peccato in terrestri paradiso in statu innocentia.* *Posuit enim eum in paradiso, vt operaretur & custodiret illum.* *Et eduxit illum, scilicet in facta muliere, effectum transgressorem: A delicto suo, scilicet per immisionem penitentia & remissionem culpæ.* *Et notandum, quod hic habetur expressius de penitentia Adæ, quam alibi: Et eduxit illum de limo terræ, scilicet ex parte corporis.* *Deus de terra creauit hominem: Et dedit illi virtutem, idest potestatem continendi omnia, & dominandi omnibus, & hoc ex parte animæ, scilicet per rationem secundum illud: Dominamini piscibus maris.* *Item in Psalmo: Omnia subiecisti sub pedibus eius. Abræ, & cetera.* *Hic ostendit beneficium sapientia specialiter factum ipsi Noe, & ijs, qui cum eo fuerunt in arca, quando liberauit ipsum a diluuiio, & malos perdidit.* *Et primo tangit primam causam perditionis malorum.* *Secundo primam causam liberationis bonorum, ibi: Propter quod, & cetera.* *Dicit ergo, Ab hac, scilicet sapientia: ut recessit, & cetera.* *Sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt, per hoc enim, quod receditur a sapientia, receditur a Deo, supra: Peruersæ cogitationes separant a Deo.* *Iniustus, scilicet Chaim, qui scilicet iniustus Antonomastice, quia caput fuit & exemplar iniustorum: In ira sua, quæ scilicet iratus est contra fratrem suum Abel: Quare natus es, & cetera.* *Per iram homicidij, idest quæ ira fuit homicidium spirituale, secundum illud: Qui odit fratrem suum, homicida est, vel transiue vt sit sensus: Per iram homicidij, idest per iram, quæ fuit causa homicidij corporalis, vnde: Consurxit Chaim contra Abel fratrem suum, & interfecit eum.* *Fraternitas deperijt, idest societas fraternitatis, Abel*

A corporaliter mortuo, & Chaim spiritualiter: *Propter quod, & cetera.* *scilicet peccatum, illud enim peccatum, fuit prima causa corruptionis posteritatis Chaim, a qua deriuata est corruptio vsque in magnam partem posteritatis Seth.* *Et impletum est illud: Omnis caro corruperat viam suam: Cum aqua deleteret terram.* *delendo scilicet hominem, quem creauit, a facie terræ: perierunt enim omnes, qui scripti erant in terra, scilicet mali, de quibus: Recedentes a te, in terra scribentur.* *Delendo etiam omnem carnem in terra viuentium, secundum illud: Consumpta est omnis caro, quæ mouebatur in terra: Sanauit iterum, scilicet mundum, sicut scilicet prius sanauerat Adam, Sanauit, inquam, mundum, scilicet ipsum a malis hominibus purgando: Per contemptibile lignum, idest per arcam contemptibilem, immundam, & contemptam ab illis, qui eam frustra edificari credebant: Iustum, scilicet Noe, de quo: Noe vir iustus, & cetera.* *Gubernans, scilicet aquarum inundationes, ipsum a submersione liberando.* *Octauum Noe iustitiæ præconem custodiuit, mundo diluuium inducens.* *Lignum autem illud signabat crucem, quia contemptibilis est infidelibus, licet fidelibus sit venerabilis, vnde: Verbum enim crucis pereuntibus stultitia est, & cetera.* *Item: Prædicamus Christum crucifixum, Iudeis quidem scandalum. Hæc & in consensu, & cetera.* *Hic tangit beneficium sapientia collatum in persona Abræ: Primo quo ad se: Secundo in sua posteritate: Et in filiis, & cetera.* *dicit ergo, Hæc, scilicet sapientia, & etiam: Cum se nationes, idest illius temporis homines in vitio natiuitatis perdurantes: Extulissent, idest extra mensuram suam elatione cordis, & conatu operis tulissent: contra quod dicitur in psalmo: Domine nõ est exaltatum cor meum, & cetera.* *In consensu superbia, idest ex superbia veniente, quo scilicet consensu, vel qua superbia voluerunt turrim ædificare pertinentem vsque ad cælum, & nomen suum celebrare: quorum vtrumque superbia fuit.* *Cum se, inquam, Nationes extulissent, & cetera.* *Sciuit, scilicet sapientia approbando, & eligendo, & a malis separando.* *Notuit Dominus, quæ sunt eius: e contra malis dicitur: Numquam noui vos: Iustum, scilicet Abraam, qui iustus dicitur Antonomastice: Et conseruauit sine querela Deo, in medio prauæ & peruersæ nationis, quod fuit difficile: Erant ambo sine querela. Et in filiis, idest posteris: Misericordiam fortem custodiuit, scilicet eos ex misericordia suæ multitudine, & fortiter ab aduersarijs defendendo: & tandem eis terram promissionis conferendo, sicut promiserat: Hæc iustum a pereuntibus.* *Hic ostendit beneficium sapientia collatum in persona Lot, de subuersione Sodomæ, liberati: & primo tangit Lot liberationem.* *Secundo aliorum punitionem: Descendente, & cetera.* *Tertio punitionis æquitatem: Sapientia autem.] Hæc, scilicet sapientia: Iustum, scilicet Lot, vt dicit Glossa.* *Item dicitur de ipso: Aspectu, & auditu, iustus erat, A pereuntibus impijs, scilicet de consortio impiorum pereuntium, idest Sodomitarum, Liberauit, & a consortio culpæ, secundum illud: Iustum Lot, oppestum a nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersione eripuit, & a consortio pœnæ.* *De vtraque liberatione habetur in Genesi.* *Descendente igne, de calo non de terra, immisso: Pluit Dominus super Sodomam, & Gomorrham, sulphur & ignem, & cetera.* *In Pentapolim, Glossa, idest in regionem, scilicet quinque ciuitatum, scilicet Sodomam, Gomorrham, Segor, Seboim, & Adamam.* *Quibus, scilicet pereuntibus.* *In testimonium nequitia, ardentis, scilicet & fetentis luxuria: Fumigabunda, idest de se fumum emittens.* *Vnde in psalmo: Ascendit fumus in ira eius. Constat deserta terra, scilicet a plantis, & arboribus: Terra, de qua oriebatur paradysus fructiferam in falsuginem a malitia inhabitantium*

in ea: Et in certo, scilicet determinato tempore: **A** **Fructus habentes arbores,** inutiles, ut dicitur: quia referunt, poma ibi nasci exterius fetosa, intus cinerea & fauilliosa: Glossa, ostendunt, quod sine fructu poenitentiae damnatae animae in inferno ardebit in aeternum: **Figmentum,** idest statua: **Salis,** ad condendum omnes audientes sale sapientiae, contra putredinem carnalis concupiscentiae, vel insipientiae: **Figmentum,** dico: **Stans memoria,** idest recordatio.

Luca 17. f Memores estote vxoris Loth: quae retro respexit, nolens credere Angelo prohibenti, ut patet. Notandum autem, quod terra deserta testificatur eorum ad bona opera inutilitatem: fumus, eorum a carnali concupiscentia excacationem: fructus inutiles, eorum malam conuersationem: statua falis, eorum per carnalem concupiscentiam defluxum, & concupiscentiae putredinem: **Sapientiam enim,** & cetera, quasi dicat: Et merito sic puniti sunt. **Sapientiam enim praetereuntes,** idest abijcetes So. domitiae, & ideo infelices, vnde supra: Sapientiam & disciplinam, qui abijcit, infelix est: ideo etiam perierunt, secundum illud: Quia non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam. Nec tantum perierunt, quia sapientiam praetereuntes, sed & suae insipientiae memoriam reliquerunt. Et hoc est, quod subdit: **Non tamquam,** & cetera. **Sapientiam,** inquam praetereuntes: **Non tantum in hoc lapsi sunt,** ut ignorarent, ignorantia scilicet, de qua: Si quis ignorat, ignorabitur: **Bona,** scilicet pertinentia ad vitam, & salutem propriam: **Sed insipientia sua,** quia Comparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis: **Reliquerunt hominibus memoriam,** quoad malam famam: ita videlicet: **Ut in ijs, quae peccauerint,** idest, ut in ijs peccatis, quae fecerint: **Nec latere potuissent,** quia noluerunt latere. Sed publice peccauerunt: Peccatum suum quasi Sodoma praedicauerunt, nec absconderunt. Et ideo, Dominus peccata eorum, toto mundo voluit publicari per publicum supplicium. Latet peccatum, peccandi calliditate: Tu fecisti abscondite, ego vero faciam verbum illud in conspectu omnis Israel. Sanctitatis simulatione: Similes estis sepulchris dealbatis, & cetera. Dignitatis, vel praelationis auctoritate, secundum illud Gregorij: Nullus in Ecclesia amplius nocet, quam qui peruerse agens, nomen vel ordinem sanctitatis habet, hunc quippe redarguere nemo presumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis honoratur. **Sapientia autem,** quasi dicat, sicut illi iniusti puniti sunt propter contemptum sapientiae: **Autem,** pro, sed e contrario: **Sapientia hos, qui se,** scilicet sapientiam: **Observant,** idest diligenter corde, ore, & opere seruant: **A doloribus liberavit,** scilicet poenarum aeternarum, de quibus: In doloribus dormietis. Item: Circumdederunt me dolores mortis. **Hac autem profugum,** & cetera: hic tangit multiplex beneficium sapientiae factum in persona Iacob: quorum primum fuit eius promotio in bono, secundum, conseruatio eius a malo, **In fraude circumuenientium,** eum: tertium, adiutorium in triumpho, **Et certamen.** Hac, scilicet sapientia: **Profugum ira fratris,** scilicet fugientem, & declinantem ab ira fratris, siue a fratre suo irato: Ecce frater tuus minatur, ut occidat te. Nunc ergo, fili mi, audi vocem meam, & consergens fuge ad Laban fratrem meum: **Iustum,** scilicet Iacob, secundum illud: Respondebit mihi cras iustitia mea, **Deduxit per vias rectas,** Glossa, per Mesopotamiam Dominus solus dux eius fuit: **Rectas,** dicit: quia recta est semita Dei, ut patet in Isaias: **Et ostendit illi,** scilicet omnia per imaginariam visionem: **Regnum Dei,** quia vidit scalam pertingentem vsque ad caelum: Diabolus vero ostendit regnum mundi, vnde: **Mat. 4. d** Ostendit illi omnia regna mundi: **Et dedit illi scientiam sanctorum,** idest intelligentiam sacrarum rerum: quia, Intelligentia opus est in visione, ut habetur in Daniele, rerum, inquam, sacrarum, quas viderat: de-

dit ei intelligentiam, idest ut intelligeret, quid significet scala, quam viderat: & ascensus, & descensus angelorum: scala namque est obedientia, per quam ascendunt angeli ad Deo assistendum, & descendunt ad nos ministrandum. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. **Honestavit illi,** Glossa, idest ditavit, secundum illud: Facile est in oculis Domini subito honestare pauperem: & loquitur secundum humanam consuetudinem, quae diuites solet reputare honestas personas: **In laboribus,** idest propter labores suos, non per iniustitiam, & rapinam, sicut multi se ditant. Sed tales diuitiae non honestant, nec beatificant, sed proprii labores, siue diuitiae acquisite: ex iustis laboribus: Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & cetera: **Et compleuit,** idest ad optatum finem perduxit, scilicet ipsum reducendo ad patrem suum in terra Chanaan: **Labores illius,** Glossa: quos in pascendis ouibus sustinuit, de quibus dicitur: Die, noctuq. aestu vrebam & gelu: **Hac profugum,** & cet. Ab hoc loco vsque ibi: **In fraude circumuenientium,** tangitur beneficium, quod Dominus facit sanctis suis, quorum primum est iustificatio in principio suae conuersionis. Quos vocauit, illos, & iustificauit. Et hoc tangitur, cum dicit: **Iustum,** secundum, est deductio in profectu conuersionis: **Deduxit,** & cetera. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Tertium, est ostensio regni in gratia, vel in secreto contemplationis: **Ostendit,** Ostendam tibi omne bonum. Quartum, instructio in agnitione diuinae voluntatis: **Et dedit illi scientiam sanctorum,** Beati sumus Israel: quia, quae Deo placent, nobis manifesta sunt. Quintum, est honestatio, idest ditatio in abundantia meriti & virtutis: **Honestavit,** & cetera: Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo. Sextum, completio in premio: **Et compleuit,** & cetera. Consummatus est in breui, expleuit tempora multa, placita enim erat Deo anima illius. Item: Bonorum laborum gloriosus est fructus: **In fraude conuenientium,** idest conuenire eum volentium, scilicet Laban & filiorum eius, ut dicit Glossa, **illi assuit,** scilicet custodiendo eum, ne deciperetur, vel damnificaretur. Tulit Iacob omnia, quae fuerunt patris nostri, & de illis facultatibus ditatus, factus est inclutus. **Custodiuit illum ab inimicis,** scilicet a Laban & eius filijs ipsum persequentibus, & spoliare ipsum volentibus. Nisi Deus patris mei affuisset mihi, forsitan me vacuum reliquisses: **Et a seductoribus tutauit illum,** scilicet ab Esau, & suis, qui forte intendebant eum capere, quando veniebant in occursum eius. Sed Dominus immutauit cor Esau per oblationem munerum, quae praemisit ei Iacob, ut patet in Genesi. **Et certamen forte dedit illi,** Glossa exponit hoc de certamine contra Laban, & filios eius, vel contra Esau. Vel verius potest intelligi de certamine, quo luctatus est cum Angelo, cum Angelo, inquam, fortiori se. Nam si Angelus malus ita fortis est, quod non est potestas super terram, quae ei comparetur, ut habetur apud Iob, quanto magis angelus bonus: **ut vinceat,** scilicet ipsum certamen: In fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit, & cetera, **ut vinceat,** inquam, & sic, scilicet victoriam obtinendo, per sapientiam scilicet: **Quoniam potentior omnium est sapientia,** quia potens est liberare a quocumque homine malo, vnde: Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines preualebis? **Hac venditum iustum:** hic ostendit beneficium factum in persona Ioseph, & primo in eius liberatione: secundo, in liberati sublimatione, **Donec afferret hac,** sapientia scilicet, **Iustum,** idest Ioseph: pro iustitia enim fratrum suorum crimina accusabat, apud patrem suum. Accusauit fratres suos apud patrem crimine pessimo, **Venditum,** scilicet a fratribus suis, qui eum vendiderunt transeuntibus Ismaelitis: **Non dereliquit,** scilicet ab ipso recedendo. **Non derelinquet Dominus sanctos suos in aeternum.** Sed a peccatoribus

Dan. 7. 6
Eccli. 11. 6
Dan. 7. 6
Eccli. 11. 6
Psal. 127. a
Gen. 31. c
Rom. 8. b
Psal. 142. c
Exo. 33: d
Baruc 4. a
Iob 5. d
Sap. 4. a
Sap. 3. d
Gen. 31. d
Gen. 31. c
Gen. 32. a
Gen. 31. a
Gen. 32. a
Iob 41. d
Osea 12. a
Gen. 32. b
Gen. 37. a
Ibidem. f
Psal. 36. c

Gen. 39. d toribus liberavit eum. ab vxore Phutifaris & seruis eius, cum accusaretur de adulterio. **Descenditq. cum illo in foueam.** Glossa, carceris: traditus enim fuit in carcerem, in quo vincit regis custodiebantur, vbi cum illo sapientia descendit, quod patuit, quia gratia principis ei dedit: **Et in vinculis,** carceris. **Non dereliquit eum,** quia per sapientem fomniorum interpretationem a vinculis liberavit eum: **Donec afferret illi sceptrum regni,** idest principatum totius Aegypti post Pharaonem, vnde: Tu eris super domum meam, & cetera. **Et potentiam,** scilicet iudicandi vel vindicandi se, si voluisset. **Aduersus eos,** qui eum deprimebant, idest contra fratres suos, qui eum deprefferant, quibus terrorem magnum incussit, ut patet in Genesi. **Et mendaces ostendit,** qui maculauerunt eum, scilicet macula infamiae, vxorem scilicet Phutifaris, & seruos eius. Prius ostendens vos fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatum. Nam per eius diuinam exaltationem ostensum fuit, & creditum totum esse mendacium, ipsa etiam muliere postea sorte hac recognoscenti. De hac macula infamiae: Posuisti maculam in gloria tua: **Et dedit illi claritatem aeternam,** scilicet perpetuae fame secundum illud: In memoria aeterna erit iustus: vel eterna gloria, quando scilicet Christus cum ceteris patribus de inferno in gloriam induxit. Ascendens in altum captiuam duxisti captiuitatem. Notandum autem, quod in praedictis sex personis tanguntur sex modi, quibus sapientia liberat sanctos, secundum illud: In sex tribulationibus, & in septima non tanget te malum. Liberat enim a tentatione hostis, ut Adam. A tentatione corruptionis fomitis, ut Noe ceteris peccantibus propter corruptionem carnis. Item a tentatione superbiae & elationis interioris, ut Abraam a gigantum superbia imitanda vel superbiae imitatione. Item a tentatione exteriori, scilicet prauis exempli & corruptae conuersationis, ut Lot. Item a tentatione humanae fraudis & circumuentionis, ut Iacob. Item a tentatione mundanae aduerfationis, ut Ioseph. Item notandum, quod tres sunt hostes nostri, scilicet diabolus, caro, & mundus significati per tres hostes Salomonis, de quibus in libro Regum. Tentatio vero demonis, duplex est, scilicet exterior & visibilis, interior & inuisibilis. Liberatio a prima significatur in liberatione Adae. A secunda in liberatione Abraham. Carnis vero tentatio duplex, scilicet secundum naturam & contra naturam. Liberatio a prima, significata fuit in liberatione Noe. Secunda in liberatione Lot. Mundi vero tentatio duplex, scilicet per fraudulentiam, & per violentiam. Nam liberatio a prima signata est in liberatione Iacob. A secunda in liberatione Ioseph. **Hac populam iustum.** Postquam ostendit beneficia sapientiae collata singularibus personis, hic ostendit beneficium factum vni populo. Et primo tangitur beneficium generale: secundo speciale: **Intrauit,** & cetera: tertio gratiarum actio per vtroque. **Ideo iusti,** & cetera. **Hac,** scilicet sapientia: **Populum iustum,** scilicet populum Israeliticum, per fidem iustificatum, secundum illud: Iustificati ex fide, vel, **Iustum,** per operationem boni: **Et semen sine querela,** scilicet per declinationem mali. **Semen,** scilicet Patriarcharum, ut dicit Glossa. Item: Filij sanctorum sumus: **Liberavit,** & cetera. huius liberationis praemisit duplicem causam, scilicet populi bonitatem, cum dicit: **Populum iustum:** secundo patrum sanctitatem, cum dicit: **Et semen sine querela liberavit a nationibus,** idest ab Aegyptijs, in vitio natiuitatis suae permanentibus: **Qua illum opprimebant,** idest vexabant, scilicet in luto, & latere, & paleis, ut patet in Exodo. Et nota, quod per hanc oppressionem, vel vexationem, potest intelligi vexatio diaboli, qua vexat seruos suos in operibus luti luxuriae, & lateris auaritia & palearum superbia. Videns vidi afflictionem populi mei, & cetera. **Intrauit,** & cetera: hic tangit specialia beneficia. Primo facta in Aegypto: Secundo post exitum de Aegypto.

A pto: **Et reddidit.** Tertio in ipso exitu: **Et transfudit,** & cetera. **Intrauit,** idest ipsa sapientia: **In animam serui Dei,** Glossa, idest Moyfi: Per nationes in animas sanctas se transfert. Item: Ego ero in ore tuo, & docebo te, quid loquaris: **Et stetit,** scilicet constanter, vnde: Stetit Moyfes coram Pharaone: **Stetit,** inquam: **Contra reges horrendos,** Glossa, Pharaonem & alios principes: **In portentis,** idest in maioribus miraculis: **Et signis,** minoribus, quae fecit in Aegypto, vnde: Multiplicabo signa & ostenta mea in terra Aegypti. Magnificauit eum in conspectu regum. Timebunt me reges horrendi: **Et reddidit,** iustis, Glossa, Israelitis: **Mercedem laborum suorum,** Glossa, terram promissionis, quam eis prius promiserat. Semini tuo dabo terram hanc: **Et adduxit illos,** scilicet ad terram praedictam: **In via mirabili,** Glossa, per desertum: In terra deserta, inuia, & inaquosa, haec autem via fuit mirabilis, quia nullo modo peruia tanto exercitui sine multis miraculis. Vnde sequitur: **Et fuit illis in velamento diei,** idest aeterni diurni, scilicet per columnam nubis: **Et in luce stellarum nocte,** idest loco lucis stellarum. Et haec per columnam ignis, ut dicit Glossa: Numquam defuit columna nubis per diem, neque columna ignis per noctem. Item: Creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & cetera, nubem per diem, & cetera. **Et transfudit illos,** & cetera, scilicet in exitu de Aegypto: **Per mare rubrum.** Diuisa est aqua, & ingressi sunt filij per medium siccis maris. Dicitur autem, **Mare rubrum,** a colore, quem trahit, ex terra rubra adiacente: **Et transfuecit illos per aquam nimiam,** scilicet ipsius maris: cuius aquae erant eis muro a dextris & a sinistris. Et nota, quod dicit per mare rubrum, quoad qualitatem: per aquam nimiam, quo ad quantitatem: **Inimicos autem illos,** scilicet Aegyptios: **Demersit in mare,** Currus Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare. Item: Submersi sunt, quasi plumbum, & cetera. **Et ab altitudine,** idest profunditate infernorum, idest ineffabilium afflictionum, ut dicit Glossa: **Eduxit illos,** scilicet filios Israel in hoc, scilicet quod inimicos eorum, qui eos volebant illuc mittendo occidere, illuc transfudit, vel proiecit. De altitudine ventris inferi, & a lingua coinquinata, & a verbo mendacij, **Ideo iusti,** scilicet quia cum illis erat sapientia: **Iusti,** scilicet filij Israel: **Tulerunt spolia filiorum.** Glossa, vasa aurea, & argentea Aegyptiorum, ut patet in Exodo. Custoditur iusto substantia peccatoris. Nota, quod non dicit abstulerunt, quia de mandato superioris, scilicet Dei haec fecerunt: & ideo furtum, & cupiditatem non commiserunt saltem illi, qui non cupiditate, sed intentione obediendi, haec fecerunt: **Et decantauerunt,** idest deuote cantauerunt, scilicet post transitum maris rubri: **Domine nomen sanctum tuum,** Ceterum Domino, & cetera. Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius. Sic autem: **Decantauerunt,** pro sua liberatione: **Et vitricem manum tuam,** idest potentiam: **Laudauerunt pariter,** idest simul, scilicet pro suorum aduersariorum deiectione, vnde: **Dextera tua Domine magnificata est in fortitudine.** Quoniam sapientia, & cetera, quasi dicat & merito decantauerunt & laudauerunt, & cetera: quoniam sapientia eos, scilicet liberans aperuit, scilicet in laudem nominis diuini: **Os murorum,** prius praetimore obmutescerunt. Viderunt filij Israel Aegyptios post se & timuerunt valde: **Et linguas infantium,** idest fari nequeuntium, **Fecit disertas,** idest eloquentes fore, ad litteram, linguas puerorum Hebraeorum, secundum illud: Ex ore infantium, & cetera. Vel, **Infantium,** idest imperitorum, loqui nescientium ad modum infantum, secundum illud: Nescio loqui, quia puer ego sum. Ego dabo vobis os & sapientiam, & cetera. **Qui fecit os hominis?** Glossa, sine sapientia Dei, humana mens nec cogitare aliquid, nec digne proferre potest. Ab ipso ergo, & sapientia, & eloquentia petenda est.

Sap. 7. d
Exo. 4. c
Exo. 7. e
Exo. 7. a
Eccli. 45. a
Sap. 8. e
Gen. 12. b
Psal. 62. a
Exo. 13. e
Isa. 4. b
Exo. 14. e
Ibidem.
Exo. 15. a
Ibidem. c
Eccli. 51. a
Exo. 12. g
Pro. 13. d
Ibidem. b
Exo. 14. c
Psal. 8. a
Hier. 1. a
Luc. 21. c
Exo. 3. c

DIREXIT opera eorum in manibus Prophetæ sancti. Iter fecerunt per deserta, quæ non habitabantur: & in locis desertis fixerunt casas. Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicauerunt. Sitierunt, & inuocauerunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro. Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum, a defectione potus sui in eis cum abundarent filij Israel, letati sunt. Per hæc, cum illis deessent, bene cum illis actum est. Nam pro fonte quidem sempiterni fluminis, humanum sanguinem dedisti iniustis: Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam insperate: & ostendens per sitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduersarios illorum necares. Cum enim tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt quemadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur. Hos quidem tamquam pater monens, probasti: illos autem tamquam durus rex interrogans, condemnasti. Absentes enim & presentes similiter torquebantur. Duplex enim illos acceperat tedium, & gemitus cum memoria præteritorum. Cum enim audirent per sua tormenta, bene secum agi, commemorati sunt Dominum admirantes in finem exitus. Quem enim in expositione praua proiectum deriserunt, in finem euentus mirati sunt: non similiter iustis faciens: pro cogitationibus autem insensatis illorum. Quod quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias supernacuas, immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam: ut scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarum ex materia inuisa, immittere illis multitudinem visorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas, aut ignotas bestias, aut vaporem igneum spirantes, aut fumi odorem, proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes: quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere. Sed & sine his vno spiritu poterant occidi, persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum virtutis tuæ: sed omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti. Multum enim valere tibi soli supererat semper: & virtuti brachij tui quis resistet? Quoniam tamquam momentum statera sic est ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram. Sed misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter penitentiam. Diligis enim omnia, quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti. Quo modo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conseruaretur? Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.

EXPOSITIO IN CAP. XI.

DIREXIT opera eorum. Hic agit de beneficijs pertinentibus ad aduersariorum punitionem, & primo de pertinentibus ad punitionem, per pœnas grauiore ordinatas ad condemnationem, scilicet capite decimotertio. Et deinceps. In prima, primo agit principaliter de punitione Ægyptiorum, Israelitas iniuste deprimentium. Secundo de punitione Chananæorum, eorum terram iniuste detinentium, scilicet capite duodecimo. In prima primo agit de punitione Ægyptiorum propter filiorum Israel depressionem iniustam. Secundo, propter idolatriam: Quod quidam errantes. In prima primo ostenditur erga filios Israel, quos detinere volebant, Dei misericordia. Secundo, contra Ægyptios volentes iniuste detinere eos, Dei iustitia: Per quæ enim. In prima primo tangitur Israelitarum in via directio. Secundo, impedimentorum in via occurrentium expeditio, siue amouitio: Steterunt. Tertio, ipsorum in via resectio: Sitierunt. Dicitur ergo: Direxi, quasi dicat, non solum prædicta beneficia fecit sapientia populo Israelitico, sed etiam: Direxit opera illorum. Glossa: Israelitarum post recessum scilicet eorum de Ægypto, in manibus, idest in potestate & regimine: Prophetæ sancti. Glossa, Moyfi, qui fuit Propheta, quoad doctrinam. Prophetam sicut me, suscitabit tibi Dominus. Sanctus, quoad vitam. Exo. 33. d Inuenisti gratiam coram me, hic eos docebat & regebat non solum verbis, quia Propheta, sed etiam exemplis, quia sanctus, ut possit dici de eo illud: Fuit Propheta potens in opere, & sermone. Iter fecerunt, Glossa, properantes ad terram promissionis: Per deserta, idest per plura loca derelicta, scilicet cultoribus: Quæ non habitabantur, scilicet ab incolis hominibus. Et hoc factum est, sapientia dirigens eos per manum Moyfi, secundum illud: Deduxisti populum

atuum sicut oues in manu Moyfi, & Aaron. Quod nõ recognouerunt multi, vnde: Non dixerunt ubi est Dominus, qui transduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem & inuiam: Et in locis desertis fecerunt casas, Glossa, tabernacula, idest pauperes domunculas, & dicuntur casa a cadendo, quia de facili cadere possunt. Similiter legitur de Abraam, quod habitauit in casulis. Et hæc fecerunt per duas & quadraginta mansiones, quæ determinantur in numeris: Steterunt contra hostes, scilicet contra Amalechitas, cum eis pugnando: Et contra Madianitas. Et de inimicis, scilicet Amalechitis, se vindicauerunt, scilicet triumphando, & eos occidendo, & hæc per orationem Moyfi, & eleuationem manuum eius, ut patet in Exodo: Sitierunt, scilicet ex parte corporis propter aquæ penuriam: Et inuocauerunt te, scilicet ex parte animæ. Et hæc per se ipsos, vel per Moysem, vnde: Domine Deus audi clamorem populi huius. Clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur: Et data est eis aqua de petra altissima, idest de petra valde alta. Percuties petram, & cetera. Item: Loquimini ad petram, & illa dabit vobis aquas: Et requies sitis, idest sedatio sitis per potum aquæ: Et de lapide duro, repente: Data est eis, Percussit petram, & fluxerunt aquæ. Item: Egredietur aqua largissima, ita, ut biberet populus & iumenta: dicitur autem petra altissima, idest valde alta, vel altissima, ratione significati, scilicet quia significabat Christum, vnde: Petra autem erat Christus: de hac petra egrediuntur spirituales aquæ gratiarum, Qui biberit ex aqua, quam ego dabo illi, &c. Item: Si quis sitit, veniat ad me & bibat: Per quæ enim, hic ostenditur diuinæ iustitiæ effectus contra Ægyptios, qui Israelitas detinere volebant. Et primo tangitur per defectum aquæ, Ægyptiorum punitio. Secundo congruentia pœnæ. Nam pro fonte. Tertio, intentio punientis: Qui cum minuerentur. Quarto, grauitas punitionis: Hos quidam, quinto, effectus impuniti: Cum enim audirent, per quæ, & cetera. Glossa memoratis

Hier. 2. a

Hebr. 11. b
Num. 33. a
Exod. 17. a

Num. 31. a
Exo. 17. d

Ibidem. b
Num. 20. b
Ibidem. a
Psal. 160. a
Exo. 17. b
Num. 20. b

Psal. 77. c
Num. 20. b

1. Cor. 10. a

Ioan. 4. b
Ioan. 7. d

Exo. 7. d

Num. 20. b

Gen. 2. b

Exo. 7. d

Exo. 1. d

S. Aug. de
vili. cred.
sap. 16. 1. 6.

Psal. 35. a

Luc. 16. e

Isa. 65. c

Pro. 3. b

Heb. 12. b

Psal. 6. a

Psal. 10. b

Luc. 23. e

Pro. 11. d

Hier. 25. e

Heb. 12. d

Pro. 3. b

Sap. 3. b

ratis beneficijs priori populo datis, narratur pœna inimicorum: Per quæ enim, & cetera. quasi dicat. Israelitis data est aquarum abundantia, enim, pro quia: per hæc, pœnas passi sunt inimici illorum, scilicet Ægyptij: A defectione potus sui, scilicet tota aqua Ægypti versa in sanguinem, ut de ea non possent bibere, ut patet. Et in eis cum abundarent filij Israel, scilicet in aquis, quæ in terra Gessen abundabant, vel secundum Glossam, quæ fluxerant de petra: Latati sunt per hæc, scilicet per aquas: Cum illis deessent, scilicet aquæ, Glossa, Israelitis: Bene cum illis actum est, quia defectus ille per miraculum suppletus est. Nam pro fonte, & cetera, quasi dicat, bene & congrue Ægyptijs defectus aquæ, Israelitis vero aquarum abundantia condonata est. Nam pro fonte quidem, certe: Sempiterni fluminis, idest, Nili a principio mundi continue fluentis: est enim de fluminibus paradisi: Humanum sanguinem, idest speciem humani sanguinis: Dedisti iniustis, idest Ægyptijs, quoniam secundum Glossam, aquæ eorum in sanguinem versa sunt, ut patet in Exodo: Qui scilicet, filij Israel: cum minuerentur in traductione infantium, occisorum, idest propalatione & occisione infantium, quæ fiebat, ne populus multiplicaretur, sed minueretur, ut patet in Exodo. Dedisti illis, scilicet filijs Israel, Abundantem aquam insperate, idest ex improviso, quia in deserto, & de petra fluente per miraculum in deserto. Miraculum est opus arduum, & insolitum supra spem, & facultatem existens admirantis: Humanum sanguinem, & cetera: quasi vellet dicere, secundum Glossam, Ægyptijs pro aqua sanguinem: Israelitis pro sanguine puerorum effuso aquam dedisti: Ostendens, O Domine: Per sitim, quæ tunc fuit, in Ægypto Ægyptijs, & in deserto Israelitis: Quemadmodum tuos exaltares, scilicet in futuro, cum, Torrente voluptatis tuæ potabis eos. In hoc scilicet, quod tam mirabiliter potasti eos in præsentia. Et aduersarios eorum necares. Glossa, siti æterna: sicut diuitem epulonem. Item: Ecce mei serui bibent, vos sitietis. Vel secundum litteram per hoc figurabantur Ægyptij in mari rubro necandi, & Israelitæ liberandi. Cum enim tentati sunt, scilicet filij Israel in deserto tentationibus multis, & plagis. Glossa, Israelitas peccantes dignis plagis corripuit Deus, & consolatus est, vnde sequitur: Et quidem, idest certe: Cum misericordia disciplinam, cum misericordia consolante disciplinam corripientem: vel misericordem, & leuem correptionem, seu flagellationem pro culpis suis: & ideo ipsam abicere non debuerunt: Filij mi disciplinam Domini ne abicias. Et: Quod si extra disciplinam estis, adulteri estis, & non filij. Scierunt, scilicet per experimentum: Quemadmodum cum ira, idest quàm aspere: quod timebat Propheta, dicens: Domine, ne in furore tuo arguas me, neque, & cetera. Iudicati impij, scilicet in præsentia: Tormenta paterentur, scilicet in futuro incomparabiliter grauiora: Pluet enim super peccatores laqueos, & cetera. Scierunt, inquam, per experimentum, & in hoc, quod tam aspere correcti sunt: Si in viridi ligno hoc fuerit, in arido quid fiet? Item: Si iustus in terra recipit, quanto magis impius, & peccator? Item: Ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere: & vos quasi innocentes immunes eritis? quasi dicat non, Hos quidem. Glossa, Israelitas: Tamquam pater monens, scilicet ad maiorem profectum, vel ad proficiendum in melius, Probasti, idest de sua correptione monendo, probatos reddidisti. Flagellat enim Dominus omnem filium, quem recipit. Et: Quem diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Item: Tamquam aurum in fornace probauit illos: Illos autem. Glossa: Ægyptios, aut Chananæos: Tamquam rex durus, per effectum, scilicet punitionis, qui in natura tua benignus es: Interrogans, pœnis, scilicet & questionibus tormentorum, sicut scilicet latrones,

& malefactores ponuntur in questionibus, & torquentur. Gregorius: Pœna interrogat, si quis quietus veritatem amat. Condemnasti, quia per flagella non sunt emendati, sed deteriorati. Multo labore sudatum est, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, neque per ignem. Item: Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit eos: Absentes enim, & cetera. quasi dicat, bene dixi, quod dure condemnasti eos: Absentes enim, scilicet Ægyptij a præsentia Moyfi, & Pharaonis, vel a filijs Israel. Et presentes: scilicet malitiæ Pharaonis expresse consentientes, vel secundum Glossam, Chananæi, siue qui ab Israel occisi sunt, siue qui victoriam aliorum audierunt: Similiter torquebantur, quia plagæ erant in tota terra Ægypti: ut patet de plaga sanguinis. Vel, Præsentes torquebantur, corpore, absentes, qui hoc audiebant, torquebantur mente. Sed tunc quæritur, quo modo ergo similiter torquebantur, si absentes mente torquebantur, præsentibus vero corpore? Dicendum, quod similiter in genere scilicet quantum ad hoc, quod tam illi, quàm isti torquebantur, sed non similiter in specie vel modo: Duplex enim illos acceperat, scilicet quasi in possessione, tedium, idest afflictio, secundum illud: Induantur sicut diploide, confusione sua. Duplici contritione conterere eos: Duplex, inquam, & pro, idest gemitus, de incurfù malorum præsentium: Cum memoria præteritorum, idest cum dolore, quem habebant ex recordatione præteritorum malorum, videntes quod plagis plagæ succedebant. Glossa: Duplex tedium, idest præteritorum malorum recordatio, & præsentium tempestas. Cum enim audirent, & cetera: hic ostenditur punitionis effectus in punitis. Primo ex parte Israelitarum: secundo ex parte Ægyptiorum, Quem enim, & cetera. Tertio ex parte vtrorumque, Non similiter, quasi hos probasti, & illos condemnasti. Cum enim audirent, scilicet filij Israel, Moyse hæc eis prædicante, Per sua tormenta bene secum agi, idest vtiliter, scilicet ad eorum salutem, secundum illud: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: Commemorati sunt Dominum, quem scilicet quasi obliuioni tradiderant: qui desperantes: Non sunt recordati manus eius, & cetera. Item: Obliti sunt beneficiorum eius, & mirabilia eius, quæ ostendit eis: postea tamen afflicti, sunt eius recordati: Oculos enim, quos culpa claudit, pœna aperit, ut dicit Gregorius. Et rememorati sunt, quia Deus adiutor eorum est: Admirantes, scilicet Dei potentiam & misericordiam: In finem exitus, idest post finem euentus rei: ex fine enim dependet rectum iudicium: Exitus enim acta probat. Vnde & Christum Petrus sequebatur, ut videret finem: Quem enim, & cetera, quasi & vere ita est: quem, scilicet populum Israeliticum vel Moysem: In expositione praua proiectum, idest male & periculose proiectum scilicet in flumine: Deriserunt, scilicet Ægyptij tamquam periturum in flumine, non obstante fischella. In finem euentus mirati sunt, idest post finem euentus rei: Videntes, scilicet Moysem ita sublimatè miraculis, vnde: Fuit ita Moyse vir magnus valde coram seruis Pharaonis, & omni populo: Vel in finem mirati sunt, scilicet populum miraculose liberatum. Fugiamus enim Israel: Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Sic erant impij non considerantes finem iustorum, sed tantum præsentem afflictionem. Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Non similiter, & cetera: quasi dicat, sic impios cõdemnasti & iustos liberaisti, tu dico. Non similiter iustis faciens. Glossa, vniuersis: quia, Septies in die cadit iustus, & resurgit: impij autem in malum corruent. Ratio vero diuersitatis nõ est ex parte Dei, cum non sit acceptor personarum, sed ex parte iniustorum, vnde sequitur: Pro cogitationibus autem, bene dixi: Non similiter autem, pro sed potius pro cogitationibus insensatis, idest in malo induratis: Iniquitates illorum, scilicet

Eze. 24. b

Hier. 6. g

Exo. 7. d

Dubitatio.

Solutio.

Psal. 108. d

Hier. 17. e

Rom. 8. e

Psal. 77. d

Ibidem b

Greg. li. 15.

mor. cap. 7.

Psal. 77. d

Ouid. in ep.

Mat. 26. f

Exo. 11. a

Exo. 14. f

Sap. 5. d

Pro. 24. b

Act. 5. f

scilicet exteriores sunt, quasi dicat, pro malis cogitationibus promittuntur cadere in malas operationes, unde Glossa: Iniqua opera ex cogitationibus procedunt, quia reprobis non mutant cor inter flagella Domini. Secundum duritiam tuam, & cor impoenitens thesaurizas tibi iram in die irae, & cetera. Qui in fordibus est, fordescat adhuc. Quod quidam errantes, & cetera: hic tangitur punitio Aegyptiorum propter idolatriam, & hoc per immisionem muscarum. Et ostenditur huius poenae congruitas, primo ex parte peccatis, secundo ex parte iudicis punientis, ibi: Non enim. Quod quidam, & cet. quasi dicat sicut puniti sunt pro Israelitarum punitioe, Quod, pro quia, Quia, & cetera. Errantes, scilicet a fide. Errant, qui operantur malum. Colebant mutos serpentes, mutos dicit ad differetiam serpentis, qui locutus est Euę in paradiso terrestri. Et bestias superuacuas, idest inutilis ad colendum, colebant enim Aegyptij Esculapiũ sub specie serpentis: Mercurium sub specie canis: Iouem sub specie Arietis: Apim sub specie bouis. Mutauerunt similitudinem incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum, & serpentum. Immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam, scilicet ranas, & muscas, cinifes & locustas, secundum illud: Misit in eos cynomyia, & comedit eos: & ranã, & disperdidit eos: Et dedit erugini fructus eorum, & labores eorum locustę: Vt scirent, quia per qua, idest per qualia: Peccat quis, per hac, idest per familia, & idest etiã: Torquetur, Glossa, vt ex similitudine poenae, cognoscerent qualitatem culpe, sicut Aman suspensus est patibulo, quod parauerat Mardocheo. Et Holofernes proprio punctione occisus est a muliere, quam male concupierat. Non enim impossibilis, & cetera. Hic ostenditur poenae congruetia ex parte iudicis punientis, qui potius vult vti misericordia, quam potentia. Et primo osteditur, quod huius leuis punitio non fuit ex impotentia, Secundo, quod fuit hæc misericordia: Sed omnia, Tertio subditur probatio potentie: Multum enim, Quarto probatio misericordie: Et misereris. In prima ostendit, quod poterat eos aliter punire, scilicet aut per instrumentum vindictę iam creatum, aut per alium de nouo creandum, ibi: Aut noui generis, aut immediate per ipsum. Nam & sine ijs. Dicitur ergo: Non enim, & cetera, bene dixi, quod puniisti eos per ea, per quę peccauerant, & hæc propter poenę ad culpam conuenientiam, non propter impotentiam: Non enim impossibilis erat, idest valde impotens: Manus tua, idest filius tuus, secundum illud: Emitte manum tuam de alto: Omnipotens, unde: Omnipotens, sermo tuus Domine, & cetera. Quę creauit, idest formauit, Orbem terrarum, creare enim est de nihilo aliquid facere: formare vero ex materia præiacente, orbis autem terrarum fuit ex materia præiacenti, prius tamen creata informi, unde sequitur: Ex materia inuisa, idest ex prima materia, quę inuisa, idest inuisibilis erat, tunc ex parte sui, quia carebat forma distincta, & ex parte agentis, quia deerat lux, quę necessaria est ad reducendum sensum visus de potentia in actum, unde: Terra erat inanis, & vacua, scilicet quoad primum defectum: & tenebrę erant super faciem abyssi: quoad secundum: Immitte illis, scilicet pro vindicta, Multitudinem vororum, aut leones audaces, quę sunt animalia fortia, & rapacia. Propter quod de eorum superatione gloriatur Dauid: Leonem & vrsum interfeci: Immittere, inquam, leones, & cetera, sicut fecit quando in terram Samarię misit leones, qui populos illum translatos deuorabant: quia Deum non colebant, Aut noui generis ira plenas, & ignotas bestias, & ideo terribiliores. Dentes bestiarum immittam in eos cum furore trahentium super terram, & cetera: Aut vaporem ignem, vel ignium: spirantes, scilicet ad consumptionem, Aut odorem fumi profer-

rentes, scilicet ad aeris infectionem: Aut horrendas ab oculis scintillas, emittentes ad terrorem: Quorum non solum lesura, facta, scilicet percutiendo: Poterunt illos exterminare, idest extra terminos vitę ponere. Sed & aspectus, videndo: Per timorem occidere, scilicet iniustos & malos, de iusto enim dicitur: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem. Notandum autem, quod per diuersas prædictas bestias, possunt sex genera peccatorum intelligi: per vrsum, vitium gulę: per leonem, superbię: per bestias ira plenas, ira: per vaporem igneum spirantes, luxurię: per odorem fumi proferentes, auaritię: per scintillas ab oculis emittentes, inuidiã. Sed & sine ijs, & cetera. Nec solũ hoc modo poterat eos punire: Sed & sine ijs, idest sine harum bestiarum adminiculo. Vno spiritu poterant occidi, Glossa, idest vna indignatione vel iussu, sic accipitur spiritus, vbi dicitur: Non permanebit spiritus meus in homine, idest indignatio mea, & cet. vel, vno spiritu, scilicet angelico, sicut Sennacherib, & exercitus eius, vt patet in Isaiã: Persecutionem, passus, scilicet tamquã a causa meritoria: Ab ipsis factis suis, ita quod ipsis operibus suis perimerentur, sicut vipera suo partu perit: Genimina viperarum, & cetera, Secundum opera manuum eorum tribue illis. Et dispersi, scilicet per loca diuersa extra terram suam Per spiritum virtutis suę, hoc potest intelligi intransitiue, & tunc intelligitur de spiritu increato. Vidi eos, qui operantur iniquitatem, flante Deo perisse, & spiritus irę eius esse consumptos: Sed & omnia ostendit, quod ex misericordia puniuit: & punit minus, quã possit, & primo per hoc, quod non puniuit vltra, quã exigeret culpę quantitas: Quia in mensura, secundo per hoc, quod non puniuit vltra, quã exigeret culpę multiplicitas: Quia in numero, tertio quia non vltra quã exigeret peccantis conditio, vel qualitas: Quia in pondere, bene dixi, quod non punis secundum immensitatem potentie tuę, idest quantum posses: Sed & omnia, & cetera, quasi dicat, non tantum creaturas ipsas, sed & earum retributiones & poenas, seu punitioes: Disposuisti in mensura, vt non excedat culpę quantitatem. In numero, vt non excedat culpę multitudinem: In pondere, vt non excedat peccantis conditione, vel peccati circumstantiam. Quod autem puniat secundum mensuram: Quantum glorificauit se in delicijs, tantum date ei tormentum, & luctum. Item: In mensura cõtra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabit eam. Item: In qua mensura mensi fueris, remetietur vobis. Quod secundum numerum: Duplicate ei duplicia secundum opera eius. Itẽ: Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis, idest duplicem poenam, scilicet poenam damni, & poenam sensus: vel poenam corporalem anteriorem & spiritualem interiorem, idest conscientie remorsum, quod secundũ pondus patet supra: Exiguo conceditur misericordia, potentes poterat tormenta patientur. Aliter potest sic exponi: Omnia, scilicet corporalia quantum ad suam naturam: Disposuisti in mensura, numero, & pondere, quia mensura omnium corporalium sunt quattuor elementa, quę habent numerum, pondus, & mensuram, vt patet. Vel aliter: Pondus, refertur ad potentiam operantis: Numerus, ad sapientiam ordinantis: Mensura, ad clementiã conseruantis. Ex quo omnia, quantum ad potentiam patris: Per quę omnia, quoad sapientiam filij: In quo omnia, quoad clementiam Spiritus sancti, secundũ Glossam Rabani. In mensura, qualitas, In numero, quantitas, In pondere, ratio. Secundum Augustinũ: Mensura, creature, est eius certa quantitas, qua dicitur magna vel parua vel mediocri: Numerus, certa qualitas, qua ab alia disiungitur: Pondus, proprietas, qua in loco suo consistit, unde secundũ Augustinũ, mensura idem est, quod modus: species, idem est, quod numerus: ordo, quod pòdus. Hęc

Rom. 2. a
Apo. 22. c
Exod. 8. e
Pro. 14. c
Gen. 3. a
Aegyptiorũ idolatria.
Rom. 1. c
Psal. 77. e
Hester 7. d
Iudit 13. a
Psal. 143. b
Sap. 18. c
Materia prima creata.
Gen. 1. a
1. Reg. 17. e
4. Reg. 17. e
Deut. 32. d

Psal. 90. e
Reccata sex per totidem bestias signi ficata.
Aug. lib. 4. in Gen. ad litt. cap. 4. to. 3. Et ad orof. q. 39. rom. 4.
Gen. 6. a
Isaiã 37. g
Luca 3. b
Psal. 27. b
Iob 4. b
Apo. 18. b
Isaiã 27. b
Luca 6. f
Apo. 18. b
Isaiã 40. a
Sap. 6. a
Rom. 11. d
Aug. cont. Pelag. Hypogn. lib. 6. in me. t. 7.
Aug. lib. 4. in Gen. ad lit. c. 3. t. 3.
Hęc

Hęc tria, scilicet modus, species, & ordo, vbi magna sunt: magna bona sunt: vbi parua, parua: vbi nulla, nulla, sicut ipse dicit. Vel potest hoc exponi de mensura, numero, & pòdere in increatis sic, in mensura, idest in te omnia mensurante, idest modũ rei cui libet præfigente, in numero, idest in te omnia numerante, idest cui libet rei speciem propriam largiente, in pondere, idest in te omnia ponderate, idest omnibus propriũ, & certum ordinem assignante. Huic concordat quedam expositio Augustini, dicens: In mensura, idest in te ipso, qui es mensura sine mensura, vnicuique rei modum præfigurans: numerus sine numero omni rei speciem præbens: Pondus, sine pondere omnem rem ad stabilitatem trahens: primum in ratione efficientis: secundum in ratione exemplaris: tertium in ratione cause finalis. Moraliter sic: In mensura, contra vitium influitatis: In numero, contra vitium singularitatis: In pondere, contra vitium leuitatis. Sed obijciunt: Si omnia disposuit in mensura, numero, & pondere: ergo de mensura in mensurã, & sic in infinitum. Potest dici, quod loquendo de numero, pondere, & mensura in increatis, distributio est vniuersalis: loquendo vero de creatis distributio est accommodata. Ita scilicet, quod intelligatur fieri distributio pro mensuratis, numeratis, & ponderatis. Vel omnia entia completa in alio, non concreata. Talia autem non sunt mensura, numerus, & pondus: sed in alijs concreantur, cum non sint non entia per se stantia, & completa. Multum enim, & cetera: hic ponitur probatio potentie diuine. Primo per eius magnitudinem. Secundo per paruitatem creature, quoniam, tamquam, & cetera. Multum enim, & cetera: quasi dicat, bene patet, quod ex impotentia non fuit, quia sic eos puniuit, multum enim valere, idest valde posse, tibi soli, etiam sine alterius adiutorio, superat semper, scilicet propter infinitatem potentie tuę. Infinitum enim est, cuius partes, vel quantitatem accipienti semper est accipere aliud extra. Non erit impossibile apud Deum omne verbum, semper, idest omni tempore, vel in æternum: secundum illud: Potestas eius, potestas æterna, Et virtuti, idest perfecte potentie, quia secundum Philosophum: virtus est vltimũ de potentia in re, brachij tui, secundum illud: Indue re fortitudinem brachij Domini, quis resistet? quasi dicat, nullus potest, & hoc est, quia non patitur ab aliquo, Quoniam, & cetera: & vere, quoniam totus orbis terrarum, idest vniuersitas creaturarum, sic est ante re, idest in tua dispositione, vel in tua comparatione, sicut momentum statera, idest illud modicum, quo statera huc, vel illuc inclinatur. Vnde dicitur momentum a mouendo, vel quia sicut faciliter, & quasi in momento mouetur huc, & illuc: sic diuina virtute mundus ad nutum Dei mouetur, unde: Ecce gentes, quasi stilla stulæ, & sicut momentum statera, reputata sunt, & quasi, gutta roris antelucani, idest ante lucem cadentis, qui descendit in terram, quã a facie solis facile dissoluitur, nec ei potest resistere. Et notandum, quod dicit creaturam esse, tamquam momentum, & cetera: respectu Dei quantum ad facilitatem agendi in ipsam, & tamquam gutta roris, & cetera, quan-

tum ad impossibilitatem patiedi ab illa. Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram illo. Et misereris omnium, & cetera. Hic ponitur probatio diuine misericordie: & primo probat eam per effectum dissimulationis: secundo per effectum dilectionis, diligis enim: tertio per effectum conseruationis, quo modo autem possit, & cetera: quarto per effectum remissionis, parcis autem. [Et misereris omnium, idest in omnibus exerces misericordie effectum, secundum illud: Miserationes eius super omnia opera eius. Item: Vniuersa via Domini misericordia, & veritas. Item: Misericordia Domini plena est terra, quoniam omnia potes. Vnde omnia sunt facturę tuę, & opera tua secundum illud: Qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quę in eis sunt. Et dissimulas ad tempus, scilicet non puniedo, peccata hominum, non dicit angelorum, quia peccatum angelorum statim fuit punitum, unde: Quo modo cecidisti lucifer, qui mane oriebaris? propter penitentiam, unde: Ignoras, quia benignitas Dei ad penitentiam te adducit: Si egerit impius penitentiam, ab omnibus peccatis suis, & cetera. Vita viuet, & non morietur. Diligis enim omnia, quę sunt, scilicet bona eorum approbado, & conseruando, unde: Vidit Deus cuncta, quę fecerat, & erant valde bona. Glossa, bonus opifex opus suũ diligit: Deus autem peccatum non fecit, unde: Sine ipso factum est nihil, idest peccatum, secundum Augustinum. Et ideo peccatum non diligit, sed odit, secundum illud: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Et nihil odisti eorum, quę fecisti, nullum, scilicet reprobando. Contra quod dicitur: Iniquos odio habui. Item: Odisti omnes, qui operantur iniquitatẽ. Item: Altissimus odio habet peccatores. Sed dicendum, quod non odit facturam suam, sed facturã vitium, sicut artifex statuam, quam fecit, diligit: & tamen aliquem nodum in ea ex parte materie existentem, odit. Non enim odians, idest inuitus, aliquid constituisi, scilicet de nihilo ipsum creando, aut fecisti de materia præiacenti formando, unde Boetius: Quem non externa populcrunt fingere causa Materie fluitantis opus, verum insita summi Forma boni, & cetera. Vnde: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, quo modo autem possit aliquid, idest vlla creatura, permanere, scilicet in suo esse, nisi tu voluisses, idest nisi tua bonitate voluntarie conseruares? quasi dicat nullo modo, unde Gregorius: Cuncta, quę sunt, in nihilum tenderent, nisi manu Creatoris sustentarentur, vel tenerentur, aut quod a te vocatum non esset, idest nisi tua sapientia intuendo approbares: Qui vocat ea, quę non sunt, & cetera. Conseruaretur: quasi dicat nihil, parcis autem omnibus, scilicet hominibus, qui dicuntur omnis creatura, secundum illud: Prædicare Euangelium omni creature, parcis, inquam, quia tibi est propriũ iuxta illud: Deus, cui proprium est misereri semper, & parcere. Quoniã tuã sunt, unde: Omnes anime meę sunt, qui amas animas, quod patet, quia animam tuam posuisti pro eis. Et: Maiorem hac dilectionem nemo habet, & cetera: unde Bernardus: Maiorem habuisti, eam ponens pro inimicis tuis.

Ibidem.
Psal. 144. b
Psal. 24. b
Psal. 32. a
Psal. 145. a
Isa. 14. c
Rom. 2. a
Ezec. 18. e
Gen. 1. d
Ioan. 1. a
Aug. tra. 1. in 10ã. to. 9.
Psal. 44. b
Psal. 118. p
Psal. 5. a
Eccli. 12. b
Boet. lib. 3. de cons. met. 9.
Prou. 16. a
Greg. li. 16. Moral. c. 16 post. med.
Rom. 4. c
Homo ois creatura.
Mar. uli. c
Ezec. 18. a
Ioan. 15. b
Ber. ser. de pass. Dom. non procul a princ.

C A P V T D V O D E C I M V M.

QVAM bonus, & suavis est, Domine, spiritus tuus in omnibus! Ideoque eos, qui exerrant partibus, corripis: & de quibus peccant, admones, & alloqueris: vt relicta malitia, credant in te, Domine. Illos enim antiquos inhabitatores terrę sanctę tuę, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, & sacrificia iniusta, & filiorum suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & deuoratores sanguinis, & auctores pateris animarum inauxiliatarum perdere voluisti a medio sacramento tuo, per manus parentum nostrorum, vt dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quę tibi omnium charior est terra. Sed & his tamquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui respas, vt illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello subijcere impios iussis, aut bestijs sauis, aut verbo duro simul exterminarent. sed par-

sed partibus iudicans dabis locum pœnitentiæ, non ignorans, quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquem: veniam dabis peccatis illorum. Quis enim dicit tibi: Quid fecisti? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? Non enim est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus, vt ostendas, quoniam non iniuste iudicas iudicium. Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his, quos perdidisti. Cum ergo sis iustus, iuste omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnas, exterum æstimas a tua virtute. Virtus enim tua, iustitiæ initium est: & ob hoc, quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horum, qui te nesciunt, audaciam traducis. Tu autem Dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos: subest enim tibi, cum volueris, posse: Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iustum esse, & humanum, & bonæ spei fecisti filios tuos: quoniam iudicans, das locum in peccatis pœnitentiæ. Si enim inimicos seruatorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, & liberaisti, dans tempus & locum, per quæ possent mutari a malitia: cum quanta diligentia iudicasti filios tuos, quorum parentibus iuramenta, & conuentiones dedisti bonarum promissionum? Cum ergo das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas, vt bonitatem tuam cogitemus iudicantes: & cum de nobis iudicatur, speremus misericordiam tuam. Vnde & illis, qui in vita sua insensate, & iniuste vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta. Etenim in erroris via diutius errauerunt, Deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt superuacua, infantium insensatorum more viuentes. Propter hoc tamquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti. Qui autem ludibrijs, & increpationibus non sunt correpti, dignum Dei iudicium experti sunt. In his enim, quæ patiebantur, moleste ferebant: in quibus patientes indignabantur, per hæc quos putabant Deos, in ipsis cum exterminarentur videntes, illum, quem olim negabant se nosse, verum Deum agnouerunt: propter quod & finis condemnationis eorum veniet super illos.

EXPOSITIO IN CAP. XII.

QVAM bonus, & cetera.] Postquam egit de beneficijs exhibitis filijs Israel in afflictione, vel punitione Aegyptiorum principaliter: hic agit de beneficijs exhibitis eisdem in afflictione Chananæorum, & Amorrhæorū, terram promissionis inhabitantium principaliter. In prima, primo ostenditur illorum populorum iusta puni-
 C

ditio: Secundo misericordia exhibita in puniendi modo: Sed in ijs. Tertio populi Dei in vtroque instructio: Tu autem Domine. Quarto aduersariorum incorrigibilium per vtumque condemnatio. Vnde, & in illis. In prima tangitur pia intentio punientis: secundo, equitas punitionis: Illis enim. Pia intentionis primo ostendit causam, secundo signum, Ideo, & cetera: tertio finem, vt relicta malitia, & cetera. O quam bonus, & cetera: exclamatio est innuens insufficientiam loquentis, ad exprimendum bonitatem Creatoris, est enim sensus: O quam, & cetera: quasi dicat, non valeo exprimere quantum, & hoc propter infinitatem bonitatis tuæ. Bonus, scilicet in bona tua communicando: est enim bonum diffusiuum sui, secundum Dionysium. Et: Nemo bonus, nisi solus Deus: solus enim Deus communicat sua, omnis creatura alienum, quia nihil habet suum, vnde: Quid habes, quod non accepisti? Et suavis est, Domine, spiritus tuus in omnibus? scilicet malis parcendo nostris. Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus, spiritus, inquam, tuus in nobis, Glossa, quia amor Dei fons totius boni est. In omnibus maxime, in quibus magis apparet Dei misericordia. Nam: Suavis Dominus vniuersis, ideoque, quia bonus, & suavis, hos, qui exerrant, idest extra viam veritatis errant in fide, vel moribus: sicut illi, de quibus, ait: Omnes nos, quasi oues, errauimus. Item: Errauerunt cæci in plateis, partibus corripis, idest flagella per partes, non simul, & successiue immittendo, secundum illud: Non eijciam eos a facie tua vno anno: sed paulatim expellam eos. Et: Nunc enim non inferet furorem suum, nec viciscitur scelus valde, sed modicum, corripis, vel per te, vel per eos, quos Spiritu sancto reple, secundum Glossam: Arguet mundum de peccato: Et de quibus peccatis, idest de peccatis, quibus peccant, admones, scilicet veniam promittendo, secundum illud: Pœnitentiam agite, & cetera. Et: Conuertimini ad me, & salui eritis, & cetera. Beati, qui

Exclamatio quid innuat.

Dion. 3. diu. nom. cap. 4. Mat. 19. b

1. Cor. 4. b

Psal. 33. b

Psal. 144. b

Isa. 53. b

Thren. 4. c

Exo. 23. f

Iob 35. d

Ioan. 16. d

Mat. 4. c

Isa. 45. d

A audiunt vocem admonentis: Aures tuæ audient verbum post tergum monentis, Et alloqueris, idest pœnam comminando. Si audieritis me, bona terræ comedetis: quod si non audieritis, gladius deuorabit vos, vt relicta malitia, scilicet peccati, vel infidelitatis, Credant in te, Domine, scilicet fide formata, in te, inquam, te, vel tibi tantum. Derelinquat impius viam suam, & cetera. Contrarius enim est motus pœnitentiæ motui malitiæ: quia sicut ille est a bono in malum, sic iste a malo in bonum. Illos enim, & cetera: Hic tangitur æquitas punitionis. Et primo ex consideratione ipsius culpæ: Secundo ex consideratione pœnæ: Voluisti perdere, illos enim, & cetera: Bene dixi, corripis, & cetera, quod patet per exemplum. Illos enim antiquos habitatores, scilicet Chananæos, & Amorrhæos, & alios huiusmodi, habitatores terræ sanctæ tuæ, idest tuis sanctis promissæ, scilicet Abraam, Isaac, Iacob: Exhorruisti, in tantum, vt populum tuum eis copulari nolueris, aut misceri, secundum illud: Non inibis cum eis fœdes, nec sociabis coniugia, nec misereberis eorum, quoniam odibilis tibi opera faciebant, scilicet peccata enormia. Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius, per medicamina, scilicet veneficiorum, & sacrificia iniusta, idolorū, & contra Deum: erant autem, & sacrificia iusta, quæ Deo offerebantur, sicut obtulit Noe. Et filiorum suorum necatores, & hoc contra proximum, sine misericordia, idest sine compassione, quia in sacrificijs demonum immolabant eos cum multa deuotione. Secundum illud: Et immolauerunt filios suos, & filias suas demonijs. Contra quod dicitur: Ne imitari velis abominationes illarum gentium: nec inueniatur apud te, qui lustrat filium, aut filiam ducens per ignem, & comesores viscerum hominum, hoc non legitur factum, sed credendum est potuisse fieri: sicut tempore obsidionis Samariæ legitur factum esse. Et: Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos, & deuoratores sanguinis humani, contra illud: Carnem cum sanguine non comedetis: Et auctores, idest effusores sanguinis, parentes, idest quamuis parentes essent sanguinis effusi: quod grauius est, sanguinis dico, animalium, idest hominum: partem enim ponit pro toto, & est iunctio che, sicut in Exodo, vbi dicitur: Omnes animæ, quæ ingressæ sunt cum Iacob in Aegyptū, in auxiliatarum, Glossa, idest eorum, qui se non poterant defendere. Vel quibus nolebant auxiliari, scilicet priorum infantulorum, quorum sanguinis ipsimet erant generatores, & effusores in sacrificio, & comesores comedendo

Isa. 30. e

Isa. 1. c

Isa. 55. b

Gen. 15. 3

26. 28.

Deut. 7. a

Infra 14. b

Gen. 8. d

Psal. 105. e

Deut. 18. b

4. Reg. 6. f

Thren. 4. c

Gen. 9. a

Exo. 1. a

medendo de sacrificio, filiorum, inquam, suorum necatores. & cetera: [Perdere voluisti, idest expellere, a medio sacramento tuo, idest a terra promissionis sacra: & dicitur terra promissionis sacra, vel sacramentum, propter rei sacra, idest terræ viuientium significationem. Et propter sacramentorum salutis nostræ in ea completionem: & propter sacramentorum Ecclesie in ea institutionem, vt Eucharistiæ, & Baptismi: & propter sacrorum hominum in ea futuram inhabitationem, vt Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum: & propter sanguinis Christi in ea effusionem, & irrigationem: & propter sacrorum corporum, & puluerum in ea resolutionem, scilicet Patrum antiquorum, ibidem sepulcorum: & propter sacri loci in ea ædificationem, scilicet templi: & propter sancti sanctorum natiuitatem, & conuersationem, per manus parentum nostrorum, illorum, scilicet qui cum Iosue terram promissionis intrauerunt, vt dignam perciperent, scilicet parentis nostri, peregrinationem, idest terram peregrinationis, puerorum Dei, scilicet Patriarcharū, de quibus: Confitentes, quia peregrini, & hospites sunt super terram, quæ, scilicet terra peregrinationis, est tibi terra charior omnium, scilicet terrarum, idest omnibus terris, scilicet propter salutem humani generis procurandam, secundū illud Psalmi: Operatus est salutem in medio terræ. Sed, & ijs, & cetera. Hic ostenditur misericordia exhibita in modo punitionis, & illius modi: primo, remouet causam falsam: secundo, subdit veram, cum ergo: In parte prima primo ostendit, quod ille modus puniendi non fuit ex impotentia: secundo, quod nec ex ignorantia, sed partibus: tertio, quod nec ex timore, nec timens: quarto, quod nec ex iniustitia, nec enim. [Sed & ijs, & cetera. Quamuis aliqui legant hoc de patribus introducendis, quorum Dominus hostes prius misericorditer exterruit, volens eos velut homines mortales exponere subitis bellorum periculis: tamen congruentius videtur exponendum de gentibus Chananæis, a facie eorum eijciendis. Dicit ergo: Sed & ijs, quauis scilicet tam enormiter peccassent, pepercisti, scilicet non statim, & simul omnes illos expellendo, tamquam hominibus, carne fragili indutis, & ideo ad peccandum promptioribus. Sensus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia. Hanc rationem allegat ipse Dominus in Genesi: Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Et misisti antecessores exercitus tui vestras, idest genus muscarum valde pungitiuarum, Glossa, dicit timores acerrimos, quibus corda gentium pungebantur: ij sunt crabrones, de quibus: Crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec delect omnes, atque disperdat. Et: Mittam terrorem meum in præcursum tuum. Et post: Emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum, & cetera: vt illos, scilicet Chananæos, paulatim exterminaret, idest extra terminos terræ promissionis ponerent, vel fugarent, vel extra terminos vitæ præsentis, vel extra terminos terræ viuientium, vnde: Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, exclusi scilicet a terra viuētium. Non quia impotens eras in bello subijcere impios iustis, secundum illud Psalmi: Præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me. Aut bestijs seuis, idest aut per bestias crudeles, secundum illud Hieremiæ: Lupus ad vesperam vastauit eos, & pardus vigilans super ciuitates eorum. Et: Non enim impossibilis erat manus tua, & cetera: aut verbo duro, idest per visum asperos illos, simul exterminare, secundum illud Hieremiæ: Numquid non verba mea, quasi ignis, & quasi malleus conterens petras? Sed partibus, & cetera. Hic ostendit, quod hoc non fecit ex ignorantia, scilicet culpæ eorum actualis, vel originalis, dicens: Sed partibus, & cetera: bene dixi, quod, non quia impotens, & cetera: Sed partibus, id est paulatim, vel per partes, & successiue, iudicans,

idest iuste puniens: Consumet nationes has in conspectu tuo paulatim, atque per partes, ne forte multiplicentur contra te bestia terræ, dab. locum pœnitentiæ, vt, quibusdam punitis, alij corrigerentur: Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ipse abutitur eo in superbiā. Non ignoras, quia ignorantia in Deum non cadit, sicut nec tenebra in lucem, vnde: Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, quoniam iniqua est natio illorum, per culpæ malitiam, quia iniquorum patrum iniqui filij, vnde: Ex iniquis omnes, qui nascuntur, testes sunt nequitia illorum, & naturalis malitia illorum, idest naturali similis per vsum prauæ consuetudinis. Consuetudo enim altera natura est: sicut enim ea, quæ sunt a natura, difficile, vel numquam exui possunt: Sic nec ea, quæ ex consuetudine, vnde: Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum. Gregorius: Difficile surgit, quem moles consuetudinis premit. Et naturalis malitia eorum, Glossa, permanens inueterata, scilicet per vsum prauæ consuetudinis: Et quoniam non poterat mutari cogitatio eorum in perpetuum, scilicet propter obstinationem voluntatis eorum peruersæ. Glossa, indurata propria nequitia, vnde: Dedit me in manum, de qua non potero surgere. Sed contra: In libertate arbitrij est peccare, & post peccatum pœnitere. Respondeo deo, non poterat, idest vix poterat: vel non poterat per se solum, sed Deo inspirante: Homo enim est spiritus vadens, scilicet per culpam, & non rediens, scilicet nisi per gratiam, semen enim erat maledictum ab initio, idest in primo parente sui generis, scilicet in Chanaam. Nam: Maledictus Chanaam. Vel secundum Glossam, ab initio, idest in præsentia Dei, vel secundum Glossam, Ab initio, quia ex quo fuerunt, quædam praua qualitas in ipsis erat maledictione digna. Nec timens, hic excludit a Deo timorem quadruplici ratione, primo per hoc, quod iudicium eius nullus potest discutere, secundo, quia nec ei resistere. Aut quis stabit: tertio, quia nec vindicare, aut quis in conspectu: quarto, quia nec redarguere, aut quis tibi. Dicit ergo, nec timens aliquem, veniam dabis peccatis eorum, nec timens aliquem, scilicet quasi potentiorum te: Magna potentia Dei solius. Et: Quis tu, vt timeas ab homine mortali? Item: Numquid timens arguet te? quasi dicat non: immo etiam, Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. Quanto magis columnæ terræ, quis enim dicit tibi, idest dicere auderet, vel dicere rationabiliter posset, quid fecisti? scilicet facti tui rationem discutendo, quasi dicat nullus, vnde: Numquid dicit figmentum ei, qui finxit se, quid me fecisti sic? Numquid dicit lutum figulo: Quid facis? aut quis stabit contra iudicium tuum, scilicet tuæ sententiæ resistendo. Deus, cuius iræ resistere nemo potest: & post, Si æquitas iudicij queritur, nemo audeat per me testimonium reddere. Aut quis in conspectu tuo veniet, idest comparare audebit, vindex enim iniquorum hominum, idest volens vindicare iniquos, te puniendo: quasi feceris eis iniuriam ipsos condemnando, quasi dicat nullus, quia: Mea est vltio, & cetera. Item: Videte, quoniam ego sim solus, & non est, qui de manu mea possit eruere. Aut quis imputabit tibi, scilicet te de culpa arguendo, quasi dicat nullus, vnde: Quis ex vobis arguet me de peccato, quis, inquam, imputabit tibi, si perierint nationes, quas tu fecisti, perierint per culpam suam, quas tu fecisti, quantum ad eorum naturam. Glossa, non est culpa Creatoris, si preunt, sed naturæ vitium. Si destruxerit, nemo est, qui ædificet. Nec enim, & cetera: bene dixi, quis aliquod prædictorum contra tuum iudicium faciet. Nec enim est alius Deus, quam tu, secundum illud Isaia: Numquid non ego Dominus, & non est vltra Deus absque me? Quantum, inquam, cui cura est de omnibus, supra: Aequaliter est tibi cura de omnibus. Sed contra: Numquid de bobus cura est Deo? Dicendum, quod

Deut. 51. d

Iob 24. d

1. Io. 1. c

Sap. 4. b

Cōsuetudo altera natura.

Hier. 13. d

Greg. lib. 4. Moral. cap. 25. circa finem.

Thren. 1. c

Psal. 77. d

Gen. 9. d

Eccl. 3. e

Isa. 51. d

Iob 22. a

Iob 26. d

Rom. 9. e

Isa. 45. b

Iob 9. b

Deut. 32. e

Ibid. f.

Ioan. 8. f

Iob 12. e

Isa. 45. d

Sap. 6. b

1. Cor. 9. b

quod cura prouidentia est illi de omnibus, cura disci-
plinæ de solis rationalibus. *vt. scilicet per hoc ostendat,
quoniam non iniuste iudicas iudicium.* punitionis
Psal. 118. f iniquorum. Nam: Iustus es Domine, & rectum
iudicium tuum. *Neque rex.* & cetera: quasi dicat,
ita recte iudicas, quod, *Neque rex,* qui bene regit,
& secundum iustitiam, *Neque tyrannus,* qui scilicet
male regit, & per iniustitiam. *In conspectu tuo inquirent
de ijs, quos perdidisti.* Glossa, vtrum iuste perdidit, se-
cundum illud Iob: *Quis potest dicere, cur ita facis?*
Iob 9. b Cum ergo. Hic ostendit causam veram, quare Deus
miseri cordiam exhibuit in modo puniendi prædicto,
& hoc primo ostendendo, quod Deus in omnibus
exercet iustitiam: secundo, quod nihilominus exhibet
miseri cordiam. *Et ab hoc:* tertio, quod ad incredulos
aliquando ostendit potentiam, *virtutem,* & cetera.
Cum ergo *is iustus,* scilicet in natura tua, *iuste omnia
disponis,* scilicet in creatura, scilicet iuste filium puniens
in præsentem, vt in futuro parcas ei. Flagellat omnem
filium, quem recipit. Iustus es Domine, & omnia
iudicia tua iusta sunt. Item: Iudicia Domini vera
iustificata in semetipsa. *Ipsam quoque, qui non debet
puniri,* idest per pœnam temporalem corrigi, *condemnas,*
Glossa, pœna æterna, parcens ei in præsentem, vt in
futuro punias, vnde: *Auferetur a me zelus meus, & quiescam,
nec irascar amplius.* *Et exterum æstimas a tua
virtute,* Glossa, idest alienum, & indignum diuina
pietate. Virtus enim Dei est pietas, secundum illud
Gregorij: Deus, cui proprium est misereri semper,
& parcere. Ideo in Psalmo: *In virtute tua, idest
pietate, iudica me.* Vel sic, *et eum qui non debet puniri,
scilicet in æternum, condemnas,* scilicet secundum
reputationem reproborum, quia ipsum in præsentem
corripis, *et æstimas,* idest æstimare facis alios, *talem
exterum,* esse supple, *a tua virtute,* idest alienum, &
indignum tua pietate, quia tam grauius puniisti eum,
virtus enim tua, idest misericordia. Opus enim
iustitiæ dicitur alienum a Deo: Sed opus misericordie
proprium ei. Et hoc est, quia nobis miseretur ex
bonitate propria, sed iustitiam in nos exercet ex
causa nostra, scilicet propter nostram culpam. *Virtus, inquam,
tua,* idest misericordia, *iustitia,* scilicet nostre, idest
iustificationis nostræ est initium, secundum illud
Apostoli: Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos,
sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.
Item: Iustificati gratis per gratiam ipsius, *et ob hoc,
quod omnium Dominus es,* scilicet per potentiam, omnibus
te parcere facit, per misericordiam. Vnde Glossa, vt
qui præes potentia, mitescas natura: *Misereris
omnium,* quia omnia potes, *virtutem enim tuam ostendit,
idest potentiam in puniendo, tu, qui non crederis,
scilicet ab errantibus.* *In virtute consummatus,*
idest perfectus: Quasi nihil possit facere omnipotens,
æstimabant illum. *Et hos, qui te nesciunt,* scilicet
infideles, *in audacia traducis,* idest audacter ad pœnam
ducis, & hoc merito iniquitatum suarum. Traducunt
eos ex aduerso iniquitates eorum. *Tu autem dominator,
& cetera.* Ostensa punitione aduersariorum, & misericordia
iudicis in puniendo, hic ostendit instructionem populi
Dei in vtroque: & primo tangit exemplum, per quod
instruit: secundo misericordiam, de qua instruit, *docuisti:* tertio
modum, quo instruit, *si enim inimicos:* quarto finem,
propter quem instruit, *cum ergo nobis, tu autem,* & cetera:
benedixi, quod ostendis incorrigibilibus virtutem tuam,
& potentiam, autem, pro sed, *tu dominator virtutis,
& cetera:* hoc potest intelligi intransitiue, vt sit sensus,
tu dominator virtutis, idest Dominus virtutum omnium,
scilicet tam angelicarum, quam humanarum: Dominus
virtutum, ipse est rex gloriæ, *cum tranquillitate
iudicas,* idest sine intellectu, vel affectu perturbatione.
Apud quem non est transmutatio. Item: *In veritate
educet iudiciū, non erit tristis, neque turbulentus,
& cum multa reuerentia,* in effectu, idest cum

multa moderatione, *disponis nos, non sicut ille iudex,
qui nec Deum timebat, nec hominem reuerbatur.* **Luc. 18. a**
Subest enim tibi, cum volueris, posse, ecce causa tranquillitatis
in iudicando, & reuerentiæ in disponendo. Sed obijcitur,
quod secundum rationem intelligendi potentia antecedit
voluntatem, non voluntas potentiam. Deberet ergo dicere:
subest tibi velle, cum potueris non posse, cum volueris.
Dicendum, quod potentia præcedit in essendo, sed
voluntas in agendo. Vnde potest multa, quæ non facit,
quia non vult. *Docuisti enim populum tuum,* alia enim non docentur, vnde:
Non erudietur, qui non est sapiens in bono: *per talia
opera,* scilicet iustitiæ, & misericordie simul, *quoniam oportet
esse iustum,* quia tu iustus, *et humanum,* idest mansuetum,
quia homo est animal mansuetum natura. Et hoc, quia
tu misericors, non solum iustus, vnde: Misericordiam,
& iudicium cantabo tibi, Domine. Item: Misericors,
& miserator iustus Dominus. Et si Dominus, ergo & seruus,
vnde: Nonne oportuit, & te misereri conferui tui,
sicut & ego tui miseratus sum? Noli esse iustus multum,
scilicet in tantum, vt misericordiam excludas a tua
iustitia. Samaritanus enim sauciato infudit, non
tantum vinum, sed & oleum simul. *Et bona spei
fecisti filios tuos,* idest de venia consequenda
fideles tuos, qui filij tui sunt, vnde: Dedit eis
potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine
eius: hæc est bona spes, de qua in Psalmo: Sperate
in eo omnis congregatio populi. Item: In Deo sperauit
cor meum, & adiutus sum. Et: Sperate in eam, quæ
vobis offertur, gratiam, *quoniam iudicans,* idest
puniens peccatores, das locum pœnitentiæ in peccatis,
scilicet expectando eos ad pœnitentiam: Propterea
expectat Dominus, vt misereatur velti. Locus
pœnitentiæ est mundus iste: post egressum enim de hoc
mundo, non restat pœnitentiæ locus, propter quod
Ecclesiastes: *Vbi cumq; ceciderit lignum,* siue ad
austrum, siue ad aquilonem, ibi erit. Chrysostomus:
Tunc non erit pœnitentiæ locus, nec satisfaciendi
tempus, nec resitendi virtus. Ideo Ecclesiastes:
Quodcumque potest manus tua, instanter operare,
quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia
apud inferos, quò tu properas, *si enim inimicos
seruorum tuorum,* quoad peccatum in proximum,
quibus, inquam, seruis dicitur: *Qui vos audit, me
audit:* & qui vos spernit, me spernit: *Et debitos
morti,* quantum ad peccatum in Deum, qui vita est
animarum secundum Augustinum, *debitos,* inquam, *mortis,*
secundum illud ad Romanos: Non solum, qui talia
agunt digni sunt morte, & cetera. *Cum tanta
cruciasse attentione,* sed non simul, sed per partes,
& successiue puniendo, vt patet in plagis Aegypti. *Et
liberasti,* scilicet illos ab illis cruciatibus temporalibus:
quia, orante Moysè, a singulis cruciatibus liberantur.
Simile etiam contigit in Chanaanos. *Dans tempus,
& locum,* per quæ possent mutari a malitia, *tempus,
scilicet vitæ spatium,* & *locum,* scilicet huius mundi
exilium. De tempore: Dedit illi tempus, vt pœnitentiam
ageret. De loco: Dedit ei locum pœnitentiæ. Et ille
abutitur eo in superbiam, *cum quanta diligentia
iudicasti filios tuos,* & cetera: quasi dicat, cum multa
diligentia, & attentione. Secundum quæ petebat
Psalmita, dicens: Exurge, & intende iudicio meo
Deus meus, & Dominus meus in causam meam. In
figura huius legitur in Genesi, quod Deus iudicaturus
peccatum Adæ, deambulabat, & cetera: *filios tuos,
scilicet sanctos:* Ecce quo modo computati sunt inter
filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. Vel,
filios tuos, idest fideles tuos, secundum illud: Dedit
eis potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine
eius. *Quorum,* scilicet filiorum, *parentibus,* idest
Patriarchis, vt Abraam, Isaac, Iacob. *Iuramentum,
& conuentiones dedisti,* idest iuratas conuentiones.
Nota, quod conuentio est simplex promissio. Iuramentum
vero promissio, cum attestacione rei sacræ, vt per

Voluntas, & potetia quo modo inter se habeat.
Eccli. 21. b
Psal. 100. a
Psal. 111. b
Mat. 18. d
Eccli. 7. c
Luc. 10. f
Ioan. 1. b
Psal. 61. b
Psal. 27. c
1. Pet. 1. c
Isa. 30. d
Eccli. 11. a
Eccli. 9. c
Luc. 10. c
Aug. 9. 32. ad Orosum to. 4.
Rom. 1. d
Apo. 2. e
Iob 24. d
Psal. 34. d
Gen. 3. b
Supra 5. a
Ioan. 1. b
Quid conuentio, & quid iuramentum.

vt per duas res immobiles, quibus impossibile est
mentiri: Deum fortissimum solatium habeamus, &
cetera: *bonarum promissionum,* scilicet de terra promissionis,
& de benedictione seminis. *Cum ergo,* & cetera:
quasi dicat, ita beneficus es, & misericors aduersarijs.
Cum ergo nobis disciplinam das, idest pœnam emendatoriam,
quæ non est abijcienda, secundum illud Prouerborum:
Disciplinam Domini fili mi ne abijcias, quia erudit, vnde:
Disciplina tua correxit me in finem, & cetera: *Inimicos nostros,* qui
scilicet nos oderunt, quamuis diligantur a nobis, secundum
quod monet Dominus: Diligite inimicos vestros, *multipliciter
flagellas peccatores.* Glossa, magna distantia est inter
iudicium electorum, & reproborum: illos enim Deus corripit,
vt emendet: ij superbiæ, & perfidiæ pœnas luunt, *vt
bonitatem tuam,* scilicet in præsentem, *cogitemus iudicantes,*
scilicet alios, quos videmus a te flagellatos. Glossa, felix
iudex, qui bonitate, & pietate sui iudicij semper inspicit,
scilicet vt inspecta pietate Dei iudicantis, discat pietatē
habere, cum iudicat alios. Quam bonus Israel Deus ijs, qui
recto sunt corde: Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis,
& sciens sperare in se, *et cum de vobis iudicatur,*
scilicet per immisionem tribulationū præsentium, *speremus
misericordiam meam,* scilicet in futuro, scilicet vitæ æternæ
mercedē. Omne gaudiū existimate fratres, cum in varias
tētationes incideritis, *et cetera:* Gloriamini in tribulationibus,
scientes, quod tribulatio patientiæ operatur, patientia vero
spem, *et cetera.* Vnde, *et illis.* Hic tangitur condemnatio
aduersariorum incorrigibilium, propter cōtemptum vtriusque,
scilicet diuinæ iustitiæ, & misericordie. Et primo tangitur
flagellum, quo debuerunt corrigi: secundo, conuenientia
flagelli, *etenim,* & cetera: tertio, incorrigibilitas
flagellatorum, *qui autem,* & cetera: quarto, manifestatio
incorrigibilitatis. *In ijs enim:* quinto, ratio, propter
quam corrigi debuerunt, *per hac, qua putabant:* sexto,
contaminatio condemnationis, quia correcti non sunt,
ibi: *Propter quod,* & cetera. Vnde, & cetera, quasi
dicat: Ita tu das disciplinam. Vnde scilicet per oppositum:
Et, idest etiam, *illis, qui in vita sua insensate,
& iniuste vixerunt,* quoad errorem in fide, vel, *in
vita sua,* idest, qua sibi, non Deo vixerunt, *et iniuste,*
quoad errorem in moribus, *per hac, qua coluerunt,*
scilicet per animalia bruta, *dedisti summa,* idest
valde magna, *tormenta,* vt per ranas, & muscas,
& locustas, & vespas, & huiusmodi, *per hac, et
cetera,* scilicet in genere, & sine numero, vel specie,
etenim ipsi errauerunt, non modico tempore, sed, *diutius,
quorum peccatum aggrauatur:* quia sicut dicit Gregorius:
Tanto peccata sunt deteriora, quā diutius infelicem
animam retinent obligatam: *In via erroris,* idest
infidelitatis, quæ antonomastice dicitur error. De hac
via dicitur: Est via, quæ videtur homini recta, & nouissima
eius ducunt ad mortem. *Deos æstimantes hac, qua
in animalibus sunt superuacua,* idest animalia artificialiter
sculpta, non naturalia. Artificialia autem animalia
dicuntur superuacua, quia inutilia: naturalia autem
omnia habent aliquam vtilitatem, vt dicit Damascenus.
Deos æstimantes, & cetera: Mutauerunt gloriam
incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis
hominis. Item: Mu-

tauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis
tenum. Nota, quod non dicit in vitulum, sed similitudinem
vituli, quod minus est, & peius, videlicet, *insensatorum
infantium more viuentes,* quoad peccata in moribus:
Nolite pueri effici sensibus. Itē: *Quasi modo geniti
infantes,* rationabiles, non insensati. In hoc vero,
more infantium insensatorum viuere, quia imagines vt
pueri faciebant, & adorabant, sicut Ismael cum
Isaac, legitur lusisse, eum adorare luteas imagines
cogendo, vt dicunt Hebræi, *propter hoc tamquam
pueris insensatis iudicium in derisum dedisti,* idest
pœnam, in qua deridebantur, quia per ranas, & muscas,
& huiusmodi modica animalia, & contemptibilia
affligebantur, non per maiora, & nobiliora, vt per
leones, & vrsos, vt patet: *Qui autem in ludibrijs,
& increpationibus,* idest increpationibus ludibrio
plenis, *non sunt correcti,* scilicet ab infidelitate,
& peruersitate, *dignum iudicium Dei experti sunt,*
scilicet condemnationis, & mortis. Ex hoc videtur
innuere, quod aliqui inter flagella correcti sunt.
Vnde, & aliqui Aegyptiorum cum Israelitis iuerunt,
vt colligitur in Exodo: Et Gabaonitæ confœderata
sunt cum eis: vt patet Iosue. *In ijs enim,* & cetera:
quasi dicat, & merito: In ijs enim, quæ patiebantur,
scilicet in flagellis diuinis, *moleste ferebant,* impatienter
portando. *In quibus patientes,* idest sustinentes,
ita quod patientes dicantur a passione, non a patientia,
indignabantur, scilicet murmurando contra Deum.
Præcordia fatui, quasi rota carri, *per hac, qua
putabant deos,* scilicet bruta animalia. *In ipsis,* idest
per ipsa, *cum exterminarentur,* idest punirentur:
Terminati sunt, & ad inferos descenderunt. *Videntes
illum,* idest Deum, quasi sensibili experimento perpendentes:
in se enim videri non potest: Deum nemo vidit
vquam: *quem olim,* scilicet in prosperitate, *negabant,
se nosse,* secundum illud Exodi: Nescio Dominum,
& Israel non dimittam. *Verum Deum,* esse supple.
Agnouerunt, credulitate non voluntaria: sed per
pœnas extorta, talis est fides dæmonum. Dæmones
credunt, *et cetera.* Isaias: Domine in angustia requiserunt
te. Oculos enim, quos culpa claudit, pœna aperit,
vt dicit Gregorius. Littera sic construenda: *Videntes
scilicet Aegyptij, & Chananæi, illum, quem olim
negabant se nosse, agnouerunt verum Deum:* Esse
supple. *Agnouerunt,* inquam, *per hac, qua putabant
deos,* idest per bruta animalia: & hoc fuit, *cum
exterminarentur in ipsis:* propter quod, scilicet, quia
agnouerunt Deum, non tamen ipsum glorificauerunt,
secundum illud: *Qui cum Deum cognouissent, non sicut
Deum glorificauerunt, & cetera:* *finis condemnationis
illorum,* idest finalis eorum condemnatio, de qua
Matthæus: *Discedite a me maledicti in ignem æternum.*
Condemnationis initium est in separatione animæ a corpore:
medium in cruciatu animæ separata: finis vero in
resurrectione, quando cruciabitur in inferno cum
resumpto corpore, *finis, inquam, condemnationis
illorum,* qui in præsentem corrigi noluerunt. *Veniet,
& cetera.* Gregorius: Quos in præsentem flagella non
corrigunt, ad futura transmittunt, *super illos,* quia
de cælo ad eorum oppressionem: ita quod resistere non
possint, tamquam obruti, vel oppressi. In Psalmo:
Pluet super peccatores laqueos ignis, sulphur, &c.

Psal. 105. e
1. Cor. 14. b
1. Pet. 2. c
Gen. 21. a
Exo. 12.
Iosue. 9. a
Exo. 12.
Iosue. 9. a
Eccli. 33. d
Baruc. 3. c
Ioan. 1. b
Exo. 5. d
Iac. 2. c
Isa. 26. d
Greg. li. 25.
Moral. c. 7.
Rom. 1. c
Mat. 15. e
Greg. li. 15.
Moral. cap. 24.
Psal. 10. b

C A P V T D E C I M V M T E R T I V M.

VANI autem sunt omnes homines, in quibus non subest
scientia Dei, & de his, quæ videntur bona, non potuerunt
intelligere eum, qui est: neque operibus attendentes
agnouerunt, quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum,
aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam
aquam, aut solem, & lunam rectores orbis terrarum
deos putauerunt. Quorum, etsi specie delectati, deos
putauerunt: sciant quanto his dominator eorum
speciosior est: speciei enim generator hæc omnia
constituit. Aut si virtutem, & opera eorum mirati
sunt: intelligant ab illis, quoniam, qui hæc fecit,
fortior est illis: a magnitudine enim speciei, &
creaturæ cognoscibiliter poterit creator eorum
videri: sed tamen adhuc in his minor est querela.
Et hi enim fortasse errant, Deum querentes, &
volentes in-

tes inuenire. Etenim cum in operibus illius conuersentur, inquirunt: & persuasum habent, quoniam bona sunt, quae videntur. Iterum autem nec his debet agnosci. Si enim tantum potuerunt scire, vt possent aestimare saeculum: quo modo huius Dominum non facilius inuenerunt? Infelices autem sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt Deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis inuentionem, & similitudines animalium, aut lapidem inutilem, opus manus antiquae. Aut si quis artifex faber de silua lignum rectum secuerit, & huius doctem eradat omnem corticem, & arte sua vsus diligenter fabricet vas vtile in conuersationem vitae, reliquias autem eius operis ad preparationem escae abutatur: & reliquum horum, quod ad nullos est vsus, faciat lignum curuum, & verticibus plenum sculpat diligenter per vacuitatem suam, & per scientiam suae artis figuret illud, & assimilet illud imagini hominis, aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam, quae in illo est, perliniens, & faciat ei dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro, ne forte cadat, prospiciens illi, sciens quoniam non potest adiuuare se: imago enim est, & opus est illi adiutorium. Et de substantia sua, & de filiis suis, & de nuptijs votum faciens, inquit. Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est. Et pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium, inutilem inuocat: & pro itinere petijt ab eo, qui ambulare non potest, & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum euentu petit ab eo, qui in omnibus est inutilis.

EXPOSITIO IN CAPVT XIII.

VANI autem, & cetera.] Supra determinauit de punitione aduersariorum per pœnas leuiiores ordinatas ad correctionem, hic autem de punitione eorumdem per pœnas grauiiores ordinatas ad condemnationem. Et primo determinat de merito culpae eorū, scilicet vsque ad 16. cap. Secundo de supplicio pœnae eorum, scilicet a 16. cap. & deinceps. Meritū culpae respectu condemnatoriae pœnae eorum fuit idolatria, qua honorē diuinum ad creaturam transtulerunt, siue creaturæ exhibuerunt. Et ideo primo tangitur multiplex error idolatrantium, scilicet isto cap. Secundo detestatio idolorum, scilicet 14. cap. Tertio condemnatio veri Dei, scilicet 15. cap. Error idolatrantium tangitur duplex, primus colentium Dei creaturas: Secundus colentium proprias facturas, infelices autem. In prima, primo tangitur in eis causa tanti erroris, scilicet ignorantia Dei: secundo predictae causae effectus, scilicet creaturæ cultura. Sed aut ignem: tertio vtriusque inexcusabilitas, quorum si specie: quarto in comparatione ad alios idolatrantem, sed tamen. In prima tangitur duplex ignorantia, scilicet, quia nec fide agnoscebant Deum, nec ratione cognoscebant ipsum, & de his, quae videntur. Dicit ergo, vani, &c. Ita dictū est, quod aliqui cognouerunt Deum inter flagella: sed eum non sunt venerati, aut, pro sed, vni sunt homines, &c. Vanitas vanitatum, &c. Ambulauerunt enim post vanitatem creaturæ, & vani facti sunt, vt habetur in Hieremia, Vani, inquam, vanitate cogitationis, vnde: Euanuerunt in cogitationibus suis, &c. Item in Psalmo: Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt. Item vanitate locutionis, vnde in Psalmo: Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum, & cetera. Item vanitate operationis, vnde Hieremias: Vana sunt opera, & risu digna: In quibus non subest scientia Dei, id est cogitatio de Deo per fidē. Augustinus: Neque quidquid sciri potest ab homine in rebus humanis, vbi plurimum superuacuae vanitatis, & noxiae curiositatis est, huic scientiæ tribuo, scilicet scientiæ diuinæ: sed illud tantum, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua scientia non pollut, & cetera. Et de pijs, quae videntur bona, scilicet aperte, non poterunt, scilicet impotentia sequente voluntatem, non antecedente. Vnde Glossa, non poterūt intelligere, & cetera. obstante caritate peccati, secundū illud: Excœcauit eos malitia eorum. In Psalmo: Noluit intelligere, vt bene ageret, intelligere, id est intellectu cognoscere. Nō enim sensu cognoscisci potest Deus. Ioannes: Deum nemo vidit vquam, eum, qui est, id est Deum, cui esse est substantiale, non accidentale, vnde Hilarius: Esse non est accidens Deo: sed substantis veritas. Item: Cui esse semper presens, numquam præteritum, aut futurum. Deus enim secundū Augustinū: semper est, non fuit, aut erit, quia non no-

Ordo dicendorum.

Eccl. 1. a
Hier. 2. a
Rom. 1. c
Psal. 93. b
Psal. 11. a
Hier. 51. b

Sap. 2. d
Psal. 53. a
Ioan. 1. b
Aug. expo. s. i. ep. 105.
1ra. 2. 10. 9.

Auit, scilicet per experientiam præteritum, aut futurū. Item, cuius esse purū est, quia quidquid in eo est, ipse est. Augustinus: Quidquid in Deo est, Deus est. Item cuius esse ab alio non est, immutabile est. Vnde Hieronymus ad Damasum: Deus, qui solus exordium non habet, verē essentiae nomen tenuit: quia in eius comparatione, qui vere est, quia incommutabilis: quasi non sunt, quae mutabilia sunt, vt sunt omnes creaturæ, secundum illud Psalms: Sicut oporteriorū mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & cetera. Item: Ego sum Deus, vel Dominus, & non mutor. Propter rationes prædictas Moysi querenti nomen eius, ait: Ego sum, qui sum: Neque operibus attendentes, quæ, scilicet ipse fecit, agnouerunt, quis esset, artifex. Scilicet horum, & tamen faciliter poterat cognoscere. Inuicibilia enim Dei per ea, quae facta sunt, a creatura mundi intellecta conspiciuntur. Sed aut ignem, scilicet vulcanum, vt Chaldaei ignem adorantes, aut spiritum, id est æthera, scilicet partem aeris superiorem, quem quidem intelligebant per Iouem fulminantem, aut citatum aerem, id est partem inferiorem, quam vocabant lunonem, aut gyrum stellarum, id est cælum stellarū, vt illi, qui adorabāt militiam cæli, de quibus dicitur: Vt vadant, & seruiant dijs alienis, & adorēt eos, solem, & lunam, & omnē militiam cæli, aut nimiam aquam, quam scilicet vocabant Neptunum, aut solem, quem vocabāt Phœbū, vel Apollinē, quem adorabant Babylonij, aut lunam, quam vocabāt Dianam, vel cæli reginā, de qua in Hier. Rectores orbis terrarū Deos putauerunt, propter aliquos effectus eorum mūdo necessarios. Secundum sensum spirituales, ignem, colūt luxuriosi, spiritum, superbi, citatū aerem, iracundi, & impetiosi, gyrum stellarum, in scientia curiosi. Nimiam aquam, voluptuosi, solem, hæc inferiora gignentē cupidi, lunā, pigri, & accidiosi. Quorum si specie. Hic ostenditur inexcusabilitas eorum, quia scilicet potuerunt Creatorem cognoscere, vel per creaturarum pulchritudinem, vel per earum virtutē: quod ostenditur ibi: Aut si virtutem, & cetera: vel per vtrumque simul, quod ostenditur, ibi: A magnitudine, & cetera. Dicit ergo, quorum si specie delectati, id est pulchritudine. Species decepit te, & cetera. Deos putauerunt, supple ipsos esse, putauerunt, inquam, falsa, & erronea opinione, cum non sit, nisi vnus Deus. Deus tuus vnus est: sciant quanto dominator eorum, scilicet Creator eorum, gubernator, conferuator, & possessor, secundū illud Iudith: Deus cælorum, Creator aquarum, rex vniuersæ creaturæ tuæ, ijs speciosior est, scilicet, qui tam speciosa fecit: speciosior, inquam, infinita, scilicet distantia, quia Deus speciosior per essentiam: sed creaturæ per participationem. Speciosior est sole, speciei enim generator, speciei, scilicet creaturæ per eius productionem, secundum illud Boetij: pulchrum pulcherrimum ipse. Mundum mente gerens similiq. ab imagine formans. Vel, speciei, in creatæ, id est filij per æternam generationem, hac omnia cōstituit, scilicet superiora, media, & inferiora,

Hieron. ep. 57. ad Damasum. 10. 2.
Psal. 101. d
Malac. 3. b
Exo. 3. d
Rom. 1. c
Deut. 17. a
Hier. 44. d
Dan. 13. f
Deut. 6. a
Iudith 9. d
Saap. 7. d
Boet. de cōsol. phil. lib. 3. Metro 9.

Iob. 12. b inferiora: Aut si virtutem, id est potentiae magnitudinem: Et opera eorum, id est effectus a potentia procedentes: Mirati sunt, scilicet ita, vt ipsos esse Deos crederent: Intelligent ab ipsis, id est ab ipsorum consideratione, secundum illud Iob: Interroga iumenta, & docebunt te. Quoniam, qui hac fecit, scilicet Deus: Fortior est illis, id est potentior. Vnde: Ipse est omnipotens supra omnia opera sua, & magnus vehementer. Item: Si fortitudo queritur, robustissimus est: A magnitudine enim speciei, id est pulchritudinis: Et creatura, id est virtutis creaturarum: Cognoscibiliter, non sensibiliter, id est oculo intellectu, non sensibili: Poterat creator eorum videri. Augustinus: Omnia clamant: Deus me fecit: totus enim mundus est, quasi liber quidam, in quo creator potest cognosci per eius potentiam, sapientiam, bonitatem, relucens in creaturis. Vnde: Hæc omnia liber vitæ. Ifidorus: Creator per creaturam suam laudatur, & quanto sit excellentior, ex operis sui conditione monstratur. Sed tamen, & cetera. Hic ostendit culpam colentium creaturas in comparatione ad alios Idolatras: Et primo ostendit respectu illorum aliquo modo excusabiles: Secundo ostendit, quod tamen sunt simpliciter inexcusabiles. Iterum autem. Sed tamen, & cetera: quasi dicat: sic errant illi. Sed tamen adhuc in ijs, scilicet errantibus: Minor est querela, id est ratio querelæ, quam in adorantibus sculptilia, quia sicut dicitur Baruch: Non lucebunt, vt sol: neque illuminabunt, vt luna, scilicet ipsa sculptilia: Et hi enim, scilicet, qui colunt creaturas: Forsitan errant, forsitan, est hic nota libertatis arbitrij, non nota dubitationis: Deum querentes, scilicet quadam curiositate, secundum illud Actuum: Fecit ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam superficiem terræ, & cetera, querere Deum, si forte atreterent eum aut inueniant: Et volentes inuenire, scilicet intentione affectus: Surgam, & circuibo ciuitatem, id est creaturarum vniuersitatem. Secundum enim Boetium de consolatione: Mentibus hominum insita est veri, boniq. cupiditas. Sed obijcitur, quia Luca dicitur: Omnis, qui querit, inuenit: ergo isti inueniunt verum Deum. Dicendum, quod illud intelligitur de querentibus pie, non curiose. Etenim cum in operibus illius conuersentur, scilicet de illis disputando, quantum ad intellectum secundum illud: Mundum tradidit dispositioni eorum: & vtendo, scilicet quantum ad affectum, & effectum, quia: Solem suum facit oriri super bonos, & malos. Inquirunt, scilicet ratiocinando: Et persuasum habent, scilicet sentiendo. Quoniam bona sunt, quae videntur: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. In hoc sunt isti meliores, siue minus mali ipsi Manicheis, qui hæc visibilia dicunt esse mala. Iterum autem, nec ijs debet ignosci, simplex enim ignorantia meretur veniam. Vnde: Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci. Sed ignorantia crassa, & supina non. Vnde: Si quis ignorat, ignorabitur. Si enim tantum potuerunt scire, ut possent aestimare saeculum, id est naturas rerum secularium cognoscere. Quo modo huius Dominum, scilicet sæculi: Facilius non inuenerunt, quasi dicat: Facilius potuissent Deum cognoscere. Sed contra: Difficile aestimamus, quæ in terra sunt: quæ in cælis sunt, quis inuestigabit? Dicendum, quod non vult dicere, quod facilius potuerunt cognoscere Deum esse factorem horum simpliciter: Sed ipsum potius esse Deum, quam ea, quæ colebant. Infelices autem, & cetera. Hic ponitur error colentium facturas proprias. Primo facturas proprias in materia metallina: Secundo in materia lignea: Aut si quis. Dicit ergo: Infelices autem sunt, scilicet per priuationem felicitatis viæ, de qua supra: Sapientiam, & disciplinam qui abijcit, infelix est. Et inter mortuos, scilicet æterna morte: Spes illorum est, id est expectatio, spes autem hic sumitur impro-

Eccl. 43. d
Iob. 9. c
Eccl. 24. c
Isa. lib. 1.
sent. cap. 4.
Baruc. vi. f
Forfitan nota libertatis
Act. 17. f
Cant. 3. a
Boet. de cōsol. phil. li. 3. Metro 9.
Luc. 11. b
Eccl. 3. b
Mat. 5. g
Gen. 1. b
1. Tim. 1. c
Ignorantia duplex.
1. Cor. 14. g
Sap. 9. d
Sap. 3. b

Aprie, quia spes proprie dicta non est nisi de bono: Inter mortuos, inquam: Spes illorum est, per priuationem felicitatis æternæ secundum illud Psalms: Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt, de manu, scilicet misericordiae saluantis, non de manu iustitiæ punientis. Vel primum ad pœnam damni in futuro: Secundum ad pœnam sensus: Illorum, inquam: qui appellauerunt deos, & cetera. Et benedicit: appellauerunt, sunt enim dij appellatione tantum, non natura: Opera manuum hominum, secundum illud Psalms: Simulachra gentium, argentum, & aurum, opera manuum hominum: Et Opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum, aurum, & argentum, id est facta de auro, & argento, quantum ad materiam, secundum illud Osee: Argentum, & aurum multiplicauit eis, quæ fecerunt Baal. Item: Repleta est terra auro, & argento, & non est finis thesaurorum eius, & repleta est terra eius idolis: Artis inuentionem, id est figuram aliquam arte inuentam, & hoc quantum ad formam: Et similitudines animalium, non ipsa animalia, sed ipsorum imaginem, vel similitudinem. Contra quod dicitur: Non facietis similitudinem omnium animalium, quæ in terra sunt: Aut lapidem inutilem, scilicet vtilitatem, quam idolatræ ei inesse credunt, quamuis sit vtilis, quantum ad vsum naturalem. Micheas: Superfluum in operibus Dei, cuius modi sunt creaturæ: Dei perfecta sunt opera, non superflua, nec diminuta: Opus manus antiquae, id est manus antiqui artificis, quia in antiquis est sapientia, vt dicit Iob. Contra hæc omnia dicitur in Actibus: Genus ergo cum simus Dei, non debemus aestimare auro, vel argento, aut lapidi, sculpturæ artis, aut cogitationis hominum, diuinum esse simile. Aut si quis, hic ponitur error colentium facturas proprias in materia lignea. Et primo tangitur eorum error in fabricando, vel carpentando. Secundo in venerando: Et de substantia. In prima primo tangit materiam: Secundo formam: Et per scientiam. Tertio situm: Et faciat ei, & cetera. Quarto impotentiam: Imago, & cetera. Aut si quis artifex faber, hic large sumitur, scilicet pro artificio in quacumque materia, siue lignea, siue alia, non tantum ferrea: De silua lignum rectum secuerit: Succidit cedros, tulit illicem, & cetera. Huius, scilicet ligni: doctem eradat omnem corticem, scilicet exteriorē: Et arte sua vsus, fabricet diligenter vas vtile. Glossa: Valde vtile, in conuersationem vitæ humanæ scilicet: In magna enim domo sunt vasa lignea, & fictilia, & cetera. Reliquias autem huius operis, id est ligni prædicti. Ad preparationem escæ abutatur, id est vtatur, secundum illud Isaia: Sumpsit ex eis, & calefactus est, succendit, & coxit panes: Et reliquum horum, horum scilicet, quæ in vsus humanos posita sunt: Quod ad nullum vsus, scilicet humanum: Facit, ipsum dico: Lignum curuum, scilicet in seipso: Forticibus, id est nodis: Plenum, scilicet exterius: Sculpat, diligenter, scilicet, remouendo nodositates: Per vacuitatem suam: quia quantumcumque ibi labore, totus labor eius otiositas reputatur, eo quod ille inutiliter labore: Et per scientiam suæ artis figuret illud, scilicet exteriori lineatione, & hoc quo ad formam: Et assimilet illud imagini hominis, scilicet membrorum representatione: & nota, quod non dicit assimilet homini, sed imagini hominis, quia in exterioribus, & non interioribus potest esse ista figuratio. Aut alicui ex animalibus illud comparet, id est assimilet: In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedū, & cetera. Item in Psalmo: Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli, comedentes fenem: Perliniens, id est exterius: rubrica, id est regula, vel filo tracto colore rubeo, quo fit distinctio. Dicitur enim rubrica terra rubra, & color, qui inde fit, & regula, vel filum,

Spes non nisi de bono proprie dicitur. Psal. 87. a
Pf. 113. b
Isa. 2. b
Ose. 2. b
Isa. 2. b
Deut. 4. c
Mich. 2. d
Deut. 32. c
Iob 12. b
Act. 17. c
Isa. 44. b
2. Tim. 2. e
Isa. 44. c
Rom. 1. c
Ps. 105. c

EXPOSITIO IN CAP. XIII.

TERVM alius nauigare, & cetera,] Postquam multiplices idolatrantium errores descripsit, hic tangit idolorum detestationem. Et primo ex utilitate ipsorum idolorum: secundo ex offensa Creatoris. Similiter autem odio sunt: tertio ex nouitate, & modo adinventionis: Neque enim erant, & cetera: quarto ex effectu humane corruptionis: Et non suffecerat errasse, Inutilitatem autem idolorum ostendit in parte prima exemplo nauigantium in mari: a quibus inuocata subuenire eis non possunt. Hanc autem impotentiam ostendit esse detestandam: primo ex fragilitate idoli non valentis, secundo ex Dei potentia etiam sine naue saluantis: Tu autem, & cetera: tertio ex utilitate ipsius nauis. Sed ut non essent: quarto exemplo arcæ Noe genus humanum conferunt. Sed & ab initio. Dicit ergo. Iterum alius, & cetera: quasi dicat non solum inutiliter petunt homines ab idolis adiutorium in terra: Sed iterum, in aqua, quia: Alius, scilicet homo: Nauigare cogitans, scilicet proposito: Et per feros fluctus, idest periculosos, unde in Psalmo: Mirabiles elationes maris. Item: Qui nauigant mare, enarrent pericula eius. Iter facere incipiens, scilicet propositi executione: Ligno portante se, fragilius lignum inuocat. Inuocat, scilicet in auxilium: Lignum, scilicet: idolum fragilius ligno portante se, idest nauis. Illud enim, scilicet lignum idoli: Cupiditas acquirendi excogitauit. Vnde: Dicitur auaritia, idolorum seruitus: Et artifex sapientia fabricauit sua: sua inquit, quasi dicat non diuina, sed terrena, animalis, diabolica. Abierunt in confusionem fabricatores errorum. Et Iob: Ostendens vos fabricatores mendacij. Glossa: Cum maior sit, qui fecit, quam quod fit, facturam suam adorare insanire est. Tua autem pater: quasi dicat ita inuocant illi idolum in regimine itineris: Autem, pro sed: Tua pater, creatione. Et nunc Domine, pater noster es tu, vos uero uolutum, & cetera. Item prouisione. Vnde: Pater noster, & cetera, panem nostrum, & cetera. Gubernas, omnia scilicet: Prouidentia, qua secundum Damascenum est cura Dei ad res: de qua Iudith: Iudicia tua in tua prouidentia posuisti. Ex dictis patet, quod in Deo nihil agitur, a casu, & fortuna: quia sicut dicit Plato: Nihil est, cuius ortum non præcesserit legitima causa. Mundum uero administrari prouidentia, probat Tullius sic: Melius administrantur, quæ fuerint a prouidentia, quam quæ a casu: Sed mundus optime administratur, ergo, & cetera. Quoniam, & cetera: quasi dicat, hoc patet, quod omnia prouidentia gubernas. Quoniam dedisti, scilicet filijs Israel: In mari uiam, educendo eos de Ægypto per medium sicci maris. Et: Inter fluctus, scilicet flumij Iordanis, Semitam firmissimam, ut patet in Iosue. De utroque dicitur in Psalmo: In mari uia tua, & semitæ tuæ in aquis multis. Glossa, Israelitas per mare rubrum sicco uestigio transduxit diuina potentia, & Iordanis aquas diuisit: Ostendens, scilicet per hoc: Quoniam potens es ex omnibus, scilicet periculis, & casibus: Sanare, uel melius secundum aliam litteram: Saluare, etiam si sine rate, idest nauis: Quis adeat mare. Cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Vnde Petrum ambulentem in fluctibus, ne mergeretur erexit: ut patet in Matthæo. Paulum, tertio naufragantem, de profundo pelagi liberauit: Sed ut non essent superuacua, immo necessaria usui humano: Opera sapientia tua, idest per tuam sapientiam adinuenta: Omnia in sapientia fecisti. Propter hoc etiam exiguo ligno, scilicet modicæ nauis: credunt homines animas suas, idest vitam suam corporalem, & transeuntes mare, in quo tamen sunt innumera pericula,

Ordodice dorum.

Psal. 92. b Eccl. 4.3. c

Ephes. 5. b

Iac. 3. d Isa. 45. c Iob 13. a

Isa. 64. c Mat. 6. b

Damas. Or rhod. fid. li. 2. cap. 29. Iudith. 9. a Plato in Timæo. Tullius li. 2. de diuin.

Exo. 14. e

Ios. 3. d

Psal. 76. d

Isa. 43. a

Mat. 14. d 2. Cor. 11. f

Psal. 103. c

S. Bon. Tom. 1.

quo fit, & ipsa tinctura, & debet semper media produci: Et rubicundum faciens fuco colore illius, fucus dicitur color innaturalis, & quasi adulterinus. Item notandum, quod fucus dicitur animal apii simile, quod non mellificat, sed mel deuorat. Item quædam herba, quæ tingit. Item quilibet color adulterinus. Item mendacium, siue fraus, & dolus secundum Papiam: Et omnem maculam, quæ in illo est, scilicet ligno: Est perliniens terra, & faciat ei dignam cohabitationem. Vnde Baruch: Constitutus illis in domo, pleni sunt oculi eorum puluere a pedibus introeuntium: Et in pariete ponens illud, scilicet, ut magis appareat: Et confirmans ferro, idest clauis ferreis: Ne forte cadat. Confortauit eum clauis, ne moueretur: Prospiciens illi, idest præuidens, & præcauens, Sciens quoniam non potest adiuuare se, scilicet per seipsum, Vnde in Psalmo: Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt, & cetera. Nec mirum: Imago enim est, idest similitudo rei, non res: Et opus est illi adiutorium, scilicet humanum. Si ceciderint in terram, a semetipsis non consurgent, ut patuit de Dagon. Item: Portata tollentur, quia incedere non valent. Et de substantia sua, idest de possessione exteriori: Et de filijs suis, idest de salute filiorum suorum: Et de nuptijs, scilicet contrahendis: Votum faciens, scilicet ei: Inquiri, scilicet ab eo, & petit necessaria sibi, & filijs: cum tamen non sit uouendum, nisi Deo, secundum illud Psalms: Vouete, & reddi-

Fucus multiplex.

Baruc. vlt. b

Isa. 41. b

Psal. 113. c

Baruch vlt. c

1. Reg. 5. a

Hier. 10. a

Psal. 75. b

A te Domino Deo vestro, & cetera. Item: Vota uobunt Domino, & soluent: Non erubescit loqui, scilicet ipse animam habens: Cum illo, scilicet Deo falso: qui sine anima est. Cum audierint mutum, non posse loqui, offerent ad Bel. Et: Os habent, & non loquentur. Et pro sanitate, idest sua, uel suorum: Infirmitatem, idest omnino impotentem: quidem, idest certe: deprecatur, & pro uita rogat mortuum, idest uita omnino carentem: ita quod intelligitur mortuus negatiue, non priuatiue. Quia si priuatiue, tunc intelligeretur alienam vitam habuisse: sed postea priuatus fuisse, quod falsum esset: Et in adiutorium inutilem uocat, idest non potentem iuuare se, uel alium, Vnde Baruch: Habet in manu gladium, & se a latronibus non liberat, & pro itinere, idest itineris directione: Petit ab eo, qui ambulare non potest, secundum illud Psalms: Pedes habent, & non ambulabunt, & cetera. Et Baruch: Sine pedibus in humeris portantur: & de acquirendo, scilicet per negotiationes, & de operando, scilicet per mechanicas artes, & de omnium rerum euentu, generaliter petit ab eo, qui in omnibus est inutilis, Formauit Deum, & sculpsit confluat, ad nihil uile. Sed uidetur idem posse Christianis obijci imagines adorantibus. Sed dicendum, quod non est simile, quia idolatra adorant imagines, ut res, putantes in eis aliquod uiuum esse. Christiani uero adorant, ut signa solum, & in quantum ducunt in illa, quorum sunt signa.

Isa. 19. d

Baruc. vlt. d

Psal. 113. c

Baruc. vlt. c

Psal. 113. c Baruc. vlt. c

Isa. 44. c

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

TERVM alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante se, fragilius lignum inuocat. Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex sapientia fabricauit sua. Tua autem pater, prouidentia ab initio cuncta gubernat, quoniam dedisti, & in mari uiam, & inter fluctus semitam firmissimam, ostendens quoniam potens es ex omnibus sanare, etiam si sine rate aliquis adeat mare. Sed ut non essent uacua sapientia tua opera: propter hoc etiam, & exiguo ligno credunt homines animas suas: & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Sed & ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remissit saeculo semen natiuitatis, qua manu tua erant gubernata. Benedictum est enim lignum, per quod fit iustitia. Per manus autem, quod fit idolum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est. Similiter autem odio sunt Deo, impius & impietas eius. Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur. Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creatura Dei in odium facta sunt, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum: & adinuentio illorum, corruptio uitæ est. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem: & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cepit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebant figmenta. Et hos, quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc, quod longe essent, e longinquo figura eorum allata, euidentem imaginem regis, quem honorare uolebant, fecerunt: ut illum, qui aberat, tamquam presentem colerent sua sollicitudine. Prouexit autem ad horum culturam, & hos, qui ignorabant, artificis eximia diligentia. Ille enim uolens plus placere illi, qui se assumpsit, elaborauit arte sua, ut similitudinem in melius figuraret. Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tamquam homo honoratus fuerat, nunc Deum aestimauerunt. Et hæc fuit uitæ humanae deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deseruientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam, sed & in magno uiuentes inscientia bello, tot & tam magna mala pacem appellant. Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insanæ plenas uigilias habentes: neque uitam, neque nuptias mundas iam custodiunt: sed & alius alium per inuidiam occidit, aut adulterans contrislat: & omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtum, & fictio, corruptio, & infidelitas, turbatio, periurium, tumultus bonorum, Dei immemoratio, animarum inquinatio, natiuitatis immutatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio mæchie, & impudicitia. Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium, & finis. Aut enim dum latantur, insaniant: aut certe uaticinantur falsa, aut uiuunt iniuste, aut peierant cito. Dum enim confidunt in idolis, quæ sine anima sunt, male iurant, noceri se non sperant. Vtraque ergo illis euenient digne: quoniam male senserunt de Deo, attendentes idolis, & iurauerunt iniuste in dolo, contemnentes iustitiam. Non enim iurantium est uirtus, sed peccantium pena perambulat semper iniustorum prauaricationem.

A Per ratem liberati sunt, Glossa, Creator dedit creaturæ suæ scientiam, qua sibi in præfenti consulere, & eius uoluntati deseruiret. Allegorice, exiguum lignum potest dici crux Christi propter eius abiectionem, & uilitatem. Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus uero stultitiam: Huic credunt homines animas suas, scilicet, in Christum crucifixum credendo, & creditum adorando. Et sic transeuntes mare, huius mundi, scilicet crucis uirtute, & imitatione per ratem liberantur, & perueniunt ad portam æternæ salutis. Vnde Damascenus: Crux est dormientium resurrectio, infirmorum baculus, pastorum uirga, conuertentium auxilium, proficientium perfectio, animæ Salus, & corporis omnium malorum auersio, omnium bonorum Doctrix, peccati destructio, arbor resurrexionis, lignum uitæ æternæ. In his autem uerbis, exiguo, & cetera, primo innuitur crucis humilitas cum dicitur, exiguo ligno: secundo eius ueneratio, & dignitas cum dicitur: Credunt homines animas suas, homines, scilicet rationales, ut beatus Andreas, dicens: Suscipe me ab hominibus: tertio necessitas, cum dicitur: Et transeuntes mare, scilicet huius mundi, de quo in Psalmo: Hoc mare magnum, & cetera: quarto eius uirtus, & utilitas cum dicitur: Per ratem liberati sunt. Prædicamus Christum, & cetera. Item uerbum crucis pereuntibus, & cetera, nobis autem, & cetera. Sed ab initio. Hic utilitas arcæ Noë primo ostenditur: secundo ipsa laudatur, ibi: Benedictum lignum, & cetera: tertio idolum, & eius artifex uituperatur: Per manus autem, & cetera. Sed & ab initio, & cetera: quasi dicat non tantum liberat a periculo maris, sed etiam a diluuiio, & hoc est, quod dicit: Sed & ab initio, scilicet in principio secunda ætatis, scilicet tempore Noë. Cum perirent, scilicet in diluuiio: Superbi gigantes, de quibus habetur in Genesi. Spes orbis terrarum, scilicet futuri, Glossa, seminarium generis humani, scilicet octo personæ, de quibus dicitur: In qua pauca animæ saluæ factæ sunt, per quam: Ad ratem confugiens, idest arcam ad modum ratis factam, quia maior fuit longitudo latitudine. Remisit saeculo, scilicet futuro post diluuium: Semen natiuitatis, scilicet tam hominum, quam animalium, ut patet in Genesi. quæ, scilicet arca: Manu tua. Glossa, potentia, uel filio, secundum illud Psalms: Emitte manum tuam de alto, & cetera. Erat gubernata, quia nullum gubernatorem habuit nisi Deum, uel Angelum eius: cum omnes homines extra existentes, essent mortui: existentes intra, essent clausi: Benedictum enim est lignum, scilicet arca Noë: Per quod fit iustitia, scilicet liberationis iustorum, malis submersis, quod fuit iustum. De hoc ligno supra: Cum aqua deleteret terram, sanauit iterum sapientia per contemptibile lignum, iustum, gubernans. Hoc autem lignum allegorice potest dici lignum crucis, de quo dicitur: Peccata uestra pertulit in corpore suo super lignum. Per illud lignum facta est: Iustitia, quia unicuique redditum est, quod suum erat. Nam per illud Lignum, destructum est peccatum secundum illud, quod cantat Ecclesia: Mors mortua tunc est, quando in ligno mortua uita fuit. Et: O mors ero mors tua, & cetera. Item per ipsum est diabolus uictus, secundum illud Gregorij, qui per lignum vincebat, per lignum quoque uinceretur. Item per ipsum est homo reconciliatus. Delens Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, affigens illud cruci. Item: Pacificans per sanguinem crucis. Item: infernus spoliatus. Spolians principatus, & potestates, & cetera. Item celum apertum, unde latroni dictum est: Hodie mecum eris in paradiso. Et: Dabo clauem domus Dauid. Item Christus exaltatus. Vnde: Propter quod & Deus exaltauit illum, & cetera. Hæc fuit uirga Assueri in signum clementiæ homini offensa, uel porrecta. Et bene dixi, benedictum esse lignum secundum quod fit iustitia: Autem, pro

Cruz Christi confidatur. 1. Cor. 1. d

Damas. Or rhod. fid. li. 4. cap. 22.

Psal. 103. c

1. Cor. 1. c d

Gen. 6. d Gen. 6. a

1. Pet. 3. d

Gen. 6. c

Gen. 6. d

Psal. 143. b

Sup. 10. a

1. Pet. 2. d

Ose. 13. d

Greg. 7. Pra fatione de Cruce.

Coloss. 2. c

Coloss. 1. c

Coloss. 2. c

Luc. 23. f

Isa. 22. f

Phil. 2. b Esch. 15. d

M m 2 sed

Dubitatio. sed *Idolum*, quod fit per manus, scilicet artificum. *Maledictum est, & ipsum*, scilicet idolum: *Et qui fecit illud*, scilicet artifex. Sed idolum cum sit res inanimata, quo modo maledicitur? quia ista maledictio, aut intelligitur ratione culpae, quae in idolum non cadit, aut ratione poenae, quae ratione culpae infligi debet. **Solutio.** Dicendum, quod in idolo est considerare duo, scilicet spiritum praesidentem, & figuram ligni. Ipse malignus spiritus maledictus est maledictione poenae, & culpae: sed lignum maledictione detestationis, & infamiae, quasi cuiusdam poenae, non quia sit subiectum culpae, ratione cuius habet infligi poenam, sed quia materia, vel occasio culpae. Vnde Glossa: Diabolus enim punietur, quia sibi honorem diuinum usurpat: & homo, qui pro Creatore creaturam honorat. *Quia ille quidem operatus est*, scilicet idolum. Vnde merito maledictus est: Ecce omnes participes eius confundentur. *Illud autem*, scilicet idolum: *Cum esset fragile*: quia de fragili materia. **Deus nuncupatiue**, quis na sit. *Deus cognominatus est*, scilicet sola nuncupatione, non rei veritate. Propter quod merito maledicitur. *Similiter autem, & cetera*. Hic tangit causam detestationis idolorum sumptam ex parte offensae Creatoris. Et primo tangit signum offensae, scilicet idoli, & idolatrantis poenam: secundo poenae irremissibilitatem. Propter hoc, & cetera. Tertio causam a parte idoli. *Quoniam creatura*. Quarto causam a parte idolatrantis. *Initium enim, & cetera*. Bene dixi, quod vtrumque maledictum, & cetera: *Autem*, pro quia: *Similiter odio sunt Deo, impius*, scilicet idolatra, qui abnegat pietatem diuini cultus. *Et impietas eius*, idest materia impietatis eius, scilicet idolum, idest daemones praesidentis idolo. Altissimus habet odio peccatores. Et notandum, quod odium Dei non notat, vel sonat affectum in ipso: sed effectum in eo, quem odit. *Etenim quod factum est*, scilicet idolum: *Cum illo, qui fecit*, idest cum artifice idolatra: *Tormenta patietur*, de idolatra planum est. Sed de idolo, quo modo verum esse potest, scilicet quod tormentum patietur, cum sit res inanimata? Dicendum, quod de idolo loquitur ratione maligni spiritus in eo praesidentis, non ex parte figurae, vel materiae ipsius idoli. Sed contra: Idolatria non facit spiritum malignum praesidentem. Dicendum, quod licet non faciat ipsum in se, facit tamen quod in idolo praesideat: sicut Deum dicimus exaltare, & magnificare, non in se, sed in nobis: Magnificate Dominum mecum, & cetera. Vtrumque enim punietur. Omne opus corruptibile in fine deficit, & qui operatur illud, ibit cum illo. Et: Conteretur cum delinquente delictum: Propter hoc, scilicet quia: *Deo sunt odio*, & idest etiam in idolis nationum, idest in daemone praesidentibus in idolis gentilium, de quibus in Psalmo: Omnes dii gentium daemones, & cetera. *Non erit respectus*, scilicet clementiae. Quod est contra Origenem, qui dixit ipsum pro daemone in aere in fine passurum, & sic eos fore saluandos. Contra quod dicitur hic, & in Ecclesiastico: Sunt spiritus, qui ad vindictam creati sunt, & in furore suo confirmauerunt tormenta sua. *Quoniam, & cetera*. Et merito. *Quoniam creatura Dei*, idest a Deo facta, sicut aurum, & argentum. Vnde Oseas: Argentum, & aurum multiplicauit eis, & cetera. *Facta sunt in odium*, scilicet irascibilis, vt Deum, scilicet odiant homines, sicut daemones: de quibus in Psalmo: Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. *Et in tentationem animabus hominum*. Concupiscibilis, vt scilicet subderent se homines quibuscumque potestatis libere, secundum voluntatem, vel suggestionem deorum suorum: *Et in muscipulam*, idest, deceptionem rationalis, & dicitur muscipula instrumentum, quo mures capiuntur: *Pedibus*, scilicet interioribus animae, non exterioribus, scilicet corporis: *Inspicientium*, idest infidelium. Iob: Abscondita est in terra pedica-

A eius. Item Hieremias: Inuenti sunt in populo meo viri impij insidiantes, quasi aucupes, laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos viros. *Initium enim, & cetera*. Bene dixi: quod creatura Dei, & cetera. *Initium enim fornicationis*, scilicet spiritualis, quae est, recedendo a Deo, est & cetera. Vnde Glossa, pessimum genus fornicationis est, quo anima recedit a Deo, & fornicatur cum idolis, vnde Hieremias: Mœchata est cum ligno, & lapide. Tales perduntur, siue destruantur a Deo, secundum illud Psalmi: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. *Initium inquam: Fornicationis*, praedictae: *Est exquisitio idolorum*. Sed contra: Initium omnis peccati superbia. Respondeo: non loquitur hic de fornicatione, quae est per quemcumque recessum a Deo, sicut est in quolibet peccato mortali: sed de illa, qua recedit a Deo, perfecto recessu, scilicet vsque ad subuersionem fidei, quae est fundamentum totius spiritualis aedificij. Fides est sperandarum substantia rerum, & cetera. Item: Fundamentum aliud nemo potest ponere, & cetera. *Et adiuuentio illorum, corruptio vita est*, scilicet quoad mores. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis sui, in immunditiam. In Psalmo: Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adiuuentionum ipsorum. **C** Non enim erant, hic tangitur tertia ratio detestationis idolorum, scilicet ex nouitate, & merito suae adiuuentionis. Finis adiuuentionis, & cultura tangit plures causas, primo hominum curiosam otiositatem, secundo parentum ad filios defunctos affectionem. *Acerbo enim*. Tertio, tyrannorum timorem, *Deinde, & cetera*. Quarto, principum reuerentiam, & honorem, *Hos, quos*. Quinto, artificum diligentiam, & sollicitudinem, *Prouexit autem, & cetera*. Sexto, ponit causarum principalium recapitulationem, *Et hac fuit vita*, bene dixi: *Exquisitio idolorum, & adiuuentio & cetera*. Non enim erant a principio, scilicet idola: quod patet, quia non sunt creatores. Vnde: Dij, qui caelum, & terram non fecerunt, pereant de terra. Nec etiam creatura, quia omnis creatura a Deo est. Sed idola non sunt a Deo, sed sunt hominum fictio, propter quod dicitur: Idolum nihil est in mundo, scilicet quantum ad esse diuinum, quod illi creditur esse ab idolatris: *Neque erunt in perpetuum*, immo destruentur, conuersis hominibus ad cultum vniuersi Dei. Ascendet Dominus super nubem leuem, & ingredietur Aegyptum, & commouebuntur simulacra Aegypti a facie eius: *Superuacuitas enim*, idest otiositas: *hominum hac adiuuenit, & cetera*. Multam malitiam docuit otiositas, scilicet otiosos, qui laborare nolabant ad quaerendum vnum verum Deum, & digne colendum. *In orbem terrarum*, in caelo enim nullus error talis vquam fuit: & ideo scilicet, quia non semper fuerunt: *Brenis illorum finis inuentus est*, scilicet apud sapientes. Cito enim deserti sunt a filijs Israel tempore Moyse, & a populo Christiano, tempore Christi, vel nouae legis. Confusus est omnis artifex in sculptrili: Vana sunt opera, & risu digna: in tempore visitationis suae peribunt. *Acerbo enim luctu dolens pater*, scilicet de morte filij, sicut Dauid doluit de morte Absalon: Vel de morte pueri, quem primo habuit de Bethsabee. *Cito sibi rapti*, idest violentia mortis praerepti: *Fecit imaginem*. Glossa, homines defunctorum amicorum sibi simulacra finxerunt, quorum contemplatione aliquid habuerunt solatium: *Et illum, qui tunc*, scilicet de recenti: *Quasi homo mortuus fuerat*, cuius proprietates est, esse mortalis, secundum illud: Omnes morimur, & cetera: *Viuit*, idest paulo post: quod est inexcusabilis: *Tamquam Deum colere cepit*. Glossa, progressiq. longius per amorem, defunctorum memoriam colere ceperunt. *Et constituit inter seruos suos*. timore sibi obediētes, non ratione

Hier. 5.g
Luc. 11. b
Beli statua.
Hier. 10. a
Isa. 10. a
1. Mac. 1. g
Dan. 3. a
Hier. 10. a
Isa. 10. a
1. Mac. 1. g
Dan. 3. a
Cice. lib. 1. de Natu. Deor.
Hier. 10. a
Isa. 44. b
Psal. 52. b
Galat. 1. b
Isa. 44. b
Baruc. 6. a
Eccli. 1. d
Prou. 31. d
Dan. 13. f
Vite humanae deceptio duplex.
Psal. 79. d

tione: *Sacra*, scilicet thurificationes, & laudes: *Et sacrificia*, scilicet animalium immolationes. Primus autem, vt dicit Iydrus super illud Luca: In Beelzebub principe demoniorum, & cetera. Ninus rex Assyriorum Beli patris sui mortui fecit imaginem, quam tanta veneratione honorauit, vt etiam reis ad ipsam confugientibus parceret, propter quod homines imperiti statuum Beli, vt Deum, colere ceperunt, & statuas multiplicare. Quorum quidam illud idolum vocabant Bel: quidam Baal: quidam Baalim: quidam Beelzebub: *Deinde interueniente tempore*, idest mora temporis: *conualescente iniqua consuetudine*, quae potius extirpanda est, quam tenenda, quia diuturnitas temporis non diminiuit peccatum, sed potius auget: *hic error*, scilicet colendi idola: *tamquam lex*, sub praeepto, scilicet, *custoditus est*. Leges populorum vanae sunt. Item: Vae, qui condunt leges iniquas: *Et tyrannorum imperio*, idest malorum principum: *Colebant signenta*. Vnde Antiochus compellebat Iudaeos ad cultum gentium. Et Nabuchodonosor cogebat statuam suam adorare. *Hos, quos in palam homines*, honorare non poterant, id est in praesentia eorum, propter hoc, scilicet: quod longe essent, *elonginquo*, scilicet loco: *figura eorum, allata*, scilicet, in pictura: *evidentem imaginem*, scilicet sculptam imaginem dico: *regis, quem honorare volebant, fecerunt*, scilicet tribuentes diuinum honorem hominibus. **C** Cicero: Suscepit autem vita hominum, consuetudoque communis, vt beneficijs excellentes viros in caelum tollerent: *Vt illum*, scilicet regem: *qui aberat*, idest absens erat, tamen viuens: *tamquam praesentem colebant sua sollicitudine*. Glossa, propter hominum stultitiam, & prauitatem, qui agrestem vitam sine villo rectorum viuabant, ipsum regem, totamque gentem summis laudibus extulerunt, ita vt etiam deos appellarent, vel pro insigni virtute, vel pro beneficijs, vel pro adulatione: *Hos, quos, & cetera*. Littera sic est construenda: Homines fecerunt evidentem imaginem, quam honorare volebant, allata de longinquo figura illorum. *Et hos, quos in palam*, idest praesentialiter: *honorare non poterant propter hoc*, supple: quod longe essent, *fecerunt*, inquam: *vt illum, qui aberat, & cetera*. *Prouexit ad horum*, scilicet idolorum: *culturam, & idest etiam: hos, qui ignorabant*, idest ignorantes, & rudes: *eximia*, idest maxima. *artificis diligentia*. Artificis, inquam, diligenter, & curiose idolum fabricantis, & illud decorantis, secundum illud Hieremias: Argento, & auro decorauit illud. Item: Fecit imaginem viri, quasi spetiosum hominem habitantem in domo: *Ille autem*, artifex: *Volens placere illi, qui se assumpsit*, idest conduxit, scilicet ad faciendum Idolum: haec est mala placentia, de qua in Psalmo: Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent. Item: Si hominibus placerem, Christi seruis non essem. *Elaborauit arte sua, vt similitudinem*, idest imaginem: *in melius figuraret*, idest meliori modo, quo posset: *Faber ferrarius lima operatus est*. Baruch: Sicut virgini amanti ornamenta, ita accepto auro fabricati sunt: *Multitudo autem hominum*, scilicet stultorum. Stultorum infinitus est numerus: *abducta*, scilicet a veritate: *per speciem operis*, idest pulchritudinem. Fal-lax gratia, & vana est pulchritudo. Species deceptit: *eum, qui ante tempus*, supple modicum: *tamquam homo honoratus fuerat*, scilicet honore dulci: *Nunc Deum estimauerunt*, honorantes eum honore latrae: *Et hac fuit vita humana deceptio*, idest causa deceptionis, causa, inquam, duplex, quasi duplex mortis porta, scilicet amor, & timor, secundum Glossam, super illud Psal-mi: Incenta igni, & suffossa, & cetera. *Quoniam autem affectum*, scilicet proprio, in honoratione amicorum: *aut regibus*, in veneratione potentum. Glossa, sic per populos, vel religiones, scilicet pra adulatione, vel pra timore varia sacra suscepta sunt, dum homines grati esse in suos principes cupiunt: *deseruentes*, idest

A deuote seruiētes: *hominēs*, contra, illud: Nolite effici serui hominum: *Incommunicabile nomen*. Glossa, Dei omnipotentis, quia scilicet forma, a qua positum est nomen illud, Deus, incommunicabilis est creaturis, communicabilis tamen est personis diuinis: *lapidibus, & lignis imposuerunt*, contra illud praeeptum: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Sed contra: Ego dixi dii estis, & cetera, ergo nomen Dei est communicabile creaturis. Dicendum, quod Deus tripliciter dicitur, natura, adoptione, nuncupatione. Primo modo est incommunicabile. Secundo modo non. Sed contra, quia Christo homini communicatum est nomen diuinum. Vnde: Dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Sed dicendum, quod non est communicatum non habenti prius. Sed aliter, quam prius, quia hoc nomen, personae conuenit, non naturae, scilicet humanae, sed tamen habenti naturam humanam. Ad illud, quod obijcitur, Dedit illi nomen, & cetera. Dicendum, quod datio illi accipitur pro manifestatione: *Vel dedit illi*, in natura humana, qui prius habebat in diuina: *Et non suscepit*, hic tangitur vltima causa detestationis idolorum, sumpta ab effectu humanae corruptionis. Et primo tangitur in idolatris excacatio mentis: secundum corruptio operis: *Aut enim filios*. Tertio rationalitas excacationis, & corruptionis: *& omnia*. Quarto causa vtriusque. *Infandorum*, dicit ergo. *Et non suscepit errasse eos*. Glossa, cum falsa religione omnibus vitijs se subdiderint, errasse, inquam: scilicet circa Dei scientiam, idest fidem. Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. *Sed, & in magno viuentes, infidelitas*, idest infidelitatis: *bello*, per quam scilicet infidelitatem aduersus Deum bel-lant. Vnde: Iob: Ipsi fuerunt rebelles lumini: *tot*, scilicet quoad numerum: *& tam magna*, quantum ad intentionem, vel quantum ad durationis quantitatem: *mala*, quantum ad deformitatem. *tot*, inquam, & tam magna mala, in quibus scilicet viuunt: *pacem appellant*, secundum illud: Et esse sub sentibus delicias computabant. Et Hieremias: Dicentes pax, pax, & non erat pax. Glossa, sub regno diaboli, diuersis vitijs subiecti veram pacem habere non poterant. *Aut enim, & cetera*. Hic enumerat mala, quibus opere sunt corrupti. Primo malum specialiter commissum in Deum: Secundo specialiter commissum in se, & in proximum: *Neque vitam*, dicit ergo: *Aut enim filios suos sacrificantes*, secundum illud Psal-mi: *Et immolauerunt filios suos, & filias suas daemonijs*. Et Ezech. Numquid parua est fornicatio tua: immolasti filios meos, & dedisti illos consecrans eis: quia sicut dicit Glossa, in sacris Saturni propter odium Iouis, sine respectu pietatis, suos paruulos immolabant: *aut obscura sacrificia facientes*, obscura, idest nocturna, sicut fiebat secundum Glossa, in sacris Osiridis, Aegyptiae, & ceteris, quae sacra ardentium tadarum iactatione celebrabantur: *aut infania plenas vigilias habentes*, in sacris enim Bacchi, & Cybeles, matris Deorum, ad exemplum eorum, qui in festiuitate satiani, noctem totam ludibus ducebant, idest ludebant, vt ait Glossa. Contra hoc dicitur in Psalmo: Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit vanitates, & infanias falsas: *neque vitam*, scilicet propriam, mundam, quia Tradidit illos Deus in immunditiam. *Neque nuptias mundas iam custodiunt*, contra quod: Honorabile connubium, & thorus immaculatus: *iam custodiunt*, & cetera. Quia, sicut dicit Glossa, perlibidinem, & immunditiam dijs suis placere putabant, & quanto quis sceleratior erat, tanto magis deo suo placere putabat. *Sed & alius alium occidit per inuidiam*, scilicet in persona sua, vt Chaym Abel: Et Iudaei Christum. *Aut adulterans contristat*, scilicet in persona sibi coniuncta: *contristat*, dicit, quia magna causa tristitiae est violatio

1. Cor. 7. d
Dei nomen incommunicabile creaturis.
Exo. 20. b
Exo. 7. a
Psal. 81. b
Deus quot modis sumatur.
Philip. 2. b
Christo homini, quomodo nomen Dei sit communicatum.
Sap. 13. a
Iob 24. b
Iob 30. b
Hier. 6. d
Psal. 105. e
Ezech. 16. a
Psal. 39. e
Rom. 1. c
Heb. 13. a
Gen. 4. b
Mat. 27. d

thori coniugalis . Vnde bene , & secundum leges ciuiles data est viro licentia occidendi adulterum , & adulteram in ipso actu adulterij inuentos : *Et omnia , scilicet vitia : Commixta sunt .* Vnde : Maledictum , & adulterium , & furtum inundauerunt : *Sanguis* , hic tangit primo quaedam peccata spiritualia : Secundo , quaedam carnalia : *Animarum* , & cetera . In prima primo , quaedam mala operis : Secundo , quaedam mala cordis : *Corruptio* . Tertio , quaedam mala locutionis : *Et periurium* , mala operis tangit quattuor , scilicet vulnerationem , cum dicit : *Sanguis* . Occisionem , cum dicit : *Homicidium* . furtum , cum dicit : *Furtum* . fraudem , cum dicit : *Et fictio* , bene dixi , quod *Omnia commixta sunt* , scilicet : *Sanguis* , mutua vulneratione . Vnde Isaias : Manus vestrae plene sanguine sunt . Item Osee : Sanguis sanguinem tetigit : *Homicidium* . Vnde : Vir fratrem suum venatur ad mortem : *Furtum* . Et : Principes tui infideles , focij furum . In Psalmo : Si videbas furem , currebas cum eo : *Et fictio* , idest dolus . Dolus enim est cum aliud agitur , & aliud pretenditur , vel simulatur : *Corruptio* , hic tangit peccata cordis , scilicet concupiscibilis potentiae . In Psalmo : Corrupti sunt , & abominabiles facti sunt , & cetera . *Infidelitas* , scilicet rationalis . Vnde : Perijt fides , & allata est de ore eorum : *Turbatio* , scilicet potentiae irascibilis . Vnde : Non est pax impijs , dicit Dominus . Haec sunt tria mala cordis . Deinde tangit tria mala locutionis , dicens : *Periurium* , scilicet vel assertorium , sicut est in falsis attestacionibus , vel promissorium , vt in falsis promissionibus , contra quod dicitur : Non periurabis . *Et tumultus* , scilicet in contentionibus , & discordijs . Vnde : Tumultuabitur puer contra senem , *Et bonorum Dei immemoratio* , idest ingratitude , quia non laudatur Deus de beneficijs suis . Vnde : Non est inuentus , qui rediret , & daret gloriam Deo , & cetera . Et : Obluioni datus sum , tanquam mortuus a corde . Haec sunt tria mala locutionis , primum in Deum , & proximum : Secundum in proximum : Tertium in Deum , scilicet omittendo . *Animorum inquinatio* , & cetera . Hic tangit peccata carnalia . Primo peccata libidinis interioris : Secundo commixtionis innaturalis , ibi : *Natiuitatis* , & cetera . Tertio bigamiae . *Nuptiarum* , & cetera . Quarto adulterij : *Inordinario* , & cetera . Quinto fornicationis : *Impudicitiae* , & cetera . Dicit ergo : *Animarum inquinatio* . scilicet per internam libidinem . Vnde : Iam moechatus est in corde suo . Et : Laua a malitia cor tuum Hierusalem , & cetera . Et : Coinquinatae sunt illorum mens , & conscientia . *Natiuitatis immutatio* , idest natura , siue vsus naturalis . Vnde : Feminae eorum immutauerunt naturalem vsum , & cetera . *Nuptiarum inconstantia* , scilicet vxores pro voluntate accipiendo , & repudiando , cum tamen deberent esse duo in carne vna : ita , quod Deus coniunxit , homo non separet . *Inordinatio moechiae* , idest adulterij contra ordinem matrimonij , contra quod : Non moechaberis , & *impudicitia* , idest fornicationis , contra quod : Non in cubilibus , & impudicitijs : *Infandorum* , & cetera . Hic ostenditur , quod idolatria idest causa huius corruptionis . Et primo ostendit , quo modo idolatria est causa omnium malorum in idolatris . Secundo propter quid : quoniam propter spem impunitatis : *Tum enim confidunt* & cetera . Tertio ostendit , quod hoc ipsum est eis causa punitionis : *Vtraque* , & cetera . Quarto ostendit , quae sit illa punitionis , scilicet casus , & praecipitatio in alia peccata : Non

enim , & cetera . *Infandorum* , & cetera . Ita dixi , quod tot & tanta mala faciunt idolatras , *Infandorum enim idolorum* , idest nefandorum , idest nominatione indignorum , secundum illud Psalmi : Nec memor ero nominum eorum per labia mea : *Infandorum* , inquam , *Idolorum cultura omnis malitia est* , scilicet per intellectus excaecationem , & voluntatis subuersionem , & *initium* , scilicet per operis inchoationem , & *finis* , per eiusdem completionem , sicut fides , & cultus Dei causa est omnis boni , vt probat Apostolus , qui ait : Fides est sperandarum substantia rerum . Sed contra : Initium omnis peccati , superbia . Item : Radix omnium malorum , cupiditas : male ergo dicitur hic , quod omnium malorum initium est infidelitas . Dicendum , quod non est inconueniens , plura esse initia malorum , secundum diuersos respectus , sicut vnus rei sunt quattuor causae , scilicet efficiens , materialis , & cetera . & tamen initia in vno genere , quia ex parte rationalis infidelitas , ex parte concupiscibilis , cupiditas , ex parte irascibilis , superbia : *Aut enim dum latantur , insaniunt* . Glossa , in festis , & ludis , & hoc quantum ad malum in affectione : *Insaniunt* , dicit , quia laetitia irrationalis , insania est , sicut risus haereticorum . Vnde : Insania in domo Dei eius . *Aut certe vaticinantur falsa* , scilicet falso prophetando . Et hoc quantum ad malum cogitationis . Vnde : Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum . *Aut viuunt iniuste* , & hoc quantum ad malum conuersationis . Impius multo tempore viuunt in malitia : *Aut periurant* , idest peierant , & hoc peccatum locutionis , *Ciro* , idest de facili , propter malam suam consuetudinem , propter quod dicitur : Iurationi non assuecat os tuum : multi enim casus in illa . *Cum enim confidunt in idolis , quae sine anima sunt* , quo ad vitam : *Male iurantes* , scilicet ex parte rei , quam iurant , quia falsum , contra illud : Iurabis , viuunt Dominus , in veritate , & in iudicio , & in iustitia : *Noceris se non sperant* , idest non timet . Sed quo modo non timent , cum esse veros Deos credant . Dicendum , quod licet ipsos Deos colant , non tamen eis inesse omnipotentiam putant . Vel non credunt , quod peccata hominum puniant . Et reuera eis non possunt nocere , propter quod dicitur : Nolite timere illa , scilicet Idola , quia nec male , nec bene possunt facere . Sed tamen a Deo puniuntur pro peccato periurij . Vnde sequitur : *Vtraque ergo illis euenient* , scilicet malum culpa , quia male iurare permittuntur : & malum poenae , quia propter hoc puniuntur : *Euenient* , inquam : *Digne* , scilicet pro meritis . Vnde : Qui in sordibus est , sordescat adhuc . *Quoniam male se iusserunt de Deo attendentes idolis* , idest diuinum cultum eis tribuendo , peierant per idolum : *Et iniuste iurauerunt in idolo contemnentes iustitiam* , scilicet illiciti , vel falso iurando , & ita dupliciter errant , vel peccant , scilicet , quia iurant per quod non debent , & quia iurant id , quod non debent . Vnde : Per nomen exteriorum Deorum non iurabitis . *Non enim* : quasi dicat : Et vere peccant sic iurando . *Non enim iurantium* , scilicet sic : *Est virtus* , idest opus virtuosum , vel meritorium . *Sed peccantium poena* , idest peccatum ipsum , quod etiam est poena praecedentium peccatorum , & culpa in se : *Perambulatur semper* , scilicet de malo in peius : *Iniustiarum* , idest iustarum rerum , scilicet mandatorum Dei , *Prauaricationem* , scilicet peccatum . Peccatum enim , quod per poenitentiam non diluitur , suo pondere mox ad aliud trahit . Vnde : Fiat via illorum tenebrae , & lubricum , & cetera .

C A P V T D E C I M V M Q V I N T V M .

V autem Deus noster , suauis & verus es , patiens , & in misericordia disponens omnia . Etenim si peccauerimus , tui sumus , scientes magnitudinem tuam , & si non peccauerimus , scimus quoniam apud te sumus computati . Nosse enim te , consummata iustitia est : & scire iustitiam , & virtutem tuam , radix est immortalitatis . Non enim in errorem induxit nos hominum mala artis excogitatio , nec umbra pictura labor sine fructu , effigies sculpta per varios colores , cuius aspectus insensato dat concupiscentiam , & diligit mortuae imaginis effigiem sine anima . Malorum amatores digni sunt morte , qui spem habent in talibus , & qui faciunt illos , & qui diligunt , & qui colunt

colunt , sed & figulus mollem terram premens laboriose fingit ad vsus nostros vnumquodque vas , & de eodem luto fingit , quae munda sunt in vsu vasa , & similiter quae his sunt contraria : horum autem vasorum quis sit vsus , iudex est figulus . Et cum labore vano Deum fingit de eodem luto ille , qui paulo ante de terra factus fuerat , & post pusillum reduxit se vnde acceptus est , repetitus animae debitum , quam habebat . Sed cura est illi , non quia laboraturus est , nec quoniam breuis illi vita est , sed concertatur aurificibus & argentarijs : sed & ararios imitatur , & gloriam praefert , quoniam res superuacuas fingit . Cinis est enim cor eius , & terra superuacua spes illius , & luto vilior vita eius : quoniam ignorauit qui se finxit , & qui inspirauit illi animam , quae operatur , & qui insufflauit ei spiritum vitalem . Sed & estimauerunt lulum esse vitam nostram , & conuersationem vitam compositam ad lucrum , & oportere vnde cumque etiam ex malo acquirere . Hic enim scit , se super omnes delinquere , qui ex terra materia fragilia vasa , & sculptilia fingit . Omnes enim insipientes , & infelices supra modum anima superbi sunt , inimici populi tui , & imperantes illi . Quoniam omnia idola nationum deos estimauerunt , quibus neque oculorum visus est ad videndum , neque nares ad percipiendum spiritum , neque aures ad audiendum , neque digiti manuum ad tractandum , sed & pedes eorum pigri ad ambulandum , homo enim fecit illos : & qui spiritum mutuatus est , is finxit illos . Nemo enim sibi similem homo poterit Deum fingere . Cum enim sit mortalis , mortuum fingit manibus iniquis . Melior enim est ipse his , quos colit : quia ipse quidem vixit , cum esset mortalis : illi autem numquam . Sed & animalia miserrima colunt : insensata enim comparata his , illis sunt deteriora . Sed nec aspectum aliquis ex his animalibus bona potest conspiciere . Effugerunt autem Dei laudem , & benedictionem eius .

EXPOSITIO IN CAP. XV.

V autem Deus noster , & cetera . Postquam ostendit idolatrantium errorem , & idolorum detestationem , hic subdit veri Dei commendationem . Verum autem Deum ostendit esse commendabilem , primo ex ipsius bonitate : secundum , ex creditum in eum remuneratione : *etenim si peccauerimus* , & cetera : tertio , ex idolorum vilitate , *sed & figulus* : quarto , ex idolatrantium vituperatione , *omnes enim . Tu autem* , & cetera : quasi dicat , talia sunt idola , autem pro sed , *sed tu Deus noster* . Deus , inquam creatione , secundum illud : In principio creauit Deus . Item gubernatione , & conseruatione , secundum Damascenum , Deus dicitur *θεός ἀπὸ τοῦ δεῖν* , idest disponere , vel gubernare : primus effectus est sapientiae , secundus potentiae , tertius bonitatis : *nosfer* , scilicet cultus appropriatione , quia tunc tantum : Notus in Iuda : a Deus , vt dicitur in Psalmo : *suauis* , scilicet affectui , secundum illud : Gustate , & videte , quoniam suauis est Dominus . Supra : O quam bonus , & quam suauis est spiritus tuus in nobis . *Suauis* , inquam Glossa , inestimabilis charitatis . Gregorius : O inestimabilis dilectio charitatis , vt feruum redimeres , filium tradidisti , & *verus es* , scilicet intellectui contemplanti . Glossa , quia nec fallit , nec fallitur . Item : Est autem Deus verax : omnis homo autem mendax . Vtrumque autem praedictorum refertur ad bonos , & *patiens* , scilicet mala culpa , dissimulando scilicet , quoad malos . Vnde Glossa , *patiens* , idest diu sustinens peccantes . Patiens , & praestabilis super malitia . Et : Deus iudex iustus , fortis , & patiens . *in misericordia disponens omnia* , quoad omnes , *omnia* , scilicet mala poenae remittendo , Vnde : Miserationes eius super omnia opera eius . Et Solem suum facit oriri super bonos , & malos . *Etenim* , & cetera . hic ostenditur commendabilis excolentium remuneratione . Et primo ostendit , quod peccantes , sunt Deo subiecti : Secundo , quod non peccantes , sunt Deo accepti , & *si non peccauerimus* . Tertio ostendit , quae sit ratio huius , quoniam notitia , & cultus Dei , *nosse enim te* . Quarto ostendit qui sunt huiusmodi beneficio digni , *non enim in errorem* . Quinto qui sunt indigni , *malorum amatores etenim* , & cetera , quasi dicat , & vere talis es , *etenim si peccauerimus* , scilicet peccato mortali , & maxime peccato infidelitatis , quod dicitur peccatum antonomastice . Vnde : Arguet mundum de peccato , & specialiter de hoc loquitur hic , *si peccauerimus* , inquam , *tui sumus* . id est in tua potestate , & gubernatione constituti . Glossa , euadere non possumus , quia tua creatura sumus . Vnde : Si ascendero in caelum , tu illic es , & cetera . Item : Non est , qui de manu mea pos-

fit eruere . *Scientes magnitudinem tuam* , magnitudinem dico , non molis , sed virtutis , omnia continentem , & omnia destruere valentem . Vnde : Magnus Deus , & magna virtus eius . *Et si non peccauerimus* , scilicet peccato mortali , quod est peccatum simpliciter , & maxime peccatum infidelitatis , quod est peccatum antonomastice . Peccato enim veniali carere non possumus , aut si possumus , non tamen diu . Vnde : Si dixerimus , quod peccatum non habemus , nosmetipsos seducimus , & veritas in nobis non est . *Si non peccauerimus* , inquam , & cetera . scilicet per fidem , quoniam apud te sumus computati . Glossa , apud quem bonorum operum numerus scitur , vel seruat . Vnde : Dinumerabo eos , & super arenam multiplicabuntur . Nec solum numerati , sed etiam nominatim ascripti . Vnde : Quia nomina vestra scripta sunt in celis . Dicuntur autem boni esse computati sicut dilecti , & electi , & bene possunt computari , quia pauci . secundum illud : Multi sunt vocati , pauci vero electi . Mali autem non computantur a Deo , sicut nullus computat monetam reprobata , ipsi autem sunt reprobata moneta , secundum illud : Argentum reprobum vocate eos . Item , quia infiniti , secundum illud : Stultorum infinitus est numerus . Hoc tamen non est ex impotentia Dei computantis , sed magis ex eorum indignitate . Peccator enim indignus est pane , quo vescitur , vt dicit Augustinus . Item infra : Luto vilior vita eius : lutum autem nullus computaret . *Nosse enim* : & cetera . bene dixi , *si non peccauerimus* , & maxime peccato infidelitatis , quod sumus apud te computati . *nosse enim te* : scilicet per fidem formatam . *consummata iustitia est* , idest perfectio iustitiae in praesenti , & hoc intelligendum causaliter , vt sit sensus , *nosse te* , per fidem , est *consummata iustitia* , idest causa consummata iustitiae , fides enim iustificat . Vnde : Iustificati ergo ex fide , & cetera . Item : Credit Abram Deo , & reputatum est illi ad iustitiam & scire . scilicet per fidem formatam , *iustitiam & virtutem tuam* , iustitiam scilicet bonitatis , & virtutem , potestatis . *vel virtutem* , idest Christum , qui est Dei virtus , & sapientia , *Radix est immortalitatis* , idest principium , & causa aeternae beatitudinis in futuro . Vnde : Haec est vita aeterna , vt cognoscant te solum verum Deum & cetera . Radix idest arboris spiritualis , idest vitae iusti , qui est sicut , Lignum plantatum secus decursus aquarum , & cetera . Radix est fides , vt hic dicitur , pes humilitas , sicut e contrario pes impiorum est , superbia , secundum illud : Non veniat mihi pes superbiae . Scirpus in altum se erigens , est spes . Quae sursum sunt , querite . Humor interior , & viriditas huius arboris est gratia internae deuotionis . Et Iob : Numquid potest virere scirpus absque humore . Calor dirigens est virtus charitatis Vnde : Ignem veni mittere in terram , & cetera , exterior irrigans doctrina spiritualis . Vnde Sapientia dicit : Rigabo hortum plantationum mearum .

Ose. 4. a
Isa. 1. d
Ose. 4. a
Mich. 7. a
Isa. 1. d
Psal. 49. c
Dol. quid.
Psal. 13. a
Hier. 7. f
Isa. 57. d
Leuit. 19. c
Isa. 3. b
Luc. 17. d
Psal. 30. c
Mat. 5. d
Hier. 4. d
Tit. 1. d
Rom. 1. c
Gen. 2. d
Mat. 19. a
Exo. 20. c
Rom. 13. d
Gen. 2. d
Mat. 19. a
Exo. 20. c
Rom. 13. d
Psal. 115. b
Psal. 146. a
Quisque peccato veniali diu carere non potest.
1. 10. 1. c
Psal. 138. d
Luc. 10. d
Mat. 20. e
Hier. 6. g
Eccl. 1. e
Sap. 15. e
Rom. 5. a
Rom. 4. a
1. Cor. 1. d
Io. 17. a
Psal. 1. b
Psal. 35. b
Coloss. 3. a
Iob. 8. h
Luc. 12. f
Eccl. 24. d

Psal. 115. b
Heb. 11. a
Eccl. 10. b
1. Tim. 6. b
Malorum plura initia
Ose. 9. d
3. Reg. 2. lt.
Eccl. 7. b
Eccl. 23. b
Hier. 4. a
Hier. 10. a
Apo. 22. c
Exo. 23. c
Greg. lib. 25. Moral. cap. 9.

Ordo dicendorum .
Gen. 1. a
Damasc. lib. 1. Fid. orth. c. 12. citatus sup. pag. 2. col. 1. e
Psal. 75. a
Psal. 33. b
Sap. 12. a
Rom. 3. a
Ioel. 2. b
Psal. 7. b
Psal. 144. b
Mat. 5. g
Ioan. 16. b
Psal. 138. b
Deut. 32. e

Exec. 36. b Montes Israel ramos vestros expandite. Flores, mores honestæ conuersationis. Vnde: Flores apparuerunt in terra nostra. Folia, verba discretæ locutionis, secundum illud: Et folium eius non defuet. Fructus, mentis aternæ retributiones: Bonorum laborum gloriosus est fructus. *Non enim, & cetera, bene dixi, quoniã sumus apud te computati, nos, & non alij, scilicet Idolatre. Non enim in errore, scilicet idolatriæ, qui est error præcipuus, induxit nos, scilicet sicut alios, de quibus supra: Pertraxit autem ad horum culturam, & hos, qui ignorabãt, artificis eximia diligentiã, hominum, scilicet Idola fabricantium & cetera, mala artis excogitatio, idest ad malum inducentis per deos, qui per eam figurantur. Ipsa tamen ars bona est in se, sed abusus malus. Omnis enim scientia de genere bonorum est, scilicet quantum ad ipsum habitum, cum sit a Deo. Omnis sapientia a Domino Deo est. Et sciendum, quod duo tangit, inductiua scilicet, sine prouocatiua ad idolatriam, scilicet artis diligentiam, cum dicit: mala artis excogitatio, & idoli pulchritudinem cum subdit, nec umbra pictura, idest pictura speciem ligni obumbrans. Assiduitas eius variat picturam, labor, scilicet artificis, sine fructu, scilicet utilitatis. Supra: Vacua spes illorum, & labores sine fructu, effigies, idest imago, sculpta per varios colores, distinguentes partes sculpturæ. Supra: Rubicundum faciens fuco colorem eius, cuius aspectus insensato, idest infideli, dat concupiscentiam, scilicet occasionaliter incitando ad malum, Vnde: Vana spes, & mendacium viro insensato, & diligit mortua imaginis effigiem sine anima: diligit, inquam, effigiem, idest figuram, vt deum colendo, imaginis mortua, idest carentis actu vitæ, & hæc carentia negationis, non priuationis, sine anima, idest carentis potentia viuificandi. Anima enim est actus corporis physici organici, potentia vitæ habentis, vt habetur in libro de anima. Malorum, & cetera & merito, non induxit, quia, malorum amatores, scilicet idolorum, & peccatorum ex idolis proueniẽtium, digni sunt morte, scilicet aternæ, & temporali. Qui talia agunt digni sunt morte, qui spem habent in calibus, scilicet idolis, scilicet auxilium eorum inuocando. Vnde: Confundantur confusione, qui confidunt in sculptili, & qui faciunt illos, scilicet deos huiusmodi fabricando: Similes illis fiant, qui faciunt ea, & qui diligunt, scilicet affectu, deuotionem ad idola habendo. Supra eodẽ: Diligit mortuæ imaginis effigiem, & cetera, & qui colunt, effectum, exterius adorando: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, Non adorabis deos alienos, neque coles. Sed & figulus, hic ostenditur verus Deus esse commendabilis, ex idolorum vilitate: hanc autem vilitatem ostendit primo ex vilitate materiæ: secundo ex artificis vilitate, Et cum labore, & eam, scilicet vilitatem artificis ibi ostendit. Primo ex fragilitate cõditionis. Secundo ex varietate intentionis mouentis, Sed est illi cura. Tertio ex ignorantia creatoris, cinis est enim. Quarto ex errore conuersationis. Sed & estimauerunt. Quinto ex comparatione iniquitatis, Hic enim scit, & cetera. Sed & figulus, ita dixi, quod malorũ amatores digni sunt morte, qui idola colunt vel faciunt. Sed & figulus, idest factor vasorum fictilium, supple de numero illorum est: figulus, inquam, mollem terram premens laboriose. Vnde: Figulus sedens ad opus suum, & conuertens pedibus suis rotam, qui semper in sollicitudine positus est propter opus suum: fingit ad vsus nostros vnumquodque vas. In magna enim domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia: & de eodem luto fingit qua munda sunt ad vsus, honestos & mundos. Similiter qua his sunt contraria, vt sunt illa, quæ deputata sunt ad vsus immundos. Vnde: Quædam in honore, quædam in contumeliam. Et: An nõ habet potestatem figulus de eadem massa facere aliud vas in honore, aliud in contumeliam? horum autẽ vasorũ quis vsus sit, scilicet mundus, aut immundus, Index est figulus, tamquam*

superior, & eorum factor, non ipsa vasa. Numquid dicit lutum figulo: quid me fecisti sic? Et cum labore vano, idest infructuoso. Vnde: Vana sunt opera eorum, & risu digna. Deum fingit de eodem luto, simile dicitur de idolis ligneis, quod pars comburitur in humanos vsus, pars, vt deus, colitur. Ille, scilicet figulus, qui paulo ante de terra factus fuerat, per terrenam natiuitatem. Formauit Deus hominem de limo terræ, & post pusillum, scilicet tempus. Vnde: Breues dies hominis sunt. Item: Breui viuens tempore, reduxit se, scilicet merito peccatorum suorum, scilicet in mortem. Impij manibus, & verbis accerserunt illam, scilicet mortem, & per mortem. Vnde acceptus est, idest in terram, de qua sumptus fuerat ex parte corporis, secundum illud: Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Et: Omnia, quæ de terra facta sunt, in terram pariter conuertentur. Repetitur anima debitum, quam, scilicet animam, habebat, antequam, debitum, mutuatum, vt redderet cum vsuris non datum, sicut ille diues, cui dictum est: Stulte hac nocte animam tuam repetunt a te. Et: Tenens suffocabat eum, dicens: redde quod debes, scilicet animæ debitum. Sed est illi cura, quamuis, scilicet labor sit vanus, non quia laboraturus est, & vane, de quo magis esset curandum, laboraturus est, etiam inique secundum illud: Vt inique agerent, laborauerunt, nec quoniam illi breuis est vita, cum tamen eo magis esset ei curandum, vt eam vtiliter expenderet. Et: Quæ est vita vestra? Vapor est ad modicum parens. Sed concertatur aurificibus, & argentarijs, decorem sui operis, & subtilitatem illis assimilare satagendo. Sed & ararios imitatur. Notandum, quod aurifices, vocat artifices, qui deos faciunt ex auro: argentarios, qui ex argento: ararios, qui ex are. Confertis argentum de sacculo, & aurum statera ponderatis, conducentes artificem, vt faciat deum, & gloriam præfert, scilicet vanam suo labori vel vitæ breuitati. Gloria est frequens fama cum laude, gloriam, id est de hoc gloriando, in quo non esset gloriandum: quoniam superuacuas res, id est inutiles, scilicet idola fingit, scilicet de lutea materia facit. Vnde: Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Item: Gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt. Cinis est enim, & cetera, quasi ita gloriatur, enim, pro sed: vel sic: Ita gloriatur, quod tamen non deberet facere, enim, pro quia, cinis, id est res vilis, est, sicut, cinis, cor eius, id est eius cogitatio, quia in cinere, & puluere de quo deum suum fabricat, ponit cor suum. Quid superbit terra, & cinis? & terra superuacua, idest inutilis, spes illius, idest eius desiderium, & affectio, quia scilicet ponit eam in idolo terreo, supra: Vacua spes illorum, tale enim idolum est terra vacua, & nihili de qua Hieremias: Aspexi terram, & ecce vacua erat & nihili, & vita illius, idest conuersatio, luto vilior, quia scilicet occupat vitam suam in idolum luteum faciendo, & colendo. Vt lutum platearum delebo eos. Vilis autem est lutum culpa luto natura. Vnde Glossa, vita illius cæno fordior. Et: Sus lota in volubro luti, quoniam ignorauit, scilicet ignorantia, de qua: Qui ignorat, ignorabitur, qui se finxit, idest: Deum, qui eum fecit, de limo terræ ex parte corporis: Ipse cognouit figmentum nostrum, & inspirauit illi animam, secundum illud: Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: & animã, scilicet amat magis, quam Deũ, quæ operatur, scilicet idola: & qui insufflauit ei spiritum vitalem, repetendum, cum dicit, spiritum vitalem, Spiritus a facie mea egredietur, & statum ego faciam. Et: Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, Sed & estimauerunt, ita dixi, quod Deũ ignorauerunt, sed magis estimauerunt, scilicet idolorum fabricatores, vitam nostram, scilicet naturalem, lusum esse, idest lasciuiã, sicut illi, de quibus: Sedit populus manducare, & bibere. Vnde: Tenet tympanum, & citharam, lusum esse, & cetera: hoc dicit, quia idola

Ibidem.
Hier. 51. b
Isa. 44. c
Gen. 2. b
Iob. 14. a
Ibidem
Sap. 1. a
Gen. 3. d
Eccl. 3. d
Eccl. 40. b
Luc. 12. c
Mat. 18. d
Hier. 9. b
Iac. 4. d
Isa. 46. b
Gloria.
Ofc. 4. b
Phil. 3. d
Eccl. 10. b
Sap. 3. c
Hier. 4. f
Psal. 17. c
2. Pet. 2. d
1. Cor. 14. g
Pf. 102. c
Gen. 2. b
Isa. 57. d
Pf. 145. a
Exo. 32. b
Iob. 21. b

facere, & colere ludo puerorum videtur simile esse, & sic qui faciunt imagines luteas & adorant, & conseruationem vitæ, scilicet moralem, compositam, idest ordinatam, ad lucrum, scilicet auaritiæ, nec solum lucrum, sed illicitum. Vnde subdit, & oportere vnde cumque etiam ex malo acquirere, idest ex artificio, vel negotio illicito, contra quod: Noli esse anxius in diuitijs iniustis. Non enim proderunt in die obductionis, vel vltionis, & vindictæ. Hæ sunt diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui. Hic enim, & cetera, quasi & vere ex malo acquirunt, idola facientes: hic enim scit se super omnes alios, scilicet artifices idolorum, delinquere hic, inquam, qui ex terra materia, quæ vilior est, fragilia vasa, ex vna parte, & sculptilia, idest idola ex parte alia materiæ suæ, fingit. Vnde ex horum comparatione vilitatem idolorum melius intelligit, vel intelligere potest. Sed quo modo potest hoc scire, scilicet se super omnes delinquere, cum Deum ignoret, vt dictum est. Dicendum, quod hoc scit, vel scire potest habitu legis naturalis scriptæ in corde suo. Sed actualiter hoc nescit, scilicet quia non vult hoc perferuari, cum tamen possit. Vel si non potest ad plenum, vel de facili, hoc est quia excæcatus est merito infidelitatis suæ. Omnes enim, hic ostenditur verus Deus esse commendabilis ex idolatrantium fatuitate. Et primo ex fatuitate idolatrantium colentium res inanimatas, scilicet statuas. Secundo, colentium animatas. Sed & animalia, in prima primo illos esse fatuos ostendit, & reprehendit: quia idola cultoribus suis multorum malorum causa sunt. Secundo quia in se etiam inutilia sunt homini, quoniam idola, Tertio, quia ab homine facta sunt, homo enim. Quarto quia homine deteriora sunt, melior est enim. Omnes enim, & cetera, bene dixi, quod hic, qui de materia lutea facit idola, scit se delinquere super omnes alios artifices, omnes enim insipientes. Glossa, qui idola Deos putant, hoc enim est magna insipientia: vnde: Filij insipientes sunt, & vecordes. Insipientes, dico, per defectum sapientiæ, vel fidei quantum ad intellectum, & infelices, quoad affectum. Et hoc propter defectum gratiæ, quæ felices facit. Supra: Infelices sunt, qui appellaerunt Deos opera manuum suarum, supra modum anima sua, idest naturæ suæ, superbi sunt, scilicet contra Deum, & hoc fingendo sibi idola tamquam Deos: Audiimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia, & arrogantia est plus, quam fortitudo eius, vel infelices supra modum, quia infinita infelicitate, quia: Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, inimici populi sui, scilicet persequendo credentes in Deum. Et quoad effectum, inimici, inquam persequendo factis. Non sufficit, quod durissima nos opprimunt seruitute: sed robur manuum suarum, idolorum potentiæ deputantes, volunt tua mutare promissa, & imperantes, scilicet verbis. Vnde: Impropria exprobratium tibi ceciderunt super me. Sicut quidã de Ephraim, & Manasse nuncios Ezechie, ad cultum Dei volentes eos reuocare, irridebant, vt patet. Quoniam omnia idola, & cetera. Vel sic bene dixi, quod insipientes, & infelices, & supra modum anima sua superbi, & cetera. Quoniam omnia idola nationum, idest gentilium non per fidem renatorum, sed in vitio natiuitatis manentium, Deos estimauerunt, sic fecerunt Romani, scilicet omnia idola gentilium subiugatorum perperam adorando, & custodiendo, quibus, scilicet idolis. Nec oculorum visus est ad videndum, secundum illud: Oculos habent, & non videbunt, neque aures ad audiendum, secundum illud: Aures habent, & non audient. Neque nares ad percipiendum spiritum. Nares habet, & non odorabunt. Neque digiti manuum ad tractandum, idest palpandum aliud. Vnde: Manus habet, & non palpabunt. Sed pedes eorum pigri, idest immobiles ad ambulandum. Pedes habent, & non ambulabunt. Ideo dicitur: Bestiæ meliores sunt illis,

quæ possunt fugere sub tectum, & prodesse sibi, homo enim, cuius scilicet non est dare sensum, & motum, fecit illos, non genuit de substantia sua, sed figurauit de materia exteriori, & qui mutatus est spiritum, scilicet a Deo illi reddendum, quando placebit ei. Vnde: Et spiritus reuertetur ad Deum, qui dedit illum. Is finxit illos, idest de luto fecit. Nemo enim, & cetera. Quasi & vere sic sine sensu, & motu sunt. Nemo enim sibi similem poterit fingere Deum, similem, scilicet similitudine æqualitatis, qua homo similis est alij homini, licet similem similitudine alicuius exterioris repræsentationis. Cum enim sit mortalis, vitam mortalem habens, mortuum, idest vita penitus carentem, finxit manibus iniquis, Vnde: In quorum manibus iniquitates sunt. Melius autem est mortale, quam mortuum, secundum illud: Melior est canis viuus leone mortuo: & bene dixi, quod nemo potest sibi simile, & cetera. Melior enim est ipse ijs, quos colit. Deus vero debet esse, optimum hominis, secundum Augustinum, cum sit eius beatitudo, quia ipse quidẽ vixit, aliunde scilicet homo, cum esset mortalis, quod enim non viuunt, non est mortale, illi autem numquam, scilicet dij falsi. Iure autem præponuntur viuentia non viuentibus, sentientia non sentientibus, secundum Augustinum. Sed obijcitur, quia supra eodem dicitur: Luto vilior vita eius. Dicendum, quod supra loquitur de vita mortali, hic de naturali. Sed & animalia, & cetera: hic ostenditur vituperatio colentium res animatas: Et primo ostenditur, in se esse miserabiles. Secundo respectu præcedentium aliquantulum excusabiles. Insensata, & cetera. Tertio simpliciter inexcusabiles, sed nec aspectu, & cetera & ibi ostenduntur inexcusabiles. Primo per hoc, quod colunt irrationalia. Secundo quia deserunt verum Deum, fugerunt, & cetera. Sed & animalia. Glossa, non solum hominum speciem, sed & animalium imaginem, vt Aegyptij Isidem in specie bouis: Babylonij Draconẽ, vt patet in Daniele. Miserrimi colunt. Miseros facit populos peccatum. Sunt qui dem miseri omnes impij, & peccatores: sed miserrimos omnes infideles: sed miserrimi idola colentes. Propter hoc bene dixi: sed & animalia miserrima colunt. Mutauerunt gloriam suã in similitudinem vituli comedentis fenem: insensata enim, enim pro sed, insensata, idest statua, comparata his, scilicet animalibus, illis deteriora sunt, quia secundum Augustinũ melius est viuens non viuente, & sentiens non sentiente. Vnde Glossa: In veritate viuentia meliora sunt mortuis, & sensibilia insensibilibus, & rationalia irrationalibus. Sed dignum fuit, vt qui creatorem ignorabant, in creaturis distinctionem non scirent. Sed nec aspectu, & cetera. Ita dictum est, quod idola nec audiunt, nec vident aliquid, vel cognoscunt, nec solum illa nihil vident. Sed nec aspectu aliquod ex ijs animalibus bona potest conspiceret. Sed nec aspectu, quasi dicat, non solum in absentia per imaginationem, sed nec in præsentia per sensum. Aliquod ex ijs animalibus, quæ scilicet colunt, bona potest conspiceret, & intelligendum est de bonis honestis, quæ sunt bona simpliciter, vt sunt virtutes: & huiusmodi: non de bonis vtilibus, vel delectabilibus, quæ sunt bona secundum quid. Bona simpliciter, & secundum quid. Fecundum quid, effugerunt autem, & cetera, quasi ita infirmi colunt animalia, autem, pro sed: effugerunt. & cetera, vel autem, hoc est certe colendo, animalia, effugerunt Dei laudem, & benedictionem, quasi dicat, nec ipsum Deum laudauerunt, nec benedixerunt, laudem, pro eius bonitate in se, & benedictionem, pro eius beneficentia ad nos. Contra quod duo dicitur in Psalmo: Cõfitemini Domino, quoniam bonus, scilicet in se, quoniam beneficentia misericordiæ eius, ad omnes se extendit, & dicit: effugerunt, non solum intus corde non laudantes, & non benedicentes, sed nec ore confitentis, contra quod dicitur: Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.

Eccl. 11. b
Pf. 25. b
Eccl. 9. b
Dan. 14. d
Prou. 14. d
Pf. 105. c
Enim pro sed.
Bona simpliciter, & secundum quid.
Pf. 105. a
Rom. 10. b

PROPTER hac, & per his similia passi sunt digne tormenta, & per multitudinem bestiarum exterminati sunt. Pro quibus tormentis bene disposuisti populum tuum, quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui nouum saporem, escam parans eis ortygommetram: ut illi quidem concupiscentes escam propter ea, qua illis ostensa, & missa sunt, etiam a necessaria concupiscentia auerterentur. Hi autem in breui inopes facti, nouam gustauerunt escam. Oportebat enim illis sine excusatione quidem superuenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantum ostendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur. Etenim cum illis superuenit seua bestiarum ira, morsibus peruerforum colubrorum exterminabantur. Sed non in perpetuum ira tua permansit: sed ad correptionem in breui turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tue. Qui enim conuersus est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem, & in hoc autem ostendisti inimicis nostris, quia tu es, qui liberas ab omni malo. Illos enim locustarum, & muscarum occiderunt morsus, & non est inuenta sanitas animae illorum: quia digni erant ab huiusmodi exterminari. Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua adueniens, sanabat illos. In memoria enim sermonum tuorum examinabantur, & velociter saluabantur, ne in altam incidentes obliuionem, non possent tuo uti adiutorio. Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia: Tu es enim Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis: homo autem occidit quidem per malitiam animam suam, & cum exierit spiritus, non reuertetur, nec reuocabit animam, qua recepta est: sed tuam manum effugere impossibile est. Negantes enim te nosse impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt: nonis aquis, & grandinibus, & pluuijs persecutionem passi, & per ignem consummati. Quod enim mirabile erat: in aqua, que omnia extinguit, plus ignis valebat, vindex est enim orbis iustorum. Quodam enim tempore mansuetabatur ignis, ne comburerentur, qua ad impios missa erant animalia: sed ut ipsi videntes, scirent, quoniam Dei iudicio patiuntur persecutionem. Et quodam tempore in aqua supra virtutem ignis exarsit, ut iniqua terræ nationem exterminaret. Pro quibus angelorum escam nutriti populum tuum, & paratum panem de celo prestitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas, & deseruiens vniscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur. Nix autem & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant: ut scirent, quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine, & pluuia coruscans. Hoc autem iterum, ut nutrissent iusti, ignis etiam suæ virtutis oblitus est. Creatura enim tibi factori deseruiens ex candescit in tormentum aduersus iniustos: & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutriti gratiæ tuæ deseruebant ad voluntatem eorum, qui a te desiderati sunt: ut scirent filij tui, quos dilexisti, Domine, quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus bos, qui in te crediderint, conseruat. Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat: ut notum omnibus esset, quoniam oportet prouenire solem ad benedictionem tuam, & ad orientem lucis te adorare. Ingrati enim spes tamquam hibernalis glacies tabescet, & disperiet tamquam aqua superuacua.

EXPOSITIO IN CAP. XVI.

PROPTER hac, & per his similia, & cetera] Postquam a 13. cap. egit de merito culpæ, quoad pœnas grauioribus ordinatas ad condemnationem impiorum, hic agit de supplicio pœnæ: & primo de pœnis antecedentibus mortem, scilicet in isto cap. & 17. Secundo de pœnis inferentibus mortem scilicet cap. 18. & 19. In prima primo agit de pœna sensus, & de plagarum immisione scilicet capitulo isto. Secundo de pœna damni, scilicet de lucis subtractione cap. 17. In prima primo de pœna inflicta per res animatas. Secundo de pœna inflicta, per res inanimatas. Negantes autem te. In prima primo tangitur Aegyptiorum per vitia animalia & nociua, punitio, Secundo econtra Hebræorum per delectabilia animalia consolatio, pro quibus, & cetera. Tertio eorum ab animalibus nociuis liberatio, etenim, Quarto prædictæ punitio, & liberationis ratio, in hoc autem propter hoc, scilicet, quia infirmi colebant idola, siue propter idolatriæ peccata, & his similia, idest propter alia peccata idolatriæ prædictis similia, passi sunt digne tormenta. Vnde: Propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiae. Et: Pro mensura peccati, erit & plagarum modus. Non enim debet esse dedecus culpæ sine decore iustitiæ, vel vindictæ secundum Augustinum. & per multitudinem bestiarum, terram scilicet eorum vastantium, ut muscarum, locustarum, & ranarum & huiusmodi, exterminati sunt, idest grauius afflicti, & forte aliqui eorum occisi, vnde supra: Per hæc, quæ coluerunt, dedisti eis summa

Eph. 5. b
Deut. 25. a

Sap. 12. d

tormenta. Et: Dentes bestiarum immittam in eos. Pro quibus tormentis, & cetera, hic tangitur Israelitarum consolatio, & primo ponitur consolationis modus. Secundo causa: ut illi. Tertio celeritas: li autem. Quarto accelerationis opportunitas, Oportebat, & cetera. Pro quibus tormentis, idest loco quorum tormentorij quasi econtrario, bene disposuisti populum tuum, scilicet Israeliticum, qui erat eius populus peculiaris, ut haberetur in Deuteronomio. Quibus, idest cui populo, dedisti concupiscentiam delectamenti sui, idest concupitum delectabile: Desiderium enim si compleatur, delectat animam, ut haberetur in Prouerbis. Nouum saporem, in cibum noui saporis, escam parans eis ortygommetram, idest conturnicem. Græcus enim liber habet pro coturnice ortygommetram ut dicunt ab Ortygia terra, in qua primo visa est, & inde abducta, vel escas parans, & cer. & tunc secundum aliquos ponitur hic singularare pro plurali cum dicit, escas parans eis ortygommetram, idest coturnicem secundum illud Psalmi: Petierunt, & venit coturnix, &c. Et: Factum est vespere, & ascendens coturnix, cooperuit castra. Item: Ventus autem domini egrediens coturnices arreptas trans mare detulit, & cetera: Sed non oportet, quod pro singulari ponatur plurale, quia potest glossari sic: escas, idest loco escarum, ut illi quidem, scilicet filij Israel, concupiscentes escam, scilicet carniem Aegypti, propter ea, scilicet coturnices, qua illis ostensa sunt, scilicet ad desiderandum, scilicet ad comedendum, etiam a necessaria concupiscentia, idest valde vrgenti, auerterentur, idest ne amplius carnes Aegypti, & reditum in ipsum desiderarēt. Vnde: Concupierunt concupiscentiam in deserto. Item: Populus flagrauit desiderio carniem, cum tamen dicitur:

Deut. 32. d

Deut. 7. a

Prou. 13. d

Ortygommetra vnde dicitur: & dicitur etiã, quasi mater coturnicis. Pf. 104. d
Exo. 16. c
Num. 11. f

Exo. 16. a

Pf. 105. e
Num. 11. a

Eccli. 18. d catur: Post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua auertere, ij autem, scilicet filij Israel, in breui inopes facti, idest modico tempore, quia eorum inopia parū durauit. Deus enim cito subuenit, secū dum illud Isai: Isa. 65. d Antequam clament, ego exaudia, inopes, idest cibo indigentem. Nouam gustauerunt escam, idest insolitam, vel insolitarū auium. Oportebat enim, & cetera, quasi & recte sic factū: oportebat enim, idest optimū erat, illis, scilicet Aegyptijs, sine excusatione, scilicet culpæ, ex qua puniebantur. Vnde: Ita, ut sint inexcusabiles. Itē: Propter Rom. 1. c quod inexcusabilis es, o homo, superuenire interitū. scilicet pœnæ interimentis supplicij, a summo iudice ad Rom. 2. a eorum oppressione, vnde: Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eū, quasi rex, interitus. Iob. 18. c Item: Viro, qui corripientē dura ceruice cōtempserit, repētinus ei superuenit interitus, illis, dico Aegyptijs exercentibus tyrannidem, idest crudele imperiū in filios Israel, opprimēdo eos duris operibus, ut patet in Exodo: & in flumine pueros eorū submergendo, ut patet etiã in Exodo. Is autem, scilicet Israeliticis, tantū ostendere, supple oportebat, quemadmodum inimici eorū exterminabantur, ut sic visa eorū pœna, corrigerentur, secundum illud: Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Itē: Multato pestilente, sapientior erit paruulus. Etenim, & cetera. Hic primo ostēditur periculi grauitas: Secundo liberationis celeritas, sed non diu: Tertio liberantis virtus siue potestas, qui enim. Dicit ergo, etenim, quasi bene dixi, is autem tantum ostendere, & cetera. etenim, pro quia, cum illis, scilicet filijs Israel, superuenit saua bestiarum ira, scilicet ab offensa superni iudicis, quem offenderant murmurando contra ipsum, ut patet. Vnde dicitur: Misit Dominus in populū serpentes ignitos, morsibus peruerforum colubrorum, quia efficaces erant ad nocendū, exterminabantur, scilicet aliqui eorum. Vnde: Murmuraueritis, sicut quidam eorū murmurauerunt, & a serpētibus perierunt. Sed non in perpetuum, idest sine fine, ita, quod pœna æterna temporali continuaretur, sicut in Herode. Ira tua, idest ira tuæ effectus, nō animi tui affectus, secundū illud: Ego Dominus, & non irascor, permansit, scilicet in filijs Israel. Et: Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Sed ad correptionem, non ad condemnationem, in breui, idest modico tempore, turbati sunt, idest afflicti scilicet exteriori: & inde, turbati, interiori. Vnde: Ad punctū in modico dereliqui te, & cetera & in momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, & in misericordia sempiterna, misertus sum tui, Vnde: Te autē non faciam in consummationē, sed castigabo te in iudicio, ut non videaris tibi innoxius, signum habentes salutis. Glossa, serpentē æneum, pro signo positum, cuius aspectu sanabantur, ut patet. Ad commemorationē mandati legis tue, scilicet custodiendæ, secundum illud: Pf. 102. c Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea, sicut puer negligens flagellatur, ut lectionem suā repetat, & confirmet: & bene dixi, signum habentes, nō causam, qui enim conuersus est, scilicet vel interiori per pœnitentiam ad Deum, vel exteriori ad serpentē æneum ad aspiciendum, nō per id, quod videbatur, scilicet oculo corporali, sanabatur, idest non per serpentem æneū sed per te Saluatorē omnium, per dictum serpentē signatum, cui non in hoc obediebat. Sicut Moyses exaltauit serpentē in deserto: ita exaltari oportet filiū hominis: sicut etiã mortuus non potuit suscitari per Elisej baculum, ut haberetur in libro Regū. In hoc autē ostendisti, & cetera. hic subiungitur prædictæ punitio, & liberationis ratio, scilicet ostensio diuinæ iustitiæ, & misericordiæ: & primo ex parte Aegyptiorū punitorū, ostensio diuinæ iustitiæ: Secundo ex parte Hebræorū liberatorū, ostensio diuinæ misericordiæ, & quædam causæ aliæ. Filios autem tuos.] In hoc autem, scilicet in Aegyptiorum afflictione, & Israelitarū facili liberatione, ostendisti, idest ostendere voluisti, quamuis illi non viderint. Vnde nō possunt conqueri, nisi de cecitate oculorū suorum, sicut si alicui lippo ostendatur sol lucens, & ille non vi-

deat, secundum Augustinū. Inimicis nostris, scilicet Aegyptijs. Mali enim sunt inimici iustorum, scilicet actiue, non passiuæ, quia scilicet odiunt iustos, quamuis diligantur ab eis, ostendisti, inquam, quia tu es, scilicet solus, qui liberas ab omni malo. Vnde: Multæ tribulationes iustorum, & cetera. Contra: Cur multi non liberantur a malo? dicendū, quod sic intelligendū, liberat omnes, qui liberantur, sicut illud: Illuminat omnem hominē & cetera, scilicet qui illuminatur. Illos enim, scilicet Aegyptios te non colētes, locustarum & muscarum occiderunt morsus, ad litteram, aliquem eorum, quamuis non legatur alibi expresse. Et non est inuenta sanitas animæ illorum, Aegyptiorū scilicet, sicut filijs Israel a serpentibus, ut in Psalmo: Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ, & cetera. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua, quia digni erant, scilicet exigentibus eorum meritis. Ab huiusmodi, scilicet vniuersalibus animalibus, exterminari. Vnde Augustinus super Ioānem: Populū superbū Pharaonis Dominus domare potuit vris, & leonibus, sed mufcas & res vilissimas immisit, ut eorū superbia domaretur. Eadem ratione, & homines pulicibus affliguntur. Quid te inflas humana superbia? pulicibus resiste, ut dormias. Filios autem tuos, & cetera. Hic ostēditur multiplex ratio liberationis Hebræorum. Sed, ut ordinate procedat, primo repetit eorum liberationē: Secundo liberationis multiplicē rationem. Misericordia enim tua] Filios autē tuos, id est Israelitas. Nā: Primogenitus meus Israel, filios, inquam, tuos, per fidem, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius. Nec draconum venenatorum dentes, idest serpentum ignitorū, vnde: Ductor tuus fuit in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens flatu aduens, & scorpio, ac dipsas. Loquitur hic de bonis, qui filij Dei sunt, non de malis. Misericordia enim tua: ostenditur autē hic ratio multiplex liberationis Israelitarum, quarū prima fuit pietas Dei: Secunda periculum desperationis, In memoria enim: Tertia virtus diuini sermonis, Etenim neque herba: Quarta ostensio diuinæ pietatis, Tu es Domine, quinta humana fragilitas, Homo autem & cetera. Bene dixi, filios autem tuos, idest Israelitas, nec draconum venenatorum dentes, idest morsus serpentum ignitorum, vicerunt. Misericordia enim tua, idest effectus misericordiæ tuæ, adueniens sanabat illos. Vnde: Si dicebam mortus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me. Et: Obducam cicatricē tuam, & dabo tibi sanitatem. Et: Ipse enim vulnerat, & medetur. In memoria enim sermonum tuorum, idest per remunerationē mandatorum tuorum, examinabantur, aliqui scilicet illorū, & velociter sanabantur, vel sanabantur, scilicet alij pœnitentes, visa morte, vel pœna aliorū. Vel, exterminabantur, idest grauius puniebantur, & velociter sanabantur, ne in altam, idest profundā, inciderent idest intus cadentes, obliuionem, scilicet desperationis scilicet propter adiutorij, & remedij dilationē, non possent tuo uti adiutorio, idest gratiæ tuæ liberantis, ipsi dico, facti indigni misericordia tua propter desperationē. Vnde: Impius, cum in profundū peccatorū venerit, cōtemnit. Vnde in Psalmo: Obliti sunt Domini, qui saluat eos, & cetera. Et bene dixi, in memoria sermonum tuorum] Etenim pro quia, neque herba, idest potio ex herbis confecta, que, bibendo, intra fumitur, neque malagma, idest emplastrū, quod extra, loco doloris superponitur, sanauit eos. scilicet a morsibus serpentum. Sed sermo tuus Domine, idest mādātū de serpente aneo faciendo, & aspiciēdo: qui, scilicet sermo, sanat omnia, scilicet quæ sanātur. Vnde hæc est accommodata distributio. Nam in Psalmo: Misit verbum suum, & sanauit eos, vel sermo, increatus, idest filius, de quo: In principio erat verbum. Ille sermo secundū Glossam curat corpora, & a spiritualibus bestijs animā sanat, Vnde: Sannans omnē languorem, & omnem infirmitatem, tu es Domine, bene dixi, quod sermo tuus sanat omnia, tu enim es Domine, scilicet creator omnium, qui vita, & mortis

Aug. lib. 1. de Doctri. Chr. in prologo. 10. 3. Pf. 33. d
Ioan. 1. a
Exo. 8. e
Exo. 10. d
Pf. 37. a
Hier. 30. b
Aug. tract. 1. in Io. 10. 9.
Aug. 4. f
Ioan. 1. b
Deut. 8. c
Pf. 93. c
Hier. 33. a
Iob. 5. c
Prou. 18. a
Pf. 105. c
Num. 21. b
Pf. 106. d
Ioan. 1. a
Mat. 4. d

1. Reg. 2. b
Eccl. 11. b
Sap. 1. c
In morte duo sunt.
Isa. 38. a
Homo ab humo dicitur.
Psal. 10. b
Eccl. 21. a
Iob. 10. d
2. Reg. 14. c
Psal. 145. a
Eccl. 11. a
Iob. 10. b
Psal. 138. a
Psal. 94. a
Exo. 5. a
Tit. 1. d
Exo. 15. b
Exo. 6. a
Exo. 15. a
Exo. 9. g
Exo. 9. e
Psal. 104. d
Eccl. 3. d

mortis habet potestatem, id est viuificadi, & mortificandi, secundum illud: Dominus mortificat, & viuificat, & cetera. Itē: Mors, & vita a Deo sunt. Sed cōtra, quia dicitur supra: Deus mortem non fecit. Respondeo, dicendum, quod quamuis mortis nō sit Deus causa meritoria, nec efficiens, quantum ad ipsam priuationem, habet tamen potestatem mortis: quia licet non sit causa malorum, habet tamen posse super mala, quia ex eis elicit, & potest elicere bona. Ad illud, quod obijcitur, quod mors non est a Deo, dicendum quod in morte est, priuatio vitæ, quæ nihil est: & ideo causam efficientem non habet, sed magis deficientem. Item est ibi pœnalis afflictio, quæ aliquid est, & a Deo est iuste infligēte. B eam peccatoribus merito peccatorum suorum, & deducis ad portas mortis, id est ad extremum vitæ articulum, & reducis, scilicet sanando, vt patet in Ezechia. Homo autem, & cetera, quasi sic potes mortificare, & viuificare, autem, pro sed: sed homo, potest occidere se, sed nō viuificare: & hoc est, quod dicit, homo autem, scilicet peccator dicitur homo ab humo, occidit quidem, id est certe per malitiam culpe, animam suam, propter quod dicitur in Psalmo: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam: est enim homicida sui ipsius. Peccator enim est gladius bis acutus, occidit enim corpus, & animam. Vnde: Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas. Et cum exierit spiritus, scilicet a corpore per mortē, non reuertetur, scilicet in corpus, in præsentī sæculo. Vnde: Antequam vadā, & non reuertar ad terram tenebrosam, & cetera. Item: Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur, in terram, quæ non reuertuntur. Sed cōtra, quia dicitur in Psalmo: Exibit spiritus eius, & reuertetur in terrā suam. Dicendum, quod hoc intelligitur de reuersione ad terram suæ naturalis habitationis, id est corporis, secundū iustitiam retributionis, & hoc per virtutem diuinam. Nec reuocabit, scilicet homo, animam, a corpore separatam, que recepta est, in loco suo, scilicet in gloria, vel in pœna. Vnde: Vbi cumq; ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad aquilonē, ibi erit, sed tuam manum, id est potestatem, tam in præsentī, quam in futuro, tam in vita, quam in morte, effugere impossibile: Vnde: Non est qui de manu tua possit eruere. Ideo dicitur: Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Non enim est abbreviata manus domini, immo lōgissima & totum continens, secundum illud Psalms: In manu tua Domine omnes fines terræ. Negantes enim, & cetera. hic agit de pœnis inflictis Aegyptijs per res inanimatas. Et primo tangitur Aegyptiorum punitio: Secundo econtrario Israelitarū consolatio, pro quibus angelorum, Tertio punitiois Aegyptiorum ratio. Nix enim, & cetera. Quarto ratio consolationis Israelitarum, propter hoc & tunc. In prima ponit punitiois Aegyptiorū causam meritoriam: secundo modum & formam. Quod enim mirabile, & cetera. Tertio diuersitatem secundū plus, & minus, quodam enim tempore. Negantes enim, & cetera bene dixi impossibile est effugere manū tuam. Negantes enim te nosse impij: id est Aegyptij, scilicet Pharaon cum seruis suis. Negantes, inquam verbo. Vnde: Nescio Dominū, & Israel non dimittam: Et factō, illi, de quibus dicitur: Constatentur te nosse Deum, factis autem negant, per fortitudinem brachij tui, id est per fortē potentiam tuā. Vnde: F Quis similis tui in fortibus Domine, & cet. Flagellati sunt, Vnde: Educam eos de ergastulo Aegyptiorum in brachio excelso. Et: Dextera tua percussit inimicū. No uis aquis, Et, pro id est, grandinibus, grādo enim est quasi aqua cōgelata, & pluuijs, quæ sunt quasi aquæ fluidæ, persecutionem, passi sunt. Vnde: Vidēs Pharaon, quod cef fasset pluuiā, & grādo, & per ignem, id est simul cadentem, cōsumpti. Grādo, & ignis mixta pariter ferebatur. Item in Psalmo: Posuit pluuias eorū grandinē, ignem comburentē in terra ipsorū. Bene dixi per ignē cum grādinibus. Quod enim mirabile erat: scilicet contrariū a contrario non destrui, cū scriptum sit: Ignē ardētē extinguat aqua. Vnde sequitur: In aqua, qua omnia exiit

quit, scilicet ignita, ignis plus valebat, id est fortius agebat cū aqua, vindex enim est orbis, id est vindictæ instrumentū, vindex, in quā, orbis iustorū, id est vindicā iustos Vnde supra: Pugnabit pro eo orbis terrarū, contra insensatos. Per prædictū textū innuit, quod punitio Aegyptiorū facta fuit non secundū ordinē naturæ, sed secundū ordinē diuinæ iustitiæ vindicantis Israelitas de Aegyptijs, qui eos oppresserāt. Glossa: Nō mirū, quod grādo, & ignis mixta ferūtur, quia ad creatoris voluntatē omnia consentiūt. Quodā enim tempore, quasi dicat: non semper vniformiter agebat, enim, pro sed. Sed quodā tempore mansuetabatur ignis, scilicet quouique animalia timentū sermones Moysi reuocaretur, vel reducerentur de agris. Vnde in Exodo dicitur: Mitte, & congrega iumenta tua, & omnia, quæ habes in agris, vel agro. Et post: qui timuit verbū Domini de seruis Pharaonis, fecit cōfugere seruos suos, & iumēta in domos. Mansuetabatur, in quā: ne comburerētur animalia, qua misa erāt ad impios, id est iumenta diuinis eis data. Nec solū propter hoc, sed etiā, vt ipsi vidētes, prædictam interpolationē, sciret, scilicet per ipsam, quoniam Dei iudicio, non euentu naturali, patiuntur persecutionē. Itē, secundum Glossam, vt cognoscerent, quoniam omnis creatura parata est vlscisci iniuriā Creatoris Vnde: Cognoscetur Dominus iudicia faciēs, qui sicut dicit Bernard. nō est cognitus iniurias patiēs. Et notandū, quod Dominus puniuit Sodomitas per ignē sine mansuetudine: & hoc quia nulli erāt boni inter eos. Sed Aegyptij per ignē, cum mansuetudine, quia filij Israel erāt in Aegypto, qui boni erant, & quodā tempore, scilicet reuocatis animalibus, in aqua supra virtutē naturāle, scilicet quia per miraculum, ignis exardescerat vndique, scilicet per totam terrā Aegypti, vt iniquā terrā nationē exterminaret, id est Aegyptios, qui erant terrestris natio, nō cœlestis. Contra quod dicitur: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus imaginem cœlestis. Pro quibus, &c. hic circa cōsolationem Israelitarū primo tangitur exhibitio beneficij: Secūdo ratio exhibitōdi, [substantiam enim] Pro quibus, scilicet malis id est loco quorum malorū econtrario, Angelorū esca, id est māna, quod propter angelos erat præparatū, nutriuit populum tuū, & cetera. Vnde in Psalmo: Panē angelorū manducauit homo, vel quia præfigurabat escā angelorum, scilicet Panem viuū, qui de cœlo descendit, Nutriuit, in quā, populum tuū, scilicet filios Israel, hoc enim cibo nutriuit eos, quousque tangerent fines terræ promissionis, vt habetur in Exodo. Et paratū panem, id est refectionem, de cœlo, scilicet aereo descendente, secundum illud Psalms: Pluit illis manna ad manducandū: & panem cœli dedit eis, præstitisti illis sine labore. Cōtra: quia dicitur: Circuibat populus, & colligēs illud, frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas, quasi saporis panis oleati. Respōdeo, sine labore, acquirenti per agriculturam. Sed non sine labore, parandi. Nos vero laborem habemus in acquirendo, & parando. Vnde: In sudore vultus tui, omne delectamentū in se habentē, id est effectū omnis cibi delectantis, faciendū similem delectationem in comedēte, & omnis saporis suauitatem, id est omnem suauem saporē: taliter enim vnique sapiebat, sicut volebat, vt dicit Gregorius. Sed contra dicitur, quod habebat saporem quasi panis oleati. Dicendum, quod de natura sua habebat determinatum saporē dulcissimum, scilicet sicut sapor simile cum melle. Sed per gratiam diuinam habebat sapores diuersos, scilicet secundum desideriorum diuersitatem, vt tangit Glossa: super illud: Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt. Sed contra: Quia si habebat saporē a quolibet desideratum, ergo non desiderassent carnes Aegypti, nec nauessent anima eorum super cibo leuissimo, cum tamen oppositum legatur. Dicendum, secundum Glossam: Boni saporē optimum ibi inueniebant, sed mali fastidiebant. Vel dicendum, quod requirebant in cibo non solum delectationem saporis,

Sap. 5. d
Exod. 1. a
Exo. 9. d
Psal. 67. b
Iuan. 6. f
Psal. 64. b
Psal. 20. a
Psal. 77. c
Num. 11. b
Eucharistia id est bona gratia.
Apo. 14. c
Isa. 66. g
1. Cor. 13. d
1. Iuan. 3. a
Mar. 28. d
Exo. 9. e
Exo. 9. f
Exo. 9. e
Dan. 3. d
Psal. 113. b

aporis, quoad gustum, sed etiam coloris, quoad aspectum: & odoris, quoad odoratum, Hieronymus: Auecoram diuitibus in suis saporibus decoquuntur, vt visu, & odore reficiantur, sicut delitiosi in vino, cum tamen dicatur: Ne intuearis vinum, quando flauescit, cum splenduerit in vitro, & cetera. Substantiam enim tuam, id est tuam virtutem sustentandi, & dulcedinem, id est potestatem delectandi, quam habes in filiis, scilicet eos sustentando per cibi substantiam, & delectando per eiusdem cibi saporē, ostendebas, & cetera, vnde: Parasti in dulcedine tua pauperi Deus: ostendebas, inquam, conferendo eis prædictam escam sustentantem, & delectantem, & deseruiens, scilicet cibibus, vel panis prædictus, vnusquisq; voluntati, scilicet comedentium, ad quod quisque volebat, conuertebatur, id est ad qualem saporē: habebat enim, vt dictum est, vnum saporē determinatū per naturam, sed varios per diuinam gratiam. Mystice, per manna significabatur cōgrue Christus sub sacramēto altaris. Primo, quia ipse est panis angelorum, scilicet sacerdotum, secundum illud: Angelus Domini exercituum est. Secundo, quia cœlitus paratur, id est quia virtute cœlesti conficitur, vnde: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Parasti cibum illorum, quoniam ita est preparatio eius. Tertio, quia comedentes ex eo pro suo desiderio, id est deuotione recipiuntur, secundum illud: Desiderium animæ eius tribuisti ei. Item: Desiderium eorum attulisti eis, non sunt fraudati a desiderio suo. Quarto, quia cum ipso res gratiæ descendit, & datur, sicut, & ros cum manna descendebat, vt habetur in Numeris. Et ideo panis iste Eucharistia dicitur. Eucharistia bona gratia interpretatur. Quinto, quia sicut apparebat manna, vt semen coriandri albi. Sic & Christus sub nebula candida sumitur. Ecce nubem candidā, & supra nubem sedentem similem filio hominis. Sexto, quia sex diebus, & non in sabbato coligebatur, sic Christus in præsentī sub sacramento sumitur, sed in futuro sabbato, de quo dicitur: Erit sabbatum ex sabbato, ad faciem videbitur. Tunc autem facie ad faciem. Item: Videbimus eum, sicuti est. Septimo, quia vsque ad ingressum terræ promissionis in deserto per quadraginta annos cibo illo nutriti sunt, sic vsque ad finem mundi in deserto huius mundi fideles Ecclesiæ nutriuntur, secundum illud: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. Nix autem, & cetera. Hic tangitur ratio afflictionis Aegyptiorum: Primo ex parte punitorum. Secundo ex parte eorum, pro quibus puniebantur, hic autem: Tertio ex parte Dei punientis, creatura. Dicit ergo: Nix autem, & cetera. Ita dictum est, quod ignis in aqua plus valebat: Nix autem, & glacies, id est grando, sustinebant vim ignis, id est calorem, qui est eius qualitas actiue virtutis. Et non tabescebant, id est non liquefiebat, vnde: Pluit Dominus grandinē super terram Aegypti: & grando, & ignis mixta pariter ferebantur, vt scirent, scilicet Israelitæ, quo modo fructus inimicorum, id est Aegyptiorum, exterminabat ignis ardens, scilicet per calorem. In grandine, & pluuiā coruscans, scilicet per splendorem. Linum, & hordeum læsa sunt eo, quod hordeum vires esset, & linū iam folliculos germinaret. Hoc autem iterum, & cetera. Sciendum, quod ly, hoc, potest esse ablatiui casus, vt sic exponatur: hoc, pro hoc. Vel nominatiui, ita, quod sic legatur: hoc autem iterum, supple, factum est, vt nutrirentur iusti, scilicet filij Israel. Ignis etiā suæ virtutis oblitus est, scilicet non exterminando fructus terræ iustorum, vt patet. Et legitur tantum in terra Gessen, vbi erant filij Israel, grando non cecidisse. Sic & vim virtutis suæ oblitus est ignis, quando tres pueros iustos in fornace non lesit, vt patet: Creatura enim tua, scilicet quemcumque, tibi factori deseruiens, id est tuæ voluntati: nam omnia fecisti, secundū illud Psalms: Omnia quecumque voluit, fecit: Exardescit, id est vehementer moue-

tur, & concitatur; in tormenium, punitiois, aduersus iniustos, id est inimicos tuos. Et lenior sit, id est innocua, vel innoxia, ad benefaciendum pro ijs, qui in te confidunt, id est pro iustis: obedientibus enim Deo creaturæ obediunt, vt patet in Iosue: Vbi legitur, quo modo Sol stetit ad imperium Iosue, & rebellantibus rebellauit, vnde supra: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Hic tangitur ratio consolationis Israelitarū: Primo, recognitio diuini beneficij. Secundo exhibitio cultus diuini, quod enim ab igne Tertio vitatio ingratitude, spes enim, & cetera. Propter hoc, scilicet quia creatura deseruit creatori, & tunc, scilicet quādo filij Israel in deserto manna pascebantur, omnia, id est omnium rerum desideratarum saporē, transfigurata, scilicet ipsa creatura, scilicet manna, omnium nutrici gratia tua, id est gratiæ bonæ voluntati tuæ. Ita quod intelligatur de gratia increata, vnde: Contristasti nutricem vestram Hierusalem. Deseruiabant, id est obediētibat. Glossa, Confundantur hic peccatores, quia cum cetera creaturæ factori suo deseruiant, ipsi repugnant. Vnde creaturarum omnium concordia flagellatur. Deseruiabant, inquam, ad voluntatem, complendam, scilicet, eorum, qui a te desiderari sunt, scilicet speciali amore delecti, vt filij Israel, vnde: Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram, vt scirent filij tui, scilicet Israelitæ, secundum illud: Prius desiderium meum Israel. Et: Filios enutriui, quos dilexisti Domine, scilicet æterna dilectione, & temporalis, vnde: Dilexi vos dicit Dominus. Scirent, inquam, quoniam natiuitatis fructus, id est non naturales fructus de terra nati, secundum illud Genesios: Germinet terra, & cetera: pascent homines, scilicet in quantum sunt homines, id est secundum illud, quo differit a bestijs, scilicet secundum rationalem animæ potentiam, vel partem: sed sermo tuus, id est creatus, id est mandatum tuum. Nam: Non in solo pane viuunt homo, & cetera. Vel, sermo, in creatis, id est filiis, de quo: Sermo tuus, veritas est. Et: Ego sum via veritas, & vita, hos, qui in te crediderunt, conseruat. Vnde: Dedit tibi Dominus cibum, manna, quod ignorabas tu, & patres tui, vt ostenderet tibi, quod non in solo pane viuunt homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei. Quod enim ab igne non poterat exterminari, scilicet māna, quia ad ignē durecebat: ita quod exinde fierent tortulæ, vt patet. Statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat, id est liquefiebat, vt patet. Vnde oportebat, quod mane colligeretur. Vt notum omnibus esset, scilicet per hoc signum: quoniam oportet prauentire solem, id est solis ortum, ad tuam benedictionem, supple obinendam, hoc est ad recipiendum, & colligendum manna, ne post ortum solis liquefieret calore solis: sic ad benedictionem gratiæ obinendam oportet prauentire solem, mane vigilando, secundum illud: Qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Et: Mane astabo tibi, & videbo, & cetera. Et ad ortum lucis, id est statim, vt oritur lux, vel versus orientem, vbi lux oritur, te adorare, scilicet pro receptione ipsius manæ. Versus orientem, inquam, quia sicut dicit Damascenus: Omne melius est Deo tribuendum. Vnde, quia oriens est melior pars cœli, ideo ad orientem est. Ad orientem secundum illud Psalms: Qui ascendit super cælum cœli ad orientem. Adorandi versus orientem multiplex est ratio: quarum prima est loci dignitas, quia scilicet oriens est melior pars cœli, & hanc ponit Damascenus: Secunda, est finis, propter quem adoramus, scilicet vt illuminemur, vnde: Accedite ad eum, scilicet per orationem, & illuminamini. Tertia, est proprietates eius, quem adoramus, quasi scilicet ipse est verus Sol iustitiæ, de quo Malachias, & Zacharias: Ecce vir oriens nomen eius: Quarta, est situs paradisi, quem, adorādo, quærimus. In cuius signū legitur paradisi terrestri plantatus ad orientem,

Iosue 10. c
Sap. 5. d
Barns 4. b
Deut. 7. a
Exo. 4. f
Isa. 1. a
Mala. 1. a
Gen. 1. b
Mat. 4. a
Iuan. 17. c
Iuan. 14. a
Deut. 8. a
Mat. 4. a
Luc. 4. a
Num. 11. b
Exo. 16. e
Prou. 8. b
Psal. 51. a
Damasc. Orhod. fid. lib. 4. c. 13.
Psal. 67. g
Adorandi versus orientem ratio multiplex.
Damasc. vbi supra.
Psal. 33. a
Mala. 4. a
& Zac. 6. c

Gen. 2. a orientem, secundum quod habet alia translatio. Quinta, contraria consuetudo Iudaeorum, qui adorabant ad occidentem. Ingressus enim templi erat ab oriente, ut patet: Sexta, ascensus Christi ad orientem, secundum illud: Qui ascendit super caelum caeli ad orientem. Septima, aduentus eius ad iudicium ex parte orientis: Sicut fulgur exit ab oriente, & cetera. ita erit aduentus filij hominis. Notandum autem, quod in hoc, quod manna in ortu Solis liquefiebatur, significabatur, secundum Glossam, in ortu Christi, sacramentum vetus cessaturum: quia finis legis Christus. Ingrati enim spes, & cetera. Ita dixi, quod tabescebat calore solis, & hoc in signu huius, quia spes ingrati tabescebat, & cetera. Vel sic bene dixi, quod oportet adorare ad ortum lucis, & cetera: scilicet pro receptione praedicti beneficii. Et hoc ad vitandam ingratitude, quae valde damnosa. Ingrati enim spes, scilicet cuiuscumque impij: vel specialiter Iudaici populi, secundum Glossam, tamquam hibernalis glacies.

Glossa, constricta frigore infidelitatis, secundum illud: Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crystallos ab aqua, tabescebat, idest liquefiet, idest calore Solis iustitiae dissoluetur in die iudicij, vel particularis, vel vniuersalis, vnde: Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, tabescebat, inquam, quod ad poenam damni, scilicet amittendo omnia bona, quaecumque habuit, vel sperauit, scilicet bona gratiae, & gloriae, & disperiet, idest dupliciter peribit, idest in corpore, & anima patietur tormentum, & hoc quantum ad poenam sensus, disperiet, inquam, tamquam aqua superuacua, idest inutilis, quae in terram effunditur, vel proicitur. Sic & ingratus, tamquam inutilis in infernum proicietur, iuxta illud: Seruum inutilem eijcite in tenebras exteriores, ingrati ergo spes tabescebat, & disperiet, & cetera. Vnde supra: Spes impij tamquam lanugo, quae a vento tollitur. Item Bernardus: Ingratitudo est ventus vrens, fontem pietatis efficcans, rorem misericordiae, fluentia gratiae.

Eccli. 43. c
Psal. 67. a
Mat. 25. c
Sap. 5. c
Bernar. in Cant. Cant. serm. 51. post med.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

MAGNA sunt enim iudicia tua Domine, & inenarrabilia verba tua: propter hoc indisciplinatae animae errauerunt. Dum enim persuasum habent iniqui, posse dominari nationi sanctae: vinculis tenebrarum, & longae noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitini perpetuae providentiae iacuerunt. Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt, pauentes horrende, & cum admiratione nimia perturbati. Neque enim, quae continebat illos spelunca, sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, & persona tristes illis apparentes, pauorem illis praestabant. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen praebere, nec siderum limpida flamma illuminare poterant illam noctem horrendam. Apparebat autem illis subitaneus ignis timore plenus: & timore percussi illius, quae non videbatur, faciei, aestimabant deteriora esse, quae videbantur, & magica artis apppositi erant derisus, & sapientiae gloria correptio cum contumelia. Illi enim, qui promittebant timores, & perturbaciones expellere se ab anima languente, hi cum derisu pleni timore languebant. Nam etsi nihil illos ex monstris perturbabant, transitu animalium, & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant, & aerem, quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre. Frequenter enim praecipitant pessima, redarguente conscientia. Cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim praesumit seua perturbata conscientia. Nihil enim est timor, nisi praesumptionis adiutorium, proditio cogitationis auxiliiorum. Et dum ab intus minor est expectatio, maiorem computat scientiam eius causa, de qua tormentum praestat. Illi autem, qui impotentem vere noctem, & ab infimis, & ab altissimis inferis superuenientem eundem somnum dormientes, aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando animae deficiebant traductione: subitaneus enim illis, & insperatus timor superuenerat. Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus. Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius praecipuus esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem. Vna enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Siue spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos animum sonus suavis, aut vis aquae decurrentis nimium, aut sonus validus praecipitarum petrarum: aut ludentium animalium cursus inuisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus Echo, deficientes faciebant illos praetimore. Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis superposita erat grauis nox, imago tenebrarum, quae superuentura illis erat. Ipsi ergo sibi erant grauiore tenebris.

Ordo dicendorum.

MAGNA enim sunt, & cetera. Postquam egit de poena sensus, hic agit de poena damni, idest de lucis subtractione: & primo tangitur punitio Aegyptiorum aequitas, quia scilicet pro meritis puniti sunt: secundo, irremediabilitas, scilicet quia sine interpolatione. Neque enim, quae continebat: tertio, generalitas, quia omnes, ibi: Illi autem, qui impotentem: quarto, singularitas, quia illi soli, scilicet Aegyptij, Omnis enim. Aequitas autem ostenditur ex causa meritoria peccatorum illorum: primo peccati in Deum: secundo, in proximum, Dum enim persuasum: tertio, in se ipsos, & dum putant. Magna enim, & cetera: bene dixi, quod Aegyptij sunt puniti, Israelita vero consolati. Magna enim sunt iudicia tua Domine. Glossa, quibus regis vniuersa, vnde: Iudicia tua abyssus multa, & inenarrabilia verba tua, scilicet quibus rationale creaturam instruis, inenarrabilia, dico ad plenum, vnde: O altitudo diuitiarum sapientiae Dei, & cetera: Propter hoc. Glossa, quia Creato-

rem suam credere, & intelligere noluerunt, indisciplinata anima, idest incorrigibiles de peccatis suis. Et processio in malum viro indisciplinato. Item: Percussisti eos, & non doluerunt, & renuerunt accipere disciplinam. Et: Tu vero odisti disciplinam, errauerunt, a via veritatis, supra: Ergo errauimus a via veritatis, de qua Ioannes: Ego sum via, veritas, & vita. Via in exemplo, veritas in promisso, vita in premio. Dum enim, & cetera, bene dixi, quod errauerunt, Dum enim iniqui, scilicet Aegyptij, dicti iniqui propter iniquam oppressionem Israelitarum, & submersionem infantium ipsorum: persuasum habent, idest credunt, posse dominari nationi sanctae, idest filijs Israel, qui dicuntur natio sancta: quia erant sanctorum filij, secundum illud: Filij sanctorum sumus. Item, quia per circumcisionem sanctificati, de qua sanctificatione habetur in Genesi: Tertio, quia per conuersionem sanctificandi, secundum illud Leuitici: Sancti estote, quia ego sanctus sum, vinculis tenebrarum, scilicet palpabilium, quae fuerunt in Aegypto, Et longa noctis, idest obscuri temporis, ac si esset nox, quod tempus longum fuit, quia tribus diebus nemo vidit proximum suum, ut patet. Compediti, scilicet

Eccli. 20. b
Hier. 5. b
Psal. 49. b
Sap. 5. a
Ioan. 14. a
Exo. 1. a
Tob. 2. c
Gen. 17. a
Leuit. 11. a
Exo. 10. f
Ibidem. f

Psal. 35. a
Rom. 11. e

Ibidem. scilicet per effectus similitudinem: quia, scilicet non poterant ire, ac si essent compediti, vnde: Tribus diebus non mouit se quispiam de loco, in quo erat, inclusi sub tectis, scilicet domorum suarum non audentes egredi, fugitini perpetuae providentiae, scilicet quantum in eis erat, scilicet quia prauiam a Deo liberationem Israelitarum putabant impediri. Vel, fugitini, & cetera, idest volentes effugere Dei prouidentiam: quod esse non poterat, cum dicatur supra: Manum tuam effugere impossibile est, latuerunt, idest latere putauerunt, vel placuerunt, scilicet in poena, qui displicuerunt in culpa: quia per poenam fit reordinatio eorum, qui per culpam deordinati fuerunt, & dum putant se latere, scilicet Deum punitorem: cum tamen omnia nuda sint, & aperta oculis eius: Latere, inquam, in peccatis obscuris, idest enormibus, quae maxime in obscuro fiunt, vnde: Quae in occulto fiunt ab eis, turpe est dicere: quia qui male agit, odit lucem: Propter hoc peccata dicuntur opera tenebrarum. Tenebroso velamento obliuionis, idest tenebrarum caligine eos velante, & aliorum obliuionem immittente, dum scilicet seipfos iuuare non poterant, dispersi sunt, scilicet vnus ab altero, pauentes horrende, idest timore horribili, scilicet propter tenebrositatem. Et cum admiratione nimia perturbati, scilicet propter inconuetam rei nouitatem supra: Videntes turbabantur timore horribili, & mirabantur, & cetera, vnde: In die eius stupebunt nouissimi, & primos inuadet horror. Neque enim, quae continebat illos spelunca, & cetera: hic ostenditur poenae irremediabilitas. Primo a loco: Secundo a contrario, & ignis: Tertio ab artificio, & magica, & cetera. Neque enim, & cetera: bene dixi pauentes horrende, & cetera. Neque enim spelunca, quae continebat eos, qui scilicet illic fugerant, propter grandinem, & pluuiam, & ignem. Et nota, quod singulare ponit pro plurali, cum dicit spelunca, quia non ad vnam tantum speluncam fugerant, sed ad plures, & in diuersis locis latebant, sine timore custodiebat. Glossa, quia semper tenebras comitatur horror: & quanto minus discernit quique, quae circa se sunt, tanto magis metuit, quoniam sonitus descendens, scilicet in illam foueam, sonitus, inquam, vel tonitruorum caelestium, vel illusum diabolicarum, perturbabat, idest perfecte turbabat illos, vnde: Sonitus terroris semper in auribus eius, Et persona tristes illis apparentes. Sed quo modo apparebant in tantis tenebris? potest dici, quod non apparebant sensui, sed imaginationi. Pauorem praestabant, quia, sicut dicit Glossa, potuit esse, ut daemones aliqua phantasmata terribilia eis ingererent, quae eos ad augmentum poenarum exterrerent, secundum illud: Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties. Et ignis quidem, & cetera. Hic ostenditur poenae irremediabilitas, & hoc ex parte contrarij, scilicet ignis. Primo, quia non praestabat adiutorium: Secundo, quia potius praestabat nocumentum, apparebat autem illis. Dicit ergo, Et ignis quidem nulla vis poterat eis lumen praebere. Vnde deficiebat eis illuminatio a parte inferiori, & dicit, nulla vis, quia tres sunt species ignis, secundum philosophum, scilicet lux, flamma, & carbo, nec siderum limpida flamma, idest dati radij, illuminare poterant illam noctem horrendam. Vnde patet, quod eis deficiebat lumen a parte superiori, quauis supra sint posita stellae, ut illuminent noctem. Et merito defuit eis lumen, quia scilicet rebelles fuerunt lumini. Et ideo sol iustitiae non oriebatur eis, vnde supra: Sol intelligenti non est ortus nobis, & iustitiae lumen non luxit nobis, apparebat autem illis, scilicet Aegyptijs, subitaneus ignis, scilicet coruscationum caelestium, timore plenus, scilicet propter aspectum malorum visorum, scilicet fulgurum: quanto enim grauiore sunt dolores, tanto maiores timeantur horrores, & timore percussi, propter visionem malorum imaginatum, illius, quae non videbatur faciei, idest phantasmatis non nisi exterioris, sed imaginati in-

Aterius, quod diabolus immittebat ad magis terrenum, aestimabant deteriora esse, quae videbantur, supple, quam essent, secundum rei veritatem, vnde: Vndique terrebunt eum formidines, & inuoluent pedes eius. Et magica, & cetera: hic ostenditur irremediabilitas ab artificio, scilicet artis magicae. Et primo ostenditur magorum confusio. Secundo, materia confusio-nis, scilicet timor, illi enim. Tertio, causa exterioris timorem efficiens. Nam etsi nihil. Quarto dispositio interioris timorem augens, frequenter, & cetera: & ibi tanguntur tria timorem augentia. Quorum primum est remorsus conscientiae: secundum est perturbatio consequens remorsum, semper enim: tertium est diffidentia auxilij consequens vtrumque. Nihil enim est timor, & cetera. Et magica artis, idest magorum ipsorum, apppositi erant, scilicet ad praedicta mala, derisus, in hoc scilicet, quod haec mala expellere tentabant, & non poterant. Vnde & ipsi vehementer timebant: Dignus Dei est hic, & sapientia gloria, idest gloria magorum de sapientia sua, correptio cum contumelia, supple erat, idest causa correctionis contumeliosae, vnde: Vbi fuerit superbia, ibi contumelia. Et: Non glorietur sapiens in sapientia sua. Et bene dixi, quod eorum correptio fuit cum contumelia ipsorum, illi enim, scilicet magi, qui promittebant timores, scilicet interiores, & perturbaciones, scilicet exteriores, se expellere, scilicet per suam artem magicam, ab anima languente, scilicet praetimore, & perturbacione, ij cum derisu, illato ab alijs, pleni timore, in se ipsis, languebant. Vnde cuiuslibet eorum poterat verbum dici illud: Medice cura te ipsum. Et: Nubes, & ventus, & pluuiam non sequentes, vir gloriosus, & promissa non complens. Nam etsi nihil illos ex monstris, idest phantasmatis apparentibus, vel miraculis Moyse, perturbabat, quia scilicet monstris erant assueti, sicut Balaam non timuit loquelam asinae, ut patet: Transiit tamen animalium, scilicet subito, & impetuoso, scilicet visorum, & leonum, & huiusmodi, & sibilacione serpentum, vel serpentium, quos scilicet videre non poterant, commoti, scilicet interius, tremebundi, exterius, peribant, scilicet deficientes, propter praedicta, vnde: Dabit tibi Dominus cor pauidum, & oculos deficientes, & animam marore consumptam, & timebis noctem, & die, Et, idest etiam, aerem, quem nulla ratione effugere quis posset, scilicet propter necessitatem inspirationis, & respirationis. Negantes se videre, propter tenebras palpabiles, frequenter enim praecipitant, scilicet cogitando, & expectando ante euentum, pessima, scilicet supplicia pro peccatis inferenda. Pessima dicit, quia mala in vita, peiora in morte, pessima post mortem: vel mala innata, peior illata ab homine, sed pessima inflata a Deo, propter quod: Horrendum est incidere in manus Dei viuentis, redarguente, eos, conscientia, secundum illud: Arguet te malitia tua. Cum enim sit timida nequitia, idest habens timorem annexum, eo quod malum culpae semper consequitur, vel comitatur malum poenae: Vnde sicut charitas perfecta excludit timorem, ut dicitur, sic iniquitas eum causat & inducit, vnde: Trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Item: Terrebit eos sonitus folij volantis, dat testimonium condemnationis, scilicet contra actorem suum, vnde: Testimonium reddente conscientia, testimonium, inquam, condemnationis, scilicet actoris sui, idest testificatur ipsum esse dignum condemnatione, vnde supra: Nos insensati, & cetera. Item: Merito hec patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Alij habent, data est in omnium condemnationem. Semper enim praesumit, idest antequam eueniant suspicatur, seu, idest aspera sibi euentura, perturbata conscientia, scilicet peccato, vel peccati remorsu, vnde dicit Chain: Omnis, qui inuenerit me, occidet me. Nihil enim est. Nota, quod hic causalis praedicatio, non est etialis habetur: timor enim non est praesumptio, sed causatur ex praesumptione, idest praesumpta suspicione mali futuri.

Iob 18. c
Exo. 8. d
Pron. 11. a
Hier. 9. f
Luc. 4. d
Pron. 25. b
Num. 22. e
Deut. 28. g
Supplicij c6
sideratio.
Heb. 10. f
Hier. 2. d
1. Ioan. 4. d
Psal. 13. b
Leu. 26. f
Rom. 2. e
Sap. 5. a
Gen. 42. d
Gen. 4. b
Timor ex
praesumptio-
ne causa-
tur.

futuri. Vnde describitur hic timore dupliciter. Primo per causam, quæ est præsumptio mali futuri: Secundo, per effectum eius, qui est perditio, vel manifestatio cogitationis deficientis auxilij: *Nihil enim est timor, nisi præsumptionis adiutorium*, idest præsumptio, siue suspicio mali futuri, vel euenturi adiuvans ad timendum, & proditio cogitationis auxiliorum, scilicet deficientium, idest cogitatio prodens defectum auxilij, & ipsi timeti, & alijs, scilicet qui eius timore percipiunt deficere auxilium. Vnde talis timor facit clamare petendo auxilium: vt patet in Petro, qui cum cæpisset mergi, clamavit, & dixit: Domine saluum me fac. *Et dum ab intus, scilicet in mente, minor est expectatio*, idest spes, vel confidentia, quia caret iustitia, quæ facit iustos confidentes, & securos, secundum illud: Iustus quasi Leo confidens absque terrore erit. *Maiorem putant scientiam*, idest maiorem reputant vim ad nocendum, *eius causa*, scilicet terribilis, de qua tormentum præstat, idest imminet sibi: quia defectus maioris spei, & confidentiæ, auget timorem, facientem suspicari maius malum, quam imminet, & quam sit. Aliter videtur posse exponi, secundum Glossam, ab illo: *Semper enim præsumit sua*, & cetera: quasi dicat, merito, nequitia dat testimonium condensationis: *semper enim præsumit sua*, idest promptose extollitur ad inferendum sua alijs, *perturbata conscientia*, idest irata conscientia, non tranquilla, enim, pro sed, *Nihil enim timor est, nisi præsumptionis adiutorium*, idest medicamentum, reprimendo scilicet motum huius præsumptionis, & proditio, idest manifestatio, cogitationis auxiliorum, idest infirmæ cogitationis, quæ se ante extollebat præsumendo se non indigere auxilio. *Et dum ab intus minor est expectatio*, idest minor operatur potestas nocendi rei, a qua punitur, scilicet extrinsecus, *maiorem putat scientiam*, idest virtutem ad nocendum sibi, quam sit secundum veritatem. *Illi autem, & cetera*: hic ostenditur punitio generalitas. Primo ex parte temporis. Secundo, ex parte personarum afflictarum, *deinde si quis*. Tertio, ex parte causarum, *siue spiritus sibilans*: quasi sic terrebantur magi, *illi autem, scilicet Aegyptij, qui impotentem vere noctem*, idest fortem, quia tenebrosam valde, & longam, & nullo remedio illuminabilem, & ab infimis, scilicet exaltatione vaporum, & fumositatum grossarum, aerem obscurantium, & ab altissimis, scilicet defectu irradiationis corporum caelestium, *superuenientem*, idest super eos venientem, *eundem somnum*, idest communem, *dormientes*, quia sicut dormiebat vnus, sic alius, non melius, *aliquando monstrorum exagitabantur timore*, idest phantasmatum monstruosorum in somnis apparentium eis, vnde: Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties. *Aliquando anima desciebat in uaditione*, idest, quasi imminente exitu de corpore, & hoc vigilando, quando iam excitati erant: quia sicut dicit Glossa, nec vigilantes, nec dormientes quiescere poterant, quia horrendis monstris, & visionibus, & terrore inimico circumdabantur, *subitaneus enim, idest repentinus, & insperatus*, idest improuissus, quia cito, & ex improuiso, *illis timor superuenerat*, idest super, a diuino iudicio, vnde: Veniet super te repete miseria, quam nescis. *Deinde, scilicet præter prædicta mala, si quis ex illis, scilicet Aegyptijs, decidisset*, scilicet in foueam, vel huiusmodi, *custodiebatur in carcere*, idest in loco, in quo ceciderat, non valens inde exire, *sine ferro reclusus*, idest sine vinculis ferreis: quia vinculo tenebrarum omnes erant compediti, vt patet supra eodem: *Si enim rusticus quis erat*, idest rursus cultor, aut pastor animalium, *aut agri laborum operarius*, vt messor, vel vindemiator, *præoccupatus esset*, scilicet illis tenebris extra domum suam, *ineffabilem sustinebat necessitatem*, scilicet penuriam, & afflictionem: quia nemo mouit se tribus diebus de loco, in quo erat, vt patet. *Vna enim, idest communi, catena tenebrarum*, scilicet exteriorum, *omnes erant colligati*, idest simul ligati. Nec tantum catena exteriorum, sed interiorum, scilicet infidelitatis, & peccatorum, vnde: Fu-

Mat. 14. d

Prou. 28. a

Enim pro sed.

Iob 7. c

Isa. 47. c

Exo. 10. f

Prou. 5. d

nibus peccatorum suorum quisque constringitur. Item: *Psal. 118. b* Funes peccatorum circumplexi sunt me, *siue enim spiritus sibilans*, idest Sibilus auræ tenuis. *Aut inter spissos ramos arborum aurium sonus*, idest cantus, *suauis: suauis*, in quantum erat de se idoneus ad delectandum magis, quam ad terrendum. *Aut vis aquæ decurrentis nimium*, idest impetuose currētis, sicut currunt aquæ torrentium, *aut sonus validus præcipitantium petrarum*, idest impetuose de altis locis cadentium, *aut ludentium animalium cursus inuisus*, scilicet propter tenebrarum densitatem. *Animalium*, scilicet mitium, vt iumentorum, *aut mugientium valida bestiarum vox*, idest ferarum, aut vrsorum, aut leonum, aut huiusmodi, *aut resonans de altissimis montibus Echo*, idest representatio vocis animalium, propter reuerberationem montium, vel petrarum, *deficientes faciebant illos præ timore*, scilicet omnia supradicta. Vnde Glossa, vndique miseri cruciabantur: quidquid enim auribus, vel oculis, vel quolibet sensu percipiabant, tamquam periculosum formidabant. Notandum autem, quod catena prædicta moraliter loquendo significat peccatorum progressum, & connexionem, de qua Isaias: Si abstuleris de medio tui catenam: *spiritus sibilans*, significat diaboli occultam suggestionem. Vidi de ore draconis, & de ore bestiarum, & de ore pseudoprophetae exire tres spiritus immundos in modum ranarum. *Aurium sonus suauis*, cogitationum delectationem: Vox cantantis in fenestra, *aqua decurrens*, consensum in perpetrationem peccati, contra quod: Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum. *Sonus petrarum cadentium*, peccati exteriorum operationem, vnde: Mons cadens defluit, & saxum transfertur de loco suo, *cursus animalium ludentium*, prauam consuetudinem, vnde: Omnes bestiae agri ludunt ibi: *Valida vox bestiarum mugientium*, apertam gloriationem de peccato perpetrato, contra quod in Psalmo: Quid gloriaris in malitia? *Resonans Echo*, delectabilis peccati recordatio, vnde: Recordamur piscium, quos comedebamus in Aegypto. *Omnis enim, & cetera*. Hic tangitur pœna singularitas. Et quod opposita iuxta seposita magis elucidant. Primo tangitur illuminatio aliorum: Secundo Aegyptiorum obtenebratio, *Solis autem illis, & cetera*: Tertio obtenebrationis meritum, *ipsi ergo, bene dixi Aegyptios compeditos vinculis tenebrarum, & non alios, omnis enim orbis terrarum, scilicet excepta regione Aegypti, limpido*, idest claro, *illustrabatur lumine*, scilicet solis, & caelestium luminarium, quamuis alibi essent multi peccatores in mundo. Solem suum facit oriri super bonos, & malos. *Et non impeditis continebatur*, idest conseruabatur, *non impeditis operibus*, luminarium per densitatem tenebrarum, vel alio modo, *non impeditis operibus*, hominum aliorum ab Aegyptijs, propter defectum lucis, cum alibi esset claritas lucis, quæ ad operandum requiritur, vnde: Operamini, dum dies est. Venit enim nox, quando nemo potest operari. *Solis autem illis, scilicet Aegyptijs, superposita erat*, scilicet a Deo, *gravis nox*, quia obscurior solito, & longior, vnde: Nos quippe inuoluimur tenebris. *Nox*, dico existens, *imago*, idest expressa representatio, *tenebrarum*, scilicet æternarum, *qua, scilicet imago tenebrarum, idest tenebræ imaginatae, superuentura illis erat*, scilicet in inferno, vnde: Inutilem seruum eijcite in tenebras exteriores. Item: Terram miserie, & tenebrarum, & cetera. Et quia tam graues tenebras, & cetera: & non immerito. *Ipsi ergo sibi erant grauioribus tenebris*, idest grauioribus tenebrarum supple, quam patiebantur, idest superuenturarum sibi in inferno, vnde: Nouit opera eorum, & idcirco inducet noctem, & conterentur, *vel ipsi erant grauioribus tenebris*, idest periculosiores, per excæcationem cordis. Excæcauit enim eos malitia eorum, *Sap. 2. d* supra. Et: Eratis aliquando tenebræ: aliqui libri habent, *grauiores tenebris*, scilicet exterioribus, propter remorsum conscientie. *CAPVT*

Psal. 118. b
3. Reg. 19. c
Moralis expositio.
Isa. 58. c
Apo. 16. c
Soph. 2. d
Eccli. 25. d
Iob 14. d
Iob 40. c
Psal. 51. a
Num. 11. a
Arist. lib. 1. Elench. cap. 14.
Mat. 5. g
Iob 9. a
Iob 37. d
Mat. 25. c
Iob 10. d
Iob 34. c
Sap. 2. d
Eph. 5. b

CAPVT DECIMUM OCTAVVM.

SANCTIS autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem inimi i audiebant, sed figuram non videbat. Et quia non & ipsi eadem passi erant, magnificabant te: & qui ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant tibi: & vt esset differentia, te Deum petebat. Propter quod ignis ardentem, columnam ducem habuerunt ignote via, & solem sine læsura boni hospitij præstitisti. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen sæculo dari. Cum cogitarent iustorum occidere infantes: & vno exposito filio, sed liberato, in translationem illorum, multitudinem filiorum abstulisti, & pariter illos perdidisti in aqua valida. Illa enim nox ante cognita est a patribus nostris: vt vere scientes quibus iuramentis crediderunt, animæ quiores essent. Suscepta est autem a populo tuo sanitas quidem iustorum, iniustorum autem exterminatio. Sicut enim læsisti aduersarios nostros: sic & nos prouocās magnificasti. Absconse enim sacrificabant iusti pueri honorum, & iustitia legem in concordiam disposuerunt: similiter & bona, & mala recepturos iustos, patri omnium decantantes laudes. Resonabat autem inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebat planctus ploratorum infantium. Simili autem pœna seruus cum Domino afflictus est, & popularis homo regi similia passus. Similiter ergo omnes vno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum vini sufficiebant, quoniam vno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est. De omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc, cum primum fuit exterminium primogenitorum, sponponderunt populum Dei se esse. Cum enim quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, sermo tuus omnipotens, Domine, exiliens de celo a regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminij terram prosiliuit, gladius acutus insinulatum imperium tuum portans, & stans repleuit omnia morte, & vsque ad celum attingebat stans in terra. Tunc continuo visus somniorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerunt insperati. Et alius alibi profectus seminiuus, propter quam moriebatur, causam demonstrabat mortis. Visiones enim, quæ illos turbauerunt, hæc promonebant, ne inscij, quare mala patiebantur, perirent. Tetigit autem tunc & iustus tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua. Properans enim homo sine querela deprecari, pro populis proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus. Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armatura potentie, sed verbo illum, qui se vexabat, subiecit, iuramenta parentum, & testamentum commemorans. Cum enim iam acerratim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, & amputauit impetum, & diuisit illam, quæ ad viuos ducebat, viam. In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quattuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius scripta erat. His autem cessit, qui exterminabat, & hæc extimuit. erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

EXPOSITIO IN CAPVT XVIII.

SANCTIS autem tuis. Postquam egit de pœnis antecedentibus mortem, hic agit de pœnis inferentibus mortem. Et primo, de exterminatione primogenitorum suorum in Aegypto, scilicet capite isto: Secundo de subuersione eorum in mari rubro, scilicet vlt. cap. In prima primo tangitur Hebræorum, quos opprimebat, commendatio: Secundo, per eorum liberationem Aegyptiorum opprimentium eos digna punitio, *Digni quidem, & cetera*: Tertio, post Hebræorum liberationem grauis tætiatio, scilicet in deserto, *Tetigit*. Circa comendationem tangitur primo, beneficii continuatione, supplicatio, *Et vt esset*. Quarto, supplicationis exauditio, *ibi: Propter quod, [sanctis autem tuis, ita erant Aegyptij in tenebris autē, pro sed, sanctis tuis, scilicet, Israelitis, secundum illud: Sancti eritis, Maxima erat lux: quia lux exterior corporalis, vnde: Vbi cumque habitabant filij Israel, lux erat. Item lux interior spiritualis, vnde Glossa, Sanctis tuis, idest Israelitis, quos fides, & conscientie puritas illuminabat, vnde: Omnes filij lucis estis. Item lux superior caelestis: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, & cetera. Item: Vobis timentibus nomen meum, oriatur sol iustitia, & horum quidem, scilicet sanctorum, vocem, humanæ locutionis, vel diuinæ laudis, inimici audiebant, scilicet Aegyptij, sed figuram non videbant. scilicet propter tenebras impeditas. Sed contra: Quia existens in tenebris potest videre illum, qui est in lumine, & non econuerso. Dicendum, quod hoc verum est, nisi sit impedimentum in eius oculo, vel in ipso medio. Ibi vero erat impedimentum in oculo videntium, quia percussus erant, quasi quadam cæcitate: & in medio, quia tenebræ dense, & palpabiles ibi erant: *Et quia non &*, idest etiam, *ipsi, scilicet sancti, pro eadem passi erant, idest eaf-**

Luc. 1. e
Eccli. 43. d
Exo. 1. c
5. b
Isa. 55. b
Psal. 42. a
Gen. 18. e
Exo. 14. e
Exo. 13. e
Ibidem
Sap. 10. d
Ibidem
Ibidem
Ibidem
Ibidem
Exo. 5. a

Luc. 1. e
Eccli. 43. d
Exo. 1. c
5. b
Isa. 55. b
Psal. 42. a
Gen. 18. e
Exo. 14. e
Exo. 13. e
Ibidem
Sap. 10. d
Ibidem
Ibidem
Ibidem
Exo. 5. a

Ioan. 1. b Dominum, & Israel non dimittam, *Sanctos filios tuos*, scilicet Israelitas in te credentes, vnde: Dedit eis potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius, *per quos incipiebat*, & cetera: scilicet per illius populi preparationem ad legis susceptionem: quia non dum erat data, *incorruptum lumen legis seculo dari*. Notandum, quod lex aliquando dicitur, *lumen*, quia illuminat intellectum, vnde: Mandatum lucerna, & lex lux, *incorruptum*, quia purificat, vel a corruptione conseruat affectum, secundum illud: Eloquium Domini igne examinatum, probatum terre, purgatum septuplum. *Cum cogitent*, & cetera. Hic primo tangitur percussio primogenitorum Aegypti: secundo praescientia percussiois, *illa enim*: tertio, euasio Hebraeorum, *Suscepta est autem a populo*: quarto, ratio euasionis, *Abscisio enim*. Cum cogitent, scilicet Aegyptij, *istorum*, idest Hebraeorum, *occidere infantes*, non solum cogitatione simplici, sed etiam progressiua in opus, vt patet in Exodo. *Et vno filio*, scilicet Moyse, *exposito*, scilicet a matre, & liberato, scilicet a filia Pharaonis, vt patet. *In translationem illorum*, idest punctionem Aegyptiorum, *vel in translationem illorum*, idest Hebraeorum, idest vt educeret eos de Aegypto per Moysem liberatum, *multitudinem filiorum abstulisti*, idest vniuersitatem primogenitorum. *Et pariter*, idest, simul, *illos*, scilicet Aegyptios parentes eorum, *perdidisti in aqua valida*, scilicet submergendo eos in mari rubro: Nec vnus quidem superfuit eis. Submersi sunt, quasi plumbum in aquis vehementibus, *illa enim*, pro sed, *nox*, scilicet, qua occisa sunt primogenita, *cognita est autem a patribus nostris*, scilicet Abraam, & alij, vnde: Scito praenoscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & cetera. Vel ipsis, Israelitis in Aegypto, Moyse praenunciante illis, vt patet: *Vt vere*, idest certitudinaliter, *scientes quibus iuramentis crediderunt*, idest, quam firmis Dei promissionibus, vnde: Per memetipsum iuravi, dicit Dominus. Item: Vt per duas res immobiles, *animi squiores essent*, scilicet in expectando impletionem iuramenti. *Suscepta est autem*, & cetera, scilicet nocte illa, vel secundum Glossam, *Lex Phasae*, nocte illa, quasi pro magno beneficio, a populo tuo, scilicet Israelitico, vt patet in Exodo, vbi dicitur: *Feceruntque*, & cetera: *Sanctus quidem iustorum*, per illam enim saluati sunt Israelitae ab angelo exterminatore, vt patet. *In iustorum autem*, scilicet Aegyptiorum, *exterminatio*, idest per angelum exterminatorem occisio. *Sicut enim laesisti aduersarios nostros*, scilicet ob eorum peccata occidendo, *sic nos pronocans*, supple ad meliora, scilicet ad fidem, & legis susceptionem, vnde: Sicut Aquila pronocans ab illo exterminio magnifice liberado. *Abscisio enim*, scilicet propter metum Aegyptiorum, secundum Glossam, *sacrificabant*, scilicet pascha immolando, vt patet. *Iusti pueri*, scilicet filij, *bonorum*, scilicet Israelitarum, cum ipsis patribus suis, propter quod meruerunt liberari, Aegyptiorum primogenitis interfectis. *Et iustitia legem*, scilicet datam, de immolatione Phasae, quae iusta erat, quia iustificationem per mortem Christi faciendam significabat. Item lex dicebatur, quia ligabat ad sui obseruantiam pro tempore suo, *in concordia disposuerunt*, idest concorditer susceperunt, & impleuerunt, vnde in Psalmo: Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia, *similiter*, idest aequanimiter, *bona*, & mala, idest prospera, & aduersa, *recepturos iustos*, scilicet seipsos, *repete*, *disposuerunt*, quaecumque vellet Deus inferre, vnde: Si bona suscepimus de manu Domini, quare autem mala non sustineamus? Item: Recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, idest aequanimiter, *patrias laudes*, idest a patribus institutas, & celebratas, *decantantes*, idest deuote cantantes, Deum scilicet laudando tam de malis, scilicet poenae, quam de bonis, scilicet gratiae, vel fortunae, vel

A naturae, vnde: Semper laus eius in ore meo: semper, idest non solum in prosperitate, sed etiam in aduersitate. *Resonabat autem*, & cetera. Hic tangitur poena Aegyptiorum viuentium, & vigilantium, scilicet luctus de morte primogenitorum suorum: & primo tangitur materia luctus: secundo vtilitas lugentium, *similiter autem poena*: tertio causa vniuersalitatatis, *similiter ergo omnes*: quarto effectus consequens: *De omnibus enim*, & cetera. Ita dixi, quod laudes patrias decantabant, *resonabat autem*, fortiter per totam terram Aegypti, *inconueniens inimicorum vox*, idest Aegyptiorum vox auditu horribilis, vnde: Ortus est clamor magnus in Aegypto, & flebilis, *audiebatur planctus*, idest fletus cum planctu, erat autem clamor vocis fletus oculorum, & planctus manuum: flebilis, inquam, *planctus ploratorum infantium*, idest de infantibus, vel pro infantibus, quos plangebant, secundum illud: Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum, *similiter autem poena*, idest amissione primogeniti sui, *seruus cum Domino afflictus est*, in vna domo, & popularis homo *Regi similia passus*, scilicet in toto regno Aegypti, vnde: Percussit omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis, qui sedebat in folio eius, vsque ad primogenitum captiuar, quae erat in carcere, vnde: Erit sicut populus, sic & sacerdos: & sicut seruus, sic Dominus eius, *similiter ergo omnes*, idest maiores, & minores, & mediocres, scilicet rex Pharaon, & domini alij, & eorum serui, *habebant mortuos innumerabiles*, primogenitos omnes, *mortuos*, inquam, *vno nomine mortis*, scilicet vno genere, quia diuina plaga. Et bene dicit, *omnes*, quia non erat domus, in qua non iaceret mortuus, vt habetur in Exodo: *Nec enim*, & cetera: & bene dixi, *innumerabiles*. *Nec enim ad sepeliendum*, scilicet mortuos, *viui sufficiebant*, vnde: Morientur parui, & grandes, & non sepelientur, & cetera. *Quoniam vno momento*, scilicet vna hora noctis, *qua erat praclarior natio illorum*, idest primogenitorum vniuersitas, qui dignitate praecellunt reliquos filios, *exterminata est*, idest ab angelo exterminatore occisa, vt patet in Exodo. *De omnibus enim*: quasi dicat, & merito sic occidebantur primogenita, *de omnibus enim*, idest pro omnibus plagis prius illatis, *non credentes*, scilicet Aegyptij, *propter beneficia*, scilicet eis facta in singularum plagarum relaxatione, vt patet. *Tunc cum primum fuit exterminium primogenitorum*, scilicet in vltima plaga, *sponderunt populum Dei se esse*, idest promiserunt se Dei mandatum facere, quod erat de dimissione filiorum Israel. Tunc enim dimiserunt eos, vt patet. Vel, *sponderunt*, & cetera, idest promiserunt se Deo Hebraeorum credere, si liberarentur, vnde: Domine in angustia quaesierunt te. Et: Cum occideret eos, quaerebant eum. *Cum enim quietum*, & cetera: postquam determinauit de afflictione vigilantium pro morte primogenitorum, hic agit de afflictione dormientium. Et primo tangitur causa: secundo poena, *tunc continuo*, bene dixi: *Tunc cum primum fuit exterminium, enim*, pro quia, *Cum quietum silentium continerent omnia, silentium*, scilicet noctis, quae data est ad quietendum, sicut dies ad operandum, vnde: Qui dormiunt, nocte dormiunt, & nox in suo cursu iter medium habere, idest cum esset medium noctis, vnde: Factum est autem in noctis medio, & hoc propter improuisionem, *omnipotens sermo tuus Domine*, idest ordinatio tua, & iustus, vnde: Viuus est sermo Dei, & efficax, scilicet propter resistendi impossibilitatem, *exiliens de caelo*, exiliens dicit, propter velocitatem, *de caelo*, idest in angelo exterminatore, *a regalibus sedibus*, scilicet tuis, idest ab angelorum consortio, in quibus regnas, & sedes. *Qui sedes super Cherubin, vel exhibere de caelo*, scilicet te remissus, qui in caelo sedes: Omnes enim administratorij sunt spiritus in ministerij missi, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis, *durus*, idest implacabilis, *debellator*, scilicet Aegyptiorum, propter

Psal. 33. a
Exo. 12. e
Hier. 6. g
Exo. 12. e
Isa. 24. a
Exo. 12. e
Hier. 16. a
Exo. 12. e
Exo. 7. 8. 9. 10. & 12.
Exo. 12. e
Isa. 26. c
Psal. 77. d
1. Thess. 5. b
Exo. 12. e
Heb. 4. c
Psal. 97. a
Heb. 1. d

pter eorum obstinationem, in mediam exterminij terram, idest in terra Aegypti mortem primogenitorum exterminadum, *profluit*, scilicet subito, *gladius acutus*, idest gladij acuti officium impletur per occisionem primogenitorum, vnde: Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Item: Gladium spiritus, quod est verbum Dei. Gladius ergo acutus, propter promptam nocendi facilitatem: *In simulatum imperium tuum portans*, idest non fictum, sed verum mandatum tuum, & potestate, quia Non est potestas, nisi a Deo. In simulatum ergo imperium dicitur propter diuinam auctoritatem, & stans propter sententiam, immobilitatem: *Repleuit omnia morte*, idest totam terram Aegypti primogenitis mortuis. Non enim erat domus, in qua non iaceret mortuus, vt patet in Exodo. Dicit ergo: *Repleuit omnia*, & cetera: propter huius plagae vniuersalitatem. Sed obijcitur, quia in Exodo dicitur: Transibit nocte illa per terram Aegypti, & percutiam omne primogenitum, & cetera, non ergo stabat, male ergo dicitur hic: *Et stans*, & cetera. Sed dicendum, quod iste status, de quo loquitur hic, oppositus erat recessui de terra Aegypti, non motui per ipsam terram. Vnde vult dicere, quod Angelus exequens sermonem, vel mandatum de occisione primogenitorum datum, stetit in terra Aegypti, ita quod extra Aegyptum nullus fuit occisus. Sed non vult dicere, quin transiret per Aegyptum de domo in domum: *Et vsque ad calum attingebat stans in terra*, idest attingere videbatur, scilicet propter ineuitabilitatem, scilicet ne quis euaderet, vnde: Si ascendero in caelum, tu illic es: *Vel vsque ad caelum*, & cetera. hoc dicit, quia ille Angelus in caelo contemplabitur ministrans in terra, secundum illud Bedae: Intra Deum currunt quocumque mittantur. Item: Angeli eorum, scilicet administratores in caelis, semper vident per contemplationem faciem patris mei, & cetera.

Allegorica expositio. Allegorice vero describitur hic aduentus Christi in carnem, qui dicitur: Omnipotens sermo Dei, per aeternam generationem, secundum illud Ioannis: In principio erat verbum, sed de caelo, a regalibus sedibus venisse per carnis temporalem assumptionem, vnde: A summo caelo egressio eius. Medio noctis silentio, propter temporis opportunitatem. At vbi venit plenitudo temporis, Primum silentium fuit sub lege nature, & hoc propter ignorantiam infirmitatis. Secundum sub lege Moyji, & hoc propter desperationem fanitatis. Tertium sub lege gratiae, & hoc propter adaptionem salutis: *Tamquam durus debellator*, & cetera, scilicet propter demonum expugnationem, vnde: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quae possidet: cum autem fortior eo superuenerit, & cetera. *In mediam terram exterminij*, idest in medio mundi propter terram, in qua natus est, positionem. Operatus est salutem in medio terre, *Imperium Dei secum portasse*, propter coomnipotentem patri deitatem. Vnde: Et Deus erat verbum, de quo postea subdit: Et verbum caro factum est. Item: Data est mihi omnis potestas, & cetera. *Omnia morte repleuisse*, propter omnium in morte eius consummationem, secundum illud: Consummatum est. *Stans in terra calum attingisse*, quia anima eius in statu viatoris habebat continuam Dei fruitionem. Vnde: Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis, qui est in caelo: *Tunc continuo*, scilicet ipsa hora occisionis: *Visus somniorum malorum*, idest terribilium: *Turbauerunt illos*, scilicet dormientes, Glossa, vt nec vigilantibus, nec dormientibus daretur requies: *Et timores imperati*, idest subiti: *Superuenerunt*, secundum illud: Terrebis me per somnia, & visiones horrore concuties. Item: In horrore visionis nocturnae, quado solet sopor occupare, stupet homines, pauor tenuit me: *Et alius alibi*: scilicet quam alter: *Proiectus seminarius*, idest in extremo vitae suae: *Propter*

Heb. 4. c
Eph. 6. c
Rom. 14. a
Exo. 12. e
Dubitatio. Ibidem. b
Solutio.
Psal. 138. b
Beda. Mat. 18. b
Allegorica expositio.
Ioan. 1. a
Psal. 18. b
Gal. 4. a
Silentium triplex.
Luc. 11. c
Psal. 73. c
Ioan. 1. a
Mat. 28. d
Ioan. 19. f
Ioan. 3. b
Job 7. c
Job 4. c

quam moriebatur, *causam mortis demonstrabat*, scilicet alij indicando, sicut poterat, scilicet propter duritiam cordis deo Hebraeorum, & Moyji seruo eius, rebellantis, vnde: Secundum duritiam tuam, & cor impoenitens. *Visiones enim*, somniorum, scilicet *illos turbauerunt*, *Hac praemonebant*, scilicet causam suae mortis: *Ne inscij, quare mala paterentur, perirent*, & sic propter ignorantiam excusarentur de impoenitentia. *Vexatio dabit intellectum auditui*. Gregorius: Oculos, quos culpa claudit, poena aperit. *Terigit*, & cetera. Hic subditur Hebraeorum post suam liberationem grauis tentatio in deserto, & primo ostenditur periculum a parte tentatorum. Secundo modus liberationis a parte pontificis: *Sed non diu*. Tertio causa, vel virtus liberans a parte ornatus pontificalis: *In veste*, & cetera. Quarto effectus consecutus a parte Angeli exterminantis: *Terigit autem*, & cetera. Ita puniti sunt Aegyptij, nec tantum illi: *Autem*, pro sed: *Terigit tunc*, sumitur large. Ita quod sit sensus: *Tunc*, scilicet illo tempore, quo egressi de Aegypto proficiscebantur per desertum: *Terigit iustos*, scilicet filios Israel: *Terigit*, dicit, quia diu permansit, scilicet nec in omnibus fuit: *Tentatio mortis*, idest ad mortem ducens, & commotio in eremo: *Facta est multitudo*, scilicet contra Moysem, & Aaron, ita quod fugerunt ad tabernaculum Domini, vt patet. *Sed non diu permansit ira sua*, vnde: Cum iratus fueris, misericordiae recordaberis. *Properans enim*, & cetera. Hic tangit triplicem modum liberationis eorum, scilicet deuote orando: Secundo patrum commissa rememorando. *Vicis autem*, Tertio se personaliter interponendo: *Cum enim iam aceruati*. Dicit ergo: *Properans enim*, & cetera: bene dixi quod non diu permansit ira sua: *Properans enim homo sine querela*, scilicet Aaron, vnde: Quod cum audisset Aaron, & cucurrisset ad mediam multitudinem, quam iam vultabat incendium: *Properans*, in hoc innuitur seruator cordis: *Sine querela*, sanctitas conuersationis: *Deprecari pro populis*, & cetera. Talem enim Deus exaudit, & non peccatores. Vnde Ioanes: Peccatores Deus non exaudit. Gregorius: Cum is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur: *Deprecari pro populis*, Deprecatio proprie est de malis amouendis: oratio vero de bonis adipiscendis, sed communiter ponitur vnum pro altero: *Properans seruitutis sua securum, orationem*, & cetera. Oratio dicitur scutum ratione protectionis, vnde: *Quasiui de eis virum, qui interponeret sepem*, & staret positus contra me. *Seruitutis vero sua*, dicitur, quia ad hoc seruitium tenebatur ratione officij pontificalis. vnde: Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur: & postea sequitur: *Debet quemadmodum pro populo*, ita pro semetipso offerre pro peccatis. Notandum, quod scutum spiritualiter potest dici fides. Vnde: In omnibus sumentes scutum fidei: Item verbum Dei, vnde: Omnis sermo Domini, vel Dei ignitus clypeus est, speratibus in se. Item oratio, vnde hic: *Properans scutum seruitutis sua orationem*, Item aequitas, vnde supra: *Sumet scutum inexpugnabile, aequitatem*. Item eleemosyna: *Super scutum potentis*, & super lanceam aduersus inimicum tuum pugna. Item patientia: *Ibi adiectus est clypeus fortium*, & cetera. Item obedientia: *Hac est aureus clypeus Simonis mmarum mille*. *Et per incensum*, idest incensi oblationem: *Deprecationem alligans*, idest alligando proferens. *Obtulit thymiamam*, & stans inter mortuos, & viuētes, pro populo deprecatus est. Et notandum, quod oratio fuit pro remissione peccati: deprecatio pro amotione flagelli: incensum pro reconciliatione iudicis offensi: *Properans*, inquam, homo restitit irae, idest diuinæ percussioni. *Et finem imposuit necessitati*, idest humanae afflictioni inueitabili: *Ostendens*, scilicet facta, non solum verbo, *Quo*

Rom. 2. a
Isa. 28. e
Greg. li. 15. Mora. ca. 7. post med.
Num. 16. a
Abac. 3. a
Num. 16. g
Ioan. 9. f
Deprecatio & oratio, quo modo differant.
Ezec. 22. g
Heb. 5. a
Ibidem.
Eph. 6. c
Pro. 30. a
Sap. 5. d
Eccl. 29. c
2. Reg. 1. d
1. Mac. 15. d
Num. 16. g

Ioan. 10. b **Eccli. 45. c** **Ezec. 13. a** **Iud. 15. d** **1. Reg. 17. f** **1. Mac. 3. b** **2. Cor. 11. f** **Gen. 12. b** **Num. 16. g** **Heb. 11. f** **Exo. 28. f** **Iose. Anti. lib. 3. c. 8.** **Poderis vestis vnde dicitur.**

bo, Quoniam tuus est famulus, secundum illud Ioannis. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. **Ipsium elegit ab omni viuente offerre sacrificiū Deo, incensum, & cetera.** econtra conqueritur Dominus de praelatis malis: Non ascensistis ex aduerso, nec opposuistis murum pro domo Israel. **Vicit autem turbas, idest populum turbatum diuidendo, & penetrando: Non in virtute corporis, sicut Samson Philistheos: Nec armatura potentis, scilicet armatura potenti, & forti, sicut Dauid Goliath.** Nō in multitudine exercitus victoria belli. Sed, **Verbo, scilicet deuote orationis: Illum, qui se vexabat subiecit, scilicet Angelum populum exterminantem, quod reputabant suam vexationem iuxta illud: Quis infirmatur, & ego non infirmor, & cetera: Iuramenta patrum, & testamentū, idest promissionē factam patribus de danda eis terra promissionis, & hereditate.** Semini tuo dabo terram hanc: **Commemorans, scilicet in sua oratione. Cum enim, & cetera.** quasi dicat, bene dixi, quod vicit turbas, & cetera. **Cū enim iam accersitum cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, idest inter viuos, & mortuos stetit, vnde: Stetit inter mortuos & viuentes: Et amputauit impetum, scilicet ignis consumentis eos, vnde: Extinxerūt impetum ignis: Et dimisit illam, qua ad viuos ducebat, viam, scilicet opponendo se igni in medio vię, ne ignis a mortuis ad viuētes transfret.** **In veste enim, & cetera.** Hic tangitur causa liberationis a parte Pontificis: secundo ex parte Angeli exterminantis: **His autem. In veste enim, & cetera.** quasi dicat: Ideo facere prædicta potuit. **In veste enim poderis, idest tunica talari hyacinthina.** In cuius extremitate erant tintinnabula, vt mala punica. Vel secundū Iosephum, totum vestimentum pontificale interius, & exterius: **Poderis, est linea vestis vsque ad pedes descendens: vnde dicitur a podos Grece, quod pedes sonat, Latine vnde: poderis, quasi pedibus hærens.** **In veste poderis, intelligitur, quod videtur verius per frequentia. In veste, inquam, poderis, quam habebat, scilicet Aaron: Totus erat orbis terrarum, scilicet descriptus, scilicet in signo, quia sicut dicit Glossa, byssum terræ tribuunt Hebræi, quia ex terra gignitur: purpuram mari, quia ex conchis eius tingitur:**

A hyacinthum aeri propter coloris similitudinē: Cocy- cum igni & ætheri, scilicet vt pro toto mundo oret Pontifex. Si quidem ex terra, aqua, igne, & aere consistit mundus. Sed, secundum quod exponitur de tunica hyacinthina tantum, queritur quo modo erat in ipsa totus orbis descriptus. Cum enim tota esset ex hyacintho nō videtur in ea aliqua pars mundi descripta, nisi solū aer. Sed dicendum, quod est corpus tunicæ erat de hyacintho, tamen in extremitatibus eius erāt aliqua ex purpura, & bysso, & hyacintho, & cocco, sicut malagranata, & huiusmodi. Zona representabat Oceanum: quia cingit totam terram. Superhumeralē vero, & duo lapides, qui desuper erant, vtrūque humerum tegentes duo Emisphæria representabant, vel solem, & lunam. Mala punica, & tintinnabula inferius posita, fulgura, & tonitrua, duodecim lapides rationalis, duodecim menses, vel duodecim partes Zodiaci. Rationale diuinam prouidentiam, & dispositionem. Cydaris cum vitta hyacinthina, cælū. Lamina in fronte Pontificis & nomen Dei scriptum, ibi vniuersa, quæ in ipso Dei sunt arbitrio, gubernari: **Et parentum magnalia, idest magnæ auctoritatis nomina: In quattuor ordinibus lapidum sculpta erant, in rationali enim erant quattuor ordines lapidum pretiosorum: singulis vero erant inscripta singula nomina duodecim patriarcharum, vt patet in Exodo.** Sic etiam in fundamentis Hierusalem dicuntur inscripta nomina duodecim Apostolorum. **Et magnificencia tua, in diademate illius capitis, scripta erat, idest nomen Dei magnificum tetragrammaton, idest quæ quattuor litteris, quæ sunt, Iod, Heth, Vau, He, quæ significant principium vite passionis Christi, His autem, scilicet ornamentis sacris, cessit, qui exterminabat, scilicet Angelus, vel ignis, vel cessando, non propter ornamenta illa, sed propter significatum, scilicet propter futurum ornamentum, idest sacrificiū summi Pontificis, scilicet Christi, secundum quod tangit Glossa: **Et hoc extimuit, idest fecit quasi timere scilicet discedendo, & bene dixi, His cessit, & cetera. Erat enim sola tentatio ira, idest incitatio, non consummatio: Sufficiens, scilicet ad populi correctionem, scilicet cum Pontificis intercessione.****

Dubitatio

Solutio.

Zona quid representet Super humerale.

Mala punica.

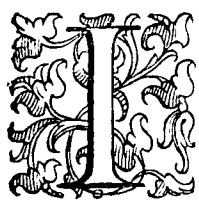
Cydaris lamina.

Exo. 28. c

Apo. 21. d

Tetragrammaton.

C A P V T D E C I M V M N O N V M.

M P I I S autem vsque in nouissimum sine misericordia ira superuenit. Præsciebat enim & futura illorum: quoniam cum ipsi reuerſi essent, & misissent, vt se educerent, & cum magna solitudine præmississent illos, conſequebantur illos pænitentis actus. **Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiæ, & quos rogantes proiecerant, hos tamquam fugitios perſequebantur.** Ducebant enim illos ad hunc finem digna necessitas: **horum, quæ acciderant, commemorationē amittebant, vt quæ decrant tormentis, repleret punitio: & populus quidem tuus mirabiliter transfret, illi autem nouam mortem inuenirent.** **Omnis enim creatura ad suū genus ab initio reſigurabatur, deseruiens tuis præceptis, vt pueri tui custodirentur illasi.** **Nam nubes castra eorum obumbrabat, & ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio.** **Per quem omnis natio transfuit, quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra.** **Tamquam equi enim depauerunt escam, & tamquam agni exultauerunt magnificantes te, Domine, qui liberaſti illos: Memores enim erant adhuc eorum, quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium eduxit terra muscas, & pro piscibus eruclauit fluminis multitudinē ranarum.** **Nouissime autem viderunt nouam creaturā auium, cum adducti concupiscentia postulauerunt escas epulationis.** **In allocutione enim desiderij ascendit illis de mari ortygometa, & vexationes peccatoribus superuenierunt, non sine illis, quæ ante facta erant, argumentis per vim fluminum: iuste enim patiebantur secundum suas nequitias.** **Etenim detestabiliorem inhospitalitatem insituerunt, alij quidem ignotos non recipiebant aduenas, alij autem bonos hospites in seruitutem redigebant.** **Et non solum hæc, sed & alijs quidem respectus illorum erat: quoniam inuiti recipiebant extraneos.** **Qui autem cum lætitia receperunt hos, qui eisdem vsi erant insitijs, sciuissimis afflixerunt doloribus.** **Percussi sunt autem cecitate: sicut illi in foribus iusti cum subitaneis cooperti essent tenebris, vnusquisque transitum ostij sui querebat.** **In se enim elementa dum conuertuntur, sicut in organo qualitatū sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt: vnde estimari ex ipso visu certū potest. Agrestia enim in aquatica conuertebantur: & quocumque erant natatia, in terram transibant.** **Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis nature obliuiscatur.** **Flammæ e contrario, corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulantium, nec dissoluebant illam, quæ facile dissoluebatur, sicut glacies bonam escam.** **In omnibus enim magnificasti populum tuum Domine, & honorasti, & non despexisti in omni tempore, & in omni loco assistens eis.**

EXPO.

EXPOSITIO IN CAP. XIX.

M P I I S autem vsque in nouissimum.] Postquam determinauit de punitio- ne Ægyptiorum per mortem primogenitorum, hic determinat de punitioe ipsorum per mortem propriam, scilicet quādo submersi sunt in mari rubro. Et primo tangitur submersio. Secūdo liberatio Hebræorum. **Omnis enim creatura.** Tertio gratiarum actio pro vtroque: **Videntes tua.** Quarto obedientia creaturarum in vtroque: **In se enim elementa,** In prima primo tangitur grauitas punitiois. Secundo ratio ex parte punientis: **Præsciebat,** Tertio meritū ex parte punitorum: **Adhuc enim,** Quarto congruentia pœnæ: **Ducebat enim.] Impijs autem, & cetera: quasi dicat, sic Israelita liberati sunt ab incendio: Autem, pro sed, Impijs, scilicet Ægyptijs carentibus pietate religionis quoad Deum, & compassionis in proximum, quia & Deum contemnebant, & eius populum opprimebāt: vsque in nouissimum, idest finaliter, vnde: Nouissima illius amara, quasi absinthium. Sine misericordia ira superuenit,] Sine misericordia, scilicet non relaxante, sed sine misericordia liberante, & hoc quia impij, & sine misericordia erāt, vnde: Iudicium sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam: Ira, idest peccati vindicta, quæ est signum iræ: Superuenit, idest superno iudicio Dei venit ad eorum oppressionem, vnde: Lucerna impiorum extinguetur, & superueniet super eis inundatio. Et: Quando venit super vos tribulatio, & angustia. Et merito Superuenit, & cetera. Præsciebat enim Deus scilicet, Et, idest eam: Futura illorum, scilicet peccata, antequam fierent, vnde: Omnia nuda, & aperta oculis eius. Item: Intellexisti cogitationes meas de longe. Item: Domino Deo nostro, antequam crearetur vniuersa, sunt agnita, & cetera. Quoniam cum ipsi, scilicet Ægyptij: Reuerſi essent, scilicet ad cor suum, secundum quod monet Isaias, dicens: Redite ad cor præuaricatores: Reuerſi, inquam ad cor, extra, quod fuerat præ timore. Vt: Cor meum dereliquit me: Et permississent, scilicet prius: Vt reducerent, idest seorsum de terra eorum ducerent filij Israel, vnde: Egredere tu, & omnis populus, qui subiectus est tibi: Et cum magna solitudine, idest instantia: Præmississent illos, scilicet compellendo eos exire de terra velociter Conſequebantur illos, scilicet Ægyptios, cum hoc fecissent: Pænitentia actus, idest dolor de recessu eorum. dolor, inquam, in corde, & confessio in ore, & ostensio vtriusque, in persecutionis opere, vnde: Immutatum est cor Pharaonis, & seruator eius super populo, & dixerunt: Quid volumus facere, vt dimitteremus Israel? Et bene dixi, quod conſequebantur, & cetera. Adhuc enim inter manus habentes luctum, idest luctus materiam, scilicet primogenitos mortuos, vel luctū, idest signa luctus: Et deplorantes, idest valde plorantes, vel de corde plorantes, vel, deplorantes, idest de morte primogenitorum plorantes. Vnde sequitur: Ad monumenta mortuorum, scilicet primogenitorum: Assumpserunt sibi aliam cogitationem, & cetera, bene dicit: Assumpserunt, & cetera, quia mala cogitatio ab homine est, sed bona a Deo, vnde: Non quod sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, & cetera: Cogitationem, inquam, inscientia, idest stultam: Omnis enim malus ignorans. Et: Errant, qui operantur malum. Prior cogitatio stulta fuerat, qua cogitauerunt eos per vim detinere: alia etiā stulta fuit, qua cogitauerūt eos per vim reuocare, vel reducere: Et quos rogantes proiecerant, scilicet compellendo filios Israel exire, vt patet: Hos tamquā fugitios, idest quasi sine licentia eorum recedentes, quod falsum erat, Perſequebantur, vt patet in Exodo: ducebat, & cet. quasi & congrue. Ducebat enim illos ad hunc finem, scilicet obstinationis, & submersiois: Digna necessitas, non fortunæ vel fa-**

Prou. 5. a

Iacob 2. c

Iob 21. c

Prou. 1. d

Heb. 4. d

Pf. 138. a

Eccli. 24. d

Isa. 46. c

Psal. 39. c

Exo. 11. d

Exo. 14. a

2. Cor. 4. a

Prou. 14. d

Arist. lib. 3.

Ethic. ca. 1.

Et lib. 6. ca.

12. & 13.

Exo. 12. e

Exo. 14. b

A ti, sed diuinæ iustitiæ. Sed contra: Quia voluntarie ad hoc tendebant, non ergo necessitate. Dicendum, quod non fuit necessitas coactionis, sed immutabilitatis. Sed contra: Quia poterant pœnitere, & sic pœnam illam vitare. Dicendum, quod poterant, sed nolebant. Vnde necessitas illa erat consequens voluntatem, non antecedens: vel non poterant complete per se, nec petere volebant Dei auxilium: **Et horum, quæ acciderant, scilicet multarum plagarum, pro retentione filiorum Israel illatarum. Commemorationem amittebant, idest perdebant.** Et si non habuit, tamen alit, vel opere, & si nō corde, vnde: Eleuauerunt cor suū, & oblitū sunt mei: **Vt quæ deerant tormētis, scilicet præcedentibus, non dum enim erant sufficienter puniti: Repleret punitio, scilicet assequens, & ponitur ly, Vt, consecutiue, non causaliter. Et populus quidem tuus, scilicet Israeliticus: Mirabiliter transfret, per mare rubrum sicco vestigio, vnde: Filij Israel ambulauerunt per siccum in medio eius. Illi autem, scilicet Ægyptij: Nouam mortem inuenirent, scilicet nouum moriendi modum, scilicet per miraculosam submersioem, vnde: Ingressus equus, idest equitatus Pharaonis, genituiui casus, cum curribus, & equitibus in mare, & reduxit super eos Dominus aquas maris.**

Dubitatio. Solutio.

Exo. 7. 8. 9. 10. 12.

Oseas 3. b

Exo. 15. e

Ibidem. d

Omnis enim, & cetera. Hic tangitur Hebræorum liberatio. Et primo, in generali: secundo in speciali: **Nam nubes.] Omnis enim, & cetera: quasi sic Ægyptij sunt submersi, & Israelita liberati: Omnis enim creatura, idest omnia elementa: Ad suum genus ab initio, supple habitum: Reſigurabatur, idest iterum assimilabatur, in hoc scilicet, quod non nocebat bonis, sicut nec in statu innocentia. Vnde Isidorus: Si homo non peccasset, aqua non submergeret, ignis non combureret, nec spinarū aculei vulnerarent. Ipsa, dico, creatura: Deseruiens præceptis tuis, idest tuæ ordinationi, & voluntati. Statuit ea in æternum, & cetera. Præceptum posuit, & non præteribit. Item: Qui posuit arenam, terminum maris, præceptum sempiternum, quod non præteribit. **Vt pueri tui, scilicet Hebræi tibi subiecti. Ecce ego, & pueri mei. Custodirentur illasi, Vt: Custodiet rectorum salutem, & proteget gradientes simpliciter. Nam nubes, scilicet a Deo per Angeli ministerium data: Illorum castra, scilicet Hebræorum, Obumbrabat, stans inter castra eorum, & castra Ægyptiorum, ita vt tota nocte ad eos accedere non valerent, vt patet: Et ex aqua, idest post aquam, secundum quod dicitur, ex mane fit meridies, idest post: Ex aqua, inquam, quæ ante erat, in loco, per quem transierunt: Terra apparuit arida, scilicet per flatum venti exsiccata, vt patet: Et in mari rubro, scilicet diuiso, vt patet. Item: Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, Via, scilicet apparuit: Sine impedimento, scilicet aquæ vel luti, secundum illud Psalmi: In mari via tua, & cetera. Viam fecisti in mare equis tuis. Item: Posuisti profundum maris viam, vt tranſeant liberati, Et campus germinans, idest via plana, & delectabilis, sicut per campum germinantem: De profundo nimio, idest post nimiam profunditatem aque prius existentis ibidem: Per quem, scilicet campum: Omnis natio, scilicet Hebræorum: Transiuit, persequentibus Ægyptijs: qua tegebatur, idest tegebatur: Tua manu, idest potentia, vnde: In vmbra manus suæ protexit me: vel filio, vt in Psalmo: Emitte manum tuam de alto, & cetera.****

2. Cor. 12. b

Pf. 148. b

Hier. 5. f

Isa. 8. d

Prou. 2. b

Exo. 14. e

Exo. 14. e

Ibidem.

Pf. 135. b

Psal. 76. c

Abac. 3. d

Isa. 51. d

Isa. 49. a

Psal. 143. b

1. Iod. 1. a

Videntes, Ægyptij, & cetera.] Hic subiungitur gratiarum actio. Primo pro Hebræorum liberatione: secundo pro Ægyptiorum punitioe, vel submersioe. **Et vexationes.** In prima, primo tangitur Hebræorum de Ægypto educitio: secūdo, miracula facta pro eis in Ægypto: **Memores enim: tertio, eorum repletio in deserto: Nouissime autem.] Videntes tua, quasi non tantum audientes, fed etiam videntes, vnde: Quod vidimus, quod audiimus, & cetera. Mirabilia tua, & monstra.] Mirabilia, scilicet minora: & monstra**

fra, scilicet maiora, vel mirabilia in sua liberatione. *Monstra*, in Ægyptiorum subuersione. Monstrum enim dicitur non solum quid mirabile, sed etiam horribile. *Videntes, inquam, & cetera.*] *Enim*, idest certe: *Depascunt escam*, scilicet in suorum aduersariorum deiectione, vel consumptione. Vel hoc dicit pro tanto, quia delectati sunt in destructione eorum, sicut equi, quando escam comedunt, vel depascunt: *Tamquam equi*, quibus scilicet Dominus infidebat, secundum illud: *Viam fecisti in mari equis tuis. Tamquam equi*, scilicet de suis hostibus hinniendo, secundum illud: *Leuabunt vocem suam, atque laudabunt. Cum glorificatus fuerit Dominus, hinniunt de mari: Et tamquam agni*, scilicet simplices, & mansueti, vnde: *Montes exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium*, idest tam maiores, quam minores eorum: *Exultauerunt*, non solum intus in corde, sed etiam extra gaudendo: *Magnificantes te Domine*, idest magnum te predicando, vel magnifice laudando, vnde: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Qui liberaisti illos*, scilicet per mare transducendo. *Qui eduxit eos per abyssum*, quasi equum in deserto impingentem, & quasi animal in campo, & merito te magnificabant: *Memores enim erant adhuc illorum*, scilicet signorum: *Qua in incolatu eorum facta fuerant*, idest quando adhuc erant incolae Ægypti: *Quemadmodum pro natione animalium*, idest loco productionis naturalium animalium: *Produxit terra muscas*, & hic miraculose, ut patet in Exodo. Item dixit: *Et venit cynomyia, & cinifes, & cetera.* Et pro piscibus, idest loco piscium: *Eructauit fluuius, scilicet Nilus: Multitudine ranarum*, ranæ enim ascenderunt de prædicto fluuio, ut habetur in Exodo: *Nec est illud contrarium ei, quod dicitur in psalmo: Et dedit terra eorum, ranas, & cetera.* quia in psalmo ponitur continens, pro contento, scilicet alueus terræ, pro aqua fluminis. *Novissime autem*, idest post prædicta noua quidem, vel prior fuerat Ægypti percussio magis noua, quam eorumeductio de Ægypto, sed nouissima eorum reflectio in deserto: *Viderunt*, scilicet proprijs oculis: *Nouam creaturam auium*, scilicet coturnicum. Sed contra: *Num. 11. f* Quia in Genesi dicitur: *Côpleuit Deus die septimo Gen. 2. a* opus suum, quod fecerat, & requieuit ab omni opere, idest nouis creaturarum generibus, vel speciebus creandis, secundum Augustinum: Item: * *Nihil nouum sub Sole*, ergo male dicit hic: *Viderunt nouam creaturam*. Dicendum, quod non erat simpliciter noua, sed noua illis, quia prius ab illis inuisa. Item noua in illo loco, scilicet in deserto, & noua in tanta multitudine, ad quam non solent aues accedere, sed magis fugere. *Cum adducti*, idest longe a Deo ducti: *Concupiscentia*, vnde: *Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illeceus.* De concupiscentia istorum dicitur: *Concupierunt concupiscentiam in deserto.* Vnde & locus ille vocatus est sepultura concupiscentiæ: *Postulauerunt*, scilicet a Moysè: *Escas epulationis*, idest delicatas, & superfluas, non necessitatis vel educationis: *In allocutione enim desideriorum*, idest consolatione, & mitigatione: *Ascendit illis*, scilicet Hebræis, *De mari*. Vel sic: *In allocutione enim desiderij*, vel, *desideriorum*, dum præ desiderio carnis loquerentur, scilicet verba murmurationis: *Ascendit illis de mari*, hoc non dicit propter hoc, quod de mari traherent originem, sed quia de ultra mare, vel de aliqua insula maris adducebantur, secundum illud: *Ventus egressus a Domino arreptas trans mare coturnices detulit, & misit in castra: Ortygometra*, idest coturnix. Dicitur autem: *Ortygometra*, ab orthos, quod est rectum & gogos, quod est ductio, & metros, quod est mensura, quasi esca recte adducta eis in mensura. Vel sicut dicitur supra, dicitur Ortygometra, ab Ortygia insula, in qua primum fuisse putantur tales aues, secundum Isidorum. Notandum, quod sicut dicitur Glossa: *Inimicis Dei, terra producit muscas, & flu-*

uius ranas: cultoribus autem Dei, terra dat fructum, & mare carnis alimentum. *Et vexationes*. Hic tangitur gratiæ actio, pro vexatione Ægyptiorum, seu punitione: & primo tangitur eorum punitio: secundo iustitia punitionis. *Iuste enim*, tertio cæcitas punitoris, & cetera. *Percussi sunt*, iustitia punitionis ex hoc patet, quod male se habuerunt ad peregrinos: cum eis habitantes, vel habitare nolentes, scilicet ad filios Israel, & hoc, vel eos nullatenus recipiendo, vel receptos in seruitutem redigendo: *Alij autem, & cetera.* aut inuente suscipiendo: *Et non solum*, aut eos recipientes latenter, grauius affligendo: *Qui autem, & cetera.*] *Et vexationes, & cetera.* quasi dicat, non tantum prædicta bona facta sunt Hebræis. *Sed & vexationes*, idest afflictiones corporis, & animæ: *Peccatoribus superuenerunt, & cetera.* secundum illud: *Multa flagella peccatoris: Peccatoribus, inquam Ægyptijs, qui peccatores hic dicuntur antonomastice, & hoc propter peccatum idolatriæ, quæ ibi vigeat: ita ut dixerit Cicero, quod Ægyptus erat templum totius mundi: Superuenit, inquam, idest super illas venerunt, quas passi fuerant in Ægypto. Vnde sequitur: Non sine illis, immo cum illis, & præter illa, Quæ ante facta erant, argumentis, idest signis diuinæ potentia, & eorum duritiæ manifestatiuis, secundum illud Ephesios: Omne, quod arguitur, a lumine manifestatur: Quæ, inquam, facta erant, idest in Ægypto: Per vim fluminum, scilicet quando conuersa sunt in sanguinem, & quando ranæ ascenderunt de flumine. Vel sic: Superuenerunt, inquam, Per vim fluminum, idest per impetum fluminum collectorum in mari rubro, super eos redeuntium, & eos suffocantium. Et: Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. Iuste enim patiebantur hoc, scilicet quia pro meritis peccatorum suorum. Vnde subdit: *Secundum nequitias suas*, idest merita nequitiarum suarum, vnde: *Pro mensura peccati, erit & plagarum modus: Etenim, pro quia, Detestabiliorum, scilicet ceteris: Instituerunt, idest quasi institutam seruauerunt. Inhospitalitatem, contra illud: Hospitalitatem nolite obliuisci. Item: Hospitales inuicem sine murmuratione. Sic habet Rabanus, & Augustinus. Sed aliqui dicunt: *In detestabiliorum*, idest valde detestabilium, ita quod præpositio noceat augmentum, vel intensiorem, Et dicit: *Inhospitalitatem*, vel quia non recipiebant hospites, vel quia male recipiebant, *Alij quidem, scilicet ipsorum: Ignoros non recipiebant aduenas, contra quod faciebat Iob, vnde: Foris non mansit peregrinus. Similes istis, erant illi de Gabaa Benjamin, qui Leuitam, cum vxore sua, noluerunt recipere hospitio suo: Alij autem bonos hospites, receptos, In seruitutem redigebant, vel, Recipiebant, ut filios Israel opprimentes eos seruitute luti, & lateris. Et non solum hac, supple, faciebant: Sed etiam alius erat respectus illorum, idest peruersa erat intentio ipsorum: Quoniam inuiti recipiebant extraneos, cum tamen essent rogandi exemplo Abrahæ dicentis: Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum. Nec tantum rogandi, sed etiam cogendi exemplo duorum discipulorum, de quibus: Et coegerunt illum: super quod dicit Gregorius: Quod peregrini non solum sunt inuitandi ad hospitium, sed trahendi: Qui autem cum latitia receperunt hos, qui eisdem usi erant institutis, seuisissimis afflixerunt doloribus, littera sic construenda: Ita dixi, quod aliqui recipiebant peregrinos, sed inuiti: Autem, pro sed, Qui eisdem usi erant institutis, scilicet detestabilis inhospitalitatis, quibus & præcedentes: *Sauissimis afflixerunt doloribus*, seuisissimis dicitur, quia seuius est dolor de malo illato in possessione extrinseca: seuius in persona coniuncta, scilicet in vxore: seuius in propria persona: *Afflixerunt hos: qui cum latitia receperunt, scilicet hospites, sicut voluerunt affligere Lot ipsi Sodomitæ, sicut patet: Et Beniamitæ senem illum: Percussi sunt autem, scilicet Ægyptij****

Abac. 3. c
Isa. 24. c
Pf. 113. a
Exo. 15. e
Isa. 63. c
Exo. 8. e
Psal. 77. c
Exo. 8. e
Psal. 104. c
Exo. 26. c
Num. 11. f
Gen. 2. a
Aug. lib. 4. de Gen. ad lit. cap. 12. tom. 3.
* Eccl. 1. b
Iacob 1. b
Psal. 105. c
Num. 11. g
Sap. 16. a
Isidorus. Eym. li. 12. ca. 7. & lib. 14. cap. 6.

Psal. 31. e
Eph. 3. c
Exo. 15. e
Deut. 25. a
Heb. 13. a
1. Pet. 4. b
Iob 31. d
Iud. 19. d
Exod. 1. e
Gen. 18. a
Luc. 24. d
Greg.
Iud. 19. e
Egyptij

Exo. 10. f
Exo. 7. d
Rom. 1. d
1. Pet. 2. b
Gen. 19. b
Egyptij, *Cacitate*, scilicet corporali, per plagam tenebrarum, de quibus in Exodo. Et spiritali per mentis excecationem: ita ut inter flagella peiores fierent. *Vt: Induratum est cor Pharaonis, & cetera. Sicut illi*, scilicet Sodomitæ innominabiles, propter peccatum eorum innominabile, quod ipsi faciebant. *Vt: Tradidit illos Deus in passiones ignominia. In foribus iusti*, scilicet Lot, de quo: *Aspectu, & auditu iustus erat. Illi, inquam, cum subitanis cooperiti essent tenebris, scilicet aorisia, vel audentia perculli ab angelo: Vnusquisque, scilicet eorum, Transiit ostij sui, scilicet Lot, quarebar, & inuenire non poterat, vnde: Eos, qui foris erant, percusserunt cæcitate, a minimo vsque ad maximum, ita, ut ostium inuenire non possent.*

In se enim elementa, hic post Ægyptiorum punitionem, & Hebræorum consolationem, & pro vtrorūque gratiarum actione, dicitur hic creaturarum in prædictis obedientiam: & primo ponit huius obedientie commendationem: secundo, eius per exempla manifestationem, sicut in organo: tertio, populi Dei per hoc exaltationem. *In omnibus*. Exempla ponit primo in elementis inferioribus: secundo, in elemento superiore, scilicet in igne, ibi: *Ignis in aqua, & cetera: tertio in elementatis: Flamma e contrario.*] *In se enim*. Ita dixi, quod per creaturas inferiores sunt afflicti Ægyptij, & Hebræi consolati: *elementa dum conuertuntur, idest transeunt, vnum in vim, & potestatem, seu officium, & modum alterius, & hoc miraculose: qualitas sonus, idest qualitas soni: immutatur, scilicet actu, idest consonantia naturalis in suis effectibus, ad horam mutatur secundum voluntatem, & imperium Dei mouentis. Sicut in organo, idest sicut in quolibet instrumento musico, quod per organum hic intelligitur, mutatur qualitas soni actu, secundum voluntatem mouentis. Aliquando tamen sumitur organum pro determinato instrumento, ut in Psalmo: *Laudate eum in chordis & organo: et omnia, idest singula elementa, & elementata: suum sonum, idest harmoniam suam naturalem, & ordinem: custodiunt, habitu: similiter singulæ chordæ in organo suum sonum custodiunt, & tamen sonus organi mutatur secundum voluntatem mouentis. Vnde Glossa: Sicut in organo diuersi soni ad concordiam melodiae temperamento consentiunt: ita discrepantia elementa, saluato iure naturæ, ad creatoris voluntatem fleantur. Non enim creaturam condit sibi contrariam, sed per omnia voluntati suæ consentaneam, vnde: idest de qua re: *astimari, idest cognosci: ex ipso certo vsu potest, scilicet aspiciendo metaphoram organi, & veritatem rei factæ in populo Dei: Agrestia enim, scilicet animalia, in aquatica conuertebantur, idest in modum aquaticorum, scilicet quando homines, & iumenta, ut dicit Glossa, in profundum maris rubri sicco vestigio trāsierunt: et quæcumque erant natantia, ut ranæ, in terram transibant, scilicet per terram deambulando, vnde: *Ascenderunt ranæ, scilicet de flumine, operueruntq.****

A terram Ægypti: *Ignis in aqua valebat*, idest valde agebat: *supra suam virtutem, scilicet naturalem, que est, ut in aqua extinguitur, secundum illud: Ignis ardentem extinguit aqua: et aqua obliuiscitur natura extinguentis, scilicet ignem, quia grandis, & ignis mixta pariter ferebantur, ut habetur in Exodo. Item supra: *In aqua, quæ omnia extinguit, plus valebat ignis, E contrario, supple, quàm natura earum requireret: Non vexauerunt carnes, scilicet vrendo, & carnes, inquam corruptibilium animalium, scilicet hominum, & iumentorum: coambulatum, ipse flammis: hoc dicit, quia columna ignis Hebræos concomitate de nocte non affligebantur, siue non vrebantur, ut patet: *Nec dissoluebant, scilicet ipse flamma: illam bonam escam, que facile dissoluebatur, scilicet calore solis. Sicut glacies, scilicet dissoluitur a calore solis, supra: Quod enim ab igne non poterat exterminari, & cetera. Bonam escam, appellat manna, quia bonitatem quorumlibet ciborum repræsentabat, supra: *Deferuisti vnusquisque voluntati. In omnibus enim, scilicet prædictis miraculis, magnificasti populum tuum Domine, scilicet, Israeliticum, eorum aduersarios deprimendo, Et honorasti, multis beneficijs exaltando, vnde: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, & cetera. Item: Si quis honorificauerit me, honorificabo eum, et non despexisti eos, scilicet in suis tribulationibus deferendo. Vt: Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus ijs liberauit eos Dominus. Quis inuocauit eum, & despexit eum? quasi dicat, nullus. In omni tempore, scilicet prosperitatis, & aduersitatis, vnde: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus: & ideo omni tempore benedicendus, secundum illud Psalmi: Benedicam Dominum in omni loco, & in omni tempore: scilicet tam securo, quàm periculo so, & afflicto eis, tamquam paratus iuuare, vnde: Cum transferis per aquas, tecum ero. Notandum autem, quod Dominus sanctos suos magnificat multipliciter: primo modo, gratiam suam conferendo, secundum illud: *Quos iustificauit, illos & magnificauit. Secundo, miraculis illustrando, secundum illud: Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. Item: Fuit Moyses vir magnus valde in terra Ægypti, coram seruis Pharaonis, & omni populo. Tertio, dignitatibus ecclesiasticis sublimando, vnde cantat Ecclesia: *Ecce Sacerdos magnus. Et: Magnificatus est rex Salomon super omnes reges terræ diuitijs, & sapientia. Quarto, ad celestis regni gloriam perducendo, secundum quod cantat Ecclesia: Magnificauit eum in conspectu regum, scilicet Angelorum, & dedit illi coronam gloriæ. Et: Magna est gloria eius in salutari tuo, & cetera. Huius gloriæ tanta est magnitudo, ut illius regni minimus, maior sit maximo huius mundi, vnde: *Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo. Ad hanc magnitudinem nos perducat Iesus Christus Dominus noster, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.********

Eccl. 3. a
Exo. 9. e
Sap. 16. c
Exo. 13. e
Sap. 16. d
Ibidem c
Ioan. 12. d
1. Reg. 2. f
Psal. 33. d
Eccl. 2. c
Mat. 28. d
Psal. 33. a
Isa. 43. a
Rom. 8. f
Eccl. 48. a
Exo. 11. a
3. Reg. 10. d
Eccl. 45. a
Psal. 20. a
Mat. 11. b

ARGVMENTVM IN EXPOSITIONEM SEQVENTEM.

AD Hieremia lamentationes luculentam sanctus Bonaventura præfationem primum adhibet: qua legentium animis aditum patefacit ad mysticos illos sensus, quos in ipsis inesse, verterum etiam patrum monumentis traditum est. Deinde expositionem aggressus, in hac frequentius, quàm in alijs, omnes sacre scripture sensus ita amplectitur, ut litterali dilucide explicato, tropologicum, allegoricumve præclare aperiat ad patefacienda, que latent, diuina arcana. Multipliciter diuinorum sensuum ratione, tamquam egregius doctor, sapientibus & insipientibus debitor, versatur quasi in vjs pluribus, quibus doctrinae suæ alumni insistendo, ad eam peruenire possint, quæ ducit ad Deum. Cum autem expositionis huiusce liber ederetur, in quo etiam præter ceteros doctrina egregia splendor magnus elucet: diuina providentia factum est, ut illius auctor Bonaventura sanctissimus inter primarios Ecclesie Doctores a Sixto V. Pont. Opt. Max. sit sapientissime annumeratus. Quam rem commemorari libuit, ut inscriptionis, qua S. Bonaventurae eximij Ecclesie Doctoris nomine huic libro primum adhibita est, ratio inter omnes deinceps constet perpetuo.

SANCTI BONAVENTURAE EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS

EXPOSITIO

In Lamentationes Hieremiæ Prophetæ.

ET FACTUM EST, postquam in captiuitate redactus est Israel, & Hierusalem deserta est, sedit Hieremias Propheta flens, & planxit lamentatione hac super Hierusalem, & amaro animo suspirans & eiulans, dixit.

Eccl. 3. a

Tempus plangendi, & tempus saltandi. In verbo isto ostenditur libri huius causa materialis, scilicet in planctu: & formalis, quia modum habet lamentatiuum: & eius causa finalis in saltu. Materia quidem huius operis est synagoga, seu Ecclesia, seu cuiuslibet particularis animæ desolatio lugubris: forma etiam lamentatiua tota deducitur cum quaestionibus, & indignationibus metricæ compositis. Ad quorum intelligentiam notandum, sicut ibidem dicitur: Omnia tempus habent, & suis spatijs quæque pertransiunt. Sicut enim mundus maior sensibiliter continuis successibus variatur, Deo cuncta mirabiliter gubernante: sic mundus minor, homo scilicet, modo attendens, consideransque diuinam seueritatem, modo cernens radiare Dei benignitatem, diuersimode afficitur, & diuinis iudicijs conformatur: ad quam variationem respiciens Salomon dixit: Tempus plangendi, & tempus saltandi. Hæc autem variatio viris sanctis, ex tribus causis solet accidere: vel ex diuersitate considerationum spiritualium, vel ex diuersitate euentuum temporalium, vel ex variatione statuum mundi principalium, viæ scilicet & patriæ. Primo, dico ex diuersitate considerationum spiritualium: modo enim sancti conuertuntur ad considerationem lugubrem peccatorum suorum, & aliorum, & hoc est plangere: modo ad contemplationem æternorum bonorum, & hoc est saltare. Ad hunc planctum inuitans Hieremias dixit: Accingite vos cilicis, plangite, & vlulate: quia non est auersa ira furoris Domini a vobis. In cilicio, omnis corporalis afflictio intelligitur: In planctu, culpæ detestatio: in vlulatu, detestationis vehementia, & intentio designatur, quæ exercendæ sunt, donec Spiritus sancti clementia interius experiatur: qui, vt dicit Gregorius, ideo Paraclitus, idest consolator dicitur, quia dum spem veniæ parat, mætem a tristitia leuat. Ira autem furoris est voluntas, siue animus puniendi. Itud est exercitium præcipue neophytorum propter quod dicit idem Hieremias: Filia populi mei accingere cilicio, conspergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. Hunc igitur affectuosum planctum assumit Ecclesia sibi in temporibus ieiuniorum. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu. Vt per planctum veniat ad saltum gaudij spiritualis, & contemplationis, dicente Psalmista: Conuertisti planctum meum in gaudium; concidisti faccum meum, & circumdediti me lætitia. Saccus conciditur, cum post signa penitentia, signa lætitiæ assumuntur. De hoc genere saltus dicitur: Dauid percutiebat in organis armigatis, & saltabat totis viribus ante Dominum. Organa armigata, idest ad armum ligata, si-

Eccl. 3. a

Hier. 4. b

Hom. 30. in Euang.

Hier. 6. g

Ioel 2. b

Psal. 29. d

2. Reg. 6. c

gnificant opera fortia penitentiæ: ad quæ percutere, est in eis efficaciter se exercere, & in contemplationis altitudinem, quasi per saltum leuare. In contemplationis altitudinem libere volant Angeli: sed saltant tantum homines miseri: quia in altam contemplationis speculam euecti, cito, corpore aggrauante, coguntur relabi. In cuius figuram pisces habentes squamas, & pinnulas, secundum legem mundi reputantur: quia per vices super aquas saltibus leuantur: Omne, quod habet pinnulas, & squamas tam in mari, quam in fluminibus, & stagnis, comedetis. Et infra: Quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ saltit super terram, comedere debetis. Ecce iste venit, saliens in montibus, & transiliens colles. Per montes & colles intelliguntur, qui in Ecclesia sunt eminentiores: in quibus saltit, quia visitationis suæ dulcedo non manet, sed transit, vt dicit Glossa: Transilit colles, quia parum eleuatos relinquit suæ excessiue dulcedinis expertes. Pro vtroque contra reprobos: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non planxistis.

Amplius secundo, fit hæc variatio planctus, & saltus pro diuersitate temporalium euentuum. Tempus quidem plangendi est, in Ecclesiæ tribulatione: tempus saltandi, & gratias agendi, in Ecclesiæ releuatione. Ad hoc genus saltus inuitauit Hieremias, dicens: Super montes assumam fletum, ac lamentum, & super sponsa deserti planctum, quoniam incensa sunt. Et infra: A volucre cæli vsque ad pecora transmigrauerunt, & recesserunt. Hoc dicit ad litteram Hieremias de vastatione synagoga, facta per Chaldaeos, quod potest intelligi verius de vastatione Ecclesiæ, facta per homines immundos, qui sicut synagoga, aduersitate, sic aduersi sunt prosperitate. Montes, idest viri ecclesiastici: sponsa deserti, idest religiosi: volucres, idest clerici: pecora, idest laici. Vnde Glossa, ibi: Super montes fletus assumitur, & lamentatio super sponsum deserti, dum peccant principes Ecclesiæ, & nihil in ea inuenitur substantiæ Dei, nec auditur vox Christi Ecclesiam possidentis, & ad hoc respiciens idem Hieremias dixit: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filia populi mei? Planxit Dauid huiusmodi planctum super Saul, & super Ionatha. Considera Israel pro ijs, qui mortui sunt supra excelsa vulnerati: inclyti Israel super montes tuos interfecti sunt. Inclyti interficiuntur super montes, quando boni mutant mores assumpti ad ecclesiasticas altitudines, isti planctui, contrarius est saltus congaudere Ecclesiæ de sanctis, & prosperis successibus. Ad quem saltum inuitans Isaias dicit: Laudate cæli, quoniam fecit Dominus: iubilare extrema terræ, resonante montes laudationem saltus, & omne lignum eius saltus

Leu. 11. b

Ibidem c

Cant. 2. b

Mat. 11. b

Hier. 9. c

Ibidem.

Hier. 9. a

2. Reg. 1. c

Isa. 44. d

1. Reg. 10. a

Isa. 66. d

Exec. 2. d

Isaia 22. c

1. Reg. 2. 5. a

Apoc. 21. b

Ioan. 4. c

Isaia 35. b

2. Pa. 35. d

4. Reg. 23. f

Zac. 12. d

Isaia 23. d

Saltus dicitur locus nemorosus, eo quod in ipso, arbores in altum exilant: hoc idem figuratum est, vbi dicitur: Inuenies duos viros iuxta sepulchrū Rachel, in finibus Benjamin, in meridie salientes magnas foueas dicere: quia tibi inuēta sunt asina. Duo viri sunt, qui Ecclesiā ex charitate diligunt. Rachel interpretatur ouis, iuxta igitur sepulchrū expectant omnes, qui considerant profectum, & defectum animarū Christi sanguine redemptarū. In meridie, idest in spirituali prosperitate magnas foueas salient, qui lætitiā magnā, quam habent in corde, exterius ostendunt, quia inuentæ sunt asinae, idest animæ Christi sanguine redemptæ. Ad hunc saltum inuitat Isaias dicens: Gaudeate cum ea gaudio vniuersi, qui lugetis super eam.

Ampliusq. tertio fit hæc variatio, secundum variationem statuum Ecclesiæ principalium, viæ scilicet & patriæ: quoniam in via generaliter est status plangendi, & in patria gaudendi. Vnde Glossa: Super hoc plangendum est nunc, vt in futuro saltatum. Pro isto planctu vel lamentatione dicitur: Expandit librum coram me, qui erat scriptus intus, & foris, & scripte erant in eo lamentationes, & carmen, & vq. Lamentationes iustorū, carmen bonorū, vq. damnatorū. Vocabit Dominus Deus exercitū in die illa ad fletum, & planctum, & ad caluitiū, & ad cingulū faci: & ecce gaudiū, & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Hic planctus nunquam est deferendus, sed semper Christi mortificatio circumferenda, in cuius figura dicitur: Leuauerunt Dauid, & populus, qui erat cū eo, voces suas, & planxerunt, donec deficerent in eis lacrymæ. Deficiēt lacrymæ, cum absterget Deus omnem lacrymā ab oculis sanctorum, vt dicitur. Hunc planctum sequitur ille magnus saltus, de quo: Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aque salientis in vitam æternā. ibi enim implebitur, quod dicitur: Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus. Deus igitur in scriptura sacra vtrumque istorum affectuum, plactum scilicet & saltum in nobis volens alternari, condidit cantica lætitiæ ad fouendā deuotionem, & carmina mæstitiæ, ad excitandum in nobis salutiferum dolorem. Inter cantica lætitiæ arcē tenet Canticum Canticorū. Inter carmina mæstitiæ tractatus Threnorū, vt dici possit, Lamentatio Lamentationū, quæ est vltima pars Hieremiæ. Quamuis aliqui librum distinctum ipsam appellent, sicut Cantica Canticorū. Hieremias hic quidem iuxta litterā deplorat temporalem aduersitatem synagoga factam, siue per Romanos, siue per Chaldaeos, sed & mortem pijsissimi regis Iosie, vnde: Vniuersus Iuda, & Hierusalem luxerunt Iosiam, Hieremias maxime, cuius omnes catores, atque cātrices vsque in præsentē diem lamentationes replicat, scilicet per Iosiam, quem Iosia interfecit Pharaon Nechao in campo Mageddo, de quo habetur in lib. Reg. de quo etiā Zacharias loquitur, dicens. In die illa magnus erit plactus in Hierusalem, sicut planctus Adadremmon in campo Mageddon. Lamentatur etiam spiritualiter damna Ecclesiæ & cuiuslibet animæ singularis, & miseriam peregrinationis, sicut patet in proseguendo lamentationem, & inferens de iniurijs, & morte Saluatoris. Et dicitur græce opus illud, Threni, hebraice Cinoth: quod idē est acclamatio latine, vnde Threnetie, idest luctuose, vt dicit Papias. Quod autem dicunt quidā, quod Threni dicuntur, quasi terni, non est interpretatio, nec etymologia proprie: sed in hoc alluditur nomini, quia ternis versibus subnectuntur singulæ litteræ alphabeti. Et hoc mystice: quia tripliciter debemus plangere, corde, ore, opere.

Amplius in verbo plangendi etiā modus intelligitur procedendi: metricæ enim cedit conquerendo, quod conuenit lamentationi. Quoniam, sicut dicit Hieronymus super Isaiam, super illud verbum: Sume cytharā, & cetera. natura mulicæ est, vt quem inuenit tristē reddat tristiorē, & quem lætum reddat lætiorē, vnde

modus musicus, vel metricus cōgruit lamentationi. Circa quod intelligendum, quod liber iste triplici adornatur musica, & rhetorica venustate. Primo, in eloquentia, quia scribitur metricè, sed differenter, quia, vt dicit Rabanus, duo prima alphabeta metro Sapphico scripta sunt: & dicitur metrum Sapphicū a muliere Sappho, quæ ipsum inuenit: & est pentametrum constans ex trochæo, & spōdeo, & dactylo, & duobus trochæis. In hoc igitur metri genere tres tales versus præmittuntur, & concluduntur in cōmate versus heroici. Verbi gratia: *Iste confessor, Domini sacratus, & cetera.* Metrum heroicū dicitur, quo describuntur facta heroum: quod solos continet versus exаметros. Tertium vero alphabetū, quod tertio subditur capitulo: trimetrum est, quod secundū Latinos est constans versibus trium pedū, vt dicit Papias: qui tamen alibi dicit: Quos nos senarios a numero pedum vocamus, hos Græci Trimetros dicunt, quod geminos faciunt, verius credo esse in hac parte: quod si sex pedes cōtinent, non tamen modo versus heroici, quia materiæ non conuenit versus heroicus. Quartum vero alphabetum sicut primū, & secundum describitur, vt dicit idem Rabanus. Amplius secundo adornatur cōmatibus rethoricis in sententijs, vt docet Glossa: Continent enim multas compositiones, quæ sunt orationes auditorum misericordiā captantes fere per totum: sicut ibi præcipue patet in primo capite. O vos omnes, qui transitis per viam. Et locis siue modis compassionem excitandi, vt docet Tullius. Continet etiam plures indignationes. Idem autem indignatio, oratio, per quam conficitur, vt in aliquem hominem magnum odium, aut in rem grauis offensus concitetur: cuiusmodi orationibus frequenter vitur, sicut patet ibi: Vide Domine afflictionem meā, quoniam erectus est inimicus. Eæ autem sunt duæ species orationis rethoricæ, sicut patet in Tullio. Sicut enim dialectica habet artē locorum suorum ad veritatem persuadendā. sic Rethorica habet locos suos ad affectionem excitandā: sicut super textum in Glossa, illis ibi assignatur. Amplius tertio adornatur hoc carmen alphabeti litteris ordinatis, quæ singulis sententijs præponuntur, sicut in illo cantico Ecclesiæ: *A solis ortus cardine.* primus versus incipit ab A. secundus a B. & sic de alijs: ita est in hebraicis. Sed litteræ hebraicæ non solum faciunt ad ornatum faciendā, immo ad doctrinam sapientiæ, & ad intellectum sententiæ subiūctæ. Primo, dico ad doctrinam sapientiæ, ad docendum quod initium est, & quasi elementum nouæ vitæ, mala propria & aliena deplorare, iuxta illud verbū Ioel præmissum: Conuertimini ad me in toto corde vestro, & cetera. Omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. Secundo, dico ad intellectum sententiæ subiūctæ: ideo enim ijs sententijs præmonstrantur litteræ, quia interpretatio earū conducit sensibus illorum, quæ scribuntur. Hoc tamen aduertendū, quod primū, secundū, & quartum alphabetū semel tantum positæ litteris præmonstrantur. Tertium vero, quod cōtinetur cap. 3. singulas continet litteras triplicatas.

Amplius aduertendū: quod liber iste, seu tractatus scribitur apud Hebræos tā sermone hebraico, quā litteris hebraicis. Non sicut quidā male opinantur: quod sit libris hebraicis, & sermone Chaldaico: pro eo quod scriptū est, Daniele & Esdras, & vnā Hieremiæ pericopen, idest partem hebraicis quidem litteris, sed Chaldaico sermone conscriptos, & cetera. quam pericopen Threnos esse fabulantur. Cum non sit ita, sed illa breuis particula est, quæ dicitur Hieremias: Sic ergo dicitis eis: *Dij, qui cælū, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de ijs, quæ sub cælo sunt.* Quod Hebræi vsque hodie tam in Chaldaeo sermone, quā litteris hebraicis sensibiliter ostendunt. Adhuc sciendum, vt dicit Rabanus, eodem modo plures esse conscriptos, scilicet: *Noli emulari, Item: Beatus vir, qui timet. Item: Beati immaculati. Item: Exaltabo te Deus meus rex.*

lib. 1. Reth. in fine. lib. 1. Reth. in fine. Ioel 2. b Rom. 8. d Hier. 10. b Psal. 36. a Psal. 111. a Psal. 118. a Psal. 144. b

Cum hoc etiam sciendum, quod in hoc opere sicut in Canticis canticorum more cantici ad gaudendum, varie sibi respondententes introducuntur persone.

Ioan. 16. c est, iuxta quod dicitur: Piorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Signa thau super frontem virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quae fiunt in medio eius. Et infra: Omnem autem, super quem videbitis thau, ne occidatis.

Ezec. 9. b Amplius considerandum quod dicit Glossa, lamentationes Hieremiae, membro orationis maxime distinguuntur, vel dissoluto colorari: membra autem latine, graece dicuntur cola, vel commata: quia commata dicuntur distinctiones maiores, quas Tullius proprie membra appellat. Verbi gratia: Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum, abalienati sunt retrorsum.

Isaia 1. b Membrorum vero vnus ab alio excipi dicitur, quando per sequens, quod praecessit, explicatur, vel ampliatur. Qui ornatus, quauis constare possit ex duobus membris, successiue tamen constat ex tribus, vt dicit Tullius.

Et sic est iste liber descriptus. Qui etiam Tullius articulos vocat, quod graeci cola, quauis color membrum sit. Articulus autem est, quando singula verba singulis interuallis distinguuntur, vt hic: Acrimonia vite, vultu aduersarios perterrituisti. Talibus igitur maioribus sententijs liber iste deducitur, nunc coniunctione connexis, nunc vero & quidem frequentius sine copula media sibi coniunctis. Quod intelligitur in colore dissolutionis: quia, vt dicit Tullius, dissolutio est, quae coniunctionibus verborum e medio sublatis, separatis partibus efficitur.

Huic autem operi haec littera in quibusdam libris anteposita inuenitur: quae non est tamen de veritate textus: *Et factum est, postquam in captiuitate redactus est Israel, & Hierusalem deserta est, sedit Hieremias flens, & planxit lamentatione hac in Hierusalem, & dixit, &c. Redactus est Israel, quantum ad decem tribus: & Hierusalem deserta est, quantum ad duas tribus, sedit Hieremias flens, in sessione, doloris vehementia, & continuitas designatur, sicut Iob sedens in sterquilinio. Et planxit lamentatione hac in Hierusalem, & ciulans dixit, & cetera.*

Libr. vlt. Rhet.

Cic. ibidem

Iob 2. c

CAPITULUM PRIMUM.

ALEPH.

VOMODO sedet sola ciuitas plena populo: facta est quasi vidua domina gentium? Princeps prouinciarum facta est sub tributo.

BETH. Plorans plorauit in nocte, & lacrymae eius in maxillis eius: non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius: omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici.

GIMEL. Migravit Iudas propter afflictionem, & multitudinem seruitutis: habitauit inter gentes, nec inuenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias.

DALETH. Via Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad sollempnitatem: omnes portae eius destructae, sacerdotes eius gementes: virgines eius squalidae, & ipsa oppressa amaritudine.

HE. Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt: quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius: paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulantis.

VAV. Et egressus est a filia Sion omnis decor eius: facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pasua: & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequens.

ZAIN. Recordata est Hierusalem dierum afflictionis suae, & prauaricationis, omnium desiderabilium suorum, quae habuerat a diebus antiquis, cum caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator: viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.

HETH. Peccatum peccatum Hierusalem, propterea instabilis facta est: omnes, qui glorificabant eam, spreuerunt illam, quia viderunt ignominiam eius: ipsa autem gemens, & conuersa est retrorsum.

TETH. Sordes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui: deposita est vehementer non habens consolatorem: vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.

IOD. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus preceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam.

CAPH. Omnis populus eius gemens, & querens panem: dederunt pretiosa quaeque pro cibo ad refocillandam animam: vide Domine, & considera, quoniam facta sum vilis.

LAMED. O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus, quoniam vindemiauit me, vt locutus est Dominus in die irae furoris sui.

MEM. De excelso misit ignem in osibus meis, conuertit & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum: posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.

NYN. Vigilauit iugum iniquitatum mearum: in manu eius conuolutae sunt, & impositae collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me Dominus in manum, de qua non potero surgere.

SAMECH. Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei: vocauit aduersum me tempus, vt conterreret electos meos: torcular calcavit Dominus virgini filiae Iuda.

AIN. Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est a me consolator conuertens animam meam: facti sunt filij mei perditii, quoniam inualuit inimicus.

PHI. Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam: mandauit Dominus aduersum Iacob, in circuitu eius hostes eius: facta est Hierusalem quasi polluta mensuris inter eos.

SADI. Insus est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocauit: audite, obsecro, vniuersi populi, & videte dolorem meum: virgines meae & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.

COPH. Vocauit amicos meos, ipsi deceperunt me: sacerdotes mei & senes mei in vrbe consumpti sunt: quia quaesierunt cibum sibi, vt refocillarent animam suam.

RES. Vide Domine quoniam tribulor, conturbatus est venter meus: subuersum est cor meum in memetipsa: quoniam amaritudine plena sum: foris interficit gladius, & domi mors similis est.

SIN. Audierunt, quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me: omnes inimici mei audierunt malum meum, letati sunt, quoniam tu fecisti: adduxisti diem consolationis, & sicut similes mei.

THAV. Ingrediatur omne malum eorum coram te: & vindemia eos sicut vindemiaisti me propter omnes iniquitates meas: multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens.

EXPO-

EXPOSITIO IN CAP. PRIMVM.

Duo sunt in peccato. Pœna duo includit.

MODVS procedendi, & diuisio huius operis patet sic: Plangit enim in duobus primis alphabetis ad litteram, dispendia synagogae, & mysticæ Ecclesiae in generali. Secundo personarum maiorum in speciali, in tertio & quarto capite. In primis autem duobus differenter procedit. Sicut enim in peccato duo sunt, conuersio scilicet ad bonum commutabile, & auersio a bono incommutabile: ita e contrario in pœna duo sunt ijs correspondentia, scilicet flagellum sensibile, contra conuersionem: & gratiae subtractio, contra auersionem. Primum deplorat in primo alphabeto: secundum in capite secundo, ibi: *Quo modo obrexit caliginem.* Amplius priuilegiat personae, vel sunt insignes ratione sanctitatis, vel ratione dignitatis, seu auctoritatis: tribulationem virorum sanctorum lamentatur in tertio alphabeto: tribulationem maiorum, utpote clericorum in quarto, ibi: *Quo modo obscuratum est aurum.* In primo alphabeto sunt quinque partes. Primo enim deplorat synagogam, & Ecclesiam desolationem: secundo subdit desolationis rationem, ibi: *peccatum peccauit Hierusalem.* tertio implorat pietatem supernam, ibi: *Vide Domine afflictionem meam:* quarto excitat compassionem supernam, ibi: *O vos omnes:* quinto contra aduersarios excitat Dei indignationem, ibi: *Vide Domine, quoniam tribulatio.* In prima parte primo lamentatur ciuitatis depopulationem: secundo, Iudaeorum transmigrationem, & captiuationem. *Migravit Iudas.* In describendo depopulationem, vel desertationem, primo describit dispendium ciuitatis, & lationem: deinde consequentem desolationem. *Plorans plorauit,* depopulatio autem eius, & dissectio patet ex tribus: ex perdita multitudine, pro qua dicit: *Quo modo sedet,* ex perdita fortitudine, pro qua dicit: *Facta est quasi,* item ex perdita altitudine, vel dignitate, pro qua dicit: *Princeps prouinciarum.*

Dicit ergo: *Quo modo.* Quod enim praemittitur in quibusdam libris: *Et factum est, postquam redactus est Israel, & cetera,* non est in glossatis libris: nec est de textu in antiquis, vt tactum est. Huic ergo versus praemittitur littera ALEPH, quae interpretatur Doctrina: quod dupliciter ad sequentia referri potest. Primo quia defectus doctrinae causa fuit subuersionis populi: propter quod praemittit ALEPH, hortans homines attendere pericula sua multiplicata, ne fallantur: vnde: Propterea captiuus ductus est populus meus, eo quod non habuit scientiam. Item quia errores eius persuasi sunt loco doctrinae, iuxta illud: A prophetis Hierusalem egressa est pollutio super omnem terram: Vocauit amicos, & ipsi deceperunt me.

Isaia 5. c

Hier. 23. c

Ibidem e

Luc. 19. g

Luc. 8. f

Sequitur, *Quo modo,* inquit admiratiue, *sedet?* Vel interrogatiue: *Quo modo?* responderetur infra cap. eodē: *Peccatum peccauit Hierusalem,* morte scilicet Saluatoris: & quia non cognouit tempus visitationis suae. In sessione deiectionis intelligitur: quia stare per potentiam solita fuerat. *Quo modo,* inquit, id est, qua de causa. *Sola ciuitas, plena populo,* olim scilicet plena, videlicet tempore Dauid & Salomonis: modo, *sola,* populo eius in transmigratione ducto. Vnde secundum Glossam, est hic primus coquestionis locus, per quem in quibus bonus fuerit, vt aiunt, & in quibus malus fuerit, declaratur. Vel plena erat, quantum ad multitudinem: & sola, quia Dei adiutorium non habebat. E contra non est solus, cum quo est Deus: vt dicit Hugo: Et in Paradosis dicitur, numquam nimis solus sum, quam cum solus sum. Allegorice, *ciuitas plena populo sedet sola,* quia multi sunt Christiani numero, pauci merito. In cuius figuram dicit optime: *Ait Iesus, quis me tetigit?* negatibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Praceptor, turbae te comprimunt: & dicis, quis me tetigit? Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis, nam & ego cognoui virtutem de me exiisse. Christus premebatur, & ab vna, quae virtutem eius suscepit, se tactum fatebatur. In primitiua autem Ecclesia sub dominio tyrannorum erant

Christiani numero pauci, sed comparatiue sancti, & multi: nunc autem est econuerso.

Moraliter anima plena est populo innumerabilium phantasmatum: & sola est, dum nihil cogitat Domini.

Sed deplorando perditam fortitudinem, subdit: *Facta est quasi vidua,* non viro vidua, sed viuentem viro, derelicta: ita quod adhuc in ea spes restat reconciliationis acquirendae: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus Deus, & ego suscipiam te. *Domina gentium,* plurius, quas sibi in circuitu subiugauerat: Vniuersum populum, qui remanserat de Amorrhæis, & Etæis, & Pheræis, & Euæis, & Iebusis, quos non poterat filij Israel, fecit Salomon tributarios vsque ad diem hanc. Et: Factus est Moab Dauid seruiens sub tributo. Et infra: Facta est Syria seruiens Dauid sub tributo.

Hier. 3. a

3. Reg. 9. d

2. Reg. 8. a

Spiritualiter, per gentes intelliguntur multi prelatorum Ecclesiae gentilitate viuentes: quibus solebat Ecclesia dominari. In Ecclesia enim praefuerunt viri sancti: modo quasi vidua facta est, dicere possumus, in multis viris effeminatis, qui alios mudare non sufficient: quia lutum in manu gerunt: Dabo pueros principes eorum, effeminati dominabuntur eis. Deplorando vero de perditum honorem, dicit: *Princeps prouinciarum.* Palaestina enim multis principari solebat.

Isaia 3. a

Hier. 37. b

4. Reg. 18. b

Luca 2. a

facta est sub tributo. Gens, & regnum, quod non seruierant Nabuchodonosor regi Babylonis, in gladio, & peste & fame, visitabo super gentem illam. Fuerunt quidem sub tributo, primo Assyriorum, sicut patet: Deinde Perfarum, secundum Iydyorum, & postea Romanorum, sicut patet ad litteram: Sed allegorice, Ecclesia seruituribus, dum cogitur prouidere hominibus vita indignis: qui stipendia accipiunt sine merito laboris. Vel allegorice, dum per diaboli membra clerici peruertuntur, Ecclesia diabolicis tributis subijcitur. Moraliter, gentes sunt affectiones, vel peccata, quibus anima facilliter dominatur, quando sponso, fide scilicet, & dilectione copulatur: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, & quo amisso, proprijs affectibus misere captiuatur. Prouinciae vero, sensus sunt corporis, quibus anima subuersa tributum reddit, cum sensibilis illecebra ad se trahit altitudinem rationis: Et nota, quod dicit: *Domina gentium,* & princeps prouinciarum, quia affectus debent comprimi, & in plenam redigi seruitutem: sensus autem dirigi habent principate quadam rationali distinctione. Quia igitur huius subuersionis est initium defectus doctrinae sanae, & perniciosa persuasio erronea, recte ALEPH praemittitur huic clausulae. Hic etiam est primus locus conuersionis, vt dictum est.

Gen. 4. b

Aduerte de Glossis. In illa enim Glossa: *Quadruplici plangit, &c.* dicitur ita: Materialis est hic numerus, scilicet quaternarius. Quod pro hoc dicitur: quia materialia hominis designat principia, scilicet quatuor elementa. Etiam infra dicitur: *Hic numerus quasi quadratus & solidus, & cetera.* quadratus vere, & non solidus proprie, secundum mathematicam quadraturam: sed solidus dicitur, quia eorum quadrata solidam stabilitatem habent. Infra: *Sed etiam caelestia, id est spiritualia.* Infra: *Virtutes egregiae, scilicet cardinales.* Infra: *Interius et cetera, id est per quatuor originales defectus, et contrarios quatuor virtutibus cardinalibus: quia ignorantia est contraria prudentiae, malitia iustitiae, concupiscentia temperantiae, infirmitas fortitudinis.* Itē in illa Glossa: *Lamentatio aut ex mœrore, &c.* dicitur: Sicut genus extenditur ad speciem, &c. Quod intelligendum est iuxta quandam regulam rhetorum, quando ad speciem transitur a genere, & econuerso: vbi per genus & speciem, totum & pars intelliguntur.

BETH interpretatur Domus. Et recte haec littera praenotatur: quia post communem ciuitatis desolationem, hic ad specialem desolationem consequentem, scilicet domus sacerdotalis & regiae sermo conuertitur. *Plorans,* hic describit, vt dictum est, eius desolationem. Primo tangens ploratus vehementia: secundo,

Isa. 1. a

I. Cor. 1. a

1. Cor. 1. a

1. Cor. 1. a

1. Cor. 1. a

1. Cor. 1. a

omnis solatij carentiam. *Non est qui*, in prima parte tangit desolationis vehementiam, quantum ad omnes: secundo, quantum ad maiores, ibi, & *lacryma*, dicit ergo, *plorans*, dicta ciuitas metaphorice, vt intelligatur contentu per continens, *plorauit*, idest ploratum continuauit: *in nocte*, ad litteram: quia de die ploratus signa ostendere non audebat. Tarde tamen pœnituit: cum scilicet se malis vndique deprimi conspexit: & ideo ploratus ei minime profuit, quia ex amore non processit. Vel in nocte plorauit, idest in secreto: quod est amicum flentibus, qui consolari nolunt: sed lacrymis suis pascuntur: & *lacryma eius in maxillis eius*, idest in maioribus, qui eminent in corpore, sicut maxilla in capite. Amplius sicut per maxillas cibus masticatori corpori, sic minoribus per maiores debet sapientia communicari. Vel, in maxillis, ad litteram, quia non erant lacryma simulata, sed vndosa. Et est hic quartus locus conuersionis: per quem res turpes, & humiles indigne patientibus proferuntur. Sed pro defectu omnis consolationis sequitur: *Non est qui*, & cetera. Consolatio autem dupliciter ei subtrahita fuit, & ex morte ac deiectione charorum, & secundo ex ingratitudine aliorum ad inimicitias conuersorum, ibi: *omnes amici*. Pro primo dicit, *non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius*, idest prophetis, qui solebat dei misericordiam predicere futura: & principibus, qui solebat antea defendere patriam. Et est hic locus quintus indignationis, per quem tum condignationem conquerimus: cum ab ijs, a quibus minime conueniunt, male tractamur. Sequitur: *omnes amici eius*, qui esse solebant eius amici, vt finitimæ nationes, spreuerunt eam, auxiliu non ferendo: *facti sunt inimici*, prosequendo. Propter quod Dominus eis multipliciter cominatur, sicut patet in oneribus Isaiæ, vel, *amici*, angeli, de quibus: *Quæ habitas in hortis, amici auferunt eam*. Hi spreuerunt eam, eis protectionem auferentes. Vnde post passionem Christi audita perhibetur vox in aere alte dicentiu: *Transseamus ab ijs fedibus. Qui & inimici facti sunt Domini* seueritatis executores. Et iusto Dei iudicio, qui enim propter vicinos a lege Dei declinauerunt ad Idolatriam, inimici effici permittuntur, sicut dicitur: *Ecce ego suscitabo omnes amatores contra te, quibus satiata est anima tua. Et est sextus locus conuersionis.*

Allegorice. Vox est Ecclesiæ plangentis peccatores: maxillæ vero, predicatorum, qui verbu, quasi cibum cominuunt, & toti corpori refundunt. Vel ploratio noctis deploratio est vitæ presentis: *non est autem qui consoletur*: quando nullus ex predicatione compugitur: amici sunt potentes sæculi, qui in prosperitate amicos esse simulat eius, quem in aduersitate impugnant. Moraliter, habet anima diem, contemplationem eternitatis: habet noctem, considerationem propriæ iniquitatis: quæ consideratio lacrymas producit: quæ sunt in maxillis, cum extendit de contritio ad macerationem carnis: *non est qui consoletur eam*, &c. cum desolata in pœnitentia contemnit amatores ciuitatis: *omnes amici spreuerunt*. Sciendū, quod homo tripliciter a Deo derelinquitur: aliquando intus & non foris: vt cum Dauid adulterium comisit: quod & si Deus facere permisit, arguit tamē per Prophetam. Aliquando foris & non intus, vt Iob.

Aliquando foris & intus: vt filius prodigus luxuriose viuens, & fame tabescens. Ergo cum dicit, *non est qui consoletur*, ostendit se esse exterius derelictam. Amici autē domestici sunt, qui conuersis ad Christu inimici fiunt: iuxta illud: *Inimici hominis, domestici eius*. G I M E L, interpretatur Plenitudo: significatq, plenitudinem pœnæ & culpæ: sicut vbi dicitur *Scribis*, & Phariseis: *Implete mensuram patrum vestrorum*: hoc est, quod illi minus fecerunt peccando, vos consummate. Nec dū enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum, & cetera, quia peccando, existentes pertinaces, miseriam & calamitatis complementu meruerunt: quam in captiuitate experti sunt: Recte ergo hic per G I M E L litteram sequentibus proposito designatur. *Migravit Iudas*. Hic agit de captiuitate & transmigrati-

one Iudæorum: cuius captiuitatis miseriam exaggerat. Primo ex multiplicitate malorum presentiu: secundo ex rememoratione præteritoru, ibi: *Et recordata est*: tertio ex vilipensione bonorum suorum, *Viderunt eam hostes*. In prima parte describit miseriam quantum ad deiectionem: secundo quantum ad exaltationem aduersariorum, ibi, *facti sunt hostes*. Miseriam autē captiuitatis Iudæorum ostendit: primo quantum ad terminum ad quem: secundo quantum ad terminu a quo, ibi, *Via Sion lugent*. In prima parte describit captiuitatem vt violenter experta: deinde consequentem molestiam, *habitauit inter gentes*. Dicit ergo, *migravit Iudas*, idest gēs regibus Iudæ subiecta, scilicet Tribus Benjamin, in qua erat Hierusalē & Tribus Iuda. Migravit, in qua, de terra sua in Babylonem. Et cū fuerit Iudæoru transmigratio proprie noue Tribuū, quando ducti sunt a Salmanasar in Assyrios, sicut patet: Hic loquitur de captiuitate facta per Nabuchodonosor, sicut refertur: Et accipitur migratio pro captiuitate. *Migravit ergo, Iudas propter afflictionem populi*, scilicet quā patiebatur, nec illi resistere poterat, inuadētibz Chaldæis, & multitudinē seruitutis, qua affligebatur a finitimis nationibus. Vel seruitus peccatū significat. Hic est, vt dicit Glossa, septimus locus conuersionis. *Habitauit*. Ecce consequens molestia: primo quantum ad carentiam desideratæ quietis: secundo quantum ad confluentiam inundantis vndique tribulationis, ibi *Omnes persecutores*.] *Habitauit inter gentes*, ad litteram in Babylone. *Nec inuenit requiem*, proprium est afflictorū, quod semper presens periculum grauius indicant: sicut ægroti in nocte diē expectant, sic populus iste in terra propria afflictus fugam petijt, nec sic requiē inuenit: cuius causa subditur in eo, quod sequitur: *omnes persecutores eius*, vndique coartantes, finitimæ nationes insultantes, *apprehendent eam inter angustias*, quia fugiens Chaldæos, incidit in Ægyptios, sicut patet: *Qui ad mortem ad mortem: & qui ad gladium ad gladium, & qui ad famem ad famem, & qui ad captiuitatem ad captiuitatem.*

Allegorice. Iuda Tribus regulos significat illos, qui in Ecclesia sunt sublimius constituti: qui Christu se confiteri dicunt: sed quia in eius amore firmi non sunt, pro ipsius nomine indigna pati erubescunt: *Migrant ergo propter afflictionem & multitudinem seruitutis*: quia dum sanctorū passionibus communicare nolunt, a consortio iustorum alieni fiunt: quibus habitare inter gentes, est mundanorum hominū imitari mores, & mundanis sollicitudinibus implicari: ad quod sequitur eos requiē minime reperire: & fræquentes tales in graues labores & infructuosos incidunt: qui mediocres pro Christo subire noluerunt: Vnde tales alloquitur Dominus per Isaiam: *Descende, sede in puluere virgo filia Babylonis: tolle molam, mole farina, & cetera*. quod molere, est circuitu huiusmodi laborioso implicari: a quo auocans Dominus dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & cetera*. Vel habitare inter gentes, est carnalibus desiderijs vel carnalem vitā agentibus morem gerere, *nec inuenit requiem*. Vnde Hugo: *Sic erutus oculis, ad molam ponitur*: qui amisso lumine veritatis, animus per appetitum terrenorū desideriorum circumfertur. *omnes persecutores eius*, idest spiritus maligni, & desideria carnis, quæ militant aduersus animam: quia quando multiplicatione peccatorum continuati in desperationis angustias labitur, nullius iam tērationibus reluctatur. Vel angustia huius sæculi tristitiam significat, in quā necesse est incidere, mundana solatia querentes immoderate, ipsis subtractis, quæ quidem tristitia ad mala disponit vniuersa, vnde: *Omnis plaga tristitia cordis est*. Vel intelligitur in morte: quando non potest transire ad dexteram, nec ad sinistram.

Via Sion. Postquam actum est de miseria captiuitatis, quantum ad terminum, ad quem: hic agit de eadem, quantum ad terminum, a quo, scilicet quantum ad desolationem ciuitatis, quam describit. Primo,

4.Reg.17.d
4.Reg.vl.c

Hier.15.a

Isa.47.a

Mat.11.d

Eccli.25.b

quantum ad deuastationem eius lugubrem: secundo subdit lugubritatis rationem, ibi: *Sacerdotes eius gemeres*. Deuastationem autem ciuitatis ostendit quantum ad loca, quæ sunt magis frequentata, quæ sunt viæ, & portæ, quæ solent præ ceteris frequentari: quibus destructis & desolatis, sequitur vt desolata sit pars reliqua ciuitatis. Huic autem verfu præmittitur littera D A L E T H, quod interpretatur Tabularum, vel tabulatū, vel tabula. Vbi mystice significatur desertatio ciuitatis, propter prauaricationem legis contentæ in duabus tabulis, vnde Rabanus, quattuor dicta elementa in vnâ sententiā redigens, dicit: prima conuexio est, doctrina, domus, plenitudo, tabulatū: quia videlicet doctrina Ecclesiæ, quæ domus Dei est, in librorū reperiatur plenitudine diuinorum. Alij tamen dicunt, ibi domus Domini incendiū deplorari: quia tabulis signorū imputribiliū erat cooperta, sicut patet. Sequitur, *Via Sion*, idest ducentes Sion ad luctū, *lugent*, idest lugubres sunt: & ad luctum solo visu prouocant. Cuius causam subdit, dicens: *Eo quod non sit, qui veniat ad sollempnitatem*, sicut fuit ante captiuitatem. Et hoc prædictum fuit. *Quid facietis in die sollempni, in die festiuitatis Domini? Ecce enim profecti sunt a vastitate. Et est hic octauus locus conuersionis secūdū Glossam. Omnes portæ eius destructæ*, portæ tam ciuitatis, quàm amicorū, quàm etiā templi, & columnæ earum in Babylone aportatæ sunt, sicut patet: Quasi in silua lignorum securibus ianuas eius exciderunt in idipsum. Luxit Iuda, & portæ eius corruerunt.

Allegorice, *Via Sion*, sunt sancti dantes exempla vitæ: Vnde: *State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona. Lugent ergo, ea via, eo quod nō sit, qui veniat*, &c. quia sancti lugent, dum cultū Dei contemni cōsiderant: Deū enim colere, & pœnitentiā agere, hoc est Deo sollempnitatem facere, vnde Gregorius super illud, *agite diē sollempnem*, dicit, recitans aliam litteram, vbi dicitur: *Constituite diē sollempnē*, inquit: *Sollempnē namque Domino diē in conuersione cōstituit, quisquis se in eius desiderio assidue affligit, Portæ eius destructæ*, portæ, prælati sunt, per quas subditi habent intrare: ipsi enim debent viā subditis aperire salutis. Luxit Iuda, & portæ eius corruerunt, & obstructæ sunt in terra. Quasi dicat, causa ruinæ subditorum est ruina prælatorum: sicut & contra, reformatio subditorum est ex bona vita prælatorū. Vnde istæ portæ sunt destructæ: quia de portis vitæ, sunt portæ Gehennæ: Moraliter, *Via Sion*, idest notiæ scripturarū, *lugent*, idest lugere faciunt, *eo quod non sit, qui veniat ad sollempnitatem*, idest propter interiore deordinationem animæ, quantum ad vires cognitiuas, & motiuas: quæ tunc veniunt ad sollempnitatem, quando nullus motus sensibilis impedit internam animæ tranquillitatem. Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei, &c. Bernardus dicit: *Venite, omnes cogitationes, affectiones, & intentiones, & cet.* Iste igitur viæ vere sunt lugubres, cū in anima sunt motus innumerabiles cogitationū, & affectionū, quibus tunc deficiamus a salute. Vel, *Via Sion lugent*, quando animæ prius in arce cōtemplationis detentæ, Deū contemnentem, ad terrenas actiones incuruata, lugubres apparent: Portæ sunt destructæ, cū sensus quinque a legibus disciplinæ nō restricti, solis illecebris famulatur. Portæ scilicet fluuioꝝu apertæ sunt. Ascendit mors per fenestras vestras, ingressa est in domos nostras. *Sacerdotes eius gementes*, ratio est vltior luctuositatis. Desolatio enim solet maior apparere ex tribus: vel quando est in personis reuerēdis, quibus debetur reuerētia cuiusmodi sunt sacerdotes: vel in personis simplicibus, in quibus resulget innocentia, cuiusmodi sunt virgines: vel in ipsa hominum multitudine, in quibus calamitas est magis miseranda. Pro primo dicit, *Sacerdotes eius gementes*, ad litteram, qui solebat ad sollempnitates homines inuitare: quia, ad litteram, in captiuitatem ducti & a cultu, & carimo

3.Reg.6. b

Osea 9. b

4.Reg.vl.d
Hier.14.a

Hier.6. d

Greg.lib.9.
Mor.ca.15

Isa. 2. a

Hier.14.a

Nabū 2. b
Hier. 9. f

nijis templi exclusi: Luxerunt sacerdotes ministri Domini. Pro secūdo sequitur: *Virgines eius squalidæ*, idest deformes, & inculte: cuius tamen contrariū solēt virgines desiderare, quæ & solitæ erant vias illas frequētia ornare. Pro tertio sequitur, *Et ipsa Sion, oppressa est amaritudine*, captiuitatis, & doloris, oppressa, idest sic pressa, vt nec valeat ad gaudium se recipere.

Allegorice, *Sacerdotes eius gementes*, & cetera, non iam pro peccatis: sed gemunt præ magnitudine curarū, & inquietatione diuitiarū: quæ sunt spinæ pungentes, & gemitum prouocantes. Gigantes gemunt sub aquis. Petrus non sic, sed super aquas ambulauit. *In captiuitatem ducti sunt*, qui a studio curæ cælestis in carcerem mundanæ sollicitudinis ceciderunt, & hoc quantum ad statum prælatorum. Pro statu vero cōtemporum sequitur, *virgines eius squalidæ*, virgines, incorruptionem mentis in statu contemplationis sectantes, *squalidæ*, squalore vitiorū, vel fordidatæ. *Fatua autē*, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleū secum, idest nitorem conscientie, vel puritatem in corde minime habuerunt. Sed pro statu multitudinis aliorū sequitur: *Et ipsa Sion*, scilicet Ecclesiæ multitudo oppressa, *amaritudine*, litium & discordiarū: vel ipsa Ecclesia vniuersalis in pace, & prosperitate corporalium. Ecce in pace amaritudo mea amarissima.

Moraliter, sacerdotes sunt, synderesis, cōtra multitudinē malorū remurmurans: virgo squalida, est intentio in bono opere deprauata: quæ duo accidūt, cū clerici multa mala aperte faciunt, & cum quedā bona faciunt intentione corrupta: vnde sequitur: *ipsa oppressa*, anima misera, *amaritudine*, idest sarcina peccatorum.

Hic, *Facti sunt hostes*. Hic describit miseriam captiuitatis, quantum ad conditiones aduersariorum. Er habet quattuor partes. Primo describit dominationem, deinde rapacitatem: *inimici eius locupletati*: tertio, ferocitatem, quia nec paruulis pepercerūt, ibi: *paruuli eius*: quarto, tyranicam potestatem, ibi, *egressus est a filia*. Huic autem clausula præmittitur littera H E, quæ interpretatur Ista: quod est pronomen demonstratiuum ad oculū. Quasi dicat, ecce ad sensum impleta sunt, quæ a Domino prædicta fuerunt. Ducet te Dominus, & regē tuū, quem constitueris super te, in gentem, quam ignoras, & cet. Sequitur, *facti sunt hostes eius*, populi Iudaici, in capite, idest habentes dominiū. Ipsa erit in caput, & tu eris in caudam. Pro quorum rapacitate subdit: *Et inimici eius locupletati sunt*, sicut dicitur: *Nabuchodonosor accepit thesaurum Domini, & thesauros domus regie. Quia Dominus locutus est super eam*. Hic est octauus locus conuersionis: nō ex necessitate essendi, sed consequentia, sicut dicitur: *Non poterūt credere, quia dixit Isaias: Excecauit oculos eorū, &c.* vnde Ieremias vult dicere hic: *Nō ideo hec venerunt, quia a Domino prædicta sunt: sed quia ventera erant, prædicta sunt*. Dicit ergo, *quia Dominus locutus est super eam*, scilicet ventura prædicēdo super Iudam, propter multitudinem iniquitatum eius. Tradet te Dominus corruentem, ante hostes suos: Effundam super te indignationem meam in igne furoris mei. Sed hostium ostendēs ferocitatem, subdit: *paruuli eius*, quibus propter atatem esset parcendum, *ducti sunt in captiuitate*, Babyloniæ, *ante faciem tribulantis*, idest populi Chaldæorū atrociter, & seuerenō sicut dicit Iacob. *Nosti Domine mi, quod paruulos habeā teneros, & oves, ac boues factas mecum, quas si plus inambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges*.

Allegorice, hostes fiunt in capite, cū indigni præficiuntur Ecclesiæ, maxime illi, quæ est caput aliarum: qui nō querunt, nisi quæ sua sunt: ideo sequitur, *inimici eius locupletati sunt*, quia nihil aliud querūt. Abundant tabernacula prædonum, & audacter Deū prouocant. Prædones sunt, quicumque stipēdia Ecclesiæ recipiunt, & communi vtilitati non incumbunt. Vel inimici, idest demones, *locupletati sunt*, dum multitudo hominum subijcitur diabolicæ seruituti, paucis

Iob.1. c

Iob.26. b
Mat.13. d

Mat.25. a

Isa.38. d

Deut.28. d

Deut.28. b

4.Reg.25.c
Aut. in 1.
sent. d. 38.
art. 1. q. 2.

Ioan.12. f

Deut.28. c

Gen.33. c

Iob.12. a

Mich. 7. a Christo adherentibus: Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumnno racemos vindemia: non est botrus ad comedendum. Quia Dominus locutus est super eam, in pœnam eius: propter enim demerita subditorum permittit Dominus præfici pastorem detestandum: Dabo pueros principes eorum: & effeminati dominabuntur eis. Ex quo sequitur multiplex vterius subversio subditorum: Facti sunt greges mei in rapinam, & oves meæ in deuorationem omnium bestiarum agri, eo quod non esset pastor, sed pascebant pastores semetipsos: parvuli, idest simplices, in quibus solebat innocetia florere: ducti sunt in captiuitatem. peccati, ante faciem tribulantis, idest diaboli. Illi ante faciem diaboli ducuntur, qui tentationem præueniunt, & sponte in crimina præcipitantur. Moraliter, hostes sunt in capite, quando voluntas rationis inclinatur ad consensum malæ suggestionis, vel quando deprauatur oculus intentionis, vel sunt in capite, quando in adolescentia quis incipit diabolo seruire: aliquos enim capit in fine vitæ: Ipse insidiabitur calcaneo suo: Ipse calcaneum meum obseruabunt. Sed quando fit hostis in capite, diabolo faciliter datur totum tempus vitæ, contra illud: Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli. Quod non faciunt, nisi qui modicæ sunt virtutis: ideo per paruulos designantur: Auersio paruulorum interficiet eos: Quis est paruulus, declinet ad me. Et egressus est. Hic describit hostium formidabilem potestatem per effectum, & triumphum. Primo respectu omnium insignium personarum: secundo, respectu principum, & maiorum, ibi: facti sunt principes eius, & cetera. Huic clausulæ præponitur littera VAV, quæ interpretatur Dominum aduersariorum: quasi dicat, prædictæ feueritati hæc est adiungenda. Dicit ergo: Et egressus est, in captiuitate, a filia Sion, idest a ciuitate Hierusalem, quæ dicitur filia Sion. Sicut enim mater videtur protegere filiam: sic arx Sion ciuitatem sibi subditam defendebat, omnis decor eius, idest reges, principes, sacerdotes, & prophetæ homines strenui ad arma, periti ad consilia, iuxta illud: Ecce ego dominator Dominus exercituum auferam ab Hierusalem, & ab Iuda validum, & fortem, & virum bellatorem, & iudicem, & prophetam, & cetera. Sequitur pro deletione principum specialiter: facti sunt principes eius velut arietes, non inuenientes pascua. Cum enim sunt arietes debiles, & vagi, faciliter in lupos insidiantes incidunt. In tempore obsidionis principes illi fame, & inedia pressi, dissolutis viribus, pauido corde, non defensionem, sed fugam certe meditabantur, vnde sequitur: et abierunt absque fortitudine, fame quippe attenuati, & timore contracti: ante faciem subsequens, populi scilicet Chaldei. Allegorice, vt dicit Rabanus, sententia arguuntur negligentes rectores Ecclesiæ Dei, ob quorum incuriam perit omnis decor populi Christiani. Vel filia Sion statum significat clericorum, a quibus egressus est omnis decor, vt humilitas, castitas, ceteraq. virtutes. Vel decor egreditur, quando homo non confitetur: Confessio, & pulchritudo in conspectu eius. Facti sunt principes eius sicut arietes, qui esse solent duces gregis: aries cum vagatur, pascua non inueniens, gregem ad periculum ducit. Pascua non inuenit, qui scripturas non intelligit: qui spiritus suauitatem in corde non sentit: & ideo exteriores vanitates pro solatijs quarrit. Contra de bono pastore dicitur: Per me si quis introierit, ingredietur ad contemplationem: egredietur ad curam pastorem, & pascua inueniet. Contra dicitur de istis: non inuenientes pascua, ideo sequitur: & abierunt absque fortitudine, tentationibus faciliter succumbentes: Non ascendistis ex aduerso: nec opposuistis vos muros pro domo Israel. Recordata est, & cetera. Huic versui libri plures habent præmissum, Et, vnde habent: Et recordata est, & cetera. Quod esse non potest, quoniam hæc clausu-

la in Hebræo inci pit hic sic: Zacherab, & cetera, quod interpretatur Recordata: quod si, Et præcederet, non inciperet versus iste a Z A I N, & deficeret ordo alphabeti. Hic ergo exaggerat captiuitatis miseriam ex rememoratione præteritorum: primo flagellorum multiplicium propter peccata sua: deinde & consolationum, quas habuerat ex gratia diuina, & omnium desiderabilium. Huic clausulæ præmittitur littera Z A I N, & interpretatur, Hæc: & profecto hæc est vltio diuina, vt ad calamitatis exaggerationem habeat præteritorum rememorationem. Vel, vt dicit Rabanus, hæc quattuor in vna sunt connexione computanda, H E, V A V, Z A I N, H E T H, quod est dictum: Ista, & hæc vita iustitiæ, subdatur, qui contra Domini beneplacitum tractat. Dicit ergo: Recordata est, & cet. Constructio ibi est incipienda. Cum caderet populus eius, scilicet Iudæorum, in manu hostili, scilicet Chaldeorum: & non esset auxiliator, propter peccata sua, Dei auxilio subtracto: tunc dico: Recordata est Hierusalem, continens pro contento, dierum afflictionis sua, quibus Dominus eam multiplici flagello afflixit, vt vel sic conuerteretur, vnde in Psalmo: Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Et repete, recordata est prauaricationis sua, idest transgressionis, propter quam meruit a Domino flagellari. Et repete, & recordata est omnium desiderabilium, idest bonorum, quæ Deus ei contulerat, qua habuerat a diebus antiquis, in Aegypto, & in deserto, & in terra promissionis: vel tempore Salomonis, quando in prosperitate maxima Iudæi floruerunt. Et hæc omnia calamitatem exaggerant per multiplicem mali illationem: quæ etiam exaggerant per bonivilipensationem, cultus scilicet diuini, quo Deum solebant placare, & de hostibus triumphare. Vnde: viderunt eam hostes, Chaldei: & deriserunt sabbata, quia vere risu digna: quia erant ad impetrandam gratiam inualida: quiescebant enim ab opere exteriori, non ab opere criminali, vix intenti diuinæ legis meditationi. Vnde: Sabbata eius in opprobrium. Allegorice, Hierusalem, idest Ecclesia, vel anima, contemplatiua in tribulatione posita, Recordata est dierum afflictionis sua, quibus aliqua tentatione graui probabatur: Afflictus sum, & humiliatus sum nimis: In amaritudinibus moratur oculus meus, vel, prauaricationis, quæ flagelli exactio purgabatur: desiderabilium suorum, idest aternorum bonorum: In die malorum ne immemor sis bonorum: Hac quidem recordatione sunt assidue reuocanda mala pœnalia, vt vita præfens contemptui habeatur: Hæc est infirmitas mea, portabo illa. Hinc peccantes per gemitum assiduè experientur: Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiã: & prima opera fac: Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ. Itē sunt assidue reuocanda beneficia diuina, siue præterita, siue futura, vt continue ametur: ideo dicit: omnium desiderabilium suorum: Memores vberum tuorum super vinum. Sed quidam nimis tarde ista recogitant: pro quibus sequitur: Cum caderet populus eius, idest diuersæ personæ Ecclesiæ, & cogitationes, & defensiones: nec omnes singulariter animæ, in manu hostili, idest in potestate diaboli, & non esset auxiliator. Deo deferente, nec homine subuenire valente: Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quæ ille despexit. Et istud intelligitur secundum regulam Ciceronis, quando transitur de specie ad genus: quoniam cum mali laborant, bonorum præteritorum recordantur, sic cum occideret eos, quærebant eum. Viderunt eam scilicet Hierusalem, idest anima cōtemplatiua, hostes, idest dæmones. Et deriserunt, & cetera. Rabanus: Hostes videntes sabbata, derident: cum maligni spiritus ipsavacationis otia ad cogitationes illicitas pertrahunt: vnaquæque enim anima, quo remota ab externis actionibus seruire Deo creditur: eo magis cor tyrannidi illicita cogitando famulatur. Sancti enim viri

Greg. 5. mo
ral. c. 22.
Iob 4. c
viri, qui a mundi operibus non corpore, sed virtute sapiunt, laboriosius dormiunt, quam vigilare poterunt. Hæc Raban. Et similiter Gregorius, super illud Iob: Quando solet sopor occupare homines, de desidiis dicit: Quibus plerumque contingit, vt quanto securius ab externis actionibus cessant, tanto latius immundæ in se cogitationis strepitum per otium omne congerant. Peccatum peccauit. Hæc est secunda pars principalis huius capituli: vbi subdit prædictæ dissolutionis rationem, pœnam tamen adiungens culpæ. Primo tangit peccata communiter, scilicet multitudinis: secundo specialiter illorum, qui erant in statu prælationis, in sequenti versu: Sordes eius, & cetera. In prima parte, primo tangit pœnæ grauitatem: secundo pœnæ multipliciter, ibi: propterea instabilis, & cetera. Huic versui præmittitur littera, H E T H, quod interpretatur Vita: cuius expositio, si prædictis copuletur, patet, quod omnium prædictorum flagellorum causa est vita peruersa. Vel aliter, ac si dicat: ad hoc recitantur, ita, vt cōuertatur, & viuat. Dicit ergo, Peccatum peccauit, quasi dicat: peccata multiplicans frequentauit. Quam vilis facta es, nimis iterans vias. Vel peccatum singulariter intelligitur peccatum idolatriæ, pro quo fuerunt captiuati. Vel peccatum crucifixionis Dominicæ, pro quo fuerunt finaliter dispersi. Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent. Propterea instabilis. Ecce pœna triplex: prima captiuitatis: secunda grauis vilipensationis: omnes, qui: tertia consequentis anxietatis. Ipsa autem gemens: Dicit ergo pro primo, propterea instabilis facta est, migrans de terra sua, immo per totum orbem dispersa: sed pro secundo sequitur, omnes, qui glorificabant eam, tempore prosperitatis, spreuerunt eam in aduersitate, quando fuit captiuata. Vnde sequitur: quia viderunt ignominiam eius, idest confusionem captiuitatis. Supra eodem capitulo: Omnes amici eius spreuerunt, & cetera. Sed pro tertio sequitur, ipsa autem gemens, ipsa Hierusalem: & accipitur continens pro contento, gemens, propter afflictionis vehementiam, & conuersa est retrorsum, vt respiraret ciuitatem, & terram, de qua exibat, sicut peregrini recedentes de solo natali, sepe retrorsum respiciunt: Glossa: hoc in bonum interpretatur: & ideo conuersam retrorsum hoc in loco in bonam partem accipio: idcirco enim Deus inducit afflictionem super quemlibet hominem, vt conuertatur ab errore, & viuat. Vel melius, in quibusdam synagoga conuersa est retrorsum, vt sequeretur Dominum cum Petro. In quibusdam vero fractis ceruicibus, retro cecidit cum Heli. Allegorice, Ecclesia peccauit, ideo instabilis fuit: & a principio orientis, in finem occidentis transiuit, & in illis, a quibus recessit, solam infidelitatem reliquit. Vel moraliter: Hierusalem, idest Ecclesia, peccauit peccatum cupiditatis, & auaritiæ: ideo non stetit in præterita puritate: nec delectantur, qui eiusmodi sunt in claustrali tranquillitate. Vnde, omnes, qui glorificabant eam, dantes ei magna prædia, spreuerunt eam, modo omnia conantes ei auferre: quia viderunt ignominiam eius, cupiditatis, & carnalitatibus: quæ ignominiosæ sunt in clericis, & religiosis personis. Vel hoc dicitur de ecclesiasticis doctoribus, reciduantibus religiosus redarguentibus. Vnde Rabanus: Ille est doctor ecclesiasticus, qui lacrymas, non risum mouet: qui corripit peccatores, qui nullum beatum, nullum dicit esse felicem: nec præuenit sententiam iudicis sui. Ipsa autem gemens, religio scilicet, vel Ecclesia, quantum ad aliquos bonos, vel malos aliquos pœnitentes: & conuersa est retrorsum, ad statum primitiue honestatis. Vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis, quam nunc. Psalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum, Domine.

Sordes eius. Hic agit de peccatis maiorum. Et habet tres particulas: primo, vt dictum est, tangit potentiam prælatorum: secundo, peccatum consequens subditorum, ibi: nec est recordata: tertio vehementiam pœnarum, ibi: deposita est vehementer. Huic sententiæ præmittitur littera T E T H, quod interpretatur Bonum: quod secundum expositionem Rabani, in mysterio continetur sequentis litteræ, scilicet I O N: quod interpretatur Principiū. Psalmus: Bonum mihi, quia humiliasti me: quia humiliatio, via est ad veritatis cognitionem, & implorationem maiestatis: vnde sequitur in fine sequentis sententiæ: Vide Domine, & cetera. Dicit ergo pro primo, sordes, idest peccatum, causaliter, fuerunt, in pedibus eius, idest prælatis, a quibus debuerat supputari: quia ipsi fuerunt peccatis sordidati, & causa peccati subditorum: fuerunt enim plures, & idololatræ. Peccauerunt ei, non filii eius in sordibus. Et fuerunt causa excæcationis eorum: vnde sequitur: Nec est recordata finis, captiuitatis, quam Prophetæ prædixerant. Vel ad litteram: sordes in pedibus, quia multitudo pedum ducebatur in captiuitatem: iuxta quod dicitur de Tyro: Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. Sic in signum doloris, & miseriam dicitur de Miphiboseth, quod venit ad Dauid illotis pedibus, & veste sordida. Sed pro vehementia pœnarum subditur: deposita est vehementer, vbi tangitur vehementia flagelli, & defectus omnis solatiij, ibi: non habens, & cetera: deposita, idest deiecta, vel humiliata, vehementer, de folio regni, & sacerdotij. Sicut conteritur lagena figuli conitione perualida, non habens consolatorum. Recedite a me, amare flebo: nolite incumbere, vt consolamini super vastitate populi mei. Allegorice, pedes, prælati Ecclesiæ: Ecce super montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem. In aliquorum horum ædibus sunt sordes gulæ: Omnes mensæ replete sunt vomitu fordidum. In aliorum, sordes luxuriæ: Mundare te volui: sed non es mundata a sordibus. In multorum, auaritiæ. Calumniam patiens est Ephraim: quia cepit abire per sordes, scilicet stercore, & egestionem terrenæ conscientia. Generatio, quæ sibi munda videtur, & non est lota a sordibus suis. Non est recordata finis sui: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis. Vel, finis, idest iudicij: Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuū: mihi heri, & tibi hodie, deposita est vehementer, de peccato in peccatum, non habens consolatorum, quia a se exclusum Spiritum sanctum consolatorum. Vide Domine. Hæc est tertia pars capituli, quæ prædictæ tamen sententiæ copulatur: quia ex ipsa inferitur. Vbi ad se principaliter inclinare nititur cælestem miserationem. Et habet quinque particulas: primo enim ponit istam implorationem: deinde tamquam motiuum ad hoc, subdit inimicorum exaltationem: ibi, quoniam erectus: tertio subdit templi dehonestationem, & spoliationem, ibi: Manum suam misit: quarto populi afflictionem, ibi: Omnis populus eius gemens: & vltimo incidenter implorat diuinam miserationem. Vide Domine, & considera. Cum hæc tamen Prophetæ planxerit ciuitatem: hic, mutata persona, introducit ipsam ciuitatem, seipsam plangentem: sed in sequenti versus initio introducit vox Prophetæ, & consequenter vsque in finem alterius versus, ibi: Vide Domine, & considera, vbi iterum eiusdem vox repetitur. Dicit ergo: Vide Domine afflictionem meam, vide, compatiens, & in aduersarios defæuiens, quoniam erectus est inimicus, contra te superbiens, non tibi, sed viribus suis triumphum tribuens. Aperi Domine oculos tuos, & vide: audi omnia verba Senacherib, quæ misit ad blasphemandum Deum viuentem. Et si hæc imploratio ad inimicos referatur, est locus indignationis primus: si ad ipsam Iudæam, est locus conuersionis nonus. Allegorice: inimicus erigitur, cum malus in Ecclesia indigne præficatur, sicut

Psal. 88.

1. Mac. 1. e

Psal. 31. b

Iob 17. a

Eccli. 11. c

Hier. 10. c

Apoc. 2. a

Isa. 38. c

Cant. 1. b

Eccli. 7. b

Psal. 77. d

Hier. 2. g

Ioan. 15. d

1. Reg. 4. d

Osea 2. a

Psal. 82. d

Psal. 118. i

Deut. 32. a

Isa. 23. b

2. Reg. 19. d

Isa. 30. c

Isa. 22. a

Nabum. 1. d

Isa. 28. b

Eze. 24. c

Osea 5. c

Prou. 30. b

Eccli. 7. d

Eccli. 38. e

Isa. 37. d

1.Reg.2. f sicut filij Heli, Ecclesiam fœdantes, per luxuriam. Vel cum Hæretici per schisma contra Ecclesiam eleuantur: sicut Chore, & complices sui. Moraliter, Inimicus erigitur, quando quis ad diaboli suggestionem incuruatur, & quasi instrumentum diaboli efficitur, sicut dicitur in persona dæmonum: Incuruare, vt transeamus.

Num.16.a Manum suam: patet sententia huius versus, cui præmittitur littera I O D, quod interpretatur Principium. Cuius sententia patet ex prædictis. Vel aliter: quod hoc fuit principium præcipuum deiectionis Hierusalem, quonia gentes in sanctuarium intrauerunt. Hæc autem littera dupliciter exponitur: vno modo secundum Rabanum sic, Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, idest omnia templi ornamenta pretiosa diripuit exercitus Chaldæorum: & ipsum templum vastauit. Quod autem sequitur, expositio est sententiæ præcedentis: & quia, non notat causam, sed concomitantiam quamdam, quia vidit, scilicet Iudaica gens, gentes, scilicet Chaldæos, ingressas sanctuarium suum, idest sancta sanctorum, quod erat sanctuarium illius populi, de quibus præceperas, ne intrarent in ecclesiam tuam. Ammonites, & Moabites, etiam post decimam generationem non intrabunt in ecclesiam Domini in æternum. Et de similibus simile iudiciũ. Hæc ergo fuit causa geminæ desolationis Iudæorum, scilicet, & quia desiderabilia rapuerant, & quia loca sancta introierant. Et secundum hæc, est hic locus conuersionis, in quo nostras fortunas deploramus Deo omnipotenti. Aliter exponitur: vt, quia, fit materia causæ, sic, Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, regnum, sacerdotium, vasa templi, & alia: Domino rectissime permittente, quia vidit, scilicet Dominus, gentes ingressas in sanctuarium suum, & cetera. Tanta enim familiaritate erant gentibus finitimis fœderati, vt eos in templum adducerent, vnde: Sufficiant vobis scelera vestra domus Israel, eo quod inducitis filios alienos in circumcisos corde, & carne, vt sint in sanctuario meo, & polluant domum meam. Simile loquitur de Ezechia: Non fuit res, quam non ostenderet eis in thesauris meis: & dixit Isaias: Ecce dies veniunt, & auferentur omnia, quæ in domo tua sunt, & quæ thesaurizauerunt patres tui, vsque in diem hanc in Babylonem.

Deut.23.a Allegorice, desiderabilia Ecclesie sunt status privilegiati prælatorũ: quos diabolus in multis detinet carceratos, quia vidit gentes, idest prælatos gentiliter viuentes, vel peius quàm gentes: iuxta quod dicitur: Vidit Iudas omnia mala, quæ fecit Alcimus, & qui cum eo erant, filijs Israel, plus multo, quàm gentes: ingressas, non introductas, vnde: Fures sunt, & latrones. In sanctuarium suum, idest principales status Ecclesie: Deus venerunt gentes in hereditate tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam, idest puerorum poma portantium, de quibus præceperas, ne intrarent in ecclesiam tuam. Non intrabit eunuchus attritis, & amputatis testiculis Ecclesiam Dei: hoc est, qui non possunt filios spirituales Ecclesie parere: quia nec habent in se semen scientiæ, nec virtutem vitæ.

Eze.44. b Omnis populus eius gemens. Hic explicat populi afflictionem ratione obsidionis: & gemitum, ratione famis grauissimæ. Huic clausulæ præmittitur littera C A P H, quæ interpretatur Manus: quasi hæc est operatio Dei, retribuens illis secundum merita. Dicit ergo, Omnis populus eius gemens, præ obsidionis angustia: & quærens panem, non iam delicias, sed necessarium quærens panem ad sustentationem. Cuius famis vehementia patet ex hoc, quod sequitur, dederunt pretiosa quæque, aurum, argentum, & lapides pretiosos: quasi tanta angustia erat panis inopia, ad resocillandam animam, non sustentandam, in suo robore ductam, sed ad miseriam succurrendam, quod resocillatio significat. Iosephus dicit, quod in ob-

1.Mac.7. d Ios. de Bel' Ind. lib. 8. c. 11. & lib. 7. cap. 7. & Hegepp. li. 5. c. 39. & Euse. lib. 3. Hist. Eccl. cap. 6.

10an.10. b Hier.41. d Num.11. a Aug. epist. 39. to. 2. Mat.13. f Iob 28. b Prou. 6. c 1. Pet. 1. d Heb. 6. b Osea 4. c Prou. 6. c

Deut.23.a Hier.2. d Rom.13. a Hier.6. b Isa.28. c Hier.12. d

A dione Hierusalem, tanta fuit fames, quod populus obsessus quæcumque pretiosa dabat pro cibo, non sustentante modicum, sed resocillante tantum: tanta erat penuria, & defectus: sicut patet etiam in historia Hegeppi, & in historia Ecclesiastica. Sed subdens diuinæ pietatis inclinationem, infert. Vide Domine, quæ vox est miseræ pro se loquentis synagogæ, facta sum vilis, idest viliter, & ignominiose tractata, vide, calamitatem, & considera, eius multiplici- tatem, quoniam facta sum, vilis, idest viliter, & ignominiose tractata.

B Allegorice. Post peccata prælatorum subdit peccata, & miseras subditorum, vnde dicit: Omnis populus, subditorum, gemens, boni prælati malis condolentes, quod sua indignis dari vident: mali eorum felicitati inuidentes. Et quærens panem, verbi Dei. Egeni, & pauperes quærent aquas, & non sunt: lingua eorum siti aruit, dederunt pretiosa quæque, hæc est ratio doloris vera, quia dant sua carnalia, & non spiritualia. Vel aliter: populus gemens, diuitias & delicias, quibus abundare videt clericos, concupiscens, quærens panem, idest abundantiam temporalem, vel voluptatem. In mentem nobis veniunt cummeres, & pepones, porriq. cæpæ, & allia: quæ solent oculis intuentium, & comedentium ad lacrymas prouocare. Talis est huius mundi prosperitas. Vnde Augustinus ad Licentium: Vincula huius mundi asperitatem habent veram, iocunditatem falsam: certum dolorem, incertam voluptatem: durum laborem, timidam quietem: rem plenam miseriæ, spem beatitudinis inanem. Isti dant, pretiosa quæque, & cetera. Primo vitam æternam: Inuenta vna pretiosa, dedit omnia pretiosa, & comparauit eam: isti e contrario illam vitam pretiosissimam dant pro te vilissima. Item dant virtutes, & sapientiam, de qua Iob: Nescit homo pretium eius. Item animam propriam: Mulier autem viri pretiosam animam capit. Item passionem Dominicam: Non corruptibilibus auro, vel argento empti estis, & cetera: sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati. Et: Rursum crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & ostentui habentes. Hæc dant ad resocillandam animam, quam talibus satiare non prævalent. Comedunt, & non sunt satiati: fornicati sunt, & non cessauerunt. Quia dicitur: Pretium enim scorti vix est vnus panis: quia non satiat, sicut panis: sed magis accendit efurientis voluntatem. Pro quibus Ecclesia ingemiscens, exclamat, dicens: Vide Domine, & cetera. Istud, enim verbum electorum multitudinis est, quod pro alijs dicitur, vt inquit Glossa.

C O vos omnes. Hæc est quarta pars capituli, in qua alios excitat ad compassionis affectum. Secundo, subdit multiplex compassionis incitamentum, scilicet triplex: primo per comparisonem ad diuinam seueritatem: deinde per comparisonem ad hostium importunitatem, ibi: Expandit Sion manus: tertio per comparisonem ad falforum amicorum deceptionem, vocauit amicos. Excitans igitur ad compassionis affectum, dicit: O vos omnes, & cetera. Cui sententiæ præmittitur littera L A M E D, & debet finire in D, non in C H, & interpretatur Disciplina, siue Contritio: & hoc ideo, quia hic agitur de castigatione Iudææ per flagella, vnde: Omnis disciplina videtur esse in presenti, non gaudij, sed mæroris. Rabanus coniungit C A P H, L A M E D, quod interpretatur Manus contritionis, vel disciplinæ: & hæc est quarta secundum ipsum connexio: manus intelligitur in opere, contritio, & disciplina in sensu. Et est hæc vox reliquiarum Hierusalem plangentium sanctuarium destructum, templum prophanatum, & cetera talia, vt patet. Ergo dicit: O vos omnes, qui transitis per viam, ad litteram, qui multas videtis ruinas: vel per viam transeunt: qui enim eam quasi patriam diligunt, luctum

Aug. epist. 39. to. 2. Mat.13. f Iob 28. b Prou. 6. c 1. Pet. 1. d Heb. 6. b Osea 4. c Prou. 6. c

D O vos omnes. Hæc est quarta pars capituli, in qua alios excitat ad compassionis affectum. Secundo, subdit multiplex compassionis incitamentum, scilicet triplex: primo per comparisonem ad diuinam seueritatem: deinde per comparisonem ad hostium importunitatem, ibi: Expandit Sion manus: tertio per comparisonem ad falforum amicorum deceptionem, vocauit amicos. Excitans igitur ad compassionis affectum, dicit: O vos omnes, & cetera. Cui sententiæ præmittitur littera L A M E D, & debet finire in D, non in C H, & interpretatur Disciplina, siue Contritio: & hoc ideo, quia hic agitur de castigatione Iudææ per flagella, vnde: Omnis disciplina videtur esse in presenti, non gaudij, sed mæroris. Rabanus coniungit C A P H, L A M E D, quod interpretatur Manus contritionis, vel disciplinæ: & hæc est quarta secundum ipsum connexio: manus intelligitur in opere, contritio, & disciplina in sensu. Et est hæc vox reliquiarum Hierusalem plangentium sanctuarium destructum, templum prophanatum, & cetera talia, vt patet. Ergo dicit: O vos omnes, qui transitis per viam, ad litteram, qui multas videtis ruinas: vel per viam transeunt: qui enim eam quasi patriam diligunt, luctum

E O vos omnes. Hæc est quarta pars capituli, in qua alios excitat ad compassionis affectum. Secundo, subdit multiplex compassionis incitamentum, scilicet triplex: primo per comparisonem ad diuinam seueritatem: deinde per comparisonem ad hostium importunitatem, ibi: Expandit Sion manus: tertio per comparisonem ad falforum amicorum deceptionem, vocauit amicos. Excitans igitur ad compassionis affectum, dicit: O vos omnes, & cetera. Cui sententiæ præmittitur littera L A M E D, & debet finire in D, non in C H, & interpretatur Disciplina, siue Contritio: & hoc ideo, quia hic agitur de castigatione Iudææ per flagella, vnde: Omnis disciplina videtur esse in presenti, non gaudij, sed mæroris. Rabanus coniungit C A P H, L A M E D, quod interpretatur Manus contritionis, vel disciplinæ: & hæc est quarta secundum ipsum connexio: manus intelligitur in opere, contritio, & disciplina in sensu. Et est hæc vox reliquiarum Hierusalem plangentium sanctuarium destructum, templum prophanatum, & cetera talia, vt patet. Ergo dicit: O vos omnes, qui transitis per viam, ad litteram, qui multas videtis ruinas: vel per viam transeunt: qui enim eam quasi patriam diligunt, luctum

F O vos omnes. Hæc est quarta pars capituli, in qua alios excitat ad compassionis affectum. Secundo, subdit multiplex compassionis incitamentum, scilicet triplex: primo per comparisonem ad diuinam seueritatem: deinde per comparisonem ad hostium importunitatem, ibi: Expandit Sion manus: tertio per comparisonem ad falforum amicorum deceptionem, vocauit amicos. Excitans igitur ad compassionis affectum, dicit: O vos omnes, & cetera. Cui sententiæ præmittitur littera L A M E D, & debet finire in D, non in C H, & interpretatur Disciplina, siue Contritio: & hoc ideo, quia hic agitur de castigatione Iudææ per flagella, vnde: Omnis disciplina videtur esse in presenti, non gaudij, sed mæroris. Rabanus coniungit C A P H, L A M E D, quod interpretatur Manus contritionis, vel disciplinæ: & hæc est quarta secundum ipsum connexio: manus intelligitur in opere, contritio, & disciplina in sensu. Et est hæc vox reliquiarum Hierusalem plangentium sanctuarium destructum, templum prophanatum, & cetera talia, vt patet. Ergo dicit: O vos omnes, qui transitis per viam, ad litteram, qui multas videtis ruinas: vel per viam transeunt: qui enim eam quasi patriam diligunt, luctum

Aug. epist. 39. to. 2. Mat.13. f Iob 28. b Prou. 6. c 1. Pet. 1. d Heb. 6. b Osea 4. c Prou. 6. c

luctum cordis electorum considerare nesciunt, attendite, diligenter considerando, Et videte, comparando, & compatiendo, si est dolor, tantus, sicut dolor meus. Quasi dicat: Si nulla alia ciuitas fuit vnquam ita horribiliter destructa, quoniam vindemiauit: ecce multiplex incitamentum compassionis: primo, vtdictum est, per comparisonem ad diuinam seueritatem: & habet sex particulas: quia primo exprimit miseriam depopulationis: deinde angustiam, aut vehementiam tribulationis, De excelso misit: tertio angustiam captiuitatis, Expandit rete: quarto miseriam deuastationis finalis, Vigilauit iugum: quinto specialiter ablationem meliorum, & maiorum personarum, ibi, Abiitit omnes magnificos: sexto infert, consequentem desolationem dictarum reliquiarum, ibi, Idcirco ego plorans. Dicit ergo plangens depopulationem: primo, quoniam vindemiauit me Dominus, per Chaldæos, & Romanos: quia sicut, qui vindemiant, omnia bona abscindunt, & pauca grana immatura relinquunt in vinea: sic pauci relictii sunt in Iudæa ignobiles, ceteris interfectis, aut in captiuitatem ductis, vt locutus est, continue per Prophetas. Vindemiauit, inquam, in die ira furoris sui: ira namque est voluntas puniendi: furor autem est eiusdem voluntas seuera, & implacabilis: sicut moris est hominibus furibundis. Quid ergo faciam vineæ meæ? auferam sepem eius, & erit in direptionem: dirigam maceriam eius, & erit in conculcationem: & ponam eam desertam, & cetera.

Allegorice exponitur, vt sit vox Christi in cruce pendentis, & dicentis, O vos, & cetera: vel animarum existentium in purgatorio, ac dicentium: O vos omnes, qui transitis, & cetera: quasi qui estis adhuc viatores, attendite, & cetera. Vel est vox Ecclesie in tribulatione constituta, quæ ab alienis impugnatur, a filijs proprijs non defenditur: sed potius a plurimis dehonestatur: ob hoc ad deuotos suos exclamans, ait: O vos omnes, qui transitis per viam, vt peregrini. Et: Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, sicut dolor meus. Dolor meus super dolorem, in me cor meum mærens. Cuiusmodi dolor est matris iugiter parturientis, vel filios mortuos plangentis, vel sponsi absentiam præstolantis, suum cum suis filijs inter aduersarios exulantis, quoniam vindemiauit me Dominus, idest vindemiarum permisit, cuius vindemiatore sunt dæmones. Et: Si vindemiatore introissent ad te, mungendo saltem, ramos reliquissent.

Moraliter, vox est animæ veraciter pœnitentis: quia nulla maior desolatio, quàm separatio a Deo: Scito, & vide: quoniam malum, & iustum est reliquisse Dominum Deum tuum.

De excelso. Hic exprimit vehementiam tribulationis: primo exprimens eius anxietatem: deinde eius vilitatem: Et erudiuit me. Huic sententiæ præponitur littera M E M, quod interpretatur Ex ipsis: quasi dicat, ex ipsis Iudæorũ meritis est angustia aduersitatis. Vel pro allegoria loquitur: quia ex ipsis Iudæis fuerunt Apostoli igne Spiritus sancti illustrati: & hæc est expositio Hieronymi. Dicit ergo: De excelso, scilicet cæli palatio: quia ex Deo rectissime prouidente, sine cuius nutu, naturæ ratione, nec Chaldæi potuissent ei nocuisse. Omnis potestas a Domino Deo est, misit ignem, idest atrocissimam tribulationem, in ossibus meis, idest intima mea: ossa, castra, & munitiones intelliguntur: vel in ossibus regibus, & principibus, qui erant robur meum. Vel in hoc, incendium intelligitur templi, & ciuitatis. Et erudiuit me, quantum fuit in se, docuit me per aduersitatem: quod in prosperitatis tempore capere nolebam: Per omne flagellum, & errorem erudieris Hierusalem: Secundum aliam litteram: Sola vexatio intellectum dabit auditui. Et hoc etiam pro tanto verum est de Iudæis, quia dicitur, quod post Babylonicam captiuitatem

Isa. 5. b

Heb. 13. c Hier. 8. d

Hier. 49. b

Hier. 2. d

Rom. 13. a

Hier. 6. b Isa. 28. c

numquam fuerunt Iudæi idololatæ, & si alijs modis grauissime peccauerint. Expandit, ecce angustia captiuitatis: Expandit, Dominus, rete, captiuitatis vinculum pedibus meis, ne libere valeam ambulare, aut fugere. Quod dicit, quia subito, & improuise capta fuit ciuitas: Expandam rete meum super illum, & capietur in sagena mea: & adducam eum in Babylonem, conuertit me retrorsum, in caudam, quæ prius in capite: & retrorsum, iterum captiuando per Romanos post captiuitatem Chaldæorum, posuit me desolatam, idest a terreno solatio, tota die, idest continue, merore confectam. Et iuste, vt malis, quæ sine intermissione fecerant, incessabiliter deplorarent.

Allegorice, exponitur de missione Spiritus sancti, quod dicitur, De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. Vbi describitur missio Spiritus sancti missibilis, quantum ad quattuor. Ad principium originale missionis, de excelso: Ossa mea sicut cremium aruerunt: cremium est ab omni pinguedine deficcatum. Quantum ad terminum missionis, quia significatur per ossa, idest Ecclesie membra foris: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Quantum ad sensibile signum, ignem, Apparuerunt illis lingue disperitæ tamquam ignis. Quantum ad illustrationis effectum. Et erudiuit: Beatus homo, quem tu erudieris Domine. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & cetera. Expandit rete, & cetera. Istud potest esse theoria de regeneratione Pauli Apostoli, vt sicut in prior sententia describitur consummatum Apostolorum, qui fuerunt comites diuinæ peregrinationis: sic hic describitur vocatio Pauli doctoris egregij. Quia sicut in peccato duo sunt, auersio a bono incommutabili, & conuersio ad bonum commutabile: sic et contra in regeneratione duo sunt, auersio a bono commutabili, pro quo dicit: Expandit rete pedibus meis, & conuersio ad bonum incommutabile, pro quo dicit, conuertit me retrorsum. retro enim sibi Christus erat, quem contempserat. Vel aliter, ad iustificationem peccatoris duo exiguntur, scilicet preparatio liberi arbitrij, & infusio Spiritus sancti: præparatio autem non est de facili sine castigatione graui, sicut de Paulo legitur: quod significatur in expansione retis: infusio Spiritus sancti, vel rectificatio liberi arbitrij intelligitur in hoc, quod dicit: conuertit me retrorsum, æterna siquidem, quibus inherendum est toto corde, retro sunt, nec tantum peccatori ratione culpæ, sed cuiuslibet homini misero, propter inclinationem anime in sensus, & sensilia. Vnde dicit in huius designationem Ioannes: Audiui post me vocem magnam, tamquam tubæ dicentis. Hoc etiam adimpletur, quotienscumque per tribulationem castigatur, vnde Augustinus, in Confessionibus: Tu semper aderas misericorditer seuiens, & amarissimis aspergens offensio- nibus omnes illicitas iucunditates meas. Et Gregorius in Registro: Multi in hac vita dolores sunt, qui ad amorem celestium quotidie impellunt: qui mihi in hoc solum vehementer placere in hoc mundo aliquid non permittunt. Posuit me desolatam, propter multitudinem peccatorum, & defectum bonorum operum. Vox in excelsis audita est lamentationis, fletus, & luctus: Rachel plorans filios suos, & nolens consolari super eis, quia non sunt. Item desolatam, propter pericula, & impedimentum terrenorum solatorum: Renuit consolari anima mea, & cetera: tota die merore confectam, pro pœnitentiæ amaritudine: Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussisti femur meum. Vigilauit. Hic plangit, vt dictum est, finalem, & irremediabilem Synagogæ desolationem. Quam pœnam primo describit, vt insictam iuste: secundo effectum ipsius pœnæ. Infirmata est virtus. In prima parte insinuat misericordiam diuinæ dilectionis: secundo finalem recenset fueritatem vltionis, conuoluta sunt

Eze. 17. f

Psal. 101. a

Eccl. 1. a

Act. 2. a

Psal. 93. b Ioan. 14. d

Duo sunt in peccato.

Que exigatur ad iustificationem peccatoris.

1. Cor. 9. d

Apo. 1. c

Aug. lib. 2. Cõfess. c. 2. prope finẽ. Greg. lib. 4. cap. 79.

Hier. 31. c

Psal. 76. a

Hier. 31. d

sunt, & imposta, similiter, & æquitatem flagellati- nis. Huic autem sententiæ præmittitur littera NVN: quod interpretatur Sempiternum, significans sub- uersionis vltimæ miseriam: quando Iudæi per Roma- nos finaliter in perpetuum sunt dispersi. Dicit ergo, vigilauit, quod diu dormire videbatur, idest euigila- uit, vnde Rabanus: Vigilare iugum dicit: quia tem- pus diu dilatæ vindictæ tandem in eam aduertit.

Hier. 1. c Quid tu vides Hieremia? Virgam vigilantem. Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti: quia vigilabo ego super verbo meo, vt faciam illud. Iugum iniquita- tis est pœna deprimens, & coercens peccatores, in ma- nu Domini, in quo potetia eius operatiua intelligitur, conuoluit sunt iniquitates, quasi in aceruum reductæ, quæ videbantur dispersæ, & in obliuionem datæ, & imposta collo meo, quasi pondus ad portandum imposi- tæ in pœnam: sicut fit, cum imponitur collo latro- nis: Quo modo confunditur fur, quando deprehenditur: sic cõfusi estis domus Israel. Collum significat voluntatem rationalem: quia sola volutate capimus, idest Christo adhæremus: sicut per collum medium corpus capiti copulatur. Sed pro effectu pœnæ sequitur, infirmata, & cetera: & notat duplicem effectum, scilicet ablationem potestatis, & perpetuitatem captiuitatis, ibi, dedit me Dominus. Dicit ergo, infirma- ta est virtus mea, propter pœnæ grauitatem: Infirma- ta est in paupertate virtus mea, dedit me Dominus in manu, Romanorû, de qua non potero surgere, vsque ad finem mundi. Domus Israel cecidit, & non adij- ciet, vt resurgat. Quod si exponatur de captiuitate facta per Chaldæos, quæ durauit per septuaginta an- nos: tunc exponendum sic, de qua non potero, idest vix, & de difficili potero, vel per me non potero surgere.

Hier. 2. f **Psal. 30. b** **Amos 5. a** Allegorice. Iugum vigilat, cum propter peccata Ecclesiam flagellat: quod collo imponitur, quando prælati propter peccata subditorum puniuntur præcepto diuino: Tolle cunctos principes populi, & sus- pende eos contra solem in patibulis: Quod factum est, quia fornicatus est populus cum filiis Moab. Sic virtus Ecclesiæ infirmatur: quæ secundum id, quod sequitur, dedit me, & cetera, in finali condemnatione completur. Amplius infirmatur virtus per peccato- rum frequentiam: quia quilibet actus peccati aliquid adimit de fortitudine, & habilitate ad bonum. Dat Dominus in manu, vel quando virginitas amittitur, vel quando peccatum mortale committitur: de quo nullus per se sine Dei operatione reducitur: est enim homo spiritus vadens, & non rediens. Absulit Domi- nus. Hic lamentatur subtractionem insigniorum per- sonarum. Et habet tres particulas: in prima parte de- plorat stragem personarum. Secundo ipsum tempo- rum infortunium. Vocauit aduersum me. Tertio de- plorat miseriam reliquiarum, ibi: Idcirco, & cetera. Huic sententiæ præmittitur littera S A M E C H, & in- terpretatur Adiuutorium: in quo innuitur Dominici adiuutorij ablati lamentatio. Rabanus coniungit hæc tria M E M, N V N, S A M E C H: quæ simul iuncta interpretantur Ex ipsi sempiternum adiuutorium: ex ipsi, scilicet scripturis: secundum ipsum: & est quin- ta connexio. Dicit ergo: Absulit omnes magnificos meos, idest magna facientes, de medio mei, vt Reges, Princi- pes, sacerdotes, virtuosos. Magnificus enim est, qui in omni opere virtutis eligit, quod perfectius est: vnde magnificentia est decus, & ornamentum diuina- rum humanarumq. omnium virtutum. Vocauit ad- uersus me tempus: quasi, non sit istud casu factum: sed ad hoc tempus diuinitus prouisum: A desse festinant tempora, vt contereret electos meos, honore, aut gratia ceteris maiores. Vnde sequitur, torcular calcauit. In quo vehementia oppressionis designatur. Et dicit, tor- cular, & cetera, vt insinuet, vt dictum est, miseriam reliquiarum. Quoniam sicut in torculari, quidquid purum est, eliquatur: & quod impurum est, remanet in pressura: sic in Iudæorum obsidione nobiles

Num. 25. a **Psal. 77. d** fuerunt in captiuitatem ducti, ignobiles autem, & pauperes, quasi aridi derelicti. Allegorice. Magnifici intelliguntur prælati: qui tunc auferuntur, quando caduca, & vilia, quæ exigua sunt, auferunt: magna, & æterna derelinquunt: Adducet magistratus, quasi lutum, & quasi plastes conculcans humum: igitur auferuntur de medio, & mali non sunt in medio, sed in angulo. Debet enim prælatus esse in medio omnium per humilitatem: Rectorem te posterunt, noli extolli: esto in illis, quasi vnus ex eis. Item, per communitatem: vt nullius personam acceptet. Si dormiatis inter medios clericos, pennæ columbæ deargentatæ. In summis excelsisq. verticibus supra viam in medijs semitis stans iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loquitur, dicens, & cetera. Item per omnium diligentem considerationem: Diligenter agnosce vultum pecoris tui. Et: In medio populi polluta labia habentis, ego habito. Item per pacis confirmationem, & conseruationem: Stetit Iesus in medio doctorum, vel discipulorum, & dixit illis: Pax vobis. Vocauit aduersum me, & cetera. De toto tempore exigentiam. Bernardus: Sicut capillus capitis, sic momentum de tempore non peribit, vt conterat electos meos, actus condemnet, quos optimos reputabam: Est via, quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducunt ad interitum. In torculari, angustia tribulationis, non pœnitentialis intelligitur: in torculari enim vinum eliquatur, quo reficiuntur homines: remanent feces, quæ deprimuntur: sic per pœnitentiam electi probantur ad mensam Domini, & rapiuntur: mali affliguntur, & murmurationis merito internis incendijs comburuntur. Vnde pro bonis dicitur: Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vix pallium suum. De malis: Vt lutum pleat earum delebo eos. Vel torcular secundum Glossam, est passio Christi. Torcular calcavi solus: & propter hoc vinum premitur de torcularibus, idest salus de imitationibus Dominicæ passionis. Et potest esse the- ma in passione: quia primo notatur passionis angustia in torculari: secundo patientis potentia in calcatione eiusdem: tertio efficacia notatur in virgine filia Iuda.

Psal. 118. u **August. de verb. Apost. serm. 10. 20.** **Bar. 4. b** Idcirco ego plorans. Ecce consequens prædicta flag- gella, desolatio reliquiarum. Vbi primo præmittit desolationem: secundo desolationis intensiorem. Et oculus meus. tertio vtriusque rationem, quia longe. Huic sententiæ præmittitur littera A I N, quod interpreta- tur Fons, siue oculus: alludens sententiæ sequenti, in qua oculi velut fontes aquarum abundantia dicuntur irrigui. Dicit ergo: Idcirco ego plorans, idest gens residua: Hieronymus tamen exponit hoc de Prophe- ta Hieremia. Inde intensio doloris subditur, & oculus meus deducens aquam, idest magnam lacrymarû inun- dantiam, & fontem lacrymarum. Supra capitulo eodem: Plorans, plorauit, & cetera: quia longe. Ecce ratio desolationis, subtractio diuine consolationis, & exe- cratio populi delinquentis, facti sunt. Dicit ergo, quia longe factus est a me consolator: Deus propter peccatum. Longe enim a peccatoribus salus, conuertens animam meam, ad bonum: nullus enim ad bonum conuertitur, nisi prius in bono delectetur. Augustinus: Vt amo- ri iustitia non præponamus omnia, quæ delectant: ipse est primus gradus, vt inter omnia, quæ delectant, plus delectet ipsa iustitia. Pro secundo sequitur, facti sunt filij mei perdiri, ad litteram, vnde: Adduxit mihi luctum magnû: vidi enim captiuitatem populi mei, filiorû meorum, & filiarum mearum: Sed causa cau- sę sequitur, quoniam inualuit inimicus, idest præualuit.

Deut. 32. e Allegorice, vox est Ecclesiæ, vel animę sanctę: quę sponi sui deplorat absentiam. Sed deploratio efficax non est, nisi continuetur: vnde ille a Domino consola- ri videtur, qui seruat cor, scilicet continue lacrymo- sum, nullum admittens interruptiuium solatiuium. Au- gustinus: Consolari nolo vos, nisi primum venia re- duxerit vos. Et hoc est, oculum facere fontem aquę, quia

Mat. 9. b **Osee 9. d** quia longe factus est, & cetera: propter peccata mea. E contrario cum præsens sit consolator, non habent lo- cum amaritudinis lacrymæ. Numquid possunt lugere filij sponsi, quamdiu cum ipsis est sponsus? facti sunt filij mei perdiri, falsi Christiani. Vel de anima singulari intelligitur. Ephraim adducet filios suos ad interfe- ctore: Ephraim interpretatur frugifer: quia filij Eccle- siæ prosperitate, & affluentia præcipue corrumpuntur.

Expandit Sion. Hic secundo post declaratam a se diuinam seueritatem, subdit compassionis incentiu- um, hostium scilicet importunitatem. Primo de- scribens oppressionis miseriam: secundo ipsius pœ- nę iustitiam, ibi: Audite obsecro. In prima parte, quia hostes tunc maxime sunt molesti: quando illi, quorû sunt hostes, sunt in angustia constituti: ideo primo describit contra Iudæos adiutorij, & solatiij indigen- tiam: deinde subdit aduersariorum impugnantiam, ibi: mandauit Dominus: tertio consequentem Iudæo- rum ignominiam, ibi: facta est Hierusalem. Huic sen- tentiæ præmittitur littera P H E, quæ interpretatur os ab ore, non ab osse: vel oris, genitiue, quasi dicat: maior est obsessio mei, quàm lingua valeat enarrare: vnde etiam manuum extensione prætenditur. Dicit ergo, expandit, sicut periclitans, requirens adiutorem: vel in sinum afflictionis maximum: sicut solent afflicti graui morbo facere, & mulieres parturientes, Sion, continens, pro contento, non est, qui consoletur eam, do- minico subtracto solatio, & diuino flagellante iudi- cio. Vnde quæram consolatorem, mandauit Dominus aduersus Iacob, idest duas tribus Iuda, & Benjamin, de eius genere, & nomine gloriantes. Mandauit quan- tum ad pœnæ iustitiam, non quantum ad penitentium malitiam, in circuitu eius hostes eius, vnde: Nabuchodo- nosor, & omnis exercitus eius circumdederunt ciui- tatem, & extruerunt in circuitu eius munitiones. Sed pro consequenti ignominia subdit, facta est Hierusa- lem quasi polluta menstruis inter eos, Hierusalem continens pro contento facta est, quasi polluta menstruis, idest immunda reputata, & abominabilis: & hoc di- citur secundum Rabanum: quia sanguinolenta opera, & carnalia desideria noluit vitare: vnde subdit Raba- nus: Menstrua, fœditas est, cum per singulos menses grauiat, atque torpentia mulierum corpora immun- di sanguinis effusione releuantur.

Allegorice. Sion, idest Ecclesia in prælati sanctis, expandit manus suas pro subditis orando, vnde: Cum leuaret Moyses manus, vincebat Israel. Non est qui consoletur eam, benefaciendo. Omnes nam- que declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Man- dauit Dominus, & cetera: hoc specialiter impletur, cum tribulationes hæreticorum, & aliorum contra Ecclesiam suscitantur: præcipue cum carnalitates, & carni placencia prædicantur, tunc Hierusalem, quasi polluta menstruis plangitur: pro quo Isaïas: Facti sumus, vt immundus, omnes nos: quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ.

Moraliter, Sion animam significat, quæ fuit spe- culatrix Dei, sed in vitia relapsa, ad Dei consolatio- nes frustra se erigit: quin potius grauibus taxatur ten- tationibus: & medico indiget, non sponso. Iustus est Dominus. Ecce hic secundo post pœnę exag- gerationem, subdit pœnæ iustitiam: recognoscens eam sibi iuste fuisse illatam, dicens: Iustus est Domi- nus. Cui sententiæ præmittitur littera S A D I, quod iustitiæ interpretatur, & satis conuenit proposito. Exinde Rabanus facit hic sextam connexionem trium præcedentium litterarum A I N, P H E, S A D I, quæ interpretantur, simul fons, siue oculus oris, iustitiæ. Dicit ergo, iustus est Dominus, me affligedo, quia os eius ad iracundiam prouocauit, os eius, idest ipsum mihi per Prophetas loquentem: Ephraim in amaritudinibus suis prouocauit me. Quod a sensu morali non discre- pat: vbi docetur, omnem pœnam æquanimiter esse ferendam, vnde Gregorius: Si iusta placere Domino

Allegorice. Amici, idest clerici illi, qui vocati ab Ecclesia, ipsam decipiunt, cum stipendia recipiunt, & communi vtilitati non viuunt: Vel decipiunt Ec- clesiam, qui plures pingues recipiunt præbendas: vbi enim Ecclesia deberet, & posset habere plures ido- neos seruientes: non habet, nisi vnum virum condi- gnum.

scimus: pati autem nulla, nisi quæ Domino placue- rint, possumus: iusta sunt cuncta, quæ patimur: & valde iniustum est si de illa passione murmuramus. Glossa dicit super hoc: deprecatio est spes concessio- nis, quæ est color rhetorici, vnde Tullius: Depreca- tio est, in qua non defensio facti, sed ignoscendi pos- tulationo continetur. Audite obsecro, ecce iterat conclu- siue desolationis querimoniam: vbi primo inui- tat omnes ad compassionem: deinde subdit compati- endi ratione, virgines mea. Vbi datur intelligi, quan- to aliquis plus luget, tanto videt amplius esse lugen- dum. Dicit ergo, audite, obsecro, vniuersi populi. Supra inuitauerat ad compatiendum aliquos: hic inuitat vniuersos: talis enim est vsus humani affectus, vt dicit Rabanus: vt doloris sui, siue gaudij alios quærat esse participes: quatenus illorum solatio illatum onus tri- stitiæ, siue lætitiæ facilius portet. Et videte dolorem meum] audite, verba querimoniam, videte, multiplici- tatem miseriam, virgines mea, ex quibus expectari posset successio posteritatis, Et iuuenes mei, ex quibus ex- pectari posset auxilium defensionis, abierunt in capti- uitatem, Babylonis. Vel iuuenes pro paruulis acci- piuntur: vt sit hic octauus locus indignationis: quia tales nec se, nec alios possunt defendere.

Allegorice. Virgines, Ecclesię particulares. Despon- di vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Iuuenes etiam abeunt in captiuitatem, cum regenerati seducuntur hæretica prauitate: sicut patet in ec- clesia orientali: ibi statim regenerati multiplici im- buuntur errore. Vel in virginibus pudicitia, simplici- tas, & mansuetudo: in iuuenibus zelus, amor, fortitudo, magnanimitas, hæc vadunt in captiuitatem per defectum prudentie, vnde Roboam, reiecto consilio seniorum, adhæsit consilio iuuenum. Vel virgines vadunt in captiuitatem in fatiis virginibus, quæ super- biunt de virginitate, & nullis alijs bonis operibus ador- nantur. Vel castæ intentiones, & cogitationes signifi- cantur per virgines: sicut per iuuenes, robustæ affec- tiones, quæ ducuntur in captiuitatem, cum pecca- tum mortale occupat mentem.

Vocauit amicos. Ecce tertium incentiuum compassio- nis, scilicet consideratio fraudum falsorû amicorum. Vbi præmittit ipsorum deceptionem: deinde conse- quentem ipsius desolationem, sacerdotes mei. Huic clausulæ præmittitur littera C O P H, quæ interpreta- tur Vocatio: & congruit ei, quod sequitur. Vocauit ami- cos, ad litteram, Aegyptiacos, quos mihi tamquam fœ- deratos putabam amicos, & hæc fuit vna præcipua- rum causarum destructionis Hierusalem: quia scilicet innixi sunt auxilio Aegypti, vnde: Erit vobis for- titudo Pharaonis in confusione, & fiducia vmbrae Aegypti, idest ignominia. Vnde sequitur: Et ipsi decepe- runt me. Omnis amicus fraudulenter incedit: quia, vt dicit Glossa, in tempore primę, & vltimæ captiuitatis nullum eis auxilium præbuerunt, vnde Rabanus: Pa- tet, quod per antiphrasim ille amicus dicatur, qui de- ceptor esse probatur: sunt enim qui dicuntur amici, sed magis ostenduntur esse inimici: quia egrediuntur ad inimicitiam, sacerdotes mei, quibus debetur am- plior reuerentia, pro auctoritate. Et senes mei, quos ætas facit reuerendos, in urbe, Hierosolima, consum- pti sunt, peste, gladio, vel famis inopia: quia quæserunt cibum sibi, & non inuenerunt, vt refocillarent animam suam, non dicit, vt sustentarent. Quæ omnia, & si plu- ries contigerint, maxime tamen in subuersione facta per Romanos: Et est hic decimus quartus locus questionis: vbi res ipsę, quasi sensibilibiter explican- tur, vt iudex ad misericordiam inlectatur.

Allegorice. Amici, idest clerici illi, qui vocati ab Ecclesia, ipsam decipiunt, cum stipendia recipiunt, & communi vtilitati non viuunt: Vel decipiunt Ec- clesiam, qui plures pingues recipiunt præbendas: vbi enim Ecclesia deberet, & posset habere plures ido- neos seruientes: non habet, nisi vnum virum condi- gnum.

Greg. lib. 2. Moral. cap. 18.
Cic. lib. 2. de Inu.
2. Cor. 11. a
4. Reg. 12. b. c
Isa. 30. a
Hier. 9. b

gnum. Nec est mediocris Ecclesie iniuria, cum lucro feruorum suorum per captiuitatem aliquorum Ecclesia defraudatur. Sacerdotes eius consumpti sunt, in peccatis vitam infelicem terminantes.

Ephes. 5. f Moraliter: homo habet tres amicos: primus est caro, de qua: Nemo unquam carnem suam odio habuit: iste amicus decipit, ducens ad suspendium sibi consentiente. Irretrahit eum multis sermonibus: & blanditijs labiorum protrahit illu: statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam. Secundus amicus est mundus, qui parat funem, vel laqueu, vnde Apostolus: Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum, & in tentationem diaboli, & cetera: Tertius est diabolus, qui suspendit sibi consentientem. Ligauit eum spiritus in alis suis, & confundentur a sacrificijs suis, quaserunt sacerdotes cibum, & non salutem animarum. Vnde pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos.

Prou. 7. d Vide Domine. Ecce vigesima pars capituli: vbi excitat in aduersarios Dei indignationem. Et primo pramittit in summa, calamitatem: deinde inimicoru iniquitatem, omnes amici mei: tertio infert suam intentionem vltimo versu, ibi: ingrediatur omne malu. Calamitatem sua describit, quantum ad quattuor: primo quantum ad angustias corporales, quae intelliguntur in turbatione ventris: secundo quantum ad angustias spirituales, quae intelliguntur in subuersione cordis: tertio quantum ad angustias vniuersales, quae intelliguntur per foris est gladius: quarto quantum ad angustias irremediabiles, in principio versus sequentis, ibi: Audierunt, & cetera. Huic versui pramittitur littera R e s, quae interpretatur Capitis, quia hic describitur tribulatio ad intima cordis perueniens. Dicit ergo: Vide Domine, vt mihi compariaris, & contra aduersarios indigneris, quonia tribulor, quam tribulatione explanans, subdit, venter meus conturbatus est, quasi parturientis, cui est vehementissimus dolor ventris. Vel venter sacerdotes sunt mali: quia mali pralati omittunt vitalia sacramenta toti corpori, solis ipsi ventris foridibus seruientes. Adhaesit in terra venter noster. Pro angustia cordis sequitur, subuersum est cor meum in memetipso, vbi tanta intelligitur desolationis vehementia, quae rationis iudicium offuscabat. Turbatus est in ira oculus meus, anima mea, & veter meus. Vel cor mystice intelliguntur Prophetar, & consiliarij: quia in corde est sedes consilij. Ephraim, quasi columba seducta non habens cor. Vnde sequitur: quonia amaritudine plena sum, corde, & corpore: vndiq. cernens tribulationem amaricantem. Non vocetis me Noemi, idest pulchram, sed vocate me Mara, idest amaram, quia amaritudine valde repleuit me omnipotens. Huius autem plenae amaritudinis subditur causa, tribulatio vniuersalis: vnde sequitur: foris interfecit gladius, foris, idest extra ciuitatem gladius persecutoris, & domi, idest in ciuitate, mors similis est. Quod autem dicit, domi, fame: quod vero dicit, similis est, referatur ad similem tribulationem: quoniam tempore obsidionis factae per Romanos Iudaei contra se pugnarunt: & qui erant superius in pinnaculo templi, pugnaverunt contra illos, qui erant in parte templi inferiori, vt narrat Hegeffippus.

Osea 4. d Allegorice, per ventrem potest intelligi Ecclesia cathedralis, quae frequenter per discordias tumefacta, conturbatur: cor subuertitur, quando consilium pacis non inuenitur: fauiunt Ecclesiae aduersarij, & periculis internis agitur.

Ezech. 34. a Moraliter, cor subuertitur, quando superius clauditur, & inferius aperitur: tamen contrario modo materialiter disponatur.

Psal. 43. d Audierunt, quia, & cetera. Hic quarto tangit angustias irremediabiles, numquam remedium inuenientes: & introducit, vt dictu est, aduersarios exultantes, ibi: omnes inimici mei. Huic sententiae pramittitur littera S c i n, quod interpretatur Dentiu: quia post dolorem parturientium grauissimum videtur dolor dentium. Ex praedictis patuit primo morientium, ecce

Psal. 30. b

Osea 7. c

Ruth. 1. d

Hegeff. li. 5. de Exc. vrb. Hieros. cap. 1.

dolor residuorum viuientium describitur. Dicit ergo, audierunt, gentes in circuitu constituta, vel alij quicumque, quia ingemisco ego, dicit discretionis causa, & signantiae: quia nullus alius sic gemens inuenitur. Et non est, qui consoletur me, supra capitulo eodem: Non est qui consoletur eam, & cetera. Anxianti autem animae hoc est doloris non modicum augmentu: quando ille, in quo spem habuit solatij, differt afferre solatium. Omnes inimici. Post descriptam suam desolationem, hic subdit inimicorum fauientium improbitatem: primo describit eorum culpam: secundo prae-dicit futuram ipsorum poenam, & consolationem e contrario Iudaicam, ibi: Adduxisti. Dicit ergo: omnes inimici mei audierunt malum meum, afflictionis, & oppressionis, latati sunt: Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero, quoniam tu fecisti, idest me tribulationibus exposuisti. Sed pro sua consolatione futura, & inimicorum tribulatione, subdit: adduxisti, idest adduces in liberationem de captiuitate. In fletu veniet, & in misericordia reducam eos. Et sicut, aduersarij mei, similes mei, sicut videlicet modo sum: & ego liberabor: Vae qui praedaris, nonne praedaberis?

Psal. 12. b

Hier. 31. b

Isa. 33. a

Leu. 16. f

Hiero. li. 3. in Ezech. cap. 9. to. 4.

Allegorice. Istud retorqueri potest, contra malos religiosos, qui sunt dentes Ecclesiae, qui latent, & ruminant, vorant pro toto corpore: audiunt, quia gemiscit Ecclesia in aduersitate, & non est, qui consoletur, idest, qui opponat se efficaciter pro Ecclesia. Vel Ecclesiae ista est vox in pauperibus, quae in eis ingemiscit, & rarum inuenit adiutorem. Et ideo continget permutatio: quia veniet pauperibus bonis consolatio in futuro: diuitibus autem malis tribulatio, sicut patuit de diuite, & Lazaro: Fili recorde, quia recepisti bona in vita tua: & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

Ingressiatur. Ecce hic tertio infert suam intentione: vbi more rhetorico, vt dicit Glossa, postquam ad se iudicis misericordiam inflexit, in aduersarios Dei excitat feueritate. Et habet quattuor partes: quia primo excitat iudicis affectu ad eorum peccata multimoda consideranda: secundo ad flagella conferenda, ibi: Et vindemia eos: tertio excitat ad hoc per exemplum, ibi: Sicut vindemiafi: quarto aequitatis iudicium, ibi: Propter omnes. Huic sententiae pramittitur littera T h a v, quae interpretatur Signa: quia secundum Rabanu interpretationis gratia copuladu est cum tribus litteris praecedentibus, C o p h, R e s, S i n, quod interpretatur, Vocatio, capitis, dentium, signa. Per dentes, inquit, articulata vox emittitur: & ijs signis, ad caput omnium, qui est Christus, itur: per quem venit ad regnum sempiternum. Aliter, Iudaei habent vigintiduas litteras, & vigintiduos libros, scilicet secundum computationem: vltima autem litterarum est T h a v: vicenarius autem primus numerus continet septenarium triplicatum: & significat trinitatem: vltima autem littera superaddita, scilicet T h a v, significat, & signat essentiae trinitatis vnitatem. Vel sicut dicit Hieronymus, apud Samaritanos T h a v littera habet figuram crucis: quamquam apud Hebraeos corrupta sit: quod hoc significat, quod quidquid in veteri Testamento ponitur, signu est Dominice passionis.

Vel aliter intelligendum, quod nulli prodeit lamentatio, nisi cuius ad mortem Christi intentio ordinatur: propter quod T h a v vltimo ponitur in hoc quadruplici alphabeto. Dicit ergo: Ingressiatur omne malum, quod quasi ingredi non videtur, dum non punitur, omne malum eorum coram te, ad examen, scilicet tuum. Et vindemia eos, Rabanus: Vindemiare est vnquemque fructu operum suoru metere. Et notandu, vt dicit Rabanus, quod quando sancti viri deprecatorio more contra hostes suos rogant, non voto malitie, sed spiritu prophetie hoc, quod eis praesciunt futurum, praedicunt. Vel etiam contra spirituales nequitas orant: & quos incorrigibiles esse sciunt, vt iustam a Domino recipiant sententiam, & electi ab eorum infestatione

tertio subdit huius tribulationis merore ibi, Prophetar tui viderunt tibi falsa: quarto docet exercere se ad gemitum, & compunctione propter tale ammonitione, ibi: Clamauit cor eorum ad Dominum: quinto voluerunt se ad imploranda supernam miseratione, ibi: Videte Domine, & considera. In prima describit ira Dei, & reprobationis effectum circa statum Iudaeoru in generali, quantum scilicet ad totam regionem: in secundo in speciali, quantum ad ciuitatem, Et dissipauit quasi, & cetera. In prima parte primo lamentatur illius populi excacationem, & detestationem: secundo potestatis

abla-

S. Bon. Tom. 1.

Pp

infestatione liberentur. Haec Rabanus. Et si hoc orant A gemendi: & hoc quantum ad signum exterius. Et cor pro daemonebus, possunt eadem pro incorrigibilibus hominibus supposita incorrigibilitate, mereri zelo iustitiae. Vel spiritualiter intelligitur, vt sit vindemia mali in eis destructio. Pro exemplo sequitur, sicut vindemiafi me. Et pro regula iustitiae sequitur, propter omnes iniquitates meas. Et in similibus simile iudicium. Quam sententiam exponit, subdens qualiter vindemiauerit, multi enim gemitus mei, quia modo est ratio

gemendi: & hoc quantum ad signum exterius. Et cor meum, moerens, quantum ad lamentum interius. Allegorice: Primo complebitur in iudicio, quando illud Psalms Implebitur: Vindica domine sanguine sanctorum tuorum, qui effusus est. Et illud: Quare non iudicas sanguine nostru? In quo zelus quida iustitiae intelligitur, supposita pertinacia delinquentium. Vel certe, factis vindicat, cum inspirando peccatoribus poenitentiae spiritum, eos ad puniendum peccata sua inclinat.

Pf. 78. c Apoc. 6. o

C A P V T S E C V N D V M.

A L E P H.

Q V O M O D O obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de caelo in terram inclutam Israel, & non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui?

B E T H. Praecipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda: & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius.

G I M E L. Confregit in ira furoris omne cornu Israel: auertit retrorsum dexteram suam a facie inimici: & succendit in Iacob quasi ignem flammae deuorantis in gyro.

D A L E T H. Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmavit dexteram suam quasi hostis: & occidit omne, quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiae Sion: effudit quasi ignem indignationem suam.

H E. Factus est Dominus velut inimicus: praecipitavit Israel, praecipitavit omnia mœnia eius, dissipauit munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humilitatum & humiliatam.

V A V. Et dissipauit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum: obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem & sabbatum: & in opprobrium & in indignationem furoris sui regem & sacerdotem.

Z A I N. Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi sua: tradidit in manus inimici muros turrium eius: vocem dederunt in domo Domini, sicut in die sollempni.

H E T H. Cogitauit Dominus dissipare murum filiae Sion: tetendit funiculum suum, & non auertit manuum suam a perditione: luxitque antemurale, & murus pariter dissipatus est.

T E T H. Defixæ sunt in terra portæ eius: perdidit & contriuit vœctes eius: regem eius & principes eius in gentibus. Non est lex, & propheta eius non inueniunt visionem a Domino.

I O D. Sederunt in terra, conticuerunt senes filiae Sion, conaspererunt cinere capita sua, accincli sunt cilicijs, abiecerunt in terram capita sua virgines Hierusalem.

C A P H. Defecerunt pre lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum super contritionem filiae populi mei, cum deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi.

L A M E D. Matribus suis dixerunt: Vbi est triticum & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.

M E M. Cui comparabo te? vel cui assimilabo te, filia Ierusalem? cui exaquabo te, & consolabor te, virgo filia Sion? magna est enim velut mare contritio tua: quis medebitur tui?

N V N. Prophetar tui viderunt tibi falsa & stulta: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad poenitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumptiones falsas & eiectiones.

S A M E C H. Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem: Haecine est vrbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuersae terrae?

P H E. Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: sibilauerunt, & fremuerunt dentibus, & dixerunt: Deuorabimus: en ista est dies, quam expectabamus: inuenimus, vidimus.

A I N. Fecit Dominus, quæ cogitauit: compleuit sermonem suum, quem praeceperat a diebus antiquis. Destruxit, & non pepercit: & latificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum.

S A D I. Clamauit cor eorum ad Dominum super muros filiae Sion: Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.

C O P H. Confurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leua ad eu manus tuas pro anima paruuloru tuorum, qui defecerunt in fame in capite omnium compitoru.

R E S C. Vide Domine, & considera quem vindemiaueris ita, ergo ne comedent mulieres fructum suum paruulos ad mensuram palmae? si occiditur in sanctuario Domini sacerdos & propheta?

S I N. Iacuerunt in terra foris puer & senex: virgines meae & iuvenes mei ceciderunt in gladio, interfecisti in die furoris tui: percussisti, nec misertus es.

T H A V. Vocasti quasi ad diem sollempnem: qui terrent me de circuitu, & non fuit in die furoris Domini, qui effugeret & derelinqueretur. Quos educaui & nutriui, inimicus meus consumpsit eos.

EXPOSITIO IN CAP. II.

Q V O T Q V A M in praecedenti alphabeto deplorauit propheta temporale illius populi tribulationem, secundu quod illata erat ab aduersario tribulate, hic lamentatur eandem, secundu quod illata erat a Domino reprobante. Et habet quinque partes, primo quantum ad hoc describit infelicitatem synagoga: secundo desolationem introducit super hoc ipius propheta, ibi: Defecerunt pra lacrymis: S. Bon. Tom. 1.

et. m. i.

et. m. i.

et. m. i.

et. m. i.

et. m. i.

et. m. i.

ablationem, ibi: *Præcipitavit Dominus*, tertio populi stragem, ibi: *Tendit arcum suum quasi inimicus*, quarto generalem habitationem, & habitatorum dispersionem, ibi: *factus est Dominus velut inimicus*. In prima parte tria tangit reprobationem consequentia, primo excæcationem, secundo detestationem, ibi, *proiecit*, tertio omnis gratiæ, & clementiæ solitæ subtractionem, ibi: *Et non est recordans*. Huic litteræ præmittitur littera, ΑΛΕΡΗ, quæ interpretatur doctrina, & est exponendum vt supra: sicut patet, ex illo versu, qui sequitur: *Propheta tui viderunt tibi falsa*. Dicit ergo, *Quomodo*, admiratiue, & interrogatiue. Cui quæstioni respondetur ita in prædicto versu. *Propheta tui viderunt*. Quomodo obtexit caligine, non aliquid præbendo, sed gratiam subtrahendo: vnde Glossa: Caligine erroris ignominia, vel tristitia tribulationis irremediabilis, quæ prius claruerat lumine prophetarum, in furore suo, idest ira implacabili, hoc est voluntate puniendi inflexibili: sicut inflexibiles sunt homines furiosi, *Dominus filiam Sion*. id est, regionem totam, quæ sub arce Sion, & ciuitatem Hierusalem protegi solebat, sicut mater a filia. Mos enim est scripturarum. vt Metropolitanæ ciuitates, matres appellentur. & adiacentes regiones, oppidi, & vici filiarum. Pro secundo sequitur, *proiecit de celo*, cultu illo reprobato, & abiecto filio regni, & diuino fauore oblato, & angelico præsidio, in terram, videlicet altitudine subtracta: nec enim remansit, in ea lapis super lapidem, vt prædictum est. *inclutam*, scilicet ciuitatem, *Israel*, quæ solum incluta esse solebat. Quomodo capta est, & comprehensa incluta vniuersa terræ. Antiqui enim libri habent, *terram*, scilicet, *de celo terram*, & sonat, quasi in terram ad litteram idest, Hierusalem terram inclutam. Sed pro tertio sequitur. *Et non est recordatus*, ad miserandum, *scabelli pedum suorum*, idest populi, qui sibi humiliter erat subiectus. Vel Hierusalem templi, vbi Dominus super propitiatorium apparere solebat Moyse, propter quod scabellum pedum eius dicitur, in die furoris sui, idest vindictæ irrefragabilis. Allegorice, exponitur in Glossa, & moraliter, quando quicumque solebant esse sapientissimi excæcantur merito, scilicet peccatorum: sicut Iudas voluit recipere virgines Iabes, ne perderet tribum electam ex Israel: & sanctissimi prius, in fordibus versantur.

Præcipitavit Dominus, & cetera. Postquam lamentatus est excæcationem synagogæ: hic lamentatur potestatis subtractionem. Et quia duplex est potestas magnorum scilicet resistendi, & inuadendi: primo deplorat ablationem primæ, deinde secundæ in versu sequenti ibi, *confregit*, & cetera. Potentia autem resistendi consistebat in munitionibus, & in personis illas regentibus: pro primo dicit, *præcipitavit*, pro secundo, *polluit regnum*. Dicit ergo, *præcipitavit*, quod est plus, quàm deijcere, præcipitare enim idem est, quod proijciendo confringere. Vnde sequitur, *nec pepercit*, quod etiam amplius est, quàm præcipitare: quod in vltima captiuitate est completum, extinctis ceremonijs Iudæorum secundum Glossam: Domino providente, vt per ea, quæ euenerunt, ventura videatur prophetare. E contra de iusto dicitur in Psalmo: Cum ceciderit iustus non collidetur: quia, Dominus ponit manum suam. *Omnia speciosa Iacob*, ædificia scilicet, quæ erant non solum in munimentum, sed in ornamentum, templum scilicet, & alia ciuitatis ædificia, *destruxit in furore suo*, idest implacabili ira, *munitiones*, ad litteram, *virginis Iuda*, ciuitatem ab omni fructu sterilem, non habentem ex se successionem. Totum muram Hierusalem per circuitum destruxit exercitus Chaldæorum. Vel in speciosis intellige opulentiam, in munitionibus potestatem, *deiecit in terram*, dictas scilicet munitiones. Sed pro desolatione personarum sequitur, *polluit regnum*, idest omni pollutioni, & ignominia expositus, quia hominibus subiecit incircumcisus, quorum consortio, & moribus prophanati sunt. *Et prin-*

Luc. 19. g

Hier. 51. e

Iud. 21. c

Potestas magnorū duplex.

Pf. 36. c

Iere. 39. c

cipes eius, scilicet polluit, idest pollutos demonstravit. Sic ergo patet subtractio potentie resistendi.

Allegorice, deploratur hic lapsus humani generis quo ad tria præcipue incommoda: primo excæcationis, deinde mortalitatis, *proiecit de celo*, tertio concupiscentiæ carnalis ibi, *omnia speciosa Iacob*. Pro primo dicit: *Quomodo obtexit*, & cetera. Sion interpretatur specula, & significat statum animæ rationalis in innocentia, quæ creata scilicet ad æternitatis lumina contemplanda, quam posuit in specula, cum dixit: De ligno sciendi boni, & mali, ne comedas, & cetera. Quasi enim in specula constituitur, quando imminet mali periculum, qui circumspectionem cauere iubetur. Filia ergo Sion, anima hominis, speculationis filia, non tamen firmata in arce contemplationis. Sunt enim filiarum Hierusalem idest, contemplatione clare videntes: sunt filiarum Sion idest speculatione per speculæ cernentes: sunt filiarum Babylonis idest confusionis, quæ oculos suos statuerunt declinare in terram. Hæc igitur filia Sion obtegatur caligine, quia lumen rationalis animæ obnubilatur, non penitus extinguitur. Sed pro mortalitate sequitur: *Proiecit de celo terram inclutam Israel*: per hanc terram inclutam, corpus hominis accipimus; quod per immortalitatis gratiam, quasi celo simile extitit: & de illo sublimi statu cecidit, postquam illicita acceptauit. *Non est recordatus*, ad miserandum, *scabellum pedum suorum*, id est generis humani, a quo tam seueram vindictam exegit. *Præcipitavit*, in quo subita intelligitur generis humani ruina, de paradiso in mundum, de mundo in infernum de immortalitate in mortem, de morte in damnationem. *Omnia speciosa*, ecce infelicitas concupisibilis, cuius septem mala hic enumeres, primo hominis pulchritudinem fœdat, *omnia speciosa Iacob destruxit*, nam speciosus homo erat in corpore, & in corde: desideria & inuentiones ad terrena incuruat, *munitiones virginis Iuda*, & cetera: hominem totum deordinat, *polluit regnum*, quod est in subiectione inferiorum virium contra potentias animæ cognitiuas, & affectiuas: fortitudinem eneruat, *confregit in ira*, & cetera. gratiam euacuat, *abiectit retrorsum dexteram suam*: omnes sensus ad malum exagitat. *Et succendit in Iacob*: hominem in effeminatione bestijs assimilat: vnde arcum oportebat eum atterere, *resendit arcum*.

Confregit, & cetera. Ecce de subtractione potentie ad inuadendum, quæ per cornu intelligitur: quod a finitimis nationibus expertum consueuerat formidari. Istam autem potentiam facere solebat, robur principum, quod lamentatur confractum, diuinumque patrociniū, quod dicit esse subtractum ibi, *auertit retrorsum*, multitudo incolarum habitantium per circuitum, contra quod dicit: *Et succendit*. Dicit ergo: *Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel*, idest principum fortitudinem aduersarijs formidabilem. *Auertit retrorsum dexteram suam*, idest protraxit protectionem suam. *a facie*, idest præsentia, *inimici*, vt libere posset in eos deſeuire. *Et succendit in Iacob*, idest terra Iudæorum, *quasi igne flamma deuorantis*, idest consumētis, *in gyro*, in circuitu Hierusalem: quasi, sicut ignis accēsus late vagatur, & consumit omnia: sic fecerunt hostes Iudæorum.

Allegorice: *Confregit omne cornu Israel*, idest cornutos suos, Ecclesia confringi a cupiditatis amore lamentatur scilicet prælatos: qui cum cornuti sint ad inuadendum hostes inuisibiles, non visibiles corporaliter; non debent esse raptores: quia nullū animal habēs cornua viuūt de rapina: non enim habēt dentes acutos. Item ex quorū peruersis exēplis, sequitur spiritualiter in Ecclesia; quidquid accidit in synagoga materialiter.

Moraliter, diabolus primum hominem in via Domini ambulātem sequebatur, vt eum remoueret: sed non potuit ad hominem accedere. dextera Dei protegente, & intercidente. At vero cum homo ad diaboli persuasionem se conuertit, statim Deus dexteram suam a facie inimici retrorsum auertit.

Gen. 2. c

Psal. 16. c

Tendit,

Tendit arcum suum. Hic versus exponit finem præcedentis: hic enim, vt dictum est, lamentatur populi stragē. Et primo tangit istius miseriæ antiquam factā comminationem. Secundo iustā diuinæ seueritatis determinationem, ibi: *firmavit*. Tertio stragem populi generalem, ibi: *Et occidit omne*. Ergo, *resendit arcum*: arcus, quia proijcit in longinquum, significat comminationem factam prius, scilicet per verba prophetarum: *resendit, quasi inimicus*, quia amicus tendit aliquando ad terrorem, non proijciendo sagittā: sed Dominus emisit sagittam, pœnam debitam, per populum Chaldæorū: & quāto magis manus retraxit, tanto fortius percussit, & vehementius penetrauit, in modū sagittarij, *firmavit*, immobiliter discernendo, *dexteram*, scilicet ad percutiendum. Alibi significat dextera prosperitatem: hic autem magis seueritatem: quia fortior est motus dexteræ. Vnde sequitur: *quasi hostis*, ad percutiendum. Qui enim prius dicitur auertisse dexteram propter subtractionem defensionis: hic dicitur firmasse dexteram scilicet propter asperitatem flagellationis, quæ fortior est: in dextera namque potentia *Et occidit*, idest occidi permisit, *quod pulchrum erat visu*, idest pulchros homines, & pulchras mulieres, *in tabernaculo filia Sion*, id est Iudææ, vel Hierusalem: quasi in ipsis domibus suis necabuntur: vt hostis non solum grassaretur ad rapiendum, sed etiam ad interficiendum, *effudit*, large, & seuerè, *quasi ignem*, omnia consummantem, *indignationem suam*, id est pœnam, quæ signum erat suæ indignationis. Non dicit quasi aquam, sed quasi ignem: aquarum enim violentia solet deijcere, & dissipare non ita cito, nec penitus consumere: ignis vero subito destruit, & funditus consumit.

Moraliter, in arcu seueritas, vel terribilitas extremi iudicij designatur: tabernaculum animæ corpus est, tabernaculum etiam animæ conscientia est: omne ergo pulchrum occidit vtrobique, in corpore per calamitatem, in conscientia per cogitationum fœditatem. Vel certe per pulchrum intelligere possumus disciplinam morum, & honestatem, quæ Dominus dicitur occidere, non cogendo, vel dando malitiam, sed subtrahendo gratiam. *Effudit quasi ignem indignationem*: quia ignis numquam deficit, quamdiu adest materia combustibilis: sic nec hæc infelicitas: immo decursu humani generis vsque ad resurrectionem generalem stabit labes peccati originalis. Vel, *occidit omne pulchrum*, Dominus, connotans pulchritudinem originalem, vel corporalem. *Effudit quasi ignem*, & cetera, Omnia vitia scilicet consumentem.

Factus est Dominus. Hic lamentatur generalem habitatorum, & habitantium desolationem: primo plan gens eorum reprobationem: secundo eius effectum multiplicem, scilicet Iudææ afflictionem, ibi: *Præcipitavit Israel*. Dicit ergo, *factus est Dominus velut inimicus*, qui prius diligere, & fouere consuevit, *factus est velut inimicus*. quia non iam est vt pater, ad correctionem percutiens: sed vt hostis ad consumptionem præcipitans. Et dicit, *velut inimicus*, quasi non omnino inimicus quia semper punit citra condignum. Pars omnibus, quia tua sunt, domine, qui amas animas. Pro multiplici eorum afflictione sequitur, *præcipitavit*, subito, & fortiter deiecit, *Israel*, quantum ad populum: *præcipitavit omnia mœnia eius*, idest muros ciuitatem munitiones; vel alia ædificia ciuitatis, *dissipauit omnes munitiones eius*. Mœnia in ciuitate ad decorem fiunt, munitiones ad defensionem, quasi dicat sublimia deiecit, & fortia confregit, simile supra dixit, plangendo dispendium regionis. Omnia, inquit, speciosa præcipitavit, destruxit munitionem virginis Iuda, deiecit in terram. Idem hic intelligitur per mœnia, quod ibi per speciosa. Quantum vero ad vniuersitatem hominum oppressorum, dicit: *Et repleuit*, id est multiplicauit, *in filia Iuda*, idest gente Iudaica, *humiliatum*, & *humiliatum*, idest homines vtriusque sexus, in magna

Sap. 11. d

Gregor. 11. Moral. c. 9.

S. Bon. Tom. 1.

multitudine fecit humiliari, idest deijci per illam tribulationem. Vel per humiliatum intelligo, ordinem prælatorum: per humiliatam plebem subiectam, sicut supra simile dixit in vastatione regionis. Polluit regnum, & principes eius.

Moraliter: *Factus est Dominus quasi inimicus*: quia non quod ipse fecerit in nobis, sed quod nos ipsi fecimus casum: Non enim ex corde suo humiliavit, & abiectit filios hominum: præcipitavit Israel, idest hominem Deum videntem: quia præcipitavit, permittendo eum cadere in lutum peccati. Præcipitatur enim homo, cadendo primo per superbiam. Videbā Satanam quasi fulgur cadentem de celo. Item per adulationem. Erunt, qui beatificantur, præcipitati. Item per luxuriam, sicut figuratum est. Vbi dicitur de porcis, quod magno impetu præcipitati sunt in mare. Sequitur: *Præcipitavit mœnia*, & cetera, in quo intelliguntur gratiæ gratis datæ, vt est propheta, & genera linguarum: munitiones sunt virtutes, vt charitas, fides, & spes. Prius ergo præcipitat mœnia, deinde dissipat munitiones: quia frequenter abusus taliū gratiarum facit euacuationem virtutis: sicut de pulchritudine corporali patet: Fallax gratia, & vana pulchritudo & cetera. Vel per mœnia intelligitur custodia hominis exterioris: per munitiones virtutes hominis interioris. *Et repleuit in filia Iuda humiliatum*, & *humiliatum*, idest spiritum, & carnem subiecit ignominia. Vel istud ad populum Iudaicum, aliter referri potest: quando enim a populo Iudæorum prophetiam & doctrinam, & miraculorum signa abstulit, quasi mœnia eius præcipitavit, quando per infidelitatem eos excæcari permisit, & a spe promissionis cum fecit alienos, quasi munitiones eius dissipauit, sicut hoc exponit Gregorius.

Et dissipauit quasi hortum, & cetera. Postquam in communi lamentatus est dispendia regionis: hic accedit ad deplorandum detrimenta ciuitatis: primo quantum ad desolationem sacrarum ædium, & officiorum: deinde quantum ad desolationem murorum. *Cogitavit Dominus dissipare*, & cetera: tertio quantum ad calamitatem habitatorum, *Contriuuit vestes eius*. In prima parte plangit primo templi destructionem: deinde cultus legalis reprobationem: *Obliuioni tradidit Dominus*: tertio templi prophanationem factam a gentibus. ibi, *Tradidit in manu inimici*. Dicit ergo pro primo: *Et dissipauit*, idest dissipari permisit, *quasi hortum*, qui sine clausura, a bestijs conculcatur, *tentorium*, idest tabernaculum: tentorium appellat, quia vice illius antiquitus filij Israel primum in deserto, ac postmodum in Silo, ad cultum Dei, tentorio pro tabernaculo fugebantur: Vel tentorium ipsum appellat propter caelestem eius dispositionem, *demolitus est*, idest demoliri permisit, seu destrui, *tabernaculum suum*, idest tentorium. In demolitione, quæ paulatim agitur, odium intelligitur, & laceris inuidia Scribarum, & Phariseorum flagrans ad mortem Domini Saluatoris: quæ fuit causa suæ destructionis. Vel differunt tentorium, & tabernaculum: quia tentorium dicitur, vbi torturæ funibus ad polos terræ affixos extenduntur: in quo temporalis honor intelligitur Synagogæ: tabernaculum autem quibusdam tabularis constituitur, vbi diuina familiaritas, & communicatio secretorum designatur. Dicit ergo: tentorium, quod appenditur, dissipauit: tabernaculum autē, quod terræ hæret sub fossione, demolitus est, quod prædixit. Isaia: Derelinquetur filia Sion, quasi vmbra culum in vinea, & quasi turgurium in cucumerario. Quasi dicat: sicut ab horto, & vinea, postquam collecti fuerint fructus, custodia hominum tollitur: sic a populo isto, quia fructu boni temporis sterilis est, custodia diuina auferetur. Vel per hortum locum voluptatis, & luxuriæ possumus intelligere, quoniam in hortis, & lucis solebant lasciui re; & dæmonijs sacrificare. Dicit ergo: *dissipauit quasi hortum*,

Thren. 3. d

Luc. 10. c

Isa. 9. d

Mat. 8. d

1. Cor. 12. b

Prou. 11. d

Gregor. 11. Moral. c. 9.

Tentorium & Tabernaculum quid differant

Isa. 1. b

horum, quia enim in locum sanctitatis impudicitia, & voluptas introiuit, ideo dissipatio, & desolatio venit. Ad litteram primum templum, quod edificauit Salomon, dissipatum est a Chaldaeis: secundum, quod Zorobabel edificauit, dissipauerunt Romani, & illud tertium, quod adhuc stat, adprophanant vsque hodie Saraceni. Sed quantum ad reprobationem cultus sequitur: *obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem, & sabbatum*. Ad cultum veterem pertinebant dies sollempnes, quos intelligit per festiuitatem, & sabbatum: pertinebant personarum offerentium, vel ministrantium, quas intelligit per sacerdotem, & regem: pertinebat altare, pro quo dicit: *Repulit Dominus altare suum*, sacrificiorum ceremoniarum, pro quo subdit, *maledixit sanctificationi sua*. Dicit ergo, *obliuioni tradidit*, quasi non solum repulit, sed obliuioni tradidit, quia ea amplius non requirit, sed in Sion, ubi erat templum: *festiuitatem quamcumque*, scilicet pascha, & alias, de quibus legitur: & Sabbatum, quod erat sollempnitatum complementum: quod maxime in vltima captiuitate est completum. Sollemnitates vestras odiuit anima mea. Et, supple tradidit, in opprobrium: alias opprobrium, quantum ad ignorantiam. Et indignationem furoris sui, quantum ad angustiam. Vel ignorantiam in hoc vehementia intelligitur, quod nomen indignationis innuat, Regem, & sacerdotem, quibus duobus populus ille regebatur. Regi honor debetur, deuotio in sacerdote intelligitur. At vero pro honore opprobrium regi, pro deuotione indignatio redditur sacerdoti: vt omnis Iudaei populi excellentia intelligatur. destructa fuisse. Nota, quod voluntas puniendi significatur primo, nomine opprobrii, in quo intelligitur voluntas deiiciendi, contra superbiam: secundo furoris, in quo effrenata voluntas exterminandi intelligitur contra pertinaciam.

Leuit. 23.

Isa. 1. c

4. Reg. 16. c

Isaia 1. c

Cant. 4. d

4. Reg. 21. a

tas in terrestres occupationes, & affectiones commutatur. *Obliuioni tradidit*, id est permisit festiuitatem, quae est feriatio a malis; & est festum laicorum, & Sabbatum, quod est vacatio ab implicationibus mundanis. Vel ad litteram: festiuitates Ecclesiae quantum ad multos obliuioni tradit: quia voces claustralium non exaudit. Cum multiplicaueritis orationes, non exaudiam, quia manus vestrae plenae sanguine sunt. *Dedit in opprobrium*, & cetera: quia ad litteram, regale Ecclesiae sacerdotium apud multos venit in contemptum. Irritum fecistis pactum meum: propter quod ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis. Vel aliter: anima nostra rex est, & sacerdos. Rex debet regere carnem suam: sacerdos, quia iugiter Deo offerre debet deuotionem suam. Rex in opprobrium traditur, quando anima carni suae substat, & turpibus desiderijs famulatur: sacerdos in indignationem traditur, quando a deuotione cadens, in peccati consuetudinem obduratur. *Repulit Dominus altare suum*. Allegorice altare nostrum Christus est, cuius humanitatis sacrificio Deus nobis placatus redditur: super quod, quasi altare omnia nostra spiritalia sacrificia offeruntur. Hoc altare Deus pater repulit, quando vsque ad crucis patibulum in Iudaeorum manibus eum dereliquit: Deus Deus meus, vt quid dereliquisti? *Sanctificationi sua maledixit*, quia illum, quem ad sanctificationem nostram misit, maledictioni acerbissimae passionis exposuit. Vnde Apostolus: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Muri turrium, qui in ciuitatibus praeminetioribus sunt, Apostolos significant: qui in Ecclesia sancta dignitate eminentiores, & constantia fortiores fuerunt. Isti quoque in manibus inimici traditi sunt: quia cum Christum mori cernerent, ipsi per infidelitatem corruerunt. *Vocem dederunt*, Iudaei, quia Christo patre mortuo, & dispersis ouibus, omnino praualuisse gloriati sunt. Vel Dominus altare suum repellit, quando homines indignos in Ecclesia praefici permittit. Vel muri turrium praefati sunt. Super muros tuos Hierusalem constituiti custodes Dei. Quibus inimicorum vox auditur, quando inique, & peruerse dignitatem gerunt.

Isaia 1. c

1. Pet. 2. b
Mal. 2. b

Pf. 21. a

Gal. 3. b

Isa. 62. b

Osea. 8. c

Moraliter: Altare nostrum, fides nostra est: super quam sacrificium boni operis immolamus: quod altare tunc repellitur, quando fides nostra bonis operibus nudata, a Deo reprobat: fides sanctificatur, quando ei per incrementum virtutis merita augentur. Sed sanctificatio maledicitur, quando fides ipsa amissa virtutibus, prauis operibus violatur: Factus est Israel, quasi vas immundum. Muri turrium in manus inimici dantur, quando ingenium, & huiusmodi aliae gratiae gratis datae ad iniquitatis studium conuertuntur: in quibus muri inimici vox auditur, quando diabolicae suggestiones interius admittuntur, & exterius improbe proferuntur: de quo multum laetantur daemones: & hoc signatur. *in die sollempni*.

Cogitauit Dominus, Hic secundo deplorat dispensa ciuitatis quantum ad deiectionem murorum, & propugnaculorum. Primo autem lamentatur muri deiectionem: secundo ipsius antemuralis destructionem, *luxitq. antemurale*: tertio portarum ipsarum euulsionem, ibi: *Defixa sunt in terram*. Dicit ergo, *cogitauit Dominus*, ergo consulto fuit: quasi non statim fecit, sed diu eius conuersionem expectauit: & quasi ex deliberatione hoc fecit, *dissipare murum filia Sion*, id est ciuitatis Hierusalem ad litteram, quamuis per hoc omnis eius regio possit intelligi: *Tendit funiculum suum*, ad destruendum, qui tamen non solet tendi, nisi pro inimicorum eiectione. Per funiculum autem iustitiae rectitudo intelligitur diuinae secundum merita illi populo infelici retribuentis. Vel in funiculo poena, qua peccatores ligare designatur,

tur, non auertit manum suam a perditione, quasi dicat vsque ad consumptionem percussit: & quia nullum a culpa liberum inuenit, nullum dimisit immunem a poena, *luxitq. antemurale*, id est lugendi dedit materiam ipsum destructum cernentibus. Et est antemurale defensio murorum sicut vallum, fossa, vel aliquid consimile, & murus pariter dissipatus est, cum antemurali. Per antemurale custodia angelorum: per murum custodia hominum notatur: quarum vtraque illi populo subtracta, vsque hodie Iudaei lamentatur.

Antemurale.

Funiculum tendere.

Deut. 32. b

Pf. 2. c

Reuerentia quibus debeat.

4. Reg. vi. b

re seruata; & propterea superuenerunt flagella. *Et propheta eius*, pseudo, non inuenerunt visionem a Domino, quam tamen se vidisse asserbant: & talibus Iudaei credentes, a Domino destructi sunt propter peccata sua. Vnde infra: *Propheta tui viderunt tibi falsa*.

Allegorice ab illo loco: *Defixa sunt in terram*, & cetera. portae, & vectes ciuitatis praelati sunt: qui sunt portae per verbum, & vectes per consilium, & vere per exemplum portae dicuntur, de quibus: Singulae portae erant ex singulis margaritis. Item & vectes dicuntur: vnde significantur per illos vectes, quibus arca vehebatur, qui erant de lignis Sethim, quae erant imputribilia, in signum castitatis: erant odorifera, in figuram famae bonae: decorata in figuram charitatis: erant in quattuor circulis aureis, in figuram meditationis legis diuinae, cuius summa continetur in quattuor Euangelijs. Portae igitur sunt, quando extra positos per praedicationem introducunt: vectes, quando intrus positos per salutare consilium custodiunt. Vel per portas Hierusalem, Scribae, & Pharisei intelliguntur, terrenorum studio, & amori intenti: qui Christum non solum non receperunt, sed etiam alios ab eius receptione impediunt. Vobis Scribae, & Pharisei hypocritae, qui clauditis regnum caelorum ante homines: vos enim non intratis, nec intrantes finitis introire. Hi in terra defixi sunt: quia in sola Christi humanitate oculos habentes, in laqueum perfidiae inciderunt. Vel in terra defixi sunt, quia litterali, vel terreno sensui legis adhaerent. Sed vectes Dominus perdidit, & contriuit: quia consilium eorum ad nihilum occidit: perditum est consilium, quia Christum occidendo extinguere non poterunt. Contritum est etiam consilium: quia ob hoc terram perdidit, quod Christum occiderunt: propter quod subditur, *Regem eius, & principes eius in gentibus*, supple, contriuit: quia gentes eis praefuerunt. Non est lex, inter eos scilicet, qui libros habent; sed legis intelligentia carent: Sed quia adhuc sibi venturum Christum perhibent, contra hoc recte subiungitur: *Propheta eius non inuenerunt visionem a Domino*, quasi dicat: De aduentu Messiae, quod somniant, a se habent, non Domino reuelante. Sed pro tertio subdit: *Sederunt in terra*, in signum doloris, & abiectionis, conticuerunt senes, non audentes monere, *senes inquam, filia Sion*, id est terrae Iudaeorum, vel ciuitatis Hierusalem.

Apoc. 21. f

Exod. 25. b
26. c

Mat. 23. b

1. 2. 1. f

Consperserunt, ecce desolatio personarum, magis miserandarum: quarum desolationem describit per signa lugubris poenitentiae cordis, & cilicij, & corporis ad terram prostrati. Dicit ergo: *Consperserunt cinere capita sua virgines Hierusalem*, accincti sunt cilicij, dicit, accincti, masculinae, vt in vitroque sexu istam desolationem fuisse ostendat. Vel istud ad senes praehabitos est referendum. Aliqui habent suppletionem falsam: accincti sunt cilicij seniores iudices: haec enim est corruptio ex ignorantia procedens. Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere. Quidam aliter putant, accipientes sententiam inde, *Filia Sion*, id est mulieres, ad litteram, *consperserunt cinere*, & cetera. Sed in antiquis voluminibus reperi sic punctatim: & hic est sensus Hebraicae veritatis, vt exponitur a quibusdam. Pro tertio subditur, *abiecerunt in terram capita sua virgines Hierusalem*, ad litteram: in signum dolorum.

Hier. 6. g

Ierem. 6. g

Moraliter. *Sederunt in terra*, sessio deiectionem, silentium stuporem designat. Et recte senes, in quibus consilij auctoritas esse debuit, siluisse dicuntur: quia calamitati, quae fuit ibi, nullo consilio portuit subueniri, *consperserunt cinere*, & cetera recte in tribulatione senes conticescunt, virgines cinere, capita sua conspergunt, quia cum tribulatio vehementer ingruit maturos sensus in stuporem, & lasciuos ad impatentiam vertit. Vnde subditur, *accincti sunt cilicij*, hoc

Spiritualiter, cogitatio Dei, vel deliberatio patientia est, qua peccata ad tempus dissimulat: & iustitia, qua digna animaduersione castigat. Hoc autem est funiculum tendere, modum scilicet, & quantitatem debitam diligenter aestimare, & secundum hoc flagellare. Vel, per cogitationem Dei, incarnationis dispensatio intelligitur: & quia in carne veniens Iudaeos repulit, vt gentes intrarent, prius murum filiae Sion dissipauit: deinde funiculum hereditatis suae super populum gentium dilatauit. Quasi enim contractus erat funiculus, quando de populo Iudaeorum tantum dicebatur, Iacob funiculus hereditatis eius: quia igitur vocationem gentium praecessit irretitio Iudaeorum, recte subditur: *Et non auertit manum suam a perditione*, a qua manum auerteret, si gentes colligeret, Iudaeos non reproberet. *Antemurale*, id est Patres priores luxit, quia patres priores de Iudae eiectione doluerunt. Murus dissipatus est, quantum ad ingratitude Iudaeorum, vt edificaretur in gentibus.

Moraliter. Per murum filiae Sion, virtutes animae accipimus: cum igitur virtus accepta eleuat, aut neglecta deprimit, & male securi gratiam acceptam custodire negligimus; quam horrendum sit, quod nobis inuisibilis iudex cogitet, ignoramus. Cogitat ergo & deliberat, priusquam feriat: cui funiculum tendere est, subtiliter peccati mensuram examinare: non auertit manum suam, quia quanto plus patiente sustinuit, tanto minus feriendo parcat. Per murum igitur virtutes animae intelliguntur: per antemurale operationes intelliguntur: luget ergo antemurale, & murus dissoluitur: quia gratia recedente, virtus tollitur, & opera virtutum infirmantur. Vel murus, praefati: antemurale principes saeculares Ecclesiam defendentes: & hoc & illud luget, cum per ingluuiem lucrandi ministrantur sacramenta. Vel, antemurale custodia disciplinae: quod luget, cum homo deserit disciplinam: quo facto virtus pariter dissipatur, quae per murum intelligitur. Vnde: Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & cetera.

Defixa sunt in terram, & cetera. Lametatur, ad litteram, portarum euulsionem, dicens: *Defixa sunt in terram porta eius*, quasi sic corruerunt, vt non sint amplius erigendae, & permanent sicut vestigia ruinae. In terram ergo fixae sunt, vt pateant incurfioni, vectibus, & seris distractis, vnde subdit: *Perdidit, & contriuit vectes eius*, id est serae, vel obitacula ostij; quae manu huc & illuc, claudendi, aperiendi, gratia vehuntur. *Regem eius, & cetera*. Tertio agit desolationem personarum ciuitatem habitantium. Lametatur autem primo tribulationis angustiam in magis reueredis: deinde in magis miserandis. *Consperserunt cinere, & cetera*. Reuerentia autem debetur regibus propter potentiam, doctoribus propter sapientiam, senioribus propter maturitatis gratiam: sed haec omnia defecerunt principibus captiuatis, lege combusta, senibus ignominiose tractatis: propter quod dicit: *Regem eius*. Noui libri habent Reges, supple perdidit, & contriuit. *Et principes eius in gentibus*. Et forte de portis, & vectibus figuratiter locutus est: Regem per portas, principes per vectes intelligens: sicut de Sedechia, & filijs eius patet. Pro secundo sequitur. *Non est lex*, quia libri legum per Chaldaeos conclusi sunt. Vel, non est lex in ope-

ad senes, abiecerunt in terra capita sua. hoc ad virgines: mortem accelerare volunt, qui ingruentibus malis, sponaneas etiam afflictiones adiiciunt.

Allegorice, sederunt, & cetera Cum in principio capituli plaxerit propheta lapsum generis humani: deinde etiam in immediate precedentibus excacationem populi Iudaici, hic transire videtur ad deplorandum statum Ecclesie presentis. Quid enim per filiam Sion, nisi praesens ecclesia designatur? quae de Sion, per fidem nata est: cuius Senes, sunt pastores, qui senes sunt profectu sapientiae, & morum maturitate. Bene senes, non paruuli sicut in lege, vbi homines tenes promissionibus, quasi lacte nutriebantur. Hi sedent in terra, cum desunt transitoria, per auaritiam: Inueterasti in terra aliena. Conticuerunt per ignorantiam, vel per verecundiam: quia vbi conscientiam remordet reatus, statim linguam a praedicatione ligat timor confusionis. Gregor. Fit omnipotentis Dei mandato, vt nec in bono linguam habeat, qui habere bonam vitam renuit. Et nota, quod senibus duo debentur. Prima sedes: Si quando volebam ire ad eos, sedebam primus. Item primum verbum: Loquere maior nati: decet enim te primum verbum.

Baruc. 3. b

Greg. 4. Moral.

Iob. 29. d

Eccl. 32. a

A iam cohibe te a lacrymis, & stringe animum: multum omnino fleuisti: & hoc omnino morbus iste peccatoris tui grauior accipit. Et respondet Augustinus: Modum vis habere contra lacrymas meas, cum miseriae meae modum non videam: aut valetudinem corporis considerare me iubet: cum ego ipse tabe confectus sim.

Aug. lib. 1. Soliloq. c. 14. to. 1.

Conturbata sunt viscera mea, dolore ad intima pertingente: Conturbatus est, in ira oculus meus, anima mea, & venter meus, effusum est in terra iecur, vel hepar meum, in errore voluptatis, & concupiscentiae, vt dicit Hieronymus. Quasi dicat in tantum intrauit desolatio, vt omne solatium sit elisum, super contritionem, id est destructionem, filia populi mei, id est Iudaeae, vel ciuitatis Hierusalem. Cum desceret, Ecce afflictio desolationis duplex: primo desolatio magis lamentabilium personarum: secundo derelictio, & tribulatio vniuersorum. Primo igitur describitur afflictio magis lugubrium, & miserabilium personarum, scilicet paruulorum, seu infantium: quorum primo describit indigentiam, deinde lugubrem querimoniam, ibi in matribus suis dixerunt, tertio exinanitionem, cum descerent: & mortem lamentabilem, cum exhalarent. Dicit ergo, cum descerent quasi, ecce materia doloris, cum descerent praefame & siti, paruulus, & lactens. Aliqui exponunt lactentem, actiue, pro matribus scilicet pueros lacte pascentibus, quibus maxime est compatiendum, in plateis oppidi, id est Hierusalem: quam vocat oppidum, propter abiectionem, & vilitatem. Ite in castellum, quod contra vos est. Sed pro lugubri querimonia sequitur: Matribus suis dixerunt, in quibuscumque terrenorum affectibus dixerunt praefamis angustia deficientes, cum essent in delicijs nutriti. Vbi est triticum, & vinum? Ista petunt, quae non petentes abundare eis solebant. Vnde ex hoc patet doloris vehementia, cum descerent, exinanitione totius corporis, quasi vulnerati, effusione sanguinis: Interfecti tui, non interfecti gladio nec mortui in bello, in plateis ciuitatis, vbi solebant esse securi, & foueri, cum exhalarent, praefamis angustia, animas suas in sinu matrum suarum, ad litteram, vbi patet doloris exacerbatio.

Pf. 30. b

Mat. 21. a

Isa. 22. b

2. Cor. 11. f

Cap. 1. a Pf. 87. b

Galat. 4. c

Hebr. 5. d

B Conturbata sunt viscera mea, dolore ad intima pertingente: Conturbatus est, in ira oculus meus, anima mea, & venter meus, effusum est in terra iecur, vel hepar meum, in errore voluptatis, & concupiscentiae, vt dicit Hieronymus. Quasi dicat in tantum intrauit desolatio, vt omne solatium sit elisum, super contritionem, id est destructionem, filia populi mei, id est Iudaeae, vel ciuitatis Hierusalem. Cum desceret, Ecce afflictio desolationis duplex: primo desolatio magis lamentabilium personarum: secundo derelictio, & tribulatio vniuersorum. Primo igitur describitur afflictio magis lugubrium, & miserabilium personarum, scilicet paruulorum, seu infantium: quorum primo describit indigentiam, deinde lugubrem querimoniam, ibi in matribus suis dixerunt, tertio exinanitionem, cum descerent: & mortem lamentabilem, cum exhalarent. Dicit ergo, cum descerent quasi, ecce materia doloris, cum descerent praefame & siti, paruulus, & lactens. Aliqui exponunt lactentem, actiue, pro matribus scilicet pueros lacte pascentibus, quibus maxime est compatiendum, in plateis oppidi, id est Hierusalem: quam vocat oppidum, propter abiectionem, & vilitatem. Ite in castellum, quod contra vos est. Sed pro lugubri querimonia sequitur: Matribus suis dixerunt, in quibuscumque terrenorum affectibus dixerunt praefamis angustia deficientes, cum essent in delicijs nutriti. Vbi est triticum, & vinum? Ista petunt, quae non petentes abundare eis solebant. Vnde ex hoc patet doloris vehementia, cum descerent, exinanitione totius corporis, quasi vulnerati, effusione sanguinis: Interfecti tui, non interfecti gladio nec mortui in bello, in plateis ciuitatis, vbi solebant esse securi, & foueri, cum exhalarent, praefamis angustia, animas suas in sinu matrum suarum, ad litteram, vbi patet doloris exacerbatio.

C Allegorice, ab illo loco, Defecerunt, Vox est in persona Ecclesiae, membrorum suorum, infirmorum dispendia deplorantis: qui prius planguntur a bonis, quam a semetipsis: proprium enim est clericorum, plangere aliena mala sicut propria: oculi sunt praelati, quia prouisores: viscera, misericordes: iecur, charitate feruentes: quia in iecore calor uiget, digestionem stomachi promouens. Oculi igitur deficient, peccato vastante populum Dei: quia alienis miserijs compatiuntur cum Apostolo dicente: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vrer? Supra: Plorans plorauit in nocte, & lacrymae eius, & cetera: Oculi mei languerunt praerinoopia. Hugo: Nullum certius, veriusq. indicium vere charitatis, quam affectus fraternae compassionis. Viscera conturbantur: quia iustae pietatis affectus concutitur in praelatis, qui habent alios in visceribus gerere, & parere. Quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Iecur in terram effunditur, quando ex compassione bonus praelatus vehementer animo deijcitur, & contra malum excitatur, super contritionem filia populi mei, in sexu femineo infirmitas subditae plebis designatur: per contritionem, quasi irreparabilis ostenditur calamitas: quia quod contritione, id est confectione comminutum est, non amplius reparatur, cum descerent paruulus, in via. Et lactens, solius simplicitatis doctrinae capax: Omnis, qui lactis est particeps, expers est sermonum iustitiae: paruulus enim est. Vel per paruulos, populi rudes: per lactentes prauos doctores: per plateas oppidi, sacculi voluptates. Paruulus igitur, & lactans in plateis talibus deficient, quando carnales stulti cum peruer-

Mat. 10. b

Is. 20. a

Iob. 16. c

D Defecerunt praerlacrymis. Haec est secunda pars capituli, in qua, post descriptam desolationem synagogae, introducit lamentationem ipsius vocis Prophetae. Primo ostendens doloris sui vehementiam. Secundo subiungens doloris materiam, ibi, Cum desceret paruulus: Vehementiam doloris ostendit, tum ex signo exteriori primo: tum ex dolore, interiori secundo, ibi: conturbata sunt viscera mea, tum ex euacuatione omnis solatij, ibi: Effusum est in terra. Dicit ergo, defecerunt praerlacrymis, id est praerabundantia lacrymarum, oculi mei. Simile: Facies mea intumuit a fletu: & palpebrae meae caligauerunt. Viri enim sancti in tribulatione, vel contritione vehementi non solent parcere oculis, aut pectori. Vnde dicit ratio Augustini: Sed

E Mortuus est filius huius mulieris nocte, dormiens quippe opprefferat. Vel moraliter ab illo loco: Defecerunt oculi, per oculos claritas intelligitur contemplationis, & quid per viscera, nisi sensus internae dulcedinis, & quid per iecur nisi feruor diuini amoris accipitur? Spiritualis enim quicumque quanto magis amorem in tribulatione ad proximorum compassionem foras effundit, tanto magis interna solatia, quae gustare consueuerat, subtracta deplorat: Effusum est, & cetera. Effusio iecoris est mortificatio carnis: ne ergo fictae lacrymae credantur, carnis afflictio lacrymis iungatur, & tunc iecur in terram funditur: Super contritionem filia populi mei, non dicit pro patre, vel matre: sed filia populi mei, ne affectus carnis, & non charitatis eum ad fletum exagitare credatur, & cetera, vt supra. Vel per filiam populi carnis anima: per paruulum, sensus carnis: per lactentem virtus mentis accipitur: sensus enim carnis leuia semper appetit, nisi quantum eum mentis constantia per disciplinam refringit. Per oppidum corpus, quod anima habitat, intelligitur: per eius plateas fluxus, intelligitur voluptas. Vel platea mentis est vagatio, per quam multi vulnerantur.

F Allegorice: Istud ad praedicatorum falsos referri potest: qui ad litteram implent, quae hic dicuntur: vident, solam mundanam vanitatem comedantes: videntur stulti, statum saecularem religioni praerferentes: Viri iniqui lactant amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Videntur tibi assumptiones falsas. Moraliter: Assumi est per iustitiam Ecclesiae incorporari: eijci vero est a culpa separari: quia igitur praedicatorum pseudocondemnant innocentes, qui non sunt condemnandi, quasi per electionem, & commendant adulando illos, qui sunt arguendi: quasi per assumptionem, recte dicitur

Mat. 7. b

Ioan. 12. d

Io. 6. b

Io. 2. b

3. Reg. 3. c

Isa. 3. e

Eze. 22. g

Hier. 28. a

Prou. 16. d

peruersis doctoribus per latam viam voluptatum ad perditionem vadunt: Lata & spatiosa via, quae ducit ad perditionem: & multi sunt, qui intrant per eam: matribus suis, id est praelatis: Dixerunt, vbi est triticum, & cetera. Vita subditorum tribus modis praelatos alloquitur, per miseriam, per desiderium, per obedientiam. Petunt enim, quando indigent: petunt, quando desiderant, petunt, quando audire parati sunt. Per miseriam, inquam, petunt: quia afflictorum indigentia, dum pias mentes ad subueniendum prouocat, etiam si lingua fileat, vita clamat. Item per desiderium, quia quodam modo petere est, velle habere. Per obedientiam petunt, quia dum separatos ad recipiendum offerunt, quasi ad implorandum praelatos desides adoriuntur. Petunt igitur, dicentes: Vbi est triticum? non hordeum: triticum enim Christus est: Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, & cetera. Non petunt hordeum: quod tamen legitur in Euangelio multiplicatum. Et vinum, non dicuntur aquam, quae tamen in Euangelio Ioannis legitur in vinum commutata. Triticum igitur Christus, lex hordeum, quia asperum est ad manducandum: aqua carnalis intelligentia, vinum sensus spiritualis intelligitur: Iudaeis igitur, qui carnaliter legem tenuerunt, aqua, & hordeum sufficere potuerunt: filij autem triticum & vinum requirunt: triticum quærimus, quando verbum vitae audire, & Christum imitari desideramus: vinum bibimus, quando spirituales intelligentiam de Christo tenemus. Sed quærunt, nec inveniunt: vnde sequitur: Cum descerent, quasi vulnerati in plateis. Babylon habet plateas, Hierusalem semitas: deficere igitur in plateis, est carnalibus illecebris implicari. Vel in Ecclesia sunt semitae accusationum spiritualium: sunt plateae accusationum terrenarum: in plateis deficient: quia non inveniunt spirituales consolationes intenti negotijs terrenis: quasi vulnerati, vulnera sunt peccata: quasi ergo vulnerati deficient, qui, etsi malo manifeste non consentiunt, sic tamen per negligentiam, sicut alij per culpam ad interitum tendunt. Ergo per negligentiam praelatorum pereunt multi, qui criminibus, & flagitijs vulnerati non sunt. Cum exhalarent animas in sinu matrum suarum, sinu matrum blanda adulatio praelatorum: spiritum igitur in eorum sinu exhalant, cum ignaui praelati non solum carnales ad meliora non excitant: verum etiam blandescerunt. Exhalant animas, vel moriuntur, quasi vulnerati, qui corrumpuntur praelatorum exemplis: in sinu moriuntur, qui deficient per eorum negligentiam. Mortuus est filius huius mulieris nocte, dormiens quippe opprefferat. Vel moraliter ab illo loco: Defecerunt oculi, per oculos claritas intelligitur contemplationis, & quid per viscera, nisi sensus internae dulcedinis, & quid per iecur nisi feruor diuini amoris accipitur? Spiritualis enim quicumque quanto magis amorem in tribulatione ad proximorum compassionem foras effundit, tanto magis interna solatia, quae gustare consueuerat, subtracta deplorat: Effusum est, & cetera. Effusio iecoris est mortificatio carnis: ne ergo fictae lacrymae credantur, carnis afflictio lacrymis iungatur, & tunc iecur in terram funditur: Super contritionem filia populi mei, non dicit pro patre, vel matre: sed filia populi mei, ne affectus carnis, & non charitatis eum ad fletum exagitare credatur, & cetera, vt supra. Vel per filiam populi carnis anima: per paruulum, sensus carnis: per lactentem virtus mentis accipitur: sensus enim carnis leuia semper appetit, nisi quantum eum mentis constantia per disciplinam refringit. Per oppidum corpus, quod anima habitat, intelligitur: per eius plateas fluxus, intelligitur voluptas. Vel platea mentis est vagatio, per quam multi vulnerantur.

stat, quia scilicet est inestimabilis: secundo quia est irremediabilis, ibi: Magna est enim velut. Quod sit inestimabilis, ostendit: quia nullus alius dolor isti comparabilis est, nec in acerbitate, nec in quantitate. Dicit ergo: cui comparabo res secundum similitudinem, vel imaginem poenae: vnde sequitur: vel cui assimilabo te filia Hierusalem: quasi dicat nulli. Supra: O vos omnes, & cetera. Filia Hierusalem, plebs Iudaica mollis, & effeminata: cui exaquo te, in doloris quantitate: quasi dicat, tua mala sua magnitudine, omnia alia transcendunt. Et consolabor te, quasi dicat: Nulla alia ciuitas, supple, est destructa: quod si esset, posset esse consolatio aliqua: sed hoc inueniri non potest. Vnde sequitur: Magna, velut mare, contritio tua, quasi dicat: sicut mare super omnes aquas mole, & amaritudine praecellit: ita tuae contritioni nulla calamitas adaequatur: Quis medebitur tui? quasi sicut non potest exhauriri tota aqua de mari: sic nec tua miseria releuari: vel sicut omnia flumina intrant mare, ita omnia malorum genera illata sunt Iudaeae. Spiritualiter: Illi, qui post agnitam veritatem, retro abeunt, peiores sunt illis, qui nunquam veritatem agnouerunt: horum sicut omnibus erat gloria incomparabilis, cum starent: sic incomparabilis est ignominia, cum ceciderunt: Deus meus pone illos, vt rotam. Vnde omnes apostatantes inueniuntur ceteris omnibus deteriores: ascendunt vsque ad caelum, & descendunt vsque ad abyssum. Magna, velut mare, contritio tua, contritio spiritualis remurmuratio cordis ad nullam stabilitatem virtutis reducibilis: Cor impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest: Quis medebitur incantatori a serpente percusso? quasi dicat nullus. Exponitur etiam in bonum: quia dolor contritionis debet amaritudine imaginatiue omnem alium dolorem excedere.

Cap. 1. d

Eccl. 1. b

Psal. 82. c

Isa. 57. d Eccl. 12. c

Propheta tui. Ecce tertia pars capituli: vbi subditur praedicta desolationis rationem, falsorum prophetarum deceptionem: primo ponens hanc causam, deinde explicans vltierius consequentem miseriam in versu sequenti. Plauserunt super te. Prophetae autem illi decipiebant tripliciter populum: primo falsas visiones mentiendo: secundo decipiebant adulando, nec aperiebant iniquitatem: item tertio fallaciter promouendo, pro quibus dicit: viderunt autem tibi, & cetera. Dicit ergo Propheta tui, componendo, viderunt tibi falsa, praedicens, quae secundum veritatem non erant ventura, nec excusabilis es per ignorantiam, vnde sequitur: Et stulta: sicut est illud, quod praedicunt de futuro Messia: sicut est eius vacui, viri infideles. Quia ergo falsa viderunt, decepta es: quia stulta, excusare non potes. Similes sunt homines, qui promittunt peccatoribus impunitatem: vel qui pueris terras tradunt, praedicantes eorum adificationem. Pro adulatore sequitur: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad poenitentiam prouocarent. Isaia: Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. Prophetae autem eius linebant eos absque temperamento. Pro tertio sequitur, viderunt autem tibi assumptiones falsas, dicentes, quod Dominus Iudaeos ad protectionem suam assumet. Et eiectiones. Chaldaeorum a Dominio Iudaeae: sicut Ananias pseudopropheta: Adhuc duo anni dierum, & ego referri faciam ad locum istum omnia vasa, quae tulit Nabucodonosor de loco isto.

Soph. 3. d

Isa. 3. e

Eze. 22. g

Hier. 28. a

Prou. 16. d

D Quia ergo falsa viderunt, decepta es: quia stulta, excusare non potes. Similes sunt homines, qui promittunt peccatoribus impunitatem: vel qui pueris terras tradunt, praedicantes eorum adificationem. Pro adulatore sequitur: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad poenitentiam prouocarent. Isaia: Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. Prophetae autem eius linebant eos absque temperamento. Pro tertio sequitur, viderunt autem tibi assumptiones falsas, dicentes, quod Dominus Iudaeos ad protectionem suam assumet. Et eiectiones. Chaldaeorum a Dominio Iudaeae: sicut Ananias pseudopropheta: Adhuc duo anni dierum, & ego referri faciam ad locum istum omnia vasa, quae tulit Nabucodonosor de loco isto.

Allegorice: Istud ad praedicatorum falsos referri potest: qui ad litteram implent, quae hic dicuntur: vident, solam mundanam vanitatem comedantes: videntur stulti, statum saecularem religioni praerferentes: Viri iniqui lactant amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Videntur tibi assumptiones falsas. Moraliter: Assumi est per iustitiam Ecclesiae incorporari: eijci vero est a culpa separari: quia igitur praedicatorum pseudocondemnant innocentes, qui non sunt condemnandi, quasi per electionem, & commendant adulando illos, qui sunt arguendi: quasi per assumptionem, recte dicitur

Eze. 13. d dicitur: *Viderunt tibi assumptiones*, & cetera. De falsis Prophetis dicitur: Violabant me ad populum propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur: & viuificarent animas, quæ non viuunt: mentientes populo meo credenti mendacijs. Aliter, omnes pseudopredicatores scripturis abutendo, ad suos errores confirmandos, vel abutuntur eis, nimia verborum affirmatiuorum ampliacione, sub eis falsa affirmando: sicut qui præceptum de honorandis parētibus extendit ad prohibendum religionis ingressum: vel nimia verborum negatiuorum reflexione: sicut patet, quando dicitur in præcepto hoc: Non mœchaberis, nec prohiberi simplicem fornicationem. Vel dicitur: *Viderunt tibi assumptiones*, quia semper falsa veris immiscet: maiorem veram proponentes, & minorem falsam assumentes. Amplius *eiectiones* falsas viderunt, veritatem textus scripturæ sacræ pro libito corrumpentes, & excludentes quidquid suis dogmatibus aduersatur.

Plausurunt super te. Ecce, posita miseræ causa, subdit latius explicationem miseræ, idest pœnæ culpam consequentis. Pœnam manifestat triplici comparatione: primo per compassionem extraneorum transeuntium: secundo per improbitatem aduersariorum insultantium, ibi: *Aperuerunt super te os suum*: tertio, per comparationem ad diuinum iudicium, vel ad vltionem diuinarum comminationum, ibi: *Fecit Dominus, quæ*, & cetera. Pro primo dicit: *Plausurunt super te*, Synagogam, vel Ecclesiam: non latantis, sed compatientis affectu: vt dicit Glossa. Non enim in hoc insultatio, sed sola manuum intelligitur collisio, quæ aliquando gaudium, aliquando admonitionem, aliquando compassionem indicat. Aliter, si de plausu miseræ intelligitur, de inimicis intelligitur: *Omnes transeuntes per viam*, ex quo magis videtur compatiendo dici, quàm minando: *omnes transeuntes*, qui fuerunt extranei: quia per hoc, quod transferunt, aliunde venisse, & alio tendere demonstrantur. Aliunde venerunt sanguine diuersi: alio tendunt intentione, & tamen tanta erit desolatio, quæ alienos ad compassionem inclinaret, illam afflictionem videntes, *sibilauerunt*, præ admiratione. Sibilus enim diuersas indicat affectiones: aliquando contemptum, aliquando fastidium, aliquando desperationem, aliquando blandimenta insinuat. *Et mouerunt capita sua*, præ stupore, sicut prædixit: Ponam eos in stuporem, & in sibilum. Commotio capitis aliquando indignationem, aliquando insultationem, aliquando dolorem, aliquando desperationem exprimit. Ergo in plausu compassio, in sibilu admiratione, in motione capitis desperatio intelligitur. Vel, in plausu manuum, ablatio potentia, in sibilu doctrina, in motione capitis ablatio omnis honoris, & gloriæ designatur: *Super filiam Hierusalem*, idest plebem Iudaicam. *Dicentes* Hæcine est urbs perfecti decoris, quæ olim, scilicet esse solebat, gaudium vniuersæ terræ, Iudææ. Quod propter templum dicebatur: ad quod ter in anno ascendebant, scilicet in Pascha, & in Pentecoste, & Scenophegia.

Moraliter. Per viam transeunt, qui in præsentia vita ad patriam quotidiano profectu tendunt. Ij super multitudinis miseriam manus plaudunt, quia exemplis operum suorum eos ad bona opera accendunt: Montes, & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu. Per sibilum, qui scribi non potest, inexplicabilis consolatio, vel compassio intelligitur, & cetera. Vt supra exposita sunt.

Aperuerunt super te: Ecce secundo declaratio pœnæ per improbitatem aduersariorum: quorum improbitas manifestatur primo ex linguis, deinde ex verbis. *Et dixerunt, denotabimus*, signa quidē sunt cachinnus, sibilus, & deinde, fremitus: cachinnus intelligitur: *Cum aperuerunt super te os suum omnes inimici tui*. *Aperuerunt* ergo, supple, ad animandum: *sibilauerunt*, prouocando. *Et fremuerunt dentibus*, detinendo. *Et dixerunt*: Ecce indignatio ostensa in verbis: primo crudelitatis, deinde impiæ iocunditatis, ibi: *En ista est dies, quam expectabamus*. Dicit ergo: *Et dixerunt, denotabimus eam*, idest pœnis ad libitum destruemus: *en ista est dies, quam expectabamus*, desiderando, *inuenimus*, quærendo, *vidimus*, exultando.

Spiritualiter, inimici Ecclesiæ hæretici super Ecclesiam ora aperiuunt, quando vel simplices inuadunt, vel occupant, vel latantur, cum defectus vident Ecclesiasticarum personarum: in sibilu blanda, & callida intelligitur persuasio, qua simplices decipiunt: fremunt dentibus, quia ex magna auiditate procedunt. Vel, dicas: Inimici aperiuunt os per machinationem: sibilant per suggestionem: fremunt dentibus, pertrahendo ad subuersionem, & æternam damnationem.

Nota, quod hic mutatur ordo Alphabeti: quia secundum Hieronymum, & Rabanū hic ponitur P H E, ante A I N, cum e contrario sit in alphabeto præcedenti. Vnde illi versui, *Aperuerunt, & cetera*, præponitur littera P H E. Illi sequenti: *Fecit Dominus, & cetera*, præponitur littera A I N. Nihilominus, & illi versui: *Aperuerunt super te os suum, & cetera*, conuenit optime littera P H E, quæ interpretatur oris, quid enim melius præponitur apertioni ore? Illi autem versui: *Fecit Dominus, & cetera*, recte præponitur littera A I N, quæ interpretatur fons: quia correctio, vel dispositio Dei fons est, & causa totius ordinis. Vel A I N, interpretatur oculus, quod congruit proposito: quia nihil aliud est cogitatio Dei, nisi vita, & prouidentia oculi sui.

Fecit Dominus. Hic tertio manifestat calamitatem, per comparationem ad diuinam comminationem, siue consummationem diuinorum iudiciorum. Et habet duas partes: quia primo tangit diuinum iudiciū: Secundo diuini iudicij effectum. *Destruxit, & cetera*. Eius iudicium ostenditur per comparationem ad eius dispositionem occultam primo: deinde per comparationem ad eius comminationem in scriptura expressam. *Compleuit*. Dicit ergo: *Fecit Dominus*, quasi, si quis: vnde tanta calamitas? certe iusto Dei iudicio: quia noluit facere, quod præcepit, *fecit Dominus, quæ cogitauit*, id est sapienter disposuit contra Hierusalem, & Iudæam. Non ergo hostibus est hoc tribuendum, sed ad diuinum referendum iudiciū. *Compleuit sermonem suum*, sceleribus populi prouocatus, quem præceperat, per Prophetas nunciari, a diebus antiquis. Vel sermo præceptorum in comminationibus completur: præmissis enim præceptis subiunguntur benedictiones, quibus ad ipsorum obseruantiam, atrahuntur: & deinde maledictiones, & comminationes, quæ transgressoribus imprecantur, sicut patet in Deuteronomio. Sic ergo compleuit sermonem, quem præceperat, faciendo quod transgressoribus comminatus fuerat. Sed pro effectu, sequitur: *Destruxit*, ciuitatem cum pertinentibus. *Et non pepercit*, in vltima captiuitate, quando totum illum populum temporaliter dissipauit. *Destruxit*, auferendo delectationem: *non pepercit*, puniendo per tribulationem præteritam libidinem. *Destruxit* quidem, quia destrui permisit, vnde sequitur: *Et latificauit super te inimicum*, Chaldæum, & Romanum, vel vicinas gentes, quæ liberæ ei hostes fuerunt, *Et exaltauit cornu*, idest potestatem, & gloriam, *hostium tuorum*.

Clamauit cor eorum. Hæc est quarta pars capituli, in qua post descriptam, vel prædictam desolationem, ad desolationis remedium informat, scilicet ad gemitum, & compunctionem. Primo autem tangit deprecationis huius opportunitatem, propter elationem inimicorum: deinde hortatur se exercere ad compunctionem, & gemitum, ibi: *Deducet, & cetera*. Dicit ergo pro primo: *Clamauit cor eorum*, id est inimicorum: *ad Dominum*, idest contra Dominum. Sicut simile dicitur: *Clamor Sodomorum, & Gomorrhæorum*

Hier. 19. b

Isa. 55. d

Deut. 28.

Gen. 18. c

Isa. 37. d

Psal. 6. b

Apo. 21. b

Psal. 38. c

1. Thess. 5. c

Luc. 18. a

rum multiplicatus est. Clamauit ergo cor eorum contemnendo Deum, *super muros filie Sion*, idest propter murorum destructionem, ex hoc, scilicet gloriantes. Ex hoc ergo erat opportunitas deprecandi Dominum, quamuis non agentibus meritis Iudæorum, sed demeritis aduersariorum, sicut dixit Ezechias: Inclina Domine aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide: & audi omnia verba Sennacherib, quæ misit ad blasphemandum Deum viuentem. *Deduc*: Ecce hortatur ad gemitum, & compunctionem. Et hortatur ad tria: primo ad deploranda peccata propria: deinde ad laudandum diuina præsidia, ibi: *consurge, lauda: tertio ad implorandum diuina præsidia*, ibi: *effunde sicut aquam*. In prima parte hortatur ad lacrymandi vehementiam: secundo ad lacrymarum indefessam feruentiam: *non des requiem tibi*: tertio ad lacrymarum perseverantiam, *neque iaceat*. Dicit ergo: *Deduc*, o filia Sion, quasi spontaneæ sint lacrymæ, non extortæ. Vel *deduc*, idest deorsum duc ad mundationem conscientia per compunctionem, vnde in Psalmo: *Lauabo per singulas noctes lectum, & cetera*. Vt non ascendant per in deuotionem lacrymæ, *lacrymæ*, idest abundanter, & feruenter, atque impetuosè: sic enim currit torrens: & quanto currit impetuosius, tanto citius exiccatur: quia quanto gemitus est fortior, tanto citius venia impetratur. Vnde Hugo de Sancto Victore: Recte compunctionis feruor torrenti comparatur: quia quanto maior vis doloris in compunctione fuerit: tanto citius diuina consolatione superueniente, pertransit. Torrens etiam quia est aqua fluens, significat, quod lacrymæ sunt tantum præsentis temporis. Absterget Deus omnem lacrymam. *Per diem, & noctem*, idest continue, vel *per diem*, propter peccantes in prosperitate. *Et noctem*, propter peccantes ex aduersitate. Vel *per diem, & noctem* diuersi status intelliguntur compunctionis: primo enim afficit mentem, vehemens tædium detestationis peccati: deinde gaudium immisum remissionis. Sanctus Bernardus: O bone Iesu, si tam dulce est flere de te: quàm dulce est gaudere de te? Per noctem lacrymas deducit, qui mœroris tædium lacrymando aggrauat: per diem lacrymas deducit, qui post deuotionem lætam animam in mœrore seruat. Hoc idcirco dicitur: quia sunt nonnulli, qui post lacrymas per inanem lætitiā se dissoluant: & quia cor suum in mœrore perseveranter tene re negligunt, quidquid compunctionis tempore ad eos pertinuisse poterat, perdunt. Idcirco valde necessarium est, vt post quam compunctionis gratia mentem a forde erexerit: solite caueatur, ne postmodum hæc bonitas per immoderatam lætitiā dissoluatur, ac ne vniquam eam præstiti mœroris custodia derelinquat. Sequitur: *Non des requiem tibi*, in fletu paulatim tepescendo: requiem, inquit, mœroris eneruatiam, vel interruptiuam. Vel in hoc corporis afflictio innuitur. Sed pro tertio sequitur: *Et non taceat*, idest numquam cesset lacrymari, *pupilla oculi tui*, lacrymæ enim continuæ loquuntur in auribus Dei, vnde in Psalmo: *Auribus percipe lacrymas meas*. Quasi etsi taceat lingua, non taceat pupilla, ex qua est impetrandi efficacia. Et hoc ad litteram intelligitur de magna effusione lacrymarum in pupilla, vt dum id, quod tenerum est, affigitur, citius ad misericordiam pietas iudicis inflectatur. Vel pupilla intima deuotio mentis intelligitur. Vel allegorice: pupilla ecclesiæ viri sancti, & spiritualiter intelliguntur. Sed contra, videtur præcipere impossibile: nullus enim potest continue pupillam astringere. Respondeo, illud intelligitur, sicut illud Apostoli: *Sine intermissione orate*: & illud Domini: *Oportet semper orare, & non deficere*. Hoc enim est, semper, & sine intermissione nulla hora orationem debitam prætermittere: & hoc similiter est continue plorare. Aliter responderi potest: quia super illud: *Non des requiem*, & cetera, Glossa modum lacrymandi temperat: quia scilicet dicit, non tam lacrymas impero,

quàm continuam deuotionem impono.

Consurge, & cetera. Hic secundo hortatur ad veneranda diuina iudicia, *consurge*, corde, & opere, *consurge*, simul cum alijs *surge, lauda*, diuina iudicia, *in nocte*, idest in aduersitate, non solum sicut ille, de quo in Psalmo: *Constituitur tibi, cum benefeceris ei*: sed sicut dicitur: *Vbi est Deus, qui fecit me: qui dedit carmina in nocte, in principio vigiliarum*. Quattuor erāt vigiliæ: prima dicitur conticinium: secunda, intemptum: tertia, galli cantus: quarta, antelucanum: quarum quælibet habet tres horas: in prima solebant vigilare pueri: in secunda adulescentes: in tertia iuuenes: in quarta senes. In principio igitur harum vigiliarum consurgere est in lacrymis per noctem ire. Moraliter, in principio vigilare est a pueritia virtutis studio inhærere. Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Vel spiritualiter: prima vigilia est contemptus mundi. Ego dormio ab implicationibus, scilicet, & cetera. Secunda maceratio corporis proprii. Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Tertia, exercitium virtutum. Cor suum dabit in consummationem operum, & vigilas armabit in profectionem. Quarta, desiderium benedictionum diuinarum. Qui vigilat ad eum, inueniet benedictionem illius. Beatus vir, qui audit me, & qui vigilat, & cetera. Vel prima vigilia malum agnoscere: secunda, agnitionem derelinquere: tertia, ad bonum se extendere: quarta, bonum continuare. Pro ijs quattuor dicitur quater: *Reuertere, & cetera*. Vel iuxta litteram, in principio vigiliarum furgere, est in omnimodis vigilijs priorē esse: vnde in Psalmo: *Anticipauerunt vigilas oculi mei*. Sequitur *effunde*, hortatur ad impetranda diuina præsidia. *Effunde*, inquit, *sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini*, aquam cor effundere, est ex intimo lacrymas producere. Effunde sicut aquam: non sicut oleum, quod effusum relinquit pinguedinem: non sicut mel, quod effusum relinquit dulcedinem: item non sicut vinum, quod relinquit odorem: non sicut lac, quod relinquit colorem, sed sicut aquam. Vel effunde sicut aquam, quæ fluit ad inferiora locum, & per totum. Vel certe illud ad superiora referri potest: cor enim quasi aqua effunditur, quando omnis ab eo sensus proprius diminuitur: quando oratio diuinis iudicij configuratur, & substernitur: *Paratum cor meum Deus, leua ad eum manus tuas*, ad litteram, ex affectus vehementia, vt ostendas te auxilio indigere, & non in tuis viribus, sed in Dei protectione confidere. *Leuahtes puras manus*. Vel *consurge*, per contritionem, *effunde*, per confessionem, *leua*, per sanctificationem. *Pro anima paruulorum tuorum*, hoc dicit, quia ipsi puniti sunt, & mortui propter peccata patrum, & parentum suorum: *qui defecerunt fame*. Antiqui libri habent, *in fame*, libri noui habent: *qui fame pereunt*, spiritualiter peccatorum, qui paruuli pereunt, *in capite omnium compitorum*, compitum est confluentia plurium viarum, dictum quasi a componendo. Ibi ergo erant mortui, vbi transeuntes plurimi, eorum visui objicerentur: per quod spiritualiter intelligitur latitudo secularium voluptatum. Vel moriuntur paruuli in capite, quia multi sunt enerues, qui statim cadunt, oriente tentatione.

Vide Domine, & considera. Hæc est quarta pars capituli: in qua, postquam supra peccatores excitauit, vt eos ad pœnitentiam inflecteret: hic Propheta causam pœnitentium suscipiens, sermonem conuertit ad Dominum, vt ipsum pro peccatoribus exoret. Primo ergo implorat cælestem pietatem: secundo allegat, vrgentissimam vtilitatem. *Ergo ne comedent, & cetera*. Dicit ergo: *vide Domine*, oculo misericordia. *Et considera*, populum multiplici subiectum miseræ: *quem vindemiaueris ita*, populum tibi olim dilectum, quasi vineam: *vindemiaueris*, fructum omnem abstuleris, vel auferri permiseris, *ita*, tam horribiliter, vt quasi vinea denudata botris proprijs. Vnde sequitur.

Psal. 48. c
Iob 35. c

Prou. 8. c

Cant. 5. a
Eccl. 31. a

Eccl. 38. c

Eccl. 32. c
Prou. 8. d

Cant. 6. d

Psal. 76. a

Psal. 56. b

1. Tim. 2. c

Ergo

Ergo ne, vbi, vt dictum est, allegat multiplicem necessitatem: quam primo ostendit per infelicitatem domesticorum: secundo per proprietatem aduersariorum versus finem. *Vocasti*, infelicitatem autem domesticorum tangit primo quantum ad viuos, deinde quantum ad mortuos: *si occiditur*. Dicit: *Ergo ne comedent mulieres fructum suum*, idest vteri sui? Quas mulieres vocat, non matres: quia mater non est dicenda, quæ est immemor pietatis. Quis sit fructus, ostendit, subdens, *paruulos*, scilicet in quantitate: *ad mensuram palmæ*, idest tenens, & vix vnus palmæ mensuram habentes: palma hic dicitur pro expansione manus a capite pollicis vsque ad summitatem medij digiti. *si occiditur*: ecce miseria mortuorum, primo quantum ad circumstantiam loci: secundo quantum ad modum moriendi. *Virgines meæ*: tertio quantum ad magnitudinem vniuersalis flagelli, *interfecisti*. Loca tangit duo, intimum, scilicet sanctuarium: & extremum. Dicit ergo: *si occiditur in sanctuario Domini sacerdos, & propheta*, quasi, quamuis tantum peccauerint, sacerdotes numquid interfici meruerunt. Vel *si occiditur, & cetera*. Sicut de satana legitur, numquid ideo mulieres comedent, & cetera. Sed pro loco exteriori sequitur: *Iacuerunt in terra foris*, interfectum fugere volentes: *puer, & senex*, ambo infirmæ ætatis: primum nec facro loco parcebatur: nec fugæ præsidium opitulabatur. Sequitur, *virgines meæ*, idest infirmiores. *Et iuuenes mei*, idest fortiores ceciderunt in gladio, ad litteram interfecti. Pro tertio subdit: *Interfecisti in die furoris tui*: illos, qui gladio ceciderunt vindictæ irrefragabilis: *percussisti*, iacentes, permisissive: *nec misertus es*. Libri noui habent: *nec misereberis*, exponatur interrogatiue.

Deut. 28. d

Luc. 15. c

A occiditur, & cetera. Per sanctuarium cultus Dei intelligitur: Propheta, & sacerdos occiduntur in sanctuario, quando vel doctor, qui per Prophetam intelligitur, verba scripturæ ad prauitatem intorquet: vel quando sacerdos indigne sacra mysteria dispensat. *Iacuerunt in terra foris, puer, & senex*: Sicut enim populus, sic & sacerdos. In terra iacuerunt: quia in terrenis desiderijs quieuerunt. Non solum federunt, vt supra dictum est, sed iacuerunt, dormientes, & seipfos nescientes. A minimo vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. *In terra foris*, locus exilij intelligitur. *Virgines meæ*, animæ contemplatiuæ, sed fatuæ: vel fideles, quia fidei integritatem seruant, & iuuenes mei in gladio ceciderunt, idest persuasionibus Hæreticorum subuersi sunt: quia Apostolus: *Corrumpunt bonos mores colloquia praua*. Iuuenes sunt, qui in prælijs fortes sunt, qui in aduersitate diabolo non cedunt, & tamen gladio linguæ iniquæ plures subuertuntur. *Interfecisti*: interficit eos, qui per infidelitatem corruunt: percutit eos, qui in lapsu pereuntium per compassionem carnalitatatis, vulnerati sunt: non misereatur, dum nec lapsos erigit, nec dolorem stantium consolatur.

Isa. 24. a

Hier. 6. c

1. Cor. 15. d

C hæc tria iungit, terrorem, deiectionem labiorum, consumptionem. Dicit ergo: *vocasti*, quasi eorum, fuit velle: sed tuum fuit concedere, & per consequens tuum est liberare. *Vocasti*, Chaldæos & Romanos, quasi ad diem sollempnem, in quo prosperitas eorum designatur, qui terrerent me de circuitu: vndique impetu videlicet obsidentes. Vel quasi ad diem sollempnem, dicit, quia Iudæi in tribus anni sollempnitatibus concurrere soliti erant. Vel dic, quasi ad diem sollempnem, quia Romani ceperunt Hierusalem in die Paschæ. Pro secundo sequitur: *Et non fuit, qui effugeret*, ad litteram, qui non esset captus, aut mortuus. *In die furoris Domini*, hoc est vltimæ captiuitatis. *Et relinqueretur*, in Hierusalem. Hoc etiam quodam modo impletum est in obsidione Chaldæorum, quando nullus fuit relictus, qui non esset captiuus, vel seruus. Pro tertio subdit, *quos educaui*, per disciplinam. *Et nutriui*, quantum ad naturam: *inimicus meus consumpsit eos*, idest totaliter deleuit illos.

4. Reg. 25. & 2. Para lip. 36.

Moraliter: de hora mortis, quando solent dæmones ad morientem in circuitu lætanter conuenire. Vel certe in die iudicij peccator vndique mala habebit acufantia, & ex nulla parte defendentia.

C A P V T T E R T I V M.

A L E P H.

GO vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius:

ALEPH. Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.

ALEPH. Tantum in me vertit, & conuertit manum suam tota die.

BETH. Vetusitam fecit pellem meam, & carnem meam, contriuit ossa mea.

BETH. Aedificauit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore.

BETH. In tenebrosis collocauit me: quasi mortuos sempiternos.

GIMEL. Circumædificauit aduersum me, vt non egrediar: aggrauauit compedem meum.

GIMEL. Sed & cum clamauero, & rogauero, exclusit orationem meam.

GIMEL. Conclussit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit.

DALETH. Vrsus insidians factus est mihi: leo in absconditis.

DALETH. Semitas meas subuertit, & confregit me, posuit me desolatam.

DALETH. Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.

HE. Misit in renibus meis filias pharetræ suæ.

HE. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die.

HE. Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.

VAU. Et fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere.

VAU. Et repulsa est anima mea, oblitus sum honorum.

VAU. Et dixi: Perijt finis meus, & spes mea a Domino.

ZAIN. Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absynthij & fellis.

ZAIN. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea.

ZAIN.

ZAIN. Hoc recolens in corde meo, ideo sperabo.

HETH. Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti: quia non defecerunt miserationes eius.

HETH. Noui diluculo, multa est fides tua.

HETH. Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.

TETH. Bonus est Dominus sperantibus in eum, anima quærenti illum.

TETH. Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei.

TETH. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

IOD. Sedebit solitarius & tacebit: quia leuauit se super se.

IOD. Ponet in puluere os suum, si forte sit spes.

IOD. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs.

CAPH. Quia non repellet in sempiternum Dominus.

CAPH. Quia si abiicit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.

CAPH. Non enim humiliavit ex corde suo, & abiicit filios hominum.

LAMED. Vt contereret sub pedibus suis omnes vinclos terræ.

LAMED. Vt declinaret iudicium viri in conspectu vultus Altissimi.

LAMED. Vt peruerteret hominem in iudicio suo, Dominus ignorauit.

MEM. Quis est iste, qui dixit vt fieret, Domino non iubente?

MEM. Ex ore Altissimi non egredientur, nec mala, nec bona?

MEM. Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis?

NVN. Scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum.

NVN. Leuemus corda nostra, cum manibus ad Dominum in celos.

NVN. Nos inique egimus, & ad iracundiam pronocauimus: idcirco tu inexorabilis es.

SAMECH. Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec pepercisti.

SAMECH. Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.

SAMECH. Eradicationem & abiectionem posuisti me in medio populorum.

PHE. Aperuerunt super nos os suum omnes inimici.

PHE. Formido, & laqueus facta est nobis vaticinatio, & contritio.

PHE. Diuisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filia populi mei.

AIN. Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies.

AIN. Donec respiceret, & videret Dominus de calis.

AIN. Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.

SADI. Venatione ceperunt me, quasi auem, inimici mei gratis.

SADI. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.

SADI. Inundauerunt aqua super caput meum, dixi: Perij.

COPH. Inuocauit nomen tuum Domine de lacu nouissimo.

COPH. Vocem meam audisti: ne auertas aurem tuam a singultu meo, & clamoribus.

COPH. Appropinquasti in die quando inuocauit te, dixisti: Ne timeas.

RES. Iudicasti Domine causam animæ meæ redemptor vitæ meæ.

RES. Vidisti Domine iniquitatem illorum aduersum me: iudica iudicium meum.

RES. Vidisti omnem furorem, vniuersas cogitationes eorum aduersum me.

SIN. Audisti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes eorum aduersum me.

SIN. Labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die.

SIN. Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide, ego sum psalmus eorum.

THAV. Reddes eis vicem Domine, iuxta opera manuum suarum.

THAV. Dabis eis scutum cordis laborem tuum.

THAV. Persequeris in furore tuo, & conteres eos sub calis Domine.

EXPOSITIO IN CAP. III.

Ostquam in duobus præcedentibus Alphabetis lamentatus est desolationem synagogæ in communi: hic lamentatur desolationem quarundam personarum priuilegiatarum in speciali. Et quia priuilegiatæ dicuntur personæ, dupliciter: vel pro vitæ meritis, vel pro statu honoris, primo ponit lamentationem primi generis personarum: secundo aliarum in sequenti alphabeto, ibi: *Quomodo obscuratum est aurum?* In prima parte introducitur prophetica lamentatio in persona talium: sed verius Christi, & membrorum suorum, quorum hic manifeste miseria describitur: & impossibile est hic litteralem intellectum reperire sine exterrione. Hoc autem alphabetum habet duas partes: quia primo lamentatur simul capitis, & corporis tribulationem: secundo inuocat electos ad compassionem, ibi: *Recordare paupertatis*: tertio incidenter pertractat synagogæ reprobationem occasione Dominicæ passionis, ibi: *Operuisti in furore, & percussisti*. In pri-

ma parte primo in summa tangit gratiam Dominicæ exinanitionis: secundo seriem describit Dominicæ passionis, ibi: *Circumædificauit*. In prima parte notificat filij Dei exinanitionem per comparisonem ad patris seueritatem: secundo subdit huius exinanitionis compendiosam demonstrationem in sequenti versu: *Vetusitam fecit pellem*. Exinanitio Christi patet ex assumptione status egestatis: quod intelligitur in primo membro: secundo intelligitur ex assumptione anxietatis, vel aduersitatis: quod intelligitur, in secundo membro, ibi: *Me minauit*: tertio ex singulari, & vniiformi continuatione totius suæ peregrinationis, ibi: *tantum in me*. In primo intelligitur delectabilium carrentia: in secundo tristabilium præsentia, in tertio vtriusque perseverantia. Amplius trimetrum describitur hoc alphabetum, & litteris triplicatis: quia hoc alphabetum refertur ad tertiam Ecclesiæ tribulationem, quæ est prosperitatis diuitiarum, & deliciarum, & honorum. Amplius hic expresse deploratur passio Saluatoris, cuius vna consistens est persona in tribus substantijs. *Ego vir*. Quod quamuis dici possit in persona prophetæ, vel electorum synagogæ: melius tamen a sensu

a sensu Iudaico receditur, & allegoriæ pro sensu historico adhaeretur. Et quia in ijs tribus clausulis summaticum comprehenditur vniuersitas agendorum, & credendorum: ideo istis tribus membris ALEPH præponitur triplicatum. Continere enim se in omnibus, quæ in mundo sunt, bonis: & sustinere, quæ in mundo sunt, mala, est virtutis vniuersitas, vt dicit Augustinus, & hoc in duobus primis membris. Amplius autem qualiter per Christum solum, & eius angustias liberatum sit genus humanum, amplectitur summa credendorum: & hoc continetur tertio membro. Dicit ergo: Ego, Christus purissima, & trium persona substantiarum, vir, a virtute. Mulier circumdabit virum. Hier. 31. d. Isa. 63. a. Apo. 3. d. Luc. 2. a. Mat. 8. c. Marc. 11. b. Psal. 30. b. Ps. 140. b. Zach. 9. b. Isa. 53. c. Eccli. 31. d. Isa. 53. a. Ioan. 14. d. Ioan. 1. a. Isa. 63. a. Ioan. 9. a. Amos 3. a. 2. Tim. 3. c.

Gradiens in multitudine virtutis suæ: videns paupertatem meam, idest veraciter cognoscens. Cum econtra dicatur de multis: Dicis, quia diues sum, & locupletatus, & nullius ego: & nefcis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & nudus, & cæcus. Nota, quod Christus habuit paupertatem, & hoc tripliciter: mortalitatis, vel assumptæ infirmitatis: Simul in vnum diues, & pauper: egestatis, mundum ingrediens: Pannis eum inuoluit, & reclinauit in præsepio: Progrediens: Filius hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Circumspectis omnibus, cum iam vel vespera esset hora, exiit in Bethaniam. Egrediens: Infirmita est in paupertate virtus mea, & ossa mea, sicut, & cetera. Familiaritatis, vnde in Psalmo: Singulater sum ego, donec transeam. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, & Saluator, ipse pauper, & ascendens super asinum, in virga indignationis eius. Indignatio Dei voluntas puniendi: virga autem ipsa pœna, quam tulit Christus, vt saluaretur genus humanum. Propter scelus populi mei, percussus eum: vulneratus est propter iniquitates nostras. Vel moraliter exponi potest de quocumque iusto, qui per tribulationem diuinitus immixtam recognoscit infirmitatem, & virtutis suæ paruitatem. Infirmitas grauis sobriam facit animam. Sequitur ALEPH. Me minauit, & adduxit. Minare, hoc est ducere, in tenebras, aduersitatis, & abiectiois. Quasi absconditus est vultus eius, & despectus: vnde nec reputauimus eum, minauit, quia in humilitate mundum pertransiit: & adduxit in tenebras, quia tribulationum tolerantiam in cruce consummauit, & non in lucem, prosperitatis, vel affluentia temporalis. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Glossa, ibi: Voluit Dominus habere, quod perderet: pauper venit, ne haberet diabolus, quod auferret: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eum non comprehenderunt: quia ad nullum peccatum eum inclinare potuerunt. Item pro tertio sequitur ALEPH. tantum in me, idest Christum pro mea redemptione, vertit, & conuertit manum suam, flagellando pro humani generis redemptione: ideo dicit, tantum in me: quia nulli rei comparata est creatura in redimendo. Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum, vertit, inquit, & conuertit, vertit flagellando: conuertit, alius in hoc parcendo, & subueniendo, tota die, peregrinationis Christi in terris: sicut ibi accipitur dies. Ioan. 9. a. Me oportet operari opera eius, qui misit me: donec dies est. Illud etiam de Christo ratione membrorum, exponi potest: in quos tantum vertit manum castigando, & conuertit miserando: in quosdam malos reprobos vertit manum flagellando, sed non conuertit, in morte potius aggrauando. Tantum modo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Omnes, qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur, & cetera. Verusam. Postquam notificauit summarie, Christi exinanitionem, hic subdit compendiosam quandam eius explicationem. Et primo manifestat suam passionis necessitatem: quod pertinet ad tertium versum, præmissum. Tantum in me, & cetera: secundo noti-

ficat passionis suæ multiplicem acerbiteratem. Aedificauit in gyro: tertio eius consummationem, In tenebris. Necessitas autem Dominicæ passionis, ex hoc fuit: quia omnes alij declinauerunt, simul inutiles facti sunt: sicut ostendit in triplici differentia hominum: quantum ad statum laicorum, qui per pellem, quæ exterior est, intelligitur, quantum ad statum clericorum, qui interior sunt, & per carnem designantur: & quantum ad statum Apostolorum, & prædicatorum, qui per ossa figurantur. Dicit ergo BETH. Verusam, quasi non miremini, si tantum in me vertit, & cetera. quia verusam fecit, idest fieri permisit, pellem meam, idest pellem meam vetustam, & magis peccatorum deformem: quæ vetustas deponenda est. Exuentes veterem hominem cum actibus suis. Detracta pelle hostia, artus in frustra conuertent. Cutis mea aruit, & contracta est. Gregorius: In sanctæ Ecclesiæ corpore, qui solis exterioribus curis infertunt, cutis congrue nominantur. Solent etiam per pellem nobiliora membra Ecclesiæ designari, sicut Martyres, qui significatur per pelles arietum rubricatas, quibus operiebatur tabernaculum, vt patet in Exodo. Facies operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis. Item confessores significatur per pelles hyacinthinæ: de quibus eodem capitulo. Et super hoc rursus aliud operimentum de hyacinthinis pellibus. Qui quia pœna extenuantur, dicitur: Nigra sum, sed formosa, & cetera. sicut tabernacula cedar, sicut pelles Salomonis. Item sanctæ mulieres Domino exteriora necessaria ministrantes. Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum. Vbi os Christus, & carnes discipuli, pelles, sanctæ mulieres exteriora necessaria ministrantes. Cum enim ad horam crucis ventum est, figerunt discipuli, mulieres adhaerunt: sicut exponit Gregorius. Et carnem meam, hic per carnem clerici intelliguntur. Induta est caro mea putredine, & fordidus pulueris: putredine carnalitatatis, & pulueris vanitatis. Hæc etiam pars versus, verusam, & cetera, ad litteram exponi posset de Christo: qui pro laboris vehementia longe videbatur senior, quam erat: vnde: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraam videri? conuertit, idest conteri permisit, ossa mea, idest membra Ecclesiæ electa, scilicet Apostolos, qui omnes, tempore passionis, relicto eo, fugerunt: nimirum dicitur: Spiritus tristis exsiccat ossa: ipsi autem fuerunt multum tristati. Isti ergo sibi pro redemptione non sufficiunt, quia omnes declinauerunt vsque ad vnum, idest Christum. Sequitur pro passionis acerbitate, & multiplicitate BETH. Aedificauit in gyro meo, idest, ædificari permisit, Iudæos continue obseruantes: tandem cum lacrymis comprehendentes: Circumdederunt me sicut apes. Filij matris meæ, & cetera. Quod etiam Ecclesiæ conuenit, quæ in gyro circumdatur, dum a tyrannis, hæreticis, & hypocritis impugnatur, & circumdedit me felle, idest materia tristitia: in multitudine malorum displicentium, & labore, corporali (ad litteram) vexatione. Quod etiam conuenit Ecclesiæ, & ita de Christo intelligitur. Pro morte vero sequitur BETH. In tenebris, idest in sepulchro, collocauit me, quasi mortuos semper, idest quasi numquam essem surrecturus a morte. Deputatus es, cum descenditibus in infernum. Psalms: Collocauit me in obscuris, sicut mortuos seculi. Ijs tribus sententijs præponitur Beth, quæ interpretatur confusio, vel domus: quoniam Synagoga, quæ domus erat Dei, tripliciter Christo iniuriata est: & viuentem deserendo, quod intelligitur in primo: & morti eum tradendo, quod in secundo: & contra resurrectione conando, quod in tertio designatur. GIMEL. Circumadificauit. Post Dominicæ passionis compendiosam prælibationem, hic subdit eiusdem passionis expletionem: primo quantum ad præcedentia: crucifixionem: secundo quantum ad certis passionem, semitas meas subuertit: tertio quantum ad disci-

Psal. 13. a. Col. 3. b. Leuit. 1. b. Iob 7. a. S. Greg. lib. 8. moral. cap. 21. Exo. 26. c. Cam. 1. b. Iob 19. c. Iob 7. b. Ioan. 8. g. Mat. 26. f. Prou. 17. d. Psal. 13. a. Ps. 117. b. Cant. 1. b. Baruc. 3. b. Psal. 142. a. Synagoga tripliciter in Christum iniuriola.

discipulorum desperationem. Et fregit ad numerum. Antecedentia passionem tria tangit, scilicet Iudæorum machinationem, Christi agonizantis orationem, Christi comprehensionem, & vincula. Sic resolutorie, tangit vltimum primo, secundum secundo, primum vltimo versu. Dicit ergo pro primo GIMEL. Circumadificauit aduersum me, intellige, permissiue, circumadificauit, inquam, quantum ad falsos testes circumdantes, vt non egrediar. de manibus Pilati illatus. Multi enim surrexerunt, falsi testes, quorum non erant conuenientia testimonia: vt dicitur. Vel ad sepulchri custodiam hoc posset referri: quia fecerunt sepulchrum custodiri, agrauauit compedem meam, compedes proprie sunt vincula pedum: hic accipitur pro vinculis, quibuscum ligatus est Iesus a comprehensoribus. Ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, vnde in Psalmo: Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum, & cetera. Sed Pilatus vincula aggrauauit, quia vincum flagellauit. Tunc apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit, & cetera. Mystice, sunt cõpedes quadruplices: primi fugiendi, scilicet peccati impedimenta: Dominus enim soluit compeditos. Vinxit compedibus, vt duceret in Babylonem. Sustinenda pœnæ, vnde in Psalmo: Vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum. Suscipiendi, præceptorum, & consiliorum obliuiones. Psalms: Ad alligandos reges eorum in compedibus. Desiderandi, dona gratia restringentis a malo. Inijce pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Pro secundo sequitur GIMEL, sed & cum clamauro, in horto, & cetera. Et rogauero. Mi pater, si possibile est, transeat a me calix iste: excludit orationem meam, idest non exaudiuit: in hoc docens, quod nõ debemus admirari, si non exaudimur in omnibus, quæ a Domino postulamus: quia vel rem petimus irrationabilem, vel quia non bene petamus. Pro tertio, scilicet Iudæorum machinatione, sequitur, GIMEL, conclusit. Quam machinationem triplicem ostendit: obseruauerunt enim primo Iudæi vitam Christi: obseruauerunt doctrinam Christi: tertio machinati sunt ad mortem Christi. Primum significat, dicens: conclusit vias: secundo, semitas meas, tertio versus insidians. Dicit ergo: Conclusit vias meas, idest, opera mea, lapidibus quadris, Scribis scilicet, & Phariseis: qui lapides erant, propter quandam vitæ austeritatem: & quadri, propter quandam superstitionis dolaturam. Vel lapides, per cordis malignitatē, quadri per adiunctam potestatem. Vel quadri propter interrogationum calliditatem: cum cornutis sophismatibus, quæ ex omni parte videbantur concludere, Christum capere nixi sunt in sermone. Mittunt ei discipulos suos, scilicet Pharisei, dicentes: Magister scimus, quia verax es, & cetera: semitas meas, idest doctrinam consiliorum meorum, subuertit, idest subuertit permittit: sicut in illis, qui abierunt retrorsum. Amplius cum persuaderet contemptum mundi, subiungitur: Audiebant hæc omnia Pharisei, qui erant avari, & deridebant illum. Vel si de corpore intelligitur, lapides, sunt peccata homines impediencia: ponderant enim, deorsum trahentia. Iniquitas fedet super talentum plumbi. Quadratura significat immobilitatem peccati. Lazarus enim quadrivanus erat: semitas subuertit, idest consilia per Hæreticos verba Euangelij extorquentes. Ijs tribus præponitur littera, GIMEL, quod interpretatur Plenitudo: quod in ijs tribus consistit legis perfectio, in sufferendo hominum malignitates, Dei dispositiones, & ex ijs duobus consequentes tribulationes: versus. Hic describitur Iudæorum inclinatio in mortem Christi. Dicit ergo DALETH, versus insidians, intellige semper permissiue, factus est mihi: Leo in absconditis, in verso atrocitatis, in Leone amositas intelligitur Iudæorum: vnde in Psalmo: Salua me de ore Leonis, & a cornu S. Bon. Tom. 1.

bus vnicornium humilitatem meam. Alibi: Aperuerunt super me os suum, sicut Leo rapiens, & rugiens. Hoc factum est, cum dixerunt: Reus est mortis: crucifige, crucifige eum. Semitas, hic describit ipsam crucifixionem ordine resolutorio: primo vt vitæ interemptoriam: secundo vt afflictiuam. Et confregit me. Dicit ergo DALETH, semitas meas, idest peregrinationis meæ rectos & artos, vt semitas, subuertit, non merita euacuando, sed tempus meriti morte præscindendo. Vel illud refertur ad corpus. Amplius, eandem vt afflictiuam describit primo, quantum ad corporis læsionem, & confregit: secundo, quantum ad cordis desolationem, posuit me desolatam: tertio, quantum ad corporis totius ignominiosam suspensionem, Tetendit arcum: quarto, quantum ad omnimodam afflictionem, Misit in renibus: quinto, quantum ad ignominiosam visionem. Factus sum in derisum: sexto, quantum ad omnium sensuum turbationem, & præcipue acetipotationem: Repleuit me. Dicit ergo: & confregit me, per vulnera corporis mei, vnde in Psalmo: Foderunt manus meas, & pedes meos: posuit me desolatam, cum dixit: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Cum supra dixerit in principio versus: Ego vir videns paupertatem meam, in sexu masculino, nullo alio interposito subdit femininum, vt ostendat hoc accidisse Christo secundum infirmiore sui naturam, quam vt sponsam sibi Dei filius copulauit. Vel certe istud intelligendum est ad essentiam pertinere, secundum regulam Ciceronis, qua a capite transitur ad corpus: vt iam patebit: Sed pro ipsa corporis Dominici suspensione, subdit DALETH. Tetendit arcum suum, idest compleuit iudicium suum: vbi passio humanitatis, quasi rigorem, vel iustitiam, vel vltionis iustæ inflexit, & seueritatem diuinitatis: & posuit me, quasi signum, ad litteram, stipiti affixum, ad sagittam, quod & patuit quando vnus militum lancea latus eius aperuit. Huic triplici clausula præponitur littera DALETH, quæ interpretatur Tabula, vel tabulari: Pauper, vel advena Christus voluit insidijs deprehendi, vt doceret simplicitatem: voluit vulnerari, vt doceret asperitatem: voluit ludibrio suspensus exponi, vt doceret humilitatem. Primum contra curiositatem: secundum contra carnalitatem: tertium contra elationem: & in ijs tribus tabularum, & legis consummatio, & in ijs paupertatis perfectio, in ijs etiam regni cælestis ianua, & ingressus. HE. Misit in renibus: Ecce generalis Christi afflictio: in renibus Christi incarnatio eius intelligitur. Et atramentarium scriptoris ad renes eius. Et: A lumbis eius vsque ad deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, & cetera. Ibi, arcus, secundum Gregorium, Dominica incarnatio intelligitur: pharetra, omnis amaritudinis contentiua, synagoga intelligitur: cuius sagittæ, seu filia, fuerunt sputa, colaphi, conuicia, plaga, & confimilia. Sagitta vulnerans linguæ eorum. Pro ignominia irrisionis, sequitur, Et factus sum in derisum omni populo. Factus sum in derisum, quotidie. In quo omnis irrisio, & illusio intelligitur, qua Iudæi Christo illudebant: Et nota, quod irriserunt Christum triplici ratione. In miraculis, quasi ignorantem. Non est mortua puella, sed dormit: & deridebant eum. Deridebant eum sentes, quia mortua est. In consilijs, quasi imprudentem. Audiebant hoc Pharisei, qui erant avari, & deridebant illum. In passione in cubile crucis, quasi imponentes. Et deridebant illum principes cum eis dicentes: Alios saluos fecit, se saluum faciat. Canticum eorum, idest lætitia, & gaudium, tota die, crucifixionis. Nunc in eorum canticum versus sum: & factus sum eis in prouerbium. Pro omnium sensuum afflictione subditur HE, Repleuit me amaritudinibus, in visu occurrebant inimici insultantes: in auditu blasphemiarum, & irritationes: in tactu amaritudo vulnerum

Psal. 21. b. Mat. 26. f. Luc. 23. c. Psal. 21. c. Mat. 26. d. Ioan. 19. f. Ezech. 9. b. Cap. 1. g. Hier. 9. e. Hier. 20. b. Mat. 9. c. Luc. 8. g. Luc. 16. c. Luc. 23. e. Iob 30. b.

rum, in olfactu fœtor loci interfectorum. Et ne quid deesset, *inebriaui me absynthio*, idest inebriari, seu potari permisit absynthio. Dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Dederunt in escam meam fel, & cetera. Ijs tribus clausulis præponitur littera, H E, quæ interpretatur, Vita, aut viuere, vel esse: quia ista tria, scilicet iniuriæ Christo illatæ, ignominia, & angustia, sunt nobis causa vitæ, & veri esse compositio.

Moraliter ab illo loco: *Vrsus insidiatus*, & cetera, vox est cuiuslibet iusti, considerantis mala. Vbi quædam inferuntur per eius fraudulentiam, & significantur per Vrsi insidias: quædam per violentiam, & intelliguntur per Leonē. Amplius, per Vrsum, qui debilis est in capite, fortis in brachijs, fortior in lumbis, significatur diabolus, qui in principio debilis, in fine inuincibilis: Fortitudo eius in lumbis eius. De Leone dicitur, quod paruulum, & humiliatum non lædit: propter quod Dauid vere humilis Leonē, & Vrsum interemit. Pascebat feruus tuus gregem patris: & veniebat Leo, vel Vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & cetera. Vel in Vrsu voracitas, in Leone superbia: quæ multos implicat, *semitas subuertit*: quia per Vrsum, & Leonem, clericorum vitam dissipari permittit, *confregit*: quia virtutem mentis eneruari permisit. Posuisti vt terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus. Dicit piger: Leo est in via, & Leæna in itineribus: sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo. *Posuit me desolatam*, sine solatio prælatorum, supra: Non est qui consoletur eam *Tetendit arcum suum*, idest seueritatem iudicij, *posuit me quasi signum*, & cetera. Quia omnis creatura in iudicio clamabit contra impios.

Et fregit ad numerum. Hic tertio subdit discipulorū dispersionem factam in passione: secundo latronis conuersionem, *cibauit me cinere*: tertio Iudæorum ingratiitudinem, & *repulsa est*: quarto ipsorum reprobationem, & *dixi, perijt*. VAV, idest confringi permisit, *ad numerum*, idest vnum post alium, *dentes meos*, idest Apostolos: quibus quasi dentibus peccatores erant in corpus Ecclesiæ conuertendi. Dentes tui, quasi grex tonfarum, quæ ascenderunt de la-uacro. Hi contrafacti sunt, quando Dominum reliquerunt ad propria reuertentes: vbi tantum fuit Ioannes vltimus in deserendo: Adolescens quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, & cetera. Et cito redijt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater, & cetera. Sed pro conuersione latronis sequitur, *cibauit me cinere*, idest vnico latrone conuerso in cruce. Cum enim peccatum sit, quasi ignis deuorans, cuius residuum est cinis: quid aliud peccator vitam in peccato agens, & in fine pœnitēs, nisi cinis ab igne effugiens: Hic est coruus, qui in torrente pauit Eliam, idest Christum, sicut legitur. Vel in cinere amaritudo passionis: quæ tamen Christo secundum charitatem fuit delectabilis: in quantum ad redemptionem humani generis ordinata.

Moraliter, dentes candidi, robusti, carnem nō habentes, corio carentes, sunt religiosi nihil intra se patientes: acerbissime decernentes, clausi labijs, idest inuisibiles, nisi in risu: toti corpori masticantes, nullum sapientia inde semen.

VAV. *Et repulsa est a pace anima mea*, idest Iudæi: quos sicut animam diligebam: quia longe a peccatoribus salus, *oblitus sum bonorum*, quæ eis facere consueueram: Supra. Obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem, & sabbatum. Vel oblitus est bonorum, quantum ad reprobationem hominum, VAV, *Et dixi, perijt finis meus*, non simpliciter: sed quantum ad illos, qui dixerunt: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Vel perijt finis meus, quantum ad Iudæorum reprobationem: finis, qui videbatur principaliter intentus, quantum affectus appetebat, de conuersione Iudæorū. Non sum missus, nisi ad oues, quæ

Mat. 27. d
Psal. 68. c
Iob 40. b
1. Reg. 17. d
Isa. 51. g
Prou. 26. c
Cap. 1.
Luc. 23. f
Cant. 4. a
Mar. 14. e
Ibid. f
Ioan. 19. e
3. Reg. 17. a
Psal. 118. u
Cap. 2.
Luc. 23. e
Mat. 15. c

perierunt domus Israel. *Et spes mea*, quam conceperam, in ipsis, a Domino. Salutare tuū expectabo Domine. Sicut iustitia Dei dicitur, vel quia ipse iustus est: vel cuius causa est. Vel verba sunt Iudææ in bonis multitudinis reprobationē ijs verbis deplorantis. Huic triplici versiculo præponitur littera VAV triplex, quæ interpretatur, Nō est ille, quia nec est Christus, nec aliquid Christi, qui deserit Christum. Et quia Apostoli tunc corruerunt, Iudæi crucifixerunt: propter quod merito reprobatī sunt: & recte, VAV, ijs tribus versibus præmittitur.

Recordare. Hæc est secunda pars capituli, in qua post descriptam Christi passionem inuitat electos ad compassionem. Et in hac parte dialogice procedit, sicut in Canticis canticorum, varias personas introducendo, sibi colloquētes sine interceptione vocis Prophetæ. Hoc enim genus poematis dialogicū appellatur: sicut in libro profopologicum, quando solus poeta loquitur, sicut ibi: Mulierem fortem: tertium vero quando sic, & sic, sicut in Iob. Primo ergo introducit vox Christi ad cōpationem inuitantis: secundo vox Ecclesiæ ei respondentis, ibi: *Memoria memor*: tertio vox eiusdem mēbra sua alloquentis, & de pœnitentia admonentis, ibi: *Miseriordia Domini*. Dicit ergo pro primo, ZAIN. *Recordare*, modo tu quicumque redēptus es sanguine, *paupertatis mea*, quantum ad contemptum omnium temporalium bonorum: quia Christus pauperimus fuit in ingressu, in progressu, in egressu de mundo. *Et transgressionis*, quantum ad sufferentiā omnium malorum: vbi transgressio accipitur causaliter pro pœna tamen transgressionis, quam Christus sustinuit, sicut dicitur maledictum, quasi malo pœnæ pro nobis addictus, siue maledictio, Paulus ad Galat. Christus nos redemit de maledictio legis, factus pro nobis maledictum. Sic etiam Christus dicitur peccatum. Eum, qui non nouerat peccatū, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Vel aliter: transgressio eius infima humiliatio ad despectissima tormenta: quia vna stilla sanguinis sui nos potuisset liberare. Erant Moyses, & Elias, visi in maiestate: & dicebant excessum eius, quæ completurus erat in Hierusalē, *Et absynthij*, quo nihil amarior in terræ nascens: & fellis, quo nihil amarior in animatibus. Hoc potest referri ad id, quod dicitur: Dederunt ei bibere vinum cum felle mixtum. Similiter: Dabant ei bibere myrrhatum vinum. Paupertas contra auaritiam, transgressio contra superbiam, absynthium contra luxuriam. Vel potest notari in transgressionem vnio personæ, in absynthio afflictio carnis teneræ, in felle tristitia mentis de hominum ingratiitudine.

ZAIN. *Memoria*: Ecce responsio Ecclesiæ, vel viri sancti, *memoria memor ero*, idest assidue memor ero: *Et tabescet*, præ cōfusione, *anima mea*, vnde in Psalmo: *Tabescere me fecit zelus meus*. Proprie tabescit, qui nimio languore ad maciem venit: tabescere ergo est vera sui cognitione sibi vilescere. Vel istud potest referri ad vitam animale, quæ per animā solet significari. Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam: Tabescit ergo anima ex Dominicæ passionis memoria: quando sensualitas affligitur labore, & abstinentia. Istud autem nullo modo referri potest ad synagogam. Vnde hoc primum verbū, *recordare*, & cetera, est verbum synagogæ Dei misericordiam implorantis: secundum vero etiam eiusdem synagogæ verbum ad beneficia Dei rememoranda sese conuertentis. Istud quàm sit absontū, vltro patet. *Hac recolens*, (nō potest ibi esse hoc singulariter secundū ordinem alphabeti: quia in hebræo ibi ponitur ZAIN) tormenta, scilicet Christi, *in corde meo*, in Deo sperabo, corruptio: non est, ibi: *in Deo*, sed *ideo*, contra hoc, quod paulo ante dixit: *Perijt finis meus*, & spes mea. Proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo non etiam cum illō nobis omnia donauit? Huic triplici clausulæ præmittitur.

Gen. 49. c
Prou. 31. b
Galat. 3. b
2. Cor. 5. d
Luc. 9. d
Mat. 26. f
Mar. 15. d
Psal. 118. c
Mat. 16. d
Rom. 8. f

ZAIN. triplicata, quæ interpretatur *Duc te*, quia in Aijs cogitationibus reducit Christianus homo.

HETH. *Miseriordia Domini*. Hic tertio subditur vox Ecclesiæ excitantis membra sua, & ad pœnitentiam, exhortantis. Propter quod introducit primo diuinæ pietatis commendatio: secundo ex hoc excluditur desperatio, ibi: *Quia non repellet in sempiternum*: tertio pœnitentiæ suauis admonitio, ibi: *Scrutemur vias nostras*. Et quia iustus in principio accusator est sui: primo introducit in persona Ecclesiæ sui accusatio, & diuinorum iudiciorum veneratio: secundo diuinæ pietatis expectatio, ibi: *pars mea Dominus*: tertio docet modū in expectando, ibi: *bonus est Dominus sperantibus*. In prima parte ponitur vox Ecclesiæ superna iudicia veneratis, & sibi & suis membris timētis: deinde Dei responsio Ecclesiæ commendantis: *noui diluculo*. Dicit ergo: *Miseriordia Domini*, opus est, sed non meriti mei. Glossa. Antiqui habent: *Miseriordia Domini, quia non sumus consumpti*, merito peccatorum in nullis reliquijs referuati, vel in nihilum redacti. Et si quæras, quare non sumus consumpti? ecce ostendit, dicens. *Quia non defecerunt miserationes eius*: quia semper paratus est gratiam exhibere: *Miseriordia eius subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ*. Sed subditur responsio Dei, hanc fidem Ecclesiæ nouellæ approbantis, & dicentis. *Noui diluculo*. Hæc littera in antiquis habetur, & exponunt, *noui*, idest cognoui: cum non sit hic verbum, sed nomen: vnde in Hebræis est, *nouelli*, quia iuxta ordinem alphabeti stare non potest, vt sit *noui*, pro cognoui. Quod exponens Rabanus dicit: Et loquitur Propheta ad primitiuam in Hierusalem Ecclesiam, quæ post diluculum rememorationis Christi veterem hominem exuens, noui hominis pulchritudinem ortu fuo declarauit. Hæc Rabanus. *Multa est fides tua*, idest multum deuota: qua iudiciorum æquitate, & pietatem Dei recognoscis, *pars mea*: Ecce primo diuinorum iudiciorum veneratio exigit ad pietatis expectationem. Dicit ergo: *pars mea Dominus*, omnibus alijs circumscriptis: & est verbum ecclesiasticorum, qui in receptione Ordinum dicunt: Dominus pars hereditatis meæ, *propterea*: quia illi soli adhæreo: *expectabo eum*, consolatorem. Psalmus: *Expectabo eum, qui saluū me fecit a pusillanimitate spiritus, & cetera*. Huic triplici sententiæ præmittitur littera HETH. quæ interpretatur vita, vel pavor: quia in hoc consistit vitæ spiritualis initiū, in recognoscendo propriam miseriam, & Dei misericordiam: sic promerendo gratiam vltierus ad gratiam aspicerem.

Sequitur. *Bonus est Dominus*. TETH. Hic docet modum huius expectationis: quia non debet Dominus expectari cum ignauia, sed cum diligentia inquisitionis: secundo cum tranquillitate cordis, pro qua dicit: *bonus est prætolari*: tertio cum profunditate humilitatis: *ponet in puluere*, quarto cum perfectione patientiæ, & mansuetudinis, ibi: *Dabit percipienti*. Pro primo dicit: *bonus est Dominus sperantibus in eū*, vnde in Psalmo: *Quam bonus Israel, Deus*. Bonus, inquam, consolando, & protegendo. Psalmus: *Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum*. Sed quia cassā est expectatio, cui non adiungitur quærendi sollicitudo, sequitur: *anima quærenti illum*. Quæritur per pœnitentiam. Si quæritis, quærite: conuertimini, & viuite. Et similiter: *Quærite Dominum, dum inueniri potest*. Item per contemplationis diligentiam. In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea, *bonum est*. Ecce secundum, vbi docet quærare Dominum cum tranquillitate cordis. Vbi primo commendat ipsam tranquillitatem: secundo docet obtinere tranquillitatis facilitatem, ibi: *Bonum est viro, cum portauerit*. Dicit ergo Teth, *bonū est prætolari cum silentio*, idest tranquillitate animi: vbi silentium præcipue exigitur: Factū est silētium in cælo, quasi media hora. Bernardus: Breuis mora, felix hora. Ergo cū silentio, idest sine tumultu cogitationum, *salutare Domini*, id

Prou. 18. c
Psal. 22. b
Psal. 15. a
Psal. 54. b
Psal. 72. a
Psal. 118. l
Isa. 21. c
Isa. 55. b
Cant. 3. a
Ipsal. 8. a

est Dominum salutem promittentem. Vel salutare Domini Christus est. Salutare expectabo Domini. Istud autem, vt dicit Rabanus, nemo perfecte agere valet, nisi qui se a mundi concupiscentijs, & sæculi negotijs sequestrat: ideo subdit TETH: *Bonū est viro*, in virtute exercitato, *cum portauerit iugum*, disciplinæ, euangelizate Matthæo: *Tollite iugum meū super vos, & discite*, & c. *ab adolescentia sua*. Adolescens iuxta viā suam gradiens, etiam cum senuerit, nō recedit ab ea. Quasi tali facile est cum silentio Dominum expectare. Huic triplici sententiæ præponitur littera TETH, & interpretatur bonum: quia æterna quærare: vt docet primus versus: fugere mundi inquietudinem: vt docet secundus, & tertius: in ijs se longanimitate exercere, est totum bonum hominis in hac vita.

Sequitur IOD. *Defecit solitarius*, in solitudine eremi. Vel hic solitarius idem est, quod græce monachus: in sessione igitur amor adiectionis, in solitario fuga implicationis, & tacebit, a tumultu cogitationis: In silentio, & spe erit fortitudo vestra: *quia leuauit se*, idest supra desideria sua, & studia: solis rebus æternis inhærendo, non carnalia meditando. Leuauit ergo se supra se, non in essendo, sed in agendo. IOD. *Ponet*: Ecce tertium huic expectationi necessarium, scilicet profunditas humilitatis: vnde dicit, *ponet in puluere os suū*. Vnde Rabanus: Ille in puluere os suum ponit, qui humiliter sentiens, fragilem se cognoscit: vel terram, ad litteram, osculando: Loquar ad Dominum meum, cum sim cinis, & puluis? *si forte sit spes*, vitæ æternæ obtinendæ: vel si forte obtineat, quod sperant, vnde in Psalmo: *Sperauerunt, & liberasti eos*.

IOD. *Dabit percipienti*. Ecce quartum huic expectationi necessarium, scilicet perfectio patientiæ, & mansuetudinis. *Dabit*, qui huiusmodi est Domini expectator, & miseriæ suæ cognitor: *percipienti se maxillam*, per patientiæ perfectionem, paratus talia sustinere pro Christo, iuxta illud: Si quis percusserit te in dexterā maxillam, præbe illi & alteram: hoc Christus exemplum dedit, qui ante crucifixionem suam multas alas, & colaphos sustinuit: *saturabitur opprobrijs*, idest delectabitur, quasi in saturitate in multis opprobrijs sustinendis, vnde in Psalmo: *Opprobria exprobatium tibi ceciderunt super me*. Huic sententiæ præmittitur littera, IOD, quæ interpretatur principium, vel desolatio: quia hæc triplex desolatio, taciturnitatis, contra loquacitatem, & humilitatis contra gloriam inanem, & patientiæ, & aduersitatis contra carnalitatem, est principium diuinæ cognitionis.

CAPH. *Quia non repellet*. Postquam ad spei eleuationem commendauit Christi pietatem: hic ex hoc inferens, excludit desperationem: primo dicēs, iram Dei esse placabilem: secundo hoc probat per Dei insitam benignitatem, ibi: *Non enim humiliauit*: tertio arguit incredulorū murmurationē, ibi: *Quis est iste, qui dixit*. Pro primo dixit, Caph. *Quia non repellet*, id ad superiora refertur: quasi ita dictum est, quia bonum est prætolari: *quia non repellet*, plebem suam, *in sempiternum Dominus*: Cum iratus fueris, misericordiam recordaberis. CAPH: *quia si abiecit*, propter peccata nostra nos repellendo, & tribulari permittendo, & miserabitur, sicut abiecit: *secundum multitudinem misericordiarum suarum*: Auferet Dominus omnem lacrymam ab omni facie, CAPH, *Non enim humiliauit*: Ecce secundum, vbi manifestat Dei benignitatem, semper parati misericordiam exhibere. Quod ostendit in triplici humano infortunio: quoniam nec ab ipso est solatij subtractio, quia paratus est omnes consolari: nec ab ipso flagelli multitudo, vt dicit, ibi: *vt contere-ret*, nec ab ipso est tertio iustitiæ subuersio: *vt declinaret*. Dicit ergo pro primo. *Non enim*, continetur litteræ immediate præcedenti. Quasi dicat, miserabitur: non enim humiliauit, auferendo gloriam & honorem, seruituti diabolicæ, vel humanæ subiiciendo, *ex corde suo*, idest, ex sua voluntate:

Gen. 49. c
Mat. 11. d
Prou. 22. a
Ipsal. 30. d
Gen. 18. d
Psal. 21. a
Mat. 5. f
Psal. 63. b
Abac. 3. a
Ipsal. 25. e

Gen. 6. b tate: sed nostris pronocatus peccatis. Et cordis dolore tactus intrinsecus: delebo, inquit, hominem, quem creavi, & abiicit filios hominum, eis patrocium suum auferendo: immo contrarium ab ipso est. Deliciae meae esse cum filiis hominum. Huic triplici clausulae praepositur littera Caph, quod interpretatur manus, vel incuruatio, quasi dicta incuruatio, & abiectio Domini non est, nisi ex merito manuum, idest operum suorum.

Prou. 8. d LAMED. Vt contereret. Ecce quod non est a Deo tribulatio exterminatio miserorum: Dicit ergo, vt contereret, & cetera. Lege sic: Dominus ignorauit, quod est in fine ultimi versus, idest ab eius approbatione, vel voluntate, aut auctoritate non processit. Lamed, vt contereret, idest ex toto deleret: sub pedibus suis, penitus deiiciendo: sicut fit de illis, qui pedibus conteruntur. Vt contereret, inquam, omnes viuos terrae, idest ipsi terrae adherentes: quasi vt mala malis vsque ad exterminationem adderentur. Thalamum quassatum non conteret, & lumen fumigans non extinguet. Vel aliter, terra, genitiue: vt vincti terrae intelligantur peccatores.

Isa. 42. a LAMED, vt declinaret iudicium. Repete: Dominus ignorauit, vt declinaret a recto in obliquum genitiuum, propter illos, qui sunt de genere suo: & datiuum, qui muneribus corrumpuntur: & accusatiuum, propter illos, qui odio habentur: & vocatiuum, propter illos, quorum gratia, vel fauor desideratur: & ablatiuum, propter illos, quorum bona desiderantur: sicut Achab desiderauit vineam Naboth. Vt ergo sic declinaret iudicium, sicut multi faciunt hodie, viri, virtuos, in conspectu vultus altissimi: hoc dicit, quia multi sunt coram hominibus iusti, qui coram Deo sunt iniusti, & digni flagellis.

3. Reg. 21. Vt peruerteret, idest, contra iustitiam subuerteret hominem in iudicio suo. Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in equitate pro manuetis terrae. Ipse enim perueritur solum, vel aliquando cum peruerso, & sanctus est cum sancto, sicut dicit Psalmus. Huic triplici sententiae praepositur littera Lamed, quod interpretatur disciplina: quia quidquid istorum venit, conscripio, seu iustitiae subuersio, disciplina est peccatorum, qua electi putgantur, reprobis condemnantur.

Isa. 11. a MEM. Quis est iste. Hic tertio arguit incredulorum murmurationem in flagellis. Et primo arguit prouidentiam Dei blasphemantes: secundo arguit murmurationem temerariam, quid murmurauit? Blasphemantes autem arguit primo in generali: secundo in speciali: Ex ore altissimi. Dicit ergo: Quis est iste, tam praesumptuosus, qui dixit, vt fieret, aliquid in mundo isto: vel spiritaliter tribulatio? Domino non iubente, sicut aiunt ethnici: qui dicunt minime haec inferiora diuinae prouidentiae subiacere: sicut dicunt etiam Manichaei, mala non esse nisi a malo principio: cum econtra dicat Isaia: Ego Dominus, & non est alter: formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & causans malum. Repete, quis est iste, qui dixit: MEM. Ex ore altissimi, idest ex prouidentia Dei: non egredientur bona, praecipiendo: nec mala, poenae prouidendo, & permittendo: quasi stulte dixit: & sic legitur interrogatiue. Alio modo legi potest depreffiuue: vt haec murmuratio hic arguatur: non solum in primo versu per comparisonem ad Dei prouidentiam: verum etiam in secundo per comparisonem ad Christi patientiam: vt sic dicatur: Ex ore altissimi. Christi, non egredientur, & cetera, quia accusantibus nihil respondit, Psalmista: Ego autem tamquam surdus non audiebam. Sequitur Mem. Quid murmurauit, quasi ex quo sic fecit Altissimus, quid murmurauit, homo viues, idest quicumque homo, pro peccatis: scilicet excusando ea per constellationes, vel huius planetas? Vel pro peccatis, idest pro poena peccatorum suorum. Neque murmuraueritis, sicut quidam ex eis murmurauerunt, & a serpentibus perierunt. Huic triplici sententiae pra-

A mittitur littera triplex, Mem, quod interpretatur, ex ipsis, vt supra patet, quia omne flagellum hominis ex ipsis procedit meritis humanis.

N V N. Scrutemur. Postquam comendauit Dei miserationem, & exclusit desperationem: hic informat ad poenitentiam sollicitudinem. Primo ad poenitentiam interiorem: deinde ad exteriorem, ibi: cum manibus. Ad interiorem pertinet conscientiae sollicitudo, discussio, & poenitentialis conuersio, vnde dicit: Et reuertamur. Dicit ergo: Nun. scrutemur vias nostras, postquam ipse scrutabor: Scrutabor Hierusalem in lucernis: vt dicitur: Et quaramus, quid fuimus, quid fecimus: quia scrutiniu ordinatur ad inquirendu. Pro secundo sequitur: Et reuertamur ad Dominu, vnde in Psalmo: Cogitavi vias meas, & conuertere pedes meos, & cetera. Vel quaramus, quid fuimus, quantum ad naturam miseriam: Vnde quidam: Sperma prius, modo saccus olens, post vermibus esca: In tumulo, quaque dote superbit homo: Et reuertamur ad Dominum, contra auersionem per amorem, & obedientiam praepceptorum. N V N. leuamus corda, contra conuersionem ad caduca, vnde in Psalmo: Ad te Domine leuavi animam mea. Suspendium elegit anima mea. Sequitur: cum manibus, exterior poenitentia conuenit in operis satisfactione, pro qua dixit: cum manibus, idest operibus. Supra: Expandit Sion manus suas. Item, in oris confessione, ideo sequitur. Nun. Nos inique egimus, peccata peccatis addendo, & ad iracundiam, idest puniendi voluntatem: prouocauimus. Spiritualiter hypocrita iram Dei prouocant. Simulatores, & callidi prouocant iram Dei: idcirco tu inexorabilis es, idest difficilis ad exaudiendum. Vel hoc dicitur, quantum ad reprobos: hic enim a specie transit ad genus, vt cum electos informauerit, postea reprobos describat infortunium. Huic triplici clausulae praepositur littera Nun, quae interpretatur sempiternum: quia haec tria semper debemus facere, scilicet, conscientiam discutere, corda manusque leuare, nos ipsos etiam accusare. Huic sententiae triplici praepositur littera Nun, quia ad litteram, principium remedij, & salutis est conuersio triplex poenitentialis, quae hic commendatur. Sequitur Samech. Operuisti in furore. Hic ad litteram ex praemissa consideratione diuinae misericordiae, & iustitiae, insertur reprobatio Synagoga. Primo describit istam reprobationem: secundo introducit Christi, vel Prophetae compassionem, ibi: diuisiones aquarum: tertio reprobationis rationem, ibi: oculus meus depraedatus. Ipsam reprobationem primo describit per comparisonem ad Deum flagellantem: secundo per comparisonem ad aduersarium tribulantem, ibi: Eradicationem. In prima parte primo exaggerat flagellum: deinde ostendit remedium exclusum, ibi: Opposui nubem. Pro primo dicit, Samech: Operuisti me, scilicet, calamitate, & miseria, quae excauerunt, ne Christum agnoscerem: in furore, idest feueritate iustitiae, & percussisti nos, violentia obfidionis, occidisti, destructione ciuitatis, & in ciuitate stragis: nec pepercisti, in ultimo, sicut post aliquas Iudae reliquias in Iudaea relinquendo. Haec de Christo exponuntur: percussisti, maiestatem abscondendo tempore passionis. Absconditus est vultus eius: in furore tuo, voluntate flagelli indeclinabili: percussisti, flagellando: occidisti, idest occidi permisisti: nec pepercisti, poenam in aliquo mitigando.

SAMECH. opposuisti nubem: sicut opponitur exceptio peremptoria iniuste aliquid petenti: nubem, idest carnem Christi: sub qua latuit verus sol mundi. Ecce ascendit Dominus super nubem leuem, & cetera. Ne transeat oratio, scilicet ad Deum. Iniquitates vestrae diuiserunt inter nos, & Deum: & peccata nostra absconderunt faciem eius a nobis, ne exaudiret.

Samech, eradicationem. Hic describit reprobationem, vel eius effectum per comparisonem ad aduersarium tribulantem: tangens tam ipsorum calamitatem, quam aduersariorum improbitatem. Secundo, ibi. Aperuerunt: tertio

tertio vtriusque tangit rationem, ibi: formido, & cetera. Dicit ergo: eradicationem, de terra propria, & de terra viuientium, & abiectioem, confusionis, & ignominiae: posuisti me, Synagogam, in medio populorum, omnium totius mundi. Vel de Christo exponitur, qui eradicator est de terra viuientium, secundum opinionem multorum. Abscessus est de terra viuientium: propter scelus populi mei percussus eum, & cetera. & abiectioem, iuxta illud: Ego autem vermis sum, & non homo. Huic triplici clausulae praepositur SAMECH triplicata, quae interpretatur adiutoriu: hic enim lamentatur synagoga esse sibi adiutorium subtractum.

Sequitur Aperuerunt. Hic subdit inimicorum improbitatem. Aperuerunt. Nota, quod hic mutatur ordo alphabeti: quia P N E praepositur A I N, sicut in alphabeto praecedenti: quod quidem non aduertentes alij, litterae ordinem seruantes, praeposuerunt A I N, vbi debuerant panere. P N E. Alij autem litteram transposuerunt, vt litterarum ordinem tenerent: credentes quod sic essent istae litterae praeposuerunt, sicut Latini in praepositis sententijs solent praepone sequenti praeposita A, & praecedenti praeposita B. Super nos os suum, iussufflato, & quasi deuorare volendo, omnes inimici, vicini & remoti, propinqui, & extranei. Sequitur pro occasione, vel causa reprobationis, contemptus, scilicet remediorum salutis, vaticinatio, id est, spiritus diuinus praestitus, multis est causa perditionis: facta est nobis formido, idest causa formidinis: vt qui vix timemus Deum exhortantem, totius mundi timori subijciamur, & contritio, qua Christum contriuimus: Attritus est propter scelera nostra, facta est nobis, quasi laqueus, idest causa captiuitatis.

Diuisiones. Hoc subdit Propheta ad Christi compassionem: primo quantum ad desolationis frequentiam: secundo ad desolationis vehementiam, & perseverantiam: oculus meus afflictus est. Dicit ergo pro primo, diuisiones aquarum, idest multiplicationem aquarum, deduxit oculus meus in contritione, idest afflictione: filia populi mei, idest illius ciuitatis celebris Hierusalem. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis mei fontem lacrymarum, & cetera. Istud etiam verum est de Christo, qui fleuit super Lazarum: Super impiam ciuitatem: Fleuit in cruce: Cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia: fleuit corde, cum aperto latere, exiuit aqua cum sanguine, vnde in Psalmo: Qui diuisit mare rubrum in diuisiones: quod ad litteram, diuisum est in duodecim vias, iuxta duodecim Tribus filiorum Israel: Et huius spiritualis maris duodecim fuerunt partitiones quattuor praedictae aquae: & octo sanguinis: qui primo fusus in circumfusione: secundo in agonizatione, & sanguineo sudore: tertio in flagellatione. Quinque etiam vicibus in quinque vulnerum irrogatione.

Moraliter debent diuidi lacrymae nostrae per lacrymas contritionis, compassionis, & deuotionis.

Huic triplici sententiae praepositur littera P N E triplex, quae interpretatur oris, vel os aperiri, alludens ipse versus principio: vbi dicitur Aperuerunt, & cetera. Oculus meus afflictus est. Ecce desolationis vehementia, vnde dicit: oculus meus afflictus est, ad litteram, multa lacrymarum inundantia: vel oculus interior, scilicet mens. Sed pro perseverantia sequitur: nec tacuit, in vita ista: Eo quod non esset requies, ab oppressione diaboli. Donec respuerit, idest oculum misericordiae ad genus humanum conuerteret, & videret, idest claritate splendoris mundi tenebras illustraret: Dominus de calis, vnde in Psalmo: A summo caelo egressio eius. Miserere mei Deus omnium: respice me, & ostende nobis lucem miserationu tuarum. Vbi etiam, vt dicit Rabanus, instantiam orationis, & perseverantiam nos habere docuit Propheta. Oculus meus depraedatus est. Ecce hic principaliter prosequitur causam reprobationis Iudaeorum. Et tangit duplicem causam, amorem immoderatum rei commutabilis, & perse-

cutionem vsque ad mortem ipsius Saluatoris, vnde sequitur: venatione, & cetera. Pro primo dicit: Oculus meus, in quo sensu principali intelliguntur, omnes alij sensus, depraedatus est animam meam, idest, fecit diabolo praedam. Docete filias vestras lamentum, & vnaquaque proximam, scilicet planctum, quia, ascendit mors per fenestras meas, in cunctis filiabus vrbis meae. In quo etiam intelligitur omnis dilectio sensibilis, propter quod dixit Iob: Pepigi saedus cum oculis meis, vt nec cogitarem quidem de virgine. In hoc dicit Rabanus verbum notabile: Ne, inquit, quaedam lubrica in cogitatione versemus, prouidendum nobis est, quod intueri illud non debet; quod non licet concupisci. Huic clausulae praepositur triplex A I N, quod interpretatur oculus: expresse alludens ei, quod de oculo in singulis clausulis continetur. Aliiter exponitur in bonum actum in voce Prophetae secundum Glossam, vbi per oculum intelligitur simplicitas desiderij, & rationis: quae animam depraedatur extrahendo a carne in Deum in cunctis filiabus, idest cogitationibus vitae aeternae. Vel filiae vrbis peccata sunt, secundum quorum singula detestanda mens in Deum assurgit.

Venatione ceperunt. Hic describit secundam causam reprobationis Iudaeorum, scilicet iniurias Redemptoris. Primo describens agonem passionis: secundo triumphum resurrectionis, ibi: Inuocaui nomen tuum Domine: tertio exaggerat Iudaeorum iniquitatem, ibi: Vidisti Domine, iniquitatem: quarto infert iustam condemnationem, ibi: Reddes eis vicem Domine. Circa primum tangit primo comprehensionem, deinde mortem, & sepulturam, lapsa est: tertio passionis vniuersalem amaritudinem, ibi: Inundauerunt aqua. Dicit ergo pro primo, Venatione ceperunt me, Iudaei scilicet ponentes insidias, vt eum caperent in sermone, quasi auem: Vocans ab oriente auem. Christus comparatur auibus diuersorum generum. Aquila, propter claritatem contemplationis: Sicut aquila prouocans ad volandum. Gallinae propter affectionem compassionis: Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat, & cetera. Vulturi, propter volatum incarnationis: Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis. Passeri, propter humilitatem conuersionis, quoniam minima sunt volatilia: & quia carnes habent calidissimas: Offerat secundum se duos passeris viuos, vnde in Psalmo: Etenim passer inuenit, & cetera. Pelicano, propter spontaneam susceptionem passionis: Similis factus Pelicano solitudinis. Nycticoraci, propter fugam mundanae vanitatis: Nycticoraci in domicilio. Herodiu, propter rapinam factam a diabolo, vnde in Psalmo: Herodiu domus dux est eorum: vel propter potentiam rapinae spiritualis in expugnatione diabolicae prauitatis: gratis, sine culpa mea, vel sine obtentu alicuius utilitatis, inimici mei, Iudaei. Sed pro comprehensione sequitur. Lapsa est in lacum: Tu autem in sanguine testamenti eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua: vita mea, idest anima mea: quod factum est statim, separata anima a corpore. Pro sepultura vero subiungit, & posuerunt super me lapidem, aduolutum ad ostium monumenti, vt dicitur.

Moraliter lacus est locus miseriae culpae: Saluasti me a descenditibus in lacum miseriae, vnde in Psalmo: Eduxisti me de lacu miseriae, idest, Lymbi sinus Abrahae. Tu autem in sanguine testamenti. Sed pro vniuersali passionis amaritudine, sequitur. Inundauerunt aqua, idest tribulationes, vnde in Psalmo: Omnes fluctus tuos induxisti super me. Aquae multae, & cetera. Pelagus operuit caput meum: caput meum, idest me ipsum, qui sum caput hominum, & dixi, in cruce, perij, Consummatum est. Veni in altitudinem maris, & tempestas, & cetera. Perijt ergo Christus, quantum ad vitam mortalitatis: Iustus perit, & non est qui recogitat, & dixi, perij, ad corpus pertinet, scilicet ad

dispersionem discipulorum . Huic triplici clausula preponitur triplex S A D E, quod interpretatur Iustitia vel consolatio, quia Christus comprehensus, fixus, mortuus & sepultus, est iustificatio, & consolatio nostra.

C O P H. Inuocauit nomen tuum. Post descriptum agonem passionis: hic subdit de trophæo resurrectionis. Primo describit animæ Christi separatæ officium, & desiderium: secundo gratulatur suum fuisse desiderium exaudium, ibi: *Vocem meam*. Dicit ergo: *Inuocauit nomen tuum, Domine*, vox filij ad patrem, *de lacu nouissimo*, idest lyngo inferiori. Rabanus: Inuocauit Redemptor nomen Domini de lacu nouissimo, cum in virtute diuinitatis descendebat ad inferos, & destructis claustris tartari, suos, quos ibi reperit, educens, victor ad superos ascendit. Quod ideo dicitur, quia orationis effectum ibi secundum partem post mortem obtinuit. Vel forte orauit, sicut etiam adhuc secundum humanitatem orat pro nobis, & interpellat, vt dicit Apostolus: Saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum femper viuens, ad interpellandum pro nobis. Pater gratias tibi ago, quoniam audisti me: ego autem sciebam, quoniam semper me audis. Ad litteram exponitur de ipso Hieremia, qui fuit missus in lacum, sicut patet. Hic gratulatur, se fuisse exaudium primo pro se, secundo pro alijs petit exaudiri, *ne auertas*: tertio gratulatio ex auditione vniuersali, ibi: *iudicasti*. Dicit igitur: *vocem meam audisti*, vocem, idest desiderium, resuscitando me tertia die: *ne auertas aurem tuam a singultu meo*, & clamoribus, singultus vehementiam significat doloris alte intercedens pro alijs. Cum clamore valido, & lacrymis offerens, & cetera. Hec est expositio versus præcedentis: *appropinquauit*. Rabanus: Appropinquauit diuinitas Saluatoris humanitati ipsius, quando eam subita resurrectione iuxta dominium suum de morte triumphare fecit, quæ appropinquatio intelligenda est per effectum tantum, *dixisti, ne timeas*, hoc dixit per effectum, præbendo ei immortalitatem. Noli timere, serue mi Iacob, & rectissime, quem elegi. Huic triplici clausula, præponitur triplex Coph, & interpretatur conclusio, vel vocatio, aut respice: hic agitur de Christi conclusione, vocatione, & super lignum contuitu.

Heb. 7. d

Ioan. 11. f

Hier. 37. c & 38. b

Heb. 5. b

Isa. 44. a

Psal. 9. a

Ioan. 5. b

Iudicasti Domine. Hic gratulatur Dominus de exauditione vniuersali, vnde dicit: *iudicasti Domine*, pater, *causam animæ meæ*. Quoniam fecisti iudicium, & causam meam. Tres veniunt in causam, homo, Deus, diabolus. diabolus Deo iniuriam fecisse probatur: quia seruum eius fraudulenter eduxit: & homo similiter, quia Dei præcepta contempsit: diabolus homini fecit iniuriam, quia eum decepit: venit Deus factus homo patronus, diabolus in causam compulsi: sed prius Deus cum homine placatus fuit: & quod placaret Deum, ex misericordia homini concessit: deinde ad iustitiam processit, hominem liberando a diaboli seruitute, & diabolus adiudicando pœnæ æternæ. Pro hoc dicit: *iudicasti causam animæ meæ*, quæ immerito separata est a carne in die passionis. Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. *Redemptor, vel defensor vitæ meæ*. Christus enim redemptus est a mortalitate vitæ, & pœnæ, non a reatu culpæ. Vel *iudicasti*, Iudæos reprobando, & me eripiendo. Vel hoc potest dici in persona humani generis per Christi sanguinem liberati: *vidisti*. Hic exaggerat Iudæorum iniquitatem contra Christum. Primo quantum ad malignitatem cordis: deinde quantum ad iniuriam sermonis: *labia insurgentium*: tertio quantum ad facinus condemnationis, ibi: *sessionem eorum*: quarto infert ex hoc sententiam reprobationis, in vltima littera, ibi: *Reddes eis vicem Domine*. In prima parte tangit eorum perversitatem in generali, deinde in speciali, ibi: *vidisti omnem*

A *furorẽ*. Dicit ergo: *vidisti Domine*, vox patris ad filium, *iniquitatem illorum*. Iudæorum, *aduersum me*, *iudica iudicium meum*, de iniusta exceptione Iudæorum: quod dictum est permittendo, non operando. Tu autem Domine Sabaoth, qui iudicas iuste, & probas renes, & corda: videam vltionem ex eis. Sequitur in speciali, *vidisti omnem furorẽ*, quantum ad malignitatem voluntatis: *vniversas cogitationes*, quantum ad malitiam cogitationis: *aduersum me*, vt caperent insidiando: Illi autẽ obseruabant eum. Huic triplici sententiæ præmittitur littera, R E S, triplicata, quæ interpretatur caput, vel primatus: quia hic ostenditur, qualiter Christo capiti datus sit primatus per totum iudicium. Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra.

Hier. 11. d

Luc. 14. a

Mat. ult. d

Audisti, & cetera. Ecce de iniuria sermonis. Primo quantum ad iniuriam contumeliarum: secundo quantum ad iniuriam falsorum testimoniorum, *labia insurgentium*. Audisti Domine opprobria eorum. Nonne bene dicimus nos, quoniam Samaritanus, & cetera? Vah qui destruis templum Dei, & cetera. *omnes cogitationes eorum aduersum me*, cogitationes patebant in verbis. In signum, cui contradicetur: vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes, *labia insurgentium mihi*, dicendo falsum testimonium. Insurgentur in me testes iniqui, & meditationes eorum, verbis declaratas, *tota die*, crucifixionis, vel vitæ. Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Principes Sacerdotum, & seniores populi consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent. Vel opprobria, quantum ad contumelias: *labia insurgentium*, quantum ad verba machinationum in mortem Christi: sicut in persona eorum dicit Saluator: Hic est heres, venite occidamus eum. Sed pro condemnatione Christi: *sessionem eorum*, repete, vidisti: vbi intelliguntur, qui sedentes in Gathedris, Christum iudicauerunt, vnde in Psalmo: *Aduersum me loquebatur*, qui sedebant in porta, & resurrectionem, in prosequendo coram Pilato causam condemnationis coram populo, *ego sum psalmus eorum*, idest saltus, vel cantici materia: vel detractionis, & murmurationis. Huic triplici sententiæ præmittitur littera, S I N, triplicata: & interpretatur dentium, vel super vulnus dentium, hic describitur, & detraçtio, quæ per dentes intelligitur. Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & vulneratio Christi, ad quam eum Iudæi suis falsis testimonijs perduxerunt.

Ioan. 8. f & cetera? Mat. 27. c

Luc. 2. c

Psal. 26. d

Mat. 9. a & Mat. 26. a

Mat. 21. d

Psal. 68. b

Psal. 56. a

Reddes. Hic ex prædictis infertur iusta sententia reprobationis. Primo in generali, quantum ad iustam pœnæ retributionem: deinde quantum ad cordis obdurationem. *Dabis eis*: tertio quantum ad temporalem, & æternam exterminationem, *persequeris in furore*. Dicit ergo: *Reddes eis*, Iudæis: *vicem, Domine*, pro malo culpæ, & pertinacia, pœnam damnationis æternæ: Ecce venit velociter, & reddes vicissitudinem in caput eorum. *Dabis eis*, non agendo, sed permittendo, *laborem tuum*, pœnalitatum, & angustiarum, quas in cruce sustinuit, *scutum cordis*, vt merito iniuriarum, quas Christo intulerunt, intrare in ipsum non possint verba prædicationis. Corpus eius, quasi scuta fusilia. Itud est malum eis scutum, nobis autem clypeus salutis, de quo: In omnibus fumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela ignea inimici extinguere. Sed pro tertio sequitur: *persequeris in furore*. Iudæos, male tractandos in iudicio, in futuro, & etiam in presenti: Vnde sequitur, & contra eos *sub calis*, idest hic in terra: *Domine*, qui omnem habes potestatem. Vel sub cælis, idest sub viris cælestibus. Calcabitis eos, cum fuerint cinis, sub planta pedum. Huic triplici sententiæ præponitur littera, T H A V, quod interpretatur signa: quia istud Dei iudicium de Iudæis ita manifestum est, vt signati signo infami, pateant per totum orbem terrarum.

Ioel. 3. a

Iob 41. a

Ephes. ult. c

Malach. ult. b

CAPVT QVARTVM.

A L E P H.

QVOMODO obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum? BETH. Filij Sion inclyti, & amicti auro primo: quo modo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli? GIMEL. Sed & lamie nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis quasi Struthio in deserto.

D A L E T H. Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti: paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

H E. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in vijs: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. V A V. Et maior effecta est iniquitas filie populi mei peccato Sodomorum: quæ subuersa est in momento, & non ceperunt in ea manus.

Z A I N. Candidiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores. H E T H. Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus: aruit, & facta est quasi lignum.

T E T H. Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame, quoniam isti extabuerunt consumpti a sterilitate terræ.

I O D. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos: facti sunt cibus earum in contritione filie populi mei.

C A P H. Compleuit Dominus furorẽ suum, effudit iram indignationis suæ: & succendit ignem in Sion, & deuorauit fundamenta eius.

L A M E D. Non crediderunt reges terræ, & vniuersi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis & inimicus per portas Hierusalem.

M E M. Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum.

N V N. Errauerunt cæci in plateis, polluti sunt sanguine: cumq. non possent intrare, tenuerunt lacinias suas. S A M E C H. Recedite polluti, clamauerunt eis, recedite, abite, nolite tangere, iurgati quippe sunt & commoti, dixerunt inter Gentes: Non addet vltra, vt habitet in eis.

P H E. Facies Domini diuisit eos, non addet, vt respiciat eos, facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt.

A I N. Cum adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus atenti ad gentem, quæ saluare nos non poterat.

S A D I. Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum; appropinquauit finis noster, completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.

C O P H. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cali: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.

R E S. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.

S I N. Gaude & letare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis, atque nudaberis.

T H A V. Completa est iniquitas tua filia Sion, non addet vltra vt transmigret te: visitauit iniquitatem tuam filia Edom, discooperuit peccata tua.

EXPOSITIO IN CAP. IIII.

Ic quarto lametatur casum spirituum perfonarum quoad statum prelationis, sicut erant ministri templi: vel statum religionis, sicut erant Nazarei, facie insignes. Et habet tres partes, quia prius lamentatur hanc subuersionem, deinde subiungit eius rationem in littera 12. LAMED. Non crediderunt Reges, & cetera: tertio huius lamentationis infert conclusionem in littera penultima, *Gaude & letare*. In prima parte secundum allegoriam deplorat subuersionem insignium perfonarum in generali, deinde in speciali, in versu sequenti. *Filij Sion*. Dicit ergo: *Quomodo obscuratum est aurum* quod licet in templi aurati cõcremationem verti posset, tamen altiori sensu spiritualis templi deiectionem significat, vnde dicit: *Quo modo obscuratum est aurum*. In auro secundũ Rabanũ, (quod metallũ præeminet,) excellentia sanctitatis intelligitur: quæ est obscurata, & in tenebris carnalitatũ commutata. Vel aurum optimum Christus, quod obscurabitur, quia nihil re-

A putabitur tempore Antichristi. Sol factus est niger tamquam faccus cilicinus, mutatus est color optimus, quantum ad deformationem exterioris honestatis, dispersi sunt lapides sanctuarij, idest viri eminentes in ecclesiasticis ordinibus constituti: dispersi, non per amorem boni communis congregati, sed per studium auaritiæ diuisi: dum omnes, quæ sua sunt, quærunt, & non, quæ Iesu Christi, vt dicit Apostolus. *In capite omnium platearum*, in quo præsentis vitæ latitudo intelligitur: lata enim est via, quæ ducit ad perditionem, vt dicit Christus Dominus. In capite sunt platearum, qui alijs dant carnalitatũ exempla. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam: omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad auaritiã suã, a summo vsque ad nouissimum: venite sumamus vinum, & impleamur ebrietate. Igitur in auro obscurato subuersio sanctitatis intelligitur, in colore mutato subuersio honestatis, in dispersione studium cupiditatis, & consequenter dissensionis, in platearum capite exemplum perversitatis. Vbi præmittitur ALEPH, ad excitationem intelligentiæ spiritualis, ac si diceret illud: Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele

Apoc. 6. d

Philip. 2. c

Mat. 7. b

Isa. 56. d

Mat. 24. b

Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat.

Filiy Sion. Hic deplorat subuersionem dictarum personarum in speciali: quod primo pertractat quantum ad insectos carnalitate: secundo quantum ad excedentes in seueritate, ibi: Manus mulierum: tertio ex hoc infert Dominum eos iuste affligere, ibi: compleuit Dominus furorẽ suum. In prima parte primo deplorat carnalitate prelatorum, vel clericorum: secundo religiosorum, ibi: candidiores Nazarei, tertio simul amborum, ibi: Melius fuit occisis. In prima parte primo tangit carnalitate, vt dictum est, infectionem: secundo consequentem Ecclesie multiplicem læsionem ibi. Sed & lamia: Pro primo dicit, filij, vbi primo ostendit quid erant, deinde quid sunt, quo modo reputati. Dicit ergo, filij sion, idest Ecclesie, inclysi, idest gloriosi, & gloria digni, & amilli auro primo, quantum ad vitam perfectionem, quo modo reputati sunt in vasa testea: id est, lutea, & de carnalium solatiorum desiderio. Vasa testea, non aurea, vel argentea, sed lutea: vas enim testum, est luteum iudicatum. Israel factus est in nationibus quasi vas immundum. Induratum est eis luteum, quia difficile corriguntur. Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, & vngue adamantino. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam, opus manuum figuli, idest diaboli: qui tales fecit. Figulus mollem terram premens laboriose fingit ad vsus nostros vnum quodque vas. Sed tandem in fine fiet de eis, quod dicit Psalmus: Tamquam vas figuli confringet eos.

Sed & lamia, ecce damnum ex prædictis consequens multiplex Ecclesie: primum est diffusio doctrine peruersæ: secundo est carentia doctrine sanæ, filia populi mei crudelis. Pro primo dicit, sed & lamia. lamia est monstrum, habens caput virgineum, corpus porcinum & equinos pedes, crudelissimum: dictum a lamentatione quasi lamens. Iuxta litteram. Hierusalem vult dicere in solitudinem redactam, & monstra ibi talia habitasse: Per lamias ergo intelliguntur hæretici, vel hypocritæ, in facie simplices, in ventre carnales, in pedibus equi, & instabiles. Tales lamia vulpina crudelitate feroces, nudauerunt mammam, idest libere prædicant doctrinam scilicet pestiferam, lactauerunt catulos suos, idest simplices in hæresim seducetes. Quis est paruulus declinet ad me. Et recordi locuta est: aquæ furtiue dulciores sunt. Hoc autem totum est propter inertiam prelatorum: Cum dormiunt homines, venit inimicus eius, & superfeminavit zizania. Ibi inuenit lamia requiem, filia, ecce contra defectus doctrine sanæ. Vbi primo arguit prelatos in doctrina negligentes: secundo explicat amplius læsionem Ecclesie inde prouenientes ibi: adhæsit lingua. Dicit igitur, filia populi mei, hoc dicitur de monte Sion, in quo erat templum: quod tamquam filia a populo amabatur. Hæc filia quantum ad sacerdotes idest excubantes, crudelis, quasi struthio in deserto. Struthio ponit oua sua in tractu viarum, & non fouet: sed vt dicitur: Derelinquit in terra oua sua, & obliuiscitur, quod pes conculcet ea, aut bestie agri conterant. Quæ crudelitas magis explicatur in eo, quod sequitur.

Adhæsit lingua, primo in statu incipientium, qui intelligitur per lactentes: secundo proficientium, ibi: paruuli petierunt: tertio in statu perfectorum, ibi: Qui vescabantur: quarto infert ex hoc peccatum negligentium prelatorum, & maior effectus. Dicit ergo, Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti, vbi per lactentes rudēs, & incipientes figurantur lacte simplicitatis doctrine imbuendi: Tamquam paruulis in Christo: lac dedi vobis potum, non escam. Lingua adhæret palato, quando cogitatio cordis adhæret proprio desiderio: in siti appetitus doctrine: in palato, vbi sapor viget, carnalis affectio. Sed pro statu proficientium sequitur, paruuli petierunt, paruuli lactentibus maiores, sed nondum quantitate perfecti, petierunt panem doctrine solidioris, & non erat, qui frangeret eis. Panis

frangendus, non curiose sciendus; quia nulla diuisio est faciendâ, quæ non faciat ad elucidationem doctrine. Cognouerunt eum in fractione panis: dicitur, quod Christus sic frangebat, quod incisio videbatur: sic etiam certe debent continere fractio euidens expositionis, & incisio elucidationis per dimensionem, quantum saluti famulatur. Qui vescabantur. Hic ostendit læsionem Ecclesie sequentem ex prædictis pro statu perfectorum, qui vescabantur, delicijs scripturarum, voluptuose, sancta voluptate: Paratum de celo panem præstitisti eis omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Quod de scripturis, vel de delicijs deuotionis, vel sacramento communionis intelligi potest. Interierunt in vijs, latis sæculi, quæ ducunt ad perditionem: Ambulauius per vias difficiles. Hoc autem exponit versus sequens, qui nutriebantur in croceis, specialiter delicia cõtemplationis, vel meditatio Dominicæ passionis. Crocus enim rubeum habet colorem, item & latificat, & confirmat cor, vnde scripturas significat Christi sanguine rubricatas: Cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula, & cinnamomum, amplexati stercore, idest carnales delicias: Mulier fornicaria, quasi stercore in via conculcabitur. Vel stercore bona temporalia, aurum, & argentum sunt, & huiusmodi: quia generata in visceribus terræ: Omnia reputaui vt stercore. Sed ex hoc ostendens, quantum sit peccatum negligentium prelatorum subdit: Et maior effectus est iniquitas filia populi mei, prelatorum negligentium, de qua supra filia populi mei crudelis, peccato Sodomorum, quantum ad hoc, quia illi doctorem nõ habuerant, quæ subuersa est in momento, idest subito: & tamen ista diu tolerantur, vt perenniter puniantur. Simile apud Matheum: Terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quam tibi, & non ceperunt in ea, filia populi idest clerici, manus, pauperum: in quo arguitur eorum auaritia: Non sit manus tua porrecta ad accipiendum, & dandum collecta: Manus suas aperuit inopia.

Crudeliore. Post deploratum lapsum clericorum, vel prelatorum: hic deplorat lapsum religiosorum. Primo ostendens, quales aliquando fuerunt: secundo quales recidiuando facti sunt, denigrata est. Religiosi quidem intelliguntur per Nazareos, vnde Rabanus: Quid Nazarenorum nomen, nisi vel abstinentium, vel continentium necessaria, significatur? quibus & nomen conuenit: quia & Nazarei floridi interpretantur. Dicit ergo, candidiores Nazarei eius niue, per mortificationem carnis, & repressioem noxij caloris, per spiritualem frigiditatem. Et bene niui comparatur carnis mūditiā: quia facilliter soluitur, nisi frigus cõtinuetur: stante enim austro, idest prosperitate accidete, facilliter extinguitur, vnde in Psalmo: La uabis me, & super niuem dealbabor. Vere super niuem dealbatur, qui affluentia non corrumpitur, nitidiores lacte, in quo munditia cordis: quia sicut nix extra, sic lac intra perducitur ad candorem, per putrefactionem sanguinis idest extinctionis omnis immunditiæ, & immundæ affectionis, & cogitationis. Vel in nitore lactis affectus pietatis, & opera misericordie ad egenos, rubicundiores ebore antiquo, in quo notatur refugentia honestatis: ebur candet primo, tandem vergit in ruborem: quia plena maturitas per longam acquiritur exercitationem. Vel in hoc feruor intelligitur charitatis: rubor enim in facie, calorem significat, vel certe pudorem, & verecundiam, vt pudeat turpia dicere, vel audire. vel in ebore antiquo, antiquorum sanctorum sub lege perfectio: sed sunt nunc rubicundiores: quia maior est in Euangelio perfectio, Saphiro pulchriores, in quo gratia cõtemplationis designatur: & desiderium æternitatis. Hæc sunt ergo, quæ debent perfectis inesse religionis. Vbi primus gradus est, ab omni corruptione immaculatum se custodire, quantum patitur humana fragilitas: secundus, curam non negligere proximi, quantum suppetit facultas: tertius,

tertius, in rubore deuotionis sanctæ, & sancti pudoris, dura, & indigna fortiter tolerare, quantum sinit humana infirmitas: quartus in omnibus ad Deum quocumque ad cælum oculum erigere, quantum præualet humana possibilitas. Magna est igitur hæc commedatio.

Sed sequitur, Denigrata est, vbi candor niuis, lactis nitor, rubor ebore antiqui, pulchritudo Saphiri nigredine carbonis obducitur: quæ de re dicit, denigrata est. Vbi primo plangit eorum carnalitate: secundo excacationem, ibi: Adhæsit, tertio obdurationem, ibi: Aruit. Dicit ergo, denigrata est facies eorum, cordis feruentia, & conuersationis euidencia, super carbonem, in quibus lumine extincto, sola remanet terrestris nigredo. Facies combustæ vultus eorum. Et quod propter sordes carnalitate prædicto candori contrarianter. Nahum: Dirigite argentum, dirigite aurum: & non est finis diuitiarum ex omnibus vas desiderabilibus: dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus, & facies omnium sicut nigredo ollæ. Omnes vultus rediguntur in olla, & non sunt cogniti in plateis, non sunt cogniti pro talibus, quales esse solebant: quia in plateis, idest in carnalitate, alijs conformes: frequentia quidem platearum decolorauit Nazareos, & peregrinam speciem induxit. Vel non sunt cogniti: quia creduntur boni, cum sint mali. A fructibus eorum cognoscetis eos. Adhæsit cutis eorum ossibus. Hic eorum excacationem plangit, dicens: Adhæsit cutis. In cute, quæ tenera est, mollities conuersationis: in ossibus fortitudo vitij. Adhæsit ergo cutis ossibus, quia ab eis prae sentientibus infirmitas vitij, duritia, vel difficultas virtutis existimatur. Vnde multum putant esse feinel, vbi delicijs ingurgitantes imbuant se: virtutem putant esse, in ecclesia stare, vbi pactum faciunt nisi lucrum querere, vel ineptias cogitare, vel pœna furere. Sed pro eorum obdurationem infert, aruit, quia cognitioe sui minimi virescit. & facta est quasi lignum, insensibilis ad peccatum.

Melius fuit. Hic tertio deplorare videtur simul lapsum amborum scilicet prelatorum, & religiosorum, comparas statum præsentis Ecclesie & respectu Ecclesie primitiue: quasi minus nocuit ecclesie tribulatio aduersitatis tyrannorum, quam infestatio prosperitatis temporalium, & hoc in multis: quare postea pauci fuerunt sancti. Vnde dicit, Melius fuit, & cetera. Rabanus: Melius fuit Apostolis, & prædicatoribus Evangelij breui pœna corporis pro Christi nomine ad tempus plecti, quam longa inedia verbi Dei tabesceri. Vnde dicit, quam interfectis fame, dum enim corpus delicijs fouetur, absq; dubio spiritus fame cruciatur: quod multis induxit prosperitas: vnde sequitur, quoniam isti, fame scilicet mortui, extabuerunt, idest ad spiritualem maciem peruenerunt, consumpti a sterilitate terra, idest ab amore terrenorum: quæ quia sterilia sunt, spirituales & steriles fiunt eorum amatores. Conteratur quasi lignum infructuosum, pauit enim sterilem, & quæ non parit: & vidua bene non fecit. Aliter exponitur illud in Glossa, melius fuit occisis gladio, & cetera, melius est verbo Dei, ad penitentiam maceri, quam fame verbi Dei ad carnalitate declinare.

Manus mulierum. Postquam deplorauit subuersionem Ecclesie prouenientem ex carnalitate, & ignauia: hic plangit Ecclesie subuersionem prouenientem ex ingenti seueritate, & nimia iustitia. Vnde dicit: Manus, idest opera iustitiæ nimie secundum Glossam, mulierum, non dicit matrum, quia matres non sunt, quæ affectum ad filios perdidit. Breuis omnis malitia super malitiam mulierum, misericordiam, in optione sua; quia dicunt se facere tyrannides suas ex misericordia. Tales ergo, coxerunt filios suos, Glossa idest tyrannica potestate oppræsserunt: coxerunt igne mali exempli, & tactus ignis Dei descendit de celo, idest de maioribus, & tactas oues puerosq; consumpsit, facti sunt cibus earum, dicentes illud. Secundum quod dicitur,

Manus mulierum. Hic ex prædictis infert æquitatem pœnæ, ipsi ad Domino pro prædictis illata, vel inferenda, vnde dicit: Compleuit, idest complebit, furorẽ suum, idest de tantis sceleribus expeter vindictam: in quo magnitudo pœnæ intensius intelligitur. Effudit, idest effundet, in quo pœnæ significatur generalitas, iram indignationis sua, & succendit, idest succendet, ignem in Sion, idest in clericis: ignem, dico, æternum, & deuorauit, idest deuorabit, fundamenta eius, primores acerbius. Vel in fundamentis pœna intelligitur cogitationum peruersarum, quam exquiret a malis: in quo & pœnæ atrocitas intelligitur. Vel in ira sic effusa, posset intelligi generalis, quasi Ecclesie subuersio per carnalitate, & cupiditate.

Non crediderunt Reges terra. Post descriptam Ecclesie subuersionem in communi: hic subdit euidentiussimè dictæ subuersionis rationem quadruplicem: primam exegit in peccatis prophetarum, & sacerdotum: secundam in peccatis omnium, propter confidentiam, scilicet de præsidio hominum mundanorum. Cum adhuc subsisteremus, tertiam tangit efficacem promptitudinem aduersariorum, velocius fuerunt persecutores. quartam vero omnium, in communi Iudeorum, atrocitatem, scilicet eorum contra Christum, spiritus oris nostri. In prima parte tangit, primo hanc causam vt inopinatam: secundo pertractat eam, ibi: propter peccata. Dicit ergo pro primo: Non crediderunt Reges terra, idest viri iusti, & sancti temporalium contemptores. Nunc autem dormiens, & vniuersi habitatores orbis, vel orbis, istud Glossa ad malos refert, qui nesciunt dicere. Aduena ego sum apud te, & peregrinus, quoniam ingrederetur hostis, idest diabolus. Hostis meus terribilibus oculis intuitus est me, idest peccatum, per portas Hierusalem, idest per prelatos in Ecclesiam. Singulae portæ, erant ex singulis margaritis. Quasi illud inopinabile fuit: & tamen istud euenit. Alio etiam modo exponitur de quocumque iusto, qui inopinanter cadit a perfectione in prauaricationem, vel apostasiam per portas sensuum suorum, quasi portas Hierusalem.

Propter peccata. Ecce pertractat culpam, quæ causa est ipsius dissipationis, vel deustationis Ecclesie: primo, quantum ad peccata maiorum prelatorum: deinde quantum ad peccata minorum, in versu sequenti, ibi: Errauerunt. Dicit ergo, propter peccata, re pete Ingressus est hostis per portas Hierusalem, propter peccata prophetarum eius, populus adulatorie decipientium. Supra: Propheta: tui viderunt tibi falsa, & stulta: nec aperiebant iniquitatem, & iniquitates sacerdotum eius. Nota, quod semper fuit distinctus ordo doctorum, & prelatorum: quamuis & ipsi auctoritate sint doctores. Quam iniquitatem aperit, subdens qui effuderunt in medio eius, idest populo, sanguinem iustorum, idest remissionis: fortiter excitando alios ad interfectionem prophetarum, quos interfecerunt Iudæi: sicut postea in mortem Christi. Apprehenderunt eum scilicet Hieremiã sacerdotem, pseudo prophetæ, & omnis populus, dicentes: Morte moriatur. Egressa est iniquitas a senioribus populi, qui videbantur regere populum: Effuderunt sanguinem spiritu terroris, aspere corripiendo. Qui vehementer emungit, elicit sanguinem. Vel aperte peccando, & scandalizando alios. Peccatum vt Sodomam prædicauerunt: nec absconderunt. Vel bona subditorum improbe extorquendo. In alijs tuis inuentus est sanguis animarum pauperum. Istud etiam verum est, præcipue de sanguine scriba-

1. Reg. 2. d
Ezec. 34. a
Ibidem

Isa. 13. b
Nabum. 2. e
Ioel. 2. b

Mat. 7. c

Mat. 11. d
Eccl. 4. d
Ps. 31. c

Ps. 50. b

Iob. 24. d

Eccl. 25. d

Iob. 1. c

1. Reg. 2. d
Ezec. 34. a
Ibidem

Iob. 3. c
Ps. 38. c
Iob. 16. b

Apo. 21. g

Iob. 3. c
Ps. 38. c
Iob. 16. b

Apo. 21. g

Iob. 3. c
Ps. 38. c
Iob. 16. b

Iob. 3. c
Ps. 38. c
Iob. 16. b

Iob. 3. c
Ps. 38. c
Iob. 16. b

Iob. 3. c
Ps. 38. c
Iob. 16. b

Iob. 3. c
Ps. 38. c
Iob. 16. b

scribarum, & Phariseorum, quem Pontifices, scribae, & Pharisei fecerunt effundi.

Errauerunt. Hic tangit peccata cunctorum clericorum. Primo ea adstruens, secundo inferens poenam. ibi: *Facies Domini*. Culpam tangit multiplicem: primo ignorantiae, vnde dicit: *Errauerunt caeci*, iuniores scilicet exemplo maiorum secundum Rabanum, *in plateis*, idest in lata via perditionis. Secundo subdit peccatum immunditiae, *polluti sunt sanguine*, in peccatis carnis, & sanguinis: Insecta est terra sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum. Alibi: *Libera me de sanguinibus*. Tertio peccatum simoniae, & conspirationis. *Cumq. non possent* aliqui addunt, *intrare*, quod non est de textu. Cum inquit, non possent desiderium suum in Ecclesia implere, *tenuerunt lacinias suas*, oras suorum vestimentorum: sicut caeci, qui expectant alienum ducatum. Lacinias tenere, est ducem expectare.

Quarto sequitur peccatum praesumptionis, qua alios despiciant: vnde sequitur, *Recedite polluti*. *Clamauerunt*, praedicti superbi, *eis*, peccatoribus scilicet. *Polluti recedite*. Bis dicit, *recedite*, quasi recedite a loco sacro, recedite a nostro consortio, *abite*, ad consimiles vobis, *nolite tangere*. Tales sunt illi, de quibus dicitur: *Comedit carnes fuillas, & ius profanum in vasis eorum*: qui dicunt, recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es. *Iurgati quippe sunt*, haec est vox Prophetæ, iurgati praedicti superbi, & commoti, contra subditos, eos superbe despicientes, nec solum aperte peccatores despiciunt, sed etiam in absentia eis detrahunt. Vnde sequitur, *dixerunt inter gentes*, praedicti clerici peccatoribus detrahentes, *non adijciet ultra*, Dominus scilicet, *ut habitet in eis*, praedictis pollutis. Alias exponitur a praedicto loco, *Recedite*, ut sit vox hostium Iudaeorum, gentium scilicet in eos haec verba exufflantium, ac dicentium: *Recedite*: sicut etiam aliquando aliqui Tyranni contra clerum insurgentes dicere ausi sunt. Vel sunt verba praedicatorum, praedictos pollutos arguentium.

Facies Domini. Hic subditur poena dictae culpae, & additur noua spiritualis nequitiae, *facies sacerdotum*. Dicit igitur, ut sit vox Prophetæ, vel aduersariorum Ecclesiae, seu Iudaeorum, *facies Domini*, idest Christus filius Dei, *dixit eos*, ad litteram, dispersit Iudaeos. diuisit idest, diuidet peccatores, a iustis in die iudicij. Separabit agnos ab haedis, *non addet ut respiciat eos*, consolando: *Clausa est ianua*. Spiritualis autem culpa contra eos repellitur, vnde subdit: *Facies sacerdotum non erubuerunt*, scilicet in peccatis: Confusione confusi non sunt, & erubescere nescierunt eis reuerentiam exhibendo, *neque senum miseri sunt*, eis compatiendo: sed magis contrarium fecerunt; contra illud: *Ne spernas hominem in senectute sua*: etenim ex nobis senescunt.

Cum adhuc subsisteremus. Ecce secunda causa subuersionis, confidentia scilicet nimia de humanis praesidijs. Primo tangens huius vanitatem: secundo manifestans per effectum, ibi: *Lubricauerunt*. Dicit ergo, *cum adhuc subsisteremus*, nondum plene subuersi, & tentationibus concussi, *defecerunt oculi nostri*, idest intentionis nostrae frustratae sunt. Defecerunt, inquam, *ad auxilium nostrum vanum*, idest ad temporalia, quibus confidebamus: *Argentum eorum, & aurum non valebit liberare eos in die furoris Domini*. Quod magis explicans, subdit, *cum respiceremus attenti*, ad gentem, quae saluare nos, non poterat: sicut Iudaei confisi sunt, de Aegyptijs, qui eos non sufficiebant defendere. Vel id dicitur in persona damnatorum, qui damnari dicunt, *cum adhuc subsisteremus*, idest viueremus, & cer. ad gentem scilicet in parentibus concidentes.

Lubricauerunt. Hic ostendit, praedictae confidentiae vanitatem, & intentionis euacuationem per effectum, dicens, *lubricauerunt vestigia nostra*, qui prius subsistebamus, quam talibus inniteremur, *lubricauerunt*, quia in lubrico posita fuerunt, *vestigia nostra*, idest af-

Pf. 105. f
Pf. 50. c

Isaia 65. a

Mat. 25. c

Mat. 25. a

Hier. 6. d

Eccli. 8. b

Ezech. 7. c

fectus nostri ceperunt vacillare in temporalium amore: vel ad lubricitatem luxuriae declinauerunt, vnde subdit: *In itinere platearum nostrarum*, idest viarum, vt diuitiarum, *appropinquauit finis noster*, non com- plens, sed consumens, & exterminans: hoc dicunt, & cognoscunt mali, inquietantes in morte, *completi sunt dies nostri*, idest in morte consummati, *quia venit finis noster*, idest mors. Rabanus: Pro ijs omnibus quisquis, deserto vno vero Deo, adiutorium quaerit a spirituali Aegypto, hoc est ab hoc mundo, & lubrica huius saeculi peragit vestigia, vacua spe delusus, hostium crudelium fit praeda.

Velociores. Ecce tertia causa efficiens secundum litteram. Allegorice persecutores nostri, idest demones: Dixit inimicus: Persequar, & comprehendam, diuidam spolia. Carnem dant vermibus, substantiam parentibus, animam sibi retinet, *velociores fuerunt aquilis cali*, idest praedicatoribus caelestium, vnde magister praedicatorum Ioanes aquila dicitur: Et quartum animal simile aquilae volanti, quia demones numquam dormiunt. Non est potestas super terram, quae ei comparetur, *super montes*, dignitatum, *persecuti sunt nos*. Isti sunt montes, in quibus ceciderunt fortes Israel. Et hoc quantum ad praelatos, *in deserto*, idest, claustris, *insidiati sunt nobis*, quantum ad Religiosos. Aduersarius vester diabolus, circuit, quaerens quem deuoret.

Spiritus oris. Ecce quarta causa omnium completiua, videlicet pro morte Saluatoris *spiritus oris nostri*, quod dicitur, quia verbum est, & ratio: sine quo nullum verbum rectum esse potest, *Christus Dominus captus est*, a Iudaeis impijs, *in peccatis nostris*, idest propter peccata nostra: Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, *cui diximus*, *in umbra tua*, idest in protectione tua, *viuimus in gentibus*, sicut patres in filijs, *in gentibus*, conuersis ad fidem: Fluunt ad ipsum omnes gentes. Vel totum illud potest exponi de conuersis ex genere Iudaeorum, vt ipsi dicant: *In umbra tua*, idest propter umbram legis, *viuimus in gentibus*, quia Iudaei propter hoc tantum sustinentur: alij haeretici destruuntur. Vnde ex hoc verbo ultimo patet, quod illud non potest intelligi, de nostra lege, sicut exponunt Hebraei.

Gaude. Ecce finis lamentationis. Et ostensus finem lamentationis huius, primo ostendit insipientiam mundanae consolationis: deinde in sequenti versu utilitatem huius lamenti ibi, *completa*. Dicit ergo primo, *Gaude, & latere*, quasi ita boni pro se, & alienis malis consolantur, vnde dicit: *Gaude*, interius, ironice, *latere*, exterius, *filia Edom*, iuxta litteram dicitur conuerti Idumaeis; cum deberet conuerti Romanis, dicendo, quod Romani fuerunt de Idumaeis: quod non verum, quia fuerunt de Chitim nepote Noe; Idumaei vero de Sem. Sed causa litteralis est, quia plus nouerunt Idumaeos, sic & Chaldaeos, qui venientes templum succenderunt, *qua habitas in terra Hus*, Contra, habitant in monte Seyr. Haec sunt generationes Esau patris Edom in monte Seyr. Item Hus fuit primogenitus Nachor fratris Abrae; qui de Melcha vxore sua octo filios habuit, qui omnes fuerunt in Mesopotamia Syriae. Solutio. De Hus filio Nachor, non est hic fermo, sed de Hus terra, quae dicitur esse in finibus Idumaeae, & Arabiae: quae alio nomine dicitur in terra Ausitidis, vel Hufitidis: Et cunctis Regibus terrae. Ausitidis. Ibi Glossa dicit, quae haebraice dicitur Hus; de qua dicitur: Homo, qui erat de terra Hus, scilicet Iob.

Moraliter, *filia Edom*, idest anima carnalis, quae Edom idest Esau imitatur, qui suam primogenituram dedit pro minimo edulio, sicut faciunt carnales miseri. Dederunt pretiosa quaeque pro cibo, *qua habitas in terra Hus*; quae interpretatur consilium, vel consiliator: Stulti principes Thaeos dederunt consilium insipiens.

Ideo

Jo. 16. c

Ideo dico, *latere*, nam, *ad te quoque perueniet calix*. A idest poena, & tribulatio futura: quae per calicem significatur, *inebriaberis*, amaritudine, & nudaberis, temporali gloria, & honore. Mundus gaudebit, vos contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

Vnde conuertens sermonem ad electos, subdit, *filia Sion*, id est Ecclesia electorum, *completa est iniquitas tua*, per praesentem lamentationem, & tribulatio-

nem purgata, *non addet ultra*, Dominus scilicet, *ut transmigret te*, parcendo. Transmigrat Dominus, cum suos tribulationibus exponit. Ad punctum in modico dereliqui te. Vel transmigrat, consolando: Ecce iste venit saliens in montibus. Econtra de malis dicitur, *visitauit iniquitatem tuam*, idest visitabit in morte, *discooperuit peccata tua*. Ego discooperui Esau, & reuelauit abscondita eius, & celari non poterit. Infirmitatem enim Dominus abscondita reuelabit.

Isa. 54. b
Cant. 2. b

Ier. 49. c

T O M I P R I M I
F I N I S.

Exod. 15. b

Apoc. 4. c

Iob. pen. d

2. Reg. 1. c

1. Pet. 5. c

Isa. 53. b

Isa. 2. a

Gen. 36. b

Gen. 22. d

Hier. 25. d

Iob. 1. a

Gen. 25. d

Sup. 6. 1.

Isa. 19. b

I N D E X
RERVM, ET VERBORVM INSIGNIORVM
IN PRIMVM TOMVM OPERVM
S. BONAVENT. S. R. E. CARD. EPISC. ALBANENSIS,
EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS.

Primus numerus paginam indicat, alter columnam; littera vero columnæ partem.

<i>A</i>			
A BEL quadrupliciter interpretatur.		Allegoria triplici de causa est necessaria.	101. 2. b
123. 2. d		Allegoria triplici de causa prohibetur.	98. 1. b
Abimelech patris mei regnum interpretatur.	119. 2. e	Allegoria sumitur a nominis interpretatione, vel a rei proprietate.	98. 1. c. & sequ.
Abisai interpretatur pater meus superfluus.	273. 1. d	Alleluia futuram vitam denotat.	124. 2. d
Abner interpretatur patris lucerna.	273. 1. d	Alleluia idest laudate Dominum.	163. 1. a
Abominatio quid sit, & in quibus consistat.	120. 1. d	Altare unde dicitur, & quotupliciter accipiatur.	104. 1. c. & sequen.
Abraham recepit multa beneficia a Deo.	393. 2. c. & sequ.	Amalech dolens interpretatur.	120. 1. c
Abraham virtus, & sanctitas.	393. 2. d	Amare tripliciter contingit.	271. 1. b
Abcondere tria non debemus.	178. 1. f. & sequ.	Ambulare quomodo debeamus.	198. 1. a. & sequ.
Abyssus multiplex.	114. 2. c	Amici huius seculi sunt inimici Dei.	265. 2. a
Abyssus obscura quæ sit.	228. 1. a	Amicitia, seu benignitas quid.	27. 2. f. & sequ.
Achaz apprehendens interpretatur.	251. 2. d	Amicitia proprium est confidere, & non timere.	260. 2. a
Accingere & succingere differunt.	99. 2. b	Amicorum omnia esse communia, Græcorum sapientum sententia.	260. 1. f
Accusatores quomodo superbi dicantur.	220. 1. e	Aminadab populi mei concupiscentia, vel voluntas interpretatur.	227. 1. c
Acquisitio triplex.	244. 2. c	Amor alius charitatis, alius libidinis, & ad quid conducatur, & quid efficiat quilibet.	309. 1. b. & sequ.
Actuum moralium quattuor genera.	237. 2. d. & sequ.	Amor est omnium affectionum radix.	33. 2. f.
Adam habuit multa beneficia a Deo.	393. 1. c. & sequ.	Amor alius Dei, alius mundi, alius peccati, & qualis sit quilibet.	96. 1. a
Adam suorum delictorum penituit.	393. 1. c	Amor Dei erga nos qualis sit.	286. 1. f
Adeps multa denotat.	124. 1. d. & sequ.	Amor huius mundi qualis sit, & quot mala efficiat.	436. 2. c. & sequ.
Adiuuat nos Deus precipue in tribus.	246. 2. e. 249. 1. a	Amore triplici homo exterior amat Salvatorem.	266. 1. d
Adorandi versus Orientem multiplex est ratio.	417. 2. f. & sequen.	Anagogia quomodo dulce eloquium dicatur.	238. 2. f. & sequen.
Aduentus quadruplex.	159. 2. d	Angeli quomodo hominibus seruiant.	66. 2. f.
Aduentus Christi quadruplex.	94. 2. c	Angelorum laus triplex.	153. 2. d
Aduentus Christi quare fulguri comparetur.	162. 1. d. & sequen.	Angelorum laus qua Deum laudant, quæ sit.	146. 2. d
Aegyptus tenebra interpretatur.	251. 2. a	Angelus quid sit.	385. 2. b
Aegyptus dupliciter interpretatur.	299. 2. d	Anima quid sit.	412. 1. c
Aegyptus interpretatur mæror.	279. 1. b.	Anima dicitur speculum, & quomodo.	29. 2. a
Aemulatio multiplex.	111. 1. f	Anima ad Angelos contemplandos tripliciter eleuatur.	29. 2. b. & sequ.
Aequitas simulata est duplex iniquitas.	373. 2. a. & sequ.	Anima beata qualis sit, & qualiter remunerata.	292. 1. c
Aetates corporis Christi mystice sunt sex.	50. 1. a. & sequ.	Anima dicitur ciuitas virtutum, & summi regis.	160. 2. f
Aeternum esse præceptum, & in æternum imperare, & ipsum præceptum in æternum obseruare quid sit.	228. 2. f	Anima Christi scit scientia creata quidquid sit Deus, non tamen ita perfecte, & quomodo.	302. 1. e
Aeternum multipliciter sumitur.	314. 2. e. & sequ.	Anima diuersimode nominatur.	104. 1. f. & sequ.
Affectiones quare pedes dicantur.	240. 1. d. & sequ.	Anima quomodo sit in corde, vel in cerebro.	114. 1. f
Agrorum diuisio unde prouenerit.	57. 2. a	Anima sine contemplatione est sicut firmamentum sine luminaribus, & sicut bestia faciem ad terram habens.	62. 2. c. & sequ.
Ain fons, siue oculus interpretatur.	438. col. 2. f	Anima quid habeat a corpore, & quantum ab ipso aggregetur.	392. 1. a. & sequ.
Alarum effectus triplex, & quid denotet.	121. 2. e	Anima est Paradisus, in qua plantata est scriptura.	54. 2. c
Ala Dei sunt misericordia, & veritas.	98. 1. a		
Aleph interpretatur doctrina.	421. 1. d. 442. 1. a		
Aleph interpretatur tentationum millia.	163. 2. e. 170. 1. a		
Aliquota pars quid sit.	297. 1. f		
Allegoria qualis sit.	173. 2. d. & sequ.		

Anima significatur per numerum ternarium, & quare. 139. 2. b. & sequ.
Anima solus Deus implere potest. 121. 2. b
Anima protectio triplex. 290. 2. d
Anima triplex potentia secundum triplicem oculum. 29. 1. e
Anima triplex influxus, qui est a luce fidei. 38. 1. f. & sequen.
Anima status triplex. 294. 2. c
Anima duplex Angelus deputatur. 149. 2. a
Anima corruptio in tribus viribus consistit. 96. 2. b. & sequen.
Anima quare attribuantur aliqua qualitates corporales, & quid denotent. 126. 2. e
Anima lux est veritas, & quot radios mittat, & qui, & quales sint illi. 24. 2. f. & sequ.
Anima prima visio que sit, & ad qua se extendat. 24. 2. e
Anima bona sunt tria. 26. 2. e
Anima immortalitas difficile rationibus naturalibus tantum sine fide probari potest. 326. 2. a
Anima reformationi duo sunt necessaria. 358. 1. b
Anima regni multiplex curia, iudex, & lex. 276. 1. a & sequen.
Anima affectiones sunt septem. 61. 2. d
Anima resurrectio tria requirit. 91. 2. d. & sequ.
Annuli vsus a quo fuerit, & quare in digito annulario ponatur. 148. 2. f. & sequ.
Antemurale multa significat. 445. 1. a. & sequ.
Antichristi aduentus tempore quot mala erunt. 355. 2. c. & sequen.
Antichristus figuratur per multos homines facinorosos. 49. 1. d. & sequ.
Antichristus qualis sit futurus. 49. 1. e. & sequ.
Apis habet mel, & aculeum, & quid ista denotent. 94. 1. f
Apostoli dicuntur arietes propter quattuor. 106. 2. e
Apparentia triplex, videlicet Dialectica, Rethorica, & Sophistica. 198. 2. e. & sequ.
Appetitus sensitivus a quibus debeat prohiberi. 237. 1. 1. c
Appetitus diuitiarum, deliciarum, & excellentiarum qualis sit. 192. 1. c. & sequ.
Appetitus concupiscibilis ad tria debet esse paratus. 208. 1. b
Aqua notitiam, & scientiam denotat, & quotuplex sit. 56. 2. b. & sequ.
Aqua multiplex. 108. 2. d
Aqua omnis naturalis, est dulcis, & quomodo ex accidenti amara fiat. 315. 1. b. & sequ.
Aqua significat sapientiam. 356. 2. c
Aqua tria habet, & quid figuret. 132. 2. c
Aqua quadruplex effectus. 304. 1. c
Aqua vage quid significant. 228. 1. a
Arcus duo Noe, videlicet, & Moysis. 126. 2. a
Arcus quomodo intendant peccatores. 243. 2. e
Arcus multipliciter accipitur. 111. 2. d. & sequ.
Argentei quanti valebant. 149. 2. c
Argentum comparatur luto, & quare. 383. 1. f
Aristoteles sensit mundum fuisse eternum, ex quo errore multi alij sequuntur. 30. 2. f. & sequ.
Articuli fidei non sunt supra intellectum humanum gratia fidei illustratum. 335. 1. e
Articuli fidei quales sint. 232. 1. c
Articulorum fidei diuisio. 35. 2. d. & sequ.
Asaph collectio interpretatur. 209. 2. d
Ascensio quincuplex. 294. 1. c
Aser interpretatur beatus. 73. 2. f
Assis denotat peccatorem, & quare. 122. 2. a

Assuerus, beatus interpretatur. 253. 2. c
Athenienses quales erant, & quibus vacabant. 356. 2. c. & 357. 2. b
Auaritia qualis sit. 100. 2. c
Auaritia est odienda, cauenda, & proijcienda. 191. 2. b
Auersitates an magis faciant ad profectum vite spirituales, quam prosperitates, vel econtra. 343. 1. a. & sequen.
Aues multe figurant Christum. 457. 2. d. & sequ.
Aurum multa significat. 147. 1. d. & sequ.

B

BABYLON triplex. 102. 1. c
Baptismi multiplex effectus. 323. 2. b. & sequ.
Baptizati trina immersio quid denotet. 147. 2. f
Beatitudo vera in quibus consistat. 299. 1. b
Beatitudo consistit in Deo tantummodo, & quare. 309. 2. a. & sequen.
Bellum triplex. 55. 2. f. & sequ. 148. 2. e
Benedictio multiplex. 26. 1. a
S. Benedictus quam fuerit contemplatiuus, & cuius etatis deferta petierit. 62. 2. d
Benefacere quid sit, & quando etiam contingat. 28. 1. a
Beneficia sanctis a Deo collata que, & quanta sint. 394. 2. b. & sequen.
Beneficia multa Dei narrantur. 354. 1. d. & sequ.
Beneficia diuina sunt iugiter memoria voluenda, & quare. 434. 2. e
Beniamin filius dexterae interpretatur. 266. 2. d
Benignitas que vitia remoueat. 28. 1. c
Benignitas, siue nemesis, seu amicitia quid sit. 27. 2. f
Beth interpretatur domus. 170. 1. c. & 431. 2. f
Bethsames interpretatur domus illuminationis. 167. 2. b
Bigamiam primus introduxit Lamech. 49. 1. d
Binaria multa apponuntur. 148. 1. b. & sequ.
Bona plura sunt paucioribus magis eligenda. 353. 1. a
Bona anime sunt tria. 26. 2. e
Bona mentis qualitas auro triplici de causa est comparabilis. 212. 2. b
Boni quare affligantur, mali vero prosperentur in presenti. 330. 2. e
Bonum est sui diffusiuum. 400. 1. c
Bonus est qui malos ferre nequit. 202. 1. d

C

CADERE multipliciter contingit. 293. 2. b
Caiphas, vomens ore interpretatur. 282. 1. d
Calceamentum multiplex. 123. 1. e. & sequ.
Caluaria locus quare ita dicebatur. 128. 1. c
Calumnia quid sit. 336. 2. a
Calumnia tripliciter accipitur in scriptura. 261. 2. e
Candor multiplex. 130. 1. f
Canis multiplex acceptio. 101. 2. d
Canities unde seni proueniat. 355. 1. b
Cantica quattuor leguntur. 307. 2. f. & sequ.
Canticum canticorum inter letitia cantica principatum tenet. & tractatus Threnorum inter carmina & tractatus maestitia. 429. 1. d
Cantilenis delectari quomodo sit peccatum. 319. 2. e
Cantus natura qualis sit. 429. 1. f
Caph manus interpretatur. 436. 1. f
Caph interpretatur curuatus. 158. 1. a
Captiuitas Iudeorum triplex triplicem nostram figurat captiuitatem. 129. 1. e
Cardina-

Cardinales quare in diebus festis super equos ornamentis albis testos equitent. 113. 2. a
Caro Christi quare saccus dicitur. 107. 2. c
Carolus magnus multis virtutibus laudatur. 53. 2. f. & sequen.
Casa vnde dicatur, & quid sit. 396. 2. a
Casus, & fortuna quomodo sint cause per accidens, & que cause sint. 346. 2. a. & sequ.
Causa efficiens alicuius libri Scripturae sacra triplex. 358. 2. c
Causa prima, & causatum quomodo differant. 29. 2. e. & sequen.
Celestium appetitus, terrestrium contemptum parit. 177. 2. f
Celi tres tria visionum genera designant. 127. 1. f
Celi proprietates. 34. 2. b. & sequ.
Calum triplex. 307. 2. a. & sequ.
Calum vnde dicatur. 34. 1. c. 38. 2. c
Calum triplex. 92. 2. d. & sequ.
Calum multa significat. 145. 1. f. & sequ.
Cessare a laude Dei contingit quadrupliciter, & quando sit malum. 130. 2. b
Cessatio veteris sacramenti, quomodo per manna figurabatur. 418. 1. a
Cervus quale sit animal, & quid denotet. 106. 1. d
Chanaan negotiator interpretatur. 284. 1. a
Charitas tria facit desiderare, seu tria sunt ex charitate desideranda. 179. 1. c. & sequ.
Charitas est finis, & forma omnium virtutum. 33. 2. f
Charitas tripliciter viuere facit. 219. 2. e
Charitas quomodo sit nomen essentiale, vel personale Dei. 134. 2. c
Charitas quid efficiat. 264. 2. e
Charitas est regina virtutum. 116. 1. a
Charitatem se habere quomodo quis cognoscat, vel non cognoscat. 344. 1. e. & sequ.
Charitatem sequitur diligentia, ut effulgentia sequitur claritatem. 286. 1. e
Charitatis sanctificantis effectus multiplex. 221. 2. c. & sequ.
Charitatis triplex effectus. 328. 1. b
Charitatis comites, sunt pietas, & patientia. 74. 1. b
Charitatis edificatiua desiderium quale sit. 220. 2. f. & sequ.
Charitatis vera sunt duo. 297. 2. d
Charitatis perfectio. 153. 2. e
Christi triplex apparitio. Ibid. 2. f. & sequ.
Christi mors fuit turpissima multis de causis. 367. 2. a. & sequen.
Christi multiplex saltus, vnde dicitur Ceruus saliens. 115. 2. c. & 132. 1. c. & sequ.
Christi mater est, cur veritas persuadetur; pater vero est, qui veritatem intelligit, & alios intelligere facit. 106. 1. a. & sequ.
Christi natura fuit infinita, & etiam gratia. 278. 2. b
Christi quadruplex voluntas, & quid qualibet faciebat circa sue mortis sententiam. 97. 1. e
Christo homini quomodo nomen Dei sit communicatum. 409. 2. b
Christum postulare pro nobis quid sit. 92. 1. b. & sequ.
Christum persecuti sunt Iudei triplici de causa. 366. 2. f. & sequen.
Christus vnam tantum guttam effundendo, potuisset nos redimere. 454. 2. d
Christus quomodo quater fleuerit. 457. 1. d
Christus quomodo octo vicibus sanguinem fuderit. 457. 1. e
Christus diuersis aibus comparatur. 457. 2. d. & sequ.
Christus & sua beatissima mater tantummodo sine peccato veniali fuerunt. 338. 2. f

Christus fuit in utero matris nouem mensibus, & sex diebus. 383. 1. a
Christus quomodo dicatur esse in Patre, in carne, & in iustis. 101. 2. f
Christus natus est ut homo, passus ut vitulus, resurrexit ut leo, ascendit ut aquila. 140. 1. c. & sequ.
Christus dicitur granum sinapis propter tria. 127. 2. f
Christus quomodo secundum quod homo sit Dominus noster, & sedeat ad dexteram Patris. 150. 1. a. & sequ.
Christus quadrupliciter viuuit. 122. 2. d
Christus propter quinque, gallina comparatur. 122. 2. e
Christus secundum quattuor dicitur donorum plenus. 107. 1. c
Christus triplici de causa dicitur missus ad Iudeos. 150. 2. d
Christus quomodo sit via, patria, veritas, & vita. 132. 2. b
Christus dicitur frater noster quattuor modis, & quattuor de causis. 117. 2. e. & sequ.
Christus dicitur veritas propter tria. 122. 1. a
Christus dicitur Rex, & ter coronatus. 306. 1. a
Christus dicitur lapis, & quare. 152. 1. f
Christus dicitur misericors triplici de causa. 152. 1. f. & sequ.
Christus est vnus in personis, geminus in naturis, trinus in substantijs. 113. 2. f
Christus quomodo ex necessitate sit mortuus. 113. 2. f
Christus multis modis regnat, & super diuersas res. 115. 2. d
Christus triplex semen seminavit. 296. 1. d
Christus in pluribus locis fuit benedictus. 115. 2. b
Christus quare dicatur momordisse infernum. 299. 1. b
Christus tripliciter consideratur, & triplex ab ipso est fructus. 57. 2. b. & sequ.
Christus dicitur solitarius tribus de causis. 144. 1. e. & sequen.
Christus per sex montes transfiliit. 145. 2. f. & sequ.
Christus dicitur corona, & diadema, & quare. 145. 1. e
Christus secundum quod homo quam magna habeat. 141. 1. e. & sequ.
Christus dicitur pax triplici de causa. 129. 2. f. & sequ.
Christus quare dicatur filius vnicornis. 106. 1. a
Christus dicitur caput nostrum, & quare. 104. 1. e. & sequ.
Christus dicitur puer propter quattuor. 128. 1. e
Christus quid scripserit in terra coram peccatrice accusantibus. 145. 1. f
Christus quomodo se in nobis quandoque, & nos in se transfiguret. 97. 2. a
Christus dicitur petra, lapis, & saxum, & quare. 104. 2. b. & sequen.
Christus dicitur panis, & vinum, & oleum. 146. 1. c. & sequ.
Christus propter tria antonomastice dicitur iustus. 95. 1. d
Christus quomodo medice. 162. 1. c. & sequ.
Christus est omnium rerum exemplar. 42. 2. c. & sequ.
Cibus multiplex. 121. 1. a. & sequ.
Cingulum multiplex. 149. 2. d. & sequ.
Cinis in capite multa significat. 446. 1. d. & sequ.
Circulus quid. 297. 2. a
Ciuitates, & custodes sunt tres, & qui sint. 294. 1. e. & sequ. & 300. 2. a
Ciuitatis multiplex acceptio. 108. 1. e
Clamare ad Deum quid sit. 125. 2. e
Clamare quid denotet. 269. 2. a
Clamare tripliciter contingit. 270. 1. b. & 271. 1. b
Clamor multiplex. 104. 2. d
Clerici quare in processione per aliam viam in chorum redeant. 148. 1. f. & sequ.
Clerici quomodo dicatur liber, & quid in ipso legat. 146. 2. b
Clerici quare capillis tondeantur. 293. 2. d
Clericis, & religiosis, que vitia sint maxime ignominiosa. 435. 1. f

Abani multiplex acceptio. 128. 2. b
Cogitatio triplex frequenter ab aduersario immittitur. 250. 1. c
Cogitationes hominis solus Deus cognoscit. 351. 2. b. & sequ.
Cognitio alia semiplena, alia perfecta, & quae sit qualibet. 316. 1. a
Cognitio alia per inuentionem, alia per doctrinam. 316. 1. d
Cognitio alia certitudinis, alia estimationis. 335. 1. f
Compedes quadruplices. 453. 1. b. & sequ.
Compunctionis gratia quibus comparetur. 271. 2. b. & sequ.
Concupiscentia in pueris quomodo postea fiat cupiditas. 27. 1. f
Concupiscentiae quattuor genera. 148. 1. f
Confessio triplex. 159. 1. b
Confessio alia laudis, alia criminis, & quid sit qualibet. 300. 1. b
Confessio multiplex. 128. 1. e. & sequ.
Confessio duplex. 140. 1. f. 143. 1. e. & sequ.
Confessio triplex. 131. 2. a
Confessio, alia laudis, alia peccati, quae consistit in quinque. 108. 2. f
Confessio alia oris, alia cordis, & oris est triplex. 150. 2. b
Confessio tres debet habere conditiones. 168. 2. f
Confessio duplex. 94. 1. c
Confessio est conscientiae mundificatio. 168. 2. e
Confessionem peccati quattuor impediunt. 305. 1. a
Confessionis conditiones. 136. 2. e. & sequ. 438. 2. d
Considerare in Deo debemus triplici de causa. 169. 2. e. & sequ.
Considerare tria praecipue debemus. 175. 1. a. & sequ.
Consideratio omnis est a Christo, & ad Christum reducitur. 57. 2. c
Consolantur patientes compatientes, & impatientes diuersimode. 203. 1. c. & sequ.
Consolatur hominem aliter Deus, aliter homo, & aliter diabolus. 219. 1. c
Consolatio triplex. 99. 1. c
Consuetudo est altera natura. 401. 2. b
Consuetudinarius peccator difficile emendatur. 401. 2. b
Consummatio multiplex. 93. 1. d. & sequ.
Contemplatio quomodo sit a summa paupertate. 65. 1. b
Contemplatio quadruplex. 148. 2. a
Contemplatio praecipue debet esse circa tria. 62. 1. d. & sequ.
Contemplationis gradus triplex, & qualis sit qualibet. 298. 2. b. & sequ.
Contemplatiua anima dicitur filia Ierusalē, & quare. 62. 2. b
Contemplatiuus uerus propter tribulationem bonum non dimittit, sed melius facit. 74. 2. a
Contemplatiuus uir dupliciter eclipsatur. 72. 1. b
Conuentio, & iuramentum quid sint, & quomodo differant. 402. 2. f
Coph uocatio interpretatur. 439. 2. d
Coph excussio interpretatur. 269. 1. e
Cor hominis tribus modis Deus emollit. 121. 1. b
Cor tripliciter distinguitur. 171. 1. b. & sequ.
Cor est callidum, & calliditatis principium, & quid sit toto corde aliquid efficere. 269. 2. c
Cor tripliciter potest esse inordinatum. 191. 1. e. & sequ.
Corde duplici esse, quid sit. 373. 2. c
Corde duplici esse, quam sit malum. 360. 2. c
Cordis, & codicis triplex conuenientia. 171. 2. f
Cordis inflammatio triplex. 165. 1. a. & sequ.
Corpus Christi tribus modis sumitur. 301. 1. f. & sequ.
Corpus Christi quomodo digne sumendum, & quae sint ad hoc necessaria. 301. 2. b
Corpus humanum quomodo, & quanto tempore formetur, & organizetur. 382. 2. f

Corpus quid efficiat anima, & quantum ipsam aggrauet. 392. 1. a. & sequ.
Corpus Christi designatur per arcam Moysi, & quare. 126. 2. b. & sequ.
Corpus figuratur per numerum quaternarium, & quare. 139. 2. b. & sequ.
Corpus Christi quare domui, & eius adificationi comparetur. 107. 1. d. & sequ.
Corpus quomodo sit a nobis tractandum. 360. 2. a. & sequ.
Corpus octo modis accipitur. 103. 1. c. & sequ.
Corruptio multiplex. 96. 1. f. & sequ.
Corruptio alia corporis, alia anima, & in quibus consistat. 120. 1. d
Corui pullus non pascitur a patre, donec ei similes habeat plumas, ideo dicitur Deum inuocare. 306. 2. f
Creare est de nihilo aliquid facere. 398. 1. e
Creatura quomodo se debeat ad Deum habere. 65. 2. f
Creatura qualibet ostendit diuinum exemplar, & quomodo. 43. 2. a. & sequ.
Creatura Creatorem, & creaturam diuersimode benedicit. 105. 1. b
Creatura quomodo Deum benedicat. 145. 2. b
Creatura est mutabilis propter tria. 139. 1. f
Creaturarum uanitas. 364. 2. e
Creatura maxima perfectio Creatori seruire. 230. 1. f
Creatura, & Deus non sunt maius bonum, quam sit Deus solus. 41. 1. b
Creatura esse triplex. 313. 2. a. 325. 1. a
Crucifigentes Christum quomodo maius, uel minus peccauerint, quam qui modo ipsum in membris persequuntur, 149. 1. d. & sequ.
Crucis praeconia. 407. 2. b. & sequ.
Crucis Christi brachia quid denotent. 304. 1. d. & sequ.
Cruce Christi figuratur per exiguum lignum, & quare. 407. 2. a. & sequ.
Culpa multiplex, & in quibus consistat. 136. 2. b
Cultus Dei est pietas fidei, & consistit in laude, & sacrificio. 28. 2. b
Cultus Dei perfectus tria requirit. 73. 2. d. & sequ.
Cupiditatis plagam curare, quam sit difficile. 27. 2. c
Cupiditatis abdicatio est praceptorum perfectio. 66. 1. e
Curiositas quid sit. 317. 1. a
Custodia triplex, & quomodo pertineat ad appetitum rationalem. 237. 1. e, 241. 1. e
Cynomia est musca canina, & quid significet. 133. 2. d

D

DALETH interpretatur tabularum, seu tabulatum, uel tabula. 433. 1. a
Daleth interpretatur ianua. 176. 1. a
Dalila interpretatur ianua. 171. 2. a
Dauid propheta Rex planxit filium, amicum, & hostem: ex quibus planctibus omnem legem impleuisse intelligitur. 94. 1. a
Dauid in petendo a Domino misericordiam, quam conuenientem, & mirabilem modum adhibuerit. 118. 2. d. & sequ.
Dauid interpretatur misericors. 176. 1. e. 265. 1. b
Debemus tria Deo, tria proximo, tria nobis. 107. 2. a. & sequ.
Debilitatis signa in sene sunt quattuor. 355. 1. a. & sequ.
Decalogi sufficientia, & diuisio. 65. 2. f. & sequ.
Decima quare potius offeratur Deo, quam undecima, uel alia huiusmodi pars. 141. 1. f
Decima decimae quid sit. 124. 2. e
Defectus hominis triplex. 121. 2. b. & sequ.
Defunctorum corpora quare in Ecclesia sine lumine non sint. 137. 1. c
Deme-

Demetrius interpretatur nimium prosequens. 181. 1. f
Demonum fides qualis sit. 403. 2. d
Demonum triplex malitia. 215. 1. e
Denarium inficit homines. 27. 2. a
Dentium tria genera. 122. 2. b
Deprecatio in sermone, seu oratione quid sit. 439. 2. a
Deprecatio, & oratio quomodo differant. 423. 2. d
Deprecationis triplex proprietates. 287. 2. c
Desertum multiplex. 133. 2. f
Desiderium ignitum triplex. 265. 2. e
Despicere hominem peccatorem Deum, quid sit, & an despicat omnes peccatores, & an huiusmodi possint corrigi. 337. 2. b. & sequ.
Detractio fit pluribus modis. 362. 2. e
Detractio quam sit mala. 349. 2. d. & sequ.
Detractio quid sit, et quomodo sit peccatum. 349. 2. f. & sequ.
Dei cura duplex, & an ei sit, uel non sit de omnibus. 380. 1. a
Dei positiones sunt tres, & quid denotent. 91. 1. f. & sequ.
Dei nomen est creaturis incommunicabile. 409. 2. a
Dei consistorium quale. 287. 2. d. & sequ.
Dei quattuor conditiones, est enim laudabilis propter tria, & propter tria largifluus, doctor, & mellifluus. 172. 1. f. & sequ.
Dei duodecim conditiones. 40. 1. d. & sequ.
Deo debetur reuerentia praecipue, & specialiter propter tria. 166. 2. b. & sequ. & 187. 2. b. & sequ.
Deo tria debemus. 130. 1. c
Deo tripliciter adhaerere debemus. 187. 1. d. & sequ.
Deum uenerandum esse, & parentes honorandos, qui dubitat, est pena dignum. 28. 2. d
Deum esse, omnis creatura, & ratio proclamat. 29. 2. f. & sequ. 39. 1. f. & sequ. 40. 1. c. & sequ.
Deum hominem interrogare, & alloqui quid sit. 143. 1. e
Deum esse ex omni propositione sequitur. 39. 1. e
Deum multis modis dari contingit. 95. 1. c. & sequ.
Deus quanta, & quae conferat beneficia. 394. 2. b. & sequ.
Deus habitat in habente quattuor. 95. 1. e
Deus dicitur habere duos oculos, & quare. 95. 1. e
Deus loquitur ad quosdam per quosdam, & in quosdam, & quid sit. 137. 1. d. & sequ.
Deus quattuor odit. 103. 2. d
Deus magnificat sanctos suos multipliciter. 427. 2. d
Deus tripliciter nos deducit. 190. 1. f. & sequ.
Deus tripliciter dicitur. 409. 2. a
Deus placatur cotritione, elemosyna, & oratione. 117. 2. f
Deus, & creaturae non sunt maius bonum, quam sit Deus solus. 41. 1. b
Deus prouidet creaturis tribus modis. 93. 1. a
Deus dicitur esse propter tria. 93. 2. a. & sequ.
Deus ante legem uocauit se Dominum, in lege unum Deum, in Euangelio trinum se dixit. 107. 1. a. & sequ.
Deus quomodo possit super mala. 416. 1. a
Deus qualis sit, & quomodo ab eo sint alia. 265. 2. d. & sequ.
Deus quomodo cognoscatur. 29. 2. f. & sequ.
Deus humanatus dicitur circulus, & quomodo. 96. 1. b
Deus habet rationem triformis causa, & omnis modi causandi. 52. 1. a. & sequ.
Deus quomodo creaturam benedicat. 145. 2. b
Deus triplici de causa debet nos saluare. 108. 2. b
Deus septem modis dicitur inhabitare in aliquo. 151. 2. c
Deus quinque modis docet. 129. 2. c. & sequ.
Deus tripliciter miseretur. 93. 2. e
Deus propter tria est timendus. 92. 1. d
Deus est ubi est ordo, diabolus ubi confusio. 105. 1. a

Deus dicitur habere multa membra, & quare. 144. 1. e
Deus solus est bonus, & quare. 400. 1. c
Deus dicitur fidelis in duobus. 306. 1. d
Deus est quidquid in eo est. 404. 2. a
Deus est tripliciter exquirendus. 171. 1. d
Deus quomodo laudetur in tribus animae uiribus. 145. 1. a
Deus Pater quomodo dicatur per Filium operari. 146. 1. e. & sequen.
Deus consolatur nos multis modis. 129. 2. f
Deus quomodo latetur in perditione peccatorum. 363. 1. e
Deus dicitur in presenti patiens propter tria. 92. 1. d. & sequ.
Deus liberetur tria in anima uidet. 280. 2. b
Deus quando dicitur esse a dextris nobis. 97. 1. f
Deus dicitur bonus multipliciter. 147. 2. b
Deus quare dicitur esse in caelis, cum sit ubique. 92. 2. d
Deus est nobiscum talis, quales nos sumus cum ipso. 99. 1. f
Deus solus per essentiam beatus. 309. 1. d
Deus quando a nobis laudetur. 284. 1. e
Deus dicitur occidere multipliciter. 302. 2. b
Deus multipliciter stare dicitur. 135. 2. f. & sequ.
Deus triplici de causa est diligendus. 146. 2. f
Deus dicitur alicuius quadrupliciter. 116. 2. a
Diabolus multis modis tentat, & ideo multa sortitur nomina. 302. 2. f. & sequ.
Diabolus constituitur super aliquem quattuor modis. 149. 1. f. & sequ.
Diabolus dicitur leo, & draco, & quare, & quo tempore se magis talem exhibuerit. 113. 1. b. & sequ.
Diabolus dicitur uenator propter tria. 139. 2. e. & sequ.
Diaboli insidia multa. 290. 2. c
Diaconus quare signet signo crucis frontem, librum, & petilum, & quid representet. 305. 1. a
Diaconus quando sanguinem ministrauerit. 69. 1. f
Dicere Dei multis modis accipitur. 149. 2. f
Dies iudicij, quare dies agnitionis uocetur, quo ad bonos. 371. 2. a. & sequ.
Dies Domini quare dicatur modo manifestus, modo occultus. 95. 1. a
Dies multipliciter accipitur. 100. 1. b. & sequ. & 144. 1. f. & sequ.
Dies praesentis uita quales sint. 224. 2. e. & sequ.
Dies multiplex. 230. 1. c
Difficultas, quae sit, quae faciat ad perfectionem uirtutis, cum uirtus sit circa difficulta. 337. 2. a
Dilatatur Deus diuersos diuersimode. 188. 1. e. & sequ.
Dilatatio quid sit. 188. 1. d
Dilectio proximi quot debeat habere, & qualis esse debeat. 246. 2. b
Dilectio triplex, quae earum sit perfectior. 41. 1. c. & sequen.
Dilectionis seruentis tres sunt species. 159. 1. e
Diligentibus quae dona maxime Deus distribuatur. 285. 1. a. & sequen.
Digitum multiplex acceptio. 305. 1. f
Diluulo insum uigilare, Deum euigilare, diabolum oculos opilare quid sit. 271. 2. e. & sequ.
Diocletianus Romanorum imperator quomodo fuerit electus. 289. 2. f
Discendum est specialiter propter tria. 169. 1. c
Discere quomodo debeamus. 217. 1. f
Discere contingit tripliciter. 216. 1. a. & sequ.
Disciplina argento tribus de causis est comparabilis. 212. 2. c
Disciplina quid sit, & quomodo differat a sapientia. 381. 1. e
Disciplina duplex, & quid sit qualibet. 387. 2. d

Disciplina in tribus consistit. 99. 2. d
Disciplinati homines quales sint, & efficiantur a Deo. 191. 1. b. & sequ.
Diuinam generationem omnis creatura clamat, exprimit, & repræsentat. 41. 1. d. & sequ.
Diuinum eloquium est nostrorū actuum directiuum. 261. 1. b
Diuitiæ triplici de causa non sunt appetendæ, sed potius aspermandæ multis de causis. 331. 1. a. & sequ. vsque ad 335.
Diuitiæ in tribus attenduntur. 117. 2. e
Diuitiæ comparantur vento, & quare. 332. 1. a
Docere multipliciter contingit. 289. 2. a
Doctores qualiter docere debeant. 235. 1. f
Doctrinam diuinam intelligere volentes quot condiciones habere debeant. 235. 2. b
Dominica in ramis palmarū quare potest processionem canetur passio. 107. 1. d
Dominicus dies quare ita appellatur. 102. 2. b
Domini multæ festiuitates quare octaua die careant, non autem Sanctorum. 107. 2. b
Domino quomodo nihil gratiosius. 256. 1. a
Dominus quomodo sit querendus. 293. 1. a
Dominus, id est, dans munus. 234. 1. e. 206. 1. a
Dominus quorum sit memor. 201. 1. a
Dominus propter tria maxime venerandus. 278. 1. d
Dominus ad quæ seruos suos inuitet. 291. 2. b
Dominus a quibus laudetur. 262. 1. e
Domus tam materialis, quàm spiritualis, quas condiciones debeat habere, ad hoc, quòd possit habitari. 143. 2. d
Domus multipliciter accipitur. 111. 1. e
Dona alia naturæ, alia gratiæ, & ad quem qualibet referri debeant. 92. 2. b. & sequ.
Donum est datio irredibilis. 151. 1. c
Dorix medicamentum interpretatur. 392. 2. c
Dormire multipliciter contingit. 93. 1. f
Dormire Christi quid sit. 115. 1. d. & sequ.
Dormitio Christi triplex. 122. 1. a

E

EBRIETAS duplex. 102. 1. f
Ebrietatis corporalis ad spirituales comparatio. 111. 1. d
Ecclesia primitiua comparatur orbi propter septem. 362. 1. d. & sequ.
Ecclesia militans quare triumphantis filia dicatur. 68. 2. a
Ecclesia militans quomodo triumphanti correspondeat, secundum hierarchias, & ordines. 68. 2. a. & sequ.
Ecclesia quadruplex, & quare Ecclesia Angelorum dicatur stantium, & non triumphantium. 93. 2. d
Ecclesia dicitur amica Dei. 250. 2. f
Ecclesia dicitur libera, & quare. 93. 1. f. & sequ.
Ecclesia militans Luna comparatur, & quare. 63. 2. a
Ecclesia dupliciter nuncupatur. 295. 2. f
Ecclesia dicitur catholica propter tria. 153. 1. b
Ecclesia quare inceperit ab Abel, & non ab Adam. 123. 2. e
Ecclesia dicitur hereditas Christi propter tria. 92. 1. c
Ecclesia significatur per Columbam propter tria. 127. 1. c
Ecclesia dicitur Luna propter tria. 130. 1. a. & sequ.
Ecclesia est vniuersalis, & quomodo. 117. 2. a
Ecclesia comparatur fundæ propter tria. 305. 1. c
Ecclesiæ tria membra quæ sint. 210. 1. e. & sequ.
Ecclesiæ primitiua homines fere omnes docti, & litterati erant. 69. 1. e
Ecclesiæ quadruplex persecutio. 139. 2. f. & sequ.
Ecclesiæ sex nomina, & qualia sint. 138. 1. b. & sequ.

Ecclesiæ quattuor sunt necessaria, ut nō succumbat. 297. 1. c
Ecclesiæ status triplex. 294. 1. a
Ecclesiæ cum capite triplex unio. 143. 2. f. & sequ.
Ecclesiæ Prælati communi utilitati non incumbentes quales sint. 433. 2. f
Ecclesiam ingredi debemus quattuor de causis. 154. 1. c
Ecclesiastes concionator interpretatur. 312. 1. e
Ecclesiasticus finis quis, & qualis sit. 312. 2. a
Eclipsim in quo signo caelesti Luna patitur. 72. 1. a
Edom rufus, vel sanguineus, vel terrenus interpretatur. 282. 1. d
Effusio multiplex. 114. 2. a
Egressus Christi multiplex. 126. 2. d
Elementa eo firmiora, quo inferiora sunt. 229. 2. c
Eleemosyna quibus sit facienda, & qualis debeat esse. 352. 1. b. & sequ.
Eleemosynæ quadruplex genus. 111. 2. f
Eloquium Domini debet habere quinque. 95. 2. e
Eloquium diuinum est notabile triplici ratione. 172. 1. b
Eloquium diuinū quid sit, & quotuplex. 288. 1. a. & sequ.
Eloquium veritatis quibus rebus comparetur. 290. 1. c
Eloquia Domini sunt arma bellica. 280. 1. e
Emissio multiplex. 114. 2. f
Emplastrum tria facit. 162. 1. c
Entis sextuplex diuisio, & quomodo aliqui errauerint secundum has diuisiones. 25. 1. d. & sequ.
Ephod proprie qualis sit vestis, quamuis multæ ita denominentur. 119. 2. e
Ephraim interpretatur fructificatio. 123. 1. d
Ephraim frugifer interpretatur. 439. 1. a
Epiphaniæ officium quare sit sine inuitatorio, cum singulari noctibus dicatur. 141. 2. e. & sequ.
Episcopus Treuerensis semper baculum portet. 115. 2. f
Episcoporum sandalia quid significant. 293. 2. d
Erroris odium proprium est viatoris. 283. 2. b
Esdras fuit inuentor litterarum Hebræarum, & quomodo fuerit etiam Moyses. 154. 1. f
Esebon cogitatio mæroris interpretatur. 271. 2. c
Esse est primum Dei nomen. 39. 1. d
Esse est nomen Dei manifestissimum, perfectissimum, & maxime proprium, & quare. 40. 1. a. & sequ.
Esse aliquam rem alicuius, nouem modis dicitur. 119. 1. c
Esse diuinum quale sit. 404. 2. a
Esse creature triplex. 313. 2. a. 325. 1. a
Et, copula, varias habet acceptiones, & diuersos effectus. 97. 2. d. & sequ.
Ethan robustus interpretatur. 138. 2. b
Euangelium quare audiatur nudo capite. 308. 2. c
Euangelij lex multis de causis commendatur. 100. 1. e
Eucharistia bona gratia interpretatur. 417. 1. c
Ex lege naturali pullulant leges ciuiles, canones, & aliæ humane traditiones. 28. 2. d
Exaltari Deum in nobis, & nos in Deo quid sit. 294. 1. c
Exaltatio multiplex. 112. 1. a
Exaltationes quattuor Christi. 126. 1. f
Exempla multarum virtutum, quibus quàmplurimi præditi fuerunt. 55. 1. b. & sequ.
Exerceri specialiter debemus circa tria. 174. 2. f
Exordium, initium, & principium quomodo differant. 144. 2. f
Expectatio triplex. 289. 2. b. & sequ.
Exterminium multa significat. 363. 2. a
Extra se esse quotupliciter homini contingat. 103. 1. f. & sequen.
Exultatio triplex. 244. 2. f
Exurgere Christus multipliciter dicitur. 110. 1. f

F

F

FABVLATIONVM condiciones quæ sint, & quàm sint mala. 225. 2. c. & sequ.
Facies animæ est superior portio rationalis. 340. 2. a
Falsa triplicia sunt principaliter amputanda. 193. 2. a. & sequen.
Fames multiplex. 109. 1. c. & 122. 2. f
Fastidium tria generant. 140. 2. c
Felicitas æterna maxime tribus de causis est desideranda. 281. 2. c. & sequ.
Fenum multipliciter accipitur. 111. 1. f. & sequ.
Festiuitates multæ Domini quare octauis careant, non autem festis Sanctorum. 293. 2. a. & sequ.
Festum triplex faciendum. 152. 1. e
Fictio est multiplex. 145. 2. a
Fides denotatur per firmamentū, & quare. 34. 2. d. & sequ.
Fides diuisit lucem a tenebris, hoc est verum a falso, & quomodo. 33. 2. e
Fides qualis debeat esse. 153. 1. c. & sequ.
Fidei altitudo, & profundum quid sit. 35. 1. b
Fidei mirabiles effectus, & quàm mirabilia credat. 35. 1. f. & sequen.
Fidei firmitas triplex. 36. 2. a. & sequ.
Fides Ecclesiæ est inconcussa. 37. 1. a. & sequ.
Fidei altitudo, firmitas, & speciositas, per quæ designentur. 42. 2. a. & sequ.
Fidei claritas quomodo sit speculanda. 39. 1. a
Fidei fundamentum quomodo, & quotupliciter sternatur. 212. 2. f.
Fidei ratio non contradicit. 38. 1. b. & sequ.
Fidei apex, & summum quod sit. 38. 2. a. & sequ.
Fidei firmitas ex quattuor consurgit. 37. 1. b. & sequ.
Filij, alij nascuntur septimo mense, alij octauo, alij nono, alij decimo, & quid sit melius. 383. 1. a
Filij, mercenarij, & serui diuersimode erga Deum habere se debent. 105. 1. e
Filiorum quattuor genera. 296. 2. b
Fimbria multiplex acceptio. 116. 1. e. & sequ.
Finis hominis in via est perfecte querere veritatem, & sapientie studere. 380. 2. f
Finis multiplex. 93. 1. d
Finis multiplex, & qui sit bonus, vel malus. 151. 1. b
Firmamentum designat fidem, & quare. 34. 2. d. & sequ.
Flagella dicuntur benigna, & quare. 55. 2. c. & sequ.
Fletus, planctus, risus, & saltus quomodo differant. 323. 1. b
Floris, & florescere multiplex acceptio. 105. 1. c
Flumen multipliciter accipitur. 141. 1. c
Fontes quattuor insurgunt a vulneribus Christi. 304. 1. b
Fornicatio multiplex. 130. 2. f. & sequ.
Fornicationis pessimum genus quod sit. 408. 2. a
Forti necessaria est mansuetudo. 27. 2. e
Fortitudo quæ vitia remoueat. 28. 1. c
Fortitudo quid sit, & quot sint eius species. 145. 2. a
Fortitudo est amabilis propter quattuor. 169. 2. a
Fortitudo circa quæ sit. 27. 2. e
Fratres minores quomodo debeant studere. 70. 1. d
Fremere cuius sit. 92. 1. f
Fructus spiritus quot sint. 59. 1. b
Fructus trigessimus, sexagesimus, & centesimus cui debeatur, & quare. 126. 1. b. & sequ.
Fructuum spiritus diuisio, & sufficientia. 59. 1. b. & sequ.
Frui est alicui rei amore propter se ipsam inherere. 59. 1. b. & 365. 2. f
Fucus est color innaturalis, & adulterinus. 406. 1. a
Fucus multipliciter accipitur. 406. 1. a

Fumus significat sanctum, & maxime virginem, & quare. 143. 2. c
Funis multiplex acceptio. 122. 1. e. & 208. 2. d. & sequ.
Furor quàm sit vitium homini contrarium. 283. 2. c. & sequ.
Furor multiplex. 112. 1. b

G

GABRIEL cuius hierarchia, & ordinis fuerit. 67. 1. e
Gad interpretatur accinctus. 73. 2. e
Galaad interpretatur aceruus testimonij. 123. 1. d
Gaudium, & risus quomodo differant. 318. 1. a
Geminatio dictionum diuersa notat. 95. 2. d
Generationis diuinæ condiciones duodecim. 41. 1. d. & sequ.
Genus humanum ante Saluatoris aduentum tribus miserijs subiacebat. 277. 2. d
Gentilis populus cui comparetur. 296. 2. b
Gentiles quales nationes dicantur. 389. 1. c
Gimel interpretatur plenitudo. 432. 1. f
Gimel interpretatur retributio. 176. 1. a
Graduale presentem vitam denotat. 124. 2. d
Gradus multiplex. 293. 2. c
Grammatica a rebus naturam trahit. 26. 2. c
Grammaticus bonus quis sit. 26. 2. c
Granum sinapis figurat Christum propter tria. 127. 2. f
Gratia quadruplex. 57. 2. f. & sequ.
Gratia multiplex. 109. 2. c
Gratus Deo est, qui suam cognoscit indigentiam. 47. 1. e
Græci sapientes de Spiritus sancti processione recte sentiunt. 35. 2. e
Gressus spirituales qui sint, & quales. 261. 1. a
Gula quinque vitia. 115. 1. c. & sequ.

H

HABITVS intellectuales quot sint, quales, & quem circa se habeant ordinem. 28. 1. d. & sequ.
Habitare multis modis sumitur. 117. 2. e
Hamus quomodo significet Christum. 146. 1. f. & sequ.
He interpretatur ista. 433. 2. d. & 188. 2. d
Hebræus transitor interpretatur. 300. 1. e
Hereditas mystica triplex. 244. 2. b
Heretici antiqui hostis satellites, & catholicorum persecutores. 226. 2. a. & sequ.
Hermon anathema interpretatur. 298. 2. f
Heth vita interpretatur. 435. 1. b
Hierarchia, alia in Trinitate, alia in Angelis, alia in hominibus. 123. 2. d
Hierarchia quid sit. 66. 2. c
Hierarchiarum illuminationes a quo sint. 67. 1. d
Hierarchiarum, & ordinum diuisio ex multis sumitur. 67. per totum & sequ.
Hierarchiæ Angelicæ quot sint, & quomodo attribuantur personis diuinis. 66. 2. f. & sequ.
Homines quare miseros esse Dominus voluerit. 325. 2. b. & sequen.
Homines quare nunc minus uiuant, quàm ante diluuium uiuerent. 139. 1. f. & sequ.
Homines septem appetunt in temporalibus. 147. 1. d
Hominem tria faciunt sanctum. 308. 1. a. & sequ.
Hominem homini dominari est iustum, & bonum multis rationibus. 342. 1. f. & sequ.
Hominem Deum interrogare, & alloqui quid sit. 143. 1. e
Homini exercitia propter tria temporalia data fuere. 128. 2. b. & sequ.
Homini duo sunt data. 153. 2. d
Homini

Hominum quattuor Deus dedit in principio virtutes. 302. 2. b
Hominis tria mala. 132. 1. f
Hominis quattuor bona. 132. 2. a
Hominis tres sunt partes principales, & quid significant. 153. 1. a. & sequ.
Hominis vanitas, & vertibilitas. 364. 2. c. & seq.
Hominis finis in via, est perfecte querere veritatem, & sapientiam studere. 380. 2. f
Hominis triplex defectus. 121. 2. b. & seq.
Hominis alae sunt sex. 111. 1. c
Hominis inimici sunt tres. 395. 1. d
Hominis multa membra, & partes narrantur, quare sint huiusmodi, & quomodo laxentur, & sint fragiles. 354. 2. a. & sequen.
Hominis quare canescant in senectute. 355. 1. b
Hominum sex genera. 108. 2. e
Hominum multiplex gradus, & multiplici cibo cibatur. 295. 2. f. & seq.
Hominum in Ecclesia tria genera. 105. 1. d
Hominum quattuor genera iuxta quattuor anni tempora. 131. 1. d. & seq.
Hominum genera quattuor. 91. 2. c. 96. 2. d
Hominum quattuor genera. 112. 1. c. & seq.
Hominum status quadruplex. 135. 1. e
Hominum carnem macerantium tria genera. 101. 2. a
Homo tria debet timere. 136. 2. d
Homo duabus alis debet volare, & quare, & quales sint illae. 136. 2. e. & seq.
Homo, qui se Deo vult offerre, tria debet habere. 301. 2. f
Homo exterior est seruus interioris hominis in tribus. 266. 1. b
Homo dicitur ad imaginem Dei propter naturalia, ad similitudinem propter gratuita, & ad conformitatem propter beatitudinem. 118. 1. a
Homo exterior quomodo clamet, exclamet, & inclamet. 272. 1. f
Homo est minor mundus maiori mundo correspondens. 51. 2. f. & seq.
Homo constat ex quinque, quemadmodum & mundus. 135. 2. c
Homo quomodo fuerit arbor, folium, & stipula. 91. 2. b
Homo quomodo sit redemptus, quantum ad signum, pretium & effectum. 147. 2. f
Homo quare habeat diuersas potentias, & ad quid. 127. 1. d
Homo tripliciter a Deo derelinquitur. 432. 1. e
Homo diuersimode se ad peccatum habere contingit. 119. 1. d
Homo terrena cogitans a patria in exilium vadit. 91. 1. d
Homo quomodo ascendat, vel descendat rationibus ostenditur. 326. 1. e. & seq.
Homo est beatus per participationem. 309. 1. e
Homo perfectus, vel dimidius, qui sit. 357. 2. d
Homo tria debet Deo. 130. 1. c
Homo quadrupliciter euanescent. 310. 1. d. & seq.
Homo est egenus propter quattuor. 129. 1. c
Homo quomodo sit ad imaginem Dei, & quomodo dicatur microcosmos. 130. 2. e
Homo a tribus cecidit, & quomodo. 159. 2. c
Homo multipliciter peruertitur. 317. 1. b. & seq.
Homo tria maxime debet considerare. 113. 2. d. & seq.
Homo longus rarissime sapiens. 114. 1. f. & seq.
Homo dicitur microcosmos, & quare. 299. 1. e. & seq.
Homo quomodo mutetur ad imitationem mundi. 428. 1. b
Homo ex duobus sit magna auctoritatis. 388. 2. e
Homo quomodo dicatur expelli a Deo. 154. 2. f
Homo est arbor eversa. 372. 2. b

Homo quomodo interius suscitetur a Deo. 295. 1. c
Homo quid sit. 387. 1. f
Homo est creatura nobilissima. 390. 1. c. & seq.
Homo dicitur omnis res. 325. 1. f
Homo habet imaginationem, rationem, & intellectum, ex quibus quae proueniant, & quomodo ista differant. 161. 2. d. & seq.
Homo specialiter circa tria debet exerceri. 174. 2. f
Hordeum significat legem veterem, & quare. 447. 1. b
Horae canonicae sunt octo, septem diurnae, & una nocturna. 119. 2. b
Humana natura est vitiosa in origine, in propagine, & in superadditione. 94. 2. a
Humana natura tripliciter est a Deo eleuata. 144. 2. b
Humana vitae deceptio duplex. 409. 2. f
Humiliatio est via ad veritatis cognitionem, & implorationem maiestatis. 435. 2. a
Humilitatem veram quis habeat. 138. 2. d
Humilitatis triplex signum. 241. 2. b
Humilitas incipientium, proficientium, & perfectorum, qualis sit, & quam diuersa. 215. 2. f
Humilitas falsa triplex. 213. 1. c. & seq.
Hymnus bilaritatis qualis. 289. 1. f
Hypocrita quare in tenebris dicantur ambulare. 140. 1. a
Hyssopus quid efficiat, & quare comparetur Christo. 119. 2. a.

I

IABIN interpretatur sapiens. 136. 1. e
Iacob multa habuit a Deo beneficia. 394. 1. c. & seq.
Iacob interpretatur luctator. 116. 2. b
Ideas ponendas esse in Deo, optime ostenditur. 42. 2. c. & sequen.
Idolatria vnde, & a quo ortum habuerit. 409. 1. a
Idolatriae species quattuor. 152. 2. a
Ignis multipliciter accipitur. 104. 1. a
Ignis multiplex, & qualis sit quilibet. 142. 2. a
Ignis species sunt tres. 419. 1. e
Ignorantia duplex. 405. 1. e
Illustrationis ordo qualis sit. 66. 2. b
Imago quare ad potentiam cognitiuam, similitudo vero ad effectiuam pertineat. 367. 2. e. & seq.
Imagines diuersimode adorantur a Christianis, & ab idolatriis. 406. 2. c
Impatientia quomodo sit impietas, iniquitas, & infirmitas. 180. 2. b. & seq.
Impiorum status multis rebus comparatur. 365. 2. c. & sequen.
Inanimata quomodo maledicantur, & poenas luant. 408. 1. a
Increpatio triplex. 99. 1. a
Indigentia triplex est in homine. 47. 1. e. & seq.
Indignatio quid sit in oratione, & sermone. 429. 2. c
Infernus dicitur exterminium, & quare. 363. 2. a
Infidelitatis peccatum est maximum. 403. 1. e. 411. 2. d. & sequen.
Infirmitas triplex facit difficultatem ad bonum. 71. 2. a
Infirmitas multiplex. 141. 1. f
Infirmorum quinque genera sanauit Deus. 138. 1. f. & seq.
Inimici hominis multi, & diuersi. 96. 1. e
Inimici hominis sunt tres, a quibus tria peccatorum genera procedunt. 148. 1. a. & seq.
Inimici morales qui sint, & qualiter superandi. 234. 2. d. & sequen.
Inimicus multiplex. 108. 1. f
Inimi-

Iniquitas damnatorum triplex. 166. 1. a
Iniquitas multis de causis est odio habenda. 283. 2. b
Iniquitatis tres species. 140. 2. e
Iniquorum triplex genus. 246. 1. c
Initium, principium, & exordium quomodo differant. 144. 2. f.
Incuruatio multiplex. 158. 1. a. & seq.
Innocentia debet esse in ingressu, in progressu, & in egressu. 143. 2. c. & seq.
Innocentiae partes tres. 143. 2. e
Innocentiae species duae. 138. 1. e
Inordinatio triplex. 329. 1. b
Intellectualis potentia duplex. 29. 1. f
Intellectus duplex. 41. 1. a
Intellectus triplex. 189. 2. b. & seq.
Intellectus in scriptura triplex. 288. 1. c
Intra se esse tribus modis homini contingit. 103. 2. a
Introitus triplex. 288. 2. a
Inuidia est filia primogenita superbiae. 136. 1. b
Inuidia tres species. 297. 2. d
Inuidus numquam sit sapiens. 381. 2. f
Ioab interpretatur inimicus. 273. 1. d
Iod principium interpretatur. 435. 2. a. 436. 1. a
Ioel interpretatur initium. 119. 1. b
Ioseph quanta a Deo receperit beneficia. 394. 2. f. & seq.
Ioseph interpretatur filius accrescens. 74. 2. d. 134. 2. b
Ira Dei est hominem non corrigere, & in hac vita non punire. 104. 2. d
Ira in Deo est animus puniendi. 408. 1. d
Ira fieri aliquando bonum, aliquando malum. 27. 2. f
Isaac interpretatur risus. 116. 2. b
Isachar interpretatur merces, vel primum. 74. 1. e
Iubilis quid sit. 117. 1. a
Iudas interpretatur confessio. 73. 2. d. 123. 1. d
Iudaei persecuti sunt Christum triplici de causa. 366. 2. f. & sequen.
Iudaei quare arena dicantur. 302. 2. a
Iudaei quare sint fatui. 154. 1. a
Iudeus cui comparetur. 296. 2. c
Iudaeus confitens interpretatur. 300. 1. e
Iudex iniuste agere tripliciter potest. 220. 2. a
Iudicia Dei quattuor. 91. 2. f
Iudicij dies quare quoad bonos dies agnitionis vocetur. 371. 2. a. & seq.
Iudicium vniuersale quae antecedent. 355. 2. c. & seq.
Iudicium vniuersale sequentia. 356. 2. a. & seq.
Iudicium diuinum dicitur iustum tribus de causis. 165. 2. d. & sequen.
Iudicium in praesenti triplex, & triplex in futuro. 109. 2. e
Iudicium habet tria. 136. 2. a
Iudicium in nobis duplex. 319. 2. f. & seq.
Iudicium triplex. 159. 2. a. & seq.
Iudicium finale est timendum propter tria. 168. 1. c
Iura diuina ad quid querere debeamus. 236. 2. b. & seq.
Iuramenti liciti transgressio est mortalis culpa, illiciti vero non. 97. 1. a
Iuramentum, & conuentio, quid sint, & quomodo differant. 402. 2. f
Iuramentum tria requirit. 97. 1. b
Iuramentum multis de causis potest reddi illicitum. 102. 2. d
Iurare quam sit periculosum. 240. 2. e
Iusti adhuc viuentes in terra, quomodo sint, & in terra, & in caelo, & esse in terra triplici de causa fastidiant. 178. 1. a. & seq.
Iusti quare praecipue sint martyres. 368. 1. c
Iustificare impium, maioris est potentiae, quam creare ca-

lum, & terram. 138. 2. a. 153. 2. b
Iustificatio quid sit, & quos habeat effectus. 289. 2. b
Iustificatio quia in nobis efficiat. 179. 1. f. 184. 1. a
Iustificatio duo exigit. 437. 2. d
Iustificatio habet quattuor. 96. 2. f
Iustificaciones sanctorum, iustorum, & iniustorum sunt diuersae. 277. 1. f. & seq.
Iustificaciones quae sunt armaturae spirituales, quomodo diuinitus recipiantur, & quomodo sint custodiendae. 169. 2. a. & sequen.
Iustificaciones diuinae sunt tripartitae, & tripliciter custodiendae. 167. 2. c. & seq.
Iustificacionis multiplex causa. 222. 1. a. & seq.
Iustificacionis triplex gradus. 99. 1. d
Iustitia qua Dominus iudicat hominum merita, & demerita, quam sit utilis. 169. 1. d
Iustitia, quae confundit, qualis sit. 222. 1. c. et seq.
Iustitia in quibus consistat. 150. 2. f
Iustitia habet quattuor actus. 58. 1. e. et seq.
Iustitia perfecta quae sit. 57. 2. a
Iustitia est virtus generalis. 277. 1. f
Iustitia simulata est duplex iniustitia. 373. 2. a. et seq.
Iustitia rectificat affectiones tribus modis. 167. 1. e. et seq.
Iustitia quattuor de causis dicitur amabilis. 167. 1. c. et seq.
Iustitia opus quomodo alienum a Deo, misericordiae vero Deo proprium dicatur. 402. 1. d
Iustus benefacere est maxime meritorium. 338. 1. b. & seq.
Iustorum status est multis de causis commendabilis. 372. & sequen.
Iustorum status triplex, & per quid denotetur. 94. 1. b
Iustus nimis est, qui maxime punit. 338. 2. a
Iustus dicitur palma, & quare. 140. 2. e
Iustus triplici de causa non exauditur. 101. 1. e
Iuuentus figurat Ecclesiam, & quare. 129. 1. f

L

LABIA charitatis qualia sint. 289. 1. e
Labia sunt multiplicia. 124. 1. e
Lac duo continet, & quid ista denotent. 94. 1. f
Lacrymarum tres sunt species. 160. 1. f
Lacrymae quam sint utiles, & quomodo sit lacrymandum. 449. 1. b. & seq.
Lamech humilis, vel humiliatio interpretatur. 266. 2. d
Lamech fuit primus, qui introduxit bigamiam. 49. 1. d
Lamech fuit homo facinorosus, & figurauit Antichristum. 49. 1. d. & seq.
Lamed disciplina, siue contritio interpretatur. 436. 2. f
Lamentationum Hieremie tractatus inter tractatus maestitiae arcem tenet, sicut canticum canticorum inter laetitiae tractatus. 429. 1. d
Lamia quale sit monstrum. 460. 1. c
Lapis multa significat. 137. 2. a. & seq.
Lapides offensionis sunt occasiones peccati. 323. 2. e
Laqueus quid significet. 244. 1. b
Latitudo spiritualis est triformis. 198. 1. c. & seq.
Latitudo multiplex. 99. 1. c. & seq.
Laudare se ipsum in tribus casibus licet. 306. 1. c
Laudare quomodo debeamus Deum. 151. 1. f
Laudatur Deus in tribus animae viribus, & quomodo. 145. 1. c
Laudantes Dominum qui sint. 292. 1. e
Laudes diuinas praetermittere potest esse propter quattuor, & quando sit malum. 130. 2. b
Laus eius, qui propter prosperitatem Deum laudat, non est Deo grata: vnde, amota prosperitate, a diuinis laudibus cessat. 132. 1. f

Laus Dei perfecta qualis sit. 209. 2. d. & seq.
Laus diuina in nobis nunc est imperfecta tribus de causis.
 306. 1. f
Laus Dei consistit in tribus. 109. 1. d
Lectione loquitur nobiscum Deus. 91. 2. a
Leclus multiplex. 298. 1. e
Leclus Christi triplex. 298. 1. f
Legi tripliciter obediendum. 197. 1. f
Legem quadruplicem legere debemus, & quae sit qualibet. 129. 1. e
Legem tripliciter offendimus. 386. 1. b
Legem in corde habere, & cor in lege differunt, & quomodo. 165. 1. a
Legis Dei obliuionem quod potissimum causet. 275. 2. e
Legislatoris intentio est populum facere virtuosum. 238. 1. b
Legis praeruaricatione nihil perniciosius. 256. 1. b. & seq.
Legis meditatio protegit, prouehit, & perficit. 220. 1. a
Legis lectio quam sit bona, & utilis. 234. 1. c
Legis meditatio est summe necessaria. 55. 1. f
Leo multa significat. 140. 1. b. & seq.
Leuatio manuum, quae est motus exterior, interiore motum manifestat. 200. 1. b. & seq.
Leui interpretatur additus. 74. 1. d
Lex quomodo loquatur, instruat, & consulat. 291. 2. c
Lex triplex. 109. 1. f
Lex est triplex, & quae sit qualibet. 50. 2. a
Lex tria bona docet. 215. 1. f
Lex Dei est consideranda, humiliter, viriliter, infallibiliter, & utiliter. 189. 2. a. & seq.
Lex a ligamine dicitur, & est triplex. 188. 2. f. & seq.
Lex vita triplex. 275. 2. b. & seq.
Lex est lux, & lux dicitur quasi dux. 216. 1. f. 246. 1. f
Lex est quadrupliciter operabilis. 190. 1. e. & seq.
Lex quare non sit posita iusto. 91. 1. c
Lex quare lumen dicatur. 422. 1. a
Lex propter tria obedienda. 209. 1. b
Lex dicitur amara propter tria. 143. 1. a
Lex tribus de causis est reuerenda. 202. 1. f
Lex septem modis dicitur. 123. 2. f. & seq.
Libanus interpretatur candidatio. 130. 1. f
Liberum arbitrium est maximum bonum in homine. 153. 1. a & sequen.
Libri quattuor. 128. 2. d. & seq.
Libri sunt duo, & quales. 146. 2. b
Lignum vite triplex. 91. 2. b
Lingua charitatis qualis sit. 290. 1. a
Litteratura triplex. 129. 2. b
Locus mali, & boni quincuplex. 158. 1. f
Locutionis mala sunt tria. 410. 1. d
Loqui parum, & tarde quam sit laudabile: multiloquium vero, quam sit damnabile. 329. 1. f. et seq.
Loqui parum tribus de causis multiloquio praefertur. 196. 1. b. et sequen.
Loquitur Deus per multa nobis, et quomodo. 124. 1. b
Lot quanta a Deo receperit beneficia. 393. 2. e. & seq.
Lucerna multipliciter accipitur. 119. 2. f. et seq.
Lucerna gratiae tripliciter extinguitur, et vno tantum modo accenditur. 99. 1. e
Lucerna quid significet, et quot effectus in nobis causet. 158. 2. f. et sequen.
Lucta quadruplex hominis figurata per quadruplicem Iacob luctam. 133. 1. c
Lumen triplex. 240. 1. f
Luna in quo signo caelesti eclipsim patiat. 72. 1. a
Luti multiplex acceptio. 128. 1. d
Lutum multiplex. 113. 1. e. et seq.
Lux animae est veritas, et quot radios emittat, et qui, et qua-

les sint illi.

24. 2. f. et sequen.

M

Maceries quid sit, & quid significet. 135. 1. a
Magnanimitas vera, quae sit. 28. 1. b
Magnificencia quid sit. 438. 1. f
Magnificus qui sit. ibid.
Mabeleth interpretatur chorus: quod est concordia humanarum vocum. 138. 1. d
Maiores quomodo potestatem exercere debeant. 184. 2. c
Mala praeterita quomodo sint cogitanda. 207. 1. f
Mala triplici de causa sunt odienda. 239. 2. c
Mala tria pia consideratione videre debemus. 279. 2. d. & sequen.
Mala quae, & quomodo fecerit Deus. 363. 1. d
Mali in iudicio multis vndique erunt afflictionibus, & miseris circumdati. 375. 1. f. & seq.
Mali quare prosperentur, boni vero affligantur in presenti. 330. 2. e
Mali quare multoties prosperitate habeant, & quam sit hoc malum. 334. 2. c. & seq.
Maledictio multis modis fit. 113. 2. b. & seq.
Maligni, & malevoli qui sint, & quomodo differant. 138. 2. b. & sequen.
Malleus multa significat. 142. 2. f
Malorum triplex genus. 372. 1. e. & seq.
Malorum quattuor genera. 138. 2. b. & seq.
Malorum vitam prolongare, an sit benignitatis, an seueritatis Dei. 342. 2. b. & seq.
Malorum initia sunt plura. 410. 2. b
Malos praesse bonis an sit iustum. 348. 2. f. & seq.
Malum omne, est frui vitendis, & viti fruendis. 365. 2. f
Malum quomodo quis velit. 361. 1. d. 363. 1. c
Malum triplex. 92. 2. f
Malum triplex in homine. 140. 1. b. & seq.
Malus homo malum de proximo suspicatur. 193. 2. e
Mammon, & mammona quid sint, & quomodo differant, & dicantur iniquitatis. 152. 1. a
Manna cum esset omnis saporis, quomodo Hebraei carnes desiderabant. 416. 2. f. & seq.
Manna quomodo habebat diuersos sapes. 417. 1. f
Manna quomodo figurabat sacramentum altaris. 417. 1. b. & sequen.
Manasses interpretatur obliuio. 74. 1. a. 123. 1. d
Mandata Dei tripliciter. 166. 2. c. & seq.
Mandata diuina quomodo dicantur pacifica, mortifica, & viuifica. 199. 2. b
Mandata diuina tribus de causis sunt diligenda. 199. 2. e. & seq. 200. 1. f
Mandata moralia quae sint. 220. 2. c. & seq.
Mandata dicuntur quasi manni data. 208. 1. f. 256. 2. d
Mandata quare dicantur aequitas. 290. 1. e
Mandata quam sint vinculis similia. 92. 1. a
Mandata Dei non solum dicuntur Dei, quia ab ipso sunt, sed etiam quia ad ipsum perducunt. 270. 1. f
Mandata ad quid sint, & quae ipsi nomina attribuuntur. 239. 1. f. & sequen.
Mandata triplici de causa dicuntur iuris regule. 236. 2. a
Mandata quid sint. 226. 1. e. & seq.
Mandata diuina sunt reuerenter audienda, memoriter custodienda, & inuolabiliter adimplenda. 174. 2. d. & seq. 190. 2. c. & seq.
Mandata Dei quomodo sint seruanda. 166. 2. e. 200. 1. d. & sequen.
Mandata Dei sunt tribus de causis desideranda. 171. 2. d. et seq. Mandata

Mandata seruare debemus triplici ratione. 168. 2. b. & 178. 2. b. & sequ.
Mandatorum Dei utilitas. 226. 1. d
Mandato diuino debetur dilectio, directio, & electio. 194. 2. c
Mandatum quomodo sit seruandum. 286. 2. e. & sequ.
Mandatum de dilectione dicitur, mandata, antonomastice triplici de causa. 233. 2. a
Mandatum triplex. 235. 1. a
Mane multipliciter accipitur. 107. 1. a
Manuetudo contra quae sit. 27. 2. c. & sequ.
Manuetudo quae vitia remoueat. 28. 1. c
Manus Domini quae sint. 217. 1. a. & sequ.
Manus dicitur organum organorum. 208. 1. f
Mare significat praesens saeculum, & quare. 113. 2. a. & 124. 2. f
Mare multa significat. 143. 1. a. & sequ.
Maria mater Dei nullum habuit peccatum veniale. 338. 1. f
Maria virgo in tota scriptura laudatur, & vbiq; de ipsa tractatur. 45. 2. d
Maria virgo dicitur terra triplici de causa. 126. 1. d
Maria virgo comparatur velleri, & quare. 130. 1. d
Maria virgo Apostolorum, & Euangelistarum magistra. 37. 2. a
Martyres quare praecipue dicantur iusti. 368. 1. c
Martyres de tribus perhibent testimonium. 153. 1. f
Martyrii tria genera. 158. 1. d. & 162. 1. b
Martyrium debet tria habere. 109. 2. c
Mathematica scientiae quot sint, & circa quae versentur. 26. 1. a. & sequ.
Mater non est dicenda, quae est immemor pietatis. 450. 1. a
Materia libri Ecclesiasticus quae sit. 311. 2. a
Matheus interpretatur donatus. 198. 1. e
Meditari est secreta scrutari. 249. 1. e
Meditatio est eorum, quae inuenire conamur, quae specialiter sunt tria. 199. 1. f
Meditatione homo interrogat Deum. 91. 2. a
Meditationis praesentio triplex. 270. 2. c. & sequ.
Meditationis utilitas. 182. 1. d
Mem ex ipsis interpretatur. 437. 1. e
Membra tria Ecclesiae quae sint. 210. 1. e. & sequ.
Membra multipliciter dicuntur putrida, & quos designent peccatores. 95. 1. c
Memor eorum est Dominus, quorum est remunerator. 201. 1. a
Memoria debet esse trium rerum. 138. 1. f
Memoriam duo perficiunt. 365. 2. a
Mens tripliciter veritatem eligit. 186. 2. c. & sequ.
Mensa quadruplex, & qualis sit qualibet. 102. 2. b. & sequen.
Mensa multiplex. 128. 1. f. & sequ.
Mentis excessus triplex. 153. 1. d. & sequ.
Mentis euagatio in res illicitas unde proueniat. 54. 2. e. & sequen.
Merita nostra nihil valent sine passione Christi. 162. 2. d
Metrum multiplex. 429. 2. a. & sequ.
Misericordia quare legatur in scriptura magna, speciosa, & benigna. 227. 2. d
Misericordia triplex. 277. 2. f. & 280. 2. f
Misericordia triplex contra triplicem miseriam. 195. 1. d. & sequen.
Ministrantes nobis necessaria, qui & quot sint. 97. 1. c. & sequen.
Mirabilia dicuntur opera Dei quinque de causis. 160. 1. c. & sequen.
Miracula Dei dicuntur fulgura, & quare. 142. 2. a. & sequen.
Miraculum quid sit. 388. 1. f. & 397. 1. c

Miseretur Dominus diuersis diuersimode. 260. 1. e
Miseria triplex. 386. 1. c. & sequ.
Misericordia diuina quibus sit spectabilis, vel expectabilis, vel oblectabilis. 254. 2. c
Misericordia Dei triplex. 210. 2. f. & 119. 1. a
Misericordia triplex. 145. 1. e
Misericordia, & veritas sunt duae alicuius Dei. 98. 1. a
Misericordiam Dei querere multa suadent. 118. 2. d
Misericordiae opus proprium Deo, iustitiae vero opus alienum quomodo dicatur. 402. 1. d
Misericordiae species sunt duae. 113. 2. c
Missa in cena Domini fuit instituta, & in Missa oblatione quattuor sunt necessaria. 150. 1. f. & sequ.
Missa quare sine lumine non dicatur. 137. 1. c
Missa quattuor partitiones, & quae, & quanta sit qualibet. 101. 2. e
Mysteria multa declarantur. 48. 1. a. & sequ.
Mitra quare duo cornua habet. 106. 2. a
Modestia per quinque media habetur. 335. 2. b. & sequ.
Modus studendi, quattuor debet habere conditiones. 60. 1. d. & sequen.
Moses inter omnes Prophetas fuit ad visionem intellectualem puram subleuatus. 37. 1. d
Moses fuit inuentor litterarum Hebraeorum, & quomodo fuerit etiam Esdras. 154. 1. f
Monachi quare altius tondeantur, quam clerici. 293. 2. e
Mons nouem modis dicitur. 110. 2. e. & sequ.
Montes sex, per quos Christus transiit. 145. 2. f. & sequ.
Monstrum quid sit. 426. 1. a
Morbo triplici laborant homines, contra quem triplex antidotum Christus apposuit. 159. 1. c. & sequ.
Mors Christi fuit turpissima multis de causis. 367. 2. a. & sequen.
Mors Christi dicitur dormitio propter tria. 93. 1. a. & sequen.
Mors dupliciter dicitur infinita. 278. 2. b
Mors quomodo sit melior quam vita. 327. 1. e. & 336. 1. c. & sequen.
Mors Christi quomodo fuerit infinita. 278. 2. b
Mors quadruplex. 98. 2. c. & sequ.
Mors dicitur mala duplici de causa. 336. 1. d
Mors dicitur exterminium, & quare. 363. 2. a
Mortem quomodo fecerit Deus. 363. 1. d. 416. 1. a
Mortis memoria est valde utilis. 335. 2. e
Motus localis quatuorplex, & quis eorum sit perfectus. 26. 1. e
Mulieres quantum sint fugiendae, & quomodo sint hominibus peiores. 339. 1. f. & sequ.
Multis, & diuersis vacans, aut nihil, aut parum adipiscitur. 358. 2. a
Multiplicatio multiplex. 93. 1. a
Mundus magis deseruit homini quantum ad animam, quam quantum ad corpus. 45. 1. b
Mundus duobus modis contra electos pugnat. 109. 2. f. & sequen.
Mundus consideratur tripliciter. 25. 1. c
Mundus cum suis quare vanus dicatur. 309. 2. e. & sequ.
Mundus comparatur pulcherrimo carmini. 325. 1. c
Munificentia largitatem, & magnificentiam comprehendit. 27. 2. c
Munificentia quae vitia remoueat. 28. 1. c
Munus impedit correptionem. 196. 2. c
Murmuratio quam sit mala. 181. 2. b. & sequ.
Murus quid significet. 135. 1. a
Murus multa significat. 444. 2. f. & sequ.
Musica natura qualis sit. 429. 1. f
Mutatio multiplex. 123. 1. c

N

NATIONES quae sint, & cur ita dicantur.

389. 1. c
 Naturalia vulnervantur quantum ad tria, videlicet ad finem, sensualitatem, & carnem. 107. 2. f
 Natura humana tria mala. 166. 2. f. & seq.
 Navis multipliciter accipitur. 148. 2. a. & seq.
 Nebula, & vapor differunt. 365. 1. e
 Necessitas duplex. 425. 2. a
 Necessitas triplex. 141. 2. c
 Negamus ore, quod in mente habemus propter quattuor. 153. 1. c
 Nephthim latitudo interpretatur. 74. 1. a
 Nephthim interpretatur dilatatio mea. 172. 1. c
 Nescientia duplex. 335. 1. a
 Nicasius martyr, etiam amputato capite, quaedam verba protulit in suo martyrio. 155. 2. c
 Nocturni tres in matutinis quid significant. 132. 1. f
 Nocturnum tempus ad quid conferat. 204. 2. d
 Noe habuit multa beneficia a Deo. 393. 1. e. & seq.
 Nomen Dei accipitur multipliciter. 94. 1. f
 Nomen hoc, Dominus, quale sit. 136. 2. a. & seq.
 Nomen dei quale sit. 260. 2. c
 Nominis interpretatio diversimode sumpta. 131. 2. f
 Non, negatio, diversas habet acceptiones, & varios effectus. 97. 2. c. & seq.
 Non esse est appetibile propter aeternam poenam evasionem. 327. 2. a. & seq.
 Notio Patris in divinis triplex. 211. 2. f
 Novitas consistit in quattuor. 108. 2. f
 Nubes figurant Praedicatorum. 353. 1. c
 Numerus superfluus qui dicitur. 297. 2. a
 Numerus diminutus qui dicitur. 297. 2. a
 Numerus cubus qui. 26. 1. b
 Numerus reduplicatus reduplicatione perfecta est numerus bis ductus. 77. 2. d
 Numerus alius perfectus, alius excrecens, alius diminutus. 26. 1. b
 Numerus ternarius, quare significet animam, & quaternarius corpus. 139. 2. b. & seq.
 Nun sempiternum interpretatur. 438. 1. a
 Nuptiarum genera sunt quattuor, vel etiam tria, & quomodo respondeant quattuor scripturae sensibus, vel tribus alijs unionibus. 115. 2. a. & seq.

O

Obedientia quare victimae praefertur. 329. 1. d
 Oblivio, quid sit, & quorum sit mala. 265. 1. c. & sequen.
 Oblivio multiplex. 115. 1. d
 Oblivione legis Dei quid potissimum causet. 275. 2. e
 Oblivioni peccata perpetrata, gratiam, & beneficia a Deo accepta, numquam mandare debemus, & quomodo. 175. 2. c. & sequen.
 Observantia legis quare vita spiritualis dicatur. 243. 1. f
 Obstetrices mentientes ob pietatem, & salutem filiorum Hebraeorum, an meruerint, vel peccaverint. 362. 2. f. & sequen.
 Occisio multiplex. 123. 1. a
 Occupatio quid sit, & quotuplex. 316. 2. f
 Olfonarius numerus significat testamentum novum, & septenarius vetus, & quare. 353. 1. b. & seq.
 Oculi duo qui sint, & quales. 147. 2. e
 Oculi qui sint, & qualem defectum, premium vel meritum

habeant. 253. 1. f. & seq.
 Oculorum sex differentiae. 96. 1. c
 Oculos quattuor ad Deum levamus. 295. 1. b. & seq.
 Oculus, & pupilla Dei quid sit. 97. 2. f
 Oculum multiplex. 191. 2. f. & seq.
 Odium, quo Deus peccatores odit, quale sit. 408. 1. c
 Odium multiplex. 108. 1. a
 Officium divinum quare sit ita ordinatum quo ad psalmos, lectiones, & responsoria. 96. 1. d
 Officium hebdomadae sanctae quare careat principio, & fine. 102. 2. e. 161. 2. f.
 Officium Epiphaniae quare non habeat psalmum cum invitatorio, cum dicatur in dies. 141. 2. e. & seq.
 Olerum multiplex. 138. 2. f
 Olerum tria genera. 111. 2. b. & seq.
 Opera Trinitatis ad extra quamvis sint indivisa, possunt tamen aliqua singulis personis appropriari. 176. 1. f. & sequen.
 Opera placent Deo propter operantem, & non operans placet propter opera. 150. 2. d
 Opera Dei dicuntur mirabilia quinque de causis. 160. 1. c. & sequen.
 Operatio divina duplex. 29. 1. f
 Opprobrium est in triplici differentia. 193. 2. c. & seq.
 Opus idem quomodo possit esse bonum, & malum, meritorium, & demeritorium. 362. 2. f. & seq.
 Opus bonum, & necessarium quomodo propter invidiosos dimitti debeat, ut eis invidendi occasionem subtrahamus. 327. 2. c
 Orantium tria genera. 97. 2. c
 Orare ferventer volens, quae facere debeat. 187. 1. d. & sequen.
 Orare semper sine intermissione quid sit. 449. 1. e
 Orare quomodo debeamus. 101. 1. f
 Oratio Christi multiplex, & quae fuerit, vel non fuerit exaudita. 149. 1. e. & seq.
 Oratio, & deprecatio quomodo differant. 423. 2. d
 Oratio non exauditur propter tria. 144. 1. a. & seq.
 Oratio ex quattuor causis excitatur. 275. 1. c. & seq.
 Oratione homo rogat Deum. 91. 2. a
 Orationem fieri in peccato quid est. 149. 2. a. & seq.
 Orationis partes quattuor. 277. 1. b. & seq. 281. 1. e. & sequen.
 Orationis triplex genus, & quod exaudiatur, vel non exaudiatur. 120. 2. c. & seq.
 Orationis instantia tres habet socias. 269. 2. d
 Orationis quattuor sunt modi. 303. 2. f. & seq.
 Ordo providentiae duplex. 330. 2. d
 Ordo Minorum Seraphim respondere debet. 70. 1. c
 Ordo maximam dicit perfectionem. 325. 1. b. & seq.
 Ore praecipitur laudare Deum, quamvis debeat laudari corde propter quattuor. 129. 2. a
 Ortygometra unde dicatur, & quae sit. 414. 2. b. 426. 1. f
 Os ut instrumentum veritatis quale debeat esse. 196. 2. c. & sequen.
 Os multipliciter accipitur. 109. 1. a. & seq.
 Os cuiuslibet personae divinae quod sit. 133. 1. a
 Ostium triplex. 294. 2. a
 Otium quam causet malum. 434. 2. f. & seq.
 Otus error triplex. 292. 2. d
 Otus multiplex. 118. 1. c

P

PALMA significat iustum, & quare. 140. 2. e
 Palmo Deum ponderare, quid sit. 228. 2. a
 Palpebras oculorum Dei aliquando claudere, aliquando aperiri

virum quid denotet. 95. 1. e
 Panis triplex est refectio hominis in Ecclesia. 297. 2. f
 Panis habet tria, & quid figuret. 134. 2. f
 Panis multipliciter accipitur. 114. 1. c. & sequen.
 Panis humile mandatum interpretatur. 133. 2. c
 Paradisus triplex, & qui sint incolae cuiuslibet. 91. 2. b
 Paries multipliciter accipitur. 104. 1. f
 Pars, & fors quomodo differant. 366. 1. c
 Parvuli sunt multiplices. 259. 1. b
 Passer multa significat. 144. 1. d. & sequen.
 Passio prima insurgens est concupiscentia. 27. 1. f
 Pater multiplex, & qualis sit quilibet. 133. 2. d. & sequen.
 Patriarchae sunt quattuor, & qui sint, & quare fuerint instituti. 69. 2. c
 Paulus cur a dextera, Petrus vero a sinistra pingantur. 127. 1. f
 Pauper magis potest esse largus, quam dives. 27. 2. b
 Pauperes multiplices. 94. 2. e
 Paupertas tenet medium, ut virtus inter pecuniarum cupiditatem, & earum ut execrabiliū aspernationem. 27. 2. a
 Paupertas vera in quo consistat. 134. 1. f
 Paupertas quincuplex. 109. 1. f
 Paupertas summa facit ad contemplationem. 65. 1. b
 Paupertas quotuplex sit, & quae sit bona, & laudabilis. 337. 1. f
 Pax multiplex est, multiplex tranquillitas. 284. 2. f
 Pax multiplex, & ut varie quari debeat. 106. 2. c
 Pax quadruplex. 137. 2. e. & sequen.
 Pax in presenti multiplex. 307. 1. e. & sequen.
 Peccantes tripliciter Deus increpat. 179. 2. d. & sequen.
 Peccare ex multiplici causa contingit. 130. 2. c
 Peccata carnalia minoris culpae sunt spiritualibus, maioris tamen infamiae. 361. 1. d
 Peccata nostra qualia sint, & qualia debeamus ipsis apponere remedia. 148. 2. d. & sequen. 149. 1. f
 Peccata quomodo dicantur accusare reprobos. 374. 2. d
 Peccata quare tenebrarum opera dicantur. 419. 1. b
 Peccata carnalia multiplicia. 410. 1. d
 Peccati occasio duplex, quid quilibet efficiat. 339. 1. a
 Peccati tres species. 140. 2. e
 Peccati consummatio in quibus consistat. 227. 1. a
 Peccati vulnera sunt septem. 95. 2. e
 Peccato veniali in hac vita carere non possumus. 392. 1. a. & 411. 2. a
 Peccator tria praecipue timere debet. 171. 1. f. & sequen.
 Peccator consuetudinarius quam difficile emendetur. 401. 2. b
 Peccator denotatur per adolescentiorem filium triplici de causa. 170. 1. f. & sequen.
 Peccator omnis quomodo sit invidiosus. 232. 2. c
 Peccator est gladius bis acutus, & quare. 416. 1. a
 Peccator comparatur aspidi, & quare. 122. 2. a
 Peccatoris via qualis sit. 170. 2. c. & sequen.
 Peccatore nil vilius. 411. 2. c
 Peccatorem Deum despiciere quid sit, & an despiciat omnes peccatores, & an huiusmodi possint corrigi. 337. 2. b. & sequen.
 Peccatores comparantur hircis, & quare. 125. 2. f
 Peccatores Deus non exaudit, sed quos exaudiat. 423. 2. d
 Peccatores tria impugnant. 243. 2. f
 Peccatoribus tria debemus. 250. 2. c
 Peccatorum sex genera per totidem bestias significat. 398. 2. a. & sequen.
 Peccatorum tria genera, & quod genus sit maius. 149. 1. d. & sequen.
 Peccatorum genera tria. 110. 2. c

Peccatum aliud in homine, aliud ab homine, aliud hominis. 108. 2. b
 Peccatum ex ignorantia dicitur peccatum hominis, & non diaboli. 108. 2. b
 Peccatum committitur cogitatione, locutione, & opere. 123. 2. f
 Peccatum capitale quare non est circa sensum auditus, sicut circa tactum, & gustum. 319. 2. c
 Peccatum fit quadrupliciter. 149. 2. d
 Peccatum alicuius reuelare, an aliquando liceat. 349. 2. f. et seq.
 Peccatum sciet Deo, proximo, & ipsi peccatori. 112. 1. a
 Peccatum habet tria. 348. 1. c. & sequen. & 166. 1. c. & sequen.
 Peccatum habet duo, quibus correspondet alia duo, quae sunt in poena. 431. 1. a
 Peccatum veniale iustitiam obnubilat. 222. 1. d
 Peccatum omne, quomodo includat superbiam. 94. 1. a
 Peccatum dicitur exterminium, & quare. 363. 2. a
 Peccatum triplex poena sequitur, pro cuius reparatione tria sunt huiusmodi data. 144. 2. a. & sequen.
 Pedes duo quid sint. 152. 2. b. & sequen.
 Pellis diversa denotat, & multipliciter accipitur. 118. 1. b
 Pentecostes sollemnitas est Ecclesiae Natalis. 94. 2. c
 Perdere tripliciter contingit. 252. 2. f
 Peregrini non solum sunt invitandi ad hospitium, sed trahendi. 426. 2. f
 Peregrinus habet quattuor, propter quae nos dicimur peregrini. 152. 2. e
 Perfectio virtutis triplex. 245. 2. b
 Perfectum est quod proprium pertingit finem. 209. 2. c
 Perfectorum dicta factis, & facta dictis consonare debent. 281. 1. c
 Perfectus in hac vita nemo ita est quin aliquando peccet. 338. 1. c
 Periclitatio triplex in scriptura legitur. 292. 2. e. & sequen.
 Peritrium tribus modis committitur. 97. 1. a
 Peritrium quattuor modis committitur. 97. 1. b
 Persecutio quadruplex. 129. 1. c
 Persecutoribus tribus rebus resistere debemus. 297. 1. a. et seq.
 Perseverantia sola coronatur. 127. 1. a
 Perseverantia est omnium virtutum consummatio. 336. 2. b
 Pestis nulla maior, quam caro, & familiaris inimicus. 101. 2. c. & 108. 1. f
 Petrus quare a Deo cadere fuit permissus. 392. 1. f
 Pharaon dissipans interpretatur. 251. 2. a
 Phe interpretatur fons, vel oculus oris. 439. 1. b
 Pietatis statuta sunt tria. 240. 2. f. & sequen.
 Piger, & otiosus est stultus. 327. 1. b. & sequen.
 Piscator, & venator, quid significant. 139. 2. e
 Planctus, fletus, risus, & saltus, quomodo differant. 323. 1. b
 Plantatio multiplex. 115. 1. b
 Plato sensit mundum incepisse. Aristoteles vero econtra aeternum fuisse. 30. 2. f
 Plato quare noluerit interesse morti Socratis. 28. 2. b
 Plenitudo multiplex. 141. 1. b
 Plorandum esse continue, quomodo intelligatur. 449. 1. e
 Pluvia multiplex. 126. 2. e
 Poena habet duo correspondentia duobus, quae sunt in peccato. 431. 1. a
 Poena duplex, & adhuc subdividitur. 339. 1. a
 Poena quomodo sit a Deo. 363. 1. d
 Poena multiplex. 136. 2. b
 Poena magnitudo in duobus consistit. 107. 2. f
 Poenitentes tripliciter a Deo exaudiuntur, & docentur. 183. 2. c. & sequen.
 Poenitentes quattuor debent considerare. 171. 2. e
 Poenitere Deum quid sit. 298. 2. a
 Poenitenti triplex vita est necessaria. 183. 1. c
 Poeni-

Penitentia tria requirit. 137. 2. f.
Penitentia qualis debeat esse. 323. 2. d. & sequ.
Penitentia quattuor debet habere. 117. 1. e.
Penitentia fraterna quomodo sit exquirenda. 205. 2. b. & sequen.

obediendi. 349. 1. b. & sequ.
Principes furiosi quibus animalibus comparentur. 181. 2. a. & sequen.
Principes quomodo dominari debeant. 184. 2. c.
Principium originatum est medium inter principium materiale, & effectuum. 42. 1. b.
Principium multipliciter ponitur, & accipitur. 150. 1. e. & sequen.

Q VADRATUS numerus qui sit. 431. 2. e.
Quarta feria, quare incipiamus quattuor Temporibus, & Quadragesimam. 141. 1. e.
Quaternarius numerus significat corpus, & quare. 439. 2. b. & sequen.

R ACHEL ovis interpretatur. 429. 1. a.
Radius directus, reflexus, & fractus quid. 26. 1. c. & sequen.
Radius veritatis diuinae quid oculo nostro efficiat. 218. 1. d. & sequen.

Rectitudo triplex. 237. 2. f.
Redemptio hominis, quomodo fuerit magna. 150. 2. c.
Redemptor humani generis debuit esse Deus, & homo, & quare. 33. 2. c.
Reficere eius est, cuius & facere. 358. 1. a.
Refrigerium multiplex. 125. 2. b.
Regiminis inordinatio venit ex triplici causa. 349. 1. f.
Regularis quantum prae ceteris debeat superioribus obedi- re. 69. 1. e.
Religiosi quales debeant esse. 245. 1. d. & sequ.
Religiosus quattuor debet habere. 460. 2. f. & sequ.
Res eadem, quare aliquando significet bona, & aliquando mala. 98. 1. d. & sequen.
Resc interpretatur caput. 458. 2. a. & 440. 1. c.
Resc patientia interpretatur. 269. 1. e.
Respondere debemus, cum grauitate, & tarditate, tripli- ci ratione. 195. 2. e. & sequ.
Resurrectio animae tria requirit. 91. 2. d. & sequ.
Resurrectio quadruplex. 91. 2. d.
Rete multiplex. 127. 1. e.
Reuerentia debetur Domino specialiter propter tria. 187. 2. b. & sequ.
Reuerentia quibus debeat, & qua ratione. 445. 1. f.
Rhetorices triplex genus cause. 26. 2. e.
Rhetoricus quot debeat obseruare, & habere, & qualis esse debeat. 26. 2. f.
Rigorem iustitiae sequi, quam sit malum. 337. 2. e. & sequ.
Rifus, saltus, planctus, & fletus, quomodo differant. 323. 1. b.
Rifus, & gaudium quomodo differant. 318. 1. a.
Rifus quomodo sit ira peior. 336. 1. e. & sequ.
Roma in scripturis Babylon dicta est. 53. 1. f.
Roma tres olim sollempnitates maxime celebrabat. 94. 2. b.
Rota multa significat. 136. 1. f.
Ruben interpretatur filius visionis. 73. 2. e.

S ABBATI multiplex acceptio. 102. 2. b.
Sabbatum multiplex, & multipliciter interpretatur. 140. 2. a.
Sabbatum in Pascha dicitur in albis duabus de causis. 124. 2. c.
Sacerdos quare postquam apposuit manum ad calicem, non amplius se ad populum vertit. 113. 1. f.
Sacerdotes venientes tantum ad Ecclesiam pro distribu- tione quales sint, & cui animal comparentur. 444. 1. f.
Sacerdoti quare post Euangelium liber apertus offeratur. 121. 2. f.
Sacerdoti quare in principio Missae liber clausus offeratur. 121. 2. f.
Sacramentum altaris figurabatur per manna. 417. 1. b. & sequen.
Sacrificiorum quattuor genera in veteri testamento erant. 118. 2. a.
Sacrificiorum quattuor genera sunt in lege Euangelica. 118. 2. a.
Sacrificium introductum fuit per Abel. 28. 2. c.
Sacrificium tria continet. 119. 2. c.
Sagitta multiplex. 112. 1. b.
Sagittas in pharetra, quomodo parent peccatores. 243. 2. e.
Saltus qualis sit locus. 429. 1. a.
Salomon panituit, & in malo non perseverauit. 311. 2. f. & 312. 2. c.
Salomon fuit trinomius. 312. 2. b.
Salomon interpretatur pacificus. 312. 2. b.

Salomonis libri quales sint, & quid doceant. 310. 2. b.
Saltus, rifus, planctus, & fletus, quomodo differant. 323. 1. b.
Saluare nos debet Deus triplici de causa. 108. 2. b.
Saluare diuersimode contingit. 290. 2. e.
Salutem qui consequantur. 232. 1. d.
Samech adiutorium interpretatur. 438. 1. e.
Sanguinis Christi gutta una sufficiens fuisse pro nostra sa- lute. 454. 2. d.
Sancti magnificantur a Deo multipliciter. 427. 2. d.
Sancti quare dicantur lamina aurea. 142. 2. f. & sequ.
Sancti confessores a qua confessione confessores dicantur. 143. 1. f.
Sancti quare lumen dicantur. 141. 1. f.
Sancti Patres triplex habent desiderium. 94. 2. f.
Sancti septem modis per sapientiam a malis liberantur. 395. 1. c. & sequ.
Sancti figurantur per oleum, & quare. 135. 1. f.
Sancti dicuntur Vnicornis, & quare. 105. 2. f. & sequ.
Sancti dicuntur indicare in futuro propter tria. 91. 2. e.
Sanctis propter tria tardum esse cum Christo videtur. 108. 1. a. & sequ.
Sanctis suis quare, & quanta Deus conferat beneficia. 394. 2. b. & sequen.
Sanctitatis summe scilatio triplex. 165. 1. c. & sequ.
Sanctorum confidentia in iudicio erit ex septem. 375. 1. b. & sequen.
Sanctorum obitus dicitur Natale. 368. 2. b.
Sanctorum tormenta pauca dicuntur. 369. 1. c. & sequ.
Sanctus significatur per funum, & quare. 143. 2. e.
S. Francisci notabilia dicta de contemplatione. 64. 1. c. 65. 1. b.
S. Franciscus quomodo volebat fratres suos studere. 70. 1. d.
S. Franciscus predicauit Soldano. 61. 1. a.
S. Franciscus vituperia magni faciebat, honores vero sper- nebat. 57. 2. e.
Sandalia quid significent. 123. 1. f. 2. c.
Samson interpretatur sol. 171. 2. a.
Sapientia sine iustitie obseruantia haberi non potest. 360. 1. a.
Sapientia quadrupliciter commendatur. 340. 1. e. & sequ.
Sapientia quomodo sit rerum diuinarum, humanarumque cognitio, vel dicatur a sapore. 319. 2. e. 359. 1. c.
Sapientia multipliciter dicitur procedere, & quare. 391. 1. b. & sequen.
Sapientia triplex. 136. 1. f.
Sapientia septem modis liberat sanctos a malis. 395. 1. c. & sequen.
Sapientia est maxime mobilis, quia maxime mouet, quam- uis immobilis maneat. 385. 2. d.
Sapientia quando nos aspiciat. 260. 1. e.
Sapientia in quo consistat. 346. 2. f.
Sapientia triplex. 96. 1. f.
Sapientiam habere quam sit utile. 321. 1. a.
Sapientia preponitur auro, & omni thesauro mundano octo de causis. 383. 2. a. & sequ.
Sapientie operam dare contingit dupliciter. 320. 2. f. & sequen.
Sapientie concupiscentia, & discipline amor quomodo sit glorie initium. 381. 1. b. & sequ.
Sapientie aqua multis modis se effundit. 106. 1. f.
Sapientie fructus quadruplex. 58. 2. c. & sequ.
Sapientie beneficia in sex singularibus personis. 393. 1. b. & sequen.
Sapientie studium in quattuor consistit. 61. 2. c.
Sapientie terrena studium est quadruplici ratione periculo- sum. 178. 1. c. & sequ.
Sapientie actus triplex. 338. 2. b.

Saturnus quare sit planeta frigidus, cum maiorem efficiat circum. 145. 2. d. & seq.
Sade interpretatur iustitia, vel consolatio. 458. 1. a
Sadi iustitia interpretatur. 439. 1. f
Scientia pretiosus lapidibus triplici ratione comparatur. 212. 2. d. & seq.
Scientia fermocinalis quatuorplex, & quid, & quod munus sit earum cuiuslibet. 26. 1. f. & seq.
Scientia triplex adificatori intelligibili necessaria. 255. 2. a
Scientia omnis est de genere bonorum. 412. 1. b
Scientia sapientia, & sanctitas est preferenda. 60. 1. b
Scientia qualiter est studenda. 60. 1. c. & seq.
Scientia omnes sunt Theologiae pedesque. 90. 1. d
Scientia naturalis diuisio, & circa que sit. 26. 1. d
Scindentium interpretatur. 440. 1. f
Scin interpretatur super vulnus. 162. 1. b
Scire, cognoscere, & studere tantum propter scire, quam sit malum, & damnosum. 57. 1. a. & seq.
Scripti in libro vite sunt in triplici differetia. 128. 2. c. & seq.
Scriptura sacra est cor, os, lingua, & calamus Dei. 43. 2. c. & sequen.
Scriptura ad tria reducitur, & que sint illa. 44. 1. d
Scripturam exponere volens quomodo ad ipsam accedere debeat. 44. 1. e. & seq.
Scriptura sacra dicitur paradysus, & hortus triplici de causa. 154. 1. e
Scriptura sacra illustrat è longinquo, & è vicino humanam mentem, & quomodo, & per que. 56. 1. c. & seq.
Scriptura sacra tota ad quid ordinetur. 357. 2. c. & seq.
Scriptura comparatur paruo fonti crescenti in fluium, lucem, & solem, & quare. 44. 2. b
Scriptura sacra dat vitam, & terre germinationi comparatur. 46. 2. b. & seq.
Scriptura sacra propter quattuor fuit tradita. 47. 1. d
Scriptura sacra est difficilis. 104. 2. c
Scriptura tripliciter scrutatur, & quis modus sit bonus. 258. 1. c. & sequen.
Scriptura sacra intellectum supra, infra, intra, & ubique illustrat, & quomodo. 55. 1. a. & sequ.
Scriptura sacra est reparatiua mundi ad Deum cognoscendum. 45. 1. c
Scriptura sacra multis figuris figuratur. 45. 2. d
Scriptura quadruplex intelligentia, & per quid designetur. 44. 2. d. & sequ.
Scripturae sensus, diuisio, et sufficientia. 44. 2. f. et seq. 45. 1. d. et sequ.
Scripturae sacrae sensus mysticus triplex tribus virtutibus Theologicis deseruiens. 255. 1. e. et seq.
Scripturae sacrae principalis materia est opus restaurationis. 90. 1. a
Scripturae sacrae utilitas. 45. 1. c. et seq.
Scripturae sacrae ordo, et fructus, et per quid denotentur. 46. 2. b. et sequen.
Scripturarum genera sunt quattuor. 60. 1. e
Scutum multa figurat. 423. 2. e. et seq.
Secreta bona Dei, quae sunt meditanda, sunt tria. 249. 1. f
Seculum seculi quid sit. 197. 2. b
Sedere ad dexteram et in dextera quomodo differant. 117. 1. f. et sequen.
Semen triplex. 296. 1. d
Semita multiplex tam bona, quam mala. 190. 2. a. et seq.
Senarius est numerus perfectus. 26. 1. b. 297. 1. f. et seq.
Senes triplici de causa sunt venerabiles. 236. 1. d
Senes quare canescant. 355. 1. b
Senibus duo debentur. 446. 1. b
Senum signa debilitatis sunt quattuor. 355. 1. a. et seq.

Sensibus duobus maxime addiscimus. 315. 2. c
Sensus in tribus consistit, et quae, et qualia sint illa. 147. 2. f. et sequen.
Sensualitas est appetitus sensitivus. 179. 1. b
Sententia potest esse iniusta tripliciter. 379. 2. b
Separatio triplex in Ecclesia. 135. 1. d
Separatio diuinitatis, et humanitatis Christi, quam fuerit impossibilis. 73. 1. b
Septenarij numeri multa sacramenta. 284. 1. d
Septenarius numerus significat testamentum vetus, et octonarius nouum, et quare. 353. 1. b. et seq.
Septenarius numerus appropriatur Spiritui sancto, et quare. 50. 2. a
Sequi Deum contingit dupliciter. 320. 2. f
Sermo Dei fit ad nos duobus modis. 146. 2. a. et seq.
Sermo noscir quomodo fiat ad Deum. 146. 2. b
Sermo, et vox quomodo aliquam vitam habeant. 42. 1. c
Sermo diuinus qualis sit. 196. 1. d. et seq.
Sermones sunt intelligendi secundum subiectam materiam. 344. 1. c
Sermones ad populum quales debeant esse. 170. 2. e
Seruire debemus Deo ratione commissi, dimissi, et praecepti. 108. 2. c
Seruire Deo est debitum: ipsi vero filium esse, gratia. 105. 2. a
Seruitus triplex. 225. 1. a. et 201. 1. d
Seruitus bona triplex. 211. 2. e
Seruorum munus quod sit. 255. 1. c
Seruos suos ad que Dominus inuitet. 291. 2. b
Seruus unde dicatur, et qui sit bonus Dei seruus. 110. 2. a. et sequen.
Seruus bonus qualis sit. 219. 1. e
Signa caelestia quid sint. 38. 2. c
Signo triplici Deus signauit filium suum, et homines. 299. 2. e. et sequen.
Silentium triplex. 423. 2. d
Simeon interpretatur accidens merorem. 74. 1. c
Similitudo multiplex. 129. 2. d. & sequ.
Simplicitatis genera duo. 138. 1. e
Sin interpretatur dentium, vel super vulnus dentium. 458. 2. d
Sion unde dicatur, & quid significet, & qualis fuerit mons. 137. 1. a. & sequ.
Sion speculatio interpretatur. 299. 2. f
Sion specula, vel speculatio interpretatur. 273. 1. f
Suis habet tria. 124. 1. c
Societas quam sit bona. 327. 2. e. & sequ.
Societas est vita solitaria eligibilior. 328. 1. c. & sequ.
Socrates quare interfectus. 28. 2. a
Sol dicitur spiritus, & quare. 314. 1. b
Sol multa significat. 146. 1. d. & sequ.
Solis multiplex significatio. 45. 2. e. & sequ.
Solatia dicuntur seuera, & quare. 55. 2. c. & sequ.
Solidus numerus qui sit. 431. 2. e
Somnus Christi multiplex. 115. 1. d. & sequ.
Somus multiplex. 116. 2. c. & sequ.
Sors, & pars quomodo differant. 366. 1. c
Species sensibilis non dicit essentiam, sed modum essendi, & quomodo generetur. 42. 1. b
Speculatio triplex. 299. 2. f
Speculationis quattuor gradus. 176. 2. f. & sequ.
Speculum multipliciter accipitur, & multa figurat. 386. 1. b. & sequ.
Sperare quomodo debeamus. 232. 1. a. & sequ.
Sperni a Deo qui dicantur. 249. 2. f
Spei obiectum quale. 222. 2. e
Spes aliquando praesumptionem, aliquando virtutem, expectat.

Stationem scilicet certam futurorum ex meritis; quandoque medium inter spem, & desperationem; quandoque certam expectationem future gloriae significat. 107. 2. e
Spes proprie est de bono. 405. 2. e. f
Spes dicitur consolatoria praecipue, propter tria. 205. 1. a
Sphaera quid. 297. 2. a
Spiritus sanctus dicitur aqua propter tria, & quare. 91. 2. b
Spiritus sanctus multos in nobis causat effectus. 384. 2. f. & sequen.
Spiritus sanctus dicitur paraclitus, & quare. 428. 1. d
Sponsa, quae eligitur, quattuor debet habere condiciones. 116. 1. d
Status innocetiae si perdurasset, omnia in communi habuisset. 57. 2. a
Status prosperitatis quibus sit melior, quam aduersitatis, & econtra. 343. 1. a. & sequ.
Status triplex, & qualis sit quilibet. 297. 1. f
Status iustorum est multis de causis commendabilis. 371. 2. in fi. & sequ.
Stratum multiplex. 124. 1. f
Stercora multipliciter accipiuntur. 151. 2. b
Sterilitas triplex, & unde sit. 110. 1. c
Studia voluntaria sunt tria. 242. 1. f
Studiosus animus quibus comparetur. 259. 2. e
Studium quid sit. 358. 2. a
Subditorum vita quomodo, & quot modis praelatos alloquatur. 447. 1. a. & sequ.
Subiectio duplex Deo debetur. 297. 2. c
Subiectio multiplex. 150. 1. d
Subiectio multiplex. 92. 2. b
Substantiae Dei, & nostrae differentiae. 112. 2. e
Superbi sunt in multiplici differentia, & quibus comparentur. 179. 2. f. & sequ.
Superbi praecipue fuerunt tres. 135. 1. c
Superbia septem parit vitia capitalia. 136. 1. a. & sequ.
Surgere quomodo debeamus. 209. 2. b
Suspicio est triplex, & quando sit mala, vel bona. 193. 2. e. & sequen.
Synagoga tripliciter Christo iniuriata est. 452. 2. f
Synagoga dicitur captiua, & quare. 93. 2. a
Syrus interpretatur sublimis. 279. 1. b

T

TABERNACVLVM, & tentorium quomodo differant. 443. 2. e. & sequ.
Tabernaculum multiplex. 96. 2. e
Taciturnitas multiplex. 136. 1. c
Tadium multiplex. 153. 2. b
Temperantia est amabilis quadruplici ratione. 168. 2. e
Temperantia quae vitia remoueat. 28. 1. c
Temperantiae species sunt tres. 140. 2. c
Templi ornatus, alius debet esse in natali, et alius in Paschate. 107. 2. c
Tempora sunt sex. 134. 2. e
Tempore legis, etsi dabatur gratia, non tamen gratia effectus, ut tempore euangelicae legis. 108. 2. d
Tempore nihil pretiosius, ideo bene expendendum. 255. 2. e. & sequen.
Temporis triplex differentia. 52. 1. c
Temporis triplex diuisio, & correspondentia partium diuidentium. 52. 1. c. & sequ.
Temporis quam plurima diuisiones. 50. 1. e. & sequ.
Tempus est numerus prioris, & posterioris in motu. 229. 2. e
Tempus tripliciter sumitur. 322. 1. f. & sequ.
Tentare Deum contingit quadrupliciter. 360. 2. f. & sequ.

Tentare quid sit. 360. 2. e
Tentatio hominis ad Deum triplex, & triplex Dei ad hominem. 110. 1. a
Tentatio carnis duplex. 395. 1. d
Tentatio est multiplex, & a diuersis. 125. 2. a. & seq.
Tentatio mundi duplex. 395. 1. d
Tentatio imminens, hominem fortiozem reddit. 58. 2. e
Tentatio a Demone duplex. 395. 1. d
Tentationis triplex origo. 113. 1. c
Tentationis origo multiplex. 148. 1. d. & sequ.
Tentorium, & tabernaculum quomodo differant. 443. 2. e. & sequen.
Ternarij numeri multa sacramenta. 146. 1. b. & sequ.
Ternarius numerus significat animam, & quare. 139. 2. b. & sequen.
Terra promissionis quare sacra dicatur. 401. 1. a
Terra multiplex. 109. 1. a
Terra quadruplex. 360. 1. e. & sequ.
Terra est triplex. 211. 1. a
Terra multa significat. 142. 1. c. & sequ.
Testimonia diuina multipliciter accipiuntur. 182. 1. b. & sequ. & 191. 2. a
Testamenti veteris libri sunt vigintiduo, diuisi in legales, prophetales, & hagiographos. 90. 1. e
Testamenti multiplex acceptio. 118. 1. f
Testamenti noui, & veteris diuisio. 45. 1. f. & sequ.
Testamenti noui, & veteris differentia. 50. 2. d. & sequ.
Testimoniorum diuinarum obseruantiam triplici de causa curare debemus. 228. 1. c. & sequ.
Testamentum nouum per numerum octonarium designatur, & praeminet veteri. 308. 2. b. & sequ.
Testamentum vetus, & nouum sunt duae aetate Dei. 111. 1. b
Testamentum vetus in seruitutem generans, promittit temporalia, nouum vero spiritualia. 47. 2. d
Testamentum vetus quare designetur per numerum septenarium. 308. 2. a
Testamentum nouum, & vetus quomodo comparentur, & quot modis inter se conueniant. 50. 2. c. & sequ.
Testamentum vetus declaratur per nouum, propter tria. 160. 1. d
Testimonium diuinum triplex. 287. 1. b
Testamentum multiplex. 136. 1. d
Tetragrammaton quomodo sit nomen Dei. 424. 2. c
Teth bonum interpretatur. 435. 2. a
Thau apud Samaritanos habet figuram Crucis, quamuis non apud Hebraeos, qui illam corruptam habent. 440. 2. e
Thau interpretatur duo te. 156. 2. c
Thau interpretatur errauit, vel consummauit. 162. 2. a
Thau interpretatur signum. 458. 2. f
Thau quid significet. 440. 2. d. & sequ.
Thema pro concione de passione. 438. 2. f
Theologia triplex. 145. 1. d
Threni dicuntur quasi terni. 429. 1. f
Threni Graece, dicuntur Hebraice cinoth: Latine vero lamentationes. 429. 1. f
Thronus multipliciter accipitur. 94. 2. d
Thronus multa significat. 138. 2. f. & sequ.
Timendus est Deus propter tria. 92. 1. d
Timere contingit tripliciter. 217. 2. d
Timor ex praesumptione causatur. 419. 2. f. & sequ.
Timor seruilis quid sit. 150. 2. f
Timor initialis quid sit. 150. 2. f
Timorem Dominus mittit ad tria. 241. 2. c
Timor est sapientiae initium tripliciter. 193. 1. c. & sequ.
Torcular tria habet, quae Ecclesiae conueniunt, & quomodo. 121.

121. 1. f. & 135. 1. c. & sequen.
Torcular significat legem. 135. 1. e.
 Torcular passionem Christi figurat. 438. 2. d.
 Toto corde aliquid efficere, quid sit. 269. 2. c.
 Traianus resuscitatus. 364. 2. a.
 Tribulatio in diuersis diuersos facit effectus. 125. 2. b.
 Tribulatio duplex. 116. 2. c.
 Tribulatio triplex. 151. 2. f.
 Tribulationes sunt eligibiliores solatijs, & prosperitatibus, & quare. 55. 2. c. & sequ.
 Trinitas personarum, & circumincessio explicatur per solis similitudinem. 65. 1. c. & sequ.
 Trinitatis mysterij cognitionem quid causet. 26. 1. c.
 Trinitatis speculum duplex. 40. 2. a.
 Trinitatem rationes ostendentes. 40. 2. a. & sequ.
 Tristitia multiplex. 114. 2. f.
 Triticum significat Christum, & quare. 447. 1. b.
 Triumphus dicitur quasi trium sonus, & quare. 100. 2. d.
 Tropologia quid sit, & quomodo sit dulce eloquium. 238. 2. a. & sequ.
 Tumor tribus modis sanatur. 101. 2. e.
 Tunica Christi erat inconsutilis, & quid significet. 298. 2. e.
 Turres significant Prælatos. 149. 1. a.
 Turris multa denotat. 123. 2. b.

V

Vallis multiplex. 136. 1. d. & sequ.
 Vanitas est terrena, mundana, & vana sequi. 309. 2. c.
 Vanitas alia malitiæ, alia auaritiæ, alia imprudentiæ. 329. 1. a. & sequ.
 Vanitas est contemptibilis tribus de causis. 192. 1. e.
 Vanitas triplex. 310. 2. a. & 313. 1. b.
 Vanum dicitur dupliciter. 311. 1. c. & sequ.
 Vanum dicitur tripliciter, quemadmodum & verum. 311. 1. c.
 Vanus quare mundus cum suis dicatur. 309. 2. c. & sequ.
 Vapor, & nebula differunt. 365. 1. e.
 Vasis multiplex acceptio. 108. 1. b. & sequ.
 Van interpretatur dominium aduersariorum. 434. 1. c.
 Vectes ciuitatis, & portæ multa significant. 445. 2. a. & sequen.
 Venator, & piscator quid significant. 139. 2. e.
 Venti spirituales sunt multi. 299. 2. a. & sequ. & 307. 1. e.
 Venti principales quattuor, collaterales vero octo. 314. 1. b.
 Ventus est aer motus. 376. 2. e.
 Ventus multiplex. 98. 2. f.
 Ventus quid sit. 314. 1. a.
 Verba veritatis qualia sint. 237. 1. f.
 Verbi humani ad diuinum triplex proportio. 212. 1. b. & sequen.
 Verbi æternitas ostenditur. 43. 1. d.
 Verbum Dei aliud primum, aliud medium, aliud vltimum. 281. 1. f.
 Verbum duplex. 316. 1. c.
 Verbum Dei multis de causis est libenter audiendum, & custodiendum. 176. 2. b. & sequ.
 Verbum multiplex. 151. 1. d.
 Verbum Dei quomodo sit custodiendum. 173. 2. d. & sequen.
 Verbum Dei quomodo sit prædicandum. 196. 2. e. & sequ.
 Verbum Dei, quàm sit malum, parvipendere, erubescere, & negligere. 175. 2. e. & 180. 1. b. & sequ.
 Verbum diuinum ad tria dicitur bonum. 247. 1. b.
 Verbum Dei quàm sit vtile. 195. 2. o. & sequ.

Verbum quare lucerna dicatur. 240. 1. e.
 Viri tres fortes fuere, & quomodo, & qui fuerint. 98. 2. a. & sequen.
 Veritas est lux animæ, & dicitur magna in quantum est causa essendi: clara, in quantum n est ratio intelligendi: bona, in quantum est ordo viuendi, & super quæ earum qualibet irradiet. 27. 1. c.
 Veritas rerum est consideratio occultarum differentiarum, quidditatum, manifestatio proportionum, figurarum, proprietatum ex utroque permistarum, naturarum, & quid qualibet sit. 25. 1. d. & sequ.
 Veritas est lux animæ, & quot radios mittat: & qui, & quales sint illi. 24. 2. f. & sequ. & 27. 1. b.
 Veritas est triplex, rerum scilicet, vocum, & morum, & huius diuisionis sufficientia sumitur ex parte principij, subiecti, & termini. 25. 1. a. & sequ.
 Veritas triplex, & quilibet iterum in tres partes diuiditur. 29. 1. c. & sequ.
 Veritas quid sit. 22. 2. b. & 27. 1. b.
 Veritas alia mentis, alia oris, alia operis. 106. 1. c.
 Veritas quid sit, & quotuplex. 281. 2. a.
 Veritas quomodo sit custodienda. 286. 1. b. & sequ.
 Veritas quomodo mentem humiliet. 218. 2. e.
 Verum dicitur tripliciter, ita & vanum. 311. 1. e. & sequ.
 Vesper multiplex. 107. 1. a.
 Vestimentum multa significat. 145. 2. c. & sequ.
 Vestium Christi depositiones quattuor. 128. 1. b.
 Vetusitas quid sit, & quotuplex. 136. 2. b.
 Via, alia veritatis, alia iniquitatis, & qualis sit qualibet. 160. 1. b.
 Via malorum qualis sit. 237. 1. a. & sequ.
 Via iniquitatis quomodo sit gemenda, videnda, & amouenda. 239. 2. e.
 Via triplex, qua tendimus ad beatitudinem. 97. 1. f.
 Via quadruplex, scilicet a qua, in qua, per quam, & ad quam. 111. 2. e. & sequ.
 Via multiplex. 142. 1. b.
 Via spiritualis est appetibilis, vna, vera, & bona. 192. 1. f. & sequ.
 Viarum tres differentia. 183. 2. b. 184. 1. e. 188. 1. a. & sequ. 189. 1. a. & sequ.
 Vie Domini alia pauenda, alia cauenda, alia appetenda. 175. 1. c. & sequen.
 Vie vt plurimum infecta, quæ sint. 207. 2. b.
 Vie Domini quales sint. 166. 1. b.
 Videre dicitur Deus, quia nos videre facit. 24. 2. e.
 Videre Dei multiplex. 103. 1. b.
 Vigilia noctis sunt quattuor, & quomodo qualibet vocetur. 449. 2. a.
 Vinculum triplex. 128. 2. f.
 Vincula huius mundi qualia sint, & quot mala efficiant. 436. 2. c. & sequ.
 Vincula quàm sint mandatis similia. 92. 1. a.
 Vinum multiplex. 123. 1. c.
 Virgarum sex genera. 102. 1. d.
 Viri perfecti descriptio. 143. 2. b. & sequ.
 Virtus, temperantia, est in primis necessaria. 27. 1. f.
 Virtus est quædam medietas, seu consistit in medio. 27. 1. e.
 Virtus est vltimum de potentia. 68. 1. d.
 Virtus summe simplex est infinita. 43. 1. d.
 Virtutes sunt bonæ simpliciter, cum sint bona honesta. 413. 2. e.
 Virtutes septem per quid designentur. 34. 1. c. & sequ.
 Virtutes contra triplicem libidinem, quæ sint. 71. 2. a.
 Virtutes informes, vel formatae, quæ sint, & quomodo formentur, & vestiantur. 34. 1. a. & sequ.
 Virtutis

Virtutis multiplex acceptio. 127. 1. b.
 Virtutis perfectio triplex. 245. 2. b.
 Virtutum exempla quamplurima. 298. 1. e.
 Virtutum multarum materia. 27. 1. e.
 Visio prima animæ est per naturam intelligentiæ indita. 24. 2. e.
 Vita solitaria non est præligenda societati. 328. 1. c. & sequen.
 Vita quadruplex. 102. 1. a.
 Vita futura ad tria est deputata. 197. 2. c. & sequ.
 Vita præfens ad tria est deputata. 197. 2. a. & sequ.
 Vita aliquando bonis, aliquando malis breuiatur, & quare. 337. 2. d.
 Vita præfens modo tristitia, modo leta profert. 107. 1. c.
 Vita triplex est penitenti necessaria. 183. 1. c.
 Vita actiua quadruplex. 148. 2. a.
 Vita nostra comparatur militiæ quattuor de causis. 108. 1. b.
 Vita multiplex. 139. 1. d. 154. 1. a.
 Vitam æternam mediantibus Angelis consequimur. 277. 1. b.
 Vitam æternam qualiter consequamur. 285. 2. c. & sequ.
 Vita productio malis, an sit ex benignitate, vel ex seueritate Dei. 342. 2. b. & sequ.
 Vita actiua, & contemplatiua collatio, & quæ sit dignior. 158. 1. c. & sequen.
 Vita presentis felicitas est amaritudinibus respersa. 107. 1. c.
 Vitia septem capitalia qualia sint, & quomodo sint a superbia. 136. 1. a. & sequ.
 Vitia quomodo sint, vel non sint connexa. 348. 1. & sequ.
 Vitia principalia quattuor. 134. 1. a.
 Vita spiritalis triplex. 248. 2. b.
 Vitium, & peccatum triplex in homine. 140. 2. d.
 Vituli multiplex acceptio. 107. 1. a.
 Viuens male loquitur. 446. 1. b.
 Viuificantur, & opera, & animæ, & corpora, sed aliter, & aliter. 276. 2. e.
 Viuificatio alia viatorum, alia damnatorum, alia beatorum. 278. 2. c. & sequ.
 Viuificatio quid sit, & quot modis Deus nos viuificet. 272. 2. f.
 Viuificatio triplex. 241. 2. e.
 Vnguentum triplex. 298. 2. d.
 Vnio triplex Ecclesiæ cum capite. 143. 2. f. & sequ.

Vnicornis maximus erga eius filium amor, & quid denotet. 105. 2. e.
 Vnitas triplex. 40. 2. c. 139. 2. d.
 Vniuersale quid, & quotuplex sit. 25. 1. f.
 Vnum sunt homines cum Christo capite triplici de causa. 295. 1. b. & sequ.
 Vocat nos Deus decem modis. 109. 1. c.
 Vocatio quintuplex. 50. 1. e. & sequ.
 Voluntas quando reputetur, vel non reputetur pro facto. 27. 2. b.
 Voluntas tripliciter parit. 178. 2. f. & sequ.
 Voluntas quomodo præcedat potentiam, vel econtra. 402. 2. f.
 Voluntas est appetitus intellectiuis. 179. 1. b.
 Voluntas Dei multipliciter accipitur, & quæ sit propria, & ipse Deus. 150. 2. d.
 Voluntatis humane conformitas ad diuinam multipliciter. 141. 2. a. & sequ.
 Votum octo impediunt. 298. 1. d.
 Votum emissum an possit mutari, & a quo. 330. 1. f. & sequ.
 Votum religiosorum triplex, quàm sit vtile. 248. 1. d.
 Vouens indiscrete an votum persolvere teneatur. 330. 1. c. & sequen.
 Vox, & sermo, quomodo aliquam vitam habeant. 42. 1. c.
 Vox Christi multiplex. 98. 2. b. & sequ.
 Vs est nomen proprium personæ, & terræ. 462. 2. f.
 Vsura multiplex. 149. 2. b. & sequ.
 Vsura quadruplex. 130. 1. f.
 Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis. 365. 2. f.
 Vtris circumstantiæ tres quid significant. 224. 1. d.
 Vxor triplici de causa ducitur. 116. 1. f.

Y DIDA dilectus Domini interpretatur. 312. 2. o.

Z ACHERAB recordata interpretatur. 434. 2. a.
 Zain interpretatur hac. 434. 2. a.
 Zelus triplex. 265. 1. b.

F I N I S.

REGISTRVM.

*** ** ABCDEFGHIKLMNOPQRSTUVWXYZ,

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss.

Omnes sunt Terniones, præter *, & Ss, quæ sunt duerniones.

R O M A E,
 Ex Typographia Apostolica Vaticana.
 M. D. XCVI.

